

Datum 20 september 2022

Onderwerp Besluit - Woo - Veterinaire Commissie en voorgangers

Behandeld door

Ons kenmerk Z21-8298 / D22-28876

Uw kenmerk

Bijlagen

Geachte

Op 29 november 2021 heeft u een verzoek op grond van de Wet openbaarheid van bestuur (Wob) ingediend. In dit verzoek vraagt u om aanvullende informatie naar aanleiding van het besluit met kenmerk Z21-6816/D21-40300. Ik heb de ontvangst van uw verzoek per brief van negen december 2021 bevestigd.

Per brief van 24 december 2021 heb ik de beslissing op uw Wob-verzoek op grond van het bepaalde in artikel 6 lid 2 van de Wob met vier weken uitgesteld, omdat met het verzamelen van de door u gevraagde informatie meer tijd is gemoeid.

Op 24 januari heb ik derde-belanghebbende om een zienswijze gevraagd, volgens art. 4:8 van de Algemene wet bestuursrecht (Awb). Met mijn brief van dezelfde datum heb ik u hiervan op de hoogte gesteld en u laten weten dat de termijn niet verder liep, totdat de zienswijze kenbaar werd gemaakt. De belanghebbende heeft hier geen gebruik van gemaakt.

Per brief van 18 april 2022 heeft u Staatsbosbeheer in gebreke gesteld, vanwege het niet (tijdig) nemen van een besluit op uw Woo-verzoek. Op 23 mei 2022 bent u per mail op de hoogte gesteld van de voortgang van de behandeling van uw verzoek.

Op 1 mei 2022 is de Wet open overheid (Woo) in werking getreden. Dit houdt in dat uw Wob-verzoek is behandeld op basis van de nieuwe regelgeving van de Woo. U ontvangt daarom een Woo-besluit.

Op 1 juni 2022 heeft u beroep ingesteld bij de rechtbank Den Haag vanwege het niet tijdig beslissen op uw verzoek. Hierop heeft de rechtbank op 5 augustus 2022 uitspraak gedaan en Staatsbosbeheer opgedragen om binnen twee weken na de dag van verzending (in dit geval gelijk aan de dag van de uitspraak) een besluit te nemen op uw verzoek, op straffe van een dwangsom. Daarnaast heeft de rechtbank besloten dat Staatsbosbeheer de proceskosten van €379,50 en het griffiegeld van €184,-, in totaal €563,50, aan u moet vergoeden.

Op 12 september 2022 heeft Staatsbosbeheer verzet aangetekend tegen deze uitspraak, specifiek tegen de proceskosten die door de rechtbank zijn toegewezen.

U ontvangt dit besluit later dan door de rechtbank gestelde termijn. Daarom is Staatsbosbeheer u een dwangsom verschuldigd. Na het versturen van dit besluit stuur ik u nog een separate brief met de hoogte van de verbeurde dwangsom.

Uw Woo-verzoek

Het moment van indienen van uw verzoek heeft gevolgen voor de beantwoording van uw verzoek. Een Woo-verzoek kan nooit betrekking hebben op documenten die na het opsturen van uw verzoek tot stand zijn gekomen.¹ Dit houdt in dat documenten die later zijn gemaakt dan de datum van uw verzoek, 29 november 2021, niet zijn meegenomen bij de behandeling van uw Woo-verzoek.

Specifiek verzoekt u, in het kort, om de volgende informatie:

1. Aanvullende informatie met betrekking tot de Veterinaire Commissie en de Beheer Advies Commissie, waaronder onder andere begrepen communicatie, notulen, agenda's, verslagen en uitnodigingen;
2. Alle correspondentie tussen de Veterinaire Commissie Oostvaardersplassen en diens voorganger of opvolger met derden;
3. Aanvullende informatie met betrekking tot de aan de Veterinaire Commissie overlegde bloedonderzoeken, sectierapporten en weefselonderzoeken voor de periode 2010 tot en met heden;
4. Koppen edelherten met nummers EH22428 t/m EH22432;
5. *U heeft geen vijfde punt opgenomen in uw verzoek*
6. Rapporten, meldingen, overige documenten en correspondentie IBR, herpesvirus 4 of andere herpesvirussen en Bluetongue;
7. Rapporten, meldingen, overige documenten en correspondentie Pyrrolizidine alkaloïde intoxicatie
8. Rapporten, meldingen, overige documenten en correspondentie Pyrrolizidine alkaloïde intoxicatie

Resultaten onderzoek

Ik heb uitgebreid onderzoek gedaan of Staatsbosbeheer de documenten heeft waarop uw informatieverzoek betrekking heeft. Ik heb hiervoor het (digitaal) archief, de systemen en de betrokken medewerkers geraadpleegd.

Ik heb 80 documenten gevonden die voldoen aan uw verzoek. Daarnaast heb ik 181 bijlagen bij deze documenten aangetroffen. Het totaal aantal documenten is 261.

In uw verzoek noemt u veel specifieke documenten. Hieronder ga ik puntsgewijs in op de zaken die u noemt.

Punt 1: Aanvullende informatie met betrekking tot de Veterinaire Commissie en de Beheer Advies Commissie, waaronder onder andere begrepen communicatie, notulen, agenda's, verslagen en uitnodigingen;

- 1.1 Ten aanzien van de Beheer Advies Commissie wil ik opmerken dat deze commissie niet de formele voorganger is van de Veterinaire Commissie Oostvaardersplassen.

¹ ECLI:NL:RVS:2015:623

- 1.2. Met betrekking tot uw opmerking over document 1 merk ik op dat in het originele (ongezwarte document) van het besluit 17 juli 2021 met kenmerk z21-6816/D21-40300 geen andere gegevens staan dan 'Den Haag' op de laatste regel. Er zijn hier geen gegevens weggevallen. Verder geeft u ten aanzien van de documenten 5, 6 en 6 van het besluit 17 juli 2021 met kenmerk z21-6816/D21-40300 dat u enkele uitnodigingen, onderlinge correspondentie en documenten voor de veterinaire begeleidingscommissie van 20 februari 2012 mist. Na het raadplegen van het archief en het nalopen van agenda's van betrokken personen heb ik geen andere uitnodigingen en documenten aangetroffen voor de betreffende bijeenkomst.
- 1.3. Verder geeft u aan dat de besproken evaluatie ontbreekt in het besluit 17 juli 2021 met kenmerk z21-6816/D21-40300. Ik heb geen evaluatie aangetroffen in het archief.
- 1.4. Met betrekking tot de nota's kan ik u melden dat de financiële administratie van 2012 niet meer onder Staatsbosbeheer is. Er is een bewaarplicht van 7 jaar met betrekking tot de boekhouding. Voor meer informatie verwijs ik u naar 'Het Besluit vaststelling selectielijst neerslag handelingen beleidsterrein Natuur- en landschapsbeheer vanaf 1998 (Staatsbosbeheer)'. In het bijzonder naar artikel 5.10. (<https://wetten.overheid.nl/BWBR0022120/2007-06-28>)
- 1.5. Met betrekking tot document 2 van het besluit 17 juli 2021 met kenmerk z21-6816/D21-40300 vraagt u specifiek om de uitnodigingen, agenda en facturen van de Veterinaire Begeleidingscommissie van 13 april 2010 en die van 6 oktober 2010. Hier wil ik opmerken dat ik geen uitnodigingen en agenda aangetroffen heb in het archief. Tevens heb ik het door u gevraagde representatieve onderzoek naar de gezondheidsstatus en de conditie van de dieren niet aangetroffen.
- 1.6. Ten aanzien van document 8 van het besluit 17 juli 2021 met kenmerk z21-6816/D21-40300 geeft u aan dat u de uitnodigingen, agenda, facturen en mogelijke andere documenten mist. Ten aanzien van de facturen verwijs ik u naar de hier bovenstaande verduidelijking met betrekking tot de nota's. Voor de overige ontbrekende documenten heb ik in het archief gezocht. Ik heb geen documenten aangetroffen. Idem voor de door u gevraagde documenten met betrekking tot document 10 van het besluit 17 juli 2021 met kenmerk z21-6816/D21-40300, met uitzondering van de uitnodiging voor deze bijeenkomst. De uitnodiging is bijgevoegd als document 72.
- 1.7. Bij document 34 van het besluit van 17 juli 2021 met kenmerk z21-6816/D21-40300 mist volgens u een agenda, uitnodigingen en facturen. De agenda heb ik niet aangetroffen. De uitnodiging en facturen treft u in de documenten met de nummers 76 en 77.
- 1.8. Verder geeft u aan dat van het overleg van 23 oktober 2018 de volgende zaken ontbreken: De uitnodigingen, het verslag, de adviezen zoals verzocht in punt 4, de visies van punt 5 en de facturen met uitzondering van een factuur van de GD. De uitnodiging treft u in document 78. Tevens heb ik ook nog een factuur aangetroffen. Deze treft u in de bijlage van document 78. De visies en adviezen van punt 4 en 5 heb ik niet aangetroffen in het archief.
- 1.9. Ten slotte wil ik met betrekking tot uw slotopmerking bij het eerste punt van uw Woo-verzoek opmerken dat ik het archief voor de betreffende vergadering geen gedeelde bloedmonsters en secties heb aangetroffen. Uit navraag blijkt dat de uitslagen waarschijnlijk mondeling zijn gedeeld en mondeling zijn besproken.

Punt 2: Alle correspondentie tussen de Veterinaire Commissie Oostvaardersplassen en diens voorganger of opvolger met derden;

- 2.1. Met betrekking tot uw eerste opmerking over correspondentie van de Veterinaire Commissie, diens voorganger of opvolger met derden kan ik mededelen dat uit navraag blijkt dat de Veterinaire

Commissie niet met derden communiceert. Ten aanzien van De Beheer Advies Commissie is er onder de documenten 1 tot en met 68 onder andere communicatie opgenomen.

- 2.2. Ten aanzien van de vergadering van 23 mei 2014 heb ik met document 72 de uitnodiging toegevoegd. Een uitgebreidere verslaglegging heb ik in het archief niet aangetroffen.

Punt 3: Aanvullende informatie met betrekking tot de aan de Veterinaire Commissie overlegde bloedonderzoeken, sectierapporten en weefselonderzoeken voor de periode 2010 tot en met heden;

3. Ten aanzien van uw eerste opmerking verwijst ik naar de uitleg onder 1.10.
- 3.1. Met betrekking tot uw tweede opmerking over de analyse van de historische gegevens heb ik document 80 toegevoegd. Documenten met betrekking tot nader onderzoeken de genetische diversiteit van Koniks heb ik in het archief niet aangetroffen.
- 3.2. Voorts merk ik op over uw derde opmerking over document 3 van het besluit van 17 juli 2021 met kenmerk z21-6816/D21-40300 dat ik in het archief geen monitoringsgegevens heb aangetroffen.

Punt 4: Koppen edelherten met nummers EH22428 t/m EH22432;

- 4.1. Met betrekking tot het onderzoek naar de koppen heb ik document 79 toegevoegd. Dit betreft de onderzoeksbeschrijving.

Punt 6: Rapporten, meldingen, overige documenten en correspondentie IBR, herpesvirus 4 of andere herpesvirussen en Bluetongue;

- 6.1. Ten aanzien van deze ziektes/virussen heb ik onderzoek gedaan in ons archiefsysteem en heeft de afdeling DIV (archivering) ook onderzoek gedaan. Tevens heb ik aan alle kuddebeheerders binnen Staatsbosbeheer gevraagd of zij over degelijke documenten beschikken. De resultaten daarvan zijn opgenomen in het eerdere besluit. Ik heb geen extra onderzoeken aangetroffen dan die in het besluit waarnaar u verwijst.

Punt 7: Rapporten, meldingen, overige documenten en correspondentie Pyrrolizidine alkaloïde intoxicatie;

- 7.1. Identiek aan de uitleg onder 6.1. Document 28 en 29 zien op een onderzoek waarbij er een vermoeden was dat er leverproblemen waren bij deze dieren. Dit bleek een andere infectie te zijn.

Punt 8: Rapporten, meldingen, overige documenten en correspondentie over ataxie bij dieren in terreinen van Staatsbosbeheer.

- 8.1. Het rapport 'Ataxie en kopertekort bij edelherten in de Oostvaardersplassen' treft u onder document 75.

Reeds openbaar

15 documenten zijn al openbaar en voor iedereen beschikbaar. De Woo is niet van toepassing op documenten die al openbaar zijn. Voor het overzicht is de eerste pagina van het reeds openbare document opgenomen, met daarop de vindplaats van het volledige document. De vindplaats van documenten is tevens terug te vinden op het documentenoverzicht.

Overwegingen

De eerbiediging van de persoonlijke levenssfeer, art. 5.1, lid 2 sub e, Woo

De documenten die vallen onder uw verzoek bevatten persoonsgegevens. Deze persoonsgegevens worden op grond van artikel 5.1, tweede lid, aanhef en sub e, Woo niet openbaar gemaakt als het belang daarvan niet

opweegt tegen het belang van de bescherming van de persoonlijke levenssfeer. In de documenten staan namen en handtekeningen. Van openbaarmaking hiervan wordt, in lijn met vaste rechtspraak, meestal afgezien.² Namen van personen die in hun functie in de openbaarheid treden worden wel openbaar gemaakt.

Concurrentiegevoelige bedrijfs- en fabricagegegevens, art. 5.1, lid 2 sub f, Woo

Een deel van de aangetroffen documenten bestaat uit concurrentiegevoelige bedrijfs- en fabricagegegevens, zoals gehanteerde prijzen, van rechtspersonen, dat niet valt onder art. 5.1 eerste lid sub c. Openbaarmaking van deze specifieke gegevens kan het betrokken bedrijf schaden in zijn concurrentiepositie. Hierdoor kan het bedrijf onevenredig benadeeld worden ten opzichte van zijn concurrenten. Ik ben daarom van mening dat het belang van het bedrijf zwaarder weegt dan het belang van openbaarmaking van deze concurrentiegevoelige gegevens. Ik maak deze gegevens daarom niet openbaar op grond van artikel 5.1, tweede lid, aanhef en sub f, Woo. Gegevens die niet herleidbaar zijn naar specifieke bedrijfsgegevens worden wel openbaar gemaakt.

Conceptdocumenten

Ik heb van een diverse meerdere versies aangetroffen. De conceptversie(s) en de definitieve versies kunnen op tekstuele verbeteringen, opmerkingen en voorstellen na overeenkomen. Hoewel het openbaar maken van conceptdocumenten veel openbaar te maken pagina's oplevert, kan dit wel het inzicht geven in de totstandkoming waar u naar op zoek bent. De conceptdocumenten worden daarom ook openbaar gemaakt.

Besluit

Onder uw Woo-verzoek vallen 246 documenten (inclusief bijlagen). Ik heb besloten tegemoet te komen aan uw verzoek en de documenten (deels) openbaar te maken. In de bijlage bij dit besluit treft u de documenten en een overzicht aan. Ik heb voor de duidelijkheid de bijlagen genummerd. De nummers op het overzicht komen overeen met de nummers op de documenten.

Ik heb de in de bijgevoegde stukken vermelde persoons- en bedrijfsgegevens (deels) onleesbaar gemaakt. Voor de motivering verwijs ik u naar de overwegingen. Per onleesbaar gemaakt onderdeel is zichtbaar op basis waarvan de informatie niet openbaar wordt gemaakt.

Aangezien ik aan de hand van de verschillende zienswijzen niet verwacht dat er nog bezwaren zijn tegen de openbaarmaking, maak ik de documenten gelijk met dit besluit openbaar.

Rechtsmiddelen

Indien u het met dit besluit niet eens bent, kunt u binnen zes weken na verzending van dit besluit schriftelijk bezwaar maken. Ook een andere belanghebbende kan tegen dit besluit bezwaar maken. Het bezwaarschrift kan worden gestuurd aan de Directeur Staatsbosbeheer, Postbus 2, 3800 AA Amersfoort. U kan uw bezwaarschrift ook per mail versturen naar info@staatsbosbeheer.nl. U wordt verzocht een afschrift van dit besluit bij het bezwaarschrift te voegen.

Een bezwaarschrift moet zijn ondertekend en bevat tenminste:

- uw naam en adres;

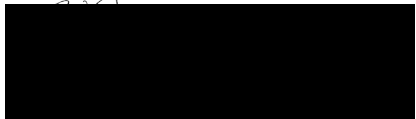
² ECLI:NL:RVS:2018:321

- een datum;
- een omschrijving van het besluit waartegen het bezwaar is gericht;
- de redenen waarom u het niet eens bent met het besluit.

Het niet voldoen aan deze eisen kan leiden tot niet-ontvankelijkheid van het bezwaarschrift. Dat betekent dat uw bezwaar niet inhoudelijk wordt behandeld.

Als u nog vragen hebt dan kunt u contact opnemen met [REDACTED] via Woo@Staatsbosbeheer.nl.

Met vriendelijke groet,
de directeur Staatsbosbeheer, namens deze,

drs. B.A. Revis
directeur Terreinbeheer & Ontwikkeling

Nummer	Naam / Kernwoorden	d.d. document	Openbaar gema
Z21-8298-1	Adviesaanvraag aan Beheers Advies Commissie	1-1-2011	Ja, deels
Z21-8298-2	Brief beoordeling en advies vroegreactief beheer	10-1-2011	Ja, deels
Z21-8298-3	Intern verslag beheercommissie Oostvaardersplassen	14-1-2011	Ja, deels
Z21-8298-4	Brief over protocol versie 1.1	21-1-2011	Ja, deels
<i>Bijlage 1 document 4</i>	<i>Reeds openbaar via: www.staatsbosbeheer.nl/natuurgebieden/oostvaardersplassen/links-en-downloads onder het kopje beleid en 2011</i>		
Z21-8298-5	Brief over tweede voortgangsrapportage over uitvoering van het advies van ICMO	11-2-2011	Ja, deels
Z21-8298-6	Verslag op hoofdlijnen bijeenkomst met leden BAC en ICMO2	18-2-2011	Ja, deels
Z21-8298-7	Werkwijze beheeradviescommissie Oostvaardersplassen	18-2-2011	Ja, deels
<i>Bijlage 1 document 7</i>	<i>Programma bijeenkomst beheeradviescommissie</i>	18-2-2011	
<i>Bijlage 2 document 7</i>	<i>Advice of the Beheeradviescommissie (BAC)-OVP for adjustments on ICMO2 recommendations</i>	18-2-2011	
<i>Bijlage 3 document 7</i>	<i>Oplegnotitie advies Beheeradviescommissie aan Staatsbosbeheer met uitgewerkte handreiking</i>	18-2-2011	
Z21-8298-8	Brief over vaststellen aantal grazers in Oostvaardersplassen	14-3-2011	Ja, deels
Z21-8298-9	Brief met adviesvraag over beheer grote grazers Oostvaardersplassen	23-3-2011	Ja, deels
Z21-8298-10	Brief met advies over tellingen grote grazers in de Oostvaardersplassen	28-3-2011	Ja, deels
<i>Bijlage 1 document 10</i>	<i>Brief met advies BAC met betrekking tot Handreiking voor het managementplan Oostvaardersplassen</i>	7-4-2011	
Z21-8298-11	Brief instelling beheeradviescommissie Oostvaardersplassen	13-4-2011	Ja, deels
<i>Bijlage 1 document 11</i>	<i>Identiek aan bijlage 1 van document 4</i>		
<i>Bijlage 2 document 11</i>	<i>Besluit in Staatscourant Document reeds openbaar via: https://zoek.officielebekendmakingen.nl/stcrt-2011-4152.html</i>	9-3-2011	
Z21-8298-12	Beantwoording schriftelijk overleg EHS en natuur	15-4-2011	Ja
Z21-8298-13	Begeleidende brief bij winterrapportage 2010-2011	19-4-2011	Ja
<i>Bijlage 1 document 13</i>	<i>Winterrapportage 2010-2011 Document reeds openbaar via: https://www.opennieuwsbank.nl/rijksoverheid/2011/05/17/rapportage-uitvoering-maatregelen-icmo2-advies-winter-2010-2011</i>		
Z21-8298-14	Brief met advies inzake managementplan	28-4-2011	Ja, deels
Z21-8298-15	Brief betreffende de Oostvaardersplassen: advies over beheer	28-4-2011	Ja, deels

Bijlage 1 document 15	Bijlage reeds openbaar via: https://www.staatsbosbeheer.nl/Natuurgebieden/oostvaardersplassen/Links-en-downloads/onder/het/jaartal/2013		
Bijlage 2 document 15	Identiek aan bijlage 1 van document 13		
Z21-8298-16	Agenda vergadering beheer adviescommissie Oostvaardersplassen	27-5-2011	Ja, deels
Bijlage 1 document 16	Intern verslag bijeenkomst beheercommissie Oostvaardersplassen		
Bijlage 2 document 16	Oplegnotitie inzake mineralenhuishouding		
Bijlage 3 document 16	Maandrapportage mei 2011		
Bijlage 4 document 16	Evaluatie meststoffenwet Bijlage reeds openbaar via: https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-28385-131.html		
Bijlage 5 document 16	Brief inzake stand van zaken beheer grote grazers		
Bijlage 6 document 16	Oplegnotitie vergaderstuk		
Z21-8298-17	Intern verslag over bijeenkomst BAC	7-7-2011	Ja, deels
Z21-8298-18	Verslag vergadering BAC	7-7-2011	Ja, deels
Bijlage 1 document 18	Terugkoppeling uit BAC vergadering 7 juli 2011		
Bijlage 2 document 18	Uitvoeringsplan beschutting		
Bijlage 3 document 18	Praktijkervaring protocol Early reactive culling Document reeds openbaar via: www.opennieuwsbank.nl/Rijksoverheid/2011/05/17/rapportage-uitvoering-maatregelen		
Bijlage 4 document 18	Watermanagementplan juni 2011		
Bijlage 5 document 18	Wetenschappelijke coördinatiegroep		
Z21-8298-19	Kort verslag bespreking secretaris BAC met management Staatsbosbeheer	11-7-2011	Ja, deels
Z21-8298-20	Bevestiging uitnodiging deelname	1-9-2011	Ja, deels
Z21-8298-21	Verslag vergadering BAC	2-9-2011	Ja, deels
Bijlage 1 document 21	Algemene stand van zaken		
Bijlage 2 document 21	Monitoring		

<i>Bijlage 3 document 21</i>	<i>Uitvoeringsplan beschutting versie 2.1.</i>		
<i>Bijlage 4 document 21</i>	<i>Watermanagement Oostvaardersplassen</i>		
<i>Bijlage 5 document 21</i>	<i>Wetenschappelijke coördinatiegroep</i>		
<i>Bijlage 6 document 21</i>	<i>Stand van zaken helikopter telling</i>		
<i>Bijlage 7 document 21</i>	<i>Actiepunten Staatsbosbeheer</i>		
Z21-8298-22	Brief inzake vraag aanvulling implementatie	27-9-2011	Ja, deels
<i>Bijlage 1 document 22</i>	<i>Brief inzake mineraalhuishouding</i>		
Z21-8298-23	Agenda vergadering beheer adviescommissie Oostvaardersplassen	13-10-2011	Ja, deels
<i>Bijlage 1 document 23</i>	<i>Identiek aan document 21</i>		
<i>Bijlage 2 document 23</i>	<i>Algemene stand van zaken</i>		
<i>Bijlage 3 document 23</i>	<i>Reeds openbaar via https://www.staatsbosbeheer.nl/uit-in-de-natuur/locaties/oostvaardersplassen/links-en-downloads</i>		
<i>Bijlage 4 document 23</i>	<i>Bijlage reeds openbaar via: https://www.staatsbosbeheer.nl/Natuurgebieden/oostvaardersplassen/Links-en-downloads onder het jaartal 2013</i>		
<i>Bijlage 5 document 23</i>	<i>Voortgang monitoring grote grazers</i>		
<i>Bijlage 6 document 23</i>	<i>Stand van zaken Helikoptertellingen</i>		
<i>Bijlage 7 document 23</i>	<i>Jaarlijkse evaluatie</i>		
Z21-8298-24	Algemene stand van zaken	1-12-2011	Ja, deels
<i>Bijlage 1 document 24</i>	<i>Evaluatie helikoptertellingen</i>		
<i>Bijlage 2 document 24</i>	<i>Stand van zaken uitvoering</i>		
<i>Bijlage 3 document 4</i>	<i>Draaiboek winteropenstelling</i>		
Z21-8298-25	Adviezen beheeradviescommissie	3-1-2012	Ja, deels
Z21-8298-26	Agenda vergadering beheer adviescommissie Oostvaardersplassen	20-1-2012	Ja, deels
<i>Bijlage 1 document 26</i>	<i>Verslag vergadering BAC</i>		

<i>Bijlage 2 document 26</i>	<i>Minute agendapunt 3</i>		
<i>Bijlage 3 document 26</i>	<i>Overzicht stuurgroepen</i>		
<i>Bijlage 4 document 26</i>	<i>Minute werkafspraken</i>		
<i>Bijlage 5 document 26</i>	<i>Minute agendapunt 5</i>		
<i>Bijlage 6 document 26</i>	<i>Conceptbrief eerste jaar evaluatie</i>		
<i>Bijlage 7 document 26</i>	<i>Minute agendapunt 7</i>		
<i>Bijlage 8 document 26</i>	<i>Minute agendapunt 6</i>		
<i>Bijlage 9 document 26</i>	<i>Stand van zaken implementatie</i>		
<i>Bijlage 10 document 26</i>	<i>Monitoring</i>		
<i>Bijlage 11 document 26</i>	<i>Wetenschappelijke coördinatiegroep</i>		
<i>Bijlage 12 document 26</i>	<i>Situatierapport</i>		
<i>Z21-8298-27</i>	<i>Agenda vergadering beheer adviescommissie Oostvaardersplassen</i>	<i>22-2-2012</i>	<i>Ja, deels</i>
<i>Bijlage 1 document 27</i>	<i>Verslag vergadering BAC</i>		
<i>Bijlage 2 document 27</i>	<i>Minute actualiteiten rapportage</i>		
<i>Bijlage 3 document 27</i>	<i>Agendapunt actualiteiten rapportage</i>		
<i>Bijlage 4 document 27</i>	<i>Document identiek aan bijlage 5 behorend bij document 23</i>		
<i>Bijlage 5 document 27</i>	<i>Statusrapport</i>		
<i>Bijlage 6 document 27</i>	<i>Jaarcyclus</i>		
<i>Bijlage 7 document 27</i>	<i>Gebiedsrapportage</i>		
<i>Bijlage 8 document 27</i>	<i>Bijlage reeds openbaar via:https://www.staatsbosbeheer.nl/Natuurgebieden/oostvaardersplassen/Links-en-downloads onder het jaartal 2013</i>		

<i>Bijlage 9 document 27</i>	<i>Minute agendapunt stand van zaken uitvoering</i>		
<i>Bijlage 10 document 27</i>	<i>Stand van zaken uitvoering</i>		
<i>Bijlage 11 document 27</i>	<i>Minute helikoptertelling</i>		
<i>Bijlage 12 document 27</i>	<i>Helikoptertelling Oostvaardersplassen</i>		
<i>Bijlage 13 document 27</i>	<i>Agendapunt helikoptertelling</i>		
<i>Bijlage 14 document 27</i>	<i>Minute mineralenmonitoring</i>		
<i>Bijlage 15 document 27</i>	<i>OVP bemonstering</i>		
<i>Bijlage 16 document 27</i>	<i>Agendapunt 8 monitoring dierziekten</i>		
<i>Bijlage 17 document 27</i>	<i>minute monitoring dierziekten</i>		
<i>Bijlage 18 document 27</i>	<i>agendapunt monitoring dierziekten</i>		
<i>Bijlage 19 document 27</i>	<i>Calamiteitenplan</i>		
<i>Bijlage 20 document 27</i>	<i>Minute calamiteitenplan</i>		
<i>Bijlage 21 document 27</i>	<i>agendapunt 9 calamiteitenplan</i>		
<i>Bijlage 22 document 27</i>	<i>Minute beheerplan</i>		
<i>Bijlage 23 document 27</i>	<i>Verslag vergadering BAC Document identiek aan bijlage 1 behorend bij document 26</i>		
Z21-8298-28	Brief voorstel tellen grote grazers	8-3-2012	Ja, deels
Z21-8298-29	Agenda beheeradviescommissie	23-3-2012	Ja, deels
<i>Bijlage 1 document 29</i>	<i>Verslag vergadering BAC</i>		
<i>Bijlage 2 document 29</i>	<i>Actualiteitenrapportage</i>		
<i>Bijlage 3 document 29</i>	<i>Minute actualiteiten rapportage</i>		
<i>Bijlage 4 document 29</i>	<i>Statusrapport</i>		

Bijlage 5 document 29	Planning Document is identiek aan bijlage 5 behorend bij document 23		
Bijlage 6 document 29	Update implementatie		
Bijlage 7 document 29	Minute tellingen Bijlage identiek aan document Z21-8298 - 28		
Bijlage 8 document 29	Evaluatie tellingen		
Bijlage 9 document 29	Minute evaluatie		
Bijlage 10 document 29	Evaluatie tellingen oostvaardersplassen		
Bijlage 11 document 29	Voorstel calamiteiten paragraaf		
Bijlage 12 document 29	Calamiteitenparagraaf		
Bijlage 13 document 29	Minute eerste jaar evaluatie		
Bijlage 14 document 29	Aanbevelingen IMCO		
Bijlage 15 document 29	Minute update implementatieplan		
Z21-8298-30	Agenda beheeradviescommissie	9-5-2012	Ja, deels
Bijlage 1 document 30	Algemene stand van zaken		
Bijlage 2 document 30	Planning Document is identiek aan bijlage 5 behorend bij document 23		
Bijlage 3 document 30	Grondtelling grote herbivoren vanuit vaste en mobiele punten		
Bijlage 4 document 30	Statusrapport		
Bijlage 5 document 30	Discussienota alternatief Hollandse Hout		
Bijlage 6 document 30	Stand van zaken uitvoering managementplan		
Bijlage 7 document 30	Evaluatie tellingen		
Bijlage 8 document 30	Evaluatie tellingen grote herbivoren Oostvaardersplassen		
Bijlage 9 document 30	Overzicht		

Bijlage 10 document 30	Overzicht		
Bijlage 11 document 30	Notitie monitoringsplan OVP		
Z21-8298 - 31	Inhoudelijke reactie op eerste jaarevaluatie uitvoering ICMO2-adviezen in het Oostvaardersplassengebied	15-5-2012	Ja, deels
Z21-8298 - 32	Eerste jaarrapportage implementatie ICMO2	7-6-2012	Ja, deels
Bijlage 1 document 32	ICMO2 in de OVP		
Bijlage 2 document 32	Planning		
Bijlage 3 document 32	Statusrapport		
Bijlage 4 document 32	Monitor Recreatie 2011		
Bijlage 5 document 32	Stand van zaken uitvoering managementplan		
Bijlage 6 document 32	Monitoringsplan		
Bijlage 7 document 32	Totale uit beleidsstukken voortkomende informatiebehoefte		
Bijlage 8 document 32	Urgente onderzoeksvragen en bijbehorende monitoringsmethoden		
Z21-8298 - 33	Algemene stand van zaken	28-6-2012	Ja, deels
Z21-8298 - 34	Stand van zaken grote grazers Oostvaardersplassen	9-7-2012	Ja, deels
Z21-8298 - 35	Agenda beheeradviescommissie	13-7-2012	Ja, deels
Bijlage 1 document 35	Verslag vergadering		
Z21-8298 - 36	Overzicht adviezen aan Staatsbosbeheer	16-7-2012	Ja, deels
Z21-8298 - 37	Algemene stand van zaken	3-10-2012	Ja, deels
Bijlage 1 document 37	Planning Document is identiek aan bijlage 2 behorend bij document 32		
Bijlage 2 document 37	Voorstel aanpassing bijlage 9 managementplan		
Bijlage 3 document 37	Uitvoering managementplan		
Bijlage 4 document 37	Bijlage reeds openbaar via: https://www.staatsbosbeheer.nl/uit-in-de-natuur/locaties/oostvaardersplassen/links-en-downloads onder jaar rapportage 2011-2012		
Bijlage 5 document 37	Verkenning effecten peilverlaging voor grote grazers		

Z21-8298 - 38	Overzicht adviezen aan Staatsbosbeheer d.d. 17 oktober 2012	17-10-2012	Ja, deels
Z21-8298 - 39	Verslag vergadering 31 oktober 2012	31-10-2012	Ja, deels
Z21-8298 - 40	Managementconclusies 2012-2013	31-10-2012	Ja, deels
Z21-8298 - 41	Evaluatie tellingen grote herbivoren Oostvaardersplassen	16-10-2012	Ja, deels
Z21-8298 - 42	Hernieuwde adviesvraag over telmethode grote grazers Oostvaardersplassen	1-11-2012	Ja, deels
Z21-8298 - 43	Effectief Rapporteren	1-11-2012	Ja, deels
Z21-8298 - 44	Agenda beheeradviescommissie	5-12-2012	Ja, deels
Bijlage 1 document 44	Verslag vergadering 31-10-2012 Document identiek aan document 39		
Bijlage 2 document 44	Agendapunt 4, Stand van zaken OVP		
Bijlage 3 document 44	Agendapunt 5: Bespreking jaarevaluatie en jaarrapportage op beheerderniveau		
Bijlage 4 document 44	Agendapunt 5: Bespreking jaarevaluatie en jaarrapportage op beheerderniveau		
Bijlage 5 document 44	Agendapunt 6a en 6b: Bijgewerkt managementplan		
Bijlage 6 document 44	Agendapunt 6a en 6b: Bijgewerkt managementplan		
Bijlage 7 document 44	Managementplan Oostvaardersplassengebied Document reeds openbaar via: https://www.staatsbosbeheer.nl/Natuurgebieden/oostvaardersplassen/Links-en-downloads/onder-het-jaartal-2013		
Bijlage 8 document 44	Minimaliseren potentieel dierenleed grote grazers		
Z21-8298 - 45	Discussie notitie tbv bespreking 14 december met management Staatsbosbeheer	11-12-2012	Ja, deels
Z21-8298 - 46	Algemene stand van zaken	16-1-2013	Ja, deels
Bijlage 1 document 46	Resultaten tellingen grote herbivoren november 2012		
Z21-8298 - 47	Brief	16-1-2013	Ja, deels
Z21-8298 - 48	Agenda beheeradviescommissie	22-2-2013	Ja, deels
Bijlage 1 document 48	Conceptverslag BAC vergadering		
Bijlage 2 document 48	Algemene stand van zaken		
Bijlage 3 document 48	Maandrapportage - januari 2013		
Bijlage 4 document 48	Resultaten tellingen grote herbivoren november 2012		

Bijlage 5 document 48	Hernieuwde adviesvraag over telmethode grote grazers Oostvaardersplassen Document identiek aan document Z21-8298-42		
Bijlage 6 document 48	Advies telmethoden grote Grazers		
Bijlage 7 document 48	Agendapunt 6: Adviesvraag telmethoden		
Bijlage 8 document 48	Agendapunt 7: Voorbereiding werkbezoek staatssecretaris EZ		
Z21-8298 - 49	Vraag inzake advies telmethode(n) grote grazers Oostvaardersplassengebied	8-3-2013	Ja, deels
Z21-8298 - 50	Vraag inzake advies telmethode(n) grote grazers Oostvaardersplassengebied	22-3-2013	Ja, deels
Z21-8298 - 51	Agenda beheeradviescommissie	27-3-2013	Ja, deels
Bijlage 1 document 51	Conceptverslag BAC-vergadering		
Bijlage 2 document 51	Agendapunt 4a en 4b: Rapportages OVP		
Bijlage 3 document 51	4a stand van zaken, Actueel		
Bijlage 4 document 51	Maandrapportage - Februari 2013		
Bijlage 5 document 51	5 Monitoring grote grazers moerasgedeelte		
Z21-8298 - 52	Vraag inzake teladvies Grote Grazers Oostvaardersplassengebied	2-4-2013	Ja, deels
Z21-8298 - 53	Agenda beheeradviescommissie	22-4-2013	Ja, deels
Bijlage 1 document 53	Conceptverslag BAC-vergadering		
Bijlage 2 document 53	Agendapunt 4a en 4b: Rapportages OVP		
Bijlage 3 document 53	4a, Algemene stand van zaken		
Bijlage 4 document 53	4b, maandrapportage maart 2013		
Bijlage 5 document 53	Advies telmethoden grote Grazers Oostvaardersplassengebied		
Bijlage 6 document 53	Agendapunt 7: Planning overige vergaderingen BAC-OVP		
Z21-8298 - 54	Verslag vergadering BAC	15-5-2013	Ja, deels
Z21-8298 - 55	Agenda beheeradviescommissie	3-7-2013	Ja, deels
Bijlage 1 document 55	Verslag vergadering BAC 15 mei 2013 Bijlage is identiek aan document Z21-8298 - 54		
Bijlage 2 document 55	4a, Algemene stand van zaken		

Bijlage 3 document 55	4b, Aanpassing frequente monitoring terreingebruik		
Bijlage 4 document 55	5, Managementrapportage winter 2012/13		
Bijlage 5 document 55	Winterrapportage Oostvaardersplassen 2012-2013		
Bijlage 6 document 55	Agenda beheeradviescommissie		
Bijlage 7 document 55	De Oostvaardersplassen: Een mislukt project!!		
Z21-8298 - 56	Algemene stand van zaken	18-9-2013	Ja, deels
Bijlage 1 document 56	Jaarrapportage monitoring 2012-2013		
Bijlage 2 document 56	Bevindingen Beheeradviescommissie Oostvaardersplassen inzake winterperiode 2012/13		
Bijlage 3 document 56	Stand van zaken beheer grote grazers Oostvaardersplassen		
Bijlage 4 document 56	Verslag Beheeradviescommissie Oostvaardersplassen		
Z21-8298 - 57	Review of those monitoring measures which relate primarily to immediate day to day management decisions	1-10-2013	Ja, deels
Z21-8298 - 58	Internal audit of adaptive management [measures which relate to delivery of overall strategic management objectives]	1-10-2013	Ja, deels
Z21-8298 - 59	Preparation of review management procedures	1-10-2013	Ja, deels
Z21-8298 - 60	Review of monitoring procedures of SBB for OVP: conclusions and recommendations	22-10-2013	Ja, deels
Z21-8298 - 61	Algemene stand van zaken	16-10-2013	Ja, deels
Bijlage 1 document 61	Voorstel aanpassingen managementplan		
Bijlage 2 document 61	Grote grazers in het Kotterbos en Oostvaardersbos		
Bijlage 3 document 61	Startnotitie toekomstagenda beheer Oostvaardersplassengebied 2015-2020		
Bijlage 4 document 61	Conceptverslag 16 oktober 2013		
Z21-8298 - 62	Algemene stand van zaken	18-12-2013	Ja, deels
Bijlage 1 document 62	Reactie inzake voorstel aanpassingen managementplan		
Bijlage 2 document 62	Voorstel aanpassingen managementplan		

Bijlage 3 document 62	Conceptverslag 18 december 2013		
Bijlage 4 document 62	Agenda BAC		
Bijlage 5 document 62	Natural processes, animal welfare, moral aspects and management of the Oostvaardersplassen Document reeds openbaar via: https://edepot.wur.nl/156219		
Bijlage 6 document 62	Review of monitoring procedures of SBB for OVP: conclusions and recommendations Document is identiek aan document Z21-8298 - 60		
Z21-8298 - 63	Conceptsjabloon	14-1-2014	Ja, deels
Z21-8298 - 64	Internal audit of adaptive management [measures which relate to delivery of overall strategic management objectives] Document is identiek aan document Z21-8298 - 58	1-10-2013	Ja, deels
Z21-8298 - 65	Conceptverslag 24 januari 2014	24-1-2014	Ja, deels
Z21-8298 - 66	Evaluatie en preview beheer grote grazers Oostvaardersplasse 2010-2014	27-1-2014	Ja, deels
Z21-8298 - 67	Reactie review	4-2-2014	Ja, deels
Z21-8298 - 68	Algemene stand van zaken	12-2-2014	Ja, deels
Bijlage 1 document 68	Aanpassing frequentie monitoring terreingebruik		
Bijlage 2 document 68	Uitwerking op hoofdlijnen monitoring en beheer moeras ten tijde van peilverlaging		
Bijlage 3 document 68	Startnotitie toekomstagenda beheer Oostvaardersplassegebied 2015-2020 Document is identiek aan bijlage 1 behorend bij document Z21-8298 - 61		
Bijlage 4 document 68	Algemene stand van zaken		
Bijlage 5 document 68	1e kwartaal rapportage 2014 Oostvaardersplassen		
Bijlage 6 document 68	Verslag BAC		
Bijlage 7 document 68	Agenda vergadering beheer adviescommissie Oostvaardersplassen		
Z21-8298 - 69	Concept verslag 14 maart 2014	14-3-2014	Ja, deels
Z21-8298 - 70	Risicotabel	14-3-2014	Ja, deels
Z21-8298 - 71	Algemene stand van zaken	16-5-2014	Ja, deels
Bijlage 1 document 71	Aanleiding en achtergrond		
Bijlage 2 document 71	Oostvaardersplassen blijven ecologen verrassen Document reeds openbaar via: http://archieff.bionieuws.nl/artikel.php?id=8202		
Bijlage 3 document 71	Geboortecijfers Oostvaardersplassen 2010-2013		

<i>Bijlage 4 document 71</i> Agenda vergadering beheer adviescommissie Oostvaardersplassen			
<i>Bijlage 5 document 71</i>	Monumenten; Inspiratiebron voor natuur		
<i>Bijlage 6 document 71</i> Faunabeheerser van de Oostvaardersplassen			
Z21-8298 - 72	Veterinaire klankbordgroep OVP	23-5-2014	Ja, deels
Z21-8298 - 73	Algemene stand van zaken	11-6-2014	Ja, deels
<i>Bijlage 1 document 73</i>	<i>Bijlage reeds openbaar via: https://www.staatsbosbeheer.nl/uit-in-de-natuur/locaties/oostvaardersplassen/links-en-downloads onder jaar rapportage 2013-2014</i>		
<i>Bijlage 2 document 73</i> Oostvaardersplassen, management rapportage 2013-2014			
Z21-8298 - 74	Algemene stand van zaken	11-7-2014	Ja, deels
<i>Bijlage 1 document 74</i>	<i>Bijlage reeds openbaar via: https://www.staatsbosbeheer.nl/uit-in-de-natuur/locaties/oostvaardersplassen/links-en-downloads onder jaar rapportage 2013-2014</i>		
<i>Bijlage 2 document 74</i>	<i>Afhandeling actiepunten periode 2010-2014</i>		
<i>Bijlage 3 document 74</i> Oostvaardersplassen, management rapportage 2013-2014			
<i>Bijlage 4 document 74</i>	<i>Rapportage Q3</i>		
Z21-8298 - 75	Ataxie bij edelherten in Nederland		
Z21-8298 - 76	Overleg veterinaire commissie	12-12-2017	Ja, deels
Z21-8298 - 77	Factuur	31-12-2017	Ja, deels
Z21-8298 - 78	Overleg veterinaire commissie	23-10-2018	Ja, deels
<i>Bijlage 1 document 78</i> Factuur			
Z21-8298 - 79	Protocol voor hertenbreinen onderzoek naar welzijn, Universiteit Utrecht	-	Ja, deels
Z21-8298 - 80	Resultaten monitoring		16-4-2020 Ja, deels

Adviesvraag aan Beheers Advies Commissie Oostvaardersplassen

Betreft: diergezondheid OVP
wetenschappelijke publicatie Heckrunderen
uitbreiding monitor met edelhert en Konikpaard

1. Wetenschappelijke publicatie omtrent diergezondheid Heckrunderen in de Oostvaardersplassen.

In de afgelopen 14 jaar zijn veel data verzameld omtrent de diergezondheid van de Heckrunderen in de Oostvaardersplassen. Volgens ingewijden betreft het een bijzondere schat aan kennis die uitgewerkt kan worden tot een wetenschappelijke publicatie. **Art. 5.1.** van de Gezondheidsdienst voor Dieren en zitting nemend in de Veterinaire Begeleidingscommissie heeft verzocht dit te doen. Staatsbosbeheer is hier in beginsel positief over. Voor meer info: zie bijlage.

Vraag aan de Beheersadviescommissie:

Ondersteunt de BAC het uitwerken van de data rond de gezondheid van Heckrunderen in de Oostvaardersplassen en heeft de BAC hier aanvullende suggesties of adviezen over?

2. Uitbreiding monitoring diergezondheid OVP bij Konikpaarden en Edelherten.

Conform het in 1996 opgestelde protocol worden er sinds 1996 Heckrunderen aangeboden voor onderzoek bij de Gezondheidsdienst voor Dieren. Er is destijds gekozen voor onderzoek bij de Heckrunderen vanwege hun verwantschap met de (melk)veehouderij. Na 14 onderzoek is er veel informatie beschikbaar gekomen en is in de Veterinaire begeleidingscommissie het beeld ontstaan dat een extensievere vorm van onderzoek acceptabel is (10 kadavers + 10 bloedmonsters). Parallel hieraan is de behoefte om meer inzicht te krijgen in de gezondheidssituatie van Edelherten en Konikpaarden toegenomen. Niet omdat er indicaties zouden zijn dat zich problemen voordoen, maar het is onmiskenbaar dat er maatschappelijk meer aandacht is gekomen voor bijvoorbeeld ziektes bij Paarden. Maar ook rond de gezondheidssituatie van Edelherten is behoefte aan meer informatie en data.

Onderzoek op dit punt is kostbaar. Derhalve is in de Veterinaire Begeleidingscommissie gezocht naar een weg die zowel recht doet aan de vragen dier er leven als aan het beheersen van de kosten. Het volgende voorstel is hierbij omarmd:

Jaarlijks: - sectie van 10 Hekcrunderen / 10 Edelherten / 10 Konikpaarden
 - bloedmonsters van 10 Heckrunderen / 10 Edelherten / Konikpaarden.

In de secties van de Edelherten kan ook de door u gevraagde beenmergvetbepaling plaatsvinden.

Vraag aan de Beheersadviescommissie:

ondersteunt de BAC de voorgestelde lijn om over te gaan op 10 secties per diersoort (Konikpaard, Edelhert en Heckrund) aangevuld met 10 bloedmonsters per diersoort. Heeft de BAC hier nog aanvullende adviezen over?

> Retouradres Postbus 20401 2500 EK, Den Haag

Staatsbosbeheer
t.a.v. de heer drs. C.J. Kalden, directeur
Postbus 1300
3970 BH DRIEBERGEN-RIJSSENBURG

Staatsbosbeheer Ministerie van Economische Zaken, Ministerie van Landbouw en Innovatie	
Brievenr.	2011 - 172
Code	4.07.351.5
Ontvangen	12 JAN 2011
Routing	Datum C. Kalden
Art. 5.1. lid 2 sub e Woo	Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
Afgehandeld	
c.c.	Art. 5.1. lid 2 sub e Woo

Beheeradviescommissie Oostvaardersplassen

Postbus 20401
2500 EK, Den Haag
www.rijksoverheid.nl/eleni

Contactpersoon

Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
secretaris

T 070 - Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
M 06 - sub e Woo

Art. 5.1. lid 2 sub e Woo

Datum 10 januari 2011

Betreft Beoordeling en advies protocol vroegreactief beheer (*Protocol Early Reactive Culling 1.0*)

Art. 5.1. lid 2 sub e Woo

Geachte heer Kalden,

Op 23 december 2010 ontving de Beheeradviescommissie voor de Oostvaardersplassen uw *Protocol Early Reactive Culling 1.0*. Dit protocol is op 23 en 30 december in de Beheeradviescommissie besproken. Hierbij doe ik u onze beoordeling en aanvullende adviezen toekomen.

De beheeradviescommissie constateert dat met dit protocol op de juiste wijze invulling wordt gegeven aan de aanbeveling van ICMO2 om over te gaan naar een methode van vroegreactief beheer van de grote grazers in het Oostvaardersplassengebied. Wij adviseren u dan ook uw beheer zo snel mogelijk conform dit protocol uit te voeren.

Tekstueel adviseren wij u een wijziging aan te brengen in de kadertekst onder paragraaf 5.3: "Het bovenstaande ... uitvoeringsbeslissingen." vervangen door "Het bovenstaande schema zal continu aan de praktijk getoetst worden."

In bijlage 3 adviseren wij u onder *Veiligheid*, sub g) het woord 'bomengroep' en onder *Regels bij afschot*, sub a) de tekst 'dichte takken' te verwijderen: takken, bomen, bosschages en houtwallen zijn niet geschikt als kogelvanger.

Ten aanzien van de communicatie en ten aanzien van de monitoring, registratie en rapportage heeft de Beheeradviescommissie enkele aanvullende adviezen.

Wij adviseren u de communicatie over het vroegreactief beheer te integreren in een brede communicatieaanpak over de doelstellingen van het Oostvaardersplassengebied als geheel, met inachtneming van de wijzigingsvoorstellen van ICMO2 die zijn overgenomen door de staatssecretaris van EL&I. Het gaat daarbij om communicatie met

beleidsverantwoordelijken, de verschillende stakeholders alsook met het publiek in het algemeen. Een dergelijke integrale aanpak moet op voldoende ondersteuning en betrokkenheid van de centrale directie van Staatsbosbeheer kunnen rekenen en door de gehele dienst worden doorleefd. Wij zien een voorstel van u hierover graag op een termijn van enkele weken tegemoet.

Beheeradviescommissie
Oostvaardersplassen

Datum
10 januari 2011

Wij adviseren u om nog deze winterperiode te starten met een gedegen systeem van monitoring, registratie en rapportage van het beheer van de grote grazers. U geeft daarvoor in bijlage 3 van het protocol al een goede voorzet. Wij adviseren u daarnaast de volgende gegevens te registreren en te rapporteren:

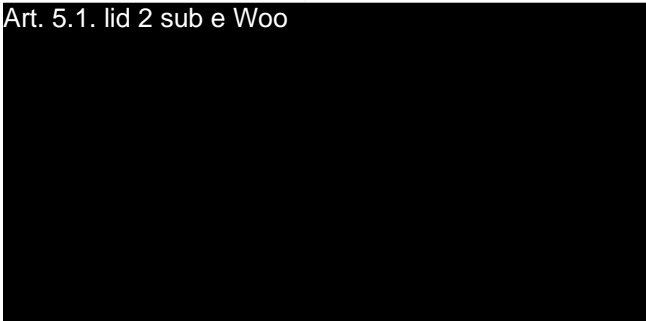
- gegevens over de natuurlijk gestorven grote grazers – op eenzelfde wijze als het *Protocol Early Reactive Culling 1.0* voor geschoten dieren aangeeft,
- pathologieresultaten van steekproeven van dode herten, runderen en paarden – waarin o.a. lichaamsgewicht en beenmergvetbepaling worden opgenomen,
- de omgevingsscores en de waterstanden, zodat op een later tijdstip voldoende evaluatie en eventueel zelfs prognosestelling mogelijk is,
- het gebruik van de schuilmogelijkheden en de effecten daarvan, zowel op de grote grazers als op de overige fauna en de flora.

Wij zien graag op een termijn van enkele weken een plan van aanpak voor deze monitoring, registratie en rapportage van u tegemoet.

Voor een goede beoordeling van het effect van het gebruik van de schuilmogelijkheden in o.a. de Driehoek, het Oostvaardershout, het Kotterbos en eventueel het Hollandse Hout is het bovendien noodzakelijk om op zo kort mogelijke termijn een zgn. nulmeting van de flora en fauna in deze gebieden te maken.

Met vriendelijke groet,

Art. 5.1. lid 2 sub e Woo

De Beheeradviescommissie Oostvaardersplassen
namens deze,
Prof. dr. H. Vaarkamp, *voorzitter*

Beheercommissie Oostvaardersplassen: intern verslag SBB

14 januari 2011

Aanwezig: voorzitter Vaarkamp, leden Oosterveld, de Raad, Ohl, Leijendekker, Spek en secretaris Art. 5.1. lid 2

Staatsbosbeheer: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo

Presentatie communicatiestrategie Oostvaardersplassen

Tijdens de presentatie werden opmerkingen gemaakt en vragen gesteld. Na de presentatie werd nog een rondje gedaan langs alle leden van de BAC voor commentaar op het geheel. Hieronder de belangrijkste punten op een rij.

- Beheerstrategie en communicatiestrategie niet voldoende op één lijn. Doortrekken OVL en beheerstrategie lange termijn nog onvoldoende uitgewerkt
- Totale systeem versus ‘grazers als middel’: Begrazingsbeheer als middel, niet als doel
- Uitbreiding als contradictie
-

Beeldvorming

Drie soorten die ‘creperen’

Ruimtelijke filosofie van de Provincie: edelhert als drager van robuuste verbinding

Te fragmentarisch

Communicatie Oostvaarderswold

Waarom geen communicatie over toekomst, verbinding met Veluwe, en hoe we dan met populatiebeheer omgaan? We moeten nu al weten hoe we met twee beheervormen naast elkaar (OVP beheer en Veluwebeheer) omgaan en hoe we dat communicatief verkopen. Dit is nu niet duidelijk

Ohl: stip op de horizon moet je doel zijn ook in communicatie, teleurgesteld in ontbreken van beleid hierover en gebrek aan communicatie over verbindingzone

Ohl: ervaring is dat Staatsbosbeheer beleid uitdraagt als een religie. Waar is de doelgroepanalyse. Richt je op meer doelgroepen dan alleen het grote publiek.

Maatschappelijk draagvlak en dierenwelzijn zijn cruciaal.

Beleid en communicatie daarover moet integraal. Nu lijkt het of beleid los staat van communicatie.

Art. 5.1. lid 2 sub e Woo vertelt over protocol, uitvoeren aanbevelingen ICMO en meldnummer.

Commissie wil graag communicatie van het protocol van te voren zien.

Ohl: ‘Maak gebruik van de beheercommissie.’

‘Wanneer je iets gaat doen, laat het dan van te voren zien.’

Bij doorvragen blijkt dat men niet alles wil zien. We maken de afspraak dat men met de grote lijnen meekijkt, men hoeft niet alle persberichten en blogs van te voren te zien.

Beheercommissie benadrukt dat men wil helpen, ‘laat daarom zien waar je mee bezig bent en stel vragen.’ We moeten niet vergeten: ‘Staatsbosbeheer zit in een kwetsbare positie’.

Leijendekker:

Snapt de focus op de grote grazers niet, het edelhert, paard en rund zijn slechts middelen voor het doel, te weten ‘de blauwborst en de roerdomp’.

Er volgt een discussie. Ohl: de grazers zijn echter geen middel, het gaat om het hele systeem. Maar we moeten onnodig lijden voorkomen.

Oosterveld: In Natura 2000 worden de drie soorten grazers niet als doelsoort genoemd. Het moet wel kloppen met het beleid. Natuurlijke processen zijn hier onderdeel van, maar ook soortendoelstelling!

Is het niet te veel allemaal wat we aan communicatie inzetten?

Vaarkamp: Het nieuwe NAC is heel hard nodig, Wubbo de Raad vraagt door naar stand van zaken. Art. [redacted] heeft dat toegelicht.

De focus moet niet alleen liggen op dierenwelzijn. Het natte deel van het gebied is onderbelicht!! Doe veel meer in de communicatie over de andere onderwerpen in de OVP.

Leijendekker en Spek: ‘Gooi het hele gebied open en maak er struinnatuur van.’

Art. [redacted] geeft aan dat er een recreatievisie voor het gebied ontwikkeld gaat worden en dat er binnen SBB ook wordt nagedacht over andere/meer openstelling. Art. [redacted] vertelt over de proef met de wandeling met Trouw-lezers.

Suggesties van de beheercommissie:

Wubbo de Raad:

De communicatiestrategie is een ambitieus plan maar ook noodzakelijk. Wat is de Oostvaardersplassen in zijn totaliteit? Doel en middelendiscussie, ‘jullie moeten vasthouden aan wat het hoofddoel is.’ Toegankelijkheid moet vergroot worden.

De lokale betrokkenheid moet vergroot worden. Daar hoort ook het Oostvaarderswold bij (en de doorsteek naar ‘het oude land’) en Hollandse Hout. (Art. [redacted] licht toe dat voor OVW, HW en HH aparte klankbordgroepen bestaan.)

Hendrik Oosterveld:

Openheid is belangrijk. Als je er in mag, krijg je betrokkenheid.

Hij is aangenaam verrast door de brede filosofie en het streven naar transparantie.

Er moet een goede verhouding zijn tussen beleid, beheer en communicatie.

Hij heeft twee vragen:

1. Hoe is het organisatorisch ingebed en hoe garanderen we de wisselwerking tussen de verschillende velden? Het geheel moet consistent zijn. Art. [redacted] legt uit hoe het kernteam Oostvaardersland werkt, wie de leden zijn, en welke andere werkgroepen en comités daaronder hangen.
2. Wat vonden de Staatsbosbeheer-medewerkers van de brief waarin staat dat de commissie actief mee wil kijken met de communicatie rondom het protocol (‘in niet mis te verstane bewoordingen’)? Art. [redacted] geeft inhoudelijk reactie en gaat bewust niet in op de suggestieve vraag over rol van commissie.

Frauke Ohl:

Zij zit hier met twee petten op, zowel als voormalig ICMO-lid als lid van de beheercommissie.

Twee constateringingen:

1. Voor haar gevoel valt Staatsbosbeheer teveel terug op de ICMO-adviezen (‘er is een cruciale link tussen ICMO en beheer’). ‘Maar bedenk goed dat het ICMO een constructie is die zo in elkaar kan storten, voorbeeld HolHout.’ Let in je communicatie goed op dat je uitstraalt dat je ZELF achter de maatregelen staat en niet omdat ICMO dat gezegd heeft. ‘Wat bedoel je inhoudelijk en wat wil je bereiken?’

2. De strategie bevat de goede keywords, maar de achterliggende concepten van Staatsbosbeheer blijven te vaag. Wat is je concept bij dierenwelzijn? Het is een gesloten welzijnsconcept. Dat is een mantra dat je moet blijven herhalen.

Staatsbosbeheer moet conceptueel leren denken, denken in een model en dat ook in de communicatie uitdragen.

De voorzitter vult aan: 'Niets staat alleen. Het denken in een model houdt het volgende in: als je het een weghaalt, heeft het effect op het ander. Je kunt niet zomaar een steen weghalen. Biodiversiteit heeft een link met dierenwelzijn, het hangt allemaal met elkaar samen.'

Jaap Leijendekker:

Staatsbosbeheer heeft veel draagvlak en apelleert aan goed gevoel bij mensen, vooral in cultuurlandschappen. Maar men focust te veel op het detail. Draai het om en schets het achterliggende kader: hier doen we het voor.

Als je blijft reageren op zaken in de pers, houd je de discussie. Soms moet je gewoon niet reageren. Maak een strategie: wanneer reageer je wel en wanneer niet. Neem een voorbeeld aan hoe het NP de Hoge Veluwe het doet. Die reageren vaak niet, of weigeren journalisten te woord te staan.

En de houding moet zijn: 'Dit is echt het beste hier.' 'Als men begint over sterven van dieren, vertel dan ook dat de broedpopulatie ijsvogels gedecimeerd is'.

Het enthousiasme van de boswachters is aanstekelijk.

Aanvullende opmerking van Oosterveld om **Art. 5.1. lid** zo min mogelijk in te zetten. Zijn toon valt niet goed.

Wubbo de Raad en Hendrik Oosterveld vullen nog aan: Bleker heeft gezegd: Einde experiment. Markeren jullie dat moment wel goed genoeg?? Zeg in je communicatie ook dat het nu echt anders is dan voorheen. Leg ook duidelijk uit dat er verschil is met vroeger. Nieuw beleid, markeer dat expliciet! Laat de trendbreuk in gedachtegoed zien.

Gerrit-Jan Spek:

Er is een balans tussen natuur, welzijn en maatschappij.

'De grazers zijn integraal onderdeel van het systeem, maar aan de aantallen grazers zit ook een knopje.' Aantal dieren zijn niet heilig! Maar ook aantal mensen is het gebied zijn niet heilig. Probeer meer mens in het gebied te krijgen, geef ze een kijkje in de keuken.

Staatsbosbeheer moet van zenden naar meer luisteren.

Aan het einde van dit onderdeel van de vergadering komt een punt van irritatie naar boven: de monitoring.

Frauke Ohl wil weten waarom er is afweken van het advies (vanuit vliegtuig ipv een helikopter).

'Er is twee a drie keer intensief over gesproken'. De voorzitter vult aan dat de stas er ook politieke uitspraken over heeft gedaan. 'Waarom doet Staatsbosbeheer het nu alweer anders dan afgesproken?' 'Kijk daar mee uit!'

Ohl: 'Het is heel dom'.

Er ontstaat even een discussie. Wubbo de Raad legt uit dat de Provincie niet wil hebben dat er onder de x aantal meters gevlogen wordt. Volgens Hendrik Oosterveld is dat onzin en zijn er 'altijd muizengaten in het beleid' te vinden, waardoor je toch kunt doen wat je wilt.

Geïnspireerd, gemotiveerd en verlicht gingen **Art.** en **Art.** weer naar huis.

Verslag: **Art. 5.1. lid 2 sub e Woo** 17 januari 2011

De staatssecretaris van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie
De heer dr. H. Bleker
Postbus 20401
2500 EK Den Haag

Datum 21 januari 2011
Onderwerp Protocol versie 1.1
Behandeld door C.J. Kalden
Ons kenmerk 2011-276
Uw kenmerk
Bijlagen 1

Geachte heer Bleker,

Hierbij doe ik u volgens afspraak toekomen het protocol 'Early reactive culling 1.1'.
Dit protocol beschrijft de wijze waarop één van de kernpunten van de aanbevelingen van
ICMO2 in de praktijk tot uitvoering zal worden gebracht.

Deze versie van het protocol is tot stand gekomen in overeenstemming met de
Beheeradviescommissie. Staatsbosbeheer werkt volgens dit protocol en houdt u op de hoogte
van de toepassing. We onderhouden daarbij nauwe contacten met de Beheeradviescommissie.

Met vriendelijke groet,

Art. 5.1. lid 2 sub e Woo

Drs. C.J. Kalden
Directeur

Protocol vroeg reactief beheer Oostvaardersplassen Versie 1.1

Bijlage reeds openbaar via:

www.staatsbosbeheer.nl/natuurgebieden/oostvaardersplassen/links-en-downloads onder het kopje beleid en het jaartal 2011

Staatsbosbeheer
Versie 1.1, d.d. 19 januari 2011

De staatssecretaris van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie
De heer dr. H. Bleker
Postbus 20401
2500 EK Den Haag

Datum 11 februari 2011
Onderwerp Tweede voortgangsrapportage en nieuwe publieksfolder
Behandeld door C.J. Kalden
Ons kenmerk 2011-462
Uw kenmerk
Bijlagen 2

Geachte heer Bleker,

Hierbij doe ik u de tweede voortgangsrapportage over de uitvoering van het advies van ICMO-2 toekomen. Tevens is toegevoegd een nieuwe publieksfolder over het beheer van de grote grazers.

Ik stuur deze voortgangsrapportage tevens aan de Beheeradviescommissie.

Met vriendelijke groet

Art. 5.1. lid 2 sub e Woo

Drs. C.J. Kalden
Directeur

Verslag op hoofdlijnen bijeenkomst met leden van BAC en ex ICMO2 18/19 februari 2011

Aanwezig: Frauke Ohl, Jakob Leidekker (op 18/2), Gerrit-Jan Spek (op 19-2), Art. 5.1. lid 2 sub e
Chris Kalden, Art. 5.1. lid 2 sub e Woo

Managementdoelen:

- Natura 2000 doelen door bevordering van natuurlijke processen
- minimaliseren potentieel dierenleed grote grazers (vroeg reactief afschotprotocol)
- optimaliseren welzijn grote grazers (beschutting, keuzemogelijkheden tav gedrag bieden)
- draagvlak vergroten (communicatie)

1. Protocol vroeg reactief beheer

Art. 5.1. lid 2 sub e heeft een presentatie gegeven van de cijfers tot nu toe, vergeleken met diverse winters in de afgelopen jaren. Het vroeg reactief beheer is daarbij gericht op het eerder schieten in de (afnemende) conditie van het dier, wat niet noodzakelijk betekent dat meer dieren eerder in het jaar worden afgeschoten. Duidelijk is dat er nu geen dieren in het gebied te vinden zijn in slechte conditie (conditie 1 of 2) en het percentage dieren wat afgeschoten wordt ten opzichte van dieren die een natuurlijke dood sterven, ligt dik boven de 95%. Dit zijn indicatoren die van belang zijn voor de effectiviteit van het protocol, ook in de communicatie. Daarbij moet de wetenschappelijke basis van het protocol (bv. relatie tussen beschutting en vetverbruik) en de basis van de omgevingsconditiescores in het protocol continu aangescherpt worden. Het wegvallen van de Hollandse Hout zal zich terug vertalen in de omgevingscondities en daarmee op het aantal dieren wat geschoten moet worden. Het protocol 1.1. wat nu in werking is kan gehandhaafd worden, waarbij een verfijning van de omgevingsconditie onderzocht wordt. De conclusie was dat het protocol vroeg reactief beheer zijn doel bereikt.

2. Wegvallen van de Hollandse Hout

Doordat de Hollandse Hout niet op korte termijn en waarschijnlijk ook niet op lange termijn zal worden aangekoppeld aan de Oostvaardersplassen, ontstaat een probleem mbt de beschutting (en in keuzemogelijkheden voor het vertonen van natuurlijk gedrag) voor de grote grazers, maar ook voor het toevoegen van heterogeniteit aan het totale systeem van de Oostvaardersplassen. De OVP is een vlak gebied met een droog en nat deel, wat door de klink van de bodem in hoogte zelfs omgekeerd is. Er is geen onderliggende abiotische heterogeniteit. Het toevoegen van de Hollandse Hout zou heterogeniteit in grote mate toevoegen. Ook de biodiversiteit van het hele systeem zou daar baat bij hebben. Het is duidelijk dat voor beide doeleinden (bevordering dierenwelzijn en heterogeniteit toevoegen) alternatieve maatregelen genomen moeten worden om dit te compenseren, zodat de doelen van het ICMO-advies in essentie gehaald kunnen worden. Daarbij is onderscheid gemaakt in verschillende termijnen.

Korte termijn (deze winter)

Door het aankoppelen van Kotterbos, Driehoek, Oostvaardersbos en het aanleggen van de richels, plus de hoeveelheid beschutting in de OVP zelf in de vorm van bosjes, dood hout en oud riet, gecombineerd met de tot nu toe milde winter, is geconcludeerd dat voor de korte termijn geen extra maatregelen nodig zijn.

Middellange termijn (0-5 jaar, totdat Oostvaarderswissel er is)

- aangelegde richels worden ingeplant met stekelstruiken zoals meidoorn, sleedoorn. Dit levert zaadbronnen op in het gebied, een extra bescherming van de richels zelf en potentiële kiemplekken tussen de stekelstruiken voor bomen. De aanplant dient beschermd te worden in de eerste jaren.
- Riet in de OVP biedt ook beschutting, vooral aan edelherten en in mindere mate aan paarden. Het bevorderen van plekken waar de dieren in de zomer niet makkelijk kunnen komen, maar in de winter wel (bijv. eilandjes), biedt dan zowel wat extra voedsel als rietbeschutting en zorgt voor heterogeniteit. Voorbeeld daarvan is 'de watertuin'.
- Ook om de heterogeniteit van het gebied te vergroten zou het goed kunnen werken om met een eenmalige interventie meer droog-nat overgangen en meer reliëf te creëren, zodat zowel biodiversiteit, geografische heterogeniteit en beschutting wordt gecreëerd. Dat komt ook de duurzaamheid voor de lange termijn ten goede en geeft ruimte aan natuurlijke processen.
- Toevoegen van een groter stuk Kotterbos, zoals al gepland, tot 100 hectare in de wintermaanden.

- Het herstructureren van de bestaande bosgebieden (Kotterbos, Oostvaardersbos) om andere boomsoorten in te brengen en meer stekelstruiken, zodat ook de duurzaamheid van deze gebieden op de lange termijn wordt gewaarborgd en bosverjonging kan plaatsvinden.
- Er zijn in de OVP diverse plekken waar van nature beschutting is door struiken en bosjes en dood hout. Door het dode hout meer te 'stapelen' levert dit extra beschutting op.
- Toevoegen van Oostvaardersveld brengt op deze termijn geen extra soelaas mbt welzijn van grote grazers. De strip tussen weg en spoor vanaf het Kotterbos zou deels wel benut kunnen worden. De onderdoorgang naar Kotterbos lijkt goed bruikbaar te maken voor de grazers, hoewel niet optimaal.

Lange termijn (5-15 jaar)

- Aanleg Oostvaarderswissel blijft cruciaal voor optimale ontwikkeling biodiversiteit en dierenwelzijn.
- Deel van de Hollandse Hout aankoppelen is een grote verbetering van de heterogeniteit
- Vergroten en verbeteren van de (geografische) heterogeniteit door een uitgewerkt plan in combinatie met maatregelen tbv watermanagement (bijv. mbt de kade) in de OVP uit te voeren.
- Voortzetting van maatregelen mid. termijn daar waar nodig (bijv. omvorming bestaande bossen).

Conclusies:

* De ICMO2 doelen kunnen door aanpassing van de maatregelen nog steeds behaald worden. Voor de Hollandse Hout zijn op de korte en middellange termijn alternatieven beschikbaar die hetzelfde doel kunnen bereiken, maar werken suboptimaal ten opzichte van het Hollandse Hout alternatief.

* Nu een interventie doen in de OVP (aanleg richels, aanplant richels, watermanagementplan) om daarna de rol van natuurlijke processen zo groot mogelijk te kunnen laten zijn.

3. Monitoring

Er moet een betere relatie gelegd worden met de doelen van de OVP en de informatie die nodig is vanuit de beheerdoelen om te kunnen sturen. Per soort en per maatregel moet een uitgewerkt monitoringsprotocol komen. Het huidige plan is te generiek. Er worden drie niveaus onderscheiden in de monitoring:

1. Monitoring tbv de beheerdoelen om in het beheer te kunnen (bij)sturen.
2. Monitoring tbv communicatie/acceptatie van beheermaatregelen in de maatschappij
3. Monitoring tbv wetenschappelijk onderzoek en begrip van het ecosysteem/soorten

Daarbij is aangetekend dat als je onderzoek in categorie 3 relevant kunt maken voor categorie 2, er makkelijker middelen te vinden zijn door bijvoorbeeld vrijwilligers te vragen en hen te betrekken bij die monitoring. De effecten van de verschillende soorten beschutting in monitoring meenemen bijv. door metingen te doen adhv een 'namaak' hert waarbinnen de energiehuishouding van een dier kan worden nagebootst en gemeten. Dit kan ook publicitair worden gebruikt. Er is bovendien iemand nodig die al deze lagen met elkaar in verband brengt, aanstuurt en coördineert.

4. Communicatie en wetenschappelijke adviesraad

De boodschap die nu wordt uitgedragen is te dominant gericht op natuurlijke processen. Het gaat erom de rol daarvan te maximaliseren, maar ook uit te dragen dat interventie noodzakelijk is. Benadruk ook de uniciteit van het gebied op hele andere vlakken, zoals bijv. het grootste eutrofe moeras. Benadruk de feitelijke dingen en niet de vermeende zaken, maak beter gebruik van de successen (zoals het nieuwe protocol), betrek buitenwacht bij je managementplan, maak het publiek mede verantwoordelijk en mobiliseer ambassadeurs. Wees geen slachtoffer in het debat, maar neem er aan deel. Voel je comfortabel in je eigen rol. Richt je op de punten waar (98%) buitenwereld bezorgd over is.

Door Staatsbosbeheer wordt een werkwijze voorgesteld om na de zomer te komen tot de instelling van een Wetenschappelijke Adviesraad, die zich richt op afstemming en beoordeling wetenschappelijk onderzoek. Op korte termijn wordt voorgesteld een themawerkgroep watermanagement bijeen te halen om de doelen voor de OVP op dit vlak verder uit te werken. Dit voorstel wordt omarmd.

Afspraken:

- In een managementplan voor de OVP worden bovenstaande punten vastgelegd.
- Er wordt een kaart van de OVP gemaakt met daarin een overzicht van de verschillende soorten beschutting: riet, bosjes/struiken, dood hout, bos.
- Er komt een nieuw monitoringsplan waarin bovenstaande punten worden verwerkt.
- Voor de monitoring op hele korte termijn (impact van grazers op de vegetatie en het fixeren van de data/protocollen voor de conditiescores, verspreiding van de dieren over het gebied, gebruik van de beschutting) zijn aparte afspraken gemaakt om dit binnen 2 weken op orde te hebben.

Betreft werkwijze beheeradviescommissie Oostvaardersplassen en samenwerking tussen de commissie en Staatsbosbeheer

Inleiding

In november 2010 bracht de commissie voor de evaluatie van het beheer van grote grazers in de Oostvaardersplassen (ICMO-2), onder leiding van de heer Art. haar rapport "Natural processes, animal welfare, moral aspects and management of the Oostvaardersplassen" uit. De commissie evalueert daarin de wijze waarop het advies van de commissie Gabor uit 2006 (ICMO) is uitgevoerd. De commissie adviseert voorts over het beheer van de grote grazers in Oostvaardersplassen in de toekomst.

In een algemeen overleg met de vaste commissie voor EL&I (d.d. 1 december 2010) heeft de Staatssecretaris uitgesproken dat hij een beheeradviescommissie wenst in te stellen die Staatsbosbeheer gaat adviseren over het beheer van de Oostvaardersplassen met het oog op de implementatie van het ICMO-2-advies.

Staatsbosbeheer waardeert de ondersteuning van de uitvoering van ICMO-2 door een hoogwaardige commissie en is er van overtuigd daar veel profijt van te zullen hebben bij de invulling van zijn verantwoordelijkheid voor een goed beheer van de Oostvaardersplassen.

In deze notitie worden de door EL&I en Staatsbosbeheer overeengekomen kaders geschetst voor de werkwijze van de beheeradviescommissie en de samenwerking tussen de beheeradviescommissie en Staatsbosbeheer.

Beheeradviescommissie: instelling en werkwijze

instelling

De staatssecretaris stelt de beheeradviescommissie in en benoemt de leden. De instelling geschiedt voor een periode van vier jaar.

De beheeradviescommissie adviseert Staatsbosbeheer uit eigen beweging of naar aanleiding van een voorgelegd plan over het beheer door Staatsbosbeheer in de Oostvaardersplassen en in omliggende gebieden, binnen de kaders van ICMO-2.

De beheeradviescommissie rapporteert aan de Staatssecretaris van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie over de adviezen die ze aan Staatsbosbeheer verstrekt.

werkwijze

De beheeradviescommissie zal in haar adviezen rekening houden met:

- de afwegingen en besluiten van de Staatssecretaris over de adviezen van ICMO-2;
 - de werkzaamheden op het terrein van het Natura 2000-beheerplan.
- Voorkomen moet worden dat de beheeradviescommissie het Natura 2000-beheerplanproces doorkruist.

Staatsbosbeheer neemt als regel het initiatief en legt plannen die zien op de uitvoering van de adviezen van ICMO-2 of het beheer van de grote grazers, voor aan de beheeradviescommissie.

De beheeradviescommissie en Staatsbosbeheer hebben overleg met elkaar over voorgelegde plannen alvorens de commissie haar advies uitbrengt.

De beheeradviescommissie brengt haar advies uit aan de directeur van Staatsbosbeheer.

besluitvorming

Staatsbosbeheer beschouwt de adviezen van de beheeradviescommissie als bindend. Staatsbosbeheer verwerkt de adviezen in de voorgelegde plannen en voert deze vervolgens uit.

Ir.A.M. Burger
directeur-generaal EL&I

drs.C.J. Kalden
directeur Staatsbosbeheer

Programme 18/19 February 2011

Present:

Henk Vaarkamp, Art. 5.1. (only 18/2), Frauke Ohl, Jakob Leidekker (only 18/2), Gerrit Jan Spek (only 19/2), Art. 5.1. lid 2 sub e Woo

From Staatsbosbeheer:

18/2: Chris Kalden(chair), Art. 5.1. lid 2 sub e Woo

19/2: Chris kalden (chair pm), Art. 5.1. lid 2 sub e Woo

Agenda Friday 18 February

Location: Hotel Apollo in Lelystad, address: Agoraweg 11, 8224 BZ Lelystad on walking distance from Lelystad trainstation.

12.30: Lunch, getting acquainted

13.30: Opening by Chris Kalden: "natural co-operation"

13.45: Status quo and overview of total package of measures ICMO2 (see attachment): facts, experience and observations

14:30: Alternative solutions for Hollandse Hout

- protocol early reactive culling ; comparison with earlier years Art. 5.1. lid 2 sub e
 - shelter outside the OVP and enlargement of the living area
 - shelter in the OVP
- Short term and long term solutions.

15.15: break

15.30: continuation of discussion

17.15: Communication

18.00: Dinner

19.30 : Monitoring, shared goals and principles, agreement on the process

20.30: Conclusions, open ends/questions, setting the joint agenda for the coming months

21.00: Closure

Agenda Saturday 19 February

Location: beheerschuur Oostvaardersplassen. Kitsweg 1, Lelystad

9.30: Sharing conclusions of the 18th of February with people who were not present day before

10.00: Excursion to clarify/overlook possible solutions

- visit Oostvaardersplassen to look specifically at: the shelter ridges, the Driehoek, Oostvaardersbos, Kotterbos and of course the condition of the animals

12.00: Adjusting conclusions if necessary on the basis of the field trip

12.30: Lunch

13.30: Closure

PM If necessary the afternoon can be used for extra time for working on topics.

Attachments:

* Overview of measures taken 2010-2011 (in English)

* Advice of the Beheeradviescommissie (BAC)-OVP for adjustments on ICMO2 recommendations

* Protocol early reactive culling (in Dutch)

Advice of the Beheeradviescommissie (BAC)-OVP
for adjustments on ICMO2 recommendations
February 2011

1.	Introduction.....	2
2.	ICMO2's recommendations.....	3
2.1	Package of measures for winter 2010-2011	3
2.2	Package of measures from 2011 until Oostvaarderswold is opened	4
2.3	Measures after Oostvaarderswold is realised (Oostvaardersland)	4
3.	Status February 2011.....	4
4.	Adjusted context for management.....	5
5.	Future management in the short- and longer-term.....	7
5.1	Shelter	7
5.2	Supplementary feeding.....	8
5.3	Re-active culling	8
5.4	Water management.....	8
5.5	Adjusted package of measures for winter 2010-2011	9
6.	Remarks on medium- and long-term management.....	10
7.	Carcase Removal.....	12
8.	Monitoring	13
9.	Public relations	13

1. Introduction

The Oostvaardersplassen (OVP) area is a wetland area of international importance. It has been designated as a Natura 2000 area and was declared a RAMSAR site. The Council of Europe awarded a European diploma for nature conservation to the OVP in 1999, which was renewed in 2010. To facilitate the OVP's function as 'stepping stone' for a variety of bird species, large herbivores were introduced into the area. These large herbivores, albeit artificially introduced, over time were increasingly considered a component of the ecosystem instead of being understood purely as a nature management measure. Major winter mortality in large herbivores especially in the severe winter of 2010 caused a re-emergence of considerable public and political debate about management within the OVP, which was mainly focussed on welfare aspects of the large herbivores. In response to this, the Minister brought forward the intended evaluation of management under ICMO 1 by one year and convened a new advisory commission (ICMO2).

ICMO2 met with representatives from Staatsbosbeheer (SBB) and sought clarification of the objectives of management - and the relative priority to be given to non-intervention by comparison to over-riding conservation objectives for the site defined in the Natura 2000 designation.

In a subsequent document SBB stated: "The objectives for the Oostvaardersplassen Nature Reserve are part of the Natura 2000 objectives and can be summarised as follows: *The conservation and further development of a marshland ecosystem of high natural value as a habitat and breeding area for wild marshland birds and mammals.* This main objective is elaborated in a number of concrete targets that provide guidance and substance to the vision on the area's ecological development, the legal framework, the area's management, the required external area development and its place in society. In the designation decision the Minister has taken into account the dynamic nature of the area, and gave natural, spontaneous ecological processes a central position in the vision on the Oostvaarderplassen. SBB thus wishes that management incorporates as far as is possible a major role for natural processes."

ICMO2 subsequently also met with various stakeholder groups and formulated advice for a revision of management policy, presented in a report in November 2010.

These recommendations set out to ensure

- i) delivery of Natura 2000 objectives of the OVP, while allowing a maximum role for natural processes in that delivery**
- ii) the development of management systems and protocols designed to minimise prolonged or unnecessary suffering of the free-ranging large herbivores**

2. ICMO2's recommendations

Recognising that a number of the recommendations might take time to implement, ICMO2's advice was presented in three distinct time phases: recommendations for the winter of 2010-2011, recommendations for the period between 2001 and 2015 (by which time it was anticipated that an ecological corridor (Oostvaarderswold) would be completed from the OVP to the Horsterwold, and recommendations after the opening of that ecological corridor. ICMO2 emphasised that, in each case, only the complete package of measures will fulfil both ecological goals and welfare standards.

On the basis of a thorough evaluation of a range of available options¹, ICMO2's recommendations are summarised as:

2.1 Package of measures for winter 2010-2011

ICMO2 recommends that until April 2011 management should:

- Adapt a new strategy of early reactive culling and start implementing it on December 15. (A2)
- Develop a contingency plan for a population reduction. (A5)
- Avoid using contraception of females in all three species. (A3)
- Create at least 150 ha of extra shelter by opening adjacent Driehoek, Kotterbos (first part), Oostvaardersbos woodland areas: Provide winter shelter for all large herbivores by temporarily connecting part of these areas to the current grazing area. (B3a)
- Create about 500 ha of extra shelter by opening Hollandse Hout in winter. (B4)
- Create 1000 m of shelter ridges in the sandy part (de Stort) of the OVP, so that horses and cattle can find shelter.
- Initiate the creation of a corridor (Oostvaarderswissel) to the Horsterwold. (B6)
- Avoid supplementary feeding. (C1)
- Develop a plan for water management. This plan should include active measures to ensure that the habitat diversity and successional stages of these habitats are given room to develop in the long term. (D3, D4)
- Improve governance and establish a scientific advisory board and install a taskforce to oversee the immediate implementation of the key aspects of the winter package that ICMO2 formulated. (E2, E3, E4)
- Establish an internal PR committee with links to the stakeholder forum and to the scientific advisory board
- Review this package shortly after April 1, 2011

ICMO2 considers it of high importance that the Oostvaarderswold project is fully realised, but accepts that this may take more time due to budget constraints.

¹ All cross-references refer to paragraphs of the ICMO2 report. references in brackets (A3... etc) cross-refer to Tables of Appendix IV in that same report evaluating all management options considered and summarising the perceived advantages and disadvantages associated with each)

2.2 Package of measures from 2011 until Oostvaarderswold is opened

- Implement the improved strategy on early reactive culling. (A2)
- Implement population reduction when needed. (A5)
- Open Hollandse Hout in winter. (B3)
- Open Kotter Bos throughout the year. (B2a)
- Evaluate experience with Kotterbos, and Oostvaarderswissel to see if Hollandse Hout can also be opened on a permanent basis.
- Take necessary steps to open the 120m wide pathway (Oostvaarderswissel) first for red deer and later for konik horse and Heck cattle. (B5)
- Do not provide supplementary food or contraception. (C1, A3)
- Implement the water management plan. (D3, D4, D5)
- Maintain stakeholder forum and scientific advisory board. (E2, E3, E4)
- Perform a full independent review in 2015.

2.3 Measures after Oostvaarderswold is realised (Oostvaardersland)

Depending on evaluation in 2015, the above measures will either continue or change. From the current perspective the package should be as follows

- Continue with early reactive culling. (A2)
- Implement population reduction if needed. (A5)
- Open Hollandse Hout throughout the year. (B4)
- Keep Kotter Bos open. (B2a)
- Do not provide supplementary food. (C1)
- Implement and improve Habitat/Water plan. (D3, D4, D5)
- Maintain stakeholder forum and scientific advisory board. (E2, E3, E4)
- Instigate review by an independent board every year.

3. Status February 2011

As will be apparent, all three management "packages" involved, amongst other measures, the opening of Hollandse Hout to large herbivores for all or part of the year. In practice both the Parliament and the City of Lelystad has voted against this, which to a degree compromises the delivery of satisfactory management. ICMO2 recognised that in practice many of the welfare issues affecting animals within the OVP were due to a mismatch between the winter and summer (population based) carrying capacity of the area, as predominantly related to a shortage of shelter overwinter: Following the concept of animal welfare as outlined by ICMO 2, it is not required that animals should be entirely protected from food-shortage and hunger or thirst etc, but that all individuals should have the opportunity to respond appropriately to such privation, that is, to seek and find shelter.

Recognising all considerations above, we would propose some modifications to the advice originally issued by ICMO2, which inevitably requires some adjustment of the basic presuppositions of ICMO 2.

4. Adjusted context for management

The following presuppositions have to be adjusted based on the present situation:

4.1

ICMO 2 - There is no systematic research on the public opinion about the OVP. However the high profile of the issues and the number of public statements and discussions suggest that a proper moral evaluation of the introduction and current management of large herbivores in the OVP is of high relevance.

Suggested adjustment: There is no systematic research on the public opinion about the OVP. However the high profile of the issues and the number of public statements and discussions suggest that a proper moral evaluation of the introduction and current management of large herbivores in the OVP is of high relevance. It seems however, that the societal acceptance of potential welfare-improvement measures, which would include the use of areas outside the borders of the existing OVP area, is quite limited. This means that measures have to be taken and realised within the existing area (i.e. including Kotterbos, Driehoek and Oostvaardersbos).

4.2

ICMO 2 - As the emphasis is on the unexpected and spontaneous developments and arrival of new species without much interference, rather than trying to keep current biodiversity values intact through intensive management measures, non-intervention forms an important part of the underlying philosophy of the OVP area.

Suggested adjustment: As the emphasis is on the delivery of NATURA 2000 objectives, rather than non-intervention as primary philosophy, spontaneous developments should be facilitated within management measures necessary to obtain Natura 2000 objectives.

4.3

ICMO 2 - ICMO2 has decided to prioritise animal welfare above biodiversity improvement of these neighbouring areas for the short run. For the long term, the impact of year-round opening on the impact on wood cover and population development should be further studied, based on appropriate studies on the consequences of grazing and browsing for these woodlands.

Suggested adjustment: Next to animal welfare and Natura 2000 objectives, societal acceptance of management measures is to be prioritised. The latter demands special attention for biodiversity improvement opened woodland areas and thus, potential damage of the vegetation due to population development of the grazers should be closely monitored, based on appropriate protocols.

4.4

ICMO 2 - To improve the animal welfare situation in the OVP ICMO2 recommends a major change to the system of reactive culling and promotes an early reactive culling, that is to cull animals unlikely to survive in an earlier stage of their decline. This will also take into consideration habitat

conditions when determining the time and stage of culling. This is a major change from the previous system of only animal-oriented late reactive culling which euthanizes animals that are close to death and will generally result in the commencement of culling earlier in the season. The previous protocol tried to minimise overall mortality and human interference. This resulted in maximising population numbers. The now proposed strategy is aimed at minimising unnecessary suffering.

Suggested adjustment: To improve the animal welfare situation in the OVP SBB performs an early reactive culling, that is to cull animals unlikely to survive in an earlier stage of their decline. This will also take into consideration habitat conditions when determining the time and stage of culling. This is a major change from the previous system of only animal-oriented late reactive culling which euthanizes animals that are close to death and will generally result in the commencement of culling earlier in the season. The previous protocol tried to minimise overall mortality and human interference. This resulted in maximising population numbers. **The now proposed strategy is aimed at both minimising unnecessary suffering and controlling the ecosystem-based population density.**

Such adjustment of the principles of management in a way that seeks to preserve the spirit of maximising a role for natural processes - within defined limits - receives support also from the Minister for Agriculture and Foreign Trade who recently confirmed that he wants in any redevelopment of management strategy "to hold on to ICMO plans as closely as possible".

5. Future management in the short- and longer-term

Within such a revised framework , the duly appointed advisory Committee [Beheeradviescommissie Oostvaardersplassen] and SBB face considerable challenges in satisfactory delivery of future management and must clearly seek alternative approaches to management both in the short-term and in the longer term (since the opening of Hollandse Hout was a significant component of management in all three phases)

5.1 Shelter

While a number of other elements of management recommended by ICMO2 can still be implemented, it was felt clearly that winter shelter was the critical limited resource enabling the animals to survive overwinter without being exposed to unnecessary suffering.

Remaining areas (already opened: Driehoek, Kotterbos, Oostvaardersbos) are considered too small to offer adequate shelter, as if extensively used by the larger herbivores they will quickly become heavily impacted and very quickly use any shelter value. Likewise the provision of shelter ridges in the sandy part (de Stort) of the OVP, while again already implemented, will only provide somewhat limited topographical shelter to horses and cattle.

It is therefore proposed that a measure suggested by the original ICMO1 (subsequently abandoned by ICMO2 on the supposition that the Hollandse Hout would become available as an alternative) now be reviewed, and that SBB should **immediately seek to create a series of narrow strip enclosures in appropriate areas along the boundary of the OVP, to be planted with suitable tree species or left for natural regeneration**. As long as these enclosures are restricted to strips along the boundaries of the Reserve they will not intrude on the otherwise open nature of the landscape nor interfere extensively with the natural dynamics of the remainder of the system. It is recognised that this measure represents a higher level of intervention than originally was hoped, but clearly it is essential to provide some alternative to the withdrawal of the Hollandse Hout.

While the development of extensive shelter in these shelter-belts will obviously take some time, some shelter will be available in the less of new fences, particularly if these are secondarily lined with some form of windbreak material such as is commonly used in horticulture.

It is urged that high priority be also given to development of a corridor (Oostvaarderswissel) to the Horsterwold.

5.2 Supplementary feeding

Because it is felt that welfare issues primarily relate to this lack of shelter, but **not** of food shortage, provision of supplementary feed should not be considered as an option. In addition provision of additional food (if effective at all) simply boosts the population and makes the problem even worse next winter.

Artificial foods import additional nutrients to the system (ecologically a bad thing) and possibly also import alien plants, through import of seeds or other propagules. In addition to all this, provision of feed leads to increased environmental damage to the ground immediately around the feed sites; provision of feed leads to enhanced competition - which is itself a welfare issue and, finally, those animals which will be successful in gaining access to the food will be the strongest, more dominant animals who are not the ones who need it.

5.3 Re-active culling

In parallel with such initiatives, it is **clearly critical that SBB fully adopts a policy of early-reactive culling** to ensure that compromised animals do not suffer unnecessarily. It is essential (if only for transparency to public scrutiny) that a more formal protocol is adopted which determines the conditions under which an animal should be despatched. It is clear that such protocol should be based on consideration not only of the physical condition of the animal and assessment of normal or aberrant behaviour, but should also take into account prevailing and likely future environmental conditions². **Because of lack of adequate shelter, this will result in a need for culling of a far greater number of animals than would otherwise have been the case.**

5.4 Water management

In relation to other parts of ICMO2's advice it is urged that SBB should, as a priority develop a plan for water management. This plan should include active measures to ensure that the habitat diversity and successional stages of these habitats are given room to develop in the long term. The plan also could include geomorphological adjustments and is vital for maintaining bird biodiversity. In addition regular adjustments to water levels might allow reversion of some marginal areas to reedbed, providing additional shelter for e.g. red deer.

² Any initially-agreed (arbitrary) scheme however HAS to be being constantly assessed and reviewed and revised as we go along to ensure it becomes better "fit for purpose".

Such considerations suggest that ICMO2's recommendations for winter 2010/2011 should be revised as:

5.5 Adjusted package of measures for winter 2010-2011

Until April 2011 SBB management should:

- Adapt a strict strategy of early reactive culling. This includes culling of animals that are visibly in poor condition or with deviant behaviour before unnecessary suffering occurs in late winter, taking environmental conditions into account. Apply the same management to all three species.
- Create at least 150 ha of winter shelter for all large herbivores by opening adjacent Driehoek, Kotterbos and Oostvaardersbos woodland areas (December to April) connecting part of these areas to the current grazing area. It is acknowledged that excess pressure on these small areas may result in some damage and loss of biodiversity; it is essential therefore that opening of the areas to large herbivores be accompanied by monitoring protocols for potential damage of these areas.
- Create extra shelter by establishing enclosures (as narrow strips) around the margins of the OVP. These areas may be left to natural regeneration, but before development of woodland cover, these can still provide additional shelter if fences are lined with some form of proprietary wind-break material.
- Create 1000 m of shelter ridges in the sandy part (de Stort) of the OVP, so that horses and cattle can find shelter.
- Evaluate future possibilities for the creation of a corridor (Oostvaarderswissel) to the Horsterwold. This pathway is an adequate short term solution to improve welfare conditions, first for red deer, and later for Konik horse and Heck cattle by connecting the OVP to the Horsterwold. This pathway is located on the former spatial reservation for the A30 highway. This area has already been designated as EHS since 2006 and has never been agricultural land.
- Avoid supplementary feeding. Provision of additional food (if effective at all in preventing mortality) simply boosts the population and makes the problem even worse next winter. Artificial foods import additional nutrients to the system (ecologically a bad thing) and possibly also import alien plants, through import of seeds or other propagules. Provision of feed also leads to increased environmental damage to the ground immediately around the feed sites.

- Develop a plan for water management. This plan should include active measures to ensure that the habitat diversity and successional stages of these habitats are given room to develop in the long term. The plan also could include geomorphological adjustments and is vital for maintaining bird biodiversity. In addition, additional reedbeds will provide additional shelter areas for at least the deer population.
- Improve governance in close cooperation with the beheersadviescommissie (BAC) to oversee the immediate implementation of the key aspects of the adjusted winter package.
- Establish a consistent communication strategy towards the stakeholders and broader public.
- Review this package shortly after April 1, 2011. An immediate operational review is needed to adjust measures on culling for the winter of 2011/2012. This review is also needed to ensure progress on the provision of shelter.

6. Remarks on medium- and long-term management

Unfortunately, none of these measures will in themselves be sufficient to offset the shortage of winter shelter which will result from failure to open the Hollandse Hout, which was a critical element of management also in later temporal phases.

Given this, the BAC should consider alternative strategies for medium-term management within the OVP until (and if) such a time as the full Oostvaarderwold corridor is realised.

Given the redefinition, above, of the proposed "context for management" and the recent confirmation that the Minister for Agriculture and Foreign Trade otherwise wants to hold on to ICMO plans 'as closely as possible', it would seem clear that future management must seek effective delivery of Natura 2000 objectives, but with a management regime leaving as much room as possible for natural processes, as long as welfare issues are adequately addressed. Intervention must be accepted from the point of view of ensuring welfare of the grazers is not compromised and in ensuring that the Natura 2000 objectives are met, but maximum room is left for the system otherwise to develop natural dynamics.

It should be stressed at this point that shelter remains a critical resource (and ultimately the most limited resource) for the large herbivores in winter. The bottom line is all of this is that we must address the current mismatch between summer and winter (population based) carrying capacity, such that availability of winter shelter must match the requirements of whatever size of herbivore population is sustained by the availability of grazing over the summer months.

This means that realisation of the Oostvaarderswissel at the earliest opportunity is of high relevance. If this corridor is not pursued - and without access to Hollandse Hout, then even in the longer term we must accept that it may be impossible to maintain the OVP as a self-sustaining and naturally-functioning ecosystem and greater intervention in management may be required.

If the Oostvaarderswissel is pursued however, then the critical period from the point of view of animal welfare will be the period between 2011 and the opening of that ecological corridor.

On the assumption then that the corridor will be realised, revised management for the period 2011 onwards may pursue original ICMO recommendations as:

Package of measures from 2011 until Oostvaarderswold is opened for large herbivores:³

- Implement the improved strategy on early reactive culling (A2)
- ~~— Implement population reduction when needed (A5)~~
- ~~— Open Hollandse Hout in winter (B4)~~
- Open Kotter Bos throughout the year (B2a)
- ~~— Evaluate experience with Kotterbos, and Oostvaarderswissel to see if Hollandse Hout can also be opened on a permanent basis~~
- Take necessary steps to open the 120m wide pathway (Oostvaarderswissel) first for red deer and later for konik horse and Heck cattle (B6, B7)
- Do not provide supplementary food or contraception (C1, A3)
- Implement the water management plan (D 3,4,5)
- Maintain BAC and stakeholder forum (E 2,3,4)
- Perform a full independent review in 2015

It is our view that this will be satisfactory as long as all features of the adjusted management package for winter 2010-2011 have been adequately delivered. However, it is clear that during this period too, early reactive culling will be a crucial factor in ensuring no significant welfare issues arise.

A residual concern given lack of the shelter that would have been provided by opening the Hollandse Hout, is that inevitably more animals will have to be despatched than if they had adequate access to shelter and there remains the distinct possibility that after a series of severe winters, populations of herbivores have been so reduced through this welfare culling that they no longer remain sufficient to deliver the grazing pressure required over the summer to fulfil Natura 200 objectives.

Further - whatever strategies are adopted, it is important to realise that no management (short of total removal of all large herbivores from the OVP) can totally remove the risk that there may be significant overwinter mortality in particularly severe weather. A proportion of such over-winter mortality is density-independent and cannot be mitigated against by any strategy

7. Carcase Removal

ICMO2 recommended that SBB develop some formal policy about carcase removal or treatment - both from a perspective of health and safety and also from the point of view of public perceptions.

It is appreciated that SBB probably already have some policy over the fate of carcasses - and also that their natural decomposition is an element of the natural ecological processes of the OVP system. However, it is suggested that - especially in relation to the earlier reactive culling policy - the number of carcasses may significantly increase and policies may need to be reviewed.

³ Numbers in brackets, as above, refer to paragraphs of the ICMO2 report while alphanumeric references (A3... etc) cross-refer to Tables of Appendix IV in that same report

8. Monitoring

The development of any Management Plan is inevitably an attempt to hit a moving target and none of its more detailed prescriptions should be considered rigid or inflexible. It should be stressed that it is our belief that management must be responsive and adjusted along the way as results of ongoing monitoring advice whether or not some such adjustment is needed to meet targets set. **In effect it is a fundamental tenet of proposals here that all management should be monitoring-led.**

ICMO2 was highly critical of SBB's past efforts and monitoring both of animal numbers and population trend (large herbivores) and monitoring of bird populations and vegetational trends against Natura 2000 objectives. Future management must be accompanied by significantly improved monitoring procedures.

9. Public relations

ICMO2 strongly suggested that open communication on objectives, ongoing developments and, not the least, ethical considerations was of crucial importance to improve societal understanding and acceptance.

It is again appreciated that SBB up to now already organized two meetings with stakeholder groups. In addition, information on early reactive culling and establishment of shelter areas as realized so far has been communicated to the broader public. We feel however, that a consistent communication strategy will be necessary to re-establish a basic trust in OVP management, which has been lost to some extent during recent years.

We realize that the public (and political) discussion on the OVP is a multidimensional one. It is obvious, that the basic objectives of the OVP as well as management developments and ethical considerations are unclear to the public. Especially, understanding of the concepts 'nature' and 'animal welfare' is a matter of ongoing debate within politics and society. SBB therefore needs to address this issue and offer greater transparency of its management decisions, to disseminate as widely as possible the principles of this Management Plan, to distribute to all interested stakeholder groups the results of ongoing monitoring and to encourage outside groups to engage directly with SBB about any continuing concerns.

Specifically, we recommend *avoiding*:

- claiming to represent the only 'true nature'
- positioning large herbivores as main objective of OVP
- emphasizing the educational value of 'natural dying'
- stating that the welfare of large herbivores in the OVP is better than that of animals in other management systems
- emphasizing that OVP represents 'The Netherlands of thousands of years ago'

Further, we recommend *emphasizing* and explaining:

- the value of OVP as stepping-stone for birds
- the value as Natura 2000 area
- that OVP-nature only is one variant of 'nature'
- unnecessary suffering of large herbivores is avoided
- the educational value of natural processes
- the recreational value of the area
- the scientific value of the area

Beheeradviescommissie Oostvaardersplassen

Oplegnotitie advies Beheeradviescommissie aan Staatsbosbeheer

Onderwerp: uitgewerkte handreiking managementplan

Status: ongevraagd advies BAC aan SBB

Doel:

Doel van deze handreiking is om Staatsbosbeheer te voorzien van een integraal managementplan voor de korte termijn, waarin tevens de stappen voor het beheer van het Oostvaardersplassengebied voor de middellange en lange termijn zijn opgenomen.

Status:

Deze handreiking is een uitwerking van de handreiking die de Beheeradviescommissie voor de vergadersessie van 18 en 19 februari 2011 aan Staatsbosbeheer heeft aangeboden.

In haar vergadering van 25 maart heeft de BAC deze uitgewerkte handreiking voor het managementplan vastgesteld als voorgenomen ongevraagd advies aan Staatsbosbeheer. De BAC-voorzitter heeft de directeur Staatsbosbeheer telefonisch geïnformeerd over dit op handen zijnde advies. BAC-lid Ohl heeft dit voorgenomen advies op 29 maart 2011 besproken met Staatsbosbeheer-regiomanager N. W. de Snoo. In zijn vergadering van 6 april kan de BAC het als advies aan Staatsbosbeheer vaststellen.

Vervolgtraject:

De BAC zal bij oplevering van het advies aan Staatsbosbeheer adviseren om de nog uit te werken onderdelen (Bijlage 1, 3 (alleen detailaanvulling), 4 en 5) aan te vullen en het geheel binnen 1 week na ontvangst als *Managementplan Oostvaardersplassengebied* ter goedkeuring aan de Beheeradviescommissie Oostvaardersplassen voor te leggen.

Met het vaststellen van het *Managementplan Oostvaardersplassengebied* worden de aanbevelingen van ICMO2 en de beleidsmatige wijzigingen van de staatssecretaris daarop onderdeel van een geïntegreerde managementstrategie, zoals ook ICMO2 voor ogen had.

Uitgewerkte handreiking

Managementplan Oostvaardersplassengebied

2011 e.v.

Inhoud

Leeswijzer	2
1. Doelstellingen	3
2. Aanpassingen van ICMO2 aanbevelingen/uitgangspunten	5
3. Management op de korte termijn	6
3.1 Aangepaste ICMO2-maatregelen voor de winter 2010-2011.....	6
3.2 Management op langere termijn	7
3.3 Communicatie.....	7
3.4 Advisering en begeleiding door externe deskundigen	7
3.5 Monitoring ten behoeve van managementdoelen.....	7
4. Bijlagen	8
Bijlage 1: Water Management.....	9
Bijlage 2: Vroeg reactief beheer	10
Bijlage 3: Afschotcriteria	11
Bijlage 4: Monitoring	15
Bijlage 5: Communicatiestrategie	22

Leeswijzer

De tekst van deze handreiking is niet nieuw: het betreft een uitwerking van de handreiking die de Beheeradviescommissie voor de vergadersessie van 18 en 19 februari 2011 aan Staatsbosbeheer heeft aangeboden. De rode Engelstalige teksten in hoofdstuk 2 zijn citaten uit het ICMO2-rapport. De groene teksten zijn de door de Beheeradviescommissie Oostvaardersplassen geadviseerde bijgestelde versies van deze teksten. De tekst van hoofdstuk 3, paragraaf 3.1 is ook ontleend aan het ICMO2-rapport, behoudens de aanpassingen die het gevolg zijn van de tekstwijzigingen in hoofdstuk 2 van deze handreiking. Voor de zuiverheid en voor de duidelijkheid is er voor gekozen de geciteerde teksten niet in het Nederlands te vertalen.

De teksten van de overige paragrafen van hoofdstuk 3 zijn deels ontleend aan het verslag van de vergadersessie van 18 en 19 februari.

1. Doelstellingen

In aansluiting op de evaluatie door ICMO2 bevestigt SBB de volgende hoofddoelstellingen van de Oostvaardersplassen (OVP). De doelstellingen staan hier onder kort benoemd, waarbij voor de Natura 2000 doelstellingen een veel uitgebreidere beschrijving beschikbaar is.

Hoofddoelstelling

Het in stand houden en verder laten ontwikkelen van een natuurlijk moerasesysteem met een hoge natuurwaarde als voortplantings- en verblijfgebied van vrij levende moerasvogels en zoogdieren.

De hoofddoelstelling is uitgewerkt in een aantal concrete doelstellingen die richting en inhoud geven aan de visie op de ecologische ontwikkeling, het wettelijke kader, het te voeren interne beheer, de benodigde externe gebiedsontwikkeling en de maatschappelijke inbedding:

Wij willen dat de Oostvaardersplassen een belangrijke ecologische functie binnen het netwerk van *wetlands* in het Noordwest Europese laagland vervult als:

- Leefgebied voor voortplanting en verblijf van moerasvogels en zoogdieren;
- Brongebied voor verspreiding van zeldzame moerasvogels en zoogdieren binnen de Ecologische Hoofdstructuur;
- Vestigingsgebied voor soorten die nu in het ecosysteem ontbreken.

Waarbij de volgende biologische processen van essentieel belang zijn voor het functioneren van het ecosysteem zoals bedoeld in de hoofddoelstelling:

- begrazing van het rietmoeras tijdens de rui van ganzen;
- begrazing van de randzone door grote zoogdieren;
- interactie tussen de verschillende soorten grazers;
- interactie tussen predatoren en prooien;
- ontwikkeling van vegetatiestructuur en samenstelling van in Europa inheemse soorten als gevolg van begrazing en andere natuurlijke processen;
- migratie van soorten binnen de Ecologische Hoofdstructuur.

Waarbij deze processen mede afhankelijk zijn van:

- Een periodieke droogvalperiode in het moeras. Wanneer dit niet ontstaat via natuurlijke processen, zal menselijke interventie nodig zijn; Parameters die bijvoorbeeld de oppervlaktes meten van open water ten opzichte van riet en kort gras hangen samen met deze dynamiek. Daar zijn voornamelijk geen onder- en bovengrenzen in aangegeven omdat deze impliciet samenhangen met de doelen voor de diverse vogelsoorten.
- Een vrije fluctuatie van grond- en oppervlaktewaterpeilen als gevolg van de inrichting, uitsluitend bepaald door neerslag, verdamping, kwel, wegzijging en afvoer van water over vaste overlaten;
- Een als gevolg van de inrichting, natuurlijke waterpeilen en natuurlijke biologische interacties bepaalde waterkwaliteit.

SBB geeft dus de Natura 2000 doelstellingen opnieuw de hoogste prioriteit, waarbij gestreefd wordt deze doelstellingen zoveel als mogelijk via natuurlijke ontwikkelingen te realiseren. Omdat echter het bereiken van Natura 2000 doelstellingen de hoogste prioriteit hebben, en niet niet-interventie als primaire filosofie, zullen natuurlijke ontwikkelingen binnen bepaalde grenzen bevorderd worden.

SBB accepteert alle aanbevelingen van ICMO2 met betrekking tot de werkwijze van het management en protocollen (samengevat in 3.2 (and pages 32-33) van het ICMO2 rapport "**Natural Processes, animal welfare, moral aspects and management of the Oostvaardersplassen**"). Inmiddels is echter duidelijk dat sommige van de aanbevolen maatregelen niet te realiseren zijn (bijvoorbeeld de opening van het Hollandse Hout voor de grote grazers). Omdat de aanbevelingen van ICMO2 nadrukkelijk als geïntegreerd pakket

Z21-8298-7 bijlage 3 behorende bij document 7 .pdf (4)

werden aangeboden zullen deze ontwikkelingen tot aanpassingen van de ICMO2 aanbevelingen leiden, met alsnog de volgende managementdoelen:

- **Natura 2000 doelen, waar mogelijk door bevordering van natuurlijke processen**
- **Minimaliseren potentieel dierenleed grote grazers (vroeg reactief afschotprotocol)**
- **Optimaliseren welzijn grote grazers (beschutting, keuzemogelijkheden t.a.v. gedrag bieden)**
- **Draagvlak vergroten (communicatie)**

2. Aanpassingen van ICMO2 aanbevelingen/uitgangspunten

Gezien de nieuwe situatie moet er een bijstelling van de onderstaande ICMO2 uitgangspunten plaatsvinden. Deze *aanpassingen van de uitgangspunten voor het management* zijn erop gericht de geest van maximale ruimte van natuurlijke ontwikkelingen – binnen bepaalde grenzen – in stand te houden. Dit wordt ook ondersteund door de Staatsecretaris van EL&I, die recentelijk bevestigde met evt. nodige aanpassingen 'zo dicht mogelijk bij de aanbevelingen van ICMO2 te willen blijven'.

ICMO 2: There is no systematic research on the public opinion about the OVP. However the high profile of the issues and the number of public statements and discussions suggest that a proper moral evaluation of the introduction and current management of large herbivores in the OVP is of high relevance.

Aangepast: There is no systematic research on the public opinion about the OVP. However the high profile of the issues and the number of public statements and discussions suggest that a proper moral evaluation of the introduction and current management of large herbivores in the OVP is of high relevance. It seems however, that the societal acceptance of potential welfare-improvement measures, which would include the use of given areas outside the borders of the existing OVP area, i.e. the Hollandse Hout, is quite limited. This means that (short term) measures have to be taken and realised within the existing area.

ICMO 2: As the emphasis is on the unexpected and spontaneous developments and arrival of new species without much interference, rather than trying to keep current biodiversity values intact through intensive management measures, non-intervention forms an important part of the underlying philosophy of the OVP area.

Aangepast: As the emphasis is on the delivery of NATURA 2000 objectives, rather than non-intervention as primary philosophy, spontaneous developments should be facilitated within given management measures.

ICMO 2: ICMO2 has decided to prioritise animal welfare above biodiversity improvement of these neighbouring areas for the short run. For the long term, the impact of year-round opening on the impact on wood cover and population development should be further studied, based on appropriate studies on the consequences of grazing and browsing for these woodlands.

Aangepast: Next to animal welfare and Natura 2000 objectives, societal acceptance of management measures is to be prioritised. The latter demands special attention for biodiversity improvement opened woodland areas and thus, potential damage of the vegetation due to population development of the grazers should be closely monitored, based on appropriate protocols.

ICMO 2: To improve the animal welfare situation in the OVP ICMO2 recommends a major change to the system of reactive culling and promotes an early reactive culling, that is to cull animals unlikely to survive in an earlier stage of their decline. This will also take into consideration habitat conditions when determining the time and stage of culling. This is a major change from the previous system of only animal-oriented late reactive culling which euthanizes animals that are close to death and will generally result in the commencement of culling earlier in the season. The previous protocol tried to minimise overall mortality and human interference. This resulted in maximising population numbers. The now proposed strategy is aimed at minimising unnecessary suffering.

Aangepast: To improve the animal welfare situation in the OVP SBB performs an early reactive culling, that is to cull animals unlikely to survive in an earlier stage of their decline. This will also take into consideration habitat conditions when determining the time and stage of culling. This is a major change from the previous system of only animal-oriented late reactive culling which euthanizes animals that are close to death and will generally result in the commencement of culling earlier in the season. The previous protocol tried to minimise overall mortality and human interference. This resulted in maximising population numbers. The now proposed strategy is aimed at both minimising unnecessary suffering and controlling the ecosystem-based population density.

3. Management op de korte termijn

3.1 Aangepaste ICMO2-maatregelen voor de winter 2010-2011

- o Develop and implement a plan for active water management.
- o Create at least 150 ha of winter shelter for all large herbivores by opening adjacent Driehoek, Kotterbos, and Oostvaardersbos woodland areas during winter, connecting part of these areas to the current grazing area. Opening of these areas of woodland for shelter can be done earlier or later if conditions suggest it is appropriate.
- o It is acknowledged that excess pressure on these small areas may result in some damage and loss of biodiversity; it is essential therefore that opening of the areas to large herbivores be accompanied by monitoring protocols for potential damage of these areas.
- o Create extra shelter by establishing enclosures (as narrow strips) around the margins of the OVP. These areas may be left to natural regeneration, but before development of woodland cover, these can still provide additional shelter if fences are lined with some form of proprietary wind-break material.
- o Create 1000 m of shelter ridges in the sandy part (de Stort) of the OVP, so that horses and cattle can find shelter.
- o Explore the possibility of early opening of a corridor (Oostvaarderswissel) to the Horsterwold. This area has already been designated as EHS since 2006 and has never been agricultural land.
- o Adopt a shift in management of the larger herbivores towards earlier culling of animals thought at risk. To facilitate this SBB will:
- o Develop an appropriate protocol for combining measures of animal condition with an environmental score designed to relate condition to prevailing and likely future environmental conditions.
- o Develop and implement improved systems for monitoring numbers and trend of populations of large herbivores, birds and vegetation. Vegetation will need to be monitored in relation to delivery of underlying Natura 2000 objectives as well as its own intrinsic biodiversity; particular attention will be focused on areas of woodland opened for access to large herbivores (Driehoek, Kotterbos, Oostvaardersbos).
- o Develop a strategy for closer engagement with the public and interested stakeholder groups, to ensure better communication and increased transparency of management and management decisions.

Overzicht over de status en voortgang van deze maatregelen.

Maatregel	Status (Maart 2011)
Development and implementation of plan for active water management	to be done
150 ha of winter shelter for all large herbivores by opening adjacent Driehoek, Kotterbos, and Oostvaardersbos woodland areas during winter, connecting part of these areas to the current grazing area	realised
1000 m of shelter ridges in the sandy part (de Stort) of the OVP	realised
Extra shelter by establishing enclosures (as narrow strips) around the margins of the OVP.	to be considered
Explore early opening of a corridor (Oostvaarderswissel) to the Horsterwold	to be considered
Shift in management of the larger herbivores towards earlier culling of animals	realised
Appropriate protocol for combining measures of animal condition with an environmental score designed to relate condition to prevailing and likely future environmental conditions	realised
Improved systems for monitoring numbers and trend of populations of large herbivores, birds and vegetation	short term: realised; medium/long term: in progress
Monitoring of vegetation in relation to delivery of underlying Natura 2000 objectives as well as its own intrinsic biodiversity; particular attention on areas of woodland opened for access to large herbivores	short term: realised; medium/long term: in progress
Strategy for closer engagement with the public and interested stakeholder groups, to ensure better communication and increased transparency of management and management decisions	in progress

3.2 Management op langere termijn

Het toekomstige management zet in op een uitbreiding van de beschutting voor de grote grazers en op een vroegtijdig afschot van dieren die het risico lopen om in een toestand van langdurig lijden terecht te komen. Het langdurige management zal in belangrijke mate bepaald worden door het besluit om de Oostvaarderswissel, zoals voorgesteld door de Provincie Flevoland, wel of niet op en te stellen. **Indien deze wissel niet wordt opengesteld, en zonder beschikbaarheid van het Hollandse Hout, zal SBB moeten accepteren dat het moeilijk of zelfs onmogelijk zal zijn om de OVP als duurzaam, natuurlijk functionerend systeem in stand te houden en zullen ingrijpendere maatregelen nodig kunnen zijn.**

3.3 Communicatie

SBB is zich ervan bewust dat de maatschappelijke (en politieke) discussie rond de OVP een multidimensionale discussie is. Het is duidelijk, dat zowel de basale doelstellingen van de OVP, als ook de managementontwikkelingen en ethische afwegingen onduidelijk zijn voor het publiek. SBB zal dit punt aanpakken en meer openheid over managementaspecten aanbieden. Inmiddels is al een stakeholdergroep 'grote grazers' georganiseerd en zijn een aantal bijeenkomsten georganiseerd. Deze stakeholdergroep zal verder uitgebreid worden met belangengroepen rond de diverse aspecten van het gebied (Natura 2000, biodiversiteit, waterbeheer, recreatief medegebruik, omwonenden, etc.)

3.4 Advisering en begeleiding door externe deskundigen

SBB zal een werkwijze instellen om themawerkgroepen voor de verschillende managementdoelen bijeen te halen om de doelen voor de OVP op ieder specifieke vlak verder uit te werken en te begeleiden. Verder zal Staatsbosbeheer een werkgroep instellen om de wetenschappelijke activiteiten binnen de OVP te coördineren.

De Beheeradviescommissie Oostvaardersplassen staat centraal en bepaalt hoe andere commissies daaraan gelinkt moeten worden¹.

3.5 Monitoring ten behoeve van managementdoelen

Er zal een heldere relatie gelegd worden met de doelen van de OVP en de informatie die nodig is vanuit de beheerdoelen om te kunnen sturen. Per soort en per maatregel zal een uitgewerkt monitoringsprotocol komen. Er worden drie niveaus onderscheiden in de monitoring:

1. Monitoring tbv de beheerdoelen om in het beheer te kunnen (bij)sturen.
2. Monitoring tbv communicatie/acceptatie van beheermaatregelen in de maatschappij
3. Monitoring tbv wetenschappelijk onderzoek en begrip van het ecosysteem/soorten

Relatie monitoring en managementobjectives:

1. Conditie grote grazers: effectiviteit en aanscherping van afschotprotocol, inzicht in wisselwerking grazers, voedsel en omgevingsomstandigheden.
2. Verspreiding grote grazers door het gebied en gebruik van beschuttingsmogelijkheden: uitvoering afschotprotocol en ontwikkeling beschuttingsarealen.
3. Impact op de vegetatie (inclusief nieuwe bosgebieden): kwaliteit beschutting, aandeel winterbiotoop en ontwikkeling biodiversiteit.
4. Inplanten van de richels in de OVP met stekelstruiken: optimaliseren beschuttingseffect en verhoging biodiversiteit.
5. Vogelmonitoring: handhaven van RIZA, bereiken Natura 2000 doelen.
6. Watermanagement: bereiken Natura 2000 doelen en ontwikkelen biodiversiteit.
7. Communicatie: transparantie en draagvlak voor managementdoelen verhogen.

¹ Verslag Algemeen Overleg Tweede Kamer 1 december 2010. Staatssecretaris Bleker: "Ik voel nietsvoor het in elkaar schuiven van de commissies. Ik wil een commissie die met het beheer bezig is en daarnaast een wetenschappelijke commissie. De beheerscommissie staat centraal en moet bepalen hoe de andere commissies daaraan gelinkt worden." BAC-OVP

Z21-8298-7 bijlage 3 behorende bij document 7 .pdf (8)

Document reeds openbaar via: <https://www.opennieuwsbank.nl/rijksoverheid/2011/05/17/rapportage-uitvoering-maatregelen-ic>

4. Bijlagen

- Water management (*Bijlage 1*)
- Vroegreactief beheer (*Bijlage 2*)
- Protocol voor de combinatie van dierconditie (*Bijlage 3a*) met omgevingscondities (*Bijlage 3b*)²
- Monitoringsystemen voor het monitoren van de populatie grote grazers (*Bijlage 4a*), vogels (*Bijlage 4b*) en vegetatie (*Bijlage 4c*)
- Communicatiestrategie en Public Relations (*Bijlage 5*)

² Het is van cruciaal belang dat de initiële schema's continue aan de praktijk getoetst, beoordeeld en indien nodig aangepast worden.

Bijlage 1: Water Management

Hier invoegen: een uitgewerkt managementplan dat rekening houdt met de commentaren van ICMO 2: Appendix IV D. *Concerns about effects on endangered birds and habitat homogenization*

In themawerkgroep waterhuishoudingplan wordt het plan opgesteld. Deze werkgroep zal Staatsbosbeheer adviseren over de toekomstige waterhuishouding OVP. De groep zal vooral uit inhoudelijke deskundigen bestaan. Henk Smit (Wing) zal de groep trekken. Deze themawerkgroep werkt gelijk op met het opstellen van het beheerplan Natura 2000, omdat hier directe relaties tussen liggen. Deze zomer worden resultaten verwacht.

PM: Staatsbosbeheer: binnen een week tijdschema voor themagroep opleveren.

Bijlage 2: Vroeg reactief beheer

Om de welzijnssituatie van de grote grazers in de OVP te verbeteren heeft ICMO2 een fundamentele aanpassing van reactief beheer naar vroeg-reactief beheer geadviseerd. Dit betekent dat dieren, die de komende periode waarschijnlijk niet zullen overleven, vroegtijdig afgeschoten zullen worden, waarbij niet alleen de dierconditie maar ook de omgevingsconditie mede afgewogen wordt. Dit beheer is een grote verandering ten opzichte van het vorige beheer: Het vorige beheer wilde vooral wintersterfte en ingrijpen door de mens minimaliseren. Het huidige beheer wil onnodig lijden van de dieren minimaliseren.

Criteria voor afschot houden rekening met de dierconditie, gedrag, populatiedichtheid, beschikbaarheid van voedsel, beschutting en weersomstandigheden.

Dierconditie

ICMO2 verwacht volgens gebruikelijke definities dat dieren in een dierscore van 1 of 2 (definitie volgens Riney, 1960; Pollock, 1980; Gill, 1991) afgeschoten zullen worden. Echter, ook dieren in een hogere score zullen afgeschoten moeten worden indien de omgevingscondities zodanig zijn, dat het overleven van het dier onwaarschijnlijk lijkt. Hiervoor is een multicriteria schema ontwikkeld.

Gedrag

Onafhankelijk van de omgevingsomstandigheden zullen dieren afgeschoten worden, die atypisch gedrag laten zien dat duidt op de aanwezigheid van lijden. Alle aspecten van het gedrag van het dier moeten hiervoor bekeken worden (niet alleen apathisch gedrag).

Populatiedichtheid en beschikbaarheid van voedsel

De beschikbaarheid van voedsel zal in relatie tot de populatiedichtheid beoordeeld worden om tot een realistische inschatting van de overlevingskansen van de dieren te kunnen komen.

Beschutting en weer

Wanneer de omvang van de beschutting voor de dieren onvoldoende is of de weersomstandigheden extreem slecht zijn, dan zal de score voor het afschot van dieren verhoogd moeten worden. Deze beoordeling zal rekening te houden met alle weerfactoren, niet alleen een temperatuurgrens van hoger of lager dan 10 °C.

Afvoer van geschoten of doodgevonden dieren

Geschoten Heckrunderen en Konikpaarden worden in beginsel afgevoerd. Daar waar de terreinomstandigheden dit niet toelaten, kan er in bijzondere situaties van afgeweken worden. De Edelherten blijven in beginsel in het terrein liggen. Van de mannelijke dieren worden de geweastangen verwijderd. Verplaatsing en/of afvoer van dode edelherten kan aan de orde zijn indien dit uit milieuhygiënische overwegingen dan wel recreatieve beleving aan de orde is.

Voor het monitoren van de populatiedynamica dienen basisgegevens van afgeschoten en doodgevonden dieren geregistreerd te worden (locatie, geslacht, leeftijd, steekproefsgewijs gewichten etc.). Daarnaast zullen xx geschoten/doodgevonden dieren per species en jaar pathologisch worden onderzocht (op conditie, parasieten en ziekten?), waarbij ook de status van het beenmergvet vastgesteld zal worden.

Bijlage 3: Afschotcriteria

A. Dierconditie

De conditie van Heckrunderen en Konikpaarden wordt al vanaf 1991 wekelijks visueel vastgesteld. Tot het najaar 2010 was het afschotbeleid er vooral op gericht om natuurlijke processen zoveel mogelijk ongestoord te laten verlopen en dieren pas te schieten als duidelijk was, dat zij binnen kort zullen overlijden. Het huidige vroeg-reactieve afschotprotocol is erop gericht onnodig lijden van de grote grazers te voorkomen. Hiervoor wordt ingegrepen als de dierconditie in relatie tot de omgevingsconditie erop wijst, dat het dier de komende periode waarschijnlijk niet zal overleven (zie Bijlage 2).

De algemene monitoring van de conditie van dierpopulatie zal op vastgelegde intervallen in gedurende het jaar plaatsvinden (zie Bijlage 4 A2). Ter ondersteuning van het vroeg-reactieve afschotprotocol zal tijdens de winter, en wanneer zeer slecht weer te voorzien is, de monitoringsfrequentie verhoogd worden (zie Tabel 3.A1).

Tabel 3.A1 Voorstel dynamische frequentie waarnemingen condities dieren

Periode	frequentie
april – oktober	1/week
November – maart	2/ week

Het monitoren van de dierconditie vindt altijd plaats langs een vastgelegde route door het gebied. Deze route dekt xx % van het totale gebied af. Het kan dus verwacht worden dat xx % van alle individuen gemonitord wordt. Voor verdere details mb.t. de vaste route voor het monitoringschema zie Bijlage 4 en Fig 4.A1.

Terwijl de algemene conditie van alle dieren geregistreerd wordt om de populatie als geheel te monitoren (zie Bijlage 4 A2), wordt er bijzondere aandacht besteed aan dieren in een slechte conditie. De beoordeling van de dierconditie geschiedt op basis van conditiescores die op fysiologische kenmerken gebaseerd zijn (zie Tabel 3.A2).

Fysiologische kenmerken

De fysiologische kenmerken (zie Tabel 3.A2) reflecteren grofweg de vetreserves van de dieren, zoals eerder aangetoond. Specifieke conditiescores zijn ontwikkeld en gerapporteerd in de literatuur voor herten (red deer: Riney, 1955, 1960). Deze scores zijn verder ontwikkeld en later toegepast op ander wild levende grazers (bijvoorbeeld paarden: Gill, 1987; Burton, 1992). Vergelijkbare scores bestaan voor gehouden runderen (Edmondson et al. (1989); Burkholder (2000); Broring et al (2003); Winckler et al (2003), waarbij goede correlaties tussen scores en daadwerkelijke fysiologische conditie zijn aangetoond. Voor managementdoeleinden wordt de conditie van de Heckrunderen, Konikpaarden en edelherten gescoord in de vijfpuntsschaal zoals aangegeven in tabel 3.A2.

Gedragskenmerken:

Naast de fysiologische kenmerken worden ook gedragskenmerken, zoals sociaalgedrag en bewegingsgedrag, geobserveerd om de toestand van het dier te beoordelen (zie Tabel 3.A2).

Re-evaluatie van dieren in slechte conditie

Dieren in een twijfelachtige conditie (dierconditie < 3, zie Tabel 3.A2) worden gelogd en binnen 24 uur opnieuw beoordeeld.

Tabel 3.A2: Dierconditie

	Fysieke kenmerken	Gedragskenmerken
Dierconditie 1 (slecht)	<ul style="list-style-type: none"> • Doornuitsteeksels als tanden van een zaag • Zeer sterk ingevallen bedekking tussen doorn- en dwarsuitsteeksels • Zeer sterk ingevallen buikvulling • Bedekking tussen heupbeen en zitbeen ernstig ingevallen, geen vlees aanwezig • Zitbeenderen zeer prominent met diepe V-vormige holte onder de staart 	<ul style="list-style-type: none"> • Bewegingsgedrag: zeer traag, onregelmatige bewegingen, struikelen vaak, niet vast op de benen • Onderzoekend gedrag: gedesoriënteerd, apathisch • Sociaal gedrag: afgezonderd • Foerageergedrag: geen
Dierconditie 2 (slecht - matig)	<ul style="list-style-type: none"> • Doornuitsteeksels als duidelijk zichtbaar • Sterk ingevallen bedekking tussen doorn- en dwarsuitsteeksels • Sterk ingevallen buikvulling • Bedekking tussen heupbeen en zitbeen duidelijk ingevallen, weinig vlees aanwezig • Zitbeenderen prominent met diepe, bijna V-vormige holte onder de staart 	<ul style="list-style-type: none"> • Bewegingsgedrag: traag, onregelmatige bewegingen, struikelen vaak, minder vast op de benen • Onderzoekend gedrag: gedesoriënteerd, niet alert, passief • Sociaal gedrag: volgt de groep vertraagd • Foerageergedrag: geen
Dierconditie 3 (matig)	<ul style="list-style-type: none"> • Doornuitsteeksels individueel te onderscheiden • Duidelijk ingevallen bedekking tussen doorn- en dwarsuitsteeksels • Sterk ingevallen buikvulling • Bedekking tussen heupbeen en zitbeen sterk ingevallen, zeer licht bevestigd • Zitbeenderen prominent U-vormig, holte onder de staart 	<ul style="list-style-type: none"> • Bewegingsgedrag: minder krachtige bewegingen, • Onderzoekend gedrag: licht passief • Sociaal gedrag: minder interactief, wel in de buurt van de groep • Foerageergedrag: blijvend op zoek naar voedsel
Dierconditie 4 (matig - goed)	<ul style="list-style-type: none"> • Doornuitsteeksels individueel te onderscheiden • Duidelijk ingevallen bedekking tussen doorn- en dwarsuitsteeksels • Enigszins ingevallen buikvulling • Bedekking tussen heupbeen en zitbeen enigszins ingevallen, licht bevestigd • Zitbeenderen prominent U-vormig, holte onder de staart 	<ul style="list-style-type: none"> • Bewegingsgedrag: krachtige bewegingen, • Onderzoekend gedrag: actief • Sociaal gedrag: matig interactief, wel in of bij de groep • Foerageergedrag: blijvend op zoek naar voedsel
Dierconditie 5 (goed)	<ul style="list-style-type: none"> • Geraamte en bedekking goed in balans • Doornuitsteeksels niet meer goed te onderkennen • Geen afzonderlijke dwarsuitsteeksels zichtbaar • Geen ingevallen buikvulling • Bedekking tussen heupbeen en zitbeen licht tot goed bevestigd • Zitbeenderen afgerond, ondiepe holte onder de staart 	<ul style="list-style-type: none"> • Bewegingsgedrag: goed gecoördineerd, krachtig • Onderzoekend gedrag: alert, reagerend op aanwezigheid mensen of andere dieren • Sociaal gedrag: interactief, verzorgt zichzelf, in de groep • Foerageergedrag: passend bij omgeving

B. Omgevingsconditie

Volgens een vastgelegd schema en route (zie Bijlage 4, Fig. 4.1) worden tevens de omgevingscondities gescoord (Tabel 3.B1).

De beschikbaarheid van voedsel voor de grote grazers in de Oostvaardersplassen wordt door diverse factoren bepaald. Het aantal aanwezige dieren speelt hierbij een rol, maar ook sterk bepalend zijn de weersomstandigheden en de aantallen aanwezige ganzen in het gebied. Verder heeft het al dan niet aanwezig zijn van beschutting sterke invloed op het opbouwen en aanspreken van vetreserves in perioden van slecht weer.

Tabel 3.B1: Omgevingsfactoren

Omgevings factor	waarde	beschrijving
Voedselaanbod	10 8 6 4 2	voor 100% van populatie voor 75% van populatie voor 50% van populatie voor 25% van populatie bijna geen voedsel beschikbaar
beschutting	15 12 9 6 3	Optimale beschikbaarheid voor 100% van de dieren beschikbaarheid voor 75% van de dieren beschikbaarheid voor 50% van de dieren beschikbaarheid voor 25% van de dieren bijna geen beschutting beschikbaar
temperatuur	5 3 1	wisselend, geen extrema extreem (koud: <5) over periode van 5 tot 10 dagen extreem (koud: <5) over periode van meer dan 10 dagen
Wind	5 3 1	wisselend, geen extrema periode tot 3 dagen, >5 windchill periode >3, >5 windchill
neerslag	5 3 1	wisselend, geen extrema extreem (voedsel niet toegankelijk) over periode van meer dan 3 dagen extreem (voedsel niet toegankelijk) periode van meer dan 5 dagen

De theoretische maximum waarde in dit schema is 40. Om tot een meer bruikbare 8-puntsschaal te komen wordt de totaalwaarde door 5 gedeeld met als resultaat een omgevingsfactor tussen 1 en 8.

C. Interactie Dierconditie met omgevingsconditie

Het besluit of een dier wel of niet afgeschoten zal worden wordt gebaseerd op de boven beschreven beoordeling van de individuele conditie en de omgevingsconditie. Als beide factoren worden samengebracht (Tabel 3.C1) wordt duidelijk, dat een dier in een betere dierconditie dan afgeschoten zou kunnen worden, als de omgevingsconditie zeer slecht is (beschikbaarheid voedsel en/of slechte weersvoorspelling), omdat onder deze omstandigheden ervan uitgegaan kan worden, dat de vetreserves van het dier niet toereikend zijn om de komende periode te kunnen doorstaan. Indien de omgevingscondities goed zijn zal dus ook een dier in een slechtere conditie niet afgeschoten worden.

Tabel 3.C1: Interactie dierconditie – omgevingsconditie

	Omgevingsconditie (totaal/5)							
	>2	>3	>4	>5	>6	>7	>8	8
Dierconditie	(slecht)							(goed)
5.00 (goed)								
4.00								
3.00	X	X	X	X				
2.00	X	X	X	X	X	X	X	
1.00 (slecht)	X	X	X	X	X	X	X	X

X = cull, *dierconditie (scale 1-5) omvat de lichamelijke conditie plus gedrag.

Het bovenstaande schema zal continu aan de praktijk getoetst en, indien nodig, aangepast worden.

Door een consequente monitoring zal er inzicht ontstaan in de relaties tussen dierconditie en omgevingscondities. Hierdoor zal een zeker voorspellende vermogen ontstaan, wat tevens een handvat biedt voor de beheerder om zijn inspanning te plannen.

D. Rapportage en archivering data

De data wordt realtime vastgelegd en verwerkt tot een monitor van de omstandigheden. Maandelijks worden de gegevens geanalyseerd ter ondersteuning van het afschotprotocol.

De resultaten worden daarnaast jaarlijks verwerkt in de jaarrapportage monitoring Oostvaardersplassen. Het monitoringsjaar loopt van 1 april tot 1 april. In de jaarrapportage worden in verband met de tijd alleen de relatieve verdeling van de dieren per dierconditie over de vegetatiestructuurtypen en beschuttingslocaties en de dierdichtheden per vegetatiestructuurtype gepresenteerd. De andere resultaten zullen worden uitgewerkt tijdens evaluaties die over meerdere jaren gaan omdat daar meestal meer jaren nodig zijn om trends te kunnen ontdekken.

De gegevens worden in het veld direct in de digitale boswachter van Staatsbosbeheer ingevoerd, waarna ze na de telling gecontroleerd worden en in het digitale archief van Staatsbosbeheer worden geplaatst.

Literatuur:

Herten:

Riney, T. 1955. Evaluating the condition of free-ranging red deer (*Cervus elaphus*) with special reference to New Zealand. *New Zealand Journal of Science and Technology* **36B**, 429-463

Riney, T. 1960. A field technique for assessing the physical condition of some ungulates. *Journal of Wildlife Management* **24**, 92-94.

Putman, R.J. (2005) Selection of deer for culling: assessment of age and condition in the field. Contract report RP41 to the Deer Commission for Scotland, 42 pages. SA'

Runderen

Edmondson, A.J., Lean, I.J., Weaver, C.O. Farver, T. and Webster, G. (1989) A body condition scoring chart for Holstein dairy cows. *Journal of Dairy Science* **72**, 68-78.

Burkholder, W.J. (2000) Use of body condition scores in clinical assessment of the provision of optimal nutrition. *Journal of the American Veterinary Medical Association*, **217** (5), 650-654.

Broring, N., Wilton, J.W. and Colucci, P.E. (2003) Body Condition score and its relationship to ultrasound backfat measurements in beef cows. *Canadian Journal of Animal Science*, **83**, 593-596.

Winckler, C., Capdevielle, J., Gebresenbet, G., Horning, B., Roiha, U, Tosi, M. and Waiblinger, S. (2003) Selection of parameters for on-farm welfare-assessment protocols in cattle and buffalo. *Animal Welfare* **12**, 619-624.

Paarden:

Pollock, J.I. (1980) *Behavioural Ecology and Body Condition Changes in New Forest Ponies*. RSPCA Scientific Publications No. 6, Royal Society for the Prevention of Cruelty to Animals, UK.

Gill, E.L. (1991) *Factors affecting Body condition in Free-ranging ponies*. Technical Report, Royal Society for the Prevention of Cruelty to Animals, UK.

Bijlage 4: Monitoring

A. Populatie grote grazers

A1. Tellingen van de populatie grote grazers

Tot 2010 zijn er 2 keer per jaar grondtellingen in het gebied uitgevoerd.

PM: Staatsbosbeheer: aangeven of dit correct is.

Maandelijks wordt het aantal geboren kalveren/veulens geteld en wekelijks wordt de sterfte bijgehouden. Vanaf 1996 werd het totaal aantal dieren dat jaarlijks op 1 januari vastgesteld, op basis van het geboren en gestorven dieren berekend.

In 2005 is gestart met een jaarlijkse telling van de Edelherten. Deze telling vond in de zomer plaats en is uitgevoerd door meerdere mensen verspreid in de randzone. Hierbij werd onderscheid gemaakt in herten, hinden en kalveren. (Beheer evaluatie 1995 -2006 RWS).

In overeenstemming met de ICMO2 aanbevelingen zal SBB vanaf 2011 tellingen vanuit de lucht doorvoeren. ICMO2 heeft hiervoor het gebruik van een helikopter aanbevolen. De helikopter mag hierbij niet lager vliegen dan 100 tot 200 meter boven het grondoppervlak wat tot een minimale verstoring van vogels en andere dieren zal leiden. Een overzicht over de voor- en nadelen van deze methode in vergelijking met andere methodes is te vinden in bijvoorbeeld Mayle and Staines, 1998; Daniels 2006; Putman et al, 2011; Morellet et al, 2011.

De vraag naar een mogelijke verstoring van (broed)vogels door deze helicoptertelling is door ICMO2 wel besproken, maar in het ICMO2-rapport niet specifiek behandeld. Ernstige verstoring van (broed)vogels door de helicoptertelling is echter niet te verwachten volgens de (beperkte) wetenschappelijke publicaties, die hierover uitspraken doen.

Gezien het grote belang van een betrouwbare basistelling van de grote grazers voor het toekomstige managementbeleid zijn de helicoptertellingen essentieel.

Om de nauwkeurigheid van de tellingen te kunnen beoordelen zal volgens ICMO2 advies met een drievoudige telling door onafhankelijke personen (blind voor ieders resultaten) gestart worden, bijvoorkeur op drie opeenvolgende dagen. Deze drievoudige telling maakt een betrouwbare schatting van de variatie tussen tellingen, en dus statistiek, mogelijk. Op basis hiervan zal het monitoringsprotocol vastgelegd kunnen worden. Het nieuwe protocol zal ook een inschatting van variatie/afwijkingen omvatten.

Als een *proof-of-principle* zijn er in januari en februari 2011 tijdens een drietal vluchten gebiedsdekkend foto's gemaakt. De analyse van deze methode laat nog op zich wachten.

PM: Staatsbosbeheer: verder uitwerken volgens onderstaand denklijn!

- *Graasweide: perfect, nauwkeurig? Aandachtspunt zijn dieren die van raai wisselen dus op twee foto's staan, of daardoor op beide ontbreken!*
- *Moeras: geen uitspraak mogelijk je hebt geen referentie met de werkelijkheid?*
- *Bos: je ziet ze niet, te verhelpen door tijdens het vanuit de lucht fotograferen het bos te tellen en te bewaken of er dieren in en uit lopen.*

PM: Staatsbosbeheer: wat zijn de resultaten van de vliegtuigtellingen?

Tellingen zullen 2 keer per jaar worden uitgevoerd aan het einde van de winter (maart, voor begin van het broedseizoen) en in het najaar (oktober) om een onafhankelijke telling van geboorte en sterfte te verkrijgen.

Tegelijk liggen deze tijdstippen buiten het vogelbroedseizoen en voorkomen dus verstoring. Andere Natura 2000 arealen worden op dezelfde manier gemonitord.

Naast directe tellingen vanuit de helikopter door goed getrainde personen zullen ook digitale opnames of, indien nodig, infrarood opnames, gemaakt worden voor latere analyse. Alle opnames en directe tellingen worden op een kaart gemarkeerd. Omdat de dierpopulatie in bosgebieden niet altijd betrouwbaar op basis van deze opnames geteld kan worden en ook geslacht en leeftijd van de dieren soms moeilijk te bepalen is, zullen aanvullend op deze tellingen vanuit de lucht ook grondtellingen worden doorgevoerd. Deze grondtellingen zullen meer gedetailleerde informatie opleveren mbt de conditie van de populatie en het specifieke terreingebruik (zie Bijlage 3B). De luchtellingen zullen alleen gebruikt worden om de aantallen dieren (van de verschillende soorten) vast te stellen.

A2. Distributie en algemene conditie van grote grazers

De monitoring van het terreingebruik gebeurt al sinds 1984 na de introductie van de Heckrunderen en Konikpaarden. In 1992 zijn de Edelherten ook in de monitoring meegenomen. Naast het tellen van de grote grazers werden ook andere dieren meegenomen in de tellingen zoals grote roofvogels (buizerd, havik, zeearend, visarend, etc), reigers, ganzen en kleine zoogdieren (vos, konijn, haas), en ganzen.

In de periode 1984-1995 is bij het vastleggen van het terreingebruik van de grote grazers onderscheid gemaakt in mannelijke en vrouwelijke dieren. Bij Heckrunderen en Edelherten is sprake van sexuele segregatie (mannelijke en vrouwelijke dieren hebben verschillende terreingebruik). Voor paarden geldt dit niet of minder omdat daar sprake is van een haremcultuur en de mannelijke en vrouwelijke dieren altijd bij elkaar zijn. In de periode 1996-2010 is bij het vastleggen van het terreingebruik van de grote herbivoren geen onderscheid meer gemaakt tussen mannelijke en vrouwelijke dieren, maar zal bij deze soorten toekomstig wel weer een onderscheid in mannelijke en vrouwelijke dieren gemaakt worden. (bijvoorbeeld: Edelhert jaarrond: kalf, 1 jarig man, 1 jarig vrouw, 2j eo vrouw, man (2,3 jaar) en man.(4 jaar en ouder – PM: Staatsbosbeheer: tabel invoegen)

Het terreingebruik wordt bepaald door in een dynamische frequentie (Tabel 4.A1) in een auto een grondtelling uit te voeren langs een vaste route (Fig. 4.A1) in de randzone en de aangetakte bossen op afgesproken plekken. Tijdens een telling worden zoveel mogelijk dieren op een bepaalde locatie gescoord. Omdat graasactiviteiten voornamelijk in de ochtend en eind van de middag plaatsvinden waarbij er een verschil kan zijn in het terreingebruik, dienen de tellingen de ene week in de ochtend te gebeuren en de andere week aan het eind van de dag zodat een goed gemiddeld beeld verkregen wordt.

Tabel 4.A1 Voorstel dynamische frequentie waarnemingen terreingebruik dieren

Periode	frequentie
april – oktober	1/week
November – maart	2/ week

Ten behoeve van het bepalen van de locatie is het gebied in denkbeeldige vakken van ca 250x250m ingedeeld die ieder een eigen nummer hebben, overeenkomend met de kavelnummers waar ze in liggen (Fig. 4.A1).

De waarneming kan het beste met twee mensen in een auto worden uitgevoerd, waarbij één de dieren per vak scoort en de ander de gegevens direct in de digitale boswachter invoert waarna de gegevens na de waarneming direct automatisch in het digitale archief van Staatsbosbeheer worden opgenomen.

Route terreingebruik en ligging pq's tbv conditie dieren en omgeving

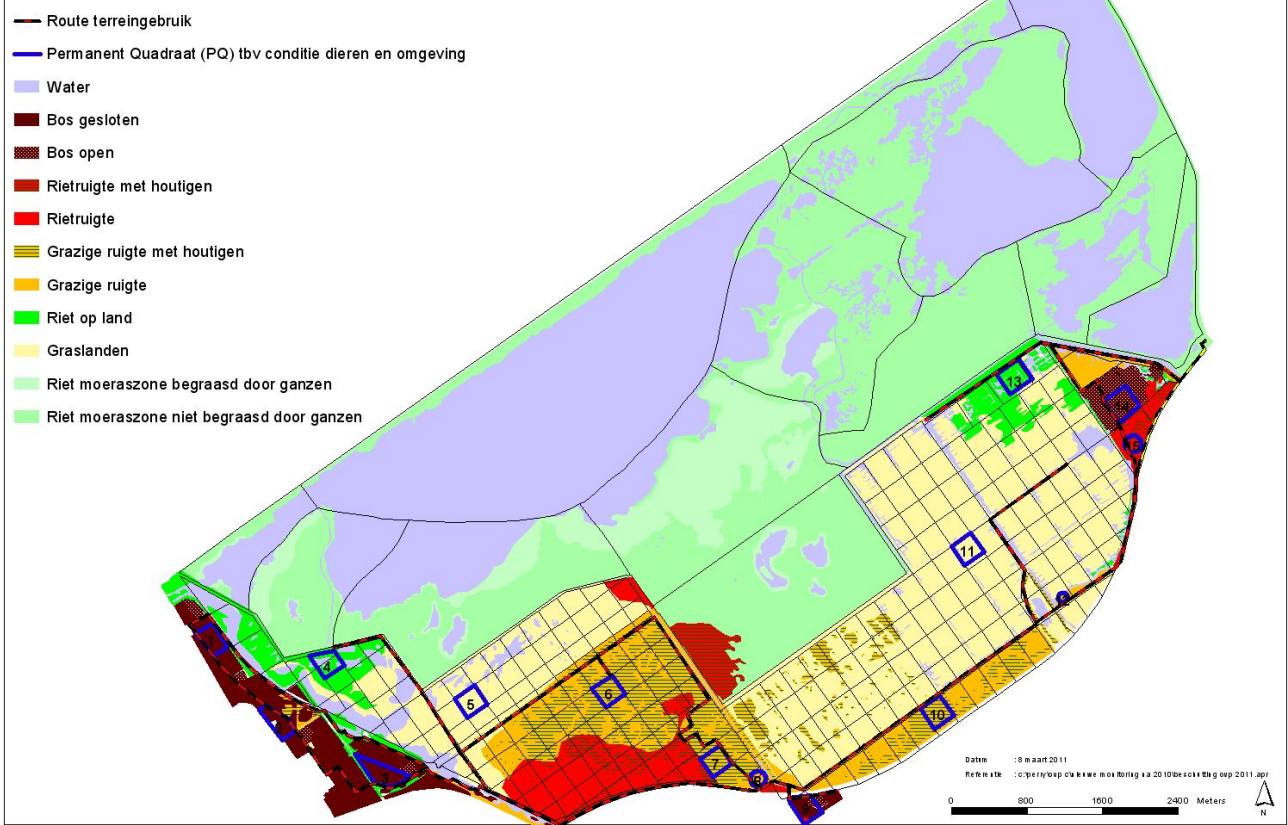

Fig. 4. A1 Ligging vaste route ten behoeve van het bepalen van het terreingebruik van Heckrunderen, Konikpaarden, Edelherten, Grauwe ganzen, Brandganzen en Kolganzen.

A3. De volgende gegevens dienen verzameld te worden:

Tijdens een waarneming worden alle pq's bezocht en wordt van alle dieren die zich in een pq bevinden de conditie gescoord. Hierbij wordt voor runderen en paarden de indeling in 5 klassen gehanteerd (zie protocol 'Vroeg Reactief Beheer') en wordt per soort een onderscheid gemaakt in sexe en leeftijd.

Verder worden de volgende gegevens verzameld:

- Datum;
- Tijd aanvang route;
- Tijd einde route;
- Waarnemers;
- Weer:
 - Temperatuur;
 - Windkracht;
 - Windrichting;
 - Neerslag (geen, motregen, regen, hagel, sneeuw);
 - Bewolking (geen, 50%, 100%);
 - Zicht (bij mist) (<100m, 500 m (breedte kavel), 1000m (lengte kavel), >1000m);

De weer gegevens zijn afkomstig van het weerstation Van het KNMI.

- Vaknr of nummer pq
- Aantal runderen, paarden, edelherten, grauwe ganzen, brandganzen of kolganzen per vak of pq, waarbij bij runderen en edelherten tevens onderscheid wordt gemaakt tussen mannelijke (1 jaar, jong (2,3) en 4 jaar en ouder) en vrouwelijke dieren (0 jaar inclusief mannelijk kalf, 1 jaar en 2 jaar en ouder)

- Eventuele opmerkingen die van belang kunnen zijn bij de interpretatie van de gegevens (bijvoorbeeld verstoring door helikopter).

Op basis van de terreingebruikgegevens kunnen de volgende resultaten gepresenteerd worden:

- Relatieve verdeling van de dieren over het gebied, vegetatiestructuurtypen en beschuttingslocaties. Op basis hiervan kunnen ook voorkeuren voor bepaalde terreindelen, vegetatiestructuurtypen of beschuttingslocaties worden aangegeven. Dit levert inzicht in het belang van bepaalde terreindelen, vegetatiestructuurtypen of beschuttingslocaties voor de dieren.
- Absolute verdeling van het aantal dieren over het gebied, vegetatiestructuurtypen en beschuttingslocaties. Op basis hiervan kan de dierdichtheid op bepaalde terreindelen, vegetatiestructuurtypen of beschuttingslocaties worden bepaald. Deze gegevens kunnen gekoppeld worden aan de vegetatie om te zien hoe begrazing en vegetatieontwikkeling aan elkaar gekoppeld zijn in dit systeem.
- Overlap in terreingebruik of vegetatiegebruik. Op basis hiervan kan bepaald worden of de dieren op hetzelfde moment gebruik maken van dezelfde delen van het terrein en dus ook dezelfde vegetatie of dat ze gebruik maken van dezelfde vegetatiestructuurtypen, maar op andere momenten of dat er grote verschillen zijn in het gebruik van het terrein en vegetatie en of dit afhankelijk is van seizoen. Deze informatie kan gebruikt worden bij het bepalen of en wanneer er sprake is van facilitatie of concurrentie.

Dierconditie:

Voor iedere groep wordt een conditiescore uitgevoerd (zie Bijlage 3a, Tabel 3.A2). Deze data worden gebruikt om het aantal dieren per leeftijdscategorie, geslacht etc. per conditieklasse vast te stellen. Deze analyse zal een overzicht geven over de conditie van de populatie in het verloop van het jaar, en daarmee een anticipatie op potentieel kritische tijdsperiodes mbt beperking van resources.

A4. Rapportage en archivering data

Zie Bijlage 3

B. Vogels

Hier in te voegen: een uitgewerkt monitoringsplan ter ondersteuning en evt. bijsturing van het managementplan dat rekening houdt met de commentaren van ICMO2: Appendix IV D. Concerns about effects on endangered birds and habitat homogenization

Ten behoeve van de consistentie zal het tot nu toe gebruikt monitoringsprotocol ook toekomstig gebruikt worden.

PM: Staatsbosbeheer: toelichten waarom bepaalde dingen niet zijn gebeurd (zie ICMO) en hoe er in de toekomst mee om zal worden gegaan...

Dit plan moet mogelijk op basis van Natura 2000 doelen verder uitgewerkt worden (zomer 2011); hiervoor zal een themagroep worden ingesteld.

PM: Staatsbosbeheer: binnen een week tijdsplanning om te komen tot het monitoringsplan voor de vogels opleveren.

C Vegetatie:

C1. Conditie van de algemene vegetatie (ingedeeld in habitat type/vegetatiestructuur type)

Sinds 19xx is er een eenvoudige monitoring van de vegetatieverdeling en – samenstelling doorgevoerd, waarbij de grenzen en hoogte van ieder vegetatiezone in een aantal klassen werd vastgesteld. De methode is nader beschreven op pagina 18-20 van het rapport **Vegetatie, grote herbivoren en ganzen in de randzone van de Oostvaardersplassen**, uitgevoerd voor SBB door Rijkswatersaat in 2006 (Art. 5.1. lid 2 sub e). Samenvattend.....

PM: Staatsbosbeheer (Art. 5.1. lid 2 sub e) : invoegen korte samenvatting van wat je hebt gedaan

De verschillende arealen binnen de OVP zijn geclassificeerd als

- wilgen
- gewone vleur
- rietvegetatie, begraasd
- rietvegetatie, onbegaasd
- ruigte
- grazige ruigte
- droge graslanden
- overgang natte-droge graslanden
- natte graslanden
- bos
- pioniervegetatie
- (richels)
- kale grond met pioniervegetatie
- open water

Ten behoeve van monitoringscontinuïteit zal deze methode ook toekomstig doorgevoerd worden om een overzicht over de verdeling en conditie van de verschillende vegetatietypes te verkrijgen. In aanvulling hierop zal echter ook een formele monitoring van de mogelijke schade aan de vegetatie door grote grazers uitgevoerd worden. Deze beoordeling zal op basis van een 5 punte scale geschieden (licht, licht-matig, matig, matig-zwaar, zwaar), en daarnaast metingen van de gemiddelde vegetatiehoogte binnen ieder vegetatieareaal (deze indices zullen ontwikkeld moeten worden omdat er voor bijvoorbeeld rietvegetatie geen index bestaat; ter vergelijking met indices voor graslanden zie bijvoorbeeld (<http://www.bestpracticeguides.org.uk>) als uitgangspunt om eigen indices te ontwikkelen).

C2. Monitoring van speciescompositie en diversiteit en trends in diversiteit

Om de voortlopende ontwikkeling van de vegetatie binnen de OVP en de reactie van het management (waterlevels en grazen) op de diversiteit van de vegetatie te monitoren zal ook de speciesamenstelling en speciesdiversiteit van enkele arealen binnen iedere vegetatiezone worden gemonitord.

De speciesamenstelling (aanwezig/afwezig en percentage bedekking) wordt in xx kwadranten (1m x 1m) geregistreerd, die systematisch verdeelt zijn over alle arealen van ieder vegetatietype, waarbij rekening gehouden wordt met bijvoorbeeld de variatie in waterlevels.

PM: Staatsbosbeheer (Art. 5.1. lid 2 sub e) : invoegen details methode: frequentie van waarnemingen? Recording and archiving?

C3. Specifiek monitoring van de veranderingen van bosgebieden in de OVP

De recentelijk voor grote grazers (tijdelijk of permanent) open gestelde gebieden verdienen bijzondere aandacht voor wat betreft de mogelijke schade aan boombestanden (door bijvoorbeeld het schillen van bast of door vegen en of slaan met geweien), de toekomstige regeneratie en dus duurzaamheid van de bosgebieden (door bijvoorbeeld schade aan zaailingen) en de invloed van grazers op de biodiversiteit binnen de bosgebieden.

PM: Staatsbosbeheer: methode vastleggen en beschrijven wat er exact zal gebeuren

De specifieke methode dient nog vastgelegd te worden, waarbij (belt transects), vaste plots of (line transects met fixed plots ieder 50m) mogelijk zijn. Alle methoden hebben voor- en nadelen.

Zodra de methodiek is vastgelegd, specifieke beschrijving opnemen:

- *geef monster plots per bosgebied (Oostvaardersbos, Fluitbos, Kotterbos, Driehoek, Stort, richels (!))*
- *voorstel Art. 5.1. 30x30 plots; 11 in Kotterbos en 14 in Oostvaardersbos*

Ander voorstel is vastgelegde plots langs een lineaire transect (met meting van boomkarakteristiek langs deze linie) met vaste plots alle 30 of 50 meter (waarin dan boomkarakteristiek EN conditie bodemflora gemeten wordt); voordeel: alleen plots verondersteld dat deze plots representatief zijn voor het areaal, wat niet noodzakelijk het geval is....

Alle plots zullen 2x per jaar gemonitord worden in de zomer (juni/juli) en aan het einde van de winter (maart/april).

PM: Staatsbosbeheer: invoegen:

Voorbeeld van metingen (kan op verschillende manieren maar dient naar keuze van methodiek vastgelegd te worden):

Monitoring van bomen (incl. soort effecten):

Het primaire doel is om vast te stellen, hoe veel bomen beschadigd worden door bastvraat.

Deze bastvraat dient dus gemeten te worden naast het HERSTEL van bastvraat.

Het is essentieel om de regeneratie van de bosgebieden via monitoring van het aantal zaailingen dat overleeft (alle ontwikkelingsklassen) of verloren gaat voor alle species vast te stellen.

Het voorstel is om (langs vastgelegde transects of plots) alle bomen te registreren (passend datasheet nodig!) per species een hoogteklasse (hoogteklassen hebben voordelen tov DBH...)

- *t/m 1 meter boven de omgevende vegetatie*
- *1-2m*
- *2-3m*
- *>3m*

De mogelijke vraatschade aan de 'volwassene' boompopulatie (bestaand en nieuw) zal duidelijk worden door de jaarlijkse verhoging van het aantal bomen >3m. Daarnaast zal de toenamen van bomen in de andere hoogteklassen de voortlopende mate van succesvol rekrutering laten zien.

Veranderingen in het aantal bomen <1m (incl. kiemplanten), en de schade aan deze bomen, zal de potentiële pool voor actuele rekrutering laten zien (succesvol en niet succesvol)³.

³ D. P. J. Kuijper, Fluctuating ungulate density shapes tree recruitment in natural stands of the Białowieża Primeval Forest, Poland.

Daarnaast zal iedere vorm van schade door vraat aan bomen opgenomen worden. In de praktijk zal een hoog aandeel aan bomen wat beschadiging laten zien, maar in veel gevallen zal deze schade geen langdurige effecten op de groei van bomen hebben (en kan feitelijk zelf tot een verhoging van de groeiproportie leiden: Cousins 1987, in Putman 2004). Het voorstel is daarom om schade aan bomen alleen dan op te nemen, als deze schade waarschijnlijk langdurige (en mogelijk fatale) gevolgen voor de bomen zal hebben (bijvoorbeeld extensief vraag aan de hoofdstam).

Schade door bastvraat zal kwantitatief beoordeeld worden in klassen van >10% (van boommiddellijn) etc. t/m 100%, waarbij niet herhaaldelijk opgenomen dient te worden of de boom wel of niet is hersteld van deze schade.

Om deze analyse te ondersteunen zal ook de gemiddelde hoogte van de grondbedekking en de percentage aan bedekking (graag aan bedekkingdichtheid) worden opgenomen als formele maat voor de gemiddelde hoogte en percentage aan bedekking voor ieder vastgelegd areaal. Ter beoordeling van de schade door begrazing aan de grondflora zullen daarnaast de aanwezige species en de percentage bedekking door deze species worden opgenomen.

Deze vorm van formele metingen kan verder ondersteunt worden door foto's van vastgelegde posities te maken: hiervoor dient een standpunt vastgelegd te worden en ieder twee of drie jaar een opname met dezelfde oriëntatie gemaakt te worden.

C4. Beoordeling van de kwaliteit van verschillende beschuttingstypes

Windreductie en temperatuurverschillen in de 9 'natuurlijke' schuillocaties (locaties 1,2,3,4,6,7,9,13,14) en rondom de 3 richels (locaties 8, 12,15) ten opzichte van het open grasland (locatie 11), op twee hoogtes 1,2 m (stahoogte) en 0,4 m (lighoogte) en per seizoen. Effecten bij verschillende windrichtingen, gedurende een half uur iedere minuut de windsnelheid en op die minuut lezen we drie keer achter elkaar de windsnelheid af.

Bijlage 5: Communicatiestrategie

Uitgangspunt: SBB is zich ervan bewust dat de maatschappelijke (en politieke) discussie rond de OVP een multidimensionele discussie is. Het is duidelijk, dat zowel de basale doelstellingen van de OVP, als ook de managementontwikkelingen en ethische afwegingen onduidelijk zijn voor het publiek.

SBB zal dit punt aanpakken en meer openheid over managementaspecten aanbieden. Hiervoor zal een interne PR-commissie ingesteld worden, die contact onderhoudt met de Beheersadviescommissie en de *stakeholder*groepen. Vooral concepten zoals 'natuur' en 'welzijn' worden door maatschappij en politiek bediscussieerd. SBB zal informatie over deze concepten, maar ook over besluiten en ontwikkelingen door het management van de OVP en over de resultaten van de monitoring, zo goed mogelijk onder de aandacht brengen van alle geïnteresseerde *stakeholder*groepen. Verder zal een actieve inbreng van belanghebbenden gestimuleerd worden.

Communicatiespeerpunten:

- De waarde van OVP als stepping-stone voor vogels
- De waarde van OVP als Natura 2000 areaal
- OVP-natuur is maar een variant van 'natuur', maar unique
- Onnodig leiden van grote grazers wordt voorkomen door vroeg reactief beheer
- De educatieve waarde van natuurlijke processen
- De recreatieve waarde van het gebied
- De wetenschappelijke waarde van het gebied

PM: Staatsbosbeheer: invoegen specials zoals Voscam en weblog van Art. 5.1. lid 2 sub? Nog iets erbij zetten over interne PR-commissie?

Ministerie van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie
De heer prof. dr. H. Vaarkamp, voorzitter beheeradviescommissie
Postbus 20401
2500 EK Den Haag

Datum 14 maart 2011
Onderwerp Vaststellen aantal grazers in de Oostvaardersplassen
Behandeld door C.J. Kalden
Ons kenmerk 2011-648
Uw kenmerk
Bijlagen

Geachte heer Vaarkamp,

Om te komen tot verbeterde tellingen van de grote grazers in de Oostvaardersplassen, heeft ICMO2 aanbevolen tellingen vanuit de lucht met behulp van een helikopter uit te voeren. Dit zou twee keer per jaar moeten plaatsvinden (maart en oktober). Voor de eerste telling is aangegeven dat deze drie maal uitgevoerd zou moeten worden om hiermee de betrouwbaarheid van de gegevens te verhogen. De Staatssecretaris van EL&I heeft deze aanbeveling overgenomen en hierover ook gecommuniceerd met de Tweede Kamer.

Om deze tellingen mogelijk te maken, heeft Staatsbosbeheer eind januari toestemming verzocht aan het ministerie van EL&I (Directie Regelingen, Flora en Faunawet) en de Provincie Flevoland (Natuurbeschermingswet).

De Provincie Flevoland heeft in haar reactie laten weten dat er op voorhand geen zekerheid is dat negatieve effecten uitgesloten zijn en aangegeven dat een zogenaamde Passende Beoordeling noodzakelijk is. In overleg met o.a. de secretaris van de Beheers Advies Commissie is geconstateerd dat een procedure gericht op een Passende Beoordeling hoogst waarschijnlijk niet zal leiden tot een tijdig positief resultaat. Afgesproken is toen om samen met een vertegenwoordiger van het ministerie van EL&I een nader gesprek te voeren met de provincie Flevoland om te zoeken naar een oplossing.

Dit overleg heeft donderdag jl. plaatsgevonden. In dit gesprek heeft de Provincie haar standpunt herhaald dat een Passende Beoordeling procedureel noodzakelijk is. Zij is van mening dat er rapporten zijn die duiden op beperkte impact van helikoptertellingen, maar ook rapporten (o.a. Alterra) die er op duiden dat sprake kan zijn van significante verstoring. De Provincie geeft aan dat zij juridisch gebonden is om in een situatie waarin geen absolute zekerheid is over de mogelijke verstoring, uit te gaan van een voorzorgbeginsel.

Overigens heeft de Provincie in datzelfde gesprek uitgesproken dat zij op basis van haar ervaringen rond vliegen en de Oostvaardersplassen zeer sceptisch is over de mogelijkheid dat uiteindelijk een positief besluit mogelijk is over helikoptertellingen in maart. Ze verwijst daarbij met name naar het feit dat veel vogels in die tijd al broeden of baltsen en dat voor een aantal soorten geldt dat zij zich nu al qua aantallen onder minimale van het aanwijzingsbesluit N-2000 bevinden, waardoor er bijna direct sprake is van significante effecten.

In het gesprek heeft de Provincie ook aangegeven dat het nemen van een positieve beslissing gebaseerd op politiek/bestuurlijke overwegingen niet aan de orde kan zijn, omdat dit juridisch niet houdbaar zou blijken. Men gaat uit van bezwaren uit kringen van vogelbeschermers.

Het bovenstaande maakt dat ondanks onze inspanningen hiertoe, Staatsbosbeheer nu niet in staat is om in maart conform het ICMO2 advies een helikoptertelling uit te voeren.

Wij hechten zeer aan een zo goed mogelijke vaststelling van het aantal grote grazers in de Oostvaardersplassen. Om die reden overwegen wij nu een gecombineerde telling door middel van luchtfotografie en grondtellingen.

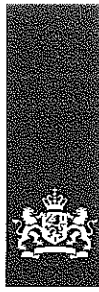
Ik stel er prijs op uw advies over de ontstane situatie te ontvangen. Wellicht dat u mogelijkheden ziet om alsnog toestemming voor helikoptertellingen te verkrijgen. Indien dat niet het geval is, hoor ik graag wat de 'next best' telmethode is. Tevens verzoek ik u aan te geven of, indien een helikoptertelling in oktober wel mogelijk is, wij moeten kiezen voor een combinatie van vliegtuig- en helikoptertellingen dan wel – uit oogpunt van vergelijkbaarheid – voor vliegtuigtellingen in voor- en najaar.

Mocht u nadere gegevens of anderszins onze inzet nodig hebben, hoor ik dat graag.

Met vriendelijke groet,

Art. 5.1. lid 2 sub e Woo

Drs. C.J. Kalden
Directeur

Ministerie van Economische Zaken,
Landbouw en Innovatie

> Retouradres Postbus 20401 2500 EK DEN HAAG

Beheeradviescommissie Oostvaardersplassen
De heer prof. dr. H. Vaarkamp
Postbus 20401
2500 EK 'S-GRAVENHAGE

**Directie Natuur, Landschap
en Platteland**
team biodiversiteit

Prins Clauslaan 8
2595 AJ DEN HAAG
Postbus 20401
2500 EK DEN HAAG
www.rijksoverheid.nl/eleni

Contactpersoon
Art. 5.1. lid 2
senior beleidsmedewerker

**Art. 5.1. lid 2 sub
e Woo**

24 MAART 2011

Datum

Betreft Adviesvraag over beheer grote grazers Oostvaardersplassen

Onze referentie
192963

Geachte heer Vaarkamp,

In november 2010 kwam de commissie Gabor met het advies over het beheer van grote grazers in de Oostvaardersplassen. Daarop kwam Staatsbosbeheer op 30 november 2010 met een plan van aanpak voor de implementatie van dat advies.

Ondertussen zijn er diverse ontwikkelingen geweest. Zo heeft Staatsbosbeheer een aantal maatregelen genomen, waaronder het opstellen en uitvoeren van een nieuw afschotprotocol, de aanleg van beschuttingswallen en het openstellen van een aantal bospercelen voor alle drie de grazers. Tegelijk zijn er winterse omstandigheden geweest en moest worden afgezien van aankoppeling van een deel van het Hollandse Hout voor beschuttingsdoeleinden.

Voor het beheer van grote grazers in de Oostvaardersplassen vind ik het advies van de commissie Gabor grotendeels een goed richtsnoer, in elk geval de aanbevolen maatregelen voor de kortere termijn.

Wel heb ik aangegeven dat ik wil voorkomen dat er bij de grote grazers nog massale sterfte door verhongering optreedt en ook dat we in een situatie kunnen terechtkomen dat massaal afschot nodig zou zijn, zoals bij het simuleren van een *population crash*.

Verder onderschrijf ik dat het vanuit welzijnsoogpunt belangrijk is dat de dieren voldoende beschuttingsmogelijkheden hebben.

Vanuit deze uitgangspunten zou ik graag het volgende van u tegemoet zien:

- een tussenbalans over de winterperiode tot nu toe ten aanzien van de situatie van de Heckrunderen, konikpaarden en edelherten in de Oostvaardersplassen en hun beheer;
- uw visie over welke rol een aantal door de commissie Gabor genoemde commissiestructuren, waaronder in elk geval een PR-commissie en een wetenschappelijke adviescommissie, zouden moeten krijgen in het beheerproces;

- uw inschatting van mogelijke effecten van het door de commissie Gabor aanbevolen watermanagement in de Oostvaardersplassen op stikstofverlies uit de Oostvaardersplassen en de mineralenhuishouding van de boeren in de omgeving van de Oostvaardersplassen;
- een vooruitblik naar de te verwachten beheersituatie in de nabije toekomst, inclusief mogelijke implicaties van het afzien van aankoppeling van een deel van het Hollandse Hout en van het realiseren van een smalle passage naar het Horsterwold (Oostvaarderswissel).

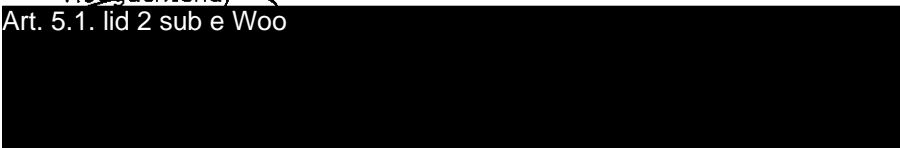
**Directie Natuur, Landschap
en Platteland**
team biodiversiteit

Onze referentie
192963

Ik ontvang uw advies graag uiterlijk 1 mei 2011.

Hoogachtend,

Art. 5.1. lid 2 sub e Woo

~~dr. Henk Breker~~

Staatssecretaris van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie

Ministerie van Economische Zaken,
Landbouw en Innovatie

> Retouradres Postbus 20401 2500 EK Den Haag

Staatsbosbeheer
De heer C.J. Kalden, directeur
Postbus 1300
3970 BH Driebergen

**Beheeradviescommissie
Oostvaardersplassen**

Prins Clauslaan 8
Den Haag
Postbus 20401
2500 EK Den Haag
www.minlnv.nl

Contactpersoon

Art. 5.1. lid 2

secretaris

*Beheeradviescommissie
Oostvaardersplassen*

**Art. 5.1. lid 2 sub e
Woo**

Datum 28 maart 2011

Betreft Advies tellingen grote grazers in het Oostvaardersplassengebied

Onze referentie
BAC-OVP/20110328

Uw referentie
2011-648

Geachte heer Kalden,

Uw adviesvraag inzake tellingen grote grazers hebben we behandeld in de vergadering van de Beheeradviescommissie [BAC] van 25 maart jl.

In augustus 2010 heeft de minister van LNV een tussenadvies van ICMO2 aan de Tweede kamer gestuurd en toegezegd dat in maart/april en in oktober helikoptertellingen zouden moeten plaatsvinden. Op 5 november 2010 heeft de Staatssecretaris van EL&I per brief aan de Tweede Kamer aangegeven SBB te vragen om de aanbevolen telmethode te implementeren. Helaas moeten we constateren dat het niet gelukt is tijds een passende NB-wet-vergunning te verkrijgen van de provincie Flevoland voor het verrichten van helikoptertellingen.

De BAC heeft zich intensief over uw adviesaanvraag gebogen en komt tot de conclusie dat het van essentieel belang is om een betrouwbare meerjarige reeks van tellingen te hebben en dat de door ICMO2 aanbevolen telmethode met inzet van een helikopter daarvoor de meest geschikte methode is. In onderstaand kader is opgenomen hetgeen de BAC in de handreiking Managementplan Oostvaardersplassengebied 2011 e.v. [in bewerking] heeft opgenomen.

In overeenstemming met de ICMO2 aanbevelingen zal SBB vanaf 2011 tellingen vanuit de lucht doorvoeren. ICMO2 heeft hiervoor het gebruik van een helikopter aanbevolen. De helikopter mag hierbij niet lager vliegen dan 100 tot 200 meter boven het grondoppervlak wat tot een minimale verstoring van vogels en andere dieren zal leiden. Een overzicht over de voor- en nadelen van deze methode in vergelijking met andere methodes is te vinden in bijvoorbeeld Mayle and Staines, 1998; Daniels 2006; Putman et al, 2011; Morellet et al, 2011.

De vraag naar een mogelijke verstoring van (broed)vogels door deze helikoptertelling is door ICMO2 wel besproken, maar in het ICMO2-rapport niet specifiek behandeld. Ernstige verstoring van (broed)vogels door de helikoptertelling is echter niet te verwachten volgens de (beperkte) wetenschappelijke publicaties, die hierover uitspraken doen.

Gezien het grote belang van een betrouwbare basistelling van de grote grazers voor het toekomstige managementbeleid zijn de helikoptertellingen essentieel.

Om de nauwkeurigheid van de tellingen te kunnen beoordelen zal volgens ICMO2 advies met een drievoudige telling door onafhankelijke personen (blind voor ieders resultaten) gestart worden, bijvoorbeeld op drie opeenvolgende dagen. Deze drievoudige telling maakt een betrouwbare schatting van de variatie tussen tellingen, en dus statistiek, mogelijk. Op basis hiervan zal het monitoringsprotocol vastgelegd kunnen worden. Het nieuwe protocol zal ook een inschatting van variatie/afwijkingen omvatten.

**Beheeradviescommissie
Oostvaardersplassen**

Datum
28 maart 2011

Onze referentie
BAC-OVP/20110328

De BAC ziet ruimte om de voorjaargestelling zonodig in verband met eventuele bezwaren voor verstoring van vogels eerder in maart te laten plaatsvinden.

De BAC beveelt aan nu de NB-wet-procedure in verband met de benodigde doorlooptijd te starten voor de telling in oktober dit jaar en in te zetten op meerjarige vergunningen voor de tellingen in oktober en maart in de komende jaren. De BAC adviseert daarbij de beschikbare expertise van de betreffende EL&I-directies [zoals DRZ, NLP, etc.] in te schakelen. De Commissie adviseert verder op een adequate wijze en bijtijds met de vergunningverlener i.c. de provincie Flevoland te overleggen over vragen die voor de vergunningverlening van belang zijn, over welke informatie zij nodig hebben om inzicht te krijgen in mogelijke significante verstoringen, over eventuele mitigerende maatregelen, dan wel voorwaarden die mogelijke bezwaren kunnen wegnemen of verzachten. Een af te spreken stappenplan kan daarbij zeer behulpzaam zijn.

Nu de BAC heeft moeten constateren dat er dit voorjaar geen helikoptertelling plaats kan vinden, beveelt de BAC aan om de beschikbare telgegevens en de ervaringen met andere telmethoden zo goed mogelijk uit te werken opdat deze kunnen worden benut bij ondermeer de evaluatie van deze winterperiode en de vergelijking met de toekomstige ervaringen en uitkomsten van de helikoptertellingen.

Art. 5.1. lid 2 sub e Woo

Prof. Dr. H. Vaarkamp [voorzitter]

Ministerie van Economische Zaken,
Landbouw en Innovatie

> Retouradres Postbus 20401 2500 EK, Den Haag

Staatsbosbeheer
De heer drs. C.J. Kalden
Princenhof Park 1
3972 NG Driebergen

**Beheeradviescommissie
Oostvaardersplassen**

Prins Clauslaan 8
Den Haag
Postbus 20401
2500 EK, Den Haag
www.rijksoverheid.nl/eleni

Contactpersoon

Art. 5.1. lid 2 sub e
secretaris

Art. 5.1. lid 2 sub
e Woo

Datum 7 april 2011

Betreft Advies handreiking managementplan Oostvaardersplassengebied

Onze referentie

BAC-OVP/20110407

Kopie aan

Ing. N.W. de Snoo,
regiomanager Staatsbosbeheer

Geachte heer Kalden.

Hierbij biedt de Beheeradviescommissie Oostvaardersplassen [BAC] u het advies *Handreiking voor het Managementplan Oostvaardersplassen* aan.

Doel van deze handreiking is om Staatsbosbeheer [SBB] te voorzien van een integraal managementplan voor de korte termijn, waarin tevens de stappen voor het beheer van het Oostvaardersplassengebied voor de middellange en lange termijn zijn opgenomen.

Deze handreiking is een uitwerking van de handreiking die de Beheeradviescommissie voor de vergadersessie van 18 en 19 februari 2011 aan Staatsbosbeheer heeft aangeboden.

De BAC heeft het initiatief tot dit advies genomen om SBB proactief te helpen bij de totstandkoming van het managementplan Oostvaardersplassen. Ik heb u telefonisch geïnformeerd over dit op handen zijnde advies.

In haar vergadering van 25 maart heeft de BAC de uitgewerkte handreiking voor het managementplan vastgesteld als voorgenomen ongevraagd advies aan Staatsbosbeheer. Dit voorgenomen advies is op 29 maart 2011 door BAC-lid Prof. F. Ohl met uw regiomanager ing. N.W. de Snoo besproken. In haar vergadering van 6 april heeft de BAC het bijgevoegde advies aan Staatsbosbeheer in definitieve vorm vastgesteld.

De BAC adviseert Staatsbosbeheer om de nog uit te werken onderdelen (Bijlage 1, 3 (alleen detailaanvulling), 4 en 5) aan te vullen en het geheel zo spoedig mogelijk – binnen één week – als *Managementplan Oostvaardersplassengebied* ter beoordeling aan de

Beheeradviescommissie Oostvaardersplassen voor te leggen. Na het advies van de BAC kan het Managementplan worden vastgesteld.

**Beheeradviescommissie
Oostvaardersplassen**

Met het vaststellen van het *Managementplan Oostvaardersplassengebied* worden de aanbevelingen van ICMO2 en de beleidsmatige wijzigingen van de staatssecretaris daarop onderdeel van een geïntegreerde managementstrategie, zoals ook ICMO2 voor ogen had.

Datum
7 april 2011

Onze referentie
BAC-OVP/20110407

Tevens nodigt de BAC u uit een tijdsplanning en een stappenplan van de uit het ICMO2 traject voortvloeiende activiteiten te maken. Over deze planning willen we graag met uw vertegenwoordiger ing. De Snoo in onze Commissie van gedachten wisselen.

Het uitbrengen van een ongevraagd advies past in de werkwijze van onze Commissie. De BAC wil SBB ook proactief van dienst zijn bij een voortvarende aanpak van de uitwerking van ICMO2 en de besluitvorming van Staatssecretaris Bleker. Voor SBB is van belang daarbij voldoende capaciteit in te zetten. Goed overleg met relevante dienstonderdelen van het ministerie van EL&I kan daarbij zeer dienstbaar zijn.

Tot nu toe heeft de Beheeradviescommissie over de volgende onderwerpen gevraagde en ongevraagde adviezen aan Staatsbosbeheer uitgebracht:

- vroegreactief afschotbeleid
- aanpak monitoring
- PR en communicatie
- tellingen grote grazers
- gevolgen van het besluit nu de Hollandse Hout niet open te stellen
- managementplan

Hoogachtend,

Beheeradviescommissie Oostvaardersplassen,

Art. 5.1. lid 2 sub e Woo

Prof. Dr. H. Vaarkamp, *voorzitter*

> Retouradres Postbus 20401 2500 EK DEN HAAG

De Voorzitter van de Tweede Kamer
der Staten-Generaal
Postbus 20018
2500 EA DEN HAAG

**Directie Natuur, Landschap
en Platteland**

team biodiversiteit
Prins Clauslaan 8
2595 AJ DEN HAAG
Postbus 20401
2500 EK DEN HAAG
www.rijksoverheid.nl/eleni

Onze referentie

198488

Bijlagen

2

Datum 13 april 2011

Betreft Instelling beheeradviescommissie Oostvaardersplassen

Geachte Voorzitter,

Zoals door mij toegezegd in het schriftelijk overleg over de stand van zaken van de grote grazers in de Oostvaardersplassen (Kamerstuk 32 563, nr. 11) en naar aanleiding van het verzoek van 30 maart 2011 van de vaste commissie voor Economische Zaken, Landbouw en Innovatie van uw Kamer, ontvangt u hierbij het besluit ter instelling van de beheeradviescommissie Oostvaardersplassen (commissie Vaarkamp).

Tijdens het algemeen overleg van 1 december 2010 heb ik aangegeven dat de commissie Vaarkamp bindende adviezen moet kunnen geven over het beheer door Staatsbosbeheer van de Oostvaardersplassen en van de grote grazers in het bijzonder. Zoals ook is benadrukt door de Commissie Evaluatie Staatsbosbeheer (commissie d'Hondt), is Staatsbosbeheer ingevolge de Wet Verzelfstandiging Staatsbosbeheer echter een zelfstandig bestuursorgaan. Daarom is de gewenste bindendheid van de afspraken vormgegeven in bijgaande notitie met afspraken tussen mijn ministerie en Staatsbosbeheer.

Hoogachtend,

dr. Henk Bleker
Staatssecretaris van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie

Z21-8298-11 bijlage 1 behorende bij document 11.pdf (1)

Document is identiek aan bijlage 1 behorend bij document Z21-8298 - 4

Betreft werkwijze beheeradviescommissie Oostvaardersplassen en samenwerking
tussen de commissie en Staatsbosbeheer

Besluit van de Staatssecretaris van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie van 4 maart 2011, nr. 185833, houdende wijziging van het Instellingsbesluit kennisgroepen LNV (instelling beheeradviescommissie Oostvaardersplassen)

De Staatssecretaris van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie,

Mede gelet op artikel 2, eerste lid, onderdeel a, van de Wet vergoedingen adviescolleges en commissies;

Besluit:

ARTIKEL I

Het Instellingsbesluit kennisgroepen LNV wordt gewijzigd als volgt:

A

Artikel 1 wordt gewijzigd als volgt:

1. Na de omschrijving van het begrip 'agroclusters' wordt een begripsomschrijving ingevoegd, luidende:

- *beheeradviescommissie*: Beheeradviescommissie Oostvaardersplassen;

2. De begripsomschrijving van 'commissie evaluatie' vervalt.

B

Na paragraaf 5h van het Instellingsbesluit kennisgroepen LNV wordt de volgende paragraaf ingevoegd:

§ 5i. Beheeradviescommissie Oostvaardersplassen

Artikel 27gg

Er is een Beheeradviescommissie Oostvaardersplassen.

Artikel 27hh

De beheeradviescommissie heeft de volgende taken:

- de beheeradviescommissie adviseert Staatsbosbeheer uit eigen beweging of naar aanleiding van een voorgelegd beheerplan over het dagelijks beheer door Staatsbosbeheer in de Oostvaardersplassen en in omliggende gebieden binnen de kaders van het rapport van de Commissie evaluatie grote grazers in de Oostvaardersplassen van november 2010 (Kamerstukken II 2010/11, 32 563, nr. 1);
- de beheeradviescommissie rapporteert aan de Staatssecretaris van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie over de adviezen die zij aan Staatsbosbeheer verstrekt, en
- desgevraagd adviseert de beheeradviescommissie de Staatssecretaris van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie over de uitvoering van de adviezen uit het rapport van de Commissie evaluatie grote grazers in de Oostvaardersplassen.

Artikel 27ii

Als leden van de beheeradviescommissie worden benoemd voor de periode van 1 december 2010 tot en met 30 november 2014:

- de heer prof. dr. H. Vaarkamp, tevens voorzitter;
- de heer ing. J.R.K. Leidekker;
- mevrouw prof. dr. F. Ohl;
- de heer ir. H.R. Oosterveld;

- de heer ir. W.G. de Raad;
- de heer ing. G.J. Spek.

Artikel 27jj

De voorzitter en leden ontvangen per vergadering een vergoeding als bedoeld in artikel 2, eerste lid, van de Wet vergoedingen adviescolleges en commissies.

ARTIKEL II

Dit besluit treedt in werking met ingang van de tweede dag na de dagtekening van de Staatscourant waarin het wordt geplaatst en werkt terug tot en met 1 december 2010.

Dit besluit zal met de toelichting in de Staatscourant worden geplaatst.

*De Staatssecretaris van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie,
H. Bleker.*

Ministerie van Economische Zaken,
Landbouw en Innovatie

> Retouradres Postbus 20401 2500 EK Den Haag

De Voorzitter van de Tweede Kamer
der Staten-Generaal
Postbus 20018
2500 EA DEN HAAG

**Natuur, Landschap en
Platteland**

Team Gebieden
Prins Clauslaan 8
2595 AJ Den Haag
Postbus 20401
2500 EK Den Haag
www.rijksoverheid.nl/eleni

Reeds openbaar via: <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-30825-75.html#extrainformatie>

Ministerie van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie
De heer prof. dr. H. Vaarkamp, voorzitter beheeradviescommissie
Postbus 20401
2500 EK Den Haag

19 april 2011
Rapportage winter 2010-2011 Oostvaardersplassen
drs. C.J. Kalden
SB2011-948

1

Geachte heer Vaarkamp,

Hierbij stuur ik u de rapportage over de winter 2010-2011 in de Oostvaardersplassen. Deze rapportage kunt u benutten voor het opstellen van de in ICMO2 aangekondigde evaluatie Oostvaardersplassen.

Deze winter had duidelijk twee gezichten. Een zeer koude start in november en december is gevolgd door een milde tweede helft van de winter. Alles bij elkaar is het een vrij koude winter geweest met veel sneeuw in december.

Het implementeren van de ICMO2 aanbevelingen die uitgevoerd moeten worden door Staatsbosbeheer, ligt m.i. goed op streek. Met name het werken met het nieuwe protocol Early Reactive Culling is een duidelijke wending in het beheer in de Oostvaardersplassen. Mijn indruk is dat de implementatie ervan voorspoedig is verlopen. Er is een breed gedragen beeld dat er geen dieren in slechte conditie in de Oostvaardersplassen waren door vroegtijdig in te grijpen. Dit draagt bij aan een groter maatschappelijk draagvlak voor de Oostvaardersplassen.

Ook de aanbevelingen ten aanzien van het institutionaliseren van het overleg met stakeholders en het installeren van een PR-comité hebben een positieve impact gehad.

Ten aanzien van de samenwerking met uw commissie merk ik op dat uw adviezen zeer van belang zijn gebleken. Ik ben er van overtuigd dat onze samenwerking de komende jaren van toenemende betekenis zal blijken te zijn.

Tot slot attendeer ik u er op dat ik in deze winterrapportage terughoudend ben geweest met het noemen van absolute aantallen van de grote grazers. Reden hiervoor is dat de helikoptertellingen, zoals bij u bekend, nog niet uitgevoerd konden worden. Ook is het van belang om bij eventuele vergelijkingen met eerdere winters, te weten dat voor eerdere winters de periode 1 januari tot 1 mei zijn aangehouden. Deze winterrapportage start in december 2010 (start ICMO2 aanbevelingen) en eindigt reeds in april. Hiervoor is in overleg gekozen vanwege de opdracht aan u om vroegtijdig een evaluatie op te leveren.

Met vriendelijke groeten,

Drs. C.J. Kalden

Directeur

Rapportage uitvoering maatregelen ICMO2 advies

winter 2010 - 2011

19 april 2011

Ministerie van Economische Zaken,
Landbouw en Innovatie

> Retouradres Postbus 20401 2500 EK, Den Haag

Staatsbosbeheer
t.a.v. de heer drs. C.J. Kalden, directeur
Postbus 1300
3970 BH DRIEBERGEN-RIJSSENBURG

**Beheeradviescommissie
Oostvaardersplassen**

Prins Clauslaan 8
Den Haag
Postbus 20401
2500 EK, Den Haag
www.rijksoverheid.nl/eleni

Contactpersoon

Art. 5.1. lid 2 sub e
secretaris

Art. 5.1. lid 2 sub e
Woo

Datum 28 april 2011
Betreft Advies inzake uw Managementplan
Oostvaardersplassengebied 2011-2015

Onze referentie

BAC-OVP_20110428_2

Uw referentie

SB2011-921

Geachte heer Kalden,

Op 14 april 2011 stuurde u mij het Managementplan Oostvaardersplassengebied 2011-2015 (uw referentie: SB2011-921), met het verzoek aan de Beheeradviescommissie Oostvaardersplassen om daarover advies uit te brengen.

De Beheeradviescommissie Oostvaardersplassen [BAC] onderschrijft het volledige managementplan zoals door u aangeboden.

De BAC merkt op dat zij zich niet bevoegd acht over de financiële paragraaf te oordelen. Voor de uitvoering van het managementplan gaat zij ervan uit dat binnen de huidige Staatsbosbeheerorganisatie dit efficiënt en effectief zal gebeuren.

Ten aanzien van het watermanagement ziet de Beheeradviescommissie graag dat u de Themacommissie Watermanagement verzoekt om in hun advies ook aan te geven wat de mogelijke effecten van het door ICMO2 aanbevolen watermanagement op stikstofverlies uit de Oostvaardersplassen en de mineralenhuishouding van de boeren in de omgeving van de Oostvaardersplassen zijn. Wij adviseren u tevens de Waterschappen voldoende vroeg bij de werkzaamheden van deze themacommissie te betrekken. Het advies van de themacommissie watermanagement zie ik na afronding graag voor advies aan de BAC voorgelegd.

Ten aanzien van het Natura-2000 beheerplan stel ik uw aanbod voor een presentatie daarover in de BAC-vergadering van 7 juli bijzonder op prijs. Tevens vind ik het van belang uw aandacht te vragen voor de prioriteit die de maatschappij heden ten dage geeft aan het voorkómen van onnodig lijden van de grote grazers in het Oostvaardersplassengebied. Ik adviseer u de doelen uit ICMO2 ten aanzien van welzijn en het voorkomen van onnodig lijden van de grote grazers te integreren in het Natura-2000 beheerplan.

**Beheeradviescommissie
Oostvaardersplassen**

Datum
28 april 2011

Onze referentie
BAC-OVP_20110428_2

Met vriendelijke groet,

Art. 5.1. lid 2 sub e Woo

Prof. dr. H. Vaarkamp,
Voorzitter Beheeradviescommissie Oostvaardersplassen

> Retouradres Postbus 20401 2500 EK, Den Haag

De staatssecretaris van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie
De heer dr. H. Bleker
Postbus 20401
2500 EK DEN HAAG

**Beheeradviescommissie
Oostvaardersplassen**

Prins Clauslaan 8
Den Haag
Postbus 20401
2500 EK, Den Haag
www.rijksoverheid.nl/eleni

Contactpersoon

Art. 5.1. lid 2 sub e
secretaris

Art. 5.1. lid 2 sub e
Woo

Datum 28 april 2011
Betreft Oostvaardersplassen: advies over beheer grote grazers e.a.

Onze referentie

BAC-OVP/20110428_1

Uw referentie

192963

Kopie aan

Directeur NLP, de heer drs. R.P.
van Brouwershaven

Bijlagen

3

Excellentie,

Dank voor uw brief van 24 maart jl. waarin u nogmaals de kaders voor het beheer in het Oostvaardersplassengebied uiteen zet en waarin u de Beheeradviescommissie Oostvaardersplassen [BAC] een viertal vragen voorlegt.

Tussenbalans

De BAC is van mening dat de grote grazers de winterperiode 2010/11 redelijk goed hebben doorstaan. Als eerste bijlage bij deze brief vindt u het door Staatsbosbeheer opgeleverde feitenrelaas over de winterperiode 2010/11. De BAC onderschrijft dit feitenrelaas en is van mening dat het beheer in het Oostvaardersplassengebied in de winterperiode 2010/11 conform het door u geschetste beheerkader heeft plaatsgevonden. De belangrijkste bevindingen van de BAC zijn:

- Staatsbosbeheer heeft per omgaande het afschotprotocol conform ICMO2-advies aangepast om onnodig lijden van de grote grazers te voorkomen. Het nieuwe afschotprotocol is succesvol gebleken door dat meer dan 95% van alle overleden dieren zijn afgeschoten. Verder heeft Staatsbosbeheer zo snel mogelijk aanzienlijke inspanningen verricht om het welzijn van de grote grazers te verbeteren door meer beschutting te bieden. Zo is er 1200 meter schuilrichel in het Oostvaardersplassengebied gecreëerd, zijn er de (bos)gebieden De Driehoek, het Oostvaardersbos en (een gedeelte van) het Kotterbos opengesteld voor alle grote grazers. Hiervoor verdient Staatsbosbeheer lof.
- Het niet openstellen van het Hollandse Hout betekende dat er deze winterperiode minder schuilmogelijkheden voor de grote grazers voorhanden waren dan door ICMO2 geadviseerd. Dit is verdisconteerd in het zgn. protocol vroegreactief beheer, waardoor bij slechtere omgevingsomstandigheden (door bijvoorbeeld minder beschutting) grotere aantallen dieren gedood moesten worden. De

weersomstandigheden hebben niet geleid tot massaal gebruik van de resterende bosschages als schuilmogelijkheid voor de grote grazers. De BAC concludeert mede daaruit dat het niet openstellen van het Hollandse Hout deze winter niet tot een significante welzijnsaantasting van de grote grazers heeft geleid.

**Beheeradviescommissie
Oostvaardersplassen**

Datum
28 april 2011

Onze referentie
BAC-OVP/20110428_1

- De Beheeradviescommissie Oostvaardersplassen heeft vanaf 1 december 2010 tot heden een zeer intensieve dialoog met Staatsbosbeheer gevoerd en geadviseerd over de volgende onderwerpen:
 - Het vroegreactieve afschotbeleid
 - De aanpak van de monitoring in het Oostvaardersplassegebied
 - PR en communicatie
 - De tellingen van de grote grazers in het Oostvaardersplassegebied
 - De gevolgen van het besluit om het Hollandse Hout vooralsnog niet open te stellen
 - Het managementplan voor het Oostvaardersplassegebied
- De Beheeradviescommissie heeft op 7 februari aan Staatsbosbeheer een handreiking voor een managementplan voor het toekomstige beheer van het Oostvaardersplassegebied conform ICMO2 advies toegezonden. Op 18 en 19 februari is deze handreiking besproken in een tweedaagse vergadersessie van Staatsbosbeheer met enkele door de BAC afgevaardigde experts. Op 7 april heeft de BAC een Advies Handreiking Managementplan naar Staatsbosbeheer gestuurd. Vervolgens heeft Staatsbosbeheer op 14 april zijn *Managementplan Oostvaardersplassegebied 2011-2015* ter beoordeling aan de BAC voorgelegd. In dit managementplan staat duidelijk omschreven welke doelstellingen Staatsbosbeheer voor het Oostvaardersplassegebied in de toekomst hanteert en op welke wijze Staatsbosbeheer deze wil bereiken. De BAC heeft op 22 april 2011 positief over dit managementplan geadviseerd. Het managementplan en de bijbehorende BAC-brief vindt u als tweede en derde bijlage bij deze brief.
- Op 14 maart 2011 heeft Staatsbosbeheer de Beheeradviescommissie om advies gevraagd over de tellingen van de grote grazers in het Oostvaardersplassegebied. Op 28 maart heeft de BAC Staatsbosbeheer daarover geadviseerd.
- In de vergadering van 14 januari zijn de communicatieplannen van Staatsbosbeheer inzake het Oostvaardersplassegebied voor het eerst aan de BAC gepresenteerd. In het managementplan Oostvaardersplassen 2011/2015 heeft Staatsbosbeheer de communicatiestrategie verder uitgewerkt.

Commissies

Het ICMO2-rapport noemt een aantal commissiestructuren. In het Algemeen Overleg van 1 december 2010 heeft u in plaats van de in het ICMO2-rapport genoemde *Wetenschappelijke Adviescommissie* een *Beheeradviescommissie Oostvaardersplassen* ingesteld.

**Beheeradviescommissie
Oostvaardersplassen**

Datum
28 april 2011

Onze referentie
BAC-OVP/20110428_1

Voor het verder bereiken en begeleiden van de verschillende managementdoelen van het beheer in het Oostvaardersplassengebied zal Staatsbosbeheer zgn. *Themawerkgroepen* instellen. Zo is onlangs een themawerkgroep watermanagement ingesteld. Aan groepen van deskundigen (wetenschappers en 'practici') wordt rondom een specifieke managementdoelstelling gevraagd om aan te geven hoe het betreffende doel het best bereikt kan worden. Deze deskundigengroep doet dan een voorstel voor een plan van aanpak, inclusief de eventueel benodigde monitoring, waarna het voorstel door de BAC beoordeeld wordt.

Het is wenselijk om het Oostvaardersplassengebied meer open te stellen voor wetenschappelijk onderzoek. Dit ten eerste om de kennis die dit unieke gebied kan opleveren optimaal te ontwikkelen en, ten tweede om deze kennis, indien nodig, voor een verdere ontwikkeling van het management te benutten. Om dit te initiëren en te coördineren komt er een *Wetenschappelijke Coördinatiegroep*. Deze groep heeft geen bindend adviserende rol richting het management.

ICMO2 heeft nadrukkelijk aanbevolen om het maatschappelijke draagvlak voor het beheer in het Oostvaardersplassengebied te verbeteren. Overleg met belangengroeperingen is daarvoor essentieel. Het door Staatsbosbeheer in december 2010 ingestelde Stakeholderplatform speelt daarin een belangrijke rol door op een gestructureerde wijze aan de dialoog met belangengroeperingen vorm te geven. Op dit moment bestaat het Stakeholderplatform vooral uit belangengroeperingen gerelateerd aan de grote grazers in het Oostvaardersplassengebied. De Beheeradviescommissie is toevoorder. De BAC acht het verstandig dat Staatsbosbeheer op termijn het Stakeholderplatform uitbreidt met andere groeperingen zoals vertegenwoordigers van bezoekers, omwonenden, vogelliefhebbers en de veehouderijsector.

Als tweede instrument voor het vergroten van het maatschappelijke draagvlak heeft ICMO2 aan Staatsbosbeheer geadviseerd een PR-commissie in te stellen. Daarmee beoogde de ICMO2-commissie een deskundige en consistente communicatieaanpak te bewerkstelligen welke tot op het hoogste niveau binnen Staatsbosbeheer gekend en gesteund wordt. De interne PR-commissie van Staatsbosbeheer komt dit advies na door contacten met o.a. de stakeholdergroepen te onderhouden. Zij zal verder informatie over essentiële concepten zoals 'natuur' en 'welzijn', maar ook over besluiten en ontwikkelingen door het management van de OVP en over de resultaten van de monitoring zo goed mogelijk onder de aandacht brengen van alle geïnteresseerde betrokkenen brengen. Verder heeft zij tot taak een actieve inbreng van belanghebbenden te stimuleren.

Watermanagement

U vraagt de BAC om een inschatting van de mogelijke effecten van het door de ICMO2-commissie geadviseerde watermanagement in de Oostvaardersplassen op stikstofverlies uit de Oostvaardersplassen en de mineralenhuishouding van de boeren in de omgeving van de Oostvaardersplassen. De beantwoording van deze vraag vereist inzicht in de aanpak van het watermanagement. Wij hebben daarom Staatsbosbeheer gevraagd om het punt van de stikstofbelasting expliciet op te nemen in de effectrapportages van de door de themagroep watermanagement te formuleren voorstellen voor de aanpak van de waterhuishouding in het Oostvaardersplassengebied. Wij zullen deze voorstellen zo spoedig mogelijk beoordelen en, voorzien van ons advies, aan u doen toekomen.

**Beheeradviescommissie
Oostvaardersplassen**

Datum
28 april 2011

Onze referentie
BAC-OVP/20110428_1

Vooruitblik

Ten aanzien van de te verwachten beheersituatie in de nabije toekomst vraag ik uw aandacht voor de volgende drie aspecten.

Hollandse Hout

Omdat het Hollandse Hout afwijkend van het ICMO2-advies niet standaard beschikbaar is als winterschuilmogelijkheid voor de grote grazers, is het ten eerste noodzakelijk geworden om alternatieve scenario's voor extra beschutting te ontwikkelen, bijvoorbeeld het creëren van meer schuilmogelijkheden in het Oostvaardersplassengebied zelf door het stapelen van dood hout en door het aanplanten van 'windsingels' – een aanbeveling uit het eerste ICMO-rapport.

Ten tweede zal de toepassing van het vroegreactieve beheer ertoe leiden dat bij slechte weersomstandigheden meer dieren afgeschoten zullen worden (doordat de omgevingsscore met minder beschutting per definitie slechter is ten opzichte van dezelfde omstandigheden mét de beschikking over het Hollandse Hout). Door een verhoogd afschot van het aantal grote grazers kunnen de omstandigheden in het Oostvaardersplassengebied voor de ganzen en (daarmee) voor de (trek)vogels op de lange termijn verslechteren.

Daarnaast constateert de Beheeradviescommissie dat het eventueel gebruik van het Hollandse Hout als noodmaatregel alleen mogelijk is wanneer vooraf voldoende voorbereidingen zijn getroffen – inclusief het daartoe benodigde bestuurlijke overleg in de regio.

Oostvaarderswissel

Het niet realiseren van de Oostvaarderswissel intensificeert het probleem van de beperkte schuilmogelijkheden zoals hierboven beschreven in de paragraaf over het Hollandse Hout – en versterkt daarmee de noodzaak van de alternatieve scenario's voor beschutting en de noodzaak van het

strakker toepassen van het vroegreactieve beheer. De BAC adviseert u gelet op het belang van de Oostvaarderswissel zoals dat in het ICMO2-advies is verwoord, samen met de regio na te gaan of een effectieve en efficiënte realisatie van de wissel mogelijk is.

**Beheeradviescommissie
Oostvaardersplassen**

Datum
28 april 2011

Onze referentie
BAC-OVP/20110428_1

Geluiddempers

De beheeradviescommissie constateert dat de omschakeling van laatreactief naar vroegreactief beheer haar doel heeft bereikt, namelijk het voorkomen van onnodig lijden van de grote grazers in het Oostvaardersplassengebied. In het kader van het daarbij noodzakelijke afschot acht de BAC het wenselijk u te wijzen op het belang van geluiddempers bij het uitvoeren van dit beheer, wetende dat het gebruik van geluiddempers afhankelijk is van vergunningverstrekking door Rijk en provincie. Gezien het belang van de Oostvaardersplassen voor de vele aanwezige bijzondere vogelsoorten in het kader van de vogelrichtlijn en de gewenste rust onder de grazers ook tijdens een afschot is het gebruik van een geluiddemper essentieel. Het is gebleken dat de verstoring van de aanwezige vogelsoorten behoorlijk minder is terwijl de niet geschoten grazers minder reageren op het schot. Hiermee wordt invulling gegeven aan artikelen uit de Flora- en Faunawet en kunnen de noodzakelijke reserves worden gespaard.

De Beheeradviescommissie voor de Oostvaardersplassen spreekt haar vertrouwen uit in het toekomstige beheer van het Oostvaardersplassengebied conform het managementplan zoals Staatsbosbeheer dat heeft voorgesteld. De Beheeradviescommissie zal de vorderingen van Staatsbosbeheer in het Oostvaardersplassengebied nauwgezet blijven volgen en waar nodig de beheerders van advies blijven dienen.

Ik vertrouw er op u hiermee voldoende te hebben geïnformeerd.

Hoogachtend,

Art. 5.1. lid 2 sub e Woo

Prof. dr. H. Vaarkamp

Voorzitter Beheeradviescommissie Oostvaardersplassen

Z21-8298-15 bijlage 1 behorende bij document 15.pdf (1)

Bijlage reeds openbaar via:

<https://www.staatsbosbeheer.nl/Natuurgebieden/oostvaardersplassen/Links-en-downloads>
onder het jaartal 2013

Managementplan Oostvaardersplassengebied 2011 -2015

Uitwerking en implementatie van ICMO2 maatregelen, monitoring en communicatie

Status: definitief

Versie 1.5. 20 december 2013

Rapportage uitvoering maatregelen ICMO2 advies

winter 2010 - 2011

19 april 2011

Beheeradviescommissie Oostvaardersplassen

Agenda voor vrijdag 27 mei 2011

Locatie: Oostvaardersplassengebied
Kitsweg 1, Lelystad

Tijd: 09.00 – 11.30, aansluitend lunch en excursie tot 14.00
Vanaf 11.00 zullen de regiomanager N. De Snoo van Staatsbosbeheer en de beheerders van het Oostvaardersplassengebied de vergadering bijwonen.

AGENDA

1. Vaststellen verslag 22 april 2011 [bijlage]
2. Stand-van-Zaken-rapportage Staatsbosbeheer [bijlage]
3. Mededelingen secretaris:
 - a. Tellingen [bijlage]
 - b. Oostvaarderswissel/-wold
 - c. Stakeholderbijeenkomst 17 mei
4. Advies aan staatssecretaris:
 - a. Reactie Bleker [3 bijlagen]
 - b. Mineralenvraag [2 bijlagen]
5. Inventarisatieronde rapportagegesprek voorzitter met staatssecretaris
6. Programma komend halfjaar

Werkvoorraad:

- Geboortebeperving runderen en paarden (stuk prof. Art. 5.1. lid 2 sub e)
- Beheerplan Natura 2000

Intern verslag over bijeenkomst met Beheeradviescommissie 21 april 2011

Aanwezig: alle leden van de BAC, Nick de Snoo, Art. 5.1. lid 2

Op de agenda stond het managementplan Oostvaardersplassen, maar dat is feitelijk niet aan de orde geweest. Door Dhr. Vaarkamp zijn de volgende punten meegegeven/aan de orde geweest:

1. Door sommige Staatsbosbeheerders wordt de BAC ervaren als een black box. BAC wil dat niet zijn, maar kan ook niet met iedereen in overleg en vindt dat ook niet wenselijk. Nick is het aanspreekpunt vanuit Staatsbosbeheer en daar waar nodig zorgt hij voor inschakelen van andere mensen.
2. BAC wil 'verrassingsvrij' voor Staatsbosbeheer producten/adviezen opleveren, dat wil zeggen: Staatsbosbeheer weet vooraf wat de BAC vindt.
3. BAC raadt Staatsbosbeheer aan ook zelf goede relaties met EL&I te onderhouden.
4. Vaarkamp vraagt naar hoe de samenwerking de laatste weken wordt ervaren binnen SBB. Nick antwoordt daarop dat hij vindt dat het opener en prettiger gaat en dat hij het goed vindt er te zijn vandaag.
5. BAC constateert dat er heel erg veel informatie en kennis bij Staatsbosbeheer aanwezig is, maar ook dat het erg versnipperd en soms persoonsgebonden is. Hij spreekt zijn verbazing uit over het feit dat wij een standaard vegetatiemonitoring hebben, die eerder nooit ter sprake is geweest.
6. Hou in documenten voortaan de wijzigingen bij.
7. Omwonenden zijn ook stakeholders en hoeven niet apart genoemd te worden.
8. Verloop N2000 proces, hou de BAC op de hoogte. Op 7 juli 2011 wil BAC graag presentatie over de stand van zaken van N2000 proces en correlatie tussen N2000 beheerplan en SBB OVP managementplan.
9. BAC ziet dat de druk op Staatsbosbeheerders erg groot is en dat de mensen nog veel meer taken hebben dan alleen OVP. Advies om binnen SBB meer te prioriteren op inzet capaciteit op de OVP.
10. BAC gaat geen uitspraken doen over de financiering /begroting van het managementplan en zal ook niet bij EL&I daarvoor gaan pleiten. BAC vindt dat taak van Staatsbosbeheer.

Daarna nog enkele opmerkingen/suggesties van andere BAC-leden:

- Betrek waterschap bij themawerkgroep Watermanagement.
- Maak de agendasetting scherp vanuit SBB voor de BAC.
- Geef regelmatig een stand van zaken a la sitraps, maar dan niet zo frequent, bijv. eens per maand.
- Verslagen themawerkgroep watermanagement hoeven niet naar BAC, maar alleen naar secretaris BAC is voldoende.
- Foto's in winterrapportage prima, maar de foto van een kraai bij een kadaver zonder toelichting erbij is niet handig. Wees je bewust van openbaarheid van documenten en toelichting erbij voor publiek.
- Stas heeft ook gevraagd om beantwoording van vraag mbt stikstof en waterhuishouding. Neem deze mee in watermanagementgroep. Art. 5.1. kent nog wel enkele deskundigen uit Wageningen die een rol zouden kunnen spelen. Hij zal namen doorgeven.
- Wubbo vraagt naar gebruik van de richels.
- Art. zou een bredere beschouwing willen over het gebruik/functie van de richels en bosgebieden (dus totale beschutting in de OVP). Dat staat nu niet in de rapportage.
- Nick geeft aan dat er in mei een evaluatie komt van het protocol, waarbij ook de monitoring wordt gebruikt en ook vragen voor komende tijd zullen worden geformuleerd.

Art. 5.1. lid 2 sub 26 april 2011

Beheeradviescommissie Oostvaardersplassen

Oplegnotitie vergaderstuk

Vergaderdatum: 27 mei 2011

Onderwerp: Adviesvraag Staatssecretaris inzake mineralenhuishouding oppervlaktewater

Status: Voor besluitvorming door BAC

Inhoud:

In zijn brief van 24 maart 2011 vraagt staatssecretaris Bleker de BAC om een inschatting van de mogelijke effecten van het door de ICMO2-commissie geadviseerde watermanagement in de Oostvaardersplassen op stikstofverlies uit de Oostvaardersplassen en de mineralenhuishouding van de boeren in de omgeving van de Oostvaardersplassen.

De BAC heeft deze vraag doorgespeeld naar de themagroep watermanagement (SBB). Dit staat ook zo verwoord in de adviesbrief van 28 april 2011 van de BAC aan de staatssecretaris. Uit mondeling overleg met de directie NLP van EL&I blijkt nu dat men de antwoorden van de staatssecretaris graag in mei 2011 naar de Tweede Kamer wil sturen.

Voor de beantwoording van de vraag over de effecten van de OVP op de mineralenhuishouding van de boeren in de omgeving is de brief van 16 maart 2009 van minister Verburg (LNV) aan de Tweede Kamer zeer relevant. Daarin wordt namelijk gesteld dat mest van in het wild levende dieren geen onderdeel uitmaakt van het mest- en ammoniakbeleid en dat de aanwezigheid van ganzen geen invloed heeft op de hoogte van de gebruiksnormen voor stikstof en fosfaat.

Het gedeelte van de vraag dat gaat over de eventuele verarming van het OVP-gebied als gevolg van mineralenverlies bij een nieuw waterpeilbeheer, is door Staatsbosbeheer voorgelegd aan een deskundige van Rijkswaterstaat. Het antwoord wordt op korte termijn verwacht.

Gaat de BAC akkoord met de bijgevoegde concept adviesbrief aan staatssecretaris Bleker, waarbij de besluitvorming over de aanvullende informatie inzake de eventuele verarming van het Oostvaardersplassengebied wordt gedelegeerd aan de BAC-voorzitter?

Achtergrond:

Uit het verslag van het Algemeen Overleg in de Tweede Kamer d.d. 1 december 2010:

Ormel:

De commissie geeft aan dat het watermanagement in de Oostvaardersplassen moet veranderen. Er moet een natuurlijke situatie worden nagebootst; de kraan moet af en toe worden opengezet en de stop moet er af en toe op. Wat betekent dat voor de mineralenhuishouding van de boeren in de omgeving? Moeten die het stikstofverlies uit de Oostvaardersplassen op hun conto gaan nemen? Het leidt bovendien tot een verschraving van het gebied en dat heeft al problemen met de afnemende biodiversiteit.

Bleker:

Ik wil laten nagaan hoe het zit met het waterbeheer en de effecten op de mineraalhuishouding voor boeren in de omgeving. Dit is iets voor de middellange termijn. In april, mei 2011 rapporteer ik over de maatregelen die wat verder reiken dan de komende vier maanden en die op andere aspecten ingaan dan het feitelijke beheer in het gebied.

Voorzitter:

De staatssecretaris informeert in april/mei 2011 de Kamer over de eventuele maatregelen ten aanzien van waterbeheer en de mineralenhuishouding in de Oostvaardersplassen.

Z21-8298-16 bijlage 2 behorende bij document 16 .pdf (2)

Beheeradviescommissie Oostvaardersplassen

Aanvullend advies inzake mineralenvraag

PM Datum

PM Referentie

Excellentie,

Op 28 april jl. stuurde ik u een advies- en rapportagebrief (BAC-OVP/20010428_1) waarin ik u aangaf op een later moment inhoudelijk antwoord te geven op uw vraag om een inschatting van de mogelijke effecten van het door de ICMO2-commissie geadviseerde watermanagement in de Oostvaardersplassen op stikstofverlies uit de Oostvaardersplassen en de mineralenhuishouding van de boeren in de omgeving van de Oostvaardersplassen.

Uw medewerkers hebben mij er op gewezen dat u de Tweede Kamer heeft toegezegd om in mei 2011 een antwoord op deze vraag te geven. Dat heeft mij doen besluiten om vooruitlopend op de behandeling van uw vraag in de Themacommissie Watermanagement van Staatsbosbeheer alvast een inschatting te maken.

Ten eerste blijkt dat het stikstofgehalte in het water van de Oostvaardersplassen voldoet aan de gestelde norm. Het fosfaatgehalte overschrijdt de fosfaatnorm echter met een factor drie (de norm voor het zomergemiddelde fosfaat is 0,15 mg/l).¹

Dat laatste laat niettemin onverlet dat uit bijgevoegde Kamerbrief (Kamerstuk 28 385, nr. 131) van uw ambtsvoorganger blijkt dat meststoffen van in het wild levende dieren formeel geen onderdeel uitmaken van het mest- en ammoniakbeleid en dat bijvoorbeeld de aanwezigheid van wilde ganzen geen invloed heeft op de hoogte van de gebruiksnormen voor stikstof en fosfaat waaraan boeren in de omgeving zich moeten houden.

Een door mij gevraagde expert opinion van **[PM instituut/expert invullen]** geeft aan dat het niet aannemelijk is dat het watermanagement van de Oostvaardersplassen een significant effect zal hebben op stikstofverlies uit de Oostvaardersplassen

Op basis van deze gegevens concludeer ik op voorhand dat het watermanagement van de Oostvaardersplassen geen effect zal hebben op stikstofverlies uit de Oostvaardersplassen en de mineralenhuishouding van de boeren in de omgeving van de Oostvaardersplassen. Aanvullend onderzoek over dit onderwerp acht ik overbodig en u kunt dit aanvullende advies beschouwen als mijn finale antwoord op de door u gestelde vraag.

Ik vertrouw er op u hiermee voldoende geïnformeerd te hebben.

Met vriendelijke groet,

Prof. dr. H. Vaarkamp
Voorzitter Beheeradviescommissie Oostvaardersplassen

¹ Bron: concept beheerplan Natura 2000 Oostvaardersplassen, bijlage 2, p170, d.d. 12 april 2011

Cover tbv Vergadering Beheer Advies Commissie Oostvaardersplassen 27-5-2011

Maandrapportage mei 2011

Aan: Beheeradvies Commissie Oostvaardersplassen
t.b.v. vergadering 27 mei 2011.

Van: Staatsbosbeheer. Districthoofd Flevoland, N. de Snoo.

Aanleiding: Rapportage conform afspraken op 22 april 2011. Betreft periode 22 april t/m 23 mei 2011.

Status: Ter informatie.

Korte inhoud: Deze rapportage betreft de periode vanaf 23 april – 23 mei 2011 en gaat over de genomen maatregelen en/of activiteiten in het kader van het “managementplan Oostvaardersplassengebied 2011-2015”. Daarnaast worden bijzonderheden gemeld die in de Oostvaardersplassen hebben plaatsgevonden.

Vergaderjaar 2008–2009

28 385

Evaluatie Meststoffenwet

Nr. 131

**BRIEF VAN DE MINISTER VAN LANDBOUW, NATUUR EN
VOEDSELKWALITEIT**

Aan de Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal

Den Haag, 16 maart 2009

Op 29 januari jl. heeft de vaste commissie voor Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit mij verzocht om analyse van het aantal wilde ganzen, en de daarmee gepaard gaande productie van mest, in relatie tot het mest- en ammoniakbeleid. In antwoord op uw verzoek kan ik u het volgende meedelen.

In 2005 herbergde ons land ongeveer 155 000 jaarrond verblijvende ganzen (ook wel overzomerende ganzen genoemd). Geschat wordt dat dit aantal jaarlijks met 18 procent groeit.¹ In de wintermaanden van 2007–2008 zijn volgens de laatste gegevens 1 988 300 wintergasten geteld.² De meeste van deze vogels foerageren op landbouwgronden. Uitwerpselen worden deels achtergelaten op de graslanden en akkers, deels op de slaapplaatsen die gelegen zijn in natuurgebieden en open wateren. Het verblijf op de slaapplaatsen draagt bij aan de belasting van die gebieden met mineralen. In hoeverre dat bezwaarlijk is, hangt af van de beheerdoelstelling.

De ecologische kwaliteit van oppervlaktewater en de geschiktheid van grondwater voor de drinkwaterbereiding hangt onder meer af van de gehalten aan nitraat en fosfaat. Bemesting van landbouwgronden brengt deze mineralen in het milieu. Door af- en uitspoeling beïnvloeden ze de waterkwaliteit. Andere bronnen zijn industrie en rioolwaterzuiveringsinstallaties.

Om een goede kwaliteit van grond- en oppervlaktewater te waarborgen, zijn normen vastgesteld voor de maximale hoeveelheid stikstof en fosfaat die in de vorm van dierlijke mest of kunstmest per hectare per jaar als meststof op het land mag worden gebracht.

Er is een landelijk net van meetpunten voor nitraat in grondwater. De meetgegevens worden gebruikt om een beeld te krijgen van de grondwaterkwaliteit in de verschillende regio's.

¹ Overzomerende ganzen in Nederland: grenzen aan de groei?, SOVON-onderzoeksrapport 2006-02.

² Het gaat hier om de (Kleine) Rietgans, Kolgans, Grauwe Gans, Brandgans, Rotgans. Dit getal is een optelling van de seizoensmaxima per soort. Het maximum aantal ganzen wat Nederland op een bepaald moment in het seizoen herbergde ligt dus lager. Het is een geschat aantal gebaseerd op tellingen tussen september en mei.

Z21-8298-16 bijlage 5 behorende bij document 16 .pdf (1)

Ministerie van Economische Zaken,
Landbouw en Innovatie

> Retouradres Postbus 20401 2500 EK DEN HAAG

De Voorzitter van de Tweede Kamer
der Staten-Generaal
Postbus 20018
2500 EA DEN HAAG

**Directie Natuur, Landschap
en Platteland**

Team biodiversiteit

Prins Clauslaan 8
2595 AJ DEN HAAG
Postbus 20401
2500 EK DEN HAAG
www.rijksoverheid.nl/eleni

Bijlage reeds openbaar via: <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/dossier/kst-32563-25>

Beheeradviescommissie Oostvaardersplassen

Oplegnotitie vergaderstuk

Vergaderdatum: 27 mei 2011

Onderwerp: Reactie staatssecretaris Bleker op advies BAC-OVP

Status: VERTROUWELIJK, ter kennisneming

Inhoud:

Op 28 april 2011 stuurde de BAC een adviesbrief naar staatssecretaris Bleker. Als bijlage 1 vindt u de (vertrouwelijke) PDF-versie welke met een vraag en een opmerking retour kwam.

Op 18 mei 2011 heeft staatssecretaris Bleker de adviesbrief van de BAC met een begeleidende brief naar de Tweede Kamer gestuurd: zie bijlage 2.

Overige:

Grote grazers, ganzen, broed- en trekvogels

Ten aanzien van de vraag van de staatssecretaris staat in de Kamerbrief:

“Voor het overige heeft de commissie Vaarkamp een doorkijk geschetst naar de toekomst (bijlage 1). Daarin zal volgens de commissie Vaarkamp onder meer aandacht nodig zijn voor alternatieve beschuttingsscenario's (zie ook hierboven), voor de geschiktheid van het droge deel van de Oostvaardersplassen als foerageergebied voor ganzen als gevolg van eventueel afnemende begrazing door grote grazers door toepassing van het vroeg-reactieve beheer en voor het gebruik van geluidsdempers. Ik neem daar kennis van en zal indien nodig acties ondernemen met betrekking tot genoemde onderwerpen.”

En in de toelichting aan de Staatssecretaris (de toelichtende notitie die hij kreeg toen de Kamerbrief hem ter ondertekening werd voorgelegd) staat hierover:

“Over *langere termijnmaatregelen* meldt u dat het kabinet geen Oostvaarderswold wil zoals Art. [REDACTED] adviseert. Ook stelt u dat volgens Vaarkamp aandacht nodig is voor alternatieve beschutting, de geschiktheid van het droge deel van de Oostvaardersplassen voor ganzen (Nb: als het aantal grazers terugloopt door afschot kan het gebied minder geschikt worden voor ganzen; die zijn weer nodig om het natte deel open te houden voor watervogels) en voor geluidsdempers; u neemt er kennis van en zal waar nodig acties ondernemen.”

Op grond van deze informatie acht de BAC-secretaris – in samenspraak met de beleidsmedewerker van EL&I – het niet nodig dat de BAC over dit onderwerp een aanvullende notitie naar de staatssecretaris stuurt.

Geluiddempers

De opdracht van de staatssecretaris is doorgeleid naar de betreffende beleidsmedewerkers van de directie NLP van het ministerie van EL&I. De directie JZ van EL&I is mondeling geïnformeerd.

Intern verslag over bijeenkomst met Beheeradviescommissie 7 juli 2011

Aanwezig: alle leden van de BAC, Art. 5.1. lid 2

BAC leden hebben die ochtend 2 uur onderling overleg gehad. Ik was gevraagd om om 11.30 aan te schuiven. Henk Vaarkamp opende en maakte meteen duidelijk dat er heel veel besproken was, dat hij in een monoloog alle opmerkingen van die ochtend aan mij mee wilde geven en dat er nauwelijks of geen tijd was voor 'ja maar' opmerkingen of uitleg van mijn kant. Hij wilde wel vooraf waardering uitspreken over alle werk wat was verzet en de opmerkingen kritiek waren niet aan mij persoonlijk gericht.

De volgende punten passeerden de revue:

1. Protocol Early reactive Culling
 - Status van het stuk is onduidelijk
 - Er mist een onderbouwing van cijfers
 - Onduidelijk waarop het gebaseerd is.
 - Harde gegevens missen, rode draad mist
 - Wees beknopter, kan korter en wees helder over doelen, hoe wat waarom
 - Denk aan de stakeholders bij het schrijven van dit soort stukken want zij hebben behoefte aan harde gegevens.
 - Graag herschrijven en volgende keer terug op agenda
2. Beschuttingsplan
 - Had veel korter gekund, uitgangspunten hoef je niet te herhalen
 - Baseer je op het managementplan
 - Baseer het beter op cijfers en data, die ontbreken nu.
 - Vergroting van het gebied is niet aan de orde: alle tekst over HH en OVW eruit. Citeer letterlijk uit brief Bleker of TK stukken. Ga niet interpreteren en hou je aan managementplan
 - Harde criteria missen over wanneer het voldoende is (oppervlak beschutting)
 - Kwalificeer de soorten beschutting en kwantificeer de benodigde hoeveelheden
 - Leg meer nadruk op hoe het proces om te komen tot meer beschutting en benodigde oppervlak ook daadwerkelijk bereikt wordt en de monitoring daarvan
 - Neem managementplan als basis, dan ontstaan geen onduidelijkheden.
 - Graag herschrijven en volgende keer terug op agenda
3. Watermanagementplan
 - Het is veel te lang en te uitgebreid. Pag 16 en 17 plus scenario's waren voldoende geweest.
 - Managementplan OVP is leidend
 - Het ammoniakverhaal, gevolgen ervan voor omgeving ontbreken
 - Graag herschrijven en volgende keer terug op agenda
4. Wetenschappelijke coordinatiecie
 - Prima stuk, helder en kort
 - Rol van de BAC nog scherper opschrijven: BAC adviseert SBB en niet de Stas. Punt 6 aanpassen
 - Pas de eerste zin aan, want SBB moet niet zonder meer resultaten implementeren in managementbesluiten, maar de resultaten benutten.
 - Let op dat de prioritering van soorten monitoring niet wijzigt door aanstellen van deze commissie. Maak de cie klein, niet te zwaar, want zij gaat alleen over prioriteit 3.
 - Zorg dat het mensen zijn die ook praktisch kunnen denken en meehelpen om ook vrijwilligers en studenten betrokken te krijgen.
5. Resterende kleine punten
 - zorg over zorgvuldige communicatie met de stakeholders afgezegd overleg)
 - gebruik van de digitale boswachter
 - alle notities aangepast terug in de BAC van 2 september

Na exact 27 minuten monoloog kreeg ik 3 minuten om te reageren. Ik heb ervoor gekozen om alleen op de WCG in te gaan en akkoord te krijgen op de suggesties voor **Art. 5.1. lid 2 sub e Woo**

Na enige discussie en met de belofte dat het voor een jaar is waarna geëvalueerd wordt, is dit akkoord bevonden. **Art. 5.1. lid 2** werd nog genoemd als alternatieve suggestie.

Ik heb alleen nog aangehaald dat door de stakeholders het afzeggen vd bijeenkomst helemaal niet negatief werd opgepakt, dat we aangeboden hadden voor diegenen die wilden een excursie te regelen, maar bespreking vh managementplan door te schuiven.

Meegedeeld dat de digitale boswachter gewoon wordt gebruikt.

Daarna was de tijd om en werd **Art. 5.1. lid** binnengehaald voor presentatie van N2000 stand van zaken.

Vanuit de BAC werden o.a. de volgende vragen gesteld:

Jacob leidekker: Kan de negatieve trend voor de N2000 soorten überhaupt worden gekeerd in combi met wens voor natuurlijke processen? (**Art.** heeft daar feitelijk ja op gezegd via zijn verhaal)

Hendrik oosterveld: Kun je in het beheerplan regelen dat de vergunningverlening jaarlarig voor bepaalde activiteiten niet nodig is (bv helitellingen)? (**Art.** heeft gezegd dat dat in principe mogelijk is, maar dat dat er nu niet in zit en da bevoegd gezag (EL&I dus daarom moet vragen. Hendrik deed suggestie dat wij als SBB aan EL&I die tip moesten meegeven.

Wubbo de Raad: zitten er geen N2000 doelen voor de grazers bij? (**Art.** nee, ze maken onderdeel uit vh systeem) Heeft de drooglegging effecten op de beschikbare hoeveelheid grasland en daarmee op de populatie grote grazers? (**Art.** heeft dit goed toegelicht)

Hendrik: Wie zit er in N2000 vanuit SBB? (ik heb geantwoord, dat dat **Art. 5.1. lid** was, maar dat hij per 1 september wordt vervangen en dat er ook andere ecologen betrokken waren en zijn)

Gerrit Jan Spek: Is in N2000 rekening gehouden met de effecten vd drooglegging op het gebruik vh moeras door de grote grazers en op de populatieontwikkeling van de grote grazers? (**Art.** heeft prima uitgelegd hoe het zat)

Frauke Ohl: wat is de minimale dichtheid van grote grazers die nodig is om de doelstellingen voor N2000 te halen? Is daar naar gekeken? (**Art.** Het gaat nu goed er is geen reden om überhaupt die vraag te moeten beantwoorden. Schommelingen in droog-nat verhouding zullen schommelingen in populatie grazers veroorzaken, maar geen significante effecten hebben op de N2000 soorten.

De vergadering werd gesloten en mensen begonnen meteen weg te lopen. Ik heb Henk Vaarkamp nog aangeschoten waar Hendrik Oosterveld bij stond en gezegd dat ik het watermanagementplan niet KAN aanpassen, omdat het een advies is van een externe themawerkgroep en niet een product van SBB is. Na enige extra toelichting begreep hij dit en vroeg vervolgens om een plan wat we dan nu concreet gingen doen aan maatregelen. Heb toen geantwoord dat ik dat niet kon aangeven, omdat dat afhangt van het N2000 beheerplan. Vervolgens bleef de vraag over om dan te beschrijven hoe het procesmatig in elkaar stak en wat we dan in het proces precies van plan waren. Hendrik benadrukte dat het toch van belang was inhoudelijk een keuze te maken en dan de BAC dat te laten onderschrijven zodat het N2000plan ook met een stempel van de BAC naar de Stas kon.

Daarmee was voor hen de kous af.

Persoonlijke noot:

Ik vond het bijzonder frustrerend om geen tijd te hebben om tijdens de vergadering in gesprek te gaan over de punten die werden aangehaald. Onduidelijkheid wordt hierdoor in de hand gewerkt en wederzijds verwachtingenmanagement kom je niet aan toe (bijv. watermanagement).

Ik zou NOOIT meer op deze manier naar de BAC gaan als er niet fatsoenlijk tijd is voor dialoog. Dan sturen ze maar een mail met de punten erin. Nu kost het veel tijd en er is geen sprake van dialoog.

Beheeradviescommissie Oostvaardersplassen

Verslag vergadering d.d. 7 juli 2011, 10.00-13.00 te Regardz meeting centre De Eenhoorn, Amersfoort

Aanwezig:

Ing. J.R.K. (Jakob) Leidekker, Prof. dr. F. (Frauke) Ohl, Ir. H.R. (Hendrik) Oosterveld, Ir. W.G. (Wubbo) de Raad (tot 10.00), Ing. G.J. (Gerrit Jan) Spek, Prof. dr. H. (Henk) Vaarkamp (voorzitter), Art. 5.1. lid 2 sub e (secretaris),
 Vanaf 11.30: Art. 5.1. lid 2 sub e (Staatsbosbeheer)
 Vanaf 12.00: Art. 5.1. lid 2 (DLG, projectleider Beheerplan Natura 2000)

Agenda:

- 1) Vaststellen vergaderdata tweede helft 2011
- 2) Verslag gesprek voorzitter met staatssecretaris Bleker
- 3) Verslag BAC-vergadering 27 mei 2011
- 4) Stand van Zaken Oostvaardersplassen mei 2011: rapportage Staatsbosbeheer
- 5) Verslag evaluatiegesprek protocol vroegreactief beheer
- 6) Beschuttingsplan
- 7) Watermanagementplan
- 8) Wetenschappelijke coördinatiegroep

Notities n.a.v. het gesprek:

Bij 1 Vergaderdata tweede helft 2011

De BAC vergadert op: vrijdag 22 september van 10.00 tot 14.30 bij de voorzitter thuis (Art. 5.1. lid 2 sub e Woo); donderdag 13 oktober van 06.00 tot ca 10.00 in het Oostvaardersplassengebied (inclusief ontbijt, beginnend met rondleiding); donderdag 10 november van 12.30 tot 15.30 te Regardz meeting centre De Eenhoorn (inclusief lunch); donderdag 1 december van 12.00 tot 15.00 te Regardz meeting centre De Eenhoorn (inclusief lunch).

Bij 2, gesprek met staatssecretaris

De staatssecretaris is tevreden over het werk van de BAC. Hij wil graag dat de commissie op deze wijze en in deze samenstelling doorgaat. Op 9 september zal de staatssecretaris met de voorzitter een bezoek aan het Oostvaardersplassengebied brengen.

Bij 3, Verslag

Het verslag van 27 mei wordt ongewijzigd vastgesteld. Alleen het actiepunt 'Opvragen overzicht commissies' door de secretaris, staat nog open.

Bij 4, Stand van Zaken rapportage SBB

Opmerkingen naar aanleiding van de rapportage:

- 1) Nog niet alle data over de afgeschoten en doodgevonden dieren (pathologie, locaties afschot/gevonden etc.) zijn gepresenteerd.
- 2) Het managementplan is in concept voorgelegd aan de stakeholders. Het stakeholderoverleg over het managementplan is uitgesteld – wat niet door alle stakeholders gewaardeerd werd. Er is ook nog niet naar de stakeholders gemeld dat het managementplan al een definitieve status heeft.

Bij 5, Verslag evaluatiegesprek protocol vroegreactief beheer

Het is onduidelijk wat de status van het door SBB ingediende stuk is: is het een verslag van een gesprek over de praktijkervaringen of is het een evaluatieverslag? Als het een evaluatie is zou het niet alleen over de beleving, maar ook over de feiten en de cijfers moeten gaan. De rapportages over de monitoring zoals afgesproken in het protocol ontbreken. De BAC zal SBB verzoeken deze data aan te leveren. Het gaat daarbij in het bijzonder om de omgevingscores, conditiescores en de detailgegevens van de geschoten en doodgevonden dieren. SBB wordt verzocht om tijdig voor de BAC-vergadering van 2 september de evaluatierapportage aangevuld met deze gegevens aan te leveren.

Bij 6, Beschuttingsplan

De BAC waardeert de inspanningen die duidelijk ten grondslag liggen aan dit beschuttingsplan. Een meer getalsmatige aanpak is echter wel gewenst. Het plan geeft ook niet duidelijk aan wat de doelstellingen zijn: hoeveel % van het gebied wil SBB als beschutting inrichten? Er zou een basisparagraaf in moeten komen waarin staat wat SBB wil bereiken, hoe zij dat wil bereiken en wanneer.

Ook het onderscheid naar verschillende kwaliteiten beschutting en naar verschillend belang dat onderscheidende soorten beschutting voor de diverse soorten grote grazers kunnen hebben moet duidelijker worden – terwijl dit in de powersessie expliciet aan de orde is geweest.

De onderbouwing in het voorgelegde Beschuttingsplan overlapt met het Managementplan – en conflicteert op sommige punten zelfs (o.a. in de verwijzingen naar de uitbreiding van het gebied en in de uitwerking van de route voor het monitoren van dier- en omgevingscondities). De BAC adviseert SBB om het beschuttingsplan te herschrijven tot een compacte uitwerking van het betreffende gedeelte van het Managementplan.

De BAC wil op 2 september dit Beschuttingsplan tegelijk met het Monitoringsplan bespreken in aanwezigheid van Nick de Snoo, Art. 5.1. lid 2 sub e Woo

Bij 7, Watermanagementplan

De BAC is zeer tevreden met de samenstelling van de Themacommissie Watermanagement en heeft veel vertrouwen in deze commissie.

Ook voor het Watermanagementplan geldt dat het compacter kan en moet, als uitwerking van één aspect van het Managementplan. In feite zouden pagina 17 en 18 daarvoor voldoende zijn, aangevuld met een duidelijke keuze voor een bepaalde aanpak, één pagina waarin de effecten van het watermanagement op de grote grazers – bijvoorbeeld op het gebied van meer/minder beschutting en meer/minder voedselaanbod – beschreven worden en één pagina waarin de maatschappelijke vraagstukken zoals de mineralenvraag van de staatssecretaris worden behandeld. SBB wordt gevraagd een tweede versie aan de BAC voor te leggen.

Bij 8, Wetenschappelijke Coördinatiegroep

Ook voor dit voorstel geldt dat het een eenvoudige uitwerking van één deelaspect van het Managementplan moet zijn. SBB moet daarbij duidelijk op de in het Managementplan beschreven taakstelling voor de Wetenschappelijke Coördinatiegroep letten.

Het werk van de Wetenschappelijke Coördinatiegroep moet geen extra inspanningen van de SBB (veld)medewerkers vergen. Het doen van wetenschappelijk onderzoek en de werkzaamheden van de Wetenschappelijke Coördinatiegroep zijn duidelijk ondergeschikt aan het dagelijkse beheer van het Oostvaardersplassengebied. Dat geldt dus ook voor de monitoring voor die onderscheidende doeleinden.

SBB wordt gevraagd een tweede versie van het plan voor de Wetenschappelijke Coördinatiegroep aan de BAC voor te leggen.

Bij 9, Overleg met Art. 5.1. lid 2 sub e (SBB)

De conclusies en de wensen van de BAC ten aanzien van de agendapunten 5, 6, 7 en 8 worden met mevrouw Vergeest besproken.

Art. 5.1. lid 2 sub e Woo kondigt aan dat haar werkzaamheden voor het Oostvaardersplassengebied per 1 september worden overgenomen door de heer Art. SBB schaaft deze taak op dat moment ook op van 1 naar 4 dagen per week.

De samenstelling van de Wetenschappelijke Coördinatiegroep wordt besproken. De BAC gaat akkoord, mede omdat de werkwijze en samenstelling van deze groep na één jaar geëvalueerd zal worden. De BAC adviseert SBB om een heldere opdracht voor deze groep te formuleren.

Bij 10, Beheerplan Natura-2000

De heer Art. projectleider Beheerplan Natura-2000 Oostvaardersplassengebied, geeft een presentatie over de totstandkoming van het Beheerplan Natura-2000 voor het Oostvaardersplassengebied. De tweede helft van 2011 wordt het beoogde beheer (de keuzes in hoofdstuk 7 van het Beheerplan) vastgesteld. Medio oktober 2011 vindt daartoe o.a. het vierde klankbordgroepoverleg plaats. In 2012 zal vervolgens de procedure voor de formele vaststelling van het Beheerplan plaatsvinden. Beoogde oplevering is eind 2012.

De voorlopige conclusie ten aanzien van het grazige deel is dat dit goed functioneert. Als gevolg daarvan is in/aan dit gedeelte van de OVP geen verder onderzoek gedaan en zijn er geen verdere maatregelen – noch voor het gebied, noch voor de grote grazers – in het Beheerplan opgenomen.

Het beheerplan Natura-2000 stelt ook de kaders voor vergunningverleningen in het gebied. Daar zouden ook de helikoptertellingen van de grote grazers onder kunnen vallen. De opdrachtgever (i.c. het Ministerie van EL&I) zou daartoe een uitdrukkelijk verzoek bij de opsteller van het Beheerplan (i.c. de projectgroep) moeten indienen om de helikoptertellingen in het Beheerplan op te nemen.

De presentatie van de heer Art. wordt als bijlage bij dit verslag gevoegd. De BAC-leden hebben de gelegenheid om aanvullende vragen en opmerkingen via de BAC-secretaris aan de heer Art. voor te leggen.

Actiepunten:

Wat	Wie	Wanneer
Opvragen hernieuwd overzicht commissies	Secretaris	Week 30
Brief aan SBB met verzoek versie 2 van Evaluatie Protocol Vroegreactief Beheer, Beschuttingsplan, Watermanagementplan en Plan Wetenschappelijke Coördinatiegroep	Secretaris en Voorzitter	Week 30
Uitnodigen SBB voor bespreking Monitoringsplan in BAC-vergadering 2 september	Secretaris	Week 30
EL&I informeren over mogelijkheid opnemen helitellingen in Beheerplan N2000	Secretaris	Week 30
Feedback Beheerplan N2000 naar secretaris	Commissieleden	

Beheeradviescommissie Oostvaardersplassen

Notities t.b.v. gesprek management SBB met BAC-secretaris op 11 augustus a.s.

Door: **Art. 5.1. lid 2 sub** secretaris BAC

Terugkoppeling uit BAC-vergadering 7 juli 2011:

Stand van Zaken rapportage SBB

- Nog niet alle data over de afgeschoten en doodgevonden dieren (pathologie, locaties afschot/gevonden etc.) zijn gepresenteerd. Hoe en wanneer worden deze data gepubliceerd?
- Het managementplan is in concept voorgelegd aan de stakeholders. Er is nog niet naar de stakeholders gemeld dat het managementplan al een definitieve status heeft. Is dit inmiddels wel gedaan?

Verslag evaluatiegesprek protocol vroegreactief beheer

- Het is de BAC niet duidelijk wat de status van het door SBB ingediende stuk is: is het een verslag van een gesprek over de praktijkervaringen of is het een evaluatieverslag?
- De rapportages over de monitoring zoals afgesproken in het protocol ontbreken. De BAC verzoekt SBB deze data aan te leveren. Het gaat daarbij in het bijzonder om de omgevingscores, conditiescores en de detailgegevens van de geschoten en doodgevonden dieren. Zie ook eerste bullit onder StaVaZa-rapportage SBB (hierboven).
- SBB wordt verzocht om tijdig voor de BAC-vergadering van 2 september de evaluatierapportage aangevuld met deze gegevens aan te leveren.

Beschuttingsplan

- De BAC waardeert de inspanningen die duidelijk ten grondslag liggen aan dit beschuttingsplan. Een meer getalsmatige aanpak is echter wel gewenst. Het plan geeft ook niet duidelijk aan wat de doelstellingen zijn: hoeveel % van het gebied wil SBB als beschutting inrichten? Er zou een basisparagraaf in moeten komen waarin staat wat SBB wil bereiken, hoe zij dat wil bereiken en wanneer.
- Ook het onderscheid naar verschillende kwaliteiten beschutting en naar verschillend belang dat onderscheidende soorten beschutting voor de diverse soorten grote grazers kunnen hebben moet duidelijker worden – terwijl dit in de powersessie expliciet aan de orde is geweest.
- De onderbouwing in het voorgelegde Beschuttingsplan overlapt met het Managementplan – en conflicteert op sommige punten zelfs (o.a. in de verwijzingen naar de uitbreiding van het gebied en in de uitwerking van de route voor het monitoren van dier- en omgevingscondities). De BAC verzoekt SBB om het beschuttingsplan te herschrijven tot een compacte uitwerking van het betreffende gedeelte van het Managementplan.
- De BAC wil op 2 september dit Beschuttingsplan *tegelijk met het Monitoringsplan* bespreken in aanwezigheid van Nick de Snoo, **Art. 5.1. lid 2 sub e Woo**

Watermanagementplan

- De BAC is zeer tevreden met de samenstelling van de Themacommissie Watermanagement en heeft veel vertrouwen in deze commissie.
- Ook voor het Watermanagementplan geldt dat het compacter kan en moet, als uitwerking van één aspect van het Managementplan. In feite zouden pagina 17 en 18 daarvoor voldoende zijn, aangevuld met een duidelijke keuze voor een bepaalde aanpak, één pagina waarin de effecten van het watermanagement op de grote grazers – bijvoorbeeld op het gebied van meer/minder beschutting en meer/minder voedselaanbod – beschreven worden en één pagina waarin de maatschappelijke vraagstukken zoals de mineralenvraag van de staatssecretaris worden behandeld. SBB wordt verzocht een tweede versie aan de BAC voor te leggen.

Wetenschappelijke Coördinatiegroep

- De BAC gaat akkoord met de door SBB voorgestelde samenstelling van de Wetenschappelijke Coördinatiegroep, mede omdat de werkwijze en samenstelling van deze groep na één jaar geëvalueerd zal worden. De BAC adviseert SBB om een heldere opdracht voor deze groep te formuleren.
- Ook dit plan kan een eenvoudige uitwerking van één deelaspect van het Managementplan kan zijn. SBB moet daarbij duidelijk op de in het Managementplan beschreven taakstelling voor de Wetenschappelijke Coördinatiegroep letten.
- Het werk van de Wetenschappelijke Coördinatiegroep moet geen extra inspanningen van de SBB (veld)medewerkers vergen. Het doen van wetenschappelijk onderzoek en de werkzaamheden van de Wetenschappelijke Coördinatiegroep zijn duidelijk ondergeschikt aan het dagelijkse beheer van het Oostvaardersplassengebied. Dat geldt dus ook voor de monitoring voor die onderscheidende doeleinden.
- SBB wordt gevraagd en tweede versie van het plan voor de Wetenschappelijke Coördinatiegroep aan de BAC voor te leggen.

BAC-vergadering van 2 september

De BAC verzoekt SBB om uiterlijk 25 augustus de volgende stukken aan te leveren:

- versie 2 van de Evaluatie van het Protocol Vroegreactief Beheer
- versie 2 van het Beschuttingsplan
- versie 2 van het Watermanagementplan
- versie 2 van het plan voor de Wetenschappelijke Coördinatiegroep
- het (integrale) monitoringsplan voor het Oostvaardersplassengebied

Ter informatie:

Vergaderdata BAC tweede helft 2011

- vrijdag 22 september van 10.00 tot 14.30 bij de voorzitter thuis (Lille 2 te Vessem);
- donderdag 13 oktober van 06.00 tot ca 10.00 in het Oostvaardersplassengebied (inclusief ontbijt, beginnend met rondleiding);
- donderdag 10 november van 12.30 tot 15.30 te Regardz meeting centre De Eenhoorn (inclusief lunch);
- donderdag 1 december van 12.00 tot 15.00 te Regardz meeting centre De Eenhoorn (inclusief lunch).

Werkbezoek staatssecretaris

Op vrijdagmiddag 9 september zal de staatssecretaris met de voorzitter een bezoek aan het Oostvaardersplassengebied brengen. Nadere informatie volgt.

Cover tbv Vergadering Beheer Advies Commissie Oostvaardersplassen 7-7-2011

Uitvoeringsplan beschutting juni 2011

Aan: **Beheeradvies Commissie Oostvaardersplassen**
t.b.v. vergadering 7 juli 2011.

Van: **Staatsbosbeheer.** Opsteller: **Art. 5.1. lid 2 sub** (Programmamanager
Oostvaardersland)

Aanleiding: Uitvloeisel Managementplan Oostvaardersplassen.

Status: Concept.

Vraag aan BAC:

- Advies over het beschuttingsplan
- Aanvullende punten

Korte inhoud:

Het managementplan Oostvaardersplassengebied 2011-2015 geeft richtlijnen voor het zorgen voor voldoende beschutting voor de drie soorten grazers in de Oostvaardersplassen. Hierbij is onderscheid gemaakt tussen maatregelen op korte termijn, middel- en lange termijn. Dit beschuttingsplan is een uitwerking van het Managementplan OVP op dit punt.

Uitgangspunten voor dit beschuttingsplan zijn enerzijds de dieren zelf (hoe zij het terrein gebruiken, de sociale kuddestructuren en behoefte aan beschutting), anderzijds het gebied zelf en de spontane natuurlijke processen die daaraan ten grondslag liggen. Uiteindelijk moet dit beschuttingsplan er toe leiden dat er in de Oostvaardersplassen voldoende beschutting op een duurzame, natuurlijke manier in stand blijft. In de Oostvaardersplassen zal geleidelijk meer beschutting gaan ontstaan. Dit proces vindt geleidelijk plaats en vraagt de nodige tijd. In het kader van het managementplan is er voor gekozen om naast de te verwachten natuurlijke ontwikkeling van structuur, nu actief te kijken of een versnelling mogelijk is.

In het beschuttingsplan is uitgewerkt hoe deze versnelling gestalte kan krijgen op drie manieren:

- verduurzamen van de huidige beschutting (Oostvaardersbos en Driehoek)
- creëren extra beschutting in de Oostvaardersplassen (diverse maatregelen)
- toevoegen extra beschutting door vergroting van het gebied op korte en lange termijn

Voor de korte en lange termijn is een planning en uitvoeringsschema opgenomen in het beschuttingsplan en ook de monitoring van het gebruik van de beschutting is onderdeel van het plan.

Uitvoeringsplan beschutting 2011-2015

Concept 28 juni 2011

1. Inleiding

Het managementplan Oostvaardersplassengebied 2011-2015 geeft richtlijnen voor het zorgen voor voldoende beschutting voor de drie soorten grazers in de Oostvaardersplassen. Hierbij is onderscheid gemaakt tussen maatregelen op korte termijn, middel- en lange termijn. Dit beschuttingsplan is een uitwerking van het Managementplan OVP op dit punt.

Konikpaarden bij de schuilrichels, december 2010.

2. Situatieschets

De Oostvaardersplassen is een vlak gebied met een droog en nat deel, wat door de klink van de bodem in hoogte omgekeerd is. Er is slechts weinig onderliggende abiotische heterogeniteit van de bodem en daarmee vegetatiesamenstelling aanwezig door de nog jonge ontstaansgeschiedenis van het gebied. Door de afscherming van het Oostvaardersplassengebied van de omliggende bosgebieden, wordt deze beperking van heterogeniteit nog eens onderstreept. Feitelijk ligt de beschutting binnen handbereik, doordat de Oostvaardersplassen nog steeds omringd worden door bosgebieden en ook binnen afzienbare afstand bereikbaar kunnen worden gemaakt. Het gaat hierbij met name om de Hollandse Hout. Als gevolg van politieke en maatschappelijke keuzes, is dit bosgebied vooralsnog niet beschikbaar, maar fysiek blijft het voor de toekomst mogelijk om op een relatief eenvoudige manier extra beschutting te bieden.

Om toch op korte en lange termijn beschutting in en om het gebied te kunnen bieden is in dit beschuttingsplan nader uitgewerkt hoe dit gestalte kan krijgen.

Uitgangspunten voor dit beschuttingsplan zijn enerzijds de dieren zelf (hoe zij het terrein gebruiken, de sociale kuddestructuren en behoefte aan beschutting), anderzijds het gebied zelf en de spontane natuurlijke processen die daaraan ten grondslag liggen. Uiteindelijk moet dit beschuttingsplan er toe leiden dat er in de Oostvaardersplassen voldoende beschutting op een duurzame, natuurlijke manier in stand blijft.

Overigens mag verwacht worden dat op de langere termijn ook in de Oostvaardersplassen zelf geleidelijk meer beschutting zal gaan ontstaan. Als doornachtige struiken daar gaan kiemen is het waarschijnlijk dat hiermee meer structuur gaan ontstaan waarin ook bomen als eik duurzaam een plek kunnen hebben. Dit proces vindt geleidelijk plaats en vraagt de nodige tijd. In het kader van het managementplan is er voor gekozen om naast de te verwachten natuurlijke ontwikkeling van structuur, nu actief te kijken of een versnelling mogelijk is.

3. Uitgangspunten

We kiezen ervoor aan te sluiten bij processen die al van nature in dit gebied voorkomen of waarbij we vanuit ervaringen elders in vergelijkbare gebieden kunnen voorspellen dat deze gaan optreden. We willen deze processen actief te 'helpen' of te versnellen om beschutting te creëren die op lange termijn zichzelf duurzaam in stand kan houden. Maar ook te sturen om die maatregelen waardoor menselijk ingrepen op de lange termijn zo klein mogelijk zal zijn. Daarbij letten we ook op verspreiding van beschutting over het totale gebied

Naast deze uitgangspunten zijn er nog enkele overwegingen die een rol kunnen spelen, zoals de landschappelijke uitstraling van maatregelen en de consequenties voor openstelling voor publiek. Deze punten worden in een andere context uitgewerkt en maken geen expliciet onderdeel uit van dit beschuttingsplan.

Staatsbosbeheer gaat er vanuit dat er op termijn uiteindelijk een vorm van verbinding met het Horsterwold gerealiseerd zal worden. Zodra duidelijkheid ontstaat over de Oostvaarderswissel, zal de lange termijn managementstrategie (en daarmee ook voor de beschutting) vastgesteld kunnen worden.

Maatregelen worden gefaseerd in het gebied uitgevoerd om meerdere redenen. Allereerst kan hiermee de effectiviteit van de maatregelen goed wordt gemonitord alvorens het in een groter gebied wordt toegepast. Op basis daarvan kan een jaar erop de uitvoering wellicht worden bijgesteld zodat het effectiviteit toeneemt. Ten tweede de omgang en beschikbaarheid van menskracht en middelen. Door te faseren kan gespreid over meerdere jaren worden gewerkt en voorzieningen in middelen worden getroffen om maatregelen uit te kunnen voeren.

Het gaat primair om de bestaande gebieden met belangrijke beschutting duurzaam in stand te houden (dat is vooral Driehoek en Oostvaardersbos) en een aantal plekken waar de afgelopen 5 jaar beschutting verdwenen is een impuls te geven en aanvullend een aantal nieuwe plekken (watertuin, Kotterbos).

4. Huidige situatie beschutting in de Oostvaardersplassen

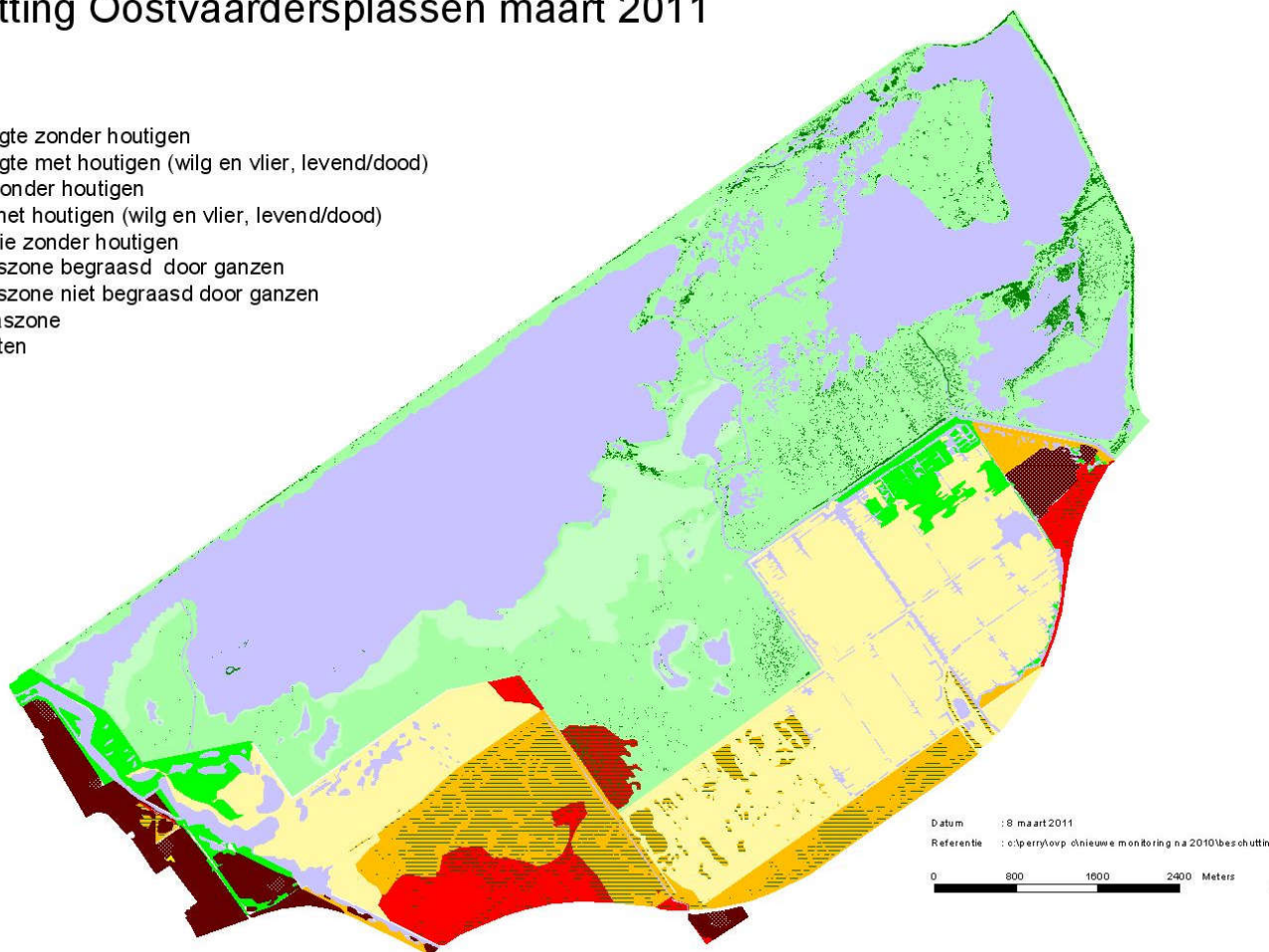
In maart 2011 is in kaart gebracht hoeveel beschutting er in de Oostvaardersplassen aanwezig is, waar deze zich bevindt en waaruit deze beschutting bestaat. In onderstaand kaartbeeld is dat samengevat.

De maatregelen die in de winter van 2010-2011 genomen zijn om de beschutting te verbeteren zijn:

- maken van 1200 meter schuilrichels in T-vorm zodat dieren bij verschillende windrichtingen beschutting kunnen vinden
- inplanten van de schuilrichels in mei 2011
- openstellen van de Driehoek, deel Kotterbos en deel Oostvaardersbos voor de dieren
- verduurzamen van de bosgebieden Oostvaardersbos en Kotterbos door in exclusures van ongeveer 3 ha meidoorn, sleedoorn, roos aan te planten, zodat het bos op termijn zichzelf duurzaam in stand kan houden

Beschutting Oostvaardersplassen maart 2011

- grasland
- grazige ruigte zonder houtigen
- grazige ruigte met houtigen (wilg en vlier, levend/dood)
- rietruigte zonder houtigen
- rietruigte met houtigen (wilg en vlier, levend/dood)
- rietvegetatie zonder houtigen
- riet moeraszone begraasd door ganzen
- riet moeraszone niet begraasd door ganzen
- wilg moeraszone
- bos: gesloten
- bos: open
- water

5. Maatregelen korte termijn (2011-2012)

In 2011 zijn al een aantal maatregelen genomen die zeker effect zullen sorteren in de winter 2011-2012, maar ook voor 2012 is voortzetting van een aantal maatregelen nodig voor een duurzame beschutting op lange termijn.

- Nalopen van de aanplant op de richels en bekijken hoeveel planten het eerste jaar hebben overleefd, waar nodig opnieuw bijplanten. Indien nodig ook bescherming van de aanplant op de richels aanpassen.
- Toevoegen groter stuk Kotterbos (conform ILG project ism Provincie Flevoland).
- Doorgaan met verduurzamen Kotterbos en Oostvaardersbos in fases. Elk jaar wordt een aantal nieuwe exclusures gemaakt en ingeplant met stekelstruiken en bomen. Deze exclusures blijven 5 jaar beschermd, daarna wordt het raster weggehaald.
- Stapelen van dood hout zal gefaseerd in het gebied worden aangepakt. In 2011 zal op perceel DZ 131 (het Stort) worden gestart (late najaar), waarna elk jaar een nieuw perceel volgt. Daarbij combineren we het hout stapelen met het eventueel beperkt ertussen aanplanten op bepaalde plekken en delen niet in te planten en goed te volgen op ontwikkeling.
- Inplanten in het noordelijk deel van de Driehoek (is efficiënter en daarmee sneller resultaat dan zuidelijk deel) waarbij gebruik wordt gemaakt van het dode hout om als bescherming voor de jonge aanplant te fungeren. Tussen de vele dode houtige stammen worden sleedoorn, meidoorn en roos geplant. Ook zullen specifieke boomsoorten worden ingebracht. .
- Ten aanzien van de Hollandse Hout heeft de Staatssecretaris van EL&I besloten nu geen mogelijkheden hiertoe te zien. Hij heeft echter laten blijken dat in noodsituaties dit een niet uit te sluiten optie is. Het eventueel gebruiken van deze optie is slechts mogelijk indien deze op termijn tijdig voorbereid is. Het betreft hier onder andere het uitwerken van een noodplan met daarin opgenomen eventuele rasters, oversteek over de Knardijk, communicatie en besluitvorming. Staatsbosbeheer heeft in het kader van het managementplan aan EL&I verzocht om duidelijkheid hierover te scheppen. Indien de Hollandse Hout als noodscenario in beeld blijft, zal Staatsbosbeheer een start maken met het noodplan Hollandse Hout door de randvoorwaarden in het veld scheppen (wildroosters, rasters etc.), daarbij uitgaand van lange termijn visie Hollandse Hout waarin voldoende ruimte voor recreatie blijft en ongeveer 325 ha bos (van de in totaal 900 ha Hollandse Hout) tijdelijk kan worden toegevoegd aan de Oostvaardersplassen in de winter. Hiervoor zijn wel aanvullende middelen nodig.

6. Maatregelen (middel)lange termijn (2013 en verder)

- Doorgaan met verduurzamen Kotterbos en Oostvaardersbos in fases. Elk jaar wordt een aantal nieuwe exclusures gemaakt en ingeplant met stekelstruiken en bomen. Deze exclusures blijven 5 jaar beschermd, daarna wordt het raster weggehaald, dan wel is de natuurlijke bescherming door gestapeld hout geleidelijk aan het verdwijnen.
- Verduurzamen en gedeeltelijk bijplanten van de Driehoek zuidelijk deel.
- Verbeteren van de toegankelijkheid van de Driehoek door een dam aan te leggen halverwege (zie kaart) nadat de nieuwe aanplant in de Driehoek eerst een paar jaar de tijd gehad heeft gekregen om door te groeien.
- In het kader van het nieuwe watermanagementplan en het beheerplan N2000 kunnen maatregelen voorgesteld worden die leiden tot toename van riet en/of ruigte. Als dit het geval is, dan is het wenselijk er naar te streven eea zodanig vorm te geven dat deze vegetatie ook kan bijdragen aan extra beschutting in het gebied. Over De besluitvorming over het beheerplan N-2000 is voorzien medio 2012. Een mogelijke maatregel is het uitbreiden van de watertuin, waardoor op termijn meer rietvegetatie ontstaat die vrijwel alleen in de winter zal worden benut door de grazers. Vooralsnog optioneel.

Z21-8298-18 bijlage 2 behorende bij document 18 .pdf (6)

- Optionele maatregel: Creëren van extra beschutting door exclusures te maken in de vorm van smalle stroken langs de randen van de Oostvaardersplassen. Deze gebieden kunnen via natuurlijke regeneratie ontwikkelen tot bosschages en daarmee bosbeschutting.
- Combinatie van verbeteren van toegankelijkheid en beleefbaarheid van de Oostvaardersplassen en extra beschutting door het maken van drie 'tunnels' op verschillende plekken in het gebied, waar mensen doorheen kunnen lopen naar een uitkijkpunt toe en waarachter de grazers kunnen schuilen onder zware weersomstandigheden.
- Strip van Kotterbos naar Oostvaardersveld benutten voor edelherten om uiteindelijk ook het Oostvaardersveld toe te voegen aan het gebied. Deze maatregel zal er toe leiden dat er een leefgebied met behoorlijk wat beschutting toegevoegd wordt. Gezien de bereikbaarheid van het aan te koppelen Oostvaardersveld (door lange smalle strook) is het niet zeker dat er een intensieve uitwisseling met de kern van het Oostvaardersplassengebied zal plaatsvinden en is afhankelijk van beschikbaarheid van middelen. Deze maatregel wordt voorlopig als optioneel beschouwd.
- Een andere mogelijkheid om het Oostvaardersveld aan te koppelen is om via een klein stuk van het Hollandse Hout, via de bestaande spooronderdoorgang, oversteek van de Torenavalkweg en de Knardijk het Oostvaardersveld te bereiken. Hiervoor is slechts een kleine corridor in het Hollandse Hout nodig, maar wel enkele aanvullende maatregelen tbv de oversteek van de Torenavalkweg. Qua kosten en effectiviteit is dit waarschijnlijk een betere route, maar de maatschappelijke en politieke haalbaarheid is onzeker. In verband met het in kaart brengen van alle opties, willen we deze mogelijkheid niet op voorhand uitsluiten.
- Noodplan Hollandse Hout treedt in werking zodra nodig.

7. Planning

Door elk jaar in de komende 5 jaar te werken aan extra beschutting en verduurzamen van beschutting in de Oostvaardersplassen, zal eind 2015 het areaal beschutting zijn toegenomen en is het huidige beschuttingsareaal duurzaam in stand te houden, waarbij de natuurlijke processen dan leidend kunnen zijn.

In de tijd gezet ziet het er dan als volgt uit:

	2011	2012	2013	2014	2015	opmerkingen
Herplanten richels		x	x			Indien nodig
Verduurzamen Oostvaardersbos	x	x	x	x	X	
Verduurzamen Kotterbos	x					
Verduurzamen Driehoek		x	x	x		
Toevoegen/verduurzamen groter stuk Kotterbos		x	x			Afhankelijk van planning ILG project Provincie
Stapelen dood hout	x	x	x			
Dam aanleggen Driehoek					X	
Noodplan Hollandse Hout		x	x			
Watermanagementplan			x	x	X	Afhankelijk van uitkomst N2000 plan
Kijk- en schuiltunnels		x	x			Afhankelijk van effectiviteit + middelen
Exclusures langs de randen					X	Optioneel
Strip Kotterbos naar Oostvaardersveld					X	Afhankelijk van effectiviteit, beschikbare middelen
Via klein deel Hollandse Hout naar Oostvaardersveld					x	Afhankelijk van effectiviteit, draagvlak en middelen

8. Beplantingsplan

Voor het Kotterbos, Oostvaardersbos en Driehoek wordt in 5 jaar toegewerkt naar verduurzamen van het bos, zodat het zichzelf duurzaam in stand kan houden op termijn en daarmee blijvend als beschuttingsgebied kan fungeren. Daartoe worden elk jaar een aantal exclusies gemaakt, waarin aanplant van stekelachtigen en boomsoorten worden ingebracht in het bestaande bos. Daarbij wordt rekening gehouden met het creëren van voldoende ruimte zodat licht op de bodem kan vallen en nieuwe soorten zich kunnen ontwikkelen. Hiertoe is een apart beplantingsplan gemaakt, wat in de tijd en op kaartbeeld is uitgewerkt (zie bijlage 1).

Hierbij wordt gebruik gemaakt van aanplant van de volgende soorten. Daarnaast is een heel schema uitgewerkt in welke verhouding en op welke plek deze soorten worden aangeplant en met welke grootte. Dit zorgt voor een uitgekiend beplantingsplan en daarnaast voor een interne planning en kostenraming.

Rhamnus cathartica: Wegedoorn
Alnus glutinosa: Zwarte Els
Corylus avellana: Hazelaar
Crataegus monogyna: Meidoorn
Fagus sylvatica: Beuk
Fraxinus excelsior: Es
Prunus spinosa: Sleedoorn
Quercus robur: Zomereik
Rosa canina: Hondсроos
Rosa corymbifera Heggenroos
Rosa rubiginosa; Egelantier
Acer campestre: Veldesdoorn
Rubus fruticosus: Braam
Carpinus betulus: Haagbeuk
Ulmus laevis: Steeliep
Ulmus minor: Gladde iep

9. Monitoring

In het Managementplan Oostvaardersplassengebied 2011-2015 is de monitoring uitgewerkt. Specifiek tbv het meten van de effectiviteit en het gebruik van alle beschutting is een monitoringsprotocol opgesteld. De gegevens van het gebruik van de beschutting komen deels uit de monitoring van het terreingebruik van de grote herbivoren en ganzen die wekelijks worden verzameld (zie bijlage 1) en deels uit de monitoring ten behoeve van het vastleggen van de conditie van dieren en omgeving (bijlage 2) die een zogenaamde dynamische frequentie heeft (tabel 8.1 en 8.2). Combinatie van deze twee monitoringsresultaten levert voldoende data voor analyse van het gebruik van de beschuttingslocaties in relatie tot omgevingsfactoren (m.n. vegetatie en weer). Zoals in tabel 8.2 is te zien, valt in een groot deel van het jaar de monitoring van beide onderdelen in dezelfde week. Helaas kunnen beide niet gecombineerd worden gezien de tijd die er per onderdeel voor nodig is. Dit levert wel het grote voordeel op dat vooral in de cruciale periode (winter) er binnen 1 week twee waarnemingen gedaan kunnen worden waardoor de uitkomsten van de analyse betrouwbaarder worden. In de weken dat er zowel een waarneming ten behoeve van het terreingebruik als van conditie-omgeving gedaan moet worden, dienen deze niet op dezelfde dag uitgevoerd te worden. Deze waarnemingen dienen op verschillende dagen uitgevoerd te worden met minimaal 2 dagen er tussen om er voor te zorgen dat de variatie in omgevingsfactoren (weer) zo groot mogelijk is. Een grotere variatie in omgevingscondities geeft meer inzicht in wanneer de dieren nu wel en niet gebruik maken van de beschuttingslocaties.

Tabel 8.1 Frequentie en inzet monitoring terreingebruik grote herbivoren en ganzen en monitoring conditie en omgeving.

periode	frequentie	uren	menskracht	Tot. Uren/jaar
Terreingebruik grote herbivoren en ganzen				
Januari-december	1x/week	8/telling	2/telling	832
Conditie dieren en omgeving				
Mei-oktober	1x/maand	6/telling	2/telling	72
November-januari	1x/2weken	6/telling	2/telling	72
Februari-april	1x/week	6/telling	2/telling	156
totaal				1132

Tabel 8.2

maand	J				F				M				A				M				J				A				S				O				N				D													
week	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40	41	42	43	44	45	46	47	48	49	50	51	52		
terreingebruik grote herbivoren en ganzen	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X				
conditie en omgeving	X		X		X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X					X									X								X								X	X	X	X	X	X	X	X

Bijlage 1: Verduurzamen Driehoek en Oostvaardersbos

In onderstaande kaarten wordt indicatief aangegeven welke delen van het Oostvaardersbos en de Driehoek in achtereenvolgende jaren worden aangepakt en bijgeplant met andere soorten.

Het noordelijk deel van de Driehoek wordt het eerst bijgeplant, daarna het zuidelijk deel.

Z21-8298-18 bijlage 2 behorende bij document 18 .pdf (10)

Onderstaande kaarten hebben betrekking op het Oostvaardersbos in achtereenvolgende jaren in verschillende delen.

Bijlage 2: Monitoring terreingebruik grote herbivoren en ganzen

Doel

Het verkrijgen van inzicht in de verspreiding van Heckrund, Konikpaard, Edelhert, Grauwe gans, Brandgans en Kolgans over het terrein en de vegetatiestructuurtypen, op basis waarvan:

- Voorkeur voor bepaalde delen van het gebied, vegetatiestructuurtypen/habitattypen en **beschuttinglocaties** bepaald kan worden en inzicht verkregen kan worden in o.a. de relatie terreingebruik-vegetatie, terreingebruik-weer;
- Verspreiding van de graasdruk, en graasdruk per vegetatiestructuurtype/habitattypen bepaald kan worden en inzicht verkregen kan worden in de relatie tussen terreingebruik en vegetatieontwikkeling;
- Overlap in terreingebruik tussen de verschillende herbivoren bepaald kan worden en inzicht verkregen kan worden in concurrentie/facilitatie tussen de verschillende herbivoren;
- Inzicht in de mate van seksuele segregatie verkregen kan worden en waar voorkeuren van mannelijke en vrouwelijke dieren liggen. Combinatie met andere gegevens (bijv vegetatie, voedselaanbod, conditie) kan vervolgens inzicht geven in de voor- of nadelen van seksuele segregatie en het belang ervan voor de populatie.

Methode

Het terreingebruik wordt bepaald door eenmaal per week in een auto een telling uit te voeren langs een vaste route (Fig. 1) in de randzone en de aangetakte bossen. Tijdens een telling worden zoveel mogelijk dieren op een bepaalde locatie gescoord. Omdat graasactiviteiten voornamelijk in de ochtend en eind van de middag plaatsvinden waarbij er een verschil kan zijn in het terreingebruik, dienen de tellingen de ene week in de ochtend te gebeuren en de andere week aan het eind van de dag zodat een goed gemiddeld beeld verkregen wordt.

Ten behoeve van het bepalen van de locatie is het gebied in denkbeeldige vakken van ca 250x250m ingedeeld die ieder een eigen nummer hebben, overeenkomend met de kavelnummers waar ze in liggen (Bijlage A). Voor het Fluitbos is de vakindeling afgestemd op de indeling in plantvakken (Bijlage A). Dit betekent dus dat per vak bepaald wordt hoeveel dieren daarin aanwezig zijn. Bij Heckrund, Konikpaard en Edelhert wordt dit gedaan door de dieren zoveel mogelijk daadwerkelijk per vak te tellen. Bij grote hoeveelheden ganzen kunnen de aantallen per vak worden geschat.

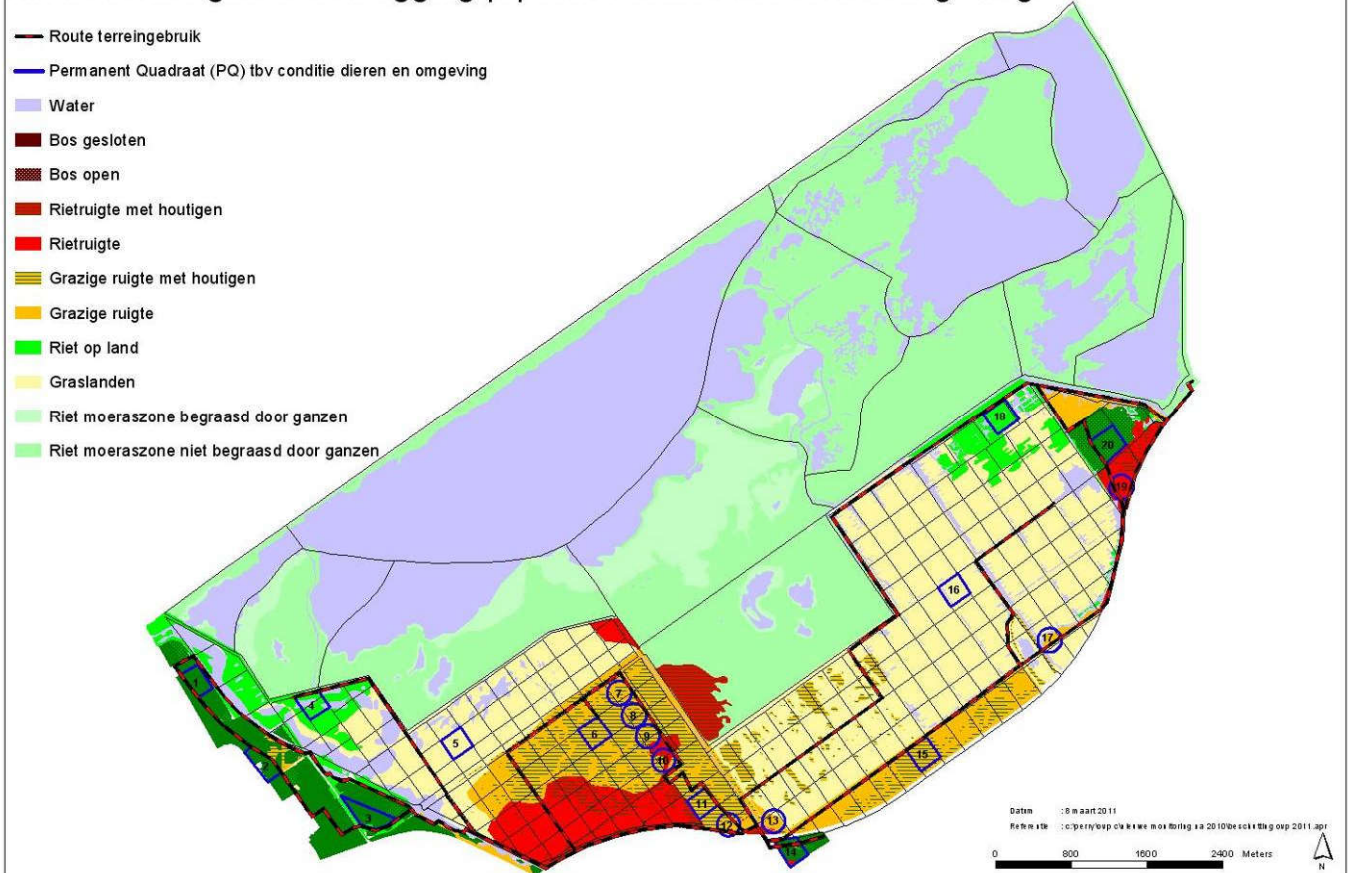
Bij Heckrunders en Edelherten wordt onderscheid gemaakt in mannelijke en vrouwelijke dieren, bij Konikpaarden niet. Bij Heckrunders en Edelherten worden alleen mannelijke dieren van 2 jaar en ouder apart gescoord omdat de kalveren en jaarlingen nog bij de moederdieren lopen. Van de ganzen wordt alleen onderscheid gemaakt in soort.

Er wordt geen onderscheid gemaakt in de activiteiten/gedrag van de dieren. Deze waarnemingen (puntwaarneming met te lage frequentie) zijn niet geschikt om hier inzicht in te krijgen. Er wordt ook geen onderscheid gemaakt in leeftijdscategorieën omdat dit niet goed is te doen bij dieren die op afstand worden waargenomen waardoor uiteindelijk geen goed beeld wordt verkregen van eventuele verschillen tussen leeftijdscategorieën met betrekking tot het terreingebruik.

Het is vrijwel onmogelijk om het hele gebied in zijn totaliteit te bezoeken. Vooral in de gebieden met hoger opgaande vegetatie zal een deel niet gezien worden. De route is zo gekozen dat in ieder geval alle open graslanden bezocht worden en overzien kunnen worden. Daarnaast wordt een groot deel van de minder overzichtelijke gebieden bezocht. Naderhand kan bepaald worden hoeveel dieren er tijdens een ronde niet zijn gezien. Deze niet waargenomen dieren zullen in de meer gesloten gebieden met hoogopgaande vegetatie aanwezig zijn, omdat op de graslanden alle dieren die daar zijn, ook zullen worden waargenomen. Op basis van de aantallen die in de vegetatiestructuurtypen in onoverzichtelijke gebieden wel zijn gezien, kan een schatting worden gemaakt voor de aantallen dieren in het totale oppervlak van dat bepaalde vegetatiestructuurtype.

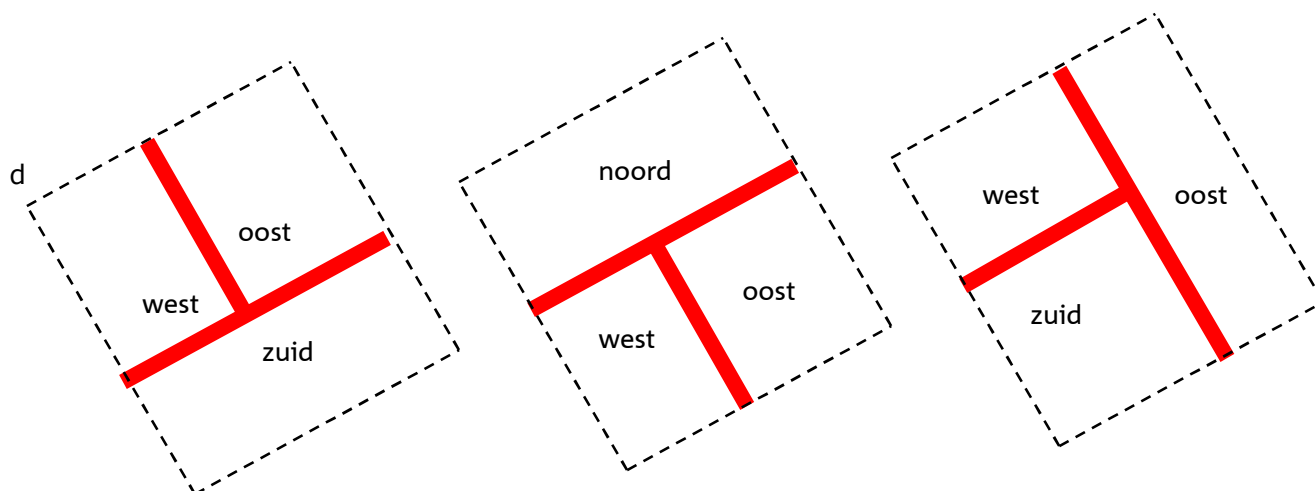
Het bepalen van het gebruik van bepaalde vegetatiestructuurtypen gebeurt niet tijdens de waarnemingen. De waarnemers hoeven dus niet te scoren op vegetatiestructuurtypen, maar alleen op aantallen dieren in een vak. Het koppelen aan de vegetatie gebeurt achteraf tijdens de uitwerking van de gegevens. Om te bepalen in welk vegetatiestructuurtype de dieren voorkomen, wordt op basis van de vegetatiekaarten en veldbezoeken per vak een vegetatiestructuurtype toegekend dat in het betreffende jaar dominant in dat vak voorkomt. Op basis hiervan en de aantallen dieren per vak kan een koppeling tussen terreingebruik en vegetatie gemaakt worden. Omdat in het Fluitbos de vakindeling is afgestemd op de plantvakken kan daar tevens een relatie tussen terreingebruik en boomsoorten gemaakt worden.

Route terreingebruik en ligging pq's tbv conditie dieren en omgeving

Figuur 1 Route terreingebruik en ligging pq's tbv conditie dieren en omgeving

In de route zijn ook de zogenaamde permanente quadraten (pq's) opgenomen die gebruikt worden ten behoeve van het bepalen van de conditie van de grote grazers en de omgeving. Door deze bij het vastleggen van het terreingebruik op te nemen, kan bepaald worden hoe deze pq's worden gebruikt door de dieren in relatie tot de rest van het gebied. Voor het scoren van dieren bij bestaande en nieuw aangelegde richels, dient genoteerd te worden aan welke zijde van de richel de dieren zich bevinden en of ze zich in de directe omgeving (binnen beschutting) bevinden of niet (figuur 2). Dit moet gebeuren omdat anders niet kan worden vastgesteld of de dieren de richels daadwerkelijk als beschutting gebruiken. In onderstaande figuur is aangegeven dat dieren die zich binnen de onderbroken lijnen bevinden, zich in de directe beschutting bevinden. Daarbuiten is het effect van de richel minder. Tijdens de waarneming wordt dan het nummer van de richel genoteerd, de locatie tov de richel en of ze zich binnen of buiten de invloedssfeer van de richel bevinden. Als grens wordt voorlopig een afstand van 20 m tot een richel genomen.

Figuur 2. Schematische voorstelling richel en vakken waar dieren gescoord worden.

De telling kan het beste met twee mensen in een auto worden uitgevoerd, waarbij één de dieren per vak telt en de ander de gegevens direct in de digitale boskabouter invoert waarna de gegevens na de telling direct ook in het digitale archief van Staatsbosbeheer kunnen worden ingevoerd. De volgende gegevens dienen verzameld te worden:

- Datum;
- Tijd aanvang route;
- Tijd einde route;
- Waarnemers;
- Weer:
 - Temperatuur;
 - Windkracht;
 - Windrichting;
 - Neerslag (geen, motregen, regen, hagel, sneeuw);
 - Bewolking (geen, 50%, 100%);
 - Zicht (bij mist) (<100m, 500 m (breedte kavel), 1000m (lengte kavel), >1000m);
- Vaknr of nummer pq
- Aantal runderen, paarden, edelherten, grauwe ganzen, brandganzen of kolganzen per vak of pq, waarbij bij runderen en edelherten tevens onderscheid wordt gemaakt tussen mannelijke (2 jaar en ouder) en vrouwelijke dieren (inclusief mannelijk kalf en jaarling)
- Eventuele opmerkingen die van belang kunnen zijn bij de interpretatie van de gegevens (bijvoorbeeld verstoring door helikopter).

Resultaten

Op basis van de terreingebruikgegevens kunnen de volgende resultaten gepresenteerd worden:

- Relatieve verdeling van de dieren over het gebied, vegetatiestructuurtypen en beschuttingslocaties. Op basis hiervan kunnen ook voorkeuren voor bepaalde terreindelen, vegetatiestructuurtypen of beschuttingslocaties worden aangegeven. Dit levert inzicht in het belang van bepaalde terreindelen, vegetatiestructuurtypen of beschuttingslocaties voor de dieren.
- Absolute verdeling van het aantal dieren over het gebied, vegetatiestructuurtypen en beschuttingslocaties. Op basis hiervan kan de dierdichtheid op bepaalde terreindelen, vegetatiestructuurtypen of beschuttingslocaties worden bepaald. Deze gegevens kunnen gekoppeld worden aan de vegetatie om te zien hoe begrazing en vegetatieontwikkeling aan elkaar gekoppeld zijn in dit systeem.

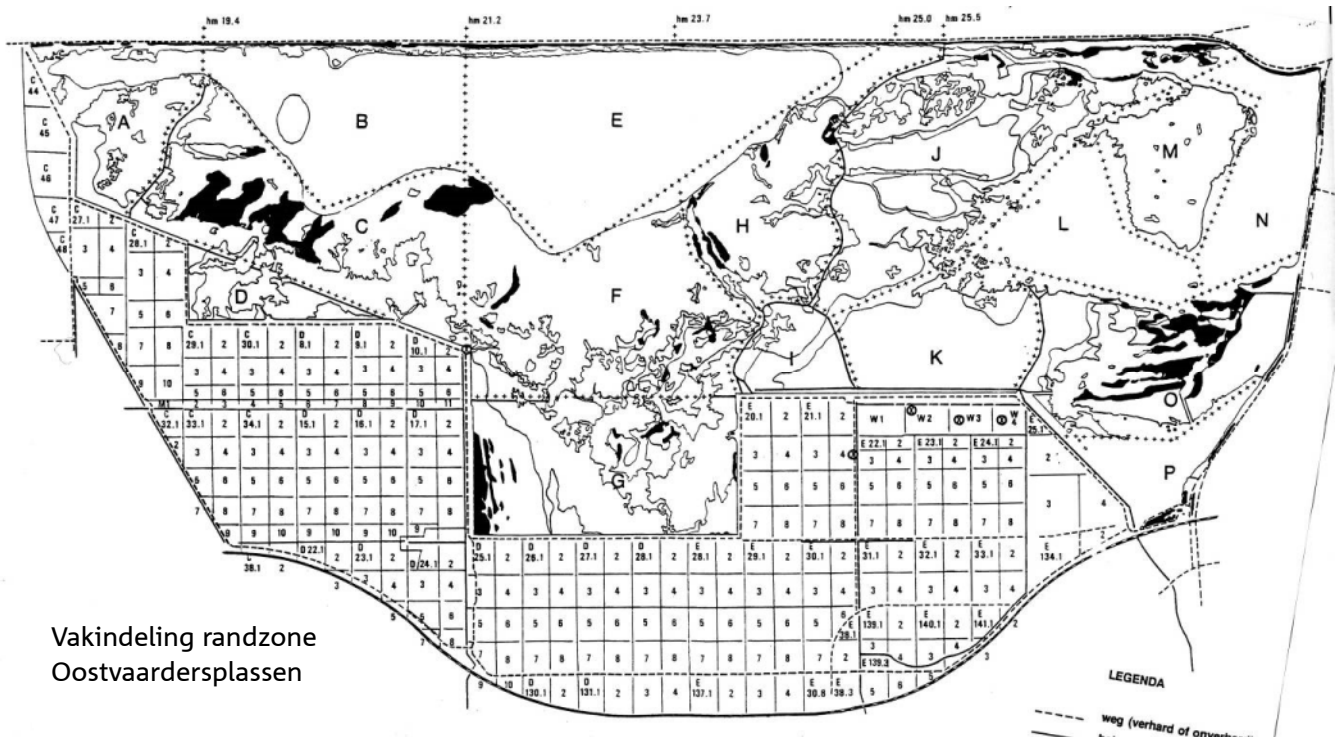
- Overlap in terreingebruik of vegetatiegebruik. Op basis hiervan kan bepaald worden of de dieren op hetzelfde moment gebruik maken van dezelfde delen van het terrein en dus ook dezelfde vegetatie of dat ze gebruik maken van dezelfde vegetatiestructuurtypen, maar op andere momenten of dat er grote verschillen zijn in het gebruik van het terrein en vegetatie en of dit afhankelijk is van seizoen. Deze informatie kan gebruikt worden bij het bepalen of en wanneer er sprake is van facilitatie of concurrentie.

Rapportage en archivering data

De resultaten worden jaarlijks verwerkt in de jaarrapportage monitoring Oostvaardersplassen. Het monitoringsjaar loopt van 1 januari tot 1 januari. In de jaarrapportage worden in verband met de tijd alleen de relatieve verdeling van de dieren over de vegetatiestructuurtypen en beschuttingslocaties en de dierdichtheden per vegetatiestructuurtype gepresenteerd. De andere resultaten zullen worden uitgewerkt tijdens evaluaties die over meerdere jaren gaan omdat daar meestal meer jaren nodig zijn om trends te kunnen ontdekken.

De gegevens worden in het veld direct in de digitale boswachter van Staatsbosbeheer ingevoerd, waarna ze na de telling gecontroleerd worden en in het digitale archief van Staatsbosbeheer worden geplaatst.

Bijlage A. Nummering vakken randzone Oostvaardersplassen en Fluitbos ten behoeve bepaling locatie dieren in het terrein voor het vastleggen van het terreingebruik.

Bijlage 2 Monitoring conditie grote herbivoren en omgeving

Doel

Het verkrijgen van inzicht in het verloop van de gemiddelde conditie van Heckrund, Konikpaard en Edelhert gedurende het jaar en de frequentieverdeling van het aantal individuen over de conditiescores gedurende het jaar (hoeveel dieren (%) hebben een conditie van bijvoorbeeld 1). Hierbij wordt een onderscheid gemaakt in sexe en leeftijd, zodat tevens inzicht ontstaat in op welke groepen de effecten van de omgeving op de conditie van de dieren groter of kleiner zijn.

Daarnaast is het doel het verkrijgen van inzicht in de omgevingscondities (weer, voedselaanbod, beschutting) en het verloop daarvan van bepaalde vegetatiestructuurtypen/habitattypen waar de dieren zich in bevinden.

Combinatie van deze gegevens met terreingebruik, populatiedynamica, microklimaat, etc kan inzicht geven in het belang van omgevingscondities op de conditie en welzijn van de dieren (individueel) en de populaties.

Methode

Om een goede steekproef te kunnen nemen van de populaties Heckrunderen, Konikpaarden en Edelherten wordt in het gebied een 12-tal zogenaamde permanente quadraten (pq's) uitgezet (zie vierkante pq's in figuur 1) van ca 250x250m, conform de vakindeling voor het vastleggen van het terreingebruik van de grote grazers. In de bosgebieden wordt hiervan afgeweken en is de begrenzing van het vak gekoppeld aan een plantvak omdat anders het vak niet is terug te vinden. Deze pq's liggen in verschillende vegetatiestructuurtypen met ieder hun eigen omgevingscondities. Daarnaast is een achttal pq's uitgezet rond bestaande (ronde pq's nr 13, 19) of nieuw aangelegde richels (ronde pq's nr 7-10, 12, 17) om het effect van richels te kunnen evalueren.

Tijdens een waarneming worden alle pq's (vierkante en ronde) bezocht en wordt van alle dieren die zich in een pq bevinden de conditie gescoord. Hierbij wordt voor runderen en paarden de indeling in 9 klassen gehanteerd zoals ook in de periode 1991-2010 en voor de Edelherten een indeling in 5 klassen (zie protocol 'Vroeg Reactief Beheer'). Per soort wordt een onderscheid gemaakt in sexe en leeftijd (zie tabel 1). De indeling in 9 conditieklassen kan worden omgezet naar 5 klassen (tabel 2) zodat de gegevens kunnen worden gebruikt voor de interactie dierconditie – omgevingsconditie (tabel 3).

Hoewel de aanname is dat er tijdens de waarnemingen voldoende dieren worden gescoord in de pq's, kan het toch voorkomen dat er zeer weinig of geen dieren worden aangetroffen. Daarom is aangegeven dat er een minimum aantal dieren per groep gescoord moet worden om een goed gemiddeld beeld van de conditie te krijgen (tabel 1). Indien er dus onvoldoende dieren in de pq's aanwezig zijn, dienen ook dieren buiten de pq's gescoord te worden. Hierbij dient dan genoteerd te worden in welke pq's er te weinig dieren aanwezig waren en op welke locaties de aanvullende dieren dan zijn gescoord.

Van iedere pq worden tevens de omgevingscondities gescoord zoals voedselaanbod, beschutting, wind, temperatuur en neerslag (tabel 4).

Tabel 1 Indeling groepen conditiescores grote grazers

soort	sexe	Leeftijdscategorie per sexe	Minimum aantal dieren per groep	Frequentie
Heckrund	Stier	1 jaar	10	1/maand
		2 jaar	10	
	Koe	3-6 jaar	10	
		>6jaar	10	

Z21-8298-18 bijlage 2 behorende bij document 18 .pdf (18)

Konikpaard	Hengst	1 jaar	15	1/maand
	Merrie	2-5 jaar	15	
		>5 jaar	15	
Edelhert	Hert	1 jaar	20	1/maand
	Hinde	>1 jaar	20	

Tabel 2 Vertaling indeling conditie in 9 klassen naar een indeling in 5 klassen

Indeling conditie in 9 klassen	Indeling conditie in 5 klassen
1	1
2	
3	2
4	
5	3
6	
7	4
8	
9	5

Tabel 3 Interactie dierconditie – omgevingsconditie

	Omgevingsconditie (totaal/5)							
	>2	>3	>4	>5	>6	>7	>8	8
Dierconditie	(slecht)							(goed)
5.00 (goed)								
4.00								
3.00	X	X	X	X				
2.00	X	X	X	X	X	X	X	
1.00 (slecht)	X	X	X	X	X	X	X	X

X = afschot.

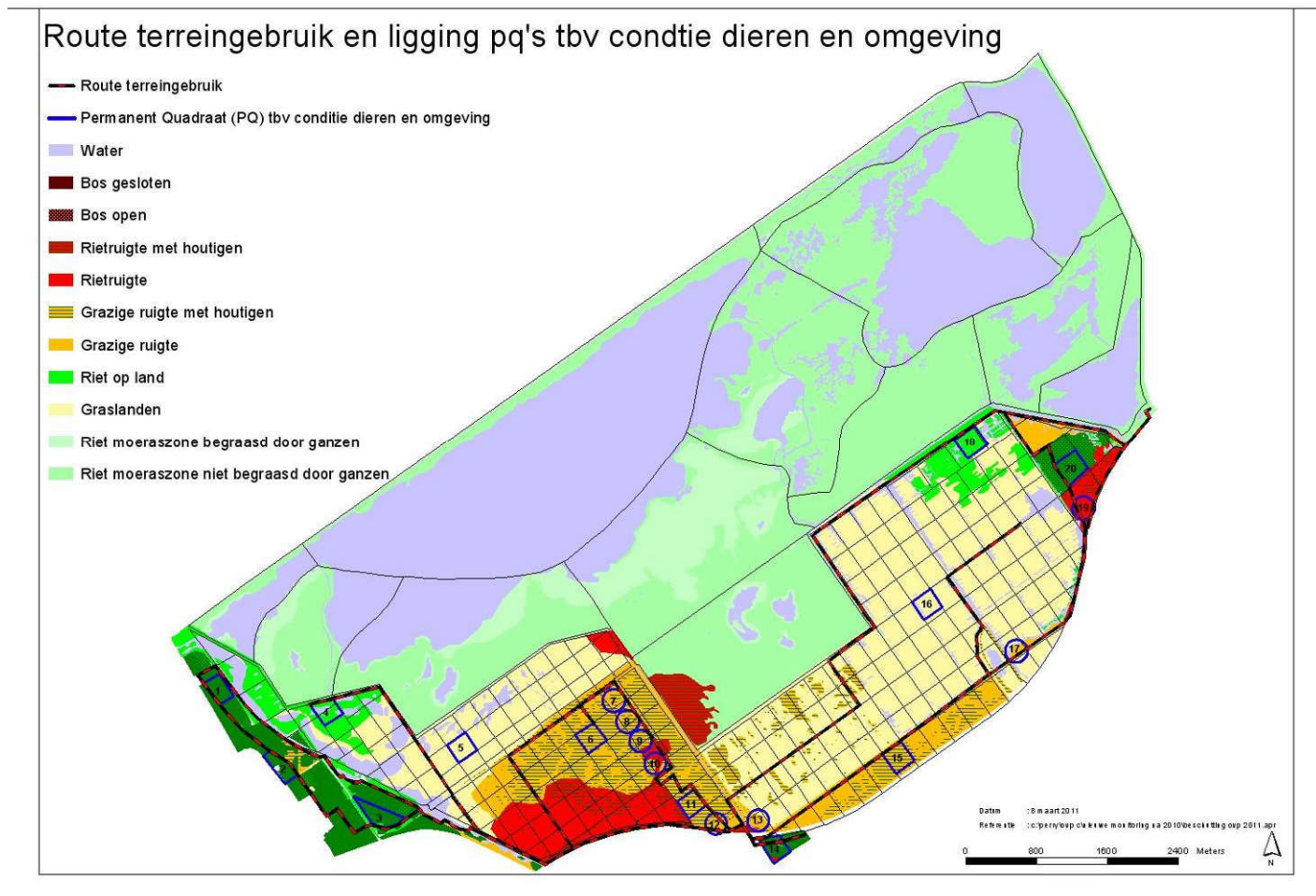
*dierconditie (schaal 1-5) omvat de lichamelijke conditie plus gedrag.

Bron: Managementplan Oostvaardersplassengebied

Tabel 4 Omgevingsfactoren en score omgevingscondities

Omgevings factor	waarde	beschrijving
Voedselaanbod	10	Optimale beschikbaarheid voor 100% van de dieren
	8	beschikbaarheid voor 75% van de dieren
	6	beschikbaarheid voor 50% van de dieren
	4	beschikbaarheid voor 25% van de dieren
	2	bijna geen voedsel beschikbaar
beschutting	15	Optimale beschikbaarheid voor 100% van de dieren
	12	beschikbaarheid voor 75% van de dieren
	9	beschikbaarheid voor 50% van de dieren
	6	beschikbaarheid voor 25% van de dieren
	3	bijna geen beschutting beschikbaar
temperatuur	5	wisselend, geen extrema
	3	extreem (koud: <5) over periode van 5 tot 10 dagen
	1	extreem (koud: <5) over periode van meer dan 10 dagen
Wind	5	wisselend, geen extrema
	3	periode tot 3 dagen, >5 windchill
	1	periode >3, >5 windchill
neerslag	5	wisselend, geen extrema

3	extreem (voedsel niet toegankelijk) over periode van meer dan 3 dagen
1	extreem (voedsel niet toegankelijk) periode van meer dan 5 dagen

De theoretische maximum waarde in dit schema is 40. Om tot een meer bruikbare 8-puntsschaal te komen wordt de totaalwaarde door 5 gedeeld met als resultaat een omgevingsfactor tussen 1 en 8.

De waarnemingen zullen volgens een zogenaamde dynamische frequentie worden uitgevoerd (tabel 5).

Tabel 5 Frequentie en inzet monitoring conditie en omgeving.

periode	frequentie	uren	menskracht	Tot. Uren/jaar
Mei-oktober	1x/maand	6/telling	2/telling	72
November-januari	1x/2weken	6/telling	2/telling	72
Februari-april	1x/week	6/telling	2/telling	156
totaal				300

De waarneming kan het beste met twee mensen in een auto worden uitgevoerd, waarbij één de dieren per vak scoort en de ander de gegevens direct in de digitale boswachter invoert waarna de gegevens na de waarneming direct ook in het digitale archief van Staatsbosbeheer kunnen worden ingevoerd. De volgende gegevens dienen verzameld te worden:

- Datum;
- Tijd aanvang route;
- Tijd einde route;
- Waarnemers;
- PQ nummer
- Omgevingsfactoren en score:
 - voedselaanbod;
 - beschutting;
 - temperatuur;
 - neerslag;
 - wind;
- conditiescore per soort, sexe, leeftijdscategorie, individu
- Eventuele opmerkingen die van belang kunnen zijn bij de interpretatie van de gegevens (bijvoorbeeld verstoring door helikopter).

Resultaten

Op basis van het vastleggen van de condities van de dieren en de omgeving kunnen de volgende resultaten gepresenteerd worden:

- Verloop van de gemiddelde conditie van de verschillende groepen gedurende het jaar;
- Verloop van de frequentieverdeling van de dieren over de verschillende conditieklassen gedurende het jaar;
- Verloop van omgevingsconditie per pq, maar ook als gemiddelde voor de Oostvaardersplassen gedurende het jaar;
- Het gebruik en de kwaliteit (omgevingscondities) van de aangelegde richels;

Rapportage en archivering data

De resultaten worden jaarlijks verwerkt in de jaarrapportage monitoring Oostvaardersplassen. Het monitoringsjaar loopt van 1 januari tot 1 januari. In de jaarrapportage worden het verloop van de gemiddelde conditie, de frequentieverdeling van de dieren over de verschillende conditieklassen en de omgevingscondities gedurende het jaar gepresenteerd. In verband met de tijd zullen integrale analyses pas tijdens 5 of 10 jarige evaluaties van het beheer plaatsvinden.

De gegevens worden in het veld direct in de digitale boswachter van Staatsbosbeheer ingevoerd, waarna ze na de telling gecontroleerd worden en in het digitale archief van Staatsbosbeheer worden geplaatst.

Z21-8298-18 bijlage 3 behorende bij document 18 .pdf (1)

Document reeds openbaar via: <https://www.opennieuwsbank.nl/rijksoverheid/2011/05/17/rapportage-uitvoering-maatregelen-ic>

Cover tbv Vergadering Beheer Advies Commissie Oostvaardersplassen 7-7-2011

Praktijkervaring protocol Early reactive Culling

Aan: **Beheeradvies Commissie Oostvaardersplassen**
t.b.v. vergadering 7 juli 2011.

Van: **Staatsbosbeheer.** Opgesteld door: N. de Snoo (Districtshoofd).

Aanleiding: Uitvloeisel Managementplan

Status: Definitief

Vraag aan BAC: Ter kennisname

Korte inhoud:

Conform managementplan heeft een evaluatie (met name praktijkervaring) plaatsgevonden van het werken met het protocol Early Reactive Culling. Het uitgewerkte verslag treft u hierbij aan. De belangrijkste conclusie is dat het Protocol de afgelopen winter goed uitvoerbaar en effectief is gebleken. Voor de uitvoering van het protocol zijn een aantal aanbevelingen gedaan die Staatsbosbeheer overneemt.

Watermanagementplan juni 2011

Aan: **Beheeradvies Commissie Oostvaardersplassen**
t.b.v. vergadering 7 juli 2011.

Van: **Staatsbosbeheer.** Opsteller: **Art. 5.1. lid 2 sub** (Programmamanager Oostvaardersland).

Aanleiding: Uitvloeisel Managementplan Oostvaardersplassen en een van de ICMO2 aanbevelingen.

Status: Definitief advies, opgesteld door de Themawerkgroep Watermanagement Oostvaardersplassen, aangeboden aan de directeur Staatsbosbeheer. Wordt ook nog voorgelegd aan klankbordgroep N2000 en stakeholders, waarna Staatsbosbeheer op basis daarvan definitief oordeel wil vormen.

Vraag aan BAC:

Is hiermee voldaan aan advies ICMO2 / Managementplan?

Korte inhoud:

Het Watermanagementplan Oostvaardersplassen omvat een situatieschets van het gebied en de noodzaak om te komen tot een waterbeheerplan, een streefbeeld voor de lange termijn en een tweetal scenario's hoe naar dit streefbeeld toe te werken.

Het streefbeeld voor de Oostvaardersplassen is kortweg samen te vatten als "Een zo natuurlijk mogelijk functionerend dynamisch moerasesysteem, dat zichzelf duurzaam in stand kan houden en zo min mogelijk menselijke ingrepen vraagt."

Onderdeel van dit streefbeeld is:

- Eén peilvak voor het totale gebied op de lange termijn.
- Een natuurlijk waterpeilverloop o.i.v. natuurlijke a-biotische processen
- Een natuurlijke variatie tussen nat en droog in de tijd
- Een waterbeheercyclus van 20-30 jaar (nader te analyseren) en een periodiek droge periode in de rietvegetatie van minimaal 4 jaren, gevolgd door een geïnundeerde periode van 15-25 jaar.
- Een integrale natuurlijke gradiënt: van nat via plas-dras naar droog.
- In 2030 fungeert de OVP duurzaam als belangrijke, intermitterende bron van verspreiding van (zeldzame) moerasvogels naar gebieden elders in Nederland of Europa.
- De biodiversiteit in de Oostvaardersplassen is vergroot.

De weg naar dit eindbeeld zal weloverwogen moeten worden afgelegd met continue monitoring tijdens het proces om indien nodig de fasering of aanpak bij te stellen.

In het plan worden twee scenario's uitgewerkt hoe dit streefbeeld kan worden bereikt, waarbij de themawerkgroep haar voorkeur heeft uitgesproken om de noodzakelijke droogval van het moeras gefaseerd te laten verlopen.

Advies watermanagement Oostvaardersplassen

28 juni 2011

Inhoudsopgave

1. Inleiding	3
2. Vraagstelling	3
3. Hoofddoelstelling Oostvaardersplassen	4
4. Situatieschets versus lange termijn visie.....	5
4.1 Inversie in de polder: de wereld op zijn kop.....	5
4.2 Rol van geleidelijke overgangen: de motor van het systeem.....	7
4.3 Regeneratie van de rietvegetatie	8
4.4 Een langjarige cyclus in Europese context	9
4.5 Natura 2000 in de Oostvaardersplassen: fixatie of dynamiek?	10
4.6 Vergroting biodiversiteit	12
5. Streefbeeld watermanagement in 2030	13
6. Maatregelen voor de korte termijn (6 jaar)	15
7. Maatregelen op de (middel)lange termijn.....	16
7.1 Scenario 1: Drooglegging in één keer	17
7.2 Scenario 2: Gefaseerde drooglegging.....	18
8. Maatschappelijke verankering	19
9. Conclusies.....	20
10. Samenstelling en werkwijze van de themawerkgroep.....	21
Literatuurlijst	22

1. Inleiding

De themawerkgroep watermanagement Oostvaardersplassen is op initiatief van Staatsbosbeheer ingesteld om advies uit te brengen over de toekomstige waterhuishouding van de Oostvaardersplassen, mede in relatie met het N2000 beheerplan. N2000 levert een beheerplan op voor het gebied met een juridische status. Het beheerplan is een operationeel plan voor een periode van 6 jaar (met een doorkijk naar de langere termijn). Deze themawerkgroep richt zich op een advies voor watermanagement in de Oostvaardersplassen voor de lange termijn. Belangrijke keuzen liggen voor en deze zijn met een zekere vrijheid doordacht. De themagroep is daarom opgezet als een tijdelijke werkgroep van deskundigen. Hierbij is een periode van ongeveer 20-30 jaar (4 tot 5 beheerplanperiodes) aangehouden met daarin mogelijke scenario's voor de weg naar dat eindbeeld toe. Dit advies kan daarmee voeding geven aan het beheerplanproces.

2. Vraagstelling

De vraagstelling waar deze themagroep zich over heeft gebogen luidt als volgt: "geef advies (mede gericht op operationele uitvoering) over waterhuishouding in de Oostvaardersplassen voor de (korte en) lange termijn, dat mede input kan zijn voor het N2000 beheerplan, waarbij de volgende doelen in acht moeten worden genomen":

- N2000 doelen op lange termijn waarborgen
- Biodiversiteit vergroten op drie niveaus, namelijk de diversiteit aan natuurlijke ecosystemen, de diversiteit aan soorten en de diversiteit binnen soorten (ondersoorten).
- Rol van natuurlijke processen op termijn maximaliseren
- A-biotische heterogeniteit in Oostvaardersplassen vergroten

Hierbij zijn de volgende documenten als randvoorwaarden gebruikt:

- Het ICMO2 advies (nov. 2010)
- N2000 aanwijzingsbesluit voor de Oostvaardersplassen (2010)
- Het managementplan voor de Oostvaardersplassen (mei 2011)

De themawerkgroep watermanagement Oostvaardersplassen heeft in drie bijeenkomsten deze vraag bediscussieerd en zo goed als mogelijk beantwoord, waarbij het detailniveau van de onderbouwing uiteraard niet van dezelfde mate kon zijn als die van het N2000 beheerplan. Alle informatie die al tijdens het N2000 beheerplanproces beschikbaar is gekomen, is door de werkgroep bekeken en meegenomen in haar afweging.

3. Hoofddoelstelling Oostvaardersplassen

De hoofddoelstelling van het Oostvaardersplassengebied is leidend. Deze hoofddoelstelling luidt: "Het in stand houden en verder laten ontwikkelen van een natuurlijk dynamisch moerasesysteem met een hoge natuurwaarde als voortplantings- en verblijfgebied van vrij levende moerasvogels en zoogdieren". Natuurlijke processen bepalen de structuren en patronen in het gebied die samen met de processen ruimte geven aan Europese inheemse planten- en diersoorten."

De hoofddoelstelling is uitgewerkt in een aantal concrete doelstellingen:

De Oostvaardersplassen vervullen een belangrijke ecologische functie binnen het netwerk van wetlands in het Noordwest Europese laagland als:

- Leefgebied voor voortplanting en verblijf van moerasvogels en zoogdieren;
- Brongebied voor verspreiding van zeldzame moerasvogels en zoogdieren binnen de EHS;
- Vestigingsgebied voor soorten die nu in het ecosysteem ontbreken;

Waarbij de volgende biologische processen van essentieel belang zijn voor het functioneren van het ecosysteem:

- begrazing door ganzen van het rietmoeras tijdens de rui;
- begrazing van de randzone door grote zoogdieren;
- interactie tussen de verschillende soorten grazers;
- interactie tussen predatoren en prooien;
- migratie van soorten binnen de Ecologische Hoofdstructuur;

Deze biologische processen zijn mede afhankelijk van:

- Een vrije fluctuatie van grond- en oppervlaktewaterpeilen als gevolg van de inrichting, bepaald door neerslag, verdamping, kwel, wegzijging en afvoer van water over vaste overlaten;
- Een periodieke droogvalperiode in het moeras om regeneratie van de moerasvegetatie te bewerkstelligen. Wanneer dit niet ontstaat via natuurlijke processen en inrichting, zal menselijke interventie nodig zijn;
- Een goede waterkwaliteit die past bij het (voedselrijke) systeem.

(Managementplan Oostvaardersplassen, april 2011).

De Oostvaardersplassen zijn voor vogelaars een waar Eldorado.

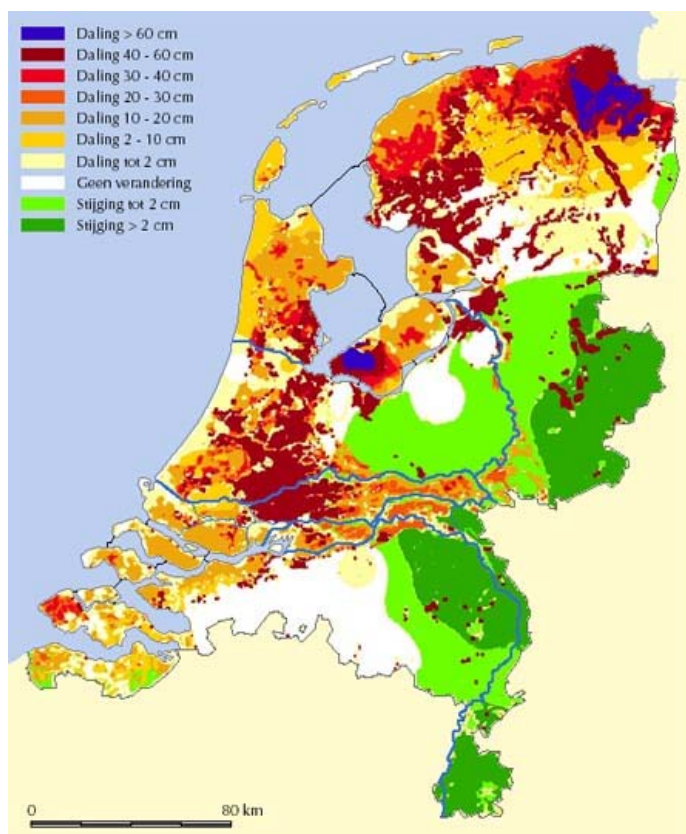
4. Situatieschets versus lange termijnvisie

In dit hoofdstuk wordt per paragraaf een korte schets van de vraagstukken gegeven en daarnaast een streefbeeld of oplossing voor het geschetste vraagstuk. Feitelijk wordt het vraagstuk gedefinieerd door de huidige situatie af te zetten tegen een lange termijn visie.

4.1 Inversie in de polder: de wereld op zijn kop

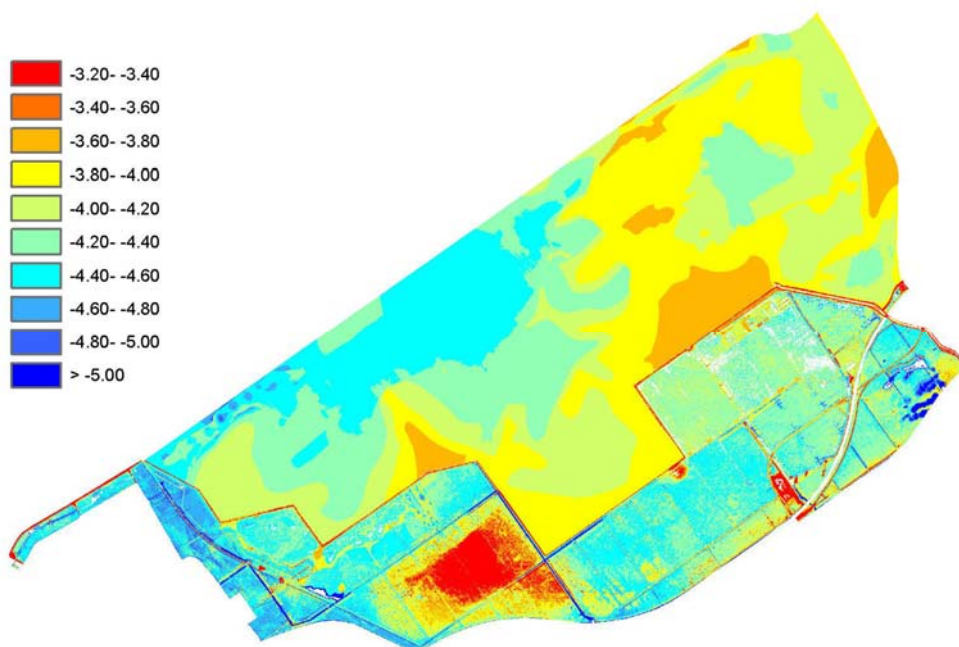
De Oostvaardersplassen staan alom bekend als een grootschalig natuurgebied waar het menselijk beheer zich richt op het creëren van randvoorwaarden en het welzijn van de grote grazers. Een grotendeels natuurlijke dynamiek leidt tot een zeer hoge, unieke natuurwaarde. Deze terughoudendheid van menselijk ingrijpen, geldt niet voor het waterregime. Het volledige gebied heeft maar liefst 8 peilvakken met een volledig gereguleerd waterpeil van 3-4 m beneden zeeniveau (zie figuur 1 en 2, Evaluatie Oostvaardersplassen, SBB 2008). Verder is er de paradox dat het waterpeil in het 'droge' deel van het gebied, waar de grote herbivoren het beeld bepalen, ruim 1 m lager ligt dan in het natte deel met open water, uitgestrekte rietvelden en grazende ruiende ganzen. Deze peilvakken zijn niet toevallig ontstaan, maar gerelateerd aan bepaalde referentiegebieden tot stand gekomen, zoals de natuurlijke moerassen. Op grond van de hellingshoek van de bodem gaan die uiteindelijk over in oevers en hoger gelegen gebieden, waar het grondwater lager staat vanwege de oplopende bodem. Met de peilvakken zijn randvoorwaarden in de vorm van drempels in de afwatering ingesteld die een analogie van een dergelijke drooglegging hebben veroorzaakt in de vorm van grondwater dat dieper ligt naarmate je verder van het moeras af bent.

De huidige diversiteit binnen het moeras, maar ook het moeras t.o.v. de randzone is voor een belangrijk deel gekoppeld aan het bestaan van deze peilvakken. Hydrologisch betekent dit dat deze afzonderlijke eenheden anders hebben gereageerd op bodemdaling, die het gevolg is van ontwatering. Zo is de bodemligging van het oostelijke deel van het binnenkaadse moeras het hoogst gelegen, het westelijke deel lager en de zone buitenkaads, afgezien van de stortgronden. In de tijd is sprake van een omkering van de oorspronkelijke hoogteligging, waarbij het moeras het laagst gelegen deel was, maar nu vanwege de inklinking in het droge deel juist het hoogst ligt.

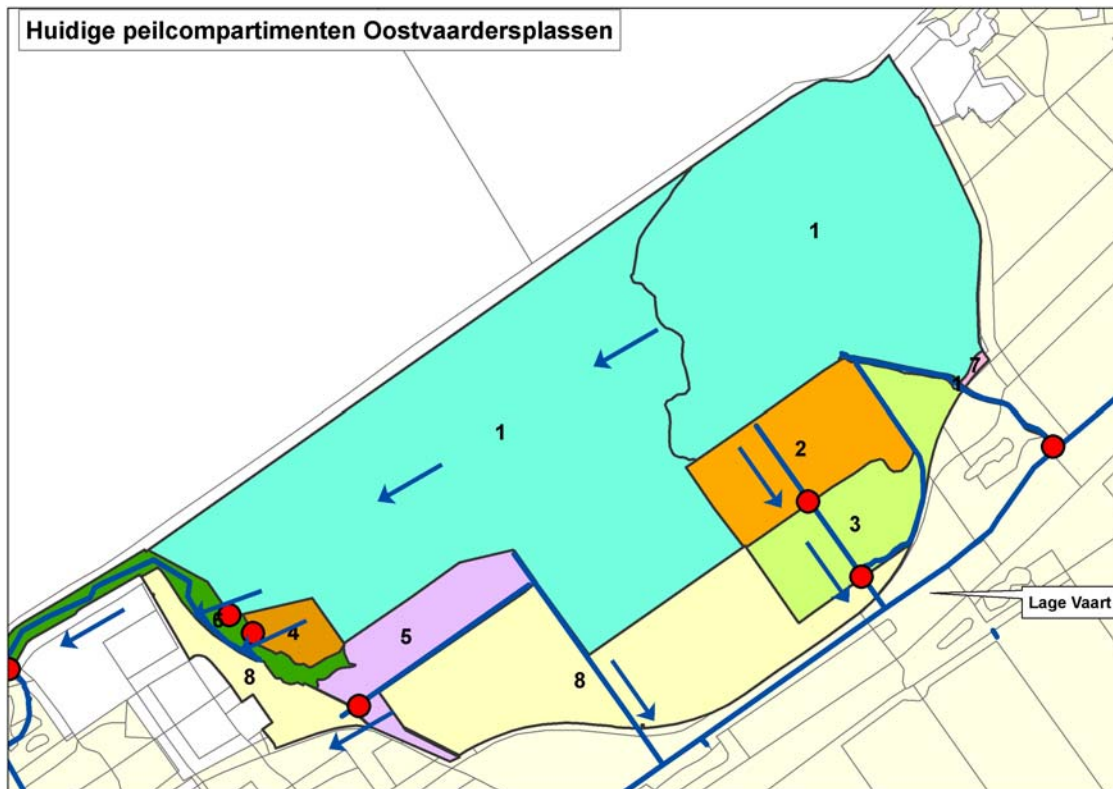
Figuur 1: In grote delen van Nederland daalt de bodem. Tegelijkertijd stijgt de zeespiegel gestaag, waardoor het niveauverschil tussen zee en land steeds groter wordt. Menselijke ingrepen kunnen het effect versterken: ontwatering van veengebieden bijvoorbeeld, heeft inklinking tot gevolg, waardoor de bodem nog verder naar beneden zakt dan van nature al gebeurt. In de kaart de verwachte daling en stijging van het oppervlak van Nederland voor het jaar 2050 ten opzichte van de huidige situatie (bron: Rijkswaterstaat, NAM)

De Oostvaardersplassen zijn als het ware de wereld op zijn kop: de natte delen liggen hoog en de droge delen laag. Bovendien ligt alles min of meer geïsoleerd in afzonderlijke compartimenten, zoals Figuur 1 en 2 illustreren [Evaluatie Oostvaardersplassen, SBB 2008]. Deze omkering van het landschap is veroorzaakt door klink van de kleibodem ten gevolge van de drooglegging en ontwatering van de polder. Deze klink van de droge delen is onomkeerbaar en gaat na 40 jaar drooglegging van de Flevopolder nog steeds door. Wel is het tempo afgenomen. De verwachting is dat de klink ook de komende halve eeuw door zal gaan.

Figuur 2: bodemhoogte Oostvaardersplassen in 2004. Duidelijk is te zien dat de hoger gelegen gele en oranje delen grotendeels binnen het moerasgedeelte liggen.

De vraag is nu of klink, veroorzaker van de omgekeerde hoogteligging en de geschetste compartimentering, ook de sleutel voor de oplossing kan zijn. De huidige situatie met compartimentering zou zich dan op termijn kunnen ontwikkelen tot 5600 ha aaneengesloten moeras, overstromingsvlakte en drogere graslanden. Regen, kwel, verdamping en afstroming richting lagere delen in de Flevopolder bepalen dan de dynamische grens tussen nat en droog. Met het herstel van natuurlijke waterpeilen en waterdynamiek zou ook de primaire ordening van de natuur in de Oostvaardersplassen door water en bijbehorende natuurlijke processen hersteld kunnen worden. Dit streefbeeld heeft centraal gestaan bij de verkenning door de themagroep water. Hieronder wordt nader op de ecologische voordelen hiervan ingegaan.

Figuur 2: compartimenten en stuwen in de Oostvaardersplassen (uit concept beheerplan N2000)

Toelichting bij figuur 2 (uit concept beheerplan N2000):

Gebied	Oppervlakte	Stuwpeil	Gem. drooglegging	Toelichting
	(ha)	(mNAP)	(cm)	
1) Bekade deel/ moerasgebied	3600	-3,70	-40	vaste overloop (25m) aan westzijde v.h. gebied.
2) De Waterlanden	350	-4,20	14	verstelbare stuw in Kitstocht
3) Tussen Waterlanden en spoorlijn	350	-5,00	63	vaste betonnen stuw in Kitstocht t.p.v. beheersweg
4) Tussen moeras en ecozone	70	-4,30	7	damwandstuw op kavel Cz27
5) Tussen moeras en het Stort	250	-5,40	93	stuw in westelijke Kottertocht
6) Ecozone de Broeklanden	150	-4,80	55	automatische stuw, afwatering naar Wilgenbos
7) Beheersschuur	5		75	stuwpunt, afvoer naar Hoofddiep.
8) Lage Vaart	150	6,20	188	directe verbinding met Lage Vaart, afwatering via Kottertocht en Kitstocht

4.2 Rol van geleidelijke overgangen: de motor van het systeem

In een groot moeras vol geleidelijke en zonder abrupte overgangen is een mozaïek van waterstanden en begroeiingen aanwezig. Kleine waterstandsverschillen in een gebied met veel geleidelijke overgangen tussen hoog en laag zorgen voor grote fluctuaties in droog of nat oppervlak. Afhankelijk van de neerslag ligt de grens tussen droog en nat telkens weer anders. Na een reeks van relatief natte jaren is het moeras duidelijk groter dan na een aantal drogere jaren. Tegelijkertijd is bij elke waterstand wel ergens een geschikte plek voor een bepaalde soort. Begrazing en moerasherstel wisselen elkaar af. Van onder andere "de Waterlanden" in de Oostvaardersplassen is bekend dat in droge jaren de rietvegetatie grotendeels opgegeten wordt, om in natte jaren zich weer snel te herstellen. Door geleidelijke overgangen ontstaan ook rafelranden op voor grazers moeilijke toegankelijke plekken. Juist deze rafelranden zijn voor tal van moerasvogels van belang: roerdomp, porseleinhoen, klein en kleinst waterhoen, etc.

De gradiënten bieden tal van levensvormen een mogelijkheid zich hier op in te stellen. De schaal van deze pendelende zones betekent dat zich levensvatbare populaties kunnen opbouwen. Dat geldt voor ongewervelden, amfibieën en vissen en als gebruikers daarvan de water en moerasvogels.

Waterpeilfluctuaties zijn cruciaal bij de ontwikkelingen in het moerasgebied. In de randzone speelt begrazing door grote zoogdieren een belangrijke rol voor het aanzien van het gebied. Daarnaast is ook hier het waterpeilverloop sturend op de vegetatieontwikkeling.

De Waterlanden is een apart gebiedje in de Oostvaardersplassen en is het voormalige experimentengebied van sloten en poelen en ligt buitenkaads. Het water is hier helderder dan nu in het binnenkaadse deel.

De soortdiversiteit en het aanwezig zijn van populaties van een omvang die ertoe doet, zijn direct gekoppeld aan de aanwezigheid van dit stelsel aan biotopen. De schaal is ook van belang als directe buffer tegen de rol die predatoren kunnen hebben bij het controleren van op de grond broedende vogels. In de Oostvaardersplassen zijn deze niet in staat de broedfunctie voor lepelaar en grote zilverreiger te blokkeren, dankzij het feit dat de waterstand in het moeras voldoende hoog is om predatie te voorkomen. De schaal van het moeras en de vele afwisselingen in waterdieptes zorgen ervoor dat grote grazers niet overal komen en er ook onbegraste drogere delen zijn. Zo is de waterstand bepalend voor de vegetatie, maar ook van invloed op het terreingebruik van de grote, wild levende herbivoren en daarmee indirect ook weer op de vegetatie. In combinatie met de structuur en de schaal van de moeraszone van belang als barrière tegen overmatige predatie en vraat.

Daarnaast is de schaal van belang omdat het gebied daardoor emergente eigenschappen krijgt. Één daarvan is dat de toename aan bijvoorbeeld broedparen in het geval van droogval en herinundatie meer dan evenredig met de oppervlakte (schaal) toeneemt, in vergelijking met de situatie waarin over de jaren heen het waterpeil min of meer constant wordt gehouden met alleen seizoensmatige schommelingen.

4.3 Regeneratie van de rietvegetatie

Het natte deel van de Oostvaardersplassen wordt gekenmerkt door een uitgestrekte en dichte rietvegetatie. Deze wordt ieder voorjaar in sterke mate begrast door ruiende grauwe ganzen [1]. Het effect daarvan is op zich gunstig, want deze intensieve begrazing die in de tijd beperkt blijft tot 2 maanden per jaar, houdt de rietvegetatie tamelijk open en geschikt als foerageergebied voor een aantal belangrijke vogelsoorten. In de loop van een aantal jaren intensieve begrazing blijkt de rietvegetatie echter langzamerhand steeds opener te worden zodat open water het beeld steeds meer gaat bepalen. Ook los van de begrazing gaat de rietvegetatie in het gebied na verloop van jaren verminderde groei en zelfs sterfte vertonen. Door het vrij constante waterpeil valt de bodem nooit droog. In zulke situaties permanente inundatie van een bodem die relatief veel sulfaat bevat, gaat het wortelsysteem van riet achteruit door vorming van sulfide en phytotoxines binnen de plant vanwege anaerobe processen in de plant en in de bodem [2].

Een manier om dergelijke negatieve effecten te ondervangen is het sterker laten fluctueren van het waterpeil, waardoor in de zomerperiode de bodem droogvalt en de bovenste 40 cm kunnen worden geaereerd. Dit zorgt voor herstel van de beschadigde ondergrondse delen en geeft ook mogelijkheden voor kieming van zaden om de vegetatie te regenereren [3,4]. Het is te verwachten dat in de uitgestrekte rietvelden van de Oostvaardersplassen het droogzetten van de vegetatie gedurende enkele maanden geen blijvend herstel van de rietvegetatie zal opleveren vanwege de grote begrazingsdruk door de ganzen [4]. De net gevestigde kiemplanten van riet zullen deels worden opgegeten. In de westelijke helft van het natte deel is in 1987 een groot oppervlak riet drooggezet gedurende een aantal jaren, waardoor een opmerkelijk herstel optrad [5]. Door de droogval ontstond meteen het eerste jaar een grote vlakte waar massaal kieming en vestiging van riet optrad. Doordat de 'droge' fase hier 4 jaar bleef voortduren, konden de jonge rietplanten verder uitgroeien zonder dat ze door ganzenbegrazing werden aangetast. Dit leidde tot een uitbreiding van de rietvegetatie in het westelijk deel van 700 ha. De ruiende ganzen keerden na de herinundatie onmiddellijk terug in deze nu zeer dicht begroeide zone en het effect van hun begrazing ging zich in de loop van de jaren weer vertonen.

Dit had gunstige gevolgen voor de vogelsoorten die in deze begraasde rietzone broeden en foerageren. Door latere experimenten in het Volkerak-Zoommeer is deze relatie tussen waterstandsbeheer en begrazing nader onderzocht [6]. Daar bleek dat een uitgestrekte Rietvegetatie, die zich meteen na droogval door kieming had gevestigd, door ganzenbegrazing meteen werd afgegrasd, zodat de zich ontwikkelende vegetatie binnen twee jaar weer volledig was opgeruimd [4].

Uit deze ervaringen blijkt dat een droogval gedurende enkele jaren de gewenste condities oplevert om de uitgestrekte rietvelden en de begrazing door ruiende grauwe ganzen te behouden. De ruiende, niet broedende grauwe ganzen maken de rietvegetatie met hun begrazing niet alleen geschikt als foerageergebied, maar ook als broedgebied voor andere soorten zoals bijvoorbeeld de blauwborst in de nog droge fase, en dodaars na de herinundatie.

In natuurlijke moerasystemen treden deze omstandigheden ook regelmatig op. In de Oostvaardersplassen is het droogleggen van (delen van) het gebied een kansrijke strategie om regeneratie te bereiken. Een cyclisch verloop van het waterpeil is hier voorlopig de aangewezen methode om grootschalig rietherstel te realiseren.

4.4. Een langjarige cyclus in Europese context

Het is van belang dat een moerasgebied de door de hydrologie gestuurde ontwikkelingscyclus in zijn totaliteit kan doormaken, omdat allerlei soorten op een ander moment hun piek hebben tijdens deze cyclus. De cyclus te vroeg beëindigen geeft soorten die pas aan het eind van de cyclus hun piek hebben geen kans en bevoorrecht soorten die aan het begin van de cyclus in het pioniersstadium pieken. Wat ontbreekt, is een analyse die aangeeft wanneer alle soorten over hun piek heen zijn en er alleen nog sprake is van een dalende trend. In het kader van het N2000 beheerplanproces is deze nadere analyse noodzakelijk.

In de Oostvaardersplassen is het noodzakelijk om rekening te houden met N2000 soorten, die een deel van de soorten uit de cyclus vertegenwoordigen. Dit betekent dat er alternatieve gebieden voor deze soorten in de omgeving aanwezig moeten zijn om (tijdelijk) hun toevlucht te kunnen zoeken als de situatie in de OVP door (gedeeltelijke) droogval tijdelijk ongeschikter wordt.

In onderstaand schema is weergegeven hoe zo'n cyclus er uit ziet:

PM: Schema van de 20-30 jarige periodiciteit, wanneer welke vegetatietypen komen met daaraan gekoppeld de vogels.

In Nederland is geen tweede moerasgebied van het formaat Oostvaardersplassen voorhanden. Het is van belang dat er op Europese schaal gebieden zijn die –opgeteld- per soort overbrugging kunnen bieden. Overigens is een jaarlijks verzekerd broedsucces voor de meeste soorten niet vereist om de populatie duurzaam in stand te houden.

Ook de omgeving van de Oostvaardersplassen is op korte termijn nog niet geschikt voor de opvang van soorten die "tijdelijk" niet in de Oostvaardersplassen terecht kunnen. Er zijn wel plannen voor een grootschalig oermoeras voor de kust van Lelystad, vooroevers voor de Lepelaarplassen in Almere en plannen voor het Oostvaarderswold waarin ook water en plas-dras zones gepland zijn. Al deze ontwikkelingen zijn nog in het papieren stadium en de planning voor realisatie lopen enorm uiteen of zijn onzeker.

Een robuust ecosysteem met gebieden er omheen die voor allerlei soorten een (tijdelijk) toevluchtsoord kunnen vormen, zorgt voor veerkracht in en om het gebied. Dit vergroot bovendien de kans dat het streefbeeld ook wordt bereikt binnen een aantal cycli. Dit pleit voor een voortvarende ontwikkeling van een dergelijke situatie.

Species range map lepelaar (CSN tool, WingsforWetlands).

In bovenstaande kaart een overzicht van wetlands in Europa, o.a. voor de lepelaar.

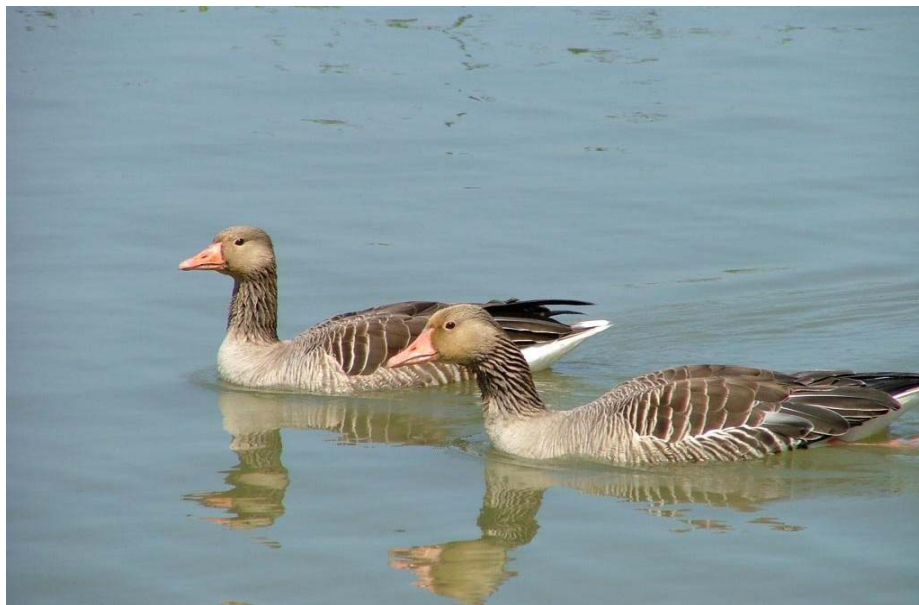
4.5 Natura 2000 in de Oostvaardersplassen: fixatie of dynamiek?

Van grasland naar ondiep helder water, van slikvlakte naar ijl riet, van moerasbos naar rietruigte, van troebel naar helder, van kort grazig naar ruigte en bos: dat zijn de habitattypen die aan de basis liggen van de rijkdom aan soorten in de Oostvaardersplassen.

De monitoring van de vogels heeft aangetoond dat soorten in een bepaalde periode talrijk waren om daarna in aantal af te nemen, gevolgd door andere soorten die daarna een piek vertoonden om ook weer op hun retour te gaan. Dat verloop in aantallen is gekoppeld aan de natuurlijke successie die in deze jonge kleimoerassen vanzelfsprekend is. In natuurlijke systemen is er sprake van een natuurlijke dynamiek over een lange reeks van jaren. We kunnen spreken van een tijdschaal van 20-30 jaar waarin bepaalde processen zich ontwikkelen. Meestal is de start van de cyclus het uitdrogen van een groot deel van het moeras, maar ook ijsgang, brand en andere calamiteiten kunnen de cyclus weer doen herstarten. In de Oostvaardersplassen zijn dergelijke cycli niet van nature vanzelfsprekend. Er is weliswaar een flexibel peil in de Oostvaardersplassen, maar er is een bovengrens afgesproken (stuwpeil NAP -3.70m). En als het droog wordt, mag het peil vrij uitzakken. Ondanks dit flexibele peil is er onvoldoende dynamiek om de gewenste cyclus in stand te houden.

Het natuurbeheer kan voor deze dynamiek zorgen door de randvoorwaarden voor de benodigde dynamiek in het terrein mogelijk te maken. Het cyclisch peilbeheer dat in een deel van het moeras is doorgevoerd in de periode 1987-1991 is hier een treffend voorbeeld van.

Natuurwaarden (lees soortdiversiteit en de aantallen per soort) zijn via de instandhoudingsdoelen in N2000 ook voor de Oostvaardersplassen vastgelegd. Daarbij gaat het systeem uit van peiljaren en die zijn in het licht van de bovenstaande kennis dus momentopnames. Beter zou het zijn om te spreken van de film zelf i.p.v. de foto's uit delen van de film. Het karakteriseren van de film en het garanderen dat de film blijft draaien zou de opgave moeten zijn, niet het najagen van onderdelen uit de film. Dat betekent dat de tijdshorizon van een beheerplanperiode van 6 jaar per definitie te kort is, maar dat twee tot vier keer zes jaar een betere periode is voor een beheerplan. Anders gezegd: een beheerplanperiode van zes jaar met de daarbij behorende beheerdoelen zou moeten passen in het perspectief van de 20-30-jarige cyclus. Als zodanig zijn de deeldoelen wel inpasbaar en kan worden omgegaan met de schuivende panelen van natuurwaarden. Een nauwkeuriger analyse van de lengte van de ecologische cyclus dient plaats te vinden in het kader van het beheerplan N2000.

Grauwe ganzen hebben een sleutelrol in de Oostvaardersplassen.

De ambities van N2000 zijn voor het gebied hoog. Duidelijk is dat niet iedere soort gebaat is bij de zelfde maatregelen en stelt eisen die niet gemakkelijk met elkaar te verenigen zijn (bijvoorbeeld de kwak en woudaap hebben andere eisen dan grote of kleine zilverreiger). Soorten kunnen elkaar zelfs uitsluiten qua waterpeilbeheer. De N2000 doelen zijn op dit moment vastgesteld op basis van de periode 1996 – 2004. Er zijn *in deze fase van de cyclus* veel dalende trends. Dat is logisch want we zijn aan het einde van een ongeveer 20-jarige cyclus na droogval. Maar in deze fase van de cyclus zijn er ook stijgende trends van andere soorten te zien. In een dynamisch systeem fluctueren de aantallen van diverse soorten enorm in de tijd. Bovendien zijn de meeste N2000 soorten van dit biotoop snelle kolonisatoren die het gebied na droogval (opnieuw) snel zullen vinden. Er is dus geen acute zorg dat die teruggang niet te keren valt door de cyclus opnieuw te starten.

In het concept N2000 beheerplan zijn de algemene doelen overigens boven de soortendoelen gesteld, wat precies aansluit bij het principe van de film in plaats van de statische "foto". Bovenstaande uiteenzetting maakt bovendien duidelijk dat het niet een kwestie van hiërarchie is in soorten en maatregelen maar van het juist toepassen van de tijdshorizon bij de te voeren beheercyclus.

4.6 Vergroting biodiversiteit

Bij het vergroten van de biodiversiteit gaat het om het vergroten op drie niveaus, namelijk de diversiteit aan natuurlijke ecosystemen, de diversiteit aan soorten en de diversiteit binnen soorten (ondersoorten). De combinatie van een robuust moeras systeem en buitenkaadse waterpartijen is daarin van belang. Referentiegebieden zoals de Neusiedlersee in combinatie met het Seewinkelgebied getuigen daarvan.

Omdat de Oostvaardersplassen in oorsprong een ingedijkt stuk IJsselmeer is, waren in het gebied alle vissoorten uit dat meer aan te treffen, zoals snoekbaars, pos, aal, brasem, spiering, karper, rietvoorn, blankvoorn en driedoornige stekelbaars. [Ontwikkelingsvisie 2008].

De Oostvaardersplassen zijn van nature een rijk systeem met eutroof, troebel water. Qua vissoorten uitermate geschikt voor vooral karpers en brasem, die ook volop voorkomen in de plassen in het gebied. Maar naast dit robuuste moerassysteem zijn een aantal diersoorten (lepelaar en kleine zilverreiger) afhankelijk van helder water met andere vissoorten zoals de stekelbaars.

De poelen met helder water in het bekade deel spelen hierbij een belangrijke rol. En omdat de poelen behoorlijk geïsoleerd zijn, is de verscheidenheid ook groot. Er zijn poelen met veel vis, maar ook poelen waar geen vis in voorkomt en daarmee juist geschikt voor amfibieën.

De Oostvaardersplassen zijn sterk gebaat bij de combinatie van het robuuste moerassysteem en de verscheidenheid van kleine waterpartijen in het droge deel. Juist in de bekade deel is nog veel winst te halen voor de biodiversiteit. Soms aanvullend aan de soorten van het moeras, soms vooral versterkend voor deze soorten.

De Oostvaardersplassen liggen voor sommige soorten nog redelijk geïsoleerd. Dat komt enerzijds door fysieke barrières, maar soms is het ook een kwestie van tijd. Voor zich langzaam verplaatsende soorten zijn de Oostvaardersplassen nog "heel recent". Juist hierom is het wenselijk om de Oostvaardersplassen beter bereikbaar te maken voor een natuurlijke kolonisatie van nieuwe soorten. Vistrappen zouden hierbij kunnen zorgen voor uitwisseling van vissoorten met het buitenkaadse deel voor soorten zoals de stekelbaars en meerval.

Jaren van droogval betekenen ook voor vissen een grote sterfte, vooral onder de grote exemplaren. Jaren met een hogere waterstand leiden tot een herstel van de visstand. Dat begint met een explosie aan kleine exemplaren, waarvan vooral de reigers en de lepelaars profiteren. Op zijn beurt leidt dat weer tot meer broedgevallen en een beter broedsucces van deze soorten, omdat vis van die grootte een belangrijk onderdeel van hun voedsel uitmaakt [Ontwikkelingsvisie OVP, 2008].

Er zijn ook andere soorten die niet in de Oostvaardersplassen voorkomen, terwijl grootschalige moerassystemen deze soorten normaliter wel herbergen, zoals de Noordse Woelmuis of het Astracuskreeftje. Verbinding van de Oostvaardersplassen met andere gebieden (via water en of land) kan deze isolatie mogelijk opheffen. Dit watermanagementplan gaat hier verder niet op in, maar constateert dat er in de toekomst mogelijkheden op dit vlak liggen.

Voorbeeld van isolatie van een soort:

Bij Nederlandse dynamische moerassen horen van oudsher Noordse woelmuizen. Zij hebben hier hun optimum en vormen stapelvoedsel voor kiekendieven en andere predatoren. Deze soort heeft helaas nooit op natuurlijke wijze het moeras kunnen bevolken. Herstel kan tot stand komen door het verbinden van de OVP met huidige leefgebieden (o.a. Friese IJsselmeerkust).

5. Streefbeeld watermanagement in 2030

Uit de analyse van de huidige situatie afgezet tegen een natuurlijke situatie heeft de themagroep een streefbeeld watermanagement Oostvaardersplassen afgeleid voor de lange termijn.

De visie op de waterhuishouding in de Oostvaardersplassen op lange termijn is door de werkgroep als volgt geformuleerd:

Een zo natuurlijk mogelijk functionerend dynamisch moerasesysteem, dat zichzelf duurzaam in stand kan houden en zo min mogelijk menselijke ingrepen vraagt met daarin:

- Eén peilvak voor het totale gebied en één cyclisch (water)beheer in 2030. Doordat het water in hoogte varieert ontstaat ook grote variatie in droge en natte oppervlakken. Door middel van klink kan ook het moerasdeel van de Oostvaardersplassen dalen. Er zal een nieuwe verdeling in reliëf ontstaan en daarmee tussen de oppervlakte nat/droog in het hele gebied.
- Een natuurlijk waterpeilverloop o.i.v. neerslag, verdamping, kwel, wegzijging en afvoer van water over "vaste" overlaten. Ten gevolge van klink door droogval is het telkens noodzakelijk om na iedere cyclus van droogval de nieuwe hoogte van de overlaat te bepalen. Met andere woorden: de overlaat mee te laten 'klinken'.
- Een natuurlijke variatie tussen nat en droog in de tijd (binnen een jaar en tussen de jaren), zodat meer waterstandwisselingen in het gebied zullen voorkomen dan tot nu toe.
- Een waterbeheercyclus van 20-30 jaar (nader te analyseren in kader N2000 beheerplan) en een periodiek droge periode in de rietvegetatie van minimaal 4 jaren, gevolgd door een geïnundeerde periode van 15-25 jaar.
- Een integrale natuurlijke gradiënt: van nat via plas-dras naar droog. Dit betekent dat de huidige kade tussen moeras- en randzone op termijn overbodig zal zijn en de huidige verdeling van nat en droog niet noodzakelijk altijd gelijk blijft.
- Door zo veel mogelijk gebruik te maken van de hoogteverschillen die in het gebied aanwezig zijn of opnieuw ontstaan na (gedeeltelijke) drooglegging, waardoor een veel natuurlijker jaarlijkse peildynamiek zal ontstaan.

In 2030 fungeert de OVP dan als belangrijke, intermitterende bron van verspreiding van (zeldzame) moerasvogels naar gebieden elders in Nederland of Europa.

De visdiversiteit in de Oostvaardersplassen is vergroot, wat een positief effect heeft op biodiversiteit van vogels en andere soorten. Daarvoor is vismigratie een belangrijke bijdrage.

De weg naar dit eindbeeld zal weloverwogen moeten worden afgelegd met continue monitoring tijdens het proces om indien nodig de aanpak bij te stellen.

Grote zilverreiger met kleurringen in de OVP.

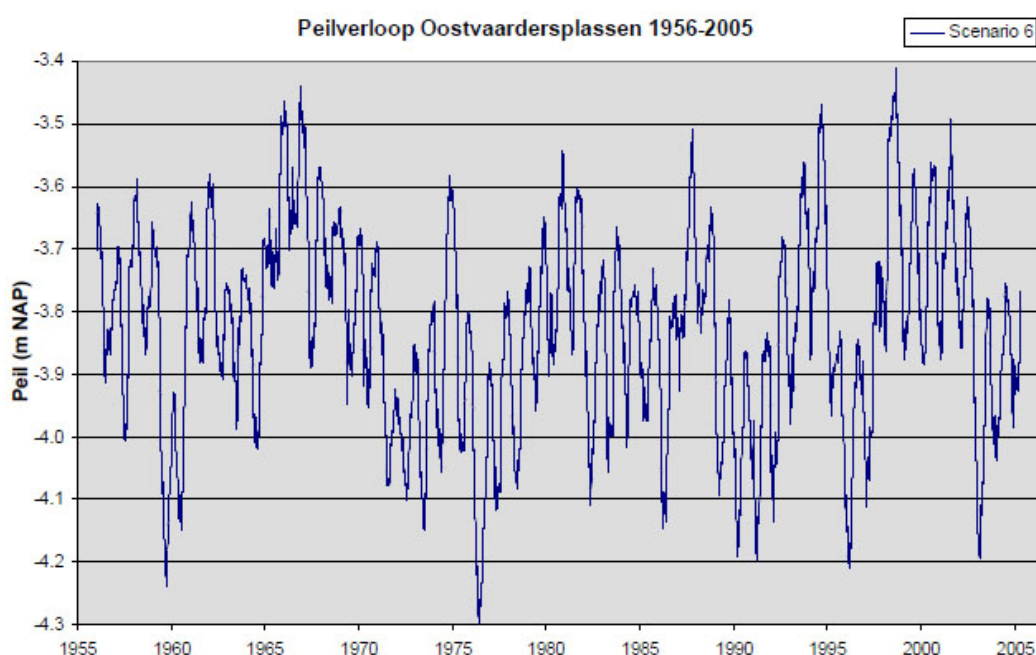
De onderbouwing voor deze keuze hangt samen met een aantal voordelen die dit systeem op lange termijn heeft:

- Soorten uit het droge deel hebben toegang tot het natte deel via natuurlijke overgangen en vice versa, zodat het gebied als één geheel kan functioneren.
- Doordat het gebied als één geheel gaat functioneren, ontstaat een omvangrijk, dynamisch systeem. Bij een dynamisch groot gebied horen grote schommelingen in waterdynamiek, die vervolgens leiden tot grote schommelingen in aantallen aanwezige (vogel)soorten, maar ook tot een spreiding in aanwezigheid van diverse soorten in tijd en ruimte. Dit kan mogelijk leiden tot selectiedruk binnen soorten, wat evolutionair van belang zou kunnen zijn voor de ontwikkeling van soorten en van oudsher de motor is achter koloniserings van nieuwe gebieden door moerasvogels. De tijdsperiode waarin dit daadwerkelijk optreedt is wel veel langer dan één cyclus. De schommelingen in waterpeilen leiden ook tot forse schommelingen in het voor grote grazers begraasbare oppervlak en daarmee – net als strenge winters – tot schommelingen in de populatie van grazers. Dit biedt kansen voor de vegetatie, zoals bijvoorbeeld een natuurlijke aanwas van doornstruweel.
- Er ontstaan door de gekozen aanpak zo veel mogelijk natuurlijke overgangen tussen nat en droog en hoog/laag, waardoor de heterogeniteit van abiotische factoren toeneemt en daarmee de biotische diversiteit. Deze abiotische heterogeniteit betekent ook dat niet alle delen van het gebied even goed bereikbaar zijn voor grazers zoals ganzen, edelherten, koniks en Heckrunderen. Daardoor ontstaan verschillen in graasdruk tussen plekken met vergelijkbare (grond)waterstand.
- Wanneer (een deel van) het gebied een aantal jaren in de droge fase is, kan het als een brongebied gaan fungeren voor gebieden in de wijde omgeving, doordat soorten op andere plekken nestel- en foerageergelegenheid zullen zoeken.
- Doordat uiteindelijk de menselijke ingrepen tot een minimum worden beperkt, is het systeem duurzaam en meer natuurlijk, waarbij natuurlijke interacties tussen soorten leiden tot een maximalisatie van soortenrijkdom.

6. Maatregelen voor de korte termijn (6 jaar)

De maatregelen voor de korte termijn die bijdragen aan het bereiken van het streefbeeld worden uitgebreid onderbouwd in het beheerplan N2000. Vanuit deze werkgroep wordt een aantal maatregelen aangegeven die zeker bij zullen dragen aan het streefbeeld. De werkgroep accepteert dat periodiek extra ingrepen nodig kunnen zijn, wanneer de kenmerkende processen daarna autonoom kunnen verlopen. Tot deze maatregelen horen:

- Inzet van een flinke V-vormige stuw om de seizoensfluctuatie in het waterpeil te maximaliseren. Hierbij is het van belang dat nagenoeg de gehele waterstandvariatie zich binnen de V-vorm voltrekt en dat slechts zelden het peil van de veel bredere overloop wordt bereikt. Dit zorgt voor meer dynamiek doordat ook de maximale waterstanden hoger worden. (helpt ook als barrière tegen predatie in het voorjaar). Bovendien bevordert dit langzaam wisselende gemiddelde waterstanden in de loop van vele jaren. Zo kunnen de hoogste waterstanden in een reeks van jaren lager zijn dan de laagste waterstanden in een reeks van andere jaren. Waterstandsverschillen van circa 90cm zijn zo te bereiken [Grontmij 2006].

Figuur 3: Gesimuleerd historisch peilverloop in de Oostvaardersplassen bij afwatering via een V-vormige stuw (Grontmij 2006).

Bij deze figuur hoort een opmerking: De hoogte van de onderkant van de door Grontmij doorgerekende stuw is hoger dan die door het N2000team is gebruikt. Daardoor zijn de peilen die Grontmij berekent hoger dan die door het N2000team zijn berekend. De discrepantie tussen beide berekeningen is dat bij Grontmij geen delen van de oostelijke plas droogvallen en dat in het N2000-model de peilen in winter niet meer de gewenste hoge peilen bereiken (bij Grontmij iets beter). Dat geeft nu precies het spanningveld aan voor dit gebied. Zolang wordt gewerkt met een vaste overlaat kunnen niet beide doelen worden gerealiseerd (nat in de winter en droogval in de zomer). Daar moeten keuzes in gemaakt worden.

- Aanbrengen van extra poelen die geïsoleerd liggen in het buitenkaadse deel.
- Creëren van inundatie op de Waterlanden door het oostelijk deel van de Oostvaardersplassen hierover oppervlakkig te laten afwateren.
- Uitbreiden van het concept van de Waterlanden, zodat meer heterogeniteit ontstaat. Een bijkomend voordeel is dat dit ook meer beschutting in de wintermaanden oplevert tbv de grote grazers (doordat meer riet zal ontstaan, zal dit in de wintermaanden tijdelijk ook beschutting bieden).
- Reduceren van het aantal peilvakken in het buitenkaadse deel, zodat een deel al vernat kan worden.

7. Maatregelen op de (middel)lange termijn

Een consequentie van dit waterbeheerplan zal zijn dat de verhouding tussen droge en natte delen anders komt te liggen dan nu, wat gevolgen heeft voor het aantal grote grazers dat er kan leven. Bij inundatie van (delen) van het huidige droge deel, zullen de grote grazers ruimte nodig hebben om zich terug te trekken. Uiteraard moet er wel voldoende open droog grasland beschikbaar blijven voor een levensvatbare populatie grazers en voor voldoende productief droog grasland tbv de grauwe ganzen en overwinterende ganzen (en daarmee ook tbv de N2000 soorten). Ook Oostvaardersveld, Hollandse Hout, Kotterbos kunnen daarvoor al op de korte termijn (al dan niet tijdelijk) benut worden. Het niet beschikbaar zijn van deze gebieden zou kunnen betekenen dat het begraasbare oppervlak voor grote grazers en ganzen tijdelijk kleiner is, waardoor (volgens het principe van "Vroeg Reactief Beheer") de populatie grazers tijdelijk kleiner zal worden.

Het is zeer onwaarschijnlijk dat de totale klink in het westelijk en oostelijk deel voldoende zal zijn om het moeras weer het diepste deel van de polder te maken. Toekomstige cycli van droogval en vernatting brengen dit echter wel dichterbij. Tegelijkertijd nemen met elke cyclus geleidelijke overgangen tussen nat naar droog toe.

Door de werkgroep is geconstateerd dat er twee kansrijke scenario's mogelijk zijn om te komen tot het uiteindelijke streefbeeld. Beide scenario's worden hieronder kort geschetst.

Voor de grazers in de Oostvaardersplassen heeft dit plan consequenties: het oppervlak begraasbaar grasland wordt tijdelijk verkleind.

7.1 Scenario 1: Drooglegging in één keer

In dit scenario wordt het gehele moerasgebied in één keer drooggelegd, het oostelijk en westelijk deel tegelijkertijd. De bodem zal verder gaan klinken, maar door de gezamenlijke droogval blijven hoogteverschillen tussen oostelijk en westelijk moeras grotendeels behouden. Deze heterogeniteit in hoogteverschillen zorgt bij hervernatting voor verschillen in reliëf en daarmee nat-droog overgangen in het hele gebied.

Consequenties:

- Soorten worden gedwongen te vertrekken en kunnen niet lokaal terecht. Hierdoor wordt in heel West-Europa een uitstralingseffect verwacht. Hetzelfde gebeurt bij hervernatting als de dan piekende soorten door ruimtegebrek gedwongen worden om te vertrekken. Zowel de droogval als de vernatting levert een piek en/of een dal in de populatie-omvang voor veel soorten op, maar zorgt voor verspreiding op grote schaal.
- Veel moerasvogels die open water of veilige eilanden nodig hebben, zoals eenden, ganzen, futen, lepelaars en reigers, zoeken hun heil elders en vertrekken (tijdelijk) naar moerassen in binnen- en buitenland.
- Andere moerasvogels profiteren van de droogval: duizenden steltlopers bezoeken de slikken en plevieren broeden op de drooggevallen bodems. Pijlstaarten en wintertalingen foerageren massaal op de drooggevallen slikken. Baardmannetjes, rietgorzen en blauwborsten profiteren van de uitbreidende rietvelden en bereiken zeer hoge dichtheden. De ruige pioniersvegetatie trekt veel blauwe kiekendieven aan.
- Veel grote karpers en brasems verdwijnen met het water uit het systeem of worden opgegeten door honderden gelegenheidsvissers, zoals reigers, zeearend, zwarte wouw en witte en zwarte ooievaars.
- De hogere moerasgronden zijn tijdens de droogvalperiode in toenemende mate bereikbaar voor grote grazers.

Voordelen:

- Er wordt direct toegewerkt naar één gebied; er wordt niet in delen gewerkt als de ambitie juist vergroting is.
- Bij een totale droogval van het hele binnenkaadse deel zullen de piekaantallen van bepaalde soorten waarschijnlijk hoger zijn dan de piekaantallen in alleen het westelijke of oostelijke elk apart.

Nadeel:

- Er worden risico's genomen met enkele Natura 2000 soorten, terwijl met onvoldoende zekerheid gesteld kan worden dat deze (vogel)soorten een alternatief leef- en broedgebied zullen vinden.

7.2 Scenario 2: Fasering in drooglegging

In dit scenario wordt het moeras gefaseerd drooggelegd in de volgende stappen:

1. Oostelijk deel eerst droogleggen: De grotendeels dichtgeslibde kleiwal (zie Figuur 1 en 2) tussen zuidwestelijk en noordoostelijk deel in het moeras van de Oostvaardersplassen biedt een eenvoudige mogelijkheid om opnieuw een deel van het gebied droog te leggen. Er wordt voor gepleit om eerst het oostelijke, niet eerder ontwaterde deel, droog te leggen. Daarmee wordt het inklinken van dit deel van het moeras op gang gebracht, mits cultuurtechnische maatregelen worden benut om ook daadwerkelijk voor klink te zorgen (ontwateren is daarvoor echt nodig). Indien nodig wordt het stuwpeil van het westelijk deel verlaagd, zodat geen water van west naar oost stroomt. Afwatering vindt via het Hoofddiep plaats, dat daarvoor uitgebaggerd zal moeten worden om als afvoerkanaal te kunnen dienen.
2. Herinrichting en herstel van het oostelijk deel Na 3 tot 4 jaar van klink en herstel van de rietontwikkeling kan het noordoostelijk deel weer vol regenen. Het nieuwe water in het noordoostelijk moeras is helder en biedt kansen aan waterplanten, vissen en amfibieën. Verdwenen broedvogels keren met het stijgen van het waterpeil terug en profiteren van de explosie van jonge vis.
3. Vernatting oostelijk buitenkaads gebied. Tegelijkertijd met punt 2 wordt de kade rondom het noordoostelijk moeras doorgegraven, zodat nu afwatering oppervlakkig via de Waterlanden verloopt. Door vernatting neemt het begraasbaar oppervlak voor de grote grazers af. Er ontstaat daarmee in het oostelijk deel een geleidelijke overgang van droog naar nat, waardoor er in natte jaren minder graasgrond is dan in droge.
4. Droogval westelijk deel van het moeras. Het westelijke gebied komt dan aan de beurt om droog te vallen en in te klinken.
5. Herinrichting en herstel van het westelijk deel Na een periode van ongeveer 4 jaar wordt ook dit deel weer vernat.
6. Op de overgang tussen het westelijke deel en de ecologische verbindingzone langs de Oostvaardersdijk komt een V-vormige overlaat, die ook in droge tijden nog beperkt water weg laat stromen. Hierdoor wordt de waterdynamiek vergroot ten opzichte van de huidige situatie en stijgen de peilfluctuaties jaarlijkse van 25 naar 40 cm met grotere schommelingen tussen de jaren. Ook komt een dergelijke overlaat vismigratie ten goede. Maar vooral voor de inlaat van andere soorten is toch een vispassage nodig.
7. Na droogval nieuw peil instellen met bijbehorende keuze voor een V-stuw.

Omdat de mate van klink onzeker blijft, wordt geadviseerd binnen één beheerplanperiode van 6 jaar ook de monitoring en de modellering en de parametrisering van de modellen een plek te geven, zodat optimaal van de leerervaring gebruik gemaakt kan worden, alvorens een nieuwe beheerplanperiode in te gaan. Door fasering kan gemonitord worden hoe het einde van de cyclus zich in het gedeelte ontwikkelt, dat pas op een later tijdstip wordt drooggelegd. Overigens zonder dat daarop gewacht moet worden alvorens het andere deel droog te leggen.

Consequenties:

- * De hogere moerasgronden van het droogvallende deel zijn tijdelijk in toenemende mate bereikbaar voor grote grazers.
- * Door fasering kunnen dieren waarvoor het habitat tijdelijk ongeschikt wordt deels terecht in het andere deel als aan alle randvoorwaarden wordt voldaan.

Voordelen:

- Doordat niet het hele moeras in dezelfde fase van de cyclus verkeert, is de variatie in milieus en dus de lokale biodiversiteit groter.

Nadelen:

- Het natuurlijke proces van dispersiedruk (verspreiden van soorten naar gebieden elders buiten de Oostvaardersplassen) is mogelijk maar deels van toepassing, omdat altijd een deel van het gebied geschikt blijft voor de huidige soorten. Onzeker is of de dispersie groot genoeg is om andere natuurgebieden in Europa succesvol te koloniseren. Het is niet duidelijk hoeveel individuen van een soort daarvoor nodig zijn.

8. Maatschappelijke verankering

Bij de keuzes die gemaakt zijn voor het advies over de maatregelen op korte en lange termijn, heeft de werkgroep ook de maatschappelijke verankering voor deze maatregelen meegenomen in haar afweging.

De Oostvaardersplassen zijn behalve ecologisch ook van groot belang voor toerisme en recreatie in Flevoland. Jaarlijks komen ongeveer 1 miljoen bezoekers naar het gebied. Natuurliefhebbers uit binnen- en buitenland zijn het hele jaar door in en om het gebied te vinden, onder andere vanwege de grote vogelrijkdom. Dit heeft eveneens een economische spin-off, die de komende jaren alleen nog maar groter zal worden gezien alle ontwikkelingen die op stapel staan in Flevoland, waaronder ook de bouw van een nieuw Natuuractiviteitencentrum voor het gebied.

Daarnaast heeft het Oostvaardersplassengebied een belangrijke educatieve functie: van natuurverkenning op lokaal niveau voor schoolkinderen uit de omgeving tot 'het wildernisconcept' voor studenten van hoge scholen en universiteiten met alle onderzoeksmogelijkheden en thema's die daaraan vast zitten.

Grootschalig droogvallen van het hele moerasgebied zal maatschappelijk meer impact hebben, omdat dan enkele jaren weinig (moeras)vogels te zien zullen zijn in het gebied. In een gefaseerde aanpak is in elk geval een deel van het gebied nog wel aantrekkelijk voor vele vogelsoorten en daarmee voor bezoekers.

Mogelijkheden die het waterbeheer biedt om extra beschutting te creëren voor de grote grazers (in de vorm van rietvegetatie bijvoorbeeld), kunnen rekenen op draagvlak.

Foto links: schaatsers in de Oostvaardersplassen, winter 2009.

Foto rechts: waterdiertjes zoeken en bestuderen: de Oostvaardersplassen heeft ook een grote educatieve waarde.

De werkgroep heeft zich niet expliciet over aanbevelingen op dit vlak in detail gebogen, maar adviseert om hier in communicatieve zin pro-actief mee om te gaan. Gedurende het gehele traject moet transparant en direct worden gecommuniceerd. Excursies, tijdelijke schuilhutten en uitkijktorens kunnen hieraan een bijdrage leveren. Maatregelen worden ruim van te voren aangekondigd en de resultaten moeten voor iedereen goed beleefbaar zijn.

9. Conclusies

Het **streefbeeld voor de Oostvaardersplassen** zoals geschetst in hoofdstuk 5 is een streefbeeld voor de lange termijn (2030). Daar moet naar toe worden gewerkt in de komende 20 jaar, waarbij de weg die wordt afgelegd cruciaal is. Het streefbeeld voor de Oostvaardersplassen is kortweg samen te vatten als "Een zo natuurlijk mogelijk functionerend dynamisch moerasesysteem, dat zichzelf duurzaam in stand kan houden en zo min mogelijk menselijke ingrepen vraagt."

Onderdeel van dit streefbeeld is:

- Eén peilvak voor het totale gebied op de lange termijn.
- Een natuurlijk waterpeilverloop o.i.v. natuurlijke a-biotische processen
- Een natuurlijke variatie tussen nat en droog in de tijd
- Een waterbeheercyclus van 20-30 jaar (nader te analyseren) en een periodiek droge periode in de rietvegetatie van minimaal 4 jaren, gevolgd door een geïnundeerde periode van 15-25 jaar.
- Een integrale natuurlijke gradiënt: van nat via plas-dras naar droog.
- In 2030 fungeert de OVP duurzaam als belangrijke, intermitterende bron van verspreiding van (zeldzame) moerasvogels naar gebieden elders in Nederland of Europa.
- De biodiversiteit in de Oostvaardersplassen is vergroot.

De weg naar dit eindbeeld zal weloverwogen moeten worden afgelegd met continue monitoring tijdens het proces om indien nodig de fasering of aanpak bij te stellen.

Voor de **korte termijn** (1^e beheerplanperiode) wordt een aantal maatregelen voorgesteld die zeker bij zullen dragen aan het streefbeeld op lange termijn:

- Een V-vormige stuw inzetten.
- Extra poelen die geïsoleerd liggen in het buitenkaadse deel realiseren.
- Inundatievlaktes op de Waterlanden creëren.
- Aantal peilvakken in het buitenkaadse deel verkleinen, een deel kan al vernat worden.
- Vismigratiemogelijkheden realiseren.
- Ten behoeve van het behoud N2000 soorten op korte termijn is het noodzakelijk dat (een deel van) het gebied wordt drooggelegd.

Voor de **middellange termijn** wordt aanbevolen het moerasgedeelte periodiek droog te laten vallen. De werkgroep geeft op basis van de nu beschikbare informatie de voorkeur aan scenario 2 totdat het stadium is bereikt waarin natuurlijke processen de cyclus zelf kunnen reguleren.

Keuze voor gefaseerd droogleggen om de volgende redenen:

- Met een fasering wordt het risico grotendeels vermeden dat sommige soorten helemaal niet meer terugkeren naar het gebied, omdat ze tijdelijk in het resterende natte deel nog wel terecht kunnen, al zullen de aantallen verminderen.
- Soorten zullen deels toch gaan uitzwermen naar andere gebieden vanwege overpopulatie op het resterende natte deel, zodat toch ook aan de doelstelling van brongebied voor andere moerasgebieden kan worden voldaan.
- Maatschappelijk draagvlak voor fasering wordt momenteel hoger geschat dan voor scenario 1 (zie hoofdstuk 8).

Hierbij wordt voorgesteld om eerst het oostelijk deel te ontwateren. Dit deel is nooit eerder droog gevallen. Cultuurtechnische maatregelen zullen nodig zijn om daadwerkelijke klink te bewerkstelligen. Het overtollige water uit dit deel van het moeras zou kunnen worden gebruikt om het droge deel nabij de waterlanden te inunderen, zodat grotere, wandelende oeverzones ontstaan.

Omdat de mate van klink onzeker blijft, wordt geadviseerd binnen één beheerplanperiode van 6 jaar ook de monitoring, de modellering en de parametrisering van de modellen een plek te geven, zodat optimaal van de leerervaring gebruik gemaakt kan worden, alvorens een nieuwe beheerplanperiode in te gaan.

10. Samenstelling en werkwijze van de themawerkgroep

De samenstelling van de werkgroep watermanagement Oostvaardersplassen was als volgt:

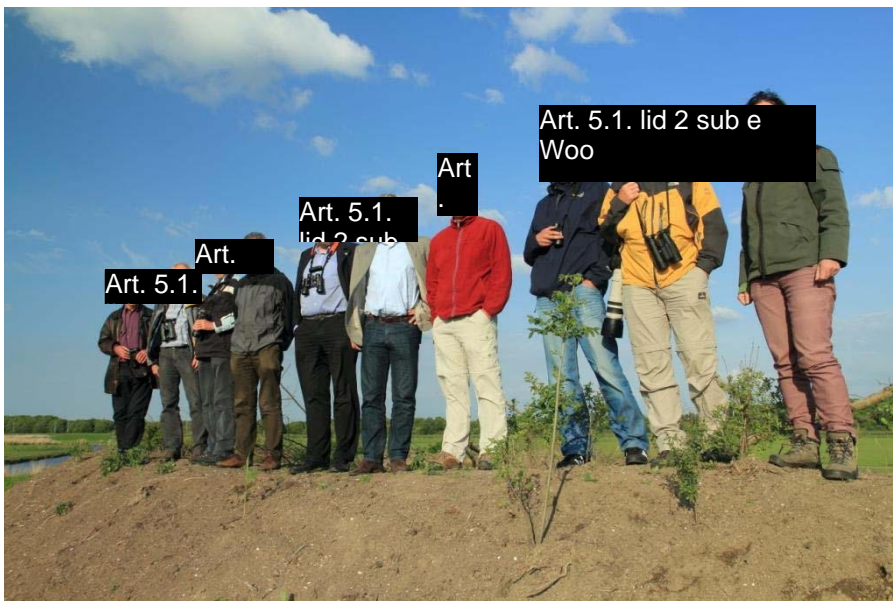
Onafhankelijk voorzitter: Art. 5.1. lid 2 Wing Wageningen

Secretaris: Art. 5.1. lid 2 sub Staatsbosbeheer

Deelnemers:

- Art. 5.1. lid 2 sub e Universiteit van Leiden
- Art. 5.1. lid 2 Universiteit van Groningen
- Art. 5.1. lid 2 sub e Woo z, ARK Natuurontwikkeling
- Art. 5.1. lid 2 sub Universiteit van Utrecht
- Art. 5.1. lid 2 , Alterra Wageningen UR en Radboud Universiteit Nijmegen
- Art. 5.1. lid 2 sub e Woo Waterdienst RWS
- Art. 5.1. lid 2 sub e Staatsbosbeheer en Waterdienst RWS
- Art. 5.1. lid 2 Waterschap Zuiderzeeland
- Art. 5.1. lid 2 sub Staatsbosbeheer
- Nick de Snoo, Staatsbosbeheer, heeft als opdrachtgever de bijeenkomsten bijgewoond.

Werkwijze en planning: De themawerkgroep stond onder leiding van onafhankelijk voorzitter, Art. van Wing. Tijdens het proces is gezorgd voor inbedding/input vanuit N2000proces, via de procesbegeleider N2000 OVP Art. 5.1. lid 2 de hydrologen Art. 5.1. lid 2 sub e Woo n en ecoloog Art. 5.1. lid 2 In drie bijeenkomsten is toegewerkt naar dit advies. In de eerste bijeenkomst zijn de vraagstukken verkend en zijn eerste opties voor waterbeheer uitgewisseld. Tijdens de tweede bijeenkomst is dieper ingegaan op de lange termijn strategieën die ons ter beschikking staan, en is de ruwbouw van een gezamenlijke visie ontwikkeld. Deze is tussen de tweede en derde bijeenkomst uitgeschreven en tijdens de derde bijeenkomst nader besproken en verfijnd.

Een deel van de leden van de themawerkgroep op werkbezoek in de Oostvaardersplassen.

Literatuurlijst

- [1] I.J.J. Van den Wyngaert, Grazing of extensive reed beds by moulting Greylag geese: effects on nutrient dynamics and growth of the *Phragmites australis* vegetation and consequences for the lake ecosystem. 1-191. 2001. Universiteit Utrecht. Ph.D. Dissertation
- [2] J. Armstrong, W. Armstrong, and W.H. Van der Putten, *Phragmites* die-back: bud and root death, blockages within the aeration and vascular systems and the possible role of phytotoxins, *New Phytologist*, 133 (1996) 399-414.
- [3] H. Coops, Helophyte zonation: impact of water depth and wave exposure. 1-150. 1996. Katholieke Universiteit Nijmegen. Ph.D. Dissertation
- [4] M. Tosserams, J.T. Vulink, and H. Coops, Tussen water en land: Perspectief voor oeverplanten in het Volkerak-Zoommeer. RIZA rapport 99.031, Ministerie van Verkeer en Waterstaat & Rijksinstituut voor Integraal Zoetwaterbeheer en Afvalwaterbehandeling RIZA, Directie Zeeland, Lelystad, 1999.
- [5] G.N.J. TerHeerdt and H.J. Drost, Potential for the Development of Marsh Vegetation from the Seed Bank After A Drawdown, *Biological Conservation*, 67 (1994) 1-11.
- [6] J.T. Vulink, M. Tosserams, J. Daling, H. Van Manen, and M. Zijlstra, Begrazing door Grauwe ganzen is een bepalende factor voor ontwikkeling van oevervegetatie in Nederlandse wetlands, *De Levende Natuur*, 111 (2010) 52-56.
- [7] ICMO2 advies, Natural Processes, animal welfare, moral aspects and management of the Oostvaardersplassen, Report of the second International Commission on Management of the Oostvaardersplassen (ICMO2), november 2010.
- [8] ICMO. Reconciling Nature and human interests. Report of the International Committee on the Management of large herbivores in the Oostvaardersplassen (ICMO). The Hague/Wageningen, Netherlands. Wageningen UR - WING rapport 018. 2006.
- [9] Ministerie van LNV, Aanwijzingsbesluit N2000 Oostvaardersplassen., 2010.
- [10] Staatsbosbeheer, Ontwikkelingsvisie Oostvaardersplassen: Voorbij de horizon van het vertrouwde, 2008.
- [11] Staatsbosbeheer, Managementplan Oostvaardersplassengebied 2011-2015, mei 2011.
- [12] Wiersma, P. , Trends of wintering and breeding birds in the Oostvaardersplassen, SOVON Dutch Centre for Field Ornithology. 2010
- [13] Provincie Flevoland, Structuurvisie Oostvaarderswold, 2009.
- [14] Grontmij Nederland bv, Dimensionering stuwen Oostvaardersplassen, Ecozone en Wilgenbos, 5 oktober 2006.

Cover tbv Vergadering Beheer Advies Commissie Oostvaardersplassen 7-7-2011

Wetenschappelijke Coördinatie groep

Aan: Beheeradvies Commissie Oostvaardersplassen

t.b.v. vergadering 7 juli 2011.

Van: Staatsbosbeheer. Opsteller: Art. 5.1. lid 2 sub (Programmamanager Oostvaardersland).

Aanleiding: Uitvloeisel Managementplan Oostvaardersplassen en een van de ICMO2 aanbevelingen.

Status: Concept.

Vraag aan BAC:

Verzoek om advies.

Korte inhoud:

Een "Wetenschappelijke coördinatiegroep" (WCG) voor de Oostvaardersplassen zou zich moeten richten op de volgende doelen:

- Coördinatie van onderzoek
- Adviseren over afstemming lopende onderzoeken en mogelijk nieuwe projecten
- Faciliteren van onderzoek en betrekken van relevante partijen
- Bemiddeling/advisering tav subsidie-aanvragen en financiering van onderzoek
- Reflecteren op keuzes die SBB heeft gemaakt mbv wetenschappelijk onderzoek
- Prioritering/beoordeling onderzoeksprogrammering

Voorstel is om te starten met een klein comité van drie personen:

- Voorzitter Art. 5.1. lid 2 sub e hoofd afdeling Bureau Ontwikkeling en Beheer Staatsbosbeheer regio Oost. Art. is tevens verantwoordelijk voor datacollectie en archivering van alle onderzoek binnen de regio Oost.
- Twee personen die extern worden aangezocht die hun netwerk hebben in de onderzoekswereld, maar zelf geen belang hebben en allebei een andere kant van het onderzoeksspectrum kunnen vertegenwoordigen (Alfa en Beta kant).

Dit driemanschap zal zich richten op bovengesteld doelen en na een jaar tijd evalueren in hoeverre de doelen (deels) worden bereikt (voor zover mogelijk in een jaar tijd) en of deze aanpak constructief en effectief is.

Onderzoeksresultaten die kunnen wijzen op noodzaak van verandering van het management van de Oostvaardersplassen, worden eerst bij Staatsbosbeheer besproken en beoordeeld. Als inderdaad een wijziging in beheer nodig wordt geacht, wordt dit voorgelegd aan de BAC.

Kort verslag bespreking secretaris BAC met management Staatsbosbeheer

Donderdag 11 juli 2011, Lelystad

Aanwezig: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo [redacted] Nick de Snoo en Art. 5.1. lid 2 [redacted]

Na een korte persoonlijke kennismaking tussen Art. 5.1. lid 2 sub [redacted] geeft Art. 5.1. [redacted] een beschouwing over de rol en positie van de BAC. Art. 5.1. [redacted] geeft aan dat een belangrijke rol van de BAC is om Staatsbosbeheer ruggeleuning te geven bij het uitvoeren van de afspraken uit het managementplan en het ICMO 2 advies.

Hierna is er in detail gesproken over de notitie die is opgesteld door Art. 5.1. [redacted] n.a.v. de laatste BAC vergadering van 7 juli jl.

De volgende vervolgspraken zijn gemaakt:

- Nick zal de stakeholders melden dat managementplan status definitief heeft
- Er is afgesproken dat tijdens de BAC in **oktober** de evaluatie van het protocol vroeg-reactief beheer wordt behandeld. Deze behandeling zal bestaan uit:
 - De winterrapportage 2010 aangevuld met de uitgebreide rapportage van het RIZA met details over pathologie, locaties, gender, etc.
 - Verslag van het gesprek over praktijkervaringen met het protocol vroeg-reactief beheer
 Naar aanleiding van de huidige informatie en de nog te verwerken gegevens wordt er door Staatsbosbeheer **geen reden** verwacht om het protocol aan te passen
- Staatsbosbeheer zorgt voor (1) aanvullende kwantitatieve en geografische gegevens (waaronder onderscheid naar kwaliteit beschutting, per diersoort) bij het **beschuttingsplan**, (2), Art. 5.1. [redacted] specificeert de inconsistenties met het MP in het huidige concept (reeds gebeurd) en (3) afstemming met Gerritjan Spek en Jakob Leidekker vóór behandeling in de BAC van 2 september
- Het **monitoringsplan** wordt voor de delen beschutting en protocol vroeg-reactief beheer en andere aspecten inzake welzijn van de grote grazers inhoudelijk voorgelegd op 2 september (delen uit het MP) en zal procesmatig worden uitgewerkt voor de overige monitoringsvragen.
- Staatsbosbeheer zorgt voor een selectie uit het rapport van **watermanagementplan** (pg 17 en 18) dat als integraal onderdeel aan het managementplan kan worden toegevoegd
- Aan de BAC zal door Staatsbosbeheer de expliciete vraag worden voorgelegd dat vertrouwen in de samenstelling van de watercommissie betekent dat zij **in stemmen met het inhoudelijke advies** van de commissie en hier rugdekking aan geven
- Art. 5.1. [redacted] zorgt voor aanscherping van de vraag om aanpassing van het rapport over de **wetenschappelijke coördinatiegroep** (reeds gebeurd). Staatsbosbeheer zorgt voor aanpassing van de notitie.
- Voorgesteld wordt om de afspraak op 13 oktober te beginnen om **7:00** i.p.v. 6:00
- Op 9 september zal de **Staatssecretaris** op uitnodiging van de BAC een bezoek brengen aan het gebied. Er zijn drie mogelijke scenario's denkbaar; klein gezelschap, groot gezelschap zonder en groot gezelschap met pers. Afhankelijk van deze keuze wordt de deelname vanuit de BAC en Staatsbosbeheer vastgesteld. Belangrijk is de uitkomst van het AO Staatsbosbeheer dat de dag ervoor plaats vindt
- Er is gesproken over de wijze van **betrekken bij** en terugkoppelen aan Staatsbosbeheer tijdens de vergadering van de BAC.

Ministerie van Economische Zaken,

Landbouw en Innovatie

Staatsbosbeheer Hoofdkantoor	
Briefnr.	2011-1868
Code	07.812.4
Ontvangen - 2 SEP 2011	
Routing	Datum
C. Kalden	
A.	
c.c.	

> Retouradres Postbus 20401 2500 EK Den Haag

Drs. C.J. Kalden
 Directeur Staatsbosbeheer
 Postbus 1300
 3970 BH DRIEBERGEN-RIJSENBURG
 3970BH1300

Art.
 5.1. lid
 2 sub
 e Woo

**Beheeradviescommissie
 Oostvaardersplassen**

Prins Clauslaan 8
 Den Haag
 Postbus 20401
 2500 EK Den Haag
 www.rijksoverheid.nl/eleni

Contactpersoon

Art. 5.1. lid 2 sub e
 secretaris

T 070 Art. 5.1.
 M 06 lid 2 sub e

Art. 5.1. lid 2 @minlnv.nl

Onze referentie
 BAC-OVP/20110901-1

Datum 1 september 2011

Betreft Bevestiging uitnodiging deelname aan werkbezoek staatssecretaris
 aan het Oostvaardersplangebied

Art. 5.1. lid 2 sub e
 Woo

Art. 5.1. lid 2 sub e
 Woo

Geachte heer Kalden,

Op verzoek van prof. dr. Henk Vaarkamp, voorzitter van de Beheeradviescommissie Oostvaardersplassen, bevestig ik hierbij zijn uitnodiging aan u om deel te nemen aan het werkbezoek van staatssecretaris Bleker van Economische Zaken, Landbouw & Innovatie aan het Oostvaardersplangebied.

De heer Vaarkamp heeft de staatssecretaris uitgenodigd om samen met hem een bezoek aan het Oostvaardersplangebied te brengen. Dit werkbezoek vindt op 9 september plaats en zal beginnen om 13.30 en eindigen om ca. 16.00. Het programma is als volgt:

13.30 – 14.00	Ontvangst in het beheergebouw van het Oostvaardersplangebied (Kitsweg 1, Lelystad) met een broodje; korte inleiding door de heer Vaarkamp; uitleg over het Oostvaardersplangebied door de boswachter
14.00 – 15.30	Rondrit door het Oostvaardersplangebied
15.30 – 16.00	Afsluiting

De staatssecretaris heeft te kennen gegeven het op prijs te stellen als u en mevrouw Burger (directeur-generaal Natuur & Regio, ministerie van EL&I) deelnemen aan dit werkbezoek.

De groep zal begeleid worden door één boswachter van Staatsbosbeheer, de heer [Art. 5.1. lid 2] (portefeuillehoudend beleidsmedewerker, Ministerie van EL&I) en ondergetekende. Er zal geen pers aanwezig zijn.

Met vriendelijke groet,

Art. 5.1. lid 2 sub e Woo

Secretaris Beheeradviescommissie Oostvaardersplassen

Beheeradviescommissie Oostvaardersplassen

Verslag vergadering d.d. 2 september 2011, 09.30-12.30 te Regardz meeting centre De Eenhoorn, Amersfoort

Aanwezig:

Ing. J.R.K. (Jakob) Leidekker, Ir. H.R. (Hendrik) Oosterveld, Ir. W.G. (Wubbo) de Raad, Ing. G.J. (Gerrit Jan) Spek, Prof. dr. H. (Henk) Vaarkamp (voorzitter), **Art. 5.1. lid 2**

(secretaris),

Van 10.30 tot 12.15: Dhr. N. (Nick) de Snoo, **Art. 5.1. lid 2 sub e Woo**

(allen Staatsbosbeheer)

Agenda:

- 1) Verslag BAC-vergadering 7 juli 2011
- 2) Stand van Zaken en samenwerking Beheeradviescommissie - Staatsbosbeheer
- 3) Monitoringsplan
- 4) Beschuttingsplan
- 5) Watermanagementplan
- 6) Wetenschappelijke coördinatiegroep
- 7) Helikoptertellingen
- 8) Vergaderagenda

Notities n.a.v. het gesprek:

De Beheeradviescommissie (BAC) heeft van 09.30 tot 10.30 onderling gesproken over de stand van zaken en de samenwerking met Staatsbosbeheer (SBB) en over de door SBB ter beoordeling voorgelegde stukken. Vervolgens heeft de BAC van 10.30 tot 12.15 diezelfde onderwerpen besproken met de SBB-delegatie. Het laatste kwartier heeft de BAC in onderling overleg vervolgacties vastgesteld.

Bij 1, Verslag

Het verslag van 7 juli wordt met enkele tekstuele wijzigingen vastgesteld. Alleen het actiepunt 'Opvragen overzicht commissies' door de secretaris staat nog open.

Bij 2, Stand van Zaken en samenwerking BAC-SBB

De BAC heeft sterke aanwijzingen dat het Managementplan Oostvaardersplassengebied 2011-2015 nog niet de leidraad voor het beheer in de OVP is die het zou moeten zijn. De BAC legt nogmaals aan de SBB -delegatie uit waarom zij daar veel belang aan hecht: Het managementplan is de praktische uitwerking van de beleidslijn van staatssecretaris Bleker, gebaseerd op het ICMO2-adviesrapport. Het Managementplan is enerzijds de praktijkhandleiding voor een consistent en ICMO2-proof dagelijks beheer van het Oostvaardersplassengebied en is anderzijds het toetsingskader voor de Beheeradviescommissie.

De monitoring en registratie van de omgevingscores – als onderdeel van het in het Managementplan opgenomen *Protocol Vroegreactief Beheer* – heeft niet plaatsgevonden. De in het Managementplan beschreven monitoring van de hoeveelheid en de kwaliteit van de beschutting in het Oostvaardersplassengebied heeft nog niet plaatsgevonden. De in het Managementplan beschreven monitoring van het gebruik van de beschutting door de grote grazers heeft ook nog niet plaatsgevonden. Desgevraagd bevestigt de SBB-delegatie deze vermoedens van de BAC, waarbij SBB als reden opgaf dat men in de veronderstelling verkeerde dat de betreffende delen van het MP nog niet waren goedgekeurd door de BAC.

Met opmerkingen [L1]:

Toegevoegd n.a.v. feedback. Let wel: het Managementplan was al wel goedgekeurd, dus deze veronderstelling van SBB was onterecht.

De BAC bespreekt haar bevindingen met de SBB-delegatie: De beheerpraktijk in de OVP is in de winterperiode 2010/2011 naar tevredenheid van de BAC verlopen. In dat licht concludeert de BAC dat het kortetermijnbeheer in de OVP goed gaat. Tegelijkertijd constateert de BAC dat het middellange- en langetermijnbeheer in de OVP te wensen over laat. Daarbij ziet de BAC het kortetermijnbeheer vooral als het uitvoeren en gaat het middellange- en langetermijnbeheer als het plannen, monitoren en herplannen van het beheer. De koppeling tussen de planning en de uitvoering in de OVP moet beter. Monitoring en rapportage zijn essentieel om te komen tot een duurzaam beheer dat kan inspelen en zelfs anticiperen op veranderende omstandigheden. Op basis van de monitoring en rapportages ontstaat ook meer wisselwerking tussen planning en uitvoer, waarmee bij de uitvoerders meer draagkracht voor de planning verkregen wordt.

De BAC biedt SBB de helpende hand bij het bijtrekken van het middellange- en langetermijnbeheer. De BAC-secretaris is daartoe de *postiljon d'amour*. Deze rol van de BAC-secretaris wordt geïntensiveerd. De BAC adviseert SBB ook meer gebruik te maken van de expertise van commissieleden. De BAC-secretaris coördineert daarin.

De BAC benadrukt dat zij het beste voor heeft met SBB en dat zij zich beseft dat een stevige koerswijziging in een grote organisatie niet overnacht plaatsvindt. De BAC benadrukt het belang van goede communicatie in de samenwerking tussen BAC en SBB. Ook de gezamenlijke voorbereiding van door de BAC te beoordelen stukken kan beter. De BAC-secretaris zal de door de BAC te beoordelen stukken inhoudelijk voortoetsen en voorzien van een begeleidende notitie waarin o.a. de knel- en beslispunten worden uitgewerkt.

Bij 3, Monitoringsplan

De BAC gaat akkoord met het voorgelegde monitoringsplan en adviseert SBB om:

- het monitoringsjaar gelijk te laten lopen met de seizoenen in Nederland, te weten van 1 april t/m 31 maart,
- binnen een maand na de winterperiode de jaarrapportage op te leveren,
- zo spoedig mogelijk een schema op te stellen van de werkprocessen die zullen (moeten) gaan plaatsvinden om dit monitoringsplan in de praktijk te brengen,
- de monitoring vóór het begin van de winterperiode 2011/2012 in gang te zetten.

Bij 4, Beschuttingsplan

De BAC gaat akkoord met het voorgelegde beschuttingsplan en adviseert Staatsbosbeheer om:

- duidelijk te maken wat de doelstellingen zijn, o.a. hoeveel beschutting van welke soort er voor welke grote grazers beoogd wordt,
- de voorliggende plantenlijst te vervangen door de oorspronkelijke plantenlijst (versie 7 juli, met o.a. inlandse Eik, Haagbeuk en Zwarte Els),
- goed te monitoren of de maatregel ook leidt tot struiken en bomen die de hoefdierdruk weten te doorstaan

Bij 5, Watermanagementplan

De BAC neemt kennis van de overwegingen van de Themacommissie Watermanagement en gaat akkoord met het door SBB voorgestelde stappenplan. De BAC wil voor de beoordeling van het uiteindelijke, nieuwe watermanagement graag een indicatie hebben van de gevolgen voor de grote grazers.

Naar aanleiding van een vraag van de Staatssecretaris van EL&I adviseert de BAC aan SBB om de uitstroom van stikstof en fosfaat in het oppervlaktewater van Flevoland te (laten) monitoren. Voor meer details zal de BAC de brief die zij daarover naar staatssecretaris Bleker stuurde naar SBB doorsturen.

Met opmerkingen

Vraag van

Voor deze versie of voor een toekomstige versie? Nu al = beter onderbouwd plan, maar ook weer vertraging
Later = op basis van ervaringen, realistischer.
NB: een tekort aan geschikte beschutting zal ook blijken uit hogere afschotcijfers?

Wacht nog op antwoord van de BAC-leden.

Met opmerkingen

wordt er in het Watermanagementplan iets gezegd over vergroten heterogeniteit in het droge deel? Is optionele maatregel in relatie tot beschuttingsmaatregelen zie MP blz 10!

Niet expliciet. Er is ook nog geen definitief Watermanagementplan, alleen een advies van de Themagroep en een stappenplan van SBB. Het definitieve Watermanagementplan wordt t.z.t. ter beoordeling aan de BAC voorgelegd. Ik zal SBB nu al wijzen op de betreffende passage in het Managementplan.

Bij 6, Wetenschappelijke Coördinatiegroep

De BAC gaat akkoord met het ingediende voorstel.

Bij 7, Helikoptertellingen

De Koninklijke Luchtmacht zal in samenwerking met Staatsbosbeheer in de laatste week van Oktober de helikoptertellingen van de grote grazers uitvoeren. Staatsbosbeheer zal voordien enkele BAC-leden raadplegen over de praktische uitvoering. De BAC-secretaris is daarbij contactpersoon.

De BAC adviseert Staatsbosbeheer vooraf een zorgvuldige definitie van 'verstoring tijdens de tellingen' op te stellen.

Staatsbosbeheer zal in de BAC-vergadering van 13 oktober rapporteren over de stand van zaken m.b.t. de helikoptertellingen in het voorjaar.

Bij 8, Vergaderagenda

De BAC-vergadering in het Oostvaardersplassengebied van donderdag 13 oktober zal beginnen om 07.00 in plaats van 06.00 en duren tot ca 11.00 (inclusief ontbijt, beginnend met rondleiding). Commissielid Spek kan tot 09.00 aanwezig zijn.

Actiepunten:

Wat	Wie	Wanneer
Opvragen hernieuwd overzicht commissies	Secretaris	Week 37
Doorsturen aanvullend antwoord mineralenvraag naar SBB	Secretaris	met adviesbrief n.a.v. 9 sept.
Adviesbrief n.a.v. BAC-vergadering 2 sept. naar SBB	Voorzitter + secretaris	Week 38

Cover tbv Vergadering Beheer Advies Commissie Oostvaardersplassen 2-9-2011

Algemene stand van zaken

Aan: **Beheeradvies Commissie Oostvaardersplassen**

t.b.v. vergadering 2 september 2011.

Van: **Staatsbosbeheer**. Opsteller: **Art. 5.1. lid 2** (Programmamanager Oostvaardersland).

Aanleiding: regulier

Status: ter informatie

Korte inhoud:

- Op woensdag 7 september is het eerstvolgende stakeholderoverleg. Op de agenda staan onder meer het bespreken het vastgestelde managementplan en het terreinbezoek
- Na een zeer droog en warm voorjaar is er sprake geweest van een natte en koude zomer. De omstandigheden hebben per saldo tot gevolg gehad dat er met name minder vegetatieve massa gegroeid is dan andere zomers. Dit kan gevolgen hebben voor de beschikbare hoeveelheid voedsel en beschutting in het gebied en zal nauwlettend worden gevolgd.
- Er zal worden gestart met de opnamen van de geplande bioscoopfilm. In september zal worden gestart met de opnames door EMS FILMS. Er zal gedurende twee seizoenen gefilmd gaan worden, waarbij de filmploeg een frequente gast in het gebied zal zijn. Nadere details worden op dit moment uitgewerkt.
- Het programma "Kids for Animals" dat wordt uitgezonden op Nickelodeon zal een gehele aflevering wijden aan de Oostvaardersplassen. Kids for Animals is de jeugdclub van de Dierenbescherming.
- Dit najaar zullen er voor het eerst ook bronstexcursies worden gegeven vanaf de Oostvaarders aan de Almeerse kant van de Oostvaardersplassen.
- De diercondities zijn op dit moment uitstekend.
- De (video)blogs van **Art. 5.1. lid 2 sub e Woo** worden goed bezocht. Respectievelijk 11.000 bezoekers in drie maanden en 34.000 bezoekers in de eerste helft van 2011.

Monitoring

Aan: Beheeradvies Commissie Oostvaardersplassen

t.b.v. vergadering 2 september 2011.

Van: Staatsbosbeheer. Opgesteld door **Art. 5.1. lid 2 sub b** (programmamanager Oostvaardersland) en **Art. 5.1. lid 2 sub e** (Rijkswaterstaat).

Aanleiding: Uitvloeisel ICMO2

Status: ter beoordeling

Vraag aan BAC:

- Herkent de BAC de doelstellingen uit ICMO2 en het managementplan voldoende in voorgesteld monitoringsplan?
- Stemt de BAC in met voorstel voor deze aanpassing in bijlage 4 van het managementplan, in de wetenschap dat het monitoringsplan nog verder aangevuld zal worden?

Korte inhoud:

In bijlage 4 van het managementplan is een voorstel voor monitoring opgenomen. De monitoring is voor de onderdelen welzijn grote grazers en het beschuttingsplan reeds gedetailleerd uitgewerkt. Er is echter nog onvoldoende sprake van een integraal monitoringsplan. De bestaande uitwerkingen zijn in het huidige voorstel verder geïntegreerd. Hiervoor worden een aantal voorstellen gedaan die in bijlage 4 geel gearceerd zijn aangegeven.

Veel van deze gegevens (o.a. conditie, tellingen, afschot,) worden reeds verzameld, maar nog niet in de gewenste samenhang, vorm en volledigheid. Na instemming met dit monitoringsplan zal Staatsbosbeheer per omgaande een werkinstructie monitoring opstellen voor de praktische uitvoering.

De nog niet uitgewerkte onderdelen voor monitoring van vogels en vegetatie zullen door een interne werkgroep in september integraal worden opgepakt. Hierbij wordt ook nadrukkelijk de integratie gezocht met monitoring voor Natura2000, het subsidiestelsel Natuur en Landschap en mogelijk andere doelen. Dit zal leiden tot een aanvulling op bijlage 4 die op 13 oktober wederom aan de BAC zal worden voorgelegd.

Bijlage 4: Monitoring

Aanvullingen en wijzigingen op versie van 13 mei 2011

A. Grote herbivoren (huidige titel wijzigen van populatie grote grazers in grote herbivoren, omdat het niet alleen om de populatie gaat maar ook om terreingebruik en conditie).

A1. Tellingen van de populatie grote herbivoren

Tekst van managementplan kan blijven staan.

Vanaf 1996 tot 2010 zijn de totale aantallen van de populaties grote grazers berekend op basis van de getelde geboren dieren en gestorven dieren; controletellingen van de totale populaties werden niet uitgevoerd. Wekelijks werd het aantal geboren kalveren/veulens geteld en dagelijks werd de sterfte bijgehouden. Het totaal aantal dieren werd jaarlijks op 1 januari vastgesteld. Er hebben 2 incidentele tellingen plaatsgevonden in 2005 van runderen en van edelherten. Deze tellingen vonden in de zomer plaats en werden uitgevoerd door meerdere mensen verspreid in de randzone. Hierbij werd onderscheid gemaakt in mannelijke en vrouwelijke dieren van 1 jaar en ouder en kalveren (Beheer evaluatie 1995 -2006 RWS). In de zomer van 2010 zijn de populaties weer met behulp van drie externe partijen in het veld geteld, omdat er bij diverse partijen twijfels waren gerezen over de juistheid van de aantallen die door Staatsbosbeheer werden gehanteerd. Uit deze tellingen kwam onderstaand beeld naar voren (afgerond op tientallen) van de aanwezige aantallen hoefdieren **zomer 2010**

- 1090 Konikpaarden (inclusief veulens, telling Van Dierendonck);
- 320 Heckrunderen (telling Art 5.1 lid 2 Dekker)
- 2200 - 2800 edelherten (inclusief kalveren 2010, telling IPC Groene Ruimte);
- 30-40 reeën (vooral in de rietzone langs de Knardijk; telling Staatsbosbeheer).

Deze tellingen gaven aan dat er vooral bij runderen en edelherten een groot verschil was ontstaan tussen berekende en getelde aantallen dieren (rond minder geteld dan berekend en edelhert meer geteld dan berekend). Uit een voorlopige analyse van de runderen is gebleken dat de betrouwbaarheid van de berekende data tot nu toe wel voldoende was voor het analyseren van trends in de populatieontwikkeling maar niet voor het management. Hoewel de trends gemiddeld hetzelfde blijven (afname, toename of stabiel), zijn er natuurlijk verschillen die voor het beleid en de besluitvorming van belang kunnen zijn. Daarnaast zijn absolute aantallen van belang om iets te kunnen zeggen over populatiedichtheden en dat dan weer in relatie tot bijv. vegetatieontwikkeling en aantallen vogels. Daarvoor zijn zo nauwkeurig mogelijk getallen nodig.

In overeenstemming met de ICMO2 aanbevelingen zal Staatsbosbeheer vanaf 2011 tellingen vanuit de lucht doorvoeren. ICMO2 heeft hiervoor het gebruik van een helikopter aanbevolen. De helikopter mag hierbij niet lager vliegen dan 100 tot 200 meter boven het grondoppervlak wat tot een minimale verstoring van vogels en andere dieren zal leiden. Een overzicht over de voor- en nadelen van deze methode in vergelijking met andere methodes is te vinden in bijvoorbeeld Mayle and Staines, 1998; Daniels 2006; Putman et al, 2011; Morellet et al, 2011.

De vraag naar een mogelijke verstoring van (broed)vogels door deze helikoptertelling is door ICMO2 wel besproken, maar in het ICMO2-rapport niet specifiek behandeld. Ernstige verstoring van (broed)vogels door de helikoptertelling is echter niet te verwachten volgens de (beperkte) wetenschappelijke publicaties, die hierover uitspraken doen. Maar dit zal tijdens de helikoptervluchten nauwgezet worden gevolgd ook omdat we hier te maken hebben met een N2000 gebied.

Gezien het grote belang van een betrouwbare basistelling van de grote grazers voor het toekomstige managementbeleid zijn de helikoptertellingen essentieel. Omdat het uitvoeren van helikoptertellingen een nauwkeurige afstemming met de

Natuurbeschermingswet en de Flora en Faunawet vraagt zal hier intensieve afstemming over plaatsvinden met provincie en EL&I. Vergunning aanvraag zal projectmatig plaatsvinden. Een procesaanpak om te komen tot helikoptertellingen conform het ICMO2-advies wordt apart beschreven is voorgelegd aan de Beheeradviescommissie.

Om de nauwkeurigheid van de tellingen te kunnen beoordelen zal conform ICMO2 advies met een drievoudige telling door onafhankelijke personen (blind voor ieders resultaten) gestart worden, bijvoorbeeld op drie opeenvolgende dagen. Deze drievoudige telling maakt een betrouwbare schatting van de variatie tussen tellingen, en dus statistiek, mogelijk. Op basis hiervan zal het monitoringsprotocol vastgelegd kunnen worden. Het nieuwe protocol zal ook een inschatting van variatie/afwijkingen omvatten.

Als een *proof-of-principle* zijn er in januari en februari 2011 tijdens een drietal vluchten gebiedsdekkend foto's gemaakt. De resultaten hiervan zullen nader geanalyseerd en vergeleken worden met de resultaten van de te houden helikoptertellingen. In deze analyse zullen in elk geval de volgende punten meegenomen worden in de verschillende landschapstypen:

- Op de open vlakte, de *grasweide*: *nauwkeurigheid*. *Aandachtspunt zijn dieren die van raai wisselen dus op twee foto's staan, of daardoor op beide ontbreken.*
- *In het moeras: is er geen uitspraak mogelijk omdat er geen referentie met de werkelijkheid(check) mogelijk is.*
- *In het bos: je ziet de dieren niet, wat mogelijk te verhelpen is door tijdens het vanuit de lucht fotograferen in het bos de dieren te tellen en te "bewaken" of er dieren in en uit het bos de open vlakte op lopen.*

Tellingen zullen 2 keer per jaar worden uitgevoerd aan het einde van de winter (maart, voor begin van het broedseizoen) en in het najaar (oktober) om een onafhankelijke telling van geboorte en sterfte te verkrijgen. Deze tijdstippen liggen buiten het officiële vogelbroedseizoen en beperken derhalve verstoring. Monitoring, anders dan broedvogelmonitoring, in andere Natura 2000 arealen vindt eveneens buiten het broedseizoen plaats.

Naast directe tellingen vanuit de helikopter door goed getrainde personen zullen ook digitale opnames of, indien nodig, infrarood opnames, gemaakt worden voor latere analyse. Alle opnames en directe tellingen worden op een kaart gemarkeerd. Omdat de dierpopulatie in bosgebieden niet altijd betrouwbaar op basis van deze opnames geteld kan worden en ook geslacht en leeftijd van de dieren soms moeilijk te bepalen is, zullen aanvullend op deze tellingen vanuit de lucht ook grondtellingen worden doorgevoerd. Deze grondtellingen zullen meer gedetailleerde informatie opleveren m.b.t. de conditie van de populatie en het specifieke terreingebruik (zie Bijlage 3B). De luchttellingen zullen alleen gebruikt worden om de aantallen dieren (van de verschillende soorten) vast te stellen.

A2. Terreingebruik grote herbivoren (en ganzen)

(hier huidige tekst managementplan weghalen en tekst van beschuttingsplan invoegen; zie hieronder)

Inleiding

De monitoring van het terreingebruik gebeurt als sinds 1984 na de introductie van de Heckrunderen en Konikpaarden. In 1992 zijn ook de Edelherten in de monitoring meegenomen. Naast de grote herbivoren werden ook andere diersoorten in de tellingen meegenomen. Met name gegevens over het terreingebruik van herbivore watervogels zoals ganzen, leveren belangrijke informatie over de interactie tussen de grote en kleine herbivoren en de effecten op vegetatie en andere diersoorten. Vanwege dit belang worden in dit onderdeel ook de ganzen integraal meegenomen.

Doel

Het verkrijgen van inzicht in de verspreiding van Heckrund, Konikpaard, Edelhert, Grauwe gans, Brandgans en Kolgans over het terrein en de vegetatiestructuurtypen, op basis waarvan:

- Voorkeur voor bepaalde delen van het gebied, vegetatiestructuurtypen/habitattypen en **beschuttinglocaties** bepaald kan worden en inzicht verkregen kan worden in o.a. de relatie terreingebruik-vegetatie, terreingebruik-weer;
- Verspreiding van de graasdruk, en graasdruk per vegetatiestructuurtype/habitattypen bepaald kan worden en inzicht verkregen kan worden in de relatie tussen terreingebruik en vegetatieontwikkeling;
- Overlap in terreingebruik tussen de verschillende herbivoren bepaald kan worden en inzicht verkregen kan worden in concurrentie/facilitatie tussen de verschillende herbivoren;
- Inzicht in de mate van seksuele segregatie verkregen kan worden en waar voorkeuren van mannelijke en vrouwelijke dieren liggen. Combinatie met andere gegevens (bijv. vegetatie, voedselaanbod, conditie) kan vervolgens inzicht geven in de voor- of nadelen van seksuele segregatie en het belang ervan voor de populatie.

Methode

Het terreingebruik wordt bepaald door eenmaal per week in een auto een telling uit te voeren langs een vaste route (Fig. 1) in de randzone en de aangetakte bossen. Tijdens een telling worden zoveel mogelijk dieren op een bepaalde locatie gescoord. Omdat graasactiviteiten voornamelijk in de ochtend en eind van de middag plaatsvinden waarbij er een verschil kan zijn in het terreingebruik, dienen de tellingen de ene week in de ochtend te gebeuren en de andere week aan het eind van de dag zodat een goed gemiddeld beeld verkregen wordt.

Ten behoeve van het bepalen van de locatie is het gebied in denkbeeldige vakken van ca. 250x250m ingedeeld die ieder een eigen nummer hebben, overeenkomend met de kavelnummers waar ze in liggen (Bijlage A). Voor het Fluitbos is de vakindeling afgestemd op de indeling in plantvakken (Bijlage A). Dit betekent dus dat per vak bepaald wordt hoeveel dieren daarin aanwezig zijn. Bij Heckrund, Konikpaard en Edelhert wordt dit gedaan door de dieren zoveel mogelijk daadwerkelijk per vak te tellen. Bij grote hoeveelheden ganzen kunnen de aantallen per vak worden geschat.

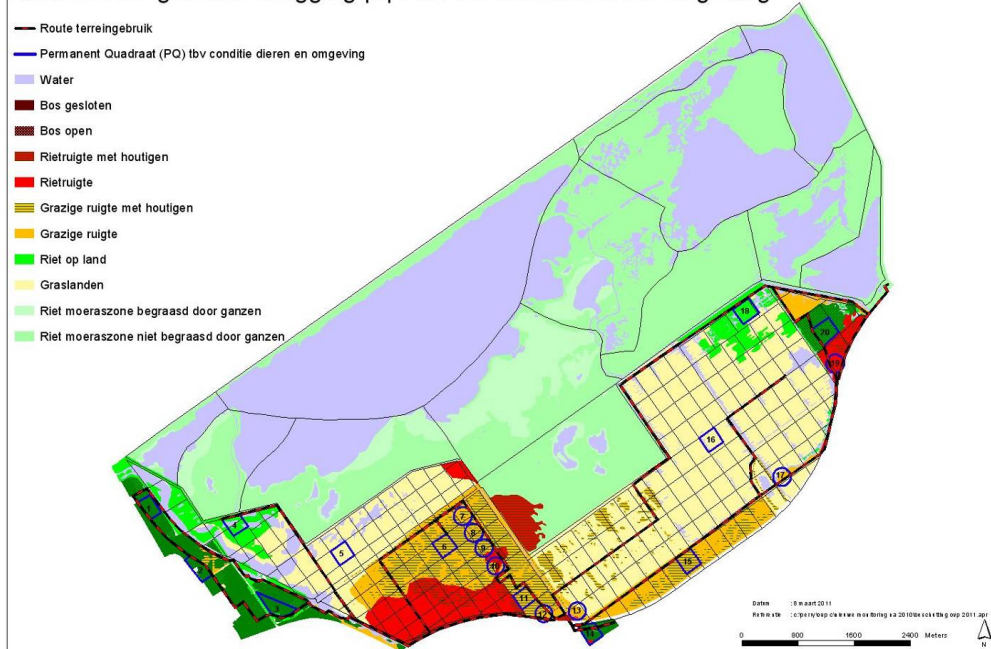
Bij Heckrunders en Edelherten wordt onderscheid gemaakt in mannelijke en vrouwelijke dieren, bij Konikpaarden niet. Bij Heckrunders en Edelherten worden alleen mannelijke dieren van 2 jaar en ouder apart gescoord omdat de kalveren en jaarlingen nog bij de moederdieren lopen. Bij de ganzen wordt alleen onderscheid gemaakt in soort.

Er wordt geen onderscheid gemaakt in de activiteiten/gedrag van de dieren. Deze waarnemingen (puntwaarneming met te lage frequentie) zijn niet geschikt om hier inzicht in te krijgen. Er wordt ook geen onderscheid gemaakt in leeftijdscategorieën omdat dit niet goed is te doen bij dieren die op afstand worden waargenomen waardoor uiteindelijk geen goed beeld wordt verkregen van eventuele verschillen tussen leeftijdscategorieën met betrekking tot het terreingebruik.

Het is vrijwel onmogelijk om het hele gebied in zijn totaliteit te bezoeken. Vooral in de gebieden met hoger opgaande vegetatie zal een deel niet gezien worden. De route is zo gekozen dat in ieder geval alle open graslanden bezocht worden en overzien kunnen worden. Daarnaast wordt een groot deel van de minder overzichtelijke gebieden bezocht. Naderhand kan bepaald worden hoeveel dieren er tijdens een ronde niet zijn gezien. Deze niet waargenomen dieren zullen in de meer gesloten gebieden met hoogopgaande vegetatie aanwezig zijn, omdat op de graslanden alle dieren die daar zijn, ook zullen worden waargenomen. Op basis van de aantallen die in de vegetatiestructuurtypen in overzichtelijke gebieden wel zijn gezien, kan een schatting worden gemaakt voor de aantallen dieren in het totale oppervlak van dat bepaalde vegetatiestructuurtype.

Het bepalen van het gebruik van bepaalde vegetatiestructuurtypen gebeurt niet tijdens de waarnemingen. De waarnemers hoeven dus niet te scoren op vegetatiestructuurtypen, maar alleen op aantallen dieren in een vak. Het koppelen aan de vegetatie gebeurt achteraf tijdens de uitwerking van de gegevens. Om te bepalen in welk vegetatiestructuurtype de dieren voorkomen, wordt op basis van de vegetatiekaarten en veldbezoeken per vak een vegetatiestructuurtype toegekend dat in het betreffende jaar dominant in dat vak voorkomt. Op basis hiervan en de aantallen dieren per vak kan een koppeling tussen terreingebruik en vegetatie gemaakt worden. Omdat in het Fluitbos de vakindeling is afgestemd op de plantvakken kan daar tevens een relatie tussen terreingebruik en boomsoorten gemaakt worden.

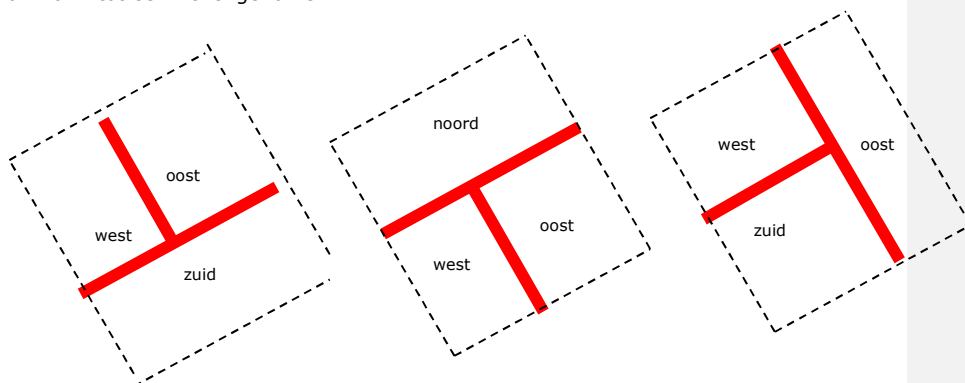
Route terreingebruik en ligging pq's tbv conditie dieren en omgeving

Figuur 1 Route terreingebruik en ligging pq's tbv conditie dieren en omgeving

In de route zijn ook de zogenaamde permanente quadraten (pq's) opgenomen die gebruikt worden ten behoeve van het bepalen van de conditie van de grote grazers en de omgeving. Door deze bij het vastleggen van het terreingebruik op te nemen, kan bepaald worden hoe deze pq's worden gebruikt door de dieren in relatie tot de rest van het gebied. Voor het scoren van dieren bij bestaande en nieuw aangelegde richels, dient genoteerd te worden aan welke zijde van de richel de dieren zich bevinden en of ze zich in de directe omgeving (binnen beschutting) bevinden of niet (figuur 2). Dit moet gebeuren omdat anders niet kan worden vastgesteld of de dieren de richels daadwerkelijk als beschutting gebruiken. In onderstaande figuur is aangegeven dat dieren die zich binnen de onderbroken lijnen bevinden, zich in de directe beschutting bevinden. Daarbuiten is het effect van de richel minder. Tijdens de waarneming wordt dan het nummer van de richel genoteerd, de locatie tov de richel en of ze zich binnen of

buiten de invloedssfeer van de richel bevinden. Als grens wordt voorlopig een afstand van 20 m tot een richel genomen.

Figuur 2. Schematische voorstelling richel en vakken waar dieren gescoord worden.

De telling dient door twee mensen in een auto te worden uitgevoerd, waarbij één de dieren per vak telt en de ander de gegevens direct in de digitale boswachter invoert waarna de gegevens na de telling direct ook in het digitale archief van Staatsbosbeheer kunnen worden ingevoerd. De volgende gegevens dienen verzameld te worden:

- Datum;
- Tijd aanvang route;
- Tijd einde route;
- Waarnemers;
- Weer:
 - Temperatuur;
 - Windkracht;
 - Windrichting;
 - Neerslag (geen, motregen, regen, hagel, sneeuw);
 - Bewolking (geen, 50%, 100%);
 - Zicht (bij mist) (<100m, 500 m (breedte kavel), 1000m (lengte kavel), >1000m);
- Vaknr of nummer pq
- Aantal runderen, paarden, edelherten, grauwe ganzen, brandganzen of kolganzen per vak of pq, waarbij bij runderen en edelherten tevens onderscheid wordt gemaakt tussen mannelijke (2 jaar en ouder) en vrouwelijke dieren (inclusief mannelijk kalf en jaarling)
- Eventuele opmerkingen die van belang kunnen zijn bij de interpretatie van de gegevens (bijvoorbeeld verstoring door bezoekers of overvliegende toestellen).

heeft opmaak toegepast: Nederlands (standaard)

heeft opmaak toegepast: Nederlands (standaard)

Resultaten

Op basis van de terreingebruikgegevens kunnen de volgende resultaten gepresenteerd worden:

- Relatieve verdeling van de dieren over het gebied, vegetatiestructuurtypen en beschuttingslocaties. Op basis hiervan kunnen ook voorkeuren voor bepaalde terreindelen, vegetatiestructuurtypen of beschuttingslocaties worden aangegeven. Dit levert inzicht in het belang van bepaalde terreindelen, vegetatiestructuurtypen of beschuttingslocaties voor de dieren.

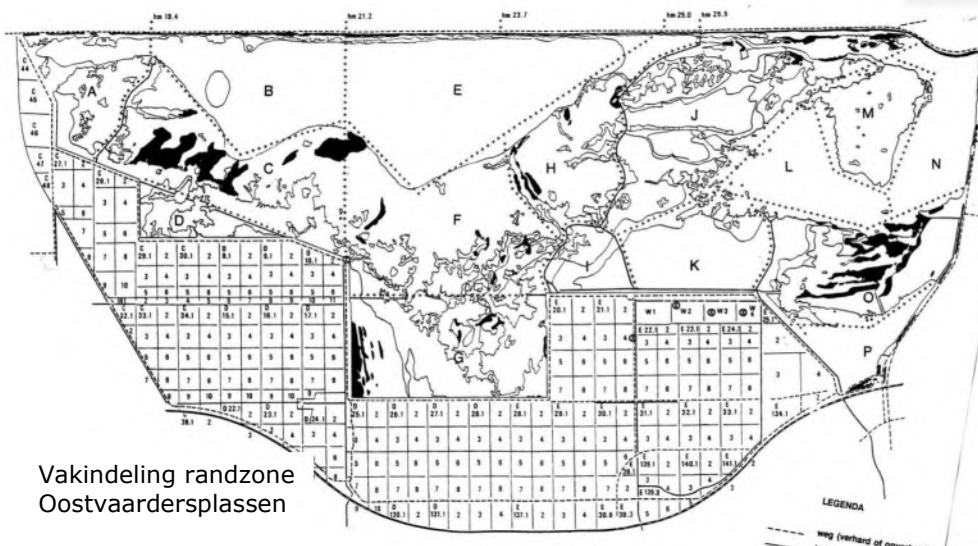
- Absolute verdeling van het aantal dieren over het gebied, vegetatiestructuurtypen en beschuttingslocaties. Op basis hiervan kan de dierdichtheid op bepaalde terreindelen, vegetatiestructuurtypen of beschuttingslocaties worden bepaald. Deze gegevens kunnen gekoppeld worden aan de vegetatie om te zien hoe begrazing en vegetatieontwikkeling aan elkaar gekoppeld zijn in dit systeem.
- Overlap in terreingebruik of vegetatiegebruik. Op basis hiervan kan bepaald worden of de dieren op hetzelfde moment gebruik maken van dezelfde delen van het terrein en dus ook dezelfde vegetatie of dat ze gebruik maken van dezelfde vegetatiestructuurtypen, maar op andere momenten of dat er grote verschillen zijn in het gebruik van het terrein en vegetatie en of dit afhankelijk is van seizoen. Deze informatie kan gebruikt worden bij het bepalen of en wanneer er sprake is van facilitatie of concurrentie.

Rapportage en archivering data

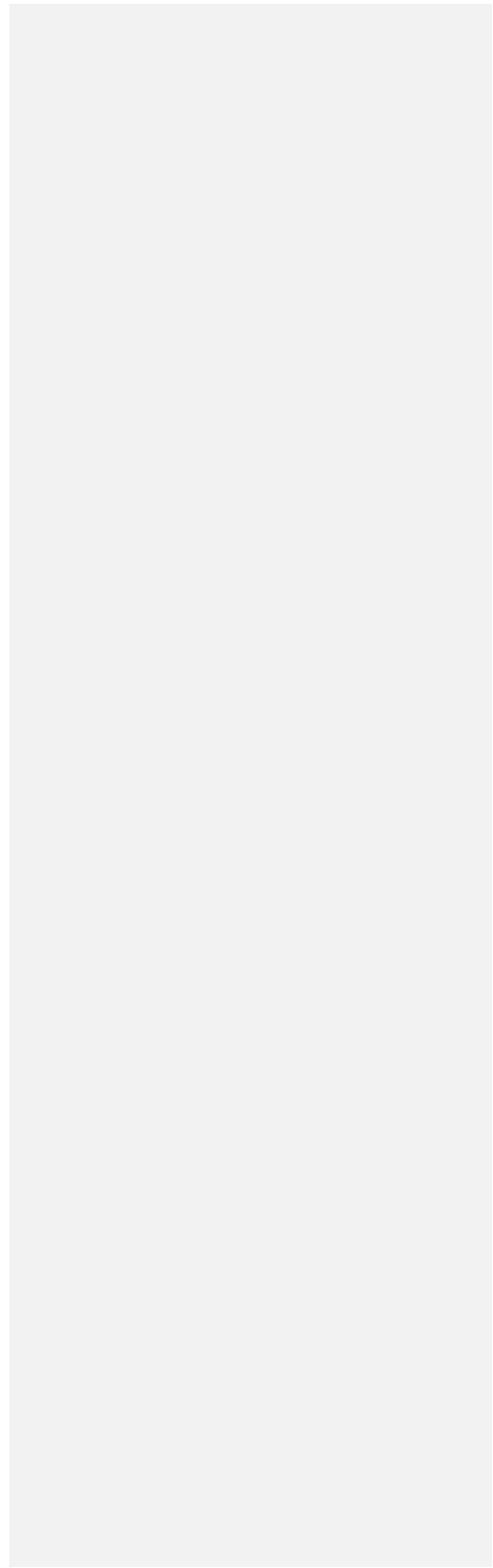
De resultaten worden naast het gebruik in het dagelijkse beheer jaarlijks verwerkt in de jaarrapportage monitoring Oostvaardersplassen. Het monitoringsjaar loopt van 1 januari tot 1 januari. In de jaarrapportage worden in verband met de tijd alleen de relatieve verdeling van de dieren over de vegetatiestructuurtypen en beschuttingslocaties en de dierdichtheden per vegetatiestructuurtype gepresenteerd. De andere resultaten zullen worden uitgewerkt tijdens evaluaties die over meerdere jaren gaan omdat meestal meer jaren nodig zijn om trends te kunnen ontdekken.

De gegevens worden in het veld direct in de digitale boswachter van Staatsbosbeheer ingevoerd, waarna ze na de telling gecontroleerd worden en in het digitale archief van Staatsbosbeheer worden geplaatst.

Bijlage A. Nummering vakken randzone Oostvaardersplassen en Fluitbos ten behoeve bepaling locatie dieren in het terrein voor het vastleggen van het terreingebruik.

Vakindeling randzone Oostvaardersplassen

A3. De volgende gegevens dienen verzameld te worden:

Dit deel komt te vervallen, want dat staat al in het bovenstaande.

A4. Rapportage en archivering

Dit deel komt te vervallen, want dat staat al in het bovenstaande.

A3. Conditie grote herbivoren en omgeving

Doel

Het verkrijgen van inzicht in het verloop van de gemiddelde conditie van Heckrund, Konikpaard en Edelhert gedurende het jaar en de frequentieverdeling van het aantal individuen over de conditiescores gedurende het jaar (hoeveel dieren (%) hebben een conditie van bijvoorbeeld 1). Hierbij wordt een onderscheid gemaakt in sexe en leeftijd, zodat tevens inzicht ontstaat in op welke groepen de effecten van de omgeving op de conditie van de dieren groter of kleiner zijn.

Daarnaast is het doel het verkrijgen van inzicht in de omgevingscondities (weer, voedselaanbod, beschutting) en het verloop daarvan van bepaalde vegetatiestructuurtypen/habitattypen waar de dieren zich in bevinden.

Combinatie van deze gegevens met terreingebruik, populatiedynamica, microklimaat, etc kan inzicht geven in het belang van omgevingscondities op de conditie en welzijn van de dieren (individueel) en de populaties.

Methode

Om een goede steekproef te kunnen nemen van de populaties Heckrunderen, Konikpaarden en Edelherthen wordt in het gebied een 12-tal zogenaamde permanente quadraten (pq's) uitgezet (zie vierkante pq's in figuur 1) van ca 250x250m, conform de vakindeling voor het vastleggen van het terreingebruik van de grote grazers. In de bosgebieden wordt hiervan afgeweken en is de begrenzing van het vak gekoppeld aan een plantvak omdat anders het vak niet is terug te vinden. Deze pq's liggen in verschillende vegetatiestructuurtypen met ieder hun eigen omgevingscondities. Daarnaast is een achttal pq's uitgezet rond bestaande (ronde pq's nr 13, 19) of nieuw aangelegde richels (ronde pq's nr 7-10, 12, 17) om het effect van richels te kunnen evalueren.

Tijdens een waarneming worden alle pq's (vierkante en ronde) bezocht en wordt van alle dieren die zich in een pq bevinden de conditie gescoord. Hierbij wordt voor runderen en paarden de indeling in 9 klassen gehanteerd zoals ook in de periode 1991-2010 en voor de Edelherthen een indeling in 5 klassen (zie protocol 'Vroeg Reactief Beheer'). Per soort wordt een onderscheid gemaakt in sexe en leeftijd (zie tabel 1). De indeling in 9 conditieklassen kan worden omgezet naar 5 klassen (tabel 2) zodat de gegevens kunnen worden gebruikt voor de interactie dierconditie – omgevingsconditie (tabel 3).

Hoewel de aanname is dat er tijdens de waarnemingen voldoende dieren worden gescoord in de pq's, kan het toch voorkomen dat er zeer weinig of geen dieren worden aangetroffen. Daarom is aangegeven dat er een minimum aantal dieren per groep gescoord moet worden om een goed gemiddeld beeld van de conditie te krijgen (tabel 1). Indien er dus onvoldoende dieren in de pq's aanwezig zijn, dienen ook dieren buiten de pq's gescoord te worden. Hierbij dient dan genoteerd te worden in welke pq's er te weinig dieren aanwezig waren en op welke locaties de aanvullende dieren zijn gescoord.

Van iedere pq worden tevens de omgevingscondities gescoord zoals voedselaanbod, beschutting, wind, temperatuur en neerslag (tabel 4).

Tabel 1 Indeling groepen conditiescores grote grazers

soort	sexe	Leeftijdscategorie per sexe	Minimum aantal dieren per groep
Heckrund	Stier	1 jaar	10
	Koe	2 jaar	10
		3-6 jaar	10
		>6jaar	10
Konikpaard	Hengst	1 jaar	15
	Merrie	2-5 jaar	15
		>5 jaar	15
Edelhert	Hert	1 jaar	20
	Hinde	>1 jaar	20

heeft opmaak toegepast: Nederlands (standaard)

heeft opmaak toegepast: Nederlands (standaard)

Tabel 2 Vertaling indeling conditie in 9 klassen naar een indeling in 5 klassen

Indeling conditie in 9 klassen	Indeling conditie in 5 klassen
1	1
2	
3	2
4	
5	3
6	
7	4
8	
9	5

heeft opmaak toegepast: Nederlands (standaard)

Tabel 3 Interactie dierconditie - omgevingsconditie

	Omgevingsconditie (totaal/5)							
	>2	>3	>4	>5	>6	>7	>8	8
Dierconditie (slecht)								(goed)
5.00 (goed)								
4.00								
3.00	X	X	X	X				
2.00	X	X	X	X	X	X	X	
1.00 (slecht)	X	X	X	X	X	X	X	X

heeft opmaak toegepast: Nederlands (standaard)

X = afschot.

*dierconditie (schaal 1-5) omvat de lichamelijke conditie plus gedrag.

Bron: Managementplan Oostvaardersplassengebied

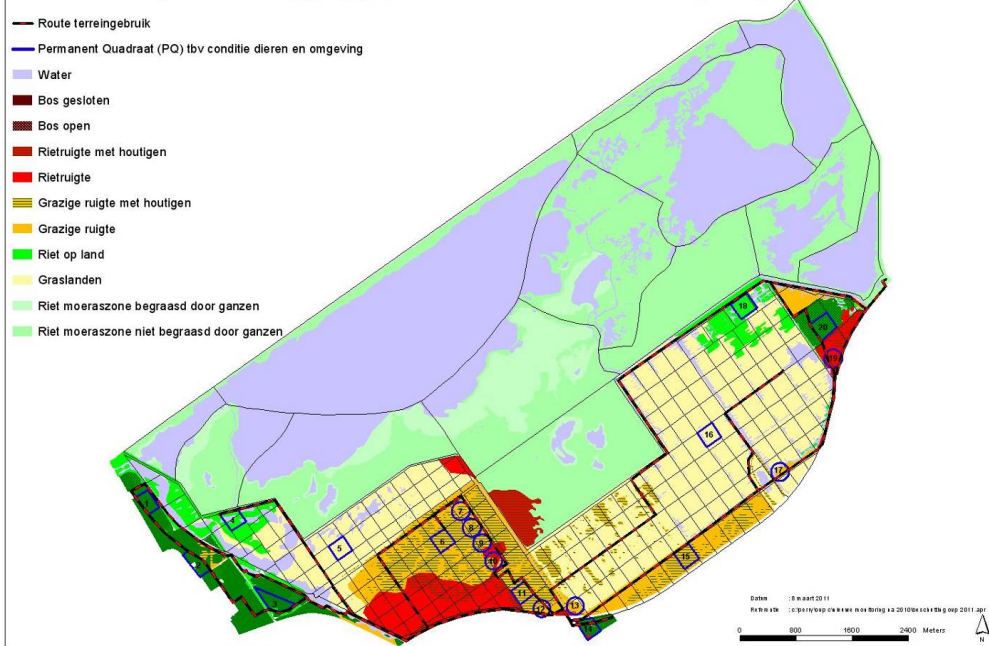
Tabel 4 Omgevingsfactoren en score omgevingscondities

Omgevings factor	waarde	beschrijving
Voedselaanbod	10	Optimale beschikbaarheid voor 100% van de dieren
	8	

heeft opmaak toegepast: Nederlands (standaard)

	6 4 2	beschikbaarheid voor 50% van de dieren beschikbaarheid voor 25% van de dieren bijna geen voedsel beschikbaar	
beschutting	15 12 9 6 3	Optimale beschikbaarheid voor 100% van de dieren beschikbaarheid voor 75% van de dieren beschikbaarheid voor 50% van de dieren beschikbaarheid voor 25% van de dieren bijna geen beschutting beschikbaar	heeft opmaak toegepast: Nederlands (standaard)
temperatuur	5 3 1	wisselend, geen extrema extreem (koud: <5) over periode van 5 tot 10 dagen extreem (koud: <5) over periode van meer dan 10 dagen	heeft opmaak toegepast: Nederlands (standaard)
Wind	5 3 1	wisselend, geen extrema periode tot 3 dagen, >5 windchill periode >3, >5 windchill	heeft opmaak toegepast: Nederlands (standaard) heeft opmaak toegepast: Nederlands (standaard)
neerslag	5 3 1	wisselend, geen extrema extreem (voedsel niet toegankelijk) over periode van meer dan 3 dagen extreem (voedsel niet toegankelijk) periode van meer dan 5 dagen	

Route terreingebruik en ligging pq's tbv conditie dieren en omgeving

Figuur 1 route en ligging permanente quadraten.

De theoretische maximum waarde in dit schema is 40. Om tot een meer bruikbare 8-puntsschaal te komen wordt de totaalwaarde door 5 gedeeld en afgerond op een geheel getal met als resultaat een omgevingsfactor tussen 1 en 8.

De waarnemingen zullen volgens een zogenaamde dynamische frequentie worden uitgevoerd (tabel 5).

Tabel 5 Frequentie en inzet monitoring conditie en omgeving.

periode	frequentie	uren	menskracht	Tot. Uren/jaar
Mei-oktober	1x/maand	6/telling	2/telling	72
November-januari	1x/2weken	6/telling	2/telling	72
Februari-april	1x/week	6/telling	2/telling	156
totaal				300

heeft opmaak toegepast: Nederlands (standaard)

De waarneming dient met twee mensen in een auto te worden uitgevoerd, waarbij één de dieren per vak scoort en de ander de gegevens direct (zo mogelijk in de digitale boswachter) invoert waarna de gegevens na de waarneming ook in het digitale archief van Staatsbosbeheer kunnen worden ingevoerd. De volgende gegevens dienen verzameld te worden:

heeft opmaak toegepast: Nederlands (standaard)

- Datum;
- Tijd aanvang route;
- Tijd einde route;
- Waarnemers;
- PQ nummer (zie fig. 1) of vaknummer (zie bijl. A onderdeel A2)
- Omgevingsfactoren en score:
 - voedselaanbod;
 - beschutting;
 - temperatuur;
 - neerslag;
 - wind;
- conditiescore per soort, sexe, leeftijdscategorie, individu
- Eventuele opmerkingen die van belang kunnen zijn bij de interpretatie van de gegevens (bijvoorbeeld verstoring door bezoekers of overvliegende objecten).

heeft opmaak toegepast: Nederlands (standaard)

Resultaten

Op basis van het vastleggen van de condities van de dieren en de omgeving kunnen de volgende resultaten gepresenteerd worden:

- Verloop van de gemiddelde conditie van de verschillende groepen gedurende het jaar;
- Verloop van de frequentieverdeling van de dieren over de verschillende conditieklassen gedurende het jaar;
- Verloop van omgevingsconditie per pq, maar ook als gemiddelde voor de Oostvaardersplassen gedurende het jaar;
- Het gebruik en de kwaliteit (omgevingscondities) van de aangelegde richels;

Rapportage en archivering data

De resultaten worden naast het gebruik in het dagelijkse beheer jaarlijks verwerkt in de jaarrapportage monitoring Oostvaardersplassen. Het monitoringsjaar loopt van 1 januari tot 1 januari. In de jaarrapportage worden het verloop van de gemiddelde conditie, de frequentieverdeling van de dieren over de verschillende conditieklassen en de omgevingscondities gedurende het jaar gepresenteerd. In verband met de tijd zullen integrale analyses pas tijdens 5 of 10 jarige evaluaties van het beheer plaatsvinden.

De gegevens worden in het veld direct (zo mogelijk in de digitale boswachter van Staatsbosbeheer) ingevoerd, waarna ze na de telling gecontroleerd worden en in het digitale archief van Staatsbosbeheer worden geplaatst.

In de bestaande bijlage 4 van het managementplan staan reeds passages over uitgangspunten voor monitoring van vogels en vegetatie. Wanneer deze echter worden beschouwd in het perspectief van een integraal monitoringsplan is verdere aanscherping noodzakelijk. Er is daarom gekozen om uit oogpunt van de leesbaarheid en overzichtelijkheid deze tekst in deze versie niet op te nemen. Staatsbosbeheer heeft een werkgroep in het leven geroepen om te komen tot dit integrale monitoringsplan. Deze werkgroep zal dit najaar een voorstel doen voor de werkvelden vogels en vegetatie en deze integraal afstemmen met de monitoring van de grote grazers, maar ook met de monitoring voor Natura2000 en het Subsiestelsel Natuur en Landschap. Dit voorstel zal leiden tot aanpassing van de tekst zoals deze voor deze werkvelden in de huidige bijlage is opgenomen. Dit voorstel zal in een volgende BAC vergadering ter beoordeling worden voorgelegd.

B. Vogels

C. Vegetatie

- C1. conditie van de algemene vegetatie(?)
- C2. monitoring soortsamstelling en diversiteit
- C3. bosgebieden
- C4. kwaliteit beschuttingslocaties

Uitvoeringsplan beschutting versie 1.2

Aan: **Beheeradvies Commissie Oostvaardersplassen**
t.b.v. vergadering 2 september 2011.

Van: **Staatsbosbeheer.** Opsteller: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
(Programmamanager Oostvaardersland)

Aanleiding: Uitvloeisel Managementplan Oostvaardersplassen.

Status: Concept (versie 1.2) ter beoordeling

Vraag aan BAC:

- Herkent de BAC de doelstellingen uit ICMO2 en het managementplan voldoende in voorgesteld uitvoeringsplan beschutting?
- Stemt de BAC in met voorgesteld beschuttingsplan?

Korte inhoud:

Het managementplan Oostvaardersplassengebied 2011-2015 geeft richtlijnen voor het zorgen voor voldoende beschutting voor de drie soorten grazers in de Oostvaardersplassen. Hierbij is onderscheid gemaakt tussen maatregelen op korte termijn, middel- en lange termijn. Dit beschuttingsplan is een uitwerking van het Managementplan OVP op dit punt.

In het beschuttingsplan is in cijfers en beeld aangegeven wat de kwaliteit is van de beschutting voor de drie soorten grazers in het gebied. Daarna is uitgewerkt hoe versnelling in verbetering van beschutting gestalte kan krijgen:

- verduurzamen van de huidige beschutting (Oostvaardersbos en Driehoek)
- creëren extra beschutting in de Oostvaardersplassen (diverse maatregelen)
- toevoegen extra beschutting door (tijdelijke) vergroting van het beschuttingsgebied op korte en lange termijn

Voor de korte en lange termijn is een planning en uitvoeringsschema opgenomen in het beschuttingsplan en ook de monitoring van het gebruik van de beschutting is onderdeel van het plan. De uitkomsten van deze monitoring kunnen, naast het gebruik in het dagelijks beheer, leiden tot aanscherping van de benodigde beschuttingsmaatregelen.

Uitvoeringsplan beschutting 2011-2015

Versie 1.2 – 24 augustus 2011

1. Inleiding

Het managementplan Oostvaardersplassengebied 2011-2015 geeft richtlijnen voor het zorgen voor voldoende beschutting voor de drie soorten grazers in de Oostvaardersplassen. Hierbij is onderscheid gemaakt tussen maatregelen op korte termijn, middel- en lange termijn. Dit beschuttingsplan is een uitwerking van het Managementplan OVP op dit punt.

Konikpaarden bij de schuilrichels, december 2010.

2. Situatieschets

De Oostvaardersplassen is een vlak gebied met een droog en nat deel, wat door de klink van de bodem in hoogte omgekeerd is. Er is slechts weinig onderliggende abiotische heterogeniteit van de bodem en daarmee vegetatiesamenstelling aanwezig door de nog jonge ontstaansgeschiedenis van het gebied. Door de afscherming van het Oostvaardersplassengebied van de omliggende bosgebieden, wordt deze beperking van heterogeniteit nog eens onderstreept. Om toch op korte en lange termijn beschutting in en om het gebied te kunnen bieden is in dit beschuttingsplan nader uitgewerkt hoe dit gestalte kan krijgen.

Uitgangspunten voor dit beschuttingsplan zijn enerzijds de dieren zelf (hoe zij het terrein gebruiken, de sociale kuddestructuren en behoefte aan beschutting), anderzijds het gebied zelf en de spontane natuurlijke processen die daaraan ten grondslag liggen. Uiteindelijk moet dit beschuttingsplan er toe leiden dat er in de Oostvaardersplassen voldoende beschutting op een duurzame, natuurlijke manier in stand blijft.

Overigens mag verwacht worden dat op de langere termijn ook in de Oostvaardersplassen zelf geleidelijk meer beschutting zal gaan ontstaan. Als doornachtige struiken daar gaan kiemen is het waarschijnlijk dat hiermee meer structuur gaan ontstaan waarin ook bomen als eik duurzaam een plek kunnen hebben. Dit proces vindt geleidelijk plaats en vraagt de nodige tijd. In het kader van het managementplan is er voor gekozen om naast de te verwachten natuurlijke ontwikkeling van structuur, nu actief te kijken of een versnelling mogelijk is.

3. Uitgangspunten

We kiezen ervoor aan te sluiten bij processen die al van nature in dit gebied voorkomen of waarbij we vanuit ervaringen elders in vergelijkbare gebieden kunnen voorspellen dat deze gaan optreden. We willen deze processen actief 'helpen' of versnellen om beschutting te creëren die op lange termijn zichzelf duurzaam in stand kan houden. Maar ook te sturen om die maatregelen waardoor menselijk ingrepen op de lange termijn zo klein mogelijk zal zijn. Daarbij letten we ook op verspreiding van beschutting over het totale gebied

Naast deze uitgangspunten zijn er nog enkele overwegingen die een rol kunnen spelen, zoals de landschappelijke uitstraling van maatregelen en de consequenties voor openstelling voor publiek. Deze punten worden in een andere context uitgewerkt en maken geen expliciet onderdeel uit van dit beschuttingsplan.

Uit het managementplan; Staatsbosbeheer gaat er vanuit dat er op termijn uiteindelijk een vorm van verbinding met het Horsterwold gerealiseerd zal worden. Zodra duidelijkheid ontstaat over de Oostvaarderswissel, zal de lange termijn managementstrategie (en daarmee ook voor de beschutting) vastgesteld kunnen worden.

Maatregelen worden gefaseerd in het gebied uitgevoerd om meerdere redenen. Allereerst kan hiermee de effectiviteit van de maatregelen goed wordt gemonitord alvorens het in een groter gebied wordt toegepast. Op basis daarvan kan een jaar erop de uitvoering wellicht worden bijgesteld zodat het effectiviteit toeneemt. Ten tweede de omgang en beschikbaarheid van menskracht en middelen. Door te faseren kan gespreid over meerdere jaren worden gewerkt en voorzieningen in middelen worden getroffen om maatregelen uit te kunnen voeren.

Het gaat primair om de bestaande gebieden met belangrijke beschutting duurzaam in stand te houden (dat is vooral Driehoek en Oostvaardersbos) en een aantal plekken waar de afgelopen 5 jaar beschutting verdwenen is een impuls te geven en aanvullend een aantal nieuwe plekken (watertuin, Kotterbos).

4. Huidige situatie beschutting in de Oostvaardersplassen

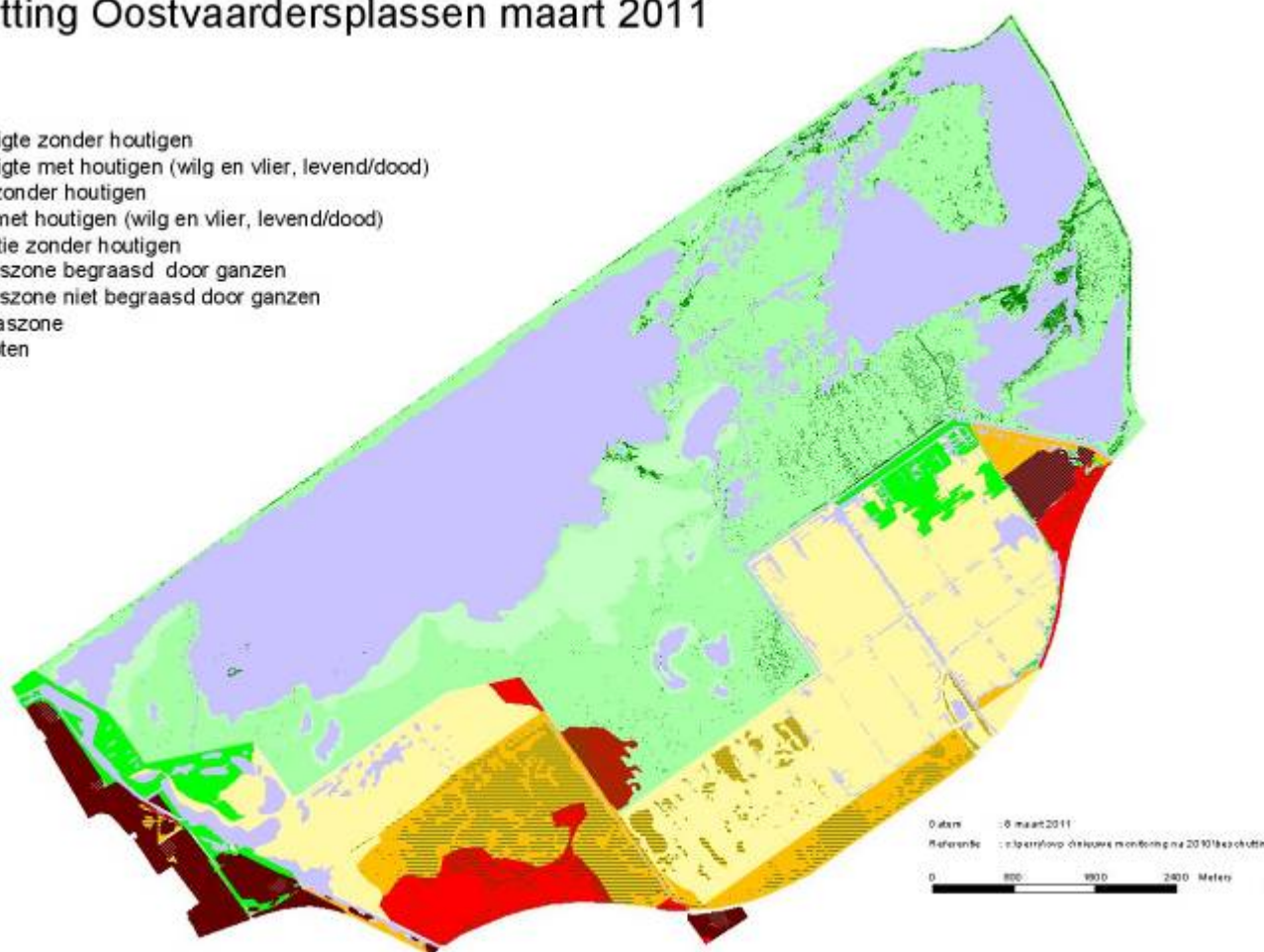
In maart 2011 is in kaart gebracht hoeveel beschutting er in de Oostvaardersplassen aanwezig is, waar deze zich bevindt en waaruit deze beschutting bestaat. In onderstaande kaart en tabel is dat samengevat.

De maatregelen die in de winter van 2010-2011 genomen zijn om de beschutting te verbeteren zijn:

- maken van 1200 meter schuilrichels in T-vorm zodat dieren bij verschillende windrichtingen beschutting kunnen vinden
- inplanten van de schuilrichels in mei 2011
- openstellen van de Driehoek, deel Kotterbos en deel Oostvaardersbos voor de dieren
- verduurzamen van de bosgebieden Oostvaardersbos en Kotterbos door in exclusures van ongeveer 3 ha meidoorn, sleedoorn, roos aan te planten, zodat het bos op termijn zichzelf duurzaam in stand kan houden

Beschutting Oostvaardersplassen maart 2011

- grasland
- grazige ruigte zonder houtigen
- grazige ruigte met houtigen (wilg en vlier, levend/dood)
- rietruigte zonder houtigen
- rietruigte met houtigen (wilg en vlier, levend/dood)
- rietvegetatie zonder houtigen
- riet moeraszone begraasd door ganzen
- riet moeraszone niet begraasd door ganzen
- wilg moeraszone
- bos: gesloten
- bos: open
- water

Z21-8298-21 bijlage 3 behorende bij document 21.pdf (5)

Type Beschutting	Oppervlakte (ha)	Omtrek (m)	Diersoort	Kwaliteit Winter	Kwaliteit Zomer
Gesloten Bos	135*	19.977	1,2,3	1	1
Open Bos	42	6.015	1,2,3	1	1
Graslanden	1.062	43.160	1,2,3	5	5
Grazige Ruigte	390	27.736	1,2,3	4	3
Riet nat (2009)	1.616	150.000 (schatting)	1	3	2
Riet nat begraasd (2009)	314	41.459	1	3	2
Riet randzone (2009)	147	53.669	1,2,3	3	2
Rietruigte houtigen randzone (2009)	71	39.741	1,2,3	2	1
Rietruigte randzone (2009)	167	15.787	1,2,3	3	2
Water moeraszone	1.693	151.629	nvt	Nvt	nvt
Water randzone	158	110.562	nvt	Nvt	nvt
Schuilrichels (T-vorm)	n.v.t.	1.200	1,2,3	1	1
Totaal	5.795	660.935			

* inclusief Fluitbos en Kotterbos

Soort grazer	Kwaliteitsklasse
1. Edelhert	1. Zeer goed
2. Heckrund	2. Goed
3. Konikpaard	3. Voldoende
	4. Matig
	5. Slecht

De kolom diersoort geeft aan voor welke soort deze vorm van beschutting bereikbaar is. Kwaliteitsklasse 1 duidt op zeer goede beschutting met een windreductie van meer dan 90% (Stam, 2010). De ordinale schaal geeft vervolgens afnemende kwaliteit aan waarbij de laatste waarde geen enkele vorm van beschutting en wind- en/of temperatuur reductie biedt.

De oppervlakte en omtrek zijn nauwkeurig berekend met een GIS applicatie. Ze geven een beeld in de omvang van de beschikbare beschutting. De variabele omtrek wordt vooral bepaald door de onregelmatigheid van de vlakken. Een onregelmatig vlak heeft een grotere omtrek dan een regelmatig vlak van dezelfde oppervlakte. Deze variabele dient zorgvuldig te worden geïnterpreteerd, waarbij kenmerken als type, kwaliteit (laatste twee kolommen), maar ook omgevingsfactoren goed dienen te worden gewogen.

5. Maatregelen korte termijn (2011-2012)

In 2011 zijn al een aantal maatregelen genomen die zeker effect zullen sorteren in de winter 2011-2012, maar ook voor 2012 is voortzetting van een aantal maatregelen nodig voor een duurzame beschutting op lange termijn.

- Nalopen van de aanplant op de richels en bekijken hoeveel planten het eerste jaar hebben overleefd, waar nodig opnieuw bijplanten. Indien nodig ook bescherming van de aanplant op de richels aanpassen.
- Toevoegen groter stuk Kotterbos (conform ILG project ism Provincie Flevoland).
- Doorgaan met verduurzamen Kotterbos en Oostvaardersbos in fases. Elk jaar wordt een aantal nieuwe exclusures gemaakt en ingeplant met stekelstruiken en bomen. Deze exclusures blijven 5 jaar beschermd, daarna wordt het raster weggehaald.
- Stapelen van dood hout zal gefaseerd in het gebied worden aangepakt. In 2011 zal op perceel DZ 131 (het Stort) worden gestart (late najaar), waarna elk jaar een nieuw perceel volgt. Daarbij combineren we het hout stapelen met het eventueel beperkt ertussen aanplanten op bepaalde plekken en delen niet in te planten en goed te volgen op ontwikkeling.
- Inplanten in het noordelijk deel van de Driehoek (is efficiënter en daarmee sneller resultaat dan zuidelijk deel) waarbij gebruik wordt gemaakt van het dode hout om als bescherming voor de jonge aanplant te fungeren. Tussen de vele dode houtige stammen worden sleedoorn, meidoorn en roos geplant. Ook zullen specifieke boomsoorten worden ingebracht. .
- Ten aanzien van de Hollandse Hout heeft de Staatssecretaris van EL&I besloten nu geen mogelijkheden hiertoe te zien. Hij heeft echter laten blijken dat in noodsituaties dit een niet uit te sluiten optie is. Het eventueel gebruiken van deze optie is slechts mogelijk indien deze op termijn tijdig voorbereid is. Het betreft hier onder andere het uitwerken van een noodplan met daarin opgenomen eventuele rasters, oversteek over de Knardijk, communicatie en besluitvorming
- Het Kotterbos, de Driehoek en het Oostvaardersbos zullen in de periode van 15 januari 2012 tot 15 april 2012 aan het beschuttingsgebied worden toegevoegd en toegankelijk zijn voor alle drie de soorten grazers. Het districtshoofd van Staatsbosbeheer kan, indien hier aanleiding toe is, besluiten deze data te vervroegen of te verlaten. Over deze tijdelijke openstelling voor grazers zal nadrukkelijk worden gecommuniceerd met belanghebbenden. De BAC zal tijdig worden geïnformeerd over deze tijdelijke vergroting van het beschuttingsgebied.

6. Maatregelen (middel)lange termijn (2013 en verder)

- Doorgaan met verduurzamen Kotterbos en Oostvaardersbos in fases. Elk jaar wordt een aantal nieuwe exclusures gemaakt en ingeplant met stekelstruiken en bomen. Deze exclusures blijven 5 jaar beschermd, daarna wordt het raster weggehaald, dan wel is de natuurlijke bescherming door gestapeld hout geleidelijk aan het verdwijnen.
- Verduurzamen en gedeeltelijk bijplanten van de Driehoek zuidelijk deel.
- Verbeteren van de toegankelijkheid van de Driehoek door een dam aan te leggen halverwege (zie kaart) nadat de nieuwe aanplant in de Driehoek eerst een paar jaar de tijd gehad heeft gekregen om door te groeien.
- In het kader van het nieuwe watermanagementplan en het beheerplan N2000 kunnen maatregelen voorgesteld worden die leiden tot toename van riet en/of ruigte. Als dit het geval is, dan is het wenselijk er naar te streven deze gebieden zodanig vorm te geven dat deze vegetatie ook kan bijdragen aan extra beschutting in het gebied. Over De besluitvorming over het beheerplan N-2000 is voorzien medio 2012. Een mogelijke maatregel is het uitbreiden van de watertuin, waardoor op termijn meer rietvegetatie ontstaat die vrijwel alleen in de winter zal worden benut door de grazers. Vooralsnog optioneel.

Mogelijke aanvullende maatregelen die afwijken van tekst in het managementplan:

- Creëren van extra beschutting door exclusures te maken in de vorm van smalle stroken langs de randen van de Oostvaardersplassen. Deze gebieden kunnen via natuurlijke regeneratie ontwikkelen tot bosschages en daarmee bosbeschutting.
- Combinatie van verbeteren van toegankelijkheid en beleefbaarheid van de Oostvaardersplassen en extra beschutting door het maken van drie 'tunnels' op verschillende plekken in het gebied, waar mensen doorheen kunnen lopen naar een uitkijkpunt toe en waarachter de grazers kunnen schuilen onder zware weersomstandigheden.
- Strip van Kotterbos naar Oostvaardersveld benutten voor edelherten om uiteindelijk ook het Oostvaardersveld toe te voegen aan het gebied. Deze maatregel zal er toe leiden dat er een leefgebied met behoorlijk wat beschutting toegevoegd wordt. Gezien de bereikbaarheid van het aan te koppelen Oostvaardersveld (door lange smalle strook) is het niet zeker dat er een intensieve uitwisseling met de kern van het Oostvaardersplassengebied zal plaatsvinden en is afhankelijk van beschikbaarheid van middelen. Deze maatregel wordt voorlopig als optioneel beschouwd.
- Een andere mogelijkheid om het Oostvaardersveld aan te koppelen is om via een klein stuk van het Hollandse Hout, via de bestaande spooronderdoorgang, oversteek van de Torenavalkweg en de Knardijk het Oostvaardersveld te bereiken. Hiervoor is slechts een kleine corridor in het Hollandse Hout nodig, maar wel enkele aanvullende maatregelen tbv de oversteek van de Torenavalkweg. Qua kosten en effectiviteit is dit waarschijnlijk een betere route, maar de maatschappelijke en politieke haalbaarheid is onzeker. In verband met het in kaart brengen van alle opties, willen we deze mogelijkheid niet op voorhand uitsluiten.

7. Planning

Door elk jaar in de komende 5 jaar te werken aan extra beschutting en verduurzamen van beschutting in de Oostvaardersplassen, zal eind 2015 het areaal beschutting zijn toegenomen en is het huidige beschuttingsareaal duurzaam in stand te houden, waarbij de natuurlijke processen dan leidend kunnen zijn.

In de tijd gezet ziet het er dan als volgt uit:

	2011	2012	2013	2014	2015	opmerkingen
Herplanten richels		x	x			Indien nodig
Verduurzamen Oostvaardersbos	x	x	x	x	X	
Verduurzamen Kotterbos	x					
Verduurzamen Driehoek		x	x	x		
Toevoegen/verduurzamen groter stuk Kotterbos		x	x			Afhankelijk van planning ILG project Provincie
Tijdelijk vergroten beschuttingsgebied (Kotterbos, Driehoek en Oostvaardersbos) in winter	x	x				
Stapelen dood hout	x	x	x			
Dam aanleggen Driehoek					X	
Watermanagementplan			x	x	X	Afhankelijk van uitkomst N2000 plan
Kijk- en schuiltunnels		x	x			Afhankelijk van effectiviteit + middelen
Exclusures langs de randen					X	Optioneel

Z21-8298-21 bijlage 3 behorende bij document 21.pdf (8)

Strip Kotterbos naar Oostvaardersveld					X	Afhankelijk van effectiviteit, beschikbare middelen
Via klein deel Hollandse Hout naar Oostvaardersveld					x	Afhankelijk van effectiviteit, draagvlak en middelen

8. Beplantingsplan

Voor het Kotterbos, Oostvaardersbos en Driehoek wordt in 5 jaar toegewerkt naar verduurzamen van het bos, zodat het zichzelf duurzaam in stand kan houden op termijn en daarmee blijvend als beschuttingsgebied kan fungeren. Daartoe worden elk jaar een aantal exclusures gemaakt, waarin aanplant van stekelachtigen en boomsoorten worden ingebracht in het bestaande bos. Daarbij wordt rekening gehouden met het creëren van voldoende ruimte zodat licht op de bodem kan vallen en nieuwe soorten zich kunnen ontwikkelen. Hiertoe is een apart beplantingsplan gemaakt, wat in de tijd en op kaartbeeld is uitgewerkt (zie bijlage 1).

Hierbij wordt gebruik gemaakt van aanplant van soorten zoals Mei- en Sleedoorn, Egelantier, Hazelaar en Es. Daarnaast is een heel schema uitgewerkt in welke verhouding en op welke plek deze soorten worden aangeplant en met welke grootte. Dit zorgt voor een uitgekiend beplantingsplan en daarnaast voor een interne planning en kostenraming.

9. Monitoring

In het Managementplan Oostvaardersplassengebied 2011-2015 is de monitoring uitgewerkt. Specifiek tbv het meten van de effectiviteit en het gebruik van alle beschutting is een monitoringsprotocol opgesteld. De gegevens van het gebruik van de beschutting komen deels uit de monitoring van het terreingebruik van de grote herbivoren en ganzen die wekelijks worden verzameld (zie bijlage 1) en deels uit de monitoring ten behoeve van het vastleggen van de conditie van dieren en omgeving (bijlage 2) die een zogenaamde dynamische frequentie heeft (tabel 8.1 en 8.2). Combinatie van deze twee monitoringsresultaten levert voldoende data voor analyse van het gebruik van de beschuttingslocaties in relatie tot omgevingsfactoren (m.n. vegetatie en weer). Zoals in tabel 8.2 is te zien, valt in een groot deel van het jaar de monitoring van beide onderdelen in dezelfde week. Dit levert het grote voordeel op dat vooral in de cruciale periode (winter) er binnen 1 week twee waarnemingen gedaan kunnen worden waardoor de uitkomsten van de analyse betrouwbaarder worden. In de weken dat er zowel een waarneming ten behoeve van het terreingebruik als van conditie-omgeving gedaan moet worden, dienen deze niet op dezelfde dag uitgevoerd te worden. Deze waarnemingen dienen op verschillende dagen uitgevoerd te worden met minimaal 2 dagen er tussen om er voor te zorgen dat de variatie in omgevingsfactoren (weer) zo groot mogelijk is. Een grotere variatie in omgevingscondities geeft meer inzicht in wanneer de dieren nu wel en niet gebruik maken van de beschuttingslocaties.

Tabel 8.1 Frequentie en inzet monitoring terreingebruik grote herbivoren en ganzen en monitoring conditie en omgeving.

Periode	frequentie	uren	menskracht	Tot. Uren/jaar
Terreingebruik grote herbivoren en ganzen				
Januari-december	1x/week	8/telling	2/telling	832
Conditie dieren en omgeving				
Mei-oktober	1x/maand	6/telling	2/telling	72
November-januari	1x/2weken	6/telling	2/telling	72
Februari-april	1x/week	6/telling	2/telling	156
Totaal				1132

Tabel 8.2

maand	J	J	F	M	A	M	J	J	A	S	O	N	D																																							
week	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40	41	42	43	44	45	46	47	48	49	50	51	52
terreingebruik grote herbivoren en ganzen	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X		
conditie en omgeving	X		X		X		X		X		X		X		X		X		X		X		X		X		X		X		X		X		X		X		X		X		X		X		X		X			

Referenties:

Art. 5.1. lid 2 sub e Woo XXXXXXXXXXXXXXXXXXXX *Seksuele segregatie bij Edelherten van de Oostvaardersplassen*, Hogeschool van Larenstein, Velp 2010

Bijlage 1: Verduurzamen Driehoek en Oostvaardersbos

In onderstaande kaarten wordt indicatief aangegeven welke delen van het Oostvaardersbos en de Driehoek in achtereenvolgende jaren worden aangepakt en bijgeplant met andere soorten.

Het noordelijk deel van de Driehoek wordt het eerst bijgeplant, daarna het zuidelijk deel.

Z21-8298-21 bijlage 3 behorende bij document 21.pdf (11)

Onderstaande kaarten hebben betrekking op het Oostvaardersbos in achtereenvolgende jaren in verschillende delen.

Bijlage 2: Monitoring terreingebruik grote herbivoren en ganzen

Deze tekst is integraal overgenomen in bijlage 4 van het managementplan

Doel

Het verkrijgen van inzicht in de verspreiding van Heckrund, Konikpaard, Edelhert, Grauwe gans, Brandgans en Kolgans over het terrein en de vegetatiestructuurtypen, op basis waarvan:

- Voorkeur voor bepaalde delen van het gebied, vegetatiestructuurtypen/habitattypen en **beschuttinglocaties** bepaald kan worden en inzicht verkregen kan worden in o.a. de relatie terreingebruik-vegetatie, terreingebruik-weer;
- Verspreiding van de graasdruk, en graasdruk per vegetatiestructuurtype/habitattypen bepaald kan worden en inzicht verkregen kan worden in de relatie tussen terreingebruik en vegetatieontwikkeling;
- Overlap in terreingebruik tussen de verschillende herbivoren bepaald kan worden en inzicht verkregen kan worden in concurrentie/facilitatie tussen de verschillende herbivoren;
- Inzicht in de mate van seksuele segregatie verkregen kan worden en waar voorkeuren van mannelijke en vrouwelijke dieren liggen. Combinatie met andere gegevens (bijv vegetatie, voedselaanbod, conditie) kan vervolgens inzicht geven in de voor- of nadelen van seksuele segregatie en het belang ervan voor de populatie.

Methode

Het terreingebruik wordt bepaald door eenmaal per week in een auto een telling uit te voeren langs een vaste route (Fig. 1) in de randzone en de aangetakte bossen. Tijdens een telling worden zoveel mogelijk dieren op een bepaalde locatie gescoord. Omdat graasactiviteiten voornamelijk in de ochtend en eind van de middag plaatsvinden waarbij er een verschil kan zijn in het terreingebruik, dienen de tellingen de ene week in de ochtend te gebeuren en de andere week aan het eind van de dag zodat een goed gemiddeld beeld verkregen wordt.

Ten behoeve van het bepalen van de locatie is het gebied in denkbeeldige vakken van ca 250x250m ingedeeld die ieder een eigen nummer hebben, overeenkomend met de kavelnummers waar ze in liggen (Bijlage A). Voor het Fluitbos is de vakindeling afgestemd op de indeling in plantvakken (Bijlage A). Dit betekent dus dat per vak bepaald wordt hoeveel dieren daarin aanwezig zijn. Bij Heckrund, Konikpaard en Edelhert wordt dit gedaan door de dieren zoveel mogelijk daadwerkelijk per vak te tellen. Bij grote hoeveelheden ganzen kunnen de aantallen per vak worden geschat.

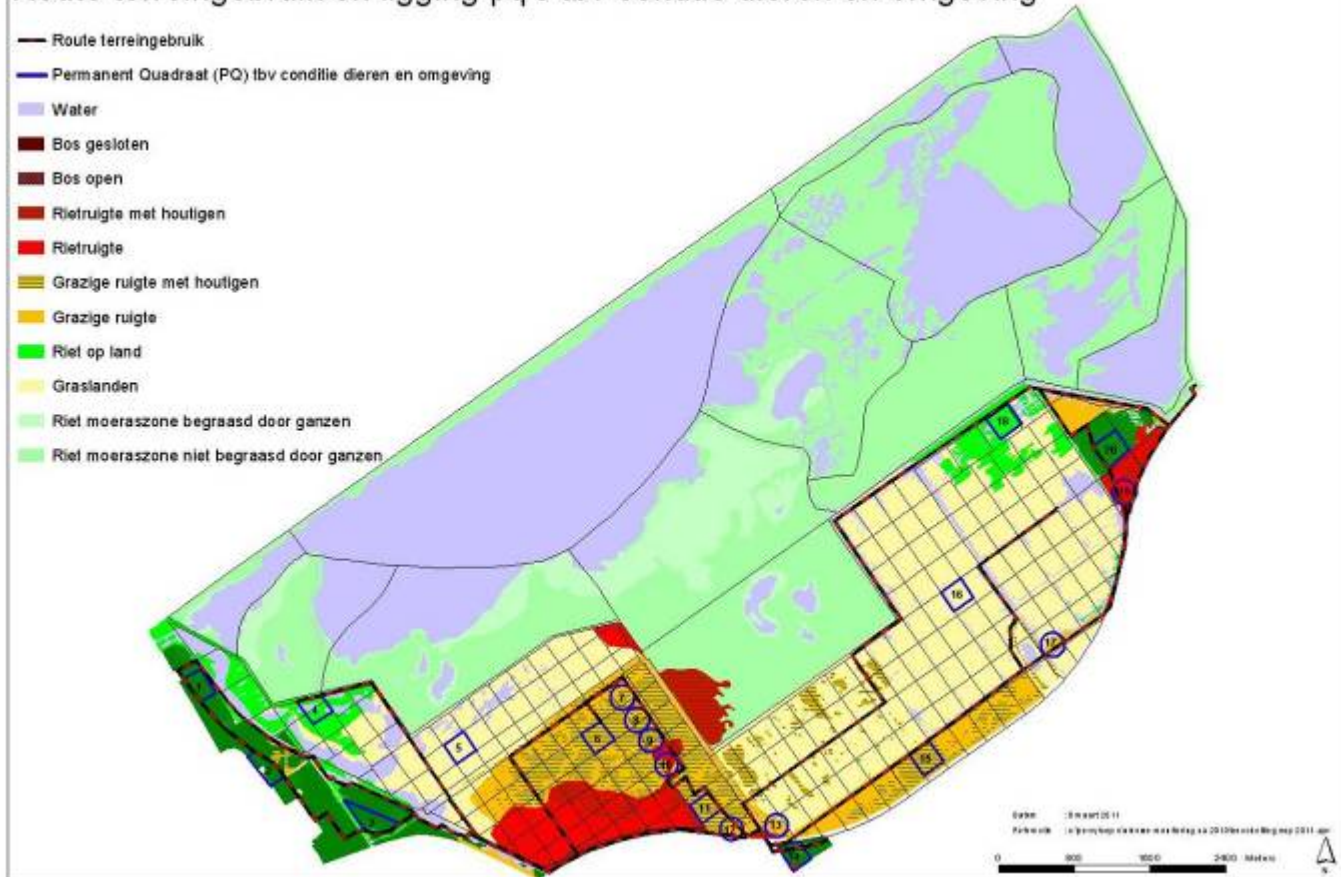
Bij Heckrunders en Edelherten wordt onderscheid gemaakt in mannelijke en vrouwelijke dieren, bij Konikpaarden niet. Bij Heckrunders en Edelherten worden alleen mannelijke dieren van 2 jaar en ouder apart gescoord omdat de kalveren en jaarlingen nog bij de moederdieren lopen. Van de ganzen wordt alleen onderscheid gemaakt in soort.

Er wordt geen onderscheid gemaakt in de activiteiten/gedrag van de dieren. Deze waarnemingen (puntwaarneming met te lage frequentie) zijn niet geschikt om hier inzicht in te krijgen. Er wordt ook geen onderscheid gemaakt in leeftijdscategorieën omdat dit niet goed is te doen bij dieren die op afstand worden waargenomen waardoor uiteindelijk geen goed beeld wordt verkregen van eventuele verschillen tussen leeftijdscategorieën met betrekking tot het terreingebruik.

Het is vrijwel onmogelijk om het hele gebied in zijn totaliteit te bezoeken. Vooral in de gebieden met hoger opgaande vegetatie zal een deel niet gezien worden. De route is zo gekozen dat in ieder geval alle open graslanden bezocht worden en overzien kunnen worden. Daarnaast wordt een groot deel van de minder overzichtelijke gebieden bezocht. Naderhand kan bepaald worden hoeveel dieren er tijdens een ronde niet zijn gezien. Deze niet waargenomen dieren zullen in de meer gesloten gebieden met hoogopgaande vegetatie aanwezig zijn, omdat op de graslanden alle dieren die daar zijn, ook zullen worden waargenomen. Op basis van de aantallen die in de vegetatiestructuurtypen in onoverzichtelijke gebieden wel zijn gezien, kan een schatting worden gemaakt voor de aantallen dieren in het totale oppervlak van dat bepaalde vegetatiestructuurtype.

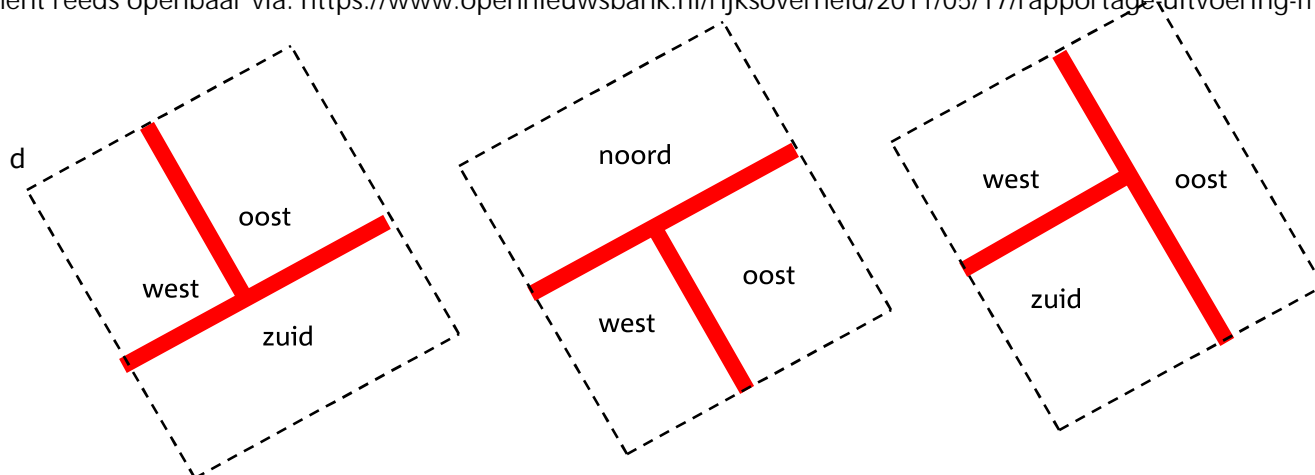
Het bepalen van het gebruik van bepaalde vegetatiestructuurtypen gebeurt niet tijdens de waarnemingen. De waarnemers hoeven dus niet te scoren op vegetatiestructuurtypen, maar alleen op aantallen dieren in een vak. Het koppelen aan de vegetatie gebeurt achteraf tijdens de uitwerking van de gegevens. Om te bepalen in welk vegetatiestructuurtype de dieren voorkomen, wordt op basis van de vegetatiekaarten en veldbezoeken per vak een vegetatiestructuurtype toegekend dat in het betreffende jaar dominant in dat vak voorkomt. Op basis hiervan en de aantallen dieren per vak kan een koppeling tussen terreingebruik en vegetatie gemaakt worden. Omdat in het Fluitbos de vakindeling is afgestemd op de plantvakken kan daar tevens een relatie tussen terreingebruik en boomsoorten gemaakt worden.

Route terreingebruik en ligging pq's tbv conditie dieren en omgeving

Figuur 1 Route terreingebruik en ligging pq's tbv conditie dieren en omgeving

In de route zijn ook de zogenaamde permanente quadraten (pq's) opgenomen die gebruikt worden ten behoeve van het bepalen van de conditie van de grote grazers en de omgeving. Door deze bij het vastleggen van het terreingebruik op te nemen, kan bepaald worden hoe deze pq's worden gebruikt door de dieren in relatie tot de rest van het gebied. Voor het scoren van dieren bij bestaande en nieuw aangelegde richels, dient genoteerd te worden aan welke zijde van de richel de dieren zich bevinden en of ze zich in de directe omgeving (binnen beschutting) bevinden of niet (figuur 2). Dit moet gebeuren omdat anders niet kan worden vastgesteld of de dieren de richels daadwerkelijk als beschutting gebruiken. In onderstaande figuur is aangegeven dat dieren die zich binnen de onderbroken lijnen bevinden, zich in de directe beschutting bevinden. Daarbuiten is het effect van de richel minder. Tijdens de waarneming wordt dan het nummer van de richel genoteerd, de locatie tov de richel en of ze zich binnen of buiten de invloedssfeer van de richel bevinden. Als grens wordt voorlopig een afstand van 20 m tot een richel genomen.

Figuur 2. Schematische voorstelling richel en vakken waar dieren gescoord worden.

De telling kan het beste met twee mensen in een auto worden uitgevoerd, waarbij één de dieren per vak telt en de ander de gegevens direct in de digitale boskabouter invoert waarna de gegevens na de telling direct ook in het digitale archief van Staatsbosbeheer kunnen worden ingevoerd. De volgende gegevens dienen verzameld te worden:

- Datum;
- Tijd aanvang route;
- Tijd einde route;
- Waarnemers;
- Weer:
 - Temperatuur;
 - Windkracht;
 - Windrichting;
 - Neerslag (geen, motregen, regen, hagel, sneeuw);
 - Bewolking (geen, 50%, 100%);
 - Zicht (bij mist) (<100m, 500 m (breedte kavel), 1000m (lengte kavel), >1000m);
- Vaknr of nummer pq
- Aantal runderen, paarden, edelherten, grauwe ganzen, brandganzen of kolganzen per vak of pq, waarbij bij runderen en edelherten tevens onderscheid wordt gemaakt tussen mannelijke (2 jaar en ouder) en vrouwelijke dieren (inclusief mannelijk kalf en jaarling)
- Eventuele opmerkingen die van belang kunnen zijn bij de interpretatie van de gegevens (bijvoorbeeld verstoring door helikopter).

Resultaten

Op basis van de terreingebruikgegevens kunnen de volgende resultaten gepresenteerd worden:

- Relatieve verdeling van de dieren over het gebied, vegetatiestructuurtypen en beschuttingslocaties. Op basis hiervan kunnen ook voorkeuren voor bepaalde terreindelen, vegetatiestructuurtypen of beschuttingslocaties worden aangegeven. Dit levert inzicht in het belang van bepaalde terreindelen, vegetatiestructuurtypen of beschuttingslocaties voor de dieren.
- Absolute verdeling van het aantal dieren over het gebied, vegetatiestructuurtypen en beschuttingslocaties. Op basis hiervan kan de dierdichtheid op bepaalde terreindelen, vegetatiestructuurtypen of beschuttingslocaties worden bepaald. Deze gegevens kunnen gekoppeld worden aan de vegetatie om te zien hoe begrazing en vegetatieontwikkeling aan elkaar gekoppeld zijn in dit systeem.

Z21-8298-21 bijlage 3 behorende bij document 21.pdf (15)

- Overlap in terreingebruik of vegetatiegebruik. Op basis hiervan kan bepaald worden of de dieren op hetzelfde moment gebruik maken van dezelfde delen van het terrein en dus ook dezelfde vegetatie of dat ze gebruik maken van dezelfde vegetatiestructuurtypen, maar op andere momenten of dat er grote verschillen zijn in het gebruik van het terrein en vegetatie en of dit afhankelijk is van seizoenen. Deze informatie kan gebruikt worden bij het bepalen of en wanneer er sprake is van facilitatie of concurrentie.

Rapportage en archivering data

De resultaten worden jaarlijks verwerkt in de jaarrapportage monitoring Oostvaardersplassen. Het monitoringsjaar loopt van 1 januari tot 1 januari. In de jaarrapportage worden in verband met de tijd alleen de relatieve verdeling van de dieren over de vegetatiestructuurtypen en beschuttingslocaties en de dierdichtheden per vegetatiestructuurtype gepresenteerd. De andere resultaten zullen worden uitgewerkt tijdens evaluaties die over meerdere jaren gaan omdat daar meestal meer jaren nodig zijn om trends te kunnen ontdekken.

De gegevens worden in het veld direct in de digitale boswachter van Staatsbosbeheer ingevoerd, waarna ze na de telling gecontroleerd worden en in het digitale archief van Staatsbosbeheer worden geplaatst.

Bijlage A. Nummering vakken randzone Oostvaardersplassen en Fluitbos ten behoeve bepaling locatie dieren in het terrein voor het vastleggen van het terreingebruik.

Vakindeling randzone
Oostvaardersplassen

Cover tbv Vergadering Beheer Advies Commissie Oostvaardersplassen 2-9-2011

Samenvatting Watermanagementplan augustus 2011

Aan: **Beheeradvies Commissie Oostvaardersplassen**

t.b.v. vergadering 2 september 2011

Van: **Staatsbosbeheer**. Opsteller: **Art. 5.1. lid 2 sub** (Programmamanager Oostvaardersland).

Aanleiding: Uitvoerings Managementplan Oostvaardersplassen en een van de ICMO2 aanbevelingen.

Status: Definitief advies. Aangevuld met proces verdere besluitvorming. Zal als bijlage 1 aan managementplan worden toegevoegd.

Vragen aan BAC:

- Kan de BAC zich vinden in het voorgestelde advies en kan het bijgevoegde advies als bijlage 1 in het managementplan worden opgenomen?
- Kan de BAC zich vinden in de nadere procesgang (definitieve besluitvorming in relatie met Beheerplan Natura 2000 en opstellen uitvoeringsplan)?

Korte inhoud en proces:

Het Watermanagementplan Oostvaardersplassen omvat een situatieschets van het gebied en de noodzaak om te komen tot een waterbeheerplan, een streefbeeld voor de lange termijn en een tweetal scenario's hoe naar dit streefbeeld toe te werken.

Het streefbeeld in het watermanagementplan voor de Oostvaardersplassen is kortweg samen te vatten als "Een zo natuurlijk mogelijk functionerend dynamisch moerasesysteem, dat zichzelf duurzaam in stand kan houden en zo min mogelijk menselijke ingrepen vraagt."

De weg naar dit eindbeeld zal weloverwogen moeten worden afgelegd met continue monitoring tijdens het proces om indien nodig de fasering of aanpak bij te stellen.

In het plan worden twee scenario's uitgewerkt hoe dit streefbeeld kan worden bereikt, waarbij de themawerkgroep haar voorkeur heeft uitgesproken om de noodzakelijke **droogval** van het moeras gefaseerd te laten verlopen.

Staatsbosbeheer heeft het advies van de Themawerkgroepwater besproken in de stuurgroep Oostvaardersland. Staatsbosbeheer herkent zich in belangrijke mate in de conclusies en maatregelen zoals deze zijn voorgesteld. Alvorens tot uitvoer kan worden overgegaan zal Staatsbosbeheer dit advies in verband brengen met de uitkomsten van het Natura2000 beheerplan, dat wordt verwacht medio 2012. Op basis daarvan zal een (technisch) uitvoeringsplan worden opgesteld en zal een keuze voor volledige óf gedeeltelijke drooglegging van het moeras worden gemaakt. Het uitvoeringsplan zal ter advisering aan de BAC worden voorgelegd.

De uitvoering van het watermanagementplan zal invloed (kunnen) hebben op de grote grazers (o.a. omvang, bereikbaarheid en kwaliteit van toegankelijk areaal). In lijn met het managementplan zal dit kunnen leiden tot beïnvloeding van de omgevingsomstandigheden. Staatsbosbeheer gaat er vanuit dat het protocol Early Reactive Culling bij uitstek handvatten biedt voor het omgaan hiermee. In het uitvoeringsplan voor het watermanagement zal specifiek aandacht worden besteed aan de grote grazers.

Z21-8298-21 bijlage 4 behorende bij document 21.pdf (2)

Cover tbv Vergadering Beheer Advies Commissie Oostvaardersplassen 2-9-2011

Bijlage 1. Watermanagement Oostvaardersplassen.

1. Doelstelling watermanagement.

Om de hoofddoelstelling van de Oostvaardersplassen duurzaam te borgen (hoofddoelstelling: "Het in stand houden en verder laten ontwikkelen van een natuurlijk moerasesysteem met hoge natuurwaarde als voortplantings- en verblijfgebied van vrij levend moerasvogels en zoogdieren") zijn maatregelen op het gebied van het waterbeheer noodzakelijk. Hiermee wordt tevens invulling gegeven aan de ICMO-2 aanbeveling nummer 1. Staatsbosbeheer heeft een groep deskundigen (Themawerkgroep Watermanagement) gevraagd advies uit te brengen over dit onderwerp.

2. Samenvatting van het advies van de Themawerkgroep Watermanagement

2.1 Streefbeeld waterbeheer.

Het streefbeeld voor de Oostvaardersplassen [...] is een streefbeeld voor de lange termijn (2030). Daar moet naar toe worden gewerkt in de komende 20 jaar, waarbij de weg die wordt afgelegd cruciaal is. Het streefbeeld voor de Oostvaardersplassen is kortweg samen te vatten als *"Een zo natuurlijk mogelijk functionerend dynamisch moerasesysteem, dat zichzelf duurzaam in stand kan houden en zo min mogelijk menselijke ingrepen vraagt."* Onderdeel van dit streefbeeld is:

- Eén peilvak voor het totale gebied op de lange termijn.
- Een natuurlijk waterpeilverloop o.i.v. natuurlijke a-biotische processen
- Een natuurlijke variatie tussen nat en droog in de tijd
- Een waterbeheercyclus van 20-30 jaar (nader te analyseren) en een periodiek droge periode in de rietvegetatie van minimaal 4 jaren, gevolgd door een geïnundeerde periode van 15-25 jaar.
- Een integrale natuurlijke gradiënt: van nat via plas-dras naar droog.
- In 2030 fungeert de OVP duurzaam als belangrijke, intermitterende bron van verspreiding van (zeldzame) moerasvogels naar gebieden elders in Nederland of Europa.
- De biodiversiteit in de Oostvaardersplassen is vergroot.

De weg naar dit eindbeeld zal weloverwogen moeten worden afgelegd met continue monitoring tijdens het proces om indien nodig de fasering of aanpak bij te stellen.

2.2 Voorgestelde maatregelen.

Voor de korte termijn (1^e beheerplanperiode) wordt een aantal maatregelen voorgesteld die zeker bij zullen dragen aan het streefbeeld op lange termijn:

- Een V-vormige stuw inzetten.
- Extra poelen die geïsoleerd liggen in het buitenkaadse deel realiseren.
- Inundatievlaktes op de Waterlanden creëren.
- Aantal peilvakken in het buitenkaadse deel verkleinen, een deel kan al vernat worden.
- Vismigratiemogelijkheden realiseren.
- Ten behoeve van het behoud N2000 soorten op korte termijn is het noodzakelijk dat (een deel van) het gebied wordt drooggelegd.

Voor de middellange termijn wordt aanbevolen het moerasgedeelte periodiek droog te laten vallen. [...] Door de werkgroep is geconstateerd dat er twee kansrijke scenario's mogelijk zijn om te komen tot het uiteindelijke streefbeeld. Beide scenario's worden hieronder kort geschetst.

2.3 uitvoeringsscenario's ten aanzien van drooglegging.

Scenario 1: Drooglegging in één keer

In dit scenario wordt het gehele moerasgebied in één keer drooggelegd, het oostelijk en westelijk deel tegelijkertijd. De bodem zal verder gaan klinken, maar door de gezamenlijke droogval blijven hoogteverschillen tussen oostelijk en westelijk moeras grotendeels behouden. Deze heterogeniteit in hoogteverschillen zorgt bij hervernatting voor verschillen in reliëf en daarmee nat-droog overgangen in het hele gebied.

Consequenties:

- Soorten worden gedwongen te vertrekken en kunnen niet lokaal terecht. Hierdoor wordt in heel West-Europa een uitstralingseffect verwacht. Hetzelfde gebeurt bij hervernatting als de dan piekende soorten door ruimtegebrek gedwongen worden om te vertrekken. Zowel de droogval als de vernatting levert een piek en/of een dal in de populatie-omvang voor veel soorten op, maar zorgt voor verspreiding op grote schaal.
- Veel moerasvogels die open water of veilige eilanden nodig hebben, zoals eenden, ganzen, futen, lepelaars en reigers, zoeken hun heil elders en vertrekken (tijdelijk) naar moerassen in binnen- en buitenland.
- Andere moerasvogels profiteren van de droogval: duizenden steltlopers bezoeken de slikken en plevieren broeden op de drooggevallen bodems. Pijlstaarten en wintertalingen foerageren massaal op de drooggevallen slikken. Baardmannetjes, rietgorzen en blauwborsten profiteren van de uitbreidende rietvelden en bereiken zeer hoge dichtheden. De ruige pioniersvegetatie trekt veel blauwe kiekendieven aan.
- Veel grote karpers en brasems verdwijnen met het water uit het systeem of worden opgegeten door honderden gelegenheidsvissers, zoals reigers, zeearend, zwarte wouw en witte en zwarte ooievaars.
- De hogere moerasgronden zijn tijdens de droogvalperiode in toenemende mate bereikbaar voor grote grazers.

Voordelen:

- Er wordt direct toegewerkt naar één gebied; er wordt niet in delen gewerkt als de ambitie juist vergroting is.
- Bij een totale droogval van het hele binnenkaadse deel zullen de piekaantallen van bepaalde soorten waarschijnlijk hoger zijn dan de piekaantallen in alleen het westelijke of oostelijke elk apart.

Nadeel:

- Er worden risico's genomen met enkele Natura 2000 soorten, terwijl met onvoldoende zekerheid gesteld kan worden dat deze (vogel)soorten een alternatief leef- en broedgebied zullen vinden.

Scenario 2: Fasering in drooglegging

In dit scenario wordt het moeras gefaseerd drooggelegd in de volgende stappen:

1. Oostelijk deel eerst droogleggen: De grotendeels dichtgeslibde kleiwal [...] tussen zuidwestelijk en noordoostelijk deel in het moeras van de Oostvaardersplassen biedt een eenvoudige mogelijkheid om opnieuw een deel van het gebied droog te leggen. Er wordt voor gepleit om eerst het oostelijke, niet eerder ontwaterde deel, droog te leggen. Daarmee wordt het inklinken van dit deel van het moeras op gang gebracht, mits cultuurtechnische maatregelen worden benut om ook daadwerkelijk voor klink te zorgen (ontwateren is daarvoor echt nodig). Indien nodig wordt het stuwpeil van het westelijk deel verlaagd, zodat geen water van west naar oost stroomt. Afwatering vindt via het Hoofddiep plaats, dat daarvoor uitgebaggerd zal moeten worden om als afvoerkanaal te kunnen dienen.
2. Herinrichting en herstel van het oostelijk deel: Na 3 tot 4 jaar van klink en herstel van de rietontwikkeling kan het noordoostelijk deel weer vol regenen. Het nieuwe water in het noordoostelijk moeras is helder en biedt kansen aan waterplanten, vissen en

Z21-8298-21 bijlage 4 behorende bij document 21.pdf (5)

amfibieën. Verdwenen broedvogels keren met het stijgen van het waterpeil terug en profiteren van de explosie van jonge vis.

3. Vernatting oostelijk buitenkaads gebied. Tegelijkertijd met punt 2 wordt de kade rondom het noordoostelijk moeras doorgegraven, zodat nu afwatering oppervlakkig via de Waterlanden verloopt. Door vernatting neemt het begraasbaar oppervlak voor de grote grazers af. Er ontstaat daarmee in het oostelijk deel een geleidelijke overgang van droog naar nat, waardoor er in natte jaren minder grasgrond is dan in droge.

4. Droogval westelijk deel van het moeras. Het westelijke gebied komt dan aan de beurt om droog te vallen en in te klinken.

5. Herinrichting en herstel van het westelijk deel Na een periode van ongeveer 4 jaar wordt ook dit deel weer vernat.

6. Op de overgang tussen het westelijke deel en de ecologische verbindingzone langs de Oostvaardersdijk komt een V-vormige overlaat, die ook in droge tijden nog beperkt water weg laat stromen. Hierdoor wordt de waterdynamiek vergroot ten opzichte van de huidige situatie en stijgen de peilfluctuaties jaarlijkse van 25 naar 40 cm met grotere schommelingen tussen de jaren. Ook komt een dergelijke overlaat vismigratie ten goede. Maar vooral voor de inlaat van andere soorten is toch een vispassage nodig.

7. Na droogval nieuw peil instellen met bijbehorende keuze voor een V-stuw.

Omdat de mate van klink onzeker blijft, wordt geadviseerd binnen één beheerplanperiode van 6 jaar ook de monitoring en de modellering en de parametrisering van de modellen een plek te geven, zodat optimaal van de leerervaring gebruik gemaakt kan worden, alvorens een nieuwe beheerplanperiode in te gaan. Door fasering kan gemonitord worden hoe het einde van de cyclus zich in het gedeelte ontwikkelt, dat pas op een later tijdstip wordt drooggelegd. Overigens zonder dat daarop gewacht moet worden alvorens het andere deel droog te leggen.

Consequenties:

- De hogere moerasgronden van het droogvallende deel zijn tijdelijk in toenemende mate bereikbaar voor grote grazers.
- Door fasering kunnen dieren waarvoor het habitat tijdelijk ongeschikt wordt deels terecht in het andere deel als aan alle randvoorwaarden wordt voldaan.

Voordelen:

- Doordat niet het hele moeras in dezelfde fase van de cyclus verkeert, is de variatie in milieus en dus de lokale biodiversiteit groter.

Nadelen:

- Het natuurlijke proces van dispersiedruk (verspreiden van soorten naar gebieden elders buiten de Oostvaardersplassen) is mogelijk maar deels van toepassing, omdat altijd een deel van het gebied geschikt blijft voor de huidige soorten. Onzeker is of de dispersie groot genoeg is om andere natuurgebieden in Europa succesvol te koloniseren. Het is niet duidelijk hoeveel individuen van een soort daarvoor nodig zijn.

De Themawerkgroep geeft op basis van de nu beschikbare informatie de **voorkeur aan scenario 2** totdat het stadium is bereikt waarin natuurlijke processen de cyclus zelf kunnen reguleren.

Keuze voor gefaseerd droogleggen om de volgende redenen:

- Met een fasering wordt het risico grotendeels vermeden dat sommige soorten helemaal niet meer terugkeren naar het gebied, omdat ze tijdelijk in het resterende natte deel nog wel terecht kunnen, al zullen de aantallen verminderen.
- Soorten zullen deels toch gaan uitzwermen naar andere gebieden vanwege overpopulatie op het resterende natte deel, zodat toch ook aan de doelstelling van brongebied voor andere moerasgebieden kan worden voldaan.
- Maatschappelijk draagvlak voor fasering wordt momenteel hoger geschat dan voor scenario 1

Hierbij wordt voorgesteld om eerst het oostelijk deel te ontwateren. Dit deel is nooit eerder drooggevallen. Cultuurtechnische maatregelen zullen nodig zijn om daadwerkelijke klink te bewerkstelligen. Het overtollige water uit dit deel van het moeras zou kunnen worden gebruikt om het droge deel nabij de waterlanden te inunderen, zodat grotere, wandelende oeverzones ontstaan. Omdat de mate van klink onzeker blijft, wordt geadviseerd binnen één beheerplanperiode van 6 jaar ook de monitoring, de modellering en de parametrisering van de modellen een plek te geven, zodat optimaal van de leerervaring gebruik gemaakt kan worden, alvorens een nieuwe beheerplanperiode in te gaan.

3. Procedure besluitvorming watermanagement.

Staatsbosbeheer heeft het advies van de Themawerkgroep water besproken in de stuurgroep Oostvaardersland. Staatsbosbeheer herkent zich in de conclusies en maatregelen zoals deze zijn voorgesteld. Alvorens tot uitvoer kan worden overgegaan zal Staatsbosbeheer dit advies in verband brengen met de uitkomsten van het Natura2000 beheerplan, dat wordt verwacht medio 2012. Op basis daarvan zal een (technisch) uitvoeringsplan worden opgesteld en zal een keuze voor volledige óf gedeeltelijke drooglegging van het moeras worden gemaakt. Het uitvoeringsplan zal ter advisering aan de BAC worden voorgelegd.

Wetenschappelijke Coördinatie groep

Aan: Beheeradvies Commissie Oostvaardersplassen
t.b.v. vergadering 2 september 2011.

Van: Staatsbosbeheer. Opsteller: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
(Programmamanager Oostvaardersland).

Aanleiding: Uitvloeisel Managementplan Oostvaardersplassen en een van de ICMO2
aanbevelingen.

Status: Concept, aangepast t.o.v. versie 7-7-11, ter beoordeling

Vragen aan BAC:

- Stemt de BAC in met voorstel voor de wetenschappelijke coördinatiegroep en het toevoegen van dit stuk als bijlage 6 van het managementplan?

Korte inhoud:

Een "Wetenschappelijke coördinatiegroep" (WCG) voor de Oostvaardersplassen zou zich moeten richten op de volgende doelen:

- Coördinatie van onderzoek
- Adviseren over afstemming lopende onderzoeken en mogelijk nieuwe projecten
- Faciliteren van onderzoek en betrekken van relevante partijen
- Bemiddeling/advisering tav subsidie-aanvragen en financiering van onderzoek
- Reflecteren op keuzes die SBB heeft gemaakt mbv wetenschappelijk onderzoek
- Prioritering/beoordeling onderzoeksprogrammering

Voorstel is om te starten met een klein comité van drie personen:

- Voorzitter Art. 5.1. lid 2 sub e hoofd afdeling Bureau Ontwikkeling en Beheer Staatsbosbeheer regio Oost. Art. is tevens verantwoordelijk voor datacollectie en archivering van alle onderzoek binnen de regio Oost.
- Art. 5.1. lid 2 emeritus hoogleraar Vrijtijdwetenschappen voorheen verbonden aan de Faculteit Sociale Wetenschappen aan de Universiteit van Tilburg
- Art. 5.1. lid 2 sub e emeritus hoogleraar, voorheen verbonden aan de Faculteit der Aard- en Levenswetenschappen, Vrije Universiteit Amsterdam.

Dit driemanschap zal zich richten op bovengesteld doelen en na een jaar tijd evalueren in hoeverre de doelen (deels) worden bereikt (voor zover mogelijk in een jaar tijd) en of deze aanpak constructief en effectief is.

Onderzoeksresultaten die kunnen wijzen op noodzaak van verandering van het management van de Oostvaardersplassen, worden eerst bij Staatsbosbeheer besproken en beoordeeld. Als inderdaad een wijziging in beheer nodig wordt geacht, wordt dit voorgelegd aan de BAC.

Bijlage 6. Wetenschappelijke Coördinatiegroep Oostvaardersplassen

1. Inleiding

In het navolgende wordt de werkwijze beschreven om te komen tot een "Wetenschappelijke coördinatiegroep" (WCG) voor de Oostvaardersplassen.

2. Huidige situatie

In, om en over de Oostvaardersplassen worden en werden allerlei data verzameld met verschillende doelen. Daarbij worden drie niveaus onderscheiden:

1. Monitoring tbv de beheerdoelen om in het beheer te kunnen (bij)sturen.
2. Monitoring tbv communicatie/acceptatie van beheermaatregelen in de maatschappij
3. Monitoring tbv wetenschappelijk onderzoek en begrip van het ecosysteem/soorten

Het wetenschappelijk onderzoek moet goed aansluiten op de bestaande en nog te ontwikkelen monitoring voor het beheer, geen doublures bevatten, en zinnige aanvullingen opleveren in het licht van systeemkennis. Om dit te kunnen realiseren is momenteel binnen Staatsbosbeheer een werkgroep gestart die in kaart brengt welke monitoringsactiviteiten en onderzoeken plaatsvinden. Daarbij is inbreng van externe partijen nodig om naast het management-gerichte monitoren een wetenschappelijk onderzoeksprogramma voor de toekomst te coördineren. Tot slot is inbreng van externe partijen nodig om het benodigde onderzoeksprogramma voor de toekomst te kunnen aansturen. Daartoe wil Staatsbosbeheer een "Wetenschappelijke coördinatie groep" voor de Oostvaardersplassen in het leven roepen.

3. Reikwijdte WCG

De reikwijdte van het Wetenschappelijk Coördinatie Groep (WCG) is in drie onderdelen te onderscheiden:

- Ruimtelijk: Voorgesteld wordt om de Oostvaardersplassen in de context van haar omgeving als werkgebied te nemen. Dus met een doorkijk naar Oostvaardersland en Markermeer-IJmeer. De WCG dient zich wel bewust te zijn van het feit dat de OVP als icoon van natuurontwikkeling in Nederland ook controversieel is en effect heeft op het hele spectrum van natuur in Nederland.
- Inhoudelijk: onderzoek kan zich richten op het hele ecologische systeem (wetlandstelsel, natuurlijke processen, hydrologie, vegetatie, vogels, grazers, andere fauna, etc.) én de maatschappijwetenschappen: o.a. recreatie, beleving, communicatie, ethiek etc.
- Procesmatig: De WCG richt zich op de formulering van de onderzoeksvragen en coördinatie van wetenschappelijk onderzoek in/om de OVP en zorgt voor aansluiting met en tussen de drie niveaus van monitoring zoals hierboven geschetst. Daarnaast richt de WCG zich op faciliteren van onderzoek, betrekken van relevante partijen bij het onderzoek en het bevorderen van de communicatie over onderzoek.

4. Doelen van WCG

1. Coördinatie van het wetenschappelijk onderzoek in de OVP en zorgen voor aansluiting met en tussen de drie niveaus van monitoring zoals hierboven geschetst.
2. Adviseren, daar waar het om afstemming van de lopende en geplande projecten gaat en adviseren over nut en ruimte voor nieuwe projecten.
3. Faciliteren van onderzoek en betrekken van relevante partijen
4. Bemiddeling/advisering tav subsidie-aanvragen en financiering van onderzoek. OCC kan met name richting Europese geldstromen wellicht een rol spelen. Steeds meer zijn samenwerkingsverbanden tussen wetenschappers en maatschappelijke organisaties een must om voor Europese financiering in aanmerking te komen.
5. Reflecteren op keuzes die SBB heeft gemaakt mbv wetenschappelijk onderzoek
6. Prioritering/beoordeling onderzoeksprogrammering.
 - a. Dit zal een relatief kleine taak zijn omdat er vooralsnog geen eigen budget beschikbaar is om onderzoek te kunnen financieren.

- b. Mogelijk zou er tav studenten-onderzoek wel een long-list gemaakt kunnen worden, die de commissie op jaarbasis beoordeelt qua prioritering en manier van datacollectie.
- c. De commissie kan zich wel richten op het bepalen van parameters die je zou moeten onderzoeken/meten om bepaalde vragen te kunnen beantwoorden.

5. Opzet

Gelet op eerdere ervaringen mbt een wetenschappelijke begeleiding van de Oostvaardersplassen is het voorstel om te starten met een klein comité van drie personen:

- Art. 5.1. lid 2 sub e (voorzitter), hoofd afdeling Bureau Ontwikkeling en Beheer Staatsbosbeheer regio Oost. Art. is tevens verantwoordelijk voor datacollectie en archivering van alle onderzoek binnen de regio Oost.
- Art. 5.1. lid 2 emeritus hoogleraar Vrijetijdwetenschappen voorheen verbonden aan de Faculteit Sociale Wetenschappen aan de Universiteit van Tilburg
- Art. 5.1. lid 2 sub e emeritus hoogleraar, voorheen verbonden aan de Faculteit der Aard- en Levenswetenschappen, Vrije Universiteit Amsterdam.

De heren Art. 5.1. lid 2 sub e Woo zijn inmiddels benaderd en hebben in eerste instantie aangegeven graag mee te willen werken. Dit driemanschap zal zich richten op bovengesteld doelen en na 1 jaar tijd evalueren in hoeverre de doelen (deels) worden bereikt (voor zover mogelijk in een jaar tijd) en of deze aanpak constructief en effectief is. Volgens planning zal de WBG starten in oktober 2011. In oktober 2012 is een evaluatiemoment om een advies te formuleren voor een vervolg aanpak.

6. Relatie met de BAC

De Beheeradviescommissie Oostvaardersplassen staat centraal, richt zich op adviezen aan Staatsbosbeheer en bepaalt hoe andere commissies daaraan gelinkt moeten worden en besluit over de implementatie van de producten van de themagroepen. In haar brief van 28 april 2011 adviseert de BAC het volgende: *"Het is wenselijk om het Oostvaardersplassengebied meer open te stellen voor wetenschappelijk onderzoek. Dit ten eerste om de kennis die dit unieke gebied kan opleveren optimaal te ontwikkelen en, ten tweede om deze kennis indien nodig, voor een verdere ontwikkeling van het management te benutten. Om dit te Initiëren en te coördineren komt er een Wetenschappelijke Coördinatiegroep. Deze groep heeft geen bindend adviserende rol richting het management."*

Onderzoeksresultaten die kunnen wijzen op noodzaak van verandering van het management van de Oostvaardersplassen, worden eerst door Staatsbosbeheer besproken en beoordeeld. Als inderdaad een wijziging in beheer nodig wordt geacht, wordt dit voorgelegd aan de BAC.

Cover tbv Vergadering Beheer Advies Commissie Oostvaardersplassen 2-9-2011

Stand van zaken Heilkoptertellingen

Aan: Beheeradvies Commissie Oostvaardersplassen

t.b.v. vergadering 2 september 2011.

Van: Staatsbosbeheer. Opgesteld door **Art. 5.1. lid 2 sub** (programmamanager Oostvaardersland).

Aanleiding: Uitvloeisel ICMO2

Status: ter informatie

Vraag aan BAC:

- Op welke wijze kan tussentijdse afstemming met (een gedeelte van) de BAC over dit onderwerp plaatsvinden.

Korte inhoud:

Er is bij de provincie Flevoland en Dienst Regelingen formeel toestemming verzocht voor toestemming in het kader van respectievelijk de Natuurbeschermingswet en de Flora en Faunawet.

Ter onderbouwing hiervan heeft Staatsbosbeheer als initiatiefnemer het onderzoeksbureau Altenburg en Wymenga verzocht om een quickscan uit te voeren om deze ontheffing te kunnen beoordelen. De conclusies zijn als bijlage bijgevoegd. Ook heeft Altenburg en Wymenga een voorstel uitgewerkt voor een vluchtplan en monitoring tijdens de telling.

Mede op basis hiervan is de verwachting dat de provincie Flevoland goedkeuring zal verlenen voor de najaarstellingen. Op basis van informele berichten zal ook door Dienst Regelingen naar alle waarschijnlijkheid goedkeuring worden verleend.

De tellingen zullen plaatsvinden in de 2^e helf van oktober.

Staatsbosbeheer bereidt het operationeel maken van de tellingen momenteel voor. E.e.a zal ter kennisname in aan de BAC van 13 oktober worden gepresenteerd. Gezien het grote belang (zowel inhoudelijk als politiek) zou Staatsbosbeheer graag in de 2^e helft van september met enkele leden van de BAC hier over afstemmen.

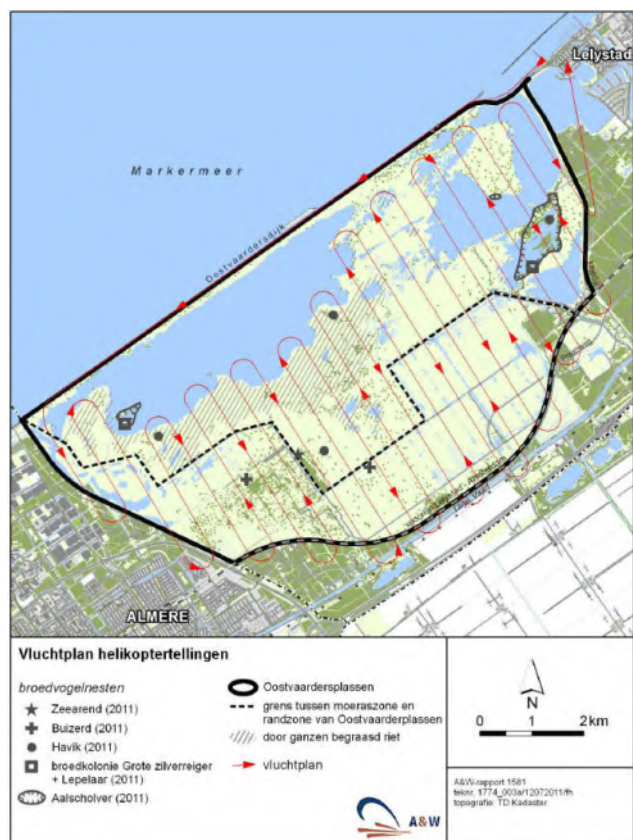
Stand van zaken Helikoptertellingen 25 augustus 2011

1. Wet en regelgeving

Er is bij de provincie Flevoland en Dienst Regelingen formeel toestemming verzocht voor ontheffing / toestemming van respectievelijk de Natuurbeschermingswet en de Flora en Faunawet. Op ambtelijk niveau is inmiddels door de provincie Flevoland bericht dat op basis van de ingediende stukken een positief advies is verleend aan het Provinciaal Bestuur voor de najaarstellingen. Formele toestemming wordt begin week 35 verwacht. Op basis van informele berichten zal ook door Dienst Regelingen naar alle waarschijnlijkheid tijdig goedkeuring worden verleend voor de Flora en Faunawet.

2. Vluchtplan

Het vluchtplan voor de helikoptertelling van grote grazers in de Oostvaardersplassen is opgesteld op basis van de gebruikelijke procedures voor helikoptertellingen, het advies van ICMO-2, de specifieke eigenschappen van de Oostvaardersplassen, zoals de landschappelijke kenmerken van het terrein en de grote aantallen vogels in het gebied en in overleg met Ar

De route en vlieghoogte worden zo gekozen dat tijdens het najaar en voorjaar dezelfde route kan worden gevlogen. Het doel is een totaal telling uit te voeren. De telling wordt direct uitgevoerd. Ter ondersteuning worden handmatig foto's gemaakt vanuit de helikopter, met minmaal een moderne digitale spiegelreflexcamera en een 70-200mm zoomlens (in overleg met Defensie worden de mogelijkheden van warmtebeelden momenteel nagegaan).

Om de referentie met het onderliggende terrein te versterken wordt de camera zelf bij voorkeur uitgerust met GPS, zodat van iedere foto bekend is vanaf welke locatie hij gemaakt is. Voor de referentie van de kijkhoek van de waarnemers worden (tijdelijke) markeringen op de helikopter aangebracht voor een kijkhoek van 60°. De standaardvlieghoogte is 150 ± 10 meter. Met behulp van GPS wordt het gebied afgevlogen in rechte lijnen met 500 m onderlinge afstand, op 150m hoogte. De GPS route wordt opgeslagen ten behoeve van analyse achteraf. Bij gelijktijdige observatie aan de linker- en rechterzijde van de

helikopter en een kijkhoek van 60 graden leidt dat tot een totale waarneemstrip van 250+250 = 500 meter breed. Omdat met onafhankelijke waarnemers moet worden geteld zijn dus 2+2 = 4 waarnemers nodig. Om grote groepen grazers beter te kunnen tellen kan de vliegsnelheid worden verminderd, maar er wordt niet 'teruggevlogen' en het is niet toegestaan om lager te vliegen dan 140 meter.

Om het open water, met daarin de rustende watervogels (in het najaar) en de eilanden met de belangrijkste broedkolonies (in het voorjaar) te mijden, is het vliegplan als volgt opgesteld (zie figuur 2):

Eerst wordt in één vlucht in de lengte over de Oostvaardersdijk gevlogen en worden grote grazers daar geteld. Dan wordt in evenwijdige lijnen met 500 meter onderlinge afstand over het gebied gevlogen, op de as van noordwest naar zuidoost, haaks op de Oostvaardersdijk. Op die manier is de tijd tussen twee naastgelegen stroken zo kort mogelijk, om zo de kans op

dubbeltelling, door beweging van de grote grazers, zo klein mogelijk te houden. Daarnaast kan de oude verkaveling in het gebied (met een breedte van 500m) worden gebruikt voor de ruimtelijke referentie op de grond. In het najaar kan worden gekeerd op de grens van riet en openwater. In het voorjaar, als er geen grote aantallen vogels op het open water verwacht worden, kan boven het water, maar vóór de eilanden gekeerd worden, om zo mogelijke verstoring van nestelende Bruine en Blauwe kiekendieven en Haviken te voorkomen.

De tellingen vinden 's ochtends plaats, op drie dagen in één week, in de tweede helft van oktober. Bij voorkeur wordt gevlogen op drie opeenvolgende dagen, maar in elk geval met goed zicht en zonder regen. Bij een kruissnelheid van ca 100 km/uur en een afstand van ca 125 km, bedraagt de geschatte vliegduur inclusief vertragingen voor betere tellingen, 1.5-2 uur.

Naast de helicoptertellingen zullen, vanaf vaste locaties, grondtellingen voor de grote grazers worden uitgevoerd volgens het bestaande protocol zoals dat nu door Staatsbosbeheer wordt gehanteerd. Op die manier kunnen de bestaande grondtellingen direct worden vergeleken met de helicoptertellingen. Belangrijk daarbij is, dat de grondtellingen niet leiden tot verstoringen van grote grazers noch vogels in het gebied.

Tot slot moet worden opgemerkt dat de Oostvaardersplassen onder aanvliegroute van Schiphol Airport ligt. Daarom zal ruim vóór aanvang van de tellingen contact worden opgenomen met Luchtverkeersleiding Nederland over mogelijke eisen of beperkingen die daaruit volgen voor de geplande helicoptervlucht en de te vliegen route.

3. Conclusies uit Altenburg en Wymega rapport (nr 1653), Quickscan Helicoptertellingen van grote grazers in de Oostvaardersplassen (basis voor het verzoek van toestemming NB-wet en FF-wet)

In dit hoofdstuk zijn de conclusies ten aanzien van relevante beschermde gebieden en soorten uit het vorige hoofdstuk nog eens op een rij gezet en is aangegeven hoe de beoogde helicoptertellingen zich verhouden tot de vigerende ecologische wet- en regelgeving.

In de literatuur bestaat consensus over het feit dat helikopters in het algemeen meer versturende effecten hebben dan vliegtuigen en dat verstoord gedrag toeneemt met lagere vlieghoogte. Er zijn grote verschillen tussen diverse soortgroepen, maar de directe gedragsveranderingen als gevolg van verstoring door helikopters en vliegtuigen betreffen meestal verhoogde waakzaamheid en verminderde foerageerintensiteit. De horizontale afstanden waarop verstoringen door helikopters leiden tot gedragsveranderingen bedragen maximaal 5 tot 10 km. Opvliegen of andere paniecreacties, bijvoorbeeld bij grote grazers, worden in de literatuur weinig waargenomen, met uitzondering van rustende watervogels in dichte groepen, bijvoorbeeld op een hoogwatervluchtplaats.

Omdat de helicoptertellingen slechts op drie dagen per seizoen gehouden worden en hooguit enkele uren duren, leiden die niet tot structureel verlaagde foerageereffectiviteit of verhoogde energie-uitgaven door de verstoring. De effectbepaling is daarom gericht op mogelijke directe effecten van verstoring, waarbij met name mogelijke (tijdelijke) nestverlating een belangrijk criterium is.

Conclusies m.b.t. beschermde gebieden

Natuurbeschermingswet: Voortoets

De geplande helicoptertellingen in het najaar veroorzaken geen effecten op aangewezen broedvogels. Voor enkele aangewezen niet-broedvogels worden mogelijk verstoringen en verslechtingen in het kader van de Natuurbeschermingswet verwacht, maar die leiden niet tot significant negatieve effecten.

De geplande voorjaarstellingen veroorzaken voor broedende Lepelaars en Bruine kiekendieven mogelijk significant negatieve effecten. Voor de andere aangewezen broedvogels worden mogelijke verstoringen en verslechtingen in het kader van de Natuurbeschermingswet verwacht, maar die leiden niet tot significant negatieve effecten. Ook voor de aangewezen

niet-broedvogels worden mogelijke verstoringen in het kader van de Natuurbeschermingswet verwacht, maar die leiden niet tot significant negatieve effecten.

Ecologische Hoofdstructuur

De helicoptertellingen veroorzaken geen conflicten met de regelgeving ten aanzien van de Ecologische Hoofdstructuur.

Overige gebiedsbescherming

De helicoptertellingen veroorzaken geen conflict met de regelgeving ten aanzien van de overige gebieden.

Conclusies m.b.t. beschermde soorten

De beoogde najaarstellingen veroorzaken geen effecten op vaste rust- en verblijfplaatsen, noch van jaarrond beschermde vogels, noch van overige broedvogels. Daarom zijn voor het najaar geen conflicten met de Flora- en faunawet verwacht.

De beoogde voorjaarstellingen veroorzaken mogelijk verstoringen van jaarrond beschermde Buizerds en Haviken en van in het gebied nestelende/broedende vogels, waaronder Zeearend en Raaf. Op basis van literatuur zijn de verwachte effecten van eventuele verstoringen klein. Vanwege het incidentele karakter en de waarschijnlijk beperkte omvang van de effecten, is de inschatting dat ook in het voorjaar eventuele verstoringen door de helicoptertellingen geen wezenlijke invloed zullen hebben op de lokale populaties.

Voor andere beschermde soorten veroorzaken de helicoptertellingen in voor- en najaar geen conflicten met de Flora- en faunawet.

Opmerkingen en aanbevelingen

De exacte manier van tellen heeft invloed op de mate van verstoring. Voor deze studie is uitgegaan van helicoptertellingen op drie opeenvolgende in het najaar van 2011 en het voorjaar van 2012, bij een vlieghoogte van 150 m en een duur van 1.5-2 uren, volgens bijgevoegd vliegplan (zie bijlage 1).

De beoogde najaarstellingen leiden tot (niet-significante) verstoring van aangewezen waarden voor Natura 2000. Ook is een deel van de beschermde soorten onder de Flora- en faunawet al tijdens de najaarstelling aanwezig. Daarom verdient het aanbeveling eventuele verstoringen als gevolg van de najaarstellingen zorgvuldig te monitoren. Ook kunnen de monitoringsgegevens worden gebruikt bij de uiteindelijke inschatting van de effecten van de voorjaarstelling.

Omdat voor de najaarstellingen voor beschermde soorten geen effecten van verstoringen verwacht zijn, is een ontheffing waarschijnlijk niet nodig.

Tot slot: uit de literatuur blijkt weliswaar dat de verwachte verstorende effecten door laagvliegende helikopters klein zijn, maar volgens het merendeel van de bronnen zijn de effecten wél groter dan die van kleine vliegtuigen op dezelfde hoogte. Vanuit het voorzorgprincipe verdient het aanbeveling om de voordelen van helicoptertellingen ten opzichte van eventuele vliegtuigtellingen goed te bezien. Hierbij verwijzen wij naar het bijgevoegde vluchtplan.

4. Voorstel voor monitoring van verstoring tijdens de telling

In het najaar moet worden gekeken naar:

- vluchtgedrag, oa van rustende en foeragerende watervogels, Grote zilverreiger, Zeearend, Raaf en foeragerende watervogels;
- effecten op foerageerintensiteit van overwinterende ganzen in de randzone;
- verlaten van het gebied door verstoorde vogels.
- effecten op (vlucht)gedrag van de grote grazers vanuit het oogpunt van:
 - dierenwelzijn
 - de kwaliteit van de telling

Tijdens de voorjaarstellingen moet bovendien worden gekeken naar effecten op broedvogels, met name de koloniebroeders in de Oostvaardersplassen en Bruine kiekendief, Zeearend, Havik, Buizerd en Raaf. Soorten als Grote Zilverreiger, Brand- Kol- en Grauwe gans, Aalscholver, Zeearend en Raaf en zijn zwel tijdens de najaarstelling als tijdens de voorjaarstelling aanwezig en gegevens in het najaar kunnen een indicatie geven van het gedrag in het voorjaar.

Om eventuele veranderingen in gedrag en verdeling te kunnen relateren aan de helikoptervluchten, moeten metingen voorafgaand, tijdens en na de verstoring worden uitgevoerd.

Voorstel

Vanaf twee vaste locaties in de randzone worden effecten van verstoringen op foerageergedrag van ganzen geobserveerd. Daarvoor worden volgens een vast protocol, iedere 15 minuten steekproefsgewijs gedragswaarnemingen van foeragerende ganzen verzameld. Verstoringen en eventuele reacties door de helikopter, een Zeearend of door andere bronnen worden met tijd en locatie genoteerd. Dat geldt ook voor duidelijke verstoringen van grote grazers. Ook de aanwezigheid van verstoringbronnen zonder reacties wordt genoteerd. Bij opvliegen wordt de groepsgrootte bepaald. Op dezelfde manier worden vanaf de vogelhut aan de Aalscholverplas effecten van verstoringen op foerageergedrag van watervogels bepaald. Vanaf de Oostvaardersdijk en de Knardijk worden iedere 15 minuten vogelaantallen en -soorten en op de Grote Plas en rond de Stort bepaald. Op de Oostvaardersdijk wordt begonnen aan de zuidzijde: indien de vogels zich vanwege verstoring verplaatsen naar het noordelijke deel kan de waarnemer mee verhuizen.

Verstoringen en eventuele reacties door de helikopter, een Zeearend of door andere bronnen worden met tijd en locatie genoteerd. Ook aanwezigheid van verstoringbronnen zonder reacties wordt genoteerd. Bij opvliegen wordt de groepsgrootte bepaald.

Tijdens de dagen met helikoptertellingen zijn waarnemers aanwezig vanaf één uur voor, tot één uur na de helikoptertellingen. Zo kunnen eventuele verstoringen door de waarnemers worden geminimaliseerd, en kan de terugkeer naar het oorspronkelijke gedrag worden gedocumenteerd. Op de dagen voor en na de helikoptertellingen kan worden volstaan met twee uur durende waarneemsessies, op hetzelfde moment van de dag als de helikoptertellingen.

Escalatie

Mocht er tijdens de telling een situatie ontstaan die de veiligheid in gevaar brengt van de waarnemers in de lucht of op de grond, de grote grazers of vogels óf wanneer er sprake is van onacceptabele verstoring dan kan door vertegenwoordiger van het bevoegd gezag op zijn beoordeling de telling worden afgebroken.

5. Operationalisering

Naast het vluchtplan en het monitoren van de verstoring worden er tot slot op korte termijn een aantal praktische zaken geregeld. De heren **Art. 5.1. lid 2 sub e** (Alterra en VZZ) en **Art. 5.1.** (Staatsbosbeheer) zullen dit in de eerste helft van september verzorgen. Hierbij moet gedacht worden aan:

- Regelen van geschikte helikopter. Hierover is inmiddels een toezegging gedaan door Directie Operaties van het Commando Luchtmacht. Op 1 september vind hierover nader overleg plaats.
- Voorbereiden van uitvoering van het vluchtplan
- Benodigde toestemming van Luchtverkeersleiding
- Selectie geschikte en onafhankelijke waarnemers in de lucht en op de grond
- Instructie voor waarnemers

Z21-8298-21 bijlage 6 behorende bij document 21.pdf (6)

- Hardware (camera's, GPS, zoomlens, warmtecamera)
- Radiocontact met grond waarnemers
- Toezicht door bevoegd gezag
- Monitoring- en escalatieprotocol
-

Actiepunten voor Staatsbosbeheer:

- Nick zal de stakeholders melden dat managementplan status definitief heeft
- Voor de BAC-vergadering van 13 oktober zal de **evaluatie van het protocol vroeg-reactief beheer** worden ingediend. Deze zal bestaan uit:
 - De cijfers over de grote grazers uit de winterrapportage 2010/2011.
 - De uitgebreide rapportage van het RIZA met details over locaties (op vaknummer) en gender, aangevuld met een rapportage over de pathologie door Art. 5.1. (GD).
 - Het verslag van het gesprek over praktijkervaringen met het protocol vroeg-reactief beheer
 - Een beknopte evaluatie van bovengenoemde bevindingen in relatie met de doelstellingen uit het managementplan.
- Staatsbosbeheer zorgt voor (1) aanvullende kwantitatieve en geografische gegevens (waaronder onderscheid naar kwaliteit beschutting, per diersoort) bij het **beschuttingsplan**, (2) betreft hierbij nadrukkelijk de doelstellingen zoals geformuleerd in het managementplan, (3) geeft aan hoe besluitvorming en communicatie zal verlopen wanneer Driehoek en Kotterbos aan beschuttingsgebied zullen worden toegevoegd en zal (4) indien nodig, inhoudelijk advies vragen van Gerrit Jan Spek en/of Jakob Leidekker. Het beschuttingsplan zal ter beoordeling worden ingediend voor de BAC-vergadering van 2 september.
- Het **monitoringsplan** wordt voor de delen beschutting, protocol vroeg-reactief beheer en andere aspecten inzake welzijn van de grote grazers ter beoordeling ingediend voor de BAC-vergadering van 2 september. Staatsbosbeheer geeft tevens aan welke gegevens al gemonitord zijn en welke gegevens nog niet. SBB geeft tevens aan per wanneer deze gegevens wel gemonitord zullen gaan worden.
- Staatsbosbeheer informeert de Beheeradviescommissie op zijn vergadering van 2 september welke (interne) procedure gevolgd zal worden om tot besluitvorming inzake het **watermanagementplan** te komen. Daarbij maakt Staatsbosbeheer duidelijk welke mogelijke (twee) scenario's voorliggen en wat de mogelijke consequenties voor de grote grazers zijn.
- Staatsbosbeheer zorgt voor aanpassing van het voorstel voor de **wetenschappelijke coördinatiegroep** zodat deze past in format van appendix 6 bij het managementplan. Wijzigingen ten opzichte van het managementplan worden duidelijk gemarkeerd en gemotiveerd. Dit aangepaste voorstel wordt ingediend voor de BAC-vergadering van 2 september.
- Staatsbosbeheer stelt voor om kort na elke BAC-vergadering een werkbijeenkomst te beleggen om kort terug te kijken, maar vooral om de volgende vergadering voor te bereiden. De BAC zal dit voorstel in haar vergadering van 2 september bespreken.
- Staatsbosbeheer zal de BAC rapporteren over de stand van zaken rond de ontheffing-/vergunningaanvraag voor de helikoptertellingen. Daarnaast zal Staatsbosbeheer een procedure opstellen om de impact tijdens de tellingen te monitoren en om in te kunnen grijpen bij objectief geconstateerde bovenmatige verstoring.

Met opmerkingen [7/21] : Deze gegevens zijn nog niet geregistreerd, toch?

Met opmerkingen [7/21] : Met wie?

Met opmerkingen [7/21] : Ik neem aan dat deze ook ter beoordeling aan de BAC wordt voorgelegd? Uiterlijk voor de vergadering van oktober?

Met opmerkingen [7/21] : Zie ook de betreffende passage in het managementplan.

> Retouradres Postbus 20401 2500 EK, Den Haag

Staatsbosbeheer
t.a.v. de heer drs. C.J. Kalden, directeur
Postbus 1300
3970 BH DRIEBERGEN-RIJSSENBURG

3970BH1300

**Beheeradviescommissie
Oostvaardersplassen**

Prins Clauslaan 8
Den Haag
Postbus 20401
2500 EK, Den Haag
www.rijksoverheid.nl/eleni

Contactpersoon

Art. 5.1. lid 2 sub e
secretaris

Art. 5.1. lid 2 sub e
Woo

Datum 27 september 2011
Betreft Advies inzake aanvullingen en implementatie
Managementplan Oostvaardersplassengebied 2011-2015

Onze referentie
BAC-OVP_20110927

Bijlagen
1

Geachte heer Kalden,

Allereerst wil ik u bedanken voor de hartelijke ontvangst die u staatssecretaris Bleker en mijzelf onlangs bood in het Oostvaardersplassengebied. Zou u zo vriendelijk willen zijn mijn waardering ook naar uw veldmedewerkers ter plaatse over te brengen?

Voorts heeft de Beheeradviescommissie voor het Oostvaardersplassengebied (BAC) zich in haar vergadering van 7 september 2011 gebogen over een aantal aanvullingen voor het Managementplan Oostvaardersplassengebied 2011-2015 die door uw organisatie ter beoordeling aan de commissie waren voorgelegd. De BAC heeft een aantal conclusies getrokken en doet enkele aanvullende aanbevelingen.

Ten aanzien van het **Monitoringsplan**:

De BAC gaat akkoord met het voorgelegde monitoringsplan en adviseert Staatsbosbeheer om:

- a) het monitoringsjaar gelijk te laten lopen met de seizoenen in Nederland, te weten van 1 april t/m 31 maart,
- b) binnen een maand na de winterperiode de jaarrapportage op te leveren,
- c) zo spoedig mogelijk een schema op te stellen van de werkprocessen die zullen (moeten) gaan plaatsvinden om dit monitoringsplan in de praktijk te brengen,
- d) de monitoring vóór het begin van de winterperiode 2011/2012 in gang te zetten.

Ten aanzien van het **Beschuttingsplan:**

De BAC gaat akkoord met het voorgelegde beschuttingsplan en adviseert Staatsbosbeheer om:

- a) duidelijk te maken wat de doelstellingen zijn, o.a. hoeveel beschutting van welke soort er voor welke grote grazers beoogd wordt,
- b) de voorliggende plantenlijst te vervangen door de oorspronkelijke plantenlijst (versie 7 juli, met o.a. inlandse Eik, Haagbeuk en Zwarte Els),
- c) goed te monitoren of de maatregel ook leidt tot struiken en bomen die de hoefdierdruk weten te doorstaan.

Beheeradviescommissie
Oostvaardersplassen

Datum
27 september 2011

Onze referentie
BAC-OVP_20110927

Ten aanzien van het **Watermanagementplan:**

De BAC neemt kennis van de overwegingen van de Themacommissie Watermanagement en gaat akkoord met het door SBB voorgestelde stappenplan. De BAC wil voor de beoordeling van het uiteindelijke, nieuwe watermanagement graag een indicatie hebben van de gevolgen voor de grote grazers.

Naar aanleiding van een vraag van de Staatssecretaris van EL&I adviseert de BAC aan SBB om de uitstroom van stikstof en fosfaat in het oppervlaktewater van Flevoland te (laten) monitoren. Meer details vindt u in bijgevoegde adviesbrief die de BAC op 18 augustus 2011 naar staatssecretaris Bleker stuurde.

Ten aanzien van het voorstel voor de **Wetenschappelijke Coördinatiegroep:**

De BAC gaat akkoord met het ingediende voorstel.

Ten aanzien van de berichtgeving over de **tellingen van de grote grazers:**

De BAC is verheugd over het feit dat de Koninklijke Luchtmacht in samenwerking met Staatsbosbeheer dit najaar de helikoptertellingen van de grote grazers zal uitvoeren. Wij hebben met uw medewerkers afgesproken dat Staatsbosbeheer voordien enkele BAC-leden zal raadplegen over de praktische uitvoering. De BAC-secretaris is daarbij contactpersoon.

De BAC adviseert Staatsbosbeheer voorafgaand aan de tellingen een zorgvuldige definitie van 'verstoring tijdens de tellingen' op te stellen.

Wij spraken met uw medewerkers af dat Staatsbosbeheer in de BAC-vergadering van 13 oktober zal rapporteren over de stand van zaken m.b.t. de helikoptertellingen in het voorjaar.

Tot besluit wil ik u bevestigen welke conclusies wij hebben getrokken over de voortgang van de implementatie van het beheer in het Oostvaardersplassengebied en welke afspraken wij hebben gemaakt om op een gewenst implementatieniveau te komen.

**Beheeradviescommissie
Oostvaardersplassen**

Datum
27 september 2011

Onze referentie
BAC-OVP_20110927

Zoals ik u eerder berichtte is de beheerpraktijk in de OVP in de winterperiode 2010/2011 naar tevredenheid van de BAC verlopen. In dat licht concludeert de BAC dat het kortetermijnbeheer in de OVP goed is. Tegelijkertijd constateert de BAC dat op het gebied van het middellange- en langetermijnbeheer in de OVP nog stappen moeten worden gezet en dat de koppeling tussen de planning en de uitvoering in de OVP beter moet. Daarbij zijn monitoring en rapportage essentieel om te komen tot een duurzaam beheer dat anticipeert op veranderende omstandigheden. Op basis van de monitoring en de rapportages ontstaat meer wisselwerking tussen planning en uitvoering, waarmee bij de uitvoerders meer draagkracht voor de planning verkregen wordt.

De BAC biedt SBB de helpende hand bij het verder aanpassen van het middellange- en langetermijnbeheer. De commissieleden zijn op grond van hun expertise bereid hierbij te *sparren* met SBB. De BAC-secretaris is de verbindingspersoon tussen de individuele BAC-leden en Staatsbosbeheer.

De BAC realiseert zich dat een koerswijziging in een grote organisatie niet eenvoudig plaatsvindt. De BAC benadrukt het belang van goede communicatie in de samenwerking tussen BAC en SBB en vertrouwt er op dat met deze geïntensiveerde samenwerking het praktische beheer vóór aanvang van de komende winterperiode in lijn met de ICMO2-adviezen gebracht zal zijn.

/ Met vriendelijke groet,

Art. 5.1. lid 2 sub e Woo

Prof. dr. H. Vaarkamp,
Voorzitter Beheeradviescommissie Oostvaardersplassen

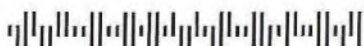

Ministerie van Economische Zaken,
Landbouw en Innovatie

> Retouradres Postbus 20401 2500 EK Den Haag

De staatssecretaris van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie
De heer dr. H. Bleker

Postbus 20401

Beheeradviescommissie
Oostvaardersplassen

Prins Clauslaan 8
Den Haag
Postbus 20401
2500 EK Den Haag
www.rijksoverheid.nl/eleni

Contactpersoon

Art. 5.1. lid 2 sub e
secretaris

Art. 5.1. lid 2 sub e
Woo

Datum 18 augustus 2011

Betreft Uw vraag inzake mineralenhuishouding Oostvaardersplassen

Onze referentie
BAC-OVP/20110818

Uw referentie
192963

Kopie aan
Directeur NLP, de heer drs. R.P.
van Brouwershaven

Excellentie,

Op 28 april jl. stuurde ik u een advies- en rapportagebrief (BAC-OVP/20010428_1) waarin ik u aangaf op een later moment inhoudelijk antwoord te geven op uw vraag om een inschatting van de mogelijke effecten van het door de ICMO2-commissie geadviseerde watermanagement in de Oostvaardersplassen op stikstofverlies uit de Oostvaardersplassen en de mineralenhuishouding van de boeren in de omgeving van de Oostvaardersplassen.

In aanvulling op dit advies wil ik uw aandacht vragen voor een aantal relevante paragrafen uit het *Managementplan Oostvaardersplassengebied 2011-2015* van Staatsbosbeheer, alsmede voor een Kamerbrief van uw ambtsvoorganger inzake de relatie tussen meststoffen van wilde dieren en het mest- en ammoniakbeleid voor veehouders.

In het *Managementplan Oostvaardersplassengebied 2011-2015* wordt in paragraaf 4.2 biodiversiteit als één van de doelstellingen van een actiever waterpeilbeheer genoemd. Paragraaf 4.6 geeft aan dat biodiversiteit één van de expliciete monitoringsaspecten bij het watermanagement is. Het effect van het watermanagement op het verlies van mineralen uit het Oostvaardersplassengebied zal daarom integraal onderdeel zijn van de planning en monitoring inzake het waterpeilbeheer in het Oostvaardersplassengebied. Naast deze nauwgezette monitoring acht de Beheeradviescommissie op dit moment geen aanvullend onderzoek nodig.

Voorts geeft uw ambtsvoorganger in de bijgevoegde Kamerbrief (Kamerstuk 28 385, nr. 131) aan dat meststoffen van in het wild levende dieren formeel geen onderdeel uitmaken van het mest- en ammoniakbeleid en dat bijvoorbeeld de aanwezigheid van wilde ganzen geen invloed heeft op de hoogte van de gebruiksnormen voor stikstof en fosfaat waaraan boeren in de omgeving zich moeten houden. Desondanks begrijpt de Beheeradviescommissie de belangstelling van de boeren voor informatie over een mogelijke uitstoot van mineralen vanuit het Oostvaardersplassengebied. Ik ga er dan ook van uit dat de betreffende monitoringsgegevens te zijner tijd openbaar beschikbaar zullen zijn en zal Staatsbosbeheer daartoe adviseren.

**Beheeradviescommissie
Oostvaardersplassen**

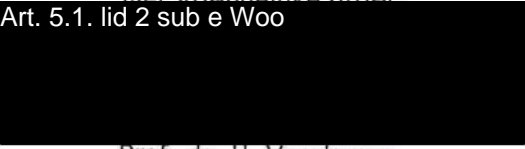
Datum
18 augustus 2011

Onze referentie
BAC-OVP/20110818

Ik vertrouw er op u hiermee voldoende geïnformeerd te hebben.

Met vriendelijke groet

Art. 5.1. lid 2 sub e Woo

Prof. dr. H. Vaarkamp
Voorzitter Beheeradviescommissie Oostvaardersplassen

Beheeradviescommissie Oostvaardersplassen

Agenda voor donderdag 13 oktober 2011

Locatie: Oostvaardersplassen
Kitsweg 1, Lelystad

Tijd: 07.00 – 11.00, inclusief ontbijt
(07.00-09.00: ontvangst + bronstexcursie, 09.00-11.00 ontbijt + vergadering)

AGENDA

1. Verslag 7 juli [ter informatie + besluitvorming]
2. Stand van Zakenrapportage door SBB [ter informatie]
3. Uitgebreide jaarrapportage, inclusief toelichting door GD [ter informatie]
4. Managementplan:
 - a. bijgewerkte versie (MP 1.2) [ter informatie]
 - b. van Managementplan naar Praktijk: stand van zaken [ter informatie]
 - c. voorstellen wijziging monitoring [besluitvorming]
5. Helikoptertellingen:
 - a. nadere informatie over de najaarstellingen [ter informatie]
 - b. stand van zaken voorjaarstellingen [ter informatie]
6. Jaarlijkse evaluatie [besluitvorming]

Werkvoorraad:

- Integraal monitoringsplan
- Watermanagementplan

Z21-8298-23 bijlage 1 behorende bij document 23.pdf (1)

Identiek aan document Z21-8298-21

Beheeradviescommissie Oostvaardersplassen

Verslag vergadering d.d. 2 september 2011, 09.30-12.30 te Regardz meeting

Cover tbv Vergadering Beheer Advies Commissie Oostvaardersplassen 13-10-2011

Algemene stand van zaken

Aan: **Beheeradvies Commissie Oostvaardersplassen**
t.b.v. vergadering 13 oktober 2011.

Van: **Staatsbosbeheer.** Opsteller: Art. 5.1. lid 2 sub Programmamanager (Oostvaardersplassen).

Aanleiding: regulier

Eerdere besluitvorming: geen

Status: ter informatie

Korte inhoud:

- Op 27 september is de kickoff geweest van de bioscoopfilm over de Oostvaarderplassen. De film wordt gemaakt door EMS films en (mede) gefinancierd door ondernemer Art. 5.1. lid 2. De regie is in handen van Art. 5.1. lid 2 en veel filmwerk zal worden gedaan door Art. 5.1. lid 2. De productie zal twee jaar in beslag nemen en de film zal waarschijnlijk in het voorjaar van 2014 in de Nederlands bioscopen te zien zijn. De aankondiging van de film heeft veel positieve pers opgeleverd. Daarnaast zijn er televisie opnames gemaakt door SBS6 en Vis-TV
- Op 6 september is er met de stakeholders gesproken. Er zijn in constructieve samenwerking afspraken gemaakt over het versturen van rapportages mbt het dierenwelzijn en het verbreden van de groep stakeholders met betrokkenen uit de vogelwereld, landbouw en omwonenden.
- De Bronstexcursies zijn in volle gang. Er zijn in oktober ca.80 excursies gepland, met voor het grootste deel betalende bezoekers
- De stichting ARK is door Staatsbosbeheer gevraagd om een deel van de exclusieve recreatie in de Oostvaardersplassen binnen voorwaarden te vermarkten. Het is de bedoeling dat in het toeristisch seizoen 2012 maximaal 50 arrangementen in de Oostvaardersplassen worden verkocht. Het gaat hierbij om het maken van trouwfoto's, fotosafari, dineren of overnachten in het gebied. Eind oktober wordt een pilot uitgevoerd, waarbij het concept zal worden getest en zal worden gemonitord wat de effecten zijn op N2000 en welzijn Grote Grazers
- Er is op 8 september in het kader van financiering voor open programmering wetenschappelijk onderzoek bij EL&I een verzoek ingediend om het onderzoek naar de interactie tussen grote grazers, vegetatie en andere omgevingsfactoren en opstellen van een verbeterd monitoringsprotocol in de Oostvaardersplassen te financieren.
- De teksten Dossier Oostvaardersplassen op de website Staatsbosbeheer zijn aangepast. Ze zullen begin week 41 online zijn. Zie <http://www.staatsbosbeheer.nl/Nieuws%20en%20achtergronden/Dossiers/Oostvaardersplassen.aspx>

- De ontwikkeling van het OostvaardersWold wordt als specifieke opgave benoemd in het akkoord dat het kabinet en het Interprovinciaal Overleg (IPO) op 21 september hebben gesloten over het beleid voor natuur en landelijk gebied. De letterlijke tekst luidt: *"In de ontwikkelingopgave is ook begrepen oplossing voor de problematiek van Flevoland (afwikkeling Oostvaarderswold)"*
- Vereniging Het Edelhert heeft zaterdag 8 oktober haar jaarlijkse terreinbezoek op uitnodiging van Staatsbosbeheer in de Oostvaardersplassen gehad.
- Op 12 oktober a.s. vindt een bijeenkomst plaats van de wetenschappelijke coördinatiegroep

Cover tbv Vergadering Beheer Advies Commissie Oostvaardersplassen 13-10-2011

Uitgebreide jaarrapportage

Aan: **Beheeradvies Commissie Oostvaardersplassen**
t.b.v. vergadering 13 oktober 2011.

Van: **Staatsbosbeheer.** Opsteller: **Art. 5.1. lid 2 sub e**

Aanleiding: Managementplan

Eerdere besluitvorming:

BAC 9 september.

- De BAC adviseert om het monitoringsjaar gelijk te laten lopen met de seizoenen in Nederland, te weten van 1 april t/m 31 maart

BAC 7 juli

- Nog niet alle data over de afgeschoten en doodgevonden dieren (pathologie, locaties afschot/gevonden etc.) zijn gepresenteerd.

Status: ter informatie. kunt u de weergave van feiten, de analyse en de conclusies uit dit rapport onderschrijven?

Het document omvat een uitgebreide rapportage van de monitoringsactiviteiten Oostvaarderplassen in de periode van 1 april 2010 t/m 31 maart 2011. Dit rapport wordt gebruikt als een intern werkdocument en zal jaarlijks worden opgeleverd. Deze rapportages zullen gezamenlijk een belangrijke bron vormen voor de onafhankelijke evaluatie zoals die in 2015 gepland is.

In aanvulling op dit document zal er tijdens de BAC vergadering van 13 oktober door de heer **Art.** een toelichting worden gegeven op de bevindingen van de Gezondheidsdienst.

Z21-8298-23 bijlage 3 behorende bij document 23.pdf (2)

Document reeds openbaar via:

<https://www.staatsbosbeheer.nl/uit-in-de-natuur/locaties/oostvaardersplassen/links-en-downloads> onder jaarverslag 2010-2011

Vegetatie, grote herbivoren en ganzen in de Oostvaardersplassen

Monitoring 1 april 2010 tot en met 31 maart 2011

Datum 15 september 2011

Cover tbv Vergadering Beheer Advies Commissie Oostvaardersplassen 13-10-2011

Managementplan versie 1.2, 9 september 2011

- Aan:** **Beheeradvies Commissie Oostvaardersplassen**
t.b.v. vergadering 13 oktober 2011.
- Van:** **Staatsbosbeheer.** Opsteller: **Art. 5.1. lid 2 sub** (Programmamanager Oostvaardersplassen).
- Aanleiding:** managementplan
- Eerdere besluitvorming:** Voortvloeiend vaststelling van bijlagen managementplan op 9 september 2011
- Status:** ter informatie

Korte inhoud:

Bijgaand treft u het geactualiseerde managementplan aan: Managementplan 1.2, 9 september 2011

Ten opzichte van de eerdere versie zijn de volgende wijzigingen doorgevoerd,

Op 9 september 2011 heeft de BAC de volgende bijlagen bij het managementplan vastgesteld:

- bijlage 1. Watermanagementadvies, inclusief stappenplan om te komen tot het definitieve watermanagementplan Oostvaardersplassen
- bijlage 4 Monitoring
- bijlage 6 Wetenschappelijke begeleidingscommissie
- Daarnaast is het beschuttingsplan vastgesteld. Deze is als bijlage 9 toegevoegd

Het voorliggende managementplan is voorzien van bovengenoemde nieuwe bijlagen, inclusief de adviezen zoals die tijdens de BAC vergadering van 9 september zijn gegeven, en zal als versie 1.2 9 september 2011, als vigerend document worden gebruikt

Z21-8298-23 bijlage 4 behorende bij document 23.pdf (2)

Bijlage reeds openbaar via:

<https://www.staatsbosbeheer.nl/Natuurgebieden/oostvaardersplassen/Links-en-downloads/onder-het-jaartal-2013>

Managementplan Oostvaardersplassengebied 2011 -2015

Uitwerking en implementatie van ICMO2 maatregelen, monitoring en communicatie

Status: definitief

Versie 1.2. 9 september 2011

Cover tbv Vergadering Beheer Advies Commissie Oostvaardersplassen 13-10-2011

Voortgang Monitoring Grote Grazers Oostvaardersplassen

- Aan:** **Beheeradvies Commissie Oostvaardersplassen**
t.b.v. vergadering 13 oktober 2011.
- Van:** **Staatsbosbeheer.** Opsteller: **Art. 5.1. lid 2 sub** (Programmamanager Oostvaardersplassen).
- Aanleiding:** managementplan
- Eerdere besluitvorming:** Voortvloeiend uit afspraken managementplan en vaststelling monitoringsplan 9 september 2011
- Status:** - ter informatie

Korte inhoud:

Het door de BAC op 9 september vastgestelde monitoringsplan is vertaald naar werkinstructies. De uitvoering van de monitoring is thans ingepland. In deze cover worden de eerste bevindingen aan u voorgelegd. Daarnaast zijn het veldformulier, de toelichting en de planning ter informatie bijgevoegd.

In de laatste paragraaf doen wij een aantal constatering en een voorstel tot aanscherping van de monitoring.

Proces

- De monitoringsopgaven vanuit het managementplan zijn uitgezet in een projectplanning, waar ook andere activiteiten in het gebied zijn opgenomen (bijlage 1). Deze planning is de leidraad voor alle activiteiten in het gebied.
- Er is een groep van vier Staatsbosbeheer medewerkers die deze monitoring zal uitvoeren. Onderlinge vervangbaarheid is hiermee afgedekt. De monitoring lijkt het meest efficiënt te zijn wanneer deze door twee personen wordt uitgevoerd.
- Er zijn inventarisatie formulieren (zie bijlage 2), een routekaart en instructie (zie bijlage 3) opgesteld waarmee de afgesproken variabelen worden verzameld. Deze formulieren worden digitaal in het veld ingevuld.
- Er is afgesproken dat de monitoring voor Terreingebruik (A2) en diercondities (A3) altijd zal plaats vinden op **dinsdag** volgens de in het monitoringsplan vastgelegde frequentie. De monitoring voor afgevallen Dieren (A1) vindt dagelijks plaats en de monitoring voor windmetingen een maal per kwartaal.
- De monitoring A2 en A3 neemt voor de gehele inventarisatieronde met twee waarnemers ca. 4 uur in beslag. Wanneer de frequentie richting de winter zal toenemen betekent dit dat er per week ca. 3 mandagen aan monitoring van de Grote Grazers zal worden besteed.

Observaties

- A2 (Terreingebruik). Bij de schuilrichels op het stort is waarneming door verstoring van de waarnemers lastig. Met name Edelherten schieten weg voordat de waarnemers een telling hebben kunnen uitvoeren. Dit wordt consequent genoteerd
- A2 (Terreingebruik). Onderscheid van mannelijke en vrouwelijke Edelherten en Heckrunderen wordt genoteerd, maar is niet altijd tot op individueel niveau vast te leggen

- A2 (Terreingebruik). De gegevens uit het terreingebruik zullen in combinatie met de omgevingscore uit A3 in het dagelijks beheer worden gebruikt om o.m. de openstelling en aantakking van het Kotterbos, Oostvaardersbos en de Driehoek op het juiste tijdstip en volgorde plaats te laten vinden.

Voorstel tot aanscherping

- A2 (Terreingebruik) Wij willen een aanvullende objectieve meting gaan doen om meer grip te krijgen op de mate van beschutting en voedselaanbod in de beschuttingslocaties in de Oostvaardersplassen. Hierdoor krijgen we ook meer gevoel voor het schatten van de omgevingscondities. Het gaat dan om de vegetatie riet, ruigte en struweel die vaak in een mozaiek voorkomt. We willen dit maandelijks meten. Wij werken op dit moment twee mogelijke manieren uit
 - Twee transecten over kavels op het Stort en om de 50 m een meting van hoogte en bedekking (net zoals op de graslanden gebeurt).
 - In iedere beschuttingslocatie (zie terreingebruik en conditie) worden 5 metingen op een vaste plekken binnen de beschuttingslocatie verricht van hoogte en bedekking. Je kunt deze tweede methode goed combineren met de conditiescores omdat je dan ook langs alle beschuttingslocaties rijdt. Het voordeel van de tweede methode is dat we ook van die locaties de windreductie en temperatuur meten en de structuurmetingen daarmee kunt correleren.
- A3 (diercondities) Met betrekking tot de *frequentie* van de monitoring diercondities willen wij de BAC de volgende vijf punten in overweging geven, om tot een lagere frequentie over te gaan in de winterperiode:
 - Voor SBB is een frequentie van maandelijks conditie scores voldoende om inzicht in *langjarige* processen te krijgen en wat dus ondersteunend is voor het beheer.
 - Voor het *dagelijks* beheer is een hogere frequentie en uitwerking daarvan niet nodig omdat de mensen die in het veld het werk doen daar geen gebruik van zullen maken. Zij zijn dagelijks in het veld en door het Early reactive culling protocol weten zij van dag tot dag hoe de omgevingscondities en condities van de dieren zijn en veranderen. Gegevens van de monitoring diercondities komen dus te laat, de werkelijkheid is al weer anders.
 - We hebben inmiddels ook vastgesteld dat het Early Reactive Protocol werkt (zie winterraportage) en er is dan ook eigenlijk geen directe aanleiding om via een hoge frequentie er achter proberen te komen hoe Early reactive culling werkt en of het wel of niet werkt.
 - Er dient rekening te worden gehouden met de hoge inzet (tijd, personeel, kosten) die nodig is voor een dergelijke hoge monitoringsfrequentie (wekelijks in de winter). De veldmedewerkers zijn in de winterperiode dagelijks in het veld vanwege het Early Reactive Culling protocol. Daarnaast lopen er nog allerlei andere zaken die ook gedaan moeten worden (andere monitoring, excursies, surveilleren, etc.)
 - Een hogere frequentie in de wintermaanden is ook ongunstig vanwege kortere daglichtperiode en ongunstige weeromstandigheden. Vanwege kortere daglichtperiode kan er minder worden gedaan op een dag en vanwege meer slechte dagen valt monitoring wel eens uit omdat het bij sommige weersomstandigheden geen zin heeft om waarnemingen te doen. Hierdoor verschuiven zaken en zal door tijdgebrek monitoring uitvallen.

Toelichting Monitoring Grote Grazers

A1 - Afgefallen Edelhert/Hecktund/Konik

Frequentie: dagelijks

Route: nvt

- Datum – dd-mm-jjjj, dus bijvoorbeeld 01-01-2011
- Sexe – M of V
- Leeftijd; in jaren; zie de verschillende klassen per soort
- Dierconditie 1-5 zie onderstaand tabel

	Fysieke kenmerken	Gedragskenmerken
Dierconditie 1 (slecht)	<ul style="list-style-type: none"> • Doornuitsteeksels als tanden van een zaag • Zeer sterk ingevallen bedekking tussen doorn- en dwarsuitsteeksels • Zeer sterk ingevallen buikvulling • Bedekking tussen heupbeen en zitbeen ernstig ingevallen, geen vlees aanwezig • Zitbeenderen zeer prominent met diepe V-vormige holte onder de staart 	<ul style="list-style-type: none"> • Bewegingsgedrag: zeer traag, onregelmatige bewegingen, struikelen vaak, niet vast op de benen • Onderzoekend gedrag: gedesoriënteerd, apathisch • Sociaal gedrag: afgezonderd • Foerageergedrag: geen
Dierconditie 2 (slecht -matig)	<ul style="list-style-type: none"> • Doornuitsteeksels als duidelijk zichtbaar • Sterk ingevallen bedekking tussen doorn- en dwarsuitsteeksels • Sterk ingevallen buikvulling • Bedekking tussen heupbeen en zitbeen duidelijk ingevallen, weinig vlees aanwezig • Zitbeenderen prominent met diepe, bijna V-vormige holte onder de staart 	<ul style="list-style-type: none"> • Bewegingsgedrag: traag, onregelmatige bewegingen, struikelen vaak, minder vast op de benen • Onderzoekend gedrag: gedesoriënteerd, niet alert, passief • Sociaal gedrag: volgt de groep vertraagd • Foerageergedrag: geen
Dierconditie 3 (matig)	<ul style="list-style-type: none"> • Doornuitsteeksels individueel te onderscheiden • Duidelijk ingevallen bedekking tussen doorn- en dwarsuitsteeksels • Sterk ingevallen buikvulling • Bedekking tussen heupbeen en zitbeen sterk ingevallen, zeer licht beveesd • Zitbeenderen prominent U-vormig, holte onder de staart 	<ul style="list-style-type: none"> • Bewegingsgedrag: minder krachtige bewegingen, • Onderzoekend gedrag: licht passief • Sociaal gedrag: minder interactief, wel in de buurt van de groep • Foerageergedrag: blijvend op zoek naar voedsel
Dierconditie 4 (matig - goed)	<ul style="list-style-type: none"> • Doornuitsteeksels individueel te onderscheiden • Duidelijk ingevallen bedekking tussen doorn- en dwarsuitsteeksels • Enigszins ingevallen buikvulling • Bedekking tussen heupbeen en zitbeen enigszins ingevallen, licht beveesd • Zitbeenderen prominent U-vormig, holte onder de staart 	<ul style="list-style-type: none"> • Bewegingsgedrag: krachtige bewegingen, • Onderzoekend gedrag: actief • Sociaal gedrag: matig interactief, wel in of bij de groep • Foerageergedrag: blijvend op zoek naar voedsel
Dierconditie 5 (goed)	<ul style="list-style-type: none"> • Geraamte en bedekking goed in balans • Doornuitsteeksels niet meer goed te onderkennen • Geen afzonderlijke dwarsuitsteeksels zichtbaar • Geen ingevallen buikvulling • Bedekking tussen heupbeen en zitbeen licht tot goed beveesd • Zitbeenderen afgerond, ondiepe holte onder de staart 	<ul style="list-style-type: none"> • Bewegingsgedrag: goed gecoördineerd, krachtig • Onderzoekend gedrag: alert, reagerend op aanwezigheid mensen of andere dieren • Sociaal gedrag: interactief, verzorgt zichzelf, in de groep • Foerageergedrag: passend bij omgeving

- Nat. dood – is het dier een natuurlijke dood gestorven (J) of geschoten (N)
- Opmerkingen/afvoer – Hier kun je bijzonderheden kwijt
- Vak – lokatie waar dier is gevonden
- Omgevingsfactoren (per vak!)

Omgevings factor	waarde	beschrijving
Voedselaanbod	10 8 6 4 2	voor 100% van populatie voor 75% van populatie voor 50% van populatie voor 25% van populatie bijna geen voedsel beschikbaar
beschutting	15 12 9 6 3	Optimale beschikbaarheid voor 100% van de dieren beschikbaarheid voor 75% van de dieren beschikbaarheid voor 50% van de dieren beschikbaarheid voor 25% van de dieren bijna geen beschutting beschikbaar

Z21-8298-23 bijlage 5 behorende bij document 23.pdf (4)

Temperatuur	5	wisselend, geen extrema
	3	extreem (koud: <5) over periode van 5 tot 10 dagen
	1	extreem (koud: <5) over periode van meer dan 10 dagen
Wind	5	wisselend, geen extrema
	3	periode tot 3 dagen, >5 windchill
	1	periode >3, >5 windchill
Neerslag	5	wisselend, geen extrema
	3	extreem (voedsel niet toegankelijk) over periode van meer dan 3 dagen
	1	extreem (voedsel niet toegankelijk) periode van meer dan 5 dagen

- Score – Automatische berekening van de gewogen omgevingsfactoren
- Protocol – Geeft aan of volgens het protocol wel of geen afschot kan plaatsvinden

A2 - Terreingebruik

Frequentie: wekelijks

Route: zie kaart monitoringsplan

Leg vast of je dieren ziet bij de **vastgestelde** locaties op de kaart. Leg daarnaast vast waar je op **andere** plaatsen groepen dieren (>10) ziet. Geef ook aan wanneer het **niet mogelijk** is om waar te nemen in het veld "opmerkingen"

- Datum: dd-mm-jjjj, dus bijvoorbeeld 01-01-2011
- Tijd aanvang route: uu:mm, dus bijvoorbeeld 09:05
- Tijd einde route: uu:mm, dus bijvoorbeeld 09:05
- Waarnemer: naam van de waarnemer
- Temperatuur: in hele graden celsius
- Windkracht: op schaal van Beaufort (1-12)
- Windrichting: een van de acht kompasrichtingen (n,nw,w,zw,z,zo,o, no)
- Neerslag: 0=geen; 1=motregen; 2=regen;3=hagel;4=sneeuw
- Bewolking: 0=geen; 25%; 50%; 75%; 100%
- Zicht: 0= <100m; 1= 500m (kavelbreedte); 2= 1000m (kavelengte); 3= >1000m
- vaknr/beschutting; unieke nummer of naam van de beschuttingslokatie. Zie kaart en formulier. Voor richels (gele rijen) is "a" de bovenkant van het T-profiel en dan "b" en "c" in de richting van de klok.
- Geef aantal per diersoort wat aanwezig is op deze locatie. Voor Heckrund en Edelhert ook onderscheid in geslacht.

A3 - Conditie Herbivoren en Omgeving

Frequentie: maandelijks in de periode mei-okt, twee wekelijks in de periode nov-jan, wekelijks in de periode feb-apr.

Route: zie kaart monitoringsplan

Leg per lokatie (1 t/m 20) de dieren vast die aanwezig zijn. Wanneer het een grote groep betreft van elke diersoort per leeftijdscategorie tien individuen. Wanneer er op alle vastgestelde lokaties minder dan 10 individuen per leeftijdscategorie per soort zijn aangetroffen, kunnen deze op andere zelf te bepalen lokaties worden gemonitord.

- Datum: dd-mm-jjjj, dus bijvoorbeeld 01-01-2011
- Tijd aanvang route: uu:mm, dus bijvoorbeeld 09:05
- Tijd einde route: uu:mm, dus bijvoorbeeld 09:05
- Waarnemer: naam van de waarnemer
- Nr beschuttingslokatie: unieke nummer van de beschuttingslokatie (1 t/m20)
- Sexe – M of V
- Leeftijd: vier klassen, zie veldformulier
- Dierconditie 1-5 zie tabel bij A1
- Diersoort – Konik, Edelhert of Heckrund
- Omgevingscondities zie tabel bij A1. **TIP. Deze zullen per lokatie gelijk zijn. Voer deze eenmaal in een kopieer ze. Blijf wel alert op mogelijke verschillen per waarneming**

A2 - TERREINGEBRUIK

DATUM (dd-mm-jjjj)		
Tijd aanvang route		
Tijd einde route		
WAARNEMER		
Temperatuur		
Windkracht		
Windrichting		
Neerslag		
Bewolking		
Zicht		

0=geen; 1=motregen; 2=regen;3=hagel;4=sneeuw
0=geen; 25%; 50%; 75%; 100%
0= <100m; 1= 500m (kavelbreedte); 2= 1000m (kavellengte); 3= >1000m

AANTAL DIEREN

vaknr/beschutting	Rund(V)	Rund(M)	Paard	Edelh(V)	Edelh(M)	Ree	gngans	brgans	klgans	ovgans	opmerkingen
1											
2											
3											
4											
5											
6											
7a											
7b											
7c											
8a											
8b											
8c											
9a											
9b											
9c											
10a											

VARIABLEN - NIET WIJZIGEN				
Neerslag	Bewolking	Zicht	Windrichting	Windkracht
0	0	0	n	0
1	25	1	nw	1
2	50	2	w	2
4	75	3	zw	3
	100	z		4
		no		5
		o		6
				7
				8
				9
				11
				12

Planning Management plan Oostvaardersplassen
Uitsnede oktober - mei

	September			Oktober				November				December				Januari				Februari				Maart				April				Mei																																																																
week	37	38	39	40	41	42	43	44	45	46	47	48	49	50	51	52	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22																																																										
Monitoring																																																																																																
A1 - Afgevalen dieren (dagelijks)																																																																																																
A2 - terreingebruik	di	di	di	di	di	di	di	di	di	di	di	di	di	di	di	di	di	di	di	di	di	di	di	di	di	di	di	di	di	di	di	di	di	di	di	di	di	di	di	di	di																																																							
A3 - welzijn grote grazers		di					di				di				di	di	di		di	di	di	di	di	di	di	di	di	di	di	di	di					di																																																												
Windmetingen	do														do														do																																																																			
Grondtellingen								di, wo																																																																																								
Helikoptertellingen						di, wo																			do																																																																							
vogels/vegetatie ntb																																																																																																
Beschutting																																																																																																
Versterken/herplanten schuilrichels																																																																																																
verduurzamen Kotterbos en Oostvaardersbos																																																																																																
aantakken vergroot deel Kotterbos																																																																																																
aantakken Oostvaardersbos																																																																																																
Stapelen dood hout vak DZ 131																																																																																																
Inplanten noordelijk deel Driehoek																																																																																																
Rapportages																																																																																																
Winter																																																																																																
EL&/BAC																																																																																																
stakeholders																																																																																																
Dierenarts																																																																																																
Wetenschap																																																																																																
muizenonderzoek																																																																																																
onderzoek/ATr																																																																																																
Overleggen																																																																																																
BAC																																																																																																
Stakeholders																																																																																																
stuurgroep OVL																																																																																																
PR comité																																																																																																
	13-okt						10-nov				1-dec				wordt ingepland																																																																																	
	6-okt						8-nov								wordt ingepland																																																																																	
	27-okt						10-nov				14-nov				1-dec				20-dec				wordt ingepland																																																																									
	BRONST																																																WINTERPERIODE																																															

Z21-8298-23 bijlage 5 behorende bij document 23.pdf (12)

Wat ik wil doen is in eerste instantie de windreductie en temperatuurverschillen meten in de 20 beschuttingslocaties inclusief de richels (locaties 1 tm 20) ten opzichte van het open grasland (locatie 11). We zullen dit in de beschuttingslocaties op twee hoogtes doen 1,2 m (stahoogte) en 0,4 m (lighoogte). Op verzoek BAC zullen we dit per seizoen doen. Verder moeten we proberen de effecten op windreductie en temperatuur bij verschillende windrichtingen te meten omdat we hebben gezien dat dat in het Fluitbos nogal wat uitmaakt.

Methode is als volgt:

Voor de relatieve verschillen tussen grasland en beschuttingslocaties meten we met twee mensen tegelijk, waarbij één continu op het grasland meet en de ander steeds in een van de beschuttingslocaties. Omdat de wind zo variabel kan zijn meten we iedere keer een half uur lang de windsnelheid om een goed gemiddelde te hebben. Van belang is dat beide waarnemers op hetzelfde moment de meting starten en eindigen. We meten gedurende een half uur iedere minuut de windsnelheid en op die minuut lezen we drie keer achter elkaar de windsnelheid af. Het aflezen gebeurt door iedere keer af te tellen van 5 naar 1 en dan het getal dat op de display van de windmeter verschijnt, te noteren om zo objectief mogelijk waar te nemen. De temperatuur varieert niet zo veel en snel zodat die maar twee keer genoteerd hoeft te worden aan het begin en aan het eind van het half uur.

Voor de verschillen tussen 0,4 en 1,2 m in de beschuttingslocaties zal de waarnemer van de beschuttingslocaties twee windmeters tegelijkertijd gebruiken door ze op een driepoot te plaatsen en snel na elkaar af te lezen. Op het grasland wordt op 1 hoogte gemeten (1,2m).

Cover tbv Vergadering Beheer Advies Commissie Oostvaardersplassen 13-10-2011

Stand van zaken Helikoptertellingen

- Aan:** **Beheeradvies Commissie Oostvaardersplassen**
t.b.v. vergadering 13 oktober 2011.
- Van:** **Staatsbosbeheer.** Opsteller: **Art. 5.1. lid 2 sub** (Programmamanager Oostvaardersplassen).
- Aanleiding:** ICMO2
- Eerdere besluitvorming:** ICMO2, BAC vergadering 9 september;
- *Staatsbosbeheer zal enkele BAC leden vooraf raadplegen over de telling*
 - *BAC adviseert om een zorgvuldige definitie op te stellen voor "verstoring tijdens de telling".*
 - *Staatsbosbeheer zal op de BAC vergadering van 13 oktober rapporteren over de stand van zaken mbt de tellingen in het voorjaar*
- Status:** ter informatie

Korte inhoud:

In ICMO2 is de volgende passage opgenomen over het uitvoeren van helikoptertellingen

A reliable and commonly used method to assess numbers of large ungulates in open landscapes such as the Oostvaardersplassen, is to perform aerial surveys from a helicopter. Animals are either counted at the time of observation or counted later from aerial photographs in the case of big herds. The advantages and disadvantages of such methodology when compared to other available methods are reviewed by for example Mayle and Staines, 1998; Daniels 2006; Putman et al, 2011; Morellet et al, 2011. The counting should be done both at the end of winter (March) and in autumn (October), to have an independent measurement for offspring and mortality. Such timing means that counts can be outside the breeding season, hence avoiding disturbance. Other Natura 2000 areas are monitored in the same way. The helicopter is not required to fly lower than 100 to 200m. The disturbance to birds and other animals that results from this is thus expected to be low. At least in Scotland large herbivores in all Natura 2000 areas, where significant impacts have been recorded from these animals, and thus some monitoring is required of animal numbers, are counted in this way by helicopter. In order to have insight into the accuracy of the counting method, ICMO-2 recommends to start with a triple count with independent counters that do not know each other's results, preferably three days at a row, and develop a monitoring protocol from the first results

Staatsbosbeheer heeft dit advies op de volgende wijze geoperationaliseerd:

- Er zal met een Alouette III van de Koninklijke Luchtmacht op 25 en 26 Oktober 2011 worden gevlogen vanaf vliegveld Lelystad. 25. Op deze twee dagen zullen drie vluchten worden uitgevoerd. 2 In de ochtend en 1 in de middag. Wegens operationele omstandigheden bij de Luchtmachten en de kosten kan geen invulling worden gegeven aan de voorkeur uit ICMO2 voor 3 dagen op een rij. In het geval van slecht weer is er een uitloop mogelijkheid naar donderdag 27 oktober.
- De tellingen zullen worden uitgevoerd door:

Cover tbv Vergadering Beheer Advies Commissie Oostvaardersplassen 13-10-2011

- o **Art. 5.1. lid 2 sub e** Ecoloog bij Defensie met zeer veel ervaring op het gebied van tellingen uit de lucht
- o **Art. 5.1. lid** van Altenburg en Wymenga, met veel ervaring op het gebied van grootwild vliegtuigtellingen in Afrika
- o **Art. 5.1. lid 2** van Scottish Natural Heritage, een zeer ervaren teller van Edelherten in Schotland vanuit helikopters, voorgedragen op advies van de heer **Art. 5.1.**

Deze tellers zullen tijdens de drie vluchten de tellingen uitvoeren in 3 verschillende parencombinaties. De ervaring van de tellers wordt op dit moment gebruikt om het vluchtplan zo effectief mogelijk te maken.

- Daarnaast vliegt er een fotograaf van de Luchtmacht mee die van grote groepen dieren foto's zal maken en die tijdens de vlucht de noodzakelijke aantekeningen zal maken.
- Van zowel de provincie Flevoland als Dienst Regelingen is toestemming ontvangen om de vluchten boven het gebied te kunnen uitvoeren
- Er is overleg geweest met stakeholders uit de omgeving (vogelwerkgroep, vogelbescherming, WBE en stakeholdersoverleg). Zij krijgen de mogelijkheid om tijdens de telling aanwezig te zijn. Dit geldt vanzelfsprekend ook voor alle BAC leden.
- De pers zal op de hoogte worden gebracht van de helikoptertellingen
- Er wordt een uitgebreid monitoringsprogramma op de grond ingericht om mogelijke verstoring voor vogels en grote grazers te registreren. Onder meer de heren Spek en Leidekker van de BAC hebben hun medewerking aan deze monitoring toegezegd.
- Er wordt in het draaiboek een duidelijk protocol opgesteld wanneer en door wie de telling mogelijk onderbroken kan worden. Deze onderbreking zal worden gedaan als de veiligheid van mensen en/of dieren in gevaar komt.

Zie voor meer gedetailleerde informatie het bijgevoegde draaiboek versie 0.2. De definitieve versie wordt de week voor de tellingen opgeleverd. De secretaris van de BAC zal hier een exemplaar van ontvangen.

Stand van zaken voorjaarstellingen

- Staatsbosbeheer heeft offertes gevraagd en inmiddels ontvangen voor het uitvoeren van de procedure van ontheffingsaanvraag voor de voorjaarstellingen
- Uit een eerste quickscan blijkt dat voor de voorjaarstellingen ernstigere vormen van verstoring worden verwacht.
- Provincie Flevoland heeft aangegeven eerst de effecten van de najaarstelling te willen beoordelen voordat zij de ontheffingsprocedure voor de voorjaarstelling zal opstarten.
- Uit het bovenstaande ICMO advies kan worden gelezen dat bij goede telresultaten tijdens de najaarstelling en een beproefde en getoetste methode van tellen, tijdens de voorjaarstellingen kan worden volstaan met minder dan 3 vluchten.

HELIKOPTERTELLINGEN OOSTVAARDERSPLASSEN
25, 26, (27) oktober 2011

DRAAIBOEK

Versie 0.2

Achtergrond

Om een betrouwbare telling van de Grote Grazers in de Oostvaardersplassen heeft de internationale commissie ICMO2 geadviseerd om een helikoptertelling uit te voeren:

A reliable and commonly used method to assess numbers of large ungulates in open landscapes such as the OVP, is to perform aerial surveys from a helicopter. Animals are either counted at the time of observation or counted later from aerial photographs in the case of big herds. The advantages and disadvantages of such methodology when compared to other available methods are reviewed by for example Mayle and Staines, 1998; Daniels, 2006; Putman et al, 2011; Morellet et al, 2011. The counting should be done both at the end of winter (late March, early April) and in autumn (October), to have an independent measurement for offspring and mortality. Such timing means that counts can be outside the breeding season, hence avoiding disturbance. Other Natura 2000 areas are monitored in the same way². The helicopter is not required to fly lower than 100 to 200m. The disturbance to birds and other animals that results from this is thus expected to be low. In order to have insight into the accuracy of the counting method, ICMO2 recommends to start with a triple count with independent counters that do not know each other's results, preferably three days at a row, and develop a monitoring protocol from the first results.

Het Ministerie van EL&I heeft dit verzoek overgenomen en Staatsbosbeheer geadviseerd deze methode van telling uit te voeren.

Organisatie:

Verantwoordelijkheid en algemene coördinatie

De telling wordt uitgevoerd op initiatief van en onder verantwoordelijkheid van Staatsbosbeheer. De algemene coördinatie is in handen van **Art. 5.1. lid 2 sub** Hij zal ook de coördinatie van het luchtteam doen.

Grondteam en Luchtteam

Er is sprake van 2 teams tijdens de telling. Een luchtteam, dat vanuit de helikopter de feitelijke telling zal doen. En een grondteam, dat in het veld de veiligheid, versturende effecten en (migratie) gedrag van de dieren zal registreren.

Veiligheid Luchtteam

De veiligheid van de helikopter en de bemanning valt onder de verantwoordelijkheid van de Koninklijke Luchtmacht. De vliegers kunnen ten allen tijde zonder enige vorm van overleg de telling onderbreken of afbreken wanneer volgens hun inschatting de veiligheid van de helikopter en bemanning in gevaar is.

Grondteam

Het grondteam zal worden gecoördineerd door **Art. 5.1. lid 2 sub e Woo**

Bevoegd gezag

De tellingen worden uitgevoerd met formele ontheffing van de NB-wet en FF-wet. Deze ontheffing is respectievelijk verleend door de provincie Flevoland en Dienst Regelingen. Zij vormen hierbij het bevoegd gezag. Namens de provincie zullen de heren van den Berg en van de Water aanwezig zijn.

Lokaties

De centrale coördinatie vindt plaats vanaf het beheerkantoor aan de Kitsweg 1 in Lelystad (0320-254585). Hier vindt de briefing van de grondploeg, de tussentijdse evaluatie en de debriefing plaats. Op vliegveld Lelystad is een lokatie beschikbaar waar de briefing van de vliegers, tellers en fotograaf plaats vindt. Hier zal tussen de middag door het vliegpersoneel worden gelunched.

Z21-8298-23 bijlage 6 behorende bij document 23.pdf (5)

Persvoorlichting:

Alle contacten met de pers gaan via **Art. 5.1.**

Weer en annulering

Er is een kans dat door weersomstandigheden de telling niet door gaat. Op maandag 24 oktober zal om 17:00 aan alle betrokkenen een email worden verstuurd of de telling wel of niet doorgaat. LET OP. De telling kan wegens bijvoorbeeld zware mist ook nog op dinsdagochtend worden afgezegd of uitgesteld. Flexibiliteit van alle betrokkenen is dus vereist.

Vluchtschema

Telronde	Datum	Tellers
1	25-9	Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
2	25-9	Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
3	26-9	Art. 5.1. lid 2 sub e Woo

Deelnemers

Rol	Naam	Telefoonnummer
Algemene coördinatie	Art. 5.1. lid 2 sub e Woo	
Teller		
Teller		
Teller		
Fotograaf		
Contactpersoon Defensie		
Coördinatie grondteam		
Monitor Grote Grazers		
Monitor Grote Grazers		
Monitor Grote Grazers		
Monitor Grote Grazers		
Monitor Grote Grazers		
Monitor Vogels		
Monitor Vogels		
Monitor Vogels		
Monitor Vogels		
Monitor Vogels		
Monitor Vogels		
Monitor Vogels		
Ondersteuning		
Ondersteuning		
Provincie Flevoland		
Provincie Flevoland		
Ministerie van EL&I		
BAC		
Persvoorlichting		
Persvoorlichting		
Bezoekerscentrum		

Draaiboek

Maandag 24- 10

Vorbereiding telling en rondleiding tellers door gebied

Dinsdag 25-10 grondteam [OPNIEUW CHECKEN CONSISTENTIE]

- 7:30 Art. 5.1. lid 2 aanwezig om lokatie Kitsweg te openen
7:40 Art. 5.1. lid 2 zet koffie en thee voor 25 personen
8:00 aankomst leden grondteam
8:00 aankomst lunch 25 lunchpakketten
8:05 briefing door Art. 5.1. lid 2 sub e Woo aan leden grondteam
8:20 uitreiking veldformulieren, portofoons en lunchpakketten aan leden grondteam door Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
8:30 Grondteam wordt door Art. 5.1. lid 2 sub e Woo naar de 6 lokaties gebracht. Voor lokaties zie de kaart op pagina **
8:50 Grondteam in positie
9:00 Grondteam doet 0- waarneming
9:45 START TELLING 1 – AANKOMST HELIKOPTER IN GEBIED
9:45 Grondteam voert monitoring uit
Hiervoor wordt verwezen naar de paragraaf monitoring en uitleg veldformulier op pg **
Bij calamiteiten treedt noodscenario (zie pg) in werking.**
11:30 EINDE TELLING 1 – HELIKOPTER VERLAAT GEBIED
11:45 Grondteam voert 1e tussen monitoring uit
12:30 Art. 5.1. lid 2 sub e Woo verzamelt over de portofoon de resultaten van monitoring voor, tijdens en na de vlucht
12:45 Aankomst tellers en fotograaf op de Kitsweg
12:50 Evaluatie telling en monitoringsresultaten
Hierbij zijn aanwezig: Art. 5.1. lid 2 sub e tellers, fotograaf, Art. 5.1. lid 2 Art. 5.1. lid 2 vertegenwoordigers van het **bevoegd gezag** en een vertegenwoordiger van de **BAC**
GO / NO-GO
13:05
13:15 Tellers en fotograaf verlaten lokatie Kitsweg en worden door Art. 5.1. lid 2 sub e naar vliegveld Lelystad gebracht
13:15 Lunch (grondteam luncht in het veld)
13:15 Grondteam voert 2e tussen monitoring uit
14:15 START TELLING 2 – HELIKOPTER IN GEBIED
Luchtteam voert telling uit
Hiervoor wordt verwezen naar de paragraaf telling
Bij calamiteiten treedt noodscenario (zie pg) in werking.**
15:30 EINDE TELLING 2 – HELIKOPTER VERLAAT GEBIED
15:45 Grondeam voert 3e tussen monitoring uit
16:00 Art. 5.1. lid 2 sub e Woo leden grondteam op en brengen ze naar lokatie Kitsweg
16:30 Aankomst grondteam en tellers op lokatie Kitsweg
16:35 debriefing door Art. 5.1. lid 2 sub e en Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
17:00 einde teldag
17:15 ** brengt Art. 5.1. lid 2 naar hotel
17:30 ** zorgt voor afluiting lokatie Kitsweg

Z21-8298-23 bijlage 6 behorende bij document 23.pdf (7)

Luchtteam

- 8:15 ** haalt Art. 5.1. lid 2 op bij hotel Lelystad airport en brengt hem naar lokatie vliegveld
- 8:30 Aankomst tellers en Art. 5.1. lid 2 sub op lokatie vliegveld
- 8:45 Aankomst helikopter op vliegveld Lelystad
- 9:00 Bijtanken, veiligheidsinstructie en briefing leden luchtteam. Uitreiken handtellers en formulieren door Art. 5.1. lid 2 sub e
- 9:30 vertrek helikopter van vliegveld Lelystad
- 9:45 START TELLING 1 – AANKOMST HELIKOPTER IN GEBIED**
Luchtteam voert telling uit, hiervoor wordt verwezen naar de paragraaf telling **Bij calamiteiten treedt noodscenario (zie pg**) in werking.**
- 11:30 EINDE TELLING 1 – HELIKOPTER VERLAAT GEBIED
- 11:40 aankomst helikopter vliegveld Lelystad
- 12:00 debriefing tellers, fotograaf en vliegers door Art. 5.1. lid 2 sub e
- 12:15 Lunch voor vliegers bij Flantuas (boven Martinair)
Emoeweg 4
8218 PC Lelystad
T 0320- 288 230.
- 12:15 Tellers en fotograaf worden door Art. 5.1. lid 2 sub e naar lokatie Kitsweg gebracht
- 12:45 Aankomst tellers en fotograaf op de Kitsweg
- 12:50 Evaluatie telling en monitoringsresultaten
Hierbij zijn aanwezig: Art. 5.1. lid 2 sub e **tellers, fotograaf, Art. 5.1. lid 2**
vertegenwoordigers van het bevoegd gezag en een vertegenwoordiger van de **BAC**
- 13:05 **GO / NO-GO**
- 13:15 Tellers en fotograaf verlaten lokatie Kitsweg en worden door Art. 5.1. lid 2 sub e naar vliegveld Lelystad gebracht
- 13:45 Briefing tellers, fotograaf en vliegers door Art. 5.1. lid 2 sub e
- 14:00 Vertrek helikopter van vliegveld Lelystad
- 14:15 START TELLING 2 – HELIKOPTER IN GEBIED**
Luchtteam voert telling uit
Hiervoor wordt verwezen naar de paragraaf telling **Bij calamiteiten treedt noodscenario (zie pg**) in werking.**
- 15:30 EINDE TELLING 2 – HELIKOPTER VERLAAT GEBIED
- 15:45 aankomst helikopter vliegveld Lelystad
- 15:55 debriefing tellers, fotograaf en vliegers
- 16:05 Art. 5.1. lid 2 brengt tellers naar lokatie Kitsweg
- 16:30 vertrek helikopter
- 16:30 Aankomst grondteam en tellers op lokatie Kitsweg

Woensdag 26 oktober
grondteam

- 7:30 Art. 5.1. lid 2 aanwezig om lokatie Kitsweg te openen
- 7:40 Art. 5.1. lid 2 et koffie en thee voor 25 personen
- 8:00 aankomst leden grondteam
- 8:00 aankomst lunch 25 lunchpakketten
- 8:05 briefing door Art. 5.1. lid 2 sub e Woo aan leden grondteam
- 8:20 uitreiking veldformulieren, portofoons en lunchpakketten aan leden grondteam door Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
- 8:30 Grondteam wordt door Art. 5.1. lid 2 sub e Woo naar de 6 lokaties gebracht. Voor lokaties zie de kaart op pagina **
- 8:50 Grondteam in positie
- 9:00 Grondteam doet 0- waarneming

Z21-8298-23 bijlage 6 behorende bij document 23.pdf (8)

- 9:45** **START TELLING 3 – AANKOMST HELIKOPTER IN GEBIED**
Grondteam voert monitoring uit
Hiervoor wordt verwezen naar de paragraaf monitoring en uitleg veldformulier op pg **
Bij calamiteiten treedt noodscenario (zie pg) in werking.**
- 11:30 EINDE TELLING 3 – HELIKOPTER VERLAAT GEBIED
- 12:00 Grondteam voert eind monitoring uit
- 12:15 Art. 5.1. lid 2 sub e Woo leden grondteam op en brengen ze naar lokatie Kitsweg
- 12:45 Aankomst tellers en fotograaf op de Kitsweg
- 12:50 Evaluatie telling en monitoringsresultaten
Hierbij zijn aanwezig: Art. 5.1. lid 2 sub e tellers, fotograaf, Art. 5.1. lid 2 Art. 5.1. lid 2 vertegenwoordigers van het **bevoegd gezag** en een vertegenwoordiger van de **BAC**
- 13:15 Lunch
- 13:30 debriefing door Art. 5.1. lid 2 sub e en Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
- 14:00 eind telling
- Luchtteam
- 8:15 **8:15 ** haalt Art. 5.1. lid 2 op bij hotel Lelystad airport en brengt hem naar lokatie vliegveld**
- 8:30 Aankomst tellers en Art. 5.1. lid 2 sub op lokatie vliegveld
- 8:45 Aankomst helikopter op vliegveld Lelystad
- 9:00 Bijtanken, veiligheidsinstructie en briefing leden luchtteam. Uitreiken handtellers en formulieren door Art. 5.1. lid 2 sub e
- 9:30 vertrek helikopter van vliegveld Lelystad
- 9:45** **START TELLING 1 – AANKOMST HELIKOPTER IN GEBIED**
Luchtteam voert telling uit, hiervoor wordt verwezen naar de paragraaf telling
Bij calamiteiten treedt noodscenario (zie pg) in werking.**
- 11:30 EINDE TELLING 1 – HELIKOPTER VERLAAT GEBIED
- 11:40 aankomst helikopter vliegveld Lelystad
- 12:00 debriefing tellers, fotograaf en vliegers
- 12:15 Lunch voor vliegers bij Flantuas (boven Martinair)
Emoeweg 4
8218 PC Lelystad
T 0320- 288 230.
- 12:15 Tellers en fotograaf worden door Art. 5.1. lid 2 sub e naar lokatie Kitsweg gebracht

TELLING EN VLUCHTPLAN

De telling zal in de lucht worden gedaan door twee onafhankelijke tellers. Zij tellen elk afzonderlijk de aantallen Edelherten, Heckrunderen en Konikpaarden. Er wordt hierbij geen onderscheid gemaakt in leeftijd en geslacht. De telling zal geschieden per blok (zie vluchtplan, 6 blokken). De helikopter zal een positie innemen boven een blok en de tellers zullen alle dieren binnen dat blok tellen. De helikopter zal op verzoek van de tellers zijn positie veranderen zodat de tellers goed en volledig zicht hebben op de dieren. De helikopter zal hierbij niet lager dan 150 meter komen. De fotograaf zal op aanwijzingen van de tellers opnamen maken van grote groepen dieren die vanuit de helikopter niet op individueel niveau te tellen zijn. De fotograaf noteert hierbij fotonummer, tijdstip en eventuele bijzonderheden. Deze dieren worden door de tellers niet geteld, maar zullen later bij de analyse van de data aan de telling worden toegevoegd. De tellers letten op dieren die tijdens de bloktelling het blok in of uit lopen en houden hier in hun telling rekening mee. Als beide tellers aangeven dat zij alle dieren hebben geteld en wanneer de fotograaf aangeeft dat hij de door de tellers aangewezen groepen heeft gefotografeerd zal de piloot doorvliegen naar het volgende blok.

De wijze van telling kan aan de hand van de ervaringen uit vorige vluchten op verzoek van de tellers worden aangepast.

Op de beschutte lokaties (m.n. Oostvaardersbos) zal een simultane grondtelling worden uitgevoerd **[NB. NOG TOEVOEGEN IN DRAAIBOEK]**

P.M. INVOEGEN VLUCHTPLAN A&W

MONITORINGOPZET EN UITLEG VELDFORMULIER

Om inzicht te krijgen in het gedrag en terreingebruik van de dieren tijdens de helikoptertellingen, zullen de helikoptertellingen worden gecombineerd met monitoring vanaf de grond om het gedrag en terreingebruik van grote herbivoren en vogels in beeld te brengen.

Doel

Verzamelen van gegevens over het gedrag en terreingebruik van grote herbivoren en vogels om vast te kunnen stellen wat het effect van een overvliegende helikopter op hun gedrag is en of er grote verplaatsingen plaatsvinden van grote aantallen grote herbivoren die de telling kunnen verstoren.

Op basis van deze gegevens moet bepaald kunnen worden of deze methode van tellen geschikt is voor het Natura 2000 gebied de Oostvaardersplassen.

Methode

De grondwaarnemingen zullen vanuit een aantal vaste punten in de randzone worden uitgevoerd. Vanuit ieder punt wordt door 2 personen vanuit een auto een deel van het gebied geobserveerd. Alle grote herbivoren en vogels die zich in dat gebied bevinden worden genoteerd. Aanvullend zullen 3 vaste waarneempunten voor de vogels in het moeras worden ingesteld (zie fig. 1, waarneempunten V) De waarnemingen zullen 1 uur voorafgaand aan de helikoptervlucht starten en lopen door tot 1 uur na de helikoptervlucht. Op deze wijze wordt vastgelegd hoe het gedrag voorafgaand aan, tijdens en na de helikoptervlucht er uit ziet en kan worden vastgesteld of er sprake is van een significante verandering van het gedrag en terreingebruik tijdens de helikoptervlucht.

Figuur 1. Topografie Oostvaardersplassen en ligging waarneempunten voor het vastleggen van gedrag en terreingebruik van grote herbivoren en vogels in de Oostvaardersplassen. V = vogelwaarneempunt; GV = grote herbivoren waarneempunt.

Tijdens de helikoptervlucht worden twee typen waarnemingen gedaan:

- In de eerste plaats wordt ieder kwartier het gedrag van de waargenomen dieren vastgelegd. Hierbij wordt tijd, locatie en het aantal individuen dat graast, staat, loopt, ligt of rent genoteerd (bij grote aantallen kan een schatting worden gemaakt). Daarnaast is er de mogelijkheid om aan te geven hoeveel dieren ge-'stressed' verdrag vertonen. Hieronder wordt bijvoorbeeld verstaan: zenuwwachtig heen en weer lopen of veelvuldig loeien zoals bij runderen. **Art.:** Kunnen we hier nog meer vormen van stress melden die daar onder kunnen vallen? Voor het bepalen van de locatie wordt gebruik gemaakt van de vakindeling van de Oostvaardersplassen die voor de monitoring van het terreingebruik wordt gebruikt (zie bijlage 1). Voor het vastleggen van de waarnemingen wordt een veldformulier gebruikt (bijlage 2). De hierboven beschreven waarnemingen dienen in de linker tabel te worden ingevuld.
- Het andere type waarnemingen betreft het vastleggen van migratie over grote afstanden door zowel grote herbivoren als vogels. Deze worden niet ieder kwartier vastgelegd, maar zodra zich een migratie van dieren voordoet. Hierbij wordt genoteerd om welke soort het gaat, op welk tijdstip de migratie start en vanaf welke locatie en op welk tijdstip de migratie stopt en op welke locatie (zie bijlage 2 rechter tabel). Bij vogels kan het voorkomen dat zij het gebied verlaten. Hierbij wordt dan voor locatie "buiten OVP" genoteerd met de locatie waar zij de Oostvaardersplassen verlieten, zodat een indicatie wordt verkregen welke richting zij zijn opgevlogen. Andersom kan het ook voorkomen dat vogels van buiten de Oostvaardersplassen komen. Hierbij wordt dan in de kolom "van vaknr" "buiten OVP" genoteerd met de locatie van waar zij de Oostvaardersplassen binnenkomen.

CALAMITEITEN

Mocht er onverhoopt een calamiteit optreden dan geldt het volgende protocol

WELZIJN DIEREN

Bij optreden van de volgende situaties zal de algemene coördinator de telling stilleggen:

- Abnormaal stressgedrag van de grote grazers (grote aantallen blijvend rennende en bezwete dieren die afstanden van meer dan 500 meter overbruggen en niet tot stilstand komen) waarbij het dierenwelzijn ernstig in gevaar komt
- Vluchtgedrag van grote Grazers het gebied uit richting spoor, Knardijk of Buitenring waarbij het dierenwelzijn ernstig in gevaar komt
- Massale migratie in van vogels in oostelijke richting uit het gebied waarbij er een zeer groot risico is dat de vogels de hoogspanningsmasten en/of windmolens zullen raken.

VELIGHEID GRONDTEAM

- De telling zal worden stilgelegd wanneer door beweging van grote groepen dieren de veiligheid van een van de leden van het grondteam in gevaar komt

VEILIGHEID LUCHTTEAM

- De telling zal worden stilgelegd wanneer door het opstijgen van grote groepen vogels de veiligheid van de helikopter in gevaar komt

PROCEDURE

De volgende procedure zal hierbij worden gevolgd

PROCEDURE 1 ACUTE STILLEGGING

Wanneer een van hierboven genoemde situaties wordt waargenomen zal de betreffende waarnemer dit per portfoon voorleggen aan de algemene coördinator. Deze zal het luchtteam verzoeken om tijdelijk te stijgen en de telling te onderbreken. Hij zal vervolgens per omgaande overleggen met de vertegenwoordiger van het bevoegd gezag (provincie Flevoland) en de vertegenwoordiger van de Beheersadviescommissie Oostvaardersplassen. Dit driemanschap neemt een besluit over het wel of niet acuut stopleggen. Zij zullen bij dit besluit de waarnemingen van een tweede waarnemer betrekken. Als het besluit tot stopzetting wordt genomen zal de algemeen coördinator vervolgens contact leggen met het luchtteam om de telling niet te hervatten en de telling accuut stil te leggen.

PROCEDURE 2 STILLEGGING NA DE EERSTE TELLING

Deze procedure is voorzien in het draaiboek en zal wel of niet om 13:05 door de algemene coördinator worden genomen.

BENODIGDHEDEN

8 portofoons

GPS

Foto toestel

Videocamera

handTellers

formulieren tellers + grondwaarnemers

papaplus's

regenkleding/warme kleding

25 lunchpaketten

Cover tbv Vergadering Beheer Advies Commissie Oostvaardersplassen 13-10-2011

Jaarlijkse evaluatie

Aan: **Beheeradvies Commissie Oostvaardersplassen**
t.b.v. vergadering 13 oktober 2011.

Van: **Beheeradvies Commissie Oostvaardersplassen.**
Opsteller: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo (secretaris BAC)

Aanleiding: ICMO2

Eerdere besluitvorming: ICMO2

Status: besluitvorming

Achtergrond:

In ICMO2 is op pagina 35 onder 'Package of measures for winter 2010-2011' het twaalfde en laatste aanbevelingspunt opgenomen over het uitvoeren van een jaarlijkse evaluatie:

- *"Review this package shortly after April 1, 2011. An immediate operational review is needed to adjust measures on culling for the winter of 2011/2012. This review is also needed to ensure progress on the provision of shelter."*

Op pagina 35 staat onder 'Package of measures after Oostvaarderswold is realised' als achtste en laatste aanbevelingspunt:

- *"Instigate review by an independent board every year."*

Vragen aan de BAC:

1. Volstaat de voorjaarsrapportage aan staatssecretaris Bleker (brief BAC dd 28 april 2011) als *immedeate operational review* van de winterperiode 2010/2011?
2. Met ingang van wanneer zal er een jaarlijkse evaluatie moeten plaatsvinden?
3. Door wie zal de jaarlijkse evaluatie moeten worden uitgevoerd?

Overwegingen voor de besluitvorming:

De BAC is ingesteld om toezicht te houden op het beheer van het Oostvaardersplassengebied. De BAC is inhoudelijk onafhankelijk, hoewel haar werkkaders worden bepaald door de (publieke) beleidslijn van staatssecretaris Bleker ten aanzien van het Oostvaardersplassengebied. Deze beleidslijn is grotendeels gebaseerd op het ICMO2-advies.

Hoewel strikt genomen de jaarlijkse evaluatie volgens ICMO2 pas zou hoeven plaatsvinden nadat de Oostvaarderswold is gerealiseerd, ligt het in de rede om deze jaarlijkse evaluatie nu al in te voeren. De BAC dient daarbij te overwegen of het format van de rapportage over de winterperiode van 2010/2011 daartoe volstaat, of dat zij een uitgebreidere vorm kiest. Dat laatste zou bijvoorbeeld kunnen door je jaarlijkse evaluatie te baseren op de jaarlijkse feitenrapportage zoals in de BAC-vergadering van 13 oktober 2011 voor het eerst gepresenteerd wordt.

Cover tbv Vergadering Beheer Advies Commissie Oostvaardersplassen 01-12-2011

Algemene stand van zaken

- Aan:** **Beheeradvies Commissie Oostvaardersplassen**
t.b.v. vergadering 1 december 2011.
- Van:** **Staatsbosbeheer.** Opsteller: **Art. 5.1. lid 2 sub** (Programmamanager Oostvaardersplassen).
- Aanleiding:** regulier
- Eerdere besluitvorming:** geen
- Status:** ter informatie

Korte inhoud:

- De Zoogdiervereniging heeft ook dit najaar op verzoek van Staatsbosbeheer een muizenonderzoek uitgevoerd. Doel van dit onderzoek is om inzicht te krijgen in de hoeveelheid muizen in de Oostvaardersplassen als voedsel voor roofvogels en de relatie met begrazing. De onderzoekers waren dit jaar verrast door de hoge aantallen muizen. Wij zullen de wetenschappelijke klankbordgroep vragen hoe dit onderzoek in de bredere context te beschouwen. Daarnaast zal dit onderzoek worden gebruikt om de relatie met Natura2000 doelsoorten (m.n. blauwe kiekendief) te verduidelijken.
- De directie van Staatsbosbeheer heeft besloten om het project "Volg de Vos" ook in 2012 doorgang te laten vinden. Op dit moment vinden de voorbereidingen en onderhandelingen hierover plaats. De burcht zal in december enige aanpassingen ondergaan evenals de website. Experts schatten de kans dat de burcht weer gebruikt zal worden zeer hoog in.
- DLG rondt dit jaar samen met Staatsbosbeheer het beheerplan Natura2000 voor de Oostvaardersplassen af. Daarnaast worden er in deze periode veel gesprekken gevoerd met stakeholders en betrokken overheden. Wij zouden graag tijdens de volgende BAC vergadering uitgebreider stil staan bij dit proces.
- Staatsbosbeheer gaat een marketingplan Oostvaardersplassen opstellen. Hierin zal met name het excursieaanbod en -beleid in 2012 worden opgenomen. Het streven is hierbij om een meer efficiënte organisatie op te leveren, nog beter aan te sluiten bij de verschillende doelgroepen, zorgen voor een goede spreiding in de producten en door zorgvuldig zoneringsbeleid de impact op het gebied te beperken. Ook de samenwerking met ARK zal hier een plaats in krijgen.
- Er is door Staatsbosbeheer bij EL&I een verzoek neergelegd voor een bijdrage in de uitvoeringskosten van het managementplan.
- Aan het eind van het jaar worden mogelijk nog werkzaamheden tbv verbetering van het raster ter hoogte van het Kotterbos uitgevoerd

Cover tbv Vergadering Beheer Advies Commissie Oostvaardersplassen 01-12-2011

- In de bronsttijd zijn er ook een tiental excursies gegeven van de Almeerse kant (Oostvaarders).
- De procedure rond verlenging voor de ontheffing voor het gebruik van geluiddempers in de Oostvaardersplassen loopt nog. De zaak wordt behartigd door het Ministerie van EL&I. De ontheffing verloopt medio 2012.
- De opnamen voor de bioscoopfilm zijn inmiddels een dagelijkse activiteit in het gebied. Op dit moment is de filmploeg bezig met het inrichten van schuilhutten bij o.m. het zeearendnest en de lepelaarkolonie.

Cover tbv Vergadering Beheer Advies Commissie Oostvaardersplassen 01-12-2011

Helikopter tellingen, Maart-telling en evaluatie tellingen

Aan: **Beheeradvies Commissie Oostvaardersplassen**
t.b.v. vergadering 1 december 2011.

Van: **Staatsbosbeheer.** Opsteller: **Art. 5.1. lid 2 sub** (Programmamanager Oostvaardersplassen).

Aanleiding en eerdere

besluitvorming: managementplan, ICMO2, BAC vergadering 13 oktober en brief Staatssecretaris EL&I van 5 november 2010 en 17 mei 2011.

Status:

- Alle punten ter informatie.
- Maart-telling ter advisering door de BAC
- Evaluatie tellingen ter besluitvorming

Vragen aan BAC:

- Stemt de BAC in met de voorgestelde wijze en tijdstip van evaluatie van tellingen?
- Deelt de BAC de constatering dat een telling in maart geen waterdichte validatie geeft van het wintersterfte cijfer omdat de sterfte onder de grote grazers nog zeker een maand doorloopt tot eind april. Welk advies geeft de BAC hierover aan Staatsbosbeheer?

Korte inhoud:

De helikoptertellingen eind oktober zijn in het algemeen goed verlopen en hebben een precieze telling opgeleverd. De tellers komen tot een aantal van 3300 edelherten, 350 Heckrunderen en 1150 konikpaarden in het gebied. De verstoring is binnen acceptabele grenzen gebleken.

De procedure voor ontheffing voor de Maart-telling is in gang. De indruk wordt door de provincie Flevoland gewekt dat hier een vergunning voor nodig zal zijn. Dienst Regelingen voorziet geen vergunningtraject. Enkele stakeholders laten op voorhand weten moeite te hebben met het tijdstip van de telling. Staatsbosbeheer wil graag advies van de BAC over het tijdstip van de telling in verband met sterfte onder de grazers die niet stopt in maart, maar doorloopt tot eind april.

In januari 2012 levert Staatsbosbeheer een evaluatie op voor de drie of vier verschillende methoden van telling. Hier zal de precisie en ingeschatte nauwkeurigheid worden afgezet tegen verstoring in het gebied, kosten en tijd.

Helikoptertellingen

Agendapunt 5, BAC-vergadering 1 december 2011

Ervaringen najaarstelling 2011 [ter informatie]

Op 25 en 26 oktober heeft Staatsbosbeheer met hulp van de Koninklijke Luchtmacht met een helikopter de grote zoogdieren geteld die in natuurgebied de Oostvaardersplassen leven. Na drie vluchten zijn er door drie onafhankelijke waarnemers 3300 edelherten, 350 Heckrunderen en 1150 konikpaarden in het gebied geteld. Op basis van deze aantallen kunnen onder andere uitspraken worden gedaan op populatieniveau over ontwikkelingen in de tijd en de omvang van geboorte en sterfte.

Dit zijn afgeronde getallen. Voor de Heckrunderen en konikpaarden zijn de uitkomsten in lijn met eerdere tellingen van de populatie. Voor de edelherten ligt het aantal hoger. De laatste grondtelling kwam uit op een schatting tussen de 2400 en 2800. Door de ongereptheid en ontoegankelijkheid van het gebied en het gedrag van de edelherten bestond het vermoeden dat het aantal edelherten hoger ligt dan uit eerdere grondtellingen is gebleken.

Iedere teller heeft tijdens een vlucht dieren geteld als ze in kleine groepen voorkwamen en geschat als zij in grote groepen samen liepen. In een aantal gevallen zijn de geschatte aantallen getoetst met behulp van foto's. De tellingen zijn over het algemeen goed verlopen. Er was wel sprake van enige mate van verstoring, maar die wordt in deze tijd van het jaar als acceptabel beschouwd. Staatsbosbeheer benadrukt dat ook deze telling een schatting is. Het is onmogelijk om precies op het dier nauwkeurig te weten hoeveel wilde dieren in het uitgestrekte natuurgebied leven.

De tellers leveren begin december een uitgebreide rapportage op waarin bovengenoemde getallen worden onderbouwd. Hieruit is reeds gebleken dat de afwijking voor de drie soorten tussen de tellingen laag is. Voor de paarden en runderen 2-3% en voor de edelherten 7%. De afwijking tussen de tellers is gering, de variatie tussen de 3 tellingen is iets hoger. Dit kan worden geïnterpreteerd dat de tellers tijdens de vlucht vrijwel dezelfde hoeveelheid dieren hebben geteld, maar dat door de verschillende vlieghoogten tijdens de 3 vluchten er iets meer afwijking is ontstaan.

De verstoring tijdens de telling is nauwkeurig geregistreerd vanaf de grond. Hierbij is zowel op de effecten op vogels als op de grote grazers gelet. Deze gegevens worden verwerkt en geanalyseerd door medewerkers van Defensie, WUR, Rijkswaterstaat, van Hall Instituut en Staatsbosbeheer. De coördinatie ligt bij Staatsbosbeheer. De resultaten zullen enerzijds worden gebruikt voor de evaluatie van de verschillende soorten tellingen, anderzijds zal Defensie deze gegevens gebruiken om de effecten van vliegbewegingen beter te kunnen inschatten. De eerste indruk door betrokkenen is dat er verstoringeffecten zijn opgetreden, maar dat deze binnen acceptabele grenzen zijn gebleven.

De voorlopige conclusie is dat de telling precies is geweest en dat de verstoring binnen acceptabele grenzen is gebleven. Of de telling nauwkeurig is gebleken kan pas beter worden geduid na vergelijking met de andere telmethoden.

Op basis van de ervaringen uit de najaarstelling zal door Staatsbosbeheer een voorstel worden gedaan voor een monitoringsprotocol voor helikoptertellingen.

Stand van zaken Maart-telling [ter informatie en vraag om advies]

Bureau Altenburg en Wymenga legt de laatste hand aan de quickscan en voortoets voor respectievelijk de Flora- en Faunawet en de NB-wet voor ontheffing voor het uitvoeren van de Maart-telling. Het formele verzoek voor het uitvoeren van de vluchten en vraag voor ontheffing zal door Staatsbosbeheer bij de Dienst Regelingen en provincie Flevoland worden gedaan uiterlijk 1 december 2011. De provincie houdt een periode van 13 weken aan om het vergunningstraject te doorlopen (inclusief beroep en bezwaarperiode), Dienst Regelingen 6 tot 7 weken.

De eerste indrukken van A&W (die al in de quickscan van de najaarstelling zijn genoemd) is dat er andere, ingrijpendere vormen van verstoring worden verwacht dan bij de najaarstelling. Met name de verwachte effecten op de broedende lepelaar, bruine kiekendief en zeearend zullen nauwkeurig worden gewogen. Provincie Flevoland schat op dit moment in dat er sprake zal zijn van een vergunningstraject, iets wat bij de najaarstelling niet noodzakelijk is gebleken.

Daarnaast is er door een aantal stakeholders, vertegenwoordigers van de Vogelwacht Flevoland, formeel en informeel aangegeven dat zij op voorhand tegen een mogelijke vergunningverlening bezwaar zullen maken. Van de andere stakeholders hebben wij tijdens het laatste overleg ook signalen van zorg over welzijn van de grote grazers ontvangen.

ICMO2 adviseert over de tellingen: *The counting should be done both at the end of winter (late March, early April) and in autumn (October), to have an independent measurement for offspring and mortality.*

Afgelopen jaren is echter gebleken dat de sterfte en het afschot doorlopen tot eind april. Het doel van de voorjaarstelling om de totale wintersterfte zorgvuldig te kunnen valideren is daarmee niet waterdicht omdat er na de telling nog een fors aantal dieren zullen afvallen.

Het Ministerie van EL&I heeft Staatsbosbeheer op 15 november gevraagd om dit onderwerp zorgvuldig met de BAC te bespreken en een voorstel uit te werken.

Vergelijkend onderzoek telmethodes [ter informatie en besluitvorming]

In januari 2012 zal Staatsbosbeheer een evaluatie opleveren van de verschillende telmethodes die in 2011 zijn ingezet. Het gaat hierbij om de volgende methodes:

- vliegtuigtellingen met orthofoto's
- helikoptertelling met onafhankelijke tellers en fotograaf
- grondtelling
- telling door onbemand vliegtuig (RAVEN) met warmtebeelden (nog onder voorbehoud)

Deze 4 methoden zullen met elkaar worden vergeleken op basis van:

- precisie van de telling
- inschatting van nauwkeurigheid van de telling
- impact op het gebied
- kosten in tijd en geld
- logistiek en operationele aspecten (initiatie en regulier)
- maatschappelijk en politiek draagvlak

De evaluatie zal leiden tot een voorstel voor een gewenste (combinatie van) telmethode(s). Hierbij zal worden aangegeven op welke wijze en tijdstippen en binnen welke mate van verstoring in het gebied en maatschappelijk acceptabele grenzen en kosten de omvang van de populatie grote grazers in de Oostvaardersplassen op wetenschappelijk onderbouwde, consistente en duurzame basis gevolgd kan worden.

Cover tbv Vergadering Beheer Advies Commissie Oostvaardersplassen 01-12-2011

stand van zaken uitvoering managementplan en winterdraaiboek

- Aan:** **Beheeradvies Commissie Oostvaardersplassen**
t.b.v. vergadering 1 december 2011.
- Van:** **Staatsbosbeheer.** Opsteller: Art. 5.1. lid 2 sub (Programmamanager Oostvaardersplassen) en Art. 5.1. lid 2 (boswachter Oostvaardersplassen)
- Aanleiding:** regulier
- Eerdere besluitvorming:** geen
- Status:** ter informatie

In overleg met de secretaris van de BAC stelt Staatsbosbeheer voor om naast een algemene stand van zaken ook een regulier overzicht te geven van de stand van zaken van de uitvoering van de activiteiten in het managementplan en of deze op schema liggen. Hier zal onderscheid worden gemaakt op de korte en (middel)lange termijn en de pilaren Early Reactive Culling (E), monitoring (M), beschutting (B) en communicatie (C).

Korte termijn:

- (E) Er zijn nog geen dieren in een lage dierconditie waargenomen. Wel zijn er bij de bronst een aantal (4) edelherten aan hun verwondingen overleden en zijn er een aantal Konikpaarden geschoten die zichtbaar leden aan extreme huiduitslag.
- (M) monitoring terreingebruik loopt goed. Digitale sjablonen dierconditie zijn aangepast om dataverzameling in het veld efficiënter te maken
- (B) In vak DZ zal dood hout worden gestapeld. Hiervoor zal hout worden gebruikt dat vrijkomt bij de kapwerkzaamheden in het zuidelijk deel van Kotterbos of het Oostvaardersbos in januari 2012. Het al in de Oostvaardersplassen aanwezige dode vlierhout is niet bruikbaar, omdat het verpulverd als het wordt verschoven en biedt hierdoor geen effectieve beschutting.

- (B) Omdat er geen positieve beslissing is genomen over de Hollandse Hout gaan wij er vanuit dat de dit gebied deze winter niet gebruikt kan worden als beschuttingsgebied, ook niet in het geval van een "noodscenario". Het alternatieve beschuttingsplan zoals door de staatssecretaris in zijn brief van 17 mei 2011 is genoemd en hieronder is

Cover tbv Vergadering Beheer Advies Commissie Oostvaardersplassen 01-12-2011
beschreven biedt voor de korte termijn voor meer dan 150 hectare aan extra beschutting

- (B) Het noordelijk deel van het Kotterbos (10 ha), de Driehoek (75 ha) en het Oostvaardersbos (75 ha) zullen vanaf 15 januari of eerder indien noodzakelijk (zie winterdraaiboek), weer worden toegevoegd aan het beschuttingsgebied voor alle drie de soorten.
- (E, B,C) Vanaf 1 november werken we met een winterdraaiboek. Deze is als bijlage bijgevoegd.

MiddelLange termijn:

- (B,C) Op dit moment is er intensieve samenwerking met de provincie over de verduurzaming van het Kotterbos en het geschikt maken van het zuidelijk deel voor winterbeschutting. Het gaat hier nadrukkelijk om een ander en groter deel van het Kotterbos dan onder de maatregelen voor korte termijn is genoemd. De eerste kap- en graaf werkzaamheden starten in januari 2012. Eind 2013 moet het gehele project worden opgeleverd. Staatsbosbeheer zal in opdracht van de provincie de communicatie en overleggen met alle betrokkenen op zich nemen. Deze overleggen staan gepland in de tweede week van december en hebben een informatief karakter.
- (B) Voor het verduurzamen van de schuilrichels is plantmateriaal beschikbaar. Dit zal in december of januari worden geplant om de bestaande richels te versterken. Bij 3 van de 5 richels op het Stort is de beplanting redelijk aangeslagen. Bij 2 richels is herplant noodzakelijk. Ook voor het verduurzamen van de Driehoek wordt plantmateriaal gereserveerd (uitvoering voorjaar 2012). Voor verdere verduurzaming in het Oostvaardersbos zien wij op dit moment ook goede resultaten door natuurlijke verjonging, verrassend genoeg in jonge Es opstanden.

Lange Termijn

- Gedeputeerde Staten van Flevoland hebben hun goedkeuring uitgesproken over het voorstel van het consortium van het Wereld Natuur Fonds, het Flevolandschap en Staatsbosbeheer voor de realisatie van de Oostvaarderswissel. Eind dit jaar vinden er belangrijke juridische (Raad van State) en politieke uitspraken (bestuursakkoord en behandeling voorstel consortium in PS) die bepalend zullen zijn voor de doorgang van het Oostvaarderswold en de vorm waarin.

DRAAIBOEK WINTEROPENSTELLING OOSTVAARDERSPLASSEN WINTER 2011-2012

Dit draaiboek bevat alle acties die naast het reguliere beheer nodig zijn om de winteropenstelling goed te laten verlopen. Deze winteropenstelling is noodzakelijk om het dierenwelzijn van de Grote Grazers in de Oostvaardersplassen te garanderen en de communicatie hierover goed te laten verlopen en de veiligheid van bezoekers te verzekeren. De meeste acties hebben betrekking op het vergroten van het winterbeschuttingsgebied en alle consequenties die dat met zich mee brengt.

Voor vragen over de winteropenstelling kun je contact opnemen met **Art. 5.1. lid 2 sub e Woo**

Actie	Uitvoering	Wie	Wanneer
Vorbereidingsfase			
	bebordingsplan maken	Art. 5.1. lid 2 sub e Woo	1-aug
	Infopanelen met tekst en uitleg m.b.t. afsluiting (Kotterbos) en beperkte toegankelijkheid Driehoek en Oostvaardersbos maken.		1-aug
Instellen extra surveillance	inventariseren benodigde menskracht + eisen		vóór 1 augustus
	afspraken maken m.b.t. beschikbaarheid extra personeel		vóór 1 augustus
Instellen extra surveillance ingeval van ijs / schaatsen	inventariseren benodigde menskracht + eisen + extra auto's / materieel		vóór 1 augustus
	afspraken maken m.b.t. beschikbaarheid extra personeel		vóór 1 augustus
(her)activeren meldpunt Oostvaardersplassen.	Vermelden op info panelen		1-aug
	Gereed maken persbericht		1-aug
wekelijks stand van zaken doornemen	Vergaderschema opstellen voor intern personeel (beheer)		1-aug
Produceren geactualiseerde flyer "omgaan met grazers"	Bestaande flyer actualiseren en drukken		PR comité

START WINTERSEIZOEN				
		Pad + dak schollebaar afwerken	Art. 5.1. lid 2 sub e Woo	1-dec
		Aanleg observatiepunt nabij verdeelwerk		1-dec
	(her)activeren wekelijkse verslaglegging stand van zaken Stas.	Brief maken en uitdoen naar BAC / STAS met aankondiging, eerste sitrap maken		half december
	Najaarseditie seizoensbericht Oostvaardersland verspreiden thema?	Aanmaken, produceren en verspreiden seizoensbericht		half december
	Infopaneel op Oostvaarders en Infocentrum Oostvaardersplassen plaatsen	Infopanelen met tekst en uitleg m.b.t. afsluiting en beperkte toegankelijkheid plaatsen.		half december
	Wekelijkse check of afsluiting binnen een week noodzakelijk is	Beslispunt tijdens beheerteam overleg op vrijdag		half december
BEGIN WINTEROPENSTELLING		15 januari, eerder indien monitoring dit aangeeft	NS	
		Instrueren extra personeel	Art. 5.1. lid 2 sub e Woo	1 week vóór afsluiting
		Uitdoen extra persbericht		1 week vóór afsluiting
	Informereren betrokkenen bij begin "winteropenstelling"	Brief opstellen en laten uitgaan naar:		1 week vóór afsluiting
		Almere		1 week vóór afsluiting
		Lelystad		1 week vóór afsluiting
		Oostvaarders		1 week vóór afsluiting
		Intern		1 week vóór afsluiting

	BAC	Art. 5.1. lid 2 sub e Woo	1 week vóór afsluiting
	EL&I		1 week vóór afsluiting
	Stakeholders		1 week vóór afsluiting
	Provincie		
Verspreiden persbericht m.b.t. winteropenstelling.	Opstellen persbericht / meldpunt / schollevaar/noodzaak/observatiepunt		1 week vóór afsluiting
Blog vermelden	Persbericht plaatsen		1 week vóór afsluiting
Beleggen één bijeenkomst voor omwonenden voor uitleg (Oostvaarders?) Almere	Uitnodiging maken + avond organiseren (in combinatie met activiteiten Kotterbos)	PR comité	1 week vóór afsluiting
Beleggen één bijeenkomst voor omwonenden voor uitleg (Beheersgebouw) Lelystad	Uitnodiging maken + avond organiseren	PR comité	1 week vóór afsluiting
Instelling winteropenstelling op website plaatsen	Doorgeven aan webredactie	PR comité	1 week voor afsluiting
Informeren vrijwilligers via bijeenkomst.	Beleggen één bijeenkomst	Art. 5.1. lid 2 sub e Woo	1 week vóór afsluiting
	Opstellen schema begeleide wandelingen in Driehoek en Oostvaardersbos		1 week vóór afsluiting
maandelijks stakeholders informeren	Vergaderschema opstellen		1 week vóór afsluiting
Afsluiten "Driehoek" voor publiek.	plaatsen borden		15-jan
	Infopanelen met tekst en uitleg m.b.t. afsluiting en beperkte toegankelijkheid plaatsen.		op afroep
Openstellen "Driehoek" voor runderen, paarden en edelherten.	Verwijderen hekken op dam		15-jan

	Openstellen observatiehut "de Schollebaar" voor publiek.	Plaatsen aanwijpsborden + route + hut ontsluiten	Art. 5.1. lid 2 sub e Woo	15-jan
	afsluiting wandelpaden Oostvaardersbos voor publiek.	plaatsen borden		15-jan
	Plaatsen waarschuwingen ivm afschot			
		Infopanelen met tekst en uitleg m.b.t. afsluiting en beperkte toegankelijkheid plaatsen.		op afroep
	openen meest Noordelijke deel Oostvaardersbos voor rund, paard en edelhert.	Verwijderen hekken op dam		op afroep
	Openstellen Noordelijk deel Kotterbos voor rund, paard, edelhert.	Verwijderen hekken onder spoorbaan		op afroep
	halverwege de winter persexkursie organiseren.	Programma opstellen en pers uitnodigen	PR comité	1-mrt-12
	EINDE WINTEROPENSTELLING	Per 15 april of eerder of later wanneer monitoring dit aangeeft	NS	
	Informereren betrokkenen bij " einde winteropenstelling"	Brief opstellen en laten uitgaan naar:	Art. 5.1. lid 2 sub e Woo	1 week vóór einde
		Almere		1 week vóór einde
		Lelystad		1 week vóór einde
		Oostvaarders		1 week vóór einde
		Intern		1 week vóór einde
		BAC		1 week vóór

				einde
		EL&I	Art. 5.1. lid 2 sub e Woo	1 week vóór einde
		Stakeholders		1 week vóór einde
		STAS		1 week vóór einde
		bebording en infopanelen opruimen		Direct na openstelling
	Persbericht versturen	Verspreiden persbericht m.b.t. einde winteropenstelling.		1 week vóór einde
		evaluatie beleggen		Direct na openstelling
	Beleggen één bijeenkomst voor omwonenden voor terugblik (Oostvaarders?) Almere	Uitnodiging maken + avond organiseren	PR comité	Direct na openstelling
	Voorjaarseditie seizoensbericht Oostvaardersland verspreiden thema?	Aanmaken, produceren en verspreiden seizoensbericht	Art.	half april
	CALAMITEITEN			
		Bij calamiteiten treedt het calamiteiten draaiboek Staatsbosbeheer Regio Oost in werking		
	EARLY REACTIVE CULLING			
		Voor het Early Reactive Culling protocol wordt verwezen naar bijlage 2 uit het managementplan		
	MONITORING			
		Voor monitoring van het dierenwelzijn en terreingebruik tijdens de winter wordt verwezen naar bijlage 4 uit het managementplan		

Resultaten drie telmethoden grote Herbivoren Oostvaardersplassen

Ter uitreiking tijdens BAC vergadering 1 december 2011

Op uw verzoek van 28 november jl. geven wij u hierbij overzicht van de resultaten van de aantal grote Herbivoren in de Oostvaardersplassen zoals die uit de drie verschillende methoden van telling zijn gebleken.

Deze getallen zullen worden gebruikt bij de evaluatie later deze maand om de effectiviteit en de efficiëntie van de verschillende methoden van tellen te evalueren.

	Lufo (jan 2011)	Heli (okt 2011)	Grond (nov 2011)
Heckrund	315 / 322	356	330
Konik	983 / 1120	1145	930
Edelhert	3784 / 3559	3304	3300

Deze cijfers zijn een resultante van een statistische analyse van de ruwe telgegevens. Deze analyse geeft ook inzicht in de precisie van de telling. Deze precisie zal nadrukkelijk worden meegenomen in de evaluatie van de drie methoden. In deze nota ga ik echter niet in op deze uitgebreide onderbouwing. Dat betekent wel dat de hierboven genoemde gegevens met enige voorzichtigheid dienen te worden geïnterpreteerd en vergeleken, omdat zij niet los kunnen worden gezien van de nog op te leveren statistische onderbouwing.

Art. 5.1. lid 2

Deventer 29 november 2011

Beheeradviescommissie Oostvaardersplassen

Overzicht adviezen aan Staatsbosbeheer d.d. 3 januari 2012

Deze notitie geeft een chronologisch overzicht van de adviezen die de Beheeradviescommissie voor het Oostvaardersplassengebied in 2011 aan Staatsbosbeheer heeft gegeven. De adviezen zijn gegroepeerd naar de momenten waarop deze aan Staatsbosbeheer kenbaar zijn gemaakt. In de tweede kolom van de tabellen is de status van de implementatie van het betreffende advies weergegeven. Deze lijst is in overleg met OVP-manager Art. 5.1. op 16 december geactualiseerd en op verzoek van de heer Art. 5.1. op 3 januari verder bijgewerkt

1. Adviesbrief d.d. 10 januari 2011

Advies	Status
Akkoord met protocol vroegreactief beheer 1.0, met enkele tekstuele wijzigingen. Advies beheer z.s.m. in deze vorm uit te voeren	Afschotbeleid conform protocol aangepast. Omgevingsscores werden <u>niet</u> gemonitord.
Advies voor brede, integrale communicatieaanpak. Voorstel daartoe binnen <u>enkele weken</u> aan BAC voor te leggen.	Te laat uitgevoerd. Communicatieplan op <u>14 april 2011</u> opgeleverd als onderdeel van het Managementplan
Advies om nog in de winterperiode van 2010/11 te starten met uitgebreide monitoring, in het bijzonder van: <ul style="list-style-type: none"> a) de gegevens van de doodgevonden dieren b) pathologieresultaten c) omgevingsscores en waterstanden d) het gebruik van de schuilmogelijkheden en de effecten daarvan op flora en fauna Advies om binnen enkele weken een plan van aanpak hiertoe aan de BAC voor te leggen.	<ul style="list-style-type: none"> a) Gegevens vermoedelijke doodsoorzaak niet vastgelegd b) Uitgevoerd c) Niet uitgevoerd d) Niet uitgevoerd Niet uitgevoerd
Advies om op zo kort mogelijke termijn een nulmeting van de flora en fauna in de Driehoek, het Oostvaardersbos, het Kotterbos en het Hollandse Hout uit te voeren.	SBB (16 dec.): destijds uitgevoerd door Art. 5.1. Rapportage aan BAC zal plaatsvinden op 20 januari 2012 ¹ .

¹ Stukken d.d. 23-12-2011 ontvangen van SBB

2. Adviesbrief d.d. 28 maart 2011

Advies	Status
Advies om meerjaarlijks helikoptertellingen van de grote grazers in oktober en in maart uit te voeren.	Loopt nog. SBB heeft aanvragen voor eenmalige tellingen ingediend.
Advies om <u>nu</u> te beginnen met aanvraag Nb-wet vergunning voor tellingen in oktober en in te zetten op meerjarige vergunningen voor tellingen in oktober en maart.	Niet uitgevoerd
Advies om vroegtijdig met de provincie te overleggen over vragen, mitigerende voorwaarden etc. Advies om daarbij een stappenplan af te spreken.	Uitgevoerd.
Advies om de telgegevens en ervaringen met andere telmethoden <u>nu</u> zo goed mogelijk uit te werken opdat deze kunnen worden gebruikt bij de evaluatie van de winter 2010/11 en bij de vergelijkingen met de helikoptertellingen.	Niet uitgevoerd. Geagendeerd voor bespreking in BAC-vergadering 20 januari 2012.

3. Advies Managementplan OVP d.d. 7 april 2011

Voortraject: Handreiking Managementplan voorbesproken op *powersessie* 18 + 19 februari 2011. Vastgesteld in de BAC-vergadering van 25 maart en besproken met SBB (De Snoo) op 29 maart 2011.

Advies	Status
Concepttekst voor Managementplan OVP, met bijlagen aan te vullen door SBB.	Uitgevoerd. Per 14 april door SBB als Managementplan 2011-2015 opgeleverd.
In MP: advies om onmiddellijk te beginnen met de monitoring van dieren en planten.	Niet uitgevoerd. Per 4 oktober 2011 operationeel
In MP: advies om onmiddellijk extra beschutting langs de randen van het OVP-gebied te creëren.	Niet uitgevoerd. In het Managementplan 2011-2015 heeft SBB dit advies opgenomen als 'optioneel', waarvoor uiterlijk in september 2012 een voorstel van SBB ingediend zou worden.
Advies om binnen een week na de bespreking van 29 maart de bijlagen 2, 3, 4a en 4b aan te vullen en het geheel ter beoordeling aan de BAC voor te leggen.	Uitgevoerd. Het Managementplan is op 14 april ter beoordeling aan de BAC voorgelegd.
Advies om tijdsplanning en stappenplan voor implementatie van ICMO2-adviezen te maken; te bespreken met NdS in BAC-vergadering.	Niet uitgevoerd. Er is voor de BAC-vergadering van 1 december wel een globale actiekalender aangeleverd, maar geen stappenplan met tijdlijn.

4. Adviesbrief d.d. 28 april 2011

Advies	Status
BAC onderschrijft het Managementplan OVP 2011-2015 zoals op 14 april door SBB ter beoordeling aan BAC voorgelegd.	NB: de BAC heeft het omzetten van het advies voor het creëren van extra beschutting naar 'optioneel' hierbij over het hoofd gezien.
BAC adviseert SBB om Themacommissie Watermanagement ook de 'mineralenvraag' mee te laten nemen.	Toegezegd, later vervangen door BAC-advies monitoring uitstroom N en P in oppervlaktewater.
Advies om de doelen uit ICMO2 ten aanzien van welzijn en het voorkomen van onnodig lijden van de grote grazers te integreren in het Natura-2000 beheerplan.	Toegezegd. In Beheerplan N2000 staan de grote grazers als 'natuurlijke kenmerken van het gebied' aangemerkt (was voorheen 'terreincondities').

5. BAC-vergadering 7 juli 2011

Advies	Status
SBB wordt verzocht om tijdig voor de BAC-vergadering van 2 september de evaluatierapportage van het Vroegreactieve Beheer aangevuld met de omgevingscores, conditiescores en de detailgegevens van de geschoten en doodgevonden dieren aan te leveren.	Uitgevoerd, m.u.v. de omgevingscores.
De BAC adviseert SBB om het beschuttingsplan te herschrijven tot een compacte uitwerking van het betreffende gedeelte van het Managementplan. De BAC wil op 2 september dit Beschuttingsplan tegelijk met het Monitoringsplan bespreken in aanwezigheid van Nick de Snoo, Art. 5.1. lid 2 sub e en Art. 5.1. lid 2 sub	Uitgevoerd
SBB wordt gevraagd een tweede versie van het Watermanagementplan aan de BAC voor te leggen.	Uitgevoerd in de vorm van een stappenplan. Definitieve versie volgt later, in het kader van N2000-beheerplan.
SBB wordt gevraagd een tweede versie van het plan voor de Wetenschappelijke Coördinatiegroep aan de BAC voor te leggen.	Uitgevoerd
De BAC gaat akkoord met het voorstel voor de Wetenschappelijke Coördinatiegroep, mede omdat de werkwijze en samenstelling van deze groep na één jaar geëvalueerd zal worden. De BAC adviseert SBB om een heldere opdracht voor deze groep te formuleren.	SBB (16 dec.): geagendeerd voor bespreking met BAC in februari 2012.

6. BAC-vergadering 2 september 2011

Advies	Status
Helikoptertellingen: a) vooraf heldere definitie van verstoring opstellen b) rapporteren over stand van zaken voorjaarsstellingen in BAC-vergadering van 13 oktober	a) Uitgevoerd b) Uitgevoerd

7. Adviesbrief d.d. 27 september 2011

Advies	Status
Akkoord monitoringsplan met enkele aanvullingen: a) monitoringsjaar van 1 april tot 31 maart laten lopen b) binnen een maand na de winterperiode de jaarrapportage op te leveren c) z.s.m. een schema op te stellen voor de implementatie van het monitoringsplan d) de monitoring vóór het begin van de winterperiode van 2011/12 in gang te zetten.	a) Uitgevoerd b) Pas in 2012 te beoordelen c) SBB (16 dec.): vervangen door elke BAC-vergadering geactualiseerde update stand van zaken implementatie Managementplan. d) Uitgevoerd
Akkoord beschuttingsplan met enkele aanvullingen: a) doelstellingen verduidelijken: hoeveel beschutting voor welke grazers wordt beoogd. b) Vervangen plantenlijst voor eerdere versie c) Monitoren of de maatregel leidt tot struiken en bomen die de hoefdierdruk kunnen weerstaan	a) Kan pas later op basis van monitoringsgegevens b) Uitgevoerd c) SBB (16 dec.): 0-meting door Art. follow-up door SBB-medewerkers ²
Akkoord met stappenplan voor Watermanagementplan; bij beoordeling uiteindelijke plan graag indicatie van effecten op de grote grazers	Pas in 2012 te beoordelen
Advies aan SBB om uitstroom van N en P in oppervlaktewater uit OVP te monitoren.	Toegezegd, status navragen bij SBB
Akkoord met voorstel voor wetenschappelijke coördinatiegroep	SBB (16 dec.): geagendeerd voor BAC-vergadering januari 2012
Constatie dat middellange- en langetermijnbeheer nog achterblijft, m.n. op het gebied van de monitoring en rapportage. BAC biedt de helpende hand.	Voor BAC-secretaris niet inzichtelijk in welke mate SBB gebruik heeft gemaakt van het aanbod van de BAC om met individuele leden te <i>sparren</i> .
Advies om het beheer vóór aanvang van de winterperiode 2011/12 in lijn met ICMO2 gebracht te hebben.	Bijna volledig uitgevoerd: Communicatieplan draait, Beschuttingsplan bijna af, Vroegreactieve beheer draait, Monitoring draait, maar SBB wil in januari 2012 aanpassingen voorstellen

² Op 23-12-2011 stuk ter informatie aangeleverd voor BAC-vergadering 20 januari 2012

8. BAC-vergadering 13 oktober 2011

Advies om het managementplan en de daarbij behorende stukken integraal op de SBB-website te plaatsen.	Uitgevoerd
Advies om voor de stakeholders een publiekssamenvatting van de jaarrapportage met de belangrijkste conclusies van maximaal 2 pagina's te schrijven en integraal op de SBB-website te plaatsen.	Niet uitgevoerd
Advies om bij de pathologieonderzoeken de herkauwers ook routinematig te screenen op MKZ.	Uitgevoerd
Advies om opmerkelijkheden zoals de afwezigheid van antibioticumresistente bacteriën en de afwezigheid van salmonellabesmettingen bij de grote grazers in een gebied met zeer veel ganzen te publiceren – bijvoorbeeld als 'signaal' in het Tijdschrift voor Diergeneeskunde.	Loopt, o.a. in overleg met F. Ohl.
De BAC gaat niet op voorhand akkoord met het laten vervallen van delen van de monitoring. SBB zal eerst bij EL&I extra fondsen moeten aanvragen, indien nodig.	Uitgevoerd. EL&I heeft de aanvraag ontvangen.

9. BAC-vergadering 1 december 2011

Advies	Status
Advies om SBB Art. 5.1. lid 2 sub e te laten overleggen met commissielid Spek over de criteria voor de evaluatie en de vergelijking van de telmethoden.	Afspraken staan geagendeerd voor eind januari en medio februari 2012.
Advies om zeer voorzichtig te zijn in zijn communicatie rondom de helikoptertellingen, om voor de voorjaarstellingen niet zelf onzekerheid te creëren die er niet is. De toonzetting van de vergunningaanvraag is daarbij heel belangrijk.	Afschrift van de vergunningaanvraag opgevraagd bij SBB en doorgestuurd naar BAC-leden
Advies om de voorjaarshelikoptertellingen in (medio) maart uit te voeren	Overgenomen
Advies om nauw met het ministerie van EL&I (DRZ West) samen te werken in de vergunningaanvraag voor de voorjaarstellingen.	SBB (13 dec.): inmiddels wel uitgevoerd.

<p>Advies om in ieder geval de ruwe Excel-sheets m.b.t. het vroegreactieve beheer, de monitoring van de beschutting en het terreingebruik en de dier- en omgevingscores aan te leveren.</p>	<p>Art. 5.1. lid 2 sub e heeft 'dashboard' gemaakt. SBB (Art. 5.1. mailt het eerste overzicht op 19 dec. naar de BAC-secretaris. De ruwe data in Excel-sheets zijn desgewenst voor de BAC beschikbaar.</p>
<p>Advies om de frequentie van rapporteren over het beheer af te stemmen met commissielid Ohl. Dit zal minimaal eenmaal per maand moeten zijn, uiterlijk één week voorafgaand aan de BAC-vergadering.</p>	<p>SBB (16 dec.): maandelijkse aanvullende rapportage met BAC-secretaris afgesproken.</p>
<p>Advies om op korte termijn de voorstellen voor aanpassing van de monitoring ter inzage naar de BAC-secretaris te mailen.</p>	<p>Op 20-12-2011 uitgevoerd.</p>
<p>Advies om toezeggingen aan de stakeholders na te komen.</p>	<p>Vereniging Het Edelhert heeft de gevraagde data inmiddels ontvangen.</p>
<p>SBB zal de stand van zaken m.b.t. het bosonderzoeksproject van de heer Art. in een A4 aan de BAC-secretaris rapporteren.</p>	<p>Op 23-12-2011 naar BAC-secretaris gestuurd.</p>

Beheeradviescommissie Oostvaardersplassen

Datum: Vrijdag 20 januari 2012

Locatie: Wientjes, Zwolle

Tijd: 10.00 – 13.30, inclusief lunch
(voorstel: 10.00-12.00 BAC onderling, 12.00-13.00 met SBB, 13.00- 13.30 BAC)

AGENDA

- 1) Opening
- 2) Mededelingen
- 3) Verslag BAC-vergadering 1 december 2011
- 4) Werkafspraken BAC - SBB
- 5) Overzicht adviezen BAC aan SBB en implementatiestatus
- 6) Jaarlijkse evaluatie + uitstelbrief eerste jaarevaluatie
- 7) *Update* implementatie Managementplan
- 8) Monitoring
 - a) Situation reports (oordeel BAC over inhoud en frequentie)
 - b) Aanvullende informatie voor BAC
 - c) *Early warning* systeem (oordeel van BAC over voorstel door SBB)
 - d) Voorstel SBB voor aanpassing monitoring dierconditie
 - e) Voorstel SBB voor aanpassing monitoring beschutting
- 9) Voorstel SBB voor aanpassingen inzake Wetenschappelijke coördinatiegroep
- 10) Rondvraag en Sluiting

Voorraadagenda

Voor de BAC-vergadering in februari staan de volgende punten geagendeerd: Beheerplan Natura 2000, inclusief Monitoringsplan, Mineralenmonitoring, Uitbreiding monitoring dierziekten, *update* helikoptertellingen voorjaar 2012.

Voor de BAC-vergadering in maart staan de volgende punten geagendeerd: Ervaringen helikoptertellingen voorjaar 2012, Vergelijking telmethodes, Plannen eerste jaarevaluatie (nu eenmalig ná de winterperiode), Watermanagementplan.

Beheeradviescommissie Oostvaardersplassen

Verslag vergadering d.d. 1 december 2011, 12.00-15.30
Regardz De Eenhoorn, Amersfoort

Aanwezig:

Prof. dr. F. (Frauke) Ohl, Ing. J.R.K. (Jakob) Leidekker, Ir. H.R. (Hendrik) Oosterveld (interim-voorzitter), Ir. W.G. (Wubbo) de Raad, Ing. G.J. (Gerrit Jan) Spek, Art. 5.1. [redacted] (secretaris),

Van 13.30 tot 15.00: Dhr. N. (Nick) de Snoo, Art. 5.1. lid 2 sub e Woo [redacted] (allen Staatsbosbeheer)

Agenda:

1. Overlijden Henk Vaarkamp
2. Verslag 13 oktober [ter informatie + besluitvorming]
3. Planning BAC-vergaderingen 2012 [besluitvorming]
4. Jaarlijkse evaluatie [meningsvorming]
5. Helikoptertellingen:
 - a. Ervaringen najaarstelling 2011 [ter informatie]
 - b. Stand van zaken voorjaarstellingen [ter informatie]
 - c. Vergelijkend onderzoek telmethodes [ter informatie, besluitvorming]
6. Managementplan:
 - a. Stand van zaken uitvoering Managementplan [ter informatie]
 - b. Winterdraaiboek 2011/12 [ter informatie]
7. Hollandse Hout [ter informatie, meningsvorming]
8. Akkoord Rijk en Provincies: impact voor OVP [ter informatie]
9. Nieuwe Wet Natuur: impact voor OVP [ter informatie]

Bij 2, Verslag

Tekstueel

Het verslag van 13 oktober wordt met enkele tekstuele wijzigingen vastgesteld. Het actiepunt 'Opvragen overzicht commissies' door de secretaris staat nog (steeds) open. De actiepunten 'Datumbriefje rondsturen voor BAC-vergaderingen', en 'Plannen overleg Management in Praktijk' zijn niet uitgevoerd. De secretaris geeft een toelichting op het hoe en waarom.

Naar aanleiding van

Met ingang van de januarivergadering worden de punten 'Mededelingen' en 'Overige/Rondvraag' aan de standaardagenda toegevoegd.

Het einddoel van het Beschuttingsplan is zorgen voor een balans tussen het aantal dieren en de hoeveelheid geschikte beschutting.

Bij 3, Planning BAC-vergaderingen

In januari t/m april vergadert de BAC maandelijks, daarna twee- of driemaandelijks. De BAC wil voldoende frequent vergaderen om het beheer goed te kunnen monitoren, zeker in de winterperiode. Daarvoor zijn echter rapportages van de monitoringsgegevens noodzakelijk. Deze ontbreken nu nog.

De planning voor het eerste halfjaar van 2012 is als volgt:

- Vrijdag 20 januari; 10.00-13.30 te Zwolle, 's middags evt. voor de eerste jaarevaluatie.
- Woensdag 22 februari; 14.00-17.00 te Amersfoort
- Vrijdag 23 maart; 09.00-12.30 te Lelystad
- Woensdag 9 mei; 14.00-17.00 te Amersfoort
- Vrijdag 13 juli; 09.00-12.30 te Zwolle

De BAC-secretaris stemt de vergaderagenda data en inhoud verder met SBB af.

Bij 4, Jaarlijkse evaluatie

Het doel van de jaarlijkse evaluatie is het maken van een stand van zakenrapport waarin staat aangegeven welke door ICMO2 geadviseerde maatregelen wel of niet zijn uitgevoerd. Bij niet-uitgevoerde aanbevelingen wordt geanalyseerd waarom deze nog niet zijn uitgevoerd. Deze jaarlijkse evaluatie staat los van de jaarrapportages die **Art. 5.1. lid 2** voor SBB opstelt.

De BAC wil graag voor de komende winterperiode formeel vastleggen dat een aantal zaken nog niet zijn geregeld, waardoor een proactieve monitoring door de BAC niet goed mogelijk is. Een signaleringsbrief aan staatssecretaris zal worden geagendeerd voor vaststelling in de BAC-vergadering van januari 2012.

Zodra het beheer in het Oostvaardersplassengebied en de bijbehorende rapportages goed lopen zal het moment van de jaarrapportage opschuiven naar na de winterperiode. De jaarrapportage kan dan samenvallen met de winterrapportage van SBB.

De BAC is de onafhankelijke partij die de jaarlijkse evaluatie uitvoert, op basis van door SBB aan te leveren gegevens. In de januarivergadering zullen de BAC en SBB het format, de timing en de benodigde informatie voor de jaarlijkse evaluaties bespreken.

Bij 5, Helikoptertellingen

De BAC constateert dat SBB in zijn evaluerende teksten weinig enthousiast is over de resultaten van de najaarstellingen. De criteria voor de evaluatie van de tellingen zijn, wat de BAC betreft, of ze 1) verstorend zijn voor de vogels en 2) of de resultaten nauwkeuriger zijn. De eerste indrukken van de BAC zijn dat de najaarstellingen niet significant verstorend en wel nauwkeuriger waren. De BAC verbaast zich er tevens over dat zij geen formele rapportage van SBB over de helikoptertellingen heeft ontvangen.

Ten aanzien van de nauwkeurigheid van tellingen is nu alleen met zekerheid iets te zeggen over de precisie (*interobserver reliability*). Betrouwbare tellingen (die goed overeenkomen met de werkelijkheid) zijn alleen te bereiken met meerjarige, precieze tellingen. Eind januari verwacht SBB de eerste resultaten van de vergelijkingen van de verschillende tellingen te hebben. **Art. 5.1. lid 2 sub e** (SBB) zal met commissielid Spek overleggen over de criteria voor de evaluatie en de vergelijking van de telmethoden.

De BAC adviseert SBB om zeer voorzichtig te zijn in zijn communicatie, om voor de voorjaarstellingen niet zelf onzekerheid te creëren die er niet is. De toonzetting van de vergunningaanvraag is daarbij heel belangrijk.

Een belangrijk doel van de voorjaarsstellingen is de validatie van de sterfteregistratie. Een telling in medio maart (in plaats van eind april) doet daar weinig afbreuk aan. Het afgelopen jaar vond de meeste sterfte vóór medio maart plaats. Gezien de wens voor meerjarige tellingen op eenzelfde moment heeft een telling medio maart de voorkeur boven een telling in april (met een klein en onzeker *timeframe*).

Het ministerie van EL&I (DRZ West) heeft aangeboden om nauw met SBB samen te werken in de vergunningaanvraag voor de voorjaarsstellingen. De BAC adviseert SBB dit aanbod aan te nemen.

Op IR-beelden is waarschijnlijk geen onderscheid te maken tussen herten, paarden en runderen. Ze leveren waarschijnlijk wel goede absolute aantallen op. Omdat de runderen en paarden redelijk nauwkeurig vanaf de grond geteld kunnen worden is het aantal herten dan ook redelijk nauwkeurig te berekenen.

Bij 6, Managementplan

De BAC constateert dat SBB geen stappenplan voor de implementatie van het Managementplan 2011-2015 heeft opgeleverd. De BAC kan dus ook niet zien in hoeverre het Managementplan al in praktijk is gebracht. Als alternatief zullen er nu duidelijke afspraken met SBB gemaakt moeten worden over de wijze en de frequentie van de rapportage van de monitoringsgegevens. Ook zullen er duidelijke(r) afspraken met SBB gemaakt worden over de wijze waarop en de volgorde aan wie er gerapporteerd wordt.

SBB geeft aan dat de monitoring nu wordt uitgevoerd zoals in het Managementplan 2011-2015 beschreven staat. De BAC benadrukt het belang van goede rapportage van de monitoringsgegevens. De BAC spreekt SBB af dat in ieder geval de ruwe Excel-sheets m.b.t. het vroegreactieve beheer, de monitoring van de beschutting en het terreingebruik en de dier- en omgevingscores aangeleverd zullen worden. De frequentie van rapporteren zal SBB afstemmen met commissielid Ohl. Dit zal minimaal eenmaal per maand moeten zijn, uiterlijk één week voorafgaand aan de BAC-vergadering.

Er zijn signalen dat vanuit de praktijk blijkt dat er aanpassingen in de monitoring noodzakelijk zijn. SBB zal wijzigingsvoorstellen hiertoe in de januarivergadering ter beoordeling voorleggen aan de BAC. De BAC adviseert SBB om op korte termijn de voorstellen al ter inzage te geven. SBB (Art. 5.1. lid 2 sub) zal deze zo snel mogelijk naar de BAC-secretaris mailen.

Ten aanzien van de beschutting zal de BAC aan staatssecretaris Bleker rapporteren dat zij geconstateerd heeft dat er nog geen extra beschutting in het Oostvaardersplassengebied is gecreëerd, maar dat de BAC nog niet kan aangeven of er voldoende beschutting is of dat er aanvullende beschutting gecreëerd moet worden, omdat monitoringsgegevens ontbreken.

Vanuit de stakeholders is het signaal bij de BAC binnengekomen dat SBB wel heeft toegezegd meer gegevens beschikbaar te stellen, maar dat ze dit nog niet doet. De BAC adviseert SBB zijn toezeggingen na te komen en geen toezeggingen te doen die men niet kan of wil nakomen.

Er is onduidelijkheid over het bosonderzoeksproject van de heer Art. SBB zal de stand van zaken in een A4 aan de BAC-secretaris rapporteren.

Actiepunten:

Wat	Wie	Wanneer
Vergaderagenda naar SBB Art. 5.1. lid	Secretaris	Z.s.m.
Vergaderplanning overleggen met SBB (Art. 5.1.	Secretaris	Z.s.m.
Concept signaleringsbrief aan staatssecretaris Bleker	Secretaris + Voorzitter	December 2011
Overleggen criteria evaluatie en vergelijking telmethoden	GJ Spek + SBB (Art. 5.1. lid 2	December 2011
Nauw(er) samenwerken met EL&I (DRZW) in aanvraag voorjaarstellingen	SBB (en EL&I)	Z.s.m.
Afspraken maken met SBB over frequentie en aard rapportages monitoringsgegevens	F Ohl en SBB	Z.s.m.
Conceptvoorstellen wijzigingen monitoring naar BAC- secretaris	SBB Art. 5.1. lid	Z.s.m.
Stand van zakenrapportage bosonderzoek Art.	SBB (De Snoo)	Z.s.m.
Opvragen hernieuwd overzicht commissies	Secretaris	Week 37

Minute

BAC-vergadering 20 januari 2012

Agendapunt 3: Verslag 1 december 2011

<i>Ter goedkeuring BAC</i>

Het conceptverslag is kort na de vergadering van 1 december 2011 voor commentaar aan de BAC-leden rondgestuurd. De feedback is in dit finale concept verwerkt.

Als stuk ter informatie bij de vergaderstukken voor 20 januari 2012 vindt u het bijgewerkte overzicht van de commissies (openstaand actiepunt).

Status actiepunten:

- Actiepunten 1, 2, 3, 7, 8 en 9 zijn afgehandeld.
- Actiepunt 4 staat geagendeerd voor eind januari en medio februari.
- Actiepunt 5 is niet uitgevoerd.
- De uitvoering van actiepunt 6 is onbekend.

11 januari 2012, **Art. 5.1. lid 2 sub e Woo** *secretaris BAC*

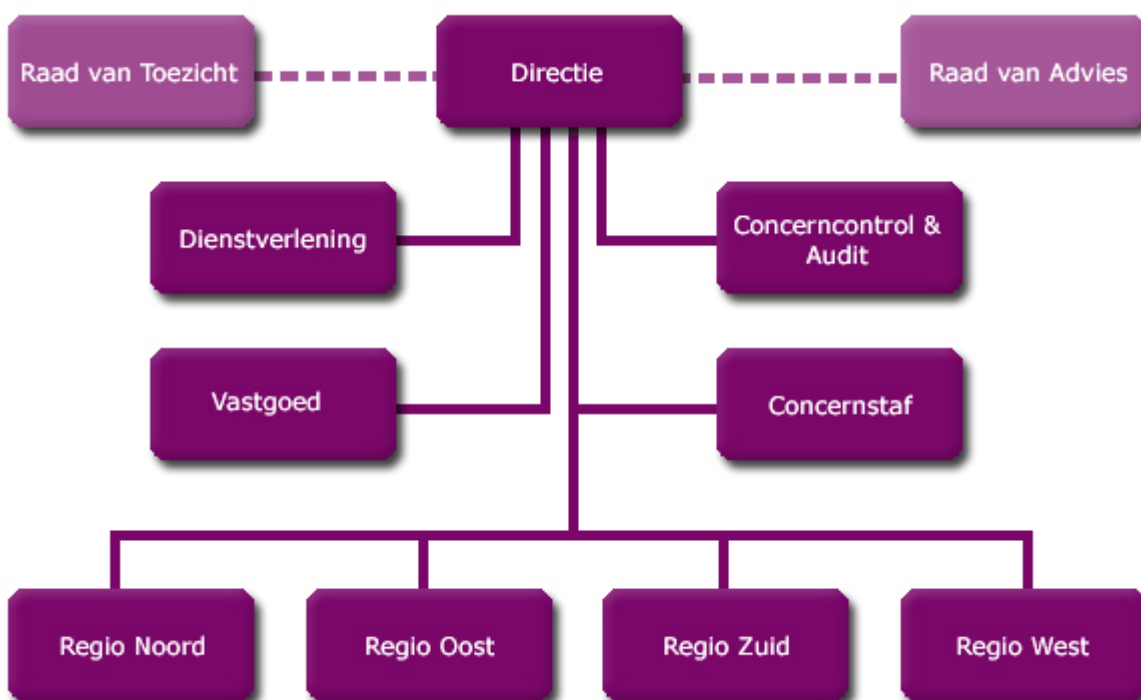
OVERZICHT (STUUR)GROEPEN EN COMMISSIES OOSTVAARDERSPLASSEN

Intern bij Staatsbosbeheer en daarbuiten, 18 januari 2011, update 23 december 2011

Organisatie Staatsbosbeheer

Staatsbosbeheer is een landelijke organisatie, verdeeld in vier regio's die weer zijn onderverdeeld in districten en beheereenheden. Het hoofdkantoor (de concernstaf) is gevestigd in Driebergen, de regiokantoren in Groningen, Deventer, Tilburg en Amsterdam. Staatsbosbeheer heeft ca. 1000 medewerkers.

Organogram Staatsbosbeheer

Landelijk managementteam Staatsbosbeheer

Het Landelijk ManagementTeam (LMT) is het besluitvormend orgaan binnen Staatsbosbeheer en bepaalt de koers en het beleid voor de organisatie. Het LMT bestaat uit de directie en de vier regiodirecteuren. De concerncontroller schuift iedere vergadering aan. Het hoofd vastgoed en hoofd dienstverlening zijn agendalid en wonen op verzoek (eigen of van de directie) de vergadering bij. Het LMT wordt ondersteund door de directiesecretaris.

- Chris Kalden, directeur
- Piet Winterman, regiodirecteur Oost
- Harry Boeschoten, regiodirecteur Zuid
- Herman Sieben, regiodirecteur, Noord
- Annemiek Roessen, regiodirecteur West
- Nel Sangers, directeur Grondzaken en Sturing (per 1-1-2012)
- Debbie Kamphuis, directeur Communicatie en Strategie

- Art. 5.1. lid 2 sub programmamanager bedrijfsvoering
- Art. 5.1. lid 2 sub e concerncontroller
- Art. 5.1. lid 2 sub hoofd vastgoed, agendalid
- Art. 5.1. lid 2 sub hoofd dienstverlening, agendalid
- Art. 5.1. lid 2 sub e Woo directiesecretaris

Regionaal Managementteam Oost Staatsbosbeheer bestaat uit:

- Piet Winterman, regiodirecteur Oost
- Hein Dielissen, regiocontroller Oost
- Art. 5.1. lid 2 sub e Hoofd Bureau Ontwikkeling en Beheer Oost
- Art. 5.1. lid 2 Hoofd Bureau Bedrijfsvoering Oost
- Nick de Snoo,, districtshoofd Flevoland
- Lammert Kragt, districtshoofd Overijssel – Noord
- Leen Jacobs, districtshoofd Veluwe en Achterhoek
- Hans van de Beek, wnd districtshoofd Salland Twente
- Arjan Snel, districtshoofd Rivierenland

Beheereenheid Oostvaardersland bestaat uit:

- Nick de Snoo, districtshoofd Flevoland
- Art. 5.1. lid 2 boswachter VPR (Voorlichting, Publiek en Recreatie)
- Art. 5.1. lid boswachter VPR
- Art. 5.1. lid 2 sub boswachter monitoring
- Art. 5.1. lid 2 senior veldmedewerker
- Art. 5.1. lid 2 sub e medewerker beheer
- Art. 5.1. lid opzichter Oostvaardersland
- Art. 5.1. lid 2 coördinator bezoekerscentrum Oostvaardersplassen

Stuurgroep Oostvaardersland (intern Staatsbosbeheer)

De stuurgroep Oostvaardersland (OVL) wordt voorgezeten door de regiodirecteur Oost. Hij is verantwoordelijk voor de besluitvorming.

Onder het kernteam kunnen permanent of tijdelijk kleine werkgroepen hangen die in opdracht van de stuurgroep deelvragen uitwerken. Een van de leden van de stuurgroep draagt zorg voor die werkgroep, de uitwerking van de opdracht en de communicatie met de mensen in de werkgroep. Het PR-comité is vooralsnog een permanente werkgroep die als zodanig functioneert.

De stuurgroep richt zich op besluitvorming over zaken in het Oostvaardersland, waaronder de Oostvaardersplassen plus aanliggende bosgebieden, het nieuwe natuuractiviteitencentrum en het Horsterwold

De stuurgroep bestaat uit de volgende personen:

- Piet Winterman, regiodirecteur Oost
- Nick de Snoo, districtshoofd Flevoland
- Art. 5.1. lid 2 sub e Hoofd Bureau Ontwikkeling en Beheer Oost,
- Art. 5.1. lid 2 programmamanager OVP,
- Art. 5.1. lid teamleider communicatie,
- Art. 5.1. lid 2 boswachter VPR

PR comité Oostvaardersplassen intern Staatsbosbeheer

Het intern PR-comité functioneert onder het kernteam Oostvaardersland. PR comité overlegt eens per 4 weken en bereidt vragen of agendapunten van de stuurgroep op communicatiegebied. Trekker is Art. 5.1. lid teamleider communicatie.

Vaste deelnemers zijn:

- Art. 5.1. lid 2 teamleider communicatie
- Art. 5.1. lid 2 programmamanager Oostvaardersplassen
- Art. 5.1. landelijke woordvoering
- Art. 5.1. lid 2 sub e medewerker communicatie
- Art. 5.1. lid 2 boswachter VPR
- Art. 5.1. lid 2 sub e boswachter VPR

Stakeholdersplatform Oostvaardersplassen

Met name rond het implementeren van het ICMO2-advies is een groep stakeholders geformeerd. Deze groep bestaat uit:

- Vereniging Het Edelhert
- Stichting Welzijn Grote Grazers
- De Dierenbescherming
- De Koninklijke Nederlandse Maatschappij voor Diergeneeskunde
- Stichting Vogel- en Natuurwacht "Zuid-Flevoland"

Veterinaire begeleidingsgroep Oostvaardersplassen

De oude commissie is in 2011 ontbonden en er is een nieuwe, kleinere begeleidingsgroep voor in de plaats gekomen:

- Art. 5.1. lid 2 sub e Gezondheidsdienst voor Dieren
- Art. 5.1. lid 2 sub e Wageningen UR
- Art. 5.1. lid 2 Dierenarts
- Art. 5.1. lid 2 sub Staatsbosbeheer (vz)
- Art. 5.1. lid 2 sub Staatsbosbeheer

Klankbordgroep N2000 Oostvaardersplassen

Dit proces wordt getrokken door DLG. De klankbordgroep N2000 adviseert de Stuurgroep N2000 in het kader van het beheerplan Natura 2000 voor de Oostvaardersplassen.

- Art. 5.1. lid 2 sub e [onafhankelijk voorzitter]
- Art. 5.1. lid 2 sub e Gemeente Almere
- Art. 5.1. lid 2 sub e Gemeente Lelystad
- Art. 5.1. lid 2 Natuur en Milieu Flevoland
- Art. 5.1. lid 2 sub Vogelbescherming
- Art. 5.1. lid 2 sub Vogelwacht Zuidelijk Flevoland
- Art. 5.1. lid 2 ANWB
- Art. 5.1. lid 2 sub e Woo Kamer van Koophandel
- Art. 5.1. lid 2 Waterschap Zuiderzeeland
- Art. 5.1. lid 2 sub Rijkswaterstaat

met adviseur Art. 5.1. lid 2 sub e (DLG) en experts op ad-hoc basis.

Oostvaarderswold

(23-12-2011) De betrokkenheid van Staatsbosbeheer bij de ontwikkeling van het Oostvaarderswold is opgeschort totdat hierover een gesprek heeft plaatsgevonden tussen de Staatsecretaris van EL&I en de directie en Raad van Toezicht van Staatsbosbeheer.

Samenstelling document:

- Art. 5.1. lid 2 sub programmamanager Oostvaardersland, 18 januari 2011
- Art. 5.1. lid 2 sub programmamanager Oostvaardersplassen, update 23 december 2011

Minute

BAC-vergadering 20 januari 2012

Agendapunt 4: Werkafspraken BAC - SBB

Ter goedkeuring BAC

Naar aanleiding van onduidelijkheden over de status van communicatie tussen SBB, BAC, BAC-secretaris en BAC-leden heb ik, na afstemming met de interim-voorzitter, het volgende afgesproken met Staatsbosbeheer (Art. 5.1. lid 2 sub e):

- Alle communicatie tussen de BAC en SBB heeft een informele status, tenzij expliciet aangegeven is dat het formeel is. Onder die formele communicatie wordt in ieder geval verstaan: 1) adviesbrieven van de BAC aan SBB en 2) datgene wat er in een BAC-vergadering door de BAC met SBB besproken is c.q. aan SBB geadviseerd wordt.
- Stukken voor de BAC worden door Staatsbosbeheer via de secretaris ingediend. De secretaris stuurt deze stukken in beginsel éénmaal per week, indien mogelijk tegelijk met de Situation Reports, naar de commissieleden.
- Stukken die vanwege beleidsmatig of politiek belang urgent zijn en advies vragen van de BAC en die niet op behandeling in BAC-vergadering kunnen wachten, worden door SBB als zodanig gekenmerkt bij de secretaris ingediend, waarna de secretaris in overleg met de voorzitter beziet op welke wijze afhandeling zal plaatshebben.
- Stukken voor de BAC-vergadering worden minimaal twee weken van tevoren ingediend en worden door de indiener voorzien van een oplegger waarin in ieder geval de status van het stuk en (indien van toepassing) de gespecificeerde adviesvraag staan.
- De commissieleden zijn op grond van hun expertise bereid te *sparren* met SBB. De BAC-secretaris is de verbindingspersoon tussen de individuele BAC-leden en Staatsbosbeheer.

11 januari 2012, Art. 5.1. lid 2 sub e Woo secretaris BAC

Minute

BAC-vergadering 20 januari 2012

Agendapunt 5: Overzicht adviezen BAC aan SBB en implementatiestatus

Ter informatie BAC

Deze notitie geeft een chronologisch overzicht van de adviezen die de Beheeradviescommissie voor het Oostvaardersplassengebied in 2011 aan Staatsbosbeheer heeft gegeven. De adviezen zijn gegroepeerd naar de momenten waarop deze aan Staatsbosbeheer kenbaar zijn gemaakt.

In de tweede kolom van de tabellen is de status van de implementatie van het betreffende advies weergegeven. Deze lijst is in overleg met OVP-manager **Art. 5.1.** op 16 december geactualiseerd en op verzoek van de heer **Art. 5.1.** op 3 januari verder bijgewerkt. Op 11 januari 2012 heeft een laatste update plaatsgevonden.

1. Adviesbrief d.d. 10 januari 2011

Advies	Status
Akkoord met protocol vroegreactief beheer 1.0, met enkele tekstuele wijzigingen. Advies beheer z.s.m. in deze vorm uit te voeren	Afschotbeleid conform protocol aangepast. Omgevingsscores werden <u>niet</u> gemonitord.
Advies voor brede, integrale communicatieaanpak. Voorstel daartoe binnen <u>enkele weken</u> aan BAC voor te leggen.	Te laat uitgevoerd. Communicatieplan op <u>14 april 2011</u> opgeleverd als onderdeel van het Managementplan
Advies om nog in de winterperiode van 2010/11 te starten met uitgebreide monitoring, in het bijzonder van: <ul style="list-style-type: none"> a) de gegevens van de doodgevonden dieren b) pathologieresultaten c) omgevingsscores en waterstanden d) het gebruik van de schuilmogelijkheden en de effecten daarvan op flora en fauna Advies om binnen enkele weken een plan van aanpak hiertoe aan de BAC voor te leggen.	<ul style="list-style-type: none"> a) Gegevens vermoedelijke doodsoorzaak niet vastgelegd b) Uitgevoerd c) Niet uitgevoerd d) Niet uitgevoerd Niet uitgevoerd
Advies om op zo kort mogelijke termijn een nulmeting van de flora en fauna in de Driehoek, het Oostvaardersbos, het Kotterbos en het Hollandse Hout uit te voeren.	SBB (16 dec.): destijds uitgevoerd door Art. 5.1. Rapportage aan BAC zal plaatsvinden op 20 januari 2012 ¹ .

¹ Stukken d.d. 23-12-2011 ontvangen van SBB

2. Adviesbrief d.d. 28 maart 2011

Advies	Status
Advies om meerjaarlijks helikoptertellingen van de grote grazers in oktober en in maart uit te voeren.	Loopt nog. SBB heeft aanvragen voor eenmalige tellingen ingediend.
Advies om <u>nu</u> te beginnen met aanvraag Nb-wet vergunning voor tellingen in oktober en in te zetten op meerjarige vergunningen voor tellingen in oktober en maart.	Niet uitgevoerd
Advies om vroegtijdig met de provincie te overleggen over vragen, mitigerende voorwaarden etc. Advies om daarbij een stappenplan af te spreken.	Uitgevoerd.
Advies om de telgegevens en ervaringen met andere telmethoden <u>nu</u> zo goed mogelijk uit te werken opdat deze kunnen worden gebruikt bij de evaluatie van de winter 2010/11 en bij de vergelijkingen met de helikoptertellingen.	Niet uitgevoerd. Geagendeerd voor bespreking in BAC-vergadering 20 januari 2012.

3. Advies Managementplan OVP d.d. 7 april 2011

Voortraject: Handreiking Managementplan voorbesproken op *powersessie* 18 + 19 februari 2011. Vastgesteld in de BAC-vergadering van 25 maart en besproken met SBB (De Snoo) op 29 maart 2011.

Advies	Status
Concepttekst voor Managementplan OVP, met bijlagen aan te vullen door SBB.	Uitgevoerd. Per 14 april door SBB als Managementplan 2011-2015 opgeleverd.
In MP: advies om onmiddellijk te beginnen met de monitoring van dieren en planten.	Niet uitgevoerd. Per 4 oktober 2011 operationeel
In MP: advies om onmiddellijk extra beschutting langs de randen van het OVP-gebied te creëren.	Niet uitgevoerd. In het Managementplan 2011-2015 heeft SBB dit advies opgenomen als 'optioneel', waarvoor uiterlijk in september 2012 een voorstel van SBB ingediend zou worden.
Advies om binnen een week na de bespreking van 29 maart de bijlagen 2, 3, 4a en 4b aan te vullen en het geheel ter beoordeling aan de BAC voor te leggen.	Uitgevoerd. Het Managementplan is op 14 april ter beoordeling aan de BAC voorgelegd.
Advies om tijdsplanning en stappenplan voor implementatie van ICMO2-adviezen te maken; te bespreken met NdS in BAC-vergadering.	Niet uitgevoerd. Er is voor de BAC-vergadering van 1 december wel een globale actiekalender aangeleverd, maar geen stappenplan met tijdlijn.

4. Adviesbrief d.d. 28 april 2011

Advies	Status
BAC onderschrijft het Managementplan OVP 2011-2015 zoals op 14 april door SBB ter beoordeling aan BAC voorgelegd.	NB: de BAC heeft het omzetten van het advies voor het creëren van extra beschutting naar 'optioneel' hierbij over het hoofd gezien.
BAC adviseert SBB om Themacommissie Watermanagement ook de 'mineralenvraag' mee te laten nemen.	Toegezegd, later vervangen door BAC-advies monitoring uitstroom N en P in oppervlaktewater.
Advies om de doelen uit ICMO2 ten aanzien van welzijn en het voorkomen van onnodig lijden van de grote grazers te integreren in het Natura-2000 beheerplan.	Toegezegd. In Beheerplan N2000 staan de grote grazers als 'natuurlijke kenmerken van het gebied' aangemerkt (was voorheen 'terreincondities').

5. BAC-vergadering 7 juli 2011

Advies	Status
SBB wordt verzocht om tijdig voor de BAC-vergadering van 2 september de evaluatierapportage van het Vroegreactieve Beheer aangevuld met de omgevingscores, conditiescores en de detailgegevens van de geschoten en doodgevonden dieren aan te leveren.	Uitgevoerd, m.u.v. de omgevingscores.
De BAC adviseert SBB om het beschuttingsplan te herschrijven tot een compacte uitwerking van het betreffende gedeelte van het Managementplan. De BAC wil op 2 september dit Beschuttingsplan tegelijk met het Monitoringsplan bespreken in aanwezigheid van Nick de Snoo, Art. 5.1. lid 2 sub e en Art. 5.1. lid 2 sub	Uitgevoerd
SBB wordt gevraagd een tweede versie van het Watermanagementplan aan de BAC voor te leggen.	Uitgevoerd in de vorm van een stappenplan. Definitieve versie volgt later, in het kader van N2000-beheerplan.
SBB wordt gevraagd een tweede versie van het plan voor de Wetenschappelijke Coördinatiegroep aan de BAC voor te leggen.	Uitgevoerd
De BAC gaat akkoord met het voorstel voor de Wetenschappelijke Coördinatiegroep, mede omdat de werkwijze en samenstelling van deze groep na één jaar geëvalueerd zal worden. De BAC adviseert SBB om een heldere opdracht voor deze groep te formuleren.	SBB (16 dec.): geagendeerd voor bespreking met BAC in februari 2012.

6. BAC-vergadering 2 september 2011

Advies	Status
Helikoptertellingen: a) vooraf heldere definitie van verstoring opstellen b) rapporteren over stand van zaken voorjaarsstellingen in BAC-vergadering van 13 oktober	a) Uitgevoerd b) Uitgevoerd

7. Adviesbrief d.d. 27 september 2011

Advies	Status
Akkoord monitoringsplan met enkele aanvullingen: a) monitoringsjaar van 1 april tot 31 maart laten lopen b) binnen een maand na de winterperiode de jaarrapportage op te leveren c) z.s.m. een schema op te stellen voor de implementatie van het monitoringsplan d) de monitoring vóór het begin van de winterperiode van 2011/12 in gang te zetten.	a) Uitgevoerd b) Pas in 2012 te beoordelen c) SBB (16 dec.): vervangen door elke BAC-vergadering geactualiseerde update stand van zaken implementatie Managementplan. d) Uitgevoerd
Akkoord beschuttingsplan met enkele aanvullingen: a) doelstellingen verduidelijken: hoeveel beschutting voor welke grazers wordt beoogd. b) Vervangen plantenlijst voor eerdere versie c) Monitoren of de maatregel leidt tot struiken en bomen die de hoefdierdruk kunnen weerstaan	a) Kan pas later op basis van monitoringsgegevens b) Uitgevoerd c) SBB (16 dec.): 0-meting door Art. follow-up door SBB-medewerkers ²
Akkoord met stappenplan voor Watermanagementplan; bij beoordeling uiteindelijke plan graag indicatie van effecten op de grote grazers	Pas in 2012 te beoordelen
Advies aan SBB om uitstroom van N en P in oppervlaktewater uit OVP te monitoren.	Toegezegd, status navragen bij SBB
Akkoord met voorstel voor wetenschappelijke coördinatiegroep	SBB (16 dec.): geagendeerd voor BAC-vergadering januari 2012
Constatering dat middellange- en langetermijnbeheer nog achterblijft, m.n. op het gebied van de monitoring en rapportage. BAC biedt de helpende hand.	Voor BAC-secretaris niet inzichtelijk in welke mate SBB gebruik heeft gemaakt van het aanbod van de BAC om met individuele leden te <i>sparren</i> .
Advies om het beheer vóór aanvang van de winterperiode 2011/12 in lijn met ICMO2 gebracht te hebben.	Bijna volledig uitgevoerd: Communicatieplan draait, Beschuttingsplan bijna af, Vroegreactieve beheer draait, Monitoring draait, maar SBB wil in januari 2012 aanpassingen voorstellen

² Op 23-12-2011 stuk ter informatie aangeleverd voor BAC-vergadering 20 januari 2012

8. BAC-vergadering 13 oktober 2011

Advies om het managementplan en de daarbij behorende stukken integraal op de SBB-website te plaatsen.	Uitgevoerd
Advies om voor de stakeholders een publiekssamenvatting van de jaarrapportage met de belangrijkste conclusies van maximaal 2 pagina's te schrijven en integraal op de SBB-website te plaatsen.	Niet uitgevoerd
Advies om bij de pathologieonderzoeken de herkauwers ook routinematig te screenen op MKZ.	Uitgevoerd
Advies om opmerkelijkheden zoals de afwezigheid van antibioticumresistente bacteriën en de afwezigheid van salmonellabesmettingen bij de grote grazers in een gebied met zeer veel ganzen te publiceren – bijvoorbeeld als 'signaal' in het Tijdschrift voor Diergeneeskunde.	Loopt, o.a. in overleg met F. Ohl.
De BAC gaat niet op voorhand akkoord met het laten vervallen van delen van de monitoring. SBB zal eerst bij EL&I extra fondsen moeten aanvragen, indien nodig.	Uitgevoerd. EL&I heeft de aanvraag ontvangen.

9. BAC-vergadering 1 december 2011

Advies	Status
Advies om SBB (Art. 5.1. lid 2 sub e) te laten overleggen met commissielid Spek over de criteria voor de evaluatie en de vergelijking van de telmethoden.	Afspraken staan geagendeerd voor eind januari en medio februari 2012.
Advies om zeer voorzichtig te zijn in zijn communicatie rondom de helikoptertellingen, om voor de voorjaarstellingen niet zelf onzekerheid te creëren die er niet is. De toonzetting van de vergunningaanvraag is daarbij heel belangrijk.	Afschrift van de vergunningaanvraag opgevraagd bij SBB en doorgestuurd naar BAC-leden
Advies om de voorjaarshelikoptertellingen in (medio) maart uit te voeren	Overgenomen
Advies om nauw met het ministerie van EL&I (DRZ West) samen te werken in de vergunningaanvraag voor de voorjaarstellingen.	Niet uitgevoerd

Advies om in ieder geval de ruwe Excel-sheets m.b.t. het vroegreactieve beheer, de monitoring van de beschutting en het terreingebruik en de dier- en omgevingscores aan te leveren.	Art. 5.1. lid 2 sub e heeft 'dashboard' gemaakt. SBB (Art. 5.1.) mailt het eerste overzicht op 19 dec. naar de BAC-secretaris. De ruwe data in Excel-sheets zijn desgewenst voor de BAC beschikbaar.
Advies om de frequentie van rapporteren over het beheer af te stemmen met commissielid Ohl. Dit zal minimaal eenmaal per maand moeten zijn, uiterlijk één week voorafgaand aan de BAC-vergadering.	SBB (16 dec.): maandelijkse aanvullende rapportage met BAC-secretaris afgesproken.
Advies om op korte termijn de voorstellen voor aanpassing van de monitoring ter inzage naar de BAC-secretaris te mailen.	Op 20-12-2011 uitgevoerd.
Advies om toezeggingen aan de stakeholders na te komen.	Vereniging Het Edelhert heeft de gevraagde data inmiddels ontvangen.
SBB zal de stand van zaken m.b.t. het bosonderzoeksproject van de heer Art. in een A4 aan de BAC-secretaris rapporteren.	Op 23-12-2011 naar BAC-secretaris gestuurd.

11 januari 2012, Art. 5.1. lid 2 sub e Woo secretaris BAC

Concepttekst brief eerste jaarevaluatie beheer OVP

Aan: de Staatssecretaris van Economische Zaken, Landbouw & Innovatie

Van: de Beheeradviescommissie voor het Oostvaardersplassengebied

Betreft: eerste jaarevaluatie beheer Oostvaardersplassengebied

Datum: PM

Excellentie,

Conform het advies van de tweede internationale commissie voor het beheer van het Oostvaardersplassengebied (ICMO2) dient er jaarlijks een evaluatie plaats te vinden. Het doel van deze evaluatie is het maken van een jaarrapportage waarin staat aangegeven welke door ICMO2 geadviseerde maatregelen wel of niet zijn uitgevoerd. Bij niet-uitgevoerde aanbevelingen moet worden geanalyseerd waarom deze nog niet zijn uitgevoerd.

De Beheeradviescommissie stelt voor als onafhankelijke partij de jaarlijkse evaluatie uit te voeren, op basis van door Staatsbosbeheer aan te leveren gegevens. Op dit moment – een jaar na het van kracht worden van de ICMO2-adviezen – kan een volledige jaarrapportage echter nog niet worden afgerond, omdat de in het *Managementplan Oostvaardersplassen 2011-2015* beschreven monitoring en rapportage ten behoeve van het beheer de nog niet helemaal of slechts recentelijk is geïmplementeerd. Daardoor is het op dit moment evenmin mogelijk een volledige analyse van de implementatie van de ICMO2-adviezen uit te voeren.

De Beheeradviescommissie verwacht u in mei 2012, na afloop van de winterperiode voor het eerst een jaarrapportage zoals geadviseerd door ICMO2 te kunnen opleveren. De winterrapportage 2011/'12 van Staatsbosbeheer zal worden meegenomen in deze eerste jaarrapportage.

Ik vertrouw er op u hiermee voldoende geïnformeerd te hebben.

Hoogachtend,

ir. H. R. Oosterveld
voorzitter ad interim
Beheeradviescommissie voor het Oostvaardersplassengebied

Minute

BAC-vergadering 20 januari 2012

Agendapunt 7: Update implementatie Managementplan

Bevindingen:

Op een aantal punten komt de praktijk zoals weergegeven in het werkschema (Excelblad) niet overeen met het vigerende Managementplan. Zo lijkt Staatsbosbeheer ten aanzien van de monitoring van de dierconditie en ten aanzien van de monitoring van de vegetatiestructuur al een voorschot genomen te hebben op de wijziging in het Managementplan die men vandaag (20 januari 2012) ter goedkeuring aan de BAC voorlegt.

Plan vs. Praktijk

- Uit het werkschema (Excel) blijkt dat de monitoring van de dierconditie (A3) maandelijks plaatsvindt. Dit is anders dan in het vigerende Managementplan staat beschreven.
Volgens het Managementplan zou monitoring van de diercondities moeten plaatsvinden in de volgende frequenties: in mei t/m oktober maandelijks, in november t/m januari tweewekelijks en in februari t/m april wekelijks.
- Uit het werkschema (dat loopt van medio september 2011 tot eind mei 2012) is te zien dat de dierconditiebepaling van eind september niet is uitgevoerd en dat die van eind oktober niet bruikbaar was.
- De telling van de grote grazers met de RAVEN (infrarood, nachtvlucht) is in november niet doorgegaan. Er staat nog geen alternatieve datum geagendeerd. Op welke termijn verwacht SBB dat dit gaat plaatsvinden?
- In het werkschema staat met ingang van eind november 2011 een maandelijks monitoring van de Vegetatie-structuur (C5) geagendeerd (en uitgevoerd), welke niet in het vigerende Managementplan staat beschreven.
- In het werkschema staat voor week 6, 7 en 8 (februari 2012) het inplanten van het noordelijke deel van de Driehoek geagendeerd. Welk effect heeft dit op de schuilmogelijkheden van de grote grazers in die periode?

11 januari 2012, Art. 5.1. lid 2 sub e Woo secretaris BAC

Minute

BAC-vergadering 20 januari 2012

Agendapunt 6: Jaarlijkse evaluatie

<i>Voor besluitvorming BAC</i>

Achtergrond

In haar vergadering van 1 december 2011 besloot de BAC dat zij de instantie is die de in ICMO2 beschreven jaarlijkse evaluatie van het beheer in het Oostvaardersplassengebied opstelt, op basis van de door SBB aangeleverde gegevens.

In die vergadering constateerde de BAC tevens dat er op dit moment onvoldoende gegevens (met name rapportages uit de monitoring) voorhanden zijn om een goede eerste jaarrapportage te maken. De BAC besloot daarom de eerste jaarrapportage te verplaatsen naar mei 2012 en dit per brief aan staatssecretaris Bleker te rapporteren. Deze brief moet tevens duidelijk maken dat de BAC nog onvoldoende zicht heeft op de feitelijke uitvoering van het beheer door Staatsbosbeheer.

De betreffende brief ligt nu ter goedkeuring aan de BAC voor (zie vergaderstuk 6).

11 januari 2012, Art. 5.1. lid 2 sub e Woo [REDACTED] *secretaris BAC*

Cover tbv Vergadering Beheer Advies Commissie Oostvaardersplassen 20-01-2012

stand van zaken uitvoering managementplan

- Aan:** **Beheeradvies Commissie Oostvaardersplassen**
t.b.v. vergadering 20 januari 2012.
- Van:** **Staatsbosbeheer.** Opsteller: **Art. 5.1. lid 2 sub** (Programmamanager Oostvaardersplassen)
- Aanleiding:** regulier
- Eerdere besluitvorming:** geen
- Status:** ter informatie

In deze cover worden de belangrijkste bijzonderheden weergegeven met betrekking tot de uitvoering van de werkzaamheden uit het managementplan. Voor de details wordt verwezen naar bijgevoegde, bijgewerkte planning en realisatie kalender.

Bijzonderheden korte termijn:

- De resultaten van de eerste 10 weken monitoring terreingebruik van de grote grazers zijn op verzoek van de BAC nader geduid. De notitie hierover op 19 december reeds aan de BAC verstuurd en nogmaals bijgevoegd. De belangrijkste conclusie is dat de huidige monitoring laat zien dat met de gevolgde methode een goed inzicht kan worden verkregen in het gebruik van de verschillende vegetatiestructuurtypen en het gebruik van de richels door de grote herbivoren. Daarnaast viel op dat het terreingebruik varieert per soort; de richels nog weinig worden gebruikt en dat bij edelherten sprake is van een trend in toename van het gebruik het terreintype gesloten type 'struweel met grazige ruigte of rietruigte' en de windsnelheid.
- Het hout dat zal worden opgestapeld in vak DZ 131 en zal worden gebruikt voor het versterken van de laatste 2 schuilrichels is beschikbaar en ligt klaar aan de westelijke rand om te worden verplaatst. Door het natte weer in het late najaar is het echter nog niet gelukt om het hout ter plaatste te krijgen. Zodra de omstandigheden dit toelaten zal het hout worden ter plaatse worden gebracht.
- De helikoptertelling wordt gepland in de periode 1 tot 10 maart 2012. Bij de provincie Flevoland is op 5 december 2011 een aanvraag voor ontheffing ingediend. Op onze aanvraag is door de provincie op dit moment één zienswijze ontvangen. Bij het Ministerie van Defensie is een verzoek ingediend om te kunnen beschikken over een helikopter van het type Alouette III voor de telling.

Bijzonderheden (middel)lange termijn:

- In februari zal worden gestart met de kap van delen in het Kotterbos. Deze kap is bedoeld als voorbereiding op de graaf en plant werkzaamheden vanaf april om het gehele Kotterbos een kwaliteitsimpuls te geven voor zowel de recreatieve ontsluiting als de samenstelling van het bos. Het noordoostelijke deel van Kotterbos zal daarnaast geschikt worden gemaakt als winterbeschutting voor de grote grazers uit de Oostvaarderplassen. Elk jaar wordt een aantal nieuwe exclusies gemaakt en ingeplant met stekelstruiken en bomen. De monitoring van deze bosgebieden zal mede bepalen met welke diersoort en met welke intensiteit de begrazing zal worden gestart. De inrichting van het gebied zal eind 2013 gereed zijn.

Minute

BAC-vergadering 20 januari 2012

Agendapunt 7: Update implementatie Managementplan

Bevindingen:

Op een aantal punten komt de praktijk zoals weergegeven in het werkschema (Excelblad) niet overeen met het vigerende Managementplan. Zo lijkt Staatsbosbeheer ten aanzien van de monitoring van de dierconditie en ten aanzien van de monitoring van de vegetatiestructuur al een voorschot genomen te hebben op de wijziging in het Managementplan die men vandaag (20 januari 2012) ter goedkeuring aan de BAC voorlegt.

Plan vs. Praktijk

- Uit het werkschema (Excel) blijkt dat de monitoring van de dierconditie (A3) maandelijks plaatsvindt. Dit is anders dan in het vigerende Managementplan staat beschreven.
Volgens het Managementplan zou monitoring van de diercondities moeten plaatsvinden in de volgende frequenties: in mei t/m oktober maandelijks, in november t/m januari tweewekelijks en in februari t/m april wekelijks.
- Uit het werkschema (dat loopt van medio september 2011 tot eind mei 2012) is te zien dat de dierconditiebepaling van eind september niet is uitgevoerd en dat die van eind oktober niet bruikbaar was.
- De telling van de grote grazers met de RAVEN (infrarood, nachtvlucht) is in november niet doorgegaan. Er staat nog geen alternatieve datum geagendeerd. Op welke termijn verwacht SBB dat dit gaat plaatsvinden?
- In het werkschema staat met ingang van eind november 2011 een maandelijks monitoring van de Vegetatie-structuur (C5) geagendeerd (en uitgevoerd), welke niet in het vigerende Managementplan staat beschreven.
- In het werkschema staat voor week 6, 7 en 8 (februari 2012) het inplanten van het noordelijke deel van de Driehoek geagendeerd. Welk effect heeft dit op de schuilmogelijkheden van de grote grazers in die periode?

11 januari 2012, Art. 5.1. lid 2 sub e Woo secretaris BAC

**Terreingebruik grote herbivoren
Oostvaardersplassen**

periode 4 oktober tm 24 november 2011

Datum	15 december 2011
Status	Concept

**Terreingebruik grote herbivoren
Oostvaardersplassen**

periode 4 oktober tm 24 november 2011

Datum 15 december 2011
Status Concept

Art. 5.1. lid 2 sub

Inhoud

1	Inleiding - 6
2	Methode - 7
3	Resultaten - 8
3.1	Weer - 8
3.2	Terreingebruik grote herbivoren - 9
3.3	Correlaties tussen weer en terreingebruik - 10
4	Discussie en conclusie - 12
5	Literatuur - 14

1 Inleiding

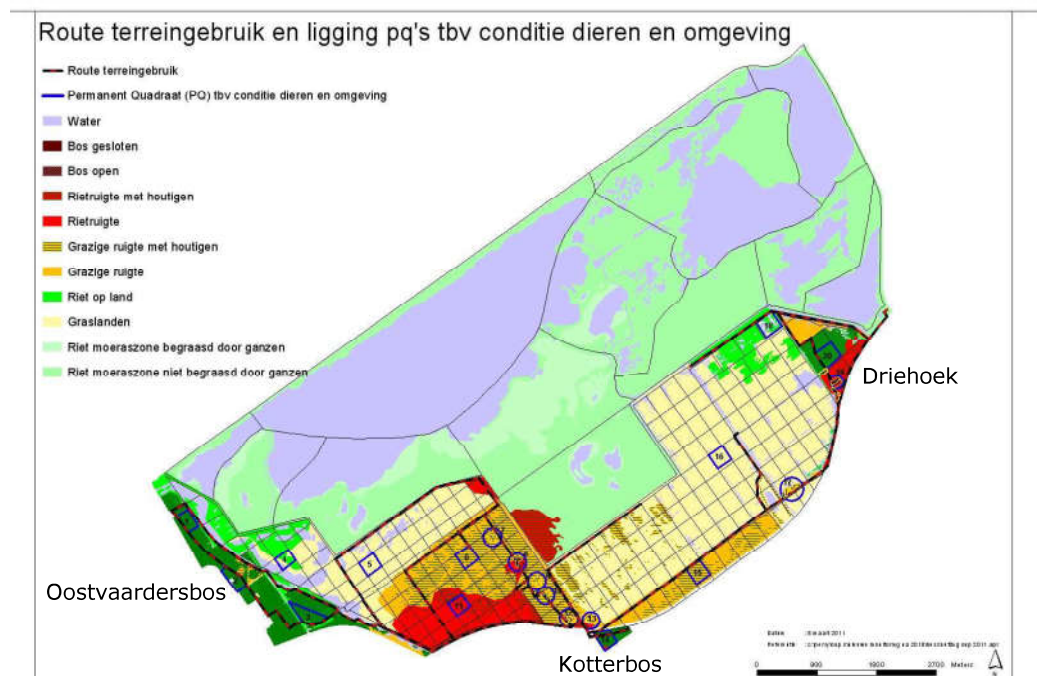
Op verzoek van de Beheeradviescommissie (BAC) wordt in deze notitie een overzicht gegeven van het terreingebruik van de grote herbivoren in de periode 4 oktober tot en met 24 november 2011. In 2011 zijn enkele maatregelen uitgevoerd om extra beschutting te bieden aan de grote herbivoren als de weeromstandigheden minder zijn door bijvoorbeeld hoge windsnelheden en/of lage gevoelstemperaturen. Deze maatregelen betroffen het aanleggen van zogenaamde schuilrichels (fig. 1) en het openstellen van bosgebieden zoals de Driehoek en het aangrenzende Oostvaardersbos voor runderen en paarden (edelherten kunnen daar al komen), en het openstellen van een deel van het Kotterbos voor alledrie de grote herbivoren (fig. 1).

In 2011 is ook de monitoring van het terreingebruik aangepast en deze is vanaf oktober 2011 geïmplementeerd. De monitoring is er op gericht om inzicht te krijgen in het gebruik van de schuilmogelijkheden en van welke factoren dit afhankelijk is.

In deze notitie worden de eerste resultaten beschreven om een beeld te krijgen van de monitoring en het gebruik van de schuilmogelijkheden tot nu toe. De periode waarover gerapporteerd wordt is nog te kort (je mist immers de hele winter) om goed onderbouwde conclusies te trekken.

Figuur 1

Vegetatiestructuur Oostvaardersplassen, route monitoring terreingebruik en ligging schuillocaties. Locaties 7, 8, 9, 10 en 12 zijn de nieuw aangelegde schuilrichels.

2 Methode

Het terreingebruik wordt vastgelegd door wekelijks met een auto langs een vaste route door het gebied te rijden (fig. 1) en alle grote herbivoren te noteren. Voor het bepalen van de locatie van de grote herbivoren in het terrein is het gebied in denkbeeldige vakken van ca. 250x250m ingedeeld (fig. 1). Bij de richels is genoteerd aan welke zijde van de richel ze staan en of ze binnen de invloedssfeer van de richel staan. Uit veldervaringen is gebleken dat binnen een afstand van 20 m van de richel een effect op windsnelheid kan worden waargenomen. Bij een afstand groter dan 20 m is het effect van de richel niet meer aanwezig. Door de gegevens van de dieren bij de richels te combineren met de windrichting op de waarneemdag, kan bepaald worden of de dieren aan de windzijde danwel de luwte zijde van de richels stonden.

Het terreingebruik is gecorreleerd met enkel weerparameters zoals: windrichting, windsnelheid, gevoelstemperatuur en neerslag. De weergegevens zijn afkomstig van het KNMI weerstation Lelystad. De gegevens zijn gecorreleerd met de daggemiddelde waarden, omdat het terreingebruik niet alleen wordt bepaald door de weeromstandigheden op het tijdstip van waarnemen zelf maar ook wat er in de uren daarvoor gebeurt. De correlaties tussen de daggemiddelde waarden en de gemiddelde waarden tijdens de waarnemingen waren overigens zo sterk, dat het niet uit zou maken in de analyse.

In de onderzochte periode waren de bosgebieden nog niet opengesteld voor runderen en paarden en konden de Edelherten nog niet in het Kotterbos komen.

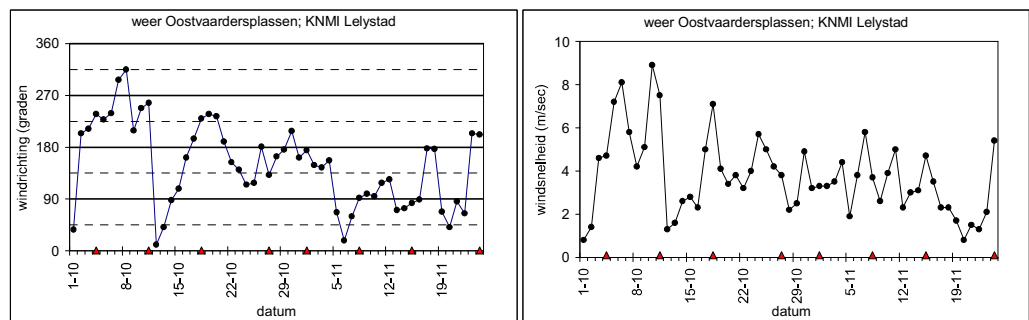
3 Resultaten

3.1 Weer

De overheersende windrichting veranderde in de loop van de periode geleidelijk van zuidwest in de eerste week van oktober, via zuid naar oost aan het eind van de periode (fig. 2). Ook de windsnelheid veranderde geleidelijk van ca. 8 m/sec in de eerste week van oktober tot ca. 1 m/sec aan het eind van de periode. De windrichting en windsnelheid waren daarmee ook sterk aan elkaar gecorreleerd in deze periode.

Figuur 2

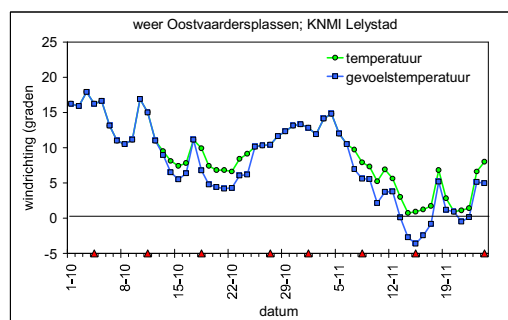
Windrichting en windsnelheid weerstation Lelystad (bron: KNMI). De rode driehoekjes geven de waarneemdagen van het terreingebruik weer.

De gemiddelde dagtemperatuur en de gevoelstemperatuur daalde in de loop van de periode van ca. 17 °C in de eerste week van oktober tot 0 en -3 °C voor respectievelijk daggemiddelde temperatuur en gevoelstemperatuur in de tweede week van november (fig. 3).

Figuur 3

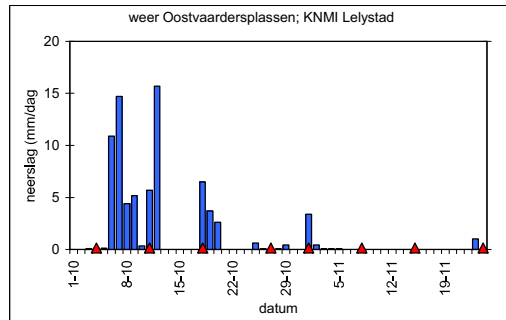
Gemiddelde dagtemperatuur en gevoelstemperatuur weerstation Lelystad (bron: KNMI). De rode driehoekjes geven de waarneemdagen van het terreingebruik weer.

Alleen aan het begin van de periode is er neerslag gevallen (fig. 4). In de tweede helft van de periode bleef het droog.

Figuur 4

Neerslag weerstation Lelystad (bron: KNMI). De rode driehoekjes geven de waarneemdagen van het terreingebruik weer.

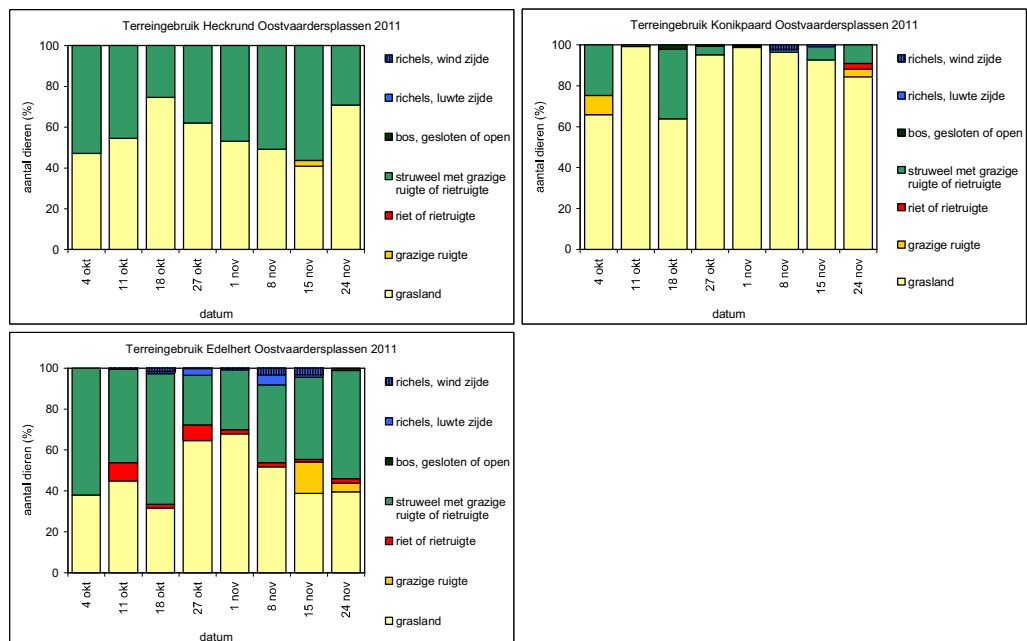
3.2

Terreingebruik grote herbivoren

Het terreingebruik van de grote herbivoren verschilde per soort (fig. 5). De Heckrunderen maakten hoofdzakelijk gebruik van de open graslanden en het meer gesloten type 'struweel met grazige ruigte of rietruigte'. Gemiddeld maakten de Heckrunderen ongeveer evenveel gebruik van deze twee typen. De Konikpaarden maakten vooral gebruik van de open graslanden. Daarnaast maakten zij af en toe gebruik van het type 'struweel met grazige ruigte of rietruigte'. De Edelherten maakten, evenals de Heckrunderen, hoofdzakelijk gebruik van de open graslanden en het type 'struweel met grazige ruigte of rietruigte'. Gemiddeld maakten zij ongeveer evenveel gebruik van deze twee typen. Daarnaast maakten Edelherten ook af en toe gebruik van de typen 'grazige ruigte' en 'riet of rietruigte'.

Figuur 5

Terreingebruik grote herbivoren Oostvaardersplassen in de periode 4 oktober tm 24 november 2011.

Alleen Edelherten werden regelmatig binnen de invloedssfeer van de schuilrichels aangetroffen en een enkele keer Konikpaarden; de percentages waren echter zeer laag (<5% van de populatie). Heckrunderen zijn in de periode niet aangetroffen. De

waargenomen Edelherten bevonden zich per waarneming gemiddeld even vaak aan de luwte zijde als aan de windzijde van de richels.

3.3 Correlaties tussen weer en terreingebruik

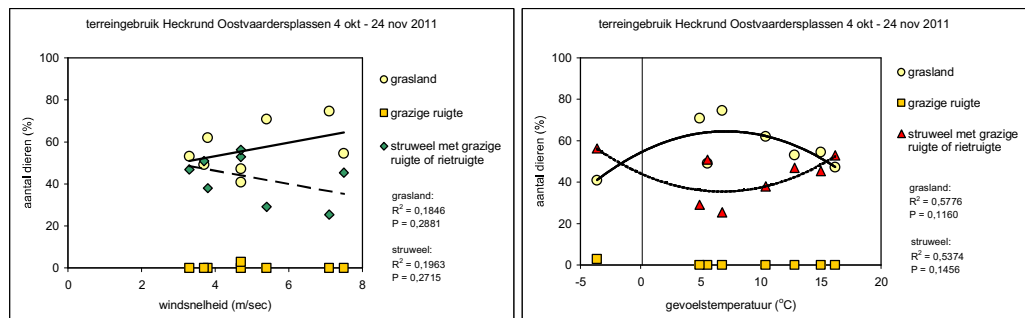
Bij Heckrunderen, Konikpaarden en Edelherten was in de meeste gevallen sprake van niet significante correlaties tussen enerzijds windsnelheid of gevoelstemperatuur en anderzijds het terreingebruik (fig. 6, 7, 8, 9). Correlaties met andere weerparameters (windrichting en neerslag) waren niet significant.

Alleen bij Edelherten werden twee significante correlaties aangetroffen (fig. 8 en fig. 9). Het betrof significante correlaties tussen gevoelstemperatuur en het gebruik van grazige ruigte (fig. 8) en het gebruik van richels-windzijde (fig. 9). Het gebruik van het type 'grazige ruigte' en van de 'richels-windzijde' nam toe bij lagere gevoelstemperatuur. In beide gevallen lijkt het niet te gaan om het zoeken van beschutting omdat grazige ruigte juist een open vegetatietype is en aan de windzijde van de richels geen beschutting van de richels gevonden kan worden. Een andere factor zal hier dus van invloed zijn op het gebruik van deze twee typen.

In twee gevallen was bij Edelherten sprake van een bijna significante correlatie (P-waarde tussen 0,05 en 0,1; fig. 8 links). Het betrof de correlaties tussen windsnelheid en gebruik van open graslanden en het type 'struweel met grazige ruigte of rietruigte'. Het gebruik van grasland nam af bij hogere windsnelheden en het gebruik van het type 'struweel met grazige ruigte of rietruigte' nam juist toe bij hogere windsnelheden. Dit kan duiden op het zoeken van beschutting omdat die in het type 'struweel met grazige ruigte of rietruigte' meer aanwezig is dan op de open graslanden. De correlatie is niet significant omdat enerzijds het aantal waarnemingen nog gering is en anderzijds de spreiding groot is. Mogelijk dat analyse over een langere periode wel tot een significante correlatie leidt.

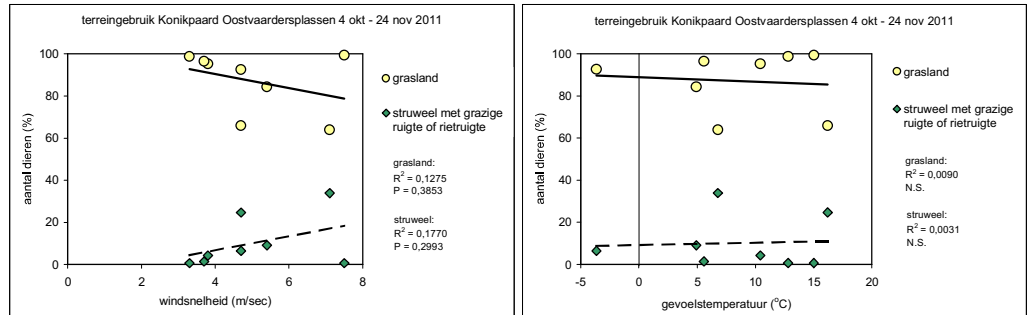
Figuur 6

Correlatie tussen enerzijds windsnelheid (links) en gevoelstemperatuur (rechts) en anderzijds het terreingebruik van Heckrunderen.

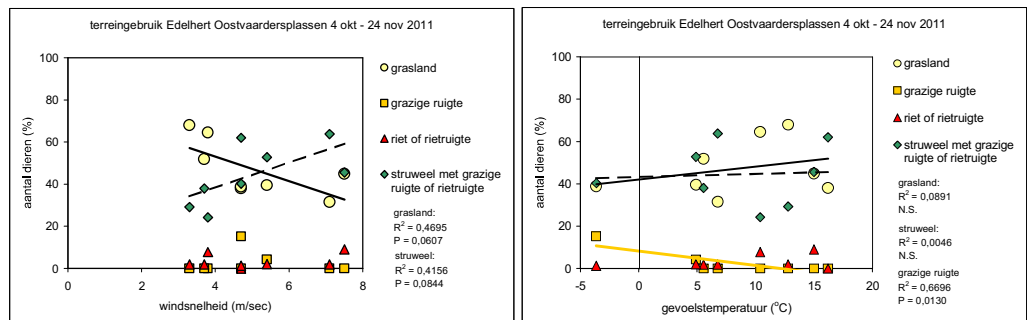
Figuur 7

Correlatie tussen enerzijds windsnelheid (links) en gevoelstemperatuur (rechts) en anderzijds het terreingebruik van Konikpaarden.

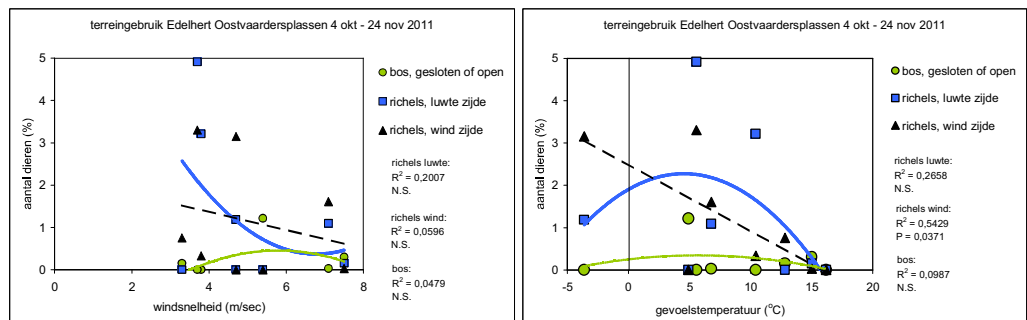
Figuur 8

Correlatie tussen enerzijds windsnelheid (links) en gevoelstemperatuur (rechts) en anderzijds het terreingebruik van Edelherten.

Figuur 9

Correlatie tussen enerzijds windsnelheid (links) en gevoelstemperatuur (rechts) en anderzijds het terreingebruik van Edelherten.

4 Discussie en conclusie

De huidige monitoring laat zien dat met de gevolgde methode een goed inzicht kan worden verkregen in het gebruik van de verschillende vegetatiestructuurtypen en het gebruik van de richels door de grote herbivoren.

In deze periode maakten de grote herbivoren voornamelijk gebruik van de open graslanden en het type 'struweel met grazige ruigte of rietruigte'. In deze korte periode zijn geen significante correlaties aangetroffen met weerparameters. Alleen bij Edelherten lijkt er sprake te zijn van een trend die in de richting wijst van een toename van het meer gesloten type 'struweel met grazige ruigte of rietruigte' bij hogere windsnelheden. Dit zou er op kunnen duiden dat een deel van de Edelherten de luwte in dit type opzoekt. Daartegenover staat dat bijna de helft van de Edelherten nog steeds op de open graslanden aanwezig is. Aan de andere kant kunnen vraagtekens bij deze verklaring worden geplaatst, omdat er geen Edelherten in het Oostvaardersbos zijn aangetroffen en slechts enkele in de Driehoek. Uit eerder onderzoek is gebleken dat het aantal Edelherten in het Oostvaardersbos significant was gecorreleerd met de gevoelstemperatuur (Art. 5.1. lid 2 sub e 2010). Het niet aanwezig zijn van Edelherten in het Oostvaardersbos in deze periode zou er dan op kunnen duiden dat er nog geen enkele behoefte is bij de Edelherten om de luwte op te zoeken en dat het gebruik van het type 'struweel met grazige ruigte of rietruigte' toevallig is gecorreleerd met de gevoelstemperatuur en dat bijvoorbeeld voedselaanbod een belangrijkere rol speelt. Het voedselaanbod in de begraasde Oostvaardersplassen in de herfst en winter is in grote lijnen namelijk positief gecorreleerd met de temperatuur: naarmate de winter vordert neemt de gemiddelde temperatuur af en zo ook het voedselaanbod.

De richels werden bijna niet gebruikt. Alleen Edelherten werden regelmatig rondom de richels aangetroffen, maar hun aandeel was gering: <5% van de populatie. In de meeste gevallen werden de Edelherten zowel aan de luwte zijde als aan de windzijde aangetroffen. Er leek daarmee geen sprake te zijn van enige voorkeur en de significante correlatie met gevoelstemperatuur zou juist wijzen op het niet gebruiken van de richels waarvoor ze zijn bedoeld. Het ging in vrijwel alle gevallen om de richels op het Stort (zie fig. 1 locaties 7, 8, 9, 10 en 12) waar voornamelijk het gesloten vegetatiestructuurtype 'struweel met grazige ruigte of rietruigte' voorkomt. Uit het terreingebruik blijkt dat de Edelherten daar duidelijk gebruik van maken en dat van daaruit de aanwezigheid rondom de richels kan worden verklaard.

De periode is echter te kort om goed onderbouwde conclusies te trekken. Twee significante correlaties bij Edelherten (gevoelstemperatuur vs gebruik van grazige ruigte en richels windzijde) lijken nu aan te geven dat de dieren niet op zoek zijn naar beschutting terwijl het weer (gevoelstemperatuur) daar wel aanleiding toe geeft. Twee andere correlaties die bijna significant zijn, zouden kunnen duiden op het zoeken naar beschutting (type 'struweel met grazige ruigte of rietruigte'). Maar zolang er geen sprake is van een significante correlatie kan die conclusie nog niet getrokken worden. Een eerste goede analyse zou gemaakt kunnen worden in mei 2012. Een analyse over de periode oktober 2011 tot en met april 2012 levert voldoende data om een betrouwbare analyse uit te voeren. April wordt hierbij nog meegenomen. Hoewel de winter dan in principe al voorbij is, heeft een groot deel

van de populaties nog een lage conditie. Samen met het veranderlijke weer in april kan het gebruik van beschutting dan nog steeds van belang zijn.

5 Literatuur

Stam, L. en P. Cornelissen. Sexuele segregatie bij Edelherten van de Oostvaardersplassen. Het belang van het Fluitbos in de winter voor de populatie Edelherten van de Oostvaardersplassen. Een verkennend onderzoek. Rijkswaterstaat, Lelystad

Cover tbv Vergadering Beheer Advies Commissie Oostvaardersplassen 20-01-2012

Monitoring

Aan: **Beheeradvies Commissie Oostvaardersplassen**
t.b.v. vergadering 20 januari 2012.

Van: **Staatsbosbeheer.** Opsteller: **Art. 5.1. lid 2 sub** (Programmamanager Oostvaardersplassen).

Aanleiding: regulier

Eerdere

besluitvorming: vergadering 9 september 2011. toezegging update monitoringsbijlage vergadering 1 december. Verzoek om:

- maandelijks aanvullende gegevens op wekelijkse sitraps
- inzicht in gegevens uit lopende monitoring
- behoefte aan "dashboard" en "early warning system"

Status: ter beoordeling

Vragen aan BAC: 8b en 8c; *Wordt met deze rapportages voorzien in de behoefte aan aanvullende gegevens op de wekelijkse situatierapportages en heeft de BAC hiermee voldoende gegevens om goed geïnformeerd te zijn over de actuele stand van zaken met betrekking tot de belangrijkste kritische factoren in het gebied?*

8d en 8e: *Deelt de BAC de mening dat deze aanpassingen in bijlage 4 van het managementplan passen bij de doelstellingen uit dit managementplan en bovendien zorgen voor een verbetering van de efficiency en effectiviteit van de monitoring?*

Korte inhoud:

Agendapunt 8b) aanvullende informatie voor BAC

Op 19 december heeft de BAC de eerste analyse van de wekelijkse monitoring terreingebruik ontvangen. Zie agendapunt 7 voor inhoudelijke behandeling. Staatsbosbeheer stelt voor om een vergelijkbare analyse in februari op te leveren zodat de BAC goed en adequaat op de hoogte is van de resultaten uit deze monitoring.

Agendapunt 8c) early warning system:

In aanvulling op 8b stelt Staatsbosbeheer voor om maandelijks een statusrapportage op te leveren waar ook gegevens over de andere monitoringsvelden (dierconditie, omgevingsconditie en gestorven dieren) op een "dashboard" -achtige wijze worden gepresenteerd. Naast het leveren van aanvullende gegevens op de wekelijkse situatierapportage heeft deze statusrapportage de volgende doelstellingen:

- Vinger aan de pols houden voor de belangrijkste kritische factoren in het early reactive culling (dierconditie, omgevingsconditie, % geschoten dieren)
- Tijdig voorzien van mogelijke piek in afschot en hierop kunnen anticiperen
- Voorzien van verandering in de omgevingsconditie en eerder of later openstellen bosgebieden
- Deze gegevens op wekelijkse (situatierapportage) en maandelijks (statusrapportage) basis te delen en bespreken met de BAC.

Agendapunt 8d) en 8e) voorstel voor aanpassing monitoring dierconditie en vegetatie

Staatsbosbeheer stelt voor om bijlage 4 van het managementplan op de volgende punten aan te passen;

- Frequentie van de monitoring dierconditie (A3) naar 1 x per maand gedurende het gehele jaar. (nb niet te verwarren met de dagelijkse rondes in het veld om individuele dieren te beoordelen (A1)). Deze monitoring wordt hiermee efficiënter maar even effectief.
- Aantallen per soort per leeftijdscategorie voor monitoring dierconditie zodat er een betere uitspraak kan worden gedaan op populatieniveau.
- Implementatie van het voorstel van Art. en Art. voor monitoring effecten van begrazing op de opengestelde bosgebieden (C3) om inzicht te geven in de mogelijke gevolgen van begrazing in de bosgebieden
- Toevoegen van monitoring van de bedekking en hoogte van de verschillende terreintypen (C5) om de kwaliteit van de natuurlijke beschutting in het gebied te volgen.

Minute

BAC-vergadering 20 januari 2012

Agendapunt 8: Monitoring

Ter beoordeling BAC

Besluitvorming

De BAC wordt gevraagd in te stemmen met de volgende vijf punten:

1. Akkoord met de inhoud en de frequentie van de Situation Reports die door Staatsbosbeheer worden opgesteld. De BAC is informeel (via mailwisseling) al akkoord gegaan en zou dat in deze vergadering formeel bekrachtigen.
Ik adviseer de BAC akkoord te gaan.
2. Akkoord met de inhoud en de frequentie (maandelijks) van de aanvullende rapportage over het 'terreingebruik grote herbivoren', in de vorm van het stuk dat als bij agendapunt 7 + 8b voor deze vergadering is bijgevoegd.
Ik adviseer de BAC akkoord te gaan.
3. Akkoord met het voorstel voor een *early warning dashboard* zoals Staatsbosbeheer voorstelt in de Covernotitie en in de bijlage 8c bij dit agendapunt?
De aanpassingen op het eerste concept dashboard zijn in lijn met de feedback van commissieleden Leidekker en Spek. Ik adviseer de BAC akkoord te gaan.
4. Akkoord met de aanpassing van de paragraaf Monitoring van het Managementplan, die inhoudt dat de diercondities jaarrond maandelijks gemonitord zullen worden (in plaats van maandelijks in de periode mei t/m oktober, tweewekelijks in de periode november t/m januari en wekelijks in de periode februari t/m april) en dat er minimale aantallen dieren per leeftijdscategorie per diersoort moeten worden gescoord.
Staatsbosbeheer geeft aan dat de monitoring hiermee efficiënter dan voorheen wordt, maar even effectief blijft. Daarbij onderbouwt ze onvoldoende ten behoeve van welke doelstellingen deze monitoring plaatsvindt en hoe de monitoring in de huidige (frequentere) vorm en in de toekomstige (laagfrequentere vorm) daaraan bijdragen. Ik adviseer de BAC om Staatsbosbeheer om een aanvullende toelichting te vragen. Op basis van de huidige, summier motivatie adviseer ik de BAC niet akkoord te gaan met dit voorstel.
5. Akkoord met de aanpassing van de paragraaf Monitoring van het Managementplan hetgeen inhoudt dat de monitoring van de impact van de grote grazers op de bosgebieden conform het plan-Art. door SBB-medewerkers wordt uitgevoerd en dat de monitoring wordt uitgebreid met het monitoren van de bedekking en hoogte van de verschillende terreintypen om de kwaliteit van de natuurlijke beschutting in het gebied te volgen.
Ik adviseer de BAC akkoord te gaan met dit deel van de aanpassing van de paragraaf Monitoring van het Managementplan.

11 januari 2012, Art. 5.1. lid 2 sub e Woo secretaris BAC

Statusrapport Oostvaardersplassen

December 2011

6 januari 2012

Dierconditie

De dierconditie wordt maandelijks gemonitord. Hierbij wordt onderscheid gemaakt naar de soort, leeftijd en sexe. De mediaan score (max. 9) per categorie is hieronder weergegeven.

status December

	<1jr	1jrV	1jrM	>2jrV	>2jrM
H	7	8	8	8	8
K	8	8	8	8	8
E	7	8	8	8	8

November

	<1jr	1jrV	1jrM	>2jrV	>2jrM
H	7	8*	ND	7	8*
K	7	8	8	8	8
E	6	7	7	8	7

* te kleine steekproef

Omgevingsconditie

Het najaar en het begin van de winter zijn erg zacht geweest. De vooruitzichten voor begin januari laten hetzelfde weerbeeld zien. Ook de vooruitzichten de lange termijn van het KNMI laten een grote kans op zacht weer zien. Wel zal de neerslag een rol gaan spelen begin januari. Omdat op dit moment het voedselaanbod voldoende is voor de hele populatie en omdat er voldoende beschutting is voor de dieren staat de omgevingsconditie op dit moment op de hoogste score. De verwachting is wel dat deze de komende weken zal dalen.

status

8

trend*historie*

48	49	50	51	52
8	7	8	8	8

Gestorven grote grazers

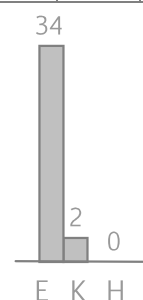
Het huidige vroegreactieve afschotprotocol is erop gericht onnodig lijden van de grote grazers te voorkomen. Hiervoor wordt ingegrepen als de dierconditie in relatie tot de omgevingsconditie erop wijst, dat het dier de komende periode waarschijnlijk niet zal overleven. Het percentage geeft aan hoeveel procent van de gestorven dieren is geschoten en niet door een natuurlijke dood om het leven is gekomen. Er zijn op dit moment geen aanwijzingen dat dit percentage zal veranderen.

status

97%

trend*historie*

	48	49	50	51	52
geschoten	4	9	5	5	12
nat. dood	1				

Bijlage 4: Monitoring

Deze bijlage is integraal onderdeel van het managementplan Oostvaardersplassen, en zal in de toekomst verder aangescherpt worden. Hieronder is aangegeven wat in welke versies is veranderd

versie 1.1 13 mei 2011

versie 1.2 2 september 2011 – *aanpassingen in A1, A2 en A3*

versie 1.3 20 januari 2012 – *aanpassingen in A3, C3 en C5*

A. Grote grazers

A1. Tellingen van de populatie grote grazers

Vanaf 1996 tot 2010 zijn de totale aantallen van de populaties grote grazers berekend op basis van de getelde geboren dieren en gestorven dieren; controletellingen van de totale populaties werden niet uitgevoerd. Wekelijks werd het aantal geboren kalveren/veulens geteld en dagelijks werd de sterfte bijgehouden. Het totaal aantal dieren werd jaarlijks op 1 januari vastgesteld. Er hebben 2 incidentele tellingen plaatsgevonden in 2005 van runderen en van edelherten. Deze tellingen vonden in de zomer plaats en werden uitgevoerd door meerdere mensen verspreid in de randzone. Hierbij werd onderscheid gemaakt in mannelijke en vrouwelijke dieren van 1 jaar en ouder en kalveren (Beheer evaluatie 1995 -2006 RWS). In de zomer van 2010 zijn de populaties weer met behulp van drie externe partijen in het veld geteld, omdat er bij een aantal mensen twijfels waren gerezen over de juistheid van de aantallen die door Staatsbosbeheer werden gehanteerd. Uit deze tellingen kwam onderstaand beeld naar voren (afgerond op tientallen) van de aanwezige aantallen hoefdieren **zomer 2010**

- 1090 Konikpaarden (inclusief veulens, telling Art. 5.1. lid 2 sub e
- 320 Heckrunderen (telling Art. 5.1. lid 2 sub e / Art. ...)
- 2200 - 2800 edelherten (inclusief kalveren 2010, telling IPC Groene Ruimte);
- 30-40 reeën (vooral in de rietzone langs de Knardijk; telling Staatsbosbeheer).

Deze tellingen gaven aan dat er vooral bij runderen en edelherten een groot verschil was ontstaan tussen berekende en getelde aantallen dieren (rond minder geteld dan berekend en edelhert meer geteld dan berekend). Uit een voorlopige analyse van de runderen is gebleken dat de betrouwbaarheid van de berekende data tot nu toe wel voldoende was voor het analyseren van trends in de populatieontwikkeling maar niet voor het management. Hoewel de trends gemiddeld hetzelfde blijven (afname, toename of stabiel), zijn er natuurlijk verschillen die voor het beleid en de besluitvorming van belang kunnen zijn. Daarnaast zijn absolute aantallen van belang om iets te kunnen zeggen over populatiedichtheden en dat dan weer in relatie tot bijv. vegetatieontwikkeling en aantallen vogels. Daarvoor zijn zo nauwkeurig mogelijk getallen nodig.

In overeenstemming met de ICMO2 aanbevelingen zal Staatsbosbeheer vanaf 2011 tellingen vanuit de lucht doorvoeren. ICMO2 heeft hiervoor het gebruik van een helikopter aanbevolen. De helikopter mag hierbij niet lager vliegen dan 100 tot 200 meter boven het grondoppervlak wat tot een minimale verstoring van vogels en andere dieren zal leiden. Een overzicht over de voor- en nadelen van deze methode in vergelijking met andere methodes is te vinden in bijvoorbeeld Mayle and Staines, 1998; Daniels 2006; Putman et al, 2011; Morellet et al, 2011.

De vraag naar een mogelijke verstoring van (broed)vogels door deze helikoptertelling is door ICMO2 wel besproken, maar in het ICMO2-rapport niet specifiek behandeld. Ernstige verstoring van (broed)vogels door de helikoptertelling is echter niet te verwachten volgens de (beperkte) wetenschappelijke publicaties, die hierover uitspraken doen. Maar dit zal tijdens de helikoptervluchten nauwgezet worden gevolgd ook omdat we hier te maken hebben met een N2000 gebied.

Gezien het grote belang van een betrouwbare basistelling van de grote grazers voor het toekomstige managementbeleid zijn de helikoptertellingen essentieel.

Omdat het uitvoeren van helikoptertellingen een nauwkeurige afstemming met de Natuurbeschermingswet en de Flora en Faunawet vraagt zal hier intensieve afstemming over plaatsvinden met provincie en EL&I. Vergunning aanvraag zal projectmatig plaatsvinden. Een procesaanpak om te komen tot helikoptertellingen conform het ICMO2-advies wordt apart beschreven is voorgelegd aan de Beheeradviescommissie.

Z21-8298-26 bijlage 10 behorende bij document 26.pdf (6)

Om de nauwkeurigheid van de tellingen te kunnen beoordelen zal conform ICMO2 advies met een drievoudige telling door onafhankelijke personen (blind voor ieders resultaten) gestart worden, bijvoorbeeld op drie opeenvolgende dagen. Deze drievoudige telling maakt een betrouwbare schatting van de variatie tussen tellingen, en dus statistiek, mogelijk. Op basis hiervan zal het monitoringsprotocol vastgelegd kunnen worden. Het nieuwe protocol zal ook een inschatting van variatie/afwijkingen omvatten.

Naast directe tellingen vanuit de helikopter door goed getrainde personen zullen ook digitale opnames of, indien nodig, infrarood opnames, gemaakt worden voor latere analyse. Alle opnames en directe tellingen worden op een kaart gemarkeerd. Omdat het aantal dieren in de bosgebieden niet goed geteld kunnen worden vanuit de lucht, zullen aanvullend op deze tellingen vanuit de lucht ook grondtellingen in de bosgebieden worden doorgevoerd.

ICMO2 heeft voorgesteld tellingen 2 keer per jaar uit te voeren: aan het einde van de winter (maart, voor begin van het broedseizoen) en in het najaar (oktober). Hierdoor kan op een onafhankelijke wijze een indicatie van geboorte en sterfte worden verkregen. Deze tijdstippen liggen buiten het officiële vogelbroedseizoen en beperken derhalve verstoring. Monitoring, anders dan broedvogelmonitoring, in andere Natura 2000 arealen vindt eveneens buiten het broedseizoen plaats.

Naast directe tellingen vanuit de helikopter door goed getrainde personen zullen ook digitale opnames of, indien nodig, infrarood opnames, gemaakt worden voor latere analyse. Alle opnames en directe tellingen worden op een kaart gemarkeerd. Omdat het aantal dieren in de bosgebieden niet goed geteld kunnen worden vanuit de lucht, zullen aanvullend op deze tellingen vanuit de lucht ook grondtellingen in de bosgebieden worden doorgevoerd.

A2. Terreingebruik grote grazers (en ganzen)

Inleiding

De monitoring van het terreingebruik gebeurt als sinds 1984 na de introductie van de Heckrunderen en Konikpaarden. In 1992 zijn ook de Edelherten in de monitoring meegenomen. Naast de grote herbivoren werden ook andere diersoorten in de tellingen meegenomen. Met name gegevens over het terreingebruik van herbivore watervogels zoals ganzen, leveren belangrijke informatie over de interactie tussen de grote en kleine herbivoren en de effecten op vegetatie en andere diersoorten. Vanwege dit belang worden in dit onderdeel ook de ganzen integraal meegenomen.

Doel

Het verkrijgen van inzicht in de verspreiding van Heckrund, Konikpaard, Edelhert, Grauwe gans, Brandgans en Kolgans over het terrein en de vegetatiestructuurtypen, op basis waarvan:

- Voorkeur voor bepaalde delen van het gebied, vegetatiestructuurtypen/habitattypen en **beschuttinglocaties** bepaald kan worden en inzicht verkregen kan worden in o.a. de relatie terreingebruik-vegetatie, terreingebruik-weer;
- Verspreiding van de graasdruk, en graasdruk per vegetatiestructuurtype/habitattypen bepaald kan worden en inzicht verkregen kan worden in de relatie tussen terreingebruik en vegetatieontwikkeling;
- Overlap in terreingebruik tussen de verschillende herbivoren bepaald kan worden en inzicht verkregen kan worden in concurrentie/facilitatie tussen de verschillende herbivoren;
- Inzicht in de mate van seksuele segregatie verkregen kan worden en waar voorkeuren van mannelijke en vrouwelijke dieren liggen. Combinatie met andere gegevens (bijv vegetatie, voedselaanbod, conditie) kan vervolgens inzicht geven in de voor- of nadelen van seksuele segregatie en het belang ervan voor de populatie.

Methode

Het terreingebruik wordt bepaald door eenmaal per week in een auto een telling uit te voeren langs een vaste route (Fig. 1) in de randzone en de aangetakte bossen. Tijdens een telling worden zoveel mogelijk dieren op een bepaalde locatie gescoord. Omdat graasactiviteiten voornamelijk in de ochtend en eind van de middag plaatsvinden waarbij er een verschil kan zijn in het terreingebruik, dienen de tellingen de

Z21-8298-26 bijlage 10 behorende bij document 26.pdf (7)

ene week in de ochtend te gebeuren en de andere week aan het eind van de dag zodat een goed gemiddeld beeld verkregen wordt.

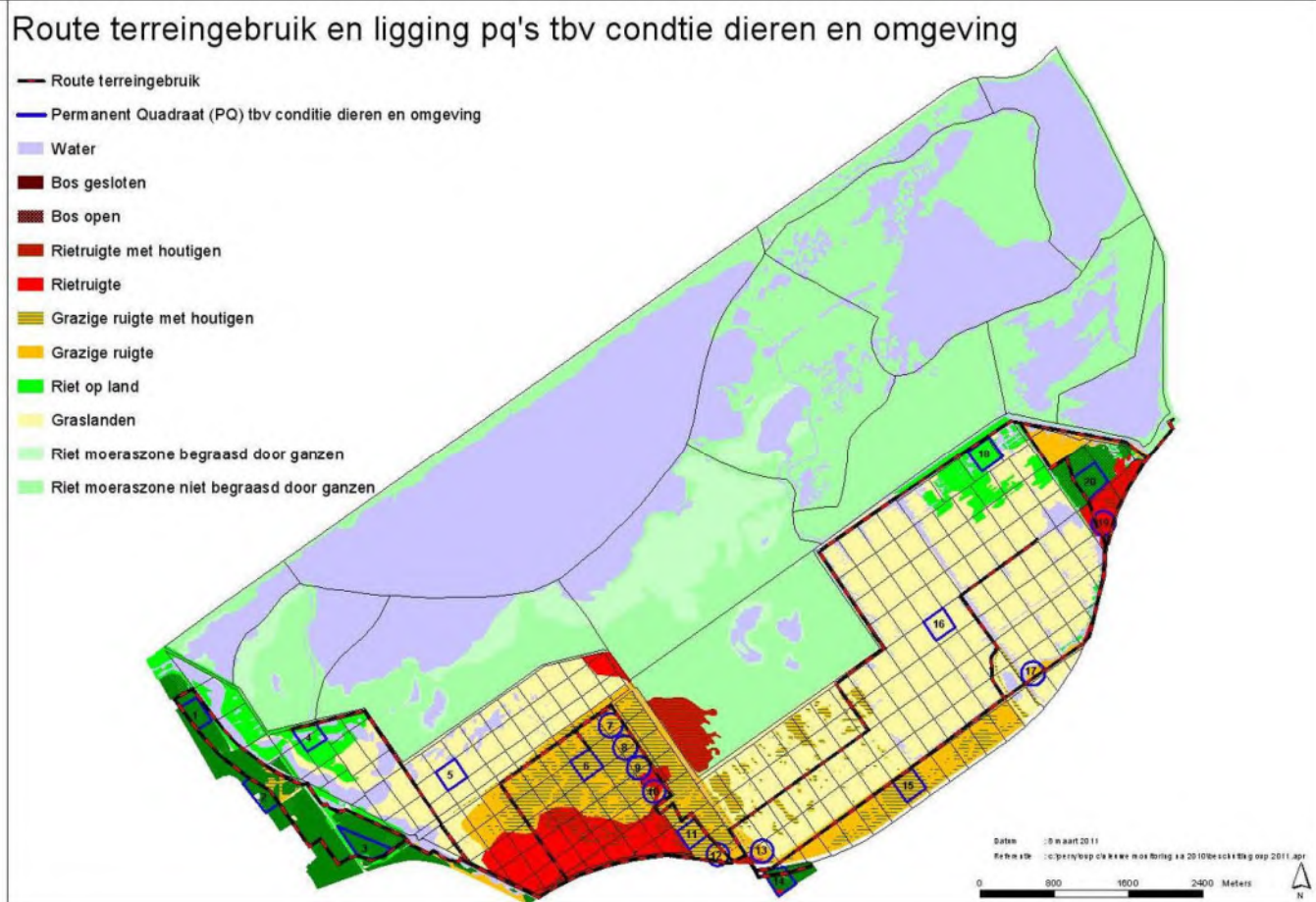
Ten behoeve van het bepalen van de locatie is het gebied in denkbeeldige vakken van ca 250x250m ingedeeld die ieder een eigen nummer hebben, overeenkomend met de kavelnummers waar ze in liggen (Bijlage A). Voor het Fluitbos is de vakindeling afgestemd op de indeling in plantvakken (Bijlage A). Dit betekent dus dat per vak bepaald wordt hoeveel dieren daarin aanwezig zijn. Bij Heckrund, Konikpaard en Edelhert wordt dit gedaan door de dieren zoveel mogelijk daadwerkelijk per vak te tellen. Bij grote hoeveelheden ganzen kunnen de aantallen per vak worden geschat.

Bij Heckrunderen en Edelherten wordt onderscheid gemaakt in mannelijke en vrouwelijke dieren, bij Konikpaarden niet. Bij Heckrunderen en Edelherten worden alleen mannelijke dieren van 2 jaar en ouder apart gescoord omdat de kalveren en jaarlingen nog bij de moederdieren lopen. Bij de ganzen wordt alleen onderscheid gemaakt in soort.

Er wordt geen onderscheid gemaakt in de activiteiten/gedrag van de dieren. Deze waarnemingen (puntwaarneming met te lage frequentie) zijn niet geschikt om hier inzicht in te krijgen. Er wordt ook geen onderscheid gemaakt in leeftijdscategorieën omdat dit niet goed is te doen bij dieren die op afstand worden waargenomen waardoor uiteindelijk geen goed beeld wordt verkregen van eventuele verschillen tussen leeftijdscategorieën met betrekking tot het terreingebruik.

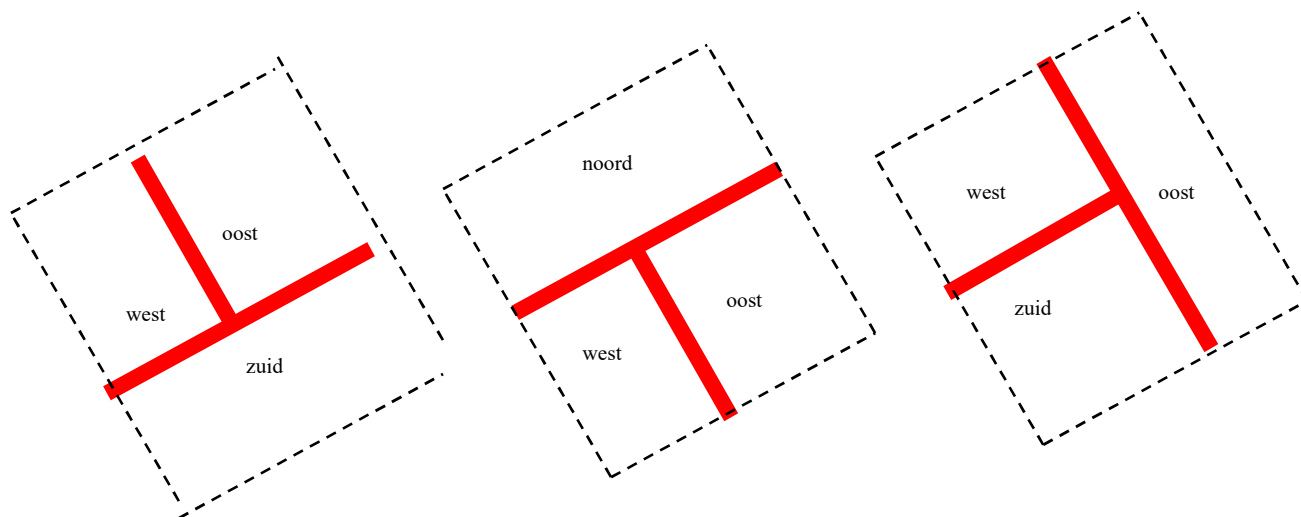
Het is vrijwel onmogelijk om het hele gebied in zijn totaliteit te bezoeken. Vooral in de gebieden met hoger opgaande vegetatie zal een deel niet gezien worden. De route is zo gekozen dat in ieder geval alle open graslanden bezocht worden en overzien kunnen worden. Daarnaast wordt een groot deel van de minder overzichtelijke gebieden bezocht. Naderhand kan bepaald worden hoeveel dieren er tijdens een ronde niet zijn gezien. Deze niet waargenomen dieren zullen in de meer gesloten gebieden met hoogopgaande vegetatie aanwezig zijn, omdat op de graslanden alle dieren die daar zijn, ook zullen worden waargenomen. Op basis van de aantallen die in de vegetatiestructuurtypen in onoverzichtelijke gebieden wel zijn gezien, kan een schatting worden gemaakt voor de aantallen dieren in het totale oppervlak van dat bepaalde vegetatiestructuurtype.

Het bepalen van het gebruik van bepaalde vegetatiestructuurtypen gebeurt niet tijdens de waarnemingen. De waarnemers hoeven dus niet te scoren op vegetatiestructuurtypen, maar alleen op aantallen dieren in een vak. Het koppelen aan de vegetatie gebeurt achteraf tijdens de uitwerking van de gegevens. Om te bepalen in welk vegetatiestructuurtype de dieren voorkomen, wordt op basis van de vegetatiekaarten en veldbezoeken per vak een vegetatiestructuurtype toegekend dat in het betreffende jaar dominant in dat vak voorkomt. Op basis hiervan en de aantallen dieren per vak kan een koppeling tussen terreingebruik en vegetatie gemaakt worden. Omdat in het Fluitbos de vakindeling is afgestemd op de plantvakken kan daar tevens een relatie tussen terreingebruik en boomsoorten gemaakt worden.

Figuur 1 Route terreingebruik en ligging pq's tbv conditie dieren en omgeving

In de route zijn ook de zogenaamde permanente quadraten (pq's) opgenomen die gebruikt worden ten behoeve van het bepalen van de conditie van de grote grazers en de omgeving. Door deze bij het vastleggen van het terreingebruik op te nemen, kan bepaald worden hoe deze pq's worden gebruikt door de dieren in relatie tot de rest van het gebied. Voor het scoren van dieren bij bestaande en nieuw aangelegde richels, dient genoteerd te worden aan welke zijde van de richel de dieren zich bevinden en of ze zich in de directe omgeving (binnen beschutting) bevinden of niet (figuur 2). Dit moet gebeuren omdat anders niet kan worden vastgesteld of de dieren de richels daadwerkelijk als beschutting gebruiken. In onderstaande figuur is aangegeven dat dieren die zich binnen de onderbroken lijnen bevinden, zich in de directe beschutting bevinden. Daarbuiten is het effect van de richel minder. Tijdens de waarneming wordt dan het nummer van de richel genoteerd, de locatie tov de richel en of ze zich binnen of buiten de invloedssfeer van de richel bevinden. Als grens wordt voorlopig een afstand van 20 m tot een richel genomen.

Figuur 2. Schematische voorstelling richel en vakken waar dieren gescoord worden.

De telling dient door twee mensen in een auto te worden uitgevoerd, waarbij één de dieren per vak telt en de ander de gegevens direct in de digitale boswachter invoert waarna de gegevens na de telling direct ook in het digitale archief van Staatsbosbeheer kunnen worden ingevoerd. De volgende gegevens dienen verzameld te worden:

- Datum;
- Tijd aanvang route;
- Tijd einde route;
- Waarnemers;
- Weer:
 - Temperatuur;
 - Windkracht;
 - Windrichting;
 - Neerslag (geen, motregen, regen, hagel, sneeuw);
 - Bewolking (geen, 50%, 100%);
 - Zicht (bij mist) (<100m, 500 m (breedte kavel), 1000m (lengte kavel), >1000m);
- Vaknr of nummer pq
- Aantal runderen, paarden, edelherten, grauwe ganzen, brandganzen of kolganzen per vak of pq, waarbij bij runderen en edelherten tevens onderscheid wordt gemaakt tussen mannelijke (2 jaar en ouder) en vrouwelijke dieren (inclusief mannelijk kalf en jaarling)
- Eventuele opmerkingen die van belang kunnen zijn bij de interpretatie van de gegevens (bijvoorbeeld verstoring door bezoekers of overvliegende toestellen).

Resultaten

Op basis van de terreingebruikgegevens kunnen de volgende resultaten gepresenteerd worden:

- Relatieve verdeling van de dieren over het gebied, vegetatiestructuurtypen en beschuttingslocaties. Op basis hiervan kunnen ook voorkeuren voor bepaalde terreindelen, vegetatiestructuurtypen of beschuttingslocaties worden aangegeven. Dit levert inzicht in het belang van bepaalde terreindelen, vegetatiestructuurtypen of beschuttingslocaties voor de dieren.
- Absolute verdeling van het aantal dieren over het gebied, vegetatiestructuurtypen en beschuttingslocaties. Op basis hiervan kan de dierdichtheid op bepaalde terreindelen, vegetatiestructuurtypen of beschuttingslocaties worden bepaald. Deze gegevens kunnen gekoppeld worden aan de vegetatie om te zien hoe begrazing en vegetatieontwikkeling aan elkaar gekoppeld zijn in dit systeem.
- Overlap in terreingebruik of vegetatiegebruik. Op basis hiervan kan bepaald worden of de dieren op hetzelfde moment gebruik maken van dezelfde delen van het terrein en dus ook dezelfde vegetatie of dat ze gebruik maken van dezelfde vegetatiestructuurtypen, maar op andere momenten of dat er grote verschillen zijn in het gebruik van het terrein en vegetatie en of dit afhankelijk is van seizoen.

Z21-8298-26 bijlage 10 behorende bij document 26.pdf (10)

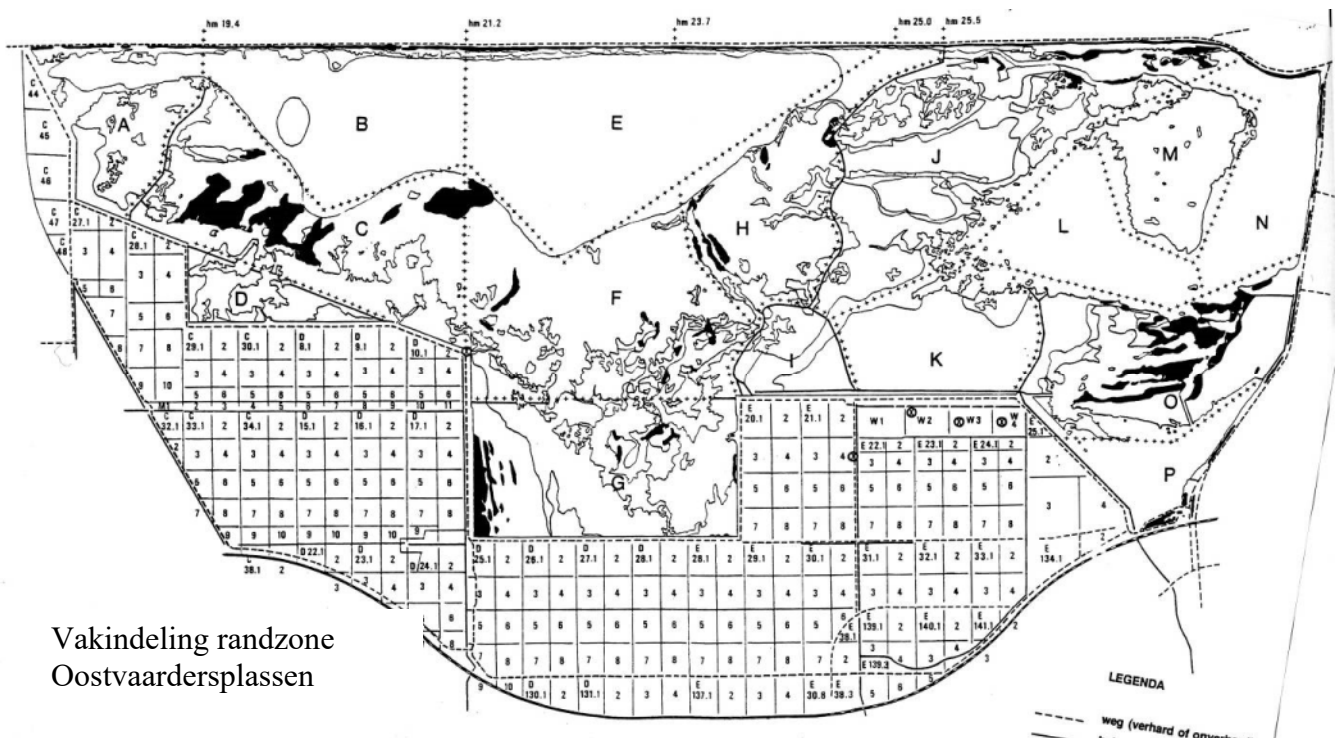
Deze informatie kan gebruikt worden bij het bepalen of en wanneer er sprake is van facilitatie of concurrentie.

Rapportage en archivering data

De resultaten worden naast het gebruik in het dagelijkse beheer jaarlijks verwerkt in de jaarrapportage monitoring Oostvaardersplassen. Het monitoringsjaar loopt van 1 april tot 31 maart. In de jaarrapportage worden in verband met de tijd alleen de relatieve verdeling van de dieren over de vegetatiestructuurtypen en beschuttingslocaties en de dierdichtheden per vegetatiestructuurtype gepresenteerd. De andere resultaten zullen worden uitgewerkt tijdens evaluaties die over meerdere jaren gaan omdat meestal meer jaren nodig zijn om trends te kunnen ontdekken.

De gegevens worden in het veld direct in de digitale boswachter van Staatsbosbeheer ingevoerd, waarna ze na de telling gecontroleerd worden en in het digitale archief van Staatsbosbeheer worden geplaatst.

Bijlage A. Nummering vakken randzone Oostvaardersplassen en Fluitbos ten behoeve bepaling locatie dieren in het terrein voor het vastleggen van het terreingebruik.

Vakindeling randzone Oostvaardersplassen

A3. Conditie grote herbivoren en omgeving

Doel

Het verkrijgen van inzicht in het verloop van de gemiddelde conditie van Heckrund, Konikpaard en Edelhert gedurende het jaar en de frequentieverdeling van het aantal individuen over de conditiescores gedurende het jaar (hoeveel dieren (%) hebben een conditie van bijvoorbeeld 1). Hierbij wordt een onderscheid gemaakt in sexe en leeftijd, zodat tevens inzicht ontstaat in op welke groepen de effecten van de omgeving op de conditie van de dieren groter of kleiner zijn.

Daarnaast is het doel het verkrijgen van inzicht in de omgevingscondities (weer, voedselaanbod, beschutting) en het verloop daarvan van bepaalde vegetatiestructuurtypen/habitattypen waar de dieren zich in bevinden.

Combinatie van deze gegevens met terreingebruik, populatiedynamica, microklimaat, etc kan inzicht geven in het belang van omgevingscondities op de conditie en welzijn van de dieren (individueel) en de populaties.

Methode

Om een goede steekproef te kunnen nemen van de populaties Heckrunderen, Konikpaarden en Edelheren wordt in het gebied een 12-tal zogenaamde permanente quadraten (pq's) uitgezet (zie vierkante pq's in figuur 1) van ca 250x250m, conform de vakindeling voor het vastleggen van het terreingebruik van de grote grazers. In de bosgebieden wordt hiervan afgeweken en is de begrenzing van het vak gekoppeld aan een plantvak omdat anders het vak niet is terug te vinden. Deze pq's liggen in verschillende vegetatiestructuurtypen met ieder hun eigen omgevingscondities. Daarnaast is een achttal pq's uitgezet rond bestaande (ronde pq's nr 13, 19) of nieuw aangelegde richels (ronde pq's nr 7-10, 12, 17) om het effect van richels te kunnen evalueren.

Tijdens een waarneming worden alle pq's (vierkante en ronde) bezocht en wordt van alle dieren die zich in een pq bevinden de conditie gescoord. Hierbij wordt voor runderen, paarden en edelheren de indeling in 9 klassen gehanteerd zoals ook in de periode 1991-2010. Per soort wordt een onderscheid gemaakt in sexe en leeftijd (zie tabel 1). De indeling in 9 conditieklassen kan worden omgezet naar 5 klassen (tabel 2) zodat de gegevens kunnen worden gebruikt voor de interactie dierconditie - omgevingsconditie (tabel 3).

Hoewel de aanname is dat er tijdens de waarnemingen voldoende dieren worden gescoord in de pq's, kan het toch voorkomen dat er zeer weinig of geen dieren in deze pq's worden aangetroffen. Daarom is aangegeven dat er een minimum aantal dieren per groep gescoord moet worden om een goed gemiddeld beeld van de conditie te krijgen (tabel 1). Indien er dus onvoldoende dieren in de pq's aanwezig zijn, dienen ook dieren buiten de pq's gescoord te worden. Hierbij dient dan genoteerd te worden in welke pq's er te weinig dieren aanwezig waren en op welke locaties de aanvullende dieren zijn gescoord.

Van iedere pq worden tevens de omgevingscondities gescoord zoals voedselaanbod, beschutting, wind, temperatuur en neerslag (tabel 4). De theoretische maximum waarde in dit schema is 40. Om tot een meer bruikbare 8-puntsschaal te komen wordt de totaalwaarde door 5 gedeeld en afgerond op een geheel getal met als resultaat een omgevingsfactor tussen 1 en 8.

Tabel 1 benodigde **minimale** aantallen voor monitoring conditiescore

	Heckrund				Konikpaard			
	?	man	vrouw	totaal	?	man	vrouw	totaal
kalf/veulen	5			5	15			15
1 jaar	0	5	5	10	0	15	15	30
2 jaar en ouder	0	5	5	10	0	15	15	30
totaal	5	10	10	25	15	30	30	75

	Edelhert	man	vrouw	totaal
	?			
kalf/veulen	20			20
1 jaar	0	20	20	40
2 jaar en ouder	0	20	20	40
totaal	20	40	40	100

Tabel 2 Vertaling indeling conditie in 9 klassen naar een indeling in 5 klassen

Indeling conditie in 9 klassen	Indeling conditie in 5 klassen
1	1
2	
3	2
4	
5	3
6	
7	4
8	
9	5

Tabel 3 Interactie dierconditie – omgevingsconditie

	Omgevingsconditie (totaal/5)							8 (goed)
	<2 (slecht)	<3	<4	<5	<6	<7	<8	
Dierconditie								
5 (goed)								
4								
3	X	X	X	X				
2	X	X	X	X	X	X	X	
1 (slecht)	X	X	X	X	X	X	X	X

X = afschot.

*dierconditie (schaal 1-5) omvat de lichamelijke conditie plus gedrag.

Bron: Managementplan Oostvaardersplassengebied

Tabel 4 Omgevingsfactoren en score omgevingscondities

Omgevings factor	Waarde	Beschrijving
Voedselaanbod	10	Optimale beschikbaarheid voor 100% van de dieren beschikbaarheid voor 75% van de dieren beschikbaarheid voor 50% van de dieren beschikbaarheid voor 25% van de dieren bijna geen voedsel beschikbaar
	8	
	6	
	4	
	2	
beschutting	15	Optimale beschikbaarheid voor 100% van de dieren beschikbaarheid voor 75% van de dieren beschikbaarheid voor 50% van de dieren beschikbaarheid voor 25% van de dieren bijna geen beschutting beschikbaar
	12	
	9	
	6	
	3	

Z21-8298-26 bijlage 10 behorende bij document 26.pdf (15)

gegevens na de waarneming ook in het digitale archief van Staatsbosbeheer kunnen worden ingevoerd. De volgende gegevens dienen verzameld te worden:

- Datum;
- Tijd aanvang route;
- Tijd einde route;
- Waarnemers;
- PQ nummer (zie fig. 1) of vaknummer (zie bijl. A onderdeel A2)
- Omgevingsfactoren en score:
 - voedselaanbod;
 - beschutting;
 - temperatuur;
 - neerslag;
 - wind;
- conditiescore per soort, sexe, leeftijdscategorie, individu
- Eventuele opmerkingen die van belang kunnen zijn bij de interpretatie van de gegevens (bijvoorbeeld verstoring door bezoekers of overvliegende objecten).

Resultaten

Op basis van het vastleggen van de condities van de dieren en de omgeving kunnen de volgende resultaten gepresenteerd worden:

- Verloop van de gemiddelde conditie van de verschillende groepen gedurende het jaar;
- Verloop van de frequentieverdeling van de dieren over de verschillende conditieklassen gedurende het jaar;
- Verloop van omgevingsconditie per pq, maar ook als gemiddelde voor de Oostvaardersplassen gedurende het jaar;
- Het gebruik en de kwaliteit (omgevingscondities) van de aangelegde richels;

Rapportage en archivering data

De resultaten worden naast het gebruik in het dagelijkse beheer jaarlijks verwerkt in de jaarrapportage monitoring Oostvaardersplassen. Het monitoringsjaar loopt van 1 april tot 31 maart. In de jaarrapportage worden het verloop van de gemiddelde conditie, de frequentieverdeling van de dieren over de verschillende conditieklassen en de omgevingscondities gedurende het jaar gepresenteerd. In verband met de tijd zullen integrale analyses pas tijdens 5 of 10 jarige evaluaties van het beheer plaatsvinden.

De gegevens worden in het veld direct (zo mogelijk in de digitale boswachter van Staatsbosbeheer) ingevoerd, waarna ze na de telling gecontroleerd worden en in het digitale archief van Staatsbosbeheer worden geplaatst.

B. Vogels

In de eerste versie van het managementplan staan reeds passages over uitgangspunten voor monitoring van vogels. Wanneer deze echter worden beschouwd in het perspectief van een integraal monitoringsplan mede in samenhang met het verschijnen van het Natura2000 Beheerplan is verdere aanscherping noodzakelijk. Er is daarom gekozen om uit oogpunt van de leesbaarheid en overzichtelijkheid deze tekst in deze versie niet op te nemen. Staatsbosbeheer heeft een werkgroep in het leven geroepen om te komen tot dit integrale monitorings- en onderzoekplan. Deze werkgroep zal met het verschijnen van het beheerplan Natura2000 een voorstel doen voor de werkvelden vogels en vegetatie deze integraal afstemmen met de monitoring van de grote grazers en de genoemde monitoring voor **Natura2000** en het Subsidiestelsel Natuur en Landschap. Dit voorstel zal leiden tot aanpassing van de tekst zoals deze voor deze werkvelden in de huidige bijlage is opgenomen. Dit voorstel zal in een volgende BAC vergadering ter beoordeling worden voorgelegd.

C. Vegetatie

C1. Conditie van de algemene vegetatie (ingedeeld in habitat type/vegetatiestructuur type)

Sinds 1974 vinden er gemiddeld om de 4 jaren integrale vegetatiestructuurkarteringen plaats op basis van luchtfoto's of satellietbeelden (Jans en Drost 1995, **Art. 5.1. lid 2 sub** 2006). Hierbij wordt de vegetatie ingedeeld in structuurkenmerken van de vegetatie (groeivorm, hoogte en bedekking). Tot en met 1996 ging dit gepaard met vegetatieopnamen binnen de vastgestelde vegetatiestructuurtypen om een beeld te krijgen van de soortensamenstelling van de onderscheiden typen. De soortensamenstelling werd volgens de Braun-Blanquet methode bepaald. Vanaf 1996 zijn er nog wel opnames gemaakt, maar niet meer op een zo gedetailleerde manier als daarvoor en niet meer volgens de Braun-Blanquet methode. Alleen enkele dominante soorten werden genoteerd.

De indeling van de vegetatie in verschillende structuurtypen kent over het algemeen de volgende verdeling:

- Kale grond
- Pioniervegetatie
- Graslanden (nat of droog)
- Grazige ruigten (grassen, distels, brandnetel)
- Grazige rietruigten (grassen, riet, distels, brandnetel)
- Ruigten (distels, brandnetel)
- Rietruigte (riet, distels, brandnetel)
- Riet (in randzone onbegraasd door grote herbivoren)
- Riet (in randzone begraasd door grote herbivoren)
- Riet (in moeraszone door ganzen begraasd)
- Riet (in moeraszone niet door ganzen begraasd)
- Struweel (Gewone vlier)
- Bos
- water

Deze indeling is in de loop van de jaren veranderd onder invloed van autonome successie en begrazing en zal in de toekomst blijven veranderen.

Om een betere indicatie van de kwaliteit in termen van soortensamenstelling en soortdiversiteit van de verschillende vegetatiestructuurtypen te krijgen, zullen vanaf nu weer gedetailleerde vegetatieopnames in de onderscheiden vegetatiestructuurtypen worden gemaakt volgens de Braun-Blanquet methode. De vegetatie in de Oostvaardersplassen verandert a.g.v. autonome successie en begrazing waarbij begrazing een natuurlijk proces is wat onderdeel van het systeem is.

Deze beoordeling zal op basis van een 5 punten schaal gebeuren (licht, licht-matig, matig, matig-zwaar, zwaar), en daarnaast metingen van de gemiddelde vegetatiehoogte binnen ieder vegetatieareaal (deze indices zullen ontwikkeld moeten worden omdat er voor bijvoorbeeld rietvegetatie geen index bestaat; ter vergelijking met indices voor graslanden zie bijvoorbeeld (<http://www.bestpracticeguides.org.uk>) als uitgangspunt om eigen indices te ontwikkelen).

Literatuur

Cornelissen, P. 2006. Vegetatie, grote herbivoren en ganzen in de randzone van de Oostvaardersplassen. Evaluatie 1996-2005. RIZA werkdocument 2006.044X. Rijkswaterstaat, Lelystad.

Cornelissen, P., M. Roos. H. den Hollander, M.E. van Eerden. 2006. Vegetatiekartering Oostvaardersplassen 1996, 2000 en 2004. RIZA werkdocument 2006.040X. Rijkswaterstaat, Lelystad

Jans.L. en H.J. Drost. 1995. De Oostvaardersplassen. 25 jaar vegetatieonderzoek. Flevobericht 382. Rijkswaterstaat, Lelystad

C2. Monitoring van speciescompositie en diversiteit en trends in diversiteit

Zie opmerkingen bij hoofdstuk B Vogels

C3. Specifieke monitoring van de veranderingen in bosgebieden in de Oostvaardersplassen

Het onderzoek naar de effecten van de grazers op bomen richt zich op het oostelijk deel van het Kotterbos (fig. 1) en het Oostvaardersbos (voormalig Fluitbos)(fig. 2), beide recentelijk opengesteld voor rund, paard en edelhert. Het westelijke onbegraasde gedeelte van het Kotterbos is gebruikt als controlegebied, om o.a. de verjonging en bosvitaliteit te bepalen in vergelijkbare gebieden zonder grote herbivoren. In totaal zijn er 23 plots uitgezet, waarvan 10 in het Oostvaardersbos, 6 in het begraasde deel van het Kotterbos en 7 in het onbegraasde deel van het Kotterbos. De gekozen plots zijn representatief voor de dominante bostypen in de bossen. In het Kotterbos zijn dit de typen Populier-Vlier en Populier met jonge aanplant. In het Oostvaardersbos zijn dit Populier, Eik en Es.

Figuur 1: locaties plots Kotterbos. Letters corresponderen met de plotidentiteit in de database. Rode iconen geven de locaties van plots in het begraasde deel aan, gele iconen geven controle plots in het onbegraasde deel aan.

Figuur 2: locaties plots in het Oostvaardersbos. Alle plots liggen in het begraasde deel. De letters corresponderen met de plotidentiteit in de database.

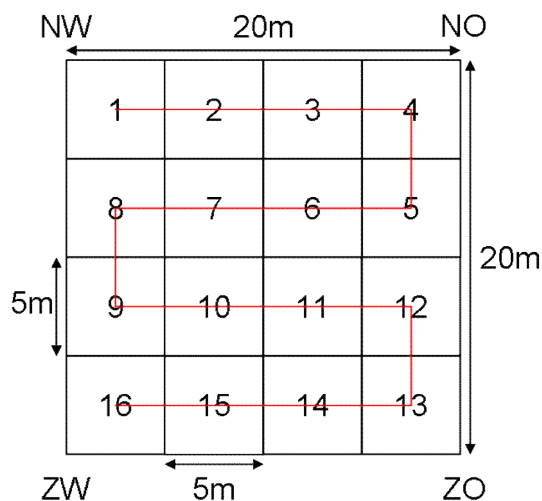
Opzet plot

Z21-8298-26 bijlage 10 behorende bij document 26.pdf (18)

De grootte van de plots is 20 x 20 meter. De hoekpunten zijn gemarkeerd met behulp van GPS en houten palen, waarvan de top roze gespoten is. Het noordwest punt van ieder plot is aangegeven door een roze top en een roze ring onder de top. Ook is de noordwest punt gemarkeerd met een metalen plaatje op de grond naast de houten paal.

Elk plot bestaat uit 16 gridcellen. Deze hebben een grootte van 5 x 5 meter. De hoekpunten van deze gridcellen werden tijdelijk aangegeven met bamboestokken van 1 meter hoog met daaraan vlaggetjes van rode tape.

De boommetingen zijn verricht per gridcel om de locatie van gemarkeerde en niet-gemarkeerde bomen binnen het plot preciezer aan te geven. De eerste gridcel bevindt zich in het noordwesten van de plot. Er wordt richting oosten gewerkt, dus de vierde gridcel bevindt zich in het noordoosten. De vijfde gridcel bevindt zich ook in het oosten, ten zuiden van gridcel 4. Vanaf daar wordt er naar het westen gewerkt etc. (zie figuur rechts).

Metingen

Voor alle bomen is de soort en de locatie bepaald, bestaande uit de identiteit van het plot (A-W) alsmede het nummer van de gridcel. Verder is van al deze bomen de diameter gemeten. Dit is gedaan op borsthoogte indien de diameter groter dan 2cm is (DBH > 2 cm) of aan de voet van de boom indien de diameter kleiner was dan 2 cm (DBH < 2 cm). Verder is de hoogte van alle bomen tot 2.5m gemeten en van de bomen tot 10m geschat. Bomen hoger dan 10 m zijn aangegeven als >10.

Alle levende bomen met een DBH van meer dan 2 cm zijn gemarkeerd met een aluminiumplaatje met een nummer erop. Dit nummer correspondeert met het nummer in de kolom "Tag" in de database. De schade aan de bomen is voor verschillende hoogtes geschat in 2 categorieën: schillen en browsing. Een boom is geschild als er bast verwijderd is en er wel of geen wondweefsel is gevormd. Voor 4 hoogtecategorieën is het percentage schillen geschat in klassen. De hoogtecategorieën zijn: 0-50cm, 50-100cm, 100-150cm en 150-200cm. Als een boom tot 50cm niet geschild is krijgt deze voor de laagste hoogtecategorie klasse 0; <5% geschild correspondeert met klasse 1; 5-25% geschild valt in klasse 2; 25-50% vormt klasse 3; 50-75% is klasse 4; 75-95% is klasse 5 en >95% vormt klasse 6 (zie tabel in bijlage 1). Ook is aangegeven of de boom wel of niet geringd is (helemaal rondom geschild). Dezelfde klassen en hoogtecategorieën zijn gebruikt om browsing te schatten. Het percentage browsing is bepaald als het percentage van de aanwezige takken, dat afgebroken is op een wijze die duidt op vraat. Het komt regelmatig voor dat in een bepaalde hoogtecategorie zich geen takken bevinden. In dat geval is browsing niet van toepassing, wat is aangeduid met NA.

Levende bomen met een DBH kleiner dan 2 cm zijn niet gemerkt, maar de schade is wel bepaald en genoteerd. In deze gevallen is echter niet per hoogtecategorie bepaald wat de schade is, maar over de gehele boom. Dezelfde klassen zijn gebruikt om het percentage schillen of browsen aan te geven (zie bijlage 2). Verder is ook aangegeven of er vraat aan topscheuten heeft plaatsgevonden. Naast deze metingen staan bij opmerkingen bijzonderheden vermeld. Van dode bomen is alleen de locatie, soort, diameter en hoogte bepaald.

Naast de plotmetingen zijn er aanvullende metingen gedaan aan boomsoorten die niet of nauwelijks voorkomen in de plots. Hiervoor is gericht gezocht naar soorten en zijn de eerste 25 individuen van de soort gemeten volgens dezelfde methode als de plotmetingen. Alleen bomen met een DBH groter dan 2 cm zijn gemeten. Hierdoor hebben we informatie verkregen over een groot aantal soorten. Deze extra metingen zijn echter niet bedoeld voor het monitoringssysteem en daarom zijn deze bomen ook niet "getagd".

De beschreven metingen zullen jaarlijks door medewerkers van Staatsbosbeheer in het voorjaar (eind april/begin mei) herhaald worden om de ontwikkeling van de bossen en de gevolgen van het openstellen goed te kunnen volgen. De bomen beginnen in die periode uit te lopen, wat de determinatie vergemakkelijkt, en de ondergroeiende vegetatie is dan nog niet dusdanig hoog dat het de inventarisatie van zaailingen belemmert.

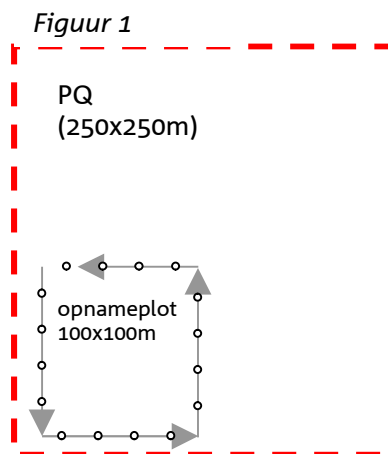
C4. Beoordeling van de kwaliteit van verschillende beschuttingstypes

In eerste instantie zullen de windreductie en temperatuurverschillen worden gemeten in de 9 'natuurlijke' schuillocaties (locaties 1,2,3,4,6,7,9,13,14) en rondom de 3 richels (locaties 8,12,15; zie fig. 4a1 bijl 4) ten opzichte van het open grasland (locatie 11). We zullen dit op twee hoogtes doen 1,2 m (stahoogte) en 0,4 m (lighoogte). De metingen zullen per seizoen worden uitgevoerd om de effecten van de structuur van de vegetatie op windreductie en temperatuur te kunnen bepalen. Verder zal het effect van windrichting worden bepaald door te meten bij verschillende windrichtingen.

Voor de relatieve verschillen tussen grasland en schuillocaties wordt er tegelijkertijd door twee mensen gemeten, waarbij één op het grasland meet en de ander steeds in een van de schuillocaties. Omdat de wind zo variabel kan zijn meten beide waarnemers iedere keer een half uur lang de windsnelheid om een goed gemiddelde te hebben. Van belang is dat beiden op hetzelfde moment de meting starten en eindigen. Gedurende een half uur wordt iedere minuut de windsnelheid gemeten en op die minuut wordt drie keer achter elkaar de windsnelheid afgelezen. Het aflezen gebeurt door iedere keer af te tellen van 5 naar 1 en dan het getal dat op de display van de windmeter verschijnt, te noteren om zo objectief mogelijk te waarnemen. De temperatuur varieert niet zo veel en snel zodat die maar twee keer genoteerd hoeft te worden aan het begin en aan het eind van het half uur. De waarnemer die de metingen in de schuillocaties uitvoert meet tegelijkertijd de windsnelheid en temperatuur op de twee verschillende hoogtes (0,4 en 1,2 m).

C5 Monitoring bedekking en hoogte vegetatie beschuttingslocaties Oostvaardersplassen

Om een indicatie te krijgen van de kwaliteit van de beschuttinglocaties in de Oostvaardersplassen, hoe de kwaliteit in de loop van het jaar verandert en hoe de kwaliteit zich in de komende jaren zal ontwikkelen, wordt de structuur van de bestaande beschutting in de Oostvaardersplassen gemeten. Een keer per maand wordt op 12 vooraf bepaalde pq's de bedekking en de hoogte van de aanwezige vegetatie gemeten. Hiervoor worden dezelfde pq's gebruikt als bij de monitoring van de dierconditie (paragraaf A3, figuur 1). Binnen deze pq van 250x250 m wordt willekeurig een opnamevak gekozen van 100x100 m. De waarnemer bepaalt vervolgens in dit opnamevak aan de hand van 16 metingen (zie figuur 1) die om de 20 m op de zijden van het opnamevak worden genomen in een vak van 2x2m de hoogte in cm's en de bedekking in % van de aanwezige kruidige vegetatie. Van deze kruidige vegetatie wordt aangegeven welke soorten dominant voorkomen en welke de structuur bepalen (bijv. riet, distel, brandnetel, grassen, etc.) Van de staande struiken of bomen die zich in het opnamevak van 2x2 m bevinden wordt de soort, de kroon diameter, de hoogte van het individu en de hoogte waarop zich de eerste takken bevinden genoteerd. Daarnaast wordt aangegeven of het om een dood of levend exemplaar gaat. Van het liggende dode hout (> 1m lengte) in het vak van 2x2 m wordt genoteerd hoeveel stukken hout (>1m lengte) er liggen en wat de gem, hoogte van deze stukken hout is.

Grote grazers in het Kotterbos en Oostvaardersbos

Effecten van het openstellen van de bossen rondom de
Oostvaardersplassen voor rund, paard en edelhert op de
bosvitaliteit; onderzoeksopzet en nulmeting

December 2011
Rijksuniversiteit Groningen
Community and Conservation Ecology group
In opdracht van Staatsbosbeheer.

Colofon

Deze studie is uitgevoerd door de onderzoeksgroep 'Community and Conservation Ecology' van de Rijksuniversiteit Groningen, in opdracht van Staatsbosbeheer.

Betrokken bij dit onderzoek

MSc Art. 5.1. lid 2 sub

MSc Art. 5.1. lid 2 sub

Dr. ir. Art. 5.1. lid 2

Prof. dr. Art. 5.1.

Community and Conservation Ecology group
Centre for Ecological and Evolutionary Studies
Rijksuniversiteit Groningen
P.O. Box 11103, 9700 AG Groningen
Tel: +31 (0) 50 Art. 5.1.
Email: Art. 5.1. @rug.nl

Eind 2010 is door SBB besloten het Kotterbos en Oostvaarderbos in de winter open te stellen voor rund, paard en edelhert. Omdat de korte en lange termijn gevolgen hiervan voor deze bossen niet bekend zijn is opdracht gegeven om een onderzoek op te stellen en een eerste nulmeting te verrichten. In dit rapport wordt verslag gedaan van de onderzoeksopzet en de resultaten van deze eerste nulmeting.

1. Aanleiding

In het kader van het advies van ICMO2 is eind 2010 besloten een aantal omringende bossen rondom de Oostvaardersplassen (OVP) open te stellen voor de grote grazers edelhert, konik en Heckrund om het dierenwelzijn van de dieren in de winter te verhogen door beschutting te bieden. Naast openstelling van de Driehoek (december 2010), dat al gedeeltelijk onderdeel uitmaakte van de OVP, betreft het specifiek het oostelijk deel van het Kotterbos (februari 2011) en het Oostvaardersbos (november 2010) (Fig. 1). Laatstgenoemde bos (voormalig Fluitbos) was al wel toegankelijk voor edelherten sinds begin jaren '90, maar nog niet structureel voor runderen en paarden. Om een gegronde uitspraak te kunnen doen over de korte en lange termijn effecten van het openstellen van deze bossen is het noodzakelijk om de ontwikkelingen goed te volgen en een nulmeting te verrichten. De Rijksuniversiteit Groningen (Community and Conservation Ecology group) heeft in opdracht van SBB zo'n onderzoek opgezet om de gevolgen van deze bezoeken van de grote grazers voor het Kotterbos en Oostvaardersbos te kwantificeren. Dit rapport bericht over de onderzoeksopzet en de resultaten van de nulmeting, verricht kort na openstelling van de bossen. De basis van het monitoringsprogramma is dusdanig opgezet dat na afronding van het project de monitoring eenvoudig vervolgd kan worden door vrijwilligers of medewerkers van SBB.

2. Wetenschappelijke achtergrond

Verschillende Europese studies rapporteren over de effecten van grote herbivoren op de ontwikkeling en overleving van houtige soorten in bossen, voornamelijk aan de hand van beschrijvende en experimentele studies (Hester et al. 1996, Kuiters and Slim 2002, Mountford and Peterken 2003, Schutz et al. 2003, Hester et al. 2004, Mayer et al. 2006, McEvoy et al. 2006, Kuijper et al. 2010, Smit et al. 2010), maar ook via ruimtelijke modellen met voorspellingen voor lange termijn effecten (Kramer et al. 2003, Kramer et al. 2006). De studies tonen over het algemeen aan dat grote herbivoren voornamelijk impact hebben op de ondergroei en verjonging van de Europese bossen, vooral door vraat (in veel mindere mate door schuren). Deze impact hangt sterk af van de soortseigenschappen van de houtige soorten (o.a. fysieke of chemische bescherming, compenserende groei), de ruimtelijke configuratie (o.a. omringende soorten, abiotische omstandigheden) en de dichtheid en type van de herbivoren. Door de verschillen in vraattolerantie en preferentie door de herbivoren kan uiteindelijk de soortensamenstelling van de bossen veranderen (Kuijper et al. 2009).

Een aantal studies vermeldt ook impact op volwassen bomen door schillen van de bast, met name door edelherten (Verheyden et al. 2006, Vospernik 2006). Wederom zijn de genoemde effecten sterk afhankelijk van de boomsoort. Het is echter onduidelijk wat de lange termijn effecten van dit schillen is voor de verschillende soorten, vooral wat betreft de overleving en de uiteindelijke soortensamenstelling van bossen. Een aantal soorten lijken goed in staat zich te herstellen nadat de bast geschild is, een aantal anderen juist niet. Het herstelvermogen, maar ook de 'smakelijkheid' van de houtige soorten is mogelijk sterk seizoens- en leeftijdsafhankelijk; reden om de effecten zowel in de zomer als in de winter te onderzoeken voor jonge en oudere bomen.

De meeste studies onderzochten de effecten van een enkele grote herbivoor op houtige gewassen en de bossamenstelling. Er is tot op heden echter nauwelijks goede informatie beschikbaar over de korte en lange termijn effecten van de combinatie van edelherten, paarden en runderen op bossen omdat deze situatie, buiten de Oostvaardersplassen, eigenlijk nergens anders voorkomt (in beperkte mate op de Veluwezoom). Het openstellen van het Kotterbos en Oostvaardersbos voor de drie grote herbivoren biedt dan ook een goede kans om de gevolgen voor de bossen te onderzoeken.

We verwachten dat het openstellen van de bossen voor de grote herbivoren gevolgen heeft op de uiteindelijke soortensamenstelling van de houtige gewassen in de bossen door differentierende effecten a) op de verjonging van houtige soorten en b) op de grotere bomen, door verschil in chemische samenstelling van de bast en herstellend vermogen / vraattolerantie. Ook verwachten we dat deze verschillen sterk seizoens- en leeftijdsafhankelijk zullen zijn. Ons voorgestelde onderzoek zal duidelijkheid geven over de effecten van het openstellen van de beide bossen voor de grote herbivoren op korte en lange termijn. Het onderzoek zal daarom voorspellingen opleveren of de begrazing uiteindelijk zal leiden tot verdwijnen van het bos, of dat het bos zal blijven maar met een andere soortensamenstelling.

3. Methode

Opzet van de studie

Ons onderzoek naar de effecten van de grote herbivoren richt zich op het oostelijk deel van het Kotterbos (fig. 1) en het Oostvaardersbos (voormalig fluitbos)(fig. 2), beiden recentelijk opengesteld voor rund, paard en edelhert. Het westelijke onbegraasde gedeelte van het Kotterbos is gebruikt als controlegebied, om o.a. de verjonging en bosvitaliteit te bepalen in vergelijkbare gebieden zonder grote herbivoren. In totaal zijn er 23 plots uitgezet, waarvan 10 in het Oostvaardersbos, 6 in het begraasde deel van het Kotterbos en 7 in het onbegraasde deel van het Kotterbos. De gekozen plots zijn representatief voor de dominante bostypen in de bossen. In het Kotterbos zijn dit de typen Populier-Vlier en Populier met jonge aanplant. In het Oostvaardersbos zijn dit Populier, Eik en Es.

Figuur 1: locaties van de plots in het Kotterbos. Letters corresponderen met de plotidentiteit in de database. Rode iconen geven de locaties van plots in het begraasde deel aan, gele iconen geven controle plots in het onbegraasde deel aan.

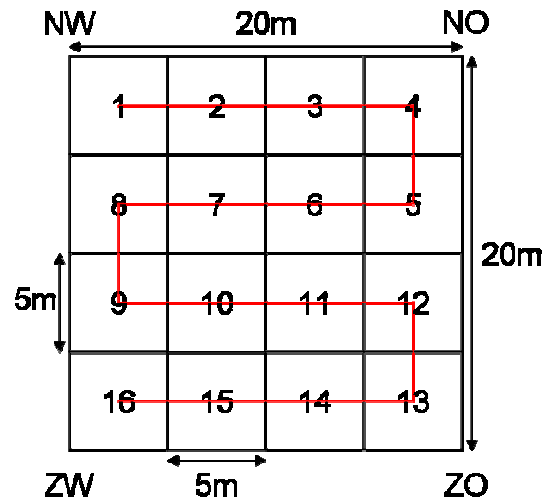
Figuur 2: locaties van de plots in het Oostvaardersbos. Alle plots liggen in het begraasde deel. De letters corresponderen met de plotidentiteit in de database.

Opzet plot

De grootte van de plots is 20 x 20 meter. De hoekpunten zijn gemarkeerd met behulp van GPS en houten palen, waarvan de top roze gespoten is. Het noordwest punt van ieder plot is aangegeven door een roze top en een roze ring onder de top. Ook is de noordwest punt gemarkeerd met een metalen plaatje op de grond naast de houten paal.

Elk plot bestaat uit 16 gridcellen. Deze hebben een grootte van 5 x 5 meter. De hoekpunten van deze gridcellen werden tijdelijk aangegeven met bamboestokken van 1 meter hoog met daaraan vlaggetjes van rode tape.

De boommetingen zijn verricht per gridcel om de locatie van gemarkeerde en niet-gemarkeerde bomen binnen het plot preciezer aan te geven. De eerste gridcel bevindt zich in het noordwesten van het plot. Er wordt richting oosten gewerkt, dus de vierde gridcel bevindt zich in het noordoosten. De vijfde gridcel bevindt zich ook in het oosten, ten zuiden van gridcel 4. Vanaf daar wordt er naar het westen gewerkt etc. (zie figuur rechts).

Metingen

Voor alle bomen is de soort en de locatie bepaald, bestaande uit de identiteit van het plot (A-W) alsmede het nummer van de gridcel. Verder is van al deze bomen de diameter gemeten. Dit is gedaan op borsthoogte indien de diameter groter dan 2 cm is ($DBH > 2$ cm) en aan de voet van de boom indien de diameter kleiner was dan 2 cm ($DBH < 2$ cm). Verder is de hoogte van alle bomen tot 2.5 m gemeten en van de bomen tot 10 m geschat. Bomen hoger dan 10 m zijn aangegeven als > 10 m.

Alle levende bomen met een DBH van meer dan 2 cm zijn gemarkeerd met een aluminiumplaatje met een nummer erop. Dit nummer correspondeert met het nummer in de kolom "Tag" in de database. De schade aan de bomen is voor verschillende hoogtes geschat in 2 categorieën: schillen en browsing. Een boom is geschild als er bast verwijderd is en er wel of geen wondweefsel is gevormd. Voor 4 hoogtecategorieën is het percentage schillen geschat in klassen. De hoogtecategorieën zijn: 0-50cm, 50-100cm, 100-150cm en 150-200cm. Als een boom tot 50cm niet geschild is krijgt deze voor de laagste hoogtecategorie klasse 0; $< 5\%$ geschild correspondeert met klasse 1; 5-25% geschild valt in klasse 2; 25-50% vormt klasse 3; 50-75% is klasse 4; 75-95% is klasse 5 en $> 95\%$ vormt klasse 6 (zie tabel in bijlage 1). Ook is aangegeven of de boom wel of niet geringd is (helemaal rondom geschild). Dezelfde klassen en hoogtecategorieën zijn gebruikt om browsing (snoeien van takken) te schatten. Het percentage browsing is bepaald als het percentage van de aanwezige takken, dat afgebroken is op een wijze die duidt op vraat. Het komt regelmatig voor dat in een bepaalde hoogtecategorie zich geen takken bevinden. In dat geval is browsing niet van toepassing, wat is aangeduid met NA.

Levende bomen met een DBH kleiner dan 2 cm zijn niet gemerkt, maar de schade is wel bepaald en genoteerd. In deze gevallen is echter niet per hoogtecategorie bepaald wat de schade is, maar over de gehele boom. Dezelfde klassen zijn gebruikt om het percentage schillen of browsen aan te geven (zie bijlage 2). Verder is ook aangegeven of er vraat aan topscheuten heeft plaatsgevonden. Naast deze metingen staan bij opmerkingen

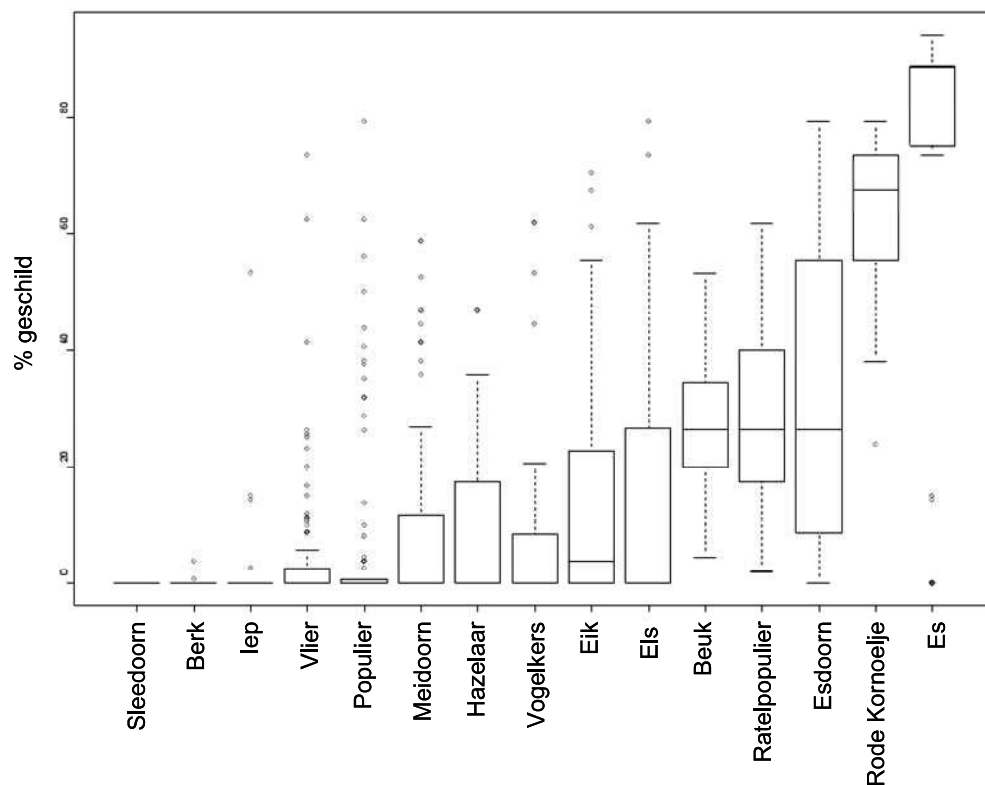
bijzonderheden vermeld. Van dode bomen is alleen de locatie, soort, diameter en hoogte bepaald.

Naast de plotmetingen zijn er aanvullende metingen gedaan aan boomsoorten die niet of nauwelijks voorkomen in de plots. Hiervoor is gericht gezocht naar soorten en zijn de eerste 25 individuen van de soort gemeten volgens dezelfde methode als de plotmetingen. Alleen bomen met een DBH groter dan 2 cm zijn gemeten. Hierdoor hebben we informatie verkregen over een groot aantal soorten. Deze extra metingen zijn echter niet bedoeld voor het monitoringssysteem en daarom zijn deze bomen ook niet “getagd”.

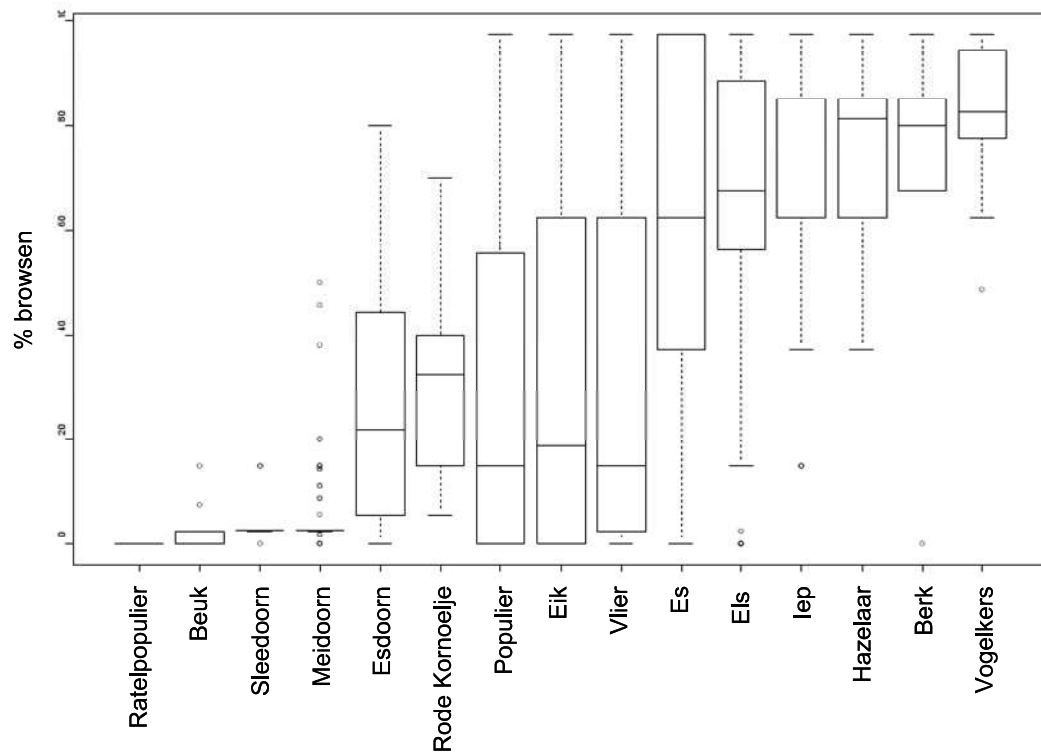
4. Eerste resultaten nulmeting

Het belangrijkste doel van deze opdracht was het opzetten van een monitoringssysteem en het doen van de nulmeting. Uit de nulmeting zijn echter ook al een aantal resultaten naar voren gekomen over het effect van de grote herbivoren op de houtige vegetatie in de bossen rondom de Oostvaardersplassen. Hieronder worden deze resultaten weergegeven. Deze resultaten betreffen vooralsnog alleen bomen met een DBH > 2 cm.

Er zijn duidelijk verschillen te constateren in de schade tussen de boomsoorten. Onderstaande figuren 3 & 4 zijn gebaseerd op bomen uit zowel het Oostvaardersbos als het begraasde deel van het Kotterbos. Schade door schillen is het grootst bij Es en Kornoelje, gevolgd door Spaanse Aak, Ratelpopulier en Beuk. De overige soorten worden grotendeels met rust gelaten, al is er soms wel een grote variatie tussen individuen binnen een soort. Wat betreft browsing vonden we de grootste schade bij Vogelkers, Berk, Hazelaar, Iep, Els en Es. Beuk, Ratelpopulier, Sleedoorn en Meidoorn waren het het minst gebrowsed.

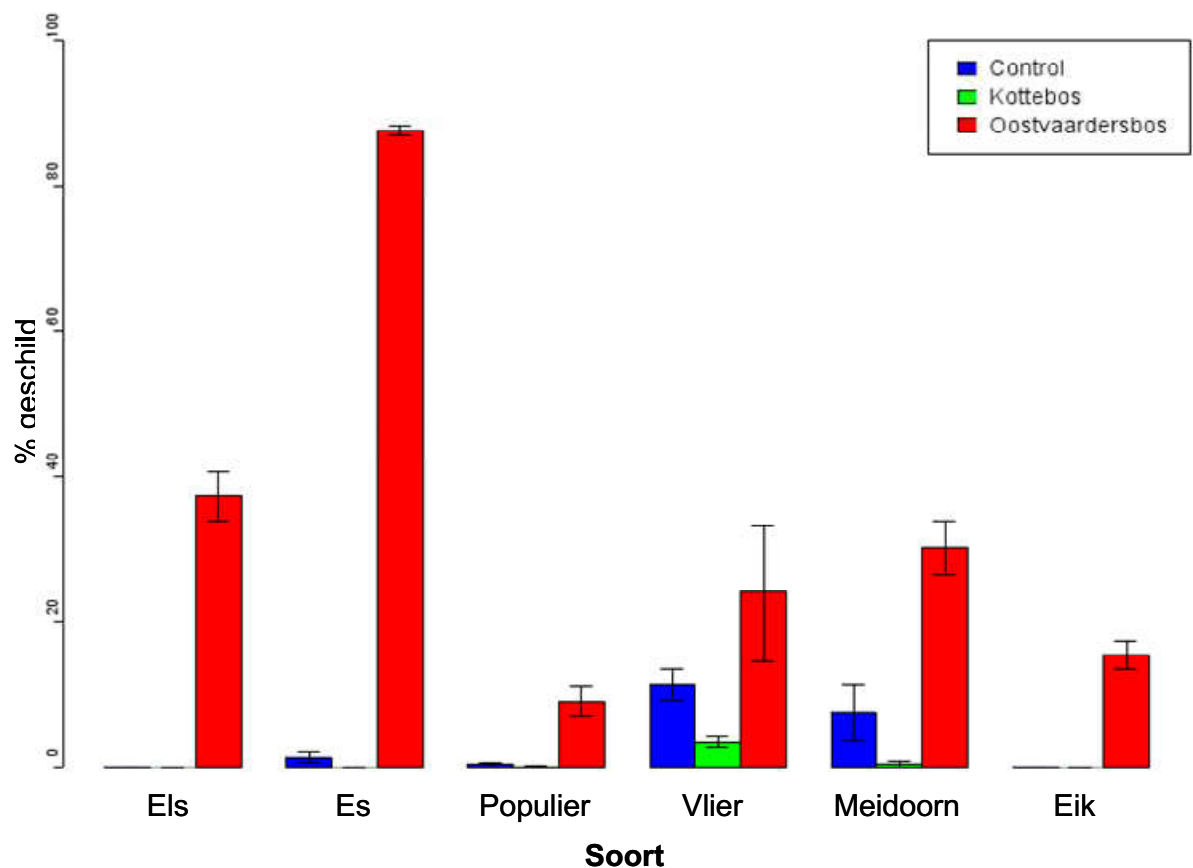
Figuur 3: boxplots met per boomsoort het percentage bast geschild (weergegeven: mediaan, 25%, 50% en 75% percentiel van alle observaties).

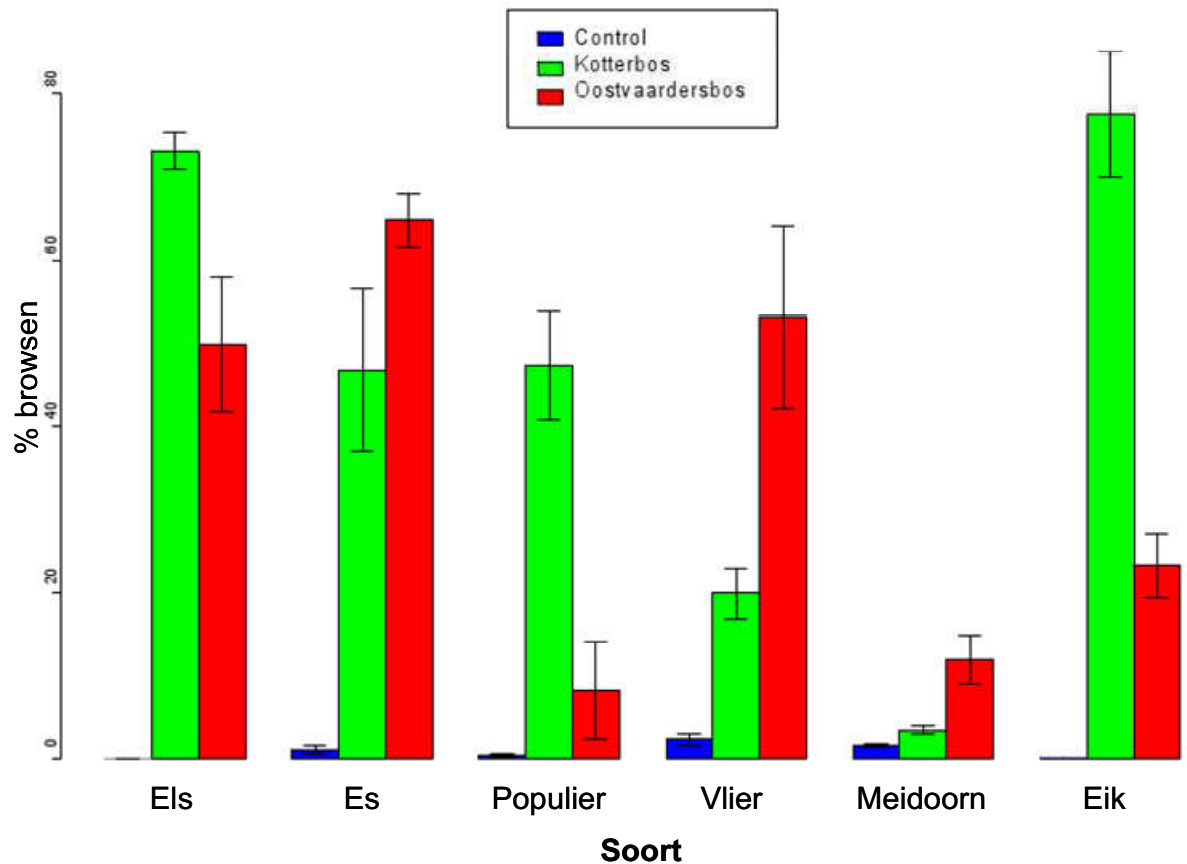
Figuur 4: boxplots met per boomsoort het percentage takken gebrowsed (weergegeven: mediaan, 25%, 50% en 75% percentiel van alle observaties).

Om te verklaren wat bepaalt of een boom wel of niet geschild of gebrowsed wordt zijn er statistische modellen gemaakt waarin werd bekeken of de boomsoort, de leeftijd van de boom (geschat door diameter) en de locatie (Oostvaardersbos of Kotterbos) invloed hebben op de schade aan de boom. Voor de analyse zijn alleen de 6 soorten meegenomen die in alle drie de bosdelen voorkomen (Oostvaardersbos, begraasde deel Kotterbos, onbegraasde deel Kotterbos), namelijk Eik, Populier, Els, Es, Vlier en Meidoorn.

De uitkomst van de analyse is dat alle drie de factoren invloed hebben en dat er ook nog interacties zijn tussen de factoren. Dit betekent dat voor sommige soorten meer schade wordt toegebracht aan jonge dan aan oude bomen, terwijl voor andere soorten de schade onafhankelijk is van de leeftijd. Tevens hangt de mate van schade af van de locatie: sommige soorten worden meer gebrowsed in het Kotterbos, andere juist in het Oostvaardersbos. Dit is weergegeven in onderstaande figuren 5 en 6.

Figuur 5: mate van schillen per boom (gemiddelden \pm se) voor 6 soorten in het Oostvaardersbos, het begraasde Kotterbos en het onbegraasde Kotterbos (Control)

Figuur 6: mate van browsen per boom (gemiddelden \pm se) voor 6 soorten in het Oostvaardersbos, het begraasde Kotterbos en het onbegraasde Kotterbos (Control)

Schade door schillen is in alle gevallen het grootst in het Oostvaardersbos. Schade door browsen verschilt per soort. Eik, Populier en Els worden meer gebrowsed in het Kotterbos, terwijl Es, Vlier en Meidoorn meer gebrowsed worden in het Oostvaardersbos. In het controlegebied wordt nauwelijks gebrowsed, waarschijnlijk door de aanwezigheid van reeën in het gebied. Samenvattend is het een complex geheel, waarin zowel de boomsoort, de leeftijd, de locatie en de combinatie van deze factoren effect hebben op de schade aan bomen door browsen en schillen.

5. Discussie

Verschillen tussen boomsoorten

Tussen de verschillende soorten bomen is grote variatie in de hoeveelheid schade door schillen en browsen. Deels kan dit verklaard worden door fysieke bescherming door doorns: soorten als Meidoorn en Sleedoorn worden namelijk minder beschadigd dan andere soorten. Een groot deel van de overige variatie is moeilijker te verklaren. Ook de leeftijd van de boom heeft een effect, al is dit per soort verschillend. Bastanalyse naar chemische stoffen die de boom onaantrekkelijk maakt voor begrazing zou hierin meer duidelijkheid kunnen geven. Dit geldt voor zowel de verschillen tussen soorten als verschillen binnen een soort. Deze bastanalyse staat gepland voor een tweede fase van dit onderzoek, in afwachting van financiering. Verschillen binnen individuen van dezelfde soort kunnen voortkomen uit verschillen in leeftijd of als reactie op eerdere schade.

Verschillen tussen Kotterbos en Oostvaardersbos

Ook de locatie heeft een effect op de schade aan de verschillende soorten. De verschillen tussen Kotterbos en Oostvaardersbos kunnen op verschillende manieren worden verklaard. Allereerst is het Kotterbos pas sinds begin 2011 opengesteld, terwijl het Oostvaardersbos al vele jaren wordt bezocht door grazers (edelherten in winter). Een tweede verklaring voor de verschillen is dat het Oostvaardersbos tot nu vooral is bezocht door edelherten, terwijl het Kotterbos voornamelijk is bezocht door runderen. Het schillen van de bomen in het Oostvaardersbos is vooral gedaan door edelherten, terwijl het browsen in het Kotterbos voornamelijk door runderen was gedaan (afgebroken takken, niet scherp afgebeten). Overige verklaringen zijn de verschillende grootte van de gebieden en de verschillen in soortensamenstellingen van de bossen.

Verjonging

De huidige resultaten zijn alleen weergegeven voor grote bomen ($DBH > 2$ cm). Voor kleinere bomen zijn veel minder data beschikbaar. Bovendien zijn deze data vooral afkomstig uit het Kotterbos, waar enkele jaren geleden wat jonge aanplant was aangebracht, wat een vergelijking tussen de bossen bemoeilijkt. Natuurlijke verjonging van Es, Esdoorn, Spaanse aak, Populier en Eik werd echter regelmatig aangetroffen in beide bossen. De meeste regeneratie bestond uit één- en tweejarige planten; slechts een enkeling was ouder en hoger dan 1 m. De hoge ondergroei van met name brandnetels tegen het einde van de metingen bemoeilijkte de tellingen van kiemlingen en zaailingen. Het is echter zeer belangrijk een goede meting te hebben van de verjonging van de bossen voor een goede voorspelling van de lange termijn effecten. Daarom adviseren we deze metingen aan bosverjonging vroeger in het voorjaar te herhalen (tot begin mei).

Effecten op de vitaliteit van de bossen

De belangrijkste vraag van het onderzoek is wat de effecten van de grote grazers uiteindelijk betekenen voor de vitaliteit van de bossen op lange termijn. Deze vraag is op dit moment nog niet goed te beantwoorden. Herhaling van de metingen in de plots over een langere tijd (enkele jaren) zal hier meer duidelijkheid over geven. Ook zullen vitaliteitsmetingen aan de bomen (kroonbedekking) in de zomermaanden moeten worden uitgevoerd om hier een goede indicatie over te kunnen geven.

Uit de eerste metingen is al wel duidelijk geworden dat de effecten van de grote grazers verschillen per boomsoort en per bos (Kotterbos, Oostvaardersbos). Laatstgenoemde verschillen hebben te maken met de verschillen in begrazingshistorie; het Oostvaardersbos werd al veel langer bezocht door edelherten in de wintermaanden. Het is de vraag of de

verschillen tussen de bossen blijven bestaan bij een langdurige openstelling van het Kotterbos. De verschillen in schillen en browsen tussen de boomsoorten zullen zich uiteindelijk gaan uiten in een verschil in mortaliteit: bepaalde boomsoorten zullen sneller sterven, vooral in het Oostvaardersbos, waar de grootste schil-effecten werden gemeten. Andere soorten worden nauwelijks aangeroerd en zullen dus lang bosvormend blijven. Tot nog toe zijn de meeste opstanden zeer uniform qua leeftijd en soortsaamenstelling, waardoor er nauwelijks sprake is van enige gelaagdheid. Dit komt de diversiteit en mogelijkheid voor bosregeneratie niet ten goede. Plaatselijke sterfte van bepaalde boomsoorten zal tot een grotere heterogeniteit in de opbouw van de bossen leiden. De gevallen bomen spelen daarbij een belangrijke rol; niet alleen doordat er meer licht op de bodem valt voor de kieming van lichtbehoevende soorten, ook beschermen de boomstammen en takkronen zaailingen fysiek tegen de grote grazers. Plaatselijke sterfte van bomen in de bossen heeft dus vooral positieve effecten voor de gelaagdheid en regeneratie, dus uiteindelijk voor de vitaliteit, van de bossen.

Vervolg van het onderzoek & aanbevelingen

Dit rapport beschrijft de opzet van het onderzoek en de eerste resultaten van de nulmeting. Het is de bedoeling dat de beschreven metingen jaarlijks in het voorjaar (eind april/begin mei) herhaald worden om de ontwikkeling van de bossen en de gevolgen van het openstellen goed te kunnen volgen. De bomen beginnen in die periode uit te lopen, wat de determinatie vergemakkelijkt, en de ondergroeïende vegetatie is dan nog niet dusdanig hoog dat het de inventarisatie van zaailingen belemmert. De opzet is dusdanig dat de metingen eenvoudig door medewerkers van SBB of vrijwilligers verricht kunnen worden. Het herhalen van de metingen in alle plots in het voorjaar zal totaal zo'n 5 werkdagen in beslag nemen (uitgaande van 1 persoon). Aanvullende vitaliteitsmetingen aan de boomkronen in de zomermaanden ongeveer 2 dagen.

In de bijlagen 1 & 2 staan de gebruikte categorieën voor de schadebepalingen aan de kleine (DBH < 2 cm) en grote bomen (DBH > 2) vermeld. De locaties van de plots en de individuele bomen zijn duidelijk gemarkeerd via GPS coördinaten, roze paaltjes en aluminium boom 'tags'. In de bijgevoegde digitale database (Access) staan alle gegevens van de nulmeting ingevoerd. Nieuwe gegevens kunnen gemakkelijk bijgevoegd worden in dit bestand. Na een paar jaar (3-4 jaar) zullen de gegevens in zijn geheel geanalyseerd dienen te worden om trends te kunnen bepalen voor de bossen. De uitvoerende partij van deze nulmeting (COCON, RUG) is graag bereid om deze analyse (kostenloos) uit te voeren.

In het oorspronkelijke onderzoeksvoorstel was uitgegaan van twee onderzoeksfases: 1) de onderzoeksofzet en nulmeting (dit rapport), 2) vitaliteitsmetingen aan de gemarkeerde bomen en de chemische bast-analyse. De tweede fase is tot dusver nog niet uitgevoerd, in afwachting van verdere financiering. Het is voor de kwaliteit van het onderzoek wel aan te raden deze fase binnenkort uit te voeren om een koppeling te kunnen maken met de reeds verzamelde gegevens. Met name de vitaliteitsmetingen aan de individuele bomen zijn van groot belang om een gegronde uitspraak te doen over de toekomst van de bossen.

Tot slot willen we graag opmerken dat het ons inziens onverstandig is dat de beide bossen (Oostvaardersbos en Kotterbos) in de zomer weer worden afgesloten voor alle grote grazers, dus zowel voor de herten, als voor de runderen en paarden. De grote grazers zullen voornamelijk in de winter (beperkt) gebruik maken van de bossen, gedeeltelijk voor voedsel, maar waarschijnlijk voornamelijk voor het vinden van beschutting. De eerste observaties lijken dit beeld te bevestigen. Vanaf het begin van het groeiseizoen (eind april/begin mei) is het voedselaanbod in de graslanden van de Oostvaardersplassen weer hoog. De verwachting (en gedeeltelijke ervaring) is dat de grote grazers, voorzover aanwezig in de bossen, dan weer wegtrekken naar de graslanden. Juist om deze verwachtingen grondig te kunnen toetsen is openstelling ook in de zomer noodzakelijk. De effecten op de bossen zullen dus mogelijkterwijs alleen in de winter (en begin voorjaar) optreden, alhoewel enige effecten van de grote grazers in de zomer niet uitgesloten zijn. De mate van deze effecten verschillen mogelijkterwijs tussen zomer en winter; sommige soorten zullen makkelijker herstellen in de zomer dan in de winter. Anderzijds zijn de effecten van schillen of browsen juist wellicht negatiever wanneer de sapstroom net op gang is gekomen (voorjaar). Ook verschillen de afweerstoffen in de bomen met de seizoenen, en mogelijkterwijs dus de mate van schillen en browsen. Vanwege deze vele onduidelijkheden, en de mooie kans om hier nu opheldering over te krijgen, is het dus van belang de bossen zowel in de zomer als in de winter open te stellen en zowel het gebruik van de grote grazers als de effecten op deze bossen goed te volgen.

6. Literatuur

- Hester, A. J., P. Millard, G. J. Baillie, and R. Wendler. 2004. How does timing of browsing affect above- and below-ground growth of *Betula pendula*, *Pinus sylvestris* and *Sorbus aucuparia*? *Oikos* **105**:536-550.
- Hester, A. J., F. J. G. Mitchell, and K. J. Kirby. 1996. Effects of season and intensity of sheep grazing on tree regeneration in a British upland woodland. *Forest Ecology and Management* **88**:99-106.
- Kramer, K., T. A. Groen, and S. E. van Wieren. 2003. The interacting effects of ungulates and fire on forest dynamics: an analysis using the model FORSPACE. *Forest Ecology and Management* **181**:205-222.
- Kramer, K., G. W. T. A. Groot Bruinderink, and H. H. T. Prins. 2006. Spatial interactions between ungulate herbivory and forest management. *Forest Ecology and Management* **226**:238-247.
- Kuijper, D. P. J., J. P. G. M. Cromsigt, M. Churski, B. Adam, B. Jedrzejewska, and W. Jedrzejewski. 2009. Do ungulates preferentially feed in forest gaps in European temperate forest? *Forest Ecology and Management* **258**:1528-1535.
- Kuijper, D. P. J., J. P. G. M. Cromsigt, B. Jedrzejewska, S. Miścicki, M. Churski, W. Jedrzejewski, and I. Kweczlich. 2010. Bottom-up versus top-down control of tree regeneration in the Białowieża Primeval Forest, Poland. *Journal of Ecology* **98**:888-899.
- Kuiters, A. T. and P. A. Slim. 2002. Regeneration of mixed deciduous forest in a Dutch forest- heathland, following a reduction of ungulate densities. *Biological Conservation* **105**:65-74.
- Mayer, A. C., V. Stockli, W. Konold, and M. Kreuzer. 2006. Influence of cattle stocking rate on browsing of Norway spruce in subalpine wood pastures. *Agroforestry Systems* **66**:143-149.
- McEvoy, P. M., J. H. McAdam, M. Mosquera-Losada, and A. Rigueiro-Rodriguez. 2006. Tree regeneration and sapling damage of pedunculate oak *Quercus robur* in a grazed forest in Galicia, NW Spain: a comparison of continuous and rotational grazing systems. *Agroforestry Systems* **66**:85-92.
- Mountford, E. P. and G. F. Peterken. 2003. Long-term change and implications for the management of wood-pastures: experience over 40 years from Denny Wood, New Forest. Pages 19-43.
- Schutz, M., A. C. Risch, E. Leuzinger, B. O. Krusi, and G. Achermann. 2003. Impact of herbivory by red deer (*Cervus elaphus* L.) on patterns and processes in subalpine grasslands in the Swiss National Park. *Forest Ecology and Management* **181**:177-188.
- Smit, C., E. S. Bakker, M. E. F. Apol, and H. Olff. 2010. Effects of cattle and rabbit grazing on clonal expansion of spiny shrubs in wood-pastures. *Basic and Applied Ecology* **11**:685-692.
- Verheyden, H., P. Ballon, V. Bernard, and C. Saint-Andrieux. 2006. Variations in bark-stripping by red deer *Cervus elaphus* across Europe. *Mammal Review* **36**:217-234.
- Vospertnik, S. 2006. Probability of bark stripping damage by red deer (*Cervus elaphus*) in Austria. *Silva Fennica* **40**:589-601.

Bijlage 1

Verschillende hoogte-categorieën voor bomen met een dm van >2cm	Percentage schillen of browsen	Klasse in database
0 – 50 cm	Niet	0
	<5%	1
	5-25%	2
	25-50%	3
	50-75%	4
	75-95%	5
	>95%	6
50 – 100 cm	Niet	0
	<5%	1
	5-25%	2
	25-50%	3
	50-75%	4
	75-95%	5
	>95%	6
100 – 150 cm	Niet	0
	<5%	1
	5-25%	2
	25-50%	3
	50-75%	4
	75-95%	5
	>95%	6
150 – 200 cm	Niet	0
	<5%	1
	5-25%	2
	25-50%	3
	50-75%	4
	75-95%	5
	>95%	6

Bijlage 2

Schadebepaling voor bomen met een dm van <2cm	Percentage schillen of browsen	Klasse in database
Over de gehele boom	Niet	0
	<5%	1
	5-25%	2
	25-50%	3
	50-75%	4
	75-95%	5
	>95%	6

Stand van zaken onderzoek Grote grazers in het Kotterbos en Oostvaardersbos

Effecten van het openstellen van de bossen rondom de Oostvaardersplassen voor rund, paard en edelhert op de bosvitaliteit; onderzoeksopzet en nulmeting

In december 2011 is de eindrapportage van de nulmeting van bovengenoemd onderzoek opgeleverd. Dit onderzoek krijgt meer waarde als er een langere reeks van monitoring wordt opgebouwd. Staatsbosbeheer hecht groot belang aan dit onderzoek en een jaarlijkse voortzetting van de monitoring.

- Staatsbosbeheer heeft besloten om deze monitoringsreeks met eigen personeel voort te zetten. Dat betekent dat elk jaar de plots in het Oostvaardersbos en Kotterbos in april/begin mei op de beschreven manier zullen worden voortgezet.
- Wij zijn voornemens om de tweede fase van het onderzoek (vitaliteitsmetingen aan de gemarkeerde bomen en de chemische bast-analyse) uit te laten voeren, maar zijn nog op zoek naar financiële middelen hiervoor.
- Wij staan in principe positief tegenover de aanbeveling om het Kotterbos en Oostvaardersbos het gehele jaar open te stellen voor grote grazers, maar willen hier komende maanden met verschillende betrokkenen over van gedachte wisselen
- De geplande kap in Kotterbos zal worden aangepast om de uitgezette plots niet te verstoren.
- Staatsbosbeheer hecht groot belang aan een intensieve samenwerking met de werenschappers van de RUG en zal hen, ondanks het feit dat we de monitoring zelf uitvoeren, nauw blijven betrekken bij dit onderzoek. De analyse zal worden gedaan door medewerkers van de RUG.
- Naast dit onderzoek loopt er een promotie onderzoek van de RUG naar exclusures in het buitenkaadse deel van de Oostvaardersplassen.

Staatsbosbeheer
23 december 2011

Cover tbv Vergadering Beheer Advies Commissie Oostvaardersplassen 20-01-2012

Wetenschappelijke klankbordgroep

Aan: **Beheeradvies Commissie Oostvaardersplassen**
t.b.v. vergadering 20 januari 2012.

Van: **Staatsbosbeheer.** Opsteller: **Art. 5.1. lid 2 sub** (Programmamanager Oostvaardersplassen).

Aanleiding: regulier

Status: ter beoordeling

Vragen aan BAC: Gaat de BAC akkoord met het opnemen van de tekst van de bijlage in het Managementplan?

Korte inhoud:

In oktober 2011 is de wetenschappelijke klankbordgroep bestaande uit de heren **Art. 5.1. lid 2 sub e Woo** voor de tweede keer bij elkaar geweest. Zij hebben de tekst in bijlage 6 verder aangescherpt en komen met het voorstel om deze aangepaste tekst (zie bijlage) op te nemen in het managementplan.

Minute

BAC-vergadering 20 januari 2012

Agendapunt 9: Wetenschappelijke Coördinatiegroep

<i>Ter beoordeling BAC</i>

Achtergrond

In haar vergadering van 1 december 2011 adviseerde de BAC aan SBB om de voorgestelde tekst voor het Managementplan inzake de Wetenschappelijke Coördinatiegroep verder aan te scherpen. In deze vergadering ligt het finale tekstvoorstel ter goedkeuring van de BAC voor.

De geel gemarkeerde tekst is gewijzigd ten opzichte van het vigerende Managementplan.

Bijzonderheden

- De Wetenschappelijke Coördinatiegroep is omgedoopt tot een Wetenschappelijke Klankbordgroep. Ik adviseer u om Staatsbosbeheer te vragen naar de reden daarvoor.
- Het eerste geformuleerde doel voor de Wetenschappelijke Klankbordgroep is vaag geformuleerd en lijkt niet in lijn met de doelstellingen die de BAC voor deze groep voor ogen heeft. Ik adviseer u om Staatsbosbeheer te vragen om een toelichting op dit punt.

11 januari 2012, Art. 5.1. lid 2 sub e Woo [REDACTED] *secretaris BAC*

Bijlage 6. Wetenschappelijke Coördinatiegroep Oostvaardersplassen

1. Inleiding

Staatsbosbeheer heeft de wens om het onderzoek dat plaatsvindt met betrekking tot de Oostvaardersplassen beter te benutten door het beter te coördineren. Staatsbosbeheer heeft geen eigen onderzoeksbudget, maar wil graag wel onderzoek faciliteren en stimuleren. De Oostvaardersplassen is een uniek gebied vanwege de relatief ongestoorde ontwikkeling gedurende enkele decennia. De maatschappelijke reacties op deze ongestoorde ontwikkelingen lopen uiteen van fundamentele afwijzing tot opperste verwondering. Het is daarmee een gebied waarvan veel geleerd kan worden voor andere (te ontwikkelen) gebieden zowel voor Staatsbosbeheer als voor andere organisaties op het terrein van natuur en landschap. De leervragen liggen daarbij niet alleen op het vlak van beheer (ecologie, hydrologie, etc), maar ook op het gebied van sociaal maatschappelijke vraagstukken (gebruik, beleving, draagvlak, etc). Daarbij is onderscheid te maken tussen strategische en operationele vragen.

Onderzoek kan bijdragen aan de wijze waarop Staatsbosbeheer invulling wil geven aan de twee peilers van zijn nieuwe Ondernemingsplan "Kansen benutten": klantgericht beheer en maatschappelijke verankering. In die zin draagt onderzoek bij aan een versteviging van de *corporate governance*. Om invulling te geven aan deze ambities is besloten een "Wetenschappelijke klankbordgroep" (WKG) voor de Oostvaardersplassen in te stellen.

Deze notitie beschrijft de voorgestelde werkwijze van de WKG die in opdracht van de stuurgroep Oostvaardersland opereert.

Er gebeurt terplekke al veel op het gebied van de monitoring. In, om en over de Oostvaardersplassen worden allerlei data verzameld met verschillende doelen. Daarbij wordt onderscheid gemaakt tussen monitoring tbv het beheer, verantwoording aan beleid en subsidieverstrekking, de eigen visie en maatschappelijke thema's. Hiervoor wordt in 2011 een nieuw monitoringsplan gemaakt. Daarnaast is er grote behoefte aan theoretische uitgangspunten en onderzoek, denk aan ethische en sociologisch onderzoek.

2. Doelen van WKG

1. Reflecteren op keuzes die Staatsbosbeheer maakt t.a.v. visie, doelen en beheer vanuit het perspectief van wetenschappelijk onderzoek. In kaart brengen van onzekerheden en waar de nieuwsgierigheid in de organisatie zit.
2. Adviseren aan de Stuurgroep Oostvaardersland, daar waar het om afstemming van de lopende en gepland onderzoek gaat en adviseren over nut en ruimte voor nieuw onderzoek. Daarbij staat centraal de vraag welke strategische kennis noodzakelijk is.
3. Faciliteren van onderzoek en betrekken van relevante partijen
4. Coördinatie van onderzoek
5. Prioritering/beoordeling onderzoeksprogrammering.
 - a. Dit zal aanvankelijk een relatief kleine taak zijn omdat er vooralsnog geen eigen budget beschikbaar is om onderzoek te kunnen financieren. Vanuit een samenhangend concept zal gekeken worden naar mogelijkheden van financiering uit diverse bronnen, zoals NWO, Brussel, Innovatienetwerk en bedrijfsleven. Daarbij zal ook gekeken worden naar samenwerking met andere terreinbeherende organisaties.
 - b. Mogelijk zou er tav studenten-onderzoek wel een long-list gemaakt kunnen worden, die de commissie op jaarbasis beoordeelt qua prioritering en manier van datacollectie.
6. De commissie kan zich wel richten op het bepalen van parameters die je zou moeten onderzoeken/meten om bepaalde vragen te kunnen beantwoorden.
7. Advisering tav subsidie-aanvragen en financiering van onderzoek. Steeds meer zijn samenwerkingsverbanden tussen wetenschappers en maatschappelijke organisaties een must om voor Europese financiering in aanmerking te komen.
7. Communicatie en discussie over het onderzoek. De ervaringskennis binnen Staatsbosbeheer kan samen met wetenschappelijke kennis de beleidsrelevantie en het leervermogen van de organisatie versterken.

3. Reikwijdte WKG

De reikwijdte van de WKG is in drie onderdelen te onderscheiden:

- Ruimtelijk: Voorgesteld wordt om de Oostvaardersplassen in de context van haar omgeving als werkgebied te nemen. Dus met een doorkijk naar Oostvaardersland en Markermeer-IJmeer. De WKG is zich hierbij van bewust dat de OVP als icoon van natuurontwikkeling in Nederland soms ook controversieel is en effect heeft op het hele spectrum van natuur in Nederland.
- Inhoudelijk: onderzoek richt zich op een brede scoop van inhoudelijke werkvelden, variërend van het ecologische systeem (wetlandstelsel, natuurlijke processen, hydrologie, vegetatie, vogels, grazers, andere fauna, etc.) tot maatschappijwetenschappen waaronder recreatie, beleving, communicatie, ethiek etc.
- Procesmatig: De WKG draagt bij aan een heldere formulering van de onderzoeksvragen en coördinatie van het onderzoek. De rol van de WKG kan daarbij verschuiven van klankbord in de beginfase waarin vooral een "vlekkenplan" nodig is om strategische kennisvragen in beeld te brengen om daarna toe te groeien naar een begeleiding van het nog te maken onderzoeksprogramma.

4. Opzet

Gelet op eerdere ervaringen mbt een wetenschappelijke begeleiding van de Oostvaardersplassen is het voorstel om te starten met een klein comité van drie personen:

- Voorzitter **Art. 5.1. lid 2 sub e** hoofd afdeling Bureau Ontwikkeling en Beheer Staatsbosbeheer regio Oost. Theo is tevens verantwoordelijk voor datacollectie en archivering van alle onderzoek binnen de regio Oost.
- Twee externe deelnemers die hun netwerk hebben in de onderzoekswereld, maar zelf geen belang hebben en allebei een andere kant van het onderzoeksspectrum kunnen vertegenwoordigen (Alfa-, Beta- en Gamma-kant). Hiervoor zijn de heren **Art. 5.1. lid 2** (Emeritus hoogleraar) en **Art. 5.1. lid 2 sub e** (Chief Science Officer Nature, Landscape and the Country Side bij het ministerie van EL&I) bereid gevonden.

Dit driemanschap zal zich richten op bovengesteld doelen en na een jaar evalueren in hoeverre de doelen (deels) worden bereikt (voor zover mogelijk in een jaar tijd) en of deze aanpak constructief en effectief is. In september 2012 zal een evaluatie plaatsvinden met daaraan gekoppeld een advies voor een vervolgaanpak.

5. Relatie met de BAC

De Beheer Advies Commissie is ingesteld in januari 2011 en adviseert over het beheer binnen de kaders van ICMO2. In haar brief van 28 april 2011 adviseert de BAC het volgende: "Het is wenselijk om het Oostvaardersplassengebied meer open te stellen voor wetenschappelijk onderzoek. Dit ten eerste om de kennis die dit unieke gebied kan opleveren optimaal te ontwikkelen en, ten tweede om deze kennis indien nodig, voor een verdere ontwikkeling van het management te benutten. Om dit te initiëren en te coördineren komt er een Wetenschappelijke Coördinatiegroep. Deze groep heeft geen bindend adviserende rol richting het management. "

Onderzoeksresultaten die kunnen wijzen op noodzaak van verandering van het management van de Oostvaardersplassen, worden aan Staatsbosbeheer voorgelegd en beoordeeld op eventuele consequenties t.a.v beheer. Als inderdaad een wijziging in beheer nodig wordt geacht, wordt dit voorgelegd aan de BAC.

Situatierapport Oostvaardersplassen

Week 01

10 januari 2012 Nr. 6

Gestorven grote grazers

		Week 01	Cumulatief
		Rapport Nr. 6	v.a. 01-11-2011
Heckrund	Geschoten	0	0
	Natuurlijke dood	0	0
Konikpaard	Geschoten	0	2
	Natuurlijke dood	0	0
Edelhert	Geschoten	16	49
	Natuurlijke dood	1	2
Cumulatief			
	Geschoten	16	51
	Natuurlijke dood	1	2
	Totaal	17	53

Omgevingsconditie (1 - 8)

Week 01	7
---------	---

Omgevingsconditie

Vorige week speelde de wind een rol bij het bepalen van de omgevingsconditie. Ook zien we dat de hoeveelheid voedsel in het gebied, volgens verwachting, afneemt. De neerslag zorgde weliswaar voor veel nattigheid in het gebied, maar heeft er niet voor gezorgd dat voedsel niet toegankelijk was voor de dieren. De omgevingscore komt hiermee op 7 in week 1.

Bijzonderheden

- Er is in week 1 intensief overleg geweest met Stichting Welzijn Grote Grazers die zich zorgen maakte over de nattigheid in het gebied. Staatsbosbeheer heeft de stichting geïnformeerd over de conditie van de dieren en de huidige beschikbaarheid van voedsel en beschutting. Deze week komt het bestuur van de stichting op uitnodiging van Staatsbosbeheer polshoogte in het gebied nemen.
- Omdat uit de monitoring van het terreingebruik blijkt dat de edelherten en Heckrunderen zich meer begeven in de richting van de bosgebieden, heeft Staatsbosbeheer besloten om deze gebieden (die zijn aangewezen in het alternatieve beschuttingsplan) volgens planning, op 16 januari open te stellen voor alle grote grazers. Dit betekent dat in deze gebieden beperkende voorwaarden zullen gelden voor recreanten in deze periode. Hierover zullen de betrokken overheden en andere stakeholders deze week formeel worden geïnformeerd.

Beheeradviescommissie Oostvaardersplassen

Datum: Woensdag 22 februari 2012

Locatie: Regardz Eenhoorn, Koningin Wilhelminalaan 33, Amersfoort

Tijd: 14.00 – 17.00
(15.00-16.30 met Staatsbosbeheer)

AGENDA

- 1) Opening
- 2) Mededelingen
- 3) Verslag BAC-vergadering 20 januari 2012
- 4) Stand van Zaken Oostvaardersplassen
 - 4a) Actualiteitenrapportage
 - 4b) Update implementatie Managementplan + voorstel jaarcyclus
 - Bijlage 1: planning- en realisatiekalender
 - Bijlage 2: maandrapportage OVP januari 2012
 - Bijlage 3: voorstel jaarplancyclus
- 5) *Update* helikoptertellingen voorjaar 2012
- 6) Integraal monitoringsplan
- 7) Mineralenmonitoring
- 8) Monitoring dierziekten: voorstel voor uitbreiding
- 9) Calamiteitenplan
- 10) Beheerplan Natura-2000 (presentatie door SBB)
- 11) Rondvraag en Sluiting

Voorraadagenda

Voor de BAC-vergadering in maart staan de volgende punten geagendeerd: Ervaringen helikoptertellingen voorjaar 2012, Vergelijking telmethodes, Plannen eerste jaarevaluatie (nu eenmalig ná de winterperiode), Watermanagementplan.

Beheeradviescommissie Oostvaardersplassen

Verslag vergadering d.d. 20 januari 2012, 10.00-13.45
Hotel Wientjes, Zwolle

Aanwezig:

Prof. dr. F. (Frauke) Ohl, Ing. J.R.K. (Jakob) Leidekker, Ir. H.R. (Hendrik) Oosterveld (*interim-voorzitter*), Ir. W.G. (Wubbo) de Raad, Ing. G.J. (Gerrit Jan) Spek, **Art. 5.1.**
[redacted] (*secretaris*),

Van 12.00 tot 13.30: Dhr. N. (Nick) de Snoo, **Art. 5.1. lid 2 sub e Woo**
[redacted]

Agenda:

- 1) Opening
- 2) Mededelingen
- 3) Verslag BAC-vergadering 1 december 2011
- 4) Werkafspraken BAC - SBB
- 5) Overzicht adviezen BAC aan SBB en implementatiestatus
- 6) Jaarlijkse evaluatie + uitstelbrief eerste jaarevaluatie
- 7) *Update* implementatie Managementplan
- 8) Monitoring
 - a) Situation reports (oordeel BAC over inhoud en frequentie)
 - b) Aanvullende informatie voor BAC
 - c) *Early warning* systeem (oordeel van BAC over voorstel door SBB)
 - d) Voorstel SBB voor aanpassing monitoring dierconditie
 - e) Voorstel SBB voor aanpassing monitoring beschutting
- 9) Voorstel SBB voor aanpassingen inzake Wetenschappelijke coördinatiegroep
- 10) Rondvraag en Sluiting

Bij 2, Mededelingen

De BAC constateert dat zijn rol nu meer toetsend en op meer afstand van SBB kan en moet zijn. Daarbij moet wel goed worden getoetst op het anticiperend vermogen van SBB, omdat dat nu nog onvoldoende uit de verf komt. De BAC wil niet in de uitvoerende rol komen.

De vergunningverlening voor de telling van de grote grazers met een helikopter in het voorjaar verloopt moeizaam. De BAC constateert dat de provincie het bevoegd gezag is en dat zij daar niet in wil treden. De BAC betwijfelt of de afwegingen van ICMO2 voldoende in de besluitvorming zijn meegewogen. De BAC is van mening dat EL&I de tellingen van de grote grazers m.b.v. helikoptervluchten als beheermaatregel in het Beheerplan Natura-2000 voor de OVP zou moeten laten vastleggen.

De BAC overweegt een aanvullende adviesbrief over de helikoptertellingen aan staatssecretaris Bleker te sturen. Commissielid Ohl en de secretaris maken een concept.

Bij 3, Verslag

De BAC gaat akkoord met het verslag van 20 december 2011.

Bij 4, Werkafspraken BAC-SBB

De BAC gaat akkoord met het voorstel dat de secretaris – na afstemming met SBB – heeft ingediend. SBB gaat in de vergadering ook formeel akkoord met deze werkafspraken. SBB neemt het initiatief om samen met de BAC-secretaris een managementjaarkalender voor het Oostvaardersplassengebied op te stellen.

Overzicht adviezen BAC en implementatiestatus

De BAC constateert dat de implementatie van haar adviezen de afgelopen maanden duidelijk is verbeterd, maar heeft nog niet het vertrouwen dat het niet meer fout kan gaan. Het adviezenoverzicht zal door de secretaris worden bijgehouden en biedt een goede basis voor de volgende volledige evaluatie (over drie jaar). De BAC kan niet eenduidig concluderen of haar advies aan SBB om nauw samen te werken met Rijk en Provincie in de vergunningaanvraag voor de voorjaarshelikoptertelling is opgevolgd.

Bij 6, Jaarlijkse evaluatie

De BAC wil jaarlijks in mei een evaluatierapport aan de staatssecretaris van EL&I opleveren. Dat betekent dat SBB haar feitenrelaas over het beheer begin/medio april moet opleveren. Dat hoeft niet in de vorm van een afgeronde rapportage (NB: de jaarlijkse evaluatierapportage van de BAC – conform ICMO2 – is niet hetzelfde als de jaar/winterrapportage van SBB). Het rapport van de BAC zal dit jaar op 20 mei naar staatssecretaris Bleker gaan, nadat het in de BAC-vergadering van 9 mei is besproken. SBB (Art. 5.1.) en de BAC-secretaris maken samen een procesplanning. De BAC zal in haar vergadering van 23 maart de opbouw van het evaluatierapport vast. De BAC stelt in deze vergadering (20 januari) de tekst van de uitstelbrief vast.

Bij 7, Update implementatie Managementplan

De BAC is akkoord met deze wijze van rapporteren door SBB. De BAC heeft een vraag over de gerapporteerde monitoring van de diercondities, welke anders lijkt dan in het Managementplan aangegeven. Dit wordt behandeld onder 8d.

Bij 8, Monitoring

8a Situation Reports

De BAC gaat akkoord met de voorgestelde inhoud en frequentie van de Situation Reports. Het zou wenselijk zijn om een beeld/rapportage te krijgen van het verloop van de dierconditie van de dieren die dagelijks in het kader van het vroegreactieve beheer gezien worden. SBB zal de gemiddelde conditie van de geschoten en gevonden dieren in de rapportages vermelden.

8b Aanvullende informatie voor BAC

De BAC gaat akkoord met de inhoud en de frequentie (maandelijks) van de voorgestelde aanvullende rapportage. Daarbij merkt de BAC op dat de monitoring en het beheer zich vooral focussen op het grazige deel van de OVP, terwijl bekend is dat er ook grote grazers in het moerasgedeelte leven. De BAC adviseert SBB daar in de toekomstige plannen meer rekening mee te houden.

8c Early Warning systeem

De BAC vindt het voorgestelde systeem een goede eerste stap en gaat akkoord.

8d Voorstel aanpassing monitoring dierconditie

De BAC gaat akkoord met de voorgestelde wijzigingen, wetende dat deze betrekking hebben op de (maandelijkse) dierconditiemonitoring ten behoeve van de populatiemonitoring. De BAC adviseert SBB om het onderscheid ten opzichte van de wekelijkse beoordeling van (het verloop in) de individuele diercondities ten behoeve van het vroegreactieve beheer duidelijker in de monitoringsparagrafen van het Managementplan te omschrijven. Bovendien zal SBB commissielid Spek inzage geven in de Excelsheets, zodat de BAC kan zien wat er precies geregistreerd wordt.

8e Voorstel aanpassing monitoring beschutting

SBB wordt gevraagd om een aanvullende toelichting op de monitoring van de schade aan en de biodiversiteit in de bosgebieden. SBB geeft aan dat na een opstartfase door Art. c.s. de follow-up door SBB-medewerkers plaatsvindt. Er zal jaarlijks gerapporteerd worden. De BAC adviseert SBB om contact op te nemen met de Deelerwoudbeheerder van Natuurmonumenten, omdat deze ervaring heeft met 'begraasde bosgebieden'. De BAC adviseert SBB tevens om een calamiteitenplan in het Managementplan op te nemen voor het geval er een bosgebied door grote grazers 'overlopen' dreigt te worden.

Bij 9, Voorstel aanpassingen inzake Wetenschappelijke Coördinatiegroep

De BAC gaat akkoord met het voorstel, er van uitgaande dat wat er in het verleden over de rol van deze Groep in relatie tot de BAC gezegd is van kracht blijft.

Actiepunten:

Wat	Wie	Wanneer
1. Concept adviesbrief helikoptertellingen	Ohl + Secretaris	Z.s.m.
2. Opstellen managementjaarkalender OVP	SBB + Secretaris	
3. Opstellen procesplanning jaarevaluatie BAC	SBB + Secretaris	
4. Verzenden uitstelbrief eerste jaarevaluatie	Voorzitter + secretaris	
5. Opnemen dierconditie dode dieren in SitRaps	SBB	z.s.m.
6. Moerasgedeelte meer betrekken in Managementplan	SBB	
7. In Managementplan duidelijker onderscheid maken in maandelijkse monitoring diercondities t.b.v. populatiemonitoring en wekelijkse monitoring diercondities t.b.v. vroegreactieve beheer.	SBB	Bij definitief maken wijzigingen monitoring in MP
8. Excelsheets monitoring ter inzage naar commissielid Spek sturen	SBB Art. 5.1. lid	Z.s.m.
9. Contact opnemen met Natuurmonumenten, beheerder Deelerwoud, inzake begrazing bosgebieden.	SBB Art. 5.1.	
10. Indienen voorstel calamiteitenplan	SBB Art. 5.1.	Voor BAC-vergadering 23 februari

MINUTE

Agendapunt 4a, Actualiteitenrapportage

Aan: **Beheeradvies Commissie Oostvaardersplassen**
t.b.v. vergadering 22 februari 2012.

Van: **Secretaris BAC**

Korte inhoud:

Geen bijzonderheden in deze actualiteitenrapportage.

Vergunningaanvraag voorjaarstellingen m.b.v. helikopters volgt in
separaat agendapunt (5).

Cover tbv Vergadering Beheer Advies Commissie Oostvaardersplassen 22-02-2012

Agendapunt 4a, Actualiteitenrapportage

Aan: **Beheeradvies Commissie Oostvaardersplassen**
t.b.v. vergadering 22 februari 2012.

Van: **Staatsbosbeheer.** Opsteller: **Art. 5.1. lid 2 sub** (Programmamanager Oostvaardersplassen).

Aanleiding: regulier

Eerdere besluitvorming: geen

Status: ter informatie

Korte inhoud:

- Op 1 februari is Esther Ouwehand van de Partij van de Dieren op bezoek geweest in het gebied. Directe aanleiding was enige media aandacht een paar dagen daarvoor over een gerucht dat er te vroeg geschoten zou worden in de OVP. Het was een goed bezoek waar het ICMO2 advies en de uitvoering ervan uitvoerig is besproken. Esther Ouwehand heeft aangegeven dat ze wellicht een paar Kamervragen zal stellen over de toepassing van het protocol en het gebruik van geluidsdempers.
- In januari zijn er door de filmploeg drie schuilhutten in het gebied gebouwd (zeearend, lepelaar en aalscholver), om later in het seizoen goede opnamen van deze dieren te kunnen maken. Bij de provincie is inmiddels op hun verzoek een formele vergunningaanvraag gedaan in het kader van Natura2000.
- Daarnaast is de producent van de film op dit moment veel lokale contacten aan het leggen, waaronder het provinciale bestuur.
- De zeearenden worden regelmatig in de buurt van het nest waargenomen, maar er zijn nog geen concrete nestel- of broed activiteiten waargenomen.
- De voorbereidingen voor Volg de Vos zijn in volle gang. De kans dat de burcht zal worden gebruikt wordt door experts zeer groot geschat.
- In de eerste week van februari is er veel geschaatst in de Oostvaardersplassen. Op vrijdag 10 februari staat er een marathon gepland en later op de dag een toertocht. De planning van deze evenementen gaat in nauw overleg met de lokale ijsclub.
- Op dit moment is het beheerteam uitgebreid met een vijftal extra collega's die helpen bij surveillance, voorlichting en assistentie bij het beheer. Deze collega's zijn afkomstig uit andere natuurgebieden van Staatsbosbeheer.
- Op 16 februari a.s. zal de samenwerkingsovereenkomst met ARK over nieuwe recreatieve arrangementen worden getekend.

Statusrapport Oostvaardersplassen Januari 2011

6 februari 2012

Dierconditie

De dierconditie van de grote herbivoren wordt maandelijks gemonitord. Hierbij maken we onderscheid naar soort, geslacht en leeftijd. De dierconditie wordt gescoord op basis van visuele kenmerken (spier- en vetbedekking, vacht) en gedrag. Voor het bepalen van de conditie hanteren we een indeling in 9 klassen (1 = zeer slecht; 9 = zeer goed). Per categorie is de mediaan berekend en niet het gemiddelde omdat het om indeling in klassen gaat.

November

	<1jr	1jrV	1jrM	>1jrV	>1jrM
H	7	8*	-	7	8*
K	7	8	8	8	8
E	6	7	7	8	7

* te kleine steekproef

December

	<1jr	1jrV	1jrM	>1jrV	>1jrM
H	7	8	8	8	8
K	8	8	8	8	8
E	7	8	8	8	8

Januari

	<1jr	1jrV	1jrM	>1jrV	>1jrM
H	7	8	7	8	8
K	7	8	8	8	8
E	7	7	8	8	8

Omgevingsconditie

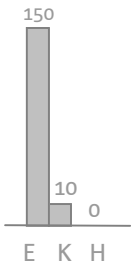
Het grootste deel van januari was net als december erg zacht. Wel neemt de hoeveelheid voedsel in het gebied af. Op 16 december zijn de drie bosgebieden uit het alternatieve beschuttingsscenario toegevoegd als winterbeschutting. Hiervan wordt door de dieren gebruik gemaakt. Uit de monitoring lijkt zelfs dat de dieren de gebieden beter weten te vinden dan voorgaande jaren. De laatste week van januari was kouder, met bovendien verwachting op aanhoudend winterweer met matige tot strenge vorst begin februari. De omgevingsconditie (score 1 (extremen) t/m 8 (geen extremen)) zal de komende weken dan ook verder dalen. Dit zal betekenen dat volgen het vroege reactief beheer protocol ook dieren in een hogere score afgeschoten zullen, wanneer het overleven van het dier onwaarschijnlijk lijkt.

48	49	50	51	52	1	2	3	4
8	7	8	8	8	7	7	6	6

Verwachte trend

Gestorven grote grazers

Het huidige afschotprotocol (early reactive culling) is erop gericht onnodig lijden van de grote grazers te voorkomen. Dit betekent dat wordt ingegrepen als de dierconditie in relatie tot de omgevingsconditie erop wijst, dat het dier de komende periode waarschijnlijk niet zal overleven. In de maanden december en januari zijn geen Heckrunderen gestorven, 10 Konikpaarden en 150 Edelherten. Van deze gestorven dieren is **97,4 %** door afschot gedood. Gezien de koude periode begin februari en de vergrote kans op dieren die door het ijs zakken, zou dit percentage de komende weken kunnen dalen. Ook wordt verwacht dat door het toegepaste “vroeg reactief beheer” dat de “piek” in het aantal geschoten dieren dit jaar eerder zal zijn dan vorige jaren. Er zijn op dit moment 22 meer edelherten geschoten dan in dezelfde periode vorig jaar. Vanaf week 3 rapporteren we ook de gemiddelde dierconditie van de *gestorven* dieren. Om praktische reden wordt hier een andere schaal (1 zeer slecht – 5 zeer goed) gehanteerd dan bij de dierconditie monitoring van de gehele populatie (zie eerste paragraaf). De dierconditie wordt echter op exact dezelfde wijze bepaald op basis van visuele kenmerken (spier- en vetbedekking, vacht) en gedrag.

Situatie winter 2011-2012

week	48	49	50	51	52	1	2	3	4
geschoten	4	9	5	5	12	16	8	26	71
nat. dood	1	0	0	0	0	1	0	1	1
Dierconditie (1-5)								2,7	2,3

Beelden

Naast tabellen willen we in deze statusrapportage ook beelden laten zien vanaf vaste lokaties door de winter heen. Rechts een opname van de Beemlanden, links een opname vanaf de Praambult. Onder een opname van een Heckrund in het opengestelde deel van het Kotterbos.

Z21-8298-27 bijlage 6 behorende bij document 27.pdf (1)

Jaarcyclus managementplan Oostvaardersplassen

Afgelopen jaar is het managementplan geïmplementeerd. In de loop van het jaar zijn er ook een aantal wijzigingen voorgesteld en met de BAC besproken. Staatsbosbeheer wil graag naar een meer gestructureerde jaarcyclus toe om te kunnen bijsturen en eventuele aanpassingen en verbeteringen in het managementplan aan te pakken. Hiervoor wordt de onderstaande jaarplancyclus voorgesteld. De winter is hierbij de centrale periode. Na de winter vindt een debriefing plaats gevolgd door een evaluatie. Deze wordt door Staatsbosbeheer en de BAC uitgevoerd. Deze evaluatie kan leiden tot aanpassingen en aanbevelingen in een van de vier pilaren van het managementplan (Early Reactive Culling, Monitoring, Communicatie en beschutting). Deze aanpassing zal dan in de zomer worden uitgewerkt en besproken. In oktober kan de mogelijk aangepaste versie van het managementplan worden vastgesteld en in de winter worden geïmplementeerd. Hiermee willen we voorkomen dat er gedurende het hele jaar wijzigingen in het managementplan worden voorgesteld.

	ERC	Monitoring	Communicatie	Beschutting (projectkalender)*
April	DEBRIEFING			
Mei	EVALUATIE, RAPPORTAGE, AANBEVELINGEN	EVALUATIE, RAPPORTAGE, AANBEVELINGEN	EVALUATIE, RAPPORTAGE, AANBEVELINGEN	EVALUATIE, RAPPORTAGE, AANBEVELINGEN
Juni				
Juli				
Augustus	Uitwerking aanbevelingen	Uitwerking aanbevelingen		
September				
Oktober	IMPLEMENTATIE van aanpassing ERC protocol	IMPLEMENTATIE aanpassingen in monitoring A,B,C	IMPLEMENTATIE uitwerking	
VASTSTELLEN MANAGEMENTPLAN VERSIE t + 1				
November	WINTERDRAAIBOEK		WINTERDRAAIBOEK	
December	Sit- en statusrapportage	statusrapportage		
Januari	Sit- en statusrapportage	statusrapportage		
Februari	Sit- en statusrapportage INFORMATIE	statusrapportage INFORMATIE	INFORMATIE	INFORMATIE
Maart	Sit- en statusrapportage	statusrapportage		

* in principe geldt de cyclus ook voor de activiteiten uit het beschuttingsplan, maar deze activiteiten hebben een meer projectmatig karakter en lopen hierdoor niet altijd parallel aan de jaarplancyclus.

informatief

besluitvormend

Periode 1988-2007

Gebiedsrapportage Oostvaardersplassen

7 maart 2008

Zandplas, ter hoogte van de Kitstocht

Art. 5.1. lid 2

Waterschap Zuiderzeeland
Postbus 229
8200 AE LELYSTAD
telefoon: (0320) Art. 5.1.
fax: (0320) Art. 5.1.
www.zuiderzeeland.nl

Verantwoording

Titel: Gebiedsrapportage Oostvaardersplassen

Bestandsnaam: gebiedsrapportage Oostvaardersplassen_07-03-2008.doc

Rapportnummer: ZZL/WSI/2008-02

Vastgesteld voor het college van
Dijkgraaf en Heemraden: 18 maart 2008

Auteur: Art. 5.1. lid 2

Gecontroleerd door: k Art. 5.1. lid 2

Paraaf gecontroleerd: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo

Goedgekeurd door:

Paraaf goedgekeurd: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo

Datum: 07 maart 2008

Inhoud

1. Inleiding	1
2. Uitgevoerd onderzoek.....	3
2.1. Onderzoek door het waterschap	3
2.2. Het onderzoeksprogramma	3
2.3. Toetsing.....	3
3. Meetresultaten.....	4
3.1. Chemische meetresultaten.....	4
3.1.1. Nutriënten	4
3.1.2. Chloride.....	6
3.2. Biologische meetresultaten	7
4. Interpretatie.....	8
Bijlage 1: Overzichtskaart met monsterpunten	10
Bijlage 2: Onderzoek per monsterpunt	11
Bijlage 3: Ecologische waterkwaliteit 1998-2005.....	12

1. Inleiding

Waterschap Zuiderzeeland onderzoekt de watersystemen in haar beheersgebied. Het watersysteemonderzoek van het waterschap bestaat uit een onderzoek naar waterkwaliteit en waterkwantiteit. Een deel van het watersysteemonderzoek vindt plaats op terreinen van natuurbeheerders. Het gaat hierbij hoofdzakelijk om onderzoek van de biologische en chemische waterkwaliteit.

Jaarlijks rapporteert Waterschap Zuiderzeeland over haar watersysteemonderzoek in de jaarrapportage watersysteembeheer (ISSN 1871-6490) waarbij het gehele beheersgebied van het waterschap wordt beschreven. In de jaarrapportage watersysteembeheer 2006 is een intermezzo opgenomen over de kwaliteit van het waterlichaam de Oostvaardersplassen. Dit intermezzo is voor de volledigheid op de volgende pagina weergegeven¹.

In tegenstelling tot de jaarrapportage wordt in deze gebiedsrapportage een meerjarenoverzicht gegeven van één specifiek gebied. In de rapportage wordt een beeld gegeven van de beschikbare meetgegevens die het waterschap in de periode van 1988 tot en met 2007 over de Oostvaardersplassen heeft verzameld. Het doel van de rapportage is om de terreinbeheerder een overzicht te geven van deze gegevens.

De rapportage is als feitendocument opgesteld en er worden dan ook geen aanbevelingen gedaan omtrent het verbeteren van het watersysteem. In hoofdstuk 2 wordt een beschrijving gegeven van het onderzoek wat de afgelopen jaren is uitgevoerd. Een aantal van de verkregen gegevens zal in hoofdstuk 3 worden uitgelicht. De totale dataset is in Excelformaat te vinden op:

www2.zuiderzeeland.nl/data/rapportages/Oostvaardersplassen1988-2007.zip

¹ In het intermezzo wordt verwezen naar een rapportage van Royal Haskoning welke in opdracht van Waterschap Zuiderzeeland is geschreven. Deze rapportage is te vinden op de website van het waterschap.

INTERMEZZO 16: OOSTVAARDERSPLASSEN

Het natuurgebied de Oostvaardersplassen heeft een oppervlakte van circa 5.600 hectare en is één van de grootste moerasgebieden van West-Europa. Circa 3.600 hectare van het gebied bestaat uit moeras en open water. De overige 2.000 hectare bestaat uit droog grasland en struweellandschap. Naast dat het gebied een thuis is voor een grote verscheidenheid aan vogels leven er eveneens vele grote grazers zoals hekrunderen, koniks en edelherten en een grote diversiteit aan flora, kleinere zoogdieren, vissen, reptielen, amfibieën en insecten. De Oostvaardersplassen is dan ook aangemerkt als onder andere Vogelrichtlijngebied en Staatsnatuurmonument.

Het water in de Oostvaardersplassen is afkomstig van neerslag en kwel. Er wordt geen oppervlaktewater van buiten het gebied aangevoerd. De waterstanden in het moerasgebied zijn flexibel. Dit peilverloop is van belang voor de in het gebied aanwezige vogels. Om het gewenste peilverloop te kunnen handhaven zijn op vier plaatsen aan de oost- en zuidzijde van het gebied afvoermogelijkheden aanwezig. Het overgrote deel van het overtollige water wordt via een brede stuw aan de zuidwestkant van het gebied ('de Vinger') uitgelaten, waar het via de Ecozone en het Wilgenbos uitkomt in de Lage Vaart. Per jaar wordt er gemiddeld 7,06 miljoen m³ water afgevoerd naar de Lage Vaart. Naast de Oostvaardersplassen lozen ook de afvalwaterzuiveringsinstallaties (AWZI's) van Almere, Lelystad en Dronten op de Lage Vaart en vindt er afspoeling en kwel plaats.

Waterkwaliteit

Het water van de Oostvaardersplassen en de Lage Vaart wordt regelmatig bemorsterd. De verkregen gegevens van stikstof en fosfaat zijn getoetst aan de normen (MTR's) uit de vierde Nota Waterhuishouding. De emissies uit de Oostvaardersplassen zijn ook vergeleken met die van de AWZI's.

Het gemiddelde zomergehalte aan stikstof in het water van de Oostvaardersplassen (2,0 mg/l) is lager dan dat van de Lage Vaart (3,9 mg/l). Het water van de Oostvaardersplassen voldoet aan de norm voor stikstof (norm voor zomergemiddelde stikstof is 2,2 mg/l). Voor fosfaat geldt dat het zomergemiddelde in de Oostvaardersplassen (0,43 mg/l) iets hoger is dan dat van de Lage Vaart (0,39 mg/l). Het fosfaatgehalte van de Oostvaardersplassen overschrijdt de fosfaatsnorm met een factor 3 (norm voor zomergemiddelde fosfaat is 0,15 mg/l).

Emissies en bronnen

In tabel 16 is een overzicht gegeven van de geschatte jaargemiddelde emissies van stikstof en fosfaat uit de Oostvaardersplassen in vergelijking met de emissies van de drie AWZI's die lozen op de Lage Vaart. Voor een grove vergelijking met emissies vanuit de landbouw is ook een schatting van de emissie vanuit een vergelijkbaar areaal (5600 ha) landbouwgebied in de tabel opgenomen. Deze emissiegegevens zijn gebaseerd op gegevens voor het middengebied van Zuidelijk Flevoland, zoals opgenomen in de landelijke emissieregistratie.

Indicatief leveren de AWZI's samen zo'n 30% van de totale fosfaatbelasting naar de Lage Vaart. De belasting vanuit de Oostvaardersplassen is ongeveer een vijfde daarvan. De fosfaatemissie vanuit de Oostvaardersplassen lijkt hoger te zijn dan die vanuit een vergelijkbaar areaal landbouwgebied. In dit landbouwgebied is evenwel geen fosfaatrijke kwel aanwezig, zoals die wel in de Oostvaardersplassen optreedt.

TABEL 16: EMISSIE VAN STIKSTOF EN FOSFAAT UIT DE OOSTVAARDERSPLASSEN VERGELEKEN MET DE EMISSIES VAN DE AWZI'S DIE LOZEN OP DE LAGE VAART

Bron	Vracht stikstof [kg/jaar]	Vracht fosfaat [kg/jaar]
Oostvaardersplassen (gemiddelde)	ca. 13.600	ca. 3.000
AWZI Almere (2005)	29.400	6.200
AWZI Dronten (2005)	18.700	3.200
AWZI Lelystad (2005)	17.400	3.800
5600 hectare landbouwgebied	ca. 11.300	ca. 1.000

Mogelijke bronnen van stikstof en fosfaat in de Oostvaardersplassen zijn:

- kwelstroom vanuit het Markermeer
- uitspoeling of nalevering vanuit de bodem
- bemesting door fecaliën van vogels en grote grazers.

Bron: N en P invloed van Oostvaardersplassen op de Lage Vaart, Royal Haskoning, 2007

2. Uitgevoerd onderzoek

2.1. Onderzoek door het waterschap

Het natuurgebied de Oostvaardersplassen is in beheer bij Staatsbosbeheer. Zij heeft ook de zorg voor het peilbeheer van het natuurgebied. Het waterschap heeft voornamelijk een rol bij het vastleggen van de waterkwaliteit. Maar ook muskusrattenbestrijding valt onder de taken van het waterschap.

Al sinds 1988 worden er door het waterschap kwaliteitsgegevens van het oppervlaktewater in de Oostvaardersplassen verzameld. Het gaat hierbij om zowel chemische als biologische gegevens.

2.2. Het onderzoeksprogramma

Het waterschap maakt gebruik van een roulerend meetnet. Dit houdt in dat een monsterpunt één of een aantal jaar achter elkaar worden bemonsterd waarna een aantal jaren niet. De monsterpunten in de Oostvaardersplassen maken deel uit van het reguliere meetnet van het waterschap. Naast een aantal monsterpunten op diverse plassen in het gebied zijn er ook verschillende monsterpunten in een aantal sloten en tochten gesitueerd. In bijlage 1 is een overzichtskaart met de monsterpunten in het gebied weergegeven. In bijlage 2 is een tabel opgenomen waarin een overzicht wordt gegeven van de verschillende monsterpunten, de jaren waarin ze bemonsterd zijn en de parameters waarop de monsters zijn geanalyseerd. De analyses zijn opgedeeld in de volgende pakketten:

- **veldparameters:** zuurgraad, geleidbaarheid, zuurstof, temperatuur, doorzicht;
- **nutriënten:** ammonium, chloride, fosfaat, nitraat, nitriet, stikstof kjeldahl, sulfaat;
- **macro-ionen:** natrium, kalium, calcium, magnesium, bicarbonaat;
- **biologisch zuurstof verbruik;**
- **chlorofyl-a, feofytine-a;**
- **metalen:** cadmium, chroom, ijzer, koper, kwik, lood, nikkel, zink;
- **bestrijdingsmiddelen;**
- **biologisch onderzoek sloten:** macrofauna, macrofyten, diatomeeën;
- **biologisch onderzoek meren en plassen:** fytoplankton, macrofyten;
- **biologisch onderzoek meren en plassen uitgebreid:** fytoplankton, macrofyten, macrofauna, diatomeeën².

2.3. Toetsing

Op dit moment worden de verkregen gegevens getoetst aan de nieuwe systematiek van de Kaderrichtlijn Water (KRW). Op de website van Waterschap Zuiderzeeland is de jaarrapportage watersysteembeheer 2006 te vinden (onder digitaal loket → documenten). In hoofdstuk 7 wordt een uitgebreide uitleg gegeven over de toetsing van de chemische en biologische gegevens. Aangezien in deze rapportage de gegevens van de afgelopen jaren worden gepresenteerd zijn de resultaten van het chemisch onderzoek echter getoetst aan de normen uit de vierde Nota Waterhuishouding (NW4). Om toch ook een beeld te krijgen van de huidige situatie zijn de resultaten van 2007 eveneens getoetst aan de toetsingswaarden van de KRW.

Naast de toetsingswaarden van de Kaderrichtlijn water heeft het waterschap zelf ook doelstellingen opgesteld voor een aantal stoffen in het waterlichaam Oostvaardersplassen (zie Ecologische doelstellingen voor de Kaderrichtlijn water (Groeidocument) versie 20 augustus 2007). Bij het opstellen van deze doelstellingen is rekening gehouden met de specifieke situatie van het gebied. In de onderstaande tabel is een opsomming gegeven van deze doelstellingen.

Tabel 1: Toetsingswaarden

Parameter	Doelstelling WZZL	Doelstelling KRW & NW4
Chloride (mg/l)	200	200
Totaal-fosfaat (mg/l)	0,4	0,15 ³
Totaal-stikstof (mg/l)	3,0	2,2 ³

² Een uitleg van deze biologische termen is te vinden in bijlage 2, tabel 2d.

³ Deze toetsingswaarden betreffende de waarden van de zomergemiddelden.

3. Meetresultaten

3.1. Chemische meetresultaten

3.1.1. Nutriënten

Hoge concentraties aan nutriënten (voornamelijk stikstof en fosfaat) in het water vormen een probleem voor de waterkwaliteit. Waterplanten en algen kunnen bij hoge concentraties gaan woekeren waardoor het evenwicht in het watersysteem verstoord wordt.

Nutriënten kunnen op verschillende manieren in het watersysteem terechtkomen. In de Oostvaardersplassen zijn de voornaamste bronnen het kwelwater en dierlijke uitwerpselen. Het kwelwater stamt nog uit de Zuiderzeetijd en neemt de voedingsstoffen mee uit de veenlagen die in de ondergrond liggen. Daarnaast vormen de Oostvaardersplassen een thuis voor vele vogels en groot wild. Als de uitwerpselen van deze dieren in het water terechtkomen vormt dit eveneens een bron van nutriënten.

In het gebied wordt nauwelijks gebiedsvreemd water ingelaten waardoor dit geen bron voor nutriënten vormt. Water kan op een aantal plaatsen het gebied verlaten, te weten:

- Afvoer naar het Wilgenbos (hoofdafvoer);
- Kottertocht/Aaktocht;
- Kitstocht;
- Aanvoersloot/Aanvoertocht (Deze watergangen werden in het verleden gebruikt voor de aanvoer van water maar tegenwoordig wordt hier alleen nog water afgevoerd.)⁴

Door het streven naar een natuurlijk peilbeheer in de Oostvaardersplassen wordt het water zo lang mogelijk vastgehouden in het gebied. Jaarlijks wordt gemiddeld 7,06 miljoen m³ water afgevoerd naar de Lage Vaart.

Om een beeld te krijgen van de nutriëntenhuishouding in het watersysteem van de Oostvaardersplassen wordt hoofdzakelijk gekeken naar stikstof en fosfaat. Deze stoffen hebben het meeste effect (algenbloei) in de zomer waardoor voor de toetsing van deze stoffen aan de normen van de NW4, naar de zomergemiddelden van deze stoffen wordt gekeken.

Zowel van de Keersluisplas (1998-2001 en 2006-2007) als van de Kitstocht (1998-2000 en 2004-2007) zijn uitgebreide meetreeksen aanwezig. Van de Kottertocht is een beperkte meetreeks beschikbaar, van de jaren 1998-1999 en 2006. Door deze reeksen te bekijken kan een beeld van een mogelijke trend worden verkregen.

Van de overige meetpunten zijn enkel korte meetreeksen beschikbaar. Uit deze reeksen is het niet mogelijk een betrouwbaar beeld te krijgen van een mogelijke trend.

Op de volgende pagina zijn de trendgrafieken te zien van de Kitstocht, de Kottertocht en de Keersluisplas. Voor het bepalen van de trend is gebruik gemaakt van een lineaire trendlijn. Zowel in de Keersluisplas als in de Kitstocht is voor de parameters stikstof en fosfaat over de jaren 1998-2007 een zeer lichte daling te zien. In de Kottertocht is in de jaren 1998, 1999 en 2006 gemeten. Uit de gegevens komt naar voren dat de gehalten aan stikstof en fosfaat licht dalen.

Eveneens is te zien dat de gehalten aan stikstof en fosfaat door het jaar heen fluctueren. Er is echter geen regelmaat te vinden in deze fluctuatie.

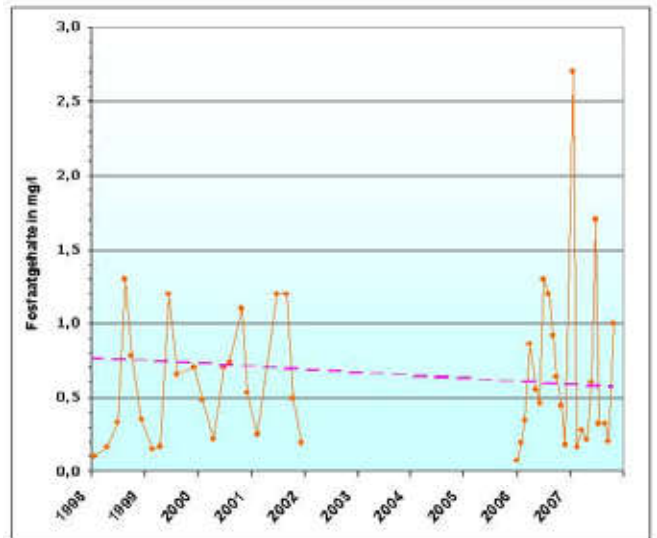
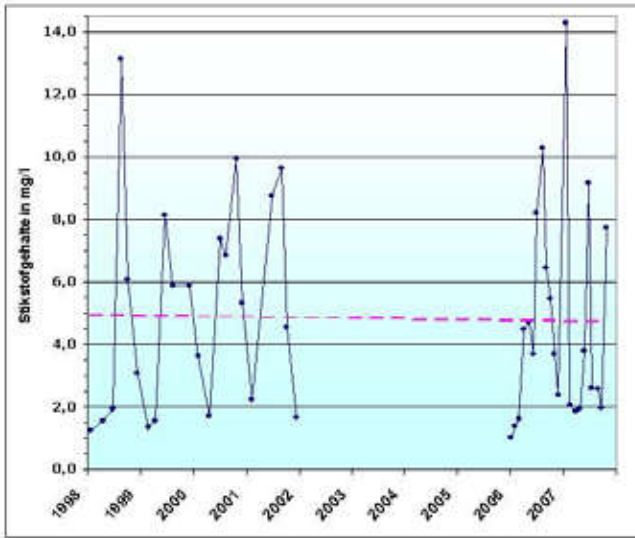
In tabel 3 zijn de toetsingsresultaten van de verschillende monsterpunten voor de parameters chloride, fosfaat en stikstof over de jaren weergegeven. In deze toetsing is eveneens chlorofyl-a meegenomen omdat deze parameter een beeld geeft van mogelijke algenbloei in het waterdeel.

⁴ Zie bijlage 1 voor de ligging van de waterafvoerpunten in het gebied.

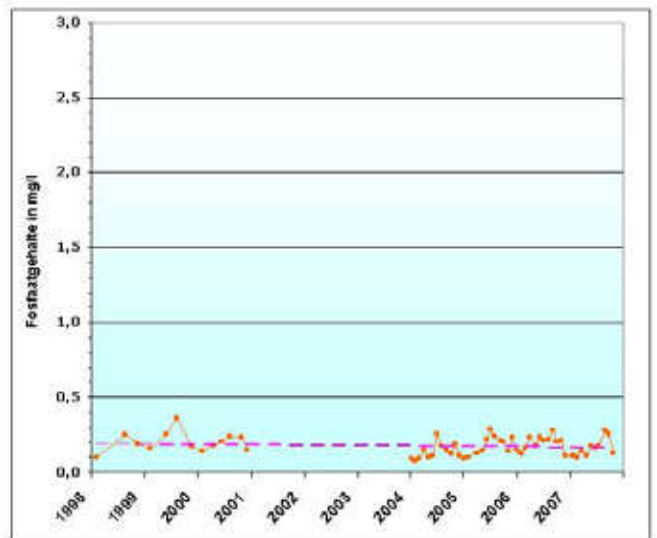
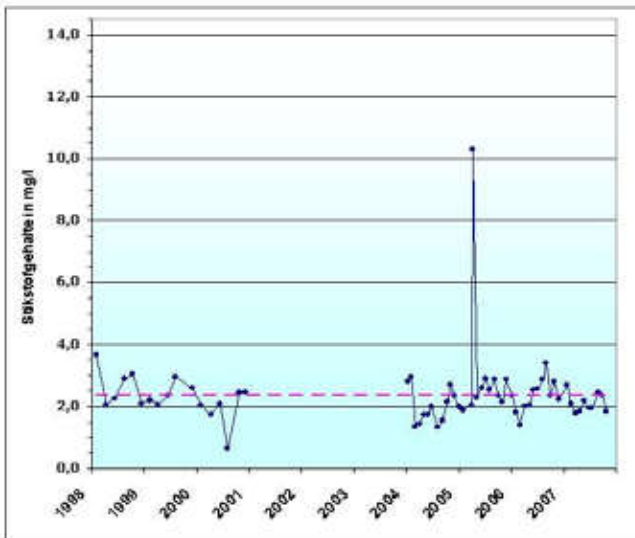
Stikstof

Fosfaat

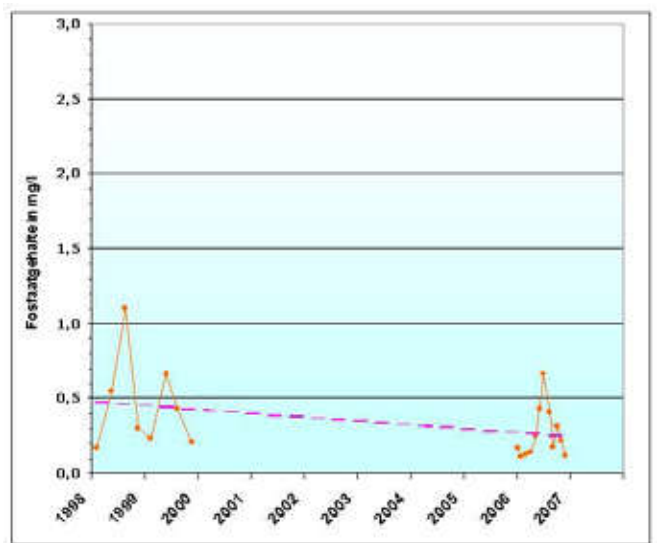
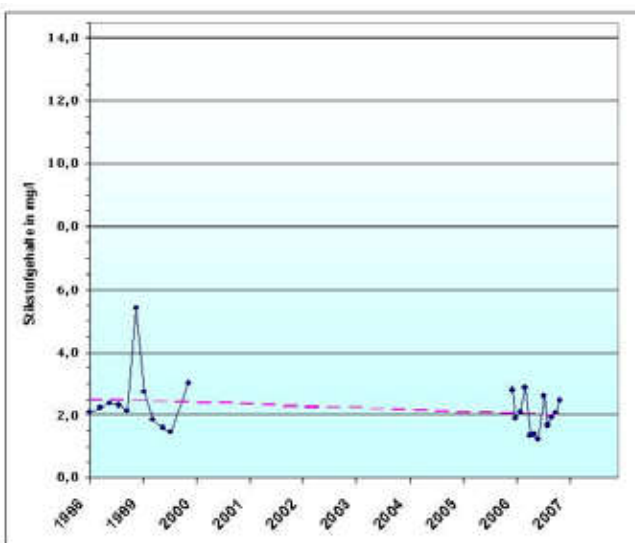
Keersluisplas

Kitstocht

Kottertocht

3.1.2. Chloride

Chloride is een stof die een beeld geeft van het zoutgehalte in het watersysteem. Een te hoog gehalte aan chloride kan de groei en het bestaan van bepaalde plant- en diersoorten in de weg staan waardoor deze uit het gebied verdwijnen.

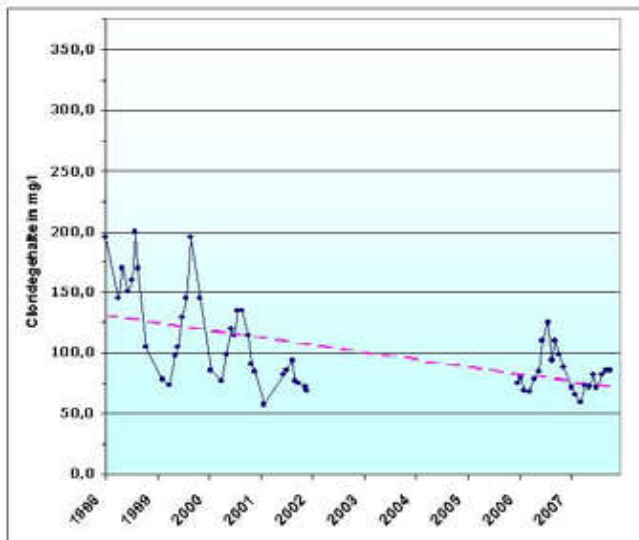
De grootste bron van chloride in de Oostvaardersplassen is water uit de Zuiderzeetijd dat het gebied via de grond binnenkwelt. Enkel via het water dat het gebied verlaat verdwijnt chloride uit het watersysteem van de Oostvaardersplassen.

In de onderstaande trendgrafieken zijn de chloridegehalten over de jaren weergegeven. Als naar de meetgegevens van de Keersluisplas en de Kitstocht wordt gekeken is te zien dat het chloridegehalte over de jaren (1998-2006/'07) licht daalt. In de Kottertocht is het chloridegehalte over de jaren heen (1998-2006) gestegen. Over het jaar fluctueert het chloridegehalte waarbij de hoogste gehalten grotendeels in de zomer voorkomen. Dit is te verklaren doordat in de zomer meer water verdampt en de zouten achterblijven.

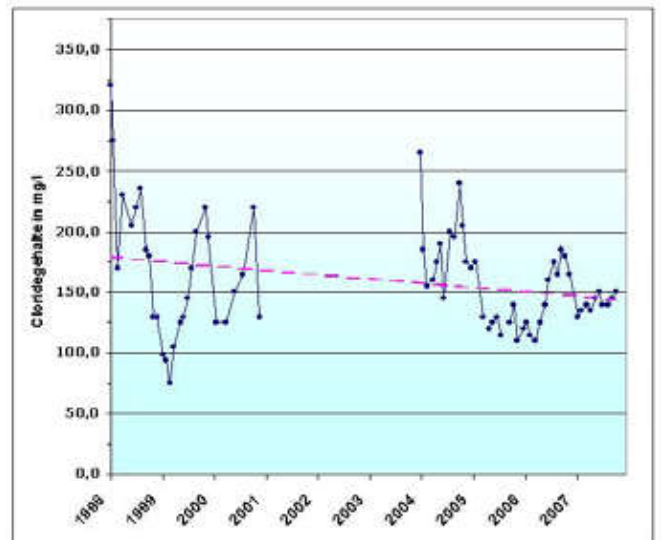
De toetsingsresultaten voor chloride zijn te vinden in tabel 3.

Chloride

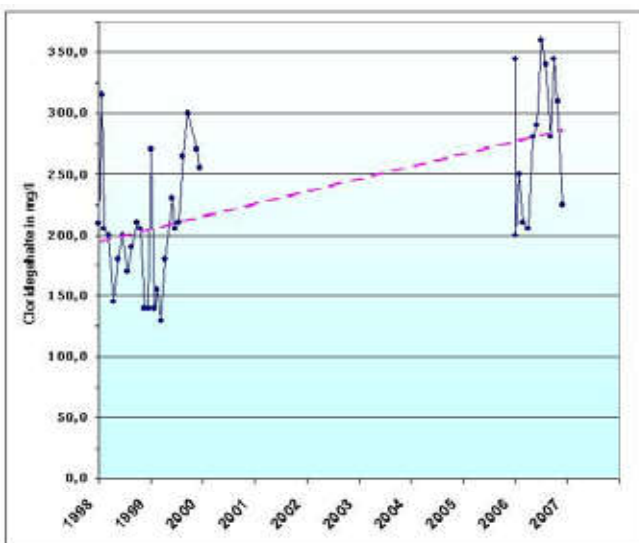
Keersluisplas

Kitstocht

Kottertocht

3.2. Biologische meetresultaten

Sinds 1998 wordt er op bepaalde plekken in de Oostvaardersplassen ook biologisch onderzoek uitgevoerd. De locatie van het biologisch onderzoek loopt veelal gelijk aan dat van het chemisch onderzoek van een jaar. Echter niet alle locaties die in één jaar chemisch worden onderzocht worden ook in dat jaar biologisch onderzocht. In bijlage 2 is een overzicht gegeven van de chemische en biologische bemonsteringen en analyses. Over 2007 zijn er nog geen biologische gegevens beschikbaar, deze worden in april 2008 verwacht.

In de periode van 1998 t/m 2006 is op zeven monsterpunten één of meerdere malen biologisch onderzoek uitgevoerd. De punten 00881 (Oostvaardersplassen, zandplas, thv. Kitstocht) en 00847 (Plas, naast Praamweg) vallen in het 'bijna hoogste niveau'. De overige punten vallen in het 'middelste niveau'. Zowel de Zandplas als de Plas naast de Praamweg staan niet direct in verbinding met de overige waterdelen en zijn waarschijnlijk hierdoor beter van kwaliteit. In onderstaande tabel is een uitleg gegeven over de verschillende niveaus.

Tabel 2: uitleg ecologische niveaus

Ecologisch niveau	Kleur	Opbouw van de levensgemeenschap	Natuurwaarde	Mate van beïnvloeding
Hoogste niveau		Specifieke, gevoelige soorten aanwezig Algemene soorten aanwezig	Hoog, vertoont sterke gelijkenis met natuurlijke referenties	Nauwelijks tot geen externe negatieve beïnvloeding
Bijna hoogste niveau		Specifieke, gevoelige soorten aanwezig Algemene soorten aanwezig	Redelijk, soorten uit natuurlijke referentie ontbreken voor een (groot) deel	Weinig externe negatieve beïnvloeding
Middelste niveau		Algemene soorten (grotendeels) aanwezig Specifieke, gevoelige soorten verdwenen Nagenoeg geen tolerante soorten	Matig	Enige negatieve externe beïnvloeding
Laagste niveau		Algemene soorten (grotendeels) aanwezig Tolerante soorten aanwezig	Laag	Duidelijke externe negatieve beïnvloeding
Beneden laagste niveau		Dominantie van enkele zeer tolerante soorten	Geen bijzondere natuurwaarden aanwezig	Ernstige externe negatieve beïnvloeding

Als de gegevens van 2006 worden vergeleken met de GEP (Goed Ecologisch Potentieel) uit de Kaderrichtlijn water dan voldoet het waterlichaam Oostvaardersplassen voor de onderdelen Fytoplankton, Macrofyten en Macrofauna aan de norm. Voor het onderdeel vis zijn nog onvoldoende gegevens bekend.

In bijlage 3 is een kaartje van de ecologische waterkwaliteit in Flevoland tussen 1998 en 2005 opgenomen.

4. Interpretatie

In onderstaande tabel is een overzicht van de toetsing van de resultaten weergegeven. Voor de toetsing van de parameters chlorofyl-a, fosfaat en stikstof zijn de waarden van de zomergemiddelden gebruikt.

Tabel 3: Toetsingswaarden

Meetpunt	Parameter	NW4											KRW	
		1988	1989	1990	1998	1999	2000	2001	2003	2004	2005	2006	2007	2007
00002 Oostvaardersplassen, nabij aflatwerk	Chloride	4		4										
	Fosfaat	4	4	4										
	Stikstof	3												
00004 Aanvoersloot Oostvaardersplassen, duiker Praamweg	Chloride	4	4	4										
	Chlorofyl-a		2											
	Fosfaat		3	3										
	Stikstof	3	2	2										
00023 Ringsloot Oostvaardersplassen, aflatwerk	Chloride			4										
	Fosfaat		5	4										
	Stikstof													
00024 Aanvoertocht Oostvaardersplassen, duiker Aakweg	Chloride			4										
	Fosfaat		3	4										
	Stikstof			3										
00025 Hoekplas, OVP. Steiger Knardijk	Chloride			3										
	Fosfaat		5	5										
	Stikstof													
00026 Hoekplas, Oostvaardersplassen, vogelhut "De Grauwe Gans"	Chloride			4										
	Fosfaat		5	5										
	Stikstof			4										
00027 Vogelhut "De Schollebaar"	Chloride			3										
	Fosfaat		5	5										
	Stikstof													
00042 Oostvaardersplassen, midden Grote Plas	Chloride				4	2	2	2						
	Chlorofyl-a				3	3	3	4						
	Fosfaat				4	4	4							
	Stikstof				3	3	3	4						
00053 Kottertocht, brug in Oostvaardersplassen	Chloride				3	3						3		
	Chlorofyl-a											1		
	Fosfaat											4		
	Stikstof				3	2						2		
00054 Kitstocht, bovenstuws in Oostvaardersplassen	Chloride				3	2	2			3	4	2	2	+
	Chlorofyl-a									1	2	2	2	
	Fosfaat						3			3	3	3	3	+
	Stikstof				3	3	2			2	3	3	2	+
00059 Keersluisplas, Oostvaardersplassen	Chloride				2	2	2	1				2	1	+
	Chlorofyl-a				4	4	4	4				4	2	
	Fosfaat				4	4	4					5	4	-
	Stikstof				4	4	4	4				4	3	-
00835 Verbindingszone, "de Vaart", Wilgenbos/OVP	Chloride					3				3				
	Fosfaat									5				
	Stikstof					2				2				
00847 Plas, naast Praamweg	Chloride						2							
	Chlorofyl-a						1							
	Fosfaat						3							
00881 Oostvaardersplassen, zandplas, thv. Kitstocht	Chloride									2				
	Chlorofyl-a									1				
	Fosfaat									2				
	Stikstof									2				

1	< streefwaarde
2	< MTR-norm
3	< 2x de MTR-norm
4	< 5x de MTR-norm
5	> 5x de MTR-norm
+	voldoet aan de doelstelling van het waterschap
-	voldoet niet aan de doelstelling van het waterschap

Als de toetsingstabel wordt bekeken is te zien dat het chloridegehalte in het gebied over de jaren heen is gedaald en voldoet nu vrijwel overal aan de norm. Fosfaat en stikstof zijn over het algemeen in te hoge concentraties aanwezig, dit uit zich in algenbloei (zichtbaar in het veld) en hoge chlorofyl-a gehalten.

Ook is een onderling verschil te zien tussen de verschillende waterdelen binnen de Oostvaardersplassen. Zo is bij de monsterpunten van de jaren 1988-1990 te zien dat alleen de chemische waterkwaliteit van de Aanvoersloot (00004) redelijk tot goed scoort voor de verschillende parameters. De chemische kwaliteit van de overige meetpunten in die jaren verloopt van matig tot zeer slecht. De matig tot goede kwaliteit van de aanvoersloot heeft waarschijnlijk te maken met het regelmatig toestromen van water uit de Lage Vaart. Er is echter geen directe verklaring te geven waarom de Aanvoertocht (00024) geen goede kwaliteit heeft.

Als naar de metingen in de periode van 1998-2007 wordt gekeken is te zien dat de Kitstocht (00054), Zandplas (0081), de Kottertocht (00053) de Plas (00847) een redelijk goede chemische waterkwaliteit hebben. De chemische kwaliteit van de twee grote plassen in het gebied, de Grote Plas (00042) en de Keersluisplas (00059), is beduidend slechter. Een mogelijke verklaring voor de slechte kwaliteit van de Grote Plas en de Keersluisplas is dat beide plassen zeer ondiep zijn en het slib op de bodem van het waterdeel door de wind makkelijk kan opwervelen. De Plas (00847) en de Zandplas (00881) hebben minder last van dit probleem omdat zij vele malen kleiner zijn waardoor de wind minder invloed heeft. Daarnaast is het waarschijnlijk dat het water in de lijnvormige waterdelen in het gebied, de Kottertocht (00053), de Kitstocht (00054) en verbindingzone "de vaart" (00835), een kortere verblijftijd heeft doordat zij het water makkelijk kunnen afvoeren.

Intermezzo Oostvaardersplassen

In het intermezzo Oostvaardersplassen uit de Watersysteembeheer jaarrapportage 2006 is te lezen het water in de Oostvaardersplassen voldoet aan de norm voor stikstof. De parameter fosfaat overschrijdt de norm 3 maal. Deze uitspraak is niet direct terug te vinden in de toetsingstabel. De reden hiervan is dat voor deze uitspraak is gekeken naar de totale kwaliteit van de waterdelen binnen de Oostvaardersplassen en niet naar de individuele waterdelen zoals in de toetsingstabel.

Bijlage 1: Overzichtskaart met monsterpunten

Bijlage 2: Onderzoek per monsterpunt

Tabel 2a: Uitgevoerd chemisch en biologisch onderzoek tussen 1988 en 2007

MEETPUNT	1988	1989	1990	1991	---	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
00002	VNB	VN	VNM												
00004	VNBC	VNC	VNB												
00023		VN	VNM	VBM											
00024		VN	VNM												
00025		VN	VNM												
00026		VN	VNM												
00027		VN	VNM												
00042						VNMC	VNMC	VNMC	VNMC						
00053						VNM	VNM							VNMBG	
00054						VNMB	VNMB	VNZ				VNC	VNC	VNMBG	VNC
00059						VNMC	VNMC	VNMC	VNMC					VNC	VNC
00835							VNMB				VNMB				
00847								VNMC							
00881												VNMBG			

Tabel 2b: Verklaring uitgevoerd chemisch en biologisch parameters

Symbol	Omschrijving	Pakketinhoud
V	veldparameters	pH, geleidbaarheid, zuurstof, temperatuur, doorzicht
N	nutriënten	ammonium, chloride, fosfaat, nitraat, nitriet, stikstof-Kjeldahl, sulfaat
M	macro-ionen	natrium, kalium, calcium, magnesium, bicarbonaat
B	-	biologisch zuurstofverbruik
C	-	chlorofyl-a, feofytine-a
Z	metalen	cadmium, chroom, ijzer, koper, kwik, lood, nikkel, zink
BM	bestrijdingsmiddelen	
1	Biologisch onderzoek sloten	macrofauna, macrofyten, diatomeeën*
2	Biologisch onderzoek meren en plassen, beperkt	fytoplankton, macrofyten
3	Biologisch onderzoek meren en plassen, uitgebreid	fytoplankton, macrofyten + macrofauna, diatomeeën

Tabel 2c: Verklaring locaties monstercodes

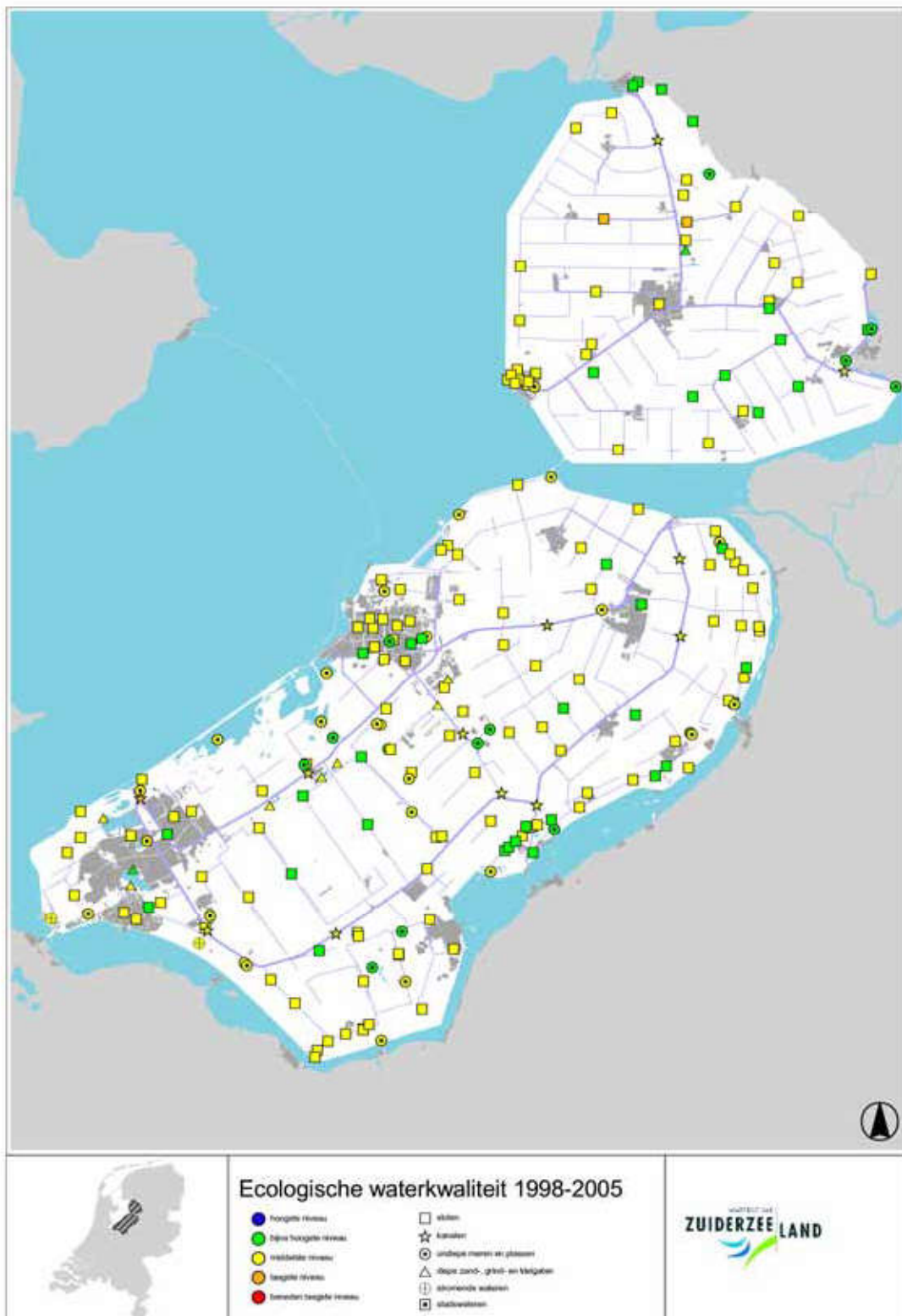
monstercode	Beschrijving monsterlocatie
00002	Oostvaardersplassen, nabij aflatwerk
00004	Aanvoersloot Oostvaardersplassen, duiker Praamweg
00023	Ringsloot Oostvaardersplassen, aflatwerk
00025	Aanvoertocht Oostvaardersplassen, duiker Aakweg
00026	Hoekplas, Oostvaardersplassen, vogelhut "De Grauwe Gans"
00027	Vogelhut "De Schollebaar"
00042	Oostvaardersplassen, midden Grote Plas
00053	Kottertocht, brug in Oostvaardersplassen
00054	Kitstocht, bovenstuws in Oostvaardersplassen
00059	Keersluisplas, Oostvaardersplassen
00835	Verbindingszone, "de Vaart", Wilgenbos/OVP
00847	Plas, naast Praamweg
00881	Oostvaardersplassen, zandplas, thv. Kitstocht

Tabel 2d: Verklaring begrippen biologisch onderzoek

Begrip	Uitleg
Fytoplankton	Verzamelaam voor alle in het water zwevende algen die te klein zijn om met het blote oog te zien.
Diatomeeën	Andere naam voor kiezelwieren. Diatomeeën vormen een aparte groep binnen het algenonderzoek, omdat in tegenstelling tot de vrijzwevende algen, veel bekend is over de milieusituaties waarin de afzonderlijke soort voorkomt.
Macrofyten	Planten die met het blote oog zijn te zien.
Macrofauna	Alle met het blote oog goed waarneembare ongewervelde dieren (zoals slakken, libellen, kevers, etc.).

* Voor uitleg van deze begrippen zie tabel 2d (bijlage 2)

Bijlage 3: Ecologische waterkwaliteit 1998-2005

Managementplan Oostvaardersplassengebied 2011 -2015

Uitwerking en implementatie van ICMO2 maatregelen, monitoring en communicatie

Status: definitief

Versie 1.3. 20 januari 2012

MINUTE

Agendapunt 4b, Stand van zaken uitvoering Managementplan

Aan: **Beheeradvies Commissie Oostvaardersplassen**
t.b.v. vergadering 22 februari 2012

Van: **Secretaris BAC**

Inhoudelijk:

Bij globale beoordeling geen bijzonderheden geconstateerd.

Punt 4, voorstel voor jaaragenda is conform mijn bespreking met **Art. 5.1.**
Art. 5.1. (SBB). NB: er staan alleen statusrapportages in de winterperiode
geagendeerd. Is dat voldoende voor de BAC?

Punt 5, gebiedsrapportage Waterschap Zuiderzeeland lijkt Agendapunt 7
(Mineralenmonitoring) te vervangen. Er zijn verder geen stukken voor
agendapunt 7 ingediend.

Punt 6, Bijgewerkte versie Managementplan. Ik ben niet in de gelegenheid
geweest om de bijgewerkte versie gedetailleerd door te lopen. Ik ga er
van uit dat de wijzigingen conform de adviezen van de BAC zijn
doorgevoerd.

Bij dit agendapunt horen de volgende bijlagen:

- Bijlage 1: Kalender Managementplan
- Bijlage 2: Maandrapportage januari 2012
- Bijlage 3: Jaaragenda
- Bijlage 4: Gebiedsrapportage Waterschap
- Bijlage 5: Managementplan OVP v 1.3

Cover tbv Vergadering Beheer Advies Commissie Oostvaardersplassen 22-02-2012

Agendapunt 4b, Stand van zaken uitvoering Managementplan

- Aan:** **Beheeradvies Commissie Oostvaardersplassen**
t.b.v. vergadering 22 februari 2012
- Van:** **Staatsbosbeheer.** Opsteller: **Art. 5.1. lid 2 sub** (Programmamanager Oostvaardersplassen)
- Aanleiding:** regulier
- Eerdere besluitvorming:** geen
- Status:**
- Alle punten ter informatie.
 - Punt 4 ter beoordeling

In deze cover worden de belangrijkste bijzonderheden weergegeven met betrekking tot de uitvoering van de werkzaamheden uit het managementplan. Voor de details wordt verwezen naar bijgevoegde, bijgewerkte planning- en realisatie kalender in **bijlage 1**.

Bijzonderheden korte termijn:

1. Voor een compleet overzicht van de geschoten dieren, dierconditie en terreinconditie wordt verwezen naar bijlage 2 statusrapport januari en de eerder verstuurd situatierapportages. In vergelijking met het voorgaande jaar zijn er in de periode 1 december t/m 31 januari 22 meer edelherten geschoten. (150 t.o.v. 128). Het aantal paarden daarentegen is lager (8 t.o.v. 23). Hierbij moet wel worden opgemerkt dat op 1 en 2 februari 15 Konikpaarden in slechte conditie zijn geschoten. Heckrunderen zijn tot op heden nog niet geschoten, net als vorig jaar in deze periode.
2. De uitgestelde werkzaamheden met betrekking tot het stapelen van dood hout zijn op 1, 2 en 3 februari uitgevoerd (zie foto van 1 feb).

Bijzonderheden (middel)lange termijn:

3. Op 26 januari heeft er een inloopavond plaatsgehad rondom de voorgestelde werkzaamheden en herinrichting van het Kotterbos. Er was matige belangstelling. Ook zijn er een aantal publicaties geweest in de lokale kranten. De voorbereidende kapwerkzaamheden worden op 6 februari gestart. Het project, waarin het bestaande bos een kwaliteitsimpuls krijgt op het gebied van diversiteit en recreatie en waarbij een deel geschikt wordt gemaakt als winterbeschutting voor grote grazers, zal eind 2013 gereed zijn.

Cover tbv Vergadering Beheer Advies Commissie Oostvaardersplassen 22-02-2012

4. Staatsbosbeheer doet een voorstel voor een jaarplancyclus voor de uitvoering, evaluatie en bijstelling van het managementplan. In **bijlage 3** vindt u een voorstel voor deze jaarplancyclus.
5. In de gebiedsrapportage van het waterschap Zuiderzeeland (**bijlage 4**) wordt een overzicht gegeven van de gemeten waterkwaliteit uit de Oostvaardersplassen. Er wordt op dit moment met het waterschap gekeken hoe deze monitoring mede in het kader van het Natura2000 beheerplan een structureel karakter kan krijgen.
6. In **bijlage 5** bevat de nieuwe integrale versie van het managementplan inclusief de op 20 januari vastgestelde bijlagen 4 en 6.

MINUTE

Agendapunt 5, Helikoptertelling voorjaar 2012

Aan: **Beheeradvies Commissie Oostvaardersplassen**
t.b.v. vergadering 22 februari 2012

Van: **Secretaris BAC**

Inhoudelijk:

Omdat er de afgelopen weken zeer veel bewogen is in dit dossier zijn de door SBB opgeleverde covernotitie en deze voorliggende Minute op moment van vergaderen waarschijnlijk alweer achterhaald. Het in de covernotitie genoemde verslag van het overleg van 7 februari is nog niet bij mij aangeleverd (d.d. 16 februari) en zal worden nagezonden.

Als bijlage bij deze minute vindt u het advies dat de heer **Art. 5.1. lid** (Bureau Bestia et Lex) in opdracht van Staatsbosbeheer heeft opgesteld. Hij concludeert dat een vergunningverlening mogelijk moet zijn.

Het lijkt mij het verstandigst als de BAC in haar vergadering de stand van zaken bespreekt met Staatsbosbeheer op basis van de meest actuele informatie.

Het ligt in de lijn der verwachtingen dat SBB een voorstel voor een alternatieve telwijze (foto's vanuit een vliegtuigje) ter beoordeling aan de BAC zal voorleggen. Conform haar opdracht moet de BAC dit toetsen aan haar werkkaders, zijnde ICMO2 en de door staatssecretaris Bleker daarop gemaakte beleidswijzigingen. Dat kader bevat nog steeds de helikoptertellingen als aangewezen methode. Formeel zou de BAC dan ook een verzoek om tellingen d.m.v. (foto's vanuit) vliegtuigjes moeten afwijzen en Staatsbosbeheer moeten adviseren de staatssecretaris te verzoeken zijn beleidskader op dit gebied aan te passen.

HELIKOPTERTELLING OOSTVAARDERSPLASSEN

De toepassing van de Natuurbeschermingswet 1998

Art. 5.1. lid 2 sub e Woo Bestia et Lex adviesbureau voor dieren- en
omgevingsrecht, Ruitersweg 13, 7973 JS, DARP, tel. 06-
20975643, e-mail: bestia@euronet.nl, www.bestiaetlex.nl

HELIKOPTERTELLING OOSTVAARDERSPLASSEN

De toepassing van de Natuurbeschermingswet 1998

Aanleiding

Uit contacten met de vergunningverlener GS van Flevoland blijkt dat het bevoegd gezag mogelijk niet positief wil beschikken op een door SBB ingediende aanvraag, voor het - met gebruikmaking van een helikopter - mogen tellen van grote grazers in het N2000 gebied Oostvaardersplassen. SBB wil advies over hoe te handelen, de juridische situatie en juridische mogelijkheden.

Inleiding

De Oostvaardersplassen zijn aangewezen als Natura 2000-gebied voor verschillende soorten vogels. De aanwijzing is gebaseerd op de Vogelrichtlijn. Er gelden geen instandhoudingsdoelstellingen in het gebied voor de er verblijvende grote grazers, te weten Heckrunderen, konikpaarden en edelherten. Uit onder meer dierenwelzijnsoverwegingen dienen de aantallen grote grazers in najaar en voorjaar te worden gemonitord. Belangrijke redenen daarvoor is het betrouwbaar kunnen vaststellen van de werkelijke wintersterfte en daarmee een betrouwbaar percentage dieren dat door toepassing van het zogeheten vroeg-reactief beheer (bepaalde vorm van afschot om op individueel niveau onnodig lijden te voorkomen; géén populatiebeheer) onnodig lijden kan worden bespaard (norm: meer dan 90% van de dieren die in het winterseizoen sterft, moet zijn geschoten).

Lange tijd hebben min of meer onomstreden cijfers over het daadwerkelijke aantal grote grazers in de Oostvaardersplassen ontbroken. Tot de eerste helft van 2010 werden die aantallen nog geschat met jaar-in-jaar-uit bijgehouden geboorte- en sterftcijfers. Hoewel die cijfers een bruikbare indicatie gaven van populatie *trends*, gaven ze geen betrouwbaar beeld van absolute aantallen (Tweede Kamer 2010–2011, 32 500 XIV, nr. 13). De Commissie Gabor heeft eind 2010 dan ook geadviseerd om twee keer per jaar een helikoptertelling (voor- en najaar) uit te laten voeren.¹ De eerste is in het najaar van 2011 uitgevoerd met vergunning op grond van de Nbw 1998, verstrekt door het bevoegd gezag, het college van GS van de provincie Flevoland. Voor de voorjaartelling is een aanvraag voor een vergunning, vergezeld van een passende beoordeling, ingediend.

De activiteit

¹ TK 2011-2012, 32 563, nr. 26.

2/7/2012

De helikoptertellingen zijn noodzakelijk voor het beheer van het gebied. Hoewel het instandhouden van grote grazers geen doel in de N2000-systematiek vormt, zijn wel doelstellingen voor ganzen opgenomen. Voor de instandhoudingsdoelen voor ganzen is de begrazing door grote grazers noodzakelijk en er onlosmakelijk mee verbonden. Uit de toelichting op de Aanwijzing N2000 Oostvaardersplassen (p, 7-8):

“Het droge en natte deel van het gebied vormen ecologisch gezien een functionele eenheid. Met name de ruiende, niet-broedende grauwe ganzen geven vorm aan die eenheid. In jaren met een hoog waterpeil zorgen zij, tijdens de vleugelrui, door begrazing voor het op lange termijn voortbestaan van de moerasbegroeiing. Voor en na de rui verzamelen zij zich op de graslanden in het droge deel die worden ontwikkeld en instandgehouden door grote, wilde herbivoren. Zonder deze graslanden komen er geen ruiende grauwe ganzen in het moeras. Zo zorgen de ganzen en herbivoren voor instandhouding van het moeras. Door de begrazing door de grauwe ganzen neemt de oppervlakte moerasbegroeiing gestaag af. In jaren met een laag waterpeil zijn ruiende ganzen echter afwezig en herneemt de moerasbegroeiing het verloren gegane areaal (eerst in de vorm van pioniermoeras, vervolgens in de vorm van rietmoeras). Op deze manier blijft het moeras zich verjongen, zo is gebleken uit een experiment met peilverlaging in de jaren 1987-1991.”

Vergunningplicht?

De Oostvaardersplassen zijn definitief aangewezen als N2000-gebied.² Ingevolge artikel 19d, eerste lid, van de Natuurbeschermingswet 1998 (verder: Nbw 1998) is het (samengevat) verboden zonder vergunning van gedeputeerde staten of de staatssecretaris van EL&I projecten of andere handelingen te realiseren onderscheidenlijk te verrichten die gelet op de instandhoudingsdoelstelling de kwaliteit van de natuurlijke habitats en de habitats van soorten in een Natura 2000-gebied kunnen verslechteren of een significant verstorend effect kunnen hebben op de soorten waarvoor het gebied is aangewezen. Zodanige projecten of andere handelingen zijn in ieder geval projecten of handelingen die de natuurlijke kenmerken van het betreffende gebied kunnen aantasten.

In het tweede lid van dit artikel is een uitzondering op dit verbod neergelegd voor het realiseren van projecten, of het verrichten van handelingen overeenkomstig een beheerplan. Het beheerplan N2000 voor de Oostvaardersplassen is echter nog niet vastgesteld. De helikoptervluchten zouden daarin als beheermaatregel een plek kunnen krijgen en - na toetsing - vergunningvrij kunnen worden opgenomen. Op dit moment is dat nog niet aan de orde.

Ook is het verbod van het eerste lid van artikel 19d Nbw 1998 niet van toepassing op 'bestaand gebruik' dat 'direct verband houdt met of nodig is voor het beheer van het N2000-

² Aanwijzing Oostvaardersplassen, nr. PDN/2009-078.

2/7/2012

gebied', zo volgt uit het derde lid van artikel 19d Nbw 1998. De helikoptervluchten kunnen echter niet als 'bestaand gebruik' worden gekwalificeerd.³

Conclusie moet zijn dat onder de Nbw 1998 t.a.v. de helikoptervluchten - uitgaande van hetgeen bekend is geworden uit de ervaringen rond verstoring en de kennis uit de passende beoordeling - een vergunningplicht moet worden aangenomen.

Nota bene: Dit zou anders zijn indien de tekst van artikel 6 lid 3 Habitatrictlijn rechtstreeks zou gelden. Op grond van artikel 6 lid 3 Habitatrictlijn geldt dat alleen voor projecten die 'niet direct verband houden met of nodig zijn voor het beheer van het gebied' een passende beoordeling moet worden opgesteld en toestemming moet worden verleend. Ook in het voorontwerp Wet natuur (artikel 2.7, lid 2) is de vergunningplicht tot dergelijke projecten beperkt. De vergunningplicht in de Nbw 1998 strekt dus verder dan wat Europeesrechtelijk gezien strikt noodzakelijk is.

Kan vergunning worden verleend?

Nu een vergunningplicht aannemelijk is moet de vraag worden beantwoord of vergunning kan worden verleend. Bepalend voor de beantwoording van die vraag is of het project of de handeling de kwaliteit van de natuurlijke habitats en de habitats van soorten in een Natura 2000-gebied kan verslechteren of een significant verstorend effect kan hebben op de soorten waarvoor het gebied is aangewezen.

Sinds het zogenaamde Kokkelvisserijarrest (JM 2004/112, HvJ EG, 07-09-2004, C-127/02) kan toestemming alleen worden verleend indien er "wetenschappelijk gezien redelijkerwijs geen twijfel bestaat dat er geen schadelijke gevolgen zijn" (rov. 59).

Ondanks dat daartoe mijns inziens strikt genomen geen verplichting kan worden aangenomen is aan de onderhavige aanvraag een passende beoordeling ten grondslag gelegd.⁴ Uit die passende beoordeling blijkt dat significant negatieve effecten op lepelaars en andere broedvogelsoorten in het kader van de Nb-wet kunnen worden uitgesloten, mits voor 10 maart, of in de periode 1 april – 10 april wordt gevlogen en andere mitigerende maatregelen worden toegepast.⁵

De conclusies van dit rapport zijn ook niet aangepast naar aanleiding van de reactie van het ecologisch adviesbureau op de zienswijze die is ingebracht door de Vogel- en Natuurwacht Zuid-Flevoland n.a.v. de passende beoordeling.⁶

Conclusie is dat nu het adviesbureau concludeert tot uitsluiting van het kunnen optreden van significant negatieve effecten vergunning kan worden verleend, omdat wordt voldaan aan het strenge criterium, als neergelegd in het kokkelvisserijarrest. Met dit advies is de

³ Art. 1 onder m. Nbw 1998: 'bestaand gebruik': gebruik dat op 31 maart 2010 bekend is, of redelijkerwijs bekend had kunnen zijn bij het bevoegd gezag.

⁴ Een passende beoordeling is vereist indien een vergunning wordt gevraagd voor een project dat niet direct verband houdt of nodig is voor het beheer van het gebied. De helikoptervluchten zijn dat m.i. wel. Zie voor redenering onder Activiteit.

⁵ A&W Rapport 1730 'Ecologische beoordeling helikoptervluchten in de Oostvaardersplassen' voorjaar 2012, p. 21.

⁶ Brief A&W A12-1-JvB d.d 10 januari 2012.

2/7/2012

zekerheid verkregen dat het project de natuurlijke kenmerken van het betrokken gebied niet zal aantasten.

Moet vergunning worden verleend?

Artikel 19d Nbw 1998 moet m.i. zo worden uitgelegd dat sprake is van een bevoegdheid tot vergunningverlening. Er is aldus geen sprake van een verplichting tot het verlenen van een vergunning. Wel dient een bestuursorgaan op grond van de Algemene wet bestuursrecht zich bij de besluitvorming baseren op actuele en volledige informatie en dient het besluit zorgvuldig tot stand te komen. Het besluit dient tevens te beschikken over een voldoende draagkrachtige motivering.

Ook dient het College van GS rekening te houden met artikel 19 e Nbw 1998. Het College mag bij de toepassing van haar beoordelingsbevoegdheid niet enkel afgaan op de inhoud van de passende beoordeling, maar moet alle betrokken belangen afwegen. Dit geldt ook voor het geval een vergunning wordt geweigerd. De Afdeling wees hierop in een recente uitspraak:

“ 2.3.7. De Afdeling overweegt voorts dat het college, los van de conclusies uit de passende beoordeling, ingevolge artikel 19e van de Nbw 1998 dient te beoordelen of de aangevraagde vergunning bij afweging van de betrokken belangen kan worden verleend. Daarbij dient het college na te gaan of het project of de andere handeling waarvoor de vergunning is aangevraagd zodanige nadelige effecten heeft op de soorten waarvoor het gebied is aangewezen dan wel op de natuurlijke kenmerken van het gebied, dat de vergunning bij afweging van de betrokken belangen behoort te worden geweigerd.” (ABRvS van 30-11-2011, nr. 20108420/1/R2)

Dit betekent dat een vergunning ook kan worden geweigerd als op grond van een passende beoordeling is vastgesteld dat die geen significante gevolgen heeft, maar wel zodanige nadelige effecten dat met het oog daarop vergunning behoort te worden geweigerd op grond van een belangenafweging. In de zaak waaruit bovengenoemd citaat afkomstig is bleek dat het leefgebied van de betrokken soort (wespendief) t.g.v. een project zou afnemen, terwijl de populatie ook een afnemende trend vertoont.

Artikel 19 e is echter primair in de wet gekomen om - ter voorkoming van kwaliteitsverslechtering of verstoring van soorten - voorschriften te verbinden aan een vergunning op grond van artikel 19d Nbw, die waarborgen dat de staat van instandhouding van het gebied niet wordt aangetast.⁷

Conclusie is dat de aangevraagde vergunning ondanks de conclusie uit de passende beoordeling ook mag worden geweigerd, doch dat daartoe dan wel een sluitende motivering moet worden geleverd.

Welke argumenten zouden tot weigering kunnen leiden?

a. *Conclusie uit de passende beoordeling wordt niet gedeeld*

In het kader van de zorgvuldigheid zou het bevoegd gezag een tegenonderzoek kunnen presenteren waaruit andere conclusies worden getrokken dan uit de passende beoordeling.

⁷ Annotatie ZIJlmans bij bovengenoemde uitspraak in JM 2012/10.

Dat is ook de eis die de Afdeling oplegt aan appellanten die zich in een procedure beklagen over onvoldoende of ondeugdelijk onderzoek.

Uit een dergelijke toets van een ander deskundig bureau zal dan moeten blijken op welke punten de passende beoordeling ondeugdelijk was:

Uit de contra-analyse zal “met concrete objectieve gegevens” moeten worden “gestaafd dat de beschrijving van de activiteiten, de natuurwaarden en de effectenanalyses een onjuist beeld geeft van de te verwachten gevolgen van de in geding zijnde activiteiten.” (VzABRvS van 25 juli 2011, nr. 201107498/1/R2).

Verder zou dit aan de orde kunnen zijn indien sprake is van bijvoorbeeld, slecht onderzoek. Een voorbeeld van slecht onderzoek is te vinden in de uitspraak van de Afdeling van 24 augustus 2011.⁸ Uit de uitspraak blijkt dat de uitgangspunten waar het – overigens gerenommeerde – onderzoeksbureau zich op heeft gebaseerd niet overeenkwamen met de feitelijke situatie. Dat roept vanzelfsprekend vragen op over de betrouwbaarheid van de conclusies.

b. Iedere verstoring wordt als ‘significant’ gezien

Uit de al eerder geciteerde uitspraak over de wespendif op de Veluwe komt een beeld naar voren dat het bevoegd gezag een vrij grote mate van beleidsvrijheid toekomt om over te gaan tot weigering. In deze casus ging het om de mogelijke verstoring van 1 broedpaar wespendif en 1 broedpaar zwarte specht, met afname van leefgebied en foerageergebied. Dit bleek voldoende om een mogelijk significant negatief effect aan te nemen en de vergunning te weigeren. Vooral de afname van primair leefgebied bleek voor de Afdeling reden tot het acceptabel achten van de weigering. Van belang is overigens nog dat zowel wespendif als zwarte specht landelijk gezien in gunstige staat van instandhouding verkeren.⁹

Verskil met de casus Oostvaardersplassen is dat het hier een permanente afname van het leefgebied voor beide vogelsoorten betrof, terwijl bij de helikoptervluchten sprake is van een eenmalige activiteit, die echter plaatsvindt in een mogelijk kwetsbare periode. De lepelaar als belangrijkste en meest verstoring gevoelige soort waarvoor voor verstoring wordt gevreesd is landelijk gezien in een gunstige staat van instandhouding, in de Oostvaardersplassen echter in een ongunstige. Ander verschil met de casus wespendif Veluwe is dat het ging om een vergunning voor het oprichten van een bungalowpark, terwijl de helikoptervlucht een natuurbeheerdoel dient.

c. Conclusie uit de passende beoordeling wordt wel gedeeld, maar nadere belangenafweging leidt tot weigering.

Deze mogelijkheid bestaat, maar zal uitgebreid moeten worden onderbouwd.

⁸ ABRvS d.d. 24 augustus 2011, 201002550/1/R3

⁹

<http://www.synbiosys.alterra.nl/natura2000/gebiedendatabase.aspx?subj=n2k&groep=1&id=n2k57&topi c=doelstelling>

Oplossingsrichtingen

A. Andere deskundigen over verstoring lepelaar?

De passende beoordeling en de zienswijze van de Vogelwacht leunen zwaar op de inbreng van Otto Overdijk. De expertise van o.a. Cor Smit van IMARES (onderzoek De Kooij) raakt daardoor naar mijn oordeel ondergesneeuwd. De vraag is of een andere deskundige dan de heer Overdijk zou kunnen adviseren over mitigatie en ook zijn licht over deze problematiek zou kunnen laten schijnen. Bijvoorbeeld in de vorm van een aanvulling op de passende beoordeling op verzoek van het bevoegd gezag.

B. Mogelijkheden tot verdergaande mitigatie?

Als het bevoegd gezag twijfelt over de effecten is het een mogelijkheid om de grenzen te verkennen van verdergaande mitigatie. Is een afstand van een kilometer tot potentiële broedplekken bespreekbaar? Kan de helikopter in de buurt van de kolonies op 200 meter hoogte gaan vliegen? Kan allemaal helpen bij een welwillend bevoegd gezag om tot een oplossing te komen. Kan SBB meer doen?

C. Deel van het verzoek van SBB toewijzen en gedeeltelijk afwijzen?

Het bevoegd gezag kan de aanvraag ook gedeeltelijk afwijzen. Als zij uit de passende beoordeling en de aanvullende eigenstandige afweging niet de overtuiging heeft dat toewijzen van de aanvraag niet leidt tot de zekerheid dat de natuurlijke kenmerken van het gebied niet zullen worden aangetast, dan bestaat de mogelijkheid van gedeeltelijk afwijzen. Zo kan het bevoegd gezag gemotiveerd besluiten helikoptervluchten alleen toe te staan in de periode 1- 5 maart, bijvoorbeeld. Daarbij komt dat ook voorschriften aan het besluit kunnen worden verbonden, als nadere bepaling van vlieghoogten en afstanden.

D. Combinatie van factoren?

Ook kan gekozen worden voor een combinatie van bovenstaande opties.

E. Schriftelijk aangeven belang van tellingen i.v.m. beheer gebied en dierenwelzijn

Het managementplan Oostvaardersplassen is voor een deel een plan voor het realiseren en nastreven van Natura2000-doelen. In de situatie van het afwezig zijn van een vastgesteld N2000-beheerplan komt dit plan het dichtst bij het door de wet beoogde beheerplan. Aan dat beheerplan zijn rechtsgevolgen gebonden (o.a. afwezig zijn vergunningplicht beheermaatregelen). Richting provincie kan schriftelijk worden benadrukt dat de helikoptervluchten ten dienste staan van het beheer van het gebied als N2000-gebied en noodzakelijk zijn onder meer i.v.m. voorkomen van onnodig dierenleed. Dit verband kan verder worden onderbouwd. Dientengevolge zou het bevoegd gezag een positieve grondhouding moeten aannemen ten aanzien van vergunningverlening. Als geen vergunning wordt verleend, zal niet onomstotelijk kunnen worden vastgesteld of de wijze waarop het vroeg-reactieve beheer van de grazers door de beheerder wordt toegepast in voldoende mate

2/7/2012

onnodig lijden van de grote grazers voorkomt. Er zal daarmee grond voor twijfel blijven bestaan of de nieuwe beheer-aanpak daadwerkelijk heeft gewerkt. Dat lijkt me voor GS geen plezierig vooruitzicht en voor de staatssecretaris evenmin.

F. Bij persisteren in voornemen tot weigering: aanwenden van rechtsmiddelen

Optie is, als overleg niet tot bevredigend resultaat leidt, om te verzoeken de aanvraag dan maar zo snel mogelijk af te wijzen en vervolgens bezwaar te maken tegen de weigering. Als bezwaar is ingediend kan ook om een voorlopige voorziening worden verzocht bij de Voorzitter van de Afdeling bestuursrechtspraak. Het vereiste 'spoedeisende belang' zal door de rechter zeker aanwezig worden geacht. Verzocht zou kunnen worden om bij wijze van voorlopige voorziening uitvoering van een helikoptervlucht alsnog toe te staan. Dit is wel een heel vergaande vorm van voorlopige voorziening, omdat daarmee feitelijk een onomkeerbaar besluit wordt genomen en het 'voorlopige karakter' daarmee feitelijk ontbreekt. Het is niet zeker dat de rechter zo ver zal willen gaan. Maar het is wel een 'ultimum remedium' waarmee ook alle merites van de zaak openbaar worden. Dat kan voor- en nadelen voor SBB en het College van GS hebben.

Cover tbv Vergadering Beheer Advies Commissie Oostvaardersplassen 22-02-2012

Agendapunt 5, Helikoptertelling voorjaar 2012

- Aan:** **Beheeradvies Commissie Oostvaardersplassen**
t.b.v. vergadering 22 februari 2012
- Van:** **Staatsbosbeheer.** Opsteller: **Art. 5.1. lid 2 sub** (Programmamanager Oostvaardersplassen)
- Aanleiding:** regulier
- Eerdere besluitvorming:** BAC vergadering 20 januari. Verzoek om voorstel voor calamiteitenparagraaf
- Status:** - ter informatie

Stand van zaken helikoptertelling voorjaar 2012

Operationeel

Het Verzoek bij Defensie van 10 december voor een helikopter is nog niet ingewilligd. Inmiddels is het verzoek ook op MT niveau tussen de departementen van EL&I en defensie kracht bijgezet.

Het draaiboek voor de helikoptertelling is gereed. Het is grotendeels gebaseerd op het draaiboek van de telling in oktober. Grootste verschil is de minder uitgebreide grondmonitoring en de juist aangescherpte monitoring voor de lepelaarkolonie. Verder is de telprocedure scherper beschreven op basis van de ervaringen uit de oktobertelling (zie recommendations p.12 Helicopter survey of ungulates in the oostvaardersplassen Autumn 2011). Ook voorziet het vluchtplan in het vermijden van de meest kwetsbare delen in het gebied; het zeearend nest, lepelaar- en de aalscholverkolonie. De helikopter zal op een hoogte tussen de 150 en 200 meter vliegen.

De telling zal worden gedaan door twee van dezelfde tellers als de vorige keer, de heren **Art.** **[REDACTED]**. Omdat de vorige telling gebruikt is om de wijze van tellen aan te scherpen zal worden volstaan met één telling.

Vergunning

Zoals bekend heeft de provincie Flevoland echter informeel aangegeven dat zij op basis van de bezwaren die zijn geuit in de zienswijze van de Vogelwacht op dit moment geen mogelijkheden zien om vergunning te verlenen voor ontheffing in het kader van de Natuurbeschermingswet. Actie wordt ondernomen om dit alsnog voor elkaar te krijgen. Hieronder staat in chronologische volgorde weergegeven welke stappen het afgelopen half jaar zijn gezet in het kader van de vergunningaanvraag.

- o Augustus 2011: Bijeenkomst met provincie Flevoland en DR over helikoptertelling. Verzoek om vergunning niet in een keer maar per vlucht te doen om ervaringen uit najaartelling mee te nemen in passende beoordeling voorjaartelling
- o 25/25 oktober: Helikoptertelling
- o November: Uitgebreide afstemming met provincie Flevoland over passende beoordeling.
- o 2 December; advies BAC om helikoptertelling begin maart uit te voeren
- o 5 december; aanvraag voor ontheffing NB wet bij provincie Flevoland

Cover tbv Vergadering Beheer Advies Commissie Oostvaardersplassen 22-02-2012

- 29 december: Vogelwacht Zuid Flevoland dient zienswijze in waarin zij aangeven dat significant negatieve effecten op met name lepelaar niet uit te sluiten zijn.
- Eerste week januari: Informele signalen van provincie dat zienswijze overtuigend is en vergunning niet zomaar kan worden verleend
- Eerste week januari: contact met DRZ met verzoek om gesprek met provincie aan te gaan over ontstane situatie.
- 10 januari: Reactie Staatsbosbeheer op zienswijze Vogelwacht waarin wij nogmaals beargumenteren waarom wij in 2 perioden significant negatieve effecten wel uitsluiten.
- Half januari: Informeel signaal dat GS ambtelijk advies overnemen om ondanks onze argumenten geen vergunning te verlenen
- 20 januari: BAC zal brief schrijven aan staatssecretaris om noodzaak helikoptertelling nogmaals te benadrukken
- Eind januari: veelvuldig contact tussen Staatsbosbeheer en provincie en DRZ en provincie
- 2 februari: Gesprek tussen gedeputeerde Blik en BAC voorzitter Oosterveld
- 7 februari; Gesprek met betrokkenen (provincie, ELI, BAC, SBB, adviesbureau en extern adviseur) om redentie omtrent voor- en tegen argumenten nogmaals door te lopen en de vergunningverlener in staat te stellen een afgewogen finaal besluit te nemen. Bijeenkomst heeft duidelijkheid en openingen geboden voor langere termijn oplossing, geen realistische oplossing voor korte termijn impasse (zie verslag, **bijlage 1**). Afgesproken is dat de provincie op basis van deze bijeenkomst een definitief besluit zal nemen. De verwachting is echter dat dit besluit niet zal resulteren in een vergunning waarmee de helikoptervlucht kan worden uitgevoerd.

Voor de FF wet zal naar verwachting geen ontheffing nodig zijn. Bevestiging hiervan is formeel echter nog niet ontvangen.

MINUTE

Agendapunt 6, Integraal monitoringsplan

Aan: **Beheeradvies Commissie Oostvaardersplassen**
t.b.v. vergadering 22 februari 2012

Van: **Secretaris BAC**

Inhoudelijk:

Er is nog geen voorstel voor een integraal monitoringsplan aangeleverd. Staatsbosbeheer (Art. 5.1.1) geeft aan dat dit nog in ontwikkeling is. Opleverdatum is nog niet bekend.

NB: de BAC heeft SBB geadviseerd om begin 2012 met een integraal monitoringsplan te komen. Bespreking van dit plan is in overleg met SBB geagendeerd voor deze vergadering.

MINUTE

Agendapunt 7, Mineralenmonitoring

Aan: **Beheeradvies Commissie Oostvaardersplassen**
t.b.v. vergadering 22 februari 2012

Van: **Secretaris BAC**

Inhoudelijk:

Er is nog geen voorstel voor de monitoring van de mineralenuitstoot van de OVP naar de omliggende gebieden aangeleverd. Wellicht dat de rapportage van het Waterschap, welke als bijlage 4 bij agendapunt 4b is aangeleverd, aanknopingspunten biedt.

NB: de BAC heeft SBB geadviseerd om begin 2012 met een plan voor de monitoring van de mineralenuitstoot te komen. Bespreking van dit plan is in overleg met SBB geagendeerd voor deze vergadering. Overigens heeft dit punt nu weinig politieke prioriteit.

Dierziekten monitoring bij 'grote grazers' in OVP-gebied 2012.

Art. 5.1.

Februari 2012

Inleiding

Voor het beheer van het natuurgebied de Oostvaardersplassen heeft de beheerder, Staatsbosbeheer, gekozen voor een 'begeleid natuurlijk' systeem. Als onderdeel van het beheer wordt gebruik gemaakt van 'grote grazers' om de gewenste natuur doelen te bereiken. Men heeft gekozen voor Heckrunderen, Koniks en edelherten.

Met name als er sprake is van een 'begeleid natuurlijk' systeem kan regelgeving niet altijd volgens de letter van de wet worden uitgevoerd. Staatsbosbeheer is zich echter sterk bewust dat de grote grazers in de het OVP gebied geen onnodig risico mogen vormen voor de gezondheidsstatus van de Nederlandse veehouderij. De vraag was te komen tot een onderzoeksprotocol en een monitoringstelsel aan de hand waarvan de gezondheidsstatus blijvend gecontroleerd kan worden. Op basis van een dergelijk protocol wordt sinds oktober 1996 op basis van een pathologisch / bemonsteringsprotocol jaarlijks bij 20 Heckrunderen de gezondheidsstatus vastgesteld. Op grond van de bevindingen werd per onderzoeksjaar de diergezondheidssituatie vastgesteld.

Monitoringsactiviteiten

In november 2010 is besloten de bestaande monitoringactiviteiten uit te breiden met secties op edelhert en Konik. In plaats van het jaarlijks pathologisch onderzoek op 20 Heckrunderen voerde GD in 2011 secties uit op 10 Heckrunderen, 10 edelherten en 10 Konikpaarden. Daarnaast werden op basis van tien bloed- en mest monsters per diersoort infectieuze dierziekten en parasitaire aandoeningen gemonitord.

De doelstelling van de bemonstering is om een ziekteprevalentie(besmettingsgraad) vast te kunnen stellen voordat die mogelijk een risico kan opleveren voor dierpopulaties in de omgeving van het OVP gebied. De doelstelling is niet om een enkel positief dier te vinden maar wel om een ziekte aan te tonen voordat die een risicovolle prevalentie bereikt. Om een aantal redenen is een strikte random selectie niet mogelijk gebleken. Maar ook een strikte niet random selectie (de oude en/of zieke dieren of juist niet zieke dieren, de gemakkelijk te benaderen dieren etc....) dient vermeden te worden. In het OVP gebied is sinds 1996 sprake van een convenience sampling methode omdat voor secties gebruik gemaakt wordt van dieren die moribund zijn. Dit kan een bemonsteringsbias opleveren. De vraag is of dit ongewenst is omdat een dergelijk monster een overschatting van de prevalentie oplevert. Met andere woorden verwacht mag worden dat deze dieren vermoedelijk vatbaarder zullen zijn voor infectieuze aandoening waardoor een ziekte eerder wordt aangetoond.

Prevalentie en steekproefgrootte

Wanneer een minimale prevalentie van 15% (bijv voor IBR) wordt gekozen, en de te bemonsteren populatie bestaat uit 300 dieren dan dienen 18 dieren bemonsterd te worden, uitgaande van een perfecte diagnostische test (zie tabel 1). Als alle 18 dieren negatief zijn dan kan met een betrouwbaarheid van 95% geconcludeerd worden dat de

prevalentie van de aandoening kleiner is dan 15%. Door sectie- en bloedonderzoek te combineren wordt voor de verschillende infectieuze aandoeningen de diergezondheidsstatus van twintig individuen bekeken.

Tabel 1. Bepaling van de steekproefgrootte

Populatie grootte	1%	5%	10%	15%	20%	25%
300	189	54	28	18	14	11
500	225	56	28	19	14	11
1000	258	57	29	19	14	11
2000	277	58	29	19	14	11
∞	299	59	29	19	14	11

Omdat het, voor de Heckrunderen sinds 1996, de praktijk is om niet eenmalig, maar jaarlijks een koppelbemonstering uit te voeren, zijn in de loop der jaren cumulatieve diergezondheidsdata ter beschikking gekomen. Dit levert een steeds grotere steekproef op waarbij de uiteindelijke kans dat de populatie geïnfecteerd is (mits bij continue negatieve bevindingen) steeds kleiner wordt.

Voorgenomen bemonstering voor 2012

De dieren die voor sectie gaan zullen voornamelijk in februari en maart worden aangeboden. Het mestonderzoek zal in het najaar uitgevoerd worden en de bloedmonsters zullen meer verspreid over het jaar worden genomen.

Tabel 2. Aantallen monsters grote grazers OVP 2012

diersoort	sectie	bloed	mest
Heckrund	10	10	10
Konik	10	10	10
edelhert	10	10	10

Te onderzoeken dierziekten

Tabel 3 geeft een overzicht van de ziekten per diersoort die in het onderzoeksprotocol zijn opgenomen. Heckrund en edelhert worden op dezelfde ziekten onderzocht. Gestreefd wordt De voor sectie aan te beiden dieren zijn bij voorkeur van het vrouwelijke geslacht en drie jaar of ouder

De afgelopen 3 jaar is het protocol voor de Heckrunderen uitgebreid met serologisch onderzoek op Blauwtong en Q-fever. Vanaf januari 2012 is MKZ toegevoegd. Hierbij zijn zowel serologische controle plaats vinden als een dagelijkse visuele controle in het veld. In verband met de aard van MKZ wordt het meeste belang gehecht aan de dagelijkse visuele controle.

Sinds eind 2011 heeft de reguliere veehouderij te maken met een nieuwe ziekte, het Schmallenbergvirus. Deze via vectoren overgebrachte ziekte veroorzaakt niet alleen klinische problemen bij het volwassen dier (rund) maar het virus blijkt ook de ongeboren vrucht aan te tasten. Een deel van de OVP populatie (de Heckrunderen) kan te maken krijgen met kalveren met aangeboren afwijkingen. De afwijkingen kunnen zo ernstig zijn dat de geboorte stagneert. Dagelijkse visuele controle is nodig. Sinds kort bestaat er een aangifteplicht voor Schmallenberg verdenkingen.

Omdat de vector (vermoedelijk een culicoïdes soort (knut)) zeer waarschijnlijk ook in het OVP gebied voorkomt en zich niet alleen tot het Heckrund beperkt bestaat de mogelijkheid dat ook het edelhert geïnfecteerd is geraakt. Extra aandacht voor het kalfje of de vrucht is daarom gewenst rondom de partus of bij het afschieten van een drachtig dier.

Tabel 3. Overzicht te onderzoeken ziekte per diersoort

diersoort		type onderzoek
Rund en edelhert (♀ ≥ 3 jr)	Algemeen/sectie	leeftijd, m/v, drachtig, conditie
	Tuberculose	verdachte laesies en lymfeklieren
	Brucellose	specifieke lymfeklieren en serologie
	Leucose	serologie: BLV afweerstof Elisa
	IBR	serologie: IBR gB Elisa
	Leptospirose	serologie: L. hardjo Elisa
	Paratbc	serologie: afweerstof Elisa faeces: paratbc PCR Histopathologie: Zn-kleuring Lymfeklieren
	BVD	antigeen Elisa afweerstof Elisa
	Salmonellose	kweek: ophoping gal, darm en lymfeklieren serologie: dublin/typhimurium combi Elisa
	Blauwtong	serologie: afweerstof Elisa
	Q-fever	serologie: afweerstof Elisa
	Parasieten	huidlaesies, hyperkeratose, luizen, teken macroscopie darm en long mestonderzoek: wormen en coccidiën
	Leverbot	serologie afweerstof Elisa pathologisch onderzoek lever
	Actinobacillose	macroscopisch onderzoek
Pasteurellose	macroscopisch onderzoek, (broncho)pneumonie, kweek	
Mineralenonderzoek	Koper en Molybdeen in de lever: ICP	
Mestonderzoek	parasitologisch onderzoek, diverse methoden	
Konik (♀ ≥ 3 jr)	Algemeen/sectie bevindingen	leeftijd, m/v, drachtig, conditie
	Tuberculose	verdachte laesies en lymfeklieren
	Salmonellose	kweek: ophoping gal, darm en lymfeklieren
	Parasieten	huidlaesies, hyperkeratose, luizen, teken macroscopie darm en long mestonderzoek: wormen en coccidiën
	Mestonderzoek	parasitologisch onderzoek, diverse methoden
	West Nile Virus	serologie: afweerstof Elisa

MINUTE

Agendapunt 8, Monitoring dierziekten

Aan: **Beheeradvies Commissie Oostvaardersplassen**
t.b.v. vergadering 22 februari 2012

Van: **Staatsbosbeheer.** Opsteller: Art. 5.1. lid 2 sub e
(Programmamanager Oostvaardersplassen) en Art. 5.1. lid
(gezondheidsdienst)

Inhoud:

De inleidende tekst van het voorstel suggereert dat Staatsbosbeheer niet aan zijn wettelijke verplichtingen zou voldoen (tweede alinea). Dat zou ofwel uitgewerkt en opgelost moeten worden, ofwel in de teksten vermeden moeten worden. Wanneer dit stuk openbaar wordt vragen dergelijke zinsneden om problemen.

Waarom kiest Staatsbosbeheer er voor om te willen weten in welke mate er een dierziekte voorkomt en niet voor een signalerende monitoring die aangeeft óf een ziekte voorkomt? Er wordt niet duidelijk gemaakt wat de toegevoegde waarde is van het bepalen van de mate waarin een bepaalde ziekte voorkomt – bovenop de bepaling of de ziekte er wel/niet voorkomt.

Voor de zogenaamde aangifteplichtige dierziekten (zoals *Mond- en Klauwzeer* en *Tuberculose*) kan worden volstaan met een screening op wel/niet aanwezig zijn. Bij één positieve uitslag moet namelijk al melding worden gemaakt. Overigens is daarbij de kans het grootst om een dergelijke ziekte als eerste aan te treffen bij de zwakste dieren.

Voor de niet-aangifteplichtige dierziekten (zoals *BVD* en *IBR*) geldt dat een veehouder zelf verantwoordelijk is voor het nemen van maatregelen die voorkómen dat deze ziekte op zijn bedrijf binnenkomt. Het bepalen van een mogelijke infectiedruk vanuit de OVP is wellicht een aardige geste, maar ik betwijfel wat de relevantie daarvan is. Zo zijn de mogelijkheden voor direct contact van dieren uit het OVP-gebied naar omliggend vee nihil. Overbrenging van dierziekten via personen en voertuigen is altijd mogelijk, maar wellicht dat een preventief reinigingsprotocol voor voertuigen daar een meer geschikte en kostenefficiëntere oplossing voor is.

Mijns inziens zou de monitoring op dierziekten vereenvoudigd kunnen worden en is een betere onderbouwing van de gewenste monitoring nodig.

Cover tbv Vergadering Beheer Advies Commissie Oostvaardersplassen 22-02-2012

Agendapunt 8, Monitoring dierziekten

Aan: **Beheeradvies Commissie Oostvaardersplassen**
t.b.v. vergadering 22 februari 2012

Van: **Staatsbosbeheer.** Opsteller: Art. 5.1. lid 2 sub b (Programmamanager Oostvaardersplassen) en Art. 5.1. (gezondheidsdienst)

Eerdere besluitvorming: BAC vergadering 13 oktober 2011. Verzoek om monitoring dierziekten uit te breiden met MKZ

Status: - ter informatie

Staatsbosbeheer voert in overleg met de veterinaire begeleidings commissie (Art. 5.1. n (GD), Art. 5.1. lid 2 (dierenarts), Art. 5.1. lid 2 sub e (WUR)) monitoring uit op mogelijke aanwezigheid van dierziekten. De doelstelling van de bemonstering is om een ziekteprevalentie (besmettingsgraad) vast te kunnen stellen voordat die mogelijkwerwijs een risico kan opleveren voor dierpopulaties in de omgeving van het OVP gebied. De doelstelling is niet om een enkel positief dier te vinden maar wel om een ziekte aan te tonen voordat die een risicovolle prevalentie bereikt.

De VBC heeft het bestaande monitoringsprotocol aangescherpt en een aantal dierziekten, waaronder MKZ, toe gevoegd aan de lijst met te monitoren dierziekten. Het streven is hierbij om zoveel mogelijk te blijven werken met convenient samples en met behulp van mest bemonstering en klinische waarnemingen de kans op het aantonen of uitsluiten van een bepaalde prevalentie van mogelijke en relevante dierziekten onder de populatie vast te stellen.

Calamiteitenplan

STAATSBOSBEHEER

Regio Oost

FLEVOLAND - OVERIJSEL – GELDERLAND

Staatsbosbeheer
Postbus 6
7400 AA Deventer
tel: 0570-747 100

Bezoekadres Regiokantoor:
Binnensingel 3
7411 PL Deventer

<u>INHOUDSOPGAVE</u>	<u>PAGINA</u>
1. ACTIESCHEMA STAATSBOSBEHEER	3
2. TELEFOONLIJST	4
3. ALGEMEEN	5
4. COMMUNICATIE	6
5. PREVENTIE	7
6. AARD VAN DE CALAMITEITEN EN DE RISICOGEBIEDEN	8
7. VERZENDLIJST	10

ACTIESCHEMA Staatsbosbeheer

- 1. Constateer**

Beoordeel de situatie en noteer wie, wat, waar, wanneer?

- 2. Bel 1-1-2**

Alarmeer met **112** voor spoedeisende hulp of met **0900-8844** voor niet spoedeisende hulp. Alarmeer op de districts- en regiokantoren bovendien de **Bedrijfshulpverlening**. In Deventer via de receptie met noodnummer **7112**.

- 3. Tref veiligheidsmaatregelen**

Breng uzelf en anderen in veiligheid. Let op gevaar voor uzelf, omstanders en slachtoffers. Volg de aanwijzingen van de **BHV** op.

- 4. Wacht op de hulpdiensten**

Zorg voor medewerkers met lokale terreinkennis voor het vervullen van de gidsfunctie.

- 5. Geef informatie en biedt hulp aan**

Zorg voor opvang van professionele hulpverleners en wijs hen naar de juiste locatie. Professionele hulpverleners nemen bij aankomst altijd de leiding over conform de **GRIP-procedure**, zie pagina 5 van dit plan.

- 6. Alarmeer de leiding van Staatsbosbeheer**

Zie voor de telefoonlijst pagina 4 van dit plan.

2. TELEFOONLIJST

ALGEMEEN ALARMNUMMER 112
 ALGEMEEN POLITIENUMMER 0900-8844

LNV		telefoon	fax
	Ministerie van LNV Piket voorlichter (buiten kantooruren)	070-378 68 68 070-378 69 00	
	Art. 5.1. [redacted] Directeur Communicatie	070-378 57 69 070-378 45 85	070-378 61 10
	Art. 5.1. lid 1 hoofd afdeling Communicatie Art. 5.1. lid 2 hoofd redactie Nieuwe Media	070-378 54 19 070-378 49 89	070-378 61 10
	Art. 5.1. lid 2 [redacted] hoofd Persvoorlichting	070-378 46 64 070-378 40 75	070-378 61 10
SBB		werk	mobiel
L A N D E L I J K	drs. C.J. Kalden algemeen directeur Staatsbosbeheer	030- [redacted] Art. 5.1. lid 2 sub e Woo	[redacted] Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
	mevr. P.M. Sangers adjunct-directeur Staatsbosbeheer	030- [redacted]	[redacted]
	mevr. D. Kamphuis directeur Communicatie	030- [redacted]	[redacted]
	mevr. mr. M. van Egmond hoofd Communicatie & Marketing	030- [redacted]	[redacted]
	Art. 5.1. lid 2 sub e Woo [redacted] senior medewerker Publiek en Media	030- [redacted]	[redacted]
	Art. 5.1. lid 2 [redacted] senior medewerker Publiek en Media	030- [redacted]	[redacted]
R E G I O	ir. P. Winterman regio directeur	0570 [redacted]	[redacted]
	ir. [redacted] Art. 5.1. lid 2 sub e [redacted] hoofd bureau Ontwikkeling en Beheer	0570 [redacted]	[redacted]
	Art. 5.1. lid [redacted] Hoofd bureau Bedrijfsvoering	0570 [redacted]	[redacted]
	Art. 5.1. lid 2 [redacted] Senior medewerker Communicatie	0570 [redacted]	[redacted]
D I S T R I C T E N	ing. L. Kragt districtshoofd Overijssel Noord	0570 [redacted]	[redacted]
	ing. N. de Snoo districtshoofd Flevoland	0570 [redacted]	[redacted]
	ing. L. Jacobs districtshoofd Veluwe	0570 [redacted]	[redacted]
	ing. M.J. Roos districtshoofd Salland Twente	0570 [redacted]	[redacted]
	ing. L.M.J. Hahn districtshoofd Achterhoek	0570 [redacted]	[redacted]
	ing. A.J. Snel districtshoofd Rivierenland	0570 [redacted]	[redacted]

3. ALGEMEEN

Onder een calamiteit wordt verstaan:

Een plotselinge gebeurtenis of situatie in terreinen of gebouwen van Staatsbosbeheer, waarbij de kans bestaat op (grote) schade voor mensen, terreinen, levende have en middelen.

Onder het calamiteitenplan wordt verstaan: een geheel aan (preventieve) maatregelen en basisvoorzieningen ter beperking van de schade ten gevolge van een calamiteit.

Het doel van dit plan is:

- 1) het beperken van gevaar voor personen (eigen personeel en derden);
- 2) het beperken van gevaar voor levende have;
- 3) het voorkomen en/of beperken van schade aan Staatsbosbeheereigendommen, zoals terreinen en opstallen;
- 4) het voorkomen van schade voor derden ten gevolge van calamiteiten die op Staatsbosbeheerterreinen plaatsvinden.

Bij de aanpak van calamiteiten spelen de hulpdiensten Politie, Brandweer, Ambulancediensten, CPA en de GHOR, de Geneeskundige Hulpdienst Ongevallen en Rampen, een cruciale rol.

Als er een ramp of groot ongeval gebeurt, moeten de slachtoffers zo goed en zo snel mogelijk geholpen worden. Op basis van de wet Geneeskundige hulpverlening bij Rampen zijn GHOR regio's ontstaan. GHOR staat voor Geneeskundige Hulpverlening bij Ongevallen en Rampen, oftewel het helpen van mensen die slachtoffer zijn geworden, of zouden kunnen worden, van een (dreigend) groot ongeval of een ramp.

GHOR is een netwerkorganisatie, die zorgt voor een juiste aansluiting van de schakels binnen de geneeskundige keten. Zij heeft de regie over het geneeskundige deel van de veiligheidsketen, partner in veiligheid voor politie, brandweer en gemeenten.

Bij de GHOR aangesloten diensten wordt de GRIP procedure, Georganiseerde Regionale Incidenten Procedure, gehanteerd.

Deze procedure wordt 'automatisch' na de melding via 112 in werking gesteld: de procedure zorgt ervoor dat na melding de professionele hulpverlening op gang komt en de leiding op zich neemt. Staatsbosbeheer zal deze volgen.

De GRIP procedure bestaat uit de volgende opschalingsfasen, afhankelijk van de bron- en impact van de calamiteit;

GRIP fase en voorbeeld, welke fase bij welke calamiteit

- GRIP
- 0 bijvoorbeeld lichte aanrijdingen, geen coördinatie.
 - 1 een redelijke bosbrand. Er wordt een COPI, Commando Plaats Incident, ingesteld met officieren van dienst van brandweer, politie, GHOR en een aparte operationele leider en bij voorkeur een operationeel leidinggevende van Staatsbosbeheer.
 - 2 een grote bosbrand, met de COPI en vooraankondiging aan een burgemeester en districtshoofd van Staatsbosbeheer.
 - 3 een overstroming met ontruiming, met COPI, beleidsteam o.l.v. burgemeester en regiodirecteur Staatsbosbeheer.
 - 4 idem bij overschrijding gemeentegrenzen met regionaal coördinerend burgemeester en regiodirecteur Staatsbosbeheer.

Daarbij is de verwachting dat de professionele hulpinstanties de procedure zwaarder zullen opstarten dan te verwachten is door Staatsbosbeheer medewerkers.

De taken van Staatsbosbeheerders zijn:

- 1) participeren in het COPI-team (Commando Plaats Incident) en inbreng van deskundigheid met betrekking tot het terrein, vegetatiekenmerken, bereikbaarheid van deelgebieden, e.d. in het vooroverleg met de gemeente, brandweer en/of politie;
- 2) het verschaffen van kaartmateriaal (op verzoek), telefoonnummers en andere relevante gegevens aan de instanties;
- 3) desgewenst de inzet van personeel en materieel.

4. COMMUNICATIE

Calamiteiten zijn er in soorten in maten. Wat ze gemeen hebben is dat er snel en adequaat gehandeld moet worden om het probleem op te lossen of escalatie te voorkomen met de daaraan gekoppelde publieke belangstelling. Beide aspecten stellen eisen aan de te voeren communicatie.

Intern

Snel en adequaat handelen om het probleem aan te pakken kan alleen als medewerkers goed zijn geïnstrueerd en weten hoe zij moeten handelen, maar nog belangrijker is dat de verantwoordelijke leidinggevende zo snel mogelijk wordt en blijft geïnformeerd zodat hij leiding kan nemen. De leidinggevende zorgt niet alleen voor de gecoördineerde aanpak van de calamiteit maar zorgt ook dat intern andere collega's worden geïnformeerd en dat er extern wordt gecommuniceerd conform eventueel vastgestelde draaiboeken. Er zijn hierbij 3 fases te onderscheiden:

- 1) startfase
- 2) bestrijdingsfase
- 3) nazorgfase

In de **startfase** gaat het erom dat de melding van de (mogelijke) calamiteit zo snel mogelijk aan de directe leidinggevende en regiodirecteur wordt doorgegeven. Deze beoordeelt of er inderdaad sprake is van een calamiteit en zet de benodigde interne procedures in gang.

In het regiokantoor functioneert een team **Bedrijfshulpverlening**, de BHV, die bestaat uit vrijwilligers. De BHV is voor het regiokantoor een wettelijke verplichting. Het primaire doel van de BHV is slagvaardig optreden direct na een calamiteit tot de komst van de hulpdiensten, zoals het ontruimen van het pand bij brand, maar ook het verlenen van eerste hulp bij een hartstilstand. Het **hoofd BHV** heeft de directe, operationele leiding over zijn team. Bij aankomst nemen de hulpdiensten de leiding over. Het hoofd Bedrijfsvoering heeft de algemene leiding en verantwoordelijkheid bij calamiteiten op het regiokantoor. In de districten is in principe het **districtshoofd** de verantwoordelijk leidinggevende bij de calamiteit. Vanuit Staatsbosbeheer geeft hij leiding. Hij formeert een team. De verantwoordelijk leidinggevende ziet erop toe dat de teamsamenstelling, hun rollen en telefoonnummers breed bekend zijn binnen de eigen organisatie. Afhankelijk van de aard en omvang van de calamiteit (zie draaiboeken c.q. calamiteitenplan) zullen er ook hulpdiensten en andere organisaties bij de calamiteit betrokken zijn. In de startfase worden er afspraken gemaakt wie wat doet, en vooral hoe de verantwoordelijkheden liggen.

Het is dus niet automatisch zo dat Staatsbosbeheer de leiding heeft bij de aanpak van een calamiteit die speelt in één van onze terreinen, conform de GRIP-procedure.

In het kort:

- Districtsmedewerkers, opzichters, boswachters, veldmedewerkers, etc. melden aan districtshoofd
- Districtshoofd meldt aan regiodirecteur en formeert team
- Regiodirecteur meldt aan algemeen directeur

In de **bestrijdingsfase** is de verantwoordelijk leidinggevende ook verantwoordelijk voor de communicatie, intern en extern. In de praktijk kan hij veel overlaten aan de daartoe aangestelde communicatieadviseur en woordvoerder. Maar hij moet zorgen dat zij goed geïnformeerd blijven. Ook moet het DH zorgen dat zijn uitvoerend team buiten goed geïnformeerd blijft, en niet te vergeten de regiodirecteur. Deze, op zijn beurt, onderhoudt nauw contact met de algemeen directeur. De communicatieadviseur houdt nauw contact met C&M bij de CO en informeert overige intern betrokkenen. In deze fase is goede (telefonische) bereikbaarheid van primair betrokkenen van cruciaal belang.

In de **nazorgfase** gaat het er vooral om te evalueren wat er is gebeurd, om hiervan te leren en de aanpak zonodig bij te stellen, en deze ervaringen ook in bruikbare vorm aan te bieden aan collega's. Ook dit valt onder verantwoordelijkheid van het districtshoofd.

De algemeen directeur Staatsbosbeheer onderhoudt zonodig contact met de Minister van LNV.

Extern

De verantwoordelijk leidinggevende kiest een communicatieadviseur in zijn team. Dit is doorgaans de regionaal communicatieadviseur, maar kan ook een collega van C&M uit Driebergen zijn. Deze zal primair adviseren over de te volgen communicatiestrategie, maar kan ook uitvoerend zijn als het gaat om formuleren van boodschappen, woordvoerderslijnen, Q & A's, pers- en andere berichten. De communicatieadviseur adviseert tevens over wie de woordvoering doet.

Men dient zich echter goed te realiseren, dat conform de GRIP-procedure de woordvoering primair ligt bij de COPI-voorlichter. Bij Grip-3 en hoger neemt de gemeentevorlichter het voortouw.

Afhankelijk van de aard van de calamiteit, de situatie maar ook van de vaardigheden van medewerkers kan de woordvoerder een beleidsverantwoordelijke zijn of anders een regionaal of centraal werkzame communicatieadviseur/woordvoerder. In situaties waarbij landelijke media betrokken zijn of het item landelijke uitstraling heeft, zal nauw worden afgestemd met de woordvoerders van C&M in Driebergen en eventueel het woordvoerderschap worden overgedragen. In tegenstelling tot in normale situaties is bij calamiteiten de boswachter doorgaans geen woordvoerder.

Contacten met de media en publiek

Iedere calamiteit van enige omvang is nieuws. Omdat Staatsbosbeheer een professionele transparante organisatie is doen wij onze best om de pers en publiek goed te bedienen met eerlijke informatie. Voor een goede telefonische bereikbaarheid verdient het aanbeveling om bij grotere calamiteiten een centrale telefonische informatiepost in te stellen, met zonodig meerdere lijnen en telefonisten. In bijzondere gevallen kan het zijn dat de capaciteit van de eigen telefooncentrale of mogelijkheden van eigen website niet voldoen. Dan kan gekozen worden voor inschakelen van hulpmiddelen als nationaal publieksinformatienummer (0800-1351) en website (crisis.nl).

5. PREVENTIE

Onder preventie wordt die activiteiten verstaan die vooraf worden doorgevoerd en die de kans op het optreden van een calamiteit verkleinen of de gevolgen ervan beperken.

Belangrijkste te nemen preventieve maatregelen:

- Gebruikers van onze gebieden (o.a. bewoners, recreanten, beheerders en ondernemers) zijn zich bewust van de risico's en effecten van een natuurbrand.
- De gebruikers hebben eenduidige en zoveel mogelijk gelijktijdig informatie verkregen inzake het natuurbrandgevaar en de brandpreventieve maatregelen die zij kunnen nemen
- Alle opzichters, boswachters, objectbeheerders, districtshoofden en de regiodirecteur hebben een mobiele telefoon; de schepen hebben telefoon en marifoon.
- Er zijn alarmeringssystemen, Staatsbosbeheer terreinmedewerkers worden gebeld in geval van een natuurbrand
- De boswachters dragen er zorg voor dat de goede sleutels van de hekken en de slagbomen in het bezit zijn van de brandweer ter plaatse en van de lokale politie.
- Alle dienstgebouwen (inclusief informatiecentra en de bezoekerscentra) zijn voorzien van (hand-) blusapparatuur.
- De Bedrijfshulpverlening is adequaat uitgerust en geoefend.

In de surveillanceplannen wordt rekening gehouden met extra surveillance in brandgevaarlijke objecten tijdens brandgevaarlijk weer.

Tijdens extreme droogte zal in principe niet actief informatie m.b.t. natuurbrandgevaar verstrekt worden aan de publieke media omdat extra aandacht averechts werkt. Indien de media op zoek gaat naar

Z21-8298-27 bijlage 19 behorende bij document 27.pdf (8)

informatie, dan zal gelijktijdig belangrijke eenduidige informatie verstrekt worden om het juiste gedragseffect te kunnen bereiken.

6. AARD VAN DE CALAMITEIT EN DE RISICOGEBIEDEN

Niet alle gebieden en/of terreinen lopen evenveel gevaar ten aanzien van het optreden van calamiteiten. In het onderstaand overzicht worden per soort calamiteit een aantal gevoelige terreinen genoemd, de direct betrokken instantie(s) en de rol van Staatsbosbeheer.

Calamiteit	Gevoelige terreinen	Betrokken instantie	Staatsbosbeheer actief / volgend
brand	alle bossen, bedrijfsgebouwen en kantoren	brandweer	actief
storm	bossen en laanbeplantingen met name wegen en paden, bedrijfsgebouwen, vakantie-woningen en campings	wegeigenaar politie (brandweer) provincie / rijkswaterstaat	actief
ijzel en / of sneeuw	bossen en laanbeplantingen, wegen en paden, bedrijfsgebouwen	wegeigenaar politie (brandweer) provincie / rijkswaterstaat	actief
overstroming	alle gebieden en gebouwen	rijkswaterstaat waterschappen	actief
bezettings-acties, gijzeling, demonstraties	gebieden met een grote publieksdrukte, eventueel kantoorgebouwen	politie	volgend
giflozingen / olielozingen*/vervuiling, dumping XTC	uiterwaarden, wetlands, dijken, laag-en hoogveenmoerassen, bossen, gebouwen met mensen	provincie / gemeenten rijkswaterstaat *1 waterschappen brandweer, milieudiensten	volgend / actief
vliegtuig-ongevallen	alle gebieden en gebouwen	brandweer politie defensie	volgend
blindgangers	alle gebieden	politie Explosieven Opruimingsdienst	volgend
ontploffingen	alle gebieden en gebouwen	politie, brandweer	volgend
munitie, afzwaaiers van defensie	Veluwe	Marechaussee	volgend
ongevallen met kernenergie	alle gebieden en gebouwen nabij kerncentrales	brandweer politie (kernenergiewet)	volgend

Calamiteit	Gevoelige terreinen	Betrokken instantie	Rol Staatsbosbeheer actief / volgend
------------	---------------------	---------------------	--------------------------------------

Dierziekten *3

Uitbraak Mond- en Klauwzeer	alle natuurterreinen	Ministerie van LNV *2	volgend/ actief
Klassieke Varkenspest	alle natuurterreinen	Ministerie van LNV *2	volgend/ actief
Vogelpest	alle natuurterreinen	Ministerie van LNV *2	volgend/ actief

Diversen

Blauwalg	alle natuurterreinen	Ministerie van LNV	volgend/ actief
Hondsdolheid	idem	idem	volgend/ actief
Botulisme	idem	idem	volgend/ actief
Vogelgriep	idem	idem	volgend/ actief
Legionella	kampeer- en Groepskampeerterreinen	Ministerie van VROM	volgend/ actief

*1 primair verantwoordelijke instantie

*2 het ministerie van LNV heeft crisishandboeken. Deze zijn te raadplegen of downloaden via www.minlnv.nl Via de homepage naar > onderwerpen > dierziekten > algemene informatie dierziekten > dierziekten > crisishandboeken.

*3 Dierziekten en Staatsbosbeheer

De meest actuele informatie is te vinden op het Intranet van Staatsbosbeheer, Digitalis. Kies via het hoofdmenu de tab Kerntaken > in het linker menu Natuur > Fauna > Dierziekten

Voor volledigheid hierbij ook een verwijzing naar de diverse externe draaiboeken, bijvoorbeeld van de brandweer, die aanwezig zijn bij de beheerseenheden van Staatsbosbeheer.

7. VERZENDLIJST

Dit bijgewerkte calamiteitenplan wordt jaarlijks gestuurd naar:

- Provincie Overijssel
- Veiligheidsregio Regio IJssel - Vecht
- Brandweer Regio Stedendriehoek
- Veiligheidsregio Regio Twente
- Regiopolitie IJsselland
- Regiopolitie Twente
- Veiligheidsregio Regio Stedendriehoek

- Provincie Flevoland
- Veiligheidsregio Flevoland
- Regiopolitie Flevoland

- Provincie Gelderland
- Veiligheidsregio Noord- en Oost Gelderland
- Veiligheidsregio Gelderland Midden
- Veiligheidsregio Gelderland Zuid
- Regiopolitie Gelderland Noord- en Oost
- Regiopolitie Gelderland Midden
- Regiopolitie Gelderland-Zuid

- Service-centrum meldkamer Trigion

Alle leidinggevendenden van Staatsbosbeheer in de regio Oost hebben de beschikking over een interne lijst met belangrijke telefoonnummers in het geval van een calamiteit.

MINUTE

Agendapunt 9, Calamiteitenplan

Aan: **Beheeradvies Commissie Oostvaardersplassen**
t.b.v. vergadering 22 februari 2012

Van: **Secretaris BAC**

**Eerdere
besluitvorming:** BAC vergadering 20 januari. Verzoek om voorstel voor
calamiteitenparagraaf

Inhoud:

De geschetste voornemens zijn goed, de uitwerking nog te vaag en vrijblijvend. Mijn voorstel: advies aan SBB om zijn Calamiteitenplan SMART te maken, bijvoorbeeld na/in overleg met commissieleden Leidekker en Oosterveld.

Cover tbv Vergadering Beheer Advies Commissie Oostvaardersplassen 22-02-2012

Agendapunt 9, Calamiteitenplan

- Aan:** **Beheeradvies Commissie Oostvaardersplassen**
t.b.v. vergadering 22 februari 2012
- Van:** **Staatsbosbeheer.** Opsteller: **Art. 5.1. lid 2 sub** (Programmamanager Oostvaardersplassen)
- Aanleiding:** regulier
- Eerdere besluitvorming:** BAC vergadering 20 januari. Verzoek om voorstel voor calamiteitenparagraaf
- Status:** - ter beoordeling en goedkeuring

Calamiteitenparagraaf managementplan

De BAC heeft gevraagd een overzicht te geven van de calamiteiten plannen, die op het beheer van de OVP van toepassing kunnen zijn, alsmede de afspraken rond communicatie. Hieronder vindt u dit overzicht. Dit overzicht zal na goedkeuring van de BAC deel uitmaken van het management plan OVP

Algemeen

In het geval van een noodgeval of calamiteit treden in algemene zin de volgende plannen in werking:

- Calamiteitenplan Staatsbosbeheer regio oost (**bijlage 1**)
- Staatsbosbeheer Handboek Crisisbeheer

Dierziekten

In het specifieke geval van een dierziekte treedt het betreffende dierziekte-draaiboek in werking. Hierin staat duidelijk aangegeven wie voor welke taken en activiteiten leidend, volgend en verantwoordelijk is.

Beheer Oostvaardersplassen

Daarnaast zijn er calamiteiten denkbaar in de Oostvaardersplassen die nadere afweging en specifieke maatregelen behoeven. Deze zijn nog niet gedekt vanuit de bestaande calamiteitenplannen.

Voorbeelden hiervan zijn:

- Massale betreding en vernieling boslokaties uit alternatieve beschuttingsplan
- Massale sterfte en/of significante daling in percentage afschot

De volgende belangen dienen bij het bepalen van adequate maatregelen vervolgens tegen elkaar te worden afgewogen:

- Dierenwelzijn
- Effecten op korte termijn
- Effecten op lange termijn
- Technische uitvoerbaarheid
- Maatschappelijk en politiek draagvlak

De weging van deze belangen zal per situatie verschillend zijn, maar dierenwelzijn zal altijd dominant zijn. Deze afweging zal plaats vinden binnen de in het calamiteitenplan vastgestelde

Cover tbv Vergadering Beheer Advies Commissie Oostvaardersplassen 22-02-2012

procedure (hs 1 en 4). De regie zal afhankelijk van de aard en omvang van de calamiteit liggen bij het districtshoofd, de regio directeur of de algemeen directeur.

Communicatie

In alle gevallen is duidelijke, snelle en open communicatie cruciaal in de afhandeling van een calamiteit. In bovengenoemde documenten is nadrukkelijk en uitgebreid beschreven hoe te communiceren in het geval van een calamiteit. In het geval van specifieke calamiteiten in de Oostvaardersplassen zal de communicatie met de BAC en de stakeholders nadrukkelijke aandacht krijgen.

MINUTE

Agendapunt 10, Beheerplan Natura-2000

Aan: **Beheeradvies Commissie Oostvaardersplassen**
t.b.v. vergadering 22 februari 2012

Van: **Secretaris BAC**

Inhoud:

Voor dit agendapunt heeft SBB – on overleg met de BAC-secretaris – geen voorafgaande informatie aangeleverd. De presentatie zal vooral gaan over de inhoud van het beheerplan.

Ministerie van Economische Zaken,
Landbouw en Innovatie

> Retouradres Postbus 20401 2500 EK Den Haag

Staatsbosbeheer
t.a.v. de heer drs. C.J. Kalden, directeur
Postbus 1300
3970 BH DRIEBERGEN-RIJSSEBURG

3970BH1300

**Beheeradviescommissie
Oostvaardersplassen**

Prins Clauslaan 8
Den Haag
Postbus 20401
2500 EK Den Haag
www.rijksoverheid.nl/eleni

Contactpersoon

Art. 5.1. lid 2

secretaris

**Art. 5.1. lid 2 sub e
Woo**

Datum 8 maart 2012
Betreft Uw voorstel voor het tellen van de grote grazers in het
Oostvaardersplassengebied in het voorjaar van 2012

Onze referentie
BAC-OVP_20120309_1

Geachte heer Kalden,

Beste Chris.

Op 6 maart 2012 ontvingen wij van u een voorstel voor een *next best optie* voor het tellen van de grote grazers in het Oostvaardersplassengebied in het voorjaar van 2012. Dit in verband met het feit dat de provincie Flevoland op 28 februari 2012 uw vergunningaanvraag voor het tellen van de grote grazers met behulp van een helikopter afwees.

Voordat wij ingaan op uw voorstel willen wij benadrukken dat het hier om een uitzonderlijke situatie gaat. De in het voorjaar van 2012 uit te voeren telling dient derhalve los gezien te worden van de lange termijn aanpak voor het monitoren van de populatieontwikkeling, inclusief de registratie van de wintersterfte van de grote grazers in het Oostvaardersplassengebied. Deze lange termijn aanpak zal op een later moment, met medeneming van de bevindingen uit door u op te leveren rapport met de vergelijking van de reeds doorgevoerde telmethoden, worden vastgesteld.

Overigens zijn wij van mening dat Staatsbosbeheer een goede kans van slagen zou hebben wanneer zij bezwaar zou aantekenen tegen het besluit van de Provincie en een voorlopige voorziening zou aanvragen. Immers geeft ook de passende beoordeling aan dat een helikoptertelling buiten een kritieke tijdsperiode geen significante verstoring van broedvogels zal veroorzaken.

In het licht van het ICMO2-advies, hetgeen – met de amendementen van staatssecretaris Bleker van EL&I daarop – het beoordelingskader van de Beheeradviescommissie vormt, zijn in ons huidig advies twee aspecten helder te scheiden: het monitoren van de populatieontwikkeling van grote grazers op de lange termijn volgens ICMO2 en de verificatie van de wintersterfte 2011/2012.

Voor wat betreft het monitoren volgens ICMO2 kunnen wij niet anders dan uw voorstel voor een *alternatieve telmethode* in het voorjaar van 2012 afwijzen, omdat de voorgestelde methode volgens ons voorliggende informatie niet de nodige precisie toestaat en dus als standaardmethode voor een lange termijn monitoring ontoereikend is.

**Beheeradviescommissie
Oostvaardersplassen**

Datum
8 maart 2012

Onze referentie
BAC-OVP_20120309_1

Tegelijkertijd constateren wij echter dat, vanwege niet-optimale uitvoering van eerdere tellingen in 2011 en de weigering van de vergunning voor een helikoptertelling in het voorjaar van 2012, de enige mogelijkheid voor het verifiëren van de wintersterfte 2011/12 een grondtelling in het voorjaar van 2012 blijkt te zijn.

Formeel adviseren wij daarom negatief over uw voorstel voor een grondtelling als *alternatieve telmethode*, en tegelijkertijd gaan wij akkoord met uw voorstel om ten behoeve van de verificatie van de registratie van de wintersterfte een gecombineerde grondtelling uit te voeren zoals door u in uw voorstel omschreven. Daarbij is het overigens van belang dat ook leeftijd en geslacht goed worden geregistreerd.

Met vriendelijke groet,
Art. 5.1. lid 2 sub e Woo

Ir. H.R. Oosterveld,
interim-voorzitter Beheeradviescommissie Oostvaardersplassengebied

Beheeradviescommissie Oostvaardersplassen

Datum: Vrijdag 23 maart 2012

Locatie: Beheergebouw Oostvaardersplassengebied, Kitsweg 1, Lelystad

Tijd: 09.30 – 12.30, gevolgd door lunch en veldbezoek
(11.00-12.15, lunch en veldbezoek met Staatsbosbeheer)

AGENDA

- 1) Opening
- 2) Mededelingen
- 3) Verslag BAC-vergadering 22 februari 2012
- 4) Stand van Zaken Oostvaardersplassen
 - 4a) Actualiteitenrapportage
 - 4b) Update implementatie Managementplan
 - Bijlage 1: planning- en realisatiekalender
 - Bijlage 2: maandrapportage OVP februari 2012
- 5) Tellingen grote grazers
 - 5a) Voorjaar 2012
 - 5b) Evaluatie telmethoden
- 6) Managementplan: calamiteitenparagraaf
- 7) Eerste jaarevaluatie
- 8) Rondvraag en Sluiting

Voorraadagenda

Voor de BAC-vergadering van februari stonden het integrale monitoringsplan geagendeerd. In overleg tussen BAC en SBB is dat doorgeschoven naar mei. Voor maart stond het Watermanagementplan geagendeerd. Dit plannen hangt samen met het Beheerplan Natura-2000. Dit beheerplan is nog niet vastgesteld en Staatsbosbeheer heeft aangegeven dientengevolge nog geen definitief Watermanagementplan aan te kunnen leveren.

Beheeradviescommissie Oostvaardersplassen

Verslag vergadering d.d. 22 februari 2012, 14.00-17.15
Regardz De Eenhoorn, Amersfoort

Aanwezig:

Prof. dr. F. (Frauke) Ohl, Ing. J.R.K. (Jakob) Leidekker, Ir. H.R. (Hendrik) Oosterveld (*interim-voorzitter*), Ir. W.G. (Wubbo) de Raad, Ing. G.J. (Gerrit Jan) Spek, **Art. 5.1.**
secretaris),

Van 13.30 tot 13.30: Dhr. N. (Nick) de Snoo, **Art. 5.1. lid 2 sub e Woo** (*beiden Staatsbosbeheer*), **Art. 5.1. lid 2 sub e Woo** (DLG)

Agenda:

- 1) Opening
- 2) Mededelingen
- 3) Verslag BAC-vergadering 20 januari 2012
- 4) Stand van Zaken Oostvaardersplassen
 - 4a) Actualiteitenrapportage
 - 4b) Update implementatie Managementplan + voorstel jaarcyclus
 - Bijlage 1: planning- en realisatiekalender
 - Bijlage 2: maandrapportage OVP januari 2012
 - Bijlage 3: voorstel jaarplancycclus
- 5) *Update* helikoptertellingen voorjaar 2012
- 6) Integraal monitoringsplan
- 7) Mineralenmonitoring
- 8) Monitoring dierziekten: voorstel voor uitbreiding
- 9) Calamiteitenplan
- 10) Beheerplan Natura-2000 (presentatie door SBB)
- 11) Rondvraag en Sluiting

Bij 2, Mededelingen

Commissielid Ohl wordt gefeliciteerd met haar benoeming als voorzitter van de Raad voor Dierenaangelegenheden.

De stand van zaken m.b.t. de benoeming van een nieuwe BAC-voorzitter en het aanzoeken van een nieuwe BAC-secretaris worden besproken.

Vanuit de stakeholders is enkele malen het signaal gekomen dat de grote grazers bijgevoerd zouden moeten worden. Er is uitgelegd waarom dat geen goed plan is.

Commissielid Spek doet verslag van het overleg over de telmethoden. Op hoofdlijnen is de telling van de Heckrunderen accuraat bij elke methode, is het voor de Paarden redelijk constant en zit er voor de edelherten behoorlijke variatie tussen de verschillende methoden.

Z21-8298-29 bijlage 1 behorende bij document 29 .pdf (2)

De secretaris doet verslag van het stakeholderoverleg van 21 februari. De BAC wijst er op dat het Ministerie van EL&I op de hoogte gebracht moet worden als er in de toekomst politici bij een stakeholderoverleg aanwezig zullen zijn (was verzoek voor ingediend).

Bij 3, Verslag

Het verslag van 20 januari 2012 wordt met enkele tekstuele wijzigingen vastgesteld.

Bij 4a, Actualiteitenrapportage

Geen bijzonderheden. SBB licht de plannen voor meer recreatie toe. Vooralsnog zullen deze vooral in de Driehoek plaatsvinden.

Bij 4b, bijlage 2

Onder omgevingscondities moet "16 december" veranderd worden in "16 januari".

Bij 4b, bijlage 3

Toevoegen: Rapportagemoment BAC, in mei.

Voor de BAC-vergadering van september 2012 wordt de planning van de evaluaties – inclusief de vijfjaarlijkse evaluatie geagendeerd.

Bij 4, bijgewerkte versie Managementplan (1.3)

De BAC spreekt met SBB af dat de wijzigingen voortaan beter zichtbaar gemaakt worden, namelijk in de vorm van 'Track changes' in een Worddocument. In de monitoringbijlage over de tellingen ontbreekt de aanbeveling om onderscheid te maken naar leeftijd en geslacht. De secretaris zal deze passage aan SBB doorsturen, zodat deze in de volgende versie van het Managementplan (weer) kan worden opgenomen.

Bij 5, Helikoptertellingen

De BAC constateert dat SBB nu wel een goede poging doet, dat de gesprekken die nu plaatsvinden eigenlijk al een jaar geleden hadden moeten plaatsvinden, en dat de spanningen tussen de provincie Flevoland en het ministerie van EL&I dit proces ook niet gemakkelijker maken. De argumentatie is inhoudelijk niet sluitend. De oplossing lijkt te liggen in het bijstellen van de streefaantallen lepelers naar een reëel aantal (in de buurt van het huidige langjarige gemiddelde).

Als Flevoland de vergunning afwijst, moet SBB een *next best* telmethode ter beoordeling aan de BAC voorleggen en de staatssecretaris daarover informeren. De BAC moet tevens een signaal aan de staatssecretaris van EL&I afgeven dat afwijzing van de helikoptertellingen in het voorjaar van 2012 een precedentwerking zou kunnen hebben inzake het Watermanagementplan zoals dat voor Natura 2000 in de OVP voorzien is.

Inhoudelijk maakt de BAC ten aanzien van mogelijke *next best* telmethoden de volgende opmerkingen: onderscheid naar geslacht en leeftijd is bij niet-vergunningplichtige vlieghoogte vanuit een vliegtuig niet mogelijk; grondtellingen geven een incompleet beeld vanwege de sexespecifieke segregatie bij o.a. de herten.

Bij 6, Integraal Monitoringsplan

Dit plan is nog niet door SBB opgeleverd, omdat het Beheerplan Natura-2000 nog niet zover afgerond is. In overleg met SBB besluit de BAC dit voor haar vergadering in mei te agenderen.

Bij 7, Mineralenmonitoring

Desgevraagd geeft SBB aan dat zij met het Waterschap Flevoland in gesprek is over de wijze waarop de mineralenmonitoring kan worden opgepakt.

Bij 8, Monitoring dierziekten

De BAC adviseert SB onderscheid te maken naar 'need to know' en 'nice to know': *need to know* zijn de aangifteplichtige dierziekten, deze moeten routinematig gemonitord worden. De rest is *nice to know* en daarvoor adviseert de BAC aan SBB om in overleg met het Dutch Wildlife Health Centre te overleggen over de mogelijke en wenselijke monitoring. SBB checkt of **Art. 5.1.** al contact met het DWHC heeft opgenomen.

Bij 9, voorstel Calamiteitenplan

De BAC vindt dat het compacter kan en moet en adviseert SB om voor enkele scenario's (overstroming, overlopen bosgebied door grote grazers, uitbraak dierziekte) aan te geven hoe men onnodig lijden gaat voorkómen en hoe men het welzijn van de grote grazers kan verbeteren.

Actiepunten:

Wat	Wie	Wanneer
1. Bij afwijzing vergunning voorstel voor next best aan BAC voorleggen	SBB	
1b. Concept adviesbrief voorjaarestellingen	Secretaris	Z.s.m.
1c. Feedback op conceptbrief	Commissieleden	z.s.m.
1d. Vaststellen adviesbrief voorjaarestelling	Voorzitter	
1e. Verzenden adviesbrief voorjaarestelling	Voorzitter + secretaris	
2. Paragraaf inzake tellingen naar SBB	Secretaris	z.s.m.

Cover tbv Vergadering Beheer Advies Commissie Oostvaardersplassen 23-03-2012

4a: Actualiteitenrapportage

Aan: **Beheeradvies Commissie Oostvaardersplassen**
t.b.v. vergadering 23 maart 2012.

Van: **Staatsbosbeheer.** Opsteller: **Art. 5.1. lid 2 sub** (Programmamanager Oostvaardersplassen).

Aanleiding: regulier

Eerdere besluitvorming: geen

Status: ter informatie

Korte inhoud:

- De zeearenden worden regelmatig bij het oude nest gezien. Er is goede hoop dat ze daar dit jaar weer gaan broeden
- De vossenburcht voor volgdevos.nl is nog niet bewoond. De website is inmiddels wel online en het is nu wachten op de vos...
- Eind februari zijn er tientallen kraanvogels in de Oostvaardersplassen waargenomen.
- De filmmakers hebben veel winterse opnamen kunnen maken in de afgelopen maand. Een groot deel van de gescipte gebeurtenissen zijn op camera vastgelegd. Er zullen in de komende maanden met enige regelmaat previews worden georganiseerd.
- Op 25 en 26 augustus zal er in de Oostvaardersplassen na enige jaren van afwezigheid weer het Dutch Birding Festival (vml. Vogelfestival) worden gehouden.
- De procedure voor de verlenging van de ontheffing voor het gebruik van geluidsdempers loopt. De verwachting is dat de ontheffing zal worden verlengd.
- De tweede elektrokar is geleverd. Deze zal met name worden ingezet voor excursies vanaf de Oostvaarders in Almere.
- Eind februari en begin maart worden er 10 edelherten, Konikpaarden en Heckrunderen aan de Gezondheidsdienst aangeboden voor sectie.
- Het concept beheerplan Natura 2000 is in een vergevorderd stadium. Het zal op 22 maart met de klankbordgroep worden besproken en daarna in de stuurgroep. Er zal nog een uitgebreide redactionele slag over plaatsvinden. Daarna zal Programma Directie Natura2000 er in samenwerking met DLG en SBB een ontwerp beheerplan van maken. PDN brengt het dan in de vroege zomer ter visie

MINUTE

Agendapunt 4a, Actualiteitenrapportage

Aan: **Beheeradvies Commissie Oostvaardersplassen**
t.b.v. vergadering 23 maart 2012

Van: **Secretaris BAC**

Inhoudelijk:

Geen bijzonderheden

Statusrapport Oostvaardersplassen

Februari 2011

(week 44 t/m 9)
9 maart 2012

Dierconditie

(1= zeer slecht 9=zeer goed)

Naast de dagelijkse individuele monitoring van de dierconditie wordt de dierconditie van de *gehele populatie* van de grote herbivoren maandelijks gemonitord. Hierbij maken we onderscheid naar soort (H=Heckrund, K=Konikpaard en E=Edelhert), geslacht (M/V) en leeftijd (<1jaar, 1 jaar of ouder dan een jaar). De dierconditie wordt gescoord op basis van visuele kenmerken (spier- en vetbedekking, vacht) en gedrag. Voor het bepalen van de conditie hanteren we een indeling in 9 klassen (1 = zeer slecht; 9 = zeer goed). Per categorie is de mediaan berekend en niet het gemiddelde omdat het om indeling in klassen gaat.

November

	<1jr	1jrV	1jrM	>1jrV	>1jrM
H	7	8*	-	7	8*
K	7	8	8	8	8
E	6	7	7	8	7

December

	<1jr	1jrV	1jrM	>1jrV	>1jrM
H	7	8	8	8	8
K	8	8	8	8	8
E	7	8	8	8	8

Januari

	<1jr	1jrV	1jrM	>1jrV	>1jrM
H	7	8	7	8	8
K	7	8	8	8	8
E	7	7	8	8	8

Februari

	<1jr	1jrV	1jrM	>1jrV	>1jrM
H	6	7	7	7	7,5*
K	6,5	7	7	8	8
E	5	7	7	7	7

* te kleine steekproef

Omgevingsconditie

(1=zeer slecht 8=zeer goed)

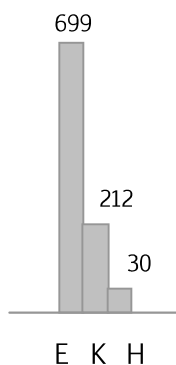
48	49	50	51	52	1	2	3	4	5	6	7	8	9
8	7	8	8	8	7	7	6	6	5	4	6	6	6

Verwachte trend

De omgevingsconditie wordt bepaald aan de hand van de hoeveelheid beschikbaar voedsel, de aanwezige beschutting, de huidige en verwachte temperatuur, wind en neerslag. Het begin van februari was net als het eind van januari erg zacht. In de weken 5 en 6 hebben we echter onvervalst wintweer gezien met aanhoudende strenge tot zeer strenge vorst. In de nacht van 4 op 5 februari is er in Lelystad zelfs een temperatuur gemeten van -22° Celsius. In week 5 was er vooral sprake van (strenge) vorst, in week 6 speelde ook de sneeuw een rol bij het bepalen van de omgevingsconditie. De wind heeft in de periode geen rol van betekenis gespeeld. De hoeveelheid voedsel neemt in de loop van de winter af. Uit de monitoring van het terreingebruik blijkt dat de dieren de drie opengestelde boslocaties weten te vinden. Bij de Heckrunderen en edelherten lijkt sprake te zijn van een dagritme. Een aantal dieren zoekt overdag de vlakke op en 's nachts de bosgebieden. Een deel van de Konikpaarden verblijft dag en nacht in de bosgebieden.

Gestorven grote grazers

Het huidige afschotprotocol (early reactive culling) is erop gericht onnodig lijden van de grote grazers te voorkomen. Dit betekent dat wordt ingegrepen als de dierconditie in relatie tot de omgevingsconditie erop wijst, dat het dier de komende periode waarschijnlijk niet zal overleven. In de maanden december, januari en februari hebben we een aanzienlijke stijging gezien van het aantal gestorven dieren. Tot en met week 9 zijn er 30 Heckrunderen gestorven, 212 Konikpaarden en 699 Edelherten. Van deze gestorven dieren is 87,5 % door afschot gedood. De natuurlijke sterfte is dit jaar sterk beïnvloed door ongelukken ivm ijs en sneeuw (konikpaarden en Heckrunderen). Ook is er sprake van een hoger percentage edelherten die een natuurlijke dood zijn gestorven. Nog niet helemaal duidelijk is waardoor dit veroorzaakt is. De meeste edelherten worden aangetroffen in de bosgebieden. Staatsbosbeheer heeft de surveillance in de gebieden waar relatief veel dieren gevonden zijn direct geïntensiveerd.

Om praktische redenen wordt hier een andere schaal (1 zeer slecht – 5 zeer goed) gehanteerd dan bij de dierconditie monitoring van de gehele populatie (zie eerste paragraaf). De dierconditie wordt echter op exact dezelfde wijze bepaald op basis van visuele kenmerken (spier- en vetbedekking, vacht) en gedrag.

Situatie winter 2011-2012

week	48	49	50	51	52	1	2	3	4	5	6	7	8	9
geschoten	4	9	5	5	12	16	8	26	71	127	220	107	151	62
nat. dood	1	0	0	0	0	1	0	1	1	4	31	21	31	27
Dierconditie (1-5)								2,7	2,3	2,2	1,8	1,7	1,6	1,4

Beelden

Naast tabellen willen we in deze statusrapportage ook beelden laten zien vanaf een aantal lokaties door de winter heen. De eerste 3 opnamen zijn genomen op de Praambult op respectievelijk 10/2, 13/2 en 8/3 . De laatste twee opnamen zijn gemaakt op 27 februari (Beemdlanden) en 28 februari (Driehoek).

Cover tbv Vergadering Beheer Advies Commissie Oostvaardersplassen 23-03-2012

4b) Update implementatie Managementplan

- Aan:** **Beheeradvies Commissie Oostvaardersplassen**
t.b.v. vergadering 23 maart 2012
- Van:** **Staatsbosbeheer.** Opsteller: **Art. 5.1. lid 2 sub** Programmamanager
(Oostvaardersplassen)
- Aanleiding:** regulier
- Eerdere besluitvorming:** geen
- Status:** - Alle punten ter informatie.

In deze cover worden de belangrijkste bijzonderheden weergegeven met betrekking tot de uitvoering van de werkzaamheden uit het managementplan. Voor de details wordt verwezen naar bijgevoegde, bijgewerkte planning- en realisatie kalender in bijlage **1**.

Bijzonderheden korte termijn:

1. Voor een compleet overzicht van de geschoten dieren, dierconditie en terreinconditie wordt verwezen naar bijlage **2** statusrapport februari en de eerder verstuurde situatierapportages. Hieronder wordt een overzicht gegeven van het aantal gestorven dieren in de afgelopen 3 winters tot en met week 9.

(Afgevallen dieren week 44 t/m 9)

	2009-2010	2010-2011	2011-2012
Heckruid	24	8	30
Konikpaard	159	73	212
Edelhert	430	381	699
totaal	613	462	941

2. Het percentage geschoten dieren bedraagt eind week 9 **87,5%**. De natuurlijke sterfte is dit jaar sterk beïnvloed door ongelukken ivm ijs en sneeuw (konikpaarden en Heckrunderen) Ook is er sprake van een hoger percentage edelherten die een natuurlijke dood zijn gestorven. Nog niet helemaal duidelijk is waardoor dit veroorzaakt is. De meeste edelherten worden aangetroffen in de bosgebieden. Staatsbosbeheer heeft de surveillance in de gebieden waar relatief veel dieren gevonden zijn direct geïntensiveerd. Bij de komende evaluatie zal extra aandacht aan dit onderwerp worden besteed.
3. Op 29 februari heeft Staatsbosbeheer formeel bericht ontvangen van de provincie Flevoland dat de vergunning voor de helikoptertelling in het voorjaar in het kader van de NB wet wordt geweigerd. Op 24 februari is van Dienst Regeling bericht ontvangen dat in de kader van de Flora en Fauna wet geen ontheffing noodzakelijk is.
4. Begin april worden de werkzaamheden voorbereid om in het noordelijk deel van de Driehoek duurzame boomsoorten in te planten, die zullen worden beschermd tegen begrazing.
5. In april wordt de jaarlijkse monitoring uitgevoerd om de effecten van begrazing te meten in het kotterbos en Oostvaardersbos.

Bijzonderheden (middel)lange termijn:

6. Op 7 maart jl. heeft de Raad van State het provinciaal inpassingsplan (PIP) Oostvaarderswold vernietigt. Dit besluit heeft verstrekkende gevolgen voor de realisatie van de verbindingzone. Betrokken partijen beraden zich op dit moment over de financiële, juridische en planologische consequenties. Dit besluit heeft ook gevolgen voor de adviezen uit ICMO2 en het managementplan.
7. Voor de werkzaamheden in het Kotterbos betekent dat door de vernietiging van het PIP een aantal vergunningsprocedures en projectbesluit procedures alsnog doorlopen moeten worden omdat de bestaande planologische basis is vervallen. Dit heeft vooral betrekking op de aanleg van de fietsbrug over de Lage Vaart.
8. Bij de kapwerkzaamheden in het Kotterbos is in de voorbereiding een bewoonde beverburcht aangetroffen. In overleg met deskundigen en provincie is een mitigatieplan gemaakt. Hiervoor is het ontwerp aangepast. Dit betekent echter wel dat een eikenopstand die in eerste instantie gespaard zou worden nu wel deels zal worden gekapt.
9. Bij deze werkzaamheden in het Kotterbos wordt ook een bodemlaag met een hoge archeologische verwachtingswaarde geraakt. Dit betekent dat ook hiervoor een aparte procedure gevolgd zal worden. Archeologen van de provincie adviseren hierbij.
10. Er wordt in mei 2012 een excursie voorbereid met de Raad van de gemeente Lelystad. Doel is om terug te kijken op de maatregelen die zijn genomen naar aanleiding van ICMO2.

MINUTE

Agendapunt 5a, Tellingen voorjaar 2012

Aan: **Beheeradvies Commissie Oostvaardersplassen**
t.b.v. vergadering 23 maart 2012

Van: **Secretaris BAC**

Inhoudelijk:

Op 8 maart adviseerde de BAC Staatsbosbeheer als volgt inzake de voorjaargestelling 2012 van de grote grazers in het Oostvaardersplassengebied.

Geachte heer Kalden,

Op 6 maart 2012 ontvingen wij van u een voorstel voor een *next best optie* voor het tellen van de grote grazers in het Oostvaardersplassengebied in het voorjaar van 2012. Dit in verband met het feit dat de provincie Flevoland op 28 februari 2012 uw vergunningaanvraag voor het tellen van de grote grazers met behulp van een helikopter afwees.

Voordat wij ingaan op uw voorstel willen wij benadrukken dat het hier om een uitzonderlijke situatie gaat. De in het voorjaar van 2012 uit te voeren telling dient derhalve los gezien te worden van de lange termijn aanpak voor het monitoren van de populatieontwikkeling, inclusief de registratie van de wintersterfte van de grote grazers in het Oostvaardersplassengebied. Deze lange termijn aanpak zal op een later moment, met medeneming van de bevindingen uit door u op te leveren rapport met de vergelijking van de reeds doorgevoerde telmethoden, worden vastgesteld.

Overigens zijn wij van mening dat Staatsbosbeheer een goede kans van slagen zou hebben wanneer zij bezwaar zou aantekenen tegen het besluit van de Provincie en een voorlopige voorziening zou aanvragen. Immers geeft ook de passende beoordeling aan dat een helikoptertelling buiten een kritieke tijdsperiode geen significante verstoring van broedvogels zal veroorzaken.

In het licht van het ICMO2-advies, hetgeen – met de amendementen van staatssecretaris Bleker van EL&I daarop – het beoordelingskader van de Beheeradviescommissie vormt, zijn in ons huidig advies twee aspecten helder te scheiden: het monitoren van de populatieontwikkeling van grote grazers op de lange termijn volgens ICMO2 en de verificatie van de wintersterfte 2011/2012.

Voor wat betreft het monitoren volgens ICMO2 kunnen wij niet anders dan uw voorstel voor een *alternatieve telmethode* in het voorjaar van 2012 afwijzen, omdat de voorgestelde methode volgens ons voorliggende informatie niet de nodige precisie toestaat en dus als standaardmethode voor een lange termijn monitoring ontoereikend is.

Z21-8298-29 bijlage 7 behorende bij document 29 .pdf (2)

Bijlage 7 is identiek aan document Z21-8298 - 28

Tegelijkertijd constateren wij echter dat, vanwege niet-optimale uitvoering van eerdere tellingen in 2011 en de weigering van de vergunning voor een helicoptertelling in het voorjaar van 2012, de enige mogelijkheid voor het verifiëren van de wintersterfte 2011/12 een grondtelling in het voorjaar van 2012 blijkt te zijn.

Formeel adviseren wij daarom negatief over uw voorstel voor een grondtelling als *alternatieve telmethode*, en tegelijkertijd gaan wij akkoord met uw voorstel om ten behoeve van de verificatie van de registratie van de wintersterfte een gecombineerde grondtelling uit te voeren zoals door u in uw voorstel omschreven. Daarbij is het overigens van belang dat ook leeftijd en geslacht goed worden geregistreerd.

Met vriendelijke groet,

Ir. H.R. Oosterveld,
interim-voorzitter Beheeradviescommissie Oostvaardersplassengebied

Cover tbv Vergadering Beheer Advies Commissie Oostvaardersplassen 23-03-2012

5b), Evaluatie tellingen

Aan: **Beheeradvies Commissie Oostvaardersplassen**
t.b.v. vergadering 23 maart 2012

Van: **Staatsbosbeheer.** Opsteller: Art. 5.1. lid 2 sub (Programmamanager Oostvaardersplassen), auteurs rapport; Art. 5.1. lid 2 sub e (RWS) en Art. (WUR)

Aanleiding: - ICMO2 advies en managementplan (proof of concept)
- weigering vergunning helikoptertelling voorjaar 2012

Status: - hoofdstukken 1 t/m 3 ter beoordeling en goedkeuring

Adviesvragen:

1. Deelt U de conclusies die worden getrokken over de verschillende tellingen in **hoofdstuk 3**?
2. Welke factoren spelen de belangrijkste rol bij het toetsen van de verschillende tellingen en welk advies zou u Staatsbosbeheer hier over geven
3. Welke vervolgstappen zijn noodzakelijk om vanaf hier te komen tot een voorkeursalternatief? (fase twee van de evaluatie)

In november 2010 heeft ICMO2 geadviseerd om de populatieomvang van de verschillende grote herbivoren vast te stellen op basis van tellingen vanuit een helikopter. Deze tellingsmethode is in het najaar 2011 geoperationaliseerd. Echter voor de telling in het voorjaar 2012 is geen vergunning door het bevoegd gezag verleend vanwege de verwachte verstoringseffecten. Het is onzeker of (n het kader van het beheerplan Natura-2000 een duurzame basis kan worden verkregen voor het uitvoeren van helikoptertellingen in het (vroege) voorjaar

Daarnaast heeft Staatsbosbeheer vanuit haar verantwoordelijkheid als beheerder opdracht gegeven om de verschillende soorten tellingen die in 2010 en 2011 zijn uitgevoerd, te laten evalueren.

Gezien het belang van goede en duurzame telgegevens, (inclusief leeftijd- en geslachtsverhouding), alsmede het rekening houden met de recente weigering voor de vergunning voor het voorjaar 2012, wordt deze evaluatie uitgevoerd.

De hoofdstukken 1 t/m 3 uit dit rapport treft u aan in de bijlage. In de hoofdstukken 1 en 2 wordt de achtergrond en aanleiding geschetst. In **hoofdstuk 3** worden de telmethoden uitvoerig beschreven en de verschillende uitkomsten vergeleken en geëvalueerd. Ook wordt een voorstel gedaan voor optimalisatie van de methoden. Wij zouden de conclusies uit dit hoofdstuk graag met u bespreken en gezamenlijk vaststellen.

Stap twee in de evaluatie is om de toetsing in hoofdstuk 4 te bespreken en om op basis van deze toetsing een voorkeursalternatief (hoofdstuk 5 en 6) voor de lange termijn te ontwikkelen. Dit wordt voorgelegd in de volgende BAC-vergadering. Met deze "tweestaps-evaluatie" worden eerst de gegevens gevalideerd, waarna de conclusies voor de toekomst kunnen worden vastgesteld. Het definitieve rapport inclusief lange termijn voorkeursalternatief zal dan voor de zomer van 2012 worden vastgesteld en opgeleverd.

Deze evaluatie zal ook worden voorgelegd aan de interne SBB-auditoren.

Z21-8298-29 bijlage 8 behorende bij document 29 .pdf (2)

Cover tbv Vergadering Beheer Advies Commissie Oostvaardersplassen 23-03-2012

Voor de korte termijn is er een voorstel ontwikkeld om de wintersterfte van de winter 2011-2012 te kunnen valideren. Dat traject wordt apart behandeld.

MINUTE

Agendapunt 5b, Evaluatie telmethoden

Aan: **Beheeradvies Commissie Oostvaardersplassen**
t.b.v. vergadering 23 maart 2012

Van: **Secretaris BAC**

Inhoudelijk:

In zijn begeleidende e-mail stelt **Art. 5.1. lid 2 sub e** (SBB) de volgende procedure voor:

“We willen voor stellen om deze vergadering de evaluatie te bespreken (hoofdstuk 1 t/m 3) en de vervolgstappen. De volgende vergadering op basis van deze bespreking een weging en voorkeursalternatief uitwerken.

Onze inschatting is dat meteen door stappen naar de toetsing en voorkeur voor een bepaald alternatief uit te spreken te snel gaat. Gezien de politieke gevoeligheid daarom het voorstel het in twee stappen te doen.”

**Evaluatie tellingen grote herbivoren
Oostvaardersplassen 2010-2011**

Datum 12 maart 2012
Status Concept

Art. 5.1. lid 2 sub e Woo

**Evaluatie tellingen grote herbivoren
Oostvaardersplassen 2010-2011**

Datum 12 maart 2012
Status Concept

Art. 5.1. lid 2 sub e Woo

Inhoud

1	Inleiding - 5
2	Werkwijze en proces - 9
3	Resultaten tellingen, tijd en kosten - 12
3.1	Grondtellingen met auto in 2010 - 12
3.1.1	Heckrunderen, juli 2010 - 12
3.1.2	Edelherten, september 2010 - 12
3.1.3	Konikpaarden, september 2010 - 13
3.2	Vliegtuigtelling met luchtfoto's, januari-februari 2011 - 15
3.3	Helikoptertelling, oktober 2011 - 17
3.4	Grondtelling vanuit 'vaste' punten, november 2011 - 19
3.5	Terreingebruikwaarnemingen met auto, november 2011 - 21
3.6	Vergelijking tellingen en aanbevelingen ter verbetering - 24
3.6.1	Aantallen dieren op 1 november 2011 - 24
3.6.2	Kosten en tijd - 28
3.7	Aanbeveling ter verbetering telmethoden - 29
	Literatuur - 34
	Bijlage A Vergelijking tellingen Heckrunderen - 38
	Bijlage B Vergelijking tellingen Konikpaarden - 39
	Bijlage C Vergelijking tellingen Edelherten - 40

1 Inleiding

In de periode 1996-2010 werden de aantallen van de populaties grote herbivoren van de Oostvaardersplassen op 1 januari van ieder jaar vastgesteld en in de jaarlijkse monitoringsrapportage vastgelegd (Art. 5.1. lid 1996, 2006, 2007, 2010, 2011; Art. 5.1. lid 2 1998-2000; Art. 5.1. lid 2001-2003; Art. 5.1. lid 2 sub 2004; Art. 5.1. lid 2 sub e 2008, 2009). De aantallen voor het volgende jaar werden berekend op basis van de stand op 1 januari in het betreffende jaar en de in het betreffende jaar getelde geboorten van kalveren en veulens en de in protocollen vastgelegde sterfte van dat jaar (alle dood gevonden en afgeschoten dieren worden gedocumenteerd):

$$\text{stand 1 januari jaar } i+1 = \text{stand 1 januari jaar } i + \text{geboorte jaar } i - \text{sterfte jaar } i$$

Naar aanleiding van een monitoringsadvies in 2005 op basis van de evaluatie van het begrazingsbeheer 1996-2005 (Art. 5.1. lid 2006) heeft in 2005 een telling van de populatie runderen en edelherten plaatsgevonden. In de jaren daarna hebben deze tellingen niet meer plaatsgevonden. Omdat in 2010 het vermoeden bestond dat er een verschil zat tussen de berekende en de werkelijk aantallen runderen in het veld en dit misschien ook wel voor de paarden en edelherten zou gelden, heeft Staatsbosbeheer (SBB) de aantallen runderen, paarden en edelherten in de zomer van 2010 opnieuw laten tellen (Art. 5.1. lid 2 sub 2010a, Art. 5.1. lid 2 sub 2010, Art. 5.1. lid 2 sub e 2010). Hieruit bleek dat er inderdaad een verschil bestond tussen het berekende aantal en het in 2010 getelde aantal Heckrunderen en Edelherten. Bij de Heckrunderen werden er in het veld minder geteld dan er volgens de berekening zouden zijn en bij de Edelherten werden er meer geteld dan er volgens berekening zouden zijn. Bij de Konikpaarden was er geen groot verschil tussen berekend en geteld. De nauwkeurigheid van de getelde aantallen in 2010 kon echter nog niet gegeven worden, omdat niet bekend was hoeveel dieren er exact in het gebied aanwezig waren. De getelde aantallen van 2010 moeten dan ook gezien worden als het waargenomen aantal en niet als het werkelijk aantal dieren wat er in de Oostvaardersplassen aanwezig zou moeten zijn. Het getal dient als een indicatie te worden gezien.

Naar aanleiding van de sterfte van de grote herbivoren die optrad tijdens de strenge winter van 2009-2010 en de maatschappelijke en politieke zorg daarover, heeft op verzoek van de minister van LNV (huidig EL&I) in 2010 een vervroegde bijeenkomst van ICMO (International Commission on Management of the Oostvaardersplassen (ICMO2) plaatsgevonden. In november 2010 heeft ICMO2 een advies uitgebracht (ICMO2 2010; zie kader). Een van de adviezen betrof het vaststellen van de populatieomvang van de verschillende grote herbivoren op basis van tellingen vanuit een helikopter.

Kader ICMO2 advies (ICMO2 2011)

Met betrekking tot ecologische aspecten van het beheer adviseert ICMO2 om de nodige aandacht te schenken aan de effecten van het waterbeheerregime en aantallen grote herbivoren op de biodiversiteit in de Oostvaardersplassen, op de mate waarin het beheer uitvoering geeft aan het behalen van N2000 doelstellingen, omdat verschillende vogelpopulaties aan het teruglopen zijn.

In het kader van dierenwelzijnsvraagstukken bij het huidige beheer beschouwt ICMO2 de status van de grote herbivoren in de Oostvaardersplassen als 'zich bevindend tussen' volledig wild en gedomesticeerd/beheerd. Dat betekent dat zowel diergeoriënteerde zorg als omgevingsgeoriënteerde zorg aan de orde zijn. De grote herbivoren zijn in staat al hun natuurlijke en sociale gedrag te vertonen en ICMO2 beschouwt hun welzijn als ruwweg vergelijkbaar met dat van populaties grote herbivoren in andere vergelijkbare systemen. ICMO2 accepteert dat natuurlijke processen inhouden dat er perioden met negatieve welzijnsomstandigheden zullen zijn die worden beïnvloed door seizoenscycli in lichaamsconditie. Beheerders hebben echter een morele verplichting om alle noodzakelijke maatregelen te nemen die de omvang van onnodig lijden minimaliseren. Aangezien reactief beheer in de late winter nog steeds een compromis is tussen een beleid van het nie-ingrijpen en de noodzaak om lijden te minimaliseren, beveelt ICMO2 aan een nieuwe strategie door te voeren van vroeg-reactief beheer, waarbij ook de omgevingsomstandigheden in aanmerking worden genomen.

Voor het toekomstige beheer heeft ICMO2 een integraal pakket van aanbevelingen ontwikkeld voor de korte termijn (winter 2010-2011), de middellange termijn (tot openstellen Oostvaarderswold) en de lange termijn (na openstelling Oostvaarderswold). ICMO2 adviseert:

- Het bieden van aanvullende beschutting door:
 - de Oostvaardersplassen te verbinden met aangrenzende bospercelen;
 - het creëren van 1 km aan beschuttingsrichels op het zogenaamde Stort in de Oostvaardersplassen;
- Te starten met het realiseren van de Oostvaarderswissel;
- Dieren in een slechte conditie eerder af te schieten;
- Het ontwikkelen van plannen voor een pro-actief populatiebeheer in geval er noodomstandigheden zijn waarbij anders grootschalige verhongering zou optreden;
- Dat de grote herbivoren niet worden bijgevoerd;
- Dat onderzoek en modellering mbt de grote herbivoren wordt uitgebreid;
- Dat er regelmatig tellingen vanuit de lucht met een helikopter plaatsvinden van alle drie de soorten.

Verder benadrukt ICMO2 bij het toekomstige beheer de noodzaak voor Staatsbosbeheer om:

- Binnen de organisatie effectievere sturingssystemen te ontwikkelen;
- Een effectieve wetenschappelijke adviescommissie in te stellen voor de supervisie van monitoring en om specifieke aanbevelingen te doen voor de mate, de tijdstippen en de selectiviteit van het afschieten of verwijderen van individuele dieren;
- Een interne PR-commissie op te zetten;
- Een platform van belanghebbenden in te stellen om de maatschappelijke betrokkenheid bij het beheer te vergroten.

Omdat een helikopter verstoring kan veroorzaken voor met name de Natura 2000 doelsoorten, heeft Staatsbosbeheer besloten om in 2011 naast de helikoptertelling in het kader van 'proof of principle' ook enkele andere tellingen uit te voeren. Om te bepalen welke methoden hiervoor in aanmerking zouden kunnen komen, heeft SBB de Zoogdiervereniging (VZZ) opdracht gegeven hiernaar een literatuurstudie uit te voeren (Art. 5.1. lid 2 sub e en Art. 2010b). Mede op basis van deze literatuurstudie zijn aanvullend op de telmethoden die al reeds in 2010 waren uitgevoerd en de helikoptertellingen die in oktober 2012 werden uitgevoerd, in januari-februari 2011 drie tellingen op basis van luchtfoto's die vanuit een vliegtuig zijn genomen, uitgevoerd en in november 2012 zijn twee grondtellingen vanuit vaste en mobiele telpunten uitgevoerd. Daarnaast zijn in dit kader van 'proof of principle' ook de terreingebruikwaarnemingen van de grote herbivoren meegenomen als een van de mogelijke telmethoden. Sinds 1983 worden deze terreingebruikwaarnemingen uitgevoerd en hoewel deze telling eigenlijk plaatsvindt in het kader van het vastleggen van het terreingebruik van de grote herbivoren, levert deze waarneming ook informatie over de populatiegrootte en -ontwikkeling.

Nu de verschillende tellingen zijn uitgevoerd en gerapporteerd (Art. 5.1. lid 2 sub e & Art. 2010a, Art. 5.1. lid 2 sub e Woo 2010, Art. 5.1. lid 2 sub e 2010, Ecoflight 2011, Art. 5.1. lid 2 sub e 2011, Art. 5.1. 2011, Art. 5.1. lid 2 sub e 2011), voert SBB een evaluatie uit van de tellingen en stelt een advies op voor de Beheer Advies Commissie van de Oostvaardersplassen (BAC).

Op basis van de mate waarin met een telmethode aan de doelstelling en een aantal technische criteria wordt voldaan, wat de verschillen in kosten en tijdsinspanning zijn en welke risico's en bijproducten de verschillende methoden leveren, zal in de evaluatie worden aangegeven welke methode het meest geschikt is om in de komende jaren te gebruiken voor de inventarisatie van de aantallen grote herbivoren en hun populatiestructuur in de Oostvaardersplassen.

Dit rapport beschrijft deze evaluatie en geeft het SBB-advies aan de BAC weer.

Leeswijzer

In hoofdstuk 2 volgt een beschrijving van de werkwijze en het proces om van evaluatie via advies aan de BAC tot toe te passen methode te komen. Hoofdstuk 3 beschrijft de resultaten van de verschillende tellingen die in 2010 en 2011 hebben plaatsgevonden. Hierbij wordt ook ingegaan op de kosten en de tijdsinspanning. In hoofdstuk 4 vindt de toetsing plaats waarbij eerst de doelstelling van de telling wordt geformuleerd en de criteria worden opgesteld waaraan de telmethode dient te voldoen. Hoofdstuk 5 beschrijft het advies.

2 Werkwijze en proces

Tellingen

In 2010 en 2011 heeft SBB een aantal tellingen van de populaties grote herbivoren volgens verschillende methoden laten uitvoeren of zelf uitgevoerd. Het betreft de volgende tellingen en methoden:

2010

- Afzonderlijke grondtellingen met twee tellers vanuit een auto:
 - Heckrund;
 - 29 juli;
 - Zoogdiervereniging (Art. 5.1. lid 2 sub e & Art. 2010);
 - Edelhert;
 - 7, 8, 11 september;
 - IPC de Groene Ruimte B.V. (Art. 5.1. lid 2 sub e (2010);
 - Konikpaard;
 - 15 september;
 - Equus Research/Therapy (Art. 5.1. lid 2 sub e Woo 2010).

2011

- Integrale tellingen op luchtfoto's die vanuit een vliegtuig zijn genomen;
 - 10 en 28 januari en 17 februari;
 - Ecoflight (Ecoflight 2011);
- Integrale tellingen met twee tellers vanuit een helikopter;
 - 25 en 26 oktober;
 - Altenburg&Wymenga, Ministerie van Defensie en Scottish Natural Heritage (Art. 2011);
- Integrale grondtellingen met meerdere tellers vanuit vaste en mobiele telpunten;
 - 16 november;
 - SBB + derden (Art. 5.1. lid 2 sub e 2011);
- Integrale grondtellingen met twee tellers vanuit een auto langs een vaste route;
 - november;
 - SBB.

Evaluatie tellingen

Om tot een goede evaluatie en goed advies te komen, heeft SBB drie bijeenkomsten georganiseerd en is het concept-rapport intern-SBB beoordeeld.

Op 27 januari 2012 heeft op het kantoor van SBB in Deventer een eerste bijeenkomst plaatsgevonden met als doelen:

- Het bepalen en concreet maken van de doelstelling(en) van de telling;
- het bepalen van de criteria voor toetsing van de verschillende telmethoden.

Tijdens deze eerste bijeenkomst heeft **Art. 5.1. lid 2 sub** een presentatie gegeven van de resultaten van de verschillende tellingen en is een vergelijking tussen de verschillende tellingen gemaakt, zodat de deelnemers op gelijke hoogte zaten voor wat betreft kennis van deze tellingen. Een weergave van deze presentatie volgt in Hoofdstuk 3.

Na deze bijeenkomst hebben **Art. 5.1. lid 2 sub** en **Art. 5.1. lid 2 sub e Woo** de doelstellingen en criteria verder uitgewerkt, hebben zij een eerste toetsing uitgevoerd en een eerste concept-rapportage van de evaluatie en het advies opgesteld. Dit concept-rapport is verstuurd aan de deelnemers van de besprekingen.

Deze tweede bijeenkomst is gehouden op 17 februari 2012 eveneens in het kantoor van SBB in Deventer. Het doel van deze tweede bijeenkomst was het bespreken van het concept-rapport met in het bijzonder de geformuleerde doelstelling, de criteria, de toetsing en het advies.

Naar aanleiding van deze tweede bijeenkomst hebben **Art. 5.1. lid 2 sub** en **Art. 5.1. lid 2 sub** het concept-rapport op een aantal punten inhoudelijk aangepast. Het ging hierbij met name om een aanpassing van de criteria, de weging van de criteria en de toetsing van zowel de telmethoden zoals ze zijn uitgevoerd in 2010-2011 en de toetsing van dezelfde telmethoden maar dan geoptimaliseerd. Dit aangepaste tweede concept-rapport is verstuurd aan de deelnemers van de besprekingen.

De derde bijeenkomst is gehouden op 9 maart in het kantoor van SBB in Deventer. Het doel was het bespreken van het tweede concept en te komen tot een afronding van het rapport.

Aan de drie besprekingen hebben verschillende mensen van binnen en buiten SBB deelgenomen (tabel 2.1).

Tabel 2.1

Deelnemers besprekingen
evaluatie tellingen.
X = deelname
- = geen deelname

deelnemer	27-01-2012	17-02- 2012	9-03-2012
Art. 5.1. lid 2 (SBB)	X	X ²	-
Art. 5.1. lid 2 (SBB)	X	X ²	X ³
Nick de Snoo (SBB)	X	-	X
Art. 5.1. lid 2 SBB)	X	X	-
Art. 5.1. lid 2 sub (SBB)	X	X	X
Art. 5.1. lid 2 (SBB)	-	X	X
Art. 5.1. lid 2 sub e (Alterra/SBB)	X	X	X
Art. 5.1. lid 2 (RWS/SBB)	X	X	-
Gerrit Jan Spek (..... en BAC-lid)	X	X	X
Art. 5.1. lid	-	-	X

- 1) **Art. 5.1. lid 2** was voorzitter en **Art. 5.1. lid 2** plaatsvervangend voorzitter
- 2) Tijdens 2^e bespreking heeft **Art. 5.1. lid 2** de eerste helft van de bespreking voorgezeten en **Art. 5.1. lid 2** de tweede helft.
- 3) **Art. 5.1. lid 2** was voorzitter

Dit 'eind'-concept-rapport is intern SBB beoordeeld door? waarna het, na aanpassingen, definitief is gemaakt.

Proces

Het doel van de evaluatie is te kunnen kiezen voor een methode die aan de doelen en eisen van de tellingen voldoet en die voor SBB uitvoerbaar is in de komende jaren. Om daartoe te komen voert SBB de evaluatie uit en stelt zij een advies op voor de BAC. De BAC zal vervolgens de evaluatie en het advies beoordelen om uiteindelijk zelf met een advies richting staatssecretaris van EL&I en SBB te komen. Dit advies van de BAC is bindend richting SBB.

3 Resultaten tellingen, tijd en kosten

3.1 Grondtellingen met auto in 2010

3.1.1 Heckrunderen, juli 2010

Op 26 juli 2010 heeft de Zoogdiervereniging een telling van de Heckrunderen uitgevoerd (Art. 5.1. lid 2 sub & Art. 2010). De telling is uitgevoerd met twee tellers vanuit een auto. Met de auto is de randzone van de Oostvaardersplassen afgezocht naar Heckrunderen en zijn alle individuen geteld. In het moeras is niet geteld. Grote groepen zijn door beide tellers meerdere malen geteld om zeker te zijn van het aantal binnen de groep. Er heeft één telling van de hele kudde plaatsgevonden. Bij de telling is onderscheid gemaakt tussen adulte koeien, adulte stieren, 1 jarigen en kalveren. In verband met de tijd zijn de 1 jarigen niet op geslacht gebracht.

De weeromstandigheden waren gunstig voor een telling en het zicht was goed. Tijdens de telling is een veldmedewerker van SBB mee geweest voor de oriëntatie in het veld en er zeker van te zijn dat geen delen werden overgeslagen waar zich mogelijk nog Heckrunderen zouden kunnen bevinden.

Omdat er slechts één telling heeft plaatsgevonden kan geen precisie worden bepaald van deze methode. Om de precisie van een methode te bepalen moet in feite minimaal drie maal een telling volgens deze methode worden uitgevoerd, zodat een gemiddelde en de standaarddeviatie kan worden bepaald. Om de precisie te vergelijken tussen populaties met hoge en lage aantallen kan de precisie het beste worden weergegevens als de variatie coëfficiënt (= standaard deviatie / gemiddelde x 100%).

Tijdens deze telling werden de volgende aantallen Heckrunderen waargenomen:

categorie	Aantal
Adult stier	30
Adult koe	185
1 jarige	35
Kalf	73
totaal	323

De kosten voor de uitbesteding van deze telling bedroegen € 1000,- (telling € 500,-; verwerking gegevens en rapportage € 500,-). De totale tijdsinspanning voor SBB bedroeg 16 uur (4 uur voorbereiding uitbesteding; 8 uur begeleiding tijdens telling; 4 uur beoordelen rapportage en afronding uitbesteding).

3.1.2 Edelherten, september 2010

Op 7, 8 en 11 september 2010 heeft IPC Groene Ruimte B.V. drie tellingen van de Edelherten uitgevoerd (Art. 5.1. lid 2 sub e 2010). De telling is uitgevoerd met twee tellers vanuit een auto. Met de auto is de randzone van de Oostvaardersplassen afgezocht naar Edelherten en zijn in principe alle individuen

geteld. In het moeras is niet geteld. Per dag is één telling uitgevoerd. Tijdens de laatste telling is getracht een indicatie te geven van de geslachtsverhouding en het aantal kalveren door de percentages van deze categorieën binnen een groep te schatten.

De eerste telling vond midden op de dag onder slechte weeromstandigheden (storm en regen) plaats. Daarnaast was de eerste telronde ook als oriëntatie in het veld bedoeld, waardoor deze eerste telling niet als betrouwbaar kan worden beschouwd. De tweede en derde telling zijn aan het eind van de middag uitgevoerd tijdens goede weeromstandigheden (zon tot half bewolkt, geen neerslag). Ook de tweede telling was niet optimaal omdat aan het eind van die telling duidelijk werd hoe de telling nog beter zou kunnen worden uitgevoerd. De derde telling geeft in feite het beste resultaat van de tellingen door de betreffende tellers, maar volgens de tellers kan de telling nog beter door rekening te houden met een aantal zaken. Weer en tijdstip van waarneming hebben invloed op het gedrag en terreingebruik van de Edelherten. Aan het eind van de dag worden meer Edelherten waargenomen, mogelijk omdat zij dan uit de dekking komen. Daarnaast bevinden zich tijdens slechte weeromstandigheden meer Edelherten in de beschutte delen van de Oostvaardersplassen zoals het moeras. Verder werd duidelijk dat grote groepen Edelherten moeilijk zijn te tellen en zeker als de dieren door elkaar bewegen. De kans op dubbeltellingen, maar ook ondertellingen neemt dan toe. Het rijden met een auto moet dan zeer zorgvuldig gebeuren om beweging (vluchten) binnen groepen te vermijden.

Hoewel er drie tellingen zijn uitgevoerd, kan geen precisie van de methode worden berekend omdat twee van de drie tellingen niet als betrouwbaar kunnen worden bestempeld.

Tijdens deze telling werden de volgende aantallen Edelherten waargenomen:

categorie	Telling 1	Telling 2	Telling 3
Hert			(20%)
Hinde			(58%)
Kalf			(22%)
totaal	2198	2525	2821

De kosten voor de uitbesteding van deze drie tellingen bedroegen € 2000,- (3 tellingen € 1500,-; verwerking gegevens en rapportage € 500,-). De totale tijdsinspanning voor SBB bedroeg 16 uur (4 uur voorbereiding uitbesteding; 8 uur begeleiding tijdens eerste telling; 4 uur beoordelen rapportage en afronding uitbesteding).

3.1.3 *Konikpaarden, september 2010*

Op 15 september 2010 heeft Equus Research/Therapy een telling van de Konikpaarden uitgevoerd. De telling is uitgevoerd met twee tellers vanuit een auto. Met de auto is de randzone van de Oostvaardersplassen afgezocht naar Konikpaarden en zijn alle individuen geteld. In het moeras is niet geteld. Grote groepen zijn door beide tellers meerdere malen geteld om zeker te zijn van het aantal binnen de groep. Er heeft één telling van de hele kudde plaatsgevonden. Bij de telling is onderscheid gemaakt tussen adulte dieren en veulens.

Bij kleine groepen paarden konden de individuen eenvoudig vanuit een vast punt worden geteld. Deze methode kon niet worden toegepast op grote groepen. Daarvoor zijn transecttellingen uitgevoerd. Op de graslandkavels bevinden zich om de 30 tot 50 m greppels die parallel aan elkaar over de breedte van een kavel lopen. Door met de auto tussen twee greppels en parallel aan de greppels, rustig door een grote groep paarden te rijden en iedere teller het aantal paarden aan zijn/haar kant van de auto tussen de auto en de greppel te laten tellen, kan een goed beeld worden verkregen van de aantallen. Als de groep paarden zich over meerdere greppels heeft verdeeld, kunnen met de auto op deze manier alle paarden op de verschillende delen tussen de greppels worden geteld. Het probleem met transecttellingen is dat de dieren mobiel zijn en dus van het ene transect naar het andere transect kunnen lopen zonder dat de teller dat in de gaten heeft. Hierdoor kunnen zowel dubbel- als ondertellingen voorkomen. De aanname is dan dat er evenveel dieren naar een reeds geteld (ondertelling) als naar een nog te tellen transect (dubbeltelling) lopen.

Bij iedere groep die geteld is, zijn door iedere teller de veulens 1 maal apart geteld en de adulten 3 maal apart. In verband met de tijd is er geen totaal telling (adult+veulens) van de hele kudde uitgevoerd. De telling werd gestopt als er onrust binnen de groep was, waarna de telling opnieuw werd gedaan als de rust was teruggekeerd.

De weeromstandigheden waren gunstig voor een telling en het zicht was goed.

Omdat er slechts één telling heeft plaatsgevonden kan geen precisie worden bepaald van deze methode. In de rapportage van de telling (Art. 5.1. lid 2 sub e Art. 5.1. 2010) wordt een spreiding rond het gemiddelde gegeven. Het is echter niet bekend of het de standaarddeviatie betreft of het verschil tussen maximum en minimum. Verder is het niet duidelijk of het de spreiding van één van de tellers is of dat alles bij elkaar is opgeteld van beide tellers. Daarnaast kan deze spreiding niet als maat voor de precisie van de methode worden gegeven omdat het een maat is voor de spreiding van drie (of zes) tellingen die zijn uitgevoerd van de grote groep tijdens één telling. Om de precisie van een methode te bepalen moet in feite minimaal drie maal een telling volgens deze methode worden uitgevoerd, zodat een gemiddelde en de standaarddeviatie kan worden bepaald. Drie maal het aantal van een groep bepalen tijdens één telling levert alleen de precisie van de telling van die ene groep en zegt dus nog niets over de precisie van de methode.

Tijdens deze telling werden de volgende aantallen Konikpaarden waargenomen:

categorie	Aantal
Adult	924
veulen	167
totaal	1091

De kosten voor de uitbesteding van deze telling bedroegen € 1000,- (telling € 500,-; verwerking gegevens en rapportage € 500,-). De totale tijdsinspanning voor SBB bedroeg 8 uur (4 uur voorbereiding uitbesteding; 4 uur beoordelen rapportage en afronding uitbesteding).

3.2 Vliegtuigtelling met luchtfoto's, januari-februari 2011

Op 10 en 28 januari en 17 februari 2011 zijn drie vluchten met een vliegtuig uitgevoerd, waarbij hoge resolutie (5x5 cm) luchtfoto's zijn gemaakt van de gehele Oostvaardersplassen inclusief het Oostvaardersbos (Ecoflight 2011). Om de Oostvaardersplassen gebiedsdekkend te fotograferen zijn er 11 transecten gevlogen. De foto's binnen een transect en tussen de transecten overlappen elkaar zodat er letterlijk en figuurlijk geen 'witte' vlekken ontstaan. Alle drie vluchten zijn rond het middaguur (12-13 u) gemaakt bij goed weer (vrijwel onbewolkt tijdens de vlucht). Eén vlucht duurde ongeveer 75 minuten. De tijd tussen twee opeenvolgende foto's binnen een transect was 4 seconden en de tijd tussen twee foto's die in twee naast elkaar gelegen transecten liggen varieerde van 2 tot 9 minuten.

Door de hoge resolutie konden alle soorten goed worden herkend en konden individuen worden geteld. Er kon bij runderen en paarden geen onderscheid worden gemaakt tussen mannelijk of vrouwelijk of tussen leeftijdscategorieën. Bij Edelherten zou dit tot op zekere hoogte kunnen, omdat mannelijke Edelherten van 4 of 5 jaar en ouder duidelijk zijn te herkennen aan hun gewei. Het volgen van deze groep kan inzicht geven in de aantalontwikkeling van deze leeftijdscategorie.

Doordat het hele gebied is gefotografeerd, konden ook dieren in het moeras worden geteld. In het Oostvaardersbos kon dit voor een deel ook. Alleen waar de boomkruinen dicht bij elkaar staan is tellen lastig. Vandaar dat tijdens de vluchten ook vanaf de grond is geteld in het Oostvaardersbos. Tijdens de vluchten hebben ook 2 waarnemers van SBB in de randzone van de Oostvaardersplassen gekeken of er sprake was van invloed van het vliegtuig op het gedrag van de grote herbivoren waardoor de telling beïnvloed zou kunnen worden. Uit deze waarnemingen bleek dat er geen effect waarneembaar was en dat de dieren zich rustig gedroegen.

Een probleem wat zich voordoet bij transecttellingen is de kans op dubbel- of ondertellingen doordat dieren zich kunnen verplaatsen tijdens de vlucht (zie ook telmethode bij paarden in par. 3.1.3). Als de dieren zich, na gefotografeerd te zijn, verplaatsen naar nog te fotograferen transecten dan ontstaat de kans op dubbeltellingen en als ze zich, na nog niet te zijn gefotografeerd, verplaatsen naar een al gefotografeerd transect ontstaat de kans op ondertelling. Bij de telling is de aanname gedaan dat zich in principe evenveel dieren naar een volgend als een vorig transect verplaatsen en dat het netto effect 0 is. Een ander probleem bij deze methode is te bepalen hoe om te gaan met overlapgebieden tussen twee transecten. In deze overlapgebieden kunnen dieren twee keer gefotografeerd worden. Doordat het tijdverschil tussen de twee foto's in de twee verschillende transecten 2 tot 9 minuten kan bedragen en de dieren zich in die tijd wellicht hebben verplaatst, is het niet altijd mogelijk om dezelfde individuen op beide foto's te herkennen waardoor dubbel- of ondertellingen uitgesloten zouden kunnen worden. Bij de telling is hiervoor een telstrategie ontwikkeld. Voor een beschrijving van die methode wordt verwezen naar Ecoflight (2011).

Tijdens de tellingen werden de volgende aantallen dieren op de luchtfoto's waargenomen:

Soort	10 jan	28 jan	17 feb
Heckrund	322	331	317
Konikpaard	1120	985	1067
Edelhert	3784	3661	3597
Totaal	5226	4977	4981

Deze aantallen werden vergeleken met de grondtellingen die in 2010 hadden plaatsgevonden. De aantallen Heckrunderen en Konikpaarden van de luchtfototellingen kwamen sterk overeen met die van de grondtellingen (zie par. 3.1.1 en 3.1.3). Alleen bij de Edelherten was sprake van een groot verschil (zie par. 3.1.2): de luchtfototelling leverde bijna 1000 dieren meer dan de grondtelling. De conclusie die werd getrokken, was dat de luchtfototelling niet betrouwbaar was en dat er sprake moest zijn van dubbeltellingen op grote schaal. Om te bepalen of dit inderdaad het geval was, heeft een nadere analyse van de luchtfoto's van de vlucht van 10 januari plaatsgevonden (Art. 5.1. lid 2 sub e 2011). Tijdsgebrek verhinderde tot op heden een zelfde analyse van de vluchten van 28 januari en 17 februari. Het doel van deze nadere analyse was om te zien of de foto's bewijs of aanleiding gaven te veronderstellen dat dubbeltellingen voorkwamen en zo ja, hoeveel? Er zou sprake zijn van bewijs of aanleiding om dubbeltellingen te veronderstellen wanneer het volgende zichtbaar zou zijn op de foto's:

- De runderen, paarden en Edelherten moeten zich actief gedragen (grazen, lopen, staan);
- De runderen, paarden en Edelherten moeten zich in de richting van een volgend transect bewegen;
- Bij Edelherten zouden tevens grote groepen (tientallen tot honderden) aangetroffen moeten worden die dicht bij elkaar en allemaal dezelfde richting op lopen (vluchtgedrag);
- De runderen, paarden en Edelherten moeten voldoende snelheid ontwikkelen om een bepaalde afstand naar het volgende transect te kunnen overbruggen.

Uit de analyse bleek dat de foto's geen bewijs of aanleiding gaven te veronderstellen dat er sprake was van dubbeltellingen op grote schaal. De redenen hiervoor waren:

- Er heerste 'rust' op de foto's, de dieren vertoonden een rustig graasgedrag. Bij rund en paard graasde 85-90% van de dieren en de overigen liepen of stonden. Bij Edelhert lag 33% van de dieren, graasde meer dan 60% en de rest (7%) stond of liep. Dit beeld kwam dus overeen met wat de waarnemers in het veld hadden gezien;
- De dieren graasden of liepen alle kanten op waardoor de aanname bij de telling gerechtvaardigd lijkt (evenveel dieren naar volgend als naar vorig transect);
- Bij de Edelherten zijn geen grote groepen (tientallen tot honderden) aangetroffen die dicht bij elkaar en allemaal richting een volgend transect liepen;
- De snelheid waarmee de dieren zich verplaatsten was zeer gering. Meer dan 70-80% van de dieren zou niet eens een overlapgebied tussen twee transecten kunnen overbruggen binnen de tijd die daarvoor beschikbaar was.

Verder bleek, na correctie van de aantallen met de opgetreden sterfte tussen 10 januari en 17 februari, dat de uitkomsten van de tellingen zo dicht bij elkaar lagen dat bij Edelherten in feite bij iedere telling sprake zou moeten zijn van een dubbeltelling van bijna 1000 dieren. Dubbeltellingen zullen ongetwijfeld voorkomen, maar iedere keer bijna 1000 is wel een erg groot toeval. Tot slot bleek het verschil in de niet gecorrigeerde aantallen tussen de eerste en derde telling bij alle drie de soorten sterk overeen te komen met de geregistreerde sterfte in die periode.

Nu zullen dubbeltellingen ongetwijfeld voorkomen net als ondertellingen, maar de analyse geeft aan dat er waarschijnlijk bij Edelherten geen sprake is geweest van dubbeltellingen op grote schaal en dat de hoge aantallen Edelherten niet onwaarschijnlijk zijn. In de analyse wordt hier verder op ingegaan (Art. 5.1. lid 2 Art. 2011).

De luchtfototellingen hebben een hoge precisie: variatie coëfficiënt rond <3%; paard <1%; Edelhert <4%. Hierdoor is deze methode in ieder geval zeer geschikt voor het bepalen van trends. De nauwkeurigheid kan echter nog niet worden gegeven vanwege de onzekerheid die een transecttelling geeft op het gebied van dubbel- en ondertelling. Door het aantal transecten sterk te verminderen neemt de kans op deze fout sterk af en daarmee de nauwkeurigheid sterk toe. Het verminderen van het aantal transecten zou kunnen door hoger te vliegen en met twee of drie vliegtuigen tegelijk.

Een welkom bijproduct van deze methode is de digitale integrale luchtfoto van het gebied. Deze kan gebruikt worden voor het maken van vegetatie- of landschapskaarten of, wanneer gevlogen in het broedseizoen, voor het tellen van nesten van koloniebroeders zoals reigerachtigen.

De kosten voor de uitbesteding van deze telling bedroegen ongeveer € 15000,- per telling (vliegtuig en foto's € 5000,-; telling, verwerking gegevens en rapportage € 10.000,-). De totale tijdsinspanning voor SBB bedroeg ongeveer 30 uur per telling (4 uur voorbereiding uitbesteding; 8 uur beoordelen rapportage en afronding uitbesteding; 2x3 uur telling Oostvaardersbos tijdens vlucht, 4x3 uur waarneming randzone tijdens vlucht).

3.3 Helikoptertelling, oktober 2011

Op 25 en 26 oktober 2011 zijn drie integrale tellingen met een helikopter uitgevoerd (Art. 5.1. 2011). Twee tellingen vonden in de ochtend (10-12 u) plaats en één in de middag (14-16 u). Ieder vlucht duurde ongeveer 2 uur. Er waren drie onafhankelijke tellers en per vlucht werden de aantallen door twee van hen geteld. Iedere teller heeft twee keer een telling uitgevoerd. Ten behoeve van de telling is de Oostvaardersplassen in een aantal telvakken ingedeeld. De helikopter vloog van telvak naar telvak en de dieren per telvak werden geteld. Tijdens de eerste en derde vlucht vloog de helikopter op een hoogte van 500 ft (150 m) en tijdens de tweede vlucht tussen de 250-300 ft (75-90 m). Het lager vliegen tijdens de tweede vlucht was een bewuste keuze. Omdat een groot deel van de Edelherten lag, waren ze minder goed zichtbaar tijdens de eerste telling. Door lager te vliegen zouden de dieren verstoord worden en zouden zij gaan staan. Daarnaast zouden de dieren door de verstoring dichter bij elkaar gaan lopen waardoor ze makkelijker te tellen zijn:

een methode die bij tellingen van Edelherten in Schotland wordt toegepast. Hoewel deze actie succesvol was, is tijdens de derde vlucht weer hoger gevlogen omdat het lager vliegen ook een duidelijk grotere verstoring onder de vogels teweegbracht (Art. 5.1. et al in voorbereiding).

Wanneer de dieren in kleine groepen stonden konden individuen geteld worden. Bij grotere groepen zijn schattingen gemaakt. Door tijdens de vlucht foto's te maken van deze grote groepen, konden de schattingen achteraf gecontroleerd worden. Helaas kon dit niet voor alle schattingen gedaan worden, omdat niet in alle gevallen precies dezelfde groep gefotografeerd was waarvan een schatting was gemaakt. Tijdens de tellingen is geen onderscheid gemaakt in mannelijk of vrouwelijk of in leeftijdscategorieën. Op basis van de foto's zou mogelijk nog wel bij de Edelherten het aantal mannelijke dieren geteld kunnen worden, maar dit zou dan een steekproef zijn, omdat niet alle Edelherten gefotografeerd zijn.

Omdat in het Oostvaardersbos het zicht vanuit de helikopter niet overal even goed is, doordat in sommige plantvakken de bomen zeer dicht op elkaar staan, zijn tijdens de helikoptervluchten ook grondwaarnemingen in het Oostvaardersbos uitgevoerd.

Tijdens de drie tellingen vanuit de helikopter werden de volgende aantallen dieren per teller (A, B, C) waargenomen:

soort	25 okt; ochtend			25 okt; middag			26 okt; ochtend		
	A	B	C	A	B	C	A	B	C
Heckrund	343	363		349		367		359	357
Konikpaard	1195	1199		1108		1109		1131	1130
Edelhert	3018	3421		3575		3312		3192	-*
Totaal	4556	4983		5032		4788		4682	

*) teller C heeft tijdens de laatste telling geen goede telling van de Edelherten kunnen uitvoeren (Art. 5.1. 2011)

Het tellen per telvak bleek goed te werken. De foto's waren zeker nodig voor het bepalen van de aantallen paarden. Zonder foto's lagen de schattingen van paarden ongeveer 200 (bijna 20%) lager dan de aantallen met correctie op basis van foto's. Wel is opvallend dat ondanks de correctie met foto's, tijdens de eerste vlucht bijna 90 paarden (8%) meer werden geteld dan tijdens de tweede vlucht en bijna 70 (6%) meer dan tijdens de derde. Verder werd duidelijk dat de teller en de hoogte waarop gevlogen wordt van invloed zijn op de waargenomen aantallen. Zeker wanneer de aantallen binnen grote groepen geschat moeten gaan worden, speelt de ervaring van de teller en de wijze waarop hij/zij schat (conservatief of progressief) een belangrijke rol. Dit is bijvoorbeeld zichtbaar bij de eerste telling die door teller A (minder ervaren teller) en B (zeer ervaren teller uit Schotland) zijn uitgevoerd. Teller B scoort duidelijk hogere aantallen dan teller A (zie tabel hierboven). Bij Edelherten is dit een verschil van 400. Helaas heeft de ervaren teller B niet tijdens de tweede telling geteld toen meer dieren werden waargenomen door het lager vliegen. Teller A telde en schatte ongeveer 550 Edelherten meer tijdens de tweede vlucht dan tijdens de eerste (volgens de tellers een gevolg van het lager vliegen). Als teller B ook tijdens de tweede vlucht geteld zou hebben en het verschil tussen teller A en B tijdens de tweede telling net zo groot zou zijn als tijdens de eerste telling, dan zou teller B mogelijk 3900-4000 dieren hebben geteld. Dit levert dan

een ander beeld van de totale telling op en heeft ook gevolgen voor de precisie van de methode.

Op basis van de huidige gegevens kan eigenlijk geen precisie van de methode worden gegeven. Iedere teller heeft immers maar twee keer geteld en teller C heeft voor Edelherten zelfs maar één goede telling kunnen uitvoeren. De tweede telling van de Edelherten door teller C was door zijn positie in de helikopter niet optimaal waardoor deze buiten beschouwing is gelaten (Art. 5.1. 2011). Iedere teller zou minimaal drie maal moeten tellen om een gemiddelde en standaarddeviatie te berekenen. Je zou dan per teller een precisie van de methode kunnen bepalen door het gemiddelde en standaarddeviatie per teller te berekenen. Door de standaarddeviaties van de tellers met elkaar te vergelijken is te zien welke teller de hoogste precisie haalt en hoe sterk de precisie afhankelijk is van de teller. Ze moeten dan wel alle drie op dezelfde momenten geteld hebben, omdat is gebleken dat bijvoorbeeld lager vliegen van grote invloed is op het aantal waargenomen dieren. In de rapportage van de helikoptertelling (Art. 5.1. 2011) zijn nu alle waarnemingen samengevoegd om de standaarddeviatie te berekenen. Hierdoor wordt bijvoorbeeld geen rekening gehouden met het feit dat teller B niet heeft geteld tijdens de tweede telling en mogelijk dus tot nog hogere aantallen zou zijn gekomen dan teller A tijdens de tweede telling. En er is ook geen rekening gehouden met het feit dat teller C maar één telling heeft uitgevoerd van de Edelherten. Dit heeft invloed op het gemiddelde en de standaarddeviatie. Als de ervaren teller B bijvoorbeeld wel geteld had tijdens de tweede telling en net als in de eerste telling tot hogere aantallen was gekomen dan de minder ervaren teller A dan zou de precisie lager worden dan nu is aangegeven in het rapport van de helikoptertelling (Art. 5.1. 2011).

Omdat werd verwacht dat de helikopter tot verstoring bij de vogels zou leiden en wellicht ook bij de grote herbivoren, zijn tijdens de helikoptervluchten grondwaarnemingen naar het gedrag van vogels en grote herbivoren uitgevoerd. Hieruit bleek dat er verstoring optrad bij zowel vogels als grote herbivoren (Art. 5.1. et al. 2011). Met name tijdens de tweede vlucht toen lager werd gevlogen was de invloed het grootst. (Art. 5.1. et al. in voorbereiding ; Conclusies rapport verstoring toevoegen)

De geschatte kosten voor een uitbesteding van deze telling bedragen ongeveer € 15.000,- per telling. Dit is exclusief kosten voor de helikopter en piloot, omdat bij de huidige telling de kosten van de helikopter voor rekening van het ministerie van Defensie waren. Indien de kosten voor helikopter niet door het ministerie van Defensie worden gedragen, dient circa € 5.000,- per vlucht extra te worden gerekend voor de huur van een helikopter met piloot. Het totaal bedrag komt dan op ongeveer € 20.000,- per telling (Aanvraag vergunning in het kader van de NB-wet € 7.500,-; helikopter + piloot € 5.000,-; voorbereiding telling (vluchtplan, instructie, etc.) € 1.500,-; 2 tellers € 3.000,-; verwerking gegevens en rapportage € 3.000,-). De geschatte totale tijdsinspanning voor SBB bedroeg ongeveer 30 uur per telling (4 uur voorbereiding uitbesteding; 8 uur beoordelen rapportage en afronding uitbesteding; 2x3 uur telling Oostvaardersbos tijdens vlucht, 4x3 uur waarneming randzone tijdens vlucht).

3.4 Grondtelling vanuit 'vaste' punten, november 2011

Op 16 november 2011 heeft Staatsbosbeheer in de randzone van de Oostvaardersplassen en het Oostvaardersbos twee integrale grondtellingen uitgevoerd vanuit vaste en mobiele punten (Art. 5.1. lid 2 sub 2011). Iedere grondtelling bestond uit drie simultaantellingen die om het uur werden uitgevoerd. Ten behoeve van de telling was het gebied opgedeeld in 10 telvakken. Vanuit 5 vaste punten en 4 mobiele punten zijn met 16 tellers de aantallen dieren geteld (kleine groepen) en geschat (grote groepen). Helaas konden niet overal vaste telpunten worden gebruikt, omdat in een aantal delen van de randzone en in het Oostvaardersbos het zicht beperkt is door de vegetatie en een goede telling vanuit een vast punt onmogelijk is. Voor deze delen is gekozen om tijdens iedere simultaantelling met een auto het telgebied rond te rijden en het aantal dieren te tellen/schatten. Alleen bij Heckrund en Edelhert is onderscheid gemaakt tussen mannelijk en vrouwelijk en tussen adult en kalf. Bij de paarden is dit onderscheid met deze methode niet te maken. Omdat bij Heckrund en Edelhert niet vanuit alle telpunten een goed onderscheid gemaakt kon worden tussen sexe en leeftijd maar slechts bij enkele, heeft in feite een steekproef plaatsgevonden.

Tijdens de twee tellingen (ochtend en middag) werden de volgende aantallen dieren per simultaantelling waargenomen:

Soort	16 nov; ochtend			16 nov; middag			Categorieën (steekproef)
	9 u	10 u	11 u	14 u	15 u	16 u	
Heckrund	345	339	311	320	290	*	Stier-8%; koe-71%; kalf-9%; onbekend-2%
Konikpaard	963	902	920	**	**	**	
Edelhert	2592	2760	2723	2976	3226	3323	Hert-11%; spitsner-3%; kaalwild-60%; onbekend-26%
Totaal	3900	4001	3954				

*) in één telvak runderen niet geteld ivm tijd

**) niet geteld i.v.m. grote aantallen Edelherten in het telvak en de onmogelijkheid om een zeer grote groep Konikpaarden op grote afstand (1000 m) goed te tellen.

Van deze uitgevoerde telling is geen precisie te bepalen, omdat er slechts twee grondtellingen zijn uitgevoerd. Een derde grondtelling bleek door het grote aantal benodigde waarnemers niet binnen een korte termijn te organiseren. Per grondtelling kan wel een precisie worden bepaald op basis van de simultaantellingen. De variatie coëfficiënten van de eerste grondtelling voor rund, paard en Edelhert waren respectievelijk 5, 5 en 3% en tijdens de tweede grond was dat voor Edelherten 6%. Maar dat zegt dus alleen iets over de precisie van de ochtend- of middagtelling en niets over precisie van de methode.

De gegevens van de Edelherten lieten zien dat tijdstip van waarnemen een grote invloed heeft op het aantal waargenomen dieren. In de loop van de dag werden steeds meer Edelherten waargenomen. Dit fenomeen is ook waargenomen tijdens andere tellingen in de Oostvaardersplassen (zie Art. 5.1. lid 2 sub 2011) en tijdens de grondtelling van Edelherten in 2010 (Spek en Schoemaker 2010). Dit betekent dat Edelherten dus het beste aan het eind van de dag kunnen worden waargenomen. Door de Edelherten altijd op hetzelfde tijdstip waar te nemen zal de precisie van de methode toenemen. Op de aantallen runderen en paarden lijkt het tijdstip van waarnemen minder van invloed.

Zoals aangegeven was het tellen van de grote kudde Konikpaarden moeilijk, zeker wanneer de kudde zich op meer dan 1000 m van het vaste telpunt bevindt. Dit maakt deze methode in feite ongeschikt voor het tellen van paarden. Ook bij grote groepen Edelherten doet zich dit probleem enigszins voor. Het maken van onderscheid in sexe en leeftijdscategorieën is alleen mogelijk voor dieren die dichtbij het telpunt staan. Dit maakt dat met deze methode alleen een steekproef mogelijk is.

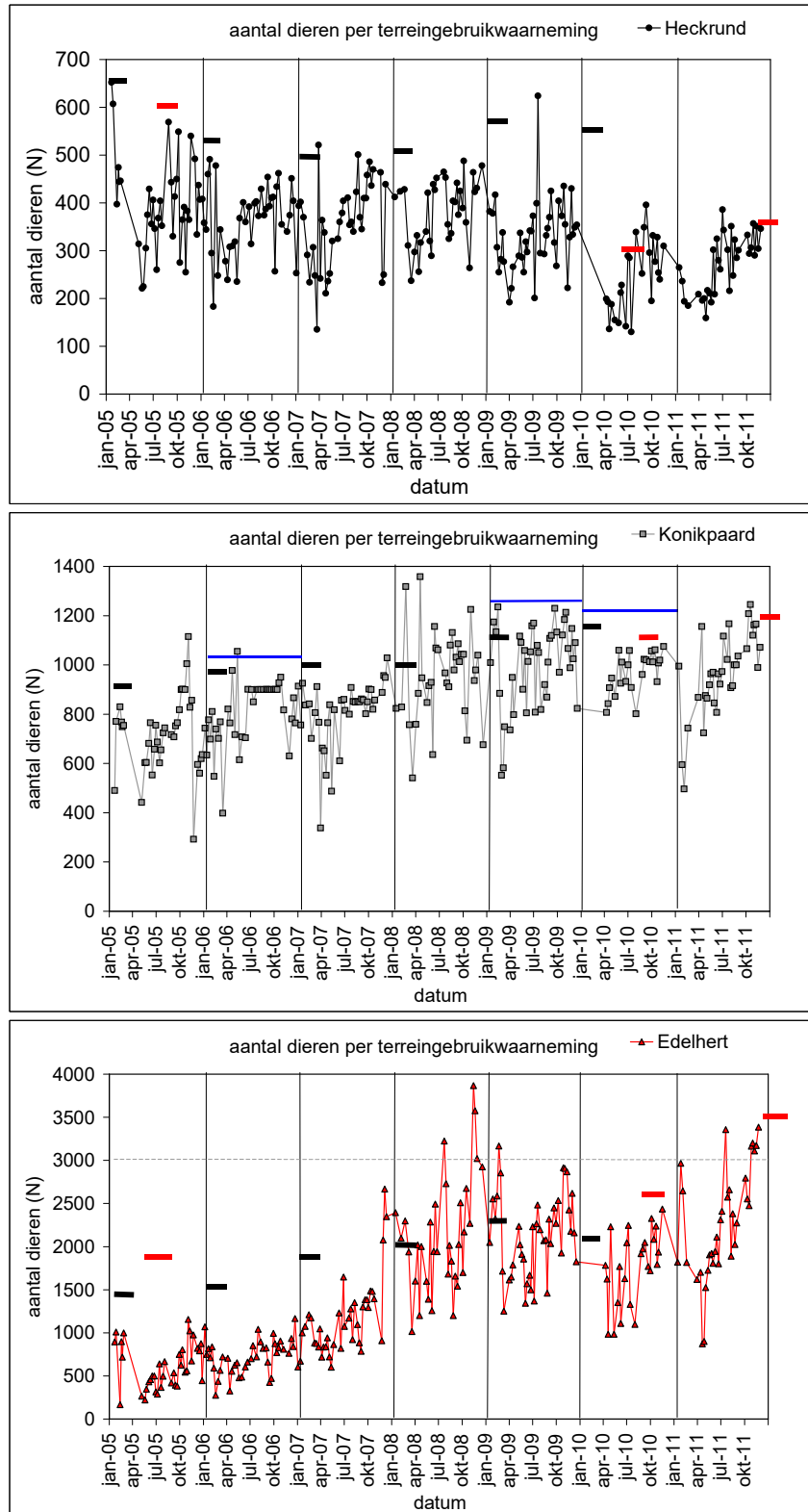
Deze telling is grotendeels door SBB zelf uitgevoerd. Twee vrijwilligers hebben deelgenomen aan de tellingen. De geschatte totale tijdinspanning voor SBB bedroeg ongeveer 148 uur per telling (4 uur voorbereiding; 16 uur verwerking gegevens en rapportage; 16 tellers x 8 uur per telling (4 uur tellen + heen en terugreis)).

3.5 Terreingebruikwaarnemingen met auto, november 2011

Vanaf 1983 wordt wekelijks het terreingebruik van de grote herbivoren vastgelegd door met een auto langs een vaste route door de randzone te rijden en alle dieren te scoren die worden waargenomen (zie monitoringsrapporten Oostvaardersplassen; o.a. Art. 5.1. lid 1 1996, 2006, 2007, 2010, 2011; Art. 5.1. lid 2 1998-2000; Art. 5.1. lid 2 2001-2003; Art. 5.1. lid 2 sub a 2004; Art. 5.1. lid 2 sub e 2008, 2009). Om te bepalen waar de dieren zich in het veld bevinden is de randzone in denkbeeldige vakken van 250x250 m ingedeeld. Per soort worden tijdens een waarneming alle dieren per vak gescoord. Bij kleine groepen worden de aantallen geteld en bij grote groepen worden de aantallen geschat. Tot oktober 2011 werden de waarnemingen door één teller gedaan en werd er geen onderscheid in sexe en leeftijdscategorieën gemaakt. Vanaf oktober 2011 worden de waarnemingen door twee personen gedaan (één telt en één voert de gegevens direct in een veldcomputer in) en wordt er bij runderen en Edelherten onderscheid gemaakt tussen adulte mannelijke dieren en de rest. Doordat het gedrag en het terreingebruik wordt beïnvloed door het weer en de grote herbivoren bij rustig en zonnig weer vrijwel allemaal op de graslandkavels staan, zijn er waarnemingen waar vrijwel alle dieren worden geteld. Daartegenover staat dat bij slecht weer (regen, lage temperaturen, harde wind) vaak maar een klein gedeelte van de populaties wordt gezien, omdat een groot deel zich tussen de hoog opgaande vegetatie bevindt (figuur 3.1).

Figuur 3.1

Aantal waargenomen Heckrunderen, Konikpaarden en Edelherten in de randzone van de Oostvaardersplassen en het Oostvaardersbos tijdens de wekelijkse terreingebruik waarnemingen over de periode januari 2005 tot en met november 2011. De rode balkjes geven de aantallen volgens een aparte grondtelling t.b.v. het bepalen van de populatiegrootte. De zwarte balkjes geven de aantallen volgens de berekening weer. De blauwe balken geven tellingen van Konikpaarden op luchtfoto's weer.

In het verloop van de waargenomen aantallen (figuur 3.1) is te zien dat er grote fluctuaties kunnen optreden van week tot week, maar dat er door het jaar heen wel sprake is van een terugkerend verloop van maximale aantallen aan het eind van het jaar in november en december en minimale aantallen aan het eind van de winter in maart april. De sterke afname in de wintermaanden geeft een indicatie van de optredende wintersterfte (geboorten vinden dan nauwelijks plaats) en de toename vanaf april tot oktober geeft een indicatie van de aanwas als gevolg van sterfte en geboorte. Wanneer van jaar tot jaar de maxima aan het eind van jaar gevolgd worden, kan een trend van de populatie worden afgeleid.

Verder is in de grafieken het effect van waarnemer zichtbaar. Vanaf 2008 zijn de terreingebruikwaarnemingen door een andere waarnemer uitgevoerd. Met name bij de Edelherten is dit zichtbaar, omdat daar een groot deel van de aantallen wordt geschat. De waarnemer vóór 2008 was zichtbaar een conservatieve schatter en de waarnemer vanaf 2008 een progressieve schatter.

Zoals te zien in de figuren, kwamen de berekende aantallen Heckrunderen tot aan 2009 en bij de Konikpaarden tot en met 2010 min of meer overeen met de aantallen van de terreingebruikwaarnemingen. Bij de Heckrunderen weken de berekende aantallen in 2009 en 2010 af van de aantallen in de terreingebruiktellingen. In 2009 is daar ook melding van gemaakt en gevraagd om extra aandacht aan de terreingebruiktellingen te geven. SBB ging er toen nog van uit dat de berekende aantallen in principe correct waren en dat je bij de terreingebruikwaarnemingen niet alles ziet. Toen in 2010 weer een groot verschil werd aangetroffen tussen berekend en waargenomen in de terreingebruiktellingen is hier wederom melding van gemaakt met de vraag om de aantallen Heckrunderen goed te tellen. Op dat zelfde moment werd SBB echter ingehaald door de buitenwereld die inmiddels ook het verschil zelf had geconstateerd, en was het tijd voor tellingen van alle drie de soorten die dan ook in 2010 hebben plaatsgevonden en die in dit rapport zijn beschreven (par. 3.1)

Bij de Edelherten lagen de berekende aantallen tot aan 2008 hoger dan de waargenomen aantallen. Na 2008 lagen de berekende aantallen lager dan de waargenomen aantallen. Dit is weer het gevolg van de invloed van de teller.

Voor alle drie de soorten geldt dat de waargenomen aantallen in het terreingebruik in 2010 en 2011 vrij sterk overeenkwamen met de aantallen die zijn geteld tijdens de aparte grondtellingen in 2010 en 2011 (rode balkjes).

Hoewel de terreingebruikwaarnemingen niet zijn bedoeld om de populatieomvang te bepalen, worden deze tellingen wel in de evaluatie meegenomen omdat de methode op zich wel geschikt is om populatietrends te bepalen. Het grote verschil tussen deze methode en de telmethode die voor alle soorten in 2010 is toegepast (zie par. 3.1), is dat bij deze methode iedere keer langs een vaste route wordt gereden waardoor de methode iedere keer op precies dezelfde wijze wordt uitgevoerd. De consequentie is dat niet altijd alle dieren worden gezien. Voor een trendbepaling is dit niet zo belangrijk zolang de waarnemingen maar onder dezelfde omstandigheden worden uitgevoerd. Voor het zo dicht mogelijk benaderen van de werkelijkheid zijn meerdere waarnemingen nodig zodat de kans toeneemt dat alle dieren zich op de graslanden laten zien. Bij de grondtellingen met een auto in 2010 (par. 3.1) werd niet langs een vaste route gereden, maar werd het terrein willekeurig doorkruist op

zoek naar het 'laatste' dier. Hierdoor zijn er minder waarnemingen nodig om de werkelijkheid zo dicht mogelijk te benaderen. In de evaluatie zullen de terreingebruikgegevens van de maand november 2011 worden meegenomen. In deze maand werden de volgende aantallen waargenomen:

Soort	min	november	
		max	Man-overig
Heckrund	290	351	15% - 85%
Konikpaard	989	1166	
Edelhert	3110	3386	13% - 87%
Totaal	4389	4903	

Deze terreingebruiktellingen worden door SBB zelf uitgevoerd. De geschatte totale tijdsinspanning voor SBB bedraagt ongeveer 16 uur per telling (2x6 uur tellen; 4 uur verwerking gegevens en rapportage).

3.6 Vergelijking tellingen en aanbevelingen ter verbetering

3.6.1 Aantallen dieren op 1 november 2011

Om de uitkomsten van de tellingen met elkaar te vergelijken, dienen de aantallen via de geregistreerde geboorte en sterfte omgerekend te worden naar het aantal op een bepaalde datum (zie bijlage 1, 2 en 3). Voor de vergelijking is de datum 1 november 2011 genomen.

Heckrunderen

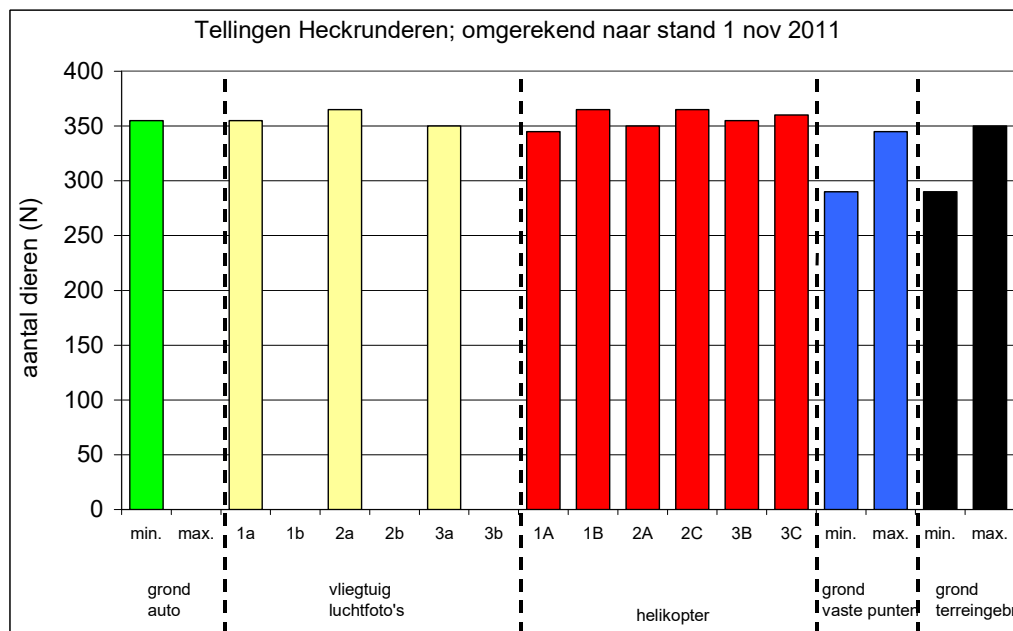
Bij de omrekening van de aantallen Heckrunderen naar deze stand is te zien dat vrijwel alle tellingen rond de 350 Heckrunderen uitkomen (fig. 3.2). Bij de grondtellingen vanuit vaste punten en de terreingebruiktellingen is te zien dat de maxima overeenkomen met het gemiddelde van de andere tellingen. Bij deze methoden moeten dus meerdere waarnemingen worden gedaan en moet bij de grondtelling vanuit vaste punten het aantal telpunten worden uitgebreid om een resultaat te behalen dat in de buurt komt van het resultaat van de andere methoden. Het maximum van de verschillende waarnemingen van deze twee methoden komt overeen met het gemiddelde van de andere methoden: 350 Heckrunderen. De grote spreiding bij deze twee grondtellingen kan worden verkleind door beter rekening te houden met het weer en het tijdstip van de telling op de dag. Hier is nu geen rekening mee gehouden. De spreiding bij de luchtfototelling is gering en dit zal waarschijnlijk ook zo zijn bij de helikoptertelling. Dat kan nu echter nog niet met zekerheid worden gezegd, omdat bij de helikoptertelling iedere teller slechts twee waarnemingen heeft uitgevoerd. De spreiding bij de grondtelling met de auto kan niet worden gegeven omdat er maar één telling is uitgevoerd. Wellicht zal deze methode een vergelijkbare spreiding geven, of zelfs iets geringer dan de ander twee grondtel-methoden omdat bij deze methode met de auto het hele gebied wordt afgezocht naar het 'laatste' dier en groepen dichter kunnen worden benaderd, zodat een betere telling kan plaatsvinden.

Op basis van de vergelijking tussen de verschillende telmethoden kan voor de Heckrunderen worden aangegeven dat het aantal op 1 november 2011

waarschijnlijk ergens rond de 350 ligt. Bij de keuze voor een methode zal het niet uitmaken van welk getal men dan vervolgens moet uitgaan bij het volgen van de populatieontwikkelingen, omdat ze allemaal op die 350 uitkomen.

Figuur 3.2

Berekende aantallen Heckrunderen op 1 november 2011 op basis van de getelde aantallen volgens de verschillende telmethoden en de geregistreerde geboorte en sterfte. Bij de luchtfototelling geven de cijfers de verschillende tellingen weer; de kleine letters hebben betrekking op de tellingen in het Oostvaardersbos. Bij de helikoptertellingen verwijzen de cijfers naar de telling en de hoofdletters naar de waarnemers A, B, of C. (zie ook bijlage A).

Konikpaarden

Bij de Konikpaarden zijn de verschillen tussen de methoden groter (fig. 3.3). Bij de grondtelling met de auto en de vliegtuigtelling werden rond de 1300 paarden geteld, terwijl bij de helikoptertelling en de terreingebruiktellingen de maximale aantallen rond de 1200 lagen. De grondtelling vanuit vaste punten heeft de laagste aantallen (ongeveer 900). Deze methode leent zich niet om de aantallen paarden te tellen of te schatten. Door de grote afstand tussen telpunt en de grote groep paarden is tellen en schatten zeer lastig.

Bij de vliegtuigtelling is te zien dat tijdens de tweede telling ongeveer 120 paarden minder werden geteld dan tijdens de eerste en derde telling. Dit wordt waarschijnlijk veroorzaakt doordat er tijdens de tweede telling één transect niet is gefotografeerd (zie [Art. 5.1. lid 2 sub e](#) 2011). Dit transect lag voor meer dan 80% in het moeras, zodat we hebben besloten om deze opname toch mee te nemen in het geheel. In de eerste en derde telling werden in dit transect nauwelijks tot geen Heckrunderen of Edelherten waargenomen. Tijdens de eerste telling zijn ook geen paarden in dit transect waargenomen, maar tijdens de derde telling werden in dit transect ca. 120 paarden geteld. Van paarden is bekend dat een grote groep zich soms dagen tot weken op een zelfde locatie kan bevinden. Omdat het verschil tussen de tweede waarneming en de eerste en derde waarneming overeenkomt met het aantal dat tijdens de derde waarneming in dit transect werd geteld, lijkt het aannemelijk dat deze paarden daar ook op 28 januari al aanwezig zijn geweest. Als de aantallen paarden op 28 januari (de tweede telling) hiervoor gecorrigeerd worden, komen de aantallen met elkaar overeen (zie [Art. 5.1. lid 2 sub e](#) 2011).

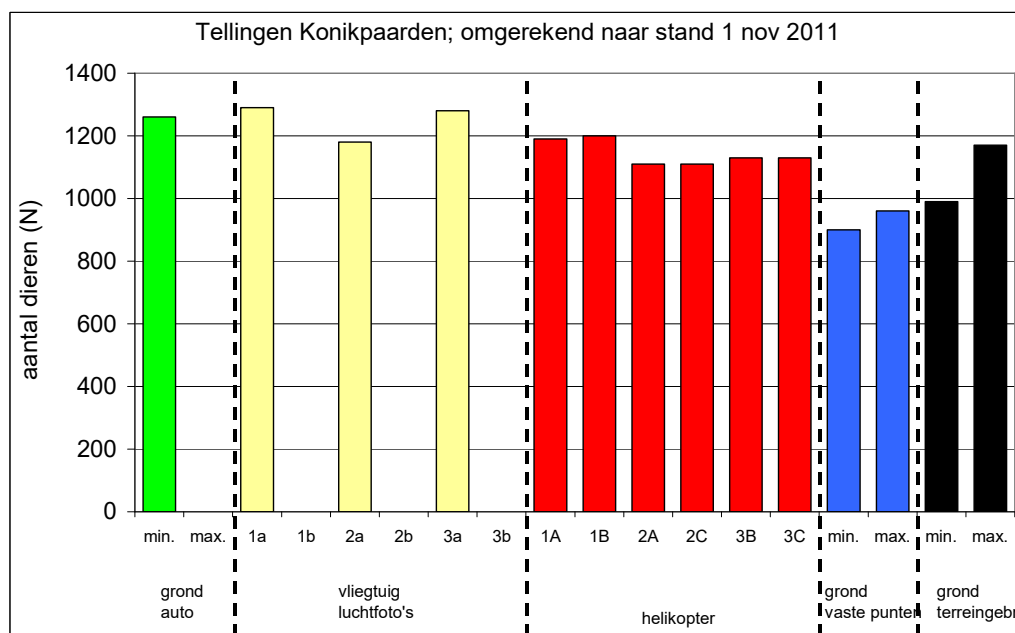
Bij de helikoptertelling valt op dat tijdens de eerste telling 90 tot 70 dieren meer zijn geteld dan de tweede en derde telling. Ondanks de correctie van de aantallen met behulp van luchtfoto's, kan er dus kennelijk toch nog een verschil van 6-8% optreden.

Bij de terreingebruiktelling is het evenals bij de Heckrunderen van belang om meerdere tellingen uit te voeren zodat een maximum kan worden bepaald. Ook bij de paarden zal het maximum de werkelijkheid waarschijnlijk het dichtst benaderen.

Vanwege de grote verschillen tussen de verschillende methoden, kan niet zoals bij de Heckrunderen worden aangegeven wat nu zeer waarschijnlijk het aantal Konikpaarden is dat op 1 november 2011 in het gebied aanwezig was. Twee methoden leveren een getal dat rond de 1300 ligt en twee andere methoden leveren een gemiddelde rond de 1100. De grondtelling vanuit vaste punten is hierin niet meegenomen, omdat deze methode ongeschikt is. Omdat we niet weten hoeveel paarden er nu werkelijk lopen kan nu niet worden aangegeven met welke methode de werkelijkheid het dichtst benaderd wordt. Het aantal paarden waar van uitgegaan moet worden zal afhankelijk zijn van de methode waar uiteindelijk voor wordt gekozen. Voor het volgen van populatieontwikkeling kan nu niet worden gekozen voor een gemiddelde van alle waarnemingen, omdat je in de toekomst met slechts één methode verder zult gaan.

Figuur 3.3

Berekende aantallen Konikpaarden op 1 november 2011 op basis van de getelde aantallen volgens de verschillende telmethoden en de geregistreerde geboorte en sterfte. Bij de luchtfototelling geven de cijfers de verschillende tellingen weer; de kleine letters hebben betrekking op de tellingen in het Oostvaardersbos. Bij de helikoptertellingen verwijzen de cijfers naar de telling en de hoofdletters naar de waarnemers A, B, of C. (zie ook bijlage B).

Edelherten

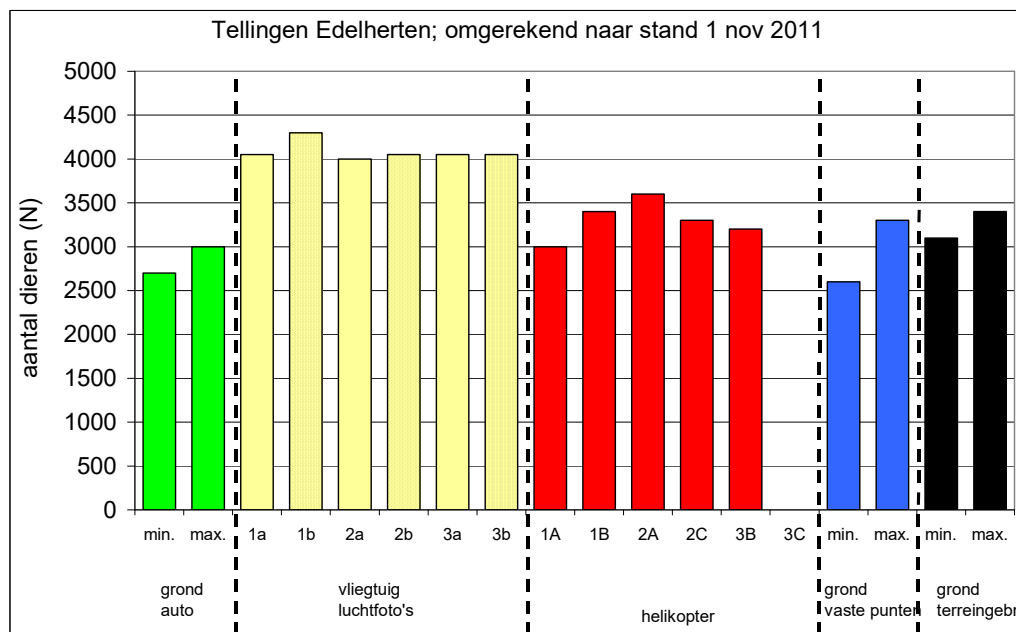
Bij de Edelherten zijn de verschillen tussen de methoden nog weer groter dan bij de Konikpaarden (fig. 3.4). De grondtellingen vanuit de auto die in september 2010 zijn uitgevoerd, leveren de laagste aantallen (max. 3000) en de hoogste aantallen leveren de vliegtuigtellingen (gemiddeld rond de 4000). Bij de helikoptertellingen varieerde de aantallen tussen de 3000 en 3600, waarbij duidelijk is dat het maximum tijdens de tweede telling werd veroorzaakt door een wijziging in de telstrategie (lager vliegen). Bij de grondtelling vanuit vaste punten en de

terreingebruiktellingen werden maxima van 3300 tot 3400 dieren geteld. Deze maxima kwamen overeen met het gemiddelde aantal van de helikoptertellingen.

Welke methode de werkelijkheid het dichtst heeft benaderd, is niet aan te geven, omdat het werkelijke aantal onbekend is. Ook hier geldt dus dat het aantal waar mee verder zal worden gegaan, net als bij de paarden afhankelijk zal zijn van de methode waarvoor zal worden gekozen. Wel kan het volgende nog worden opgemerkt. Van de grondtellingen is zeker dat dieren zijn gemist (geen tellingen in het moeras, en dieren die zich in gebieden met veel hoogopgaande vegetatie bevinden zijn slecht zichtbaar). De maxima van de grondtellingen vanuit vaste punten en de terreingebruiktellingen komen overeen met het gemiddelde van de helikoptertellingen. Dit zou dan kunnen betekenen dat tijdens de helikoptertellingen ook Edelherten zijn gemist. De tweede helikoptertelling lijkt dit eveneens aan te geven. Door het lager vliegen van de helikopter werden immers meer Edelherten geteld dan tijdens de eerste en derde vlucht, doordat liggende Edelherten zijn gaan staan en beter zichtbaar werden. Daarnaast gingen de Edelherten door het laagvliegen dichter bij elkaar lopen, waardoor het tellen en schatten beter kon worden uitgevoerd. Tot slot is het mogelijk dat dieren die zich nog in de dekking bevonden en dus moeilijk zichtbaar, door het lager vliegen van de helikopter, daar uit zijn gekomen en zich aansloten bij de dichter op elkaar lopende, grotere groepen. Zoals al in par. 3.3 opgemerkt hebben niet alle tellers van de helikoptertellingen tijdens iedere telling waarnemingen gedaan. Wanneer de ervaren teller B ook tijdens de tweede telling zou hebben waargenomen, zou deze teller wellicht ook veel meer Edelherten hebben geteld dan tijdens de eerste telling zoals teller A. Op basis van het verschil tussen teller A en B tijdens de eerste telling zou de ervaren teller B dan wellicht tegen de 4000 Edelherten hebben geteld. Dit zou dan sterk overeen komen met de vliegtuigtellingen.

Figuur 3.4

Berekende aantallen Edelherten op 1 november 2011 op basis van de getelde aantallen volgens de verschillende telmethoden en de geregistreerde geboorte en sterfte. Bij de luchtfototelling geven de cijfers de verschillende tellingen weer; de kleine letters hebben betrekking op de tellingen in het Oostvaardersbos. Bij de helikoptertellingen verwijzen de cijfers naar de telling en de hoofdletters naar de waarnemers A, B, of C. (zie ook bijlage C).

Zoals bij de beschrijving van de verschillende methoden in de voorgaande paragrafen aangegeven, kan in veel gevallen geen precisie van de methode worden

gegeven. Soms lijkt de precisie laag zoals bij de verschillende grondtellingen, maar deze kan nog worden verhoogd. Wat niet moet worden vergeten is dat deze methoden in feite allemaal voor de eerste keer zijn toegepast in de Oostvaardersplassen en dat ervaring met deze methoden in dit gebied gering tot niet aanwezig was. Tijdens de uitvoering van de tellingen is veel kennis en ervaring opgedaan en voor alle methoden geldt dat naar aanleiding van de opgedane kennis en ervaring de precisie kan worden verhoogd. In de verschillende rapportages van de tellingen worden aanbevelingen gedaan om de precisie te verhogen.

3.6.2

Kosten en tijd

Een deel van de tellingen is uitbesteed waardoor SBB financiële kosten heeft gemaakt (tabel 3.1). Daarnaast kost een uitbesteding SBB ook tijd in verband met het begeleiden van een uitbesteding. Alleen de grondtellingen vanuit vaste punten en de terreingebruiktellingen zijn volledig door SBB uitgevoerd en kosten dus alleen tijd.

Tabel 3.1

Overzicht van de geschatte kosten in geld en tijd per telling.

	Grondtelling auto	Vliegtuig-telling	Helikopter-telling	Grondtelling vaste punten ¹	Terreingebruiktelling ¹
Financiële kosten					
uitbesteding					
Aanvraag NB-wet vergunning			€ 7.500,- ²		
Vliegtuig of helikopter		€ 5.000,-	€ 5.000,- ³		
Vorbereiding en uitvoering telling	€ 500,-	€ 5.000,-	€ 4.500,-		
Verwerking gegevens en rapportage	€ 500,-	€ 5.000,-	€ 3.000,-		
Totale kosten	€ 1.000,-	€ 15.000,-	€ 20.000,-³		
Tijd en geld SBB (uren/euro's)					
Begeleiding uitbesteding	8/560	12/840	12/840		
Vorbereiding en uitvoering telling		18 ⁴ /1260	18 ⁴ /1260	132/9240	12/840
Verwerking gegevens en rapportage				16/1120	4/280
Totaal uren/geld	8/560	30/2100	30/2100	148/10360	16/1120

- 1) Grondtelling vanuit vaste punten en terreingebruiktellingen zijn volledig door SBB zelf uitgevoerd en kosten dus alleen tijd.
- 2) Omdat de Oostvaardersplassen een Natura 2000 gebied is, dient een NB-wet vergunning aangevraagd te worden om met een helikopter boven het gebied te mogen vliegen.
- 3) Bij de uitgevoerde helikoptertelling in oktober 2011 heeft het Ministerie van Defensie de kosten voor de helikopter voor zijn rekening genomen. Indien het Ministerie dit in de toekomst om redenen niet meer doet, moet rekening worden gehouden met een bedrag van € 5.000,- voor de huur van een helikopter met piloot per telling. In een tijd van bezuinigingen moet daar rekening mee worden gehouden.
- 4) Tijdens de vliegtuigtellingen en de helikoptertellingen heeft SBB grondtellingen uitgevoerd in het Oostvaardersbos omdat het zicht daar minimaal is voor tellingen vanuit de lucht.

De kosten voor een uitbesteding van een helikoptertelling zijn het hoogst indien er van wordt uitgegaan dat in de toekomst het ministerie van Defensie niet opnieuw een bijdrage zal leveren aan de tellingen. De kans hierop lijkt groot vanwege de extra bezuinigingen die de komende jaren zullen plaatsvinden. Mocht het ministerie van Defensie toch een vrijwillige bijdrage blijven leveren, dan zijn de kosten voor een helikoptertelling vergelijkbaar met die van een vliegtuigtelling. De kosten voor deze twee telmethoden zijn echter vele malen hoger dan de grondtellingen met een auto (factor 15 tot 20).

De tijd die SBB moet besteden aan de uitbestedingen zijn ook voor de vliegtuigtelling en helikoptertelling het hoogst. Dit heeft er vooral mee te maken dat tijdens de vluchten tegelijkertijd in het Oostvaardersbos geteld moet worden en in de randzone vastgesteld dient te worden of de grote herbivoren zich rustig gedragen en het gedrag niet van invloed is op de telling vanuit de lucht.

De tijd die SBB moet besteden aan de eigen tellingen is het grootst voor de grondtelling vanuit vaste punten. Dit wordt veroorzaakt door het grote aantal mensen dat nodig is (gemiddelde twee personen per telpunt) om de telling uit te voeren. Daarnaast is er in totaal gemiddeld een dag nodig voor de telling (4 uur telling en 4 uur heen- en terugreis naar het gebied omdat een groot deel van waarnemers uit andere delen van het land komt).

3.7 Aanbeveling ter verbetering telmethoden

Bij het beoordelen van de tellingen zoals ze in 2010 en 2011 zijn uitgevoerd, moet rekening worden gehouden met het feit dat de meeste tellingen voor de eerste keer in de Oostvaardersplassen werden toegepast. Kennis en ervaring moesten dus nog worden opgedaan. Die kennis en ervaring zijn inmiddels wel aanwezig, waardoor het mogelijk is de gebruikte methoden te optimaliseren. Daarnaast is een aantal tellingen in 2010 en 2011 niet driemaal uitgevoerd, zodat geen gemiddelde en spreiding konden worden bepaald. Met name die spreiding is van belang om de precisie van de methode te bepalen.

Bij de keuze van de toekomstige telmethode van de grote herbivoren in de Oostvaardersplassen spelen precisie, nauwkeurigheid en betrouwbaarheid van de methode een belangrijke rol voor het bepalen van de totale aantallen (zie H. 4). Daarnaast is het van belang om onderscheid te kunnen maken in man-vrouw en leeftijdscategorieën. De invloed van verschillende factoren hierop moet zo klein mogelijk worden gehouden. Daarnaast dienen de factoren die van invloed zijn en de mate waarin per methode bij iedere telling zoveel mogelijk gelijk te zijn. Alleen dan kunnen betrouwbare reeksen worden opgebouwd.

Op basis van de uitgevoerde tellingen in 2010 en 2011 is vastgesteld dat de volgende factoren een grote rol spelen bij het tellen van het aantal dieren en het kunnen onderscheiden van sexe en leeftijden:

- Het weer;
- Het tijdstip op de dag;

- De datum in het jaar;
- Het aantal dieren en sociale structuur;
- De teller;
- De afstand tussen teller en te tellen of schatten aantal individuen;
- Het aantal transecten;
- De hoogte waarop een telling vanuit een helikopter wordt gedaan;
- Het aantal telpunten bij de methode met 'vaste' telpunten.

Het weer, tijdstip op de dag en datum in het jaar hebben grote invloed op het gedrag en terreingebruik van de dieren. Runderen en paarden hebben het hele jaar een grote voorkeur voor de grootschalige open graslanden, Edelherten vooral in het najaar, winter en voorjaar. In de winter kunnen veel Edelherten in het moeras zitten. Bij mooi weer bevindt zich 90-100% van de dieren op deze grootschalige open graslanden waardoor ze vanaf de grond en vanuit de lucht goed zijn waar te nemen. Echter, in het zomerhalfjaar als er voldoende voedsel is, lopen de dieren vaak in grote groepen bij elkaar waardoor het tellen moeilijker is en er meer schattingen moeten plaatsvinden. Het schatten verlaagt de precisie en nauwkeurigheid. Daarnaast is het schatten van aantallen sterk afhankelijk van de waarnemer en zal bij wisselingen van waarnemers de precisie en nauwkeurigheid iedere keer anders zijn waardoor reeksen minder betrouwbaar zijn. In de winter splitsen de grote groepen runderen, paarden en Edelherten zich op in kleinere groepen waardoor het tellen van individuen eenvoudiger is en er minder schattingen gemaakt hoeven te worden. Bij Edelherten speelt het tijdstip op de dag een belangrijke rol. Uit eerdere tellingen en de tellingen van 2010-2011 is gebleken dat aan het eind van de middag de meeste Edelherten worden geteld; voor runderen en paarden geldt dit niet. Dit wordt waarschijnlijk veroorzaakt doordat de Edelherten gedurende de dag vanuit de dekking (meer gesloten landschapstypen) naar de open graslanden en de open plekken binnen de meer gesloten landschapstypen gaan en dus beter zichtbaar worden.

Het tellen van dieren in het winterhalfjaar heeft nog een ander voordeel en dat betreft de vegetatie. In de winter is de vegetatie zeer kort in de Oostvaardersplassen waardoor het zicht in met name de ruigere delen van het gebied enorm toeneemt ten opzicht van het zomerhalfjaar. Dit kan de nauwkeurigheid van de telling doen toenemen, omdat de kans toeneemt dat een groter deel van de populatie wordt waargenomen. Dit voordeel geldt voor alle telmethoden.

Het aantal dieren binnen een populatie is van invloed op de precisie en nauwkeurigheid, doordat bij een kleine populatie de individuen makkelijker te tellen zijn dan bij grote populaties. Hoe groter de populaties, hoe groter de groepen worden binnen de populaties runderen, paarden en Edelherten. Het tellen van individuen binnen grote groepen (enkele tientallen tot honderden individuen per groep) is moeilijk wanneer de dieren door elkaar heen lopen. Het bepalen van de aantallen gebeurt dan door het totale aantal binnen de groep te schatten. Dit schatten leidt tot afwijkingen die van invloed zijn op de precisie en nauwkeurigheid. Voor de Oostvaardersplassen geldt dat binnen de relatief kleine populatie runderen de individuen goed zijn te tellen (bij alle telmethoden zijn de dieren individueel geteld en komen de aantallen met elkaar overeen), maar dat dit voor de paarden al minder wordt en voor Edelherten nog minder goed is te doen. Bij paarden en Edelherten moet dus meer geschat worden. Vandaar dat datum in het jaar een rol

speelt bij de tellingen, omdat in het winterhalfjaar de groepen binnen de populaties kleiner zijn er minder geschat hoeft te worden. Ook hier geldt weer dat bij kleinere populaties een beter onderscheid in man-vrouw en leeftijdscategorieën kan worden gemaakt dan bij grote populaties vanwege het schatten van aantallen in grote groepen. Het schatten impliceert namelijk dat het onderscheiden van man-vrouw en leeftijdscategorieën in die grote groepen dan niet mogelijk is.

Met betrekking tot de rol van de teller is al opgemerkt dat deze vooral van invloed is bij grote aantallen dieren zoals bij de paarden en Edelherten waarbij schattingen moeten worden gemaakt van het aantal individuen binnen een groep. Dit schatten is sterk afhankelijk van de waarnemer (progressief of conservatief schatten) en van grote invloed op precisie, nauwkeurigheid en betrouwbaarheid. Wanneer de schattingen altijd door dezelfde waarnemer worden gedaan dan hoeft dit geen probleem te zijn, omdat de aanname is dat deze waarnemer altijd dezelfde fout zal maken bij de schatting (overschatting of onderschatting). De nauwkeurigheid kan dan laag zijn maar de precisie hoog, waardoor er wel een goede en betrouwbare reeks kan worden opgebouwd. Maar wanneer de schattingen iedere keer door een andere waarnemer worden gedaan, dan heeft dat wel gevolgen voor de betrouwbaarheid van de reeksen.

Een ander punt met betrekking tot de teller is de kennis en ervaring van de teller. Zolang het gaat om het tellen van afzonderlijke individuen en er alleen een onderscheid tussen rund, paard en Edelhert gemaakt hoeft te worden is er nog niet zoveel aan de hand. Kennis en ervaring spelen dan niet zo'n grote rol. Maar zodra aantallen geschat moeten worden of onderscheid in mannelijk-vrouwelijk en verschillende leeftijdscategorieën moet worden gemaakt, is kennis en ervaring van de teller zeer belangrijk. Het ontbreken van kennis en ervaring leidt tot onvolledige tellingen waar je uiteindelijk niets mee kunt doen. Hoe meer tellers betrokken zijn bij een telling hoe groter de kans wordt op onvolledige tellingen. Het is van belang een methode te gebruiken met zo min mogelijk tellers waarbij ook een garantie kan worden gegeven dat deze tellers een zo groot mogelijk reeks kunnen opbouwen.

Bij de grondtelling vanuit een auto van de paarden en de luchtfototelling van alledrie de soorten is gebruik gemaakt van transecten. Het probleem hierbij is dat er dubbel- en ondertellingen kunnen plaatsvinden wanneer dieren zich tijdens de telling naar een ander transect verplaatsen. De kans hierop kan worden verkleind of weggenomen wanneer het aantal transecten sterk wordt verminderd. Bij de vliegtuigtellingen zou dit kunnen door enerzijds hoger te gaan vliegen waardoor de breedte van een transect groter wordt en er dus minder transecten nodig zijn om het gebied te dekken en anderzijds met meer vliegtuigen (2 of 3) tegelijkertijd naast elkaar te vliegen waardoor in feite met 2 of 3 vliegtuigen in één keer één transect wordt gevlogen. Dit is met name van belang boven de grootschalige open graslanden, omdat tijdens de luchtfototellingen van 2011 bleek dat meer dan 80% van de dieren zich op deze graslanden bevond. Hoger vliegen en met meer vliegtuigen tegelijk zou kunnen betekenen dat in plaats van de 11 transecten die nu zijn gebruikt, slechts 2 of 3 transecten nodig zijn. Dit zou een enorme verhoging van de precisie en nauwkeurigheid van de methode betekenen.

Bij de grondtelling van paarden op basis van transecten is het eigenlijk niet mogelijk om het aantal transecten te verminderen vanwege het gebruik van de greppels als grenzen. Wat daar wel zou kunnen helpen is het gebruik van waarnemers aan de einden van de greppels, zodat zij kunnen vaststellen hoeveel paarden zich tijdens de

telling van een transect van het ene naar het andere transect verplaatsen. Op deze manier kan de onzekerheid van dubbel- en ondertellingen voor een groot deel worden weggenomen en daarmee de precisie en nauwkeurigheid worden verhoogd.

Voor de helikoptertelling is de hoogte waarop wordt gevlogen van invloed op de telling, met name voor de telling van de Edelherten. Tijdens de tweede helikoptertelling is met opzet lager gevlogen om liggende herten te laten opstaan en de dieren te laten samenkomen in grote groepen. Hierdoor werden meer dieren waargenomen en konden betere schattingen worden gemaakt van aantallen individuen binnen groepen. Het totaal aantal getelde en geschatte Edelherten was tijdens de tweede telling dan ook groter dan tijdens de eerste en derde telling. Het lager vliegen heeft echter ook een keerzijde. Door het lager vliegen trad er ook meer verstoring onder de vogels op en dit heeft weer invloed op het verkrijgen van een NB-wet vergunning. Hoger vliegen verhoogd de kans op het verkrijgen van een vergunning maar verlaagd ook de nauwkeurigheid van de telling.

Bij de grondtelling vanuit vaste punten heeft het totaal aantal vaste telpunten invloed op de precisie en nauwkeurigheid. Hoe meer vaste telpunten en dus hoe kleiner de telgebieden, hoe groter de precisie en nauwkeurigheid, omdat er dan per telpunt meer tijd is om een goede telling uit te voeren vanwege het feit dat er binnen kleinere telgebieden minder dieren aanwezig zijn. In de Oostvaardersplassen kunnen echter niet overal vaste telpunten worden geïnstalleerd, omdat delen van het gebied onoverzichtelijk zijn door de aanwezigheid van opgaande vegetatie. In die gebieden is gebruik gemaakt van mobiele telpunten, wat een goed alternatief is voor de vaste telpunten. Het is wel mogelijk om binnen die onoverzichtelijke gebieden een aantal vaste telpunten te installeren op plaatsen waar sprake is van enige openheid (100 tot 300 m) en plaatsen die niet vanuit het mobiele telpunt zijn te zien zoals op het Stort het geval was. Nadeel van het verhogen van het aantal vaste punten is dat er nog meer mensen nodig zijn om al die telpunten te bemensen. Bij de huidige uitvoering van deze methode was het vanwege het grote aantal mensen niet mogelijk om drie afzonderlijke tellingen te organiseren. Bij nog meer mensen zal dit nog moeilijker worden.

Een ander punt wat van belang is bij deze methode, is de afstand tussen de teller en de individuen die geteld moeten worden. Bij een vast punt kunnen de dieren tot meer dan 1 km van het telpunt verwijderd zijn. Bij grote groepen wordt dan zelfs het maken van een schatting moeilijk tot zelfs onmogelijk, zoals bij de paarden het geval was. Het verkleinen van de telgebieden, en dus toename van het aantal telpunten kan hier een oplossing voor zijn. Maar een toename van het aantal telpunten kan dus een probleem zijn voor de organisatie van de telling.

Onderstaande tabel geeft een samenvatting van de optimalisaties van de telmethoden om de precisie, nauwkeurigheid en betrouwbaarheid te verhogen.

Tabel 3.2

Samenvatting optimalisaties
telmethoden 2011-2012

	Grondtelling auto zonder vaste route	Grondtelling auto met vaste route (terreingebruik- tellingen)	Grondtelling vaste en mobiele punten	Luchtfototelling	Helikoptertelling
Weer	Mooi weer: zon; temperatuur >0 °C; windkracht <3 (minimaal effect op gevoelstemperatuur)				
Datum	Winterperiode november-maart (goede zichtbaarheid vanwege korte vegetatie en geen blad aan struiken en bomen)				
Tijdstip	Edelherten eind van de middag Voor rund en paard maakt het niet zoveel uit			Midden op de dag (rond 12:00 u) omdat dan >30% van de Edelherten ligt.	Edelherten eind van de middag. Voor rund en paard maakt het niet zoveel uit
Teller	2 of 3 vaste waarnemers die kennis, ervaring en een lange reeks op kunnen bouwen. Tijdens waarneming 2 waarnemers (1 telt en 1 noteert)		Alleen waarnemers met kennis van grote herbivoren en ervaring met tellen van grote hoeveelheden grote dieren.	1 of 2 tellers die kennis, ervaring en een lange reeks op kunnen bouwen en kennis van digitale beeldverwerking hebben.	2 of 3 vaste waarnemers die kennis, ervaring en een lange reeks op kunnen bouwen. Tijdens waarneming 2 waarnemers (1 telt en 1 noteert)
Aantal telpunten			Verhogen aantal vaste telpunten, zodat telgebieden kleiner worden		
transecten	Bij waarneming paarden waarnemers aan de einden van de greppels plaatsen om aantal dieren te scoren die zich van het ene naar het andere transect verplaatsen			Verlagen van het aantal transecten door hoger te vliegen of met meer vliegtuigen tegelijktijd.	
bossen				Simultaantellingen in bossen, waarbij per plantvak het aantal dieren wordt gescoord, zodat eventuele dubbeltellingen kunnen worden opgespoord.	

Literatuur

- Bos, D., H. van Gasteren & D. Fraser, 2011. Helicopter survey of ungulates in the Oostvaardersplassen autumn 2011. Altenburgh & Wymenga ecological research, Ministerie van Defensie, Scottish Natural Heritage.
- Cornelissen, P. 1996. Begrazing door grote herbivoren: demografie, terreingebruik en conditie. Monitoringsprogramma 1996. RIZA werkdocument 97.019X. Rijkswaterstaat, Lelystad
- Cornelissen, P. 2006. Vegetatie, grote herbivoren en ganzen in de randzone van de Oostvaardersplassen. Evaluatie 1996-2005. RIZA werkdocument 2006.044X. Rijkswaterstaat, Lelystad
- Cornelissen, P. 2007. Vegetatie en grote herbivoren in de randzone van de Oostvaardersplassen. Monitoring 2006. RIZA document 2007. Rijkswaterstaat, Lelystad.
- Cornelissen, P. 2010. Vegetatie en grote herbivoren in de Oostvaardersplassen. Monitoring 2009. Staatsbosbeheer, Deventer.
- Cornelissen, P. 2011. Vegetatie, grote herbivoren en ganzen in de Oostvaardersplassen. Monitoring 1 april 2010 tot 31 maart 2011. Staatsbosbeheer, Deventer.
- Cornelissen, P. & J.T. Vulink 1995. Begrazing in jonge wetlands. Lauwersmeer: Zoutkamperplaat; Oostvaardersplassen: het Stort; Grevelingen: Slikken van Flakkee. Flevobericht 367. Rijkswaterstaat, Directie IJsselmeergebied. Lelystad
- Cornelissen, P. & M. Roos. 2008. Vegetatie, grote herbivoren en vogels in de Oostvaardersplassen. Monitoring 2007. RWS-WD document. Rijkswaterstaat, Lelystad.
- Cornelissen, P. & M. Roos. 2009. Vegetatie, grote herbivoren en vogels in de Oostvaardersplassen. Monitoring 2008. RWS-WD document. Rijkswaterstaat, Lelystad.
- Cornelissen, P & D. Ganser, 2011. Luchtfototelling grote herbivoren Oostvaardersplassen januari-februari 2011. Analyse vlucht 10 januari 2011. Staatsbosbeheer, Deventer.
- Cornelissen, P., E.J.M van Deursen & J.T. Vulink 1995. Jaarrondbegrazing op de Zoutkamperplaat in het Lauwersmeergebied. Effecten op de vegetatie en zelfredzaamheid van runderen en paarden. Flevobericht 379. Rijkswaterstaat, Directie IJsselmeergebied. Lelystad
- Cornelissen, P., J. Rouwenhorst, J. Griekspoor & G. Groot Bruinderink, 2011. Grondtelling grote herbivoren Oostvaardersplassen. Telling 16 november 2011. Staatsbosbeheer, Deventer.

- Cornelissen, P., M. Platteeuw, N. Beemster, Y. van der Heide & W. Altenburg. 2004. Vegetatie, begrazing en vogels in een zoetwatermoeras. Monitoringsprogramma Oostvaardersplassen 2003. RIZA werkdocument 2004.115X. Rijkswaterstaat, Lelystad.
- Ecoflight, 2011. Hoefdiereninventarisatie in de Oostvaardersplassen met hoge resolutie luchtfotografie. Ecoflight, Marknesse.
- Groot Bruinderink, Geert & Jasja Dekker, 2010a. Telling Heckrunderen Oostvaardersplassen 26 juli 2010. Zoogdiervereniging, Nijmegen
- Groot Bruinderink, Geert & Jasja Dekker, 2010b. Inventarisaties van hoefdieren in de Oostvaardersplassen. Rapport 2010.06. Zoogdiervereniging, Nijmegen.
- ICMO, 2006. Reconciling nature and human interests. Report of the International Comite on the management of the Oostvaardersplassen (ICMO). Wageningen UR – WING report 018, The Hague/Wageningen, the Netherlands.
- ICMO2, 2010. Natural processes, animal welfare, moral aspects and management of the Oostvaardersplassen. Report of the second International Commission on Management of the Oostvaardersplassen (ICMO2). The Hague/Wageningen. Wing rapport 039. November 2010.
- Kolen, M., P. Cornelissen, N. Beemster, W. Altenburg, Y. van der Heide & M. Platteeuw. 2001. Vegetatie, begrazing en vogels in een zoetwatermoeras. Monitoringsprogramma Oostvaardersplassen 1999/2000. RIZA werkdocument 2001.153X. Rijkswaterstaat, Lelystad.
- Kolen, M., M. Platteeuw, M. Roos, T. Pelsma & T. Vulink. 2002. Vegetatie, begrazing en vogels in een zoetwatermoeras. Monitoringsprogramma Oostvaardersplassen 2000/2001. RIZA werkdocument 2002.205X. Rijkswaterstaat, Lelystad.
- Kolen, M., S. van Rijn, N. Beemster, Y. van der Heide, W. Altenburg & L. Zwarts. 2003. Vegetatie, begrazing en vogels in een zoetwatermoeras. Monitoringsprogramma Oostvaardersplassen 2001/2002. RIZA werkdocument 2003.149X. Rijkswaterstaat, Lelystad.
- Kuipers, J., H. van Gasteren, In voorbereiding. Verstoringsonderzoek helikoptervlucht 25 en 26 oktober 2011. Staatsbosbeheer, Driebergen.
- Platteeuw, M., P. Cornelissen & L. Jans. 1998. Vegetatie, begrazing en vogels in een zoetwatermoeras. Monitoringsprogramma Oostvaardersplassen 1996/1997. RIZA werkdocument 98.096X. Rijkswaterstaat, Lelystad.
- Platteeuw, M., L. Jans, P. Cornelissen, N. Beemster & W. Altenburg. 1999. Vegetatie, begrazing en vogels in een zoetwatermoeras. Monitoringsprogramma Oostvaardersplassen 1997/1998. RIZA werkdocument 99.119X. Rijkswaterstaat, Lelystad.

Platteeuw, M., P. Cornelissen, N. Beemster, W. Altenburg & Y. van der Heide. 2000. Vegetatie, begrazing en vogels in een zoetwatermoeras. Monitoringsprogramma Oostvaardersplassen 1998/1999. RIZA werkdocument 2000.120X. Rijkswaterstaat, Lelystad.

Spek, Hans & Jessica Schoemaker, 2010. Edelherten inventarisatie Oostvaardersplassen, september 2010. IPC Groene Ruimte B.V.

Van Dierendonck. M. & Z. Hermans. 2010. Census Koniks 2010. Equus Research/Therapy. Stroe

Bijlage A Vergelijking tellingen Heckrunderen

Heckrunderen														
datum telling	grondtelling auto	luchtfoto			helikopter						grondtelling vaste punten		tellingen terreingebruik	
		1	2	3	1A	1B	2A	2C	3B	3C	minimum	maximum	minimum	maximum
29-jul-10	323													
geboren														
gestorven	2													
Stand 1 januari 2011	321	322	331	317	308	328	314	332	322	324	255	310	255	316
geboren		0	0	0										
gestorven		0	0	0										
10-jan-11		322												
28-jan-11			331											
17-feb-11				317										
geboren	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9
gestorven	47	47	47	47	47	47	47	47	47	47	47	47	47	47
Stand 1 april 2011	283	284	293	279	270	290	276	294	284	286	217	272	217	278
geboren					93	93	93	93	93	93				
gestorven					20	20	20	20	20	20				
25-okt-11					343	363	349	367						
26-okt-11									357	359				
geboren	93	93	93	93							93	93	93	93
gestorven	20	20	20	20	0	0	0	0	0	0	20	20	20	20
stand 1 november 2011	356	357	366	352	343	363	349	367	357	359	290	345	290	351
geboren											0	0	0	0
gestorven											0	0	0	0
16-nov-11											290	345		
november 2011													290	351

Verklaring tabel

- Blauw geeft het resultaat van de verschillende tellingen weer op de datum dat de telling is uitgevoerd;
- Groen geeft de berekende stand op een bepaalde datum op basis van de telling en de geregistreerde geboorte en sterfte;
- Bij de methode 'grondtelling auto' is slechts één telling uitgevoerd;
- Bij de methode 'luchtfoto' geven de cijfers 1, 2 en 3 de verschillende tellingen weer;
- Bij de methode 'helikoptertelling' geven de cijfers 1, 2 en 3 de verschillende tellingen weer en de letters A, B en C de verschillende waarnemers;
- Bij de methode 'grondtelling vaste punten' is het minimum en het maximum van alle simultaantellingen op die dag gegeven;
- Bij de methode 'tellingen terreingebruik' die wekelijks zijn uitgevoerd, is het minimum en maximum aantal getelde dieren in de maand november weergegeven.

Bijlage B Vergelijking tellingen Konikpaarden

Konikpaarden														
datum telling	grondtelling auto	luchtfoto			helikopter						grondtelling vaste punten		tellingen terreingebruik	
		1	2	3	1A	1B	2A	2C	3B	3C	minimum	maximum	minimum	maximum
15-sep-10	1091													
geboren														
gestorven	9													
Stand 1 januari 2011	1082	1121	1002	1108	1021	1025	934	935	956	957	729	790	816	993
geboren		0	0	0										
gestorven		1	17	41										
10-jan-11		1120												
28-jan-11			985											
17-feb-11				1067										
geboren	18	18	18	18	18	18	18	18	18	18	18	18	18	18
gestorven	122	121	105	81	122	122	122	122	122	122	122	122	122	122
Stand 1 april 2011	978	1017	898	1004	917	921	830	831	852	853	625	686	712	889
geboren					312	312	312	312	312	312				
gestorven					34	34	34	34	34	34				
25-okt-11					1195	1199	1108	1109						
26-okt-11									1130	1131				
geboren	312	312	312	312	0	0	0	0	0	0	312	312	312	312
gestorven	35	35	35	35	1	1	1	1	1	1	35	35	35	35
stand 1 november 2011	1255	1294	1175	1281	1194	1198	1107	1108	1129	1130	902	963	989	1166
geboren											0	0	0	0
gestorven											0	0	0	0
16-nov-11											902	963		
november 2011													989	1166

Verklaring tabel

- Blauw geeft het resultaat van de verschillende tellingen weer op de datum dat de telling is uitgevoerd;
- Groen geeft de berekende stand op een bepaalde datum op basis van de telling en de geregistreerde geboorte en sterfte;
- Bij de methode 'grondtelling auto' is slechts één telling uitgevoerd;
- Bij de methode 'luchtfoto' geven de cijfers 1, 2 en 3 de verschillende tellingen weer;
- Bij de methode 'helikoptertelling' geven de cijfers 1, 2 en 3 de verschillende tellingen weer en de letters A, B en C de verschillende waarnemers;
- Bij de methode 'grondtelling vaste punten' is het minimum en het maximum van alle simultaantellingen op die dag gegeven;
- Bij de methode 'tellingen terreingebruik' die wekelijks zijn uitgevoerd, is het minimum en maximum aantal getelde dieren in de maand november weergegeven.

Bijlage C Vergelijking tellingen Edelherten

Edelherten																		
datum telling	grondtelling auto		luchtfoto						helikopter						grondtelling vaste punten		tellingen terreingebruik	
	minimum	maximum	1a	1b	2a	2b	3a	3b	1A	1B	2A	2C	3B	3C	minimum	maximum	minimum	maximum
8-sep-10	2525	2821																
geboren	0	0																
gestorven	54	54																
Stand 1 januari 2011	2471	2767	3801	4067	3746	3785	3793	3796	2776	3995	3333	3886	2950	2353	3084	2869	3149	
geboren			0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
gestorven			17	17	85	85	196	196										
10-jan-11			3784	4050														
28-jan-11					3661	3700												
17-feb-11							3597	3600										
geboren	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
gestorven	574	574	557	557	489	489	378	378	574	574	574	574	574	574	574	574	574	
Stand 1 april 2011	1897	2193	3227	3493	3172	3211	3219	3222	2202	3421	2759	3312	2376	1779	2510	2295	2575	
geboren									850	850	850	850	850					
gestorven									34	34	34	34	34					
25-okt-11									3018	3421	3575	3312						
26-okt-11													3192					
geboren	850	850	850	850	850	850	850	850	0	0	0	0	0	850	850	850	850	
gestorven	34	34	34	34	34	34	34	34	0	0	0	0	0	34	34	34	34	
stand 1 november 2011	2713	3009	4043	4309	3988	4027	4035	4038	3018	3421	3575	3312	3192	2595	3326	3111	3391	
geboren																		
gestorven														3	3	1	5	
16-nov-11														2592	3323			
november 2011																3110	3386	

Verklaring tabel

- Blauw geeft het resultaat van de verschillende tellingen weer op de datum dat de telling is uitgevoerd;
- Groen geeft de berekende stand op een bepaalde datum op basis van de telling en de geregistreerde geboorte en sterfte;
- Bij de methode 'grondtelling auto' zijn weliswaar bij de Edelherten drie tellingen uitgevoerd maar omdat de eerste niet betrouwbaar was zijn die gegevens hier niet in opgenomen;
- Bij de methode 'luchtfoto' geven de cijfers 1, 2 en 3 de verschillende tellingen weer. De letters a en b geven de aantallen zonder (a) en met (b) grondtellingen in Oostvaardersbos weer;
- Bij de methode 'helikoptertelling' geven de cijfers 1, 2 en 3 de verschillende tellingen weer en de letters A, B en C de verschillende waarnemers;
- Bij de methode 'grondtelling vaste punten' is het minimum en het maximum van alle simultaantellingen op die dag gegeven;
- Bij de methode 'tellingen terreingebruik' die wekelijks zijn uitgevoerd, is het minimum en maximum aantal getelde dieren in de maand november weergegeven.

6) Managementplan: Voorstel calamiteiten paragraaf concept versie 1.2

- Aan:** **Beheeradvies Commissie Oostvaardersplassen**
t.b.v. vergadering 23 maart 2012
- Van:** **Staatsbosbeheer.** Opsteller: **Art. 5.1. lid 2 sub** (Programmamanager Oostvaardersplassen)
- Aanleiding:** regulier
- Eerdere besluitvorming:** BAC vergadering 20 januari en 22 februari. Verzoek om voorstel voor calamiteitenparagraaf en verder uitwerking
- Status:** - ter bespreking

6), Calamiteitenparagraaf managementplan

Algemeen

Bij een noodgeval of calamiteit treden in algemene zin de volgende plannen in werking:

- Calamiteitenplan Staatsbosbeheer regio oost
- Staatsbosbeheer Handboek Crisisbeheer

Beheer Oostvaardersplassen

Daarnaast zijn er calamiteiten denkbaar in de Oostvaardersplassen die nadere afweging en specifieke maatregelen behoeven. Deze zijn nog niet gedekt vanuit de bestaande calamiteitenplannen. Bij het inschatten van en handelen naar de calamiteit spelen twee *hoofdfactoren*, (1) het voorkomen van onnodig lijden en (2) het vergroten van het welzijn van de dieren, de belangrijkste rol. Daarnaast dienen de volgende overwegingen bij het bepalen van adequate maatregelen vervolgens tegen elkaar te worden afgewogen:

- Effecten op korte termijn
- Effecten op lange termijn
- Technische uitvoerbaarheid
- Maatschappelijk en politiek draagvlak

De volgende voor de Oostvaardersplassen specifieke calamiteiten worden benoemd:

1. Massale betreding en vernieling boslokaties uit alternatieve beschuttingsplan
2. Massale sterfte en/of significante daling in percentage afschot
3. Dierziekten
4. Significante verkleining van het leefgebied van de Grote Grazers door bv overstroming

1. Massale betreding en vernieling boslokaties

Dit is een gebeurtenis die op korte termijn geen groot negatief effect zal hebben op de twee hoofdfactoren. Op lange termijn kan het echter betekenen dat (delen) van het bos niet meer geschikt zijn als beschuttingslokatie.

Cover tbv Vergadering Beheer Advies Commissie Oostvaardersplassen 23-03-2012

Handelingsperspectief:

- Wanneer massale vernieling wordt geconstateerd zijn er op dat moment weinig mogelijkheden om zonder risico de dieren te verplaatsen.
- Wel kan er met technische maatregelen worden gezorgd dat er alleen nog dieren uit het gebied kunnen, maar er niet meer in. Dit is van invloed op het welzijn van de dieren. Hierbij kan worden onderscheiden in aantallen of soort.
- Na vertrek van de dieren kunnen delen van het gebied worden uitgesloten. Ook dit is van invloed op het welzijn
- Het huidige beschuttingsplan is er op gericht om te voorkomen dat bosgebieden worden beschadigd door het inrichten van duurzame opstanden die bestand zijn tegen begrazing.
- Het toevoegen van de een groter deel van het Kotterbos (eind 2013) en Hollandse Hout (??) als beschuttingsgebied zal de impact van deze mogelijke calamiteit aanzienlijk verkleinen

2. Massale sterfte en/of significante daling in percentage afschot

Dit is een gebeurtenis waaruit mogelijk een toename van nodeloos lijden van de dieren kan worden afgeleid. Omdat de oorzaak hier verschillend kan zijn is het niet mogelijk hier al een algemene oplossingsrichting te schetsen.

Handelingsperspectief

- Intensivering van monitoring en surveillance
- Diagnostiek van calamiteit (veterinair, omgeving, dierconditie)
- Opstellen plan van aanpak

3. Dierziekten

Staatsbosbeheer volgt in overleg met de veterinaire begeleidingsgroep de aanwezigheid van mogelijke dierziekten onder de populatie. In het specifieke geval van constatering van een dierziekte of bij een uitbraak in de directe omgeving treedt het betreffende dierziekte-draaiboek in werking. Hierin staat duidelijk aangeven wie voor welke taken en activiteiten leidend, volgend en verantwoordelijk is. In het algemeen zal er bij veel dierziekten sprake zijn van tijdig compartimenteren.

4. Significante verkleining van het leefgebied van de Grote Grazers door bv overstroming

Bij deze gebeurtenis wordt het welzijn van de dieren verminderd en op termijn het onnodig lijden vergroot. Deze gebeurtenis kan worden veroorzaakt door overvloedige regenval of door een grootschalige doorbraak in de kade die het moeras en begraasde deel scheidt.

Handelingsperspectief

- In eerste instantie voorziet het bestaande protocol in een dergelijke situatie.
- Bij de constatering dat het voedsel niet toegankelijk is en dat er te weinig beschutting is of wanneer het onnodig lijden wordt vergroot kunnen de drie bosgebieden eerder of langer worden opengesteld.
- Hier geldt net als bij (2) dat op lange termijn door het toevoegen van nieuwe beschuttingslokaties de impact van deze mogelijke calamiteit aanzienlijk zal verkleinen

MINUTE

Agendapunt 6, Calamiteitenparagraaf

Aan: **Beheeradvies Commissie Oostvaardersplassen**
t.b.v. vergadering 23 maart 2012

Van: **Secretaris BAC**

Inhoudelijk:

De voorgestelde passage is in lijn met de adviezen van de BAC in haar vergadering van 22 februari.

SBB geeft het stuk de status 'ter bespreking'. Ik adviseer de BAC om SBB te adviseren deze paragraaf als zodanig in het Managementplan op te nemen. Er zijn andere punten die dringender in aanmerking komen voor bespreking in de BAC-vergadering.

MINUTE

Agendapunt 7, Eerste jaarevaluatie

Aan: **Beheeradvies Commissie Oostvaardersplassen**
t.b.v. vergadering 23 maart 2012

Van: **Secretaris BAC**

Inhoudelijk:

In deze vergadering wil de BAC de opbouw van de eerste jaarevaluatie vaststellen.

Deze jaarevaluatie wordt primair opgesteld ten behoeve van de staatssecretaris van EL&I, maar ook de leden van de Tweede Kamer, stakeholders en andere belangstellenden zullen het rapport te lezen krijgen, evenals – en niet in de laatste plaats – Staatsbosbeheer.

De 'externe' lezers hebben veel van de informatie die het afgelopen jaar tussen SBB en de BAC is uitgewisseld niet meegekregen. Dat hoeft niet ingehaald te worden, maar we moeten wel rekening houden met deze informatieachterstand.

Het format dat Staatsbosbeheer (De Snoo) destijds hanteerde voor zijn 'Plan van aanpak ICMO2' is helder, overzichtelijk en sluit nauw aan bij de oorsprong van deze jaarrapportage: het ICMO2-rapport. Ik stel voor om in de inleiding te beginnen met een uiteenzetting van de doelstellingen (voorkomen onnodig lijden, bevorderen welzijn, met zoveel mogelijk natuurlijke processen) in lijn met de betreffende passages uit het Managementplan. Ik denk dat het daarbij verhelderend is om in een kruistabel aan te geven welke maatregelen bijdragen aan welke doelstellingen (bijvoorbeeld: vroegreactief beheer = voorkomen onnodig lijden + zoveel mogelijk natuurlijke processen).

Plan van Aanpak

Aanbevelingen ICMO2

Staatsbosbeheer
30 november 2010

Plan van Aanpak ICMO2 aanbevelingen

Aanleiding

Op 22 november 2010 heeft de ICMO2 commissie haar evaluatierapport Oostvaardersplassen opgeleverd (Natural processes, animal welfare, moral aspects and management of the Oostvaardersplassen). Op de zelfde dag heeft Staatssecretaris Bleker van het ministerie van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie aan Staatsbosbeheer verzocht om in uiterlijk twee weken een Plan van Aanpak op te stellen dat inzicht biedt hoe de aanbevelingen geoperationaliseerd worden.

Opbouw van het Plan van Aanpak

Het Plan van Aanpak is opgebouwd langs de 12 aanbevelingen van ICMO2 (zie hoofdstuk 3 ICMO2 rapport). Daarnaast is in het Plan van Aanpak ook de invoering van de verbeterde telmethodes opgenomen, zoals eerder door het ICMO2 geadviseerd. Zowel aan de aanbevelingen die betrekking hebben op de zeer korte termijn als die op de iets langere termijn, is in het Plan van Aanpak specifiek aandacht besteed. Het pakket met voorgestelde maatregelen voor de middellange en lange termijn (II en III op pag. 33 van het advies) wordt na de evaluatie van mei 2011 nader uitgewerkt.

Voor een aantal aanbevelingen is direct gestart met uitwerking en implementatie:

- Het maken van een nieuw kader / protocol voor "Early reactive culling".
- Op 30 november wordt de uitvoering gestart van het creëren van meer schuilmogelijkheden in de Oostvaardersplassen door de aanleg van schuilrichels (shelterridges). Naar verwachting zullen 1000 m¹ richels voor 1 januari a.s. gerealiseerd zijn.
- De aankoppeling van de gebieden Driehoek, Oostvaardersbos, en Kotterbos (deels) wordt voorbereid. Naar verwachting zal dit op 3 januari 2011 gerealiseerd zijn.

Speciale aandacht verdient de aanbeveling om in de winter 2010-2011 de Hollandse Hout voor 500 ha aan de Oostvaardersplassen te koppelen. Dit is in technische zin haalbaar, maar vraagt om een voortvarende samenwerking van alle betrokken partijen, met name op het vlak van vergunningen en procedures. Een actieve rol van Waterschap Zuiderzeeland, Provincie Flevoland, gemeente Lelystad en het ministerie van EL&I is hierbij onontbeerlijk.

Financiële consequenties

Op basis van het plan van Aanpak ontstaat het volgende financiële beeld:

No	aanbeveling	Proces/uitvoeringskosten	Opmerkingen
1	Early reactive culling	7.000€	Eenmalig plus extra toezicht***
2	Crash culling	10.000€	Eenmalig plus extra toezicht***
3	Geen contraceptie	0	
4	Aankoppelen bosgebieden	50.000€	Eenmalig
5	Aankoppelen Hollandse Hout	615.000€	Eenmalig, op basis van quick scan
6	Schuilrichels	20.000€	Eenmalig
7	Oostvaarderswissel	19.500.000€	Eenmalig, op basis van quick scan iom provincie Flevoland
8	Niet bijvoeren	0	
9	Watermanagement	Pm	
10	Adviescommissies	10.000€	Jaarlijks
11	Intern PR Comité	20.000€	Jaarlijks
12	Evaluatie	11.000€	
13	Telmethodes	20.000€	Jaarlijks
***	Extra toezicht 4 maanden in winter voor 3 mensen	75.000€	Jaarlijks
Totaal		20.358.000 €	Jaarlijks terugkerend: 125.000€

Totaalbeeld

Staatsbosbeheer zal zich maximaal inspinnen om het geheel van de genoemde aanbevelingen te implementeren. Duidelijk is dat de verantwoordelijkheid voor de realisering van de ecoducten in aanbeveling 7, de Oostvaarderswissel, primair bij de provincie Flevoland ligt. Op basis van het Plan van Aanpak blijkt dat de gedane aanbevelingen goed uitvoerbaar zijn mits alle betrokken partijen zich hier voor inspinnen. Ook zullen de benodigde financiële middelen beschikbaar gesteld moeten worden en is betrokkenheid van de verantwoordelijke overheden randvoorwaardelijk.

Staatsbosbeheer,
30 november 2010

Foto's: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo Staatsbosbeheer

1. Opstellen nieuwe strategie ten aanzien van reactief beheer

Aanbeveling

“Adapt a new strategy of early reactive culling which takes into account environment conditions and start implementing it on December 15. This includes culling of animals that are visibly in poor condition or with deviant behavior before unnecessary suffering occurs in late winter. Apply the same management of all three species.”

Aanpak

Staatsbosbeheer draagt zorg voor het operationeel hebben van een nieuw protocol dat aansluit op de bovengenoemde koers. Hiertoe wordt een workshop belegd met een aantal deskundigen en stakeholders. Vervolgens wordt het concept resultaat voorgelegd aan deskundigen en stakeholders. Hiermee zal een eerste operationeel protocol beschikbaar zijn op 15 december. Dit protocol heeft de aanduiding “Protocol Early reactive culling 1.0”.

In de praktijk zal dit betekenen dat indien er dieren zijn waarvan te verwachten is dat zij uiteindelijk de winter waarschijnlijk niet goed kunnen overleven, deze direct worden geschoten. Hierbij speelt de conditiescore een belangrijke rol.

De gehele winter zal evaluatie en continue aanscherping van het protocol plaatsvinden. (Protocol early Reactive Culling 1.1 en verder). Het protocol (1.0) zal door een deskundigengroep minimaal 1 keer per maand in de praktijk worden getoetst en indien nodig tot aanscherping van het protocol overgaan.

Externe deskundigen zullen mee het veld in gaan om vast te stellen, welke gedragingen van de dieren een indicatie zijn, dat zij verminderde kans hebben om de winter te overleven. SBB nodigt daartoe experts uit op gebied van de drie soorten. De nieuwe informatie, samen met de ervaringen in het veld worden maandelijks verwerkt en kunnen leiden tot verbetering van het protocol.

Staatsbosbeheer zal de Staatssecretaris van EL&I hierover telkens informeren. Ook zullen er gedurende de winterperiode minimaal twee bijeenkomsten (met veldexcursie) belegd worden waarbij Staatsbosbeheer en de genoemde deskundigen, de stakeholders informeren en consulteren over de ontwikkelingen.

Beoogd resultaat

- Vanaf 15 december is er een openbaar nieuw Protocol “early reactive culling 1.0” beschikbaar en aangeboden aan Staatssecretaris van EL&I. Staatssecretaris EL&I stelt dit protocol vast.
- Gedurende de hele winterperiode vindt evaluatie en zo nodig aanscherping plaats (Protocol early reactive culling 1.1 en verder)
- De gekozen aanpak zal leiden tot een grote afname van zwakke(re) dieren in de winterperiode. Naar verwachting zal via deze vorm van beheer jaarlijks ca 25 tot 30% van de edelherten, Heckrunderen en Koniks gedood worden. Ook is de verwachting dat de omvang van de kuddes grote grazers als gevolg van deze beheerstrategie structureel kleiner zal worden dan bij autonome ontwikkeling.

Op te leveren product(en)

Operationeel protocol “Early reactive culling”

Publieksbrochure “Early reactive culling (binnen 1 maand na vaststelling)

Benodigde procedures

N.v.t.

Rol van andere partijen overheden (EL&I, Provincie, Waterschap, gemeenten)

Vaststelling Protocol 1.0 door Staatssecretaris van EL&I.

Consultatie

Bij de workshop en de reactie op concept worden in ieder geval de volgende partijen / personen geconsulteerd.

Deskundigen: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo (terra)
Art. 5.1. lid 2 sub e Woo (Equus)
Art. 5.1. lid 2 sub e Woo (indig Dierenarts)
Art. 5.1. lid 2 sub e Woo (arts Beekse Bergen, lid ICMO2)

Stakeholders: Koninklijke Maatschappij voor Diergeneeskunde
Vereniging Het Edelhert
Stichting Welzijn Grote Grazers
Dierenbescherming

Communicatie met stakeholders

Zie boven, maar ook aanvullend richting publiek, bezoekerscentrum etc. wordt dit nader uitgewerkt.

Planning

start datum: 28 november 2010

einddatum: 15 december 2010. Opleveren protocol; streefdatum 1 januari 2011 (vaststelling STAS)

Kosten

- inhuur deskundigen 5.000,-
- evt. procesbegeleiding p.m.
- Publieksbrochure 2.000,-
Totaal: 7.000€

Verantwoordelijke bij Staatsbosbeheer

Districtshoofd Flevoland

2. Ontwikkel een noodplan voor aantalreductie van de grote grazers in de Oostvaardersplassen

Aanbeveling

“Develop a contingency plan for a population reduction. Have a plan ready to reduce the population if early reactive culling does not work and large scale starvation is likely to occur. If population reduction is required, ICMO2 recommends that this should mimic a population crash and that the populations of one, two or three species should be reduced at irregular intervals. (ready april 2011)”

Afbakening

Het gaat hier om een geplande “crash cull” met het doel de populatie substantieel te reduceren. Het eventueel in grote aantallen afschieten van de dieren gedurende de komende winter valt hier buiten, omdat het wordt gerekend tot “early reactive culling”. Deze manier van “early reactive culling” kan wel een substantiële reductie van de populatie tot gevolg hebben.

Aanpak

Staatsbosbeheer start per 1 december 2010 een proces om te komen tot een Noodplan Aantalsreductie. Hiertoe zal een secretaris worden benoemd die wordt ondersteund door enkele deskundigen. In het proces zal een tweetal workshops worden belegd met stakeholders om tot een afgewogen resultaat te komen.

Beoogd resultaat

Een aan de Staatssecretaris van EL&I aangeboden plan, opgesteld door Staatsbosbeheer, om via een “crash ingreep” de populatie van de grote grazers aanzienlijk terug te brengen. In dit plan worden de volgende zaken uitgewerkt:

- Expliciteren en objectiveren van het de omstandigheden om tot de genoemde noodingreep in de vorm van crash over te gaan; dit mede in relatie tot “early reactive culling”
- Uitwerken van de maatregel zelf. Daarbij aangeven tot hoever de populaties van de drie soorten gereduceerd zal worden in het geval van een crash, het moment waarop de maatregel het beste kan plaatsvinden, beschrijving van de methode (die het minste verstoring oplevert) en de locatie waar het zou moeten plaatsvinden.
- Besluitvormingsprocedure omtrent genoemde ingreep.
- Onderbouwde lijn om tot bepaling van omvang van de ingreep te komen (rekening houdend met dierenwelzijnsaspecten, ecologische aspecten en maatschappelijk draagvlak)
- Expliciete uitspraken omtrent de keuze voor 1, 2 of 3 soorten grote grazers.
- Uitvoeringsplan dat ingaat op lokatie(s) van ingrijpen, personeelinzet, afvoer / afzet ed.
- Verkenning of eventuele crashingreep in bestaande of toekomstige aangrenzende gebieden van de Oostvaardersplassen kan plaatsvinden.
- Evaluatie van deze ingreep en de consequenties, leerpunten voor een vervolg.

NB het genoemde plan zal ook de basis zijn voor een faunabeheersplan (FF-wet)

Op te leveren product(en)

- Protocol met daarin de criteria en omstandigheden wanneer en hoe tot deze ingreep besloten moet worden.
- Een operationeel plan om tot crashingreep over te gaan.
- Concept Faunabeheerplan
- Communicatieplan

Benodigde procedures (vergunningen, ontheffingen e.d.)

- Het proactief schieten / vangen van edelherten dient plaats te vinden op basis van formeel vastgesteld fauna beheerplan (gebaseerd op FF-wet).
- Het proactief schieten / vangen van Heckrunderen / Konikpaarden zal moeten plaatsvinden op de juiste juridische basis (Dit moet nog nader juridisch worden uitgezocht.)

Rol van andere partijen overheden (EL&I, Provincie, Waterschap, gemeenten)

EL&I: Instemmen met het protocol en het uitvoeringsplan "crash ingreep".

Provincie Flevoland; Juridisch kader Flora en Faunawet

Consultatie

Deskundigen: Art. 5.1. lid Dierenarts en lid Veterinaire begeleidingscirkel Oostvaardersplassen)

Art. 5.1. lid 2 sub e Woonvereniging)

Art. 5.1. Leraar ecologie Universiteit Groningen, ICMO2 lid)

Communicatie met stakeholders

Afstemming dmv een tweetal workshops over het protocol en uitvoeringsplan:

In ieder geval: Dierenbescherming

Stichting Welzijn grote Grazers

Vereniging Het Edelhert

Koninklijke Maatschappij voor Diergeneeskunde

Planning

Start: 1 december 2010

einddatum 15 maart 2010

Kosten

Procesbegeleiding / workshops 10.000

Verantwoordelijke bij Staatsbosbeheer

Districtshoofd Flevoland

3. Vermijd gebruik van anticonceptie

Aanbeveling

"Avoid using contraception of females in all three species."

Aanpak

Geen acties opgenomen, behalve expliciete communicatie met stakeholders en publiek nodig. Zie ook punt 11.

4. Realiseer 150 ha extra schuilgebied voor winter 2010 -2011

Aanbeveling

“Create at least 150 ha of extra shelter by opening adjacent Driehoek, Kotterbos (first part) and Oostvaardersbos woodland areas. Provide winter shelter for all large herbivores by temporarily connecting part of these areas to the current grazing area.”

Aanpak

Een uitvoeringsplan wordt opgesteld om op zeer korte termijn over te gaan tot openstelling van minimaal 150 ha bosgebied. In eerste instantie gaat het om 80 ha van het Oostvaardersbos, 12 ha in het Kotterbos en 60 ha in de Driehoek. Het betreft gebieden die in eigendom en beheer van Staatsbosbeheer zijn. De betrokken overheden (gemeenten) worden tijdig betrokken en geïnformeerd.

Beoogd resultaat

- Openstelling van de beoogde gebieden per 3 januari 2011. Zo mogelijk eerdere openstelling van delen van de beoogde gebieden (met name Kotterbos).
- Het mogelijk maken van een versnelde openstelling van de genoemde gebieden indien er sprake is van extreme weersomstandigheden (advies veterinaire begeleidingscommissie Oostvaardersplassen).
- In het stappenplan dient ook de relatie met de recreanten en toezicht nadrukkelijk uitgewerkt te worden.

Op te leveren product(en)

Uitvoeringsplan openstelling aangrenzende gebieden. In dit plan is uitgewerkt:

- Kaartbeeld van de aan te koppelen gebieden.
- Noodzakelijke werkzaamheden (aangebrenge rasters, veeroosters, herstellen rasters, bebording, dammen ed)
- Openstellingsregime van de aangekoppelde gebieden (al dan niet toegankelijk voor recreanten met aandacht voor rust van de dieren, veiligheid mensen ivm afschot, belevingsmogelijkheden, handhaafbaarheid)
- Toezichtafspraken (inzet personeel Staatsbosbeheer ea)
- Veiligheidsprotocol en calamiteitenplan (waaronder ook afspraken met gemeenten).

Benodigde procedures

- Openstellen Driehoek en Kotterbos en Oostvaardersbos is vergunningsvrij.
- Aanleggen dammen en rasters vraagt melding in kader NB-wet (Provincie Flevoland). Het ligt in de rede dat dit geen vertragende werking zal hebben omdat negatieve ecologische effecten niet verwacht worden.

Rol van andere partijen overheden (ELI, Provincie, Waterschap, gemeenten)

- Provincie Flevoland: NB-wet
- Eventueel gemeente Lelystad en Almere

Consultatie

- Provincie Flevoland
- Gemeente Almere
- Gemeente Lelystad

Communicatie met stakeholders

Met name de huidige gebruikersgroepen en aanwezige ondernemers in het Kotterbos en Oostvaardersbos worden op de hoogte gesteld van de plannen en waar mogelijk betrokken bij de uitvoering ervan.

Ook de bezoekers aan het bezoekerscentrum en de Driehoek worden door borden in het gebied, informatie in het bezoekerscentrum, de website en social media op de hoogte gesteld van de nieuwe situatie en de eventuele veranderde toegankelijkheid van de gebieden in de winter.

Planning

start datum: 1 december 2010
 einddatum 3 januari 2011 (150 ha opengesteld)

Kosten

- Aanbrengen rasters, veeroosters en dam(men) Oostvaardersbos: 45.000€
 - Verbeteren rasters Driehoek en Kotterbos 5.000€
- TOTAAL 50.000€

Verantwoordelijke bij Staatsbosbeheer

Districtshoofd Flevoland

Bijbehorend kaartmateriaal

Onderstaand het voorstel voor het inrasteren van ca 80 ha in het Kotterbos. Precieze invulling ervan wordt nog in nader overleg met de gemeente Almere bepaald.

5. Aansluiting Hollandse Hout

Aanbeveling

“Create about 500 ha of extra shelter by opening Hollandse Hout in winter. Provide winter shelter by temporarily connecting/including part of the Hollandse Hout to the current grazing area. About 50% of the Hollandse Hout should be included in the grazing area.”

Aanpak

In nauwe samenspraak met de gemeente Lelystad, de klankbordgroep Hollandse Hout, het waterschap Zuiderzeeland en de Provincie Flevoland wordt de gebiedsvisie Hollandse Hout voor de lange termijn vastgesteld. De afronding van dit traject is voorzien voor 1^e kwartaal 2011. Gezien de aanbeveling van het ICMO2 zal anticiperend hierop worden bepaald welk deel van de Hollandse Hout komende winter kan worden benut voor de dieren uit de Oostvaardersplassen. Hierbij wordt zoveel mogelijk relatie gelegd met de lange termijn gebiedsvisie. Dit mede gezien de noodzakelijke kosten voor rasters.

Voor de oversteek vanuit de Oostvaardersplassen naar de Hollandse Hout moeten enkele ‘obstakels’ worden gepasseerd: de huidige beheergebouwen, het fietspad langs de weg, de weg (Knardijkweg) en de Knardijk zelf. Hiervoor wordt een tijdelijke oversteek gerealiseerd op een tijdelijke lokatie (zie bijgevoegde kaart) waarbij verkeersveiligheid en de veiligheidsfunctie van de dijk in acht worden genomen. Mogelijk zal de verbinding niet 24 uur per dag per week functioneren, maar alleen op bepaalde tijdstippen of dagen. Vergunningverlening en procedures dienen versneld te worden gerealiseerd om dit mogelijk te maken in de winter 2010-2011. De relatief snelste en eenvoudigste aansluiting realiseert voor de winter 2010-2011 ca 300 ha bosgebied in Hollandse Hout als mogelijk begrazings/beschuttingsgebied. Een andere optie (tot aan de Torenavalkweg) zou ca 400 ha beschuttingsgebied kunnen opleveren. Daarvoor moeten de tunneltjes onder het spoor geschikt gemaakt worden, wat veel extra kosten en procedure met zich mee brengt. Daar is nu in deze aanpak niet voor gekozen. In de definitieve aankoppeling kan de beoogde 500 ha worden vormgegeven.

Beoogd resultaat

Verbinding tussen Oostvaardersplassen en Hollandse Hout is gerealiseerd, zodat edelherten, heckrunderen en paarden kunnen migreren en gebruik kunnen maken van de beschutting in het bosgebied. Deze verbinding is tijdelijk voor de winter 2010-2011. Voor de daarop volgende jaren wordt een permanente oplossing gezocht.

Op te leveren product(en)

- Definitieve gebiedsvisie lange termijn
- Uitvoeringsplan korte termijn
- Plaatsing raster
- Tijdelijke oversteek Knardijk

Benodigde procedures

Ontheffing Flora- en Faunawet, NBwet vergunning, vergunning voor plaatsen rasters, vergunning voor aanleg oversteek Knardijk en aanleg dam

Rol van andere partijen

Dit werk kan succesvol en op tijd verlopen als alle handen ineengeslagen worden. Ministerie van EL&I zal provincie en gemeente in staat moeten stellen alle procedures versneld te doorlopen.

- Provincie Flevoland (NB-wet vergunning en F+F wet ontheffing)
- Gemeente Lelystad (vergunning voor plaatsen rasters, verkeersbesluit ivm oversteek weg en fietspad op de Knardijk, aanlegvergunning tbv grondverzet voor maken dam)
- Waterschap Zuiderzeeland (vergunning tbv oversteek Knardijk, vergunning voor aanleggen dam)

Consultatie

Alle bovengenoemde partijen, maar ook de klankbordgroep Hollandse Hout, waarin alle gebruikersgroepen en omliggende ondernemers in vertegenwoordigd zijn

Communicatie met stakeholders

Gebruikersgroepen Hollandse Hout

Ondernemers aangrenzend aan of liggend in de Hollandse Hout

Bezoekers aan de Oostvaardersplassen en de Hollandse Hout, inzet diverse media van bebording tot excursies, website en social media.

Planning

Uitvoeringsplan gereed op 15 januari 2011

Plaatsing raster gereed op 1 maart 2011

Tijdelijke oversteek Knardijk gereed op 1 maart 2011

Openstelling Hollandse Hout kan functioneel worden voor de laatste 2 belangrijke maanden van komende winter, dus in maart, april en eventueel mei 2011. De openstelling wordt opgeheven na 31 mei of zoveel eerder als mogelijk is.

Kosten

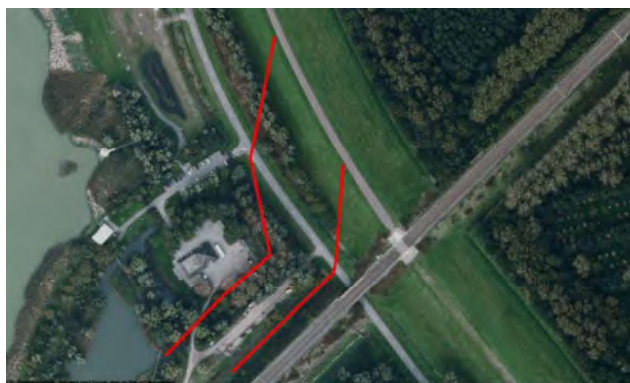
Deze begroting is snel opgesteld om een indicatie van de kosten te kunnen geven. Een gedetailleerde kostenraming volgt zodra duidelijk is welk deel van de Hollandse Hout precies wordt aangekoppeld en hoe de oversteek van de Knardijk er precies gaat uit zien. In deze begroting is rekening gehouden met uitrasteren van ca 300 ha in de Hollandse Hout en een tijdelijke, veilige, dijkvriendelijke oversteek van de Knardijk.

Rasters langs beheergebouw, beheerweg en in Hollandse Hout	200.000€
Wildroosters (in wegen, fietspaden)	40.000€
Tijdelijke dam, duiker en enig grondverzet	30.000€
Overgang Knardijk, weg en fietspad	100.000€
Uitvoeringskosten	145.000€
	----- +
Subtotaal	515.000€
BTW 19%	98.000€
	----- +
TOTAAL	(afgerond) 615.000€

Verantwoordelijke bij Staatsbosbeheer

Districtshoofd Flevoland

Bijbehorend kaartmateriaal

Voorstel tijdelijke oversteek Knardijk

Voorstel tijdelijk raster Hollandse Hout (ca 300 ha)

6. Schuilrichels in de Oostvaardersplassen

Aanbeveling

"Create 1000 m1 shelter ridges in the sandy part of the OVP (De Stort) so that horses en cattle can find shelter."

Aanpak

In overleg met de Provincie Flevoland is in het veld onderzocht op welke locaties deze maatregel het meest effectief en zonder schade aan de bestaande natuurwaarden kan worden uitgevoerd. Deze locaties worden ook nog beoordeeld in relatie tot de meest voorkomende windrichting, effectieve hoogte en benodigde beplanting (zoals bijvoorbeeld met sleedoorn, meidoorn of roos) om de richels ook op lange termijn in stand te kunnen houden. Dit totaalpakket wordt vervolgens nog aan een externe deskundige voorgelegd. Daarna kunnen deze richels in het gebied dan heel snel worden aangelegd.

Beoogd resultaat

Minimaal 1000 m1 schuilrichels gerealiseerd voor 1 januari 2011. Onderzocht wordt of de richels extra waarde (zowel dierenwelzijn als ecologisch) kunnen krijgen door deze in te planten.

Op te leveren product(en)

Korte beschrijving van de voorgenomen werkzaamheden. Dit omvat in elk geval een profiel (dwarsdoorsnede) van de richels, een eventueel beplantingsadvies en een kaart met beoogde locaties.

Benodigde procedures

De Provincie Flevoland heeft inmiddels bepaald dat er geen vergunningen of ontheffingen noodzakelijk zijn in het kader van de NB-wet. Hiermee is de weg vrij om tot uitvoering over te gaan.

Rol van andere partijen overheden

Provincie Flevoland heeft inmiddels beoordeeld of NB-wet vergunning noodzakelijk is.

Consultatie

- Ecologen van de provincie Flevoland
- ICMO Commissielid Prof. **Art.**

Communicatie met stakeholders

Dit zal op hele korte termijn gebeuren op een breed gericht publiek dmv een persbericht bij de uitvoering, bebording en informatie in bezoekerscentra en een aparte brief naar de stakeholders.

Planning

start datum	1 december 2010
einddatum	31 december 2010 (inplanten mogelijk in latere fase)

Kosten

Grondwerk	15.000 €
Plantwerk	5.000 €
TOTAAL	20.000€

Verantwoordelijke bij Staatsbosbeheer

Districtshoofd Flevoland

Bijbehorend kaartmateriaal

- Kaart met locaties van de richels in het gebied

Werkzaamheden aanleg richels in de Oostvaardersplassen, 30 november 2010

7. Oostvaarderswissel

Aanbeveling

“Initiate the creation of a corridor (Oostvaarderswissel) to the Horsterwold. This pathway is an adequate short term solution to improve welfare conditions, first for red deer, and later for konik horse and heck cattle by connecting the OVP to the Horsterwold. This pathway is located on the former spatial reservation for the A30 highway. This area has already been designated as EHS since 2006 and has never been agricultural land (B6).”

Aanpak

Bij de aanbevelingen uit het ICMO2 is nadrukkelijk onderscheid gemaakt in maatregelen op:

- de korte termijn (15 december 2010-1 april 2011),
- middellange termijn (tot het openstellen van OostvaardersWold).
- en de lange termijn (na openstelling van OostvaardersWold).

In het ICMO2 advies wordt voorgesteld om op korte termijn te starten met het realiseren van de Oostvaarderswissel, een 120 meter breed pad voor de dieren dat de Oostvaardersplassen met het Horsterwold verbindt. Dit “pad” is nadrukkelijk een korte termijn oplossing om het welzijn van de grote grazers uit de Oostvaardersplassen te bevorderen, in eerste instantie te beginnen met het edelhert.

De provincie Flevoland heeft in overleg met Staatsbosbeheer een quick scan uitgevoerd naar de benodigde maatregelen om Oostvaarderswissel conform het advies van de ICMO2 te realiseren. Daarbij is bestudeerd welke minimale maatregelen noodzakelijk zijn om Oostvaarderswissel geschikt te maken voor het edelhert. Voor een functionerende Oostvaarderswissel dienen ten minste de volgende maatregelen te worden genomen:

1. Toegankelijk maken en herprofilen van de reeds bestaande tunnel onder het Flevospoor als tijdelijk faunapassage voor edelherten om de eerste druk van de Oostvaardersplassen af te halen;
2. Uitrasteren Kotterbos, Adelaarstracé zelf en Horsterwold;
3. Aanleg ecodeuct over A6;
4. Passeerbaar maken van Vogelweg, Ibisweg, Bosruiterweg en Adelaarsweg middels wilddetectie, roosters en rasters;
5. Aanleg uittreedplaatsen edelherten Hoge Vaart en Lage Vaart;
6. Inrichting Oostvaarderswissel.

In nauwe samenwerking met de Provincie Flevoland wordt in een aparte werkorganisatie een plan van aanpak opgesteld, gevolgd door een uitvoeringsplan.

Beoogd resultaat

- Plan van aanpak gereed op uiterlijk 1 april 2011.
- Pad tussen Oostvaardersplassen en Horsterwold realiseren voor de winter van 2012 – 2013 via het oude adelaarstracé (nu de Grote Trap genaamd) zodat er voorzien wordt in een adequate korte termijn oplossing voor de edelherten.

Op te leveren product(en)

- Plan van aanpak
- Uitvoeringsplan (inclusief begroting, beheer- en calamiteitenplan, vergunningen)

Rol van andere overheden

Voor de aanleg van Oostvaarderswissel zijn diverse vergunningen, (verkeers-)besluiten, overeenkomsten en toestemmingen nodig van: provincie Flevoland, waterschap Zuiderzeeland, gemeente Lelystad, gemeente Zeewolde, Rijkswaterstaat en Prorail. In het uitvoeringsplan wordt opgenomen welke vergunningen e.a. noodzakelijk zijn, mede te baseren op het Provinciaal Inpassingsplan.

Communicatie

Vanzelfsprekend worden alle bovengenoemde overheden geconsulteerd, tevens ook de gemeente Almere, LTO, aanliggende agrarische bedrijven en diverse gebruikersgroepen Kotterbos en Horsterwold.

Planning

start datum: 2 december 2010

einddatum plan van aanpak: 1 april 2011, uitvoeringsplan zomer 2011

realisatie pad voor de winter 2012-2013 gereed.

Kosten

Er is een globale kostenraming voor de realisatie van de Oostvaarderswissel. Daarbij zijn de belangrijkste kostenposten in beeld gebracht en een inschatting gemaakt van die kostenposten.

- Ecoduct over de A6	10,5 mln ¹
- Onderdoorgang spoorlijn optimaliseren	0,5 mln
- rasters en wildroosters	1,6 mln
- verkeersmaatregelen/infra	1,3 mln
- grondverzet, kabels+leidingen, archeologie	1,6 mln
- inrichtingskosten	3,0 mln
- plankosten	1,0 mln
	----- +
Totaal	19,5 mln €

Verantwoordelijke bij Staatsbosbeheer

Programmaleider Oostvaardersland

Bijbehorend kaartmateriaal

Oostvaarderswissel zoals opgenomen in het ICMO2 advies

¹ Hierbij is geen rekening gehouden met een vermindering van de kosten van het ministerie van EL&I door de bijdrage van Rijkswaterstaat voor de noodzakelijke verlenging van het ecoduct over de A6 ten behoeve van de verbreding van deze Rijksweg.

8. Vermijd bijvoeren

Aanbeveling

“Although supplementary feeding might seem to provide a solution, ICMO2 recommends that it should not be used for the reasons given in paragraph 3.3..”

Aanpak

Geen actie nodig, behalve actieve communicatie met stakeholders en publiek over het waarom van deze aanbeveling, zie ook punt 11.

9. Develop a plan for water management

Aanbeveling

"This plan should include measures to ensure that the habitat diversity and successional stages of these habitats are given room to develop in the long term. The plan also could include geomorphological adjustments and is vital for maintaining bird diversity. We leave further details to experts in this field."

Aanpak

De Oostvaardersplassen maken deel uit van Natura 2000. Richtinggevend voor het beheer zal het beheerplan in het kader van N2000 zijn. Hoofdpijnen in het aanwijzingsbesluit N2000 zijn:

- er is een verbinding gelegd tussen het ruimte geven aan natuurlijke processen en de in de aanwijzing genoemde vogelsoorten → zie pag. 7 en 8 in het besluit en in bijlage C van het aanwijzingsbesluit pag. 52 t/m 55)
- er wordt uitgegaan van de dynamiek van de aantallen vogelsoorten als gevolg van wisselende waterstanden en de begrazing door ruiende grauwe ganzen en wild levende paarden, runderen en edelherten → zie pag. 7 en 8 in het besluit en in bijlage C aanwijzingsbesluit (blz 52 t/m 54)

Het proces om te komen tot een beheerplan N2000 voor de OVP is in 2010 opgestart en wordt naar verwachting medio 2011 vastgesteld. In het beheerplan zal moeten blijken of instandhoudingdoelen voor soorten en natuurlijke processen samengaan. Ook de genoemde maatregelen zijn daarmee niet vrijblijvend. Een voorbeeld daarvan is het al dan niet slechten van de kade. Besluiten over het watermanagement zullen onderdeel uit moeten maken van het N2000 beheerplan en daarmee leiden tot een set van maatregelen om dit in de praktijk te borgen.

Het bevoegd gezag heeft een belangrijke rol bij het bewaken van de landelijke doelen. Toetsing op deze doelen is noodzakelijk. Het beheerplan moet meetbare parameters bevatten, zodat de doelen daarmee worden geborgd.

Beoogd resultaat

Maatregelenpakket (ook op watergebied) om de natuurlijke processen en de in de aanwijzing genoemde vogelsoorten in balans te brengen.

Op te leveren product(en)

Beheerplan N2000 met een meerjarig maatregelenpakket gericht op de doelen van N2000.

Benodigde procedures (vergunningen, ontheffingen e.d.)

Goedkeuring van het beheerplan N2000 door het bevoegd gezag (ministerie van EL&I). En vervolgens bij concrete uitvoering van de maatregelen de daarbij behorende provinciale en gemeentelijke vergunningen.

Rol van andere partijen overheden (EL&I, Provincie, Waterschap, gemeenten)

EL&I: bevoegd gezag goedkeuring N2000

Provincie: toets aan provinciaal natuurbeleid en verordeningen.

Gemeente: vergunningen

Waterschap: vergunningen

Consultatie

Waterdienst Rijkswaterstaat voor inhoudelijke expertise. Waterschap ivm aanpassingen peilen.

Vogelbescherming Nederland ivm de effecten op de korte en lange termijn van de geplande ingrepen.

Communicatie met stakeholders

Omdat ingrepen in de waterhuishouding van grote invloed zijn op de biodiversiteit op de korte en lange termijn zal zorgvuldig hierover worden gecommuniceerd. Dit gebeurt reeds in belangrijke mate tijdens de opstelling van het beheerplan N2000.

Planning

start datum: lopend

einddatum: afronding van het beheerplan N2000 wordt verwacht medio 2011.

Kosten

De kosten voor het opstellen van het beheerplan N2000 worden gedragen door het ministerie van EL&I.

De kosten voor de fysieke maatregelen zijn nog niet bekend.

Verantwoordelijke bij Staatsbosbeheer

Districtshoofd Flevoland

10. Instellen Wetenschappelijke Adviescommissie, Maatschappelijke Adviescommissie, Commissie Grote Grazers

Aanbeveling

“Improve governance and establish a scientific advisory board

10-1 Develop appropriate long-term stakeholder involvement through installation of a formal stakeholder forum.

10-2 Establish a scientific advisory board which, together with SBB, should develop an agenda of research priorities for the area, and should evaluate the results of ongoing research.

10-3 Install a taskforce to oversee the immediate implementation of the key aspects of the winter package that ICMO2 formulated.”

Aanpak

10.1/10.3 Het ICMO2 adviseert de instelling van een formele Maatschappelijke Advies Commissie (MAC) om er voor te zorgen dat er meer maatschappelijk draagvlak ontstaat voor het beheer van de Oostvaardersplassen en voor het gebied zelf.

De Staatssecretaris van EL&I heeft op basis van het advies van ICMO2 besloten tot het instellen van een commissie onder leiding van een onafhankelijk voorzitter, die in het bijzonder toeziet op het goede beheer van de grote grazers en het dierenwelzijn van de edelherten, Heckrunderen en Konikpaarden. De commissie kan zo zijn samengesteld dat deze de functie van maatschappelijke adviescommissie vervult, zoals bedoeld door ICMO2.

De Staatssecretaris van EL&I heeft aangegeven dat deze commissie voor 1 april 2011 moet kunnen adviseren binnen een door Staatsbosbeheer op te stellen beleidskader. In lijn met de aanbeveling van ICMO2 is het wenselijk dat deze commissie al deze winter aan de slag kan gaan om de ontwikkelingen in de winterperiodes te kunnen volgen en hierover te adviseren.

Hiermee wordt ook invulling gegeven aan de voorgestelde Taskforce in aanbeveling 10.3

De functie van de huidige veterinaire begeleidingscommissie moet in het licht van bovenstaande ontwikkelingen worden herzien.

10.2 Het instellen van een Wetenschappelijke Adviescommissie (WAC) moet ervoor zorgen dat in de toekomst de verbinding tussen de wereld van de wetenschap met de ontwikkeling van de OVP als geheel geborgd is. Staatsbosbeheer wil graag wetenschappelijk onderzoek in en over de Oostvaardersplassen en dit integreren in managementbesluiten over het gebied. De commissie moet autonoom kunnen adviseren, onafhankelijk en gezaghebbend zijn en ook door externe partijen als factor van betekenis worden gezien. Wat betreft de communicatie moet de rolverdeling tussen de WAC en Staatsbosbeheer heel duidelijk zijn. Dit betreft het geheel van de inhoudelijke aspecten van het totale beheer en gebruik van de Oostvaardersplassen, zoals flora en fauna, recreatie, economie en communicatie. Taken van deze commissie kunnen zich richten op:

- Opstellen onderzoeksagenda voor de OVP
- Interpreteren en evalueren van onderzoeksresultaten
- Aansturing/advies tbv datacollectie en monitoring. De WAC zou moeten zorgen voor terugkoppeling van de resultaten en vertaling daarvan in adviezen.
- Advisering op basis van bovengenoemde 3 punten aan Staatsbosbeheer. Adviezen kunnen zich uitstrekken over de hele breedte van het spectrum aan natuur- en maatschappijwetenschappen (gericht op beheer en de rol van de mens in het gebied).
- Resultaten van onderzoek dragen bij aan beter inzicht in en begrip van ontwikkelingen in de OVP.

Beoogd resultaat

10.1 Het door de Staatssecretaris van EL&I instellen van een commissie waardoor de verbinding met de samenleving versterkt wordt en waardoor goed beheer en welzijn van de grote grazers wordt geborgd.

10.2 Het instellen van een WAC en daarna een Plan van aanpak (onderzoeksagenda) van gewenst wetenschappelijk onderzoek OVP (wie, wat, wanneer, waar, waarom)

Op te leveren producten

- Beleidskader waarbinnen de Commissie kan opereren.
- Organisatiediagram hoe Commissie en WAC samen hangen en advies aan Staatsbosbeheer geven, ook relatie met EL&I zal in beeld worden gebracht.

Communicatie met stakeholders

- Commissie komt periodiek (3 keer per jaar) bij elkaar om bijgepraat te worden (bv t.a.v. uitkomsten wetenschappelijk onderzoek, tellingen etc.), ontwikkelingen te bespreken en Staatsbosbeheer te adviseren hoe met deze ontwikkelingen om te gaan.
- WAC komt periodiek (3 keer per jaar) bij elkaar om bovengenoemde taken te bespreken, adviezen voor te bereiden en uit te dragen.
- Commissie komt gedurende de wintermaanden (december- april) elke maand bijeen, in de tussenliggende periode eens per 3 maanden.
- Eens per jaar wordt een bijeenkomst georganiseerd met beide commissies ter bevordering van uitwisseling van (wetenschappelijke) kennis, maatschappelijke beelden en bevindingen en ter bevordering van onderlinge contacten.

Planning

Instellen Commissie: december 2010

Protocol en organogram: eind januari 2011

Instellen WAC: maart 2011

Beleidskader voor Commissie: 1 april 2011

Kosten

Vacatiekosten:	10.000€
Veterinair onderzoek:	10.000€

Totaal	20.000€

Onderzoeksbudget: wordt ingebracht door onderzoekende partij en of via kennis- en onderzoeksprogramma EL&I of andere ministeries, onderzoeksgroepen.

Verantwoordelijke bij Staatsbosbeheer

Districtshoofd Flevoland

11. Intern PR comité

Engelse tekst aanbeveling

“Establish an internal PR committee with links to the stakeholder forum and to the scientific advisory board.”

Aanpak

ICMO 2 constateert dat open communicatie over de doelen, ontwikkelingen en ethische overwegingen bij het beheer van de OVP cruciaal is voor maatschappelijk begrip en acceptatie. Naar aanleiding van ICMO 1 is een communicatiestrategie opgesteld, maar volgens ICMO2 rijkelijk laat uitgevoerd. Een interne PR-groep moet dat alsnog oppakken en verbonden zijn met de Wetenschappelijke Adviesraad en het Stakeholdersforum. Regie op de communicatie – naar alle doelgroepen en stakeholders – wordt verstevigd door het instellen van een intern Public Relations comité onder leiding de directeur communicatie op landelijk niveau. Zij is verantwoordelijk voor het (laten) uitvoeren van de nieuwe communicatiestrategie voor de Oostvaardersplassen en de verbinding met de maatschappelijke adviescommissie (MAC, zie punt 10.1), de wetenschappelijke adviescommissie (WAC, zie punt 10.2) en de Commissie grote grazers (zie punt 10.3).

Beoogde resultaten

- ° Alle communicatie en PR-activiteiten die worden ontplooid rondom de Oostvaardersplassen worden intern afgestemd en actief, weloverwogen en vlot uitgevoerd.
- ° De stakeholders – verenigd in de Maatschappelijke Advies Commissie – voelen zich gehoord en betrokken bij communicatie over de Oostvaardersplassen.
- ° Duidelijkheid over de rol van WAC en Commissie Grote Grazers in relatie tot externe communicatie over de Oostvaardersplassen.
- ° Inzicht bij stakeholders en publiek in aspecten van natuurlijk beheer, dierenwelzijn en maatschappelijk draagvlak.
- ° Vertrouwen in het beheer van de Oostvaardersplassen bij het publiek is vergroot; vooral als het gaat om de zorg voor de grote grazers. Waarbij het vervroegde reactieve afschot en de beschutting expliciet ook in de communicatieactiviteiten betrokken zullen worden.

Op te leveren product(en)

- Organisatiediagram PR comité Oostvaardersplassen in relatie tot MAC, WAC en Commissie Grote Grazers.
- Uitvoeringsagenda communicatie op basis van herijkte communicatiestrategie voor de komende wintermaanden tot 1 mei 2011 en voor de langere termijn.

Benodigde procedures

Nvt

Rol van andere partijen

Goede en continue afstemming met communicatieadviseurs van de verschillende lokale overheden, met name waar het gaat om beschutting en aantakking van diverse (bos)gebieden (Hollandse Hout, Oostvaardersbos, Kotterbos en Oostvaarderswissel), maar ook om bekendheid en betrokkenheid van lokale stakeholders te vergroten.

Consultatie

Voordat de uitvoeringsagenda wordt vastgesteld, zullen de communicatieadviseurs van de provincie Flevoland, gemeente Lelystad, gemeente Zeewolde, gemeente Almere en het waterschap worden geraadpleegd. Ook zullen diverse andere stakeholders worden gevraagd hoe zij betrokken willen zijn en blijven.

Planning

start datum: 1 december 2010

Oplevering organisatiediagram en uitvoeringsagenda: 15 december 2010. Uitvoering is al in volle gang. Het interne PR comité komt tweewekelijks bij elkaar. Mocht gaandeweg blijken dat deze frequentie te laag is, zal dit worden bijgesteld. Evaluatie volgt in mei 2011 na de eerste winter na het ICMO2 rapport. Daarna wordt dit PR comité gehandhaafd en wordt het werk ingebed in de staande organisatie.

Kosten

Kosten voor aanvullende communicatiemiddelen € 20.000

Verantwoordelijke bij Staatsbosbeheer

Directeur communicatie centrale organisatie

12. Evaluatie eerste set maatregelen april 2011

Aanbeveling

“Review this package shortly after April 1, 2011.

An immediate operational review is needed to adjust measures on culling for the winter of 2011/2012.

This review is also needed to ensure progress on the provision of shelter.”

Aanpak

- Bijhouden van alle maatregelen die door Staatsbosbeheer worden genomen op het gebied van dieren uit de populatie nemen in het seizoen van 1-12-2010 t/m 30-4-2011 en de gevolgen van deze maatregelen.
- Bijhouden van alle maatregelen die door Staatsbosbeheer worden genomen op het gebied van het realiseren van beschutting in het seizoen van 1-12-2010 t/m 30-4-2011 en de effecten hiervan (bijv. percentage dieren wat gebruik maakt van de diverse beschuttingsmaatregelen).
- Vastleggen van aantallen en reden uit de populatie gehaalde dieren naar soort, leeftijd en geslacht en de context van weersomstandigheden in de week ervoor en erna. Bijhouden van alle activiteiten die Staatsbosbeheer ontplooit m.b.t. instellen van een Wetenschappelijke Adviescommissie, een Maatschappelijk Platform en een Intern PR Comité voor de Oostvaardersplassen.
- Bijhouden van alle maatregelen en activiteiten die het Ministerie van EL&I in gang zet en uitvoert m.b.t. het ICMO-2 advies.
- Laten uitvoeren van een externe audit op de planning, de uitvoering en de effectiviteit van de maatregelen in het seizoen van 1-12-2010 t/m 30-4-2011. Het audit comité zal worden samengesteld uit externe deskundigen in april 2011 en zal in mei 2011 het audit rapport uitbrengen.

Beoogd resultaat

Inzicht in de uitgevoerde maatregelen door Staatsbosbeheer en het Ministerie van EL&I uit het ICMO-2 advies, de manier waarop de maatregelen zijn uitgevoerd en daaruit voortvloeiende aanbevelingen voor verbetering op korte en lange termijn. Hierbij zijn vooral het protocol tav “early reactive culling” en de beschutting van belang.

Op te leveren product(en)

Een evaluatierapport van Staatsbosbeheer en een extern auditrapport.

Benodigde procedures

Overleg met het Ministerie van EL&I en de Provincie Flevoland over de aanpak van de evaluatie, incl. de externe audit.

Rol van andere partijen overheden

Provincie Flevoland, Gemeente Lelystad, Gemeente Almere, Ministerie van EL&I en een steekproef uit de bezoekers van de Oostvaardersplassen zullen worden betrokken bij het verzamelen van gegevens voor de evaluatie en de externe audit.

Consultatie

Overleg met een vertegenwoordiging van de Commissie Gabor over de opzet en werkwijze van de evaluatie en externe audit.

Communicatie met stakeholders

De Directeur Communicatie van Staatsbosbeheer zal t.b.v. de communicatie rondom de evaluatie en de externe audit een plan opstellen en de uitvoering van de communicatie aansturen.

Planning

start datum : 1-12-2010

einddatum : 1-6-2011

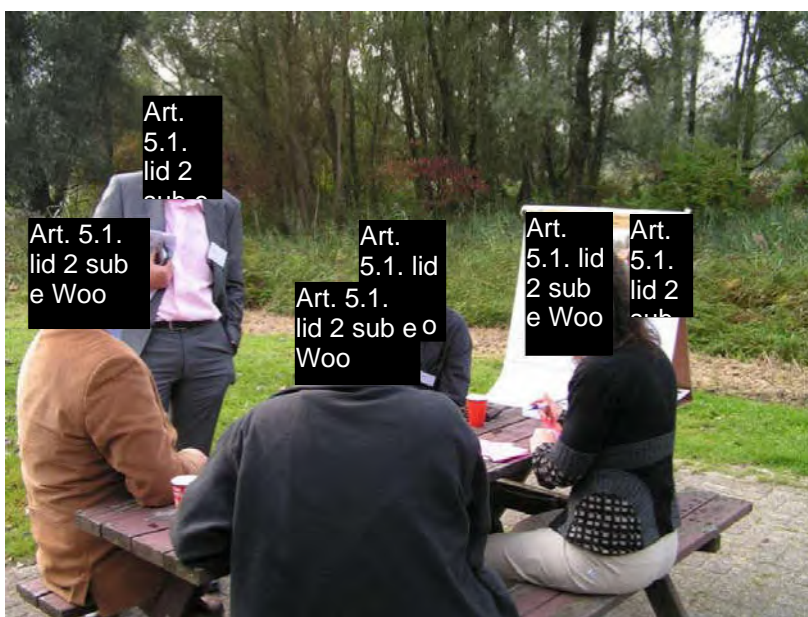
Kosten

Bewerken gegevens :	2.500€
Kosten externe auditors :	7.500€
Rapportages en communicatie	1.000€
	-----+

Totaal *11.000€*

Verantwoordelijke bij Staatsbosbeheer

Regiodirecteur Oost

13. Tellingen dieren

Aanbeveling

Het ministerie van EL&I heeft aan ICMO2 gevraagd te adviseren welke methode van tellen van dieren het meest betrouwbaar is ook algemeen geaccepteerd. Dit heeft niet geleid tot een formeel advies in het ICMO2-rapport, maar Staatsbosbeheer is van mening dat op dit punt verbeteringen mogelijk zijn.

Het antwoord van ICMO2 in een brief is als volgt:

"A reliable and commonly used method to assess numbers of large ungulates in open landscapes such as the OVP, is to perform aerial surveys from a helicopter. Animals are either counted at the time of observation or counted later from aerial photographs in the case of big herds."

Aanpak

Staatsbosbeheer wil op transparante wijze uitvoering geven aan het advies van ICMO2 m.b.t.:

- aantallen hoefdieren;
- telmethodiek;
- conditie van de hoefdieren
- gedode dieren volgens het Staatsbosbeheer protocol;
- gedode dieren volgens het GD-protocol.

Ook grondtellingen zijn nodig in verband met de score van de conditie van de dieren.

Beoogd resultaat

- Herijkte aanpak van de centrale archivering van de gegevens.
- Herijking protocol ter borging van de kwaliteit en objectiviteit voor de wijze waarop in de toekomst deze gegevens worden verzameld en opgeslagen.
- Implementatie van de voorgestelde aanpak van tellingen vanuit de lucht

Op te leveren product(en)

Rapport in februari 2011 en implementatie van de beoogde resultaten in 2011.

Benodigde procedures

Betreft intern bedrijfsvoeringproces waarvoor interne kwaliteitsnormen gelden.

Rol van andere partijen overheden

Verschillende overheden hebben geen formele rol, maar worden wel geïnformeerd over het resultaat.

Consultatie

De Zoogdier Vereniging is gevraagd het werkproces te ondersteunen en deskundigheid in te brengen.

Communicatie met stakeholders

Over de telmethode zal gecommuniceerd worden met diverse stakeholders.

Planning

start datum: reeds gestart; einddatum: rapportage februari 2011

Kosten

Kosten voor de implementatie van de tellingen vanuit de lucht worden medio december in detail bekend. Gekeken wordt of het mogelijk is aan te haken bij vluchtprogramma's van andere overheden om de kosten te drukken. De reguliere monitoringskosten die Staatsbosbeheer van het ministerie van EL&I ontvangt (voor broedvogels en vegetatie) zijn niet van toepassing op de voorgestelde monitoringsaanpak van de hoefdieren.

Schatting voor kosten van tellingen uit de lucht: 20.000€

Verantwoordelijke bij Staatsbosbeheer

Hoofd Bureau Ontwikkeling en Beheer Oost.

MINUTE

Agendapunt 4b, Update implementatie Managementplan

Aan: **Beheeradvies Commissie Oostvaardersplassen**
t.b.v. vergadering 23 maart 2012

Van: **Secretaris BAC**

Inhoudelijk:

Bij punt 2 van de cover: heeft SBB al een indicatie van de doodsoorzaak van de doodgevonden herten? Dit zijn bij uitstek dieren om voor pathologisch onderzoek aan te bieden.

Bij punt 8 en 9 van de cover: wat zijn de mogelijke effecten voor de hoeveelheid beschutting voor de grote grazers?

Bij punt 10 van de cover: wellicht is het handig/verstandig als hier enkele BAC-leden bij aanwezig zijn?

Beheeradviescommissie Oostvaardersplassen

Verslag vergadering d.d. 9 mei 2012, 12.30-17.30
Regardz De Eenhoorn, Amersfoort

Aanwezig:

Prof. dr. F. (Frauke) Ohl, Ing. J.R.K. (Jakob) Leidekker, Ir. H.R. (Hendrik) Oosterveld (*interim-voorzitter*), Ir. W.G. (Wubbo) de Raad, Ing. G.J. (Gerrit Jan) Spek, **Art. 5.1.**
[REDACTED] (*secretaris*),

Van 14.40 tot 15.50: Dhr. N. (Nick) de Snoo, **Art. 5.1. lid 2 sub e Woo** **[REDACTED]** (*allen Staatsbosbeheer*),

Agenda:

- 1) Opening
- 2) Mededelingen
- 3) Verslag BAC-vergadering 23 maart 2012
- 4) Stand van Zaken Oostvaardersplassen
 - 4a) Actualiteitenrapportage
 - 4b) Update implementatie Managementplan
 - Bijlage I: verslag Wetenschappelijke Klankbordgroep 20 april
 - Bijlage II: planning- en realisatiekalender
 - Bijlage III: maandrapportage OVP februari 2012
- 5) Evaluatie telmethoden grote grazers
- 6) Integraal Monitoringsplan
- 7) Eerste jaarevaluatie
- 8) Rondvraag en Sluiting

Bij 2, Mededelingen

De secretaris heeft een korte interne notitie n.a.v. het bliksembezoek van de staatssecretaris aan het Oostvaardersplassengebied naar de BAC-leden gestuurd.

De stand van zaken m.b.t. de benoeming van een nieuwe BAC-voorzitter wordt besproken.

De (eventuele) decentralisatie van het natuurbeleid zal geen invloed op de BAC hebben omdat SBB als ZBO onder EL&I blijft ressorteren. De BAC is bovendien door het ministerie ingesteld voor een periode van vier jaar. Dat verandert niet.

Bij 3, Verslag

Het verslag van 23 maart 2012 wordt ongewijzigd vastgesteld. De actiepunten 4b en 5b zijn niet uitgevoerd (beiden acties SBB), de actiepunten onder 7 zijn wel afgehandeld. SBB heeft desgevraagd t.a.v. actiepunt 4b aan dat doodgevonden herten niet voor pathologie bij de GD kunnen worden aangeleverd. Ten aanzien van actiepunt 5b verkeerde SBB in de veronderstelling dat het initiatief bij de BAC-secretaris zou liggen. Er wordt afgesproken dat zo spoedig mogelijk na elke vergadering er een actiepuntenlijst naar SBB gestuurd zal worden.

Bij 4a, Actualiteitenrapportage

De BAC vindt het prima dat er op verantwoorde wijze veel zaken worden geïnitieerd die het publiek bij de OVP betrekken. Een principiële punt van de BAC daarbij is dat deze activiteiten geen significant negatieve effecten op bijvoorbeeld op de lepelaar mogen hebben. SBB geeft desgevraagd aan dat voor de meeste activiteiten niet in de kwetsbare gebieden of op kwetsbare momenten plaatsvinden en dat voor het overige (o.a. de film en St. Ark) vergunningen aangevraagd zijn.

Bij 4b, update implementatie Managementplan

De BAC heeft behoefte aan de monitoringsgegevens m.b.t. de beschutting. SBB geeft desgevraagd aan dat men nu op basis van praktijkexpertise en praktijkervaringen begonnen is met verduurzaming van bosgebieden.

SBB geeft desgevraagd aan dat de extra conditiescore van de runderen door de dierenarts heeft plaatsgevonden naar aanleiding van de sterftcijfers en dat SBB zeker wilde weten dat men niets over het hoofd gezien had. De extra conditiescore heeft geen bijzonderheden opgeleverd.

Een zorgpunt van de BAC m.b.t. de bemoeienis van de wetenschappelijke klankbordgroep met de monitoring is dat de implementatie van de monitoring teveel op de lange baan zou kunnen geraken. De vraag is waarom de WKG over dit onderwerp heeft vergaderd. Wanneer SBB een voorstel m.b.t. de monitoring bij de BAC wordt ingediend zal hier navraag naar gedaan worden.

De BAC ziet nu geen rol voor zichzelf m.b.t. het verzoek inzake ondersteuning voor de ontsluiting van het Hollandse Hout zoals SBB dat nu heeft voorgelegd. Commissielid Ohl merkt op dat het aantakken van het Oostvaardersveld destijds in ICMO2 als optie is weggestreept, omdat de ontsluiting te duur is. De BAC adviseert SBB dringend om met EL&I in overleg te treden over de stand van zaken ten aanzien van een mogelijk aankoppelen van het Hollandse Hout. SBB vraagt de BAC om steun daarbij. De BAC kan nu echter nog geen uitspraak doen over de noodzaak voor de aansluiting van het Hollandse Hout, omdat relevante monitoringsgegevens ontbreken.

Ten aanzien van nieuwe voorstellen van SBB stelt de BAC ten principale vast dat het proces moet zijn: 1) meten, 2) analyseren, 3) conclusies trekken, 4) wijzigingen voorstellen om de beheerdoelstellingen beter te kunnen behalen, 5) deze voorstellen – inclusief motivatie t.a.v. de beheerdoelstellingen – ter beoordeling aan de BAC voorleggen. De BAC constateert dat SBB op dit moment over het algemeen stap 1) en 2) niet voldoende uitvoert en dat er dus eigenlijk geen gronden zijn om nieuwe voorstellen aan de BAC voor te leggen. De BAC constateert tevens dat SBB zich dat niet voldoende realiseert.

Bij 5, Evaluatie telmethoden

De optie voor een herhaling van de telmethoden om te komen tot goede nulmetingen ontbreekt, terwijl de BAC de vorige keer wel geadviseerd had dat als mogelijkheid op te nemen in het rapport.

De optie voor een verfijning van de helikoptertellingen door uitbreiding met luchtfotografie ontbreekt, terwijl de BAC de vorige keer wel geadviseerd had dat als mogelijkheid op te nemen in het rapport.

De BAC zet vraagtekens bij de *expert judgement* op basis waarvan de omzetting van praktijk naar 'ideaal theoretisch' in het rapport is gemaakt: wie zijn de experts? Wat is hun expertise? Waarom overruled die expertise de expertise van ICMO2? SBB geeft aan

dat het de expertise van de werkgroepleden en van externe experts is. Zonder *expert judgement* zouden alle tellingen overgedaan moeten worden.

De secretaris licht toe waarom er op basis van dit rapport geen conclusies kunnen worden getrokken en waarom de BAC geen advies kan uitbrengen.

De BAC vraagt SBB waarom men in de vergadering van 23 maart aangaf geen conclusies te kunnen trekken, terwijl men nu wel met aanbevelingen komt. SBB geeft aan nu een punt achter de hele tellingendiscussie te willen zetten en nu een keuze te willen maken.

Tweemaal per jaar een telling vanuit helikopters, zoals aanbevolen door ICMO2, blijft het doel. De eerste keus optie is te zorgen dat dit wél kan gebeuren, bijvoorbeeld door het op te nemen in het Natura-2000 beheerplan. Totdat dat gerealiseerd is moeten we zoeken naar de *next best* optie. Een aantal commissieleden is van mening dat er nu onvoldoende gegevens zijn om een advies uit te brengen.

De BAC-voorzitter besluit dat de BAC SBB adviseert dat er nu en hier voor een praktische invulling wordt gekozen, koersend op uiteindelijke tellingen conform ICMO2, op te nemen in het Natura-2000 Beheerplan. De voorlopige optie wordt SBB-voorstel 2b, ondersteund door luchtfoto's. SBB wordt tevens geadviseerd de gedetailleerde feedback van de BAC-secretaris mee te nemen in de eindversie van het rapport over de telmethoden.

Bij 6, Integraal Monitoringsplan

Het ingediende stuk is niet het Integrale Monitoringsplan. De BAC kan dit stuk niet in behandeling nemen. SBB maakt zijn verontschuldigen voor het niet indienen van het beloofde Integrale Monitoringsplan.

SBB verklaart dat de monitoring zoals beschreven in het Managementplan nu al wel plaatsvindt, waarbij de monitoring van de vegetatie nog niet optimaal loopt. SBB bevestigt dat de registratie nu in verschillende databases plaatsvindt en dat dit bij elkaar gebracht moet worden. Analyse van de cijfers wordt nu uitbesteed aan **Art. 5.1. lid 2 sub e** (RWS).

De BAC geeft nu geen oordeel, maar verwacht bij het uiteindelijke monitoringsplan een duidelijke onderbouwing voor de prioriteiten en posterioriteiten. De BAC zal een extra vergadering plannen om het integrale monitoringsplan te bespreken.

Bij 7, Eerste jaarevaluatie

In een eerste inventarisatieronde blijkt dat de algemene indruk is dat SBB redelijk op weg is met de implementatie van ICMO2 in het beheer van de OVP, maar dat er nog de nodige stappen moeten worden gezet. Op hoofdlijnen is de commissie verdeeld: Sommige commissieleden kijken met een positief gevoel terug op de afgelopen anderhalf jaar, anderen met een negatief gevoel. Sommige BAC-leden vinden de toon van het conceptrapport scherp, maar niet bezwaarlijk: een wenkend perspectief moet de druk op SBB niet wegnemen. Anderen vinden de toon te kritisch, omdat de politiek de conclusie zou kunnen trekken dat SBB het beheer van de OVP moet worden ontnomen. Op de vraag of SBB er in zou slagen de nodige managementstappen zelf te ontwikkelen wanneer de BAC nu zou besluiten haar werkzaamheden neer te leggen, antwoorden alle BAC-leden ontkennend.

De BAC houdt zich scherp voor dat het een evaluatie van de implementatie van ICMO2 betreft en niet een evaluatie van het werk van de BAC. De BAC geeft zich er rekenschap van het historisch perspectief: ICMO2 constateerde dat SBB in vier jaar tijd de aanbevelingen van ICMO1 niet had uitgevoerd. Dat is de aanleiding voor de ICMO2 aanbeveling om een jaarlijkse tussenevaluatie te houden.

Over het algemeen constateert de BAC dat een deel van het beheer van de OVP nog niet aantoonbaar plaatsvindt conform ICMO2. De BAC vindt het tevens noodzakelijk onderscheid te maken tussen de goede motivatie en grote inzet van 'de werkvloer' in de OVP (inclusief **Art. 5.1. lid 2 sub**) en de verre van optimale aansturing van 'de werkvloer' door het management van SBB.

Actiepunten:

<i>Wat</i>	<i>Wie</i>	<i>Wanneer</i>
3. Na elke vergadering een actiepuntenlijst opstellen en rondsturen naar BAC-leden en Staatsbosbeheer	secretaris	z.s.m.
3. Terugkoppelen nieuwe vergaderdata met SBB	secretaris	
4b. Staatsbosbeheer wordt dringend geadviseerd om met EL&I in overleg te gaan over het Hollandse Hout	SBB	
5. Aanleveren feedback voor eindrapport evaluatie telmethoden	secretaris	z.s.m.
5. Meenemen feedback BAC (via secretaris) in eindrapport evaluatie telmethoden	SBB	
6. Aanleveren integraal monitoringsplan voor bespreking in een volgende vergadering, NB: met onderbouwing voor de prioriteiten en posterioriteiten	SBB	

Cover tbv Vergadering Beheer Advies Commissie Oostvaardersplassen 9-05-2012

Algemene stand van zaken

Aan: **Beheeradvies Commissie Oostvaardersplassen**
t.b.v. vergadering 9 mei 2012.

Van: **Staatsbosbeheer.** Opsteller: **Art. 5.1. lid 2 sub** (Programmamanager Oostvaardersplassen).

Aanleiding: regulier

Eerdere besluitvorming: geen

Status: ter informatie

Korte inhoud:

- Na enige onzekerheid is vastgesteld dat er ook dit jaar weer sprake is van een broedend paar zeearenden in de Oostvaardersplassen. De zeearenden hebben een derde nest gebouwd, op een paar honderd meter afstand van de andere twee nesten.
- Bovendien is er in Flevoland, in het Roggebotzand, sprake van een tweede broedgeval, waarbij een van de ouders een in de Oostvaardersplassen geboren zeearend is.
- De vossenburcht van volgdevos.nl is dit jaar helaas niet bezocht door een vossenfamilie. Er wordt gekeken of en hoe de camera's op een andere plek in het gebied geplaatst kunnen worden. Waarschijnlijk zal de camera bij de burcht op 1 mei offline gaan.
- Op 25 en 26 augustus organiseren Staatsbosbeheer en cameraNU.nl het Dutch Bird Fair in de Oostvaardersplassen. Op dit festival worden over twee dagen circa 10.000 betalende bezoekers verwacht. Dit festival is een ontmoetingsplaats voor vogelliefhebbers uit heel Nederland.
- Op vrijdag 25 mei van 13 tot 14.30 vindt er in Agora Lelystad een preview plaats van de Oostvaardersplassen film voor een besloten publiek. De BAC leden zullen hier een uitnodiging voor krijgen
- Op 30 mei organiseert het productiebedrijf van de Oostvaardersplassen film, EMS films, een veiling waarbij diverse "kavels" worden geveild die betrekking hebben op de Oostvaardersplassen.
- De eerste activiteiten uit de "Oostvaardersplassen Exclusief " arrangementen (samenwerking met stichting ARK) hebben inmiddels plaatsgevonden. Er is veel belangstelling voor deze arrangementen. Wel blijkt dat er met name door particulieren wordt gereageerd en nog minder door bedrijven. Ook is er vooral belangstelling voor luxe excursies en minder voor overnachtingen en bruidsreportages.
- Daarnaast worden er dit recreatieseizoen ook meer excursies gegeven vanaf de Almeerse kant (start Oostvaarders),
- Staatsbosbeheer doet voor het geven van de excursies een steeds zwaarder beroep op haar vrijwilligers. We zijn daarom een relatief stevig communicatie en voorlichtingsstraject gestart met een aantal vrijwilligers om hen nog beter voorbereid excursies te laten geven.

Grondtelling grote herbivoren vanuit vaste en mobiele punten op 5 en 6 april 2012

Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
23 april 2012

1. Inleiding

Op 5 en 6 april 2012 heeft een grondtelling vanuit vaste en mobiele telpunten plaatsgevonden (zie fig. 1). Het doel van de telling was het zo goed en betrouwbaar als mogelijk vaststellen van de totale aantallen Heckrunderen, Konikpaarden en Edelherten in de Oostvaardersplassen. Deze telgegevens worden met name ook gebruikt om de sterfteregistratie van de grote herbivoren gedurende de wintermaanden (november tot april) te controleren. Deze sterfteregistratie vindt dagelijks plaats waarbij alle dood gevonden of afgeschoten dieren worden geregistreerd.

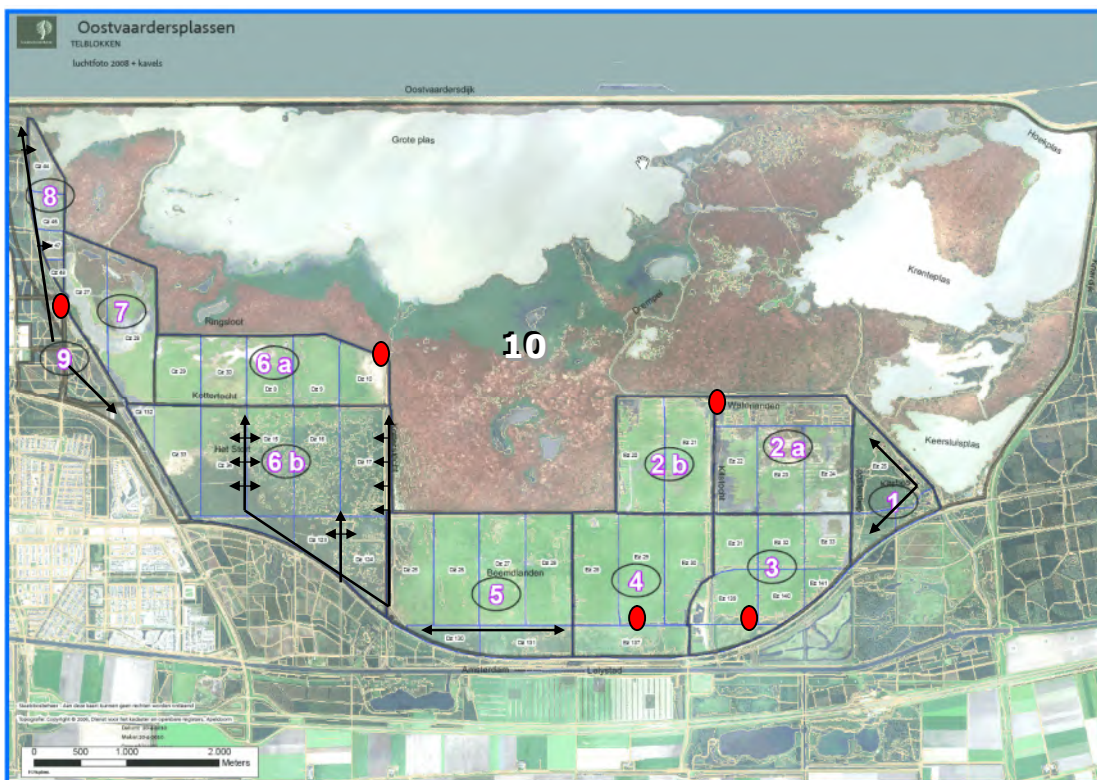
Een grondtelling volgens vergelijkbare methode heeft ook op 16 november 2011 plaatsgevonden. Vergelijking tussen deze twee tellingen geeft een indicatie van de sterfte tussen deze twee tijdstippen die vervolgens kan worden vergeleken met de aantallen gestorven dieren op basis van de sterfteregistratie over dezelfde periode.

Dit rapport beschrijft de resultaten van de grondtelling vanuit vaste en mobiele punten op 5 en 6 april 2012.

2. Methode

Voor een uitgebreide beschrijving van de methode wordt verwezen naar de rapportage van de grondtelling vanuit vaste en mobiele punten op 16 november 2011 (Art. 5.1. lid 2 sub b 2011).

Aanvullend op de methode die in november 2011 is gehanteerd, zijn tellingen in het moeras uitgevoerd. Op 5 april is met een auto over de Knardijk en Oostvaardersdijk gereden en is vanuit een aantal punten vanaf de dijk het aantal grote herbivoren in het moeras geteld. Op 6 april 2012 zijn tussen 13:00 – 14:00 u de grote herbivoren in het moeras geteld vanuit een 2-persoons vliegtuigje. Daarna zijn vanaf 16:00 u weer tellingen vanaf de dijk uitgevoerd.

Figuur 1 Ligging telpunten en telvakken. Telgebied 10 werd vanaf de Knardijk en Oostvaardersdijk geteld en vanuit een vliegtuig.

Tabel 1 Telgebieden en tellers op 5 en 6 april 2012. Zie fig. 1 voor ligging telgebieden.

telpunt	telgebied	Tellers 5 april	Tellers 6 april
1	Ez 25, Ez 134 (de Driehoek)	Art. 5.1. lid 2 sub e Woo	
2a+2b	Ez 20-24 + Waterlanden (W1-4)	Art. 5.1. lid 2 sub e Woo	
3	Ez 31-33, Ez 139-141, Ez 38	Art. 5.1. lid 2 sub e Woo	
4	Ez 28-29, Ez 137	Art. 5.1. lid 2 sub e Woo	
5	Dz 25-28 (de Beemdlanden)	Art. 5.1. lid 2 sub e Woo	
6a+6b	Cz 29-34, Dz 8-10, Dz 15-24 (het Stort)	Art. 5.1. lid 2 sub e Woo	
7+8	Cz 27-28, Cz 44-48	Art. 5.1. lid 2 sub e Woo	
9	Oostvaardersbos	Art. 5.1. lid 2 sub e Woo	
10	Moeras vanaf dijk Moeras vanuit vliegtuig	Nick Art. 5.1. lid	Art. 5.1. Art. 5.1.

3. Resultaten

3.1 Samenvatting gecorrigeerde aantallen waargenomen grote herbivoren

In deze paragraaf volgt een samenvatting van de aantallen waargenomen dieren tijdens de drie grondtellingen op 5 en 6 april 2012. Deze aantallen zijn op een aantal punten gecorrigeerd. Deze correcties worden in paragraaf 3.2 verder toegelicht. De aantallen worden inclusief en exclusief moeraszone gegeven en per soort worden drie getallen gepresenteerd (tabel 2):

1. Het maximum van alle simultaantellingen (totaal 9 simultaantellingen);
2. Het gemiddelde van de drie tellingen op basis van het gemiddelde per telling (1 telling = 3 simultaantellingen);
3. Het gemiddelde van de drie tellingen op basis van het maximum per telling.

Tabel 2 Samenvatting gecorrigeerde aantallen waargenomen grote herbivoren in de Oostvaardersplassen tijdens de drie tellingen op 5 en 6 april 2012.

	Moeras	Heckrund	Konikpaard	Edelhert
Maximum van alle simultaantellingen	Inclusief	231	1089	2398
	Exclusief	228	1084	2187
Gemiddelde van 3 tellingen obv maximum per telling	Inclusief	223	984	2220
	Exclusief	220	979	2009
Gemiddelde van 3 tellingen obv gemiddelde per telling	Inclusief	205	815	2160
	Exclusief	202	810	1949

3.2 Aantallen per simultaantelling en correcties

In een aantal gevallen konden door omstandigheden geen waarnemingen worden gedaan (zie gele vakken in tabel 3; zie ook bijlage A). In een paard van die gevallen waarin geen grote herbivoren zijn geteld, kan een correctie plaatsvinden. Zo loopt er bijvoorbeeld in telgebied 1 een vast aantal Konikpaarden van iets meer dan 40 dieren (zie tabel 3). Het komt ook voor dat een groep dieren tijdens een simultaantelling niet is gezien, terwijl dat in een eerdere of latere simultaantelling wel het geval was (zie oranje vakken tabel 2, bijv. Konikpaarden, telgroep 5, simultaantelling 18:00 u op 5 april). In een aantal gevallen kan geen correctie plaatsvinden, zoals bij de Edelherten een

Z21-8298-30 bijlage 3 behorende bij document 30 .pdf (3)

paar keer het geval is. Door de grote verschillen tussen de simultaantellingen kan geen goede schatting (extra- of intrapolatie) worden gemaakt (zie bijv. tabel 3, telgroep 1, telling 1). De volgende correcties zijn uitgevoerd (zie de gecorrigeerde aantallen dieren in de gele en oranje vakken in tabel 3):

Telling 1; 5 april 2012, 17:00 - 19:00 u

- Edelherten, Konikpaarden en Heckrunderen: aanname is dat er ook 211 Edelherten, 5 Konikpaarden en 3 Heckrunderen in het moeras aanwezig waren zoals tijdens telling 2 op 6 april om 14:00 u;
- Edelherten, Konikpaarden en Heckrunderen: de aantallen van 19:00 u bij telgroepen 1 en 9 zijn overgenomen van de aantallen op 18:00 u, omdat de werkelijke telling om 18:30 u heeft plaatsgevonden en dus tussen de twee oorspronkelijke waarneemmomenten van 18:00 en 19:00 u in;
- Konikpaarden: Het aantal paarden bij telgroep 1 om 17:00 u is gelijk gemaakt aan die van 18:00 en 19:00 u, omdat het om een vaste groep paarden gaat die zich in telgebied 1 bevinden;
- Konikpaarden: Het aantal paarden bij telgroep 5 om 18:00 u is gelijk gemaakt aan die van 17:00 u, omdat zowel om 17:00 u als om 19:00 u om een vergelijkbaar aantal paarden gaat en er geen meldingen zijn van een verplaatsing van ca 30 paarden. De kans is dus groot dat ze gemist zijn tijdens de telling;
- Heckrunderen: Het aantal Heckrunderen bij telgroep 5 om 19:00 u is gelijk gemaakt aan die van de telling van 18:00 u. Door telgroep 6ab is namelijk vastgesteld dat de groep die op 18:00 u werd geteld in telgebied 5, zich aan het eind van de middag naar het Kotterbos heeft verplaatst, waar geen telling heeft plaatsgevonden.

Telling 2; 6 april 2012, 14:00 – 16:00 u.

- Edelherten, Konikpaarden en Heckrunderen: aanname is dat er ook 211 Edelherten, 5 Konikpaarden en 3 Heckrunderen in het moeras aanwezig waren zoals tijdens telling 2 op 6 april om 14:00 u;
- Edelherten, Konikpaarden en Heckrunderen: De aantallen bij telgroep 9 om 14:00 u zijn overgenomen van de telling van 15:00 u, omdat de aantallen van 15:00 en 16:00 u voor alle drie de soorten vrij constant zijn;
- Konikpaarden en Heckrunderen: de aantallen van 16:00 u bij telgroep 1 zijn overgenomen van de aantallen op 15:00 u, omdat het bij de paarden om een vaste groep paarden van ca 40 dieren gaat en bij de runderen, omdat de aantallen runderen in dit telgebied op 14:00 u en 15:00 u en ook om 19:00 u bij telling 3 vrij constant waren;
- Edelherten: de aantallen van 16:00 u bij telgroep 1 zijn niet overgenomen van de aantallen op 15:00 u, omdat er een te grote variatie zit tussen de aantallen in de eerdere en latere tellingen op die dag (53 stuks om 15:00 u tot 171 stuks om 19:00 u). Er zijn ook geen meldingen van verplaatsingen van Edelherten van en naar telgebied 1 waardoor een correctie zou kunnen plaatsvinden;
- Konikpaarden en Heckrunderen: de aantallen van 16:00 u bij telgroep 3 zijn overgenomen van de aantallen op 15:00 u, omdat de aantallen paarden en runderen in dit telgebied op 14:00 u en 15:00 u en ook om 19:00 u bij telling 3 vrij constant waren;
- Edelherten: de aantallen van 16:00 u bij telgroep 3 zijn niet overgenomen van de aantallen op 15:00 u, omdat er een te grote variatie zit tussen de aantallen in de eerdere en latere tellingen op die dag (van 22 stuks om 14:00 u naar 77 stuks om 15:00 u tot weer 27 stuks om 17:00 u). Er is weliswaar vanuit telgebied 2ab een melding gemaakt van een verplaatsing van ca 50 edelherten van vak 2ab naar vak 3, maar deze is niet geregistreerd in telgebied 3.
- Konikpaarden en Heckrunderen: de aantallen van 16:00 u bij telgroep 5 zijn niet overgenomen van de aantallen op 15:00 u, omdat er een te grote variatie zit tussen de aantallen in de eerdere en latere tellingen op die dag (bij paarden van 362 stuks om 15:00 u naar 588 stuks om 17:00 u en bij runderen van 26 stuks om 15:00 u tot 4 stuks om 17:00 u).

Telling 3; 6 april, 17:00 – 19:00 u.

- Edelherten, Konikpaarden en Heckrunderen: aanname is dat er ook 211 Edelherten, 5 Konikpaarden en 3 Heckrunderen in het moeras aanwezig waren zoals tijdens telling 2 op 6 april om 14:00 u;
- Konikpaarden: de aantallen van 17:00 en 18:00 u bij telgroep 1 zijn overgenomen van de aantallen op 14:00 en 15:00 u van telling 2, omdat het om een vaste groep paarden van ca 40 dieren gaat;
- Heckrunderen: de aantallen van 17:00 en 18:00 u bij telgroep 1 zijn overgenomen van de aantallen op 19:00 u, omdat de aantallen runderen in dit telgebied op 14:00 u en 15:00 u van telling 2 en ook om 19:00 u bij telling 3 vrij constant waren;

Z21-8298-30 bijlage 3 behorende bij document 30 .pdf (4)

- Edelherten: de aantallen van 17:00 en 18:00 u bij telgroep 1 zijn niet overgenomen van de aantallen op 19:00 u, omdat er een te grote variatie zit tussen de aantallen in de eerdere en latere tellingen op die dag (53 stuks om 15:00 u tot 171 stuks om 19:00 u). Er zijn ook geen meldingen van verplaatsingen van Edelherten van en naar telgebied 1 waardoor een correctie zou kunnen plaatsvinden.

Tabel 3 Gecorrigeerde aantallen grote herbivoren per simultaantelling op 5 en 6 april 2012. De gele vakken geven de momenten weer waarop geen telling is uitgevoerd (zie bijlage A voor oorzaken) en waar de aantallen zijn geschat. De oranje vakken geven weer waar de dieren mogelijk zijn gemist omdat ze eerder en/of later wel zijn aangetroffen en er geen meldingen waren van verplaatsingen van die groep naar een ander telvak (zie tabel 2), ook hier zijn schattingen weergegeven. Voor de kolommen waar zich gele vakken in bevinden en geen correcties zijn uitgevoerd, zijn geen totalen berekend omdat gegevens ontbreken. De aantallen Heckrunderen en Konikpaarden zijn inclusief de kalveren en veulens die in 2012 zijn geboren.

	5 april 2012 TELLING 1			6 april 2012 TELLING 2			6 april 2012 TELLING 3		
	Edelherten 17:00	18:00	19:00	Edelherten 14:00	15:00	16:00	Edelherten 17:00	18:00	19:00
telgroep 1	102	40	40	83	53				171
telgroep 2a, b	0	4	8	87	85	23	2	9	11
telgroep 3	89	111	180	22	77		27	22	34
telgroep 4	336	295	333	248	14	60	93	114	350
telgroep 5	435	338	198	693	1164	1512	780	650	267
telgroep 6a, b	886	1108	997	636	609	883	724	966	671
telgroep 7, 8	29	30	32	34	6	10	16	77	140
telgroep 9	217	261	261	86	86	93	108	114	101
moeras	211	211	211	211	211	211	211	211	211
totaal incl. moeras	2305	2398	2260	2100	2305				1956
totaal excl. moeras	2094	2187	2049	1889	2094				1745

	Konikpaarden			Konikpaarden			Konikpaarden		
	17:00	18:00	19:00	14:00	15:00	16:00	17:00	18:00	19:00
telgroep 1	43	43	43	44	43	43	43	43	34
telgroep 2a, b	0	0	0	0	0	8	8	8	8
telgroep 3	8	8	8	0	0	0	0	0	0
telgroep 4	1	1	1	15	17	17	18	4	4
telgroep 5	28	28	36	711	362		588	685	477
telgroep 6a, b	453	580	842	303	294	126	120	168	190
telgroep 7, 8	4	8	4	10	9	9	6	6	6
telgroep 9	1	1	1	1	1	0	4	5	4
moeras	5	5	5	5	5	5	5	5	5
totaal incl. moeras	543	674	940	1089	731		792	924	728
totaal excl. moeras	538	669	935	1084	726		787	919	723

	Heckrunderen			Heckrunderen			Heckrunderen		
	17:00	18:00	19:00	14:00	15:00	16:00	17:00	18:00	19:00
telgroep 1	26	53	53	61	58	58	54	54	54
telgroep 2a, b	0	0	0	0	0	1	1	1	1
telgroep 3	27	4	4	5	5	5	4	4	3
telgroep 4	8	8	8	7	7	7	7	4	4
telgroep 5	54	54	54	16	26		4	7	7
telgroep 6a, b	57	57	41	73	87	90	71	146	98
telgroep 7, 8	5	5	2	25	0	0	0	0	1
telgroep 9	33	46	46	17	17	16	12	12	19
moeras	4	4	3	3	3	3	3	3	3
totaal incl. moeras	214	231	211	207	203		156	231	190
totaal excl. moeras	210	227	208	204	200		153	228	187

3.3 Aantallen grote herbivoren op 5 en 6 april 2012

Op basis van de gecorrigeerde aantallen kunnen gemiddelden van de drie tellingen worden bepaald. Dit kan op basis van de gemiddelden per telling of op basis van de maximale aantallen waargenomen dieren per telling. Daarnaast kan ook het maximale aantal van de 9 simultaantellingen worden genomen voor het weergeven van het aantal waargenomen grote herbivoren in de Oostvaardersplassen. Voor de vergelijking tussen deze telling met die van 16 november 2012 is het van belang om met dezelfde gemiddelden of maxima te werken.

Z21-8298-30 bijlage 3 behorende bij document 30 .pdf (5)

Omdat de grondtelling op 16 november 2011 zonder tellingen in het moeras zijn uitgevoerd, zijn de gemiddelden exclusief moeras (tabel 4) en inclusief moeras (tabel 5) berekend.

Zonder meetelling van het moeras zijn er op basis van de gemiddelden per telling ongeveer 200 Heckrunderen, 800 Konikpaarden en 1950 Edelherten geteld (tabel 4). Op basis van de maxima per telling zijn er ongeveer 220 Heckrunderen, 920 Konikpaarden en 2000 Edelherten geteld. Het maximum van alle tellingen was voor Heckrunderen 228, voor Konikpaarden 1084 en voor Edelherten 2187.

Tabel 4. Totale aantallen grote herbivoren inclusief correcties en exclusief tellingen in het moeras. GEM = gemiddelde; STDEV = standaard deviatie; CV = coefficient of variaton ($CV=STDEV/GEM*100\%$). De aantallen Heckrunderen en Konikpaarden zijn inclusief de kalveren en veulens die in 2012 zijn geboren. Het ontbreken van aantallen, zoals bijv. 6 april 14:00u, wordt veroorzaakt doordat een simultaantelling niet compleet was en de ontbrekende aantallen ook niet gecorrigeerd konden worden (zie tabel 3).

	TELLING 1 (5 april 2012)			TELLING 2 (6 april 2012)			TELLING 3 (6 april 2012)		
	17:00	18:00	19:00	14:00	15:00	16:00	17:00	18:00	19:00
Heckrund	210	227	208	204	200		153	228	187
Konikpaard	538	669	935	1084	726		787	919	723
Edelhert	2094	2187	2049	1889	2094				1745

	Op basis gemiddelden per telling			GEM	STDEV	CV
	telling 1	telling 2	telling 3			
Heckrund	215	202	189	202	13	6
Konikpaard	714	905	810	810	96	12
Edelhert	2110	1992	1745	1949	186	10

	Op basis maxima per telling			GEM	STDEV	CV
	telling 1	telling 2	telling 3			
Heckrund	227	204	228	220	14	6
Konikpaard	935	1084	919	979	91	9
Edelhert	2187	2094	1745	2009	233	12

Met meetelling van het moeras zijn er op basis van de gemiddelden per telling ongeveer 205 Heckrunderen, 815 Konikpaarden en 2160 Edelherten geteld (tabel 5). Op basis van de maxima per telling zijn er ongeveer 220 Heckrunderen, 985 Konikpaarden en 2220 Edelherten geteld. Het maximum van alle tellingen was voor Heckrunderen 231, voor Konikpaarden 1089 en voor Edelherten 2398.

Tabel 5. Totale aantallen grote herbivoren inclusief correcties en exclusief tellingen in het moeras. GEM = gemiddelde; STDEV = standaard deviatie; CV = coefficient of variaton ($CV=STDEV/GEM*100\%$). De aantallen Heckrunderen en Konikpaarden zijn inclusief de kalveren en veulens die in 2012 zijn geboren.

	TELLING 1 (5 april 2012)			TELLING 2 (6 april 2012)			TELLING 3 (6 april 2012)		
	17:00	18:00	19:00	14:00	15:00	16:00	17:00	18:00	19:00
Heckrund	214	231	211	207	203		156	231	190
Konikpaard	543	674	940	1089	731		792	924	728
Edelhert	2305	2398	2260	2100	2305				1956

	Op basis gemiddelden per telling			GEM	STDEV	CV
	telling 1	telling 2	telling 3			
Heckrund	219	205	192	205	13	6
Konikpaard	719	910	815	815	96	12
Edelhert	2321	2203	1956	2160	186	9

	Op basis maxima per telling			GEM	STDEV	CV
	telling 1	telling 2	telling 3			
Heckrund	231	207	231	223	14	6
Konikpaard	940	1089	924	984	91	9
Edelhert	2398	2305	1956	2220	233	10

4. Discussie en advies

Bij de vergelijking tussen deze telling en de telling van 16 november 2011 moet rekening worden gehouden met de aantallen in het moeras. Op 16 november 2011 zijn geen tellingen in het moeras uitgevoerd. Om een indicatie van de aantallen in het moeras in die periode te krijgen, kan gebruik worden gemaakt van de helikoptertellingen van 25 en 26 oktober 2011 (Art. 5.1. 2011). Tijdens die helikoptertellingen werden alleen Edelherten in het moeras aangetroffen, waarbij het om ongeveer 0,4% van het totale aantal getelde Edelherten ging. Deze 0,4% betrof daarmee ongeveer 10-15 Edelherten.

De aantallen bij deze tellingen van 5 en 6 april zijn inclusief Heckrund kalveren en Konikpaard veulens die in 2012 zijn geboren. Deze moeten niet worden meegenomen bij de vergelijking tussen deze telling met die van 16 november 2011. De aantallen geboren kalveren en veulens in 2012 moeten worden gehaald uit de aparte geboorteregistratie van Heckrunderen en Konikpaarden die SBB wekelijks tot maandelijks uitvoert. Tijdens de tellingen van 5 en 6 april waren er ongeveer 4 Heckrund kalveren en 16 Konikpaard veulens aanwezig die geboren zijn in 2012. De aantallen kalveren en veulens van Heckrunderen en Konikpaarden die in bijlage A zijn gemeld betreffen ook kalveren en veulens die in 2011 zijn geboren en die wel moeten worden meegenomen in de vergelijking tussen deze telling met de telling van 16 november 2011. Bij Edelherten zijn op 5 en 6 april nog geen kalveren van 2012 aanwezig, deze worden pas vanaf mei geboren. De in bijlage A gemelde Edelhert kalveren betreffen dus allemaal kalveren die in 2011 zijn geboren en in de vergelijking tussen 16 november 2011 en 5/6 april 2012 moeten deze worden meegenomen.

Het registreren van geslacht en leeftijd is tijdens deze telling voor een aantal telpunten vrij moeilijk, omdat er nauwelijks tijd voor is. Met name bij de telpunten 1, 5, 6 en 9 waar met een auto moet worden rondgereden, is nauwelijks tijd over om naast het bepalen van de totale aantallen ook een goed onderscheid in geslacht en leeftijd te maken. Ook vanuit vaste telpunten kan het een probleem zijn wanneer grote aantallen (enkele honderden) dieren zich in het telvak bevinden. De verdeling van de aantallen over geslacht en leeftijd zoals in bijlage A gepresenteerd, geven slechts weer wat is waargenomen en zullen dus, gezien het bovenstaande, onvolledig zijn. Dit laat ook zien dat deze methode in feite ongeschikt is voor het bepalen van verdeling van de aantallen over geslacht en leeftijd.

5. Literatuur

Bos, D., H. van Gasteren & D. Fraser. 2011. Helicopter survey of ungulates in the Oostvaardersplassen autumn 2011. A&W rapport 1737. Altenburg & Wymenga ecological research, Feanwalden.

Cornelissen, P., J. Rouwenhorst, J. Griekspoor & G. Groot Bruinderink. 2011. Grondtelling grote herbivoren Oostvaardersplassen. Staatsbosbeheer, Deventer.

Z21-8298-30 bijlage 3 behorende bij document 30 .pdf (7)

Bijlage A. Basis telgegevens grondtellingen 5 en 6 april 2012

TELLING 1
datum 5 april 2012
tijd 17:00 u

	Edelherten							totaal	
	hert	spitser	hinde	smaldier	kalf	overig	kaalwild		onbekend
telgroep 1	27	1	32	19	23				102
telgroep 2a, b									0
telgroep 3	4	4	81						89
telgroep 4	2	4					330		336
telgroep 5	5	8			20		402		435
telgroep 6a, b								886	886
telgroep 7, 8	5						24		29
telgroep 9	207		5		5				217
moeras dijk	14		3					3	20
moeras vliegtuig									0
totaal	264	17	121	19	48		756	889	2114

	Konikpaarden			totaal
	adult	veulen	onbekend	
telgroep 1	3			3
telgroep 2a, b				0
telgroep 3			8	8
telgroep 4		1		1
telgroep 5	27	1		28
telgroep 6a, b	452	1		453
telgroep 7, 8			4	4
telgroep 9		1		1
moeras dijk				0
moeras vliegtuig				0
totaal	482	4	12	498

	Heckrunderen					totaal
	stier	koe	kalf	onbekend	adult	
telgroep 1	1	17	8			26
telgroep 2a, b						0
telgroep 3		26	1			27
telgroep 4		6	2			8
telgroep 5		50	4			54
telgroep 6a, b			2		55	57
telgroep 7, 8				5		5
telgroep 9	2	30	1			33
moeras dijk	4					4
moeras vliegtuig						0
totaal	7	129	18	5	55	214

TELLING 1
datum 5 april 2012
tijd 18:00 u

	Edelherten							totaal	
	hert	spitser	hinde	smaldier	kalf	overig	kaalwild		onbekend
telgroep 1	7	1	16	5	11				40
telgroep 2a, b			2	2					4
telgroep 3	5	4	102						111
telgroep 4	3	10					282		295
telgroep 5	3						335		338
telgroep 6a, b								1108	1108
telgroep 7, 8	4						26		30
telgroep 9	249	1	5		6				261
moeras dijk	13		4					4	21
moeras vliegtuig									0
totaal	284	16	129	7	17		643	1112	2208

	Konikpaarden			totaal
	adult	veulen	onbekend	
telgroep 1	42	1		43
telgroep 2a, b				0
telgroep 3			8	8
telgroep 4		1		1
telgroep 5				0
telgroep 6a, b	577	3		580
telgroep 7, 8			8	8
telgroep 9		1		1
moeras dijk				0
moeras vliegtuig				0
totaal	619	6	16	641

	Heckrunderen					totaal
	stier	koe	kalf	onbekend	adult	
telgroep 1	1	3	1		26	31
telgroep 2a, b						0
telgroep 3	1	1	2			4
telgroep 4		6	2			8
telgroep 5		50	4			54
telgroep 6a, b			2		55	57
telgroep 7, 8				5		5
telgroep 9	3	40	3			46
moeras dijk	4					4
moeras vliegtuig						0
totaal	9	100	14	31	55	209

Opmerkingen telling 18:00 u

telgebied 9 tweede telling was om 18:30 u

TELLING 1

datum 5 april 2012

tijd 19:00 u

	Edelherten							totaal
	hert	spitser	hinde	smaldier	kalf	overig	kaalwild	
telgroep 1	gt							
telgroep 2a, b			8					8
telgroep 3	3	12	165					180
telgroep 4							333	333
telgroep 5		3			10	185		198
telgroep 6a, b							997	997
telgroep 7, 8	5					27		32
telgroep 9	gt							
moeras dijk	46		5				2	53
moeras vliegtuig								0
totaal	54	15	178	0	10	212	1332	1801

	Konikpaarden			totaal
	adult	veulen	onbekend	
telgroep 1	gt			
telgroep 2a, b				
telgroep 3			8	8
telgroep 4		1		1
telgroep 5	36			36
telgroep 6a, b	840	2		842
telgroep 7, 8			4	4
telgroep 9	gt			
moeras dijk				
moeras vliegtuig				
totaal	876	3	12	891

	Heckrunderen					totaal
	stier	koe	kalf	onbekend	adult	
telgroep 1	gt					
telgroep 2a, b						
telgroep 3		1	3			4
telgroep 4		6	2			8
telgroep 5					kotterbos	
telgroep 6a, b			1		40	41
telgroep 7, 8				2		2
telgroep 9	gt					
moeras dijk	3					3
moeras vliegtuig						
totaal	3	7	6	2	40	58

Opmerkingen telling 19:00 u

telgebied 1 niet om 19:00 u geteld ivm gebied geheel geteld (?)

telgebied 9 geen derde telling uitgevoerd; laatste telling 18:30 u

telgebied 5 geen heckrunderen meer aangetroffen, ws naar Kotterbos

gt = geen telling uitgevoerd

kotterbos = runderen zijn na voorlaatste telling naar kotterbos vertrokken; gezien door telgroep 6

TELLING 2

datum 6 april 2012

tijd 14:00 u

	Edelherten							totaal	
	hert	spitser	hinde	smaldier	kalf	overig	kaalwild		onbekend
telgroep 1	20	4	30	11	18				83
telgroep 2a, b	5	1			5		76		87
telgroep 3	1	1			1		19		22
telgroep 4								248	248
telgroep 5		8			30		655		693
telgroep 6a, b								636	636
telgroep 7, 8	34								34
telgroep 9	gt								
moeras dijk									0
moeras vliegtuig								211	211
totaal	60	14	30	11	54		750	1095	2014

	Konikpaarden			totaal
	adult	veulen	onbekend	
telgroep 1	42	2		44
telgroep 2a, b				
telgroep 3				
telgroep 4	13	2		15
telgroep 5	710	1		711
telgroep 6a, b	295	8		303
telgroep 7, 8			10	10
telgroep 9	gt			
moeras dijk				
moeras vliegtuig			5	5
totaal	1060	13	15	1088

	Heckrunderen					totaal
	stier	koe	kalf	onbekend	adult	
telgroep 1	3	50	8			61
telgroep 2a, b						
telgroep 3	1	1	3			5
telgroep 4		5	2			7
telgroep 5	2	3	2	9		16
telgroep 6a, b				73		73
telgroep 7, 8	2	23	0			25
telgroep 9	gt					
moeras dijk						
moeras vliegtuig	3					3
totaal	11	82	15	82	0	190

Opmerking telling 14:00 u
telgroep 9 heeft geen telling om 14:00 u uitgevoerd

gt = geen telling uitgevoerd

TELLING 2

datum 6 april 2012

tijd 15:00 u

	Edelherten							totaal	
	hert	spitser	hinde	smaldier	kalf	overig	kaalwild		onbekend
telgroep 1	3	2	23	9	16				53
telgroep 2a, b	3	2			2		78		85
telgroep 3	1	1					75		77
telgroep 4		1	5	3	5				14
telgroep 5	5	17			64		1078		1164
telgroep 6a, b							609		609
telgroep 7, 8	6								6
telgroep 9	78	4			4				86
moeras dijk	gt								
moeras vliegtuig									0
totaal	96	27	28	12	91		1840	0	2094

	Konikpaarden			totaal
	adult	veulen	onbekend	
telgroep 1	41	2		43
telgroep 2a, b				
telgroep 3				
telgroep 4	15	2		17
telgroep 5	357	5		362
telgroep 6a, b	293	1		294
telgroep 7, 8			9	9
telgroep 9			1	1
moeras dijk	gt			
moeras vliegtuig				
totaal	706	10	10	726

	Heckrunderen					totaal
	stier	koe	kalf	onbekend	adult	
telgroep 1	4	47	7			58
telgroep 2a, b						
telgroep 3		3	2			5
telgroep 4		5	2			7
telgroep 5					26	26
telgroep 6a, b					87	87
telgroep 7, 8						
telgroep 9					17	17
moeras dijk	gt					
moeras vliegtuig						
totaal	4	55	11	130	0	200

Opmerking telling 15:00 u

moeras heeft op 15:00 u niet kunnen tellen ivm overschakelen vliegtuig naar auto

gt = geen telling uitgevoerd

TELLING 2

datum 6 april 2012

tijd 16:00 u

	Edelherten							totaal
	hert	spitser	hinde	smaldier	kalf	overig	kaalwild	
telgroep 1								gt
telgroep 2a, b		1						22
telgroep 3								gt
telgroep 4	1				5		54	60
telgroep 5	10	21			105		1376	1512
telgroep 6a, b								883
telgroep 7, 8	10							10
telgroep 9	86	3			4			93
moeras dijk	23							23
moeras vliegtuig								0
totaal	130	25	0	0	114		1452	883

	Konikpaarden			totaal
	adult	veulen	onbekend	
telgroep 1				gt
telgroep 2a, b	7	1		8
telgroep 3				gt
telgroep 4	15	2		17
telgroep 5				gt
telgroep 6a, b	123	3		126
telgroep 7, 8			9	9
telgroep 9				
moeras dijk				
moeras vliegtuig				
totaal	145	6	9	160

	Heckrunderen					totaal
	stier	koe	kalf	onbekend	adult	
telgroep 1						gt
telgroep 2a, b		1				1
telgroep 3						gt
telgroep 4		5	2			7
telgroep 5						gt
telgroep 6a, b			1		89	90
telgroep 7, 8						
telgroep 9					16	16
moeras dijk	3					3
moeras vliegtuig						
totaal	3	6	3	16	89	117

Opmerking telling 16:00 u

Telgroep 1 is om 15:00 u gestopt met tellen

telgroep 3 geen telling om 16:00 u ivm afschot rund, paard en edelhert

telgroep 5 heeft geen paarden en runderen ingevuld terwijl die daar wel aanwezig waren

telgroep 7/8 meer herten geteld an om 15 u, omdat er herten zijn gaan staan

gt = geen telling uitgevoerd

TELLING 3

datum 6 april 2012

tijd 17:00 u

	Edelherten						totaal
	hert	spitser	hinde	smaldier	kalf overig	kaalwild onbekend	
telgroep 1	gt						
telgroep 2a, b			2				2
telgroep 3	1	1				25	27
telgroep 4	5					88	93
telgroep 5							780
telgroep 6a, b							724
telgroep 7, 8	16						16
telgroep 9	102	2			4		108
moeras dijk	24		1				25
moeras vliegtuig							0
totaal	148	3	3			113	1504

	Konikpaarden			totaal
	adult	veulen	onbekend	
telgroep 1	gt			
telgroep 2a, b	8			8
telgroep 3				
telgroep 4	17	1		18
telgroep 5			588	588
telgroep 6a, b	116	4		120
telgroep 7, 8			6	6
telgroep 9			4	4
moeras dijk				
moeras vliegtuig				
totaal	141	5	598	744

	Heckrunderen					totaal
	stier	koe	kalf	onbekend	adult	
telgroep 1	gt					
telgroep 2a, b		1				1
telgroep 3	2		2			4
telgroep 4		5	2			7
telgroep 5				4		4
telgroep 6a, b			1		70	71
telgroep 7, 8						
telgroep 9				12		12
moeras dijk	3					3
moeras vliegtuig						
totaal	5	6	5	16	70	102

Opmerking telling 17:00 u

Telgroep 1 is om 15:00 u gestopt met tellen

telgroep 7/8 weer meer herten omdat er een paar zijn gaan staan

telgroep 6ab paarden niet goed kunnen tellen ivm afstand en slechte zichtbaarheid tussen struiken

gt = geen telling uitgevoerd

TELLING 3

datum 6 april 2012

tijd 18:00 u

	Edelherten							totaal
	hert	spitser	hinde	smaldier	kalf	overig	kaalwild	
telgroep 1	gt							
telgroep 2a, b							9	9
telgroep 3	1	1					20	22
telgroep 4	2	2					110	114
telgroep 5	6	8			25			611 650
telgroep 6a, b							966	966
telgroep 7, 8	77							77
telgroep 9	102	6	2		4			114
moeras dijk	36		1					37
moeras vliegtuig								0
totaal	224	17	3	0	29		139	1577 1989

	Konikpaarden			totaal
	adult	veulen	onbekend	
telgroep 1	gt			
telgroep 2a, b	7	1		8
telgroep 3				
telgroep 4	3	1		4
telgroep 5			685	685
telgroep 6a, b	166	2		168
telgroep 7, 8			6	6
telgroep 9			5	5
moeras dijk				
moeras vliegtuig				
totaal	176	4	696	876

	Heckrunderen					totaal
	stier	koe	kalf	onbekend	adult	
telgroep 1	gt					
telgroep 2a, b		1				1
telgroep 3		2	2			4
telgroep 4		2	2			4
telgroep 5					7	7
telgroep 6a, b			3		143	146
telgroep 7, 8						
telgroep 9		6			6	12
moeras dijk	3					3
moeras vliegtuig						
totaal	3	11	7	13	143	177

Opmerking telling 18:00 u**Telgroep 1 is om 15:00 u gestopt met tellen****telgroep 6ab paarden niet goed kunnen tellen ivm afstand en slechte zichtbaarheid tussen struiken****gt = geen telling uitgevoerd**

TELLING 3

datum 6 april 2012

tijd 19:00 u

	Edelherten							totaal
	hert	spitser	hinde	smaldier	kalf	overig	kaalwild	
telgroep 1	16	9			2		144	171
telgroep 2a, b							11	11
telgroep 3	2	1	30		1			34
telgroep 4							350	350
telgroep 5	3	10			14		240	267
telgroep 6a, b							671	671
telgroep 7, 8	140							140
telgroep 9	93	4			4			101
moeras dijk	43		1					44
moeras vliegtuig								0
totaal	297	24	31	0	21		155	1789

	Konikpaarden			totaal
	adult	veulen	onbekend	
telgroep 1	32	2		34
telgroep 2a, b	7	1		8
telgroep 3				
telgroep 4	3	1		4
telgroep 5			477	477
telgroep 6a, b	187	3		190
telgroep 7, 8			6	6
telgroep 9			4	4
moeras dijk				
moeras vliegtuig				
totaal	229	7	487	723

	Heckrunderen					totaal
	stier	koe	kalf	onbekend	adult	
telgroep 1	1	50	3			54
telgroep 2a, b		1				1
telgroep 3		1	2			3
telgroep 4		2	2			4
telgroep 5				7		7
telgroep 6a, b			1		97	98
telgroep 7, 8	1					1
telgroep 9				19		19
moeras dijk	3					3
moeras vliegtuig						
totaal	5	54	8	26	97	190

Opmerking telling 19:00 u

Telgroep 1 is om 15:00 u gestopt met tellen

Telgroep 2 heeft om 19:00 u telvak 1 meegeteld

telgroep 6ab paarden niet goed kunnen tellen ivm afstand en slechte zichtbaarheid tussen struiken
gt = geen telling uitgevoerd

Samenvatting oorzaken niet uit kunnen voeren van enkele tellingen.

Op 5 april was het in de telgebieden 1 en 9 niet mogelijk om per uur (= één simultaantelling) één ronde door het gebied te rijden. In deze twee gebieden zijn maar twee tellingen uitgevoerd (17:00 u en 18:30 u).

Op 6 april konden de tellers van telgebied 1 maar tot en met 15:00 u tellen in verband met andere afspraken. De tellers van telgebied 2a en 2b hebben om 19:00 u tevens telgebied 1 meegenomen in hun telling. Telgroep 3 kon om 16:00 u geen telling uitvoeren in verband met noodzakelijk noodafschot van een paar grote herbivoren binnen hun telvak. Telgroep 9 heeft geen telling om 14:00 u kunnen uitvoeren, omdat de telling steeds verder uitliep. In telgebied 10 is geen telling om 15:00 u uitgevoerd omdat de teller moest wisselen van vliegtuig naar auto.

Bijlage B. Waargenomen verplaatsingen van grote herbivoren tijdens tellingen.

Verplaatsingen tijdens telling 1				
tijd	soort	aantal	van - naar	gemeld bij
17:40 u	HR	27	van telvak 3 naar telvak 1	telvak 1
17:30 u	EH	25	van telvak 4 naar telvak 3	telvak 3
17:30 u	EH	25	van telvak 4 naar telvak 3	telvak 4
18:25 u	EH	44	van telvak 3 naar telvak 4	telvak 4
19:00 u	EH	68	van telvak 5 naar telvak 4	telvak 4

Verplaatsingen tijdens telling 2				
tijd	soort	aantal	van - naar	gemeld bij
14:10 u	KP	5	van telvak 7/8 naar telvak 6ab	telvak 7/8
14:25 u	EH	240	van telvak 4 naar telvak 5	telvak 4
14:30 u	EH	55	van telvak ? naar telvak 3	telvak 3
14:45 u	HR	25	van telvak 7/8 naar telvak 6ab	telvak 7/8
15:05 u	EH	50	van telvak 2ab naar telvak3	telvak 2ab
15:30 u	EH	250	van telvak 4 naar telvak 5	telvak 5
16:00 u	EH	42	van telvak 5 naar telvak 4	telvak 4

Verplaatsingen tijdens telling 3				
tijd	soort	aantal	van - naar	gemeld bij
17:10 u	KP	14	van telvak 4 naar telvak 5	telvak 4
18:50 u	EH	?	vak telvak 5 naar telvak 4	telvak 4

Statusrapport Oostvaardersplassen

Maart 2011

(week 44 t/m 13)

6 april 2012

Dierconditie

(1= zeer slecht 9=zeer goed)

Naast de dagelijkse individuele monitoring van de dieren wordt de dierconditie van de *gehele populatie* van de grote herbivoren maandelijks gemonitord. Hierbij maken we onderscheid naar soort, (H,K en E) geslacht en leeftijd (jonger dan 1 jaar, 1 jaar en ouder dan 1 jaar). De dierconditie wordt gescoord op basis van visuele kenmerken (spier- en vetbedekking, vacht) en gedrag. Voor het bepalen van de conditie hanteren we een indeling in 9 klassen (1 = zeer slecht; 9 = zeer goed). Per categorie is de mediaan berekend en niet het gemiddelde omdat het om indeling in klassen gaat.

November

	<1jr	1jrV	1jrM	>1jrV	>1jrM
H	7	8*	-	7	8*
K	7	8	8	8	8
E	6	7	7	8	7

December

	<1jr	1jrV	1jrM	>1jrV	>1jrM
H	7	8	8	8	8
K	8	8	8	8	8
E	7	8	8	8	8

Januari

	<1jr	1jrV	1jrM	>1jrV	>1jrM
H	7	8	7	8	8
K	7	8	8	8	8
E	7	7	8	8	8

Februari

	<1jr	1jrV	1jrM	>1jrV	>1jrM
H	6	7	7	7	7,5*
K	6,5	7	7	8	8
E	5	7	7	7	7

Maart

	<1jr	1jrV	1jrM	>1jrV	>1jrM
H	6	6	6	6	6*
K	6	6	7	7	7
E	5,5	6	6	6	6

* te kleine steekproef

Omgevingsconditie

(1=zeer slecht 8=zeer goed)

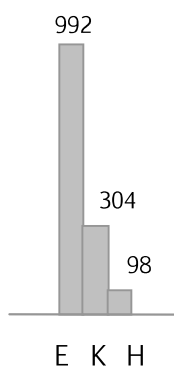
week	48	49	50	51	52	1	2	3	4	5	6	7	8	9
score	8	7	8	8	8	7	7	6	6	5	4	6	6	6

week	10	11	12	13
score	6	6	6	6

De omgevingsconditie wordt bepaald aan de hand van de hoeveelheid beschikbaar voedsel, de aanwezig beschutting, de huidige en verwachte temperatuur, wind en neerslag. Heel maart liet zacht weer zien met zelfs twee weken (relatief) warm voorjaarsweer. De temperatuur, wind en neerslag lieten deze maand dan ook geen extremen zien. Er waren weliswaar een paar nachten met lichte tot matige nachtvorst, maar deze komen in de score niet tot uiting. Omdat de hoeveelheid voedsel in het gebied beperkt is en de grasgroei nog maar matig op gang is blijft de gewogen totaalscore deze hele maand op 6. Nu het gras vanaf april begint te groeien en voedselaanbod weer zal stijgen is de verwachting dat de omgevingsconditie zal gaan stijgen.

De drie opengestelde bosgebieden worden door een aantal van de dieren gebruikt. Wat opvalt is dat alle soorten gebruik maken van de bosgebieden en dat er bij een aantal dieren sprake lijkt van dagmigratie. Aan het eind van de dag trekken ze de bosgebieden in om er aan het begin van de ochtend weer uit te komen en de dag door te brengen op de open vlakte.

Gestorven grote grazers

Het huidige afschotprotocol (early reactive culling) is erop gericht onnodig lijden van de grote grazers te voorkomen. Dit betekent dat wordt ingegrepen als de dierconditie in relatie tot de omgevingsconditie erop wijst, dat het dier de komende periode waarschijnlijk niet zal overleven. In de maanden december, januari, februari en maart zijn er 98 Heckrunderen gestorven, 304 Konikpaarden en 992 Edelherten. Van deze gestorven dieren is **86,4 %** door afschot gedood. Bij de Konikpaarden en Heckrunderen wordt de natuurlijke sterfte voor een groot deel beïnvloed door ongelukken met ijs, sneeuw en water. Bij de edelherten bedraagt het percentage afschot 90,5%. De gestorven dieren zijn voor het grootste deel dieren jonger dan 1 jaar. In de winterevaluatie zal een uitgebreide analyse worden uitgevoerd van de gestorven dieren op soort, leeftijd, sexe, dierconditie en vindplaats

Om praktische reden wordt voor het bepalen van de dierconditie van de gestorven dieren een andere schaal (1 zeer slecht – 5 zeer goed) gehanteerd dan bij de dierconditie monitoring van de gehele populatie (zie eerste paragraaf). De dierconditie wordt echter op exact dezelfde wijze bepaald op basis van visuele kenmerken (spieren en vetbedekking, vacht) en gedrag.

Z21-8298-30 bijlage 4 behorende bij document 30 .pdf (3)

Situatie winter 2011-2012

week	48	49	50	51	52	1	2	3	4	5	6	7	8	9
geschoten	4	9	5	5	12	16	8	26	71	127	220	107	151	62
nat. dood	1	0	0	0	0	1	0	1	1	4	31	21	31	27
Dierconditie (1-5)								2,7	2,3	2,2	1,8	1,7	1,6	1,4

week	10	11	12	13
geschoten	142	59	136	44
nat. dood	23	15	24	10
Dierconditie (1-5)	1,3*	1,3*	1,1	1,1

* week 10 én 11 gecombineerd

Beelden

Naast tabellen willen we in deze statusrapportage ook beelden laten zien vanaf vaste lokaties door de winter heen. Van boven naar beneden; vanaf de Praambult op 23 maart. Op 30 maart paarden op de Beemderlanden, runderen in de Driehoek en de laatste foto zijn runderen die aan het eind van de middag het Kotterbos in trekken.

DISCUSSIONOTA ALTERNATIEF HOLLANDSE HOUT

25 april 2011

Het ICMO2 advies omvat onder meer het toevoegen van de Hollandse Hout als beschuttingsgebied en vergroting van de diversiteit in leefmilieus.

Uit de eerste resultaten van de monitoring terreingebruik en de locaties van afschot blijkt dat de dieren in de winter duidelijk gebruik maken van de bosgebieden. De veronderstelling is vervolgens dat met het toevoegen van het Oostvaardersveld en (een deel van) de Hollandse Hout dit beschuttingsplan verder geoptimaliseerd kan worden.

Zoals bekend heeft de gemeenteraad van Lelystad zich begin 2011 echter negatief uitgesproken over de mogelijke toevoeging van dit gebied als beschuttingsgebied voor de dieren uit de Oostvaardersplassen. Bij het opstellen van het beschuttingsplan is aangegeven dat er vroegtijdig duidelijkheid moet zijn rond de Hollandse Hout als dit als winterbeschutting moet kunnen dienen. Tot op heden is hier echter geen definitief standpunt over ingenomen door de Staatssecretaris van EL&I.

Staatsbosbeheer ziet een aantal mogelijkheden om op korte termijn met een aantal aanpassingen in ieder geval de het Oostvaardersveld, maar mogelijk ook een deel van de Hollandse Hout toe te voegen als het beschuttingsgebied van de Oostvaardersplassen.

Staatsbosbeheer wil graag met de BAC in gesprek of en hoe dit plan haalbaar is binnen de huidige politieke context en beheerperiode.

Voorstel

Het advies om de beschikbaarheid van diverse leefmilieus en het vergroten van het beschuttingsgebied in de Oostvaardersplassen blijft het meest realistisch door het toevoegen van een (deel) van het Hollandse Hout. Dit gebied kan verder worden vergroot met het toevoegen van het Oostvaardersveld (=Praamweg/Trekweg gebied). De toegang (fysiek en politiek) tot dit gebied is hierbij de sleutelfactor. Op dit moment is het gebied vanuit de Oostvaardersplassen niet bereikbaar. Er zijn technisch gezien een aantal mogelijkheden om deze toegang wel te verkrijgen:

Z21-8298-30 bijlage 5 behorende bij document 30 .pdf (2)

1. Via de bestaande onderdoorgang bij het Kotterbos en de strip tussen spoor en fietspad naar de Praambult en vandaar de toegang tot het Oostvaardersveld
2. Via een uitrastering mede gebruik van de onderdoorgang op de Knardijk
3. Een nieuwe doorgang creëren onder het spoor door ergens op het tracé tussen het beheerkantoor en de grote praambult
4. Gebruik maken van de bestaande onderdoorgang in de Hollandse Hout.

Met een van deze maatregelen of een combinatie ervan kan op relatief eenvoudige wijze het leefgebied voor de dieren in de Oostvaardersplassen aanzienlijk worden vergroot

Door het bieden van maatwerk (exacte omvang en ligging, maar ook door bijvoorbeeld te zoneren in diersoort) is het wellicht mogelijk om op een constructieve wijze tot overeenstemming te komen. Een ondersteunende rol van de Beheer Advies Commissie achten wij daarbij cruciaal.

Technische knelpunten

- scenario 1 is een lange smalle strook langs een druk fietspad. Dit brengt vanuit faunabeheer complicaties met zich mee
- scenario 2 betekent dat de dieren door een zeer smalle doorgang van enkele meters de toegang moeten verkrijgen en deze moeten delen met gemotoriseerd verkeer.
- scenario 3 zou meer mogelijkheden bieden, en zal naar schatting zeker € 1 miljoen euro kosten. Het passeren van de Praamweg zal verdere aanpassingen en afspraken vragen
- scenario 4 betekent dat er een maatregel zal moeten worden getroffen om de dieren de Knardijk te laten oversteken

Cover tbv Vergadering Beheer Advies Commissie Oostvaardersplassen 9-05-2012

stand van zaken uitvoering managementplan

- Aan:** **Beheeradvies Commissie Oostvaardersplassen**
t.b.v. vergadering 9 mei 2012
- Van:** **Staatsbosbeheer.** Opsteller: **Art. 5.1. lid 2 sub** (Programmamanager Oostvaardersplassen)
- Aanleiding:** regulier
- Eerdere besluitvorming:** geen
- Status:** - Alle punten ter informatie.

In deze cover worden de belangrijkste bijzonderheden weergegeven met betrekking tot de uitvoering van de werkzaamheden uit het managementplan. Voor de details wordt verwezen naar bijgevoegde, bijgewerkte planning- en realisatie kalender in bijlage **1**.

Korte termijn

- In maart en april zijn in de Driehoek en bij de schuilrichels de werkzaamheden in het kader van het beschuttingsplan uitgevoerd. In de Driehoek zijn met gebruik van dood hout grote exclusies gemaakt waarbinnen jonge struiken en bomen zijn geplant die zo beschermd worden tegen begrazing. In de Driehoek is ook op plekken met natuurlijke bescherming tegen begrazing nieuwe aanplant aangebracht.
- Op de schuilrichels op het Stort is ook nieuwe aanplant aangebracht. Ook zijn de richels versterkt en beschermd met dood hout. De laatste richel is, omdat deze zich te dicht bij het zeearendnest bevindt, niet versterkt. In totaal is zijn er op de richels en de Driehoek ca. 20.000 jonge bomen en struiken ingebracht.
- De monitoring van de effecten van begrazing op de bosgebieden (onderzoek Smit) zal worden gedaan in een samenwerkingsverband tussen de Rijksuniversiteit Groningen en Universiteit Utrecht (biologie). Eind april zullen student-assistenten van de UU een inventarisatie doen van de door de RUG in 2011 uitgezette monitoringsopzet in het Kotterbos en Oostvaardersbos. Zij zullen dan vooral naar zaailingen kijken. In juni zal de vitaliteit van de bomen worden geïnventariseerd in deze zelfde plots door studenten van de UU. Met de Universiteit Utrecht is een samenwerkingsovereenkomst opgesteld om deze monitoring voor de komende 5 jaar, met uitzicht op nog eens 5 jaar, jaarlijks uit te voeren.
- De monitoringscijfers van de winter zijn in het kader van de jaarevaluatie aan de BAC gestuurd. Deze zullen nog verder worden verdiept in de jaarrapportage die door RWS in opdracht van Staatsbosbeheer zal worden opgesteld. In bijlage **3** treft u de maandrapportage van maart aan.
- De cijfers laten zien dat de relatieve sterfte voor de edelherten en de Konikpaarden in de buurt van de 30% van de populatie zullen eindigen. Voor de Heckrunderen lijkt het percentage door een relatief groot aandeel afgefallen dieren in april richting 40% te gaan. Wij hebben de dierenarts die al jaren specifiek naar de Heckrunderen kijkt om deze week (week 17) een extra ronde te maken om de dierconditie te scoren. Ook wordt gekeken of een van de laat gestorven Heckrunderen nog aan de GD kan worden aangeboden.

Cover tbv Vergadering Beheer Advies Commissie Oostvaardersplassen 9-05-2012

- Op 5 en 6 april heeft in overleg met de BAC een grondtelling vanuit vaste punten plaatsgevonden in de Oostvaardersplassen. De concept resultaten van deze telling vindt u in bijlage **2**.
- Op 20 april heeft er een bijeenkomst plaatsgehad met de wetenschappelijke klankbordgroep. Tijdens deze bijeenkomst is vooral gesproken over de aanpak van het integrale monitoringsplan.

Middellange termijn

- Staatsbosbeheer heeft offertes aangevraagd voor het uitvoeren van een gebiedsdekkende vegetatiekartering van de Oostvaardersplassen. Afhankelijk van de snelheid waarmee de hierop volgende aanbesteding kan worden afgerond zal de kartering nog dit jaar worden uitgevoerd. De vegetatiekartering is een belangrijke bouwsteen in de monitoring (zie bijlage 4, C1 in het managementplan).
- De werkzaamheden in het Kotterbos vorderen en alle voorbereidende kapwerkzaamheden zijn afgerond. Ondanks het feit dat door de aanwezigheid van de bever en het wegvallen van de planologisch basis door de uitspraak van de RvS op 7 maart enige vertraging is opgelopen, is de verwachting nog steeds dat de werkzaamheden eind 2013 zullen zijn afgerond.
- Uit de monitoringsgegevens van zowel het afschot als van het terreingebruik blijkt dat de bosgebieden in de winter veel gebruikt zijn door de dieren. De eerste resultaten uit de monitoring van de effecten van begrazing op deze bosgebieden worden voor de zomer verwacht. De veronderstelling is vervolgens dat de beschikbaarheid van beschutting voor de dieren en hiermee het verhogen van het welzijn van deze dieren verbetert wanneer het Oostvaardersveld en (een deel van) de Hollandse Hout worden toegevoegd. Staatsbosbeheer wil graag met de BAC van gedachten wisselen over of en hoe dit aangepakt zou kunnen worden. Hiervoor is in bijlage **4** een eerste voorstel gedaan.

Cover tbv Vergadering Beheer Advies Commissie Oostvaardersplassen 9-05-2012

Evaluatie tellingen

Weging verschillende tellingen en drie voorkeursscenario's

Aan: **Beheeradvies Commissie Oostvaardersplassen**

t.b.v. vergadering 9 mei 2012.

Van: **Staatsbosbeheer.** Opsteller: Art. 5.1. lid 2 sub (Programmamanager Oostvaardersplassen).

Auteurs rapport Art. 5.1. lid 2 sub e (RWS) en Art. 5.1. lid 2 sub e Woo (WUR)

Aanleiding: - ICMO2 advies en managementplan (proof of concept)
- weigering vergunning helikoptertelling voorjaar 2012

Eerdere besluitvorming: BAC vergadering d.d. 23 maart 2012

Status: - hoofdstukken 1 t/m 3 ter informatie
- hoofdstukken 4 t/m 7 ter bespreking en goedkeuring

Adviesvragen:

- Wat is uw oordeel over de weging van de verschillende telmethoden zoals gepresenteerd in tabel 6.2?
- Wat is uw oordeel over de hierop volgende voorkeursscenario's die in deze cover zijn opgenomen?
- Stemt u in met scenario 2b?

Op 23 maart zijn de eerste drie hoofdstukken besproken met de BAC van het rapport Evaluatie Tellingen. De BAC heeft Staatsbosbeheer enkele adviezen gegeven hoe de latere hoofdstukken van dit rapport, de weging en de voorkeursscenario's bepaald kunnen worden.

In deze cover willen we, uitgaande van het voorliggende ICMO2 advies, de weging van de verschillende tellingen bespreken en nagaan welke vorm, of combinatie van tellingen, op de lange termijn op meest duurzame en betrouwbare wijze kan worden uitgevoerd om de populatie ontwikkeling van de drie soorten grote grazers in de Oostvaardersplassen inclusief leeftijd en sexe verhouding te volgen.

De doelstelling voor de tellingen is tweeledig:

1. Lessen leren voor toekomstig beheer;
2. Naar de maatschappij op transparante wijze verantwoording afleggen over het beheer van de grote herbivoren in de Oostvaardersplassen. (vertrouwen bieden).

Bij de weging van de verschillende tellingen in relatie tot deze doelstellingen is in eerste instantie gekeken naar de inhoudelijke score van de verschillende tellingen. In tweede instantie is gekeken naar de voorwaardelijke criteria. De twee voorkeursscenario's uit het rapport worden hier genoemd, maar in de cover wordt daar een derde aan toegevoegd.

Criteria

De inhoudelijke weging is gedaan op 5 criteria

1. Precisie – de mate waarmee de spreiding in aantallen tussen verschillende tellingen van deze soort is beperkt
2. Nauwkeurigheid – de mate waarin de aantallen uit de telling de werkelijke aanwezige aantallen benadert
3. Betrouwbaarheid – de mate waarin deze telling op duurzame en herhaalbare wijze kan worden uitgevoerd.
4. Sexe – de mate waarin deze telling geschikt is om een goed onderscheid te maken tussen geslachtsverhouding per soort
5. Leeftijd – de mate waarin deze telling geschikt is om een goed onderscheid te maken tussen de drie leeftijdsklassen per soort.

ICMO2 advies

ICMO2 heeft geadviseerd om de aantallen vanuit een helikopter te tellen. Dit is een zwaarwegend advies waarover de staatssecretaris de Tweede Kamer toezeggingen heeft gedaan. Staatsbosbeheer heeft deze methode daarom geïmplementeerd. Bij de evaluatie worden methode op een objectieerbare manier tegen elkaar gewogen. Bij de doorvertaling naar een voorstel voor een in de toekomst te hanteren (combinatie van) telmethoden zal de methode helicoptertelling vertrekpunt zijn; met andere woorden, er zal alleen een voorstel voor aanpassing gedaan worden wanneer een andere methode evident beter is.

Weging

De weging op basis van de inhoudelijke criteria (kwaliteit van de telling) leidt tot de volgende conclusies

- Op basis van de weging scoren de twee luchtellingen (luchtfototelling en helicoptertelling) het hoogst op de belangrijkste criteria precisie en nauwkeurigheid.
 - De grondtelling met auto scoort ook hoog op de criteria precisie en nauwkeurigheid, maar iets lager dan de twee luchtellingen.
 - De helicoptertelling scoort op het criterium betrouwbaarheid lager omdat de vergunningsprocedure in het voorjaar onzeker is.
 - De grondtelling vanaf vaste punten scoort laag op het punt van betrouwbaarheid omdat het op de been krijgen van een grote groep ervaren tellers in de praktijk niet altijd mogelijk blijkt.
 - De grondtelling vanuit vaste punten scoort ook op andere criteria laag.
 - De grondtelling met auto (die per soort apart wordt uitgevoerd) is de enige telling waarbinnen het bepalen van de sexe en leeftijd verhouding voor alle drie de soorten mogelijk is.
 - Op basis van de helicoptertelling is het mogelijk om de leeftijd en sexe verhouding voor edelherten te bepalen. Voor de andere twee soorten is dit suboptimaal.
 - Op basis van de luchtfototelling is het niet mogelijk om de leeftijd en sexe verhouding te bepalen
-
- De *voorwaardelijke* criteria laten zien dat de hoogste kosten zitten bij de twee luchtellingen. De helicoptertelling scoort lager op het criterium veiligheid, verstoring en afhankelijkheid tellers.
 - Daarnaast blijkt uit de analyse (pg 41) dat er twijfel is of het uitvoeren van twee tellingen per jaar, om een indicatie van de sterfte en geboorte te krijgen en om de geregistreerde sterfte en geboorte te controleren, tot het gewenste resultaat leidt.

Cover tbv Vergadering Beheer Advies Commissie Oostvaardersplassen 9-05-2012

Voorkeursscenario's

Er zijn drie scenario's uitgewerkt om de tellingen te optimaliseren. Daarbij richt alternatief 1 zich op de wetenschappelijk meest wenselijke situatie, Alternatief 2a optimaliseert het maatschappelijk draagvlak, en alternatief 2b betreft daarbij ook de huidige beheerssituatie, die het gevolg is van het ICMO2 advies.

Scenario 1 – Wetenschappelijk meest optimaal;

Wanneer louter naar de inhoudelijke argumenten (1 t/m5) wordt gekeken waarbij betrouwbaarheid zwaar weegt en er geen rekening wordt gehouden met de voorwaardelijke factoren gaat de voorkeur uit naar de volgende combinatie van tellingen

- 2 x per jaar een grondtelling vanuit de auto om de aantallen, sexe en leeftijdverhouding goed te bepalen
- 2x per jaar een luchtfototelling om op de meest nauwkeurige manier de aantallen te registreren en aan- en afwas registratie te falsificeren.

Scenario 2a – Voor het beheer en behoud maatschappelijk draagvlak van de Oostvaardersplassen meest optimaal.

Wanneer ook de beheerkosten worden meegenomen en wordt uitgegaan van behoud van maatschappelijk draagvlak, waarbij een duidelijke methode van falsificatie noodzakelijk is, ligt de volgende combinatie gaat voor de hand

- 2 x per jaar een grondtelling vanuit de auto om de aantallen, sexe en leeftijdverhouding goed te bepalen
- 1 x per 1 tot 5 jaar een luchtfototelling om de aantallen te registreren en aan- en afwas registratie te falsificeren.

Scenario 2b. - Voor het beheer en behoud maatschappelijk draagvlak van de Oostvaardersplassen meest optimaal. Inclusief optimalisatie van het voorliggende ICMO2 advies.

Dit derde alternatief, dat niet in het rapport niet expliciet is uitgewerkt,, is er op gebaseerd dat het ICMO2 advies als zwaarwegend criterium als uitgangspunt wordt genomen.. In dit alternatief wordt de luchtfototelling met beperkt kwaliteitsverlies en met iets meer beperkende voorwaarden vervangen door een helikoptertelling in het najaar

- 2 x per jaar een grondtelling vanuit de auto om de aantallen, sexe en leeftijdverhouding goed te bepalen
- 1 x per 1 tot 5 jaar een helikoptertelling om de aantallen te registreren en aan- en afwas registratie te falsificeren.

In alle scenario's zullen ook de sterfte en geboorte worden geregistreerd en wordt de terreingebruik monitoring gebruikt om de trend te toetsen.

Voorstel Staatsbosbeheer

Staatsbosbeheer constateert dat het uitvoeren van een telling met behulp van de helikopter een goed werkende methode is en daarom te kiezen voor alternatief 2b . Ten opzichte van alternatief 1 zijn de kosten aanmerkelijk lager. De evaluatie geeft aan dat luchtfoto's over het geheel genomen enkele voordelen zouden hebben ten opzichte van de gekozen helikoptermethode, maar Staatsbosbeheer acht dit niet zo danig om daarvoor af te wijken van het ICMO2 advies. Gelet op de uitkomsten van de gehouden evaluatie stelt Staatsbosbeheer voor om de helikoptertelling te beperken tot één maal per jaar, in het najaar.

**Evaluatie tellingen grote herbivoren
Oostvaardersplassen 2010-2011**

Datum 25 april 2012
Status Concept

Art. 5.1. lid 2 sub e Woo

**Evaluatie tellingen grote herbivoren
Oostvaardersplassen 2010-2011**

Datum 25 april 2012
Status Concept

Art. 5.1, lid 2, sub e, Woon

Inhoud

1	Inleiding - 5
2	Werkwijze en proces - 7
3	Tellingen van grote herbivoren - 10
4	Resultaat van de afzonderlijke tellingen - 13
4.1	Grondtellingen met auto in 2010 - 13
4.1.1	Heckrunderen, juli 2010 - 13
4.1.2	Edelherten, september 2010 - 14
4.1.3	Konikpaarden, september 2010 - 15
4.2	Vliegtuigtelling met luchtfoto's, januari-februari 2011 - 16
4.3	Helikoptertelling, oktober 2011 - 19
4.4	Grondtelling vanuit 'vaste' punten, november 2011 - 21
4.5	Terreingebruik waarnemingen met de auto, november 2011 - 23
5	Vergelijking tellingen en aanbevelingen ter verbetering - 27
5.1.1	Aantallen dieren op 1 november 2011 - 27
5.1.2	Kosten en tijd - 31
5.2	Aanbeveling ter verbetering telmethoden - 32
6	Toetsing telmethoden - 39
6.1	Doel van de tellingen - 39
6.2	Toetscriteria, scores en weging - 44
6.3	Toetsing - 46
6.3.1	Toetsing geoptimaliseerde methoden van 2010-2011 - 47
7	Voorstel telmethode grote herbivoren Oostvaardersplassen - 53
7.1	Scenario's telling grote herbivoren - 53
7.2	Toetsing scenario's en voorstel - 55
	Literatuur - 56
Bijlage A	Vergelijking tellingen Heckrunderen - 60
Bijlage B	Vergelijking tellingen Konikpaarden - 62
Bijlage C	Vergelijking tellingen Edelherten - 64

1 Inleiding

In de periode 1996-2010 werd de omvang van de populaties grote herbivoren van de Oostvaardersplassen op 1 januari van ieder jaar vastgesteld en in de jaarlijkse monitoringsrapportage vastgelegd (Art. 5.1. lid 1996, 2006, 2007, 2010, 2011; Art. 5.1. lid 2 1998-2000; Art. 5.1. lid 2001-2003; Art. 5.1. lid 2 sub 2004; Art. 5.1. lid 2 sub e 2008, 2009). De aantallen voor het volgende jaar werden berekend op basis van de stand op 1 januari, de aantallen geboren kalveren en veulens en de aantallen gestorven dieren van dat jaar (alle geboren kalveren en veulens en dood gevonden en afgeschoten dieren worden gedocumenteerd):

stand 1 januari jaar $i+1$ = stand 1 januari jaar i + geboorte jaar i - sterfte jaar i

Naar aanleiding van een monitoringsadvies in 2005 op basis van de evaluatie van het begrazingsbeheer 1996-2005 (Art. 5.1. lid 2006) heeft in 2005 een eenmalige telling van de populatie runderen en edelherten plaatsgevonden. Omdat in 2010 het vermoeden bestond dat er een verschil zat tussen de berekende en de werkelijk aantallen runderen en dit misschien ook wel voor de paarden en edelherten zou gelden, heeft Staatsbosbeheer (SBB) de aantallen per soort in de zomer van 2010 opnieuw laten tellen (Art. 5.1. lid 2 sub e & Art. 2010a, Art. 5.1. lid 2 sub e Art. 5.1. 2010, Art. 5.1. lid 2 sub e 2010). Er werden minder Heckrunderen en meer Edelherten geteld dan er volgens de berekening zouden zijn. Bij de Konikpaarden was er geen groot verschil tussen berekend en geteld. De nauwkeurigheid van de getelde aantallen in 2010 kon echter nog niet gegeven worden, omdat niet bekend was hoeveel dieren er exact in het gebied aanwezig waren. De getelde aantallen van 2010 moeten dan ook gezien worden als het waargenomen aantal en niet als het werkelijk aantal dieren wat er in de Oostvaardersplassen aanwezig zou moeten zijn.

Naar aanleiding van de sterfte van de grote herbivoren die optrad tijdens de strenge winter van 2009-2010 en de maatschappelijke en politieke zorg daarover, heeft op verzoek van de minister van LNV (huidig EL&I) in 2010 een vervroegde bijeenkomst van ICMO (International Commission on Management of the Oostvaardersplassen (ICMO2) plaatsgevonden. In november 2010 heeft ICMO2 een advies uitgebracht (ICMO2 2010). Een van de adviezen betrof het vaststellen van de populatieomvang van de verschillende grote herbivoren op basis van tellingen vanuit een helikopter.

Staatsbosbeheer heeft besloten om in 2011 naast de helikoptertelling in het kader van 'proof of principle' ook enkele andere tellingen uit te voeren. Om te bepalen welke methoden hiervoor in aanmerking zouden kunnen komen, heeft SBB de Zoogdierverseniging (VZZ) opdracht gegeven hiernaar een literatuurstudie uit te voeren (Art. 5.1. lid 2 sub e en Art. 2010b). Mede op basis van deze literatuurstudie zijn aanvullend op de telmethoden die reeds in 2010 waren uitgevoerd en de helikoptertellingen die in oktober 2011 werden uitgevoerd, in januari-februari 2011 drie tellingen op basis van luchtfoto's die vanuit een vliegtuig zijn genomen, uitgevoerd. In november 2011 zijn aanvullend twee grondtellingen

vanuit vaste en mobiele telpunten uitgevoerd. Daarnaast zijn in dit kader van 'proof of principle' ook de terreingebruikwaarnemingen van de grote herbivoren meegenomen als een van de mogelijke telmethoden. Sinds 1983 worden deze terreingebruikwaarnemingen uitgevoerd en hoewel deze telling eigenlijk plaatsvindt in het kader van het vastleggen van het terreingebruik van de grote herbivoren, levert deze waarneming ook informatie over de populatiegrootte en -ontwikkeling.

Nu de verschillende tellingen zijn uitgevoerd en gerapporteerd (Art. 5.1. lid 2 sub e & Art. 2010a, Art. 5.1. lid 2 sub e Woo 2010, Art. 5.1. lid 2 sub e 2010, Ecoflight 2011, Art. 5.1. lid 2 sub e 2011, Art. 5.1. 2011, Art. 5.1. lid 2 sub 2011), voert SBB een evaluatie uit van de tellingen en doet een voorstel over in de toekomst gehanteerde telmethodiek aan de Beheer Advies Commissie van de Oostvaardersplassen (BAC).

Op basis van de mate waarin met een telmethode aan de doelstelling en een aantal technische criteria wordt voldaan, wat de verschillen in kosten en tijdsinspanning zijn en welke risico's en bijproducten de verschillende methoden leveren, wordt aangegeven welke methode of combinatie van methoden het meest geschikt is (zijn) om voor de lange termijn te dienen als standaardmethode voor de inventarisatie van de aantallen grote herbivoren en hun populatiestructuur in de Oostvaardersplassen. Dit rapport beschrijft deze evaluatie en geeft het SBB-voorstel aan de BAC weer.

Leeswijzer

In hoofdstuk 2 volgt een beschrijving van de werkwijze en het proces om van evaluatie via voorstel aan de BAC tot toe te passen methode te komen. Hoofdstuk 3 gaat in op de problematiek van het tellen van grote herbivoren in het algemeen en in het bijzonder op de daarbij gehanteerde begrippen. Hoofdstuk 4 beschrijft de resultaten van de verschillende tellingen die in 2010 en 2011 hebben plaatsgevonden. Hierbij wordt ook ingegaan op de kosten en de tijdsinspanning. In hoofdstuk 5 worden deze tellingen onderling vergeleken en worden aanbevelingen ter verbetering gedaan. In Hoofdstuk 6 vindt de toetsing plaats waarbij eerst de doelstelling van de telling wordt geformuleerd en de criteria worden opgesteld waaraan de telmethode dient te voldoen. Hoofdstuk 7 beschrijft mogelijke alternatieven voor het tellen van grote herbivoren. Hoofdstuk 8 geeft het voorkeursalternatief van SBB weer wat als voorstel aan de BAC wordt ingediend.

2 Werkwijze en proces

Tellingen

In 2010 en 2011 heeft SBB een aantal tellingen van de populaties grote herbivoren volgens verschillende methoden laten uitvoeren of zelf uitgevoerd. Het betreft de volgende tellingen en methoden:

2010

- Afzonderlijke grondtellingen met twee tellers vanuit een auto:
 - Heckrund;
 - 29 juli;
 - Zoogdiervereniging (Art. 5.1. lid 2 sub e Woo [redacted] 2010);
 - Edelhert;
 - 7, 8, 11 september;
 - IPC de Groene Ruimte B.V. (Art. 5.1. lid 2 sub e [redacted] (2010);
 - Konikpaard;
 - 15 september;
 - Equus Research/Therapy (Art. 5.1. lid 2 sub e Woo [redacted] 2010).

2011

- Integrale tellingen op luchtfoto's die vanuit een vliegtuig zijn genomen;
 - 10 en 28 januari en 17 februari;
 - Ecoflight (Ecoflight 2011);
- Integrale tellingen met twee tellers vanuit een helikopter;
 - 25 en 26 oktober;
 - Altenburg&Wymenga, Ministerie van Defensie en Scottish Natural Heritage (Art. [redacted] 2011);
- Integrale grondtellingen met meerdere tellers vanuit vaste en mobiele telpunten;
 - 16 november;
 - SBB + derden (Art. 5.1. lid [redacted] et al. 2011);
- Integrale grondtellingen met twee tellers vanuit een auto langs een vaste route;
 - november;
 - SBB (Art. 5.1. lid 2 [redacted] 2012).

Evaluatie tellingen

Om tot een goede evaluatie en goed advies te komen, heeft SBB vijf bijeenkomsten georganiseerd en is het concept-rapport intern-SBB beoordeeld.

Chronologie en proces

Op 27 januari 2012 heeft op het kantoor van SBB in Deventer een eerste bijeenkomst plaatsgevonden met als doelen:

- Het bepalen en concreet maken van de doelstelling(en) van de telling;
- het bepalen van de criteria voor toetsing van de verschillende telmethoden.

Tijdens deze eerste bijeenkomst heeft **Art. 5.1. lid 2 sub** een presentatie gegeven van de resultaten van de verschillende tellingen en is een vergelijking tussen de verschillende tellingen gemaakt, zodat de deelnemers op gelijke hoogte zaten voor wat betreft kennis van deze tellingen. Een weergave van deze presentatie volgt in Hoofdstuk 4.

Na deze bijeenkomst hebben **Art. 5.1. lid 2 sub e Woo** de doelstellingen en criteria verder uitgewerkt, hebben zij een eerste toetsing uitgevoerd en een eerste concept-rapportage van de evaluatie en het advies opgesteld. Dit concept-rapport is verstuurd aan de deelnemers van de besprekingen.

Deze tweede bijeenkomst is gehouden op 17 februari 2012 eveneens in Deventer. Het doel van deze tweede bijeenkomst was het bespreken van het concept-rapport met in het bijzonder de geformuleerde doelstelling, de criteria, de toetsing en het advies.

Naar aanleiding van deze tweede bijeenkomst hebben **Art. 5.1. lid 2 sub e Woo** het concept-rapport op een aantal punten inhoudelijk aangepast. Het ging hierbij met name om een aanpassing van de criteria, de weging van de criteria en de toetsing van 1) de telmethoden zoals ze zijn uitgevoerd in 2010-2011 en 2) dezelfde telmethoden onder de aanname dat ze nu wel optimaal worden uitgevoerd. Voorliggend, aangepaste tweede concept-rapport is verstuurd aan de deelnemers van de besprekingen (29 februari 2012).

Aansluitend is de derde bijeenkomst gehouden op 12 maart in het kantoor van SBB in Deventer. Het doel was het bespreken van het tweede concept en te komen tot een afronding van het rapport. Besloten werd dat het advies nog onvoldragen was. Daarom zijn slechts de eerste drie hoofdstukken van de versie van 12 maart aangepast en ter commentaar verzonden naar de BAC. Op 23 maart heeft de BAC het concept behandeld. Het commentaar is verstuurd naar de werkgroep.

Op 16 april heeft in Deventer een vierde overleg plaatsgevonden over de afronding van de evaluatie (toetsing, alternatieven en interne controle).

Op 23 april heeft in Driebergen een vijfde overleg plaatsgevonden waarbij in gezamenlijkheid de toetsing van de geoptimaliseerde methoden is uitgevoerd, de alternatieven zijn bepaald en een keuze is gemaakt voor het voorkeursalternatief. Hierna is het concept afgerond en gereedgemaakt voor de interne SBB controle.

Aan de vijf besprekingen hebben verschillende mensen van binnen en buiten SBB deelgenomen (tabel 2.1).

Tabel 2.1

Deelnemers besprekingen

evaluatie tellingen.

X = deelname

- = geen deelname

deelnemer	27-01- 2012	17-02- 2012	12-03- 2012	16-04- 2012	23-04- 2012
Art. 5.1. lid 2 sub (SBB)	X	X ²	-	X	-
Art. 5.1. lid 2 (SBB)	X	X ²	X ³	X	X
Nick de Snoo (SBB)	X	-	X ³	-	-
Art. 5.1. lid (SBB)	X	X	-	-	X
Art. 5.1. lid 2 sub (SBB)	X	X	X	-	-
Art. 5.1. lid 2 (SBB)	-	X	X	-	X
Art. 5.1. lid 2 sub e (Alterra/SBB)	X	X	X	X	X
Art. 5.1. lid 2 (RWS/SBB)	X	X	-	X	X
Art. 5.1. lid 2 extern adviseur)	X	X	X	-	-
Art. 5.1. lid (extern adviseur)	-	-	X	-	-

- 1) Art. 5.1. lid 2 was voorzitter en Art. 5.1. lid 2 plaatsvervangend voorzitter
- 2) Tijdens 2^e bespreking heeft Art. 5.1. lid 2 de eerste helft van de bespreking voorgezeten en Art. 5.1. lid 2 de tweede helft.
- 3) Nick de Snoo zat voor. Na zijn vertrek was Art. 5.1. lid 2 voorzitter

Dit 'eind'-concept-rapport is intern SBB beoordeeld door Art. 5.1. lid 2 sub e (Staatsbosbeheer) waarna het, na aanpassingen door de werkgroep, definitief is gemaakt.

Het doel van de evaluatie is te kunnen kiezen voor een methode die aan de doelen en eisen van de tellingen voldoet en die voor SBB uitvoerbaar is in de komende jaren. Om daartoe te komen voert SBB de evaluatie uit en doet zij een voorstel aan de BAC. De BAC zal vervolgens de evaluatie en het advies beoordelen om uiteindelijk zelf met een advies richting staatssecretaris van EL&I en SBB te komen. Dit advies van de BAC is bindend richting SBB.

3 Tellingen van grote herbivoren

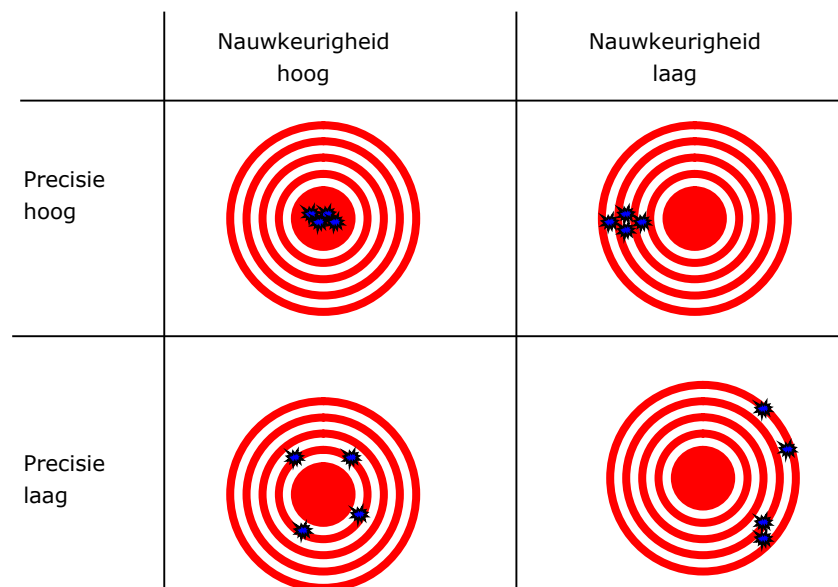
Begrippen

Bij het bepalen van de populatiegrootte van een diersoort op basis van een telling spelen ten aanzien van de gehanteerde methode drie begrippen een rol (Mayle et al. 1999):

1. Precisie (Eng. precision): hoe dicht liggen de herhaalde schattingen bij elkaar (zie figuur 3.1);
2. Nauwkeurigheid (Eng. accuracy): hoe dicht ligt het geschatte gemiddelde bij het werkelijke aantal (zie figuur 3.1);
3. Bias: de systematische foutencomponent, bij voorbeeld waarnemers bias.

Figuur 3.1

Schematische weergave van de begrippen precisie en nauwkeurigheid naar analogie van een dartbord. Als de dartpijltjes dicht bij elkaar liggen spreken we van hoge precisie (links en rechts boven). Liggen ze ver uit elkaar dan spreken we van lage precisie (links en rechts onder). Liggen de pijltjes precies in het centrum of rondom het centrum (links boven en onder) dan is de nauwkeurigheid hoog. Liggen ze buiten het centrum (rechts boven en onder) dan is de nauwkeurigheid laag.

Precisie

Als we meerdere keren tellen, bijvoorbeeld een ochtend, de aansluitende avond en een tweede ochtend, komen we als regel steeds op een ander aantal dieren uit. Beschouwen we de drie telrondes statistisch als drie onafhankelijke steekproeven dan kunnen we een gemiddeld telresultaat (GEM) en de standaarddeviatie (SD; een maat voor de spreiding rond het GEM) berekenen. Hoe kleiner de standaarddeviatie hoe dichter de afzonderlijke waarnemingen bij elkaar liggen en dus hoe hoger de precisie van de methode is. De precisie wordt vaak weergegeven met de variatie coëfficiënt (Engels: coefficient of variation CV). Dit is de standaarddeviatie uitgedrukt als percentage van het gemiddelde ($CV = SD/GEM * 100\%$). Deze relatieve maat voor de spreiding maakt het mogelijk om de precisie van tellingen van grote en kleine populaties, zoals bijvoorbeeld Heckrond en Edelhert, met elkaar te vergelijken. Voor de uitvoerder van de tellingen is het van belang een methode te hebben waar een zo hoog mogelijke precisie mee kan worden gehaald, zodat met

één telling kan worden volstaan (beperken kosten en tijd). In het algemeen wordt bij een CV van 5% of kleiner de precisie voldoende hoog geacht om bij herhaling van de methode in de tijd (bijv. jaarlijks) te volstaan met één telling in plaats van drie of meer. Alleen bij het voor de eerste keer toepassen van de methode dient de methode minimaal drie maal (lieft vijf keer of meer) herhaald te worden onder gelijke omstandigheden (althans zoveel mogelijk) om de CV te kunnen bepalen. Helaas kan in de toetsing geen gebruik worden gemaakt van de CV's van de verschillende methoden, omdat enerzijds in veel gevallen onvoldoende herhalingen zijn uitgevoerd, maar anderzijds per methode de tellingen niet allemaal onder dezelfde omstandigheden zijn uitgevoerd. Voor het verkrijgen van goede telresultaten en voor het bepalen van de precisie van de methode dient dit wel te gebeuren. In de toetsing zal de score dan ook op basis van een kwalitatief oordeel worden gegeven.

Nauwkeurigheid

De nauwkeurigheid van de methode is in de praktijk het lastigst in te vullen, immers, zoals al aangegeven, het werkelijke aantal is meestal niet bekend. In het geval van de Oostvaardersplassen is de nauwkeurigheid groter bij een kleine populatie (zoals bij Heckrund) dan bij een grote populatie (zoals bij Edelhert). Bij grote populaties waar de dieren in grote groepen bij elkaar lopen, zijn individuen moeilijker te tellen en moeten schattingen worden gemaakt van de aantallen. Door het schatten neemt de nauwkeurigheid af.

Kader moeras- en bosgedeelte van de Oostvaardersplassen

Omdat in het moeras en in het Oostvaardersbos ook grote herbivoren aanwezig kunnen zijn, kunnen aanvullende en gelijktijdig uitgevoerde tellingen in deze delen een dichtere benadering van de werkelijkheid voor het gehele gebied geven. Methoden die hieraan kunnen voldoen scoren dan beter bij nauwkeurigheid dan methoden die daar niet aan kunnen voldoen. Daartegenover staat dat het aandeel van de grote herbivoren in deze gebieden zeer gering kan zijn, afhankelijk van het jaargetijde, het weer en het tijdstip op de dag waarop geteld wordt. Op basis van de luchtfototelling en de helikoptertelling kan bijvoorbeeld worden aangegeven dat in januari 2011 <3% van de populatie Edelherten zich op dat moment in het moeras bevond en in oktober 2011 <0,5%. Bij de andere tellingen weten we daar

Betrouwbaarheid

De betrouwbaarheid van de telling hangt samen met de mate waarin de organisatie er in slaagt om elk jaar dezelfde telmethode toe te passen gelet op gebiedskarakteristieken (dekking, openheid), mate waarin het gehele gebied wordt gedekt, weersomstandigheden, datum, tijdstip, duur van de telling, bemensing (aantal deelnemers en expertise) en hulpmiddelen (kijkers, telescopen, camera's e.d.). Hierdoor wordt de systematische foutencomponent (bias) zo beheersbaar c.q. constant mogelijk. Een methode met een specifieke invloed op de betrouwbaarheid is de helikoptertelling zoals deze in oktober 2011 is uitgevoerd. Voor een helikoptertelling is een NB-wet vergunning nodig. Het risico bestaat dat bevoegd gezag de vergunning niet op tijd afgeeft of zelfs helemaal niet. Dit heeft consequenties voor continuïteit van de telling en dus de betrouwbaarheid. Een andere factor die een rol kan spelen is wanneer gekozen wordt voor het uitbesteden van tellingen die veel geld kosten. Als door bezuinigingen de

uitbestedingen niet meer betaald kunnen worden, dan kan dit ook gevolgen hebben voor de continuïteit van een bepaalde telmethode.

Beheer op basis van trends

In de praktijk zal het, zeker in geval van grotere populaties in landschappen met dekking, onbekend zijn welke fractie van het totaal wordt geteld, ofwel hoeveel dieren er exact aanwezig zijn. Onder de aanname dat alle dieren zich laten zien is het in het algemeen zo dat bij kleine populaties grote herbivoren de dieren individueel geteld kunnen worden en bij grote populaties vaak schattingen gemaakt moeten worden. Bij kleine populaties is de waarnemer bias ook niet zo groot. Bij grote populaties nemen de aantallen in de afzonderlijke groepen binnen een populatie ook toe. Dit maakt het tellen van individuen binnen zo'n grote groep moeilijk. In dat geval moet worden overgegaan op het schatten van het aantal individuen binnen zo'n groep. Dit schatten verlaagt de precisie en de nauwkeurigheid en de waarnemer bias kan groot zijn.

Omdat de problemen met betrekking tot precisie, nauwkeurigheid en betrouwbaarheid zich jaarlijks voordoen, kiezen beheerders veelal voor een trendmatige benadering om de aantallen grote herbivoren in de tijd te volgen. Een zo precies, nauwkeurig en betrouwbaar mogelijke index vereist consequent gebruik van eenzelfde methode over de jaren.

Omdat niet bekend is welke aantallen exact voorkomen, kan dus ook niet op basis van de telresultaten worden aangegeven welke methode de werkelijkheid het dichtst benadert. In de toetsing zal de score dan ook op basis van een kwalitatief oordeel worden gegeven waarbij zal worden ingeschat welke methode een beste benadering zou kunnen geven.

4 Resultaat van de afzonderlijke tellingen

4.1 Grondtellingen met auto in 2010

4.1.1 Heckrunderen, juli 2010

Methode

Op 26 juli 2010 heeft de Zoogdiervereniging een telling van de Heckrunderen uitgevoerd (Art. 5.1. lid 2 sub e Woo 2010). De telling is uitgevoerd met twee tellers vanuit een auto. Met de auto is de randzone van de Oostvaardersplassen afgezocht naar Heckrunderen en zijn alle individuen geteld.

In het moerasgedeelte is niet geteld.

Grote groepen zijn door beide tellers meerdere malen geteld om zeker te zijn van het aantal binnen de groep. Bij de telling is onderscheid gemaakt tussen adulte koeien, adulte stieren, 1 jarigen en kalveren. Eenjarige dieren kunnen in principe op geslacht worden gebracht maar in verband met de tijd is dit niet gedaan.

De weeromstandigheden waren gunstig voor een telling en het zicht was goed. Tijdens de telling is een veldmedewerker van SBB mee geweest voor de oriëntatie in het veld en om er zeker van te zijn dat geen delen werden overgeslagen waar zich mogelijk nog Heckrunderen zouden kunnen bevinden.

Resultaat

Omdat er slechts één telling heeft plaatsgevonden kan geen precisie worden bepaald van deze methode.

Tijdens deze ene telling werden de volgende aantallen Heckrunderen waargenomen:

categorie	Aantal
Adult stier	30
Adult koe	185
1 jarige	35
Kalf	73
totaal	323

Kosten

De kosten voor de uitbesteding van deze telling bedroegen € 1000,- (telling € 500,-; verwerking gegevens en rapportage € 500,-). De totale tijdsinspanning voor SBB bedroeg 16 uur (4 uur voorbereiding uitbesteding; 8 uur begeleiding tijdens telling; 4 uur beoordelen rapportage en afronding uitbesteding).

4.1.2 **Edelherten, september 2010**

Methode

Op 7, 8 en 11 september 2010 heeft IPC Groene Ruimte B.V. drie tellingen van de Edelherten uitgevoerd (Art. 5.1. lid 2 sub e 2010). De telling is uitgevoerd met twee tellers vanuit een auto. Met de auto is de randzone van de Oostvaardersplassen afgezocht naar Edelherten en zijn in principe alle individuen geteld.

In het moerasgedeelte is niet geteld.

Per dag is één telling uitgevoerd. Tijdens de laatste telling is getracht een indicatie te geven van de geslachtsverhouding en het aantal kalveren door de percentages van deze categorieën binnen een groep te schatten (steekproef).

Resultaat

Het IPC geeft aan dat de eerste en tweede telling suboptimaal zijn uitgevoerd en een slecht beeld geven. Hoewel er drie tellingen zijn uitgevoerd, kan geen precisie van de methode worden berekend omdat twee van de drie tellingen niet als betrouwbaar kunnen worden bestempeld.

De derde telling geeft in feite het beste resultaat van de tellingen door de betreffende tellers, maar volgens de tellers kan de telling nog beter door rekening te houden met een aantal zaken. Weer en tijdstip van waarneming hebben invloed op het gedrag en terreingebruik van de Edelherten. Aan het eind van de dag worden meer Edelherten waargenomen, mogelijk omdat zij dan uit de dekking komen. Daarnaast bevinden zich tijdens slechte weeromstandigheden meer Edelherten in de beschutte delen van de Oostvaardersplassen zoals het moeras- en bosgedeelte. Verder werd duidelijk dat grote groepen Edelherten moeilijk zijn te tellen en zeker als de dieren door elkaar bewegen. De kans op dubbeltellingen, maar ook ondertellingen neemt dan toe. Het rijden met een auto moet dan zeer zorgvuldig gebeuren om beweging (vluchten) binnen groepen te vermijden. Tijdens deze tellingen werden de volgende aantallen Edelherten waargenomen:

categorie	Telling 1 ¹⁾	Telling 2 ¹⁾	Telling 3
Hert			(20%)
Hinde			(58%)
Kalf			(22%)
totaal	2198	2525	2821

1) Tellingen 1 en 2 zijn niet optimaal uitgevoerd en geven geen goed beeld van de aantallen (zie tekst)

Kosten

De kosten voor de uitbesteding van deze drie tellingen bedroegen € 2000,- (3 tellingen € 1500,-; verwerking gegevens en rapportage € 500,-). De totale tijdsinspanning voor SBB bedroeg 16 uur (4 uur voorbereiding uitbesteding; 8 uur begeleiding tijdens eerste telling; 4 uur beoordelen rapportage en afronding uitbesteding).

4.1.3 **Konikpaarden, september 2010**

Methode

Op 15 september 2010 heeft Equus Research/Therapy een telling van de Konikpaarden uitgevoerd met twee tellers vanuit een auto (Art. 5.1. lid 2 sub e Art. 5.1. 2010). Met de auto is de randzone van de Oostvaardersplassen afgezocht naar Konikpaarden en zijn alle individuen geteld. De weeromstandigheden waren gunstig voor een telling en het zicht was goed.

In het moerasgedeelte is niet geteld.

Bij kleine groepen paarden konden de individuen eenvoudig vanuit een vast punt worden geteld. Grote groepen zijn door beide tellers meerdere malen geteld om zeker te zijn van het aantal binnen de groep. Er heeft één telling van de hele kudde plaatsgevonden. Bij grotere groepen zijn transect tellingen uitgevoerd. Op de graslandkavels bevinden zich om de 30 tot 50 m greppels die parallel aan elkaar over de breedte van een kavel lopen. Door met de auto tussen twee greppels en parallel aan de greppels, rustig door een grote groep paarden te rijden en iedere teller het aantal paarden aan zijn/haar kant van de auto tussen de auto en de greppel te laten tellen, werd een beeld verkregen van de aantallen. Het probleem bij dit type transect tellingen is dat de dieren mobiel zijn en dus van het ene transect naar het andere kunnen lopen zonder dat de teller dat in de gaten heeft. Hierdoor kunnen zowel dubbel- als ondertellingen voorkomen. De aanname is dan dat er evenveel dieren naar een reeds geteld (ondertelling) als naar een nog te tellen transect (dubbeltelling) lopen.

In verband met de tijd is er geen totaaltelling (adult+veulens) van de hele kudde uitgevoerd. De telling werd gestopt als er onrust binnen de groep was, waarna de telling opnieuw werd gedaan als de rust was teruggekeerd. Bij de telling is onderscheid gemaakt tussen adulte dieren en veulens. Bij iedere groep die geteld is, zijn door iedere teller de veulens 1 maal apart geteld en de adulten 3 maal apart.

Resultaat

Omdat er slechts één telling heeft plaatsgevonden kan geen precisie worden bepaald van deze methode.

Tijdens deze telling werden de volgende aantallen Konikpaarden waargenomen:

categorie	Aantal
Adult	924
Veulen	167
totaal	1091

Kosten

De kosten voor de uitbesteding van deze telling bedroegen € 1000,- (telling € 500,-; verwerking gegevens en rapportage € 500,-). De totale tijdsinspanning voor SBB bedroeg 8 uur (4 uur voorbereiding uitbesteding; 4 uur beoordelen rapportage en afronding uitbesteding).

4.2 Vliegtuigtelling met luchtfoto's, januari-februari 2011

Methode

Op 10 en 28 januari en 17 februari 2011 zijn drie vluchten met een vliegtuig uitgevoerd, waarbij hoge resolutie (5x5 cm) luchtfoto's zijn gemaakt van de gehele Oostvaardersplassen inclusief het moerasgedeelte en het Oostvaardersbos (Ecoflight 2011). Om de Oostvaardersplassen gebiedsdekkend te fotograferen zijn er 11 transecten gevlogen. De foto's binnen een transect en tussen de transecten overlappen elkaar zodat er letterlijk en figuurlijk geen 'witte' vlekken ontstaan. Alle drie vluchten zijn rond het middaguur (12-13 u) gemaakt bij goed weer (vrijwel onbewolkt tijdens de vlucht). Eén vlucht duurde ongeveer 75 minuten. De tijd tussen twee opeenvolgende foto's binnen een transect was 4 seconden. De tijd tussen twee foto's die in twee naast elkaar gelegen transecten liggen varieerde van 2 tot 9 minuten.

Resultaat

Door de hoge resolutie konden alle soorten goed worden herkend en individuen worden geteld. Er kon bij runderen en paarden geen onderscheid worden gemaakt tussen mannelijk of vrouwelijk of tussen leeftijdscategorieën. Bij Edelherten zou dit tot op zekere hoogte kunnen, omdat mannelijke Edelherten van 4 of 5 jaar en ouder in dit seizoen duidelijk zijn te herkennen aan hun gewei. Het volgen van deze groep kan inzicht geven in de aantalontwikkeling van deze leeftijdscategorie.

Doordat het hele gebied is gefotografeerd, konden ook dieren in het moeras worden geteld. In het Oostvaardersbos en de Driehoek kon dit voor een deel ook. Alleen waar de boomkruinen dicht bij elkaar staan is tellen lastig. Vandaar dat tijdens de vluchten ook vanaf de grond is geteld in het Oostvaardersbos en de Driehoek. Tijdens de vluchten hebben ook 2 waarnemers van SBB in de randzone van de Oostvaardersplassen gekeken of er sprake was van invloed van het vliegtuig op het gedrag van de grote herbivoren waardoor de telling beïnvloed zou kunnen worden. Uit deze waarnemingen bleek dat er geen effect waarneembaar was en dat de dieren zich rustig gedroegen.

Dubbel- of ondertellingen

Een probleem wat zich voordoet bij transecttellingen is de kans op dubbel- of ondertellingen doordat dieren zich kunnen verplaatsen tijdens de vlucht (zie ook telmethode bij paarden in par. 4.1.3).

Bij de telling is de aanname gedaan dat zich in principe evenveel dieren naar een volgend als een vorig transect verplaatsen en dat het netto effect 0 is.

Een ander probleem bij deze methode is te bepalen hoe om te gaan met overlapgebieden tussen twee transecten. In deze overlapgebieden kunnen dieren twee keer gefotografeerd worden. Doordat het tijdverschil tussen de twee foto's in de twee verschillende transecten 2 tot 9 minuten kan bedragen en de dieren zich in die tijd wellicht hebben verplaatst, is het niet altijd mogelijk om dezelfde individuen op beide foto's te herkennen waardoor dubbel- of ondertellingen uitgesloten zouden kunnen worden. Bij de telling is hiervoor een telstrategie ontwikkeld (Ecoflight 2011). Tijdens de tellingen werden de volgende aantallen dieren op de luchtfoto's waargenomen (d.i. inclusief Oostvaardersbos, Driehoek en het moerasgedeelte):

Soort	10 jan	28 jan	17 feb
Heckrund	322	331	317
Konikpaard	1120	985	1067
Edelhert	3784	3661	3597
Totaal	5226	4977	4981

Edelhert in bos en moeras

Het telresultaat voor de Edelherten is inclusief het Oostvaardersbos, de Driehoek en het moeras. (Ecoflight 2011). In het moeras werden alleen Edelherten aangetroffen en hun aantallen namen toe in de loop van de tijd van 11 dieren (0,3% van het totaal) op 10 januari tot 107 dieren (3% van het totaal) op 17 februari (zie Art. 5.1. lid 2 sub e 2011). Omdat in de bosgebieden (Oostvaardersbos en Driehoek) het zicht vanuit de lucht niet optimaal is, zijn tijdens de opnames van de luchtfoto's tevens grondtellingen in het Oostvaardersbos en de Driehoek uitgevoerd. Tijdens de grondtellingen werden de volgende aantallen Edelherten in het Oostvaardersbos aangetroffen:

datum	Oostvaardersbos		Driehoek	
	luchtfoto	grondtelling	luchtfoto	Grondtelling
10 jan 2011	42	320	84	58
28 jan 2011	71	117	102	70
17 feb 2011	89	97	96	97

Bij de eerste twee tellingen (10 en 28 januari) zijn de verschillen groot tussen de grondtellingen en de luchtfototellingen. Tijdens de laatste telling (17 februari) liggen de aantallen van de twee methoden veel dicht bij elkaar (Oostvaardersbos) of komen zelfs overeen (Driehoek). De grondtelling in het Oostvaardersbos van 10 januari levert zelfs een zeer groot verschil met de luchtfototelling. Dergelijk hoge aantallen in de grondtelling komen niet overeen met de gevonden relatie tussen de gevoelstemperatuur en de waargenomen aantallen edelherten in het Oostvaardersbos (zie Art. 5.1. lid 2 sub e 2011). Deze aantallen (320) worden pas verwacht bij gevoelstemperaturen beneden -10 °C. Tijdens de waarneming was het -3 °C en dan zouden ongeveer 100 Edelherten verwacht kunnen worden. Dit verschil verklaart ook het grote verschil tussen de totalen van de luchtfototellingen van 10 jan 2012 ten opzichte van 28 jan en 17 feb 2012.

Nadere analyse vlucht 10 januari 2011

De aantallen Heckrunderen en Konikpaarden van de luchtfototellingen kwamen sterk overeen met die van de grondtellingen uit 2010 (zie par. 4.1.1 en 4.1.3). Alleen bij de Edelherten was sprake van een groot verschil (zie par. 4.1.2): de luchtfototelling leverde bijna 1000 dieren meer dan de grondtelling. De conclusie die werd getrokken, was dat de luchtfototelling niet betrouwbaar was en dat er sprake moest zijn van dubbeltellingen op grote schaal. Om te bepalen of dit inderdaad het geval was, heeft een nadere analyse van de luchtfoto's van de vlucht van 10 januari plaatsgevonden (Art. 5.1. lid 2 sub e 2011). Er zou sprake zijn van bewijs of aanleiding om dubbeltellingen te veronderstellen wanneer het volgende zichtbaar zou zijn op de foto's:

- De runderen, paarden en Edelherten moeten zich actief gedragen (grazen, lopen, staan);

- De runderen, paarden en Edelherten moeten zich in de richting van een volgend transect bewegen;
- Bij Edelherten zouden tevens grote groepen (tientallen tot honderden) aangetroffen moeten worden die dicht bij elkaar en allemaal dezelfde richting op lopen (vluchtgedrag);
- De runderen, paarden en Edelherten moeten voldoende snelheid ontwikkelen om een bepaalde afstand naar het volgende transect te kunnen overbruggen.

Uit de analyse bleek dat de foto's geen bewijs of aanleiding gaven te veronderstellen dat er sprake was van dubbeltellingen op grote schaal. De redenen hiervoor waren:

- Er heerste 'rust' op de foto's, de dieren vertoonden een rustig graasgedrag. Bij rund en paard graasde 85-90% van de dieren en de overigen liepen of stonden. Bij Edelhert lag 33% van de dieren, graasde meer dan 60% en de rest (7%) stond of liep. Dit beeld kwam dus overeen met wat de waarnemers in het veld hadden gezien;
- De dieren graasden of liepen alle kanten op waardoor de aanname bij de telling gerechtvaardigd lijkt (evenveel dieren naar volgend als naar vorig transect);
- Bij de Edelherten zijn geen grote groepen (tientallen tot honderden) aangetroffen die dicht bij elkaar en allemaal richting een volgend transect liepen;
- De snelheid waarmee de dieren zich verplaatsten was zeer gering. Meer dan 70-80% van de dieren zou niet eens een overlapgebied tussen twee transecten kunnen overbruggen binnen de tijd die daarvoor beschikbaar was.

Verder bleek, na correctie van de aantallen met de opgetreden sterfte tussen 10 januari en 17 februari 2011, dat de uitkomsten van de tellingen zo dicht bij elkaar lagen dat bij Edelherten in feite bij iedere telling sprake zou moeten zijn van een dubbeltelling van bijna 1000 dieren. Dubbeltellingen zullen ongetwijfeld voorkomen, maar iedere keer bijna 1000 is wel een erg groot toeval. Tot slot bleek het verschil in de niet gecorrigeerde aantallen tussen de eerste en derde telling bij alle drie de soorten sterk overeen te komen met de geregistreerde sterfte in die periode.

Nu zullen dubbeltellingen ongetwijfeld voorkomen net als ondertellingen, maar de analyse geeft aan dat er waarschijnlijk bij Edelherten geen sprake is geweest van dubbeltellingen op grote schaal en dat de hoge aantallen Edelherten niet onwaarschijnlijk zijn. In de analyse wordt hier verder op ingegaan (Art. 5.1. lid 2 Art. 2011).

De luchtfototellingen hebben een hoge precisie: variatie coëfficiënt rund <3%; paard <1%; Edelhert <4%. Hierdoor is deze methode in ieder geval zeer geschikt voor het bepalen van trends. De nauwkeurigheid kan echter nog niet worden gegeven vanwege de onzekerheid die een transecttelling geeft op het gebied van dubbel- en ondertelling.

Door het aantal transecten sterk te verminderen neemt de kans op deze fout sterk af en daarmee de nauwkeurigheid sterk toe. Het verminderen van het aantal transecten zou kunnen door hoger te vliegen en met twee of drie vliegtuigen tegelijk.

Een bruikbaar bijproduct van deze methode is de digitale integrale luchtfoto van het gebied. Deze kan gebruikt worden voor het maken van vegetatie- of landschapskaarten of, wanneer gevlogen in het broedseizoen, voor het tellen van nesten van koloniebroeders zoals reigerachtigen.

Kosten

De kosten voor de uitbesteding van deze telling bedroegen ongeveer € 15000,- per telling (vliegtuig en foto's € 5000,-; telling, verwerking gegevens en rapportage € 10.000,-). De totale tijdsinspanning voor SBB bedroeg ongeveer 30 uur per telling (4 uur voorbereiding uitbesteding; 8 uur beoordelen rapportage en afronding uitbesteding; 2x3 uur telling Oostvaardersbos tijdens vlucht, 4x3 uur waarneming randzone tijdens vlucht).

4.3 Helikoptertelling, oktober 2011

Methode

Op 25 en 26 oktober 2011 zijn drie integrale tellingen met een helikopter uitgevoerd (Art. 5.1. 2011). Twee tellingen vonden in de ochtend (10-12 u) plaats en één in de middag (14-16 u). Iedere vlucht duurde ongeveer 2 uur. Er waren drie onafhankelijke tellers en per vlucht werden de aantallen door twee van hen geteld. Iedere teller heeft twee keer een telling uitgevoerd. Ten behoeve van de telling is de Oostvaardersplassen in een aantal telvakken ingedeeld. De helikopter vloog van telvak naar telvak en de dieren werden per telvak geteld.

Het moerasgedeelte vormde onderdeel van de telling. Omdat in het Oostvaardersbos het zicht vanuit de helikopter niet overal even goed is, doordat in sommige plantvakken de bomen zeer dicht op elkaar staan, zijn tijdens de helikoptervluchten ook grondwaarnemingen in het Oostvaardersbos uitgevoerd.

Tijdens de eerste en derde vlucht vloog de helikopter op een hoogte van 500 ft (150 m) en tijdens de tweede vlucht tussen de 250-300 ft (75-90 m). Het lager vliegen tijdens de tweede vlucht was een bewuste keuze. Omdat een groot deel van de Edelherten lag, waren ze minder goed zichtbaar tijdens de eerste telling. Door lager te vliegen zouden de dieren mogelijk verstoord worden en zouden zij gaan staan. Daarnaast zouden de dieren door de verstoring dichter bij elkaar gaan lopen waardoor ze makkelijker te tellen zijn: een methode die bij tellingen van Edelherten in Schotland wordt toegepast. Dus: een bewuste poging tot verstoring met als doel de dieren beter te kunnen tellen. Hoewel deze actie succesvol was, is tijdens de derde vlucht weer hoger gevlogen omdat het lager vliegen ook een duidelijk grotere verstoring onder de vogels teweegbracht (Belle et al. in voorbereiding).

Wanneer de dieren in kleine groepen stonden konden individuen geteld worden. Bij grotere groepen zijn schattingen gemaakt cf. de methode bij grote groepen vogels. Door tijdens de vlucht foto's te maken van deze grote groepen, konden de schattingen achteraf gecontroleerd worden. Helaas kon dit niet voor alle schattingen gedaan worden, omdat niet in alle gevallen precies dezelfde groep gefotografeerd was waarvan een schatting was gemaakt. Tijdens de tellingen is geen onderscheid gemaakt in mannelijk of vrouwelijk of in leeftijdscategorieën. Op basis van de foto's zou mogelijk nog wel bij de Edelherten het aantal mannelijke dieren geteld kunnen

worden, maar dit zou dan een steekproef zijn, omdat niet alle Edelherten gefotografeerd zijn.

Resultaat

Tijdens de drie tellingen vanuit de helikopter werden de volgende aantallen dieren per teller (A, B, C) waargenomen:

soort	25 okt; ochtend			25 okt; middag			26 okt; ochtend		
	A	B	C	A	B	C	A	B	C
Heckrund	343	363		349		367		359	357
Konikpaard	1195	1199		1108		1109		1131	1130
Edelhert	3018	3421		3575		3312		3192	-*
Totaal	4556	4983		5032		4788		4682	

*) teller C heeft tijdens de laatste telling geen goede telling van de Edelherten kunnen uitvoeren (Art. 5.1. 2011)

Omdat in het Oostvaardersbos het zicht vanuit de lucht beperkt is zijn in het Oostvaardersbos tijdens de helikoptertellingen tegelijkertijd grondtellingen uitgevoerd. Tijdens de grondtellingen zijn geen dieren in het Oostvaardersbos waargenomen.

Ondersteuning met foto's

Het tellen per telvak bleek goed te werken. De foto's waren zeker nodig voor het bepalen van de aantallen paarden. Zonder foto's lagen de schattingen van paarden ongeveer 200 (bijna 20%) lager dan de aantallen met correctie op basis van foto's. Wel is opvallend dat ondanks de correctie met foto's, tijdens de eerste vlucht bijna 90 paarden (8%) meer werden geteld dan tijdens de tweede vlucht en bijna 70 (6%) meer dan tijdens de derde.

Vlieghoogte en ervaring van de teller

Verder werd duidelijk dat de teller en de hoogte waarop gevlogen wordt van invloed zijn op de waargenomen aantallen. Zeker wanneer de aantallen binnen grote groepen geschat moeten gaan worden, speelt de ervaring van de teller en de wijze waarop hij/zij schat (conservatief of progressief) een belangrijke rol. Dit is bijvoorbeeld zichtbaar bij de eerste telling die door teller A (minder ervaren teller) en B (zeer ervaren teller uit Schotland) zijn uitgevoerd. Teller B scoort duidelijk hogere aantallen dan teller A (zie tabel hierboven). Bij Edelherten is dit een verschil van 400. Helaas heeft de ervaren teller B niet tijdens de tweede telling geteld toen meer dieren werden waargenomen door het lager vliegen. Teller A telde en schatte ongeveer 550 Edelherten meer tijdens de tweede vlucht dan tijdens de eerste (volgens de tellers een gevolg van het lager vliegen). Als teller B ook tijdens de tweede vlucht geteld zou hebben en het verschil tussen teller A en B tijdens de tweede telling net zo groot zou zijn als tijdens de eerste telling, dan zou teller B mogelijk 3900-4000 dieren hebben geteld. Dit levert dan een ander beeld van de totale telling op en heeft ook gevolgen voor de precisie van de methode.

Op basis van de huidige gegevens kan geen precisie van de methode worden gegeven. Iedere teller heeft immers maar twee keer geteld en teller C heeft voor Edelherten zelfs maar één goede telling kunnen uitvoeren. De tweede telling van de Edelherten door teller C was door zijn positie in de helikopter niet optimaal waardoor deze buiten beschouwing is gelaten (Art. 5.1. 2011). Iedere teller zou minimaal drie maal moeten tellen om een gemiddelde en standaarddeviatie te

berekenen. Je zou dan per teller een precisie van de methode kunnen bepalen door het gemiddelde en standaarddeviatie per teller te berekenen. Door de standaarddeviaties van de tellers met elkaar te vergelijken is te zien welke teller de hoogste precisie haalt en hoe sterk de precisie afhankelijk is van de teller. Ze moeten dan wel alle drie op dezelfde momenten geteld hebben, omdat is gebleken dat bijvoorbeeld lager vliegen van grote invloed is op het aantal waargenomen dieren. In de rapportage van de helikoptertelling (Art. 5.1. 2011) zijn nu alle waarnemingen samengevoegd om de standaarddeviatie te berekenen. Hierdoor wordt bijvoorbeeld geen rekening gehouden met het feit dat teller B niet heeft geteld tijdens de tweede telling en mogelijk dus tot nog hogere aantallen zou zijn gekomen dan teller A tijdens de tweede telling. En er is ook geen rekening gehouden met het feit dat teller C maar één telling heeft uitgevoerd van de Edelherten. Dit heeft invloed op het gemiddelde en de standaarddeviatie. Als de ervaren teller B bijvoorbeeld wel geteld had tijdens de tweede telling en net als in de eerste telling tot hogere aantallen was gekomen dan de minder ervaren teller A dan zou de precisie lager worden dan nu is aangegeven in het rapport van de helikoptertelling (Art. 5.1. 2011).

Omdat werd verwacht dat de helikopter tot verstoring bij de vogels zou leiden en wellicht ook bij de grote herbivoren, zijn tijdens de helikoptervluchten grondwaarnemingen naar het gedrag van vogels en grote herbivoren uitgevoerd. Hieruit bleek dat er verstoring optrad bij zowel vogels als grote herbivoren (Belle et al. in voorbereiding). Met name tijdens de tweede vlucht toen lager werd gevlogen was de invloed het grootst. Deze verstoringen lijken echter niet significant te zijn geweest.

Kosten

De geschatte kosten voor een uitbesteding van deze telling bedragen ongeveer € 15.000,- per telling. Dit is exclusief kosten voor de helikopter en piloot, omdat bij de huidige telling de kosten van de helikopter voor rekening van het ministerie van Defensie waren. Indien de kosten voor helikopter niet door het ministerie van Defensie worden gedragen, dient circa € 5.000,- per vlucht extra te worden gerekend voor de huur van een helikopter met piloot. Het totaal bedrag komt dan op ongeveer € 20.000,- per telling (eenmalige aanvraag vergunning in het kader van de NB-wet € 7.500,-; helikopter + piloot € 5.000,-; voorbereiding telling (vluchtplan, instructie, etc.) € 1.500,-; 2 tellers € 3.000,-; verwerking gegevens en rapportage € 3.000,-). De geschatte totale tijdsinvestering voor SBB bedroeg ongeveer 30 uur per telling (4 uur voorbereiding uitbesteding; 8 uur beoordelen rapportage en afronding uitbesteding; 2x3 uur telling Oostvaardersbos tijdens vlucht, 4x3 uur waarneming randzone tijdens vlucht).

4.4 Grondtelling vanuit 'vaste' punten, november 2011

Methode

Op 16 november 2011 heeft Staatsbosbeheer in de randzone van de Oostvaardersplassen en het Oostvaardersbos twee integrale grondtellingen uitgevoerd vanuit vaste en mobiele punten (Art. 5.1. lid 2 sub 2011).

De moeraszone werd hiermee niet bestreken.

Iedere grondtelling bestond uit drie simultaantellingen die om het uur werden uitgevoerd. Ten behoeve van de telling was het gebied opgedeeld in 10 telvakken. Vanuit 5 vaste punten en 4 mobiele punten zijn met 16 tellers de aantallen dieren geteld c.q. geschat. Helaas konden niet overal vaste telpunten worden gebruikt, omdat in een aantal delen van de randzone en in het Oostvaardersbos het zicht beperkt is door de vegetatie en een goede telling vanuit een vast punt onmogelijk is. Voor deze delen is gekozen om tijdens iedere simultaantelling met een auto het telgebied rond te rijden en het aantal dieren te tellen/schatten. Alleen bij Heckrund en Edelhert is op basis van steekproeven onderscheid gemaakt tussen mannelijk en vrouwelijk en tussen adult en kalf. Bij de paarden is dit onderscheid met deze methode niet te maken.

Resultaat

Tijdens de twee tellingen (ochtend en middag) werden de volgende aantallen dieren per simultaantelling waargenomen:

Soort	16 nov; ochtend			16 nov; middag			Categorieën (steekproef)
	9 u	10 u	11 u	14 u	15 u	16 u	
Heckrund	345	339	311	320	290	*	Stier-8%; koe-71%; kalf-9%; onbekend-2%
Konikpaard	963	902	920	**	**	**	
Edelhert	2592	2760	2723	2976	3226	3323	Hert-11%; spitsner-3%; kaalwild-60%; onbekend-26%
Totaal	3900	4001	3954				

*) in één telvak runderen niet geteld ivm tijd

**) niet geteld i.v.m. grote aantallen Edelherten in het telvak en de onmogelijkheid om een zeer grote groep Konikpaarden op grote afstand (1000 m) goed te tellen.

Van deze uitgevoerde telling is geen precisie te bepalen, omdat er slechts twee grondtellingen zijn uitgevoerd (ochtend en middag). Een derde grondtelling bleek door het grote aantal benodigde waarnemers niet binnen een korte termijn te organiseren. Per grondtelling kan wel een precisie worden bepaald op basis van de simultaantellingen. De variatie coëfficiënten van de eerste grondtelling voor rund, paard en Edelhert waren respectievelijk 6, 3 en 3% en tijdens de tweede grondtelling was dat voor Edelherten 6%. Maar dat zegt dus alleen iets over de precisie van de ochtend- of middagtelling en niets over precisie van de methode.

Tijdstip: aan het einde van de dag

De gegevens van de Edelherten lieten zien dat tijdstip van waarnemen een grote invloed heeft op het aantal waargenomen dieren. In de loop van de dag werden steeds meer Edelherten waargenomen. Dit fenomeen is ook waargenomen tijdens andere tellingen in de Oostvaardersplassen (zie Art. 5.1. lid 2 sub b 2011) en tijdens de grondtelling van Edelherten in 2010 (Art. 5.1. lid 2 sub e 2010). Dit betekent dat Edelherten dus het beste aan het eind van de dag kunnen worden geteld. Door de Edelherten altijd op hetzelfde tijdstip te tellen zal de precisie van de methode toenemen. Op de aantallen runderen en paarden lijkt het tijdstip van waarnemen minder van invloed.

Zoals aangegeven was het tellen van de grote kudde Konikpaarden moeilijk, zeker wanneer de kudde zich op meer dan 1000 m van het vaste telpunt bevindt. Dit

maakt deze methode in feite ongeschikt voor het tellen van paarden. Ook bij grote groepen Edelherten doet zich dit probleem voor. Het maken van onderscheid in sexe en leeftijdscategorieën is alleen mogelijk voor dieren die dichtbij het telpunt staan. Dit maakt dat met deze methode alleen een steekproef mogelijk is.

Kosten

Deze telling is grotendeels door SBB zelf uitgevoerd. Twee vrijwilligers hebben deelgenomen aan de tellingen. De geschatte totale tijdinspanning voor SBB bedroeg ongeveer 148 uur per telling (4 uur voorbereiding; 16 uur verwerking gegevens en rapportage; 16 tellers x 8 uur per telling (4 uur tellen + heen en terugreis)).

4.5 Terreingebruik waarnemingen met de auto, november 2011

Methode

Vanaf 1983 wordt wekelijks het terreingebruik van de grote herbivoren vastgelegd door met een auto langs een vaste route door de randzone te rijden en alle dieren te scoren die worden waargenomen (Art. 5.1. lid 1996, 2006, 2007, 2010, 2011; Art. 5.1. lid 2 1998-2000; Art. 5.1. lid 2001-2003; Art. 5.1. lid 2 sub 2004; Art. 5.1. lid 2 sub e 2008, 2009).

De waarnemingen worden afwisselend in de ochtend of middag gedaan. De moeraszone wordt met deze methode niet bestreken.

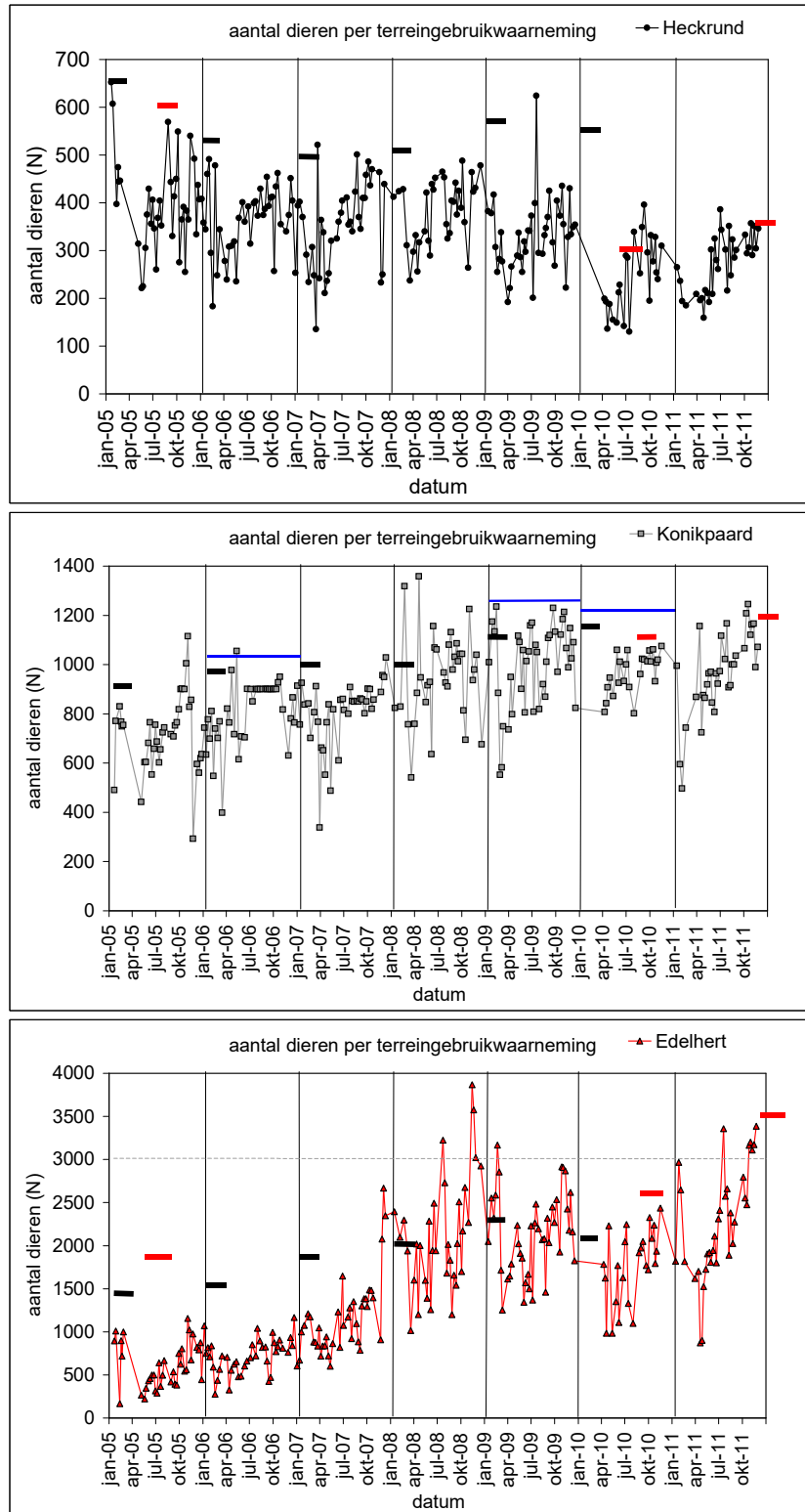
Om te bepalen waar de dieren zich in het veld bevinden is de randzone in denkbeeldige vakken van 250x250 m ingedeeld. Per soort worden tijdens een waarneming alle dieren per vak gescoord. Bij kleine groepen worden de aantallen geteld en bij grote groepen worden de aantallen geschat. Tot oktober 2011 werden de waarnemingen door één teller gedaan en werd er geen onderscheid in sexe en leeftijdscategorieën gemaakt. Vanaf oktober 2011 worden de waarnemingen door twee personen gedaan (één telt en één voert de gegevens in een veldcomputer in) en wordt er bij runderen en Edelherten onderscheid gemaakt tussen adulte mannelijke dieren en de rest. Doordat het gedrag en het terreingebruik wordt beïnvloed door het weer en de grote herbivoren bij rustig en zonnig weer vrijwel allemaal op de graslanden en grazige vegetaties staan, zijn er waarnemingen waar vrijwel alle dieren worden geteld. Daartegenover staat dat bij slecht weer (regen, lage temperaturen, harde wind) vaak maar een klein gedeelte van de populaties wordt gezien, omdat een groot deel zich tussen de hoog opgaande vegetatie bevindt (figuur 4.1).

Resultaat

In het verloop van de waargenomen aantallen (figuur 4.1) is te zien dat er grote fluctuaties kunnen optreden van week tot week, maar dat er door het jaar heen wel sprake is van een terugkerend verloop van maximale aantallen aan het eind van het jaar in november en december en minimale aantallen aan het eind van de winter in maart april. De sterke afname in de wintermaanden geeft een indicatie van de optredende wintersterfte (geboorten vinden dan nauwelijks plaats) en de toename vanaf april tot oktober geeft een indicatie van de netto groei van de populaties. Wanneer van jaar tot jaar de maxima aan het eind van jaar gevolgd worden, kan een trend van de populatie worden afgeleid.

Figuur 4.1

Aantal waargenomen Heckrunderen, Konikpaarden en Edelherten in de randzone van de Oostvaardersplassen en het Oostvaardersbos tijdens de wekelijkse terreingebruik waarnemingen over de periode januari 2005 tot en met november 2011. De rode balkjes geven de aantallen volgens een aparte grondtelling t.b.v. het bepalen van de populatiegrootte. De zwarte balkjes geven de aantallen volgens de berekening weer. De blauwe balken geven tellingen van Konikpaarden op luchtfoto's weer.

Verder is in de grafieken het effect van waarnemer zichtbaar. Vanaf 2008 zijn de terreingebruikwaarnemingen door een andere waarnemer uitgevoerd. Met name bij

de Edelherten is dit zichtbaar, omdat daar een groot deel van de aantallen wordt geschat. De waarnemer vóór 2008 was zichtbaar een conservatieve schatter en de waarnemer vanaf 2008 een progressieve schatter.

Zoals te zien in de figuren, kwamen de berekende aantallen Heckrunderen tot aan 2009 en bij de Konikpaarden tot en met 2010 min of meer overeen met de aantallen van de terreingebruikwaarnemingen. Bij de Heckrunderen weken de berekende aantallen in 2009 en 2010 af van de aantallen in de terreingebruiktellingen. In 2009 is daar ook melding van gemaakt en gevraagd om extra aandacht aan de terreingebruiktellingen te geven. SBB ging er toen nog van uit dat de berekende aantallen in principe correct waren en dat je bij de terreingebruikwaarnemingen niet alles ziet. Toen in 2010 weer een groot verschil werd aangetroffen tussen berekend en waargenomen in de terreingebruiktellingen is hier wederom melding van gemaakt met de vraag om de aantallen Heckrunderen goed te tellen. Op dat zelfde moment werd SBB echter ingehaald door de buitenwereld die inmiddels ook het verschil zelf had geconstateerd, en was het tijd voor tellingen van alle drie de soorten die dan ook in 2010 hebben plaatsgevonden en die in dit rapport zijn beschreven.

Bij de Edelherten lagen de berekende aantallen tot aan 2008 hoger dan de waargenomen aantallen. Na 2008 lagen de berekende aantallen lager dan de waargenomen aantallen. Dit is weer het gevolg van de invloed van de teller.

Voor alle drie de soorten geldt dat de waargenomen aantallen in het terreingebruik in 2010 en 2011 vrij sterk overeenkwamen met de aantallen die zijn geteld tijdens de aparte grondtellingen in 2010 en 2011 (rode balkjes).

Hoewel de terreingebruikwaarnemingen niet zijn bedoeld om de populatieomvang te bepalen, worden deze tellingen wel in de evaluatie meegenomen omdat de methode op zich wel geschikt is om populatietrends te bepalen. Het grote verschil tussen deze methode en de telmethode die voor alle soorten in 2010 is toegepast (zie par. 4.1), is dat bij deze methode iedere keer langs een vaste route wordt gereden waardoor de methode iedere keer op precies dezelfde wijze wordt uitgevoerd. De consequentie is dat niet altijd alle dieren worden gezien. Voor een trendbepaling is dit niet zo belangrijk zolang de waarnemingen maar onder dezelfde omstandigheden worden uitgevoerd. Voor het zo dicht mogelijk benaderen van de werkelijkheid zijn meerdere waarnemingen nodig zodat de kans toeneemt dat alle dieren zich op de graslanden laten zien. Bij de grondtellingen met een auto in 2010 (par. 3.1) werd niet langs een vaste route gereden, maar werd het terrein willekeurig doorkruist op zoek naar het 'laatste' dier. Hierdoor zijn er minder waarnemingen nodig om de werkelijkheid zo dicht mogelijk te benaderen. In de evaluatie zullen de terreingebruikgegevens van de maand november 2011 worden meegenomen. In deze maand werden de volgende aantallen waargenomen:

Soort	November 2011		
	min	max	Man-overig
Heckrund	290	351	15% - 85%
Konikpaard	989	1166	
Edelhert	3110	3386	13% - 87%
Totaal	4389	4903	

Kosten

Deze terreingebruiktellingen worden door SBB zelf uitgevoerd. De geschatte totale tijdinspanning voor SBB bedraagt ongeveer 16 uur per telling (2x6 uur tellen; 4 uur verwerking gegevens en rapportage).

5 Vergelijking tellingen en aanbevelingen ter verbetering

5.1.1 Aantallen dieren op 1 november 2011

Om de uitkomsten van de tellingen met elkaar te vergelijken, dienen de aantallen via de geregistreerde geboorte en sterfte omgerekend te worden naar het aantal op een bepaalde datum (zie bijlagen 1, 2 en 3). Voor de vergelijking is de datum 1 november 2011 genomen.

Heckrunderen

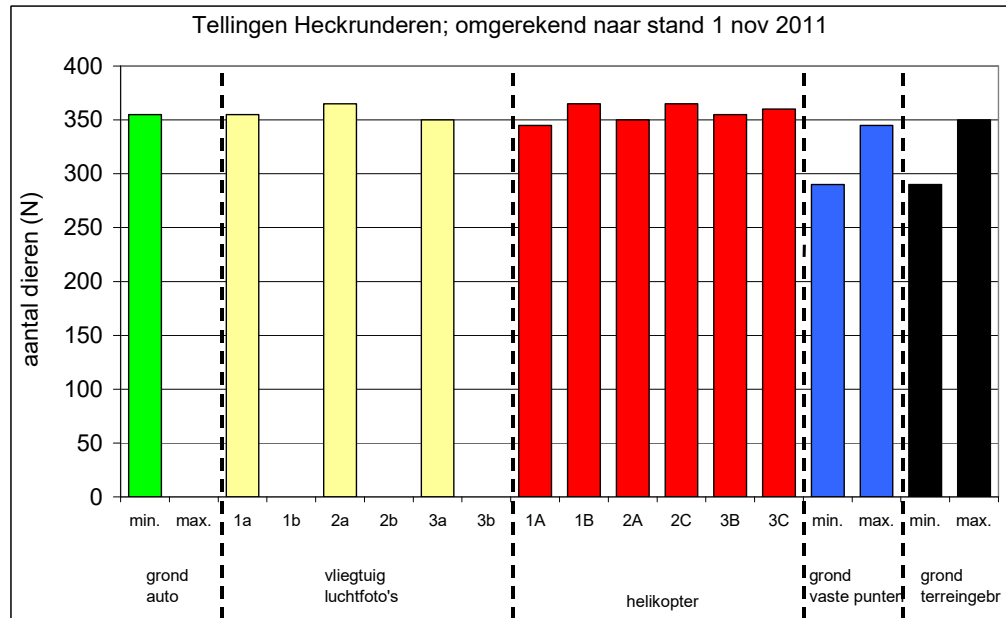
Bij de omrekening van de aantallen Heckrunderen naar deze stand is te zien dat vrijwel alle tellingen rond de 350 Heckrunderen uitkomen (fig. 5.1). Voor de grondtellingen is dat exclusief de dieren die zich in het moeras zouden kunnen bevinden. Van de Heckrunderen is bijvoorbeeld bekend dat regelmatig 3 tot 4 stieren langs de Oostvaardersdijk lopen (pers. med. **Art. 5.1. lid 2**). Tijdens de luchtfototelling en de helikoptertelling zijn geen runderen in het moeras waargenomen.

Bij de grondtellingen vanuit vaste punten en de terreingebruiktellingen is te zien dat de maxima overeenkomen met het gemiddelde van de andere tellingen. Bij deze methoden moeten dus meerdere waarnemingen worden gedaan en moet bij de grondtelling vanuit vaste punten het aantal telpunten worden uitgebreid om een resultaat te behalen dat in de buurt komt van het resultaat van de andere methoden. Het maximum van de verschillende waarnemingen van deze twee methoden komt overeen met het gemiddelde van de andere methoden: 350 Heckrunderen. De grote spreiding bij deze twee grondtellingen kan worden verkleind door beter rekening te houden met het weer en het tijdstip van de telling op de dag. Hier is nu geen rekening mee gehouden. De spreiding bij de luchtfototelling is gering en dit zal waarschijnlijk ook zo zijn bij de helikoptertelling. Dat kan nu echter nog niet met zekerheid worden gezegd, omdat bij de helikoptertelling iedere teller slechts twee waarnemingen heeft uitgevoerd. De spreiding bij de grondtelling met de auto kan niet worden gegeven omdat er maar één telling is uitgevoerd. Wellicht zal deze methode een vergelijkbare spreiding geven, of zelfs iets geringer dan de ander twee grondtelmethoden omdat bij deze methode met de auto het hele gebied wordt afgezocht naar het 'laatste' dier en groepen dichter kunnen worden benaderd, zodat een betere telling kan plaatsvinden.

Op basis van de vergelijking tussen de verschillende telmethoden kan voor de Heckrunderen worden aangegeven dat het aantal op 1 november 2011 waarschijnlijk ergens rond de 350 ligt. Bij de keuze voor een methode zal het niet uitmaken van welk getal men dan vervolgens moet uitgaan bij het volgen van de populatieontwikkelingen, omdat ze allemaal op die 350 uitkomen.

Figuur 5.1

Berekende aantallen Heckrunderen op 1 november 2011 op basis van de getelde aantallen volgens de verschillende telmethoden en de geregistreerde geboorte en sterfte. Bij de luchtfototelling geven de cijfers de verschillende tellingen weer; de kleine letters hebben betrekking op de tellingen in het Oostvaardersbos. Bij de helikoptertellingen verwijzen de cijfers naar de telling en de hoofdletters naar de waarnemers A, B, of C. (zie ook bijlage A).

Konikpaarden

Bij de Konikpaarden zijn de verschillen tussen de methoden groter (fig. 5.2). Voor de grondtellingen zijn de aantallen exclusief de dieren die zich in het moeras zouden kunnen bevinden. Er worden slechts een enkele keer een paar paarden (<10) in het moeras waargenomen (pers. med. **Art. 5.1. lid 2**). Tijdens de luchtfototelling en de helikoptertelling zijn geen paarden in het moeras waargenomen.

Bij de grondtelling met de auto en de vliegtuigtelling werden rond de 1300 paarden geteld, terwijl bij de helikoptertelling en de terreingebruiktellingen de maximale aantallen rond de 1200 lagen. De grondtelling vanuit vaste punten heeft de laagste aantallen (ongeveer 900). Deze methode leent zich niet om de aantallen paarden te tellen of te schatten. Door de grote afstand tussen telpunt en de grote groep paarden is tellen en schatten zeer lastig.

Bij de vliegtuigtelling is te zien dat tijdens de tweede telling ongeveer 120 paarden minder werden geteld dan tijdens de eerste en derde telling. Dit wordt waarschijnlijk veroorzaakt doordat er tijdens de tweede telling één transect niet is gefotografeerd (zie **Art. 5.1. lid 2 sub e** 2011). Dit transect lag voor meer dan 80% in het moeras, zodat is besloten om deze opname toch mee te nemen in het geheel. In de eerste en derde telling werden in dit transect nauwelijks tot geen Heckrunderen of Edelherten waargenomen. Tijdens de eerste telling zijn ook geen paarden in dit transect waargenomen, maar tijdens de derde telling werden in dit transect ca. 120 paarden geteld. Van paarden is bekend dat een grote groep zich soms dagen tot weken op een zelfde locatie kan bevinden. Omdat het verschil tussen de tweede waarneming en de eerste en derde waarneming overeenkomt met het aantal dat tijdens de derde waarneming in dit transect werd geteld, lijkt het aannemelijk dat deze paarden daar ook op 28 januari al aanwezig zijn geweest. Als de aantallen paarden op 28 januari (de tweede telling) hiervoor gecorrigeerd worden, komen de aantallen met elkaar overeen (zie **Art. 5.1. lid 2 sub e** 2011).

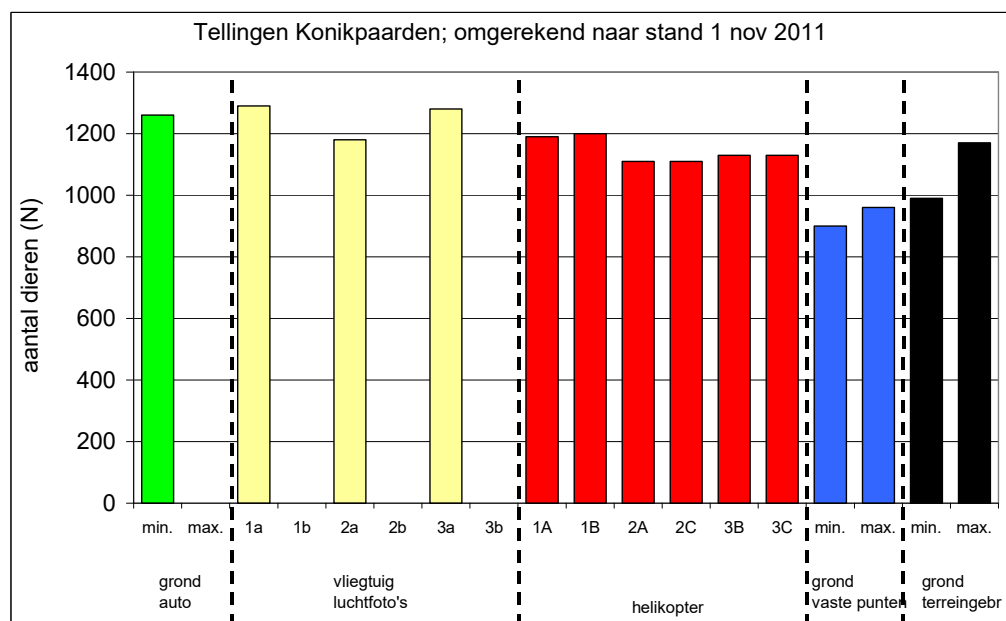
Bij de helikoptertelling valt op dat tijdens de eerste telling 90 tot 70 dieren meer zijn geteld dan de tweede en derde telling. Ondanks de correctie van de aantallen met behulp van luchtfoto's en de aanwezigheid van een ervaren teller, kan er dus kennelijk toch nog een verschil van 6-8% optreden.

Bij de terreingebruiktelling is het evenals bij de Heckrunderen van belang om meerdere tellingen uit te voeren zodat een maximum kan worden bepaald. Ook bij de paarden zal het maximum de werkelijkheid waarschijnlijk het dichtst benaderen.

Vanwege de grote verschillen tussen de verschillende methoden, kan niet zoals bij de Heckrunderen worden aangegeven wat nu zeer waarschijnlijk het aantal Konikpaarden is dat op 1 november 2011 in het gebied aanwezig was. Twee methoden leveren een getal dat rond de 1300 ligt en twee andere methoden leveren een gemiddelde rond de 1100. De grondtelling vanuit vaste punten is hierin niet meegenomen, omdat deze methode ongeschikt is. Omdat we niet weten hoeveel paarden er nu werkelijk lopen kan nu niet worden aangegeven met welke methode de werkelijkheid het dichtst benaderd wordt. Het aantal paarden waar van uitgegaan moet worden en waarmee een reeks opgebouwd zal worden, zal met andere woorden afhankelijk zijn van de methode waar uiteindelijk voor wordt gekozen. Voor het volgen van populatieontwikkeling kan nu niet worden gekozen voor een gemiddelde van alle waarnemingen, omdat je in de toekomst met slechts één methode verder zult gaan.

Figuur 5.2

Berekende aantallen Konikpaarden op 1 november 2011 op basis van de getelde aantallen volgens de verschillende telmethoden en de geregistreerde geboorte en sterfte. Bij de luchtfototelling geven de cijfers de verschillende tellingen weer; de kleine letters hebben betrekking op de tellingen in het Oostvaardersbos. Bij de helikoptertellingen verwijzen de cijfers naar de telling en de hoofdletters naar de waarnemers A, B, of C. (zie ook bijlage B).

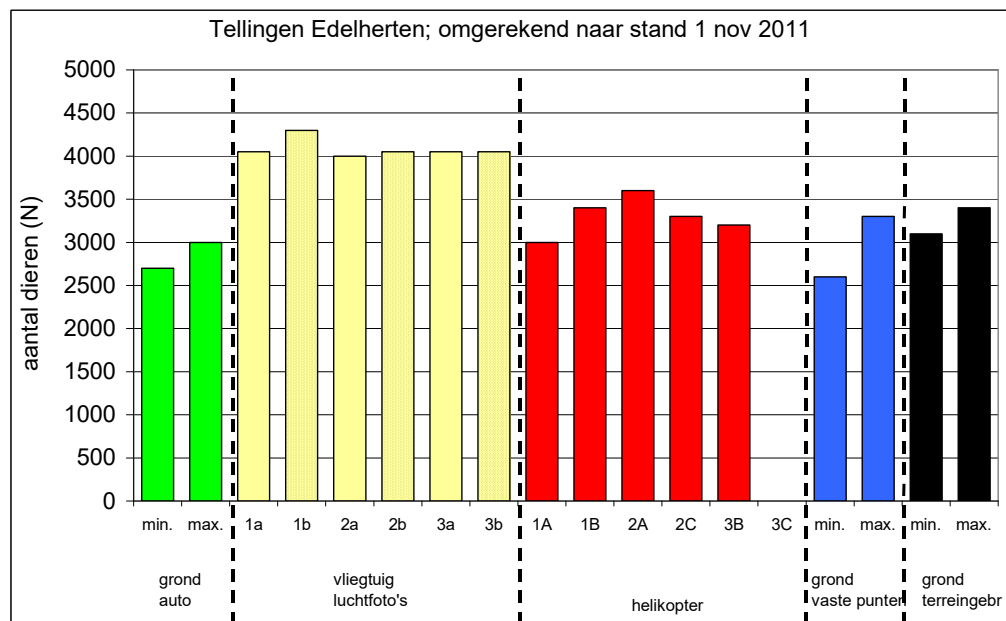
Edelherten

Bij de Edelherten zijn de verschillen tussen de methoden groter dan bij de paarden (fig. 5.3). Voor de grondtellingen zijn de aantallen exclusief de dieren die zich in het moeras zouden kunnen bevinden. Tijdens luchtfototelling in januari 2011 was het aandeel edelherten in het moeras gemiddeld <3% van het totaal aantal edelherten en tijdens helikoptertelling in oktober 2011 was het aandeel edelherten in het moeras ongeveer 0,4% van het totaal aantal edelherten. In beide gevallen dus zeer gering.

De grondtellingen vanuit de auto die in september 2010 zijn uitgevoerd, leveren de laagste aantallen (max. 3000) en de hoogste aantallen leveren de vliegtuigtellingen (gemiddeld rond de 4000). Bij de helikoptertellingen varieerde de aantallen tussen de 3000 en 3600, waarbij duidelijk is dat het maximum tijdens de tweede telling werd veroorzaakt door een wijziging in de telstrategie (lager vliegen; andere tellers). Bij de grondtelling vanuit vaste punten en de terreingebruiktellingen werden maxima van respectievelijk 3300 en 3400 dieren geteld. Deze maxima kwamen overeen met het gemiddelde aantal van de helikoptertellingen.

Figuur 5.3

Berekende aantallen Edelherten op 1 november 2011 op basis van de getelde aantallen volgens de verschillende telmethoden en de geregistreerde geboorte en sterfte. Bij de luchtfototelling geven de cijfers de verschillende tellingen weer; de kleine letters hebben betrekking op de tellingen in het Oostvaardersbos. Bij de helikoptertellingen verwijzen de cijfers naar de telling en de hoofdletters naar de waarnemers A, B, of C. (zie ook bijlage C).

Welke methode voor de Edelherten de werkelijkheid het dichtst heeft benaderd, is niet aan te geven, omdat het werkelijke aantal onbekend is. Ook hier geldt dus dat het aantal waar mee verder zal worden gegaan om een reeks op te bouwen, net als bij de paarden afhankelijk zal zijn van de methode waarvoor zal worden gekozen.

Wel kan het volgende nog worden opgemerkt. Van de grondtellingen is zeker dat Edelherten zijn gemist (geen tellingen in het moeras, en dieren die zich in gebieden met veel hoog opgaande vegetatie bevinden zijn slecht zichtbaar). De maxima van de grondtellingen vanuit vaste punten en de terreingebruiktellingen komen overeen met het gemiddelde van de helikoptertellingen. Dit zou dan kunnen betekenen dat tijdens de helikoptertellingen ook Edelherten zijn gemist. De tweede helikoptertelling lijkt dit eveneens aan te geven. Door het lager vliegen van de helikopter werden immers meer Edelherten geteld dan tijdens de eerste en derde vlucht, doordat liggende Edelherten zijn gaan staan en beter zichtbaar werden. Daarnaast gingen de Edelherten door het laagvliegen dichter bij elkaar lopen, waardoor het tellen en schatten beter kon worden uitgevoerd (Art. 5.1. 2011). Tot slot is het mogelijk dat dieren die zich nog in de dekking bevonden en dus moeilijk zichtbaar waren, door het lager vliegen van de helikopter, daar uit zijn gekomen en zich aansloten bij de dichter op elkaar lopende, grotere groepen. Het gaat hier niet zozeer om dieren in de moeraszone of het bos, maar om dieren die liggend of

staand tussen de vlieren aanwezig waren en vanuit een helikopter moeilijker zijn te zien. Door het laagvliegen van de helikopter kunnen deze zich naar de grotere groepen op de open graslanden begeven op zoek naar veiligheid binnen de grote groep. Zoals al in par. 4.3 opgemerkt hebben niet alle tellers van de helikoptertellingen tijdens iedere telling waarnemingen gedaan. Wanneer de ervaren teller B ook tijdens de tweede telling zou hebben waargenomen, zou deze teller wellicht ook veel meer Edelherten hebben geteld dan tijdens de eerste telling zoals teller A. Op basis van het verschil tussen teller A en B tijdens de eerste telling zou de ervaren teller B dan wellicht tegen de 4000 Edelherten hebben geteld. Dit zou dan sterk overeen komen met de vliegtuigtellingen.

Zoals bij de beschrijving van de verschillende methoden in de voorgaande paragrafen aangegeven, kan in veel gevallen geen precisie van de methode worden gegeven. Soms lijkt de precisie laag, zoals bij de verschillende grondtellingen, maar deze kan nog worden verhoogd, omdat deze methoden in feite allemaal voor de eerste keer zijn toegepast in de Oostvaardersplassen en ervaring ontbrak (zie §5.2).

5.1.2

Kosten en tijd

Een deel van de tellingen is uitbesteed waardoor SBB financiële kosten heeft gemaakt (tabel 5.1). Daarnaast kost een uitbesteding SBB ook tijd in verband met het begeleiden van een uitbesteding. Alleen de grondtellingen vanuit vaste punten en de terreingebruiktellingen zijn volledig door SBB uitgevoerd en kosten dus alleen tijd.

Tabel 5.1

Overzicht van de geschatte kosten in geld en tijd per eenmalige uitvoering van de diverse telmethodes.

	Grondtelling auto	Vliegtuig-telling	Helikopter-telling	Grondtelling vaste punten ¹	Terreingebruiktelling ¹
Financiële kosten uitbesteding					
Aanvraag NB-wet vergunning			€ 7.500,- ²		
Vliegtuig of helikopter		€ 5.000,-	€ 5.000,- ³		
Vorbereiding en uitvoering telling	€ 500,-	€ 5.000,-	€ 4.500,-		
Verwerking gegevens en rapportage	€ 500,-	€ 5.000,-	€ 3.000,-		
Totale kosten	€ 1.000,-	€ 15.000,-	€ 20.000,-³		
Tijd en geld SBB (uren/euro's)					
Begeleiding uitbesteding	8/560	12/840	12/840		
Vorbereiding en uitvoering telling		18 ⁴ /1260	18 ⁴ /1260	132/9240	12/840
Verwerking gegevens en rapportage				16/1120	4/280
Totaal uren/geld	8/560	30/2100	30/2100	148/10360	16/1120
Totale kosten	1560	17.100	22.100	10.360	1120

1) Grondtelling vanuit vaste punten en terreingebruiktellingen zijn volledig door SBB zelf uitgevoerd en kosten dus alleen tijd.

- 2) Omdat de Oostvaardersplassen een Natura 2000 gebied is, dient eenmalig een NB-wet vergunning aangevraagd te worden om met een helikopter boven het gebied te mogen vliegen.
- 3) Bij de uitgevoerde helikoptertelling in oktober 2011 heeft het Ministerie van Defensie de kosten voor de helikopter voor zijn rekening genomen. Indien het Ministerie dit in de toekomst om redenen niet meer doet, moet rekening worden gehouden met een bedrag van € 5.000,- voor de huur van een helikopter met piloot per telling. In een tijd van bezuinigingen moet daar rekening mee worden gehouden.
- 4) Tijdens de vliegtuigtellingen en de helikoptertellingen heeft SBB grondtellingen uitgevoerd in het Oostvaardersbos omdat het zicht daar minimaal is voor tellingen vanuit de lucht.

De kosten (geld) voor een uitbesteding van een helikoptertelling zijn het hoogst indien er van wordt uitgegaan dat in de toekomst het ministerie van Defensie niet opnieuw een bijdrage zal leveren aan de tellingen. Mocht het ministerie van Defensie toch een vrijwillige bijdrage blijven leveren, dan zijn de kosten voor een helikoptertelling vergelijkbaar met die van een vliegtuigtelling. De kosten voor deze twee telmethoden zijn een factor 15 tot 20 hoger dan de grondtellingen met een auto.

De tijd die SBB moet besteden aan de uitbestedingen zijn ook voor de vliegtuigtelling en helikoptertelling het hoogst. Dit heeft er vooral mee te maken dat tijdens de vluchten tegelijkertijd in het Oostvaardersbos en Driehoek geteld moet worden en in de randzone vastgesteld dient te worden of de grote herbivoren zich rustig gedragen en het gedrag niet van invloed is op de telling vanuit de lucht.

De tijd die SBB moet besteden aan de eigen tellingen is het grootst voor de grondtelling vanuit vaste punten. Dit wordt veroorzaakt door het grote aantal mensen dat nodig is (gemiddelde twee personen per telpunt) om de telling uit te voeren. Daarnaast is er in totaal gemiddeld een dag nodig voor de telling (4 uur telling en 4 uur heen- en terugreis naar het gebied omdat een groot deel van waarnemers uit andere delen van het land komt).

5.2 Aanbeveling ter verbetering telmethoden

Bij het beoordelen van de tellingen zoals ze in 2010 en 2011 zijn uitgevoerd, moet rekening worden gehouden met het feit dat de meeste tellingen voor de eerste keer in de Oostvaardersplassen werden toegepast. Kennis en ervaring waren nog niet optimaal, waardoor de tellingen ook niet altijd optimaal zijn uitgevoerd. Daarnaast is een aantal tellingen in 2010 en 2011 niet driemaal uitgevoerd, zodat geen gemiddelde en spreiding konden worden bepaald. Met name die spreiding is van belang om de precisie van de methode te bepalen. Inmiddels is deze kennis en ervaring met het uitvoeren van de tellingen in 2011 en 2012 opgedaan en kan worden aangegeven hoe de verschillende methoden verbeterd zouden kunnen worden voor een beter resultaat.

Bij de keuze van de toekomstige telmethode van de grote herbivoren in de Oostvaardersplassen spelen precisie, nauwkeurigheid en betrouwbaarheid van de methode een belangrijke rol. Daarnaast is het van belang om onderscheid te kunnen maken in man-vrouw en leeftijdscategorieën (populatiestructuur). De invloed van verschillende factoren hierop moet zo klein mogelijk worden gehouden. Voor het opbouwen van betrouwbare reeksen dienen de factoren die van invloed zijn en de mate waarin per methode bij iedere telling zoveel mogelijk gelijk te zijn.

Op basis van de uitgevoerde tellingen in 2010 en 2011 is vastgesteld dat de volgende factoren een rol spelen bij het tellen van het aantal dieren en een bias kunnen veroorzaken:

- Het weer
- Het tijdstip op de dag (ochtend, middag, avond)
- Het moment van het jaar (seizoen)
- De populatie- en daarmee groeps grootte
- De populatie- en groepsstructuur
- De (ervaring en uitrusting van de) teller
- De afstand tussen teller en de dieren
- Het aantal transecten dat gevlogen c.q. gereden moet worden
- De vlieghoogte van de helikopter
- Het aantal telpunten bij de methode met 'vaste' telpunten
- Zichtbaarheid in bos en moeras
- Structuurrijke terreingedeelten als bos of moeras

Weer, tijdstip, seizoen

Het weer, tijdstip van de dag en datum in het jaar hebben grote invloed op het gedrag en terreingebruik van de dieren. Runderen en paarden hebben het hele jaar een grote voorkeur voor de grootschalige open graslanden, Edelherten vooral in het najaar, winter en voorjaar. In de winter kunnen veel Edelherten in het moeras en het Oostvaardersbos zitten. Op basis van de monitoring van het terreingebruik is gebleken dat bij mooi weer zich 90-100% van de dieren op deze grootschalige open graslanden kan bevinden waardoor ze vanaf de grond en vanuit de lucht goed zijn waar te nemen. Echter, in het zomerhalfjaar als er voldoende voedsel is, lopen de dieren vaak in grote groepen bij elkaar waardoor het tellen moeilijker is en er meer schattingen moeten plaatsvinden. In de winter splitsen de grote groepen runderen, paarden en Edelherten zich op in kleinere groepen waardoor het tellen van individuen eenvoudiger is.

Bij Edelherten speelt het tijdstip op de dag een belangrijke rol. Uit eerdere tellingen en de tellingen van 2010-2011 is gebleken dat aan het eind van de middag de meeste Edelherten worden geteld; voor runderen en paarden geldt dit niet. Dit wordt waarschijnlijk veroorzaakt doordat de Edelherten gedurende de dag vanuit de dekking (meer gesloten landschapstypen) naar de open graslanden en de open plekken binnen de meer gesloten landschapstypen gaan en dus beter zichtbaar worden.

Omdat de groeps grootte bij de paarden en Edelherten veelal groter is dan bij de runderen, moet meer geschat worden (zie onder bij Populatieomvang). Vandaar dat datum in het jaar een rol speelt bij de tellingen, omdat in het winterhalfjaar de groepen binnen de populaties kleiner zijn er minder geschat hoeft te worden.

Populatieomvang en populatiestructuur

Het aantal dieren binnen een populatie is van invloed op de precisie en nauwkeurigheid, doordat bij een kleine populatie de individuen makkelijker te tellen zijn dan bij grote populaties (zie Beheer op basis van trends). Voor de Oostvaardersplassen geldt dat binnen de relatief kleine populatie runderen de individuen goed zijn te tellen (bij alle telmethoden zijn de dieren individueel geteld en komen de aantallen met elkaar overeen), maar dat dit voor de paarden al minder wordt en voor Edelherten nog minder goed is te doen.

Bij kleinere populaties kan een beter onderscheid in man-vrouw en leeftijdscategorieën worden gemaakt dan bij grote populaties vanwege het schatten van aantallen in grote groepen. Het schatten impliceert namelijk dat het onderscheiden van man-vrouw en leeftijdscategorieën in die grote groepen dan niet mogelijk is. Dit betekent dat voor de grotere populaties het beste eind herfst, begin winter geteld kan worden, omdat dan de groepen relatief klein zijn (zie onder het kopje 'Weer, tijdstip en datum in het jaar').

Specifiek ten aanzien van een telling waarbij een onderscheid tussen mannelijk en vrouwelijk moet worden gemaakt, wordt bij Edelherten een telling in februari-april moeilijk omdat dan de herten hun gewei afwerpen. Vooral wanneer de herten staan te grazen of met hun achterkant naar de waarnemer staan gericht, is het bepalen van de sexe moeilijk.

Tellers

Het schatten van aantallen is afhankelijk van de (ervaring en uitrusting) van de waarnemer. Daardoor zal bij wisselingen van waarnemers de precisie en nauwkeurigheid telkens anders zijn, waardoor reeksen minder betrouwbaar zijn. Het meest gebaat is de beheerder bij een vaste groep ervaren tellers. Het ontbreken van kennis en ervaring leidt tot onvolledige tellingen waar je uiteindelijk niets mee kunt doen. Hoe meer tellers betrokken zijn bij een telling hoe groter de kans wordt op onvolledige tellingen.

Met betrekking tot het materiaal dat de tellers tot hun beschikking hebben, kan worden aangegeven dat voor de helikoptertelling geldt dat het gebruik van foto's in eerste instantie van belang is voor het controleren van de schattingen. Daarnaast kunnen de foto's bij Edelherten gebruikt worden voor het bepalen van het aantal mannelijke en vrouwelijke adulten en kalveren, omdat bij de Edelherten op basis van het gewei een goed onderscheid in sexe is te maken. Bij runderen en paarden is dit veel moeilijker tot vrijwel onmogelijk. Bij deze soorten kan wel op basis van foto's een onderscheid in adulten en kalveren of veulens worden gemaakt.

Afstand teller-dier

Een ander punt wat van belang is bij een telling vanuit vaste punten is de afstand tussen de teller en de dieren die geteld moeten worden. Bij een vast punt kunnen de dieren tot meer dan 1 km van het telpunt verwijderd zijn. Bij grote groepen wordt dan zelfs het maken van een schatting moeilijk tot zelfs onmogelijk, zoals bij de paarden en de edelherten het geval was. Het verkleinen van de telgebieden, en dus toename van het aantal telpunten kan hier een oplossing voor zijn. Maar een toename van het aantal telpunten kan dus een probleem zijn voor de organisatie van de telling door het grote aantal mensen dat aan zo'n telling moet meedoen en voor de kwaliteit van de telling (zie kopje 'Tellers').

Transecten grondtelling paarden en luchtfototellingen met vliegtuig

Bij de grondtelling van de paarden vanuit een auto en bij de luchtfototelling van alle drie de soorten is gebruik gemaakt van transecten. Het probleem hierbij is dat er dubbel- en ondertellingen kunnen plaatsvinden wanneer dieren zich tijdens de telling naar een ander transect verplaatsen. De kans hierop kan worden verkleind of weggenomen wanneer het aantal transecten sterk wordt verminderd.

Bij de luchtfototellingen zou dit kunnen door enerzijds hoger te gaan vliegen waardoor de breedte van een transect groter wordt en er dus minder transecten nodig zijn om het gebied te dekken en anderzijds met meer vliegtuigen (2 of 3) tegelijkertijd naast elkaar te vliegen waardoor in feite met 2 of 3 vliegtuigen in één keer één transect wordt gevlogen. Inmiddels is na overleg met de Luchtverkeersleiding gebleken, dat hoger vliegen eigenlijk geen optie is in verband met de aanvliegeroute voor vliegtuigen van en naar Schiphol. Met twee vliegtuigen tegelijk vliegen op dezelfde hoogte als in januari en februari 2011 is wel een optie. Dit zou een halvering van het aantal transecten betekenen (6 in plaats van 11).

Bij de grondtelling van paarden op basis van transecten is het eigenlijk niet mogelijk om het aantal transecten te verminderen vanwege het gebruik van de greppels als grenzen. Wat daar wel zou kunnen helpen is het gebruik van waarnemers aan de einden van de greppels, zodat zij kunnen vaststellen hoeveel paarden zich tijdens de telling van een transect van het ene naar het andere transect verplaatsen. Op deze manier kan de onzekerheid van dubbel- en ondertellingen voor een groot deel worden weggenomen en daarmee de precisie en nauwkeurigheid worden verhoogd.

Vlieghoogte helikopter

Voor de helikoptertelling is de hoogte waarop wordt gevlogen van invloed op de telling, met name voor de telling van de Edelherten. Tijdens de tweede helikoptertelling is met opzet lager gevlogen. Daarbij werden meer dieren waargenomen en konden betere schattingen worden gemaakt van aantallen individuen binnen groepen. De keerzijde hiervan is meer verstoring onder de vogels, waardoor ook het verkrijgen van een NB-wet vergunning lastig is.

Telpunten

Bij de grondtelling vanuit vaste punten heeft het totaal aantal vaste (en deels ook mobiele) telpunten invloed op de precisie en de nauwkeurigheid. Hoe meer vaste telpunten en dus hoe kleiner de telgebieden, hoe groter de precisie en nauwkeurigheid, omdat er dan per telpunt meer tijd is om een goede telling uit te voeren vanwege het feit dat er binnen kleinere telgebieden minder dieren aanwezig zijn. In de Oostvaardersplassen kunnen echter niet overal vaste telpunten worden geïnstalleerd, omdat delen van het gebied onoverzichtelijk zijn door de aanwezigheid van opgaande vegetatie. In die gebieden is gebruik gemaakt van mobiele telpunten, wat een goed alternatief is voor de vaste telpunten. Het is wel mogelijk om binnen die onoverzichtelijke gebieden een aantal vaste telpunten te installeren op plaatsen waar sprake is van enige openheid (100 tot 300 m) en plaatsen die niet vanuit het mobiele telpunt zijn te zien zoals op het Stort het geval was. Nadeel van het verhogen van het aantal vaste punten is dat er nog meer mensen nodig zijn om al die telpunten te bemensen. Bij de huidige uitvoering van deze methode was het vanwege het grote aantal mensen niet mogelijk om drie afzonderlijke tellingen te organiseren. Bij nog meer mensen zal dit nog moeilijker worden.

Zichtbaarheid in bos en moeras (zie ook kader hoofdstuk 3)

Het aantal dieren in het moeras is moeilijk vanaf de grond vast te stellen. Bij de grondtellingen is dit dan ook een probleem. Dit kan worden opgeheven door gelijktijdig met de grondtelling een telling met een vliegtuig uit te voeren boven het moeras. Voor de bossen geldt dat het aantal dieren daar moeilijker vanuit de lucht is vast te stellen. Ook dit is eenvoudig op te lossen door gelijktijdig met de tellingen

vanuit de lucht, grondtellingen uit te voeren.

Vegetatiestructuur

Het tellen van dieren in het winterhalfjaar heeft als bijkomend voordeel (zie bij seizoen hierboven) dat de vegetatie in de Oostvaardersplassen kort is, waardoor het zicht in met name de ruigere delen van het gebied enorm toeneemt ten opzicht van het zomerhalfjaar. Dit kan de nauwkeurigheid van de telling doen toenemen, omdat de kans toeneemt dat een groter deel van de populatie wordt waargenomen. Dit voordeel geldt voor alle telmethoden.

Samenvatting optimalisatie telmethoden

Onderstaande tabel 5.2 geeft een samenvatting van de optimalisaties van de telmethoden om de precisie, nauwkeurigheid en betrouwbaarheid te vergroten.

Tabel 5.2

Samenvatting optimalisaties telmethoden 2011-2012

	Grondtelling auto zonder vaste route	Grondtelling auto met vaste route (terreingebruiktellingen)	Grondtelling vaste en mobiele punten	Luchtfototelling	Helikoptertelling
Weer	Mooi weer: zon; temperatuur >0 °C; windkracht <3 (minimaal effect op gevoelstemperatuur)				
Datum	Winterperiode november-maart (goede zichtbaarheid vanwege korte vegetatie en geen blad aan struiken en bomen)				
Tijdstip	Edelherten eind van de middag Voor rund en paard maakt het niet zoveel uit			Midden op de dag (rond 12:00 u) omdat dan >30% van de Edelherten ligt.	Edelherten eind van de middag. Voor rund en paard maakt het niet zoveel uit
Teller	2 of 3 vaste waarnemers die kennis, ervaring en een lange reeks op kunnen bouwen.		Alleen waarnemers met kennis van grote herbivoren en ervaring met tellen van grote hoeveelheden grote dieren.	1 of 2 tellers die kennis, ervaring en een lange reeks op kunnen bouwen en kennis digitale beeldverwerking.	2 of 3 vaste waarnemers die kennis, ervaring en een lange reeks op kunnen bouwen.
Materiaal					Ondersteuning met foto's t.b.v. populatieomvang en -structuur
Aantal telpunten			Verhogen aantal vaste telpunten, zodat telgebieden kleiner worden		
transecten	Bij waarneming paarden waarnemers aan de einden van de greppels plaatsen om aantal dieren te scoren die zich van het ene naar het andere transect verplaatsen			Verlagen van het aantal transecten door te vliegen twee vliegtuigen tegelijkertijd.	
Zichtbaarheid in bos of moeras	Simultaantellingen in moeras uitvoeren vanuit een vliegtuigje.			Simultaan grondtellingen in bossen uitvoeren vanuit een auto.	

6 Toetsing telmethoden

6.1 Doel van de tellingen

Voor Staatsbosbeheer zijn gegevens over de omvang en structuur van de populaties grote herbivoren van belang om twee redenen:

1. Lessen leren voor toekomstig beheer;
2. De maatschappij tonen dat het beheer van de grote herbivoren in de Oostvaardersplassen met grote zorg gebeurt (vertrouwen bieden).

Ad 1. Lessen voor toekomstig beheer

Met betrekking tot het opdoen van kennis voor het toekomstig beheer van de Oostvaardersplassen op een wijze dat aan de beheerdoelstellingen kan worden voldaan en dat het dagelijks beheer kan worden uitgevoerd, kunnen uit het Managementplan van de Oostvaardersplassen de volgende doelen voor tellingen van de populaties grote herbivoren worden afgeleid:

A. Ten behoeve behalen beheerdoelstellingen:

- Inzicht in de relatie tussen dichtheden van grote herbivoren en de vegetatie. Enerzijds vanuit het doel om het welzijn van de grote herbivoren te optimaliseren (vegetatie biedt voedsel en beschutting) maar ook vanuit de Natura 2000 doelstellingen in het kader van biodiversiteit (vegetatie biedt voedsel, beschutting en broedgelegenheid aan verschillende diersoorten). Hiervoor is inzicht nodig in de totale aantallen grote herbivoren en hun terreingebruik. Daarnaast dient de vegetatieontwikkeling, de productie en de biomassa in beeld gebracht te worden.
- Inzicht in de relaties tussen enerzijds de grote herbivoren onderling en anderzijds tussen de grote en kleine herbivoren (ganzen). Ook dit wordt vooral vanuit het welzijnsaspect van de grote herbivoren ingegeven (optimaliseren welzijn grote grazers en minimaliseren potentieel dierenleed grote grazers). Hiervoor is onder andere inzicht in totale aantallen en het terreingebruik van de populaties grote herbivoren nodig en de aantallen en het terreingebruik van ganzen. Daarnaast is inzicht in productie en biomassa van het voedselaanbod nodig.
- Inzicht in de relatie tussen dichtheden en ontwikkeling van de conditie van de grote herbivoren mede in relatie tot voedselaanbod, beschutting en weer. Dit inzicht is nodig om het potentieel dierenleed van de grote herbivoren te minimaliseren. Dichtheden kunnen alleen bepaald worden door de totale populatieomvang vast te stellen. Daarnaast dient de conditie van de dieren gevolgd te worden, evenals het voedselaanbod.

B. Ten behoeve van het dagelijks beheer is met betrekking tot de drie soorten grote herbivoren inzicht vereist in:

- De populatieomvang;
- De aantalsontwikkeling;
- De leeftijdsopbouw en geslachtsverhouding;
- De jaarlijkse netto groei van de populaties (geboorte minus sterfte);

- De jaarlijkse netto 'recruitment' van de populaties (aantal geboren; kalveren/veulens minus aantal gestorven kalveren/veulens);
- Controle van de geregistreeerde sterfte en geboorte door aantallen van de totale populaties in oktober en april te bepalen. Het gaat hier echt om de controle van de geregistreeerde sterfte en geboorte omdat uit de berekening van de totale aantallen is gebleken dat het ergens bij de runderen scheef ging. Nu willen we achterhalen of dat nu zit in de registratie van de sterfte of de geboorte (merken we sterfgevallen niet op of tellen we te veel of te weinig kalveren en veulens?).

Ad 2. Het bieden van vertrouwen

Met betrekking tot het bieden van vertrouwen aan de maatschappij dat SBB het beheer van de grote herbivoren met zorg uitvoert, kunnen op basis van het Managementplan de volgende doelen voor tellingen worden afgeleid:

- De monitoring dient transparant te zijn en voor iedereen inzichtelijk;
- De methode voor het verzamelen van gegevens dient breed gedragen te zijn;
- Inzicht in ontwikkeling totale populatieomvang en absolute en relatieve geboorte en sterfte;
- Inzicht in doodsoorzaken sterfte per soort, geslacht en leeftijdscategorie;
- Uitvoering ICMO adviezen.

Met betrekking tot de verantwoording aan de staatssecretaris van EL&I, onderdeel van het bieden van vertrouwen aan de maatschappij, kan worden aangegeven dat hierbij de ICMO adviezen (ICMO 2006 en ICMO2 2010) bepalend zijn (zie onderstaand kader). Deze ICMO adviezen zijn al verwerkt in bovenstaande doelstellingen.

Kader ICMO adviezen die betrekking hebben op de doelstelling verantwoording SBB aan de staatssecretaris van EL&I.

- Het voortplantingssucces van de grote herbivoren. Hiervoor dient het aantal vrouwelijke dieren en het aantal geboren kalveren of veulens te worden vastgesteld. Dit kan op basis van het totaal aantal vrouwelijke dieren in de populatie en het totaal aantal geboorten of op basis van een relatieve maat door via een steekproef de verhouding tussen het aantal vrouwelijke dieren en kalveren of veulens te bepalen;
- Het aantal gestorven dieren, waarbij per gestorven dier datum van overlijden, soort, sexe, leeftijd, conditie, doodsoorzaak en locatie wordt genoteerd. Volgens het 'early reactive culling' protocol moet meer dan 90% van de gestorven dieren door afschot worden gerealiseerd;
- Totale populatieomvang per soort om trends te kunnen bepalen van totale populatieomvang, relatieve aanwas, relatieve sterfte, relatieve geboorte, etc. teneinde bepaalde ontwikkelingen te kunnen verklaren.

Parameters afgeleid uit informatiebehoefte

Op basis van bovenstaande doelstellingen en daaruit voortvloeiende informatiebehoefte, kunnen de volgende parameters worden afgeleid die de tellingen van de grote herbivoren zouden moeten opleveren:

1. Jaarlijks totale aantallen grote herbivoren per soort, geslacht en leeftijdscategorie in oktober/november en maart/april;
2. Jaarlijkse sterfte (absoluut en relatief) per soort, geslacht, leeftijd, waarbij datum, conditie en doodsoorzaak worden genoteerd;
3. Jaarlijks totaal aantal geboren kalveren en veulens en verhouding tussen het totaal aantal geboren kalveren en veulens en het potentieel aantal moederdieren;
4. Jaarlijkse absolute en relatieve groei van de populaties (geboorte minus totale sterfte);
5. Jaarlijkse 'recruitment' van de populaties (geboorte minus sterfte kalveren/veulens);

Bij deze parameters kunnen de volgende opmerkingen worden gemaakt:

- Ad 1. Het bepalen van de totale aantallen per soort zal tot op zekere hoogte zonder problemen kunnen. Vooropgesteld dient te worden dat geen enkele, niet destructieve methode, het werkelijke aantal zal kunnen bepalen. Iedere methode zal een benadering van de werkelijkheid zijn en aangezien niet bekend is hoeveel dieren er werkelijk aanwezig zijn, zal het moeilijk zijn een methode te kiezen die de beste benadering levert.

In een aantal gevallen is het moeilijk een onderscheid in sexe of leeftijdscategorie te maken. Dit is zeker het geval bij paarden waar het onderscheid tussen hengsten en merries op afstand moeilijk is als de paarden in één grote kudde bij elkaar lopen. Het onderscheid tussen veulens en adulten is wel goed te maken. Bij runderen en Edelherten gaat dit beter, maar ook daar zal dit niet altijd volledig zijn en zal men zich moeten beperken tot het nemen van steekproeven (zie kader). Bij runderen valt in ieder geval een onderscheid te maken tussen mannelijke en vrouwelijke adulten en mogelijk ook bij jaarlingen, maar bij kalveren is dit zeer moeilijk. Wel kan het totaal aantal kalveren bepaald worden. Bij Edelherten is in een aantal gevallen goed onderscheid te maken tussen adulte herten, spitsers, kaalwild en kalveren.

Of het gebruik van twee tellingen per jaar om een indicatie van de sterfte en geboorte te krijgen en om de geregistreerde sterfte en geboorte te controleren, tot het gewenste resultaat leidt, moet worden betwijfeld. De sterfte wordt dagelijks geregistreerd en aangezien de taakstelling is om meer dan 90% van de sterfte via afschot te realiseren, is dit een vrij nauwkeurige registratie. Natuurlijk kunnen dieren sterven zonder dat dit wordt opgemerkt. Het gaat dan om sterfte van dieren in het moeras of in de zomer en herfst als in sommige delen van de randzone of het Oostvaardersbos de vegetatie nog hoog is en sterfgevallen enkele weken of volledig onopgemerkt kunnen blijven. Maar gezien het geringe aantal dieren in het moeras en de zeer geringe sterfte tijdens het zomer halfjaar, zal dit op het totaal slechts een gering aandeel vormen. De spreiding in de tellingen van de totale populaties

is daartegenover naar verwachting veel groter. Zelfs bij een geringe variatie coëfficiënt van 5% of minder betekent dit bij een totaal aantal edelherten van bijvoorbeeld 3300, dat er een spreiding van plus of min 150 dieren in de telling kan optreden. Indien er voor wordt gekozen om bij een variatie coëfficiënt van 5% of minder slechts één telling uit te voeren in plaats van drie of meer, zoals door ICMO is voorgesteld, dan kan die ene telling bijvoorbeeld in november een totaal aantal getelde dieren van 3450, 3300 of misschien 3150 opleveren. Dit gebeurt dan ook weer in april waarbij bijvoorbeeld 2850, 2700 en 2550 dieren zouden zijn geteld als er drie tellingen zouden zijn uitgevoerd. Het verschil tussen april en november op basis van deze enkele tellingen hoeft dan niet meer het verschil tussen de gemiddelde waarden te zijn ($3300-2700=600$), maar kan bijvoorbeeld het verschil zijn tussen het maximum van 3450 in nov en het minimum van 2550 in apr (verschil van 900) of tussen het minimum van 3150 in november en het maximum van 2850 in april (verschil van 300). In beide gevallen wijkt dit 50% af van het gemiddelde verschil en wellicht dus ook van het werkelijke verschil. De vraag is dan welke getallen nu de werkelijkheid weergeven, de geregistreerde sterfte of de tellingen en wie controleert nu wie?

- Ad 2. De jaarlijkse sterfte wordt reeds dagelijks vastgelegd waarbij datum, soort, geslacht, leeftijd, conditie, doodsoorzaak en locatie worden genoteerd.
- Ad 3. Van de runderen en paarden worden maandelijks tot wekelijks de totale aantallen kalveren en veulens geteld. Via de sterfteregistratie is bekend welke in dat jaar geboren kalveren ook zijn gestorven. De verhouding tussen het aantal kalveren of veulens en het aantal potentiële moederdieren kan dan nog niet worden bepaald, omdat daarvoor het totaal aantal potentiële moederdieren geteld dient te worden. Bij de Edelherten wordt jaarlijks in augustus het totaal aantal kalveren geteld en worden steekproeven genomen door van verschillende groepen Edelherten in het veld het aantal aanwezige kalveren, hinds en smaldieren te tellen. Beter zou zijn om ook hier te trachten het totaal aantal hinds en smaldieren te bepalen, omdat de mogelijkheid bestaat dat de steekproef ieder jaar anders zal zijn.
- Ad 4. Voor het bepalen van de jaarlijkse populatiegroei is in principe één telling per jaar voldoende. Daarnaast kan gebruik worden gemaakt van de jaarlijks tellingen van het totaal aantal geboren kalveren en veulens en de geregistreerde sterfte.
- Ad 5. De gegevens voor de jaarlijkse 'recruitment' volgen uit de jaarlijkse tellingen van het totaal aantal geboren kalveren en veulens en de geregistreerde sterfte.

Gegeven de opmerkingen bij de bovenstaande 5 punten waarin is beschreven dat data van een aantal parameters al via de lopende monitoring wordt verzameld, moeten de tellingen van de populaties dan uiteindelijk nog het volgende opleveren:

- Jaarlijks totale aantallen grote herbivoren per soort, sexe en leeftijdscategorie in oktober en april, waarbij vraagtekens kunnen worden gezet bij het uitvoeren van metingen op twee verschillende momenten in het jaar.

Met betrekking tot precisie, nauwkeurigheid, betrouwbaarheid en specifieke eisen aan de tellingen, doet ICMO geen duidelijke uitspraken. Alleen de vraag van de minister van LNV aan ICMO2 (ICMO2 2010) geeft iets in die richting aan:

“What methodology for counting of herbivores which is as reliable as possible and generally accepted would you recommend?”

Hoewel deze vraag lijkt in te willen gaan op de ‘reliability’ van de methode, waarbij dan ook de vraag is wat er precies onder ‘reliability’ wordt verstaan, wordt niet aangegeven hoe ‘reliable’ de methode dan moet zijn, waardoor het opstellen van een eis onmogelijk wordt, zodat bepaald kan worden welke telmethode daar nu aan voldoet. ICMO2 heeft hier als advies gegeven dat in hun ogen een helicoptertelling daar het beste aan zou kunnen voldoen.

Kader Steekproeven

Bij ecologisch onderzoek is het niet ongebruikelijk dat er steekproeven genomen moeten worden van een populatie om inzicht te krijgen in een bepaalde parameter, bijvoorbeeld verhouding man-vrouw, of de ontwikkeling daarvan. In veel gevallen is het om verschillende redenen namelijk niet mogelijk om alle individuen van de gehele populatie afzonderlijk te observeren. Hoe groot deze steekproef moet zijn kan van tevoren bepaald worden. In de wetenschappelijke literatuur worden daarvoor richtlijnen gegeven. Nadat bekend is welke telmethode gekozen wordt, zal een verdere uitwerking van de methode plaatsvinden met een onderbouwing van de grootte van de eventuele steekproeven die genomen moeten worden. Hierbij zal tevens rekening worden gehouden met de sociale structuur van de grote herbivoren, omdat die van invloed kan zijn op de wijze waarop de steekproef moet worden genomen. Zo leven bij de Heckrunderen en met name bij de Edelherten de mannelijke dieren een groot deel van het jaar apart van de vrouwelijke

6.2 Toetscriteria, scores en weging

Toetscriteria

Alle uitgevoerde tellingen worden geëvalueerd aan de hand van een aantal facetten met elk hun specifieke toetsingscriteria. De volgende criteria zijn onderscheiden:

Facet	Toetsingscriterium
- Telling	- Precisie - Nauwkeurigheid - Betrouwbaarheid - Mannelijk/vrouwelijk
- Risico's	- Leeftijdscategorieën - Veiligheid (mensen) - Verstoring vogels - Verstoring grote herbivoren - Continuïteit bestaande reeksen
- Bijproducten	- Bruikbaarheid bijproduct
- Kosten	- Tijd - Geld

Facet Telling

Op de begrippen precisie, nauwkeurigheid en betrouwbaarheid werd hierboven al ingegaan. Daarnaast spelen de criteria 'informatie over geslacht en leeftijd'.

Mannelijk/vrouwelijk en leeftijdscategorieën

Van belang is of met de methode een onderscheid tussen mannelijke en vrouwelijke dieren kan worden gegeven voor adulte dieren en mogelijk jaarlingen en of het aantal kalveren of veulens kan worden bepaald. Wanneer de categorieën op basis van een totale telling kunnen worden verkregen, verdient dat voorkeur boven het verkrijgen van gegevens op basis van steekproeven.

Facet Risico's

Veiligheid

Het veiligheidsrisico voor de tellers moet zo klein mogelijk zijn. Dit speelt duidelijk bij het gebruik van vliegtuigen of helikopters. In de Oostvaardersplassen kunnen duizenden ganzen voorkomen en door verstoring kunnen deze vogels (met name ganzen) in groten getale hoog opvliegen en een gevaar voor de inzittenden opleveren. De kans daarop wordt door Staatsbosbeheer als uiterst gering ingeschat, maar niet uitgesloten. Op basis van onderzoeksresultaten en een korte inventarisatie op internet kan gesteld worden dat het niet de vraag is of er botsingen tussen vogels en bijvoorbeeld de helikopter zullen plaatsvinden maar eerder wanneer. Bij het zoeken naar alternatieven zal hier rekening mee moeten worden gehouden.

Verstoring

De Oostvaardersplassen is een Natura 2000 gebied. Verstoring van doelsoorten dient zoveel mogelijk voorkomen te worden. Wanneer wordt geteld kan niet voorkomen worden dat er enige verstoring plaatsvindt. Van belang is te kiezen voor een methode die de verstoring tot een minimum beperkt, zeker in de kwetsbare

perioden. Ook de verstoring van de grote herbivoren dient tot een minimum beperkt te worden om de kans op een goede telling te vergroten.

Continuïteit bestaande reeksen

In de Oostvaardersplassen vindt al geruime tijd monitoring van de populaties plaats en zijn er langjarige reeksen opgebouwd. Het voortzetten van deze reeksen heeft een grote waarde voor de beheerder met betrekking tot kennisontwikkeling. Methoden die aansluiten bij bestaande reeksen verdienen de voorkeur.

Facet Bijproducten

Bij het bepalen van de keuze voor een telmethode wordt ook gekeken naar de bijproducten die het oplevert en de bruikbaarheid ervan. Zo levert de vliegtuigtelling een gebiedsdekkende luchtfoto op die ook voor andere doeleinden gebruikt kan worden (vegetatiekaart, nesten van koloniebroedvogels en winternesten van muskusratten).

Facet Kosten

Tijd

Voor SBB is het van belang te weten hoeveel tijd SBB medewerkers kwijt zijn aan de (uitbesteding van de) telling. Dit geldt extra zwaar in een tijd waarin op veel fronten moet worden bezuinigd.

Geld

In diezelfde lijn is het voor de beheerder van belang om het gemeenschapsgeld zo efficiënt en effectief mogelijk in te zetten. Wanneer meerdere methoden aan de criteria voor de doelstelling voldoen, zal de goedkoopste methode de voorkeur krijgen. Bij dit criterium worden de totale geschatte kosten per telling in beeld gebracht zoals deze in 2010 en 2011 door diverse bureaus zijn uitgevoerd (zie H. 4.) en waarbij opstartproblemen of aanvullende waarnemingen (extra tijd voorbereiding vanwege onbekendheid met methode en monitoren effect helikopter op vogels) achterwege worden gelaten. Bij de toetsing wordt er van uit gegaan dat het om routine monitoring gaat.

Scores

De telmethode die voor een bepaald criterium het beste resultaat levert, scoort het hoogst en krijgt maximaal een 3. De telmethode die een redelijke bijdrage levert scoort een 2 en de methode die de slechtste bijdrage levert scoort een 1. De telmethode die helemaal geen bijdrage levert krijgt de score 0.

Weging

Omdat niet alle doelstellingen en criteria even belangrijk hoeven zijn, heeft een weging plaatsgevonden. Deze weging vindt in eerste instantie plaats op het niveau van de twee hoofddoelstellingen van SBB (zie par. 6.1) en in tweede instantie op het niveau van de criteria (zie tabel 6.1). Bij de weging is een totaal van 100 punten over respectievelijk de doelstellingen en de criteria verdeeld.

Tabel 6.1

Weging doelstellingen (zie par 6.1) en criteria.

WEGING DOELEN EN CRITERIA						
Facet	Doelen Staatsbosbeheer		50%	50%	gemiddeld	index
	Criteria		kennis	vertrouwen		
Telling	precisie		13	14	14	1,00
	nauwkeurigheid		13	14	14	1,00
	betrouwbaarheid		13	14	14	1,00
	man/vrouw		13	10	12	0,85
	leeftijdscategorieen		13	10	12	0,85
Risico's	veiligheid (mensen)		3	3	3	0,22
	verstoring vogels		6	12	9	0,67
	verstoring hoefdiersoort		5	8	7	0,48
	trendbreuk methoden		10	5	8	0,56
Extra	bijproducten		1	0	1	0,04
Kosten	totaal uren		5	5	5	0,37
	totaal kosten		5	5	5	0,37
			100	100	100	

Voor Staatsbosbeheer zijn de twee hoofddoelstellingen van even groot belang: kennisontwikkeling en vertrouwen bieden krijgen elk 50%.

Per doelstelling is de weging van enkele criteria anders. Zo weegt bijvoorbeeld verstoring van vogels bij de doelstellingen vertrouwen en verantwoording zwaarder dan bij de doelstelling kennisontwikkeling. Op basis van de weging per doelstelling kan een gemiddelde weging en index per criterium worden bepaald. Gemiddeld wordt het grootste belang gehecht aan precisie, nauwkeurigheid en betrouwbaarheid van de telling. Gevolgd door informatie over populatiestructuur, verstoring van vogels en van grote herbivoren en een mogelijke trendbreuk met eerder gehanteerde telmethoden. Daarna het risico van de interne kosten van de telling (tijd) en de kosten voor externe uitbestedingen (geld) en tenslotte de veiligheid van mensen en een mogelijk bijproduct.

Totaal gewogen score en index

Bij het bepalen van de totaalscore van de toetsing vindt eerst binnen een facet een sommering plaats van de gewogen scores van de criteria. Hierna worden de gewogen totaalsommen per facet bij elkaar opgeteld en wordt een totaal gewogen toetsingsscore verkregen. Omdat deze gewogen totaalscore voor iedere diersoort anders is, zijn de gewogen totaalscores omgerekend naar een index. De index geeft de verhouding van de gewogen totaalscore ten opzichte van de maximale gewogen totaalscore weer.

6.3

Toetsing

Op basis van bovenstaande criteria en overwegingen is een toetsing van de verschillende, geoptimaliseerde methoden uitgevoerd (tabel 6.2 Prognose). Deze toetsing geeft weer in hoeverre de uitgevoerde tellingen in geoptimaliseerde vorm, volgens de aanbevelingen in §. 5.2 naar verwachting zullen voldoen aan de criteria. Op basis van deze toetsing zal het advies worden opgesteld.

6.3.1 Toetsing geoptimaliseerde methoden van 2010-2011

Op basis van 'expert judgement' zijn per criterium scores toebedeeld aan de geoptimaliseerde telmethoden. Bij de helikoptertelling is bij deze toetsing bovendien uitgegaan van het feit dat deze in eigen beheer wordt uitgevoerd, waardoor de kosten met € 5.000,- toenemen ten opzichte van de kosten wanneer het ministerie van Defensie zou deelnemen. Reden hiervoor was dat op deze manier een grotere flexibiliteit kan worden ingebouwd wat de betrouwbaarheid verhoogt.

Deze toetsing geeft aan wat er verwacht mag worden van deze methoden wanneer ze geoptimaliseerd zouden worden. De 0-scores in de tabel geven hier aan dat met de betreffende methode geen informatie met betrekking tot het criterium kan worden verkregen (tabel 6.2).

Tabel 6.2

Toetstabel van de geoptimaliseerde telmethoden grote herbivoren Oostvaardersplassen van 2010-2011. Toetsscores 0-3 geven aan in welke mate de methode het best voldoet aan het gestelde criterium. Een 3 geeft aan dat de methode goed voldoet, een twee betekent een redelijke bijdrage, een 1 geeft aan dat de methode niet goed voldoet en een 0 geeft aan dat de methode helemaal geen bijdrage levert. In de kolom weging staan de wegingsfactoren uit tabel 6.1 (index)

Facet	subcriteria	weging	toetsing op basis van optimale uitvoering > 2011															
			grondtelling auto			vliegtuigtelling			helikoptertelling			grondtelling vaste punten			grondtelling terreingebruik			
			HR	KP	EH	HR	KP	EH	HR	KP	EH	HR	KP	EH	HR	KP	EH	
Telling	precisie	1,00	3	3	2	3	3	3	3	3	3	2	1	1	2	2	2	
	nauwkeurigheid	1,00	3	3	2	3	3	3	3	3	2	2	1	1	2	1	2	
	betrouwbaarheid	1,00	3	3	3	3	3	3	2	2	2	1	1	1	3	3	3	
	man/vrouw	0,85	3	2	3	0	0	2	0	0	2	2	0	2	1	0	1	
	leeftijdscategorieen	0,85	3	2	2	0	0	0	1	1	2	2	1	1	2	1	1	
	gewogen totaalscore			14,1	12,4	11,3	9,0	9,0	10,7	8,9	8,9	10,4	8,4	3,9	5,6	9,6	6,9	8,7
Risico's	veiligheid (mensen)	0,22	3	3	3	3	3	3	2	2	2	3	3	3	3	3	3	
	verstoring vogels	0,67	2	2	2	3	3	3	1	1	1	2	2	2	2	2	2	
	verstoring hoefdiersoort	0,48	3	3	2	3	3	3	3	3	3	3	3	2	3	3	2	
	trendbreuk methode	0,56	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3	3	3	
	gewogen totaalscore			3,4	3,4	3,0	4,1	4,1	4,1	2,6	2,6	2,6	3,4	3,4	3,0	5,1	5,1	4,6
Bijproducten	bruikbaarheid	0,04	0	0	0	3	3	3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
	gewogen totaalscore			0,0	0,0	0,0	0,1	0,1	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
Kosten	totaal uren	0,37	3	3	3	2	2	2	2	2	2	1	1	1	3	3	3	
	totaal kosten	0,37	3	3	3	1	1	1	1	1	1	3	3	3	3	3	3	
	gewogen totaalscore			2,2	2,2	2,2	1,1	1,1	1,1	1,1	1,1	1,1	1,5	1,5	1,5	2,2	2,2	2,2
Overall gewogen totaalscore				20	18	16	14	14	16	13	13	14	13	9	10	17	14	16

Facet telling

Bij de runderen en paarden scoren binnen het facet telling de grondtelling met een auto het hoogst (tabel 6.2, fig. 6.2). Bij de runderen scoren alle andere telmethoden relatief veel lager. Bij de paarden scoren de andere telmethoden ook veel lager, maar is er wel een duidelijk onderscheid tussen enerzijds de vliegtuig- en helikoptertelling en anderzijds de terreingebruiktelling en de grondtelling vanuit vaste en mobiele punten, waarbij de laatste twee het laagst scoren. Ook bij de Edelherten scoort de grondtelling met een auto het hoogst, maar vliegtuigtelling en de helikoptertelling blijven daar niet ver achter. Daarna volgt de terreingebruiktelling en de grondtelling vanuit vaste en mobiele punten scoort het laagst.

De grondtelling met vaste en mobiele punten scoort voor alle drie de soorten het laagst. Doordat de afstand tussen de dieren en de telpunten soms groot kan zijn (>1000 m) is tellen of schatten zeer lastig en kan op die grote afstanden moeilijk

onderscheid worden gemaakt tussen seksen en leeftijdscategorieën. Deze methode is eigenlijk niet geschikt voor het bepalen van totale aantallen dieren, aantallen per sekse en leeftijdscategorieën op de lange termijn.

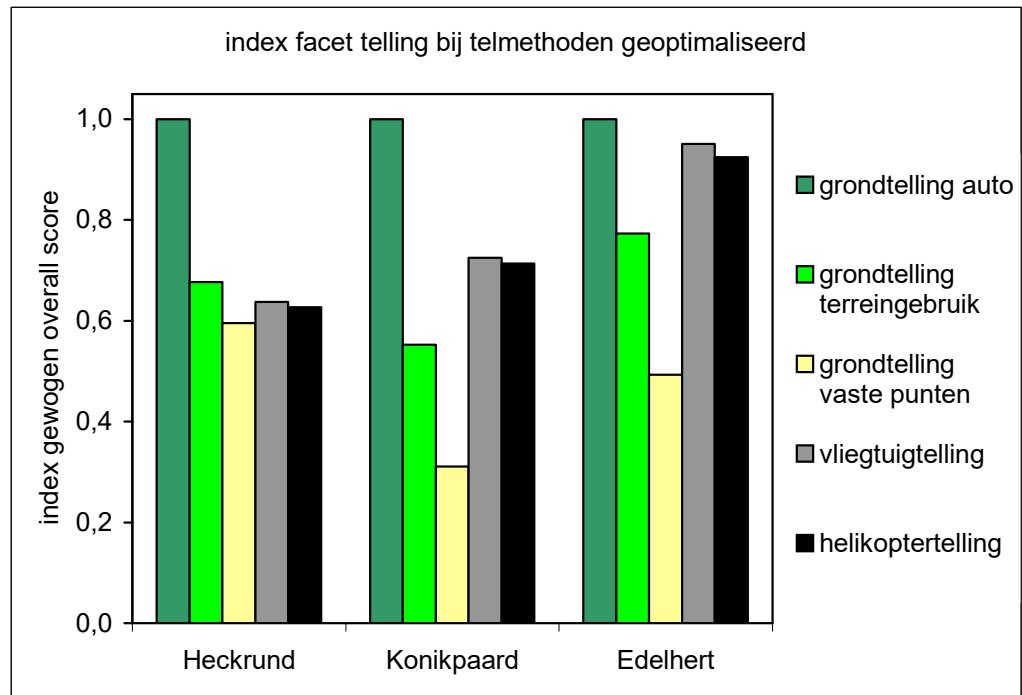
De betrouwbaarheid is met uitzondering van de helikoptertellingen en de grondtellingen vanuit vaste en mobiele telpunten, voor alle overige methoden maximaal. Deze methoden zijn het meest flexibel en bij optimalisatie van deze methoden kan gezorgd worden voor een hoge kwaliteit die in de toekomst gewaarborgd kan blijven. Alleen helikoptertellingen en de grondtellingen vanuit vaste en mobiele punten blijft ook na optimalisatie een risico houden. Voor de helikoptertelling geldt dat er een vergunning in het kader van de NB-wet nodig is, waardoor je afhankelijk bent van bevoegd gezag of er wel of geen vergunning wordt afgegeven en als deze wordt afgegeven of dat op het juiste moment gebeurt. Voor de grondtelling vanuit vaste en mobiele punten geldt dat de methode minder flexibel is in verband met de te maken afspraken met zoveel mensen tegelijk en de borging van de kwaliteit van de tellers.

Het bepalen van het aantal mannelijke en vrouwelijke dieren kan het beste op basis van een grondtelling met de auto gebeuren. Bij de vliegtuigtelling en de helikoptertelling kan alleen tot op zekere hoogte bij Edelherten het aantal volwassen mannelijke dieren worden bepaald vanwege het gewei, wanneer de dieren worden gefotografeerd. Bij de vliegtuigtelling zijn daarbij alleen mannelijke dieren van 4,5 of 6 jaar en ouder te herkennen en bij helikoptertellingen is het ook mogelijk om spitsers te herkennen op basis van de foto's vanuit de helikopter. Bij paarden kan eigenlijk alleen maar op basis van de grondtelling met een auto een goed onderscheid worden gemaakt tussen man en vrouw, waarbij het dan waarschijnlijk zal gaan om steekproeven.

Het bepalen van de aantallen per leeftijdscategorie kan het beste op basis van een grondtelling met een auto worden bepaald. Vanaf de luchtfoto's kan dit tot op zekere hoogte. Op de luchtfoto's zijn kalveren of veulens te herkennen, maar niet in alle gevallen. Vanaf de luchtfoto's zijn wel de mannelijke dieren van 4, 5 of 6 jaar en ouder te herkennen en als leeftijdsgroep dus ook te onderscheiden. Vanaf foto's die tijdens de helikoptertelling zijn gemaakt kunnen kalveren of veulens, jaarlingen en volwassen dieren worden herkend, maar om een totaalbeeld te krijgen zullen in feite alle dieren gefotografeerd moeten worden. De vraag is of dat haalbaar is. De gefotografeerde dieren moeten bijvoorbeeld niet te ver weg staan of in dichte groepen, waardoor herkenning van sekse of leeftijdscategorie wordt bemoeilijkt. Een ander punt betreft de administratie van de foto's. Bij foto's zonder referentiepunten is het soms moeilijk te bepalen of de groep of individuen nu al op een andere foto zijn geteld of niet.

Figuur 6.2

Index totaalscore facet telling (zie tabel 6.2).

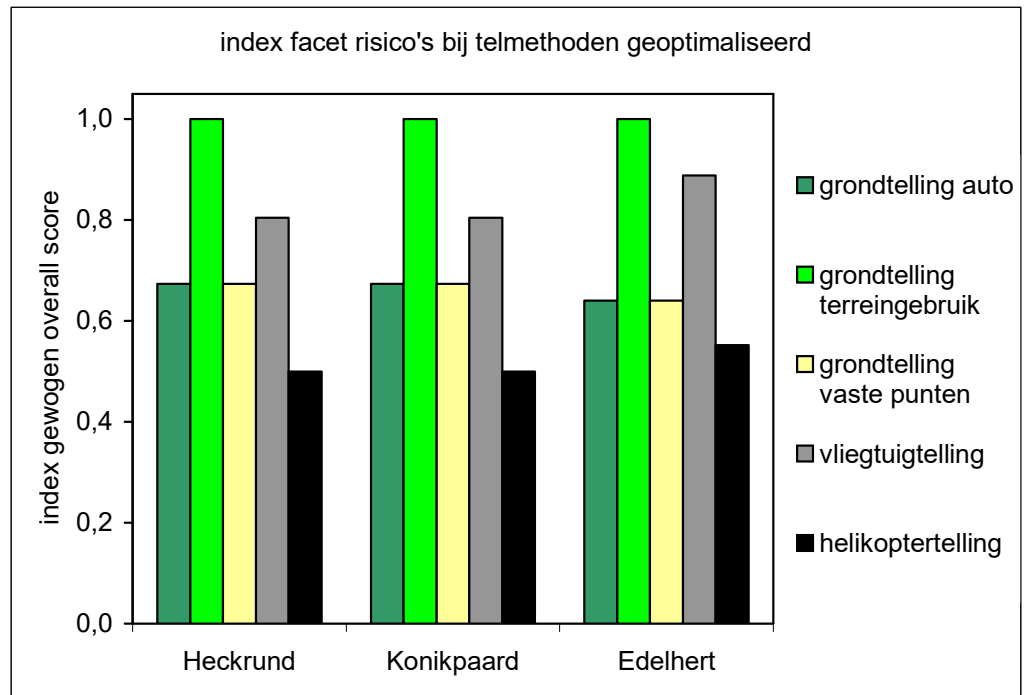

Facet risico's

De terreingebruiktelling en de vliegtuigtelling scoren wat betreft risico's het hoogst en de helikoptertelling het laagst (fig. 6.3). Dit laatste komt met name door de verstoring van de vogels (N2000 doelsoorten). Hoewel er geen sprake zal zijn van significante effecten als de helikopter vliegt, er is dan immers een vergunning afgegeven door bevoegd gezag, speelt het hier wel een rol van betekenis. Vanwege het feit dat de Oostvaardersplassen een Natura 2000 gebied is, dient waar mogelijk de beheerder verstoring toch tot een minimum te beperken. Bij geschikte alternatieven dient daartoe te worden overgegaan. Alleen de methode grondtelling terreingebruik sluit aan bij bestaande reeksen. Het terreingebruik wordt al sinds 1983 gevolgd. Alle andere methoden zijn in het verleden niet uitgevoerd.

Figuur 6.3

Index totaalscore facet
risico's (zie tabel 6.2)

Facet kosten

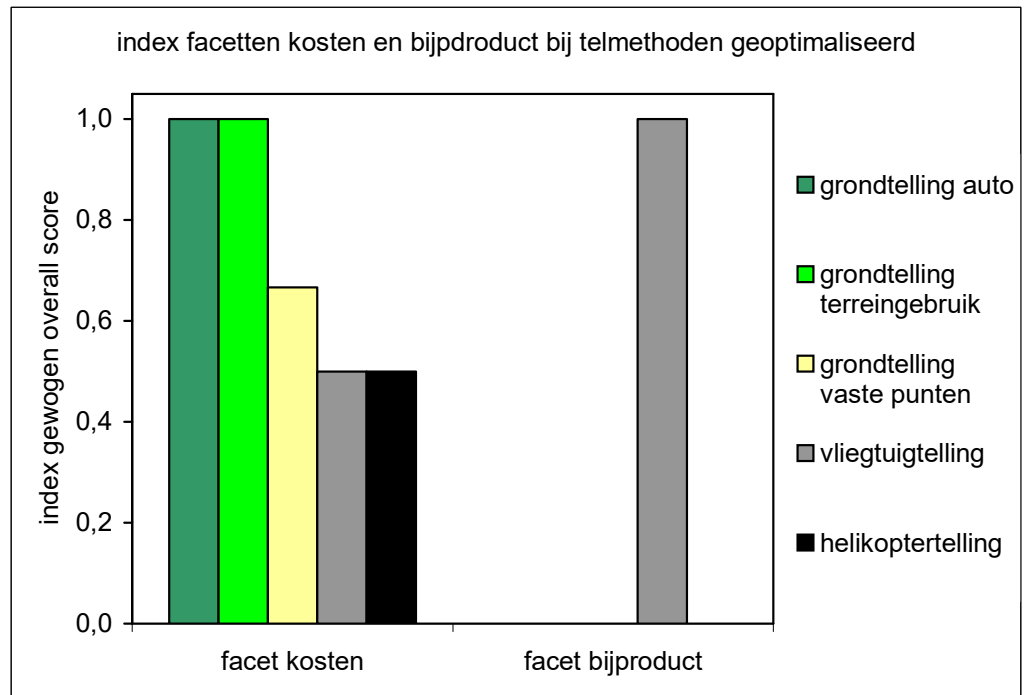
De kosten (tijd en geld) zijn het laagst bij de grondtelling met auto en de terreingebruiktellingen (fig. 6.4). De kosten zijn het hoogst bij de andere drie telmethoden. Zoals eerder aangegeven is bij de optimalisatie uitgegaan dat de helikoptertelling in eigen beheer wordt uitgevoerd. Hierdoor worden de kosten hoger, waardoor de helikoptertelling het laag scoort. De grondtelling vanuit vaste en mobiele punten scoort laag door het grote aantal mensen dat nodig is om de telpunten te bemensen waardoor de kosten in tijd zeer hoog worden. De grondtellingen met de auto zijn in 2010 allemaal uitbesteed, maar zouden in principe door SBB zelf uitgevoerd kunnen worden zoals de terreingebruikwaarnemingen. De vliegtuigtelling en helikoptertelling zullen altijd tot op zekere hoogte uitbesteed moeten worden in verband met bepaalde specialismen die SBB niet in huis heeft. Deze twee methoden zullen dus altijd veel duurder zijn dan de andere methoden.

Facet bijproducten

Alleen bij de vliegtuigtelling wordt een bijproduct opgeleverd: een gebiedsdekkende digitale foto die gebruikt kan worden voor het maken van een vegetatiekaart, het tellen van nesten van grote, in kolonies broedende vogels zoals reigers, of van de nesten van Muskusratten.

Figuur 6.3

Index totaalscore facetten kosten en bijproducten (zie tabel 6.2)

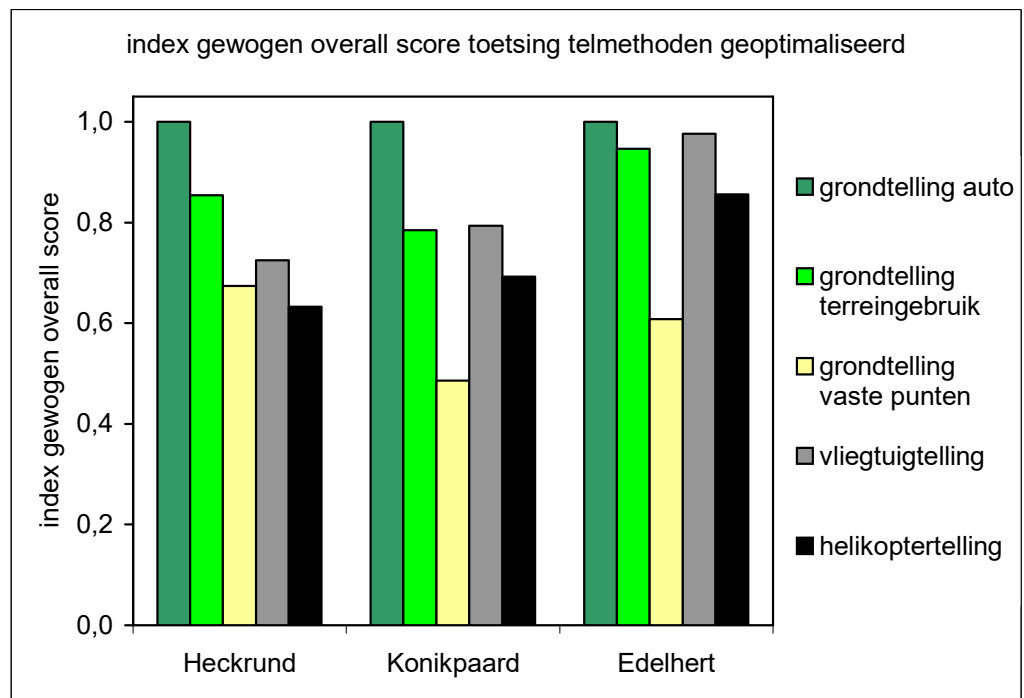

Gewogen overall score

In de gewogen overall scores scoort bij alle drie de soorten de grondtelling met auto het hoogst (fig. 6.4). Bij runderen gevolgd door de terreingebruiktellingen, bij de paarden door de terreingebruiktellingen en de vliegtuigtelling en bij Edelherten door de terreingebruiktelling, de vliegtuigtelling en de helikoptertelling. Bij runderen scoort de helikoptertelling het laagst en bij paarden en Edelherten de grondtelling vanuit vaste en mobiele punten.

Figuur 6.4

Index overall score toetsing geoptimaliseerde methoden (zie ook tabel 6.2).

7 Voorstel telmethode grote herbivoren Oostvaardersplassen

7.1 Scenario's telling grote herbivoren

Om tot een juist voorstel te komen is besloten twee scenario's uit te werken, te weten:

1. Wetenschappelijk meest optimaal;
2. Voor het beheer van de Oostvaardersplassen meest optimaal.

Ad 1. Het gaat hierbij om de methode die de hoogste precisie, nauwkeurigheid en betrouwbaarheid levert. De randvoorwaardelijke criteria (zoals tijd en geld) zijn niet beperkend en niet alle doelstellingen hoeven voor 100% gehaald te worden (bijv. vertrouwen naar omgeving).

Ad 2. Precisie, nauwkeurigheid en betrouwbaarheid zijn belangrijk, maar kosten, tijd, praktische uitvoering/haalbaarheid spelen eveneens een rol en alle doelstellingen moeten voor 100% gehaald worden. Ook het hanteren van een methode die maatschappelijk gezien op vertrouwen kan rekenen is van belang.

Op basis van deze evaluatie is gebleken dat niet één methode aan alle eisen kan voldoen. Het combineren van methoden levert dan een beter resultaat. Daarnaast worden sommige parameters al via bestaande monitoring verkregen (registratie geboorte en sterfte) die ook in deze scenario's zullen worden meegenomen.

Beide scenario's bestaan uit een combinatie van de volgende onderdelen:

- Telling alle grote herbivoren in het hele gebied vanaf gebiedsdekkende luchtfoto's die vanuit een vliegtuig zijn genomen in combinatie met grondtellingen van de bosgebieden vanuit een auto tijdens de vlucht;
- Grondtelling van iedere soort apart in de randzone en de bossen vanuit een auto in combinatie met telling van dieren in het moeras vanuit een vliegtuig;
- Registratie geboorte (bestaande monitoring);
- Registratie sterfte (bestaande monitoring);
- Terreingebruiktellingen (bestaande monitoring).

Het verschil tussen scenario 1 en 2 zit in de frequentie van de vliegtuigtellingen en daarmee ook in de kosten; de andere onderdelen worden bij beide scenario's op een zelfde wijze uitgevoerd.

Luchtfototelling in combinatie met grondtelling bossen

Bij scenario 1 wordt twee keer per jaar (nov/dec en mrt/apr) een gebiedsdekkende luchtfototelling in combinatie met grondtelling bossen gedaan. De luchtfototelling in combinatie met de grondtelling bosgebieden geeft de beste benadering van de werkelijkheid voor de totale aantallen. Door dit jaarlijks twee maal per jaar te doen, kan met een zeer hoge nauwkeurigheid tevens de registratie van geboorte en sterfte worden geverifieerd. Bij scenario 2 spelen naast precisie, nauwkeurigheid en

betrouwbaarheid ook andere zaken een rol zoals tijd en kosten en het voor 100% behalen van alle doelen. Zonder de eerste criteria veel geweld aan te doen, is de frequentie van de vliegtuigtellingen verlaagd van 2 keer per jaar naar bijvoorbeeld 1 keer per 5 jaar (begin of eind van iedere beheerperiode), waarbij alleen in feb/mrt wordt gevlogen. Bij de keuze voor deze frequentie wordt er van uit gegaan dat met de grondtellingen in de randzone vanuit een auto gecombineerd met het tellen van dieren in het moeras met een vliegtuig, de methode van registratie van geboorte en sterfte voldoende geverifieerd kan worden om aan alle doelstellingen te kunnen voldoen. De luchtfototelling dient hierbij alleen nog als verificatie van de totale aantallen van de grondtellingen. Gezien de vrij hoge precisie, nauwkeurigheid en betrouwbaarheid van de grondtellingen met auto, lijkt een luchtfototelling met een frequentie van 1x per 5 jaar voldoende voor verificatie.

De luchtfototelling is zeer geschikt om de totale aantallen met een hoge nauwkeurigheid te bepalen. Voor het bepalen van de aantallen per sekse en leeftijdscategorie is deze methode minder geschikt en is er een beter alternatief: grondtelling met een auto.

Grondtelling randzone en bossen in combinatie met vliegtuigtelling moeras

In beide scenario's wordt deze op dezelfde wijze uitgevoerd. Twee maal per jaar (nov/dec en mrt/apr) worden in de randzone en de bosgebieden de grote herbivoren per soort afzonderlijk geteld vanuit een auto. Hierbij wordt tevens onderscheid gemaakt in mannelijk en vrouwelijk en in leeftijdscategorieën. In het moeras worden de dieren tegelijkertijd vanuit een vliegtuig geteld.

Registratie geboorte en sterfte

De registratie van geboorte en sterfte is onderdeel van de bestaande monitoring en zal gehandhaafd blijven. De geboorte van Heckrund kalveren en Konikpaard veulens wordt wekelijks tot maandelijks geregistreerd waarbij iedere het totaal aantal kalveren of veulens wordt geteld. Het aantal nieuw geboren kalveren van Edelherten wordt 1 keer per jaar geregistreerd waarbij in augustus een aantal maal (minimaal 5 keer) het totaal aantal kalveren en hinds+smaldieren wordt geteld. De sterfte wordt dagelijks geregistreerd.

Terreingebruiktellingen

Hoewel de terreingebruiktellingen in feite niet van belang zijn voor het bepalen van de totale aantallen grote herbivoren, omdat daar de luchtfoto's of de grondtellingen vanuit een auto voor zorgen, is het voortzetten van deze bestaande monitoring wel van belang. Omdat deze tellingen al vanaf de introductie van de grote herbivoren worden uitgevoerd, leveren zij belangrijke informatie over de ontwikkeling van de populaties. Hoewel de precisie en nauwkeurigheid van deze methode lager is dan andere methoden (zie tabel 6.2), geeft ze door haar hoge betrouwbaarheid wel een zeer goede trend. Het voortzetten van deze waarnemingen zorgt er voor dat er geen trendbreuk optreedt en ook in de toekomst gebruik gemaakt kan worden van deze trend.

7.2 Toetsing scenario's

Toetsing

Om tot een voorstel voor een van de scenario's te komen zijn ze getoetst aan de criteria van H. 6. Bij deze toetsing is voor de facetten 'telling', 'risico's' en 'bijproducten' weer gebruik gemaakt van de scores 0, 1, 2 en 3 (zie H. 6). Bij het facet kosten zijn voor tijd en geld de geschatte uren en euro's ingevuld (zie tabel 5.1). Op basis van deze toetsing is te zien dat scenario 1 alleen iets beter scoort op precisie en nauwkeurigheid en dat ze bij de andere criteria gelijk scoren (tabel 7.1). Met betrekking tot kosten scoort scenario 1 hoger dan scenario 2 (zie omzetting jaarlijkse kosten naar totale kosten over 5 jaar voor vergelijking met scenario 2; kosten uitgedrukt in uren liggen in scenario 1 een factor 2 hoger en uitgedrukt in geld een factor 3 hoger dan in scenario 2).

Tabel 7.1

Toetsing scenario's telmethoden grote herbivoren Oostvaardersplassen. Toetsscores 0-3 geven aan in welke mate het scenario het best voldoet aan het gestelde criterium. Een 3 geeft aan dat de methode goed voldoet, een 2 betekent een redelijke bijdrage, een 1 geeft aan dat de methode niet goed voldoet en een 0 geeft aan dat de methode helemaal geen bijdrage levert.

facet	criterium	Scenario 1	Scenario 2
Telling	Precisie	3	2
	Nauwkeurigheid	3	2
	Betrouwbaarheid	3	3
	Man-vrouw	3	3
	Leeftijdcategorie	3	3
Risico's	Veiligheid	0	0
	Verstoring vogels	2	2
	Verstoring grote herbivoren	3	3
	Trendbreuk	3	3
Bijproducten	Bruikbaarheid	3	3
Kosten	Tijd		
	• Grondtelling randzone i.c.m. vliegtuig moeraszone	• 70 uur/jaar	• 70 uur/jaar
	• luchtfototelling	• 60 uur/jaar	• 30 uur/5 jaar
	Totale tijd over 5 jaar	650 uur/5 jaar	380 uur/5 jaar
	Geld		
	• Grondtelling randzone i.c.m. vliegtuig moeraszone	• € 6.500,-/jaar	• € 6.500,-/jaar
	• Luchtfototelling	• €30.000,-/jaar	• €30.000,-/5 jaar
	Totale bedrag over 5 jaar	€ 182.500,-/5 jaar	€ 62.500,-/5 jaar

Literatuur

- Bos, D., H. van Gasteren & D. Fraser, 2011. Helicopter survey of ungulates in the Oostvaardersplassen autumn 2011. Altenburgh & Wymenga ecological research, Ministerie van Defensie, Scottish Natural Heritage.
- Cornelissen, P. 1996. Begrazing door grote herbivoren: demografie, terreingebruik en conditie. Monitoringsprogramma 1996. RIZA werkdocument 97.019X. Rijkswaterstaat, Lelystad
- Cornelissen, P. 2006. Vegetatie, grote herbivoren en ganzen in de randzone van de Oostvaardersplassen. Evaluatie 1996-2005. RIZA werkdocument 2006.044X. Rijkswaterstaat, Lelystad
- Cornelissen, P. 2007. Vegetatie en grote herbivoren in de randzone van de Oostvaardersplassen. Monitoring 2006. RIZA document 2007. Rijkswaterstaat, Lelystad.
- Cornelissen, P. 2010. Vegetatie en grote herbivoren in de Oostvaardersplassen. Monitoring 2009. Staatsbosbeheer, Deventer.
- Cornelissen, P. 2011. Vegetatie, grote herbivoren en ganzen in de Oostvaardersplassen. Monitoring 1 april 2010 tot 31 maart 2011. Staatsbosbeheer, Deventer.
- Cornelissen, P. & J.T. Vulink 1995. Begrazing in jonge wetlands. Lauwersmeer: Zoutkamperplaat; Oostvaardersplassen: het Stort; Grevelingen: Slikken van Flakkee. Flevobericht 367. Rijkswaterstaat, Directie IJsselmeergebied. Lelystad
- Cornelissen, P. & M. Roos. 2008. Vegetatie, grote herbivoren en vogels in de Oostvaardersplassen. Monitoring 2007. RWS-WD document. Rijkswaterstaat, Lelystad.
- Cornelissen, P. & M. Roos. 2009. Vegetatie, grote herbivoren en vogels in de Oostvaardersplassen. Monitoring 2008. RWS-WD document. Rijkswaterstaat, Lelystad.
- Cornelissen, P & D. Ganser, 2011. Luchtfototelling grote herbivoren Oostvaardersplassen januari-februari 2011. Analyse vlucht 10 januari 2011. Staatsbosbeheer, Deventer.
- Cornelissen, P., E.J.M van Deursen & J.T. Vulink 1995. Jaarrondbegrazing op de Zoutkamperplaat in het Lauwersmeergebied. Effecten op de vegetatie en zelfredzaamheid van runderen en paarden. Flevobericht 379. Rijkswaterstaat, Directie IJsselmeergebied. Lelystad
- Cornelissen, P., J. Rouwenhorst, J. Griekspoor & G. Groot Bruinderink, 2011. Grondtelling grote herbivoren Oostvaardersplassen. Telling 16 november 2011. Staatsbosbeheer, Deventer.

- Cornelissen, P., M. Platteeuw, N. Beemster, Y. van der Heide & W. Altenburg. 2004. Vegetatie, begrazing en vogels in een zoetwatermoeras. Monitoringsprogramma Oostvaardersplassen 2003. RIZA werkdocument 2004.115X. Rijkswaterstaat, Lelystad.
- Ecoflight, 2011. Hoefdiereninventarisatie in de Oostvaardersplassen met hoge resolutie luchtfotografie. Ecoflight, Marknesse.
- Groot Bruinderink, Geert & Jasja Dekker, 2010a. Telling Heckrunderen Oostvaardersplassen 26 juli 2010. Zoogdiervereniging, Nijmegen
- Groot Bruinderink, Geert & Jasja Dekker, 2010b. Inventarisaties van hoefdieren in de Oostvaardersplassen. Rapport 2010.06. Zoogdiervereniging, Nijmegen.
- ICMO, 2006. Reconciling nature and human interests. Report of the International Comite on the management of the Oostvaardersplassen (ICMO). Wageningen UR – WING report 018, The Hague/Wageningen, the Netherlands.
- ICMO2, 2010. Natural processes, animal welfare, moral aspects and management of the Oostvaardersplassen. Report of the second International Commission on Management of the Oostvaardersplassen (ICMO2). The Hague/Wageningen. Wing rapport 039. November 2010.
- Kolen, M., P. Cornelissen, N. Beemster, W. Altenburg, Y. van der Heide & M. Platteeuw. 2001. Vegetatie, begrazing en vogels in een zoetwatermoeras. Monitoringsprogramma Oostvaardersplassen 1999/2000. RIZA werkdocument 2001.153X. Rijkswaterstaat, Lelystad.
- Kolen, M., M. Platteeuw, M. Roos, T. Pelsma & T. Vulink. 2002. Vegetatie, begrazing en vogels in een zoetwatermoeras. Monitoringsprogramma Oostvaardersplassen 2000/2001. RIZA werkdocument 2002.205X. Rijkswaterstaat, Lelystad.
- Kolen, M., S. van Rijn, N. Beemster, Y. van der Heide, W. Altenburg & L. Zwarts. 2003. Vegetatie, begrazing en vogels in een zoetwatermoeras. Monitoringsprogramma Oostvaardersplassen 2001/2002. RIZA werkdocument 2003.149X. Rijkswaterstaat, Lelystad.
- Kuipers, J., H. van Gasteren, In voorbereiding. Verstoringsonderzoek helikoptervlucht 25 en 26 oktober 2011. Staatsbosbeheer, Driebergen.
- Platteeuw, M., P. Cornelissen & L. Jans. 1998. Vegetatie, begrazing en vogels in een zoetwatermoeras. Monitoringsprogramma Oostvaardersplassen 1996/1997. RIZA werkdocument 98.096X. Rijkswaterstaat, Lelystad.
- Platteeuw, M., L. Jans, P. Cornelissen, N. Beemster & W. Altenburg. 1999. Vegetatie, begrazing en vogels in een zoetwatermoeras. Monitoringsprogramma Oostvaardersplassen 1997/1998. RIZA werkdocument 99.119X. Rijkswaterstaat, Lelystad.

Platteeuw, M., P. Cornelissen, N. Beemster, W. Altenburg & Y. van der Heide. 2000. Vegetatie, begrazing en vogels in een zoetwatermoeras. Monitoringsprogramma Oostvaardersplassen 1998/1999. RIZA werkdocument 2000.120X. Rijkswaterstaat, Lelystad.

Spek, Hans & Jessica Schoemaker, 2010. Edelherten inventarisatie Oostvaardersplassen, september 2010. IPC Groene Ruimte B.V.

Van Dierendonck. M. & Z. Hermans. 2010. Census Koniks 2010. Equus Research/Therapy. Stroe

Bijlage A Vergelijking tellingen Heckrunderen

Heckrunderen														
datum telling	grondtelling auto	luchtfoto			helikopter						grondtelling vaste punten		tellingen terreingebruik	
		1	2	3	1A	1B	2A	2C	3B	3C	minimum	maximum	minimum	maximum
29-jul-10	323													
geboren														
gestorven	2													
Stand 1 januari 2011	321	322	331	317	308	328	314	332	322	324	255	310	255	316
geboren		0	0	0										
gestorven		0	0	0										
10-jan-11		322												
28-jan-11			331											
17-feb-11				317										
geboren	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9
gestorven	47	47	47	47	47	47	47	47	47	47	47	47	47	47
Stand 1 april 2011	283	284	293	279	270	290	276	294	284	286	217	272	217	278
geboren					93	93	93	93	93	93				
gestorven					20	20	20	20	20	20				
25-okt-11					343	363	349	367						
26-okt-11									357	359				
geboren	93	93	93	93							93	93	93	93
gestorven	20	20	20	20	0	0	0	0	0	0	20	20	20	20
stand 1 november 2011	356	357	366	352	343	363	349	367	357	359	290	345	290	351
geboren											0	0	0	0
gestorven											0	0	0	0
16-nov-11											290	345		
november 2011													290	351

Verklaring tabel

- Blauw geeft het resultaat van de verschillende tellingen weer op de datum dat de telling is uitgevoerd;
- Groen geeft de berekende stand op een bepaalde datum op basis van de telling en de geregistreerde geboorte en sterfte;
- Bij de methode 'grondtelling auto' is slechts één telling uitgevoerd;
- Bij de methode 'luchtfoto' geven de cijfers 1, 2 en 3 de verschillende tellingen weer;
- Bij de methode 'helikoptertelling' geven de cijfers 1, 2 en 3 de verschillende tellingen weer en de letters A, B en C de verschillende waarnemers;
- Bij de methode 'grondtelling vaste punten' is het minimum en het maximum van alle simultaantellingen op die dag gegeven;
- Bij de methode 'tellingen terreingebruik' die wekelijks zijn uitgevoerd, is het minimum en maximum aantal getelde dieren in de maand november weergegeven.

Bijlage B Vergelijking tellingen Konikpaarden

Konikpaarden														
datum telling	grondtelling auto	luchtfoto			helikopter						grondtelling vaste punten		tellingen terreingebruik	
		1	2	3	1A	1B	2A	2C	3B	3C	minimum	maximum	minimum	maximum
15-sep-10	1091													
geboren														
gestorven	9													
Stand 1 januari 2011	1082	1121	1002	1108	1021	1025	934	935	956	957	729	790	816	993
geboren		0	0	0										
gestorven		1	17	41										
10-jan-11		1120												
28-jan-11			985											
17-feb-11				1067										
geboren	18	18	18	18	18	18	18	18	18	18	18	18	18	18
gestorven	122	121	105	81	122	122	122	122	122	122	122	122	122	122
Stand 1 april 2011	978	1017	898	1004	917	921	830	831	852	853	625	686	712	889
geboren					312	312	312	312	312	312				
gestorven					34	34	34	34	34	34				
25-okt-11					1195	1199	1108	1109						
26-okt-11									1130	1131				
geboren	312	312	312	312	0	0	0	0	0	0	312	312	312	312
gestorven	35	35	35	35	1	1	1	1	1	1	35	35	35	35
stand 1 november 2011	1255	1294	1175	1281	1194	1198	1107	1108	1129	1130	902	963	989	1166
geboren											0	0	0	0
gestorven											0	0	0	0
16-nov-11											902	963		
november 2011													989	1166

Verklaring tabel

- Blauw geeft het resultaat van de verschillende tellingen weer op de datum dat de telling is uitgevoerd;
- Groen geeft de berekende stand op een bepaalde datum op basis van de telling en de geregistreerde geboorte en sterfte;
- Bij de methode 'grondtelling auto' is slechts één telling uitgevoerd;
- Bij de methode 'luchtfoto' geven de cijfers 1, 2 en 3 de verschillende tellingen weer;
- Bij de methode 'helikoptertelling' geven de cijfers 1, 2 en 3 de verschillende tellingen weer en de letters A, B en C de verschillende waarnemers;
- Bij de methode 'grondtelling vaste punten' is het minimum en het maximum van alle simultaantellingen op die dag gegeven;
- Bij de methode 'tellingen terreingebruik' die wekelijks zijn uitgevoerd, is het minimum en maximum aantal getelde dieren in de maand november weergegeven.

Bijlage C Vergelijking tellingen Edelherten

Edelherten																		
datum telling	grondtelling auto		luchtfoto						helikopter						grondtelling vaste punten		tellingen terreingebruik	
	minimum	maximum	1a	1b	2a	2b	3a	3b	1A	1B	2A	2C	3B	3C	minimum	maximum	minimum	maximum
8-sep-10	2525	2821																
geboren	0	0																
gestorven	54	54																
Stand 1 januari 2011	2471	2767	3801	4067	3746	3785	3793	3796	2776	3995	3333	3886	2950	2353	3084	2869	3149	
geboren			0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
gestorven			17	17	85	85	196	196										
10-jan-11			3784	4050														
28-jan-11					3661	3700												
17-feb-11							3597	3600										
geboren	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
gestorven	574	574	557	557	489	489	378	378	574	574	574	574	574	574	574	574	574	
Stand 1 april 2011	1897	2193	3227	3493	3172	3211	3219	3222	2202	3421	2759	3312	2376	1779	2510	2295	2575	
geboren									850	850	850	850						
gestorven									34	34	34	34						
25-okt-11									3018	3421	3575	3312						
26-okt-11													3192					
geboren	850	850	850	850	850	850	850	850	0	0	0	0	0	850	850	850	850	
gestorven	34	34	34	34	34	34	34	34	0	0	0	0	0	34	34	34	34	
stand 1 november 2011	2713	3009	4043	4309	3988	4027	4035	4038	3018	3421	3575	3312	3192	2595	3326	3111	3391	
geboren																		
gestorven														3	3	1	5	
16-nov-11														2592	3323			
november 2011																3110	3386	

Verklaring tabel

- Blauw geeft het resultaat van de verschillende tellingen weer op de datum dat de telling is uitgevoerd;
- Groen geeft de berekende stand op een bepaalde datum op basis van de telling en de geregistreerde geboorte en sterfte;
- Bij de methode 'grondtelling auto' zijn weliswaar bij de Edelherten drie tellingen uitgevoerd maar omdat de eerste niet betrouwbaar was zijn die gegevens hier niet in opgenomen;
- Bij de methode 'luchtfoto' geven de cijfers 1, 2 en 3 de verschillende tellingen weer. De letters a en b geven de aantallen zonder (a) en met (b) grondtellingen in Oostvaardersbos weer;
- Bij de methode 'helikoptertelling' geven de cijfers 1, 2 en 3 de verschillende tellingen weer en de letters A, B en C de verschillende waarnemers;
- Bij de methode 'grondtelling vaste punten' is het minimum en het maximum van alle simultaantellingen op die dag gegeven;
- Bij de methode 'tellingen terreingebruik' die wekelijks zijn uitgevoerd, is het minimum en maximum aantal getelde dieren in de maand november weergegeven.

Z21-8208-3 bijlage 9 behorende bij document 30 .pdf (1)

thema	onderwerp	Concrete vraagstellingen.	1) Informatie over de vraagstelling (inhoud) 2) Kennisniveau (inhoud) 3) Kennisniveau (inhoud) 4) Kennisniveau (inhoud) 5) Kennisniveau (inhoud)	Urgentie	evaluatie	IC	Ma	Be	KR	Su	Re	Ove
beheer	doelstellingen	In welke mate hebben de inrichting en het beheer in de afgelopen periode bijgedragen aan de bouwstenen van het streefbeeld?		hoog	X							
beheer		Hoe weten de ingeslachte adviesgroepen, fora, etc? Levert het de gewenste input voor SBB en omgevingsstakeholders?	x	hoog		X						
dierenwelzijn	afschot	Welk percentage geslachten dieren (per soort) is door afschot tot stand gebracht, (lag dit percentage boven de SBB en zo nee, waar werd dit door veroorzaakt?)	x	hoog		X						
dierenwelzijn	afschot	Wat waren de oorzaken voor afschot of van natuurlijke sterfte?		hoog		X						
dierenwelzijn	afschot	Went deze nieuwe methode van Early Reactie culling goed (praktische uitvoerbaarheid, eenduidige afschotcriteria, psychische belasting) en leidt het tot eenmalige en juiste afschotbeslissingen? Zo niet, waar wordt dit door veroorzaakt?	x	hoog		X						
dierenwelzijn	afschot	Hoe verloopt de wisselwerking tussen grazers, voedsel en omgevingsomstandigheden in het afschotprotocol?	x	hoog		X						
dierenwelzijn	beschutting	Wat is de kwaliteit en hoe ontwikkelt die zich van de bestaande en aangebrachte (nichels) beschuttingsmogelijkheden binnen en buiten de OVP, maken de grote herbivoren er gebruik van, wanneer en voor welke beschutting bestaat er voorkeur? Bieden ze er ge	x	hoog		X						
dierenwelzijn	beschutting	Heeft inplant met stekestruiken op verschillende boomsoorten in de aangrenzende bosgebieden geleid tot een duurzame kwaliteitsverbetering van de beschutting in de bossen? Zo niet, wat is daarvan de oorzaak?	x	hoog		X						
dierenwelzijn	beschutting	Heeft de inplant met stekestruiken op de nichels geleid tot kwaliteitsverbetering van de beschutting? Zo niet, wat is daarvan de oorzaak?	x	hoog		X						
dierenwelzijn	beschutting	Heeft de inplant met stekestruiken op de nichels geleid tot bescherming van de beschuttinglocatie? Zo niet, wat is daarvan de oorzaak?	x	hoog		X						
dierenwelzijn	beschutting	Hebben de aangepaste rillen rondom de ingeplante nichels met stekestruiken de jonge planten en nichels voldoende beschermd zodat een kwalitatief hoge beschuttinglocatie kon ontstaan? Zo niet, wat is daarvan de oorzaak?	x	hoog		X						
dierenwelzijn	beschutting	Welke dieren maken welgeen gebruik van deze winterhabitats en hoe groot is de voorkeur van de dieren voor deze winterhabitats?	x	hoog		X						
dierenwelzijn	beschutting	Waar gebruiken de grote herbivoren de winterhabitats voor: beschutting, rust en/of foerageren?	x	hoog		X						
dierenwelzijn	beschutting	Op basis van welke criteria en bij welke parameters moet worden overgegaan op het noodplan? M.a.w. welke parameters moeten worden gevolgd?	x	hoog		X						
dierenwelzijn	beschutting	Zijn, door niet beschikbaar komen HH, beschuttingsmogelijkheden binnen OVP en in de aangrenzende bosgebieden voldoende om dierenwelzijn te verbeteren en zo niet, waardoor wordt dit veroorzaakt?	x	hoog		X						
dierenwelzijn	conditie	Indien loch wordt bijgevoerd, hoeveel hooi wordt bijgevoerd, hoeveel hooi daar van gebruikt en door wie en wat is het effect op de conditie van de dieren en het dierenwelzijn?	x	hoog		X						
dierenwelzijn	ICMO algemeen	Wat is het effect van de uitgevoerde ICMO aanbevelingen op het welzijn van de grote herbivoren?	x	hoog		X						
dierenwelzijn	roodplan	Op basis van welke criteria en bij welke parameters moet worden overgegaan op het noodplan? M.a.w. welke parameters moeten worden gevolgd?	x	hoog		X						
dierenwelzijn	voedsel	Welke keuzemogelijkheden i.v.m. gras zijn geboden en maken de dieren daar gebruik van, zo niet, waardoor wordt dit veroorzaakt?	x	hoog		X						
IK: Interne Kwaliteitscontrole		Worden vastgestelde doelen iKv Interne Kwaliteitscontrole gehaald? Zo nee, wat is daarvan de oorzaak?	x	hoog						X		
kosten-baten	monitoring	Hoeveel tijd, middelen, geld kost de monitoring en hoe is dit gekoppeld aan het opgelegde belang en het resultaat van de monitoring? (kosten-batenanalyse)	x	hoog								X
mens	draagvlak	Wat is de invloed van deze natuureducatie op natuurbeleving en verandering van de gebruiker?	x	hoog		X						
mens	draagvlak	Welke inzet, middelen, methoden zijn gebruikt om draagvlak te vergroten; is het draagvlak verhoogt, waaruit blijkt dat, zo niet, wat is de oorzaak?	x	hoog		X						
mens	draagvlak	Heeft de nieuwe communicatiestrategie geleid tot een betere kennis bij het publiek, stakeholders en belanghebbenden mbt de concepten 'natuur' en 'dierenwelzijn' en het gebied de OVP in zijn algemeenheid?	x	hoog		X						
mens	draagvlak	Heeft de nieuwe communicatiestrategie geleid tot een betere verhouding met stakeholders en belanghebbenden?	x	hoog		X						
mens	draagvlak	Heeft de nieuwe communicatiestrategie er voor gezorgd dat SBB zijn totale verhaal over de OVP kwijt kan?	x	hoog		X						
mens	draagvlak	Heeft de nieuwe communicatiestrategie er voor gezorgd dat de betrokkenheid van het publiek is verhoogt?	x	hoog		X						
mens	draagvlak	Heeft de nieuwe communicatiestrategie er voor gezorgd dat SBB voldoende open en transparant kon communiceren over alle aspecten van het beheer?	x	hoog		X						
mens	draagvlak	Heeft de nieuwe communicatiestrategie geleid tot verhoging van transparantie en draagvlak voor managementdoelen?	x	hoog		X						
mens	draagvlak	Welke communicatie strategie is ontwikkeld om een nauwere verbinding met het publiek en belanghebbenden aan te gaan en er voor te zorgen dat de communicatie en transparantie van het management en managementbesluiten verbeterd en wat was het effect van dez	x	hoog		X						
mens	draagvlak	Heeft de nieuwe communicatiestrategie geleid tot een actieve rol van belanghebbenden?	x	hoog		X						
mens	draagvlak	Heeft de nieuwe communicatiestrategie geleid tot actief informeren van stakeholders over besluiten en ontwikkelingen in het beheer en over resultaten monitoring?	x	hoog		X						
mens	natureducatie	Hoe wordt de natureducatie beoordeeld door gebruikers?	x	hoog		X						
mens	natureducatie	Welke vormen van natureducatie worden geboden?	x	hoog		X						
mens	natureducatie	Wie maakt daar gebruik van? (hoeveel en hoe verstrekt over jaar)	x	hoog		X						
mens	recreatie	Hoe worden de recreatieve mogelijkheden beoordeeld door de gebruikers?	x	hoog		X						
mens	recreatie	Hoe belevt recreanten de opstelling van de bosgebieden voor grote herbivoren en mogelijke (tijdelijke) afsluiting in de winter voor recreanten?	x	hoog		X					X	
mens	recreatie	Daagt de communicatiestrategie van SBB bij aan een positieve beleving van de recreanten mbt opstelling bosgebieden voor grote herbivoren dan wel (tijdelijk) afsluiten voor recreanten?	x	hoog		X					X	
mens	recreatie	Welke recreatieve mogelijkheden worden geboden?	x	hoog		X						
mens	recreatie	Hoe wordt er gebruik gemaakt van de recreatieve mogelijkheden?	x	hoog		X						
mens	recreatie	Hoeveel mensen bezoeken de OVP, wanneer en waar?	x	hoog		X						
mens	recreatie	In welke mate heeft de ontwikkeling van de bezoekersintensiteit geleid tot versterking in het gebied?	x	hoog		X						
mens	recreatie	Efficiënt bezoek op beheer: kluizing, monitoring, etc.?	x	hoog		X						
mens	recreatie	Welke inrichting en welk beheer heeft plaatsgevonden iKv recreatie, en welke invloed heeft dit gehad op de bezoekersintensiteit?	x	hoog		X						
mens	verstoring	Is (tijdelijk) afsluiting van bosgebieden nodig en zo ja in welke perioden?	x	hoog		X					X	
mens	verstoring	Effecten bezoekers op vogels, grote herbivoren en andere soorten en op processen?	x	hoog		X						
mens	verstoring	Welk effect heeft recreatie in het Oostvaardersbos en de Driehoek (Kotterbos?) op het dierenwelzijn van de grote herbivoren van de OVP?	x	hoog		X					X	
N2000	habitatplan	Wat is de kwaliteit van en hoe ontwikkelen zich de habitatplan die voor N2000 doeleinden van belang zijn?	x	hoog		X						
N2000	proces-doelstelling N2000	Welke processen hebben een positief of negatief effect op de N2000 soorten; zijn N2000 doelen gerealiseerd via natuurlijke ontwikkelingen of was ingrijpen nodig en zo ja, welke maatregelen zijn getroffen en wat was daarvan het effect?	x	hoog		X						
N2000	sluelseizoen-vogels	Welke soorten (m.n. N2000) profiteren of ondervinden nadeel van de effecten van deze sluseizoenen?	x	hoog		X						
populatie	aantallen	Hoe verloopt de ontwikkeling van de grote herbivoren (aantallen totale populatie, geboorte, sterfte-oorzaak, aanwas, reproductie) en welke factoren zijn er op van invloed?	x	hoog		X						
populatie	aantallen	Levert voorgestelde helikoptertelling om totale populatie grote herbivoren te tellen, de juiste informatie? Hoe verhoudt de helikoptertelling zich tot andere methoden? Ook kijken naar kosteneffectiviteit.	x	hoog		X						
populatie	aantallen	Zijn twee helikoptertellingen per jaar nodig om inzicht te krijgen in de populatieontwikkelingen? (tweede telling is met name bedoeld als check voor geboorte en sterfte) Ook kijken naar kosteneffectiviteit	x	hoog		X						
proces	algemeen	Vinden de bedoelde natuurlijke processen zoals in de visie OVP en het Managementplan OVP aangegeven plaats in de OVP, hoe essentieel zijn ze en leveren deze processen de beoogde doeleinden/niveaus zoals bedoeld in de visie OVP? Zo niet, wat is de oor	x	hoog		X						
proces	algemeen	In welke mate worden de ontwikkelingen in de OVP gestuurd door natuurlijke processen, welke processen zijn dit en hoe groot is de invloed van de mens? Tevens hierbij meemeren hoe dat uiteindelijk doorkomt in de doeleinden en bodemgesteld	x	hoog		X						
proces	brongebied, voortplantingsgebied, vestigingsgebied	Vervul OVP de functies voortplantingsgebied, brongebied, vestigingsgebied voor flora en fauna zoals genoemd in Man. Plan OVP en gen gedeeltelijk in visie OVP en zo niet, wat is/zijn de oorzaken?	x	hoog		X						
proces	grote herbivoren-vegetale bosgebieden	Hoe ontwikkelen zich de bosgebieden op het gebied van vegetatiestructuur en -typen en habitattypen en wat is het effect van de grote herbivoren op deze ontwikkelingen?	x	hoog		X						
proces	inplant bossen-bosverjaging	Heeft inplant met stekestruiken en verschillende boomsoorten in de aangrenzende bosgebieden geleid tot vestiging met deze ingeplante of juist niet ingeplante soorten in de bossen waardoor bossen duurzaam kunnen bestaan bij een beheer met grote	x	hoog		X						
proces	inplant nichels-bosverjaging	Vindt er vanuit de ingeplante nichels met stekestruiken vestiging plaats van deze struiken op rondom de nichels of anders in de OVP? Zo niet, wat is daarvan de oorzaak?	x	hoog		X						
proces	sluelseizoenen	Vervullen grauwe gans, rund, paard en edelhert de rol van sluseizoen in de OVP en kunnen zij deze rol optimaal invullen? Zijn er factoren die de rol negatief beïnvloeden? (waterdynamiek, afschotbeleid, ontbreken predatoren, aanleg schuilplaatsen, aanplant)	x	hoog		X						
proces	vegetatie	Wat is het effect van grote herbivoren op de vegetatieontwikkeling, met in het bijzonder de ontwikkeling van houtigen, in de bosgebieden? Met 48	x	hoog		X						
vegetatie	structuurtypen	Welke ontwikkelingen zijn er in de vegetatiestructuur en -samenstelling opgeboden? Zie ook rj 59 - Verschoff? Hoort bij 59, maar is een verdiepingstap	x	hoog		X						
Water	waterpeil	Treedt een natuurlijke fluctuatie van grond- en oppervlaktewater op in de OVP, zo niet, waar wordt dit door veroorzaakt? Gebourt meten nu?	x	hoog		X						
Water	waterpeil-bodemdeling	Levert drooglegging moeraszone voldoende bodemdaling waardoor moeraszone lager komt te liggen dan rondom?	x	hoog		X						
Water	waterpeil-vegetatie	Welke invloed heeft het waterpeil op de ontwikkeling van de vegetatie in de moeraszone?	x	hoog		X						
Water	waterpeil-vegetatie/vogels	Levert nieuw waterpeilbeheer voldoende dynamiek op en draagt het bij aan het behalen van de doelstellingen? Effecten nieuw peilbeheer op vegetatieontwikkeling, waterdiepten en vogelsoorten in moeraszone. Effecten Grauwe ganzen op ontwikkeling rietvegetat	x	hoog		X						
Water	waterpeil-vegetatie/vogels	Welke dynamiek is nodig om vegetatieoecosee regelmatig terug te zetten en processen op gang te houden zodat flora en fauna daarvan kunnen profiteren	x	hoog		X						
Water	waterpeil-vegetatie/vogels	Levert nieuw waterpeilbeheer voldoende dynamiek op en draagt het bij aan het behalen van de doelstellingen? Effecten nieuw peilbeheer op vegetatieontwikkeling, waterdiepten en vogelsoorten in moeraszone. Effecten Grauwe ganzen op ontwikkeling rietvegetat	x	hoog		X						
Water	waterpeil-vegetatie/vogels	Welke dynamiek is nodig om vegetatieoecosee regelmatig terug te zetten en processen op gang te houden zodat flora en fauna daarvan kunnen profiteren	x	hoog		X						
Water	waterpeil-vegetatie/vogels	Levert nieuw waterpeilbeheer voldoende dynamiek op en draagt het bij aan het behalen van de doelstellingen? Effecten nieuw peilbeheer op vegetatieontwikkeling, waterdiepten en vogelsoorten in moeraszone. Effecten Grauwe ganzen op ontwikkeling rietvegetat	x	hoog		X						
Water	waterpeil-vegetatie/vogels	Welke dynamiek is nodig om vegetatieoecosee regelmatig terug te zetten en processen op gang te houden zodat flora en fauna daarvan kunnen profiteren	x	hoog		X						
Water	waterpeil-vegetatie/vogels	Levert nieuw waterpeilbeheer voldoende dynamiek op en draagt het bij aan het behalen van de doelstellingen? Effecten nieuw peilbeheer op vegetatieontwikkeling, waterdiepten en vogelsoorten in moeraszone. Effecten Grauwe ganzen op ontwikkeling rietvegetat	x	hoog		X						
Natura 2000	instandhoudingsdoelen	Wat zijn de aantallen broedende N2000 relevante vogels	x	hoog		X						
Natura 2000	instandhoudingsdoelen	Wat zijn de aantallen in het gebied foeragerende N2000 relevante vogels	x	hoog		X						
Natura 2000	kwaliteit en draagvlak leefgebied	Wat is het terreinbeheer grote grazers en ganzen	x	hoog		X						
Natura 2000	kwaliteit en draagvlak leefgebied	Wat zijn de dichtheden van grote grazers	x	hoog		X						
Natura 2000	kwaliteit en draagvlak leefgebied	Hoe ontwikkelt zich de structuur in de grasland	x	hoog		X						
Natura 2000	instandhoudingsdoelen	Wat zijn dichtheden en soorten vissen	x	hoog		X						
Natura 2000	kwaliteit en draagvlak leefgebied	Wat is de ontwikkeling van muizen in het gebied	x	hoog		X						
Natura 2000	kwaliteit en draagvlak leefgebied	Wat is de peilstand in verschillende seizoenen en meerdere jaren in moeras	x	hoog		X						
Natura 2000	kwaliteit en draagvlak leefgebied	Bodemhoogte meten 3 jaar na begin actieve droogval, daarna evtl. bij vorst	x	hoog		X						
Natura 2000	kwaliteit en draagvlak leefgebied	Gebruikt de roerdmop bepaalde vispassages gebruikt bij strenge vorst	x	hoog		X						
Natura 2000	kwaliteit en draagvlak leefgebied	Kijken of de oevers waterlanden begrast worden	x	hoog		X						
Natura 2000	kwaliteit en draagvlak leefgebied	Worden eilandjes in de waterlanden niet begrast?	x	hoog		X						
Natura 2000	instandhoudingsdoelen	Ontwikkeld zich moerasvegetatie op de eilandjes in de waterlanden	x	hoog		X						
Natura 2000	instandhoudingsdoelen	Aantalsontwikkeling broedparen dodaars en porseleinhoen op de eilandjes afzonderlijk	x	hoog		X						
Natura 2000	kwaliteit en draagvlak leefgebied	Blijven de open plekken kotterbos open blijven	x	hoog		X						
Natura 2000	kwaliteit en draagvlak leefgebied	Komen er grote grazers op de open plekken kotterbos	x	hoog		X						
Natura 2000	kwaliteit en draagvlak leefgebied	Hoe ontwikkelen zich humusafloopkroesjes in de poelen?	x	hoog		X						
Natura 2000	instandhoudingsdoelen	Hoe is de aantalsontwikkeling van de rog te introduceren noordse woelmuis	x	hoog		X						
Natura 2000	inloop bestaande activiteiten	Wat is de invloed van bestaande activiteiten op kiekendieven	x	hoog		X						
Natura 2000	inloop bestaande activiteiten	Wat is de invloed van bestaande activiteiten op kolgans en wilde zwaan	x	hoog		X						
Natura 2000	inloop bestaande activiteiten	Wat is de invloed van de gewaakte in landbouwgebied op kiekendieven en wilde zwaan	x	hoog		X						
Natura 2000	inloop bestaande activiteiten	Wat is de invloed van naar verniging bermen en perceelstranden	x	hoog		X						
Natura 2000	inloop bestaande activiteiten	Wat is de invloed van de gewaakte in landbouwgebied op kiekendieven en wilde zwaan	x	hoog		X						
Natura 2000	inloop bestaande activiteiten	Wat is de invloed van naar verniging bermen en perceelstranden	x	hoog		X						

Cover tbv Vergadering Beheer Advies Commissie Oostvaardersplassen 9-05-2012

Notitie Monitoringsplan OVP 2011-2015

Aan: **Beheeradvies Commissie Oostvaardersplassen**
t.b.v. vergadering 9 mei 2012.

Van: **Staatsbosbeheer.** Opsteller: **Art. 5.1. lid 2 sub** (Programmamanager Oostvaardersplassen).
Art. 5.1. lid 2 (auteur monitoringsplan)

Aanleiding: - managementplan

Eerdere besluitvorming: doorgeschoven van agenda 22 februari 2012

Status: - ter informatie, bespreking en advisering

Adviesvragen:

- In hoeverre wordt met de hieronder geschetste aanpak naar verwachting het beoogde integrale monitoringsplan gerealiseerd?
- Welke aanvullingen wilt u meegeven voor het concept rapport dat 15 mei zal worden opgeleverd?

Aanleiding en proces

Staatsbosbeheer heeft opdracht gegeven om een integraal monitoringsplan voor de Oostvaardersplassen op te stellen. Het doel van dit plan is om in eerste instantie tot een meer efficiënte en samenhangende wijze van monitoring te komen. Uiteindelijk zal de monitoringsopzet een verregaande integratie van de verschillende onderdelen moeten omvatten waarbij de systeembenadering in het gebied centraal staat. Aan de andere kant zal het monitoringsplan een praktische handleiding moeten zijn voor de dagelijkse uitvoering.

Wij willen deze BAC vergadering gebruiken om van de BAC aanvullingen en opmerkingen over het raamwerk van het plan mee te krijgen. Het concept plan zal op 15 mei intern worden opgeleverd. Wij willen dit conceptplan dan de volgende vergadering aan de BAC voorleggen.

In bijlage 1 vindt u een overzicht van de huidige en bekende monitoringsopgaven in de Oostvaardersplassen.

De volgende zaken zullen deel uitmaken van het integrale monitoringsplan OVP 2011-2015.

Urgente en relevante Informatiebehoefte in beeld gebracht

Als inleiding op het plan zelf wordt eerst de totale behoefte in beeld gebracht. Hiervoor worden de volgende activiteiten ontplooid.

- het in beeld brengen van de totale informatiebehoefte, vanuit wettelijke kaders, (Europese) richtlijnen en beleid, inclusief ICMO, de visie en het managementplan van Staatsbosbeheer. Dit resulteerde in 134 onderzoeksvragen, in de thema's dierenwelzijn, proces, Natura 2000, mens, water, kosten, populatie, en mens.
- het terugbrengen van deze omvangrijke totale informatiebehoefte tot de meest urgente prioritaire vragen. Hiertoe zijn in twee filters toegepast: het aanbrengen van een prioritering en bepalen van urgentie van de informatiebehoefte. Het eerste gebeurde in vier categorieën, met afnemen de prioriteit: 1) wettelijke verplichting,

Cover tbv Vergadering Beheer Advies Commissie Oostvaardersplassen 9-05-2012
verantwoording, doelrealisatie of bepalen effectiviteit maatregel; 2) Kennisontwikkeling t.b.v. doelrealisatie, 3) Kennisontwikkeling beheerder t.b.v. begrip systeem, 4) Kennisontwikkeling algemeen t.b.v. begrip systeem. Vervolgens is de urgentie bepaald. Een hoge urgentie betekent daarbij dat de vraag dermate belangrijk is dat deze in de evaluatie van de komende beheerperiode 2011-2015 beantwoord dient te worden. Vragen met lage urgentie blijven bewaard. Het toepassen van deze filters leidde tot het terugbrengen van de informatiebehoefte naar 80 urgente en relevante onderzoeksvragen.

- het rubriceren van de urgente informatievragen met hoge prioriteit naar thema, onderwerp en vervolgens naar onderzoeksmethodiek. Bijvoorbeeld: "Hoe worden de recreatieve mogelijkheden beoordeeld door de gebruikers?" en "Hoe beleven recreanten de openstelling van de bosgebieden voor grote herbivoren en mogelijke (tijdelijke) afsluiting in de winter voor recreanten?" zullen beide voortkomen uit een enquêtering van bezoekers.
- het vertalen van de informatievragen naar te meten variabelen. Echter, bij enkele vragen is onduidelijk welk antwoord verwacht wordt, bijvoorbeeld bij vragen over ontwikkeling en gebruik van de schuilgelegenheden. Dit kan kwalitatief beantwoord worden (inschatting door het beheereenheid) of kwalitatief (vegetatie in de rillen volgen d.m.v. opnames). Het eerste is minder belastend voor de organisatie, en geeft in principe goede informatie.

Implementatie onderzoek en monitoring

- *Het in kaart brengen van de huidige monitorings- en onderzoekspraktijk, inclusief SWOT-analyse.* Dit gebeurt aan de hand van gesprekken met de betrokkenen.
- *Het formuleren van de gewenste monitorings- en onderzoekspraktijk*
De wijze van gegevensinwinning, dataopslag en -analyse, en communicatie van resultaten. Dit op basis van de sterke onderdelen van de huidige praktijk.
- *Het verzamelen van bestaande monitoringsprotocollen, opstellen overige monitoringsprotocollen.*
Voor het lopende onderzoek bestaan al protocollen, evenals voor een groot deel van het nieuwe onderzoek dat moet gaan voorzien in de nieuw benoemde informatiebehoefte. Deze protocollen worden samengebracht in bijlages in het integrale monitoringsplan.
- *Het opstellen van een "monitoring-kookboek"*

In gesprekken met betrokkenen bij het huidige monitoring en onderzoek in de Oostvaardersplassen komt het beeld naar voren dat door de gestage toename van monitoringsdoelen en onderzoek de afgelopen jaren en de noodzaak een deel van de uitvoering van monitoring onder te brengen bij externe partijen, niet altijd de juiste mensen op de hoogte zijn van alle lopende monitoring en onderzoek. Tevens lijkt het dat er niet altijd ruimte of rust is voor goede opslag en vastlegging van de resultaten (zie ook "Dataopslag"). Er is behoefte aan structurering, communicatie en overzicht van lopend en gepland onderzoek. Wat dat betreft voorziet het advies van de BAC een monitoringsplan op te stellen duidelijk in een behoefte op de werkvloer.

Een deel van het monitoringsplan zal daarom een echt "kookboek" worden. Hierin komt te staan wanneer wat wordt gemeten, hoe dat dient te gebeuren, wie (d.w.z. welke functie binnen SBB) initieert, wie uitvoert uit en wie rapporteert.

Vervolgens dient dit "kookboek" te worden geïmplementeerd. Dit door de monitoring en onderzoek in te laten plannen door de Coördinator Monitoring, boswachter Inventarisatie en Monitoring en in te roosteren op een agenda waar alle betrokkenen toegang toe hebben. Dit kan een digitale agenda zijn, of een papier overzicht dat wordt

Cover tbv Vergadering Beheer Advies Commissie Oostvaardersplassen 9-05-2012
rondgestuurd. De boswachter Inventarisatie en Monitoring beheert een totaaloverzicht aan onderzoek, met start-stop datum, en of de gegevens zijn verwerkt en aangeleverd (zie volgende paragraaf), en of erover is gecommuniceerd met diegenen aan wiens informatiebehoefte het onderzoek voorziet. Op deze wijze kan worden voorkomen dat er bijvoorbeeld veldbezoeken worden gepland op dagen dat er afschot noodzakelijk is en vice versa.

- *Dataopslag*

Uit gesprekken met betrokkenen bij de monitorings en het onderzoek blijkt dat er op dit moment geen centrale opslag is methodiek en opslag van gegevens, terwijl hier, ten behoeve van integrerend onderzoek, wel behoefte aan is. Het zou tot aanbeveling strekken een centraal (digitaal) deposito voor zowel de monitoringsrapportages als de ruwe gegevens te creëren. Er dient één persoon verantwoordelijk te zijn voor het beheer van de database: deze persoon zorgt ervoor dat nieuwe gegevens worden ingevoerd, en dat zo nodig de database wordt aangepast aan nieuwe ontwikkelingen en wensen. Het is overigens niet nodig dat deze persoon kundig is op gebied van databank-ontwikkeling of programmeren, maar weet hoe en door wie de gegevens verzameld worden, voor wie de gegevens te raadplegen moeten zijn en door wie de gegevens gebruiken zullen worden. De boswachter Monitoring en inventarisatie zou daarvoor dan ook een geschikte persoon zijn.

Daarbij is het nu zo dat op dit moment wordt de ruwe data die wordt verzameld, wordt opgeslagen in uiteenlopende formaten: veldkaarten, turflijstjes, spreadsheets, etc. Het strekt tot aanbeveling de wijze van dataopslag op te nemen in de werkprotocollen. Hierbij gaat een voorkeur uit naar vastlegging in een database-structuur: dit maakt het mogelijk foutcontroles (van typefouten, vergeten van variabelen, verkeerde kolom, onmogelijke datum, dubbelingen) in te bouwen en vaste gegevensbewerkingen (bijvoorbeeld gemiddelde en standaarddeviatie van tellingen, afschot per maand, etc) te automatiseren. Hierin kan ook online invoerformulieren worden opgenomen. Binnen 1 bestand kan men meerdere datastructuren opnemen, of men kan kiezen voor een bestand voor elk type monitoring. Het zal in elk geval niet mogelijk zijn alle onderzoeksgegevens, met elk hun verschillende doelgegevens en metadata, samen te brengen in 1 datastructuur.

- *Procesbewaking*

Het ligt voor de hand om één verantwoordelijke aan te wijzen die de implementatie en uitvoering van het monitorings- en onderzoeksplan bewaakt.

Monitoring Natura 2000-doelen

Een in procesmatige termen wat complex aspect in het geheel is de opname van de monitoring van de Natura 2000 beheermaatregelen en instandhoudingsdoelstellingen. De monitoringsdoelen voor Natura 2000 worden op dit moment geformuleerd als onderdeel van het beheerplan voor Natura 2000-gebied Oostvaardersplassen, dat in opdracht van EL&I wordt opgesteld door DLG. De monitoringsvragen/variabelen in de tabel in de bijlage zijn dan ook in concept.

Dit onderdeel zal, om geen ruimte te laten ontstaan door dat document en het Monitoringsplan van SBB, integraal overnemen. Daartoe wordt in nauw overleg gewerkt met het DLG-team dat dit plan op stelt. Het is op dit moment echter onzeker of het beheerplan in concept gereed zal zijn op de geplande opleverdatum van het concept-monitoringsplan OVP 2011-2015 op 15 mei 2012.

INHOUDELIJKE REACTIE OP EERSTE JAAREVALUATIE UITVOERING ICMO2-ADVIEZEN IN HET OOSTVAARDERSPLASSENGBIED

15 Mei 2012

VOORAF

Het valt mij op dat de evaluatie per onderdeel van het ICMO advies niet systematisch wordt opgebouwd. Ik had per onderwerp een heldere conclusie verwacht, opgebouwd uit enerzijds alle beschikbare, inhoudelijke feiten, en anderzijds het doorgemaakte proces in het afgelopen jaar (de ontwikkeling). Immers: de BAC heeft ook tot doel om middels adviezen het professioneel functioneren van Staatsbosbeheer als beheerorganisatie van de Oostvaardersplassen te verbeteren. De opsomming van de waarnemingen van de BAC kan dan als onderbouwing of illustratie dienen.

Ik ben van mening dat een goed gestructureerde presentatie van conclusies, onderbouwd door observaties en feiten, sterk kan bijdragen aan het statuut van de evaluatie. Dat is in het belang van BAC én Staatsbosbeheer.

De evaluatie trekt aan het einde geen expliciete conclusies (hoofdstuk 5.1) op basis van de 4 hoofddoelstellingen uit het managementplan (voorkomen dierenleed, bevorderen dierenwelzijn, vergroten draagvlak en behalen N2000 doelen). De conclusies die wel worden getrokken zijn niet compleet en niet volledig onderbouwd. De vooruitblik zou in mijn ogen vervolgens voort moeten bouwen op de conclusies. Dat is voor de laatste 2 alinea's niet het geval.

ALGEMENE OPMERKINGEN

1. Op een aantal plekken wordt gesteld dat "de BAC niet beschikte over alle gegevens" (hs4.0 en 4.4).
 - a. Graag expliciet maken om welke gegevens het gaat en wat volgens de BAC de reden is dat de gegevens niet beschikbaar zijn.
 - b. In de voorbereiding naar de evaluatie is er vrijwel dagelijks contact geweest met de secretaris van de BAC waarin de vraag of er gegevens ontbraken of dat er nog input van Staatsbosbeheer verwacht werd meerdere malen expliciet is gesteld. Daar is steeds ontkennend op geantwoord door de secretaris.
 - c. De gegevens van effecten van begrazing op de bosgebieden zijn zoals eerder aangegeven op de laatstgehouden vergaderingen niet beschikbaar omdat deze pas in het groeiseizoen (vanaf eind april/begin mei) kunnen worden gemeten. De nulmeting van deze monitoring is in januari 2012 besproken.
 - d. De deadline voor de input van de evaluatie was op 16 april. Staatsbosbeheer heeft de gegevens van de winter 2011-2012 hierin zoveel mogelijk verwerkt en geanalyseerd. Een gevalideerde jaarrapportage kon niet op deze korte termijn worden opgeleverd. Dit is in februari aan de BAC gemeld. Er is daarom op 3 april met de secretaris afgesproken om te werken met een "eerste, ruwe" versie van de jaarrapportage. Die is op 16 april in de vorm van een werkdocument opgeleverd. Diezelfde dag, op 19 en op 20 april is aanvullende informatie geleverd over respectievelijk de communicatiestrategie, monitoring terreingebruik en locaties van afgevallen dieren.
 - e. Op de vergadering van 9 mei is door mij aangegeven dat de monitoring zoals die is vastgesteld in het managementplan van 20 januari 2012 bijlage 4 volledig operationeel en ingepland is. Onderdeel C5 zal vanaf dit groeiseizoen (ivm vitaliteit meting bij uitlopen bomen), naast de structuurmetingen op de graslanden nog worden uitgebreid met monitoring van de houtige gewassen. Voor C1 geldt dat de voor volgend jaar geplande

integrale vegetatiekartering een jaar naar voren is gehaald en dit jaar al wordt uitgevoerd. De uitgebreide evaluatie van de broedvogelkartering 2007-2012 (onderdeel B) wordt in juni van dit jaar opgeleverd. De ruwe resultaten zijn in januari 2012 reeds beschikbaar gekomen en gebruikt voor het N2000 beheerplan.

- f. Gegevens over de dierconditie van de populatie, de registratie van de locatie van het afschot en dood gevonden dieren en het verloop van de dierconditie van de geschoten dieren zijn dit jaar verzameld en gerapporteerd. Ik zie deze belangrijke gegevens niet in de evaluatie terug.
- g. Op moment van schrijven van deze reactie heb ik de concept versie van de jaarrapportage ontvangen, waaruit blijkt dat de totale populatie grote grazers met 6% afgenomen is.

In de evaluatie worden een aantal conclusies en suggesties gedaan die naar mijn mening niet gebaseerd zijn op feiten en niet voldoende onderbouwd zijn. Hierbij wordt bovendien selectief verwezen naar punten uit conversaties die in informele setting zijn gevoerd. Het ontbreken van een goede onderbouwing maakt deze suggesties en conclusies naar mijn mening eenvoudig te weerleggen door kritische lezers. Dit betreft o.m.:

- h. De suggestie dat % geschoten dieren "*waarschijnlijk*" een overschatting is
- i. De suggestie dat hoogte % natuurlijke dood wordt veroorzaakt door "*minder strikte*" naleving van het protocol aan het eind van de winter
- j. De 2 verklaringen voor het "zaagtandtandverloop" in de sterfte
- k. De opmerking "*over het algemeen is de aanplant behoorlijk aangevreten*"
- l. De conclusie dat de *biodiversiteit* bevorderd moet worden

SPECIFIEKE OPMERKINGEN

1. Dit vraagt om toelichting, anders kan er een onuitgesproken verwijt uit gelezen worden
2. Zijn wel gemonitord, maar de systematiek kon beter. Daarom is er na de eerste winterevaluatie ingezet op verbetering en objectivering van deze monitoring.
3. Dit moet zijn bijlage 4
4. Verzoek om hier een ander woord te kiezen. We beschouwen het niet als zware opgave, maar als *een grote inspanning*. Bovendien is er aan het eind van de winter 2010-2011 op initiatief van Staatsbosbeheer een evaluatie opgesteld waarin het protocol is geëvalueerd en aangescherpt. De BAC is daarbij betrokken.
5. 2010-2011 Was geen milde winter. KNMI spreekt over "Vrij koud, vrij droog en de normale hoeveelheid zon"
6. Deze hypothese is niet houdbaar, zie ook de argumentatie in het rapport evaluatie tellingen over de nauwkeurigheid tussen de wintersterfte registratie en de onnauwkeurigheid van zelfs de meest precieze manier van tellen. Het punt van valideren is terecht, maar ik zou de tekst aanpassen en dit feitelijker weergeven.
7. Ik mis hier de ongelukken in het water die onderdeel zijn van de natuurlijke sterfte. Dit geldt niet alleen voor Konikpaarden maar ook voor Heckrunderen. Wordt dit meegenomen dan komt het totale percentage rond de 90% uit.
8. Deze grafiek roept een paar onduidelijkheden op:
 - a. De grafiek laat zien dat het afschotsucces in de eerste weken van het jaar voor Heckrunderen en Konikpaarden 0% was, terwijl dat niet het geval was.
 - b. De gemiddelde lijn laat de score per week zien en niet het cumulatieve verloop van het percentage. Dit kan de suggestie wekken dat we zijn geëindigd op de 80% terwijl het ongecorrigeerde cumulatieve percentage op 86% eindigt. Voor het weergeven van de informatie op deze schaal kan net als de vorige grafiek worden gekozen voor een staafdiagram of door aan de titel toe te voegen dat het hier om de score per week gaat.

9. Formeel klopt dit, maar ik zie, ook gezien de vervolgoepmerking van de BAC zelf, niet de relevantie om dit hier zo expliciet te vermelden. De samenstelling van de omgevingsconditie is niet zodanig dat deze dagelijkse fluctuaties kan weergeven. Kijk bv naar opbouw van weer, wind en temp, daar zit altijd een spreiding in van 3 of meer dagen.
10. **Ik neem met klem afstand van deze uitspraak.** Het protocol is van begin tot eind zeer strikt nageleefd. Zie ook de doorloop van het afschot tot eind april. Wat is aangegeven en waar deze opmerking waarschijnlijk aan refereert is dat het begin of eind van de winter in de *omgevingsconditie* meegenomen zou kunnen worden.
11. Deze conclusie is in zijn geheel niet onderbouwd. Graag onderbouwen en dan ook alle beschikbare data meenemen (significant negatieve correlatie met omgevingsconditie, resultaten monitoring terreingebruik, resultaten registratie locatie afgevallen dieren, aantallen dieren, leeftijdsverhouding van gestorven dieren en correctie met verongelukte dieren) of alleen advies geven om dit verder te onderzoeken.
12. Deze conclusie is niet onderbouwd. Bovendien is hierover in informele setting over gesproken, waarbij ook andere punten zijn besproken (zoals nasleep van koude periode waarin ook dieren in hogere conditie zijn geschoten) en de effecten van het administratieve argument zijn gerelativeerd. Ook hier geldt dat de BAC voorzichtig moet zijn om nu al conclusies te trekken.
13. Alhoewel ik vermoed dat deze conclusie juist zal blijken, zul je dit moeten onderbouwen met bijvoorbeeld een literatuurverwijzing.
14. Wat mist in het dit hoofdstuk is de constatering dat het beeld van de dieren deze winter goed is geweest (ook de meest kritische stakeholders beamen dat). Dit blijkt bovendien uit de maandelijkse dierconditie monitoring en uit de terugkoppeling van de dierenarts. Naast de 90% norm zou ook dat punt hier kunnen worden genoemd.
15. Het betreft hier een *jaarlijkse* monitoring (besproken in de vergadering van januari) die vanwege de start van het groeiseizoen pas eind april/begin mei voor de zaailingen en pas in juni voor de vitaliteit van de bomen kan worden uitgevoerd. De nulmeting uit april 2011 is in de BAC besproken. Deze monitoringresultaten kunnen dus niet op 16 april worden opgeleverd. Calamiteiten betreft situaties waar het welzijn van mens en dier acuut in gevaar is en die hebben zich niet voorgedaan in de winter 2011-2012 (zie ook resultaten monitoring terreingebruik, aantallen grote grazers in de bosgebieden). Ik stel voor om de monitoring effecten op bosgebieden en de implementatie van het calamiteitenplan apart te benoemen.
16. Wat ik hier mis zijn de aangeleverde rapportages over de uitvoering van het beschuttingplan. Er is vanaf voorjaar 2011 veel energie gestoken in het verduurzamen van de drie bosgebieden in het kader van het beschuttingsplan dat in september 2011 is vastgesteld. De uitvoering ligt op schema.
17. Ik stel voor om hier ook een passage op te nemen in de relatie tussen publiek en grazers. Er is voor gekozen om gebieden in de ochtend af te sluiten voor publiek zodat het beheer uitgevoerd kan worden en begeleide excursies te geven zodat het publiek op een verantwoorde manier het gebied in te kon.
18. Er is geen absoluut antwoord gekomen over de Hollandse Hout. Staatsbosbeheer heeft om duidelijkheid op dit punt verzocht, de BAC heeft dat overgenomen. Het voorstel van Staatsbosbeheer over het alternatief om het Oostvaardersveld zou in deze passage opgenomen kunnen worden.
19. Dit is onderdeel van het beschuttingsplan. Zie ook opmerking 15. De stelling dat "*over het algemeen is de aanplant behoorlijk aangevreten*" is niet onderbouwd. Dat zal ook de monitoring in het groeiseizoen 2012 moeten uitwijzen. Staatsbosbeheer heeft de rillen zoals in de vergadering van 9 mei gerapporteerd daar waar nodig opnieuw versterkt en beschermd.
20. Graag vermelden dat dit ingepland is in lopende monitoring

21. In het in september 2011 vastgestelde beschuttingsplan is aangegeven dat dit afhankelijk van de resultaten van de monitoring van het terreingebruik in 2014 zal worden uitgevoerd. De secretaris heeft dit op een gegeven moment geconstateerd en er zijn toen geen aanvullende acties afgesproken. Dit punt krijgt nu een prominente plek in de evaluatie. Overigens is er wel uitvoering gegeven aan het creëren van stapels dood hout aan de rand van het gebied.
22. De relatie tussen het Oostvaarderswisse/ en biodiversiteit wordt in zowel ICMO2 als het managementplan niet gelegd. Er is in de BAC in aanwezigheid van Staatsbosbeheer nooit over deze onderwerpen in deze relatie gesproken. Daarnaast wordt er voor wat betreft beheermaatregelen rond biodiversiteit (en dan met name vogels met een kritische staat van instandhouding, zie concept beheerplan Natura2000), zeer intensief gewerkt en overlegd in het kader van het Natura2000 proces. Ook voor de voorgestelde beheermaatregelen wordt verwezen naar hfdst. 6 van het concept beheerplan Natura2000.
23. Het watermanagementplan is opgesteld, besproken en wordt opgenomen in het concept beheerplan Natura2000. daar wordt ook de juridische basis gecreëerd om het uit te voeren. De vaststelling van het beheerplan Natura2000 is een bevoegdheid van het ministerie van EL&I. Op dit moment is er bestuurlijk overleg tussen provincie en EL&I gaande waar met name de financiering van de voorgestelde maatregelen centraal staat. Voor de zomer van 2012 wordt er door de projectleiding van DLG geen overeenstemming verwacht over dit onderwerp.
24. Waarom zet je deze tekst hier en niet onder 2 waar reeds een vergelijkbare passage is opgenomen?
25. Het betreft de wetenschappelijke *klankbordgroep* en de veterinaire *klankbordgroep* ipv commissie en coördinatiegroep
26. Wat is de algemene conclusie over het verbeteren van Governance? Ik ben van mening dat hier grote stappen zijn gezet die mede hebben geleid tot maatschappelijke en politieke rust. Het verbreden van het stakeholdersoverleg is ingezet met het aanschuiven van de Vogelwacht. In het volgende stakeholdersoverleg wordt voorgesteld om de KNNV en LTO uit te nodigen.
27. De kern van deze passage begrijp ik niet. Het gaat om instellen van *interne* PR commissie. Deze is volledig geïmplementeerd.
28. Klopt deze datum?
29. Dit komt niet overeen met mijn beleving. Er is voldoende correspondentie die dit kan staven. De periode was weliswaar kort, maar Staatsbosbeheer heeft zelf overleg bijeen geroepen met provincie en EL&I, waar BAC leden nadrukkelijk voor zijn uitgenodigd.
30. Graag toevoegen dat dit is gebeurd naar aanleiding van een zorgvuldig opgebouwde door Staatsbosbeheer geïnitieerde passende beoordeling.
31. In deze periode is er zeer intensief overleg geweest tussen ELI, BAC, Staatsbosbeheer en provincie. Staatsbosbeheer heeft deze partijen gevraagd om Gedeputeerde Staten van Flevoland te bewegen hier een oplossing voor te creëren. In een ultieme poging op 7 februari 2012 is geprobeerd om in aanwezigheid van alle betrokken partijen alsnog de vergunning te laten verlenen. Dat is niet gelukt, en hierover is in gezamenlijkheid een zeer duidelijk verslag vastgesteld
32. De motivatie van Staatsbosbeheer ontbreekt hier. Deze was dat wij inschatten dat het effectief niet zou leiden tot het uitvoeren van een telling in voorjaar 2012 (beaamd door de BAC) en dat het in de bestuurlijke verhoudingen logischer is om deze voorjaartelling in te brengen in het kader van het op te stellen beheerplan N2000 en de lijn te volgen zoals die op 7 februari was geconstateerd. Graag toevoegen dat de BAC heeft geadviseerd om bij afwezigheid van een goed alternatief een grondtelling vanaf vaste punten te organiseren. Dit advies is uitgevoerd op 5 en 6 april 2012.
33. Zie opmerkingen onder *vooraf*. Naar mijn mening zou de conclusie moeten terugslaan op de vier hoofddoelstellingen uit het managementplan, met de daarin vastgelegde verantwoordelijkheden voor partijen.

34. Zie ook opmerking 1c. Het is technisch niet mogelijk om deze gegevens nu al te rapporteren omdat het groeiseizoen nog niet was gestart op het moment van de deadline. Hier graag expliciet aandacht voor
35. Voor deze conclusie mis ik de aanleiding en onderbouwing. Wat wordt bedoeld met biodiversiteit. Gaat het om flora of fauna of over Natura2000? Het concept beheerplan N2000 doet een aantal voorstellen voor maatregelen om de staat van instandhouding van een aantal doelsoorten te verbeteren. Dat proces is daar geborgd.
36. Dit is toch het in september 2011 vastgestelde beschuttingsplan en de in januari 2012 vastgestelde monitoringsbijlage (zie 1e)?. Zie ook ons voorstel over toevoeging Oostvaardersveld van 9 mei jl.
37. Zie bijlage 4 van het monitoringsplan. De vegetatiekartering C1 is zoals op 9 mei gerapporteerd naar voren gehaald. De integrale broedvogelkartering 2007-2012 die een belangrijke basis is voor het Natura2000 proces wordt in juni 2012 opgeleverd. De ruwe karteringsgegevens zijn al in januari 2012 aangeleverd aan het projectteam beheerplan N2000
38. Stelt de commissie hier voor om naast het lopende Natura2000 proces een proces te starten om de biodiversiteit te inventariseren en stimuleren?
39. De relevantie van deze passage is niet duidelijk.

Ministerie van Economische Zaken,
Landbouw en Innovatie

> Retouradres Postbus 20401 2500 EK Den Haag

De staatssecretaris van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie
De heer dr. H. Bleker
Postbus 20401
2500 EK Den Haag

Datum 7 juni 2012
Betreft Eerste jaarrapportage implementatie ICMO-2
in het Oostvaardersplassengebied

Excellentie,

Het is mij een genoegen u de eerste jaarevaluatie betreffende de implementatie van de adviezen van de tweede *International Committee on the Management of the Oostvaardersplassengebied* (ICMO2) aan te kunnen bieden. Deze evaluatie bestrijkt de eerste anderhalf jaar na de publicatie van het ICMO2-rapport en focust op de mate waarin en de wijze waarop de in dat rapport geformuleerde aanbevelingen tot nu toe zijn gerealiseerd.

Op hoofdlijnen concludeert de Beheeradviescommissie het volgende:

- De beheerpraktijk in de Oostvaardersplassen (OVP) is in de winterperiode 2010/2011 volgens ICMO2-advies verlopen. In potentie is daarmee het korte termijn beheer in de OVP goed. Voor de langere termijn zijn verdere verbeteringen noodzakelijk.
- Voor de meeste aanbevelingen zijn belangrijke stappen gezet, daar waar dat niet is gebeurd ligt de reden daartoe soms buiten Staatsbosbeheer (bijvoorbeeld in geval van het Hollandse Hout en de Oostvaarderswissel), maar soms ook daarbinnen. Zoals bij verschillende onderwerpen is aangegeven behoeft de monitoring aandacht. Analyse en het gebruik van de gemonitorde gegevens in de managementpraktijk moeten beter plaatsvinden, om de nodige relatie tussen monitoring en managementdoelen uit het Managementplan te kunnen leggen. Een verbeterpunt ligt op dit moment nog in het strategisch management door Staatsbosbeheer en het consequent en op tijd doorvoeren van een samenhangende planning-, monitoring- en evaluatiecyclus in alle onderdelen van de bedrijfsvoering.

**Beheeradviescommissie
Oostvaardersplassengebied**

Prins Clauslaan 8
Den Haag
Postbus 20401
2500 EK Den Haag
www.rijksoverheid.nl/eleni

Contactpersoon

Art. 5.1. lid 2

secretaris

**Art. 5.1. lid 2 sub e
Woo**

Onze referentie

BAC-OVP_20120607

Bijlagen

1

De conclusie gerelateerd aan de verschillende doelstellingen uit het ICMO II advies zijn als volgt:

Beheeradviescommissie
Oostvaardersplassengebied

- Het ICMO2-advies om een vroegreactief beheer van de grote grazers in te voeren werd voorspoedig en succesvol opgevolgd. Het werkprotocol is goed geïmplementeerd en het succes van de maatregel is goed zichtbaar. Het management dient echter ervoor te zorgen dat het protocol onder alle weersomstandigheden strikt toegepast wordt en kan worden, zodat onnodig lijden van de grote grazers tot een acceptabel minimum beperkt blijft.
- Er wordt op een verschillende wijze gebruik gemaakt van de opengestelde bosgebieden. In hoeverre de door de openstelling verbeterde omgevingsconditie van invloed is op de dierconditie onder slechte weeromstandigheden zal uit de verdere monitoring moeten blijken. Dit geldt ook voor de mogelijke schade aan de bosgebieden door de grote grazers. Deze gegevens zijn nu nog niet voorhanden.
- Het Hollandse Hout is nu niet opengesteld.
- Er is 1200 meter schuilriechel aangelegd en er zijn aanvullende maatregelen genomen. Een adequate monitoring zal moeten uitwijzen of beplanting blijvend aanslaat, of deze vorm van aanvullende beschutting door de grote grazers gebruikt wordt en of het nodig is om op andere vormen van aanvullende beschutting in te zetten.
- De situatie rond de Oostvaarderswissel is nog onduidelijk.
- De aanpak voor de verbetering van het watermanagement is ter hand genomen.
- In het verbeteren van de *Governance* zijn belangrijke stappen gezet
- Er is een interne PR-commissie ingesteld en er is een communicatieplan opgesteld. Dit heeft bijgedragen aan een consistente communicatieboodschap.
- Het tweemaal per jaar tellen van de grote grazers m.b.v. een helikopter is niet gelukt. In afwachting van opname van deze methodiek in het beheerplan Natura-2000 wordt voorlopig een *next best* methode toegepast.

Datum
7 juni 2012

Onze referentie
BAC-OVP_20120607

In algemene zin wil de Beheeradviescommissie nog de volgende opmerkingen maken.

De Beheeradviescommissie is zeer positief over de implementatie van het vroegreactief beheer *an sich*, maar spreekt haar zorg uit over het te lage succespercentage van het afschotbeleid van de grote grazers tijdens de winter van 2011/12 en adviseert nadrukkelijk de oorzaak voor deze verslechtering t.o.v. de winter 2010/11 op te sporen en te verhelpen.

Vanwege het uitsluiten van het Hollandse Hout en de Oostvaarderswissel als (aanvullende) beschuttingsmogelijkheid voor de grote grazers, maakt de Beheeradviescommissie zich ernstig zorgen over de lange termijnontwikkeling van de beschutting in en om het Oostvaardersplassengebied. Onvoldoende beschutting leidt conform de toepassing van het protocol voor vroegreactief beheer tot afschot van meer dieren. Minder beschuttingsmogelijkheden voor grote grazers leidt in tijden van schaarste tot een grotere aanspraak op hun energiereserves van deze dieren waardoor deze sneller in lichaamsconditie verslechteren. Het aspect aanpak beschutting behoeft nadere analyse en een daarop gebaseerde aanpak.

**Beheeradviescommissie
Oostvaardersplassengebied**

Datum
7 juni 2012

Onze referentie
BAC-OVP_20120607

De Beheeradviescommissie maakt zich zorgen over de ontwikkelingen ten aanzien van de biodiversiteit in het Oostvaardersplassengebied. Staatsbosbeheer zal maatregelen moeten ontwikkelen en opnemen in het Managementplan, zodat de biodiversiteit zal toenemen. Dat betreft vooral maatregelen op het gebied van het waterpeilbeheer, maar ook het effect van de grote grazers op de biodiversiteit moet worden gemonitord.

De Beheeradviescommissie acht het essentieel dat het vastgestelde Managementplan integraal wordt uitgevoerd. Vooral ook om natuurlijke processen optimaal te kunnen begeleiden is een continue monitoring zoals aangegeven in het Managementplan onmisbaar. Dat houdt in dat niet alleen monitoring moet plaatsvinden, maar dat de gegevens ook beschikbaar moeten zijn en moeten worden geanalyseerd.

Met betrekking tot het proces verloopt de samenwerking tussen de Beheeradviescommissie en SBB goed. De rolverdeling (Staatsbosbeheer verantwoordelijk voor het beheer conform de aanbevelingen van ICMO-II en Beheeradviescommissie toetst en adviseert) is in de tweede helft van 2012 geleidelijk verbeterd. Echter, de implementatie van het managementplan is op dit moment op onderdelen (zoals een samenhangend monitoringsplan) nog vertraagd.

De Beheeradviescommissie is onder de indruk van de inzet en werkhouding van de veldmedewerkers van Staatsbosbeheer. De uitvoering van het nieuwe beheer is zeer werkintensief en alleen uitvoerbaar omdat de veldmedewerkers capabel en gemotiveerd zijn. Ook het aanwijzen van een specifieke manager voor het Oostvaardersplassengebied heeft tot zichtbare verbeteringen geleid.

Er zijn belangrijke stappen gezet zijn voor de realisatie van ICMO2-adviezen, maar verdere verbetering is nodig. Zo acht de Beheeradviescommissie het bijvoorbeeld van groot belang dat het hogere en kadermanagement als de beheerder zijn eigen Managementplan als zodanig uitgedraagt en op de implementatie van alle onderdelen van het plan proactief inzet. Verbeterpunten liggen op dit moment nog in het strategisch management door Staatsbosbeheer en het consequent en op

tijd doorvoeren van een samenhangende planning-, monitoring- en evaluatiecyclus in alle onderdelen van de bedrijfsvoering.

**Beheeradviescommissie
Oostvaardersplassengebied**

De Beheeradviescommissie is zich er van bewust dat er in de maatschappij ook voorstanders van andere vormen van beheer van de grote grazers in het Oostvaardersplassengebied zijn. De ICMO-II commissie heeft deze vormen van beheer nadrukkelijk meegenomen in haar beschouwingen. In Bijlage IV van dat rapport staan onder A1 t/m A4 de voor- en nadelen van de verschillende beheermethoden uitgewerkt.

Datum
7 juni 2012

Onze referentie
BAC-OVP_20120607

Overigens constateert de Beheeradviescommissie op dit moment dat met het wegvallen van een aantal belangrijke elementen uit het ICMO-II advies, waaronder o.a. de Oostvaarderswissel en de tijdelijke openstelling van het Hollandse Hout, de grenzen van het "beheer conform ICMO-II" behoorlijk benaderd worden. Er is op dit punt behoefte aan duidelijkheid, en – bij definitief uitsluiten van de Oostvaarderswissel en het Hollandse Hout – aan alternatieven om het welzijn van de grote grazers en de biodiversiteit van het Oostvaardersplassengebied op peil te brengen en te houden.

De hiervoor genoemde aandachtspunten zijn zowel aan Staatsbosbeheer als aan het ministerie van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie (EL&I) gericht. Daarbij is Beheeradviescommissie van mening dat een intensivering van de samenwerking tussen Staatsbosbeheer, het ministerie van EL&I en de provincie Flevoland noodzakelijk is voor een toekomstbestendig beheer van het Oostvaardersplassengebied conform de adviezen van ICMO2.

Met vriendelijke groet,

Art. 5.1. lid 2 sub e Woo

Ir. H.R. Oosterveld,
*Interim-voorzitter Beheeradviescommissie voor het
Oostvaardersplassengebied*

ICMO2 in de OVP

*Eerste Jaarevaluatie
uitvoering ICMO2-adviezen
in het Oostvaardersplassengebied*

Inhoud

1.	Inleiding	3
2.	Kader: beheerdoelen, ICMO-II en beleidslijn staatssecretaris Bleker	3
3.	Managementplan.....	5
4.	Implementatie van ICMO-II	6
4.1	Vroegreactief beheer	6
4.2	Populatiecrash	10
4.3	Contraceptie.....	11
4.4	Openstelling Driehoek, Kotterbos en Oostvaardersbos	11
4.5	Openstelling Hollandse Hout	12
4.6	Beschuttingsrichels.....	12
4.7	Oostvaarderswold	13
4.9	Watermanagementplan	13
4.10	Verbeteren 'Governance'	13
4.11	PR-commissie	14
4.11	Tellingen.....	15
5.	Conclusies en aandachtspunten	17
5.1	Met betrekking tot de doelstellingen.....	17
5.2	Met betrekking tot het proces	19
5.3	Overige aandachtspunten	20

Leeswijzer

In paragraaf 1 wordt de aanleiding voor deze eerste Jaarevaluatie van de Beheeradviescommissie voor het Oostvaardersplassengebied beschreven. In paragraaf 2 leest u de door de commissie gehanteerde toetsingskaders, waarbij op pagina 4 wordt geïndiceerd hoe deze samenhangen met de beheerdoelstellingen voor het Oostvaardersplassengebied. Paragraaf 3 beschrijft de rol en de totstandkoming van het Managementplan, waarna in paragraaf 4.1 t/m 4.11 de implementatie van de aanbevelingen van de ICMO-II commissie beschreven wordt. Per subparagraaf vindt u de conclusies over de uitvoering van de betreffende aanbeveling, waarna u in paragrafen 5.1 en 5.1 de conclusies en aanbevelingen van de Beheeradviescommissie leest – zowel met betrekking tot de doelstellingen als met betrekking tot het proces. In paragraaf 5.3 geeft de Beheeradviescommissie een korte vooruitblik en doet zij enkele aanbevelingen op hoofdlijnen voor het komende jaar.

1. Inleiding

Het Oostvaardersplassengebied is een in de provincie Flevoland gelegen Natura-2000 gebied dat van nationaal en internationaal belang is voor verschillende soorten moerasvogels. De beheerfilosofie van het gebied is dat er zoveel mogelijk gebruik gemaakt wordt van natuurlijke processen. In het behalen van de Natura-2000 doelstellingen via zoveel mogelijk natuurlijke processen spelen de grote grazers een belangrijke rol: door hun begrazing wordt het gebied aantrekkelijk voor grauwe ganzen, die op hun beurt – door begrazing van het moerasgebied – het gebied aantrekkelijk maken van de vogelsoorten waar het gebied conform Natura-2000 voor bedoeld is.

In 2005 en in 2010 publiceerden twee opvolgende commissies (*the International Commission on Management of the Oostvaardersplassen* (ICMO) I en II) adviesrapporten naar aanleiding van de maatschappelijke onrust over het welzijn van de grote grazers in het Oostvaardersplassengebied. Op basis van het ICMO-II advies heeft staatssecretaris Bleker van EL&I zijn beleidslijn opgesteld. Als gevolg daarvan werd o.a. de Beheeradviescommissie voor het Oostvaardersplassengebied ingesteld om te adviseren over en toezicht te houden op het beheer in het Oostvaardersplassengebied¹. Dit is de eerste Jaarevaluatie van de Beheeradviescommissie, conform het advies dienaangaande in het ICMO-II rapport.

2. Kader: beheerdoelen, ICMO-II en beleidslijn staatssecretaris Bleker

De hoofddoelstelling van het Oostvaardersplassengebied is het in stand houden en verder laten ontwikkelen van een natuurlijk moerasesysteem met een hoge natuurwaarde als voortplantings- en verblijfgebied van vrij levende moerasvogels en zoogdieren.

In het Managementplan zijn de volgende managementdoelen vastgelegd:

- Natura 2000 doelen, waar mogelijk door bevordering van natuurlijke processen
- Minimaliseren potentieel dierenleed grote grazers (vroeg reactief afschotprotocol)
- Optimaliseren welzijn grote grazers (beschutting, keuzemogelijkheden t.a.v. gedrag bieden)
- Draagvlak vergroten bij het publiek voor (het beheer van) het gebied (o.a. door middel van communicatie)

ICMO-II heeft zich uingesproken over de voortgang van de implementatie van de adviezen van ICMO-I, over de ecologische aspecten van het beheer, over de dierenwelzijnvraagstukken bij het huidige (2010) beheer en over het toekomstige beheer (na 2010). In de Samenvatting van haar rapport schrijft zij volgende over het toekomstige beheer van het Oostvaardersplassengebied:

“ICMO2 heeft een integraal pakket van aanbevelingen ontwikkeld voor de korte termijn (winter 2010-2011), de middellange termijn (tot het openstellen van het Oostvaarderswold) en de lange termijn (na de openstelling van het Oostvaarderswold). ICMO2 adviseert aanvullende beschutting te bieden door de OVP te verbinden met aangrenzende bospercelen (in het bijzonder het Hollandse Hout en het Oostvaardersbos) en het creëren van 1 km aan beschuttingsrichels in het zandstortgedeelte in de OVP (De Stort); dat gestart wordt met het realiseren van de Oostvaarderswissel, een 120 meter breed pad voor de dieren dat de OVP met het Horsterwold verbindt; dat individuele dieren in slechte conditie 's winters eerder worden gedood; dat plannen worden ontwikkeld voor een proactief populatiebeheer in geval er noodomstandigheden zijn waarbij anders grootschalige verhongering zou optreden; dat niet wordt bijgevoerd; dat onderzoek en modellering met betrekking tot de populatie grote grazers worden uitgebreid; en dat er regelmatige tellingen

¹ Algemeen Overleg Tweede Kamer, 1 december 2010

Z21-8298-32 bijlage 1 behorende bij document 32 .pdf (4)

vanuit de lucht plaatsvinden van alle drie soorten. Verder wordt de noodzaak voor SBB benadrukt om binnen de organisatie effectievere sturingssystemen te ontwikkelen; om een effectieve wetenschappelijke adviescommissie in te stellen voor supervisie van monitoring en om specifieke aanbevelingen te doen voor de mate, de tijdstippen en de selectiviteit van het afschieten of verwijderen van individuele dieren; om een interne PR-commissie op te zetten; en om een platform van belanghebbenden in te stellen om de maatschappelijke betrokkenheid bij het beheer te vergroten."

In haar adviesrapport formuleerde de ICMO-II commissie vervolgens specifieke aanbevelingen die zich als volgt verhouden tot de managementdoelen:

	Natura-2000 doestellingen	Voorkómen onnodig lijden	Verbeteren welzijn	Draagvlak vergroten
Een nieuwe strategie van vroegreactief beheer van de grote grazers instellen		+		
Een noodplan voor populatiereductie opstellen, naar model van een populatiecrash		+		
Vermijden van contraceptie van de vrouwelijke dieren		+	+	
Creëren van 150 Ha extra beschutting in de winterperiode door tijdelijke openstelling van (gedeelten van) Driehoek, Kotterbos en Oostvaardersbos			+	
Creëren van 500 Ha extra beschutting in de winterperiode door tijdelijke openstelling van een gedeelte van het Hollandse Hout			+	
Creëren van extra beschutting voor paarden en runderen door het maken van 1000m beschuttingsrichels op De Stort			+	
Creëren van ontsluiting naar het Horsterwold in de vorm van een Oostvaarderswissel (later eventueel Oostvaarderswold)		+	+	
Vermijden van bijvoeren		+	+	
Een plan voor watermanagement ontwikkelen, om habitatdiversiteit en vogelbiodiversiteit in de toekomst te bevorderen	+		+	
Verbeteren van het beheer (<i>Governance</i>): <ul style="list-style-type: none"> o Instellen van een wetenschappelijke adviescommissie o Instellen van een stakeholderplatform om lange termijnbetrokkenheid van stakeholders te ontwikkelen o Instellen van een Wetenschappelijke Adviesraad ten behoeve van het coördineren en agenderen van onderzoek in de OVP 	+	+	+	+
Instellen van een interne PR-commissie met verbindingen naar het stakeholderplatform en de wetenschappelijke adviescommissie				+
Review van deze aanbevelingen kort na 1 april 2011 om eventuele aanpassingen aan het beheer d.m.v. afschot door te voeren en om de voortgang t.a.v. het creëren van beschutting te borgen		+	+	+
Professionaliseren en beter institutioneel inbedden van de tellingen van de grote grazers	+	+	+	+
Jaarlijkse review door een onafhankelijke commissie				+
Volledige onafhankelijke review in 2015				

Staatssecretaris Bleker van EL&I heeft de meeste aanbevelingen van ICMO-II overgenomen, met uitzondering van de populatiereductie d.m.v. een populatiecrash, het creëren van extra beschutting door tijdelijke openstelling van het Hollandse Hout in de winterperiode en het creëren van een ontsluiting naar het Horsterwold in de vorm van de Oostvaarderswissel.

In zijn brief van 3 februari 2011 aan de Tweede Kamer ([Kamerstuk 32 563, nr. 10](#)) schrijft staatssecretaris Bleker onder andere:

"De motie Lodders/Ormel ([32 563, nr. 2](#)) verzoekt de regering geen grote grazers en edelherten toe te staan in het Hollandse Hout. Zoals ik eerder aangaf, zal het toelaten van grazers uit de Oostvaardersplassen in een deel van het naastgelegen Hollandse Hout hun welzijn ten goede komen. Bovendien komen er in dat deel weinig wandelaars. Tegelijk hecht ik aan lokaal draagvlak. Hoewel tweederde van de klankbordgroep Hollandse Hout het toelaten van grote grazers in het Hollandse Hout onder voorwaarden bespreekbaar vindt, wil de gemeenteraad van Lelystad geen medewerking laten verlenen aan het toelaten van de grazers. Ik zal daarom nu niet vragen of Staatsbosbeheer stappen wil zetten om het advies van de commissie Gabor op het onderdeel Hollandse Hout uit te voeren. Daarmee geef ik uitvoering aan de motie."

en

"De motie Ormel/Lodders ([32 563, nr. 7](#)) verzoekt de regering de Oostvaarderswissel niet te realiseren. Ik geef uitvoering aan de motie door op dit moment geen acties te ondernemen ter realisatie van de Oostvaarderswissel."

De aanbeveling voor de instelling van een Wetenschappelijke Adviescommissie heeft staatssecretaris Bleker omgezet naar het instellen van de Beheeradviescommissie voor het Oostvaardersplasseengebied. Deze commissie adviseert de staatssecretaris van EL&I gevraagd en Staatsbosbeheer gevraagd en ongevraagd over het beheer van het Oostvaardersplasseengebied. Staatsbosbeheer heeft een convenant met het Ministerie van EL&I getekend waarin zij verklaart de adviezen van de Beheeradviescommissie als bindend te beschouwen. De aanbevelingen van ICMO-II en de wijzigingen daarop zoals bepaald door het beleid van staatssecretaris Bleker van EL&I vormen het kader voor de werkzaamheden van Staatsbosbeheer en van de Beheeradviescommissie voor het Oostvaardersplasseengebied.

3. Managementplan

Het beleid binnen de nieuwe kaders is uitgewerkt in het *Managementplan Oostvaardersplasseengebied 2011-2015*. De richtlijnen en protocollen voor het dagelijkse beheer zijn als bijlagen bij het Managementplan gevoegd. De bijlagen zijn zgn. levende documenten: op basis van de bevindingen in de praktijk zullen deze in de loop der tijd worden aangepast.

Het Managementplan is tot stand gekomen op uitdrukkelijk verzoek van de Beheeradviescommissie. Na een intensieve meerdaagse vergadersessie van Staatsbosbeheer en de Beheeradviescommissie medio februari 2011 heeft de Beheeradviescommissie eind maart een *Handreiking Managementplan* als advies aan Staatsbosbeheer doen toekomen. Staatsbosbeheer heeft deze Handreiking omgezet naar haar *Managementplan Oostvaardersplasseengebied 2011-2015* welke medio april ter beoordeling aan de Beheeradviescommissie werd voorgelegd

4. Implementatie van ICMO-II

In de volgende paragrafen geeft de Beheeradviescommissie aan in welke mate en op welke wijze de aanbevelingen uit het ICMO-II rapport zijn geïmplementeerd. Daarbij heeft de Beheeradviescommissie zich gebaseerd op de door Staatsbosbeheer gerapporteerde gegevens.

Nog niet alle monitoring is zodanig geïmplementeerd dat daaruit op dit moment gegevens konden worden opgeleverd. Dat betreft onder andere de nadere analyse over de oorzaken van het niet halen van het vereiste afschotpercentage in het vroegreactieve beheer en over het bijzondere verloop van het afschot in de winter van 2011/12, de gegevens over kwaliteit van de voor de grote grazers beschikbare beschutting, de gegevens over de effecten van de begrazing op de aangetakte bosgebieden, een nadere analyse over de relatie tussen het aantakken van de bosgebieden en de effecten op het welzijn van de grote grazers, gegevens over het succes van de aanplant van de schuilrichels en een nadere analyse van het effect van de schuilrichels op het welzijn van de grote grazers. Op deze punten kunnen dan ook slechts beperkte conclusies getrokken worden in deze evaluatie.

4.1 Vroegreactief beheer

ICMO-II adviseerde een nieuwe methode voor vroegreactief beheer in te stellen. De essentiële beleidswijziging is dat grote grazers eerder dan voorheen gedood worden. Volgens het oude beheer werden de dieren gedood net voordat ze spontaan zouden overlijden. Volgens het nieuwe beheer worden de dieren gedood wanneer het aannemelijk is dat ze een aankomende periode van schaarste niet zullen overleven. Er wordt dus eerder in de tijd een inschatting gemaakt van de overlevingskans van een dier, op basis van de dierscore (lichaamsconditie en gedrag; weergegeven op een schaal van 1 t/m 5) en omgevingscore (omstandigheden en verwachtingen van weer, voedselaanbod en beschutting; weergegeven op een schaal van 1 t/m 8). De periode van honger tot de dood er op volgt wordt daarmee aanzienlijk verkort. Daardoor wordt onnodig lijden voorkomen.

De omgevingscore is niet alleen op het moment van afschot belang, deze score is ook van wezenlijk belang om te kunnen anticiperen op andere relaties. Uit de monitoring kan bijvoorbeeld blijken dat de schade aan bomen in de bosgebieden te groot wordt. Dit kan dan een factor zijn die meegewogen dient te worden voor bijvoorbeeld afschot tijdens de zomer.

Het eerste protocol voor vroegreactief beheer is tot stand gekomen met medewerking van enkele leden van de voormalige ICMO-II commissie. Op 10 januari 2011 is het door de Beheeradviescommissie geaccordeerd. Op basis van de door Staatsbosbeheer gerapporteerde gegevens bleek dat de omgevingscores in de winter van 2010/11 niet structureel gemonitord zijn. Op 27 september heeft Staatsbosbeheer het Monitoringsplan (bijlage 4 bij het Managementplan) ter beoordeling voorgelegd. De Beheeradviescommissie heeft het geaccordeerd, waarmee de monitoringsprotocollen voor de winterperiode van 2011/12 op tijd op orde gebracht werden.

De Beheeradviescommissie spreekt haar waardering uit voor het feit dat Staatsbosbeheer extra menskracht vanuit andere regio's heeft gemobiliseerd om het beheer in de winter conform het Managementplan vorm te geven. Ook is er veel waardering voor de inzet van deze boswachters, die in de winterperiode alle dagen van de week intensief met het beheer bezig waren. De Beheeradviescommissie realiseert zich dat Staatsbosbeheer deze vorm van beheer als een grote inspanning beschouwt. Na de winter van 2010/11 is het protocol besproken en de uitvoering aangescherpt. Het protocol wordt door de beheerders als behulpzaam ervaren bij het

Z21-8298-32 bijlage 1 behorende bij document 32 .pdf (7)

duidelijk, eenduidig en consequent uit voeren van het beheer. Staatsbosbeheer geeft aan dat het protocol helpt om de workflow efficiënt en effectief te organiseren.

Eén van de criteria om het succes van het nieuwe afschotprotocol vast te kunnen stellen is de percentage van afgeschoten versus dood gevonden dieren. ICMO-II heeft aangegeven dat meer dan 90% van de totale sterfte door afschot moet plaatsvinden.

Daarbij moet aangetekend worden dat het gerealiseerde afschotpercentage waarschijnlijk een overschatting is, omdat het totaal aantal dode dieren niet gevalideerd kon worden op de wijze waarop ICMO-II dat heeft geadviseerd². Vooral nog bleek het vroegreactieve beheer al vrij kort na implementatie zeer succesvol te zijn. Dit heeft in belangrijke mate bijgedragen aan een betere acceptatie van het beheer door de stakeholdergroepen.

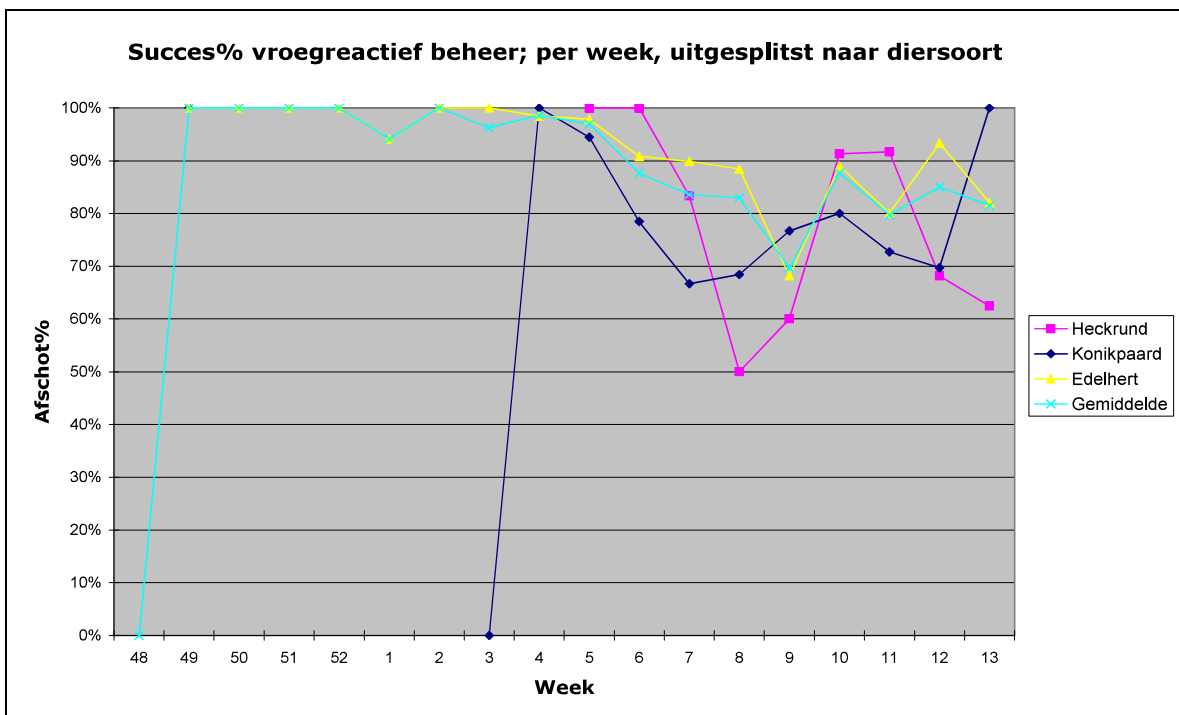
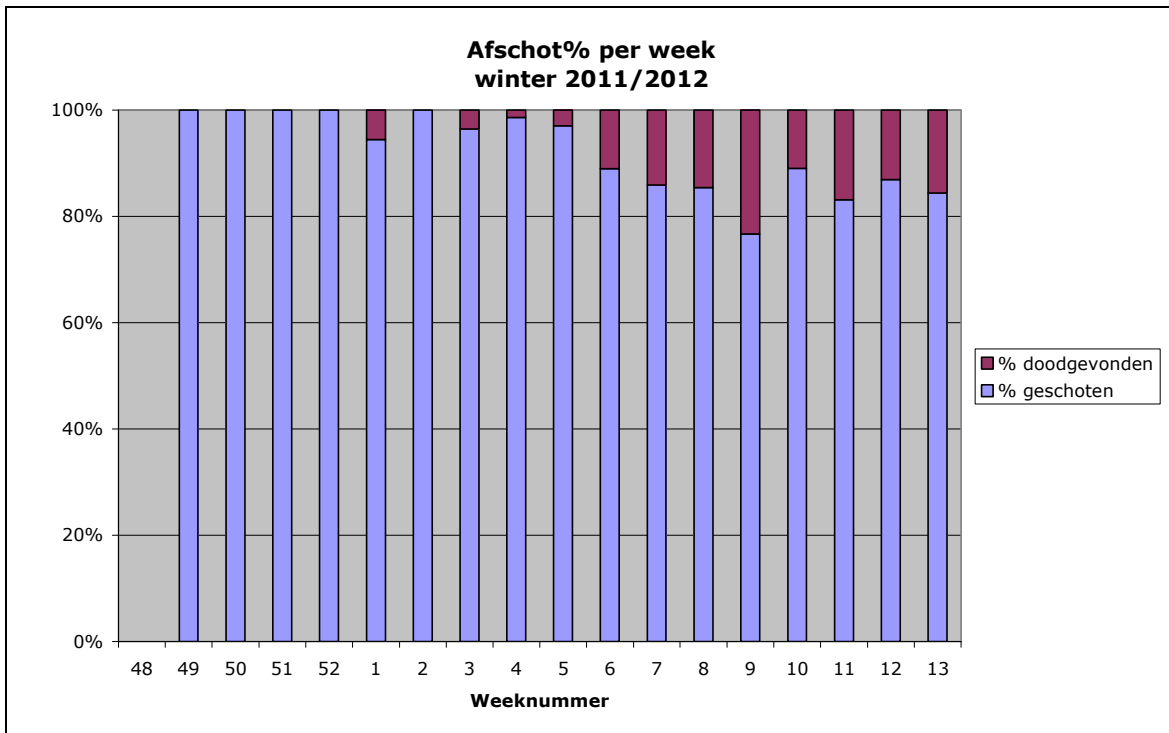
De winter van 2010/11 was in het begin (december) vrij koud, terwijl de januari en de eerste helft van februari zeer zacht waren voor de tijd van het jaar. Door dit verloop (koud op het moment dat de vetreserves van de dieren nog volop aanwezig waren) was de wintersterfte van de populatie grote grazers relatief laag. Het afschotpercentage lag boven de 90%.

De winter van 2011/12 was in het begin zacht, zonnig en vrij nat. Pas eind januari viel alsnog de winter abrupt in, waarbij voor het eerst in vijftien jaar in De Bilt een koudegolf opgetekend werd. Begin februari ontstond op veel plaatsen een sneeuwdek van drie tot ruim tien centimeter. In tegenstelling tot de vorige winter trad de grootste belasting voor de grote grazers dus op toen de vetreserves al voor een groot deel verbruikt waren. Dit heeft alsnog tot een relatief hoge en late wintersterfte geleid. De door ICMO-II aangegeven ondergrens voor het afschotsucces werd in deze late fase van de winterperiode van 2011/12 niet gehaald. Gemiddeld over de hele winterperiode was alsnog 87% van de sterfte toe te schrijven aan afschot.

Gemiddeld is over de hele winterperiode 2011/2012 bij de Edelherten 90%, van de Konikpaarden 77% en van de Heckrunderen 76% van de sterfte toe te schrijven aan het afschot (zie eerste grafiek op volgende pagina). Een verdere uitsplitsing laat zien dat gedurende de winter van 2011/2012 het afschotpercentage bij de Konikpaarden en Heckrunderen in sommige weken ver onder het streefpercentage zakt (zie tweede grafiek op volgende pagina).

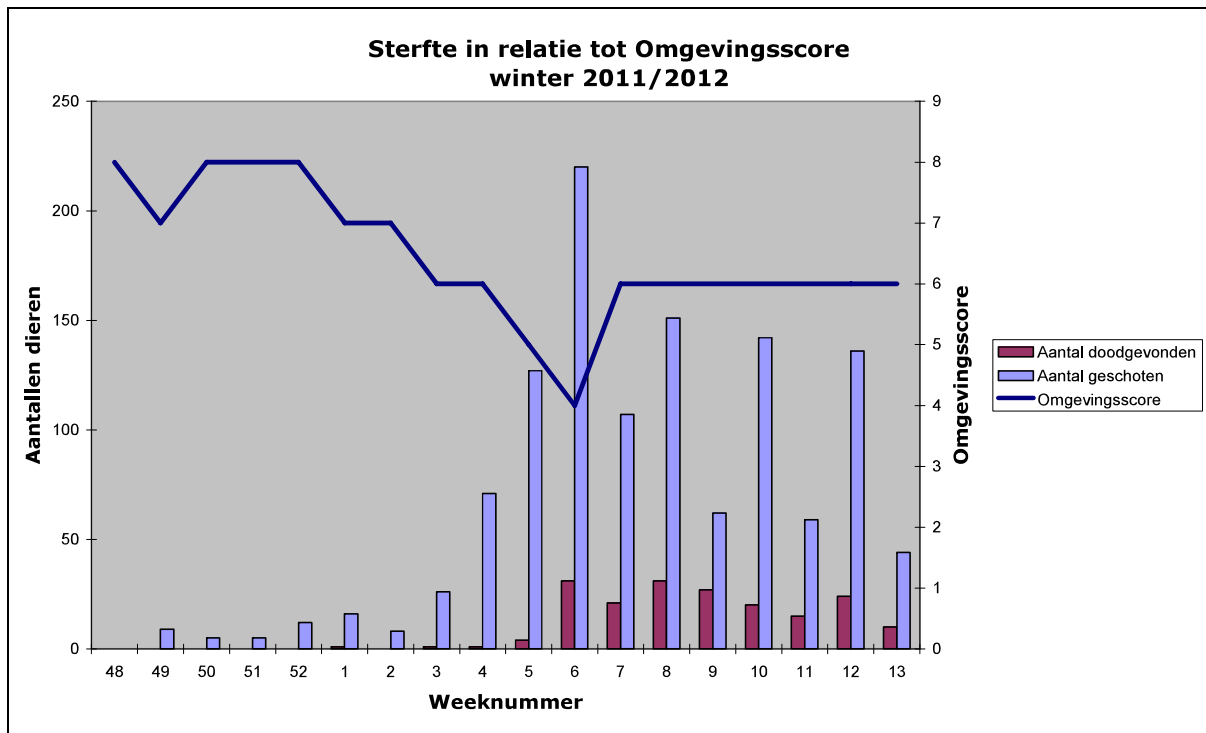
Een verder uitsplitsing van de categorie doodgevonden Konikpaarden laat zien dat 1/3 is 'verongelukt': doordat ze door het ijs zijn gezakt (28%) of ten gevolgen van geboorteproblemen (6%). Een bijzondere categorie is de groep dieren die zijn gekenmerkt als doodgevonden 'in sloot/poel/water'. Daaronder valt 31% van de doodgevonden runderen, 23% van de doodgevonden paarden en 11% van de doodgevonden edelherten. De boswachters geven aan dat dit o.a. zwakke dieren betreft die bij het oversteken van of bij het zoeken naar voedsel in poelen en slootjes verdrinken. Het is niet duidelijk of deze dieren gerekend moeten worden als 'verongelukt' of als 'natuurlijke sterfte door verzwakking'.

² Afschot% = aantallen geschoten / totaal aantal dode dieren. Daarbij is het totaal aantal dode dieren het aantal geschoten + het aantal doodgevonden + het aantal dood-nietgevonden. Deze laatste categorie ontbreekt nu, omdat zij alleen kan worden vastgesteld op basis van precieze tellingen - welke niet hebben plaatsgevonden. Bron: ICMO2.

In de praktijk werden de omgevingscores in de winter van 2011/12 eenmaal per week, op een vaste dag (maandag) vastgesteld, zo blijkt achteraf. Op zich vormt het wekelijks, formeel vaststellen van de omgevingscore geen probleem. Er dient uiteraard echter in de praktijk wel rekening te worden gehouden met snel veranderende omgevingscondities. Dit blijkt mogelijk niet voldoende te zijn gebeurd, waardoor verslechterende weerssituaties in de loop van een week vertraagd zijn meegenomen in het vroegreactieve beheer.

Staatsbosbeheer heeft nog geen verklaring gegeven voor de oorzaken van de oplopende aantallen doodgevonden dieren in maart en april 2012. Opmerkelijk is tevens het 'zaagtandverloop' van het afschot in week 6 t/m 13 (zie onderstaande grafiek). Staatsbosbeheer heeft daar nog geen verklaring voor gerapporteerd.

Bij de edelherten en de Konikpaarden vond de sterfte vooral plaats onder de jonge dieren: respectievelijk 78% en 74% van het totaal aantal dode herten en paarden was jonger dan één jaar. De verklaring daar voor is dat deze jonge dieren de opgenomen energie omzetten in groei en niet in het opbouwen van vetreserves.

De monitoring van de dierconditie van de gehele populatie geeft goed inzicht in de conditie van de soorten en verschillen tussen sexe en leeftijdsklassen. Zoals verwacht daalde de conditie in de loop van de winter. Duidelijk is dat de conditie van de jonge dieren het laagst was. De indruk is dat met deze maandelijkse monitoring inzicht in de ontwikkeling van de dierconditie van de populatie wordt verkregen. Voor het toepassen van het vroeg reactief beheer is de dagelijkse individuele monitoring echter noodzakelijk.

Z21-8298-32 bijlage 1 behorende bij document 32 .pdf (10)

Over de maanden november tot en met maart zijn de volgende waarnemingen op populatieniveau gedaan (H = Heckrund, K = Konikpaard, E = Edelhert; Schaal 1-9, waarbij 1 = slechte en 9 = prima lichaamsconditie):

	<1jr	1jrV	1jrM	>1jrV	>1jrM
November 2011					
H	7	8*	-	7	8*
K	7	8	8	8	8
E	6	7	7	8	7

	<1jr	1jrV	1jrM	>1jrV	>1jrM
December 2011					
H	7	8	8	8	8
K	8	8	8	8	8
E	7	8	8	8	8

	<1jr	1jrV	1jrM	>1jrV	>1jrM
Januari 2012					
H	7	8	7	8	8
K	7	8	8	8	8
E	7	7	8	8	8

	<1jr	1jrV	1jrM	>1jrV	>1jrM
Februari 2012					
H	6	7	7	7	7,5*
K	6,5	7	7	8	8
E	5	7	7	7	7

	<1jr	1jrV	1jrM	>1jrV	>1jrM
Maart 2012					
H	6	6	6	6	6*
K	6	6	7	7	7
E	5,5	6	6	6	6

* te kleine steekproef

Ondanks het feit dat er een aantal factoren bij kunnen dragen aan het lagere afschotsucces, wil de Beheeradviescommissie met nadruk erop wijzen dat een succesvolle uitvoering van het afschotbeleid, ook en vooral in perioden van een hoog sterftepercentage, een zeer hoge prioriteit heeft. Het is dus van groot belang de oorzaak voor het te lage succespercentage te achterhalen en dat op basis daarvan maatregelen worden genomen om dit te lage percentage te voorkomen.

Conclusie: het ICMO2-advies om een vroegreactief beheer van de grote grazers in te voeren werd voorspoedig en succesvol opgevolgd. Het werkprotocol is goed geïmplementeerd en het succes van de maatregel goed zichtbaar. Het management dient echter ervoor te zorgen dat het protocol onder alle weersomstandigheden strikt toegepast wordt en kan worden.

4.2 Populatiecrash

Staatssecretaris Bleker van EL&I heeft aangegeven dat een populatiecrash te allen tijde voorkomen moet worden. Een plan van die strekking is daarom niet opgenomen in het Managementplan.

4.3 Contraceptie

Conform het advies van ICMO-II is er niet ingezet op contraceptie van de vrouwelijke grote grazers. Medio 2011 is deze beleidslijn in overleg van de BAC met enkele deskundigen van de faculteit Diergeneeskunde van de Universiteit Utrecht nogmaals bekrachtigd.

4.4 Openstelling Driehoek, Kotterbos en Oostvaardersbos

Het openen van extra bosgebieden in de winterperiode biedt de grote grazers extra schuilmogelijkheden. Daarmee draagt het bij aan het verbeteren van het welzijn van de grote grazers.

Staatsbosbeheer heeft op 2 september 2011 het Beschuttingsplan ter beoordeling aan de Beheeradviescommissie voorgelegd. De commissie heeft het op 27 september – met enkele aanvullende adviezen – geaccordeerd. Het beschuttingsplan beschrijft de wijze waarop beschutting voor de grote grazers gecreëerd, verduurzaamd en gemonitord wordt. Ook beschrijft het de monitoring van het gebruik van de beschutting door de grote grazers.

De Driehoek, het Kotterbos en het Oostvaardersbos zijn op 15 januari 2012 opengesteld voor alle grote grazers. Op 16 april is de toegankelijkheid van deze bosgebieden weer naar de oorspronkelijke situatie (Kotterbos niet toegankelijk, Oostvaardersbos en Driehoek alleen voor herten toegankelijk) hersteld. Gedurende de openstelling hebben in de Driehoek uitsluitend begeleide excursies plaatsgevonden. Bovendien zijn de voor publiek toegankelijke bosgebieden in de ochtenduren afgesloten om het vroegreactieve beheer veilig te kunnen uitvoeren.

Uit de 'monitoring van het terreingebruik door de grote grazers' blijkt dat in de winter van 2011/2012 de herten, runderen en paarden vanaf de openstelling gebruik maakten van de Driehoek. In het Kotterbos en het Oostvaardersbos viel de piek in het aantal waargenomen dieren in de periode half januari t/m eind februari 2012. De Driehoek lijkt de hele openstellingperiode door gelijkmatiger benut te zijn.

Staatsbosbeheer monitort de mogelijke schade veroorzaakt door de grote grazers, de regeneratie van de bosgebieden en (daarmee) de invloed van de grote grazers op de bosgebieden door middel van twee jaarlijkse inventarisaties. Deze vinden respectievelijk plaats in juni/juli en in april/mei. Informatie over acute schade doordat een bosgebied wordt 'overlopen' (één van de scenario's uit het Calamiteitenplan – onderdeel van het Managementplan) moet uit de wekelijkse 'monitoring van het terreingebruik door de grote grazers' komen. Tot nu toe zijn nog geen monitoringsgegevens over de *impact* van de grote grazers op de bosgebieden voorgelegd aan de Beheeradviescommissie. Naar verwachting komen deze in de tweede helft van 2012 beschikbaar.

Conclusie: er wordt op een verschillende wijze gebruik gemaakt van de opengestelde bosgebieden. In hoeverre de door de openstelling verbeterde omgevingsconditie van invloed is op de dierconditie onder slechte weeromstandigheden zal uit de verdere monitoring moeten blijken. Dit geldt ook voor de mogelijke schade aan de bosgebieden door de grote grazers. Deze gegevens zijn nu nog niet voorhanden.

4.5 Openstelling Hollandse Hout

Voor het Hollandse Hout geldt evenzeer als voor de Driehoek, het Kotterbos en het Oostvaardersbos, dat openen van dit extra bosgebied in de winterperiode de grote grazers extra schuilmogelijkheden biedt, waarmee het bijdraagt aan het verbeteren van het welzijn van de grote grazers.

Staatssecretaris Bleker van EL&I heeft aangegeven deze optie als noodscenario achter de hand te willen houden. Tijdens debatten in de Tweede Kamer is er een motie tegen het openstellen van het Hollandse Hout aangenomen. Openstelling van het Hollandse Hout vergt toestemming van de gemeente Lelystad voor het plaatsen van wildkerende rasters. Dit geldt ook voor de voorbereidingen voor een eventuele noodopenstelling van het Hollandse Hout. De gemeenteraad heeft besloten geen toestemming te verlenen. Deze ICMO-II aanbeveling is daarmee *de facto* nu niet uitgevoerd. Duidelijkheid over een mogelijk gebruik van Hollandse Hout is gewenst.

De consequentie van het ontbreken van 500 Ha extra beschutting is dat er in barre periodes een lagere omgevingscore is (in vergelijking met een omgeving waar het Hollandse Hout wél beschikbaar zou zijn). Dat leidt in de toepassing van het protocol voor vroegreactief beheer tot het afschot van meer dieren, omdat er voor de grote grazers minder beschuttingsmogelijkheden zijn, waardoor deze dieren meer van hun energiereserves moeten aanspreken waardoor zij sneller in lichaamsconditie verslechteren. Ook dat vertaalt zich in hogere afschotcijfers.

Conclusie: het Hollandse Hout is nu niet opengesteld. Meer duidelijkheid is nodig.

4.6 Beschuttingsrichels

Meteen na het verschijnen van het ICMO-II rapport heeft Staatsbosbeheer 1200 meter schuilrichels in het Oostvaardersplassengebied gecreëerd. Direct na de winter van 2010/11 heeft men op deze richels doornige struiken zoals meidoorn aangeplant. Het doel van deze aanplant is het creëren van aanvullende beschutting binnen het gebied zelf. Om de aanplant te beschermen heeft Staatsbosbeheer dood hout rondom de aarden wallen opgestapeld. Deze maatregel wordt gecontinueerd met bomen van buiten de Oostvaardersplassen om de nodige bescherming te bieden. Uit veldwaarnemingen blijkt dat de aanplant behoorlijk is aangevreten. Ingeplande monitoring moet aantonen in hoeverre deze aanslaat en daadwerkelijk aanvullende beschutting voor de grote grazers biedt.

Uit de monitoring van het gebruik van de beschutting in de winterperiode 2011/12 blijkt dat de voor de runderen en paarden gecreëerde schuilrichels eigenlijk alleen sporadisch door edelherten gebruikt worden: rond week 49 vijf tot vijftien stuks en in week 1 t/m 6 toen tot vijftig stuks met een uitschieter naar tachtig in week 3. De omgevingscore in week 49 was 7 (t.o.v. 8 in de week ervoor en erna); de omgevingscore in week 1 t/m 6 verliep van 7 in week 1 naar 4 in week 6. Er is geen correlatie gevonden tussen windrichting, winddracht en/of *windchillfactor* m.b.t. het gebruik van de schuilrichels.

De Beheeradviescommissie heeft op 7 april 2011 aan Staatsbosbeheer geadviseerd om extra beschutting in de vorm van *exclosures* langs de randen van het Oostvaardersplassengebied te creëren. Dit advies is afkomstig uit het ICMO-I rapport. Vanwege het feit dat tijdelijke openstelling van het Hollandse Hout vooralsnog niet aan de orde leek besloot de Beheeradviescommissie dit advies in zijn aanbevelingen voor het Managementplan op te nemen. Staatsbosbeheer heeft deze mogelijkheid voor het creëren van extra beschutting als 'optioneel' in het uiteindelijke Managementplan Oostvaardersplassen 2011-2015 opgenomen. Afhankelijk van de resultaten van de monitoring van het terreingebruik zal deze maatregel in 2014 alsnog worden ingevoerd. Staatsbosbeheer heeft toegezegd om

uiterlijk 1 september 2012 met een voorstel hiervoor te komen. In dat voorstel zou een koppeling gemaakt kunnen worden met de in het kader van het Beheerplan Natura-2000 voorgestelde maatregel voor het graven van poelen ten behoeve van de lepelaars. Bovendien zouden ook doelen op landschappelijk en recreatief gebied gekoppeld kunnen worden.

Conclusie: er is 1200 m schuilrichel aangelegd en er zijn aanvullende maatregelen genomen. Een adequate monitoring zal moeten uitwijzen of beplanting blijvend aanslaat, of deze vorm van aanvullende beschutting door de grote grazers gebruikt wordt en of het nodig is om op andere vormen van aanvullende beschutting in te zetten.

4.7 Oostvaarderswold

Staatssecretaris Bleker van EL&I heeft aangegeven deze aanbeveling vooralsnog niet uit te willen voeren. Tijdens debatten in de Tweede Kamer is er een motie tegen het openstellen van de Oostvaarderswissel/Oostvaarderswold aangenomen. Deze ICMO-II aanbeveling is *de facto* (nog) niet uitgevoerd. De discussie over dit gebied is echter nog niet definitief afgerond en er dient op dit punt op korte termijn duidelijkheid te komen.

Conclusie: de situatie rond de Oostvaarderswissel is nog onduidelijk.

4.8 Niet bijvoeren

Conform het advies van ICMO-II zijn de grote grazers in de winterperiode niet bijgevoerd.

4.9 Watermanagementplan

Dit advies van ICMO-II heeft vooral betrekking op het verbeteren van de biodiversiteit in de Oostvaardersplassen in het algemeen en van de vogelsoorten in het bijzonder. Staatsbosbeheer heeft een Themagroep Watermanagement in het leven geroepen. Deze themagroep heeft een advies aan Staatsbosbeheer uitgebracht. In het kader van het Beheerplan Natura-2000 zal de keuze voor een bepaald watermanagement gemaakt worden. Staatsbosbeheer zal het uiteindelijke plan naar verwachting medio 2012 aan de Beheeradviescommissie voorleggen. De Beheeradviescommissie zal dit plan beoordelen in het licht van de aanbevelingen van ICMO2, met bijzondere aandacht voor de impact op het welzijn van de grote grazers.

Conclusie: de aanpak voor de verbetering van het watermanagement is ter hand genomen.

4.10 Verbeteren 'Governance'

Staatssecretaris Bleker van EL&I heeft de aanbeveling voor de instelling van een Wetenschappelijke Adviescommissie omgezet naar het instellen van de Beheeradviescommissie voor het Oostvaardersplassengebied. Deze commissie adviseert Staatsbosbeheer gevraagd en ongevraagd over en houdt toezicht op het beheer van het Oostvaardersplassengebied. Staatsbosbeheer heeft een convenant met het Ministerie van EL&I getekend waarin zij verklaart de adviezen van de Beheeradviescommissie als bindend te beschouwen.

Staatsbosbeheer heeft in overleg met de Beheeradviescommissie enkele aanvullende commissies ingesteld. Om specifieke delen van het Managementplan verder uit te

werken kunnen zgn. Themacommissies in het leven worden geroepen. Een voorbeeld daarvan is de Themacommissie Watermanagement die een advies aan Staatsbosbeheer heeft uitgebracht over de toekomstige mogelijkheden voor het watermanagement. Er is een driekoppige Veterinaire Klankbordgroep die Staatsbosbeheer voorziet van specifieke veterinairetechnische kennis. Ten behoeve van het ontsluiten van het Oostvaardersplassengebied voor onderzoek en het coördineren van wetenschappelijk onderzoek dat in het gebied plaatsvindt, is een Wetenschappelijke Klankbordgroep ingesteld. Wanneer de adviezen van deze commissies aanleiding geven voor een wijziging in het beheer van het Oostvaardersplassengebied, dan legt Staatsbosbeheer een voorstel daartoe ter beoordeling voor aan de Beheeradviescommissie.

Staatsbosbeheer heeft tevens een Stakeholderplatform ingesteld om vroegtijdig en in een open sfeer met stakeholdergroepen te kunnen overleggen. Dit Stakeholderoverleg wordt door betrokkenen als nuttig en constructief ervaren. De secretaris van de Beheeradviescommissie is regelmatig als toehoorder bij het stakeholderoverleg aanwezig. Aan het Stakeholderoverleg nemen de volgende organisaties deel: de Stichting Welzijn Grote Grazers, Vereniging Het Edelhert, De Dierenbescherming, De Koninklijke Nederlandse Maatschappij voor Diergeneeskunde en De Vogel- en Natuurwacht Zuid-Flevoland. De Beheeradviescommissie heeft Staatsbosbeheer geadviseerd het Stakeholderoverleg uit te breiden met vertegenwoordigers van de agrarische sector en vertegenwoordigers van omwonenden (bijvoorbeeld de Klankbordgroep Hollandse Hout).

Conclusie: in het verbeteren van de Governance zijn belangrijke stappen gezet.

4.11 PR-commissie

ICMO-II adviseerde om een intern PR-comité bij Staatsbosbeheer in te stellen om er voor te zorgen dat er open gecommuniceerd wordt over de doelstellingen, ontwikkelingen en ethische overwegingen ten aanzien van het beheer van de grote grazers in het Oostvaardersplassengebied, zodat het begrip daarvoor en de acceptatie daarvan in de maatschappij vergroot wordt. ICMO-II formuleerde een vijftal speerpunten voor de interne PR-commissie en adviseerde dat de PR-commissie verantwoording zou moeten afleggen aan de Wetenschappelijke Adviesraad.

In de praktijk zijn de ontwikkelingen regelmatig en transparant gerapporteerd in de zogeheten *Situation Reports*. Deze werden in de winter van 2010/11 twee maal per week en in de winter van 2011/12 wekelijks verstrekt aan o.a. de staatssecretaris van EL&I, de Beheeradviescommissie en de leden van het Stakeholderoverleg. In de winterperiode werd bovendien maandelijks een overkoepelende rapportage opgemaakt.

Het communiceren van de doelstellingen en de ethische overwegingen – met meeneming van de door ICMO-II geadviseerde speerpunten – kwam moeizamer op gang. Het communicatieplan voor het Oostvaardersplassengebied is medio april 2011 als onderdeel van het Managementplan aan de Beheeradviescommissie voorgelegd en eind april geaccordeerd. Overigens is op dit moment de enige link tussen de interne PR-commissie en de Beheeradviescommissie de manager Oostvaardersplassengebied van Staatsbosbeheer.

Conclusie: er is een interne PR-commissie ingesteld en er is een communicatieplan opgesteld. Dit heeft bijgedragen aan een consistente communicatieboodschap door Staatsbosbeheer over het Oostvaardersplassengebied.

4.12 Tellingen

ICMO-II bracht op 24 september 2010 een tussenadvies uit waarin zij adviseerde om de tellingen van de grote grazers te verbeteren en beter institutioneel in te bedden. ICMO-II adviseerde de grote grazers tweemaal per jaar, in het voorjaar en in het najaar, te tellen vanuit een helikopter.

De vergunningaanvraag voor het tellen van de grote grazers vanuit een helikopter in het voorjaar van 2011 was door Staatsbosbeheer laat ingediend. Toen de provincie Flevoland aangaf geen vergunning te willen gaan verlenen is deze aanvraag door Staatsbosbeheer ingetrokken. Voor het tellen van de grote grazers vanuit een helikopter in het najaar van 2011 oordeelde de provincie op basis van de Passende Beoordeling dat deze niet vergunningplichtig was, omdat geen significante verstoring verwacht werd. Voor het tellen van de grote grazers vanuit een helikopter in het voorjaar van 2012 heeft de provincie Flevoland de vergunningaanvraag afgewezen, omdat een verstoring van één of enkele lepelaars niet kon worden uitgesloten terwijl deze soort in het Oostvaardersplassengebied in een zogeheten 'kritische staat van instandhouding' verkeert. Deze kritische staat van instandhouding komt voort uit het feit dat het langjarig gemiddelde aantal broedparen lepelaars in het Oostvaardersplassengebied op ongeveer 100 ligt, terwijl in het Aanwijzingsbesluit Natura-2000 een streefgetal van 160 genoemd wordt. In deze periode is er zeer intensief overleg geweest tussen ELI, Staatsbosbeheer en provincie. Staatsbosbeheer heeft deze partijen gevraagd om Gedeputeerde Staten van Flevoland te bewegen hier een oplossing voor te creëren. Er is gespard met enkele BAC leden. In een ultieme poging op 7 februari 2012 is geprobeerd om in aanwezigheid van alle betrokken partijen alsnog de vergunning te laten verlenen. Dat is niet gelukt.

Staatsbosbeheer heeft geen bezwaar tegen de afwijzing van de vergunning aangetekend en heeft geen voorlopige voorziening aangevraagd. De Beheeradviescommissie betreurt dat. De inschatting van Staatsbosbeheer was dat het aantekenen van bezwaar effectief niet zou leiden tot het uitvoeren van een telling in voorjaar 2012 en dat het in de bestuurlijke verhoudingen logischer zou zijn om deze voorjaargestelling in te brengen in het kader van het op te stellen beheerplan Natura-2000 en de lijn te volgen zoals die op 7 februari was geconstateerd. De BAC heeft Staatsbosbeheer gewaarschuwd voor het feit dat het achterwege laten van een bezwaarprocedure kan betekenen dat men toekomstige rechten op dat gebied verspeelt. De BAC vindt het tevens spijtig dat er geen echte juridische uitspraak over de voorjaarshelikoptertellingen ligt. Tot besluit heeft de BAC geadviseerd om bij afwezigheid van een goed alternatief een grondtelling vanaf vaste punten te organiseren. Dit advies is uitgevoerd op 5 en 6 april 2012.

De Beheeradviescommissie heeft desgevraagd aan staatssecretaris Bleker van EL&I geadviseerd om de barrière voor toekomstige vergunningverlening weg te nemen door het streefgetal voor de lepelaar in het Oostvaardersplassengebied bij te stellen naar het langjarig gemiddelde en door het tellen van de grote grazers in het voor- en najaar vanuit een helikopter op te nemen in het Beheerplan Natura-2000. In het licht van de gunstige staat van instandhouding van de lepelaar op landelijke schaal acht de Beheeradviescommissie deze aanpassingen niet conflicterend met de Europees vastgelegde Natura-2000 doelstellingen voor Nederland.

In de afgelopen jaren heeft Staatsbosbeheer op verschillende methoden tellingen van de grote grazers uitgevoerd. Recentelijk heeft zij een rapportage over alle uitgevoerde tellingen aan de Beheeradviescommissie voorgelegd. Daarin heeft Staatsbosbeheer overigens aangegeven dat de tellingen vrijwel allemaal niet optimaal zijn uitgevoerd, waardoor ze niet direct met elkaar vergeleken kunnen worden. Op basis van deze rapportage heeft de Beheeradviescommissie aan Staatsbosbeheer geadviseerd om in te zetten op het opnemen van tweejaarlijkse

Z21-8298-32 bijlage 1 behorende bij document 32 .pdf (16)

tellingen van de grote grazers conform het advies van ICMO-II (in het voor- en najaar, vanuit een helikopter) in het Beheerplan Natura-2000. Dit vereist ook een inspanning van het ministerie van EL&I, o.a. ten aanzien van het vaststellen van een reële streefstand voor de lepelaar in het Oostvaardersplassengebied. De Beheeradviescommissie is akkoord gegaan met een *next best* methode (grondtellingen in het voor- en najaar, plus een najaarstelling vanuit een helikopter), voor de doorlooptijd die de realisatie van de voorkeursmethode nodig heeft.

Conclusie: tweemaal per jaar (in het voorjaar en in het najaar) tellen van de grote grazers m.b.v. een helikopter is niet gelukt. In afwachting van opname van deze methodiek in het Beheerplan Natura-2000 wordt voorlopig een *next best* methode toegepast.

5. Conclusies en aandachtspunten

5.1 Met betrekking tot de doelstellingen

Afgezet tegen de doelstellingen uit het ICMOII advies kunnen samengevat de volgende conclusies worden getrokken:

Doelstellingen uit het ICMO II advies	Conclusies
Een nieuwe strategie van vroegreactief beheer van de grote grazers instellen	Het ICMO2-advies om een vroegreactief beheer van de grote grazers in te voeren werd voorspoedig en succesvol opgevolgd. Het werkprotocol is goed geïmplementeerd en het succes van de maatregel goed zichtbaar. Het management dient echter ervoor te zorgen dat het protocol onder alle weersomstandigheden strikt toegepast wordt en kan worden, zodat onnodig lijden van de grote grazers tot een acceptabel minimum beperkt blijft.
Een noodplan voor populatiereductie opstellen, naar model van een populatiecrash	n.v.t.
Vermijden van contraceptie van de vrouwelijke dieren	n.v.t.
Creëren van 150 Ha extra beschutting in de winterperiode door tijdelijke openstelling van (gedeelten van) Driehoek, Kotterbos en Oostvaardersbos	Er wordt op een verschillende wijze gebruik gemaakt van de opengestelde bosgebieden. In hoeverre de door de openstelling verbeterde omgevingsconditie van invloed is op de dierconditie onder slechte weeromstandigheden zal uit de verdere monitoring moeten blijken. Dit geldt ook voor de mogelijke schade aan de bosgebieden door de grote grazers. Deze gegevens zijn nu nog niet voorhanden.
Creëren van 500 Ha extra beschutting in de winterperiode door tijdelijke openstelling van een gedeelte van het Hollandse Hout	Het Hollandse Hout is nu niet opengesteld.
Creëren van extra beschutting voor paarden en runderen door het maken van 1000m beschuttingsrichels op De Stort	Er is 1200 m schuilrichel aangelegd en er zijn aanvullende maatregelen genomen. Een adequate monitoring zal moeten uitwijzen of beplanting blijvend aanslaat, of deze vorm van aanvullende beschutting door de grote grazers gebruikt wordt en of het nodig is om op andere vormen van aanvullende beschutting in te zetten.
Creëren van ontsluiting naar het Horsterwold in de vorm van een Oostvaarderswissel (later eventueel Oostvaarderswold)	De situatie rond de Oostvaarderswissel is nog onduidelijk
Vermijden van bijvoeren	n.v.t.
Een plan voor watermanagement ontwikkelen, om habitatdiversiteit en vogelbiodiversiteit in de toekomst te bevorderen	De aanpak voor de verbetering van het watermanagement is ter hand genomen.
Verbeteren van het beheer (<i>Governance</i>): <ul style="list-style-type: none"> ○ Instellen van een wetenschappelijke adviescommissie ○ Instellen van een stakeholderplatform om lange termijnbetrokkenheid van stakeholders te ontwikkelen ○ Instellen van een Wetenschappelijke Adviesraad ten behoeve van het coördineren en agenderen van onderzoek in de OVP 	In het verbeteren van de Governance zijn belangrijke stappen gezet.
Instellen van een interne PR-commissie met verbindingen naar het stakeholderplatform en de wetenschappelijke adviescommissie	Er is een interne PR-commissie ingesteld en er is een communicatieplan opgesteld. Dit heeft bijgedragen aan een consistente communicatie boodschap

Review van deze aanbevelingen kort na 1 april 2011 om eventuele aanpassingen aan het beheer d.m.v. afschot door te voeren en om de voortgang t.a.v. het creëren van beschutting te borgen	Uitgevoerd
Professionaliseren en beter institutioneel inbedden van de tellingen van de grote grazers	Het tweemaal per jaar tellen van de grote grazers m.b.v. een helikopter is niet gelukt. In afwachting van opname van deze methodiek in het beheerplan N2000 wordt voorlopig een <i>next best</i> methode toegepast
Jaarlijkse review door een onafhankelijke commissie	Dit is de eerste rapportage van deze jaarlijkse review
Volledige onafhankelijke review in 2015	

Hierbij wil de BAC nog de volgende opmerkingen maken:

De Beheeradviescommissie is zeer positief over de implementatie van het vroegreactief beheer *an sich*, maar spreekt haar zorg uit over het te lage succespercentage van het afschotbeleid van de grote grazers tijdens de winter van 2011/12 en adviseert nadrukkelijk de oorzaak voor deze verslechtering t.o.v. de winter 2010/11 op te sporen en te verhelpen

Vanwege het uitsluiten van het Hollandse Hout en de Oostvaarderswissel als – aanvullende – beschuttingsmogelijkheid voor de grote grazers, maakt de Beheeradviescommissie zich ernstig zorgen over de lange termijn ontwikkeling van de beschutting in en om het Oostvaardersplassengebied. Onvoldoende beschutting leidt conform de toepassing van het protocol voor vroegreactief beheer tot afschot van meer dieren. Minder beschuttingsmogelijkheden voor grote grazers leidt in tijden van schaarste tot een grotere aanspraak op hun energiereserves van deze dieren waardoor deze sneller in lichaamsconditie verslechteren. Het aspect aanpak beschutting behoeft nadere analyse en een daarop gebaseerde aanpak.

De Beheeradviescommissie maakt zich zorgen over de ontwikkelingen ten aanzien van de biodiversiteit in het Oostvaardersplassengebied. Staatsbosbeheer zal maatregelen moeten ontwikkelen en opnemen in het Managementplan, zodat de biodiversiteit zal toenemen. Dat betreft vooral maatregelen op het gebied van het waterpeilbeheer, maar ook het effect van de grote grazers op de biodiversiteit moet worden gemonitord.

De Beheeradviescommissie acht het essentieel dat het vastgestelde managementplan integraal wordt uitgevoerd. Vooral ook om natuurlijke processen optimaal te kunnen begeleiden is een continue monitoring, zoals aangegeven in het Managementplan (zie kadertekst), onmisbaar. Dat houdt in dat niet alleen monitoring moet plaatsvinden, maar dat de gegevens ook beschikbaar moeten zijn en moeten worden geanalyseerd.

Voor deze eerst jaarevaluatie concludeert de Beheeradviescommissie dat veel in gang is gezet maar dat, zoals bij verschillende onderwerpen is aangegeven, vooral de analyse en het gebruik van de gemonitorde gegevens in de managementpraktijk meer en beter moet plaatsvinden, om de nodige relatie tussen monitoring en managementdoelen te kunnen leggen.

In het **Managementplan Oostvaardersplassengebied 2011-2015** staat ten aanzien van de monitoring het volgende (pagina 11):

4.6 Monitoring ten behoeve van managementdoelen

Er zal een heldere relatie gelegd worden met de doelen van de Oostvaardersplassen en de informatie die nodig is vanuit de beheerdoelen om te kunnen sturen. Per soort en per maatregel zal een uitgewerkt monitoringsprotocol komen. Er worden drie niveaus onderscheiden in de monitoring:

- 1) Monitoring t.b.v. de beheerdoelen om in het beheer te kunnen (bij)sturen.
- 2) Monitoring t.b.v. communicatie/acceptatie van beheermaatregelen in de maatschappij.
- 3) Monitoring t.b.v. wetenschappelijk onderzoek en begrip van het ecosysteem/soorten.

Relatie monitoring en managementdoelen:

- Conditie grote grazers: effectiviteit en aanscherping van afschotprotocol, inzicht in wisselwerking grazers, voedsel en omgevingsomstandigheden.
- Verspreiding grote grazers door het gebied en gebruik van beschuttingsmogelijkheden: uitvoering afschotprotocol en ontwikkeling beschuttingsarealen.
- Impact op de vegetatie (inclusief nieuwe bosgebieden): kwaliteit beschutting, aandeel winterbiotoop en ontwikkeling biodiversiteit.
- Inplanten van de richels in de Oostvaardersplassen met stekelstruiken: optimaliseren beschuttingseffect en verhoging biodiversiteit.
- Vogelmonitoring: handhaven van RIZA tellingen, bereiken Natura 2000 doelen.
- Watermanagement: bereiken Natura 2000 doelen en ontwikkelen biodiversiteit.
- Communicatie: transparantie en draagvlak voor managementdoelen verhogen.

5.2 Met betrekking tot het proces

Staatsbosbeheer heeft als zelfstandige beheerder de verantwoordelijkheid om het beheer van het Oostvaardersplassengebied vorm te geven conform de aanbevelingen van ICMO-II en de door staatssecretaris Bleker van EL&I gestelde kaders. De Beheeradviescommissie heeft als opdracht het beheer van het Oostvaardersplassengebied door Staatsbosbeheer als toetsend orgaan te overzien en daarover te adviseren. De samenwerking tussen Staatsbosbeheer en de Beheeradviescommissie verloopt goed.

Ten aanzien van de boven beschreven rolverdeling heeft de Beheeradviescommissie vooral in de eerste helft van 2011 in verschillende gevallen het initiatief voor wijzigingen in het beheer in de ruimste zin, d.w.z. inclusief de managementaanpak moeten nemen. De situatie is in de tweede helft van 2011 geleidelijk verbeterd, echter de implementatie van het managementplan is op dit moment op onderdelen nog vertraagd (zo ontbreekt bijvoorbeeld een samenhangend monitoringsplan).

De Beheeradviescommissie is onder de indruk van de inzet en werkhouding van de veldmedewerkers van Staatsbosbeheer. De uitvoering van het nieuwe beheer is zeer werkintensief en alleen uitvoerbaar omdat de veldmedewerkers capabel en gemotiveerd zijn. Ook het aanwijzen van een specifieke manager voor het Oostvaardersplassengebied heeft tot zichtbare verbeteringen geleid.

Er zijn belangrijke stappen gezet voor de realisatie van ICMO2-adviezen, maar verdere verbetering is nodig. Zo acht de Beheeradviescommissie het bijvoorbeeld van groot belang dat het hogere en kadermanagement als de beheerder zijn eigen managementplan als zodanig uitgedraagt en op de implementatie van alle onderdelen van het plan proactief inzet. Verbeterpunten liggen op dit moment nog in het strategisch management door Staatsbosbeheer en het consequent en op tijd doorvoeren van een samenhangende planning-, monitoring- en evaluatiecyclus in alle onderdelen van de bedrijfsvoering.

5.3 Overige aandachtspunten

De sterftcijfers van de winter van 2011/12 moeten op korte termijn geanalyseerd worden om het vroegreactieve beheer op zo kort mogelijk termijn weer terug te brengen boven het minimum succespercentage van 90% afschot. De Beheeradviescommissie laat daarbij in het midden of dat aanscherpingen van het protocol of aanscherpingen van de uitvoering van het protocol zal betreffen.

De Beheeradviescommissie is zich er van bewust dat er in de maatschappij ook voorstanders van andere vormen van beheer van de grote grazers in het Oostvaardersplassengebied zijn. De ICMO-II commissie heeft deze vormen van beheer nadrukkelijk meegenomen in haar beschouwingen. In Bijlage IV van dat rapport staan onder A1 t/m A4 de voor- en nadelen van de verschillende beheermethoden uitgewerkt.

Overigens constateert de Beheeradviescommissie op dit moment dat met het wegvallen van een aantal belangrijke elementen uit het ICMO-II advies, waaronder o.a. de Oostvaarderswissel en de tijdelijke openstelling van het Hollandse Hout, de grenzen van het "beheer conform ICMO-II" behoorlijk benaderd worden. Er is op dit punt behoefte aan duidelijkheid, aan betere samenwerking tussen Staatsbosbeheer en het ministerie van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie en – bij definitief uitsluiten van de Oostvaarderswissel en het Hollandse Hout – aan alternatieven om het welzijn van de grote grazers en de biodiversiteit van het Oostvaardersplassengebied op peil te brengen en te houden.

Statusrapport Oostvaardersplassen

April 2012

(week 44 t/m 17)
8 mei 2012

Dierconditie

(1= zeer slecht 9=zeer goed)

Naast de dagelijkse individuele monitoring van de dieren wordt de dierconditie van de *gehele populatie* van de grote herbivoren maandelijks gemonitord. Hierbij maken we onderscheid naar soort, (H,K en E) geslacht en leeftijd (jonger dan 1 jaar, 1 jaar en ouder dan 1 jaar). De dierconditie wordt gescoord op basis van visuele kenmerken (spier- en vetbedekking, vacht) en gedrag. Voor het bepalen van de conditie hanteren we een indeling in 9 klassen (1 = zeer slecht; 9 = zeer goed). Per categorie is de mediaan berekend en niet het gemiddelde omdat het om indeling in klassen gaat.

November

	<1jr	1jrV	1jrM	>1jrV	>1jrM
H	7	8*	-	7	8*
K	7	8	8	8	8
E	6	7	7	8	7

December

	<1jr	1jrV	1jrM	>1jrV	>1jrM
H	7	8	8	8	8
K	8	8	8	8	8
E	7	8	8	8	8

Januari

	<1jr	1jrV	1jrM	>1jrV	>1jrM
H	7	8	7	8	8
K	7	8	8	8	8
E	7	7	8	8	8

Februari

	<1jr	1jrV	1jrM	>1jrV	>1jrM
H	6	7	7	7	7,5*
K	6,5	7	7	8	8
E	5	7	7	7	7

Maart

	<1jr	1jrV	1jrM	>1jrV	>1jrM
H	6	6	6	6	6*
K	6	6	7	7	7
E	5,5	6	6	6	6

April

	<1jr	1jrV	1jrM	>1jrV	>1jrM
H	6	6	6	6	6
K	6	6	7	6	7
E	6	6	6	6	6

* te kleine steekproef

Omgevingsconditie

(1=zeer slecht 8=zeer goed)

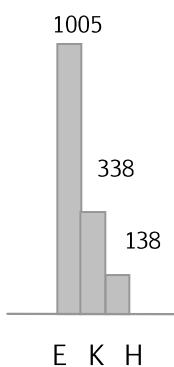
week	48	49	50	51	52	1	2	3	4	5	6	7	8	9
score	8	7	8	8	8	7	7	6	6	5	4	6	6	6

week	10	11	12	13	14	15	16	17
score	6	6	6	6	6	6	7	7

De omgevingsconditie wordt bepaald aan de hand van de hoeveelheid beschikbaar voedsel, de aanwezig beschutting, de huidige en verwachte temperatuur, wind en neerslag. Het KNMI omschrijft de maand april als volgt; "in tegenstelling tot zijn voorganger maart grossierde april dit jaar niet in zon en warmte. Deze maand krijgt van het KNMI het etiket vrij koud, somber en nat. Een heel andere aanloop naar de zomer dan de laatste jaren toen voorjaarsmaand april steeds bijzonder zacht, zonnig en droog was. De laatste dagen van april zijn minder koud maar leveren ook flinke buien op. In De Bilt lag de gemiddelde temperatuur over april rond 8,4 graden tegen 9,2 graden normaal. Opmerkelijk genoeg is dat vrijwel gelijk aan de eerste lentemaand maart die gewoonlijk een stuk kouder is, maar dit jaar juist zeer zacht verliep".

De groei van ht gras kwam minder snel op gang door de relatieve koude in april. Pas in de laatste twee weken is er sprake van significante toename. Daar komt nog bij dat er eind maart en begin april tienduizenden (brand)ganzen in het gebied verbleven die ook zorgden voor extra begrazingsdruk in het gebied. De hoeveelheid beschutting in het gebied lijkt voldoende ondanks het feit dat vanaf 16 april de drie bosgebieden weer zijn afgesloten voor Konikpaarden en Heckrunderen.

Gestorven grote grazers

Het huidige afschotprotocol (early reactive culling) is erop gericht onnodig lijden van de grote grazers te voorkomen. Dit betekent dat wordt ingegrepen als de dierconditie in relatie tot de omgevingsconditie erop wijst, dat het dier de komende periode waarschijnlijk niet zal overleven. In de maanden november, december, januari, februari, maart en april zijn er 138 Heckrunderen gestorven, 338 Konikpaarden en 1005 Edelherten. Van deze gestorven dieren is over de periode 1 november t/m 30 april **84,9 %** door afschot gedood. Bij de Konikpaarden en Heckrunderen wordt de natuurlijke sterfte voor een groot deel beïnvloed door ongelukken met ijs, sneeuw en water. Bij de edelherten bedraagt het percentage afschot 90,5%. De gestorven dieren zijn voor het grootste deel dieren jonger dan 1 jaar. In de jaarrapportage zal een uitgebreide analyse worden uitgevoerd van de gestorven dieren op soort, leeftijd, sexe, dierconditie en vindplaats.

Z21-8298-32 bijlage 3 behorende bij document 32 .pdf (3)

Om praktische reden wordt voor het bepalen van de dierconditie van de gestorven dieren een andere schaal (1 zeer slecht – 5 zeer goed) gehanteerd dan bij de dierconditie monitoring van de gehele populatie (zie eerste paragraaf). De dierconditie wordt echter op exact dezelfde wijze bepaald op basis van visuele kenmerken (spier- en vetbedekking, vacht) en gedrag.

Situatie winter 2011-2012

week	48	49	50	51	52	1	2	3	4	5	6	7	8	9
geschoten	4	9	5	5	12	16	8	26	71	127	220	107	151	62
nat. dood	1	0	0	0	0	1	0	1	1	4	31	21	31	27
Dierconditie (1-5)								2,7	2,3	2,2	1,8	1,7	1,6	1,4
week	10	11	12	13	14	15	16	17	totaal					
geschoten	142	59	136	44	21	14	14	4	1257					
nat. dood	23	15	24	10	8	3	9	0	224					
Dierconditie (1-5)	1,3*	1,3*	1,1	1,1	1,1	1	1	1	1481					

* week 10 én 11 gecombineerd

Bijzonderheden

- Op 13 april zijn in de Waterlanden 14 verdronken paarden gevonden. Deze paarden werden pas zichtbaar nadat het water de afgelopen dagen was gedaald. De paarden zijn vermoedelijk in februari door het ijs gezakt en verdronken. De dieren zijn niet bij de cijfers van week 15 vermeld, maar zijn wel in de totalen verwerkt.
- Eind maart zijn er 11 konikpaarden aangetroffen op een klein eiland in het moeras. Deze zijn hier waarschijnlijk in de vorstperiode over het ijs naar toe gelopen. Na enkele pogingen bleek het onmogelijk om deze dieren veilig naar het buitenkaadse deel te begeleiden. De dieren waren op het moment dat ze zijn aangetroffen in slechte conditie en er was geen voedsel meer beschikbaar op het kleine eiland. Ze zijn daarom volgens de richtlijnen van het vroeg reactief beheer geschoten. Wij hebben weliswaar de cijfers gerapporteerd, maar de achtergrond van dit tragische voorval hebben we niet expliciet gemeld. Dat betreuren wij. Wij hechten belang aan volledige transparantie en vinden het van belang om het in deze afsluitende maandrapportage alsnog te vermelden.
- Op dit moment (begin mei 2012) vindt er geen sterfte meer plaats. In week 17 zijn er 10 Heckrundkalfjes geboren. Ook zijn er al verscheidene veulens geboren.

Beelden

Naast tabellen willen we in deze statusrapportage ook beelden laten zien vanaf vaste lokaties door de winter heen.

Van boven naar beneden; vanaf de Praambult op 4 mei.

Monitor Recreatie 2011

Regio Oost

verslag van het recreatieonderzoek in

de Oostvaardersplassen

Rapport vervaardigd in opdracht van
Staatsbosbeheer Regio Oost

Eindrapport
uitgave mei 2012

begeleiding vanuit Staatsbosbeheer:

- Art. 5.1. lid 2 Beleidsmedewerker Recreatie
- Art. 5.1. lid 2 Boswachter VPR

analyse en rapportage:

Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
Bureau VideoTekst te Nijmegen

1.	Het onderzoeksgebied, doel en opzet van het onderzoek	4
1.1	Beschrijving van het onderzoeksgebied, de relatie met de omgeving, recreatieaspecten	4
1.2	Doel en opzet van het onderzoek	7
1.2.1	- Het veldwerk	7
1.2.2	- Bezoekersaantallen	9
1.2.3	- De enquête als steekproef	10
1.3	De opzet van het rapport verder	11
2.	De enquêteresultaten	12
2.1	Vertrekplaats en woonplaats gegevens	12
2.1.1	- Verblijfsrecreatie	12
2.1.2	- Herkomst van de bezoekers	13
2.2	Vervoermiddel naar het gebied	15
2.3	Recreatieactiviteiten en voorzieningen gebruik	16
2.3.1	- De recreatieactiviteiten	16
2.3.2	- Het gebruik van al de voorzieningen	17
2.3.3	- Het gebruik van de observatiepunten gespecificeerd	18
2.4	Verblijfsduur en bezoekfrequentie	19
2.4.1	- De verblijfsduur	19
2.4.2	- De bezoekfrequentie	20
2.5	Motieven voor recreatie	21
2.6	Groepssamenstelling, honden	23
2.7	Tevredenheidsmeting op onderdelen	26
2.8	Tevredenheidsmeting, een totaaloordeel	30
2.9	Extra gebiedsspecifieke vragen	32
2.9.1	- De betrokkenheid bij het gebied	32
2.9.2	- Het unieke van het gebied	34
2.9.3	- De grote grazers	35
2.9.4	- Opinieveranderingen	36
2.10	De mening van de Oostvaardersbosbezoekers	37
Bijlagen		38
1	Kaart van de regio, situering van het onderzoeksgebied	39
2	Overzicht van het veldwerk	40
3	Voorbeeld van een ingevulde vragenlijst het aanbiedingsbriefje en het bijgevoegd kaartje	41
4	Uitreksel Jaarverslag VPR 2011	46

1 – Het onderzoeksgebied, doel en opzet van het onderzoek

1.1 – Het onderzoeksgebied, de relatie met de omgeving en de recreatieve inrichting

De Oostvaardersplassen: groots en natuurlijk

Veertig jaar geleden werd de Flevopolder ontgonnen. Waar industrie had moeten komen, ontstond op eigen kracht een natuurgebied van internationale allure. Een bezoek aan de Oostvaardersplassen is een kennismaking met echte wildernisnatuur. Het is een ongerept moerasgebied, met uitgestrekte plassen en ruige graslanden. Een eldorado voor ontelbaar veel vogels en bevolkt door duizenden runderen, paarden en edelherten. De Oostvaardersplassen laten zien dat ook in ons land de natuur op eigen benen kan staan en een kwaliteit kan bereiken waarvoor we voordien duizenden kilometers moesten reizen om die te ervaren. De Oostvaardersplassen verrijken de natuur, en verruimen de blik en de geest van de mens.

Indrukwekkend

De Oostvaardersplassen bieden een welhaast on-Nederlandse aanblik. De rietvlaktes, plassen en graslanden strekken zich uit zo ver het oog reikt. Het natuurgebied beslaat ongeveer 6000 hectare en is verdeeld in een nat en een droog deel. Het natte moerasgedeelte, met zijn grote ondiepe meren, is een waar vogelparadijs. Het droge deel herbergt weidse graslanden en grazige ruigtes. Dit is het domein van de ganzen en andere grazers: konikpaarden, hekrunderen en edelherten. In de winter zijn de Oostvaardersplassen indrukwekkend kaal en stil, maar in de lente is het er een drukte van belang. Dan komen er tienduizenden grauwe ganzen. In september begint de bronsttijd van de edelherten. Wekenlang galmt het burlen van de mannetjes over de vlakte.

Het ontstaan

De geschiedenis van de Oostvaardersplassen is even bijzonder als het gebied zelf. Uitgerekend in een gebied dat op de tekentafel is ontworpen, kon de natuur haar eigen gang gaan. Na de inpoldering werd Flevoland in 1968 ontgonnen. Alleen de ontwikkeling van de industrie op het daarvoor bestemde gebied tussen Lelystad en Almere kwam niet van de grond. Het land was eenvoudig te laag en te nat. De natuur greep meteen haar kans. Er ontstond spontaan een moeras met plassen, rietvelden en wilgenbossen. Binnen de kortste keren kwamen daar grauwe ganzen en moerasvogels op af. Tot verbazing van velen ontwikkelde zich een uniek natuurgebied. Zo waardevol, dat het een beschermd status kreeg.

Grauwe ganzen

De werkelijke ontwerpers van de Oostvaardersplassen zijn de grauwe ganzen. Jaarlijks komen er twintig- tot dertigduizend ganzen naar de Oostvaardersplassen toe om er hun verenkleed te wisselen. Tijdens het ruien zijn zij vleugellam en aangewezen op de beschutting en het voedsel die het gebied te bieden heeft. Door hun grazen ontstond een mozaïek van open water en moerasbegroeiing, waar tal van vogelsoorten in grote aantallen konden gedijen, zoals de lepelaar, bruine kiekendief, slobeend, rietzanger,

rietgors en kleine karekiet. Ook heel zeldzame vogels als roerdompen, baardmannetjes, grote zilverreigers en blauwborsten vonden hier een plek. Tot op de dag van vandaag helpen de ganzen het landschap open te houden. Reken maar uit: tienduizenden ganzen die elk iedere dag 500 gram planten eten, en dat vier weken lang!

De grote grazers

In de Oostvaardersplassen grazen zo'n drieduizend paarden, runderen en edelherten. Het is een van de eerste plekken in Nederland waar grote grazers werden uitgezet. In 1983 kwamen de heckrunderen, in 1984 volgden de konikpaarden. Beide soorten zijn teruggefokt en staan dicht bij hun stamouders: het oerrund en het tarpanpaard. In 1992 zijn de edelherten geïntroduceerd. Edelherten kwamen al in Nederland voor, maar door alle obstakels (water, wegen) konden ze niet spontaan de Oostvaardersplassen bereiken. De hoefdieren hebben elk een eigen taak. De runderen en paarden houden het gras kort, terwijl de edelherten vooral de struiken eten. De grote wilde planteneters zijn zogenaamde 'sleutelsoorten'. Dankzij hen hebben zich in zowel het droge als het natte deel van de Oostvaardersplassen een groot aantal soorten planten en dieren kunnen vestigen. Zij zorgen ook voor open graslanden, zodat de grauwe ganzen blijven komen.

Natuurlijk beheer

Een natuurlijke ontwikkeling op basis van natuurlijke processen is het uitgangspunt van het beheer van de Oostvaardersplassen. De gevolgen van het geven van ruimte aan de natuur zijn op zijn minst verrassend te noemen. Vogels en dieren waarvan men dacht dat zij niet (meer) in Nederland konden voorkomen, duiken ineens (weer) op. De grote zilverreiger, sinds de middeleeuwen uitgestorven, is helemaal terug. Zeearenden, die sinds mensenheugenis niet in Nederland gebroed hebben, brengen hier jongen groot. Bevers, ontsnapt uit het Natuurpark Lelystad, hebben zich spontaan gevestigd. Natuurlijk beheer betekent ook dat dode dieren blijven liggen. De kadavers trekken echte aaseters zoals raven, vossen, zeearenden en gieren. Nergens is de kringloop van het leven zo zichtbaar als hier. Het unieke ecosysteem stelt ons in staat de oerkracht van de natuur op indringende wijze te beleven en ervan te leren.

De rauwe werkelijkheid

De beelden van grote kuddes dieren in een ongerept landschap wekken verbazing en verwondering. De winter is de meest kritieke periode. De kwetsbaarste dieren raken soms zo verzwakt, dat zij niet meer kunnen herstellen. Staatsbosbeheer laat de dieren niet aan hun lot over. Zodra duidelijk is dat een dier verzwakt of gewond is en niet vanzelf zal herstellen, zal de boswachter het dier doodschieten om nodeloos lijden te voorkomen. Deskundigen steunen het door Staatsbosbeheer gekozen beheer waarbij de natuur zoveel mogelijk haar eigen gang gaat.

Internationale allure

De Oostvaardersplassen zijn op vele wijzen beschermd. Het Europees Diploma dat in 1999, 2004 en 2009 werd toegekend, is de hoogste graad van bescherming die een natuurgebied maar kan krijgen. De Oostvaardersplassen vormen internationaal een bron van inspiratie en hebben het denken over natuurbeheer sterk veranderd. Staatsbosbeheer heeft altijd wetenschappelijk onderzoek ondersteund en zal dit blijven doen. Natuureducatie speelt een belangrijke rol in en rondom het gebied. Het nieuw te bouwen Natuuractiviteitencentrum zal daar een impuls aan geven.

Toegankelijkheid

In de Oostvaardersplassen is nadrukkelijk ruimte voor mensen. Het hele jaar door organiseert Staatsbosbeheer excursies. In totaal zijn er in en rond de Oostvaardersplassen tien wandelroutes uitgezet. Voor fietsers is er een tocht van 35 kilometer die langs de randen van het gebied voert. Het grootste deel van het natuurreservaat is niet toegankelijk, maar rondom zijn er maar liefst 17 observatiepunten. Vanaf de Oostvaardersdijk en de Knardijk bijvoorbeeld heeft u een majestueus uitzicht. Voedselzoekende lepelaars komen vaak tot onder aan de dijk. Een mooie plek om de kuddes wilde dieren te bespieden is de uitkijkeuvel aan het Jan van de Boschpad in het Oostvaardersbos van Almere. Aan de kant van Lelystad zijn de Praambult en kijkhut De Zeearend goede kijkplekken. In het bezoekerscentrum is een speciale wandelfolder verkrijgbaar met alle routes en kijkpunten.

Buitencentrum Oostvaardersplassen

Aan de kant van Lelystad ligt aan de Kitsweg bezoekerscentrum De Oostvaardersplassen. Het is het startpunt voor tal van activiteiten. Er is allerhande informatiemateriaal te verkrijgen en de medewerkers helpen u graag op weg bij uw verkenning van het gebied. Het bezoekerscentrum is goed toegankelijk voor rolstoelgebruikers. Vogelkijkhut De Kluut aan de Knardijk is speciaal geschikt voor mindervaliden. Staatsbosbeheer gaat op termijn een nieuw Natuuractiviteitencentrum bouwen bij Lelystad. Een overzicht van de activiteiten in de Oostvaardersplassen vindt u op de website www.staatsbosbeheer.nl.

Staatsbosbeheer | Buitencentrum Oostvaardersplassen

Kitsweg 1, 8218 AA Lelystad

T 0320-254585

Natuurbelevingcentrum "de Oostvaarders".

Op 1 juni 2009 is aan de westkant van de Oostvaardersplassen het Natuurbelevingcentrum "de Oostvaarders" gebouwd. Dit centrum is onderdeel van de Stichting Stad & Natuur Almere. Het centrum is gesitueerd op de rand van de Oostvaardersplassen. De uitkijkeuvel aan het Jan van de Boschpad ligt hier vlakbij. In het Oostvaardersbos starten een 5 tal wandelroutes waarvan een gedeelte goed voor rolstoelen begaanbaar zijn. Het centrum ligt vlakbij Almere en is goed bereikbaar. U kunt er van het uitzicht en de dieren genieten, wandelen of een kopje koffie gebruiken. De openingstijden zijn flexibel.

1.2 – Doel en opzet van het onderzoek

Dit rapport gaat over het recreatief functioneren van de Oostvaardersplassen. Aan de orde komen vragen als: vanwaar komen de bezoekers, hoe gebruiken die het gebied, wat zijn de motieven voor een bezoek, hoe tevreden is men, zowel op onderdelen als over het geheel genomen, hoe betrokken voelt men zich, wat vindt men zo bijzonder aan dit gebied, wat vindt men van de grote grazers, welke kritiek is er, zijn er suggesties ter verbetering.

Het veldwerk

Het veldwerk is gehouden in 2011, vanaf 25 april (de 2e Paasdag) tot half oktober. In totaal zijn op negen dagen in deze periode enquêtes uitgedeeld; dat betrof zowel zaterdagen als zon- of feestdagen.

Wat de periode van de dag betreft, dat varieerde: op de zaterdagen was men er 's ochtends vanaf negen of tien uur, op de zon- en feestdagen vanaf 12 uur. Al met al betrof het meestal een tijdsperiode van drie tot vier uur. De enquêteurs spraken passerende recreantengroepen aan, gaven een korte toelichting en vroegen om medewerking aan het recreatieonderzoek.

Als men mee wilde doen, werd per recreantengroep in principe één vragenlijst meegegeven om thuis in te vullen. De vragenlijst zat in een envelop, met daarin ook:

- een introductiebrief met korte toelichting;
- een kaartje in kleur van het gebied, formaat A4;
- een kleurplaat voor de kinderen;
- een envelop voor portvrije retournering.

De brief, het kaartje en de vragenlijst zijn opgenomen in de bijlagen.

De posten zijn bijna altijd bezet geweest door twee personen; om beurten benaderde een van hen de recreantengroepen, de ander hield dan de administratie bij op de zogeheten scorelijsten.

Op deze scorelijsten werd genoteerd:

- de groepsgrootte;
- of iemand van de groep een vragenlijst had meegenomen, eventueel had geweigerd;
- het nummer van de meegegeven vragenlijst;
- de activiteit/ vervoerswijze van de groep op dat moment, d.w.z. of het ging om fietsers, wandelaars, ruiters of anderszins.

Daarnaast moest in de kop van het formulier aangegeven worden de datum, locatie, begin- en eindtijd van de registratie en hoe de weerssituatie was tijdens die veldwerkdag.

De instructie was, alle passerende groepen aan te spreken, in elk geval te registreren. Bij grote drukte werd de registratie beperkt tot beschrijving van de aangesproken groepen. Een samenvatting van deze registratie met de namen van de bij het veldwerk betrokken personen is opgenomen in de bijlagen (bijlage 2).

Het veldwerk kon alleen slagen door de enthousiaste inzet van SBB-personeel en veel vrijwilligers.

De aantallen uitgereikte enquêtes

Hoeveel vragenlijsten zijn meegegeven, waar en wanneer, is samengevat in de nu volgende tabel.

Oostvaardersplassen 2011 enquête locatie	uitgereikte enquêtes								
	uitgereikt per maand en in totaal								totaal
	april	mei	juni	juli	aug	sept	okt		
Bezoekerscentrum	36	26	49	9	29	25	30	204	50
Grote Praambult	37	20	46	13	39	25	24	204	50
totaal - absoluut	73	46	95	22	68	50	54	408	100 %
	%	18	11	23	5	17	12	13	100%

De tabel laat zien per regel:

- voor elke locatie het aantal per maand uitgezette enquêtes en het totaal aantal voor de betreffende locatie;
- op de onderste regel het totaal per maand aan uitgegeven enquêtes, zowel absoluut als in procenten, waarbij voor de duidelijkheid de percentages in blauw zijn afgedrukt.

Per kolom zien we:

de verdeling van de aantallen uitgegeven enquêtes over de afzonderlijke locaties, zowel per maand als over de gehele veldwerkperiode .

Spreiding in de tijd

Goed te zien is nu de spreiding van het veldwerk over de maanden van de onderzoeksperiode. Kijken we naar de totaal-regel (blauwe cijfers), dan zien we dat het voorjaar met de maanden april en mei goed is vertegenwoordigd, samengeteld met 29%. In juni zijn de meeste vragenlijsten meegegeven, 23% van het totaal. Dit is praktisch even veel als in de zomermaanden juli en augustus, die waren samen goed voor (22%). Als we september en oktober als herfstmaanden zien, dan is in de herfst een kwart van alle enquêtes uitgegeven.

Het aandeel van elke locatie

Lezen we de tabel per kolom, dan is vooral de procentuele verdeling in de laatste kolom van belang (de blauwe cijfers). Op beide locaties zijn evenveel enquêtes uitgegeven.

Het aantal teruggekomen enquêtes

In totaal zijn niet 408 groepen aangesproken, maar 14 meer. Deze 14 groepen weigerden echter direct al mee te werken aan het onderzoek. Bij de analyse voor dit rapport waren 263 enquêtes beschikbaar; het responsepercentage voor het hele gebied komt daarmee uit op 62 %.

Gezien de ervaring met soortgelijk recreatieonderzoek in andere SBB-gebieden, is deze response goed te noemen. Ter vergelijking - van hoog naar laag - enkele voorbeelden: Westerwolde 65%, Bakkeveen 63%, Drents-Friese Wold 61%, Nunspeet 59%, Staphorst 58%, Kootwijk 56% en de Weerribben 46%.

1.2.2 – Bezoekersaantallen

Het grootste deel van het natuureservaat is niet toegankelijk, maar rondom zijn er 17 observatiepunten. In totaal zijn er in en rond de Oostvaardersplassen tien wandelroutes uitgezet. Voor fietsers is er een tocht van 35 kilometer die langs de randen van het gebied voert. Het hele jaar door organiseert Staatsbosbeheer excursies.

Aan de oostzijde van het gebied, aan de kant van Lelystad, ligt het bezoekerscentrum van Staatsbosbeheer. Aan de westzijde van het gebied, aan de kant van Almere, ligt het Natuurbelevingscentrum De Oostvaarders, van de stichting Stad&Natuur Amere.

Om een indruk te geven van de omvang van (een deel) van het bezoek aan het onderzoeksgebied, is geput uit een zeer recent jaarverslag van de boswachter¹.

Op deze plaats zullen enkel kerncijfers vermeld worden, meer informatie is te vinden in een uittreksel van genoemd jaarverslag dat als bijlage 4 is opgenomen.

Enkele kerncijfers

Het bezoekerscentrum bij Lelystad trok in 2011 bijna 37.000 bezoekers. Het aantal excursies was in het zelfde jaar 526, met als aantal deelnemers 7.192 personen.

Hoe de ontwikkelingen in de afgelopen jaren waren is af te lezen uit de grafieken in de bijlage. Het Natuurbelevingscentrum De Oostvaarders, gelegen dicht bij Almere, trok het afgelopen jaar naar schatting 40.000 bezoekers, waaronder ook deelnemers aan vergaderingen zijn begrepen.

Een andere indicatie van de aantallen bezoekers

Bij het veldwerk voor dit onderzoek zijn per dag en locatie scorelijsten gebruikt voor de registratie van de uitgifte van de enquêtes. Op een aantal dagen betrof deze registratie niet alleen de groepen die zijn aangesproken, maar alle passerende/ waargenomen groepen. Uit die registratie is onderstaande tabel samengesteld voor de locatie Grote Praambult.

geteld bij/op de Grote Praambult in 2011, op de dag, in 4 uur tijd

alle langskomende groepen

			vervoermiddel groepen		
personen			groepen	F %	Overig %
zondag	22 mei	170	70	1	100
zaterdag	4 juni	215	50	48	52
zondag	14 aug	170	70	14	87
zondag	16 okt	340	155	9	89

¹ Jaarverslag VPR 2011, B.E. Oostvaardersplassen, auteur **Art. 5.1. lid** uitgave Staatsbosbeheer

Half oktober, in de herfstvakantie, was het daar een topdrukte: in vier uur tijds zijn toen 155 groepen geteld, met in totaal 340 personen. Het weer was zonnig en droog, met een geschatte temperatuur van 13C. Wat vervoermiddel betreft, er waren die dag weinig fietsgroepen (9%); in de categorie overig vielen voornamelijk auto's, enkele motoren en campers.

1.2.3 – De enquête als steekproef

Altijd blijft een belangrijke vraag of de verdeling naar uitgiftepunten en naar bezoekersgroepen wat betreft terug gestuurde enquêtes een volkomen representatieve afspiegeling oplevert van het totale bezoek op de onderzoeksdagen aan deze beheerseenheid.

Immers, ook voor deze steekproef geldt in zijn algemeenheid, dat door de gemaakte keuzes wat betreft locaties, veldwerkdata, het type dag en de tijdstippen van de dag waarop de vragenlijsten zijn uitgezet, het mogelijk is, dat niet alle categorieën recreanten evenredig zijn vertegenwoordigd in deze steekproef. Dit geldt zowel voor het totale bezoek op de onderzoeksdagen, als het totale bezoek in de onderzoeksperiode of het totale jaarbezoek.

Hiervoor is in elk geval aangetoond, dat het veldwerk goed gespreid is over de maanden april tot en met oktober. Prima is verder de mix van zaterdagen met zon- en feestdagen en de afwisseling van tijdstippen op de veldwerkdagen. Wat de locatie-keuze aangaat, de enquêteposten lagen alle twee aan de zuidoost kant van het gebied. Er waren geen posten langs de Zuiderzee, noch aan de zuidwest zijde. De zuidwestzijde ligt dicht bij Almere, met name het stadsdeel Almere-buiten, met als groene buffers het smalle Oostvaardersbos en het Kotterbos. Aan de bezoekers van het Oostvaardersbos zijn ook vragen gesteld over de Oostvaardersplassen, als onderdeel van een groot en uitgebreid recreatieonderzoek onder de bezoekers van het buitengebied Almere.

1.3 - De opzet van het rapport verder

In het volgende hoofdstuk - hoofdstuk 2 - worden besproken de resultaten van de analyse op het hele enquêtebestand, dus op alle ingevulde en retour gezonden vragenlijsten, ongeacht de datum en plaats van uitdelen. De gepresenteerde gegevens betreffen het gebied in zijn geheel. Het gaat om gegevens als herkomst, de samenstelling van de bezoekersgroepen, gebruik van het gebied, bezoekmotieven, het belangrijk vinden van allerlei recreatieaspecten, de waardering voor het gebied op onderdelen en in zijn totaliteit, de betrokkenheid bij het gebied en de mening over de grote grazers aldaar.

2. De enquêteresultaten

In dit hoofdstuk worden de resultaten van de analyse gepresenteerd en besproken. De resultaten hebben betrekking op het hele enquêtebestand, op alle ingevulde en retour gezonden vragenlijsten, ongeacht de datum en plaats van uitdelen; het betreft in totaal 263 vragenlijsten.

2.1 Vertrekplaats en woonplaats

2.1.1 - Verblifsrecreatie

Verreweg de meeste bezoekers blijken vanuit hun woonplaats vertrokken te zijn voor het bezoek aan het onderzoeksgebied. De andere bezoekers - degenen die aangeven vanaf een vakantieadres te zijn vertrokken voor het bezoek – kunnen aangemerkt worden als 'verblifsrecreanten' ; deze bezoekers zullen verblijven op een camping, bungalowpark, in een hotel of in een pension. Ook mogelijk is, dat bezoekers uit deze categorie in de buurt logeren, of voor een dag op bezoek zijn bij familie, vrienden of kennissen.

Het aandeel verblifsrecreanten in dit gebied is **12 %**.

Hoe dit elders ligt - in andere gebieden in beheer bij Staatsbosbeheer - laat onderstaande tabel zien.

Het aandeel verblifsrecreanten vergeleken		
Gieten-Borger	55	%
Garderen-West	53	%
Dwingeloo	53	%
De Weerribben	42	%
Kootwijk	42	%
Lauwersmeergebied	30	%
Sallandse Heuvelrug	20	%
Austerlitz	19	%
De Vuursche	12	%
OostvaardersPlassen	12	%
Amerongse Berg	10	%
Emmen	10	%
De Balij-Bieslandse Bos	5	%
Almere	3	%

In vergelijking met andere gebieden van Staatsbosbeheer is het aandeel verblifsrecreanten laag te noemen, het zit in de orde van gebieden als boswachterij De Vuursche, Nationaal Park De Amerongse Berg en boswachterij Emmen. Opvallend is wel, dat in vergelijking met het "buurgebied" Almere, het aandeel verblifsrecreanten nog altijd 4x zo hoog is.

2.1.2 - Herkomst van de bezoekers

Aan de hand van de postcode van de woonplaats is het verzorgingsgebied – ook wel toeleveringsgebied genoemd – van het onderzoeksgebied bepaald.

Als eerste nu de herkomst van de bezoekers gespecificeerd naar Staatsbosbeheer-regio's en provincies, daarna zal gekeken worden wat de belangrijkste toeleverende plaatsen zijn.

OostvaardersPlassen 2011			
herkomst bezoekers naar provincie			
SBB-Regio Noord	4		
provincie Friesland		1	%
provincie Groningen		1	%
provincie Drenthe		2	%
SBB-Regio Oost	52		
provincie Overijssel		4	%
provincie Flevoland		37	%
provincie Gelderland		11	%
SBB-Regio West	37		
provincie Utrecht		12	%
provincie Noord-Holland		13	%
provincie Zuid-Holland		12	%
SBB-Regio Zuid	3		
provincie Zeeland		0	%
provincie Brabant		2	%
provincie Limburg		0	%
overig	5		%
<i>totaal aantal enquêtes = 263 =100%</i>			

Ruim de helft van de bezoekers (52%) komt uit de SBB-regio Oost, vooral uit de "eigen" provincie en in geringere mate uit de provincie Gelderland.

De Regio West, ook aan te merken als de Randstad, levert ruim een derde (37%) van alle bezoekers; de drie provincies zijn daarbij gelijk vertegenwoordigd.

De overige regio's zijn in dit verband niet belangrijk.

Op een lager geografisch schaalniveau bekijken we de verdeling naar woonplaats.

OostvaardersPlassen 2011		
de belangrijkste herkomst locaties		
Almere -Buiten	12	%
Almere -Stad	6	%
Almere -Haven	2	%
Lelystad e.o.	10	%
Dronten	3	%
Utrecht	3	%
Amersfoort	3	%
subtotaal	40	%
<i>totaal aantal enquêtes = 263 =100%</i>		

Een op de vijf bezoekers woont in Almere, waarbij het dichtsbij gelegen stadsdeel Almere-Buiten het belangrijkste is.

Op de tweede plaats treffen we bezoekers uit Lelystad (en omgeving) en Dronten, samen goed voor 13%. Verder weg, van buiten de eigen provincie, zien we bewoners uit Amersfoort en Utrecht, elk met 3%.

Nemen we alle in de tabel genoemde plaatsen samen, dan komt dit uit op 40%.

Dit gegeven rechtvaardigt de conclusie dat het onderzoeksgebied een boven-regionale functie heeft.

2.2 Het vervoermiddel naar het gebied

Hoe men op de dag van de enquête naar de Oostvaardersplassen gegaan was, blijkt uit de nu volgende tabel.

Oostvaardersplassen 2011		
het vervoermiddel naar het gebied		
auto	78	%
fiets	15	%
te voet	1	%
anders	3	%
onbekend	3	

totaal aantal enquêtes = 263 =100%

Het aandeel van de auto is verreweg het grootst: ruim drie kwart van de bezoekers is daarmee gekomen; dit zal samenhangen met de bovenregionale aantrekkingskracht van het onderzoeksgebied. Het aandeel fietsers is bescheiden (15%).

2.3 Recreatieactiviteiten en voorzieningengebruik

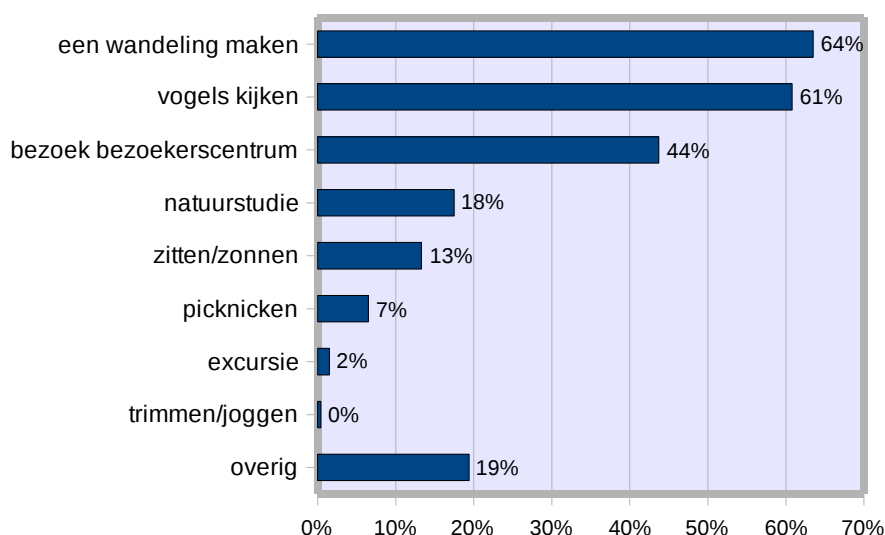
Het recreatieve gebruik van het onderzoeksgebied kon worden vastgesteld door te vragen naar de verrichte activiteiten en het gebruik van de daar aanwezige voorzieningen op de dag van onderzoek.

Bij beide vragen was een opsomming gegeven en waren er meerdere antwoorden mogelijk. Allereerst de recreatieactiviteiten.

2.3.1 - De recreatieactiviteiten

In de hierna volgende grafiek zijn alle in de vragenlijst genoemde recreatieactiviteiten gesorteerd van meest naar minst gedaan.

OostvaardersPlassen 2011 - de RECREATIEACTIVITEITEN

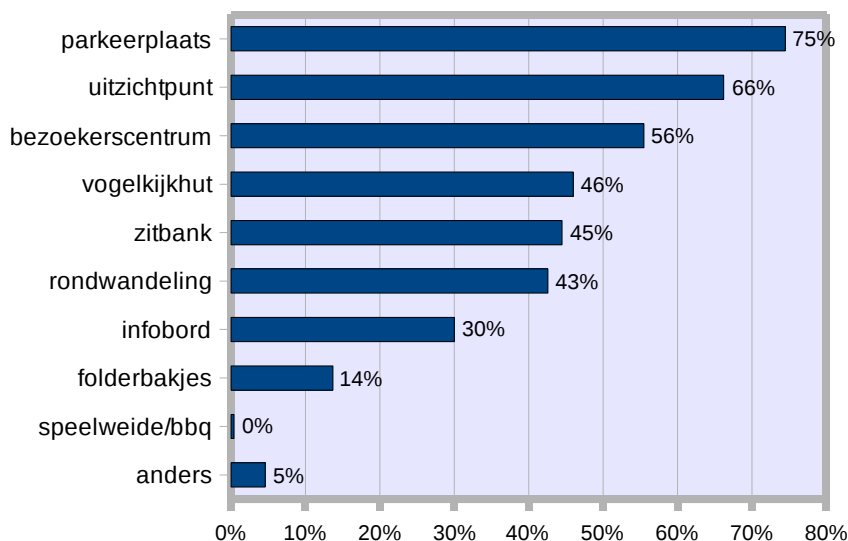
De recreatiemogelijkheden in dit gebied zijn beperkt en vooral gericht op natuurbeleving. Niet verbazingwekkend is dan, dat het maken van een wandeling en het kijken van vogels hoog scoren: die activiteiten zijn genoemd door 64% en 61% van alle respondenten.

Ook het bezoeken van het bezoekerscentrum is een favoriete bezigheid (44%). Daarnaast wordt natuurstudie door een flink deel van de bezoekers genoemd (18%). Echter, ontspanning in de vorm van zitten/zonnen en/of picknicken wordt hier toch ook niet vergeten (genoemd door 13% en 7%).

2.3.2 - Het gebruik van al de voorzieningen

Het gebruik van de verschillende recreatievoorzieningen is af te lezen in onderstaande grafiek, ook hier is gesorteerd van meest naar minst gebruikt.

Oostvaardersplassen 2011 - het VOORZIENINGENGEBRUIK

Van alle bezoekers geeft drie kwart aan gebruik te hebben gemaakt van de parkeerplaatsen; dit komt praktisch gezien overeen met het aandeel van de auto in het vervoermiddelgebruik naar het gebied.

Ruim twee derde van alle bezoekers geeft op een of meer van de uitzichtpunten gebruikt te hebben, dit kunnen zowel de speciaal daarvoor opgeworpen heuveltjes zijn als de kijkschermen. In de paragraaf hierna is het gebruik van de uitzichtpunten nader gespecificeerd.

Een ruime meerderheid (56%) van het bezoek gaat ook naar het bezoekerscentrum. De vogelkijkhutten en zitbanken worden eveneens door velen gebruikt, vaak zal dat gecombineerd worden met een rondwandeling, de gebruikspercentages hiervan liggen tussen de 46% en 43%.

Ook de informatieborden en panelen in/ langs het gebied hebben een flinke groep gebruikers (30%); de folderbakjes worden in bescheiden mate gebruikt (14%).

2.3.3 - Het gebruik van de afzonderlijke observatiepunten

Bezoekers van de Oostvaardersplassen kunnen niet echt het gebied in; de wegen lopen langs en om het gebied heen. Om de natuurbeleving toch mogelijk te maken, zijn op veel plaatsen langs deze wegen parkeermogelijkheden aangelegd en heuveltjes opgeworpen om uit te kijken, ook zijn er vogelkijkschermen ingericht. Alles bij elkaar gaat het om een achttiental observatiepunten rondom het gebied. Hiervoor is al genoemd dat deze observatie- annex uitzichtpunten door veel bezoekers worden gebruikt (66%). Het beheer wilde graag ook weten hoe het gebruik van de afzonderlijke observatiepunten is. De nu volgende tabel geeft hiervan een overzicht.

OostvaardersPlassen 2011	
bezoek observatiepunten	
Zilverreiger	12 %
Grauwe Gans	16 %
Schollevaar	8 %
Kluut	24 %
Zeearend	35 %
Wigbels eiland	19 %
Krakeend	16 %
Poelruiter	13 %
Kleine Praambult	19 %
Blauwe Reiger	6 %
Grote Praambult	46 %
Ravenberg	6 %
Klauwier	9 %
Jan vd Bosch heuvel	24 %
Kiekendief	10 %
Lepelaar	8 %
Kuifeend	11 %
Nonnetje	13 %

De favoriete punten zijn de Grote Praambult, de Zeearend, de Kluut en de Jan van den Boschheuvel; de gebruikspercentages liggen tussen 24% en 46%. Het hoogste cijfer (46%) is voor de Grote Praambult. Twee zaken kunnen hierbij meegespeeld hebben: het was een van de twee enquête locaties en het punt is goed per auto bereikbaar; volgens het beheer ligt dit punt aan een doorsteekroute voor automobilisten rijdend op de A27 en met bestemming Lelystad.

2.4 Verblijfsduur en bezoekfrequentie

De activiteiten in het gebied en het gebruik van de geboden voorzieningen zijn twee belangrijke aspecten van het recreatiepatroon van het bezoek, daarnaast is het voor het beheer van belang informatie te hebben over zowel de verblijfsduur als de bezoekfrequentie; al die aspecten bepalen samen de intensiteit van het gebruik van het gebied. Allereerst nu de verblijfsduur.

2.4.1- De verblijfsduur

In de enquête is de vraag gesteld hoeveel tijd men (op de dag van de enquête) bij benadering had doorgebracht in het onderzoeksgebied. In de toelichting werd verzocht het bijgaand kaartje te raadplegen, dit in verband met de begrenzing van het onderzoeksgebied. De vragenlijst is meegegeven, zodat bij het invullen, thuis of op het vakantieadres, het bezoek was afgerond.

OostvaardersPlassen 2011 - de verblijfsduur		
hooguit een half uur	11	%
een half tot een heel uur	13	%
minstens 1 uur tot 2 uur	32	%
minstens 2 uur tot 4 uur	27	%
minstens 4 uur tot 6 uur	12	%
langer dan 6 uur	5	%
onbekend	0	%
<i>totaal aantal enquêtes = 263 =100%</i>		

Van alle bezoekers blijft ongeveer een kwart kort in het gebied, dat wil zeggen, hooguit een uur.

Het aantal respondenten dat één tot twee uur in het gebied verblijft ligt op 32%; deze verblijfsduur komt het meeste voor. Daarnaast zien we veel bezoekers (27%) langer dan twee uur tot hooguit vier uur in het gebied vertoeven.

Opvallend is het aandeel bezoekers dat nog langer in het gebied verblijft: maar liefst 17% geeft aan er minstens vier uur geweest te zijn.

2.4.2 - De bezoekfrequentie

Tevens is er gevraagd hoe vaak men, bij benadering, het afgelopen jaar in het onderzoeksgebied was geweest. Naast ruimte voor het invullen van een getal voor de bezoekfrequentie, was er voor degenen die op de dag van enquête voor het eerst de Oostvaardersplassen bezochten een voorgedrukt antwoordcategorie. Het antwoordpatroon was als volgt.

OostvaardersPlassen 2011		
de bezoekfrequentie in het afgelopen jaar		
eerste keer en incidenteel	40	%
- nieuwkomer nu	32	%
- hooguit 1 keer	8	%
gemiddeld	37	%
2 tot en met 9 keer	37	%
vaak	20	%
- 10 tot en met 49 keer	15	%
- 50 tot en met 99 keer	4	%
- 100 keer of meer	1	%
onbekend	3	%
<i>totaal aantal enquêtes = 263 =100%</i>		

Van alle bezoekers gaf vier op de tien aan nieuwkomer te zijn, of in het afgelopen jaar hooguit één keer eerder in het onderzoeksgebied te zijn geweest. Hiervan hadden de bezoekers die er echt voor het eerst waren een aandeel van 32%, de andere groep een aandeel van 8%.

Het aandeel nieuwkomers is tamelijk hoog en komt in de buurt van het aandeel nieuwkomers in Nationaal Park De Weerribben (daar 39%).

Van de respondenten geeft 37% op wat vaker te komen, dit loopt van zo'n twee tot negen keer per jaar.

De categorie 'vaak' in de tabel heeft een aandeel van 20%. Hiervan komt 15% van de respondenten 10 tot 49 keer per jaar in het gebied. Dit komt overeen met (gemiddeld) bijna één keer per maand tot bijna elke week.

2.5 - Motieven voor recreatie

Bij de monitoring van de recreatie in Staatsbosbeheer-terreinen was lange tijd gebruikelijk om in de enquête middels een open vraag te informeren naar de belangrijkste reden die men had om het onderzoeksgebied in kwestie te bezoeken.

De antwoorden op deze open vraag werden dan ontleed en gerubriceerd.

In de huidige enquête heeft de vraag naar bezoekmotieven een andere, meer prominente plaats gekregen, een hele pagina is hiervoor ingeruimd.

Hoe gaat het nu ?

Eerst wordt door middel van korte verhaaltjes met illustraties vijf mogelijke motieven om te gaan recreëren beschreven, daarna wordt de respondent gevraagd voor elk beschreven motief aan te geven in hoeverre dat motief op hem/haar van toepassing was bij het bezoeken van het onderzoeksgebied. Dat kon men doen door ieder van de vijf genoemde motieven een percentage te geven; met als voorwaarde, dat de som van de toegekende percentages op 100 moest uitkomen (zie voor verdere verduidelijking de vragenlijst in de bijlagen).

Bladerend door de ingevulde enquêtes is te zien, dat sommige respondenten maar bij één motief een getal hadden ingevuld, dat getal was dan wel correct 100.

Met andere woorden: voor die respondenten was er toen - bij het bezoek waar men de enquête mee kreeg - maar één reden om te komen.

In de hiernavolgende tabel is in de rechter kolom (kolom nr. 3) aangegeven bij hoeveel procent van alle ondervraagden dit motief werkelijk een rol speelde bij het bezoek aan het onderzoeksgebied.

Wat gemiddeld aan percentages werd gegeven is af te lezen uit de kolommen 1 en 2; het verschil zit in de berekeningsgrondslag.

Een leesvoorbeeld:

het motief "volledig opgaan in de planten- en dierenwereld" heeft bij 72% van de respondenten een rol gespeeld om op pad te gaan en o.a. het onderzoeksgebied te bezoeken; al die respondenten vulden een percentage in achter dit motief, van 1 tot 100%. Degenen voor wie dit motief niet speelden en wel scoorden op een of meer andere motieven, geven hier in feite 0%.

Het gemiddelde is nu op twee manieren berekend:

1 - de som van alle voor dit motief toegekende waarden gedeeld door alle respondenten die dit en/of andere motieven genoemd hebben (1e kolom, getallen in rood).

Het gemiddelde voor dit motief komt zo uit op 28%.

2 - dezelfde som, maar nu gedeeld door het aantal respondenten dat hier daadwerkelijk een getal invulden (2e kolom, getallen in blauw). Deze waarden liggen hoger.

Op deze manier berekend, komt het gemiddelde uit op 35%.

In de bespreking van de nu volgende tabel zal worden uitgegaan van de waarden in de eerste kolom (de rode cijfers).

bezoekers van de OostvaardersPlassen in 2011	gemiddeld toegekend percentage		<i>motief speelt een rol bij</i>	
	1	2	3	
motieven voor recreatie				
Volledig opgaan in de planten- en dierenwereld	28	35	72	%
Even weg om de batterij weer op te laden	23	32	72	%
Gezellig samen op stap	22	29	67	%
Lekker er tussenuit en ook nog iets leren	18	25	67	%
Voor de sportieve uitdaging	9	23	37	%
<i>totaal aantal enquêtes = 263 =100%</i>				

Het motief "Volledig opgaan in de planten- en dierenwereld" speelt bij dit publiek de belangrijkste rol, met een gemiddelde van 28%.

Hierbij is de liefde voor de natuur het kernbegrip. Flora en fauna boeien en zijn doel van onderzoek. Struinen door de natuur, alleen of met gelijkgestemden, horen daarbij; de beleving is toch vooral gericht op het individu.

Dat dit motief op de eerste plaats komt, is opmerkelijk. Zo blijkt uit het onderzoeksrapport " Motiefgroepen in recreatieonderzoeken" ² bij een elftal gebieden van Staatsbosbeheer dit gemiddeld percentage te variëren van 10% tot 15%. Uit recent recreatieonderzoek in het groene buitengebied rond Almere kreeg dit motief gemiddeld 13%.

Op een (gedeelde) tweede plaats zien we het motief "Even weg om de batterij weer op te laden", met een gemiddelde van 23%.

In de nadere omschrijving van dit motief zijn de kernwoorden: genieten, bijkomen, weg uit de dagelijkse omgeving, stress verdwijnt. De groene omgeving wordt genoemd als hét decor om tot rust te komen.

Het motief "Gezellig samen op stap" scoort praktisch gelijk met een gemiddelde van 22 %. Volgens de toelichtende tekst gaat het om (georganiseerde) recreatieve activiteiten, die niet te lang duren, niet te spannend zijn, b.v. lekker in de zon zitten, terrasje pikken of luieren. Pret hebben met elkaar - vrienden of familie - en gezelligheid zijn hier de kernwoorden.

² " Motiefgroepen in recreatieonderzoeken" - uitgave Staatsbosbeheer, augustus 2010

Misschien niet helemaal naar verwachting bij dit natuurgebied, maar het motief "Lekker er tussenuit en ook nog iets leren" speelt bij dit publiek wat minder, hier met een gemiddelde van 18%. In de toelichting bij het motief lezen we zaken als interessante dingen te weten komen over de natuur en cultuur, informatiebordjes lezen en excursies bijwonen.

Het laagst scoort het motief "Voor de sportieve uitdaging", dat haalt in dit gebied maar een gemiddelde van 9%; in de bossen rond Almere is dit 19%.

Dit motief wordt toegelicht met gezond blijven door sportieve activiteiten, waarbij mountainbiken, wandeltochten, nordic walking en trimmen concreet worden genoemd. Treffend hierbij is de toelichting dat een groene omgeving een mooi decor is, maar de beleving zich vooral richt op de uitdaging.

2.6 - De groepssamenstelling, honden

Om een indruk te krijgen van de grootte en samenstelling van de bezoekersgroepen, is in de enquête gevraagd wat de leeftijden waren van de groepsleden waarmee men op de dag van het onderzoek de oostvaardersplassen bezocht. In de vragenlijst waren hiervoor zes leeftijdscategorieën voorgedrukt (zie ook de vragenlijst in de bijlagen). Eerst volgt de groepsgrootte.

OostvaardersPlassen 2011		
de groepsgrootte van het bezoek		
1 persoon	10	%
2 personen	49	%
3 tot 4 personen	24	%
5 tot 6 personen	4	%
7 of meer personen	6	%
onbekend	7	%
<i>totaal aantal enquêtes = 263 =100%</i>		

In het onderzoeksgebied hebben groepen bestaande uit twee personen het grootste aandeel, t.w. in 49% van de gevallen. Met zijn drieën of vieren is daarna het meest voorkomend, met een aandeel van 24%.

Ook respondenten die alleen het onderzoeksgebied bezochten waren er en vormden met 10% nog een redelijk aandeel.

Van alle respondenten gaf 7% aan die dag met zeven of meer personen de Oostvaardersplassen bezocht te hebben.

Van 7% van de ondervraagde groepen is niet bekend met hoeveel personen zij het gebied bezochten.

Hoe de samenstelling van de bezoekersgroepen naar leeftijd is, wordt getoond in de volgende tabel. Ter verduidelijking: de kinder-leeftijdsgroep is tot en met twaalf jaar, alle dertien tot en met twintig jarigen zijn in de tabel aangeduid als tieners.

OostvaardersPlassen 2011		
de groepssamenstelling van het bezoek		
volwassenen met kinderen	17	%
- met kinderen tm 12 jr.	12	%
- met kinderen en tieners	3	%
- met alleen tieners	2	%
alleen volwassenen	75	%
- allen jonger dan 50 jr.	14	%
- jong en oud	16	%
- enkel 50+	45	%
onbekend	8	%
<i>totaal aantal enquêtes = 263 =100%</i>		

Groepen bestaande uit enkel volwassenen zijn duidelijk in de meerderheid, in 75% van de gevallen is dat zo. Deze categorie bezoekers bestaat dan nog voor het grootste deel uit vijftigplussers.

De groepen bestaande uit volwassenen met kinderen vormen een klein aandeel (17%) in het totale bezoek. Kijken we binnen deze categorie, dan zijn het vooral volwassenen met kinderen tot en met 12 jaar.

Bij 8% van de enquêtes was de groepssamenstelling niet ingevuld.

De volgende tabel laat zien hoeveel bezoekersgroepen één of meer honden bij zich hadden op de dag van enquête.

OostvaardersPlassen 2011		
de aanwezigheid van een hond bij de groep		
groepen zonder hond	94	%
groepen met hond	6	
1 hond aanwezig	5	%
2 of meer honden aanwezig	1	%
<i>totaal aantal enquêtes = 263 =100%</i>		

Over het totaal gerekend had 6% van alle ondervraagde bezoekersgroepen een hond bij zich. In 5% van de gevallen was dat één hond, in 1% van de gevallen waren dat twee of meer honden.

Ter vergelijking: in een naburig beheersgebied als de Groengebieden rond Almere is het aandeel groepen met een of meer honden bij zich 16%. Dat aandeel is het overall-gemiddelde, dus gerekend over alle deelgebieden samen. Per deelgebied varieert het percentage sterk, afhankelijk van het hondenregime.

2.7 - Tevredenheidsmeting op onderdelen

Belangrijk vinden

Over allerlei deel-aspecten van recreatie in een bos- of natuurgebied is eerst gevraagd hoe belangrijk-in-het- algemeen men dit punt vindt voor de eigen beleving en recreatie, waarbij de antwoordmogelijkheden waren "heel belangrijk", "geen mening" en "helemaal niet". De opgesomde recreatieaspecten, hier achttien, betreffen zowel het aanbod en de kwaliteit van specifieke voorzieningen, als de inrichting van en variatie in het landschapsbeeld en de beleving daarvan.

Waardering

Vervolgens - op dezelfde regel in de vragenlijst - kon men voor dat aspect van de recreatie in de Oostvaardersplassen een rapportcijfer geven. Als toelichting was vermeld, dat, als men erg ontevreden was over dat recreatieaspect in het gebied, men een laag cijfer moest geven, niet lager dan 1. Was men daarentegen erg tevreden, dan werd men uitgenodigd een hoog cijfer te geven, maximaal een 10. Als men dat recreatieaspect niet kende in het onderzoeksgebied, of er niet op had gelet, dan werd men uitgenodigd het hokje in de kolom "geen mening" aan te kruisen.

In de nu volgende tabel is achter elk recreatie-aspect het gemiddelde vermeld van alle rapportcijfers die hiervoor zijn gegeven. In de tabel zijn de recreatieaspecten gerangschikt op gemiddeld rapportcijfer, van hoog naar laag. De verschillen tussen de gemiddelde rapportcijfers zijn klein, de range loopt van 8,6 tot 6,5. Toch is in de tabel een driedeling gemaakt, met in elke groep aspecten met min of meer gelijke gemiddelde waardering.

Het gemiddelde rapportcijfer is in rood weergegeven (kolom1), dit is zowel voor de leesbaarheid als om te benadrukken dat het alleen gaat om degenen die aangeven in zijn algemeenheid aan dit recreatieaspect erg te hechten. Hoevelen dat aspect heel belangrijk vinden, is te zien in de 2^e kolom, die in blauw is afgedrukt. Op dezelfde regel naar rechts gaand, is achtereenvolgens te zien het percentage respondenten dat dit recreatieaspect helemaal niet belangrijk vindt (kolom 3) en de omvang van de groep die over dit aspect geen mening heeft (kolom 4).

de OostvaardersPlassen 2011	van belang voor mij in het algemeen				totaal
	heel belang rijk	hele- maal niet	geen mening en blanco		
	1	2	3	4	
gemiddeld rapportcijfer per recreatieaspect					
<i>hoogste waardering</i>					
geen overlast van loslopende honden	8,6	69 %	14 %	17 %	100%
info over het gebied in een bezoekerscentrum	8,2	64 %	7 %	30 %	100%
voldoende veiligheid in een bos- of natuurgebied	8,0	58 %	13 %	30 %	100%
goede bereikbaarheid van een bos- of natuurgebied	8,0	78 %	7 %	15 %	100%
<i>middenklasse</i>					
informatiepanelen over het terrein	7,7	53 %	11 %	36 %	100%
goede gemarkeerde wandelpaden	7,7	67 %	10 %	24 %	100%
voldoende wandelmogelijkheden	7,7	88 %	0 %	11 %	100%
voldoende parkeergelegenheid	7,6	65 %	10 %	25 %	100%
afwisseling in bos en open ruimte	7,6	75 %	4 %	21 %	100%
geen overlast van omgevingslawaaï	7,2	82 %	2 %	16 %	100%
afwisseling in boomsoorten, struiken en planten	7,0	68 %	3 %	29 %	100%
<i>laagste waardering</i>					
weinig mensen tegenkomen	6,9	68 %	8 %	24 %	100%
goede zitbanken	6,8	48 %	16 %	37 %	100%
voldoende zitbanken	6,5	52 %	17 %	32 %	100%

Kijken we eerst naar hoe *belangrijk* de ondervraagde bezoekers de verschillende recreatieaspecten vinden voor hun eigen beleving en recreatie (kolom 2, blauwe cijfers), dan zien we een grote variatie daarin.

De bezoekers van dit natuurgebied hechten het meest aan de aanwezigheid van voldoende wandelmogelijkheden, het geen last hebben van omgevingslawaaï, een goede bereikbaarheid van een bos- of natuurgebied en een afwisseling van bos en open ruimte; het percentage bezoekers dat die aspecten voor zichzelf heel belangrijk vindt varieert van 88% tot 75%. Duidelijk minder bezoekers hechten aan de veiligheid in het gebied, panelen met informatie over het terrein dat men bezoekt en de aanwezigheid van voldoende en goede zitbanken. Het gaat om percentages van 58% tot 48% in de antwoordcategorie "heel belangrijk" (zie blauwe kolom).

Als we vervolgens kijken naar de antwoordcategorieën "helemaal niet voor mij van belang", "geen mening en niets ingevuld" (kolommen 3 en 4), dan varieert hun gezamenlijk aandeel logischerwijs ook sterk, in dit geval van 12% tot 52% . Dit wijst op een sterk wisselende neutrale houding (onverschilligheid) onder de bezoekers t.o.v. bepaalde recreatie-aspecten, alleen specifieke groepen bezoekers vinden die belangrijk en hechten eraan.

De waarderingscijfers (zie aub kolom 1, rode cijfers)

We weten nu hoe bij het ondervraagde publiek van de Oostvaardersplassen de verwachtingen liggen ten aanzien van recreatiemogelijkheden en beleving in een bos- / natuurgebied in zijn algemeenheid.

Essentieel is nu de toetsing van de verwachtingen van de huidige bezoekers aan de situatie in het onderzoeksgebied. Dit valt af te lezen uit de rapportcijfers die per aspect zijn gegeven. Zoals bij de inleiding van deze paragraaf al vermeld is, zijn voor de berekening van de gemiddelden alleen de rapportcijfers genomen van degenen die het betreffende recreatieaspect heel belangrijk vinden.

De hoogste waardering

In de Oostvaardersplassen worden het hoogst gewaardeerd het ontbreken van overlast van loslopende honden, de informatie over het gebied in het bezoekerscentrum, de veiligheid in het gebied en de goede bereikbaarheid

De gemiddelde rapportcijfers voor deze recreatieaspecten liggen tussen 8,6 en 8,0.

In de middengroep (tweede plaats)

In deze categorie vallen de aspecten informatiepanelen, voldoende wandelmogelijkheden cq goede wandelroutes. Ook voldoende parkeergelegenheid en de afwisseling in bos en open ruimte scoren een ruime voldoende bij de bezoekers. Wat lager in de waardering staan de aspecten overlast van omgevingslawaaï en de afwisseling in boomsoorten, struiken en planten.

De rapportcijfers voor al deze aspecten zitten in de range van 7,7 tot 7,0.

De laagste waardering

Kennelijk stoort men zich aan andere bezoekers, vindt men het te druk. Dat kan zijn op bepaalde concentratiepunten en/of op bepaalde dagen (b.v. weekend). Ook de openheid en vlakheid van het gebied kan dit gevoel versterken. Over het aanbod van voldoende en goede zitbanken is men niet echt tevreden. Naar de mening van diegenen die dit heel belangrijk vinden (ongeveer de helft van het aantal bezoekers) zou dit verbeterd moeten worden.

De gemiddelde rapportcijfers voor deze recreatieaspecten liggen tussen 6,9 en 6,5.

Locatieverschillen ?

Op verzoek van het beheer is nader onderzoek verricht naar twee aspecten uit de lijst: de overlast van loslopende honden en de drukte-beleving. Wat gemiddelde waardering betreft staan deze aspecten als het ware tegenover elkaar: gemiddeld 8,6 voor honden, - een opvallend hoge score, er is dus heel weinig overlast - en wat de drukte betreft 6,9, m.a.w. men heeft toch wel last van de drukte. De vraag was nu, of de locatie waar de enquêtes zijn uitgedeeld verschil maakte in deze beleving. Ter herinnering: het ging om twee enquêtelocaties: bij het bezoekerscentrum van Staatsbosbeheer op de Kitsweg en op de Grote Praambult.

Na statistische toetsing³ bleek dit niet het geval te zijn wat de ervaring van drukte betreft, wel wat de overlast van loslopende honden betreft: de respondenten van de Grote Praambult hadden (gemiddeld) meer overlast van loslopende honden.

De keuze van een normwaarde

De rapportcijfers lopen van minimaal 1 tot maximaal 10. Op deze bekende 10-puntschaal is het rekenkundig midden de waarde 5,5. Toch zullen velen bij het geven van een rapportcijfer de waarde 5,5 ervaren als "nog net niet voldoende"; gevoelsmatig staat het cijfer 6 pas voor (net) voldoende.

In de eerder gehanteerde methode was sprake van een 16-puntsschaal, lopend van -8 (heel erg ontevreden) tot +8 (heel erg tevreden). Het rekenkundig midden van deze schaal is de waarde 0, welke waarde te omschrijven is als "niet goed, maar ook niet slecht". Bij deze meetmethode gebruikte Staatsbosbeheer intern voor toetsing de waarde 1 als norm, voor alle terreintypen.

Dat wil zeggen: de berekende gemiddelde tevredenheidsscore moest voor elk aspect van de recreatie minstens de waarde 1 hebben, liefst hoger. Recreatieaspecten die lager dan 1 scoorden, kregen aandacht en waren inzet voor verbetering. Dat betekende, dat een hogere normwaarde is gekozen dan het rekenkundig midden, de lat lag hoger.

Als we die keuze vertalen naar de huidige, ook in dit rapport gehanteerde methode van waardering door middel van rapportcijfers, betekent dat, dat de normwaarde hier ook hoger moet zijn dan het getal dat staat voor het rekenkundig midden, gekozen is voor de waarde 6.

³ dmv kruistabellen en Chi-kwadraat, Pd < 0,05

2.8 - Tevredenheidsmeting, een totaal oordeel

We weten nu, hoe de bezoekers van de Oostvaardersplassen denken over de afzonderlijke aspecten van de recreatie. Interessant is echter ook te weten in hoeverre dit doorwerkt in het totaal oordeel.

Om dit in beeld te krijgen is de bezoeker gevraagd een eindcijfer te geven van 1 tot 10 voor het gehele gebied, de pluspunten tegen de minpunten afgewogen.

het eindcijfer voor de OostvaardersPlassen 2011

cijfer 6 of lager	6	%
cijfer 7	18	%
cijfer 8	48	%
cijfer 9	15	%
cijfer 10	5	%
niet ingevuld	8	%

totaal aantal enquêtes = 263 =100%

Toch nog 6% van de respondenten geeft als eindcijfer een zes of lager aan de Oostvaardersplassen.

Van alle respondenten geeft 18% het gebied een zeven; het merendeel geeft als eindcijfer een acht, namelijk 48%.

Wat de hoogste rapportcijfers betreft: maar liefst 15% van alle respondenten kent een negen toe; 5% is zelfs zo tevreden dat zij als eindcijfer een tien geven.

Het gemiddelde rapportcijfer voor de recreatiemogelijkheden en de beleving in de Oostvaardersplassen komt met deze verdeling uit op **7,9**.

Een goed eindcijfer, dit is zeker positief voor het onderzoeksgebied.

Van belang is echter om te weten hoe hoog het eindcijfer voor andere onderzochte gebieden van Staatsbosbeheer is. Dit is te zien in de volgende tabel, achter de eindcijfers is het jaar van onderzoek vermeld.

 het **eindcijfer** in diverse gebieden van Staatsbosbeheer

Lauwersmeer	8,8	2004
Weerribben *	8,1	2009
Kootwijk	8,1	2009
Gieten-Borger	8,1	2010
Sallandse Heuvelrug *	8,1	2008
Almere	8,0	2011
OostvaardersPlassen	7,9	2011
De Balij-Bieslandse Bos	7,8	2007
Amerongse Berg *	7,8	2006
Emmen	7,8	2009

 * nationaal park

In vergelijking met de andere in deze tabel genoemde, verspreid over Nederland liggende, gebieden van Staatsbosbeheer, is het rapportcijfer voor de Oostvaardersplassen niet opvallend, eerder wat beneden gemiddeld te noemen. Grote natuurgebieden als het Lauwersmeergebied en NP De Weerribben scoren alletwee hoger. Ook het nabijgelegen buitengebied van Almere krijgt gemiddeld een hoger rapportcijfer.

2.9 - Extra gebieds specifieke vragen

Op verzoek van het beheer zijn aan de vragenlijst - die voor een belangrijk deel standaard is - een aantal extra vragen toegevoegd.

Zo wil het beheer graag weten of de bezoekers zich betrokken voelen bij het onderzoeksgebied en hoe dat zich uit.

Daarnaast was de vraag, wat de bezoekers bijzonder vinden aan de Oostvaardersplassen; gevolgd door een opinie-vraag over de grote grazers in het gebied.

Bijzonder was daarbij de afsluitende vraag van deze enquête, waarbij gepeild werd of dit (of eerdere bezoeken) de mening over het onderzoeksgebied had veranderd.

2.9.1 De betrokkenheid bij de Oostvaardersplassen

Of de bezoekers zich betrokken voelen bij de Oostvaardersplassen en zo ja op welke wijze die betrokkenheid vorm heeft gekregen, blijkt uit de nu volgende tabel.

OostvaardersPlassen 2011		
Voelt u zich betrokken bij het gebied ?		
onbekend, geen antwoord	5	%
nee, helemaal niet	9	%
een beetje, soms	31	%
ja hoor, ik voel me zeker betrokken	55	%
<i>Indien ja of soms</i>		
- ik kom er graag/ vaak	59	%
- ik volg de informatie in de media	53	%
- ik volg de ontwikkelingen via internet (webcam)	25	%
- ik kijk regelmatig op de infopanelen in het gebied	9	%
- ik neem deel aan excursies	6	%
- ik heb regelmatig contact met de boswachter	5	%
- ik doe er vrijwilligerswerk	0	%
- anders, t.w.:		
van belang voor de natuur in zijn geheel	2	%
roofvogelfotografie/ zeearend/ (roof) vogels	2	%
mijn leefomgeving/ dichtbij/ schaatsen	1	%
lees boeken over de OVP	1	%
betrokken bij ontginning	1	%
overig	4	%
<i>totaal aantal enquêtes = 263 =100%</i>		

Van de bezoekers geeft 9% aan zich helemaal niet betrokken te voelen bij de Oostvaardersplassen.

"Soms of enigzins" wordt door 31% van de respondenten aangegeven; echter een ruime meerderheid (55%) van alle respondenten stelt zich wél betrokken te voelen bij het onderzoeksgebied.

Interessant is vervolgens de manier waarop men zich betrokken voelt.

Bij de vraag hiernaar waren zeven antwoordmogelijkheden voor-gecodeerd en was er een open antwoordmogelijkheid. Het antwoordpatroon - te zien in het onderste deel van de tabel - is als volgt.

Het grootste deel (59%) van alle respondenten geeft aan graag en/of vaak in het onderzoeksgebied te komen en zich daarom betrokken te voelen.

Van alle bezoekers voelt 53% zich betrokken bij het gebied omdat zij informatie over het gebied volgen in de media (krant, radio, tv).

Ook de via internet te volgen beelden op de webcam in het gebied spreekt een belangrijke groep bezoekers aan (genoemd door 25%).

Duidelijk minder respondenten (9%) geven als reden van hun betrokkenheid dat zij regelmatig op de informatiepanelen rondom/in het gebied kijken.

Het volgen van een excursie en het hebben van geregeld contact met de boswachter spelen een bescheiden rol; het doen van vrijwilligerswerk speelt in dit verband helemaal niet.

De antwoorden in de categorie "anders" spreken voor zich.

In het kader van het grote recreatieonderzoek in alle groengebieden rond Almere zijn bezoekers van het Oostvaardersbos ook ondervraagd over de Oostvaardersplassen. Het zich betrokken voelen bij de Oostvaardersplassen door het volgen van de informatie in de media lag daar wat lager (48%), evenals het volgen van de ontwikkelingen via internet (webcam) (18%).

Uit onderzoek in de Weerribben in 2010 komt een duidelijk lager percentage voor de rol van de media: 27%.

2.9.2 Wat de Oostvaardersplassen bijzonder maakt

Bij deze vraag waren vier antwoordmogelijkheden voorgedrukt en er was een open vraag gedeelte.

OostvaardersPlassen bezoekers 2011	
Het bijzondere van de Oostvaardersplassen	
- internationaal vogelgebied	60 %
- grote grazers	51 %
- het weidse landschap	48 %
- moerasgebied	30 %
- anders, namelijk	
afwisselend landschap/ diversiteit	5 %
Stilte / ongereptheid/ weidsheid/ rust	4 %
de (wilde) natuur/ natuurgebied/ natuur kan zijn gang gaan	3 %
leuke wandelexcursies/ wandelgebied	2 %
overig natuur algemeen	2 %
het burlen der herten	2 %
de ontstaansgeschiedenis/ cultuur/ geologie landschap	2 %
zeearend/ roofvogels/ vossen-webcam	2 %
overig	2 %
<i>totaal aantal enquêtes = 263 =100%</i>	

Het kenmerk "internationaal vogelgebied" is het vaakst genoemd en wel door 60% van alle respondenten. De aanwezigheid van grote grazers en het weidse landschap delen een tweede plaats qua aantal, met 51% resp. 48% . De aanwezigheid van een moerasgebied is minder bekend, niet zichtbaar of spreekt minder aan, dat kenmerk is genoemd door 30% van de bezoekers.

De antwoorden in de categorie "anders" spreken voor zich.

2.9.3 De grote grazers

Het onderwerp "grote grazers" in de Oostvaardersplassen is vaak in de media aan de orde, zeker tijdens een periode van strenge vorst. De discussies worden daardoor opgeroepen, waarbij de items meestal zijn: wel of niet bijvoeren, natuur zijn gang laten gaan, afschot of andere regulerende maatregelen. In deze vragenlijst is daarom uitdrukkelijk dit onderwerp aan de orde gesteld. De vraag was als volgt geformuleerd: "Wat vindt u van het welzijn van de grote grazers in de Oostvaardersplassen?" De voorgedrukte antwoordmogelijkheden waren: geen mening, slecht, matig, voldoende, goed en uitstekend; er was ook ruimte voor het geven van toelichting.

OostvaardersPlassen bezoekers 2011		
mening over het welzijn van de grote grazers in de Oostvaardersplassen		
- geen mening	14	%
- slecht	3	%
- matig	9	%
- voldoende	16	%
- goed	40	%
- uitstekend	10	%
toelichting		
teveel dieren/ te weinig voedsel / overbevolkt	11	%
natuur zijn gang laten gaan, geen afschot	7	%
dieren bijvoeren in winter	4	%
dieren te ver weg, kan ze niet (goed) zien	3	%
gebied te klein/ groene corridor naar Horsterwold	3	%
geneuzel in media/ sbb weet het prima	2	%
tegen verhongering/ jagertje-slagertje	2	%
te ingewikkeld kwestie/ geen oordeel	2	%
schade aan bossen te heftig/ kale vlakke	1	%
natuur zijn gang laten gaan, wel afschot	1	%
overig	2	%
<i>totaal aantal enquêtes = 263 =100%</i>		

Niet iedereen had een mening, daarnaast volstond men soms met een toelichting zonder te kiezen voor een van de voorgedrukte antwoordcategoriën.

Het antwoord slecht of matig is weinig gegeven: door 12% van alle respondenten.

Twee derde van alle respondenten geeft een voldoende of beter; een 10% geeft zelfs het antwoord uitstekend.

In de toelichtingen zien we de tegenstellingen weer terug. Een duidelijke groep vindt wel dat er te veel dieren zijn gerelateerd aan de ruimte en voedselaanbod. Hoe dan de stand te reguleren, is omstreden.

2.9.4 Opinieveranderingen

Deze enquête over de Oostvaardersplassen sloot af met een bijzondere vraag, namelijk: " Is door uw bezoek aan het onderzoeksgebied uw mening over de Oostvaardersplassen veranderd ? " Als toelichting was daarbij vermeld, dat men bijvoorbeeld kon denken aan de recreatiemogelijkheden of het beheer van het onderzoeksgebied.

OostvaardersPlassen bezoekers 2011

mening over Oostvaardersplassen veranderd door bezoek ?

- nee	33 %
- ja	6 %
toelichting	
prima zo, blijft schitterend, mooi/ complimenten voor Staatsbosbeheer	19 %
interessanter/ mooier/ leuker dan gedacht	6 %
kennis gemaakt, komen zeker terug	5 %
landschap wordt steeds desolater/ veel dode bomen/ kaal	3 %
meer wandelmogelijkheden/ fietspaden het gebied in	3 %
weinig toegankelijk/ geen wandelroute langs water/ alleen ki	3 %
nog steeds te weinig zitbankjes/ picknicktafels/ vuilnisbakken	2 %
hoop dat Oostvaarderswold er snel komt/ aansluiting met Veluwe	2 %
toegankelijker nu/ meer informatie nu	2 %
beter beheer: nieuw gras en bomen planten/ geknakte bomen ruimen	1 %
gebied belangrijk voor vogels/ zeearenden	1 %
erg kaal 's winters/ meer naaldbomen	1 %
Wel minder vogelsoorten nu door begrazing	1 %
overig	2 %

totaal aantal enquêtes = 263 =100%

Bij deze vraag waren geen antwoordmogelijkheden voorgedrukt, het was een volledig open vraag. De antwoorden " ja" of " nee" zijn soms sec gegeven, dat wil zeggen zonder enige toelichting; soms mét een toelichting, of soms was er alleen een toelichting.

Maar 6% van de respondenten stelt, dat ze wel van mening zijn veranderd door dit (of een eerder) bezoek aan de Oostvaardersplassen; een derde van alle bezoekers geeft een duidelijk nee af.

Als we de toelichting bekijken, dan is er een belangrijke groep bezoekers die de situatie nog steeds mooi/ prachtig vindt en complimenten daarvoor uitdeelt aan Staatsbosbeheer, dergelijk toelichting is genoemd door 19% van alle respondenten. Een dergelijk antwoord betekent ook, dat men een positieve mening had die niet anders is geworden.

Het antwoord " interessanter/ mooier/ leuker dan gedacht" duidt wel op een verandering van mening, een wijziging ten goede; een dergelijk antwoord is genoemd door 6% van alle respondenten.

Ook een antwoord als "landschap wordt steeds desolater/ veel dode bomen/ kaal" duidt op een verandering van mening, nu negatiever; dit is genoemd door 3% van alle respondenten. Maar een antwoord als "nog steeds te weinig zitbankjes .." houdt weer in, dat men niet van mening is veranderd (op dit punt).

Bij de overige antwoorden zitten ook suggesties voor het beheer en wensen voor aanvulling cq. verbetering van de recreatiemogelijkheden.

2.10 - De mening van de bezoekers van het Oostvaardersbos

Het onderzoeksgebied grenst in het zuidwesten aan het Oostvaardersbos; het Oostvaardersbos is in feite de groene buffer tussen het onderzoeksgebied en het stadsdeel Almere-buiten. Bezoekers van het Oostvaardersbos zullen zeker kennis hebben van de Oostvaardersplassen, op zijn minst van de westkant.

In dezelfde periode dat het veldwerk voor de Oostvaardersplassen plaats vond, liep ook het veldwerk voor het grote recreatieonderzoek in alle groengebieden rond Almere, waaronder het Oostvaardersbos.

Voor de bezoekers van het Oostvaardersbos was de de vragenlijst die in het hele buitengebied is gebruikt uitgebreid met een extra vragenblad over de Oostvaardersplassen. Die extra vragen gingen over betrokkenheid, het bijzondere aan het gebied, de grote grazers en mogelijke veranderingen in de meningsvorming. De vraagstelling was identiek gehouden aan die in de vragenlijst voor de Oostvaardersplassen. Jammer genoeg was de response laag evenals het aantal terug gekomen enquêtes (60 in totaal).

In het rapport over het bovengenoemde grote recreatieonderzoek in alle groengebieden rond Almere zijn de uitkomsten van deze extra vragen besproken, zij het indicatief in verband met het kleine aantal enquêtes.

In deze paragraaf wordt ook, sumier, ingegaan op die resultaten en vergeleken met de antwoorden van bezoekers aan de Oostvaardersplassen. De vergelijking beperkt zich tot bespreking van de grootste verschillen.

Betrokkenheid bij de Oostvaardersplassen

Er zijn geen opvallende verschillen.

Het bijzondere van de Oostvaardersplassen

De bezoekers van het Oostvaardersbos noemen minder vaak de grote grazers, vaker het weidse landschap, het overige scheelt weinig.

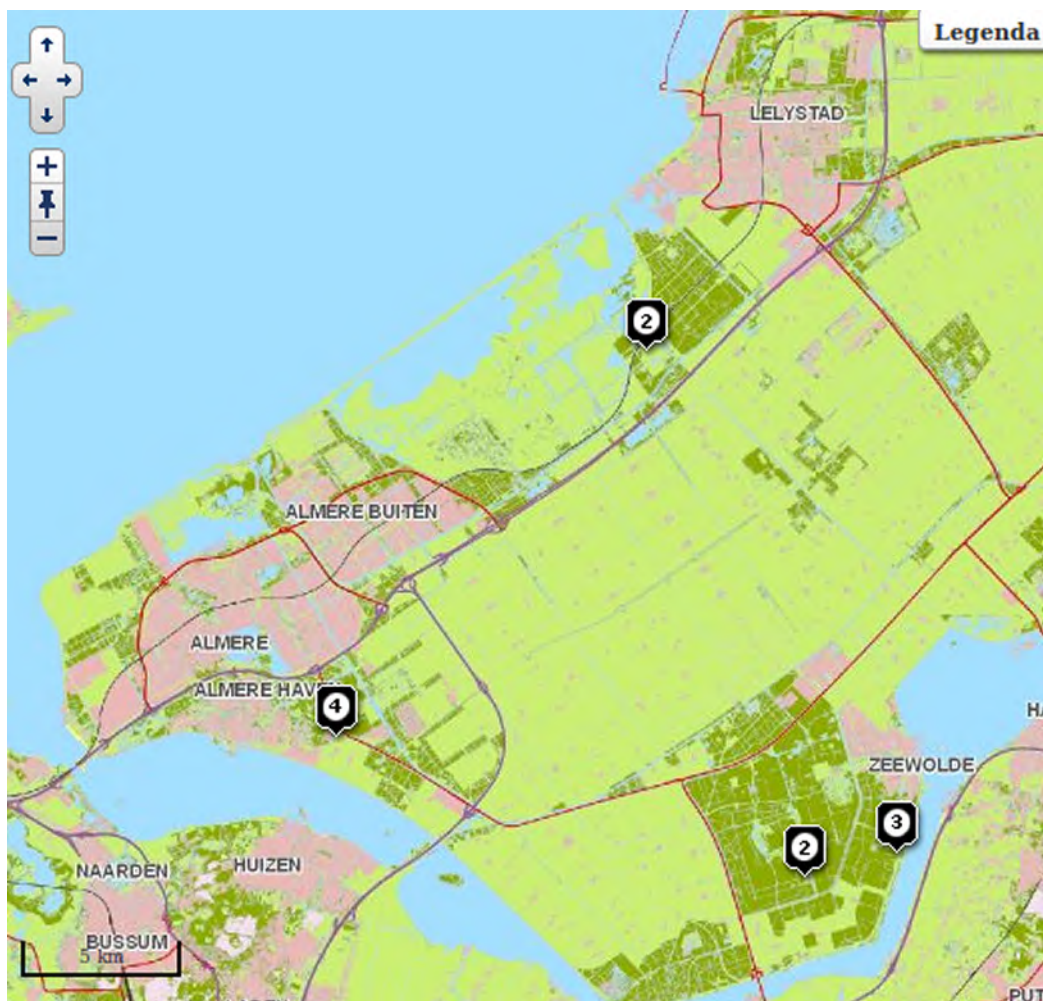
De grote grazers

Bezoekers van het Oostvaardersbos lijken minder vaak goed of uitstekend te oordelen over het welzijn van de grote grazers.

Opinieveranderingen

Op dit punt zijn er geen opvallende verschillen.

De Oostvaardersplassen en de directe omgeving

Samenvatting Registratie uitgifte enquêtes

gebied: Oostvaardersplassen

jaar 2011

dag nr	datum dag	deelgebied - post	tijden		weer	genoteerd		enquêtes uitgereikt			activiteiten genoteerde groepen						
			begin	einde		aantallen		JA, mee gegeven	NIET ge vraagd	ge- weigerd	fiets		wand		paard P	overig O	toelichting overig
						groepen	personen				F	atb	W	Nw			
1	April - 25	Oost'plassen - bezoekerscentrum	12.00	15.00	zonnig,	37	90	36	0	1	5	0	33	0	0	3	2A
	maandag	Oost'plassen - Grote Praambult	12.00	13.30	droog, 23-25 C	31	76	31	0	0	11	0	0	0	0	19	16A, 2M, 1 scooter
	(Pasen)	Oost'plassen - Grote Praambult	14.46	16.00		34	74	6	28	0	10	0				23	21A, 2M
2	Mei - 22	Oost'plassen - Grote Praambult	12.10	16.10	bewolkt,	72	172	20	50	2	1	1	1	0	0	70	62A, 4M, 1 IVN, 1 bzc, 1 camper, 1 racefiets, 1 quad, 3 fotografen; kijken naar: 4 zeearend, 2 vos, 1 paard, 7 vogels, 2 grazers
	zondag			soms lichte regen, veel wind, 17 C													
		Oost'plassen - bezoekerscentrum	12.00	16.00		57	154	26	31	0	1	0	56	0	0	54	
3	Juni - 4	Oost'plassen - bezoekerscentrum	10.00	13.00	zonnig,	73	158	25	48	0	18	0	39	0	0	52	52A, 1 Belg
	zaterdag	Oost'plassen - Grote Praambult	10.00	13.15	droog, 25 C	42	174	21	19	2	20	0	0	0	0	22	17A, 1Tr, 1Sm, 2 scooters, 1 skater
4	Juni - 13	Oost'plassen - Grote Praambult	12.00	16.00	bewolkt,	25	44	25	0	0	0	0	0	0	0	25	23A, 1M, 1 camper
	maandag (Pinksteren)	Oost'plassen - bezoekerscentrum	10.00	13.00	droog, 16-18 C	42	115	24	18	0	12	0	29	0	0	38	38A, 2 picknicks
5	Juli - 17	Oost'plassen - bezoekerscentrum	12.00	16.00	half bewolkt,	9	22	9	0	0	2	0	8	0	0	7	7A
	zondag	Oost'plassen - Grote Praambult	9.00	12.00	droog, 16 C	13	37	13	0	0	2	0	0	0	0	11	11A
6	Aug. - 6	Oost'plassen - brug	9.00	12.00	half bewolkt,	47	59	7	40	0	11	2	18	0	0	33	18H, 14Tr
	zaterdag	Oost'plassen - Grote Praambult	10.00	13.00	droog, 15-18 C	23	49	15	6	2	3	0	0	0	0	21	19A, 1M, 1 met boot
7	Aug. - 14	Oost'plassen - bezoekerscentrum	12.10	16.10	bewolkt,	57	142	22	34	1	12	0	37	0	0	45	43A, 7 vogels kijken, 1 Belg, 1 Pionierspad
	zondag	Oost'plassen - Grote Praambult	12.00	16.00	wat regen, 18-20 C	71	168	24	46	1	10	0	0	0	0	61	55A, 1H, 1M, 4 campers, 1 brommer, 1 Japan, 1 Frans
8	Sept. - 11	Oost'plassen - bezoekerscentrum	12.00	16.00	half bewolkt,	39	93	25	13	1	1	0	39	0	0	3	2A
	zondag	Oost'plassen - Grote Praambult	12.00	15.15	droog, 20 C	31	80	25	2	4	6	0	0	0	0	26	24A, M
9	Okt. - 16	Oost'plassen - Grote Praambult	12.15	16.00	zonnig,	144	316	24	120	0	13	1	3	0	0	128	118A, 7M, H, 2 campers
	zondag	Oost'plassen - bezoekerscentrum	?	?	droog, 13 C	30	n.b.	30	0	0	4	0	27	0	0	n.b.	n.b.
totaal veldwerk						877	2.023	408	455	14	142	4	290	0	0	641	
alle dagen, heel Oostvaardersplassen								100%									
uitgegeven								408			retour	256					
geweigerd								14									
aangesproken								422			response	61	%				

Het veldwerk is mogelijk geworden door de enthousiaste inzet van:

Art. 5.1. lid 2 sub e Woo

Recreatieonderzoek 2011

De Oostvaardersplassen

De vragen in deze enquête gaan over de Oostvaardersplassen ;
in de envelop die u hebt gekregen ziet u een overzichtkaartje van dit gebied.
In deze enquête wordt de Oostvaardersplassen verder meestal aangeduid als "het onderzoeksgebied".
Met "vandaag" wordt bedoeld de dag waarop u daar was en deze enquête kreeg.

2325

1) Bent u voor het bezoeken van het onderzoeksgebied vertrokken van/uit Een vakantieadres mijn woonplaats

2) Wat is de postcode van uw woonplaats? 1060 mk

3) Met welk vervoermiddel bent u vandaag naar het onderzoeksgebied gegaan? Auto Fiets Lopend Anders, nl.
(Indien u meerdere vervoermiddelen heeft gebruikt, dan het vervoermiddel aangeven waarmee de grootste afstand is afgelegd)

4) Hoeveel tijd heeft u vandaag bij benadering doorgebracht in het onderzoeksgebied ? 3 uur
(zie aub bijgaand kaartje)

5) Welke activiteiten heeft u vandaag verricht in het onderzoeksgebied?
(aub aankruisen, meerdere antwoorden zijn mogelijk)

☒ Wandeling	☐ Natuurstudie	☒ anders, namelijk
☐ Trimmen/joggen	☒ Vogels kijken
☐ Luiëren/zitten/zonnen	☒ Bezoek bezoekerscentrum	Heeten kijken
☐ Picknicken/ barbecueën	☐ Excursie

6) Van welke voorzieningen heeft u vandaag gebruik gemaakt in het onderzoeksgebied ?
(aub aankruisen, meerdere antwoorden zijn mogelijk)

☒ Parkeerplaats	☐ Folderbakjes	☐ speelweide/ barbequeterrein
☒ Rondwandeling	☐ Informatiebord/-paneel	☐ anders, nl.
☐ Vogelkijkhut	☒ Bezoekerscentrum
☒ Uitzichtpunt	☐ Zitbank

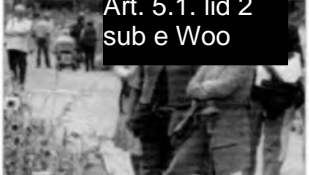

7) Kunt u bij benadering aangeven hoe vaak u het afgelopen jaar bent geweest in het onderzoeksgebied? Nieuw voor mij nu 10 keer

8) Op de bijgaande kaart zijn de observatiepunten in het gebied benoemd met naam en een nummer. Kunt u in aan de hand van de kaart opgeven op welke observatiepunten u bent geweest ?
..... 11 - 9 - 4 - 5

1 / 4

9) Motief voor het bezoek *

Iedereen gaat met een ander motief recreëren. De onderstaande vijf verhaaltjes gaan over de verschillende motieven. Wilt u ze rustig doorlezen en daarna de vraag onderaan deze bladzijde invullen.

 <p>Art. 5.1. lid 2 sub e Woo</p>	<p><u>1. Gezelligheid:</u> Gezellig samen met vrienden of familie op stap. Lekker in de zon zitten, "terrasje pikken" of luieren. Recreatieve activiteiten worden voor u georganiseerd en zijn vooral gezellig en leuk om te doen. De activiteiten duren niet te lang en zijn niet te spannend. Pret hebben met elkaar en gezelligheid zijn belangrijk.</p>
<p><u>2. Er tussen uit:</u> Even de batterij opladen. Genieten, lekker bijkomen en weg uit uw dagelijkse omgeving. Stress verdwijnt door lekker buiten te zijn en nergens meer aan te denken. Het bezoek aan een groene omgeving is een ontsnapping aan het dagelijkse leven en een groene omgeving is hét decor om tot rust te komen.</p>	 <p>Art. 5.1. lid</p>
 <p>Art. 5.1. lid 2 sub e Woo</p>	<p><u>3. Interesse:</u> Lekker er tussen uit en ook nog iets leren. Interessante dingen te weten komen over de natuur en cultuur en ook bekijken. Informatiebordjes met beschrijvingen en interessante verhalen en weetjes geven invulling aan uw interesse. Een excursie met iemand die veel over de omgeving kan vertellen, geeft een extra dimensie aan uw bezoek.</p>
<p><u>4. Volledig opgaan:</u> Liefde voor de natuur is het kernwoord. De liefde voor de natuur uit zich in het alles willen weten over vogels, zoogdieren, andere fauna of flora. Als er eventueel soorten zijn die niet herkend worden, zoekt u ze op in een handboek. Eigenlijk wilt u struinen door de natuur. Het liefst doet u dat alleen, of met iemand die dezelfde interesse en liefde voor de natuur heeft.</p>	 <p>Art. 5.1</p>
 <p>Art. 5.1. lid 2 sub e Woo</p>	<p><u>5. Uitdaging:</u> De fysieke uitdaging wordt aangegaan. Gezond blijven door sportieve activiteiten, zoals mountainbiken, wandeltochten, nordic walking, hardlopen of een andere vorm van inspanning, als het maar spannend, uitdagend en gezond is. Een groene omgeving is een mooi decor maar de beleving richt zich vooral op de uitdaging.</p>

Mensen kunnen dus verschillende motieven hebben om te recreëren.

Kunt u aangeven in welke mate de volgende motieven op u zelf van toepassing zijn?
 Geef per motief een percentage aan; de som hiervan moet 100% zijn.

Gezellig samen op stap	..20	%
Even weg om de batterij weer op te laden	..40	%
Lekker er tussenuit en ook nog iets leren	..15	%
Volledig opgaan in de planten- en dierenwereld	..20	%
Voor de sportieve uitdaging	..5	%
totaal	100	%

* bron: Alterra

10) Tevredenheidsmeting op onderdelen **

In deze vraag komen een flink aantal zaken aan de orde die te maken hebben met de recreatiemogelijkheden in en uw beleving van het onderzoeksgebied, het gebied waar u deze enquête hebt ontvangen.

Wij willen eerst weten of uw deze zaken voor u zelf, uw eigen beleving en recreatie,

in het algemeen belangrijk vindt: wilt u daarom aub het hokje aankruisen in de kolom die van toepassing is ?

De 2 kolommen rechts gaan over het onderzoeksgebied

Als u erg tevreden bent over dat recreatieaspect hier, in het onderzoeksgebied, de Oostvaardersplassen dus, geeft u een hoog cijfer, maximaal een 10.

Als u erg ontevreden bent over dat recreatieaspect in het onderzoeksgebied geeft u een laag cijfer, minimaal 1.

Als u dat recreatieaspect niet kent in het door u bezochte gebied, of er niet op gelet heeft, kruist u aan "geen mening"

	van belang voor mij in het algemeen			mijn waardering hiervoor in de Oostvaardersplassen	
	helemaal niet	geen mening	heel belang rijk	geen mening	rapport cijfer 1-10
Goede bereikbaarheid van een bos- of natuurgebied	☐	☐	☒	☐	7
Afwisseling in bos en open ruimte	☐	☐	☒	☐	7
Afwisseling in boomsoorten, struiken en planten	☐	☐	☒	☐	7
Weinig mensen tegenkomen in een bos- of natuurgebied	☐	☐	☒	☐	7
Geen overlast van omgevingslawaai	☐	☐	☒	☐	8
Geen overlast van loslopende honden	☐	☐	☒	☐	10
Voldoende veiligheid in een bos- of natuurgebied	☐	☐	☐	☒	.
Informatie via panelen over het terrein dat wordt bezocht	☒	☐	☐	☐	.
Informatie over het gebied in een bezoekerscentrum	☐	☐	☒	☐	8
Voldoende parkeergelegenheid -----	☐	☐	☒	☐	7
Voldoende zitbanken	☒	☐	☐	☐	2
Goede zitbanken -----	☒	☐	☐	☐	1
Voldoende wandelmogelijkheden -----	☐	☐	☒	☐	10
Goede gemarkeerde wandelpaden	☒	☐	☐	☐	3

11) Tevredenheidsmeting, een totaaloordeel

In de vorige vraag vroegen wij naar uw mening over een heleboel verschillende onderdelen van de recreatiemogelijkheden en beleving in de Oostvaardersplassen, het onderzoeksgebied dus.

Graag willen wij nu uw mening over het gehele gebied, de pluspunten tegen de minpunten afgewogen, **Wat voor een eindcijfer (van 1 tot 10) geeft u dan voor de Oostvaardersplassen ?**

eindcijfer: 7+

12) a) Voelt u zich betrokken bij de Oostvaardersplassen ?

- nee, helemaal niet
 een beetje, soms
 ja hoor, ik voel me zeker betrokken

b) Als u zich betrokken voelt bij dit gebied, op welke manier is dat ?

(aub aankruisen, meerdere antwoorden zijn mogelijk)

- ik kom er graag/ vaak
 ik doe er vrijwilligerswerk
 ik volg de informatie in de krant en/of op de radio of tv
 ik kijk regelmatig op de informatiepanelen in het gebied
 ik neem deel aan excursies
 ik heb regelmatig contact met de boswachter
 ik volg de ontwikkelingen via internet (webcam)
 anders, n.l.

13) a) Kunt u in een paar woorden aangeven wat de Oostvaardersplassen voor u bijzonder maakt ?

- moerasgebied
 internationaal vogelgebied
 grote grazers-gebied
 het weidse landschap
 anders, namelijk Bronstijd

b) Wat vindt u van het welzijn van de grote grazers in het onderzoeksgebied ?
 (er zijn hier edelherten, konickpaarden, heckrunderen)

wilt u hieronder het voor u juiste antwoord omcirkelen

geen mening naar mijn idee: slecht / matig / voldoende / goed / uitstekend

eventuele toelichting

14) Groepssamenstelling

a) Wilt u aub hieronder invullen wat de leeftijden zijn van de groepsleden waarmee u in de Oostvaardersplassen was? (n.b. een groep kan ook uit 1 persoon bestaan)

0 – 12 jaar	personen	36 – 49 jaar	personen
13 – 20 jaar	personen	50 – 64 jaar	<u>2</u>	personen
21 – 35 jaar	personen	65 en ouder	personen

b) aantal honden 0

15) Tot slot:

Is door uw bezoek aan het onderzoeksgebied uw mening over de Oostvaardersplassen veranderd ?

(Bijvoorbeeld ten aanzien van de recreatiemogelijkheden of het beheer van het onderzoeksgebied)

te voor eventuele toelichting

Neen.
 Zou meer observatiepunten zoals de Zesarend zodat goed gebied kon over-
 zien of een groter gebied openstellen.

Dit was het, HARTELIJK BEDANKT VOOR UW MEDEWERKING !

Wilt u voor het terugsturen de bijgesloten retour- envelop gebruiken, dat is gemakkelijk en gratis

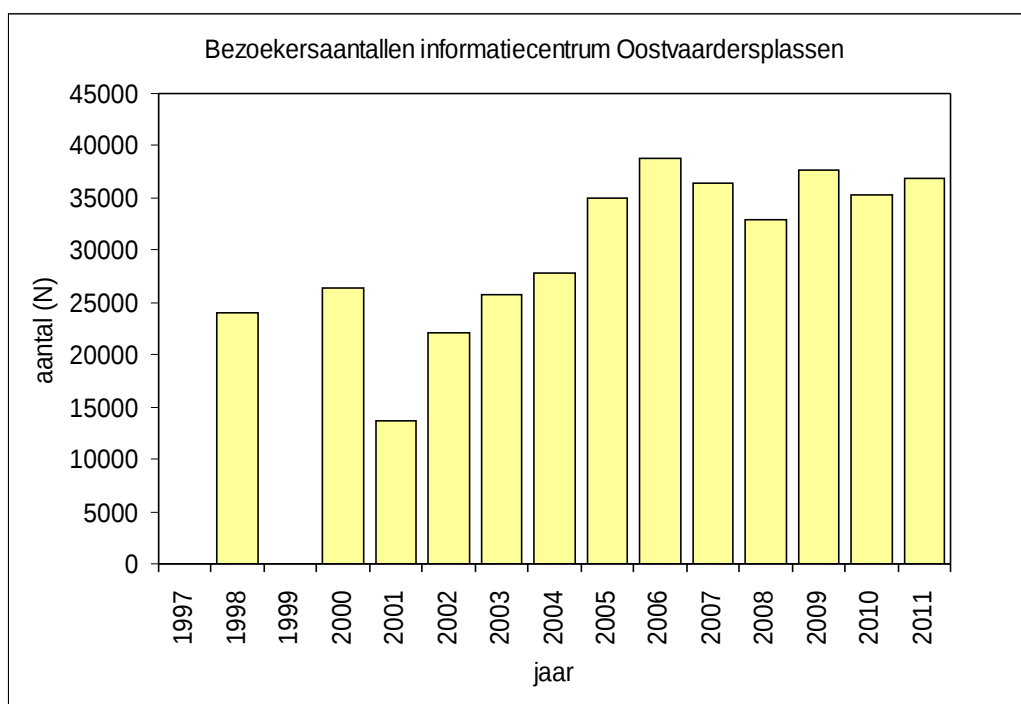
Het bij de enquête gevoegde kaartje

Uittreksel Jaarverslag VPR 2011 B.E. Oostvaardersplassen

Bezoekerscentrum Staatsbosbeheer

Het bezoekerscentrum van Staatsbosbeheer - gelegen aan de oostkant van de Oostvaardersplassen, aan de Knardijk - trok dit jaar in totaal bijna 37.000 bezoekers. Hoe de aantallen bezoekers in de afgelopen jaren waren wordt duidelijk uit onderstaande grafiek.

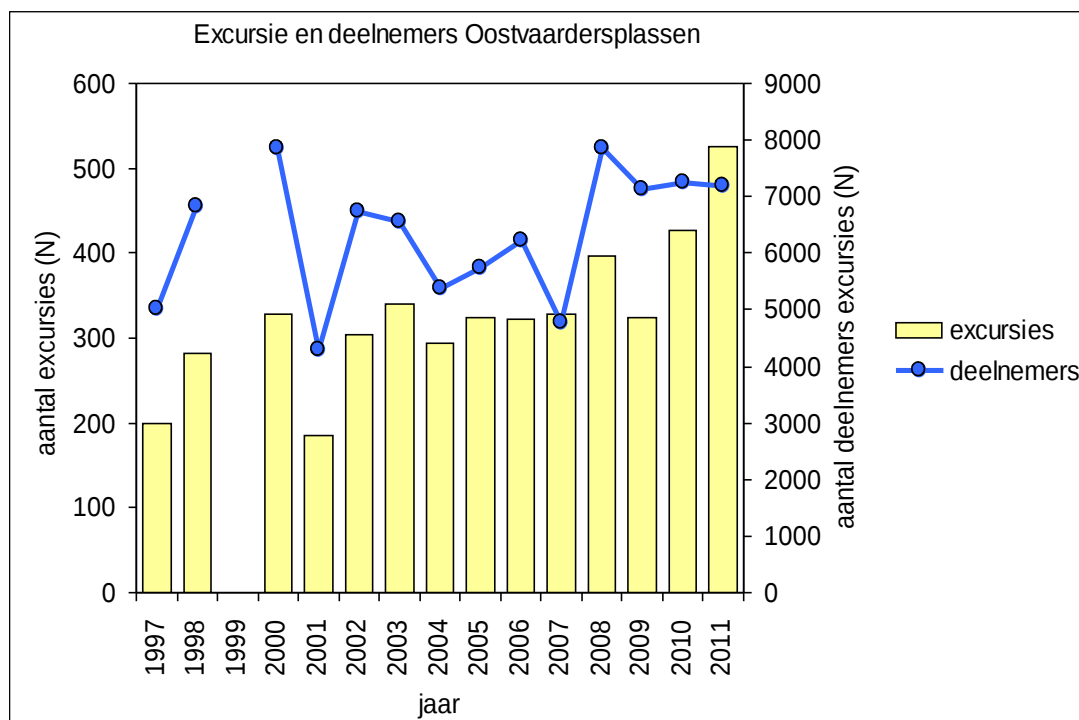

Excursies.

In de Oostvaardersplassen vinden jaarlijks vele excursies plaats. Excursies van diverse soorten en maten. Vanwege de schaal, en het kwetsbare en afgesloten karakter van het gebied is het noodzakelijk om indien men dieper het gebied in wil gebruik te maken van transport. Dit jaar is er naast de reeds in gebruik zijnde "bolderkar" (een kar voor personenvervoer getrokken door een tractor voor maximaal 35 personen) en de 4 x 4 aangedreven volkswagen transporter met een capaciteit van 8 passagiers, een elektrisch voertuig aangeschaft. Dit voertuig heeft geen terreineigenschappen, maar biedt plaats aan 20 personen. Vanwege het geruisloze karakter, de milieuvriendelijke uitstraling, gecombineerd met de halvering van de benodigde bezetting is er voor gekozen, om ondanks enkele technisch tegenslagen, een 2^e voertuig aan te schaffen. Dit voertuig zal in 2012 vanuit Almere een deel van de excursies gaan verzorgen.

Trends in aantallen excursies en deelnemers

Om enig inzicht te krijgen in het verloop en de bezetting van de excursies van de afgelopen jaren is hier een grafiek bijgevoegd. Over het algemeen gesproken kan gezegd worden, dat het aantal excursies is toegenomen, maar de bezetting per excursie (deelnemers) is afgenomen.

Soorten excursies in 2011

Vervoer	Soort	Aantal	
		exc.	deelnemers
bolderkar	individueel	5	120
	groep	50	867
busje	brons (individueel)	43	751
	groep (incl brons)	35	181
Ecokar	individueel	10	175
	groep	38	517
	brons (individueel)	33	556
	fotosafari	21	114
Busexcursies		9	453
Scholen (basis)		67	1301
Schoolbezoeken		15	
Wandelexcursies (groeps)		39	634
Wandelexcursies (gratis, indiv)		112	756
Grote 5 excursie		6	92
overige onbetaalde exc.		43	675
Totaal activiteiten		526	7192

Begeleide wandelingen

Een deel van de excursies werden dit jaar gehouden in het gedeelte van de Oostvaardersplassen waar normaal een gehele openstelling heerst. Maar vanwege de door ICMO2 noodzakelijk geachte rust en beschutting voor de grote herbivoren is dit gedeelte in de winterperiode opengesteld voor de dieren. Om rechtstreekse confrontaties tussen publiek en groepen runderen en paarden te vermijden is besloten om de vrije openstelling voor het publiek op te heffen. Om het publiek toch zoveel mogelijk te laten zien van de dieren, zijn er in de periode van januari tot ½ april dagelijks geleide wandelingen door onze vrijwilligers gehouden. Deze wandelingen werden gehouden ná 12.00.uur, zodat het beheer in de ochtend zijn werk kon doen. In totaal zijn er 112 wandelingen in deze periode gehouden met in totaal 756 deelnemers. Voor deze wandelingen is niet betaald.

Natuurbelevingscentrum De Oostvaarders

Behalve de bezoeken die gebracht zijn aan de zijde van Lelystad, is het ook aan de zijde van Almere steeds drukker aan het worden. Alleen al de cijfers van bezoekers die een bezoek hebben gebracht aan het Natuurbelevingscentrum "de Oostvaarders" van de stichting Stad&Natuur laat duidelijk een toename zien van het bezoek, in totaal circa 40.000 mensen dit jaar. Omdat er al enige tijd de vraag is, om ook vanuit Almere excursie te gaan organiseren, zijn er voor het eerst dit jaar ook hiervandaan een 6 tal bronst excursies vertrokken. Voor komend jaar word er meer samengewerkt met dit centrum. Het ligt in de bedoeling, dat er vanaf 2012 ook excursies met de eco kar vanaf de Oostvaarders zullen gaan vertrekken. Met name in de bronstperiode was er veel animo voor.

Cijfers Educatief centrum "De Oostvaarders" (Almere)	Aantal
Deelnemers vergaderingen en bijeenkomsten, verdeeld over 31 boekingen	1.100
2.000 kassa-aanslagen horeca, gemiddeld 3 bezoekers per aanslag	6.000
Bezoekers die geen consumptie afnemen, schatting	1.200
Totaal 1e kwartaal	8.300
Deelnemers vergaderingen en bijeenkomsten, verdeeld over 49 boekingen	1.396
Scholen (Vliegen als een vogel)	425
Deelnemers activiteiten (excl. Hulpboswachters)	1.525
2.500 kassa-aanslagen horeca, gemiddeld 3 bezoekers per aanslag	7.500
Bezoekers die geen consumptie afnemen, schatting	1.400
Totaal 2e kwartaal	12.246
Deelnemers vergaderingen en bijeenkomsten, verdeeld over 39 boekingen	1.123
Deelnemers activiteiten	844
2.500 kassa-aanslagen horeca, gemiddeld 3 bezoekers per aanslag	7.022
Bezoekers die geen consumptie afnemen, schatting	1.143
Totaal 3e kwartaal	10.123
Schatting 4e kwartaal	10.000
Totaal 2011	40.669

Cover tbv Vergadering Beheer Advies Commissie Oostvaardersplassen 28-06-2012

stand van zaken uitvoering managementplan

- Aan:** **Beheeradvies Commissie Oostvaardersplassen**
t.b.v. vergadering 28 juni 2012
- Van:** **Staatsbosbeheer.** Opsteller: **Art. 5.1. lid 2 sub** Programmamanager
(Oostvaardersplassen)
- Aanleiding:** regulier
- Eerdere besluitvorming:** geen
- Status:** - Alle punten ter informatie.

In deze cover presenteren we de belangrijkste bijzonderheden rond de uitvoering van het managementplan. Voor de details verwijzen we naar de bijgewerkte planning- en realisatie kalender (bijlage 1).

Bijlage 1 - Watermanagementplan

- Het advies van de themacommissie watermanagement is met de BAC besproken. De BAC heeft Staatsbosbeheer formeel geadviseerd om te zijner tijd het uiteindelijke Watermanagementplan ter beoordeling aan de BAC voor te leggen, vergezeld van een oplegger waarin de verwachte impact op de grote grazers wordt beschreven. Dat is nog niet gebeurd, omdat er nog geen definitieve keuze is gemaakt in het kader van het Beheerplan N2000. Op dit moment is er bestuurlijk overleg tussen provincie en EL&I gaande waar met name de financiering van de voorgestelde maatregelen centraal staat. Staatsbosbeheer wil graag met de BAC een concrete afspraak maken wat de onzekerheid met betrekking tot de vaststelling van het beheerplan, betekent voor de afronding van dit adviespunt.

Bijlage 4 - Monitoring

- De laatste statusrapportage van deze winter van de maand april is reeds aan de BAC verstuurd, maar vindt u voor de volledigheid in bijlage 2
- Op 10 mei en 8 juni heeft de inventarisatie plaatsgevonden van de effecten van begrazing in het Oostvaardersbos en Kotterbos (paragraaf 7.1.12 uit concept monitoringsplan, en C3 in bijlage 4). De resultaten hiervan worden na de zomer verwacht.
- De resultaten van de evaluatie broedvogelkartering (paragraaf 7.1.3. uit concept monitoringsplan) 2007-2012 zijn in concept opgeleverd door Altenburg en Wymenga. Het rapport zal de volgende vergadering worden besproken.
- De integrale vegetatiekartering van de Oostvaardersplassen (paragraaf 7.1.6 uit concept monitoringsplan en C1 in bijlage 4) is succesvol een jaar naar voren gehaald en is inmiddels gegund en zal nog dit groeiseizoen worden uitgevoerd. Deze kartering is van groot belang bij het volgen van de ontwikkeling van de soortensamenstelling van de vegetatie in de gehele Oostvaardersplassen
- Daarnaast zal er ook nog dit groeiseizoen een kartering in PQ's worden uitgevoerd om de ontwikkeling van houtigen (paragraaf 7.10 uit concept monitoringsplan) op te nemen. Dit is een herhaling van metingen uit 1996 en 2002.
- De jaarrapportage "Monitoring 1 april 2011 t/m 31 maart 2012" is in overleg met de secretaris geagendeerd voor de vergadering van 13 juli a.s.

- Na de Heckrundkalveren en Koniksveulens zijn de afgelopen weken ook de eerste Edelhertkalven geboren. De aanwas van de jonge dieren wordt per week bijgehouden (paragraaf 7.1.15 uit concept monitoringsplan).
- Op 17 mei zijn er tijdens de maandelijkse monitoring (paragraaf 7.1.1 uit concept monitoringsplan) in de Iepelaarkolonie >160 paar broedende Iepelaars waargenomen. Ook zijn er dit jaar veel bruine kiekendieven in het gebied.

Bijlage 5 communicatiestrategie

- In mei is het rapport verschenen over de bezoekers van de Oostvaardersplassen (paragraaf 7.1.25 uit concept monitoringsplan). Dit rapport vindt u in bijlage 3.
- Het stakeholdersoverleg heeft op 25 mei jl. unaniem ingestemd met verbreding van het overleg door toetreding van de KNNV (vereniging voor veldbiologie). LTO en omwonenden van het gebied zullen worden benaderd om toe te treden tot het overleg.

Bijlage 6 Wetenschappelijke klankbordgroep

- Zowel de Universiteit Leiden als de Rijksuniversiteit Groningen hebben Staatsbosbeheer benaderd om mee te werken aan een vergelijkende studie voor onderzoek naar de historische ontwikkeling van zoogdieren.

Bijlage 9 Beschuttingsplan

- De werkzaamheden in het Kotterbos verlopen volgens planning. Wel zorgt het wegvallen van de planologische basis van het Oostvaarderswold voor vertraging bij de aanleg van de fietsbruggen. Verwachting is nog steeds dat alle werkzaamheden eind 2013 gereed zullen zijn. Dit voorjaar zijn eerst de bosverjongingsvakken gekapt (ca. 3 ha). De tweede fase kap, het maken van de bosweides, is voorzien na het broedseizoen, medio augustus. De aanplant van de nieuwe bomen en stekelachtigen staat gepland in het vroege voorjaar van 2013.
- Dit groeiseizoen wordt de monitoring gestart van de nieuwe aanplant op de richels en in de bosgebieden (paragraaf 7.1.11 uit monitoringsplan)

Z21-8298-32 bijlage 5 behorende bij document 32 .pdf (3)

Planning Management plan Oostvaardersplassen

Periode	Mei		Juni				Juli					augustus					September					Oktober					November					December					Januari					Februari					maart					april				
	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18																									
Monitoring																																																								
Vogels																																																								
7.1.1 Telligen water- en moerasvogels	[alle jaren]																																																							
7.1.2 Bepaling aantallen eekhoorns rondom poelen Broeklanden	[alle jaren]																																																							
7.1.3 Territoriekarting broedvogels	[alle jaren]																																																							
7.1.4 Terrein gebruik en aantal ganzen droge deel	[alle jaren]																																																							
7.1.5 Terrein gebruik ganzen moeras	[alle jaren]																																																							
7.1.6 2-wekelijks	[alle jaren]																																																							
Vegetatie																																																								
7.1.8 Integratie vegetatietoelagen en -structuurkaart/habitattypekaart	[alle jaren]																																																							
7.1.7 Structuur graslanden	[alle jaren]																																																							
7.1.8 Structuur ruitgen	[alle jaren]																																																							
7.1.9 Soorten en areaal in droog te leggen moerasdeel	[alle jaren]																																																							
7.1.10 Natuurlijke verstijging houtigen	[alle jaren]																																																							
7.1.11 Structuur/efficiëntie aanplant in boggebieden en richels	[alle jaren]																																																							
7.1.12 Effecten begrazing op boggebieden	[alle jaren]																																																							
7.1.13 Windereductie en effect op gevoelstemperatuur van verschillende besch	[alle jaren]																																																							
Haarlijnen																																																								
7.1.14 Administratie afschot	[alle jaren]																																																							
7.1.15 Administratie sterfte anders dan door afschot, administratie geboorte	[alle jaren]																																																							
7.1.16 Terrein gebruik	[alle jaren]																																																							
7.1.17 Dierconditie	[alle jaren]																																																							
7.1.18 Omgevingscondities	[alle jaren]																																																							
7.1.19 Telligen	[alle jaren]																																																							
Kleine zoogdieren																																																								
7.1.20 Lefteonderzoek	[alle jaren]																																																							
Abdicht																																																								
7.1.21 Grondwaterstand	[alle jaren]																																																							
7.1.22 Waterstand moeras	[alle jaren]																																																							
7.1.23 Bodemhoogte moeras	[alle jaren]																																																							
Recreatie en voorlichting																																																								
7.1.24 Communicatie en recreatiestrategie	[alle jaren]																																																							
7.1.25 Ruimtelijke verdeling en intensiteit recreatie	[alle jaren]																																																							
7.1.26 Kennis, beeld en beleving en stakehouders	[alle jaren]																																																							
7.1.27 Waardering natuurbeleving	[alle jaren]																																																							

Cover tbv Vergadering Beheer Advies Commissie Oostvaardersplassen 28 juni 2012

Monitoringsplan

- Aan:** **Beheeradvies Commissie Oostvaardersplassen**
t.b.v. vergadering 28 juni 2012.
- Van:** **Staatsbosbeheer.** Opsteller: **Art. 5.1. lid 2 sub** (Programmamanager Oostvaardersplassen).
- Aanleiding:** managementplan
- Eerdere besluitvorming:** doorgeschoven agendapunt uit februari en mei
- Status:** ter bespreking en advisering

Adviesvragen

1. Is voorliggend monitoringsplan een logische en complete uitwerking van de opgaven zoals opgenomen in het managementplan?
2. Bevat hoofdstuk 6 de informatievragen die voortkomen uit het managementplan?
3. Dekken de monitoringstaken in hoofdstuk 7 alle informatievragen van hoofdstuk 6?

Korte inhoud

In bijgevoegd monitoringsplan vindt u een overzicht van de monitoring die in het kader van het managementplan en de op dit moment uitgewerkte monitoring uit het concept beheerplan Natura2000 noodzakelijk is in de Oostvaardersplassen. Opgemerkt wordt dat over de noodzakelijke monitoring vanuit het beheerplan N2000 nog geen besluitvorming heeft plaatsgevonden door het Ministerie van EL&I. Er heeft reeds een eerste prioritering en filtering plaatsgevonden op basis van de oorspronkelijke groslijst met een overzicht van alle informatievragen (bijlage 2) en monitoringsactiviteiten in de Oostvaardersplassen (bijlage 3).

Na een korte inleiding en achtergrond worden in het rapport allereerst de verschillende bekende informatievragen uit Natura2000 en het managementplan en overige beleidsstukken weergegeven. Deze zijn ingedeeld volgens de volgende vierdeling:

- o Wettelijke verplichting, verantwoording, doelrealisatie of bepalen effectiviteit maatregel
- o Kennisontwikkeling ten behoeve van beheer en doelrealisatie
- o Kennisontwikkeling beheerder ten behoeve van begrip systeem
- o Kennisontwikkeling algemeen ten behoeve van begrip systeem

In hoofdstuk 7 wordt vervolgens een overzicht gegeven van alle monitoringstaken die voortvloeien uit de informatievragen van hoofdstuk 6. In bijlage 3 is een confrontatie weergegeven tussen deze twee hoofdstukken waaruit blijkt welke ta(a)k(en) welke vra(a)g(en) beantwoorden. Op basis van de voorziene kennisontwikkeling is de verwachting dat hier de komende jaren verder in geprioriteerd kan worden.

Cover tbv Vergadering Beheer Advies Commissie Oostvaardersplassen 28 juni 2012

In hoofdstuk 8 en 9 wordt toegelicht hoe de organisatie en rapportage wordt aangepakt om uiteindelijk afdoende antwoord te kunnen geven op alle informatievragen uit hoofdstuk 6.

We willen u hierbij nadrukkelijk wijzen op het voorstel om de jaarrapportage periode te wijzigen in 1 mei t/m 30 april (in plaats van 1 april t/m 31 maart) in verband met het doorlopen van de wintersterfte van de grote grazers tot eind april.

De voorgestelde (re)organisatie van de monitoring en de inrichting en ingebruikname van de database (hs 8 en 9) zal uiterlijk op 1 december 2012 gereed zijn.

Tot slot wordt benadrukt dat alle monitoringsactiviteiten die genoemd zijn in tabel 7.1 operationeel zijn of op korte termijn zijn ingepland (7.1.6, 7.1.10, 7.1.11). De onderdelen 23, 24, 26 en 27 zijn nog niet operationeel omdat die pas aan het eind van de beheerplanperiode zijn voorzien of direct gekoppeld zijn aan de drooglegging van het moeras.

Monitor Recreatie 2011

Regio Oost

verslag van het recreatieonderzoek in

de Oostvaardersplassen

Rest van document identiek aan bijlage 4 behorend bij document 32

Bijlage 2. Totale uit beleidsstukken voortkomende informatiebehoefte

Concrete vraagstellingen	Cat. 1	Cat. 2	Cat. 3	Cat.4	Urgentie	evaluatie OVP 1995-2005	visie OVP	ICMO 2	Managementplan OVP	Concept beheerplan Natura 2000	KRW (waterschap)	Interne kwaliteitscontrole (IK)	SNL	Recreatie OVP	Overige SBB vragen
Worden vastgestelde doelen ihkv Interne Kwaliteitscontrole gehaald? Zo nee, wat is daarvan de oorzaak?	x				hoog							X			
Hoeveel tijd, middelen, geld kost de monitoring en hoe is dit gekoppeld aan het opgelegde belang en het resultaat van de monitoring? (kosten-batenanalyse)	x				hoog										X
Hoe werken de ingestelde adviesgroepen, fora, etc? Levert het de gewenste input voor SBB en omgeving/stakeholders?	x				hoog			X							
Welk percentage gestorven dieren (per soort) is door afschot tot stand gebracht , lag dit percentage boven de 90% en zo nee, waar werd dit door veroorzaakt?	x				hoog				X						
Hoe ontwikkelt de conditie van de grote grazers zich per soort per leeftijdscategorie?	x				hoog			X	X						
Heeft de inplant met stekelstruiken op de richels geleid tot bescherming van de beschuttingslocatie? Zo niet, wat is daarvan de oorzaak?	x				hoog				X						
Heeft de inplant met stekelstruiken op de richels geleid tot kwaliteitverbetering van de beschutting? Zo niet, wat is daarvan de oorzaak?	x				hoog				X						
Heeft inplant met stekelstruiken en verschillende boomsoorten in de aangrenzende bosgebieden geleid tot een duurzame kwaliteitsverbetering van de beschutting in die bossen? Zo niet, wat is daarvan de oorzaak?	x				hoog				X						
Wat is de kwaliteit en hoe ontwikkelt die zich van de bestaande en aangebrachte (richels) beschuttingsmogelijkheden binnen en buiten de OVP, maken de grote herbivoren er gebruik van, wanneer en voor welke beschutting bestaat er voorkeur?	x				hoog			X	X						
Wat is het effect van de uitgevoerde ICMO aanbevelingen op het welzijn van de grote herbivoren?	x				hoog		X	X							

Z21-8298-32 bijlage 7 behorende bij document 32 .pdf (2)

Concrete vraagstellingen	Cat. 1	Cat. 2	Cat. 3	Cat.4	Urgentie	evaluatie OVP 1995-2005	visie OVP	ICMO 2	Managementplan OVP	Concept beheerplan Natura 2000	KRW (waterschap)	Interne kwaliteitscontrole (IK)	SNL	Recreatie OVP	Overige SBB vragen
Heeft de nieuwe communicatiestrategie er voor gezorgd dat de betrokkenheid van het publiek is vergroot?	x				hoog				X						
Heeft de nieuwe communicatiestrategie er voor gezorgd dat SBB voldoende open en transparant kon communiceren over alle aspecten van het beheer?	x				hoog				X						
Heeft de nieuwe communicatiestrategie er voor gezorgd dat SBB zijn totale verhaal over de OVP kwijt kan?	x				hoog				X						
Heeft de nieuwe communicatiestrategie geleid tot actief informeren van stakeholders over besluiten en ontwikkelingen in het beheer en over resultaten monitoring?	x				hoog				X						
Heeft de nieuwe communicatiestrategie geleid tot een actieve inbreng van belanghebbenden?	x				hoog				X						
Heeft de nieuwe communicatiestrategie geleid tot een betere kennis bij het publiek, stakeholders en belanghebbenden mbt de concepten 'natuur' en 'dierenwelzijn' en het gebied de OVP in zijn algemeenheid?	x				hoog				X						
Heeft de nieuwe communicatiestrategie geleid tot een betere verhouding met stakeholders en belanghebbenden?	x				hoog				X						
Heeft de nieuwe communicatiestrategie geleid tot verhoging van transparantie en draagvlak voor managementdoelen?	x				hoog				X						
Wat is de invloed van deze natuureducatie op natuurbeleving en verwondering van de gebruiker?	x				hoog		X								
Welke communicatie strategie is ontwikkeld om een nauwere verbinding met het publiek en belanghebbenden aan te gaan en er voor te zorgen dat de communicatie en transparantie van het management en managementbesluiten verbetert en wat was het effect van dez	x				hoog				X						
Welke inzet, middelen, methoden zijn gebruik om draagvlak te vergroten; is het draagvlak vergroot; waaruit blijkt dat; zo niet; wat is de oorzaak?	x				hoog				X						
Hoe wordt de natuureducatie beoordeeld door gebruikers?	x				hoog		X								
Welke vormen van natuureducatie worden geboden?	x				hoog		X								
Wie maakt daar gebruik van? (hoeveel en hoe verdeeld over jaar)	x				hoog		X								
Aantalsontwikkeling broedparen dodaars en porseleinhoen op de eilandjes afzonderlijk	x				hoog				X						
Wat zijn de aantallen broedende N2000 relevante vogels?	x				hoog				X						
Wat zijn de aantallen in het gebied foeragerende N2000 relevante (roof)vogels	x				hoog				X						

Z21-8298-32 bijlage 7 behorende bij document 32 .pdf (3)

Concrete vraagstellingen	Cat. 1	Cat. 2	Cat. 3	Cat.4	Urgentie	evaluatie OVP 1995-2005	visie OVP	ICMO 2	Managementplan OVP	Concept beheerplan Natura 2000	KRW (waterschap)	Interne kwaliteitscontrole (IK)	SNL	Recreatie OVP	Overige SBB vragen
Hoeveel dieren zijn er gestorven (per soort) in het gebied?	x				hoog	X			X						
Hoe verloopt de ontwikkeling van de grote herbivoren (aantallen totale populatie, geboorte, sterfte+oorzaak, aanwas, reproductie,) en welke factoren zijn er op van invloed?	x				hoog	X			X						
Heeft inplant met stekelstruiken en verschillende boomsoorten in de aangrenzende bosgebieden geleid tot verjonging met deze ingeplante of juist niet ingeplante soorten in die bossen waardoor bossen duurzaam kunnen blijven bestaan bij een beheer met grote	x				hoog				X						
Vindt er vanuit de ingeplante richels met stekelstruiken verjonging plaats van deze struiken op rondom de richels of elders in de OVP? Zo niet, wat is daarvan de oorzaak?	x				hoog				X						
levert drooglegging moeraszone voldoende bodemdaling waardoor moeraszone lager komt te liggen dan randzone?	x				hoog		X								
Treedt een natuurlijke fluctuatie van grond- en oppervlakte water op in de OVP, zo niet, waar wordt dit door veroorzaakt? Gebeurt meten nu?	x				hoog				X						
Wat zijn de effecten van het nieuw peilbeheer op vegetatieontwikkeling, waterdiepten en vogelsoorten in moeraszone?	x				hoog	X	X								
Welke dynamiek is nodig om vegetatiesuccessie regelmatig terug te zetten en processen op gang te houden zodat flora en fauna daarvan kunnen profiteren	x				hoog		X								
Welke invloed heeft het peilverloop gehad op de ontwikkeling van de vegetatie in de moeraszone?	x				hoog	X									
In welke mate hebben de inrichting en het beheer in de afgelopen periode bijgedragen aan de bouwstenen van het streefbeeld?		x			hoog	X									
Werkt deze nieuwe methode van Early Reactive culling goed (praktische uitvoerbaarheid, eenduidige afschotcriteria, psychische belasting) en leidt het tot eenduidige en juiste afschotbeslissingen? Zo niet, waar wordt dit door veroorzaakt?		x			hoog			X	X						
Welke dieren maken wel/geen gebruik van deze winterhabitats en hoe groot is de voorkeur van de dieren voor deze winterhabitats?		x			hoog			X							
Op basis van welke criteria en bij welke grenswaarde moet worden overgegaan op het noodplan? M.a.w. welke parameters moeten worden gevolgd?		x			hoog			X							
Welke keuzemogelijkheden t.a.v. gedrag zijn geboden en maken de dieren daar gebruik van, zo niet, waardoor wordt dit veroorzaakt?		x			hoog				X						

Z21-8298-32 bijlage 7 behorende bij document 32 .pdf (4)

Concrete vraagstellingen	Cat. 1	Cat. 2	Cat. 3	Cat.4	Urgentie	evaluatie OVP 1995-2005	visie OVP	ICMO 2	Managementplan OVP	Concept beheerplan Natura 2000	KRW (waterschap)	Interne kwaliteitscontrole (IK)	SNL	Recreatie OVP	Overige SBB vragen
Draagt de communicatiestrategie van SBB bij aan een positieve beleving van de recreanten mbt openstelling bosgebieden voor grote herbivoren dan wel (tijdelijk) afsluiten voor recreanten?		x			hoog									X	
Wat zijn effecten recreatie op beheer (uitvoering dagelijks beheer, monitoring, etc.)?		x			hoog	X									
Hoe beleven recreanten de openstelling van de bosgebieden voor grote herbivoren en mogelijke (tijdelijke) afsluiting in de winter voor recreanten?		x			hoog									X	
Hoe worden de recreatieve mogelijkheden beoordeeld door de gebruikers?		x			hoog	X									
Hoe wordt er gebruik gemaakt van de recreatieve mogelijkheden?		x			hoog	X									
Hoeveel mensen bezoeken de OVP, wanneer en waar?		x			hoog	X									
In welke mate heeft de ontwikkeling van de bezoekenintensiteit geleid tot verstoring in het gebied?		x			hoog	X									
Welke inrichting en welk beheer heeft plaatsgevonden ihkv recreatie, en welke invloed heeft dit gehad op de bezoekenintensiteit?		x			hoog	X									
Welke recreatieve mogelijkheden worden geboden?		x			hoog	X									
Effecten bezoekers op vogels, grote herbivoren en andere soorten en op processen?		x			hoog	X									
Is (tijdelijke) afsluiting van bosgebieden nodig en zo ja in welke perioden?		x			hoog									X	
Welk effect heeft recreatie in het Oostvaardersbos en de Driehoek (Kotterbos?) op het dierenwelzijn van de grote herbivoren van de OVP?		x			hoog									X	
Wat is de kwaliteit van en hoe ontwikkelen zich de habitattypen die voor N2000 doelsoorten van belang zijn?		x			hoog				X						
Hoe is de aantalsontwikkeling van de nog te introduceren noordse woelmuis		x			laag				X						
Wat is de invloed van bestaande activiteiten op instandhoudingsdoelstelling kiekendieven		x			hoog				X						
Wat is de invloed van bestaande activiteiten op instandhoudingsdoelstelling kolgans en wilde zwaan		x			hoog				X						
Wat is het terreingebruik grote grazers en ganzen?		x			hoog				X						
Welke processen hebben een positief of negatief effect op de N2000 soorten; zijn N2000 doelen gerealiseerd via natuurlijke ontwikkelingen of was ingrijpen nodig en zo ja, welke		x			hoog		X	X							

Z21-8298-32 bijlage 7 behorende bij document 32 .pdf (8)

Concrete vraagstellingen	Cat. 1	Cat. 2	Cat. 3	Cat.4	Urgentie	evaluatie OVP 1995-2005	visie OVP	ICMO 2	Managementplan OVP	Concept beheerplan Natura 2000	KRW (waterschap)	Interne kwaliteitscontrole (IK)	SNL	Recreatie OVP	Overige SBB vragen
zij deze rol optimaal invullen? (zijn er factoren die de rol negatief beïnvloeden? (waterdynamiek, afschotbeleid, ontbreken predator, aanleg schuilrichels, aanplant															
Welke ontwikkelingen zijn er in de vegetatiestructuur en –samenstelling opgetreden?			x		hoog	X									
Welke effecten hebben perioden van grote neerslagintensiteit in de afgelopen periode gehad op de interne waterhuishoudkundige inrichting, welke zwakke punten van die inrichting zijn te identificeren?			x		laag	X									
Welke waterkwaliteiten komen voor in de Oostvaardersplassen, welke biotische en abiotische parameters horen daarbij en hoe verhouden zich deze tot (de uitvoering van) de kaderrichtlijn water en de hiervoor opgestelde maatlatten?			x		laag	X									
Welke mogelijkheden zijn er in het moerasdeel om in natte perioden extra water vast te houden en welke invloed heeft dit op de doelstelling, dus zowel op de spontane, natuurlijke processen als op het habitat van soorten?			x		laag	X									
Wat zijn de effecten van begrazing door grauwe ganzen op de ontwikkeling de aantallen grote grazers?			x		hoog										
Welke maatregelen zijn in het verleden genomen die niet in het kader van natuurontwikkeling hebben plaatsgevonden, zoals bedoeld in de visie OVP?				x	laag		X								
Welke invloed oefent het gebied uit op de landbouw in de omgeving? (ganzen, dierziekten, etc)				x	laag	X									
Wat is de kwaliteit van en hoe ontwikkelt zich de kwaliteit van de beschutting van de Strip oiv begrazing door grote herbivoren? Welke grote herbivoren maken gebruik van de Strip, hoe groot is de voorkeur voor de Strip en waar gebruiken ze deze beschuttingslocatie voor? Als ze er niet of nauwelijks gebruik van maken, wat is daar de oorzaak van?				x	laag				X						
Welke factoren zijn van invloed op de kwaliteit van de beschuttingslocaties?				x	laag				X						
Zijn de bestaande en aangelegde beschuttingsmogelijkheden in de OVP kwalitatief slechter dan op Veluwe en Lauwersmeer en zo ja, hoeveel slechter?				x	laag				X						
Hoe groot is de voorkeur van grote herbivoren op de Veluwe en in Lauwersmeer voor beschuttingslocaties?				x	laag				X						
Wanneer maken grote herbivoren op Veluwe en in Lauwersmeer gebruik van beschuttingslocaties?				x	laag				X						

Z21-8298-32 bijlage 7 behorende bij document 32 .pdf (9)

Concrete vraagstellingen	Cat. 1	Cat. 2	Cat. 3	Cat.4	Urgentie	evaluatie OVP 1995-2005	visie OVP	ICMO 2	Managementplan OVP	Concept beheerplan Natura 2000	KRW (waterschap)	Interne kwaliteitscontrole (IK)	SNL	Recreatie OVP	Overige SBB vragen
Botulisme? Is dit in vorige evaluatie afdoende behandeld of liggen er nog steeds vragen?				x	laag	X									
Welke soorten (m.n. ook N2000 soorten) zijn afhankelijk van die maatregelen die niet in het kader van natuurontwikkeling zijn genomen volgens visie OVP en wat was de ontwikkeling van die soorten?				x	laag		X								
Levert voorgestelde methode van tellen (second best 2 x per jaar grondtelling vanuit vast punten en in het najaar een helikoptertelling) om de ontwikkeling van de populatie grote herbivoren, inclusief de leeftijd en geslachtsverhouding, de juiste informatie?	x				hoog										
Is uit de ontwikkelingen van de populaties en de structuur en samenstelling van de vegetatie en de kennis over hun onderlinge interactie af te leiden wat de draagkracht in kwantitatieve termen voor het gebied is?				x	laag	X									
Is er een verband tussen geweigrootte/-gewicht en dichtheid van edelherten in de Oostvaardersplassen zodat het gewei in de toekomst als absolute aantallen niet meer bepaald kunnen worden, als indicator voor de dichtheid kan dienen?				x	laag										X
Hoe verhouden zich de aantallen grote herbivoren tot deze draagkracht?				x	laag			X							
Waar is de draagkracht van de OVP voor de grote herbivoren van afhankelijk, hoe groot is deze en hoe ontwikkelt de draagkracht zich in de tijd?				x	laag			X							
Wat is het belang van de poelen voor visetende vogelsoorten? (onderzoekresultaten 1995-2005 waren niet voldoende; Zijn er aanwijzingen dat poelen niet voldoen, zodat aanvullende monitoring nodig is?)				x	laag	X									
Welke invloed heeft de ecologische verbindingzone met de lepelaarsplassen, en andere 'groene' verbindingen, op de soortsaanpak van het gebied gehad. Hoe wordt de verbindingzone gebruikt?				x	laag	X									
Wat laten trends van diversiteit van verschillende groepen organismen zien voor de ontwikkeling van de biodiversiteit in de toekomst?				x	laag			X							
Welke rol speelt het gebied voor de biodiversiteit en voor welke groepen van organismen vervult de OVP daarin een belangrijke rol?				x	laag			X							
Treedt 'resource competition'/concurrentie tussen de verschillende soorten grote herbivoren op, welke herbivoren ondervindt daar negatieve gevolgen van en kan dat leiden tot verdwijning van die soort uit het systeem/OVP?				x	laag			X							

Z21-8298-32 bijlage 8 behorende bij document 32 .pdf (1)

Bijlage 4. Urgente onderzoeksvragen en bijbehorende monitoringsmethoden.

Categorieën

- 1) doelrealisatie of verantwoording (halen norm)
- 2) kennisontwikkeling alleen tbv doelrealisatie
- 3) kennisontwikkeling begrip systeem alleen voor beheerder

Paragraaf	Concrete vraagstellingen.	Gerelateerde methode (paragraaf hst 7)	Cat. 1	Cat. 2	Cat. 3
6.1.1 a	Wat zijn de aantallen broedende N2000 relevante vogels	7.1.1 Tellingen water- en moerasvogels 7.1.3 Territoriumkartering broedvogels	x		
6.1.1 b	Wat zijn de aantallen in het gebied foeragerende N2000 relevante (roof)vogels	7.1.1 Tellingen water- en moerasvogels 7.1.2 Bepaling aantallen lepelaars rondom poelen Broeklanden	x		
6.1.1 c	Wat is de aantalsontwikkeling broedparen dodaars en porseleinhoen op de eilandjes	7.1.1 Tellingen water- en moerasvogels	x		
6.1.2 a	Hoeveel dieren zijn er gestorven (per soort) in het gebied?	7.1.14 Administratie afschot	x		
6.1.2 b	Wat waren de oorzaken voor afschot of van natuurlijke sterfte?	7.1.14 Administratie afschot			x
6.1.2 c	Welk percentage gestorven dieren (per soort) is door afschot tot stand gebracht , lag dit percentage boven de 90% en zo nee, waar werd dit door veroorzaakt?	7.1.14 Administratie afschot 7.1.15 Administratie dynamiek hoefdieren overig	x		
6.1.2 d	Hoe ontwikkelt de conditie van de grote grazers zich per soort per leeftijdscategorie?	7.1.17 Dierconditie	x		
6.1.3 a	Maken de grote herbivoren gebruik van beschutting, wanneer en voor welke beschutting bestaat er voorkeur?	7.1.16 Terreingebruik	x		
6.1.3 b	Wat is de kwaliteit en hoe ontwikkelen zich de bestaande en aangebrachte (richels) beschuttingsmogelijkheden binnen en buiten de OVP?	7.1.11 Structuur/effectiviteit aanplant in bosgebieden en richels 7.1.12 Effecten begrazing op bosgebieden 7.1. 13 Windreductie en effect op gevoelstemperatuur van verschillende beschuttinglocaties en richels	x		
6.1.3 c	Heeft de inplant met stekelstruiken op de richels geleid tot bescherming van de beschuttingslocatie? Zo niet, wat is daarvan de oorzaak?	7.1.11 Structuur/effectiviteit aanplant in bosgebieden en richels	x		
6.1.3 d	Heeft de inplant met stekelstruiken op de richels geleid tot kwaliteitverbetering van de beschutting? Zo niet, wat is daarvan de oorzaak?	7.1.11 Structuur/effectiviteit aanplant in bosgebieden en richels	x		
6.1.4 a	Wat is effect van begrazing op de bestaande, opengestelde bosgebieden?	7.1.12 Effecten begrazing op bosgebieden	x		

Z21-8298-32 bijlage 8 behorende bij document 32 .pdf (2)

Paragraaf	Concrete vraagstellingen.	Gerelateerde methode (paragraaf hst 7)	Cat. 1	Cat. 2	Cat. 3
6.1.4 b	Heeft inplant met stekelstruiken en verschillende boomsoorten in de aangrenzende bosgebieden geleid tot verjonging met deze ingeplante of juist niet ingeplante soorten in die bossen?	7.1.9 Vestiging bomen en struwelen 7.1.10 Natuurlijke vestiging houtigen 7.1.12 Ontwikkeling vegetatiestructuur buitenkaadse deel	x		
6.1.4 c	Vindt er vanuit de ingeplante richels met stekelstruiken verjonging plaats van deze struiken op rondom de richels of elders in de OVP?	7.1.10 Natuurlijke vestiging houtigen 7.1.11 Structuur/effectiviteit aanplant in bosgebieden en richels	x		
6.1.4 d	Heeft inplant met stekelstruiken en verschillende boomsoorten in de aangrenzende bosgebieden geleid tot een duurzame kwaliteitsverbetering van de beschutting in die bossen? Zo niet, wat is daarvan de oorzaak?	7.1.9 Vestiging bomen en struwelen 7.1.11 Bosontwikkeling 7.1.12 Ontwikkeling vegetatiestructuur buitenkaadse deel	x		
6.1.5 a	Hoe verloopt de ontwikkeling van de grote herbivoren (aantallen totale populatie, geboorte, sterfte+oorzaak, aanwas, reproductie,)	7.1.15 Administratie afschot	x		
6.1.5 b	Welke factoren zijn er op van invloed?	7.1.18 Dierconditie 7.1.19 Omgevingsconditie 7.1.11 Structuur/effectiviteit aanplant in bosgebieden en richels 7.1.13 Windreductie en effect op gevoelstemperatuur van verschillende beschuttinglocaties en richels			
6.1.6 a	Wat is het peilverloop in de Oostvaardersplassen?	7.1.21 Grondwaterstand 7.1.22 Waterstand moeras		x	
6.1.6 b	Treedt een natuurlijke fluctuatie van grond- en oppervlakte water op in de OVP, zo niet, waar wordt dit door veroorzaakt?	7.1.21 Grondwaterstand 7.1.22 Waterstand moeras	x		
6.1.6 c	Levert drooglegging moeraszone voldoende bodemdaling waardoor moeraszone lager komt te liggen dan randzone?	7.1.23 Bodemhoogte moeras	x		
6.1.6 d	Wat zijn de effecten van het nieuw peilbeheer op vegetatieontwikkeling, waterdiepten en vogelsoorten in moeraszone?	7.1.1 Tellingen water- en moerasvogels 7.1.3 Territoriumkartering broedvogels 7.1.6 Integrale vegetatietypen en -structuurkaart 7.1.8 Vegetatie-soorten en areaal in droog te leggen moerasdeel 7.1.21 Grondwaterstand 7.1.22 Waterstand moeras	x		

Z21-8298-32 bijlage 8 behorende bij document 32 .pdf (3)

Paragraaf	Concrete vraagstellingen.	Gerelateerde methode (paragraaf hst 7)	Cat. 1	Cat. 2	Cat. 3
6.1.7 a	Welke communicatie strategie is ontwikkeld om een nauwere verbinding met het publiek en belanghebbenden aan te gaan en er voor te zorgen dat de communicatie en transparantie van het management en managementbesluiten verbetert en wat was het effect van dezen?	7.1.24 Communicatie- en recreatiestrategie	x		
6.1.7 b	Heeft de nieuwe communicatiestrategie er voor gezorgd dat SBB zijn totale verhaal over de OVP kwijt kan?	7.1.24 Communicatie- en recreatiestrategie 7.1.26 Kennis, beeld en beleving en stakeholders	x		
6.1.7 c	Heeft de nieuwe communicatiestrategie er voor gezorgd dat SBB voldoende open en transparant kon communiceren over alle aspecten van het beheer?	7.1.26 Kennis, beeld en beleving en stakeholders	x		
6.1.7 d	Heeft de nieuwe communicatiestrategie geleid tot verhoging van transparantie en draagvlak voor managementdoelen?	7.1.26 Kennis, beeld en beleving en stakeholders	x		
6.1.7 e	Heeft de nieuwe communicatiestrategie geleid tot een betere kennis bij het publiek, stakeholders en belanghebbenden mbt de concepten 'natuur' en 'dierenwelzijn' en het gebied de OVP in zijn algemeenheid?	7.1.26 Kennis, beeld en beleving en stakeholders	x		
6.1.7 f	Heeft de nieuwe communicatiestrategie geleid tot een betere verhouding met stakeholders en belanghebbenden?	7.1.26 Kennis, beeld en beleving en stakeholders	x		
6.1.7 g	Heeft de nieuwe communicatiestrategie geleid tot een actieve inbreng van belanghebbenden?	7.1.24 Communicatie- en recreatiestrategie	x		
6.1.7 h	Heeft de nieuwe communicatiestrategie er voor gezorgd dat de betrokkenheid van het publiek is vergroot?	7.1.26 Kennis, beeld en beleving en stakeholders	x		
6.1.7 i	Heeft de nieuwe communicatiestrategie geleid tot actief informeren van stakeholders over besluiten en ontwikkelingen in het beheer en over resultaten monitoring?	7.1.24 Communicatie- en recreatiestrategie	x		
6.1.7 j	Welke vormen van natuureducatie worden geboden?	7.1.27 Waardering natuureducatie	x		
6.1.7 k	Wie maakt daar gebruik van? (hoeveel en hoe verdeeld over jaar)	7.1.27 Waardering natuureducatie	x		
6.1.7 l	Hoe wordt de natuureducatie beoordeeld door gebruikers?	7.1.27 Waardering natuureducatie	x		
6.1.7 m	Wat is de invloed van deze natuureducatie op natuurbeleving en verwondering van de gebruiker?	7.1.27 Waardering natuureducatie	x		
6.1.7 n	Welke inzet, middelen, methoden zijn gebruik om draagvlak te vergroten; is het draagvlak vergroot; waaruit blijkt dat; zo niet; wat is de oorzaak?	7.1.27 Kennis, beeld en beleving stakeholders	x		

Z21-8298-32 bijlage 8 behorende bij document 32 .pdf (4)

Paragraaf	Concrete vraagstellingen.	Gerelateerde methode (paragraaf hst 7)	Cat. 1	Cat. 2	Cat. 3
6.1.8 a	Hoe werken de ingestelde adviesgroepen, fora, etc? Levert het de gewenste input voor SBB en omgeving/stakeholders?	7.1.24 Communicatie- en recreatiestrategie	x		
6.1.8 b	Worden vastgestelde doelen ihkv Interne Kwaliteitscontrole gehaald? Zo nee, wat is daarvan de oorzaak?	7.3 Onderzoek: kennisintegratie		x	
6.1.8 c	Hoeveel tijd, middelen, geld kost de monitoring en hoe is dit gekoppeld aan het opgelegde belang en het resultaat van de monitoring?	7.3 Onderzoek: kennisintegratie	x		
6.2.1 a	Wat is het terreingebruik van grote grazers en ganzen?	7.1.17 Terreingebruik			
6.2.1 b	Hoe ontwikkelt zich de vegetatiestructuur in de graslanden?	7.1.7 Integrale vegetatiestructuur/habitatype, 7.1.8 Soort- en structuursamenstelling graslanden, 7.1.9 Soorten en areaal in droog te leggen moerasdeel 7.1.11 Vestiging bomen en struwelen 7.1.12 Volgen aanplant in bosgebieden en richels 7.1.13 Ontwikkeling houtingen onder begrazing			x
6.2.1 e	Wat is de ontwikkeling van muizen in het gebied?	7.1.20 Lifetrapp-onderzoek		x	
6.2.2 a	Werkt deze nieuwe methode van Early Reactive culling goed (praktische uitvoerbaarheid, eenduidige afschotcriteria, psychische belasting) en leidt het tot eenduidige en juiste afschotbeslissingen? Zo niet, waar wordt dit door veroorzaakt?	7.3 Onderzoek: kennisintegratie		x	
6.2.2 b	Welke dieren maken wel/geen gebruik van deze winterhabitats en hoe groot is de voorkeur van de dieren voor deze winterhabitats?	7.1.17 Terreingebruik		x	
6.2.2 c	Indien het percentage gestorven dieren (per soort) dat door afschot tot stand gebracht is gebracht de 90% lag, waar ligt hier dan aan ten grondslag?	7.3 Onderzoek: kennisintegratie			
6.2.2 d	Op basis van welke criteria en bij welke grenswaarde moet worden overgegaan op het calamiteitenplan? M.a.w. welke parameters moeten worden gevolgd?	7.3 Onderzoek: kennisintegratie		x	
6.2.2. e	Wat zijn de effecten bezoekers op vogels, grote herbivoren en andere soorten en op processen?	7.1.26 Ruimtelijke verdeling en intensiteit recreatie, 7.1.18 conditie en gedrag grote grazers 7.1.17 terreingebruik groter grazers 7.1.3 Broedvogelkartering		x	
6.2.2 f	Welke keuzemogelijkheden t.a.v. gedrag zijn geboden en maken de dieren daar gebruik van, zo niet, waardoor wordt dit veroorzaakt?	7.3 Onderzoek: kennisintegratie		x	

Z21-8298-32 bijlage 8 behorende bij document 32 .pdf (5)

Paragraaf	Concrete vraagstellingen.	Gerelateerde methode (paragraaf hst 7)	Cat. 1	Cat. 2	Cat. 3
6.2.2 g	Welk effect heeft recreatie in het Oostvaardersbos en de Driehoek (Kotterbos?) op het dierenwelzijn van de grote herbivoren van de OVP?	7.1.26 Ruimtelijke verdeling en intensiteit recreatie, 7.1.18 conditie en gedrag grote grazers 7.1.17 terreingebruik groter grazers.		x	
6.2.2 h	Wat is het effect van de uitgevoerde ICMO aanbevelingen op het welzijn van de grote herbivoren?	7.1.18 conditie en gedrag grote grazers	x		
6.2.3 a	Levert voorgestelde methode van tellen (2 x per jaar helikoptertelling) om de ontwikkeling van de populatie grote herbivoren, inclusief de leeftijd en geslachtsverhouding te bepalen, de juiste informatie?	evaluatie, 7.1.17 tellingen		x	
6.2.3 b	Levert voorgestelde second best methode van tellen (second best 2 x per jaar grondtelling vanuit vast punten en in het najaar een helikoptertelling) om de ontwikkeling van de populatie grote herbivoren, inclusief de leeftijd en geslachtsverhouding te bepalen, de juiste informatie?	evaluatie, 7.1.17 tellingen			
6.2.4 a	Hoe ontwikkelen zich de bosgebieden op het gebied van vegetatiestructuur en -typen en habitattypen?	7.1.6 Integrale vegetatiestructuur/habitattype		x	
6.2.4 b	Welke invloed heeft het peilverloop gehad op de ontwikkeling van de vegetatie in de moeraszone?	7.1.8 Vegetatie-soorten en areaal in droog te leggen moerasdeel	x		
6.2.5 a	Komt de gewenste waterkwaliteit zoals bedoeld in het Managementplan voor en zo niet, waardoor wordt dit veroorzaakt?	Gegevens Waterschap			
6.2.6 a	Hoe worden de recreatieve mogelijkheden beoordeeld door de gebruikers?	7.1.26 Kennis, beeld en beleving stakeholders		x	
6.2.6 b	Hoe beleven recreanten de openstelling van de bosgebieden voor grote herbivoren en mogelijke (tijdelijke) afsluiting in de winter voor recreanten?	7.1.26 Kennis, beeld en beleving stakeholders		x	
6.2.6 c	Draagt de communicatiestrategie van SBB bij aan een positieve beleving van de recreanten mbt openstelling bosgebieden voor grote herbivoren dan wel (tijdelijk) afsluiten voor recreanten?	7.1.28 Waardering natuureducatie 7.1.25 Communicatie- en recreatiestrategie 7.1.26 Kennis, beeld en beleving stakeholders			x
6.2.6 d	Welke recreatieve mogelijkheden worden geboden?	7.1.24 Communicatie- en recreatiestrategie		x	
6.2.6 e	Hoe wordt er gebruik gemaakt van de recreatieve mogelijkheden?	7.1.26 Kennis, beeld en beleving stakeholder, 7.1.25 Ruimtelijke verdeling en intensiteit recreatie		x	
6.2.6 f	Hoeveel mensen bezoeken de OVP, wanneer en waar?	7.1.25 Ruimtelijke verdeling en intensiteit recreatie		x	
6.2.6 g	In welke mate heeft de ontwikkeling van de bezoekenintensiteit geleid tot verstoring in het gebied?	7.1.25 Ruimtelijke verdeling en intensiteit recreatie, 7.1.18 Conditie en gedrag grote grazers 7.1.17 Terreingebruik groter grazers 7.1.3 broedvogelkartering			x

Z21-8298-32 bijlage 8 behorende bij document 32 .pdf (6)

Paragraaf	Concrete vraagstellingen.	Gerelateerde methode (paragraaf hst 7)	Cat. 1	Cat. 2	Cat. 3
6.2.6 h	Wat zijn de effecten bezoek op beheer (uitvoering dagelijks beheer, monitoring, etc.)?	7.1.25 Ruimtelijke verdeling en intensiteit recreatie, kennis beheereenheid		x	
6.2.6 i	Welke inrichting en welk beheer heeft plaatsgevonden ihkv recreatie, en welke invloed heeft dit gehad op de bezoekenintensiteit?	7.1.24 Communicatie- en recreatiestrategie, kennis beheereenheid			
6.2.6 j	Is (tijdelijke) afsluiting van bosgebieden nodig en zo ja in welke perioden?	7.1.26 Kennis, beeld en beleving stakeholder 7.1.25 Ruimtelijke verdeling en intensiteit recreatie		x	
6.3.1 a	Hoe verloopt de wisselwerking tussen grazers, voedsel en omgevingsomstandigheden irt het afschotprotocol?	7.3 Onderzoek: kennisintegratie			
6.3.1 c	Wat zijn de effecten van begrazing door grauwe ganzen op de ontwikkeling de aantallen grote grazers?	7.1.6 Integrale vegetatiestructuur/habitatype, 7.1.7 Soort-, en structuursamenstelling graslanden 7.1.4 Terreingebruik en aantal ganzen droge deel 7.1.5 Terreingebruik ganzen moeras 7.1.17 terreingebruik grazers 7.1.19 Tellingen grote grazers			x
6.3.2 b	Waar gebruiken de grote herbivoren de winterhabitats voor: beschutting, rust en/of foerageren?	7.1.17 Terreingebruik			x
6.5	In welke mate hebben de inrichting en het beheer in de afgelopen periode bijgedragen aan de bouwstenen van het streefbeeld?	7.3 Onderzoek: kennisintegratie		x	
6.5	Welke processen hebben een positief of negatief effect op de N2000 soorten; zijn N2000 doelen gerealiseerd via natuurlijke ontwikkelingen of was ingrijpen nodig en zo ja, welke maatregelen zijn getroffen en wat was daarvan het effect?	7.3 Onderzoek: kennisintegratie, adhv 7.1.1 Tellingen water- en moerasvogels 7.1.2 Bepaling aantallen lepelaars rondom poelen Broeklanden 7.1.3 Territoriumkartering broedvogels		x	
6.5	Welke soorten (m.n. N2000) profiteren of ondervinden nadeel van de effecten van de sleutelsoorten?	7.3 Onderzoek: kennisintegratie			x
6.5	Welke dynamiek is nodig om vegetatiesuccessie regelmatig terug te zetten en processen op gang te houden zodat flora en fauna daarvan kunnen profiteren	7.3 Onderzoek: kennisintegratie	x		
6.5	In welke mate worden de ontwikkelingen in de OVP gestuurd door natuurlijke processen, welke processen zijn dit en hoe groot is de invloed van de mens?	7.3 Onderzoek: kennisintegratie		x	
6.5	Vinden de bedoelde natuurlijke processen zoals in de visie OVP en het Managementplan OVP aangegeven plaats in de OVP, hoe essentieel zijn ze en leveren deze processen de beoogde doelsoorten/diversiteit zoals bedoeld in de visie OVP?	7.3 Onderzoek: kennisintegratie		x	

Z21-8298-32 bijlage 8 behorende bij document 32 .pdf (7)

Paragraaf	Concrete vraagstellingen.	Gerelateerde methode (paragraaf hst 7)	Cat. 1	Cat. 2	Cat. 3
6.5	Vervult OVP de functies voortplantingsgebied, brongebied, vestigingsgebied voor flora en fauna zoals vermeld in Man. Plan OVP (en gedeeltelijk in visie OVP) en zo niet, wat is/zijn de oorzaak(en)?	7.3 Onderzoek: kennisintegratie			
6.5	Wat is de kwaliteit van en hoe ontwikkelen zich de habitattypen die voor N2000 doelsoorten van belang zijn?	7.1.6 Integrale vegetatiestructuur/habitattype		x	
6.5	Vervullen grauwe gans, rund, paard en edelhert de rol van sleutelsoort in de OVP en kunnen zij deze rol optimaal invullen? Zijn er factoren die de rol negatief beïnvloeden?	7.3 Onderzoek: kennisintegratie		x	x

Cover tbv Vergadering Beheer Advies Commissie Oostvaardersplassen 28 juni 2012

Algemene stand van zaken

Aan: **Beheeradvies Commissie Oostvaardersplassen**
t.b.v. vergadering 28 juni 2012.

Van: **Staatsbosbeheer.** Opsteller: **Art. 5.1. lid 2 sub** (Programmamanager Oostvaardersplassen).

Aanleiding: regulier

Eerdere besluitvorming: geen

Status: ter informatie

Korte inhoud:

- Op 8 juni is het jong van de zeearend in de Oostvaardersplassen geringd. Het RTL nieuws heeft hier 's avonds ruimschoots aandacht aan besteed.
- In mei heeft het programma VISTV van RTL 5 een gehele aflevering gewijd aan de Oostvaardersplassen en vissen in de omgeving
- De Stichting Dierenleedfonds heeft zich op 23 mei gewend tot het Gerechtshof te Den Haag met het verzoek het Openbaar Ministerie te bevelen (straf)vervolgning in te stellen tegen Staatsbosbeheer. De stichting heeft een vergelijkbaar verzoek in 2009 ingediend bij de rechtbank in Zwolle, maar deze heeft dit verzoek in 2012 niet ontvankelijk verklaard vanwege "gewijzigde omstandigheden". Eerder heeft Staatsbosbeheer getracht de Stichting uit te nodigen voor bezoek en gesprek maar de Stichting wenst hier niet op in te gaan.
- Op 29 mei heeft de rechter in Arnhem twee vliegers vrijgesproken die in 2007 en 2008 zijn bekeurd omdat ze de Oostvaardersplassen waren overgevlogen, zijn door de rechtbank in Arnhem vrijgesproken.
- De preview van de Oostvaardersplassen film op 25 mei jl. is door zo'n 70 geïnteresseerden bezocht. Tijdens de preview is ca. 15 minuten aan materiaal vertoond. Ook is er op film een statement getoond van de beroemde natuurfotograaf **Art. 5.1. lid 2** en zijn relatie met de Oostvaardersplassen.
- Astronaut André Kuipers zal zich vanuit de ruimte nadrukkelijk met de OVP gaan verbinden. Vanuit de ruimte zal hij de openingsscene van de film verzorgen. Bovendien zal hij in de nevenproductie 'de Verdieping' geïnterviewd worden over het gebied.
- Op 23 mei heeft er bestuurlijk overleg plaatsgevonden rondom het concept beheerplan Natura2000 Oostvaardersplassen tussen provincie Flevoland, EL&I, het Waterschap en Staatsbosbeheer. Er is vooral gesproken over de verantwoordelijkheden en financiering rond het beheerplan
- In augustus worden er werkzaamheden uitgevoerd om het laatste deel van het raster te vernieuwen (Almeerse kant) en nieuwe insprongvoorzieningen aan te brengen
- Tot op heden is er geen duidelijkheid over ons verzoek van november 2011 aan het ministerie van EL&I voor de financiering van de aanvullende maatregelen uit het managementplan.
- De activiteiten met ARK en de reguliere excursies zijn inmiddels weer van start gegaan. Staatsbosbeheer wil vanwege de schaarser wordende middelen meer inzetten op het genereren van inkomsten op deze wijze. Dit zal moeten leiden naar een verandering waarbij private inkomsten een belangrijkere drager worden voor het beheer in het gebied en waarbij tegelijkertijd wordt gewerkt aan maatschappelijke verbreding en behoud van de waarden van het gebied.

Ministerie van Economische Zaken,
Landbouw en Innovatie

> Retouradres Postbus 20401 2500 EK DEN HAAG

De Voorzitter van de Tweede Kamer
der Staten-Generaal
Postbus 20018
2500 EA DEN HAAG

Datum 9 juli 2012
Betreft Stand van zaken grote grazers Oostvaardersplassen

Geachte Voorzitter,

Hierbij informeer ik u over de stand van zaken van het beheer van de grote grazers in de Oostvaardersplassen (Heckrunderen, konikpaarden, edelherten). Daarbij betrek ik ook de adviezen die de beheeradviescommissie Oostvaardersplassen (hierna: beheeradviescommissie) recent aan mij heeft uitgebracht, waaronder een evaluatie van het winterseizoen 2011-2012 (bijlage 1). De commissie adviseert over het dagelijks beheer in de Oostvaardersplassen, in het bijzonder over het beheer van de grote grazers in de Oostvaardersplassen (Kamerstuk 32563, nr. 24).

De bevindingen van genoemde evaluatie onderschrijf ik **grotendeels**, zoals ik hieronder voor een aantal onderwerpen zal toelichten.

Uitgangspunten beleid

Zoals eerder aangegeven (laatste keer: Kamerstuk 32 563, nr. 25), zijn mijn algemene uitgangspunten voor het beleid voor de grote grazers dat:

- met name de adviezen voor de kortere termijn van de commissie-Gabor (2010) **grotendeels** een goed richtsnoer zijn voor het beheer;
- daarbij massale sterfte van dieren door verhongering of afschot moet worden voorkomen;
- er met de beheeradviescommissie weer maatschappelijk vertrouwen moet komen in het beheer van de grote grazers in de Oostvaardersplassen.

De adviezen voor de kortere termijn van de commissie-Gabor betreffen onder meer het in gang zetten van vroegreactief beheer, beschuttingsmaatregelen, helikoptertellingen, een watermanagementplan en een aantal commissies. Op aangeven van de beheeradviescommissie heeft Staatsbosbeheer de adviezen van de commissie-Gabor, rekening houdend met mijn uitgangspunten, nader uitgewerkt in een Managementplan Oostvaardersplassengebied 2011-2015 (Kamerstuk 32 563, nr. 25).

Ik licht hierna eerst de stand van zaken toe van diverse genoemde maatregelen.

Directie Natuur & Biodiversiteit

Team Mens & Dier

Prins Clauslaan 8
2595 AJ DEN HAAG
Postbus 20401
2500 EK DEN HAAG
www.rijksoverheid.nl/eleni

Contactpersoon

Art. 5.1.

senior beleidsmedewerker

**Art. 5.1. lid 2 sub
e Woo**

Onze referentie

279833

Bijlagen

1

Vroegreactief beheer

Het vanaf het winterseizoen 2010-2011 ingevoerde **vroegreactief-aangescherpte reactief** beheer, **zogenaamde vroegreactief beheer** (Kamerstuk 32 563, nr. 10) is belangrijk in het vermijden van onnodig lijden bij de grote grazers. Op basis van beoordeling van de conditie van individuele dieren en van omgevingsomstandigheden worden tijdig dieren geschoten waarvan het aannemelijk is dat zij het eind van de winter niet zullen halen. Eerder meldde ik tussentijdse sterfte- en afschotcijfers voor het winterseizoen 2011-2012 (Kamerstuk 32 563, nr. 27). De cijfers over het gehele winterseizoen (periode 1 november 2011 - 29 april 2012) zijn aldus:

	Sterfte door afschot	Sterfte door natuurlijke dood	Aandeel afschot in de totaal waargenomen sterfte (%)
Heckrunderen	98	40	71
konikpaarden	251	87	74
edelherten	908	97	90
<i>totaal</i>	1257	224	85

Onder 'sterfte door natuurlijke dood' vallen de dieren die door Staatsbosbeheer dood zijn gevonden en niet door afschot zijn gestorven. Het totale aandeel afschot in de totaal waargenomen sterfte lag onder de door de commissie-Gabor aanbevolen ondergrens van 90%. De beheeradviescommissie concludeert dat Staatsbosbeheer het vroegreactief beheer succesvol heeft ingevoerd, **maar-en** dat het **ook** belangrijk is te achterhalen waarom het eindpercentage onder de 90% is uitgekomen, zodat in de toekomst het streefpercentage wel kan worden gehaald. Ik onderschrijf dat.

Beschutting

In het seizoen 2010-2011 had Staatsbosbeheer al voortvarend een aantal beschuttingsmaatregelen genomen, zoals realisatie van beschuttingsrichels en openstelling van bospercelen (Kamerstuk 32563, nr. 25). De beheeradviescommissie vindt dat **pas**-op basis van nadere monitoringsgegevens meer kan worden gezegd over de vraag of de maatregelen een positief effect hebben gehad op de conditie van de dieren en of er aanvullende beschuttingsmaatregelen nodig zijn. Ik onderschrijf het belang van **nader onderzoek naar de effectiviteit van de beschuttingsmaatregelen**, **het de komende tijd realiseren van effectieve beschutting binnen het Oostvaardersplassengebied**. Voor mijn standpunten over het eventueel realiseren van beschutting daarbuiten, door middel van het Hollandse Hout of de Oostvaarderswissel verwijs ik naar eerdere stukken hierover (Kamerstukken 32 563, nrs. 10 en 11).

Helikoptertellingen

Met het toenemen van de aantallen grote grazers in de Oostvaardersplassen nam ook de zorg toe over hun welzijn en daarmee behoefte aan cijfers. Op verzoek van de Kamer zijn de laatste jaren diverse cijfers van Staatsbosbeheer gepresenteerd over aantallen grote grazers en hun sterfte (Kamerstukken 31 700 XIV, nr. 133;

Directie Natuur & Biodiversiteit
Team Mens & Dier

Datum
9 juli 2012

Onze referentie
279833

heeft opmaak toegepast: Markeren

heeft opmaak toegepast: Markeren

Met opmerkingen **Art.** Bleker onderschrijft iets wat er niet staat. Zin klopt niet met de bovenstaande tekst. Je neemt anders een maatregel terwijl de BAC onderzoek adviseert

Met opmerkingen **Art.** Suggestief, vraagt om reactie.

32 123 XIV, nrs. 151, 174, 205; 32 500 XIV, nr. 13). De commissie-**Art.** oordeelde echter dat die cijfers onvoldoende betrouwbaar waren, behalve als indicatie voor trends, en adviseerde voortaan twee keer per jaar tellingen te laten doen vanuit een helikopter (Kamerstuk 32 500 XIV, nr. 13). Met zulke tellingen zou bovendien de daadwerkelijke wintersterfte kunnen worden vastgesteld, populatieparameters als de aanwas (aantal jonge dieren dat is geboren en dat tevens de winter heeft overleefd) worden berekend, en worden bepaald hoe het aantal grazers zich verhoudt tot de ecologische draagkracht van het gebied. In november 2011 heeft Staatsbosbeheer de eerste helikoptertellingen uitgevoerd (Kamerstuk 32 563, nr. 26). De provincie Flevoland heeft echter geen vergunning willen verlenen voor een aansluitende helikoptertelling in het voorjaar van 2012, omdat de afgelopen jaren de Natura 2000-doelstelling voor lepelaars in het Oostvaardersplassengebied niet werd gehaald en de tellingen mogelijk verstorend zouden kunnen zijn.

Hoewel de beheeradviescommissie mij heeft laten weten Staatsbosbeheer voorlopig toepassing van een *next best*-methode te adviseren, oordeelt de commissie dat gepaarde tellingen in najaar en voorjaar vanuit een helikopter nog steeds de voorkeur verdienen. De commissie adviseert dan ook de helikoptertellingen op te nemen in het Natura 2000-beheerplan voor de Oostvaarderplassen. Ook adviseert de commissie daarbij de populatiedoelen voor lepelaars in de Oostvaardersplassen naar een reëler niveau te brengen, vooral nu lepelaars het landelijk heel goed doen.

Ik hecht aan betrouwbare tellingen, zeker nu er nog vragen rijzen over niet-gehaalde afschotpercentages (zie boven). Ik ga dan ook na of en hoe ik op dit punt invulling kan geven aan de adviezen van de commissie bij het opstellen van het Natura 2000 beheerplan.

Watermanagement

Onderdeel van het advies van de commissie-Gabor was het lanceren van een watermanagementplan. Bij uitvoering daarvan zou een deel van het gebied weer in een ecologisch vroeger stadium komen, waardoor er voorlopig weer meer soorten, waaronder vogelsoorten, zouden kunnen voorkomen.

Zoals ik eerder heb aangegeven (Kamerstuk 32 563, nr. 25) en in verband met een toezegging tijdens het Algemeen Overleg van 1 december 2010, zou de beheeradviescommissie mij nog nader adviseren over de mogelijke effecten van een gewijzigd waterbeheer op de mineralenhuishouding van de boeren in de omgeving. Daarop heeft de beheeradviescommissie mij eraan herinnerd dat meststoffen van in het wild levende dieren formeel geen onderdeel uitmaken van het mest- en ammoniak-beleid en dat bijvoorbeeld de aanwezigheid van wilde ganzen geen invloed heeft op de hoogte van de gebruiksnormen voor stikstof en fosfaat waaraan boeren in de omgeving zich moeten houden (Kamerstuk 28 385, nr. 131). Verder zal het effect van het watermanagement op het verlies van mineralen uit het Oostvaardersplassengebied integraal onderdeel zijn van de planning en monitoring inzake het waterpeilbeheer in het Oostvaardersplassengebied.

In het kader van het Natura 2000-beheerplan voor het gebied zullen nadere keuzen worden gemaakt voor het watermanagement. Verder meldt de beheeradviescommissie dat Staatsbosbeheer een themagroep Watermanagement heeft ingesteld.

De commissie concludeert dat verbetering van het watermanagement ter hand is genomen. Ik neem daarvan kennis.

Directie Natuur & Biodiversiteit
Team Mens & Dier

Datum
9 juli 2012

Onze referentie
279833

heeft opmaak toegepast: Markeren

heeft opmaak toegepast: Markeren

Commissies

In het kader van het advies van de commissie-Gabor had Staatsbosbeheer al een *stakeholders*-platform en een PR-commissie ingesteld (Kamerstuk 32 563, nr. 25). De beheeradviescommissie meldt dat er, naast de bovengenoemde themagroep Watermanagement, inmiddels ook een veterinaire klankbordgroep en een wetenschappelijke klankbordgroep (i.e. voor de coördinatie van onderzoek in het gebied) zijn ingesteld. De beheeradviescommissie concludeert dat daarmee belangrijke stappen zijn gezet in het verbeteren van de *governance* in relatie tot het gebied.

Overige punten

In het algemeen is de beheeradviescommissie positief over in gang gezette processen ~~en en heeft waardering voor de ook over~~ de inzet van ~~en de werkhouding van de veld~~ medewerkers van Staatsbosbeheer. Verder laat de commissie op diverse plaatsen wel weten belang te hechten aan goede monitoring.

Daar waar zulke monitoring nuttig en nodig is, onderschrijf ik dit.

Voorzitter beheeradviescommissie

Tijdens het algemeen overleg van 26 oktober 2011 meldde ik u dat de voorzitter van de beheeradviescommissie, de heer Henk Vaarkamp, plotseling was overleden. De heer Hendrik Oosterveld, adviseur bij mijn ministerie, heeft de beheeradviescommissie tijdelijk geleid. Inmiddels is er een nieuwe voorzitter voor de beheeradviescommissie aangetrokken: de heer Ruurd Stolp. Hij heeft een veterinaire achtergrond en beschikt over de nuchterheid die bij dit dossier nodig is. Zijn benoeming zal nog worden geformaliseerd door wijziging van het instellingsbesluit.

dr. Henk Bleker

Staatssecretaris van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie

Bijlage 1:

Brief d.d. 7 juni 2012 en de eerste Jaarevaluatie uitvoering ICMO2-adviezen in het Oostvaardersplassengebied van de Beheeradviescommissie Oostvaardersplassen

Directie Natuur & Biodiversiteit
Team Mens & Dier

Datum
9 juli 2012

Onze referentie
279833

Beheeradviescommissie Oostvaardersplassen

Datum: vrijdag 13 juli 2012

Locatie: Oostvaardersplassengebied, Kitsweg 1, Lelystad

Tijd: 09.00 – 12.30, inclusief veldbezoek, lunch om 12.00

HERZIENE AGENDA

- 1) Opening
- 2) Mededelingen
- 3) Verslag BAC-vergadering 28 juni 2012
- 4) Kennismaking nieuwe voorzitter
 - a) Introductie ICMO en ICMO2 (Frauke Ohl)
 - b) Introductie BAC (Hendrik Oosterveld)
 - c) Overdracht voorzitterschap
- 5) Taken en rolopvatting Beheeradviescommissie
- 6) Veldbezoek (met SBB)
- 7) Lunch, Rondvraag en Sluiting

Beheeradviescommissie Oostvaardersplassen

Verslag vergadering 13 juli 2012

Locatie: Oostvaardersplassen, Kitsweg 1, Lelystad

Aanwezig: BAC-leden Leidekker, Ohl, Oosterveld, De Raad, Spek en Stolp (vz); BAC-secretaris Art. 5.1. lid 2 SBB-medewerkers de Snoo en Art. 5.1.

Agenda:

- 1) Opening en voorstelronde
- 2) Mededelingen
- 3) Verslag 28 juni 2012
- 4) Kennismaking nieuwe voorzitter
- 5) Taken en rolopvatting BAC
- 6) Veldbezoek
- 7) Rondvraag en sluiting

3) Verslag 28 juni 2012

Het verslag wordt met 1 tekstuele wijziging ("23 maart" wordt "9 mei") vastgesteld.

Naar aanleiding van het verslag meld commissielid Ohl dat zij een verzoek van Nick de Snoo (SBB) heeft gehad voor een informeel overleg en een verzoek van Art. 5.1. lid 2 (SBB) voor een overleg met hem, Art. 5.1. lid 2 sub (SBB) en Art. 5.1. lid 2 (SBB) inzake informatie voor in de (jaar?) rapportage van SBB naar de BAC.

4) Kennismaking nieuwe voorzitter

Interim-voorzitter Oosterveld en commissielid Ohl geven beiden een korte inleiding over de achtergrond van de werkzaamheden van de Beheeradviescommissie en over de tot nu toe bereikte resultaten. Vervolgens draagt de heer Oosterveld het voorzitterschap over aan de heer Stolp. Er worden enkele mooie woorden gesproken en de heer Oosterveld wordt gedankt voor zijn interim-voorzitterschap.

5) Taken en rolopvattingen

Heeft SBB een inspannings- of een resultaatverplichting? De aanpak van de BAC is resultaatgericht en heeft als doel om het beheer van SBB in een *plan-do-check-act* cyclus te brengen. Wat zijn voor de BAC de toetsingscriteria op basis waarvan zij besluit of dat gelukt is? Daarbij komt dat het niet halen van een resultaatverplichting wel consequenties vanuit het ministerie van EL&I zou moeten hebben. Dat lijkt nu niet gebruikelijk.

Wanneer de BAC het beheer meer op hoofdlijnen beziet (is het Managementplan uitgevoerd en kan SBB dat aantonen), dan kan het aan de dynamische omstandigheden van de OVP liggen dat de criteria niet altijd gehaald worden. Het is essentieel dat een anticiperende begeleiding van de natuurlijke processen – op basis van een goede monitoring waardoor veranderingen en trends vroegtijdig gesignaleerd kunnen worden – de kern van het beheer van het OVP-gebied vormt. SBB moet zijn rol als beheerder goed (maatschappelijk geaccepteerd en conform de beleidslijn van de bewindspersoon) vervullen. Daarvoor is het noodzakelijk dat deze vorm van anticiperend beheer goed is geïnternaliseerd in de SBB-organisatie.

7) Rondvraag en sluiting

De nieuwe voorzitter gaat een ronde kennismakingsgesprekken voeren met o.a. de directeur Staatsbosbeheer, de voorzitter van de Raad van Toezicht van Staatsbosbeheer, de staatssecretaris van EL&I, de DG Natuur en Regio van EL&I, de directeur Natura-2000 van EL&I, de directeur Natuur en Biodiversiteit van EL&I en vertegenwoordigers van stakeholdergroepen. Eind september zal de volgende BAC-vergadering plaatsvinden. Voor deze vergadering worden de directeur SBB, de regiodirecteur Oost (SBB), de regiomanager Flevoland (SBB) en de manager Oostvaardersplassen (SBB) uitgenodigd. Voor deze vergadering wordt de bespreking van de Eerste Jaarevaluatie ICMO2 in de OVP in samenhang met de Jaarrapportage OVP 2011/12 van SBB geagendeerd.

Beheeradviescommissie Oostvaardersplassen

Overzicht adviezen aan Staatsbosbeheer d.d. 16 juli 2012

Deze notitie geeft een chronologisch overzicht van de adviezen die de Beheeradviescommissie voor het Oostvaardersplassengebied in 2011 aan Staatsbosbeheer heeft gegeven. De adviezen zijn gegroepeerd naar de momenten waarop deze aan Staatsbosbeheer kenbaar zijn gemaakt. In de tweede kolom van de tabellen is de status van de implementatie van het betreffende advies weergegeven. Deze lijst is in overleg met OVP-manager Art. 5.1. op 16 december geactualiseerd en op verzoek van de heer Art. 5.1. op 3 januari verder bijgewerkt. De meest recente aanvulling dateert van 16 juli 2012.

1. Adviesbrief d.d. 10 januari 2011

Advies	Status
Akkoord met protocol vroegreactief beheer 1.0, met enkele tekstuele wijzigingen. Advies beheer z.s.m. in deze vorm uit te voeren	Afschotbeleid conform protocol aangepast. Omgevingsscores werden <u>niet</u> gemonitord.
Advies voor brede, integrale communicatieaanpak. Voorstel daartoe binnen <u>enkele weken</u> aan BAC voor te leggen.	Te laat uitgevoerd. Communicatieplan op <u>14 april 2011</u> opgeleverd als onderdeel van het Managementplan
Advies om nog in de winterperiode van 2010/11 te starten met uitgebreide monitoring, in het bijzonder van: <ul style="list-style-type: none"> a) de gegevens van de doodgevonden dieren b) pathologieresultaten c) omgevingsscores en waterstanden d) het gebruik van de schuilmogelijkheden en de effecten daarvan op flora en fauna Advies om binnen enkele weken een plan van aanpak hiertoe aan de BAC voor te leggen.	<ul style="list-style-type: none"> a) Gegevens vermoedelijke doodsoorzaak niet vastgelegd b) Uitgevoerd c) Niet uitgevoerd d) Niet uitgevoerd Niet uitgevoerd
Advies om op zo kort mogelijke termijn een nulmeting van de flora en fauna in de Driehoek, het Oostvaardersbos, het Kotterbos en het Hollandse Hout uit te voeren.	SBB (16 dec.): destijds uitgevoerd door Art. 5.1. Rapportage aan BAC zal plaatsvinden op 20 januari 2012 ¹ .

¹ Stukken d.d. 23-12-2011 ontvangen van SBB

2. Adviesbrief d.d. 28 maart 2011

Advies	Status
Advies om meerjaarlijks helikoptertellingen van de grote grazers in oktober en in maart uit te voeren.	Loopt nog. SBB heeft aanvragen voor eenmalige tellingen ingediend.
Advies om <u>nu</u> te beginnen met aanvraag Nb-wet vergunning voor tellingen in oktober en in te zetten op meerjarige vergunningen voor tellingen in oktober en maart.	Niet uitgevoerd
Advies om vroegtijdig met de provincie te overleggen over vragen, mitigerende voorwaarden etc. Advies om daarbij een stappenplan af te spreken.	Uitgevoerd.
Advies om de telgegevens en ervaringen met andere telmethoden <u>nu</u> zo goed mogelijk uit te werken opdat deze kunnen worden gebruikt bij de evaluatie van de winter 2010/11 en bij de vergelijkingen met de helikoptertellingen.	Niet uitgevoerd. Geagendeerd voor bespreking in BAC-vergadering 20 januari 2012.

3. Advies Managementplan OVP d.d. 7 april 2011

Voortraject: Handreiking Managementplan voorbesproken op *powersessie* 18 + 19 februari 2011. Vastgesteld in de BAC-vergadering van 25 maart en besproken met SBB (De Snoo) op 29 maart 2011.

Advies	Status
Concepttekst voor Managementplan OVP, met bijlagen aan te vullen door SBB.	Uitgevoerd. Per 14 april door SBB als Managementplan 2011-2015 opgeleverd.
In MP: advies om onmiddellijk te beginnen met de monitoring van dieren en planten.	Niet uitgevoerd. Per 4 oktober 2011 operationeel
In MP: advies om onmiddellijk extra beschutting langs de randen van het OVP-gebied te creëren.	Niet uitgevoerd. In het Managementplan 2011-2015 heeft SBB dit advies opgenomen als 'optioneel', waarvoor uiterlijk in september 2012 een voorstel van SBB ingediend zou worden. <u>Dit staat wat mij betreft. Voor 1-9-2012 wordt een voorstel gedaan</u>
Advies om binnen een week na de bespreking van 29 maart de bijlagen 2, 3, 4a en 4b aan te vullen en het geheel ter beoordeling aan de BAC voor te leggen.	Uitgevoerd. Het Managementplan is op 14 april ter beoordeling aan de BAC voorgelegd.
Advies om tijdsplanning en stappenplan voor implementatie van ICMO2-adviezen te maken; te bespreken met NdS in BAC-vergadering.	Niet uitgevoerd. Er is voor de BAC-vergadering van 1 december wel een globale actiekalender aangeleverd, maar geen stappenplan met tijdlijn.

4. Adviesbrief d.d. 28 april 2011

Advies	Status
BAC onderschrijft het Managementplan OVP 2011-2015 zoals op 14 april door SBB ter beoordeling aan BAC voorgelegd.	NB: de BAC heeft het omzetten van het advies voor het creëren van extra beschutting naar 'optioneel' hierbij over het hoofd gezien.
BAC adviseert SBB om Themacommissie Watermanagement ook de 'mineralenvraag' mee te laten nemen.	Toegezegd, later vervangen door BAC-advies monitoring uitstroom N en P in oppervlaktewater.
Advies om de doelen uit ICMO2 ten aanzien van welzijn en het voorkomen van onnodig lijden van de grote grazers te integreren in het Natura-2000 beheerplan.	Toegezegd. In Beheerplan N2000 staan de grote grazers als 'natuurlijke kenmerken van het gebied' aangemerkt (was voorheen 'terreincondities').

5. BAC-vergadering 7 juli 2011

Advies	Status
SBB wordt verzocht om tijdig voor de BAC-vergadering van 2 september de evaluatierapportage van het Vroegreactieve Beheer aangevuld met de omgevingscores, conditiescores en de detailgegevens van de geschoten en doodgevonden dieren aan te leveren.	Uitgevoerd, m.u.v. de omgevingscores.
De BAC adviseert SBB om het beschuttingsplan te herschrijven tot een compacte uitwerking van het betreffende gedeelte van het Managementplan. De BAC wil op 2 september dit Beschuttingsplan tegelijk met het Monitoringsplan bespreken in aanwezigheid van Nick de Snoo, Art. 5.1. lid 2 sub e	Uitgevoerd
SBB wordt gevraagd een tweede versie van het Watermanagementplan aan de BAC voor te leggen.	Uitgevoerd in de vorm van een stappenplan. Definitieve versie volgt later, in het kader van N2000-beheerplan.
SBB wordt gevraagd een tweede versie van het plan voor de Wetenschappelijke Coördinatiegroep aan de BAC voor te leggen.	Uitgevoerd
De BAC gaat akkoord met het voorstel voor de Wetenschappelijke Coördinatiegroep, mede omdat de werkwijze en samenstelling van deze groep na één jaar geëvalueerd zal worden. De BAC adviseert SBB om een heldere opdracht voor deze groep te formuleren.	SBB (16 dec.): geagendeerd voor bespreking met BAC in februari 2012.

6. BAC-vergadering 2 september 2011

Advies	Status
Helikoptertellingen: a) vooraf heldere definitie van verstoring opstellen b) rapporteren over stand van zaken voorjaarsstellingen in BAC-vergadering van 13 oktober	a) Uitgevoerd b) Uitgevoerd

7. Adviesbrief d.d. 27 september 2011

Advies	Status
Akkoord monitoringsplan met enkele aanvullingen: a) monitoringsjaar van 1 april tot 31 maart laten lopen b) binnen een maand na de winterperiode de jaarrapportage op te leveren c) z.s.m. een schema op te stellen voor de implementatie van het monitoringsplan d) de monitoring vóór het begin van de winterperiode van 2011/12 in gang te zetten.	a) Uitgevoerd b) Niet uitgevoerd: op 4 juli 2012 is een conceptversie opgeleverd c) SBB (16 dec.): vervangen door elke BAC-vergadering geactualiseerde update stand van zaken implementatie Managementplan. d) Uitgevoerd
Akkoord beschuttingsplan met enkele aanvullingen: a) doelstellingen verduidelijken: hoeveel beschutting voor welke grazers wordt beoogd. b) Vervangen plantenlijst voor eerdere versie c) Monitoren of de maatregel leidt tot struiken en bomen die de hoefdierdruk kunnen weerstaan	a) Kan pas later op basis van monitoringsgegevens b) Uitgevoerd c) SBB (16 dec.): 0-meting door Art. follow-up door RUG en WUR
Akkoord met stappenplan voor Watermanagementplan; bij beoordeling uiteindelijke plan graag indicatie van effecten op de grote grazers	Pas in 2012 te beoordelen. Zie ook eerste aanbeveling BAC-vergadering 28 juni.
Advies aan SBB om uitstroom van N en P in oppervlaktewater uit OVP te monitoren.	Toegezegd door SBB
Akkoord met voorstel voor wetenschappelijke coördinatiegroep	n.v.t.
Constatie dat middellange- en langetermijnbeheer nog achterblijft, m.n. op het gebied van de monitoring en rapportage. BAC biedt de helpende hand.	Voor BAC-secretaris niet inzichtelijk in welke mate SBB gebruik heeft gemaakt van het aanbod van de BAC om met individuele leden te <i>sparren</i> .
Advies om het beheer vóór aanvang van de winterperiode 2011/12 in lijn met ICMO2 gebracht te hebben.	Bijna volledig uitgevoerd: Communicatieplan draait, Beschuttingsplan bijna af, Vroegreactieve beheer draait, Monitoring draait, rapportages moeten volgen

8. BAC-vergadering 13 oktober 2011

Advies om het managementplan en de daarbij behorende stukken integraal op de SBB-website te plaatsen.	Uitgevoerd
Advies om voor de stakeholders een publiekssamenvatting van de jaarrapportage met de belangrijkste conclusies van maximaal 2 pagina's te schrijven en integraal op de SBB-website te plaatsen.	Niet uitgevoerd
Advies om bij de pathologieonderzoeken de herkauwers ook routinematig te screenen op MKZ.	Uitgevoerd
Advies om opmerkelijkheden zoals de afwezigheid van antibioticumresistente bacteriën en de afwezigheid van salmonellabesmettingen bij de grote grazers in een gebied met zeer veel ganzen te publiceren – bijvoorbeeld als 'signaal' in het Tijdschrift voor Diergeneeskunde.	Loopt, o.a. in overleg met F. Ohl.
De BAC gaat niet op voorhand akkoord met het laten vervallen van delen van de monitoring. SBB zal eerst bij EL&I extra fondsen moeten aanvragen, indien nodig.	Uitgevoerd. EL&I heeft de aanvraag ontvangen.

9. BAC-vergadering 1 december 2011

Advies	Status
Advies om SBB Art. 5.1. lid 2 sub e te laten overleggen met commissielid Spek over de criteria voor de evaluatie en de vergelijking van de telmethoden.	Afspraken staan geagendeerd voor eind januari en medio februari 2012.
Advies om zeer voorzichtig te zijn in zijn communicatie rondom de helikoptertellingen, om voor de voorjaarstellingen niet zelf onzekerheid te creëren die er niet is. De toonzetting van de vergunningaanvraag is daarbij heel belangrijk.	Afschrift van de vergunningaanvraag opgevraagd bij SBB en doorgestuurd naar BAC-leden
Advies om de voorjaarshelikoptertellingen in (medio) maart uit te voeren	Overgenomen
Advies om nauw met het ministerie van EL&I (DRZ West) samen te werken in de vergunningaanvraag voor de voorjaarstellingen.	SBB (13 dec.): inmiddels wel uitgevoerd.

Advies om in ieder geval de ruwe Excel-sheets m.b.t. het vroegreactieve beheer, de monitoring van de beschutting en het terreingebruik en de dier- en omgevingscores aan te leveren.	Art. 5.1. lid 2 sub e heeft 'dashboard' gemaakt. SBB (Art. 5.1. mailt het eerste overzicht op 19 dec. naar de BAC-secretaris. De ruwe data in Excel-sheets zijn desgewenst voor de BAC beschikbaar.
Advies om de frequentie van rapporteren over het beheer af te stemmen met commissielid Ohl. Dit zal minimaal eenmaal per maand moeten zijn, uiterlijk één week voorafgaand aan de BAC-vergadering.	Uitgevoerd: SBB heeft op 16 december maandelijkse aanvullende rapportage met BAC-secretaris afgesproken.
Advies om op korte termijn de voorstellen voor aanpassing van de monitoring ter inzage naar de BAC-secretaris te mailen.	Op 20-12-2011 uitgevoerd.
Advies om toezeggingen aan de stakeholders na te komen.	Vereniging Het Edelhert heeft de gevraagde data inmiddels ontvangen.
SBB zal de stand van zaken m.b.t. het bosonderzoeksproject van de heer Art. in een A4 aan de BAC-secretaris rapporteren.	Op 23-12-2011 naar BAC-secretaris gestuurd.

10. BAC-vergadering 20 januari 2012

Advies	Status
SBB neemt het initiatief om samen met de BAC-secretaris een managementjaarkalender voor het Oostvaardersplassengebied op te stellen.	Op hoofdlijnen uitgevoerd.
SBB zal de gemiddelde conditie van de geschoten en gevonden dieren in de Situation Reports vermelden.	In de Situation Reports wordt de gemiddelde conditie van de geschoten dieren vermeld. <u>De gemiddelde conditie van de gestorven/afgefallen dieren is gerapporteerd, dus natuurlijk en geschoten.</u> <u>Voor volgend jaar wil ik dit op een andere wijze gaan weergeven. Je kunt statistisch gezien eigenlijk niet met gemiddelden werken. In de volgende situaties wil ik per week een verdeling opnemen van aantal dieren in die conditie 1, 2 of 3. Dat geeft een beter beeld</u>
De BAC adviseert SBB om in de toekomstige plannen meer rekening te houden met het feit dat grote grazers in het moerasgedeelte leven.	<u>Wordt meegenomen</u>
De BAC gaat akkoord met het voorgestelde Early Warning Systeem	n.v.t.
De BAC gaat akkoord met maandelijkse monitoring van de dierconditie ten behoeve van de populatiemonitoring	n.v.t.
De BAC adviseert SBB om in het Managementplan duidelijker onderscheid te maken tussen de monitoring van de	<u>Is gebeurd</u>

conditie ten behoeve van de populatiemonitoring en de dagelijkse beoordeling van de dierscore van individuele dieren in het kader van het vroegreactieve beheer.	
Inzake het de monitoring van de bosgebieden adviseert de BAC SBB om contact op te nemen met de Deelerwoudbeheerder van Natuurmonumenten, omdat deze ervaring heeft met 'begraasde bosgebieden'.	<u>Niet gebeurd.</u>
De BAC adviseert SBB om een calamiteitenplan in het Managementplan op te nemen voor het geval er een bosgebied door grote grazers 'overlopen' dreigt te worden.	Uitgevoerd: op 23 maart heeft de BAC het aangepaste voorstel geaccordeerd.
De BAC gaat akkoord met de voorgestelde aanpassingen inzake de Wetenschappelijke Coördinatiegroep, er van uitgaande dat wat er in het verleden over de rol van deze Groep in relatie tot de BAC gezegd is van kracht blijft.	n.v.t.

11. BAC-vergadering 22 februari 2012

Advies	Status
De BAC spreekt met SBB af dat wijzigingen in stukken zoals het Managementplan voortaan beter zichtbaar gemaakt worden, namelijk in de vorm van 'Track changes' in een Worddocument.	<u>ok</u>
De BAC adviseert om in de monitoringbijlage over de tellingen de aanbeveling om onderscheid te maken naar leeftijd en geslacht (weer) op te nemen.	<u>Gebeurd in het monitoringsplan. Wordt in volgende versie managementplan opgenomen</u>
Als Flevoland de vergunning afwijst, moet SBB een <i>next best</i> telmethode ter beoordeling aan de BAC voorleggen en de staatssecretaris daarover informeren.	Uitgevoerd: op 9 mei heeft SBB een voorstel aan de BAC voorgelegd.
Inzake de dierziektenmonitoring adviseert de BAC SBB onderscheid te maken naar 'need to know' en 'nice to know'. Voor de <i>nice to know</i> ziekten adviseert de BAC aan SBB om in overleg met het Dutch Wildlife Health Centre te treden over de mogelijke en wenselijke monitoring.	<u>gebeurd</u>
Inzake het Calamiteitenplan vindt BAC dat het compacter kan en moet en adviseert zij SBB om voor enkele scenario's (overstroming, overlopen bosgebied door grote grazers, uitbraak dierziekte) aan te geven hoe men onnodig lijden gaat voorkómen en hoe men het welzijn van de grote grazers kan verbeteren.	Uitgevoerd: op 23 maart heeft de BAC het aangepaste voorstel geaccordeerd.

12. Adviesbrief aan SBB inzake voorjaarestellingen 2012

Advies	Status
Negatief advies over het voorstel van SBB voor een grondtelling als alternatieve telmethode. Tegelijkertijd akkoord met het voorstel van SBB om ten behoeve van de verificatie van de registratie van de wintersterfte een gecombineerde grondtelling uit te voeren. Daarbij is het overigens van belang dat ook leeftijd en geslacht goed worden geregistreerd.	Gebeurd. Telling inmiddels uitgevoerd. Zie rapportage in mei vergadering

13. BAC-vergadering 23 maart 2012

Advies	Status
De BAC adviseert SBB om het evaluatierapport over de telmethoden tekstueel te redigeren om onjuistheden en gevoeligheden er uit te halen.	Op 9 mei nog niet uitgevoerd. Zie laatste punt 9 mei
De BAC adviseert SBB om een optimalisatie van de helikoptertellingen in de vorm van luchtfoto's (<i>birdview</i>) vanuit de helikopter toe te voegen.	In rapport versie 9 mei ontbreekt dit nog
Bij het bepalen van de beste telmethode adviseert de BAC de volgende factoren te gebruiken in de weging: hoge precisie in aantallen, langjarig op hetzelfde moment herhaalbaar, onderscheid kunnen maken naar leeftijd en geslacht. De Managementdoelstellingen moeten leidend zijn; kosten zijn meer randvoorwaardelijk. Het kostenaspect mag dan ook geen wegingsfactor zijn. De BAC adviseert SBB om zorgvuldig en voorzichtig te zijn met het criterium 'verstoring'.	In rapport versie 9 mei ontbreekt dit nog
De BAC adviseert SBB expliciet in de rapportage op te nemen dat alle tellingen niet optimaal zijn uitgevoerd en dat het daarom onduidelijk is in hoeverre men op basis van deze tellingen een keuze kan maken. De BAC adviseert tevens in het rapport op te nemen dat er nog betrouwbare nulmetingen moeten plaatsvinden.	In rapport versie 9 mei ontbreekt dit nog
De BAC is akkoord met het voorstel van SBB inzake de calamiteitenparagraaf.	n.v.t.

14. BAC-vergadering 9 mei 2012

Advies	Status
De BAC adviseert SBB dringend om met EL&I in overleg te treden over de stand van zaken ten aanzien van een mogelijk aankoppelen van het Hollandse Hout.	<u>Gebeurd. Loopt door</u>
Ten aanzien van de tellingen van de grote grazers adviseert de BAC dat er nu en hier voor een praktische invulling wordt gekozen, koersend op uiteindelijke tellingen conform ICMO2, op te nemen in het Natura-2000 Beheerplan. De voorlopige optie wordt SBB-voorstel 2b, ondersteund door luchtfoto's.	<u>Advies gemeld aan projectorganisatie N2000. Inmiddels is advies in behandeling genomen door PDN.</u>
De BAC adviseert SBB om de gedetailleerde feedback van de BAC-secretaris mee te nemen in de eindversie van het rapport over de telmethoden.	<u>Zal worden meegenomen in de eindversie net als opmerkingen nav vergadering 9 mei.</u>

15. BAC-vergadering 28 juni 2012

Advies	Status
De BAC adviseert SBB vooruitlopend op de definitieve keuze voor het waterpeilbeheer de primaire risicofactoren voor de grote grazers in beeld te brengen en aan te geven wat dat betekent voor het beheer van de grote grazers.	<u>Staat gepland voor volgende vergadering</u>
De BAC wil stukken zoals de recreatiemonitor voortaan graag ontvangen met een begeleidende notitie van SBB waarin conclusies worden getrokken en wordt aangegeven wat de relevantie voor de doelstellingen uit het Managementplan is.	<u>ok</u>
De BAC adviseert SBB om het Integrale Monitoringsplan op te nemen in het Managementplan.	<u>ok</u>
De BAC adviseert SBB om het Integrale Monitoringsplan toegankelijker te maken voor de dagelijkse beheerders, bijvoorbeeld door gebruik te maken van schema's.	<u>Ok,</u>
De BAC adviseert om in het Integrale Monitoringsplan bij de rapportages toe te voegen dat er een duiding moet plaatsvinden: hoe heeft e.e.a. effect op het beheer.	<u>ok</u>
Nadat SBB de drie randvoorwaardelijke vragen zelf positief beantwoord heeft, gaat de BAC akkoord met het Integrale Monitoringsplan, er van uitgaande dat SBB de adviezen dienaangaande overneemt.	n.v.t.

Cover tbv Vergadering Beheer Advies Commissie Oostvaardersplassen 03-10-2012

Algemene stand van zaken

- Aan:** **Beheeradvies Commissie Oostvaardersplassen**
t.b.v. vergadering 10 oktober 2012.
- Van:** **Staatsbosbeheer.** Opsteller: **Art. 5.1. lid 2 sub** (Programmamanager Oostvaardersplassen).
- Aanleiding:** regulier
- Eerdere besluitvorming:** geen
- Status:** ter informatie

Korte inhoud:

- Op 5 september heeft er een veiling plaats gevonden om geld in te zamelen voor de film over de Oostvaardersplassen. De avond heeft ca. € 55.000 opgeleverd en er waren ca. 120 ondernemers, bestuurders en relaties van Staatsbosbeheer en de producer aanwezig
- Op 25 en 26 augustus is de Dutch Bird Fair gehouden. De opkomst was 4.500 bezoekers lager dan gehoopt. Mogelijk dat het slechte weer hier een rol speelde. Het festival is verder prima verlopen met goede sfeer en tevreden standhouders.
- Er zijn deze zomer 8 zwarte ooievaars in het gebied waargenomen. Ook zijn er al de hele zomer 3 visarenden in het gebied.
- Staatsbosbeheer gaat in overleg met de AOPA (Aircraft Owner & Pilot Association) om afspraken te maken over vliegen boven natuurgebieden. Staatsbosbeheer wordt uitgenodigd om een presentatie te geven op de jaarvergadering van de AOPA. Aanleiding is de vrijspraak van door de rechtbank (zie vorige stavaza algemeen) van twee geverbaliseerde vliegers.
- Er zullen in het najaar van 2012 een aantal onderhoudswerkzaamheden worden uitgevoerd. Het betreft hier het vervangen van een deel van het raster, de beheerweg deels saneren en voorzien van een nieuwe deklaag en het gedeeltelijk verleggen van de beheerweg ten hoogte van de Kottertocht.
- Er is veel belangstelling voor de excursies die worden gegeven vanaf Almere. Ook tijdens de Bronst zullen er vanaf deze kant extra excursies worden gegeven.
- Begin oktober is er overleg met een aantal stakeholders die een kritisch geluid hebben laten horen staan ten opzichte van de plannen om het recreatie aanbod in de Oostvaardersplassen te verbreden.
- De provincie Flevoland heeft in juni het Ministerie van EL&I een brief gestuurd over Natura 2000 in de Oostvaardersplassen. Ook gaan zij in deze brief in op de relatie met het managementplan en op de positie van Staatsbosbeheer. Op moment van schrijven is het antwoord van EL&I nog niet verstuurd.
- In juli is van het Ministerie van EL&I bericht ontvangen dat zij de gevraagde bijdrage in kosten voor de uitvoering van het managementplan zullen honoreren.

Cover tbv Vergadering Beheer Advies Commissie Oostvaardersplassen 03-10-2012

Voorstel Aanpassing bijlage 9 managementplan

Aan: **Beheeradvies Commissie Oostvaardersplassen**
t.b.v. vergadering 10 oktober 2012.

Van: **Staatsbosbeheer.** Opsteller: **Art. 5.1. lid 2 sub** Programmamanager
(Oostvaardersplassen).

Aanleiding: 1^e jaarevaluatie

Eerdere besluitvorming: geen

Status: ter bespreking

In het managementplan is de volgende tekst opgenomen:

Creëren van extra beschutting door exclusures te maken in de vorm van smalle stroken langs de randen van de Oostvaardersplassen. Deze gebieden kunnen via natuurlijke regeneratie ontwikkelen tot bosschages en daarmee bosbeschutting. Voordat dat zover is kunnen deze gebiedjes ook al beschutting bieden als de hekwerken bekleed zouden worden met windbrekend materiaal (voorstel door Staatsbosbeheer uiterlijk 1 september 2012)

In bijlage 9 (beschuttingsplan) staat daarover onder "optionele" maatregelen

- Creëren van extra beschutting door (b.v. door exclusures) in de vorm van smalle stroken langs de randen van de Oostvaardersplassen. Deze gebieden kunnen via natuurlijke regeneratie ontwikkelen tot bosschages en daarmee bosbeschutting. Realisatie kan door middel van exclusures, dan wel door het stapelen van dood hout.

- Strip van Kotterbos naar Oostvaardersveld benutten voor edelherten om uiteindelijk ook het Oostvaardersveld toe te voegen aan het gebied. Deze maatregel zal er toe leiden dat er een leefgebied met behoorlijk wat beschutting toegevoegd wordt. Gezien de bereikbaarheid van het aan te koppelen Oostvaardersveld (door lange smalle strook) is het niet zeker dat er een intensieve uitwisseling met de kern van het Oostvaardersplangebied zal plaatsvinden en is afhankelijk van beschikbaarheid van middelen.

Deze 2 alinea's zullen worden vervangen door de volgende tekst:

Om, vanwege de onzekerheid rondom de maatregelen op lange termijn, meer nadruk te leggen op de maatregelen op middellange termijn zullen aan de rand van de Oostvaardersplassen (zie kaart) een aantal exclusures worden aangebracht. Exclusures zijn afschermdes stroken waarbinnen jonge, duurzame en stekelachtige boomsoorten worden aangeplant, die hierdoor de eerste jaren beschermd worden tegen begrazing. Deze exclusures zullen worden aangebracht in het gebied tussen de beheerweg en het spoor. Deze exclusures zullen de volgende functies en eigenschappen hebben:

Cover tbv Vergadering Beheer Advies Commissie Oostvaardersplassen 03-10-2012

- Beschutting en dekking, rekening houdend met de overheersende windrichting ZW
- Passend en niet verstorend binnen het bestaande landschap van verdwijnende vlieren zoals dat zichtbaar is vanuit de trein en vanaf de beheerweg
- Combinatie met recreatieve mogelijkheden. 1 of 2 uitkijkplekken en stop locaties tijdens de excursie de beschutting in de ru
- Natuurlijke zaadbron om via natuurlijke regeneratie meer vestiging te krijgen van duurzame boomsoorten.
- Mogelijke koppeling met doelstellingen uit N2000 beheerplan (aanleggen poelen en sloten).

De richels die alleen bestaan uit dood hout zijn niet gebruikt door de dieren. Deze zullen niet langer worden aangelegd. Nieuwe richels en exclusures zullen bestaan uit een kleine aarden wal of een door dood hout of raster afgeschermd strook, waarop of binnen duurzame en deels stekelige zaailingen worden ingepland. Hiermee zijn inmiddels goede ervaringen opgedaan binnen het gebied. Er zullen vijf of zes exclusures in het plangebied worden aangelegd van 1-2 ha.

De eerste exclusures in dit gebied zullen in het najaar van 2013 worden aangelegd. De resultaten uit de monitoring van het terreingebruik zullen worden gebruikt om de exclusures zo effectief mogelijk te plaatsen en in te richten.

Daarnaast zal na worden gegaan of via de Strip tussen het Kotterbos het Oostvaardersveld en in de toekomst mogelijk de Hollandse Hout (rekening houdend met de politieke gevoeligheden) benut kan worden door edelherten. Deze maatregel zal er toe leiden dat er een leefgebied met behoorlijk wat beschutting toegevoegd wordt.

Cover tbv Vergadering Beheer Advies Commissie Oostvaardersplassen 03-10-2012

Uitvoering managementplan

- Aan:** **Beheeradvies Commissie Oostvaardersplassen**
t.b.v. vergadering 10 oktober 2012.
- Van:** **Staatsbosbeheer.** Opsteller: **Art. 5.1. lid 2 sub** (Programmamanager Oostvaardersplassen).
- Aanleiding:** regulier
- Eerdere besluitvorming:** geen
- Status:** ter informatie

Voor meer informatie wordt verwezen naar de bijgewerkte agenda in bijlage 1

- In juli is er een meting uitgevoerd om de ontwikkeling van de houtigen op het Stort te kunnen volgen. Dit is een herhaling van metingen die eerder zijn uitgevoerd in 1996 en 2002.
- In augustus is de integrale vegetatiekartering uitgevoerd door bureau Altenburg & Wymenga. De resultaten worden over enkele maanden verwacht.
- De rapportage over de metingen die in mei en juni zijn uitgevoerd naar de effecten van begrazing in de opengestelde bosgebieden wordt eind september verwacht.
- De werkzaamheden in het Kotterbos zijn begin september gegund. Alle noodzakelijke vergunningen zijn binnen. De voorbereidende kapwerkzaamheden zijn afgerond. De graafwerkzaamheden aan de Natuurboulevard en de plantwerkzaamheden zullen naar verwachting half oktober starten.
- In augustus is de evaluatie broedvogelkarteringen 2005-2011 van het moerasdeel van de Oostvaardersplassen gepresenteerd. Dit heeft tot aandacht in de geschreven pers geleid. Het rapport is te downloaden via de site van Staatsbosbeheer. In de jaarrapportage zijn de conclusies uit dit rapport opgenomen. Als er behoefte aan is zal het volledige rapport een volgende BAC vergadering worden geagendeerd.
- Op 10 en 11 september hebben er tellingen plaats gevonden van de edelhert kalven. Tijdens deze telling zijn ook de hinds geteld om de verhouding hinde – kalf in te schatten. De tellingen geven een aantal aan tussen de 860 en 905. De verhouding hinde – kalf ligt tussen de 0,52 en 0,54.
- Op 31 augustus heeft Staatsbosbeheer naar aanleiding van opmerkingen uit de jaarevaluatie een voorstel gedaan voor aanpassing in het beschuttingsplan. In bijlage 2 treft u dit voorstel aan.
- De helikoptertelling staat gepland op 5 en 6 november, met als uitloop 7 november. Het ministerie van Defensie kon niet garanderen dat zij weer een helikopter konden leveren. Er zal daarom dit jaar met een particuliere helikopter van het type EC 120 worden gevlogen. Van zowel Provincie als DR is bericht ontvangen dat op basis van de aangeleverde informatie een vergunning niet noodzakelijk is.
- De grondtellingen (vanuit de auto) zullen in dezelfde week worden uitgevoerd op 8 en 9 november.

Cover tbv Vergadering Beheer Advies Commissie Oostvaardersplassen 03-10-2012

Jaarrapportage monitoring 2011-2012 en voorstel aanscherping afschotprotocol

Aan: **Beheeradvies Commissie Oostvaardersplassen**
t.b.v. vergadering 10 oktober 2012.

Van: **Staatsbosbeheer.** Opsteller: **Art. 5.1. lid 2 sub** (Programmamanager Oostvaardersplassen).

Aanleiding: regulier en bevindingen jaarevaluatie

Eerdere

besluitvorming: 28 juni 2011;

- o versturen concept jaarrapportage monitoring voor vergadering 13 juli
- o bespreken jaarrapportage monitoring inclusief verklaring lagere afschot percentage en voorstel voor aanscherping protocol op vergadering 10 oktober

Status: ter bespreking

Vragen:

- o Onderschrijft u de voorgestelde interpretatie voor de lagere afschotpercentages in de winter 2011-2012?
- o Biedt de voorgestelde aanscherping voldoende handelingsperspectief om het lagere afschotpercentage tegemoet te treden?

Aanleiding

De belangrijkste constatering in de jaarrapportage vindt u in het hoofdstuk Discussie. In deze notitie wordt ingegaan op de belangrijkste punten rondom het welzijn van de grote grazers.

Het afschotpercentage lag in de winter van 2011-2012 in totaal op 86% en hiermee onder de streefnorm van 90%. Bij de Heckrunderen en Konikpaarden lag het percentage lager dan vorig jaar en beneden de streefnorm van 90%. Voor Edelherten was het gemiddelde afschotpercentage 90%.

In deze oplegnotitie wordt een voorstel gedaan om het afschotprotocol aan te scherpen, met als doel het percentage natuurlijke dood te verlagen en zo het potentieel lijden te minimaliseren.

Op basis van de constatering uit de monitoring 2011-2012 is nagegaan welke verklaringen er kunnen zijn voor het lagere percentage afschot. Deze verklaringen geven inzicht in de processen die per soort spelen en geven een mogelijkheid tot handelen. Op basis van deze verklaringen is aangegeven op welke wijze het afschotprotocol kan worden aangescherpt.

Constateringen monitoring grote grazers 2011-2012

In de jaarrapportage monitoring 2011-2012 worden de volgende constateringen gedaan met betrekking tot de het welzijn van de grote grazers;

- Voor alle soorten en leeftijdscategorieën blijkt dat de gemiddelde conditiescore op basis van fysieke kenmerken en gedragskenmerken (dierconditie) van de levende populatie de gehele winter boven de afschotnorm heeft gelegen
- De dierconditie van de geschoten dieren laat zien dat het grootste deel valt binnen de afschotnorm. Het aandeel van dieren in conditiescore 1 neemt aan het eind van de winter toe. Bij edelherten is sprake van een groep dieren met conditiescore 3 voorafgaand aan de periode met hogere afschotnorm.
- Correlatie tussen omgevingscondities en afschot laat zien dat deze goed gecorreleerd is bij paarden en Edelherten, maar niet bij Heckrunderen
- De natuurlijke sterfte is bij paarden en edelherten geconcentreerd tijdens en na de periode met de laagte omgevingsconditie. Bij Heckrunderen is geen relatie tussen de omgevingsconditie en natuurlijke sterfte.
- Bij Konikpaarden spelen ongelukken op het ijs een rol bij de omvang van de natuurlijke sterfte. Het gaat hierbij ook om dieren met een hoge conditiescore. Bij edelherten speelt dit niet en bij Heckrunderen is sprake van een relatief groot aantal dieren die verongelukt zijn in het water, maar deze dieren bevonden zich allen in conditiescore 1
- Afschot en vindplaats natuurlijke sterfte vindt bij edelherten en Heckrunderen relatief vaak plaats in de bosgebieden
- Bij Konikpaarden en edelherten wordt het grootste deel van de geschoten en dood gevonden dieren gevormd door dieren jonger dan 1 jaar

Patroon sterfte Heckrunderen

Bij zowel het afschot als de natuurlijke sterfte laten de Heckrunderen geen correlatie zien met de omgevingsconditie. Dit betekent dat wanneer de omgevingscondities voor de dieren (schijnbaar) weer beter zijn (m.n. toename voedselaanbod en hogere temperatuur aan het begin van de lente), de sterfte onder de Heckrunderen het hoogst is. Dit komt overeen met het beeld van de faunabeheerders. In de afgelopen jaren is het percentage Heckrunderen dat is geschoten vrijwel altijd onder de 90% gebleven.

Er zijn een aantal verklaringen voor dit patroon:

- Heckrunderen zijn meer dan de andere twee grazers gevoelig voor acetonemie. In de winter vindt er een omschakeling plaats in het metabolisme waarbij de dieren hun vetreserves aanspreken. Dit is een natuurlijk verschijnsel, maar wanneer er sprake is van een grote energiebehoefte en weinig voedsel kan acetonemie optreden, waarbij er bepaalde gifstoffen vrijkomen. Dit kan heel snel gaan en is vrijwel altijd dodelijk voor het dier. Zelfs een toename van het voedsel kan daar op dat moment geen verandering meer in brengen. Het is echter moeilijk om op basis van alleen visuele observatie vast te stellen of een dier acetonisch is. Mogelijke indicaties zijn afwijkend gedrag en de geur van aceton (alleen waarneembaar op zeer korte afstand)
- Heckrunderen zijn in tegenstelling tot de andere grazers meer afhankelijk van lang gras in het voorjaar. Concurrentie van ganzen is voor deze grazers dan ook van grote invloed.

Cover tbv Vergadering Beheer Advies Commissie Oostvaardersplassen 03-10-2012

- o Meer dan bij de andere twee grazers kan aan het eind van de winter de beslissing om af te schieten alleen op basis van gedrag worden genomen. Dit gedrag is niet altijd onderscheidend en soms zelfs verhullend.

Het is van belang te onderkennen dat het voor Heckrunderen niet altijd mogelijk is om op basis van visuele observatie de overlevingskans van het dier en het besluit om wel of niet tot afschot

over te gaan goed in te schatten. Een afschotnorm van 90% is voor deze soort dan ook niet altijd haalbaar. Overigens moet wel geconstateerd worden, dat gezien de snelheid waarbij het proces van acetonemie optreedt er geen sprake lijkt te zijn van langdurig lijden.

Handelingsperspectief:

Extra aandacht voor *gedrag* Heckrunderen in het vroege voorjaar, en meer rondes met de dierenarts eind maart en april.

Natuurlijke sterfte Konikpaarden

Alhoewel een deel van de natuurlijke sterfte onder Koniks is veroorzaakt door dieren die door het ijs zijn gezakt (ook in hogere conditiescore) is er nog steeds een behoorlijk deel dat is gestorven met als oorzaak "conditie" of "onbekend". Nadere analyse laat zien dat het hier voor het grootste deel veulens betreft. Ook is geconstateerd dat de piek in sterfte samenvalt met de koude periode die relatief kort en laat is. De hoge sterfte onder de veulens kan dan verklaard worden door de koude periode. Doordat ze klein zijn, hebben ze een ongunstige verhouding tussen lichaamsinhoud en -oppervlak. Het kost ze meer energie om hun lichaam op temperatuur te houden dan een ouder dier. Bij zeer lage temperaturen, kunnen deze veulens dan in een zeer korte tijd (binnen een nacht) sterven. Bovendien bevinden paarden zich vaker dan de andere twee grazers in grote groepen in de open gebieden, wat meer praktische problemen met zich mee brengt met betrekking tot het afschieten van individuen binnen een groep.

Handelingsperspectief:

Extra aandacht voor afschot veulens, met name in perioden van koude.

Aandachtspunten edelherten

Voor edelherten is de afschotnorm van 90% gehaald. In principe wordt de doelstelling goed gehaald. Er is wel vastgesteld dat een groot deel van de dieren in de bosgebieden is geschoten of gevonden. Net zoals bij paarden betreft het hier voornamelijk jonge dieren. Er zijn bovendien jonge, dode dieren aangetroffen op plekken waar kort daarvoor gesurveilleerd is.

Handelingsperspectief:

Extra aandacht en hogere frequentie van surveillance in de bosgebieden, met name voor en tijdens periode met lagere temperaturen.

Bijlage reeds openbaar via:

<https://www.staatsbosbeheer.nl/uit-in-de-natuur/locaties/oostvaardersplassen/links-en-downloads>
onder jaar rapportage 2011-2012

Vegetatie, grote herbivoren, vogels en recreatie in de Oostvaardersplassen

Verslag van monitoring
periode 1 april 2011 t/m 31 maart 2012

Datum	3 september 2012
status	Definitief concept

Cover tbv Vergadering Beheer Advies Commissie Oostvaardersplassen 03-10-2012

Verkenning effecten peilverlaging voor grote grazers

- Aan:** **Beheeradvies Commissie Oostvaardersplassen**
t.b.v. vergadering 10 oktober 2012.
- Van:** **Staatsbosbeheer.** Opsteller: **Art. 5.1. lid 2 sub** (Programmamanager Oostvaardersplassen), advies door projectteam N2000
- Aanleiding:** mondelinge vraag vergadering 28 juni 2012
- Eerdere besluitvorming:** geen
- Status:** ter informatie. Besluitvorming vindt plaats in kader beheerplan N2000

Een van de voorgestelde beheermaatregelen in het concept beheerplan Natura2000 is het tijdelijk verlagen van het waterpeil in het moeras van de Oostvaardersplassen. Dit is een noodzakelijke maatregel om de kwaliteit van de habitats in het gebied op lange termijn in stand te houden, en deels ook te herstellen. Over de noodzaak bestaat inmiddels brede overeenstemming. Uitvoering wordt onderdeel van het beheerplan Natura 2000.

In de uitvoering wordt in het concept-beheerplan voorgesteld de peilverlaging in één keer door te voeren. Dit is ook door de opdrachtgever (Programma Directie Natura2000) onderschreven. Bij verlaging zullen grote delen van het moeras in de zomer droog vallen. Deze peilverlaging zal drie jaar aanhouden. Op dit moment is de verwachting dat de start van de uitvoering van deze maatregel op zijn vroegst in 2014 zal plaatsvinden. In de uitvoeringsagenda van het beheerplan zullen de details van de peilverlaging worden vastgesteld.

Het ligt echter voor de hand dat de deze peilverlaging van invloed zal zijn op het leefgebied van de grote grazers. In deze nota wordt een verkenning gegeven van de mogelijke effecten die de verlaging op de grote grazers zal hebben en wat hier aan gedaan kan worden.

Samenvatting: indien een peilverlaging wordt doorgevoerd zonder dat de toegankelijkheid van het moerasgebied voor de grote grazers wordt beperkt, kan een toename van het aantal edelherten en in minder mate paarden en runderen in het moerasdeel niet worden uitgesloten. Omdat dit gebied veelal slecht toegankelijk is voor de beheerders, kunnen de afschot en monitoringsprotocollen hier moeilijker worden gegarandeerd.

Er zijn echter goed uitvoerbare maatregelen om deze negatieve effecten te voorkomen (Konikpaarden en Heckrunderen) of te beperken (edelherten). Deze zullen in de uitvoering van het beheerplan worden meegenomen en begroot.

Effecten op Grote Grazers

Vergroting leefgebied

Een verlaging van het peil zal betekenen dat grote delen van het moeras tijdelijk droog vallen en hierdoor betreedbaar zijn voor de grote grazers. Edelherten betreden het moeras al vanaf 2000 (Beemster 2012). Konikpaarden en Heckrunderen worden maar zeer incidenteel waargenomen. Het drooggevallen deel zal het grootst zijn in de zomer en het kleinst in de

Cover tbv Vergadering Beheer Advies Commissie Oostvaardersplassen 03-10-2012
winter. De aantrekkelijkheid van het gebied is echter andersom, in de winter zal er meer behoefte zijn aan gebruik van dit gebied (voedsel en beschutting) dan in de zomer

Peilverlaging leidt tot vergroting potentieel leefgebied. Dit zal het grootst zijn in de zomer en het kleinst in de winter.

Toegankelijkheid

De toegankelijkheid van dit leefgebied is afhankelijk van de bodemgesteldheid én van de fysieke toegang tot het gebied. In westelijk deel is het al een keer een paar jaar droog gevallen en is de bovenlaag al gerijpt. Mogelijk dat daar de betreding sneller kan plaatsvinden. In het oostelijk deel is het nog nooit drooggevallen en zou rijping van de bodem wel 6 maanden kunnen duren.

Het is aannemelijk dat bij verlaging van het peil in het moeras er water blijft staan in de tocht langs de kade (scheiding tussen moeras en begraasde deel). De tocht is dieper dan het moeras, omdat hieruit destijds de grond voor de kade is gehaald. Ook is de kade op deze plek steil. Daarnaast vormt de rietkraag van oud riet tussen de tocht en het open moeras een verhoging in het landschap met mogelijk een (bufferende) barrièrewerking. Wel is het aannemelijk dat er meer doorwaadbare plekken in de tocht zullen ontstaan.

Het westelijk deel is mogelijk al snel betreedbaar, het oostelijk deel is na 6 maanden betreedbaar. De fysieke toegang zal beperkt blijven door de tocht langs de kade waar water in zal blijven staan. Wel kunnen er meer doorwaadbare plaatsen ontstaan.

Grote grazers

De beperkte toegankelijkheid zal met name gelden voor Konikpaarden en Heckrunderen, alhoewel deze mogelijk wel gebruik kunnen maken van enkele doorwaadbare plaatsen in de tocht. Edelherten zijn nu al in staat om de barrière die de tocht vormt te nemen. Zij verblijven met name aan het einde van de winter en begin van de lente in het moeras. Het is echter niet in te schatten hoeveel meer herten het moeras gaan betreden er of er ook hinds het moeras intrekken. Het is ook nog niet in te schatten wat de gevolgen zullen zijn voor de ontwikkeling op de populatie.

Het vergrote leefgebied zal met name voor edelherten toegankelijk zijn. Het is echter niet uit te sluiten dat ook paarden en runderen via doorwaadbare plaatsen in de tocht het moeras betreden.

Gevolgen vergrote leefgebied

De peilverlaging betekent dat zich hier (tijdelijk) meer dieren kunnen ophouden. In de zomer is dit potentiële leefgebied groter dan in de winter, de behoefte aan dit potentiële leefgebied is in de winter echter groter. We weten dat dit gebied minder overzichtelijk en toegankelijk is voor de beheerders. Dit kan de volgende gevolgen hebben

- Beperkingen bij de uitvoering vroeg reactief beheer
- Verhoogde kans op dieren die vast komen te zitten in de modder als de bodem nog niet gerijpt is (afhankelijk van uitvoering)
- Monitoring terreingebruik, dierconditie en aantallen lastiger en duurder om uit te voeren vanwege beperktere toegankelijkheid

Als zich meer runderen, paarden en edelherten in het moerasdeel bevinden is dit van invloed op het uitvoeren van het afschot- en monitoring protocol. Dit is een onwenselijke situatie.

Cover tbv Vergadering Beheer Advies Commissie Oostvaardersplassen 03-10-2012

Handelingsperspectief

Uitgangspunt blijft de werkwijze volgens de in het managementplan vastgestelde afschot en monitoringsprotocollen. Wanneer er niets wordt gedaan is er een kans dat de peilverlaging de uitvoering van de protocollen bemoeilijkt. Het gevolg kan een verlaging van het percentage afschot zijn en onvoldoende informatie over de dieren. Wanneer deze gevolgen als te groot wordt ingeschat zijn de volgende maatregelen denkbaar;

- Intensivering surveillance en beheer in het moerasdeel door bv. het aanleggen van paden in het moerasdeel.
- Plaatsen van raster voor rund en paard en mogelijk edelhert op de (betredings)lokatie op de kade
- Technische uitvoering peilverlaging afstemmen op beperken van toegankelijkheid van het gebied door grazers.

Er zijn maatregelen waarmee negatieve effecten worden voorkomen (Konikpaarden en Heckrunderen) en de mitigerende effecten worden vergroot (edelherten).

Effecten betreding op doelstellingen Natura2000

Op dit moment is de inschatting op de effecten van de grazers op de Natura2000 nog moeilijk te maken. Voor de oeverzones van de plassen geldt dat er sprake is van een soort van optimumcurve tussen de begrazing en de vestiging van nieuw riet. De begrazing is echter niet voordelig, te veel begrazing is mogelijk wel schadelijk. Het beperken van de toegankelijkheid is voor het behalen van de N2000 doelstellingen dan ook een *no regret* maatregel.

Uitvoering peilverlaging

Op dit moment wordt in het concept beheerplan en door de opdrachtgever uitgegaan van peilverlaging in één keer. Peilverlaging in twee keer zal een minder groot gebied bestrijken en de effecten zullen hierdoor kleiner zijn. De periode van droogval zal echter langer zijn, waardoor de effecten mogelijk weer vergroot worden.

Technische uitvoering

Het belangrijkste om te constateren is dat in de technische uitvoering van de peilverlaging de hier genoemde effecten en maatregelen als voordelig worden meegenomen en begroot. Hiermee zullen de negatieve effecten voor de grote grazers tot een minimum worden beperkt.

Beheeradviescommissie Oostvaardersplassen

Overzicht adviezen aan Staatsbosbeheer d.d. 17 oktober 2012

Deze notitie geeft een chronologisch overzicht van de adviezen die de Beheeradviescommissie voor het Oostvaardersplassengebied in 2011 aan Staatsbosbeheer heeft gegeven. De adviezen zijn gegroepeerd naar de momenten waarop deze aan Staatsbosbeheer kenbaar zijn gemaakt. In de tweede kolom van de tabellen is de status van de implementatie van het betreffende advies weergegeven.

Deze lijst is in overleg met OVP-manager **Art. 5.1. geactualiseerd op 16 december 2011, 3 januari 2012, 16 juli 2012, 17 oktober 2012.**

1. Adviesbrief d.d. 10 januari 2011

Advies	Status
Akkoord met protocol vroegreactief beheer 1.0, met enkele tekstuele wijzigingen. Advies beheer z.s.m. in deze vorm uit te voeren	Afschotbeleid conform protocol aangepast. Omgevingsscores werden <u>niet</u> gemonitord.
Advies voor brede, integrale communicatieaanpak. Voorstel daartoe binnen <u>enkele weken</u> aan BAC voor te leggen.	Te laat uitgevoerd. Communicatieplan op <u>14 april 2011</u> opgeleverd als onderdeel van het Managementplan
Advies om nog in de winterperiode van 2010/11 te starten met uitgebreide monitoring, in het bijzonder van: <ul style="list-style-type: none"> a) de gegevens van de doodgevonden dieren b) pathologieresultaten c) omgevingsscores en waterstanden d) het gebruik van de schuilmogelijkheden en de effecten daarvan op flora en fauna Advies om binnen enkele weken een plan van aanpak hiertoe aan de BAC voor te leggen.	<ul style="list-style-type: none"> a) Gegevens vermoedelijke doodsoorzaak niet vastgelegd b) Uitgevoerd c) Niet uitgevoerd d) Niet uitgevoerd Niet uitgevoerd
Advies om op zo kort mogelijke termijn een nulmeting van de flora en fauna in de Driehoek, het Oostvaardersbos, het Kotterbos en het Hollandse Hout uit te voeren.	SBB (16 dec.): destijds uitgevoerd door Art. 5.1. Rapportage aan BAC zal plaatsvinden op 20 januari 2012 ¹ .

¹ Stukken d.d. 23-12-2011 ontvangen van SBB

2. Adviesbrief d.d. 28 maart 2011

Advies	Status
Advies om meerjaarlijks helikoptertellingen van de grote grazers in oktober en in maart uit te voeren.	Loopt nog. SBB heeft aanvragen voor eenmalige tellingen ingediend.
Advies om <u>nu</u> te beginnen met aanvraag Nb-wet vergunning voor tellingen in oktober en in te zetten op meerjarige vergunningen voor tellingen in oktober en maart.	Niet uitgevoerd
Advies om vroegtijdig met de provincie te overleggen over vragen, mitigerende voorwaarden etc. Advies om daarbij een stappenplan af te spreken.	Uitgevoerd.
Advies om de telgegevens en ervaringen met andere telmethoden <u>nu</u> zo goed mogelijk uit te werken opdat deze kunnen worden gebruikt bij de evaluatie van de winter 2010/11 en bij de vergelijkingen met de helikoptertellingen.	Niet uitgevoerd. Geagendeerd voor bespreking in BAC-vergadering 20 januari 2012.

3. Advies Managementplan OVP d.d. 7 april 2011

Voortraject: Handreiking Managementplan voorbesproken op *powersessie* 18 + 19 februari 2011. Vastgesteld in de BAC-vergadering van 25 maart en besproken met SBB (De Snoo) op 29 maart 2011.

Advies	Status
Concepttekst voor Managementplan OVP, met bijlagen aan te vullen door SBB.	Uitgevoerd. Per 14 april door SBB als Managementplan 2011-2015 opgeleverd.
In MP: advies om onmiddellijk te beginnen met de monitoring van dieren en planten.	Niet uitgevoerd. Per 4 oktober 2011 operationeel
In MP: advies om onmiddellijk extra beschutting langs de randen van het OVP-gebied te creëren.	In het Managementplan 2011-2015 heeft SBB dit advies opgenomen als 'optioneel', waarvoor in september 2012 een voorstel door SBB is ingediend.
Advies om binnen een week na de bespreking van 29 maart de bijlagen 2, 3, 4a en 4b aan te vullen en het geheel ter beoordeling aan de BAC voor te leggen.	Uitgevoerd. Het Managementplan is op 14 april ter beoordeling aan de BAC voorgelegd.
Advies om tijdsplanning en stappenplan voor implementatie van ICMO2-adviezen te maken; te bespreken met NdS in BAC-vergadering.	Niet uitgevoerd. Er is voor de BAC-vergadering van 1 december wel een globale actiekalender aangeleverd, maar geen stappenplan met tijdlijn.

4. Adviesbrief d.d. 28 april 2011

Advies	Status
BAC onderschrijft het Managementplan OVP 2011-2015 zoals op 14 april door SBB ter beoordeling aan BAC voorgelegd.	NB: de BAC heeft het omzetten van het advies voor het creëren van extra beschutting naar 'optioneel' hierbij over het hoofd gezien.
BAC adviseert SBB om Themacommissie Watermanagement ook de 'mineralenvraag' mee te laten nemen.	Toegezegd, later vervangen door BAC-advies monitoring uitstroom N en P in oppervlaktewater.
Advies om de doelen uit ICMO2 ten aanzien van welzijn en het voorkomen van onnodig lijden van de grote grazers te integreren in het Natura-2000 beheerplan.	Toegezegd. In Beheerplan N2000 staan de grote grazers als 'natuurlijke kenmerken van het gebied' aangemerkt (was voorheen 'terreincondities').

5. BAC-vergadering 7 juli 2011

Advies	Status
SBB wordt verzocht om tijdig voor de BAC-vergadering van 2 september de evaluatierapportage van het Vroegreactieve Beheer aangevuld met de omgevingscores, conditiescores en de detailgegevens van de geschoten en doodgevonden dieren aan te leveren.	Uitgevoerd, m.u.v. de omgevingscores.
De BAC adviseert SBB om het beschuttingsplan te herschrijven tot een compacte uitwerking van het betreffende gedeelte van het Managementplan. De BAC wil op 2 september dit Beschuttingsplan tegelijk met het Monitoringsplan bespreken in aanwezigheid van Nick de Snoo, Art. 5.1. lid 2 sub e	Uitgevoerd
SBB wordt gevraagd een tweede versie van het Watermanagementplan aan de BAC voor te leggen.	Uitgevoerd in de vorm van een stappenplan. Definitieve versie volgt later, in het kader van N2000-beheerplan.
SBB wordt gevraagd een tweede versie van het plan voor de Wetenschappelijke Coördinatiegroep aan de BAC voor te leggen.	Uitgevoerd
De BAC gaat akkoord met het voorstel voor de Wetenschappelijke Coördinatiegroep, mede omdat de werkwijze en samenstelling van deze groep na één jaar geëvalueerd zal worden. De BAC adviseert SBB om een heldere opdracht voor deze groep te formuleren.	SBB (16 dec.): geagendeerd voor bespreking met BAC in februari 2012.

6. BAC-vergadering 2 september 2011

Advies	Status
Helikoptertellingen: a) vooraf heldere definitie van verstoring opstellen b) rapporteren over stand van zaken voorjaarsstellingen in BAC-vergadering van 13 oktober	a) Uitgevoerd b) Uitgevoerd

7. Adviesbrief d.d. 27 september 2011

Advies	Status
Akkoord monitoringsplan met enkele aanvullingen: a) monitoringsjaar van 1 april tot 31 maart laten lopen b) binnen een maand na de winterperiode de jaarrapportage op te leveren c) z.s.m. een schema op te stellen voor de implementatie van het monitoringsplan d) de monitoring vóór het begin van de winterperiode van 2011/12 in gang te zetten.	a) Uitgevoerd b) Niet uitgevoerd: op 4 juli 2012 is een conceptversie opgeleverd c) SBB (16 dec.): vervangen door elke BAC-vergadering geactualiseerde update stand van zaken implementatie Managementplan. d) Uitgevoerd
Akkoord beschuttingsplan met enkele aanvullingen: a) doelstellingen verduidelijken: hoeveel beschutting voor welke grazers wordt beoogd. b) Vervangen plantenlijst voor eerdere versie c) Monitoren of de maatregel leidt tot struiken en bomen die de hoefdierdruk kunnen weerstaan	a) Kan pas later op basis van monitoringsgegevens b) Uitgevoerd c) SBB (16 dec.): 0-meting door Art. follow-up door RUG en WUR
Akkoord met stappenplan voor Watermanagementplan; bij beoordeling uiteindelijke plan graag indicatie van effecten op de grote grazers	Pas in 2012 te beoordelen. Zie ook eerste aanbeveling BAC-vergadering 28 juni.
Advies aan SBB om uitstroom van N en P in oppervlaktewater uit OVP te monitoren.	Toegezegd door SBB
Akkoord met voorstel voor wetenschappelijke coördinatiegroep	n.v.t.
Constatering dat middellange- en langetermijnbeheer nog achterblijft, m.n. op het gebied van de monitoring en rapportage. BAC biedt de helpende hand.	Voor BAC-secretaris niet inzichtelijk in welke mate SBB gebruik heeft gemaakt van het aanbod van de BAC om met individuele leden te <i>sparren</i> .
Advies om het beheer vóór aanvang van de winterperiode 2011/12 in lijn met ICMO2 gebracht te hebben.	Bijna volledig uitgevoerd: Communicatieplan draait, Beschuttingsplan bijna af, Vroegreactieve beheer draait, Monitoring draait, rapportages moeten volgen

8. BAC-vergadering 13 oktober 2011

Advies om het managementplan en de daarbij behorende stukken integraal op de SBB-website te plaatsen.	Uitgevoerd
Advies om voor de stakeholders een publiekssamenvatting van de jaarrapportage met de belangrijkste conclusies van maximaal 2 pagina's te schrijven en integraal op de SBB-website te plaatsen.	Niet uitgevoerd
Advies om bij de pathologieonderzoeken de herkauwers ook routinematig te screenen op MKZ.	Uitgevoerd
Advies om opmerkelijkheden zoals de afwezigheid van antibioticumresistente bacteriën en de afwezigheid van salmonellabesmettingen bij de grote grazers in een gebied met zeer veel ganzen te publiceren – bijvoorbeeld als 'signaal' in het Tijdschrift voor Diergeneeskunde.	Loopt, o.a. in overleg met F. Ohl.
De BAC gaat niet op voorhand akkoord met het laten vervallen van delen van de monitoring. SBB zal eerst bij EL&I extra fondsen moeten aanvragen, indien nodig.	Uitgevoerd. EL&I heeft de aanvraag ontvangen.

9. BAC-vergadering 1 december 2011

Advies	Status
Advies om SBB (Art. 5.1. lid 2 sub e) te laten overleggen met commissielid Spek over de criteria voor de evaluatie en de vergelijking van de telmethoden.	Afspraken staan geagendeerd voor eind januari en medio februari 2012.
Advies om zeer voorzichtig te zijn in zijn communicatie rondom de helikoptertellingen, om voor de voorjaarstellingen niet zelf onzekerheid te creëren die er niet is. De toonzetting van de vergunningaanvraag is daarbij heel belangrijk.	Afschrift van de vergunningaanvraag opgevraagd bij SBB en doorgestuurd naar BAC-leden
Advies om de voorjaarshelikoptertellingen in (medio) maart uit te voeren	Overgenomen
Advies om nauw met het ministerie van EL&I (DRZ West) samen te werken in de vergunningaanvraag voor de voorjaarstellingen.	SBB (13 dec.): inmiddels wel uitgevoerd.

Advies om in ieder geval de ruwe Excel-sheets m.b.t. het vroegreactieve beheer, de monitoring van de beschutting en het terreingebruik en de dier- en omgevingscores aan te leveren.	Art. 5.1. lid 2 sub e heeft 'dashboard' gemaakt. SBB (Art. 5.1.) mailt het eerste overzicht op 19 dec. naar de BAC-secretaris. De ruwe data in Excelsheets zijn desgewenst voor de BAC beschikbaar.
Advies om de frequentie van rapporteren over het beheer af te stemmen met commissielid Ohl. Dit zal minimaal eenmaal per maand moeten zijn, uiterlijk één week voorafgaand aan de BAC-vergadering.	Uitgevoerd: SBB heeft op 16 december maandelijkse aanvullende rapportage met BAC-secretaris afgesproken.
Advies om op korte termijn de voorstellen voor aanpassing van de monitoring ter inzage naar de BAC-secretaris te mailen.	Op 20-12-2011 uitgevoerd.
Advies om toezeggingen aan de stakeholders na te komen.	Vereniging Het Edelhert heeft de gevraagde data inmiddels ontvangen.
SBB zal de stand van zaken m.b.t. het bosonderzoeksproject van de heer Art. in een A4 aan de BAC-secretaris rapporteren.	Op 23-12-2011 naar BAC-secretaris gestuurd.

10. BAC-vergadering 20 januari 2012

Advies	Status
SBB neemt het initiatief om samen met de BAC-secretaris een managementjaarkalender voor het Oostvaardersplassengebied op te stellen.	Op hoofdlijnen uitgevoerd.
SBB zal de gemiddelde conditie van de geschoten en gevonden dieren in de Situation Reports vermelden.	In de Situation Reports wordt de gemiddelde conditie van de geschoten en natuurlijke gestorven dieren vermeld. Voor de winter van 2012/13 wil SBB dit op een andere wijze gaan weergeven: per week een verdeling van aantal dieren in dierconditie 1, 2 of 3.
De BAC adviseert SBB om in de toekomstige plannen meer rekening te houden met het feit dat grote grazers in het moerasgedeelte leven.	Wordt meegenomen
De BAC gaat akkoord met het voorgestelde Early Warning Systeem	n.v.t.
De BAC gaat akkoord met maandelijkse monitoring van de dierconditie ten behoeve van de populatiemonitoring	n.v.t.
De BAC adviseert SBB om in het Managementplan duidelijker onderscheid te maken tussen de monitoring van de conditie ten behoeve van de populatiemonitoring en de dagelijkse beoordeling van de dierscore van individuele dieren in het kader van het vroegreactieve beheer.	Is gebeurd

Inzake het de monitoring van de bosgebieden adviseert de BAC SBB om contact op te nemen met de Deelerwoudbeheerder van Natuurmonumenten, omdat deze ervaring heeft met 'begraasde bosgebieden'.	Niet gebeurd.
De BAC adviseert SBB om een calamiteitenplan in het Managementplan op te nemen voor het geval er een bosgebied door grote grazers 'overlopen' dreigt te worden.	Uitgevoerd: op 23 maart heeft de BAC het aangepaste voorstel geaccordeerd.
De BAC gaat akkoord met de voorgestelde aanpassingen inzake de Wetenschappelijke Coördinatiegroep, er van uitgaande dat wat er in het verleden over de rol van deze Groep in relatie tot de BAC gezegd is van kracht blijft.	n.v.t.

11. BAC-vergadering 22 februari 2012

Advies	Status
De BAC spreekt met SBB af dat wijzigingen in stukken zoals het Managementplan voortaan beter zichtbaar gemaakt worden, namelijk in de vorm van 'Track changes' in een Worddocument.	Overgenomen
De BAC adviseert om in de monitoringbijlage over de tellingen de aanbeveling om onderscheid te maken naar leeftijd en geslacht (weer) op te nemen.	Gebeurd in het monitoringsplan. Wordt in volgende versie managementplan opgenomen
Als Flevoland de vergunning afwijst, moet SBB een <i>next best</i> telmethode ter beoordeling aan de BAC voorleggen en de staatssecretaris daarover informeren.	Uitgevoerd: op 9 mei heeft SBB een voorstel aan de BAC voorgelegd.
Inzake de dierziektenmonitoring adviseert de BAC SBB onderscheid te maken naar 'need to know' en 'nice to know'. Voor de <i>nice to know</i> ziekten adviseert de BAC aan SBB om in overleg met het Dutch Wildlife Health Centre te treden over de mogelijke en wenselijke monitoring.	In het overleg van de Veterinaire Klankbordgroep van 3 september 2012 is afgesproken dat SBB een nadere onderbouwing voor de te monitoren dierziekten opstelt.
Inzake het Calamiteitenplan vindt BAC dat het compacter kan en moet en adviseert zij SBB om voor enkele scenario's (overstroming, overlopen bosgebied door grote grazers, uitbraak dierziekte) aan te geven hoe men onnodig lijden gaat voorkómen en hoe men het welzijn van de grote grazers kan verbeteren.	Uitgevoerd: op 23 maart heeft de BAC het aangepaste voorstel geaccordeerd.

12. Adviesbrief aan SBB inzake voorjaarestellingen 2012

Advies	Status
Negatief advies over het voorstel van SBB voor een grondtelling als alternatieve telmethode. Tegelijkertijd akkoord met het voorstel van SBB om ten behoeve van de verificatie van de registratie van de wintersterfte een gecombineerde grondtelling uit te voeren. Daarbij is het overigens van belang dat ook leeftijd en geslacht goed worden geregistreerd.	Uitgevoerd

13. BAC-vergadering 23 maart 2012

Advies	Status
De BAC adviseert SBB om het evaluatierapport over de telmethoden tekstueel te redigeren om onjuistheden en gevoeligheden er uit te halen.	Op 9 mei nog niet uitgevoerd. Zie laatste punt 9 mei
De BAC adviseert SBB om een optimalisatie van de helikoptertellingen in de vorm van luchtfoto's (<i>birdview</i>) vanuit de helikopter toe te voegen.	In rapport versie 9 mei ontbreekt dit nog
Bij het bepalen van de beste telmethode adviseert de BAC de volgende factoren te gebruiken in de weging: hoge precisie in aantallen, langjarig op hetzelfde moment herhaalbaar, onderscheid kunnen maken naar leeftijd en geslacht. De Managementdoelstellingen moeten leidend zijn; kosten zijn meer randvoorwaardelijk. Het kostenaspect mag dan ook geen wegingsfactor zijn. De BAC adviseert SBB om zorgvuldig en voorzichtig te zijn met het criterium 'verstoring'.	In rapport versie 9 mei ontbreekt dit nog
De BAC adviseert SBB expliciet in de rapportage op te nemen dat alle tellingen niet optimaal zijn uitgevoerd en dat het daarom onduidelijk is in hoeverre men op basis van deze tellingen een keuze kan maken. De BAC adviseert tevens in het rapport op te nemen dat er nog betrouwbare nulmetingen moeten plaatsvinden.	In rapport versie 9 mei ontbreekt dit nog
De BAC is akkoord met het voorstel van SBB inzake de calamiteitenparagraaf.	n.v.t.

14. BAC-vergadering 9 mei 2012

Advies	Status
De BAC adviseert SBB dringend om met EL&I in overleg te treden over de stand van zaken ten aanzien van een mogelijk aankoppelen van het Hollandse Hout.	Uitgevoerd
Ten aanzien van de tellingen van de grote grazers adviseert de BAC dat er nu en hier voor een praktische invulling wordt gekozen, koersend op uiteindelijke tellingen conform ICMO2, op te nemen in het Natura-2000 Beheerplan. De voorlopige optie wordt SBB-voorstel 2b, ondersteund door luchtfoto's.	Advies gemeld aan projectorganisatie N2000. Inmiddels is advies in behandeling genomen door PDN.
De BAC adviseert SBB om de gedetailleerde feedback van de BAC-secretaris mee te nemen in de eindversie van het rapport over de telmethoden.	Zal worden meegenomen in de eindversie net als opmerkingen n.a.v. vergadering 9 mei.

15. BAC-vergadering 28 juni 2012

Advies	Status
De BAC adviseert SBB vooruitlopend op de definitieve keuze voor het waterpeilbeheer de primaire risicofactoren voor de grote grazers in beeld te brengen en aan te geven wat dat betekent voor het beheer van de grote grazers.	Uitgevoerd
De BAC wil stukken zoals de recreatiemonitor voortaan graag ontvangen met een begeleidende notitie van SBB waarin conclusies worden getrokken en wordt aangegeven wat de relevantie voor de doelstellingen uit het Managementplan is.	
De BAC adviseert SBB om het Integrale Monitoringsplan op te nemen in het Managementplan.	
De BAC adviseert SBB om het Integrale Monitoringsplan toegankelijker te maken voor de dagelijkse beheerders, bijvoorbeeld door gebruik te maken van schema's.	
De BAC adviseert om in het Integrale Monitoringsplan bij de rapportages toe te voegen dat er een duiding moet plaatsvinden: hoe heeft e.e.a. effect op het beheer.	
Nadat SBB de drie randvoorwaardelijke vragen zelf positief beantwoord heeft, gaat de BAC akkoord met het Integrale Monitoringsplan, er van uitgaande dat SBB de adviezen dienaangaande overneemt.	n.v.t.

16. BAC-vergadering 13 juli 2012

Advies	Status
Geen	n.v.t.

17. BAC-vergadering 27 september 2012

Advies	Status
De BAC neemt de door SBB voorgestelde beheermaatregelen inzake het welzijn van de grote grazers bij het voorgenomen waterpeilbeheer ter kennis aan en wordt graag op de hoogte gehouden van de voortgang.	
De BAC neemt het voorstel van SBB inzake het creëren van extra beschutting in de vorm van exclosures in de randzone van het OVP-gebied ter kennis aan en wordt graag op de hoogte gehouden van de voortgang.	

18. BAC-vergadering 3 oktober 2012

Advies	Status
Geen	n.v.t.

Beheeradviescommissie Oostvaardersplassengebied

Vergadering 31 oktober 2012, 09.30 -12.30, Regardz De Eenhoorn, Amersfoort.

Aanwezig: dhr. Leidekker, dhr. Oosterveld, dhr. De Raad, dhr. Spek, dhr. stolp (voorzitter), dhr. Art. 5.1. lid 2 (secretaris); vanaf 10.45: dhr. De Snoo (Staatsbosbeheer).

Afgemeld: mevr. Ohl, Art. 5.1. lid 2 (SBB)

Agenda

1. opening
2. mededelingen
3. verslagen
4. jaarevaluatie
5. adviesvraag telmethode
6. Natura-2000: rol BAC en SBB

Bij 2, Mededelingen

Het college van GS van de provincie Flevoland is gevallen. Naar verwachting zal alleen mevrouw Art. niet terugkeren in de GS. Beleidswijzigingen worden niet verwacht.

Co Verdaas, gedeputeerde in Gelderland, wordt vrijwel zeker de nieuwe staatssecretaris van EL&I. De secretaris probeert om een kennismakingsgesprek van de voorzitter met de staatssecretaris nog dit jaar geagendeerd te krijgen. Ter voorbereiding van dat gesprek stellen de voorzitter en de secretaris een notitie op die voor commentaar aan de commissieleden wordt voorgelegd.

Bij 3, verslagen

Naar aanleiding van het verslag (voor intern gebruik) van het gesprek van de voorzitter met staatssecretaris Bleker wordt besproken wat nog wel en wat niet meer binnen de bevoegdheden van de BAC ligt. Het verzoek van de staatssecretaris om zo spoedig mogelijk na de uitvoering het verslag van de tellingen in het najaar van 2012 op te leveren, wordt doorgeleid aan SBB.

Naar aanleiding van het verslag van 3 oktober besluit de BAC dat het gesprek met dhr. Winterman gevoerd zal worden door commissieleden Ohl en Leidekker of Spek. De secretaris zal met SBB een datum prikken waarop zowel mevr. Ohl als dhr. Winterman kunnen. De heren Leidekker en spek bezien vervolgens wie van hen er bij aanwezig kan zijn.

In het verslag van 3 oktober wordt op p2, in de een na laatste alinea ("De BAC-voorzitter ... van ICMO2") de laatste zin als volgt gewijzigd "SBB moet zijn verantwoordelijkheid als beheerder (kunnen) nemen; de BAC draagt zorg voor het gedachtegoed van ICMO2, inclusief de beleidlijn van de staatssecretaris en houdt daar toezicht op."

Bij 4, Jaarevaluatie

De BAC plaatst kanttekeningen bij de vorm en bij de inhoud van de notitie van SBB naar aanleiding van de jaarevaluatie en de jaarrapportage. Doordat de vorm tekortschiet, komt de inhoud (ook) in het gedrang. De SBB-notitie is te wollig, bevat te weinig duidelijke conclusies en is niet op het beheer toegesneden. Het is onduidelijk wat er van de BAC gevraagd wordt. Wat zijn de conclusies waarover de BAC gevraagd wordt te oordelen?

De BAC adviseert SBB duidelijker te focussen op de doelstellingen in de OVP en zich rekenschap te geven van de volgorde van de doelstellingen daarin: de Natura-2000 doelstelling is wettelijk (Europees) vastgelegd en daarmee dominant. Het beheerprincipe 'met zoveel mogelijk natuurlijke processen' is door SBB gekozen en (derhalve) ondergeschikt aan de Natura-2000 doelstellingen. De BAC verwacht een effectieve, op het beheer toegesneden rapportage, waarin per doelstelling wordt aangegeven wat de observaties, de conclusies, de plannen, de eventuele knelpunten en de mitigerende acties zullen zijn.

De Snoo geeft aan dat de Natura-2000 doelstellingen ook voor SBB de hoofdprioriteit in de OVP zijn. Hij geeft te kennen graag met de BAC-secretaris de opbouw en de formulering van de rapportage te bespreken.

De BAC adviseert SBB om het ministerie van EL&I nauw te betrekken bij de heropening van de dialoog over het Hollandse Hout. De Snoo onderschrijft dat.

Bij 5, Adviesvraag telmethode

Het rapport van SBB over de vergelijkingen van de telmethoden heeft nu de onduidelijke status 'definitief concept'. Aan de principiële bezwaarpunten zoals door de BAC ingebracht op de vorige conceptversie is niet fundamenteel tegemoet gekomen. De BAC wacht de definitieve adviesvraag van staatssecretaris Bleker af en bezint zich dan op de gewenste stappen.

Bij 6, Natura-2000: rol BAC en SBB

De BAC constateert dat SBB eerstverantwoordelijke is voor de Natura-2000 doelstellingen en de doelstellingen m.b.t. de grote grazers – en dus ook voor de interactie en integratie van die doelstellingen. De BAC denk daarin graag met SBB mee, maar heeft primair geen rol, anders dan vroegtijdig aan SBB te signaleren als zij tegenstellingen ziet ontstaan in de doelstellingen die gelden voor het OVP gebied.

Actiepunten:

Wat	Wie	Wanneer
2. Gesprek voorzitter met opvolger gedeputeerde Bliet organiseren.	secretaris	Na benoeming
2. Gesprek voorzitter met nieuwe staatssecretaris EL&I organiseren.	secretaris	Na benoeming
3. Gesprek commissieleden Ohl en Spek/Leidekker met regiodirecteur Oost SBB regelen.	Secretaris i.s.m. SBB	Op korte termijn
3. Vergaderdata 2013 herzien	Voorzitter en secretaris	Op korte termijn
4. Overleg over format rapportage door SBB.	Secretaris met SBB	z.s.m.
4. herschrijven rapportage n.a.v. jaarevaluatie en jaarrapportage in door BAC geadviseerde format.	SBB	Voor volgende BAC-vergadering

Cover tbv Vergadering Beheer Advies Commissie Oostvaardersplassen 31-10-2012

Managementconclusies 2012-2013

- Aan:** **Beheeradvies Commissie Oostvaardersplassen**
t.b.v. vergadering 31 oktober 2012.
- Van:** **Staatsbosbeheer.** Opsteller: **Art. 5.1. lid 2 sub** (Programmamanager Oostvaardersplassen).
- Aanleiding:** vraag via secretaris BAC 17-10-2012

"De BAC wil graag weten wat de managementconclusies van Staatsbosbeheer ten aanzien van alle voor het OVP-gebied geformuleerde doelstellingen zijn. De covernotitie die je al hebt aangeleverd gaat alleen in op de doelstelling 'voorkomen onnodig lijden grote grazers'. In het Managementplan staan meer doelstellingen genoemd. Dit is ook het moment om aanpassingsvoorstellen van Staatsbosbeheer te bespreken"

Eerdere besluitvorming: geen

Status: ter bespreking

Naast de maatregelen die reeds zijn opgenomen in het managementplan en de in de vergaderingen van 28 juni en 3 oktober gemaakte afspraken stelt Staatsbosbeheer de volgende managementconclusies voor:

Deze zijn hieronder weergegeven per hoofddoelstelling uit het managementplan:

Natura 2000 doelen, waar mogelijk door bevordering van natuurlijke processen

- Staatsbosbeheer speelt een actieve rol bij de totstandkoming van het concept beheerplan Natura2000. Wij willen hierbij nadrukkelijk zorg dragen voor de integraliteit van het beheer. Natura2000 gaat weliswaar over de kwaliteit van de leefomgeving van vogels, maar deze kan alleen worden gezien in de juiste verhouding met de grote grazers en de maatschappelijke en recreatieve waarde.
- Dat betekent dat beheermaatregelen die voortvloeien uit dit plan moeten samengaan met de doelen uit het managementplan en vice versa. Een voorstel aan de projectgroep over de relatie tussen peilverlaging en het welzijn van de grazers is hier een voorbeeld.
- Uit alle onderzoeken blijkt dat bij "niets" doen de kwaliteit van de aanwezige natuurwaarden in het moeras zal afnemen. Staatsbosbeheer zal alle verantwoordelijke partijen blijven aanspreken op het nemen van concrete maatregelen.
- Op lange termijn zullen wij streven naar een integraal beheerplan waarbij de doelen en beheer voor zowel vogels, waterstand, grote grazers als recreatie zijn opgenomen en afgestemd
- Aanscherping data processing bij monitoring vogels

Minimaliseren potentieel dierenleed grote grazers (vroeg reactief afschotprotocol)

- De BAC reeds een voorstel ontvangen voor aanscherping van het protocol vroeg reactief beheer voor de winter van 2012-2013
- Daarnaast zijn wij met de veterinaire klankbordgroep bezig om een methode te ontwikkelen om meer zicht en grip te krijgen op de rol van acetonomie bij Heckrunderen

Cover tbv Vergadering Beheer Advies Commissie Oostvaardersplassen 31-10-2012

- Een verdere koppeling, integratie en analyse van de veld monitorings gegevens met de bevindingen uit de sectierapporten van de GD.
- Aandacht op langjarige vergunningverlening geluiddempers.
- Inmiddels zijn formele juridische richtlijnen voor afschot van dieren die ontstappen uit de Oostvaardersplassen op ons aandringen vastgesteld
- Aanscherpen monitoring dierconditie

Optimaliseren welzijn grote grazers (beschutting, keuzemogelijkheden t.a.v. gedrag bieden)

- Uitvoering van het beschuttingsplan (verduurzamen 3 bosgebieden, beschutting aan randen OVP, bewaken kwaliteit richels, verduurzamen groter deel Kotterbos en aantakking hiervan (80 ha. extra beschutting in 2014))
- Door onzeker worden Oostvaarderswold op middellange termijn, nu intensivering op inzet van aanvullende maatregelen; Tegelijkertijd blijvend inzetten in het “open plan proces” onder de regie van de heer **Art. 5.1. lid 2**
- Uitbreiding van het beschuttingsplan met meer nieuwe duurzame beplanting in Oostvaardersbos; toevoegen van 5 ha extra beschutting in Oostvaardersbos
- Starten project inrichting en aankoppeling Oostvaardersveld. Vergroten beschutting gebeid en vergroten beleefbaarheid van het gebied.
- Heropening van dialoog met gemeente Lelystad over onder voorwaarden toevoegen (deel) van de Hollandse Hout
- Voortzetting en aanscherping jaarlijkse monitoring “effecten begrazing op bosgebieden” (RUG,UU) en jaarrond ontwikkeling structuur vegetatie. Uitkomsten van deze gegevens worden gebruikt om inrichting en beheer voor nieuwe gebieden te optimaliseren
- Inrichting spoorzone met als doel vergroting van beschutting aan de randen van het gebied, inrichten van enkele recreatie bestemmingen, kwaliteitsimpuls landschap en indien mogelijk koppeling met N2000 doelen.

Draagvlak vergroten bij het publiek voor (het beheer van) het gebied (o.a. door middel van communicatie)

- Voortzetting ingeslagen ontwikkelingen m.b.t. governance (stakeholdersoverleg, pro actieve gebiedscommunicatie, veel aandacht voor “goed” nieuws uit de OVP.)
- Verbreding actieve en intensieve communicatie over verloop winter aan stakeholders en via website
- Investeren in relatie met provincie over het beheer OVP in brede zin in het kader van decentralisatie. Met name de relatie met Provinciale Staten is hierbij van strategisch belang
- Anticiperen op verwachte aandacht die de bioscoopfilm over de Oostvaardersplassen zal genereren.

De BAC wil graag weten wat de managementconclusies van Staatsbosbeheer ten aanzien van alle voor het OVP-gebied geformuleerde doelstellingen zijn. De covernotitie die je al hebt aangeleverd gaat alleen in op de doelstelling 'voorkomen onnodig lijden grote grazers'. In het Managementplan staan meer doelstellingen genoemd. Dit is ook het moment om aanpassingsvoorstellen van Staatsbosbeheer te bespreken.

Naast de maatregelen die reeds zijn opgenomen in het managementplan trekt Staatsbosbeheer de volgende managementconclusies uit de jaarrapportage monitoring, de jaarevaluatie en **

Natura 2000 doelen, waar mogelijk door bevordering van natuurlijke processen

- Staatsbosbeheer speelt een actieve rol bij de totstandkoming van het concept beheerplan Natura2000. Wij willen hierbij nadrukkelijk zorg dragen voor de integraliteit van het beheer. Natura2000 gaat weliswaar over de kwaliteit van de leefomgeving van vogels, maar deze kan alleen worden gezien in de juiste verhouding met de grote grazers en de maatschappelijke en recreatieve waarde.
- Dat betekent dat beheermaatregelen die voortvloeien uit dit plan moeten samengaan met de doelen uit het managementplan en vice versa.
- Een voorstel over de relatie tussen peilverlaging en het welzijn van de grazers is hier een voorbeeld.
- Uit alle onderzoeken blijkt dat “niets” doen geen optie is. Staatsbosbeheer zal alle verantwoordelijke partijen blijven aanspreken op het nemen van concrete maatregelen.
- Op lange termijn zullen wij streven naar een integraal beheerplan waarbij de doelen en beheer voor zowel vogels, waterstand, grote grazers als recreatie zijn opgenomen en afgestemd

Minimaliseren potentieel dierenleed grote grazers (vroeg reactief afschotprotocol)

- De BAC reeds een voorstel ontvangen voor aanscherping van het protocol vroeg reactief beheer voor de winter van 2012-2013
- Daarnaast zijn wij met de veterinaire klankbordgroep bezig om een methode te ontwikkelen om meer zicht te krijgen op de rol van acetonomie bij runderen
- Een verdere koppeling, integratie en analyse van de veld monitorings gegevens met de bevindingen uit de sectierapporten van de GD.
- Aandacht op langjarige vergunningverlening geluiddempers. Inmiddels zijn formele juridische richtlijnen voor dieren die ontstappen uit de Oostvaardersplassen op ons aandringen vastgesteld

Optimaliseren welzijn grote grazers (beschutting, keuzemogelijkheden t.a.v. gedrag bieden)

- Uitvoering van het beschuttingsplan (verduurzamen 3 bosgebieden, beschutting aan randen OVP, bewaken kwaliteit richels, verduurzamen groter deel Kotterbos aantakking van 80 ha. extra beschutting in 2014)
- Door onzeker worden Oostvaarderswold op middellange termijn, nu intensivering op inzet van aanvullende maatregelen; Tegelijkertijd zetten we ook in op realisatie van de Oostvaarderswissel in het “open plan proces” onder de regie van de heer **Art. 5.1. lid 2**
- Uitbreiding van het beschuttingsplan met meer nieuwe beplanting in Oostvaardersbos; toevoegen van 5 ha extra beschutting in Oostvaardersbos
- Starten project inrichting en aankoppeling Oostvaardersveld. Vergroten beschutting gebied en vergroten beleefbaarheid van het gebied.
- Heropening van dialoog met gemeente Lelystad over onder voorwaarden toevoegen (deel) van de Hollandse Hout
- Voortzetting jaarlijkse monitoring effecten begrazing op bosgebieden (RUG,UU) en jaarrond ontwikkeling structuur vegetatie. Uitkomsten van deze gegevens worden gebruikt om inrichting en beheer voor nieuwe gebieden te optimaliseren
- Inrichting spoorzone met als doel vergroting van beschutting aan de randen van het gebied, inrichten van enkele recreatie bestemmingen, kwaliteitsimpuls landschap en indien mogelijk koppeling met N2000 doelen.

Draagvlak vergroten bij het publiek voor (het beheer van) het gebied (o.a. door middel van communicatie)

- Voortzetting ingeslagen ontwikkelingen mbt governance (stakeholdersoverleg, pro actieve gebiedscommunicatie, veel aandacht voor “goed” nieuws uit de OVP.
- Verbreding actieve en intensieve communicatie over verloop winter aan stakeholders en via website
- Investeren in relatie met provincie over het beheer OVP in brede zin in het kader van decentralisatie. Met name de relatie met Provinciale Staten is hierbij van strategisch belang
- Anticiperen op verwachte aandacht die de bioscoopfilm over de Oostvaarderplassen zal genereren.

**Evaluatie tellingen grote herbivoren
Oostvaardersplassen 2010-2011**

Datum 16 oktober 2012
Status definitief

Art. 5.1. lid 2 sub e Woo

**Evaluatie tellingen grote herbivoren
Oostvaardersplassen 2010-2011**

Datum 16 oktober 2012
Status Concept

Art. 5.1. lid 2 sub e Woo

Inhoud

1	Inleiding	5
2	Werkwijze en proces	7
3	Tellingen van grote herbivoren	10
4	Resultaat van de afzonderlijke tellingen	13
4.1	Grondtellingen met auto in 2010	13
4.1.1	Heckrunderen, juli 2010	13
4.1.2	Edelherten, september 2010	14
4.1.3	Konikpaarden, september 2010	15
4.2	Vliegtuigtelling met luchtfoto's, januari-februari 2011	16
4.3	Helikoptertelling, oktober 2011	19
4.4	Grondtelling vanuit 'vaste' punten, november 2011	21
4.5	Terreingebruik waarnemingen met de auto, november 2011	23
5	Vergelijking tellingen en aanbevelingen ter verbetering	27
5.1.1	Aantallen dieren op 1 november 2011	27
5.1.2	Kosten en tijd	31
5.2	Aanbeveling ter verbetering telmethoden	32
6	Toetsing telmethoden	38
6.1	Doel van de tellingen	38
6.2	Toetscriteria, scores en weging	43
6.3	Toetsing	45
6.3.1	Toetsing geoptimaliseerde methoden van 2010-2011	46
7	Voorstel telmethode grote herbivoren Oostvaardersplassen	52
7.1	Scenario's telling grote herbivoren	52
7.2	Toetsing scenario's en voorstel	54
	Literatuur	55
Bijlage A	Vergelijking tellingen Heckrunderen	59
Bijlage B	Vergelijking tellingen Konikpaarden	61
Bijlage C	Vergelijking tellingen Edelherten	63

1 Inleiding

In de periode 1996-2010 werd de omvang van de populaties grote herbivoren van de Oostvaardersplassen op 1 januari van ieder jaar vastgesteld en in de jaarlijkse monitoringsrapportage vastgelegd (Art. 5.1. lid 1996, 2006, 2007, 2010, 2011; Art. 5.1. lid 2 1998-2000; Art. 5.1. 2001-2003; Art. 5.1. lid 2 2004; Art. 5.1. lid 2 sub e 2008, 2009). De aantallen voor het volgende jaar werden berekend op basis van de stand op 1 januari, de aantallen geboren kalveren en veulens en de aantallen gestorven dieren van dat jaar (alle geboren kalveren en veulens en dood gevonden en afgeschoten dieren worden gedocumenteerd):

$$\text{stand 1 januari jaar } i+1 = \text{stand 1 januari jaar } i + \text{geboorte jaar } i - \text{sterfte jaar } i$$

Naar aanleiding van een monitoringsadvies in 2005 op basis van de evaluatie van het begrazingsbeheer 1996-2005 (Art. 5.1. lid 2006) heeft in 2005 een eenmalige telling van de populatie runderen en edelherten plaatsgevonden. Omdat in 2010 het vermoeden bestond dat er een verschil zat tussen de berekende en de werkelijk aantallen runderen en dit misschien ook wel voor de paarden en edelherten zou gelden, heeft Staatsbosbeheer (SBB) de aantallen per soort in de zomer van 2010 opnieuw laten tellen (Art. 5.1. lid 2 sub e & Art. 2010a, Art. 5.1. lid 2 sub e Art. 5.1. 2010, Art. 5.1. lid 2 sub e 2010). Er werden minder Heckrunderen en meer Edelherten geteld dan er volgens de berekening zouden zijn. Bij de Konikpaarden was er geen groot verschil tussen berekend en geteld. De nauwkeurigheid van de getelde aantallen in 2010 kon echter nog niet gegeven worden, omdat niet bekend was hoeveel dieren er exact in het gebied aanwezig waren. De getelde aantallen van 2010 moeten dan ook gezien worden als het waargenomen aantal en niet als het werkelijk aantal dieren wat er in de Oostvaardersplassen aanwezig zou moeten zijn.

Naar aanleiding van de sterfte van de grote herbivoren die optrad tijdens de strenge winter van 2009-2010 en de maatschappelijke en politieke zorg daarover, heeft op verzoek van de minister van LNV (huidig EL&I) in november 2010 de Internationale Commission on the Management of large herbivores in the Oostvaardersplassen een advies uitgebracht (IMCO2 2010). Een van de adviezen betrof het vaststellen van de populatieomvang van de verschillende grote herbivoren op basis van tellingen vanuit een helikopter.

Staatsbosbeheer heeft besloten om in 2011 naast de helikoptertelling in het kader van 'proof of principle' in 2010 uitgevoerde tellingen te evalueren en ook enkele andere tellingen uit te voeren. Om te bepalen welke methoden hiervoor in aanmerking zouden kunnen komen, heeft SBB de Zoogdierverseniging (VZZ) opdracht gegeven hiernaar een literatuurstudie uit te voeren (Art. 5.1. lid 2 sub e en Art. 2010b). Mede op basis van deze literatuurstudie zijn aanvullend op de telmethoden die reeds in 2010 waren uitgevoerd en de helikoptertellingen die in oktober 2011 werden uitgevoerd, in januari-februari 2011 drie tellingen op basis van luchtfoto's die vanuit een vliegtuig zijn genomen, uitgevoerd. In november 2012 zijn

aanvullend twee grondtellingen vanuit vaste en mobiele telpunten uitgevoerd. Daarnaast zijn in dit kader van 'proof of principle' ook de terreingebruikwaarnemingen van de grote herbivoren meegenomen als een van de mogelijke telmethoden. Sinds 1983 worden deze terreingebruikwaarnemingen uitgevoerd en hoewel deze telling eigenlijk plaatsvindt in het kader van het vastleggen van het terreingebruik van de grote herbivoren, levert deze waarneming ook informatie over de populatiegrootte en -ontwikkeling.

Nu de verschillende tellingen zijn uitgevoerd en gerapporteerd (Art. 5.1. lid 2 sub b & Art. 2010a, Art. 5.1. lid 2 sub e Woo 2010, Art. 5.1. lid 2 sub e 2010, Ecoflight 2011, Art. 5.1. lid 2 sub e 2011, Art. 5.1. 2011, Art. 5.1. lid 2 sub 2011), voert SBB een evaluatie uit van de tellingen en doet een voorstel over in de toekomst gehanteerde telmethodiek aan de Beheer Advies Commissie van de Oostvaardersplassen (BAC).

Op basis van de mate waarin met een telmethode aan de doelstelling en een aantal technische criteria wordt voldaan, wat de verschillen in kosten en tijdsinspanning zijn en welke risico's en bijproducten de verschillende methoden leveren, wordt aangegeven welke methode of combinatie van methoden het meest geschikt is (zijn) om voor de lange termijn te dienen als standaardmethode voor de inventarisatie van de aantallen grote herbivoren en hun populatiestructuur in de Oostvaardersplassen. Dit rapport beschrijft deze evaluatie en geeft het SBB-voorstel aan de BAC weer.

Leeswijzer

In hoofdstuk 2 volgt een beschrijving van de werkwijze en het proces om van evaluatie tot een voorstel aan de BAC inzake een toe te passen methode te komen. Hoofdstuk 3 gaat in op de problematiek van het tellen van grote herbivoren in het algemeen en in het bijzonder op de daarbij gehanteerde begrippen. Hoofdstuk 4 beschrijft de resultaten van de verschillende tellingen die in 2010 en 2011 hebben plaatsgevonden. Hierbij wordt ook ingegaan op de kosten en de tijdsinspanning. In hoofdstuk 5 worden deze tellingen onderling vergeleken en worden aanbevelingen ter verbetering gedaan. In Hoofdstuk 6 vindt de toetsing plaats waarbij eerst de doelstelling van de telling wordt geformuleerd en de criteria worden opgesteld waaraan de telmethode dient te voldoen. Hoofdstuk 7 beschrijft mogelijke alternatieven voor het tellen van grote herbivoren. Hoofdstuk 8 geeft het voorkeursalternatief van SBB weer wat als voorstel aan de BAC wordt ingediend.

2 Werkwijze en proces

Tellingen

In 2010 en 2011 heeft SBB een aantal tellingen van de populaties grote herbivoren volgens verschillende methoden laten uitvoeren of zelf uitgevoerd. Het betreft de volgende tellingen en methoden:

2010

- Afzonderlijke grondtellingen met twee tellers vanuit een auto:
 - Heckrund;
 - 29 juli;
 - Zoogdiervereniging (Art. 5.1. lid 2 sub b & Art. 2010);
 - Edelhert;
 - 7, 8, 11 september;
 - IPC de Groene Ruimte B.V. (Art. 5.1. lid 2 sub e) (2010);
 - Konikpaard;
 - 15 september;
 - Equus Research/Therapy (Art. 5.1. lid 2 sub e Woo 2010).

2011

- Integrale tellingen op luchtfoto's die vanuit een vliegtuig zijn genomen;
 - 10 en 28 januari en 17 februari;
 - Ecoflight (Ecoflight 2011);
- Integrale tellingen met twee tellers vanuit een helikopter;
 - 25 en 26 oktober;
 - Altenburg&Wymenga, Ministerie van Defensie en Scottish Natural Heritage (Art. 2011);
- Integrale grondtellingen met meerdere tellers vanuit vaste en mobiele telpunten;
 - 16 november;
 - SBB + derden (Art. 5.1. lid et al. 2011);
- Integrale grondtellingen met twee tellers vanuit een auto langs een vaste route;
 - november;
 - SBB (Art. 5.1. lid 2012).

Evaluatie tellingen

Om tot een goede evaluatie en goed advies te komen, heeft SBB vijf bijeenkomsten georganiseerd en is het concept-rapport intern-SBB beoordeeld.

Chronologie en proces

Op 27 januari 2012 heeft op het kantoor van SBB in Deventer een eerste bijeenkomst plaatsgevonden met als doelen:

- Het bepalen en concreet maken van de doelstelling(en) van de telling;
- het bepalen van de criteria voor toetsing van de verschillende telmethoden.

Tijdens deze eerste bijeenkomst heeft Art. 5.1. lid 2 sub een presentatie gegeven van de resultaten van de verschillende tellingen en is een vergelijking tussen de verschillende tellingen gemaakt, zodat de deelnemers op gelijke hoogte zaten voor wat betreft kennis van deze tellingen. Een weergave van deze presentatie volgt in Hoofdstuk 4.

Na deze bijeenkomst hebben Art. 5.1. lid 2 sub en Art. 5.1. lid 2 sub e de doelstellingen en criteria verder uitgewerkt, hebben zij een eerste toetsing uitgevoerd en een eerste concept-rapportage van de evaluatie en het advies opgesteld. Dit concept-rapport is verstuurd aan de deelnemers van de besprekingen.

Deze tweede bijeenkomst is gehouden op 17 februari 2012 eveneens in Deventer. Het doel van deze tweede bijeenkomst was het bespreken van het concept-rapport met in het bijzonder de geformuleerde doelstelling, de criteria, de toetsing en het advies.

Naar aanleiding van deze tweede bijeenkomst hebben Art. 5.1. lid 2 sub en Art. het concept-rapport op een aantal punten inhoudelijk aangepast. Het ging hierbij met name om een aanpassing van de criteria, de weging van de criteria en de toetsing van 1) de telmethoden zoals ze zijn uitgevoerd in 2010-2011 en 2) dezelfde telmethoden onder de aanname dat ze nu wel optimaal worden uitgevoerd. Voorliggend, aangepaste tweede concept-rapport is verstuurd aan de deelnemers van de besprekingen (29 februari 2012).

Aansluitend is de derde bijeenkomst gehouden op 12 maart in het kantoor van SBB in Deventer. Het doel was het bespreken van het tweede concept en te komen tot een afronding van het rapport. Besloten werd dat het advies nog onvoldragen was. Daarom zijn slechts de eerste drie hoofdstukken van de versie van 12 maart aangepast en ter commentaar verzonden naar de BAC. Op 23 maart heeft de BAC het concept behandeld. Het commentaar is verstuurd naar de werkgroep.

Op 16 april heeft in Deventer een vierde overleg plaatsgevonden over de afronding van de evaluatie (toetsing, alternatieven en interne controle).

Op 23 april heeft in Driebergen een vijfde overleg plaatsgevonden waarbij in gezamenlijkheid de toetsing van de geoptimaliseerde methoden is uitgevoerd, de alternatieven zijn bepaald en een keuze is gemaakt voor het voorkeursalternatief. Hierna is het concept afgerond en gereedgemaakt voor de interne SBB controle.

Aan de vijf besprekingen hebben verschillende mensen van binnen en buiten SBB deelgenomen (tabel 2.1).

Tabel 2.1

Deelnemers besprekingen
 evaluatie tellingen.
 X = deelname
 - = geen deelname

deelnemer	27-01- 2012	17-02- 2012	12-03- 2012	16-04- 2012	23-04- 2012
Art. 5.1. lid 2 (SBB)	X	X ²	-	X	-
Art. 5.1. lid 2 (SBB)	X	X ²	X ³	X	X
Nick de Snoo (SBB)	X	-	X ³	-	-
Art. 5.1. lid (SBB)	X	X	-	-	X
Art. 5.1. lid 2 (SBB)	X	X	X	-	-
Art. 5.1. lid 2 (SBB)	-	X	X	-	X
Art. 5.1. lid 2 sub e (Alterra/SBB)	X	X	X	X	X
Art. 5.1. lid 2 (RWS/SBB)	X	X	-	X	X
Gerrit Jan Spek (extern adviseur)	X	X	X	-	-
Art. 5.1. lid (extern adviseur)	-	-	X	-	-

- 1) Art. 5.1. lid 2 was voorzitter en Art. 5.1. lid 2 plaatsvervangend voorzitter
- 2) Tijdens 2^e bespreking heeft Art. 5.1. lid 2 de eerste helft van de bespreking voorgezeten en Art. 5.1. lid 2 de tweede helft.
- 3) Nick de Snoo zat voor. Na zijn vertrek was Art. 5.1. lid 2 voorzitter

Dit 'eind'-concept-rapport is intern SBB beoordeeld door Art. 5.1. lid 2 sub e (interne auditer- Staatsbosbeheer) waarna het, na aanpassingen door de werkgroep, definitief is gemaakt.

Het doel van de evaluatie is te kunnen kiezen voor een methode die aan de doelen en eisen van de tellingen voldoet en die voor SBB uitvoerbaar is in de komende jaren. Om daartoe te komen voert SBB de evaluatie uit en doet zij een voorstel aan de BAC. De BAC zal vervolgens de evaluatie en het voorstel beoordelen om uiteindelijk zelf met een advies richting staatssecretaris van EL&I en SBB te komen.

3 Tellingen van grote herbivoren

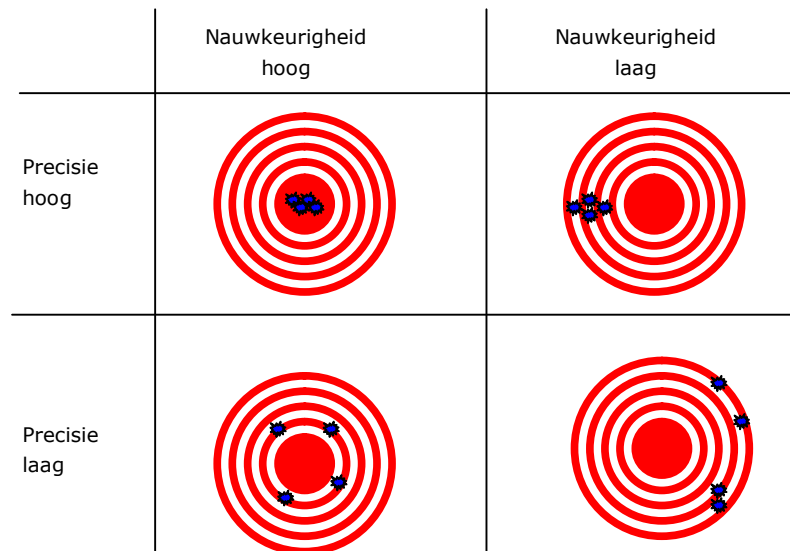
Begrippen

Bij het bepalen van de populatiegrootte van een diersoort op basis van een telling spelen ten aanzien van de gehanteerde methode drie begrippen een rol (Mayle et al. 1999):

1. Precisie (Eng. precision): hoe dicht liggen de herhaalde schattingen bij elkaar (zie figuur 3.1);
2. Nauwkeurigheid (Eng. accuracy): hoe dicht ligt het geschatte gemiddelde bij het werkelijke aantal (zie figuur 3.1);
3. Bias: de systematische foutencomponent, bij voorbeeld waarnemers bias.

Figuur 3.1

Schematische weergave van de begrippen precisie en nauwkeurigheid naar analogie van een dartbord. Als de dartpijltjes dicht bij elkaar liggen spreken we van hoge precisie (links en rechts boven). Liggen ze ver uit elkaar dan spreken we van lage precisie (links en rechts onder). Liggen de pijltjes precies in het centrum of rondom het centrum (links boven en onder) dan is de nauwkeurigheid hoog. Liggen ze buiten het centrum (rechts boven en onder) dan is de nauwkeurigheid laag.

Precisie

Als we meerdere keren tellen, bijvoorbeeld een ochtend, de aansluitende avond en een tweede ochtend, komen we als regel steeds op een ander aantal dieren uit. Beschouwen we de drie telrondes statistisch als drie onafhankelijke steekproeven dan kunnen we een gemiddeld telresultaat (GEM) en de standaarddeviatie (SD; een maat voor de spreiding rond het GEM) berekenen. Hoe kleiner de standaarddeviatie hoe dichter de afzonderlijke waarnemingen bij elkaar liggen en dus hoe hoger de precisie van de methode is. De precisie wordt vaak weergegeven met de variatie coëfficiënt (Engels: coefficient of variation CV). Dit is de standaarddeviatie uitgedrukt als percentage van het gemiddelde ($CV = SD/GEM * 100\%$). Deze relatieve maat voor de spreiding maakt het mogelijk om de precisie van tellingen van grote en kleine populaties, zoals bijvoorbeeld Heckrunder en Edelhert, met elkaar te vergelijken. Voor de uitvoerder van de tellingen is het van belang een methode te hebben waar een zo hoog mogelijke precisie mee kan worden gehaald, zodat met

één telling kan worden volstaan (beperken kosten en tijd). In het algemeen wordt bij een CV van 5% of kleiner de precisie voldoende hoog geacht om bij herhaling van de methode in de tijd (bijv. jaarlijks) te volstaan met één telling in plaats van drie of meer. Alleen bij het voor de eerste keer toepassen van de methode dient de methode minimaal drie maal (liefst vijf keer of meer) herhaald te worden onder gelijke omstandigheden (althans zoveel mogelijk) om de CV te kunnen bepalen. Helaas kan in de toetsing geen gebruik worden gemaakt van de CV's van de verschillende methoden, omdat enerzijds in veel gevallen onvoldoende herhalingen zijn uitgevoerd, maar anderzijds per methode de tellingen niet allemaal onder dezelfde omstandigheden zijn uitgevoerd. Voor het verkrijgen van goede telresultaten en voor het bepalen van de precisie van de methode dient dit wel te gebeuren. In de toetsing zal de score dan ook op basis van een kwalitatief oordeel worden gegeven.

Nauwkeurigheid

De nauwkeurigheid van de methode is in de praktijk het lastigst in te vullen, immers, zoals al aangegeven, het werkelijke aantal is meestal niet bekend. In het geval van de Oostvaardersplassen is de nauwkeurigheid groter bij een kleine populatie (zoals bij Heckrund) dan bij een grote populatie (zoals bij Edelhert). Bij grote populaties waar de dieren in grote groepen bij elkaar lopen, zijn individuen moeilijker te tellen en moeten schattingen worden gemaakt van de aantallen. Door het schatten neemt de nauwkeurigheid af.

Kader moeras- en bosgedeelte van de Oostvaardersplassen

Omdat in het moeras en in het Oostvaardersbos ook grote herbivoren aanwezig kunnen zijn, kunnen aanvullende en gelijktijdig uitgevoerde tellingen in deze delen een dichtere benadering van de werkelijkheid voor het gehele gebied geven. Methoden die hieraan kunnen voldoen scoren dan beter bij nauwkeurigheid dan methoden die daar niet aan kunnen voldoen. Daartegenover staat dat het aandeel van de grote herbivoren in deze gebieden zeer gering kan zijn, afhankelijk van het jaargetijde, het weer en het tijdstip op de dag waarop geteld wordt. Op basis van de luchtfototelling en de helikoptertelling kan bijvoorbeeld worden aangegeven dat in januari 2011 <3% van de populatie Edelherten zich op dat moment in het moeras bevond en in oktober 2011 <0,5%. Bij de andere tellingen weten we daar

Betrouwbaarheid

De betrouwbaarheid van de telling hangt samen met de mate waarin de organisatie er in slaagt om elk jaar dezelfde telmethode toe te passen gelet op gebiedskarakteristieken (dekking, openheid), mate waarin het gehele gebied wordt gedekt, weersomstandigheden, datum, tijdstip, duur van de telling, bemensing (aantal deelnemers en expertise) en hulpmiddelen (kijkers, telescopen, camera's e.d.). Hierdoor wordt de systematische foutencomponent (bias) zo beheersbaar c.q. constant mogelijk. Een methode met een specifieke invloed op de betrouwbaarheid is de helikoptertelling zoals deze in oktober 2011 is uitgevoerd. Het bevoegd gezag heeft aangegeven dat voor een helikoptertelling in het voorjaar vooralsnog een NB-wet vergunning nodig is. Het risico bestaat dat bevoegd gezag de vergunning niet op tijd afgeeft of zelfs helemaal niet. Dit heeft consequenties voor continuïteit van de telling en dus de betrouwbaarheid.

Een andere factor die een rol kan spelen is wanneer gekozen wordt voor het uitbesteden van tellingen die veel geld kosten. Als door bezuinigingen de uitbestedingen niet meer betaald kunnen worden, dan kan dit ook gevolgen hebben voor de continuïteit van een bepaalde telmethode.

Beheer op basis van trends

In de praktijk zal het, zeker in geval van grotere populaties in landschappen met dekking, onbekend zijn welke fractie van het totaal wordt geteld, ofwel hoeveel dieren er exact aanwezig zijn. Onder de aanname dat alle dieren zich laten zien is het in het algemeen zo dat bij kleine populaties grote herbivoren de dieren individueel geteld kunnen worden en bij grote populaties vaak schattingen gemaakt moeten worden. Bij kleine populaties is de waarnemer bias ook niet zo groot. Bij grote populaties nemen de aantallen in de afzonderlijke groepen binnen een populatie ook toe. Dit maakt het tellen van individuen binnen zo'n grote groep moeilijk. In dat geval moet worden overgegaan op het schatten van het aantal individuen binnen zo'n groep. Dit schatten verlaagt de precisie en de nauwkeurigheid en de waarnemer bias kan groot zijn.

Omdat de problemen met betrekking tot precisie, nauwkeurigheid en betrouwbaarheid zich jaarlijks voordoen, kiezen beheerders veelal voor een trendmatige benadering om de aantallen grote herbivoren in de tijd te volgen. Een zo precies, nauwkeurig en betrouwbaar mogelijke index vereist consequent gebruik van eenzelfde methode over de jaren.

Omdat niet bekend is welke aantallen exact voorkomen, kan dus ook niet op basis van de telresultaten worden aangegeven welke methode de werkelijkheid het dichtst benadert. In de toetsing zal de score dan ook op basis van een kwalitatief oordeel door de werkgroep worden gegeven waarbij zal worden ingeschat welke methode een beste benadering zou kunnen geven.

4 Resultaat van de afzonderlijke tellingen

4.1 Grondtellingen met auto in 2010

4.1.1 Heckrunderen, juli 2010

Methode

Op 26 juli 2010 heeft de Zoogdiervereniging een telling van de Heckrunderen uitgevoerd (Art. 5.1 lid 2 sub j & Art. 2010). De telling is uitgevoerd met twee tellers vanuit een auto. Met de auto is de randzone van de Oostvaardersplassen afgezocht naar Heckrunderen en zijn alle individuen geteld.

In het moerasgedeelte is niet geteld.

Grote groepen zijn door beide tellers meerdere malen geteld om zeker te zijn van het aantal binnen de groep. Bij de telling is onderscheid gemaakt tussen adulte koeien, adulte stieren, 1 jarigen en kalveren. Eenjarige dieren kunnen in principe op geslacht worden gebracht maar in verband met de tijd is dit niet gedaan.

De weeromstandigheden waren gunstig voor een telling en het zicht was goed. Tijdens de telling is een veldmedewerker van SBB mee geweest voor de oriëntatie in het veld en om er zeker van te zijn dat geen delen werden overgeslagen waar zich mogelijk nog Heckrunderen zouden kunnen bevinden.

Resultaat

Omdat er slechts één telling heeft plaatsgevonden kan geen precisie worden bepaald van deze methode.

Tijdens deze ene telling werden de volgende aantallen Heckrunderen waargenomen:

categorie	Aantal
Adult stier	30
Adult koe	185
1 jarige	35
Kalf	73
totaal	323

Kosten

De kosten voor de uitbesteding van deze telling bedroegen € 1000,- (telling € 500,-; verwerking gegevens en rapportage € 500,-). De totale tijdsinspanning voor SBB bedroeg 16 uur (4 uur voorbereiding uitbesteding; 8 uur begeleiding tijdens telling; 4 uur beoordelen rapportage en afronding uitbesteding).

4.1.2 **Edelherten, september 2010**

Methode

Op 7, 8 en 11 september 2010 heeft IPC Groene Ruimte B.V. drie tellingen van de Edelherten uitgevoerd (Art. 5.1. lid 2 sub e 2010). De telling is uitgevoerd met twee tellers vanuit een auto. Met de auto is de randzone van de Oostvaardersplassen afgezocht naar Edelherten en zijn in principe alle individuen geteld.

In het moerasgedeelte is niet geteld.

Per dag is één telling uitgevoerd. Tijdens de laatste telling is getracht een indicatie te geven van de geslachtsverhouding en het aantal kalveren door de percentages van deze categorieën binnen een groep te schatten (steekproef).

Resultaat

Het IPC geeft aan dat de eerste en tweede telling suboptimaal zijn uitgevoerd en een slecht beeld geven. Hoewel er drie tellingen zijn uitgevoerd, kan geen precisie van de methode worden berekend omdat twee van de drie tellingen niet als betrouwbaar kunnen worden bestempeld.

De derde telling geeft in feite het beste resultaat van de tellingen door de betreffende tellers, maar volgens de tellers kan de telling nog beter door rekening te houden met een aantal zaken. Weer en tijdstip van waarneming hebben invloed op het gedrag en terreingebruik van de Edelherten. Aan het eind van de dag worden meer Edelherten waargenomen, mogelijk omdat zij dan uit de dekking komen. Daarnaast bevinden zich tijdens slechte weeromstandigheden meer Edelherten in de beschutte delen van de Oostvaardersplassen zoals het moeras- en bosgedeelte. Verder werd duidelijk dat grote groepen Edelherten moeilijk zijn te tellen en zeker als de dieren door elkaar bewegen. De kans op dubbeltellingen, maar ook ondertellingen neemt dan toe. Het rijden met een auto moet dan zeer zorgvuldig gebeuren om beweging (vluchten) binnen groepen te vermijden. Tijdens deze tellingen werden de volgende aantallen Edelherten waargenomen:

categorie	Telling 1 ¹⁾	Telling 2 ¹⁾	Telling 3
Hert			(20%)
Hinde			(58%)
Kalf			(22%)
totaal	2198	2525	2821

1) Tellingen 1 en 2 zijn niet optimaal uitgevoerd en geven geen goed beeld van de aantallen (zie tekst)

Kosten

De kosten voor de uitbesteding van deze drie tellingen bedroegen € 2000,- (3 tellingen € 1500,-; verwerking gegevens en rapportage € 500,-). De totale tijdsinspanning voor SBB bedroeg 16 uur (4 uur voorbereiding uitbesteding; 8 uur begeleiding tijdens eerste telling; 4 uur beoordelen rapportage en afronding uitbesteding).

4.1.3 **Konikpaarden, september 2010**

Methode

Op 15 september 2010 heeft Equus Research/Therapy een telling van de Konikpaarden uitgevoerd met twee tellers vanuit een auto (Art. 5.1 lid 2 sub e Art. 5.1 2010). Met de auto is de randzone van de Oostvaardersplassen afgezocht naar Konikpaarden en zijn alle individuen geteld. De weeromstandigheden waren gunstig voor een telling en het zicht was goed.

In het moerasgedeelte is niet geteld.

Bij kleine groepen paarden konden de individuen eenvoudig vanuit een vast punt worden geteld. Grote groepen zijn door beide tellers meerdere malen geteld om zeker te zijn van het aantal binnen de groep. Er heeft één telling van de hele kudde plaatsgevonden. Bij grotere groepen zijn transect tellingen uitgevoerd. Op de graslandkavels bevinden zich om de 30 tot 50 m greppels die parallel aan elkaar over de breedte van een kavel lopen. Door met de auto tussen twee greppels en parallel aan de greppels, rustig door een grote groep paarden te rijden en iedere teller het aantal paarden aan zijn/haar kant van de auto tussen de auto en de greppel te laten tellen, werd een beeld verkregen van de aantallen. Het probleem bij dit type transect tellingen is dat de dieren mobiel zijn en dus van het ene transect naar het andere kunnen lopen zonder dat de teller dat in de gaten heeft. Hierdoor kunnen zowel dubbel- als ondertellingen voorkomen. De aanname is dan dat er evenveel dieren naar een reeds geteld (ondertelling) als naar een nog te tellen transect (dubbeltelling) lopen.

In verband met de tijd is er geen totaaltelling (adult+veulens) van de hele kudde uitgevoerd. De telling werd gestopt als er onrust binnen de groep was, waarna de telling opnieuw werd gedaan als de rust was teruggekeerd. Bij de telling is onderscheid gemaakt tussen adulte dieren en veulens. Bij iedere groep die geteld is, zijn door iedere teller de veulens 1 maal apart geteld en de adulten 3 maal apart.

Resultaat

Omdat er slechts één telling heeft plaatsgevonden kan geen precisie worden bepaald van deze methode.

Tijdens deze telling werden de volgende aantallen Konikpaarden waargenomen:

categorie	Aantal
Adult	924
Veulen	167
totaal	1091

Kosten

De kosten voor de uitbesteding van deze telling bedroegen € 1000,- (telling € 500,-; verwerking gegevens en rapportage € 500,-). De totale tijdsinspanning voor SBB bedroeg 8 uur (4 uur voorbereiding uitbesteding; 4 uur beoordelen rapportage en afronding uitbesteding).

4.2 Vliegtuigtelling met luchtfoto's, januari-februari 2011

Methode

Op 10 en 28 januari en 17 februari 2011 zijn drie vluchten met een vliegtuig uitgevoerd, waarbij hoge resolutie (5x5 cm) luchtfoto's zijn gemaakt van de gehele Oostvaardersplassen inclusief het moerasgedeelte en het Oostvaardersbos (Ecoflight 2011). Om de Oostvaardersplassen gebiedsdekkend te fotograferen zijn er 11 transecten gevlogen. De foto's binnen een transect en tussen de transecten overlappen elkaar zodat er letterlijk en figuurlijk geen 'witte' vlekken ontstaan. Alle drie vluchten zijn rond het middaguur (12-13 u) gemaakt bij goed weer (vrijwel onbewolkt tijdens de vlucht). Eén vlucht duurde ongeveer 75 minuten. De tijd tussen twee opeenvolgende foto's binnen een transect was 4 seconden. De tijd tussen twee foto's die in twee naast elkaar gelegen transecten liggen varieerde van 2 tot 9 minuten.

Resultaat

Door de hoge resolutie konden alle soorten goed worden herkend en individuen worden geteld. Er kon bij runderen en paarden geen onderscheid worden gemaakt tussen mannelijk of vrouwelijk of tussen leeftijdscategorieën. Bij Edelherten zou dit tot op zekere hoogte kunnen, omdat mannelijke Edelherten van 4 of 5 jaar en ouder in dit seizoen duidelijk zijn te herkennen aan hun gewei. Het volgen van deze groep kan inzicht geven in de aantalontwikkeling van deze leeftijdscategorie.

Doordat het hele gebied is gefotografeerd, konden ook dieren in het moeras worden geteld. In het Oostvaardersbos en de Driehoek kon dit voor een deel ook. Alleen waar de boomkruinen dicht bij elkaar staan is tellen lastig. Vandaar dat tijdens de vluchten ook vanaf de grond is geteld in het Oostvaardersbos en de Driehoek. Tijdens de vluchten hebben ook 2 waarnemers van SBB in de randzone van de Oostvaardersplassen gekeken of er sprake was van invloed van het vliegtuig op het gedrag van de grote herbivoren waardoor de telling beïnvloed zou kunnen worden. Uit deze waarnemingen bleek dat er geen effect waarneembaar was en dat de dieren zich rustig gedroegen.

Dubbel- of ondertellingen

Een probleem wat zich voordoet bij transecttellingen is de kans op dubbel- of ondertellingen doordat dieren zich kunnen verplaatsen tijdens de vlucht (zie ook telmethode bij paarden in par. 4.1.3).

Bij de telling is de aanname gedaan dat zich in principe evenveel dieren naar een volgend als een vorig transect verplaatsen en dat het netto effect 0 is. Deze aanname is bij een van de tellingen getoetst en bevestigd.

Een ander probleem bij deze methode is te bepalen hoe om te gaan met overlapgebieden tussen twee transecten. In deze overlapgebieden kunnen dieren twee keer gefotografeerd worden. Doordat het tijdsverschil tussen de twee foto's in de twee verschillende transecten 2 tot 9 minuten kan bedragen en de dieren zich in die tijd wellicht hebben verplaatst, is het niet altijd mogelijk om dezelfde individuen op beide foto's te herkennen waardoor dubbel- of ondertellingen uitgesloten zouden kunnen worden. Bij de telling is hiervoor een telstrategie ontwikkeld (Ecoflight 2011). Tijdens de tellingen werden de volgende aantallen dieren op de luchtfoto's waargenomen (d.i. inclusief Oostvaardersbos, Driehoek en het moerasgedeelte):

Soort	10 jan	28 jan	17 feb
Heckrund	322	331	317
Konikpaard	1120	985	1067
Edelhert	3784	3661	3597
Totaal	5226	4977	4981

Edelhert in bos en moeras

Het telresultaat voor de Edelherthen is inclusief het Oostvaardersbos, de Driehoek en het moeras. (Ecoflight 2011). In het moeras werden alleen Edelherthen aangetroffen en hun aantallen namen toe in de loop van de tijd van 11 dieren (0,3% van het totaal) op 10 januari tot 107 dieren (3% van het totaal) op 17 februari (zie **Art. 5.1. lid 2 sub e** 2011). Omdat in de bosgebieden (Oostvaardersbos en Driehoek) het zicht vanuit de lucht niet optimaal is, zijn tijdens de opnames van de luchtfoto's tevens grondtellingen in het Oostvaardersbos en de Driehoek uitgevoerd. Tijdens de grondtellingen werden de volgende aantallen Edelherthen in het Oostvaardersbos aangetroffen:

datum	Oostvaardersbos		Driehoek	
	luchtfoto	grondtelling	luchtfoto	Grondtelling
10 jan 2011	42	320	84	58
28 jan 2011	71	117	102	70
17 feb 2011	89	97	96	97

Bij de eerste twee tellingen (10 en 28 januari) zijn de verschillen groot tussen de grondtellingen en de luchtfototellingen. Tijdens de laatste telling (17 februari) liggen de aantallen van de twee methoden veel dicht bij elkaar (Oostvaardersbos) of komen zelfs overeen (Driehoek). De grondtelling in het Oostvaardersbos van 10 januari levert zelfs een zeer groot verschil met de luchtfototelling. Dergelijk hoge aantallen in de grondtelling komen niet overeen met de gevonden relatie tussen de gevoelstemperatuur en de waargenomen aantallen edelherthen in het Oostvaardersbos (zie **Art. 5.1. lid 2 sub e** 2011). Deze aantallen (320) worden pas verwacht bij gevoelstemperaturen beneden -10°C . Tijdens de waarneming was het -3°C en dan zouden ongeveer 100 Edelherthen verwacht kunnen worden. Dit wordt ook bevestigd door waarnemingen in het terreingebruik in zowel 2011 als 2012. Dit verschil verklaart ook het grote verschil tussen de totalen van de luchtfototellingen van 10 jan 2011 ten opzichte van 28 jan en 17 feb 2011.

Nadere analyse vlucht 10 januari 2011

De aantallen Heckrunders en Konikpaarden van de luchtfototellingen kwamen sterk overeen met die van de grondtellingen uit 2010 (zie par. 4.1.1 en 4.1.3). Alleen bij de Edelherthen was sprake van een groot verschil (zie par. 4.1.2): de luchtfototelling leverde bijna 1000 dieren meer dan de grondtelling. De conclusie die werd getrokken, was dat de luchtfototelling niet betrouwbaar was en dat er sprake moest zijn van dubbeltellingen op grote schaal. Om te bepalen of dit inderdaad het geval was, heeft een nadere analyse van de luchtfoto's van de vlucht van 10 januari plaatsgevonden (**Art. 5.1. lid 2 sub e** 2011). Er zou sprake zijn van bewijs of aanleiding om dubbeltellingen te veronderstellen wanneer het volgende zichtbaar zou zijn op de foto's:

- De runderen, paarden en Edelherten moeten zich actief gedragen (grazen, lopen, staan);
- De runderen, paarden en Edelherten moeten zich in de richting van een volgend transect bewegen;
- Bij Edelherten zouden tevens grote groepen (tientallen tot honderden) aangetroffen moeten worden die dicht bij elkaar en allemaal dezelfde richting op lopen (vluchtgedrag);
- De runderen, paarden en Edelherten moeten voldoende snelheid ontwikkelen om een bepaalde afstand naar het volgende transect te kunnen overbruggen.

Uit de analyse bleek dat de foto's geen bewijs of aanleiding gaven te veronderstellen dat er sprake was van dubbeltellingen op grote schaal. De redenen hiervoor waren:

- Er heerste 'rust' op de foto's, de dieren vertoonden een rustig graasgedrag. Bij rund en paard graasde 85-90% van de dieren en de overigen liepen of stonden. Bij Edelhert lag 33% van de dieren, graasde meer dan 60% en de rest (7%) stond of liep. Dit beeld kwam dus overeen met wat de waarnemers in het veld hadden gezien;
- De dieren graasden of liepen alle kanten op waardoor de aanname bij de telling gerechtvaardigd lijkt (evenveel dieren naar volgend als naar vorig transect);
- Bij de Edelherten zijn geen grote groepen (tientallen tot honderden) aangetroffen die dicht bij elkaar en allemaal richting een volgend transect liepen;
- De snelheid waarmee de dieren zich verplaatsten was zeer gering. Meer dan 70-80% van de dieren zou niet eens een overlapgebied tussen twee transecten kunnen overbruggen binnen de tijd die daarvoor beschikbaar was.

Verder bleek, na correctie van de aantallen met de opgetreden sterfte tussen 10 januari en 17 februari 2011, dat de uitkomsten van de tellingen zo dicht bij elkaar lagen dat bij Edelherten in feite bij iedere telling sprake zou moeten zijn van een dubbeltelling van bijna 1000 dieren. Dubbeltellingen zullen ongetwijfeld voorkomen, maar iedere keer bijna 1000 is wel een erg groot toeval. Tot slot bleek het verschil in de niet gecorrigeerde aantallen tussen de eerste en derde telling bij alle drie de soorten sterk overeen te komen met de geregistreerde sterfte in die periode.

Nu zullen dubbeltellingen ongetwijfeld voorkomen net als ondertellingen, maar de analyse geeft aan dat er waarschijnlijk bij Edelherten geen sprake is geweest van dubbeltellingen op grote schaal en dat de hoge aantallen Edelherten niet onwaarschijnlijk zijn. In de analyse wordt hier verder op ingegaan (**Art. 5.1. lid 2 Art. 2011**).

De luchtfototellingen hebben een hoge precisie: variatie coëfficiënt rund <3%; paard <1%; Edelhert <4%. Hierdoor is deze methode in ieder geval zeer geschikt voor het bepalen van trends. De nauwkeurigheid kan echter nog niet worden gegeven vanwege de onzekerheid die een transecttelling geeft op het gebied van dubbel- en ondertelling.

Door het aantal transecten sterk te verminderen neemt de kans op deze fout sterk af en daarmee de nauwkeurigheid sterk toe. Het verminderen van het aantal transecten zou kunnen door hoger te vliegen en met twee of drie vliegtuigen tegelijk.

Een bruikbaar bijproduct van deze methode is de digitale integrale luchtfoto van het gebied. Deze kan gebruikt worden voor het maken van vegetatie- of landschapskaarten of, wanneer gevlogen in het broedseizoen, voor het tellen van nesten van koloniebroeders zoals reigerachtigen.

Kosten

De kosten voor de uitbesteding van deze telling bedroegen ongeveer € 15000,- per telling (vliegtuig en foto's € 5000,-; telling, verwerking gegevens en rapportage € 10.000,-). De totale tijdsinvestering voor SBB bedroeg ongeveer 30 uur per telling (4 uur voorbereiding uitbesteding; 8 uur beoordelen rapportage en afronding uitbesteding; 2x3 uur telling Oostvaardersbos tijdens vlucht, 4x3 uur waarneming randzone tijdens vlucht).

4.3 Helikoptertelling, oktober 2011

Methode

Op 25 en 26 oktober 2011 zijn drie integrale tellingen met een helikopter uitgevoerd (Art. 5.1. 2011). Twee tellingen vonden in de ochtend (10-12 u) plaats en één in de middag (14-16 u). Iedere vlucht duurde ongeveer 2 uur. Er waren drie onafhankelijke tellers en per vlucht werden de aantallen door twee van hen geteld. Iedere teller heeft twee keer een telling uitgevoerd. Ten behoeve van de telling is de Oostvaardersplassen in een aantal telvakken ingedeeld. De helikopter vloog van telvak naar telvak en de dieren werden per telvak geteld.

Het moerasgedeelte vormde onderdeel van de telling. Omdat in het Oostvaardersbos het zicht vanuit de helikopter niet overal even goed is, doordat in sommige plantvakken de bomen zeer dicht op elkaar staan, zijn tijdens de helikoptervluchten ook grondwaarnemingen in het Oostvaardersbos uitgevoerd.

Tijdens de eerste en derde vlucht vloog de helikopter op een hoogte van 500 ft (150 m) en tijdens de tweede vlucht tussen de 250-300 ft (75-90 m). Het lager vliegen tijdens de tweede vlucht was een bewuste keuze. Omdat een groot deel van de Edelherten lag, waren ze minder goed zichtbaar tijdens de eerste telling. Door lager te vliegen zouden de dieren mogelijk verstoord worden en zouden zij gaan staan. Daarnaast zouden de dieren door de verstoring dichter bij elkaar gaan lopen waardoor ze makkelijker te tellen zijn: een methode die bij tellingen van Edelherten in Schotland wordt toegepast. Dus: een bewuste poging tot verstoring met als doel de dieren beter te kunnen tellen. Hoewel deze actie succesvol was, is tijdens de derde vlucht weer hoger gevlogen omdat een kortere afstand tot de helikopter ook een duidelijk grotere verstoring onder de vogels teweegbracht (Belle et al. in voorbereiding).

Wanneer de dieren in kleine groepen stonden konden individuen geteld worden. Bij grotere groepen zijn schattingen gemaakt cf. de methode bij grote groepen vogels. Door tijdens de vlucht foto's te maken van deze grote groepen, konden de schattingen achteraf gecontroleerd worden. Helaas kon dit niet voor alle schattingen gedaan worden, omdat niet in alle gevallen precies dezelfde groep gefotografeerd was waarvan een schatting was gemaakt. Tijdens de tellingen is geen onderscheid

gemaakt in mannelijk of vrouwelijk of in leeftijdscategorieën. Op basis van de foto's zou mogelijk nog wel bij de Edelherten het aantal mannelijke dieren geteld kunnen worden, maar dit zou dan een steekproef zijn, omdat niet alle Edelherten gefotografeerd zijn.

Resultaat

Tijdens de drie tellingen vanuit de helikopter werden de volgende aantallen dieren per teller (A, B, C) waargenomen:

soort	25 okt; ochtend			25 okt; middag			26 okt; ochtend		
	A	B	C	A	B	C	A	B	C
Heckrund	343	363		349	367		359	357	
Konikpaard	1195	1199		1108	1109		1131	1130	
Edelhert	3018	3421		3575	3312		3192	-*	
Totaal	4556	4983		5032	4788		4682		

*) teller C heeft tijdens de laatste telling geen goede telling van de Edelherten kunnen uitvoeren (Art. 2011)

Omdat in het Oostvaardersbos het zicht vanuit de lucht beperkt is zijn in het Oostvaardersbos tijdens de helikoptertellingen tegelijkertijd grondtellingen uitgevoerd. Tijdens de grondtellingen zijn geen dieren in het Oostvaardersbos waargenomen.

Ondersteuning met foto's

Het tellen per telvak bleek goed te werken. De foto's waren zeker nodig voor het bepalen van de aantallen paarden. Zonder foto's lagen de schattingen van paarden ongeveer 200 (bijna 20%) lager dan de aantallen met correctie op basis van foto's. Wel is opvallend dat ondanks de correctie met foto's, tijdens de eerste vlucht bijna 90 paarden (8%) meer werden geteld dan tijdens de tweede vlucht en bijna 70 (6%) meer dan tijdens de derde.

Vlieghoogte en ervaring van de teller

Verder werd duidelijk dat de teller en de hoogte waarop gevlogen wordt van invloed zijn op de waargenomen aantallen. Zeker wanneer de aantallen binnen grote groepen geschat moeten gaan worden, speelt de ervaring van de teller en de wijze waarop hij/zij schat (conservatief of progressief) een belangrijke rol. Dit is bijvoorbeeld zichtbaar bij de eerste telling die door teller A (minder ervaren teller) en B (zeer ervaren teller uit Schotland) zijn uitgevoerd. Teller B scoort duidelijk hogere aantallen dan teller A (zie tabel hierboven). Bij Edelherten is dit een verschil van 400. Helaas heeft de ervaren teller B niet tijdens de tweede telling geteld toen meer dieren werden waargenomen door het lager vliegen. Teller A telde en schatte ongeveer 550 Edelherten meer tijdens de tweede vlucht dan tijdens de eerste (volgens de tellers een gevolg van het lager vliegen). Als teller B ook tijdens de tweede vlucht geteld zou hebben en het verschil tussen teller A en B tijdens de tweede telling net zo groot zou zijn als tijdens de eerste telling, dan zou teller B mogelijk 3900-4000 dieren hebben geteld. Dit levert dan een ander beeld van de totale telling op en heeft ook gevolgen voor de precisie van de methode.

Op basis van de huidige gegevens kan geen precisie van de methode worden gegeven. Iedere teller heeft immers maar twee keer geteld en teller C heeft voor Edelherten zelfs maar één goede telling kunnen uitvoeren. De tweede telling van de Edelherten door teller C was door zijn positie in de helikopter niet optimaal

waardoor deze buiten beschouwing is gelaten (Art. 5.1. 2011). Iedere teller zou minimaal drie maal moeten tellen om een gemiddelde en standaarddeviatie te berekenen. Je zou dan per teller een precisie van de methode kunnen bepalen door het gemiddelde en standaarddeviatie per teller te berekenen. Door de standaarddeviaties van de tellers met elkaar te vergelijken is te zien welke teller de hoogste precisie haalt en hoe sterk de precisie afhankelijk is van de teller. Ze moeten dan wel alle drie op dezelfde momenten geteld hebben, omdat is gebleken dat bijvoorbeeld lager vliegen van grote invloed is op het aantal waargenomen dieren. In de rapportage van de helikoptertelling (Art. 5.1. 2011) zijn nu alle waarnemingen samengevoegd om de standaarddeviatie te berekenen. Hierdoor wordt bijvoorbeeld geen rekening gehouden met het feit dat teller B niet heeft geteld tijdens de tweede telling en mogelijk dus tot nog hogere aantallen zou zijn gekomen dan teller A tijdens de tweede telling. En er is ook geen rekening gehouden met het feit dat teller C maar één telling heeft uitgevoerd van de Edelherten. Dit heeft invloed op het gemiddelde en de standaarddeviatie. Als de ervaren teller B bijvoorbeeld wel geteld had tijdens de tweede telling en net als in de eerste telling tot hogere aantallen was gekomen dan de minder ervaren teller A dan zou de precisie lager worden dan nu is aangegeven in het rapport van de helikoptertelling (Art. 5.1. 2011).

Omdat werd verwacht dat de helikopter tot verstoring bij de vogels zou leiden en wellicht ook bij de grote herbivoren, zijn tijdens de helikoptervluchten grondwaarnemingen naar het gedrag van vogels en grote herbivoren uitgevoerd. Hieruit bleek dat er een correlatie was tussen afstand tot de helikopter en verstoring bij zowel vogels (m.n. ganzen) als grote herbivoren (Belle et al. in voorbereiding). Met name tijdens de tweede vlucht toen lager werd gevlogen was de invloed het grootst. Er is geen sprake geweest van langdurige en aanhoudende verstoring. Na het passeren van de helikopter was de rust snel teruggekeerd.

Kosten

De geschatte initiële kosten voor een uitbesteding van deze telling bedragen ongeveer € 15.000,- per telling. Dit is exclusief kosten voor de helikopter en piloot, omdat bij de huidige telling de kosten van de helikopter voor rekening van het ministerie van Defensie waren. Indien de kosten voor helikopter niet door het ministerie van Defensie worden gedragen, dient circa € 5.000,- per vlucht extra te worden gerekend voor de huur van een helikopter met piloot. Het totaal bedrag komt dan op ongeveer € 20.000,- per telling (Initiële aanvraag vergunning in het kader van de NB-wet € 7.500,-; helikopter + piloot € 5.000,-; voorbereiding telling (vluchtplan, instructie, etc.) € 1.500,-; 2 tellers € 3.000,-; verwerking gegevens en rapportage € 3.000,-). De geschatte totale tijdinspanning voor SBB bedroeg ongeveer 30 uur per telling (4 uur voorbereiding uitbesteding; 8 uur beoordelen rapportage en afronding uitbesteding; 2x3 uur telling Oostvaardersbos tijdens vlucht, 4x3 uur waarneming randzone tijdens vlucht). Bij herhalingtellingen in eigen beheer zullen een aantal van de bovenstaande kosten vervallen en komt het bedrag voor een telling uit op ca. € 13.250.

4.4 Grondtelling vanuit 'vaste' punten, november 2011

Methode

Op 16 november 2011 heeft Staatsbosbeheer in de randzone van de

Oostvaardersplassen en het Oostvaardersbos twee integrale grondtellingen uitgevoerd vanuit vaste en mobiele punten (Art. 5.1. lid 2 2011).

De moeraszone werd hiermee niet bestreken.

Iedere grondtelling bestond uit drie simultaantellingen die om het uur werden uitgevoerd. Ten behoeve van de telling was het gebied opgedeeld in 10 telvakken. Vanuit 5 vaste punten en 4 mobiele punten zijn met 16 tellers de aantallen dieren geteld c.q. geschat. Helaas konden niet overal vaste telpunten worden gebruikt, omdat in een aantal delen van de randzone en in het Oostvaardersbos het zicht beperkt is door de vegetatie en een goede telling vanuit een vast punt onmogelijk is. Voor deze delen is gekozen om tijdens iedere simultaantelling met een auto het telgebied rond te rijden en het aantal dieren te tellen/schatten. Alleen bij Heckrund en Edelhert is op basis van steekproeven onderscheid gemaakt tussen mannelijk en vrouwelijk en tussen adult en kalf. Bij de paarden is dit onderscheid met deze methode niet te maken.

Resultaat

Tijdens de twee tellingen (ochtend en middag) werden de volgende aantallen dieren per simultaantelling waargenomen:

Soort	16 nov; ochtend			16 nov; middag			Categorieën (steekproef)
	9 u	10 u	11 u	14 u	15 u	16 u	
Heckrund	345	339	311	320	290	*	Stier-8%; koe-71%; kalf-9%; onbekend-2%
Konikpaard	963	902	920	**	**	**	
Edelhert	2592	2760	2723	2976	3226	3323	Hert-11%; spitsner-3%; kaalwild-60%; onbekend-26%
Totaal	3900	4001	3954				

*) in één telvak runderen niet geteld ivm tijd

***) niet geteld i.v.m. grote aantallen Edelherten in het telvak en de onmogelijkheid om een zeer grote groep Konikpaarden op grote afstand (1000 m) goed te tellen.

Van deze uitgevoerde telling is geen precisie te bepalen, omdat er slechts twee grondtellingen zijn uitgevoerd (ochtend en middag). Een derde grondtelling bleek door het grote aantal benodigde waarnemers niet binnen een korte termijn te organiseren. Per grondtelling kan wel een precisie worden bepaald op basis van de simultaantellingen. De variatie coëfficiënten van de eerste grondtelling voor rund, paard en Edelhert waren respectievelijk 6, 3 en 3% en tijdens de tweede grondtelling was dat voor Edelherten 6%. Maar dat zegt dus alleen iets over de precisie van de ochtend- of middagtelling en niets over precisie van de methode.

Tijdstip: aan het einde van de dag

De gegevens van de Edelherten lieten zien dat tijdstip van waarnemen een grote invloed heeft op het aantal waargenomen dieren. In de loop van de dag werden steeds meer Edelherten waargenomen. Dit fenomeen is ook waargenomen tijdens andere tellingen in de Oostvaardersplassen (zie Art. 5.1. lid 2 2011) en tijdens de grondtelling van Edelherten in 2010 (Spek en Schoemaker 2010). Dit betekent dat Edelherten dus het beste aan het eind van de dag kunnen worden geteld. Door de Edelherten altijd op hetzelfde tijdstip te tellen zal de precisie van de methode

toenemen. Op de aantallen runderen en paarden lijkt het tijdstip van waarnemen minder van invloed.

Zoals aangegeven was het tellen van de grote kudde Konikpaarden moeilijk, zeker wanneer de kudde zich op meer dan 1000 m van het vaste telpunt bevindt. Dit maakt deze methode in feite ongeschikt voor het tellen van paarden. Ook bij grote groepen Edelherten doet zich dit probleem voor. Het maken van onderscheid in sexe en leeftijdscategorieën is alleen mogelijk voor dieren die dichtbij het telpunt staan. Dit maakt dat met deze methode alleen een steekproef mogelijk is.

Kosten

Deze telling is grotendeels door SBB zelf uitgevoerd. Twee vrijwilligers hebben deelgenomen aan de tellingen. De geschatte totale tijdsinvestering voor SBB bedroeg ongeveer 148 uur per telling (4 uur voorbereiding; 16 uur verwerking gegevens en rapportage; 16 tellers x 8 uur per telling (4 uur tellen + heen en terugreis)).

4.5 Terreingebruik waarnemingen met de auto, november 2011

Methode

Vanaf 1983 wordt wekelijks het terreingebruik van de grote herbivoren vastgelegd door met een auto langs een vaste route door de randzone te rijden en alle dieren te scoren die worden waargenomen (Cornelissen 1996, 2006, 2007, 2010, 2011; Art. 5.1, lid 2 1998-2000; Art. 5.1, 2001-2003; Art. 5.1, lid 2 2004; Art. 5.1, lid 2 sub.e 2008, 2009).

De waarnemingen worden afwisselend in de ochtend of middag gedaan. De moeraszone wordt met deze methode niet bestreken.

Om te bepalen waar de dieren zich in het veld bevinden is de randzone in denkbeeldige vakken van 250x250 m ingedeeld. Per soort worden tijdens een waarneming alle dieren per vak gescoord. Bij kleine groepen worden de aantallen geteld en bij grote groepen worden de aantallen geschat. Tot oktober 2011 werden de waarnemingen door één teller gedaan en werd er geen onderscheid in sexe en leeftijdscategorieën gemaakt. Vanaf oktober 2011 worden de waarnemingen door twee personen gedaan (één telt en één voert de gegevens in een veldcomputer in) en wordt er bij runderen en Edelherten onderscheid gemaakt tussen adulte mannelijke dieren en de rest. Doordat het gedrag en het terreingebruik wordt beïnvloed door het weer en de grote herbivoren bij rustig en zonnig weer vrijwel allemaal op de graslanden en grazige vegetaties staan, zijn er waarnemingen waar vrijwel alle dieren worden geteld. Daartegenover staat dat bij slecht weer (regen, lage temperaturen, harde wind) vaak maar een klein gedeelte van de populaties wordt gezien, omdat een groot deel zich tussen de hoog opgaande vegetatie bevindt (figuur 4.1).

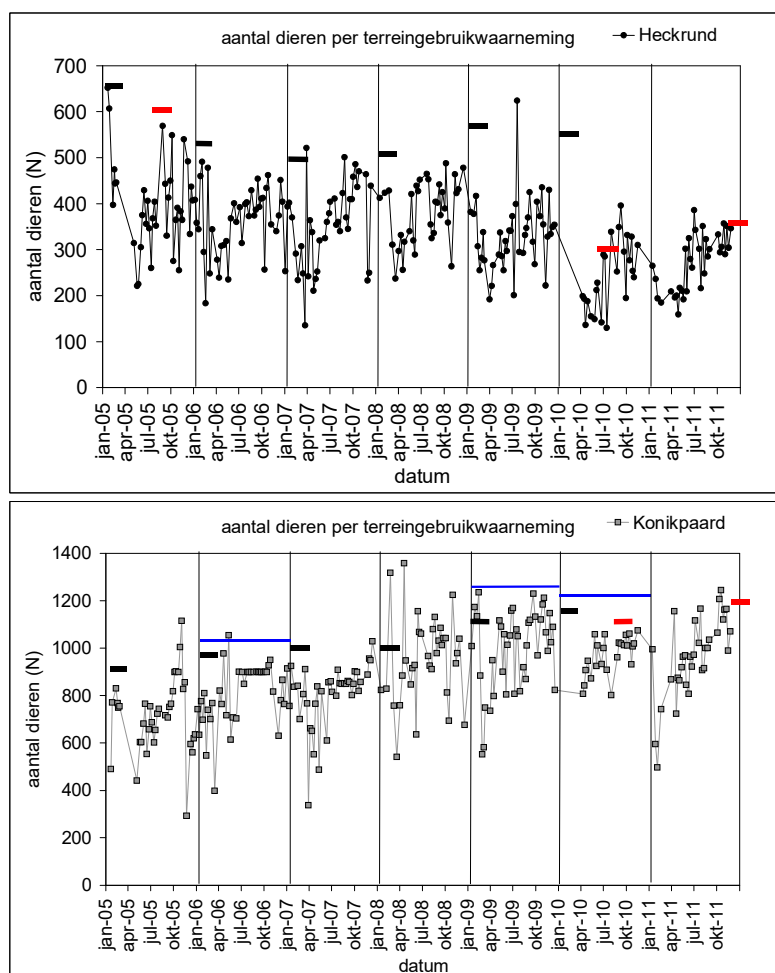
Resultaat

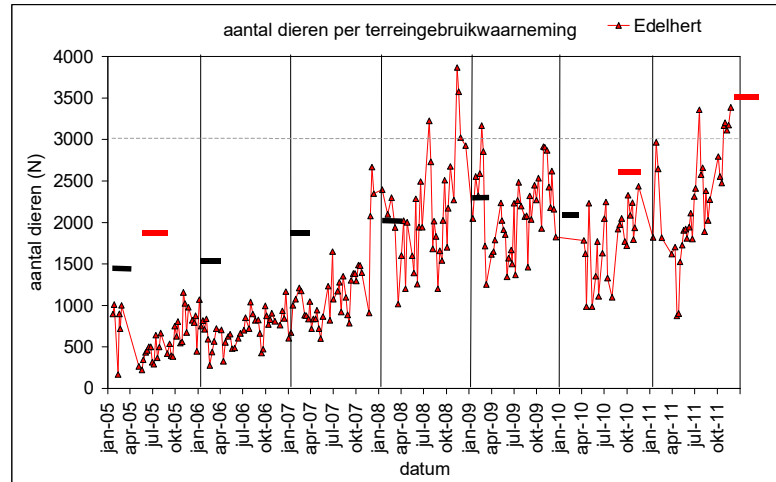
In het verloop van de waargenomen aantallen (figuur 4.1) is te zien dat er grote fluctuaties kunnen optreden van week tot week, maar dat er door het jaar heen wel sprake is van een terugkerend verloop van maximale aantallen aan het eind van het jaar in november en december en minimale aantallen aan het eind van de winter in maart april. De sterke afname in de wintermaanden geeft een indicatie van de optredende wintersterfte (geboorten vinden dan nauwelijks plaats) en de toename vanaf april tot oktober geeft een indicatie van de netto groei van de populaties.

Wanneer van jaar tot jaar de maxima aan het eind van jaar gevolgd worden, kan een trend van de populatie worden afgeleid.

Figuur 4.1

Aantal waargenomen Heckrunderen, Konikpaarden en Edelherten in de randzone van de Oostvaardersplassen en het Oostvaardersbos tijdens de wekelijkse terreingebruik waarnemingen over de periode januari 2005 tot en met november 2011. De rode balkjes geven de aantallen volgens een aparte grondtelling t.b.v. het bepalen van de populatiegrootte. De zwarte balkjes geven de aantallen volgens de berekening weers. De blauwe balken geven tellingen van Konikpaarden op luchtfoto's weer.

Verder is in de grafieken het effect van waarnemer zichtbaar. Vanaf 2008 zijn de terreingebruikwaarnemingen door een andere waarnemer uitgevoerd. Met name bij de Edelherten is dit zichtbaar, omdat daar een groot deel van de aantallen wordt geschat. De waarnemer vóór 2008 was zichtbaar een conservatieve schatter en de waarnemer vanaf 2008 een progressieve schatter.

Zoals te zien in de figuren, kwamen de berekende aantallen Heckrunderen tot aan 2009 en bij de Konikpaarden tot en met 2010 min of meer overeen met de aantallen van de terreingebruikwaarnemingen. Bij de Heckrunderen weken de berekende aantallen in 2009 en 2010 af van de aantallen in de terreingebruiktellingen. In 2009 is daar ook melding van gemaakt en gevraagd om extra aandacht aan de terreingebruiktellingen te geven. SBB ging er toen nog van uit dat de berekende aantallen in principe correct waren en dat je bij de terreingebruikwaarnemingen niet alles ziet. Toen in 2010 weer een groot verschil werd aangetroffen tussen berekend en waargenomen in de terreingebruiktellingen is hier wederom melding van gemaakt met de vraag om de aantallen Heckrunderen goed te tellen. Op dat zelfde moment werd SBB echter ingehaald door de buitenwereld die inmiddels ook het verschil zelf had geconstateerd, en was het tijd voor tellingen van alle drie de soorten die dan ook in 2010 hebben plaatsgevonden en die in dit rapport zijn beschreven.

Bij de Edelherten lagen de berekende aantallen tot aan 2008 hoger dan de waargenomen aantallen. Na 2008 lagen de berekende aantallen lager dan de waargenomen aantallen. Dit is weer het gevolg van de invloed van de teller.

Voor alle drie de soorten geldt dat de waargenomen aantallen in het terreingebruik in 2010 en 2011 vrij sterk overeenkwamen met de aantallen die zijn geteld tijdens de aparte grondtellingen in 2010 en 2011 (rode balkjes).

Hoewel de terreingebruikwaarnemingen niet zijn bedoeld om de populatieomvang te bepalen, worden deze tellingen wel in de evaluatie meegenomen omdat de methode op zich wel geschikt is om populatietrends te bepalen. Het grote verschil tussen deze methode en de telmethode die voor alle soorten in 2010 is toegepast (zie par. 4.1), is dat bij deze methode iedere keer langs een vaste route wordt gereden

waardoor de methode iedere keer op precies dezelfde wijze wordt uitgevoerd. De consequentie is dat niet altijd alle dieren worden gezien. Voor een trendbepaling is dit niet zo belangrijk zolang de waarnemingen maar onder dezelfde omstandigheden worden uitgevoerd. Voor het zo dicht mogelijk benaderen van de werkelijkheid zijn meerdere waarnemingen nodig zodat de kans toeneemt dat alle dieren zich op de graslanden laten zien. Bij de grontellingen met een auto in 2010 (par. 3.1) werd niet langs een vaste route gereden, maar werd het terrein willekeurig doorkruist op zoek naar het 'laatste' dier. Hierdoor zijn er minder waarnemingen nodig om de werkelijkheid zo dicht mogelijk te benaderen. In de evaluatie zullen de terreingebruikgegevens van de maand november 2011 worden meegenomen. In deze maand werden de volgende aantallen waargenomen:

Soort	November 2011		Man-overig
	min	max	
Heckrund	290	351	15% - 85%
Konikpaard	989	1166	
Edelhert	3110	3386	13% - 87%
Totaal	4389	4903	

Kosten

Deze terreingebruiktellingen worden door SBB zelf uitgevoerd. De geschatte totale tijdsinspanning voor SBB bedraagt ongeveer 16 uur per telling (2x6 uur tellen; 4 uur verwerking gegevens en rapportage).

5 Vergelijking tellingen en aanbevelingen ter verbetering

5.1.1 Aantallen dieren op 1 november 2011

Om de uitkomsten van de tellingen met elkaar te vergelijken, dienen de aantallen via de geregistreerde geboorte en sterfte omgerekend te worden naar het aantal op een bepaalde datum (zie bijlagen 1, 2 en 3). Voor de vergelijking is de datum 1 november 2011 genomen. (On)nauwkeurigheid bij deze registratie is constant voor alle vijf de telmethoden en voor de vergelijking daarom niet relevant

Heckrunderen

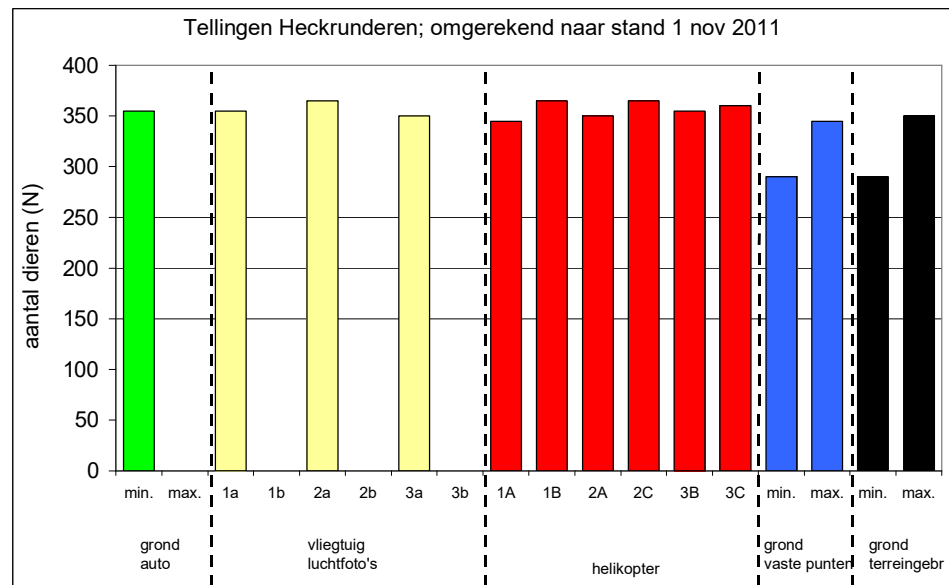
Bij de omrekening van de aantallen Heckrunderen naar deze stand is te zien dat vrijwel alle tellingen rond de 350 Heckrunderen uitkomen (fig. 5.1). Voor de grondtellingen is dat exclusief de dieren die zich in het moeras zouden kunnen bevinden. Van de Heckrunderen is bijvoorbeeld bekend dat regelmatig 3 tot 4 stieren langs de Oostvaardersdijk lopen (pers. med. **Art. 5.1. lid 2**). Tijdens de luchtfototelling en de helikoptertelling zijn geen runderen in het moeras waargenomen.

Bij de grondtellingen vanuit vaste punten en de terreingebruiktellingen is te zien dat de maxima overeenkomen met het gemiddelde van de andere tellingen. Bij deze methoden moeten dus meerdere waarnemingen worden gedaan en moet bij de grondtelling vanuit vaste punten het aantal telpunten worden uitgebreid om een resultaat te behalen dat in de buurt komt van het resultaat van de andere methoden. Het maximum van de verschillende waarnemingen van deze twee methoden komt overeen met het gemiddelde van de andere methoden: 350 Heckrunderen. De grote spreiding bij deze twee grondtellingen kan worden verkleind door beter rekening te houden met het weer en het tijdstip van de telling op de dag. Hier is nu geen rekening mee gehouden. De spreiding bij de luchtfototelling is gering en dit zal waarschijnlijk ook zo zijn bij de helikoptertelling. Dat kan nu echter nog niet met zekerheid worden gezegd, omdat bij de helikoptertelling iedere teller slechts twee waarnemingen heeft uitgevoerd. De spreiding bij de grondtelling met de auto kan niet worden gegeven omdat er maar één telling is uitgevoerd. Wellicht zal deze methode een vergelijkbare spreiding geven, of zelfs iets geringer dan de ander twee grondtelmethoden omdat bij deze methode met de auto het hele gebied wordt afgezocht naar het 'laatste' dier en groepen dichter kunnen worden benaderd, zodat een betere telling kan plaatsvinden.

Op basis van de vergelijking tussen de verschillende telmethoden kan voor de Heckrunderen worden aangegeven dat het aantal op 1 november 2011 waarschijnlijk ergens rond de 350 ligt. Bij de keuze voor een methode zal het niet uitmaken van welk getal men dan vervolgens moet uitgaan bij het volgen van de populatieontwikkelingen, omdat ze allemaal op die 350 uitkomen.

Figuur 5.1

Berekende aantallen Heckrunderen op 1 november 2011 op basis van de getelde aantallen volgens de verschillende telmethoden en de geregistreerde geboorte en sterfte. Bij de luchtfototelling geven de cijfers de verschillende tellingen weer; de kleine letters hebben betrekking op de tellingen in het Oostvaardersbos. Bij de helikoptertellingen verwijzen de cijfers naar de telling en de hoofdletters naar de waarnemers A, B, of C. (zie ook bijlage A).

Konikpaarden

Bij de Konikpaarden zijn de verschillen tussen de methoden groter (fig. 5.2). Voor de grondtellingen zijn de aantallen exclusief de dieren die zich in het moeras zouden kunnen bevinden. Er worden slechts een enkele keer een paar paarden (<10) in het moeras waargenomen (pers. med. [Art. 5.1. lid 2](#)). Tijdens de luchtfototelling en de helikoptertelling zijn geen paarden in het moeras waargenomen.

Bij de grondtelling met de auto en de vliegtuigtelling werden rond de 1300 paarden geteld, terwijl bij de helikoptertelling en de terreingebruiktellingen de maximale aantallen rond de 1200 lagen. De grondtelling vanuit vaste punten heeft de laagste aantallen (ongeveer 900). Deze methode leent zich niet om de aantallen paarden te tellen of te schatten. Door de grote afstand tussen telpunt en de grote groep paarden is tellen en schatten zeer lastig.

Bij de vliegtuigtelling is te zien dat tijdens de tweede telling ongeveer 120 paarden minder werden geteld dan tijdens de eerste en derde telling. Dit wordt waarschijnlijk veroorzaakt doordat er tijdens de tweede telling één transect niet is gefotografeerd (zie [Art. 5.1. lid 2 sub e](#) 2011). Dit transect lag voor meer dan 80% in het moeras, zodat is besloten om deze opname toch mee te nemen in het geheel. In de eerste en derde telling werden in dit transect nauwelijks tot geen Heckrunderen of Edelherten waargenomen. Tijdens de eerste telling zijn ook geen paarden in dit transect waargenomen, maar tijdens de derde telling werden in dit transect ca. 120 paarden geteld. Van paarden is bekend dat een grote groep zich soms dagen tot weken op een zelfde locatie kan bevinden. Omdat het verschil tussen de tweede waarneming en de eerste en derde waarneming overeenkomt met het aantal dat tijdens de derde waarneming in dit transect werd geteld, lijkt het aannemelijk dat deze paarden daar ook op 28 januari al aanwezig zijn geweest. Als de aantallen paarden op 28 januari (de tweede telling) hiervoor gecorrigeerd worden, komen de aantallen met elkaar overeen (zie [Art. 5.1. lid 2 sub e](#) 2011).

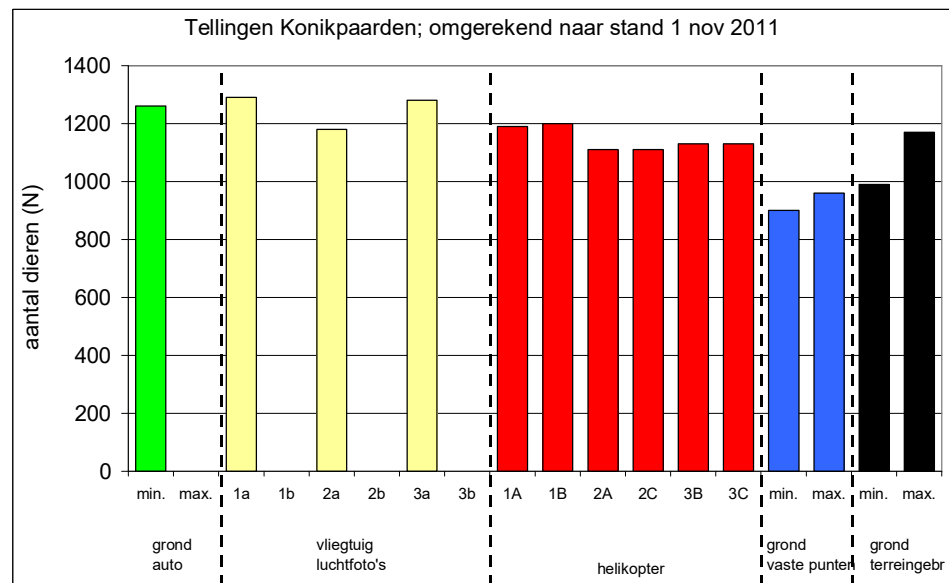
Bij de helikoptertelling valt op dat tijdens de eerste telling 90 tot 70 dieren meer zijn geteld dan de tweede en derde telling. Ondanks de correctie van de aantallen met behulp van luchtfoto's en de aanwezigheid van een ervaren teller, kan er dus kennelijk toch nog een verschil van 6-8% optreden.

Bij de terreingebruiktelling is het evenals bij de Heckrunderen van belang om meerdere tellingen uit te voeren zodat een maximum kan worden bepaald. Ook bij de paarden zal het maximum de werkelijkheid waarschijnlijk het dichtst benaderen.

Vanwege de grote verschillen tussen de verschillende methoden, kan niet zoals bij de Heckrunderen worden aangegeven wat nu zeer waarschijnlijk het aantal Konikpaarden is dat op 1 november 2011 in het gebied aanwezig was. Twee methoden leveren een getal dat rond de 1300 ligt en twee andere methoden leveren een gemiddelde rond de 1100. De grondtelling vanuit vaste punten is hierin niet meegenomen, omdat deze methode ongeschikt is. Omdat we niet weten hoeveel paarden er nu werkelijk lopen kan nu niet worden aangegeven met welke methode de werkelijkheid het dichtst benaderd wordt. Het aantal paarden waar van uitgegaan moet worden en waarmee een reeks opgebouwd zal worden, zal met andere woorden afhankelijk zijn van de methode waar uiteindelijk voor wordt gekozen. Voor het volgen van populatieontwikkeling kan nu niet worden gekozen voor een gemiddelde van alle waarnemingen, omdat je in de toekomst met slechts één methode verder zult gaan.

Figuur 5.2

Berekende aantallen Konikpaarden op 1 november 2011 op basis van de getelde aantallen volgens de verschillende telmethoden en de geregistreerde geboorte en sterfte. Bij de luchtfototelling geven de cijfers de verschillende tellingen weer; de kleine letters hebben betrekking op de tellingen in het Oostvaardersbos. Bij de helikoptertellingen verwijzen de cijfers naar de telling en de hoofdletters naar de waarnemers A, B, of C. (zie ook bijlage B).

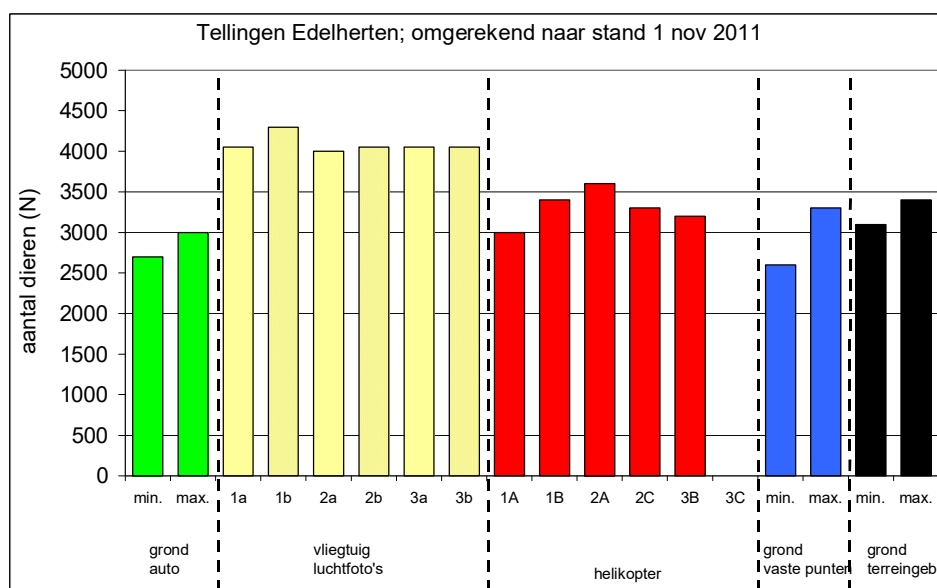
Edelherten

Bij de Edelherten zijn de verschillen tussen de methoden groter dan bij de paarden (fig. 5.3). Voor de grondtellingen zijn de aantallen exclusief de dieren die zich in het moeras zouden kunnen bevinden. Tijdens luchtfototelling in januari 2011 was het aandeel edelherten in het moeras gemiddeld <3% van het totaal aantal edelherten en tijdens helikoptertelling in oktober 2011 was het aandeel edelherten in het moeras ongeveer 0,4% van het totaal aantal edelherten. In beide gevallen dus zeer gering.

De grondtellingen vanuit de auto die in september 2010 zijn uitgevoerd, leveren de laagste aantallen (max. 3000) en de hoogste aantallen leveren de vliegtuigtellingen (gemiddeld rond de 4000). Bij de helikoptertellingen varieerde de aantallen tussen de 3000 en 3600, waarbij duidelijk is dat het maximum tijdens de tweede telling werd veroorzaakt door een wijziging in de telstrategie (lager vliegen; andere tellers). Bij de grondtelling vanuit vaste punten en de terreingebruiktellingen werden maxima van respectievelijk 3300 en 3400 dieren geteld. Deze maxima kwamen overeen met het gemiddelde aantal van de helikoptertellingen.

Figuur 5.3

Berekende aantallen Edelherten op 1 november 2011 op basis van de getelde aantallen volgens de verschillende telmethoden en de geregistreerde geboorte en sterfte. Bij de luchtfototelling geven de cijfers de verschillende tellingen weer; de kleine letters hebben betrekking op de tellingen in het Oostvaardersbos. Bij de helikoptertellingen verwijzen de cijfers naar de telling en de hoofdletters naar de waarnemers A, B, of C. (zie ook bijlage C).

Welke methode voor de Edelherten de werkelijkheid het dichtst heeft benaderd, is niet aan te geven, omdat het werkelijke aantal onbekend is. Ook hier geldt dus dat het aantal waar mee verder zal worden gegaan om een reeks op te bouwen, net als bij de paarden afhankelijk zal zijn van de methode waarvoor zal worden gekozen.

Wel kan het volgende nog worden opgemerkt. Van de grondtellingen is zeker dat Edelherten zijn gemist (geen tellingen in het moeras, en dieren die zich in gebieden met veel hoog opgaande vegetatie bevinden zijn slecht zichtbaar). De maxima van de grondtellingen vanuit vaste punten en de terreingebruiktellingen komen overeen met het gemiddelde van de helikoptertellingen. Dit zou dan kunnen betekenen dat tijdens de helikoptertellingen ook Edelherten zijn gemist. De tweede helikoptertelling lijkt dit eveneens aan te geven. Door het lager vliegen van de helikopter werden immers meer Edelherten geteld dan tijdens de eerste en derde vlucht, doordat liggende Edelherten zijn gaan staan en beter zichtbaar werden. Daarnaast gingen de Edelherten door het laagvliegen dichter bij elkaar lopen, waardoor het tellen en schatten beter kon worden uitgevoerd (Art. 5.1 2011). Tot slot is het mogelijk dat dieren die zich nog in de dekking bevonden en dus moeilijk zichtbaar waren, door het lager vliegen van de helikopter, daar uit zijn gekomen en zich aansloten bij de dichter op elkaar lopende, grotere groepen. Het gaat hier niet zozeer om dieren in de moeraszone of het bos, maar om dieren die liggend of

staand tussen de vlieren aanwezig waren en vanuit een helikopter moeilijker zijn te zien. Door het laagvliegen van de helikopter kunnen deze zich naar de grotere groepen op de open graslanden begeven op zoek naar veiligheid binnen de grote groep. Zoals al in par. 4.3 opgemerkt hebben niet alle tellers van de helikoptertellingen tijdens iedere telling waarnemingen gedaan. Wanneer de ervaren teller B ook tijdens de tweede telling zou hebben waargenomen, zou deze teller wellicht ook veel meer Edelherten hebben geteld dan tijdens de eerste telling zoals teller A. Op basis van het verschil tussen teller A en B tijdens de eerste telling zou de ervaren teller B dan wellicht tegen de 4000 Edelherten hebben geteld. Dit zou dan sterk overeen komen met de vliegtuigtellingen.

Zoals bij de beschrijving van de verschillende methoden in de voorgaande paragrafen aangegeven, kan in veel gevallen geen precisie van de methode worden gegeven. Soms lijkt de precisie laag, zoals bij de verschillende grondtellingen, maar deze kan nog worden verhoogd, omdat deze methoden in feite allemaal voor de eerste keer zijn toegepast in de Oostvaardersplassen en ervaring ontbrak (zie §5.2).

5.1.2

Kosten en tijd

Een deel van de tellingen is uitbesteed waardoor SBB financiële kosten heeft gemaakt (tabel 5.1). Daarnaast kost een uitbesteding SBB ook tijd in verband met het begeleiden van een uitbesteding. Alleen de grondtellingen vanuit vaste punten en de terreingebruiktellingen zijn volledig door SBB uitgevoerd.

Tabel 5.1

Overzicht van de geschatte kosten in geld en tijd per eenmalige uitvoering van de diverse telmethodes.

	Grondtelling auto	Vliegtuig- telling	Helikopter- telling	Grondtelling vaste punten ¹	Terreinge- bruiktelling ¹
Financiële kosten					
uitbesteding					
Aanvraag NB-wet vergunning			€ 750,- ²		
Vliegtuig of helikopter		€ 5.000,-	€ 5.000,- ³		
Vorbereiding en uitvoering telling	€ 500,-	€ 5.000,-	€ 4.500,-		
Verwerking gegevens en rapportage	€ 500,-	€ 5.000,-	€ 3.000,-		
Totale kosten	€ 1.000,-	€ 15.000,-	€ 13.250,-³		
Tijd en geld SBB					
(uren/euro's)					
Begeleiding uitbesteding	8/560	12/840	12/840		
Vorbereiding en uitvoering telling		18 ⁴ /1260	18 ⁴ /1260	132/9240	12/840
Verwerking gegevens en rapportage				16/1120	4/280
Totaal uren/geld	8/560	30/2100	30/2100	148/10360	16/1120
Totale kosten	1560	17.100	15.350	10.360	1120

1) Grondtelling vanuit vaste punten en terreingebruiktellingen zijn volledig door SBB zelf uitgevoerd.

2) Omdat de Oostvaardersplassen een Natura 2000 gebied is, dient een NB-wet vergunning aangevraagd te worden om met een helikopter boven het gebied te mogen vliegen.

Bij de kosten van de helikoptertelling zijn de eenmalige kosten voor vergunning aanvraag opgenomen. Om een goede vergelijking te maken met de andere telmethoden van de jaarlijkse kosten is dit onterecht. Men zou hier een methode van afschrijving kunnen hanteren. Hierbij kan bijvoorbeeld een termijn van 10 jaar worden genomen waarin de telling worden uitgevoerd. De jaarlijkse kosten bedragen dan € 750,-.

- 3) Bij de uitgevoerde helikoptertelling in oktober 2011 heeft het Ministerie van Defensie de kosten voor de helikopter voor zijn rekening genomen. Indien het Ministerie dit in de toekomst om redenen niet meer doet, moet rekening worden gehouden met een bedrag van € 5.000,- voor de huur van een helikopter met piloot per telling.
- 4) Tijdens de vliegtuigtellingen en de helikoptertellingen heeft SBB grondtellingen uitgevoerd in het Oostvaardersbos omdat het zicht daar minimaal is voor tellingen vanuit de lucht.

De kosten (geld) voor een uitbesteding van een helikoptertelling zijn het hoogst indien er van wordt uitgegaan dat in de toekomst het ministerie van Defensie niet opnieuw een bijdrage zal leveren aan de tellingen. Mocht het ministerie van Defensie toch een vrijwillige bijdrage blijven leveren, dan zijn de kosten voor een helikoptertelling vergelijkbaar met die van een vliegtuigtelling. De kosten voor deze twee telmethoden zijn een factor 15 tot 20 hoger dan de grondtellingen met een auto.

De tijd die SBB moet besteden aan de uitbestedingen zijn ook voor de vliegtuigtelling en helikoptertelling het hoogst. Dit heeft er vooral mee te maken dat tijdens de vluchten tegelijkertijd in het Oostvaardersbos en Driehoek geteld moet worden en in de randzone vastgesteld dient te worden of de grote herbivoren zich rustig gedragen en het gedrag niet van invloed is op de telling vanuit de lucht.

De tijd die SBB moet besteden aan de eigen tellingen is het grootst voor de grondtelling vanuit vaste punten. Dit wordt veroorzaakt door het grote aantal mensen dat nodig is (gemiddelde twee personen per telpunt) om de telling uit te voeren. Daarnaast is er in totaal gemiddeld een dag nodig voor de telling (4 uur telling en 4 uur heen- en terugreis naar het gebied omdat een groot deel van waarnemers uit andere delen van het land komt).

5.2 Aanbeveling ter verbetering telmethoden

Bij het beoordelen van de tellingen zoals ze in 2010 en 2011 zijn uitgevoerd, moet rekening worden gehouden met het feit dat de meeste tellingen voor de eerste keer in de Oostvaardersplassen werden toegepast. Kennis en ervaring waren nog niet optimaal, waardoor de tellingen ook niet altijd optimaal zijn uitgevoerd. Daarnaast is een aantal tellingen in 2010 en 2011 niet driemaal uitgevoerd, zodat geen gemiddelde en spreiding konden worden bepaald. Met name die spreiding is van belang om de precisie van de methode te bepalen. Inmiddels is deze kennis en ervaring met het uitvoeren van de tellingen in 2011 en 2012 opgedaan en kan worden aangegeven hoe de verschillende methoden verbeterd zouden kunnen worden voor een beter resultaat.

Bij de keuze van de toekomstige telmethode van de grote herbivoren in de Oostvaardersplassen spelen precisie, nauwkeurigheid en betrouwbaarheid van de methode een belangrijke rol. Daarnaast is het van belang om onderscheid te kunnen maken in man-vrouw en leeftijdscategorieën (populatiestructuur). De invloed van verschillende factoren hierop moet zo klein mogelijk worden gehouden. Voor het

opbouwen van betrouwbare reeksen dienen de factoren die van invloed zijn en de mate waarin per methode bij iedere telling zoveel mogelijk gelijk te zijn. Op basis van de uitgevoerde tellingen in 2010 en 2011 is vastgesteld dat de volgende factoren een rol spelen bij het tellen van het aantal dieren en een bias kunnen veroorzaken:

- Het weer
- Het tijdstip op de dag (ochtend, middag, avond)
- Het moment van het jaar (seizoen)
- De populatie- en daarmee groeps grootte
- De populatie- en groepsstructuur
- De (ervaring en uitrusting van de) teller
- De afstand tussen teller en de dieren
- Het aantal transecten dat gevlogen c.q. gereden moet worden
- De vlieghoogte van de helikopter
- Het aantal telpunten bij de methode met 'vaste' telpunten
- Zichtbaarheid in bos en moeras
- Structuurrijke terreingedeelten als bos of moeras

Weer, tijdstip, seizoen

Het weer, tijdstip van de dag en datum in het jaar hebben grote invloed op het gedrag en terreingebruik van de dieren. Runderen en paarden hebben het hele jaar een grote voorkeur voor de grootschalige open graslanden, Edelherten vooral in het najaar, winter en voorjaar. In de winter kunnen veel Edelherten in het moeras en het Oostvaardersbos zitten. Op basis van de monitoring van het terreingebruik is gebleken dat bij mooi weer zich 90-100% van de dieren op deze grootschalige open graslanden kan bevinden waardoor ze vanaf de grond en vanuit de lucht goed zijn waar te nemen. Echter, in het zomerhalfjaar als er voldoende voedsel is, lopen de dieren vaak in grote groepen bij elkaar waardoor het tellen moeilijker is en er meer schattingen moeten plaatsvinden. In de winter splitsen de grote groepen runderen, paarden en Edelherten zich op in kleinere groepen waardoor het tellen van individuen eenvoudiger is.

Bij Edelherten speelt het tijdstip op de dag een belangrijke rol. Uit eerdere tellingen en de tellingen van 2010-2011 is gebleken dat aan het eind van de middag de meeste Edelherten worden geteld; voor runderen en paarden geldt dit niet. Dit wordt waarschijnlijk veroorzaakt doordat de Edelherten gedurende de dag vanuit de dekking (meer gesloten landschapstypen) naar de open graslanden en de open plekken binnen de meer gesloten landschapstypen gaan en dus beter zichtbaar worden.

Omdat de groeps grootte bij de paarden en Edelherten veelal groter is dan bij de runderen, moet meer geschat worden (zie onder bij Populatieomvang). Vandaar dat datum in het jaar een rol speelt bij de tellingen, omdat in het winterhalfjaar de groepen binnen de populaties kleiner zijn er minder geschat hoeft te worden.

Populatieomvang en populatiestructuur

Het aantal dieren binnen een populatie is van invloed op de precisie en nauwkeurigheid, doordat bij een kleine populatie de individuen makkelijker te tellen zijn dan bij grote populaties (zie Beheer op basis van trends). Voor de Oostvaardersplassen geldt dat binnen de relatief kleine populatie runderen de individuen goed zijn te tellen (bij alle telmethoden zijn de dieren individueel geteld

en komen de aantallen met elkaar overeen), maar dat dit voor de paarden al minder wordt en voor Edelherten nog minder goed is te doen.

Bij kleinere populaties kan een beter onderscheid in man-vrouw en leeftijdscategorieën worden gemaakt dan bij grote populaties vanwege het schatten van aantallen in grote groepen. Het schatten impliceert namelijk dat het onderscheiden van man-vrouw en leeftijdscategorieën in die grote groepen dan niet mogelijk is. Dit betekent dat voor de grotere populaties het beste eind herfst, begin winter geteld kan worden, omdat dan de groepen relatief klein zijn (zie onder het kopje 'Weer, tijdstip en datum in het jaar').

Specifiek ten aanzien van een telling waarbij een onderscheid tussen mannelijk en vrouwelijk moet worden gemaakt, wordt bij Edelherten een telling in februari-april moeilijk omdat dan de herten hun gewei afwerpen. Vooral wanneer de herten staan te grazen of met hun achterkant naar de waarnemer staan gericht, is het bepalen van de sexe moeilijk.

Tellers

Het schatten van aantallen is afhankelijk van de (ervaring en uitrusting) van de waarnemer. Daardoor zal bij wisselingen van waarnemers de precisie en nauwkeurigheid telkens anders zijn, waardoor reeksen minder betrouwbaar zijn. Het meest gebaat is de beheerder bij een vaste groep ervaren tellers. Het ontbreken van kennis en ervaring leidt tot onvolledige tellingen waar je uiteindelijk niets mee kunt doen. Hoe meer tellers betrokken zijn bij een telling hoe groter de kans wordt op onvolledige tellingen.

Met betrekking tot het materiaal dat de tellers tot hun beschikking hebben, kan worden aangegeven dat voor de helikoptertelling geldt dat het gebruik van foto's in eerste instantie van belang is voor het controleren van de schattingen. Daarnaast kunnen de foto's bij Edelherten gebruikt worden voor het bepalen van het aantal mannelijke en vrouwelijke adulten en kalveren, omdat bij de Edelherten op basis van het gewei een goed onderscheid in sexe is te maken. Bij runderen en paarden is dit veel moeilijker tot vrijwel onmogelijk. Bij deze soorten kan wel op basis van foto's een onderscheid in adulten en kalveren of veulens worden gemaakt.

Afstand teller-dier

Een ander punt wat van belang is bij een telling vanuit vaste punten is de afstand tussen de teller en de dieren die geteld moeten worden. Bij een vast punt kunnen de dieren tot meer dan 1 km van het telpunt verwijderd zijn. Bij grote groepen wordt dan zelfs het maken van een schatting moeilijk tot zelfs onmogelijk, zoals bij de paarden en de edelherten het geval was. Het verkleinen van de telgebieden, en dus toename van het aantal telpunten kan hier een oplossing voor zijn. Maar een toename van het aantal telpunten kan dus een probleem zijn voor de organisatie van de telling door het grote aantal mensen dat aan zo'n telling moet meedoen en voor de kwaliteit van de telling (zie kopje 'Tellers').

Transecten grondtelling paarden en luchtfototellingen met vliegtuig

Bij de grondtelling van de paarden vanuit een auto en bij de luchtfototelling van alle drie de soorten is gebruik gemaakt van transecten. Het probleem hierbij is dat er dubbel- en ondertellingen kunnen plaatsvinden wanneer dieren zich tijdens de

telling naar een ander transect verplaatsen. De kans hierop kan worden verkleind of weggenomen wanneer het aantal transecten sterk wordt verminderd.

Bij de luchtfototellingen zou dit kunnen door enerzijds hoger te gaan vliegen waardoor de breedte van een transect groter wordt en er dus minder transecten nodig zijn om het gebied te dekken en anderzijds met meer vliegtuigen (2 of 3) tegelijkertijd naast elkaar te vliegen waardoor in feite met 2 of 3 vliegtuigen in één keer één transect wordt gevlogen. Inmiddels is na overleg met de Luchtverkeersleiding gebleken, dat hoger vliegen eigenlijk geen optie is in verband met de aanvliegroute voor vliegtuigen van en naar Schiphol. Met twee vliegtuigen tegelijk vliegen op dezelfde hoogte als in januari en februari 2011 is wel een optie. Dit zou een halvering van het aantal transecten betekenen (6 in plaats van 11).

Bij de grondtelling van paarden op basis van transecten is het eigenlijk niet mogelijk om het aantal transecten te verminderen vanwege het gebruik van de greppels als grenzen. Wat daar wel zou kunnen helpen is het gebruik van waarnemers aan de einden van de greppels, zodat zij kunnen vaststellen hoeveel paarden zich tijdens de telling van een transect van het ene naar het andere transect verplaatsen. Op deze manier kan de onzekerheid van dubbel- en ondertellingen voor een groot deel worden weggenomen en daarmee de precisie en nauwkeurigheid worden verhoogd.

Vlieghoogte helikopter

Voor de helikoptertelling is de hoogte waarop wordt gevlogen van invloed op de telling, met name voor de telling van de Edelherten. Tijdens de tweede helikoptertelling is met opzet lager gevlogen. Daarbij werden meer dieren waargenomen en konden betere schattingen worden gemaakt van aantallen individuen binnen groepen. De keerzijde hiervan is meer verstoring onder de vogels.

Telpunten

Bij de grondtelling vanuit vaste punten heeft het totaal aantal vaste (en deels ook mobiele) telpunten invloed op de precisie en de nauwkeurigheid. Hoe meer vaste telpunten en dus hoe kleiner de telgebieden, hoe groter de precisie en nauwkeurigheid, omdat er dan per telpunt meer tijd is om een goede telling uit te voeren vanwege het feit dat er binnen kleinere telgebieden minder dieren aanwezig zijn. In de Oostvaardersplassen kunnen echter niet overal vaste telpunten worden geïnstalleerd, omdat delen van het gebied onoverzichtelijk zijn door de aanwezigheid van opgaande vegetatie. In die gebieden is gebruik gemaakt van mobiele telpunten, wat een goed alternatief is voor de vaste telpunten. Het is wel mogelijk om binnen die onoverzichtelijke gebieden een aantal vaste telpunten te installeren op plaatsen waar sprake is van enige openheid (100 tot 300 m) en plaatsen die niet vanuit het mobiele telpunt zijn te zien zoals op het Stort het geval was. Nadeel van het verhogen van het aantal vaste punten is dat er nog meer mensen nodig zijn om al die telpunten te bemensen. Bij de huidige uitvoering van deze methode was het vanwege het grote aantal mensen niet mogelijk om drie afzonderlijke tellingen te organiseren. Bij nog meer mensen zal dit nog moeilijker worden.

Zichtbaarheid in bos en moeras (zie ook kader hoofdstuk 3)

Het aantal dieren in het moeras is moeilijk vanaf de grond vast te stellen. Bij de grondtellingen is dit dan ook een probleem. Dit kan worden opgeheven door gelijktijdig met de grondtelling een telling met een vliegtuig uit te voeren boven het

moeras. Voor de bossen geldt dat het aantal dieren daar moeilijker vanuit de lucht is vast te stellen. Ook dit is eenvoudig op te lossen door gelijktijdig met de tellingen vanuit de lucht, grondtellingen uit te voeren.

Vegetatiestructuur

Het tellen van dieren in het winterhalfjaar heeft als bijkomend voordeel (zie bij seizoen hierboven) dat de vegetatie in de Oostvaardersplassen kort is, waardoor het zicht in met name de ruigere delen van het gebied enorm toeneemt ten opzicht van het zomerhalfjaar. Dit kan de nauwkeurigheid van de telling doen toenemen, omdat de kans toeneemt dat een groter deel van de populatie wordt waargenomen. Dit voordeel geldt voor alle telmethoden.

Samenvatting optimalisatie telmethoden

Onderstaande tabel 5.2 geeft een samenvatting van de optimalisaties van de telmethoden om de precisie, nauwkeurigheid en betrouwbaarheid te vergroten.

Tabel 5.2

Samenvatting optimalisaties telmethoden 2011-2012

	Grondtelling auto zonder vaste route	Grondtelling auto met vaste route (terreingebruiktellingen)	Grondtelling vaste en mobiele punten	Luchtfototelling	Helikoptertelling
Weer	Mooi weer: zon; temperatuur >0 °C; windkracht <3 (minimaal effect op gevoelstemperatuur)				
Datum	Winterperiode november-maart (goede zichtbaarheid vanwege korte vegetatie en geen blad aan struiken en bomen)				
Tijdstip	Edelherten eind van de middag Voor rund en paard maakt het niet zoveel uit			Midden op de dag (rond 12:00 u) omdat dan >30% van de Edelherten ligt.	Edelherten eind van de middag. Voor rund en paard maakt het niet zoveel uit
Teller	2 of 3 vaste waarnemers die kennis, ervaring en een lange reeks op kunnen bouwen.		Alleen waarnemers met kennis van grote herbivoren en ervaring met tellen van grote hoeveelheden grote dieren.	1 of 2 tellers die kennis, ervaring en een lange reeks op kunnen bouwen en kennis digitale beeldverwerking.	2 of 3 vaste waarnemers die kennis, ervaring en een lange reeks op kunnen bouwen.
Materiaal					Ondersteuning met foto's t.b.v. populatieomvang en -structuur
Aantal telpunten			Verhogen aantal vaste telpunten, zodat telgebieden kleiner worden		
transecten	Bij waarneming paarden waarnemers aan de einden van de greppels plaatsen om aantal dieren te scoren die zich van het ene naar het andere transect verplaatsen			Verlagen van het aantal transecten door te vliegen twee vliegtuigen tegelijkertijd.	
Zichtbaarheid in bos of moeras	Simultaantellingen in moeras uitvoeren vanuit een vliegtuigje.			Simultaan grondtellingen in bossen uitvoeren vanuit een auto.	

6 Toetsing telmethoden

6.1 Doel van de tellingen

Voor Staatsbosbeheer zijn gegevens over de omvang en structuur van de populaties grote herbivoren van belang om twee redenen:

1. Lessen leren voor toekomstig beheer;
2. De maatschappij tonen dat het beheer van de grote herbivoren in de Oostvaardersplassen met grote zorg gebeurt (vertrouwen bieden).

Hieronder is voor beide categorieën een set van doelen gedefinieerd die overlap met elkaar kunnen hebben en worden gepresenteerd zonder een duidelijke doelhiërarchie.

Ad 1. Lessen voor toekomstig beheer

Met betrekking tot het opdoen van kennis voor het toekomstig beheer van de Oostvaardersplassen op een wijze dat aan de beheerdoelstellingen kan worden voldaan en dat het dagelijks beheer kan worden uitgevoerd, kunnen uit het Managementplan van de Oostvaardersplassen de volgende doelen voor tellingen van de populaties grote herbivoren worden afgeleid:

A. Ten behoeve behalen beheerdoelstellingen:

- Inzicht in de relatie tussen dichtheden van grote herbivoren en de vegetatie. Enerzijds vanuit het doel om het welzijn van de grote herbivoren te optimaliseren (vegetatie biedt voedsel en beschutting) maar ook vanuit de Natura 2000 doelstellingen in het kader van biodiversiteit (vegetatie biedt voedsel, beschutting en broedgelegenheid aan verschillende diersoorten). Hiervoor is inzicht nodig in de totale aantallen grote herbivoren en hun terreingebruik. Daarnaast dient de vegetatieontwikkeling, de productie en de biomassa in beeld gebracht te worden.
- Inzicht in de relaties tussen enerzijds de grote herbivoren onderling en anderzijds tussen de grote en kleine herbivoren (ganzen). Ook dit wordt vooral vanuit het welzijnsaspect van de grote herbivoren ingegeven (optimaliseren welzijn grote grazers en minimaliseren potentieel dierenleed grote grazers). Hiervoor is onder andere inzicht in totale aantallen en het terreingebruik van de populaties grote herbivoren nodig en de aantallen en het terreingebruik van ganzen. Daarnaast is inzicht in productie en biomassa van het voedselaanbod nodig.
- Inzicht in de relatie tussen dichtheden en ontwikkeling van de conditie van de grote herbivoren mede in relatie tot voedselaanbod, beschutting en weer. Dit inzicht is nodig om het potentieel dierenleed van de grote herbivoren te minimaliseren. Dichtheden kunnen alleen bepaald worden door de totale populatieomvang vast te stellen. Daarnaast dient de conditie van de dieren gevolgd te worden, evenals het voedselaanbod.

B. Ten behoeve van het dagelijks beheer is met betrekking tot de drie soorten grote herbivoren inzicht vereist in:

- De populatieomvang;
- De aantalsontwikkeling;
- De leeftijdsopbouw en geslachtsverhouding;
- De jaarlijkse netto groei van de populaties (geboorte minus sterfte);
- De jaarlijkse netto 'recruitment' van de populaties (aantal geboren; kalveren/veulens minus aantal gestorven kalveren/veulens);
- Controle en validatie van de geregistreerde sterfte en geboorte door aantallen van de totale populaties in oktober en april te bepalen. Het gaat hier echt om de controle van de geregistreerde sterfte en geboorte omdat uit de berekening van de totale aantallen is gebleken dat het ergens bij de runderen scheef ging. Nu willen we achterhalen of dat nu zit in de registratie van de sterfte of de geboorte (merken we sterfgevallen niet op of tellen we te veel of te weinig kalveren en veulens?).

Ad 2. Het bieden van vertrouwen

Met betrekking tot het bieden van vertrouwen aan de maatschappij dat SBB het beheer van de grote herbivoren met zorg uitvoert, kunnen op basis van het Managementplan de volgende doelen voor tellingen worden afgeleid:

- De monitoring dient transparant te zijn en voor iedereen inzichtelijk;
- De methode voor het verzamelen van gegevens dient breed gedragen te zijn;
- Inzicht in ontwikkeling totale populatieomvang en absolute en relatieve geboorte en sterfte;
- Inzicht in doodsoorzaken sterfte per soort, geslacht en leeftijdscategorie;
- Uitvoering ICMO adviezen.

Met betrekking tot de verantwoording aan de staatssecretaris van EL&I, onderdeel van het bieden van vertrouwen aan de maatschappij, kan worden aangegeven dat hierbij de ICMO adviezen (ICMO 2006 en ICMO2 2010) bepalend zijn (zie onderstaand kader). Deze ICMO adviezen zijn verwerkt in bovenstaande doelstellingen.

Kader ICMO adviezen die betrekking hebben op de doelstelling verantwoording SBB aan de staatssecretaris van EL&I.

- Het voortplantingssucces van de grote herbivoren. Hiervoor dient het aantal vrouwelijke dieren en het aantal geboren kalveren of veulens te worden vastgesteld. Dit kan op basis van het totaal aantal vrouwelijke dieren in de populatie en het totaal aantal geboorten of op basis van een relatieve maat door via een steekproef de verhouding tussen het aantal vrouwelijke dieren en kalveren of veulens te bepalen;
- Het aantal gestorven dieren, waarbij per gestorven dier datum van overlijden, soort, sexe, leeftijd, conditie, doodsoorzaak en locatie wordt genoteerd. Volgens het 'early reactive culling' protocol moet meer dan 90% van de gestorven dieren door afschot worden gerealiseerd;
- Totale populatieomvang per soort om trends te kunnen bepalen van totale populatieomvang, relatieve aanwas, relatieve sterfte, relatieve geboorte, etc. teneinde bepaalde ontwikkelingen te kunnen verklaren.

Parameters afgeleid uit informatiebehoefte

Op basis van bovenstaande doelstellingen en daaruit voortvloeiende informatiebehoefte, kunnen de volgende parameters worden afgeleid die de tellingen van de grote herbivoren zouden moeten opleveren:

1. Jaarlijks totale aantallen grote herbivoren per soort, geslacht en leeftijdscategorie in oktober/november en maart/april;
2. Jaarlijkse sterfte (absoluut en relatief) per soort, geslacht, leeftijd, waarbij datum, conditie en doodsoorzaak worden genoteerd;
3. Jaarlijks totaal aantal geboren kalveren en veulens en verhouding tussen het totaal aantal geboren kalveren en veulens en het potentieel aantal moederdieren;
4. Jaarlijkse absolute en relatieve groei van de populaties (geboorte minus totale sterfte);
5. Jaarlijkse 'recruitment' van de populaties (geboorte minus sterfte kalveren/veulens);

Bij deze parameters kunnen de volgende opmerkingen worden gemaakt:

- Ad 1. Het bepalen van de totale aantallen per soort zal tot op zekere hoogte zonder problemen kunnen. Vooropgesteld dient te worden dat geen enkele, niet destructieve methode, het werkelijke aantal zal kunnen bepalen. Iedere methode zal een benadering van de werkelijkheid zijn en aangezien niet bekend is hoeveel dieren er werkelijk aanwezig zijn, zal het moeilijk zijn een methode te kiezen die hiervoor de beste benadering levert.

In een aantal gevallen is het moeilijk een onderscheid in sexe of leeftijdscategorie te maken. Dit is zeker het geval bij paarden waar het onderscheid tussen hengsten en merries op afstand moeilijk is als de paarden in één grote kudde bij elkaar lopen. Het onderscheid tussen veulens en adulten is wel goed te maken. Bij runderen en Edelherten gaat dit beter, maar ook daar zal dit niet altijd volledig zijn en zal men zich moeten beperken tot het nemen van steekproeven (zie kader). Bij runderen valt in ieder geval een onderscheid te maken tussen mannelijke en vrouwelijke adulten en mogelijk ook bij jaarlingen, maar bij kalveren is dit zeer moeilijk. Wel kan het totaal aantal kalveren bepaald worden. Bij Edelherten is in een aantal gevallen goed onderscheid te maken tussen adulte herten, spitsers, kaalwild en kalveren.

Of het gebruik van twee tellingen per jaar om een indicatie van de sterfte en geboorte te krijgen en om de geregistreerde sterfte en geboorte te controleren, tot het gewenste resultaat leidt, moet worden betwijfeld. De sterfte wordt dagelijks geregistreerd en aangezien de taakstelling is om meer dan 90% van de sterfte via afschot te realiseren, is dit een vrij nauwkeurige registratie. Natuurlijk kunnen dieren sterven zonder dat dit wordt opgemerkt. Het gaat dan om sterfte van dieren in het moeras of in de zomer en herfst als in sommige delen van de randzone of het Oostvaardersbos de vegetatie nog

hoog is en sterfgevallen enkele weken of volledig onopgemerkt kunnen blijven. Maar gezien het geringe aantal dieren in het moeras en de zeer geringe sterfte tijdens het zomer halfjaar, is de aanname dat dit op het totaal slechts een gering aandeel vormt. De spreiding in de tellingen van de totale populaties is daartegenover naar verwachting veel groter. Zelfs bij een geringe variatie coëfficiënt van 5% of minder betekent dit bij een totaal aantal edelherten van bijvoorbeeld 3300, dat er een spreiding van plus of min 150 dieren in de telling kan optreden. Indien er voor wordt gekozen om bij een variatie coëfficiënt van 5% of minder slechts één telling uit te voeren in plaats van drie of meer, zoals door ICMO is voorgesteld, dan kan die ene telling bijvoorbeeld in november een totaal aantal getelde dieren van 3450, 3300 of misschien 3150 opleveren. Dit gebeurt dan ook weer in april waarbij bijvoorbeeld 2850, 2700 en 2550 dieren zouden zijn geteld als er drie tellingen zouden zijn uitgevoerd. Het verschil tussen april en november op basis van deze enkele tellingen hoeft dan niet meer het verschil tussen de gemiddelde waarden te zijn ($3300-2700=600$), maar kan bijvoorbeeld het verschil zijn tussen het maximum van 3450 in nov en het minimum van 2550 in apr (verschil van 900) of tussen het minimum van 3150 in november en het maximum van 2850 in april (verschil van 300). In beide gevallen wijkt dit 50% af van het gemiddelde verschil en wellicht dus ook van het werkelijke verschil. De vraag is dan welke getallen nu de werkelijkheid weergeven, de geregistreerde sterfte of de tellingen en wie controleert nu wie?

- Ad 2. De jaarlijkse sterfte wordt reeds dagelijks vastgelegd waarbij datum, soort, geslacht, leeftijd, conditie, doodsoorzaak en locatie worden genoteerd.
- Ad 3. Van de runderen en paarden worden maandelijks tot wekelijks de totale aantallen kalveren en veulens geteld. Via de sterfteregistratie is bekend welke in dat jaar geboren kalveren ook zijn gestorven. De verhouding tussen het aantal kalveren of veulens en het aantal potentiële moederdieren kan dan nog niet worden bepaald, omdat daarvoor het totaal aantal potentiële moederdieren geteld dient te worden. Bij de Edelherten wordt jaarlijks in augustus het totaal aantal kalveren geteld en worden steekproeven genomen door van verschillende groepen Edelherten in het veld het aantal aanwezige kalveren, hindses en smaldieren te tellen. Beter zou zijn om ook hier te trachten het totaal aantal hindses en smaldieren te bepalen, omdat de mogelijkheid bestaat dat de steekproef ieder jaar anders zal zijn.
- Ad 4. Voor het bepalen van de jaarlijkse populatiegroei is in principe één telling per jaar voldoende. Daarnaast kan gebruik worden gemaakt van de jaarlijks tellingen van het totaal aantal geboren kalveren en veulens en de geregistreerde sterfte.
- Ad 5. De gegevens voor de jaarlijkse 'recruitment' volgen uit de jaarlijkse tellingen van het totaal aantal geboren kalveren en veulens en de geregistreerde sterfte.

Gegeven de opmerkingen bij de bovenstaande 5 punten waarin is beschreven dat data van een aantal parameters al via de lopende monitoring wordt verzameld, moeten de tellingen van de populaties dan uiteindelijk nog het volgende opleveren:

- Jaarlijks totale aantallen grote herbivoren per soort, sexe en leeftijdscategorie in oktober en april, waarbij vraagtekens kunnen worden gezet bij het uitvoeren van metingen op twee verschillende momenten in het jaar.

Met betrekking tot precisie, nauwkeurigheid, betrouwbaarheid en specifieke eisen aan de tellingen, doet ICMO geen duidelijke uitspraken. Alleen de vraag van de minister van LNV aan ICMO2 (ICMO2 2010) geeft iets in die richting aan:

“What methodology for counting of herbivores which is as reliable as possible and generally accepted would you recommend?”

Hoewel deze vraag lijkt in te willen gaan op de ‘reliability’ van de methode, waarbij dan ook de vraag is wat er precies onder ‘reliability’ wordt verstaan, wordt niet aangegeven hoe ‘reliable’ de methode dan moet zijn, waardoor het opstellen van een eis onmogelijk wordt, zodat bepaald kan worden welke telmethode daar nu aan voldoet. ICMO2 heeft hier als advies gegeven dat in hun ogen een helikoptertelling daar het beste aan zou kunnen voldoen.

Kader Steekproeven

Bij ecologisch onderzoek is het niet ongebruikelijk dat er steekproeven genomen moeten worden van een populatie om inzicht te krijgen in een bepaalde parameter, bijvoorbeeld verhouding man-vrouw, of de ontwikkeling daarvan. In veel gevallen is het om verschillende redenen namelijk niet mogelijk om alle individuen van de gehele populatie afzonderlijk te observeren. Hoe groot deze steekproef moet zijn kan van tevoren bepaald worden. In de wetenschappelijke literatuur worden daarvoor richtlijnen gegeven. Nadat bekend is welke telmethode gekozen wordt, zal een verdere uitwerking van de methode plaatsvinden met een onderbouwing van de grootte van de eventuele steekproeven die genomen moeten worden. Hierbij zal tevens rekening worden gehouden met de sociale structuur van de grote herbivoren, omdat die van invloed kan zijn op de wijze waarop de steekproef moet worden genomen. Zo leven bij de Heckrunderen en met name bij de Edelherten de mannelijke dieren een groot deel van het jaar apart van de vrouwelijke

6.2 Toetscriteria, scores en weging

Toetscriteria

Alle uitgevoerde tellingen worden geëvalueerd aan de hand van een aantal facetten met elk hun specifieke toetsingscriteria. De volgende criteria zijn onderscheiden:

Facet	Toetsingscriterium
- Telling	- Precisie - Nauwkeurigheid - Betrouwbaarheid - Mannelijk/vrouwelijk - Leeftijdscategorieën
- Risico's	- Veiligheid (mensen) - Verstoring vogels - Verstoring grote herbivoren - Continuïteit bestaande reeksen
- Bijproducten	- Bruikbaarheid bijproduct
- Kosten	- Tijd - Geld

Facet Telling

Op de begrippen precisie, nauwkeurigheid en betrouwbaarheid werd hierboven al ingegaan. Daarnaast spelen de criteria 'informatie over geslacht en leeftijd'.

Mannelijk/vrouwelijk en leeftijdscategorieën

Van belang is of met de methode een onderscheid tussen mannelijke en vrouwelijke dieren kan worden gegeven voor adulte dieren en mogelijk jaarlingen en of het aantal kalveren of veulens kan worden bepaald. Wanneer de categorieën op basis van een totale telling kunnen worden verkregen, verdient dat voorkeur boven het verkrijgen van gegevens op basis van steekproeven.

Facet Risico's

Veiligheid

Het veiligheidsrisico voor de tellers moet zo klein mogelijk zijn. Dit speelt duidelijk bij het gebruik van vliegtuigen of helikopters. In de Oostvaardersplassen kunnen duizenden ganzen voorkomen en door verstoring kunnen deze vogels (met name ganzen) in groten getale hoog opvliegen en een gevaar voor de inzittenden opleveren. De kans daarop wordt door Staatsbosbeheer als uiterst gering ingeschat, maar niet uitgesloten. Op basis van onderzoeksresultaten en een korte inventarisatie op internet kan gesteld worden dat het risico op een vogelaanvaring niet ondenkbaar is. Bij het zoeken naar alternatieven zal hier rekening mee moeten worden gehouden.

Verstoring

De Oostvaardersplassen is een Natura 2000 gebied. Verstoring van (doel)soorten dient ten alle tijde zoveel mogelijk voorkomen te worden. Wanneer wordt geteld kan

niet voorkomen worden dat er enige verstoring plaatsvindt. Van belang is te kiezen voor een methode en manier die de verstoring tot een minimum beperkt. Ook de verstoring van de grote herbivoren dient tot een minimum beperkt te worden om de kans op een goede telling te vergroten.

Continuïteit bestaande reeksen

In de Oostvaardersplassen vindt al geruime tijd monitoring van de populaties plaats en zijn er langjarige reeksen opgebouwd. Het voortzetten van deze reeksen heeft een grote waarde voor de beheerder met betrekking tot kennisontwikkeling. Methoden die aansluiten bij bestaande reeksen verdienen de voorkeur.

Facet Bijproducten

Bij het bepalen van de keuze voor een telmethode wordt ook gekeken naar de bijproducten die het oplevert en de bruikbaarheid ervan. Zo levert de vliegtuigtelling een gebiedsdekkende luchtfoto op die ook voor andere doeleinden gebruikt kan worden (vegetatiekaart, nesten van koloniebroedvogels en winternesten van muskusratten).

Facet Kosten

Tijd

Voor SBB is het van belang te weten hoeveel tijd SBB medewerkers kwijt zijn aan de (uitbesteding van de) telling.

Geld

In diezelfde lijn is het voor de beheerder van belang om het gemeenschapsgeld zo efficiënt en effectief mogelijk in te zetten. Wanneer meerdere methoden aan de criteria voor de doelstelling voldoen, zal de goedkoopste methode de voorkeur krijgen. Bij dit criterium worden de totale geschatte kosten per telling in beeld gebracht zoals deze in 2010 en 2011 door diverse bureaus zijn uitgevoerd (zie H. 4.) en waarbij opstartproblemen of aanvullende waarnemingen (extra tijd voorbereiding vanwege onbekendheid met methode en monitoren effect helikopter op vogels) achterwege worden gelaten. Bij de toetsing wordt er van uit gegaan dat het om routine monitoring gaat.

Scores

De telmethode die voor een bepaald criterium het beste resultaat levert, scoort het hoogst en krijgt maximaal een 3. De telmethode die een redelijke bijdrage levert scoort een 2 en de methode die de slechtste bijdrage levert scoort een 1. De telmethode die helemaal geen bijdrage levert krijgt de score 0.

Weging

Omdat niet alle doelstellingen en criteria even belangrijk hoeven zijn, heeft een weging plaatsgevonden. Deze weging vindt in eerste instantie plaats op het niveau van de twee hoofddoelstellingen van SBB, die voortvloeien uit het ICMO2 advies (zie par. 6.1) en in tweede instantie op het niveau van de criteria (zie tabel 6.1). Bij de weging is een totaal van 100 punten over respectievelijk de doelstellingen en de criteria verdeeld.

Tabel 6.1

Weging doelstellingen (zie par 6.1) en criteria.

WEGING DOELEN EN CRITERIA					
Facet	Doelen Staatbosbeheer Criteria	50%		gemiddeld	index
		kennis	vertrouwen		
Telling	precisie	13	14	14	1,00
	nauwkeurigheid	13	14	14	1,00
	betrouwbaarheid	13	14	14	1,00
	man/vrouw	13	10	12	0,85
	leeftijdscategorieen	13	10	12	0,85
Risico's	veiligheid (mensen)	3	3	3	0,22
	verstoring vogels	6	12	9	0,67
	verstoring hoefdiersoort	5	8	7	0,48
	trendbreuk methoden	10	5	8	0,56
Extra	bijproducten	1	0	1	0,04
Kosten	totaal uren	5	5	5	0,37
	totaal kosten	5	5	5	0,37
		100	100	100	

Voor Staatsbosbeheer zijn de twee hoofddoelstellingen van even groot belang: kennisontwikkeling en vertrouwen bieden krijgen elk 50%.

Per doelstelling is de weging van enkele criteria anders. Zo weegt bijvoorbeeld verstoring van vogels bij de doelstellingen vertrouwen en verantwoording zwaarder dan bij de doelstelling kennisontwikkeling. Op basis van de weging per doelstelling kan een gemiddelde weging en index per criterium worden bepaald. Gemiddeld wordt het grootste belang gehecht aan precisie, nauwkeurigheid en betrouwbaarheid van de telling, en informatie over populatiestructuur, gevolgd door verstoring van vogels en van grote herbivoren en een mogelijke trendbreuk met eerder gehanteerde telmethoden. Daarna het risico van de interne kosten van de telling (tijd) en de kosten voor externe uitbestedingen (geld) en tenslotte de veiligheid van mensen en een mogelijk bijproduct.

Totaal gewogen score en index

Bij het bepalen van de totaalscore van de toetsing vindt eerst binnen een facet een somming plaats van de gewogen scores van de criteria. Hierna worden de gewogen totaalsommen per facet bij elkaar opgeteld en wordt een totaal gewogen toetsingsscore verkregen. Omdat deze gewogen totaalscore voor iedere diersoort anders is, zijn de gewogen totaalscores omgerekend naar een index. De index geeft de verhouding van de gewogen totaalscore ten opzichte van de maximale gewogen totaalscore weer.

6.3

Toetsing

Op basis van bovenstaande criteria en overwegingen hebben de deelnemers op basis van hun expert judgement een toetsing van de verschillende, geoptimaliseerde methoden en de scenario's uitgevoerd (tabel 6.2 Prognose). Deze toetsing geeft weer in hoeverre de uitgevoerde tellingen in geoptimaliseerde vorm, volgens de aanbevelingen in §. 5.2 naar verwachting zullen voldoen aan de criteria en welk scenario het beste voldoet aan de doelstellingen. Op basis van de toetsing van de geoptimaliseerde methoden zullen de scenario's en het advies worden opgesteld.

6.3.1 Toetsing geoptimaliseerde methoden van 2010-2011

Op basis van 'expert judgement' van de werkgroep zijn per criterium scores toebedeeld aan de geoptimaliseerde telmethoden. Deze telmethoden zijn verbeterd aan de hand van de uitgevoerde tellingen en de hierbij opgedane kennis en ervaring over de factoren (bv. weer, vlieghoogte etc.) die een rol spelen bij het tellen van het aantal herbivoren en de invloed op de bias. De toetsing / beoordeling van de geoptimaliseerde methode is in gezamenlijkheid uitgevoerd door de volgende vijf personen (de experts): Art. 5.1. lid 2 sub Art. 5.1. lid 2 sub e Woo

Met de term expert of deskundige wordt een deskundig persoon in een vakgebied aangeduid. De 'expert' (ervaren, beproefd, bewezen, deugdelijk) wordt geacht veel kennis en ervaring te hebben op een bepaald terrein. Een 'expert judgement' is een kwalitatieve inschatting gebaseerd op veldkennis, literatuurkennis en onderlinge discussie en vormt daarmee een bijdrage aan de wetenschappelijke kennis. Er is bij de toekenning van scores gebruik gemaakt van het rapport dat terzake door de Zoogdiervereniging is opgesteld (Art. 5.1. lid 2 sub & Art. 2010b).

Bij de helikoptertelling is bij deze toetsing bovendien uitgegaan van het feit dat deze in eigen beheer wordt uitgevoerd, waardoor de kosten met € 5.000,- toenemen ten opzichte van de kosten wanneer het ministerie van Defensie zou deelnemen. Reden hiervoor was dat op deze manier een grotere flexibiliteit kan worden ingebouwd wat de betrouwbaarheid verhoogt.

Deze toetsing geeft aan wat er verwacht mag worden van deze methoden wanneer ze geoptimaliseerd zouden worden. De 0-scores in de tabel geven hier aan dat met de betreffende methode geen informatie met betrekking tot het criterium kan worden verkregen (tabel 6.2).

Tabel 6.2

Toetstabel van de ingeschatte, geoptimaliseerde telmethoden grote herbivoren Oostvaardersplassen van 2010-2011. Toetsscores 0-3 geven aan in welke mate de methode het best voldoet aan het gestelde criterium. Een 3 geeft aan dat de methode goed voldoet, een twee betekent een redelijke bijdrage, een 1 geeft aan dat de methode niet goed voldoet en een 0 geeft aan dat de methode helemaal geen bijdrage levert. In de kolom weging staan de wegingsfactoren uit tabel 6.1 (index)

Facet	subcriteria	weging	toetsing op basis van optimale uitvoering > 2011														
			grondtelling auto			vliegtuigstelling			helikoptertelling			grondtelling vaste punten			grondtelling terreingebruik		
			HR	KP	EH	HR	KP	EH	HR	KP	EH	HR	KP	EH	HR	KP	EH
Telling	precisie	1,00	3	3	2	3	3	3	3	3	3	2	1	1	2	2	2
	nauwkeurigheid	1,00	3	3	2	3	3	3	3	3	2	2	1	1	2	1	2
	betrouwbaarheid	1,00	3	3	3	3	3	3	2	2	2	1	1	1	3	3	3
	man/vrouw	0,85	3	2	3	0	0	2	0	0	2	2	0	2	1	0	1
	leeftijdscategorieën	0,85	3	2	2	0	0	0	1	1	2	2	1	1	2	1	1
	gewogen totaalscore		14,1	12,4	11,3	9,0	9,0	10,7	8,9	8,9	10,4	8,4	3,9	5,6	9,6	6,9	8,7
Risico's	veiligheid (mensen)	0,22	3	3	3	3	3	3	2	2	2	3	3	3	3	3	3
	verstoring vogels	0,67	2	2	2	3	3	3	1	1	1	2	2	2	2	2	2
	verstoring hoefdiersoort	0,48	3	3	2	3	3	3	3	3	3	3	3	2	3	3	2
	trendbreuk methode	0,56	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3	3	3
	gewogen totaalscore		3,4	3,4	3,0	4,1	4,1	4,1	2,6	2,6	2,6	3,4	3,4	3,0	5,1	5,1	4,6
Bijproducten	bruikbaarheid	0,04	0	0	0	3	3	3	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	gewogen totaalscore		0,0	0,0	0,0	0,1	0,1	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Kosten	totaal uren	0,37	3	3	3	2	2	2	2	2	2	1	1	1	3	3	3
	totaal kosten	0,37	3	3	3	1	1	1	1	1	1	3	3	3	3	3	3
	gewogen totaalscore		2,2	2,2	2,2	1,1	1,1	1,1	1,1	1,1	1,1	1,5	1,5	1,5	2,2	2,2	2,2
	Overall gewogen totaalscore		20	18	16	14	14	16	13	13	14	13	9	10	17	14	16

Facet telling

Bij de runderen en paarden scoren binnen het facet telling de grondtelling met een auto het hoogst (tabel 6.2, fig. 6.2). Bij de runderen scoren alle andere telmethoden relatief veel lager. Bij de paarden scoren de andere telmethoden ook veel lager, maar is er wel een duidelijk onderscheid tussen enerzijds de vliegtuig- en helikoptertelling en anderzijds de terreingebruiktelling en de grondtelling vanuit vaste en mobiele punten, waarbij de laatste twee het laagst scoren. Ook bij de Edelherten scoort de grondtelling met een auto het hoogst, maar vliegtuigtelling en de helikoptertelling blijven daar niet ver achter. Daarna volgt de terreingebruiktelling en de grondtelling vanuit vaste en mobiele punten scoort het laagst.

De grondtelling met vaste en mobiele punten scoort voor alle drie de soorten het laagst. Doordat de afstand tussen de dieren en de telpunten soms groot kan zijn (>1000 m) is tellen of schatten zeer lastig en kan op die grote afstanden moeilijk onderscheid worden gemaakt tussen seksen en leeftijdscategorieën. Deze methode is eigenlijk niet geschikt voor het bepalen van totale aantallen dieren, aantallen per sekse en leeftijdscategorieën op de lange termijn.

De betrouwbaarheid is met uitzondering van de helikoptertellingen en de grondtellingen vanuit vaste en mobiele telpunten, voor alle overige methoden maximaal. Deze methoden zijn het meest flexibel en bij optimalisatie van deze methoden kan gezorgd worden voor een hoge kwaliteit die in de toekomst gewaarborgd kan blijven. Alleen helikoptertellingen en de grondtellingen vanuit vaste en mobiele punten blijft ook na optimalisatie een risico houden. Voor de helikoptertelling geldt dat er een vergunning in het kader van de NB-wet nodig is, waardoor je afhankelijk bent van bevoegd gezag of er wel of geen vergunning wordt afgegeven en als deze wordt afgegeven of dat op het juiste moment gebeurt. Voor de grondtelling vanuit vaste en mobiele punten geldt dat de methode minder flexibel is in verband met de te maken afspraken met zoveel mensen tegelijk en de borging van de kwaliteit van de tellers.

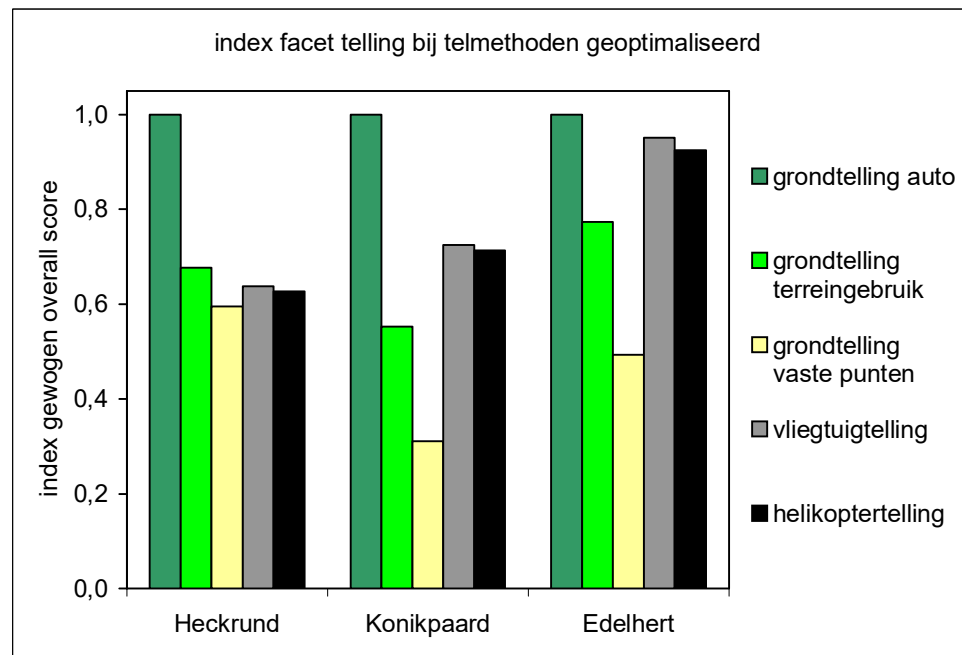
Het bepalen van het aantal mannelijke en vrouwelijke dieren kan het beste op basis van een grondtelling met de auto gebeuren. Bij de vliegtuigtelling en de helikoptertelling kan alleen tot op zekere hoogte bij Edelherten het aantal volwassen mannelijke dieren worden bepaald vanwege het gewei, wanneer de dieren worden gefotografeerd. Bij de vliegtuigtelling zijn daarbij alleen mannelijke dieren van 4,5 of 6 jaar en ouder te herkennen en bij helikoptertellingen is het ook mogelijk om spitsers te herkennen op basis van de foto's vanuit de helikopter. Bij paarden kan eigenlijk alleen maar op basis van de grondtelling met een auto een goed onderscheid worden gemaakt tussen man en vrouw, waarbij het dan waarschijnlijk zal gaan om steekproeven.

Het bepalen van de aantallen per leeftijdscategorie kan het beste op basis van een grondtelling met een auto worden bepaald. Vanaf de luchtfoto's kan dit tot op zekere hoogte. Op de luchtfoto's zijn kalveren of veulens te herkennen, maar niet in alle gevallen. Vanaf de luchtfoto's zijn wel de mannelijke dieren van 4, 5 of 6 jaar en ouder te herkennen en als leeftijdsgroep dus ook te onderscheiden. Vanaf foto's die tijdens de helikoptertelling zijn gemaakt kunnen kalveren of veulens, jaarlingen en volwassen dieren worden herkend, maar om een totaalbeeld te krijgen zullen in feite alle dieren gefotografeerd moeten worden. De vraag is of dat haalbaar is. De

gefotografeerde dieren moeten bijvoorbeeld niet te ver weg staan of in dichte groepen, waardoor herkenning van sekse of leeftijdscategorie wordt bemoeilijkt. Een ander punt betreft de administratie van de foto's. Bij foto's zonder referentiepunten is het soms moeilijk te bepalen of de groep of individuen nu al op een andere foto zijn geteld of niet.

Figuur 6.2

Index totaalscore facet telling (zie tabel 6.2).

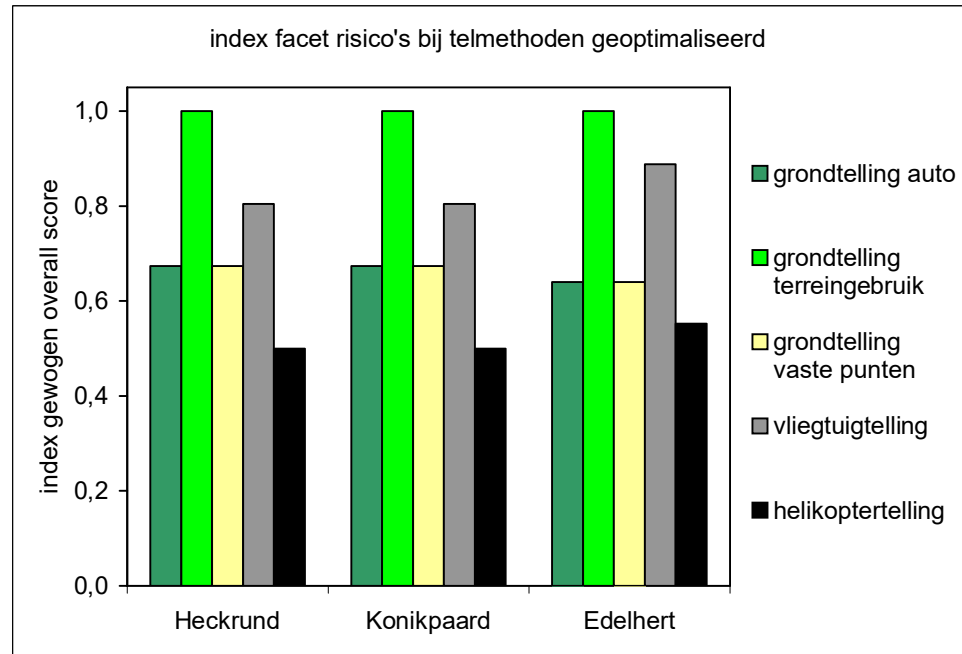

Facet risico's

De terreingebruiktelling en de vliegtuigtelling scoren wat betreft risico's het hoogst en de helikoptertelling het laagst (fig. 6.3). Dit komt met name door de verstoring van de vogels (N2000 doelsoorten). Vanwege het feit dat de Oostvaardersplassen een Natura 2000, RAMSAR en Europees Diploma gebied is, dient waar mogelijk de beheerder verstoring tot een minimum te beperken. Alleen de methode grondtelling terreingebruik sluit aan bij bestaande reeksen. Het terreingebruik wordt al sinds 1983 gevolgd. Alle andere methoden zijn in het verleden niet uitgevoerd.

Figuur 6.3

Index totaalscore facet
risico's (zie tabel 6.2)

Facet kosten

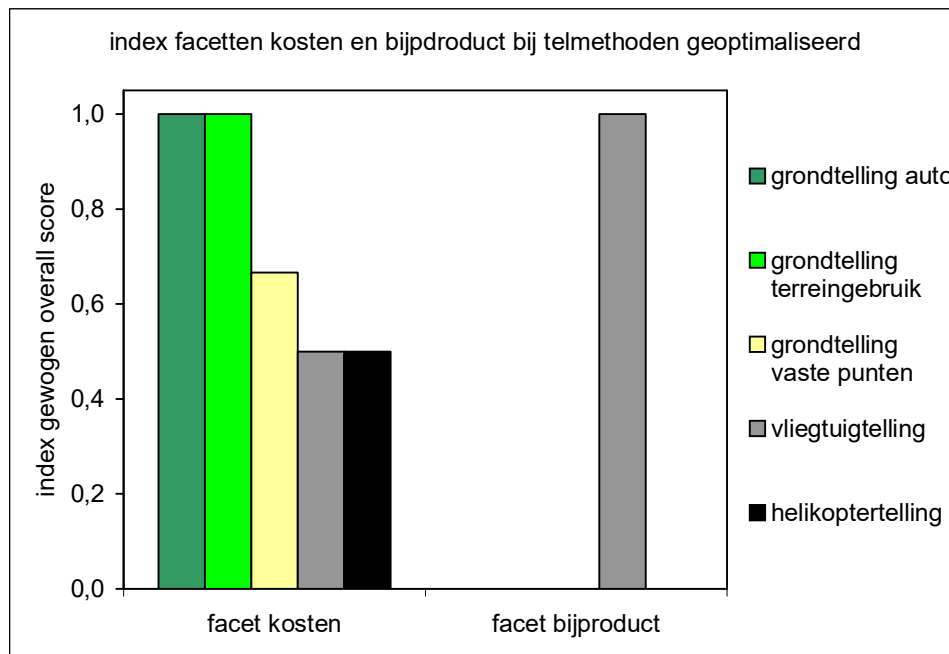
De kosten (tijd en geld) zijn het laagst bij de grondtelling met auto en de terreingebruiktellingen (fig. 6.4). De kosten zijn het hoogst bij de andere drie telmethoden. Zoals eerder aangegeven is bij de optimalisatie uitgegaan dat de helikoptertelling in eigen beheer wordt uitgevoerd. Hierdoor worden de kosten enerzijds hoger, maar anderzijds worden de kosten lager omdat de opstartkosten kleiner zijn. De grondtelling vanuit vaste en mobiele punten scoort laag door het grote aantal mensen dat nodig is om de telpunten te bemensen waardoor de kosten in tijd zeer hoog worden. De grondtellingen met de auto zijn in 2010 allemaal uitbesteed, maar zouden in principe door SBB zelf uitgevoerd kunnen worden zoals de terreingebruikwaarnemingen. De vliegtuigtelling en helikoptertelling zullen altijd tot op zekere hoogte uitbesteed moeten worden in verband met bepaalde specialismen die SBB niet in huis heeft. Deze twee methoden zullen dus altijd veel duurder zijn dan de andere methoden.

Facet bijproducten

Alleen bij de vliegtuigtelling wordt een bijproduct opgeleverd: een gebiedsdekkende digitale verticale orthogonale luchtfoto die gebruikt kan worden voor het maken van een vegetatiekaart, het tellen van nesten van grote, in kolonies broedende vogels zoals reigers, of van de nesten van Muskusratten.

Figuur 6.3

Index totaalscore facetten kosten en bijproducten (zie tabel 6.2)

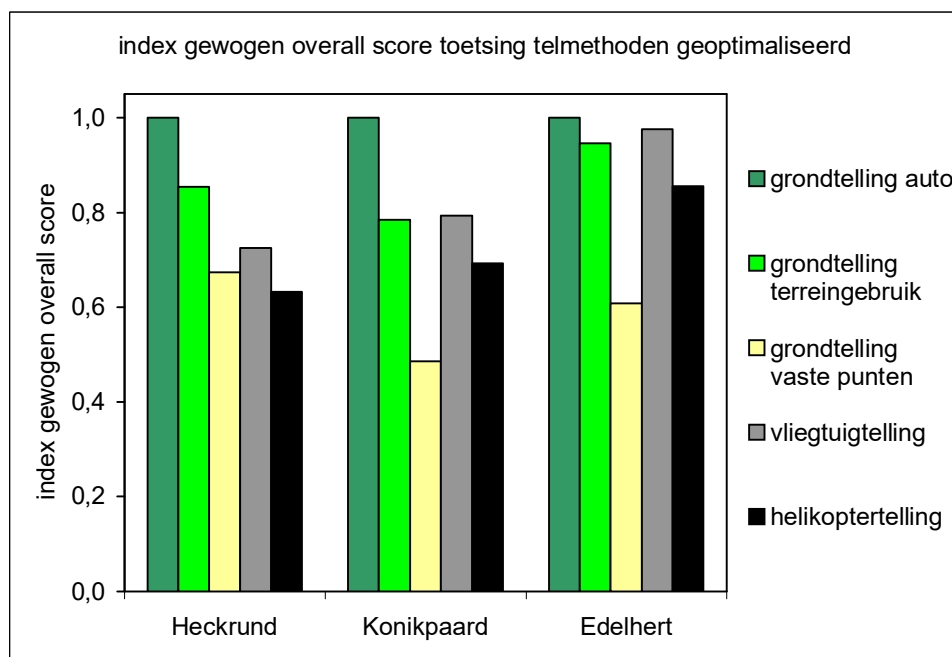

Gewogen overall score

In de gewogen overall scores scoort bij alle drie de soorten de grondtelling met auto het hoogst (fig. 6.4). Bij runderen gevolgd door de terreingebruiktellingen, bij de paarden door de terreingebruiktellingen en de vliegtuigtelling en bij Edelherten door de terreingebruiktelling, de vliegtuigtelling en de helikoptertelling. Bij runderen scoort de helikoptertelling het laagst en bij paarden en Edelherten de grondtelling vanuit vaste en mobiele punten.

Figuur 6.4

Index overall score toetsing geoptimaliseerde methoden (zie ook tabel 6.2).

7 Voorstel telmethode grote herbivoren Oostvaardersplassen

7.1 Scenario's telling grote herbivoren

Om tot een juist voorstel te komen is besloten twee scenario's uit te werken, te weten:

1. Wetenschappelijk meest optimaal;
2. Voor het beheer van de Oostvaardersplassen meest optimaal.

Ad 1. Het gaat hierbij om de methode die de hoogste precisie, nauwkeurigheid en betrouwbaarheid levert. De randvoorwaardelijke criteria (zoals tijd en geld) zijn niet beperkend en niet alle doelstellingen hoeven voor 100% gehaald te worden (bijv. vertrouwen naar omgeving).

Ad 2. Precisie, nauwkeurigheid en betrouwbaarheid zijn belangrijk, maar kosten, tijd, praktische uitvoering/haalbaarheid spelen eveneens een rol en alle doelstellingen moeten voor 100% gehaald worden. Ook het hanteren van een methode die maatschappelijk gezien op vertrouwen kan rekenen is van belang.

Op basis van deze evaluatie is gebleken dat niet één methode aan alle eisen kan voldoen. Het combineren van methoden levert dan een beter resultaat. Daarnaast worden sommige parameters al via bestaande monitoring verkregen (registratie geboorte en sterfte) die ook in deze scenario's zullen worden meegenomen.

Beide scenario's bestaan uit een combinatie van de volgende onderdelen:

- Telling alle grote herbivoren in het hele gebied vanaf gebiedsdekkende luchtfoto's die vanuit een vliegtuig zijn genomen in combinatie met grondtellingen van de bosgebieden vanuit een auto tijdens de vlucht;
- Grondtelling van iedere soort apart in de randzone en de bossen vanuit een auto in combinatie met telling van dieren in het moeras vanuit een vliegtuig;
- Registratie geboorte (bestaande monitoring);
- Registratie sterfte (bestaande monitoring);
- Terreingebruiktellingen (bestaande monitoring).

Het verschil tussen scenario 1 en 2 zit in de frequentie van de vliegtuigtellingen en daarmee ook in de kosten; de andere onderdelen worden bij beide scenario's op een zelfde wijze uitgevoerd.

Luchtfototelling in combinatie met grondtelling bossen

Bij scenario 1 wordt twee keer per jaar (nov/dec en mrt/apr) een gebiedsdekkende luchtfototelling in combinatie met grondtelling bossen gedaan. De luchtfototelling in combinatie met de grondtelling bosgebieden geeft de beste benadering van de werkelijkheid voor de totale aantallen. Door dit jaarlijks twee maal per jaar te doen, kan met een zeer hoge nauwkeurigheid tevens de registratie van geboorte en sterfte worden geverifieerd. Bij scenario 2 spelen naast precisie, nauwkeurigheid en

betrouwbaarheid ook andere zaken een rol zoals tijd en kosten en het voor 100% behalen van alle doelen. Zonder de eerste criteria veel geweld aan te doen, is de frequentie van de vliegtuigtellingen verlaagd van 2 keer per jaar naar bijvoorbeeld 1 keer per 5 jaar (begin of eind van iedere beheerperiode), waarbij alleen in mrt/apr wordt gevlogen. Bij de keuze voor deze frequentie wordt er van uit gegaan dat met de grondtellingen in de randzone vanuit een auto gecombineerd met het tellen van dieren in het moeras met een vliegtuig, de methode van registratie van geboorte en sterfte voldoende geverifieerd kan worden om aan alle doelstellingen te kunnen voldoen. De luchtfototelling dient hierbij alleen nog als verificatie van de totale aantallen van de grondtellingen. Gezien de vrij hoge precisie, nauwkeurigheid en betrouwbaarheid van de grondtellingen met auto, lijkt een luchtfototelling met een frequentie van 1x per 5 jaar voldoende voor verificatie.

De luchtfototelling is zeer geschikt om de totale aantallen met een hoge nauwkeurigheid te bepalen. Voor het bepalen van de aantallen per sekse en leeftijdscategorie is deze methode minder geschikt en is er een beter alternatief: grondtelling met een auto.

Grondtelling randzone en bossen in combinatie met vliegtuigtelling moeras

In beide scenario's wordt deze op dezelfde wijze uitgevoerd. Twee maal per jaar (nov/dec en mrt/apr) worden in de randzone en de bosgebieden de grote herbivoren per soort afzonderlijk geteld vanuit een auto. Hierbij wordt tevens onderscheid gemaakt in mannelijk en vrouwelijk en in leeftijdscategorieën. In het moeras worden de dieren tegelijkertijd vanuit een vliegtuig geteld.

Registratie geboorte en sterfte

De registratie van geboorte en sterfte is onderdeel van de bestaande monitoring en zal gehandhaafd blijven. De geboorte van Heckrund kalveren en Konikpaard veulens wordt wekelijks tot maandelijks geregistreerd waarbij iedere het totaal aantal kalveren of veulens wordt geteld. Het aantal nieuw geboren kalveren van Edelherten wordt 1 keer per jaar geregistreerd waarbij in augustus een aantal maal (minimaal 5 keer) het totaal aantal kalveren en hinds+smaldieren wordt geteld. De sterfte wordt dagelijks geregistreerd.

Terreingebruiktellingen

Hoewel de terreingebruiktellingen in feite niet van belang zijn voor het bepalen van de totale aantallen grote herbivoren, omdat daar de luchtfoto's of de grondtellingen vanuit een auto voor zorgen, is het voortzetten van deze bestaande monitoring wel van belang. Omdat deze tellingen al vanaf de introductie van de grote herbivoren worden uitgevoerd, leveren zij belangrijke informatie over de ontwikkeling van de populaties. Hoewel de precisie en nauwkeurigheid van deze methode lager is dan andere methoden (zie tabel 6.2), geeft ze door haar hoge betrouwbaarheid wel een zeer goede trend. Het voortzetten van deze waarnemingen zorgt er voor dat er geen trendbreuk optreedt en ook in de toekomst gebruik gemaakt kan worden van deze trend.

7.2 Toetsing scenario's en voorstel

Toetsing

Om tot een voorstel voor een van de scenario's te komen zijn ze getoetst aan de criteria van H. 6. Bij deze toetsing is voor de facetten 'telling', 'risico's' en 'bijproducten' weer gebruik gemaakt van de scores 0, 1, 2 en 3 (zie H. 6). Bij het facet kosten zijn voor tijd en geld de geschatte uren en euro's ingevuld (zie tabel 5.1). Op basis van deze toetsing is te zien dat scenario 1 alleen iets beter scoort op precisie en nauwkeurigheid en dat ze bij de andere criteria gelijk scoren (tabel 7.1). Met betrekking tot kosten scoort scenario 1 hoger dan scenario 2 (zie omzetting jaarlijkse kosten naar totale kosten over 5 jaar voor vergelijking met scenario 2; kosten uitgedrukt in uren liggen in scenario 1 een factor 2 hoger en uitgedrukt in geld een factor 4 hoger dan in scenario 2).

Tabel 7.1

Toetsing scenario's telmethoden grote herbivoren Oostvaardersplassen. Toetsscores 0-3 geven aan in welke mate het scenario het best voldoet aan het gestelde criterium. Een 3 geeft aan dat de methode goed voldoet, een 2 betekent een redelijke bijdrage, een 1 geeft aan dat de methode niet goed voldoet en een 0 geeft aan dat de methode helemaal geen bijdrage levert.

facet	criterium	Scenario 1	Scenario 2
Telling	Precisie	3	2
	Nauwkeurigheid	3	2
	Betrouwbaarheid	3	3
	Man-vrouw	3	3
	Leeftijdcategorie	3	3
Risico's	Veiligheid	0	0
	Verstoring vogels	2	2
	Verstoring grote herbivoren	3	3
	Trendbreuk	3	3
Bijproducten	Bruikbaarheid	3	3
Kosten	Tijd		
	• Grondtelling randzone i.c.m. vliegtuig moeraszone	• 70 uur/jaar	• 70 uur/jaar
	• luchtfototelling	• 60 uur/jaar	• 30 uur/5 jaar
	Totale tijd over 5 jaar	650 uur/5 jaar	380 uur/5 jaar
	Geld		
	• Grondtelling randzone i.c.m. vliegtuig moeraszone	• € 6.500,-/jaar	• € 6.500,-/jaar
• Luchtfototelling	• €30.000,-/jaar	• €15.000,-/5 jaar	
Totale bedrag over 5 jaar	€ 182.500,-/5 jaar	€ 47.500,-/5 jaar	

Voorstel

Op basis van bovenstaande toetsing doet Staatsbosbeheer het voorstel voor scenario 2. Staatsbosbeheer verwacht met scenario 2 voldoende precisie en nauwkeurigheid te kunnen leveren om aan alle doelstellingen te kunnen voldoen. Daarnaast zijn de kosten (zowel tijd als geld) vele malen lager dan scenario 1. Met betrekking tot de doelstelling het bieden van vertrouwen aan de maatschappij dat de monitoring met grote zorg gebeurt, speelt het verantwoord uitgeven van gemeenschapsgeld een belangrijke rol.

Literatuur

Belle, J. van, H. van Gasteren, J. Kuipers, ... In voorbereiding. Verstoringsonderzoek helikoptervlucht 25 en 26 oktober 2011. Staatsbosbeheer, Driebergen.

Bos, D., H. van Gasteren & D. Fraser, 2011. Helicopter survey of ungulates in the Oostvaardersplassen autumn 2011. Altenburgh & Wymenga ecological research, Ministerie van Defensie, Scottish Natural Heritage.

Cornelissen, P. 1996. Begrazing door grote herbivoren: demografie, terreingebruik en conditie. Monitoringsprogramma 1996. RIZA werkdocument 97.019X. Rijkswaterstaat, Lelystad

Cornelissen, P. 2006. Vegetatie, grote herbivoren en ganzen in de randzone van de Oostvaardersplassen. Evaluatie 1996-2005. RIZA werkdocument 2006.044X. Rijkswaterstaat, Lelystad

Cornelissen, P. 2007. Vegetatie en grote herbivoren in de randzone van de Oostvaardersplassen. Monitoring 2006. RIZA document 2007. Rijkswaterstaat, Lelystad.

Cornelissen, P. 2010. Vegetatie en grote herbivoren in de Oostvaardersplassen. Monitoring 2009. Staatsbosbeheer, Deventer.

Cornelissen, P. 2011. Vegetatie, grote herbivoren en ganzen in de Oostvaardersplassen. Monitoring 1 april 2010 tot 31 maart 2011. Staatsbosbeheer, Deventer.

Cornelissen, P. & J.T. Vulink 1995. Begrazing in jonge wetlands. Lauwersmeer: Zoutkamperplaat; Oostvaardersplassen: het Stort; Grevelingen: Slikken van Flakkee. Flevobericht 367. Rijkswaterstaat, Directie IJsselmeergebied. Lelystad

Cornelissen, P. & M. Roos. 2008. Vegetatie, grote herbivoren en vogels in de Oostvaardersplassen. Monitoring 2007. RWS-WD document. Rijkswaterstaat, Lelystad.

Cornelissen, P. & M. Roos. 2009. Vegetatie, grote herbivoren en vogels in de Oostvaardersplassen. Monitoring 2008. RWS-WD document. Rijkswaterstaat, Lelystad.

Cornelissen, P & D. Ganser, 2011. Luchtfototelling grote herbivoren Oostvaardersplassen januari-februari 2011. Analyse vlucht 10 januari 2011. Staatsbosbeheer, Deventer.

Cornelissen, P., E.J.M van Deursen & J.T. Vulink 1995. Jaarrondbegrazing op de Zoutkamperplaat in het Lauwersmeergebied. Effecten op de vegetatie en zelfredzaamheid van runderen en paarden. Flevobericht 379. Rijkswaterstaat, Directie IJsselmeergebied. Lelystad

Cornelissen, P., J. Rouwenhorst, J. Griekspoor & G. Groot Bruinderink, 2011. Grondtelling grote herbivoren Oostvaardersplassen. Telling 16 november 2011. Staatsbosbeheer, Deventer.

Cornelissen, P., M. Platteeuw, N. Beemster, Y. van der Heide & W. Altenburg. 2004. Vegetatie, begrazing en vogels in een zoetwatermoeras. Monitoringsprogramma Oostvaardersplassen 2003. RIZA werkdocument 2004.115X. Rijkswaterstaat, Lelystad.

Ecoflight, 2011. Hoefdiereninventarisatie in de Oostvaardersplassen met hoge resolutie luchtfotografie. Ecoflight, Marknesse.

Groot Bruinderink, Geert & Jasja Dekker, 2010a. Telling Heckrunderen Oostvaardersplassen 26 juli 2010. Zoogdiervereniging, Nijmegen

Groot Bruinderink, Geert & Jasja Dekker, 2010b. Inventarisaties van hoefdieren in de Oostvaardersplassen. Rapport 2010.06. Zoogdiervereniging, Nijmegen.

ICMO, 2006. Reconciling nature and human interests. Report of the International Comite on the management of the Oostvaardersplassen (ICMO). Wageningen UR – WING report 018, The Hague/Wageningen, the Netherlands.

ICMO2, 2010. Natural processes, animal welfare, moral aspects and management of the Oostvaardersplassen. Report of the second International Commission on Management of the Oostvaardersplassen (ICMO2). The Hague/Wageningen. Wing rapport 039. November 2010.

Kolen, M., P. Cornelissen, N. Beemster, W. Altenburg, Y. van der Heide & M. Platteeuw. 2001. Vegetatie, begrazing en vogels in een zoetwatermoeras. Monitoringsprogramma Oostvaardersplassen 1999/2000. RIZA werkdocument 2001.153X. Rijkswaterstaat, Lelystad.

Kolen, M., M. Platteeuw, M. Roos, T. Pelsma & T. Vulink. 2002. Vegetatie, begrazing en vogels in een zoetwatermoeras. Monitoringsprogramma Oostvaardersplassen 2000/2001. RIZA werkdocument 2002.205X. Rijkswaterstaat, Lelystad.

Kolen, M., S. van Rijn, N. Beemster, Y. van der Heide, W. Altenburg & L. Zwarts. 2003. Vegetatie, begrazing en vogels in een zoetwatermoeras. Monitoringsprogramma Oostvaardersplassen 2001/2002. RIZA werkdocument 2003.149X. Rijkswaterstaat, Lelystad.

Platteeuw, M., P. Cornelissen & L. Jans. 1998. Vegetatie, begrazing en vogels in een zoetwatermoeras. Monitoringsprogramma Oostvaardersplassen 1996/1997. RIZA werkdocument 98.096X. Rijkswaterstaat, Lelystad.

Platteeuw, M., L. Jans, P. Cornelissen, N. Beemster & W. Altenburg. 1999. Vegetatie, begrazing en vogels in een zoetwatermoeras. Monitoringsprogramma Oostvaardersplassen 1997/1998. RIZA werkdocument 99.119X. Rijkswaterstaat, Lelystad.

Platteeuw, M., P. Cornelissen, N. Beemster, W. Altenburg & Y. van der Heide. 2000. Vegetatie, begrazing en vogels in een zoetwatermoeras. Monitoringsprogramma Oostvaardersplassen 1998/1999. RIZA werkdokument 2000.120X. Rijkswaterstaat, Lelystad.

Spek, Hans & Jessica Schoemaker, 2010. Edelherten inventarisatie Oostvaardersplassen, september 2010. IPC Groene Ruimte B.V.

Van Dierendonck. M. & Z. Hermans. 2010. Census Koniks 2010. Equus Research/Therapy. Stroe

Bijlage A Vergelijking tellingen Heckrunderen

Heckrunderen														
datum telling	grondtelling auto	luchtfoto			helikopter						grondtelling vaste punten		tellingen terreingebruik	
		1	2	3	1A	1B	2A	2C	3B	3C	minimum	maximum	minimum	maximum
29-jul-10	323													
geboren														
gestorven	2													
Stand 1 januari 2011	321	322	331	317	308	328	314	332	322	324	255	310	255	316
geboren		0	0	0										
gestorven		0	0	0										
10-jan-11		322												
28-jan-11			331											
17-feb-11				317										
geboren	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9
gestorven	47	47	47	47	47	47	47	47	47	47	47	47	47	47
Stand 1 april 2011	283	284	293	279	270	290	276	294	284	286	217	272	217	278
geboren					93	93	93	93	93	93				
gestorven					20	20	20	20	20	20				
25-okt-11					343	363	349	367						
26-okt-11									357	359				
geboren	93	93	93	93							93	93	93	93
gestorven	20	20	20	20	0	0	0	0	0	0	20	20	20	20
stand 1 november 2011	356	357	366	352	343	363	349	367	357	359	290	345	290	351
geboren											0	0	0	0
gestorven											0	0	0	0
16-nov-11 november 2011											290	345		351

Verklaring tabel

- Blauw geeft het resultaat van de verschillende tellingen weer op de datum dat de telling is uitgevoerd;
- Groen geeft de berekende stand op een bepaalde datum op basis van de telling en de geregistreerde geboorte en sterfte;
- Bij de methode 'grondtelling auto' is slechts één telling uitgevoerd;
- Bij de methode 'luchtfoto' geven de cijfers 1, 2 en 3 de verschillende tellingen weer;
- Bij de methode 'helikoptertelling' geven de cijfers 1, 2 en 3 de verschillende tellingen weer en de letters A, B en C de verschillende waarnemers;
- Bij de methode 'grondtelling vaste punten' is het minimum en het maximum van alle simultaantellingen op die dag gegeven;
- Bij de methode 'tellingen terreingebruik' die wekelijks zijn uitgevoerd, is het minimum en maximum aantal getelde dieren in de maand november weergegeven.

Bijlage B Vergelijking tellingen Konikpaarden

Konikpaarden														
datum telling	grondtelling auto	luchtfoto			helikopter						grondtelling vaste punten		tellingen terreingebruik	
		1	2	3	1A	1B	2A	2C	3B	3C	minimum	maximum	minimum	maximum
15-sep-10	1091													
geboren														
gestorven	9													
Stand 1 januari 2011	1082	1121	1002	1108	1021	1025	934	935	956	957	729	790	816	993
geboren		0	0	0										
gestorven		1	17	41										
10-jan-11		1120												
28-jan-11			985											
17-feb-11				1067										
geboren	18	18	18	18	18	18	18	18	18	18	18	18	18	18
gestorven	122	121	105	81	122	122	122	122	122	122	122	122	122	122
Stand 1 april 2011	978	1017	898	1004	917	921	830	831	852	853	625	686	712	889
geboren					312	312	312	312	312	312				
gestorven					34	34	34	34	34	34				
25-okt-11					1195	1199	1108	1109						
26-okt-11									1130	1131				
geboren	312	312	312	312	0	0	0	0	0	0	312	312	312	312
gestorven	35	35	35	35	1	1	1	1	1	1	35	35	35	35
stand 1 november 2011	1255	1294	1175	1281	1194	1198	1107	1108	1129	1130	902	963	989	1166
geboren											0	0	0	0
gestorven											0	0	0	0
16-nov-11 november 2011											902	963	989	1166

Verklaring tabel

- Blauw geeft het resultaat van de verschillende tellingen weer op de datum dat de telling is uitgevoerd;
- Groen geeft de berekende stand op een bepaalde datum op basis van de telling en de geregistreerde geboorte en sterfte;
- Bij de methode 'grondtelling auto' is slechts één telling uitgevoerd;
- Bij de methode 'luchtfoto' geven de cijfers 1, 2 en 3 de verschillende tellingen weer;
- Bij de methode 'helikoptertelling' geven de cijfers 1, 2 en 3 de verschillende tellingen weer en de letters A, B en C de verschillende waarnemers;
- Bij de methode 'grondtelling vaste punten' is het minimum en het maximum van alle simultaantellingen op die dag gegeven;
- Bij de methode 'tellingen terreingebruik' die wekelijks zijn uitgevoerd, is het minimum en maximum aantal getelde dieren in de maand november weergegeven.

Bijlage C Vergelijking tellingen Edelherten

Edelherten																		
datum telling	grondtelling auto		luchtfoto					helikopter					grondtelling vaste punten		tellingen terreingebruik			
	minimum	maximum	1a	1b	2a	2b	3a	3b	1A	1B	2A	2C	3B	3C	minimum	maximum	minimum	maximum
8-sep-10	2525	2821																
geboren	0	0																
gestorven	54	54																
Stand 1 januari 2011	2471	2767	3801	4067	3746	3785	3793	3796	2776	3995	3333	3886	2950	2353	3084	2869	3149	
geboren			0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
gestorven			17	17	85	85	196	196										
10-jan-11			3784	4050														
28-jan-11					3661	3700												
17-feb-11							3597	3600										
geboren	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
gestorven	574	574	557	557	489	489	378	378	574	574	574	574	574	574	574	574	574	
Stand 1 april 2011	1897	2193	3227	3493	3172	3211	3219	3222	2202	3421	2759	3312	2376	1779	2510	2295	2575	
geboren									850	850	850	850						
gestorven									34	34	34	34						
25-okt-11									3018	3421	3575	3312						
26-okt-11												3192						
geboren	850	850	850	850	850	850	850	850	0	0	0	0	0	850	850	850	850	
gestorven	34	34	34	34	34	34	34	34	0	0	0	0	0	34	34	34	34	
stand 1 november 2011	2713	3009	4043	4309	3988	4027	4035	4038	3018	3421	3575	3312	3192	2595	3326	3111	3391	
geboren																		
gestorven														3	3	1	5	
16-nov-11 november 2011														2592	3323	3110	3386	

Verklaring tabel

- Blauw geeft het resultaat van de verschillende tellingen weer op de datum dat de telling is uitgevoerd;
- Groen geeft de berekende stand op een bepaalde datum op basis van de telling en de geregistreerde geboorte en sterfte;
- Bij de methode 'grondtelling auto' zijn weliswaar bij de Edelherten drie tellingen uitgevoerd maar omdat de eerste niet betrouwbaar was zijn die gegevens hier niet in opgenomen;
- Bij de methode 'luchtfoto' geven de cijfers 1, 2 en 3 de verschillende tellingen weer. De letters a en b geven de aantallen zonder (a) en met (b) grondtellingen in Oostvaardersbos weer;
- Bij de methode 'helikoptertelling' geven de cijfers 1, 2 en 3 de verschillende tellingen weer en de letters A, B en C de verschillende waarnemers;
- Bij de methode 'grondtelling vaste punten' is het minimum en het maximum van alle simultaantellingen op die dag gegeven;
- Bij de methode 'tellingen terreingebruik' die wekelijks zijn uitgevoerd, is het minimum en maximum aantal getelde dieren in de maand november weergegeven.

> Retouradres Postbus 20401 2500 EK Den Haag

De Beheeradviescommissie Oostvaardersplassen
T.a.v. de heer dr. R. Stolp
p/a Postbus 20401
2500 EK DEN HAAG

**Directoraat-generaal Natuur
& Regio**
Directie Natuur en Biodiversiteit

Bezoekadres
Bezuidenhoutseweg 73
2594 AC Den Haag

Postadres
Postbus 20401
2500 EK Den Haag

Factuuradres
Postbus 16180
2500 BD Den Haag

Overheidsidentificatienr
00000001003214369000

T 070 379 8911 (algemeen)
www.rijksoverheid.nl/eleni

Behandeld door
Art. 5.1. lid 2

**Art. 5.1. lid 2 sub e
Woo**

Datum **01 NOV. 2012**

Betreft **Hernieuwde adviesvraag over telmethode grote grazers
Oostvaardersplassen**

Geachte heer Stolp,

In mijn brief van 22 maart 2012 had ik de Beheeradviescommissie Oostvaarderplassen gevraagd mij voor de korte termijn aan te geven wat een op-één-na-beste optie zou zijn om de voor het voorjaar van 2012 beoogde tellingen van de grote grazers in de Oostvaardersplassen alsnog zo betrouwbaar mogelijk uit te voeren. Dit vroeg ik mede omdat de provincie Flevoland kort daarvoor had besloten de door Staatsbosbeheer aangevraagde natuurbeschermingswetvergunning voor helikoptertellingen niet te verlenen. Ik verwees daarbij ook naar een aantal nadere criteria en motieven voor de tellingen.

In reactie daarop gaf de beheeradviescommissie in haar brief van 2 april 2012 aan dat, op basis van de toen voorhanden zijnde gegevens, een advies over een op-één-na-beste telmethode voor het voorjaar van 2012, dat zou voldoen aan de in mijn brief genoemde criteria, niet mogelijk zou zijn. Ook gaf de beheeradviescommissie aan Staatsbosbeheer te hebben geadviseerd voor het afgelopen voorjaar een grondtelling van de grazers uit te voeren (in lijn met eerder uitgevoerde grondtellingen) om bij benadering de wintersterfte te kunnen valideren.

In de brief van 2 april vroeg de beheeradviescommissie in verband met de niet afgegeven vergunning voor helikoptertellingen ook nog mijn aandacht voor de Natura 2000-instandhoudingsdoelstelling voor lepelaars in de Oostvaardersplassen. In relatie tot het niveau waarop de lepelaarspopulatie in de Oostvaardersplassen zich al een lange reeks van jaren bevindt, zou die doelstelling aan de hoge kant zijn en bovendien is de landelijke populatieontwikkeling van lepelaars heel positief.

Onder dankzegging voor het door de beheeradviescommissie aan mij uitgebrachte advies, heb ik inmiddels vastgesteld dat bij een aantal relevante partijen de weerstand tegen helikoptertellingen in het vroege voorjaar fors is. Het lijkt het mij daarom verstandiger uit te gaan van een situatie waarbij de inzet van helikopters in het voorjaar voortaan wordt vermeden.

Ons kenmerk
DGNR-NB / 12347297

Uw kenmerk
BAC-OVP/20120402

**Directoraat-generaal Natuur
& Regio**
Directie Natuur en Biodiversiteit

DG NR-NB / 12347297

Ik wil bij deze de beheeradviescommissie dan ook vragen om nog eens goed te kijken naar de oorspronkelijk door mijn voorganger aan de commissie-Gabor (ICMO-2) gestelde vraag en de daarop door de commissie uitgebrachte adviezen over de tellingen, en ook naar de in mijn brief van 22 maart jl. meer expliciet genoemde criteria en motieven voor de tellingen en mij vervolgens op afzienbare termijn het volgende aan te geven:

- (1) Welke door tellingen te verkrijgen informatie is nodig om een algemeen beeld te krijgen over de (welzijns)toestand van de grote grazers op momenten dat daar waarschijnlijk vooral behoefte aan is (bijvoorbeeld na afloop van een winterseizoen)?
- (2) Welke door tellingen te verkrijgen informatie is nodig om het beheer van de grote grazers uit te kunnen voeren conform de doelstellingen van ICMO-2 en mijn amenderingen daarop?
- (3) Wat ziet de beheeradviescommissie daarbij als een geschikte *duurzame* telmethode, uitgaande van het niet inzetten van helikopters in het voorjaar?

Ik wil de beheeradviescommissie daarbij vragen zo nodig onderscheid te maken tussen door middel van tellingen te verkrijgen informatie die echt nodig is ('*need to know*') en die vanuit biologisch of ander perspectief wellicht interessant is, maar niet strikt nodig ('*nice to know*').

Hoogachtend,

Art. 5.1. lid 2 sub e Woo

dr. Henk Bleker
Staatssecretaris van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie

Effectief Rapporteren

Bron - Waarneming - Interpretatie - Plan - Risico - Mitigatie
--

- Uitgangspunt is Managementplan. Zet dat steeds opnieuw, dat geeft de indruk dat het leeft.
- Managementplan en nieuwe ontwikkelingen maken samen de nieuwe versie ervan.
- Denk aan de vier doelstellingen en de volgorde daarin (Natura-2000 op 1, Voorkomen onnodig lijden op 2, Verbeteren welzijn op 3, en *Governance* (inclusief draagvlak) op 4).
- Formaat zou dan het volgende kunnen/moeten zijn:
 1. Een aantal zaken zijn voltooid of ontwikkelen zich zoals voorzien, daarvoor geen verdere documentatie nodig. Dus aangeven dat het stuk alleen nog niet eerder verschaft informatie en plannen verschaft. Dat geeft je in de discussie de mogelijkheid om een onderwerp snel af te serveren als het niet aan de in de vorige zin genoemde criteria voldoet. Daarnaast alleen werkelijk belangrijke zaken melden. *Voorbeeld: het is prima dat ontsnapte dieren mogen worden geschoten, maar is voor de structurele issues waarover ICMO2 gaat eigenlijk niet van belang. Dito voor geluidsdempers. Dit soort zaken kunnen in een mondelinge toelichting worden genoemd. Het blijft natuurlijk altijd arbitrair en wat niet belangrijk lijkt in eerste aanleg kan dat later toch worden, maar daarvoor ben je manager, en als je later kunt uitleggen hoe het veranderd inzicht is ontstaan, dan is ook dat goed (tenzij je te laat bent natuurlijk).*
 2. SBB moet, op basis van interne en externe ontwikkelingen en informatie, zaken herzien of nieuw toevoegen. Geef aan waar naar is gekeken, en wat de feitelijke waarneming is die uit die bronnen komt, bijvoorbeeld:
 - a. Herkomst: Jaarevaluatie BAC.
 - b. Observatie: afschotpercentage rund/paard x % tegen doel y %.
 - c. Interpretatie: geen reden om doelstelling aan te passen, lijkt haalbaar. Niet halen is volgens huidig inzicht veroorzaakt door gebrek aan ervaring met deze manier van werken.
 - d. Plan: doelstelling handhaven, monitoring maandelijks blijven volgen en bespreken met betrokkenen. Indien in maand q geen verbetering, dan meer mankracht overwegen. Indien grotere inzet niet tot resultaat leidt, dan haalbaarheid doelstelling bespreken.

- e. Risico: negatieve publiciteit en weerstand tegen eventuele veranderingen in ICMO2 aanbevelingen, beschikbaarheid van middelen indien vergroting van inzet noodzakelijk zou zijn. .
- f. Mitigatie: tijdige communicatie over voortgang, BAC vragen wat eventueel nog kan worden gedaan om *performance* op te voeren met inzet van huidige middelen; nagaan of herziening van prioriteiten binnen SBB mogelijk is in geval grotere inzet van mensen/middelen noodzakelijk zou zijn.

Aandachtpunten:

- Let er op dat waar nodig en mogelijk tijd, en eventueel ook financiering van acties voor zover niet gebudgetteerd nadrukkelijk worden aangegeven.
- Je doet dit niet voor de BAC, maar voor jezelf: als hulpmiddel om gedachten te concretiseren en bijtijds problemen te detecteren, maar ook, onvermijdelijk omdat het laat zien dat je er goed over nadenkt, als *cover-your-ass*.
- Je moet niet teveel willen laten zien. Niet *volunteeren*, zeker niet naar derden, waarom niet is gevraagd maar wel ervoor zorgen dat als erom wordt gevraagd je de info snel ter beschikking hebt. Dat geeft aan dat je voorbereid bent, en niet bent overvallen door vragen of opmerkingen.

Beheeradviescommissie Oostvaardersplassen

Datum: woensdag 5 december 2012

Locatie: Regardz De Eenhoorn, Kon. Wilhelminaweg 35, Amersfoort

Tijd: 09.30 – 12.30, lunch om 11.45
09.30-10.30 BAC onderling; vanaf 10.30 met Staatsbosbeheer

AGENDA

- 1) Opening
- 2) Mededelingen
- 3) Verslagen BAC-vergadering 31 oktober 2012
- 4) Stand-van-zaken-rapportage OVP (ter informatie)
- 5) Bespreking Jaarevaluatie en Jaarrapportage op beheerderniveau
- 6) Bijgewerkt Managementplan OVP 2011-2015 (ter informatie)
- 7) Telmethode: nieuwe adviesvraag staatssecretaris Bleker: procedure en stand van zaken
- 8) WVTTK
- 9) Rondvraag en Sluiting

Beheeradviescommissie Oostvaardersplassengebied

Vergadering 31 oktober 2012, 09.30 -12.30, Regardz De Eenhoorn, Amersfoort.

Aanwezig: dhr. Leidekker, dhr. Oosterveld, dhr. De Raad, dhr. Spek, dhr. stolp (voorzitter), Art. 5.1. lid 2 sub e (secretaris); vanaf 10.45: dhr. De Snoo (Staatsbosbeheer).

Afgemeld: mevr. Ohl, Art. 5.1. lid 2 (SBB)

Agenda

1. opening
2. mededelingen
3. verslagen
4. jaarevaluatie
5. adviesvraag telmethode
6. Natura-2000: rol BAC en SBB

Bij 2, Mededelingen

Het college van GS van de provincie Flevoland is gevallen. Naar verwachting zal alleen mevrouw Blik niet terugkeren in de GS. Beleidswijzigingen worden niet verwacht.

Co Verdaas, gedeputeerde in Gelderland, wordt vrijwel zeker de nieuwe staatssecretaris van EL&I. De secretaris probeert om een kennismakingsgesprek van de voorzitter met de staatssecretaris nog dit jaar geagendeerd te krijgen. Ter voorbereiding van dat gesprek stellen de voorzitter en de secretaris een notitie op die voor commentaar aan de commissieleden wordt voorgelegd.

Bij 3, verslagen

Naar aanleiding van het verslag (voor intern gebruik) van het gesprek van de voorzitter met staatssecretaris Bleker wordt besproken wat nog wel en wat niet meer binnen de bevoegdheden van de BAC ligt. Het verzoek van de staatssecretaris om zo spoedig mogelijk na de uitvoering het verslag van de tellingen in het najaar van 2012 op te leveren, wordt doorgeleid aan SBB.

Naar aanleiding van het verslag van 3 oktober besluit de BAC dat het gesprek met dhr. Winterman gevoerd zal worden door commissieleden Ohl en Leidekker of Spek. De secretaris zal met SBB een datum prikken waarop zowel mevr. Ohl als dhr. Winterman kunnen. De heren Leidekker en spek bezien vervolgens wie van hen er bij aanwezig kan zijn.

In het verslag van 3 oktober wordt op p2, in de een na laatste alinea ("De BAC-voorzitter ... van ICMO2") de laatste zin als volgt gewijzigd "SBB moet zijn verantwoordelijkheid als beheerder (kunnen) nemen; de BAC draagt zorg voor het gedachtegoed van ICMO2, inclusief de beleidlijn van de staatssecretaris en houdt daar toezicht op."

Bij 4, Jaarevaluatie

De BAC plaatst kanttekeningen bij de vorm en bij de inhoud van de notitie van SBB naar aanleiding van de jaarevaluatie en de jaarrapportage. Doordat de vorm tekortschiet, komt de inhoud (ook) in het gedrang. De SBB-notitie is te wollig, bevat te weinig duidelijke conclusies en is niet op het beheer toegesneden. Het is onduidelijk wat er van de BAC gevraagd wordt. Wat zijn de conclusies waarover de BAC gevraagd wordt te oordelen?

Cover tbv Vergadering Beheer Advies Commissie Oostvaardersplassen 05-12-2012

Agendapunt 4, Stand van zaken OVP

Aan: **Beheeradvies Commissie Oostvaardersplassen**
t.b.v. vergadering 5 december 2012.

Van: **Staatsbosbeheer.** Opsteller: **Art. 5.1. lid 2 sub** (Programmamanager Oostvaardersplassen).

Aanleiding: regulier

Eerdere besluitvorming: geen

Status: ter informatie

Korte inhoud:

1. Er heeft een overleg plaatsgevonden met de leiding van veiligheidsregio Flevoland over de aanpak van mogelijke calamiteiten in de Oostvaardersplassen. Er is gesproken over 3 soorten calamiteiten; neergestort vliegtuig, mensen die door het ijs zakken en grootschalige rietbrand. Er is informatie uitgewisseld en er zijn concrete operationele afspraken gemaakt.
2. In week 45 hebben de tellingen plaatsgevonden in de Oostvaardersplassen. Er zijn helikoptertellingen en grondtellingen uitgevoerd. De tellingen konden goed worden uitgevoerd en konden weer op voldoende media aandacht rekenen. Over de uitkomsten zult u zo spoedig mogelijk worden geïnformeerd.
3. De bioscoopfilm de Nieuwe Wildernis gaat op 22 september 2013 in première. Met de producent wordt op dit moment gezocht naar een locatie voor de première aan de rand van de Oostvaardersplassen. Staatsbosbeheer stelt een programmaleider aan die zorgt dat in de aanloop naar de première de zakelijke en maatschappelijke belangen van Staatsbosbeheer optimaal meeliften op de verwachte aandacht voor de film.
4. Op 14 november zijn de 50 Konikpaarden die in het noordelijk deel van het Oostvaardersveld stonden met succes overgezet naar het Horsterwold. Deze dieren zijn in tegenstelling tot de Koniks in de Oostvaardersplassen "gehouden dieren" en worden in het Horsterwold ingezet om de Stille Vallei open te houden. Het Beheerplan is opgesteld in overleg met provincie Flevoland. Eerste reacties van bewoners zijn positief.
5. In het Oostvaardersbos zijn op een aantal plekken zieke en overhangende bomen (m.n. populieren) langs de wandelpaden verwijderd. Ook is een vak met essen die waren aangetast door de essentakziekte gekapt. Deze gekapte delen zullen aanvullend op het beschuttingsplan dit voorjaar worden ingeplant met duurzame soorten en worden voorzien van (tijdelijke) bescherming. Een goede communicatieboodschap wordt hierover opgesteld.
6. Bij de vossenburcht van "Volg de Vos" wordt weer met regelmaat een vos signaleerd. Op het moment dat deze zijn intrek neemt zal de site weer online gaan.
7. Eind november zijn de wegwerkzaamheden in de Oostvaardersplassen gestart. Provincie Flevoland heeft laten weten dat hier geen vergunning voor noodzakelijk is.

Cover tbv Vergadering Beheer Advies Commissie Oostvaardersplassen 05-12-2012

Een deel van beheerweg zal worden voorzien van een nieuwe asfaltlaag en de weg zal ook deels worden verlegd, meer naar de rand van het gebied.

8. Op 22 november heeft het bestuur van Wetlands Internationale een bezoek aan het gebied gebracht en op 12 oktober is het MT van het Ministerie van EL&I op bezoek geweest.
9. Op 18 november jl. is boswachter Art. 5.1. lid 2 sub n de Hollandse Hout tijdens een surveillance met een tractor bewust van de weg geramd. Art. heeft aangifte gedaan bij de politie. Beide verdachten zijn opgepakt.
10. In opdracht van Provinciale Staten van Flevoland is de heer Art. 5.1. lid 2 sub e bezig om een open plan proces te faciliteren. Hierbij worden samen met de betrokken partijen de belangen en opgaven in beeld gebracht, om daar vervolgens opnieuw slimme keuzes in te maken. Voor meer informatie zie <http://www.opnatuurinflevoland.nl/>
11. De Oostvaardersplassen hebben de Donald Duck bereikt. In week 47 stond de provincie Flevoland centraal in het weekblad en speelt het natuurgebied een rol in de avonturen van Goofy.

Minute

BAC-vergadering 5 december 2012

Agendapunt 5: Bespreking jaarevaluatie en jaarrapportage op beheerdersniveau

Status

SBB geeft aan dat dit stuk "ter bespreking" is. Wat wordt er precies van de BAC verwacht: akkoord, advies, ter kennisneming?

Format

Het door SBB gebruikte format voor de rapportage is conform het advies van de BAC op 31 oktober 2012. Onder de eerste en vierde doelstelling is zichtbaar dat dit nog wat gewenning vereist. Op sommige punten is het taalgebruik nog te vaag, vooral onder doelstelling 1 en doelstelling 4.

Doelstelling 1

Staatsbosbeheer blijft volhouden aan de koppeling tussen Natura-2000 doelstellingen en het "waar mogelijk door bevordering van natuurlijke processen". In de vergadering van 31 oktober heeft de BAC duidelijk aangegeven dat dit twee doelstellingen van een heel verschillende orde van grootte zijn: Natura-2000 is wettelijk, van buitenaf opgelegd en "waar mogelijk door bevordering van natuurlijke processen" is een doelstelling van SBB zelf. Het koppelen van deze twee doelstellingen maakt het voor SBB moeilijk om de haalbaarheid van de beheerdoelstelling "waar mogelijk door bevordering van natuurlijke processen" objectief te beoordelen, want de (gekoppelde) Natura-2000 doelstellingen zijn absoluut en leidend voor het OVP-gebied. Dit uit zich in de mitigerende maatregelen bij doelstelling 2, onderdeel Heckrunderen, waar men bij het niet halen van de 90%-norm alleen inzet op communicatie en niet genegen lijkt te zijn om te reflecteren op de haalbaarheid van het beheer van de Heckrunderen met zoveel mogelijk natuurlijke processen.

Ik adviseer de BAC om SBB te bevragen op dit punt. Hoe realistisch achten men de maatregel 'meer communiceren' als mitigatie wanneer ook deze winter de afschotnorm van 90% niet gehaald wordt? Onder welke omstandigheden is het voor SBB denkbaar dat de doelstelling "waar mogelijk door bevordering van natuurlijke processen" moet worden losgelaten?

Doelstelling 3

Dit gedeelte van de rapportage bevat nog een aantal vaagheden en impliciete conclusies.

Ik adviseer de BAC om SBB te vragen deze paragraaf in de vergadering specifieker te maken. Wat zijn precies de conclusies en wat worden de acties?

29 november 2012, **Art. 5.1. lid 2 sub e Woo** secretaris BAC

Cover tbv Vergadering Beheer Advies Commissie Oostvaardersplassen 05-12-2012

Agendapunt 5, Bespreking jaarevaluatie en jaarrapportage op beheerderniveau

- Aan:** **Beheeradvies Commissie Oostvaardersplassen**
t.b.v. vergadering 5 december 2012.
- Van:** **Staatsbosbeheer.** Opsteller: **Art. 5.1. lid 2 sub** (Programmamanager Oostvaardersplassen).
- Aanleiding:** bespreking stuk rapportage managementdoelen vergadering 30 oktober 2012. Verzoek om uitbreiding rapportage in volgorde van "bron-waarneming-interpretatie-plan-risico-mitigatie"
- Eerdere besluitvorming:** geen
- Status:** ter bespreking

Doelstelling 1. Natura 2000 doelen, waar mogelijk door bevordering van natuurlijke processen

Bron/Waarneming: N2000 proces is in volle gang en leidt eind dit jaar tot concept beheerplan

Interpretatie: In dit plan is het proces en de uitvoering m.b.t. de voor N2000 belangrijke waarden (vogels) geborgd. Extra aandacht is nodig om de positie van en de gevolgen voor de Grote Grazers expliciet en zichtbaar te houden

Plan: Staatsbosbeheer speelt een actieve rol bij de totstandkoming van het concept beheerplan Natura2000. Wij willen hierbij nadrukkelijk zorg dragen voor de integraliteit van het beheer. Natura2000 gaat over de kwaliteit van de leefomgeving van vogels, maar deze moet worden gezien in de juiste verhouding met de grote grazers en de maatschappelijke en recreatieve waarde

Risico: Onvoldoende verbinding tussen de dossiers Grote Grazers en N2000.

Mitigatie: Blijvende aandacht bij projectteam, opdrachtgever en provincie dat beheermaatregelen die voortvloeien uit dit plan zich moeten verhouden met de doelen uit het managementplan en vice versa.

Doelstelling 2: voorkómen onnodig lijden grote grazers

1. Heckrunderen:

Bron: Jaarrapportage 2011/12

Waarneming:

Het streefgetal van 90% afschot in kader van protocol zoals vastgelegd in het managementplan is niet gehaald. Voor alle dieren lag dit percentage op 86%. Voor Heckrunderen rond 74%. Het afschot en aandeel natuurlijke sterfte bij Heckrunderen blijkt op basis van de monitoring niet gerelateerd aan de gemiddelde omgevingscore.

Cover tbv Vergadering Beheer Advies Commissie Oostvaardersplassen 05-12-2012

Interpretatie:

Heckrunderen zijn gevoeliger voor acetonemie. Het gedrag van Heckrunderen is geen onderscheidende factor en draagt dus niet bij aan verschil in de dierscore. Heckrunderen zijn (i.t.t. andere grote grazers) afhankelijk van langer gras in het voorjaar, waardoor de omgevingscore voor Heckrunderen in het voorjaar lager kan liggen dan de gemiddelde omgevingscore

Plan:

1. Extra rondes dierenarts in maart en april om conditie in te schatten en uitkomsten bespreken en meenemen in dagelijkse monitoring.
2. In maart en april monitoring op de Heckrunderen intensiveren.
3. Onderzoek naar rol acetonemie bij sterfte Heckrunderen: monsternamen door boswachters, onderzoek door GD.
4. Expliciet onderscheiden gedrag én fysiek in dierscore (voor alle dieren)

Risico:

Dat de streefnorm ondanks verhoogde inzet toch niet gehaald wordt. Een streefnorm van 90% is voor deze soort mogelijk niet haalbaar.

Personele bezetting in maart en april.

Mitigatie:

Onderzoek naar acetoneomie, evalueren wat dit betekent voor streefnorm en hier duidelijk over communiceren..

Reserveren extra capaciteit in maart en april

2. Edelherten:

Bron: Jaarrapportage 2011/12

Waarneming:

Bij Edelherten lag de afschotnorm op 90%. Het grootste deel van de herten worden in de bosgebieden geschoten. 78% Van deze dieren is jonger dan een jaar.

Interpretatie:

Geen grote aanpassingen nodig. Jonge dieren zijn risicogroep.

Plan:

Extra aandacht en hogere frequentie van surveillance in de bosgebieden, met name voor en tijdens periode met lagere temperaturen.

Risico:

Beschikbaarheid van personele capaciteit voor extra surveillance. Toegankelijkheid bosgebieden.

Mitigatie:

Reserveren extra capaciteit. Handhaven bereikbaarheid en toegankelijkheid bosgebieden.

3. Konikpaarden:

Bron: Jaarrapportage 2011/12

Waarneming:

De afschotnorm van 90% is niet gehaald. De piek in sterfte valt samen met de koude periode die relatief kort en laat is. 47% Van de natuurlijke sterfte onder Koniks is veroorzaakt door dieren die door het ijs zijn gezakt (25%) (ook in hogere conditiescore) en dieren die vast zaten in poel of sloot (22%). Daarnaast is er nog steeds een deel dat is gestorven met als oorzaak "conditie" of "onbekend" (42%). Nadere analyse laat zien dat het hier vooral veulens (85%) betreft.

Interpretatie:

1. In koude periode blijken met name de veulens kwetsbaar.
2. Sterfte door ijsongevallen is onvermijdelijk. Deze sterfte wordt conform managementplan aangeduid als "natuurlijke sterfte" en is deels onvermijdelijk en is veelal niet gerelateerd aan conditie.

Plan:

1. Extra aandacht voor afschot veulens in de dagelijks uit te voeren rondes, met name in perioden van koude. Vooraf aan dagelijkse monitoring bespreken met betrokken beheerders.
2. Bij ijs bedekking en bij voorziene dooi in de rondes extra aandacht voor paarden op eilandjes en andere risico gebieden.

Risico:

Ondanks verhoogde inspanningen kunnen er bij ongunstige weersomstandigheden ongelukken met ijs blijven voorkomen. Omdat ook gebieden betreden worden die normaal gesproken niet betreden worden, kunnen er op slecht bereikbare plekken paarden komen die niet meteen opgemerkt worden.

Uitvoering aangescherpte protocol lastig uitvoerbaar vanwege (kudde)gedrag en/of verspreiding veulens.

Mitigatie:

Extra communicatie oa in stakeholdersoverleg over risico's ijs

Omdat afschot paarden meer tijd kan kosten reserveren extra capaciteit.

Tijdens andere monitoringsactiviteiten nadrukkelijk meegeven alert te zijn op en te rapporteren over paarden (en andere dieren) op ongebruikelijke plaatsen

Cover tbv Vergadering Beheer Advies Commissie Oostvaardersplassen 05-12-2012

Doelstelling 3: Optimaliseren welzijn grote grazers (beschutting, keuzemogelijkheden t.a.v. gedrag bieden)

Bron: Jaarrapportage 2011/12, monitoring terreingebruik, monitoring effecten grazers in bosgebieden 2011-2012.

Waarneming:

Uit de terreingebruik gegevens blijkt dat de bosgebieden worden gebruikt door de Grote Grazers in de winterperiode. Schuilrichels worden (nog) niet gebruikt door de Grote Grazers. Er zijn grote groepen dieren die geen gebruik maken van de beschuttingsmogelijkheden ondanks lage omgevingsconditie.

Het toevoegen van de Hollandse Hout als beschuttingsgebied en realisatie van de Oostvaarderswissel zijn, zoals die in het managementplan op middellange termijn nog wel waren voorzien, niet te verwachten

In de bosgebieden wordt een relatieve toename gezien van de effecten van begrazing (schillen en browsing). Bij zowel schillen als browsing zien we een stijging in het aantal gebruikte boomsoorten. Wat opvalt is dat er meer geschild wordt in het Kotterbos. Er is in het Kotterbos, Oostvaardersbos en de onbegraste controleplots een afname te zien in aantal jonge bomen ten opzichte van 2011. In het Oostvaardersbos is een afname te zien in het aantal oude bomen, dit wordt veroorzaakt door verschillen in meting in 2011 en 2012. De verhouding tussen levende en dode bomen is in 2011 en 2012 gelijk.

Interpretatie:

Er is behoefte aan bosgebieden voor de Grote Grazers. De behoefte aan schuilrichels blijkt nog niet uit de monitoring. Het is niet exact mogelijk om kwantitatief aan te geven of er méér en zo ja hoeveel méér beschutting noodzakelijk is. Omdat dit niet is vastgesteld wordt blijvend ingezet op het vergroten en verbeteren van de beschikbare beschutting en het maximaal uitvoeren van de geplande maatregelen.

Het gebruik van de bosgebieden door de Grote Grazers heeft effect op de bomen in die gebieden. Deze effecten (schillen en browsen) zijn evenredig toegenomen met het toegenomen gebruik van de bosgebieden in de winter 2011-2012. Sommige soorten (wilg/vlier) zullen door met name het schillen sneller sterven. Dit zal op termijn een verandering in samenstelling veroorzaken. Het verschil tussen Kotterbos en Oostvaardersbos wordt mede bepaald door het feit dat de laatste al een lange begrazingsgeschiedenis heeft. Er wordt een afname van het aantal bomen geconstateerd, maar op dit moment zijn er geen aanwijzingen dat de vitaliteit van het bos is aangetast.

Plan:

Door onzeker zijn Oostvaarderswold op middellange termijn, nu intensivering op inzet van aanvullende maatregelen op middellange termijn. Daarnaast in het open planproces dat gestart wordt de doelstellingen van Oostvaarderswissel opnieuw onder de aandacht brengen.

Korte en middellange termijn

1. Uitbreiding van lopende beschuttingsplan met meer nieuwe duurzame beplanting in Oostvaardersbos; toevoegen van 5 ha extra beschutting in Oostvaardersbos
2. Inrichting spoorzone met als doel vergroting van beschutting aan de randen van het gebied, inrichten van enkele recreatie bestemmingen, kwaliteitsimpuls landschap en indien mogelijk koppeling met N2000 doelen.

Cover tbv Vergadering Beheer Advies Commissie Oostvaardersplassen 05-12-2012

3. Heropening van dialoog met gemeente Lelystad over onder voorwaarden toevoegen (deel) van de Hollandse Hout
4. Vanaf 2014 aankoppelen 80ha .opnieuw ingericht beschuttingsgebied in het Kotterbos.

Lange termijn

1. Starten project inrichting en aankoppeling Oostvaardersveld. Vergroten beschutting gebied en vergroten beleefbaarheid van het gebied.
2. Langjarige voortzetting jaarlijkse monitoring "effecten begrazing op bosgebieden" (RUG,UU) en jaarrond ontwikkeling structuur vegetatie. Uitkomsten van deze gegevens worden gebruikt om inrichting en beheer voor te optimaliseren

Risico:

1. Bescherming van de nieuwe aanplant is niet voldoende en/of de beplanting slaat niet aan
2. Grote groepen grazers in de bosgebieden met gevolgen voor de beplanting en daarmee beschutting op lange termijn.
3. Lange periode met zeer lage omgevingsconditie

Mitigatie:

1. Goede bescherming nieuw aanplant met houtrichels en inbrengen van plantgoed van minimaal 60 cm meter lengte. Ervaringen hiermee uit Oostvaardersbos en schuilrichels lijken tot op heden succesvol.
2. Wanneer er door betreding van grote groepen dieren grote effecten in de bosgebieden worden geconstateerd zijn er op dat moment weinig mogelijkheden om zonder risico de dieren te verplaatsen. Wel zal er met technische maatregelen worden gezorgd dat er alleen nog dieren uit het gebied kunnen, maar er niet meer in. Dit is van invloed op het welzijn van de dieren. Hierbij kan worden onderscheiden in aantallen of soort. Na vertrek van de dieren zullen delen van het gebied worden uitgesloten. Ook dit is van invloed op het welzijn
3. Heroverwegen periode en zonering van openstelling bosgebieden en (deels) aanbrengen van bescherming.
4. Het huidige protocol voorziet in het omgaan met lange periode met lage omgevingsconditie en beperkte beschutting. Communicatie hierover is van belang.

Doelstelling 4 Draagvlak vergroten bij het publiek voor (het beheer van) het gebied (o.a. door middel van communicatie)

Bron: Jaarevaluatie BAC

Waarneming/risico: Er zijn stappen gezet mbt governance. Het uitkomen van de film biedt een scala aan nieuwe mogelijkheden om het draagvlak voor het gebied bij het publiek te vergroten. Daarnaast betekent de decentralisatie dat de bevoegdheden en betrokkenheid van de provincie op dit dossier zal gaan veranderen

Plan/mitigatie:

- Voortzetting ingeslagen ontwikkelingen m.b.t. governance (stakeholdersoverleg, pro actieve gebiedscommunicatie, aandacht voor "goed" nieuws uit de OVP.) Verbreding actieve en intensieve communicatie over verloop winter aan stakeholders en via website
- Investeren in relatie met provincie over het beheer OVP in brede zin in het kader van decentralisatie.
- Anticiperen op verwachte aandacht die de bioscoopfilm over de Oostvaardersplassen zal genereren door o.m. aanstelling programmaleider die belangen Staatsbosbeheer hierbij zal behartigen

Minute

BAC-vergadering 5 december 2012

Agendapunt 6a en 6b: Bijgewerkt managementplan

Status

SBB geeft het stuk 6a de status "ter bespreking". 6b Is de bijlage bij dat stuk, namelijk het Managementplan Oostvaardersplassen 2011-2015 met de wijzigingen in *Track Changes* zichtbaar.

Ik adviseer de BAC om dit stuk ter kennisgeving aan te nemen en dat expliciet aan SBB duidelijk te maken. Het is aan SBB om de adviezen van de BAC op de juiste wijze in het Managementplan te verwerken. De besluitvorming over deze wijzigingen heeft al plaatsgevonden.

Monitoringsplan

In tegenstelling tot eerdere toezegging van SBB aan de BAC is het Monitoringsplan niet integraal in het Managementplan opgenomen. Uit mondelinge communicatie van Art. 5.1. lid 2 sub e blijkt dat SBB ook niet voornemens is dit te doen. Hiermee loopt SBB het risico op dubbelingen en tegenstrijdigheden in verschillende documenten die iets zeggen over de monitoring in de OVP. Bovendien komt het hebben van verschillende documenten de overzichtelijkheid voor de beheerders niet ten goede.

Welke status heeft met Managementplan ten opzichte van het Monitoringsplan? Idem ten opzichte van het Beheerplan Natura-2000? Welk stuk – of welke stukken – vormen nu het handboek voor het dagelijkse beheer, inclusief de monitoring, van het Oostvaardersplassengebied?

29 november 2012, Art. 5.1. lid 2 sub e Woo secretaris BAC

Cover tbv Vergadering Beheer Advies Commissie Oostvaardersplassen 05-12-2012

Agendapunt 6, Bijgewerkt Managementplan OVP 2011-2015 Overzicht wijzigingen bijlagen, versie 5 december 2012

- Aan:** **Beheeradvies Commissie Oostvaardersplassen**
t.b.v. vergadering 5 december 2012.
- Van:** **Staatsbosbeheer.** Opsteller: **Art. 5.1. lid 2 sub** (Programmamanager Oostvaardersplassen).
- Aanleiding:** - vergadering 23 maart, vaststellen jaaragenda.
- Status:** ter bespreking

Op 23 maart jl. is met u een afspraak gemaakt over de jaaragenda. Hieruit vloeit voort dat op basis van de besprekingen en besluiten die in BAC-vergaderingen zijn genomen, er in het laatste kwartaal een update van het managementplan wordt opgesteld. Dit om voor de winter over een zo actueel mogelijke versie van het managementplan te kunnen beschikken.

Deze versie ligt nu voor ter bespreking. In deze cover is aangegeven welke wijzigingen zijn aangebracht en wat de aanleiding/achtergrond hier van was. De wijzigingen zelf vindt u als "track-changes" in de bijgevoegde, bijgewerkte versie 1.4. van het managementplan.

De volgende wijzigingen zijn doorgevoerd in de bijlagen van het managementplan. Het managementplan is hiermee weer up to date.

Bijlage 1.

- Eerste alinea uit notitie effecten peilverlaging op grote grazers toegevoegd. (BAC 3 oktober 2012)

Bijlage 2.

- aanscherping afschotprotocol (notitie aanscherping protocol BAC 3 oktober 2012)
- administratie afschot (monitoringsplan 28 juni 2012)

Bijlage 3.

- opmerking dierconditie gedrag/fysiek (jaarrapportage monitoring 2011-2012)
- aanscherping tabel omgevingsconditie (jaarrapportage monitoring 2011-2012)

Bijlage 4

A1 Aantallen

- Uitkomst helitelling 2011. (rapportage helitelling december 2011)
- Voorlopig alternatief (n.a.v. BAC bespreking 9 mei 2012)
- paragraaf "Naast directe tellingen vanuit de helikopter ..." uit managementplan 13 mei weer ingevoegd (n.a.v. opmerkingen BAC 22 februari 2012)

A2. Terreingebruik

- opmerking evaluatie voorjaar 2013

A3. Dierconditie

- opmerking alleen fysieke kenmerken (jaarrapportage 2011-2012)

Art. 5.1.

Cover tbv Vergadering Beheer Advies Commissie Oostvaardersplassen 05-12-2012

- integraal herzien (monitoringsplan 28 juni 2012)

C. Vegetatie

- aangepast en uitgebreid (monitoringsplan 28 juni 2012)

D. Overig

- toegevoegd (monitoringsplan 28 juni 2012)

Bijlage 9 .

- Aangepast beschutting aan randen (notitie voorstel exclusures BAC 3 oktober 2012)
- Verwijderd paragraaf monitoring. Deze is reeds opgenomen in bijlage 4 A2

Managementplan Oostvaardersplassengebied 2011 -2015

Uitwerking en implementatie van ICMO2 maatregelen, monitoring en communicatie

Status: definitief concept

Versie 1.34, ~~20 januari~~ 5 december 2012

Inhoudsopgave

Leeswijzer.....	2
1. Doel managementplan en relatie met N2000.....	3
2. Doelstellingen.....	4
3. Aanpassingen van ICMO2 aanbevelingen/uitgangspunten.....	6
4. Management maatregelen.....	7
4.1 Aangepaste ICMO2-maatregelen voor de winter 2010-2011.....	7
4.2 Management op de middellange termijn.....	8
4.3 Management op langere termijn.....	10
4.4 Communicatie.....	10
4.5 Advisering en begeleiding door externe deskundigen.....	11
4.6 Monitoring ten behoeve van managementdoelen.....	11
5. Bijlagen.....	12
Bijlage 1: Watermanagement.....	13
Bijlage 2: Vroeg reactief beheer	17
Bijlage 3: Afschotcriteria.....	18
Bijlage 4: Monitoring	22
Bijlage 5: Communicatiestrategie.....	38
Bijlage 6: Advisering en begeleiding door externe deskundigen.....	40
Bijlage 7: Planning Maatregelenpakket.....	42
Bijlage 8: Capaciteit en kosten.....	43
Bijlage 9: Beschuttingsplan.....	45

Leeswijzer

De rode Engelstalige teksten in hoofdstuk 2 zijn letterlijke citaten uit het ICMO2-rapport. De groene teksten zijn bijgestelde versies van deze teksten als gevolg van het feit dat enkele door ICMO2 voorgestelde maatregelen niet kunnen worden uitgevoerd.

De tekst van hoofdstuk 3, paragraaf 3.1 is ook ontleend aan het ICMO2-rapport, behoudens de aanpassingen die het gevolg zijn van de tekstwijzigingen in hoofdstuk 2. Voor de zuiverheid en voor de duidelijkheid is er voor gekozen de geciteerde teksten ook in het Engels te laten staan en daarnaast in het Nederlands te vertalen.

1. Doel managementplan en relatie met N2000

Op 22 november 2010 is het ICMO2 advies uitgebracht: "Natural Processes, animal welfare, moral aspects and management of the Oostvaardersplassen". De Staatssecretaris heeft de lijn van het ICMO2 overgenomen. Hij heeft Staatsbosbeheer verzocht direct te starten met het implementeren van de maatregelen voor de korte termijn. Staatsbosbeheer onderschrijft de ICMO2 aanbevelingen volledig en is direct gestart met implementatie. Daarmee ontstaat een nieuwe situatie en is ook een nieuw managementplan voor het gebied nodig.

Eind 2010 heeft politieke behandeling van het ICMO2 rapport plaatsgevonden. Hierbij heeft de Staatssecretaris van EL&I besloten een Beheeradviescommissie (BAC) in te stellen om toe te zien op het beheer van de Oostvaardersplassen in lijn met het ICMO2 advies.

Momenteel wordt ook gewerkt aan het opstellen van het Beheerplan Natura 2000. In het beheerplan wordt uitgewerkt hoe de Natura 2000 doelstellingen voor het Oostvaardersplassengebied worden gerealiseerd. Volgens planning wordt dit beheerplan in concept eind 2011 afgerond en formeel vastgesteld na de gehele procedure naar verwachting eind 2012. Het realiseren van de Natura 2000 doelstellingen in de Oostvaardersplassen heeft ook nu al de hoogste prioriteit in dit managementplan. Indien het vastgestelde beheerplan Natura 2000 hier aanleiding toe geeft zal dit managementplan daarop aangepast worden.

2. Doelstellingen

De doelstellingen voor de Oostvaardersplassen zijn als volgt, waarbij voor de Natura 2000 doelstellingen een veel uitgebreidere beschrijving beschikbaar is.

Hoofddoelstelling

Het in stand houden en verder laten ontwikkelen van een natuurlijk moerasesysteem met een hoge natuurwaarde als voortplantings- en verblijfgebied van vrij levende moerasvogels en zoogdieren.

De hoofddoelstelling is uitgewerkt in een aantal concrete doelstellingen die richting en inhoud geven aan de visie op de ecologische ontwikkeling, het wettelijke kader, het te voeren interne beheer, de benodigde externe gebiedsontwikkeling en de maatschappelijke inbedding:

Wij willen dat de Oostvaardersplassen een belangrijke ecologische functie binnen het netwerk van wetlands in het Noordwest Europese laagland vervult als:

- Leefgebied voor voortplanting en verblijf van moerasvogels en zoogdieren;
- Brongebied voor verspreiding van zeldzame moerasvogels en zoogdieren binnen de Ecologische Hoofdstructuur;
- Vestigingsgebied voor soorten die nu in het ecosysteem ontbreken;

waarbij de volgende biologische processen van essentieel belang zijn voor het functioneren van het ecosysteem zoals bedoeld in de hoofddoelstelling:

- begrazing van het rietmoeras tijdens de rui van ganzen;
- begrazing van de randzone door grote zoogdieren;
- interactie tussen de verschillende soorten grazers;
- interactie tussen predatoren en prooien;
- ontwikkeling van vegetatiestructuur en samenstelling van in Europa inheemse soorten als gevolg van begrazing en andere natuurlijke processen;
- migratie van soorten binnen de Ecologische Hoofdstructuur;

waarbij deze processen mede afhankelijk zijn van:

- Een periodieke droogvalperiode in het moeras. Wanneer dit niet ontstaat via natuurlijke processen, zal menselijke interventie nodig zijn; Parameters die bijvoorbeeld de oppervlaktes meten van open water ten opzichte van riet en kort gras hangen samen met deze dynamiek. Daar zijn vooralsnog geen onder- en bovengrenzen in aangegeven omdat deze impliciet samenhangen met de doelen voor de diverse vogelsoorten;
- Een vrije fluctuatie van grond- en oppervlaktewaterpeilen als gevolg van de inrichting, uitsluitend bepaald door neerslag, verdamping, kwel, wegzijging en afvoer van water over vaste overlaten;
- Een als gevolg van de inrichting, natuurlijke waterpeilen en natuurlijke biologische interacties bepaalde waterkwaliteit.

Voor Staatsbosbeheer hebben de Natura 2000 doelstellingen de hoogste prioriteit. Staatsbosbeheer streeft er naar om deze doelstellingen zoveel als mogelijk via natuurlijke ontwikkelingen te realiseren, maar zal ingrijpen indien blijkt dat het nodig is ¹.

Staatsbosbeheer onderschrijft alle aanbevelingen van ICMO2 met betrekking tot de werkwijze van het management en protocollen (samengevat in 3.2 en pag. 32-33) van het ICMO2 rapport "**Natural Processes, animal welfare, moral aspects and management of the Oostvaardersplassen**". Waar sprake is van aanpassingen van aanbevelingen van ICMO2 omdat sprake is van gewijzigde omstandigheden, is dat duidelijk aangegeven en gemotiveerd.

Omdat de aanbevelingen van ICMO2 nadrukkelijk als geïntegreerd pakket zijn aangeboden zullen deze ontwikkelingen tot aanpassingen van de ICMO2 aanbevelingen leiden, met vooralsnog de volgende managementdoelen:

- Natura 2000 doelen, waar mogelijk door bevordering van natuurlijke processen
- Minimaliseren potentieel dierenleed grote grazers (vroeg reactief afschotprotocol)
- Optimaliseren welzijn grote grazers (beschutting, keuzemogelijkheden t.a.v. gedrag bieden)
- Draagvlak vergroten bij het publiek voor (het beheer van) het gebied (o.a. door middel van communicatie)

¹) Het aanwijzingsbesluit van de Oostvaardersplassen is nog niet onherroepelijk; de aanwijzing zoals gedaan door de Minister van LNV (dec. 2009) is vooralsnog bepalend. Het aanwijzingsbesluit wordt momenteel vertaald in een beheerplan N2000, dat naar verwachting eind 2011 in concept klaar is en formeel eind 2012 zal worden vastgesteld. Na vaststelling van het beheerplan N2000 zal dit managementplan zo nodig daaraan worden aangepast.

3. Aanpassingen van ICMO2 aanbevelingen/uitgangspunten

Door het niet op voorzienbare termijn beschikbaar zijn van de Hollandse Hout ontstaat een nieuwe situatie m.b.t. de beschutting voor de grote grazers, maar ook voor het toevoegen van heterogeniteit aan het totale ecosysteem van de Oostvaardersplassen. De Oostvaardersplassen zijn een vlak gebied met een droog en nat deel, wat door de klink van de bodem in hoogte zelfs omgekeerd is. Er is geen grote onderliggende abiotische heterogeniteit. Het toevoegen van de Hollandse Hout zou heterogeniteit toevoegen.

Een bijstelling van de onderstaande ICMO2 uitgangspunten is daarom noodzakelijk. Deze *aanpassingen van de uitgangspunten voor het management* zijn erop gericht ruimte voor natuurlijke processen in stand te houden. Dit wordt ook ondersteund door de Staatsecretaris van EL&I, die recentelijk bevestigde met eventuele aanpassingen 'zo dicht mogelijk bij de aanbevelingen van ICMO2 te willen blijven'.

ICMO 2: There is no systematic research on the public opinion about the Oostvaardersplassen. However the high profile of the issues and the number of public statements and discussions suggest that a proper moral evaluation of the introduction and current management of large herbivores in the Oostvaardersplassen is of high relevance.

Aangepast: There is no systematic research on the public opinion about the Oostvaardersplassen. However the high profile of the issues and the number of public statements and discussions suggest that a proper moral evaluation of the introduction and current management of large herbivores in the Oostvaardersplassen is of high relevance. It seems however, that the societal acceptance of potential welfare-improvement measures, which would include the use of given areas outside the borders of the existing Oostvaardersplassen area, i.e. the Hollandse Hout, is quite limited. This means that short term measures have to be taken and realised within the existing area, including the adjacent woodland areas.

ICMO 2: As the emphasis is on the unexpected and spontaneous developments and arrival of new species without much interference, rather than trying to keep current biodiversity values intact through intensive management measures, non-intervention forms an important part of the underlying philosophy of the Oostvaardersplassen area.

Aangepast: As the emphasis is on the delivery of NATURA 2000 objectives spontaneous developments should be facilitated within NATURA 2000 goals and NATURA 2000 management measures, as to be laid down in NATURA 2000 management plan.

ICMO 2: ICMO2 has decided to prioritise animal welfare above biodiversity improvement of these neighbouring areas for the short run. For the long term, the impact of year-round opening on the impact on wood cover and population development should be further studied, based on appropriate studies on the consequences of grazing and browsing for these woodlands.

Aangepast: Next to animal welfare and Natura 2000 objectives, societal acceptance of management measures is to be prioritised. The latter demands special attention for biodiversity improvement penned woodland areas and thus, potential damage of the vegetation due to population development of the grazers should be closely monitored, based on appropriate protocols.

Bij het uitwerken van de noodzakelijke maatregelen om deze doelen te halen, is onderscheid gemaakt in verschillende termijnen, analoog aan het ICMO2 advies: korte termijn (winter 2010-2011), middellange termijn (2011-2015) en lange termijn. In het volgende hoofdstuk wordt ingegaan op deze verschillende maatregelen in de genoemde termijnen.

4. Management maatregelen

4.1 Aangepaste ICMO2-maatregelen voor de winter 2010-2011

Onderstaande set maatregelen is een op een afkomstig uit het ICMO2 advies. De rode tekst is de originele tekst uit ICMO2, de zwarte tekst is een Nederlandse vertaling.

1. **Develop and implement a plan for active water management.**
 - o Ontwikkel en implementeer een plan voor actief waterbeheer.
2. **Create at least 150 ha of winter shelter for all large herbivores by opening adjacent Driehoek, Kotterbos, and Oostvaardersbos woodland areas during winter, connecting part of these areas to the current grazing area. Opening of these areas of woodland for shelter can be done earlier or later if conditions suggest it is appropriate.**
 - o Maak minstens 150 hectare winterbeschutting voor alle grote herbivoren door de aanliggende bosgebieden Driehoek, Kotterbos en Oostvaardersbos gedurende de wintermaanden open te stellen en daarmee delen van deze gebieden te verbinden met het huidige graasgebied. Het openstellen van deze bosgebieden voor beschutting kan vroeger of later worden gedaan wanneer de omgevingscondities aangeven dat het nodig is.
3. **It is acknowledged that excess pressure on these small areas may result in some damage and loss of biodiversity; it is essential therefore that opening of the areas to large herbivores be accompanied by monitoring protocols for potential damage of these areas.**
 - o Er wordt erkend dat overmatige druk op deze kleine gebieden kan resulteren in enige schade en verlies aan biodiversiteit; Het is daarom essentieel dat het openstellen van deze gebieden voor de grote herbivoren gepaard gaat met monitoringsprotocollen voor potentiële schade aan deze gebieden.
4. **Create 1000 m of shelter ridges in the sandy part (de Stort) of the Oostvaardersplassen, so that horses and cattle can find shelter.**
 - o Maak 1000 meter schuilrichels in het zandige deel (het Stort) van de Oostvaardersplassen, zodat paarden en runderen beschutting kunnen vinden.
5. **Explore the possibility of early opening of a corridor (Oostvaarderswissel) to the Horsterwold. This area has already been designated as EHS since 2006 and has never been agricultural land.**
 - o Onderzoek de mogelijkheid van het vroegtijdig openstellen van een corridor (Oostvaarderswissel) naar het Horsterwold. Dit gebied is al aangewezen als EHS sinds 2006 en is nooit agrarisch gebied geweest.
6. **Adopt a shift in management of the larger herbivores towards earlier culling of animals thought at risk. To facilitate this Staatsbosbeheer will:**
 - o Realiseer een verschuiving in het beheer van de grote grazers naar het eerder afschieten van dieren die risico lopen. Om dit te faciliteren zal Staatsbosbeheer:
7. **Develop an appropriate protocol for combining measures of animal condition with an environmental score designed to relate condition to prevailing and likely future environmental conditions.**
 - o Een geschikt protocol ontwikkelen dat maatstaven voor dierconditie combineert met een score voor de omgevingsomstandigheden, die ontworpen is om de conditie te kunnen relateren aan de heersende en de waarschijnlijke toekomstige omgevingscondities.
8. **Develop and implement improved systems for monitoring numbers and trend of populations of large herbivores, birds and vegetation. Vegetation will need to be monitored in relation to delivery of underlying Natura 2000 objectives as well as its own intrinsic biodiversity; particular attention will be focused on areas of woodland opened for access to large herbivores (Driehoek, Kotterbos, Oostvaardersbos).**

- o Een verbeterd systeem ontwikkelen en implementeren voor het monitoren van aantallen en trends van populaties grote grazers, vogels en vegetatie. De vegetatie moet worden gemonitord in relatie tot het behalen van de onderliggende Natura 2000 doelen én de eigen intrinsieke biodiversiteit; de aanliggende bosgebieden die opengesteld worden voor de grote herbivoren (Driehoek, Kotterbos, Oostvaardersbos) verdienen daarbij bijzondere aandacht.

9. Develop a strategy for closer engagement with the public and interested stakeholder groups, to ensure better communication and increased transparency of management and management decisions.

- o Een strategie ontwikkelen om een nauwere verbinding met het publiek en geïnteresseerde groepen van belanghebbenden aan te gaan, om ervoor te zorgen dat de communicatie en transparantie van het management en managementbesluiten verbetert.

Overzicht over de status en voortgang van deze maatregelen.

Maatregel	Status (8 April 2011)
1. Ontwikkel en implementeer een plan voor actief watermanagement	in ontwikkeling
2. Maak minstens 150 hectare winterbeschutting voor alle grote herbivoren door de aanliggende bosgebieden Driehoek, Kotterbos en Oostvaardersbos gedurende de wintermaanden open te stellen en daarmee delen van deze gebieden te verbinden met het huidige graasgebied.	gerealiseerd
3. Monitoring van de vegetatie in relatie tot het behalen van de onderliggende Natura 2000 doelen, potentiële schade én de eigen intrinsieke biodiversiteit	Korte termijn: gerealiseerd; middel/lange termijn: in ontwikkeling
4. Maak 1000 meter schuilrichels in het zandige deel (het Stort) van de Oostvaardersplassen	gerealiseerd
5. Onderzoek de mogelijkheid van het vroegtijdig openstellen van een corridor (Oostvaarderswissel) naar het Horsterwold.	in overweging
6. Realiseer een verschuiving in het beheer van de grote grazers naar het eerder afschieten van dieren die risico lopen.	gerealiseerd
7. Ontwikkel een geschikt protocol dat maatstaven voor dierconditie combineert met een score voor de omgevingsomstandigheden, die ontworpen is om de conditie te kunnen relateren aan de heersende en de waarschijnlijke toekomstige omgevingscondities.	gerealiseerd
8. Een verbeterd systeem ontwikkelen en implementeren voor het monitoren van aantallen en trends van populaties grote grazers, vogels en vegetatie.	Korte termijn: gerealiseerd; middel/lange termijn: in ontwikkeling
9. Een strategie ontwikkelen om een nauwere verbinding met het publiek en geïnteresseerde groepen van belanghebbenden aan te gaan	Strategie is ontwikkeld, implementatie is gaande

4.2 Management voor de middellange termijn

De aanbevelingen uit ICMO2 luiden voor de middellange termijn waren als volgt:

1. Implement the improved strategy on early reactive culling.

- Implementeer de verbeterde strategie van vroeg reactief beheer.
- 2. Open Hollandse Hout in winter.**
- Stel het Hollandse Hout in de winter open.

- 3. Open Kotterbos throughout the year.
- Stel het Kotterbos het hele jaar open.
- 4. Evaluate experience with Kotterbos, and Oostvaarderswissel to see if the Hollandse Hout can also be opened on a permanent basis ².
- Evalueer de ervaring met Kotterbos en Oostvaarderswissel om te zien of de Hollandse Hout op permanente basis opengesteld kan worden.
- 5. Take necessary steps to open the 120 m wide pathway (Oostvaarderswissel), first for red deer and later for konik horses and heck cattle.
- Neem de noodzakelijke stappen om de 120 meter brede strook (Oostvaarderswissel) voor edelherten en later voor konikpaarden en Heckrunderen open te stellen.
- 6. Avoid providing supplementary food or contraception.
- Vermijd bijvoeren of contraceptie.
- 7. Implement the watermanagementplan.
- Implementeer het watermanagementplan.
- 8. Maintain stakeholder forum and scientific advisory board.
- Zet het stakeholdersplatform voort en de wetenschappelijke adviesraad.
- 9. Perform a full independent review in 2015.
- Voer een volledig onafhankelijke evaluatie uit in 2015.

Aanvullend op de set van maatregelen die ICMO2 voorstelt in haar advies, zijn door het wegvallen van de Hollandse Hout ook op de middellange termijn aanvullende maatregelen nodig. Deze maatregelen worden in het voorjaar 2011 nader uitgewerkt, zodat reeds in de loop van de zomer 2011 de eerste maatregelen genomen kunnen worden met gunstig effect in de winter 2011-2012.

- Aangelegde schuilrichels worden ingeplant met stekelstruiken zoals meidoorn, sleedoorn. Dit levert, een extra bescherming van de richels zelf, potentiële kiemplekken tussen de stekelstruiken voor bomen en zaadbronnen op in het gebied.. De aanplant dient beschermd te worden in de eerste jaren. Hiervoor zullen rillen van dood hout worden benut. Uitvoering voorzien in mei 2011.
- Toevoegen (in de wintermaanden) van een groter stuk Kotterbos als beschuttingsgebied, tot ca 100 hectare. Dit is reeds opgenomen in de plannen die de provincie wil uitvoeren (ILG). Planning hiervan is dat deze maatregelen begin 2012 starten. Staatsbosbeheer zal in overleg met EL&I en provincie er bij het provinciebestuur op aandringen de werkzaamheden in het Kotterbos zo in te richten dat het Kotterbos tenminste in de tweede helft van de winter (1 maart 2012) beschikbaar is voor de grazers.
- Het herstructureren van de bestaande bosgebieden (Kotterbos, Oostvaardersbos en eventueel de Driehoek en de "strip naar het Oostvaardersveld") om andere boomsoorten in te brengen en meer stekelstruiken, zodat ook de duurzaamheid van deze gebieden op de lange termijn wordt gewaarborgd en bosverjonging kan plaatsvinden. In april 2011 zal hier op kleine schaal mee gestart worden in het Oostvaardersbos. Staatsbosbeheer zal voor 1 september 2011 een "Uitvoeringsplan Beschutting" opstellen.
- Het creëren van extra plekken met "natuurlijke beschutting". Er zijn in de Oostvaardersplassen diverse plekken waar van nature beschutting is door struiken en bosjes en dood hout. Door het dode hout meer te 'stapelen' levert dit extra beschutting op. De concrete maatregelen worden opgenomen in het Uitvoeringsplan Beschutting (sept. 2011).
- Toevoegen van "De Strip" (tussen fietspad en spoor vanaf het Kotterbos) als beschuttingsgebied. De bestaande onderdoorgang naar Kotterbos is goed bruikbaar. Opening hiervan is technisch mogelijk vanaf winter 2011-2012, nadrukkelijk onder voorbehoud van financiering.

²) De geel gemarkeerde aanbevelingen zijn (deels) nu niet uitvoerbaar. Ervaringen opgedaan in het Kotterbos zullen nog weldegelijk worden benut voor al dan niet permanente openstelling van de bosgebieden en het eventuele noodscenario voor de Hollandse Hout.

Optionele maatregelen, afhankelijk van effectiviteit al genomen beschuttingsmaatregelen en uitkomst watermanagementplan:

- Vergroten van de heterogeniteit van het gebied door met eenmalige interventie meer droognat overgangen en meer reliëf te creëren. Dit voegt naast beschutting ook impulsen toe aan de biodiversiteit en geografische heterogeniteit. Deze optie zal worden meegenomen in het opstellen van het watermanagementplan.
- Creëren van extra beschutting door exclusures te maken in de vorm van smalle stroken langs de randen van de Oostvaardersplassen. Deze gebieden kunnen via natuurlijke regeneratie ontwikkelen tot bosschages en daarmee bosbeschutting. Voordat dat zover is kunnen deze gebiedjes ook al beschutting bieden als de hekwerken bekleed zouden worden met windbrekend materiaal (voorstel door Staatsbosbeheer uiterlijk 1 september 2012)

Ten aanzien van de Hollandse Hout heeft de Staatssecretaris van EL&I besloten nu geen mogelijkheden hiertoe te zien. Hij heeft echter laten blijken dat in noodsituaties dit een niet uit te sluiten optie is. Het eventueel gebruiken van deze optie is slechts mogelijk indien deze op termijn tijdig voorbereid is. Het betreft hier onder andere het uitwerken van een noodplan met daarin opgenomen eventuele rasters, oversteek over de Knardijk, communicatie en besluitvorming.

4.3 Management op langere termijn

Het management zet in op een uitbreiding van de beschutting voor de grote grazers en op een vroegtijdig afschot van dieren die het risico lopen om in een toestand van langdurig lijden terecht te komen. Het lange termijn management zal in belangrijke mate bepaald worden door het besluit om de Oostvaarderswissel, zoals voorgesteld door de Provincie Flevoland, wel of niet open te stellen. Hierover vindt momenteel politiek overleg plaats tussen staatssecretaris Bleker en het provinciebestuur van Flevoland.

Staatsbosbeheer gaat er in dit managementplan van uit dat er een vorm van een verbinding met het Horsterwold gerealiseerd zal worden. Indien deze wissel niet wordt opengesteld, en zonder beschikbaarheid van de Hollandse Hout, zullen ingrijpendere maatregelen nodig kunnen zijn. Zodra duidelijkheid ontstaat over de Oostvaarderswissel, zal de lange termijn managementstrategie worden opgesteld.

4.4 Communicatie

Staatsbosbeheer is zich ervan bewust dat de maatschappelijke en politieke discussie over de Oostvaardersplassen een discussie is met vele dimensies. Vooral de concepten "natuur" en "dierenwelzijn" roepen veel vraagtekens, discussies en emoties op. Mensen kennen het gebied onvoldoende. Het publiek hiermee meer bekend maken, maar ook een luisterend oor zijn voor de vragen en emoties die het beheer oproept, is een belangrijke opgave voor de communicatie. Daarbij staat voorop dat in de communicatie het totale verhaal over de Oostvaardersplassen verteld wordt.

Staatsbosbeheer wil de betrokkenheid bij het grote publiek verder te vergroten en zal daarbij open en transparant communiceren over alle aspecten van het beheer. Hiervoor is een interne PR-commissie ingesteld die regie voert op de communicatie. De PR-commissie onderhoudt via het districtshoofd contacten met de Beheersadviescommissie en de stakeholdergroepen.

Staatsbosbeheer zal alle geïnteresseerde stakeholders actief informeren over besluiten en ontwikkelingen in het beheer en over de resultaten van de monitoring. Een actieve inbreng van de belanghebbenden wordt gestimuleerd.

4.5 Advisering en begeleiding door externe deskundigen

Staatsbosbeheer zal themawerkgroepen voor de verschillende managementdoelen bijeenhalen om de doelen voor de Oostvaardersplassen op ieder specifiek vlak verder uit te werken en te begeleiden. Verder zal Staatsbosbeheer een werkgroep instellen om de wetenschappelijke activiteiten binnen de Oostvaardersplassen te coördineren. De Beheeradviescommissie Oostvaardersplassen staat centraal, bepaalt hoe andere commissies daaraan gelinkt moeten worden³ en besluit over de implementatie van de producten van de themagroepen.

4.6 Monitoring ten behoeve van managementdoelen

Er zal een heldere relatie gelegd worden met de doelen van de Oostvaardersplassen en de informatie die nodig is vanuit de beheerdoelen om te kunnen sturen. Per soort en per maatregel zal een uitgewerkt monitoringsprotocol komen. Er worden drie niveaus onderscheiden in de monitoring:

1. Monitoring t.b.v. de beheerdoelen om in het beheer te kunnen (bij)sturen.
2. Monitoring t.b.v. communicatie/acceptatie van beheermaatregelen in de maatschappij.
3. Monitoring t.b.v. wetenschappelijk onderzoek en begrip van het ecosysteem/soorten.

Relatie monitoring en managementdoelen:

1. Conditie grote grazers: effectiviteit en aanscherping van afschotprotocol, inzicht in wisselwerking grazers, voedsel en omgevingsomstandigheden.
2. Verspreiding grote grazers door het gebied en gebruik van beschuttingsmogelijkheden: uitvoering afschotprotocol en ontwikkeling beschuttingsarealen.
3. Impact op de vegetatie (inclusief nieuwe bosgebieden): kwaliteit beschutting, aandeel winterbiotop en ontwikkeling biodiversiteit.
4. Inplanten van de richels in de Oostvaardersplassen met stekelstruiken: optimaliseren beschuttingseffect en verhoging biodiversiteit.
5. Vogelmonitoring: handhaven van RIZAtellingen, bereiken Natura 2000 doelen.
6. Watermanagement: bereiken Natura 2000 doelen en ontwikkelen biodiversiteit.
7. Communicatie: transparantie en draagvlak voor managementdoelen verhogen.

³) Verslag Algemeen Overleg Tweede Kamer 1 december 2010. Staatssecretaris Bleker: "Ik voel niets voor het in elkaar schuiven van de commissies. Ik wil een commissie die met het beheer bezig is en daarnaast een wetenschappelijke commissie. De beheerscommissie staat centraal en moet bepalen hoe de andere commissies daaraan gelinkt worden."

5. Bijlagen

- Watermanagementplan (*Bijlage 1*)
- Vroeg reactief beheer (*Bijlage 2*)
- Protocol voor de combinatie van dierconditie (*Bijlage 3a*) met omgevingscondities (*Bijlage 3b*)
- Monitoringsystemen voor het monitoren van de populatie grote grazers (*Bijlage 4a*), vogels (*Bijlage 4b*) en vegetatie (*Bijlage 4c*)
- Communicatiestrategie en Public Relations (*Bijlage 5*)
- Advisering en begeleiding door externe deskundigen (*Bijlage 6*)
- Planning maatregelenpakket (*Bijlage 7*)
- Capaciteit en kosten (*Bijlage 8*)
- Beschuttingsplan (*Bijlage 9*)

Bijlage 1. Watermanagement Oostvaardersplassen.

1. Doelstelling watermanagement.

Om de hoofddoelstelling van de Oostvaardersplassen duurzaam te borgen (hoofddoelstelling: "Het in stand houden en verder laten ontwikkelen van een natuurlijk moerasesysteem met hoge natuurwaarde als voortplantings- en verblijfgebied van vrij levend moerasvogels en zoogdieren") zijn maatregelen op het gebied van het waterbeheer noodzakelijk. Hiermee wordt tevens invulling gegeven aan de ICMO-2 aanbeveling nummer 1. Staatsbosbeheer heeft een groep deskundigen (Themawerkgroep Watermanagement) gevraagd advies uit te brengen over dit onderwerp.

2. Samenvatting van het advies van de Themawerkgroep Watermanagement

2.1 Streefbeeld waterbeheer.

Het streefbeeld voor de Oostvaardersplassen [...] is een streefbeeld voor de lange termijn (2030). Daar moet naar toe worden gewerkt in de komende 20 jaar, waarbij de weg die wordt afgelegd cruciaal is. Het streefbeeld voor de Oostvaardersplassen is kortweg samen te vatten als "Een zo natuurlijk mogelijk functionerend dynamisch moerasesysteem, dat zichzelf duurzaam in stand kan houden en zo min mogelijk menselijke ingrepen vraagt."

Onderdeel van dit streefbeeld is:

- Een peilvak voor het totale gebied op de lange termijn.
- Een natuurlijk waterpeilverloop o.i.v. natuurlijke a-biotische processen
- Een natuurlijke variatie tussen nat en droog in de tijd
- Een waterbeheercyclus van 20-30 jaar (nader te analyseren) en een periodiek droge periode in de rietvegetatie van minimaal 4 jaren, gevolgd door een geïnundeerde periode van 15-25 jaar.
- Een integrale natuurlijke gradiënt: van nat via plas-dras naar droog.
- In 2030 fungeert de OVP duurzaam als belangrijke, intermitterende bron van verspreiding van (zeldzame) moerasvogels naar gebieden elders in Nederland of Europa.
- De biodiversiteit in de Oostvaardersplassen is vergroot.

De weg naar dit eindbeeld zal weloverwogen moeten worden afgelegd met continue monitoring tijdens het proces om indien nodig de fasering of aanpak bij te stellen.

2.2 Voorgestelde maatregelen.

Voor de korte termijn (1e beheerplanperiode) wordt een aantal maatregelen voorgesteld die zeker bij zullen dragen aan het streefbeeld op lange termijn:

- Een V-vormige stuw inzetten.
- Extra poelen die geïsoleerd liggen in het buitenkaadse deel realiseren.
- Inundatievlaktes op de Waterlanden creëren.
- Aantal peilvakken in het buitenkaadse deel verkleinen, een deel kan al vernat worden.
- Vismigratiemogelijkheden realiseren.
- Ten behoeve van het behoud N2000 soorten op korte termijn is het noodzakelijk dat (een deel van) het gebied wordt drooggelegd.

Voor de middellange termijn wordt aanbevolen het moerasgedeelte periodiek droog te laten vallen. [...] Door de werkgroep is geconstateerd dat er twee kansrijke scenario's mogelijk zijn om te komen tot het uiteindelijke streefbeeld. Beide scenario's worden hieronder kort geschetst.

2.3 uitvoeringsscenario's ten aanzien van drooglegging.

Scenario 1: Drooglegging in één keer

In dit scenario wordt het gehele moerasgebied in één keer drooggelegd, het oostelijk en westelijk deel tegelijkertijd. De bodem zal verder gaan klinken, maar door de gezamenlijke droogval blijven hoogteverschillen tussen oostelijk en westelijk moeras grotendeels behouden. Deze heterogeniteit in

13

hoogteverschillen zorgt bij hervernatting voor verschillen in reliëf en daarmee nat-droog overgangen in het hele gebied.

Consequenties:

- Soorten worden gedwongen te vertrekken en kunnen niet lokaal terecht. Hierdoor wordt in heel West-Europa een uitstralingseffect verwacht. Hetzelfde gebeurt bij hervernatting als de dan piekende soorten door ruimtegebrek gedwongen worden om te vertrekken. Zowel de droogval als de vernatting levert een piek en/of een dal in de populatie-omvang voor veel soorten op, maar zorgt voor verspreiding op grote schaal.
- Veel moerasvogels die open water of veilige eilanden nodig hebben, zoals eenden, ganzen, futen, lepelaars en reigers, zoeken hun heil elders en vertrekken (tijdelijk) naar moerassen in binnen- en buitenland.
- Andere moerasvogels profiteren van de droogval: duizenden steltlopers bezoeken de slikken en plevieren broeden op de drooggevallen bodems. Pijlstaarten en wintertalingen foerageren massaal op de drooggevallen slikken. Baardmannetjes, rietgorzen en blauwborsten profiteren van de uitbreidende rietvelden en bereiken zeer hoge dichtheden. De ruige pioniersvegetatie trekt veel blauwe kiekendieven aan.
- Veel grote karpers en brasems verdwijnen met het water uit het systeem of worden opgegeten door honderden gelegenheidsvisser, zoals reigers, zeearend, zwarte wouw en witte en zwarte ooievaars.
- De hogere moerasgronden zijn tijdens de droogvalperiode in toenemende mate bereikbaar voor grote grazers.

Voordelen:

- Er wordt direct toegewerkt naar één gebied; er wordt niet in delen gewerkt als de ambitie juist vergroting is.
- Bij een totale droogval van het hele binnenkaadse deel zullen de piekaantallen van bepaalde soorten waarschijnlijk hoger zijn dan de piekaantallen in alleen het westelijke of oostelijke elk apart.

Nadeel:

- Er worden risico's genomen met enkele Natura 2000 soorten, terwijl met onvoldoende zekerheid gesteld kan worden dat deze (vogel)soorten een alternatief leef- en broedgebied zullen vinden.

Scenario 2: Fasering in drooglegging

In dit scenario wordt het moeras gefaseerd drooggelegd in de volgende stappen:

1. Oostelijk deel eerst droogleggen: De grotendeels dichtgeslibde kleiwal [...] tussen zuidwestelijk en noordoostelijk deel in het moeras van de Oostvaardersplassen biedt een eenvoudige mogelijkheid om opnieuw een deel van het gebied droog te leggen. Er wordt voor gepleit om eerst het oostelijke, niet eerder ontwaterde deel, droog te leggen. Daarmee wordt het inklinken van dit deel van het moeras op gang gebracht, mits cultuurtechnische maatregelen worden benut om ook daadwerkelijk voor klink te zorgen (ontwateren is daarvoor echt nodig). Indien nodig wordt het stuwpeil van het westelijk deel verlaagd, zodat geen water van west naar oost stroomt. Afwatering vindt via het Hoofddiep plaats, dat daarvoor uitgebaggerd zal moeten worden om als afvoerkanaal te kunnen dienen.
2. Herinrichting en herstel van het oostelijk deel Na 3 tot 4 jaar van klink en herstel van de rietontwikkeling kan het noordoostelijk deel weer vol regenen. Het nieuwe water in het noordoostelijk moeras is helder en biedt kansen aan waterplanten, vissen en amfibieën. Verdwenen broedvogels keren met het stijgen van het waterpeil terug en profiteren van de explosie van jonge vis.
3. Vernatting oostelijk buitenkaads gebied. Tegelijkertijd met punt 2 wordt de kade rondom het noordoostelijk moeras doorgegraven, zodat nu afwatering oppervlakkig via de Waterlanden verloopt. Door vernatting neemt het begraasbaar oppervlak voor de grote grazers af. Er ontstaat daarmee in het oostelijk deel een geleidelijke overgang van droog naar nat, waardoor er in natte jaren minder graasgrond is dan in droge.
4. Droogval westelijk deel van het moeras. Het westelijke gebied komt dan aan de beurt om droog te vallen en in te klinken.

5. **Herinrichting en herstel van het westelijk deel** Na een periode van ongeveer 4 jaar wordt ook dit deel weer vernat.
6. Op de overgang tussen het westelijke deel en de ecologische verbindingzone langs de Oostvaardersdijk komt een **V-vormige overlaat**, die ook in droge tijden nog beperkt water weg laat stromen. Hierdoor wordt de waterdynamiek vergroot ten opzichte van de huidige situatie en stijgen de peilfluctuaties jaarlijkse van 25 naar 40 cm met grotere schommelingen tussen de jaren. Ook komt een dergelijke overlaat vismigratie ten goede. Maar vooral voor de inlaat van andere soorten is toch een vispassage nodig.
7. Na droogval nieuw peil instellen met bijbehorende keuze voor een V-stuw.

Omdat de mate van klink onzeker blijft, wordt geadviseerd binnen één beheerplanperiode van 6 jaar ook de monitoring en de modellering en de parametrisering van de modellen een plek te geven, zodat optimaal van de leerervaring gebruik gemaakt kan worden, alvorens een nieuwe beheerplanperiode in te gaan. Door fasering kan gemonitord worden hoe het einde van de cyclus zich in het gedeelte ontwikkelt, dat pas op een later tijdstip wordt drooggelegd. Overigens zonder dat daarop gewacht moet worden alvorens het andere deel droog te leggen.

Consequenties:

- De hogere moerasgronden van het droogvallende deel zijn tijdelijk in toenemende mate bereikbaar voor grote grazers.
- Door fasering kunnen dieren waarvoor het habitat tijdelijk ongeschikt wordt deels terecht in het andere deel als aan alle randvoorwaarden wordt voldaan.

Voordelen:

- Doordat niet het hele moeras in dezelfde fase van de cyclus verkeert, is de variatie in milieus en dus de lokale biodiversiteit groter.

Nadelen:

- Het natuurlijke proces van dispersiedruk (verspreiden van soorten naar gebieden elders buiten de Oostvaardersplassen) is mogelijk maar deels van toepassing, omdat altijd een deel van het gebied geschikt blijft voor de huidige soorten. Onzeker is of de dispersie groot genoeg is om andere natuurgebieden in Europa succesvol te koloniseren. Het is niet duidelijk hoeveel individuen van een soort daarvoor nodig zijn.

De Themawerkgroep geeft op basis van de nu beschikbare informatie de **voorkeur aan scenario 2** totdat het stadium is bereikt waarin natuurlijke processen de cyclus zelf kunnen reguleren.

Keuze voor gefaseerd droogleggen om de volgende redenen:

- Met een fasering wordt het risico grotendeels vermeden dat sommige soorten helemaal niet meer terugkeren naar het gebied, omdat ze tijdelijk in het resterende natte deel nog wel terecht kunnen, al zullen de aantallen verminderen.
- Soorten zullen deels toch gaan uitzwermen naar andere gebieden vanwege overpopulatie op het resterende natte deel, zodat toch ook aan de doelstelling van brongebied voor andere moerasgebieden kan worden voldaan.
- Maatschappelijk draagvlak voor fasering wordt momenteel hoger geschat dan voor scenario 1

Hierbij wordt voorgesteld om eerst het oostelijk deel te ontwateren. Dit deel is nooit eerder drooggevallen. Cultuurtechnische maatregelen zullen nodig zijn om daadwerkelijke klink te bewerkstelligen. Het overtollige water uit dit deel van het moeras zou kunnen worden gebruikt om het droge deel nabij de waterlanden te inunderen, zodat grotere, wandelende oeverzones ontstaan. Omdat de mate van klink onzeker blijft, wordt geadviseerd binnen één beheerplanperiode van 6 jaar ook de monitoring, de modellering en de parametrisering van de modellen een plek te geven, zodat optimaal van de leerervaring gebruik gemaakt kan worden, alvorens een nieuwe beheerplanperiode in te gaan.

3. Procedure besluitvorming watermanagement.

Staatsbosbeheer heeft het advies van de Themawerkgroep water besproken in de stuurgroep Oostvaardersland. Staatsbosbeheer herkent zich in de conclusies en maatregelen zoals deze zijn voorgesteld. Alvorens tot uitvoer kan worden overgegaan zal Staatsbosbeheer dit advies in verband

brengen met de uitkomsten van het Natura2000 beheerplan, dat wordt verwacht medio 2012. Op basis daarvan zal een (technisch) uitvoeringsplan worden opgesteld en zal een keuze voor volledige óf gedeeltelijke drooglegging van het moeras worden gemaakt. Het uitvoeringsplan zal ter advisering aan de BAC worden voorgelegd.

(5-12-2012)

[Op basis van dit watermanagement advies is een van de voorgestelde beheermaatregelen in het concept beheerplan Natura2000 het tijdelijk verlagen van het waterpeil in het moeras van de Oostvaardersplassen. Dit is een noodzakelijke maatregel om de kwaliteit van de habitats in het gebied op lange termijn in stand te houden, en deels ook te herstellen. Over de noodzaak bestaat inmiddels brede overeenstemming. Uitvoering wordt onderdeel van het beheerplan Natura 2000. In de uitvoering wordt in het concept-beheerplan voorgesteld de peilverlaging in één keer door te voeren. Dit is ook door de opdrachtgever \(Programma Directie Natura2000\) onderschreven. Bij verlaging zullen grote delen van het moeras in de zomer droog vallen. Deze peilverlaging zal drie jaar aanhouden. Op dit moment is de verwachting dat de start van de uitvoering van deze maatregel op zijn vroegst in 2014 zal plaatsvinden. In de uitvoeringsagenda van het beheerplan zullen de details van de peilverlaging inclusief de verwachte effecten en de mitigerende maatregelen voor de Grote Grazers worden vastgesteld.](#)

heeft opmaak toegepast: Lettertype: Niet Vet, Niet Cursief

heeft opmaak toegepast: Lettertype: Niet Vet, Niet Cursief

heeft opmaak toegepast: Lettertype: Niet Vet, Niet Cursief

Bijlage 2: Vroeg reactief beheer

Om de welzijnssituatie van de grote grazers in de Oostvaardersplassen te verbeteren heeft ICMO2 een fundamentele aanpassing van reactief beheer naar vroeg reactief beheer geadviseerd. Dit betekent dat dieren, die de komende periode waarschijnlijk niet zullen overleven, vroegtijdig afgeschoten zullen worden, waarbij niet alleen de dierconditie maar ook de omgevingsconditie mede afgewogen wordt. Dit beheer is een grote verandering ten opzichte van het vorige beheer: Het vorige beheer wilde vooral wintersterfte en ingrijpen door de mens minimaliseren. Het huidige beheer wil onnodig lijden van de dieren minimaliseren.

Criteria voor afschot houden rekening met de dierconditie, gedrag, populatiedichtheid, beschikbaarheid van voedsel, beschutting en weersomstandigheden.

[Op basis van de ervaringen uit de winter 2011-2012 zijn de volgende aanscherpingen aan het protocol toegevoegd.](#)

- o [Extra aandacht voor gedrag Heckrunderen in het vroege voorjaar, en meer rondes met de dierenarts eind maart en april.](#)
- o [Extra aandacht voor afschot veulens, met name in perioden van koude.](#)
- o [Extra aandacht en hogere frequentie van surveillance in de bosgebieden, met name voor en tijdens periode met lagere temperaturen.](#)

Met opmaak: opsommingstekens en nummering

Dierconditie

ICMO2 verwacht volgens gebruikelijke definities dat dieren in een dierscore van 1 of 2 (definitie volgens Riney, 1960; Pollock, 1980; Gill, 1991) afgeschoten zullen worden. Echter, ook dieren in een hogere score zullen afgeschoten moeten worden indien de omgevingscondities zodanig zijn, dat het overleven van het dier onwaarschijnlijk lijkt. Hiervoor is een multicriteria schema ontwikkeld. Zie ook Bijlage A1.

Gedrag

Onafhankelijk van de omgevingsomstandigheden zullen dieren afgeschoten worden, die atypisch gedrag laten zien dat duidt op de aanwezigheid van lijden. Alle aspecten van het gedrag van het dier moeten hiervoor bekeken worden (niet alleen apathisch gedrag).

(Populatiedichtheid en) beschikbaarheid van voedsel

De beschikbaarheid van voedsel zal in relatie tot de populatiedichtheid beoordeeld worden om tot een realistische inschatting van de overlevingskansen van de dieren te kunnen komen.

Beschutting en weer

Wanneer de omvang van de beschutting voor de dieren onvoldoende is of de weersomstandigheden extreem slecht zijn, dan zal de score voor het afschot van dieren verhoogd moeten worden. Deze beoordeling zal rekening houden met alle weerfactoren zoals, wind en neerslag, Het gaat dus niet alleen om een temperatuurgrens van hoger of lager dan 10 °C.

Afvoer van geschoten of dood gevonden dieren

Geschoten Heckrunderen en Konikpaarden worden in beginsel afgevoerd. Daar waar de terreinomstandigheden dit niet toelaten, kan er in bijzondere situaties van afgeweken worden. De Edelherten blijven in beginsel in het terrein liggen. Van de mannelijke dieren worden de geweistangen verwijderd. Verplaatsing en/of afvoer van dode edelherten kan aan de orde zijn indien dit uit milieuhygiënische overwegingen dan wel recreatieve beleving aan de orde is.

Voor het monitoren van de populatiedynamica [dienen worden de volgende](#) basisgegevens van afgeschoten en dood gevonden dieren geregistreerd [te worden \(locatie, geslacht, leeftijd, steekproefsgewijs gewichten etc.\)](#)

Administratie afschot

Parameters: [datum, tijdstip, aantal geschoten dieren, leeftijd, conditie, sexe, mogelijke doodsoorzaken, locatie afschot \(kavel\)](#)

Methode: [bestaand protocol \(Managementplan bijlage 3; Art 5.1 lid 2 & Art 2011\)](#).

Uitvoering: [Staatsbosbeheer](#)

Periode: [2011-2015](#)

Gewenste intensiteit: [doorlopend/dagelijks](#)

heeft opmaak toegepast: Lettertype: Agrofont, 10 pt

Administratie sterfte anders dan door afschot, administratie geboorte

Parameters: [datum, tijdstip, aantal geboren, aantal dood gevonden dieren, leeftijd, conditie, sexe, mogelijke doodsoorzaken, locatie afschot \(kavel\)](#)

Methode: [bestaand protocol \(Art 5.1 lid 2 & Art 2011, Managementplan bijlage 3\)](#).

Uitvoering: [Staatsbosbeheer](#)

Periode: [2011-2015](#)

Gewenste intensiteit: [doorlopend](#)

→ Daarnaast zullen 10 geschoten/dood gevonden dieren per species en jaar pathologisch worden onderzocht (op conditie, parasieten, ziekten), waarbij ook de status van het beenmergvet vastgesteld zal worden.

Het protocol Vroeg reactief Beheer versie 1.1. (of eventuele aangepaste en vastgestelde versies indien van toepassing), hoort als bijlage bij dit managementplan.

Bijlage 3: Afschotcriteria**A. Dierconditie**

De conditie van Heckrunderen en Konikpaarden wordt al vanaf 1991 wekelijks visueel vastgesteld. Tot het najaar 2010 was het afschotbeleid er vooral op gericht om natuurlijke processen zoveel mogelijk ongestoord te laten verlopen en dieren pas te schieten als duidelijk was, dat zij binnen kort zullen overlijden. Het huidige vroegreactieve afschotprotocol is erop gericht onnodig lijden van de grote grazers te voorkomen. Hiervoor wordt ingegrepen als de dierconditie in relatie tot de omgevingsconditie erop wijst, dat het dier de komende periode waarschijnlijk niet zal overleven (zie Bijlage 2).

Terwijl de algemene conditie van de dieren gemonitord wordt om de populatie als geheel in de gaten te houden (zie Bijlage 4 A2), wordt er bijzondere aandacht besteed aan dieren in een slechte conditie. Vanaf 1 december tot 1 mei is er een werkwijze van kracht waarbij elke dag rondes gedaan worden door de beheerders en waarin alle individuele dieren worden bekeken om te kunnen bepalen of afschot nodig is. De beoordeling van de individuele dierconditie geschiedt op basis van conditiescores die op fysiologische kenmerken gebaseerd zijn (zie Tabel 3.A2). De oude klassenindeling die sinds 1991 wordt gebruikt om de algemene diercondities te meten wordt voortgezet, zodat de monitoringsreeks vanaf 1991 niet verloren gaat. Deze 9 klassen voor Heckrunderen en konikpaarden en 6 klassen voor edelherten, zijn eenvoudig om te zetten naar 5 klassen voor alle drie de soorten (conform klassenindeling in tabel 3A2). Deze 5 klassen zijn toereikend om de omgevingscondities versus de dierconditiescores in het afschotprotocol ook in de praktijk werkbaar te maken. In het afschotprotocol wordt dus gewerkt met 5 klassen voor de dierconditiescores.

Ter ondersteuning van de beoordeling van de diercondities maakt de dierenarts maandelijks zijn eigen rondes en beoordeelt de conditiescores onafhankelijk. Hij krijgt dan voor zich zelf een goed beeld hoe de situatie is.

De manier waarop het afschot precies plaatsvindt, is beschreven in het Protocol Vroeg reactief Beheer versie 1.1.

Fysiologische kenmerken:

De fysiologische kenmerken (zie Tabel 3.A2) reflecteren grofweg de vetreserves van de dieren, zoals eerder aangetoond. Specifieke conditiescores zijn ontwikkeld en gerapporteerd in de literatuur voor herten (red deer: Riney, 1955, 1960). Deze scores zijn verder ontwikkeld en later toegepast op ander wild levende grazers (bijvoorbeeld paarden: Gill, 1987; Burton, 1992). Vergelijkbare scores bestaan voor gehouden runderen (Edmondson et al. (1989); Burkholder (2000); Broring et al (2003); Winckler et al (2003), waarbij goede correlaties tussen scores en daadwerkelijke fysiologische conditie zijn aangetoond. Voor managementdoeleinden wordt de conditie van de Heckrunderen, Konikpaarden en edelherten gescoord in de vijfpuntsschaal zoals aangegeven in tabel 3.A2.

Gedragskenmerken:

Naast de fysiologische kenmerken worden ook gedragskenmerken, zoals sociaalgedrag en bewegingsgedrag, geobserveerd om de toestand van het dier te beoordelen (zie Tabel 3.A2).

Re-evaluatie van dieren in slechte conditie:

Dieren in een twijfelachtige conditie (dierconditie < 3, zie Tabel 3.A2) worden gelogd en binnen 24 uur opnieuw beoordeeld.

Tabel 3.A2: Dierconditie

	Fysieke kenmerken	Gedragskenmerken
Dierconditie 1 (slecht)	<ul style="list-style-type: none"> • Doornuitsteeksels als tanden van een zaag • Zeer sterk ingevallen bedekking tussen doorn- en dwarsuitsteeksels • Zeer sterk ingevallen buikvulling • Bedekking tussen heupbeen en zitbeen ernstig ingevallen, geen vlees aanwezig • Zitbeenderen zeer prominent met diepe V-vormige holte onder de staart 	<ul style="list-style-type: none"> • Bewegingsgedrag: zeer traag, onregelmatige bewegingen, struikelen vaak, niet vast op de benen • Onderzoekend gedrag: gedesorieënt, apathisch • Sociaal gedrag: afgezonderd • Foerageergedrag: geen
Dierconditie 2 (slecht -matig)	<ul style="list-style-type: none"> • Doornuitsteeksels als duidelijk zichtbaar • Sterk ingevallen bedekking tussen doorn- en dwarsuitsteeksels • Sterk ingevallen buikvulling • Bedekking tussen heupbeen en zitbeen duidelijk ingevallen, weinig vlees aanwezig • Zitbeenderen prominent met diepe, bijna V-vormige holte onder de staart 	<ul style="list-style-type: none"> • Bewegingsgedrag: traag, onregelmatige bewegingen, struikelen vaak, minder vast op de benen • Onderzoekend gedrag: gedesorieënt, niet alert, passief • Sociaal gedrag: volgt de groep vertraagd • Foerageergedrag: geen
Dierconditie 3 (matig)	<ul style="list-style-type: none"> • Doornuitsteeksels individueel te onderscheiden • Duidelijk ingevallen bedekking tussen doorn- en dwarsuitsteeksels • Sterk ingevallen buikvulling • Bedekking tussen heupbeen en zitbeen sterk ingevallen, zeer licht beveesd • Zitbeenderen prominent U-vormig, holte onder de staart 	<ul style="list-style-type: none"> • Bewegingsgedrag: minder krachtige bewegingen, • Onderzoekend gedrag: licht passief • Sociaal gedrag: minder interactief, wel in de buurt van de groep • Foerageergedrag: blijvend op zoek naar voedsel
Dierconditie 4 (matig - goed)	<ul style="list-style-type: none"> • Doornuitsteeksels individueel te onderscheiden • Duidelijk ingevallen bedekking tussen doorn- en dwarsuitsteeksels • Enigszins ingevallen buikvulling • Bedekking tussen heupbeen en zitbeen enigszins ingevallen, licht beveesd • Zitbeenderen prominent U-vormig, holte onder de staart 	<ul style="list-style-type: none"> • Bewegingsgedrag: krachtige bewegingen, • Onderzoekend gedrag: actief • Sociaal gedrag: matig interactief, wel in of bij de groep • Foerageergedrag: blijvend op zoek naar voedsel
Dierconditie 5 (goed)	<ul style="list-style-type: none"> • Geraamte en bedekking goed in balans • Doornuitsteeksels niet meer goed te onderscheiden • Geen afzonderlijke dwarsuitsteeksels zichtbaar • Geen ingevallen buikvulling • Bedekking tussen heupbeen en zitbeen licht tot goed beveesd • Zitbeenderen afgerond, ondiepe holte onder de staart 	<ul style="list-style-type: none"> • Bewegingsgedrag: goed gecoördineerd, krachtig • Onderzoekend gedrag: alert, reagerend op aanwezigheid mensen of andere dieren • Sociaal gedrag: interactief, verzorgt zichzelf, in de groep • Foerageergedrag: passend bij omgeving

heeft opmaak toegepast: Lettertype: Agrofont

heeft opmaak toegepast: Lettertype: Agrofont, 10 pt

heeft opmaak toegepast: Lettertype: Agrofont, 10 pt

heeft opmaak toegepast: Lettertype: Agrofont, 10 pt

B. Omgevingsconditie ⁴

Volgens een vastgelegd schema en route (zie Bijlage 4, Fig. 4.1) worden wekelijkstevens de omgevingscondities gescoord (Tabel 3.B1).

De beschikbaarheid van voedsel voor de grote grazers in de Oostvaardersplassen wordt door diverse factoren bepaald. Het aantal aanwezige dieren speelt hierbij een rol, maar ook sterk bepalend zijn de weersomstandigheden en de aantallen aanwezige ganzen in het gebied. Verder heeft het al dan niet aanwezig zijn van beschutting sterke invloed op het opbouwen en aanspreken van vetreserves in perioden van slecht weer.

⁴) Het is van cruciaal belang dat de initiële schema's continue aan de praktijk getoetst, beoordeeld en indien nodig aangepast worden.

Tabel 3.B1: Omgevingsfactoren

Omgevings factor	Waarde	beschrijving
Voedselaanbod	10	voor 100% van populatie
	8	voor 75% van populatie
	6	voor 50% van populatie
	4	voor 25% van populatie
	2	bijna geen voedsel beschikbaar
beschutting	15	Optimale beschikbaarheid voor 100% van de dieren
	12	beschikbaarheid voor 75% van de dieren
	9	beschikbaarheid voor 50% van de dieren
	6	beschikbaarheid voor 25% van de dieren
	3	bijna geen beschutting beschikbaar
Temperatuur	5	wisselend, geen extrema
	3	extreem (koud: <5 Celsius) over periode van 5 tot 10 dagen
	1	extreem (koud: <5 Celsius) over periode van meer dan 10 dagen
Wind	5	wisselend, geen extrema
	3	periode tot 3 dagen, >5 windchillBeaufort
	1	periode >3, >5 windchillBeaufort
Neerslag	5	wisselend, geen extrema
	3	extreem (voedsel niet toegankelijk) over periode van meer dan 3 dagen
	1	extreem (voedsel niet toegankelijk) periode van meer dan 5 dagen

heeft opmaak toegepast: Nederlands (standaard)

heeft opmaak toegepast: Nederlands (standaard)

De theoretische maximum waarde in dit schema is 40. Om tot een meer bruikbare 8-puntsschaal te komen wordt de totaalwaarde door 5 gedeeld [en afgerond op gehele getallen](#) met als resultaat een omgevingsfactor tussen 1-2 en 8.

C. Interactie Dierconditie met omgevingsconditie

Het besluit of een dier wel of niet afgeschoten zal worden wordt gebaseerd op de boven beschreven beoordeling van de individuele conditie en de omgevingsconditie. Als beide factoren worden samengebracht (Tabel 3.C1) wordt duidelijk, dat een dier in een betere dierconditie dan afgeschoten zou kunnen worden, als de omgevingsconditie zeer slecht is (beschikbaarheid voedsel en/of slechte weersvoorspelling), omdat onder deze omstandigheden ervan uitgegaan kan worden, dat de vetreserves van het dier niet toereikend zijn om de komende periode te kunnen doorstaan. Indien de omgevingscondities goed zijn zal dus ook een dier in een slechtere conditie niet afgeschoten worden.

Tabel 3.C1: Interactie dierconditie – omgevingsconditie

	Omgevingsconditie (totaal/5)							
	<=2	>3	<=4	<=5	>=6	>=7	>=8	8
Dierconditie (slecht)								(goed)
5.00 (goed)								
4.00								
3.00	X	X	X	X				
2.00	X	X	X	X	X	X	X	
1.00 (slecht)	X	X	X	X	X	X	X	X

X = cull, *dierconditie (scale 1-5) omvat de lichamelijke conditie plus gedrag.

Het bovenstaande schema zal continu aan de praktijk getoetst en, indien nodig, aangepast worden. Door een consequente monitoring zal er inzicht ontstaan in de relaties tussen dierconditie en omgevingscondities. Hierdoor zal een zeker voorspellende vermogen ontstaan, wat tevens een handvat biedt voor de beheerder om zijn inspanning te plannen.

Literatuur:**Herten:**

Riney, T. 1955. Evaluating the condition of free-ranging red deer (*Cervus elaphus*) with special reference to New Zealand. *New Zealand Journal of Science and Technology* **36B**, 429-453

Riney, T. 1960. A field technique for assessing the physical condition of some ungulates. *Journal of Wildlife Management* **24**, 92-94.

A. J. R. R.J. (2005) Selection of deer for culling: assessment of age and condition in the field. Contract report RP41 to the Deer Commission for Scotland, 42 pages. SA'

Runderen

Edmondson, A.J., Lean, I.J., Weaver, C.O. Farver, T. and Webster, G. (1989) A body condition scoring chart for Holstein dairy cows. *Journal of Dairy Science* **72**, 68-78.

Burkholder, W.J. (2000) Use of body condition scores in clinical assessment of the provision of optimal nutrition. *Journal of the American Veterinary Medical Association*, **217** (5), 650-654.

Broring, N., Wilton, J.W. and Colucci, P.E. (2003) Body Condition score and its relationship to ultrasound backfat measurements in beef cows. *Canadian Journal of Animal Science*, **83**, 593-596.

Winckler, C., Capdeville, J., Gebresenbet, G., Horning, B., Roiha, U, Tosi, M. and Waiblinger, S. (2003) Selection of parameters for on-farm welfare-assessment protocols in cattle and buffalo. *Animal Welfare* **12**, 619-624.

Paarden:

Pollock, J.I. (1980) *Behavioural Ecology and Body Condition Changes in New Forest Ponies*. RSPCA Scientific Publications No. 6, Royal Society for the Prevention of Cruelty to Animals, UK.

Gill, E.L. (1991) *Factors affecting Body condition in Free-ranging ponies*. Technical Report, Royal Society for the Prevention of Cruelty to Animals, UK.

D. Rapportage en archivering data

Voor alle terreinen van Staatsbosbeheer geldt een basismonitoring gericht op het beheer daarvan. Het betreft monitoring van ondermeer broedvogels, vegetatie, bos, hydrologisch meetnetgegevens en recreatie. Deze gegevens worden binnen landelijke systemen opgeslagen (v.b. EKSTER, DINO, KIVIET, KLAUWIER en SYHI). Deze gegevens worden gebruikt voor de reguliere plannings- (uitwerkingsplannen) en evaluatierapportages (interne kwaliteitsbeoordelingen, en externe audits). Daarnaast zijn in het kader van de samenwerking met Rijkswaterstaat over een lange periode data verzameld met betrekking tot broedvogels, hydrologie en (terreingebruik door de) herbivoren. Dit heeft ondermeer geleid tot een rapportage over 10 jaar monitoring in 2008.

Begin ~~2014~~ [2010](#) is binnen Staatsbosbeheer een rapport opgesteld waarin aanbevelingen staan voor de gewenste dataopslag van (tel)gegevens met betrekking tot de dieren. De huidige methode is te weinig gestandaardiseerd en onvoldoende transparant. Met de voorgestelde veranderingen wordt beoogd in een relationele database alle doelgegevens en metadata te verzamelen in verschillende typen overzichten en optellingen. De digitale opslag van data zal in de nieuwe situatie geheel plaatsvinden binnen het Bureau Ontwikkeling en Beheer. Schriftelijke rapportages worden ondergebracht binnen het Natuurwetenschappelijk Archief. Zodra alle methodieken zijn uitgewerkt zal een overzicht gemaakt worden van alle rapportages (doel, output, frequentie). Planning eerste overzicht sept. 2010. Verantwoordelijk voor het beheer en de bewerking van de gegevens is het hoofd Bureau Ontwikkeling en Beheer.

De data worden realtime vastgelegd en verwerkt tot een monitor van de omstandigheden. Maandelijks worden de gegevens geanalyseerd ter ondersteuning van het afschotprotocol. De resultaten worden daarnaast jaarlijks verwerkt in de jaarrapportage monitoring Oostvaardersplassen. Het monitoringsjaar loopt van 1 mei tot 1 mei. In de jaarrapportage worden in verband met de tijd alleen de relatieve verdeling van de dieren per dierconditie over de vegetatiestructuurtypen en beschuttingslocaties en de dierdichtheden per vegetatiestructuurtype gepresenteerd. De andere resultaten zullen worden uitgewerkt tijdens evaluaties die over meerdere jaren gaan omdat daar meestal meer jaren nodig zijn om trends te kunnen ontdekken.

De gegevens worden in het veld direct in de digitale boswachter [en Ipad](#) van Staatsbosbeheer (systeem Klauwier) ingevoerd, waarna ze na de telling gecontroleerd worden en in het digitale archief van Staatsbosbeheer worden geplaatst. De uitbreiding van dit systeem met de nieuwe monitoringsprotocollen is binnen een maand (half mei 2010) operationeel

Bijlage 4: Monitoring

Deze bijlage is integraal onderdeel van het managementplan Oostvaardersplassen, maar kan ook als apart document gebruikt en gelezen worden. Deze bijlage zal in de toekomst verder aangescherpt worden. Hieronder is aangegeven wat in welke versies is veranderd

versie 1.1 13 mei 2011

versie 1.2 2 september 2011 – *aanpassingen in A1, A2 en A3*

versie 1.3 20 januari 2012 – *aanpassingen in A1, A3, C3 en C5*

[Versie 1.4 5 december 2012 – *aanpassingen in A1, A2, A3, B.*](#)

[Daarnaast is op 268 juni 2012 het monitoringsplan Oostvaardersplassen 2012-2017 vastgesteld. Dit document bevat een uitgebreide beschrijving en analyse van de informatievragen en de daaruit voortvloeiende monitoringsactiviteiten. De belangrijkste passages uit dat plan zijn integraal in deze bijlage overgenomen.](#)

heeft opmaak toegepast: Lettertype: Niet Vet

heeft opmaak toegepast: Lettertype: Niet Vet

A. Grote grazers**A1. Tellingen van de populatie grote grazers**

Vanaf 1996 tot 2010 zijn de totale aantallen van de populaties grote grazers berekend op basis van de getelde geboren dieren en gestorven dieren; controletellingen van de totale populaties werden niet uitgevoerd. Wekelijks werd het aantal geboren kalveren/veulens geteld en dagelijks werd de sterfte bijgehouden. Het totaal aantal dieren werd jaarlijks op 1 januari vastgesteld. Er hebben 2 incidentele tellingen plaatsgevonden in 2005 van runderen en van edelherten. Deze tellingen vonden in de zomer plaats en werden uitgevoerd door meerdere mensen verspreid in de randzone. Hierbij werd onderscheid gemaakt in mannelijke en vrouwelijke dieren van 1 jaar en ouder en kalveren (Beheer evaluatie 1995 -2006 RWS). In de zomer van 2010 zijn de populaties weer met behulp van drie externe partijen in het veld geteld, omdat er bij een aantal mensen twijfels waren gerezen over de juistheid van de aantallen die door Staatsbosbeheer werden gehanteerd. Uit deze tellingen kwam onderstaand beeld naar voren (afgerond op tientallen) van de aanwezige aantallen hoefdieren

zomer 2010

- 1090 Konikpaarden (inclusief veulens, telling Van Dierendonck);
- 320 Heckrunderen (telling **Art 5.1 lid 2 Art**);
- 2200 - 2800 edelherten (inclusief kalveren 2010, telling IPC Groene Ruimte);
- 30-40 reeën (vooral in de rietzone langs de Knardijk; telling Staatsbosbeheer).

Deze tellingen gaven aan dat er vooral bij runderen en edelherten een groot verschil was ontstaan tussen berekende en getelde aantallen dieren (rond minder geteld dan berekend en edelhert meer geteld dan berekend). Uit een voorlopige analyse van de runderen is gebleken dat de betrouwbaarheid van de berekende data tot nu toe wel voldoende was voor het analyseren van trends in de populatieontwikkeling maar niet voor het management. Hoewel de trends gemiddeld hetzelfde blijven (afname, toename of stabiel), zijn er natuurlijk verschillen die voor het beleid en de besluitvorming van belang kunnen zijn. Daarnaast zijn absolute aantallen van belang om iets te kunnen zeggen over populatiedichtheden en dat dan weer in relatie tot bijv. vegetatieontwikkeling en aantallen vogels. Daarvoor zijn zo nauwkeurig mogelijk getallen nodig.

In overeenstemming met de ICMO2 aanbevelingen zal Staatsbosbeheer vanaf 2011 tellingen vanuit de lucht doorvoeren. ICMO2 heeft hiervoor het gebruik van een helikopter aanbevolen. De helikopter mag hierbij niet lager vliegen dan 100 tot 200 meter boven het grondoppervlak wat tot een minimale verstoring van vogels en andere dieren zal leiden. Een overzicht over de voor- en nadelen van deze methode in vergelijking met andere methodes is te vinden in bijvoorbeeld Mayle and Staines, 1998; Daniels 2006; **Art** et al, 2011; Morellet et al, 2011.

[In oktober 2011 heeft de eerste helikoptertelling plaatsgevonden. Op basis hiervan zijn de volgende aantallen vastgesteld](#)

- o 1145 (+ 46 s.d.) Konikpaarden
- o 356 (+ 9 s.d) Heckrunderen
- o 3304 (+ 213 s.d) Edelherten

heeft opmaak toegepast: Nederlands (standaard)

Met opmaak: opsommingstekens en nummering

heeft opmaak toegepast: Nederlands (standaard)

heeft opmaak toegepast: Engels (Verenigde Staten)

De vraag naar een mogelijke verstoring van (broed)vogels door deze helikoptertelling is door ICMO2 wel besproken, maar in het ICMO2-rapport niet specifiek behandeld. Ernstige verstoring van (broed)vogels door de helikoptertelling is echter niet te verwachten volgens de (beperkte) wetenschappelijke publicaties, die hierover uitspraken doen. Maar dit zal tijdens de helikoptervluchten nauwgezet worden gevolgd ook omdat we hier te maken hebben met een N2000 gebied.

Gezien het grote belang van een betrouwbare basistelling van de grote grazers voor het toekomstige managementbeleid zijn de helikoptertellingen essentieel.

Omdat het uitvoeren van helikoptertellingen een nauwkeurige afstemming met de Natuurbeschermingswet en de Flora en Faunawet vraagt zal hier intensieve afstemming over plaatsvinden met provincie en EL&I. Vergunning aanvraag zal projectmatig plaatsvinden. Een procesaanpak om te komen tot helikoptertellingen conform het ICMO2-advies wordt apart beschreven is voorgelegd aan de Beheeradviescommissie.

Om de nauwkeurigheid van de tellingen te kunnen beoordelen zal conform ICMO2 advies met een drievoudige telling door onafhankelijke personen (blind voor ieders resultaten) gestart worden, bijvoorbeeld op drie opeenvolgende dagen. Deze drievoudige telling maakt een betrouwbare schatting van de variatie tussen tellingen, en dus statistiek, mogelijk. Op basis hiervan zal het monitoringsprotocol vastgelegd kunnen worden. Het nieuwe protocol zal ook een inschatting van variatie/afwijkingen omvatten.

Naast directe tellingen vanuit de helikopter door goed getrainde personen zullen ook digitale opnames of, indien nodig, infrarood opnames, gemaakt worden voor latere analyse. Alle opnames en directe tellingen worden op een kaart gemarkeerd. Omdat het aantal dieren in de bosgebieden niet goed geteld kunnen worden vanuit de lucht, zullen aanvullend op deze tellingen vanuit de lucht ook grondtellingen in de bosgebieden worden doorgevoerd.

ICMO2 heeft voorgesteld tellingen 2 keer per jaar uit te voeren: aan het einde van de winter (maart, voor begin van het broedseizoen) en in het najaar (oktober). Hierdoor kan op een onafhankelijke wijze een indicatie van geboorte en sterfte worden verkregen. Deze tijdstippen liggen buiten het officiële vogelbroedseizoen en beperken derhalve verstoring. Monitoring, anders dan broedvogelmonitoring, in andere Natura 2000 arealen vindt eveneens buiten het broedseizoen plaats.

[In het voorjaar van 2012 is door de provincie Flevoland een vergunning geweigerd. Op basis hiervan hebben de BAC en Staatsbosbeheer een voorlopig alternatief vastgesteld:](#)

[Parameters: aantal dieren in gebied, per kavel, inclusief leeftijd en sexe verhouding.](#)

[Methode: In voor- en najaar helikoptertelling. Zolang vergunning voor telling in het voorjaar onzeker is uitgaan van *second best* twee grondtellingen \(voor- en najaar\) vanuit de auto, aangevuld met een telling met helikopter in het najaar.](#)

[Uitvoering: Staatsbosbeheer, derden](#)

[Periode: 2011-2015](#)

[Gewenste intensiteit: jaarlijks 2 x helikoptertelling \(voor- en najaar\)](#)

[Second best jaarlijks, 2x grondtelling, 1x telling met helikopter \(najaar\)](#)

[Naast directe tellingen vanuit de helikopter door goed getrainde personen zullen ook digitale opnames of, indien nodig, infrarood opnames, gemaakt worden voor latere analyse. Alle opnames en directe tellingen worden op een kaart gemarkeerd. Omdat het aantal dieren in de bosgebieden niet goed geteld kunnen worden vanuit de lucht, zullen aanvullend op deze tellingen vanuit de lucht ook grondtellingen in de bosgebieden worden doorgevoerd.](#)

[Naast directe tellingen vanuit de helikopter door goed getrainde personen zullen ook digitale opnames of, indien nodig, infrarood opnames, gemaakt worden voor latere analyse. Alle opnames en directe tellingen worden op een kaart gemarkeerd. Omdat de dierpopulatie in bosgebieden niet altijd betrouwbaar op basis van deze opnames geteld kan worden en ook geslacht en leeftijd van de](#)

heeft opmaak toegepast: Lettertype: Verdana, 10 pt, Vet

heeft opmaak toegepast: Lettertype: 10 pt

Met opmaak: Inspringing: Links: 0 cm, Verkeerd-om: 1,27 cm

[dieren soms moeilijk te bepalen is, zullen aanvullend op deze tellingen vanuit de lucht ook grondtellingen worden doorgevoerd. Deze grondtellingen zullen meer gedetailleerde informatie opleveren m.b.t. de conditie van de populatie en het specifieke terreingebruik \(zie Bijlage 3B\). De luchttellingen zullen alleen gebruikt worden om de aantallen dieren \(van de verschillende soorten\) vast te stellen.](#)

Als een *proof-of-principle*, heeft Staatsbosbeheer besloten om in 2011 naast de helikoptertelling in het kader van 'proof of principle' ook enkele andere tellingen uit te voeren. Zo zijn in januari-februari drie luchtfototellingen vanuit een vliegtuig uitgevoerd. In november hebben twee grondtellingen vanuit vaste en mobiele telpunten plaatsgevonden in de randzone. En sinds 1983 vindt er in feite wekelijks een grondtelling in de randzone plaats vanuit een auto langs een vaste route. Deze telling vindt eigenlijk plaats in het kader van het vastleggen van het terreingebruik van de grote herbivoren, maar levert ook informatie over de populatiegrootte. Eind 2011, begin 2012 zal een evaluatie plaatsvinden van de verschillende tellingen en telmethoden, waarbij de tellingen van 2010 eveneens zullen worden meegenomen. Op basis van nauwkeurigheid en precisie van de telling, bijkomende informatie die een telling levert, herhaalbaarheid van de methode, praktische uitvoerbaarheid, mate van verstoring, kostenaspecten en andere criteria, zal Staatsbosbeheer een voorstel worden voorbereid voor de telmethode in de volgende jaren.

A2. Terreingebruik grote grazers (en ganzen)

Inleiding

De monitoring van het terreingebruik gebeurt als sinds 1984 na de introductie van de Heckrunderen en Konikpaarden. In 1992 zijn ook de Edelherten in de monitoring meegenomen. Naast de grote herbivoren werden ook andere diersoorten in de tellingen meegenomen. Met name gegevens over het terreingebruik van herbivore watervogels zoals ganzen, leveren belangrijke informatie over de interactie tussen de grote en kleine herbivoren en de effecten op vegetatie en andere diersoorten. Vanwege dit belang worden in dit onderdeel ook de ganzen integraal meegenomen.

Doel

Het verkrijgen van inzicht in de verspreiding van Heckrund, Konikpaard, Edelhert, Grauwe gans, Brandgans en Kogans over het terrein en de vegetatiestructuurtypen, op basis waarvan:

- Voorkeur voor bepaalde delen van het gebied, vegetatiestructuurtypen/habitattypen en **beschuttinglocaties** bepaald kan worden en inzicht verkregen kan worden in o.a. de relatie terreingebruik-vegetatie, terreingebruik-weer;
- Verspreiding van de graasdruk, en graasdruk per vegetatiestructuurtype/habitatype bepaald kan worden en inzicht verkregen kan worden in de relatie tussen terreingebruik en vegetatieontwikkeling;
- Overlap in terreingebruik tussen de verschillende herbivoren bepaald kan worden en inzicht verkregen kan worden in concurrentie/facilitatie tussen de verschillende herbivoren;
- Inzicht in de mate van seksuele segregatie verkregen kan worden en waar voorkeuren van mannelijke en vrouwelijke dieren liggen. Combinatie met andere gegevens (bijv vegetatie, voedselaanbod, conditie) kan vervolgens inzicht geven in de voor- of nadelen van seksuele segregatie en het belang ervan voor de populatie.

Methode

Het terreingebruik wordt bepaald door eenmaal per week in een auto een telling uit te voeren langs een vaste route (Fig. 1) in de randzone en de aangetakte bossen. Tijdens een telling worden zoveel mogelijk dieren op een bepaalde locatie gescoord. Omdat graasactiviteiten voornamelijk in de ochtend en eind van de middag plaatsvinden waarbij er een verschil kan zijn in het terreingebruik, dienen de tellingen de ene week in de ochtend te gebeuren en de andere week aan het eind van de dag zodat een goed gemiddeld beeld verkregen wordt.

Ten behoeve van het bepalen van de locatie is het gebied in denkbeeldige vakken van ca 250x250m ingedeeld die ieder een eigen nummer hebben, overeenkomend met de kavelnummers waar ze in

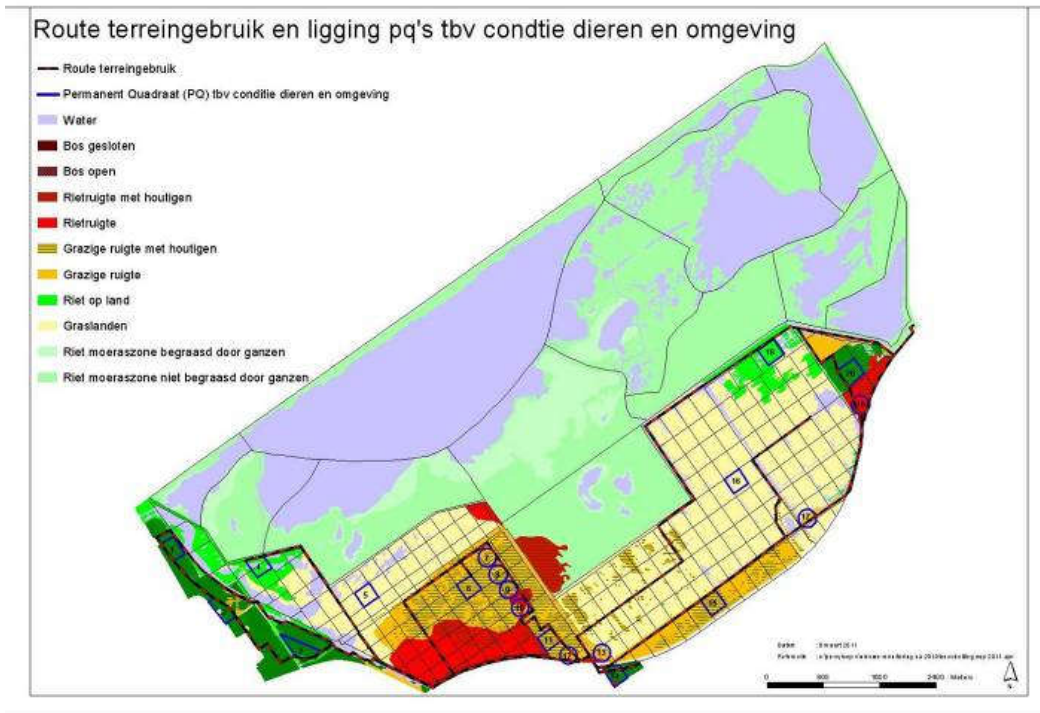
liggen (Bijlage A). Voor het Fluitbos is de vakindeling afgestemd op de indeling in plantvakken (Bijlage A). Dit betekent dus dat per vak bepaald wordt hoeveel dieren daarin aanwezig zijn. Bij Heckrond, Konikpaard en Edelhert wordt dit gedaan door de dieren zoveel mogelijk daadwerkelijk per vak te tellen. Bij grote hoeveelheden ganzen kunnen de aantallen per vak worden geschat.

Bij Heckrunderen en Edelherten wordt onderscheid gemaakt in mannelijke en vrouwelijke dieren, bij Konikpaarden niet. Bij Heckrunderen en Edelherten worden alleen mannelijke dieren van 2 jaar en ouder apart gescoord omdat de kalveren en jaarlingen nog bij de moederdieren lopen. Bij de ganzen wordt alleen onderscheid gemaakt in soort.

Er wordt geen onderscheid gemaakt in de activiteiten/gedrag van de dieren. Deze waarnemingen (puntwaarneming met te lage frequentie) zijn niet geschikt om hier inzicht in te krijgen. Er wordt ook geen onderscheid gemaakt in leeftijdscategorieën omdat dit niet goed is te doen bij dieren die op afstand worden waargenomen waardoor uiteindelijk geen goed beeld wordt verkregen van eventuele verschillen tussen leeftijdscategorieën met betrekking tot het terreingebruik.

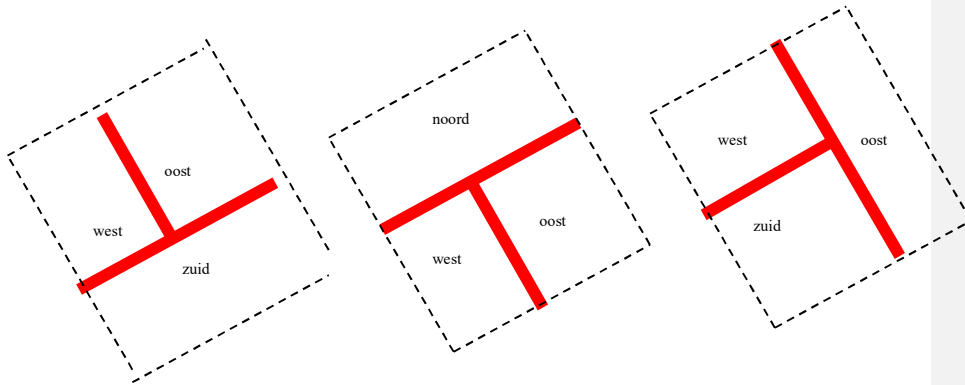
Het is vrijwel onmogelijk om het hele gebied in zijn totaliteit te bezoeken. Vooral in de gebieden met hoger opgaande vegetatie zal een deel niet gezien worden. De route is zo gekozen dat in ieder geval alle open graslanden bezocht worden en overzien kunnen worden. Daarnaast wordt een groot deel van de minder overzichtelijke gebieden bezocht. Naderhand kan bepaald worden hoeveel dieren er tijdens een ronde niet zijn gezien. Deze niet waargenomen dieren zullen in de meer gesloten gebieden met hoogopgaande vegetatie aanwezig zijn, omdat op de graslanden alle dieren die daar zijn, ook zullen worden waargenomen. Op basis van de aantallen die in de vegetatiestructuurtypen in onoverzichtelijke gebieden wel zijn gezien, kan een schatting worden gemaakt voor de aantallen dieren in het totale oppervlak van dat bepaalde vegetatiestructuurtype.

Het bepalen van het gebruik van bepaalde vegetatiestructuurtypen gebeurt niet tijdens de waarnemingen. De waarnemers hoeven dus niet te scoren op vegetatiestructuurtypen, maar alleen op aantallen dieren in een vak. Het koppelen aan de vegetatie gebeurt achteraf tijdens de uitwerking van de gegevens. Om te bepalen in welk vegetatiestructuurtype de dieren voorkomen, wordt op basis van de vegetatiekaarten en veldbezoeken per vak een vegetatiestructuurtype toegekend dat in het betreffende jaar dominant in dat vak voorkomt. Op basis hiervan en de aantallen dieren per vak kan een koppeling tussen terreingebruik en vegetatie gemaakt worden. Omdat in het Fluitbos de vakindeling is afgestemd op de plantvakken kan daar tevens een relatie tussen terreingebruik en boomsoorten gemaakt worden.

Figuur 1 Route terreingebruik en ligging pq's tbv conditie dieren en omgeving

In de route zijn ook de zogenaamde permanente quadraten (pq's) opgenomen die gebruikt worden ten behoeve van het bepalen van de conditie van de grote grazers en de omgeving. Door deze bij het vastleggen van het terreingebruik op te nemen, kan bepaald worden hoe deze pq's worden gebruikt door de dieren in relatie tot de rest van het gebied. Voor het scoren van dieren bij bestaande en nieuw aangelegde richels, dient genoteerd te worden aan welke zijde van de richel de dieren zich bevinden en of ze zich in de directe omgeving (binnen beschutting) bevinden of niet (figuur 2). Dit moet gebeuren omdat anders niet kan worden vastgesteld of de dieren de richels daadwerkelijk als beschutting gebruiken. In onderstaande figuur is aangegeven dat dieren die zich binnen de onderbroken lijnen bevinden, zich in de directe beschutting bevinden. Daarbuiten is het effect van de richel minder. Tijdens de waarneming wordt dan het nummer van de richel genoteerd, de locatie tov de richel en of ze zich binnen of buiten de invloedssfeer van de richel bevinden. Als grens wordt voorlopig een afstand van 20 m tot een richel genomen.

Figuur 2. Schematische voorstelling richel en vakken waar dieren gescoord worden.

De telling dient door twee mensen in een auto te worden uitgevoerd, waarbij één de dieren per vak telt en de ander de gegevens direct in de digitale boswachter invoert waarna de gegevens na de telling direct ook in het digitale archief van Staatsbosbeheer kunnen worden ingevoerd. De volgende gegevens dienen verzameld te worden:

- Datum;
- Tijd aanvang route;
- Tijd einde route;
- Waarnemers;
- Weer:
 - Temperatuur;
 - Windkracht;
 - Windrichting;
 - Neerslag (geen, motregen, regen, hagel, sneeuw);
 - Bewolking (geen, 50%, 100%);
 - Zicht (bij mist) (<100m, 500 m (breedte kavel), 1000m (lengte kavel), >1000m);
- Vaknr of nummer pq
- Aantal runderen, paarden, edelherten, grauwe ganzen, brandganzen of kolganzen per vak of pq, waarbij bij runderen en edelherten tevens onderscheid wordt gemaakt tussen mannelijke (2 jaar en ouder) en vrouwelijke dieren (inclusief mannelijk kalf en jaarling)
- Eventuele opmerkingen die van belang kunnen zijn bij de interpretatie van de gegevens (bijvoorbeeld verstoring door bezoekers of overvliegende toestellen).

Resultaten

Op basis van de terreingebruikgegevens kunnen de volgende resultaten gepresenteerd worden:

- Relatieve verdeling van de dieren over het gebied, vegetatiestructuurtypen en beschuttingslocaties. Op basis hiervan kunnen ook voorkeuren voor bepaalde terreindelen, vegetatiestructuurtypen of beschuttingslocaties worden aangegeven. Dit levert inzicht in het belang van bepaalde terreindelen, vegetatiestructuurtypen of beschuttingslocaties voor de dieren.
- Absolute verdeling van het aantal dieren over het gebied, vegetatiestructuurtypen en beschuttingslocaties. Op basis hiervan kan de dierdichtheid op bepaalde terreindelen, vegetatiestructuurtypen of beschuttingslocaties worden bepaald. Deze gegevens kunnen gekoppeld worden aan de vegetatie om te zien hoe begrazing en vegetatieontwikkeling aan elkaar gekoppeld zijn in dit systeem.

28

- Overlap in terreingebruik of vegetatiegebruik. Op basis hiervan kan bepaald worden of de dieren op hetzelfde moment gebruik maken van dezelfde delen van het terrein en dus ook dezelfde vegetatie of dat ze gebruik maken van dezelfde vegetatiestructuurtypen, maar op andere momenten of dat er grote verschillen zijn in het gebruik van het terrein en vegetatie en of dit afhankelijk is van seizoen. Deze informatie kan gebruikt worden bij het bepalen of en wanneer er sprake is van facilitatie of concurrentie.

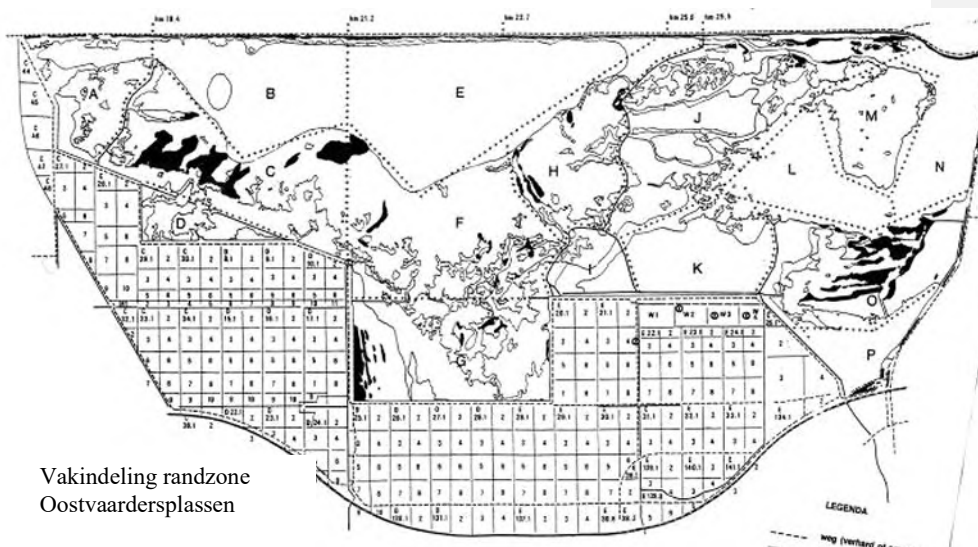
Rapportage en archivering data

De resultaten worden naast het gebruik in het dagelijkse beheer jaarlijks verwerkt in de jaarrapportage monitoring Oostvaardersplassen. Het monitoringsjaar loopt van 1 januari tot 1 januari. In de jaarrapportage worden in verband met de tijd alleen de relatieve verdeling van de dieren over de vegetatiestructuurtypen en beschuttingslocaties en de dierdichtheden per vegetatiestructuurtype gepresenteerd. De andere resultaten zullen worden uitgewerkt tijdens evaluaties die over meerdere jaren gaan omdat meestal meer jaren nodig zijn om trends te kunnen ontdekken.

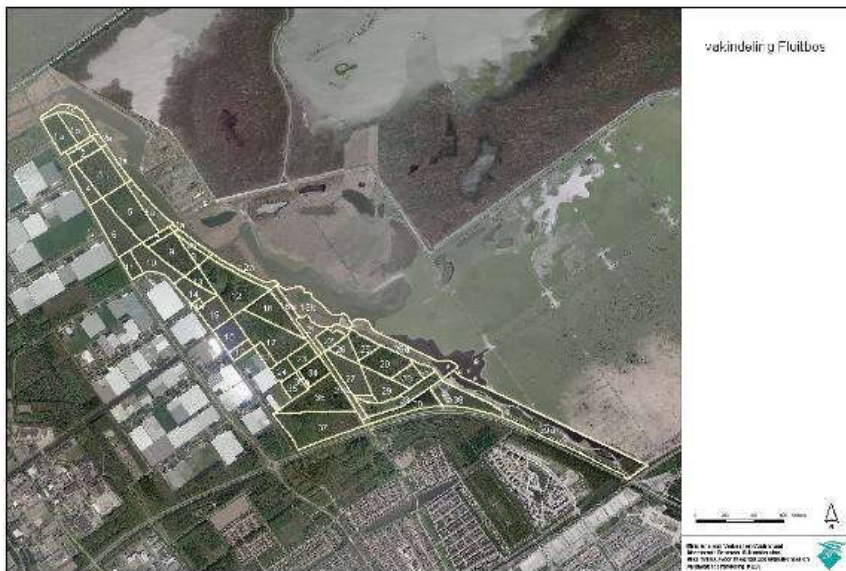
De gegevens worden in het veld direct in de digitale boswachter van Staatsbosbeheer ingevoerd, waarna ze na de telling gecontroleerd worden en in het digitale archief van Staatsbosbeheer worden geplaatst.

[Na de winter van 2012-2013 is een evaluatie van deze monitoring voorzien](#)

Bijlage A. Nummering vakken randzone Oostvaardersplassen en Fluitbos ten behoeve bepaling locatie dieren in het terrein voor het vastleggen van het terreingebruik.

Vakindeling randzone Oostvaardersplassen

A3. Conditie grote herbivoren en omgeving

Doel

Het verkrijgen van inzicht in het verloop van de gemiddelde conditie van Heckrunder, Konikpaard en Edelhert gedurende het jaar en de frequentieverdeling van het aantal individuen over de conditiescores gedurende het jaar (hoeveel dieren (%) hebben een conditie van bijvoorbeeld 1). Hierbij wordt een onderscheid gemaakt in sexe en leeftijd, zodat tevens inzicht ontstaat in op welke groepen de effecten van de omgeving op de conditie van de dieren groter of kleiner zijn.

Daarnaast is het doel het verkrijgen van inzicht in de omgevingscondities (weer, voedselaanbod, beschutting) en het verloop daarvan van bepaalde vegetatiestructuurtypen/habitattypen waar de dieren zich in bevinden.

Combinatie van deze gegevens met terreingebruik, populatiedynamica, microklimaat, etc kan inzicht geven in het belang van omgevingscondities op de conditie en welzijn van de dieren (individueel) en de populaties.

[In tegenstelling tot de score die bij de uitvoering van het afschotprotocol wordt gehanteerd wordt bij deze monitoring de score alleen bepaald op basis van de fysieke kenmerken van het dier.](#)

heeft opmaak toegepast: Onderstrepen

Methode

Om een goede steekproef te kunnen nemen van de populaties Heckrunderen, Konikpaarden en Edelherden wordt in het gebied een 12-tal zogenaamde permanente quadraten (pq's) uitgezet (zie vierkante pq's in figuur 1) van ca 250x250m, conform de vakindeling voor het vastleggen van het terreingebruik van de grote grazers. In de bosgebieden wordt hiervan afgeweken en is de begrenzing van het vak gekoppeld aan een plantvak omdat anders het vak niet is terug te vinden. Deze pq's liggen in verschillende vegetatiestructuurtypen met ieder hun eigen omgevingscondities. Daarnaast is een achttal pq's uitgezet rond bestaande (ronde pq's nr 13, 19) of nieuw aangelegde richels (ronde pq's nr 7-10, 12, 17) om het effect van richels te kunnen evalueren.

Tijdens een waarneming worden alle pq's (vierkante en ronde) bezocht en wordt van alle dieren die zich in een pq bevinden de conditie gescoord. Hierbij wordt voor runderen, paarden en edelherden de indeling in 9 klassen gehanteerd zoals ook in de periode 1991-2010.

heeft opmaak toegepast: Lettertype: Agrofont, 10 pt, Nederlands (standaard)

Conditie	score	Lendewervels				Kruis		
		doornuitsteeksels	bedekking tussen doorn- en dwarsuitsteeksels	dwarsuitsteeksels	bulkvulling	bedekking tussen heupbeen en zitbeen	bedekking tussen heupbeenderen en warveelkrom	bedekking tussen staartworteel en zitbeenderen
zeer slechte conditie- uitgemergeld	1	doornuitsteeksels als tanden van zaag	zeer sterk ingevallen	zeer prominent >1/2 lengte zichtbaar	zeer sterk ingevallen	ernstig ingevallen, geen vlees aanwezig		zitbeenderen zeer prominent met diepe V-vormige holte onder staart
	2							
geraamte duidelijk zichtbaar	3	doornuitsteeksels individueel te onderkennen	duidelijk ingevallen	1/3 lengte zichtbaar	sterk ingevallen	zeer sterk ingevallen	sterk ingevallen	zitbeenderen prominent, U-vormige holte onder staart
	4	doornuitsteeksels vormen scherpe richel		1/2 tot 1/3 zichtbaar	matig ingevallen	zeer licht bevestigd	duidelijk ingevallen	eerste tekenen van vet
geraamte en bedekking goed in balans	5		enigszins ingevallen	<1/3 zichtbaar	enigszins ingevallen	licht bevestigd	enigszins ingevallen	zitbeenderen afgerond, ondiepe holte onder staart
	6	vloeiende richel, afzonderlijke doornuitsteeksels niet meer goed te onderkennen	lichte helling	duidelijke richel, geen afzonderlijke uitsteeksels zichtbaar		goed bevestigd		
bedekking heeft de overhand	7	vlak, geen afzonderlijke doornuitsteeksels te onderkennen	bijna vlak	vloeiende afgeronde richel	vloeiende lijn	hellend	gevuld met vet	zitbeenderen omgeven door vet, met iets vet gevulde holte onder staart
	8			richel nauwelijks zichtbaar		vlak		zitbeenderen gebed in vet, holte gevuld met vet, plooiën vormend
veel te vet	9	ingebed in vet	rond	ingebed in vet	uitpuilend	rond	rond	

Figuur 1. scoretabel visuele conditiescore op basis van fysieke kenmerken

Per INVOEGENPer soort wordt een onderscheid gemaakt in sexe en leeftijd (zie tabel 1). De indeling in 9 conditiesklassen (figuur 1) kan worden omgezet naar 5 klassen (tabel 2) zodat de gegevens kunnen worden gebruikt voor de interactie **diervoorwaarde** -en omgevingsconditie. (tabel 3).

Hoewel de aanname is dat er tijdens de waarnemingen voldoende dieren worden gescoord in de pq's, kan het toch voorkomen dat er zeer weinig of geen dieren in deze pq's worden aangetroffen. Daarom is aangegeven dat er een minimum aantal dieren per groep gescoord moet worden om een goed gemiddeld beeld van de conditie te krijgen (tabel 1). Indien er dus onvoldoende dieren in de pq's aanwezig zijn, dienen ook dieren buiten de pq's gescoord te worden. Hierbij dient dan genoteerd te worden in welke pq's er te weinig dieren aanwezig waren en op welke locaties de aanvullende dieren zijn gescoord.

Van iedere pq worden tevens de omgevingscondities gescoord zoals voedselaanbod, beschutting, wind, temperatuur en neerslag (tabel 43). De theoretische maximum waarde in dit schema is 40. Om tot een meer bruikbare 8-puntsschaal te komen wordt de totaalwaarde door 5 gedeeld en afgerond op een geheel getal met als resultaat een omgevingsfactor tussen 1 en 8.

Tabel 1 benodigde **minimale** aantallen voor monitoring conditiescore

	Heckrund				Konikpaard			
	?	man	vrouw	totaal	?	man	vrouw	totaal
kalf/veulen	5			5	15			15
1 jaar	0	5	5	10	0	15	15	30
2 jaar en ouder	0	5	5	10	0	15	15	30
totaal	5	10	10	25	15	30	30	75

	Edelhert			
	?	man	vrouw	totaal
kalf/veulen	20			20
1 jaar	0	20	20	40
2 jaar en ouder	0	20	20	40
totaal	20	40	40	100

Tabel 2 Vertaling indeling conditie in 9 klassen naar een indeling in 5 klassen

Indeling conditie in 9 klassen	Indeling conditie in 5 klassen
1	1
2	
3	2
4	
5	3
6	
7	4
8	
9	5

Tabel 3 Interactie dierconditie = omgevingsconditie

	Omgevingsconditie (totaal/5)							
	<2 (slecht)	<3	<4	<5	<6	<7	<8	8 (goed)
Dierconditie								
5 (goed)								
4								
3	X	X	X	X				
2	X	X	X	X	X	X	X	
1 (slecht)	X	X	X	X	X	X	X	X

X = afschot.

*dierconditie (schaal 1-5) omvat de lichamelijke conditie plus gedrag.

Bron: Managementplan Oostvaardersplassengebied

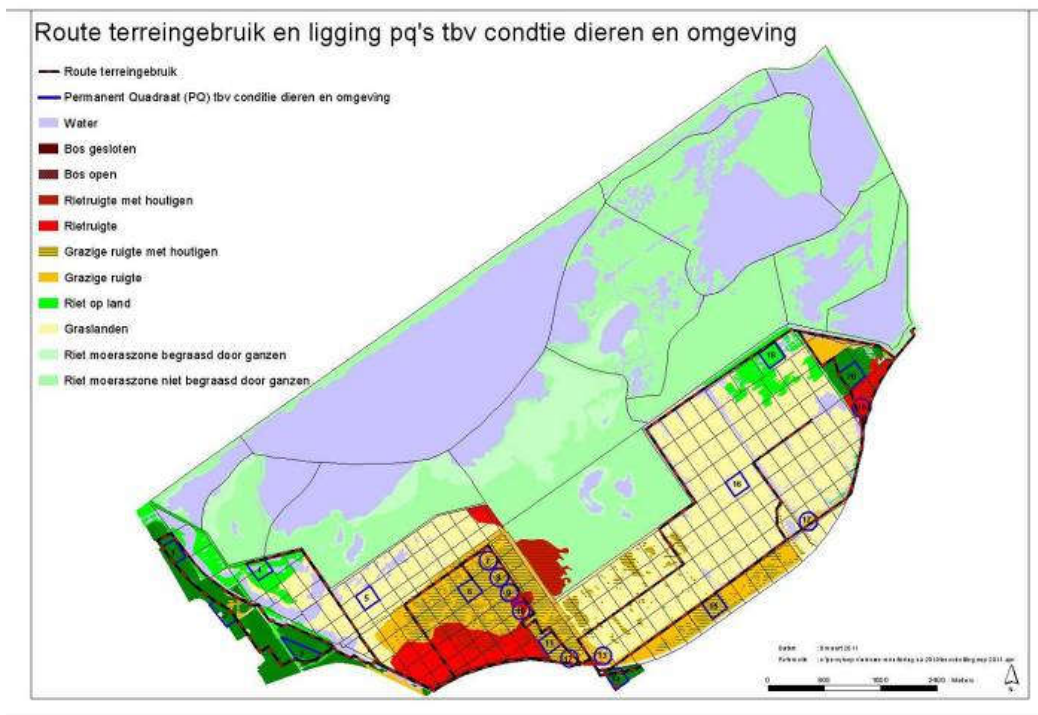
Tabel 4-3 Omgevingsfactoren en score omgevingscondities

Omgevings factor	Waarde	Beschrijving
Voedselaanbod	10 8 6 4 2	Optimale beschikbaarheid voor 100% van de dieren beschikbaarheid voor 75% van de dieren beschikbaarheid voor 50% van de dieren beschikbaarheid voor 25% van de dieren bijna geen voedsel beschikbaar

33

beschutting	15 12 9 6 3	Optimale beschikbaarheid voor 100% van de dieren beschikbaarheid voor 75% van de dieren beschikbaarheid voor 50% van de dieren beschikbaarheid voor 25% van de dieren bijna geen beschutting beschikbaar
temperatuur	5 3 1	wisselend, geen extrema extreem (koud: <5 Celsius) over periode van 5 tot 10 dagen extreem (koud: <5 Celsius) over periode van meer dan 10 dagen
Wind	5 3 1	wisselend, geen extrema periode tot 3 dagen, >5 windchill Beaufort periode >3, >5 Beaufortwindchill
neerslag	5 3 1	wisselend, geen extrema extreem (voedsel niet toegankelijk) over periode van meer dan 3 dagen extreem (voedsel niet toegankelijk) periode van meer dan 5 dagen

Figuur 1 route en ligging permanente quadraten.

De waarnemingen zullen 1 keer per maand worden uitgevoerd (tabel 5).

Tabel 5 Frequentie en inzet monitoring conditie en omgeving.

Periode	frequentie	uren	menskracht	Tot. Uren/jaar
januari-december	1x/maand	6/telling	2/telling	144

NB. Deze frequentie dient NIET te worden verward met de dagelijkse monitoring van de dierconditie in het kader van het protocol Vroeg Reactief Beheer

De waarneming dient met twee mensen in een auto te worden uitgevoerd, waarbij één de dieren per vak scoort en de ander de gegevens direct (zo mogelijk in de digitale boswachter) invoert waarna de gegevens na de waarneming ook in het digitale archief van Staatsbosbeheer kunnen worden ingevoerd. De volgende gegevens dienen verzameld te worden:

- Datum;
- Tijd aanvang route;
- Tijd einde route;
- Waarnemers;
- PQ nummer (zie fig. 1) of vaknummer (zie bijl. A onderdeel A2)
- Omgevingsfactoren en score:
 - voedselaanbod;
 - beschutting;
 - temperatuur;
 - neerslag;
 - wind;
- conditiescore per soort, sexe, leeftijdscategorie, individu
- Eventuele opmerkingen die van belang kunnen zijn bij de interpretatie van de gegevens (bijvoorbeeld verstoring door bezoekers of overvliegende objecten).

Resultaten

Op basis van het vastleggen van de condities van de dieren en de omgeving kunnen de volgende resultaten gepresenteerd worden:

- Verloop van de gemiddelde conditie van de verschillende groepen gedurende het jaar;
- Verloop van de frequentieverdeling van de dieren over de verschillende conditieklassen gedurende het jaar;
- Verloop van omgevingsconditie per pq, maar ook als gemiddelde voor de Oostvaardersplassen gedurende het jaar;
- Het gebruik en de kwaliteit (omgevingscondities) van de aangelegde richels;

Rapportage en archivering data

De resultaten worden naast het gebruik in het dagelijkse beheer jaarlijks verwerkt in de jaarrapportage monitoring Oostvaardersplassen. Het monitoringsjaar loopt van 1 januari tot 1 januari. In de jaarrapportage worden het verloop van de gemiddelde conditie, de frequentieverdeling van de dieren over de verschillende conditieklassen en de omgevingscondities gedurende het jaar gepresenteerd. In verband met de tijd zullen integrale analyses pas tijdens 5 of 10 jarige evaluaties van het beheer plaatsvinden.

De gegevens worden in het veld direct (zo mogelijk in de digitale boswachter van Staatsbosbeheer) ingevoerd, waarna ze na de telling gecontroleerd worden en in het digitale archief van Staatsbosbeheer worden geplaatst.

B. Vogels

[In de eerste versie van het managementplan staan reeds passages over uitgangspunten voor monitoring van vogels. Wanneer deze echter worden beschouwd in het perspectief van een integraal monitoringsplan mede in samenhang met het verschijnen van het Natura2000 Beheerplan is verdere aanscherping noodzakelijk. Er is daarom gekozen om uit oogpunt van de leesbaarheid en](#)

35

overzichtelijkheid deze tekst in deze versie niet op te nemen. Staatsbosbeheer heeft een werkgroep in het leven geroepen om te komen tot dit integrale monitorings- en onderzoekplan. Deze werkgroep zal met het verschijnen van het beheerplan Natura2000 een voorstel doen voor de werkvelden vogels en vegetatie deze integraal afstemmen met de monitoring van de grote grazers en de genoemde monitoring voor Natura2000 en het Subsidiestelsel Natuur en Landschap. Dit voorstel zal leiden tot aanpassing van de tekst zoals deze voor deze werkvelden in de huidige bijlage is opgenomen. Dit voorstel zal in een volgende BAC vergadering ter beoordeling worden voorgelegd.

De informatievraag bij de vogelmonitoring wordt voor het grootste deel bepaald door Natura2000. Op dit moment zijn de belangrijkste vragen

- Wat zijn de aantallen broedende N2000 relevante vogels?
- Wat zijn de aantallen in het gebied foeragerende N2000 relevante vogels?

Daarnaast is het van belang om het terreingebruik van de ganzen te volgen in relatie met het terreingebruik van de Grote Grazers. Hieruit komen de volgende monitoringsactiviteiten voort:

B. 1 Tellingen water- en moerasvogels

Parameters: aantallen aanwezige water- en moerasvogels.

Methode: bestaand protocol vliegtuigtellingen RWS.

Uitvoering: RWS voert vliegtuigtelling uit. Hut- en dijkellingen worden door vrijwilliger uitgevoerd.

Periode: 2011-2015

Gewenste frequentie: 1x per maand

B. 2 Bepaling aantallen lepelaars rondom poelen Broeklanden

Parameters: aantallen lepelaars op vaste momenten in het jaar.

Methode: tijdens hut-en dijkellingen 7.1.1.

Uitvoering: Staatsbosbeheer

Periode: voor en na ingreep peilbeheer en graven van poelen in de Broeklanden (gekoppeld aan uitvoering maatregelen beheerplan N-2000)

Gewenste frequentie: 1x per maand tijdens aanwezigheid NL

B. 3 Territoriumkartering broedvogels

Parameters: aantal broedparen, incl. broedparen dodaars en porseleinhoen op de eilandjes en broedende roofvogels, op decameterniveau (droog deel) of in vaste transecten (nat deel).

Methode: protocol Broedvogel Monitoring Project SOVON voor droge deel; protocol werkgroep roofvogels Nederland (Bijlsma, 1997), protocol transecten in natte deel (Beemster et al. 2010.)

Uitvoering: ecologisch adviesbureau, Staatsbosbeheer, vrijwilligers SOVON

Periode: 2011-2015.

Gewenste frequentie: jaarlijks, 10 bezoeken in periode maart-juni. 5 jaarlijkse evaluatie

B. 4 Terreingebruik en aantal ganzen droge deel

Parameters: aantal ganzen, per kavel

Methode: visuele telling op rijdroutes, tegelijk met bepaling terreingebruik hoefdieren, zie Managementplan Bijlage 4, A2. Ook telling roofvogels.

Uitvoering: Staatsbosbeheer

Periode: 2011-2015

Gewenste intensiteit: wekelijks

B. 5 Terreingebruik ganzen moeras

Parameters: terreingebruik en aantal ganzen, op transect.

Methode: bestaand protocol Art 5.1 lid 1 1999.

Uitvoering: Staatsbosbeheer

Met opmaak: opsommingstekens en nummering

heeft opmaak toegepast: Lettertype: Verdana, 10 pt

Met opmaak: Standaard, Regelaafstand: enkel, Afbreken

heeft opmaak toegepast: Lettertype: Verdana

heeft opmaak toegepast: Lettertype: Agrofont, 10 pt, Nederlands (standaard)

heeft opmaak toegepast: Lettertype: Agrofont, 10 pt

heeft opmaak toegepast: Lettertype: Agrofont, 10 pt, Nederlands (standaard)

heeft opmaak toegepast: Lettertype: Agrofont, 10 pt

heeft opmaak toegepast: Lettertype: Agrofont, 10 pt, Nederlands (standaard)

heeft opmaak toegepast: Lettertype: Agrofont, 10 pt

heeft opmaak toegepast: Nederlands (standaard)

heeft opmaak toegepast: Lettertype: Agrofont, 10 pt, Nederlands (standaard)

heeft opmaak toegepast: Lettertype: Agrofont, 10 pt

heeft opmaak toegepast: Lettertype: Agrofont, 10 pt, Nederlands (standaard)

heeft opmaak toegepast: Lettertype: Agrofont, 10 pt

heeft opmaak toegepast: Lettertype: Agrofont, 10 pt, Nederlands (standaard)

heeft opmaak toegepast: Lettertype: Agrofont, 10 pt

Periode: 2011-2015

Gewenste intensiteit: 2 wekelijks

C. Vegetatie

C1/c2. Conditie van de algemene vegetatie (ingedeeld in habitat type/vegetatiestructuur type) en ontwikkeling van soorten

Sinds 1974 vinden er gemiddeld om de 4 jaren integrale vegetatiestructuurkarteringen plaats op basis van luchtfoto's of satellietbeelden (Jans en Drost 1995, **Art 5.1 lid 2** 2006). Hierbij wordt de vegetatie ingedeeld in structuurkenmerken van de vegetatie (groeivorm, hoogte en bedekking). Tot en met 1996 ging dit gepaard met vegetatieopnamen binnen de vastgestelde vegetatiestructuurtypen om een beeld te krijgen van de soortensamenstelling van de onderscheiden typen. De soortensamenstelling werd volgens de Braun-Blanquet methode bepaald. Vanaf 1996 zijn er nog wel opnames gemaakt, maar niet meer op een zo gedetailleerde manier als daarvoor en niet meer volgens de Braun-Blanquet methode. Alleen enkele dominante soorten werden genoteerd.

Integrale vegetatietypen en -structuurkaart/habitattypenkaart

Parameters: gebiedsdekkend ruimtelijk beeld van de vegetatietypen. Deze vegetatietypen zijn ook om te zetten in vegetatiestructuur- en habitattypen, zodat ook een vegetatiestructuurkaart en habitattypenkaart verkregen kan worden.

Methode: Integrale vegetatiekartering aan de hand van gebiedsdekkende luchtfoto's of satellietbeelden. Van de op de luchtfoto of satellietbeeld onderscheiden eenheden worden in het veld vegetatieopnamen gemaakt volgens de Braun Blanquet methode in pq's van 2x2 m in de graslanden tot 5x5 m in de ruigere typen of struweel en bos. soortensamenstelling en bedekking graslanden en ruigten randzone. Locaties pq's op graslanden zoals in periode 1983-2004 (coördinaten zijn nog bekend en pq's zijn in veld gemarkeerd met ijzeren staafjes). Pq's in ruigten zijn nog niet aanwezig en moeten nog worden uitgezet. (Managementplan, Bijlage 4, C1). Middels een sleutel worden de vegetatietypes vertaald naar habitattype.

Uitvoering: Staatsbosbeheer en adviesbureau

Periode: 2012

Gewenste intensiteit: eenmaal in deze beheerperiode, ook na drooglegging.

Daarnaast zal er voor, tijdens en na de drooglegging gekeken worden naar de ontwikkeling van soorten en areaal in het moerasdeel

Soorten en areaal in droog te leggen moerasdeel

Parameters: soort en abundantie in bestaande PQ's/transecten (in Braun-Blanquet-schaal)

Methode: opnames in de transecten die RWS in 1987-1996 heeft gevolgd bij de eerste drooglegging, evt met uitbreiding transecten.

Uitvoering: ecologisch onderzoeksbureau

Periode: 2011-2015

Gewenste intensiteit: 1 jaar vóór drooglegging; 2 jaar na drooglegging of 1 jaar vóór het weer opzetten van water; 2 jaar na opzetten van water.

De indeling van de vegetatie in verschillende structuurtypen kent over het algemeen de volgende verdeling:

•Kale grond

heeft opmaak toegepast: Lettertype: Agrofont, 10 pt, Nederlands (standaard)

heeft opmaak toegepast: Lettertype: Agrofont, 10 pt

Met opmaak: opsommingstekens en nummering

- Pioniervegetatie
- Graslanden (nat-of droog)
- Grazige ruigten (grassen, distels, brandnetel)
- Grazige rietruigten (grassen, riet, distels, brandnetel)
- Ruigten (distels, brandnetel)
- Rietruigte (riet, distels, brandnetel)
- Riet (in randzone onbegraasd door grote herbivoren)
- Riet (in randzone begraasd door grote herbivoren)
- Riet (in moeraszone door ganzen begraasd)
- Riet (in moeraszone niet door ganzen begraasd)
- Struweel (Gewone vlier)
- Bos
- water

Deze indeling is in de loop van de jaren veranderd onder invloed van autonome successie en begrazing en zal in de toekomst blijven veranderen.

Om een betere indicatie van de kwaliteit in termen van soortsamenstelling en soortdiversiteit van de verschillende vegetatiestructuurtypen te krijgen, zullen vanaf nu weer gedetailleerde vegetatieopnames in de onderscheiden vegetatiestructuurtypen worden gemaakt volgens de Braun-Blanquet methode. De vegetatie in de Oostvaardersplassen verandert a.g.v. autonome successie en begrazing waarbij begrazing een natuurlijk proces is wat onderdeel van het systeem is.

Deze beoordeling zal op basis van een 5-punten schaal gebeuren (licht, licht-matig, matig, matig-zwaar, zwaar), en daarnaast metingen van de gemiddelde vegetatiehoogte binnen ieder vegetatieareaal (deze indices zullen ontwikkeld moeten worden omdat er voor bijvoorbeeld rietvegetatie geen index bestaat; ter vergelijking met indices voor graslanden zie bijvoorbeeld (<http://www.bestpracticeguides.org.uk>) als uitgangspunt om eigen indices te ontwikkelen).

Literatuur

- Cornelissen, P., 2006. Vegetatie, grote herbivoren en ganzen in de randzone van de Oostvaardersplassen. Evaluatie 1996-2005. RIZA-werkdocument 2006.044X. Rijkswaterstaat, Lelystad.
- Cornelissen, P., M. Roos, H. den Hollander, M.E. van Eerden. 2006. Vegetatiekartering Oostvaardersplassen 1996, 2000 en 2004. RIZA-werkdocument 2006.040X. Rijkswaterstaat, Lelystad
- Jans, L. en H.J. Drost. 1995. De Oostvaardersplassen. 25-jaar vegetatieonderzoek. Flevobericht 382. Rijkswaterstaat, Lelystad

C2. Monitoring van speciescompositie en diversiteit en trends in diversiteit

Zie hoofdstuk B-Vogels

C3. Specifieke monitoring van de veranderingen in bosgebieden in de Oostvaardersplassen

Het onderzoek naar de effecten van de grazers op bomen richt zich op het oostelijk deel van het Kotterbos (fig. 1) en het Oostvaardersbos (voormalig Fluitbos)(fig. 2), beide recentelijk opengesteld voor rund, paard en edelhert. Het westelijke onbegraasde gedeelte van het Kotterbos is gebruikt als controlegebied, om o.a. de verjonging en bosvitaliteit te bepalen in vergelijkbare gebieden zonder grote herbivoren. In totaal zijn er 23 plots uitgezet, waarvan 10 in het Oostvaardersbos, 6 in het begraasde deel van het Kotterbos en 7 in het onbegraasde deel van het Kotterbos. De gekozen plots zijn representatief voor de dominante bostypen in de bossen. In het Kotterbos zijn dit de typen Populier-Vlier en Populier met jonge aanplant. In het Oostvaardersbos zijn dit Populier, Eik en Es.

Figuur 1: locaties plots Kotterbos. Letters corresponderen met de plotidentiteit in de database. Rode iconen geven de locaties van plots in het begraasde deel aan, gele iconen geven controle plots in het onbegraasde deel aan.

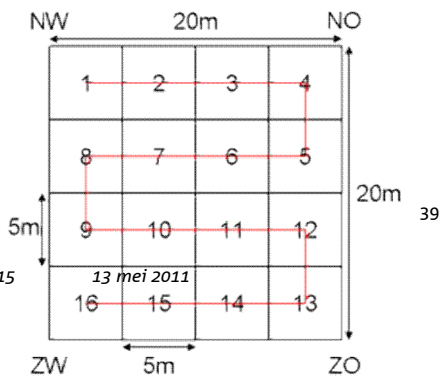

Figuur 2: locaties plots in het Oostvaardersbos. Alle plots liggen in het begraasde deel. De letters corresponderen met de plotidentiteit in de database.

Opzet plot

De grootte van de plots is 20 x 20 meter. De hoekpunten zijn gemarkeerd met behulp van GPS en houten palen, waarvan de top roze gespoten is. Het noordwest punt van ieder plot is aangegeven door een roze top en een roze ring onder de top. Ook is de noordwest punt gemarkeerd met een metalen plaatje op de grond naast de houten paal.

Elk plot bestaat uit 16 gridcellen. Deze hebben een grootte van 5 x 5 meter. De hoekpunten van deze gridcellen werden tijdelijk aangegeven met bamboestokken van 1 meter hoog met daaraan vlaggetjes van rode tape.

De boommetingen zijn verricht per gridcel om de locatie van gemarkeerde en niet-gemarkeerde bomen binnen het plot preciezer aan te geven. De eerste gridcel bevindt zich in het noordwesten van de plot. Er wordt richting oosten gewerkt, dus de vierde gridcel bevindt zich in het noordoosten. De vijfde gridcel bevindt zich ook in het oosten, ten zuiden van gridcel 4. Vanaf daar wordt er naar het westen gewerkt etc. (zie figuur rechts).

Metingen

Voor alle bomen is de soort en de locatie bepaald, bestaande uit de identiteit van het plot (A-W) alsmede het nummer van de gridcel. Verder is van al deze bomen de diameter gemeten. Dit is gedaan op borsthoogte indien de diameter groter dan 2cm is (DBH > 2 cm) of aan de voet van de boom indien de diameter kleiner was dan 2 cm (DBH < 2 cm). Verder is de hoogte van alle bomen tot 2.5m gemeten en van de bomen tot 10m geschat. Bomen hoger dan 10 m zijn aangegeven als >10.

Alle levende bomen met een DBH van meer dan 2 cm zijn gemarkeerd met een aluminiumplaatje met een nummer erop. Dit nummer correspondeert met het nummer in de kolom "Tag" in de database. De schade aan de bomen is voor verschillende hoogtes geschat in 2 categorieën: schillen en browsing. Een boom is geschild als er bast verwijderd is en er wel of geen wondweefsel is gevormd. Voor 4 hoogtecategorieën is het percentage schillen geschat in klassen. De hoogtecategorieën zijn: 0-50cm, 50-100cm, 100-150cm en 150-200cm. Als een boom tot 50cm niet geschild is krijgt deze voor de laagste hoogtecategorie klasse 0; <5% geschild correspondeert met klasse 1; 5-25% geschild valt in klasse 2; 25-50% vormt klasse 3; 50-75% is klasse 4; 75-95% is klasse 5 en >95% vormt klasse 6 (zie tabel in bijlage 1). Ook is aangegeven of de boom wel of niet geringd is (helemaal rondom geschild). Dezelfde klassen en hoogtecategorieën zijn gebruikt om browsing te schatten. Het percentage browsing is bepaald als het percentage van de aanwezige takken, dat afgebroken is op een wijze die duidt op vraat. Het komt regelmatig voor dat in een bepaalde hoogtecategorie zich geen takken bevinden. In dat geval is browsing niet van toepassing, wat is aangeduid met NA.

Levende bomen met een DBH kleiner dan 2 cm zijn niet gemerkt, maar de schade is wel bepaald en genoteerd. In deze gevallen is echter niet per hoogtecategorie bepaald wat de schade is, maar over de gehele boom. Dezelfde klassen zijn gebruikt om het percentage schillen of browsen aan te geven (zie bijlage 2). Verder is ook aangegeven of er vraat aan topscheuten heeft plaatsgevonden. Naast deze metingen staan bij opmerkingen bijzonderheden vermeld. Van dode bomen is alleen de locatie, soort, diameter en hoogte bepaald.

Naast de plotmetingen zijn er aanvullende metingen gedaan aan boomsoorten die niet of nauwelijks voorkomen in de plots. Hiervoor is gericht gezocht naar soorten en zijn de eerste 25 individuen van de soort gemeten volgens dezelfde methode als de plotmetingen. Alleen bomen met een DBH groter dan 2 cm zijn gemeten. Hierdoor hebben we informatie verkregen over een groot aantal soorten. Deze extra metingen zijn echter niet bedoeld voor het monitoringsysteem en daarom zijn deze bomen ook niet "getagd".

De beschreven metingen zullen jaarlijks [door medewerkers vandoor Staatsbosbeheer, Universiteit Utrecht en Rijksuniversiteit Groningen](#) in het voorjaar (eind april/begin mei) herhaald worden om de ontwikkeling van de bossen en de gevolgen van het openstellen goed te kunnen volgen. De bomen beginnen in die periode uit te lopen, wat de determinatie vergemakkelijkt, en de ondergroeiende vegetatie is dan nog niet dusdanig hoog dat het de inventarisatie van zaailingen belemmert.

[Parameters: aantal zaailingen, vraat aan bomen, vitaliteit bestaande bomen](#)

[Methode: volgen vaste plots volgens bijlage 4 Managementplan C3.](#)

[Periode 2011-2021](#)

[Uitvoering: Universiteit Utrecht en Rijks Universiteit Groningen](#)

[Gewenste frequentie: jaarlijks \(april/mei\)](#)

heeft opmaak toegepast: Lettertype: Agrofont, 10 pt

heeft opmaak toegepast: Lettertype: Agrofont, 10 pt

C4. Beoordeling van de kwaliteit van verschillende beschuttingstypes

In eerste instantie zullen de windreductie en temperatuurverschillen worden gemeten in de 9 'natuurlijke' schuillocaties (locaties 1,2,3,4,6,7,9,13,14) en rondom de 3 richels (locaties 8,12,15; zie fig. 4a1 bijl 4) ten opzichte van het open grasland (locatie 11). We zullen dit op twee hoogtes doen 1,2 m (stahoogte) en 0,4 m (lighoogte). De metingen zullen per seizoen worden uitgevoerd om de effecten van de structuur van de vegetatie op windreductie en temperatuur te kunnen bepalen. Verder zal het effect van windrichting worden bepaald door te meten bij verschillende windrichtingen.

Voor de relatieve verschillen tussen grasland en schuillocaties wordt er tegelijkertijd door twee mensen gemeten, waarbij één op het grasland meet en de ander steeds in een van de schuillocaties. Omdat de wind zo variabel kan zijn meten beide waarnemers iedere keer een half uur lang de windsnelheid om een goed gemiddelde te hebben. Van belang is dat beiden op hetzelfde moment de meting starten en eindigen. Gedurende een half uur wordt iedere minuut de windsnelheid gemeten en op die minuut wordt drie keer achter elkaar de windsnelheid afgelezen. Het aflezen gebeurt door iedere keer af te tellen van 5 naar 1 en dan het getal dat op de display van de windmeter verschijnt, te noteren om zo objectief mogelijk te waarnemen. De temperatuur varieert niet zo veel en snel zodat die maar twee keer genoteerd hoeft te worden aan het begin en aan het eind van het half uur.

De waarnemer die de metingen in de schuillocaties uitvoert meet tegelijkertijd de windsnelheid en temperatuur op de twee verschillende hoogtes (0,4 en 1,2 m).

Windreductie en effect op gevoelstemperatuur van verschillende beschuttinglocaties en richels

Parameters: windsnelheid en temperatuur in verschillende beschuttingslocaties en rondom richels.

Methode: meten temperatuur en windsnelheid met weerstation (Managementplan, Bijlage 4, C4).

Uitvoering: Staatsbosbeheer

Periode: 2012-2013

Gewenste intensiteit: 1x per kwartaal

heeft opmaak toegepast: Lettertype: Agrofont, 10 pt, Nederlands (standaard)

Daarnaast wordt eenmalig in deze periode de ontwikkeling van houtigen in het Grazijs deel gemonitord als herhaalmeting op metingen uit 1996 en 2002.

heeft opmaak toegepast: Lettertype: Verdana, Niet Vet, Nederlands (standaard)

Natuurlijke vestiging houtigen

Parameters: aan/afwezigheid zaailingen, soort, hoogte en dikte, vraatsporen, exacte locatie.

Methode: Bepalen kieming, vestiging, sterfte van houtigen. Naast het zoeken naar kiemplanten ook aandacht voor de staande populatie houtigen, waarbij onderscheid in dood en levend staand hout wordt gemaakt, hoogte, kroon diameter, aantal stammen, stamdiameter worden meegenomen en vraat aan twijgen en bast wordt gescoord.

Daarnaast wordt ook het liggend dood hout meegenomen en wordt een eenvoudige vegetatieopname in het opnamevak (105 in totaal) gemaakt (grasland, grazige ruigte, ruigte, riet, struweel, bos).

Uitvoering: Staatsbosbeheer, studenten

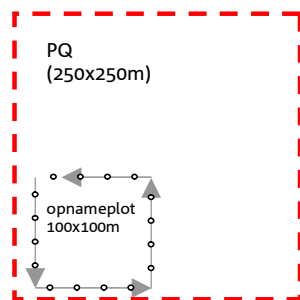
Periode: 2011-2015

Gewenste intensiteit: 1 x in de beheerperiode.

heeft opmaak toegepast: Lettertype: 10 pt

C5 Monitoring bedekking en hoogte vegetatie beschuttingslocaties Oostvaardersplassen

Om een indicatie te krijgen van de kwaliteit van de beschuttinglocaties in de Oostvaardersplassen, hoe de kwaliteit in de loop van het jaar verandert en hoe de kwaliteit zich in de komende jaren zal ontwikkelen, wordt de structuur van de bestaande beschutting in de Oostvaardersplassen gemeten. Een keer per maand wordt op 12 vooraf bepaalde pq's de bedekking en de hoogte van de aanwezige vegetatie gemeten. Hiervoor worden dezelfde pq's gebruikt als bij de monitoring van de dierconditie (paragraaf A3, figuur 1). Binnen deze pq van 250x250 m wordt willekeurig een opnamevak gekozen van 100x100 m. De waarnemer bepaalt vervolgens in dit opnamevak aan de hand van 16 metingen (zie figuur 1) die om de 20 m op de zijden van het opnamevak worden genomen in een vak van 2x2m de hoogte in cm's en de bedekking in % van de aanwezige kruidige vegetatie. Van deze kruidige vegetatie wordt aangegeven welke soorten dominant voorkomen en welke de structuur bepalen (bijv. riet, distel, brandnetel, grassen, etc.) Van de staande struiken of bomen die zich in het opnamevak van 2x2 m bevinden wordt de soort, de kroondiameter, de hoogte van het individu en de hoogte waarop zich de eerste takken bevinden genoteerd. Daarnaast wordt aangegeven of het om een dood of levend exemplaar gaat. Van het liggende dode hout (> 1m lengte) in het vak van 2x2 m wordt genoteerd hoeveel stukken hout (>1m lengte) er liggen en wat de gemiddelde hoogte van deze stukken hout is.

Structuur ruijten

heeft opmaak toegepast: Lettertype: 10 pt

Parameters: hoogte en bedekking van de structuurklassen grassen/lage kruiden en ruijge soorten (riet, distels, brandnetel, etc.) op de graslanden

Methode: transecten over de lengte van enkele graslandkavels. Om de 30 of 50 m (afhankelijk van greppelpatroon op de kavel) een meting waarbij in een denkbeeldig vak van 2x2 m de bedekking van de klassen wordt geschat en de gemiddelde hoogte wordt gemeten met een meetlat.

Uitvoering: Staatsbosbeheer

Periode: 2011-2015

Gewenste intensiteit: maandelijks.

Structuur graslanden

heeft opmaak toegepast: Nederlands (standaard)

Parameters: hoogte en bedekking van grassen/lage kruiden, kroonomvang, soort, omvang en hoogte eerste takken van houtigen (dood en levend).

Methode: transecten binnen 20 vakken die gebruikt worden voor het scoren van de condities van de grote herbivoren. Op de transecten wordt om de 20-30 m een meting gedaan in een denkbeeldig vak van 2x2 m. Hierin wordt de bedekking van de verschillende klassen kruiden geschat en de gemiddelde hoogte gemeten met een meetlat. Bij de houtigen wordt een onderscheid gemaakt in staand levend en dood en wordt tevens het aantal liggende dode stammen (diameter >3cm en lengte >1 m) geteld. Ook van de liggende dode stammen wordt een gemiddelde hoogte bepaald met een meetlat. Zie ook managementplan, bijlage 4, C5.

Uitvoering: Staatsbosbeheer

Periode: 2011-2015

Gewenste intensiteit: maandelijks.

Structuur/effectiviteit aanplant in bosgebieden en richels

Parameters: Soort, aanplant of niet, kroon diameter, hoogte van individuen, en hoogte van eerste takken, dood/levend.

Methode: inventarisatie en meting in de rillen en bosgebieden met aanplant.

Uitvoering: Staatsbosbeheer, evt. Universiteiten Groningen/Utrecht (in combinatie met 7.1.13).

Periode: 2011-2017

Gewenste intensiteit: 1 x per jaar

D. Overig

Hiernaast vinden er nog een Aantal andere monitoringsactiviteiten plaats. Deze zijn doorlopend (abiotiek) of worden pas aan het eind van de beheerperiode voorzien.

D 1. Abiotisch

D 1.1 Grondwaterstand

Parameters: hoogte grondwater.

Methode: monstering bestaande peilbuizen/divers.

Uitvoering: Staatsbosbeheer

Periode: 2011-2015.

Intensiteit: 1x per twee weken tenzij er divers in komen te hangen

D 1.2. Waterstand moeras

Parameters: stand water t.o.v. NAP.

Methode: bestaande protocollen Staatsbosbeheer.

Uitvoering: Staatsbosbeheer

Periode: 2011-2015.

Intensiteit: divers: gebeurt dagelijks.

D 1.3. Bodemhoogte moeras

Parameters: bodemhoogte van steekproeven in het moeras.

Methode: hoogtemetingen op vaste punten m.b.v. DGPS, integraal: andere landmeetkundige technieken (bv. LIDAR). Aansluiten bij actualisatie Algemeen Hoogtebestand Nederland (laatste meting: 2009, volgende meting: 2014).

Uitvoering: landmeetkundig bureau/ ITC Enschede/CGI, Alterra.

Periode: 2011-2015.

Intensiteit: integrale meting vóór drooglegging en na stabilisatie klink en zetting jaar na droogval. Tot stabilisatie wordt voortgang van de zetting gemonitord door metingen van de hoogte in een grid.

heeft opmaak toegepast: Lettertype: Verdana, 10 pt, Vet

heeft opmaak toegepast: Lettertype: Verdana, 10 pt, Niet Vet, Nederlands (standaard)

heeft opmaak toegepast: Lettertype: Verdana

heeft opmaak toegepast: Lettertype: Agrofont, 10 pt

heeft opmaak toegepast: Lettertype: Agrofont, 10 pt, Nederlands (standaard)

heeft opmaak toegepast: Lettertype: Agrofont, 10 pt

heeft opmaak toegepast: Lettertype: Agrofont, 10 pt

heeft opmaak toegepast: Lettertype: Agrofont, 10 pt

D 2. Recreatie en voorlichting

D 2.1. Communicatiestrategie

Methode: interne evaluatie van gevolgde communicatiestrategie

Uitvoering: Staatsbosbeheer

Periode: 2011-2015

Intensiteit: 1 maal in deze periode

D 2.2. Ruimtelijke verdeling recreatiedruk

Parameters: aantal bezoekers per deelgebied

Methode: registratie bezoekers/deelgebied

Uitvoering: Staatsbosbeheer, universiteit (?)

Periode: 2011-2015

Intensiteit: 1 maal in deze periode

D 2.3. Kennis, beeld en beleving en stakeholders

Parameters: diverse

Methode: enquête bezoekers, stakeholders

Uitvoering: Staatsbosbeheer, onderzoeksinstituut (?)

Periode: 2015

Intensiteit: 1 maal in deze periode

D 2.4. Waardering natuureducatie

Parameters: diverse

Methode: enquête deelnemers natuureducatieprogramma

Uitvoering: Staatsbosbeheer

Periode: 2011-2015

Intensiteit: 1 maal in deze periode

heeft opmaak toegepast: Lettertype: Agrofont, 10 pt

heeft opmaak toegepast: Lettertype: Agrofont, 10 pt,
Nederlands (standaard)

heeft opmaak toegepast: Lettertype: Agrofont, 10 pt

heeft opmaak toegepast: Lettertype: Agrofont, 10 pt,
Nederlands (standaard)

heeft opmaak toegepast: Lettertype: Agrofont, 10 pt

heeft opmaak toegepast: Lettertype: Agrofont, 10 pt

heeft opmaak toegepast: Lettertype: Agrofont, 10 pt,
Nederlands (standaard)

heeft opmaak toegepast: Lettertype: Agrofont, 10 pt

heeft opmaak toegepast: Nederlands (standaard)

heeft opmaak toegepast: Lettertype: Agrofont, 10 pt,
Nederlands (standaard)

heeft opmaak toegepast: Lettertype: Agrofont, 10 pt

Bijlage 5: Communicatiestrategie

Staatsbosbeheer is zich ervan bewust dat de maatschappelijke en politieke discussie over de Oostvaardersplassen een discussie is met vele dimensies. Vooral de concepten "natuur" en "dierenwelzijn" roepen veel vraagtekens en discussies op. Het is duidelijk dat mensen dit bijzondere gebied onvoldoende kennen. Dit is een belangrijke opgave voor de communicatie. Daarbij staat voorop dat in de communicatie het brede verhaal van de Oostvaardersplassen verteld wordt. Staatsbosbeheer wil de betrokkenheid bij het grote publiek vergroten en zal daarbij open en transparant communiceren over alle aspecten van het beheer. Hiervoor is een interne PR-commissie ingesteld die regie voert op de communicatie. De PR-commissie onderhoudt via het districtshoofd contacten met de Beheeradviescommissie en rechtstreeks met de stakeholdersgroepen. Staatsbosbeheer zal alle geïnteresseerde stakeholders actief informeren over besluiten en ontwikkelingen in het beheer en over de resultaten van de monitoring. Een actieve inbreng van de belanghebbenden wordt gestimuleerd.

Communicatiespeerpunten:

- De waarde van Oostvaardersplassen als stepping-stone voor vogels (ook als N2000gebied)
- Oostvaardersplassen-natuur is bijzonder, maar "slechts één variant van 'natuur'"
- Onnodig lijden van grote grazers wordt voorkomen door vroeg reactief beheer
- De educatieve waarde van natuurlijke processen
- De recreatieve waarde van het gebied
- De wetenschappelijke waarde van het gebied

Doelstellingen van communicatie Oostvaardersplassen

Voor externe communicatie:

- Bekendheid van de Oostvaardersplassen bij het brede publiek vergroten: Het gaat daarbij om het brede verhaal over het totale ecosysteem door het jaar en door de jaren heen; het gebied is een vogelgebied pur sang en biedt een scala van mogelijkheden voor bezoekers om ervan te genieten (recreatieve waarde van het gebied). De grazers positioneren als onderdeel van het hele systeem.
- Staatsbosbeheer positioneren als verantwoord beheerder met oog voor natuurlijke ontwikkeling én de wensen van politiek en samenleving die op een open en transparante manier communiceert over het beheer van de Oostvaardersplassen.
- Bekendheid met de nieuwe manier van beheer van de grote grazers in de Oostvaardersplassen vergroten.
- Richting politiek, beleid en stakeholders de voortvarende uitvoering van de ICMO2-adviezen laten zien.

Voor interne communicatie:

- De verbreding van de boodschap over de Oostvaardersplassen, de nieuwe vorm van beheer van de grote grazers en het vroegere ingrijpen in het natuurlijk systeem en de grotere interactie met stakeholders vergt goede interne communicatie naar medewerkers en vrijwilligers. Een ieder moet hetzelfde eenduidige verhaal vertellen om de positionering van het gebied en onze organisatie om te buigen.

Subdoelen:

- Visuele en fysieke toegankelijkheid vergroten en dit onder de aandacht brengen.
- Educatieve en wetenschappelijke waarde (nationaal en internationaal) onder de aandacht brengen

Strategie

De communicatiedoelstellingen bereiken we door een strategie te kiezen van (pro)actieve communicatie en het betrekken van mensen en partijen bij de Oostvaardersplassen. Het nieuwe Natuur Activiteiten Centrum (NAC) wat gepland staat om haar deuren te openen begin 2013 zal hier ook een belangrijke rol in hebben.

Daarbij is van belang:

- Dat het brede verhaal van de Oostvaardersplassen in de communicatie centraal staat. De seizoenen zijn daarbij de communicatiekapstok.
- Dat de koerswijziging in het management ook moet landen in de communicatie boodschappen die worden uitgegeven.
- Dat Staatsbosbeheer balans brengt in aandacht voor aspecten natuurlijke ontwikkeling, dierenwelzijn en maatschappelijk draagvlak.
- Dat specifieke aandacht voor beheer van grote grazers blijft, gezien de aandacht en vraag vanuit de buitenwereld. Daarbij koppelt Staatsbosbeheer altijd de communicatie aan het brede verhaal.
- Dat Staatsbosbeheer de komende tijd stappen zet om de fysieke toegankelijkheid van het gebied verder te vergroten door verbreding van het aanbod. Excursies/arrangementen en het ontwikkelen van een recreatieconcept en – beleid voor de Oostvaardersplassen. Hiermee laat de organisatie de recreatieve waarde van het gebied zien.
- De virtuele toegankelijkheid wordt vergroot door actieve informatie voorziening via pers, eigen communicatiemiddelen, internet, webcams en social media.
- Dat een zwaar accent wordt gelegd op de visualisatie van de Oostvaardersplassen.
- Dat actief op zoek wordt gegaan naar natuurlijke partners en ambassadeurs die de boodschap onderstrepen en mee helpen uitdragen (Wetlands International, WNF, maar ook bezoekers door bijvoorbeeld een online gastenboek).
- Dat het gesprek met critici actief gevoerd wordt, onder andere via het reguliere stakeholdersplatform.
- Dat uitgegaan wordt van de eigen kracht en niet afgezet wordt tegen andere manieren van natuurbeheer. In dit gebied past deze manier van beheer in andere gebieden een andere, veel intensievere manier van beheer.

Doelgroepen:

1. Intern. Hieronder vallen de vrijwilligers en medewerkers van Staatsbosbeheer
2. Semi-intern: Hieronder vallen de leden van de BAC en de betrokken beleids- en communicatiemedewerkers van het ministerie van EL&I
3. Publiek: wordt uitgesplitst in drie groepen:
 - Algemeen publiek (“de Nederlander”)
 - Natuurliefhebbers (waarbij vogelaars een speciale groep vormen)
 - Omwonenden (uit o.a. Almere en Lelystad)
4. Stakeholders:
 - Overheden (personen en instanties die niet vallen onder semi-intern): Rijk, provincie Flevoland (bestuurlijk en ambtelijk), gemeenten (met name Lelystad en Almere, zowel bestuurlijk als ambtelijk), waterschap (zowel bestuurlijk als ambtelijk)
 - Maatschappelijke organisaties op het gebied van dierenwelzijn, natuur, milieu, jacht, landbouw
5. Onderzoekers. Hieronder vallen alle onderzoekers die belangstelling hebben om wetenschappelijk onderzoek binnen de Oostvaardersplassen te doen.

De pers is een intermediair naar de verschillende doelgroepen toe. Er is een uitgewerkt communicatieplan beschikbaar met kernboodschap, middelenmatrix per doelgroep en een communicatiekalender. Deze worden continu bijgesteld.

Bijlage 6. Wetenschappelijke Coördinatiegroep Oostvaardersplassen

1. Inleiding

Staatsbosbeheer heeft de wens om het onderzoek dat plaatsvindt met betrekking tot de Oostvaardersplassen beter te benutten door het beter te coördineren. Staatsbosbeheer heeft geen eigen onderzoeksbudget, maar wil graag wel onderzoek faciliteren en stimuleren. De Oostvaardersplassen is een uniek gebied vanwege de relatief ongestoorde ontwikkeling gedurende enkele decennia. De maatschappelijke reacties op deze ongestoorde ontwikkelingen lopen uiteen van fundamentele afwijzing tot opperste verwondering. Het is daarmee een gebied waarvan veel geleerd kan worden voor andere (te ontwikkelen) gebieden zowel voor Staatsbosbeheer als voor andere organisaties op het terrein van natuur en landschap. De leervragen liggen daarbij niet alleen op het vlak van beheer (ecologie, hydrologie, etc), maar ook op het gebied van sociaal maatschappelijke vraagstukken (gebruik, beleving, draagvlak, etc). Daarbij is onderscheid te maken tussen strategische en operationele vragen. Onderzoek kan bijdragen aan de wijze waarop Staatsbosbeheer invulling wil geven aan de twee peilers van zijn nieuwe Ondernemingsplan “Kansen benutten”: klantgericht beheer en maatschappelijke verankering. In die zin draagt onderzoek bij aan een versteviging van de corporate governance. Om invulling te geven aan deze ambities is besloten een “Wetenschappelijke klankbordgroep” (WKG) voor de Oostvaardersplassen in te stellen. Deze notitie beschrijft de voorgestelde werkwijze van de WKG die in opdracht van de stuurgroep Oostvaardersland opereert.

Er gebeurt terplekke al veel op het gebied van de monitoring. In, om en over de Oostvaardersplassen worden allerlei data verzameld met verschillende doelen. Daarbij wordt onderscheid gemaakt tussen monitoring tbv het beheer, verantwoording aan beleid en subsidieverstrekters, de eigen visie en maatschappelijke thema's. Hiervoor wordt in 2011 een nieuw monitoringsplan gemaakt. Daarnaast is er grote behoefte aan theoretische uitgangspunten en onderzoek, denk aan ethische en sociologisch onderzoek.

2. Doelen van WKG

1. Reflecteren op keuzes die Staatsbosbeheer maakt t.a.v. visie, doelen en beheer vanuit het perspectief van wetenschappelijk onderzoek. In kaart brengen van onzekerheden en waar de nieuwsgierigheid in de organisatie zit.
2. Adviseren aan de Stuurgroep Oostvaardersland, daar waar het om afstemming van de lopende en gepland onderzoek gaat en adviseren over nut en ruimte voor nieuw onderzoek. Daarbij staat centraal de vraag welke strategische kennis noodzakelijk is?
3. Faciliteren van onderzoek en betrekken van relevante partijen
4. Coördinatie van onderzoek
5. Prioritering/beoordeling onderzoeksprogrammering.
 - a. Dit zal aanvankelijk een relatief kleine taak zijn omdat er vooralsnog geen eigen budget beschikbaar is om onderzoek te kunnen financieren. Vanuit een samenhangend concept zal gekeken worden naar mogelijkheden van financiering uit diverse bronnen, zoals NWO, Brussel, Innovatienetwerk en bedrijfsleven. Daarbij zal ook gekeken worden naar samenwerking met andere terreinbeherende organisaties.
 - b. Mogelijk zou er tav studenten-onderzoek wel een long-list gemaakt kunnen worden, die de commissie op jaarbasis beoordeelt qua prioritering en manier van datacollectie.
6. Advisering tav subsidie-aanvragen en financiering van onderzoek. Steeds meer zijn samenwerkingsverbanden tussen wetenschappers en maatschappelijke organisaties een must om voor Europese financiering in aanmerking te komen.

7. Communicatie en discussie over het onderzoek. De ervaringskennis binnen Staatsbosbeheer kan samen met wetenschappelijke kennis de beleidsrelevantie en het leervermogen van de organisatie versterken.

3. Reikwijdte WKG

De reikwijdte van de WKG is in drie onderdelen te onderscheiden:

- Ruimtelijk: Voorgesteld wordt om de Oostvaardersplassen in de context van haar omgeving als werkgebied te nemen. Dus met een doorkijk naar Oostvaardersland en Markermeertje. De WKG is zich hierbij van bewust dat de OVP als icoon van natuurontwikkeling in Nederland soms ook controversieel is en effect heeft op het hele spectrum van natuur in Nederland.
- Inhoudelijk: onderzoek richt zich op een brede scoop van inhoudelijke werkvelden, variërend van het ecologische systeem (wetlandstelsel, natuurlijke processen, hydrologie, vegetatie, vogels, grazers, andere fauna, etc.) tot maatschappijwetenschappen waaronder recreatie, beleving, communicatie, ethiek etc.
- Procesmatig: De WKG draagt bij aan een heldere formulering van de onderzoeksvragen en coördinatie van het onderzoek. De rol van de WKG kan daarbij verschuiven van klankbord in de beginfase waarin vooral een "vlekkenplan" nodig is om strategische kennisvragen in beeld te brengen om daarna toe te groeien naar een begeleiding van het nog te maken onderzoeksprogramma.

4. Opzet

Gelet op eerdere ervaringen mbt een wetenschappelijke begeleiding van de Oostvaardersplassen is het voorstel om te starten met een klein comité van drie personen:

- Voorzitter **Art. 5.1 lid 2** hoofd afdeling Bureau Ontwikkeling en Beheer Staatsbosbeheer regio Oost. **Art. 5.1** is tevens verantwoordelijk voor datacollectie en archivering van alle onderzoek binnen de regio Oost.
- Twee externe deelnemers die hun netwerk hebben in de onderzoekswereld, maar zelf geen belang hebben en allebei een andere kant van het onderzoeksspectrum kunnen vertegenwoordigen (Alfa-, Beta- en Gamma-kant). Hiervoor zijn de heren **Art. 5.1** (Emeritus hoogleraar) en **Art. 5.1 lid 2** (Chief Science Officer Nature, Landscape and the Country Side bij het ministerie van EL&I) bereid gevonden.

Dit driemanschap zal zich richten op bovengesteld doelen en na een jaar evalueren in hoeverre de doelen (deels) worden bereikt (voor zover mogelijk in een jaar tijd) en of deze aanpak constructief en effectief is. In september 2012 zal een evaluatie plaatsvinden met daaraan gekoppeld een advies voor een vervolgaanpak.

5. Relatie met de BAC

De Beheer Advies Commissie is ingesteld in januari 2011 en adviseert over het beheer binnen de kaders van ICMO2. In haar brief van 28 april 2011 adviseert de BAC het volgende: "Het is wenselijk om het Oostvaardersplassengebied meer open te stellen voor wetenschappelijk onderzoek. Dit ten eerste om de kennis die dit unieke gebied kan opleveren optimaal te ontwikkelen en, ten tweede om deze kennis indien nodig, voor een verdere ontwikkeling van het management te benutten. Om dit te initiëren en te coördineren komt er een Wetenschappelijke Coördinatiegroep. Deze groep heeft geen bindend adviserende rol richting het management. "

Onderzoeksresultaten die kunnen wijzen op noodzaak van verandering van het management van de Oostvaardersplassen, worden aan Staatsbosbeheer voorgelegd en beoordeeld op eventuele consequenties t.a.v. beheer. Als inderdaad een wijziging in beheer nodig wordt geacht, wordt dit voorgelegd aan de BAC.

Bijlage 7: Planning Maatregelenpakket

Alle maatregelen en onderdelen van dit managementplan zijn in een grove planning gezet, die loopt van april 2011 – april 2012. Deze planning is deels afhankelijk van beschikbare financiering (zowel in urencapaciteit als in middelen). Zie daarvoor bijlage 8.

	2011	april	mei	juni	juli	aug	sept	okt	nov	dec	2012	jan	feb	mrt	april
Helicoptertellingen															
procesaankpak helittelling		x													
voorbereiding + vergunning helittelling			x	x	x	X	x								
uitvoering helicoptertellingen								x						x	
analyse gegevens helittelling								x	x						
grondtellingen								x						x	
maatregelen korte termijn															
evaluatie winter 2010-2011		x													
themawerkgroep watermanagement		x	x	x											
themawerkgroep vogelmonitoring			x	x	x										
werkgroep coördinatie wetenschappelijk onderzoek				x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
monitoringsprotocollen grazers			x	x	x										
monitoringsprotocollen vegetatie		x	x	x											
evaluatie protocol early reactive culling, versie 1.2?		x	x												
presentatie cijfers grote grazers 2010-2011			x												
stroomlijnen MP OVP en N2000		x	x	x											
Rapportage+ archivering data					x	x	x	x							
maatregelen middellange termijn															
uitvoeringsplan beschutting				x											
inplanten schuilrichels		x	x												
inleidend beheer Kotterbos en Oostvaardersbos e.a.		x	x					x	x						x
stapelen dood hout in OVP					x	x									
toevoegen groter deel Kotterbos											x	x	x	x	
strip Kotterbos-Oostvaardersveld								x	x						
themawerkgroep recreatie en beleving						x	x	x	x						
optioneel: exclusures langs rand OVP		pm													
optioneel: aanleg extra watertuin		pm													
optioneel: noodscenario hollandse hout		pm													
optioneel: voorbereiding Oostvaarderswissel		pm													
communicatie (uitgebreide kalender beschikbaar met alle middelen erin)															
stakeholdersplatform		x		x		x		x		x	x	x	x	x	x
aanpassen communicatiemiddelen		x	x	x	x	x								x	x
nieuwe middelen (social media, videolog, etc.)		x	x	x	x										
publiekactiviteiten		x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
inzet ambassadeurs				x			x	x	x	x	x	x	x	x	x
training personeel en vrijwilligers			x	x					x						
interne communicatiemiddelen		x	x	x					x	x	x				

Bijlage 8: Capaciteit en kosten

	<i>Vigerend beheer tot ICMO2</i>		<i>Managementplan</i>		<i>Eenmalige uitvoeringskosten managementplan</i>
1	Personeel voor toezicht, beheer, excursie, uitvoering (4 fte)	200.000	1 fte extra (extra toezicht, monitoring etc)	250.000	
2	Vaste kosten gekoppeld aan personeel: autokosten, gebouwen, materiaal, materieel, ed	120.000	Extra vaste kosten 1 fte	150.000	
3	Inzet specialisten (1,5 fte) en management (0,5fte) (intern SBB)	200.000	1 fte extra monitoring, Rapportages, communicatie etc	300.000	
8.	Kosten beheer (diversen)	25.000	Geen wijzigingen	25.000	
4.	Kosten gekoppeld aan veterinaire / dierenwelzijnsaspecten (dierenarts, onderzoek ed	20.000	Extra inzet dierenarts, extra veterinaire onderzoek	30.000	
5.	Informatiecentrum	250.000	Geen wijzigingen	250.000	
6.	Kosten vrijwilligers	10.000	Geen wijzigingen	20.000	
7	Tellingen grote grazers (bijlage A1)	0 (eigen beheer zie 1)	Additioneel: helikoptertelling 2x per jaar + uitwerking. Parallele grondtelling eigen beheer inclusief vrijwilligers	60.000	15.000 (passende beoordeling)
8	Terrein gebruik grote grazers (bijlage A2 en A3)	0 (eigen beheer zie 1)	eigen beheer onderdeel extra fte en extra vrijwilligers)	0	
9.	Rapportage en archivering data (A4)	0 (eigen beheer zie 1)	Eigen beheer en onderdeel extra specialisten (0,5 fte)	0	
10	Monitoring Vogels (B) (extern moerasvogels, rest in eigen beheer/ vrijwilligers)	25.000	Afhankelijk van uitwerking themawerkgroep	25.000 + pm	
11	Vegetatie C1 t/m C4	0	Eigen beheer, onderdeel van 1 en 3	0	
12	Advisering en begeleiding externe deskundigen (themagroepen, WAR etc)	0	Inzet gekoppeld aan bijlage 6, onkosten)	10.000	
13	Communicatie middelen	15.000	Extra middelen, website, etc	30.000	
14.	Diverse eenmalige externe deskundigheid (gemiddeld)	50.000	Geen wijzigingen	50.000	
	Subtotaal	915.000		1.200.000	
15	Inplanten richels				10.000
16	Inleidend beheer (kosten per jaar, indicatie uitwerken in beschuttingsplan				50.000

50

17	Realiseren 100 ha Kotterbos (ILG project, bijdrage SBB gekoppeld aan begrazing)				160.000 (2012)
18	Kosten toevoegen "Strip" (inleidend beheer + rasters: indicatie uitwerking in beschuttingsplan)				200.000 (2011)
19	Hollandse Hout voorbereiden voor Noodsituaties (met name rasters, veeroosters)				pm
20	Uitvoeren watermanagementplan (n2000)				pm

Opmerkingen bij bovenstaande kosten overzicht.

1. Het vigerende beheer is exclusief de in 2011 verstrekte extra bijdrage EL&I voor het uitvoeren van ICMO-2 (naast eenmalige kosten 83.000 euro voor extra toezicht en beheer)
2. Het vigerende beheer is gebaseerd op de EL&I bijdrage voor de activiteiten van Staatsbosbeheer 2011). De gevolgen van de bezuiniging voor 2012 Zijn nog niet concreet uitgewerkt voor de Oostvaardersplassen.
3. Om de personeelskosten te beperken wordt naast de genoemde inzet van Staatsbosbeheermedewerkers veelvuldig gebruik gemaakt van vrijwilligers.
4. In dit overzicht is geen rekening gehouden met eenmalige grotere investeringen op gebied van beheer (oa rasters), onderzoek en communicatie.
5. Indien de benodigde additionele middelen niet beschikbaar zijn, stelt Staatsbosbeheer voor de uitvoering van het protocol early reactive culling de hoogste prioriteit te (blijven) geven en zullen met name concessies gedaan moeten worden op het gebied van monitoring.

Bijlage 9 Beschuttingsplan

Uitvoeringsplan beschutting 2011-2015

Versie 1.2 – 24 augustus 2011

1. Inleiding

Het managementplan Oostvaardersplassengebied 2011-2015 geeft richtlijnen voor het zorgen voor voldoende beschutting voor de drie soorten grazers in de Oostvaardersplassen. Hierbij is onderscheid gemaakt tussen maatregelen op korte termijn, middel- en lange termijn. Dit beschuttingsplan is een uitwerking van het Managementplan OVP op dit punt.

Konikpaarden bij de schuilrichels, december 2010.

2. Situatieschets

De Oostvaardersplassen is een vlak gebied met een droog en nat deel, wat door de klink van de bodem in hoogte omgekeerd is. Er is slechts weinig onderliggende abiotische heterogeniteit van de bodem en daarmee vegetatiesamenstelling aanwezig door de nog jonge ontstaansgeschiedenis van het gebied. Door de afscherming van het Oostvaardersplassengebied van de omliggende bosgebieden, wordt deze beperking van heterogeniteit nog eens onderstreept. Om toch op korte en lange termijn beschutting in en om het gebied te kunnen bieden is in dit beschuttingsplan nader uitgewerkt hoe dit gestalte kan krijgen.

Uitgangspunten voor dit beschuttingsplan zijn enerzijds de dieren zelf (hoe zij het terrein gebruiken, de sociale kuddestructuren en behoefte aan beschutting), anderzijds het gebied zelf en de spontane natuurlijke processen die daaraan ten grondslag liggen. Uiteindelijk moet dit beschuttingsplan er toe leiden dat er in de Oostvaardersplassen voldoende beschutting op een duurzame, natuurlijke manier in stand blijft.

Overigens is het mogelijk dat op de langere termijn ook in de Oostvaardersplassen spontaan en geleidelijk meer beschutting zal gaan ontstaan. Als doornachtige struiken daar gaan kiemen is het waarschijnlijk dat hiermee meer structuur gaan ontstaan waarin ook bomen als eik duurzaam een plek kunnen hebben. Dit proces vindt geleidelijk plaats en vraagt de nodige tijd. In het kader van het managementplan is er voor gekozen om naast de te verwachten natuurlijke ontwikkeling van structuur, nu actief te kijken of een versnelling mogelijk is.

3. Uitgangspunten

We kiezen ervoor aan te sluiten bij processen die al van nature in dit gebied voorkomen of waarbij we vanuit ervaringen elders in vergelijkbare gebieden kunnen voorspellen dat deze gaan optreden. We willen deze processen actief 'helpen' of versnellen om beschutting te creëren die op lange termijn zichzelf duurzaam in stand kan houden. Maar ook te sturen om die maatregelen waardoor menselijk ingrepen op de lange termijn zo klein mogelijk zal zijn. Daarbij letten we ook op verspreiding van beschutting over het totale gebied.

Naast deze uitgangspunten zijn er nog enkele overwegingen die een rol kunnen spelen, zoals de landschappelijke uitstraling van maatregelen en de consequenties voor openstelling voor publiek. Deze punten worden in een andere context uitgewerkt en maken geen expliciet onderdeel uit van dit beschuttingsplan.

Uit het managementplan; Staatsbosbeheer gaat er vanuit dat er op termijn uiteindelijk een vorm van verbinding met het Horsterwold gerealiseerd zal worden. Zodra duidelijkheid ontstaat over de Oostvaarderswissel, zal de lange termijn managementstrategie (en daarmee ook voor de beschutting) vastgesteld kunnen worden.

Maatregelen worden gefaseerd in het gebied uitgevoerd om meerdere redenen. Allereerst kan hiermee de effectiviteit van de maatregelen goed wordt gemonitord alvorens het in een groter gebied wordt toegepast. Op basis daarvan kan een jaar erop de uitvoering wellicht worden bijgesteld zodat het effectiviteit toeneemt. Ten tweede de omgang en beschikbaarheid van menskracht en middelen. Door te faseren kan gespreid over meerdere jaren worden gewerkt en voorzieningen in middelen worden getroffen om maatregelen uit te kunnen voeren.

Het gaat primair om de bestaande gebieden met belangrijke beschutting duurzaam in stand te houden (dat is vooral Driehoek en Oostvaardersbos). Daarnaast is het de bedoeling om een aantal plekken waar de afgelopen 5 jaar beschutting verdwenen is en een aantal nieuwe plekken een impuls te geven.

4. Huidige situatie beschutting in de Oostvaardersplassen

In maart 2011 is in kaart gebracht hoeveel beschutting er in de Oostvaardersplassen aanwezig is, waar deze zich bevindt en waaruit deze beschutting bestaat. In onderstaande kaart en tabel is dat samengevat.

De maatregelen die in de winter van 2010-2011 genomen zijn om de beschutting te verbeteren zijn:

- maken van 1200 meter schuilrichels in T-vorm zodat dieren bij verschillende windrichtingen beschutting kunnen vinden
- inplanten van de schuilrichels in mei 2011
- openstellen van de Driehoek, deel Kotterbos en deel Oostvaardersbos voor de dieren
- verduurzamen van de bosgebieden Oostvaardersbos en Kotterbos door in exclusies van ongeveer 3 ha meidoorn, sleedoorn, roos aan te planten, zodat het bos op termijn zichzelf duurzaam in stand kan houden

Riet randzone (2009)	147	53.669	1,2,3	3	2
Rietruigte houtigen randzone (2009)	71	39.741	1,2,3	2	1
Rietruigte randzone (2009)	167	15.787	1,2,3	3	2
Water moeraszone	1.693	151.629	nvt	Nvt	nvt
Water randzone	158	110.562	nvt	Nvt	nvt
Schuilrichels (T-vorm)	n.v.t.	1.200	1,2,3	1	1
Totaal	5.795	660.935			

* inclusief Fluitbos en Kotterbos

Soort grazer

1. Edelhert
2. Heckrund
3. Konikpaard

Kwaliteitsklasse

1. Zeer goed
2. Goed
3. Voldoende
4. Matig
5. Slecht

De kolom diersoort geeft aan voor welke soort deze vorm van beschutting bereikbaar is. Kwaliteitsklasse 1 duidt op zeer goede beschutting met een windreductie van meer dan 90% (Stam, 2010). De ordinale schaal geeft vervolgens afnemende kwaliteit aan waarbij de laatste waarde geen enkele vorm van beschutting en wind- en/of temperatuur reductie biedt.

De oppervlakte en omtrek zijn nauwkeurig berekend met een GIS applicatie. Ze geven een beeld in de omvang van de beschikbare beschutting. De variabele omtrek wordt vooral bepaald door de onregelmatigheid van de vlakken. Een onregelmatig vlak heeft een grotere omtrek dan een regelmatig vlak van dezelfde oppervlakte. Deze variabele dient zorgvuldig te worden geïnterpreteerd, waarbij kenmerken als type, kwaliteit (laatste twee kolommen), maar ook omgevingsfactoren goed dienen te worden gewogen.

5. Maatregelen korte termijn (2011-2012)

In 2011 zijn al een aantal maatregelen genomen die zeker effect zullen sorteren in de winter 2011-2012, maar ook voor 2012 is voortzetting van een aantal maatregelen nodig voor een duurzame beschutting op lange termijn.

- Nalopen van de aanplant op de richels en bekijken hoeveel planten het eerste jaar hebben overleefd, waar nodig opnieuw bijplanten. Indien nodig ook bescherming van de aanplant op de richels aanpassen.
- Toevoegen groter stuk Kotterbos (conform ILG project ism Provincie Flevoland).
- Doorgaan met verduurzamen Kotterbos en Oostvaardersbos in fases. Elk jaar wordt een aantal nieuwe exclosures gemaakt en ingeplant met stekelstruiken en bomen. Deze exclosures blijven 5 jaar beschermd, daarna wordt het raster weggehaald.
- Stapelen van dood hout zal gefaseerd in het gebied worden aangepakt. In 2011 zal op perceel DZ 131 (het Stort) worden gestart (late najaar), waarna elk jaar een nieuw perceel volgt. Daarbij combineren we het hout stapelen met het eventueel beperkt ertussen aanplanten op bepaalde plekken en delen niet in te planten en goed te volgen op ontwikkeling.
- Inplanten in het noordelijk deel van de Driehoek (is efficiënter en daarmee sneller resultaat dan zuidelijk deel) waarbij gebruik wordt gemaakt van het dode hout om als bescherming voor de jonge aanplant te fungeren. Tussen de vele dode houtige stammen worden sleedoorn, meidoorn en roos geplant. Ook zullen specifieke boomsoorten worden ingebracht.
- Ten aanzien van de Hollandse Hout heeft de Staatssecretaris van EL&I besloten nu geen mogelijkheden hiertoe te zien. Hij heeft echter laten blijken dat in noodsituaties dit een niet uit te sluiten optie is. Het eventueel gebruiken van deze optie is slechts mogelijk indien deze op termijn tijdig voorbereid is. Het betreft hier onder andere het uitwerken van een noodplan met daarin opgenomen eventuele rasters, oversteek over de Knardijk, communicatie en besluitvorming
- Het Kotterbos, de Driehoek en het Oostvaardersbos zullen in de periode van 15 januari 2012 tot 15 april 2012 aan het beschuttingsgebied worden toegevoegd en toegankelijk zijn voor alle drie de soorten grazers. Het districtshoofd van Staatsbosbeheer kan, indien hier aanleiding toe is, besluiten deze data te vervroegen of te verlaten. Over deze tijdelijke openstelling voor grazers zal nadrukkelijk worden gecommuniceerd met belanghebbenden. De BAC zal tijdig worden geïnformeerd over deze tijdelijke vergroting van het beschuttingsgebied.

6. Maatregelen (middel)lange termijn (2013 en verder).

concreet uit te voeren maatregelen

- Doorgaan met verduurzamen Kotterbos en Oostvaardersbos in fases. Elk jaar wordt een aantal nieuwe exclosures gemaakt en ingeplant met stekelstruiken en bomen. Deze exclosures blijven 5 jaar beschermd, daarna wordt het raster weggehaald, dan wel is de natuurlijke bescherming door gestapeld hout geleidelijk aan het verdwijnen.
- Verduurzamen en gedeeltelijk bijplanten van de Driehoek zuidelijk deel.
- Verbeteren van de toegankelijkheid van de Driehoek door een dam aan te leggen halverwege (zie kaart) nadat de nieuwe aanplant in de Driehoek eerst een paar jaar de tijd gehad heeft gekregen om door te groeien.

Optionele maatregelen.

(over de optionele maatregelen wordt nader besloten op basis van gemonitorde ontwikkelingen van de bestaande en nieuw gerealiseerde beschutting).

- In het kader van het nieuwe watermanagementplan en het beheerplan N2000 kunnen maatregelen voorgesteld worden die leiden tot toename van riet en/of ruigte. Als dit het geval is, dan is het wenselijk er naar te streven deze gebieden zodanig vorm te geven dat

deze vegetatie ook kan bijdragen aan extra beschutting in het gebied. Over De besluitvorming over het beheerplan N-2000 is voorzien medio 2012. Een mogelijke maatregel is het uitbreiden van de watertuin, waardoor op termijn meer rietvegetatie ontstaat die vrijwel alleen in de winter zal worden benut door de grazers.

- Creëren van extra beschutting door (b.v. door exclosures) in de vorm van smalle stroken langs de randen van de Oostvaardersplassen. Deze gebieden kunnen via natuurlijke regeneratie ontwikkelen tot bosschages en daarmee bosbeschutting. Realisatie kan door middel van exclosures, dan wel door het stapelen van dood hout.
- Strip van Kotterbos naar Oostvaardersveld benutten voor edelherten om uiteindelijk ook het Oostvaardersveld toe te voegen aan het gebied. Deze maatregel zal er toe leiden dat er een leefgebied met behoorlijk wat beschutting toegevoegd wordt. Gezien de bereikbaarheid van het aan te koppelen Oostvaardersveld (door lange smalle strook) is het niet zeker dat er een intensieve uitwisseling met de kern van het Oostvaardersplassengebied zal plaatsvinden en is afhankelijk van beschikbaarheid van middelen.
- Een andere mogelijkheid (nog niet genoemd in het managementplan) om het Oostvaardersveld aan te koppelen (in plaats van via de "strip") is om via een klein stuk van het Hollandse Hout, via de bestaande spooronderdoorgang, oversteek van de Torenavalkweg en de Knardijk het Oostvaardersveld te bereiken. Hiervoor is slechts een kleine corridor in het Hollandse Hout nodig, maar wel enkele aanvullende maatregelen tbv de oversteek van de Torenavalkweg. Qua kosten en effectiviteit is dit waarschijnlijk een betere route, maar de maatschappelijke en politieke haalbaarheid is onzeker. In verband met het in kaart brengen van alle opties, willen we deze mogelijkheid niet op voorhand uitsluiten.
- Het creëren van een aantal extra schuilrichels die ook bereikbaar zijn voor mensen en waarbij door middel van een vorm van "tunnels" extra beleving van de Oostvaardersplassen mogelijk kan worden (combinatie beschutting / beleving).
- Om, vanwege de onzekerheid rondom de maatregelen op lange termijn, meer nadruk te leggen op de maatregelen op middellange termijn zullen aan de rand van de Oostvaardersplassen (zie kaart) een aantal exclosures worden aangebracht. Exclosures zijn afschermdes stroken waarbinnen jonge, duurzame en stekelachtige boomsoorten worden aangeplant, die hierdoor de eerste jaren beschermd worden tegen begrazing. Deze exclosures zullen worden aangebracht in het gebied tussen de beheerweg en het spoor. Deze exclosures zullen de volgende functies en eigenschappen hebben:

Met opmaak: Met opsommingstekens + Niveau: 1 +
Uitgelijnd op: 0,63 cm + Tab na: 1,27 cm + Inspringen op:
1,27 cm

Met opmaak: opsommingstekens en nummering

- [Beschutting en dekking, rekening houdend met de overheersende windrichting ZW](#)
- [Passend en niet verstorend binnen het bestaande landschap van verdwijnende vlieren zoals dat zichtbaar is vanuit de trein en vanaf de beheerweg](#)
- [Combinatie met recreatieve mogelijkheden. 1 of 2 uitkijplekken en stop locaties tijdens de excursie de beschutting in de ru](#)
- [Natuurlijke zaadbron om via natuurlijke regeneratie meer vestiging te krijgen van duurzame boomsoorten.](#)
- [Mogelijke koppeling met doelstellingen uit N2000 beheerplan \(aanleggen poelen en sloten\).](#)

Met opmaak: Inspringing: Links: 0,63 cm

Met opmaak: Inspringing: Links: 1,27 cm, Tabstops: 1,9 cm, Tab weergeven + Niet op 1,27 cm

Met opmaak: opsommingstekens en nummering

[De richels die alleen bestaan uit dood hout zijn niet gebruikt door de dieren. Deze zullen niet langer worden aangelegd. Nieuwe richels en exclusures zullen bestaan uit een kleine aarden wal of een door dood hout of raster afgeschermd strook, waarop of binnen duurzame en deels stekelige zaailingen worden ingepland. Hiermee zijn inmiddels goede ervaringen opgedaan binnen het gebied. Er zullen vijf of zes exclusures in het plangebied worden aangelegd van 1-2 ha.](#)

Met opmaak: Inspringing: Links: 1,9 cm

Met opmaak: Inspringing: Links: 0,63 cm

[De eerste exclusures in dit gebied zullen in het najaar van 2013 worden aangelegd. De resultaten uit de monitoring van het terreingebruik zullen worden gebruikt om de exclusures zo effectief mogelijk te plaatsen en in te richten.](#)

[Daarnaast zal na worden gegaan of via de Strip tussen het Kotterbos het Oostvaardersveld en in de toekomst mogelijk de Hollandse Hout \(rekening houdend met de politieke gevoeligheden\) benut kan worden door edelherten. Deze maatregel zal er toe leiden dat er een leefgebied met behoorlijk wat beschutting toegevoegd wordt.](#)

Met opmaak: Inspringing: Links: 1,9 cm

Met opmaak: Inspringing: Links: 0,63 cm

7. Planning

Door elk jaar in de komende 5 jaar te werken aan extra beschutting en verduurzamen van beschutting in de Oostvaardersplassen, zal eind 2015 het areaal beschutting zijn toegenomen en is

het huidige beschuttingsareaal duurzaam in stand te houden, waarbij de natuurlijke processen dan leidend kunnen zijn.

In de tijd gezet ziet het er dan als volgt uit:

	2011	2012	2013	2014	2015	opmerkingen
Herplanten richels		x	x			Indien nodig
Verduurzamen Oostvaardersbos	x	x	x	x	X	
Verduurzamen Kotterbos	x					
Verduurzamen Driehoek		x	x	x		
Toevoegen/verduurzamen groter stuk Kotterbos		x	x			Afhankelijk van planning ILG project Provincie
Tijdelijk vergroten beschuttingsgebied (Kotterbos, Driehoek en Oostvaardersbos) in winter	x	x				
Stapelen dood hout	x	x	x			
Dam aanleggen Driehoek					X	
Watermanagementplan			pm			Afhankelijk van uitkomst N2000 plan (na 2012)
Kijk- en schuiltunnels			pm			Afhankelijk van (gemonitorde effectiviteit van bestaande richels en beschikbare middelen (na 2012)
Exclusures langs de randen			x	pm		Afhankelijk van (gemonitorde) ontwikkelingen bestaande en nieuwe beschutting. Na 2013
Strip Kotterbos naar Oostvaardersveld				pm		Afhankelijk van gemonitorde ontwikkelingen bestaande en nieuwe beschutting en middelen (na 2013)
Via klein deel Hollandse Hout naar Oostvaardersveld				pm		Afhankelijk van gemonitorde ontwikkelingen bestaande en nieuwe beschutting, draagvlak en middelen (na 2013)

8. Beplantingsplan

Voor het Kotterbos, Oostvaardersbos en Driehoek wordt in 5 jaar toegewerkt naar verduurzamen van het bos, zodat het zichzelf duurzaam in stand kan houden op termijn en daarmee blijvend als beschuttingsgebied kan fungeren. Daartoe worden elk jaar een aantal exclusures gemaakt, waarin aanplant van stekelachtigen en boomsoorten worden ingebracht in het bestaande bos. Daarbij wordt rekening gehouden met het creëren van voldoende ruimte zodat licht op de bodem kan vallen en nieuwe soorten zich kunnen ontwikkelen. Hiertoe is een apart beplantingsplan gemaakt, wat in de tijd en op kaartbeeld is uitgewerkt (zie bijlage A).

Hierbij wordt gebruik gemaakt van aanplant van de volgende soorten. Daarnaast is een heel schema uitgewerkt in welke verhouding en op welke plek deze soorten worden aangeplant en met welke grootte. Dit zorgt voor een uitgekiend beplantingsplan en daarnaast voor een interne planning en kostenraming.

Rhamnus cathartica: Wegedoorn

Alnus glutinosa: Zwarte Els
Corylus avellana: Hazelaar
Crataegus monogyna: Meidoorn
Fagus sylvatica: Beuk
Fraxinus excelsior: Es
Prunus spinosa: Sleedoorn
Quercus robur: Zomereik
Rosa canina: Hondсроos
Rosa corymbifera Heggenroos
Rosa rubiginosa; Egelantier
Acer campestre: Veldesdoorn
Rubus fruticosus: Braam
Carpinus betulus: Haagbeuk
Ulmus laevis: Steeliep
Ulmus minor: Gladde iep

Bijlage A: Verduurzamen Driehoek en Oostvaardersbos

In onderstaande kaarten wordt indicatief aangegeven welke delen van het Oostvaardersbos en de Driehoek in achtereenvolgende jaren worden aangepakt en bijgeplant met andere soorten.

Het noordelijk deel van de Driehoek wordt het eerst bijgeplant, daarna het zuidelijk deel.

Onderstaande kaarten hebben betrekking op het Oostvaardersbos in achtereenvolgende jaren in verschillende delen.

Minimaliseren potentieel dierenleed grote grazers (vroeg reactief afschotprotocol)

Aanleiding	Observatie	Analyse	Interpretatie	Handelingsperspectief	Risico's/mitigatie
Monitoring gegevens laten zien dat streefwaarde van 90% afschot niet is gehaald (86%)	<p>Met name bij Heckrunderen en Konikpaarden ligt behaalde % onder de norm. Voor totaal aantal dieren ligt % op 86%</p> <p>Voor Heckrunderen is er geen relatie met slechte omgevingsconditie.</p> <p>Bij paarden valt de piek in sterfte samen met de koude periode die relatief kort en laat is</p>	<p>- Heckrunderen zijn meer dan de andere twee grazers gevoelig voor acetonemie.</p> <p>- Heckrunderen zijn in tegenstelling tot de andere grazers meer afhankelijk van lang gras in het voorjaar.</p> <p>- gedrag Heckrunderen is aan eind vd winter niet altijd onderscheidend en soms zelfs verhullend.</p> <p>Deel van de natuurlijke sterfte onder Koniks is veroorzaakt door dieren die door het ijs zijn gezakt (ook in hogere conditiescore) is er nog steeds een deel dat is gestorven met als oorzaak "conditie" of "onbekend". Nadere analyse laat zien dat het hier vooral veulens betreft.</p>	<p><u>Afschotnorm van 90% is voor Herckrund niet altijd haalbaar</u></p> <p><u>Afschotnorm Konikpaarden beïnvloedt door ijs, maar relatief veel veulens zijn toch natuurlijke dood gestorven</u></p> <p><u>Afschotnorm Edelherten sterk bepaald door surveillance en toegankelijkheid bosgebieden</u></p>	<p>- <u>Extra aandacht voor gedrag Heckrunderen in het vroege voorjaar, en meer rondes met de dierenarts eind maart en april.</u></p> <p>- <u>Extra aandacht voor afschot veulens, met name in perioden van koude.</u></p> <p>- <u>Extra aandacht en hogere frequentie van surveillance in de bosgebieden, met name voor en tijdens periode met lagere temperaturen.</u></p>	<p>Heckrunderen zullen wellicht blijvend lager dan 90% scoren. Hierover goed communiceren en</p> <p>Rol acetonemie iom veterinaire klankbordgroep verder onderbouwen. Monitoringsgegevens vergelijken met sectierapporten GD.</p> <p>Proactief communiceren over risico's ijsvorming</p> <p>Uitvoerbaarheid van protocol volgen.</p>

Bron - Waarneming - Interpretatie - Plan - Risico - Mitigatie

Staatsbosbeheer en de BAC

Discussie notitie tbv bespreking op 14 december met management Staatsbosbeheer

Opdrachtgever : N. de Snoo
 Auteur : Art. 5.1.
 Status : VERTROUWELIJK
 Versie : Concept 11 december 2012

Kader

Na het verschijnen van het ICMOII rapport over het beheer van grote grazers in de Oostvaardersplassen (OVP) heeft toenmalig Staatssecretaris Bleker de Beheer Adviescommissie Oostvaardersplassen ingesteld (BAC). Het mandaat van het BAC is het geven van bindend advies over het te voeren beheer, met name van de grote grazers, in de OVP. Op de achtergrond speelde daarbij dat het beheer van de OVP door SBB voor de Stas geen vanzelfsprekend meer was. Deze drastische maatregel vroeg van de zijde van SBB om een optimaal acteren. Bij de start van de samenwerking tussen BAC en SBB in januari/ februari diende een aantal spanningen zich al direct aan. Dit was voor Nick de Snoo, districtshoofd en verantwoordelijk voor het management van de OVP reden externe advisering bij Wing in te huren in de persoon van Art. 5.1. Eerder was Art. secretaris van zowel ICMOI (2006) als ICMOII (2010).

In de periode maart 2011 - november 2012 heeft Art. op de achtergrond meegekeken met Nick de Snoo en Art. 5.1. lid 2 hen geadviseerd, en daarnaast stukken gelezen en becommentarieerd. In mei 2012 is Art. éénmalig als adviseur van SBB meegegaan met een bespreking met voorzitter en secretaris van de BAC. Daarnaast ving Art. via het informele circuit externe signalen op die gebruikt zijn bij de advisering.

Bij het aantreden van een nieuwe Staatssecretaris start een nieuwe fase van advisering door de BAC of haar opvolger. Dit is voor Nick de Snoo aanleiding geweest aan Art. de vraag te stellen om terug te zien op de afgelopen periode, en het management zijn observaties en adviezen voor te leggen.

Doel

In deze notitie zet ik een aantal waarnemingen en adviezen voor SBB op een rij en zoek daarbij de scherpste. De notitie is bedoeld om –na bespreking in het management - gebruikt te kunnen worden als basis voor verbeteracties.

Waarnemingen en Adviezen

Ontwikkeling

Staatbosbeheer heeft als organisatie een grote ontwikkeling doorgemaakt in het management van de OVP. Voorop staat dat de professionaliteit op alle fronten gegroeid is: in het veld, in de verslaglegging, de communicatie daarover en in het bestuurlijk hanteren van lastige kwesties. Van een periode waar een op niet-ingrijpen gebaseerde visie met Art. 5.1. als lkoon domineerde als

geldend voor de OVP (tot de zomer van 2010), wordt de huidige periode gekenmerkt door een veel meer breed maatschappelijke communicatie.

Het was na het aantreden van de BAC voor de SBB betrokkenen lastig te accepteren dat een externe groep zo veel invloed kreeg in het hart van het beheer, terwijl SBB gewend is aan grote mate van autonomie. Het vergrootglas kwam op alle onderdelen van het handelen te liggen. En ieder BAC lid vond er wat van. SBB had daarin weinig manoeuvreerruimte, omdat het mentaal krediet heel klein was. De kleinste handeling kon onder het vergrootglas gelegd worden en neer worden gezet als verkeerd. Terecht of onterecht, dat was realiteit. Een kritische leerschool.

SBB heeft de meeste kritische punten uit 2011 verwerkt in een betere aanpak in 2012, en daarmee al veel geleerd. Daarnaast zijn er nog meerdere aangrijpingspunten voor verbetering.

Managen van het hittepunt tussen twee waardesystemen

De discussie over het omgaan met grote grazers is maatschappelijk "hot". Dat is het en zal het ook blijven, onafhankelijk van de bewindspersoon. Er waren twee ICMO's nodig om hier vat op te krijgen.

In discussies met de omgeving had en heeft iedereen direct een mening over "de dode dieren"

Het vraagstuk is nu in technische zin onder controle, maar heeft SBB hier nu in maatschappelijk-ethische zin van geleerd wat er te leren valt? Vertellen de medewerkers en managers nu het nieuwe verhaal, dat gaat over BEIDE kanten van het ethische spectrum? Spreekt er compassie met beide waarde-oriëntaties uit de communicatie? En is SBB vervolgens in staat om vol trots uit te leggen dat zij als organisatie staat voor beide oriëntaties, en dat we in de OVP er voor kiezen om die op een hele mooie manier met elkaar te verbinden?

SBB voelt zich kwetsbaar gezien de kracht van beelden van dode dieren, en de onmacht die dat bij mensen oproept als zij zien dat een dier lijdt.

De techniek van vroeg-reactief beheer heeft de tegenstelling gepacificeerd, maar de drijvende kracht er achter blijft aanwezig, zal mogelijk alleen maar sterker worden.

Mijn advies is: besteed meer tijd en aandacht aan jullie verhouding tot het ethische vraagstuk van dierenleed en wildernis. Spreek met elkaar af welk verhaal je samen naar buiten draagt. Vraag als management ook van je medewerkers dat ze dit genuanceerde verhaal volgen, zich eigen maken en uitdragen. Hier ligt de basis voor wat hieronder volgt

<< ik probeer wat >>

"De Oostvaardersplassen hebben ons veel geleerd over hoe wij ons als mensen tot dieren verhouden. U zult het zich nog wel herinneren, maar enkele jaren geleden werd hier een felle strijd uitgevochten tussen twee belangrijk maatschappelijke waarden. De ene gaat over ons omgaan met dieren, dat je dieren niet onnodig mag laten lijden; de andere gaat over de natuurlijke processen waar wij als mens ook deel van uitmaken. Dieren worden geboren en gaan dood, ook grote dieren, die we tot voor kort als landbouw huisdieren hielden. Durven we als mens de natuur zijn gang weer te laten gaan? Als SBB zijn we er voor alle Nederlanders, en hebben we zorg en aandacht voor beide invalshoeken, ook in de OVP. In de OVP is de keuze gemaakt om Heckrunderen, Koniksparden en Edelherten als bijna-wilde dieren hun gang te laten gaan. Maar dat doen we op zo'n manier dat onnodig lijden wordt voorkomen". Wij hebben de afgelopen jaren geleerd hoe we dat het beste kunnen doen, en we blijven leren, en verbeteren. Want we geloven er in dat dit voor u als bezoeker mooie spannende ervaringen oplevert, en voor planten en dieren een fantastisch leefgebied. We leggen graag open verantwoording af over wat we wel en niet bereikt hebben en staan open voor het gesprek wat er beter kan"

Bestuurlijk schakelen

Op het niveau van bestuur en ambtelijke management vindt de meningsvorming plaats, en heeft SBB de meeste ruimte voor beïnvloeding. De situatie met de BAC is/wel een speciale, omdat deze commissie bindend advies mocht geven en alleen op afstand verantwoording schuldig was aan zijn

opdrachtgever. Er lag erg veel macht bij de BAC, en de dreiging het beheer van de OVP te verliezen bij "nog een misstap" was niet denkbeeldig. Dit verklaart de sterke BAC gerichtheid van SBB. Tegelijkertijd blijft de vraag waar extra manoeuvreerruimte zat .

SBB moest zich bewijzen tegen twee gevestigde meningen

- SBB wil eigenlijk niet mee in een nieuw regime, en doet maar alsof
- SBB is niet goed in staat het bestuurlijke spel rond de OVP te managen

Elk voorval dat deze mening bevestigt werkte vele malen sterker door dan alles wat SBB goed deed. Dat was de realiteit. SBB moest ook opwerken tegen beelden die elders in het land over de organisatie waren ontstaan. [SBB weet het, doet wat zij goed vindt, en trekt zich niet veel aan van lokale groepen en overheden]. Een aantal incidenten zoals de vliegtuigtellingen in januari, de opmerking van **Art.** in de brief aan **Art. 5.1.** worden in dat licht gezien.

De meningsvorming is verder sterk beïnvloed geweest door wat SBB noemt de incidenten, zoals de Helikopter tellingen,, Maar voor de BAC en EL&I was dit een lakmoesproef of SBB luisterde. Het onderwerp werd erg beladen omdat in elke beweging van SBB een teken werd gezien dat "ze toch niet willen luisteren". Dit patroon trad meerdere malen op. Er gebeurde wat, de BAC zag daar een teken in dat er niet werd gehandeld conform het Management plan, SBB zat in de verdediging, en niemand hielp.

De aanbeveling van een enkel BAC lid hierin was om zaken meer over de band te spelen en bestuurlijk slim op te schalen. Dat is uiteindelijk bij de Helitellingen ook gedaan, en hoewel daarover ook weer werd gebromd, was dit wel een slimme zet. En had vaker kunnen plaatsvinden.

In dit onderdeel had SBB sterker kunnen opereren. Ik miste hier de slimheid die meestal in beleidsdirecties wordt uitgedokterd om allerlei politieke krachten handig te handlen.

Aangrijpingspunten

1. Als management Team opereren. Wordt Nick voldoende gesteund bij de strategische en tactische voorbereiding van zijn opereren? Denken collega districtsmanagers mee? En de strategische (communicatie)adviseurs?
2. Meer over de band spelen door bijvoorbeeld gestructureerd de lijnen met EL&I op operationeel, tactisch en strategisch niveau te bewerken **Art.** ↔ **Art. 5.1. lid** ↔ **Art.** **Art.** ↔ **Art.** . Deze kan ik mijzelf ook aantrekken als adviseur en mezelf de vraag stellen of we in de gesprekken het spel over de band voldoende aandacht hebben gegeven.
3. Het discours naar je toe trekken. Organiseer een discussiebijeenkomst rond een lastig punt. Zorg voor BAC en andere buitenwacht. Voorkom dat de BAC zich gepasseerd voelt. Een goed voorbeeld was een bijeenkomst rond de helikopter tellingen met de provincie etc. Deze strategie kun je bijvoorbeeld inzetten om de verbreding af te dwingen. Kies een onderwerp naast de grote grazers.
4. Naar de problemen toe buigen en goedkeuring afdwingen. Een belangrijke les is, dat sluimerende kritiek opgezocht moet worden. Afgelopen zomer had Frauke Ohl kritiek, waarna Nick op haar afgestapt is. Door deze move moest Frauke zaken expliciet maken en verdween de ruimte om zaken te blijven roepen .Ik zie bij SBB nog teveel een cultuur van "dit lossen we fijn in goede harmonie met elkaar op, we doen niet moeilijk" Het gevolg is dat bij kritiek van buiten soms wegbewogen wordt en de zaak niet wordt aangepakt. Bij dit soort explosieve dossiers moet de attitude bijna noodzakelijkerwijs zijn: horen we gemopper, dan

gaan we er op af, stellen ons open op, luisteren, en gaan het gesprek aan op basis van gelijkwaardigheid”.

Tactisch agenda management

De komst van de programmamanager OVP **Art. 5.1. lid 2** heeft de performance van SBB in de BAC veel goed gedaan. Doordat **Art. 5.1. lid 2** tijd had er bovenop te zitten zijn veel zaken goed gegaan. Het is een goed besluit geweest om hierin te investeren. Toch kan een aantal zaken nog beter. De BAC heeft veel ruimte gekregen en gehouden om allerlei opkomende zaken belangrijk te maken. We hebben vorig jaar het jaarplanproces geanalyseerd, en een hoofdlijn voor een jaaragenda van de BAC ontworpen. Het komt neer op voorbereiding in de zomer en herfst, dan begeleiden en monitoren in de winter, rapporteren in het voorjaar, evalueren en leren, en in het volgend najaar met een verbeterde aanpak je winterperiode ingaan. Helaas heeft onze sessie niet of onvoldoende geleid tot een pro-actieve sturing van SBB op de agenda. Was daar nog een vervolg nodig geweest? Of hulp bij de veertaling naar de agendavoering? Of meer alertheid in de rondvraag: wat agenderen we volgende keer. Dat had een aantal BAC leden wat meer structuur kunnen geven, waardoor ze minder ruimte overhouden om te roepen dat het allemaal niet deugt. Sturen op control: we staan nu hier, straks komt die en die rapportage.

Mijn advies: scherp de huidige voorgestelde planning en control cyclus voor beheer, monitoring, rapportage/ evaluatie en bijstelling nog verder aan, en gebruik deze vooral actiever in de beïnvloeding van de agenda onderwerpen. Het structureert allereerst op prettige wijze naar binnen toe de werkprocessen, en het vermindert bovendien de ruimte voor opportunisme dat in elke vergadering kan opduiken.

De producten: monitoring en evaluatie

Mijn beeld is dat SBB in het algemeen deskundige rapporten maakt. Feitelijk kloppen de zaken, er komt niet zo veel kritiek op de wetenschappelijke kwaliteit van het basiswerk.

Opvallend was dat een evaluatierapport van afgelopen jaar op naam werd gezet van een externe onderzoeker, en dat de scherpe inkadering in de concept fase nog flink rammelde. Mij werd toen duidelijk dat een monitoring rapport vooral wordt gezien als een wetenschappelijk werkstuk met een auteur, als ware het een wetenschappelijk artikel. In de wereld van OVP en BAC is die benadering niet houdbaar. Het is dan essentieel dat het een SBB rapport is, waar de manager persoonlijk achter gaat staan (ICMO: leadership). De boodschap is dan "wij hebben als SBB onze beheerstaak serieus en deskundig aangepakt, en ik sta daar persoonlijk garant voor". De rapportage is verlengde van beheer en niet van onderzoek. De conclusies en adviezen moeten dan strak de beheerdoelen volgen.

Verbeteringen zijn dan voorts nog door te voeren door scherper op een rijtje te zetten

- welke doelen hebben we in het Management plan?
- wat hebben we waargenomen i.r.t. deze doelen?
- wat is de conclusie per doel?
- welke actie vloeit daar uit voort?

Dit kort en krachtig. De huidige rapportage wandelt nog meer de metingen en onderdelen van het systeem af.

Het operationele werk in het veld

Er is bij de BAC en bij andere sleutelpersonen over het algemeen veel waardering voor de inzet en werkwijze in het veld. De vroegere discussie over willekeur (playing god) is weg. Er zijn geen twijfels of de monitoring protocollen in het veld worden toegepast. Wel blijven BAC leden op hun hoede of het nieuwe denken wel echt heeft postgevat bij de beheerders.

Ik zie een paar ontwikkelingen en risico's waar SBB rekening mee kan houden

1. De huidige beheerders zijn van nature intuïtieve leeders, terwijl alles nu in protocollen is vastgelegd. De praktijk van **Art. 5.1. lid 2** en collega's blijft zich ontwikkelen. Zorg er voor dat de werkwijze elk jaar tegen het licht wordt gehouden (doen we het nog steeds zo en zo? Wat is er veranderd?), en aangepast op de praktijk die zich ontwikkelt, maar wel met wetenschappers.
2. Overbodige metingen zo snel mogelijk schrappen. Zoals met ieder crisis project: er wordt nu veel gemeten om zaken beheersbaar te maken. Waarschijnlijk teveel. Agendeer op tijd een geleidelijke afslanking van je monitoring programma, en maak de BAC daar mede verantwoordelijk voor. Kosten-bewust opereren is ook een BAC verantwoordelijkheid. Het verhoogt het draagvlak voor de noodzakelijke metingen, en schept meer bewustzijn over budget aanspraken. Pak hiervoor nu het momentum.
3. Communicatie vanuit het veld. Een ijzersterk selling-point is de communicatie tijdens de excursies. Gedurende die uren is de beheerder de belangrijkste communicator van SBB. Hij heeft meer invloed en gezag dan wie dan ook. Want onder zijn leiding ben je in het veld. Hier liggen grote kansen om de corporate boodschap van SBB in de OVP te verbreden en meer maatschappelijk in te steken, dichter tegen de bezoeker aan, meer door zijn ogen meekijken. Daarvoor is ook nodig dat de groep die daar nu werkt de horizon verbreedt, mee impulsen van buiten de OVP krijgt.

Toekomst BAC en SBB

Een Beheeradviescommissie is ook in de toekomst zeer wenselijk.

- Een nieuwe beheercommissie brengt het maatschappelijk krachtenveld dichtbij de beheerpraktijk: de externe kant van het beheer in brede zin is dan verzekerd.
- Ook in een periode waarin de beleidsverantwoordelijkheid en aansturing wordt overgedragen van rijk naar provincie, kunnen met een BAC2 risico's beheersbaar blijven.
- Een Beheercommissie kan voorkomen dat bij een nieuwe evaluatie van het beheer SBB geconfronteerd wordt met een negatieve evaluatie op het implementeren van de aanbevelingen van ICMO2.

Over de invulling wil ik de volgende ideeën meegeven

1. De nieuwe beheercommissie zou zich het beste kunnen bezighouden met het **integrale beheer**. Dus inclusief Natura2000, water management, en het financiële management, toerisme en het omgevingsmanagement. Ze hebben alles met elkaar te maken. De uitdagingen voor de OVP kunnen de komende jaren flink gaan schuiven. Wanneer een reset-moment voor het water management actueel wordt, zal ook dat maatschappelijk goed gemanaged moeten worden. Bij verdergaande bezuinigingen wordt de vraag naar verdienmogelijkheden sterker met mogelijke gevolgen voor de communicatiestrategie, recreatieve druk etc.
- 2.
3. Samenstelling BAC aanpassen aan nieuwe taak, en positioneren als een strategische raad van toezicht. Het beste is wellicht de huidige BAC eerst op te heffen en dan opnieuw een breed

samengesteld gezelschap te kiezen. In elk geval uitbreiding naar Ecologie/Natuurbeheer, Water management en publiekscommunicatie.

4. Secretaris. De keuze van een secretaris zal allereerst van de voorzitter afhangen. SBB kan prima voorstellen om zelf de secretaris te leveren. Dat dwingt iedereen om langs één lijn van planning te werken, en vermindert ruis op de lijn. Voorwaarde is wel dat de persoon vanuit SBB voldoende competenties heeft en onafhankelijk van de organisatiebelangen kan denken. Ik zou een persoon buiten het circuit van de OVP nemen, en niet de projectleider OVP.
5. Bevoegdheden. Het bindende advies zou SBB moeten omzetten in vrijwillige zelfbinding. "wij volgen de adviezen van de Beheercommissie op, tenzij er zeer zwaarwegende argumenten zijn om daar van af te wijken. De directeur beslist daar over en meldt de reden van afwijking aan de Raad.

Maatschappelijke communicatie

Ten slotte wil ik jullie een mogelijkheid aan de hand doen, die je prima onder de vleugels van de nieuwe kunt brengen. De Maatschappelijke dialoog over de grote grazers. Dat kan op vele manieren.

Een van de manieren is om jaarlijks de monitoring resultaten van de winter in het beheergebouw te bespreken met tafels van maatschappelijke partijen en andere geïnteresseerden. Iedereen kan reactie geven op de data. Discussie over interpretatie. Ruimte voor verschillende meningen. Gekoppeld aan een excursie. SBB laat dan zien de manager te zijn van de onderscheiden waardesystemen, toont zich 100% transparant, en investeert in de relaties, ook met de vrienden. Alle data zijn vervolgens te raadplegen op www.oostvaardersplassen.nl

Een stap verder gaan we wanneer we de OVP ook het decor maken van het breder natuurdebat. Een iconische plek waar wezenlijke gesprekken over natuur plaatsvinden.

Als die gesprekken van de grond komen is SBB echt in een mogelijke missie geslaagd: "natuur die toe doet midden in de samenleving brengen".

Cover tbv Vergadering Beheer Advies Commissie Oostvaardersplassen 16-01-2013

Algemene stand van zaken

Aan: **Beheeradvies Commissie Oostvaardersplassen**
t.b.v. vergadering 16 januari 2013.

Van: **Staatsbosbeheer.** Opsteller: **Art. 5.1. lid 2 sub** (Programmamanager Oostvaardersplassen).

Aanleiding: regulier

Eerdere besluitvorming: geen

Status: ter informatie

Korte inhoud:

- Staatsbosbeheer heeft een ideeënboekje gemaakt waarin een aantal voorstellen worden gedaan over hoe om te gaan met de ontstane situatie rond het Oostvaarderswold. Dit boekje is ingebracht in het openplan proces natuur in Flevoland. Het is door de **Art. 5.1. lid 2** als nuttige en boeiende bijdrage benoemd en maakt dan ook deel uit van de beraadslagingen. Het boekje is te downloaden vanaf <http://www.opnatuurinflevoland.nl/downloads-links/>. Een exemplaar van het boekje zal op de vergadering van 16 januari aan de BAC leden worden uitgereikt.
- Het projectteam Natura2000 (DLG en Staatsbosbeheer) heeft op 20 december 2012 het concept Beheerplan N2000 Oostvaardersplassen bij haar opdrachtgever Programma Directie Natura 2000 van het Ministerie van EZ ingeleverd.
- Eind december heeft Staatsbosbeheer aan de Raad van Europa de jaarrapportage gestuurd in het kader van het Europees Diploma voor natuurbeheer.
- Staatsbosbeheer laat een publieksversie maken van de meest recente versie van het managementplan. Deze wordt onder meer op de website geplaatst en zal naast andere voorlichting worden gebruikt om het beheer in het gebied en de aandacht voor de Grote Grazers aan het grote publiek toe te lichten.
- De voorbereiding op de winter 2012-2013 is gestart. Het winterdraaiboek is aangepast en verspreid en er is een eerste bijeenkomst geweest met de 4 medewerkers die het beheer team in de wintermaanden komen versterken. De week met sneeuw en nachtvorst in december heeft niet tot problemen geleid. De conditie van de dieren is in deze periode uitstekend.
- Er is een project gestart om het bezoekerscentrum aan de Kitsweg te vervangen door een nieuw gebouw. Het huidige centrum is te klein en heeft weinig mogelijkheden tot aanpassing. Dit nieuwe gebouw zal, totdat het geplande Natuur Activiteiten Centrum in het Oostvaardersveld kan worden gerealiseerd, voorlopig dienen als dé plek waar bezoekers aan de Oostvaardersplassen hun bezoek beginnen. De nieuwbouw moet halverwege de zomer van 2013 gereed zijn.
- Er wordt met enige regelmaat een vos gezien bij de burcht van "VolgdeVos". Als deze de komende weken inderdaad zijn intrek zal nemen in de burcht zal de site weer online gaan.

Cover tbv Vergadering Beheer Advies Commissie Oostvaardersplassen 16-01-2013

Resultaten tellingen grote herbivoren november 2012

- Aan:** **Beheeradvies Commissie Oostvaardersplassen**
t.b.v. vergadering 16 januari 2013.
- Van:** **Staatsbosbeheer.** Opsteller: **Art. 5.1. lid 2 sub** (Programmamanager Oostvaardersplassen).
- Aanleiding:** managementplan
- Eerdere besluitvorming:**
- 9 mei 2012, vaststelling alternatief scenario 2b voor telling grote herbivoren
 - 5 december 2012, verzoek om notitie met resultaten tellingen
- Status:** ter informatie

In november 2012 zijn volgens de op 9 mei 2012 vastgestelde methode(s) tellingen van de populaties grote herbivoren van de Oostvaardersplassen uitgevoerd. Doel van deze tellingen was om de aantallen grote herbivoren en de leeftijd- en sexe verhouding te bepalen.

Er zijn twee soorten tellingen uitgevoerd:

- o Tellingen vanuit een helikopter waarbij alle soorten integraal zijn geteld
- o Tellingen vanuit een auto waarbij per soort een aparte telling heeft plaatsgevonden

In bijgevoegde notitie worden de resultaten van de tellingen gepresenteerd. Het betreft hier de absolute aantallen en de spreiding. Bij de helikoptertelling zijn in onderstaande tabel zowel de resultaten van de tellers als de resultaten van de fototelling weergegeven.

helikoptertelling				
	teller		foto	
	min	max	min	max
Heckrund	300	314	302	310
Konikpaard	981	1243	1086	1111
Edelhert	3155	3341	3003	3323

grondtelling		
	min	max
Heckrund	313	313
Konikpaard	1112	1149
Edelhert	3166	3642

In bijgevoegde notitie worden bovenstaande aantallen verder onderbouwd, toegelicht en enige duiding gegeven. De evaluatie van deze tellingen en de finale interpretatie van de gegevens uit de verschillende methodes is voorzien begin 2013.

Notitie voorlopige resultaten tellingen grote herbivoren Oostvaardersplassen**5 t/m 10 november 2012**

28 december 2012

In november 2012 zijn tellingen van de populaties grote herbivoren van de Oostvaardersplassen uitgevoerd. Doel van deze tellingen was om de aantallen grote herbivoren en de leeftijd- en sexe verhouding te bepalen.

Er zijn twee soorten tellingen uitgevoerd

- o Tellingen vanuit een helikopter waarbij alle soorten integraal zijn geteld
- o Tellingen vanuit een auto waarbij per soort een aparte telling heeft plaatsgevonden

In deze nota worden de voorlopige resultaten van de tellingen gepresenteerd. De evaluatie van deze tellingen en de finale interpretatie van de gegevens van de verschillende methodes is voorzien begin 2013.

1. Helikoptertelling

Op 5 en 6 november zijn drie helikoptertellingen uitgevoerd. Het uitvoeren van meer dan een telling was een van de aanbevelingen uit de evaluaties van de tellingen. Eén telling is weliswaar voldoende, maar vanuit zowel statistisch als operationeel oogpunt zijn meerdere tellingen aan te bevelen (Art. 2011, Art. 5.1. lid 2 2011). De weersomstandigheden tijdens de drie tellingen waren uitstekend. De telling is gedaan door twee onafhankelijke tellers, waarbij bij kleine groepen dieren (tientallen) de individuen zijn geteld en bij grote groepen (honderden) de aantallen zijn geschat. Van deze grote groepen zijn vanuit de helikopter foto's gemaakt zodat de geschatte aantallen later gechecked konden worden. Het bepalen van sexe en leeftijd is vanuit de helikopter voor de Konikpaarden en Heckrunden onmogelijk gebleken. Voor de edelherten was dit vanuit de helikopter ook niet volledig te doen, maar kan op basis van de foto's enig onderscheid gemaakt worden tussen geweidragers en kaalwild. De resultaten van de edelherten van de eerste telling zijn niet meegenomen in deze presentatie. Door de spreiding van de edelherten tijdens deze eerste vlucht is het niet gelukt een goede telling (met name goede schattingen) en fotovalidatie uit te voeren. De omvang van de grote groep paarden kon alleen op basis van een grove schatting worden bepaald en zal volledig worden bepaald aan de hand van de foto's. Bij de eerste telling van de Heckrunden heeft een van de tellers aangegeven dat hij een groep niet heeft kunnen tellen.

1.1 Aantallen op basis van tellers

Tabel 1. Aantallen runderen, paarden en edelherten geteld en geschat per teller vanuit de helikopter (min en max zijn vetgedrukt)

soort	5 nov		6 nov		6 nov		Gemiddeld		Stdev	
	13:30-16:00		9:30-12:00		13:30-16:00					
	Telling 1		Telling 2		Telling 3		Teller 1	Teller 2	Teller 1	Teller 2
Heckrund	Teller 1	Teller 2	Teller 1	Teller 2	Teller 1	Teller 2	Teller 1	Teller 2	Teller 1	Teller 2
Heckrund	304	274 ²	311	314	303	300	306	307	4	10
Konikpaard ¹	1062	981	1243	1155	1172	1177	1159	1104	91	107
Edelhert	- ³	- ³	3341	3275	3305	3155	3323	3215	25	85

1 doordat de paarden in één grote groep stonden is het aantal gebaseerd op een grove schatting

2 doordat een groep Heckrunden voor teller 2 niet goed waren te zien (deels onder de helikopter) heeft teller 2 geen goede telling kunnen uitvoeren. De telling van teller 2 is niet meegenomen bij de bepaling van het gemiddelde

3 doordat de edelherten vrij ver uit elkaar stonden (geen groepen) kon geen goede telling worden uitgevoerd

Z21-8298-46 bijlage 1 behorende bij document 46 .pdf (3)

Bovenstaande tabel laat voor de Heckrunderen en Edelherten een gemiddelde zien met een kleine spreiding. Dat duidt er op dat de verschillen tussen de tellingen (en ook per teller) klein zijn. Voor de Konikpaarden is de spreiding groter. Dit wordt veroorzaakt omdat bij alle tellingen er één hele grote groep paarden was die alleen grof geschat kon worden.

1.2 Aantallen op basis van foto's

Tijdens elke vlucht zijn op aanwijzingen van de tellers foto's genomen van groepen dieren die zij hebben geschat. Het doel is om die groepen achteraf met deze foto's te kunnen valideren. Wanneer er geen goede foto beschikbaar is wordt uitgegaan van de aantallen van de teller

Tabel 2. Aantallen runderen, paarden en edelherten op basis van de foto's vanuit de helikopter.

	5 nov	6 nov			
	9:30-12:00	9:30-12:00	13:30-16:00		
Soort	Telling 1	Telling 2	Telling 3	gemiddeld	Stdev
Heckrund	283 ¹	310	302	306	6
Konikpaard	1111	910 ¹	1086	1099	18
Edelhert	- ²	3323	3003 ³	3163	226

1 ondertelling (zie tekst), de fotovalidatie van vlucht 1 bij Heckrunderen en vlucht 2 bij paarden is niet meegenomen bij de bepaling van het gemiddelde

2 door spreiding edelherten geen goede foto validatie mogelijk

3 op kavel E29 is fototelling 96 tov 199/206 van tellers (zie tekst).

De aantallen Heckrunderen komen vrijwel overeen met de resultaten van de tellers. Bij de eerste vlucht lopen er echter een aantal Heckrunden op de randen van de foto's waar door de tellers grotere groepen worden aangegeven.

De validatie van vlucht 1 is vanwege de grote spreiding voor edelherten niet gelukt. Bij de edelherten is er bij telling 2 nauwelijks verschil tussen de resultaten van de tellers en de fotovalidatie. Bij vlucht 3 is de spreiding iets groter. Dit wordt veroorzaakt door het feit dat de tellers op een aantal kavels meer hebben geschat dan op de foto's kán worden waargenomen. Op kavel E29 is er sprake is van 50% minder edelherten op de foto. In dit overzicht is voor dat kavel uitgegaan van de aantallen op de foto.

Bij de paarden kan de fotovalidatie bij vlucht 2 niet goed worden uitgevoerd. Tijdens deze vlucht was de groep over een grasland kavel van 1x1 km verspreid en konden er alleen *wide-angle* foto's genomen worden. Hierdoor gaan teveel details verloren en is het niet mogelijk om met zekerheid alle paarden (met name de veulens) te tellen en is er sprake van een ondertelling. Tijdens telling 1 en 3 was deze grote groep relatief compact en kon er een goede fotovalidatie worden uitgevoerd.

De toepasbaarheid van fotovalidatie is sterk afhankelijk van de spreiding van de dieren.

1.3 Edelherten in het Oostvaardersbos

Tijdens de helikoptertellingen is er geteld hoeveel edelherten zich in het Oostvaardersbos bevonden. Deze aantallen zijn hieronder genoemd. In het Kotterbos zijn geen dieren waargenomen. Op 6 november is er aan het eind van de ochtend een keer geteld in het Oostvaardersbos.

Tabel 3. Aantal edelherten in Oostvaardersbos tijdens de telling op 5 en 6 november

Soort	5 nov	6 nov		
	Telling 1	Telling 2/3	gemiddeld	Stdev
Heckrund	0	0	0	0
Konikpaard	0	0	0	0
Edelhert	17	14	16	2

2 Grondtellingen

Op 7,8,9, 10 en 21 november zijn de grondtellingen uitgevoerd. Deze zijn uitgevoerd volgens de methode grondtelling met auto (Art. 5.1. lid 2 2012). Bij de grondtellingen voor de edelherten en de Konikpaarden is elke telling drie keer uitgevoerd. De Heckrunderen zijn 1 keer geteld, omdat hier in eerdere tellingen de spreiding zeer klein was. De tellingen van de edelherten en Heckrunderen zijn uitgevoerd door Staatsbosbeheer. De telling van de paarden is uitgevoerd door Equus Research. Tijdens de grondtellingen kan de leeftijd en sexe verhouding worden vastgesteld. Voor de paarden is de sexe bepaling niet gelukt. Deze zal op een geschikt moment in de komende maanden worden herhaald.

2.1 Heckrunderen

De Heckrunderen zijn op 21 november geteld door Staatsbosbeheer. Hierbij zijn alle groepen opgezocht en meerdere malen nauwkeurig geteld. Op basis daarvan zijn de volgende aantallen geteld:

Tabel 4. Aantal Heckrunderen op basis van grondtelling 21 november

telling 21 november 2012	
stieren	33
koeien	186
< 1 jaar	94
totaal Heckrund	313

2.2. Konikpaarden

De Konikpaarden zijn op 8,9 en 10 november geteld door Equus Research. Het bepalen van de sexe verhouding is vanwege tijdgebrek niet gelukt. De telling heeft relatief veel tijd gekost vanwege de ongunstige verspreiding in het veld en het gedrag van de paarden op alle dagen. Er werd geteld door vier personen; de meeste tellingen van afzonderlijke groepen paarden bestonden uit 3 replica's per groepstelling per teller. Door de omstandigheden was er slechts één dag (10 november) met een volledig betrouwbare telling. Combinatie van de betrouwbare deeltellingen van 8 en 9 leveren een vergelijkbaar resultaat op (min 1070 – max 1148)

Z21-8298-46 bijlage 1 behorende bij document 46 .pdf (5)

Tabel 5. aantal konikpaarden op basis van grondtelling 10 november

telling 10 november 2012	min.	max.
Volwassen dieren	858	895
< 1 jaar	254	254
totaal Konikpaard	1112	1149

2.3. Edelherten

De edelherten zijn op 7, 8 en 9 november 2012 geteld. De telling van 7 november was onvolledig als gevolg van het onrustige gedrag van de dieren. De bepaling van de totalen van de edelherten in november 2012 wordt gedaan op basis van de volgende uitgangspunten:

- De telling van 7 november wordt buiten beschouwing gelaten voor het vaststellen van de totale aantallen getelde geweidragers, kaalwild en totaal aantal edelherten vanwege de onvolledigheid van die telling als gevolg van onrustig gedrag van de edelherten in met name telvak 5; Er zijn tijdens die telling 2743 edelherten geteld.
- De verhouding kalf:(hinde+smaldieren+kalveren) van de kalvertelling van september 2012 wordt gebruikt om het totaal aantal kalveren en hinds+smaldieren van november 2012 vast te stellen;
- Naast de totalen per telling zullen ook de totalen op basis van maximale en minimale aantallen getelde geweidragers en kaalwild worden gegeven, zodat een volledig beeld van de spreiding wordt verkregen.

Hieronder (tabel 6) zijn de totalen vermeld voor edelherten november 2012 op basis van grondtellingen met auto in de randzone en vliegtuigtelling moeras. Het aantal kalveren en hinds+smaldieren is berekend op basis van de verhouding kalf:(hinde+smaldier+kalf) die op basis van de kalveren telling van september 2012 is vastgesteld (Art. 5.1 lid 2012). Omdat er onderscheid is gemaakt in geweidragers en kaalwild kunnen ook totalen worden berekend op basis van het minimum of maximum aantal geweidragers of kaalwild. Het totaal aantal edelherten varieerde van ongeveer 3150 tot 3650 met een gemiddelde van ongeveer 3400.

Tabel 6. aantal edelherten op basis van grondtelling 7, 8 en 9 november. Min. of Max. geven de populatiegrootte op basis van het minimum of maximum aantal getelde geweidragers en kaalwild. Vetgedrukt zijn de aantallen getelde dieren tijdens de grondtellingen van november 2012. Cursief zijn berekende aantallen op basis van de verhouding kalf:(hinde+smaldier+kalf) zoals die is bepaald in september 2012 (Art. 5.1 lid 2012).

telling 2012	min.	telling 8-nov	telling 9-nov	max.
geweidragers	401	537	401	537
hinds+smaldier	<i>1811</i>	<i>1811</i>	<i>2034</i>	<i>2034</i>
kalveren	<i>954</i>	<i>954</i>	<i>1071</i>	<i>1071</i>
kaalwild	2765	2765	3105	3105
totaal edelhert	3166	3302	3506	3642

Referenties

Bos, D., H. van Gasteren en D. Fraser. 2011. Helicopter survey of ungulates in the Oostvaardersplassen autumn 2011. Altenburgh&Wymenga ecological research, Ministerie van Defensie, Scottish Natural Heritage.

Cornelissen, P. 2012. Telling kalveren edelherten Oostvaardersplassen september 2012. Intern werkdocument. Staatsbosbeheer, Deventer

Cornelissen, P. en G.W.T.A. Groot Bruinderink. 2012. Evaluatie tellingen grote herbivoren Oostvaardersplassen 2010-2011. Staatsbosbeheer. Deventer.

Excellentie,

In het Algemeen Overleg Wildbeheer van 23 april jl. en in uw brief aan de Tweede Kamer inzake de Rendac-cijfers van het Oostvaardersplassengebied (DGNR-NB/13111124, 5 juli 2013) heeft u de Kamer toegezegd de Beheeradviescommissie te vragen om haar oordeel over het beheer van de grote grazers in het Oostvaardersplassengebied in de winterperiode 2012/13 uit te spreken, in het bijzonder ten aanzien van de sterfte- en afschotcijfers.

In dit schrijven gaan wij daarom uitsluitend in op het vroegreactief beheer van de grote grazers in het Oostvaardersplassengebied in de periode 1 december 2012 tot 1 mei 2013. De Beheeradviescommissie toetst daarbij op twee punten: 1) is het vroegreactief beheer uitgevoerd conform het op het ICMO2-advies gebaseerde Managementplan Oostvaardersplassen? en 2) is de totale sterfte onder de grote grazers in deze winterperiode opvallend en/of zorgelijk gebleken?

Andere aspecten van het beheer laten we hier buiten beschouwing. Deze komen tussen de Beheeradviescommissie en Staatsbosbeheer aan de orde in opvolging van de door Staatsbosbeheer opgeleverde managementrapportage over de winter van 2012/13.

Algemeen

Op hoofdlijnen concludeert de Beheeradviescommissie (BAC) dat de langdurige winter in combinatie met het gevoerde vroegreactief beheer heeft geleid tot een daling van de totale populatiegrootte ten opzichte van de voorgaande jaren. Deze daling is in lijn met de door de tweede Internationale Commissie voor het Management van het Oostvaardersplassengebied (ICMO2) geformuleerde verwachtingen.

De BAC constateert dat de afgelopen winter grote inzet van Staatsbosbeheermedewerkers heeft plaatsgevonden om onacceptabel lijden van grote grazers te voorkomen. Tegelijkertijd constateert de BAC dat de door ICMO2 gestelde norm dat minimaal 90% van de totale sterfte ten gevolge van afschot plaatsvindt, voor geen van de drie soorten grote grazers gehaald is. De BAC beschikt op dit moment over onvoldoende gegevens om harde uitspraken over de onderliggende oorzaken te kunnen doen. De BAC verwacht dat Staatsbosbeheer deze gegevens binnenkort in de jaarrapportage zal opleveren, waarna conclusies en – indien nodig – verbetermaatregelen kunnen worden vastgesteld.

Per diersoort

Bij de Konikpaarden is 83% van de totale sterfte toe te schrijven aan afschot. Daarbij stelt Staatsbosbeheer dat de 90% norm haalbaar is, maar dat de afgelopen winter de norm niet gehaald is door ongevallen en incidenten gerelateerd aan geboorte. Hoewel dit resultaat in een enkel jaar aanvaardbaar kan zijn is nauwlettende opvolging in de komende jaren noodzakelijk, omdat na instelling van het managementplan op basis van ICMO2 de 90%-norm voor deze groep éénmaal is gehaald.

Bij de edelherten is een afschotpercentage van 88% gerealiseerd. De verklaring die Staatsbosbeheer voor het niet behalen van de 90%-norm bij de edelherten geeft, is dat er zich de in de afgelopen winter meer dieren dan verwacht in het moeras bevonden, alwaar zij buiten het bereik van de monitoring en het beheer zijn. Het is noodzakelijk om voor de komende winterperiode een analyse

uit te voeren om na te gaan wat de mogelijkheden zijn om het Managementplan zodanig aan te passen dat het beheer zich ook uitstrekt tot de dieren die zich in het moeras bevinden.

Voor de Heckrunderen is het gerealiseerde afschotpercentage met 75% het laagst. De oorzaak hiervoor lijkt te zijn dat de aan het uiterlijk beoordeelde conditiescore bij Heckrunderen minder duidelijk uitsluitsel geeft over de daadwerkelijke toestand van het dier dan bij de andere twee soorten. In hoeverre een betere implementatie van de totale dierscore (lichaamsconditie én gedrag) tot aanscherping van het afschotprotocol voor Heckrunderen kan leiden, moet nader worden onderzocht. De Beheeradviescommissie is het eens met de vaststelling van Staatsbosbeheer dat voor deze soort nader onderzoek naar die methode met behulp van externe deskundigen op zijn plaats is, voorafgaande aan het winterseizoen 2013-2014.

In de langetermijnontwikkeling lijken de Heckrunderen van de edelherten en Konikpaarden af te wijken, doordat de runderpopulatie een langjarige continue afname laat zien. Deze ontwikkeling, samen met het lage afschotpercentage, vergt een zorgvuldige afweging van het toekomstige beheer van Heckrunderen.

Slotopmerkingen

De langdurige winter in combinatie met het gevoerde vroegreactief beheer heeft geleid tot een totale sterfte van ca. 37% van de totale populatie grote grazers. Een dergelijke percentage is bij strikte uitvoering van het vroeg reactief beheer voor een lange winterperiode niet onverwacht.

Vóór de komende winter moet onderzocht worden hoe de effectiviteit van uitvoering van het Managementplan Oostvaardersplassen vergroot kan worden, teneinde recht te doen aan de per diersoort gemaakte opmerkingen over het behalen van de 90% norm.

Indien u dat wenselijk acht kunnen wij u daarover – en over onze bevindingen ten aanzien van andere aspecten van het beheer – rapporteren nadat Staatsbosbeheer haar 'Jaarrapportage Oostvaardersplassen 2012/13' oplevert.

Dr. Ruurd Stolp

Voorzitter Beheeradviescommissie Oostvaardersplassen

Beheeradviescommissie Oostvaardersplassen

Datum: vrijdag 22 februari 2013

Locatie: Regardz De Eenhoorn, Kon. Wilhelminaweg 35, Amersfoort

Tijd: 09.30 – 12.30, lunch om 11.45
09.30-10.30 BAC onderling; vanaf 10.30 met Staatsbosbeheer

AGENDA

- 1) Opening
- 2) Mededelingen
- 3) Verslagen BAC-vergadering 5 december 2012. [besluitvorming]
- 4) Rapportages OVP. [ter informatie, meningsvorming]
 - a) Stand-van-zaken (actueel)
 - b) Maandrapportage januari 2013
- 5) Eerste resultaten najaarstellingen. [ter informatie]
- 6) Adviesvraag staatssecretaris EZ inzake telmethode(n). [besluitvorming]
- 7) Voorbreiding werkbezoek staatssecretaris EZ. [inventarisatie]
- 8) WVTTK
- 9) Rondvraag en Sluiting

Beheeradviescommissie Oostvaardersplassen

Conceptverslag BAC-vergadering 5 december 2012

Aanwezig: Leidekker, Ohl, Oosterveld, De Raad, Spek, Stolp (voorzitter), **Art. 5.1. lid 2** (secretaris), **Art. 5.1.** (SBB, van 10.50 tot 11.50), De Snoo (SBB, van 10.50 tot 11.50)

Agenda:

- 1) Opening
- 2) Mededelingen
- 3) Verslag BAC-vergadering 31 oktober 2012
- 4) Stand van zakenrapportage SBB
- 5) Jaarevaluatie en jaarrapportage: conclusies en plannen beheerder
- 6) Managementplan, bijgewerkt
- 7) Telmethoden
- 8) Rondvraag en sluiting

Ad1, 2) Opening en mededelingen

De geprinte stukken werden te laat aangeleverd vanwege capaciteitsgebrek bij de ambtelijke ondersteuning van de commissie. De BAC besluit dat de stukken uiterlijk op de vrijdag voor een vergadering in mail en print bij de commissieleden bezorgd moeten zijn. Om dat mogelijk te maken besluit de commissie dat de secretaris de stukken niet meer voorscreent en afstemt met Staatsbosbeheer, maar dat hij de stukken integraal, met begeleidende minutes, naar de commissieleden doorstuurt. Dit zet SBB ook beter in zijn eigen rol en verantwoordelijkheid.

In de Gedeputeerde Staten van Flevoland is Anne Blik opgevolgd door Bert Gijsberts (VVD). De secretaris regelt een kennismakingsgesprek voor de voorzitter.

De BAC-voorzitter heeft een gesprek met de directeur SBB gehad, waarin onder andere de positie van de BAC in de nieuwe politieke situatie van gedecentraliseerd natuurbeleid per 1 januari 2013 aan de orde is gekomen. De BAC-voorzitter is verder voornemens om binnenkort telefonisch te overleggen met Directeur Generaal Burger en kennis te maken met gedeputeerde Gijsberts.

Ad 3) Verslag 31 oktober

Het verslag wordt ongewijzigd vastgesteld. Het derde, vijfde en zesde actiepunt zijn afgerond, de overige actiepunten (herzien vergaderagenda 2013, plannen kennismakingsgesprekken met Staatssecretaris en met Gedeputeerde) staan nog open.

Ad 4) Stand van zaken

SBB begint op 11 december met wekrapporthages over de stand van zaken in de OVP. De BAC adviseert SBB om in de maandrapportages vergelijkingen met de voorgaande jaren op te nemen.

De BAC gaat akkoord met oplevering van de resultaten van de in begin november uitgevoerde tellingen van de grote grazers – in absolute getallen en in spreiding (inschatting van de precisie) uiterlijk medio december. SBB rapporteert eerst naar de BAC en rechtstreeks naar de staatssecretaris, daarna naar de buitenwereld.

De BAC wil graag weten hoe het overleg van SBB met EZ gaat. Het Managementteam van de directie Natuur en Biodiversiteit heeft onlangs een bezoek aan de OVP gebracht en binnenkort zal op het ministerie een preview van de Oostvaardersplassenfilm gehouden worden. SBB deelt me dat het ministerie heeft aangekondigd de eindverantwoordelijkheid voor de OVP, inclusief de grote grazers, naar de provincie Flevoland overgaat. De BAC waarschuwt dat er ten aanzien van die eindverantwoordelijkheid geen vacuüm mag ontstaan en adviseert SBB te signaleren als dat dreigt.

Ad 5) Jaarevaluatie en Jaarrapportage

De BAC dankt SBB voor het prettige *format* waarin het stuk is aangeleverd en stelt vast dat ze het ter toetsing behandelt en accordeert indien het conform het Managementplan is.

Ten aanzien van doelstelling 1 concludeert de BAC dat deze conform het Managementplan is, maar dat er meer duidelijkheid moet komen over de hardheid van de woorden “waar mogelijk”: Natura-2000 doelstellingen zijn leidend, niet de natuurlijke processen.

De BAC gaat niet akkoord met het bijstellen van de afschotnorm van 90% en waarschuwt SBB dat het feit dat de 90% onder bepaalde omstandigheden voor de Heckrunderen mogelijk niet haalbaar is, niet betekent dat de norm moet worden losgelaten. Ten aanzien van de afschotnorm hanteert de BAC het ‘*comply or explain*’ principe. De behaalde afschotpercentages moeten per diersoort gepresenteerd worden.

De BAC constateert dat over het algemeen de maatregelen neerkomen op het inzetten van extra personele capaciteit, en dat de mitigatie bestaat uit het tijdig reserveren daarvan. SBB heeft in deze winterperiode 3 man (2fte) structureel extra in het OVP-gebied en een groep reserves klaarstaan. SBB presenteert als aanvullende maatregel het ook ’s middags afsluiten van de bosgebieden voor bezoekers, waardoor er meer gelegenheid voor vroegreactief beheer ontstaat.

Bij doelstelling 3 vraagt de BAC zich af of er al informatie uit tussenrapportages beschikbaar is. SBB vertelt dat uit de eerste tussenrapportages blijkt dat de grote bomen het goed redden, maar dat bosverjonging een zorgpunt is. De BAC zou graag zien dat de waarnemingen specifiek gepresenteerd worden. Ook is de BAC benieuwd naar de mogelijke oorzaken van het minder dan verwachte gebruik van de bosgebieden door de grote grazers.

Bij doelstelling 4 geeft SBB desgevraagd aan dat de programmaleider een marketingcampagneleider is. Zijn rol is het managen van de boodschap die de film uitdraagt i.r.t. de doelstellingen van Staatsbosbeheer en het aantrekken van bezoekers, ook naar andere gebieden van SBB. De BAC adviseert SBB er voor te waken dat en eventuele oude OVP-boodschap in de film niet gezien wordt als de huidige insteek van SBB en daar tijdig op te anticiperen.

Ad 6) Managementplan bijgewerkt

De BAC besluit het bijgewerkte Managementplan ter kennisgeving aan te nemen. Het is de verantwoordelijkheid van SBB om te zorgen dat het in lijn is met de adviezen van de BAC. SBB moet tevens zorgen dat het Managementplan actueel is en alleen over het hier en nu gaat. Procesbeschrijvingen zoals in de bijlage over het watermanagement moeten bijvoorbeeld herschreven worden. De BAC zoekt nog naar de logische structuur van intentie naar uitvoering: SBB zou er goed aan doen de samenhang tussen de verschillende stappen explicieter te maken. De BAC vraagt aandacht voor de bruikbaarheid en het gebruik van het Managementplan in het beheer van de OVP. De BAC vraagt tevens aandacht voor de integraliteit van het Managementplan en het Monitoringsplan.

Ad 7) Telmethoden

Er kunnen twee hoofddoelstellingen voor het tellen van de grote grazers onderscheiden worden, namelijk voor het beheer en voor het publieke vertrouwen. Voor het beheer volstaat een minder nauwkeurige telling en voldoet het registreren van trends. Voor het publieke vertrouwen moet er nu nauwkeurig geteld worden. Zodra dat publieke vertrouwen er is, is op de lange termijn die accuratesse niet meer nodig. Dus: de noodzaak voor precieze, nauwkeurige tellingen hangt samen met het vertrouwen dat het publiek in Staatsbosbeheer heeft.

De trendmatige telling kan goed en systematisch vanuit de auto. Ten behoeve van het publiek moet de trendmatige telling periodiek (in het begin intensiever en afbouwend naar elke vijf jaar) gekalibreerd worden. Hiervoor is waarschijnlijk een luchttelling met foto's nodig. Deze kalibrering zorgt er voor dat de processen in de OVP beter in beeld gebracht worden.

De BAC maakt een notitie waarin beschreven wordt welke informatie er in het kader van de OVP 'need to know' en 'nice to know' is. Vervolgens zal de BAC aan SBB vragen om een voorstel te doen voor de wijze waarop zij die informatie kan vergaren. BAC-leden Leidekker en Spek leveren de informatie voor de notitie, de secretaris is penvoerder.

Ad 8) Rondvraag

Er zijn geen punten voor de rondvraag

Ad 9) Sluiting

De voorzitter sluit de vergadering om 12.00

Actiepunten:

Wat	Wie	Wanneer
1. Gesprek voorzitter met gedeputeerde Gijsberts organiseren.	secretaris	Na overleg voorzitter met DG Burger
2. Gesprek voorzitter met nieuwe staatssecretaris EL&I organiseren.	secretaris	Na benoeming
3. Vergaderdata 2013 herzien	Voorzitter en secretaris	Op korte termijn
4. Wegvallen voorscreening door secretaris terugkoppelen naar SBB	Secretaris	z.s.m.
5. Opleveren eindresultaten tellingen november naar BAC en naar Staatssecretaris	SBB	Voor eind december 2012
6. Signaleren BAC over verantwoordelijkheidsvacuüm grote grazers.	SBB	Indien voorzien
7. Managementplan opschonen naar uitsluitend 'hier en nu' en samenhang tussen verschillende stappen in het Managementplan expliciteren	SBB	
8. Opstellen notitie tellingen	Leidekker, Spek en secretaris	Vóór volgende BAC vergadering

Cover tbv Vergadering Beheer Advies Commissie Oostvaardersplassen 22-02-2013

Algemene stand van zaken

Aan: **Beheeradvies Commissie Oostvaardersplassen**
t.b.v. vergadering 22 februari 2013.

Van: **Staatsbosbeheer.** Opsteller: **Art. 5.1. lid 2 sub e** (Programmamanager Oostvaardersplassen).

Aanleiding: regulier

Eerdere besluitvorming: geen

Status: ter informatie

Korte inhoud:

1. Op 6 februari heeft de heer **Art.** zijn definitieve rapportage opgeleverd mbt het open planproces natuur in Flevoland. Hij adviseert om een time-out van 5 jaar te nemen en in die periode geen nieuwe natuur aan te leggen en “zeker geen verbinding”. GS heeft zich inmiddels achter het advies geschaard. Staatsbosbeheer zal zich komende tijd intern beraden over welke inhoudelijke, financiële en juridische consequenties dit heeft. Een verbinding wordt niet geadviseerd door **Art.**
2. Tijdens de begrotingsbehandeling van Economische zaken heeft de staatssecretaris van EZ op vragen van de partij van de Dieren toegezegd dat zij contact zal zoeken met de gemeente Lelystad om de openstelling van de Hollandse Hout voor de grote grazers uit de Oostvaardersplassen Hollandse Hout te bespreken.
3. Stichting Welzijn grote grazers (SWGG) heeft half januari op diverse manieren de media gezocht om haar ongenoegen over het Oostvaardersplassen beleid te uiten. Dit kwam niet geheel onverwacht, kort na het vertrek van een de bestuursleden. Staatsbosbeheer heeft de Stichting aangesproken op haar toon en het feit dat ze alleen beelden laten zien van vóór 2010.
4. In het stakeholdersoverleg is de situatie met betrekking tot de opstelling van SWGG inmiddels twee keer hoog opgelopen. SWGG stelt voortdurend de kaders van ICMO2 ter discussie en ondermijnt hiermee elke inhoudelijke discussie. Dit tot uitgesproken ongenoegen van een aantal andere stakeholders. Staatsbosbeheer zal een interventie plegen door haar beheerders voorlopig niet met het overleg te belasten en de bij de oprichting gemaakte afspraken te laten herbevestigen.
5. Boswachter **Art. 5.1. lid 2** is goed hersteld van zijn open hartoperatie en zal vanaf 11 februari weer halve dagen gaan werken.
6. Op de calamiteiten telefoon zijn op de avonden in het weekend van 18 en 19 januari diverse dreigtelefoontjes binnengekomen. Vermoedelijk door dezelfde persoon. Boswachter **Art. 5.1.** heeft hiervan aangifte bij de politie gedaan.

Cover tbv Vergadering Beheer Advies Commissie Oostvaardersplassen 22-02-2013

7. Op 8 maart a.s. komt de nieuwe Flevolandse gedeputeerde Bert Gijsberts op bezoek in de Oostvaardersplassen. Het zal hierbij in ieder geval gaan over specifiek het beheer van de grote grazers, het concept N2000 beheerplan Oostvaardersplassen en de impact van de bioscoopfilm voor het gebied en de regio.
8. Op 24 januari heeft er een zgn “Bevindingenoverleg” plaatsgevonden rond het concept N2000 beheerplan Oostvaardersplassen. Hierbij zaten voor het eerst alle betrokken partijen om tafel (Programma directie N2000, directie Natuur en Biodiversiteit, projectteam beheerplan (DLG en SBB) en provincie Flevoland) aan tafel. Het gesprek ging voor een groot deel over de relatie tussen de rol van de grazers en de N2000 doelstellingen. Op 12 februari wordt dit gesprek voortgezet om de bestuurlijke overleggen hierover de komende tijd goed voor te bereiden.
9. Vanaf begin maart zal in de Driehoek en het Oostvaardersbos weer nieuw plantmateriaal worden geplaatst. In het najaar zal er een begin worden gemaakt met het aanleggen van exclusures in de “spoorzone”. In totaal zijn hiervoor 16.000 stuks plantgoed gereserveerd. Daarnaast is het project kwaliteitsimpuls Kotterbos in volle gang en ook daar zal dit voor- en najaar nieuw plantmateriaal worden aangebracht.
10. Het raster is om het gebied is aangepast omdat er aan de Almeerse kant een groep runderen steeds door het eerste (lage) raster wist te komen. Op verschillende plekken zijn inspringlokaties gecreëerd om edelherten die buiten het tweede raster zijn geraakt eenvoudig terug het gebied in te laten springen.

Minute

BAC-vergadering 22 februari 2013

Agendapunt 4a: Stand van zakenrapportage OVP

Punt 1, Oostvaarderswold

- Wat ziet Staatsbosbeheer als consequenties voor de beheerdoelstellingen in de OVP?
- Is Staatsbosbeheer voornemens om aanpassing in het beheer van de grote grazers aan te brengen? Indien ja: welke en wanneer?

Punt 8, Bevindingenoverleg Beheerplan Natura-2000

- De BAC is niet voor dit overleg uitgenodigd. Kunnen we daaruit de conclusie trekken dat de BAC uitsluitend op uitvoeringsniveau moet optreden?

Punt 9, Nieuwe aanplant

- Wat zijn de resultaten van de eerdere aanplant in de Driehoek en het Oostvaardersbos?
- Welke maatregelen worden genomen om de nieuwe aanplant te beschermen?

Punt 10, Afrastering

- wat betekent "buiten het tweede raster"? Is dat buiten het OVP-gebied? Zo ja, hoe vaak gebeurt dit dan?

11 februari 2013, Art. 5.1. lid 2 sub e Woo [REDACTED] *secretaris BAC*

Maandrapportage – Januari 2013

Hoefdieren Oostvaardersplassen

8 februari 2013

De situatierapportage Oostvaardersplassen is gemaakt door Staatsbosbeheer en verschijnt vanaf 1 december t/m eind april 1 x per maand. Deze rapportage wordt gepubliceerd op de website van Staatsbosbeheer. Hierin wordt per maand (in volle weken) gerapporteerd hoeveel dieren van welke soort er geschoten zijn en hoeveel dieren een natuurlijke dood zijn gestorven. Ook worden conditie score van de gestorven dieren, de omgevingsconditie en eventuele bijzonderheden gerapporteerd. Daarnaast worden er foto's die in deze maand in het gebied zijn gemaakt gepubliceerd. Zie de website voor meer informatie over het beheer in de Oostvaardersplassen en de maatregelen die worden getroffen voor de dieren in het gebied

Gestorven dieren

Totaaloverzicht gestorven dieren 1 december 2012 - 1 april

Soort	Geschoten	Natuurlijke dood	Totaal
edelhert	178	12	190
konikpaard	19	4	23
Heckrund	3	2	5
Totaal	200	18	218

Van de gestorven dieren is het volgende percentage geschoten: 92 %.

Sterfte afgelopen maand

Soort	Geschoten	Natuurlijke dood	Totaal
edelhert	146	9	155
konikpaard	19	4	23
Heckrund	3	2	5
Totaal	168	15	183

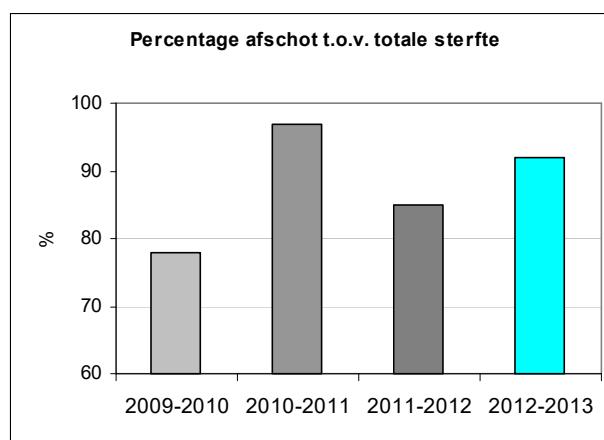
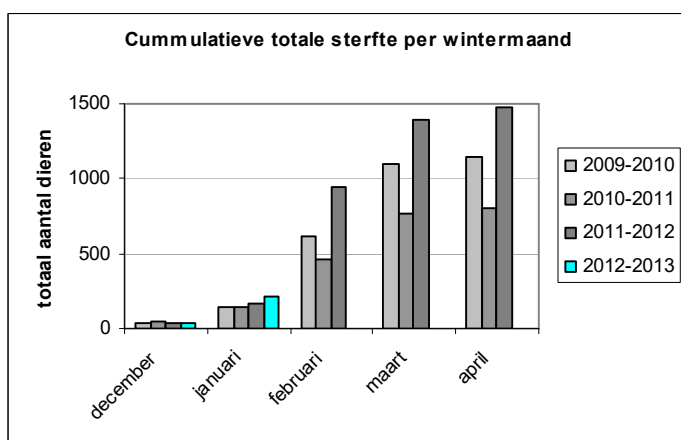
staatsbosbeheer

Maandrapportage – Januari 2013

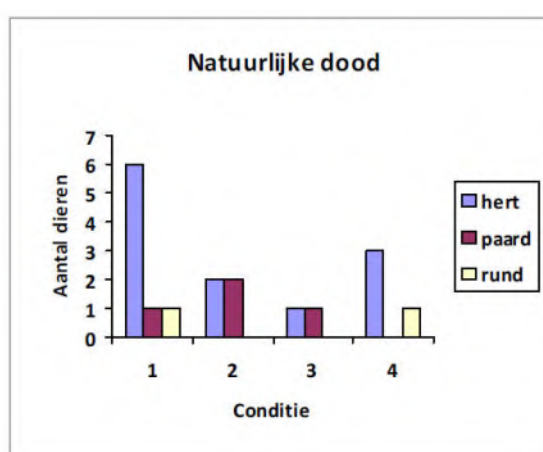
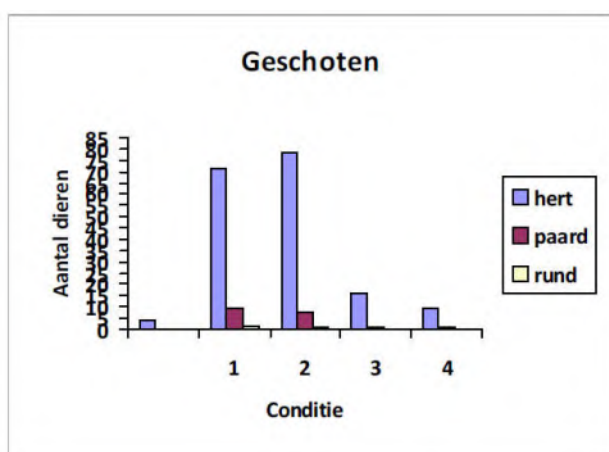
Hoefdieren Oostvaardersplassen

Totale cummulative sterfte t.o.v. afgelopen winters

In onderstaande grafieken is de totale cummulative sterfte van de afgelopen jaren per wintermaand weergegeven. In de grafiek rechts is het percentage afschot t.o.v. de totale sterfte van afgelopen vier winters weergegeven. Hierbij dient nadrukkelijk te worden opgemerkt dat bij eventuele vergelijkingen (A) de omgevingsconditie en (B) de invoering en het scherper toepassen van het vroeg reactief beheer (vanaf 2010-2011) moet worden beschouwd.

Conditie score gestorven dieren

De conditie score is een inschatting van de dierconditie van de individuele, gestorven dieren. Bij de dieren die worden geschoten is deze conditiescore gebaseerd op zowel fysieke kenmerken als gedragskenmerken. Wanneer deze verschillen wordt de laagste gerapporteerd. Bij dieren die een natuurlijke dood zijn gestorven kan de conditiescore alleen op fysieke kenmerken worden bepaald. Hoe hoger de conditiescore, hoe beter de ingeschatte dierconditie is. De conditiescore loopt van maximaal 5 tot minimaal 1. In bovenstaande grafieken is de verdeling weergegeven van de conditiescore per soort.

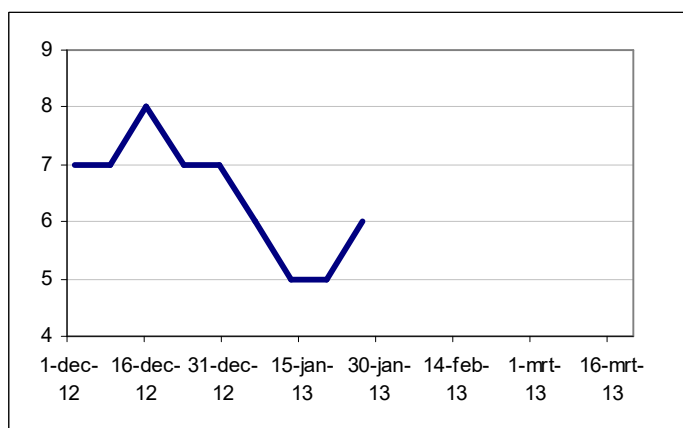
staatsbosbeheer

Maandrapportage – Januari 2013

Hoefdieren Oostvaardersplassen

Omgevingscore

De omgevingsconditie is een gewogen score. Deze score wordt berekend op basis van de van 5 afzonderlijke scores. Deze scores zijn een inschatting van de beschikbaarheid van beschutting, hoeveelheid voedsel, temperatuur, neerslag en wind. Hoe hoger de score, hoe gunstiger de omstandigheden voor de dieren zijn. De score loopt van maximaal 8 tot minimaal 2. In onderstaande grafiek is de omgevingscore per week weergegeven.

Januari begon zacht, maar in de tweede week trad er een periode van koude in die bijna twee weken heeft aangehouden. Temperaturen waren onder normaal en er was zelfs sprake van een paar “ijsdagen”. Een groot deel van de periode waren de Oostvaardersplassen bedekt met een laag sneeuw. In de laatste week van januari trad de dooi in. Het voedsel nam in de maand januari zichtbaar af in het gebied. De beschutting neemt mede door het verdwijnen van riet ook verder af. Wel zijn vanaf 15 januari de bosgebieden weer opengesteld voor alle grote grazers. Hierdoor blijft de totale hoeveelheid beschutting voor de dieren in deze maand gelijk.

Bijzonderheden

- Op 13 januari zijn er tijdens de ganzenslaaplaatstelling 57.000 ganzen geteld die in het gebied overnachtten.
- Op 17 januari is er met behulp van een cameraval een otter gefilmd bij de onderdoorgang bij de Praambult
- Op 29 januari is door de harde wind het zeearendnest, waar in 2006 het eerst zeearendjong is grootgebracht, uit de boom gewaaid. Het nest werd al enkele jaren niet meer gebruikt. Het huidige paartje zeearenden wordt in deze periode met enige regelmaat gezien bij alweer het vierde nest in het gebied.
- Op vrijdag 18 en zaterdag 19 januari zijn er 7 herten door het ijs gezakt. Deze werden opgeschrikt door vroege wandelaars die op weg waren naar de Schollebaar. De boswachters waren zo snel mogelijk ter plaatse. Twee herten zijn dood aangetroffen. Vijf waren nog in leven, maar kansloos en zijn direct geschoten. Alle dieren waren in zeer goede conditie. Het pad naar de Schollebaar is vervolgens op zaterdag per direct gesloten

Maandrapportage – Januari 2013 Hoefdieren Oostvaardersplassen

Praambult op 29 januari

Praambult op 17 januari

Paarden in het Oostvaardersbos op 24 januari (links) en Heckrunderen in de Driehoek op 17 januari (rechts)

Maandrapportage – Januari 2013

Hoefdieren Oostvaardersplassen

Edelherten, Konikpaarden en Heckrunderen in de Oostvaardersplassen op 29 januari (foto's J.Linthorst)

Staatsbosbeheer besteedt de uiterste zorg aan de betrouwbaarheid en actualiteit van de gegevens in deze rapportage. Desondanks kan het voorkomen dat de informatie onvolkomenheden bevat. Aan de gegevens, zoals die in deze rapportage worden weergegeven, kunnen geen rechten worden ontleend. De definitieve cijfers zullen in de jaarrapportage worden opgenomen.

Maandrapportage – Januari 2013

Hoefdieren Oostvaardersplassen

8 februari 2013

De situatierapportage Oostvaardersplassen is gemaakt door Staatsbosbeheer en verschijnt vanaf 1 december t/m eind april 1 x per maand. Deze rapportage wordt gepubliceerd op de website van Staatsbosbeheer. Hierin wordt per maand (in volle weken) gerapporteerd hoeveel dieren van welke soort er geschoten zijn en hoeveel dieren een natuurlijke dood zijn gestorven. Ook worden conditie score van de gestorven dieren, de omgevingsconditie en eventuele bijzonderheden gerapporteerd. Daarnaast worden er foto's die in deze maand in het gebied zijn gemaakt gepubliceerd. Zie de website voor meer informatie over het beheer in de Oostvaardersplassen en de maatregelen die worden getroffen voor de dieren in het gebied

Gestorven dieren

Totaaloverzicht gestorven dieren 1 december 2012 - 1 april

Soort	Geschoten	Natuurlijke dood	Totaal
edelhert	178	12	190
konikpaard	19	4	23
Heckrund	3	2	5
Totaal	200	18	218

Van de gestorven dieren is het volgende percentage geschoten: 92 %.

Sterfte afgelopen maand

Soort	Geschoten	Natuurlijke dood	Totaal
edelhert	146	9	155
konikpaard	19	4	23
Heckrund	3	2	5
Totaal	168	15	183

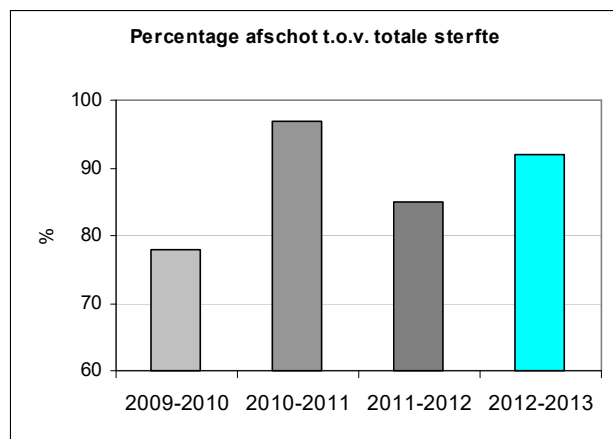
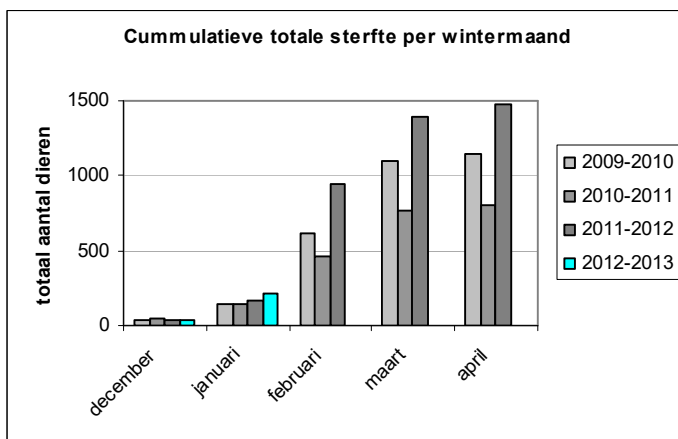
staatsbosbeheer

Maandrapportage – Januari 2013

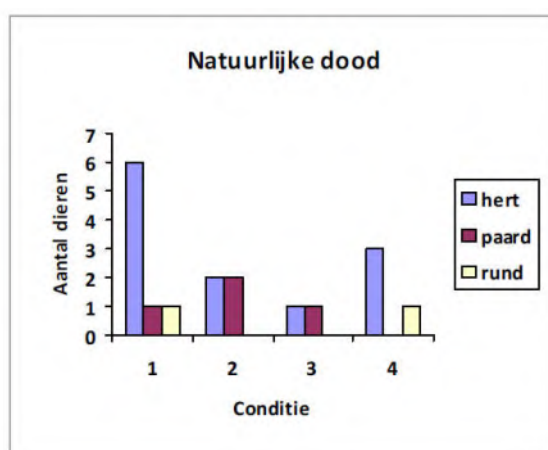
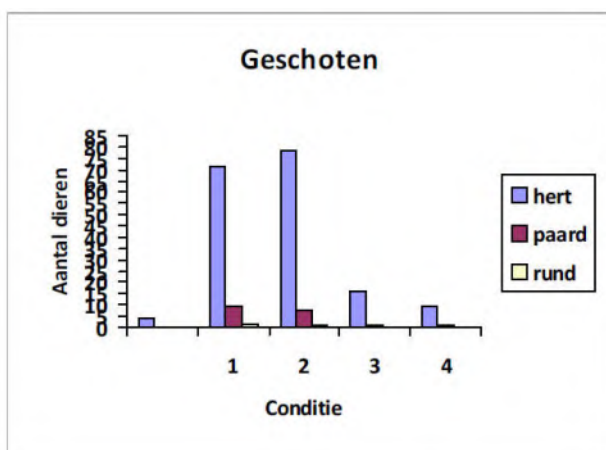
Hoefdieren Oostvaardersplassen

Totale cummulative sterfte t.o.v. afgelopen winters

In onderstaande grafieken is de totale cummulative sterfte van de afgelopen jaren per wintermaand weergegeven. In de grafiek rechts is het percentage afschot t.o.v. de totale sterfte van afgelopen vier winters weergegeven. Hierbij dient nadrukkelijk te worden opgemerkt dat bij eventuele vergelijkingen (A) de omgevingsconditie en (B) de invoering en het scherper toepassen van het vroeg reactief beheer (vanaf 2010-2011) moet worden beschouwd.

Conditie score gestorven dieren

De conditie score is een inschatting van de dierconditie van de individuele, gestorven dieren. Bij de dieren die worden geschoten is deze conditiescore gebaseerd op zowel fysieke kenmerken als gedragskenmerken. Wanneer deze verschillen wordt de laagste gerapporteerd. Bij dieren die een natuurlijke dood zijn gestorven kan de conditiescore alleen op fysieke kenmerken worden bepaald. Hoe hoger de conditiescore, hoe beter de ingeschatte dierconditie is. De conditiescore loopt van maximaal 5 tot minimaal 1. In bovenstaande grafieken is de verdeling weergegeven van de conditiescore per soort.

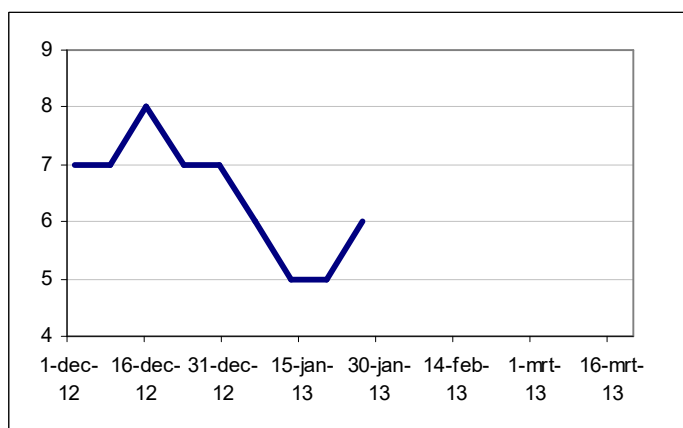
staatsbosbeheer

Maandrapportage – Januari 2013

Hoefdieren Oostvaardersplassen

Omgevingscore

De omgevingsconditie is een gewogen score. Deze score wordt berekend op basis van de van 5 afzonderlijke scores. Deze scores zijn een inschatting van de beschikbaarheid van beschutting, hoeveelheid voedsel, temperatuur, neerslag en wind. Hoe hoger de score, hoe gunstiger de omstandigheden voor de dieren zijn. De score loopt van maximaal 8 tot minimaal 2. In onderstaande grafiek is de omgevingscore per week weergegeven.

Januari begon zacht, maar in de tweede week trad er een periode van koude in die bijna twee weken heeft aangehouden. Temperaturen waren onder normaal en er was zelfs sprake van een paar "ijsdagen". Een groot deel van de periode waren de Oostvaardersplassen bedekt met een laag sneeuw. In de laatste week van januari trad de dooi in. Het voedsel nam in de maand januari zichtbaar af in het gebied. De beschutting neemt mede door het verdwijnen van riet ook verder af. Wel zijn vanaf 15 januari de bosgebieden weer opengesteld voor alle grote grazers. Hierdoor blijft de totale hoeveelheid beschutting voor de dieren in deze maand gelijk.

Bijzonderheden

- Op 13 januari zijn er tijdens de ganzenslaaplaatstelling 57.000 ganzen geteld die in het gebied overnachtten.
- Op 17 januari is er met behulp van een cameraval een otter gefilmd bij de onderdoorgang bij de Praambult
- Op 29 januari is door de harde wind het zeearendnest, waar in 2006 het eerst zeearendjong is grootgebracht, uit de boom gewaaid. Het nest werd al enkele jaren niet meer gebruikt. Het huidige paartje zeearenden wordt in deze periode met enige regelmaat gezien bij alweer het vierde nest in het gebied.
- Op vrijdag 18 en zaterdag 19 januari zijn er 7 herten door het ijs gezakt. Deze werden opgeschrikt door vroege wandelaars die op weg waren naar de Schollebaar. De boswachters waren zo snel mogelijk ter plaatse. Twee herten zijn dood aangetroffen. Vijf waren nog in leven, maar kansloos en zijn direct geschoten. Alle dieren waren in zeer goede conditie. Het pad naar de Schollebaar is vervolgens op zaterdag per direct gesloten

Maandrapportage – Januari 2013

Hoefdieren Oostvaardersplassen

Praambult op 29 januari

Praambult op 17 januari

Paarden in het Oostvaardersbos op 24 januari (links) en Heckrunderen in de Driehoek op 17 januari (rechts)

Maandrapportage – Januari 2013 Hoefdieren Oostvaardersplassen

Edelherten, Konikpaarden en Heckrunderen in de Oostvaardersplassen op 29 januari (foto's J.Linthorst)

Staatsbosbeheer besteedt de uiterste zorg aan de betrouwbaarheid en actualiteit van de gegevens in deze rapportage. Desondanks kan het voorkomen dat de informatie onvolkomenheden bevat. Aan de gegevens, zoals die in deze rapportage worden weergegeven, kunnen geen rechten worden ontleend. De definitieve cijfers zullen in de jaarrapportage worden opgenomen.

Cover tbv Vergadering Beheer Advies Commissie Oostvaardersplassen 22-02-2013

5. Resultaten tellingen grote herbivoren november 2012

- Aan:** **Beheeradvies Commissie Oostvaardersplassen**
t.b.v. vergadering 16 januari 2013.
- Van:** **Staatsbosbeheer.** Opsteller: **Art. 5.1. lid 2 sub** (Programmamanager Oostvaardersplassen).
- Aanleiding:** managementplan
- Eerdere besluitvorming:**
- 9 mei 2012, vaststelling alternatief scenario 2b voor telling grote herbivoren
 - 5 december 2012, verzoek om notitie met resultaten tellingen
- Status:** ter informatie

In november 2012 zijn volgens de op 9 mei 2012 vastgestelde methode(s) tellingen van de populaties grote herbivoren van de Oostvaardersplassen uitgevoerd. Doel van deze tellingen was om de aantallen grote herbivoren en de leeftijd- en sexe verhouding te bepalen.

Er zijn twee soorten tellingen uitgevoerd:

- o Tellingen vanuit een helikopter waarbij alle soorten integraal zijn geteld
- o Tellingen vanuit een auto waarbij per soort een aparte telling heeft plaatsgevonden

In bijgevoegde notitie worden de resultaten van de tellingen gepresenteerd. Het betreft hier de absolute aantallen en de spreiding. Bij de helikoptertelling zijn in onderstaande tabel zowel de resultaten van de tellers als de resultaten van de fototelling weergegeven.

helikoptertelling				
	teller		foto	
	min	max	min	max
Heckrund	300	314	302	310
Konikpaard	981	1243	1086	1111
Edelhert	3155	3341	3003	3323

grondtelling		
	min	max
Heckrund	313	313
Konikpaard	1112	1149
Edelhert	3166	3642

In bijgevoegde notitie worden bovenstaande aantallen verder onderbouwd, toegelicht en enige duiding gegeven. De evaluatie van deze tellingen en de finale interpretatie van de gegevens uit de verschillende methodes is voorzien begin 2013.

Minute

BAC-vergadering 22 februari 2013

Agendapunt 5: Tellingen najaar 2012

Cover

De cover zou beschouwd kunnen worden als de samenvatting van de notitie.

Notitie

De Notitie bevat veel tekst, geen samenvatting en geen conclusies. Er wordt geen uitspraak gedaan over de betrouwbaarheid van de tellingen en de telresultaten worden niet gerelateerd aan de beheerdoelstellingen.

Algemeen (cover en notitie)

Welke managementconclusies trekt Staatsbosbeheer uit de resultaten van de najaarstellingen?

11 februari 2013, Art. 5.1. lid 2 sub e Woo *secretaris BAC*

Notitie voorlopige resultaten tellingen grote herbivoren Oostvaardersplassen**5 t/m 10 november 2012**

28 december 2012

In november 2012 zijn tellingen van de populaties grote herbivoren van de Oostvaardersplassen uitgevoerd. Doel van deze tellingen was om de aantallen grote herbivoren en de leeftijd- en sexe verhouding te bepalen.

Er zijn twee soorten tellingen uitgevoerd

- o Tellingen vanuit een helikopter waarbij alle soorten integraal zijn geteld
- o Tellingen vanuit een auto waarbij per soort een aparte telling heeft plaatsgevonden

In deze nota worden de voorlopige resultaten van de tellingen gepresenteerd. De evaluatie van deze tellingen en de finale interpretatie van de gegevens van de verschillende methodes is voorzien begin 2013.

1. Helikoptertelling

Op 5 en 6 november zijn drie helikoptertellingen uitgevoerd. Het uitvoeren van meer dan een telling was een van de aanbevelingen uit de evaluaties van de tellingen. Eén telling is weliswaar voldoende, maar vanuit zowel statistisch als operationeel oogpunt zijn meerdere tellingen aan te bevelen (Art. 2011, Art. 5.1. lid 2 2011). De weersomstandigheden tijdens de drie tellingen waren uitstekend. De telling is gedaan door twee onafhankelijke tellers, waarbij bij kleine groepen dieren (tientallen) de individuen zijn geteld en bij grote groepen (honderden) de aantallen zijn geschat. Van deze grote groepen zijn vanuit de helikopter foto's gemaakt zodat de geschatte aantallen later gechecked konden worden. Het bepalen van sexe en leeftijd is vanuit de helikopter voor de Konikpaarden en Heckrunden onmogelijk gebleken. Voor de edelherten was dit vanuit de helikopter ook niet volledig te doen, maar kan op basis van de foto's enig onderscheid gemaakt worden tussen geweidragers en kaalwild. De resultaten van de edelherten van de eerste telling zijn niet meegenomen in deze presentatie. Door de spreiding van de edelherten tijdens deze eerste vlucht is het niet gelukt een goede telling (met name goede schattingen) en fotovalidatie uit te voeren. De omvang van de grote groep paarden kon alleen op basis van een grove schatting worden bepaald en zal volledig worden bepaald aan de hand van de foto's. Bij de eerste telling van de Heckrunden heeft een van de tellers aangegeven dat hij een groep niet heeft kunnen tellen.

1.1 Aantallen op basis van tellers

Tabel 1. Aantallen runderen, paarden en edelherten geteld en geschat per teller vanuit de helikopter (min en max zijn vetgedrukt)

soort	5 nov		6 nov		6 nov					
	13:30-16:00		9:30-12:00		13:30-16:00					
	Telling1		Telling 2		Telling 3		Gemiddeld		Stdev	
	Teller 1	Teller 2	Teller 1	Teller 2	Teller 1	Teller 2	Teller 1	Teller 2	Teller 1	Teller 2
Heckrund	304	274 ²	311	314	303	300	306	307	4	10
Konikpaard ¹	1062	981	1243	1155	1172	1177	1159	1104	91	107
Edelhert	_ ³	_ ³	3341	3275	3305	3155	3323	3215	25	85

1 doordat de paarden in één grote groep stonden is het aantal gebaseerd op een grove schatting

2 doordat een groep Heckrunden voor teller 2 niet goed waren te zien (deels onder de helikopter) heeft teller 2 geen goede telling kunnen uitvoeren. De telling van teller 2 is niet meegenomen bij de bepaling van het gemiddelde

3 doordat de edelherten vrij ver uit elkaar stonden (geen groepen) kon geen goede telling worden uitgevoerd

Bovenstaande tabel laat voor de Heckrunderen en Edelherten een gemiddelde zien met een kleine spreiding. Dat duidt er op dat de verschillen tussen de tellingen (en ook per teller) klein zijn. Voor de Konikpaarden is de spreiding groter. Dit wordt veroorzaakt omdat bij alle tellingen er één hele grote groep paarden was die alleen grof geschat kon worden.

1.2 Aantallen op basis van foto's

Tijdens elke vlucht zijn op aanwijzingen van de tellers foto's genomen van groepen dieren die zij hebben geschat. Het doel is om die groepen achteraf met deze foto's te kunnen valideren. Wanneer er geen goede foto beschikbaar is wordt uitgegaan van de aantallen van de teller

Tabel 2. Aantallen runderen, paarden en edelherten op basis van de foto's vanuit de helikopter.

	5 nov		6 nov			
	9:30-12:00	9:30-12:00	13:30-16:00			
Soort	Telling 1	Telling 2	Telling 3	gemiddeld	Stdev	
Heckrund	283 ¹	310	302	306	6	
Konikpaard	1111	910 ¹	1086	1099	18	
Edelhert	- ²	3323	3003 ³	3163	226	

1 ondertelling (zie tekst), de fotovalidatie van vlucht 1 bij Heckrunderen en vlucht 2 bij paarden is niet meegenomen bij de bepaling van het gemiddelde

2 door spreiding edelherten geen goede foto validatie mogelijk

3 op kavel E29 is fototelling 96 tov 199/206 van tellers (zie tekst).

De aantallen Heckrunderen komen vrijwel overeen met de resultaten van de tellers. Bij de eerste vlucht lopen er echter een aantal Heckrunden op de randen van de foto's waar door de tellers grotere groepen worden aangegeven.

De validatie van vlucht 1 is vanwege de grote spreiding voor edelherten niet gelukt. Bij de edelherten is er bij telling 2 nauwelijks verschil tussen de resultaten van de tellers en de fotovalidatie. Bij vlucht 3 is de spreiding iets groter. Dit wordt veroorzaakt door het feit dat de tellers op een aantal kavels meer hebben geschat dan op de foto's kán worden waargenomen. Op kavel E29 is er sprake is van 50% minder edelherten op de foto. In dit overzicht is voor dat kavel uitgegaan van de aantallen op de foto.

Bij de paarden kan de fotovalidatie bij vlucht 2 niet goed worden uitgevoerd. Tijdens deze vlucht was de groep over een grasland kavel van 1x1 km verspreid en konden er alleen *wide-angle* foto's genomen worden. Hierdoor gaan teveel details verloren en is het niet mogelijk om met zekerheid alle paarden (met name de veulens) te tellen en is er sprake van een ondertelling. Tijdens telling 1 en 3 was deze grote groep relatief compact en kon er een goede fotovalidatie worden uitgevoerd.

De toepasbaarheid van fotovalidatie is sterk afhankelijk van de spreiding van de dieren.

1.3 Edelherten in het Oostvaardersbos

Tijdens de helikoptertellingen is er geteld hoeveel edelherten zich in het Oostvaardersbos bevonden. Deze aantallen zijn hieronder genoemd. In het Kotterbos zijn geen dieren waargenomen. Op 6 november is er aan het eind van de ochtend een keer geteld in het Oostvaardersbos.

Tabel 3. Aantal edelherten in Oostvaardersbos tijdens de telling op 5 en 6 november

	5 nov	6 nov		
Soort	Telling 1	Telling 2/3	gemiddeld	Stdev
Heckrund	0	0	0	0
Konikpaard	0	0	0	0
Edelhert	17	14	16	2

2 Grondtellingen

Op 7,8,9, 10 en 21 november zijn de grondtellingen uitgevoerd. Deze zijn uitgevoerd volgens de methode grondtelling met auto (**Art. 5.1. lid 2** 2012). Bij de grondtellingen voor de edelherten en de Konikpaarden is elke telling drie keer uitgevoerd. De Heckrunderen zijn 1 keer geteld, omdat hier in eerdere tellingen de spreiding zeer klein was. De tellingen van de edelherten en Heckrunderen zijn uitgevoerd door Staatsbosbeheer. De telling van de paarden is uitgevoerd door Equus Research. Tijdens de grondtellingen kan de leeftijd en sexe verhouding worden vastgesteld. Voor de paarden is de sexe bepaling niet gelukt. Deze zal op een geschikt moment in de komende maanden worden herhaald.

2.1 Heckrunderen

De Heckrunderen zijn op 21 november geteld door Staatsbosbeheer. Hierbij zijn alle groepen opgezocht en meerdere malen nauwkeurig geteld. Op basis daarvan zijn de volgende aantallen geteld:

Tabel 4. Aantal Heckrunderen op basis van grondtelling 21 november

telling 21 november 2012	
stieren	33
koeien	186
< 1 jaar	94
totaal Heckrund	313

2.2. Konikpaarden

De Konikpaarden zijn op 8,9 en 10 november geteld door Equus Research. Het bepalen van de sexe verhouding is vanwege tijdgebrek niet gelukt. De telling heeft relatief veel tijd gekost vanwege de ongunstige verspreiding in het veld en het gedrag van de paarden op alle dagen. Er werd geteld door vier personen; de meeste tellingen van afzonderlijke groepen paarden bestonden uit 3 replica's per groepstelling per teller. Door de omstandigheden was er slechts één dag (10 november) met een volledig betrouwbare telling. Combinatie van de betrouwbare deeltellingen van 8 en 9 leveren een vergelijkbaar resultaat op (min 1070 – max 1148)

Z21-8298-48 bijlage 4 behorende bij document 48 .pdf (6)

Tabel 5. aantal konikpaarden op basis van grondtelling 10 november

telling 10 november 2012	min.	max.
Volwassen dieren	858	895
< 1 jaar	254	254
totaal Konikpaard	1112	1149

2.3. Edelherten

De edelherten zijn op 7, 8 en 9 november 2012 geteld. De telling van 7 november was onvolledig als gevolg van het onrustige gedrag van de dieren. De bepaling van de totalen van de edelherten in november 2012 wordt gedaan op basis van de volgende uitgangspunten:

- De telling van 7 november wordt buiten beschouwing gelaten voor het vaststellen van de totale aantallen getelde geweidragers, kaalwild en totaal aantal edelherten vanwege de onvolledigheid van die telling als gevolg van onrustig gedrag van de edelherten in met name telvak 5; Er zijn tijdens die telling 2743 edelherten geteld.
- De verhouding kalf:(hinde+smaldieren+kalveren) van de kalvertelling van september 2012 wordt gebruikt om het totaal aantal kalveren en hinds+smaldieren van november 2012 vast te stellen;
- Naast de totalen per telling zullen ook de totalen op basis van maximale en minimale aantallen getelde geweidragers en kaalwild worden gegeven, zodat een volledig beeld van de spreiding wordt verkregen.

Hieronder (tabel 6) zijn de totalen vermeld voor edelherten november 2012 op basis van grondtellingen met auto in de randzone en vliegtuigtelling moeras. Het aantal kalveren en hinds+smaldieren is berekend op basis van de verhouding kalf:(hinde+smaldier+kalf) die op basis van de kalveren telling van september 2012 is vastgesteld (Art. 5.1 lid 2012). Omdat er onderscheid is gemaakt in geweidragers en kaalwild kunnen ook totalen worden berekend op basis van het minimum of maximum aantal geweidragers of kaalwild. Het totaal aantal edelherten varieerde van ongeveer 3150 tot 3650 met een gemiddelde van ongeveer 3400.

Tabel 6. aantal edelherten op basis van grondtelling 7, 8 en 9 november. Min. of Max. geven de populatiegrootte op basis van het minimum of maximum aantal getelde geweidragers en kaalwild. Vetgedrukt zijn de aantallen getelde dieren tijdens de grondtellingen van november 2012. Cursief zijn berekende aantallen op basis van de verhouding kalf:(hinde+smaldier+kalf) zoals die is bepaald in september 2012 (Art. 5.1 lid 2012).

telling 2012	min.	telling 8-nov	telling 9-nov	max.
geweidragers	401	537	401	537
hinds+smaldier	<i>1811</i>	<i>1811</i>	<i>2034</i>	<i>2034</i>
kalveren	<i>954</i>	<i>954</i>	<i>1071</i>	<i>1071</i>
kaalwild	2765	2765	3105	3105
totaal edelhert	3166	3302	3506	3642

Referenties

Bos, D., H. van Gasteren en D. Fraser. 2011. Helicopter survey of ungulates in the Oostvaardersplassen autumn 2011. Altenburgh&Wymenga ecological research, Ministerie van Defensie, Scottish Natural Heritage.

Cornelissen, P. 2012. Telling kalveren edelherten Oostvaardersplassen september 2012. Intern werkdocument. Staatsbosbeheer, Deventer

Cornelissen, P. en G.W.T.A. Groot Bruinderink. 2012. Evaluatie tellingen grote herbivoren Oostvaardersplassen 2010-2011. Staatsbosbeheer. Deventer.

> Retouradres Postbus 20401 2500 EK Den Haag

De Beheeradviescommissie Oostvaardersplassen
T.a.v. de heer dr. R. Stolp
p/a Postbus 20401
2500 EK DEN HAAG

**Directoraat-generaal Natuur
& Regio**

Directie Natuur en Biodiversiteit

Bezoekadres

Bezuidenhoutseweg 73
2594 AC Den Haag

Postadres

Postbus 20401
2500 EK Den Haag

Factuuradres

Postbus 16180
2500 BD Den Haag

Overheidsidentificatienr

00000001003214369000

T 070 379 8911 (algemeen)

www.rijksoverheid.nl/eleni

Behandeld door

Art. 5.1. lid 2

**Art. 5.1. lid 2 sub e
Woo**

Datum **01 NOV. 2012**

Betreft **Hernieuwde adviesvraag over telmethode grote grazers
Oostvaardersplassen**

Geachte heer Stolp,

In mijn brief van 22 maart 2012 had ik de Beheeradviescommissie Oostvaarderplassen gevraagd mij voor de korte termijn aan te geven wat een op-één-na-beste optie zou zijn om de voor het voorjaar van 2012 beoogde tellingen van de grote grazers in de Oostvaardersplassen alsnog zo betrouwbaar mogelijk uit te voeren. Dit vroeg ik mede omdat de provincie Flevoland kort daarvoor had besloten de door Staatsbosbeheer aangevraagde natuurbeschermingswetvergunning voor helikoptertellingen niet te verlenen. Ik verwees daarbij ook naar een aantal nadere criteria en motieven voor de tellingen.

In reactie daarop gaf de beheeradviescommissie in haar brief van 2 april 2012 aan dat, op basis van de toen voorhanden zijnde gegevens, een advies over een op-één-na-beste telmethode voor het voorjaar van 2012, dat zou voldoen aan de in mijn brief genoemde criteria, niet mogelijk zou zijn. Ook gaf de beheeradviescommissie aan Staatsbosbeheer te hebben geadviseerd voor het afgelopen voorjaar een grondtelling van de grazers uit te voeren (in lijn met eerder uitgevoerde grondtellingen) om bij benadering de wintersterfte te kunnen valideren.

In de brief van 2 april vroeg de beheeradviescommissie in verband met de niet afgegeven vergunning voor helikoptertellingen ook nog mijn aandacht voor de Natura 2000-instandhoudingsdoelstelling voor lepelaars in de Oostvaardersplassen. In relatie tot het niveau waarop de lepelaarspopulatie in de Oostvaardersplassen zich al een lange reeks van jaren bevindt, zou die doelstelling aan de hoge kant zijn en bovendien is de landelijke populatieontwikkeling van lepelaars heel positief.

Onder dankzegging voor het door de beheeradviescommissie aan mij uitgebrachte advies, heb ik inmiddels vastgesteld dat bij een aantal relevante partijen de weerstand tegen helikoptertellingen in het vroege voorjaar fors is. Het lijkt het mij daarom verstandiger uit te gaan van een situatie waarbij de inzet van helikopters in het voorjaar voortaan wordt vermeden.

Ons kenmerk

DGNR-NB / 12347297

Uw kenmerk

BAC-OVP/20120402

Advies telmethoden grote grazers Oostvaardersplassengebied

Adviesvraag van staatssecretaris Bleker van Economische zaken,
Landbouw en innovatie, dd 9 november 2012

Processtappen:

- 1 De BAC stelt een discussiestuk op waarin de doelen waarvoor tellingen nodig zijn worden aangegeven.
- 2 Vertegenwoordigers van de BAC, SBB, EZ en Flevoland gaan om tafel om, op basis van dat discussiestuk, het met elkaar eens te worden over de *need* en *nice to knows*. Daarmee creëren we een gezamenlijk draagvlak voor de (doelstellingen van de) monitoring in het OVP-gebied. EZ is daar nu verantwoordelijk voor, Flevoland straks - ook v.w.b. de financiering.
- 3 SBB doet een voorstel aan de BAC over een telmethode waarmee zij denken de doelstellingen van het beheer door middel van de tellingen duurzaam kunnen monitoren. Voordat dit voorstel ter goedkeuring aan de BAC wordt voorgelegd wordt er informeel over gespard met de BAC-leden Leidekker en Spek.
- 4 De BAC adviseert de staatssecretaris over de door SBB voorgestelde en door BAC geaccordeerde - telmethode(n) waarmee dat bereikt gaat worden.

Inhoudelijk:

- 1 Er kan op twee manieren worden geïnventariseerd, namelijk in absolute getallen en in de vorm van trendgetallen. Voor het beheer kan over het algemeen worden volstaan met trendgetallen. Absolute getallen zijn nodig om aan te tonen dat de gehanteerde telmethode(n) consistent, accuraat en nauwkeurig genoeg zijn, maar ook om de ontstane maatschappelijke en politieke onrust weg te nemen. De in het verleden gehanteerde methode met een basistelling waarna de stand berekend werd aan de hand van cumulatieve geboorte- en sterftcijfers is niet accuraat en niet nauwkeurig gebleken. De methodiek die derhalve gekozen wordt is afhankelijk van het doel wat daarmee bereikt dient te worden. Van belang is gebleken dat een goede uitleg bij hetgeen gebeurt evident is.
- 2 Het rapport *Evaluatie tellingen grote herbivoren Oostvaardersplassen* (Art. 5.1. lid 2 sub e Woo ██████████ 2012) maakt duidelijk dat het geven van absolute getallen met de huidige gangbare telmethoden niet mogelijk is, omdat de werkelijke aantallen niet exact bekend zijn.
- 3 Een trend is goed aan te geven mits de gebruikte methodiek constant wordt uitgevoerd
- 4 Een regelmatige calibratie van de trendgetallen is noodzakelijk om het vertrouwen in de trendgetallen te herstellen. Hiertoe moeten de aantallen grote grazers zo absoluut als mogelijk geteld worden.

- 5 De aantallen runderen, paarden en herten willen we afzonderlijk weten, omdat die soorten allemaal een aparte rol hebben in het gebied en anders omgaan met omstandigheden,
- 6 Voor het accuraat bepalen van het afschotpercentage is het nodig om te weten hoeveel dieren er geschoten zijn, hoeveel er dood gevonden zijn, en hoeveel er dood zijn gegaan maar niet gevonden zijn. Die derde categorie is alleen rekenkundig te leiden uit precieze en nauwkeurige tellingen. Zolang het niet mogelijk is om die laatste categorie te bepalen, moeten we er van uitgaan dat het afschot % overschat wordt. Het is niet aan te geven hoeveel die overschatting bedraagt.
- 7 De verdeling naar leeftijdscategorie (jong - subadult - adult - oud) willen we weten, omdat dit een nadere onderbouwing kan geven van verwachtingen en adequaat handelen op basis van het *early reactive culling*-systeem mogelijk maakt
- 8 De geslachtsverhoudingen (mannelijk: vrouwelijk) willen we weten, omdat dat een inschatting kan geven over de (te verwachten) aanwas en dus nodig voor de invulling van de trendgetallen

Vragen aan Staatsbosbeheer:

Voorstel doen voor een telmethode of combinatie van telmethoden die aan de volgende criteria voldoet:

- 1 Duurzaam, d.w.z. langjarig op dezelfde wijze uitvoerbaar. NB: dit betreft langjarig in de toekomst. Goede tellingen volgens betere methoden hebben de voorkeur boven het voortzetten van bestaande reeksen met minder goede telmethoden.
- 2 Precieze trendmatige tellingen die frequent gevalideerd worden d.m.v. een zo precies en nauwkeurig mogelijke telling. De BAC vraagt van Staatsbosbeheer een voorstel voor de frequentie van validatie. De BAC vraagt van Staatsbosbeheer tevens een onderbouwing van de precisie en de nauwkeurigheid van de voorgestelde telmethoden.
- 3 De tellingen moeten afgestemd zijn op de doelen van het beheer. Aangegeven moet worden welk doel Staatsbosbeheer op welke manier wil monitoren en wat zij daarvoor nodig heeft. Tevens vraagt de BAC hoe die monitoring wordt gebruikt in de publieke meningsvorming rondom de Oostvaardersplassen.

Minute

BAC-vergadering 22 februari 2013

Agendapunt 6: Adviesvraag telmethoden

Voorgeschiedenis

In de BAC-vergadering van 5 december 2012 is besloten dat de BAC aangeeft wat zij '*need to know*' en '*nice to know*' vindt ten aanzien van de tellingen van de grote grazers in het Oostvaardersplassengebied. Op basis van die criteria zal de BAC Staatsbosbeheer verzoeken om een voorstel te doen voor (een) telmethode(n) waarmee zij denkt die gegevens duurzaam te kunnen verkrijgen. Het advies van de BAC aan de staatssecretaris van EZ zal bestaan uit een combinatie van de door de BAC aangegeven criteria (*need en nice to know*) en door de BAC geaccordeerde telmethoden (op basis van de voorstellen van Staatsbosbeheer).

De BAC besloot dat commissieleden Leidekker en Spek samen met de secretaris een concepttekst voor de de brief aan Staatsbosbeheer opstellen. Dit concept wordt in deze vergadering voor het eerst besproken en indien mogelijk vastgesteld.

11 februari 2013, **Art. 5.1. lid 2 sub e Woo** secretaris BAC

Minute

BAC-vergadering 22 februari 2013

Agendapunt 7: Voorbereiding werkbezoek staatssecretaris EZ

Aanleiding

De BAC-voorzitter heeft staatssecretaris Dijkema van EZ uitgenodigd voor een kennismakingsbezoek aan het Oostvaardersplassengebied. Dit bezoek zou op korte termijn moeten plaatsvinden

Vraag

Welke punten zouden er tijdens dit bezoek aan de orde moeten komen? En welke punten zouden beter vermeden worden?

11 februari 2013, Art. 5.1. lid 2 sub e Woo *secretaris BAC*

Ministerie van Economische Zaken

Aan: staatssecretaris Dijkema van Economische Zaken

Van: dr. Ruurd Stolp, voorzitter Beheeradviescommissie Oostvaardersplassen

Betreft: werkbezoek Oostvaardersplassengebied

Den Haag, 31 januari 2013

Excellentie,

Eén van de dossiers in uw beleidsportefeuille is het dossier Oostvaardersplassen, met daarin bijzondere aandacht voor het beheer van de grote grazers die in het gebied een belangrijke rol spelen voor het handhaven van het open karakter van het landschap. Staatsbosbeheer is verantwoordelijk voor dit beheer, binnen door u aangegeven grenzen. Met name het welzijn van de grote grazers is elke winter een potentiële bron van onrust, omdat inzichten over het houden van deze dieren verschillen. Emoties hebben een grote invloed op de discussie.

Uw ambtsvoorganger heeft zijn beleid ten aanzien van het Oostvaardersplassengebied gebaseerd op de adviezen van de tweede internationale commissie voor het management van de Oostvaardersplassen (ICMO2). In het kader daarvan is eind 2010 de Beheeradviescommissie Oostvaardersplassen ingesteld. Namens deze Beheeradviescommissie wil ik u graag uitnodigen voor een kennismakingsbezoek aan het Oostvaardersplassengebied.

Gezien de maatschappelijke onrust en de daaruit mogelijk voortvloeiende politieke discussies zou ik u graag op korte termijn ontvangen om van u te vernemen welke benadering van de ecologische en maatschappelijke uitdagingen in dit natuurgebied u voorstaat.

Indien u dat wenst kunnen wij aanvullend vertegenwoordigers van provincie en/of gemeente uitnodigen voor een verkenning van de mogelijkheden van het openstellen van het Hollandse Hout voor de grote grazers en voor een verkenning van de verhoudingen tussen de Natura-2000 doelstellingen en de grote grazers. Mijn secretaris stemt e.e.a. graag met uw medewerkers af.

In afwachting van uw antwoord verblijf ik,

Hoogachtend

Art. 5.1. lid 2 sub e Woo

Dr. Ruurd Stolp,
Voorzitter Beheeradviescommissie Oostvaardersplassen

[Secretaris Beheeradviescommissie OVP: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @minInv.nl | 070 Art. 5.1.]

Ministerie van Economische Zaken

> Retouradres Postbus 20401 2500 EK Den Haag

Staatsbosbeheer
t.a.v. Dr. C.J. Kalden, directeur
Postbus 1300
3970 BH DRIEBERGEN-RIJSSENBURG

Directoraat-generaal Natuur & Regio

Beheeradviescommissie
Oostvaardersplassen

Bezoekadres

Bezuidenhoutseweg 73
2594 AC Den Haag

Postadres

Postbus 20401
2500 EK Den Haag

Factuuradres

Postbus 16180
2500 BD Den Haag

Overheidsidentificatienr

00000001003214369000

T 070 379 8911 (algemeen)

www.rijksverheid.nl/ez**Behandeld door****Art. 5.1. lid 2****Art. 5.1. lid 2 sub e**
Woo**Ons kenmerk**

DGNR-NB / 13041679

Uw kenmerk**Bijlage(n)**

Datum

Betreft Vraag inzake advies telmethode(n) grote grazers
Oostvaardersplassengebied

Geachte directeur,

De Staatssecretaris van Economische Zaken heeft aan de Beheeradviescommissie Oostvaardersplassen advies gevraagd over de methode of combinatie van methoden die op betrouwbare wijze leiden tot inzicht in de relevante getalsmatige kenmerken van de populatie grote grazers in het Oostvaardersplassengebied. De met deze methode(n) verzamelde gegevens moeten tenminste voldoen aan de volgende voorwaarden. Ze moeten Staatsbosbeheer in staat stellen om de ontwikkelingen in het gebied te volgen, teneinde de doelstellingen zoals geformuleerd in het (op basis van ICMO2 opgestelde) Managementplan te behalen. Bovendien moeten de tellingen van zodanige kwaliteit zijn dat er door deze gegevens als zodanig geen verwarring ontstaat in het politieke en maatschappelijk debat.

De adviesvraag van de Staatssecretaris komt mede voort uit het feit dat de door de commissie Gabor aanbevolen methode om in voor- en najaar o.a. te tellen vanuit een helikopter op dit moment niet kan worden uitgevoerd. De staatssecretaris heeft ons verzocht om ten eerste te duiden welke informatie noodzakelijk uit de tellingen verkregen moet worden en om vervolgens een telmethode of combinatie van telmethoden voor te stellen waarmee die informatie verkregen kan worden.

De procedure die wij met uw organisatie hebben afgesproken bestaat uit vier stappen. Eerst stelt de Beheeradviescommissie vanuit haar expertise vast welke gegevens zij noodzakelijk acht om te verkrijgen uit de tellingen van de grote grazers. Vervolgens doet Staatsbosbeheer vanuit haar rol als beheerder van het Oostvaardersplassengebied een voorstel aan de Beheeradviescommissie voor de telmethode(n) waarmee zij deze gegevens gaat verkrijgen. De commissie toetst of het voorstel van Staatsbosbeheer de beoogde informatie kan opleveren. De Beheeradviescommissie zal vervolgens, eventueel na discussie met u en rekening houdend met mogelijk veranderingen die op basis van die discussie in het voorstel worden aangebracht, advies uitbrengen aan de staatssecretaris van Economische Zaken.

Het onderstaande geeft inzicht in een aantal van de aspecten die door ons voor beoordeling zullen worden gebruikt - waaronder begrepen de terminologie voor wat betreft de kwaliteit van de data - en in de randvoorwaarden zoals die zijn bepaald door het gestelde in ICMO2 en in de eerder genoemde gesprekken met uw medewerkers:

Nauwkeurig en precies

Nauwkeurige telmethoden zijn methoden die het werkelijke aantal grote grazers zeer dicht benaderen. Als er 100 dieren in een gebied leven is de methode waarbij er 95 geteld worden nauwkeuriger dan de methode waarbij er 80 geteld worden. Precieze telmethoden zijn methoden waarbij de afzonderlijke tellingen een grote consistentie vertonen in waargenomen aantallen. Als er in een gebied 100 dieren leven is een methode waarmee er in een aantal rondes tussen de 98 en de 102 dieren geteld worden preciezer dan een methode die in een aantal rondes tussen de 85 en de 115 dieren telt.

Het rapport Evaluatie tellingen grote herbivoren Oostvaardersplassen, Art. 5.1. lid 2 sub e Woo Staatsbosbeheer (2012) maakt duidelijk dat het geven van absolute getallen met de huidige gangbare telmethoden niet mogelijk is, omdat de werkelijke aantallen niet exact bekend zijn. Dit betekent dat de nauwkeurigheid van een telmethode in het Oostvaardersplassengebied op dit moment niet bepaald kan worden.

Absolute aantallen of Steekproef

De veranderingen in de populaties grote grazers zijn op twee manieren in beeld te brengen: door het tellen van de gehele populatie of door het nemen van steekproeven. Voor het beheer van het Oostvaardersplassengebied is het niet noodzakelijk om te weten hoeveel grote grazers er exact in het gebied leven en kan worden volstaan met het beschrijven van de trendmatige ontwikkeling van de aantallen dieren - onderverdeeld naar soort, sexe en leeftijdscategorieën.

De trendmatige ontwikkelingen in de populaties grote grazers kunnen in beeld gebracht worden door middel van het tellen van de gehele populatie, maar ook (en wellicht efficiënter) op basis van steekproeftellingen. Daarvoor is een vereiste dat de steekproeven een reële afspiegeling vormen van de gehele populatie. Bovendien moet worden aangetoond dat de gehanteerde telmethode(n) precies genoeg zijn.

De in het verleden in het Oostvaardersplassengebied gehanteerde methode met een basistelling waarna de stand berekend werd aan de hand van cumulatieve geboorte- en sterftcijfers is niet nauwkeurig gebleken, terwijl die cijfers wel als absolute aantallen gepresenteerd werden. Het is gebleken dat het belangrijk is om een goede uitleg bij de telmethode(n) en de daaruit verkregen getallen te geven.

Voorkómen onnodig lijden

Om aan te tonen dat Staatsbosbeheer onnodig lijden van grote grazers in het Oostvaardersplassengebied in voldoende mate heeft weten te voorkomen moeten de aantallen dieren in voor- en najaar geteld worden. Deze telling dient dus om de afschotcijfers te valideren. Een uitsplitsing is nodig om per diersoort te laten zien welk percentage door afschot is gedood en welk percentage vanzelf is doodgegaan, omdat de runderen, paarden en edelherten elk op een andere manier met de omgevingsuitdagingen omgaan en omdat elke soort een andere invloed op de omgeving uitoefent.

Voor het accuraat bepalen van het afschotpercentage is het nodig om te weten hoeveel dieren er geschoten zijn, hoeveel er dood gevonden zijn, en hoeveel er dood zijn gegaan maar niet gevonden zijn. Die derde categorie is alleen rekenkundig te leiden uit precieze en nauwkeurige tellingen voor en na de winter. Zolang het niet mogelijk is om die laatste categorie te bepalen, moeten we er van uitgaan dat het afschotpercentage overschat wordt. Het is niet aan te geven hoeveel die overschatting bedraagt.

Bevorderen van welzijn

Voor de doelstelling "bevorderen van het welzijn van de grote grazers" leveren tellingen in een systeem van reactief beheer geen zinvolle informatie op. Relevante informatie voor deze doelstelling komt uit de (al in de OVP ingezette) monitoring van de hoeveelheid beschutting, het gebruik daarvan en de effecten van de grote grazers op de beschutting.

Populatiesamenstelling en voorspellende waarde

Een uitsplitsing naar leeftijdscategorie en naar geslacht is enerzijds nodig om een inschatting te kunnen maken van de gezondheid van de populatie. Anderzijds heeft deze informatie ook voorspellende waarde. Wanneer bijvoorbeeld de populatie vergrijsd, dan neemt de kans op een populatiecrash in de winterperiode toe. Het aandeel vrouwelijke dieren levert ook informatie over de potentiële aanwas van de populatie en dus voor de te verwachten *workload* in de daaropvolgende winterperiode.

De Vragen aan Staatsbosbeheer

In het licht van voornoemde constateringën verzoek ik u een voorstel te doen voor een telmethode of combinatie van telmethoden die aan de volgende criteria voldoet:

- 1 Duurzaam (d.w.z. langjarig op dezelfde wijze uitvoerbaar), nauwkeurig en precies. Alle tellingen winnen aan precisie wanneer ze op basis van opgedane ervaringen kunnen worden aangescherpt. Steekproeftellingen winnen bovendien aan nauwkeurigheid wanneer

ze langjarig op dezelfde wijze en op dezelfde tijdstippen worden uitgevoerd:. NB: wij bedoelen hier langjarig in de toekomst. Het creëren van nieuwe langjarige reeksen met een betere en eventueel efficiëntere methode heeft de voorkeur boven het voortzetten van bestaande reeksen met mindere telmethoden. De commissie vraagt van Staatsbosbeheer een onderbouwing van de precisie en de nauwkeurigheid van de voorgestelde telmethode(n).

- 2 Steekproeftellingen dienen frequent gekalibreerd te worden d.m.v. een zo precies en nauwkeurig mogelijke telling. Wanneer Staatsbosbeheer kiest voor steekproeftellingen dan verwacht de Beheeradviescommissie tevens een voorstel voor de methode en de frequentie van kalibreren.
- 3 De tellingen moeten afgestemd zijn op de doelen van het beheer en moeten informatie opleveren die eenduidig kan worden gecommuniceerd in het politieke en maatschappelijk debat. Ik verzoek u om aan te geven op welke manier u voornemens bent om de telresultaten te rapporteren en toe te passen in de uitvoering en eventuele aanpassing van het Managementplan voor het zorgvuldig beheren van de populatie grote grazers zoals geformuleerd naar aanleiding van ICMO2.

Ik verzoek u om mij vóór 22 maart 2013 uw voorstel te doen toekomen.

Met vriendelijke groet,

Dr. Ruurd Stolp
Voorzitter Beheeradviescommissie Oostvaardersplassen

Beheer Advies Commissie Oostvaardersplassen
de heer dr. R. Stolp
p/a Postbus 20401
2500 EK DEN HAAG

Datum 22 maart 2013

Onderwerp vraag inzake teladvies Grote Grazers Oostvaardersplassengebied

Behandeld door Art. 5.1.

Ons kenmerk

Uw kenmerk DGNR-NB/13041679

Bijlagen

Geachte heer Stolp,

In uw brief van 8 maart vraagt u mij om u een voorstel te doen over een telmethode of combinatie van telmethoden die aan de volgende criteria voldoet:

- 1 Duurzaam, d.w.z. langjarig op dezelfde wijze uitvoerbaar.
- 2 Trendmatige tellingen die frequent gekalibreerd worden d.m.v. een zo precies en nauwkeurig mogelijke telling.
- 3 De tellingen moeten afgestemd zijn op de doelen van het beheer en moeten informatie opleveren die eenduidig kan worden gecommuniceerd in het politieke en maatschappelijk debat. Ik verzoek u om aan te geven op welke manier u voornemens bent om de telresultaten te rapporteren en toe te passen in de uitvoering en aanpassing van het Managementplan voor het zorgvuldig beheren van de populatie grote grazers zoals geformuleerd naar aanleiding van ICMO2.

In 2011 en 2012 zijn er met verschillende methoden tellingen van de grote grazers uitgevoerd in de Oostvaardersplassen, waaronder de door ICMO2 geadviseerde helikoptertelling. Er is daardoor een beeld ontstaan van de precisie van deze verschillende methoden. Voor alle methoden geldt dat ze nog verder geoptimaliseerd kunnen worden, maar er is een goed beeld ontstaan van de meest precieze methoden. Deze methoden staan beschreven in het evaluatie rapport van Art. 5.1. lid 2 sub e Woo uit 2012.

Ik wil op basis van deze evaluatie en op basis van het ICMO2 advies de volgende combinatie van methoden voorstellen:

- o 2 x per jaar (voor- en najaar) een grondtelling vanuit de auto om de aantallen, sexe en leeftijdverhouding te bepalen
- o 1 x per jaar een helikoptertelling in het najaar om de aantallen te registreren en hiermee de aanwas- en sterfteregistratie en de grondtellingen te controleren.

Om de precisie ook vanuit wetenschappelijk oogpunt goed te onderbouwen zullen tijdens de grondtellingen in het voorjaar van 2013 en de helikoptertelling in het najaar van 2013 nog 3 telrondes uitgevoerd worden. Daarna zal voor alle tellingen gelden dat er één telling zal worden uitgevoerd. De grondtellingen voor het voorjaar 2013 zijn inmiddels gepland in tweede helft van april.

Er is twee jaar ervaring opgedaan met genoemde methoden en ik ben van dan ook van mening dat deze combinatie van tellingen duurzaam is en op langjarig dezelfde wijze kan worden uitgevoerd.

De combinatie van methoden zorgt dat eventuele afwijkingen in een van de methoden vroegtijdig gesignaleerd kan en gecorrigeerd kan worden. Er zal bovendien inzicht gaan ontstaan in de methodische verschillen tussen de methoden en of en hoe de precisie mogelijk verder kan toenemen. Een uitgebreide beschrijving van de precisie van de verschillende telmethoden vindt u in het genoemde evaluatie rapport.

Deze tellingen zullen resultaten opleveren die van belang zijn voor het beheer van het gebied. De tellingen stellen ons in staat om de ontwikkeling van de populatie te volgen en de processen die zich daarin afspelen beter te begrijpen en onderbouwen. De resultaten geven, zeker bij een verdere aanscherping van de precisie, informatie over de betrouwbaarheid van de aanwas- en sterfteregistratie.

Daarnaast zijn de resultaten van belang om het publiek inzicht te geven in de aantallen en ontwikkeling van de populatie grote grazers in de Oostvaardersplassen. Staatsbosbeheer zal de resultaten van de tellingen zo snel mogelijk na de uitvoering openbaar maken.

Ik stel voor om deze voorgestelde methoden samen met de andere maatregelen voortvloeiend uit het ICMO2 advies aan het einde van deze beheerperiode in 2015 te evalueren.

Met vriendelijke groet

drs. C.J. Kalden
Directeur Staatsbosbeheer

Beheeradviescommissie Oostvaardersplassen

Datum: woensdag 27 maart 2013

Locatie: Oostvaardersplassen, Kitsweg 1, Lelystad

Tijd: 13.00 – 15.00, om 15.00 arriveert staatssecretaris Dijkema van EZ voor een kennismakingsbezoek. Zij wordt ontvangen door de heren **Art. 5.1.** en De Snoo. Vervolgens maakt zij kennis met de BAC-leden en gaat zij het veld in met de BAC-voorzitter. De pers is uitgenodigd voor dit bezoek.

AGENDA

- 1) Opening
- 2) Mededelingen
- 3) Verslag BAC-vergadering 22 februari 2012. [besluitvorming]
- 4) Rapportages OVP. [ter informatie]
 - a) Stand-van-zaken
 - b) Maandrapportage februari 2013
- 5) Monitoring grote grazers moerasgedeelte [status onbekend]
- 6) Adviesvraag staatssecretaris EZ inzake telmethode(n). [besluitvorming]
- 7) WVTTK
- 8) Rondvraag en Sluiting

Beheeradviescommissie Oostvaardersplassen

Conceptverslag BAC-vergadering 22 februari 2013

Aanwezig: Leidekker, Ohl, De Raad, Spek, Stolp (voorzitter), **Art. 5.1. lid 2** (secretaris), **Art. 5.1.** (SBB, van 11.05 tot 12.15), De Snoo (SBB, van 11.05 tot 12.15)

Afgemeld: Oosterveld

Agenda:

- 1) Opening
- 2) Mededelingen
- 3) Verslag BAC-vergadering 5 december 2012
- 4) Stand van zakenrapportage SBB
- 5) Resultaten tellingen najaar 2012
- 6) Advies telmethoden
- 7) Telmethoden
- 8) Rondvraag en sluiting

Ad1, 2) Opening en mededelingen

De voorzitter heeft namens de BAC staatssecretaris Dijkma uitgenodigd voor een kennismakingsbezoek in het Oostvaardersplassengebied. Staatsbosbeheer (De Snoo en **Art. 5.1.** treedt op als gastheer. Zie verder punt 7 van dit verslag.

Commissieleden Ohl en Leidekker hebben op 1 februari een informeel 'sparring'-gesprek gehad met Piet Winterman, directeur regio Oost van Staatsbosbeheer. Bij dit gesprek waren ook de heren **Art. 5.1. lid 2** (hoofd monitoring SBB), De Snoo en **Art. 5.1.** aanwezig. Staatsbosbeheer heeft het gesprek als prettig en nuttig ervaren. De commissieleden hebben benadrukt dat het voor de efficiëntie belangrijk is om de monitoring voor het dagelijkse beheer zoveel mogelijk te (kunnen) benutten voor de monitoring van de langere termijnprocessen.

Ad 3) Verslag 5 december

In het verslag worden punten 5 en 7 tekstueel gewijzigd.

Naar aanleiding van punt 2 van het verslag verzoekt commissielid Leidekker of het rapport over de monitoring van de bosverjonging via de secretaris naar de commissieleden verspreid kan worden. Staatsbosbeheer zegt dit toe.

Het tweede, derde, vierde en vijfde en achtste actiepunt zijn afgerond. In opvolging van actiepunt 3 wordt besloten om in april de aanvullende vergaderingen voor het hele nieuwe seizoen te plannen. Actiepunt 1 wordt nu geregeld. De overige actiepunten staan nog open.

Ad 4) Stand van zaken

Naar aanleiding van de mededeling over het Open Planproces in Flevoland, waaruit blijkt dat de realisatie van een Oostvaarderswissel of -wold niet meer zal doorgaan, constateert de BAC dat het vigerende Managementplan is toegeschreven op de situatie zonder verbindingszone en dat dit dus voor de huidige situatie zou moeten (blijven) voldoen.

Staatsbosbeheer deelt mee dat uit het bevindingenoverleg in het kader van het beheerplan Natura-2000 geen knelpunten tussen de natura-2000 doelstellingen en de doelstellingen m.b.t. de grote grazers zijn geconstateerd.

Ad 5) Resultaten tellingen november 2012

De BAC constateert dat de telresultaten met een spreiding van 2-9% goed geslaagd lijken. Staatsbosbeheer geeft aan dat ze de verschillen tussen de grond- en de luchttellingen pas kunnen duiden na de grondtellingen van april 2013. De BAC gaat daarmee akkoord, mits dat vlot na de april tellingen wordt gerapporteerd.

De BAC adviseert Staatsbosbeheer om goed onderscheid te maken tussen het beschouwen van de telresultaten voor het beheer (vooruitkijkend, gebaseerd op de nieuwe telmethoden met ingang van het najaar van 2012) en het beschouwen van de telresultaten voor een analyse van het systeem (terugkijkend en eventueel extrapolierend vanuit de oude cijfers).

Ad 6) Advies telmethoden

De startnotitie over het teladvies wordt besproken. Hierbij worden het volgende opgemerkt:

- Om aan te tonen dat de beheerder onnodig lijden in voldoende mate heeft te weten voorkomen moeten de aantallen dieren in voor- en najaar geteld worden. Deze telling dient dus om de afschotcijfers te valideren. Een uitsplitsing is nodig om het succespercentage per diersoort te laten zien. Zie ook de toelichting onder punt 6 van de notitie.
- Voor de doelstelling "bevorderen van het welzijn van de grote grazers" leveren tellingen in een systeem van reactief beheer geen zinvolle informatie op. Relevante informatie voor deze doelstelling komt uit de (reeds in de OVP ingezette) monitoring van de hoeveelheid beschutting, het gebruik daarvan en de effecten van de grote grazers op de beschutting.
- Een uitsplitsing naar leeftijdscategorie en naar geslacht is enerzijds nodig om een inschatting te kunnen maken van de gezondheid van de populatie. Anderzijds heeft deze informatie ook voorspellende waarde. Wanneer bijvoorbeeld de populatie vergrijsd, dan neemt de kans op een populatiecrash in de winterperiode toe. Het aandeel vrouwelijke dieren levert ook informatie over de potentiële aanwas van de populatie en dus voor de te verwachten *workload* in de daaropvolgende winterperiode.

De BAC besluit om de voorgestelde processtap 2 (afstemming van *need to know* en *nice to know* met de belangrijkste betrokken partijen) te laten vervallen.

De secretaris verwerkt de notitie en de wijzigingen daarop in een conceptbrief aan Staatsbosbeheer en stuurt die deze week voor akkoord naar de BAC-leden en ter informatie naar SBB (De Snoo en **Art. 5.1.**). Over uiterlijk twee weken ontvangt Staatsbosbeheer de formele vraag van de BAC.

Ad 7) Voorbereiding werkbezoek staatssecretaris

Het zou zinvol zijn als staatssecretaris Dijkzwa van tevoren de samenvatting van de eerste jaarevaluatie (ICMO2 in de OVP) zou lezen. De secretaris sluit dit kort met haar ambtelijke ondersteuning.

SBB (De Snoo en **Art. 5.1.** is gastheer, de BAC is de nodigende partij. De BAC adviseert SBB om een heldere en uniforme boodschap uit te dragen, zowel naar de staatssecretaris als binnen de eigen organisatie. De vier beheerdoelstellingen zoals verwoord in het Managementplan moeten daarbij centraal staan. De BAC biedt aan om desgewenst met SB te sparren over de aanpak en de boodschap voor dit werkbezoek.

Ad 8) Rondvraag

Staatsbosbeheer kondigt aan dat er in april een publieksfolder van het Managementplan OVP verschijnt.

De BAC heeft signalen opgevangen dat er haperingen in het traject voor de toelating van het gebruik van geluiddempers zijn opgetreden en deelt deze met SBB.

De BAC vraagt naar de perikelen rondom de St. Welzijn Grote Grazers. SBB (**Art. 5.1.**) deelt mee dat deze vanmiddag in het stakeholderoverleg aan de orde komen.

Staatsbosbeheer nodigt de BAC-voorzitter uit om eens op een ochtendronde met boswachter **Art. 5.1. lid** mee te gaan. De voorzitter doet dat graag.

Staatsbosbeheer nodigt de BAC uit om een van haar volgende vergaderingen weer in de OVP te houden. De planning hangt af van het werkbezoek van de staatssecretaris. De BAC-secretaris stemt e.e.a. met SBB.

Ad 9) Sluiting

De voorzitter sluit de vergadering om 12.07

Actiepunten:

Wat	Wie	Wanneer
1. Gesprek voorzitter met gedeputeerde Gijsberts organiseren.	secretaris	Binnenkort
2. Vergaderdata eerste helft 2014 plannen	BAC	In volgende vergadering
3. Duiding verschillen tussen grond- en luchttellingen	SBB	Kort na apriltellingen 2013
4. Herschreven conceptbrief aan SBB inzake advies telmethoden voor akkoord naar BAC-leden en ter info naar SBB	secretaris	komende week
5. Formele brief aan SBB inzake advies telmethoden	secretaris en voorzitter	uiterlijk 8 maart 2013
6. Signaleren BAC over verantwoordelijkheidsvacuüm grote grazers.	SBB	Indien voorzien
7. Managementplan opschonen naar uitsluitend 'hier en nu' en samenhang tussen verschillende stappen in het Managementplan expliciteren	SBB	Bij volgende aanpassingsronde
8. Plannen BAC-vergadering in OVP-gebied	Secretaris i.s.m. SBB	Zodra datum bezoek staatssecretaris bekend is

Minute

BAC-vergadering 27 maart 2013

Agendapunt 4a en 4b: Rapportages OVP

4a Stand van zaken, Actueel

Punt 3 en 4 zijn relevant voor het werkkader van de BAC. Kan Staatsbosbeheer deze punten in de vergadering nader toelichten?

Punt 9: Interessant. Wanneer levert HNS landschapsarchitecten haar rapport op en hoe gaat Staatsbosbeheer dit gebruiken bij de besluitvorming?

Punt 10: In de veterinaire klankbordgroep is eind 2011/begin 2012 besloten dat Staatsbosbeheer i.s.m. **Art. 5.1. lid** (GD) van de te monitoren dierziekten zou aangeven en onderbouwen welke 'need to know' en welke 'nice to know' zijn. Is dat al gebeurd?

4b Maandrapportage Februari 2013

Staatsbosbeheer heeft deze maandrapportage op 12 maart op haar website geplaatst. De maandrapportage is niet als vergaderstuk ingediend. Ik heb deze ter informatie bij de vergaderstukken gevoegd.

19 februari 2013, **Art. 5.1. lid 2 sub e Woo** *secretaris BAC*

Cover tbv Vergadering Beheer Advies Commissie Oostvaardersplassen 27-03-2013

4a Stand van zaken, Actueel

Aan: Beheeradvies Commissie Oostvaardersplassen
t.b.v. vergadering 27 maart 2013.

Van: Staatsbosbeheer. Opsteller: **Art. 5.1. lid 2 sub** (Programmamanager
Oostvaardersplassen).

Aanleiding: regulier

Eerdere
besluitvorming: geen

Status: ter informatie

1. Er wordt met de gemeente Almere gewerkt aan een verkenning over de mogelijkheden om een verbinding tussen de Oostvaardersplassen en het Horsterwold te integreren in de structuurvisie van het nieuwe stadsdeel Oosterwold.
2. Chris Kalden zal per 1 mei terugtreden als directeur in verband met het bereiken van zijn pensioensgerechtigde leeftijd. Hij zal op die datum worden opgevolgd door Sylvo Thijssen. Thijssen is hiervoor lange tijd werkzaam geweest bij Grontmij, in zijn laatste functie als CEO.
3. Op 8 maart heeft gedeputeerde Bert Gijsberts van de provincie Flevoland een werkbezoek aan de Oostvaardersplassen gebracht. Er is gesproken over de decentralisatie van het natuurbeleid, het proces en de inhoud rondom het Natura2000 beheerplan en de mogelijke impact die de bioscoopfilm in de regio kan hebben.
4. Op 5 april a.s. vindt er een discussie en veldbezoek plaats met een aantal kritische bezoekers van het weblog op oostvaardersplassen.nl. Deze bezoekers hebben moeite met het beleid in het gebied en wilden graag met ons in discussie.
5. In de burcht van volgdevos.nl overnacht regelmatig een moervos.
6. Door het oudere paartje zeearenden is een nieuw nest gemaakt in het moeras. De zeearenden lijken hier te broeden. Er is nog een ander jonger paartje in het gebied actief. Hiervan is onduidelijk of ze dit jaar zullen broeden.
7. De bioscoopfilm over de Oostvaardersplassen gaat op 26 september in première in het concertgebouw in Amsterdam
8. Er is contact geweest met de Amsterdamse waterleidingduinen, die op dit moment in de pers onder vuur liggen. Op ons aanbod om hen onze ervaringen uit het recente verleden te delen en hiervan te leren hebben wij nog geen reactie ontvangen.

Cover tbv Vergadering Beheer Advies Commissie Oostvaardersplassen 27-03-2013

9. Staatsbosbeheer heeft HNS landschapsarchitecten de opdracht gegeven om met een overzicht te komen van het plangebied Hollandse Hout, Oostvaardersveld en spoorzone Oostvaardersplassen en hierbij de verschillende plannen integraal, inclusief mogelijke verbindingen weer te geven. Dit plan kan helpen om de besluitvorming rond openstelling Hollandse Hout te verduidelijken
10. Op 7 maart is er een bijeenkomst geweest met de veterinaire klankbordgroep. Hier is gesproken over verdere objectivering van de conditie beoordeling in de sectierapporten en uitvoering van het vroeg reactief beheer. Ook zijn er afspraken gemaakt over het meten van acetonomie bij geschoten Heckrunderen.
11. Op 8 maart is er een bijeenkomst geweest van de wetenschappelijke klankbordgroep in aanwezigheid van Chris Kalden. Hier is vooral teruggekeken op het afgelopen jaar. Er is gesproken over hoe de vraagarticulatie van Staatsbosbeheer naar verschillende Universiteiten die betrokken willen zijn en blijven bij onderzoek in de Oostvaardersplassen kan worden aangescherpt. Er zijn inmiddels met verschillende Universiteiten contacten over medewerking aan onderzoeken in en over de Oostvaardersplassen.
12. Per 1 februari is een stagiaire van de faculteit Ruimtelijke Wetenschappen van de UU gestart met een onderzoek naar het opzetten van een model voor monitoring van sociaal maatschappelijke opinies en gedragsuitingen (fysiek en virtueel) rond de Oostvaardersplassen in het bijzonder en wildernis in het algemeen.
13. De eerste resultaten van het RUG begrazingonderzoek worden over twee maanden verwacht.
14. De jaarlijkse broedvogelkarteringen in het moeras deel zullen op last van de accountants openbaar aanbesteed worden. Op vrijdag 12 maart heeft er een eerste gesprek plaats gevonden met geïnteresseerden
15. Er wordt druk gewerkt aan de voorbereiding aan de realisatie van het tijdelijke bezoekerscentrum. De vergunning voor de NB wet en de FF wet kan en zal worden afgegeven en de bouwwerkzaamheden worden begin april gestart. De planning is nog steeds dat het gebouw in augustus zal worden opgeleverd
16. Bij de graafwerkzaamheden aan de natuurboulevard in het Kotterbos zijn een aantal archeologische vondsten gedaan. Door deskundigen zijn de vondsten als bijzonder geclassificeerd. De werkzaamheden zijn in dit deel van het project stilgelegd. Wij houden er rekening mee dat het oorspronkelijke ontwerp niet gerealiseerd kan worden. Dit heeft vooral betrekking op de realisatie van de Natuurboulevard voor recreanten. Voor de inrichting en het toekomstige gebruik van het Kotterbos als extra winterbeschutting van ca. 80 hectare hebben de vondsten geen gevolg.

staatsbosbeheer

Maandrapportage – Februari 2013

Hoefdieren Oostvaardersplassen

8 maart 2013

De situatierapportage Oostvaardersplassen is gemaakt door Staatsbosbeheer en verschijnt vanaf 1 december t/m eind april 1 x per maand. Deze rapportage wordt gepubliceerd op de website van Staatsbosbeheer. Hierin wordt per maand (in volle weken) gerapporteerd hoeveel dieren van welke soort er geschoten zijn en hoeveel dieren een natuurlijke dood zijn gestorven. Ook worden conditie score van de gestorven dieren, de omgevingsconditie en eventuele bijzonderheden gerapporteerd. Daarnaast worden er foto's die in deze maand in het gebied zijn gemaakt gepubliceerd.

Zie de website voor meer informatie over het beheer in de Oostvaardersplassen en de maatregelen die worden getroffen voor de dieren in het gebied.

Gestorven dieren

Totaaloverzicht gestorven dieren periode 1 december 2012 - 30 april 2013

Soort	Geschoten	Natuurlijke dood	Totaal
Heckrund	10	6	16
hert	608	56	664
konik	111	15	126
Totaal	729	77	806

Van de gestorven dieren is **90%** geschoten:

Sterfte afgelopen maand

Soort	Geschoten	Natuurlijke dood	Totaal
Heckrund	7	4	11
hert	430	44	474
konik	92	11	103
Totaal	529	59	588

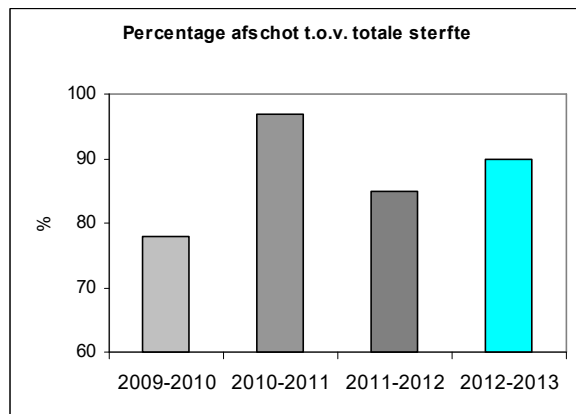
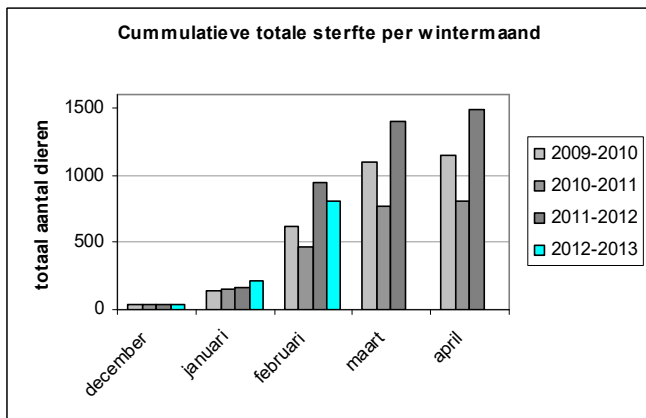

Maandrapportage – Februari 2013

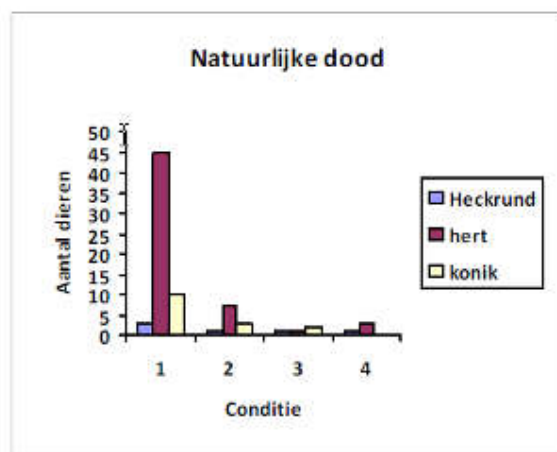
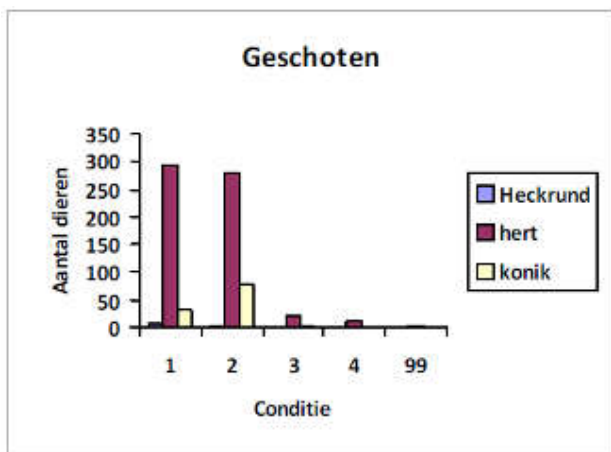
Hoefdieren Oostvaardersplassen

Totale cumulatieve sterfte t.o.v. afgelopen winters

In onderstaande grafiek (links) is de totale cumulatieve sterfte van de afgelopen jaren per wintermaand weergegeven. In de grafiek rechts is het huidige percentage afschot t.o.v. de totale sterfte (blauw) afgezet tegen de percentages aan het einde van de vier afgelopen winters (december t/m april). Hierbij dient nadrukkelijk te worden opgemerkt dat bij eventuele vergelijkingen de weersomstandigheden in die winter en de invoering en het toepassen van het vroeg reactief beheer (vanaf 2010-2011, ter vervanging van het laat reactief beheer) moet worden beschouwd.

Conditie score gestorven dieren

staatsbosbeheer

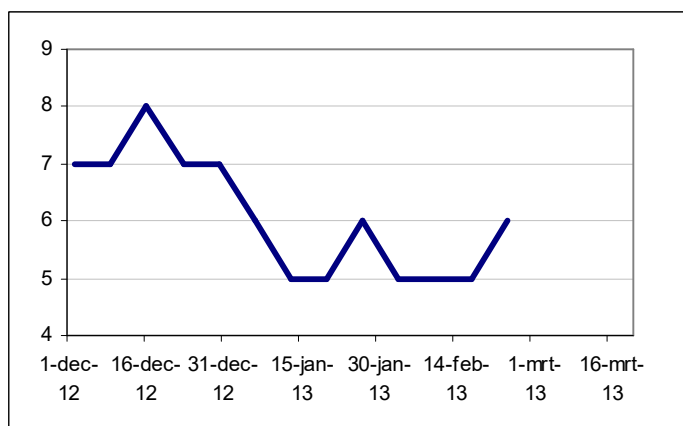
Maandrapportage – Februari 2013

Hoefdieren Oostvaardersplassen

De conditie score is een inschatting van de dierconditie van de individuele, gestorven dieren. Bij de dieren die worden geschoten is deze conditiescore gebaseerd op zowel fysieke kenmerken als gedragskenmerken. Wanneer deze verschillen wordt de laagste gerapporteerd. Bij dieren die een natuurlijke dood zijn gestorven kan de conditiescore alleen op fysieke kenmerken worden bepaald. Hoe hoger de conditiescore, hoe beter de ingeschatte dierconditie is. De conditiescore loopt van maximaal 5 tot minimaal 1. In bovenstaande grafieken is de verdeling weergegeven van de conditiescore per soort. In de linkergrafiek is de conditiescore weergegeven van de dieren die zijn geschoten. De waarde 99 staat voor waarde onbekend. In de rechtergrafiek zijn de conditiescores weergegeven van de dieren die dood zijn gevonden en een natuurlijke dood zijn gestorven.

Omgevingscore

De omgevingsconditie is een gewogen score en bedoeld om een inschatting te maken van de huidige en verwachte omstandigheden met betrekking tot weer, voedsel en beschutting. Deze score wordt berekend op basis van de van 5 afzonderlijke scores. Deze scores zijn een inschatting van de beschikbaarheid van beschutting, hoeveelheid voedsel, temperatuur, neerslag en wind. Hoe hoger de score, hoe gunstiger de omstandigheden voor de dieren zijn. De score loopt van maximaal 8 tot minimaal 2. In onderstaande grafiek is de omgevingscore per week weergegeven.

Februari 2013 was een koude maand met in De Bilt een gemiddelde temperatuur van 1,7 °C. Normaal is het in De Bilt in februari gemiddeld 3,3 °C. De maand begon vrij zacht en de hoogste temperatuur van de maand werd gemeten op 4 februari. In februari viel gemiddeld over het land 39 mm neerslag. Daarmee is de maand droog verlopen want normaal valt er in februari gemiddeld 55 mm. Vrijwel de gehele maandsom viel gedurende de eerste decade (10 dagen) van de maand: gemiddeld over het land 31 mm. Tot 6 februari viel de neerslag met het zachte wisselvallige weer in de vorm van regen, daarna voornamelijk als sneeuw. Gedurende de tweede en derde decade van de maand was het op de meeste dagen droog. Soms viel er wat lichte sneeuw. Op 14, 23 en 24 februari viel er meer neerslag. Op 23 en 24 februari trok een sneeuwgebied van zuidoost naar noordwest over ons land. Het sneeuwde licht maar langdurig (bron KNMI)

De hoeveelheid beschikbaar voedsel nam in de maand februari af in het gebied. De droge graslanden kennen een nog hoge bedekking, maar de lengte van het gras is kort. De ruigte (kruiden en distels) in het gebied is deze maand sterk afgenomen. Er staat nog riet, maar dit neemt af. De beschikbare beschutting voor de aanwezige dieren blijft min of meer gelijk.

Maandrapportage – Februari 2013 Hoefdieren Oostvaardersplassen

Bijzonderheden

- Tijdens de roofvogeltelling in week 6 zijn 62 raven geteld
- De webcam van volgdevos.nl is zondag 17 februari online gegaan. De eerste dag waren er 45.000 bezoeken. Er wordt met enige regelmaat een vos in of in de buurt van de burcht gezien.
- Op 24 februari is een van de oudste hinds uit de Oostvaardersplassen geschoten. Ze was waarschijnlijk 22 of 23 jaar oud en behoorde tot de eerste edelherten die in 1992 in het gebied zijn uitgezet. Ze was te herkennen aan een merkje in het oor. Er lopen nu nog 2 andere hinds van de eerste generatie edelherten in het gebied.
- In februari hebben de woordvoerders van zowel de SP als de Partij voor de Dieren fracties uit de Tweede Kamer een werkbezoek aan het gebied gebracht.

Edelherten op de Beemdlanden (12 februari) en een beeld uit de vossenburcht van volgdevos.nl van begin februari

Heckrunderen (I) en Konikpaarden op op de Beemdlanden (12 februari)

Maandrapportage – Februari 2013

Hoefdieren Oostvaardersplassen

Praambult op 12 februari

Praambult op 15 februari

Maandrapportage – Februari 2013

Hoefdieren Oostvaardersplassen

Praambult op 18 februari

Heckrunderen langs de kade (rechts) en op het Stort (links) op 22 februari

Staatsbosbeheer besteedt de uiterste zorg aan de betrouwbaarheid en actualiteit van de gegevens in deze rapportage. Desondanks kan het voorkomen dat de informatie onvolkomenheden bevat. Aan de gegevens, zoals die in deze rapportage worden weergegeven, kunnen geen rechten worden ontleend. De definitieve cijfers zullen in de jaarrapportage worden opgenomen.

Cover tbv Vergadering Beheer Advies Commissie Oostvaardersplassen 22-02-2013

5 Monitoring grote grazers moerasgedeelte

- Aan:** **Beheeradvies Commissie Oostvaardersplassen**
t.b.v. vergadering 27 maart 2013.
- Van:** **Staatsbosbeheer.** Opsteller: **Art. 5.1. lid 2 sub** (Programmamanager Oostvaardersplassen).
- Aanleiding:**
- evaluatie broedvogelkartering binnekaads (2005-2011)
 - tellingen voorjaar 2012
 - voorbereiding peilverlaging ihkv beheerplan N2000
- Eerdere besluitvorming:** geen
- Status:** ter bespreking

Aanleiding en achtergrond:

Er lijkt een toename te zijn van het gebruik van het moeras door de grote grazers. In de evaluatie van de broedvogelkartering 2005-2011 wordt gesproken over een intensivering van het paden netwerk dat wordt gebruikt door edelherten. Tijdens de tellingen van het voorjaar 2012 werden er ruim 200 edelherten in het moeras geteld. Daarnaast is het met het oog op de voorgenomen peilverlaging van het moeras van belang om te weten wat het terreingebruik is. Staatsbosbeheer wil meer zicht krijgen op het terreingebruik van de grote grazers van dit deel van de Oostvaarderplassen.

Methode

Het gaat hier niet om tellingen gericht op bepalen van totale aantallen dieren in de Oostvaardersplassen, maar om monitoring van het terreingebruik. Er zal worden aangegeven waar en hoeveel dieren van welke soort in het moeras worden waargenomen. De focus van de bestaande terreingebruik monitoring verplaatst hiermee van het buitenkaadse (grazige) deel naar het binnenkaadse (moeras) deel van het gebied.

De monitoring zal in wisselende frequentie worden uitgevoerd vanuit een vliegtuig. Dit vliegtuig zal boven de 300 meter blijven. Boven deze hoogte is een vergunning in het kader van Natura2000 niet nodig. In bijgevoegde bijlage is het protocol opgenomen waarin staat beschreven hoe de monitoring zal worden uitgevoerd. De monitoring zal per direct starten en zal door eigen mensen worden uitgevoerd.

De bestaande terreingebruik monitoring zal in de huidige frequentie doorlopen tot het einde van dit monitoringseizoen (20 april 2013). Deze monitoring zal dan worden geëvalueerd. De verwachting is dat de frequentie van de monitoring van het terreingebruik van het buitenkaadse deel kan worden verlaagd.

Minute

BAC-vergadering 27 maart 2013

Agendapunt 5: Monitoring grote grazers moerasgedeelte

Status

Staatsbosbeheer geeft niet aan welke status het stuk heeft. Op basis van de inhoud lijkt het ter informatie te worden voorgelegd. Op basis van de afgesproken procedures zou het ter goedkeuring aan de BAC moeten worden voorgelegd.

Inhoud

Staatsbosbeheer is voornemens om per direct intensiever te gaan monitoren hoeveel grote grazers zich in het moerasgedeelte bevinden. In de loop van 2014 wil Staatsbosbeheer de monitoring van het terreingebruik van het droge deel verminderen en van het moerasgedeelte intensiveren. Hoeveel minder er in het droge gedeelte gemonitord zal worden wordt niet exact aangegeven. De beoogde monitoring (telling) zal vanuit een vliegtuigje gebeuren. In de maanden januari-mei elke twee weken, in de tussenliggende maanden elke vier weken. Staatsbosbeheer geeft aan dat een vergunning in het kader van N2000 niet nodig is, omdat men boven de 300 meter vlieghoogte blijft.

Advies

Ik constateer de volgende tekortkomingen en bijzonderheden in de opgeleverde notitie:

1. Staatsbosbeheer geeft niet aan hoe deze wijziging in monitoring gerelateerd is aan de beheerdoelstellingen van het Oostvaardersplassengebied.
2. Staatsbosbeheer geeft niet aan welk effect een verminderde monitoring van het droge gedeelte gaat hebben op de beheerdoelstellingen van het Oostvaardersplassengebied.
3. Staatsbosbeheer heeft in het kader van de plannen voor het waterpeilbeheer (de *reset* van het moerasgedeelte) aangegeven dat zij het drooggevallen moeras zal afsluiten voor de grote grazers. Als reden daarvoor gaf Staatsbosbeheer op dat zij de monitoring en het vroegreactieve beheer in het drooggevallen moerasgedeelte niet kan garanderen. Wat is de toegevoegde waarde van het nu monitoren van de hoeveelheid grote grazers in het moerasgedeelte als dit gebied bij het droogleggen toch voor die grote grazers wordt afgesloten?

Vanwege de onduidelijkheid over de status van de notitie en vanwege de geconstateerde tekortkomingen kan ik de BAC geen advies geven over de behandeling van dit stuk.

19 februari 2013, **Art. 5.1. lid 2 sub e Woo** *secretaris BAC*

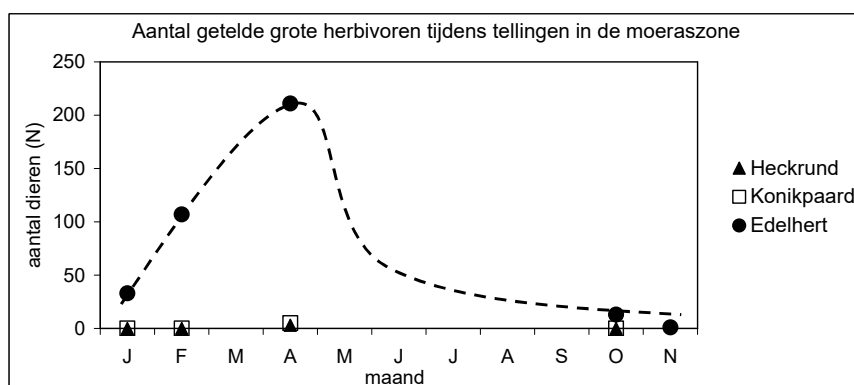
Terreingebruik grote herbivoren moeraszone Oostvaardersplassen

Inleiding

Tijdens moerasbroedvogelkarteringen en de diverse tellingen van de grote herbivoren die in de afgelopen jaren zijn uitgevoerd is vastgesteld dat op bepaalde momenten in het jaar Edelherten gebruik maken van het moeras (zie fig. 1). Ook is op luchtfoto's van het gebied een duidelijke padenstructuur zichtbaar die door de Edelherten is veroorzaakt. Op basis van de broedvogelkarteringen in de periode maart-juni bestaat de indruk dat er sprake is van een toenemend aantal Edelherten in het moeras in de loop van de jaren, maar ook in de loop van de periode maart-juni. Op basis van de diverse tellingen van de grote herbivoren die in de winter, het voorjaar en in de herfst hebben plaatsgevonden is vastgesteld dat in de herfst nauwelijks Edelherten zijn aangetroffen in het moeras (<20), maar dat in januari en februari het aantal begint op te lopen tot meer dan 200 in. Heckrunderen en Konikpaarden worden af en toe ook in de moeraszone waargenomen, maar in veel lagere aantallen dan de Edelherten (<5).

In het Natura 2000 beheerplan wordt voorgesteld het moeras voor een tweede keer actief droog te leggen om daarmee de vegetatieontwikkeling een nieuwe impuls te geven en daarmee de vogelbevolking van het moeras. Het is nog niet duidelijk wat de effecten van het droogleggen zullen zijn op het gebruik van het moeras door de grote herbivoren. Hetzelfde geldt voor de effecten van de grote herbivoren op de moerasvegetatie en daarmee op de moerasbroedvogels. Om meer inzicht te krijgen in het gebruik van het moeras door de grote herbivoren, de factoren die daar een rol in spelen en de effecten van de grote herbivoren op de vegetatieontwikkeling en daarmee op de broedvogelpopulatie, wordt in maart 2013 gestart met het vastleggen van het terreingebruik van de grote herbivoren in de moeraszone.

Het doel van de monitoring is het verkrijgen van inzicht in het verloop van de aantallen grote herbivoren binnen een jaar en de verdeling van de dieren over de moeraszone in verschillende seizoenen. De monitoring zal in eerste instantie over de periode maart 2013 tot en met juni 2014 worden uitgevoerd. De verwachting is namelijk dat het met name de Edelherten zijn die gebruik maken van de moeraszone en dat zij dat vooral in de periode februari-mei zullen doen (fig. 1). Door deze periode twee keer te monitoren (2013 en 2014) krijgen we een betrouwbaarder beeld.

Figuur 1 Getelde aantallen grote herbivoren tijdens vliegtuig- en helikoptertellingen grote herbivoren Oostvaardersplassen in 2010, 2011 en 2012. De stippellijn geeft het verwachte verloop van de aantallen Edelherten.

Methode

De tellingen zullen vanuit een vliegtuig worden uitgevoerd. Hierbij wordt volgens een vaste route en met een vaste snelheid (zie fig. 2) over de moeraszone gevlogen. De in figuur 2 aangegeven route is nog voorlopig. Na twee vluchten zal op basis van de opgedane ervaring de definitieve route worden vastgesteld.

Alle dieren worden tijdens de vlucht op een kaart genoteerd, zodat aantal en plaats zo exact mogelijk bekend is. Bij de Edelherten zal onderscheid worden gemaakt in herten en kaalwild voor zover dit mogelijk is. In de periode april-juni zal dit moeilijker zijn omdat door afworp van het gewei soms niet zo snel is vast te stellen of het om een hert of kaalwild gaat. Bij de Heckrunderen en Konikpaarden zal geen onderscheid in mannelijk of vrouwelijk worden gemaakt omdat dat vanuit het vliegtuig niet of nauwelijks is vast te stellen.

Voor alle drie de soorten geldt dat kalveren en veulens niet apart zullen worden geteld, maar onderdeel zijn van het kaalwild bij de Edelherten en bij de Heckrunderen en Konikpaarden onderdeel van het totaal.

De frequentie van de tellingen is afhankelijk van de aantallen grote herbivoren die zullen worden aangetroffen. Zoals in de inleiding aangegeven is de verwachting dat in de periode februari-mei de hoogste aantallen Edelherten zullen worden waargenomen. De frequentie van waarnemen in deze periode zal 1 keer per twee weken zijn. Wanneer de aantallen weer lager worden (<20) zal de frequentie lager worden en zal 1 keer per maand worden waargenomen. In december of januari zal de frequentie dan weer worden verhoogd naar 1 keer per twee weken indien de aantallen daar aanleiding toe geven (>20). Het verlagen of verhogen van de frequentie zal plaatsvinden in overleg tussen Staatsbosbeheer en Rijkswaterstaat. In tabel 1 is de voorlopige frequentie van de waarnemingen aangegeven.

De tellingen worden uitgevoerd door Staatsbosbeheer. De boswachter monitoring heeft ruime ervaring met het tellen van grote herbivoren in de moeraszone vanuit een vliegtuig. Na de vlucht worden de gegevens op een nieuwe kaart opnieuw en leesbaar ingetekend. Vervolgens wordt de kaart gescanned en direct doorgestuurd naar Rijkswaterstaat die de gegevens zal invoeren, analyseren, rapporteren en archiveren.

Resultaten

De resultaten zullen in de jaarrapportage van 2014 worden gepresenteerd.

Figuur 2. Voorlopige vliegroute telling grote herbivoren moeraszone. De cirkel geeft het beginpunt van de route en de pijl het eindpunt. Na twee vluchten zal de definitieve route worden vastgesteld.

Tabel 1 Frequentie tellingen grote herbivoren moeraszone.

maand	weeknr	2013	2014
jan	1		
	2		X
	3		
	4		X
feb	5		
	6		X
	7		
	8		X
mrt	9		
	10		X
	11		
	12	X	X
	13		
apr	14	X	X
	15		
	16	X	X
	17		
mei	18	X	X
	19		
	20	X	X
	21		
jun	22	X	X
	23		
	24		
	25		
	26	X	X
jul	27		
	28		
	29		
	30	X	
	31		
aug	32		
	33		
	34	X	
	35		
	36		
sep	37		
	38	X	
	39		
	40		
okt	41		
	42	X	
	43		
	44		
nov	45		
	46	X	
	47		
	48		
dec	49		
	50	X	
	51		
	52		

Beheer Advies Commissie Oostvaardersplassen
de heer dr. R. Stolp
p/a Postbus 20401
2500 EK DEN HAAG

Datum 2 april 2013

Onderwerp vraag inzake teladvies Grote Grazers Oostvaardersplassengebied

Art. 5.1. lid 2 sub e

Ons kenmerk SB2013-690

Uw kenmerk DGNR-NB/13041679

Bijlagen

Geachte heer Stolp,

In uw brief van 8 maart vraagt u mij om u een voorstel te doen over een telmethode of combinatie van telmethoden die aan de volgende criteria voldoet:

- 1 Duurzaam, d.w.z. langjarig op dezelfde wijze uitvoerbaar.
- 2 Trendmatige tellingen die frequent gekalibreerd worden d.m.v. een zo precies en nauwkeurig mogelijke telling.
- 3 De tellingen moeten afgestemd zijn op de doelen van het beheer en moeten informatie opleveren die eenduidig kan worden gecommuniceerd in het politieke en maatschappelijk debat. Ik verzoek u om aan te geven op welke manier u voornemens bent om de telresultaten te rapporteren en toe te passen in de uitvoering en aanpassing van het Managementplan voor het zorgvuldig beheren van de populatie grote grazers zoals geformuleerd naar aanleiding van ICMO2.

In 2011 en 2012 zijn er met verschillende methoden tellingen van de grote grazers uitgevoerd in de Oostvaardersplassen, waaronder de door ICMO2 geadviseerde helikoptertelling. Er is daardoor een beeld ontstaan van de precisie van deze verschillende methoden. Voor alle methoden geldt dat ze nog verder geoptimaliseerd kunnen worden, maar er is een goed beeld ontstaan van de meest precieze methoden. Deze methoden staan beschreven in het evaluatie rapport van **Art. 5.1. lid 2 sub e Woo** uit 2012.

Ik wil op basis van deze evaluatie en op basis van het ICMO2 advies de volgende combinatie van methoden voorstellen:

- o 2 x per jaar (in voor- en najaar) een grondtelling vanuit de auto om de aantallen, sexe en leeftijdverhouding te bepalen
- o 1 x per jaar een helikoptertelling in het najaar om de aantallen te registreren en hiermee de aanwas- en sterfteregistratie en de grondtellingen te controleren.

Om de precisie ook vanuit wetenschappelijk oogpunt goed te onderbouwen zullen tijdens de grondtellingen in het voorjaar van 2013 en de helikoptertelling in het najaar van 2013 nog 3 telrondes uitgevoerd worden. Daarna zal voor alle tellingen gelden dat er één telling zal worden uitgevoerd. De grondtellingen voor het voorjaar 2013 zijn inmiddels gepland in tweede helft van april.

Er is twee jaar ervaring opgedaan met genoemde methoden en ik ben van dan ook van mening dat deze combinatie van tellingen duurzaam is en langjarig op dezelfde wijze kan worden uitgevoerd.

De combinatie van methoden zorgt dat eventuele afwijkingen in één van de methoden vroegtijdig gesignaleerd en gecorrigeerd kunnen worden. Er zal bovendien inzicht gaan ontstaan in de methodische verschillen tussen de methoden en of en hoe de precisie mogelijk verder kan toenemen. Een uitgebreide beschrijving van de precisie van de verschillende telmethoden vindt u in het genoemde evaluatie rapport.

De resultaten zijn van belang om het behalen van de doelstellingen uit het managementplan met betrekking tot het minimaliseren van dierenleed en het optimaliseren van dierenwelzijn te bevorderen. Het gaat hier om bijvoorbeeld een inschatting te kunnen maken van de omvang van de uitvoering van het vroeg reactief beheer, het belang van de hoeveelheid en kwaliteit van bestaande en geplande beschutting of het verleggen of behouden van focus bij de wekelijkse en maandelijkse monitoring. De tellingen stellen ons daarnaast in staat om de ontwikkeling van de populatie te volgen en de processen die zich daarin afspelen beter te begrijpen en onderbouwen. De resultaten geven, zeker bij een verdere aanscherping van de precisie, informatie over de betrouwbaarheid van de aanwas- en sterfteregistratie.

Daarnaast zijn de resultaten van belang om het publiek inzicht te geven in de aantallen en ontwikkeling van de populatie grote grazers in de Oostvaardersplassen. Staatsbosbeheer zal de resultaten van de tellingen zo snel mogelijk na de uitvoering openbaar maken.

Ik stel voor om deze voorgestelde methoden samen met de andere maatregelen voortvloeiend uit het ICMO2 advies aan het einde van deze beheerperiode in 2015 te evalueren.

Met vriendelijke groet,

Art. 5.1. lid 2 sub e Woo

drs. C.J. Kalden
Directeur

Beheeradviescommissie Oostvaardersplassen

Datum: maandag 22 april 2013

Locatie: Regardz De Eenhoorn, Kon. Wilhelminaweg 35, Amersfoort

Tijd: 14.00 – 17.00, vanaf 15.30 met SBB.

AGENDA

- 1) Opening
- 2) Mededelingen
- 3) Verslag BAC-vergadering 27 maart 2012. [besluitvorming, meningsvorming]
- 4) Rapportages OVP. [ter informatie, meningsvorming]
 - a) Stand-van-zaken
 - b) Maandrapportage maart 2013
 - c) Stand van Zaken stakeholders
- 5) Adviesvraag staatssecretaris EZ inzake telmethode(n). [ter informatie]
- 6) Strategie Beheeradviescommissie t/m november 2014 [besluitvorming]
- 7) Planning resterende vergaderingen 2014 [besluitvorming]
- 8) WVTTK
- 9) Rondvraag en Sluiting

Beheeradviescommissie Oostvaardersplassen

Conceptverslag BAC-vergadering 27 maart 2013

Oostvaardersplassengebied, Kitsweg 1, Lelystad; 13.00-15.00

Aanwezig: Leidekker, Ohl, Oosterveld, De Raad, Spek, Stolp (voorzitter), **Art. 5.1. lid 2** (secretaris), **Art. 5.1.** De Snoo (SBB, van 14.00 tot 15.00)

Agenda:

- 1) Opening
- 2) Mededelingen
- 3) Verslag BAC-vergadering 22 februari 2012. [besluitvorming]
- 4) Rapportages OVP. [ter informatie]
 - a) Stand-van-zaken
 - b) Maandrapportage februari 2013
- 5) Monitoring grote grazers moerasgedeelte [status onbekend]
- 6) Adviesvraag staatssecretaris EZ inzake telmethode(n). [besluitvorming]
- 7) WVTTK
- 8) Rondvraag en Sluiting

Ad1, 2) Opening en mededelingen

Voor het komende jaar moet de BAC overwegen hoe zij haar werkzaamheden gaat afronden, binnen de kaders van haar huidige opdracht. Dit punt wordt als bespreekpunt voor de volgende vergadering geagendeerd. Het instellingsbesluit zal daartoe bij de vergaderstukken worden gevoegd.

De BAC zou graag zo snel mogelijk kennis maken met de nieuwe directeur Staatsbosbeheer en besluit de heer Sylvo Thijssen uit te nodigen voor de BAC-vergadering van 22 april aanstaande.

Ad 3) Verslag 5 december

Het verslag wordt met enkele tekstuele wijzigingen vastgesteld.

Naar aanleiding van punt 2 van de actiepuntenlijst wordt besloten dat de secretaris op de vergadering van 22 april een voorstel voor de resterende vergaderdata doet. Dit voorstel zal bij de vergaderstukken gevoegd worden.

Het vierde en vijfde en achtste actiepunt zijn afgerond. De overige actiepunten staan nog open.

Ad 4a) Stand van zaken

SBB doet verslag van een geslaagd bezoek van Gedeputeerde Gijsberts van de provincie Flevoland aan het OVP-gebied.

De BAC vraagt naar de bevindingen uit de veterinaire klankbordgroep. SBB geeft aan dat er wekelijks dode runderen worden onderzocht op ketonlichamen in het bloed. Ook worden alle aangifteplichtige dierziekten gemonitord en drie niet-aangifteplichtige dierziekten (waaronder IBR). SBB **Art. 5.1.** mailt de exacte lijst met dierziekten waarop onderzocht wordt naar de secretaris.

Ad 4b) Maandrapportage februari 2012

De BAC constateert dat de cumulatieve afschotpercentages van de Heckrunderen en de Konikpaarden onder de 90%-norm liggen en vraagt of daarvoor dezelfde oorzaken zijn aan te wijzen als vorige winterperiode. SBB geeft aan dat zij de trend in de steftcijfers gebruikt om het beheer aan te sturen. Er is nog geen oorzaak aan te wijzen voor de resultaten bij de paarden. Bij de runderen wordt onderzoek gedaan naar acetonemie als oorzaak van onverwachte sterfte. Het lijkt de BAC zinvol om kijken of de pathologieresultaten de dierscores aan het levende dier onderbouwen: in hoeverre is de dierscore een goede weergave van de lichaamsconditiescore en levensvatbaarheid zoals beoordeeld bij pathologisch onderzoek?

De BAC benadrukt nogmaals naar SBB dat zij de aanbevelingen van ICMO2 als volgt interpreteert: een periode van honger totdat de dood er op volgt wordt gedefinieerd als onnodig lijden. Het onnodig lijden moet geminimaliseerd worden en daarom is het streefpunt om 100% van de sterfte door middel van afschot te laten plaatsvinden. 90% Van de sterfte door afschot is de ondergrens. Wanneer het aandeel sterfte door afschot onder de 90% komt, of wanneer er sterfte door bijzondere oorzaken plaatsvindt moet SBB dat uitleggen (*comply or explain*). Het percentage sterfte als gevolg van afschot wordt per diersoort beoordeeld, onder andere omdat de uitleg bij niet-behalen van de 90%-norm per diersoort kan verschillen. De BAC spreekt haar waardering uit voor het feit dat de gemonitorde sterftegegevens gebruikt worden om het beheer aan te sturen.

Ad 5) Monitoring grote grazers moerasgedeelte

SBB verduidelijkt het doel van de beoogde monitoring van het moerasgedeelte: het gaat om een intensivering van de monitoring van het terreingebruik door de grote grazers. Het gaat dus niet om een aanvullende telling van de aantallen grote grazers. SBB wil een beter beeld krijgen van het gebruik van het moeras door de grote grazers, om een betere inschatting te kunnen maken van de te verwachten effecten van de afsluiting van het moerasgedeelte (van het grazige deel) ten tijde van de drooglegging van het moerasgedeelte.

SBB bevestigt het voornemen om bij de drooglegging het moerasgedeelte af te sluiten voor de runderen en paarden. Voor de edelherten gaat dat waarschijnlijk niet lukken.

SBB geeft aan dat er voldoende budget is voor de intensivering van de monitoring. De voorgenomen extensivering volgt uit de evaluatie van 25 jaar monitoring terreingebruik in de OVP.

Ad 6) Advies telmethoden

De BAC gaat akkoord met de door SBB voorgestelde combinatie van telmethoden. Daarbij tekent de BAC aan dat het Managementplan Oostvaardersplassen geüpdatet moet worden zodat duidelijker wordt a) hoe de in de tellingen gegenereerde gegevens gebruikt worden in het beheer en b) hoe de telmethoden en de resultaten van de tellingen gebruikt worden om de telmethoden voortgaand te valideren.

SBB zal haar conceptbrief als definitieve versie naar de BAC sturen. Vervolgens zal de BAC haar adviesbrief over tellingen en telmethoden, inclusief de voornoemde twee aandachtspunten, naar staatssecretaris Dijkema van EZ sturen (actie voorzitter en secretaris).

De BAC verwacht van SBB dit najaar een bijgewerkte versie van het Managementplan te ontvangen. Dit moet tijdig genoeg in de BAC besproken en geaccordeerd kunnen worden om voor aanvang van de winterperiode 2013/14 definitief te kunnen zijn.

Ad 7) WVTTK

SBB zegt toe dat er uiterlijk 1 juni een conceptversie en uiterlijk 1 juli de definitieve versie van de evaluatie van het afgelopen seizoen zal worden opgeleverd. SBB overlegt de precieze planning met de BAC-secretaris. De BAC-secretaris agendeert de bespreking van de rapportage in de BAC zo snel mogelijk na 1 juli (NB: er staat een BAC-vergadering gepland op woensdagmiddag 3 juli en vervolgens een op 6 september).

Ad 8) Rondvraag

Geen punten voor de rondvraag.

Ad 9) Sluiting

De voorzitter sluit de vergadering om 14.57

Actiepunten:

Wat	Wie	Wanneer
1. Gesprek voorzitter met gedeputeerde Gijsberts organiseren.	secretaris	z.s.m.
2. Voorstel resterende vergaderdata BAC	secretaris	Vergaderstuk voor 22 april
3. Uitnodigen aankomend directeur SBB voor BAC-vergadering	secretaris	z.s.m.
4. Lijst onderzochte dierziekten naar BAC-secretaris mailen	SBB	
5. Vergelijken conditiebevindingen pathologie in relatie tot dierscore levende dier	SBB	
6. Definitieve brief voorstel telmethoden naar BAC.	SBB	z.s.m.
7. Adviesbrief tellingen naar staatssecretaris EZ	Voorzitter en secretaris	z.s.m. na ontvangst brief SBB
8. Tijdig opleveren geüpdate versie Managementplan voor akkoord BAC	SBB	Uiterlijk vroege najaar
9. Overleg planning jaarrapportage 2012/12 met secretaris	SBB	z.s.m.
10. Agenderen bespreking laatste jaar BAC voor vergadering 22 april	secretaris	

Minute

BAC-vergadering 22 april 2013

Agendapunt 4a en 4b: Rapportages OVP

4a Stand van zaken, Actueel

Punt 1

- a) SBB stelt dat de maatschappelijke onrust het gevolg is van het feit dat in tegenstelling tot voorgaande jaren de sterfte van de grote grazers ook in maart en april doorloopt. Is dit een conclusie of is hier sprake van twee waarnemingen? In het laatste geval: wat is de inhoud van de maatschappelijke onrust en is die inderdaad gerelateerd aan de langer doorlopende sterfte van de grote grazers?
- b) SBB rapporteert dat een aantal acties en uitspraken van de St. Welzijn Grote Grazers de grenzen van het betamelijke overschrijden. Kan SBB dat nader specificeren?

Punt 7:

De brief van de Staatssecretaris en de convocatie van het AO zijn als bijlage bij deze Minute gevoegd.

Punt 10:

Waar en naar wie heeft de genoemde terugkoppeling plaatsgevonden?

4b Maandrapportage maart 2013

- a) Staatsbosbeheer presenteert voorlopige conclusies en aannames. Aannames zouden zeer terughoudend en duidelijk als zodanig gemarkeerd gebruikt moeten worden. Conclusies zijn er wel of zijn er niet; en niet voorlopig.
- b) Staatsbosbeheer heeft zijn waarnemingen, conclusies en mitigerende maatregelen niet uitgesplitst naar de beheerdoelstellingen voor het OVP-gebied.

Punt 3

- a) SBB stelt dat een deel van de natuurlijke sterfte van de paarden en runderen veroorzaakt wordt door dieren die in de sloot vast komen te zitten omdat ze opkomend riet begrazen. Wat is de precieze oorzaak: dat ze daar grazen, dat ze te zwak zijn om los te komen, of een combinatie van beiden? Kan SBB daar meer inzicht in verschaffen, bijvoorbeeld door de conditiescores van die dieren op te leveren?

- b) Hoe lang duurt het voordat een dier dat in een sloot vastzit daar sterft?
Hoe intensief zijn de monitoringrondes langs de sloten?

Punt 4

Worden er nu geen mitigerende maatregelen genomen?

Punt 7

Wat is de toegevoegde waarde van de wekelijkse conditiescore door de dierenarts? Wat is de aanleiding voor deze maatregel? Voor welk beheerdoel wordt deze maatregel genomen?

Punt 9

- a) Wat is het gevolg van bloedwaarden voor ketonlichamen boven het maximumniveau?
- b) Welk aandeel van de bemonsterde dieren had bloedwaarden voor ketonlichamen boven het maximumniveau?
- c) SBB constateert dat verhoogde ketonlichaamwaarden gecorreleerd zijn met hoogdrachtigheid. Ziet SBB ook significant meer hoogdrachtige dieren in de groep natuurlijk gestorven runderen?

4c. Stand van Zaken Stakeholders

Dit punt is toegevoegd op verzoek van SBB. Morgen (19 april) vindt o.a. een gesprek met Vereniging Het Edelhert plaats.

18 april 2013, **Art. 5.1. lid 2 sub e Woo** *secretaris BAC*

Cover tbv Vergadering Beheer Advies Commissie Oostvaardersplassen 22-04-2013

4a, Algemene stand van zaken

Aan: Beheeradvies Commissie Oostvaardersplassen
t.b.v. vergadering 22 april 2013.

Van: Staatsbosbeheer. Opsteller: **Art. 5.1. lid 2 sub** (Programmamanager
Oostvaardersplassen).

Aanleiding: regulier

Eerdere
besluitvorming: geen

Status: ter informatie

1. De winter van 2012-2013 is lang en volgens het KNMI was maart 2013 uitzonderlijk koud en droog. De sterfte loopt hierdoor zoals in de week- en maandrapportages reeds gerapporteerd is, langer door. Dit betekent ook dat er in de laatste weken van maart en begin april op een aantal plekken in de media kritische signalen zijn afgegeven vanuit een bekend groepje kritische volgers. Wij nemen deze kritiek uiterst serieus en proberen de dialoog met deze volgers open te houden. In de lokale pers verschijnen met enige regelmaat negatieve ingezonden stukken vanuit de Stichting Welzijn Grote Grazers. Een aantal acties en uitspraken van het bestuur gaan voor ons over de grens van het fatsoenlijke en we zullen aan de overige stakeholders op 26 april voorleggen of we op deze wijze met de Stichting verder willen en kunnen. Op 12 april heeft er een kritisch stuk gestaan in de Nieuwe Oogst. Omdat dit stuk een aantal feitelijke onjuistheden bevat hebben we contact opgenomen met de redactie.
2. Staatsbosbeheer is een programma gestart waarin de ontwikkeling van verschillende gebieden aan de rand van en rondom de Oostvaardersplassen worden samengebracht. Het gaat om de gebieden spoorzone Oostvaardersplassen, Oostvaardersveld, Hollandse Hout, De Strip, Vaartplas en Kotterbos. Het doel van de ontwikkeling van deze gebieden is het vergroten van de beschikbare beschutting en het verbeteren van de recreatieve mogelijkheden en beleving in het gebied. Uit het Lenteakkoord is een bedrag van 1,3 miljoen euro beschikbaar gesteld voor een deel van het programma. Daarnaast wordt nu gezocht naar aanvullende vormen van financiering. Het programma wordt uitgevoerd door Staatsbosbeheer en de provincie Flevoland, waar in eerste instantie het geld aan wordt overgemaakt.
3. Wij werken mee aan een wetenschappelijk onderzoek van de WUR naar aaseters in Nederland en hebben hiervoor een vijftal edelhert kadavers geleverd. Daarnaast zijn er gesprekken gaande met de WUR om tot een meer structurele samenwerking op het gebied van wetenschappelijk onderzoek te komen. Op 11 april zijn er door wetenschappers uit Wales mestmonsters verzameld en eind mei komen Franse wetenschappers monsters nemen van tanden en kiezen van dode herbivoren.
4. Na het bezoek van de staatssecretaris op 27 maart jl. zijn er voorbereidingen getroffen voor een bestuurlijk overleg en EZ neemt hiervoor het initiatief.

Cover tbv Vergadering Beheer Advies Commissie Oostvaardersplassen 22-04-2013

5. In de week van 22 april wordt de grondtelling van de edelherten uitgevoerd. In de weken daarna worden de Heckrunderen en paarden geteld. Dit is conform de afspraken die zijn gemaakt na het wegvallen van de helicoptertelling in het voorjaar.
6. Op 26 april brengt een deel van de fractie van de PvdA die in de regio aan het vergaderen zijn een bezoek aan de Oostvaardersplassen. Op vrijdag 12 april heeft een vertegenwoordiging van de SGP fractie uit de Tweede Kamer een bezoek aan het gebied gebracht. De woordvoerder van D'66 heeft ook aangegeven binnenkort op werkbezoek te willen komen.
7. Tijdens de procedurevergadering van de Commissie Economische Zaken op 9 april is afgesproken dat de staatssecretaris een stand van zaken brief over de Oostvaardersplassen naar de Tweede Kamer stuurt. Deze brief wordt besproken in het AO in de week van 22 april.
8. De nieuwbouw van het bezoekerscentrum vordert volgens planning en in het natuurbelevingscentrum de Oostvaarders in Almere wordt een dependance van het bezoekerscentrum ingericht
9. De film "de Nieuwe Wildernis" wordt op dit moment gemonteerd. De filmploeg maakt dit voorjaar de laatste opnamen. Op 6 april is André Kuipers geïnterviewd voor de film "de Verdieping" die meer ingaat op achtergronden van het natuurbeleid in Nederland. Op 2 mei wordt prinses Irene geïnterviewd voor deze productie.
10. Op 6 april zijn een aantal kritische volgers waarmee we via het weblog in gesprek zijn geraakt op bezoek geweest in de Oostvaardersplassen. Ondanks het feit dat er in het gesprek ruimte leek voor begrip was de terugkoppeling van het bezoek in onze ogen eenzijdig.
11. De website volgdevos.nl is na de geboorte van de vosjes meer dan 1,5 miljoen keer bezocht.
12. Wij zijn benaderd door de Herald Tribune International die een stuk wil schrijven over de Oostvaardersplassen.

Cover tbv Vergadering Beheer Advies Commissie Oostvaardersplassen 22-04-2013

4b, Maandrapportage maart 2013

Aan: Beheeradvies Commissie Oostvaardersplassen
t.b.v. vergadering 22 april 2013.

Van: Staatsbosbeheer. Opsteller: **Art. 5.1. lid 2 sub** (Programmamanager
Oostvaardersplassen).

Aanleiding: regulier

Eerdere
besluitvorming: geen

Status: ter bespreking

Hieronder vind u een aantal voorlopige conclusies en aannames met betrekking tot de doelen uit het managementplan op basis van de maandrapportage maart. Daaronder zijn de maatregelen aangegeven die Staatsbosbeheer naar aanleiding hiervan op korte termijn heeft genomen.

1. De maand maart 2013 laat met betrekking tot het verloop van de sterfte een afwijkend beeld zien van de jaren ervoor. Door de aanhoudende kou en droogte blijven de omgevingscondities voor de dieren ongunstig. Waar in vorige jaren eind maart de sterfte afnam, constateren we nu eind maart en begin april een stijging.
2. Dit beeld is vooral zichtbaar bij de edelherten. Hier vallen naast de jonge dieren nu ook geweidragers en oudere hinds uit. Tot begin april zijn er ca. 220 geweidragers van ouder dan 4 jaar gestorven.
3. Van alle dieren is eind maart 89% geschoten. Bij de edelherten is dit 91%, bij de Heckrunderen 74% en bij de Konikpaarden 84%. Bij zowel de Heckrunderen als de Konikpaarden wordt de natuurlijke dood voor een groot deel veroorzaakt door dieren die vast komen te zitten in sloot en of modder. Deze dieren zijn waarschijnlijk op zoek naar het opkomende riet aan de randen. Bij de Konikpaarden gaat het om 20 van de 38 dieren. Bij de Heckrunderen gaat het om 8 van de 22 dieren. Ondanks geïntensiveerde surveillance langs bekende plekken is het lastig gebleken dit te voorkomen.

De volgende aanvullende maatregelen zijn op korte termijn genomen:

4. In de winterevaluatie zal het vastzitten van dieren in sloten nadrukkelijk worden meegenomen en zal worden nagegaan of er mitigerende maatregelen in het terrein denkbaar zijn.
5. De aanstelling van de tijdelijke medewerkers in de Oostvaardersplassen verlengd.
6. De bosgebieden zullen langer dan gebruikelijk opengesteld blijven voor de grote grazers.
7. De dierenarts heeft opdracht gekregen om in de laatste weken van de winter elke week langs te komen om de conditie van de dieren mee te beoordelen.
8. Actieve communicatie naar stakeholders en andere betrokkenen en alertheid op onjuiste berichtgeving.
9. Door de dierenarts zijn ongeveer 12 bloed monsters van Heckrunderen gemeten om inzicht te krijgen in de aanwezigheid van ketonen. De maximaal toegestane concentratie ketonlichamen in het bloed is 0,85 mmol/l bij normale runderen. De onderzochte dieren hadden concentraties van 0,2 tot 3,3 mmol/l.. De verhoogde bloedwaardes waren allen afkomstig van hoogdrachtige koeien. De traject van normale glucose-metabolisme naar een aceton-stofwisseling ontstaat bij een aanhoudend energietekort en ontstaat ook acuut. Meestal is dit onomkeerbaar. Met deze

Z21-8298-53 bijlage 4 behorende bij document 53.pdf (2)

Cover tbv Vergadering Beheer Advies Commissie Oostvaardersplassen 22-04-2013
wetenschap zullen we ook de komende maand nog extra alert blijven op het ontstaan hiervan en volgens het protocol handelen.

Maandrapportage – Maart 2013

Hoefdieren Oostvaardersplassen

8 april 2013

De situatierapportage Oostvaardersplassen is gemaakt door Staatsbosbeheer en verschijnt vanaf 1 december t/m eind april 1 x per maand. Deze rapportage wordt gepubliceerd op de website van Staatsbosbeheer. Hierin wordt per maand (in volle weken) gerapporteerd hoeveel dieren van welke soort er geschoten zijn en hoeveel dieren een natuurlijke dood zijn gestorven. Ook worden conditie score van de gestorven dieren, de omgevingsconditie en eventuele bijzonderheden gerapporteerd. Daarnaast worden er foto's die in deze maand in het gebied zijn gemaakt gepubliceerd. Zie de website voor meer informatie over het beheer in de Oostvaardersplassen en de maatregelen die worden getroffen voor de dieren in het gebied

Gestorven dieren

Totaaloverzicht gestorven dieren van 1 december 2012 t/m 30 maart 2013:

Soort	Geschoten	Natuurlijke dood	Totaal
Heckrund	64	22	86
hert	941	92	1033
konik	205	38	243
Totaal	1210	152	1362

Van het totaal aantal gestorven dieren is in deze periode het volgende percentage geschoten: 89%

Sterfte afgelopen maand:

Soort	Geschoten	Natuurlijke dood	Totaal
Heckrund	54	16	70
hert	333	36	369
konik	94	23	117
Totaal	481	75	556

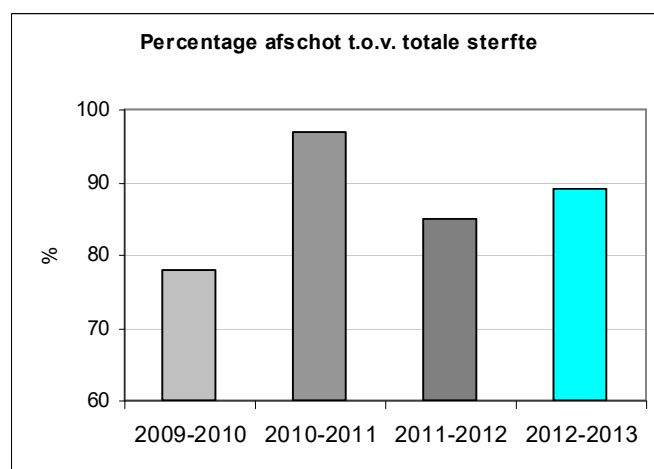
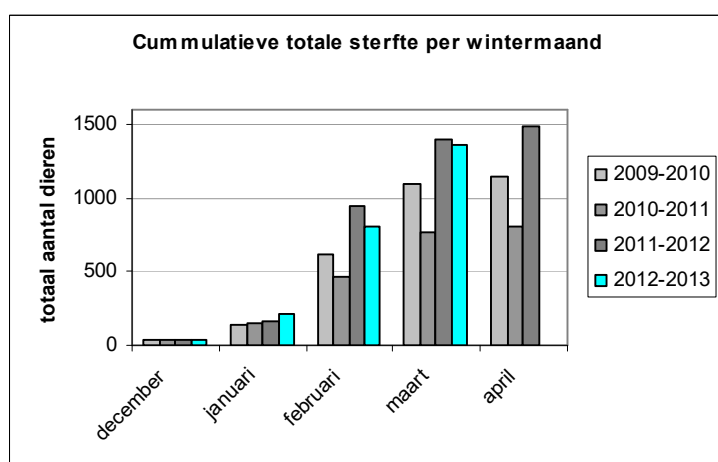

Maandrapportage – Maart 2013

Hoefdieren Oostvaardersplassen

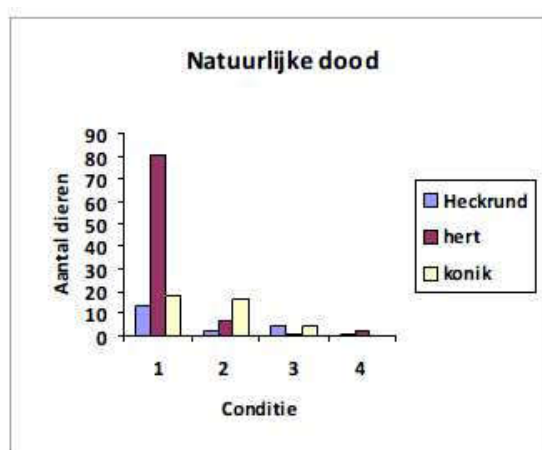
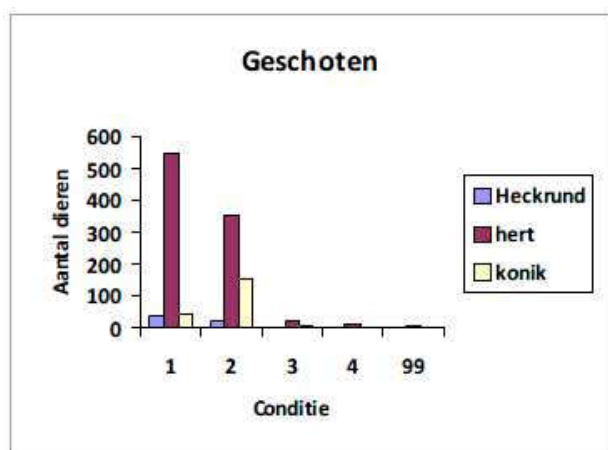
Totale cumulatieve sterfte t.o.v. afgelopen winters

In onderstaande grafieken is links de totale, cumulatieve sterfte van de afgelopen jaren per wintermaand weergegeven. In de grafiek rechts is het percentage afschot t.o.v. de totale sterfte van afgelopen vier winters (december t/m april) weergegeven. Bij de voorgaande jaren wordt hier uitgegaan van het behaalde percentage aan het eind van de winter. Hierbij dient nadrukkelijk te worden opgemerkt dat bij vergelijkingen (A) de omgevingsconditie en (B) de invoering en het scherper toepassen van het vroeg reactief beheer (vanaf 2010-2011) moet worden beschouwd.

Conditie score gestorven dieren

De conditie score is een inschatting van de dierconditie van de individuele, gestorven dieren. Bij de dieren die worden geschoten is deze conditiescore gebaseerd op zowel fysieke kenmerken als gedragskenmerken. Wanneer deze verschillen wordt de *laagste* gerapporteerd. Bij dieren die een natuurlijke dood zijn gestorven kan de conditiescore alleen op fysieke kenmerken worden bepaald. Hoe hoger de conditiescore, hoe beter de ingeschatte dierconditie is. De conditiescore loopt van maximaal 5 tot minimaal 1. In onderstaande grafieken is de verdeling weergegeven van de conditiescore per soort. De waarde 99 staat voor waarde onbekend.

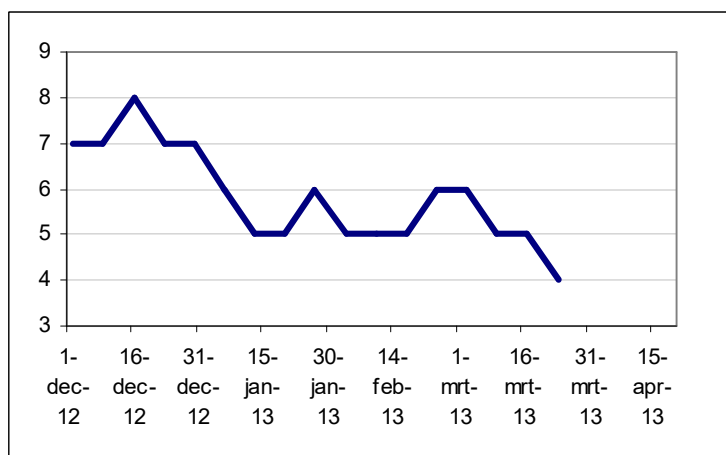

Maandrapportage – Maart 2013

Hoefdieren Oostvaardersplassen

Omgevingscore

De omgevingsconditie is een gewogen score. Deze score wordt berekend op basis van 5 afzonderlijke scores. Deze scores zijn een inschatting van de beschikbaarheid van beschutting, hoeveelheid voedsel, temperatuur, neerslag en wind. Hoe hoger de score, hoe gunstiger de omstandigheden voor de dieren zijn. De score loopt van maximaal 8 tot minimaal 2. In onderstaande grafiek is de omgevingscore per week weergegeven. De omgevingscore speelt een belangrijke rol bij de uitvoering van het vroeg reactief beheer.

Maart 2013 was een zeer koude maand met in De Bilt een gemiddelde temperatuur van 2,5 °C tegen 6,2 °C normaal. Daarmee eindigde de maand op een gedeelde zevende plaats in de rij van koudste maartmaanden sinds 1901. Ondanks de lage gemiddelde maandtemperatuur, ging maart wel degelijk van start met zacht lenteweer. Op de 5e en 6e werd het in een groot deel van het land zelfs 15 tot 18 °C. Vanaf 9 maart was het koud. Op sommige dagen was het extreem koud met temperaturen die vijf tot tien graden beneden het langjarige gemiddelde lagen. De laatste decade van de maand (dag 21 tot en met 31) werd met een gemiddelde temperatuur van 0,3 °C zelfs de koudste sinds 1901. Op 13 maart kwam het op veel plaatsen tot strenge vorst (minimumtemperatuur tussen -10,0 en -15,0 °C). In maart viel gemiddeld over het land 33 mm neerslag. Daarmee is de maand droog verlopen want normaal valt er 68 mm. De neerslag viel deze maand vaak in de vorm van sneeuw (bron: KNMI)

De hoeveelheid voedsel in het gebied was eind maart beperkt. De grasgroei kwam vanwege de aanhoudende kou en droogte niet op gang. De beschikbare beschutting blijft gelijk.

Bijzonderheden

- De aanhoudende kou zorgt ervoor dat het afschot in de Oostvaardersplassen langer doorloopt dan in andere jaren. De aantallen gestorven dieren komen eind maart overeen met de aantallen in dezelfde periode als vorig jaar, maar waar vorig jaar eind maart sprake was van een afname van het afschot, zien we die nu niet. De combinatie van omgevingsconditie (voedsel, weer en beschutting) en de conditiescore van de dieren maakt dat wij bij veel dieren nog steeds de afweging hebben gemaakt om in te grijpen. Dieren die in slechte conditie raken zijn geschoten om mogelijk dierenleed te voorkomen. Bij de meeste dieren in het gebied is echter nog steeds sprake van een redelijke conditie met normaal, actief en alert gedrag.

De sterfte onder de paarden en runderen laten een beeld zien dat overeen komt met de afgelopen jaren. Bij de

Maandrapportage – Maart 2013

Hoefdieren Oostvaardersplassen

edelherten worden echter meer dieren geschoten. Het valt hierbij op dat ook oudere geweidragers afvallen. Ook zien we relatief veel oudere hindses die worden geschoten.

- Op woensdag 27 maart heeft staatssecretaris Dijkema van het ministerie van Economische Zaken een werkbezoek aan de Oostvaardersplassen gebracht
- Op dezelfde dag heeft de moervos in de burcht van volgdevos.nl om iets over acht een aantal jongen geworpen. De site is in de periode t/m 7 april bijna 1,5 miljoen keer bezocht door meer dan 500.000 unieke bezoekers.

Praambult op 4 maart

Praambult op 14 maart

Maandrapportage – Maart 2013 Hoefdieren Oostvaardersplassen

Praambult op 27 maart

Konikpaarden op 1 maart

Heckrunderen op 27 maart

Staatsbosbeheer besteedt de uiterste zorg aan de betrouwbaarheid en actualiteit van de gegevens in deze rapportage. Desondanks kan het voorkomen dat de informatie onvolkomenheden bevat. Aan de gegevens, zoals die in deze rapportage worden weergegeven, kunnen geen rechten worden ontleend. De definitieve cijfers zullen in de jaarrapportage worden opgenomen.

Bestemd voor
Ontvangstdatum 17-04-13

Ministerie van Economische Zaken

> Retouradres Postbus 20401 2500 EK Den Haag

Sharon A.M. Dijkma,
Staatssecretaris van Economische Zaken

**Directoraat-generaal Natuur
& Regio**

Beheeradviescommissie
Oostvaardersplassen

Bezoekadres

Bezuidenhoutseweg 73
2594 AC Den Haag

Postadres

Postbus 20401
2500 EK Den Haag

Factuuradres

Postbus 16180
2500 BD Den Haag

Reeds openbaar via: <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/blg-251680.pdf>

Minute

BAC-vergadering 22 april 2013

Agendapunt 7: Planning overige vergaderingen BAC-OVP

Al gepland

- Woensdag 15 mei 2013
- Woensdag 3 juli 2013
- Vrijdag 6 september 2013
- Woensdag 16 oktober 2013
- Vrijdag 15 november 2013
- Woensdag 18 december 2013

Voorstel data 2014

Alternerend op de woensdagmiddag en vrijdagochtend; per vergadering het beoogde thema toegevoegd, ter verduidelijking van de datumkeuze.

- Vrijdag 21 februari 2014; voortgang midwinter
- Woensdag 16 april 2014; eerste blik op beheerresultaten winter
- Vrijdag 30 mei 2014; evaluatie beheerresultaten winter
- Woensdag 25 juni; reserve voor evaluatie beheerresultaten winter
- Vrijdag 19 september; voorbereiding afrondend rapport
- Woensdag 5 november; afrondend rapport BAC-OVP

18 april 2013, **Art. 5.1. lid 2 sub e Woo** *secretaris BAC*

Beheeradviescommissie Oostvaardersplassen

Vergadering 15 mei 2013, 12.00-16.30

ten kantore van Staatsbosbeheer te Driebergen

Aanwezig: commissieleden Leidekker, Ohl, Oosterveld, De Raad , Spek, Stolp (voorzitter); secretaris Art. 5.1. lid 2 Staatsbosbeheermedewerkers Thijssen (directeur, van 12.30 tot 13.00), Art. 5.1. en De Snoo.

Agenda

1. Opening, mededelingen
2. Kennismaking met de nieuwe directeur van Staatsbosbeheer
3. Bevindingen BAC winter 2012/13
4. Stand van zakenrapportage
5. Edelherten in het moerasgebied
6. Stakeholders
7. Kamerdebat Oostvaardersplassengebied
8. WVTTK, Rondvraag
9. Sluiting

Ad 1, Opening, mededelingen.

Er zijn geen agenda en formele vergaderstukken verstuurd. Onderliggende oorzaak is bekend en eerder gesignaleerd als zorgpunt. De agenda voor deze vergadering wordt vastgesteld.

Ad 2, Kennismaking nieuwe directeur Staatsbosbeheer

De heer Sylvo Thijssen is op 1 mei jl. begonnen als directeur bij Staatsbosbeheer. Hij was hiervoor meer dan 10 jaar werkzaam bij de Grontmij, onder andere als voorzitter van de Raad van Bestuur. De heer Thijssen heeft zijn visie op het beheer van natuurgebieden door Staatsbosbeheer in het algemeen en het beheer van het Oostvaardersplassengebied in het bijzonder openhartig met de BAC besproken. De BAC waardeert het zeer dat hij op zo korte termijn al kennis wil maken en heeft deze kennismaking als prettig en constructief ervaren.

Ad 3, Bevindingen BAC winter 2012/13

In het Algemeen Overleg van 23 april 2013 heeft staatssecretaris Dijkema aan de Tweede Kamer toegezegd dat zij in de zomer de bevindingen van de BAC over het beheer in het Oostvaardersplassengebied in de afgelopen winterperiode naar de Kamer zou sturen. De secretaris zal namens de BAC bij de beleidsdirectie controleren hoe de woorden van de staatssecretaris precies geïnterpreteerd moeten worden.

Vooralsnog gaat de BAC er van uit dat Staatsbosbeheer een compacte rapportage van de afgelopen winterperiode oplevert waarin zij haar waarnemingen, conclusies en eventuele aanpassingen of mitigerende maatregelen m.b.t. de vier in het Managementplan verwoorde beheerdoelstellingen voor het OVP-gebied presenteert. De BAC toetst of zij de door SBB opgeleverde data betrouwbaar en

toereikend acht en of het beheer heeft plaatsgevonden binnen de kaders van ICMO2 en de door de bewindspersoon daarin aangebrachte beleidsmatige wijzigingen.

Staatsbosbeheer levert de conceptversie van haar rapportage met daarin ten minste de waarnemingen en conclusies uiterlijk 3 juni 2013 per e-mail aan de BAC op. De feedback van de BAC wordt via de secretaris uiterlijk 18 juni naar SBB geretourneerd. Het volledige conceptrapport van SBB, inclusief voorgenomen aanpassingen en mitigerende maatregelen wordt besproken in de BAC-vergadering van 3 juli 2013. Staatsbosbeheer presenteert dit 'live' in de vergadering en levert dus geen stuk van tevoren aan.

Staatsbosbeheer stelt naast haar managementrapportage over de afgelopen winterperiode een "Agenda met onderwerpen voor de toekomst" op. Bespreking van dit stuk wordt geagendeerd voor de BAC-vergadering van 6 september 2013.

Ad 4, Stand van zakenrapportage

Staatsbosbeheer geeft een korte toelichting op enkele punten van de op 12 mei opgeleverde stand van zakenrapportage.

Ad 5, Edelherten in het moerasgebied

Op 26 april 2013 leverde Staatsbosbeheer een notitie op over het structureel voorkomen van edelherten in het moerasgebied. De in de randzone geschoten edelherten zijn in de afschotregistratie meegenomen. De recentelijk doodgevonden dieren (enkele tientallen) zullen ook in de sterfteregistratie opgenomen moeten worden. Het voorkomen van edelherten in het moerasgedeelte levert onzekerheden op in het tellen van absolute aantallen. Een trendmatige benadering lijkt dus noodzakelijk. De BAC geeft SBB in overweging om door middel van *live trapping* de grote grazers in het moerasgedeelte beter in beeld te krijgen. De BAC constateert dat eerdere waarnemingen er op duiden dat er ook runderen in het moerasgedeelte voorkomen.

Ad 6, Stakeholders

Zowel Vereniging Het Edelhert (VEH) als Stichting Welzijn Grote Grazers (SWG) is teruggekeerd naar de standpunten die zij hanteerde ten tijde van de totstandkoming van het ICMO2-rapport. Die standpunten zijn ten volle meegewogen in de uiteindelijke advisering door ICMO2.

De door VEH beoogde populatiereductie wordt nu ook behaald door middel van vroegreactief beheer. Daarover zou SBB eens één op één met hen in gesprek moeten gaan.

De BAC-voorzitter en –secretaris hebben namens de staatssecretaris van EZ een rapport van de SWG in ontvangst genomen. We hebben geconstateerd dat er verschil van mening bestaat over essentiële punten zoals hongergevoel en lijden bij grote grazers en over de haalbaarheid van het beheer conform ICMO2 inclusief de beleidswijzigingen van de bewindspersoon. De secretaris zal het rapport digitaliseren en verspreiden onder de BAC-leden. De voorzitter en secretaris zullen het rapport met een begeleidend schrijven van hun bevindingen doorgeleiden naar de staatssecretaris.

Ad 7, Kamerdebat Oostvaardersplassen

De BAC spreekt haar waardering uit voor de inzet van staatssecretaris Dijkema in dit debat. De uit dit debat voortvloeiende actiepunten voor de BAC zijn besproken onder punt 3 van deze vergadering.

Ad 8, WVTTK en Rondvraag

De BAC benadrukt nogmaals dat het belangrijk is om de terminologie in het geval van rapporten, evaluaties, etc. zuiver te houden, omdat dit in belangrijke mate bijdraagt aan de zuiverheid van en helderheid over de rollen van BAC en SBB.

Een vooruitblik voor de in ICMO2 geadviseerde grote, externe evaluatie na vijf jaar zal worden geagendeerd voor de BAC-vergadering van 6 september.

Actiepunten

WAT	WIE	WANNEER
Kennismakingsgesprekken voorzitter met gedeputeerde Flevoland en met wethouder Lelystad regelen	Secretaris	z.s.m.
Managementrapportage winter 2012/13, onderdeel 'bevindingen en conclusies t.a.v. de vier beheerdoelstellingen' per e-mail naar de BAC	SBB	Uiterlijk 3 juni
Feedback op managementrapportage winter 2012/13, onderdeel 'bevindingen en conclusies t.a.v. de vier beheerdoelstellingen' per e-mail naar SBB	BAC-leden, via de secretaris	Uiterlijk 18 juni
Presentatie en bespreking volledige managementrapportage winter 2012/13 (bevindingen, conclusies en aanpassingen/mitigerende maatregelen t.a.v. de vier beheerdoelstellingen) in BAC-vergadering	SBB	3 juli 2013
SBB-managementrapportage winter 2012/12 en begeleidende beoordeling BAC naar staatssecretaris	BAC	Eind juli 2013
Agenda "onderwerpen voor de toekomst" opstellen (mede a.h.v. winterrapportage) en bespreken in BAC-vergadering	SBB	6 september
Verwerken doodgevonden edelherten in moerasgebied in sterftcijfers winterperiode 2012/13	SBB	
Eén op één gesprek over populatiekrimp met Vereniging Het Edelhert	SBB	
Rapport St. Welzijn Grote Grazers digitaliseren en verspreiden onder BAC-leden	Secretaris	16 mei
Rapport St. Welzijn Grote Grazers met inhoudelijk advies doorgeleiden naar staatssecretaris	Voorzitter en secretaris	Uiterlijk 24 mei
Vooruitblik op 'externe evaluatie na vijf jaar' conform ICMO2 agenderen voor BAC-vergadering	Secretaris	6 september

Beheeradviescommissie Oostvaardersplassen

Datum: woensdag 3 juli 2013

Locatie: Regardz De Eenhoorn, Koningin Wilhelminaweg 35, Amersfoort

Tijd: 12.30 – 16.00, met lunch, Staatsbosbeheer zal vanaf 13.00 tot ca 15.00 de vergadering bijwonen voor de agendapunten 4 en 5.

AGENDA

- 1) Opening
- 2) Mededelingen
- 3) Verslag BAC-vergadering 15 mei 2013. [besluitvorming]
- 4) Mededelingen SBB. [ter informatie]
 - a) Stand-van-zaken OVP
 - b) Aanpassing frequentie monitoring terreingebruik
 - c) Wildernis Campagne (toelichting door Art. 5.1. lid 2 sub e SBB)
- 5) Managementrapportage SBB winter 2012/13 [meningsvorming]
- 6) Evaluatie beheer winter 2012/13 [meningsvorming]
- 7) WVTTK
- 8) Rondvraag en Sluiting

Beheeradviescommissie Oostvaardersplassen

Vergadering 15 mei 2013, 12.00-16.30

ten kantore van Staatsbosbeheer te Driebergen

Aanwezig: commissieleden Leidekker, Ohl, Oosterveld, De Raad , Spek, Stolp (voorzitter); secretaris **Art. 5.1. lid 2** Staatsbosbeheermedewerkers Thijssen (directeur, van 12.30 tot 13.00), **Art. 5.1.** en De Snoo.

Agenda

1. Opening, mededelingen
2. Kennismaking met de nieuwe directeur van Staatsbosbeheer
3. Bevindingen BAC winter 2012/13
4. Stand van zakenrapportage
5. Edelherten in het moerasgebied
6. Stakeholders
7. Kamerdebat Oostvaardersplassengebied
8. WVTTK, Rondvraag
9. Sluiting

Ad 1, Opening, mededelingen.

Er zijn geen agenda en formele vergaderstukken verstuurd. Onderliggende oorzaak is bekend en eerder gesignaleerd als zorgpunt. De agenda voor deze vergadering wordt vastgesteld.

Ad 2, Kennismaking nieuwe directeur Staatsbosbeheer

De heer Sylvo Thijssen is op 1 mei jl. begonnen als directeur bij Staatsbosbeheer. Hij was hiervoor 10 jaar werkzaam bij de Grontmij, onder andere als voorzitter van de Raad van Bestuur. De heer Thijssen heeft zijn visie op het beheer van natuurgebieden door Staatsbosbeheer in het algemeen en het beheer van het Oostvaardersplassengebied in het bijzonder openhartig met de BAC besproken. De BAC waardeert het zeer dat hij op zo korte termijn al kennis wil maken en heeft deze kennismaking als prettig en constructief ervaren.

Ad 3, Bevindingen BAC winter 2012/13

In het Algemeen Overleg van 23 april 2013 heeft staatssecretaris Dijkema aan de Tweede Kamer toegezegd dat zij in de zomer de bevindingen van de BAC over het beheer in het Oostvaardersplassengebied in de afgelopen winterperiode naar de Kamer zou sturen. De secretaris zal namens de BAC bij de beleidsdirectie controleren hoe de woorden van de staatssecretaris precies geïnterpreteerd moeten worden.

Vooralsnog gaat de BAC er van uit dat Staatsbosbeheer een compacte rapportage van de afgelopen winterperiode oplevert waarin zij haar waarnemingen, conclusies en eventuele aanpassingen of mitigerende maatregelen m.b.t. de vier in het Managementplan verwoorde beheerdoelstellingen voor het OVP-gebied presenteert. De BAC toetst of zij de door SBB opgeleverde data betrouwbaar en

Cover tbv Vergadering Beheer Advies Commissie Oostvaardersplassen 3-7-2013

4a, Algemene stand van zaken

Aan: Beheeradvies Commissie Oostvaardersplassen
t.b.v. vergadering 3 juli 2013.

Van: Staatsbosbeheer. Opsteller: **Art. 5.1. lid 2 sub** (Programmamanager
Oostvaardersplassen).

Aanleiding: regulier

Eerdere
besluitvorming: geen

Status: ter informatie

1. In juni is bij het provinciaal Meerjarenprogramma Landelijk Gebied een projectsubsidie aangevraagd voor 1,2 miljoen voor het project randzone Oostvaardersplassen. Wij schatten in de kans reëel is in dat deze aanvraag zal worden gehonoreerd. Met dit geld kan een start worden gemaakt met de inrichting van het Oostvaardersveld. Het is de bedoeling dat dit gebied toegankelijk wordt voor edelherten uit de Oostvaardersplassen en dat de recreatieve voorzieningen in het gebied een impuls krijgen.
2. Er worden daarnaast voorbereidingen getroffen om in het kader van dit zelfde project werkzaamheden uit voeren in de spoorzone van de Oostvaardersplassen. Hiervoor is zicht op de aanvullende, eerder gemelde financiering uit het Lenteakkoord. Hiermee wordt impuls gegeven aan beschutting én N-2000 doelen.
3. De werkzaamheden in het Kotterbos zijn vertraagd door de vondst van archeologische sporen. De oplevering vindt echter plaats volgens planning in maart 2014. Wij zijn voornemens om het gebied kort na oplevering open te stellen voor edelherten. Vanaf 1 januari 2015 willen wij dit gebied van 80 hectare ook voor de andere grazers beschikbaar stellen als winterbeschutting.
4. Het bestuurlijk overleg tussen de staatssecretaris, gedeputeerde en betrokken wethouders over de Hollandse Hout en de verbinding tussen Oostvaardersplassen en Horsterwold staat gepland op 3 september a.s.
5. Op 23 mei heeft er een bestuurlijk overleg plaatsgevonden rond het beheerplan Natura2000 Oostvaardersplassen. Tijdens dit overleg heeft gedeputeerde Gijsberts van de provincie Flevoland dat hij volledige duidelijkheid nodig heeft van EZ over de verantwoordelijkheid van het grote grazers dossier, voordat het beheerplan ter inzage gelegd kan worden. Op 3 juli is er een informeel overleg. De verwachting is dat na de zomer het beheerplan ter visie gelegd kan worden.
6. In het kader van het beheerplan Natura2000 zijn we samen met het waterschap Zuiderzeeland een pilot gestart om de kwaliteit van het water uit het moeras van de Oostvaarderplassen op diverse plekken te meten. Het is hierbij de bedoeling om de functionaliteit van een rietkraag als natuurlijk filter te testen. Het waterschap maakt zich zorgen over de belasting van het relatief rijke Oostvaarderplassen water op haar reeds overbelaste watersysteem.

Cover tbv Vergadering Beheer Advies Commissie Oostvaardersplassen 3-7-2013

7. Op 2 juli zal een zestal verontrustende gepensioneerde dierenartsen de Oostvaarderplassen bezoeken. Deze groep heeft op basis van jaarrapportages en het managementplan een korte eigen rapportage opgesteld. Dit bezoek zal worden begeleid door de dierenarts.
8. Op 17 juni is een persbericht uitgegaan over het verloop van de winter in de Oostvaardersplassen. Het bericht is breed opgepakt door regionale en landelijke media die er kort aandacht aan hebben besteed
9. Op 14 juni is er op uitnodiging van de Dierenbescherming een informeel overleg geweest met medewerkers van de Amsterdamse Waterleiding Duinen. Er is informatie uitgewisseld over het beheer in de Oostvaardersplassen sinds ICMO2 en relevante (openbare) documenten zijn opgestuurd.
10. De website Volgdevos is op 24 juni gestopt. De site is vanaf de lancering ruim 2,7 miljoen keer bezocht
11. De werkzaamheden rond het nieuwe bezoekerscentrum verlopen voorspoedig en de verwachting is dat de oplevering in week 34 zal plaats vinden en dat de binneninrichting gereed is voor de Dutch Bird Fair op 24 augustus. Daarnaast vinden gesprekken plaats met de beheerder van informatiecentrum de Oostvaarders om Staatsbosbeheer zichtbaarder te maken in dit gebouw en te zorgen voor voldoende opvang rond en na de lancering van de bioscoopfilm.
12. De première van deze film vindt plaats in het concertgebouw in Amsterdam op 23 september.

Cover tbv Vergadering Beheer Advies Commissie Oostvaardersplassen 3-7-2013

4b, Aanpassing frequentie monitoring terreingebruik

Aan: Beheeradvies Commissie Oostvaardersplassen
t.b.v. vergadering 3 juli 2013.

Van: Staatsbosbeheer. Opsteller: **Art. 5.1. lid 2 sub** (Programmamanager
Oostvaardersplassen).

Aanleiding: -evaluatie monitoing 2012-2013
- optimalisatie beschikbare inzet

Eerdere
besluitvorming: - notitie monitoring terreingebruik moeras 27 maart 2013
- aangepaste versie managementplan 5 december 2012

Status: ter informatie

In het managementplan Oostvaardersplassen gebied 2010-2015 is opgenomen dat er elke week een monitoring wordt uitgevoerd van het terreingebruik van de grote grazers en ganzen. Deze monitoring heeft drie doelen:

1. Inzicht geven in de relatie tussen van het gebruik van het terrein tussen de verschillende soorten grazers en de ganzen.
2. Inzicht te geven in het gebruik van en de effecten op de bosgebieden en schuilrichels in de winterperiode.
3. Het volgen van trends in de aantallen van de populatie.

Op basis van de gegevens van de afgelopen 20 jaar zijn wij in staat om de vraag onder (1) te beantwoorden. Deze zal na de zomer in een aparte publicatie worden behandeld. De tweede doelstelling is van toenemend belang. Voor de vaststelling van trends / aantallen is inmiddels voorzien door het vastgestelde telprotocol.

Daarnaast is mede met het oog op de voorgenomen peilverlaging in het moeras en de waargenomen betreding van de edelherten van dit moeras, de vraag relevanter geworden wat het terreingebruik is van de edelherten in het moeras.

Wij zijn daarom van plan om de frequentie en focus van de monitoring terreingebruik aan te passen:

1. 1 x per 2 weken in het voorjaar en zomer en 1 x per 3 weken in het najaar en de winter het terreingebruik van de edelherten in het moeras zoals beschreven in de notitie die is besproken op 27 maart jl.
2. 1 x per week de monitoring terreingebruik zoals beschreven in het managementplan in de periode 1 november tot 1 mei
3. De monitoring terreingebruik zoals beschreven in het managementplan in periode 1 mei tot 1 november te laten vervallen

De monitoring van de aantallen ganzen in gebied is geborgd via de maandelijkse monitoring van het aantal vogels in het gebied.

Cover tbv Vergadering Beheer Advies Commissie Oostvaardersplassen 3-7-2013

5, Managementrapportage Winter 2012/13

Aan: Beheeradvies Commissie Oostvaardersplassen
t.b.v. vergadering 3 juli 2013.

Van: Staatsbosbeheer. Opsteller: **Art. 5.1. lid 2 sub** (Programmamanager
Oostvaardersplassen).

Aanleiding: verzoek van staatssecretaris EZ

Eerdere
besluitvorming: procedure-afspraken in BAC-vergadering 15 mei 2013

Status: ter bespreking

Bijgevoegd vind u het 2^e concept van de winterrapportage 2012-2013. Deze rapportage is als volgt tot stand gekomen:

- 23 maart. Toezegging door Staatssecretaris van EZ dat winter 2012-2013 geëvalueerd zal worden.
- 15 mei. Vraagarticulatie en vaststellen status van rapportage tijdens de Beheer Advies Commissie vergadering
- 16 mei t/m 5 juni. Inhoudelijke beantwoording opgestelde vragen en opstellen eerste concept door Staatsbosbeheer
- 5 t/m 18 juni. Verzamelen feedback van de Beheer Advies Commissie
- 19 juni t/m 26 juni. Verwerken feedback opmerkingen van de Beheer Advies Commissie door Staatsbosbeheer
- 3 juli. Bespreking 2^e concept tijdens Beheer Advies Commissie vergadering

In de bijlage vind u het feedback commentaar met in kapitalen aangegeven hoe deze is verwerkt in het tweede concept.

Noot van de BAC-secretaris:

Dit tweede concept bevat alleen de waarnemingen en conclusies m.b.t. het beheer van de grote grazers in de winter van 2012/13. SBB levert dit tweede concept van de winterrapportage aan om de BAC-leden te faciliteren in de voorbereiding op de bespreking van de volledige managementrapportage. Deze volledige managementrapportage – inclusief voorgenomen wijzigingen en mitigerende maatregelen – zal door SBB in de BAC-vergadering van 3 juli gepresenteerd worden.

Cover tbv Vergadering Beheer Advies Commissie Oostvaardersplassen 3-7-2013

BIJLAGE: feedback BAC, verwerkt

Aan: Staatsbosbeheer gebiedsmanager Oostvaardersplassen, Art. 5.1.
Van: secretaris Beheeradviescommissie Oostvaardersplassen, Art. 5.1. lid 2
Den Haag, 18 juni 2013

Beste Art.

Hierbij zoals afgesproken de feedback van de Beheeradviescommissie (BAC) op de conceptrapportage over de winter van 2012/13. Deze feedback is inhoudelijk en op hoofdlijnen. Een informele, redactionele feedback met detailvragen ontvang je van mij in een afzonderlijke mail.

De tevredenheid van de individuele BAC-leden betreffende de kwaliteit van de opgeleverde conceptrapportage loopt sterk uiteen, van zeer tevreden tot zeer ontevreden. Om de winterrapportage op een voor de BAC als geheel aanvaardbaar niveau te krijgen moet nog veel werk worden verzet. De handvatten daarvoor vind je in de inhoudelijke en redactionele feedback.

Ook over de mate waarin Staatsbosbeheer het beheer van het Oostvaardersplassengebied zelfstandig vormgeeft en zij *in control* is, lopen de meningen in de BAC uiteen. Een goede rapportage zou daarover meer duidelijkheid kunnen scheppen. Ik ontvang de definitieve versie van de managementrapportage over de winter van 2012/13 graag uiterlijk woensdag 26 juni om 12.00.

Hartelijke groet,

Art. 5.1. lid 2 sub e *secretaris Beheeradviescommissie Oostvaardersplassen*

Ten aanzien van de eerste beheerdoelstelling (Natura-2000, waar mogelijk door bevordering van natuurlijke processen) merkt de BAC het volgende op:

- De in het beheerplan Natura-2000 vast te leggen beheermaatregelen en de in het Managementplan vastgelegde beheermaatregelen zouden niet met elkaar moeten kunnen conflicteren. Wij hebben SBB al eerder in deze lijn geadviseerd. Kan SBB nauwkeuriger duiden hoe zij dat gaat borgen?
TEKST ONDER DEZE DOELSTELLING AANGESCHERPT OP DIT PUNT
- Met het droogleggen van het moeras komt er mogelijk wel een effect tussen de edelherten en de Natura-2000 doelen die gekoppeld zijn aan het riet(moeras). Welke monitoring zet je hierop?
PASSAGE OPGENOMEN OVER MONITORING EDELHERTEN IN HET MOERAS. MONITORING VAN EFFECT MAATREGELEN OP DOELEN N2000 WORDT UITGEWERKT IN NOG OP TE LEVEREN UITVOERINGSPLAN NATURA2000. DEEL VAN DE MONITORING VOOR N2000 SOORTEN IS REEDS OPGENOMEN IN MANAGEMENTPLAN
- Tijdelijk komt er een optimale beschuttingsituatie, die tevens voedsel oplevert. Daardoor wordt de omgevingscore beter waardoor je wellicht een paar jaar minder hoeft te schieten. Kortom, de maatregel om het moeras droog te zetten heeft nogal wat doorwerkingen.
OPMERKINGEN TOEGEVOEGD OM TOEGANG TOT MOERAS TE BEPERKEN. ZIE OOK NOTITIE DIE IN BAC HIEROVER IS BESPROKEN OP 10 OKTOBER 2012

Cover tbv Vergadering Beheer Advies Commissie Oostvaardersplassen 3-7-2013

- De onbereikbaarheid van de grote grazers voor monitoring en beheer in de droog te leggen moerasgedeelten zijn een punt van zorg. Wij verwachten dat SBB in deze winterrapportage adequate maatregelen voorstelt om het beheer binnen de kaders van ICMO2, staatssecretaris en het Managementplan vorm te kunnen blijven geven, ook wanneer de drooglegging plaatsvindt.
PASSAGE TOEGEVOEGD ONDER INTERPRETATIE. ZIE OOK NOTITIE 10 OKTOBER 2012

Ten aanzien van de tweede beheerdoelstelling (minimaliseren potentieel dierenleed) merkt de BAC het volgende op:

- Wij hebben de indruk dat er deze winter weer veel en hard gewerkt is door de boswachters, maar kunnen dit niet met gegevens onderbouwen. Kan SBB aangeven hoeveel fte of manuren er deze winter (evt. vergeleken met voorgaande winters) zijn ingezet?
GESPECIFICEERD IN RAPPORTAGE
- Horen bevindingen over de telmethoden in de winterrapportage of zijn die meer op zijn plaats in de jaarrapportage? Kan je nu al stellige conclusies trekken over de effectiviteit van de telmethoden, zeker wanneer er duidelijke aanwijzingen zijn dat er onvoldoende zicht is op hetgeen er in het moerasgedeelte gebeurt?
AANGEPAST
- Het niet behalen van de 90% afschotnorm is voor zowel de herten als de runderen als de paarden onvoldoende verklaard. Aangezien de verklaring en de mitigerende maatregelen per diersoort kunnen verschillen willen we de winterrapportage op dit punt opgesplitst zien naar die drie diersoorten.
AANGEPAST. ER WORDT PER DIERSOORT EEN CONCLUSIE GETROKKEN
- De bij de voorjaargestelling van 2013 in het moeras doodgevonden herten zijn niet meegeteld in de totaalsterfte, terwijl de wij dat wel geadviseerd hebben.
AANGEPAST. WE GAAN HIERBIJ UIT VAN MAXIMALE AANTAL. FIGUUR 1.3 NOET NOG WORDEN AANGEPAST MET GECORRIGEERDE PERCENTAGES
- Wij zouden graag een nadere onderbouwing van het verloop van de omgevingscore zien, in het bijzonder van het verloop van de factoren 'beschikbare beschutting' en 'beschikbaar voedsel'.
AANGEPAST
- Wij hebben al eerder aangegeven dat aanpassing van de 90% norm voor de runderen niet aan de orde is. De herhaling van de oproep daartoe verbaast ons.
ER WORDT NU GECONCLUDEERD DAT 90% NIET HAALBAAR IS. AANPASSING VAN DE NORM WORDT NIET VOORGESTELD.

Cover tbv Vergadering Beheer Advies Commissie Oostvaardersplassen 3-7-2013

Ten aanzien van de derde beheerdoelstelling (optimaliseren dierenwelzijn) merkt de BAC op:

- De rapportage bevat tegenstrijdige berichten over de beschutting die het dode hout biedt. Graag ophelderen.
AANGEPAST
- De overlevingskans van opkomende begroeiing is een punt van zorg. De bevindingen daarover zijn niet helder genoeg en op sommige punten tegenstrijdig. Graag ophelderen.
AANGEPAST
- Er wordt geen heldere conclusie over het behalen van deze beheerdoelstelling getrokken.
CONCLUSIE IS AANGESCHERPT

Ten aanzien van de vierde beheerdoelstelling (vergroten van draagvlak bij het publiek) merkt de BAC op:

- De feiten kunnen concreter gepresenteerd worden: graag cijfers in plaats van termen als 'veel', 'weinig' en 'vrijwel allemaal'.
WAAR MOGELIJK VERVANGEN. CIJFERS ZIJN NIET ALTIJD VOORHANDEN
- Het verbreden van het stakeholderplatform met de vogelwacht en de natuurbescherming is een belangrijk feit dat in de rapportage ontbreekt.
AANGEPAST
- Het intrekken van de steun van Vereniging het Edelhert en van de St. Welzijn Grote Grazers is een belangrijk punt dat nu onvoldoende wordt belicht. Beide organisaties staan weer op het standpunt dat zij in 2010 ten tijde van de totstandkoming van het ICMO2-advies ook innamen. Beide organisaties onderschrijven ook de doelstellingen voor het beheer, waarbij VEH niet meer gelooft dat dit met het weglaten van Oostvaarderswold en Hollandse Hout op aanvaardbare termijn haalbaar is en waarbij SWGG niet gelooft dat natuurlijke processen een voorwaarde zouden moeten zijn voor het beheer van de grote grazers.
AANGEPAST MET BOVENSTAANDE TEKST
- Er worden geen duidelijke conclusies over het behalen van deze beheerdoelstelling getrokken.
CONCLUSIE IS AANGESCHERPT

Oostvaardersplassen, winterrapportage 2012-2013

Staatsbosbeheer, 25 juni 2013

Status: 2^econcept

Aanleiding en doel rapportage

Eind 2010 is het ICMO2 advies verschenen. Staatsbosbeheer heeft dit advies inclusief de aanpassingen door de staatssecretaris (op basis van moties van de Tweede Kamer) overgenomen. Op basis van dit advies heeft Staatsbosbeheer vervolgens het managementplan Oostvaardersplassen gebied 2011-2015 opgesteld. Dit managementplan bevat 4 concrete doelstellingen; (1) Natura 2000 doelen, waar mogelijk door bevordering van natuurlijke processen, (2) minimaliseren potentieel dierenleed, (3) optimaliseren dierenwelzijn en (4) draagvlak vergroten bij het publiek voor (het beheer van) het gebied (o.a. door middel van communicatie). Deze vier doelstellingen zijn vertaald in concrete operationele maatregelen.

In dit verslag rapporteert Staatsbosbeheer op verzoek van de Beheeradviescommissie Oostvaardersplassen de resultaten van het gevoerde beheer gedurende de periode van 1 december 2012 tot en met 30 april 2013. De uitkomsten worden in het kader van ICMO2 en het daarop gebaseerde management plan geplaatst.

Dit is niet de jaarrapportage Oostvaardersplassen. Deze volgt later en omvat ook gegevens uit andere monitoringsactiviteiten en resultaten uit de periode april – november 2012. In deze winterrapportage worden in een aantal gevallen wel gegevens gepresenteerd uit een andere periode om een voor de winter relevante ontwikkeling te duiden.

De vier hoofdstukken beginnen met een overzicht van de waarnemingen. Deze worden vervolgens gevolgd door onze interpretatie van deze waarnemingen. Waar mogelijk worden er tot slot door Staatsbosbeheer conclusies getrokken.

Staatsbosbeheer, 25 juni 2013

Samenvatting

De winter van 2012-2013 was in heel Nederland relatief koud en bijzonder lang. In de Oostvaardersplassen zijn dieren die de komende periode waarschijnlijk niet zouden overleven volgens het protocol vroeg reactief beheer zo vroegtijdig mogelijk afgeschoten. Hierbij wordt niet alleen de conditie van het dier, maar ook de heersende omgevingsconditie meegenomen. Bij afnemende omgevingsconditie steeg voor elke diergroep de totale sterfte. Het afschotpercentage lag op 86% (streefnorm 90%). Gezien de bijzondere winteromstandigheden en de benadering van de norm (met uitzondering van de Heckrunderen) is er geen reden om aan te nemen dat in de toekomst de 90% norm losgelaten dient te worden. Voor de Heckrunderen lijkt dit door hun specifieke gedrag niet haalbaar. Na jaren van stijging zien wij dat door verschillende factoren, waaronder de invoering van het vroeg reactief beheer, de populatie de afgelopen twee jaar significant is gedaald.

Een deel van dieren maakt zoals door ICMO2 voorspeld gebruik van de bosgebieden in perioden met sneeuw en kou. Een aanzienlijk deel van de dieren verblijft echter buiten de bosgebieden of in het moeras. Door de openstelling van de drie bosgebieden wordt het dierenwelzijn geoptimaliseerd. Er is bij autonome ontwikkeling op dit moment echter geen zekerheid te geven over de beschikbaarheid en kwaliteit van de beschutting in het Oostvaardersplassengebied op de lange termijn. Vandaar dat er naast het bestaande beschuttingsplanaanvullende maatregelen getroffen worden om de kwaliteit en beschikbaarheid van de beschutting te vergroten.

Er waren deze winter, ondanks de lengte en kou en relatief weinig acties en signalen van maatschappelijke onrust. Staatsbosbeheer spant zich in om zo open en actief mogelijk te communiceren over het verloop van de winter in de Oostvaarderplassen.

De belangrijke Natura2000 doelstellingen worden behandeld in het beheerplan Natura2000 dat na de zomer ter inzage wordt gelegd. Staatsbosbeheer zal maatregelen nemen om het beheer van de grote grazers conform protocol te kunnen blijven uitvoeren. Daarnaast willen wij voorkomen dat er effecten optreden die de verwachte rietgeneratie naar aanleiding van de peilverlaging van het moeras mogelijk negatief beïnvloeden.

Naar aanleiding van de bevindingen in deze winter concluderen wij dat, ondanks het niet geheel bereiken van de 90% norm voor afschot, de achterliggende doelstellingen uit het managementplan zijn gehaald en invulling wordt gegeven aan het ICMO2 advies. Het streven naar de 90% norm en het garanderen van beschikbaarheid en kwaliteit van beschutting op langere termijn zal de komende jaren een maximale inspanning en aandacht blijven vergen.

Managementdoel 1. Natura 2000 doelen, waar mogelijk door bevordering van natuurlijke processen

Waarnemingen

Er zijn het hele jaar veel waarnemingen uitgevoerd voor de relevante Natura2000 soorten conform het managementplan. Voor de evaluatie van deze soorten zijn deze data nodig. Dit zal in jaarrapportage aandacht krijgen en in deze rapportage niet verder worden behandeld. In deze winterrapportage worden wel een aantal aspecten behandeld die te maken hebben met interactie tussen de Natura2000 doelen en de grote grazers.

Het beheerplan Natura2000 is in concept vorm gereed en zal na de zomer ter inzage worden gelegd. Hierin wordt een uitgebreide analyse gemaakt van de stand van zaken in het gebied en de gewenste ingrepen en beheer rondom de instandhoudingsdoelstellingen van dit vogelrichtlijngebied. Deze doelstellingen bevatten richtlijnen voor 14 soorten broedvogels en 19 (deels overlappend) niet-broedvogels. Het betreft hier vogels die in het moeras of open water leven. In het beheerplan Natura2000 wordt ook ingegaan op de relatie tussen de Natura2000 doelstellingen en de grote grazers. In het beheerplan wordt als uitgangspunt gehanteerd dat de grote grazers noodzakelijk zijn voor en een positieve bijdrage leveren aan het behalen van deze doelstellingen. Het feitelijke beheer en de monitoring van de grote grazers is en blijft opgenomen in het managementplan Oostvaardersplassen gebied 2011-2015.

Interpretatie

De belangrijkste voorgestelde maatregel uit het beheerplan Natura2000, het verlagen van de waterstand in het moeras, is wel van directe invloed op het beheer van de grote grazers. Als deze maatregel wordt doorgevoerd heeft dat invloed op de toegankelijkheid van het moerasgebied voor de grote grazers en vervolgens op de hoeveelheid voedsel en beschutting en hiermee op de invulling en uitvoering van de diverse protocollen. Staatsbosbeheer verwacht dat een toenemend aantal edelherten en in mindere mate paarden en runderen tijdelijk meer gebruik kunnen maken van het drooggevalen moeras.

Omdat dit onwenselijk is vanuit het perspectief van het beheer van de grote grazers zullen er maatregelen worden genomen om de betreding van het moeras door Konikpaarden en Heckrunderen te voorkomen en de betreding door edelherten te beperken. Daarnaast is Staatsbosbeheer in het voorjaar 2013 gestart met een monitoring om meer inzicht te krijgen in het gebruik van het moeras door edelherten. Dit gebruiken wij om een betere inschatting te kunnen maken van zowel de effecten voor de uitvoering van het vroeg reactief beheer alsmede de effecten op de verwachte rietgeneratie na de peilverlaging.

Samenvatting en conclusie

Inhoudelijk wordt deze doelstelling behandeld in het beheerplan Natura2000 dat naar verwachting na de zomer ter inzage wordt gelegd. Staatsbosbeheer zal maatregelen nemen om het beheer van de grote grazers goed te kunnen blijven uitvoeren en om te voorkomen dat er effecten optreden die de verwachte rietgeneratie naar aanleiding van de peilverlaging van het moeras mogelijk negatief beïnvloeden.

Managementdoel 2. Minimaliseren potentieel dierenleed

Om de welzijnssituatie van de grote grazers in de Oostvaardersplassen te verbeteren heeft ICMO2 een fundamentele aanpassing van reactief beheer naar vroeg reactief beheer geadviseerd. Dit betekent dat dieren, die de komende periode waarschijnlijk niet zullen overleven, vroegtijdig afgeschoten worden, waarbij niet alleen de dierconditie maar ook de omgevingsconditie afgewogen wordt. Het huidige beheer beoogt daarmee onnodig lijden van de dieren te minimaliseren. Om deze maatregelen uit te voeren worden in de winterperiode in de Oostvaardersplassen extra mensen ingezet. Deze winter zijn in aanvulling op het bestaande team van 5 personen, 3 full time medewerkers extra ingezet plus 2 full time medewerkers in de vorm van vrijwilligers, die een ondersteunende rol hebben.

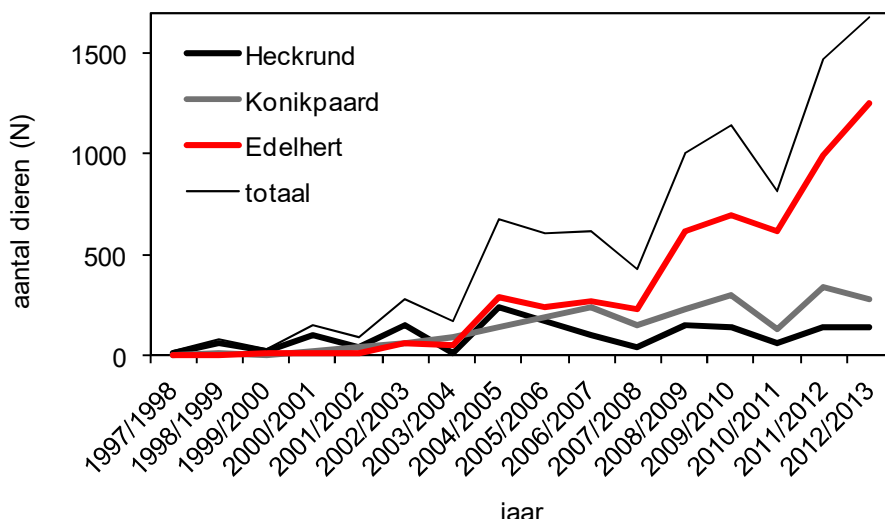
Waarnemingen

Vroeg reactief beheer

In de winter van 1 december 2012 tot en met 30 april 2013 zijn er in totaal 1.728¹ dieren gestorven waarvan 86% door afschot. Er zijn 149 Heckrunderen gestorven waarvan 75% door afschot, 283 Konikpaarden waarvan 83% door afschot en 1.296 Edelherten waarvan 88 % door afschot. Het aantal gestorven Heckrunderen en Konikpaarden is de laatste jaren vrij stabiel gebleven, terwijl het aantal gestorven Edelherten is toegenomen (fig. 1.1).

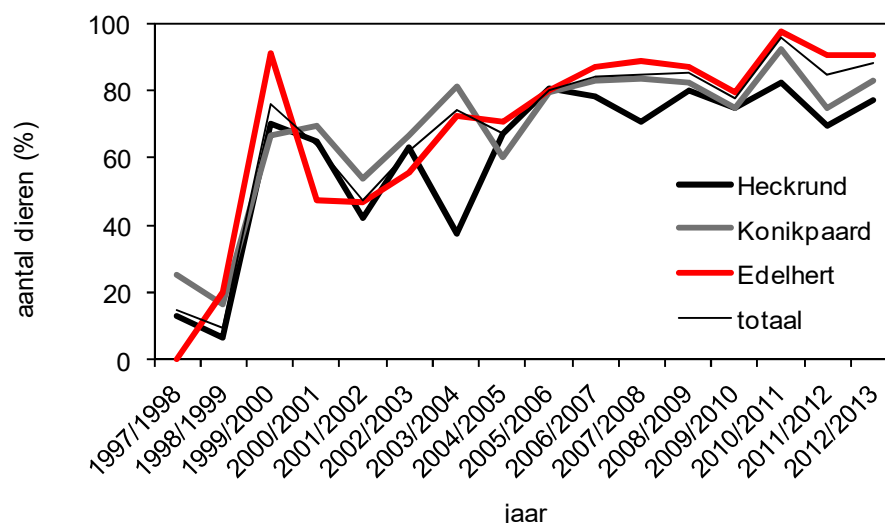
Tijdens de edelhert tellingen eind april zijn vanuit het vliegtuig groepen (300-400) levende edelherten in het moeras waargenomen. Daarnaast zijn vanuit het vliegtuig 60-80 dode edelherten waargenomen in het moeras. Een deel hiervan (40) is reeds waargenomen vanaf de dijken en geregistreerd in de sterftcijfers. Het grootste deel hiervan is geschoten. Het resterende deel (20-40) is echter door de ontoegankelijkheid van dit gebied nog niet geregistreerd en derhalve niet gerapporteerd. Deze edelherten zijn een natuurlijke dood gestorven. Dit betekent dat het percentage edelherten en percentage totaal dat is geschoten een onzekerheidsmarge van respectievelijk 1,4% en 1% bevat. Bij de getallen die in deze rapportage worden genoemd gaan wij uit van *hethoogste* getal van 40 edelherten.

1. Dit getal wijkt af van getallen in de laatste maandrapportage. Tijdens het opstellen van deze rapportage zijn er 4 Heckrunderen gevonden in een sloot die eerder deze winter zijn verdronken. Ook is in dit getal de schatting van 40 niet eerder geregistreerde gestorven edelherten in het moeras meegenomen. Omdat niet duidelijk is wanneer deze dieren zijn gestorven zijn ze wel meegenomen in de totalen, maar niet in grafieken 1.3 en 1.4.

Figuur 1.1 verloop van absoluut aantal geschoten of dood gevonden grote herbivoren tijdens de winter (december-april).

Het totaal percentage dieren dat via afschot gestorven is de laatste jaren verder gestegen ten opzichte van de ICMO I periode (fig. 1.2.). Voor runderen lag dit tussen de 70-80%, voor Konikpaarden tussen de 75-85% en voor de Edelherthen tussen de 80-90%. Gemiddeld schommelde het percentage afschot voor alle dieren samen in de afgelopen jaren tussen de 80-90% en de afgelopen drie jaar tussen 85 en 95%.

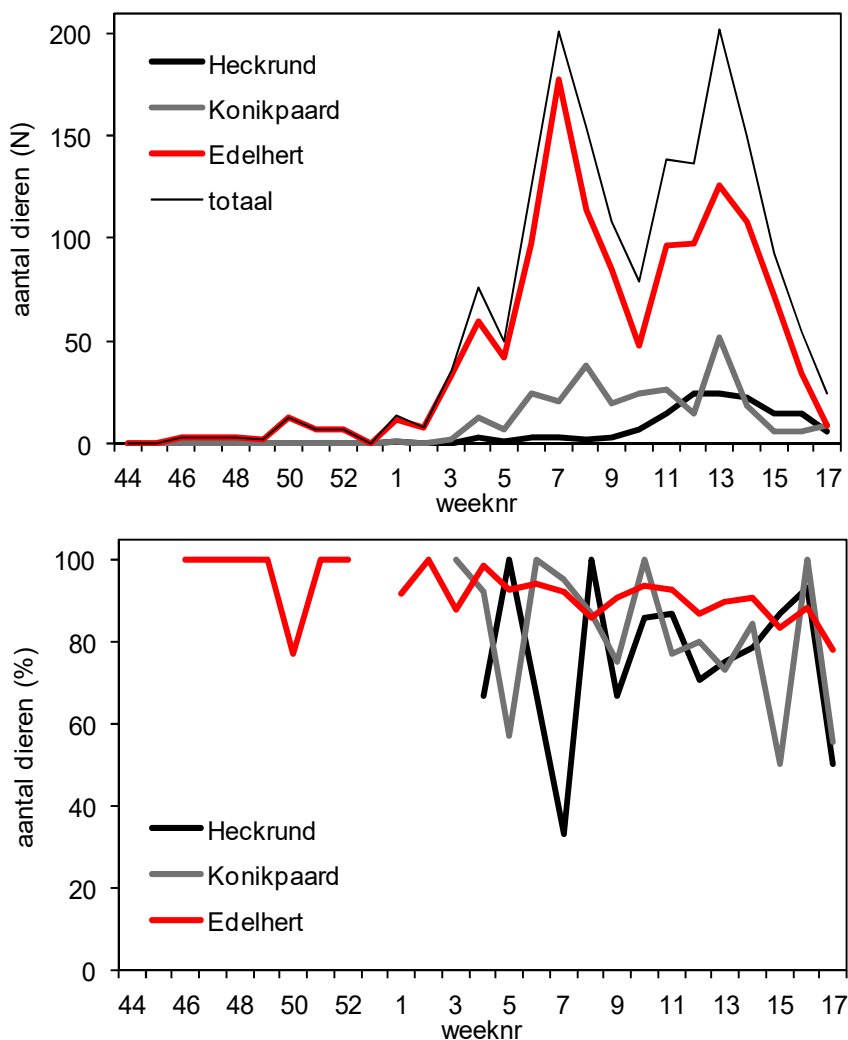

Figuur 1.2. Verloop van percentage afschot van de totale sterfte van de grote herbivoren tijdens de winter (december-april).

Afschot en omgevingsconditie

Bij afnemende omgevingsconditie stijgt voor elke diergroep de totale sterfte. Het afschot begon bij de Edelherthen halverwege december 2012 (fig. 1.3), nam vervolgens geleidelijk toe en vanaf januari stegen de aantallen zeer snel tot een eerste piek halverwege februari (week 7). Daarna namen de aantallen weer sterk af begin maart (week 10) en trad er vervolgens een tweede piek op eind maart (week 13), waarbij de tweede piek lager lag dan de eerste piek. In april namen de aantallen sterk af en eind april vond er nog nauwelijks sterfte plaats. Bij de runderen en paarden begon de wintersterfte pas in de tweede helft van januari 2013. De Konikpaarden volgen in lagere aantallen het patroon van de edelherthen en de Heckrunderen ontbreekt de eerste piek in de sterfte en komt

het patroon overeen met voorgaande jaren. Het percentage afschot per week lag bij de Edelherten gemiddeld het hoogst (fig. 1.4.) en was vrij constant (80-100%). Bij runderen en paarden fluctueerde het percentage afschot meer dan bij de Edelherten. De lage percentages afschot bij runderen en paarden traden vooral op wanneer de totale sterfte minimaal was.

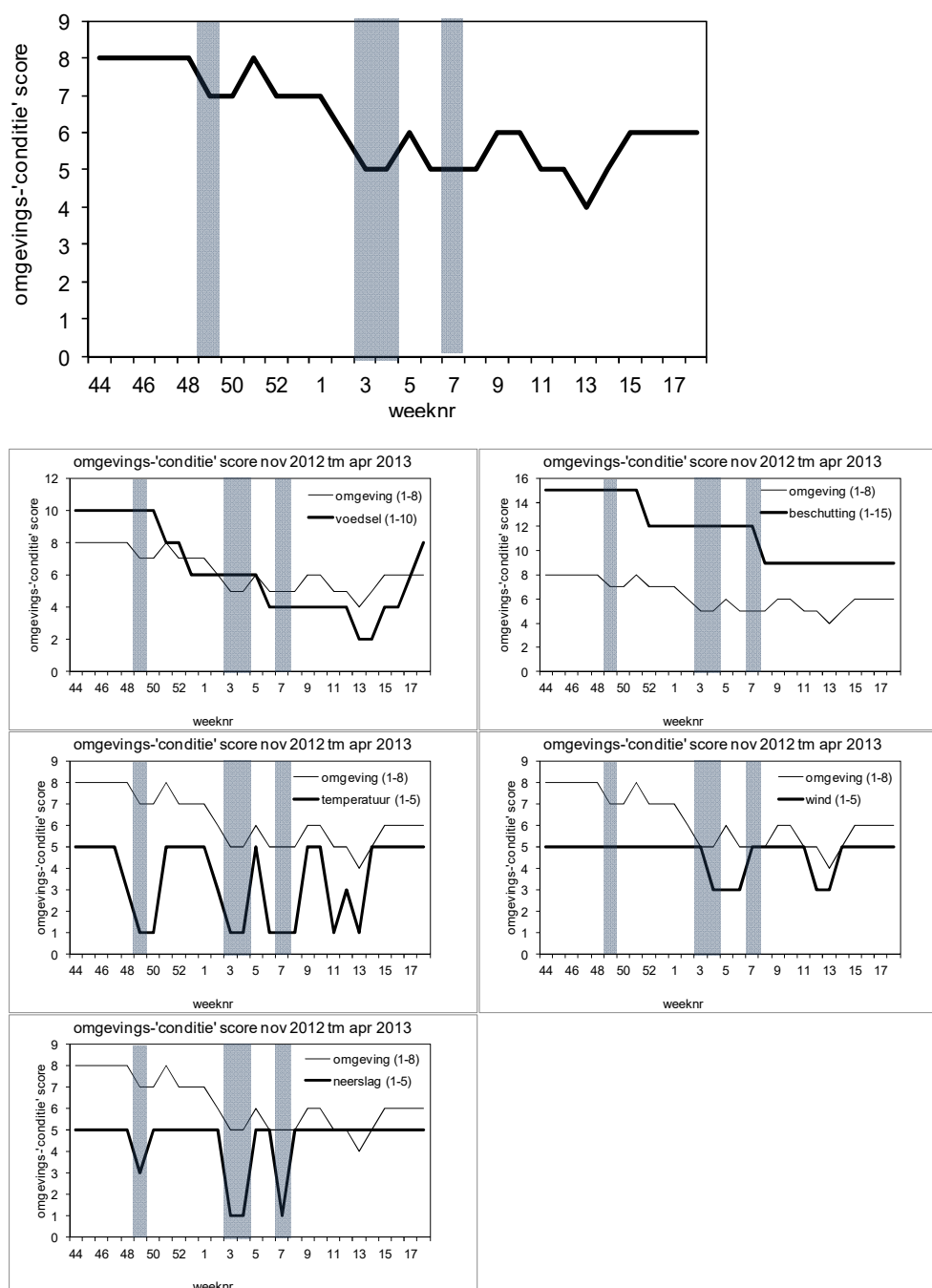

Figuur 1.3 en 1.4 Verdeling totale sterfte (boven) en afschot (onder) over het winterseizoen 2012-2013. Totale sterfte en afschot is per week weergegeven.

Het verloop van de sterfte in het winterseizoen en de pieken die optraden in de sterfte kwamen overeen met het verloop van de omgevingsconditie score (fig. 1.5.). De sterfte begon en nam toe bij afnemende omgevingsconditiescore. De eerste piek (week 7) van de Edelherten viel samen met de derde sneeuwperiode in week 7. De tweede piek (week 13) trad op het moment dat het voedselaanbod minimaal was en de temperaturen zeer laag waren (de laatste decade van de maand (dag 21 tot en met 31) werd met een gemiddelde temperatuur van 0,3 °C zelfs de koudste sinds 1901 (KNMI)), wat er toe leidde dat de totale omgevingsconditie score een minimale waarde kreeg.

Dat de eerste twee sneeuwperiodes niet tot sterfte hebben geleid zoals bij de derde periode, wordt vooral veroorzaakt door het feit dat de dieren dan nog voldoende vetvoorraden hebben. Toch is bij de edelherten wel te zien dat al een aantal dieren ook bij de eerste en tweede sneeuwperiode al geschoten zijn vanwege een lagere conditie. Het betreft hier vooral jonge dieren (zie fig. 1.9.) die niet in staat zijn geweest om tijdens de zomer en het najaar voldoende vetvoorraden aan te leggen en/of vast te houden. Dit is een patroon dat elke

winter zichtbaar is. Er is in het verloop van de winter sprake van een dalende trend in het afschotpercentage.

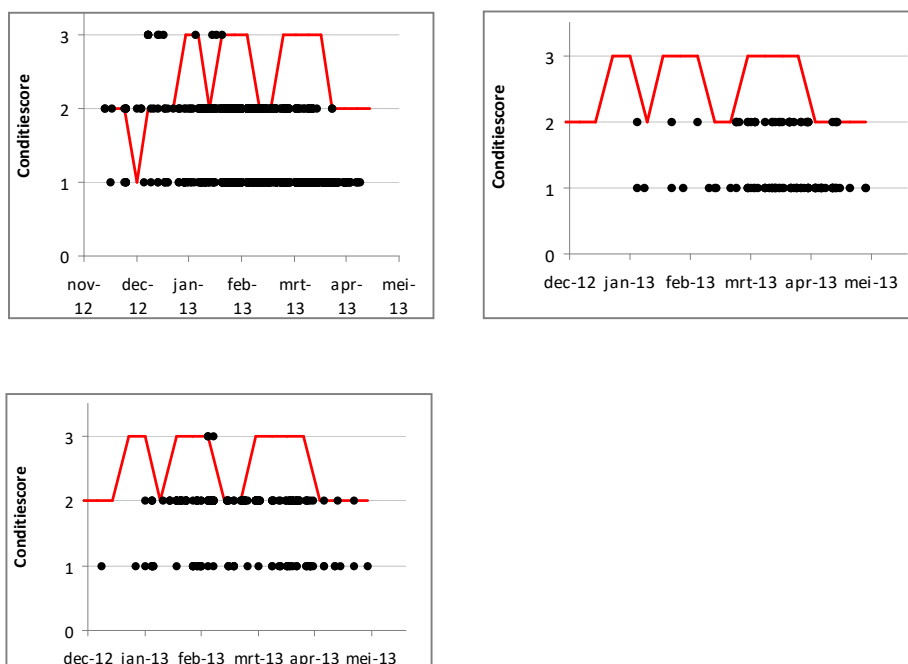
Figuur 1.5. Omgevingsconditie score tijdens de winter van 2012-2013 gewogen (boven) en per factor (voedsel, beschutting, temperatuur, wind en neerslag). De zwarte lijn geeft het verloop van de score en de blauw gearceerde vlakken de perioden waarin er sneeuw in het gebied lag.

Het verloop van de gemiddelde score werd vooral bepaald door de score voor de factor voedsel en beschutting. De factor temperatuur wisselde sterk. De lage scores vielen vooral samen met de perioden dat er ook sneeuw lag (grijs gearceerde kolommen in de figuur) met uitzondering van de periode in maart (week 11-13). De factor wind speelde twee weken een rol, maar wanneer dit in combinatie met lage temperaturen is (bijv week 4, 6 12 en 13) dan telt dit zwaarder omdat de gevoelstemperatuur een belangrijke rol gaat spelen. Lage

scores bij de factor neerslag kwamen overeen met de perioden met sneeuw. Bij de behandeling van de derde managementdoelstelling wordt ingegaan op de relatie van de omgevingsconditie met het terreingebruik.

conditiescore en afschot

Het afschot wordt bepaald op basis van de combinatie tussen de omgevingsconditie en de waargenomen conditie van de dieren. Deze conditie van de dieren wordt bepaald op basis van zowel fysieke kenmerken (bedekking van spier- en vetweefsel, zichtbaar diverse beenderen, buikvulling) als het gedrag van het dier. In figuur 1.6. is zichtbaar wat de verdeling is van de conditiescore (gedrag en fysiek) van de geschoten dieren in de periode 1 december 2012 t/m 30 april 2013. Dieren die zijn geschoten vanwege een uitbraak, ataxie, problemen bij werpen e.d. zijn hier niet weergegeven. Bij edelherten is 1% van de dieren geschoten in score 3, 33% in conditie 2 en 66% in score 1. Bij Heckrunderen is 36% geschoten in score 2 en 64% in score 1. Bij de paarden ligt de verhouding anders en zijn de meeste dieren geschoten in score 2 (72%). 2% En 26% zijn geschoten in respectievelijk score 3 en 1. De meeste dieren vallen binnen de afschotnorm waarbij het opvalt dat bij paarden dit jaar de gemiddelde conditiescore hoger lag dan vorig jaar. Verder valt op dat, in afwijking van het protocol, in periode met omgevingsconditie 5 of lager niet alle dieren in conditiescore 3 zijn geschoten. De beheerders nemen altijd de totale praktijksituatie in ogenschouw en handelen hierbij vanuit de intentie van het protocol. Het schieten van dieren in deze conditiescore blijkt in de praktijk lastig uitvoerbaar omdat deze dieren zich vaak nog actief in de kudde of roedel bewegen en niet geschoten kunnen worden. Ook vertonen de dieren die fysiek score 3 krijgen soms gedrag dat past bij een dier in hogere score en omgekeerd. Ook kan dracht bij hinds en merries aan het eind van de winter de score positief vertekenen. De score kan tot slot negatief worden beïnvloedt door het feit dat magere dieren met actief gedrag feitelijk al weer vetreserves opbouwen.

Figuur 1.6. Verdeling conditiescore geschoten edelhert, konikpaard en Heckrund. Inclusief en afschotnorm (rood)

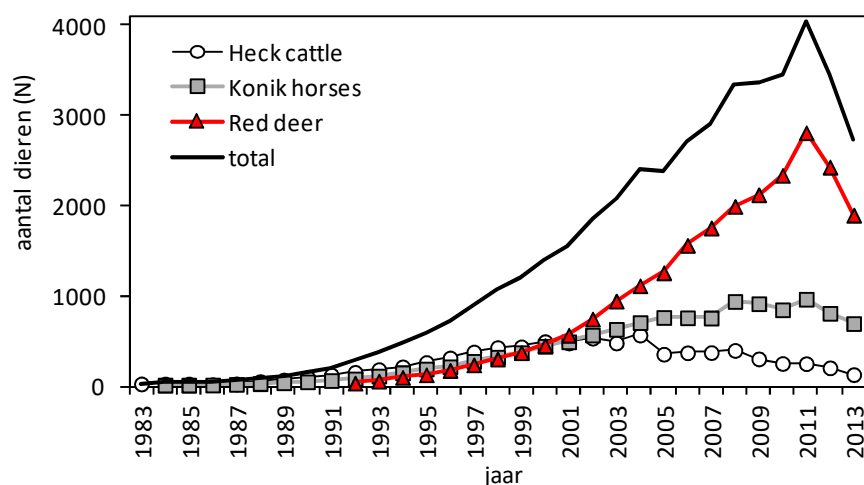
Oorzaken sterfte

Oorzaken van sterfte zijn divers (tabel 1.1). Een slechte conditie is voor alle drie de soorten grote herbivoren de grootste oorzaak voor het afschieten van dieren (94-96%). Bij dieren die een natuurlijke dood zijn gestorven is vaak niet bekend wat de oorzaak is (50-67%). Het is echter aannemelijk dat het hier bij veel dieren gaat om sterfte door slechte conditie. Maar ook een groot deel van de natuurlijke sterfte is veroorzaakt door het vastzitten in een sloot, poel of ander watertype. Dit laatste speelt vooral bij Konikpaarden (17 dieren (7% van totaal)) en Heckrunderen (13 dieren (9% van totaal)). Bij de Konikpaarden komt dit voor in het tweede deel van de winter en bij de Heckrunderen pas vanaf eind maart. Het gaat hierbij om dieren die waarschijnlijk op zoek gaan naar nog aanwezige vegetatie of de eerste jonge rietpunten aan de slootranden en vast komen te zitten in de modder. Daarnaast zijn er zoals eerder gemeld nog 20 tot 40 gestorven edelherten in het moeras waargenomen.

	Heckrund			Konikpaard			edelhert			totaal		
	natuurlijke dood (N=37)	afschot (N=112)	totaal (N=149)	natuurlijke dood (N=48)	afschot (N=235)	totaal 283	natuurlijke dood (N=160)	afschot (N=1136)	totaal 1296	natuurlijke dood (N=245)	afschot (N=1483)	totaal (N=1728)
conditie	-	96,43	72,48	-	94,89	78,80	-	93,84	82,25	-	94,20	80,84
door ijs gezakt	-	-	-	-	0,43	0,35	2,50	0,97	1,16	1,63	0,81	0,93
vast in poel/sloot	45,95	3,57	14,09	35,42	1,28	7,07	2,50	1,06	1,23	15,51	1,28	3,30
oud	-	-	-	6,25	-	1,06	1,88	0,09	0,31	2,45	0,07	0,41
waargenomen in moeras	-	-	-	-	-	-	25,00	-	3,09	16,33	-	2,31
moeilijk lopen	-	-	-	-	-	-	-	0,35	0,31	-	0,27	0,23
ontsteking	-	-	-	-	0,43	0,35	0,63	-	0,08	0,41	0,07	0,12
probleem met werpen	-	-	-	8,33	2,55	3,53	-	-	-	1,63	0,40	0,58
slecht gebit	-	-	-	-	0,43	0,35	-	-	-	-	0,07	0,06
ataxie	-	-	-	-	-	-	-	2,90	2,55	-	2,23	1,91
buiten oostvaardersplassen	-	-	-	-	-	-	-	0,70	0,62	-	0,54	0,46
gevoerd	-	-	-	-	-	-	-	0,09	0,08	-	0,07	0,06
onbekend	54,05	-	13,42	50,00	-	8,48	67,50	-	8,33	62,04	-	8,80
totaal	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00

Tabel 1.1. Oorzaken van sterfte bij runderen, paarden en edelherten in de periode 1 december 2012 tot en met 30 april 2013

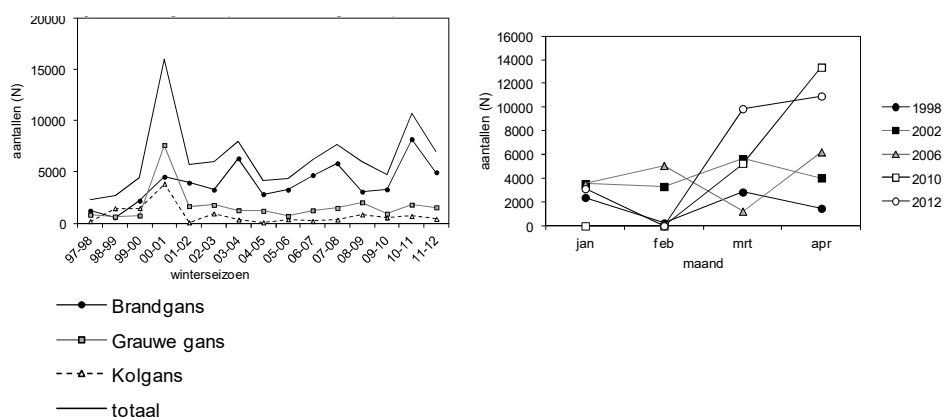
Populatieontwikkeling

Figuur 1.7. Populatieontwikkelingen van Heckrunderen, Konikpaarden en Edelherten in de Oostvaardersplassen. Weergegeven is de stand op 1 mei van ieder jaar.

De populaties grote herbivoren in de Oostvaardersplassen zijn direct na introductie sterk gegroeid en vertonen de laatste twee jaar een aanzienlijke daling (fig. 1.7.)

Dit beeld komt overeen met populaties die in een nieuwe gebied koloniseren. In leefomstandigheden waar grote predatoren ontbreken worden de aantallen herbivoren bepaald door het voedselaanbod en groeien de populaties via een zogenaamde S-vormige groeicurve naar de maximale aantallen. Bij alle drie de soorten was er in het algemeen sprake van een dergelijke groeicurve. We zien echter een paar zaken die iets anders verlopen. Bij de runderen werden rond het jaar 2000 de maximale waarden bereikt, die werden een paar jaar gehandhaafd, maar na 2004 vond een afname van de populatie plaats. Dit werd zeer waarschijnlijk veroorzaakt door concurrentie om voedsel (met name het aanbod aan grassen) met paarden en Edelherten. In de periode dat de runderen afnamen, namen de populaties paarden en Edelherten nog toe: de populaties paarden en Edelherten verlaagden de draagkracht voor de runderen. De paarden bereikten hun maximale aantallen rond 2008 en namen de aantallen na 2011 af. Bij de Edelherten werd het maximum in 2011 bereikt en namen daarna sterk af. Het lijkt er niet op dat de afname bij paarden en Edelherten door concurrentie tussen deze twee soorten werd veroorzaakt want ze namen beide af. Hier spelen hier verschillende factoren een rol, waaronder zeker de invoer van het vroeg reactief beheer, strengheid en lengte van de winter, concurrentie om grassen tussen grote herbivoren en ganzen en populatieopbouw. Wanneer populaties de draagkracht van een gebied hebben bereikt gaan factoren die van invloed zijn op de conditie van de dieren, zoals het weer of concurrentie, een grotere rol spelen. Normaal kunnen de grote herbivoren lange tijd op hun vetreserves teren, maar als er voor langere tijd sneeuw ligt of de winter duurt zeer lang, dan raken de vetreserves sneller op. Concurrentie met ganzen in het voorjaar speelt hier waarschijnlijk ook de een belangrijke rol. In de afgelopen jaren zijn de aantallen ganzen (met name Brandgans) sterk toegenomen (fig. 1.8.). Daarnaast blijven grote aantallen ganzen, met name Brandgans, in het voorjaar steeds langer in het gebied (fig. 1.9.). Aan het eind van de winter en begin voorjaar (start groeiseizoen) kunnen deze ganzen een belangrijke concurrent zijn van de grote herbivoren. Doordat zij het gras kort kunnen houden, kunnen de grote herbivoren onvoldoende opnemen in die periode. De ganzen concurreren in feite met de grote herbivoren in een belangrijke periode van het jaar. Voor de ontwikkeling van het gebied is het van belang dat de balans tussen omvang van de populatie en ontwikkeling van de vegetatie kan veranderen. Hier zal in de jaarrapportage verder op worden ingegaan.

Figuur 1.8 (links) Aantallen ganzen in de Oostvaardersplassen in de periode november-april, gemiddelde aantallen per waarneming. Gebaseerd op maandelijkse tellingen vanuit het vliegtuig en **1.9** (rechts) Totaal aantal ganzen (Brandgans, Grauwe gans en Kolgans) in de Oostvaardersplassen tijdens de winterperiode van een aantal jaren. Gebaseerd op maandelijkse tellingen vanuit het vliegtuig.

Er zijn op dit moment naar schatting tussen de 2.700 en 2.900 grote grazers in de Oostvaardersplassen. Bij de paarden en runderen laat de voorjaarstelling een iets lagere stand zien dan op basis van de najaarstand was berekend. Tijdens de tellingen is geconstateerd dat er enkele tientallen dode edelherten in het moeras liggen, maar dode paarden en runderen zijn daar niet waargenomen. Op basis hiervan nemen we aan dat bovengenoemd verschil (ca. 6 %) tussen najaars- en voorjaarstelling voor deze twee soorten wordt veroorzaakt door onder- en overtellingen, kleine onvolkomenheden in de sterfte registratie en enkele niet gevonden dieren. De tellingen lijken hiermee precies en nauwkeurig genoeg voor het beheer, het bepalen van trends en maatschappelijke verantwoording.

Dierenarts

De externe dierenarts komt in het begin van de winter elke maand en aan het einde van de winter elke week langs om de conditie van alle drie de soorten dieren beoordeelt, waarbij hij de runderen volgens een eigen methode (voedingsconditie) onafhankelijk scoort. Dit is een andere methode en score dan die wordt gebruikt bij het vroeg reactief beheer. De volgende passage zijn afkomstig uit de rapportage van de dierenarts:

"Alle runderen hebben nu [eind maart]voedingsconditie 1. Hierdoor is er op uiterlijk onderling weinig verschil tussen de dieren. Op dit moment is het gedrag waaronder het sociaal functioneren, foerageergedrag, alertheid en dekking zoeken van belang om al dan niet het dier te euthanaseren. Dit gebeurt zeer zorgvuldig en zelfs 2 x per dag, waardoor er een duidelijk beeld ontstaat van het individuele dier. Staat het dier 's morgens ergens alleen en wordt er getwijfeld om in te grijpen dan is er 's middags een hernieuwde evaluatie om het welzijn van het dier te bepalen. Deze manier van werken zorgt ervoor dat er een correct beeld van het welbevinden van het dier ontstaat. Vooral de komende weken moet dit proces intensief gevolgd worden, omdat individuele dieren snel kunnen verslechteren (binnen enkele uren)."

"De meeste volwassen Konikpaarden zijn allemaal nog erg fit en redelijk doorvoed. De veulens worden extra in de gaten gehouden . Vooral het volgen van de kudde en het foerageergedrag zijn maatgevend om het ingrijpen te verantwoorden. Toch blijft het moeilijk om tussen een grote kudde paarden het individuele dier er tussenuit te schieten. Alle moeite wordt hiervoor gedaan."

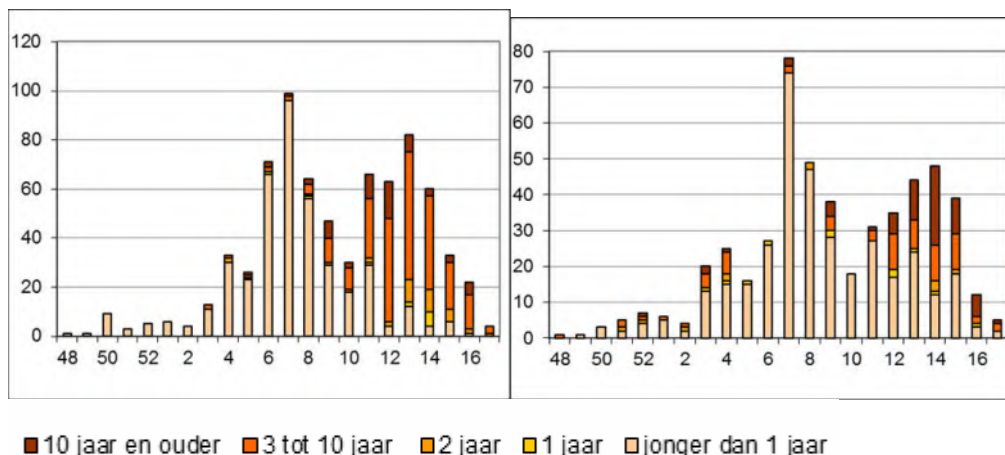
"De meeste volwassen hinds zijn hoogdragend en goed doorvoed. Vooral de kalveren en volwassen herten zijn erg mager. Hier wordt ook zeer secuur het afschotprotocol gehandhaafd. 's Morgens vroeg gaan de schutters reeds op pad om de slechte dieren eruit te halen. Ook 's middags wordt er nog een extra ronde gemaakt om te checken of er geen dieren over het hoofd gezien zijn"

De dierenarts, collega's en andere terreinbeheerders melden dat in andere begrazingsprojecten in Nederland, met verschillende vormen van beheer in deze winter vergelijkbare omvang en patronen in natuurlijke sterfte zijn waargenomen.

Interpretatie

edelherten

De sterfte onder de edelherten deze winter laat zien dat in het begin van de winter vooral de jonge dieren sterven. In het laatste deel van de winter neemt het aandeel van oudere dieren echter toe als de groei van het gras uitblijft en de koude aanhoudt en de concurrentie van de brandganzen doorloopt. Dit leidt tot de eerder genoemde "tweede" piek in de sterfte en tot een hogere sterfte onder de edelherten.

Figuur 1.9. absolute verdeling gestorven edelherten per leeftijdscategorie per week in de periode 1 december 2012 tm 30 april 2013 voor mannelijke (links) en vrouwelijke (rechts) edelherten

Dit jaar is naar aanleiding van de edelherten telling eind april voor het eerst intensief gemonitord boven het moeras. Hier zijn grote groepen levende dieren, maar ook dode edelherten aangetroffen. Het is echter niet mogelijk om in het moeras het beheer te intensiveren in verband met de ontoegankelijkheid van het gebied en de verstoring die dit in het vroege voorjaar oplevert. Dit heeft er deze winter in geresulteerd dat het percentage afschot van de edelherten lager is dan de 90% streefwaarde.

Heckrunderen

De populatie Heckrunderen is vanaf 2004 sterk afgenomen. De mogelijke oorzaken hiervoor zijn hierboven besproken. Het is niet precies duidelijk hoe de populatie zich verder zal ontwikkelen. Bij verdere afname van de populaties paarden en edelherten, die als concurrent van de runderen optreden, en bij openstelling van aanvullende bosgebieden, is het mogelijk dat er meer kansen komen voor de runderen. Wanneer echter de andere factoren een grotere rol spelen en deze factoren blijven in de toekomst hun invloed uitoefenen op de runderen, dan kan de populatie verder afnemen en mogelijk zelfs verdwijnen.

Runderen vervullen hun eigen specifieke rol binnen de ontwikkelingscyclus van het gebied en hebben een onderscheidend en aanvullend graasgedrag. Ze hebben hierbij een rol als "facilitator" en zijn als enige in staat het dode materiaal in het gebied op te ruimen.

Bij de Heckrunderen constateren wij dat de streefwaarde van 90% afschot voor deze soort ondanks intensieve inzet niet gehaald wordt. Dit wordt veroorzaakt door soort specifiek gedrag en het relatief hoge aandeel dieren dat vast komt te zitten in poelen en sloten én door het feit dat het onderscheid tussen dieren met een goede en slechte conditie aan het einde van de winter moeilijker is te maken dan bij de andere twee soorten. Vanwege het belang van deze soort voor het gebied en accepteren wij dat wij de norm van 90% ook in de toekomst waarschijnlijk niet zullen halen, waarbij wij natuurlijke sterfte van runderen in andere gebieden verder willen bestuderen. De ontwikkeling van deze populatie zal de komende jaren zorgvuldig worden gevolgd.

Konikpaarden

Bij deze soort is het percentage afschot 83%. Bij de geschoten dieren is de gemiddelde conditie hoger dan vorig jaar als gevolg van de aanscherping van het protocol naar aanleiding van de winter van 2011-2012. Bij de Konikpaarden is sprake van een relatief hoog aandeel dieren dat is vast komen te zitten in poelen en sloten (7%). Daarnaast is er onder de dieren die een natuurlijke dood zijn gestorven een aantal zeer oude dieren gevonden, die mogelijk van ouderdom zijn gestorven en zijn er merries gestorven tijdens het werpen. Er is geen reden om aan te nemen dat 90% in gemiddelde jaren niet haalbaar zal zijn voor deze soort.

Samenvatting en conclusies

1. De combinatie van kou en droogte maakte de winter van 2012-2013 tot een buitengewone winterperiode. De winter was vrij koud met drie sneeuwperiodes en het voorjaar was zeer koud (bron: KNMI). Door deze lange koude periode liep de winter door tot en met half april.
2. Mede daardoor is er dit jaar sprake van een hogere sterfte dan in voorgaande jaren en heeft circa 37% van de totale populatie de winter niet gehaald.
3. Ook in deze bijzondere winter blijkt het protocol goed uitvoerbaar en achterliggende doelen haalbaar.
4. Na jaren van voortdurende stijging is er de afgelopen twee jaar sprake van een daling van de populatie grote grazers in de Oostvaarderplassen. Deze wordt voor het grootste deel bepaald door afname van het aantal edelherten, maar ook het aantal paarden en runderen is afgenomen.
5. Bij afnemende omgevingsconditie, is voor iedere diergroep het afschot gestegen. Dit is in lijn met het protocol.
6. Op basis van de dagelijkse monitoringsrondes, alsmede rapportages van de dierenarts constateren wij dat de edelherten en de runderen aan het einde van de winter zichtbaar vermagerd waren, maar alle dieren nog actief en alert gedrag vertoonden.
7. Het afschot lag deze winter op 86%. Voor edelherten lag deze op 88%. Bij Konikpaarden en Heckrunderen lag het percentage op respectievelijk 83% en 75%.
8. Het percentage afschot is aan het eind van de winter gedaald onder de norm van 90% en er is in het verloop van de winter sprake van een dalende trend in het afschotpercentage. Dit wordt met name verklaard door het feit dat de waarneembare verschillen in fysieke conditie tussen de dieren aan het eind van de winter kleiner worden en de stijging van ongelukken in het water in het tweede deel van de winter.
9. Bij Konikpaarden en Heckrunderen wordt een groot deel van de natuurlijke sterfte bepaald door dieren die vastzitten in sloten en modder (respectievelijk 17 (7%) en 13 (9%) dieren). Ondanks de dagelijkse surveillance blijkt dit soort acute situaties vanwege de aard van het gebied moeilijk te voorkomen, ook omdat dit vaak 's nachts gebeurt.
10. Bij Konikpaarden is de gemiddelde conditie waarin de dieren geschoten zijn hoger dan vorig jaar. Bij de andere dieren kwam het beeld overeen met dat van vorig jaar.
11. In het protocol is opgenomen dat alle dieren met 3 bij omgevingscore 5 of minder worden afgeschoten, maar uit de data blijkt dat dit niet altijd is gebeurd. Constatering van dit feit heeft in het begin van de winter tot nadere evaluatie en analyse met de uitvoerend beheerders geleid, waaruit blijkt dat het schieten van deze dieren in de praktijk niet altijd mogelijk is. Het zou bovendien hebben betekend dat in de laatste weken van deze winter een groot deel van de populatie had moeten worden afgeschoten, terwijl deze dieren de winter in de praktijk wel hebben overleefd.

12. De lange winter leidt met name tot een afwijkend sterftepatroon onder de edelherten ten opzichte van voorgaande jaren. De sterfte vindt dit jaar ook plaats onder oudere (vooral mannelijke) dieren, terwijl het in andere jaren vooral jonge dieren betrof. Dit betekent dat de geslachtsverhouding in de populatie is veranderd, waardoor de aankomende bronst waarschijnlijk korter en minder heftig zal zijn en de herten met meer reserves de winter in zullen gaan. Staatsbosbeheer verwacht daarom dat bij een gemiddelde winter de uitval onder de edelherten volgend jaar lager zal zijn dan dit jaar.
13. Het aantal ganzen in de Oostvaardersplassen neemt laatste wintermaanden de afgelopen jaren verder toe. Enerzijds is de groep in omvang substantieel groter en daarnaast blijven de ganzen steeds langer aanwezig. De toenemende aantallen ganzen zijn een blijvende en toenemende concurrent voor de grote grazers op de open graslanden, die ervoor zorgen dat de hoeveelheid voedsel beperkt blijft en dit heeft een nadrukkelijk effect op de omvang van de kuddes

Overeenkomstig met het managementplan is een grote inspanning geleverd op de doelstelling "minimaliseren potentieel dierenleed". Wij constateren de edelherten en de runderen aan het einde van de winter zichtbaar vermagerd waren, maar alle dieren nog actief en alert gedrag vertoonden. Dieren die de komende periode waarschijnlijk niet zouden overleven zijn zo vroegtijdig mogelijk afgeschoten. Binnen de grenzen van het vastgestelde beleid en managementplan is hiermee potentieel dierenleed geminimaliseerd. Het afschotpercentage lag op 86% (streefnorm 90%). Gezien de bijzondere winteromstandigheden en de benadering van de norm (met uitzondering van de Heckrunderen) is er geen reden om aan te nemen dat in de toekomst de 90% norm losgelaten dient te worden. Voor de Heckrunderen lijkt dit niet altijd haalbaar. Na jaren van stijging zien wij dat door verschillende factoren, waaronder de invoering van het vroeg reactief beheer, de populatie de afgelopen twee jaar significant is gedaald.

Managementdoel 3. Optimaliseren dierenwelzijn

Een belangrijke aanbeveling van ICMO2 is om te zorgen voor het optimaliseren van dierenwelzijn door onder meer voldoende beschutting in de winter te garanderen en te zorgen dat de kwaliteit van de beschutting op orde blijft.

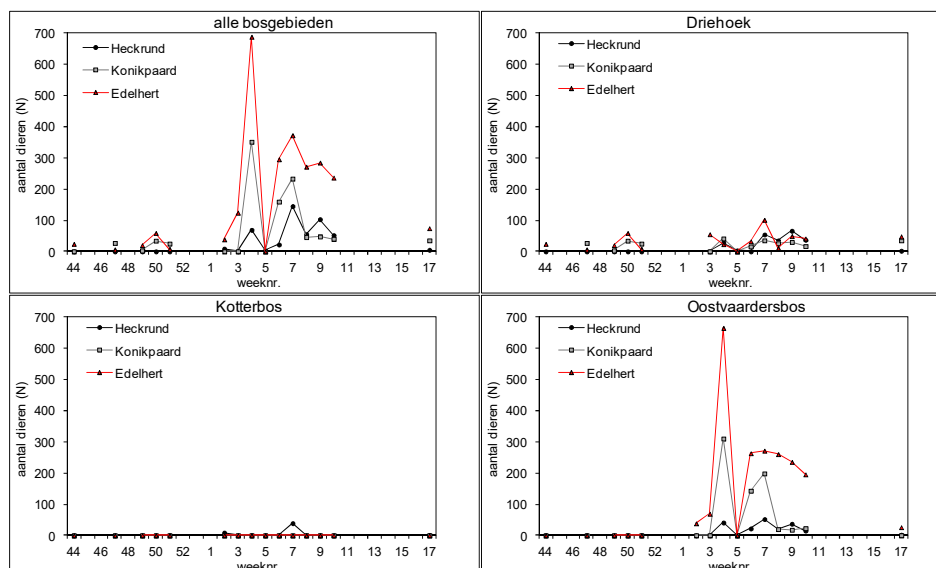
Kaart 1.1. Overzichtskaart Oostvaardersplassen met aangrenzende bosgebieden (Oostvaardersbos, Kotterbos en Driehoek) die in de winter van 2010-2011 zijn opengesteld voor alle grote herbivoren. De gele T^s geven de locaties van de aangelegde richels die voor extra beschutting moeten zorgen.

Waarnemingen

Terreingebruik bosgebieden en beschuttingsrichels

Vanaf 15 januari worden er drie bosgebieden toegevoegd aan het leefgebied van de Oostvaardersplassen. In verband met het koude voorjaar zijn de gebieden pas vanaf begin mei weer afgesloten voor alle grote grazers

Het gebruik van de bosgebieden door de grote herbivoren verschilde per soort en per gebied (fig. 1.10). De dieren maakten het meest gebruik van de bosgebieden tijdens de perioden met sneeuw (week 4 en 7). Na de sneeuwperioden namen de aantallen weer snel af. In het Oostvaardersbos (80 hectare + 70 ha voor alleen edelherten) werden de meeste dieren aangetroffen en in het Kotterbos (9 ha.) en de Driehoek (70 ha.) de minste. Bij de piek in week 4 in het Oostvaardersbos betrof het zowel vrouwelijke als mannelijke edelherten (verhouding 2:3). Bij de piek in week 7 was er vooral sprake van mannelijke edelherten.

Figuur 1.10 Gebruik van bosgebieden door de grote herbivoren in de winter van 1 december 2012 tot en met 30 april 2013.

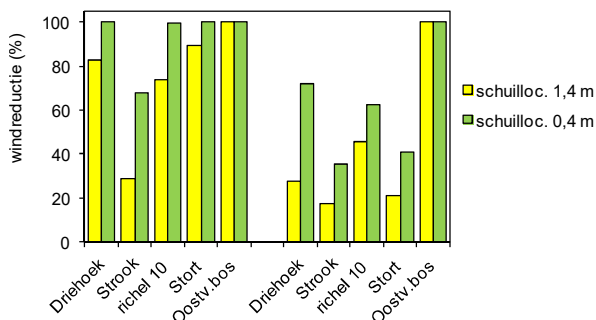
De richels werden niet tot nauwelijks gebruikt door de grote herbivoren. De analyse van vorig jaar, toen er meer gebruik werd gemaakt van de richels, liet zien dat de dieren geen voorkeur vertoonden voor de luwe zijde van de richels wanneer het waaide en dat ze ook binnen de invloedssfeer van de richels stonden als er geen wind was. Gezien de lage aantallen die gebruik hebben gemaakt van de richels wordt een uitgebreide analyse zoals vorig jaar achterwege gelaten. Wel kan worden aangegeven dat de windsnelheden in week 50, toen er gebruik werd gemaakt van de richels, relatief laag waren. En dat in de weken waarin de omgevingscondities laag waren er nauwelijks tot geen gebruik werd gemaakt van de richels (bijv week 49, 3, 4, 5, 6, 7 en 13)

Kwaliteit beschutting

Naast de beschikbaarheid bepaalt de *kwaliteit* van de beschutting in welke mate deze bijdraagt aan het optimaliseren van het dierenwelzijn. Deze kwaliteit wordt onder meer bepaalt door de mate van windreductie. Daarnaast is de ontwikkeling van de vegetatiestructuur in de randzone door het jaar heen van belang. Tot slot wordt gekeken hoe de kwaliteit van de beschutting in de bosgebieden zich op de lange termijn ontwikkeld onder de effecten van begrazing.

windreductie

In december 2011 en mei 2012 zijn windmetingen op verschillende beschutting locaties uitgevoerd (fig 1.11). Deze zijn hier weergegeven om een inschatting te kunnen geven over de kwaliteit en effectiviteit van de bestaande beschutting. De windreductie in de beschuttinglocaties is afhankelijk van de hoogte waarop gemeten wordt (0,4 of 1,4 m) en de gemiddelde windsnelheid op de open graslanden. Dichter bij de grond is de windreductie groter dan op 1,4 m hoogte. Bij lagere windsnelheden op de open graslanden is de windreductie op beide hoogten groter dan bij hogere windsnelheden. Daarnaast zal de vegetatie een rol spelen (zie hieronder). In mei is de vegetatie hoger en dichter dan in december. Dit zal vooral van invloed zijn op de windsnelheden op 0,4 m hoogte. De reductie was het grootst in het Oostvaardersbos. Zowel op 0,4 als 1,4 m hoogte en bij beide windsnelheden was de reductie 100%.

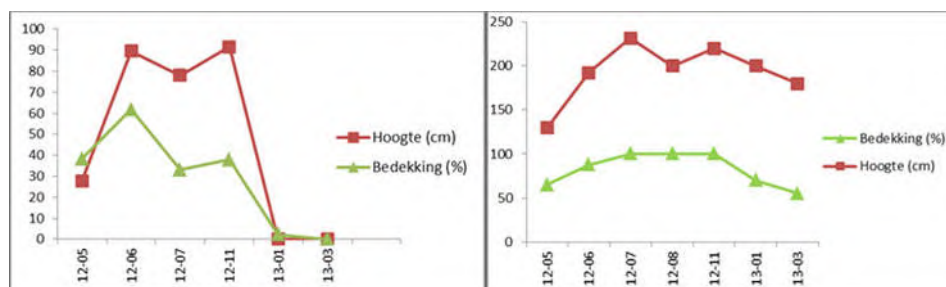

Figuur 1.11 Windreductie (onder) in december 2011 (links in de figuur) en mei 2012 (rechts in de figuur) in verschillende beschuttingslocaties. De windreductie is ten opzichte van de windsnelheden op het open grasland.

Structuur vegetatie

Tot juli groeit de hoogte en bedekking van de gras- en kruidenlaag (verschillende grassoorten, klaver, wegebree) en neemt daarna af. In de wintermaanden is de bedekking matig en de lengte aan het einde van de winter zeer kort. In de ontwikkeling van ruigtevegetatie (zwarte mosterd, distel, Europese berenklauw) is een versterkt patroon zichtbaar van de door gras gedomineerde plots: een groei tot begin zomer, waarbij zowel bedekking van ruigtekruiden als de hoogte aanzienlijk is. Na de zomer nemen de hoogte en bedekking af. In het begin van de winter is de ruigte in de meeste plots echter geheel verdwenen.

De ontwikkeling van hoogte en bedekking van de rietvegetatie laat zien dat in er in de loop van het jaar sprake is van bedekking door riet en dat zowel hoogte als bedekking weinig verandering is. In een plot waar sprake is van zowel riet- als grasbedekking neemt het riet vanaf januari echter af en is in maart verdwenen.

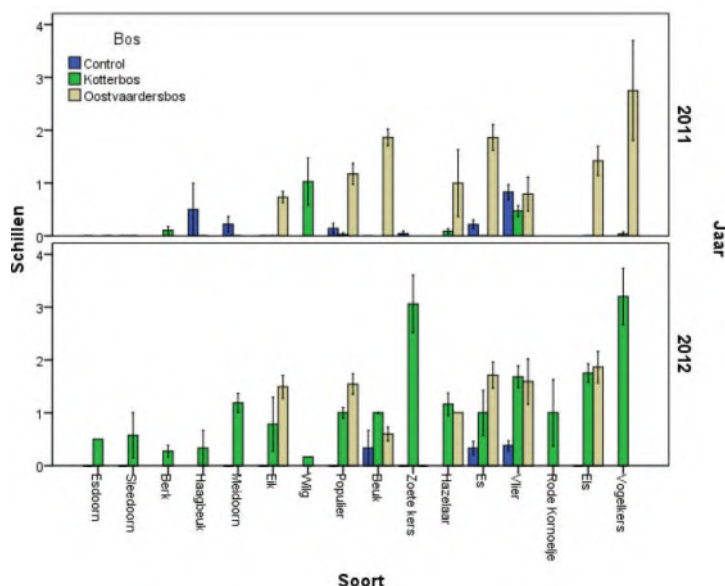
Figuur 1.12 Ontwikkeling van ruigte (links) en riet (rechts) vegetatie in van mei 2012 tot maart 2013.

Op een aantal plekken in het begraasde deel bevinden zich levende en rechtopstaande dode wilgen en vlieren. Deze spelen geen rol van belang met betrekking tot beschutting. Een herhaalmeting in de zomer van 2012 laat zien dat deze vegetatie de afgelopen 20 jaar vrijwel is verdwenen. De dode, liggende boomstammen zorgen op dit moment nog wel voor enige beschutting. De gemiddelde hoogte van deze dode stammen ligt tussen de 25 en 45 centimeter en levert hiermee een aanzienlijke windreductie op (zie fig 1.11 metingen "stort" en "driehoek"). De verwachting is echter dat deze dode stammen de komende jaren zullen vergaan en hiermee hun bijdrage aan de beschutting af zal nemen.

Effecten begrazing Kotterbos en Oostvaardersbos

Er wordt erkend dat overmatige druk op deze kleine bosgebieden kan resulteren in enige schade en verlies aan biodiversiteit.

In grafiek 1.13 is weergegeven wat de verschillen zijn tussen de jaren 2011 en 2012 met betrekking tot bastvraat in de verschillende bosgebieden. De afgelopen jaren zijn er in de winter meer dieren in de bossen waargenomen. Tussen 2011 en 2012 is een duidelijke toename van vraat aan twijgen en bastvraat waargenomen. Wat opvalt uit de metingen van de eerste twee jaar is dat er meer bastvraat is aangetroffen in het Kotterbos dan in het Oostvaardersbos.

Figuur 1.13 mate van schillen in klassen per boom (gemiddelden \pm se) in het Oostvaardersbos, het begraasde Kotterbos en het onbegraasde Kotterbos (Controle). Klassen zijn: 0= 0% geschild; 1= <5% geschild; 2= 5-25% geschild; 3= 25-50% geschild; 4= 50-75% geschild; 5= 75-95% geschild; 6= >95% geschild. Boomsoorten die in beide jaartallen niet geschild zijn (Klasse 0), zijn verwijderd uit bovenstaand figuur.

Ook is duidelijk dat er verschillen zijn in vraat tussen de verschillende boomsoorten. Deze zorgen voor een verschil in mortaliteit. Door (voornamelijk) de bastvraat zullen bepaalde boomsoorten sneller sterven, terwijl andere soorten nauwelijks aangerod zijn of compensatie groei vertonen en dus betere overlevingskansen hebben.

De monitoring van de bosgebieden wordt gedaan eind mei. De gegevens van 2013 zijn nog niet verwerkt en genalyseerd. Uit de mondelinge terugkoppeling van de onderzoekers en de monitoringsrondes in deze bosgebieden blijkt al wel dat in het Kotterbos een aantal van de dunnere bomen zijn doodgegaan door de bastvraat. Een groot deel hiervan loopt echter aan de stambasis weer uit. In het Oostvaarderbos is meer bastvraat gezien dan vorig jaar, maar zeker niet bij alle boomsoorten zoals eik en es. In een vak zijn een groot aantal balsempopulieren geschild waarvan een aantal rondom. Deze zullen waarschijnlijk volgend voorjaar niet uitlopen. De andere populieren zijn in minder mate aangevreten. Verder valt ook op de er veel vraat aan takken is geweest zowel in de controle (buiten het begraasde gebied gelegen en waarschijnlijk veroorzaakt door reën) als de begraasde plots. In de begraasde plots zijn bij vrijwel alle bomen meer dan 95% van de zijtakken aangevreten.

In de randzone, met uitzondering van de Driehoek, heeft er na 1996 geen verjonging meer plaatsgevonden. Wel worden jaarlijks kiemplanten van meidoorn en eik aangetroffen, maar aan het eind van de winter verdwijnen deze allemaal door de hoge graasdruk. Op het moment dat de graasdruk afneemt als

gevolg van een afname van de populaties grote herbivoren, zullen deze soorten een grotere kans krijgen en kunnen zich meidoornstruwelen gaan vormen

Bosontwikkelingen verlopen traag en pas na een aantal monitoringsjaren kunnen we ook zekerheid zeggen wat de effecten van begrazing zijn op de bosgebieden.

Interpretatie

Het grootste deel van de dieren verblijft in perioden van kou of sneeuw buiten de beschikbare bosgebieden of het moeras. Wij kunnen niet vaststellen waarom deze dieren de beschikbare beschutting niet opzoeken. Het kan zijn dat deze dieren geen behoefte hebben aan beschutting, dan wel dat de beschikbare beschutting niet aansluit op de behoeften van de dieren. De dieren die wel gebruik maakten van de bosgebieden deden dit vooral in de perioden met sneeuw. Het Oostvaardersbos werd in tweede helft van de winter vooral gebruikt door mannelijke edelherten die hier ook bleven nadat de sneeuw was verdwenen en lijkt hiermee in combinatie met de locatie van een groot deel van het afschot een gebied te zijn waar edelherten in lagere conditie naar toe trekken.

De begrazing zorgt er op dit moment voor dat zowel in de bosgebieden als in het grazige deel natuurlijke verjonging tot nu toe langzaam verloopt. Bij oude en grotere bomen worden effecten waargenomen van begrazing en betreding. In de bosgebieden zullen naar verwachting een beperkt aantal soorten dood gaan, maar zal op de korte termijn de kwaliteit van de beschutting voldoende blijven. In het grazige deel zijn de levende vlieren en wilgen voor een groot deel verdwenen en dragen niet bij aan de bruikbare beschutting. Het dode hout van deze bomen biedt op dit moment nog wel beschutting. De structuur van de riet en ruigte vegetatie verloopt cyclisch waarbij de beschutting door opgaande ruigte in het tweede deel van de winter is verdwenen.

Er is op dit moment voldoende beschutting in het gebied (er is meer beschutting dan de dieren gebruiken) . De trend in het grazige deel is op dit moment wel dat de omvang van de beschutting afneemt. In de bosgebieden zal door het verdwijnen van bepaalde soorten meer openheid ontstaan. In combinatie met de beperkte kansen voor verjonging zal dit op langere termijn resulteren in verdere openheid. Als gevolg van de dalende aantallen grazers en de waarnemingen in het veld van doorgroeiende meidoorns en het elk jaar opnieuw uitlopen van de meeste aangevreten bomen, is het niet ondenkbaar dat de deze openheid zal worden opgevuld.

Omdat hier een grote mate van onzekerheid in schuilt en monitoringsgegevens pas op langere termijn uitsluitsel zullen geven, nemen wij naast het vastgelde beschuttingsplan aanvullende maatregelen in zowel de bosgebieden en het grazige deel om de beschikbaarheid en kwaliteit van beschutting op lange termijn te garanderen. Vanaf eind 2014 worden een aantal nieuwe bosgebieden als winterbeschutting aan het gebied gekoppeld.

Samenvatting en conclusies

1. De bosgebieden worden gebruikt door alle drie de soorten in met name perioden met sneeuw. Tijdens deze perioden met sneeuw maakt ongeveer 80% van de runderen gebruik van de bosgebieden en ligt het aandeel bij de paarden en edelherten rond 20-30%. De richels worden niet of nauwelijks gebruikt, maar kunnen op langere termijn waarschijnlijk meer effect sorteren.
2. Een aantal edelherten maakt in het tweede deel van de winter gebruik van het moeras.

3. De beschutting in het grazige deel is beperkt en neemt na januari verder af wanneer riet en ruigte zijn verdwenen. De dode boomstammen in dit gebied bieden beschutting tegen de wind, maar zullen in de komende jaren verder afnemen
4. De effecten van betreding en begrazing in de bosgebieden zijn duidelijk waarneembaar en zijn van invloed op deze gebieden. Vooral kleine bomen nemen af en verjonging komt nauwelijks van de grond, alhoewel een zeer groot deel ondanks bastvraat en vraat aan takken toch weer uitloopt. Grote bomen hebben in minder mate last van deze effecten
5. Er zijn en worden een aantal maatregelen genomen om beschutting op de korte en lange termijn duurzaam in stand te houden en te verbeteren.

Een aanzienlijk deel van dieren (20 tot 30%) maakt zoals door ICMO2 voorspeld gebruik van de bosgebieden in perioden met sneeuw. Een groter deel verblijft echter buiten de bosgebieden of in het moeras. Wij kunnen niet vaststellen of deze dieren niet toch behoefte hebben aan beschutting en dat deze gebieden voor hen niet bruikbaar zijn of dat er geen behoefte is aan beschutting voor deze dieren.

Er wordt op dit moment voorzien in het optimaliseren van dierenwelzijn door de openstelling van de drie bosgebieden. Er is bij autonome ontwikkeling op dit moment echter geen zekerheid te geven over de beschikbaarheid en kwaliteit van de beschutting in het Oostvaardersplassengebied op de lange termijn. Om deze zekerheid wel te garanderen en hiermee blijvend invulling te geven aan de het optimaliseren van dierenwelzijn worden er naast het bestaande beschuttingsplan een aanvullende maatregelen getroffen om de kwaliteit en beschikbaarheid van de beschutting te vergroten.

Managementdoel 4**Draagvlak vergroten bij het publiek voor (het beheer van) het gebied (o.a. door middel van communicatie)****Waarnemingen***stakeholders*

Zes keer per jaar wordt er een stakeholdersoverleg georganiseerd. Hier worden met betrokken organisaties informatie en ervaringen rond het beheer en beleid in de Oostvaardersplassen uitgewisseld. Deelnemers aan dit overleg zijn:

- Vereniging het Edelhert
- Koninklijke Nederlandse Maatschap voor Diergeneeskunde
- Stichting Welzijn Grote Grazers
- Dierenbescherming

In 2012 is het overleg verbreed met:

- Natuur- en Vogelwacht Zuid Flevoland
- Vereniging voor veldbiologie

Naast vertegenwoordigers van Staatsbosbeheer zijn ook de dierenarts en de secretaris van de BAC bij deze bijeenkomst aanwezig. Tijdens het overleg worden relevante onderwerpen besproken en wordt altijd het gebied bezocht. Staatsbosbeheer deelt in dit overleg alle gegevens, informatie en ervaringen.

Stichting Welzijn Grote Grazers (SWGG) heeft deze winter meerdere malen via de regionale pers felle kritiek geuit op het beleid in de Oostvaardersplassen. Vereniging het edelhert (VHE) heeft in april na overleg laten weten dat zij vanwege het uit- en afstel van aantakking van de Hollandse Hout en de Oostvaarderswissel het ICMO2 beleid niet langer "compleet is" en zij het derhalve niet langer onderschrijven.

Beide organisaties staan nu op het standpunt dat zij in 2010 ten tijde van de totstandkoming van het ICMO2-advies innamen, waarbij VEH niet meer gelooft dat met het weglaten van Oostvaarderswold en/of Hollandse Hout het behalen van de managementdoelstellingen op aanvaardbare termijn haalbaar is en waarbij SWGG niet gelooft dat natuurlijke processen een voorwaarde zouden moeten zijn voor het beheer van de grote grazers.

Meldingen publiek

Deze winter is het meldpunt Grote Grazers weer opengesteld. Mensen kunnen via dit nummer 24 uur per dag meldingen doorgeven als zij een dier in nood zien. Het meldpunt is deze winter 255 keer gebeld. Melders zijn (waar mogelijk) teruggebeld met een terugkoppeling over de actie naar aanleiding van hun melding. De bedreigingen zijn alle door 1 persoon gedaan.

Soort	Aantal
melding vermeend noodgeval	164
melding noodgeval via politie (144)	44
algemene bezorgdheid	16
bedreigingen	7
vraag naar informatie	24
Totaal	255

Tabel 1.2. aantal reacties via het "meldpunt grote grazers in de periode 1 december 2012 t/m 30 april 2013

Via het algemene informatiepunt van Staatsbosbeheer zijn aan het einde van de winter enkele tientallen meldingen binnengekomen. Dit waren vooral meldingen van treinreizigers op de Hanzelijn die berichten over een "troosteloos" landschap en zichtbare kadavers. Het bezoekerscentrum is door veel mensen bezocht deze winter. Er was veel begrip onder de bezoekers over het beheer en weinig negatieve reacties. Opvallend is het niet naleven van de toegangsregels door een groeiend aantal bezoekers, waarbij het negeren van de verbodsbepalingen tijdens het uitvoeren van het afschot ons zorgen baart.

Directe communicatie

Op internet worden sinds december 2011 in de winter elke maand de actuele cijfers gepubliceerd. Het verloop en de omvang van de winter in de Oostvaardersplassen wordt hiermee direct gedeeld met het grote publiek om elke vorm van geslotenheid of geheimzinnigheid te vermijden. Deze pagina op de Staatsbosbeheer website is ca. 4.200 keer bezocht. "Oostvaardersplassen" is in Google na "staatsbosbeheer" het meest gebruikte zoekwoord waar wij naar kijken.

Er is tijdens de eerste sneeuwperiode in 2013 veel aandacht geweest van landelijke en regionale media over de dieren in de Oostvaardersplassen. Na afloop van de winter hebben wij een persbericht uitgedaan met de definitieve cijfers van afgelopen winter. Landelijke media hebben dit breed opgepakt en er kort over bericht.

Het weblog op www.oostvaardersplassen.nl is ca 95.000 keer bezocht deze winter. Op het forum op deze website heeft afgelopen winter een felle discussie plaatsgevonden. Een aantal van de mensen die deelnam aan deze discussie zijn aan het eind van de winter door Staatsbosbeheer uitgenodigd en in de gelegenheid gesteld over het beheer te praten en het gebied te bezoeken. De website www.volgdevos.nl is eind februari online gegaan. Op deze site kon de geboorte en eerste levensweken van een aantal jonge vosjes worden gevolgd. Deze site is 2,6 miljoen keer bezocht door 730.000 unieke bezoekers.

Onderzoek beleving

Om meer zicht te krijgen op de beleving van wildernis natuur in het algemeen en de Oostvaardersplassen in het bijzonder onder een groter deel van de bevolking, is begin februari een onderzoek gestart of en hoe deze beleving kan worden gemeten. Dit onderzoek wordt uitgevoerd als thesis van een MSc. studente van de Universiteit Utrecht.

recreatie

In 2012 hebben 37.000 mensen het bezoekerscentrum van de Oostvaarderplassen bezocht. Aan de kant van Almere hebben 39.000 mensen het natuurbelevingscentrum De Oostvaarders bezocht. 10.000 Mensen hebben deelgenomen aan een betaalde excursie. Het totale aantal bezoekers aan de uitkijkpunten rond de Oostvaardersplassen is onbekend. In 2013 is gestart met de aanleg van een nieuw bezoekerscentrum.

Interpretatie

Samenvatting en conclusies

1. Het overleg met de stakeholders is voorgezet en verbreed. Het doel van dit overleg is te zorgen dat er contact en open communicatie blijft met de partijen die het beleid in de Oostvaardersplassen kritisch volgen.

2. Er is veel gebruik gemaakt van het meldpunt grote grazers en dit heeft in een aantal situaties gezorgd dat er tijdig kon worden ingegrepen om potentieel dierenleed te voorkomen
3. Er is een toegenomen aantal reacties van treinreizigers die over het in december geopende Hanzelijn traject reizen.
4. De actuele cijfers in de winter worden tijdig en actief gecommuniceerd. Ook wordt het weblog van de boswachters van de Oostvaardersplassen veel gelezen en gebruikt als discussie forum.
5. Het aantal bezoekers aan de bezoekerscentra van de Oostvaardersplassen is vrijwel gelijk aan dat van vorig jaar

Er is een constructieve en open, maar kritische dialoog met bekende stakeholders. Ook zijn er deze winter een aantal kritische en bezorgde burgers uitgenodigd voor een bezoek. Er wordt actief gecommuniceerd over het verloop in de winter via zowel reguliere media als sociale media en de eigen internetsites. Ook worden berichten over de Oostvaarderplassen op internet en sociale media actief gevolgd. Hieruit blijkt dat de Oostvaardersplassen kunnen rekenen op veel aandacht van pers en publiek. De inhoud van deze reacties zijn zowel positief als negatief en komen vaak uit verwachte hoek. Het is lastig een algemeen beeld te schetsen over het draagvlak van dit beheer in Nederland. Staatsbosbeheer heeft goed zicht op zowel de positieve als uiterst kritische reacties, maar de mening van de overgrote meerderheid van de Nederlanders is niet bekend. Staatsbosbeheer probeert hier, binnen realistische verwachtingen, meer zicht op te krijgen door middel van onderzoek naar de beleving van wildernis natuur en de Oostvaardersplassen in Nederland.

Er is deze winter ondanks de lengte en kou en acties vanuit een kleine groep critici, sprake van relatieve, maatschappelijke rust. Staatsbosbeheer vindt het van groot belang om constant met alle betrokkenen of geïnteresseerden in open dialoog te zijn en blijven, waarbij het niet onze doelstelling is dat iedereen het er mee eens is. Tijdens excursies en bij bezoekers aan het gebied treffen wij in het algemeen veel begrip en draagvlak voor het in de Oostvaarderplassen gevoerde beheer.

staatsbosbeheer

Oostvaardersplassen

winterrapportage 2012-2013

vergadering Beheer Advies Commissie 3 juli 2013

1. Natura 2000 doelen, waar mogelijk door bevordering van natuurlijke processen
2. Minimaliseren potentieel dierenleed grote grazers (vroeg reactief afschotprotocol)
3. Optimaliseren welzijn grote grazers (beschutting, keuzemogelijkheden t.a.v. gedrag bieden)
4. Draagvlak vergroten bij het publiek voor (het beheer van) het gebied (o.a. door middel van communicatie)

- waarnemingen
 - interpretatie
 - samenvatting en conclusie
 - maatregelen
-
- agenda met onderwerpen van de toekomst

1. Natura 2000 doelen, waar mogelijk door bevordering van natuurlijke processen

- Inhoudelijke behandeling in het beheerplan Natura2000
- Grote grazers zijn noodzakelijk zijn voor en leveren een positieve bijdrage aan het behalen van de Natura2000 doelstellingen

Maatregelen

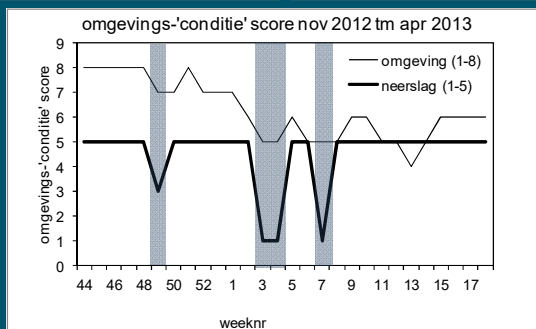
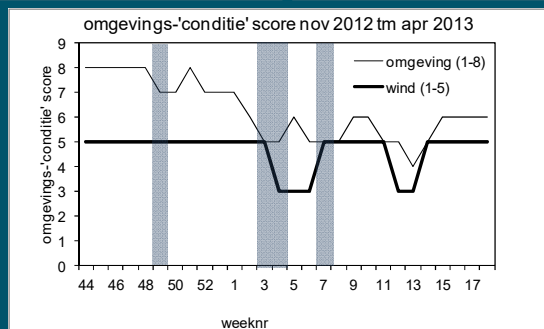
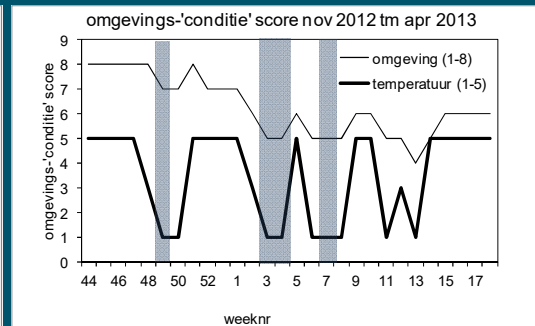
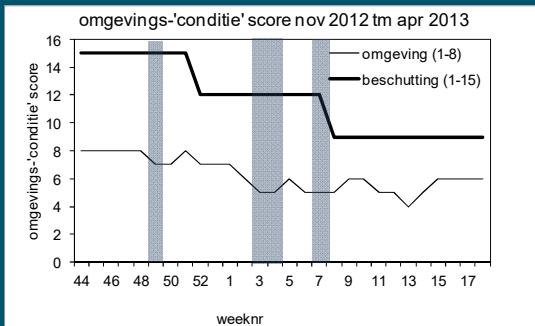
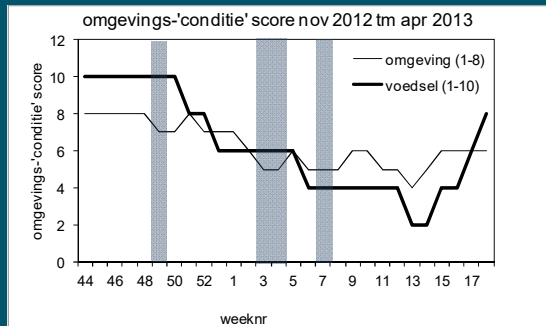
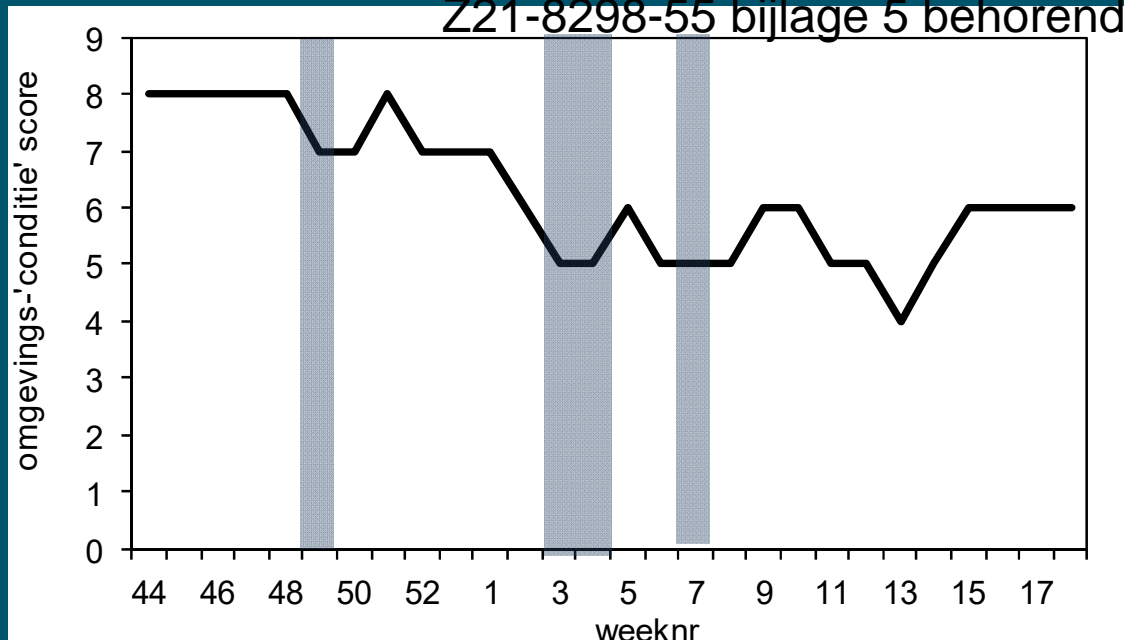
- Na peilverlaging beheer grote grazers handhaafbaar houden
- Monitoring terreingebruik edelherten moeras
- Integratie met beschuttingsplan en inrichting spoorzone verkennen

2. Minimaliseren potentieel dierenleed grote grazers (vroeg reactief afschotprotocol)

- Lange en koude winter
- Ca. 37% van de populatie afgevallen, afgelopen twee jaar significante daling
- Bij afname omgevingsconditie stijging afschot
- Norm 90% niet bereikt
- Weinig dieren in conditiescore 3 geschoten
- Edelherten laten deze winter afwijkend patroon zien
- Ganzen toenemende concurrentie factor

2. Minimaliseren potentieel dierenleed grote grazers (vroeg reactief afschotprotocol)

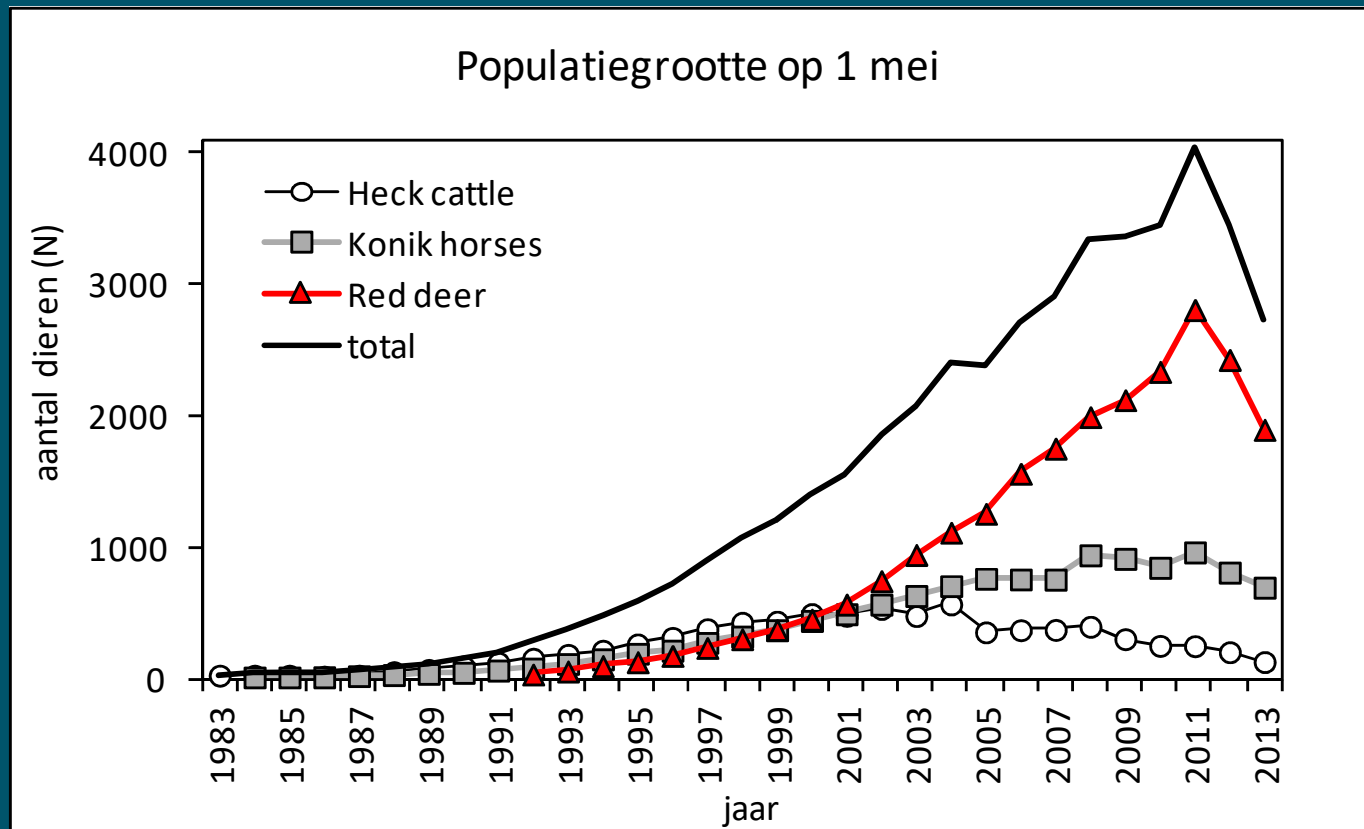
Heckrunderen

- Dalende populatie
- Hoog aandeel natuurlijke dood door ongelukken einde winter
- Norm 90% niet haalbaar
- Heckrund heeft eigen rol binnen gebied
- Geen actieve verwijdering populatie

maatregelen

- Populatieontwikkeling nauwlettend volgen
- Verkennen mitigerende mogelijkheden om natuurlijke dood te verkleinen, bijvoorbeeld taluds sloten aanpassen

2. Minimaliseren potentieel dierenleed grote grazers (vroeg reactief afschotprotocol)

Konikpaarden

- Langzaam dalende populatie
- Hoog aandeel natuurlijke dood door ongelukken einde winter.
- Daarnaast ouderdomssterfte en problemen bij werpen
- Norm haalbaar

maatregelen

- Handhaven aangescherpte dagelijkse monitoring
- Verkennen mitigerende mogelijkheden om natuurlijke dood te verkleinen, bijvoorbeeld taluds sloten aanpassen

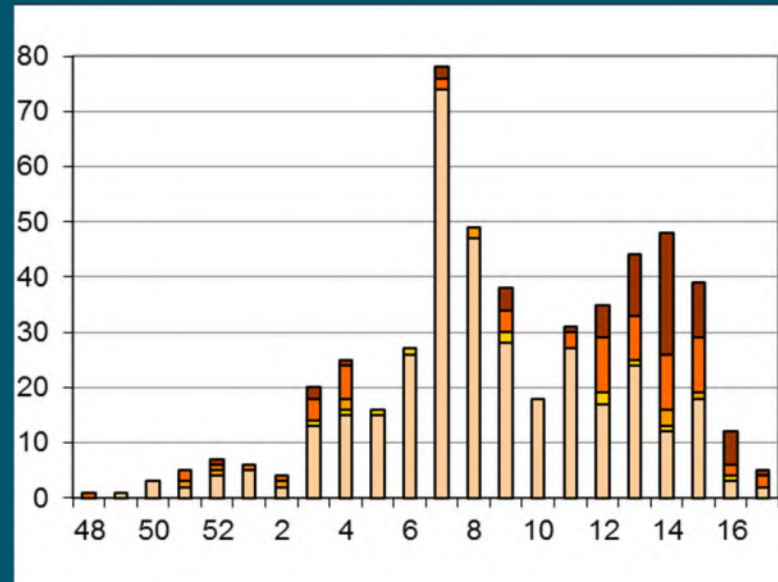
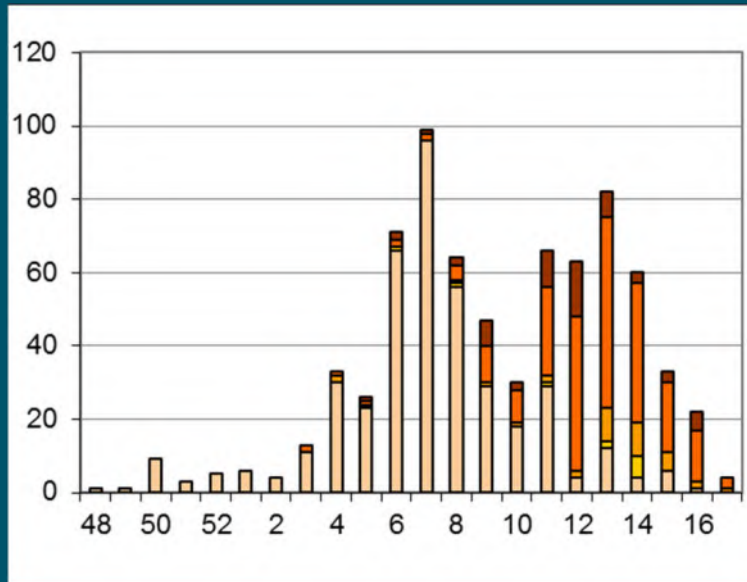
2. Minimaliseren potentieel dierenleed grote grazers (vroeg reactief afschotprotocol)

edelherten

- Sterk dalende populatie
- Ca. 20 tot 40 niet geregistreerde dode herten waargenomen vanuit vliegtuig in moeras
- Norm haalbaar
- 2^e piek in sterfte eind maart, met name onder oudere, mannelijke dieren

maatregelen

- Monitoring terreingebruik van het moeras door de edelherten
- Blijvende aandacht voor herten in Oostvaardersbos tweede helft winter
- optimaliseren afsluiting Oostvaardersbos

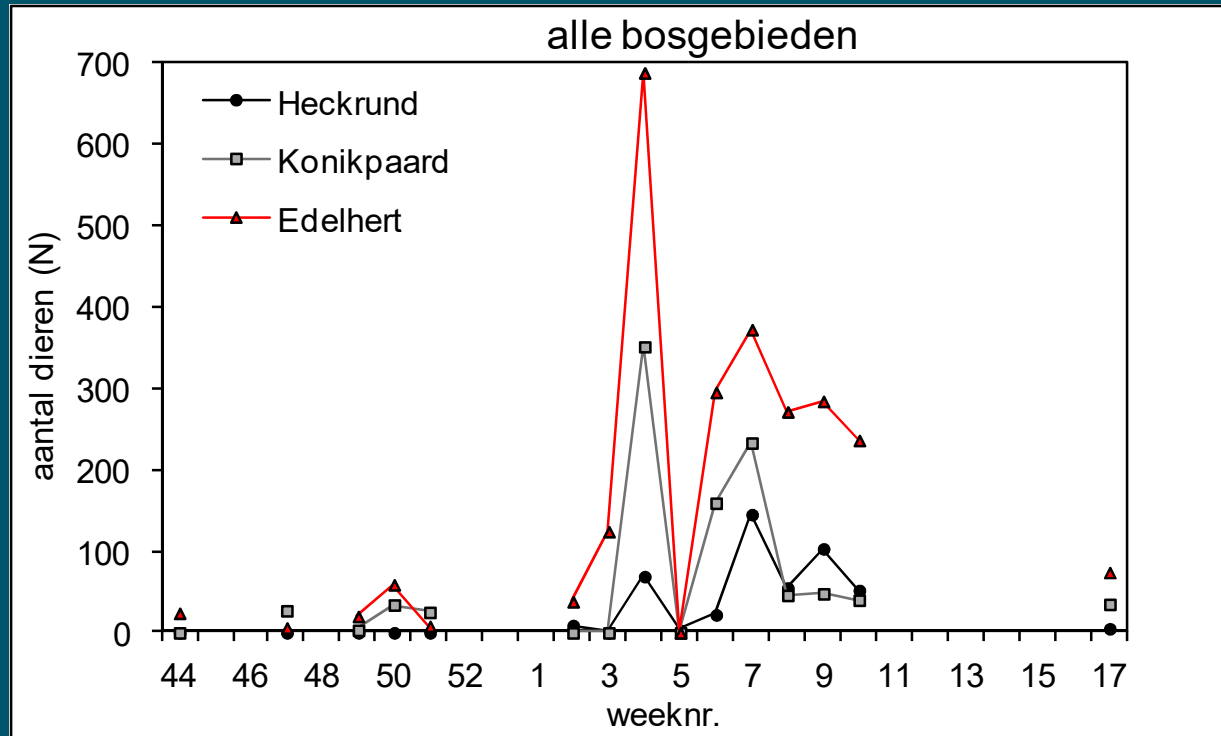
10 jaar en ouder
 3 tot 10 jaar
 2 jaar
 1 jaar
 jonger dan 1 jaar

3. Optimaliseren welzijn grote grazers (beschutting, keuzemogelijkheden t.a.v. gedrag bieden)

- Bosgebieden worden gebruikt door alle drie de soorten in met name perioden met sneeuw. De richels worden niet of nauwelijks gebruikt
- De beschutting in het grazige deel is beperkt
- De effecten van betreding en begrazing in de bosgebieden zijn duidelijk waarneembaar en zijn van invloed op deze gebieden
- Onzekerheid over ontwikkeling bosgebieden

Maatregelen

- Opschaling huidige beschuttingplan
- Opstarten project randzone Oostvaardersplassen
- Aanpassen focus monitoring terreingebruik

4. Draagvlak vergroten bij het publiek voor (het beheer van) het gebied (o.a. door middel van communicatie)
 - overleg met de stakeholders is voorgezet en verbreed
 - Meldpunt grote grazers belangrijk loket in de winter
 - Toenemend aantal reacties vanaf Hanzelijn
 - Veel tijd en aandacht naar actieve communicatie

 - Input verder geïntensiveerd, output blijft lastig meetbaar

Maatregelen

- Opzetten monitoring draagvlak (binnen realistische verwachtingen)
- Opzetten campagne rondom première film
- Aanpassen “etalage” Oostvaardersplassen

agenda met onderwerpen van de toekomst

- integratie managementplan en beheerplan N2000
- realisatie en begeleiding peilverlaging moeras
- ontwikkeling populaties, Heckrunderen in het bijzonder
- beschutting, aankoppeling nieuwe gebieden en verkennen bijpassende beheervorm

- effectieve zonering recreatie en toerisme
- beleving van het landschap vanuit menselijk perspectief integreren in het beheer (*van procesnatuur naar wildernisbeleving*)
- stimuleren mede-eigenaarschap
- permanent debat rond inzichten, meningen en principes

- decentralisatie natuurbeheer en verantwoordelijkheden grote grazers
- advies commissie ná 2014

Beheeradviescommissie Oostvaardersplassen

Verslag vergadering 3 juli 2013

Plaats: Regardz De Eenhoorn, Amersfoort

Tijd: 12.30 – 16.30

Aanwezig: **BAC:** Leidekker, Ohl, Oosterveld, De Raad, Spek, Stolp (vz), Art. 5.1. lid 2 (secr.);
SBB: Art. 5.1. De Snoc Art. 5.1. lid

Agenda

- 1) Opening
- 2) Mededelingen
- 3) Verslag BAC-vergadering 15 mei 2013. [besluitvorming]
- 4) Mededelingen SBB. [ter informatie]
 - a) Stand-van-zaken OVP
 - b) Aanpassing frequentie monitoring terreingebruik
 - c) Wildernis Campagne (toelichting door Art. 5.1. lid 2 sub e SBB)
- 5) Managementrapportage SBB winter 2012/13 [meningsvorming]
- 6) Evaluatie beheer winter 2012/13 [meningsvorming]
- 7) WVTTK
- 8) Rondvraag en Sluiting

Bij 2. Mededelingen

Naar aanleiding van de reactie van de BAC op de concept managementrapportage van SBB over de winter van 2012/13 worden in het onderlinge overleg van de BAC-leden de volgende opmerkingen gemaakt:

- 1) De BAC moet zorgen dat zij intern op één lijn zit voordat ze het gesprek met SBB aangaat.
- 2) De BAC laat nog niet genoeg los. Er wordt nog teveel tijd besteed aan het op details helpen van SBB.
- 3) De BAC moet minder sturen op de vorm van de rapportages door SBB. Als SBB niet zelf in staat is de juiste speerpunten te formuleren, moet dat geconcludeerd worden.
- 4) De BAC wil graag een a twee pagina's managementrapportage waarop zij haar conclusies baseert.
- 5) In de brief aan de staatssecretaris van EZ inzake de bevindingen van de BAC over de afgelopen winterperiode moeten de norm van 90% en de streefwaarde van 100% voor de sterfte door afschot expliciet vermeld worden.
- 6) De BAC constateert dat de doelstelling 'voorkomen onacceptabel lijden' kan conflicteren met de doelstelling 'instandhouding populatie(s) diersoorten', in het bijzonder in het geval van de runderen. De BAC constateert tevens dat het in stand houden van populaties niet een van de vier beheerdoelstellingen van de OVP is.
- 7) De adviesvraag van de staatssecretaris van Economische Zaken moet helder zijn. De secretaris zoekt deze op.

Bij 3. Verslag 15 mei

Het verslag wordt met twee tekstuele wijzigingen vastgesteld.

Bij 5. Managementrapportage winter 2012/13

SBB presenteert haar managementconclusies m.b.t. het beheer van de grote grazers in de winter van 2012/13 en de corrigerende maatregelen die zij voornemens is te nemen.

M.b.t. de eerste beheerdoelstelling, "Natura-2000, waar mogelijk met natuurlijke processen" geeft SBB aan dat zij bij de drooglegging van het moerasgebied maatregelen gaat nemen om de toegang tot de drooggelegde gebieden voor de edelherten te beperken en voor de runderen en paarden te voorkomen. Staatsbosbeheer concludeert dat de situatie na de drooglegging beheerbaar is en dat het niet te verwachten is dat er conflicten ontstaan tussen het Natura-2000 beheerplan en het Managementplan Oostvaardersplassen.

M.b.t. de tweede beheerdoelstelling, "Voorkomen onacceptabel lijden" geeft SBB aan dat zij de 90%-norm voor de Heckrunderen niet haalbaar acht. SBB geeft aan dat het zwaartepunt van de sterfte van de runderen later (tot in maart en april) ligt dan voor de andere diersoorten. SBB geeft aan dat zij

het als een dilemma ziet dat veel dieren die volgens het protocol vroegreactief beheer geschoten hadden moeten worden de winter tóch overleven. SBB wenst de populatie runderen te behouden, omdat deze een unieke rol in het opruimen van dood plantaardig materiaal vervult. SBB en BAC concluderen gezamenlijk dat SBB ten aanzien van de Heckrunderen de criteria voor het vroegreactieve beheer heeft losgelaten, omdat anders alle runderen geschoten hadden moeten worden. SBB is voornemens om de volgende winter de runderen nóg beter in de gaten te houden en om aanvullende maatregelen te nemen om de kans op verdrinking in sloten te verkleinen.

Ook voor de edelherten en de Konikpaarden is de 90%-norm niet gehaald. SBB acht de norm voor deze beide diersoorten wel haalbaar. Voorgenomen maatregelen zijn intensiever monitoren – ook in het moerasgebied – en extra aandacht voor edelherten in het Oostvaardersbos in de tweede helft van de winter.

SBB en de BAC constateren dat de dalende trend in de totaalaantallen grote grazers de stelling van ICMO2 dat vroegreactief beheer geleidelijk zal leiden tot afnemende aantallen grote grazers in de OVP onderbouwt.

M.b.t. de derde doelstelling, “Bevorderen van het welzijn van de grote grazers” constateren BAC en SBB dat er onzekerheid is over de bosgebieden. De BAC vindt dit een groot zorgpunt. SBB maakt zich geen zorgen, want er worden al veel maatregelen genomen. SBB gaat er van uit dat de huidige bosgebieden de herhaalde tijdelijke openstelling in de winterperiode niet zullen overleven en richt zich daarom op de ontwikkeling van nieuw bos en bosschages met voor de grote grazers aantrekkelijk prikkelstruweel.

M.b.t. de vierde doelstelling, “Verbetering draagvlak” geeft SBB aan dat de resultaten lastig meetbaar zijn. SBB is bezig een monitoring draagvlak OVP op te zetten, de etalage van de OVP (het Oostvaardersveld) aan te passen en een campagne “De Nieuwe Wildernis” op te zetten. De BAC benadrukt dat die campagne niet de indruk moet wekken dat SBB in de OVP stopt met beheren.

Vervolgstappen:

- 1) De BAC-secretaris krijgt de presentatie van SBB mee.
- 2) SBB levert zo spoedig mogelijk een definitieve managementrapportage over de winter van 2012/13 op aan de BAC. Maximaal 5 pagina's A4.
- 3) De bevindingenbrief van de BAC wordt voor een feitencontrole aan SBB voorgelegd voordat deze naar de staatssecretaris gaat.

Bij 7. W.v.t.t.k.

Met betrekking tot het bespreken en beoordelen van nieuwe stukken geeft de BAC aan SBB te kennen dat de BAC stopt met het becommentariëren van de vorm en zich voortaan uitsluitend richt op de inhoud. Stukken van SBB moeten voortaan een managementsamenvatting van maximaal één á twee pagina's (A4) bevatten.

**De Oostvaardersplassen:
Een mislukt project!!!**

Wil de Nederlandse bevolking dit dierenleed?

Foto's april 2012

Van: STICHTING WELZIJN GROTE GRAZERS.

Bestemd voor: DE STAATSSECRETARIS VAN LANDBOUW, NATUUR EN
VOEDSELKwaliteit

Onderwerp: Onnodig dierenleed en sterfte Oostvaardersplassen en ongeschiktheid van het gebied

Opgemaakt: 5 februari 2013

R A P P O R T

Grote grazers zijn vanwege hun soorteigen gedrag in de natuurterreinen geïntroduceerd als vervanger van de uitgestorven soorten zoals het oerrund en het oerpaard. Zij maken paden, open plekken en zorgen voor gevarieerde vegetaties, die dan weer leefgebieden vormen voor een scala aan andere dieren, in het bijzonder vogels. In het algemeen weten zij zich goed in deze natuurterreinen te handhaven en vormen zij een waardevolle bijdrage aan het aanwezige ecosysteem. In nagenoeg alle natuurterreinen in Nederland wordt proactief beheer toegepast omdat de natuurlijke vijanden hier nu eenmaal ontbreken.

Ook de Oostvaardersplassen (OVP) is een cultuurgebied waar in 1983 Heckrunderen, Konikpaarden en Edelherten zijn geïntroduceerd. Eigenlijk vanaf het begin doen zich hier nagenoeg iedere winter tot in het verre voorjaar calamiteiten voor. Een voorbeeld daarvan is de grote sterfte en het onnodig lijden vanwege in een veel te laat stadium afschieten (reactief beheer) van de uitgehongerde en daardoor ernstig verzwakte dieren in een gebied waar één van de belangrijkste natuurlijke gedragingen van die graseters, de migratie, een basiselement, niet kan worden toegepast omdat het terrein is omheind en Nederland voor migratie van deze dieren vanwege de dichtbevolkte gebieden ongeschikt is. Deze dieren lijden niet alleen heel erg aan verzwakking en uitputting, ze worden tevens vanwege te langdurig voedselgebrek fysiologisch in de winterperiodes op een ernstige manier in hun welzijn en gezondheid geschaad, eer ze door middel van een kogel zogenaamd vroeg-reactief uit hun lijden worden verlost. Dat is de consequentie van het ecologische natuurbeheer dat Staatsbosbeheer (SBB) nastreeft in zogenaamde 'Spoor A' natuurgebieden. Dit zijn de meest natuurlijke natuurgebieden waarin het handelen van de mens een ondergeschikte rol speelt. Het feit dat de dieren in hun benarde positie door SBB geen zorg wordt geboden, anders dan ze door in een veel te laat stadium uit hun lijden te verlossen, verontwaardigt niet alleen ons als Stichting maar ook vele anderen en zorgt (blijvend) voor maatschappelijke discussie.

Het gebied is ongeveer 6000 ha groot, 4000 ha daarvan bestaat uit moeras en water en ongeveer 2000 ha bestaat uit zeer vruchtbare kleiweidegrond, rietlanden, ruigtegebieden en struweel. In de vruchtbare kleiweidegronden zijn nog duidelijk contouren aanwezig van het vroegere gebruik van dit gebied ten behoeve van de landbouw/veeteelt. De contouren van het toentertijd in cultuur gebrachte landbouwgrond is nog duidelijk te zien aan de sloten, greppels en akkers. Ook komt op de (hogere) gronden hoofdzakelijk het toentertijd door de boeren ingezaaide Engelse Raaigras nog volop voor. Dit Engelse Raaigras is één van de voedzaamste grassen en wordt hoofdzakelijk gebruikt in de reguliere veehouderij voor vee met hoge producties. Eigenlijk past deze kunstmatige en te voedzame grassoort (veel te hoog VEM-gehalte voor dieren in natuurbeheersgebieden) niet in het bedoelde aanwezige ecosysteem en verstoort de aanwezigheid van deze grassoort de ecologische doelstelling van een logische groeicurve van de herbivoren in een neerwaartse lijn tot een nulpunt volledig. Aangezien dit rijke en korte voedselaanbod in de komende zomers voorlopig niet veel zal veranderen, zullen de herbivoren in die korte periode van ongeveer vijf en halve maand in een (te) goede conditie komen en zullen er daardoor volop dekkingen, nagenoeg 100%, plaats vinden, gevolgd door vele geboortes. Daardoor zal er onder deze omstandigheden van een logische groeicurve naar beneden tot eventueel nul, het stokpaardpraatje van SBB, in lengte van jaren geen sprake zijn. Hoewel SBB de laatste tijd aangeeft dat er volgens hun wel sprake is van een groeicurve naar beneden met ongeveer 150 dieren, zijn wij het daar helemaal niet mee eens. Volgens ons worden die 150 dieren gewoon extra

weggeschoten om naar buiten te doen overkomen dat men goed en geloofwaardig bezig is.

Het heckrund, het konikpaard en het edelhert zijn gras- en planteneters (herbivoren), hetgeen betekend dat gras en kruiden als voedselbron dienen. In de nazomer en het najaar eten ze, als ze de kans krijgen, grotere hoeveelheden gras dan noodzakelijk is om in hun onderhoud te voorzien. De natuur heeft het zo geregeld om de dieren in staat te stellen in die periode een vetvoorraad aan te leggen voor de winter en het vroege voorjaar, wanneer het voedsel (soms) schaars en eveneens veel minder voedzaam is. In deze periode, het najaar dus, zorgen de hormonen, gevormd in de hypofyse, voor stimulatie van de eetlust en toename van de opslag van vet. Tevens stimuleren deze hormonen de groei van de wintervacht. Deze verandering in de hormoonafgifte in het najaar hoort bij de natuurlijke overlevingsmechanismen die er voor zorgen dat er in de winter voldoende energie beschikbaar is in het lichaam als het voedsel soms schaarser en minder voedzaam is. In het voorjaar als het jonge gras weer gaat groeien, behoren de in het najaar aangelegde vetvoorraden te zijn verbruikt.

In de vrije natuur in Nederland is er voor de herbivoren in het wild, zoals herten en reëen, ook als de bodem met sneeuw is bedekt, altijd ruim voldoende minder voedzame vegetatie aanwezig. Deze vegetatie bestaat meestal uit ruigtes en uitgegroeide grassen, welke echter maar weinig voedzame stoffen meer bezitten. (laag VEM-gehalte). Een aanvulling op deze schrale voeding is deze 20% vetvoorraad en niet zoals SBB en de advies gevende ecologen beweren dat de grazers in de OVP de winter door kunnen komen met een aangelegde vetvoorraad van die ongeveer 20%, terwijl de dieren voor een periode van ruim 5 maanden nagenoeg zijn verstoten van ENIG voedsel. Namelijk door overbevolking, overbegrazing en ernstige vertrapping van de in de herfst en winter door overvloedige regen doorweekte en te weinig draagkracht hebbende zeeklei, ontbreekt voedsel van enige betekenis in die periode nagenoeg volledig, terwijl de reguliere wetenschap aangeeft dat die vetvoorraad een AANVULLING behoort te zijn op voedselschaarste en minder voedzaam voedsel, wat in een winterperiode normaal is. Jonge en opgroeiende dieren leggen echter nagenoeg geen of veel minder vetvoorraad aan en hebben daardoor in de OVP met het ontbreken van die vetvoorraad, in vergelijking met de in de rest van Nederland in het wild wel voorkomende (schrale) vegetatie, eigenlijk fysiologisch geen schijn van kans om een winterperiode te overleven. Zo verdwijnen bij het afnemen van de conditie de natuurlijke bewegingen en neemt vooral de conditie van de vacht, die de dieren tegen de regen, sneeuw en ijzel moet beschermen, af. Daarom heeft het opwerpen van zogenaamde beschuttingwallen ook weinig zin, omdat de steeds slechter in conditie wordende dieren bij regen, sneeuw en ijzel ook achter die wallen tot op de huid nat worden en daardoor ernstige kou lijden, hetgeen in combinatie met nagenoeg niet meer bewegen zeer slecht en nadelig is voor de gezondheidstoestand. Verder dient te worden vermeld dat in het voorjaar als het jonge gras uit begint te lopen, dit voor een groot gedeelte voor de totaal uitgehongerde herbivoren wordt 'weggemaaid' door tienduizenden in deze OVP foerangerende en broedende (hoofdzakelijk) grauwe ganzen, het stokpaardje van SBB.

Vanwege het niet werken van de natuurlijke regulatie, een basiselement, en het ontbreken van natuurlijke vijanden, eveneens een basiselement, doen zich dus in deze afgesloten OVP al jarenlang, aanvankelijk in de na-herfst, de gehele winterperiode, tot ver in het voorjaar, ernstige calamiteiten voor met het welzijn en de gezondheidstoestand van de door de mens in dit gebied ingebrachte herbivoren, omdat vanaf begin november tot ongeveer half mei nagenoeg alle vegetatie door overbegrazing, vertrapping en dus ook mede door afgrazing van onvoorstelbare grote koppels (grauwe) ganzen, is verdwenen. Vooral reeds in de maand oktober verdwijnt het gras door natte periodes als sneeuw voor de zon en veranderen grote gedeeltes van de lagere weidegronden in ware modderpoelen. Wij zijn van mening dat deze vertrappingen door de veel te grote hoeveelheid aanwezige te grote herbivoren in dit gebied eveneens een ernstige verstoring is in het (bedoelde) aanwezige ecosysteem. Naar onze stellige overtuiging zijn de dieren in een te lange onnatuurlijke periode van voedsel verstoten en kunnen periodes van ruim 5 tot soms 6 maanden voedselonthouding alleen worden verdragen door dieren die een winterslaap houden. Volgens ons is er nergens ter wereld een dergelijk gebied waar migreren niet mogelijk is en waar herbivoren in een zo lange periode van ongeveer vijf tot zes maanden nagenoeg van voedsel verstoten zijn. Wij vinden dit misdadig en niet thuis horen in een ontwikkeld en beschaafd land zoals Nederland eigenlijk wel is. Volgens ons zijn de dieren in de OVP in die winterperiode van lang voedselgebrek niet 'echt gelukkig', zoals SBB iedereen wel wil doen geloven. Het 'gewone' wild in de vrije natuur van de rest van Nederland is dat wel omdat dit wild ALTIJD de beschikking heeft over voldoende voedsel, ook indien dit schraal is. Eten en drinken is namelijk het allerbelangrijkste voor dieren. Zelfs belangrijker dan welke omgeving dan ook. Door SBB wordt het zogenaamde

natuurlijke gedrag van de herbivoren in de OVP vaak als referentie genomen om de welzijnsaspecten van gehouden dieren te beoordelen. Wij vinden dit nergens op slaan. De overheid pretendeert al jaren dat de aandacht voor dierenwelzijn in Nederland groot is, voor ons als Stichting en vele anderen heeft het welzijnsbeleid van de overheid, met het tolereren van de in onze ogen ernstige misdaad tegen de dierlijkheid in de OVP, een ernstige deuk opgelopen en heeft men naar onze mening hiermee een omgekeerd effect bereikt. Er wordt naar onze mening teveel eenzijdig naar te enthousiaste ecologen geluisterd en te weinig naar mensen die meer een reëel beeld van natuurbeheer en dierenwelzijn hebben.

Bovenop de ernstige vertrapping van het gebied komt ook nog eens het dagelijkse beschadigen van de bodem op diverse plaatsen door steeds maar rondrijdende (helaas noodzakelijk) monitorende boswachters in hun vierwiel aangedreven voertuigen en de in de afschotperiode veelvuldig rondrijdende voertuigen om de gestorven en geschoten dieren op te halen en af te voeren ter destructie. Deze voertuigen van de boswachters en de hoge frequentie leidt niet alleen tot ernstige beschadiging en vernieling van de bodemstructuur, maar is ook een ernstige verstoring in het (bedoelde) ecosysteem. Vanwege deze hoge frequentie moest SBB noodgedwongen overgaan tot asfaltering, hetgeen in een zogenaamd zeldzaam 'natuurgebied' natuurlijk belachelijk is. Ook past deze veelvuldige aanwezigheid van deze boswachters en hun veelvuldige georganiseerde excursies, alsmede een al geruime tijd aanwezige commercieel getinte filmopnameploeg niet in het natuurlijke wilde/verwilderde gedrag en de rust van de herbivoren, waar SBB ook al zo hoog van opgeeft. Duidelijk is ook te zien, dat de dieren door de jaren heen gewend zijn geraakt aan dit voor natuurlijke dieren door de SBB en de filmploeg veroorzaakte afwijkende gedrag en zijn de meeste dieren hun wilde inslag/gedragingen helemaal kwijt. De dieren zijn gemakkelijk benaderbaar en tonen nagenoeg geen vluchtgedrag meer. Ook dit is onnatuurlijk.

Hiervoor is al aangegeven dat er eigenlijk vanaf begin november tot half mei nagenoeg niets is te eten voor de herbivoren. Dit is een periode van VIJF TOT ZES maanden en dus een groot gedeelte van het jaar. Eigenlijk is dit al jaren zo en kunnen de herbivoren maar ongeveer vanaf half mei tot ongeveer eind oktober, dus maar ongeveer VIJF EN HALVE maand, over VOLDOENDE vegetatie beschikken. Daarna wordt het schrapen voor alle dieren. Dit is in tegenstelling tot wat de KNMvD beweert, dat de dieren het grootste gedeelte van het jaar over voldoende vegetatie beschikken. Dit is dus beslist niet zo. Alle mooie verhalen van zogenaamde deskundigen ten spijt zijn wij van mening dat die periode van voedselonthouding van een periode van vijf tot zes maanden veel te lang is en vervalt de theorie dat de dieren op een aangelegde vetvoorraad van ongeveer 20 % deze nagenoeg voedselloze periode moeten zien door te komen. In die periode hebben nagenoeg alle herbivoren extra energie nodig om 'de kachel' warm te houden. Deze energie ontbreekt. Hier komt bij dat de dieren in de vorstperiodes niet kunnen beschikken over water, waardoor de dieren worden gedwongen (indien aanwezig) sneeuw tot zich te gaan nemen, hetgeen ook weer enorm veel energie van de dieren vergt. Deze energie is in de maanden januari en februari al voor een groot gedeelte verbruikt en bij veel (vooral jonge en opgroeiende) dieren al niet meer aanwezig. In die vorstperiodes zie je dan ook vaak dat vooral de herten en de konikpaarden het ijs op gaan. Kennelijk worden ze daardoor gedreven door de honger, dorst en de natuurlijke drang om te migreren. Ook wordt door SBB altijd verwezen naar een vergelijking tussen de OVP en de Serengetie in Afrika. De OVP mist gewoonweg al die basiselementen voor echt natuurbeheer die de dieren in de Serengetie wel hebben. Daar kun je, in tegenstelling tot de OVP, WEL alle kadavers laten liggen, omdat daar wel voldoende aaseters aanwezig zijn. Zo is MIGRATIE in de Serengetie één van de allerbelangrijkste natuurlijke gedragingen van de herbivoren en heb je daar ook geen koude winterse omstandigheden, wat heel veel en veel meer energie kost, in tegenstelling tot warmte. Ook de herbivoren in de OVP zijn behebt met dit migratie-gen en zullen zeker gaan trekken naar betere oorden indien ze niet worden tegengehouden door de omheining en het water van de OVP. Omdat migratie vanuit de afgesloten OVP (maar sowieso in Nederland) dus niet mogelijk is, wordt de herbivoren dit onmisbare natuurlijke gedrag onthouden. Dit geeft niet alleen ellende van tienduizenden dode dieren in al die jaren tot nu toe, maar ook ieder jaar alleen maar vernieling, beschadiging en overbevolking van het terrein, waardoor het gebied dus ook daarom niet meer voldoet en dus ook niet meer bijdraagt tot een waardevolle bijdrage van het (bedoelde) aanwezige ecosysteem. Hierin komt naar onze mening in lengte van jaren geen verandering en zal het alleen maar slechter worden. Ook mist de OVP een van de belangrijkste elementen in tegenstelling tot de Serengetie: De essentiële natuurlijke vijand. In de Serengetie is die natuurlijke vijand nagenoeg verantwoordelijk voor de ongeveer 30 % dode dieren en

beslist niet de hongerdood zoals de dierenarts en medewerkers van SBB steeds beweren. In de OVP is ALLEEN de hongerdood ieder terugkerend jaar verantwoordelijk voor de dood van meer dan 30 % van de daar in het verleden door mensen ingebrachte en opgesloten herbivoren .

De afgelopen winterperiode 2011/2012 heeft het niet kunnen migreren het treurige aantal van ongeveer 1500 dode dieren opgeleverd. Dit is een onvoorstelbare hoeveelheid kadavers. Indien men de gestorven en geschoten dieren achter elkaar zou leggen, dan levert dat een kadaverlint van ongeveer 3 km op, of te wel een gewicht van tussen de 200 tot 300 ton aan destructiemateriaal. Dit zijn ongeveer 10 trucs met opleggers van dertig ton vol met kadavers. Wij vragen ons als fatsoenlijke burgers met het juiste gevoel naar dieren toe (dat heb je of dat heb je niet) af, of een dergelijk dierendrama de consequentie moet zijn van ecologisch natuurbeheer wat Staatsbosbeheer nastreeft in een zogenaamd spoor A natuurgebied als de OVP. Wij vinden dit dus niet en zijn daarom dan ook van mening dat deze in onze ogen misdadig door de overheid en rechter getolereerd gedrag tegen die onschuldige en kansloze dieren, in een kansloos en totaal niet kloppend natuurproject, onmiddellijk moet stoppen. Men dient als overheid ook gewoon rekening te houden met burgers die niet willen dat onschuldige dieren voor een dergelijk gewoon niet lopend experiment worden gebruikt en waarvan velen het met de dood moeten bekopen na lange perioden van onnodig hongerijsden om vervolgens nutteloos met de kogel uit de weg te worden geruimd. Ook moet je je afvragen of dit nu de echte natuur is, iedere dag die monitorende afschietende boswachters met hun voertuigen in het gebied. Ook het verwijderen van de kadavers is onnatuurlijk, maar kennelijk noodzakelijk, omdat het ieder jaar laten liggen van 1200 tot 1500 dode dieren bij het oplopen van de temperatuur zullen zorgen voor enorme stankoverlast problemen voor het direct naast het gebied gelegen treinverkeer en bij ongunstige wind de relatief dichtbijgelegen steden Lelystad en Almere. Namelijk grote en voldoende aaseters ontbreken hier volledig. Op enkele nietszeggende aantallen vossen, marters en andere kleine aaseters na, zullen deze enorme hoeveelheden kadavers bij het stijgen van de temperatuur ten prooi vallen aan de madevlieg, hetgeen oorzaak kan geven voor uitbreiding en verspreiding van de zeer besmettelijke madenziekte bij schapen (myasis) in heel Nederland. Dus het natuurlijk laten liggen van kadavers kan OOK al niet worden toegepast in de OVP.

Het struweel in de OVP bestaat hoofdzakelijk uit oorspronkelijk (niet geplant) wilgenhout in de vorm van bomen en struikgewas. Nagenoeg al dit struweel op de plaatsen waar de dieren kunnen komen is door aanvraat van de bast volledig vernield, is dood en ligt veelal tegen de vlakte. Vooral in de winterperiode geeft de trieste aanblik van al die door aanvraat van uitgehongerde dieren gedode bomen en struiken een afspiegeling van rondwarende honger. Wij vinden de totale uitroeiing van ALLE bomen en struiken waar de dieren kunnen komen, niet passen in het natuurlandschap en heeft zeker geen waardevolle bijdrage aan het aanwezige ecosysteem. De enige struiken die daar nog een overlevingskans hebben zijn de struiken met doornen en de struiken en bomen die voor de dieren onbereikbaar zijn in het water of het moeras. Ook dit komt het aanwezige ecosysteem niet ten goede. Wetenschappelijk onderzoek naar biodiversiteit kan alleen worden uitgevoerd door bepaalde kleine perceeltjes af te schermten met prikkeldraad. Buiten deze perceeltjes is dit onderzoek niet mogelijk omdat in feite alle vegetatie door overbevolking wordt weggegraasd, danwel op een andere wijze wordt beschadigd of vernield. Door bodemstructuurbederf vanwege overbevolking komen er veel minder muizen voor waardoor het roofvogelbestand (vooral Kiekendieven) snel achteruit gaat.

Volgens de Koninklijke Nederlandse Maatschappij voor Diergeneeskunde (KNMvD) is het aantal dieren in de OVP volgens SBB sinds de introductie sterk gestegen. Het verloop van de relatieve netto-aanwas van de herbivoren in de OVP hoort volgens de KNMvD bij een logische groeicurve. Een logische groeicurve past volgens de KNMvD bij een populatie herbivoren die door voedselaanbod wordt gereguleerd. De populatie groeit dan aanvankelijk exponentieel, vervolgens lineair en bij het bereiken van de draagkracht van het gebied neemt de groei geleidelijk af naar nul. Zo zijn de theorieën en hoort dit in de praktijk zo te zijn. Dit zijn ook de theorieën waarin de medewerkers van SBB nog steeds geloven en die tot vervelens toe altijd maar weer aan de man worden gebracht. Echter in de OVP heeft de werkelijkheid hen ingehaald en werkt deze theorie tegen arrogant beter weten in nog steeds niet. En wij weten wel zeker, gezien de voorliggende periode, dat het in de toekomst ook niet zal gaan werken. Hoewel SBB anders beweert, komen er ieder jaar(toch nog) steeds meer dieren en worden er steeds meer afgeschoten. Kennelijk spelen hier andere belangen om dit te gaan inzien.

Naar onze mening is de vruchtbare bodem van de OVP, welke volledig uit zeeklei bestaat, niet geschikt om als een natuurterrein te dienen zoals SBB dat voor ogen heeft. De in dit gebied gebrachte dieren kwamen vroeger meer op hardere en hogere zandgronden en dus drogere gebieden voor. Deze gronden waren rijk aan mineralen. Zeeklei is een bezinksel van modderdeeltjes en bezitten minder voor de dieren benodigde mineralen. Mineralen worden in de natuur door de dieren via het voedsel, dan wel door het likken aan de grond, opgenomen. De hedendaagse gedomesticeerde paardachtigen tonen dit natuurlijke gedrag op zandgronden nog steeds door gaten in de grond te graven met hun voorpoten. Blootgelegde ondergrond wordt vervolgens langdurig afgelikt met de tong, waarbij de dieren mineralen proberen op te nemen. Op kleigronden zie je dit verschijnsel niet of minder. Inmiddels is duidelijk dat nagenoeg alle dieren in de OVP lijden aan een (ernstig) gebrek aan koper, hetgeen duidt op een gebrek aan mineralen.

Over de vergroting van het gebied hebben wij dezelfde mening als de KNMvD.

De ICMO heeft ook naar de mogelijkheden van de uitbreiding van de winterhabitat als een reservecapaciteit onder extreme (winter)omstandigheden gekeken, bijvoorbeeld door aansluiting op het aangrenzende Hollandse HOUT. Daarnaast wordt ook uitbreiding naar het Horsterwold overwogen, wat een eerste stap in richting van een ecologische corridor naar de Veluwe zou opleveren. (Gaat inmiddels niet meer door) De uitbreiding naar het Hollandse Hout biedt met name schuilmogelijkheden en in mindere mate graasmogelijkheden. Een nadeel van gebiedsuitbreiding is dat dit zal leiden tot een nog grotere toename van dieren en daarmee de druk op het gebied nog meer toeneemt, ook in de zomer. Uitbreiding van het leefoppervlak biedt op de korte duur wel een oplossing voor de wintersterfte. Op de lange termijn zullen door nog grotere toename van de populatie echter weer opnieuw problemen ontstaan. Ook zullen de in de nieuwe gebieden toegelaten konikpaarden en edelherten op een gegeven moment, gedreven door de honger, massaal overgaan tot het schillen/aanvreten en het tenslotte doden van alle aanwezige bomen en struiken. Daardoor zal eenzelfde triest beeld ontstaan als in de OVP en past ook dit beeld van dode en omgevallen bomen niet in een waardevolle bijdrage van het (bedoelde) aanwezige ecosysteem.

Dan zetten wij grote vraagtekens bij het zogenaamde vroeg-actieve afschieten. Volgens de richtlijnen moet er minstens 90 % van de ERNSTIG ZIEKE, ZWAKKE EN GEWONDE DIEREN DIE STERVEN, tijdig worden afgeschoten om onnodig lijden te voorkomen. Dit vroeg-actieve afschieten gebeurt volgens ons in bijna alle gevallen veel te laat, namelijk in de door SBB gehanteerde fases 2 en 1. Dit zijn de fases waarin de dieren nagenoeg terminaal zijn en reeds een lange lijdensweg achter de rug hebben.

Artikel 36 lid 3 van de Gezondheids- en Welzijnswet voor Dieren luidt: Een ieder is verplicht hulpbehoevende dieren de nodige zorg te verlenen.

In 2007 heeft het Gerechtshof in Den Haag bepaald dat wat onder 'nodige zorg' moet worden verstaan afhankelijk is van de omstandigheden van het geval. Uit de wetsgeschiedenis kan worden afgeleid dat met artikel 36, lid 3 beoogd wordt te voorkomen dat iemand die met een ziek of gewond dier wordt geconfronteerd het aan zijn lot overlaat. Het Hof stelt dat in deze context door SBB in de OVP aan de zorgplicht wordt voldaan door hulpbehoevende dieren die uitzichtloos lijden zo pijnloos mogelijk te doden. Om dit te bereiken zullen boswachters iedere dag het gebied intensief moeten doorkruizen om deze in moeilijkheden gekomen dieren op te sporen om ze vervolgens te doden. Ook dit dagelijkse intensieve doorkruizen van het gebied door de boswachters is tegennatuurlijk en de dagelijkse onrust die dit voor de (wild geachte) dieren, meebrengt past ook (alweer) niet in een waardevolle bijdrage van het aanwezige bedoelde totale ecosysteem, namelijk de noodzakelijke natuurlijke behoefte die de dieren hier moeten kunnen hebben.

Leden van onze Stichting komen regelmatig op bezoek in de OVP en stellen zich dan met medewerking van SBB op de hoogte van de situaties en de toestand van de grazers en het terrein in nagenoeg alle jaargetijden. Eén van onze leden is een oud politiemans en oud- Districtsinspecteur van de Landelijke Inspectiedienst Dierenbescherming (LID) met een ruime ervaring op het gebied van het verwaarlozen en het welzijn van vee. In februari 2012 vroeg hij tijdens een rondrit door het terrein van de OVP aan de begeleidende en tevens afschietende boswachter en de bij de SBB in dienst zijnde dierenarts hoe zij het moment konden bepalen wanneer een lijdend dier moest worden afgeschoten. Deze ervaren oud-

inspecteur kon namelijk met de beste wil van de wereld niet vaststellen in welke conditie de dieren verkeerden, hoofdzakelijk vanwege de lange haargroei en het veelvuldig liggen van de dieren. Op dat moment was de strenge winterperiode van februari net achter de rug. Op dat moment was er geen vegetatie meer aanwezig, was het terrein op veel plaatsen vertrapt en met terreinauto's kapot gereden. Gezien de hopeloze omstandigheden voor de dieren, moest de conditie van nagenoeg alle dieren matig tot slecht zijn. Volgens de boswachter en de dierenarts werd er reeds reactief afgeschoten. Beiden beaamden dat het visueel vaststellen van de conditie erg moeilijk was en dat men hoofdzakelijk afging op afwijkend gedrag van de dieren. Hierbij gaven zij aan dat dit afwijkend gedrag van de in hun ogen uitzichtloos lijdende dieren hoofdzakelijk bestond uit het niet meer kunnen volgen van de kudde, traagheid, omvallen en het moeilijk overeind kunnen komen. Voor onze oud-inspecteur komen deze gedragingen van de dieren vaak overeen met terminaal gedrag, hetgeen onder de reguliere verwaarlozing van vee een ernstig misdrijf is. Dit houdt dus in dat het bepalen van het tijdstip van vroeg reactief schieten/doden eigenlijk niet te doen is en dat dit doden dus nagenoeg in alle gevallen veel te laat gebeurt en er daardoor veel te veel leed plaats vindt in de OVP. Eigenlijk moet er in een veel eerder stadium worden geschoten om ECHT lijden te voorkomen. Volgens onze interpretatie is dit ook de bedoeling van de rechter en de voorwaarde van het ICMO 2 rapport geweest. Een terminaal geschoten dier heeft al zeker anderhalf tot 2 maanden ernstige geleden en zou in die terminale fase, na afschieten, slechts nog heel kort of nog enkele dagen hebben geleefd. Eigenlijk maakt dit niet zoveel meer uit.

Verder verwijzen wij nog naar artikel 2 van de Flora- en Faunawet. In dit artikel is een zorgplicht opgenomen. Deze zorgplicht houdt in dat menselijk handelen geen nadelige gevolgen voor flora en fauna mag hebben. De zorgplicht geldt voor alle planten en dieren, beschermd of niet. De zorgplicht voor dieren betekent niet dat er geen dieren mogen worden gedood. Maar wel dat dit, indien noodzakelijk, met zo min mogelijk lijden gepaard mag gaan. De uitleg geeft echter niet aan of de dieren vanwege hun slechte toestand niet mogen lijden of dat de manier van doden pijnloos moet zijn. Normaal denkend zou je moeten concluderen dat dit moet slaan op de slechte toestand en niet de manier van doden. Ook zou je vraagtekens kunnen zetten bij het gedrag van de medewerkers van SBB door te stellen dat zij zich niet houden aan de zorgplicht voor de flora en fauna. Vanwege de door ICMO 2 opgelegde monitoring zijn zij eigenlijk te vaak aanwezig in het gebied. Hierbij verstoren zij de rust van de dieren zodanig, zodat deze nagenoeg geen natuurlijk gedrag meer vertonen. Verder is de ongeschiktheid van het gebied, de te vruchtbare en te weinig draagkracht hebbende zeeklei en de veel te grote aantallen te grote herbivoren in verhouding tot de beschikbare 2000 ha er de oorzaak van dat het experiment niet loopt. Omdat de natuurlijke regulatie niet werkt, komen er ieder jaar veel te veel dieren, waardoor het gebied vooral door overbegrazing, aanvraat en ernstige vertrapping ernstige natuurschade oploopt.

De vele aanwezigheid van de boswachters en hun vele excursies, alsmede het al tijden aanwezig zijn van een commerciële filmploeg schaden het natuurlijke gedrag van de graseters en de vogels en ook het steeds kapot rijden en beschadigen van de bodem met terreinauto's en de kadaverophaalvoertuigen in dit gebied draagt niet bij tot een waardevolle bijdrage van het aanwezige ecosysteem. Deze manier van handelen is in onze ogen strijdig met het gestelde in het bovengenoemd artikel 2.

Volgens ons wordt in de Nederlandse samenleving respect voor dierlijk leven heel belangrijk gevonden. Wij vragen ons af of er enig respect bij het merendeel van de medewerkers van SBB aanwezig is. Men is zo geïndoctrineerd en overtuigd van dit hele OVP experiment dat men volgens ons de liefde en het juiste gevoel voor dieren totaal uit het oog heeft verloren en ongeschikt heeft gemaakt aan het overeind houden van dit in onze ogen walgelijke en totaal uit balans zijnde en niet lopend project. Dit geldt tevens ook voor de vele Ecologen, Biologen en andere betrokken deskundigen die meehelpen dit project overeind te houden en die de verantwoordelijke vaak onwetende overheid van advies voorzien. Volgens ons hebben zij het principe van respect voor de intrinsieke waarde van het dier geheel verloren. Zij hebben het dier volledig ongeschikt gemaakt aan dit project. Stuitend zijn de filmpjes op You tube waarin te zien is, hoe er met de dode dieren wordt omgegaan. Afgeschoten en gestorven dieren worden achter de met kadavers volgeladen aanhangers gebonden en door het hele terrein over de bodem naar de kadaverbak gesleurd. Ook hier hebben wij veel moeite mee.

In de OVP ziet men veel de zeer giftige plant Sint Jacobskruid. Deze plant wordt op stengel nagenoeg niet door planteneters gegeten, echter in hooivorm is het dodelijk voor veel planteneters, in het bijzonder voor paarden. Het zaad van deze planten verspreidt zich over grote afstanden met de wind. Dat dit zaad inmiddels buiten de OVP terecht is gekomen, zie je aan de inmiddels met dit kruid volstaande berm van de A6 tussen Almere en Lelystad ongeveer t.h.v. de OVP. Op internet kun je lezen dat de overheid zich zorgen maakt over de opkomst en verspreiding van deze plant en tevens wordt hierin aangegeven hoe gevaarlijk deze plant is. Ook wordt aangegeven dat de overheden maatregelen willen treffen om het Sint Jacobskruid zoveel mogelijk te gaan bestrijden in het belang van de reguliere veehouderij.

Jaarlijks wordt de OVP 'overspoeld' met ganzen en in het bijzonder de Grauwe Gans. Dit is één van de paradepaardjes van SBB. Doordat er totaal geen natuurbeleid is, is de populatie door het broeden in de OVP zo explosief gegroeid, dat zij ook voor overlast zorgen binnen de OVP, door vooral in het voorjaar nagenoeg alle jonge vegetatie voor de herbivoren weg te grazen, waardoor deze volledig uitgeputte dieren nog meer op proef worden gesteld. Wij zijn er ook van overtuigd dat ook buiten de OVP de overlast van deze in de OVP broedende en daarna uitvliegende ganzen zich in een groot gebied rond het IJsselmeer voortzet en vooral Schiphol hier de dupe van is. Daar moeten nu dure wegvang- en dodingsmethoden worden ingezet om het vliegverkeer veilig te houden. Omdat ook deze dieren nagenoeg geen natuurlijke vijanden hebben ontstaat overal overlast mede door het hele ondoordachte experiment in de OVP. Opmerkingen hierover worden, evenals het verspreidingsgevaar van het Jacobskruid en de madeziekte bij Schapen, ongeïnteresseerd weggewuifd door de medewerkers van SBB. Daar heeft men totaal geen boodschap aan.

Het liefst zien wij dat het hele gebeuren in de OVP wordt stopgezet. Indien men toch besluit dat het doorgang moet vinden dat zien wij dit liever in een vorm die overeenkomt met een beheer zoals die wordt toegepast in het Lauwersmeergebied. Hier wordt op gebied van natuurbeheer veel meer bereikt met pro-actief beheer, door overschot dieren te verplaatsen naar andere natuurgebieden, danwel af te voeren naar de slacht.. Daardoor is in dit gebied geen overbevolking en wordt er dus nagenoeg niets aan de natuur vernield of beschadigd. Daar vind je geen dode bomen en struiken en is de aanwezigheid van plantjes en beestjes minstens zo groot en zeker mooier als in de OVP. Hoewel men daar geen kadavers laat liggen broedt ook hier de zeearend. Misschien zou het ook beter zijn om alle dieren uit de OVP te verwijderen en het gebied terug te geven aan de natuur. Verbind de gebieden met elkaar en herstel het leefgebied voor de (hedendaagse) oorspronkelijke soorten. Laat de natuur en de tijd hun werk doen. Alleen Roodwild met predatoren zou een optie zijn.

Een ander enthousiast eveneens ondoordacht experiment in Nederland is het verhaal van de bevers. In 1988 werd er, vergelijkbaar met de ondoordachte en spontane aanvang van het in onze ogen totale mislukte experiment van de OVP, door enthousiaste natuurwetenschappers ook kunstmatig ingegrepen in de natuur door enkele tientallen bevers uit te zetten in de Biesbosch. Nu zijn het er ongeveer 600 en het gedonder begint. Waterschappen waarschuwen voor schade aan dijken ect, ect. Als er niets tegen gebeurt dan zal de populatie uitgroeien tot enkele duizenden en is het probleem niet meer beheersbaar. Dit is dan de rekening voor het feit indien men, net zo als in de OVP, kunstmatig ingrijpt in de natuur en soorten introduceert die geen natuurlijke vijanden hebben.

Zijn er trouwens nog meer landen dan Nederland aan te geven, waar het hele eco-begeuren meer waard is dan dieren en waar dierenleed als enig misdrijfartikel buiten de wetgeving valt c.q. mag vallen? Wie bepaalt zoiets? Verkrachten, doodslaan of dronken rijden mag toch ook niet als experiment? Beslissingen van de rechters en het tolteren van de overheid zijn puur gebaseerd op de vaak aanvechtbare en dus niet kloppende argumenten van de meestal te enthousiaste en hun gelijk halende ecologen, biologen en van vaak geïndoctrineerde medewerkers van SBB.

Dat wat in Nederland in de OVP zogenaamd natuur wordt genoemd, is dus volgens ons door een aantal ecologen en mensen van SBB bedacht en gemaakt.

De natuur zijn gang laten gaan is in principe een prima uitgangspunt. Echter in de OVP kun je zoiets nooit realiseren op de wijze zoals het nu gaat, omdat nagenoeg alle basiselementen voor de aanwezigheid van deze te grote aantallen herbivoren ontbreken. Ook is het gebied te nat en heeft de bodem vooral in natte perioden te weinig draagkracht voor de vele hoeven, waardoor er veel te veel bodemschade en schade aan de natuur ontstaat. (art 2. FFW) Tengevolge van de eenzijdige inzichten van SBB en andere deskundigen is de OVP verworden tot een kale, trieste en uitgewoonde bende. Verhalen over andere diersoorten, zeldzame planten en naar de buitenwereld steeds maar vertellen hoe mooi de natuur in de OVP is, is een doekje voor het bloeden, echter werkt bij onze Stichting in het geheel niet (meer). Dit is dan ook de reden dat vele mensen zich zullen blijven verzetten tegen dit experiment omdat het indruist tegen het integere gevoel en de goede zeden van de normaal denkende mens. Niet voor niets vielen de vroege dieren mishandeling artikelen van Strafrecht onder de zedendelicten.

Het OVP-systeem rammelt naar onze mening aan alle kanten en riekt naar een hobby-gehalte van een kleine groep lieden, die hun verhaal wonderwel in stand weet te houden en de vaak onwetende politiek, de Minister c.q. de Staatssecretaris, de rechter en zelfs de Partij voor de Dieren weten te overtuigen. Dit ten koste van ieder jaar maar weer meer dan 1000 dode dieren (dit jaar zelfs een bulk van 1500 dode dieren, of te wel een kadaverlint van ongeveer 2 tot 3 km), hetgeen wij als Stichting zien als één van de ergste misdaden tegen de dierlijkheid. Een dergelijk totaal mislukt experiment mag niet langer ten koste gaan van zoveel dierenleed en sterfte en moet daarom zo snel mogelijk stoppen. Vooral ook in deze tijd van bezuiniging.

Op 14 januari 2012 heeft ons bestuurslid, zijnde de oud-Districtsinspecteur van de LID, met de programmamanager van SBB afgesproken, dat hij de sectierapporten mocht gaan inzien van de terminaal afgeschoten dieren in de OVP. Op deze kadavers wordt periodiek sectie verricht bij de Gezondheidsdienst voor Dieren in Deventer. In het verleden, in zijn tijd bij de LID, liet deze oud-inspecteur ter ondersteuning van een proces-verbaal ook regelmatig uitgemergelde kadavers onderzoeken op hun lichamelijke conditie, de maaginhoud en de eventuele oorzaak van het sterven. Ook werd door degene die sectie verrichtte vaak aangegeven of een dergelijk gestorven dier in zijn beleving en bevindingen ook onnodig lang had geleden en of dat de gezondheid of het welzijn op een andere wijze was benadeeld. Een dergelijk rapport was altijd, met een verklaring van een onafhankelijke dierenarts, een ondersteuning van een opgemaakt proces-verbaal ter zake van artikel 36, lid 1 van de Gezondheids- en Welzijnswet voor Dieren. Dit artikel luidt: Het is verboden aan een dier zonder redelijk doel of TER BEREIKING VAN ZODANIG DOEL toelaatbaar is, bij een dier pijn of letsel te veroorzaken, danwel de GEZONDHEID of het WELZIJN van EEN dier te benadelen. Door een in onze ogen wel erg vreemde beredenering van kennelijk niet bevlogen rechter(s) is dit misdrijfartikel niet meer van toepassing op de dieren in de OVP. Wel blijft art 36, lid 3 van deze wet van toepassing waarin staat: Een IEDER is verplicht een hulpbehoevend dier de nodige zorg te geven. Hierbij heeft de rechter bepaald, dat lijden zoveel mogelijk moet worden voorkomen. Ook is dit een aanbeveling in het zogenaamde ICMO 2 rapport. Naar onze stellige overtuiging gebeurt het afschieten in een VEEL te laat stadium, namelijk in de fases 2 en 1, op een moment dat de dieren gezien hun gedrag al terminaal zijn en vaak weken en soms maanden vanwege voedselgebrek en het ontbreken van een vetvoorraad en daarom al 90 tot 95 % van hun lijdensweg achter de rug hebben, c.q. in hun gezondheid zijn benadeeld, c.q. in hun welzijn zijn benadeeld. Wij vinden dat dit niet kan en mag gebeuren in een beschaafd en ontwikkeld land, waar dierenwelzijn een steeds belangrijker plaats inneemt, temeer omdat het echte ecologische natuurbeheer in de OVP bij lange na niet werkt. Van echte natuur kan, ondanks alle mooie verhalen en theorieën van ecologen en andere deskundigen ten spijt, geen sprake zijn omdat, bij het ontbreken van de benodigde basiselementen (migratie, natuurlijke regulatie, predatie en aaseters), de invloed van de mens, (de medewerkers van SBB) teveel noodzakelijk zijn om nog van echte natuur te kunnen spreken. Dus de stelling dat menselijke bemoeienis met de dieren en de natuur zoveel moet worden beperkt, gaat hier dus helemaal niet op.

Ons bestuurslid heeft in totaal twee keer in aanwezigheid van het Hoofd van de Gezondheidsdienst te Deventer en de programmamaker van SBB, meerdere sectierapporten ingezien en besproken. Helaas moest ons bestuurslid en tevens oud-inspecteur vaststellen, dat de toegezegde sectierapporten nagenoeg geen enkele informatie bevatte waar hij van te voren om had gevraagd. Meer dan de helft van de rapporten waren bloedonderzoeken, waar hij (ook) niets aan had. Vermeld dient te worden dat na genoeg alle wel ter hand gestelde voor ons niet relevante sectierapporten aangaven dat de onderzochte dieren zonder nagenoeg enige uitzondering leden aan een ernstige vorm van kopergebrek, hetgeen onze oud-inspecteur wijdt aan het hebben van een gebied op de in onze ogen te vruchtbare, te natte en daardoor te weinig draagkrachtige zeeklei van de OVP, waarin de benodigde mineralen dus ontbreken. Het hoofd van de Gezondheidsdienst voor Dieren gaf aan uitermate bezorgd te zijn over het feit dat de in de OVP aanwezige herbivoren tijdens strenge vorstperiodes water moeten ontberen. Hij vond dit echt erg zorgelijk.

Volledigheidshalve merken wij nog op dat naar onze mening een hele grote meerderheid van de Nederlandse bevolking tegen het hele gebeuren in de OVP is. Namelijk in 2010 heeft het NRC-Handelsblad een artikel over de OVP gepubliceerd, waarop men via internet een reactie kon geven. Van de 108 reacties, waren er ongeveer 100 TEGEN door hun afkeuring uit te spreken. Vreemd dat die meerderheid de Tweede Kamer en de Minister c.q. Staatssecretaris niet of nooit heeft bereikt.

Samengevat kunnen wij als Stichting Welzijn Grote grazers en vele andere deskundigen stellen dat duidelijk aantoonbaar is dat dit OVP-gebied nooit helemaal een ecologisch zelfstandig systeem zal en kan zijn.

Art. 5.1. lid 2 sub Voorzitter SWGG.

Art. 5.1. lid 2 bestuurslid en tekstschrijver.

Cover tbv Vergadering Beheer Advies Commissie Oostvaardersplassen 18-9-2013

Algemene stand van zaken

Aan: Beheeradvies Commissie Oostvaardersplassen
t.b.v. vergadering 18 september 2013

Van: Staatsbosbeheer. Opsteller: **Art. 5.1. lid 2 sub** (Programmamanager Oostvaardersplassen).

Aanleiding: regulier

Eerdere besluitvorming: geen

Status: ter informatie

1. Op 3 september heeft er een bestuurlijk overleg plaats gevonden tussen bestuurders uit Flevoland en de staatssecretaris van Economische Zaken. Hier is onder meer gesproken over de openstelling van de Hollandse Hout voor edelherten. Het was een constructief gesprek waarbij de staatssecretaris heeft laten blijken te hechten aan aankoppeling van de Hollandse hout voor edelherten en hier urgentie aan wil geven. Partijen verkennen de komende tijd of en hoe hier verdere stappen ingezet kunnen worden waarbij koppeling met kwaliteitsimpuls op gebied van recreatie breed gedragen is.
2. Op verzoek van de Dierenbescherming hebben de beheerders uit de Oostvaardersplassen tijdens een inspraakavond over de Amsterdamse Waterleidingduinen van de gemeenteraad van Amsterdam achtergrondinformatie over het beheer in de Oostvaardersplassen gegeven.
3. Het project randzone Oostvaardersplassen is voor de zomer opgestart in deelgebied Oostvaardersveld en hier zullen in het najaar de eerste werkzaamheden plaats vinden. Er zal een doorgang onder het spoor worden gemaakt naar de Oostvaardersplassen waardoor edelherten kunnen migreren. Het gebied zal zo worden ingericht dat alle landschappen uit de Oostvaardersplassen (moeras, grasland en bos) er beleefd kunnen worden door recreanten.
4. Vanuit het netwerk van de Stichting Welzijn Grote Grazers wordt een documentaire gemaakt over het beheer in de Oostvaardersplassen. Deze documentaire zal kritisch van toon zijn en zal als tegengeluid worden uitgebracht rond de première van de film. **Art. 5.1. lid 2 sub e** zal worden geïnterviewd als deskundige en ook zal er worden gesproken met **Art. 5.1. lid 2** en **Art. 5.1. lid 2**
5. Half september is er een informeel overleg met het bestuur van de vereniging het Edelhert
6. Op 16 september is er een extra stakeholdersbijeenkomst georganiseerd
7. USA today heeft aandacht besteed aan de Oostvaardersplassen.
<http://www.usatoday.com/media/cinematic/gallery/2701149/>
8. Op 10 september heeft er een overleg plaatsgevonden met medewerkers van Nationaal Park de Hoge Veluwe over afstemming voor de vergunningaanvraag voor geluiddempers.
9. Op 24 en 25 augustus heeft de Dutch Birdfair weer plaatsgevonden in de Oostvaardersplassen. Met naar schatting 6.500 bezoekers was het drukker dan vorig jaar.
10. Tijdens de Dutch Bird Fair is ook het nieuwe bezoekerscentrum in gebruik genomen. Op 11 oktober is de officiële opening van het gebouw.
11. Op 2 september heeft er een deskundigen bijeenkomst plaatsgevonden rond het concept beheerplan Natura2000 Oostvaardersplassen. Hier zijn diverse vogeldeskundigen in de gelegenheid gesteld om op- en aanmerkingen te plaatsen bij het plan en is tevens de second opinion die SOVON heeft uitgevoerd over de kans op terugkeer van watervogels tijdens en na de peilverlaging besproken. Een aantal opmerkingen die hier zijn gemaakt

Cover tbv Vergadering Beheer Advies Commissie Oostvaardersplassen 18-9-2013

zullen nog worden verwerkt in het beheerplan. Hiermee is het beheerplan inhoudelijk klaar om ter inzage te worden gelegd.

12. Op 5 september is er in de Oostvaardersplassen een bevestigde waarneming gedaan van een otter. Ook zijn er sporen aangetroffen van dit dier.

Cover tbv Vergadering Beheer Advies Commissie Oostvaardersplassen 18-9-2013

Jaarrapportage monitoring 2012-2013

Aan: Beheeradvies Commissie Oostvaardersplassen
t.b.v. vergadering 18 september 2013

Van: Staatsbosbeheer. Opsteller: **Art. 5.1. lid 2 sub** (Programmamanager
Oostvaardersplassen).

Aanleiding: regulier

Eerdere
besluitvorming: geen

Status: ter informatie

In bijgevoegde rapportage worden alle gegevens weergegeven uit de monitoring in de Oostvaarderplassen in de periode 1 mei 2012 tot en met 30 april 2013. Deze monitoring is uitgevoerd conform het monitoringsplan en omvatten weer en omgeving, vegetatie, grote herbivoren, vogels, recreatie en communicatie.

De monitoring van alle relevante gegevens voor winter 2012-2013 zijn eerder aan de BAC gepresenteerd en op 14 juli in de samenvattende winterrapportage 2012-2013 aan de BAC verzonden. Deze gegevens en samenvatting over de winter 2012-2013 zijn integraal onderdeel van deze rapportage.

**Vegetatie, grote herbivoren, vogels en
recreatie in de Oostvaardersplassen**

Verslag van monitoring
periode 1 mei 2012 t/m 30 april 2013

Datum	29 juli 2013
status	Concept

Vegetatie, grote herbivoren, vogels en recreatie in de Oostvaardersplassen

Verslag van monitoring
periode 1 mei 2012 t/m 30 april 2013

Datum 29 juli 2013
status CONCEPT

Art. 5.1. lid 2 sub

Art. 5.1. lid 2

Art. 5.1. lid 2

Staatsbosbeheer/Rijkswaterstaat

Inhoud

1	Inleiding 6
2	Gebiedsbeschrijving en beheer 7
2.1	Algemeen 7
3	Methode 8
3.1	Omgevingscondities 8
3.2	Vegetatie 10
3.3	Grote herbivoren 11
3.4	Vogels 14
3.5	Recreatie 15
4	Weer 16
5	Omgevingscondities 17
5.1	Omgevingscondities 17
5.2	Windreductie schuillocaties 18
6	Vegetatie 19
6.1	Vegetatiekaart 2012 19
6.2	Structuur graslanden 20
6.2.1	Droog grasland 20
6.2.2	Nat grasland 21
6.2.3	Structuurbepalende soorten 21
6.3	Effecten begrazing bosgebieden 22
6.4	Structuur vegetatie 24
7	Grote herbivoren 26
7.1	Populatieontwikkeling 26
7.1.1	tellingen 2012 en 2013 26
7.1.2	Standen en ontwikkeling 27
7.1.3	Geboorte 27
7.1.4	Sterfte 1 mei 2012 – 30 april 2013 29
7.1.5	Sterfte winter 2012-2013 29
7.1.6	relatie conditiescore, afschot en omgevingsconditie 33
7.1.7	Visuele conditiescore op basis van fysieke kenmerken 34
7.1.8	Locatie afgevallen dieren 36
7.2	Terreingebruik 36
7.2.1	Gebruik randzone 36
7.2.2	Gebruik aangrenzende bosgebieden en richels 37
7.3	Geweien Edelherten 39
8	Vogels 41
8.1	ganzen 41
8.1.1	aantallen 41
8.2	Broedvogelkartering randzone 2012 42
8.3	Vogeltellingen transecten randzone 43

- 8.4 Vogeltellingen vanuit het vliegtuig 44
- 8.4.1 Reigers en Lepelaars 44
- 8.4.2 Zwanen en ganzen 45
- 8.4.3 Zwemeenden 48
- 8.4.4 Duikeenden 50
- 8.4.5 Kluten, Plevieren en Strandlopers 52
- 8.5 Roofvogels 55

9 Recreatie en communicatie 56

- 9.1 Aantallen 56
- 9.2 Aantallen 56
- 9.3 Excursies 56
- 9.4 Communicatie en public relations 57

10 Discussie 59

- 10.1 Methode 59
- 10.2 Omgevingsconditie 59
- 10.3 Structuur graslanden 59
- 10.4 Effecten begrazing op bosgebieden 59
- 10.5 Grote herbivoren 60
- 10.6 Ganzen 61
- 10.7 Vogels 61
- 10.8 Recreatie en communicatie 61

11 Advies monitoring 63

12 Literatuur 64

1 Inleiding

De periode waarover gerapporteerd wordt, wordt sinds 2011 bepaald door het Management plan, en de monitoring bijlage die daar onderdeel van uitmaakt. Tot en met 2009 werd jaarlijks over de periode 1 januari tot en met 31 december gerapporteerd. Dit hing toen samen met afspraken die in 1996 zijn gemaakt tussen Staatsbosbeheer en Rijkswaterstaat. In overleg met de Beheer Advies Commissie (BAC) is de periode waarover jaarlijks de monitoring wordt gerapporteerd, gewijzigd. Iedere rapportage bevat nu een volledige winterperiode.

Ten opzichte van vorige jaren is deze rapportage uitgebreid met de monitoringsafspraken die in het kader van de uitvoering van het managementplan zijn aangescherpt en toegevoegd. Ook is alle monitoring die wordt uitgevoerd voor vogels dit jaar integraal in dit plan opgenomen. Daarnaast wordt er gerapporteerd over de monitoring van recreatieve en communicatieve activiteiten.

De monitoring wordt uitgevoerd door mensen van Staatsbosbeheer, adviesbureaus, Universiteiten en vrijwilligers. Alle monitoring vindt plaats onder verantwoordelijkheid van het hoofd ontwikkeling en beheer regio oost en wordt gecoördineerd door de programmamanager Oostvaardersplassen. Deze rapportage is opgesteld door Rijkswaterstaat en Staatsbosbeheer.

2 Gebiedsbeschrijving en beheer

2.1 Algemeen

In dit hoofdstuk wordt ingegaan op de belangrijkste ontwikkelingen met betrekking tot inrichting en beheer in 2012/2013.

Figuur 2.1

Overzichtskaart Oostvaardersplassen met aangrenzende bosgebieden (Oostvaardersbos, Kotterbos en Driehoek) die in de winter van 2010-2011 zijn opengesteld voor alle grote herbivoren. De gele T's geven de locaties van de aangelegde richels die voor extra beschutting moeten zorgen.

Openstelling bosgebieden

De aangrenzende bosgebieden Driehoek, Kotterbos en het noordwestelijk deel van het Oostvaardersbos (fig. 2.1) zijn vanaf 15 januari 2013 opengesteld voor de Heckrunderen en Konikpaarden. De Driehoek en het noordwestelijk deel van het Oostvaardersbos zijn begin mei weer afgesloten voor runderen en paarden. De Driehoek en het Oostvaardersbos zijn het hele jaar beschikbaar voor Edelherten. In het kader van het beschuttingsplan zijn in het Oostvaardersbos, Kotterbos en Driehoek struiken en bomen aangeplant. In het Oostvaardersbos en de Driehoek zijn ook in 2012 en 2013 exclusies aangelegd en ingeplant. In het Kotterbos zijn jonge bomen ingeplant en zal na de winter van 2013-2014 een nieuw beschuttingsgebied van ca. 80 ha (groen) worden toegevoegd. Ook is in 2013 gestart met het project Oostvaardersveld (groen) dat in 2015 moet voorzien in meer beschutting.

3 Methode

Voor de methoden wordt verwezen naar de beschrijvingen in de voorgaande rapporten over de monitoring (Art. 5.1. lid 2 1998, 1999, 2000, Art. 5.1. lid 2001, 2003a, 2003b, Art. 5.1. lid 2004, 2007, Art. 5.1. lid 2 sub e 2008 en 2009) en het managementplan. In dit hoofdstuk worden alleen noodzakelijke toelichtingen, afwijkingen of aanvullingen beschreven.

3.1 Omgevingscondities

Ten behoeve van het afschotbeleid van de grote herbivoren in de Oostvaardersplassen worden vanaf oktober 2011 de omgevingscondities beoordeeld en vastgesteld. Hierbij wordt gebruik gemaakt van gegevens van het KNMI weerstation Lelystad, monitoring van het terreingebruik, telling van de populatieomvang en de trends in de graslandstructuurmetingen. Dierconditie en omgevingscondities bepalen of een dier voor afschot in aanmerking komt (zie Managementplan Oostvaardersplassen). Daarnaast geeft monitoring van de omgevingscondities inzicht hoe de condities van de Oostvaardersplassen voor de grote herbivoren veranderen in de loop van de tijd. De omgevingsconditie wordt bepaald aan de hand van een vijftal omgevingsfactoren (tabel 3.1).

Tabel 3.1
Omgevingsfactoren,
beoordeling en waardering.

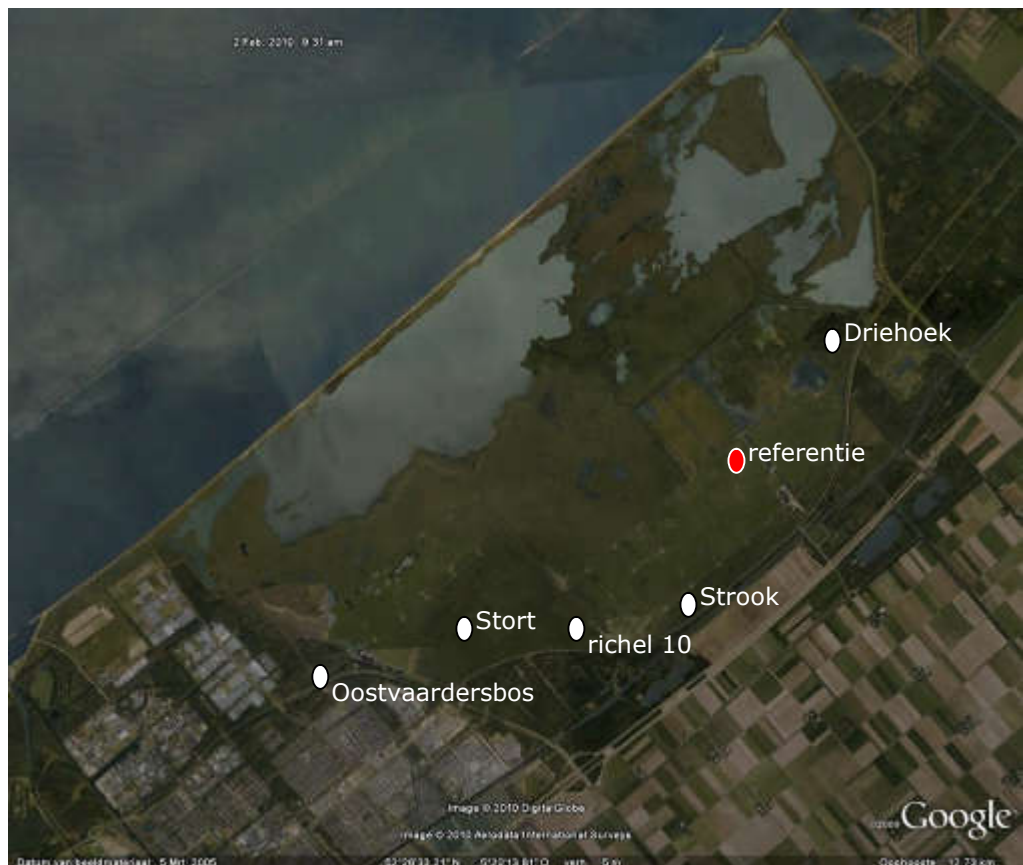
Omgevingsfactor	kwaliteitsklasse	waarde
Beschutting	•Beschikbaarheid voor 100% van de populatie	15
	•Beschikbaarheid voor 75% van de populatie	12
	•Beschikbaarheid voor 50% van de populatie	9
	•Beschikbaarheid voor 25% van de populatie	6
	•Bijna geen beschutting beschikbaar	3
Voedsel	•Beschikbaarheid voor 100% van de populatie	10
	•Beschikbaarheid voor 75% van de populatie	8
	•Beschikbaarheid voor 50% van de populatie	6
	•Beschikbaarheid voor 25% van de populatie	4
	•Bijna geen voedsel beschikbaar	2
Temperatuur	•Wisselend, geen extremen	5
	•Extreem koud (<5°C) over periode van 5-10 dagen	3
	•Extreem koud (<5°C) over periode van >10 dagen	1
Wind	•Wisselend, geen extremen	5
	•Periode tot 3 dagen, >5 Bft	3
	•Periode >3 dagen, >5 Bft	1
Neerslag	•Wisselend, geen extremen	5
	•Extreem, >3 dagen voedsel niet toegankelijk	3
	•Extreem, >5 dagen voedsel niet toegankelijk	1
Totale omgevingsconditie (= totaalscore/5 met een afronding op hele getallen)	•Zeer goed	8
	•Goed	7
	•Ruim voldoende	6
	•Voldoende	5
	•Onvoldoende	4
	•Slecht	3
•Zeer slecht	2	

Iedere omgevingsfactor is verdeeld in drie of vijf kwaliteitsklassen (tabel 3.1). Omdat niet iedere omgevingsfactor even zwaar meetelt, heeft een weging plaatsgevonden door per omgevingsfactor de kwaliteitsklassen een kwantitatieve waarde te geven. Bij de belangrijkste omgevingsfactor heeft de hoogste kwaliteitsklasse de waarde 15 gekregen en bij de minst belangrijke omgevingsfactor heeft de hoogste kwaliteitsklasse een 5 (factor 3 verschil, zie tabel 3.1). Op een vijftal schuillocaties (fig. 3) zijn twee keer per jaar wind- en temperatuurmetingen uitgevoerd om een kwantitatief beeld te krijgen van het effect van de schuillocatie op de windreductie en daarmee de gevoelstemperatuur. Op de schuillocaties zijn windmetingen op 1,2 en 0,4 m hoogte uitgevoerd. Deze hoogtes representeren respectievelijk de sta- en lighoogte van de grote herbivoren. Als referentie voor het bepalen van de windreductie zijn wind- en temperatuurmetingen uitgevoerd op het open grasland op 1,2 m hoogte.

Per schuillocatie werden de metingen gedurende een half uur iedere minuut uitgevoerd. Op de referentielocatie werden gedurende dezelfde periode eveneens metingen per minuut uitgevoerd.

Figuur 3.1

Ligging schuillocaties (witte symbolen) en referentielocatie (rode symbool) waar wind- en temperatuurmetingen zijn uitgevoerd op 21 december 2011.

3.2 Vegetatie

Structuur graslanden

In 2002 is gestart met het opnemen van de hoogte en bedekking van grassen en lage kruiden als indicatie voor het voedselaanbod van de grote grazers en ganzen. Daarnaast worden de hoogte en bedekking van akkerdistel en riet gemeten als indicatie voor de mate van verruiging van een grasland. Voor een beschrijving van de methode en de ligging van de transecten wordt verwezen naar **Art. 5.1. lid (2003a)**.

In 2009 is gestart met een nieuw type veldcomputer die naar wens functioneert. De metingen zijn uitgevoerd door medewerkers van Staatsbosbeheer. In 2011 zijn gegevens ingevoerd via een applicatie op een Ipad. Dit heeft geleid tot een snellere registratie en beschikbaarheid van gegevens.

In februari en maart 2013 zijn de graslandstructuurmetingen niet uitgevoerd door gebrek aan capaciteit in verband met het afschotbeheer.

Effecten begrazing bosgebieden

Sinds april 2011 worden door de Universiteit Utrecht, in samenwerking met de Rijksuniversiteit Groningen, de effecten van begrazing in de opengestelde bosgebieden Kotterbos en Oostvaardersbos gemonitord (**Art. 5.1.** 2011). Deze metingen worden uitgevoerd in april/mei door docenten, student-assistenten en studenten biologie van de UU.

Vegetatiekartering 2012

De geplande vegetatiekartering van de Oostvaardersplassen is een jaar vervroegd, en in de zomer van 2012 uitgevoerd. Dit is gedaan mede in verband met de voorgenomen maartregelen in het kader van het Natura2000 beheerplan. Het is van belang een goede nulmeting te hebben voordat deze maatregelen worden uitgevoerd. De vegetatiekartering is uitgevoerd door bureau Altenburg en Wymenga en uitgevoerd volgens de methode "digitale standaard" die Staatsbosbeheer voor al haar vegetatiekarteringen hanteert.

Vegetatiestructuur

De methode staat beschreven in het managementplan. De verwijzingen naar de plots komen overeen met die op figuur 3.2.

3.3 Grote herbivoren

Populatiegrootte

De aantallen grote herbivoren worden tweemaal per jaar geteld. In het najaar worden er zowel helikopter- als grondtellingen uitgevoerd en in het voorjaar grondtellingen. De methode die wordt gebruikt bij de helikoptertelling is beschreven in het rapport van [Art. 5.1. lid 2](#) 2013. De methode bij grondtellingen wordt beschreven in [Art. 5.1. lid 2](#) 2012b.

Registratie afschot

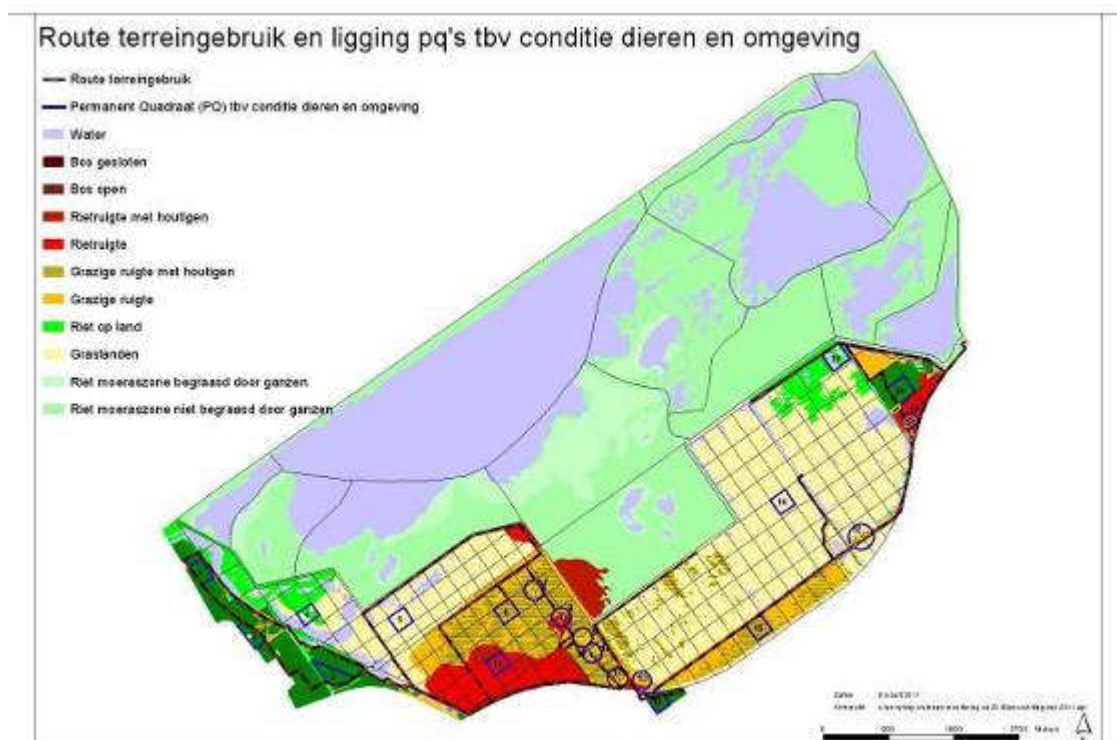
Bij de registratie van de gestorven dieren wordt onder meer de conditiescore genoteerd. Deze conditie van de dieren wordt bepaald op basis van zowel fysieke kenmerken als het gedrag van het dier. Om beter zich te krijgen op de relatie tussen deze twee kenmerken zijn dit jaar beide scores geregistreerd bij de geschoten dieren. De laagste score van de twee is altijd bepalend geweest voor het afschot en vermeld in de week- en maandrapportages

Terreingebruik

De methode voor het bepalen van het terreingebruik van Heckrunderen, Konikpaarden en Edelherten in de randzone is uitgevoerd zoals in voorgaande jaren (zie [Art. 5.1. lid 2](#) 1999). De methode en uitvoering van de monitoring zijn in september 2011 wel verder aangescherpt en is het gebruik van de richels en bosgebieden toegevoegd in de monitoring.

Edelherten kunnen vanaf introductie in 1992, van de hele Oostvaardersplassen gebruik maken. Vanaf maart 1998 kunnen de Edelherten ook gebruik maken van het Oostvaardersbos (voorheen Fluitbos genoemd) bij Almere. Van een deel van het Kotterbos kunnen de Edelherten sinds 2011 ook gebruik maken. In verband met het bieden van voldoende schuillocaties wordt het Kotterbos in winterperiodes voor de grote herbivoren opengesteld. Het Kotterbos was vanaf 15 januari 2012 opengesteld en is daarna open gebleven voor de grote herbivoren. Het gebruik van de Oostvaardersplassen door de Heckrunderen en Konikpaarden beperkte zich in feite tot de randzone exclusief de Driehoek. Vanaf 2011 wordt hun gebied in de winterperiode uitgebreid met de Driehoek, het noordwestelijk deel van het Oostvaardersbos en een deel van het Kotterbos in verband met het bieden van voldoende schuillocaties. In 2012 zijn deze drie gebieden vanaf 15 januari opengesteld voor de runderen en paarden. De Driehoek en het noordwestelijk deel van het Oostvaardersbos zijn begin mei weer afgesloten voor runderen en paarden, het Kotterbos bleef open.

Tijdens de terreingebruikwaarnemingen is tevens het gebruik van de richels vastgelegd (zie fig. 2.1). Hierbij is vastgelegd of de dieren zich binnen de invloedssfeer van de richel bevonden (binnen 20 m van de richel) en aan welke zijde van de richel zij zich bevonden.

Figuur 3.2

Route waarlangs éénmaal per week verschillende diersoorten gescoord worden om het terreingebruik vast te stellen. De blauw omcirkelde locaties geven de richels weer die bij de terreingebruikwaarnemingen worden meegenomen. De vierkant omliggende locaties geven de pq's weer waar de conditie van de grote herbivoren wordt gescoord.

Op basis van de vegetatiekaart van de Oostvaardersplassen 2009 en veldbezoek in 2011 is per telvak een vegetatietype aangegeven dat dominant in dat vak voorkomt. In een aantal vakken komen de typen riet, ruigte en struweel in gelijke percentages voor. Hiervoor is het type riet-ruigte-struweel gekozen. Door sommatie van de oppervlakten van de vegetatietypen per telvak, zijn de oppervlakten van de vegetatietypen in de randzone berekend (tabel 3.2).

Tabel 3.2

Overzicht van de gehanteerde vegetatietypen voor het terreingebruik van de grote herbivoren. Gebaseerd op de vegetatiekaart van 2009 en veldbezoeken in 2010/2011.

Vegetatietype	Dominante soorten	Oppervlak (ha) rund en paard	Oppervlak (ha) Edelhert
droog grasland	Ruw beemdgras, Riet, Greppelrus, Grote weegbree, Engels raigras, Veldbeemdgras	850	850
nat grasland	Geknikte vossenstaart, Fioringras	210	210
grazige ruigte	Ruw beemdgras, Akkerdistel, Grote brandnetel	385	405
Riet-ruigte	Riet, Speerdistel, Akkerdistel, Grote	225	225

	brandnetel, Ruw beemdgras		
rietland	Riet	100	100
riet-ruigte-struweel	mozaïek type met droog grasland, (grazige) ruigte, riet en struweel (Gewone vlier en wilgen)	105	165
Fluitbos (alleen in winter voor rund en paard)	Bos bestaand uit vakken met geplante Essen, Iepen, Eiken, Populieren. In de ondergroei komt Gewone vlier, Sleedoorn, Meidoorn voor.		125
Kotterbos (alleen in winter voor rund, paard en edelhert)	Bos bestaand uit vakken met geplante Essen, Iepen, Eiken, Populieren. In de ondergroei komt Gewone vlier, Sleedoorn, Meidoorn voor.	25	25
Totaal (excl. Kotterbos)		1875	2080

Visuele conditie score op basis van fysieke kenmerken

Bij het scoren van de conditie van runderen, paarden en edelherten worden de fysieke kenmerken zoals spier- en vetbedekking van de dieren beoordeeld. Voor Heckrunderen en Konikpaarden werden 9 klassen voor de conditie score gebruikt. Vanaf 2007 zijn de steekproefgrootten uitgebreid, zodat minimaal 10% van de populaties wordt gescoord. Daarnaast is het aantal conditie klassen bij Edelherten uitgebreid van 3 naar 10 (conform rund en paard). In 2011 is de methode aangepast door voortaan alleen dieren die in de aangegeven permanente kwadraten staan (zie fig. 3.2) te scoren. Dit levert een beter random beeld op. Dit jaar is deze monitoring door een andere waarnemer uitgevoerd.

Locatie afgevalen dieren

De registratie van locatie van afgevalen dieren wordt gedaan op basis van het kavelnummer (250x250 meter). Dieren die in het moeras of nabij de omringende kade zijn aangetroffen zijn apart op de kaart vermeld.

Geweien

Sinds 1993 worden de afgeworpen stangen van herten gemeten en gewogen. Onderzocht wordt in hoeverre het gewei als indicator kan dienen voor de dichtheid van Edelherten in het gebied. Als in de toekomst het gebied verder uitgebreid zal worden en de populaties verder zullen toenemen, zal het vaststellen van het totale aantal dieren in het gebied steeds moeilijker worden. Trends kunnen dan nog wel goed worden vastgesteld, maar absolute aantallen van de totale populatie Edelherten zal vrijwel niet meer mogelijk zijn. Indien het gewei inderdaad als indicator kan dienen voor dichtheid, dan kan het monitoren van de morfologie van de stangen in de toekomst uitkomst bieden.

De in februari-april 2013 afgeworpen stangen zijn in juni 2013 gemeten en gewogen.

Alle gegevens met betrekking tot de grote herbivoren zijn verzameld door medewerkers van Staatsbosbeheer.

3.4 Vogels

Ganzen

Tijdens de waarnemingen voor het terreingebruik van de grote herbivoren worden ook de aantallen en locaties van de ganzen in de randzone gescoord. Het betreft hier voornamelijk Grauwe ganzen, Brandganzen en Kolganzen. De ganzen maken gebruik van de droge en natte graslanden in de randzone en met name in de winter kunnen zij als concurrent optreden voor de grote herbivoren en zijn daarmee van invloed op het terreingebruik van de grote herbivoren in de winter en lente. Daarnaast faciliteren de grote herbivoren de ruiende Grauwe ganzen in mei en juni door voldoende kort gras te creëren voor en na de rui. Het volgen van de ganzen geeft inzicht in het gebruik van de graslanden door deze kleine herbivoren en kan geanalyseerd worden hoe de interacties tussen grote en kleine herbivoren verlopen.

Evaluatie Broedvogelkarteringen binnekaads 2005-2011

In 2012 is een broedvogelkartering van de randzone uitgevoerd door (van Maanen 2013). Er werden vijf integrale bezoekerondes aan het gebied gebracht, waarbij te voet of per fiets een zodanige route werd aangehouden dat de aanwezige vogels konden worden opgemerkt.

Transecttellingen

Maandelijks wordt er langs vaste transecten gereden in het buitenkaadse deel (randzone) waarbij alle vogels (dus ook niet broedvogels) die worden waargenomen geregistreerd worden.

Roofvogels

Roofvogels worden elke eerste dinsdag(ochtend) van de maand geteld. Hierbij wordt het hele gebied volgens een vast route bezocht en worden alle waargenomen roofvogels geregistreerd en worden de bekende nesten van roofvogels gevolgd. De monitoring wordt uitgevoerd in samenwerking met de Vogel- en natuurwacht zuidelijk flevoland die deze monitoring ook gebruikt om leden op te leiden in roofvogelherkenning.

Vliegtuigtellingen moeras en randzone

Maandelijks wordt er met een vliegtuig over een aantal transecten in de Oostvaardersplassen gevlogen. Alle vogels die vanuit het vliegtuig herkenbaar zijn worden daarbij gescoord. Bij de tellingen wordt een onderscheid gemaakt in BIKA en BUKA. BIKA staat voor binnenkaads en betreft de moeraszone. BUKA staat voor buitenkaads en betreft de randzone. De randzone is pas vanaf 1994 meegenomen in de tellingen. In de resultaten worden de Natura 2000 doelsoorten behandeld en enkele soorten die niet als doelsoort zijn aangewezen. In de grafieken is aangegeven welke soorten als N2000 doelsoort zijn aangemerkt waarbij wordt aangegeven of het als broedvogel (b) of als niet broedvogel (nb) is aangewezen. Voor de trends zijn de gemiddelden per waarneming per jaar berekend. Voor soorten die voornamelijk tijdens de zomer aanwezig zijn is het gemiddelde berekend over de maanden januari tot en met december en voor soorten die voornamelijk

tijdens de wintermaanden aanwezig zijn, over de maanden juli tot en met juni. In de grafieken op de X-as worden jaren gegeven (bijv. 1989 = jan tm dec) als het zomergasten betreft en worden twee jaren gegeven (bijv. 89/90 = juli 1989 tm juni 1990) voor de wintergasten. Voor 1991 en 1997 zijn geen gemiddelden berekend in verband met het ontbreken van enkele waarnemingen in die jaren.

Voor de Grauwe gans zijn twee trends gegeven. De eerste betreft het aantal Grauwe ganzen dat is waargenomen in mei-juni als veel Grauwe ganzen uit noordwest Europa naar de Oostvaardersplassen komen om te ruien. In de grafiek zijn de maxima weergegeven in deze twee maanden. De tweede trend betreft het aantal Grauwe ganzen buiten het ruiseizoen. In de grafiek is het gemiddelde per waarneming per jaar berekend over de maanden juli tot en met april.

Deze gegevens zijn verzameld door Mennobart van Eerden en Mervyn Roos van Rijkswaterstaat, Waterdienst.

Deze waarnemingen worden ondersteund door de zogenaamde hut- en dijkellingen die elke maand op een vaste dag langs een vaste route door een vrijwilliger worden uitgevoerd. Hierbij worden vanaf de randen van het gebied de kleinere water- en moerasvogels geteld, die vanuit het vliegtuig niet altijd goed waarneembaar zijn.

Broedvogelkartering

Elk jaar worden in het moeras de broedvogels gekarteerd volgens een vaste methode. Over de ontwikkelingen in deze aantallen wordt elke vijf jaar gerapporteerd. De laatste rapportage is vorig jaar verschenen en de volgende zal in 2017 verschijnen.

3.5 Recreatie

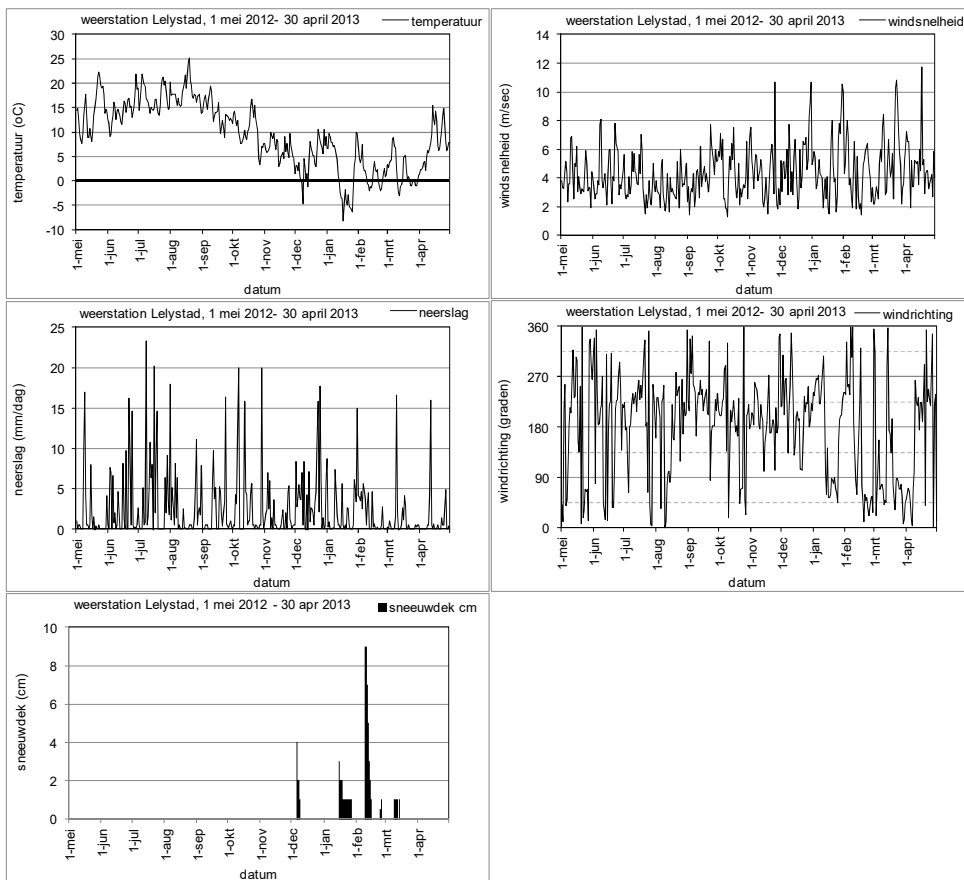
Vanwege de relatie die de recreatie monitoring heeft met de financiële verantwoording van Staatsbosbeheer loopt de periode waarover wordt gerapporteerd van 1 januari 2012 tot en met 31 december 2012.

4 Weer

Omdat het weer van belang is bij het uitvoeren van het afschotprotocol en van invloed is op het terreingebruik (gebruik beschutting), zijn voor de monitoringsperiode 2012/2013 weergegevens verzameld van het KNMI weerstation Lelystad.

In de zomer lag de gemiddelde dagtemperatuur tussen de 15 en 20 °C (fig. 4.1 linksboven). In de winter lag de gemiddelde dagtemperatuur boven 0 °C, maar was er een korte periode van twee weken rond 1 februari, met zeer lage temperaturen. De temperatuur bereikte daarbij waarden van -20 °C. De windsnelheden varieerden van 1 tot 10 m/sec (fig. 4.1 rechtsboven). In de winter lagen de windsnelheden gemiddeld hoger dan in de zomer. De wind kwam voornamelijk uit zuidwestelijke richting (fig. 4.1 rechtmidden). De grootste hoeveelheden neerslag vielen in de zomer- en winterperiode (fig 4.1 linksmidden). De lente en de herfst waren vrij droog. In de periode december 2012 tot en met maart 2013 lag er op verschillende dagen sneeuw in de Oostvaardersplassen met diktes tot 9 cm (fig. 4.1 linksonder).

Figuur 4.1
Weergegevens KNMI
weerstation Lelystad

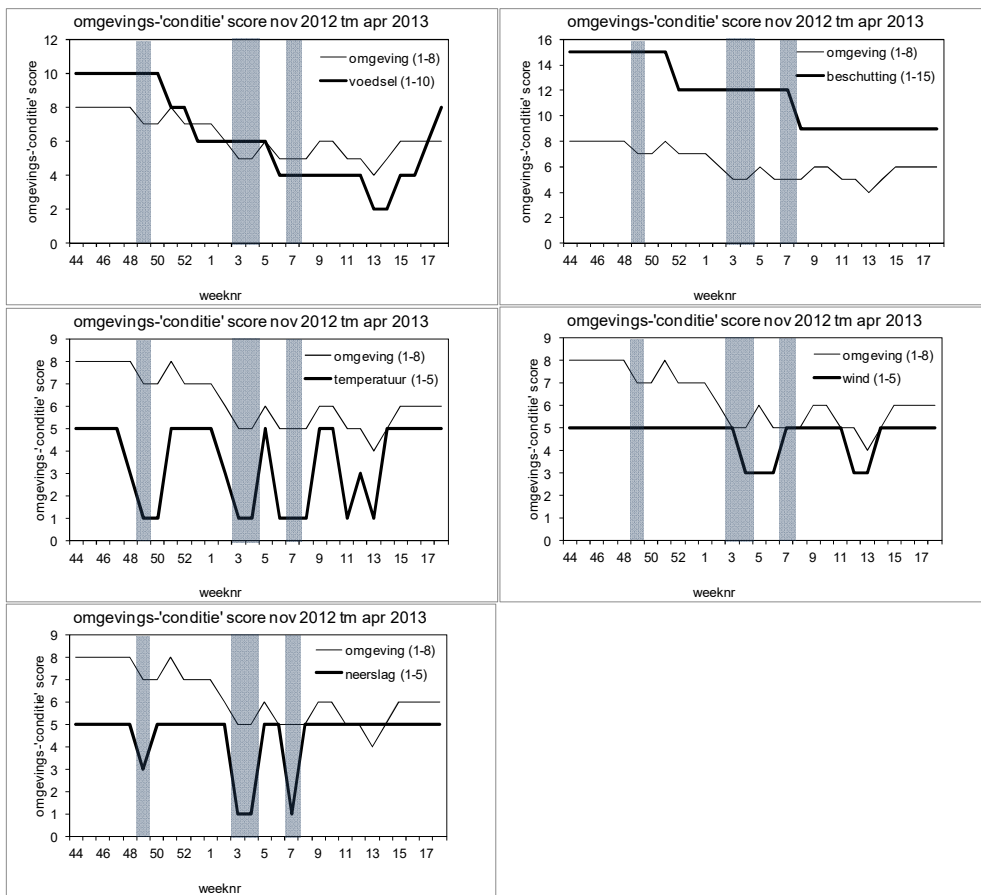
5 Omgevingscondities

5.1 Omgevingscondities

De gemiddelde omgevingsconditie score nam vanaf december 2012 geleidelijk af tot een minimum eind maart begin april (week 13 en 14) (fig. 5.1). Het verloop van de gemiddelde score werd vooral bepaald door de score voor de factor voedsel en beschutting. De factor temperatuur wisselde sterk. De lage scores vielen vooral samen met de perioden dat er ook sneeuw lag (blauw gearceerde kolommen in de figuur) met uitzondering van de periode in maart (week 11-13). De factor wind speelde twee weken een rol, maar wanneer dit in combinatie met lage temperaturen is (bijv week 4, 6 12 en 13) dan telt dit zwaarder omdat de gevoelstemperatuur een belangrijke rol gaat spelen. De factor neerslag geeft de perioden met sneeuw weer.

Figuur 5.1

Scores van de gemiddelde omgevingsconditie en van de afzonderlijke omgevingsfactoren beschutting, voedsel, windkracht, temperatuur en neerslag. Bij de grafieken van de afzonderlijke omgevingsfactoren is tevens de gemiddelde omgevingsconditie afgebeeld (dunne lijn), zodat duidelijk wordt wat de invloed van de afzonderlijke omgevingsfactor is op het verloop van de gemiddelde omgevingsconditie. De verticale balke geven de perioden met sneeuw weer.

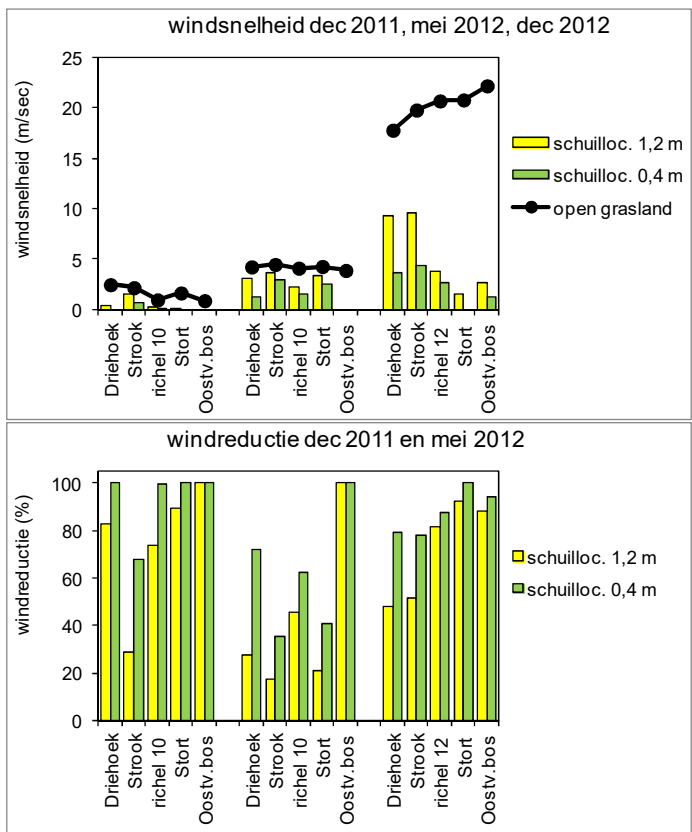

5.2 Windreductie schuillocaties

In 2011 en 2012 zijn windmetingen op verschillende beschutting locaties uitgevoerd (fig 5.2). De windreductie in de beschuttinglocaties is afhankelijk van de hoogte waarop gemeten wordt (0,4 of 1,4 m) en de gemiddelde windsnelheid op de open graslanden. Dichter bij de grond is de windreductie groter dan op 1,4 m hoogte. Bij lagere windsnelheden op de open graslanden is de windreductie op beide hoogten groter dan bij hogere windsnelheden. Daarnaast zal de vegetatie een rol spelen (zie hieronder). In mei is de vegetatie hoger en dichter dan in december. Dit zal vooral van invloed zijn op de windsnelheden op 0,4 m hoogte. De reductie was het grootst in het Oostvaardersbos. Zowel op 0,4 als 1,4 m hoogte en bij de drie verschillende windsnelheden was de reductie 100%.

Figuur 5.2

Windsnelheden boven en windreductie beneden op verschillende schuillocaties op 1,2 en 0,4 m hoogte en op de referentielocatie. De windreductie is bepaald t.o.v. de referentielocatie.

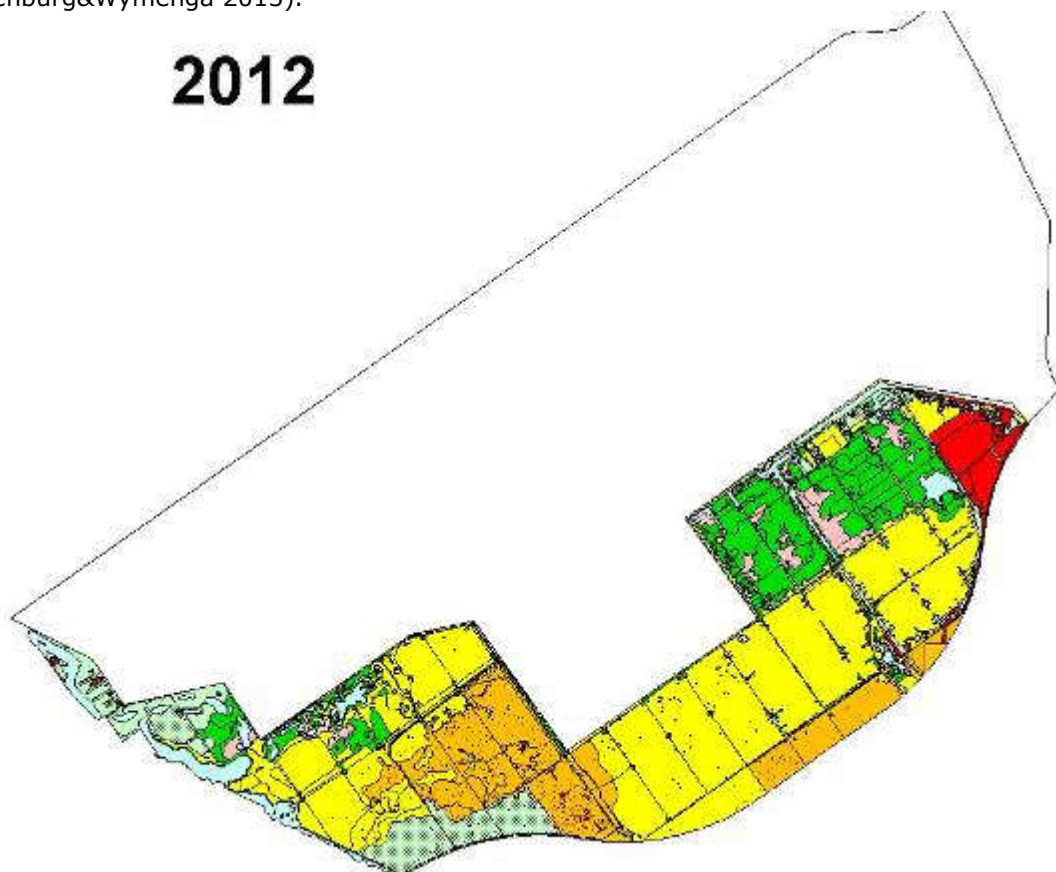
6 Vegetatie

6.1 Vegetatiekaart 2012

In 2012 is een nieuwe vegetatiekaart gemaakt van de randzone (figuur 6.1) (Altenburg&Wymenga 2013).

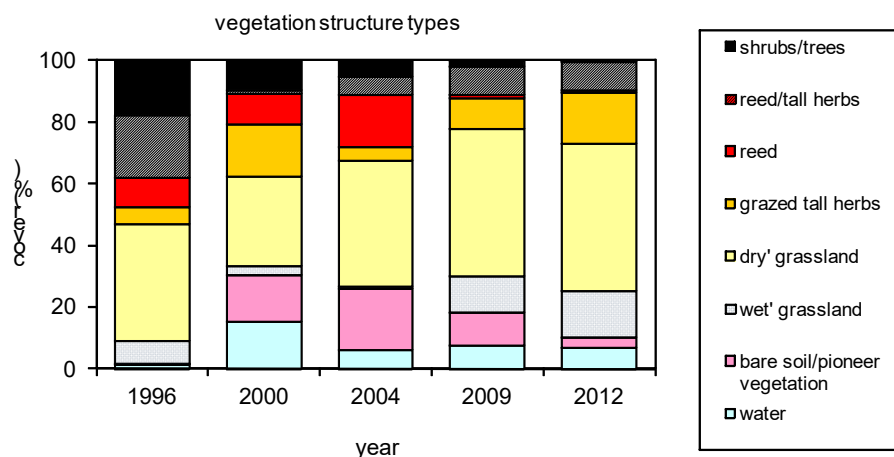
Figuur 6.1

Vegetatiekaart 2012. Naar Altenburg&Wymenga 2013.

Vergeleken met voorgaande karteringen (1996, 2000, 2004 en 2008; **Art. 5.1. lid 2** **A** 2006, **Art. 5.1. lid 2 sub** 2012) is te zien dat het areaal grasland is toegenomen en de arealen riet, ruigte en struweel sterk zijn afgenomen (figuur 6.2.).

Figuur 6.2.
Ontwikkeling
vegetatiestructuurtypes
randzone
Oostvaardersplassen 1996-
2012.

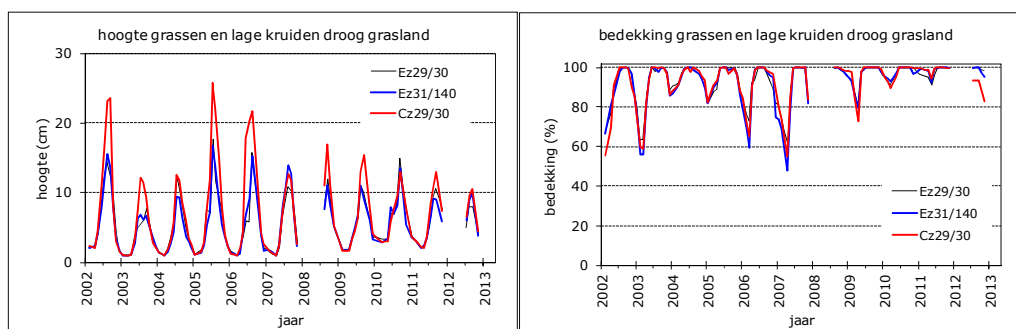
6.2 Structuur graslanden

6.2.1 Droog grasland

De ontwikkeling van de hoogte en bedekking van grassen en lage kruiden van droog grasland kende een sterk seizoensverloop (figuur 6.3). De grassen en lage kruiden op de westelijk gelegen droge graslanden (Cz 29/30) bereikten de afgelopen jaren een grotere hoogte in de zomer dan de oostelijk gelegen droge graslanden (Ez 29/30, Ez 31/140). In de winter waren er in de afgelopen jaren geen verschillen tussen de kavels.

De bedekking van de grassen en lage kruiden verschilde niet of nauwelijks tussen de oostelijk en westelijke gelegen graslanden. In de winter kunnen wel grote verschillen tussen de jaren optreden, met name als gevolg van natte omstandigheden waardoor de vegetatie makkelijker wordt vertrapt. Deze lage bedekking in de winter en het voorjaar is van invloed op grashoogte (voedselaanbod) in de zomer daaropvolgend. Het is echter niet de enige factor die daarop van invloed is. Ook gewasproductie, die weer afhankelijk is van neerslag, verdamping en hoeveelheid zon en het totale aantal kleine en grote herbivoren, zijn daarop van invloed.

Figuur 6.3
Hoogte (links) en bedekking
(rechts) van grassen en
lage kruiden op
verschillende kavels droog
grasland in de randzone.

In de jaren 2002, 2005 en 2006 kwam de hoogte in de zomer met elkaar overeen en lag het duidelijk hoger dan in 2003-2004 en 2007-2013. Als gevolg van de

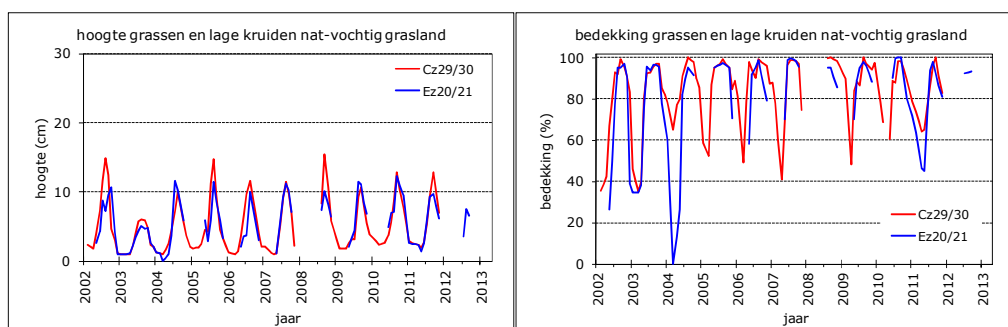
toenemende populaties grote herbivoren (zie **Art. 5.1. lid** 2008), zou een afname van de grashoogte in de tijd verwacht kunnen worden. Dat dit echter niet is gebeurd in de periode 2002-2007 en dat er grote fluctuaties optreden, wordt waarschijnlijk voornamelijk veroorzaakt door grote fluctuaties in de netto primaire productie van de graslanden als gevolg van variabele weeromstandigheden (zie ook **Art. 5.1. lid** 2006). Vanaf 2005 lijkt er wel sprake te zijn van een afname van de grashoogte in de tijd. Nadere analyse moet aangeven of dit wordt veroorzaakt door de toenemende aantallen kleine en grote herbivoren, het weer of een combinatie van beide.

6.2.2 Nat grasland

De hoogte en bedekking van grassen en lage kruiden op nat grasland (figuur 6.4) laten een vergelijkbaar beeld zien als bij de droge graslanden. Met uitzondering van 2004, 2007, 2009 en 2010 geldt ook hier dat de grassen en lage kruiden op de westelijke natte graslanden (Cz 29/30) een grotere hoogte bereikten dan op de oostelijke natte graslanden (Ez 20/21). Dit zal mogelijk veroorzaakt worden door een verschil in graasdruk, maar ook door een verschil in grondwaterstand. De oostelijk gelegen natte graslanden zijn iets natter dan de westelijk gelegen natte graslanden (zie ook **Art. 5.1. lid** 2006).

Figuur 6.4

Hoogte (links) en bedekking (rechts) van grassen en lage kruiden op verschillende kavels nat grasland in de randzone

Ten opzichte van de droge graslanden is de hoogte van de grassen en lage kruiden op nat grasland in de zomer lager. Een ander duidelijk verschil is het moment waarop de bedekking van de grassen toeneemt in het voorjaar. Op de droge graslanden is dat al in april en op de natte graslanden pas in mei. Dit is van invloed op de productie. Op de natte graslanden start deze later dan op de droge graslanden. Hierdoor wordt het gras op de natte graslanden minder hoog dan op de droge graslanden.

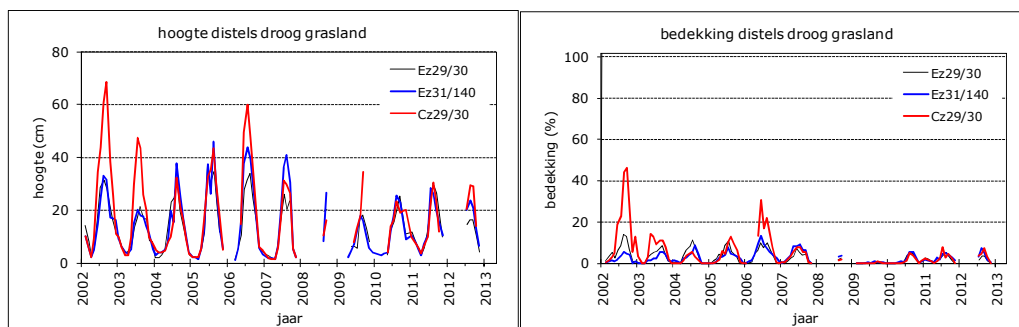
6.2.3 Structuurbepalende soorten

De hoogte en bedekking van de structuurbepalende soorten zegt iets over de mate van verruiging van de graslanden. In de Oostvaardersplassen zijn het voornamelijk de distels (Akkerdistel en Kruldistel) die dit aangeven; Riet komt nog maar beperkt voor op de graslandkavels. Met name de bedekking geeft aan dat de ruigtesoorten nog maar weinig voorkomen op de graslanden (figuur 6.5 en 6.6). Ook bij de ruigtesoorten is te zien dat er in 2002, 2003, 2006 en 2009 meer ruigtesoorten

voorkwamen in de westelijke graslanden dan in de oostelijke graslanden. Dit wordt waarschijnlijk vooral veroorzaakt door een verschil in graasdruk die in het oostelijk deel hoger is dan in het westelijk deel (zie ook **Art. 5.1. lid 2006**).

Figuur 6.5

Hoogte (links) en bedekking (rechts) van distels op verschillende kavels droog grasland in de randzone

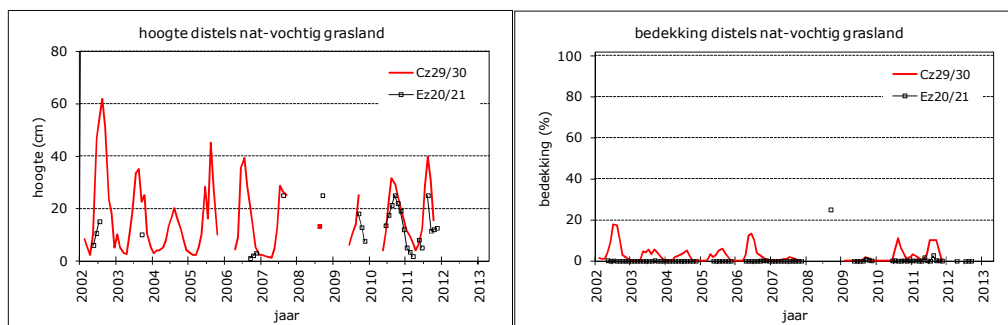

Op de natte graslanden was het aandeel ruigtesoorten lager dan op de droge graslanden (figuur 6.6). De ruigtesoorten komen eigenlijk alleen nog voor op de westelijke natte graslanden waar de grondwaterstand iets lager was dan in de oostelijke natte graslanden.

Als gevolg van de hogere grondwaterstanden in de oostelijke natte graslanden, was de vegetatie in 2004 daar ook meer veranderd van een nat grasland gedomineerd door Fioringras en Geknikte vossenstaart, naar een natte pioniervegetatie met Goudknopje (**Art. 5.1. lid 2006**). In 2008 was de vegetatie, waarschijnlijk als gevolg van drogere omstandigheden weer meer richting nat grasland gegaan (meer Fioringras, Geknikte vossenstaart, Munt).

Figuur 6.6

Hoogte (links) en bedekking (rechts) van distels op verschillende kavels nat grasland in de randzone

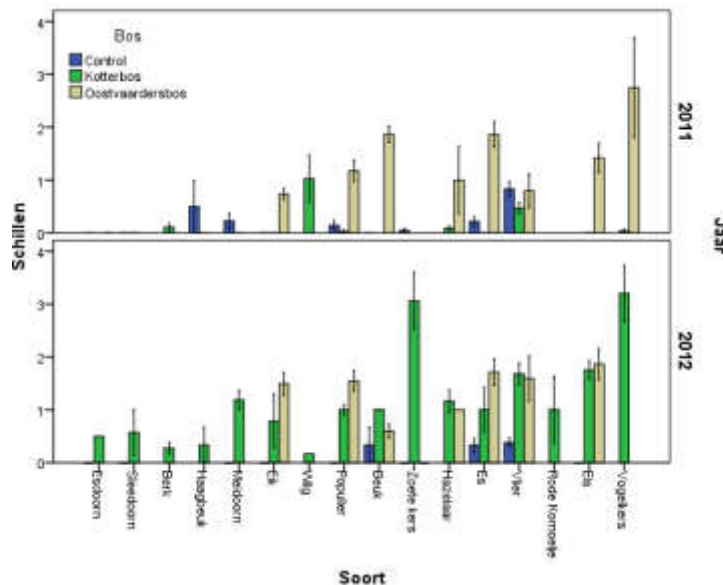

6.3 Effecten begrazing bosgebieden

In figuur 6.7 is weergegeven wat de verschillen zijn tussen de jaren 2011 en 2012 met betrekking tot bastvraat in de verschillende bosgebieden. De afgelopen jaren zijn er in de winter meer dieren in de bossen waargenomen. Tussen 2011 en 2012 is een duidelijke toename van vraat aan twijgen en bastvraat waargenomen. Wat opvalt uit de metingen van de

eerste twee jaar is dat er meer bastvraat is aangetroffen in het Kotterbos dan in het Oostvaardersbos.

Figuur 6.7 mate van schillen in klassen per boom (gemiddelden \pm se) in het Oostvaardersbos, het begraasde Kotterbos en het onbegraasde Kotterbos (Controle). Klassen zijn: 0= 0% geschild; 1= <5% geschild; 2= 5-25% geschild; 3= 25-50% geschild; 4= 50-75% geschild; 5= 75-95% geschild; 6= >95% geschild. Boomsoorten die in beide jaartallen niet geschild zijn (Klasse 0), zijn verwijderd uit bovenstaand figuur.

Ook is duidelijk dat er verschillen zijn in vraat tussen de verschillende boomsoorten. Deze zorgen voor een verschil in mortaliteit. Door (voornamelijk) de bastvraat zullen bepaalde boomsoorten sneller sterven, terwijl andere soorten nauwelijks aangeroerd zijn of compensatie groei vertonen en dus betere overlevingskansen hebben.

De monitoring van de bosgebieden wordt gedaan eind mei. De gegevens van 2013 zijn nog niet verwerkt en gevalideerd. Uit de mondelinge terugkoppeling van de onderzoekers en de monitoringsrondes in deze bosgebieden blijkt al wel dat in het Kotterbos een aantal van de dunnere bomen zijn doodgegaan door de bastvraat. Het grootste deel hiervan loopt echter aan de stambasis weer uit. In het Oostvaarderbos is meer bastvraat gezien dan vorig jaar, maar zeker niet bij alle boomsoorten zoals eik en es. Ook hier lopen veel aangevreten bomen aan de stambasis weer uit. In een vak zijn een groot aantal balsempopulieren geschild waarvan een aantal rondom. Deze zullen waarschijnlijk volgend voorjaar niet uitlopen. De andere populieren zijn in minder mate aangevreten. Verder valt ook op de er veel vraat aan takken is geweest zowel in de controle (buiten het begraasde gebied gelegen en waarschijnlijk veroorzaakt door reën) als de begraasde plots. In de begraasde plots zijn bij vrijwel alle bomen meer dan 95% van de zijtakken aangevreten.

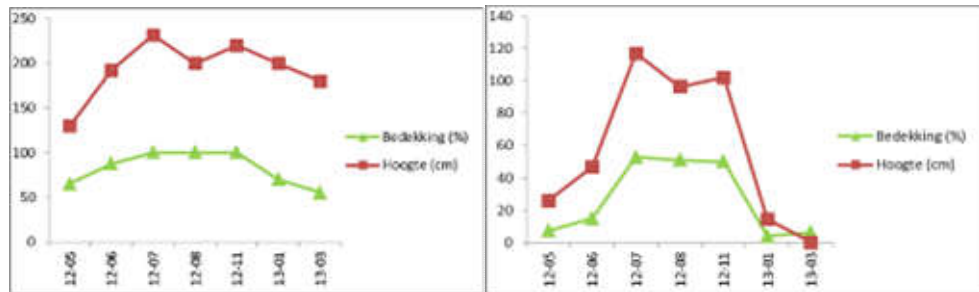
Bosontwikkelingen verlopen traag en pas na een aantal monitoringsjaren kunnen we ook zekerheid zeggen wat de effecten van begrazing zijn op de bosgebieden.

6.4 Structuur vegetatie

Ontwikkeling in riet vegetatie

De ontwikkeling van hoogte en bedekking van de rietvegetatie laat zien dat in er zowel in hoogte als bedekking weinig verandering is. In een plot waar sprake is van zowel riet- als grasbedekking neemt het riet vanaf januari echter af en is in maart verdwenen (fig 6.8 rechts). Plot 4 was na september niet meer bereikbaar. De metingen die liepen tot en met september, en de schattingen die van enige afstand zijn gedaan laten een vergelijkbare ontwikkeling in hoogte en bedekking zien als in plot 18.

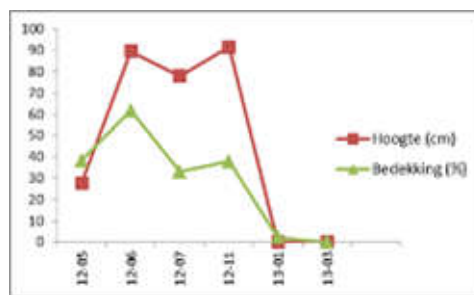
Figuur 6.8 Ontwikkeling van riet vegetatie in plot 18 en 4 (links) en plot 11 (rechts)

Ontwikkeling in ruigte

Plots 14 en 20 worden gedomineerd door hogere ruigtekruiden van o.a. zwarte mosterd, akkerdistel en europeese berenklauw. De onderstaande figuur laat de ontwikkeling van hoogte en bedekking zien. In figuur 6.9 is een vergelijkbaar patroon zichtbaar als in de door gras gedomineerde plots: een groei tot begin zomer, waarbij zowel bedekking van ruigtekruiden als de hoogte aanzienlijk is. Na de zomer nemen de hoogte en bedekking (door begrazing en betreding) af. In het begin van de winter is de ruigte vrijwel verdwenen.

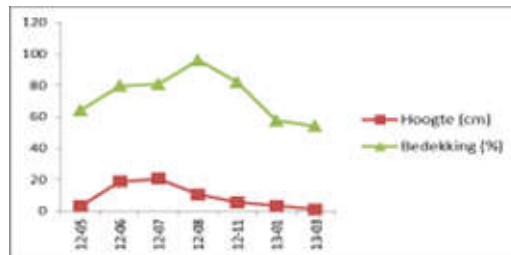
Figuur 6.9. Ontwikkeling van ruigte vegetatie

Ontwikkeling in grasland

Plots 5, 6 en 15 liggen in grasland. Figuur 6.10 laat de ontwikkeling van hoogte en bedekking van de vegetatie (gras en kruiden) zien in deze plots. Tot juli groeit de hoogte en bedekking van de gras- en kruidenlaag (verschillende grassoorten, klaver, wegebree) en neemt daarna af. In de wintermaanden is de bedekking matig en de lengte aan het einde van de winter zeer kort

Figuur 6.10 Ontwikkeling van gras vegetatie op gras gedomineerde plots

Op een aantal plekken in het begraasde deel bevinden zich levende en rechtopstaande dode wilgen en vlieren. Deze spelen geen rol van belang met betrekking tot beschutting. Een herhaalmeting in de zomer van 2012 laat zien dat deze vegetatie de afgelopen 20 jaar vrijwel is verdwenen. De dode, liggende boomstammen zorgen op dit moment nog wel voor beschutting. De gemiddelde hoogte van deze dode stammen ligt tussen de 25 en 45 centimeter en levert hiermee een aanzienlijke windreductie op (zie fig 5.2. wind metingen "stort" en "driehoek"). De verwachting is echter dat deze dode stammen de komende jaren zullen vergaan en dat hiermee hun bijdrage aan de beschutting af zal nemen

7 Grote herbivoren

7.1 Populatieontwikkeling

7.1.1 tellingen 2012 en 2013

In november 2012 zijn de populaties grote herbivoren van de Oostvaardersplassen geteld. Er zijn twee soorten tellingen uitgevoerd: (1)tellingen vanuit een helikopter waarbij alle soorten integraal zijn geteld, (2) tellingen vanuit een auto waarbij per soort een aparte telling heeft plaatsgevonden (tabel 7.1.) (Art. 5.1.1 lid 1 2013). Het blijft van belang alle cijfers niet als absolute getallen te beschouwen, maar als beste benadering van de werkelijkheid inclusief de hierbij horende spreiding.

Tabel 7.1

Absolute aantallen getelde dieren per soort per telling van de helikopter- en grondtellingen in november 2012. Bij de helikoptertelling zijn in onderstaande tabel zowel de resultaten van de tellers als de resultaten van de fototelling weergegeven.

Helikoptertelling najaar 2012				
	teller		foto	
	min	max	min	max
Heckrund	300	314	302	310
Konikpaard	981	1243	1086	1111
Edelhert	3155	3341	3003	3323

Grondtelling najaar 2012		
	min	max
Heckrund	313	313
Konikpaard	1112	1149
Edelhert	3166	3642

In april en mei 2013 zijn de populaties grote herbivoren van de Oostvaardersplassen geteld vanaf de grond (tabel 7.2.) (Art. 5.1.1 lid 1 2012b).

Tabel 7.2 Gemiddelde

aantallen getelde Heckrunderen, Konikpaarden en edelherten tijdens de voorjaargestelling 2013

Grondtelling voorjaar 2013			
	1 jaar en ouder	kalf of veulen geboren in 2013	totaal
Heckrund	135	20	155
Konikpaard	700	100	800
Edelhert	1900	*	1900

Bij de paarden en runderen laat de voorjaargestelling een iets lagere stand zien dan op basis van de najaarstand was berekend. Tijdens de tellingen is geconstateerd dat er enkele tientallen dode edelherten in het moeras liggen, maar dode paarden en runderen zijn daar niet waargenomen. Op basis hiervan nemen we aan dat bovengenoemd verschil (ca. 6 %) tussen najaars- en voorjaargestelling voor deze twee soorten wordt veroorzaakt door onder- en overtellingen, kleine onvolkomenheden in de sterfte registratie en enkele niet gevonden dieren.

7.1.2 Standen en ontwikkeling

Alle populaties zijn over de periode mei 2012 – mei 2013 afgenomen (tabel 7.3). De relatieve afname was het grootst bij de Heckrunderen. De relatieve afname bij Konikpaarden en Edelherten was vrijwel gelijk.

Tabel 7.3

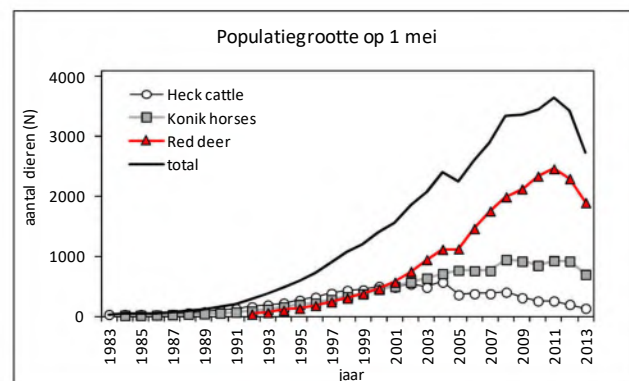
Standen en ontwikkeling populaties Heckrunderen, Konikpaarden en Edelherten. De standen betreffen het totaal aantal dieren per populatie en zijn gebaseerd op de tellingen.

	Heckrund	Konikpaard	Edelhert	totaal
Stand 1 mei 2012	200	950	2300	3420
Stand 1 mei 2013	155	800	1900	2855
Groei/afname (N)	-45	-150	-400	-565
Groei/afname (%)	-23%	-16%	-17%	-17%

De populaties grote herbivoren zijn na introductie exponentieel gegroeid (fig. 7.1.). De Heckrunderen bereikten rond het jaar 2000 de draagkracht van het gebied, waarbij de aanwas gelijk was aan de sterfte gedurende een paar jaren. De aantallen Konikpaarden en Edelherten namen gedurende die periode nog steeds toe. Vanaf 2004 zijn de aantallen Heckrunderen ieder jaar afgenomen terwijl de aantallen paarden nog tot 2008 toenamen en de Edelherten tot aan 2011. In 2008 was ook voor de paarden de draagkracht bereikt en was de aanwas gelijk aan de sterfte. Tot aan 2011 bleven de aantallen vrij constant. In 2013 is hun aantal afgenomen. Voor de edelherten lijkt de draagkracht in 2011 bereikt te zijn. Hun aantallen zijn daarna niet constant gebleven, maar in 2012 en 2013 zijn de aantallen afgenomen (zie ook tabel 7.3.).

Figuur 7.1

Populatieontwikkelingen grote herbivoren. Aantallen op 1 mei van ieder jaar. De aantallen zijn exclusief kalveren en veulens die in het betreffende jaar zijn geboren en geven dus het aantal dieren van 1 jaar en ouder weer.

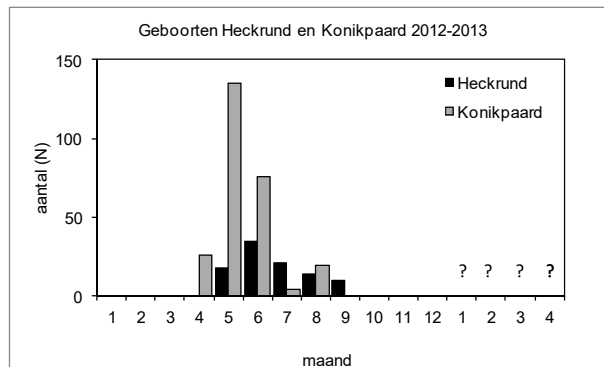
7.1.3 Geboorte

In 2012 werden bij de Heckrunderen in de periode mei-september de kalveren geboren met een duidelijke piek in juni (fig. 7.2). Bij de Konikpaarden werden de veulens in de periode april-augustus geboren. De piek viel in de maanden mei-juni. Zowel bij Heckrunderen als Konikpaarden vinden er nog nauwelijks geboorten plaats eind herfst, begin winter. In de tachtiger en negentiger jaren vonden ook in deze perioden geboorten plaats (zie bijv. Art. 5.1. lid 1997 en Art. 5.1. lid 2 1998). Het concentreren van de geboorten in de lente kan een gevolg zijn van het bereiken van de draagkracht van het gebied voor de runderen en paarden. Doordat er minder

voedsel per individu beschikbaar komt, is de kans op het succesvol grootbrengen van een jong het grootst in de lente en zomer (lactatie kost meer energie dan de groei van de foetus).

Figuur 7.2

Verdeling van het aantal waargenomen geboren kalveren en veulens van Heckrunderen en Konikpaarden over de periode april 2011- maart 2012.

Voor het vaststellen van het aantal Edelhertkalveren zijn in feite twee tellingen nodig. In augustus of september is enerzijds een goed onderscheid te maken tussen kalveren en jaarlingen, maar anderzijds bestaat de kans dat een deel van de populatie dan niet wordt gezien. In november of december kan een betere schatting van de totale populatie worden gemaakt op basis van tellingen, maar is het onderscheid tussen een goed kalf en een klein smaldier (vrouwelijke jaarling) soms moeilijk te maken. Beide tellingen zijn dan nodig om een schatting van het aantal kalveren te maken. De tellingen in augustus/september zijn in feite een grote steekproef en geven een goed beeld van het aandeel kalveren binnen het waargenomen kaalwild (hinde+smaldier+kalf). De tellingen in november/december geven een goed beeld van het totaal aan kaalwild binnen de populatie.

In september 2012 zijn twee tellingen uitgevoerd om de verhouding tussen het aantal kalveren en vrouwelijke dieren vast te stellen (Art. 5.1. lid 2012a; tabel 7.4).

Tabel 7.4

Telling edelhertkalveren in augustus 2011. Bron: Art. 5.1 2012a.

datum	hert*	spitser*	kalf	hinde + smaldier	kaalwild	totaal	kalf:(hinde+smaldier)	kalf:kaalwild
10-sep	380	3	905	1685	2590	2973	0,54	0,35
11-sep	307	3	862	1654	2516	2826	0,52	0,34

*) herten en spitsers zijn niet in alle telvakken volledig geteld

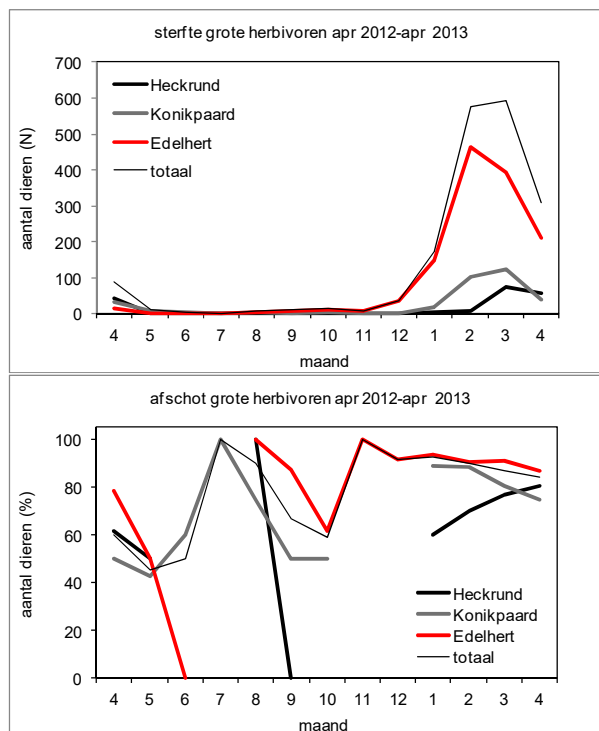
Op 7, 8, en 9 november 2012 zijn tellingen van de Edelhertpopulaties uitgevoerd (Art. 5.1. lid 2012b). Gemiddeld werden toen 2750 stuks kaalwild geteld. Op basis van de kalf:kaalwild verhouding van september 2012 bedraagt het aantal kalveren dan ca. 950. Dit ligt iets hoger dan het aantal kalveren dat op 10 september is geteld, maar dat kan dus komen doordat in september niet alles is gezien.

7.1.4 Sterfte 1 mei 2012 – 30 april 2013

De totale sterfte (natuurlijke dood + afschot) vond bij de Edelherten met name in de periode december 2012 – april 2013 plaats (fig 7.3). 97% van de totale sterfte van Edelherten viel in deze periode. Bij de paarden vond de sterfte vooral in de periode januari-april plaats (93% van de totale sterfte) en bij de Heckrunderen in de periode februari-april (96% van de totale sterfte).

Figuur 7.3

Totale sterfte per maand in 2012 en 2013 (boven) en het percentage afgeschoten dieren per maand (onder).

7.1.5 Sterfte winter 2012-2013

De combinatie van kou en droogte maakte de winter van 2012-2013 tot een buitengewone winterperiode. De winter was vrij koud met drie sneeuwperiodes en het voorjaar was zeer koud (bron: KNMI). In de winter van 1 december 2012 tot en met 30 april 2013 zijn er in totaal 1.728 dieren gestorven waarvan 86% door afschot. Het gaat hierbij om 1.296 edelherten waarvan 88 % door afschot, 283 Konikpaarden waarvan 83% door afschot en 149 Heckrunderen, waarvan 75% door afschot. Deze getallen wijken licht af van getallen in de laatste maandrapportage van april. Tijdens het opstellen van deze rapportage zijn er 4 Heckrunderen gevonden die eerder deze winter zijn verdronken. Tijdens de edelhert tellingen eind april zijn vanuit het vliegtuig 60-80 dode edelherten waargenomen in het moeras. Een deel hiervan (40) is reeds waargenomen vanaf de dijken en geregistreerd in de sterftcijfers. Het grootste deel hiervan is geschoten. Het resterende deel (20-40) is echter door de ontoegankelijkheid van dit

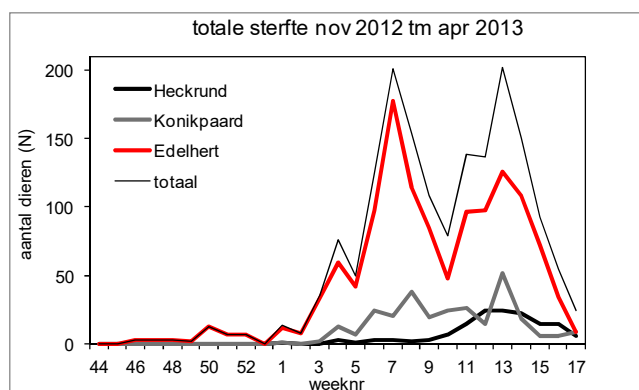
gebied nog niet geregistreerd en derhalve niet gerapporteerd. Deze edelherten zijn een natuurlijke dood gestorven. Dit betekent dat het percentage edelherten en percentage totaal dat is geschoten een onzekerheidsmarge van respectievelijk 1,4% en 1% bevat. Bij de getallen die in deze rapportage worden genoemd gaan wij uit van het *hoogste* getal van 40 edelherten.

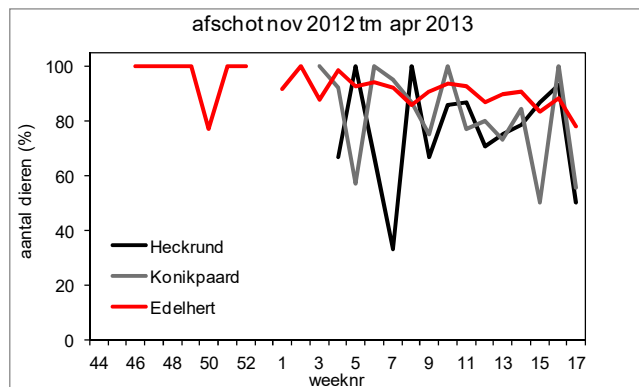
Het afschot begon bij de Edelherten halverwege december 2012 (fig. 7.5), nam vervolgens geleidelijk toe en vanaf januari stegen de aantallen zeer snel tot een eerste piek halverwege februari (week 7). Daarna namen de aantallen weer sterk af begin maart (week 10) en trad er vervolgens een tweede piek op eind maart (week 13), waarbij de tweede piek lager lag dan de eerste piek. In april namen de aantallen sterk af en eind april vond er nog nauwelijks sterfte plaats. Bij de runderen en paarden begon de wintersterfte pas in de tweede helft van januari 2013. Bij de runderen trad maar een piek op aan het einde van maart (week 13) en ook hier vond eind april nauwelijks nog sterfte plaats. Bij de paarden was er niet sprake van een duidelijk piek zoals bij Edelherten of runderen, maar was de maximale sterfte over een grotere periode verspreid (week 7-14). Ook bij de paarden vond er eind april nauwelijks nog sterfte plaats. Bij de totale sterfte is te zien dat deze vooral het patroon van de Edelherten volgde, maar dat de twee pieken (week 7 en 13) even hoog zijn. Bij de totale sterfte is de tweede piek even hoog als de eerste omdat in week 13 ook de piek van de sterfte van runderen optrad en de sterfte bij paarden ook hoog was.

Het percentage afschot per week lag bij de Edelherten gemiddeld het hoogst (fig. 7.5.) en was vrij constant (80-100%). Bij runderen en paarden fluctueerde het percentage afschot meer dan bij de Edelherten. De lage percentages afschot bij runderen en paarden traden vooral op wanneer de totale sterfte minimaal was.

Figuur 7.5.

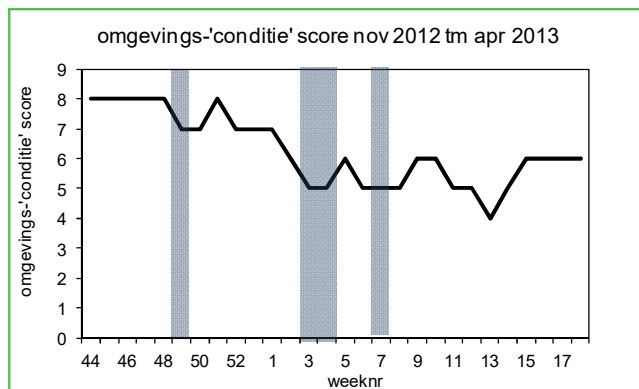
Verdeling totale sterfte (boven) en afschot (onder) over het winterseizoen 2012-2013. Totale sterfte en afschot zijn per week weergegeven.

Figuur 7.6

Omgevings-'conditie' score tijdens de winter van 2012-2013. De zwarte lijne geeft het verloop van de score en de blauw gearceerde balken de perioden waarin er sneeuw in het gebied lag.

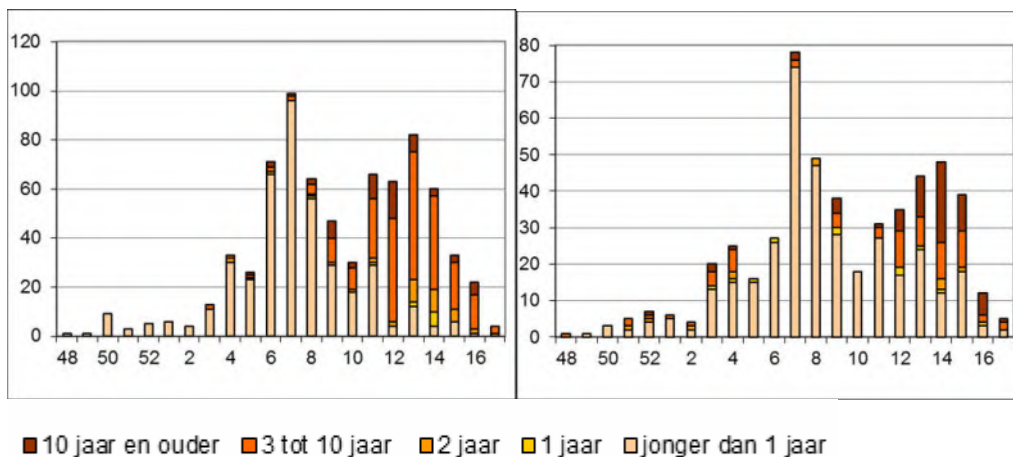

Het verloop van de sterfte in het winterseizoen en de pieken die optraden in de sterfte kwamen overeen met het verloop van de omgevingsconditie score (fig. 7.6). De sterfte begon en nam toe bij afnemende omgevingsconditie score. De eerste piek (week 7) van de Edelherten viel samen met de derde sneeuwperiode in week 7. De tweede piek (week 13) trad op op het moment dat het voedselaanbod minimaal was en de temperaturen zeer laag waren, wat er toe leidde dat de totale omgevingsconditie score een minimale waarde kreeg. Dat de eerste twee sneeuwperiodes niet tot grote sterfte hebben geleid zoals bij de derde periode, wordt vooral veroorzaakt door het feit dat de dieren dan nog voldoende vetvoorraden hebben. Toch is bij de Edelherten wel te zien dat al een aantal dieren ook bij de eerste en tweede sneeuwperiode al geschoten zijn vanwege een lagere conditie. Mogelijk dat deze dieren niet in staat zijn geweest om tijdens de zomer en het najaar voldoende vetvoorraden aan te leggen en/of vast te houden zodat ze met een voldoende conditie de winter in konden gaan.

De sterfte onder de edelherten deze winter laat zien (fig 7.7) dat in het begin van de winter vooral de jonge dieren sterven. In het laatste deel van de winter neemt het aandeel van oudere dieren echter toe als de groei van het gras uitblijft en de koude aanhoudt en de concurrentie van de brandganzen doorloopt. Dit leidt tot de eerder genoemde "tweede" piek in de sterfte en tot een hogere sterfte onder de edelherten.

Figuur. 7.7

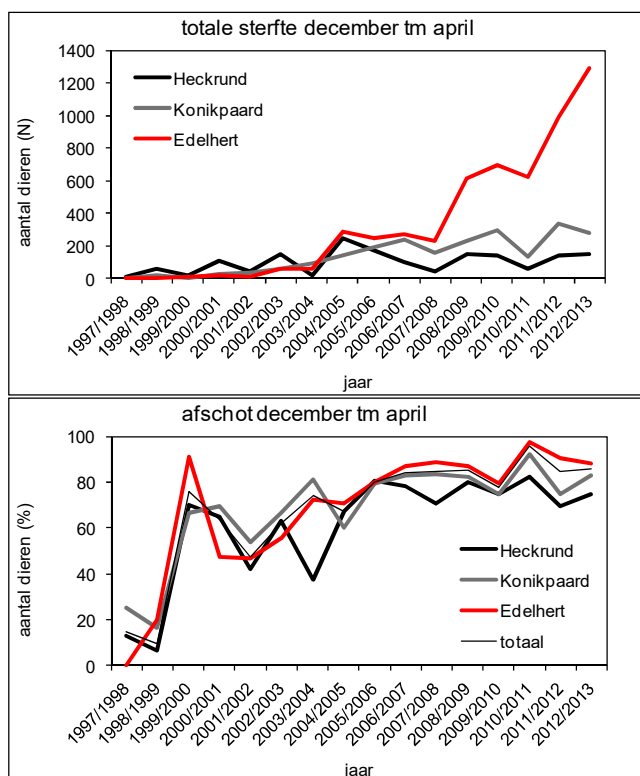
absolute verdeling
gestorven edelherten per
leeftijdscategorie per week
in de periode 1 december
2012 tm 30 april 2013 voor
mannelijke (links) en
vrouwelijke (rechts)
edelherten

Het aantal gestorven Heckrunderen en Konikpaarden is de laatste jaren vrij stabiel gebleven, terwijl het aantal gestorven Edelherten nog steeds is toegenomen (fig. 7.8). Als gevolg van de toename bij de Edelherten nam het totaal aantal gestorven dieren ook toe ten opzichte van voorgaande jaren.

Figuur 7.8

verloop van absoluut aantal
geschoten of dood
gevonden grote herbivoren
tijdens de winter
(december-april) (boven) en
verloop van percentage
afschot van de totale sterfte
van de grote herbivoren
tijdens de winter
(december-april) (onder)

Het totaal percentage dieren dat via afschot gestorven is de laatste jaren verder gestegen ten opzichte van de ICMO I periode (fig. 7.8). Voor runderen lag dit tussen de 70-80%, voor Konikpaarden tussen de 75-85% en voor de Edelherten tussen de 80-90%. Gemiddeld schommelde het

percentage afschot voor alle dieren samen in de afgelopen jaren tussen de 80-90% en steeg de afgelopen drie jaar gestaag naar tussen 85 en 95%.

Oorzaken van sterfte in de periode december – april zijn divers (tabel 7.5). Een slechte conditie is voor alle drie de soorten de grootste oorzaak voor het afschieten van dieren (94-96%). Bij dieren die een natuurlijke dood zijn gestorven is vaak niet bekend wat de oorzaak is (50-75%). Het is echter aannemelijk dat het bij de meeste dieren hier gaat om sterfte door slechte conditie. Een groot deel van de natuurlijke sterfte is veroorzaakt door het vastzitten in een sloot, poel of ander watertype 2-40%. Dit laatste speelt vooral bij Konikpaarden (17 dieren) en Heckrunderen (13 dieren). Bij de Konikpaarden komt dit voor in het tweede deel van de winter en bij de Heckrunderen pas vanaf eind maart. Het gaat hierbij om dieren die op zoek gaan naar de jonge rietpunten aan de slootranden en vast komen te zitten in de modder en niet tijdig worden gevonden.

Tabel 7.5.

Oorzaken van sterfte bij runderen, paarden en edelherten in de periode 1 december 2012 tot en met 30 april 2013.

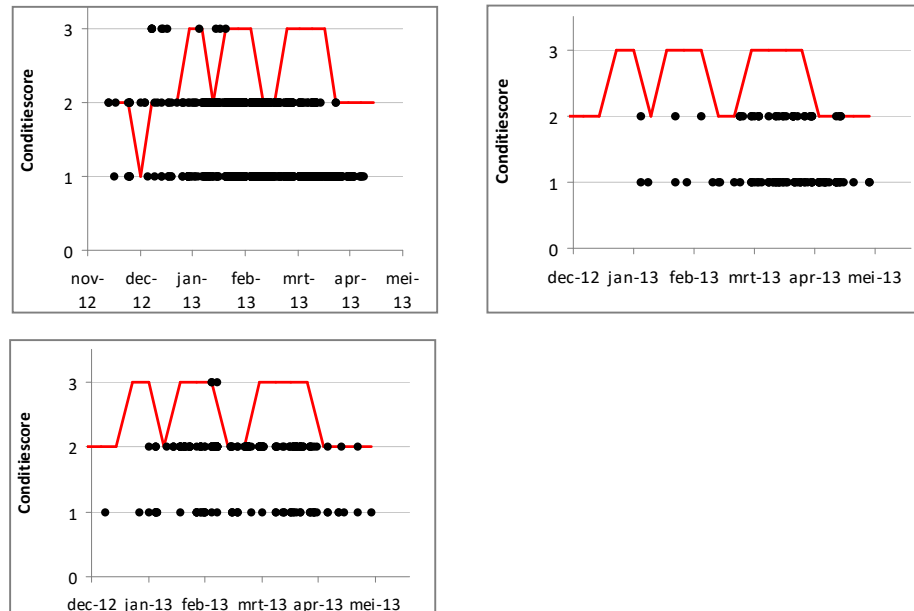
	Heckrund			Konikpaard			edelhert			totaal		
	natuurlijke dood (N=37)	afschot (N=112)	totaal (N=149)	natuurlijke dood (N=48)	afschot (N=235)	totaal 283	natuurlijke dood (N=160)	afschot (N=1136)	totaal 1296	natuurlijke dood (N=245)	afschot (N=1483)	totaal (N=1728)
conditie	-	96,43	72,48	-	94,89	78,80	-	93,84	82,25	-	94,20	80,84
door ijs gezakt	-	-	-	-	0,43	0,35	2,50	0,97	1,16	1,63	0,81	0,93
vast in poel/sloot	45,95	3,57	14,09	35,42	1,28	7,07	2,50	1,06	1,23	15,51	1,28	3,30
oud	-	-	-	6,25	-	1,06	1,88	0,09	0,31	2,45	0,07	0,41
waargenomen in moeras	-	-	-	-	-	-	25,00	-	3,09	16,33	-	2,31
moeilijk lopen	-	-	-	-	-	-	-	0,35	0,31	-	0,27	0,23
ontsteking	-	-	-	-	0,43	0,35	0,63	-	0,08	0,41	0,07	0,12
probleem met werpen	-	-	-	8,33	2,55	3,53	-	-	-	1,63	0,40	0,58
slecht gebit	-	-	-	-	0,43	0,35	-	-	-	-	0,07	0,06
ataxie	-	-	-	-	-	-	-	2,90	2,55	-	2,23	1,91
buiten oostvaarderplassen	-	-	-	-	-	-	-	0,70	0,62	-	0,54	0,46
gevorkeld	-	-	-	-	-	-	-	0,09	0,08	-	0,07	0,06
onbekend	54,05	-	13,42	50,00	-	8,48	67,50	-	8,33	62,04	-	8,80
totaal	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00

7.1.6 relatie conditiescore, afschot en omgevingsconditie

Het afschot wordt bepaald op basis van de combinatie tussen de omgevingsconditie en de waargenomen conditie van de dieren. Deze conditie van de dieren wordt bepaald op basis van zowel fysieke kenmerken (bedekking van spier- en vetweefsel, zichtbaar diverse beenderen, buikvulling) als het gedrag van het dier. In figuur 7.9 is zichtbaar wat de verdeling is van de conditiescore (gedrag en fysiek) van de geschoten dieren in de periode 1 december 2012 t/m 30 april 2013. Dieren die zijn geschoten vanwege een uitbraak, ataxie, problemen bij werpen e.d. zijn hier niet weergegeven. Bij edelherten is 1% van de dieren geschoten in score 3, 33% in conditie 2 en 66% in score 1. Bij Heckrunderen is 36% geschoten in score 2 en 64% in score 1. Bij de paarden ligt de verhouding anders en zijn de meeste dieren geschoten in score 2 (72%). 2% En 26% zijn geschoten in respectievelijk score 3 en 1. De meeste dieren vallen binnen de afschotnorm waarbij het opvalt dat bij paarden dit jaar de gemiddelde conditiescore hoger lag dan vorig jaar. Verder valt op dat in periode met omgevingsconditie 5 of lager weinig dieren in conditiescore 3 zijn geschoten.

Figuur 7.9

Verdeling conditiescore geschoten edelhert, konikpaard en Heckrund en de afschotnorm (rood)

Het afschot wordt zoals hierboven vermeld, bepaald op basis van de combinatie tussen de omgevingsconditie en de conditie van de dieren. Deze conditie van de dieren wordt bepaald op basis van zowel fysieke kenmerken als het gedrag van het dier. Om beter zich te krijgen op de relatie tussen deze twee kenmerken zijn beide scores geregistreerd bij de geschoten dieren. De laagste score van de twee is altijd bepalend voor het afschot en vermeld in de week- en maandrapportages. In tabel 7.6 is de verdeling tussen deze twee kenmerken weergegeven van de geschoten dieren. In 85% van de gevallen heeft het dier voor fysieke conditie en gedrag dezelfde score gekregen. In 8% werd de score voor fysieke conditie hoger ingeschat dan gedrag, en in 5% werd gedrag hoger gescoord dan de fysieke conditie. De meeste verschillen traden op in februari en maart.

Tabel 7.6

Relatieve verdeling van verschillen tussen conditiescore "gedrag" en "fysiek" voor geschoten dieren in de periode 1 december t/m 30 april

		Gedrag				totaal
		1	2	3	4	
Fysiek	1	46	4	0	0	51
	2	6	36	1	0	44
	3	1	1	2	0	4
	4	0	0	0	1	1
totaal		54	42	3	1	100

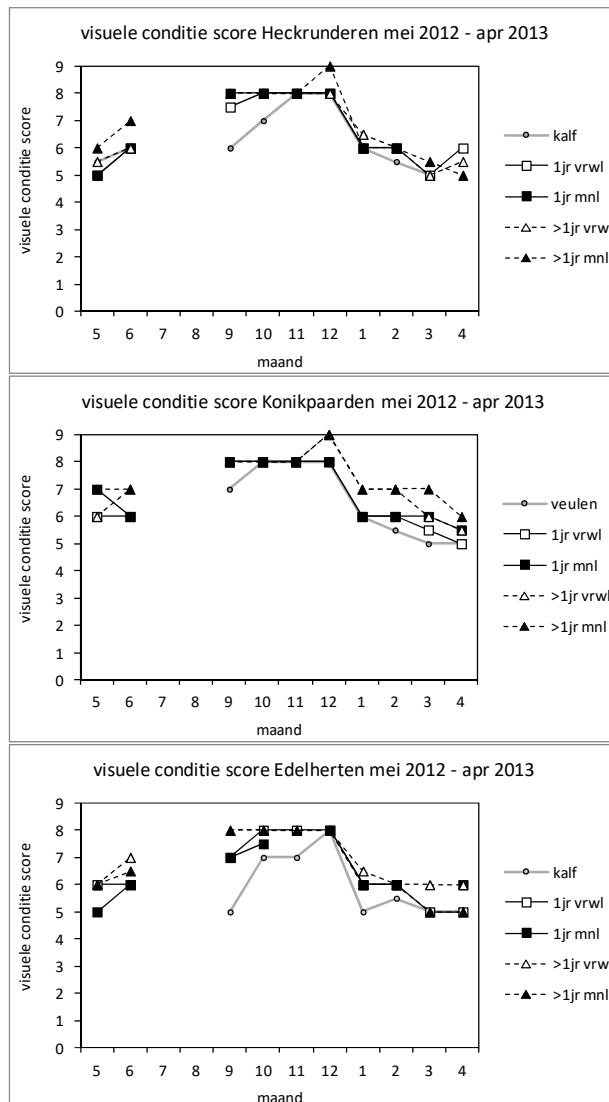
7.1.7 Visuele conditiescore op basis van fysieke kenmerken

De visuele conditiescore is een langlopende monitoringsreeks waarbij alleen de fysieke kenmerken van de dieren worden geregistreerd. Deze geven een indicatie van de (vet/energie)reserves waarover een dier beschikt. Zowel bij Heckrunderen, Konikpaarden als Edelherten was de conditie minimaal in maart-april-mei en maximaal in september-december (figuur 7.10); een patroon dat vergelijkbaar is

met voorgaande jaren. Vergeleken met het vorige monitoringsjaar lag de conditiescore van rund en paard het hele jaar hoger. Ook de verschillen tussen de leeftijdscategorieën was minder groot dan in voorgaande jaren. Dit kan een gevolg zijn van een hoger voedselaanbod, striktere toepassing van het vroeg reactief beheer of dat de beoordeling dit jaar door een andere waarnemer is gescoord.

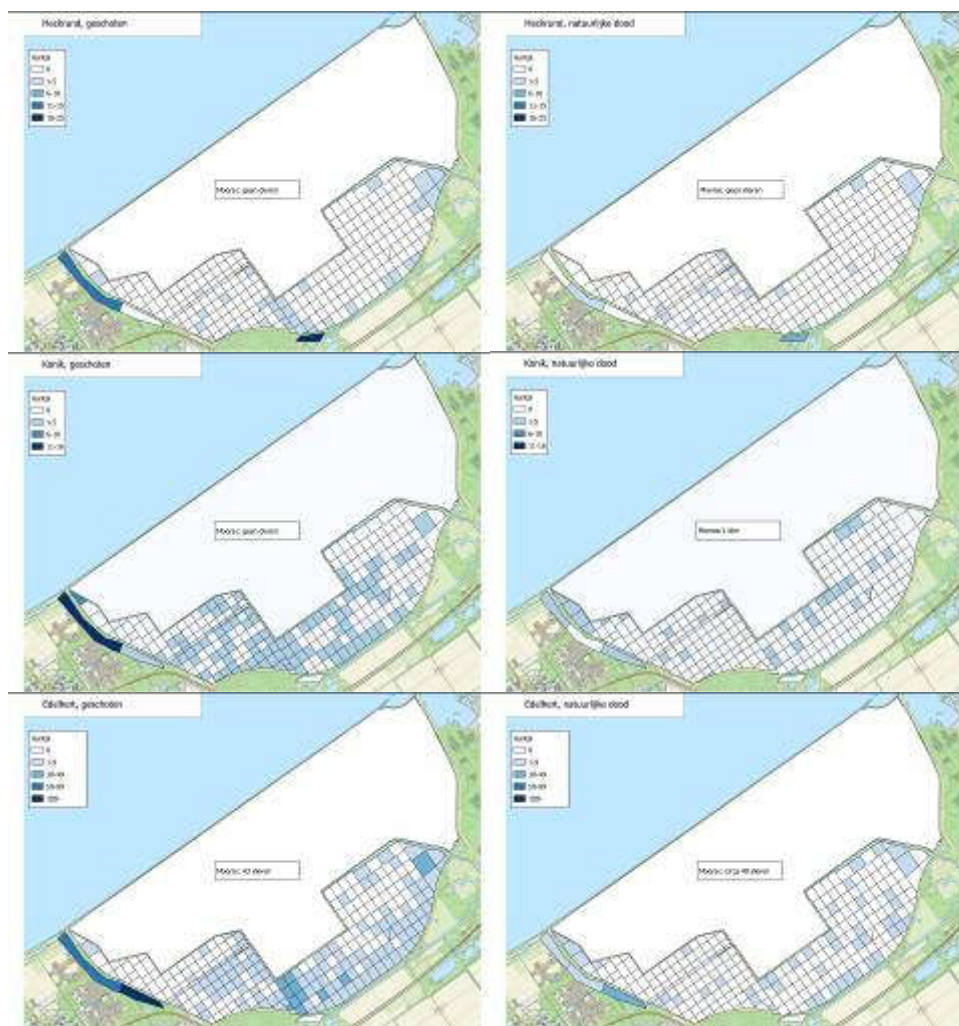
Figuur 7.10

Visuele conditiescore grote herbivoren per sexe en per leeftijdscategorie. Weergegeven zijn de medianen.

7.1.8 Locatie afgevallen dieren

Figuur 7.11. Locatie van geschoten en vindplaats natuurlijke dood van Heckrund, konikpaard en edelhert.

In de beschuttingsgebieden Kotterbos en Oostvaardersbos worden relatief veel Heckrunderen geschoten (figuur 7.11). Konikpaarden en edelherten worden relatief veel in het Oostvaardersbos geschoten. In bosgebied de Driehoek is dit patroon niet waarneembaar. In het moeras zijn (met uitzondering van 1 konikpaard langs de kade) alleen edelherten geschoten en gevonden. De genoemde aantallen in het moeras bevatten ook de schatting van de op 27 april vanuit het vliegtuig waargenomen dode edelherten.

7.2 Terreingebruik

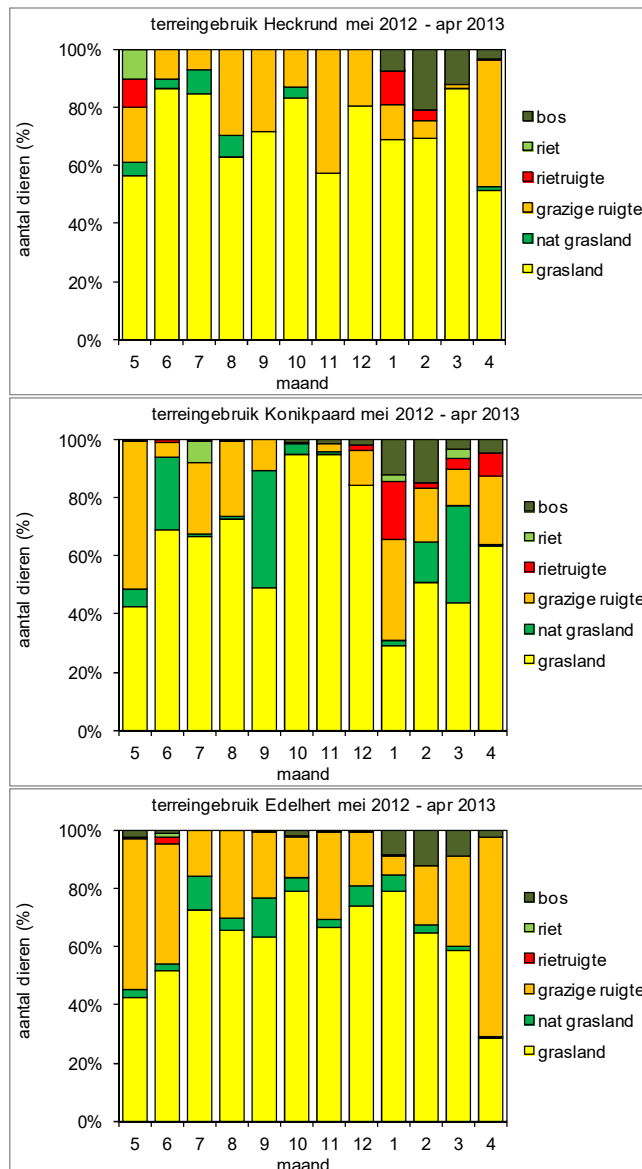
7.2.1 Gebruik randzone

Gemiddeld maakten de dieren het meest gebruik van droog grasland, gevolgd door grazige ruigte. Bij Heckrunderen schommelde het gebruik van droog grasland tussen 50 en 90% en was er geen duidelijk seizoensverloop te zien zoals dat bij

Edelherten wel en bij Konikpaarden in mindere mate was te zien. Bij deze soorten nam het gebruik van droog grasland toe in de loop van de zomer en bereikte maxima in de herfst, waarna het weer afnam in de winter. De bosgebieden werden alleen in de winter gebruikt (voor runderen en paarden zijn deze gebieden ook alleen in de winterperiode te bereiken). Het gebruik van de bosgebieden was voor zowel rund, paard als edelhert relatief laag (10-20%).

Figuur 7.12

Terreingebruik grote herbivoren in de randzone van de Oostvaardersplassen.

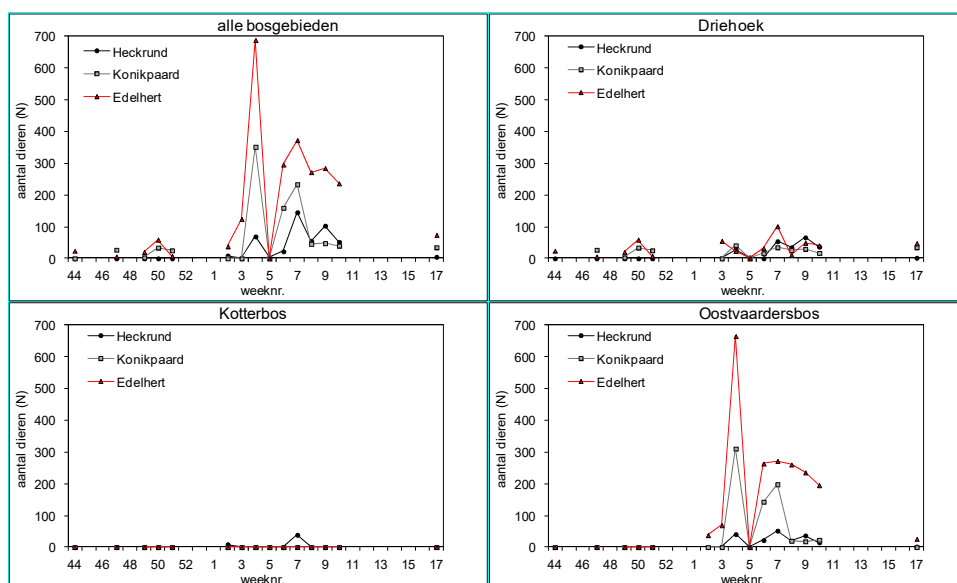
7.2.2 Gebruik aangrenzende bosgebieden en richels

Het gebruik van de bosgebieden door de grote herbivoren verschilde per soort en per gebied (fig. 7.13). In het algemeen maakten de dieren het meest gebruik van de bosgebieden tijdens de perioden met sneeuw (week 4

en 7). Voor en na de sneeuwperiodes namen de aantallen weer snel af. In het Oostvaardersbos werden de meeste dieren aangetroffen en in het Kotterbos de minste. De verschillen tussen de gebieden hebben ook te maken met de verschillen in grootte van de gebieden. Bij de Konikpaarden en Edelherten maakten tijdens de pieken ca. 20-25% van de populaties gebruik van de bosgebieden. Bij de Heckrunderen lag dit percentage hoger (>80% in week 7).

Figuur 7.13

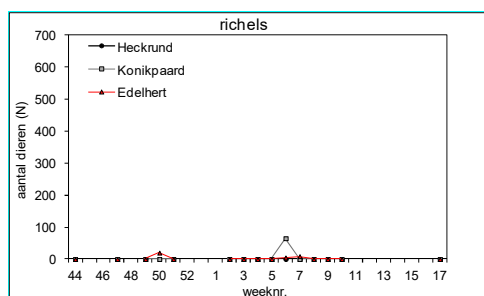
Gebruik van de verschillende bospercelen door de grote herbivoren.

De richels werden niet tot nauwelijks gebruikt door de grote herbivoren (het betreft dieren die zich binnen de invloedssfeer van de richel bevinden). De analyse van vorig jaar, toen er meer gebruik werd gemaakt van de richels, liet zien dat de dieren geen voorkeur vertoonden voor de luwe zijde van de richels wanneer het waaide en dat ze ook binnen de invloedssfeer van de richels stonden als er geen wind was. Gezien de lage aantallen die gebruik hebben gemaakt van de richels wordt een uitgebreide analyse zoals vorig jaar achterwege gelaten. Wel kan worden aangegeven dat de windsnelheden in week 50, toen er gebruik werd gemaakt van de richels, relatief laag waren. En dat in de weken waarin de omgevingscondities laag waren er nauwelijks tot geen gebruik werd gemaakt van de richels (bijv week 49, 3, 4, 5, 6, 7 en 13; zie ook figuren omgevingscondities fig 5.1).

Figuur 7.14

Gebruik van de richels door de grote herbivoren. Het blauwe balkje geeft de periode met sneeuw weer.

7.3 Geweien Edelherten

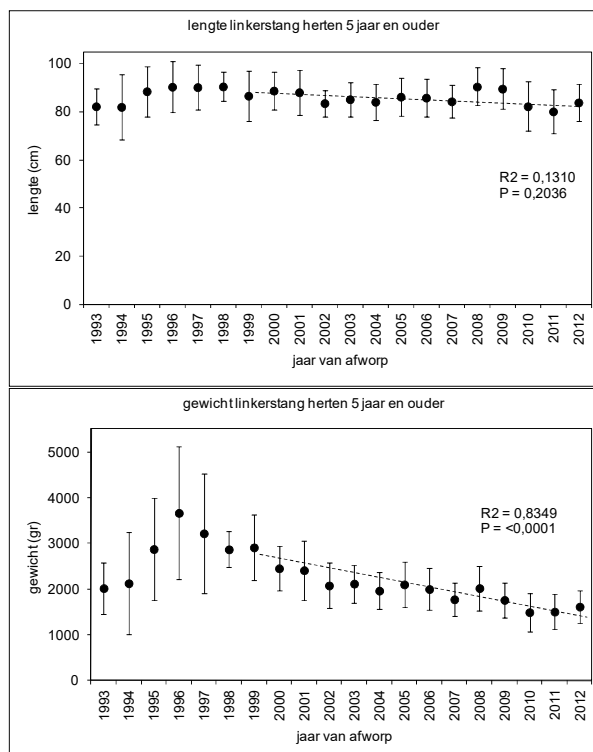
De lengte van stangen van herten van 5 jaar en ouder (herten die deelnemen aan reproductie) nam aanvankelijk toe tot een maximum in 1997 waarna het weer afnam (fig. 7.15). De toename in de periode 1993-1996 werd vooral veroorzaakt door enkele grote geïntroduceerde herten die in de groei waren. Na 1997 verdwenen deze herten uit de populatie (sterfte) en vanaf 1999 wordt de populatie van 5 jaar en ouder vooral gedomineerd door herten die in de Oostvaardersplassen zijn geboren. Vanaf 1999 fluctueerde de lengte enigszins, maar was er geen sprake van een significante toe- of afname (fig. 7.15 boven).

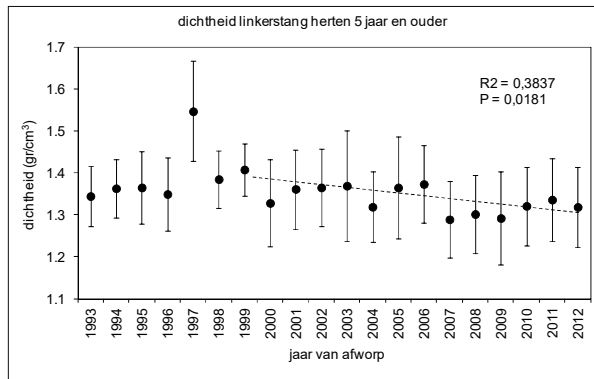
Het verloop van het gewicht van complete stangen (fig. 7.15 midden) komt enigszins overeen met dat van de lengte. Ook hier werd in de periode 1993-1996 de toename veroorzaakt door de enkele grote geïntroduceerde herten die in de groei waren. Vanaf 1999 nam het gemiddelde gewicht significant af van ca 2400 gr naar ca 1900 gr in 2012. De hoge gewichten die in 1996-1997 voorkwamen, tot wel 5 kg per stang, kwamen na 1998 niet meer voor.

Het soortelijk gewicht van de complete stangen is eveneens significant afgenomen in de periode 1999-2010 van ca 1,4 gr/cm³ naar ca 1,3 gr/cm³. De uitschieter in 1996 kan helaas nog niet worden verklaard.

Figuur 7.15

Gemiddelde lengte, gewicht en dichtheid van complete linker stangen van herten van 5 jaar en ouder. Het jaar geeft het jaar van afwerp weer. Dat betekent dat de stangen een jaar eerder zijn opgezet.

8 Vogels

8.1 ganzen

8.1.1 aantallen

In de periode 1 mei 2012 tot en met 30 april 2013 werden vooral Grauwe ganzen en Brandganzen waargenomen (fig. 8.1). Kolganzen kwamen relatief weinig voor in de randzone. Gemiddeld werden er minder ganzen waargenomen dan in het voorgaande jaar.

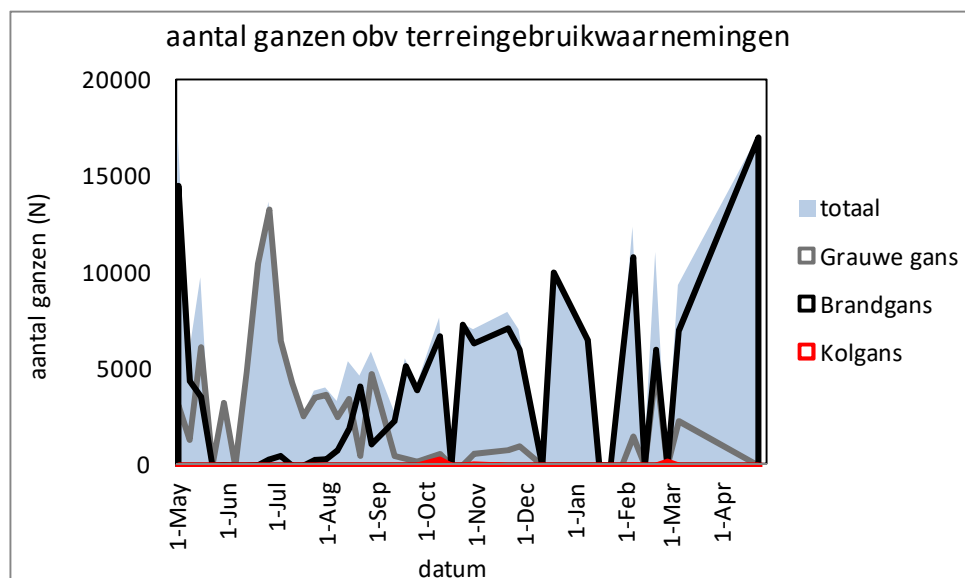
Grauwe ganzen waren het hele jaar aanwezig met een duidelijke piek in mei en juli als de ganzen komen ruien in de Oostvaardersplassen. In mei arriveren de grauwe ganzen op de graslanden in de randzone, in juni trekken ze het moeras in om te ruien en in juli komen ze het moeras weer uit om op de graslanden te gaan grazen en op te vetten voor de terugreis. In de ruiperiode werden 10- tot bijna 13-duizend grauwe ganzen per waarneming geschat. Na de rui varieerden de aantallen van 0 tot 3000.

Brandganzen komen voor in de periode september-juni. In de zomermaanden juni-augustus komen ze niet of nauwelijks voor in de randzone. In april-mei liepen hun geschatte aantallen op tot meer dan 15-duizend.

De kolganzen kwamen alleen in oktober voor tot enkele honderden per waarneming.

Figuur 8.1

Aantal waargenomen ganzen tijdens de terreingebruikwaarnemingen van de grote herbivoren in 2012-2013

Zoals te zien in figuur 8.1 wisselen de Brandganzen en Grauwe ganzen elkaar op in het voorjaar. Als de Brandganzen in mei de Oostvaardersplassen verlaten, komen de eerste Grauwe ganzen naar het gebied om te ruien. Hierdoor is er een lange periode met een hoge graasdruk door ganzen als het gras nog kort is en de

productie van het gras net op gang begint te komen. In het najaar en begin winter loopt de graasdruk door ganzen weer sterk op en wordt dan vooral door Brandganzen veroorzaakt.

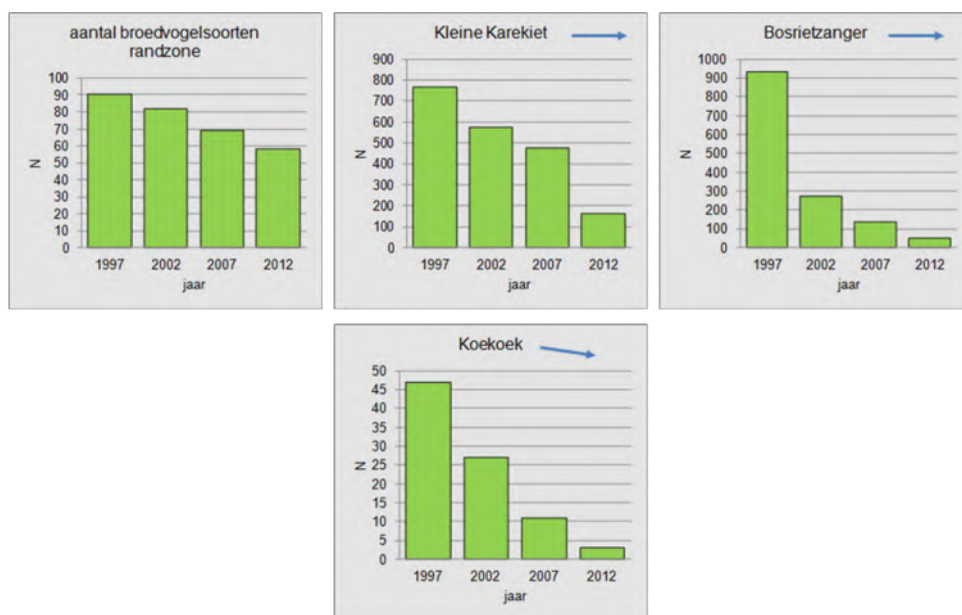
Daarnaast worden er in de winter tussen zonsondergang en zonsopkomst vele, naar schatting duizenden, kolganzen gehoord. Vanwege de duisternis is het nog niet mogelijk gebleken deze aantallen nauwkeurig te bepalen.

8.2 Broedvogelkartering randzone 2012

In het broedseizoen in 2012 is een broedvogelkartering van de randzone uitgevoerd (van Maanen 2013). Het aantal broedvogelsoorten is vanaf 1997 afgenomen (fig. 8.2.). Dit werd vooral veroorzaakt door een afname van het aantal soorten dat afhankelijk is van riet-ruigte-struweel, zoals Kleine karekiet of. Landelijk waren de aantallen van deze soorten stabiel, maar in de randzone van de Oostvaardersplassen namen ze sterk af. Deze afname komt dus sterk overeen met de afname van riet-ruigte-struweel in de randzone (zie fig 6.2). Een soort die niet direct afhankelijk is van deze vegetatie, maar wel van zangvogelsoorten die wel afhankelijk zijn van deze vegetatie, is de Koekoek. Hoewel de Koekoek ook landelijk als broedvogel is afgenomen, nam het aantal broedparen in de randzone sterker af.

Figuur 8.2

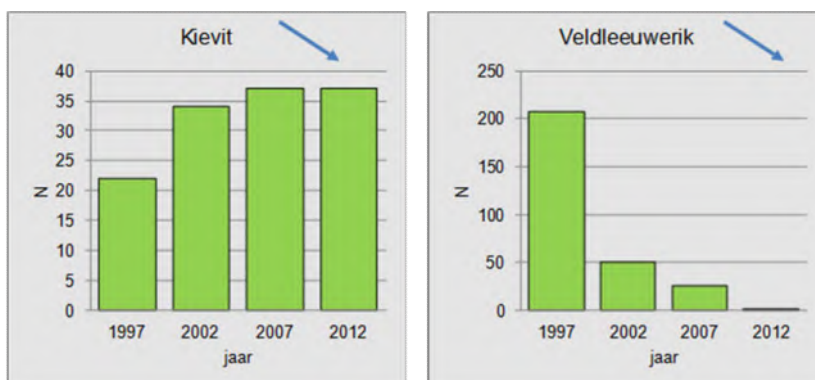
Aantal broedvogelsoorten en aantallen broedparen van enkele broedvogels in de randzone (Bron Altenburg & Wymenga 2013). De pijlen geven de landelijke trend van het aantal broedparen weer.

Van de soorten die meer gebonden zijn aan graslanden nemen sommige af, maar andere juist toe (fig 8.3). De Veldleeuwerik is sinds 1997 sterk afgenomen, maar landelijk is eveneens een sterke afname geconstateerd, zodat de afname in de randzone zeer waarschijnlijk een gevolg is van externe factoren. De Kievit is juist sterk toegenomen, terwijl deze landelijk sterk afnam. Hieruit kan geconcludeerd worden dat de randzone in de Oostvaardersplassen meer geschikt zijn voor weidevogels zoals de Kievit.

Figuur 8.3

aantallen broedparen van enkele broedvogels in de randzone (Bron Altenburg&Wymenga 2013). De pijlen geven de landelijke trend van het aantal broedparen weer.

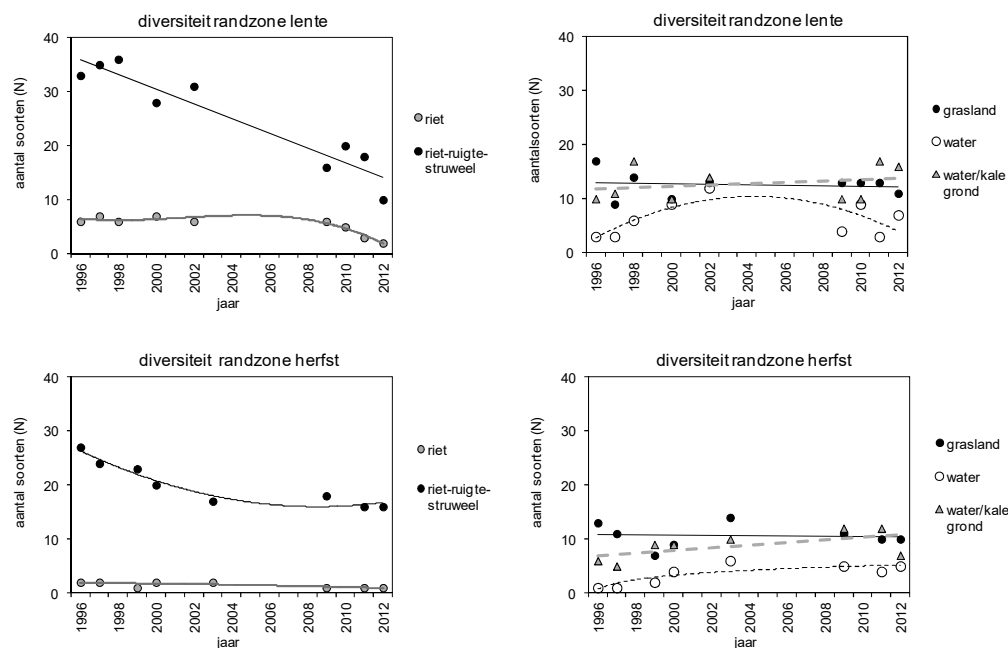

8.3 Vogeltellingen transecten randzone

Ook in de jaarlijkse transecttellingen in de randzone is een vergelijkbare afname van het aantal soorten te zien die afhankelijk zijn van riet-ruigte-struweel als bij de broedvogelkartering van de randzone (fig 8.4). Deze afname is met name sterk in de lente (het broedseizoen). In de herfst is ook een afname te zien, maar deze is minder sterk dan in de lente. Het aantal soorten dat afhankelijk is van rietvegetaties is in de lente vooral de laatste drie jaren sterk afgenomen. In de herfst lijken de aantallen vrij stabiel. Bij de soorten die meer afhankelijk zijn van open gebieden zoals de graslanden, het open water en de open oevers is er bij de graslandsoorten en soorten van open oevers geen sprake van een trend en is het aantal soorten vrij stabiel. Alleen bij de soorten die afhankelijk zijn van open water was er in de lente een duidelijk toename te zien nadat diverse waterpartijen waren aangelegd eind jaren negentig en het waterpeil relatief hoog stond. De laatste jaren lijkt er gemiddeld sprake te zijn van een afname in de lente, maar dit kunnen ook schommelingen zijn die door andere zaken worden veroorzaakt. In de herfst is ook de toename te zien na de inrichtingsmaatregelen van eind jaren negentig en lijken de aantallen de laatste jaren stabiel.

Figuur 8.4

Aantal waargenomen soorten in de randzone op basis van transecttellingen

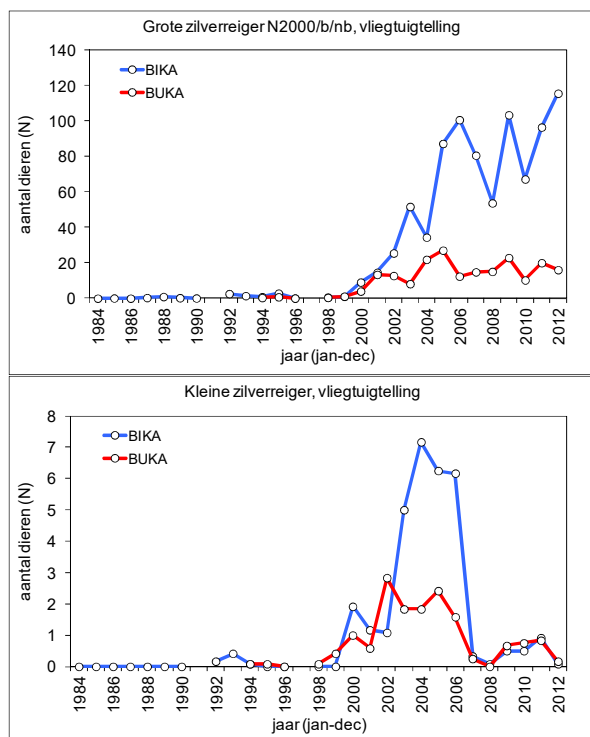
8.4 Vogeltellingen vanuit het vliegtuig

8.4.1 Reigers en Lepelaars

De Grote zilverreiger nam vanaf 2000 sterk toe (figuur 8.5). Na 2006 fluctueerden de aantallen sterk, maar was er gemiddeld geen sprake van een toe- of afname. In de moeraszone werden gemiddeld meer Grote zilverreigers geteld dan in de randzone. De trend in beide gebieden komt overeen. De Kleine zilverreiger wordt in veel geringere aantallen waargenomen dan de Grote zilverreiger. Aanvankelijk nam het aantal Kleine zilverreigers exponentieel toe vanaf 2000 net zoals bij de Grote zilverreiger, maar ander dan bij de Grote zilverreiger zijn bij deze soort de aantallen na 2006 zeer sterk afgenomen en zijn ze de daarna niet meer op de hoge aantallen van 2006 teruggekomen. Vanaf 2009 lijkt er echter wel weer sprake te zijn van enig herstel, maar lang niet zo sterk als bij de Grote zilverreiger en in 2012 werden nog nauwelijks Kleine zilverreigers gezien, terwijl het aantal Grote zilverreigers in dat jaar juist weer verder was gestegen.

Figuur 8.5

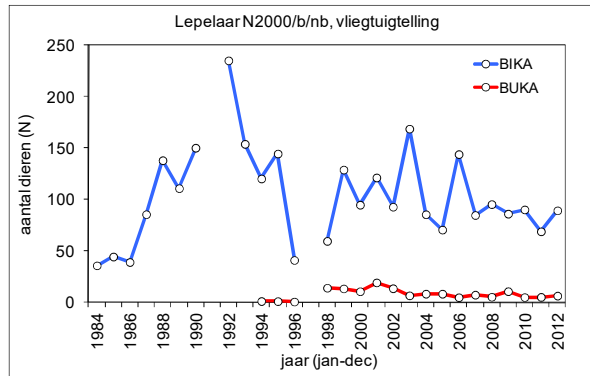
Aantalontwikkeling Grote en Kleine zilverreiger. Weergegeven zijn de gemiddelden per waarneming. BIKA = moeraszone; BUKA = randzone. Gemiddelden voor 1991 en 1997 zijn niet berekend ivm ontbreken enkele waarnemingen. N2000 = soort is aangewezen als Natura 2000 doelsoort; b = aangewezen als broedvogel; nb = aangewezen als niet broedvogel

De Lepelaar wordt al vanaf 1984 waargenomen (fig. 8.6). Vanaf dat jaar steeg het aantal waargenomen Lepelaars exponentieel tot een maximum in 1992, waarna het weer afnam. Vanaf 1992 schommelde het aantal waargenomen Lepelaars sterk tussen de jaren, maar er lijkt geen sprake te zijn van een significante trend. In de moeraszone werden veel meer Lepelaars waargenomen dan in de randzone. De sterke fluctuaties die in de moeraszone voorkomen, komen niet voor in de randzone.

Figuur 8.6

Aantalontwikkeling Lepelaar. Weergegeven zijn de gemiddelden per waarneming. BIKA = moeraszone; BUKA = randzone. Gemiddelden voor 1991 en 1997 zijn niet berekend ivm ontbreken enkele waarnemingen. N2000 = soort is aangewezen als Natura 2000 doelsoort; b = aangewezen als broedvogel; nb = aangewezen als niet broedvogel.

8.4.2 Zwanen en ganzen

Wilde zwaan en Knobbelzwaan worden al vanaf 1984 waargenomen in tegenstelling tot de Kleine zwaan die pas vanaf 1996 vanuit het vliegtuig wordt waargenomen (figuur 8.8). De meest talrijke zwaan van de afgelopen tien jaren was de Knobbelzwaan, gevolgd door de Wilde zwaan en de Kleine zwaan.

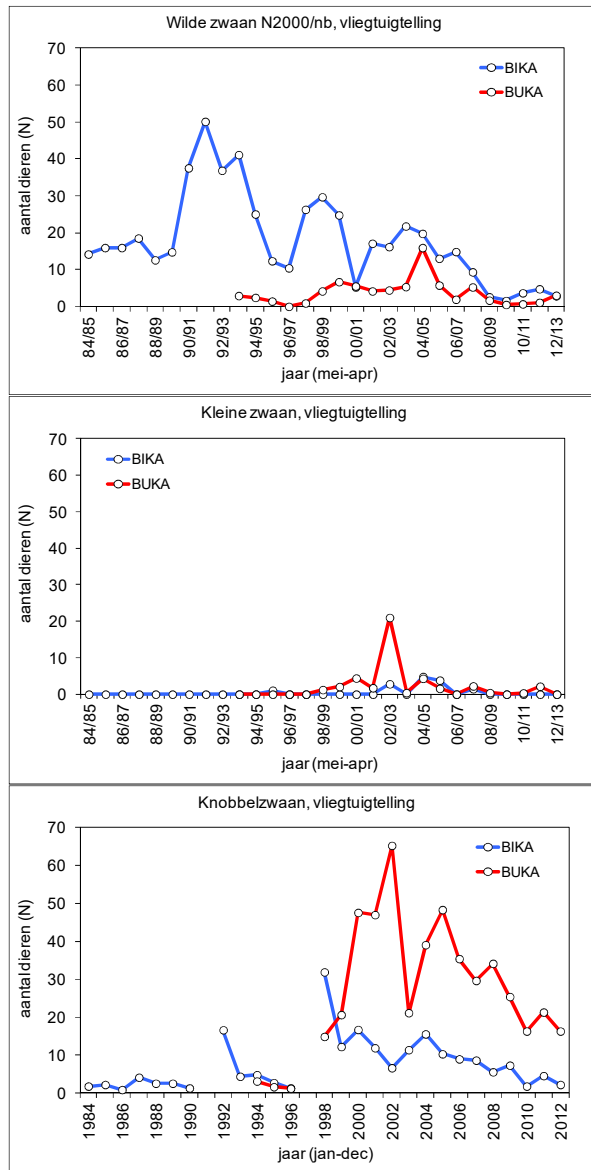
Na een sterke toename van de Wilde zwaan in 1991-1992, daalde het gemiddeld aantal waargenomen Wilde zwanen geleidelijk tot een minimum in 2009-2010. Na 2010 trad er weer een lichte toename op. In de moeraszone werden meer Wilde zwanen waargenomen dan in de randzone. De ontwikkeling in de randzone wijkt wel af van die van de moeraszone. Daar waar in de moeraszone de trend negatief was, nam het aantal Wilde zwanen in de randzone in 1998/1999 toe, waarna het een aantal jaren stabiel bleef. In 2004/2005 namen de aantallen weer sterk toe, maar in de daaropvolgende jaren namen de aantallen weer sterk af tot een minimum in 2009-2010.

De Kleine zwaan, die pas vanaf 1996 wordt waargenomen, nam aanvankelijk sterk toe tot een maximum in 2003. Daarna nam het aantal weer sterk af. Deze toename hangt mogelijk samen met de toename van fonteinkruid in de Oostvaardersplassen in die periode (m.n. in de Keersluisplas).

De Knobbelzwaan kwam aanvankelijk in lage aantallen voor in de beginjaren. Vanaf 1997 is er echter sprake van een sterke toename van het aantal waargenomen Knobbelzwanen tot een maximum in 2002. Vanaf 2002 is het aantal waargenomen Knobbelzwanen weer afgenomen, maar er worden nog steeds veel meer Knobbelzwanen waargenomen dan in de jaren tachtig van de vorige eeuw. In tegenstelling tot de Wilde zwaan werden de Knobbelzwanen meer waargenomen in de randzone dan in de moeraszone. In beide gebieden is een zelfde trend waarneembaar.

Figuur 8.7

Aantalontwikkeling Wilde zwaan, Kleine zwaan en Knobbelzwaan. Weergegeven zijn de gemiddelden per waarneming. BIKA = moeraszone; BUKA = randzone. Gemiddelden voor 1991 en 1997 zijn niet berekend ivm ontbreken enkele waarnemingen. N2000 = soort is aangewezen als Natura 2000 doelsoort; b = aangewezen als broedvogel; nb = aangewezen als niet broedvogel.

Grauwe ganzen en Kolganzen worden al vanaf 1984 waargenomen en Brandganzen pas vanaf 1990 (figuur 8.8). Het aantal waargenomen Grauwe ganzen varieerde van jaar tot jaar, maar er is wel sprake van een toename in de tijd. Opvallend is de piek in 2000/2001, die door een enkele waarneming wordt veroorzaakt: tijdens de waarneming van november 2000 werden meer dan 42000 Grauwe ganzen waargenomen.

De aantallen Brandganzen zijn vanaf 1993 gestegen. Hoewel de aantallen van jaar tot jaar sterk fluctueren, is er gemiddeld toch sprake van een positieve trend.

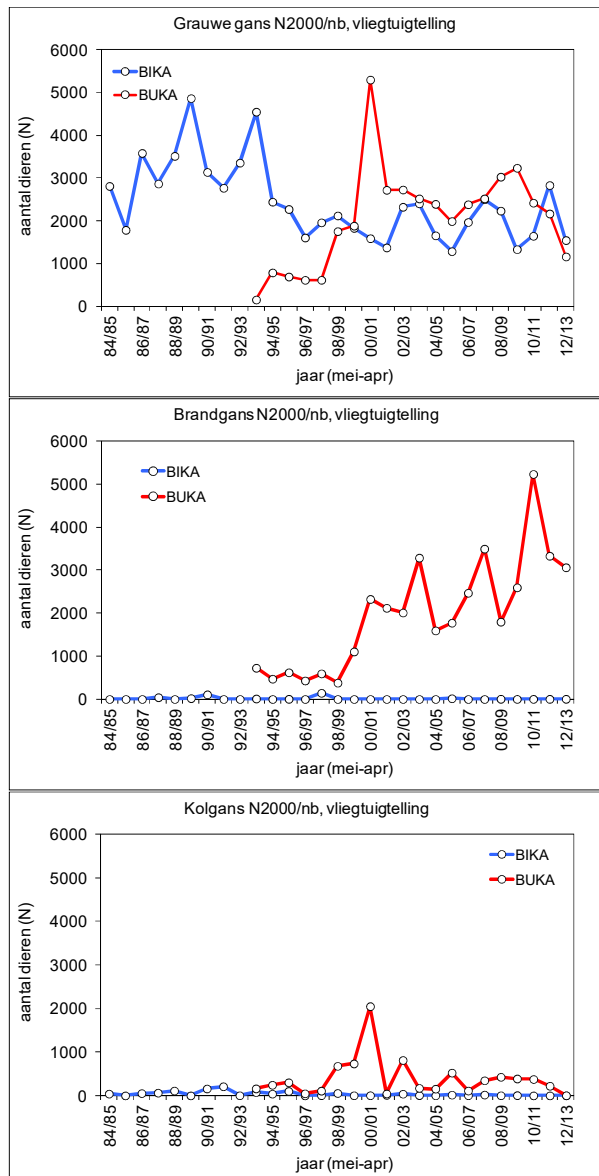
De aantallen waargenomen Kolganzen zijn in vergelijking met die van Grauwe ganzen en Brandganzen laag. Na een toename van de aantallen in 1998/1999,

nam hun aantal al snel weer af in 2000/2001. In de periode daarna waren de aantallen min of meer stabiel.

De ganzen werden voornamelijk in de randzone aangetroffen. Buiten de ruiperiode zijn de Brandgans en de laatste jaren de meest talrijke ganzensoort in de Oostvaardersplassen.

Figuur 8.8

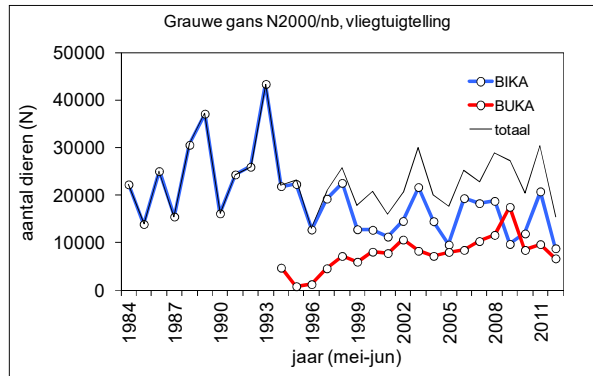
Aantalontwikkeling Grauwe gans, Brandgans en Kolgans. Weergegeven zijn de gemiddelden per waarneming. BIKA = moeraszone; BUKA = randzone. Gemiddelden voor 1991 en 1997 zijn niet berekend ivm ontbreken enkele waarnemingen. N2000 = soort is aangewezen als Natura 2000 doelsoort; b = aangewezen als broedvogel; nb = aangewezen als niet broedvogel.

Het aantal Grauwe ganzen tijdens de ruiperiode in de moeraszone was zeer hoog eind jaren tachtig, begin jaren negentig (maxima tot meer dan 40000 vogels; fig. 8.9). Daarna namen de maxima af en varieerden de maxima tussen 10 en 20 duizend ganzen in de moeraszone en tussen de 5 en 10 duizend in randzone. Aanvankelijk werden de meeste Grauwe ganzen in de moeraszone aangetroffen, maar de laatste jaren zijn, door een toename van het aantal Grauwe ganzen in de randzone, de aantallen in de randzone vergelijkbaar met die van de moeraszone.

Figuur 8.9

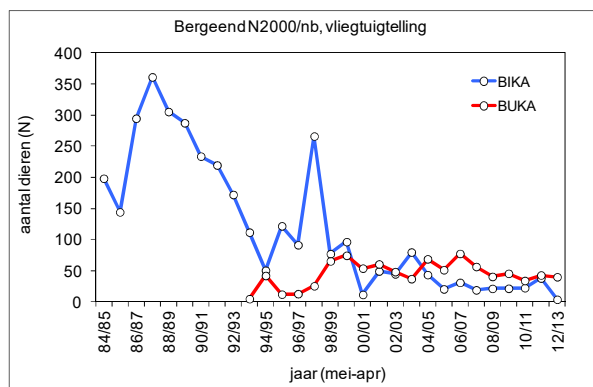
Aantalontwikkeling Grauwe gans tijdens de ruiperiode (mei-juni). Weergegeven zijn de maxima van de waarnemingen in mei en juni. BIKA = moeraszone; BUKA = randzone. N2000 = soort is aangewezen als Natura 2000 doelsoort; b = aangewezen als broedvogel; nb = aangewezen als niet broedvogel.

Het aantal waargenomen Bergeenden is in de loop van de tijd afgenomen (fig. 8.10). De laatste jaren waren de aantallen min of meer stabiel. Gemiddeld werden in de laatste jaren iets meer Bergeenden in de randzone dan in de moeraszone waargenomen.

Figuur 8.10

Aantalontwikkeling Bergeend. Weergegeven zijn de gemiddelden per waarneming. BIKA = moeraszone; BUKA = randzone. Gemiddelden voor 1990/1991 en 1996/1997 zijn niet berekend ivm ontbreken enkele waarnemingen. N2000 = soort is aangewezen als Natura 2000 doelsoort; b = aangewezen als broedvogel; nb = aangewezen als niet broedvogel..

8.4.3 Zwemeenden

De aantallen waargenomen Smienten in de moeraszone namen na 1984 eerst toe tot een maximum in 1989/1990. Hierna nam de aantallen geleidelijk af (fig. 8.11). In de randzone is de trend vergelijkbaar met uitzondering van het jaar 1999/2000. In dat jaar werden in december 1999 en januari-februari 2000 tussen de 10 en meer dan 22 duizend Smienten aangetroffen.

De aantallen Krakeenden waren lager dan die van de Smienten. Voor 1992 waren de aantallen zeer laag. In de periode 1992-2005 lagen de aantallen iets hoger en in de periode daarna weer iets lager. De laatste jaren lijken de aantallen stabiel.

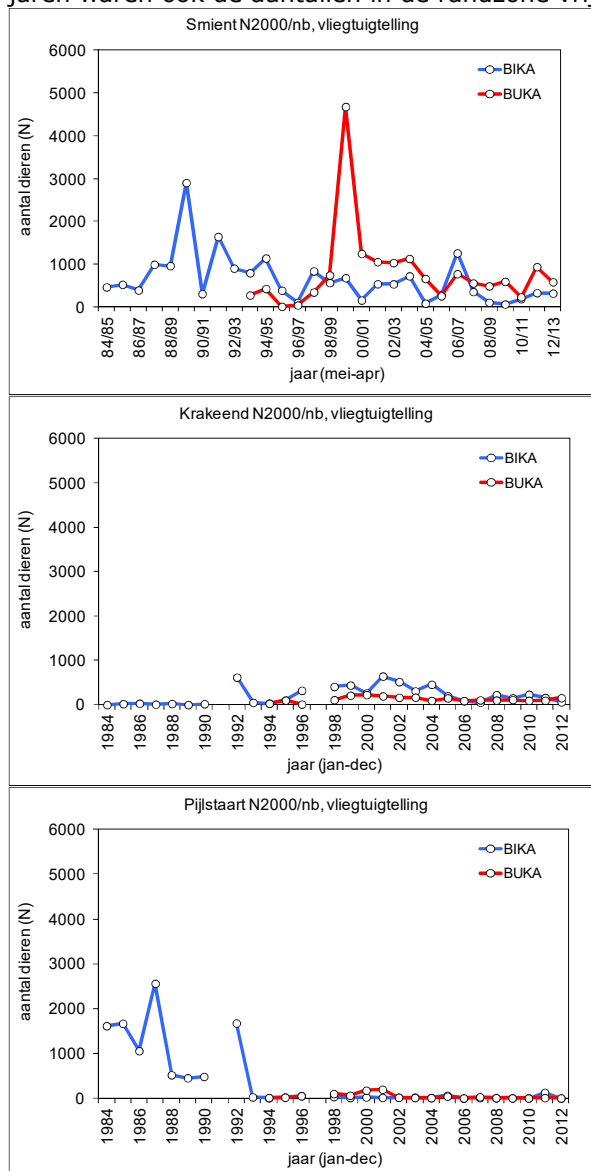
De aantallen Wilde eenden namen zowel in de moeras- als randzone geleidelijk af tot een voorlopig minimum in 2011. Bij de Pijlstaart is een vergelijkbaar beeld te zien, maar wordt het minimum al in 1993 bereikt, waarna in de periode daarna de aantallen rond dat minimum blijven schommelen.

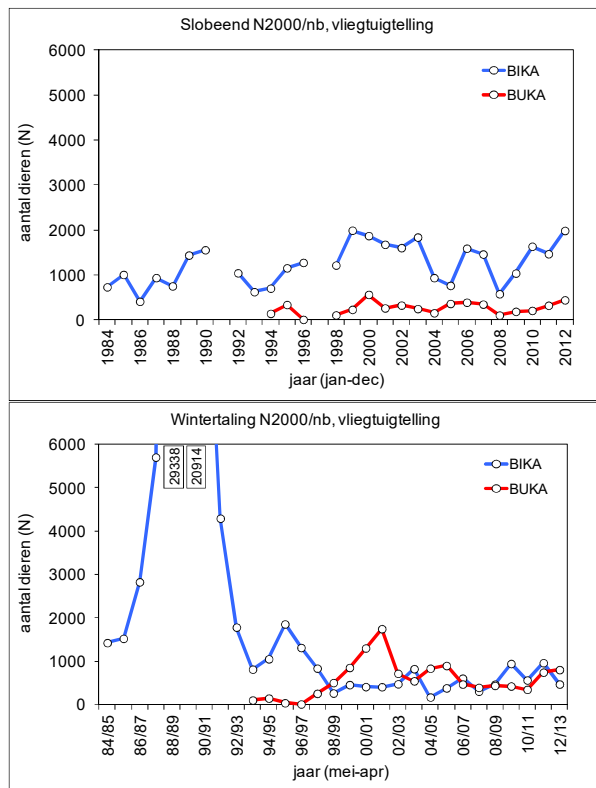
De aantallen Slobeenden namelijk aanvankelijk licht toe na 1984 tot 1999. Daarna bleef de trend gemiddeld stabiel. De Slobeenden werden vooral in de moeraszone aangetroffen.

Wintertalingen werden in zeer hoge aantallen (tot meer dan 50 duizend in de herfst van 1989 en 1990) waargenomen in de moeraszone eind jaren tachtig, begin jaren negentig tijdens de eerste drooglegging van het moeras toen er veel pioniervegetatie aanwezig was. Na de drooglegging namen de aantallen weer sterk af. De laatste jaren waren de aantallen in de moeraszone vrij stabiel. In de randzone is een toename te zien van 1998 tot 2003. Ook hier was door inrichtingsmaatregelen en vernatting tijdelijk veel pioniervegetatie aanwezig. Daarna nam de pioniervegetatie af en ook de aantallen Wintertalingen. De laatste jaren waren ook de aantallen in de randzone vrij stabiel.

Figuur 8.11

Aantalontwikkeling Smient, Krakeend, Wilde eend, Pijlstaart, Slobeend en Wintertaling.. Weergegeven zijn de gemiddelden per waarneming. BIKA = moeraszone; BUKA = randzone. Gemiddelden voor 1990/1991 en 1996/1997 zijn niet berekend ivm ontbreken enkele waarnemingen. N2000 = soort is aangewezen als Natura 2000 doelsoort; b = aangewezen als broedvogel; nb = aangewezen als niet broedvogel. Bij wintertaling is met getallen aangegeven wat de gemiddelden waren in 1988/1989 en 1989/1990, omdat anders de grafiek moeilijk leesbaar is.

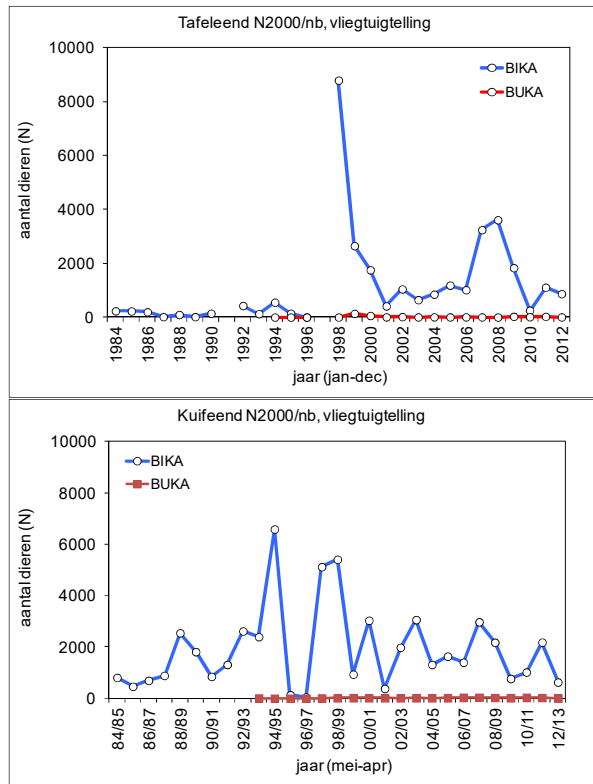

8.4.4 Duikeenden

Het aantal waargenomen Tafeleenden was laag in de periode 1984-1996 (fig. 8.12). Daarna namen de aantallen sterk toe tot een maximum in 1998, gevolgd door een sterke afname tot 2001 waarna het weer geleidelijk toenam tot een maximum in 2008. In 2009 en 2010 namen de aantallen weer sterk af, waarna er in 2011 weer sprake was van een lichte toename. Tafeleenden werden vrijwel uitsluitend in de moeraszone aangetroffen. De Kuifeend laat een iets ander patroon zien dan de Tafeleend. Vanaf 1984 namen de waargenomen aantallen toe tot maxima in de periode 1994-1998. Opvallend is de sterke afname in 1996, een jaar met een zeer droge zomer waardoor het waterpeil sterk daalde. Na 1998 zijn de aantallen gedaald, maar lijkt er de laatste jaren geen sprake van een trend te zijn. Ook Kuifeenden werden vrijwel uitsluitend in de moeraszone aangetroffen.

Figuur 8.12

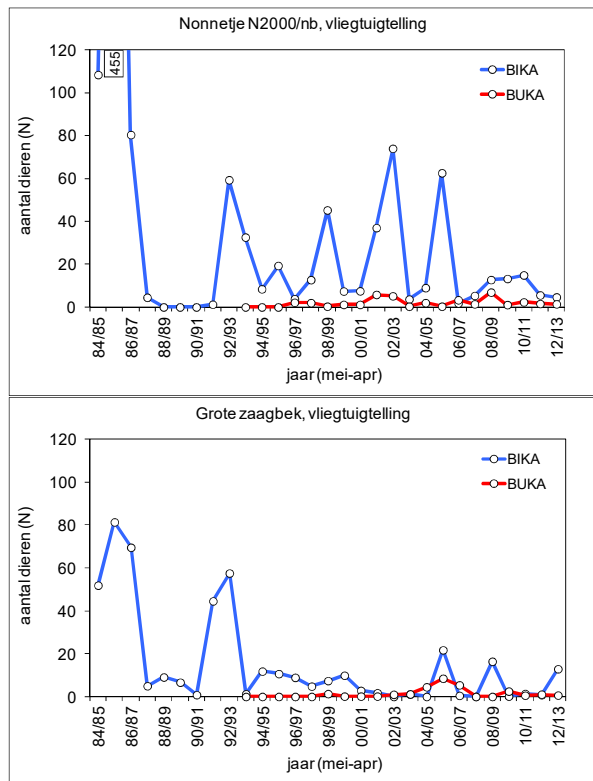
Aantalontwikkeling Tafeleend en Kuifeend. Weergegeven zijn de gemiddelden per waarneming. BIKA = moeraszone; BUKA = randzone. Gemiddelden voor 1990/1991 en 1996/1997 zijn niet berekend ivm ontbreken enkele waarnemingen. N2000 = soort is aangewezen als Natura 2000 doelsoort; b = aangewezen als broedvogel; nb = aangewezen als niet broedvogel. Bij wintertaling is met getallen aangegeven wat de gemiddelden waren in 1988/1989 en 1989/1990, omdat anders de grafiek moeilijk leesbaar is.

De twee soorten zaagbekken, Nonnetje en Grote zaagbek, vertoonden een vergelijkbaar beeld: hoge aantallen begin tachtiger jaren, waarna de aantallen afnamen (fig. 8.13). Zowel bij het Nonnetje als de Grote zaagbek fluctueerden de aantallen sterk tussen de jaren. Bij het Nonnetje was dat de laatste jaren sterker dan bij de Grote zaagbek. Opvallend is het ontbreken of in zeer lage aantallen voorkomen van het Nonnetje tijdens de eerste drooglegging. Bij de Grote zaagbek waren de aantallen ook laag, maar kwamen zij nog wel in alle jaren van de drooglegging voor.

Figuur 8.13

Aantalontwikkeling Nonnetje en Grote zaagbek. Weergegeven zijn de gemiddelden per waarneming. BIKA = moeraszone; BUKA = randzone. Gemiddelden voor 1990/1991 en 1996/1997 zijn niet berekend ivm ontbreken enkele waarnemingen. N2000 = soort is aangewezen als Natura 2000 doelsoort; b = aangewezen als broedvogel; nb = aangewezen als niet broedvogel. Bij Nonnetje is met een getal aangegeven wat het gemiddelde was in 1985/1986, omdat anders de grafiek moeilijk leesbaar is.

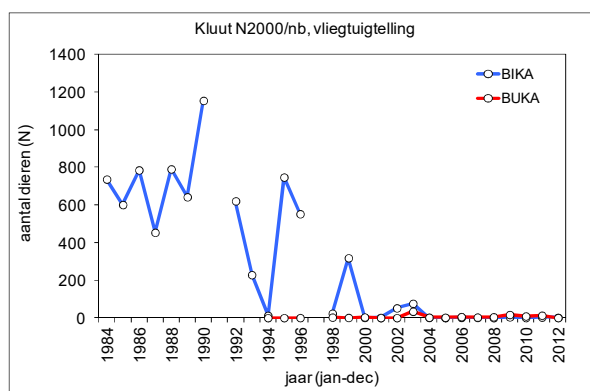

8.4.5 Kluten, Plevieren en Strandlopers

Figuur 8.14

Aantalontwikkeling Kluut. Weergegeven zijn de gemiddelden per waarneming. BIKA = moeraszone; BUKA = randzone. Gemiddelden voor 1990/1991 en 1996/1997 zijn niet berekend ivm ontbreken enkele waarnemingen. N2000 = soort is aangewezen als Natura 2000 doelsoort; b = aangewezen als broedvogel; nb = aangewezen als niet broedvogel.

In de periode 1984-1992 werden Kluten in vrij constante aantallen waargenomen (fig. 8.14). Na 1992 namen de aantallen sterk af en in 1994 werden ze niet meer waargenomen. In het daaropvolgende jaar namen de aantallen waargenomen Kluten weer sterk toe, maar dit was slechts van korte duur. Na 1995 namen de aantallen weer sterk af en de laatste 8 jaren zijn niet of nauwelijks Kluten vanuit de lucht waargenomen.

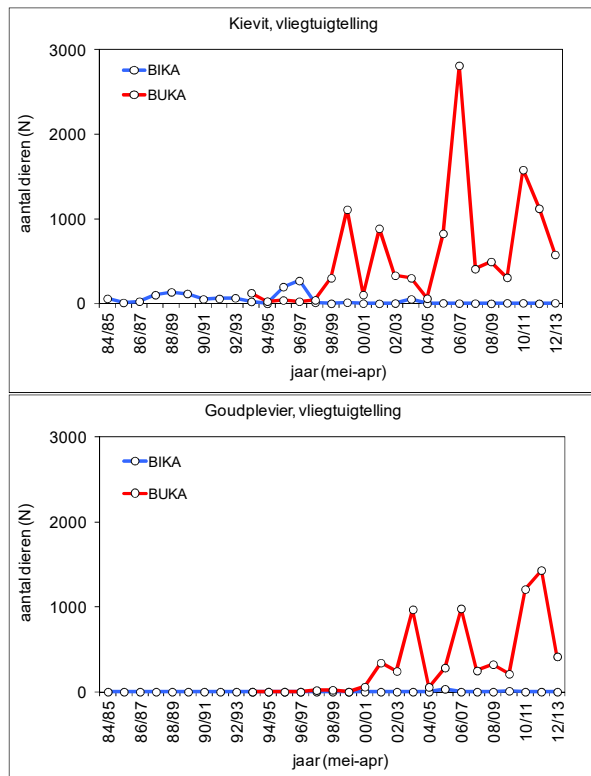

Kieviten en Goudplevieren laten een ander beeld zien dan de Kluut (fig. 8.15). Hoewel de aantallen sterk fluctueren, zijn de aantallen van deze twee soorten de

laatste jaren toegenomen. De Goudplevier is zelfs een soort die pas in de afgelopen 6 jaren nadrukkelijk werd gezien. Beide soorten werden vrijwel uitsluitend in de randzone waargenomen.

Figuur 8.15

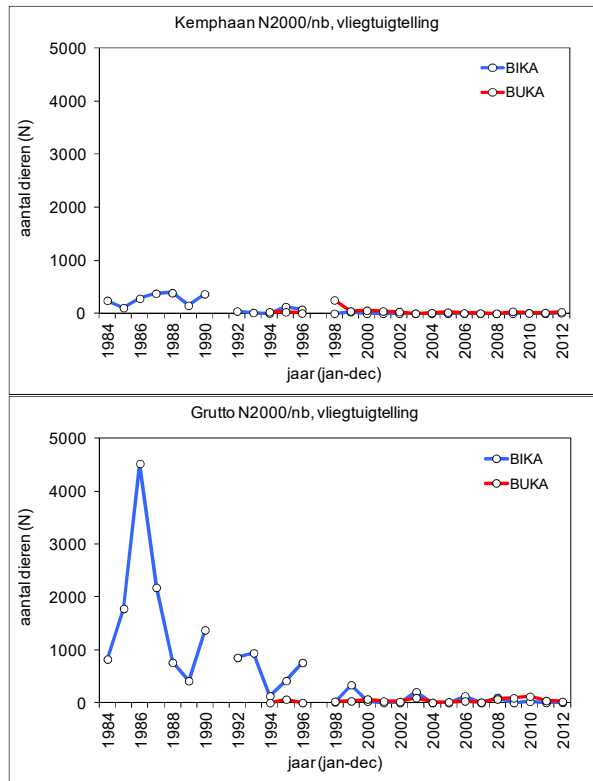
Aantalontwikkeling Kievit en goudplevieren. Weergegeven zijn de gemiddelden per waarneming. BIKA = moeraszone; BUKA = randzone. Gemiddelden voor 1990/1991 en 1996/1997 zijn niet berekend ivm ontbreken enkele waarnemingen. N2000 = soort is aangewezen als Natura 2000 doelsoort; b = aangewezen als broedvogel; nb = aangewezen als niet broedvogel.

Kemphaan en Grutto laten weer een beeld zien dat overeenkomt met de Kluut (fig. 8.16). Aanvankelijk hoge aantallen in de tachtiger jaren, waarna een afname plaatsvond. In de laatste jaren zijn er zelfs jaren dat ze niet meer worden gezien vanuit de lucht. Ook voor deze soorten geldt dat een juiste waterdiepte om te kunnen foerageren de laatste jaren ontbreekt tijdens de trek.

Figuur 8.16

Aantalontwikkeling Kemphaan en Grutto. Weergegeven zijn de gemiddelden per waarneming. BIKA = moeraszone; BUKA = randzone. Gemiddelden voor 1990/1991 en 1996/1997 zijn niet berekend ivm ontbreken enkele waarnemingen. N2000 = soort is aangewezen als Natura 2000 doelsoort; b = aangewezen als broedvogel; nb = aangewezen als niet broedvogel.

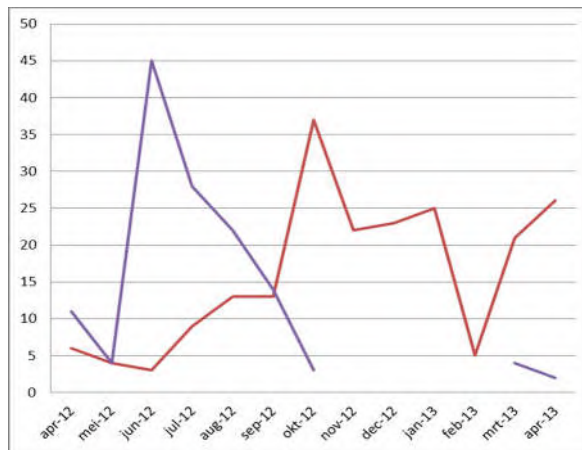

8.5 Roofvogels

Figuur 8.16

aantallen buizerd (rood) en bruine kiekendief (blauw) die zijn waargenomen tijdens de maandelijkse tellingen in de periode 1 april 2012 tm 1 april 2013

Tijdens de maandelijkse telling werd een groot aantal soorten gezien. Enkele soorten trokken door of waren incidentele bezoeker: smelleken, torenvalk, boomvalk, sperwer, rode wouw, ruigpootbuizerd en visarend. De in het gebied broedende Zeearend werd bij bijna elke telling gezien, en van de havik werden bij veel tellingen meerdere individuen waargenomen. De buizerd en bruine kiekendief zijn elke telling in hoge aantallen waargenomen. Dit zijn residente en talrijke soorten. De blauwe kiekendief is in juni 2012 nog gezien, maar is na de winter niet meer waargenomen.

Tabel 8.1

Aantallen overige roofvogels die zijn waargenomen tijdens de maandelijkse tellingen.

	APR 12	MEI 12	JUNI 12	JULI 12	AUG 12	SEP 12	OKT 12	NOV 12	DEC 12	JAN 13	FEB 13	MRT 13	APR 13
Smelleken										2			1
Torenvalk						1	1	1	2				
Boomvalk							2						
Slechtvalk					1		1			1			2
Sperwer					3				1	2			
Havik	3				6	1		1	1	1		4	2
Ruigpootbuizerd										1			
Rode Wouw								2					
Blauwe Kiekendief			1										
Visarend							2						
Zeearend	1		1		1					1		1	2

9 Recreatie en communicatie

9.1 Aantallen

In 2012 zijn er bijna 37.000 bezoekers ontvangen in het bezoekerscentrum en hebben ca. 7.000 mensen deelgenomen aan een excursie. Deze cijfers komen vrijwel overeen met die uit 2011. Een deel van de bezoekers waren hoogwaardigheid bekleders, waaronder de staatsecretaris van (toen nog) EL&I. Daarnaast zijn er werkbezoeken gebracht door vertegenwoordigers van diverse politieke partijen, de commissaris van de koningin van Flevoland en het bestuur van de Council Wetland International.

9.2 Aantallen

In 2012 hebben ca 37.000 bezoekers het bezoekerscentrum bezocht (tabel 9.1.) Dat ligt in lijn met de aantallen van voorafgaande jaren. In natuurbelevingcentrum de Oostvaarders, dat wordt beheerd door de Stichting Stad en Natuur is door ca. 40.000 mensen bezocht.

Tabel 9.1.

Aantallen bezoekers per maand aan het bezoekerscentrum Oostvaardersplassen.

	2011	2012
Jan	2465	1573
Feb	1922	3000
Mrt	3140	2515
Apr	4683	2742
Mei	4426	4381
Jun	3559	1403
Jul	3018	4118
Aug	3237	5074
Sep	3505	3407
Ok	4747	3701
Nov	1003	2020
Dec	1000	1391
Totaal	36705	36675

9.3 Excursies

De belangstelling voor de excursies in de Oostvaardersplassen bleek dit jaar onverminderd groot. Wat op valt is het feit, dat de bezettingsgraad van de excursies met 17,5 bezoeker per excursie hoger lag dan de 14 in 2011.

Groepsexcursies		
	groepen	deelnemers
Wandelingen	38	964
Bolderkarritten	97	3138
VIP busje ritten	63	434
Ecokarritten Lelystad	72	1331
Ecokarritten Almere	23	458
Scholen (basis)	28	350
overige groepen	5	265
Totaal	326	6940
Individuele excursies		
Begeleide winterwandelingen Driehoek	113	1070
Boswachterswandelingen	5	31
Grazersritten Lelystad (EcoKar)	10	168
Grazersritten Almere (EcoKar)	28	510
Fotosafaris (VIP) busje	28	140
Grote 5 tochten (bolderkar)	6	106
Avondbrontexcursies Lelystad (EcoKar)	17	323
Avondbrontexcursies Almere (EcoKar)	24	459
Dagbrontexcursies Lelystad Bolderkar	5	127
Totaal	236	2934
Totaal	562	9874

Daarnaast zijn er nog 4.500 bezoekers geweest op de Dutch Bird Fair in augustus, ca 1.000 schaatsers tijdens de vorstperiode begin 2012, 350 deelnemers aan de zeearend wandel marathon en 100 deelnemers aan de veiling rondom de film "de nieuwe wildernis in september.

Soort	Aantal
melding vermeend noodgeval	164
melding noodgeval via politie (144)	44
algemene bezorgdheid	16
bedreigingen	7
vraag naar informatie	24
Totaal	255

9.4 Communicatie en public relations

Zes keer per jaar nodigt Staatsbosbeheer haar stakeholders uit voor een overleg. Hier wordt informatie en ervaringen rond het beheer en beleid in de Oostvaardersplassen uitgewisseld. Deelnemers aan dit overleg zijn Vereniging het Edelhert (VHE), Koninklijke Nederlandse Maatschap voor Diergeneeskunde, Stichting Welzijn Grote Grazers (SWG) en de Dierenbescherming. In 2012 is het overleg verbreed met de Natuur- en

Vogelwacht Zuid Flevoland en de Vereniging voor veldbiologie. SWGG heeft deze winter meerdere malen via de regionale pers kritiek geuit op het ICMO-2 beleid in de Oostvaardersplassen. VHE heeft in april na overleg laten weten dat zij na het uit- en afstel van aantakking van de Hollandse Hout en de Oostvaarderswissel het ICMO2 beleid niet langer compleet vinden en het daarom niet langer onderschrijven. Beide organisaties staan nu op het standpunt dat zij in 2010 ten tijde van de totstandkoming van het ICMO2-advies innamen. Ze blijven, na overleg met Staatsbosbeheer, deelnemen aan het stakeholdersoverleg.

Op internet worden sinds december 2011 in de winter elke maand de actuele cijfers gepubliceerd. Het verloop en de omvang van de winter in de Oostvaardersplassen wordt hiermee direct gedeeld met het grote publiek om elke vorm van geslotenheid of geheimzinnigheid te vermijden. Deze pagina op de Staatsbosbeheer website is ca. 4.200 keer bezocht. "Oostvaardersplassen" is in Google na "staatsbosbeheer" het meest gebruikte zoekwoord waar wij naar kijken.

Er is tijdens de eerste sneeuwperiode in 2013 veel aandacht geweest van landelijke en regionale media over de dieren in de Oostvaardersplassen. Na afloop van de winter hebben wij een persbericht uitgedaan met de definitieve cijfers van afgelopen winter. Landelijke media hebben dit breed opgepakt en er kort over bericht.

Het weblog op www.oostvaardersplassen.nl is ca 95.000 keer bezocht deze winter. Op het forum op deze website heeft afgelopen winter een felle discussie plaatsgevonden. Een aantal van de mensen die deelnam aan deze discussie zijn aan het eind van de winter door Staatsbosbeheer uitgenodigd en in de gelegenheid gesteld over het beheer te praten en het gebied te bezoeken. De website www.volgdevos.nl is eind februari online gegaan. Op deze site kon de geboorte en eerste levensweken van een aantal jonge vosjes worden gevolgd. Deze site is 2,6 miljoen keer bezocht door 730.000 unieke bezoekers en kreeg ruim 35.000 "likes".

Onderzoek beleving

Om meer zicht te krijgen op de beleving van wildernis natuur in het algemeen en de Oostvaardersplassen in het bijzonder onder een groter deel van de bevolking, is begin februari een onderzoek gestart of en hoe deze beleving kan worden gemeten. Dit onderzoek wordt uitgevoerd als thesis van een MSc. studente van de Universiteit Utrecht.

10 Discussie

10.1 Methode

De monitoring terreingebruik is eind april 2013 geëvalueerd en hierover zal in de loop van 2013 in een aparte publicatie worden gerapporteerd. De laatste jaren leveren de gegeven geen nieuwe inzichten op. Wel is er blijvend behoefte aan inzicht in het terreingebruik van de beschuttingslokaties in de winterperiode en is meer inzicht gewenst in het terreingebruik van edelherten in het moeras. Geadviseerd word de monitoring terreingebruik hierop aan te passen.

Het registreren van zowel gedrag conditie als fysieke conditie heeft inzicht gegeven dat deze in 85% van de gevallen overeen komt.

10.2 Omgevingsconditie

De omgevingsconditie geeft een goed inzicht in de ontwikkeling van de omstandigheden in het gebied. De omgevingsconditie was dit jaar lager dan die in de winter 2011-2012, wat vooral werd veroorzaakt door aanhoudende koude periodes tot half april en de beperkte hoeveelheid voedsel aan het eind van de winter.

10.3 Structuur graslanden

De ontwikkelingen in afgelopen monitoringsjaar liggen in het verlengde van de trends van voorgaande jaren. Ook in de lente van 2012 en 2013 was op de (oostelijke) graslanden verdere ontwikkeling van Jacobs Kruiskruid duidelijk zichtbaar. Deze soort is giftig voor grote herbivoren en in het veld was te zien dat deze soort dan ook wordt gemeden door de dieren. De ontwikkeling van deze soort op de graslanden zal bijgehouden worden door in de structuurmetingen hier extra aandacht aan te geven en de hoogte en bedekking van de soort apart op te nemen. Het verder toenemen van de soort en domineren van de graslanden kan gevolgen hebben voor de draagkracht van het gebied voor de grote herbivoren, het terreingebruik van de grote herbivoren en daarmee voor de vegetatieontwikkeling in het gebied (verruiging graslanden die kan leiden tot ontwikkeling van houtigen). Uit de literatuur blijkt dat deze soort meestal na een aantal jaren vanzelf verdwijnt (Bezemer 2006)

10.4 Effecten begrazing op bosgebieden

Er wordt op dit moment voorzien in het optimaliseren van dierenwelzijn door de openstelling van de drie bosgebieden. Er is bij autonome ontwikkeling op dit moment echter geen zekerheid te geven over de beschikbaarheid en kwaliteit van de beschutting in het Oostvaardersplassengebied op de *lange* termijn. Om dit wel te garanderen en hiermee blijvend invulling te geven aan de het optimaliseren van dierenwelzijn worden er naast het bestaande beschuttingsplan aanvullende maatregelen (opschalen huidige beschuttingsplan, inrichten spoorzone en

aantakken Oostvaardersveld en groter deel Kotterbos) getroffen om de kwaliteit en beschikbaarheid van de beschutting te vergroten.

10.5 Grote herbivoren

De winter van 2012-2013 was koud en lang. Het grootste deel van de dieren in de Oostvaardersplassen vertoonde de gehele winter actief en alert gedrag. Dieren die in mindere conditie raakten en de winter waarschijnlijk niet zouden halen zijn zo vroeg mogelijk geschoten. Het protocol vroeg reactief beheer blijkt in de praktijk goed uitvoerbaar en leidt tot meer afschot bij lagere omgevingsconditie en tot een significante daling van de populatie grote grazers na jaren van groei. Deze winter is 86% van de gestorven dieren gedood door afschot. Er blijken zich ook enkele situaties voor te doen waarin delen van het protocol in de praktijk lastig uitvoerbaar zijn of tot onwenselijk resultaat leiden.

Heckrunderen

De populatie Heckrunderen is de kleinste van de drie soorten grazers (ca. 150 dieren op 1 mei 2013) en is vanaf 2004 met ca. 70% afgenomen. Het is niet zeker hoe de populatie zich verder zal ontwikkelen. Bij strikte toepassing van het afschotprotocol zou een groot deel van de Heckrunderen aan het einde van de winter geschoten moeten worden omdat zij de kenmerken van conditiescore 3 vertonen. Deze dieren hebben de winter echter wel overleefd. Het maken van onderscheid tussen Heckrunderen met een goede en slechtere conditie aan het einde van de winter is moeilijker te maken dan bij de andere twee soorten. In de praktijk zal het afschotpercentage van Heckrunderen dan ook lager zijn dan de streefwaarde.

Een mogelijke conclusie van deze bevinding kan zijn om de populatie Heckrunderen uit het gebied te verwijderen. Echter de Heckrunderen vervullen hun eigen specifieke rol binnen de ontwikkelingscyclus van het gebied en hebben een onderscheidend en aanvullend graasgedrag. Ze hebben hierbij een rol als "facilitator" en zijn in staat het dode, plantaardige materiaal op te ruimen. Er wordt daarom besloten om de populatie in het gebied te handhaven.

Staatsbosbeheer zal in overleg met (externe) deskundigen onderzoeken of optimalisatie van het afschotbeleid voor deze soort kan plaatsvinden die recht doet aan de doelstelling "minimaliseren potentieel dierenleed" van het vastgestelde managementplan. Staatsbosbeheer zal deze populatie met extra inspanning volgen en de mogelijkheden verkennen om mitigerende maatregelen te nemen om het percentage natuurlijke dood te verkleinen op bijvoorbeeld het punt van "vastzitten" in sloten.

edelherten

De sterfte onder de edelherten deze winter laat zien dat in het begin van de winter vooral de jonge dieren sterven. In het laatste deel van de winter neemt het aandeel van oudere dieren echter toe als de groei van het gras uitblijft en de koude aanhoudt en de concurrentie van de brandganzen doorloopt. Dit leidt tot een "tweede" piek in de sterfte en tot een hogere

sterfte onder de edelherten. Er zijn eind april vanuit de lucht 20 tot 40 niet eerder geregistreerde dode edelherten waargenomen in het moeras. Het is echter niet mogelijk om in het moeras het beheer te intensiveren in verband met de ontoegankelijkheid van het gebied en de verstoring die dit in het vroege voorjaar oplevert. Dit heeft er deze (lange) winter in geresulteerd dat het percentage afschot van de edelherten net onder de 90% streefnorm lag. Er is geen reden om aan te nemen dat deze streefnorm in gemiddelde jaren niet haalbaar zal zijn voor deze soort.

konikpaarden

Het grootste deel van de konikpaarden heeft de gehele winter in goede conditie (fysiek en gedrag) verkeerd. De dieren die verzwakt waren zijn zo vroeg mogelijk afgeschoten, waarbij opvalt dat de conditiescore van geschoten dieren hoger is dan vorig jaar als gevolg van de aanscherping van het protocol na vorige winter. Bij de Konikpaarden is sprake van een relatief hoog aandeel dieren dat is vast komen te zitten in poelen en sloten (7%). Daarnaast is er onder de dieren die een natuurlijke dood zijn gestorven een aantal oude dieren gevonden, die mogelijk van ouderdom zijn gestorven en zijn er merries gestorven tijdens het werpen. Er is geen reden om aan te nemen dat 90% in gemiddelde jaren niet haalbaar zal zijn voor deze soort.

10.6 Ganzen

In de afgelopen jaren zijn de aantallen ganzen (met name Brandganzen) sterk toegenomen. Daarnaast blijven grote aantallen ganzen, met name Brandganzen, in het voorjaar steeds langer in het gebied. Aan het eind van de winter en begin voorjaar (start groeiseizoen) kunnen deze ganzen een belangrijke concurrent zijn van de grote herbivoren. Doordat zij het gras kort kunnen houden, kunnen de grote herbivoren onvoldoende opnemen in die periode. De ganzen concurreren in feite met de grote herbivoren in een belangrijke periode van het jaar.

10.7 Vogels

Bij vogels zijn verschillende patronen zichtbaar. In het moerasdeel is er in het algemeen voor elke soort sprake van piekjaren, gevolgd of voorafgegaan door redelijk stabiele trends. Deze pieken hangen sterk samen met een drogere periode in het moeras of een daarop volgende fase. In het beheerplan Natura2000 wordt voorgesteld weer een drogere periode in het moeras te stimuleren.

In het droge deel van de Oostvaardersplassen is sprake van een afname van het aantal soorten dat hoort bij riet en ruigte struweel. Soorten van meer open grasland doen het echter juist weer beter

10.8 Recreatie en communicatie

De aantallen bezoekers kwamen overeen met die in vorige jaren, waarbij wel de bezettingsgraad van de excursies hoger lag. De bezoekersaantallen in Lelystad en de oostvaarders in Almere komen ongeveer overeen. Het is

onbekend hoeveel mensen in totaal de Oostvaardersplassen bezoeken in een of meerdere van de 17 recreatiepunten in en om het gebied.

In maart 2013 is gestart met de bouw van een nieuw (tijdelijk) bezoekerscentrum. De verwachting is dat dit bezoekerscentrum zal leiden tot meer bezoekers. Ook de aandacht voor de film "de nieuwe wildernis" die in september 2013 in première gaat zal naar verwachting extra bezoekers naar het gebied trekken.

Er is deze winter ondanks de lengte en kou en acties vanuit een kleine groep critici, sprake van relatieve, maatschappelijke rust. Staatsbosbeheer vindt het van groot belang om permanent met alle betrokkenen of geïnteresseerden in open dialoog te zijn en blijven. Er wordt hierbij op diverse manieren actief gecommuniceerd over het verloop van de winter en andere relevante ontwikkelingen. Daarbij is het voor ons een gegeven dat de meningen verschillend zijn. Tijdens excursies en bij bezoekers aan het gebied is er in het algemeen veel enthousiasme en draagvlak voor het in de Oostvaarderplassen gevoerde ICMO-2-beheer.

11 Advies monitoring

Alle adviezen uit de monitoringsrapportage 2011-2012 zijn opgevolgd en geoperationaliseerd. Voor het volgende monitoringsjaar worden de volgende aanscherpingen voorgesteld.

- Optimalisatie protocol vroeg reactief beheer voor Heckrunderen
- Aanpassen frequentie en focus monitoring terreingebruik

12 Literatuur

Bezemer M., W. van der Putter en Rienks, F. Niets doen loont bij Jakobskruiskruidplaag. Natuur De Levende Natuur - jaargang 107 - nummer 5, pg 214-216

Bos, D., H. van Gasteren en D. Fraser. 2011. Helicopter survey of ungulates in the Oostvaardersplassen autumn 2011. Altenburgh&Wymenga ecological research, Ministerie van Defensie, Scottish Natural Heritage.

Beemster, N., F.E. de Roder, F. Hoeksema & R.M.G. van der Hut 2012. Broedvogels in de moeraszone van de Oostvaardersplassen in 2005-2011 met een overzicht van langjarige ontwikkelingen. A&W-rapport 1702. Altenburg & Wymenga ecologisch onderzoek bv, Feanwâlden / Staatsbosbeheer Regio Oost, Deventer.

Caughley, G. and A.R.E. Sinclair, 1994. Wildlife Ecology and Management. Blackwell Science. Oxford, UK.

Cornelissen, P., 1997. Begrazing door grote herbivoren: demografie, terreingebruik en conditie. Monitoringsprogramma Oostvaardersplassen 1996. Riza Werkdocument 97.019X. Rijksinstituut voor Integraal Zoetwaterbeheer en Afvalwaterbehandeling, Lelystad.

Cornelissen, P. 2004. Ataxie en kopertekort bij Edelherten in de Oostvaardersplassen. Onderzoek naar oorzaak en gevolgen. RIZA notitie. Rijksinstituut voor Integraal Zoetwaterbeheer en Afvalwaterbehandeling.

Cornelissen, P., 2006. Vegetatie, grote herbivoren en ganzen in de randzone van de Oostvaardersplassen. Evaluatie 1996-2005. RIZA-werkdocument 2006.044X. Rijksinstituut voor Integraal Zoetwaterbeheer en Afvalwaterbehandeling, Lelystad.

Cornelissen, P., 2007. Vegetatie en grote herbivoren in de randzone van de Oostvaardersplassen. Monitoring 2006. RIZA-document. Rijksinstituut voor Integraal Zoetwaterbeheer en Afvalwaterbehandeling, Lelystad.

Cornelissen, P., 2011. Vegetatie, grote herbivoren en ganzen in de randzone van de Oostvaardersplassen. Monitoring 1 april 2010 tot en met 31 maart 2011. Staatsbosbeheer. Deventer.

Cornelissen, P., 2012a. Telling kalveren edelherten Oostvaardersplassen 10 en 11 september 2012. SBB, Deventer.

Cornelissen, P., 2012b. Tellingen Edelherten Oostvaardersplassen 7,8,9 november 2012. SBB, Deventer

Cornelissen, P. & J.T. Vulink, 1996. Grote Herbivoren in Wetlands: Evaluatie begrazingsbeheer Oostvaardersplassen. Ministerie van Verkeer en Waterstaat.

Rijkswaterstaat Directie IJsselmeergebied. Lelystad: RWS-DIJ. Flevovericht nr. 399. ISBN 90-369-1182-6.

Cornelissen, P. en M. Montizaan, 2005. Ataxie bij Edelherten in Nederland. Edelhert 40 (4): 10-13.

Cornelissen, P., M. Roos, H. den Hollanders en M.R. van Eerden, 2006. Vegetatiekartering Oostvaardersplassen 1996, 2000 en 2004. RIZA-werkdocument 2006.040X. Rijksinstituut voor Integraal Zoetwaterbeheer en Afvalwaterbehandeling, Lelystad.

Cornelissen, P. en M. Roos, 2008. Vegetatie, grote herbivoren en vogels in een zoetwatermoeras. Monitoring 2007. Rijkswaterstaat, Waterdienst. Lelystad.

Cornelissen, P. en M. Roos, 2009. Vegetatie, grote herbivoren en vogels in een zoetwatermoeras. Monitoring 2008. Rijkswaterstaat, Waterdienst. Lelystad.

Cornelissen, P., M. Roos en H. den Hollander, 2012. Vegetatiekartering Oostvaardersplassen 2009. Rijkswaterstaat, Waterdienst. Lelystad.

Cornelissen, P. en D. Ganser. 2011. Luchtfototelling grote herbivoren Oostvaardersplassen januari-februari 2011. Analyse vlucht 10 januari 2011. Staatsbosbeheer. Deventer

Cornelissen, P., J. Rouwenhorst, J. Griekspoor en G.W.T.A. Groot Bruinderink. 2011. Grondtelling grote herbivoren Oostvaardersplassen. Telling 16 november 2011. Staatsbosbeheer. Deventer.

Cornelissen, P. en G.W.T.A. Groot Bruinderink. 2012. Evaluatie tellingen grote herbivoren Oostvaardersplassen 2010-2011. Staatsbosbeheer. Deventer.

Dekker, J, Tellingen Heckrunderen, Konikpaarden en edelherten in de Oostvaardersplassen vanuit een helikopter op 5 en 6 november 2012, 18 april 2013

Ecoflight, 2011. Hoefdiereninventarisatie in de Oostvaardersplassen met hoge resolutie luchtfotografie. Ecoflight, Marknesse.

Eerden, M. van, Roos, M. 1984-2012, maandelijkse watervogeltellingen Oostvaarderplassen, Rijkswaterstaat, Lelystad

Groot Bruinderink, G.W.T.A. en J. Dekker, 2010. Telling Heckrunderen Oostvaardersplassen 26 juli 2010. Zoogdierverseniging, Nijmegen.

ICMO, 2006. Reconciling Nature and Human Interests. Advice of the International Committee on the Management of large herbivores in the Oostvaardersplassen. WING report 018. The Hague/Wageningen.

ICMO2, 2010. Natural processes, animal welfare, moral aspects and management of the Oostvaardersplassen. Report of the second International commission on management of the Oostvaardersplassen (ICMO2). The Hague/Wageningen. Wing rapport 039. November 2010.

Kolen, M., P. Cornelissen, N. Beemster, W. Altenburg, Y. van der Heide & M. Platteeuw, 2001. Vegetatie, begrazing en vogels in een zoetwatermoeras: Monitoringsprogramma Oostvaardersplassen 1999/2000. RIZA Werkdocument 2001.153X. Rijksinstituut voor Integraal Zoetwaterbeheer en Afvalwaterbehandeling, Lelystad.

Kolen, M., P. Platteeuw, M. Roos, T. Pelsma & T. Vulink, 2003a. Vegetatie, begrazing en vogels in een zoetwatermoeras: Monitoringsprogramma Oostvaardersplassen 2000/2001. RIZA Werkdocument 2002.205X. Rijksinstituut voor Integraal Zoetwaterbeheer en Afvalwaterbehandeling, Lelystad.

Kolen, M., S. van Rijn, N. Beemster, Y. van der Heide, W. Altenburg & L. Zwarts, 2003b. Vegetatie, begrazing en vogels in een zoetwatermoeras: Monitoringsprogramma Oostvaardersplassen 2000/2001. RIZA Werkdocument 2002.205X. Rijksinstituut voor Integraal Zoetwaterbeheer en Afvalwaterbehandeling, Lelystad.

Kooijman, G. en J.T. Vulink, 2008. De Oostvaardersplassen natuurlijk!. Evaluatie van ontwikkeling en beheer 1995-2005. Staatsbosbeheer, Deventer.

Maanen van, W 2013, Broedvogels van de buitenkaadse Oostvaardersplassen in 1997-2012, SOVON 2013 (in voorbereiding)

Meulen, G. van der, 2012, Monitor recreatie 2011, verslag van het recreatieonderzoek in de Oostvaardersplassen.

Mduma, S.A.R., A.R.E. Sinclair & R. Hilborn, 1999. Food regulates the Serengeti Wildebeest: a 40 year record. Journal of Animal Ecology. 68: 1101-1122.

Noordhuis, R. en E.J. Houwing, 2003. Afname van driehoeksmosselen in het Markermeer. RIZA rapprt 2003.016. Lelystad.

Platteeuw, M., P. Cornelissen & L. Jans, 1998. Vegetatie, begrazing en vogels in een zoetwatermoeras. Monitoringsprogramma Oostvaardersplassen 1996/97. RIZA Werkdocument 98.096X. Rijksinstituut voor Integraal Zoetwaterbeheer en Afvalwaterbehandeling, Lelystad

Platteeuw, M., L. Jans, P. Cornelissen, N. Beemster & W. Altenburg, 1999. Vegetatie, begrazing en vogels in een zoetwatermoeras. Monitoringsprogramma Oostvaardersplassen 1997/98. RIZA Werkdocument 99.119X. Rijksinstituut voor Integraal Zoetwaterbeheer en Afvalwaterbehandeling, Lelystad.

Platteeuw, M., P. Cornelissen, N. Beemster, W. Altenburg & Y van der Heide, 2000. Vegetatie, begrazing en vogels in een zoetwatermoeras. Monitoringsprogramma Oostvaardersplassen 1998/99. RIZA Werkdocument 2000.120X. Rijksinstituut voor Integraal Zoetwaterbeheer en Afvalwaterbehandeling, Lelystad.

Spek, H. en J. Schoemaker, 2010. Edelherten inventarisatie Oostvaardersplassen, september 2010. IPC Groene Ruimte B.V.

Staatsbosbeheer, 2011, Managementplan Oostvaardersplassengebied 2011 -2015 Uitwerking en implementatie van ICMO2 maatregelen, monitoring en communicatie

Stam, L. en P. Cornelissen, 2010. Sexuele segregatie bij Edelherten van de Oostvaardersplassen. Het belang van het Fluitbos in de winter voor de populatie Edelherten van de Oostvaardersplassen. Een verkennend onderzoek. Rijkswaterstaat, Waterdienst. Lelystad

Tramper, R., 1999. Ethische richtlijnen. Richtlijnen voor het omgaan met zelfstandig levende dieren in de terreinen van Staatsbosbeheer. Centrum voor Bio-ethiek en Gezondheid. Universiteit Utrecht.

Van Dierendonck, M. en Z. Hermans, 2010. Census Koniks 2010. Equus Research/Therapy. Stroe.

Van Rijn, S.H.M. en M.R. Van Eerden, 2002. Aalscholvers in het Ijsselmeergebied: concurrent of graadmeter? RIZA rapport 2001.058. Lelystad

Veldhuis, M, Fokkema W., Smit C. en Olf H. 2011 Grote grazers in het Kotterbos en Oostvaardersbos, Effecten van het openstellen van de bossen rondom de Oostvaardersplassen voor rund, paard en edelhert op de bosvitaliteit; onderzoeksopzet en nulmeting

Vera, F.W.M., 2008. Ontwikkelingsvisie Oostvaardersplassen. Voorbij de Horizon van het vertrouwde. Staatsbosbeheer, Driebergen.

> Retouradres Postbus 20401 2500 EK Den Haag

Staatssecretaris Dijkema van Economische Zaken

Directoraat-generaal Natuur & Regio

Beheeradviescommissie
Oostaavdersplassen

Bezuidenhoutseweg 73
Postbus 20401
2500 EK Den Haag

T 070 379 8911 (algemeen)
www.rijksoverheid.nl/ez

Behandeld door

Art. 5.1. lid 2 sub e
BAC-OVP

Art. 5.1. lid 2 sub e
Woo

minute

Datum 5 september 2013

Betreft Bevindingen Beheeradviescommissie Oosvaardersplassen inzake winterperiode 2012/13

Ons kenmerk

DGNR-NB / 13139688

Uw kenmerk

Parafenroute

Paraaf

Paraaf

Paraaf

Kopie aan

Directeur-Generaal Natuur & Regio

Directeur Natuur & Biodiversiteit

Bijlage(n)

Medeparaaf

Medeparaaf

Medeparaaf

Verzendwijze: Overhandiging / Per interne post

Geen parafenroute: de Beheeradviescommissie Oostvaardersplassen rapporteert onafhankelijk en rechtstreeks aan de staatssecretaris.

Rechtstreeks naar secretariaat staatssecretaris. Afgestemd met Art. 5.1. BBR.

Ontvangen BBR

Ontvangen Postkamer

Datum verzending

Paraaf Postkamer

Ministerie van Economische Zaken

> Retouradres Postbus 20401 2500 EK Den Haag

Staatssecretaris Dijksma van Economische Zaken

**Directoraat-generaal Natuur
& Regio**

Beheeradviescommissie
Oostvaardersplassen

Bezoekadres

Bezuidenhoutseweg 73
2594 AC Den Haag

Postadres

Postbus 20401
2500 EK Den Haag

Factuuradres

Postbus 16180
2500 BD Den Haag

Reeds openbaar via: <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/blg-251679.pdf>

Z21-8298-56 bijlage 3 behorende bij document 56.pdf (1)

Ministerie van Economische Zaken

> Retouradres Postbus 20401 2500 EK Den Haag

De Voorzitter van de Tweede Kamer
der Staten-Generaal
Binnenhof 4
2513 AA DEN HAAG

**Directoraat-generaal Natuur
& Regio**

Directie Natuur en Biodiversiteit

Bezoekadres

Bezuidenhoutseweg 73
2594 AC Den Haag

Postadres

Postbus 20401
2500 EK Den Haag

Factuuradres

Postbus 16180
2500 BD Den Haag

Bijlage reeds openbaar via: <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-32563-40.html>

BEHEERADVIESCOMMISSIE OOSTVAARDERSPLASSEN

Verslag 18 september 2013

Locatie: Regardz de Eenhoorn, Amersfoort

Datum, tijd: 18 september 2013, 10:00-14:00

Aanwezig: BAC: Leidekker, Ohl, Oosterveld, De Raad, Spek, Stolp (vz),
Art. 5.1. lid 2 (secr); SBB (10:15-11:30): Art. 5.1. De Snoo.

AGENDA

1. Opening
2. Mededelingen
3. Verslag BAC-vergadering 3 juli 2013
4. Lange termijn onderwerpen SBB (met delegatie SBB)
5. Jaarrapportage 2012/13 SBB
6. Vraag staatssecretaris EZ en bijbehorende BAC-brief bevindingen winterperiode 2012/13
7. Vragen en zorgpunten inzake beheer OVP
8. Zelfevaluatie BAC
9. Rondvraag
10. Sluiting

Bij 2, Mededelingen

De BAC-voorzitter heeft naar de ambtelijke top gerapporteerd dat de doelstellingen 'Natura-2000, waar mogelijk met gebruik van natuurlijke processen' en 'draagvlak voor het beheer' de BAC geen zorgen baren, zeker nu het Beheerplan N2000 en het Managementplan nevens geschikt zijn verklaard. Ten aanzien van de beheerdoelstelling 'voorkómen onnodig lijden' is de BAC niet vrij van zorgen (code oranje). Ten aanzien van de beheerdoelstelling 'bevorderen welzijn grote grazers' voelt de BAC zich zeer oncomfortabel (code rood).

Bij 3, verslag 3 juli 2013

Het verslag wordt zonder tekstuele wijzigingen vastgesteld. Naar aanleiding van het verslag zal de secretaris de alinea over de derde doelstelling onder punt 5. Managementrapportage winter 2012/13 voorleggen aan SBB met de vraag "Wat bedoelt SBB hiermee?".

Bij 4. Lange termijn onderwerpen SBB

A. Integratie Managementplan en Beheerplan N2000. SBB wil werken naar één document en naar integratie van verantwoordelijkheden. N2000 is een wettelijke verplichting en de N2000-doelstellingen zijn dus dominant over de andere beheerdoelstellingen en -principes. De BAC adviseert SBB om transparant te zijn in de keuzes die zij maakt in het prioriteren van beheerdoelstellingen. Sommige doelstellingen kunnen namelijk (deels) conflicteren, dus keuzes zullen gemaakt moeten worden.

- B. Peilverlaging moeras. SBB vraagt de Wetenschappelijke Klankbordgroep er ook naar te kijken. Het droogleggingsplan en de mitigerende maatregelen staan in het N2000 Beheerplan. SBB verwacht dat het Beheerplan medio 2014 wordt vastgesteld en dat de drooglegging in 2015 wordt uitgevoerd.
- C. Populatieontwikkeling grote grazers. De BAC vraagt zich af hoe de ontwikkeling in populatieomvang van de grote grazers zich verhoudt tot de ontwikkelingen van andere componenten zoals rode lijst soorten, vogels en vegetatie. De boswachters hebben aangegeven het afschotmoment voor zwakke jonge dieren te willen vervroegen. De BAC adviseert om dat goed formeel vast te leggen en om daar helder over te communiceren.
- D. Beschutting; nieuwe gebieden en beheer nieuwe gebieden. SBB constateert dat de ontwikkeling van de bosgebieden (sterfte van bomen) extra aandacht vraagt. De BAC vraagt hoe ernstig de ontwikkelingen zijn. SBB geeft aan nog niet voldoende data te hebben om daar een uitspraak over te kunnen doen. De BAC adviseert SBB om dit zorgpunt tot in detail uit te werken.
- E. Decentralisatie. SBB wil een blijvende driehoek van beleidsverantwoordelijke, beheerder en (maatschappelijke) adviseur. De BAC adviseert SBB te zorgen voor een heldere hiërarchische lijn en merkt op dat SBB het maatschappelijke vertrouwen zelf moet zien te verwerven.

Bij 5, Jaarrapportage

Ten aanzien van de jaarrapportage van SBB stelt de commissie vast dat in het vrijgeven hiervan de commissie geen rol speelt. Het betreft hier rapportage over de monitoring en niet de daarop te baseren managementrapportage met een inschatting van risico's en op die inschattingen te baseren mitigerende maatregelen, waarvan de commissie moet vaststellen of die in lijn is met het op ICMO2 gebaseerde managementplan. Wel zijn individuele commissieleden bereid om op persoonlijke titel commentaar op hoofdlijnen te geven op het monitoringsverslag. De BAC adviseert SBB overigens wel om de concluderende paragraaf uit deze jaarrapportage weg te laten.

Bij 7, vragen en zorgpunten inzake beheer voor de komende verslagperiode

De commissie heeft voorafgaand aan het begin van haar laatste jaar de stand van zaken besproken, zoals die ook is weergegeven in de brief aan de staatssecretaris van Economische Zaken. De commissie komt, mede op basis van de inzichten van Staatsbosbeheer, tot de volgende conclusies:

- a. Het is noodzakelijk om een analyse te doen van de ontwikkeling van de vegetatie. Op basis van de huidige gegevens kan de kans niet worden uitgesloten dat ook het nu nog ter beschikking staande bosgebied zodanig verandert dat het niet langer kan dienst doen als beschutting en als bron van voedsel in de winter. Om deze reden wenst de commissie op korte termijn een analyse van de ontwikkelingen en van de mogelijkheden om het gesignaleerde risico te beperken op zodanige wijze dat het inzicht in deze analyse voor eind november kan worden gedeeld.

- b. Het beheer van de dierpopulatie vertoont een lange termijn trend in lijn met de verwachtingen. Onder verwijzing naar de aanbevelingen zoals die ook in de brief naar de staatssecretaris zijn verwoord is de commissie van mening dat er anders dan deze aanmerkingen geen noodzaak is om het beleid in de komende verslagperiode te wijzigen.
- c. De commissie heeft, anders dan het gestelde in de brief aan de staatssecretaris, geen opmerkingen of aanbevelingen voor wat betreft het communicatiebeleid voor de komende periode.
- d. De commissie heeft, anders dan het gestelde in de brief aan de staatssecretaris, geen opmerkingen of aanbevelingen voor wat betreft de aanpak die wordt gevolgd aangaande de voorgenomen implementatie van het beheerplan Natura 2000. Wel stemt de commissie in met de observatie van SBB dat er één integraal managementplan moet komen voor de OVP. Dat voorkomt dat de complexiteit in van toepassing zijnde wet- en regelgeving en de volatiele maatschappelijke waardering leiden tot onduidelijkheid binnen de beheerorganisatie, met alle ongewenste gevolgen van dien. Daarnaast raadt de commissie SBB aan om er voor te zorgen dat zeggenschap, zeker in geval van decentralisatie, helder geregeld wordt, zodat de operatie niet uiteindelijk het risico loopt om met tegenstrijdige uitvoeringsopdrachten te worden geconfronteerd.

Het bovenstaande in aanmerking nemend besluit de commissie om op korte termijn na te gaan hoe het staat met de invoering van het Managementplan Oostvaardersplassen 2011-2015, zodat eventuele tekortkomingen in het laatste zittingsjaar van de BAC in deze samenstelling kunnen worden geadresseerd. Daarbij zal dan ook worden gekeken naar het onder a vermelde. Deze *review* zal de basis vormen voor adviezen met betrekking tot de dan te volgen aanpak. De resultaten ervan moeten uiterlijk voor medio november ter beschikking staan. Dan hebben BAC en SBB voldoende tijd om tot een zodanige benadering te komen dat uiterlijk aan het einde van de zittingsperiode van de BAC een verantwoorde voortgangsrapportage en risico-inschatting voor wat betreft de invoering van het managementplan en de uitvoering van de daaruit voortvloeiende werkzaamheden aan de staatssecretaris kan worden verstrekt.

Voorts heeft de BAC het ministerie verzocht om voor eind oktober aan te geven wat zij aan het einde van het komende verslagjaar van de BAC verwacht aan rapportage voor wat betreft dat verslagjaar en voor wat betreft de gehele zittingsperiode van de BAC.

Bij 8, Zelfevaluatie

De leden van de vergadering hebben gesproken over het functioneren van de BAC ten opzichte van SBB en de staatssecretaris. Daarnaast hebben de leden gesproken over de onderlinge verhoudingen binnen de BAC. Daarbij kwamen de volgende punten naar voren, en zijn de volgende afspraken gemaakt.

De meerderheid van de BAC is van mening

- a. dat de vergaderfrequentie niet kan worden verlaagd.
ACTIE: Vergaderschema maken op basis van huidige frequentie tot het einde van de zittingsperiode.

- b. dat de beperkte capaciteit van de secretariële ondersteuning van de BAC een negatieve invloed heeft op de effectiviteit van de BAC. Toenemende andere verplichtingen van de secretaris naast de door de BAC geplande activiteiten voor deze laatste verslagperiode dreigen te leiden tot een onaanvaardbare situatie.
ACTIE: Brief naar DG Burger door BAC-voorzitter Stolp in aanvulling op eerdere gesprekken teneinde de noodzakelijke ondersteuning te verkrijgen. Tot die tijd lossen Stolp en Hoedemaker een en ander waar mogelijk in onderling overleg op.
- c. dat de huidige samenstelling van de commissie en de onderlinge verhouding tussen haar leden geen aanpassing behoeft.
- d. dat de opdrachtgever vroegtijdig duidelijk moet maken wat zij aan het einde van dit verslagjaar van de BAC verwacht. ACTIE: zie eerder.
- e. dat de werkrelatie met SBB goed is, maar dat voor het einde van de zittingsperiode nog een aantal onderwerpen nadere aandacht behoeven zodat de gegevens en inzichten die nodig zijn voor rapportage aan het einde van de verslagperiode tijdig beschikbaar zijn.
- f. dat betere voorbereiding van de vergadering en het vasthouden aan eerder gemaakte besluiten en afspraken de effectiviteit van de vergadering zal vergroten. Leden spreken af zich hiervoor in te zetten en elkaar daarop aan te spreken.

Actiepunten

Nr.	Wat	Wie	Wanneer
1.	Vraag aan SBB inzake bedoeling met de alinea over de derde doelstelling onder punt5 Managementrapportage winter 2012/13	secretaris	Voor volgende vergadering
2.	Transparant zijn in de keuzes in het prioriteren van beheerdoelstellingen	SBB	Integratie Managementplan en Beheerplan N2000
3.	Goed formeel vastleggen en helder communiceren over het vervroegen van het afschotmoment voor zwakke jonge dieren.	SBB	
4.	Zorgpunt ontwikkeling beschutting tot in detail uitwerken.	SBB	
5.	Zorgen voor een heldere hiërarchische lijn.	SBB	Bij decentralisatie verantwoordelijkheid OVP/grote grazers
6.	Concluderende paragraaf uit de jaarrapportage 2012/13 weglaten.	SBB	
7.	Vergaderschema maken op basis van huidige frequentie tot het einde van de zittingsperiode.	secretaris	Voor volgende vergadering
8.	Brief naar DG Burger inzake ambtelijke ondersteuning.	Voorzitter	z.s.m.

Review of those monitoring measures which relate primarily to immediate day to day management decisions [October 2013]

Based on the proposals within SBB's own Management Plan (Version May 2012) and specifically proposals for Monitoring contained in Appendix 4, the following programmes of monitoring were due to be undertaken, with results fed back into ongoing management.

SBB have provided information on monitoring to date with information on responsible persons for carrying out monitoring and analysis. There appears in some cases to be a lack of clarity as to how the results should be fed back into management and who should have responsibility for making those management decisions/judgement. In the final column of the table we offer recommendations for where we believe this responsibility should lie.

	Monitoring dates	Currently responsible for monitoring	Currently responsible for analysing	Relevance to management	Who should have responsibility for determining appropriate management response?
4A3. HERBIVORE POPULATION CONDITION Animal condition and environment, monthly [per fixed square: species, age, sex, body condition score]	Every month, misc. dates Surveys undertaken as separate exercise from distribution survey 4A2. This is because distribution surveys currently occupy a full day; to record condition at the same time would spread survey over 2 days within consequence risk of movement of animals between days.	Art. 5.1. lid 2 Suggest to consider 2 surveyors simultaneous, each covering half of the area but with simultaneous recording of distribution 4A2 and condition.	Art. 5.1. lid 2 sub	Crucial to ongoing monitoring of animal welfare status. Recognised that new weighting given to behavioural indicators of condition in relation to purely physical condition score.	
INDIVIDUAL CONDITION During routine monitoring where animals are encountered in poor condition, condition of these thereafter monitored daily.	daily	Art. 5.1. lid 2 [supervision]		During routine monitoring where animals are encountered in poor condition, condition of these thereafter monitored daily, to ensure culling where required after consideration of other factors, e.g. environmental condition score.	Art. 5.1. lid 2 in consultation with Art. 5.1. lid 2

4A3 ENVIRONMENTAL CONDITION SCORE	Weekly on Monday Based upon meteorological data KNMI, and estimated upon results monitoring A1, A2,C4, C5 Current assessment of food score to be altered to reflect food availability in relation to future requirement for remainder of winter period.	Art. 5.1. lid 2 Art. Art. 5.1.	Art. 5.1. lid 2	To be integrated with estimations of individual condition scores in determining individual culling.	Art. 5.1. lid 2 in consultation with Art. 5.1. lid 2 Currently this is not being properly implemented in that environmental scores do not affect operational culling decisions.
4B BIRDS					
4B4 Distribution and number geese, dry land, weekly	Changed from management plan to 'monthly'		unknown	Potential competition with large herbivores; needs therefore to be included in assessment of critical threshold for culling	Art. 5.1. lid 2 in consultation with Art. 5.1. lid 2 ecological analyst. Currently this is not being properly implemented in that environmental scores do not affect operational culling decisions.
4B5 Distribution and number geese, wetland, 2-weekly	deduced from 4B1 Changed from management plan to 'monthly'				
4C VEGETATION					
C2 Grasslands, species, height and coverage, monthly	monthly	Art. 5.1. lid 2 Art. Art. 5.1. lid Art. 5.1. Art. 5.1.	Art. 5.1. lid 2 sub	Assessment of grazing availability for geese [and large herbivores]	Art. 5.1. lid 2 in consultation with Art. 5.1. lid 2 ecological analyst.
4C3 Impact of herbivores on forestry areas, fixed plots, yearly [in April/May]	Every year in May	Art. 5.1. lid (RUG) (2011) Art. 5.1. lid 2 and students (UU) (2012,2013)	Art. 5.1. lid 2	To monitor the efficacy of opening woodland areas to herbivores over winter and sustainability of shelter properties of those woodlands in the longer term.	Art. 5.1. lid 2 in consultation with ecological analyst. [judgement has to be made as to whether or not to open woodlands in any period and for how long]

4C4 Shelter quality, 4 x year ridges, once for other dead- wood shelter-areas	December 2011, May 2012, December 2012; intended frequency of 4 times a year has not been met	Art. 5.1. lid 2	Art. 5.1. lid 2 sub	To ensure adequate shelter remains available for large herbivores, and in suitable distribution across the area.	Art. 5.1. lid 2 in consultation with ecological analyst.
4C5 Coverage and height of vegetation in shelter-like areas, monthly in 12 fixed plots	Every month in 2012- 2013. Next years in period November-may	Art. 5.1. lid 2 Art. 5.1. lid 2 sub and Art. 5.1. lid 2 sub e	Art. 5.1. lid 2		

Internal audit of adaptive management [measures which relate to delivery of overall strategic management objectives] [date]

In delivery of longer term, overall objectives of management, "adaptive management" seeks to refine management decisions and management actions in the light of ongoing monitoring. Based on the proposals within SBB's own Management Plan (Version May 2012) and specifically proposals for Monitoring contained in Appendix 4, the following programmes of monitoring were due to be undertaken, with results fed back into ongoing management.

	Monitoring dates	Currently responsible for monitoring	Currently responsible for analysing	Who should have responsibility for determining appropriate management response?	Changes to management in response to the results of monitoring
4A HERBIVORE POPULATIONS					
4A1 Population count herbivores, spring and autumn [individuals per species, age, gender]	October 2011; November 2012 [helicopter]	Art. 5.1. lid 2 sub e Art. 5.1. lid 2 sub Art. 5.1. lid 2 sub e Art. 5.1. lid 2 Art. Art.	Art. 5.1. lid Art. Art.		
	April 2012; November 2012; April & May 2013 [ground]	Supervision Art. Art. 5.1. lid	Art. 5.1. lid 2 sub	Communication: Art. Art. 5.1.	
<i>Birthrate (horses and cattle)</i>	every year April-August	Art. 5.1. lid 2			
Birth (<i>red deer</i>)	10-11 sept 2012 9,10,11 sept 2013	supervision Art. 5.1. lid 2	Art. 5.1. lid 2 sub	Relationship of animal number to available resources with implication for increasing e.g. shelter: [ecological analyst: Art. Art. 5.1. lid ? Art. Art. ?]	
Culling and natural death (date, species, sex, age, condition, location, cause, remarks)	Daily	supervision Art. Art. 5.1. lid	Automatic in DB Art. 5.1. lid 2 (weekly) Art. 5.1. lid 2 (monthly) Art. 5.1. lid 2 sub (yearly)		

4A2 Distribution [use of area] herbivores, weekly [individuals per species, </>2year, gender; location, general environmental condition	every week on Tuesday until 30-4-2013. from 1-11-2013 until 30-4-2014 and so on	Art. 5.1. lid 2 and/or Art. 5.1. lid 2 sub	Art. 5.1. lid 2 sub	Art. 5.1. lid 2 in consultation with ecological analyst	
Distribution of red deer in marsh area [fixed wing aircraft]	From march 2013 Every two weeks in winter and spring, every three weeks in summer and autumn	Art. 5.1.	Art. 5.1. lid 2 sub		
4B BIRDS					
4B1 Counts water birds, monthly	Monthly [fixed wing aircraft]	Art. 5.1. lid 2 sub e Woo (RWS)	Art. 5.1. lid 2 sub		
4B2 Breeding pairs Lepelaars, monthly	Integration with B1	Will be implemented and adjusted after formalization and funding of managementplan Natura2000		Art. 5.1. lid 2 in consultation with ecological analyst	
4B3 Distribution breeding pairs, yearly					
Marsh area	Breeding season every year	Art. 5.1. lid 2 (Altenburg en Wymenga)	Altenburg en Wymenga	Art. 5.1. lid 2 in consultation with ecological analyst	
Grasslands	Breeding season Every five years [none are Natura 2000 species]	Art. 5.1. lid 2 sub e (2012), SOVON, Art. 5.1. lid 2007	SOVON		

4B4 Distribution and number geese, dry land, weekly	Changed from management plan to 'monthly'			Art. 5.1. lid 2 in consultation with ecological analyst	
Distribution and number birds, dry land, monthly	Monthly [new to management plan to replace 4B4]	Supervision Art. Art. Art. 5.1. lid 2	Art. 5.1. lid 2 sub		
4B5 Distribution and number geese, wetland, 2-weekly	Changed from management plan to 'monthly'				
4C VEGETATION					
4C1/2 Overall Condition and development, once in 2011- 15	Vegetation season 2012	Art. 5.1. (Altenburg en Wymenga)	Altenburg en Wymenga	Art. 5.1. lid 2 in consultation with ecological analyst	
C2 Grasslands, species, height and coverage, monthly	monthly	Art. 5.1. lid 2 Art. Art. 5.1. lid Art. 5.1. Art. 5.1.	Art. 5.1. lid 2 sub		
4D MISCELLANEOUS					
4D1 Abiotic [no details given in management plan]	Daily by automated divers; In 2012-2013 two divers produced erratic data. These have been replaced.	Art. 5.1. lid 2			

4D1.1 Ground water level, 2-weekly	Daily by automated divers	Art. 5.1. lid 2			
4D1.2 Water level wet areas, daily	Daily by automated divers	Art. 5.1. lid 2			
4D1.3 Ground monitoring wet areas [related to water management]	Will be implemented after formalization and funding of management plan Natura2000				
Also in the future will be undertaking regular monitoring of water quality using standard biological indicators		RWS			
4D2 Recreation and education				Art. 5.1. lid 2	
4D2.1 Communication, once in 2011-15 [no details]	2014				
4D2.2 Distribution recreation, once in 2011-15 [no details]	2011	[Bureau Video Tekst, Art. 5.1. lid 2 sub e W	Art. 5.1. lid 2		
Number of visitors in visitor centre Lelystad	monthly	Art. 5.1. lid 2			

4D2.3 Stakeholders, once in 2011-15 [no details]	April-May 2012 Early 2014	Art. 5.1. lid 2 (student UU)	Art. 5.1. lid (UU) Art. 5.1. lid 2		
4D2.4 Valuing of nature education, once in 2011-15 [no details]	-				

Preparation of review management procedures [October 2013]

Based on the proposals within SBB's own Management Plan (Version May 2012) and specifically proposals for Monitoring contained in Appendix 4, the following programmes of monitoring were due to be undertaken, with results fed back into ongoing management. The BAC asks SBB to provide some initial overview of what monitoring has been carried out on each point over the last 3 years and to note how those data are being processed, integrated, and made accessible for management support

	Monitoring dates	Executed by	remarks
4A HERBIVORE POPULATIONS			
4A1 Population count herbivores, spring and autumn [individuals per species, age, gender]			
4A2 Distribution [use of area] herbivores, weekly [individuals per species, </>2year, gender; location, general environmental condition			
4A3. HERBIVORE POPULATION CONDITION Animal condition and environment, monthly [per fixed square: species, age, sex, body condition score; environmental score]			
4A3 ENVIRONMENTAL CONDITION SCORE			

4B BIRDS			
4B1 Counts water birds, monthly			
4B2 Breeding pairs Lepelaars, monthly			
4B3 Distribution breeding pairs, yearly			
4B4 Distribution and number geese, dry land, weekly			
4B5 Distribution and number geese, wetland, 2-weekly			
4C VEGETATION			
4C1/2 Overall Condition and development, once in 2011-15			
4C3 Impact of herbivores on forestry areas, fixed plots, yearly [in April/May]			
4C4 Shelter quality, 4 x year ridges, once for other dead-wood shelter-areas			

4C5 Coverage and height of vegetation in shelter-like areas, monthly in 12 fixed plots			
4D MISCELLANEOUS			
4D1 Abiotic [no details given in management plan]			
4D1.1 Ground water level, 2-weekly			
4D1.2 Water level wet areas, daily			
4D1.3 Ground monitoring wet areas [related to water management]			
4D2 Recreation and education			
4D2.1 Communication, once in 2011-15 [no details]			
4D2.2 Distribution recreation, once in 2011-15 [no details]			

4D2.3 Stakeholders, once in 2011-15 [no details]			
4D2.4 Valuing of nature education, once in 2011-15 [no details]			

In addition to this overall summary of activities undertaken, the BAC auditors will also wish, during their visit in October 2013, to see the actual data collected in each case and how it has been transcribed to working databases.

Review of monitoring procedures of SBB for OVP: conclusions and recommendations

In general we were pleasantly surprised that SBB have carried out the monitoring approved in their management plan, and have maintained up to date databases for data collected. Where detailed protocols remained to be confirmed, e.g. woodland impact surveys, we are happy that suitable protocols have been developed. In certain cases monitoring protocols have been adjusted from those originally proposed without revision to the management plan itself, but such changes seemed to us perfectly justified.

Recommendation:

- Where changes are made to monitoring procedures or frequencies, the management plan should be updated to reflect these changes

What seemed less clear however was where responsibility should lie for integration of the results of different elements of monitoring, where, in some cases, overview of a number of separate elements is required in order to inform the appropriate management response. In many instances management decisions must be based on coordination of information from a number of different aspects of the monitoring programme, and current systems do not facilitate this. Under current structures responsibility for analysis of data sets rests with different staff with no clear integration of those analyses. In addition some of the monitoring surveys are contracted out to third parties, who have in the past attempted to draw management conclusions from these data in isolation without regard to other elements of the whole.

Recommendation:

- We suggest that management reconsiders the extent to which monitoring is outsourced and in cases where this is still appropriate, that clear direction is given to the contractor as to what data are required. In general, contractors should be tasked with data collection, not interpretation, which should be maintained in-house.

It appears to us that while the monitoring in the field is generally well executed, it is in the analysis and interpretation of the data towards appropriate management response that the current staffing/management structure is not ideal. In this context it does not help that they have a number of part time staff [however good we consider that those staff are] contributing to the analyses and interpretation of the data.

Recommendation:

- We would recommend the consolidation of the management and interpretation of ecological data as the responsibility of a single, full time member of staff. We consider such an ecological manager as complementary to the role of Art. [redacted] Art. 5.1. [redacted] as general manager and communications specialist, together forming the management team of the OVP area.

Due emphasis must continue to be given to the welfare of the large herbivores. We commend the steps taken to make available additional shelter for animals over winter. We are satisfied that the policy of early reactive culling has been fully adopted as a method to avoid terminal suffering over winter. We are concerned however that decisions over whether or not to cull a given individual appear still to be largely subjective. Assessment of condition through physical condition score and behavioural observation is dominated by behavioural observation, which is not inappropriate; however we feel that adjustment of decisions in relation to environmental score is not yet being fully embraced. This needs to be addressed.

Recommendation:

- The management team proposed should ensure close interaction with the ranger team [and on a daily basis during winter] in order to pass on regular updates on decision making criteria for culling in relation to environmental conditions.

In parallel to that it is critical that equal concern is maintained for the long term strategic objectives of management of the OVP in accordance with its Natura 2000 obligations. And to that end it appears to us that there are additional analyses which could be undertaken of accumulating data from the monitoring exercise which would be relevant to such strategic planning.

Recommendation:

- The management team must pay full regard to adaptive management changes required to ensure delivery of long term overall objectives rather than simply focus on day to day management issues.

Cover tbv Vergadering Beheer Advies Commissie Oostvaardersplassen 16-10-2013

Algemene stand van zaken

Aan: Beheeradvies Commissie Oostvaardersplassen
t.b.v. vergadering 16 oktober 2013.

Van: Staatsbosbeheer. Opsteller: **Art. 5.1. lid 2 sub** (Programmamanager
Oostvaardersplassen).

Aanleiding: regulier

Eerdere
besluitvorming: geen

Status: ter informatie

1. De film "De Nieuwe Wildernis" is op 26 september in première gegaan en heeft in de eerste week meer dan 100.000 bezoekers gehad. De media aandacht voor de film en de Oostvaardersplassen is groot en positief. Er zijn enkele kritische en negatieve geluiden zoals het kritisch videoblog "de Nieuwe Wildernix". Deze geluiden worden actief door ons gevolgd en waar nodig treden wij in contact
2. Op 6 oktober is de documentaire "Dialogo met de Natuur" in première gegaan. Deze documentaire bestaat uit een aantal interviews met bekende Nederlanders over hun verhouding met natuur in het algemeen en de Oostvaardersplassen in het bijzonder. In deze film is ruimte voor verschillende visies op natuur en het gebied en komt ook het vroeg reactief beheer in de Oostvaardersplassen aan bod.
3. Als gevolg van de aandacht voor de film is in de weken na de première het aantal bezoekers aan de Oostvaardersplassen flink toegenomen en in september verdrievoudigd.
4. De bronst in de Oostvaardersplassen is dit jaar laat en tot nu toe bescheiden. Dit wordt waarschijnlijk veroorzaakt door het relatief warme weer en het lagere aantal mannelijke herten. Bezoekers aan de bronstexcursies worden hierover voor de start van de excursies geïnformeerd
5. Er worden op initiatief van het ministerie van Economische Zaken verkennende gesprekken gevoerd tussen het ministerie, de provincie Flevoland en Staatsbosbeheer over de decentralisatie van het Oostvaardersplassen-dossier.
6. Op 27 september heeft de Raad van Advies van Staatsbosbeheer een werkbezoek gebracht aan de Oostvaardersplassen en zich gebogen over de vraag op welke wijze de toeristisch recreatieve mogelijkheden in het Oostvaardersplassen gebied verder kan worden ontwikkeld.
7. Op 11 oktober brengt een delegatie van verschillende VVD politici op uitnodiging van de burgemeester van Almere een bezoek aan de Oostvaardersplassen.
8. De voorbereiding voor de inrichting van het Oostvaardersveld en de aankoppeling met de Oostvaardersplassen is in volle gang. De verschillende vergunningen zijn aangevraagd en de aanbesteding wordt voorbereid. De verwachting is dat de eerste werkzaamheden eind 2013, begin 2014 starten. Het werk moet in de zomer van 2014 afgerond zijn.
9. De verbinding met het Kotterbos wordt verbreed. De aanwezige watergang onder het spoorviaduct wordt gedempt waarbij het water door duikers zal worden afgevoerd. Deze verbrede doorgang biedt toegang tot het oostelijke deel van het Kotterbos en vanaf

Cover tbv Vergadering Beheer Advies Commissie Oostvaardersplassen 16-10-2013
2014-2015 ook tot het nieuw aan te koppelen westelijk deel van het Kotterbos van 80 hectare.

10. Begin oktober zijn er 37.000 kolganzen geteld. Deze kritische Natura2000 soort is nooit eerder in zulke aantallen en zo vroeg in het jaar in het gebied waargenomen. Ook uit andere gebieden komen meldingen van grote aantallen kol- en rietganzen.
11. De helikoptertellingen om de najaarstand van de grote grazers te bepalen zijn gepland op 28 en 29 oktober 2013.

Cover tbv Vergadering Beheer Advies Commissie Oostvaardersplassen 16-10-2013

voorstel aanpassingen managementplan

Aan: **Beheeradvies Commissie Oostvaardersplassen**
t.b.v. vergadering 16 september 2013.

Van: **Staatsbosbeheer.** Opsteller: **Art. 5.1. lid 2 sub** (Programmamanager Oostvaardersplassen).

Aanleiding:

- jaarcyclus managementplan Oostvaarderplassen (22 maart 2012).
- Rapportage winter 2012-2013 (14 juli 2013)
- Jaarrapportage monitoring 2012-2013 (concept 18 september 2013)

Eerdere besluitvorming: bespreking BAC 3 juli 2013 en 18 september 2013

Status: ter bespreking

Op basis van de monitoring en waarnemingen in het veld rapporteert Staatsbosbeheer welke maatregelen en aanpassingen per managementdoelstelling worden voorgesteld (in **vet**) in het managementplan versie 1.4 (5 december 2012). Deze maatregelen worden voorgesteld op basis van waarnemingen, interpretaties en conclusies die reeds zijn besproken in de winterrapportage 2012-2013, presentatie tijdens BAC vergadering op 3 juli, de concept jaarrapportage monitoring 2012-2013.

Doelstelling 1. Natura 2000 doelen, waar mogelijk door bevordering van natuurlijke processen

Bron/Waarneming:

A	Het proces rondom de vaststelling van het beheerplan Natura2000 is inhoudelijk nagenoeg gereed, maar is nog niet ter visie gelegd en vastgesteld. Er is veel aandacht voor de inhoud en er ligt een goed doordacht en onderbouw concept beheerplan. Het verloop van het proces tot vaststelling en de hierop volgende uitvoering van geplande maatregelen duurt langer dan is voorzien.
B	De koppeling met de rol van de Grote grazers in het beheerplan is inmiddels beschreven. Beschreven is dat Grote grazers nevensgeschikt zijn aan de Natura2000 doelstellingen en een positieve bijdrage leveren aan het behalen van de Natura2000 doelstellingen.

Interpretatie:

B	Staatsbosbeheer verwacht dat, als er tijdens de waterpeilverlaging geen maatregelen worden genomen, er een toenemend aantal edelherten en in mindere mate paarden en runderen tijdelijk meer gebruik gaan maken van het drooggevalen moeras.
---	--

Risico:

A	De ter visie legging zal naar verwachting leiden tot veel reacties. Deze reacties zullen waarschijnlijk ook betrekking hebben op de grote grazers en kunnen leiden tot aandacht over het beheer van de grote grazers in de Oostvaarderplassen
B	Het uitvoeren van de maatregelen om te komen tot een peilverlaging in het moeras hebben effect op het leefgebied van de grote grazers en de uitvoerbaarheid van het beheer

Plan/Mitigatie

A	Staatsbosbeheer heeft op verzoek van de projectgroep en de opdrachtgever een publieksversie van het beheerplan Natura2000 laten maken om de informatieverstrekking over het beheerplan en de voorgenomen maatregelen voor het grote publiek tijdens de ter visie legging te vergemakkelijken.
B	(1) Na peilverlaging zal Staatsbosbeheer uitvoering van de protocollen borgen door treffen van maatregelen waarmee de toegang tot het moeras deel voor de paarden en runderen wordt ontmoedigd.
B	(2) De monitoring van het terreingebruik van de edelherten in het moeras is gestart om beter zicht te krijgen op huidig terreingebruik in moeras
B	(3) Er wordt verkend of en in welke mate het beschuttingsplan een positieve bijdrage kan leveren aan het behalen van de Natura2000 doelstellingen.

Doelstelling 2: voorkómen onnodig lijden grote grazers

Bron: winterrapportage 2012-2103, jaarrapportage monitoring 2012-201

In de winterrapportage en in de jaarrapportage monitoring 2012-2013 worden een aantal algemene waarnemingen gedaan zoals het bijzondere verloop van de winter, het lage aantal dieren dat is geschoten in conditiescore 3 en de toenemende rol van de ganzen. Er wordt daarnaast geconstateerd dat na jaren va groei van de populaties alle drie de soorten beginnen af te nemen. Hieronder wordt per soort specifiek ingegaan op specifieke waarnemingen en welke maatregelen hiervoor worden getroffen.

Heckrunderen:**Waarneming:**

A	Het percentage gestorven Heckrunderen dat is geschoten bedraagt 75%.
B	De populatie Heckrunderen is de kleinste van de drie soorten grazers (ca. 135 dieren op 1 mei 2013) en is vanaf 2004 met ca. 70% afgenomen. Het is niet zeker hoe de populatie zich verder zal ontwikkelen.
C	Bij strikte toepassing van het afschotprotocol zou een groot deel van de Heckrunderen aan het einde van deze winter geschoten moeten worden omdat zij de kenmerken van conditiescore 3 vertonen. Dat is niet gebeurd.

Interpretatie:

A	Het streefgetal van 90% zal voor de Heckrunderen naar alle waarschijnlijkheid niet haalbaar blijken.
B	Een mogelijke consequentie van deze bevinding kan zijn om de populatie Heckrunderen uit het gebied te verwijderen. Heckrunderen vervullen echter hun eigen specifieke rol binnen de ontwikkelingscyclus van het gebied en hebben een onderscheidend en aanvullend graasgedrag. Ze hebben hierbij een rol als "facilitator" en zijn in staat het dode, plantaardige materiaal op te ruimen
C	Het maken van onderscheid tussen Heckrunderen met een goede en slechtere conditie aan het einde van de winter is moeilijker te maken dan bij de andere twee soorten. Onderdelen van het protocol zijn in de praktijk lastig toepasbaar en is met name het verband tussen dierconditie en omgevingsconditie lastig te maken

Cover tbv Vergadering Beheer Advies Commissie Oostvaardersplassen 16-10-2013

Risico:

A	Er is een grote kans dat de streefnorm van 90% voor deze soort structureel niet gehaald zal worden
B	Bij verdere daling kan de populatie onder een (onbekend) kritische grens van populatieomvang komen
C	Delen van het protocol zijn voor deze soort niet toepasbaar. Het gaat hier met name om de niet significante relatie tussen conditiescore en omgevingsconditie.

Plan/Mitigatie:

A	Er wordt besloten om de populatie in het gebied niet actief te verwijderen.
B	De populatie van Heckrunderen zal met extra aandacht worden gevolgd. Handhaving van de intensievere monitoring surveillance in maanden maart en april en extra rondes van de dierenarts in deze periode.
C	Staatsbosbeheer zal in het najaar in overleg met (externe) deskundigen onderzoeken of verdere optimalisatie van het afschotbeleid voor deze soort kan plaatsvinden die recht doet aan de doelstelling "minimaliseren potentieel dierenleed" van het vastgestelde managementplan en het protocol voor deze soort kan worden aangescherpt.
C	Mogelijkheden worden verkend om mitigerende maatregelen te nemen om het percentage natuurlijke dood te verkleinen op bijvoorbeeld het punt van "vastzitten" in sloten.

Edelherten**Waarneming:**

A	Er zijn deze winter 1.296 edelherten gestorven waarvan 88 % door afschot. Het aantal gestorven edelherten is toegenomen ten opzichte van vorige jaren. De sterfte onder de edelherten deze winter laat zien dat in het begin van de winter vooral de jonge dieren sterven. In het laatste deel van de winter neemt het aandeel van oudere dieren echter toe als de groei van het gras uitblijft en de koude aanhoudt en de concurrentie van de brandganzen doorloopt. Er zijn eind april vanuit de lucht 20 tot 40 niet eerder geregistreerde dode edelherten waargenomen in het moeras.
B	Tijdens de hertenkalf tellingen op 10 en 11 september zijn een aantal kalveren waargenomen die relatief klein en onderontwikkeld zijn

Interpretatie:

A	(1) Het is niet mogelijk om in het moeras het beheer te intensiveren in verband met de ontoegankelijkheid van het gebied en de verstoring (N2000) die dit in het vroege voorjaar oplevert. Dit heeft er deze (lange) winter in geresulteerd dat het percentage afschot van de edelherten onder de 90% streefnorm lag. Er is geen reden om aan te nemen dat deze streefnorm in gemiddelde jaren niet haalbaar zal zijn voor deze soort
A	(2) De lange en koude winter heeft met name onder de edelherten gezorgd voor een hogere sterfte en een tweede "piek" in sterfte begin april.
B	Bovengenoemde kalveren zijn nu nog in redelijke conditie maar op basis van de inzichten uit de toepassing van het vroeg reactief beheer en de bijbehorende monitoring maken wij nu reeds de inschatting dat zij de winter niet zullen overleven

Risico

A	Bij toenemend gebruik door de edelherten van het moeras is er een kans dat een groter deel van de populatie zich onttrekt aan het "beheertoezicht". Er is dan een kans dat het aantal edelherten dat een natuurlijk dood sterft, zal stijgen.
---	---

Cover tbv Vergadering Beheer Advies Commissie Oostvaardersplassen 16-10-2013

B	Het in het najaar schieten van jonge edelherten kan in de beeldvorming als afwijking van het vroeg reactief beheer worden ervaren
---	---

Plan/mitigatie

A	De monitoring van het terreingebruik van de edelherten is moeras wordt gestart om beter zicht te krijgen op huidig terreingebruik in moeras en zo vroeg mogelijk een inschatting te kunnen maken op de gevolgen voor de uitvoering van het beheer.
B	Bovengenoemde kalveren zullen zo spoedig mogelijk worden geschoten ook als de omgevingsconditie nog 8 bedraagt. Dit is in de overtuiging van Staatsbosbeheer in lijn met het protocol vroeg reactief beheer, maar hierover zal in managementplan een verduidelijkende tekst worden toegevoegd. Hierover zal actief worden gecommuniceerd, waarbij de toepassing van het vroeg reactief beheer nadrukkelijk zal worden uitgelegd.

Konikpaarden:**Waarneming:**

A	Het grootste deel van de konikpaarden heeft de gehele winter in goede conditie (fysiek en gedrag) verkeerd. De dieren die verzwakt waren zijn zo vroeg mogelijk afgeschoten, waarbij opvalt dat de conditiescore van geschoten dieren hoger is dan vorig jaar als gevolg van de aanscherping van het protocol na vorige winter. Er zijn tussen 1 december 2012 en 1 mei 2013 283 Konikpaarden gestorven waarvan 83% door afschot.
B	Bij de paarden en runderen laat de voorjaarstelling een lagere stand zien dan op basis van de najaarstand was berekend. Dit verschil ligt voor Konikpaarden gemiddeld op 9% en voor de runderen op gemiddeld 4%.

Interpretatie:

A	Bij de Konikpaarden is sprake van een relatief hoog aantal dieren dat is vast komen te zitten in poelen en sloten en een natuurlijke dood is gestorven (17 dieren). Daarnaast is er onder de dieren die een natuurlijke dood zijn gestorven een aantal oude dieren gevonden, die mogelijk van ouderdom zijn gestorven en zijn er merries gestorven tijdens het werpen. Er is geen reden om aan te nemen dat 90% in gemiddelde jaren niet haalbaar zal zijn voor deze soort.
B	Tijdens tellingen vanuit de lucht is geconstateerd dat er enkele tientallen dode edelherten in het moeras liggen, maar dode paarden en runderen zijn daar niet waargenomen. Het is ook niet waarschijnlijk dat deze in het open gebied over het hoofd zijn gezien. Op basis hiervan nemen we aan het verschil tussen najaars- en voorjaarstelling voor de paarden wordt veroorzaakt door onder- en overtellingen, onvolkomenheden in de sterfte registratie en niet gevonden dieren. Er is op dit moment geen reden om het telprotocol voor paarden en runderen aan te passen.

Doelstelling 3: Optimaliseren welzijn grote grazers (beschutting, keuzemogelijkheden t.a.v. gedrag bieden)

Bron: Jaarrapportage 2012/13, monitoring terreingebruik, monitoring effecten grazers in bosgebieden 2011-2013, vegetatiekartering 2012, monitoring broedvogels buitenkaadse deel 2012

Waarneming:

A	Het gebruik van de bosgebieden door de grote herbivoren verschilde per soort en per gebied. De dieren maakten het meest gebruik van de bosgebieden tijdens de perioden met sneeuw. De schuilrichels werden niet tot nauwelijks gebruikt door de grote herbivoren. De ruigte en rietvegetatie in het grazige deel verloopt cyclisch door het jaar en verdwijnt vanaf februari en biedt daarna geen beschutting meer. De aanwezige dode liggende bomen bieden nog steeds beschutting. Dichter bij de grond is de windreductie groter dan op 1,4 m hoogte.
B	In 2012 is een vegetatiekartering uitgevoerd. Vergeleken met voorgaande karteringen (1996, 2000, 2004) is te zien dat het areaal grasland [in de randzone] is toegenomen en de arealen riet, ruigte en struweel sterk zijn afgenomen.
C	Het aantal broedvogelsoorten is in het deel waar de grote grazers (randzone) lopen vanaf 1997 afgenomen. Ook in de jaarlijkse transecttellingen in de randzone is een vergelijkbare afname van het aantal soorten te zien die afhankelijk zijn van riet-ruigte-struweel. Bij de soorten die meer afhankelijk zijn van open gebieden [...] is er bij de graslandsoorten en soorten van open oevers geen sprake van een trend en is het aantal soorten vrij stabiel
D	De afgelopen jaren zijn er in de winter meer dieren in de bossen waargenomen en is een duidelijke toename van vraat aan twijgen en bast waargenomen. Het is duidelijk dat er verschillen zijn in vraat tussen de verschillende bosgebieden en boomsoorten. Deze zorgen voor een verschil in mortaliteit. De mate van schillen en browsen verschilt per soort en per bosgebied. Het aantal bomen in het Kotterbos blijft gelijk, in het Oostvaardersbos is sprake van een afname van het aantal bomen. Het rapport van de metingen van 2013 is als bijlage bijgevoegd. Uit eigen veldwaarnemingen buiten de onderzoeksplots constateren wij dat de meeste aangevreten bomen aan de stambasis weer uitlopen. In één vak in het Oostvaardersbos zijn een groot aantal balsempopulieren geschild waarvan een aantal rondom. Deze zullen waarschijnlijk volgend voorjaar niet uitlopen.
E	Uit diverse waarnemingen van opzichter en boswachters blijkt dat het aangeplante plantsoen in de kralen in de verschillende bosgebieden goed aanslaat.

Interpretatie:

A	Er is voldoende beschutting in het gebied (er is meer beschutting dan de dieren gebruiken). Niet vastgesteld kan worden waarom niet alle dieren de beschikbare beschutting opzoeken. Het Oostvaardersbos blijkt een gebied te zijn waar edelherten in lagere conditie naar toe trekken.
B	Er is op dit moment nog steeds beschutting in de randzone, maar de structuurrijke vegetatie is verder afgenomen. Bij voortzetting van deze trend zal de beschutting in de randzone verder afnemen.
C	De afname van broedvogels in de randzone werd vooral veroorzaakt door een afname van het aantal soorten dat afhankelijk is van riet-ruigte-struweel, zoals Kleine karekiet. Landelijk waren de aantallen van deze soorten stabiel, maar in de randzone van de Oostvaardersplassen namen ze sterk af. Deze afname komt overeen met de afname van riet-ruigte-struweel in de randzone. Geconcludeerd worden dat de randzone in de Oostvaardersplassen meer geschikt zijn voor weidevogels zoals de Kievit. Met betrekking tot foeragerende vogels in de randzone lijkt er de laatste jaren gemiddeld sprake te zijn van een afname in de lente, maar dit kunnen ook schommelingen zijn die door andere zaken worden

Cover tbv Vergadering Beheer Advies Commissie Oostvaardersplassen 16-10-2013

	veroorzaakt. In de herfst is ook de toename te zien na de inrichtingsmaatregelen van eind jaren negentig en lijken de aantallen de laatste jaren stabiel.
D	Door (voornamelijk) de bastvraat zullen bepaalde boomsoorten in de bosgebieden sneller sterven, terwijl andere soorten nauwelijks aangeroerd zijn of compensatiegroei vertonen en dus betere overlevingskansen hebben. In het Oostvaardersbos is sprake van een afname van het aantal bomen ten opzichte van 2011. Bosontwikkelingen verlopen traag en pas na een aantal monitoringsjaren kunnen we met zekerheid zeggen wat de effecten van begrazing zijn op de bosgebieden.

Risico:

A	De beschikbare bosgebieden zijn klein en er is in de winter in met name het Oostvaardersbos toenemende mate sprake van conflicterend ruimtegebruik met recreanten en gebruikers van natuurbelevingscentrum de Oostvaarders. Wanneer hier niets gebeurd is er een kans dat dit koste gaat van het optimaliseren van dierenwelzijn.
B	Als de trend van verdere afname van ruigte en struweel zich doorzet zullen de graslanden nog opener worden. Beschutting in de randzone wordt kleiner. Deze verandering van het landschap speelt een rol in de beeldvorming van het gebied.
C	Afname van aantal broedvogels in buitenkaadse deel is inhoudelijk en juridisch niet relevant voor de Natura2000 doelstellingen. Het verdwijnen van bepaalde vogelsoorten speelt echter wel een belangrijke rol in de beeldvorming over het gebied. Staatsbosbeheer heeft er tot op heden niet voor gekozen de presentatie van de broedvogelmonitoring integraal te doen, maar te splitsen naar binnen/ en buitenkaads (cq. Wel/geen Natura2000)
D	Monitoring van de bosgebieden biedt pas over enkele jaren duidelijk inzicht in de ontwikkeling van de vitaliteit. Op uitsluitel wachten omvat risico dat wij te laat zijn om in te grijpen en het optimaliseren van het dierenwelzijn door het bieden van beschutting onder druk komt te staan.

Plan/mitigatie:

A	(1) Er is inmiddels een traject gestart om met stakeholders in het Oostvaardersbos te komen tot een concrete inrichting van het gebruik van het bos om in de winter dierenwelzijn en uitvoering van het protocol vroeg reactief beheer te garanderen en daarnaast te voorzien in de belangen van recreanten en de exploitatie van de Oostvaarders. Dit traject is in november afgerond.
A	(en B) (2) Het op orde houden en verduurzamen huidige beschutting door het aanleggen van beschermende kralen met jonge inplant. Daarnaast het verder uitbreiden van beschuttingsgebieden. Het gaat hierbij om het Kotterbos (80ha), Oostvaarderveld en mogelijk de Hollandse Hout. De inrichting en vorm van de beschutting in de spoorzone wordt momenteel nader uitgewerkt. Werkzaamheden worden voorzien in het plantseizoen 2013-2014.
C	Integratie van de monitoring en presentatie broedvogels in moeras en randzone. De Natura2000 soorten bevinden zich in het moeras deel, maar de beeldvorming wordt sterk bepaald door wat er in het zichtbare, buitenkaadse deel gebeurd. Duidelijke begeleiding in de communicatie over de verschillende vogeltellingen.
D	Voortzetting en aanscherping lopende monitoring in bosgebieden. Op de korte termijn zal de kwaliteit van de beschutting voldoende blijven Er is bij autonome ontwikkeling op dit moment echter geen zekerheid te geven over de beschikbaarheid en kwaliteit van de beschutting in het Oostvaardersplassengebied op de lange termijn. Om dit wel te garanderen en hiermee blijvend invulling te geven aan de het optimaliseren van dierenwelzijn worden er het bestaande beschuttingsplan uitgebreid. Vanwege de uitbreiding

Cover tbv Vergadering Beheer Advies Commissie Oostvaardersplassen 16-10-2013

van maatregelen in het kader van deze doelstelling zal beschuttingsplan als bijlage bij het managementplan integraal worden herschreven.

Doelstelling 4 Draagvlak vergroten bij het publiek voor (het beheer van) het gebied (o.a. door middel van communicatie)

Bron Jaarrapportage 2012/13, monitoring statistieken social media, onderzoek beleving "wildernis"

Waarneming

A	De resultaten voor deze beheerdoelstelling zijn moeilijk kwantificeerbaar. Wij besteden veel zorg en aandacht aan de omgang met diverse groepen belanghebbenden en betrokkenen. Er is wel een duidelijke belangstelling te merken voor het gebied ten opzichte van andere gebieden.
---	---

Interpretatie

A	Er is deze winter ondanks de lengte en kou en acties vanuit een kleine groep critici, sprake van relatieve, maatschappelijke rust. Staatsbosbeheer vindt het van groot belang om permanent met alle betrokkenen of geïnteresseerden in open dialoog te zijn en blijven. Daarbij is het voor ons een gegeven dat de meningen verschillend zijn
---	---

Risico

A	Het is een blijvend en structureel risico dat door onzorgvuldige communicatie of uitingen het beheer in de Oostvaardersplassen ter discussie stelt. Er is daarnaast een risico dat tegenstanders van het beheer hierdoor of door externe factoren in staat zijn hun tegengeluid te vergroten.
---	---

Plan/mitigatie

A	(1) Voortzetting intensieve contacten met stakeholders (Virtueel en tijdens ontmoetingen) en actief persbeleid
A	(2) Delen informatie en gegevens over winter. Daarnaast zullen naast de reeds beschikbare jaarrapportages, relevante achtergrond rapporten over het gebied op de website worden gepubliceerd
A	(3) Om meer zicht te krijgen op de beleving van wildernisnatuur in het algemeen en de Oostvaardersplassen in het bijzonder onder een groter deel van de bevolking, is begin februari een onderzoek gestart. Dit onderzoek is uitgevoerd als thesis van een MSc. student van de Universiteit Utrecht. Dit onderzoek zal een herhaalmeting omvatten begin 2014.
A	(4) In uitingen rondom de film de nieuwe Wildernis en bijbehorende campagne geeft Staatsbosbeheer aandacht voor de rol en verantwoordelijkheid die zij voelt bij het uitvoeren van beheer in deze gebieden en de omgang met dieren hierbij.

Grote grazers in het Kotterbos en Oostvaardersbos

Effecten van het openstellen van de bossen rondom de Oostvaardersplassen voor rund, paard en edelhert op de bosvitaliteit; metingen 2013

Art. 5.1. lid 2 & Art. 5.1. lid 2

In opdracht van Staatsbosbeheer

1	Aanleiding.....	4
	Doelstelling.....	5
	Eerdere rapportages.....	5
2	Methodiek.....	6
	Design.....	7
	Metingen.....	8
3	Resultaten.....	10
	Uitvoering.....	10
	Vraat.....	10
	Verandering in opbouw en soortsamenstelling.....	13
4	Conclusies.....	16
	In hoeverre ondergaan de houtigen vraat?.....	16
	Is er verschil in vraat tussen soorten houtigen?.....	16
	Neemt vraat toe t.o.v. het startjaar?.....	16
	Zijn er tekenen van verandering in soortsamenstelling?.....	16
	In hoeverre zijn er tekenen van natuurlijke verjonging te zien van de houtigen?.....	17
5	Aanbevelingen.....	18
	Ten aanzien van verzamelen gegevens.....	18
	Veranderingen in plots.....	18
	Vitaliteitsmetingen.....	18
	Onderzoek beheermaatregelen.....	18
6	Literatuur.....	19

1 Aanleiding

Eind 2010 is besloten om een aantal bossen die tegen de de Oostvaardersplassen (OVP) liggen open te stellen voor de aanwezige grote grazers (Edelherten, Konikpaarden en Heckrunderen). Dit om het dierenwelzijn in de winter te optimaliseren, door beschutting en extra voeding te bieden. Het gaat om het oostelijk deel van het Kotterbos en het Oostvaardersbos. Laatstgenoemde bos (voormalig Fluitbos) is sinds begin jaren 1990 toegankelijk voor edelherten, maar was dat nog niet voor runderen en paarden.

De verwachting is dat het openstellen van de bossen voor de hoefdieren gevolgen heeft op de uiteindelijke soortensamenstelling van de houtige gewassen in de bossen, omdat de dieren ingrijpen op de verjonging van houtige soorten en op de groei van oudere bomen. Dit komt omdat boomsoorten verschillen in voedingswaarde, chemische samenstelling van de bast en herstellend vermogen /vraattolerantie. Het is "... daarom essentieel dat het openstellen van deze gebiedenvoor de grote herbivoren gepaard gaat met monitoringsprotocollen voor potentiële schade aan deze gebieden." (Managementplan Oostvaardersplassengebied 2011 -2015. Uitwerking en implementatie van ICMO2 maatregelen, monitoring en communicatie. Versie 1.4. 5 december 2012).

De Community and Conservation Ecology group van de Rijksuniversiteit Groningen heeft om die reden in opdracht van Staatsbosbeheer in 2011 een nulmeting uitgevoerd in het Kotterbos en Oostvaardersbos (Art. 5.1. et al. 2011). Sinds 2012 worden de metingen uitgevoerd door studenten en studentassistenten van het departement biologie van de Universiteit van Utrecht, onder supervisie van universitair docent dr. Art. 5.1. lid 2 van het Institute of Environmental Biology, Ecology and Biodiversity, UU. Deze rapportage is opgesteld door dr. ir. Art. 5.1. lid 2 met ondersteuning van Art. 5.1. lid 2 en Art. 5.1. lid 2

Figuur 1. Meetplots in de opgestelde (wit) en niet-opgestelde bossen (blauw).

Doelstelling

Doel van de monitoring is het vastleggen van de effecten op de houtigen van het openstellen van de beide bossen voor de grote herbivoren op de korte en lange termijn. Het onderzoek zal naar verwachting trends opleveren van de ontwikkeling van de bosgebieden en de verandering in soortensamenstelling van houtigen.

Op basis van de tot nu verzamelde gegevens wordt bepaald:

- in hoeverre ondergaan de houtigen vraat? Is er verschil te zien tussen soorten? Neemt vraat toe t.o.v. de nulmeting in 2011?
- komen eventuele verschillen tussen de bossen overeen met verschillen in terreingebruik in de winter?
- zijn er tekenen van verandering in soortensamenstelling?
- in hoeverre zijn er tekenen van natuurlijke verjonging te zien van de houtigen?

Eerdere rapportages

Art. 5.1. et al. (2011) geven de opzet van de monitoringsmethode en de resultaten van de nulmeting van 2011. **Art. 5.1.** (2012) behandelt de metingen van 2012. In dit rapport worden de metingen van 2013 besproken en vergeleken met de nulmeting.

2 Methodiek

De monitoringsmethode is opgezet door **Art. 5.1.** *et al.* (2011) en richt zich op het oostelijk deel van het Kotterbos (fig. 1) en op het Oostvaardersbos (voormalig Fluitbos; fig. 2). Het westelijke onbegraasde gedeelte van het Kotterbos is gebruikt als controlegebied. De methode bestaat uit het uitvoeren van een aantal metingen in vaste plots. In totaal zijn er in 2011 23 plots uitgezet: 10 in het Oostvaardersbos, 6 in het begraasde deel van het Kotterbos en 7 in het deel van het Kotterbos waar de drie grote hoefdiersoorten van de Oostvaardersplassen niet kunnen komen. De gekozen plots zijn representatief voor de dominante bostypen in deze bossen. In het Kotterbos zijn dit bostypes gedomineerd door populier en vlier en populier met jonge aanplant. In het Oostvaardersbos zijn het Populier, Beuk, Eik en Es. In winter 2012-2013 is er 1 controleplot en 1 plot in het Oostvaardersbos komen te vervallen, vanwege kap voor verduurzaming van het bos .

Tabel 1. Overzicht van de plots.

Type plot	Code	Opmerking
Controle	B	
	D	
	H	Dit plot is in 2012-2013 gekapt.
	J	
	K	
	V	
	W	
Kotterbos	A	
	C	
	E	
	F	
	G	
	I	
Oostvaardersbos	L	
	M	
	N	
	O	Dit plot is in 2012-2013 gekapt.
	P	
	Q	
	R	
	S	
	T	
	U	

Figuur 2 Locaties van de plots in het Kotterbos. Witte iconen geven de locaties van plots in het begraasde deel aan, blauwe cirkels geven plots in het onbegrasde deel aan.

Figuur 3. Locaties van de plots in het Oostvaardersbos. Alle plots liggen in het begraasde deel.

Design

Elk plot is 20 x 20 meter groot. De hoekpunten zijn gemarkeerd met houten palen, waarvan de top rood/roze gespoten is. De hoekpunten zijn ook ingelezen met een GPS. Om de plots eenvoudiger terug te kunnen vinden zijn de noordwestelijke punten van ieder plot gemarkeerd met roze verf en een roze ring en een metalen plaatje op de grond naast de houten paal.

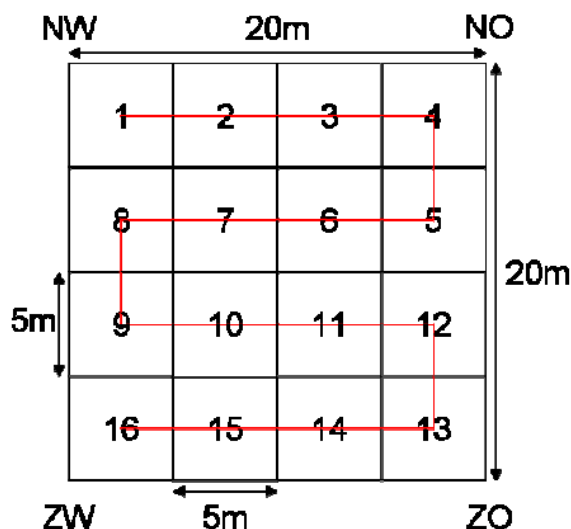
Elk plot is verdeeld in 16 gridcellen van 5 x 5 meter. De hoekpunten van deze gridcellen worden tijdens de metingen tijdelijk gemarkeerd met bamboestokken. De boommetingen zijn verricht per gridcel om de locatie van gemarkeerde en niet-gemarkeerde bomen binnen het plot preciezer aan te geven. De gridcel 1 bevindt zich in het noordwesten van het plot. De vijfde gridcel bevindt zich ook in het oosten, ten zuiden van gridcel 4 (zie figuur 4).

Metingen

Alle levende bomen met een DBH van meer dan 2 cm zijn bij de nulmeting gemarkeerd met een aluminiumplaatje met een nummer erop.

Van alle bomen in elk grid zijn de volgende zaken vastgelegd:

- de soort;
- de diameter. Dit is gedaan op borsthoogte indien DBH groter dan 2 cm en aan de voet van de boom indien de DBH kleiner is dan 2 cm;
- de hoogte. Deze is van bomen tot 2.5 m gemeten, van de bomen tot 10 m geschat, bomen hoger dan 10 m zijn aangegeven als > 10 m.
- Aantal stammen;

Figuur 4 Indeling van een plot

De vraat aan de bomen is geschat in 2 categorieën: schillen en browsing.

- Percentage geschild;

Een boom is geschild als er bast verwijderd is en er geen wondweefsel is gevormd, of als aangemaakt wondweefsel weer geschild is. Wanneer de DBH groter is dan 2 cm is het percentage dat geschild is voor vier delen van de boom apart vastgelegd: deel van 0-50cm, 50-100cm, 100-150cm en 150-200cm hoog. Bij bomen met een DBH kleiner dan 2 cm is het percentage dat geschild is voor de hele boom vastgelegd. De mate van schillen is verdeeld volgens de klassen in tabel 2.

Tabel 2. Klassen waarin de mate van schillen is ingedeeld.

Klasse	Percentage geschild
0	Niet geschild
1	1% -5%
2	5% - 25%
3	25% - 50%
4	50% - 75%
5	75% - 95%
6	<95%

- Wel of niet geringd (helemaal rondom geschild);
- Recent geschild;
- Wondweefsel aanwezig;
- Percentage gebrowsed;

Het percentage browsing is bepaald als het percentage van de aanwezige takken, dat afgebroken is op een wijze die duidt op vraat. Hierbij zijn dezelfde klassen en hoogtecategorieën gebruikt als bij bepaling van vraat. Overigens komt het regelmatig voor dat in een bepaalde hoogtecategorie zich geen takken bevinden. Van levende bomen met een DBH kleiner dan 2 cm is de mate van browsing bepaald voor de gehele boom.

- vraat aan topscheuten heeft plaatsgevonden.

Naast deze metingen staan bij opmerkingen andere bijzonderheden vermeld.

Van dode bomen is alleen de locatie, soort, diameter en hoogte bepaald (Art. 5.1. *et al.* 2011).

Analyse

Er wordt in deze rapportage een vergelijking gemaakt tussen de nulmeting en gegevens van 2013. In vergelijking met 2012 is er in 2013 weliswaar in alle plots een lichte toename te zien van levende bomen, maar omdat de metingen in 2012 enkele weken later zijn uitgevoerd dan die in de nulmeting en de meting in 2013, zijn waarschijnlijk het aantal jonge boompjes en zaailingen in 2012 onderschat.

Voor deze rapportage is een eerste controle op de verzamelde data uitgevoerd. Records die incompleet waren voor een van de variabelen zijn voor de analyses over die variabele niet gebruikt.

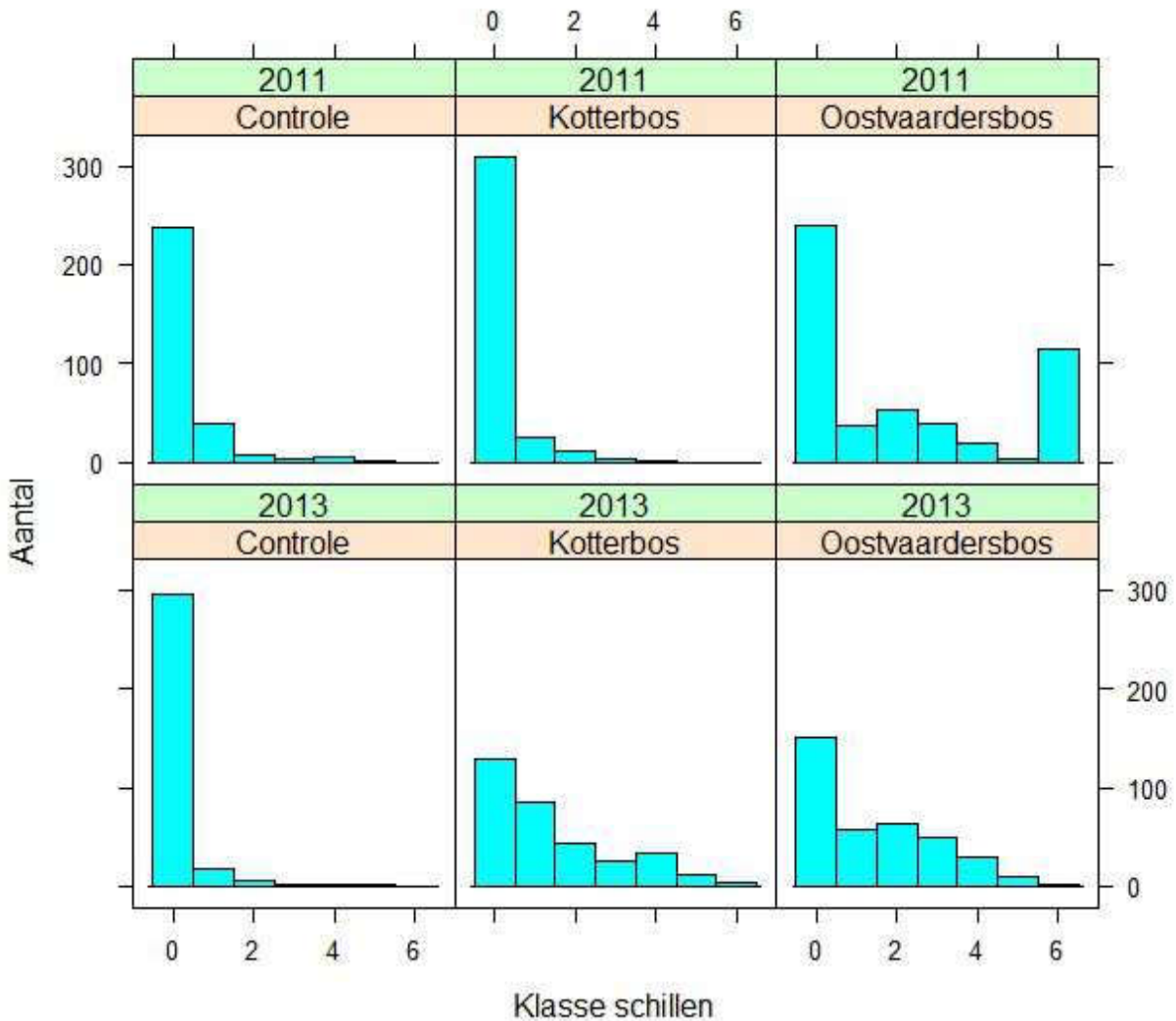
3 Resultaten

Uitvoering

De metingen zijn in het veld voorbereid op 6 mei 2013 waarbij de docenten en studentassistenten alle plots zijn nagelopen. De metingen zijn uitgevoerd op 15 en 17 mei 2013. De studenten hebben een uitgebreide briefing over de methodiek gekregen en zijn vervolgens verdeeld over 6 groepen, die onder leiding van een student-assistent de metingen uitvoerden. Bij vragen en twijfels werd dr. Hefting geraadpleegd.

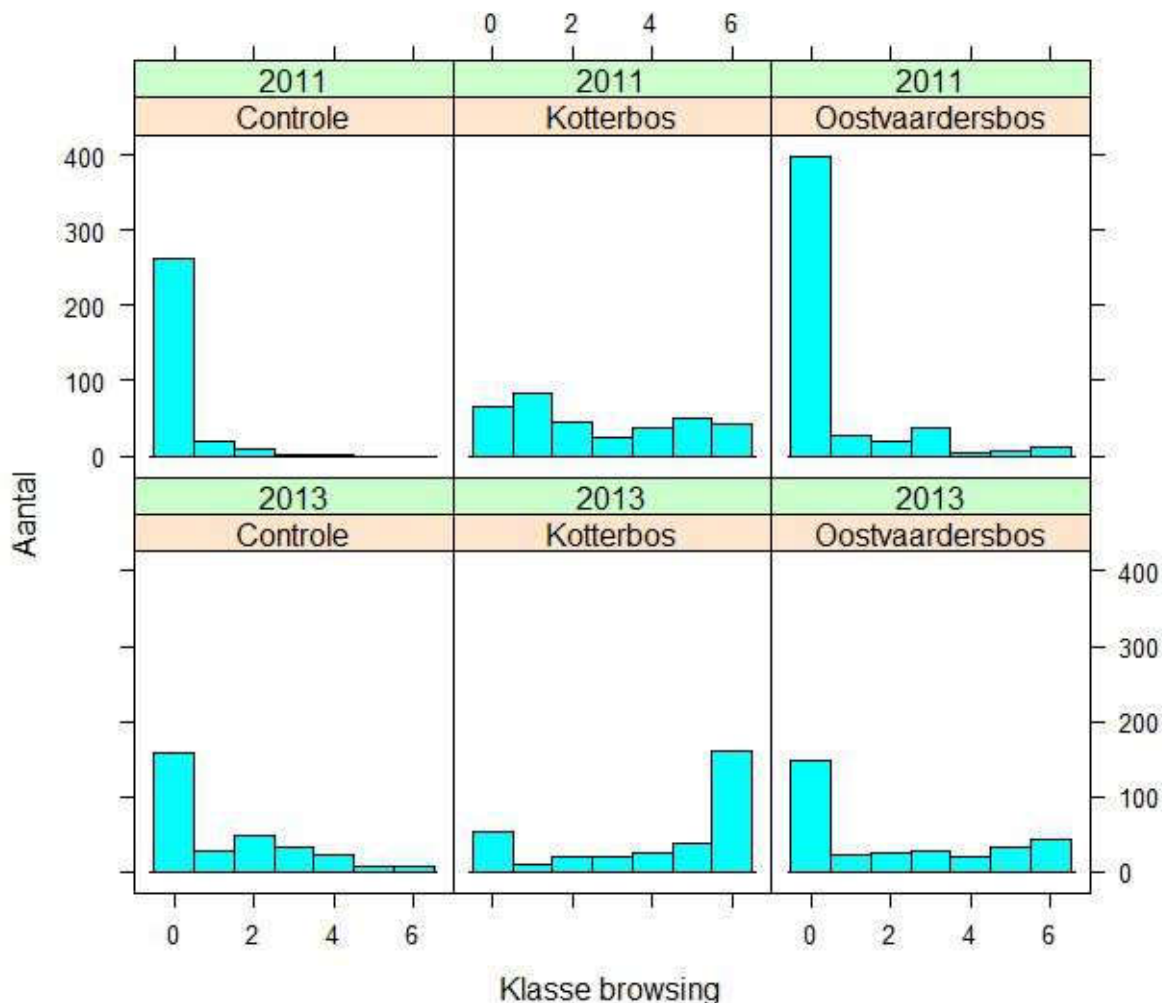
Vraat

Sinds de openstelling van de bossen is een toenemend percentage schillen en browsen te zien (figuren 4 en 5). In de controleplots wordt ook geschild en gebrowsed. Opvallend is dat met name in het Oostvaardersbos in 2011 veel bomen werden gebrowsed in de zwaarste categorie, maar dat dit in 2013 veel minder is: het browsen is meer verdeeld over alle categorieën.

Figuur 5. Mate waarin de bomen in de drie gebieden (Controle, Kotterbos en Oostvaardersbos) werden geschild in 2011 en 2013. Klassen zijn: 0= 0% geschild; 1= <5% geschild; 2= 5-25% geschild; 3= 25-50% geschild; 4= 50-75% geschild; 5= 75-95% geschild; 6= >95% geschild. Controlegebied en Kotterbos hebben 6 plots, Oostvaardersbos heeft 9 plots.

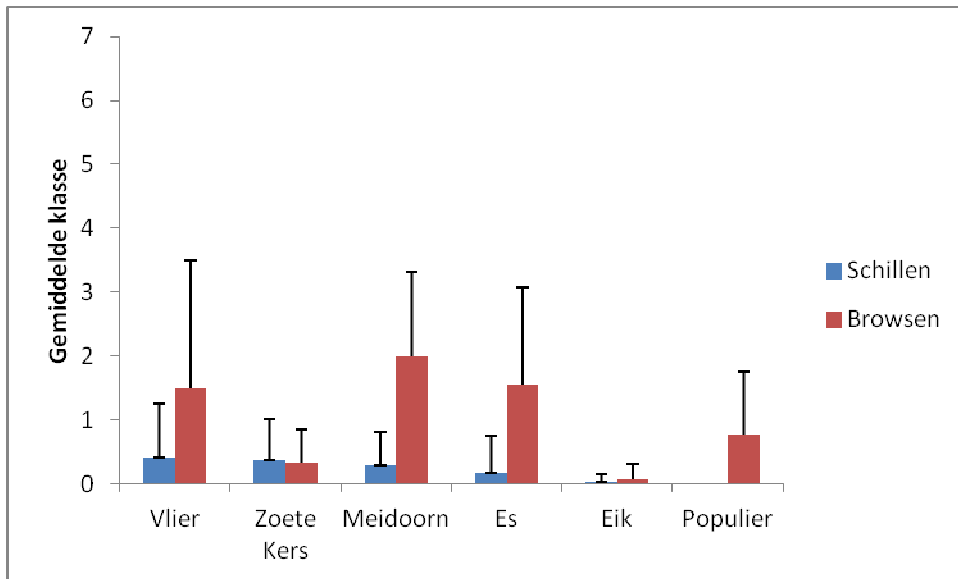
In 2011 werden in alle drie de gebieden bomen gebrowsed. Met name in het Kottersbos is de mate van browsing toegenomen en zijn er weinig bomen waarvan niet gebrowsed is. Zelfs soorten met stekels, zoals meidoorn en roos, werden duidelijk gebrowsed. In het Oostvaardersbos is zo'n 30% van de bomen juist helemaal niet gebrowsed. Opvallend is dat ook in de controleplots in 2013 flink werd gebrowsed: 50% van de bomen heeft daar minstens enige browsing ondergaan.

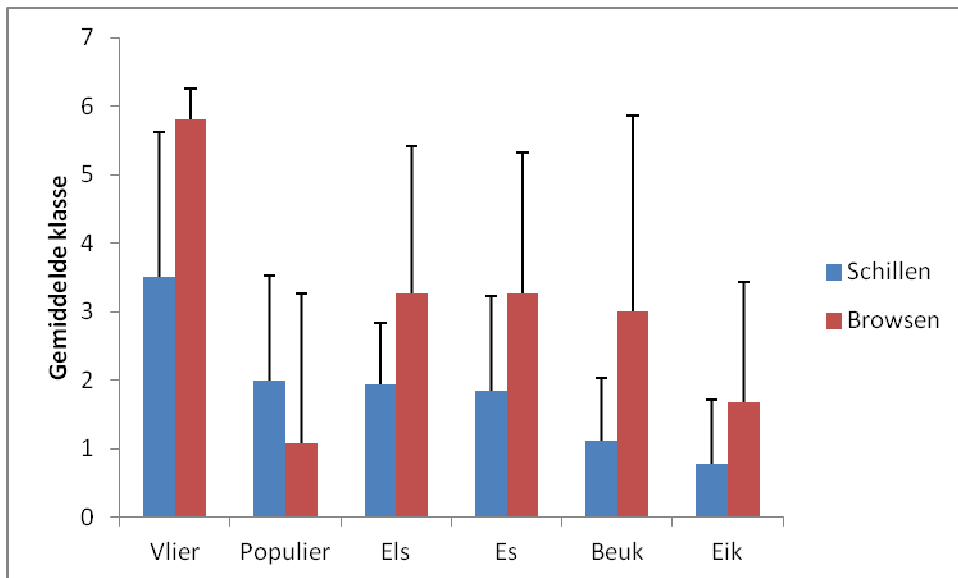
Figuur 5. Mate waarin de bomen in de drie deelgebieden (Controle, Kotterbos en Oostvaardersbos) werden gebrowsed in 2011 en 2013. Elke levende boom is ingedeeld in de klasse waarin het gebrowsed is. Klassen zijn: 0= 0% gebrowsed; 1= <5% gebrowsed; 2= 5-25% gebrowsed; 3= 25-50% gebrowsed; 4= 50-75% gebrowsed; 5= 75-95% gebrowsed; 6= >95% gebrowsed. Controlegebied en Kotterbos hebben 6 plots, Oostvaardersbos heeft 9 plots.

Figuren 6, 7 en 8 geven de mate van schillen en browsen per soort in 2013. Alleen soorten die meer dan 5 keer voorkwamen zijn daarbij weergegeven. Vlier is de soort die in alle gebieden het meest wordt geschild. Dit kan deels verklaard worden doordat het gaat om oudere Vlieren. Deze kunnen ook spontaan bast gaat verliezen en er valt bij deze soort moeilijke onderscheid te maken tussen natuurlijk bastverlies en schilactiviteit door grote grazers.

Voor de andere soorten in het beeld minder helder: Populier wordt in het Kotterbos geschild, maar in de onderzoeksplots in het Oostvaardersbos nauwelijks. In de controleplots is schillen bij alle aangetroffen soorten beperkt tot minder dan 5% van de boom.

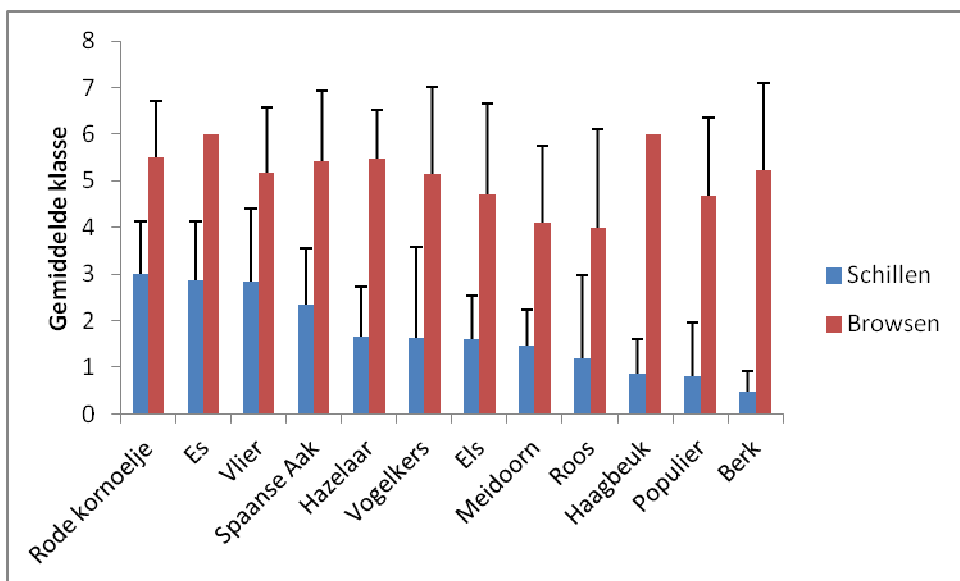

Figuur 6. Mate van schillen en browsen per soort in de 6 controleplots in 2013. Per gebied en per soort is de gemiddelde klasse per boomsoort berekend. Klassen zijn: 0= niet geschild/gebrowsed; 1= <5% geschild/gebrowsed; 2= 5-25% geschild/gebrowsed; 3= 25-50% geschild/gebrowsed; 4= 50-75% geschild/gebrowsed; 5= 75-95% geschild/gebrowsed; 6= >95% geschild/gebrowsed.

Figuur 7. Mate van schillen en browsen per soort in de 9 plots in het Oostvaardersbos in 2013. Per gebied en per soort is de gemiddelde klasse per boomsoort berekend. Alleen soorten waarvan meer dan 5 individuen zijn gemeten zijn opgenomen. Klassen zijn: 0= niet geschild/gebrowsed; 1= <5% geschild/gebrowsed; 2= 5-25% geschild/gebrowsed; 3= 25-50% geschild/gebrowsed; 4= 50-75% geschild/gebrowsed; 5= 75-95% geschild/gebrowsed; 6= >95% geschild/gebrowsed.

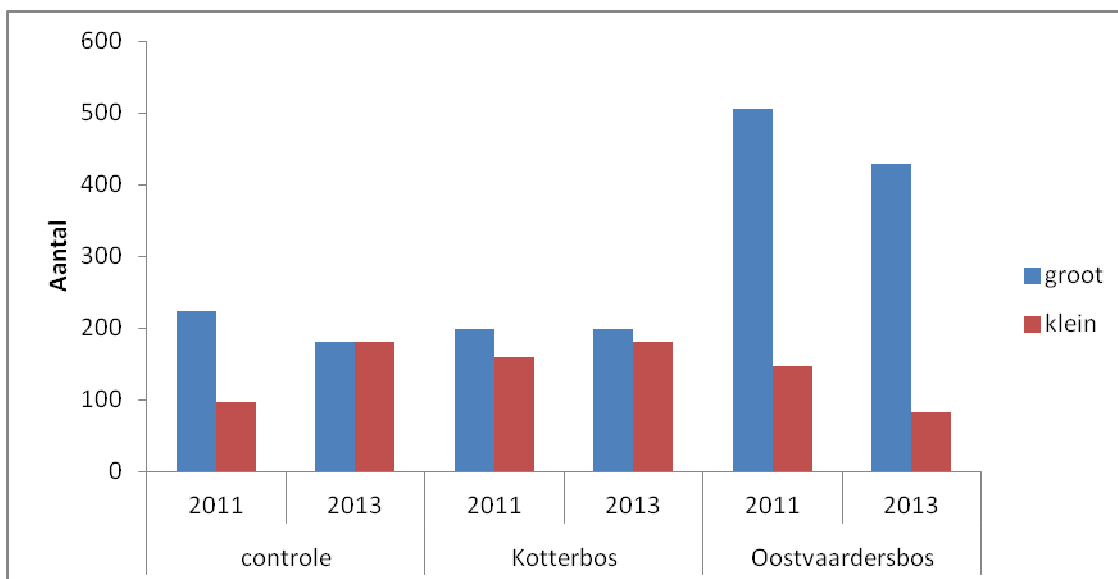
In het Kotterbos worden alle soorten flink (meer dan 50% van de takken) gebrowsed, in het Oostvaardersbos gebeurt dit vooral bij Vlier, en in mindere mate bij Els, Es en Beuk. In de controleplots treedt browsen vooral op bij Vlier, Meidoorn en Es.

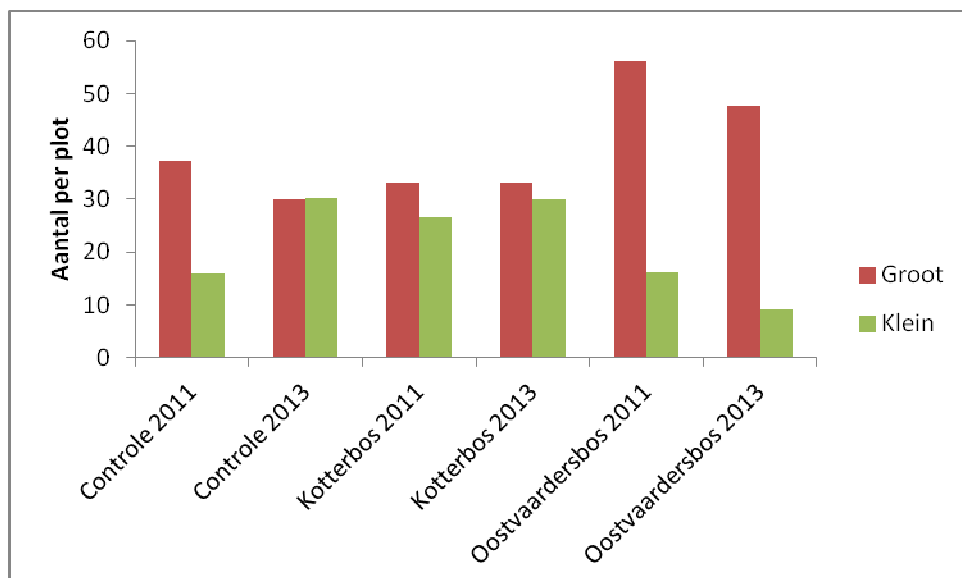
Figuur 8. Mate van schillen en browsen per soort in de 6 plots in het Kotterbos in 2013. Per gebied en per soort is de gemiddelde klasse per boomsoort berekend. Klassen zijn: 0= niet geschild/gebrowsed; 1= <5% geschild/gebrowsed; 2= 5-25% geschild/gebrowsed; 3= 25-50% geschild/gebrowsed; 4= 50-75% geschild/gebrowsed; 5= 75-95% geschild/gebrowsed; 6= >95% geschild/gebrowsed.

Verandering in opbouw en soortsamenstelling

In vergelijking met 2011 nam in het Oostvaardersbos het aantal grote en kleine levende bomen af. In de controleplots nam de hoeveelheid kleine bomen flink toe. Dit is vooral te wijten aan toename van Es. In het Kotterbos veranderd het aantal levende bomen niet veel (figuur 9).

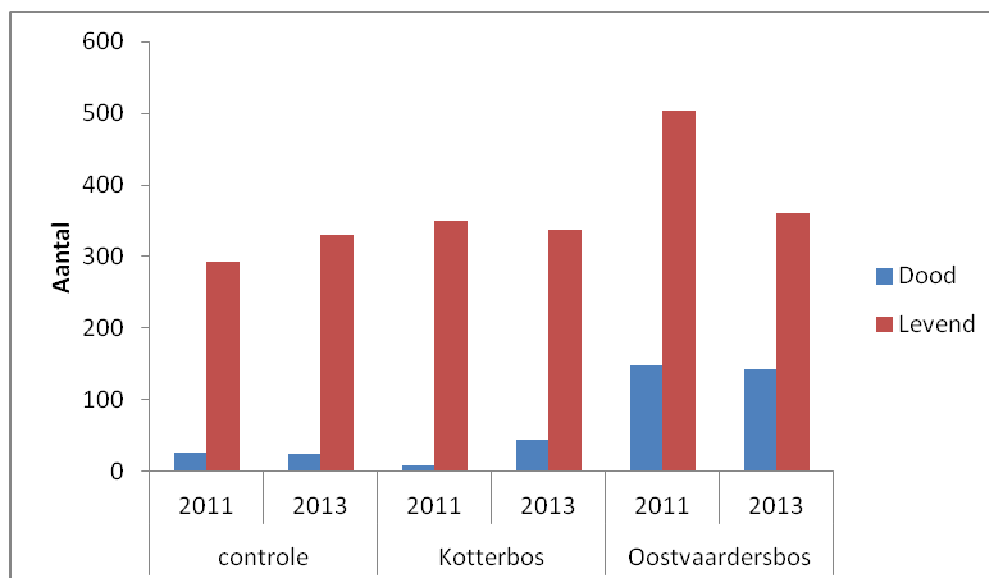

Figuur 9. Veranderingen in het *absoluut* aantal bomen in de plots in de drie gebieden. Onderscheiden worden grote (> 2 meter) en kleine (<2 meter) bomen. Controle en Kotterbos tellen 6 plots, het Oostvaardersbos 9 plots.

Figuur 10. Veranderingen in het aantal bomen *per plot* in de drie gebieden. Onderscheiden worden grote (> 2 meter) en kleine (<2 meter) bomen. Controle en Kotterbos tellen 6 plots, het Oostvaardersbos 9 plots.

Logischerwijs verandert ook de verhouding tussen levende en dode exemplaren (figuur 11). In het controle-perceel blijft deze gelijk, in het Kotterbos bleef het aantal levende exemplaren gelijk, maar nam het aantal dode bomen toe. In het Oostvaardersbos nam zowel het aantal grote als kleine levende bomen af. Dit bos is dus opener aan het worden.

Figuur 11. Veranderingen in absoluut aantallen bomen per gebied. Onderscheiden worden dode en levende bomen. Controle en Kotterbos tellen 6 plots, het Oostvaardersbos 9 plots.

Er beginnen zich ontwikkelingen in de soortsaamenstelling te vertonen. Opvallend is de flinke toename van bomen in de controleplots, met name van Es (tabel 3). Dit waren jonge bomen in plot V. Bij dit plot is de omgeving opener gekapt. Ook in het Kotterbos neemt de Es toe, in het Oostvaardersbos neemt de soort juist af. Opvallend ook is de afname van Sleedoorn, die als stekelige soort juist bestand zou moeten zijn tegen vraat. In het Oostvaarderbos nemen alle soorten in ongeveer gelijke mate af, maar alleen Spaanse Aak is hier geheel uit de plots verdwenen en Populier handhaaft zich.

Tabel 3. Overzicht van aantallen opgemeten levende bomen in 2011 en 2013.
 Controle en het Kotterbos tellen 6 plots, het Oostvaardersbos 9 plots.

	Controle		Kotterbos		Oostvaardersbos	
	2011	2013	2011	2013	2011	2013
Berk			13	12		
Beuk			0	1	41	24
Eik	33	32	18	2	126	96
Els			26	21	19	13
Es	137	180	3	57	195	155
Esdoorn	0	4			11	0
Haagbeuk	2	2	8	3		
Hazelaar			29	28	4	2
Iep			18	1		
Kardinaalsmuts			0	1		
Kers			0	1		
kleine kornoelje					0	1
Liguster			8	1		
Linde	0	2				
Meidoorn	7	8	48	52		
Populier	10	9	28	30	66	63
Rode Kornoelje				1		
Roos			5	3		
Sleedoorn	0	4	8	3		
Spaanse Aak			0	15	21	0
Vlier	94	84	112	94	18	5
Vogelkers			15	6	3	1
Wegedoorn	1	0	0	3		
Wilg			11			
Zoete Kers	9	5	0	2		
Totaal aantal bomen	293	330	350	337	504	360
Totaal per plot	48.8	55.0	58.3	56.2	56.0	40.0

4 Conclusies

In hoeverre ondergaan de houtigen vraat?

De houtigen worden door de hoefdieren zowel geschild als gebrowsed. Ook in de controleplots wordt gebrowsed en geschild, door de reeën die toegang hebben tot deze plots. In de controleplots vind vraat wel in een veel geringer mate plaats dan de twee voor grote hoefdieren opengestelde gebieden. Opvallend is dat de mate van schillen en browsen in 2013 niet alleen in de opgestelde delen toenam ten opzichte van 2011, maar dat ook in het controlebos sprake was van een toename van browsing.

Is er verschil in vraat tussen soorten houtigen?

Er zijn duidelijke verschillen in mate van schillen tussen de verschillende boomsoorten in het Oostvaardersbos en het Kotterbos. Met name de Vlier wordt flink geschild, al kan dit deels een artefact zijn van bastverlies door ouderdom. Browsen gebeurt in het Kotterbos zonder onderscheid van soort, in het Oostvaardersbos wordt de Vlier het zwaarst gebrowsed.

Het verschil in mate van vraat kan door drie zaken verklaard worden: leeftijd van de bast en takken, fysieke bescherming en chemische bescherming. Sommige bomen, zoals Sleedoorn, Roos en Meidoorn, investeren in fysieke bescherming in de vorm van doorns. Andere soorten, zoals Berk, Wilg, Populier investeren in sterkere aanmaak van vraatwerende stoffen. De effectiviteit van deze bescherming verschilt per soort. Zo is de bescherming van Wilg minder effectief dan die van Berk (Palo 1984). Daarnaast reageren de bomen ook anders op vraat. Sommige soorten zoals de Es investeren in compensatiegroei, terwijl vorming van nieuwe takken ook een mogelijkheid is. Die nieuwe takken zijn vaak makkelijker te verteren is en rijker aan stikstof.

Neemt vraat toe t.o.v. het startjaar?

De mate van schillen en browsen neemt maar licht toe ten opzichte van de nulmeting in 2011.

Zijn er tekenen van verandering in soortsamenstelling?

Er zijn tekenen van verandering in het boombestand opgetreden. Na openstelling is het totaal aantal bomen afgenomen. Dit is waarschijnlijk te wijten aan schillen en browsen, waarbij verschillen tussen gevoeligheid van de boom een aantrekkelijkheid voor de hoefdieren zorgt voor een verschil in mortaliteit. Opvallend is dat de flinke toename is van jonge Essen in plot V. Dit is te wijten aan opener maken van de omgeving van dit plot.

Hoe deze afname van bomen zal uitwerken voor de "vitaliteit" van het Kotterbos en Oostvaardersbos is na 2 jaar nog niet te zeggen. Er gaan een aantal zaken spelen. Bomen reageren op browsing en schillen door hergroei, en door aanmaak van vraatwerende stoffen. De ene soort kan dit beter dan de andere. Dit zal zorgen voor een verschuiving in soorten, en het bos zal in elk geval opener worden. De ontstane heterogeniteit en verhoogde openheid in het bos kan, door toename van lichtinval kansen voor verjonging doen toenemen. Zo ontstaat een gelaagder bos met bomen van verschillende leeftijd. Dat zorgt op zijn beurt weer voor robuustheid tegen vraat. Als dit geschetste proces een beheerdoel is, zal er wel toegezien moeten worden dat de invloed van browsing en schillen niet zo groot wordt dat huidige bomen sterven terwijl de jonge bomen worden afgeknagd. Staatsbosbeheer heeft inmiddels een aantal maatregelen genomen in de bosgebieden om in

afgesloten kralen , beschermd tegen begrazing, jonge bomen te planten en zo bosverjonging te stimuleren.

Een tweede reden waardoor regeneratie niet zou kunnen doorzetten is als jonge planten worden overwoekerd en beschaduwd door de ondergroei, zodat de jonge bomen te weinig licht krijgen.

In hoeverre zijn er tekenen van natuurlijke verjonging te zien van de houtigen?

In de controleplots is veel verjonging te zien. Dit is te wijten aan een plot dat door kap lichter is geworden. In het Kotterbos is zowel in 2011 als in 2013 bijna de helft van de levende bomen kleiner dan 2 meter, dus nog vrij jong. Dit aantal is stabiel. Ook in het Oostvaardersbos is deze verhouding stabiel, want grotere (> 2 meter) en kleinere bomen (<2 meter) nemen even sterk in aantal af.

5 Aanbevelingen & uitbreiding onderzoek

Ten aanzien van verzamelen gegevens

- Invoerfouten, inconsequenties en foute codes worden nu bij analyse handmatig opgespoord en gecorrigeerd aan de hand van de veldformulieren. Het is aan te bevelen dergelijke controles te automatiseren (verbeter de validatieregels na invoer) en tijdens of direct na het veldwerk uit te voeren;
- De metingen van Diameter at Breastheight (DBH) op de bomen zal aan kwaliteit winnen wanneer de meetplek wordt gemarkeerd met verf. Dan wordt jaarlijks dezelfde plek gemeten.

Veranderingen in plots

- In winter 2014-2015 worden in het Kotterbos nieuwe delen opengesteld voor begrazing. Daardoor zullen een aantal plots van controle-plots naar begraasde plots overgaan. Het is aan te bevelen nieuwe controleplots aan te leggen om een gebalanceerde steekproef te houden en de veranderingen van plots goed te administreren.

Vitaliteitsmetingen

- Het is voor het interpreteren van de patronen in vraat en voorspellen van de ontwikkeling van de bosvitaliteit aan te bevelen vitaliteitsmetingen te doen aan de gemarkeerde bomen en een chemische bast-analyse van een steekproef uit te voeren.
- Volgen van de lichtinval voor en tijdens het groeiseizoen kan duidelijk scheppen in de kansen en overleving van vestiging van jonge opstand.
- Deze twee zaken zijn zeer geschikt voor een BSc- of MSc stage.

Onderzoek beheermaatregelen

- In delen van het terrein is recent ingegrepen: delen zijn opengekapt en met de boomstammen worden delen van het terrein af geschermd tegen vraat. Conform het monitoringsplan wordt deze ingreep en het effect daarvan op overleving van de aanplant gevolgd.

6 Literatuur

- Hassanpour, S., Maheri-Sis, N., Eshratkhan B. and Mehmandar, F. B. 2011. Plants and secondary metabolites (Tannins): A Review. *International Journal of Forest, Soil and Erosion* **1**(1): 47-53.
- Klomberg, Y.G., M.M. Hefting, J. Kuipers, J. Dekker & J. Rouwenhorst, 2012. Grote grazers in het Kotterbos en Oostvaardersbos. Effecten van het openstellen van de bossen rondom de Oostvaardersplassen voor rund, paard en edelhert op de Bosvitaliteit. onderzoeksgroep 'Ecology and Biodiversity' van de Universiteit Utrecht & Staatsbosbeheer.
- Palo, R. T. 1984. Distribution of Birch (*Betula* SPP.), Willow (*Salix* SPP.), and Poplar (*Populus* SPP.) secondary metabolites and their potential role as chemical defense against herbivores. *Journal of Chemical Ecology* **10**(3): 499-520.
- Veldhuis, M., Fokkema, W., Smit, C. and H. Olf. 2011. Grote grazers in het Kotterbos en Oostvaardersbos. Effecten van het openstellen van de bossen rondom de oostvaardersplassen voor rund, paard en edelhert op de bosvitaliteit; onderzoeksopzet en nulmeting. Rijksuniversiteit Groningen, Community and Conservation Ecology group. In opdracht van Staatsbosbeheer.

Cover tbv Vergadering Beheer Advies Commissie Oostvaardersplassen 16-10-2013

Startnotitie toekomstagenda beheer Oostvaardersplassengebied 2015-2020

Aan: Beheeradvies Commissie Oostvaardersplassen
t.b.v. vergadering 16 oktober 2013.

Van: Staatsbosbeheer. Opsteller: **Art. 5.1. lid 2 sub** (Programmamanager Oostvaardersplassen) en Nick de Snoo, districtshoofd Flevoland

Aanleiding: afloop beheerperiode eind 2014

Eerdere
besluitvorming: vergaderingen 3 juli en 18 september

Status: ter informatie en reflectie

Zomer 2013	Oktober 2013	Oktober-december 2013	Voorjaar 2014	Na zomer 2014
10 punten	Startnotitie	Opstellen Agenda	Programma	Projecten

A. Inleiding en context

Het beheer van de Oostvaardersplassen (OVP) is na het ICMO2 advies een nieuwe fase in gegaan. Het managementplan OVP is in volle uitvoering, en het publieke debat over de grote grazers speelt zich momenteel in wat rustiger vaarwater af. Tegelijkertijd raken steeds meer mensen betrokken, tonen en delen hun beleving en gevoelens en groeit bij betrokkenen de mede- verantwoordelijkheid voor het gebied. De OVP wordt steeds meer van ons allemaal. Anno 2013 is de bestuurlijke en maatschappelijke omgeving weer veranderd ten opzichte van de situatie bij start van de BAC. De burger heeft bijvoorbeeld een prominentere plaats gekregen in het natuurbeleid. Momenteel speelt de decentralisatievraag rond de OVP. Gaat de beleidsmatige verantwoordelijkheid integraal over naar provincie Flevoland of houdt het Rijk een rol? En ook de koers en positionering van Staatsbosbeheer hebben zich ontwikkeld. In het nieuwe ondernemingsplan van Staatsbosbeheer wordt beheer opgespannen aan de drie B's: Beschermen, Beleven en Benutten. Hoe gaan we hiermee om in de OVP? We zien in elk geval dat de Webcam Volg de Vos en de film Nieuwe Wildernis, wildernisbeleving door het grote publiek goed op de kaart heeft gezet, met overvolle bolderkarren als gevolg.

Hoewel de beheertaak wordt uitgevoerd op basis van duidelijke kaders (Management plan, Beheerplan Natura 2000) komt Staatsbosbeheer bij de uitvoering van het beheer voor diverse nieuwe vragen en keuzen te staan. Mogelijke keuzes die zich in de komende jaren kunnen aandienen wil Staatsbosbeheer planmatig gaan voorbereiden. Staatsbosbeheer, verantwoordelijk voor de uitvoering van het beheer, opereert in een krachtenveld, waarin vele partijen zich melden, een mening hebben en een bijdrage willen leveren. Staatsbosbeheer wil vanuit haar verantwoordelijkheid als integraal beheerder deze maatschappelijke dynamiek goed te organiseren.

Na bespreking van de 10-punten agenda in de BAC heeft Staatsbosbeheer besloten een proces *Toekomstagenda OVP 2015-2020* te starten. Het proces zal leiden tot een Programma met gerichte projecten. In deze *Startnotitie* geven we een beschrijving van doel, aanpak en gewenste uitkomst. Ook beschrijven we als schot voor de boeg een aantal onderwerpen, die volgens de initiatiefnemers op de agenda thuis horen.

B. Vragen:

In het strategisch, tactisch en operationeel beheer van de OVP stelt Staatsbosbeheer zich een aantal vragen die om verdere uitwerking en bespreking vragen.

1. Hoe kunnen de aparte sporen Natura 2000, beheer grote grazers en recreatie/beleving meer met elkaar in verband worden gebracht? De huidige sporen zijn nog teveel los van elkaar gepositioneerd. Is het mogelijk deze integratie in één managementplan vast te leggen?
2. Hoe kan de menselijke factor meer expliciet in het integrale beheer van de OVP een plaats krijgen? Welke keuzen liggen voor en waar liggen de belangrijkste kansen?
3. Hoe kan Staatsbosbeheer na 2014, wanneer de BAC haar werkzaamheden beëindigd heeft, de maatschappelijke borging van het beheer het beste organiseren, met inbegrip van de rol van de wetenschap daarin.

C. Resultaat

De Toekomstagenda Beheer OVP 2015-2020 met de volgende specificaties:

- Bouwt voort op de adviezen uit ICMO I en II, en het managementplan
- Is een nadere uitwerking van het Beheerplan Natura 2000
- Neemt de actuele maatschappelijke trends mee
- Agendeert de acties inhoudelijk, te betrekken partijen, en tijdsdoorloop
- Toont verantwoordelijkheid van Staatsbosbeheer

De agenda wordt opgebouwd via de volgende deelproducten in de tijd:

- Startnotitie
- Agenda op hoofdlijnen
- Programma met projecten

Via de projecten worden de agendapunten concreet in uitvoering gebracht.

De Agenda komt tot stand:

- in overleg en met draagvlak van verantwoordelijke overheden (provincie, rijk, waterschap, gemeenten).
- met betrokkenheid van relevante stakeholders
- geadviseerd door de BAC
- via besluitvorming door de directeur van Staatsbosbeheer

D. Aanpak

We hebben de volgende stappen voor ogen:

Startnotitie

- Zomer 2013 - start verkenning en definiëring punten voor toekomstagenda
- 18 september - bespreking 10 punten voor toekomstagenda met BAC
- September/oktober - verdere uitwerking puntenplan
- 16 oktober 2013 - bespreken startnotitie toekomstagenda in BAC
- 18 oktober 2013 - bespreking en reflectie startnotitie en puntenplan in beheer- en districtteam
- eind oktober 2013 - bespreking en reflectie startnotitie en puntenplan in stuurgroep Oostvaardersland
- 26 november - bespreking en reflectie startnotitie en puntenplan in landelijk managementteam (LMT) Staatsbosbeheer en inlichten Raad van Toezicht.
- 1 januari 2014 - vaststellen Startnotitie met puntenplan inclusief kaders en richting

Agenda en programma

- Januari-juli 2014 - Procesmatige en (deels) inhoudelijke uitwerking van startnotitie en puntenplan. Uitwerking in processen, concrete punten deels al inhoudelijk in projectvorm oppakken (toeristisch recreatieve zonerings, begeleiding en voorbereiding peilverlaging). Dit gebeurt met relevante stakeholders (provincie (relatie met programma Nieuwe Natuur Flevoland), EZ, BAC, NGO's, burgers)
- Zomer 2014 - Vaststelling toekomstagenda Oostvaarderplassen 2015-2020 Uitwerking in programma met projecten
- September 2014 - Goedkeuring programma met projecten incl. financiering door directeur Staatsbosbeheer

Projecten

Vanaf oktober 2014 - Start uitvoering projecten.

E. Onderwerpen

De volgende onderwerpen worden in de agenda behandeld

Natuurbeheer

1. integratie managementplan en beheerplan N2000
2. realisatie en begeleiding peilverlaging moeras
3. ontwikkeling populaties, Heckrunderen in het bijzonder
4. beschutting, aankoppeling nieuwe gebieden aangrenzend aan de Oostvaardersplassen en verkennen van de daarbij passende beheervorm
5. positie Natuur Oostvaardersplassen in internationaal verband (bijv. Rewilding Europe)

Maatschappelijke inbedding

6. effectieve zonerings recreatie en toerisme
7. beleving van het landschap vanuit menselijk perspectief integreren in het beheer (van procesnatuur naar wildernisbeleving)
8. stimuleren mede-eigenaarschap
9. begeleiden permanent debat rond inzichten, meningen en principes

Management

10. Scheppen en bewaken van samenhang tussen onderdelen: integraal beheer
11. Decentralisatie natuurbeheer en verantwoordelijkheden grote grazers
12. Keuzes en prioriteiten beheer in tijden van financiële schaarste
13. definitieve borging planning en evaluatie cyclus en verdere optimalisatie monitoring
14. Recreatie en beleving ingepast in het operationele beheer
15. Maatschappelijke en wetenschappelijke borging beheer na 2014

BEHEERADVIESCOMMISSIE OOSTVAARDERSPLASSEN

Conceptverslag 16 oktober 2013

Locatie: Regardz de Eenhoorn, Amersfoort

Datum, tijd: 16 oktober 2013, 10:00-14:00

Aanwezig: BAC: Leidekker, Ohl, Oosterveld, De Raad, Spek, Stolp (vz),
Art. 5.1. lid 2 (secr); SBB (10:15-11:30): Art. 5.1. De Snoo.

AGENDA

1. Opening
2. Mededelingen [ter informatie]
3. Verslag BAC-vergadering 18 september 2013 [ter vaststelling]
4. Stand van Zaken rapportage Staatsbosbeheer [ter informatie]
5. Voorstel aanpassingen Managementplan [besluitvorming]
6. Startnotitie toekomstagenda beheer OVP [ter informatie, meningsvorming?]
7. Vergaderplanning 2014
8. Rondvraag
9. Sluiting

Bij 2, Mededelingen

De voorzitter en commissieleden Leidekker en Spek zijn op 15 november verhinderd. De BAC besluit om de vergadering te vervangen voor een *teleconference* van 30 minuten, waarin uitsluitend de resultaten van de *review* door prof. Art. 5.1. besproken zullen worden. De secretaris treft de benodigde voorzieningen.

Bij 3, verslag 18 september 2013

Onder punt 5 toevoegen: "De BAC adviseert SBB overigens wel om de concluderende paragraaf uit deze jaarrapportage weg te laten."

Onder punt 7b wijzigen: "gewenste lange termijn trend" wordt "trend in lijn met de verwachtingen".

Naar aanleiding van punt 7:

- Prof. Art. 5.1. is bereid om voor de BAC een review uit te voeren.
- Het verslag van de effecten van grote grazers op de bosgebieden is inmiddels door de BAC ontvangen.

Algemeen: actiepuntenlijst toevoegen.

Bij 4. Stand van Zaken rapportage SBB

De Nieuwe Wildernis bevat veel mooie beelden. De BAC maakt zich echter zorgen of de film geen "oude religie in nieuwe verpakking" uitdraagt. De voorzitter zal deze zorg t.z.t. met de SBB-directeur bespreken. Voorafgaand aan dat gesprek zal er een notitie met te bespreken punten voor commentaar aan de commissieleden worden gestuurd.

Bij 6, toeristisch/recreatieve doelen: hoe verhouden deze doelen zich tot Natura-2000 en andere beheerdoelen?

Bij 10: klopt het dat 37.000 kolganzen dagelijks even veel eten als 900 grote grazers? Welke consequenties trekt SBB daaruit? SBB geeft aan dat er meer ganzen in de OVP zijn en dat ze langer blijven. Daarom monitort SBB de impact van de ganzen op het gebied. De kolganzen fourageren voornamelijk buiten het OVP-gebied.

Bij 5, Voorstel aanpassingen Managementplan

De BAC kiest er voor het voorstel nu op hoofdlijnen met SBB te bespreken, waarbij in ieder geval evidente onjuistheden benoemd worden. Daarna zullen de voorzitter en de secretaris de gedetailleerde feedback in een separaat gesprek met SBB (Art. 5.1. en De Snoo) bespreken. Dat gesprek vindt plaats op maandag 31 oktober.

Op hoofdlijnen waardeert de BAC de opzet en de systematiek die SBB in het voorliggende stuk hanteert, evenals het feit dat SBB duidelijke keuzes maakt.

De waarnemingen kunnen op sommige punten objectiever geformuleerd worden. Het is wenselijk dat SBB een totaalplan met gedefinieerde, kwantitatieve doelstellingen in de tijd vastlegt. SBB en de BAC spreken af dat SBB bij de BAC-vergaderingen weer een uitvoeringsagenda van de beheermaatregelen oplevert, voor het eerst in de decembervergadering van 2013.

De BAC beseft zich dat 'instandhouding van het landschap' geen hoofddoelstelling van het beheer is, maar heeft wel een oncomfortabel gevoel bij de ontwikkeling in de vegetatie. Commissielid Leidekker biedt aan om op De Hoge Veluwe te laten zien wat de langjarige effecten van wel of geen grote grazers op bosgebieden zijn. De BAC-vergadering van 18 december zal daartoe in Nationaal Park De Hoge Veluwe plaatsvinden. Tijdstip en programma worden afgestemd door commissielid Leidekker en de secretaris.

De BAC adviseert SBB de vragen en verbeterpunten die de BAC in zijn brief aan de staatssecretaris genoemd heeft in ieder geval goed en snel op te adresseren.

De BAC ziet voldoende aanwijzingen voor de noodzaak tot het aanscherpen en optimaliseren van de beheerdiscipline (in het vroegreactieve beheer). De BAC gaat, vooruitlopend op het vervolgesprek van voorzitter en secretaris, nu al akkoord met het voorstel "Edelherten, Plan, B" (het nu al schieten van verzwakte of ondermaatse edelhertenkalveren).

De BAC zou bij de komende vergaderingen graag weer een overzicht van de geplande en uitgevoerde mitigerende maatregelen zien. De voorzitter en secretaris zullen de details afstemmen in hun vervolgesprek met SBB.

Bij 6, Startnotitie toekomstagenda beheer OVP

De BAC vindt vraag B1 zeer zorgwekkend, omdat integraliteit het kernpunt van gebiedsbeheer is.

De BAC zou graag zien dat de totaaldoelstelling voor het beheer van de OVP ("Naar een maatschappelijk aanvaardbaar Oostvaardersplassengebied") in de uiteindelijke toekomstagenda duidelijk centraal komt te staan. SBB moet zich daarbij ook durven af te vragen of het huidige beheer volstaat om die doelstelling duurzaam te bereiken.

Bij 7 planning vergaderingen tot eind 2014

De vergadering van 15 november wordt vervangen door een conference call. De vergadering van 18 december wordt verplaatst naar NPHV. Voor 2014 stuurt de secretaris de commissieleden een voorstel per e-mail.

Actiepunten

Nr.	Wat	Wie	Wanneer
1.	Vraag aan SBB inzake bedoeling met de alinea over de derde doelstelling onder punt 5 Managementrapportage winter 2012/13	secretaris	Voor volgende vergadering
2.	Transparant zijn in de keuzes in het prioriteren van beheerdoelstellingen	SBB	Integratie Managementplan en Beheerplan N2000
3.	Goed formeel vastleggen en helder communiceren over het vervroegen van het afschotmoment voor zwakke jonge dieren.	SBB	
4.	Zorgpunt ontwikkeling beschutting tot in detail uitwerken.	SBB	
5.	Zorgen voor een heldere hiërarchische lijn.	SBB	Bij decentralisatie verantwoordelijkheid OVP/grote grazers
6.	Concluderende paragraaf uit de jaarrapportage 2012/13 weglaten.	SBB	
7.	Vergaderschema maken op basis van huidige frequentie tot het einde van de zittingsperiode.	secretaris	Voor volgende vergadering
8.	Brief naar DG Burger inzake ambtelijke ondersteuning.	Voorzitter	z.s.m.
9.	Actiepuntenlijst aan verslag BAC-vergaderingen toevoegen	Secretaris	m.i.v verslag 18 september
10.	Faciliteiten conference call regelen	Secretaris	Voor 15 november

Cover tbv Vergadering Beheer Advies Commissie Oostvaardersplassen 18-12-2013

Algemene stand van zaken

Aan: Beheeradvies Commissie Oostvaardersplassen
t.b.v. vergadering 18 december 2013.

Van: Staatsbosbeheer. Opsteller: **Art. 5.1. lid 2 sub** (Programmamanager
Oostvaardersplassen).

Aanleiding: regulier

Eerdere
besluitvorming: geen

Status: ter informatie

1. De film de Nieuwe Wildernis is inmiddels door meer dan 600.000 bezoekers bezocht.
2. Op 11, 18 en 25 december wordt een geheel nieuw gemonteerde versie op de TV uitgezonden bij de VARA.
3. Het nieuwe bezoekerscentrum en de aandacht voor de film zorgen voor een aanhoudende drukte in het Oostvaardersplassen gebied
4. Op 27 oktober is er een Wilderniscafé georganiseerd met als thema de toeristische en recreatieve ontwikkeling van het Oostvaarderplassegebied. Er was bij de aanwezige sprekers veel enthousiasme om dit thema op te pakken. Er waren ook enkele bezoekers die kritische vragen stelden over het beheer.
5. De voorbereidingen aan de herinrichting Oostvaardersveld zijn in volle gang. We verwachten eind januari de aanbesteding te kunnen afronden. De werkzaamheden zullen volgens planning worden gestart in april 2014.
6. Het project Kwaliteitsimpuls Kotterbos wordt in maart 2014 opgeleverd. Wij willen dit nieuwe beschuttingsgebied van 75 hectare een winter eerder dan gepland, in januari 2014 al openstellen voor edelherten.
7. De (onder)doorgang naar het Kotterbos is verbreed door de open watergang te vervangen door een duiker die afgedekt is met zand en stelcon platen
8. Staatsbosbeheer heeft vorige maand het rapport broedvogels in het buitenkaadse deel van de Oostvaardersplassen gepubliceerd. Dit heeft tot veel media aandacht geleid en grote stukken in Trouw en de Volkskrant.
9. De tellingen van de grote grazers zijn eind oktober (helikoptertellingen) en half november (grondtellingen vanuit auto) uitgevoerd. Op moment van schrijven worden de resultaten verwerkt in een Kamerbrief. Wanneer deze gereed is zal deze naar u worden verstuurd. De resultaten laten, na de eerder geconstateerde daling in de voorjaarstand, ook een zeer duidelijke daling zien in de najaarstand van de aantallen van alle drie de grote grazers.
10. Op 23 november heeft de Stichting Welzijn Grote Grazers een bijeenkomst georganiseerd tegen het beleid in de Oostvaardersplassen. Deze bijeenkomst is door ca. 45 mensen bezocht
11. Er hebben diverse verkennende ambtelijke en bestuurlijke gesprekken plaatsgevonden met de provincie en het ministerie van EZ over de decentralisatie van het Oostvaardersplassen dossier.
12. Op 15 november heeft een brede delegatie uit de gemeenteraad van Lelystad een bezoek gebracht aan de Oostvaardersplassen om te praten over het openstellen van de Hollandse Hout voor edelherten.

Cover tbv Vergadering Beheer Advies Commissie Oostvaardersplassen 18-12-2013

13. Op 27 november heeft er een gesprek plaats gevonden tussen vertegenwoordigers van de gemeente Lelystad, provincie Flevoland, ministerie van EZ en Staatsbosbeheer over dit zelfde onderwerp. Er wordt medio januari een college besluit verwacht over dit onderwerp, waarna het aan de Raad zal worden voorgelegd.
14. Provinciale staten van provincie Flevoland bereiden een initiatief nota voor om de Oostvaardersplassen als Nationaal park aan te melden
15. De toekomst agenda Oostvaardersplassen is op 26 november jl. in het LMT van Staatsbosbeheer vastgesteld. Ook is de agenda informeel besproken met de verantwoordelijk gedeputeerde van de provincie Flevoland.

Beheeradviescommissie Oostvaardersplassen

Reactie inzake Voorstel aanpassingen Managementplan

In de vergadering van de Beheeradviescommissie dd 16 oktober 2013 heeft de BAC haar reactie op hoofdlijnen met de vertegenwoordigers van Staatsbosbeheer besproken. In een vervolgesprek dat de BAC-voorzitter en –secretaris op 18 november 2013 met de vertegenwoordigers van Staatsbosbeheer hadden zijn aanvullende details besproken en is afgesproken dat de schriftelijke gedetailleerde feedback van de Beheeradviescommissie nagezonden zou worden. Het voorliggende stuk is die schriftelijke gedetailleerde feedback. Het stuk volgt de opbouw van het Voorstel Aanpassingen Managementplan zoals voor de vergadering van 16 oktober door Staatsbosbeheer aangeleverd was. Dat voorstel is als bijlage (II) bij deze reactie gevoegd.

Bij doelstelling 1. Natura 2000 doelen, waar mogelijk door bevordering van natuurlijke processen.

1. *Waarneming B*: “de grote grazers leveren een positieve bijdrage aan de N2000-doelstellingen”. Dat kan dichtheidsafhankelijk zijn. Het is denkbaar dat te kleine aantallen geen effect hebben en dat zeer grote aantallen grote grazers een negatief effect hebben op de N2000-doelstellingen.
2. *Waarnemingen, algemeen*: de beschrijving van de voorgenomen peilverlaging (hoe, wat, wanneer) ontbreekt.
3. *Interpretatie B* hoort bij de (ontbrekende) beschrijving van de voorgenomen waterpeilverlaging.
4. Plan/Mitigatie B1:
 - a) Wat zijn precies de voorgenomen mitigerende maatregelen? De BAC is al ruim anderhalf jaar in afwachting van de exacte plannen.
 - b) Wat verstaat SBB onder het ‘ontmoedigen’ van de toegang van runderen en paarden tot het moeras?
5. Plan/Mitigatie B2:

SBB lijkt voornemens te zijn om alleen maar te monitoren wat de herten doen. SBB doet geen voorstel voor het voorkómen van het toetreden van herten in het drooggevalle moerasgedeelte. Tegelijkertijd geeft SBB aan dat men in het drooggevalle moerasgedeelte niet kan monitoren en beheren.
6. Plan/mitigatie B3:

De uitspraak dat het beschuttingsplan een positieve bijdrage aan de beheerdoelstellingen kan leveren in de context van het droogleggen van het moeras, doet vermoeden dat SBB voornemens is het drooggelegde gebied in te zetten als extra leefgebied voor de edelherten. Indien dat het geval is moet beter uitgewerkt worden wat de consequenties daarvan zijn.

Bij Doelstelling 2: voorkómen onnodig lijden grote grazers

7. Algemene waarnemingen:

- a. “Het lage aantal dieren dat is geschoten in conditiescore 3”. Dit is een zeer belangrijke waarneming, die aantoont dat SBB het vroegreactieve beheer niet conform protocol heeft uitgevoerd. SBB doelt op bijgevoegde tabellen uit haar jaarrapportage.
- b. “Er wordt daarnaast geconstateerd dat na jaren va groei van de populaties alle drie de soorten beginnen af te nemen.” Deze constatering gaat alleen op voor de herten en paarden. De populatie runderen vertoont een langjarig dalende trend.

8. Heckrunderen

- a. Heckrunderen, waarneming B: Gezien de langjarige dalende trend is het te voorzien dat de populatie zal uitsterven.
- b. Heckrunderen, interpretatie A (en andere diersoorten): SBB noemt 90% als *streefgetal* of *streefnorm*. Er is bij herhaling besproken dat het streven is om sterfte ten gevolge van honger te minimaliseren, omdat honger tot de dood er op volgt gedefinieerd wordt als maatschappelijk onacceptabel lijden. Dat betekent dat SBB moet *streven* naar 0% doodgevonden dieren en dus 100% sterfte door afschot. ICMO2 heeft aangegeven dat er een marge is, o.a. vanwege andere mogelijke doodsoorzaken. Die marge bedraagt 10% en de *norm* is dus dat 90% of meer van de sterfte toegeschreven moet kunnen worden aan afschot. Wanneer SBB de *norm* van 90% niet haalt zal zij moeten onderbouwen hoe dat gekomen is.
- c. Heckrunderen, interpretatie B: Kan SBB de specifieke rol die de Heckrunderen in de OVP hebben onderbouwen met gegevens en/of literatuurreferenties? Is de rol die de runderen zouden hebben in deze fase essentieel voor het gebied?
- d. Heckrunderen, risico C: Wat bedoelt SBB met de “niet-significante relatie tussen conditiescore en omgevingsconditie”?
- e. Heckrunderen, plan C: Wanneer gaat dat overleg plaatsvinden en met wie?
- f. Heckrunderen, plan D: Waaruit bestaan de voorgestelde mitigerende maatregelen?
- g. Heckrunderen, plan algemeen: SBB geeft aan te verwachten dat zij voor de Heckrunderen de 90% norm structureel niet kan halen. Dat betekent dat SBB aangeeft dat zij de populatie runderen in de OVP op de huidige beheerwijze niet op een maatschappelijk aanvaardbare wijze kan uitvoeren. Naast de keuze om de populatie runderen te verwijderen heeft SBB nog een andere keuze, namelijk het invoeren van een andere beheerstrategie voor de Heckrunderen.

9. Edelherten

- a. Edelherten, interpretatie A: Er worden hier twee waarnemingen vermengd, namelijk het voorkomen van edelherten in het moeras en de lange winter.
- b. Edelherten, risico A: dit onderbouwt punt 5 van deze reactie.
- c. Edelherten, plan A: het plan voor monitoring in de moerasgebieden is al goedgekeurd. Wanneer gaat SBB ook echt beginnen?
- d. Edelherten, plan B: Stelt SBB nu een wijziging van het protocol vroegreactief beheer voor? Zo ja, dan moet dat voor akkoord aan de BAC worden voorgelegd.

10. Konikpaarden

- a) Konikpaarden, waarneming A: "dieren die verzwakt waren zijn zo vroeg mogelijk afgeschoten" is in tegenspraak met de eerste algemene waarneming (zie punt 7a van deze minute).
- b) Konikpaarden, interpretatie A: Heeft SBB gegevens over de conditiescore van de dieren die in de sloten zijn verdronken? Een zeer lage conditiescore kan ook betekenen dat deze primaire doodsoorzaak van deze dieren verzwakking was. Dat zou SBB met het strikt uitvoeren van het vroegreactieve beheer moeten kunnen voorkomen.
- c) Konikpaarden, interpretatie A (geldt ook voor edelherten, interpretatie A1): SBB acht de 90% norm haalbaar in gemiddelde jaren. De norm geldt echter voor alle jaren, ook die met slechter dan gemiddeld weer. Daarin voorziet het protocol vroegreactief beheer namelijk ook: een 'slecht' jaar is dus geen valide verklaring voor het niet behalen van de norm.
- d) Konikpaarden, interpretatie B: Welke onvolkomenheden zitten er in de sterfteregistratie?

Bij Doelstelling 3: Optimaliseren welzijn grote grazers (beschutting, keuzemogelijkheden t.a.v. gedrag bieden)

11. Interpretatie

- a. Bij interpretatie, B: Kan SBB een projectie maken van het verloop van de beschikbare beschutting in de randzone?
- b. Bij interpretatie, D: SBB weet welke boomsoorten het aanvreten door grote grazers niet overleven. Weet SBB ook hoeveel bomen van welke soort er in de verschillende bosgebieden staan en kan zij op basis daarvan een inschatting maken van de impact van de grote grazers op deze bosgebieden?
- c. Bij interpretatie, algemeen: Leveren de *enclosures* in de randzone nog relevante informatie op?

12. Risico

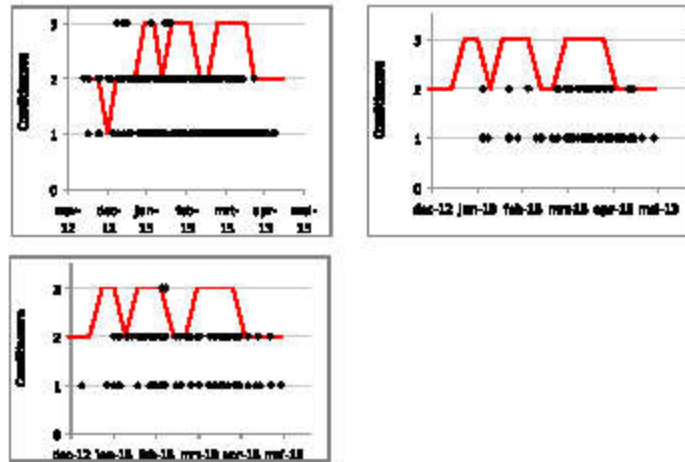
- a. Bij risico, B: De waarneming dat in de randzone het riet-ruigte-struweel afneemt ontbreekt. Deze belangrijke waarneming staat wel in het bijgeleverde rapport. Moeten we op basis van deze waarneming vraagtekens zetten bij de verklaring die SBB onlangs in de BAC-vergadering deed, dat zij verwacht dat de beschutting in de randzone in de toekomst van “voor grote grazers aantrekkelijk prikkelstruweel” moet komen?

13. Plan

- a. Bij plan A en B2: SBB heeft in het stakeholderoverleg verklaard dat voor het Oostvaardersveld een ander (proactief) beheerregime zal gaan gelden. Welke consequenties heeft dat voor het gebruik van dit gebied als tijdelijke winterbeschutting?
- b. Bij plan D: Wanneer legt SBB het herschreven Beschuttingsplan ter beoordeling voor aan de BAC?

BIJLAGE I: Tabel afschot en dierscore uit jaarrapportage

Figuur 7.8
Verdeling conditiescore
geschoten edelhert-
konikpaard en Heckrunder en
de afschotnorm (rood)

Het afschot wordt zoals hierboven vermeld, bepaald op basis van de combinatie tussen de omgevingsconditie en de conditie van de dieren. Deze conditie van de dieren wordt bepaald op basis van zowel fysieke kenmerken als het gedrag van het dier. Om beter zich te krijgen op de relatie tussen deze twee kenmerken zijn beide scores geregistreerd bij de geschoten dieren. De laagste score van de twee is altijd bepalend voor het afschot en vermeld in de week- en maandrapportages. In tabel 7.6 is de verdeling tussen deze twee kenmerken weergegeven van de geschoten dieren. In 85% van de gevallen heeft het dier voor fysieke conditie en gedrag dezelfde score gekregen. In 8% werd de score voor fysieke conditie hoger ingeschet dan gedrag, en in 5 % werd gedrag hoger gescoord dan de fysieke conditie. De meeste verschillen traden op in februari en maart.

Tabel 7.6
Relatieve verdeling van
verschillen tussen
conditiescore "fysiek" en
"fysiek" voor geschoten
dieren in de periode 1
december t/m 30 april

		Gedrag				totaal
		1	2	3	4	
fysiek	1	46	4	0	0	51
	2	8	36	1	0	44
	3	1	1	2	0	4
	4	0	0	0	1	1
totaal		54	41	3	1	100

7.1.7 Visuele conditiescore op basis van fysieke kenmerken

De visuele conditiescore is een langlopende monitoringreeks waarbij alleen de fysieke kenmerken van de dieren worden geregistreerd. Deze geven een indicatie van de (vet/energie)reserves waarover een dier beschikt. Zowel bij Heckrunderen, Konikpaarden als Edelherten was de conditie minimaal in maart-april-mei en maximaal in september-december (figuur 7.10); een patroon dat vergelijkbaar is

BIJLAGE II: Voorstel Aanpassingen Managementplan, door SBB aangeleverd voor de BAC-vergadering van 16 oktober 2013.

Agendapunt 5, voorstel aanpassingen managementplan

Aan: **Beheeradvies Commissie Oostvaardersplassen**
t.b.v. vergadering 16 september 2013.

Van: **Staatsbosbeheer.** Opsteller: **Art. 5.1. lid 2 sub**
(Programmamanager Oostvaardersplassen).

Aanleiding: - jaarcyclus managementplan Oostvaarderplassen (22 maart 2012).
- Rapportage winter 2012-2013 (14 juli 2013)
- Jaarrapportage monitoring 2012-2013 (concept 18 september 2013)

Eerdere

besluitvorming: bespreking BAC 3 juli 2013 en 18 september 2013

Status: ter bespreking

Op basis van de monitoring en waarnemingen in het veld rapporteert Staatsbosbeheer welke maatregelen en aanpassingen per managementdoelstelling worden voorgesteld (in **vet**) in het managementplan versie 1.4 (5 december 2012). Deze maatregelen worden voorgesteld op basis van waarnemingen, interpretaties en conclusies die reeds zijn besproken in de winterrapportage 2012-2013, presentatie tijdens BAC vergadering op 3 juli, de concept jaarrapportage monitoring 2012-2013.

Doelstelling 1. Natura 2000 doelen, waar mogelijk door bevordering van natuurlijke processen

Bron/Waarneming:

A	Het proces rondom de vaststelling van het beheerplan Natura2000 is inhoudelijk nagenoeg gereed, maar is nog niet ter visie gelegd en vastgesteld. Er is veel aandacht voor de inhoud en er ligt een goed doordacht en onderbouw concept beheerplan. Het verloop van het proces tot vaststelling en de hierop volgende uitvoering van geplande maatregelen duurt langer dan is voorzien.
B	De koppeling met de rol van de Grote grazers in het beheerplan is inmiddels beschreven. Beschreven is dat Grote grazers nevens geschikt zijn aan de Natura2000 doelstellingen en een positieve bijdrage leveren aan het behalen van de Natura2000 doelstellingen.

Interpretatie:

B	Staatsbosbeheer verwacht dat, als er tijdens de waterpeilverlaging geen maatregelen worden genomen, er een toenemend aantal edelherten en in mindere mate paarden en runderen tijdelijk meer gebruik gaan maken van het drooggevalen moeras.
---	--

Risico:

A	De ter visie legging zal naar verwachting leiden tot veel reacties. Deze reacties zullen waarschijnlijk ook betrekking hebben op de grote grazers en kunnen leiden tot aandacht over het beheer van de grote grazers in de Oostvaarderplassen
B	Het uitvoeren van de maatregelen om te komen tot een peilverlaging in het moeras hebben effect op het leefgebied van de grote grazers en de uitvoerbaarheid van het beheer

Plan/Mitigatie

A	Staatsbosbeheer heeft op verzoek van de projectgroep en de opdrachtgever een publieksversie van het beheerplan Natura2000 laten maken om de informatieverstrekking over het beheerplan en
---	--

	de voorgenomen maatregelen voor het grote publiek tijdens de ter visie legging te vergemakkelijken.
B	(1) Na peilverlaging zal Staatsbosbeheer uitvoering van de protocollen borgen door treffen van maatregelen waarmee de toegang tot het moeras deel voor de paarden en runderen wordt ontmoedigd.
B	(2) De monitoring van het terreingebruik van de edelherten in het moeras is gestart om beter zicht te krijgen op huidig terreingebruik in moeras
B	(3) Er wordt verkend of en in welke mate het beschuttingsplan een positieve bijdrage kan leveren aan het behalen van de Natura2000 doelstellingen.

Doelstelling 2: voorkómen onnodig lijden grote grazers

Bron: winterrapportage 2012-2103, jaarrapportage monitoring 2012-201

In de winterrapportage en in de jaarrapportage monitoring 2012-2013 worden een aantal algemene waarnemingen gedaan zoals het bijzondere verloop van de winter, het lage aantal dieren dat is geschoten in conditiescore 3 en de toenemende rol van de ganzen. Er wordt daarnaast geconstateerd dat na jaren va groei van de populaties alle drie de soorten beginnen af te nemen. Hieronder wordt per soort specifiek ingegaan op specifieke waarnemingen en welke maatregelen hiervoor worden getroffen.

Heckrunderen:

Waarneming:

A	Het percentage gestorven Heckrunderen dat is geschoten bedraagt 75%.
B	De populatie Heckrunderen is de kleinste van de drie soorten grazers (ca. 135 dieren op 1 mei 2013) en is vanaf 2004 met ca. 70% afgenomen. Het is niet zeker hoe de populatie zich verder zal ontwikkelen.

C	Bij strikte toepassing van het afschotprotocol zou een groot deel van de Heckrunderen aan het einde van deze winter geschoten moeten worden omdat zij de kenmerken van conditiescore 3 vertonen. Dat is niet gebeurd.
---	---

Interpretatie:

A	Het streefgetal van 90% zal voor de Heckrunderen naar alle waarschijnlijkheid niet haalbaar blijken.
B	Een mogelijke consequentie van deze bevinding kan zijn om de populatie Heckrunderen uit het gebied te verwijderen. Heckrunderen vervullen echter hun eigen specifieke rol binnen de ontwikkelingscyclus van het gebied en hebben een onderscheidend en aanvullend graasgedrag. Ze hebben hierbij een rol als "facilitator" en zijn in staat het dode, plantaardige materiaal op te ruimen
C	Het maken van onderscheid tussen Heckrunderen met een goede en slechtere conditie aan het einde van de winter is moeilijker te maken dan bij de andere twee soorten. Onderdelen van het protocol zijn in de praktijk lastig toepasbaar en is met name het verband tussen dierconditie en omgevingsconditie lastig te maken

Risico:

A	Er is een grote kans dat de streefnorm van 90% voor deze soort structureel niet gehaald zal worden
B	Bij verdere daling kan de populatie onder een (onbekend) kritische grens van populatieomvang komen
C	Delen van het protocol zijn voor deze soort niet toepasbaar. Het gaat hier met name om de niet significante relatie tussen conditiescore en omgevingsconditie.

Plan/Mitigatie:

A	Er wordt besloten om de populatie in het gebied niet actief te verwijderen.
----------	--

B	De populatie van Heckrunderen zal met extra aandacht worden gevolgd. Handhaving van de intensievere monitoring surveillance in maanden maart en april en extra rondes van de dierenarts in deze periode.
C	Staatsbosbeheer zal in het najaar in overleg met (externe) deskundigen onderzoeken of verdere optimalisatie van het afschotbeleid voor deze soort kan plaatsvinden die recht doet aan de doelstelling "minimaliseren potentieel dierenleed" van het vastgestelde managementplan en het protocol voor deze soort kan worden aangescherpt.
D	Mogelijkheden worden verkend om mitigerende maatregelen te nemen om het percentage natuurlijke dood te verkleinen op bijvoorbeeld het punt van "vastzitten" in sloten.

Edelherten

Waarneming:

A	Er zijn deze winter 1.296 edelherten gestorven waarvan 88 % door afschot. Het aantal gestorven edelherten is toegenomen ten opzichte van vorige jaren. De sterfte onder de edelherten deze winter laat zien dat in het begin van de winter vooral de jonge dieren sterven. In het laatste deel van de winter neemt het aandeel van oudere dieren echter toe als de groei van het gras uitblijft en de koude aanhoudt en de concurrentie van de brandganzen doorloopt. Er zijn eind april vanuit de lucht 20 tot 40 niet eerder geregistreerde dode edelherten waargenomen in het moeras.
B	Tijdens de hertenkalfstellingen op 10 en 11 september zijn een aantal kalveren waargenomen die relatief klein en onderontwikkeld zijn

Interpretatie:

A	(1) Het is niet mogelijk om in het moeras het beheer te intensiveren in verband met de ontoegankelijkheid van het gebied en de verstoring (N2000) die dit in het vroege voorjaar oplevert. Dit heeft er deze (lange) winter in geresulteerd dat het percentage afschot van de edelherten onder de 90% streefnorm lag. Er is geen reden om aan te nemen dat deze streefnorm in gemiddelde jaren niet haalbaar zal zijn voor deze soort
----------	---

A	(2) De lange en koude winter heeft met name onder de edelherten gezorgd voor een hogere sterfte en een tweede "piek" in sterfte begin april.
B	Bovengenoemde kalveren zijn nu nog in redelijke conditie maar op basis van de inzichten uit de toepassing van het vroeg reactief beheer en de bijbehorende monitoring maken wij nu reeds de inschatting dat zij de winter niet zullen overleven

Risico

A	Bij toenemend gebruik door de edelherten van het moeras is er een kans dat een groter deel van de populatie zich onttrekt aan het "beheertoezicht". Er is dan een kans dat het aantal edelherten dat een natuurlijk dood sterft, zal stijgen.
B	Het in het najaar schieten van jonge edelherten kan in de beeldvorming als afwijking van het vroeg reactief beheer worden ervaren

Plan/mitigatie

A	De monitoring van het terreingebruik van de edelherten is moeras wordt gestart om beter zicht te krijgen op huidig terreingebruik in moeras en zo vroeg mogelijk een inschatting te kunnen maken op de gevolgen voor de uitvoering van het beheer.
B	Bovengenoemde kalveren zullen zo spoedig mogelijk worden geschoten ook als de omgevingsconditie nog 8 bedraagt. Dit is in de overtuiging van Staatsbosbeheer in lijn met het protocol vroeg reactief beheer, maar hierover zal in managementplan een verduidelijkende tekst worden toegevoegd. Hierover zal actief worden gecommuniceerd, waarbij de toepassing van het vroeg reactief beheer nadrukkelijk zal worden uitgelegd.

Konikpaarden:

Waarneming:

A	Het grootste deel van de konikpaarden heeft de gehele winter in goede conditie (fysiek en gedrag) verkeer. De dieren die verzwakt waren zijn zo vroeg mogelijk afgeschoten, waarbij opvalt dat de conditiescore van
---	---

	geschoten dieren hoger is dan vorig jaar als gevolg van de aanscherping van het protocol na vorige winter Er zijn tussen 1 december 2012 en 1 mei 2013 283 Konikpaarden gestorven waarvan 83% door afschot.
B	Bij de paarden en runderen laat de voorjaarsstelling een lagere stand zien dan op basis van de najaarstand was berekend. Dit verschil ligt voor Konikpaarden gemiddeld op 9% en voor de runderen op gemiddeld 4%.

Interpretatie:

A	Bij de Konikpaarden is sprake van een relatief hoog aantal dieren dat is vast komen te zitten in poelen en sloten en een natuurlijke dood is gestorven (17 dieren). Daarnaast is er onder de dieren die een natuurlijke dood zijn gestorven een aantal oude dieren gevonden, die mogelijk van ouderdom zijn gestorven en zijn er merries gestorven tijdens het werpen. Er is geen reden om aan te nemen dat 90% in gemiddelde jaren niet haalbaar zal zijn voor deze soort.
B	Tijdens tellingen vanuit de lucht is geconstateerd dat er enkele tientallen dode edelherten in het moeras liggen, maar dode paarden en runderen zijn daar niet waargenomen. Het is ook niet waarschijnlijk dat deze in het open gebied over het hoofd zijn gezien. Op basis hiervan nemen we aan het verschil tussen najaars- en voorjaarsstelling voor de paarden wordt veroorzaakt door onder- en overtellingen, onvolkomenheden in de sterfte registratie en niet gevonden dieren. Er is op dit moment geen reden om het telprotocol voor paarden en runderen aan te passen.

Doelstelling 3: Optimaliseren welzijn grote grazers (beschutting, keuzemogelijkheden t.a.v. gedrag bieden)

Bron: Jaarrapportage 2012/13, monitoring terreingebruik, monitoring effecten grazers in bosgebieden 2011-2013, vegetatiekartering 2012, monitoring broedvogels buitenkaadse deel 2012

Waarneming:

A	Het gebruik van de bosgebieden door de grote herbivoren verschilde per soort en per gebied. De dieren maakten het meest gebruik van de bosgebieden tijdens de perioden met sneeuw. De schuilrichels werden niet tot nauwelijks gebruikt door de grote herbivoren. De ruigte en rietvegetatie in het grazige deel verloopt cyclisch door het jaar en verdwijnt vanaf februari en biedt daarna geen beschutting meer. De aanwezige dode liggende bomen bieden nog steeds beschutting. Dichter bij de grond is de windreductie groter dan op 1,4 m hoogte.
B	In 2012 is een vegetatiekartering uitgevoerd. Vergeleken met voorgaande karteringen (1996, 2000, 2004) is te zien dat het areaal grasland [in de randzone] is toegenomen en de arealen riet, ruigte en struweel sterk zijn afgenomen.
C	Het aantal broedvogelsoorten is in het deel waar de grote grazers (randzone) lopen vanaf 1997 afgenomen. Ook in de jaarlijkse transecttellingen in de randzone is een vergelijkbare afname van het aantal soorten te zien die afhankelijk zijn van riet-ruigte-struweel. Bij de soorten die meer afhankelijk zijn van open gebieden [...] is er bij de graslandsoorten en soorten van open oevers geen sprake van een trend en is het aantal soorten vrij stabiel
D	De afgelopen jaren zijn er in de winter meer dieren in de bossen waargenomen en is een duidelijke toename van vraat aan twijgen en bast waargenomen. Het is duidelijk dat er verschillen zijn in vraat tussen de verschillende bosgebieden en boomsoorten. Deze zorgen voor een verschil in mortaliteit. De mate van schillen en browsen verschilt per soort en per bosgebied. Het aantal bomen in het Kotterbos blijft gelijk, in het Oostvaardersbos is sprake van een afname van het aantal bomen. Het rapport van de metingen van 2013 is als bijlage bijgevoegd. Uit eigen veldwaarnemingen buiten de onderzoeksplots constateren wij dat de meeste aangevreten bomen aan de stambasis weer uitlopen. In één vak in het Oostvaardersbos zijn een groot aantal balsempopulieren geschild waarvan een aantal rondom. Deze zullen waarschijnlijk volgend voorjaar niet uitlopen.
E	Uit diverse waarnemingen van opzichter en boswachters blijkt dat het aangeplante plantsoen in de kralen in de verschillende bosgebieden goed aanslaat.

Interpretatie:

A	Er is voldoende beschutting in het gebied (er is meer beschutting dan de dieren gebruiken). Niet vastgesteld kan worden waarom niet alle dieren de beschikbare beschutting opzoeken. Het Oostvaardersbos blijkt een gebied te zijn waar edelherten in lagere conditie naar toe trekken.
B	Er is op dit moment nog steeds beschutting in de randzone, maar de structuurrijke vegetatie is verder afgenomen. Bij voortzetting van deze trend zal de beschutting in de randzone verder afnemen.
C	De afname van broedvogels in de randzone werd vooral veroorzaakt door een afname van het aantal soorten dat afhankelijk is van riet-ruigte-struweel, zoals Kleine karekiet. Landelijk waren de aantallen van deze soorten stabiel, maar in de randzone van de Oostvaardersplassen namen ze sterk af. Deze afname komt overeen met de afname van riet-ruigte-struweel in de randzone. Geconcludeerd worden dat de randzone in de Oostvaardersplassen meer geschikt zijn voor weidevogels zoals de Kievit. Met betrekking tot foeragerende vogels in de randzone lijkt er de laatste jaren gemiddeld sprake te zijn van een afname in de lente, maar dit kunnen ook schommelingen zijn die door andere zaken worden veroorzaakt. In de herfst is ook de toename te zien na de inrichtingsmaatregelen van eind jaren negentig en lijken de aantallen de laatste jaren stabiel.
D	Door (voornamelijk) de bastvraat zullen bepaalde boomsoorten in de bosgebieden sneller sterven, terwijl andere soorten nauwelijks aangeroerd zijn of compensatiegroei vertonen en dus betere overlevingskansen hebben. In het Oostvaardersbos is sprake van een afname van het aantal bomen ten opzichte van 2011. Bosontwikkelingen verlopen traag en pas na een aantal monitoringsjaren kunnen we met zekerheid zeggen wat de effecten van begrazing zijn op de bosgebieden.

Risico:

A	De beschikbare bosgebieden zijn klein en er is in de winter in met name het Oostvaardersbos toenemende mate sprake van conflicterend ruimtegebruik met recreanten en gebruikers van natuurbelevingscentrum de Oostvaarders. Wanneer hier niets gebeurd is er een kans dat dit koste gaat van het optimaliseren van dierenwelzijn.
B	Als de trend van verdere afname van ruigte en struweel zich doorzet zullen de graslanden nog opener worden. Beschutting in de randzone wordt kleiner. Deze verandering van het landschap speelt een rol in de beeldvorming van het gebied.
C	Afname van aantal broedvogels in buitenkaadse deel is inhoudelijk en juridisch niet relevant voor de Natura2000 doelstellingen. Het verdwijnen van bepaalde vogelsoorten speelt echter wel een belangrijke rol in de beeldvorming over het gebied. Staatsbosbeheer heeft er tot op heden niet voor gekozen de presentatie van de broedvogelmonitoring integraal te doen, maar te splitsen naar binnen/ en buitenkaads (cq. Wel/geen Natura2000)

D	Monitoring van de bosgebieden biedt pas over enkele jaren duidelijk inzicht in de ontwikkeling van de vitaliteit. Op uitsluitel wachten omvat risico dat wij te laat zijn om in te grijpen en het optimaliseren van het dierenwelzijn door het bieden van beschutting onder druk komt te staan.
---	---

Plan/mitigatie:

A	(1) Er is inmiddels een traject gestart om met stakeholders in het Oostvaardersbos te komen tot een concrete inrichting van het gebruik van het bos om in de winter dierenwelzijn en uitvoering van het protocol vroeg reactief beheer te garanderen en daarnaast te voorzien in de belangen van recreanten en de exploitatie van de Oostvaarders. Dit traject is in november afgerond.
A	(en B) (2) Het op orde houden en verduurzamen huidige beschutting door het aanleggen van beschermende kralen met jonge inplant. Daarnaast het verder uitbreiden van beschuttingsgebieden. Het gaat hierbij om het Kotterbos (80ha), Oostvaarderveld en mogelijk de Hollandse Hout. De inrichting en vorm van de beschutting in de spoorzone wordt momenteel nader uitgewerkt. Werkzaamheden worden voorzien in het plantseizoen 2013-2014.
C	Integratie van de monitoring en presentatie broedvogels in moeras en randzone. De Natura2000 soorten bevinden zich in het moeras deel, maar de beeldvorming wordt sterk bepaald door wat er in het zichtbare, buitenkaadse deel gebeurt. Duidelijke begeleiding in de communicatie over de verschillende vogeltellingen.
D	Voortzetting en aanscherping lopende monitoring in bosgebieden. Op de korte termijn zal de kwaliteit van de beschutting voldoende blijven Er is bij autonome ontwikkeling op dit moment echter geen zekerheid te geven over de beschikbaarheid en kwaliteit van de beschutting in het Oostvaardersplassengebied op de lange termijn. Om dit wel te garanderen en hiermee blijvend invulling te geven aan de het optimaliseren van dierenwelzijn worden er het bestaande beschuttingsplan uitgebreid. Vanwege de uitbreiding van maatregelen in het kader van deze doelstelling zal beschuttingsplan als bijlage bij het managementplan integraal worden herschreven.

Doelstelling 4 Draagvlak vergroten bij het publiek voor (het beheer van) het gebied (o.a. door middel van communicatie)

Bron Jaarrapportage 2012/13, monitoring statistieken social media, onderzoek beleving "wildernis"

Waarneming

A	De resultaten voor deze beheerdoelstelling zijn moeilijk kwantificeerbaar. Wij besteden veel zorg en aandacht aan de omgang met diverse groepen belanghebbenden en betrokkenen. Er is wel een duidelijke belangstelling te merken voor het gebied ten opzichte van andere gebieden.
---	---

Interpretatie

A	Er is deze winter ondanks de lengte en kou en acties vanuit een kleine groep critici, sprake van relatieve, maatschappelijke rust. Staatsbosbeheer vindt het van groot belang om permanent met alle betrokkenen of geïnteresseerden in open dialoog te zijn en blijven. Daarbij is het voor ons een gegeven dat de meningen verschillend zijn
---	---

Risico

A	Het is een blijvend en structureel risico dat door onzorgvuldige communicatie of uitingen het beheer in de Oostvaardersplassen ter discussie stelt. Er is daarnaast een risico dat tegenstanders van het beheer hierdoor of door externe factoren in staat zijn hun tegengeluid te vergroten.
---	---

Plan/mitigatie

A	(1) Voortzetting intensieve contacten met stakeholders (Virtueel en tijdens ontmoetingen) en actief persbeleid
A	(2) Delen informatie en gegevens over winter. Daarnaast zullen naast de reeds beschikbare jaarrapportages, relevante achtergrond rapporten over het gebied op de website worden gepubliceerd

A	(3) Om meer zicht te krijgen op de beleving van wildernisnatuur in het algemeen en de Oostvaardersplassen in het bijzonder onder een groter deel van de bevolking, is begin februari een onderzoek gestart. Dit onderzoek is uitgevoerd als thesis van een MSc. student van de Universiteit Utrecht. Dit onderzoek zal een herhaalmeting omvatten begin 2014.
A	(4) In uitingen rondom de film de nieuwe Wildernis en bijbehorende campagne geeft Staatsbosbeheer aandacht voor de rol en verantwoordelijkheid die zij voelt bij het uitvoeren van beheer in deze gebieden en de omgang met dieren hierbij.

Cover tbv Vergadering Beheer Advies Commissie Oostvaardersplassen 18-12-2013

voorstel aanpassingen managementplan

Aan: Beheeradvies Commissie Oostvaardersplassen
t.b.v. vergadering 18 december 2013.

Van: Staatsbosbeheer. Opsteller: **Art. 5.1. lid 2 sub** (Programmamanager
Oostvaardersplassen).

Aanleiding: - jaarcyclus managementplan Oostvaarderplassen (22 maart 2012).
- Rapportage winter 2012-2013 (14 juli 2013)
- Jaarrapportage monitoring 2012-2013 (concept 18 september 2013)
- voorstel aanpassingen managementplan 16 oktober 2013

Eerdere
besluitvorming: bespreking BAC 3 16 oktober 2013 en bespreking met voorzitter en
secretaris op 18 november 2013

Status: ter bespreking

Op basis van bovengenoemde besprekingen en besluitvorming voert Staatsbosbeheer de volgende aanpassingen en aanscherpingen door in het managementplan.

Doelstelling 1. Natura 2000 doelen, waar mogelijk door bevordering van natuurlijke processen

1. Staatsbosbeheer geeft een publieksversie van het beheerplan Natura2000 uit om de informatieverstrekking over het beheerplan en de voorgenomen maatregelen voor het grote publiek tijdens de ter visie legging te begeleiden.
2. Na peilverlaging zal Staatsbosbeheer uitvoering van de protocollen borgen door het treffen van maatregelen waarmee de toegang tot het moeras deel voor de paarden en runderen zo veel als mogelijk wordt tegengegaan. Dit omvat het vasthouden van water in de kade sloot en het plaatsen van rasters op mogelijke doorwaadbare plaatsen in deze kade sloot. Voor edelherten zijn geen ontmoedigende maatregelen voorzien vanwege de hoge kosten en de geringe effectiviteit hiervan. Deze plannen worden opgenomen in de uitvoeringsparagraaf van het nog vast te stellen beheerplan Natura2000.
3. Uitvoeren monitoring van het terreingebruik van de edelherten in het moeras om beter zicht te krijgen op huidig gebruik van het moeras
4. Er wordt verkend of en in welke mate het beschuttingsplan een positieve bijdrage kan leveren aan het versterken van de Natura2000 doelstellingen buiten het moeras.

Doelstelling 2: voorkómen onnodig lijden grote grazers

Heckrunderen

1. Er wordt besloten om de populatie in het gebied niet actief te verwijderen.
2. De populatie van Heckrunderen zal met extra aandacht worden gevolgd. Handhaving van de intensievere monitoring surveillance in maanden maart en april en extra rondes van de dierenarts in deze periode
3. Staatsbosbeheer ziet na overleg met deskundigen (dierenarts, medewerkers van GD en CVI) de volgende mogelijkheden om het afschotbeleid voor deze soort aan te scherpen;

Cover tbv Vergadering Beheer Advies Commissie Oostvaardersplassen 18-12-2013

- a. door de factor gedrag zwaarder laten meewegen in beoordelingen van de conditiescore.
 - b. Extra surveillance rondes handhaven en in de kritische periode aan het einde van de winter verder te intensiveren en vooral aandacht te schenken aan YOPI's (Young, Old, Pregant and Ill)
 - c. bij geschoten Heckrunderen standaard de ketonen meten om hier onderscheidende patronen in te ontdekken.
 - d. een analyse te laten uitvoeren van de veterinaire en afschot gegevens van de afgelopen vijftien jaar om een goed beeld te krijgen van de langjarige ontwikkeling van veterinaire status in de populatie Heckrunderen.
4. Staatsbosbeheer is van mening dat het niet mogelijk is om op voor andere doelstellingen acceptabele wijze en op de juiste schaal mitigerende maatregelen in het veld te treffen om de kans op vastzitten in poelen en sloten significant te verkleinen

Edelherten

5. Verduidelijking dat het protocol ook voorziet om zwakkere kalveren te schieten in de periode ruim vóór de winterperiode.

Doelstelling 3. Optimaliseren dierenwelzijn

1. Voortzetting en verdere aanscherping lopende monitoring effecten begrazing in bosgebieden. In de in oktober gerapporteerde stand van zaken is bij een vervolg analyse geconstateerd dat de afname van het aantal houtigen in het Kotterbos groter is dan gerapporteerd en de afname in het Oostvaardersbos kleiner. Dit heeft echter geen invloed op de managementconclusies dat op de korte termijn de kwaliteit van de beschutting voldoende zal blijven, maar dat er op dit moment geen zekerheid te geven is over de beschikbaarheid en kwaliteit van de beschutting in het Oostvaardersplassengebied op de lange termijn. Wij schrijven daarom als vervolg op het beschuttingsplan een beheerplan Oostvaardersbos en Kotterbos om te komen tot een duurzame inrichting van deze bossen als beschuttingsgebied op lange termijn, waarbij uitvoering van het protocol vroeg reactief beheer gegarandeerd is en de belangen van recreanten en de exploitatie van de Oostvaarders zijn geborgd. Aangevuld met de maatregelen in de Driehoek en de randzone vervangt dit plan het beschuttingsplan in bijlage 9.
2. Uitbreiden van de beschikbare beschuttingsgebieden. Het gaat hierbij om een nieuw deel van het Kotterbos (75ha), Oostvaarderveld en mogelijk de Hollandse Hout.
3. De inrichting en vorm van de beschutting in de spoorzone wordt momenteel nader uitgewerkt.
4. Integratie van de programmering, monitoring, rapportage en presentatie van ontwikkeling (broed)vogels in moeras en randzone.

Doelstelling 4 Draagvlak vergroten bij het publiek voor (het beheer van) het gebied (o.a. door middel van communicatie)

1. Om meer zicht te krijgen op de beleving van wildernisnatuur in het algemeen en de Oostvaardersplassen in het bijzonder onder een groter deel van de bevolking, is begin februari een onderzoek gestart. Dit onderzoek is uitgevoerd als thesis van een MSc. student van de Universiteit Utrecht. Dit onderzoek zal een herhaalmeting omvatten begin 2014.
2. In uitingen rondom de film de nieuwe Wildernis en bijbehorende campagne geeft Staatsbosbeheer aandacht voor de rol en verantwoordelijkheid die zij voelt bij het uitvoeren van beheer in deze gebieden en de omgang met dieren hierbij.
3. Het dossier Oostvaardersplassen op de website www.oostvaardersplassen.nl zal worden ge-update.

Z21-8298-62 bijlage 2 behorende bij document 62.pdf (3)

Cover tbv Vergadering Beheer Advies Commissie Oostvaardersplassen 18-12-2013

#	Datum implementatie	opmerking
1.1	februari 2014	parallel aan ter visie legging
1.2	voorjaar 2014	na ter visie legging
1.3	maart 2013	
1.4	voorjaar 2014	na ter visie legging
2.1	-	
2.2	december 2013	
2.3.a	december 2013	
2.3.b	december 2013	
2.3.c	december 2013	
2.3.c	december 2013	
2.4	-	
2.5	december 2013	
3.1	voorjaar 2014	
3.2	januari 2014	Oostvaarderveld vanaf januari 2015. HH onbekend
3.3	mei 2014	
3.4	zomer 2014	
4.1	voorjaar 2014	
4.2	oktober 2013	
4.3	Januari 2014	

BEHEERADVIESCOMMISSIE OOSTVAARDERSPLASSEN

Conceptverslag 18 december 2013

Locatie: Nat. Park De Hoge Veluwe: De Pampel, Houtkampweg 12, Otterlo

Datum, tijd: 18 december 2013, 09:30-14:00

Aanwezig: BAC: Leidekker, Oosterveld, De Raad, Spek, Stolp (vz),
Art. 5.1. lid 2 (secr), Art. 5.1. lid 2 (secr);
SBB (11:15-14:00): Art. 5.1. De Snoo.

AGENDA

1. Opening
2. Mededelingen
3. Terugkoppeling gesprek met directeur SBB
4. Terugblik *conference call* 15 november
5. Stand-van-Zakenrapportage SBB [vergaderstuk]
6. Voorstellen wijzigingen managementplan [vergaderstukken]
7. Preview eindrapportage BAC aan economische zaken
8. Rondvraag
9. Sluiting
10. Lunch (12u00-12u30)
11. Excursie effecten begrazing op bosgebieden (12u30-14u00)

Bij 1, Opening

Het verslag van de BAC-vergadering van 16 oktober zal in de vergadering van januari worden vastgesteld.

Bij 2, Mededelingen

De commissie maakt kennis met Art. 5.1. lid 2 sub e (EZ), die het komende jaar de aanvullende secretariële ondersteuning van de BAC zal zijn.

Hendrik Oosterveld dankt de BAC-leden voor de bloemen.

Staatsbosbeheer reorganiseert, waarbij de functie van regiodirecteur per 1 januari aanstaande vervalt. Er komen drie divisies, die elk ook een aantal regio's

aansturen. Het Oostvaardersplassengebied valt straks onder de divisie Ontwikkeling & Beheer (onder leiding van Mascha Brouwer). Daarnaast komen de divisies Benutten & Beleven (onder leiding van Dirk Kamphuis) en Grond & Gebouwen (vacature). Peter vd Jacht is aangesteld als financieel directeur SBB. Het integraal gebiedsbeheer is belegd bij de regiomanagers, in geval van de OVP bij Nick de Snoo. Art. 5.1. lid 2 sub e blijft programmamanager Oostvaardersplassen. De komende vier maanden zal hij – vanwege extra teken elders – extra ondersteund worden op het OVP-dossier.

De BAC heeft een ongemakkelijk gevoel bij de uitslag van de ledenenquête van Natuurmonumenten. Enerzijds lijkt de uitslag maatschappelijk draagvlak voor vroegreactief beheer weer te geven. In die zin is het een steun in de rug, op korte termijn. Anderzijds zitten er potentiële knelpunten in die we in het beheer van de OVP al hebben zien materialiseren. SBB zou zich door de enquête gesterkt kunnen voelen in haar opvatting dat dit *minor issues* zijn, daar waar de BAC ze *major* vindt.

Bij 3. Gesprek Stolp en Ohl met de directeur SBB

Op vrijdag 13 december hebben mevrouw Ohl en de heer Stolp de bevindingen en aanbevelingen uit de door prof. Art. 5.1. lid 2 en prof. dr. Ohl uitgevoerde *review* met SBB-voorzitter Thijsen besproken.

Het was een goed gesprek, waarin zij hebben aangegeven dat ondanks de inspanningen in het veld de ontwikkelingen m.b.t. de biodiversiteit en m.b.t. het maatschappelijk draagvlak voortdurende aandacht blijven vereisen. Ohl en Stolp hebben aangegeven dat de BAC de conclusies en aanbevelingen van de *review* heeft overgenomen. De BAC neemt bovendien de rapportage van de *review* als basis voor het volgen van de vorderingen in het beheer, door SBB per kwartaal te rapporteren.

De adviezen inzake de noodzaak voor integraliteit van databeheer en data-interpretatie, alsmede de noodzaak van één integraal beheerplan voor alle aspecten van het OVP-gebied zijn nogmaals benadrukt.

De BAC-secretaris zal de rapportage naar de directeur van SBB versturen, waarbij wordt aangegeven dat de BAC de conclusies en aanbevelingen van de *review* overneemt.

De BAC-secretaris zal tevens aan de commissieleden doorgeven wanneer het Algemeen Overleg Staatsbosbeheer in de Tweede Kamer zal plaatsvinden.

Bij 4, conference call 15 november 2013

De kwaliteit en kwantiteit van de verbinding waren niet voor herhaling vatbaar. Ohl en Art. 5.1. zijn tevreden met de inspanningen die in de OVP verricht worden. Zij concludeerden ook dat het knelpunt ligt bij de capaciteit en de vaardigheden van het management om de uitvoering goed aan te sturen. De BAC heeft op 15 november besloten dat zij zich verenigt met de conclusies en aanbevelingen van de *review*. De BAC is gerustgesteld v.w.b. de compleetheid en juistheid van de monitoring en rapportage in het OVP-gebied.

De BAC vindt het door **Art. 5.1.** gepresenteerde *format* zeer bruikbaar en besluit dat ook voor de kwartaalrapportages door SBB en voor haar eigen eindrapportage te hanteren. Het *format* en de data van de kwartaalrapportages worden begin januari door de BAC-voorzitter en de secretariële ondersteuning met SBB afgestemd. De secretaris plant een overleg.

Bij 5, Stand van Zakenrapportage SBB

Bij vermelde overleggen wil de BAC voortaan ook graag op hoofdlijnen weten wat er besproken is en – vooral – wat SBB naar aanleiding van het overleg gaat doen.

Naar aanleiding van de stand van zaken rapportage benadrukt de BAC dat het belangrijk is dat SBB het trekken van conclusies uit rapportages en het benoemen van mogelijke managementmaatregelen bij zichzelf houdt. De BAC benadrukt ook het belang van één Management-/beheerplan voor alle aspecten van het OVP-gebied.

De vastgestelde toekomstagenda voor het OVP-gebied zal door SBB naar de BAC worden gestuurd.

De resultaten van de najaarstellingen 2013 worden mondeling aan de BAC meegedeeld, omdat de brief van de staatssecretaris daarover nog niet aan de Tweede Kamer verzonden is. De definitieve Kamerbrief wordt de komende week door SBB naar de BAC gestuurd, met daarbij een duiding van de relevantie van deze telresultaten voor het beheer van de OVP.

Bij 6, Aanpassingen Managementplan

Bij doelstelling 1, punt 2: SBB geeft aan dat zij het toetreden van herten in het moerasgedeelte waar peilverlaging gaat plaatsvinden wenselijk vindt, omdat de herten een rol zouden spelen in de ontwikkeling/*reset* van het moerasgebied. Te veel herten in het droog te leggen gedeelte vindt SBB echter niet wenselijk. SBB neemt aan dat de herten vooral in de randzone van het moeras zullen verblijven. SBB neemt tevens aan dat het moerasgedeelte in de winterperiode natter zal zijn en dat daardoor in de winterperiode nauwelijks edelherten in het moeras aanwezig zullen zijn. SBB monitort de aanwezigheid van edelherten in het moerasgedeelte periodiek (twee wekelijks) vanuit een vliegtuigje. Dit betreft een monitoring van trends, geen totaalstelling.

De BAC constateert dat dieren in het droog te leggen moerasgedeelte zich buiten het bereik van de thans gebruikelijke monitoring en beheer bevinden. De BAC en SBB stellen gezamenlijk vast dat de 90%-norm voor sterfte door afschot geldt voor het gehele OVP-gebied, inclusief het moerasgedeelte. De BAC constateert dat deze norm voor de edelherten in de winter van 2012/13 niet gehaald is. De BAC constateert ook dat het niet zeker is of de norm in de winter van 2011/12 wel gehaald is, omdat het destijds de sterfte in het moerasgedeelte niet in de cijfers werd meegenomen. De BAC concludeert dat met het meer toetreden van edelherten in het moerasgedeelte de onzekerheid over het wel of niet behalen van de afschotnorm voor (en daarmee de maatschappelijke aanvaardbaarheid

van het beheer van) de edelherten groter wordt. De BAC adviseert SBB om daarover duidelijk te communiceren. De BAC verzoekt SBB om voorstellen te doen voor monitoring en beheer van de edelherten in het moerasgedeelte ten tijde van de peilverlaging.

Bij doelstelling 2, Heckrunderen: de BAC vraagt zich af wat de duurzaamheid van het voortbestaan van de runderpopulatie in de OVP is. SBB geeft aan dat zij bij een vergelijkbare gesloten populatie van 100 stuks Heckrunderen op de Hellegatsplaat geen problemen ziet. De BAC constateert dat SBB voor de Heckrunderen bij het vaststellen van de dierscore kijkt naar de lichaamsconditie en naar het gedrag en vervolgens de hoogste score als eindscore aan het rund toekent. In het huidige protocol staat beschreven dat de laagste score de eindscore voor het dier bepaalt. De BAC adviseert SBB een gedetailleerd voorstel voor de aanpassing van het protocol vroegreactief beheer – waarin SBB de factor gedrag voor de Heckrunderen zwaarder wil laten meewegen – uiterlijk medio januari aan de BAC voor te leggen.

Het oriënterend onderzoek naar ketonlichamen bij geschoten Heckrunderen wordt voortgezet.

De BAC mist in deze notitie van SBB een voorstel voor de aanpassing van de omgevingscore in het protocol vroegreactief beheer. Dit is tijdens de uitvoering van de *review* door prof. Ohl en prof. Art. 5.1. besproken met SBB. SBB zegt toe dit voorstel medio januari aan de BAC voor te leggen.

Bij doelstelling 4, communicatie: SBB doet veel meer dan uit de film De Nieuwe Wildernis blijkt. De BAC adviseert SBB daarover duidelijk te communiceren met de bezoekers van het OVP-gebied.

De BAC constateert dat naast aanpassen van het Managementplan, het aanscherpen van de uitvoering van het vigerende Managementplan kan bijdragen aan betere beheerresultaten – in het bijzonder m.b.t. het behalen van de afschotnorm. Figuur 7.9 op pagina 34 van de jaarrapportage 2012/13 laat zien dat er in de winter dieren in lagere dierscores geschoten worden dan het protocol aangeeft. De BAC adviseert SBB om van het begin af aan en gedurende de hele winterperiode consequent die dierscores te schieten die het protocol aangeeft. SBB geeft aan dat dit een voortdurend punt van aandacht is en blijft. Een grafiek zoals figuur 7.9 zal in de maandrapportages opgenomen worden.

Bij 7, *preview* eindrapportage BAC aan staatssecretaris EZ

De secretaris zal bij EZ rappelleren inzake de definitieve opdrachtbrief van staatssecretaris Dijkzma over de eindevaluatie door de BAC.

Op hoofdlijnen constateert de BAC dat het OVP-dossier 'nog geen gelopen koers is'. De voorzitter en de secretariële ondersteuning schrijven een voorzet voor de door EZ gevraagde *preview*. Deze voorzet zal aan de BAC-leden worden gestuurd en wordt geagendeerd voor de volgende BAC-vergadering.

Actiepunten

Nr.	Wat	Wie	Wanneer
1.	Verslag BAC 16 oktober agenderen voor BAC-vergadering januari 2014	secretaris	Voor volgende vergadering
2.	Rapportage review Art. 5.1. met begeleidend schrijven naar SBB	secretaris	Z.s.m.
3.	Doorgeven datum en tijd AO Staatsbosbeheer aan commissieleden	secretaris	Zodra bekend
4.	Plannen overleg voorzitter + secr. met SBBinzake kwartaalrapportages	secretaris	z.s.m.
5.	Overleg voorzitter + secr. met SBB inzake kwartaalrapportages	Voorzitter, secretaris, SBB	Begin januari 2014
6.	Definitieve Kamerbrief najaarstellingen met duiding betekenis voor beheer, naar de BAC.	SBB	Week 51
7.	Duidelijk communiceren over onzekerheden edelherten in moerasgedeelte ten tijde van peilverlaging.	SBB	
8.	Voorstellen aan BAC inzake monitoring en beheer edelherten in moerasgedeelte ten tijde van peilverlaging.	SBB	
9.	Gedetailleerd voorstel aanpassingen protocol vroegreactief beheer inzake Heckrunderen.	SBB	Uiterlijk medio januari 2014
10.	Voorstel aanpassing omgevingscore in protocol vroegreactief beheer.	SBB	Uiterlijk medio januari 2014
11.	Consequent vanaf begin en gedurende winter dieren schieten in dierscore conform protocol vroegreactief beheer.	SBB	Met ingang van heden
12.	Grafiek zoals fig 7.9 jaarrapportage 2012/13 opnemen in maandrapportages.	SBB	Met ingang van heden
13.	Rappel definitieve vraag stas EZ inzake eindevaluatie	secretaris	z.s.m.
14.	Voorzet voor preview eindevaluatie schrijven, rondsturen en agenderen voor BAC-vergadering januari	Voorzitter en secretaris	Voor volgende vergadering

Beheeradviescommissie Oostvaardersplassen

18 december 2013, 09:30-14:00

Nat. Park De Hoge Veluwe: De Pampel, Houtkampweg 12, Otterlo

AGENDA

1. OPENING
2. MEDEDELINGEN
3. TERUGKOPPELING GESPREK MET DIRECTEUR SBB
4. TERUGBLIK CONFERENCE CALL 15 NOVEMBER
5. STAND-VAN-ZAKENRAPPORTAGE SBB [vergaderstuk bijgevoegd]
6. VOORSTELLEN WIJZIGINGEN MANAGEMENTPLAN [vergaderstukken bijgevoegd]
7. PREVIEW EINDRAPPORTAGE BAC AAN ECONOMISCHE ZAKEN
8. RONDVRAAG
9. SLUITING
10. LUNCH (12u00-12u30)
11. EXCURSIE EFFECTEN BEGRAZING OP BOSGEBIEDEN (12u30-14u00)

5, Algemene stand van zaken

Aan: Beheeradvies Commissie Oostvaardersplassen
t.b.v. vergadering 18 december 2013.

Van: Staatsbosbeheer. Opsteller: **Art. 5.1. lid 2 sub** (Programmamanager
Oostvaardersplassen).

Aanleiding: regulier

Eerdere
besluitvorming: geen

Status: ter informatie

1. De film de Nieuwe Wildernis is inmiddels door meer dan 600.000 bezoekers bezocht.
2. Op 11, 18 en 25 december wordt een geheel nieuw gemonteerde versie op de TV uitgezonden bij de VARA.
3. Het nieuwe bezoekerscentrum en de aandacht voor de film zorgen voor een aanhoudende drukte in het Oostvaardersplassen gebied
4. Op 27 oktober is er een Wilderniscafé georganiseerd met als thema de toeristische en recreatieve ontwikkeling van het Oostvaarderplasseengebied. Er was bij de aanwezige sprekers veel enthousiasme om dit thema op te pakken. Er waren ook enkele bezoekers die kritische vragen stelden over het beheer.
5. De voorbereidingen aan de herinrichting Oostvaardersveld zijn in volle gang. We verwachten eind januari de aanbesteding te kunnen afronden. De werkzaamheden zullen volgens planning worden gestart in april 2014.
6. Het project Kwaliteitsimpuls Kotterbos wordt in maart 2014 opgeleverd. Wij willen dit nieuwe beschuttingsgebied van 75 hectare een winter eerder dan gepland, in januari 2014 al openstellen voor edelherten.
7. De (onder)doorgang naar het Kotterbos is verbreed door de open watergang te vervangen door een duiker die afgedekt is met zand en stelcon platen
8. Staatsbosbeheer heeft vorige maand het rapport broedvogels in het buitenkaadse deel van de Oostvaardersplassen gepubliceerd. Dit heeft tot veel media aandacht geleid en grote stukken in Trouw en de Volkskrant.
9. De tellingen van de grote grazers zijn eind oktober (helikoptertellingen) en half november (grondtellingen vanuit auto) uitgevoerd. Op moment van schrijven worden de resultaten verwerkt in een Kamerbrief. Wanneer deze gereed is zal deze naar u worden verstuurd. De resultaten laten, na de eerder geconstateerde daling in de voorjaarstand, ook een zeer duidelijke daling zien in de najaarstand van de aantallen van alle drie de grote grazers.
10. Op 23 november heeft de Stichting Welzijn Grote Grazers een bijeenkomst georganiseerd tegen het beleid in de Oostvaardersplassen. Deze bijeenkomst is door ca. 45 mensen bezocht
11. Er hebben diverse verkennende ambtelijke en bestuurlijke gesprekken plaatsgevonden met de provincie en het ministerie van EZ over de decentralisatie van het Oostvaardersplassen dossier.
12. Op 15 november heeft een brede delegatie uit de gemeenteraad van Lelystad een bezoek gebracht aan de Oostvaardersplassen om te praten over het openstellen van de Hollandse Hout voor edelherten.

Z21-8298-62 bijlage 4 behorende bij document 62.pdf (3)

Pagina's 1420 - 1421 zijn identiek aan document Z21-8298 - 62

Cover tbv Vergadering Beheer Advies Commissie Oostvaardersplassen 18-12-2013

13. Op 27 november heeft er een gesprek plaats gevonden tussen vertegenwoordigers van de gemeente Lelystad, provincie Flevoland, ministerie van EZ en Staatsbosbeheer over dit zelfde onderwerp. Er wordt medio januari een college besluit verwacht over dit onderwerp, waarna het aan de Raad zal worden voorgelegd.
14. Provinciale staten van provincie Flevoland bereiden een initiatief nota voor om de Oostvaardersplassen als Nationaal park aan te melden
15. De toekomst agenda Oostvaardersplassen is op 26 november jl. in het LMT van Staatsbosbeheer vastgesteld. Ook is de agenda informeel besproken met de verantwoordelijk gedeputeerde van de provincie Flevoland.

Cover tbv Vergadering Beheer Advies Commissie Oostvaardersplassen 18-12-2013

6, voorstel aanpassingen managementplan

- Aan: Beheeradvies Commissie Oostvaardersplassen
t.b.v. vergadering 18 december 2013.
- Van: Staatsbosbeheer. Opsteller: **Art. 5.1. lid 2 sub** (Programmamanager Oostvaardersplassen).
- Aanleiding: - jaarcyclus managementplan Oostvaarderplassen (22 maart 2012).
- Rapportage winter 2012-2013 (14 juli 2013)
- Jaarrapportage monitoring 2012-2013 (concept 18 september 2013)
- voorstel aanpassingen managementplan 16 oktober 2013
- Eerdere besluitvorming: bespreking BAC 3 16 oktober 2013 en bespreking met voorzitter en secretaris op 18 november 2013
- Status: ter bespreking

Op basis van bovengenoemde besprekingen en besluitvorming voert Staatsbosbeheer de volgende aanpassingen en aanscherpingen door in het managementplan.

Doelstelling 1. Natura 2000 doelen, waar mogelijk door bevordering van natuurlijke processen

1. Staatsbosbeheer geeft een publieksversie van het beheerplan Natura2000 uit om de informatieverstrekking over het beheerplan en de voorgenomen maatregelen voor het grote publiek tijdens de ter visie legging te begeleiden.
2. Na peilverlaging zal Staatsbosbeheer uitvoering van de protocollen borgen door het treffen van maatregelen waarmee de toegang tot het moeras deel voor de paarden en runderen zo veel als mogelijk wordt tegengegaan. Dit omvat het vasthouden van water in de kade sloot en het plaatsen van rasters op mogelijke doorwaadbare plaatsen in deze kade sloot. Voor edelherten zijn geen ontmoedigende maatregelen voorzien vanwege de hoge kosten en de geringe effectiviteit hiervan. Deze plannen worden opgenomen in de uitvoeringsparagraaf van het nog vast te stellen beheerplan Natura2000.
3. Uitvoeren monitoring van het terreingebruik van de edelherten in het moeras om beter zicht te krijgen op huidig gebruik van het moeras
4. Er wordt verkend of en in welke mate het beschuttingsplan een positieve bijdrage kan leveren aan het versterken van de Natura2000 doelstellingen buiten het moeras.

Doelstelling 2: voorkómen onnodig lijden grote grazers

Heckrunderen

1. Er wordt besloten om de populatie in het gebied niet actief te verwijderen.
2. De populatie van Heckrunderen zal met extra aandacht worden gevolgd. Handhaving van de intensievere monitoring surveillance in maanden maart en april en extra rondes van de dierenarts in deze periode
3. Staatsbosbeheer ziet na overleg met deskundigen (dierenarts, medewerkers van GD en CVI) de volgende mogelijkheden om het afschotbeleid voor deze soort aan te scherpen;

Cover tbv Vergadering Beheer Advies Commissie Oostvaardersplassen 18-12-2013

- a. door de factor gedrag zwaarder laten meewegen in beoordelingen van de conditiescore.
 - b. Extra surveillance rondes handhaven en in de kritische periode aan het einde van de winter verder te intensiveren en vooral aandacht te schenken aan YOPI's (Young, Old, Pregant and Ill)
 - c. bij geschoten Heckrunderen standaard de ketonen meten om hier onderscheidende patronen in te ontdekken.
 - d. een analyse te laten uitvoeren van de veterinaire en afschot gegevens van de afgelopen vijftien jaar om een goed beeld te krijgen van de langjarige ontwikkeling van veterinaire status in de populatie Heckrunderen.
4. Staatsbosbeheer is van mening dat het niet mogelijk is om op voor andere doelstellingen acceptabele wijze en op de juiste schaal mitigerende maatregelen in het veld te treffen om de kans op vastzitten in poelen en sloten significant te verkleinen

Edelherten

5. Verduidelijking dat het protocol ook voorziet om zwakkere kalveren te schieten in de periode ruim vóór de winterperiode.

Doelstelling 3. Optimaliseren dierenwelzijn

1. Voortzetting en verdere aanscherping lopende monitoring effecten begrazing in bosgebieden. In de in oktober gerapporteerde stand van zaken is bij een vervolg analyse geconstateerd dat de afname van het aantal houtigen in het Kotterbos groter is dan gerapporteerd en de afname in het Oostvaardersbos kleiner. Dit heeft echter geen invloed op de managementconclusies dat op de korte termijn de kwaliteit van de beschutting voldoende zal blijven, maar dat er op dit moment geen zekerheid te geven is over de beschikbaarheid en kwaliteit van de beschutting in het Oostvaardersplassengebied op de lange termijn. Wij schrijven daarom als vervolg op het beschuttingsplan een beheerplan Oostvaardersbos en Kotterbos om te komen tot een duurzame inrichting van deze bossen als beschuttingsgebied op lange termijn, waarbij uitvoering van het protocol vroeg reactief beheer gegarandeerd is en de belangen van recreanten en de exploitatie van de Oostvaarders zijn geborgd. Aangevuld met de maatregelen in de Driehoek en de randzone vervangt dit plan het beschuttingsplan in bijlage 9.
2. Uitbreiden van de beschikbare beschuttingsgebieden. Het gaat hierbij om een nieuw deel van het Kotterbos (75ha), Oostvaarderveld en mogelijk de Hollandse Hout.
3. De inrichting en vorm van de beschutting in de spoorzone wordt momenteel nader uitgewerkt.
4. Integratie van de programmering, monitoring, rapportage en presentatie van ontwikkeling (broed)vogels in moeras en randzone.

Doelstelling 4 Draagvlak vergroten bij het publiek voor (het beheer van) het gebied (o.a. door middel van communicatie)

1. Om meer zicht te krijgen op de beleving van wildernisnatuur in het algemeen en de Oostvaardersplassen in het bijzonder onder een groter deel van de bevolking, is begin februari een onderzoek gestart. Dit onderzoek is uitgevoerd als thesis van een MSc. student van de Universiteit Utrecht. Dit onderzoek zal een herhaalmeting omvatten begin 2014.
2. In uitingen rondom de film de nieuwe Wildernis en bijbehorende campagne geeft Staatsbosbeheer aandacht voor de rol en verantwoordelijkheid die zij voelt bij het uitvoeren van beheer in deze gebieden en de omgang met dieren hierbij.
3. Het dossier Oostvaardersplassen op de website www.oostvaardersplassen.nl zal worden ge-update.

Z21-8298-62 bijlage 4 behorende bij document 62.pdf (6)

Pagina 1424 is identiek aan bijlage 2 behorende bij document 62 (p3)

Cover tbv Vergadering Beheer Advies Commissie Oostvaardersplassen 18-12-2013

#	Datum implementatie	opmerking
1.1	februari 2014	parallel aan ter visie legging
1.2	voorjaar 2014	na ter visie legging
1.3	maart 2013	
1.4	voorjaar 2014	na ter visie legging
2.1	-	
2.2	december 2013	
2.3.a	december 2013	
2.3.b	december 2013	
2.3.c	december 2013	
2.3.c	december 2013	
2.4	-	
2.5	december 2013	
3.1	voorjaar 2014	
3.2	januari 2014	Oostvaarderveld vanaf januari 2015. HH onbekend
3.3	mei 2014	
3.4	zomer 2014	
4.1	voorjaar 2014	
4.2	oktober 2013	
4.3	Januari 2014	

Beheeradviescommissie Oostvaardersplassen

MINUTE

Agendapunt 6, Aanpassingen Managementplan

1. Voorgeschiedenis

In de BAC-vergadering van 16 oktober 2013 zijn de waarnemingen, managementconclusies en voorgenomen maatregelen op hoofdlijnen besproken. De BAC-voorzitter en –secretaris hebben op 18 november een vervolgesprek gehad met SBB (De Snoo en **Art. 5.1**) en vervolgens de gedetailleerde feedback van de BAC per e-mail aan SBB gestuurd. SBB geeft in de vergadering van 18 december 2012 aan welke wijzigingen zij voornemens is in het Managementplan Oostvaardersplassen door te voeren.

2. Inhoudelijk

2.1 Doelstelling 1: Natura-2000 doelen, waar mogelijk met natuurlijke processen

Ad 1: Deze maatregel valt eigenlijk onder doelstelling 4.

Ad 2: De edelherten zullen vrije toegang tot het moerasgebied hebben in de periode van drooglegging. SBB heeft in eerdere stukken aangegeven dat deze dieren daarmee buiten het bereik van de monitoring en het beheer zijn. Daarmee kan SBB niet meer borgen dat het beheer van de edelherten binnen de kaders van maatschappelijke aanvaardbaarheid plaatsvindt. Zie ook opmerking onder doelstelling 2, algemeen.

Ad 3: Deze maatregel is al eerder door SBB voorgesteld en door de BAC geaccordeerd.

Ad 4: Deze verkenning is toe te juichen, maar is geen mitigerende maatregel.

2.2 Doelstelling 2, voorkómen onnodig lijden grote grazers

Ad 1: SBB geeft geen onderbouwing voor de keuze om de runderen niet actief te verwijderen. Is de populatie groot genoeg en van de juiste samenstelling om zonder onaanvaardbare welzijns- en gezondheidsrisico's als gesloten populatie (zonder toevoer van 'vers bloed') te kunnen blijven bestaan (zie http://www.pve.nl/wdocs/dbedrijfsnet/up1/ZmuffmII_2011-016-E0027.pdf)?

Ad 2: Kan SBB concreter maken hoeveel intensiever er gemonitord gaat worden?

Ad 3a: Kan SBB concreter maken hoe de factor gedrag zwaarder meegewogen gaat worden?

Ad 3c: SBB heeft eerder gerapporteerd dat er geen significant verband was tussen ketose en sterfte. Er is weliswaar significant verband tussen ketose en dracht, maar het aandeel drachtige koeien in de groep doodgevonden runderen bleek in de winter van 2012/13 niet significant hoger. Deze maatregel draagt derhalve niet bij aan deze beheerdoelstelling.

Ad 3d: Op welke wijze draagt deze maatregel bij aan deze beheerdoelstelling?

Ad 4: Zie opmerkingen doelstelling 2 algemeen (hierna)

Ad 5: Is een tekstuele wijziging.

Doelstelling 2, Algemeen:

Uitvoering aanscherpen

- In deze vergadering doet Staatsbosbeheer voorstellen voor aanpassingen van het Managementplan. Hoe gaat SBB de komende winterperiode monitoren dat deze wijzigingen ook in de praktijk gebracht worden?
- Staatsbosbeheer constateerde dat in de loop van de winter van 2012/13 de uitvoering van het beheer geleidelijk aan is afgeweken van hetgeen er in het Managementplan staat. Het duidelijkste voorbeeld daarvan is het vroegreactieve beheer van de Heckrunderen. Hoe gaat SBB de uitvoering van het geplande beheer monitoren, rapporteren en waar nodig bijsturen?
- Uit de waarnemingen van de winterperiode van 2012/13 blijkt dat het vroegreactieve beheer niet conform protocol is uitgevoerd: gedurende de hele winter heeft SBB dieren geschoten in een lagere categorie dierscore dan volgens het protocol gemoeten had (zie bijlage I bij deze notitie). Hoe gaat SBB daar de komende winterperiodes op sturen, monitoren en bijsturen?

Beheerstrategie

Uit de SBB-rapportage over 2012/13, de gesprekken met Staatsbosbeheer en de voorgestelde wijzigingen in het Managementplan constateer ik het volgende:

1. Staatsbosbeheer kan na de drooglegging van het moeras niet meer borgen dat het beheer van de edelherten binnen de kaders van maatschappelijke aanvaardbaarheid plaatsvindt.
2. Er zijn grote onzekerheden over het welzijn, de gezondheid en de toekomst van de populatie Heckrunderen.
3. Staatsbosbeheer constateert dat er geen aanpassingen mogelijk zijn die voorkómen dat dieren in sloten vast komen te zitten.
4. Ondanks de inzet van Staatsbosbeheer om de Oostvaardersplassen conform ICMO2 te beheren, zijn een aantal belangrijke *output*parameters nog niet zoals ICMO2 deze had verwacht en is er onvoldoende zekerheid dat deze outputparameters met ingang van de winter van 2013/14 wel consistent gehaald zullen worden.

Deze constatering maken het nodig om te verkennen of vroegreactief beheer volstaat (en kan blijven volstaan) om het beheer binnen de grenzen van maatschappelijke aanvaardbaarheid uit te voeren. ICMO2 schreef daarover het volgende (p37, ICMO2-rapport): *“Progress of this strategy will be rigorously monitored by the independent scientific advisory committee and if it is felt that this protocol in combination with the other measures that ICMO2 recommends, is not successful in delivering the desired outcomes in terms of avoiding unnecessary suffering, early reactive culling will have to be replaced by a policy of proactive reductions (A5).”*

Z21-8298-62 bijlage 4 behorende bij document 62.pdf (9)

Notitie voor intern gebruik

Doelstelling 3, Optimaliseren dierenwelzijn

Ad 1 en 2: Is in lijn met hetgeen eerder door SBB is voorgesteld en door de BAC is geaccordeerd.

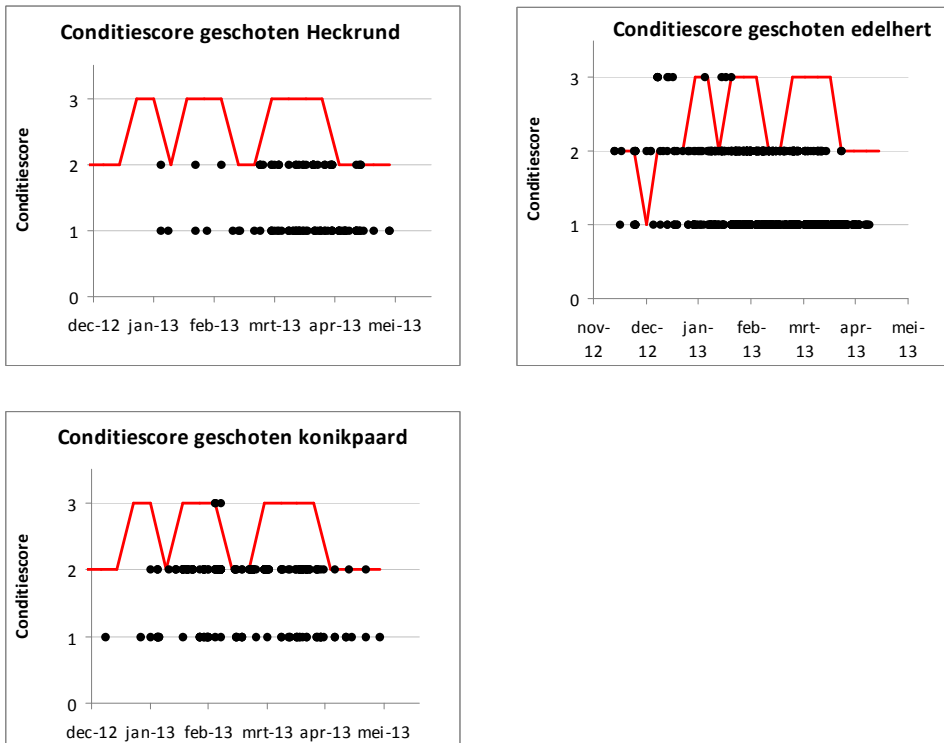
Ad 3: Dit is geen voorstel tot wijziging van het Managementplan.

Ad 4: Dit valt niet onder doelstelling 3.

Doelstelling 4, Draagvlak

Ad 1 t/m 3: Dit zijn geen voorstellen voor aanpassingen in het Managementplan.

Bijlage I: Dierscore, omgevingscore en afschot in winter 2012/13

Figuur 1.7. Verdeling dierconditie geschoten edelhert, konikpaard en Heckrund. Inclusief de afschotnorm (rood)

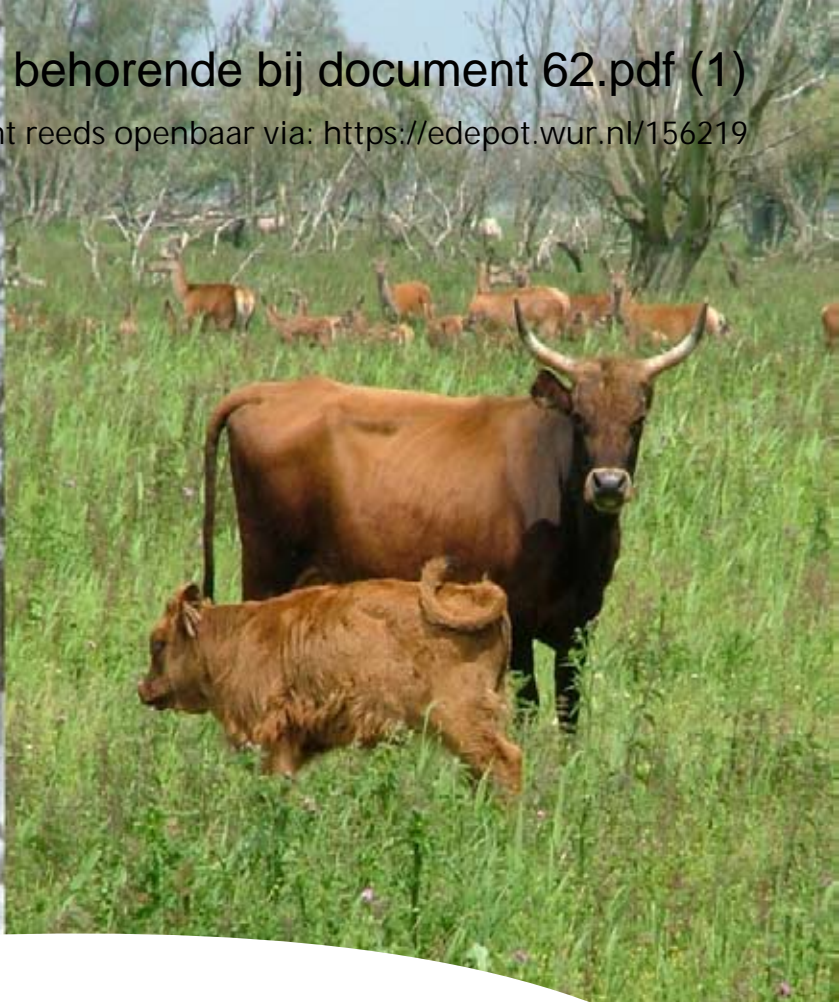

Bijlage II: Natuurlijke processen, uit ICMO2 (p17-18)

Natura 2000 targets, intervention and natural processes

The OVP has been designated as a Natura 2000 site, since it classifies under the EU Bird Directive. The indicated bird species are specific for wetlands. Because of its dynamic character, natural dynamics play an important role in establishing the boundary conditions for these wetland values. This was recognized by the Minister and SBB, who gave natural, spontaneous ecological processes a central position in the vision on the Oostvaardersplassen with the large herbivores being considered part of the ecosystem. As the emphasis is on the unexpected and spontaneous developments and arrival of new species without much interference, rather than trying to keep current biodiversity values intact through intensive management measures, non-intervention forms an important part of the underlying philosophy of the OVP area.

However, lack of clarity as to whether non-interventive methods adequately deliver the overall objectives for the site, together with societal concerns about welfare of the large herbivores suggest that changes in management practice might be required and the advice of ICMO1 already took a step in this. ICMO2 took a pragmatic view in the intervention discussion and has put the Natura 2000 objectives in the first place, while recognizing that natural processes may play an important role in delivering these objectives. However, ICMO2 also recognised that some intervention may be needed, either to have natural processes taking place within certain boundary conditions or to meet moral obligations towards animal welfare.

Natural processes, animal welfare, moral aspects and management of the Oostvaardersplassen

Report of the second International Commission on Management of the
Oostvaardersplassen (ICMO2)

Review of monitoring procedures of SBB for OVP: conclusions and recommendations

In general we were pleasantly surprised that SBB have carried out the monitoring approved in their management plan, and have maintained up to date databases for data collected. Where detailed protocols remained to be confirmed, e.g. woodland impact surveys, we are happy that suitable protocols have been developed. In certain cases monitoring protocols have been adjusted from those originally proposed without revision to the management plan itself, but such changes seemed to us perfectly justified.

Recommendation:

- Where changes are made to monitoring procedures or frequencies, the management plan should be updated to reflect these changes

What seemed less clear however was where responsibility should lie for integration of the results of different elements of monitoring, where, in some cases, overview of a number of separate elements is required in order to inform the appropriate management response. In many instances management decisions must be based on coordination of information from a number of different aspects of the monitoring programme, and current systems do not facilitate this. Under current structures responsibility for analysis of data sets rests with different staff with no clear integration of those analyses. In addition some of the monitoring surveys are contracted out to third parties, who have in the past attempted to draw management conclusions from these data in isolation without regard to other elements of the whole.

Recommendation:

- We suggest that management reconsiders the extent to which monitoring is outsourced and in cases where this is still appropriate, that clear direction is given to the contractor as to what data are required. In general, contractors should be tasked with data collection, not interpretation, which should be maintained in-house.

It appears to us that while the monitoring in the field is generally well executed, it is in the analysis and interpretation of the data towards appropriate management response that the current staffing/management structure is not ideal. In this context it does not help that they have a number of part time staff [however good we consider that those staff are] contributing to the analyses and interpretation of the data.

Concept_sjabloon
14 januari 2014

Onderstaand processchema geeft per monitoringsactiviteit hoe het proces (de uitvoering (verzamelen, valideren, opslaan, analyseren en rapporteren)) loopt. De tweede kolom geeft aan of de resultaten aanleiding geven tot actie. Er wordt gewerkt met een kleurcodering. Groen betekent; loopt volgens plan geen aanpassing nodig, geel is afwijkend van afspraken/verwachting, aandacht gewenst, rood is sterke afwijking actie vereist.

	uitvoering	Resultaten	
4A GROTE GRAZERS			
4A1 Tellingen			
aanwas			zomer
Aanwas roodwild			zomer
sterfteregistratie			
4A2 Terreingebruik			Elke twee weken in winter. Elke week een jaar voor drooglegging moetas
Terreingebruik moeras			
4A3 Dierconditie			
4A4 omgevingsconditie			Definitie voedselaanbod aangepast
4B VOGELS			

4B1 Watervogeltellingen (RWS)			
4B2 Broedpaar lepelaar (N2000)	-		
4B3 broedvogels moeras			
4B3 broedvogels randzone			Integratie met andere (broed)vogelkartering in programmering noodzakelijk
4B4 Ganzen randzone		4B1 (??EN SLAAPPLAATSTELLINGEN??)	
4B5 Ganzen moeras		4B1 (??EN SLAAPPLAATSTELLINGEN??)	
Transecttellingen randzone			
4C VEGETATIE			
4C1/2 Integrale vegetatiekartering			Uitgevoerd in 2012
C2 graslandmetingen			
4C3 Effecten grote grazers in bosgebieden			Vanwege onzekerheid op lange termijn aanvullende maatregelen in bosgebieden noodzakelijk
4C4 Kwaliteit schuilgebieden (windmetingen)	-		Uitgevoerd in 2011 en 2012. Geen nieuwe metingen
C5 vegetatie structuurmetingen			Maandelijks in periode Oktober-mei
4D DIVERS			

4D1 Water (kwantitatief)			Door waterschap worden ter voorbereiding op uitvoering N2000 maatregelen ook <i>waterkwaliteits</i> mmetingen genomen
4D2.1 Communicatie			Monitoring via Coosto (social media) en overzichten aandacht n de media.
4D2.2 Bezoekersaantallen BC Lelystad en Almere			
4D2.3 Draagvlak beheer			Deels onderzoeken door derden. Eigen vervolgonderzoek in 2014
4D2.4 natuureducatie	-		

Internal audit of adaptive management [measures which relate to delivery of overall strategic management objectives] [date]

In delivery of longer term, overall objectives of management, "adaptive management" seeks to refine management decisions and management actions in the light of ongoing monitoring. Based on the proposals within SBB's own Management Plan (Version May 2012) and specifically proposals for Monitoring contained in Appendix 4, the following programmes of monitoring were due to be undertaken, with results fed back into ongoing management.

	Monitoring dates	Currently responsible for monitoring	Currently responsible for analysing	Who should have responsibility for determining appropriate management response?	Changes to management in response to the results of monitoring
4A HERBIVORE POPULATIONS					
4A1 Population count herbivores, spring and autumn [individuals per species, age, gender]	October 2011; November 2012 [helicopter]	Art. 5.1. lid 2 sub e Art. 5.1. lid 2 sub Art. 5.1. lid 2 sub e Art. 5.1. lid 2 Art. Art.	Daan Bos; Art. Art.		
	April 2012; November 2012; April & May 2013 [ground]	Supervision Art. Art. 5.1. lid	Art. 5.1. lid 2 sub	Communication: Art. Art. 5.1.	
<i>Birthrate (horses and cattle)</i>	every year April-August	Art. 5.1. lid 2			
Birth (<i>red deer</i>)	10-11 sept 2012 9,10,11 sept 2013	supervision Art. 5.1. lid 2	Art. 5.1. lid 2 sub	Relationship of animal number to available resources with implication for increasing e.g. shelter: [ecological analyst: Art. Art. 5.1. lid ? Art. Art. ?]	
Culling and natural death (date, species, sex, age, condition, location, cause, remarks)	Daily	supervision Art. Art. 5.1. lid	Automatic in DB Art. 5.1. lid 2 (weekly) Art. 5.1. lid 2 (monthly) Art. 5.1. lid 2 sub (yearly)		

BEHEERADVIESCOMMISSIE OOSTVAARDERSPLASSEN**Conceptverslag 24 januari 2014****Locatie:** Regardz de Eenhoorn, Amersfoort**Datum, tijd:** 24 januari 2014, 09:30-12:30**Aanwezig:** BAC: Leidekker, Oosterveld, Stolp (vz), Art. 5.1. lid 2 (secr);
SBB: geen.**AGENDA**

- 1) Opening
- 2) Mededelingen
- 3) Verslag BAC-vergadering 16 oktober en 18 november 2013.
[besluitvorming]
- 4) Eindevaluatie BAC [besluitvorming]
 - a) Traject evaluatieproces
 - b) Welke punten moet het eindverslag bevatten?
 - c) Concepttekst preview eindevaluatie [besluitvorming]
- 5) Sturingsrelatie BAC - SBB 2014 [besluitvorming]
- 6) WVTTK
- 7) Rondvraag en Sluiting

Bij 2, Mededelingen

De BAC heeft weer een verslag van de "werkgroep Bander" ontvangen. Aangezien de BAC werkt in opdracht van en rapporteert aan de staatssecretaris van EZ, valt het door de werkgroep gevraagde buiten de taak en de bevoegdheden van de BAC. De BAC besluit het verslag ter kennisgeving aan te nemen en de werkgroep in deze lijn te antwoorden.

Bij 3, verslagen 16 oktober en 18 december 2013

Het verslag van 16 oktober wordt ongewijzigd vastgesteld.

Naar aanleiding van het verslag meldt de secretaris dat de door SBB toegezegde formele reactie op de 'review **Art. 5.1.**' nog niet is ontvangen.

Actiepunten 2,3,4 en 5 worden meegenomen naar de actiepuntenlijst van 24 januari. De overige actiepunten zijn afgerond. De communicatie inzake actiepunt 3 is een aandachtspunt.

In het verslag van 18 december wordt in de tweede alinea van punt 6, in de tweede zin de tekst "90%-norm" gewijzigd in "90%-minimumnorm".

Naar aanleiding van punt 3 van het verslag meldt de secretaris dat er nog geen nieuwe datum voor een AO Staatsbosbeheer is vastgesteld. Naar aanleiding van punt 5 meldt de secretaris dat er de vastgestelde toekomstagenda OVP nog niet is ontvangen. Naar aanleiding van punt 6 besluit de BAC extra te letten op informatie over herten in het moerasgebied in de maandrapportages. De BAC constateert tevens dat het moeras een groot zorgpunt blijft, zeker met het oog op de toekomstige plannen voor die zone. Dit wordt meegenomen in de risico-inventarisatie in de eindevaluatie. Naar aanleiding van punt 7 van het verslag meldt de secretaris dat de definitieve versie van de opdrachtbrief nog niet ontvangen is.

Actiepunten 1, 2, 4, 5, 6, 13 en 14 zijn uitgevoerd. Actiepunt 3 staat open in afwachting van een besluit van de Kamer. Actiepunt 7 blijft staan, is nu niet aan de orde. Voor actiepunt 8 besluit de BAC een termijn te stellen: de secretaris zal SBB verzoeken om voor de vergadering van 12 februari een voorstel op hoofdlijnen aan te leveren, evenals een tijdslijn voor de uitwerking van de details. De BAC acht de inzet van cameravallen kansrijk. Voor actiepunten 9 en 10 zijn voorstellen op hoofdlijnen ontvangen. SBB heeft toegezegd om voor de februarivergadering de aanpassingen van het Managementplan in detail (*Track Changes*) te agenderen. De BAC discussieert n.a.v. de reactie van SBB (**Art. 5.1.**) op actiepunt 12 en besluit het volgende: de cumulatieve rapportage is onvoldoende gevoelig om vast te stellen of het beheer conform het protocol wordt uitgevoerd. De BAC zal in een formele brief aan SBB zijn advies herhalen om een grafiek zoals fig 7.9 uit de laatste jaarrapportage op te nemen in de situatierapportages en in de maandrapportages. Als actiepunt 15 wordt toegevoegd de actie voor SBB om de definitieve versie van de Toekomstagenda OVP naar de BAC te sturen.

Bij 4. Eindevaluatie BAC

4a, Traject evaluatieproces.

De BAC gaat akkoord met het voorgestelde stappenplan en de voorgestelde tijdlijn, waarbij stap 6 "verslag naar staatssecretaris" vervangen wordt door "voorlopig verslag naar ministerie van EZ". Punt 7 wordt dan "Eventueel commentaar/vragen van EZ en respons door BAC vóór opheffingsdatum".

Bij stap 2, de risico-inventarisatie, besluit de BAC dat de voorzitter en de secretaris een opzet maken voor een lijst van de 20 grootste risico's in het OVP-dossier. Deze systematiek wordt in de februarivergadering besproken in de BAC. Aanpassingen en aanvullingen kunnen per mail in de daaropvolgende weken worden ingediend bij de secretaris, waarna een geconsolideerde versie in mei besproken en vastgesteld wordt.

4b, punten eindverslag

De basis voor het eindverslag is de 1^e jaarevaluatie en de beoordelingen/evaluaties van de daaropvolgende winterperiodes, aangevuld met de bevindingen van de BAC ten aanzien van de procesgang in de afgelopen vier jaar.

4c, Preview eindevaluatie

De concepttekst is gedetailleerd besproken, met meeneming van de reacties per e-mail van de afwezige BAC-leden. De voorzitter en de secretaris sturen de herschreven versie voor een finaal akkoord naar de BAC-leden. Alvorens de finale versie aan EZ te sturen zal deze aan SBB voorgelegd worden voor een check op feitelijke onjuistheden.

Bij 5, Sturingsrelatie BAC-SBB in 2014

De BAC besluit dat zij alleen nog het initiatief neemt inzake het proces van de eindevaluatie en wanneer er uit de door SBB opgeleverde kwartaalrapportages bijzonderheden blijken.

Staatsbosbeheer heeft het initiatief bij al het andere, waarbij het van belang is dat zij de BAC tijdig waarschuwt bij incidenten of ongewenste deviaties. SBB kan de BAC tevens raadplegen voor aanvullende, inhoudelijke adviesvragen. Voor de duidelijkheid dient op stukken aan de BAC duidelijk aangegeven te worden of deze ter informatie, voor besluitvorming of voor akkoord worden toegezonden.

Bij 6, WVTTK

N.a.v. het kerst-/eindejaarsgeschenk zal de voorzitter namens de BAC een dankbriefje aan SBB-directeur Thijsen sturen.

Actiepunten

Nr.	Wat	Wie	Wanneer
1.	Transparant zijn in de keuzes in het prioriteren van de beheerdoelstellingen	SBB	Integratie Managementplan en Beheerplan N2000
2.	Goed formeel vastleggen en helder communiceren over het vervroegen van het afschotmoment voor zwakke jong dieren.	SBB	Integratie Managementplan en Beheerplan N2000
3.	Zorgpunt ontwikkeling beschutting tot in detail uitwerken.	SBB	
4.	Doorgeven datum en tijd AO SBB aan commissieleden	secretaris	Zodra door TK vastgesteld
5.	Duidelijk communiceren over onzekerheden edelherten in moerasgedeelte ten tijde van peilverlaging	SBB	
6.	Voorstellen aan BAC inzake monitoring en beheer edelherten in moerasgedeelte ten tijde van peilverlaging	SBB	Voor februarivergadering BAC
7.	Kennisgeving aan SBB inz. stappenplan en tijdljn voor actiepunt 6	secretaris	z.s.m.
8.	Grafiek zoals fig. 7.9 jaarrapportage 2012/13 opnemen in situatie- en maandrapportages.	SBB	z.s.m.
9.	Brief met (herhaling van) formeel advies inzake actiepunt 8 aan SBB.	Voorzitter	z.s.m.
10.	Definitieve versie Toekomstagenda OVP naar BAC	SBB	
11.	Opzet "20 grootste risico's OVP-dossier" naar BAC leden en agenderen voor februarivergadering	Voorzitter en secretaris	z.s.m.
12.	Bijwerken brief preview eindevaluatie en voor finaal akkoord naar BAC	Voorzitter en secretaris	z.s.m
13.	Eindversie preview eindevaluatie voor feitencontrole voorleggen aan SBB	secretaris	Na akkoord BAC-leden
14.	Bespreken tijdljn eindevaluatie met SBB	BAC	In februarivergadering
15.	Reactie naar werkgroep Bander	Secretaris	z.s.m.
16.	Dankbriefje naar SBB -directeur	Voorzitter	

> Retouradres Postbus 20401 2500 EK Den Haag

Voorzitter Beheeradviescommissie Oostvaardersplassen
de heer dr. R. Stolp
Postbus 20401
2500 EK DEN HAAG

**Directoraat-generaal Natuur
& Regio**
Directie Natuur en Biodiversiteit

Bezoekadres
Bezuidenhoutseweg 73
2594 AC Den Haag

Postadres
Postbus 20401
2500 EK Den Haag

Factuuradres
Postbus 16180
2500 BD Den Haag

Overheidsidentificatienr
00000001003214369000
T 070 379 8911 (algemeen)
www.rijksoverheid.nl/ez

Behandeld door
Art. 5.1. lid 2

**Art. 5.1. lid 2 sub
e Woo**

Datum **27 JAN. 2014**
Betreft Evaluatie en *preview* beheer grote grazers Oostvaardersplassen 2010-2014

Geachte heer Stolp, *Beste Ruurd*

Nu we weer een nieuw winterseizoen zijn ingegaan en we daarna tevens uitzicht hebben op het einde van de zittingsperiode van de Beheeradviescommissie Oostvaardersplassen (BAC), heb ik een drietal verzoeken.

Ten eerste wil ik vragen of de BAC mij aan het einde van het *winterseizoen* 2013-2014 weer – desgewenst: voorlopig – kan rapporteren over de ontwikkelingen in dat seizoen, voor wat betreft de hoofddoelstellingen zoals verwoord in ICMO-2 en het daarop gebaseerde Managementplan: realiseren doelen Natura 2000, voorkómen van onnodig lijden (i.e. door uitvoering vroeg-reactief beheer), verbetering van welzijn (i.e. door realiseren voldoende beschuttings-mogelijkheden) en communicatie.

Indien gewenst kunt u mij uw – definitieve - bevindingen na afloop van het *verslagjaar* 2013-2014 additioneel doen toekomen na de zomer van 2014.

Omdat de zittingsperiode van de Beheeradviescommissie Oostvaardersplassen per 30 november 2014 afloopt, wil ik u ten tweede vragen om:

- ook uw oordeel te geven over de ontwikkelingen die zich gedurende de gehele zittingsperiode van de BAC hebben voorgedaan en
- op basis van de door u gesignaleerde ontwikkelingen binnen het kader van – de door EZ onderschreven delen van - ICMO2 en het daarop gebaseerde Managementplan, uw inschatting te geven van de bij het einde van de zittingsperiode bestaande risico's betreffende de genoemde doelstellingen.

Verder verzoek ik u daarbij om, indien u maatregelen noodzakelijk acht, die maatregelen voor te stellen die ter voorkoming of beperking van gesignaleerde risico's zouden kunnen worden genomen.

Ten derde wil ik u vragen om ons in het begin van februari 2014 ambtelijk op hoofdlijnen alvast een *preview* te geven van uw inschatting van de risico's aan het einde van de zittingsperiode van de BAC (zie hiervoor). Dit ten behoeve van de – nog vrijblijvende – verkenning die nu gaande is van de eventuele mogelijkheden om de verantwoordelijkheid voor het beheer van de grote grazers te decentraliseren.

Ons kenmerk
DGNR-NB / 13170011

Uw kenmerk

Bijlage(n)

> Retouradres Postbus 20401 2500 EK Den Haag

Beheeradviescommissie Oostvaardersplassen
de heer dr. R. Stolp
p/a EZ/ DAD/ RDA
Postbus 20401
2500 EK DEN HAAG

Directoraat-generaal Natuur & Regio
Directie Natuur en Biodiversiteit
Bezuidenhoutseweg 73
Postbus 20401
2500 EK Den Haag
T 070 379 8911 (algemeen)
www.rijksoverheid.nl/ez

Behandeld door
Art. 5.1. lid 2

Art. 5.1. lid 2 sub e
Woo

minute

Datum 21 januari 2014
Betreft Evaluatie en *preview* over beheer grote grazers Oostvaardersplassen 2010-2014

Ons kenmerk
DGNR-NB / 13170011

Uw kenmerk
Bm 14012050

Kopie aan
Programmadirecteur Natura 2000, Art. 5.1. lid 2

Bijlage(n) Art. 5.1. lid 2 sub e Woo

Parafenroute

Paraaf
Art. 5.1. lid 2 sub e Woo

Paraaf
drs. R.P. van Brouwershaven
Directeur Natuur & Biodiversiteit

Art. 5.1. lid 2 sub e

Medeparaaf
Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
Art. 5.1. lid 2 sub e Woo 24/1

Medeparaaf BBR
Art. 5.1. lid 2 sub e Woo 24/01

Medeparaaf

Verzendwijze: Per post

Brieftekst op de volgende pagina

Ontvangen BBR

Ontvangen Postkamer

Datum verzending

Paraaf Postkamer

27 JAN. 2014

27 JAN. 2014

Art. 5.1. lid 2 sub e Woo

Beheer Advies Commissie Oostvaardersplassen,
De heer dr. R. Stolp, p/a Ministerie Economische Zaken
Postbus 20401
2500 EK DEN HAAG

Datum 4 februari 2014
Onderwerp Reactie review Art. 5.1.
handeld door Art. 5.1.
Ons kenmerk Sbo2014-254 Art
Uw kenmerk
Bijlagen -

Geachte heer Stolp,

Op 20 december 2013 heb ik de bevindingen van de heer Art. 5.1. in het kader van de review gericht op de monitoringsprocessen in de Oostvaardersplassen ontvangen. Op 18 december 2013 heeft u aan mijn districtshoofd de heer De Snoo gemeld dat de BAC deze bevindingen overneemt en graag een reactie van Staatsbosbeheer op deze aanbevelingen ontvangt. In deze brief zal ik toelichten hoe ik deze (Engelstalige) aanbevelingen ter hand zal nemen.

Ik ben blij te constateren dat onze inspanningen van de afgelopen jaren in positieve zin bevestigd worden door de heer Art. die aangeeft aangenaam verrast te zijn door de uitvoering van de monitoring en het bijhouden van up to date databases en het opstellen van monitoringsprotocollen zoals bedoeld in ICMO2. Het bevestigt mijn beeld dat er in nauwe samenwerking tussen BAC en Staatsbosbeheer hard is gewerkt aan het doorvoeren van deze verbeterslag en dat dit succesvol verlopen.

In uw mail van 20 december geeft u ook de uitdagingen aan waar in de komende tijd optimalisatie kan plaatsvinden: *"Dit betreft met name het realiseren van een eenduidige data-analyse en informatie opbouw die leidt tot beheerconclusies als basis voor het controleren en bijstellen van doelstellingen en plannen zoals opgenomen in het managementplan"*

Staatsbosbeheer is dit jaar (2014) landelijk gestart met de implementatie van de plannings- en monitoringsmodule in het CMSi systeem. Hierbinnen zullen de meerjarenplanningen (uitwerkingsplannen) voor onze terreinen worden opgenomen, waaronder de N2000 beheerplanmaatregelen. Beveiliging en integriteit van de data zijn hierbij van belang. Graag kom ik voor de zomer met een voorstel naar de BAC om te kijken welke specifieke onderdelen daar nog aan toegevoegd moeten worden om de sturingscyclus van het beheer weer te sluiten en de gevraagde kwaliteitsstap te implementeren.

In het navolgende wil ik kort reageren op de aanbevelingen van de heer Art.

Recommendation 1

Where changes are made to monitoring procedures or frequencies, the management plan should be updated to reflect these changes

Veranderingen in monitoringprocedures worden jaarlijks vastgelegd in de nieuwe versie van het managementplan. Staatsbosbeheer start in 2014 met het nieuwe systeem CMSi. Dit systeem werkt met een meerjarenplanning (12 jaar) waarin jaarlijks de voorgenomen aanpassingen in beheer en de monitoring worden vastgelegd (z.g. "rollende planning"). In 2015 zal de planning uit het managementplan ook voor de Oostvaardersplassen in CMSi worden opgepakt. Hiermee is de Oostvaardersplassen een van de eerste gebieden die in dit nieuwe systeem wordt geïmplementeerd..

Recommendation 2

We suggest that management reconsiders the extent to which monitoring is out-sourced and in cases where this is still appropriate, that clear direction is given to the contractor as to what data are required. In general, contractors should be tasked with data collection, not interpretation, which should be maintained in-house.

De programmering van de uitbestede monitoring zal hier op worden aangescherpt, waarbij verdere integratie in analyse en presentatie van de verzamelde gegevens focus zal krijgen. Ik hecht veel waarde aan het betrekken van onafhankelijke partijen bij de monitoring én de interpretatie, waarbij Staatsbosbeheer altijd als opdrachtgever de regie en eindverantwoordelijkheid heeft bij de finale interpretatie

Recommendation 3

*We would recommend the consolidation of the management and interpretation of ecological data as the responsibility of a single, full time member of staff. We consider such an ecological manager as complementary to the role of **Art. 5.1. lid 2** as general manager and communications specialist, together forming the management team of the OVP area.*

Voor de korte termijn heb ik dit punt opgepakt door het inhuren van extra capaciteit op het gebied van de ondersteuning van ecologische analyse, monitoring en rapportage.

In 2014 zal de personele inrichting van de nieuwe afdeling Beheer & Planning plaatsvinden, waaronder de ecologische capaciteit valt. Momenteel ondersteunt één ecoloog een of meerdere districten met daarin diverse natuurgebieden. Ik zorg hierbij dat de Oostvaardersplassen ten allen tijde kan rekenen op voldoende ecologische ondersteuning die past bij dit gebied

Recommendation 4

The management team proposed should ensure close interaction with the ranger team [and on a daily basis during winter] in order to pass on regular updates on decision making criteria for culling in relation to environmental conditions.

Dialoog met de uitvoerende boswachters is nog verder geïntensiveerd en geprogrammeerd., onder meer via extra werkbesprekingen aan het begin en einde van de week. Met name in afwijkende situaties schalen we hierin direct op, terwijl in normale (niet-afwijkende) wintersituaties via de afgesproken werkwijzen en protocollen de vinger aan de pols wordt gehouden. De uiteindelijke beoordeling voor afschot vindt plaats door de beoordeling van de boswachter in het veld. Er is nog meer nadruk gelegd op het gezamenlijk en zo objectief mogelijk vaststellen van de criteria (dierscore en omgevingsconditie) die bepalend zijn voor de uitvoering van het vroeg reactief beheer.

Recommendation 5

The management team must pay full regard to adaptive management changes required to ensure delivery of long term overall objectives rather than simply focus on day to day management issues.

Ik wil in de door Staatsbosbeheer opgestarte toekomstagenda Oostvaardersplassen het opzetten van een wetenschappelijk programma en een scherpe vraagarticulatie door ons als beheerder als belangrijk punt benadrukken. De heer **Art. 5.1. lid** zal in het team van de Oostvaardersplassen de aandacht voor monitoring en analyse voor de lange termijn doelstellingen als accent meekrijgen. Daarnaast verschijnen er op korte termijn een aantal wetenschappelijke publicaties die ons als beheerder meer inzicht zullen verschaffen op de lange termijn ontwikkeling van de Oostvaardersplassen

Met betrekking tot het eerste punt wil ik graag toevoegen dat deze toekomstagenda wordt opgestart om het beleid en beheer van de Oostvaardersplassen, voortbouwend op de ICMO2 adviezen ook voor de volgende beheerperiode toekomstbestendig te houden.

Ik hoop u hiermee voldoende geïnformeerd te hebben

Met vriendelijke groet

Art. 5.1. lid 2 sub e Woo

ir. S. Thijsen BNT
directeur

Cover tbv Vergadering Beheer Advies Commissie Oostvaardersplassen 12-02-2014

Algemene stand van zaken

Aan: Beheeradvies Commissie Oostvaardersplassen
t.b.v. vergadering 12 februari 2014.

Van: Staatsbosbeheer. Opsteller: **Art. 5.1. lid 2 sub** (Programmamanager
Oostvaardersplassen).

Aanleiding: regulier

Eerdere
besluitvorming: geen

Status: ter informatie

Communicatie en PR

1. De TV series de nieuwe Wildernis hebben 2 keer anderhalf miljoen en eenmaal (1^e kerstavond) 800.000 kijkers getrokken.
2. De Stichting Welzijn Grote Grazers en sympathisanten zijn een aantal acties begonnen om tegen het beleid in de Oostvaardersplassen te protesteren. Er zijn een tweetal bijeenkomsten georganiseerd (in Hasselt en Groesbeek, resp 45 en 20 bezoekers), een brief gestuurd aan de fracties in de Twee Kamer en Provinciale Staten en een facebook pagina "anti-Oostvaardersplassen gestart. De petitie die in januari 2013 is gestart op de internationale website thepetitionsite.com heeft inmiddels meer dan 10.000 ondertekenaars voor een groot deel uit het buitenland. Via facebook is er een oproep gedaan om op 14 februari een in een stille tocht mee te lopen. Staatsbosbeheer volgt de acties nauwlettend, en handelt actief waar wij dat noodzakelijk achten.
3. Op vrijdag 10 januari heeft er in de Volkskrant een achtergrond artikel gestaan waarin **Art. 5.1. lid 2 sub e** is geïnterviewd over de dalende aantallen grote grazers. Over dit artikel is een ingezonden brief gestuurd door een ecooloog, waar vervolgens weer op gereageerd is door de heer **Art.** (zaterdag 18 maart). Op een ingezonden brief in Trouw waarin het vroeg reactief beheer werd ontkend hebben wij een brief gestuurd die op zaterdag 11 maart in Trouw is geplaatst.

Politiek/bestuurlijk

4. Het proces rondom het vaststellen van het beheerplan Natura2000 is er op gericht om het plan op 1 mei 2014 ter inzage te leggen.
5. Het ministerie van Economische zaken neemt op dit moment de regie om de afspraken over het decentraliseren van de verantwoordelijkheden, bevoegdheden van het beheer in de Oostvaardersplassen verder te verkennen.
6. De gemeente Lelystad geeft aan de besluitvorming rondom toevoeging van de Hollandse hout over de gemeenteraads verkiezingen heen te willen tillen.
7. Op 31 januari brengt de heer Geurts, woordvoerder in de Tweede kamer namens het CDA, een bezoek aan het gebied. Op die zelfde dag is er een bezoek aan het gebied van de Statenfractie van de partij van de dieren. Deze bezoeken hebben een informerend karakter en vinden plaats op initiatief van de bezoekers.
8. Half januari heeft de statenfractie van Groenlinks haar initiatiefnota om de Oostvaarderplassen tot Nationaal Park te benoemen gepresenteerd. De nota is goed ontvangen in de Staten. Staatsbosbeheer werkt mee, maar benadrukt dat het op dit moment geen trekkende rol wil hebben. Wel zien wij dat dit een goed kader kan zijn

Cover tbv Vergadering Beheer Advies Commissie Oostvaardersplassen 12-02-2014
voor de impuls in de toeristisch, recreatie beleving die in de toekomstagenda is
opgenomen

beheer

9. 15 januari bosgebieden zijn de drie bosgebieden weer geopend, inclusief ene verbrede onderdoorgang naar het Kotterbos en het aantakken van 75 hectare extra winterbeschutting voor edelherten.
10. Deze winter zijn er met gebruikers en exploitanten van het Oostvaardersbos duidelijke afspraken gemaakt over het gebruik van dit bos in de winterperiode. Ook zijn de wegen en paden verbeterd om het beheer in dit bos ook bij slechte terreinomstandigheden te kunnen uitvoeren.
11. In de kerstvakantie zijn twee dode Heckrunderen in het gebied aangetroffen. Beide met een hoge conditiescore. Omdat de GD in deze periode niet bereikbaar was, kon sectie niet worden uitgevoerd. Met de dierenarts is overleg geweest om besmettelijke e/o meldingsplichtige ziektes uit te sluiten. De feitelijke doodsoorzaak is niet meer te achterhalen.

Cover tbv Vergadering Beheer Advies Commissie Oostvaardersplassen 12-02-2014

Aanpassing frequentie monitoring terreingebruik

Aan: Beheeradvies Commissie Oostvaardersplassen
t.b.v. vergadering 12 februari 2014.

Van: Staatsbosbeheer. Opsteller: **Art. 5.1. lid 2 sub**

Aanleiding: jaarcyclus

Eerdere
besluitvorming: aanpassingen managementplan 18 december 2013

Status: ter goedkeuring

Bijgevoegd vind u in "track and trace" de gedetailleerde wijzigingen die worden voorgesteld in het managementplan naar aanleiding van de bespreking op 18 december 2013.

Z21-8298-68 bijlage 1 behorende bij document 68.pdf (2)

Bijlage reeds openbaar via:

<https://www.staatsbosbeheer.nl/Natuurgebieden/oostvaardersplassen/Links-en-downloads>
onder het jaartal 2013

Managementplan Oostvaardersplassengebied 2011 -2015

Uitwerking en implementatie van ICMO2 maatregelen, monitoring en communicatie

Status: definitief

Versie 1.5. 20 december 2013

Cover tbv Vergadering Beheer Advies Commissie Oostvaardersplassen 12-02-014

Uitwerking op hoofdlijnen monitoring en beheer moeras ten tijde van peilverlaging

Aan: Beheeradvies Commissie Oostvaardersplassen
t.b.v. vergadering 12 februari 2014.

Van: Staatsbosbeheer. Opsteller: Art. 5.1. lid 2 sub en Art. 5.1. lid 2 sub e

Aanleiding: verzoek BAC 24 januari 2014

Eerdere
besluitvorming

- Verkenning effecten peilverlaging voor grote grazers 10 oktober 2012
- notitie monitoring moeras 27 maart 2013
- aanpassing frequentie monitoring terreingebruik 3 juli 2013
- aanpassingen managementplan 18 december 2013

Status: ter informatie

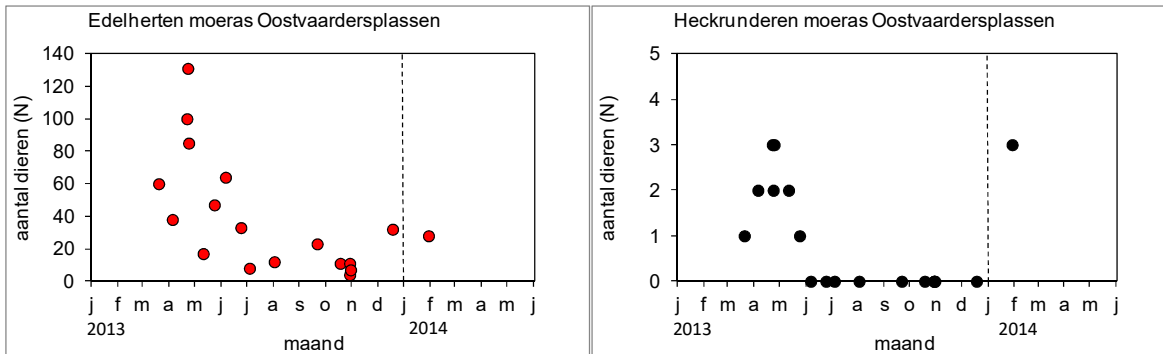
De BAC heeft op 24 januari 2014 aangegeven een nadere uitwerking op hoofdlijnen te willen van de monitoring van het terreingebruik en het beheer in het moeras.

Monitoring

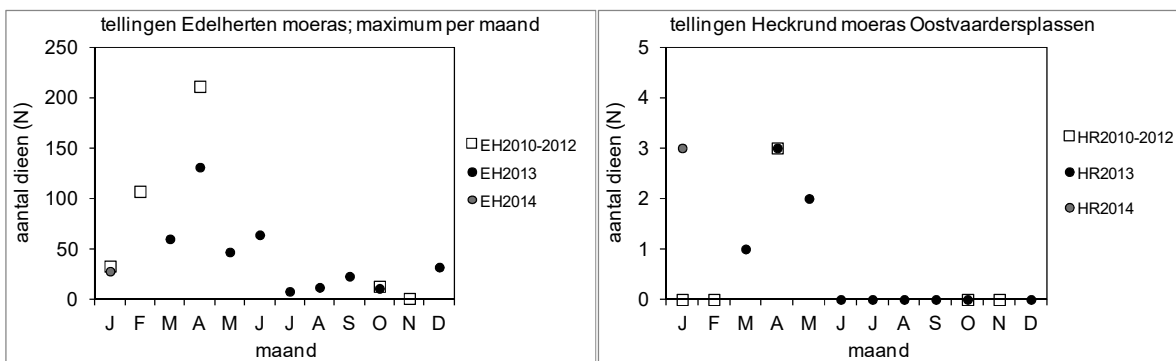
In april 2013 is op initiatief van Staatsbosbeheer gestart met het vastleggen van het terreingebruik van de grote herbivoren in de moeraszone van de Oostvaardersplassen. De waarnemingen worden vanuit een vliegtuig gedaan door Art. 5.1. lid van Staatsbosbeheer (zoals beschreven in BAC stukken 27 maart 2013 en 3 juli 2013). In de periode april –juni 2013 werden de waarneming 2 keer per maand uitgevoerd en vanaf juli 2013 tot en met januari 2014 1 keer per maand. Vanaf februari 2014 zullen weer tijdelijk 2 tellingen per maand worden uitgevoerd.

Van de drie grote herbivoren werden met name edelherten in het moeras aangetroffen (fig. 1). Van de Heckrunderen werden slechts enkele individuen waargenomen en de paarden zijn geen enkele keer in het moeras gezien. Zowel bij de Heckrunderen als de edelherten was een duidelijk seizoensverloop waar te nemen. In de winter en lente namen de aantallen toe tot een piek in april, waarna de aantallen weer snel afnamen (fig 1). In de zomer en herfst werden geen Heckrunderen meer gezien, maar een gering aantal edelherten bleef het moeras bezoeken. Bij de Heckrunderen die in de winter en de lente het moeras bezochten, betrof het uitsluitend stieren die in het westelijk deel van de randzone (Cz 44-48) hun territorium hebben en in de winter hun territorium uitbreiden langs de Oostvaardersdijk ter hoogte van 'de Vinger'. Bij de edelherten zijn het zowel mannelijke als vrouwelijke dieren die het moeras bezochten.

Combinatie met resultaten van eerdere tellingen van de grote herbivoren (tellingen vanaf integrale luchtfoto's in 2010 en vanuit een helikopter in 2011, 2012 en 2013) laat zien dat de verschillende resultaten vergelijkbare trends geven (fig. 2). De aantallen edelherten tijdens de tellingen in 2010-2012 lagen gemiddeld hoger dan in 2013. Dit komt overeen met de hogere populatieaantallen in 2010-2012 dan in 2013. Bij de Heckrunderen is te zien dat het in alle jaren om dezelfde groep stieren gaat die in het westelijk deel hun territorium hebben.

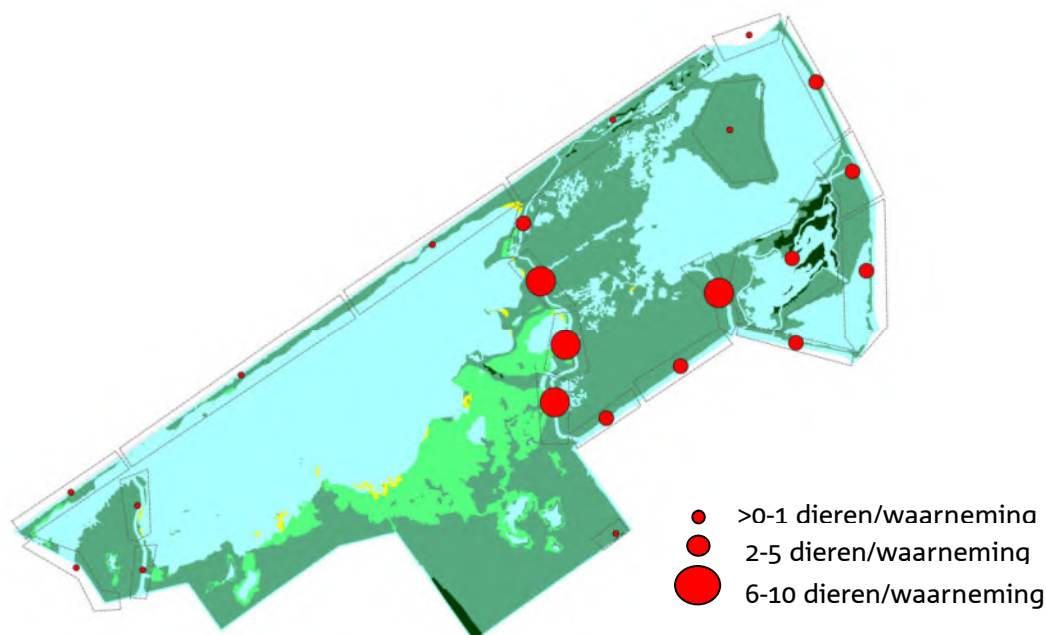

Figuur 1. Tellingen Edelherten en Heckrunderen in moeraszone Oostvaardersplassen vanuit een vliegtuig gedurende de periode maart 2013 tot en met januari 2014. Maart-juni 2013 2x per maand; juli 2013 – januari 2014 1x per maand.

Figuur 2. Maandmaxima diverse tellingen Edelherten en Heckrunderen in moeraszone Oostvaardersplassen vanuit vliegtuig of helikopter of vanaf integrale luchtfoto's. EH2010-2012 betreft tellingen edelherten vanaf integrale foto's of vanuit helikopter of vliegtuig in de periode 2010-2012; HR betreft telling van Heckrunderen.

In 2013 werden de edelherten vrijwel uitsluitend aangetroffen op de droge delen in het moeras (fig. 3) zoals in, op of langs de Oostvaardersdijk, de Knardijk, de Aalscholverkolonie, het eiland bij de Hoekplas, het Romijnsdiep, de Drempeel, de Willemsvaart en de kade rondom het moeras. De meeste dieren werden gezien langs het Romeinsdiep en de Drempeel.

Figuur 3. Voorkomen edelherten in moeraszone. Weergegeven gemiddeld aantal edelherten per waarneming per telvak (grijs gestippelde lijnen).

Wij trekken de volgende voorlopige conclusies uit deze monitoring:

1. De resultaten zijn niet betrouwbaar genoeg voor aantallen, maar geven wel een duidelijke trend weer
2. In het late voorjaar bevinden zich de meeste edelherten in het moeras
3. De edelherten worden alleen waargenomen op de droge delen en de randen in het moeras (zie figuur 3).
4. Er zijn tijdens deze monitoring geen paarden in en slechts enkele runderen aan de rand van het moeras waargenomen
5. Een combinatie van meerdere grondtellingen en tellingen vanuit de lucht tijdens de voorjaarstelling zal inzicht geven in de werkelijke aantallen die zich in het moeras bevinden

De huidige monitoring biedt in onze ogen voldoende inzicht om het terreingebruik van de edelherten in het moeras te volgen. Wij zetten deze monitoring dan ook voort en intensiveren deze in de periode maart-juni.

Het werken met cameravallen is een goede suggestie. Het plaatsen van een groot aantal cameravallen is wel kostbaar. Wij willen op een aantal plekken aan de rand van het moeras starten met een pilot voor cameravallen om de te onderzoeken of deze methode aanvullende informatie kan geven over de mate en locatie van betreding van het moeras.

Uitvoering reactief beheer

Op basis van de monitoring gaan wij er nu vanuit dat de meeste edelherten zich in het late voorjaar in het moeras bevinden. Dan is het moeras tijdens de peilverlaging het natst en het potentieel leefgebied het kleinst. Dit betekent wel een overlap van enkele weken met

Cover tbv Vergadering Beheer Advies Commissie Oostvaardersplassen 12-02-014
de meest intensieve periode van het vroeg reactief beheer. Op basis van de gegevens uit 2013 schatten wij in dat het hier om beperkt deel van de populatie gaat.

De concrete uitvoering van de peilverlaging is nog onbekend. Op dit moment is voorzien in het ter inzage leggen van het beheerplan op 1 mei 2014. Dat betekent dat de peilverlaging op zijn vroegst kan beginnen in de zomer van 2015. Daarmee kan de situatie dat er zich meer edelherten in delen van het moeras ophouden gaan spelen in het vroege voorjaar van 2016. In het beheerplan zijn afspraken gemaakt over aantal uitwerkingstrajecten, waarvan de peilverlaging er 1 van is. Hierbij zal worden onderzocht of er op dat moment nieuwe protocollen noodzakelijk zijn voor deze specifieke tijdelijke situatie.

Dit leidt tot de volgende aangescherpte conclusies van de notitie van 10 oktober 2012

1. Peilverlaging leidt tot vergroting van het potentieel leefgebied voor edelherten. Dit zal het grootst zijn in de zomer en het kleinst in de winter. Deze situatie zal zich op zijn vroegst voordoen in winter van 2016.
2. In het late voorjaar bevinden zich de meeste edelherten in het moeras. Het gaat hier om een beperkt deel van de populatie.
3. Er is een overlap van enkele weken met de meest intensieve periode van het vroeg reactief beheer
4. Als edelherten zich in het moerasdeel bevinden is dit van invloed op het uitvoeren van het afschot- en monitoring protocol. Dit is een onwenselijke situatie.
5. Er zijn echter geen mogelijkheden om het protocol hier op vergelijkbare wijze als de open graslanden en beschuttingsgebieden uit te voeren
6. Het gaat hierbij om de gebieden aangegeven op figuur 3
7. Voor paarden en runderen blijft het moeras ontoegankelijk. Wel kunnen er meer doorwaadbare plaatsen ontstaan. Hier zullen ontmoedigende maatregelen worden genomen.
8. In de uitwerkingsplannen die volgen op de vaststelling van het beheerplan zal de peilverlaging in meer detail worden uitgewerkt en aanbesteed. Dit zal vervolgens leiden tot het vaststellen van specifieke mitigerende maatregelen en aanpassingen vanuit de inzichten uit de lopende monitoring. Deze uitwerking staat gepland in het laatste kwartaal van 2014 en de eerste helft van 2015. Uitvoering van de peilverlaging start op zijn vroegst in de zomer van 2015.

Z21-8298-68 bijlage 3 behorende bij document 68.pdf (1)

Document is identiek aan bijlage 1 behorend bij document Z21-8298 - 61

Startnotitie toekomstagenda beheer Oostvaardersplassengebied 2015-2020

Zomer 2013	November 2013	Oktober-december 2013	Voorjaar 2014	Na zomer 2014
10 punten	Startnotitie	Opstellen Agenda	Programma	Projecten

A. Inleiding en context

Het beheer van de Oostvaardersplassen (OVP) is na het ICMO2 advies een nieuwe fase in gegaan. Het managementplan OVP is in volle uitvoering, en het publieke debat over de grote grazers speelt zich momenteel in wat rustiger vaarwater af. Tegelijkertijd raken steeds meer mensen betrokken, tonen en delen hun beleving en gevoelens en groeit bij betrokkenen de mede- verantwoordelijkheid voor het gebied. De OVP wordt steeds meer van ons allemaal. Anno 2013 is de bestuurlijke en maatschappelijke omgeving weer veranderd ten opzichte van de situatie bij start van de BAC. De burger heeft bijvoorbeeld een prominentere plaats gekregen in het natuurbeleid. Momenteel speelt de decentralisatievraag rond de OVP. Gaat de beleidsmatige verantwoordelijkheid integraal over naar provincie Flevoland of houdt het Rijk een rol? En ook de koers en positionering van Staatsbosbeheer hebben zich ontwikkeld. In het nieuwe ondernemingsplan van Staatsbosbeheer wordt beheer opgespannen aan de drie B's: Beschermen, Beleven en Benutten. Hoe gaan we hiermee om in de OVP? We zien in elk geval dat de Webcam Volg de Vos en de film Nieuwe Wildernis, wildernisbeleving door het grote publiek goed op de kaart heeft gezet, met overvolle bolderkarren als gevolg.

Hoewel de beheertaak wordt uitgevoerd op basis van duidelijke kaders (Management plan, Beheerplan Natura 2000) komt Staatsbosbeheer bij de uitvoering van het beheer voor diverse nieuwe vragen en keuzen te staan. Mogelijke keuzes die zich in de komende jaren kunnen aandienen wil Staatsbosbeheer planmatig gaan voorbereiden. Staatsbosbeheer, verantwoordelijk voor de uitvoering van het beheer, opereert in een krachtenveld, waarin vele partijen zich melden, een mening hebben en een bijdrage willen leveren. Staatsbosbeheer wil vanuit haar verantwoordelijkheid als integraal beheerder deze maatschappelijke dynamiek goed te organiseren. De film de Nieuwe Wildernis is een krachtige uiting van dit nieuwe mede eigenaarschap. Er lijkt sprake van een trendbreuk, waarbij de mogelijkheid zich aandient om niet langer vanuit een defensieve positie reactief te reageren, maar weer proactief en agenda settend te zijn en binding met de maatschappij te (her)vinden

Na bespreking van de 10-punten agenda in de BAC heeft Staatsbosbeheer besloten een proces *Toekomstagenda OVP 2015-2020* te starten. Het proces zal leiden tot een programma met gerichte projecten. In deze *Startnotitie* geven we een beschrijving van doel, aanpak en gewenste uitkomst. Ook beschrijven we als schot voor de boeg een aantal onderwerpen, die volgens de initiatiefnemers op de agenda thuis horen.

B. Vragen:

Het opstellen van deze agenda komt voort uit de wens om weer pro actief en agenda settend te zijn in plaats van te reageren vanuit een defensieve positie. In het strategisch, tactisch en operationeel beheer van de OVP stelt Staatsbosbeheer zich een aantal vragen die om verdere uitwerking en bespreking vragen.

Cover tbv Vergadering Beheer Advies Commissie Oostvaardersplassen 12-02-2014

Algemene stand van zaken

Aan: Beheeradvies Commissie Oostvaardersplassen
t.b.v. vergadering 12 februari 2014.

Van: Staatsbosbeheer. Opsteller: **Art. 5.1. lid 2 sub e Woo** (Toekomstagenda Oostvaardersplassen)

Aanleiding:

Eerdere
besluitvorming: 16 oktober 2013

Status: ter bespreking (aan de hand van vragen onder C)

A. Inleiding en context

De Oostvaardersplassen (OVP) zijn na het ICMO2 advies een nieuwe fase in gegaan. Het managementplan OVP is in volle uitvoering, Tegelijkertijd raken steeds meer mensen betrokken, tonen en delen hun beleving en gevoelens en groeit bij betrokkenen de medeverantwoordelijkheid voor het gebied. De OVP wordt steeds meer van ons allemaal.

Anno 2014 is de bestuurlijke en maatschappelijke omgeving weer veranderd ten opzichte van de situatie bij start van enkele jaren geleden. De burger heeft bijvoorbeeld een prominentere plaats gekregen in het natuurbeleid. Momenteel speelt de decentralisatievraag rond de OVP. Gaat de beleidsmatige verantwoordelijkheid integraal (dus inclusief verantwoordelijkheid rond Dierenwelzijn) over naar provincie Flevoland of houdt het Rijk een rol? Hoe gaat de provincie de natuur in Flevoland op de kaart zetten, en hoe gaat het verder met de gedachten rond een Nationaal Park Oostvaardersplassen

Hoewel de beheertaak wordt uitgevoerd op basis van duidelijke kaders (Managementplan, Beheerplan Natura 2000) komt Staatsbosbeheer bij de uitvoering van het beheer voor diverse nieuwe vragen en keuzen te staan. Staatsbosbeheer wil vanuit haar verantwoordelijkheid als integraal beheerder een platform bieden voor de maatschappelijke dynamiek rond de Oostvaardersplassen en deze voeden met haar eigen expertise. De film de Nieuwe Wildernis is een krachtige uiting van het nieuwe mede eigenaarschap. Er lijkt sprake van een trendbreuk, waarbij de mogelijkheid zich aandient om niet langer vanuit een defensieve positie reactief te reageren, maar weer proactief en agendasettend te zijn en binding met de maatschappij te (her)vinden.

In oktober 2013 heeft u de concept startnotitie voor de toekomstagenda Oostvaardersplassen besproken (definitieve startnotitie als bijlage bijgevoegd). De daarin voorgestelde 15 punten komen terug in de volgende stap die we hebben gezet, waarover u hieronder verder leest.

B. Richtingen voor de toekomst

Bij de uitwerking van de 15 punten uit de startnotitie in richtingen voor de toekomst constateren we dat het een aantal onderwerpen urgent zijn en met voorrang zullen worden

Cover tbv Vergadering Beheer Advies Commissie Oostvaardersplassen 12-02-2014
opgepakt. Door de toegenomen betrokkenheid en drukte in de OVP zal met name voor de maatschappelijke inbedding met voorrang worden opgepakt.
Om dit succesvol te doen werken we ondertussen ook de voorstellen voor de toekomst van het natuurbeheer van de OVP in samenhang met de aangrenzende gebieden uit.

Onderstaande voorstellen voor richtingen voor de toekomst worden in samenhang met elkaar uitgewerkt. Om dit te bewerkstelligen wordt een samenhangende toekomstpositionering voor de Oostvaardersplassen gemaakt waarin het gebied op drie schaalniveaus wordt bekeken: internationaal, nationaal en regionaal. In de ontwikkeling van de OVP heeft de focus tot nu toe gelegen op de regionale en nationale (politieke en maatschappelijke) context. In de toekomstagenda zal het gebied ook nadrukkelijk worden gepositioneerd als internationaal belangrijk wetland: pleisterplaats voor trekvogels en thuis voor grote kuddes wilde dieren. We haken aan op internationale initiatieven, zoals bijvoorbeeld Rewilding Europe en leggen ook een ambitie richting de internationaal toeristische markt.

Mens en Maatschappij

Door onder meer de film De Nieuwe Wildernis constateren we dat de maatschappelijke omgeving rond de Oostvaardersplassen de laatste jaren enorm is vergroot. Dit zien we terug in de toestroom van bezoekers in de Oostvaardersplassen, mensen die de film met eigen ogen gaan beleven. De toegenomen transparantie over het beheer (door de uitvoering van ICMO2) en de uitgedragen boodschap over de 'circle of life' lijkt over te komen. Anderzijds onderkennen we ook de weerstand die het zien van dode dieren en in sommige jaargetijden de veranderingen van het landschap oproept. Als SBB gaan we die discussie niet uit de weg; we bieden als integraal beheerder plek aan beide stromingen. Door de grotere zichtbaarheid van het gebied voor het publiek (vanuit de trein, vanaf het scherm) lijkt er nu een geschikte voedingsbodem én momentum om het publiek actiever bij het gebied te gaan betrekken en duurzamer te verbinden met het gebied en de omgeving. Dit gaan we doen door de verwachtingen te leren kennen van het publiek, hierover in gesprek te raken en hiernaar te handelen.

Dit vormt de pijler van de toekomstagenda die vanwege het momentum met voorrang zal worden opgepakt. Op de kortere termijn gaat het om het combineren van een recreatieve kwalitatieve impuls in het gebied en het creëren van een platform via middelen als social media, webcams, etc.

Op langere termijn verbreden we het begrip wildernis in de Oostvaardersplassen en omgeving en geven we het gebied betekenis voor mensen en daarmee draagvlak voor het gebied, door de nieuwe wildernis en de beleving ervan te vergroten. Internationale voorbeelden (National Parks, Rewilding Europe) zijn hier een belangrijke inspiratiebron. Een relatie met de maatschappelijke borging van het beheer ligt hiermee voor de hand. Een brede groep van inhoudelijk deskundigen én representanten uit het publiek kan de basis gaan vormen voor een toekomstbestendige en dynamische maatschappelijke adviesbeweging voor de Oostvaardersplassen.

Recreatief-toeristische ontwikkeling

De tweede pijler gaat over de recreatief-toeristische ontwikkeling. Hierin onderscheiden we 3 niveaus: de internationale, nationale en regionale markt. De huidige recreatieve invulling is vooral gericht op de regionale omgeving.

Door de ligging in de Randstad en vlakbij Schiphol, ligt een relatie met beleving van Nederland door de buitenlandse toerist voor de hand: naast Amsterdamse grachten, bollenvelden en Kinderdijk wordt de nieuwe wildernisnatuur in de polders het visitekaartje. De Oostvaardersplassen als kleimoerassysteem waarin grote kuddes leven, pleisterplaats van grensoverschrijdende vogelroutes en kerngebied voor vogels.

Cover tbv Vergadering Beheer Advies Commissie Oostvaardersplassen 12-02-2014

Tegelijkertijd heeft de provincie Flevoland plannen om van de Oostvaardersplassen (met gebieden eromheen) een Nationaal Park te maken. Dit zal ook gepaard gaan met een toeristisch-recreatieve impuls.

Dat betekent dat we niet 'over 1 nacht ijs' moeten gaan en ook zeker moeten kijken wat het ons waard is aan investeringen om het gebied - mét de randzone en andere aangrenzende gebieden erbij - kwalitatief en kwantitatief geschikt te maken voor de grotere toestroom aan bezoekers. Dat is nu nog lang niet aan de orde.

Gezocht gaat worden naar het bieden van een belevenis en voorzieningen bezien vanuit een groter gebied, dus het betrekken van Hollandse Hout, het Oostvaardersveld en andere gebieden om deze impuls vorm te geven. De uitdaging zit ook in het ontwikkelen van goed bereikbare locaties vanuit de Randstad om de nationale en internationale recreatief-toeristische impuls vorm te geven.

De komende maanden zal de beleefbaarheid in het Oostvaardersplassengebied alvast worden verbeterd door een kwaliteitsimpuls. Voorwaarde is dat een kwaliteitsimpuls en de toename in bezoekers beslist niet mag leiden tot een aantasting van de natuurwaarden. Gestreefd moet juist worden naar een versterking van de natuurwaarden in de kern van het gebied en daaromheen. Het karakter van de natuurwaarden als kleimoerasstelsel (vanuit ICMO2 en N2000) staan centraal.

Beheer van de toekomst

Bovenstaande maatschappelijke en recreatief-toeristische impulsen kunnen alleen succesvol worden als het beheer voor de toekomst goed is geregeld en uitlegbaar is. Hoe kunnen de aparte sporen uit het managementplan en Natura 2000 meer met elkaar in verband worden gebracht en hoe worden aangrenzende gebieden aangekoppeld? Het ontwerpbeheerplan N2000 wordt een dezer weken vastgesteld, waarna het ter inspraak wordt voorgelegd. Bij de uitvoering van het plan is de drooglegging van het moerasgedeelte de belangrijkste maatregel voor de komende jaren met als doel de draagkracht van het gebied voor een aantal vogelsoorten te garanderen. Ook hier zullen we aanhaken bij internationale initiatieven en voorbeelden, zoals eerder genoemd. Het begeleiden van deze drooglegging en het combineren met het vroeg-reactieve beheer van grazers vraagt om een strakke regie en deskundige begeleiding. In de toekomstagenda wordt hiervoor een projectvoorstel opgezet en uitgewerkt.

Wetenschappelijke agenda

Van allerlei kanten komen nu vragen vanuit de wetenschap 'binnen' bij de OVP. Vragen die vaak een directe relatie hebben met de grote grazers in het ecosysteem en met N2000-waarden. De vragen worden nu behandeld door een wisselende groep medewerkers. De roep om ook hierin agendasettend te opereren en zo de vragen van buiten te stroomlijnen wordt luider. Nog belangrijker is dat de vragen vanuit het gebied zelf en voor de toekomstagenda ook voortvarend - en in samenhang - moeten worden opgepakt. Vragen over de recreatieve beleving, over sociaal-culturele achtergronden van (potentiele) bezoekers, over ecosystemservices van de Oostvaardersplassen, over de toekomst van het natuurbeheer, de borging van de planning en evaluatiecyclus, etc.

Daarom wordt de komende tijd in samenwerking met de Wetenschappelijke Klankbordgroep Oostvaardersplassen een wetenschappelijke agenda opgezet.

Proces

De uitwerking van de toekomstagenda wordt opgepakt samen met de provincie Flevoland. De komende weken geven we hieraan gezamenlijk vorm en betrekken we andere partners bij het proces. In maart is een gezamenlijk plan van aanpak gereed. De publieksactiviteiten en de recreatief-toeristische impuls zullen op de korte termijn prioriteit krijgen en zo snel mogelijk worden opgestart zodat de komende maanden de eerste fysieke resultaten zichtbaar zijn.

C. Vragen aan BAC

1. We zijn benieuwd naar uw reflectie op dit stuk.
2. Herkent u de 15 punten uit de startnotitie en heeft u hierop nog aanvullingen en/of tips?
3. Een grote uitdaging is om de maatschappelijke inbedding van de OVP te vergroten, de toeristische ontwikkeling te stimuleren, het beheer voor de toekomst vorm te geven en tegelijkertijd oog en oor te houden voor de maatschappelijke en politieke zorg die er is en blijft bestaan rond beheer van grote grazers en dierenwelzijn in de OVP. Graag uw reflectie hierop.

1e kwartaal rapportage 2014 Oostvaardersplassen

31 januari 2014 - Opgesteld door Staatsbosbeheer

Onderstaand processchema geeft per monitoringsactiviteit hoe het proces (de uitvoering (verzamelen, valideren, opslaan, analyseren en rapporteren)) loopt. De tweede kolom geeft aan of de resultaten, afgezet tegen de managementdoelstellingen, aanleiding geven tot actie. Er wordt gewerkt met een kleurcodering. Groen betekent; loopt volgens plan geen aanpassing nodig, geel is afwijkend (deviation) van afspraken/verwachting, aandacht gewenst, rood is sterke afwijking, actie vereist.

	uitvoering	Resultaten	opmerkingen
4A GROTE GRAZERS			
4A1 Tellingen			
aanwas			zomer
Aanwas roodwild			zomer
Sterfteregistratie (uitvoering vroeg reactief beheer)			
4A2 Terreingebruik			Elke twee weken in winter. Elke week een jaar voor drooglegging moeras
Terreingebruik moeras			
4A3 Dierconditie			

Z21-8298-68 bijlage 5 behorende bij document 68.pdf (2)

4A4 omgevingsconditie			Definitie voedselaanbod aangepast
4B VOGELS			
4B1 Watervogeltellingen (RWS)			
4B2 Broedpaar lepelaar (N2000)	-		
4B3 broedvogels moeras			
4B3 broedvogels randzone			Integratie met andere (broed)vogelkartering in programmering noodzakelijk
4B4 Ganzen randzone		4B1	
4B5 Ganzen moeras		4B1	
Transecttellingen randzone			
4C VEGETATIE			
4C1/2 Integrale vegetatiekartering			Uitgevoerd in 2012
C2 graslandmetingen			
4C3 Effecten grote grazers in bosgebieden			Vanwege onzekerheid op lange termijn aanvullende maatregelen in bosgebieden noodzakelijk
4C4 Kwaliteit schuilgebieden	-		Uitgevoerd in 2011 en 2012. Geen nieuwe metingen

Z21-8298-68 bijlage 5 behorende bij document 68.pdf (3)

(windmetingen)			
C5 vegetatie structuurmetingen			Maandelijks in periode Oktober-mei
4D DIVERS			
4D1 Water (kwantitatief)			Door waterschap worden ter voorbereiding op uitvoering N2000 maatregelen ook waterkwaliteitsmetingen genomen
4D2.1 Communicatie			Monitoring via Coosto (social media) en overzichten aandacht n de media.
4D2.2 Bezoekersaantallen BC Lelystad en Almere			
4D2.3 Draagvlak beheer			Deels onderzoeken door derden.
4D2.4 natuureducatie	-		

BEHEERSADVIESCOMMISSIE (BAC) OOSTVAARDERSPLASSEN

Verslag 12 februari 2014

Locatie: Bezoekerscentrum Oostvaardersplassen, Lelystad
Datum/tijd 13.00 - 15.30 uur
Aanwezig BAC: Stolp, Ohl, Leidekker, Oosterveld, de Raad, Spek, Art. 5.1. lid 2 sub e
SBB: Art. 5.1. lid 2 de Snoo (agendapunten 4, 5, 6 en 8)

AGENDA

1. **Opening**
2. **Mededelingen**
3. **Verslag BAC-vergadering 24 januari 2014 (besluitvormend)**
4. **Rapportages Staatsbosbeheer**
 - a. **Stand van zaken**
 - b. **Kwartaalrapportage**
5. **Voorstel aanpassing Managementplan Oostvaardersplassen 2011 – 2015**
6. **Voorstel monitoring en beheer moerasgedeelte na peilverlaging**
7. **Eindevaluatie BAC**
 - a. **Tijdelijk evaluatieproces**
 - b. **Risicobeoordeling: Verzamelen en selecteren 20 grootste risicopunten**
8. **Toekomstagenda beheer Oostvaardersplassen**
 - a. **Definitieve versie startnotitie**
 - b. **Notitie proces (ter reflectie)**
9. **Wat verder ter tafel komt**
10. **Rondvraag en sluiting**

1. Opening

Voorzitter Stolp opent de vergadering en bedankt Staatsbosbeheer voor de aangeboden lunch.

De agenda wordt ongewijzigd vastgesteld. Agendapunten 4, 5, 6 en 8 zullen eerst worden behandeld, in aanwezigheid van SBB. De overige agendapunten worden daarna behandeld.

2. Mededelingen

Art. 5.1. lid 2 sub e is toegevoegd aan SBB-district Zuid-Holland Zuid. Hij blijft wel betrokken bij de OVP.

De brief van SBB inzake review Art. 5.1. wordt geagendeerd voor de volgende BAC-vergadering.

3. Verslag vergadering 24-01-2014

Het verslag wordt ongewijzigd vastgesteld. De actiepuntenlijst wordt doorgenomen. De punten 5, 6, 7, 8, 10, 11, 12, 13, 14, 15 en 16 zijn inmiddels uitgevoerd. Actiepunt 9 verval. De punten 1, 2 en 3 blijven staan.

4. Rapportages SBB

4a. Stand van zaken

De BAC neemt kennis van de stand-van-zakenrapportage.

T.a.v. pt. 2: De vz vraagt of SBB actie gaat ondernemen n.a.v. toenemend verzet van 'tegenstanders'. Dhr. de Snoo: Nog geen concrete actie in gedachten, houdt vinger aan de pols. Dhr. de Raad reageert dat film De Nieuwe Wildernis veel positieve aandacht heeft gegenereerd. Toch vraagt hij zich af of het 'publiek' wel doordrongen is van het gekozen beheerssysteem voor de OVP in al zijn consequenties.

T.a.v. pt. 7: De heer Oosterveld vraagt naar de reden van het bezoek van kamerlid Geurts aan de OVP. Dhr. de Snoo antwoordt dat het een (geslaagd) kennismakingsbezoek betrof.

T.a.v. pt. 9: Dhr. Leidekker vraagt waarom de 3 bosgebieden op 15 januari zijn geopend. Dhr. De Snoo verwijst hiervoor naar de kamerbrief van staatssecretaris Dijksma van 13 januari jl.

4b. Kwartaalrapportage

De kwartaalrapportages van SBB zullen worden opgesteld op basis van het reviewrapport van **Art. 5.1.** Gebruik is gemaakt van de kleurencodering: groen ((loopt volgens planning), geel (afwijking, vraagt aandacht) en rood (sterke afwijking, vereist actie). In de 1^e kwartaalrapportage 2014 is 4x de codering geel gehanteerd, alle overige activiteiten zijn groen.

Mevr. Ohl vindt het kleurenschema weinig zeggend. Zij stelt voor dat SBB in gevallen waarin de kleuren geel of rood wordt gehanteerd, meer informatie verstrekt. Dit voorstel heeft ieder's instemming. Dhr. de Snoo sluit e.e.a. kort met dhr. Kuiper.

Dhr. Oosterveld vraagt naar de relatie met de brief van directeur SBB van 4 februari jl. betr. review **Art. 5.1.** Dhr. De Snoo antwoordt dat er een 1-op-1 relatie is tussen deze brief en de nieuwe opzet van de kwartaalrapportages.

De voorzitter stelt voor om de met geel aangegeven activiteiten kort na te lopen. Dit betreft:

- *Uitvoering terreingebruik*: Afwijking niet verontrustend
- *Uitvoering broedvogels randzone*: Idem
- *Resultaten effecten grote grazers in bosgebieden*: Vz: Dit is een groot zorgpunt voor de BAC, had dit niet met rood moeten worden aangeduid? Dhr. de Snoo: Binnen SBB wordt hard nagedacht over de juiste aanpak, maar er blijven onzekerheden over het resultaat. Voor aanpassing van deze activiteit lijkt het echter nog te vroeg.
- *Uitvoering vegetatiestructuurmetingen*: Afwijking niet verontrustend

5. Voorstel aanpassingen Managementplan Oostvaardersplassen 2011 – 2015

De vz geeft het stuk in bespreking en wijst er alvast op dat detailopmerkingen rechtstreeks naar SBB kunnen worden gestuurd.

Dhr. Leidekker adviseert om een positieve insteek te kiezen bij de onderbouwing van de maatregelen. **Art. 5.1. lid 2 sub e** wijst op de instructies die voorvloeien uit het protocol. Dhr. de Snoo licht toe dat het managementplan voor intern gebruik bedoeld is. Het plan is echter niet vertrouwelijk. Protocol zal worden toegevoegd. SBB werkt aan een publieksvriendelijke versie.

Mevr. Ohl stelt dat bij de aanpassingen niet alleen het wat, maar ook het waarom van de aanpassing vermeld behoort te worden. Dit vergemakkelijkt niet alleen het inwerken, maar draagt ook bij aan het 'collectieve geheugen'. Verder adviseert zij om goed naar de omgevingscores te kijken. Dit vraagt om nadere toelichting. Dhr. de Snoo zegt dit advies over te zullen nemen.

6. Voorstel monitoring en beheer moerasgedeelte na drooglegging

Vooraf verzoekt dhr. de Snoo om in het vervolg consequent de term 'peilverlaging' te gebruiken in plaats van 'drooglegging', omdat met deze term de feitelijke maatregelen beter worden aangeduid.

Dhr. Leidekker vraagt of de aanwezigheid van edelherten in het moerasgedeelte bezoekers betreft of dat zich hier een deel van de populatie meer permanent ophoudt? Dhr. de Snoo zegt dat hierover nog te weinig bekend is. Hij geeft de vraag door aan de onderzoekers.

Dhr. de Raad vraagt in hoeverre de waarnemingen uit de huidige situatie te extrapoleren zijn naar de nieuwe situatie? Dit zou als vraag in het onderzoek kunnen worden meegenomen. Dhr. de Snoo antwoordt dat SBB zoveel mogelijk in de monitoring meeneemt en dit bij het opstellen van het nieuwe beheersplan gaat meenemen.

De voorzitter concludeert dat het BAC zich voor het overige in het voorstel kan vinden.

7. Eindevaluatie BAC

7a. Tijdslijn evaluatieproces

BAC-leden vullen ieder voor zich de lijst in en sturen de antwoorden uiterlijk 18 februari a.s. (later gewijzigd naar 23 februari) naar de secretaris. Deze werkt ze uit voor de volgende vergadering.

7b. Risicobeoordeling: Verzamelen en selecteren 20 grootste risicopunten

Dhr. de Raad zegt dat het invullen van het gehele schema geen gemakkelijke opgave is. De voorzitter geeft aan dat BAC-leden zijn bevindingen en inschattingen helder en onverbloemd moeten kunnen delen. Hoe we dat vervolgens opschrijven richting SBB, moet daarna bezien worden. Deze lijst is een instrument voor discussies die de volgende vergadering worden gevoerd.

8. Toekomstagenda beheer Oostvaardersplassen

8a. Definitieve versie startnotitie

Mevr. van Montfort geeft een toelichting op de startnotitie van de toekomstagenda beheer OVP. Vooraf zegt ze dat overleg en discussies met de provincie Flevoland mede de aanleiding zijn geweest voor het opstellen van een toekomstagenda. De agenda wordt opgebouwd rond 4 sporen:

- a. Mede-eigenaarschap (SBB en provincie)
- b. Bevorderen toerisme en recreatie
- c. Naar een integraal beheersplan
- d. Wetenschappelijke agenda

De eerste stappen zijn vooral gericht op het bevorderen van toerisme en recreatie en de interactie met omgeving en bezoekers.

De voorzitter zegt dat het toekomstige beheer integraal moet zijn. Er zullen duidelijke

prioriteiten moeten worden gesteld. Tevens benadrukt hij dat er geen licht mag zitten tussen de toekomstagenda en het ICMO2-rapport.

Dhr. Leidekker vindt dat de toekomstagenda antwoord moet geven op de centrale vraag: Waartoe zijn de Oostvaardersplassen er. Die vraag komt nog onvoldoende uit de startnotitie naar voren. Deze is nu vooral gericht lijkt op het toeristisch-recreatieve bedrijf. Het blijft nodig om de kaders krachtig neer te zetten.

Dhr. de Raad zegt dat er op het toeristisch-recreatieve vlak inderdaad nog het nodige is in te halen. Het bevreemdt hem enigszins dat zoveel focus wordt gelegd op begrip Nieuwe Wildernis in relatie tot Rewilding Europe. Er zijn sterke ambities richting omgeving OVP beformuleerd. Daar waar onderzoeksvragen aan de orde komen zou de wetenschappelijke klankbrodgroep een rol moeten spelen.

Dhr. Oosterveld is positief over de pro-actieve houding naar de toekomst. Het benutten van toeristisch-recreatieve potenties van de OVP ondersteunt hij van harte. Het is cruciaal dat er samen (SBB + provincie + omgeving) wordt opgetrokken. Als voorbeeld wil hij graag de essay-achtige aanpak van het nationaal Park Drentse AA onder de aandacht brengen.

Mevr. Ohl mist de relatie met rapport ICMO2. Er is h.i. sprake van een herhaling van zetten, alles wat nu in deze toekomstagenda komt, staat al in ICMO2. Het ligt veel meer voor de hand om op ICMO2 door te bouwen. Pak de leermomenten en neem als beheerder je verantwoordelijkheid.

Dhr. de Snoo bedankt de BAC-leden voor de gemaakte opmerkingen. De toekomstagenda zal uiteraard voortbouwen op ICMO2, daar mag geen misverstand over bestaan. Voor het overige wil hij nu niet inhoudelijk ingaan op de gegevens reacties, maar volstaan met de toezegging dat ze allemaal worden meegenomen bij de verdere uitwerking van de toekomstagenda.

8b. Notitie proces (ter reflectie)

De BAC neemt kennis van de notitie proces rond de toekomstagenda OVP.

9. Wat verder ter tafel komt

Geen punten ter sprake gebracht.

10. Rondvraag en sluiting

De vz polst de mening van de BAC-leden over het nut van gezamenlijk vergaderen met SBB. Zelf ervaart hij dat niet altijd als efficiënt, o.a. gezien de agendaopbouw. Dhr. Oosterveld vindt het overleg met SBB zinvol en wil het wel continueren. Mevr. Ohl ziet eveneens meerwaarde in het onderhouden van contacten tussen BAC-leden en SBB. Dhr. Leidekker bespeurt bij hemzelf een neiging om over details te praten als SBB er bij zit; zonder SBB gaat het meer over hoofdlijnen.

De vz concludeert dat er wel vergadercontact met SBB moet blijven, maar in een lagere frequentie. De maartvergadering zal in ieder geval zonder SBB verlopen. Ook is het beter als het SBB het 2^e gedeelte van de vergadering bijwoont.

Om 15.30 sluit de vz de vergadering onder dankzegging BAC-leden voor aanwezigheid en inbreng.

Actiepuntenlijst (per 6 maart 2014)

Nr.	Wat	Wie	Wanneer
1.	Transparant zijn in de keuzes in het prioriteren van de beheerdoelstellingen	SBB	Integratie Managementplan en Beheerplan N2000
2.	Goed formeel vastleggen en helder communiceren over het vervroegen van het afschotmoment voor zwakke jong dieren.	SBB	Integratie Managementplan en Beheerplan N2000
3.	Zorgpunt ontwikkeling beschutting tot in detail uitwerken.	SBB	
4.	Invullen risico's OVP	BAC	23 februari 2014
5.	Bespreken reactie SBB op Review Art. 5.1.	Secretaris	Maart-vergadering

BEHEERADVIESCOMMISSIE OOSTVAARDERSPLASSEN

Vergadering 12 februari 2014

Locatie: Oostvaardersplassen, Kitsweg 1, Lelystad

Tijd: 12:30-16:00

AGENDA

- 1) Opening
- 2) Mededelingen
- 3) Verslag BAC-vergadering 24 januari 2014. [besluitvorming]
- 4) Rapportages SBB
 - a) Stand van Zaken
 - b) Kwartaalrapportage
- 5) Voorstel aanpassingen Managementplan Oostvaardersplassen 2011-2015
- 6) Voorstel monitoring en beheer moerasgedeelte na drooglegging
- 7) Eindevaluatie BAC [besluitvorming]
 - a) Tijdelijk evaluatieproces bespreken met SBB
 - b) Risicobeoordeling: verzamelen en selecteren 20 grootste risicopunten
- 8) Toekomstagenda beheer OVP
 - a) Definitieve versie startnotitie
 - b) Notitie proces [ter reflectie]
- 9) WVTTK
- 10) Rondvraag en Sluiting

BAC-OVP

Vergaderstukken 12 februari 2014

Voorscreening en advies door secretariaat BAC

Agendapunt 4, Rapportages SBB

4a, Stand van Zaken:

- *Ten principale*: wil; de BAC op uitvoeringsniveau reageren, gezien de rol die zij op dit moment ambieert?
- *Bij punt 9, beheer*: Op basis van welke indicatoren heeft SBB het nodig geacht de bosgebieden te openen? Het is ongeveer dezelfde datum als voorgaande jaren, terwijl het weer veel milder is.
- *Bij punt 11, beheer*: Acht de BAC het een aanvaardbaar risico dat SBB niet het jaar rond over mogelijkheden beschikt om verdachte sterfgevallen meteen te onderzoeken. Indien niet aanvaardbaar: Advies aan SBB om (ook) andere onderzoeksfaciliteiten zoals FD/DWHC in te schakelen in voorkomende gevallen.

4b, Kwartaalrapportage Q1

- Alles 'groen': geen aanleiding voor actie door de BAC.

Agendapunt 5, Voorstel wijzigingen Managementplan (Track Changes).

- De voorgestelde wijzigingen lijken in lijn met de eerdere voorstellen van SBB. *Advies aan BAC*: accorderen.
- In bijlage 3 wordt verwezen naar het protocol vroegreactief beheer 1.1 dat onderdeel van het Managementplan zou moeten zijn. Het betreffende protocol ontbreekt echter in deze versie van het MP. In de bijlagen 2 en 3 voegt SBB nu wel enkele teksten over "veilig (kunnen) schieten" toe die in dat protocol ondervangen worden. *Advies aan BAC*: SBB adviseren protocol vroegreactief beheer 1.1 ook in deze versie van het MP opnemen.

Notitie monitoring en beheer moeras t.t.v. peilverlaging

- Het verzoek aan SBB luidde als volgt: "In haar vergadering van 18 december 2013 besloot de BAC om Staatsbosbeheer te verzoeken voorstellen te doen voor de monitoring en het beheer van de edelherten in het moerasgedeelte ten tijde van de peilverlaging (zie punt 6 van het verslag). Daarbij hadden we nog geen termijn genoemd. Voor de BAC-vergadering van 12 februari aanstaande ontvangt de BAC graag van Staatsbosbeheer een voorstel op hoofdlijnen en een tijdpad voor het invullen van de details."
- De beschrijving van de monitoring is in detail, niet op hoofdlijnen. De analyse van de waarnemingen ontbreekt. Daarom is het niet duidelijk of de conclusies die SBB uit de monitoring van het huidige moerasgedeelte trekt geëxtrapoleerd kunnen worden naar het hele buitenkaadse gebied na de drooglegging.
- SBB doet nog geen voorstellen voor het beheer na de drooglegging.
- Conclusie: SBB onderschrijft de risico's voor het behalen van de beheerdoelstellingen na de drooglegging en doet geen voorstellen voor mitigerende maatregelen. Het risico blijft staan.

Agendapunt 7, Toekomstagenda beheer OVP

7a, Startnotitie

- De definitieve versie lijkt niet veel te verschillen van de conceptversie die SBB in december 2013 aan de BAC voorlegde, inclusief de vraag of het mogelijk zou zijn alle aspecten van het beheer in één integraal beheerplan vast te leggen.

7b, Proces toekomstagenda (notitie Janneke van Montfort)

- Veel tekst, weinig inhoud, niets nieuws.

BEHEERADVIESCOMMISSIE OOSTVAARDERSPLASSEN

Conceptverslag 24 januari 2014

Locatie: Regardz de Eenhoorn, Amersfoort

Datum, tijd: 24 januari 2014, 09:30-12:30

Aanwezig: BAC: Leidekker, Oosterveld, Stolp (vz), Art. 5.1. lid 2 (secr);
SBB: geen.

AGENDA

- 1) Opening
- 2) Mededelingen
- 3) Verslag BAC-vergadering 16 oktober en 18 november 2013.
[besluitvorming]
- 4) Eindevaluatie BAC [besluitvorming]
 - a) Traject evaluatieproces
 - b) Welke punten moet het eindverslag bevatten?
 - c) Concepttekst preview eindevaluatie [besluitvorming]
- 5) Sturingsrelatie BAC - SBB 2014 [besluitvorming]
- 6) WVTTK
- 7) Rondvraag en Sluiting

Bij 2, Mededelingen

De BAC heeft weer een verslag van de "werkgroep Bander" ontvangen. Aangezien de BAC werkt in opdracht van en rapporteert aan de staatssecretaris van EZ, valt het door de werkgroep gevraagde buiten de taak en de bevoegdheden van de BAC. De BAC besluit het verslag ter kennisgeving aan te nemen en de werkgroep in deze lijn te antwoorden.

Bij 3, verslagen 16 oktober en 18 december 2013

Het verslag van 16 oktober wordt ongewijzigd vastgesteld.

Naar aanleiding van het verslag meldt de secretaris dat de door SBB toegezegde formele reactie op de 'review **Art. 5.1.**' nog niet is ontvangen.

Actiepunten 2,3,4 en 5 worden meegenomen naar de actiepuntenlijst van 24 januari. De overige actiepunten zijn afgerond. De communicatie inzake actiepunt 3 is een aandachtspunt.

In het verslag van 18 december wordt in de tweede alinea van punt 6, in de tweede zin de tekst "90%-norm" gewijzigd in "90%-minimumnorm".

Naar aanleiding van punt 3 van het verslag meldt de secretaris dat er nog geen nieuwe datum voor een AO Staatsbosbeheer is vastgesteld. Naar aanleiding van punt 5 meldt de secretaris dat er de vastgestelde toekomstagenda OVP nog niet is ontvangen. Naar aanleiding van punt 6 besluit de BAC extra te letten op informatie over herten in het moerasgebied in de maandrapportages. De BAC constateert tevens dat het moeras een groot zorgpunt blijft, zeker met het oog op de toekomstige plannen voor die zone. Dit wordt meegenomen in de risico-inventarisatie in de eindevaluatie. Naar aanleiding van punt 7 van het verslag meldt de secretaris dat de definitieve versie van de opdrachtbrief nog niet ontvangen is.

Actiepunten 1, 2, 4, 5, 6, 13 en 14 zijn uitgevoerd. Actiepunt 3 staat open in afwachting van een besluit van de Kamer. Actiepunt 7 blijft staan, is nu niet aan de orde. Voor actiepunt 8 besluit de BAC een termijn te stellen: de secretaris zal SBB verzoeken om voor de vergadering van 12 februari een voorstel op hoofdlijnen aan te leveren, evenals een tijdslijn voor de uitwerking van de details. De BAC acht de inzet van cameravallen kansrijk. Voor actiepunten 9 en 10 zijn voorstellen op hoofdlijnen ontvangen. SBB heeft toegezegd om voor de februarivergadering de aanpassingen van het Managementplan in detail (*Track Changes*) te agenderen. De BAC discussieert n.a.v. de reactie van SBB (**Art. 5.1.**) op actiepunt 12 en besluit het volgende: de cumulatieve rapportage is onvoldoende gevoelig om vast te stellen of het beheer conform het protocol wordt uitgevoerd. De BAC zal in een formele brief aan SBB zijn advies herhalen om een grafiek zoals fig 7.9 uit de laatste jaarrapportage op te nemen in de situatierapportages en in de maandrapportages. Als actiepunt 15 wordt toegevoegd de actie voor SBB om de definitieve versie van de Toekomstagenda OVP naar de BAC te sturen.

Bij 4. Eindevaluatie BAC

4a, Traject evaluatieproces.

De BAC gaat akkoord met het voorgestelde stappenplan en de voorgestelde tijdlijn, waarbij stap 6 "verslag naar staatssecretaris" vervangen wordt door "voorlopig verslag naar ministerie van EZ". Punt 7 wordt dan "Eventueel commentaar/vragen van EZ en respons door BAC vóór opheffingsdatum".

Bij stap 2, de risico-inventarisatie, besluit de BAC dat de voorzitter en de secretaris een opzet maken voor een lijst van de 20 grootste risico's in het OVP-dossier. Deze systematiek wordt in de februarivergadering besproken in de BAC. Aanpassingen en aanvullingen kunnen per mail in de daaropvolgende weken worden ingediend bij de secretaris, waarna een geconsolideerde versie in mei besproken en vastgesteld wordt.

4b, punten eindverslag

De basis voor het eindverslag is de 1^e jaarevaluatie en de beoordelingen/evaluaties van de daaropvolgende winterperiodes, aangevuld met de bevindingen van de BAC ten aanzien van de procesgang in de afgelopen vier jaar.

4c, Preview eindevaluatie

De concepttekst is gedetailleerd besproken, met meeneming van de reacties per e-mail van de afwezige BAC-leden. De voorzitter en de secretaris sturen de herschreven versie voor een finaal akkoord naar de BAC-leden. Alvorens de finale versie aan EZ te sturen zal deze aan SBB voorgelegd worden voor een check op feitelijke onjuistheden.

Bij 5, Sturingsrelatie BAC-SBB in 2014

De BAC besluit dat zij alleen nog het initiatief neemt inzake het proces van de eindevaluatie en wanneer er uit de door SBB opgeleverde kwartaalrapportages bijzonderheden blijken.

Staatsbosbeheer heeft het initiatief bij al het andere, waarbij het van belang is dat zij de BAC tijdig waarschuwt bij incidenten of ongewenste deviaties. SBB kan de BAC tevens raadplegen voor aanvullende, inhoudelijke adviesvragen. Voor de duidelijkheid dient op stukken aan de BAC duidelijk aangegeven te worden of deze ter informatie, voor besluitvorming of voor akkoord worden toegezonden.

Bij 6, WVTTK

N.a.v. het kerst-/eindejaarsgeschenk zal de voorzitter namens de BAC een dankbriefje aan SBB-directeur Thijsen sturen.

Actiepunten

Nr.	Wat	Wie	Wanneer
1.	Transparant zijn in de keuzes in het prioriteren van de beheerdoelstellingen	SBB	Integratie Managementplan en Beheerplan N2000
2.	Goed formeel vastleggen en helder communiceren over het vervroegen van het afschotmoment voor zwakke jong dieren.	SBB	Integratie Managementplan en Beheerplan N2000
3.	Zorgpunt ontwikkeling beschutting tot in detail uitwerken.	SBB	
4.	Doorgeven datum en tijd AO SBB aan commissieleden	secretaris	Zodra door TK vastgesteld
5.	Duidelijk communiceren over onzekerheden edelherten in moerasgedeelte ten tijde van peilverlaging	SBB	
6.	Voorstellen aan BAC inzake monitoring en beheer edelherten in moerasgedeelte ten tijde van peilverlaging	SBB	Voor februarivergadering BAC
7.	Kennisgeving aan SBB inz. stappenplan en tijdslijn voor actiepunt 6	secretaris	z.s.m.
8.	Grafiek zoals fig. 7.9 jaarrapportage 2012/13 opnemen in situatie- en maandrapportages.	SBB	z.s.m.
9.	Brief met (herhaling van) formeel advies inzake actiepunt 8 aan SBB.	Voorzitter	z.s.m.
10.	Definitieve versie Toekomstagenda OVP naar BAC	SBB	
11.	Opzet "20 grootste risico's OVP-dossier" naar BAC leden en agenderen voor februarivergadering	Voorzitter en secretaris	z.s.m.
12.	Bijwerken brief preview eindevaluatie en voor finaal akkoord naar BAC	Voorzitter en secretaris	z.s.m
13.	Eindversie preview eindevaluatie voor feitencontrole voorleggen aan SBB	secretaris	Na akkoord BAC-leden
14.	Bespreken tijdslijn eindevaluatie met SBB	BAC	In februarivergadering
15.	Reactie naar werkgroep Bander	Secretaris	z.s.m.
16.	Dankbriefje naar SBB -directeur	Voorzitter	

4a, Stand van zaken rapportage OVP

Aan: Beheeradvies Commissie Oostvaardersplassen
t.b.v. vergadering 12 februari 2014.

Van: Staatsbosbeheer. Opsteller: **Art. 5.1. lid 2 sub** (Programmamanager
Oostvaardersplassen).

Aanleiding: regulier

Eerdere
besluitvorming: geen

Status: ter informatie

Communicatie en PR

1. De TV series de nieuwe Wildernis hebben 2 keer anderhalf miljoen en eenmaal (1^e kerstavond) 800.000 kijkers getrokken.
2. De Stichting Welzijn Grote Grazers en sympathisanten zijn een aantal acties begonnen om tegen het beleid in de Oostvaardersplassen te protesteren. Er zijn een tweetal bijeenkomsten georganiseerd (in Hasselt en Groesbeek, resp 45 en 20 bezoekers), een brief gestuurd aan de fracties in de Twee Kamer en Provinciale Staten en een facebook pagina "anti-Oostvaardersplassen gestart. De petitie die in januari 2013 is gestart op de internationale website thepetitionsite.com heeft inmiddels meer dan 10.000 ondertekenaars voor een groot deel uit het buitenland. Via facebook is er een oproep gedaan om op 14 februari een in een stille tocht mee te lopen. Staatsbosbeheer volgt de acties nauwlettend, en handelt actief waar wij dat noodzakelijk achten.
3. Op vrijdag 10 januari heeft er in de Volkskrant een achtergrond artikel gestaan waarin **Art. 5.1. lid 2 sub e** is geïnterviewd over de dalende aantallen grote grazers. Over dit artikel is een ingezonden brief gestuurd door een ecooloog, waar vervolgens weer op gereageerd is door de heer **Art.** (zaterdag 18 maart). Op een ingezonden brief in Trouw waarin het vroeg reactief beheer werd ontkend hebben wij een brief gestuurd die op zaterdag 11 maart in Trouw is geplaatst.

Politiek/bestuurlijk

4. Het proces rondom het vaststellen van het beheerplan Natura2000 is er op gericht om het plan op 1 mei 2014 ter inzage te leggen.
5. Het ministerie van Economische zaken neemt op dit moment de regie om de afspraken over het decentraliseren van de verantwoordelijkheden, bevoegdheden van het beheer in de Oostvaardersplassen verder te verkennen.
6. De gemeente Lelystad geeft aan de besluitvorming rondom toevoeging van de Hollandse hout over de gemeenteraads verkiezingen heen te willen tillen.
7. Op 31 januari brengt de heer Geurts, woordvoerder in de Tweede kamer namens het CDA, een bezoek aan het gebied. Op die zelfde dag is er een bezoek aan het gebied van de Statenfractie van de partij van de dieren. Deze bezoeken hebben een informerend karakter en vinden plaats op initiatief van de bezoekers.
8. Half januari heeft de statenfractie van Groenlinks haar initiatiefnota om de Oostvaarderplassen tot Nationaal Park te benoemen gepresenteerd. De nota is goed ontvangen in de Staten. Staatsbosbeheer werkt mee, maar benadrukt dat het op dit moment geen trekkende rol wil hebben. Wel zien wij dat dit een goed kader kan zijn

Z21-8298-68 bijlage 7 behorende bij document 68.pdf (9)

Pagina's 1473-1474 zijn identiek aan document Z21-8298 - 68

Cover tbv Vergadering Beheer Advies Commissie Oostvaardersplassen 12-02-2014
voor de impuls in de toeristisch, recreatie beleving die in de toekomstagenda is
opgenomen

beheer

9. 15 januari bosgebieden zijn de drie bosgebieden weer geopend, inclusief ene verbrede onderdoorgang naar het Kotterbos en het aantakken van 75 hectare extra winterbeschutting voor edelherten.
10. Deze winter zijn er met gebruikers en exploitanten van het Oostvaardersbos duidelijke afspraken gemaakt over het gebruik van dit bos in de winterperiode. Ook zijn de wegen en paden verbeterd om het beheer in dit bos ook bij slechte terreinomstandigheden te kunnen uitvoeren.
11. In de kerstvakantie zijn twee dode Heckrunderen in het gebied aangetroffen. Beide met een hoge conditiescore. Omdat de GD in deze periode niet bereikbaar was, kon sectie niet worden uitgevoerd. Met de dierenarts is overleg geweest om besmettelijke e/o meldingsplichtige ziektes uit te sluiten. De feitelijke doodsoorzaak is niet meer te achterhalen.

1e kwartaal rapportage 2014 Oostvaardersplassen

31 januari 2014 - Opgesteld door Staatsbosbeheer

Onderstaand processchema geeft per monitoringsactiviteit hoe het proces (de uitvoering (verzamelen, valideren, opslaan, analyseren en rapporteren)) loopt. De tweede kolom geeft aan of de resultaten, afgezet tegen de managementdoelstellingen, aanleiding geven tot actie. Er wordt gewerkt met een kleurcodering. Groen betekent; loopt volgens plan geen aanpassing nodig, geel is afwijkend (deviation) van afspraken/verwachting, aandacht gewenst, rood is sterke afwijking, actie vereist.

	uitvoering	Resultaten	opmerkingen
4A GROTE GRAZERS			
4A1 Tellingen			
aanwas			zomer
Aanwas roodwild			zomer
Sterfteregistratie (uitvoering vroeg reactief beheer)			
4A2 Terreingebruik			Elke twee weken in winter. Elke week een jaar voor drooglegging moeras
Terreingebruik moeras			
4A3 Dierconditie			

4A4 omgevingsconditie			Definitie voedselaanbod aangepast
4B VOGELS			
4B1 Watervogeltellingen (RWS)			
4B2 Broedpaar lepelaar (N2000)	-		
4B3 broedvogels moeras			
4B3 broedvogels randzone			Integratie met andere (broed)vogelkartering in programmering noodzakelijk
4B4 Ganzen randzone		4B1	
4B5 Ganzen moeras		4B1	
Transecttellingen randzone			
4C VEGETATIE			
4C1/2 Integrale vegetatiekartering			Uitgevoerd in 2012
C2 graslandmetingen			
4C3 Effecten grote grazers in bosgebieden			Vanwege onzekerheid op lange termijn aanvullende maatregelen in bosgebieden noodzakelijk
4C4 Kwaliteit schuilgebieden	-		Uitgevoerd in 2011 en 2012. Geen nieuwe metingen

(windmetingen)			
C5 vegetatie structuurmetingen			Maandelijks in periode Oktober-mei
4D DIVERS			
4D1 Water (kwantitatief)			Door waterschap worden ter voorbereiding op uitvoering N2000 maatregelen ook waterkwaliteitsmetingen genomen
4D2.1 Communicatie			Monitoring via Coosto (social media) en overzichten aandacht n de media.
4D2.2 Bezoekersaantallen BC Lelystad en Almere			
4D2.3 Draagvlak beheer			Deels onderzoeken door derden.
4D2.4 natuureducatie	-		

6, Voorstel monitoring en beheer moeras ten tijde van peilverlaging

Aan: Beheeradvies Commissie Oostvaardersplassen
t.b.v. vergadering 12 februari 2014.

Van: Staatsbosbeheer. Opsteller: Art. 5.1. lid 2 sub b en Art. 5.1. lid 2 sub e

Aanleiding: verzoek BAC 24 januari 2014

Eerdere besluitvorming

- Verkenning effecten peilverlaging voor grote grazers 10 oktober 2012
- notitie monitoring moeras 27 maart 2013
- aanpassing frequentie monitoring terreingebruik 3 juli 2013
- aanpassingen managementplan 18 december 2013

Status: ter informatie

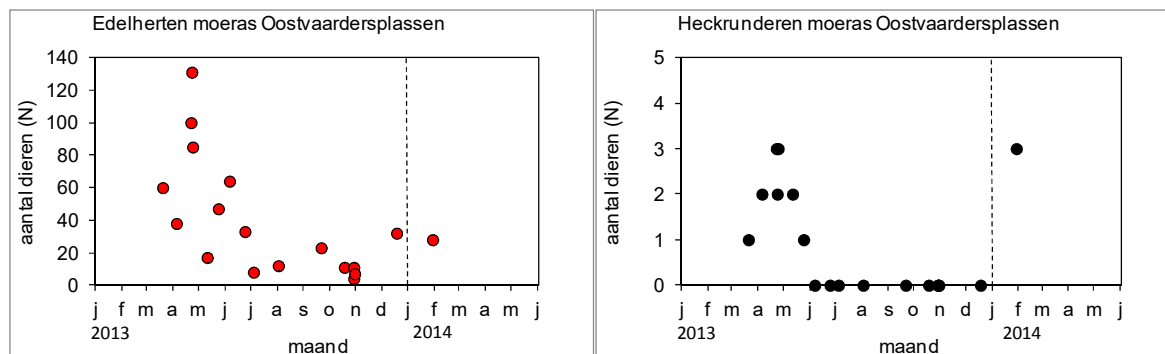
De BAC heeft op 24 januari 2014 aangegeven een nadere uitwerking op hoofdlijnen te willen van de monitoring van het terreingebruik en het beheer in het moeras.

Monitoring

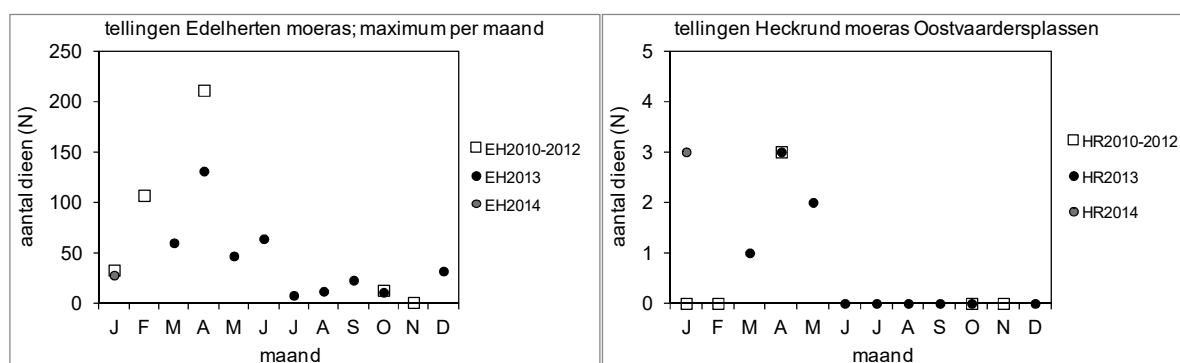
In april 2013 is op initiatief van Staatsbosbeheer gestart met het vastleggen van het terreingebruik van de grote herbivoren in de moeraszone van de Oostvaardersplassen. De waarnemingen worden vanuit een vliegtuig gedaan door Art. 5.1. lid van Staatsbosbeheer (zoals beschreven in BAC stukken 27 maart 2013 en 3 juli 2013). In de periode april –juni 2013 werden de waarneming 2 keer per maand uitgevoerd en vanaf juli 2013 tot en met januari 2014 1 keer per maand. Vanaf februari 2014 zullen weer tijdelijk 2 tellingen per maand worden uitgevoerd.

Van de drie grote herbivoren werden met name edelherten in het moeras aangetroffen (fig. 1). Van de Heckrunderen werden slechts enkele individuen waargenomen en de paarden zijn geen enkele keer in het moeras gezien. Zowel bij de Heckrunderen als de edelherten was een duidelijk seizoensverloop waar te nemen. In de winter en lente namen de aantallen toe tot een piek in april, waarna de aantallen weer snel afnamen (fig 1). In de zomer en herfst werden geen Heckrunderen meer gezien, maar een gering aantal edelherten bleef het moeras bezoeken. Bij de Heckrunderen die in de winter en de lente het moeras bezochten, betrof het uitsluitend stieren die in het westelijk deel van de randzone (Cz 44-48) hun territorium hebben en in de winter hun territorium uitbreiden langs de Oostvaardersdijk ter hoogte van 'de Vinger'. Bij de edelherten zijn het zowel mannelijke als vrouwelijke dieren die het moeras bezochten.

Combinatie met resultaten van eerdere tellingen van de grote herbivoren (tellingen vanaf integrale luchtfoto's in 2010 en vanuit een helikopter in 2011, 2012 en 2013) laat zien dat de verschillende resultaten vergelijkbare trends geven (fig. 2). De aantallen edelherten tijdens de tellingen in 2010-2012 lagen gemiddeld hoger dan in 2013. Dit komt overeen met de hogere populatieaantallen in 2010-2012 dan in 2013. Bij de Heckrunderen is te zien dat het in alle jaren om dezelfde groep stieren gaat die in het westelijk deel hun territorium hebben.

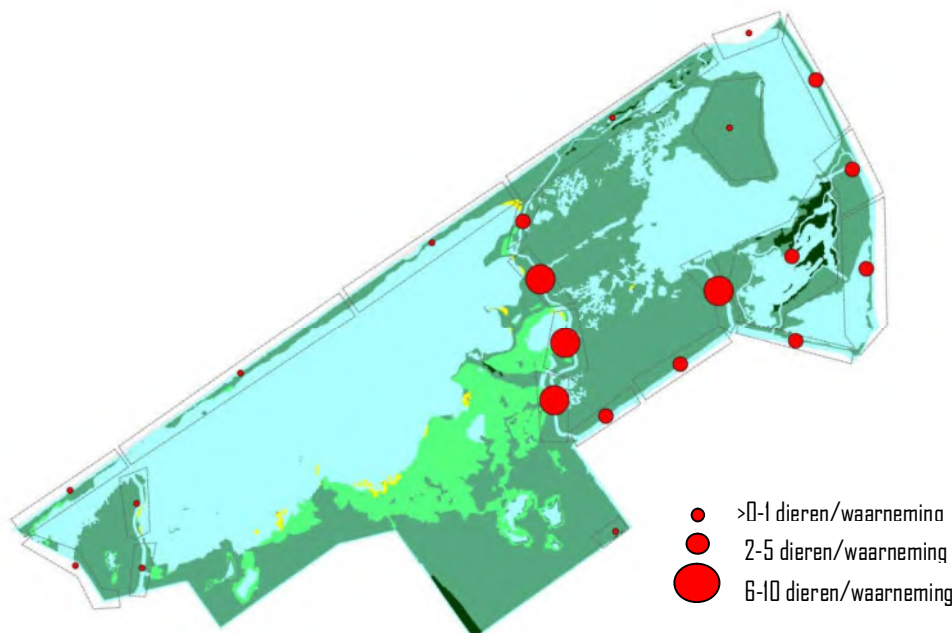

Figuur 1. Tellingen Edelherten en Heckrunderen in moeraszone Oostvaardersplassen vanuit een vliegtuig gedurende de periode maart 2013 tot en met januari 2014. Maart-juni 2013 2x per maand; juli 2013 – januari 2014 1x per maand.

Figuur 2. Maandmaxima diverse tellingen Edelherten en Heckrunderen in moeraszone Oostvaardersplassen vanuit vliegtuig of helikopter of vanaf integrale luchtfoto's. EH2010-2012 betreft tellingen edelherten vanaf integrale foto's of vanuit helikopter of vliegtuig in de periode 2010-2012; HR betreft telling van Heckrunderen.

In 2013 werden de edelherten vrijwel uitsluitend aangetroffen op de droge delen in het moeras (fig. 3) zoals in, op of langs de Oostvaardersdijk, de Knardijk, de Aalscholverkolonie, het eiland bij de Hoekplas, het Romijnsdiep, de Drempeel, de Willemsvaart en de kade rondom het moeras. De meeste dieren werden gezien langs het Romeinsdiep en de Drempeel.

Figuur 3. Voorkomen edelherten in moeraszone. Weergegeven gemiddeld aantal edelherten per waarneming per telvak (grijs gestippelde lijnen).

Wij trekken de volgende voorlopige conclusies uit deze monitoring:

1. De resultaten zijn niet betrouwbaar genoeg voor aantallen, maar geven wel een duidelijke trend weer
2. In het late voorjaar bevinden zich de meeste edelherten in het moeras
3. De edelherten worden alleen waargenomen op de droge delen en de randen in het moeras (zie figuur 3).
4. Er zijn tijdens deze monitoring geen paarden in en slechts enkele runderen aan de rand van het moeras waargenomen
5. Een combinatie van meerdere grondtellingen en tellingen vanuit de lucht tijdens de voorjaarstelling zal inzicht geven in de werkelijke aantallen die zich in het moeras bevinden

De huidige monitoring biedt in onze ogen voldoende inzicht om het terreingebruik van de edelherten in het moeras te volgen. Wij zetten deze monitoring dan ook voort en intensiveren deze in de periode maart-juni.

Het werken met cameravallen is een goede suggestie. Het plaatsen van een groot aantal cameravallen is wel kostbaar. Wij willen op een aantal plekken aan de rand van het moeras starten met een pilot voor cameravallen om de te onderzoeken of deze methode aanvullende informatie kan geven over de mate en locatie van betreding van het moeras.

Uitvoering reactief beheer

Op basis van de monitoring gaan wij er nu vanuit dat de meeste edelherten zich in het late voorjaar in het moeras bevinden. Dan is het moeras tijdens de peilverlaging het natst en het potentieel leefgebied het kleinst. Dit betekent wel een overlap van enkele weken met

Z21-8298-68 bijlage 7 behorende bij document 68.pdf (16)

Pagina's 1478-1481 zijn identiek aan bijlage 2 behorend bij document Z21-8298 - 68

Cover tbv Vergadering Beheer Advies Commissie Oostvaardersplassen 12-02-014
de meest intensieve periode van het vroeg reactief beheer. Op basis van de gegevens uit 2013 schatten wij in dat het hier om beperkt deel van de populatie gaat.

De concrete uitvoering van de peilverlaging is nog onbekend. Op dit moment is voorzien in het ter inzage leggen van het beheerplan op 1 mei 2014. Dat betekent dat de peilverlaging op zijn vroegst kan beginnen in de zomer van 2015. Daarmee kan de situatie dat er zich meer edelherten in delen van het moeras ophouden gaan spelen in het vroege voorjaar van 2016. In het beheerplan zijn afspraken gemaakt over aantal uitwerkingstrajecten, waarvan de peilverlaging er 1 van is. Hierbij zal worden onderzocht of er op dat moment nieuwe protocollen noodzakelijk zijn voor deze specifieke tijdelijke situatie.

Dit leidt tot de volgende aangescherpte conclusies van de notitie van 10 oktober 2012

1. Peilverlaging leidt tot vergroting van het potentieel leefgebied voor edelherten. Dit zal het grootst zijn in de zomer en het kleinst in de winter. Deze situatie zal zich op zijn vroegst voordoen in winter van 2016.
2. In het late voorjaar bevinden zich de meeste edelherten in het moeras. Het gaat hier om een beperkt deel van de populatie.
3. Er is een overlap van enkele weken met de meest intensieve periode van het vroeg reactief beheer
4. Als edelherten zich in het moerasdeel bevinden is dit van invloed op het uitvoeren van het afschot- en monitoring protocol. Dit is een onwenselijke situatie.
5. Er zijn echter geen mogelijkheden om het protocol hier op vergelijkbare wijze als de open graslanden en beschuttingsgebieden uit te voeren
6. Het gaat hierbij om de gebieden aangegeven op figuur 3
7. Voor paarden en runderen blijft het moeras ontoegankelijk. Wel kunnen er meer doorwaadbare plaatsen ontstaan. Hier zullen ontmoedigende maatregelen worden genomen.
8. In de uitwerkingsplannen die volgen op de vaststelling van het beheerplan zal de peilverlaging in meer detail worden uitgewerkt en aanbesteed. Dit zal vervolgens leiden tot het vaststellen van specifieke mitigerende maatregelen en aanpassingen vanuit de inzichten uit de lopende monitoring. Deze uitwerking staat gepland in het laatste kwartaal van 2014 en de eerste helft van 2015. Uitvoering van de peilverlaging start op zijn vroegst in de zomer van 2015.

Z21-8298-68 bijlage 7 behorende bij document 68.pdf (17)

Pagina's 1482-184 zijn identiek aan bijlage 1 behorend bij document Z21-8298 - 61

8a, Startnotitie toekomstagenda beheer Oostvaardersplassengebied 2015-2020

Zomer 2013	November 2013	Oktober-december 2013	Voorjaar 2014	Na zomer 2014
10 punten	Startnotitie	Opstellen Agenda	Programma	Projecten

A. Inleiding en context

Het beheer van de Oostvaardersplassen (OVP) is na het ICMO2 advies een nieuwe fase in gegaan. Het managementplan OVP is in volle uitvoering, en het publieke debat over de grote grazers speelt zich momenteel in wat rustiger vaarwater af. Tegelijkertijd raken steeds meer mensen betrokken, tonen en delen hun beleving en gevoelens en groeit bij betrokkenen de mede- verantwoordelijkheid voor het gebied. De OVP wordt steeds meer van ons allemaal. Anno 2013 is de bestuurlijke en maatschappelijke omgeving weer veranderd ten opzichte van de situatie bij start van de BAC. De burger heeft bijvoorbeeld een prominentere plaats gekregen in het natuurbeleid. Momenteel speelt de decentralisatievraag rond de OVP. Gaat de beleidsmatige verantwoordelijkheid integraal over naar provincie Flevoland of houdt het Rijk een rol? En ook de koers en positionering van Staatsbosbeheer hebben zich ontwikkeld. In het nieuwe ondernemingsplan van Staatsbosbeheer wordt beheer opgespannen aan de drie B's: Beschermen, Beleven en Benutten. Hoe gaan we hiermee om in de OVP? We zien in elk geval dat de Webcam Volg de Vos en de film Nieuwe Wildernis, wildernisbeleving door het grote publiek goed op de kaart heeft gezet, met overvolle bolderkarren als gevolg.

Hoewel de beheertaak wordt uitgevoerd op basis van duidelijke kaders (Management plan, Beheerplan Natura 2000) komt Staatsbosbeheer bij de uitvoering van het beheer voor diverse nieuwe vragen en keuzen te staan. Mogelijke keuzes die zich in de komende jaren kunnen aandienen wil Staatsbosbeheer planmatig gaan voorbereiden. Staatsbosbeheer, verantwoordelijk voor de uitvoering van het beheer, opereert in een krachtenveld, waarin vele partijen zich melden, een mening hebben en een bijdrage willen leveren. Staatsbosbeheer wil vanuit haar verantwoordelijkheid als integraal beheerder deze maatschappelijke dynamiek goed te organiseren. De film de Nieuwe Wildernis is een krachtige uiting van dit nieuwe mede eigenaarschap. Er lijkt sprake van een trendbreuk, waarbij de mogelijkheid zich aandient om niet langer vanuit een defensieve positie reactief te reageren, maar weer proactief en agenda settend te zijn en binding met de maatschappij te (her)vinden

Na bespreking van de 10-punten agenda in de BAC heeft Staatsbosbeheer besloten een proces *Toekomstagenda OVP 2015-2020* te starten. Het proces zal leiden tot een programma met gerichte projecten. In deze *Startnotitie* geven we een beschrijving van doel, aanpak en gewenste uitkomst. Ook beschrijven we als schot voor de boeg een aantal onderwerpen, die volgens de initiatiefnemers op de agenda thuis horen.

B. Vragen:

Het opstellen van deze agenda komt voort uit de wens om weer pro actief en agenda settend te zijn in plaats van te reageren vanuit een defensieve positie. In het strategisch, tactisch en operationeel beheer van de OVP stelt Staatsbosbeheer zich een aantal vragen die om verdere uitwerking en bespreking vragen.

Z21-8298-68 bijlage 7 behorende bij document 68.pdf (18)

Pagina's 1482-184 zijn identiek aan bijlage 1 behorend bij document Z21-8298 - 61

1. Hoe kunnen de aparte sporen Natura 2000, beheer grote grazers en recreatie/beleving meer met elkaar in verband worden gebracht? De huidige sporen zijn nog teveel los van elkaar gepositioneerd. Is het mogelijk deze integratie in één managementplan vast te leggen?

2. Hoe kan de menselijke factor meer expliciet in het integrale beheer van de OVP een plaats krijgen? Welke keuzen liggen voor en waar liggen de belangrijkste kansen?

3. Hoe kan Staatsbosbeheer na 2014, wanneer de BAC haar werkzaamheden beëindigd heeft, de maatschappelijke borging van het beheer het beste organiseren, met inbegrip van de rol van de wetenschap daarin.

C. Resultaat

De Toekomstagenda Beheer OVP 2015-2020 met de volgende specificaties:

- Bouwt voort op de adviezen uit ICMO I en II, en het managementplan
- Is een nadere uitwerking van het Beheerplan Natura 2000
- Neemt de actuele maatschappelijke trends mee
- Agendeert de acties inhoudelijk, te betrekken partijen, en tijdsdoorloop
- Toont verantwoordelijkheid van Staatsbosbeheer

De agenda wordt opgebouwd via de volgende deelproducten in de tijd:

- Startnotitie
- Agenda op hoofdlijnen
- Programma met projecten

Via de projecten worden de agendapunten concreet in uitvoering gebracht.

De Agenda komt tot stand:

- in overleg en met draagvlak van verantwoordelijke overheden (provincie, rijk, waterschap, gemeenten).
- met betrokkenheid van relevante stakeholders
- geadviseerd door de BAC
- via besluitvorming door de directeur van Staatsbosbeheer

D. Aanpak

We hebben de volgende stappen voor ogen:

Startnotitie

- Zomer 2013 - start verkenning en definiëring punten voor toekomstagenda
- 18 september - bespreking 10 punten voor toekomstagenda met BAC
- September/oktober - verdere uitwerking puntenplan
- 16 oktober 2013 - bespreken startnotitie toekomstagenda in BAC
- 18 oktober 2013 - bespreking en reflectie startnotitie en puntenplan in beheer- en districtteam
- 18 november 2013 - bespreking en reflectie startnotitie en puntenplan in stuurgroep Oostvaardersland
- 26 november - bespreking en reflectie startnotitie en puntenplan in landelijk managementteam (LMT) Staatsbosbeheer en inlichten Raad van Toezicht.
- 1 januari 2014 - vaststellen Startnotitie met puntenplan inclusief kaders en richting

Agenda en programma

- Januari-juli 2014 - Procesmatige en (deels) inhoudelijke uitwerking van startnotitie en puntenplan. Uitwerking in processen, concrete punten deels al inhoudelijk in projectvorm oppakken (toeristisch recreatieve zonerings, begeleiding en voorbereiding peilverlaging). Dit gebeurt met relevante stakeholders (provincie (relatie met programma Nieuwe Natuur Flevoland), EZ, BAC, NGO's, burgers)

Z21-8298-68 bijlage 7 behorende bij document 68.pdf (19)

- Pagina's 1482-184 zijn identiek aan bijlage 1 behorend bij document Z21-8298 - 61
- Zomer 2014 - Vaststelling toekomstagenda Oostvaardersplassen 2015-2020 Uitwerking in programma met projecten
- September 2014 - Goedkeuring programma met projecten incl. financiering door directeur Staatsbosbeheer

Projecten

Vanaf oktober 2014 - Start uitvoering projecten.

E. Onderwerpen

De volgende onderwerpen worden in de agenda behandeld

Maatschappelijke inbedding

1. effectieve zonerings recreatie en toerisme, waarbij randzone (Hollandse Hout, Kotterbos, Oostvaardersbos) een nadrukkelijke rol en functie krijgen
2. beleving van het landschap vanuit menselijk perspectief integreren in het beheer (van procesnatuur naar wildernisbeleving)
3. stimuleren mede-eigenaarschap
4. begeleiden en luisteren naar (permanent) debat rond inzichten, meningen en principes

Natuurbeheer

5. integratie managementplan en beheerplan N2000
6. realisatie en begeleiding peilverlaging moeras
7. ontwikkeling populaties, Heckrunderen in het bijzonder
8. beschutting, aankoppeling nieuwe gebieden aangrenzend aan de Oostvaardersplassen en verkennen van de daarbij passende beheervorm
9. positie Natuur Oostvaardersplassen in internationaal verband (bijv. Rewilding Europe)

Management

10. Scheppen en bewaken van samenhang tussen onderdelen: integraal beheer
11. Decentralisatie natuurbeheer en verantwoordelijkheden grote grazers
12. Keuzes en prioriteiten beheer in tijden van financiële schaarste
13. definitieve borging planning en evaluatie cyclus en verdere optimalisatie monitoring
14. Recreatie en beleving ingepast in het operationele beheer
15. Maatschappelijke en wetenschappelijke borging beheer na 2014

8b, Toekomstagenda beheer OVP | Notitie proces

Aan: Beheeradvies Commissie Oostvaardersplassen
t.b.v. vergadering 12 februari 2014.

Van: Staatsbosbeheer. Opsteller: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo (Toekomstagenda Oostvaardersplassen)

Aanleiding:

Eerdere
besluitvorming: 16 oktober 2013

Status: ter bespreking (aan de hand van vragen onder C)

A. Inleiding en context

De Oostvaardersplassen (OVP) zijn na het ICMO2 advies een nieuwe fase in gegaan. Het managementplan OVP is in volle uitvoering, Tegelijkertijd raken steeds meer mensen betrokken, tonen en delen hun beleving en gevoelens en groeit bij betrokkenen de medeverantwoordelijkheid voor het gebied. De OVP wordt steeds meer van ons allemaal.

Anno 2014 is de bestuurlijke en maatschappelijke omgeving weer veranderd ten opzichte van de situatie bij start van enkele jaren geleden. De burger heeft bijvoorbeeld een prominentere plaats gekregen in het natuurbeleid. Momenteel speelt de decentralisatievraag rond de OVP. Gaat de beleidsmatige verantwoordelijkheid integraal (dus inclusief verantwoordelijkheid rond Dierenwelzijn) over naar provincie Flevoland of houdt het Rijk een rol? Hoe gaat de provincie de natuur in Flevoland op de kaart zetten, en hoe gaat het verder met de gedachten rond een Nationaal Park Oostvaardersplassen

Hoewel de beheertaak wordt uitgevoerd op basis van duidelijke kaders (Managementplan, Beheerplan Natura 2000) komt Staatsbosbeheer bij de uitvoering van het beheer voor diverse nieuwe vragen en keuzen te staan. Staatsbosbeheer wil vanuit haar verantwoordelijkheid als integraal beheerder een platform bieden voor de maatschappelijke dynamiek rond de Oostvaardersplassen en deze voeden met haar eigen expertise. De film de Nieuwe Wildernis is een krachtige uiting van het nieuwe mede-eigenaarschap. Er lijkt sprake van een trendbreuk, waarbij de mogelijkheid zich aandient om niet langer vanuit een defensieve positie reactief te reageren, maar weer proactief en agendasettend te zijn en binding met de maatschappij te (her)vinden.

In oktober 2013 heeft u de concept startnotitie voor de toekomstagenda Oostvaardersplassen besproken (definitieve startnotitie als bijlage bijgevoegd). De daarin voorgestelde 15 punten komen terug in de volgende stap die we hebben gezet, waarover u hieronder verder leest.

B. Richtingen voor de toekomst

Bij de uitwerking van de 15 punten uit de startnotitie in richtingen voor de toekomst constateren we dat het een aantal onderwerpen urgent zijn en met voorrang zullen worden

Cover tbv Vergadering Beheer Advies Commissie Oostvaardersplassen 12-02-2014
opgepakt. Door de toegenomen betrokkenheid en drukte in de OVP zal met name voor de maatschappelijke inbedding met voorrang worden opgepakt.

Om dit succesvol te doen werken we ondertussen ook de voorstellen voor de toekomst van het natuurbeheer van de OVP in samenhang met de aangrenzende gebieden uit.

Onderstaande voorstellen voor richtingen voor de toekomst worden in samenhang met elkaar uitgewerkt. Om dit te bewerkstelligen wordt een samenhangende toekomstpositionering voor de Oostvaardersplassen gemaakt waarin het gebied op drie schaalniveaus wordt bekeken: internationaal, nationaal en regionaal. In de ontwikkeling van de OVP heeft de focus tot nu toe gelegen op de regionale en nationale (politieke en maatschappelijke) context. In de toekomstagenda zal het gebied ook nadrukkelijk worden gepositioneerd als internationaal belangrijk wetland: pleisterplaats voor trekvogels en thuis voor grote kuddes wilde dieren. We haken aan op internationale initiatieven, zoals bijvoorbeeld Rewilding Europe en leggen ook een ambitie richting de internationaal toeristische markt.

Mens en Maatschappij

Door onder meer de film De Nieuwe Wildernis constateren we dat de maatschappelijke omgeving rond de Oostvaardersplassen de laatste jaren enorm is vergroot. Dit zien we terug in de toestroom van bezoekers in de Oostvaardersplassen, mensen die de film met eigen ogen gaan beleven. De toegenomen transparantie over het beheer (door de uitvoering van ICMO2) en de uitgedragen boodschap over de 'circle of life' lijkt over te komen. Anderzijds onderkennen we ook de weerstand die het zien van dode dieren en in sommige jaargetijden de veranderingen van het landschap oproept. Als SBB gaan we die discussie niet uit de weg; we bieden als integraal beheerder plek aan beide stromingen. Door de grotere zichtbaarheid van het gebied voor het publiek (vanuit de trein, vanaf het scherm) lijkt er nu een geschikte voedingsbodem én momentum om het publiek actiever bij het gebied te gaan betrekken en duurzamer te verbinden met het gebied en de omgeving. Dit gaan we doen door de verwachtingen te leren kennen van het publiek, hierover in gesprek te raken en hiernaar te handelen.

Dit vormt de pijler van de toekomstagenda die vanwege het momentum met voorrang zal worden opgepakt. Op de kortere termijn gaat het om het combineren van een recreatieve kwalitatieve impuls in het gebied en het creëren van een platform via middelen als social media, webcams, etc.

Op langere termijn verbreden we het begrip wildernis in de Oostvaardersplassen en omgeving en geven we het gebied betekenis voor mensen en daarmee draagvlak voor het gebied, door de nieuwe wildernis en de beleving ervan te vergroten. Internationale voorbeelden (National Parks, Rewilding Europe) zijn hier een belangrijke inspiratiebron. Een relatie met de maatschappelijke borging van het beheer ligt hiermee voor de hand. Een brede groep van inhoudelijk deskundigen én representanten uit het publiek kan de basis gaan vormen voor een toekomstbestendige en dynamische maatschappelijke adviesbeweging voor de Oostvaardersplassen.

Recreatief-toeristische ontwikkeling

De tweede pijler gaat over de recreatief-toeristische ontwikkeling. Hierin onderscheiden we 3 niveaus: de internationale, nationale en regionale markt. De huidige recreatieve invulling is vooral gericht op de regionale omgeving.

Door de ligging in de Randstad en vlakbij Schiphol, ligt een relatie met beleving van Nederland door de buitenlandse toerist voor de hand: naast Amsterdamse grachten, bollenvelden en Kinderdijk wordt de nieuwe wildernisnatuur in de polders het visitekaartje. De Oostvaardersplassen als kleimoerassysteem waarin grote kuddes leven, pleisterplaats van grensoverschrijdende vogelroutes en kerngebied voor vogels.

Cover tbv Vergadering Beheer Advies Commissie Oostvaardersplassen 12-02-2014

Tegelijkertijd heeft de provincie Flevoland plannen om van de Oostvaardersplassen (met gebieden eromheen) een Nationaal Park te maken. Dit zal ook gepaard gaan met een toeristisch-recreatieve impuls.

Dat betekent dat we niet 'over 1 nacht ijs' moeten gaan en ook zeker moeten kijken wat het ons waard is aan investeringen om het gebied - mét de randzone en andere aangrenzende gebieden erbij - kwalitatief en kwantitatief geschikt te maken voor de grotere toestroom aan bezoekers. Dat is nu nog lang niet aan de orde.

Gezocht gaat worden naar het bieden van een belevenis en voorzieningen bezien vanuit een groter gebied, dus het betrekken van Hollandse Hout, het Oostvaardersveld en andere gebieden om deze impuls vorm te geven. De uitdaging zit ook in het ontwikkelen van goed bereikbare locaties vanuit de Randstad om de nationale en internationale recreatief-toeristische impuls vorm te geven.

De komende maanden zal de beleefbaarheid in het Oostvaardersplassengebied alvast worden verbeterd door een kwaliteitsimpuls. Voorwaarde is dat een kwaliteitsimpuls en de toename in bezoekers beslist niet mag leiden tot een aantasting van de natuurwaarden. Gestreefd moet juist worden naar een versterking van de natuurwaarden in de kern van het gebied en daaromheen. Het karakter van de natuurwaarden als kleimoerasstelsel (vanuit ICMO2 en N2000) staan centraal.

Beheer van de toekomst

Bovenstaande maatschappelijke en recreatief-toeristische impulsen kunnen alleen succesvol worden als het beheer voor de toekomst goed is geregeld en uitlegbaar is. Hoe kunnen de aparte sporen uit het managementplan en Natura 2000 meer met elkaar in verband worden gebracht en hoe worden aangrenzende gebieden aangekoppeld? Het ontwerpbeheerplan N2000 wordt een dezer weken vastgesteld, waarna het ter inspraak wordt voorgelegd. Bij de uitvoering van het plan is de drooglegging van het moerasgedeelte de belangrijkste maatregel voor de komende jaren met als doel de draagkracht van het gebied voor een aantal vogelsoorten te garanderen. Ook hier zullen we aanhaken bij internationale initiatieven en voorbeelden, zoals eerder genoemd. Het begeleiden van deze drooglegging en het combineren met het vroeg-reactieve beheer van grazers vraagt om een strakke regie en deskundige begeleiding. In de toekomstagenda wordt hiervoor een projectvoorstel opgezet en uitgewerkt.

Wetenschappelijke agenda

Van allerlei kanten komen nu vragen vanuit de wetenschap 'binnen' bij de OVP. Vragen die vaak een directe relatie hebben met de grote grazers in het ecosysteem en met N2000-waarden. De vragen worden nu behandeld door een wisselende groep medewerkers. De roep om ook hierin agendasettend te opereren en zo de vragen van buiten te stroomlijnen wordt luider. Nog belangrijker is dat de vragen vanuit het gebied zelf en voor de toekomstagenda ook voortvarend - en in samenhang - moeten worden opgepakt. Vragen over de recreatieve beleving, over sociaal-culturele achtergronden van (potentiele) bezoekers, over ecosystemservices van de Oostvaardersplassen, over de toekomst van het natuurbeheer, de borging van de planning en evaluatiecyclus, etc.

Daarom wordt de komende tijd in samenwerking met de Wetenschappelijke Klankbordgroep Oostvaardersplassen een wetenschappelijke agenda opgezet.

Proces

De uitwerking van de toekomstagenda wordt opgepakt samen met de provincie Flevoland. De komende weken geven we hieraan gezamenlijk vorm en betrekken we andere partners bij het proces. In maart is een gezamenlijk plan van aanpak gereed. De publieksactiviteiten en de recreatief-toeristische impuls zullen op de korte termijn prioriteit krijgen en zo snel mogelijk worden opgestart zodat de komende maanden de eerste fysieke resultaten zichtbaar zijn.

Z21-8298-68 bijlage 7 behorende bij document 68.pdf (23)

Pagina's 1485-1488 zijn identiek aan bijlage 4 behorend bij document Z21-8298 - 68

Cover tbv Vergadering Beheer Advies Commissie Oostvaardersplassen 12-02-2014

C. Vragen aan BAC

1. We zijn benieuwd naar uw reflectie op dit stuk.
2. Herkent u de 15 punten uit de startnotitie en heeft u hierop nog aanvullingen en/of tips?
3. Een grote uitdaging is om de maatschappelijke inbedding van de OVP te vergroten, de toeristische ontwikkeling te stimuleren, het beheer voor de toekomst vorm te geven en tegelijkertijd oog en oor te houden voor de maatschappelijke en politieke zorg die er is en blijft bestaan rond beheer van grote grazers en dierenwelzijn in de OVP. Graag uw reflectie hierop.

Managementplan Oostvaardersplassengebied
2011 -2015

Uitwerking en implementatie van ICMD2 maatregelen, monitoring en communicatie

Status: definitief

Versie 1.5, 20 december 2013

Verwijderd: 5 december 2012

Inhoudsopgave

Leeswijzer.....	2	
1. Doel managementplan en relatie met N2000.....	3	
2. Doelstellingen.....	4	
3. Aanpassingen van ICMO2 aanbevelingen/uitgangspunten.....	6	
4. Management maatregelen.....	7	
4.1 Aangepaste ICMO2-maatregelen voor de winter 2010-2011.....	7	
4.2 Management op de middellange termijn.....	8	
4.3 Management op langere termijn.....	10	
4.4 Communicatie.....	10	
4.5 Advisering en begeleiding door externe deskundigen.....	11	
4.6 Monitoring ten behoeve van managementdoelen.....	11	
5. Bijlagen.....	12	
Bijlage 1: Watermanagement.....	13	
Bijlage 2: Vroeg reactief beheer	17	
Bijlage 3: Afschotcriteria.....	18	
Bijlage 4: Monitoring	22	
Bijlage 5: Communicatiestrategie.....		38
Bijlage 6: Advisering en begeleiding door externe deskundigen.....	40	
Bijlage 7: Planning Maatregelenpakket.....	42	
Bijlage 8: Capaciteit en kosten.....	43	
Bijlage 9: Beschuttingsplan.....	45	

Leeswijzer

De rode Engelstalige teksten in hoofdstuk 2 zijn letterlijke citaten uit het ICMO2-rapport. De groene teksten zijn bijgestelde versies van deze teksten als gevolg van het feit dat enkele door ICMO2 voorgestelde maatregelen niet kunnen worden uitgevoerd.

De tekst van hoofdstuk 3, paragraaf 3.1 is ook ontleend aan het ICMO2-rapport, behoudens de aanpassingen die het gevolg zijn van de tekstwijzigingen in hoofdstuk 2. Voor de zuiverheid en voor de duidelijkheid is er voor gekozen de geciteerde teksten ook in het Engels te laten staan en daarnaast in het Nederlands te vertalen.

1. Doel managementplan en relatie met N2000

Op 22 november 2010 is het ICMO2 advies uitgebracht: "Natural Processes, animal welfare, moral aspects and management of the Oostvaardersplassen". De Staatssecretaris heeft de lijn van het ICMO2 overgenomen. Hij heeft Staatsbosbeheer verzocht direct te starten met het implementeren van de maatregelen voor de korte termijn. Staatsbosbeheer onderschrijft de ICMO2 aanbevelingen volledig en is direct gestart met implementatie. Daarmee ontstaat een nieuwe situatie en is ook een nieuw managementplan voor het gebied nodig.

Eind 2010 heeft politieke behandeling van het ICMO2 rapport plaatsgevonden. Hierbij heeft de Staatssecretaris van ELGI besloten een Beheeradviescommissie (BAC) in te stellen om toe te zien op het beheer van de Oostvaardersplassen in lijn met het ICMO2 advies.

Momenteel wordt ook gewerkt aan het opstellen van het Beheerplan Natura 2000. In het beheerplan wordt uitgewerkt hoe de Natura 2000 doelstellingen voor het Oostvaardersplassengebied worden gerealiseerd. Volgens planning wordt dit beheerplan in concept eind 2011 afgerond en formeel vastgesteld na de gehele procedure naar verwachting eind 2012. Het realiseren van de Natura 2000 doelstellingen in de Oostvaardersplassen heeft ook nu al de hoogste prioriteit in dit managementplan. Indien het vastgestelde beheerplan Natura 2000 hier aanleiding toe geeft zal dit managementplan daarop aangepast worden.

2. Doelstellingen

De doelstellingen voor de Oostvaardersplassen zijn als volgt, waarbij voor de Natura 2000 doelstellingen een veel uitgebreidere beschrijving beschikbaar is.

Hoofddoelstelling

Het in stand houden en verder laten ontwikkelen van een natuurlijk moerasesysteem met een hoge natuurwaarde als voortplantings- en verblijfsgebied van vrij levende moerasvogels en zoogdieren.

De hoofddoelstelling is uitgewerkt in een aantal concrete doelstellingen die richting en inhoud geven aan de visie op de ecologische ontwikkeling, het wettelijke kader, het te voeren interne beheer, de benodigde externe gebiedsontwikkeling en de maatschappelijke inbedding:

Wij willen dat de Oostvaardersplassen een belangrijke ecologische functie binnen het netwerk van *wetlands* in het Noordwest Europese laagland vervult als:

- Leefgebied voor voortplanting en verblijf van moerasvogels en zoogdieren;
- Brongebied voor verspreiding van zeldzame moerasvogels en zoogdieren binnen de Ecologische Hoofdstructuur;
- Vestigingsgebied voor soorten die nu in het ecosysteem ontbreken;

waarbij de volgende biologische processen van essentieel belang zijn voor het functioneren van het ecosysteem zoals bedoeld in de hoofddoelstelling:

- begrazing van het rietmoeras tijdens de rui van ganzen;
- begrazing van de randzone door grote zoogdieren;
- interactie tussen de verschillende soorten grazers;
- interactie tussen predatoren en prooien;
- ontwikkeling van vegetatiestructuur en samenstelling van in Europa inheemse soorten als gevolg van begrazing en andere natuurlijke processen;
- migratie van soorten binnen de Ecologische Hoofdstructuur;

waarbij deze processen mede afhankelijk zijn van:

- Een periodieke droogvalperiode in het moeras. Wanneer dit niet ontstaat via natuurlijke processen, zal menselijke interventie nodig zijn: Parameters die bijvoorbeeld de oppervlaktes meten van open water ten opzichte van riet en kort gras hangen samen met deze dynamiek. Daar zijn vooralsnog geen onder- en bovengrenzen in aangegeven omdat deze impliciet samenhangen met de doelen voor de diverse vogelsoorten;
- Een vrije fluctuatie van grond- en oppervlaktewaterpeilen als gevolg van de inrichting, uitsluitend bepaald door neerslag, verdamping, kwel, wegzijging en afvoer van water over vaste overlaten;
- Een als gevolg van de inrichting, natuurlijke waterpeilen en natuurlijke biologische interacties bepaalde waterkwaliteit.

Voor Staatsbosbeheer hebben de Natura 2000 doelstellingen de hoogste prioriteit. Staatsbosbeheer streeft er naar om deze doelstellingen zoveel als mogelijk via natuurlijke ontwikkelingen te realiseren, maar zal ingrijpen indien blijkt dat het nodig is ¹.

¹) Het aanwijzingsbesluit van de Oostvaardersplassen is nog niet onherroepelijk; de aanwijzing zoals gedaan door de Minister van LNV (dec. 2009) is vooralsnog bepalend. Het aanwijzingsbesluit wordt momenteel vertaald in een beheerplan N2000, dat naar verwachting eind 2011 in concept klaar is en formeel eind 2012 zal worden vastgesteld. Na vaststelling van het beheerplan N2000 zal dit managementplan zo nodig daaraan worden aangepast.

Z21-8298-68 bijlage 7 behorende bij document 68.pdf (28)

Staatsbosbeheer onderschrijft alle aanbevelingen van ICMO2 met betrekking tot de werkwijze van het management en protocollen (samengevat in 3.2 en pag. 32-33) van het ICMO2 rapport "**Natural Processes, animal welfare, moral aspects and management of the Oostvaardersplassen**". Waar sprake is van aanpassingen van aanbevelingen van ICMO2 omdat sprake is van gewijzigde omstandigheden, is dat duidelijk aangegeven en gemotiveerd.

Omdat de aanbevelingen van ICMO2 nadrukkelijk als geïntegreerd pakket zijn aangeboden zullen deze ontwikkelingen tot aanpassingen van de ICMO2 aanbevelingen leiden, met vooralsnog de volgende managementdoelen:

- Natura 2000 doelen, waar mogelijk door bevordering van natuurlijke processen
- Minimaliseren potentieel dierenleed grote grazers (vroeg reactief afschotprotocol)
- Optimaliseren welzijn grote grazers (beschutting, keuzemogelijkheden t.a.v. gedrag bieden)
- Draagvlak vergroten bij het publiek voor (het beheer van) het gebied (o.a. door middel van communicatie)

3. Aanpassingen van ICMO2 aanbevelingen/uitgangspunten

Door het niet op voorzienbare termijn beschikbaar zijn van de Hollandse Hout ontstaat een nieuwe situatie m.b.t. de beschutting voor de grote grazers, maar ook voor het toevoegen van heterogeniteit aan het totale ecosysteem van de Oostvaardersplassen. De Oostvaardersplassen zijn een vlak gebied met een droog en nat deel, wat door de klink van de bodem in hoogte zelfs omgekeerd is. Er is geen grote onderliggende abiotische heterogeniteit. Het toevoegen van de Hollandse Hout zou heterogeniteit toevoegen.

Een bijstelling van de onderstaande ICMO2 uitgangspunten is daarom noodzakelijk. Deze *aanpassingen van de uitgangspunten voor het management* zijn erop gericht ruimte voor natuurlijke processen in stand te houden. Dit wordt ook ondersteund door de Staatsecretaris van EL&I, die recentelijk bevestigde met eventuele aanpassingen 'zo dicht mogelijk bij de aanbevelingen van ICMO2 te willen blijven'.

ICMO 2: There is no systematic research on the public opinion about the Oostvaardersplassen. However the high profile of the issues and the number of public statements and discussions suggest that a proper moral evaluation of the introduction and current management of large herbivores in the Oostvaardersplassen is of high relevance.

Aangepast: There is no systematic research on the public opinion about the Oostvaardersplassen. However the high profile of the issues and the number of public statements and discussions suggest that a proper moral evaluation of the introduction and current management of large herbivores in the Oostvaardersplassen is of high relevance. It seems however, that the societal acceptance of potential welfare-improvement measures, which would include the use of given areas outside the borders of the existing Oostvaardersplassen area, i.e. the Hollandse Hout, is quite limited. This means that short term measures have to be taken and realised within the existing area, including the adjacent woodland areas.

ICMO 2: As the emphasis is on the unexpected and spontaneous developments and arrival of new species without much interference, rather than trying to keep current biodiversity values intact through intensive management measures, non-intervention forms an important part of the underlying philosophy of the Oostvaardersplassen area.

Aangepast: As the emphasis is on the delivery of NATURA 2000 objectives spontaneous developments should be facilitated within NATURA 2000 goals and NATURA 2000 management measures, as to be laid down in NATURA 2000 management plan.

ICMO 2: ICMO2 has decided to prioritise animal welfare above biodiversity improvement of these neighbouring areas for the short run. For the long term, the impact of year-round opening on the impact on wood cover and population development should be further studied, based on appropriate studies on the consequences of grazing and browsing for these woodlands.

Aangepast: Next to animal welfare and Natura 2000 objectives, societal acceptance of management measures is to be prioritised. The latter demands special attention for biodiversity improvement penned woodland areas and thus, potential damage of the vegetation due to population development of the grazers should be closely monitored, based on appropriate protocols.

Bij het uitwerken van de noodzakelijke maatregelen om deze doelen te halen, is onderscheid gemaakt in verschillende termijnen, analoog aan het ICMO2 advies: korte termijn (winter 2010-2011), middellange termijn (2011-2015) en lange termijn. In het volgende hoofdstuk wordt ingegaan op deze verschillende maatregelen in de genoemde termijnen.

4. Management maatregelen

4.1 Aangepaste ICMO2-maatregelen voor de winter 2010-2011

Onderstaande set maatregelen is een op een afkomstig uit het ICMO2 advies. De rode tekst is de originele tekst uit ICMO2, de zwarte tekst is een Nederlandse vertaling.

1. **Develop and implement a plan for active water management.**
 - Ontwikkel en implementeer een plan voor actief waterbeheer.
2. **Create at least 150 ha of winter shelter for all large herbivores by opening adjacent Driehoek, Kotterbos, and Oostvaardersbos woodland areas during winter, connecting part of these areas to the current grazing area. Opening of these areas of woodland for shelter can be done earlier or later if conditions suggest it is appropriate.**
 - Maak minstens 150 hectare winterbeschutting voor alle grote herbivoren door de aanliggende bosgebieden Driehoek, Kotterbos en Oostvaardersbos gedurende de wintermaanden open te stellen en daarmee delen van deze gebieden te verbinden met het huidige graasgebied. Het openstellen van deze bosgebieden voor beschutting kan vroeger of later worden gedaan wanneer de omgevingscondities aangeven dat het nodig is.
3. **It is acknowledged that excess pressure on these small areas may result in some damage and loss of biodiversity; it is essential therefore that opening of the areas to large herbivores be accompanied by monitoring protocols for potential damage of these areas.**
 - Er wordt erkend dat overmatige druk op deze kleine gebieden kan resulteren in enige schade en verlies aan biodiversiteit; Het is daarom essentieel dat het openstellen van deze gebieden voor de grote herbivoren gepaard gaat met monitoringsprotocollen voor potentiële schade aan deze gebieden.
4. **Create 1000 m of shelter ridges in the sandy part (de Stort) of the Oostvaardersplassen, so that horses and cattle can find shelter.**
 - Maak 1000 meter schuilrichels in het zandige deel (het Stort) van de Oostvaardersplassen, zodat paarden en runderen beschutting kunnen vinden.
5. **Explore the possibility of early opening of a corridor (Oostvaarderswissel) to the Horsterwold. This area has already been designated as EHS since 2006 and has never been agricultural land.**
 - Onderzoek de mogelijkheid van het vroegtijdig openstellen van een corridor (Oostvaarderswissel) naar het Horsterwold. Dit gebied is al aangewezen als EHS sinds 2006 en is nooit agrarisch gebied geweest.
6. **Adopt a shift in management of the larger herbivores towards earlier culling of animals thought at risk. To facilitate this Staatsbosbeheer will:**
 - Realiseer een verschuiving in het beheer van de grote grazers naar het eerder afschieten van dieren die risico lopen. Om dit te faciliteren zal Staatsbosbeheer:
7. **Develop an appropriate protocol for combining measures of animal condition with an environmental score designed to relate condition to prevailing and likely future environmental conditions.**
 - Een geschikt protocol ontwikkelen dat maatstaven voor dierconditie combineert met een score voor de omgevingsomstandigheden, die ontworpen is om de conditie te kunnen relateren aan de heersende en de waarschijnlijke toekomstige omgevingscondities.
8. **Develop and implement improved systems for monitoring numbers and trend of populations of large herbivores, birds and vegetation. Vegetation will need to be monitored in relation to delivery of underlying Natura 2000 objectives as well as its own intrinsic biodiversity; particular attention will be focused on areas of woodland opened for access to large herbivores (Driehoek, Kotterbos, Oostvaardersbos).**

- Een verbeterd systeem ontwikkelen en implementeren voor het monitoren van aantallen en trends van populaties grote grazers, vogels en vegetatie. De vegetatie moet worden gemonitord in relatie tot het behalen van de onderliggende Natura 2000 doelen én de eigen intrinsieke biodiversiteit; de aanliggende bosgebieden die opengesteld worden voor de grote herbivoren (Driehoek, Katterbos, Oostvaardersbos) verdienen daarbij bijzondere aandacht.

9. Develop a strategy for closer engagement with the public and interested stakeholder groups, to ensure better communication and increased transparency of management and management decisions.

- Een strategie ontwikkelen om een nauwere verbinding met het publiek en geïnteresseerde groepen van belanghebbenden aan te gaan, om ervoor te zorgen dat de communicatie en transparantie van het management en managementbesluiten verbeterd.

Overzicht over de status en voortgang van deze maatregelen.

Maatregel	Status (20 december 2013)	
1. Ontwikkel en implementeer een plan voor actief watermanagement	<u>Ontwikkeling gerealiseerd. Implementatie voorzien in uitvoering beheerplan Natura2000</u>	<p>Verwijderd: 8 April 2011</p> <p>Verwijderd: in ontwikkeling</p> <p>Met opmaak: Nederlands (standaard)</p> <p>Met opmaak: Nederlands (standaard)</p>
2. Maak minstens 150 hectare winterbeschutting voor alle grote herbivoren door de aanliggende bosgebieden Driehoek, Katterbos en Oostvaardersbos gedurende de wintermaanden open te stellen en daarmee delen van deze gebieden te verbinden met het huidige graasgebied.	gerealiseerd	<p>Verwijderd: Korte termijn: gerealiseerd; middel/ lange termijn: in ontwikkeling</p>
3. Monitoring van de vegetatie in relatie tot het behalen van de onderliggende Natura 2000 doelen, potentiële schade én de eigen intrinsieke biodiversiteit	<u>gerealiseerd</u>	<p>Verwijderd: Korte termijn: gerealiseerd; middel/ lange termijn: in ontwikkeling</p>
4. Maak 1000 meter schuilrichels in het zandige deel (het Stort) van de Oostvaardersplassen	gerealiseerd	
5. Onderzoek de mogelijkheid van het vroegtijdig openstellen van een corridor (Oostvaarderswissel) naar het Horsterwold.	<u>door politieke keuzes niet aan de orde.</u>	<p>Verwijderd: in overweging</p> <p>Met opmaak: Nederlands (standaard)</p>
6. Realiseer een verschuiving in het beheer van de grote grazers naar het eerder afschieten van dieren die risico lopen.	gerealiseerd	
7. Ontwikkel een geschikt protocol dat maatstaven voor dierconditie combineert met een score voor de omgevingsomstandigheden, die ontworpen is om de conditie te kunnen relateren aan de heersende en de waarschijnlijke toekomstige omgevingscondities.	gerealiseerd	
8. Een verbeterd systeem ontwikkelen en implementeren voor het monitoren van aantallen en trends van populaties grote grazers, vogels en vegetatie.	<u>gerealiseerd</u>	<p>Verwijderd: Korte termijn: gerealiseerd; middel/ lange termijn: in ontwikkeling</p>
9. Een strategie ontwikkelen om een nauwere verbinding met het publiek en geïnteresseerde groepen van belanghebbenden aan te gaan	<u>gerealiseerd</u>	<p>Verwijderd: Strategie is ontwikkeld, implementatie is gaande</p>

4.2 Management voor de middellange termijn

De aanbevelingen uit ICMO2 luidden voor de middellange termijn waren als volgt:

- 1. Implement the improved strategy on early reactive culling.**
 - Implementeer de verbeterde strategie van vroeg reactief beheer.
- 2. Open Hollandse Hout in winter.**
 - Stel het Hollandse Hout in de winter open.
- 3. Open Katterbos throughout the year.**
 - Stel het Katterbos het hele jaar open.
- 4. Evaluate experience with Katterbos, and Oostvaarderswissel to see if the Hollandse Hout can also be opened on a permanent basis ².**
 - Evalueer de ervaring met Katterbos en Oostvaarderswissel om te zien of de Hollandse Hout op permanente basis opengesteld kan worden.
- 5. Take necessary steps to open the 120 m wide pathway (Oostvaarderswissel), first for red deer and later for konik horses and heck cattle.**

²) De geel gemarkeerde aanbevelingen zijn (deels) nu niet uitvoerbaar. Ervaringen opgedaan in het Katterbos zullen nog weldegelijk worden benut voor al dan niet permanente openstelling van de bosgebieden en het eventuele noodszenario voor de Hollandse Hout.

- Neem de noodzakelijke stappen om de 120 meter brede strook (Oostvaarderswissel) voor edelherten en later voor konikpaarden en Heckrunderen open te stellen.
6. Avoid providing supplementary food or contraception.
- Vermijd bijvoeren of contraceptie.
7. Implement the watermanagementplan.
- Implementeer het watermanagementplan.
8. Maintain stakeholder forum and scientific advisory board.
- Zet het stakeholdersplatform voort en de wetenschappelijke adviesraad.
9. Perform a full independent review in 2015.
- Voer een volledig onafhankelijke evaluatie uit in 2015.

Aanvullend op de set van maatregelen die ICMO2 voorstelt in haar advies, zijn door het wegvallen van de Hollandse Hout ook op de middellange termijn aanvullende maatregelen nodig. Deze maatregelen worden in het voorjaar 2011 nader uitgewerkt, zodat reeds in de loop van de zomer 2011 de eerste maatregelen genomen kunnen worden met gunstig effect in de winter 2011-2012.

- Aangelegde schuilrichels worden ingeplant met stekelstruiken zoals meidoorn, sleedoorn. Dit levert, een extra bescherming van de richels zelf, potentiële kiemplekken tussen de stekelstruiken voor bomen en zaadbronnen op in het gebied. De aanplant dient beschermd te worden in de eerste jaren. Hiervoor zullen rillen van dood hout worden benut. Uitvoering voorzien in mei 2011.
- Toevoegen (in de wintermaanden) van een groter stuk Kotterbos als beschuttingsgebied, tot ca. **90 hectare**. Dit is reeds opgenomen in de plannen die de provincie wil uitvoeren (ILG). Planning hiervan is dat deze maatregelen begin 2012 starten. Staatsbosbeheer zal in overleg met EL&I en provincie er bij het provinciebestuur op aandringen de werkzaamheden in het Kotterbos zo in te richten dat het **nieuwe deel van het Kotterbos vanaf de winter 2013-2014 toegankelijk is voor edelherten**.
- Het herstructureren van de bestaande bosgebieden (Kotterbos, Oostvaardersbos en de Driehoek) om andere boomsoorten in te brengen en meer stekelstruiken, zodat ook de duurzaamheid van deze gebieden op de lange termijn wordt gewaarborgd en bosverjonging kan plaatsvinden. In april 2011 zal hier op kleine schaal mee gestart worden in het Oostvaardersbos. Staatsbosbeheer zal voor 1 september 2011 een "Uitvoeringsplan Beschutting" opstellen. **Dit uitvoeringsplan beschutting wordt begin 2014 vervangen door een beheerplan Oostvaardersbos-Kotterbos**
- Het creëren van extra plekken met "natuurlijke beschutting". Er zijn in de Oostvaardersplassen diverse plekken waar van nature beschutting is door struiken en bosjes en dood hout.
- **Verbreden van de bestaande onderdoorgang naar Kotterbos. Naar een ruime en droge passage voor de drie soorten hoefdieren**

Optionele maatregelen, die zullen worden geïntegreerd met de uitvoering van het beheerplan Natura2000:

- Vergroten van de heterogeniteit van het gebied door met eenmalige interventie meer droog-nat overgangen en meer reliëf te creëren. Dit voegt naast beschutting ook impulsen toe aan de biodiversiteit en geografische heterogeniteit Deze optie zal worden meegenomen in het opstellen van het watermanagementplan.
- Creëren van extra beschutting door exclusures te maken in de vorm van smalle stroken langs de randen van de Oostvaardersplassen. Deze gebieden kunnen via natuurlijke regeneratie ontwikkelen tot bosschages en daarmee bosbeschutting. Voordat dat zover is kunnen deze gebiedjes ook al beschutting bieden als de hekwerken bekleed zouden worden met windbrekend materiaal (voorstel door Staatsbosbeheer uiterlijk 1 september 2012). **Uitvoering van deze werkzaamheden is gepland in het voorjaar van 2014.**
- **Koppeling met het Oostvaardersveld (voor edelherten) waarin gebruik van de smalle onderdoorgang als pilot zal worden bekeken.** (winter 2014-2015)

Ten aanzien van de Hollandse Hout heeft de Staatssecretaris van EL&I in 2011 besloten geen mogelijkheden hiertoe te zien. Hij heeft echter laten blijken dat in noodsituaties dit een niet uit te sluiten optie is. Het eventueel gebruiken van deze optie is slechts mogelijk indien deze op termijn tijdig voorbereid is. Het betreft hier onder andere het uitwerken van een noodplan met daarin opgenomen eventuele rasters, oversteek over de Knardijk, communicatie en besluitvorming. **Inmiddels zijn de gesprekken over openstelling van een deel van de Hollandse Hout hervat. Besluitvorming hierover door gemeente Lelystad wordt voorzien in de eerste helft van 2014.**

4.3 Management op langere termijn

Het management zet in op een uitbreiding van de beschutting voor de grote grazers en op een vroegtijdig afschot van dieren die het risico lopen om in een toestand van langdurig lijden terecht te komen. Het lange termijn management zal in belangrijke mate bepaald worden door het besluit om de Oostvaarderswissel, zoals voorgesteld door de Provincie Flevoland, wel of niet open te stellen. **Omdat dit op de korte termijn niet zal gebeuren,**

Verwijderd: 100

Verwijderd: tenminste in de tweede helft van de winter (1 maart 2012) beschikbaar is voor de grazers

Verwijderd: eventueel

Verwijderd: en de "strip naar het Oostvaardersveld"

Verwijderd: Door het dode hout meer te 'stapelen' levert dit extra beschutting op. De concrete maatregelen worden opgenomen in het Uitvoeringsplan Beschutting (sept. 2011).

Verwijderd: Toevoegen van "De Strip" (tussen fietspad en spoor vanaf het Kotterbos) als beschuttingsgebied

Verwijderd: De

Verwijderd: is goed bruikbaar

Verwijderd: Opening hiervan is technisch mogelijk vanaf winter 2011-2012, nadrukkelijk onder voorbehoud van financiering.

Verwijderd: Volgens mij is dit niet helemaal af...

Verwijderd: afhankelijk van effectiviteit al genomen beschuttingsmaatregelen en uitkomst watermanagementplan

Verwijderd: 0

Verwijderd: nu

worden aanvullende maatregelen in het Oostvaardersplassengebied zelf genomen. Een belangrijk deel van deze aanvullende maatregelen wordt opgenomen in het beheerplan Oostvaardersbos-Kotterbos.

Staatsbosbeheer gaat er in dit managementplan van uit dat er ook in de toekomst een vorm van een verbinding met het Horsterwold gerealiseerd zal worden. Ook zonder deze verbinding zal er echter worden voldaan aan het behalen van de managementdoelstellingen (minimaliseren potentieel dierenleed). Voor verdere optimalisatie van dierenwelzijn wordt maximaal ingezet op het benutten en uitbreiden van de beschuttingsmogelijkheden in de randzone van de Oostvaardersplassen.

4.4 Communicatie

Staatsbosbeheer is zich ervan bewust dat de maatschappelijke en politieke discussie over de Oostvaardersplassen een discussie is met vele dimensies. Vooral de concepten "natuur" en "dierenwelzijn" roepen veel vraagtekens, discussies en emoties op. Mensen kennen het gebied onvoldoende. Het publiek hiermee meer bekend maken, maar ook een luisterend oor zijn voor de vragen en emoties die het beheer oproept, is een belangrijke opgave voor de communicatie. Daarbij staat voorop dat in de communicatie het totale verhaal over de Oostvaardersplassen verteld wordt.

Staatsbosbeheer wil de betrokkenheid bij het grote publiek verder te vergroten en zal daarbij open en transparant communiceren over alle aspecten van het beheer. Hiervoor is een interne PR-commissie ingesteld die regie voert op de communicatie. De PR-commissie onderhoudt via het districtshoofd contacten met de Beheersadviescommissie en de stakeholdergroepen. Staatsbosbeheer zal alle geïnteresseerde stakeholders actief informeren over besluiten en ontwikkelingen in het beheer en over de resultaten van de monitoring. Een actieve inbreng van de belanghebbenden wordt gestimuleerd.

4.5 Advisering en begeleiding door externe deskundigen

Staatsbosbeheer zal themawerkgroepen voor de verschillende managementdoelen bijeenhalen om de doelen voor de Oostvaardersplassen op ieder specifiek vlak verder uit te werken en te begeleiden. Verder zal Staatsbosbeheer een werkgroep instellen om de wetenschappelijke activiteiten binnen de Oostvaardersplassen te coördineren. De Beheeradviescommissie Oostvaardersplassen staat centraal, bepaalt hoe andere commissies daaraan gelinkt moeten worden³ en besluit over de implementatie van de producten van de themagroepen. Daarnaast is er ook een veterinaire begeleidingscommissie in het leven geroepen die Staatsbosbeheer adviseert op het gebied van veterinaire zaken.

4.6 Monitoring ten behoeve van managementdoelen

Er zal een heldere relatie gelegd worden met de doelen van de Oostvaardersplassen en de informatie die nodig is vanuit de beheerdoelen om te kunnen sturen. Per soort en per maatregel zal een uitgewerkt monitoringsprotocol komen. Er worden drie niveaus onderscheiden in de monitoring:

1. Monitoring t.b.v. de beheerdoelen om in het beheer te kunnen (bij)sturen.
2. Monitoring t.b.v. communicatie/acceptatie van beheermaatregelen in de maatschappij.
3. Monitoring t.b.v. wetenschappelijk onderzoek en begrip van het ecosysteem/soorten.

Relatie monitoring en managementdoelen:

1. Conditie grote grazers: effectiviteit en aanscherping van afschotprotocol, inzicht in wisselwerking grazers, voedsel en omgevingsomstandigheden.
2. Verspreiding grote grazers door het gebied en gebruik van beschuttingsmogelijkheden: uitvoering afschotprotocol en ontwikkeling beschuttingsarealen.
3. Impact op de vegetatie (inclusief nieuwe bosgebieden): kwaliteit beschutting, aandeel winterbiotop en ontwikkeling biodiversiteit.
4. Inplanten van de richels in de Oostvaardersplassen met stekelstruiken: optimaliseren beschuttingseffect en verhoging biodiversiteit.
5. Vogelmonitoring: handhaven van RIZA tellingen, bereiken Natura 2000 doelen.
6. Watermanagement: bereiken Natura 2000 doelen en ontwikkelen biodiversiteit.
7. Communicatie: transparantie en draagvlak voor managementdoelen verhogen.

³) *Verslag Algemeen Overleg Tweede Kamer 1 december 2010. Staatssecretaris Bleker: "Ik voel niets voor het in elkaar schuiven van de commissies. Ik wil een commissie die met het beheer bezig is en daarnaast een wetenschappelijke commissie. De beheerscommissie staat centraal en moet bepalen hoe de andere commissies daaraan gelinkt worden."*

Verwijderd: Hierover vindt momenteel politiek overleg plaats tussen staatssecretaris Bleker en het provinciebestuur van Flevoland

Verwijderd: Indien deze wissel niet wordt opengesteld, en zonder beschikbaarheid van de Hollandse Hout, zullen ingrijpendere maatregelen nodig kunnen zijn. Zodra duidelijkheid ontstaat over de Oostvaarderswissel, zal de lange termijn managementstrategie worden opgesteld.

Verwijderd: ¶

5. Bijlagen

- Watermanagementplan (*Bijlage 1*)
- Vroeg reactief beheer (*Bijlage 2*)
- Protocol voor de combinatie van dierconditie (*Bijlage 3a*) met omgevingscondities (*Bijlage 3b*)
- Monitoringsystemen voor het monitoren van de populatie grote grazers (*Bijlage 4a*), vogels (*Bijlage 4b*) en vegetatie (*Bijlage 4c*)
- Communicatiestrategie en Public Relations (*Bijlage 5*)
- Advisering en begeleiding door externe deskundigen (*Bijlage 6*)
- Planning maatregelenpakket (*Bijlage 7*)
- Capaciteit en kosten (*Bijlage 8*)
- Beschuttingsplan (*Bijlage 9*)

Bijlage 1. Watermanagement Oostvaardersplassen.

1. Doelstelling watermanagement.

Om de hoofddoelstelling van de Oostvaardersplassen duurzaam te borgen (hoofddoelstelling: "Het in stand houden en verder laten ontwikkelen van een natuurlijk moerasecosysteem met hoge natuurwaarde als voortplantings- en verblijfgebied van vrij levend moerasvogels en zoogdieren") zijn maatregelen op het gebied van het waterbeheer noodzakelijk. Hiermee wordt tevens invulling gegeven aan de ICMD-2 aanbeveling nummer 1. Staatsbosbeheer heeft een groep deskundigen (Themawerkgroep Watermanagement) gevraagd advies uit te brengen over dit onderwerp.

2. Samenvatting van het advies van de Themawerkgroep Watermanagement

2.1 Streefbeeld waterbeheer.

Het streefbeeld voor de Oostvaardersplassen [...] is een streefbeeld voor de lange termijn (2030). Daar moet naar toe worden gewerkt in de komende 20 jaar, waarbij de

weg die wordt afgelegd cruciaal is. Het streefbeeld voor de Oostvaardersplassen is kortweg samen te vatten als "*Een zo natuurlijk mogelijk functionerend dynamisch moerasecosysteem, dat zichzelf duurzaam in stand kan houden en zo min mogelijk menselijke ingrepen vraagt.*"

Onderdeel van dit streefbeeld is:

- Eén peilvak voor het totale gebied op de lange termijn.
- Een natuurlijk waterpeilverloop o.i.v. natuurlijke a-biotische processen
- Een natuurlijke variatie tussen nat en droog in de tijd
- Een waterbeheercyclus van 20-30 jaar (nader te analyseren) en een periodiek droge periode in de rietvegetatie van minimaal 4 jaren, gevolgd door een geïnundeerde periode van 15-25 jaar.
- Een integrale natuurlijke gradiënt: van nat via plas-dras naar droog.
- In 2030 fungeert de OVP duurzaam als belangrijke, intermitterende bron van verspreiding van (zeldzame) moerasvogels naar gebieden elders in Nederland of Europa.
- De biodiversiteit in de Oostvaardersplassen is vergroot.

De weg naar dit eindbeeld zal weloverwogen moeten worden afgelegd met continue monitoring tijdens het proces om indien nodig de fasering of aanpak bij te stellen.

2.2 Voorgestelde maatregelen.

Voor de korte termijn (1e beheerplanperiode) wordt een aantal maatregelen voorgesteld die zeker bij zullen dragen aan het streefbeeld op lange termijn:

- Een V-vormige stuw inzetten.
- Extra poelen die geïsoleerd liggen in het buitenkaadse deel realiseren.
- Inundatievlaktes op de Waterlanden creëren.
- Aantal peilvakken in het buitenkaadse deel verkleinen, een deel kan al vernat worden.
- Vismigratiemogelijkheden realiseren.
- Ten behoeve van het behoud N2000 soorten op korte termijn is het noodzakelijk dat (een deel van) het gebied wordt drooggelegd.

Voor de middellange termijn wordt aanbevolen het moerasgedeelte periodiek droog te laten vallen. [...] Door de werkgroep is geconstateerd dat er twee kansrijke scenario's mogelijk zijn om te komen tot het uiteindelijke streefbeeld. Beide scenario's worden hieronder kort geschetst.

2.3 uitvoeringsscenario's ten aanzien van drooglegging.

Scenario 1: Drooglegging in één keer

In dit scenario wordt het gehele moerasgebied in één keer drooggelegd, het oostelijk en westelijk deel tegelijkertijd. De bodem zal verder gaan klinken, maar door de gezamenlijke droogval blijven hoogteverschillen tussen oostelijk en westelijk moeras grotendeels behouden. Deze heterogeniteit in hoogteverschillen zorgt bij hervernatting voor verschillen in reliëf en daarmee nat-droog overgangen in het hele gebied.

Consequenties:

- Soorten worden gedwongen te vertrekken en kunnen niet lokaal terecht. Hierdoor wordt in heel West-Europa een uitstralingseffect verwacht. Hetzelfde gebeurt bij hervernatting als de dan piekende soorten door ruimtegebrek gedwongen worden om te vertrekken. Zowel de droogval als de vernatting levert een piek en/of een dal in de populatie-omvang voor veel soorten op, maar zorgt voor verspreiding op grote schaal.
- Veel moerasvogels die open water of veilige eilanden nodig hebben, zoals eenden, ganzen, futen, lepelaars en reigers, zoeken hun heil elders en vertrekken (tijdelijk) naar moerassen in binnen- en buitenland.
- Andere moerasvogels profiteren van de droogval: duizenden steltlopers bezoeken de slikken en plevieren broeden op de drooggevallen bodems. Pijlstaarten en wintertalingen foerageren massaal op de drooggevallen slikken. Baardmannetjes, rietgorzen en blauwborsten profiteren van de uitbreidende rietvelden en bereiken zeer hoge dichtheden. De ruige pioniersvegetatie trekt veel blauwe kiekendieven aan.
- Veel grote karpers en brasems verdwijnen met het water uit het systeem of worden opgegeten door honderden gelegenheidsvisser, zoals reigers, zeearend, zwarte wouw en witte en zwarte ooievaars.
- De hogere moerasgronden zijn tijdens de droogvalperiode in toenemende mate bereikbaar voor grote grazers.

Voordelen:

- Er wordt direct toegewerkt naar één gebied; er wordt niet in delen gewerkt als de ambitie juist vergroting is.
- Bij een totale droogval van het hele binnenkaadse deel zullen de piekaantallen van bepaalde soorten waarschijnlijk hoger zijn dan de piekaantallen in alleen het westelijke of oostelijke elk apart.

Nadeel:

- Er worden risico's genomen met enkele Natura 2000 soorten, terwijl met onvoldoende zekerheid gesteld kan worden dat deze (vogel)soorten een alternatief leef- en broedgebied zullen vinden.

Scenario 2: Fasering in drooglegging

In dit scenario wordt het moeras gefaseerd drooggelegd in de volgende stappen:

1. Oostelijk deel eerst droogleggen: De grotendeels dichtgeslibde kleiwal [...] tussen zuidwestelijk en noordoostelijk deel in het moeras van de Oostvaardersplassen biedt een eenvoudige mogelijkheid om opnieuw een deel van het gebied droog te leggen. Er wordt voor gepleit om eerst het oostelijke, niet eerder ontwaterde deel, droog te leggen. Daarmee wordt het inklinken van dit deel van het moeras op gang gebracht, mits cultuurtechnische maatregelen worden benut om ook daadwerkelijk voor klink te zorgen (ontwateren is daarvoor echt nodig). Indien nodig wordt het stuwpeil van het westelijk deel verlaagd, zodat geen water van west naar oost stroomt. Afwatering vindt via het Hoofddiep plaats, dat daarvoor uitgebaggerd zal moeten worden om als afvoerkanaal te kunnen dienen.
2. Herinrichting en herstel van het oostelijk deel: Na 3 tot 4 jaar van klink en herstel van de rietontwikkeling kan het noordoostelijk deel weer vol regenen. Het nieuwe water in het noordoostelijk moeras is helder en biedt kansen aan waterplanten, vissen en amfibieën. Verdwenen broedvogels keren met het stijgen van het waterpeil terug en profiteren van de explosie van jonge vis.
3. Vernatting oostelijk buitenkaads gebied: Tegelijkertijd met punt 2 wordt de kade rondom het noordoostelijk moeras doorgegraven, zodat nu afwatering oppervlakkig via de Waterlanden verloopt. Door vernatting neemt het begraaft oppervlak voor de grote grazers af. Er ontstaat daarmee in het oostelijk deel een geleidelijke overgang van droog naar nat, waardoor er in natte jaren minder graasgrond is dan in droge.
4. Droogval westelijk deel van het moeras: Het westelijke gebied komt dan aan de beurt om droog te vallen en in te klinken.
5. Herinrichting en herstel van het westelijk deel: Na een periode van ongeveer 4 jaar wordt ook dit deel weer vernat.
6. Op de overgang tussen het westelijke deel en de ecologische verbindingzone langs de Oostvaardersdijk komt een V-vormige overlaat, die ook in droge tijden nog beperkt water weg laat stromen. Hierdoor wordt de waterdynamiek vergroot ten opzichte van de huidige situatie en stijgen de peilfluctuaties jaarlijkse van 25 naar 40 cm met grotere schommelingen tussen de jaren. Ook komt een dergelijke overlaat vismigratie ten goede. Maar vooral voor de inlaat van andere soorten is toch een vispassage nodig.
7. Na droogval nieuw peil instellen met bijbehorende keuze voor een V-stuw.

Omdat de mate van klink onzeker blijft, wordt geadviseerd binnen één beheerplanperiode van 6 jaar ook de monitoring en de modellering en de parametrisering van de modellen een plek te geven, zodat optimaal van de leerervaring gebruik gemaakt kan worden, alvorens een nieuwe beheerplanperiode in te gaan. Door fasering kan gemonitord worden hoe het einde van de cyclus zich in het gedeelte ontwikkelt, dat pas op een later tijdstip wordt drooggelegd. Overigens zonder dat daarop gewacht moet worden alvorens het andere deel droog te leggen.

Consequenties:

- De hogere moerasgronden van het droogvallende deel zijn tijdelijk in toenemende mate bereikbaar voor grote grazers.
- Door fasering kunnen dieren waarvoor het habitat tijdelijk ongeschikt wordt deels terecht in het andere deel als aan alle randvoorwaarden wordt voldaan.

Voordelen:

- Doordat niet het hele moeras in dezelfde fase van de cyclus verkeert, is de variatie in milieus en dus de lokale biodiversiteit groter.

Nadelen:

- Het natuurlijke proces van dispersiedruk (verspreiden van soorten naar gebieden elders buiten de Oostvaardersplassen) is mogelijk maar deels van toepassing, omdat altijd een deel van het gebied geschikt blijft voor de huidige soorten. Onzeker is of de dispersie groot genoeg is om andere natuurgebieden in Europa succesvol te koloniseren. Het is niet duidelijk hoeveel individuen van een soort daarvoor nodig zijn.

De Themawerkgroep geeft op basis van de nu beschikbare informatie de voorkeur aan scenario 2 totdat het stadium is bereikt waarin natuurlijke processen de cyclus zelf kunnen reguleren.

Keuze voor gefaseerd droogleggen om de volgende redenen:

- Met een fasering wordt het risico grotendeels vermeden dat sommige soorten helemaal niet meer terugkeren naar het gebied, omdat ze tijdelijk in het resterende natte deel nog wel terecht kunnen, al zullen de aantallen verminderen.
- Soorten zullen deels toch gaan uitzwermen naar andere gebieden vanwege overpopulatie op het resterende natte deel, zodat toch ook aan de doelstelling van brongebied voor andere moerasgebieden kan worden voldaan.
- Maatschappelijk draagvlak voor fasering wordt momenteel hoger geschat dan voor scenario 1

Hierbij wordt voorgesteld om eerst het oostelijk deel te ontwateren. Dit deel is nooit eerder drooggefallen. Cultuurtechnische maatregelen zullen nodig zijn om daadwerkelijke klink te bewerkstelligen. Het overtollige water uit dit deel van het moeras zou kunnen worden gebruikt om het droge deel nabij de waterlanden te inunderen, zodat grotere, wandelende oeverzones ontstaan. Omdat de mate van klink onzeker blijft, wordt geadviseerd binnen één beheerplanperiode van 6 jaar ook de monitoring, de modellering en de parametrisering van de modellen een plek te geven, zodat optimaal van de leerervaring gebruik gemaakt kan worden, alvorens een nieuwe beheerplanperiode in te gaan.

3. Procedure besluitvorming watermanagement.

Staatsbosbeheer heeft het advies van de Themawerkgroep water besproken in de stuurgroep Oostvaardersland. Staatsbosbeheer herkent zich in de conclusies en maatregelen zoals deze zijn voorgesteld. Alvorens tot uitvoer kan worden overgegaan zal Staatsbosbeheer dit advies in verband brengen met de uitkomsten van het Natura2000 beheerplan, dat wordt verwacht medio 2012. Op basis daarvan zal een (technisch) uitvoeringsplan worden opgesteld en zal een keuze voor volledige of gedeeltelijke drooglegging van het moeras worden gemaakt. Het uitvoeringsplan zal ter advisering aan de BAC worden voorgelegd.

Op basis van dit watermanagement advies is een van de voorgestelde beheermaatregelen in het concept beheerplan Natura2000 het tijdelijk verlagen van het waterpeil in het moeras van de Oostvaardersplassen. Dit is een noodzakelijke maatregel om de kwaliteit van de habitats in het gebied op lange termijn in stand te houden, en deels ook te herstellen. Over de noodzaak bestaat inmiddels brede overeenstemming. Uitvoering wordt onderdeel van het beheerplan Natura 2000.

In de uitvoering wordt in het concept-beheerplan voorgesteld de peilverlaging in één keer door te voeren. Dit is ook door de opdrachtgever (Programma Directie Natura2000) onderschreven. Bij verlaging zullen grote delen van het moeras in de zomer droog vallen Deze peilverlaging zal drie jaar aanhouden. Op dit moment is de verwachting dat de start van de uitvoering van deze maatregel op zijn vroegst in 2015 zal plaatsvinden. In de uitvoeringsagenda van het beheerplan zullen de details van de peilverlaging inclusief de verwachte effecten en de mitigerende maatregelen voor de Grote Grazers worden vastgesteld.

Verwijderd: ¶

Verwijderd: 2014

Bijlage 2: Vroeg reactief beheer

Om de welzijnssituatie van de grote grazers in de Oostvaardersplassen te verbeteren heeft ICMOZ een fundamentele aanpassing van reactief beheer naar vroeg reactief beheer geadviseerd. Dit betekent dat dieren, die de komende periode waarschijnlijk niet zullen overleven, vroegtijdig afgeschoten zullen worden, waarbij niet alleen de dierconditie maar ook de omgevingsconditie mede afgewogen wordt. Dit beheer is een grote verandering ten opzichte van het vorige beheer: Het vorige beheer wilde vooral wintersterfte en ingrijpen door de mens minimaliseren. Het huidige beheer wil onnodig lijden van de dieren minimaliseren.

Criteria voor afschot houden rekening met de dierconditie, gedrag, populatiedichtheid, beschikbaarheid van voedsel, beschutting en weersomstandigheden.

Op basis van de ervaringen uit de winter 2011-2012 zijn de volgende aanscherpingen aan het protocol toegevoegd.

Heckrunderen

- Extra aandacht voor *gedrag* Heckrunderen in het vroege voorjaar. Het gedrag is in deze periode bepalend voor het toepassen van het afschot, ook als de fysieke conditiescore lager is of lijkt.
- meer rondes met de dierenarts eind maart en april.
- Aandacht voor dieren in de YDPI (Young, Old, Pregnant en Ill) categorieën.
- bij geschoten Heckrunderen steekproefsgewijs de ketonen meten om hier onderscheidende patronen in te ontdekken. (Het betreft hier minimaal 20 dieren).
- In de eerste helft van 2014 een analyse te laten uitvoeren van de veterinaire en afschot gegevens van de afgelopen vijftien jaar om een goed beeld te krijgen van de langjarige ontwikkeling van veterinaire status in de populatie Heckrunderen.

Konikpaarden

- Extra aandacht voor afschot veulens, met name in perioden van koude.

edelherten

- Extra aandacht en hogere frequentie van surveillance in de bosgebieden, met name voor en tijdens periode met lagere temperaturen.
- Jonge kalveren zullen reeds in de maanden vóór de winter actief worden beoordeeld op hun overlevingskansen. Wanneer er signalen zijn is dat deze dieren een komende winter niet zullen overleven zullen deze in de geest van het protocol vroeg reactief beheer ook in deze periode worden geschoten en zal niet worden gewacht tot de omgevingsconditie verder daalt.

Dierconditie

ICMOZ verwacht volgens gebruikelijke definities dat dieren in een dierscore van 1 of 2 (definitie volgens Riney, 1960; Pollock, 1980; Gill, 1991) afgeschoten zullen worden. Echter, ook dieren in een hogere score zullen afgeschoten moeten worden indien de omgevingscondities zodanig zijn, dat het overleven van het dier onwaarschijnlijk lijkt. Hiervoor is een multicriteria schema ontwikkeld. Zie ook Bijlage A1. Hierbij wordt de praktische uitvoering van het afschot mede beschouwd. Het schieten van dieren in hogere conditiescore is niet altijd mogelijk omdat deze dieren zich vaak actief in de kuddes ophouden.

Gedrag

Onafhankelijk van de omgevingsomstandigheden zullen dieren afgeschoten worden, die atypisch gedrag laten zien dat duidt op de aanwezigheid van lijden. Alle aspecten van het gedrag van het dier moeten hiervoor bekeken worden (niet alleen apathisch gedrag).

(Populatiedichtheid en) beschikbaarheid van voedsel

De beschikbaarheid van voedsel zal in relatie tot de populatiedichtheid beoordeeld worden om tot een realistische inschatting van de overlevingskansen van de dieren te kunnen komen. De inschatting in welke mate de hoeveelheid beschikbaar voedsel voldoende is om de populatie te voeden tot het verwachte einde van de winter is hiermee de maat.

Beschutting en weer

Wanneer de omvang van de beschutting voor de dieren onvoldoende is of de weersomstandigheden extreem slecht zijn, dan zal de score voor het afschot van dieren verhoogd moeten worden. Deze beoordeling zal rekening houden met alle weerfactoren zoals, wind en neerslag. Het gaat dus niet alleen om een temperatuurgrens van hoger of lager dan 10 °C.

Met opmaak: Inspringing: Eerste regel: 36 pt

Met opmaak: Lettertype: Agrofont, 10 pt, Nederlands (standaard)

Met opmaak: Lettertype: Agrofont, 10 pt, Nederlands (standaard)

Verwijderd: Extra aandacht voor *gedrag* Heckrunderen in het vroege voorjaar, en

Met opmaak: Lettertype: Agrofont, 10 pt

Met opmaak: Niet onderstrepen

Met opmaak: Niet onderstrepen

Met opmaak: Niet onderstrepen

Met opmaak: Niet onderstrepen

Verwijderd: hoe vaak(?) minmaal ...

Met opmaak: Niet onderstrepen

Met opmaak: Niet onderstrepen

Met opmaak: Niet onderstrepen

Met opmaak: Inspringing: Links: 36 pt, Geen opsommingstekens of nummering

Met opmaak: Geen opsommingstekens of nummering

Met opmaak: Inspringing: Links: 36 pt, Geen opsommingstekens of nummering

Met opmaak: Geen opsommingstekens of nummering

Met opmaak: Niet onderstrepen

Met opmaak: Niet onderstrepen

Met opmaak: Niet onderstrepen

Met opmaak: Niet onderstrepen

Met opmaak: Niet onderstrepen

Met opmaak: Niet Markeren

Met opmaak: Niet Markeren

Afvoer van geschoten of dood gevonden dieren

Alhoewel het wettelijk niet verplicht is worden geschoten en gevonden Heckrunderen en Konikpaarden in beginsel afgevoerd. Daar waar de terrein- of weeromstandigheden dit niet toelaten, kan er in situaties van afgeweken worden. De Edelherten kunnen in beginsel in het terrein blijven liggen. Van de mannelijke dieren worden de geweistangen verwijderd. Verplaatsing en/of afvoer van dode edelherten is aan de orde indien dit uit milieuhygiënische overwegingen dan wel recreatieve beleving van belang is.

Voor het monitoren van de populatiedynamica worden de volgende basisgegevens van afgeschoten en dood gevonden dieren geregistreerd

Administratie afschot

Parameters: datum, tijdstip, aantal geschoten dieren, leeftijd, conditie, sexe, mogelijke doodsoorzaken, locatie afschot (kavel)

Methode: bestaand protocol (Managementplan bijlage 3, Art. 5.1. lid 6 Art. 2011).

Uitvoering: Staatsbosbeheer

Periode: 2011-2015

Gewenste intensiteit: doorlopend/dagelijks

Administratie sterfte anders dan door afschot, administratie geboorte

Parameters: datum, tijdstip, aantal geboren, aantal dood gevonden dieren, leeftijd, conditie, sexe, mogelijke doodsoorzaken, locatie afschot (kavel)

Methode: bestaand protocol (Art. 5.1. lid 6 Art. 2011, Managementplan bijlage 3).

Uitvoering: Staatsbosbeheer

Periode: 2011-2015

Gewenste intensiteit: doorlopend

Daarnaast zullen 10 geschoten/dood gevonden dieren per species en jaar pathologisch worden onderzocht (op conditie, parasieten, ziekten), waarbij ook de status van het beenmergvet vastgesteld zal worden.

Het protocol Vroeg reactief Beheer versie I.I. (of eventuele aangepaste en vastgestelde versies indien van toepassing), hoort als bijlage bij dit managementplan.

Verwijderd: G

Verwijderd: worden

Verwijderd: bijzondere

Verwijderd: blijven

Verwijderd: kan

Verwijderd: zijn

Verwijderd: aan de orde is

Met opmaak: Nederlands (standaard)

Bijlage 3: Afschotcriteria

A. Dierconditie

De conditie van Heckrunderen en Konikpaarden wordt al vanaf 1991 wekelijks visueel vastgesteld. Tot het najaar 2010 was het afschotbeleid er vooral op gericht om natuurlijke processen zoveel mogelijk ongestoord te laten verlopen en dieren pas te schieten als duidelijk was, dat zij binnen kort zullen overlijden. Het huidige vroegreactieve afschotprotocol is erop gericht onnodig lijden van de grote grazers te voorkomen. Hiervoor wordt ingegrepen als de dierconditie in relatie tot de omgevingsconditie erop wijst, dat het dier de komende periode waarschijnlijk niet zal overleven (zie Bijlage 2).

Terwijl de algemene conditie van de dieren gemonitord wordt om de populatie als geheel in de gaten te houden (zie Bijlage 4 A2), wordt er bijzondere aandacht besteed aan dieren in een slechte conditie. Vanaf 1 december tot 1 mei is er een werkwijze van kracht waarbij elke dag rondes gedaan worden door de beheerders en waarin alle individuele dieren worden bekeken om te kunnen bepalen of afschot nodig is. De beoordeling van de individuele dierconditie geschiedt op basis van conditiescores die op fysiologische kenmerken gebaseerd zijn (zie Tabel 3.A2). De oude klassenindeling die sinds 1991 wordt gebruikt om de algemene diercondities te meten wordt voortgezet, zodat de monitoringsreeks vanaf 1991 niet verloren gaat. Deze 9 klassen voor Heckrunderen en konikpaarden en 6 klassen voor edelherten, zijn eenvoudig om te zetten naar 5 klassen voor alle drie de soorten (conform klassenindeling in tabel 3A2). Deze 5 klassen zijn toereikend om de omgevingscondities versus de dierconditiescores in het afschotprotocol ook in de praktijk werkbaar te maken. In het afschotprotocol wordt dus gewerkt met 5 klassen voor de dierconditiescores. Ter ondersteuning van de beoordeling van de diercondities maakt de dierenarts maandelijks zijn eigen rondes en beoordeelt de conditiescores onafhankelijk. Hij krijgt dan voor zich zelf een goed beeld hoe de situatie is.

De manier waarop het afschot precies plaatsvindt, is beschreven in het Protocol Vroeg reactief Beheer versie 1.1.

Fysiologische kenmerken:

De fysiologische kenmerken (zie Tabel 3.A2) reflecteren grofweg de vetreserves van de dieren, zoals eerder aangetoond. Specifieke conditiescores zijn ontwikkeld en gerapporteerd in de literatuur voor herten (red deer: Riney, 1955, 1960). Deze scores zijn verder ontwikkeld en later toegepast op ander wild levende grazers (bijvoorbeeld paarden: Gill, 1987; Burton, 1992). Vergelijkbare scores bestaan voor gehouden runderen (Edmondson et al. (1989); Burkholder (2000); Broring et al (2003); Winckler et al (2003), waarbij goede correlaties tussen scores en daadwerkelijke fysiologische conditie zijn aangetoond. Voor managementdoeleinden wordt de conditie van de Heckrunderen, Konikpaarden en edelherten gescoord in de vijfpuntsschaal zoals aangegeven in tabel 3.A2.

Gedragskenmerken:

Naast de fysiologische kenmerken worden ook gedragskenmerken, zoals sociaalgedrag en bewegingsgedrag, geobserveerd om de toestand van het dier te beoordelen (zie Tabel 3.A2).

Re-evaluatie van dieren in slechte conditie:

Dieren in een twijfelachtige conditie (dierconditie < 3, zie Tabel 3.A2) worden gelogd en binnen 24 uur opnieuw beoordeeld.

Tabel 3.A2: Dierconditie

	Fysieke kenmerken	Gedragskenmerken
Dierconditie 1 (slecht)	<ul style="list-style-type: none"> • Doornuitsteeksels als tanden van een zaag • Zeer sterk ingevallen bedekking tussen doorn- en dwarsuitsteeksels • Zeer sterk ingevallen buikvulling • Bedekking tussen heupbeen en zitbeen ernstig ingevallen, geen vlees aanwezig • Zitbeenderen zeer prominent met diepe V-vormige holte onder de staart 	<ul style="list-style-type: none"> • Bewegingsgedrag: zeer traag, onregelmatige bewegingen, struikelen vaak, niet vast op de benen • Onderzoekend gedrag: gedesorieënt, apathisch • Sociaal gedrag: afgezonderd • Foerageergedrag: geen
Dierconditie 2 (slecht -matig)	<ul style="list-style-type: none"> • Doornuitsteeksels als duidelijk zichtbaar • Sterk ingevallen bedekking tussen doorn- en dwarsuitsteeksels • Sterk ingevallen buikvulling • Bedekking tussen heupbeen en zitbeen duidelijk ingevallen, weinig vlees aanwezig • Zitbeenderen prominent met diepe, bijna V-vormige holte onder de staart 	<ul style="list-style-type: none"> • Bewegingsgedrag: traag, onregelmatige bewegingen, struikelen vaak, minder vast op de benen • Onderzoekend gedrag: gedesorieënt, niet alert, passief • Sociaal gedrag: volgt de groep vertraagd • Foerageergedrag: geen
Dierconditie 3 (matig)	<ul style="list-style-type: none"> • Doornuitsteeksels individueel te onderscheiden • Duidelijk ingevallen bedekking tussen doorn- en dwarsuitsteeksels • Sterk ingevallen buikvulling • Bedekking tussen heupbeen en zitbeen sterk ingevallen, zeer licht bevestigd • Zitbeenderen prominent U-vormig, holte onder de staart 	<ul style="list-style-type: none"> • Bewegingsgedrag: minder krachtige bewegingen, • Onderzoekend gedrag: licht passief • Sociaal gedrag: minder interactief, wel in de buurt van de groep • Foerageergedrag: blijvend op zoek naar voedsel
Dierconditie 4 (matig - goed)	<ul style="list-style-type: none"> • Doornuitsteeksels individueel te onderscheiden • Duidelijk ingevallen bedekking tussen doorn- en dwarsuitsteeksels • Enigszins ingevallen buikvulling • Bedekking tussen heupbeen en zitbeen enigszins ingevallen, licht bevestigd • Zitbeenderen prominent U-vormig, holte onder de staart 	<ul style="list-style-type: none"> • Bewegingsgedrag: krachtige bewegingen, • Onderzoekend gedrag: actief • Sociaal gedrag: matig interactief, wel in of bij de groep • Foerageergedrag: blijvend op zoek naar voedsel
Dierconditie 5 (goed)	<ul style="list-style-type: none"> • Geraamte en bedekking goed in balans • Doornuitsteeksels niet meer goed te onderkennen • Geen afzonderlijke dwarsuitsteeksels zichtbaar • Geen ingevallen buikvulling • Bedekking tussen heupbeen en zitbeen licht tot goed bevestigd • Zitbeenderen afgerond, ondiepe holte onder de staart 	<ul style="list-style-type: none"> • Bewegingsgedrag: goed gecoördineerd, krachtig • Onderzoekend gedrag: alert, reagerend op aanwezigheid mensen of andere dieren • Sociaal gedrag: interactief, verzorgt zichzelf, in de groep • Foerageergedrag: passend bij omgeving

In de winter 2012-2013 zullen, wanneer de gedragskenmerken en fysieke kenmerken niet overeenkomen volgens bovenstaande tabel, beide afzonderlijk worden geregistreerd. Dit wordt gedaan om beter inzicht te krijgen in de verhouding tussen deze twee variabelen

B. Omgevingsconditie⁴

Volgens een vastgelegd schema en route (zie Bijlage 4, Fig. 4.1) worden wekelijks de omgevingscondities gescoord (Tabel 3.B1).

De beschikbaarheid van voedsel voor de grote grazers in de Oostvaardersplassen wordt door diverse factoren bepaald. Het aantal aanwezige dieren speelt hierbij een rol, maar ook sterk bepalend zijn de weersomstandigheden en de aantallen aanwezige ganzen in het gebied. Verder heeft het al dan niet aanwezig zijn van beschutting sterke invloed op het opbouwen en aanspreken van vetreserves in perioden van slecht weer.

⁴) Het is van cruciaal belang dat de initiële schema's continue aan de praktijk getoetst, beoordeeld en indien nodig aangepast worden.

Tabel 3.B1: Omgevingsfactoren

Omgevings factor	Waarde	beschrijving
Beschikbaar voedsel tot einde van de winter	10	voor 100% van populatie
	8	voor 75% van populatie
	6	voor 50% van populatie
	4	voor 25% van populatie
	2	bijna geen voedsel beschikbaar
beschutting	15	Optimale beschikbaarheid voor 100% van de dieren
	12	beschikbaarheid voor 75% van de dieren
	9	beschikbaarheid voor 50% van de dieren
	6	beschikbaarheid voor 25% van de dieren
	3	bijna geen beschutting beschikbaar
Temperatuur	5	wisselend, geen extrema
	3	extreem (koud: <5 Celsius) over periode van 5 tot 10 dagen
	1	extreem (koud: <5 Celsius) over periode van meer dan 10 dagen
Wind	5	wisselend, geen extrema
	3	periode tot 3 dagen, >5 Beaufort
	1	periode >3, >5 Beaufort
Neerslag	5	wisselend, geen extrema
	3	extreem (voedsel niet toegankelijk) over periode van meer dan 3 dagen
	1	extreem (voedsel niet toegankelijk) periode van meer dan 5 dagen

De theoretische maximum waarde in dit schema is 40. Om tot een meer bruikbare 8-puntsschaal te komen wordt de totaalwaarde door 5 gedeeld en afgerond op gehele getallen met als resultaat een omgevingsfactor tussen 2 en 8.

Verwijderd: Voedselaanbod

Met opmaak: Nederlands (standaard)

C. Interactie Dierconditie met omgevingsconditie

Het besluit of een dier wel of niet afgeschoten zal worden wordt gebaseerd op de boven beschreven beoordeling van de individuele conditie en de omgevingsconditie. Deze beoordeling wordt in het veld gemaakt door de verantwoordelijke beheerder, die hierbij ook de praktische uitvoeringen de veiligheid meeweegt. Als beide factoren worden samengebracht (Tabel 3.C1) wordt duidelijk, dat een dier in een betere dierconditie dan afgeschoten zou kunnen worden, als de omgevingsconditie zeer slecht is (beschikbaarheid voedsel en/of slechte weersvoorspelling), omdat onder deze omstandigheden ervan uitgegaan kan worden, dat de vetreserves van het dier niet toereikend zijn om de komende periode te kunnen doorstaan. Indien de omgevingscondities goed zijn zal dus ook een dier in een slechtere conditie niet afgeschoten worden.

Verwijderd:

Tabel 3.C1: Interactie dierconditie – omgevingsconditie

	Omgevingsconditie (totaal/5)							
	<2	3	<4	<5	<6	<7	<8	8
Dierconditie	(slecht)							(goed)
5.00 (goed)								
4.00								
3.00	X	X	X	X				
2.00	X	X	X	X	X	X	X	
1.00 (slecht)	X	X	X	X	X	X	X	X

X = cull, *dierconditie (scale 1-5) omvat de lichamelijke conditie plus gedrag.

Het bovenstaande schema zal continu aan de praktijk getoetst en, indien nodig, aangepast worden.

Door een consequente monitoring zal er inzicht ontstaan in de relaties tussen dierconditie en omgevingscondities. Hierdoor zal een zeker voorspellende vermogen ontstaan, wat tevens een handvat biedt voor de beheerder om zijn inspanning te plannen.

Met opmaak: Engels (Groot-Brittannië)

Literatuur:

Herten:

Riney, T. 1955. Evaluating the condition of free-ranging red deer (*Cervus elaphus*) with special reference to New Zealand. *New Zealand Journal of Science and Technology* **36B**, 429-463
 Riney, T. 1960. A field technique for assessing the physical condition of some ungulates. *Journal of Wildlife Management* **24**, 92-94.

Ar R.J. (2005) Selection of deer for culling: assessment of age and condition in the field. Contract report RP41 to the Deer Commission for Scotland. 42 pages. SA'

Runderen

Edmondson, A.J., Lean, I.J., Weaver, C.D., Farver, T. and Webster, G. (1989) A body condition scoring chart for Holstein dairy cows. *Journal of Dairy Science* **72**, 68-78.

Burkholder, W.J. (2000) Use of body condition scores in clinical assessment of the provision of optimal nutrition. *Journal of the American Veterinary Medical Association* **217** (5), 650-654.

Broring, N., Wilton, J.W. and Colucci, P.E. (2003) Body Condition score and its relationship to ultrasound backfat measurements in beef cows. *Canadian Journal of Animal Science*, **83**, 593-596.

Winckler, C., Capdevielle, J., Gebresenbet, G., Horning, B., Roiha, U., Tosi, M. and Waiblinger, S. (2003) Selection of parameters for on-farm welfare-assessment protocols in cattle and buffalo. *Animal Welfare* **12**, 619-624.

Paarden:

Pollack, J.I. (1980) *Behavioural Ecology and Body Condition Changes in New Forest Ponies*. RSPCA Scientific Publications No. 6. Royal Society for the Prevention of Cruelty to Animals, UK.

Gill, E.L. (1991) *Factors affecting Body condition in Free-ranging ponies*. Technical Report, Royal Society for the Prevention of Cruelty to Animals, UK.

D. Rapportage en archivering data

Voor alle terreinen van Staatsbosbeheer geldt een basismonitoring gericht op het beheer daarvan. Het betreft monitoring van ondermeer broedvogels, vegetatie, bas, hydrologisch meetnetgegevens en recreatie. Deze gegevens worden binnen landelijke systemen opgeslagen (v.b. EKSTER, DINO, KIVIET, KLAUWIER en SYHI). Deze gegevens worden gebruikt voor de reguliere plannings- (uitwerkingsplannen) en evaluatierapportages (interne kwaliteitsbeoordelingen, en externe audits). Daarnaast zijn in het kader van de samenwerking met Rijkswaterstaat over een lange periode data verzameld met betrekking tot broedvogels, hydrologie en (terreingebruik door de) herbivoren. Dit heeft ondermeer geleid tot een rapportage over 10 jaar monitoring in 2008.

Begin 2010 is binnen Staatsbosbeheer een rapport opgesteld waarin aanbevelingen staan voor de gewenste dataopslag van (tel)gegevens met betrekking tot de dieren. De huidige methode is te weinig gestandaardiseerd en onvoldoende transparant. Met de voorgestelde veranderingen wordt beoogd in een relationele database alle doelgegevens en metadata te verzamelen in verschillende typen overzichten en optellingen. De digitale opslag van data zal in de nieuwe situatie geheel plaatsvinden binnen het Bureau Ontwikkeling en Beheer. Schriftelijke rapportages worden ondergebracht binnen het Natuurwetenschappelijk Archief. Zodra alle methodieken zijn uitgewerkt zal een overzicht gemaakt worden van alle rapportages (doel, output, frequentie). Planning eerste overzicht sept. 2010. Verantwoordelijk voor het beheer en de bewerking van de gegevens is het hoofd Bureau Ontwikkeling en Beheer.

De data worden realtime vastgelegd en verwerkt tot een monitor van de omstandigheden. Maandelijks worden de gegevens geanalyseerd ter ondersteuning van het afschotprotocol.

De resultaten worden daarnaast jaarlijks verwerkt in de jaarrapportage monitoring Oostvaardersplassen. Het monitoringsjaar loopt van 1 mei tot en met 30 april. In de jaarrapportage worden in verband met de tijd alleen de relatieve verdeling van de dieren per dierconditie over de vegetatiestructuurtypen en beschuttingslocaties en de dierdichtheden per vegetatiestructuurtype gepresenteerd. De andere resultaten zullen worden uitgewerkt tijdens evaluaties die over meerdere jaren gaan omdat daar meestal meer jaren nodig zijn om trends te kunnen ontdekken. De gegevens worden in het veld direct in de digitale boswachter en Ipad van Staatsbosbeheer (systeem Klauwier) ingevoerd, waarna ze na de telling gecontroleerd worden en in het digitale archief van Staatsbosbeheer worden geplaatst. De uitbreiding van dit systeem met de nieuwe monitoringsprotocollen is volledig operationeel

Verwijderd: ??1 mei

Verwijderd: binnen een maand (half mei 2010)

Bijlage 4: Monitoring

Deze bijlage is integraal onderdeel van het managementplan Oostvaardersplassen, maar kan ook als apart document gebruikt en gelezen worden. Deze bijlage zal in de toekomst verder aangescherpt worden. Hieronder is aangegeven wat in welke versies is veranderd

versie 1.1 13 mei 2011

versie 1.2 2 september 2011 – *aanpassingen in A1, A2 en A3*

versie 1.3 20 januari 2012 – *aanpassingen in A1, A3, C3 en C5*

Versie 1.4 5 december 2012 – *aanpassingen in A1, A2, A3, B.*

Daarnaast is op 28 juni 2012 het monitoringsplan Oostvaardersplassen 2012-2017 vastgesteld. Dit document bevat een uitgebreide beschrijving en analyse van de informatievragen en de daaruit voortkomende monitoringsactiviteiten. De belangrijkste passages uit dat plan zijn integraal in deze bijlage overgenomen.

A. Grote grazers

A1. Tellingen van de populatie grote grazers

Vanaf 1996 tot 2010 zijn de totale aantallen van de populaties grote grazers berekend op basis van de getelde geboren dieren en gestorven dieren; controlestellingen van de totale populaties werden niet uitgevoerd. Wekelijks werd het aantal geboren kalveren/veulens geteld en dagelijks werd de sterfte bijgehouden. Het totaal aantal dieren werd jaarlijks op 1 januari vastgesteld. Er hebben 2 incidentele tellingen plaatsgevonden in 2005 van runderen en van edelherten. Deze tellingen vonden in de zomer plaats en werden uitgevoerd door meerdere mensen verspreid in de randzone. Hierbij werd onderscheid gemaakt in mannelijke en vrouwelijke dieren van 1 jaar en ouder en kalveren (Beheer evaluatie 1995 -2006 RWS). In de zomer van 2010 zijn de populaties weer met behulp van drie externe partijen in het veld geteld, omdat er bij een aantal mensen twijfels waren gerezen over de juistheid van de aantallen die door Staatsbosbeheer werden gehanteerd. Uit deze tellingen kwam naar voren dat er vooral bij runderen en edelherten een groot verschil was ontstaan tussen berekende en getelde aantallen dieren (rond minder geteld dan berekend en edelhert meer geteld dan berekend). Uit een voorlopige analyse van de runderen is gebleken dat de betrouwbaarheid van de berekende data tot nu toe wel voldoende was voor het analyseren van trends in de populatieontwikkeling maar niet voor het management. Hoewel de trends gemiddeld hetzelfde blijven (afname, toename of stabiel), zijn er natuurlijk verschillen die voor het beleid en de besluitvorming van belang kunnen zijn. Daarnaast zijn absolute aantallen van belang om iets te kunnen zeggen over populatiedichtheden en dat dan weer in relatie tot bijv. vegetatieontwikkeling en aantallen vogels. Daarvoor zijn zo nauwkeurig mogelijk getallen nodig.

In overeenstemming met de ICMO2 aanbevelingen zal Staatsbosbeheer vanaf 2011 tellingen vanuit de lucht doorvoeren. ICMO2 heeft hiervoor het gebruik van een helikopter aanbevolen. De helikopter mag hierbij niet lager vliegen dan 100 tot 200 meter boven het grondoppervlak wat tot een minimale verstoring van vogels en andere dieren zal leiden. Een overzicht over de voor- en nadelen van deze methode in vergelijking met andere methodes is te vinden in bijvoorbeeld Mayle and Staines, 1998; Daniels 2006; ~~Art. 1~~ et al. 2011; Morellet et al. 2011.

In oktober 2011 heeft de eerste helicoptertelling plaatsgevonden.

De vraag naar een mogelijke verstoring van (broed)vogels door deze helicoptertelling is door ICMO2 wel besproken, maar in het ICMO2-rapport niet specifiek behandeld. Ernstige verstoring van (broed)vogels door de helicoptertelling is echter niet te verwachten volgens de (beperkte) wetenschappelijke publicaties, die hierover uitspraken doen. Maar dit zal tijdens de helicoptervluchten nauwgezet worden gevolgd ook omdat we hier te maken hebben met een N2000 gebied.

Gezien het grote belang van een betrouwbare basistelling van de grote grazers voor het toekomstige managementbeleid zijn de helicoptertellingen essentieel.

Omdat het uitvoeren van helicoptertellingen een nauwkeurige afstemming met de Natuurbeschermingswet en de Flora en Faunawet vraagt zal hier intensieve afstemming over plaatsvinden met provincie en ELGI. Vergunning aanvraag zal projectmatig plaatsvinden. Een procesaanpak om te komen tot helicoptertellingen conform het ICMO2-advies wordt apart beschreven is voorgelegd aan de Beheeradviescommissie.

Om de nauwkeurigheid van de tellingen te kunnen beoordelen zal conform ICMO2 advies met een drievoudige telling door onafhankelijke personen (blind voor ieders resultaten) gestart worden, bijvoorbeeld op drie opeenvolgende dagen. Deze drievoudige telling maakt een betrouwbare schatting van de variatie tussen tellingen, en dus statistiek, mogelijk. Op basis hiervan zal het monitoringsprotocol vastgelegd kunnen worden. Het nieuwe protocol zal ook een inschatting van variatie/afwijkingen omvatten.

Verwijderd: onderstaand beeld

Verwijderd: (afgerond op tientallen) van de aanwezige aantallen hoefdieren zomer 2010

- 1090 Konikpaarden (inclusief veulens, telling Van Dierendonck);
- 320 Heckrunderen (telling ~~Art. 1~~);
- 2200 - 2800 edelherten (inclusief kalveren 2010, telling IPC Groene Ruimte);
- 30-40 reeën (vooral in de rietzone langs de Knardijk; telling Staatsbosbeheer);

Deze tellingen gaven aan

Verwijderd: Op basis hiervan zijn de volgende aantallen vastgesteld

- 1145 (± 46 s.d.) Konikpaarden
- 356 (± 9 s.d.) Heckrunderen
- 3304 (± 213 s.d.) Edelherten

Met opmaak: Nederlands (standaard)

Met opmaak: Nederlands (standaard)

Met opmaak: Geen opsommingstekens of nummering

Met opmaak: Nederlands (standaard)

Met opmaak: Nederlands (standaard)

Naast directe tellingen vanuit de helikopter door goed getrainde personen zullen ook digitale opnames of, indien nodig, infrarood opnames, gemaakt worden voor latere analyse. Alle opnames en directe tellingen worden op een kaart gemarkeerd. Omdat het aantal dieren in de bosgebieden niet goed geteld kunnen worden vanuit de lucht, zullen aanvullend op deze tellingen vanuit de lucht ook grondtellingen in de bosgebieden worden doorgevoerd.

ICM02 heeft voorgesteld tellingen 2 keer per jaar uit te voeren: aan het einde van de winter (maart, voor begin van het broedseizoen) en in het najaar (oktober). Hierdoor kan op een onafhankelijke wijze een indicatie van geboorte en sterfte worden verkregen. Deze tijdstippen liggen buiten het officiële vogelbroedseizoen en beperken derhalve verstoring. Monitoring, anders dan broedvogelmonitoring, in andere Natura 2000 arealen vindt eveneens buiten het broedseizoen plaats.

In 2012 is door de provincie Flevoland een vergunning geweigerd **voor het uitvoeren van een helikoptertelling in het voorjaar**. Op basis hiervan hebben de BAC en Staatsbosbeheer een voorlopig alternatief vastgesteld:

Verwijderd: het voorjaar van

Parameters: aantal dieren in gebied, per kavel, inclusief leeftijd en sexe verhouding.

Methode: In voor- en najaar helikoptertelling. Zolang vergunning voor telling in het voorjaar onzeker is uitgaan van *second best* twee grondtellingen (voor- en najaar) vanuit de auto, aangevuld met een telling met helikopter in het najaar.

Uitvoering: Staatsbosbeheer, derden

Periode: 2011-2015

Gewenste intensiteit: jaarlijks 2 x helikoptertelling (voor- en najaar)

Second best jaarlijks, 2x grondtelling, 1x telling met helikopter (najaar)

▼ Omdat de dierpopulatie in bosgebieden niet altijd betrouwbaar op basis van deze opnames geteld kan worden en ook geslacht en leeftijd van de dieren soms moeilijk te bepalen is, zullen aanvullend op deze tellingen vanuit de lucht ook grondtellingen worden doorgevoerd. Deze grondtellingen zullen meer gedetailleerde informatie opleveren m.b.t. de conditie van de populatie en het specifieke terreingebruik (zie Bijlage 3B). De luchttellingen zullen alleen gebruikt worden om de aantallen dieren (van de verschillende soorten) vast te stellen.

Verwijderd: Naast directe tellingen vanuit de helikopter door goed getrainde personen zullen ook digitale opnames of, indien nodig, infrarood opnames, gemaakt worden voor latere analyse. Alle opnames en directe tellingen worden op een kaart gemarkeerd

A2. Terreingebruik grote grazers (en ganzen)

Inleiding

De monitoring van het terreingebruik gebeurt als sinds 1984 na de introductie van de Heckrunderen en Konikpaarden. In 1992 zijn ook de Edelherten in de monitoring meegenomen. Naast de grote herbivoren werden ook andere diersoorten in de tellingen meegenomen. Met name gegevens over het terreingebruik van herbivore watervogels zoals ganzen, leveren belangrijke informatie over de interactie tussen de grote en kleine herbivoren en de effecten op vegetatie en andere diersoorten. Vanwege dit belang worden in dit onderdeel ook de ganzen integraal meegenomen.

Doel

Het verkrijgen van inzicht in de verspreiding van Heckrund, Konikpaard, Edelhert, Grauwe gans, Brandgans en Kolgans over het terrein en de vegetatiestructuurtypen, op basis waarvan:

- Voorkeur voor bepaalde delen van het gebied, vegetatiestructuurtypen/habitattypen en **beschuttinglocaties** bepaald kan worden en inzicht verkregen kan worden in o.a. de relatie terreingebruik-vegetatie, terreingebruik-weer;
- Verspreiding van de graasdruk, en graasdruk per vegetatiestructuurtype/habitatype bepaald kan worden en inzicht verkregen kan worden in de relatie tussen terreingebruik en vegetatieontwikkeling;
- Overlap in terreingebruik tussen de verschillende herbivoren bepaald kan worden en inzicht verkregen kan worden in concurrentie/facilitatie tussen de verschillende herbivoren;
- Inzicht in de mate van seksuele segregatie verkregen kan worden en waar voorkeuren van mannelijke en vrouwelijke dieren liggen. Combinatie met andere gegevens (bijv vegetatie, voedselaanbod, conditie) kan vervolgens inzicht geven in de voor- of nadelen van seksuele segregatie en het belang ervan voor de populatie.

Methode

Het terreingebruik wordt bepaald door eenmaal per week in een auto een telling uit te voeren langs een vaste route (Fig. 1) in de randzone en de aangetaakte bossen. Tijdens een telling worden zoveel mogelijk dieren op een bepaalde locatie gescoord. Omdat graasactiviteiten voornamelijk in de ochtend en eind van de middag plaatsvinden waarbij er een verschil kan zijn in het terreingebruik, dienen de tellingen de ene week in de ochtend te gebeuren en de andere week aan het eind van de dag zodat een goed gemiddeld beeld verkregen wordt.

Verwijderd: Als een *proof-of-principle* heeft Staatsbosbeheer besloten om in 2011 naast de helikoptertelling in het kader van 'proof of principle' ook enkele andere tellingen uit te voeren. Zo zijn in januari-februari drie luchttellingen vanuit een vliegtuig uitgevoerd. In november hebben twee grondtellingen vanuit vaste en mobiele telpunten plaatsgevonden in de randzone. En sinds 1983 vindt er in feite wekelijks een grondtelling in de randzone plaats vanuit een auto langs een vaste route. Deze telling vindt eigenlijk plaats in het kader van het vastleggen van het terreingebruik van de grote herbivoren, maar levert ook informatie over de populatiegrootte. Eind 2011, begin 2012 zal een evaluatie plaatsvinden van de verschillende tellingen en telmethoden, waarbij de tellingen van 2010 eveneens zullen worden meegenomen. Op basis van nauwkeurigheid en precisie van de telling, bijkomende informatie die een telling levert, herhaalbaarheid van de methode, praktische uitvoerbaarheid, mate van verstoring, kostenaspecten en andere criteria, zal Staatsbosbeheer een voorstel worden voorbereid voor de telmethode in de volgende jaren. ¶

Ten behoeve van het bepalen van de locatie is het gebied in denkbeeldige vakken van ca 250x250m ingedeeld die ieder een eigen nummer hebben, overeenkomend met de kavelnummers waar ze in liggen (Bijlage A). Voor het Fluitbos is de vakindeling afgestemd op de indeling in plantvakken (Bijlage A). Dit betekent dus dat per vak bepaald wordt hoeveel dieren daarin aanwezig zijn. Bij Heckrund, Konikpaard en Edelhert wordt dit gedaan door de dieren zoveel mogelijk daadwerkelijk per vak te tellen. Bij grote hoeveelheden ganzen kunnen de aantallen per vak worden geschat.

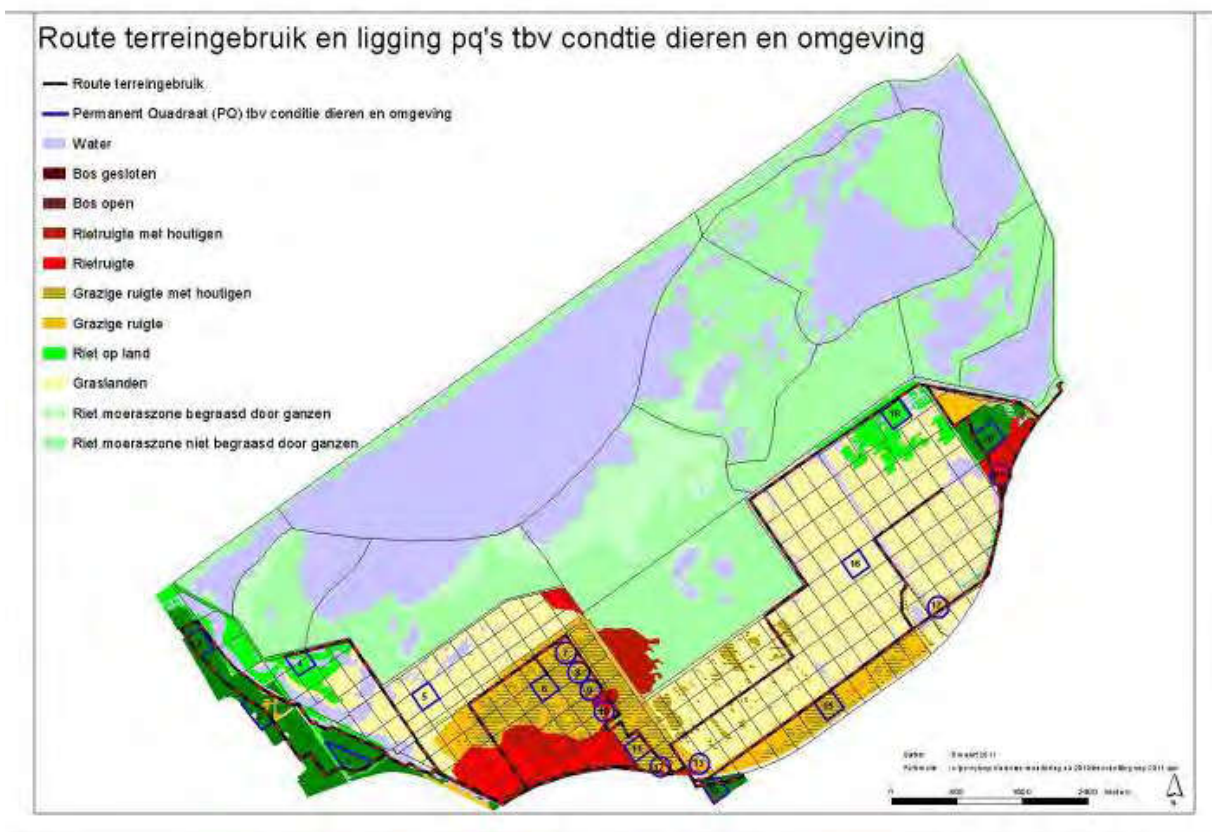
Bij Heckrunderen en Edelherthen wordt onderscheid gemaakt in mannelijke en vrouwelijke dieren, bij Konikpaarden niet. Bij Heckrunderen en Edelherthen worden alleen mannelijke dieren van 2 jaar en ouder apart gescoord omdat de kalveren en jaarlingen nog bij de moederdieren lopen. Bij de ganzen wordt alleen onderscheid gemaakt in soort.

Er wordt geen onderscheid gemaakt in de activiteiten/gedrag van de dieren. Deze waarnemingen (puntwaarneming met te lage frequentie) zijn niet geschikt om hier inzicht in te krijgen. Er wordt ook geen onderscheid gemaakt in leeftijdscategorieën omdat dit niet goed is te doen bij dieren die op afstand worden waargenomen waardoor uiteindelijk geen goed beeld wordt verkregen van eventuele verschillen tussen leeftijdscategorieën met betrekking tot het terreingebruik.

Het is vrijwel onmogelijk om het hele gebied in zijn totaliteit te bezoeken. Vooral in de gebieden met hoger opgaande vegetatie zal een deel niet gezien worden. De route is zo gekozen dat in ieder geval alle open graslanden bezocht worden en overzien kunnen worden. Daarnaast wordt een groot deel van de minder overzichtelijke gebieden bezocht. Naderhand kan bepaald worden hoeveel dieren er tijdens een ronde niet zijn gezien. Deze niet waargenomen dieren zullen in de meer gesloten gebieden met hoogopgaande vegetatie aanwezig zijn, omdat op de graslanden alle dieren die daar zijn, ook zullen worden waargenomen. Op basis van de aantallen die in de vegetatiestructuurtypen in onoverzichtelijke gebieden wel zijn gezien, kan een schatting worden gemaakt voor de aantallen dieren in het totale oppervlak van dat bepaalde vegetatiestructuurtype.

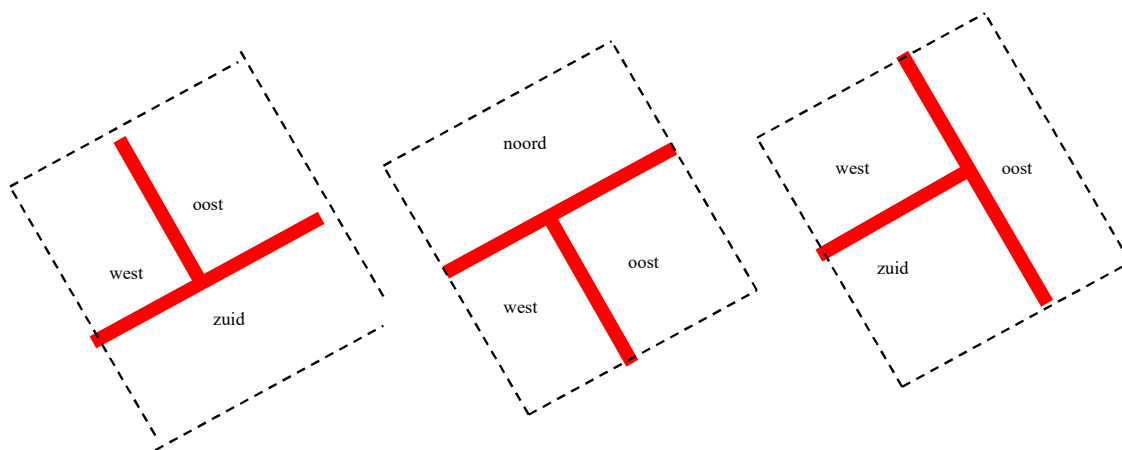
Het bepalen van het gebruik van bepaalde vegetatiestructuurtypen gebeurt niet tijdens de waarnemingen. De waarnemers hoeven dus niet te scoren op vegetatiestructuurtypen, maar alleen op aantallen dieren in een vak. Het koppelen aan de vegetatie gebeurt achteraf tijdens de uitwerking van de gegevens. Om te bepalen in welk vegetatiestructuurtype de dieren voorkomen, wordt op basis van de vegetatiekaarten en veldbezoeken per vak een vegetatiestructuurtype toegekend dat in het betreffende jaar dominant in dat vak voorkomt. Op basis hiervan en de aantallen dieren per vak kan een koppeling tussen terreingebruik en vegetatie gemaakt worden. Omdat in het Fluitbos de vakindeling is afgestemd op de plantvakken kan daar tevens een relatie tussen terreingebruik en boomsoorten gemaakt worden.

Figuur 1 Route terreingebruik en ligging pq's tbv conditie dieren en omgeving

In de route zijn ook de zogenaamde permanente quadraten (pq's) opgenomen die gebruikt worden ten behoeve van het bepalen van de conditie van de grote grazers en de omgeving. Door deze bij het vastleggen van het terreingebruik op te nemen, kan bepaald worden hoe deze pq's worden gebruikt door de dieren in relatie tot de rest van het gebied. Voor het scoren van dieren bij bestaande en nieuw aangelegde richels, dient genoteerd te worden aan welke zijde van de richel de dieren zich bevinden en of ze zich in de directe omgeving (binnen beschutting) bevinden of niet (figuur 2). Dit moet gebeuren omdat anders niet kan worden vastgesteld of de dieren de richels daadwerkelijk als beschutting gebruiken. In onderstaande figuur is aangegeven dat dieren die zich binnen de onderbroken lijnen bevinden, zich in de directe beschutting bevinden. Daarbuiten is het effect van de richel minder. Tijdens de waarneming wordt dan het nummer van de richel genoteerd, de locatie tov de richel en of ze zich binnen of buiten de invloedssfeer van de richel bevinden. Als grens wordt voorlopig een afstand van 20 m tot een richel genomen.

Figuur 2. Schematische voorstelling richel en vakken waar dieren gescoord worden.

De telling dient door twee mensen in een auto te worden uitgevoerd, waarbij één de dieren per vak telt en de ander de gegevens direct in de digitale boswachter invoert waarna de gegevens na de telling direct ook in het digitale archief van Staatsbosbeheer kunnen worden ingevoerd. De volgende gegevens dienen verzameld te worden:

- Datum;
- Tijd aanvang route;
- Tijd einde route;
- Waarnemers;
- Weer:
 - Temperatuur;
 - Windkracht;
 - Windrichting;
 - Neerslag (geen, motregen, regen, hagel, sneeuw);
 - Bewolking (geen, 50%, 100%);
 - Zicht (bij mist) (<100m, 500 m (breedte kavel), 1000m (lengte kavel), >1000m);
- Vaknr of nummer pq
- Aantal runderen, paarden, edelherten, grauwe ganzen, brandganzen of kolganzen per vak of pq, waarbij bij runderen en edelherten tevens onderscheid wordt gemaakt tussen mannelijke (2 jaar en ouder) en vrouwelijke dieren (inclusief mannelijk kalf en jaarling)
- Eventuele opmerkingen die van belang kunnen zijn bij de interpretatie van de gegevens (bijvoorbeeld verstoring door bezoekers of overvliegende toestellen).

Resultaten

Op basis van de terreingebruikgegevens kunnen de volgende resultaten gepresenteerd worden:

- Relatieve verdeling van de dieren over het gebied, vegetatiestructuurtypen en beschuttingslocaties. Op basis hiervan kunnen ook voorkeuren voor bepaalde terreindelen, vegetatiestructuurtypen of beschuttingslocaties worden aangegeven. Dit levert inzicht in het belang van bepaalde terreindelen, vegetatiestructuurtypen of beschuttingslocaties voor de dieren.
- Absolute verdeling van het aantal dieren over het gebied, vegetatiestructuurtypen en beschuttingslocaties. Op basis hiervan kan de dierdichtheid op bepaalde terreindelen, vegetatiestructuurtypen of beschuttingslocaties worden bepaald. Deze gegevens kunnen gekoppeld worden aan de vegetatie om te zien hoe begrazing en vegetatieontwikkeling aan elkaar gekoppeld zijn in dit systeem.
- Overlap in terreingebruik of vegetatiegebruik. Op basis hiervan kan bepaald worden of de dieren op hetzelfde moment gebruik maken van dezelfde delen van het terrein en dus ook dezelfde vegetatie of dat ze gebruik maken van dezelfde vegetatiestructuurtypen, maar op andere momenten of dat er grote verschillen zijn in het gebruik van het terrein en vegetatie en of dit afhankelijk is van seizoenen. Deze informatie kan gebruikt worden bij het bepalen of en wanneer er sprake is van facilitatie of concurrentie.

Rapportage en archivering data

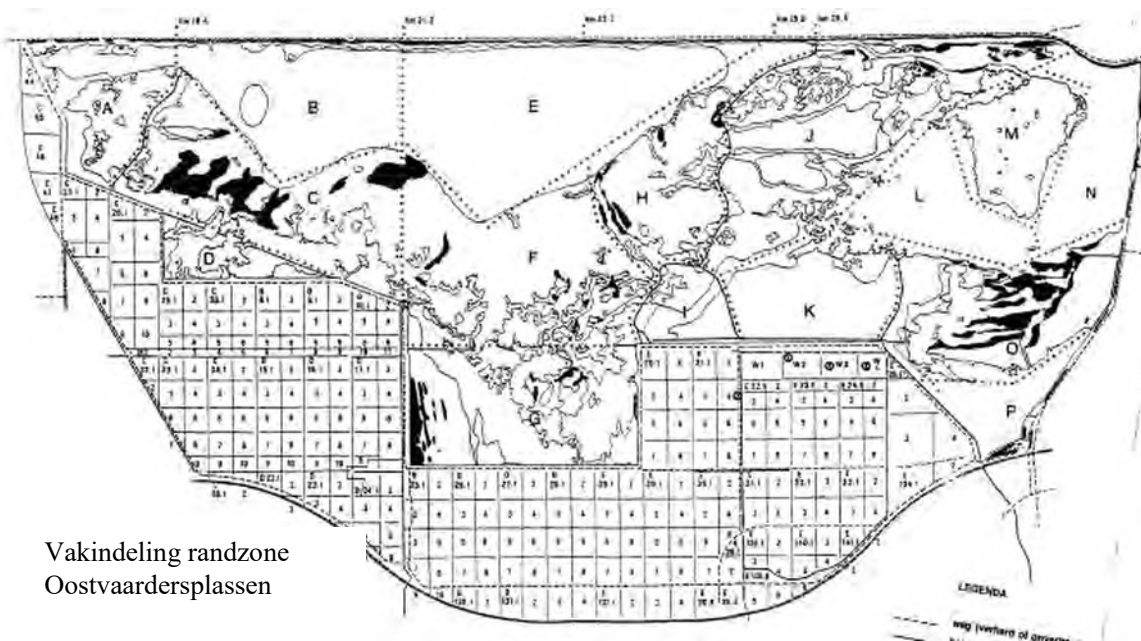
De resultaten worden naast het gebruik in het dagelijkse beheer jaarlijks verwerkt in de jaarrapportage monitoring Oostvaardersplassen. Het monitoringsjaar loopt van 1 januari tot 1 januari. In de jaarrapportage worden in verband met de tijd alleen de relatieve verdeling van de dieren over de vegetatiestructuurtypen en beschuttingslocaties en de dierdichtheden per vegetatiestructuurtype gepresenteerd. De andere resultaten zullen worden uitgewerkt tijdens evaluaties die over meerdere jaren gaan omdat meestal meer jaren nodig zijn om trends te kunnen ontdekken.

De gegevens worden in het veld direct in de digitale boswachter van Staatsbosbeheer ingevoerd, waarna ze na de telling gecontroleerd worden en in het digitale archief van Staatsbosbeheer worden geplaatst.

Omdat deze langlopende monitoring op dit moment voldoende antwoorden heeft opgeleverd wordt deze tot dat de drooglegging van het moeras wordt voorbereid en het terreingebruik mogelijk weer gaat veranderen, geëxtensiveerd. De monitoring wordt wel twee wekelijks uitgevoerd in de periode 1 december t/m 30 april om inzicht te krijgen in het gebruik van de beschuttingsgebieden.

Verwijderd: Na de winter van 2012-2013 is een evaluatie van deze monitoring voorzien

Bijlage A. Nummering vakken randzone Oostvaardersplassen en Fluitbos ten behoeve bepaling locatie dieren in het terrein voor het vastleggen van het terreingebruik.

Vakindeling randzone Oostvaardersplassen

A3. Conditie grote herbivoren en omgeving

Doel

Het verkrijgen van inzicht in het verloop van de gemiddelde conditie van Heckrund, Konikpaard en Edelhert gedurende het jaar en de frequentieverdeling van het aantal individuen over de conditiescores gedurende het jaar (hoeveel dieren (%) hebben een conditie van bijvoorbeeld 1). Hierbij wordt een onderscheid gemaakt in sexe en leeftijd, zodat tevens inzicht ontstaat in op welke groepen de effecten van de omgeving op de conditie van de dieren groter of kleiner zijn.

Daarnaast is het doel het verkrijgen van inzicht in de omgevingscondities (weer, voedselaanbod, beschutting) en het verloop daarvan van bepaalde vegetatiestructuurtypen/habitattypen waar de dieren zich in bevinden.

Combinatie van deze gegevens met terreingebruik, populatiedynamica, microklimaat, etc kan inzicht geven in het belang van omgevingscondities op de conditie en welzijn van de dieren (individueel) en de populaties.

In tegenstelling tot de score die bij de uitvoering van het afschotprotocol wordt gehanteerd wordt bij deze monitoring de score alleen bepaald op basis van de fysieke kenmerken van het dier.

Methode

Om een goede steekproef te kunnen nemen van de populaties Heckrunderen, Konikpaarden en Edelheren wordt in het gebied een 12-tal zogenaamde permanente quadraten (pq's) uitgezet (zie vierkante pq's in figuur 1) van ca 250x250m, conform de vakindeling voor het vastleggen van het terreingebruik van de grote grazers. In de bosgebieden wordt hiervan afgeweken en is de begrenzing van het vak gekoppeld aan een plantvak omdat anders het vak niet is terug te vinden. Deze pq's liggen in verschillende vegetatiestructuurtypen met ieder hun eigen omgevingscondities. Daarnaast is een achttal pq's uitgezet rond bestaande (ronde pq's nr 13, 19) of nieuw aangelegde richels (ronde pq's nr 7-10, 12, 17) om het effect van richels te kunnen evalueren.

Tijdens een waarneming worden alle pq's (vierkante en ronde) bezocht en wordt van alle dieren die zich in een pq bevinden de conditie gescoord. Hierbij wordt voor runderen, paarden en edelheren de indeling in 9 klassen gehanteerd zoals ook in de periode 1991-2010.

Conditie	score	Lendewervels				Kruis		
		doornuitsteeksels	bedekking tussen doorn- en dwars uitsteeksels	dwars uitsteeksels	blijk-vulling	bedekking tussen heupbeen en zitbeen	bedekking tussen heupbeenderen en wervelkolom	bedekking tussen staartwortel en zitbeenderen
zeer slechte conditie (uitgemergeld)	1	doornuitsteeksels als tanden van zaag	zeer sterk ingevallen	zeer prominent >1/2 lengte zichtbaar	zeer sterk ingevallen	ernstig ingevallen geen vlees aanwezig		zitbeenderen zeer prominent met diepe v-vormige holte onder staart
	2			1/3 lengte zichtbaar			sterk ingevallen	
geraamte duidelijk zichtbaar	3	doornuitsteeksels individueel te onderkennen	duidelijk ingevallen	1/3 tot 1/2 zichtbaar	sterk ingevallen	zeer sterk ingevallen		zitbeenderen prominent, U-vormige holte onder staart
	4	doornuitsteeksels vormen scherpe richel		1/3-1/2 zichtbaar	matig ingevallen	zeer licht beveeasd	duidelijk ingevallen	eerste tekenen van vet
geraamte en bedekking goed in balans	5		enigszins ingevallen	<1/3 zichtbaar	enigszins ingevallen	licht beveeasd	enigszins ingevallen	zitbeenderen afgerond ondiespe holte onder staart
	6	vloeiende richel, afzonderlijke doornuitsteeksels niet meer goed te onderkennen	lichte helling	duidelijke richel geen afzonderlijke uitsteeksels zichtbaar		goed beveeasd		
bedekking heeft de overhand	7	vlak, geen afzonderlijke doornuitsteeksels te onderkennen	bijna vlak	vloeiende afgeronde richel	vloeiende lijn	hellend	gevuld met vet	zitbeenderen omgeven door vet, met iets vet gevulde holte onder staart
	8			richel nauwelijks zichtbaar		vlak		zitbeenderen gebed in vet, holte gevuld met vet, plooiën vormend
veel te vet	9		ingebed in vet	ingebed in vet	uitpuilend	rond	rond	

Figuur 1. scoretabel visuele conditiescore op basis van fysieke kenmerken

Per soort wordt een onderscheid gemaakt in sexe en leeftijd (zie tabel 1). De indeling in 9 conditieklassen (figuur 1) kan worden omgezet naar 5 klassen (tabel 2) zodat de gegevens kunnen worden gebruikt voor de interactie dierconditie en omgevingsconditie.

Hoewel de aanname is dat er tijdens de waarnemingen voldoende dieren worden gescoord in de pq's, kan het toch voorkomen dat er zeer weinig of geen dieren in deze pq's worden aangetroffen. Daarom is aangegeven dat er een minimum aantal dieren per groep gescoord moet worden om een goed gemiddeld beeld van de conditie te krijgen (tabel 1). Indien er dus onvoldoende dieren in de pq's aanwezig zijn, dienen ook dieren buiten de pq's gescoord te worden. Hierbij dient dan genoteerd te worden in welke pq's er te weinig dieren aanwezig waren en op welke locaties de aanvullende dieren zijn gescoord.

Van iedere pq worden tevens de omgevingscondities gescoord zoals voedselaanbod, beschutting, wind, temperatuur en neerslag (tabel 3). De theoretische maximum waarde in dit schema is 40. Om tot een meer bruikbare 8-puntsschaal te komen wordt de totaalwaarde door 5 gedeeld en afgerond op een geheel getal met als resultaat een omgevingsfactor tussen 1 en 8.

Tabel 1 benodigde **minimale** aantallen voor monitoring conditiescore

	Heckrund				Konikpaard			
	?	man	vrouw	totaal	?	man	vrouw	totaal
kalf/veulen	5			5	15			15
1 jaar	0	5	5	10	0	15	15	30
2 jaar en ouder	0	5	5	10	0	15	15	30
totaal	5	10	10	25	15	30	30	75

	Edelhert			
	?	man	vrouw	totaal
kalf/veulen	20			20
1 jaar	0	20	20	40
2 jaar en ouder	0	20	20	40
totaal	20	40	40	100

Tabel 2 Vertaling indeling conditie in 9 klassen naar een indeling in 5 klassen

Indeling conditie in 9 klassen	Indeling conditie in 5 klassen
1	1
2	
3	2
4	
5	3
6	
7	4
8	
9	5

Tabel 3 Omgevingsfactoren en score omgevingscondities

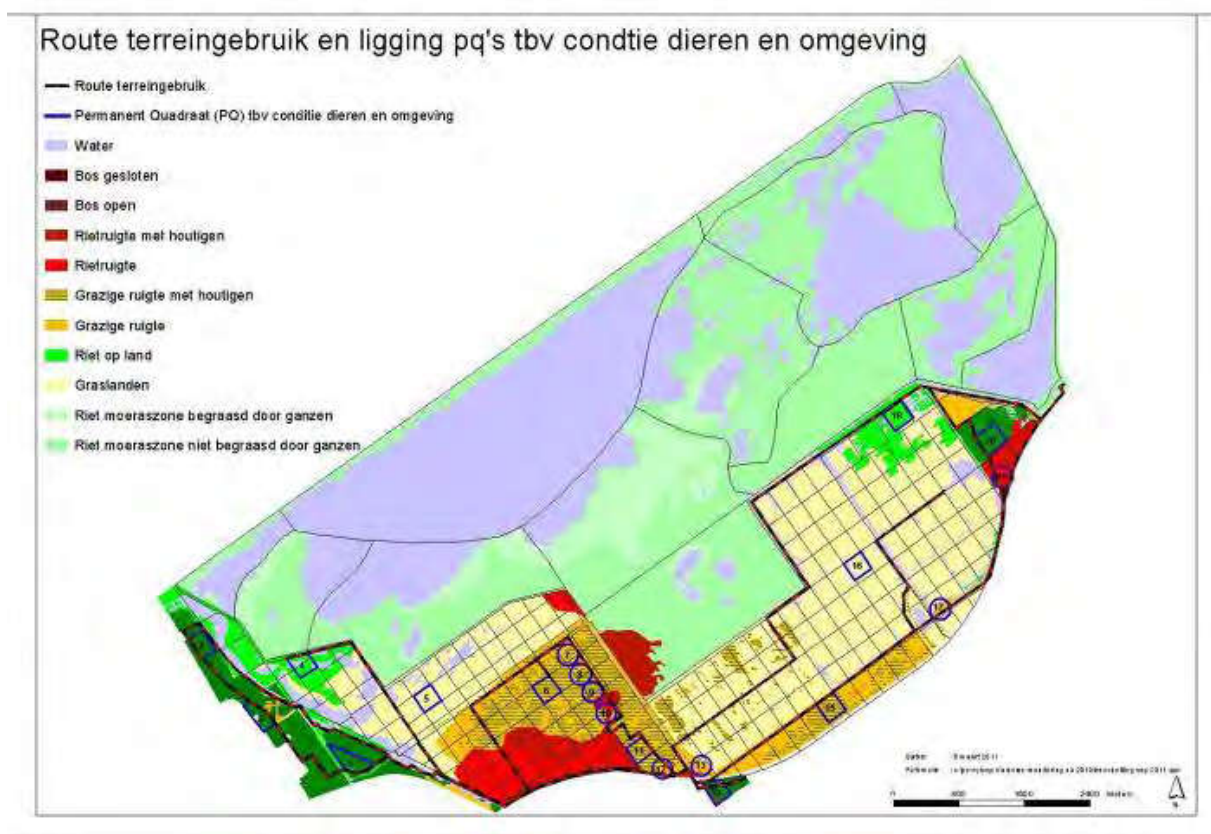
Omgevings factor	Waarde	Beschrijving
------------------	--------	--------------

Z21-8298-68 bijlage 7 behorende bij document 68.pdf (54)

Voedselaanbod	10 8 6 4 2	Optimale beschikbaarheid voor 100% van de dieren beschikbaarheid voor 75% van de dieren beschikbaarheid voor 50% van de dieren beschikbaarheid voor 25% van de dieren bijna geen voedsel beschikbaar
beschutting	15 12 9 6 3	Optimale beschikbaarheid voor 100% van de dieren beschikbaarheid voor 75% van de dieren beschikbaarheid voor 50% van de dieren beschikbaarheid voor 25% van de dieren bijna geen beschutting beschikbaar
temperatuur	5 3 1	wisselend, geen extrema extreem (koud: <5 Celsius) over periode van 5 tot 10 dagen extreem (koud: <5 Celsius) over periode van meer dan 10 dagen
Wind	5 3 1	wisselend, geen extrema periode tot 3 dagen, >5 Beaufort periode >3, >5 Beaufort
neerslag	5 3 1	wisselend, geen extrema extreem (voedsel niet toegankelijk) over periode van meer dan 3 dagen extreem (voedsel niet toegankelijk) periode van meer dan 5 dagen

Figuur 1 route en ligging permanente quadraten.

De waarnemingen zullen 1 keer per maand worden uitgevoerd (tabel 5).

Tabel 5 Frequentie en inzet monitoring conditie en omgeving.

Periode	frequentie	uren	menskracht	Tot. Uren/jaar
januari-december	1x/maand	6/telling	2/telling	144

NB. Deze frequentie dient NIET te worden verward met de dagelijkse monitoring van de dierconditie in het kader van het protocol Vroeg Reactief Beheer

De waarneming dient met twee mensen in een auto te worden uitgevoerd, waarbij één de dieren per vak scoort en de ander de gegevens direct (zo mogelijk in de digitale boswachter) invoert waarna de gegevens na de waarneming ook in het digitale archief van Staatsbosbeheer kunnen worden ingevoerd. De volgende gegevens dienen verzameld te worden:

- Datum;
- Tijd aanvang route;
- Tijd einde route;
- Waarnemers;
- PQ nummer (zie fig. 1) of vaknummer (zie bijl. A onderdeel A2)
- Omgevingsfactoren en score:

- voedselaanbod;
 - beschutting;
 - temperatuur;
 - neerslag;
 - wind;
- conditiescore per soort, sexe, leeftijdscategorie, individu
 - Eventuele opmerkingen die van belang kunnen zijn bij de interpretatie van de gegevens (bijvoorbeeld verstoring door bezoekers of overvliegende objecten).

Resultaten

Op basis van het vastleggen van de condities van de dieren en de omgeving kunnen de volgende resultaten gepresenteerd worden:

- Verloop van de gemiddelde conditie van de verschillende groepen gedurende het jaar;
- Verloop van de frequentieverdeling van de dieren over de verschillende conditieklassen gedurende het jaar;
- Verloop van omgevingsconditie per pq, maar ook als gemiddelde voor de Oostvaardersplassen gedurende het jaar;
- Het gebruik en de kwaliteit (omgevingscondities) van de aangelegde richels;

Rapportage en archivering data

De resultaten worden naast het gebruik in het dagelijkse beheer jaarlijks verwerkt in de jaarrapportage monitoring Oostvaardersplassen. Het monitoringsjaar loopt van 1 januari tot 1 januari. In de jaarrapportage worden het verloop van de gemiddelde conditie, de frequentieverdeling van de dieren over de verschillende conditieklassen en de omgevingscondities gedurende het jaar gepresenteerd. In verband met de tijd zullen integrale analyses pas tijdens 5 of 10 jarige evaluaties van het beheer plaatsvinden.

De gegevens worden in het veld direct (zo mogelijk in de digitale boswachter van Staatsbosbeheer) ingevoerd, waarna ze na de telling gecontroleerd worden en in het digitale archief van Staatsbosbeheer worden geplaatst.

B. Vogels

De informatievraag bij de vogelmonitoring wordt voor het grootste deel bepaald door Natura2000. Op dit moment zijn de belangrijkste vragen

- a) Wat zijn de aantallen broedende N2000 relevante vogels?
- b) Wat zijn de aantallen in het gebied foeragerende N2000 relevante vogels?

Daarnaast is het van belang om het terreingebruik van de ganzen te volgen in relatie met het terreingebruik van de Grote Grazers. Hieruit komen de volgende monitoringsactiviteiten voort:

B. 1 Tellingen water- en moerasvogels

Parameters: aantallen aanwezige water- en moerasvogels.

Methode: bestaand protocol vliegtuigtellingen RWS.

Uitvoering: RWS voert vliegtuigtelling uit. Hut- en dijkellingen worden door vrijwilliger uitgevoerd.

Periode: 2011-2015

Gewenste frequentie: 1x per maand

B. 2 Bepaling aantallen lepelaars rondom poelen Broeklanden

Parameters: aantallen lepelaars op vaste momenten in het jaar.

Methode: tijdens hut-en dijkellingen 7.1.1.

Uitvoering: Staatsbosbeheer

Periode: voor en na ingreep peilbeheer en graven van poelen in de Broeklanden (gekoppeld aan uitvoering maatregelen beheerplan N-2000)

Gewenste frequentie: 1x per maand tijdens aanwezigheid NL

B. 3. Territoriumkartering broedvogels

Parameters: aantal broedparen, incl. broedparen dodaars en porseleinhoen op de eilandjes en broedende roofvogels, op decameterniveau (droog deel) of in vaste transecten (nat deel).

Methode: protocol Broedvogel Monitoring Project SOVON voor droge deel; protocol werkgroep roofvogels Nederland (Bijlsma, 1997), protocol transecten in natte deel (Beemster et al. 2010.)

Uitvoering: ecologisch adviesbureau, Staatsbosbeheer, vrijwilligers SOVON

Periode: 2011-2015.

Gewenste frequentie: jaarlijks, 10 bezoeken in periode maart-juni, 5 jaarlijkse evaluatie

B. 4. Terreingebruik en aantal ganzen droge deel

Parameters: aantal ganzen, per kavel

Methode: visuele telling op rijdroutes, tegelijk met bepaling terreingebruik hoefdieren, zie Managementplan Bijlage 4, A2. Ook telling roofvogels.

Uitvoering: Staatsbosbeheer

Periode: 2011-2015

Gewenste intensiteit: wekelijks

B. 5 Terreingebruik ganzen moeras

Parameters: terreingebruik en aantal ganzen, op transect.

Methode: bestaand protocol **Art. 5.1.** 1999.

Uitvoering: Staatsbosbeheer

Periode: 2011-2015

Gewenste intensiteit: 2 wekelijks

C. Vegetatie

CI/c2. Conditie van de algemene vegetatie (ingedeeld in habitat type/vegetatiestructuur type) en ontwikkeling van soorten

Sinds 1974 vinden er gemiddeld om de 4 jaren integrale vegetatiestructuurkarteringen plaats op basis van luchtfoto's of satellietbeelden (Jans en Drost 1995, **Art. 5.1.** 2006). Hierbij wordt de vegetatie ingedeeld in structuurkenmerken van de vegetatie (groevorm, hoogte en bedekking). Tot en met 1996 ging dit gepaard met vegetatieopnamen binnen de vastgestelde vegetatiestructuurtypen om een beeld te krijgen van de soortensamenstelling van de onderscheiden typen. De soortensamenstelling werd volgens de Braun-Blanquet methode bepaald. Vanaf 1996 zijn er nog wel opnames gemaakt, maar niet meer op een zo gedetailleerde manier als daarvoor en niet meer volgens de Braun-Blanquet methode. Alleen enkele dominante soorten werden genoteerd.

Integrale vegetatietypen en -structuurkaart/habitattypenkaart

Parameters: gebiedsdekkend ruimtelijk beeld van de vegetatietypen. Deze vegetatietypen zijn ook om te zetten in vegetatiestructuur- en habitattypen, zodat ook een vegetatiestructuurkaart en habitattypenkaart verkregen kan worden.

Methode: Integrale vegetatiekartering aan de hand van gebiedsdekkende luchtfoto's of satellietbeelden. Van de op de luchtfoto of satellietbeeld onderscheiden eenheden worden in het veld vegetatieopnamen gemaakt volgens de Braun Blanquet methode in pq's van 2x2 m in de graslanden tot 5x5 m in de ruigere typen of struweel en bos. soortensamenstelling en bedekking graslanden en ruigten randzone. Locaties pq's op graslanden zoals in periode 1983-2004 (coördinaten zijn nog bekend en pq's zijn in veld gemarkeerd met ijzeren staafjes). Pq's in ruigten zijn nog niet aanwezig en moeten nog worden uitgezet. (Managementplan, Bijlage 4, C1). Middels een sleutel worden de vegetatietypes vertaald naar habitattype.

Uitvoering: Staatsbosbeheer en adviesbureau

Periode: 2012

Gewenste intensiteit: eenmaal in deze beheerperiode, ook na drooglegging.

Daarnaast zal er voor, tijdens en na de drooglegging gekeken worden naar de ontwikkeling van soorten en areaal in het moerasdeel

Soorten en areaal in droog te leggen moerasdeel

Parameters: soort en abundantie in bestaande PQ's/transecten (in Braun-Blanquet-schaal)

Methode: opnames in de transecten die RWS in 1987-1996 heeft gevolgd bij de eerste drooglegging, evt met uitbreiding transecten.

Uitvoering: ecologisch onderzoeksbureau

Periode: 2011-2015

Gewenste intensiteit: 1 jaar vóór drooglegging; 2 jaar na drooglegging of 1 jaar vóór het weer opzetten van water; 2 jaar na opzetten van water.

C3. Specifieke monitoring van de veranderingen in bosgebieden in de Oostvaardersplassen

Het onderzoek naar de effecten van de grazers op bomen richt zich op het oostelijk deel van het Katterbos (fig. 1) en het Oostvaardersbos (voormalig Fluitbos)(fig. 2), beide recentelijk opengesteld voor rund, paard en edelhert. Het westelijke onbegraasde gedeelte van het Katterbos is gebruikt als controlegebied, om o.a. de verjonging en bosvitaliteit te bepalen in vergelijkbare gebieden zonder grote herbivoren. In totaal zijn er 23 plots uitgezet, waarvan 10 in het Oostvaardersbos, 6 in het begraasde deel van het Katterbos en 7 in het onbegraasde deel van het Katterbos. De gekozen plots zijn representatief voor de dominante bostypen in de bossen. In het Katterbos zijn dit de typen Populier-Vlier en Populier met jonge aanplant. In het Oostvaardersbos zijn dit Populier, Eik en Es.

Figuur 1: locaties plots Katterbos. Letters corresponderen met de plotidentiteit in de database. Rode iconen geven de locaties van plots in het begraasde deel aan, gele iconen geven controle plots in het onbegraasde deel aan.

Figuur 2: locaties plots in het Oostvaardersbos. Alle plots liggen in het begraasde deel. De letters corresponderen met de plotidentiteit in de database.

Opzet plot

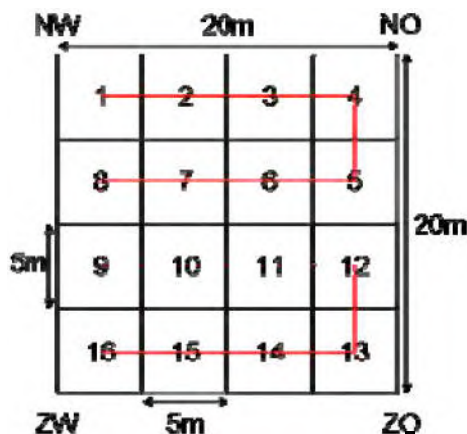
De grootte van de plots is 20 x 20 meter. De hoekpunten zijn gemarkeerd met behulp van GPS en houten palen, waarvan de top roze gespoten is. Het noordwest punt van ieder plot is aangegeven door een roze top en een roze ring onder de top. Ook is de noordwest punt gemarkeerd met een metalen plaatje op de grond naast de houten paal.

Elk plot bestaat uit 16 gridcellen. Deze hebben een grootte van 5 x 5 meter. De hoekpunten van deze gridcellen werden tijdelijk aangegeven met bamboestokjes van 1 meter hoog met daaraan vlaggetjes van rode tape.

De boommetingen zijn verricht per gridcel om de locatie van gemarkeerde en niet-gemarkeerde bomen binnen het plot preciezer aan te geven. De eerste gridcel bevindt zich in het noordwesten van de plot. Er wordt richting oosten gewerkt, dus de vierde gridcel bevindt zich in het noordoosten. De vijfde gridcel bevindt zich ook in het oosten, ten zuiden van gridcel 4. Vanaf daar wordt er naar het westen gewerkt etc. (zie figuur rechts).

Metingen

Voor alle bomen is de soort en de locatie bepaald, bestaande uit de identiteit van het plot (A-W) alsmede het nummer van de gridcel. Verder is van al deze bomen de diameter gemeten. Dit is gedaan op borsthoogte indien de diameter groter dan 2cm is (DBH > 2 cm) of aan aan de voet van de boom indien de diameter kleiner was dan 2 cm (DBH < 2 cm). Verder is de hoogte van alle bomen tot 2.5m gemeten en van de bomen tot 10m geschat. Bomen hoger dan 10 m zijn aangegeven als >10.

Alle levende bomen met een DBH van meer dan 2 cm zijn gemarkeerd met een aluminiumplaatje met een nummer erop. Dit nummer correspondeert met het nummer in de kolom "Tag" in de database. De schade aan de bomen is voor verschillende hoogtes geschat in 2 categorieën: schillen en browsing. Een boom is geschild als er bast verwijderd is en er wel of geen wondweefsel is gevormd. Voor 4 hoogtecategorieën is het percentage schillen geschat in klassen. De hoogtecategorieën zijn: 0-50cm, 50-100cm, 100-150cm en 150-200cm. Als een boom tot 50cm niet geschild is krijgt deze voor de laagste hoogtecategorie klasse 0; <5% geschild correspondeert met klasse 1; 5-25% geschild valt in klasse 2; 25-50% vormt klasse 3; 50-75% is klasse 4; 75-95% is klasse 5 en >95% vormt klasse 6 (zie tabel in bijlage 1). Ook is aangegeven of de boom wel of niet geringd is (helemaal rondom geschild). Dezelfde klassen en hoogtecategorieën zijn gebruikt om browsing te schatten. Het percentage browsing is bepaald als

het percentage van de aanwezige takken, dat afgebroken is op een wijze die duidt op vraat. Het komt regelmatig voor dat in een bepaalde hoogtecategorie zich geen takken bevinden. In dat geval is browsing niet van toepassing, wat is aangeduid met NA.

Levende bomen met een DBH kleiner dan 2 cm zijn niet gemerkt, maar de schade is wel bepaald en genoteerd. In deze gevallen is echter niet per hoogtecategorie bepaald wat de schade is, maar over de gehele boom. Dezelfde klassen zijn gebruikt om het percentage schillen of browsen aan te geven (zie bijlage 2). Verder is ook aangegeven of er vraat aan topscheuten heeft plaatsgevonden. Naast deze metingen staan bij opmerkingen bijzonderheden vermeld. Van dode bomen is alleen de locatie, soort, diameter en hoogte bepaald.

Naast de plotmetingen zijn er aanvullende metingen gedaan aan boomsoorten die niet of nauwelijks voorkomen in de plots. Hiervoor is gericht gezocht naar soorten en zijn de eerste 25 individuen van de soort gemeten volgens dezelfde methode als de plotmetingen. Alleen bomen met een DBH groter dan 2 cm zijn gemeten. Hierdoor hebben we informatie verkregen over een groot aantal soorten. Deze extra metingen zijn echter niet bedoeld voor het monitoringssysteem en daarom zijn deze bomen ook niet "getagd".

De beschreven metingen zullen jaarlijks door Staatsbosbeheer, Universiteit Utrecht en Rijksuniversiteit Groningen in het voorjaar (eind april/begin mei) herhaald worden om de ontwikkeling van de bossen en de gevolgen van het openstellen goed te kunnen volgen. De bomen beginnen in die periode uit te lopen, wat de determinatie vergemakkelijkt, en de ondergroeïende vegetatie is dan nog niet dusdanig hoog dat het de inventarisatie van zaailingen belemmert.

Parameters: aantal zaailingen, vraat aan bomen, vitaliteit bestaande bomen

Methode: volgen vaste plots volgens bijlage 4 Managementplan C3.

Periode 2011-2021

Uitvoering: Universiteit Utrecht en Rijks Universiteit Groningen

Gewenste frequentie: jaarlijks (april/mei)

C4. Beoordeling van de kwaliteit van verschillende beschuttingstypes

In eerste instantie zullen de windreductie en temperatuurverschillen worden gemeten in de 9 'natuurlijke' schuillocaties (locaties 1,2,3,4,6,7,9,13,14) en rondom de 3 richels (locaties 8,12,15; zie fig. 4a1 bijl 4) ten opzichte van het open grasland (locatie 11). We zullen dit op twee hoogtes doen 1,2 m (stahoogte) en 0,4 m (lighoogte). De metingen zullen per seizoen worden uitgevoerd om de effecten van de structuur van de vegetatie op windreductie en temperatuur te kunnen bepalen. Verder zal het effect van windrichting worden bepaald door te meten bij verschillende windrichtingen.

Voor de relatieve verschillen tussen grasland en schuillocaties wordt er tegelijkertijd door twee mensen gemeten, waarbij één op het grasland meet en de ander steeds in een van de schuillocaties. Omdat de wind zo variabel kan zijn meten beide waarnemers iedere keer een half uur lang de windsnelheid om een goed gemiddelde te hebben. Van belang is dat beiden op hetzelfde moment de meting starten en eindigen. Gedurende een half uur wordt iedere minuut de windsnelheid gemeten en op die minuut wordt drie keer achter elkaar de windsnelheid afgelezen. Het aflezen gebeurt door iedere keer af te tellen van 5 naar 1 en dan het getal dat op de display van de windmeter verschijnt, te noteren om zo objectief mogelijk te waarnemen. De temperatuur varieert niet zo veel en snel zodat die maar twee keer genoteerd hoeft te worden aan het begin en aan het eind van het half uur.

De waarnemer die de metingen in de schuillocaties uitvoert meet tegelijkertijd de windsnelheid en temperatuur op de twee verschillende hoogtes (0,4 en 1,2 m).

Windreductie en effect op gevoelstemperatuur van verschillende beschuttinglocaties en richels

Parameters: windsnelheid en temperatuur in verschillende beschuttingslocaties en rondom richels.

Methode: meten temperatuur en windsnelheid met weerstation (Managementplan, Bijlage 4, C4).

Uitvoering: Staatsbosbeheer

Periode: 2012-2013

Gewenste intensiteit: 1x per kwartaal

Daarnaast wordt eenmalig in deze periode de ontwikkeling van houtigen in het Grazige deel gemonitord als herhaalmeting op metingen uit 1996 en 2002.

Natuurlijke vestiging houtigen

Parameters: aan/afwezigheid zaailingen, soort, hoogte en dikte, vraatsporen, exacte locatie.

Methode: Bepalen kieming, vestiging, sterfte van houtigen. Naast het zoeken naar kiemplanten ook aandacht voor de staande populatie houtigen, waarbij onderscheid in dood en levend staand hout wordt gemaakt, hoogte, kroon diameter, aantal stammen, stamdiameter worden meegenomen en vraat aan twijgen en bast wordt gescand.

Daarnaast wordt ook het liggend dood hout meegenomen en wordt een eenvoudige vegetatieopname in het opnamevak (105 in totaal) gemaakt (grasland, grazige ruigte, ruigte, riet, struweel, bos).

Uitvoering: Staatsbosbeheer, studenten

Periode: 2011-2015

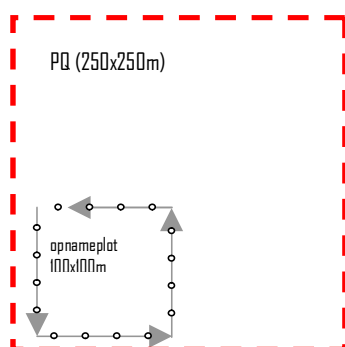
Gewenste intensiteit: 1 x in de beheerperiode.

Met opmaak: Nederlands
(standaard)

C5 Monitoring bedekking en hoogte vegetatie beschuttingslocaties Oostvaardersplassen

Om een indicatie te krijgen van de kwaliteit van de beschuttingslocaties in de Oostvaardersplassen, hoe de kwaliteit in de loop van het jaar verandert en hoe de kwaliteit zich in de komende jaren zal ontwikkelen, wordt de structuur van de bestaande beschutting in de Oostvaardersplassen gemeten. Een keer per maand wordt op 12 vooraf bepaalde pq's de bedekking en de hoogte van de aanwezige vegetatie gemeten. Hiervoor worden dezelfde pq's gebruikt als bij de monitoring van de dierconditie (paragraaf A3, figuur 1). Binnen deze pq van 250x250 m wordt willekeurig een opnamevak gekozen van 100x100 m. De waarnemer bepaalt vervolgens in dit opnamevak aan de hand van 16 metingen (zie figuur 1) die om de 20 m op de zijden van het opnamevak worden genomen in een vak van 2x2 m de hoogte in cm's en de bedekking in % van de aanwezige kruidige vegetatie. Van deze kruidige vegetatie wordt aangegeven welke soorten dominant voorkomen en welke de structuur bepalen (bijv. riet, distel, brandnetel, grassen, etc.) Van de staande struiken of bomen die zich in het opnamevak van 2x2 m bevinden wordt de soort, de kroon diameter, de hoogte van het individu en de hoogte waarop zich de eerste takken bevinden genoteerd. Daarnaast wordt aangegeven of het om een dood of levend exemplaar gaat. Van het liggende dode hout (> 1m lengte) in het vak van 2x2 m wordt genoteerd hoeveel stukken hout (> 1m lengte) er liggen en wat de gemiddelde hoogte van deze stukken hout is.

Structuur ruigten

Parameters: hoogte en bedekking van de structuurklassen grassen/lage kruiden en ruigte soorten (riet, distels, brandnetel, etc.) op de graslanden

Methode: transecten over de lengte van enkele graslandkavels. Om de 30 of 50 m (afhankelijk van greppelpatroon op de kavel) een meting waarbij in een denkbeeldig vak van 2x2 m de bedekking van de klassen wordt geschat en de gemiddelde hoogte wordt gemeten met een meetlat.

Uitvoering: Staatsbosbeheer

Periode: 2011-2015

Gewenste intensiteit: maandelijks.

Structuur graslanden

Parameters: hoogte en bedekking van grassen/lage kruiden, kroonumfang, soort, omvang en hoogte eerste takken van houtigen (dood en levend).

Methode: transecten binnen 20 vakken die gebruikt worden voor het scoren van de condities van de grote herbivoren. Op de transecten wordt om de 20-30 m een meting gedaan in een denkbeeldig vak van 2x2 m. Hierin wordt de bedekking van de verschillende klassen kruiden geschat en de gemiddelde hoogte gemeten met een meetlat. Bij de houtigen wordt een onderscheid gemaakt in staand levend en dood en wordt tevens het aantal liggende dode stammen (diameter >3cm en lengte >1 m) geteld. Ook van de liggende dode stammen wordt een gemiddelde hoogte bepaald met een meetlat. Zie ook managementplan, bijlage 4, C5.

Uitvoering: Staatsbosbeheer

Periode: 2011-2015

Gewenste intensiteit: maandelijks.

Structuur/effectiviteit aanplant in bosgebieden en richels

Parameters: Soort, aanplant of niet, kroondiameter, hoogte van individuen, en hoogte van eerste takken, dood/levend.

Methode: inventarisatie en meting in de rillen en bosgebieden met aanplant.

Uitvoering: Staatsbosbeheer, evt. Universiteiten Groningen/Utrecht (in combinatie met 7.1.13).

Periode: 2011-2017

Gewenste intensiteit: 1 x per jaar

D. Overig

Hiernaast vinden er nog een Aantal andere monitoringsactiviteiten plaats. Deze zijn doorlopend (abiotiek) of worden pas aan het eind van de beheerperiode voorzien.

D 1. Abiotisch

D 1.1 Grondwaterstand

Parameters: hoogte grondwater.
Methode: monsterring bestaande peilbuizen/divers.
Uitvoering: Staatsbosbeheer
Periode: 2011-2015.
Intensiteit: 1x per twee weken tenzij er divers in komen te hangen

D 1.2. Waterstand moeras

Parameters: stand water t.o.v. NAP.
Methode: bestaande protocollen Staatsbosbeheer.
Uitvoering: Staatsbosbeheer
Periode: 2011-2015.
Intensiteit: divers: gebeurt dagelijks.

Met opmaak: Nederlands (standaard)

D 1.3. Bodemhoogte moeras

Parameters: bodemhoogte van steekproeven in het moeras.
Methode: hoogtemetingen op vaste punten m.b.v. DGPS, integraal: andere landmeetkundige technieken (bv. LIDAR). Aansluiten bij actualisatie Algemeen Hoogtebestand Nederland (laatste meting: 2009, volgende meting: 2014).
Uitvoering: landmeetkundig bureau/ ITC Enschede/CGL, Alterra.
Periode: 2011-2015.
Intensiteit: integrale meting vóór drooglegging en na stabilisatie klink en zetting jaar na droogval. Tot stabilisatie wordt voortgang van de zetting gemonitord door metingen van de hoogte in een grid.

Met opmaak: Nederlands (standaard)

D 2.Recreatie en voorlichting

D 2.1. Communicatiestrategie

Methode: interne evaluatie van gevolgde communicatiestrategie
Uitvoering: Staatsbosbeheer
Periode: 2011-2015
Intensiteit: 1 maal in deze periode

D 2.2. Ruimtelijke verdeling recreatiedruk

Parameters: aantal bezoekers per deelgebied
Methode: registratie bezoekers/deelgebied
Uitvoering: Staatsbosbeheer, universiteit (?)
Periode: 2011-2015
Intensiteit: 1 maal in deze periode

D 2.3. Kennis, beeld en beleving en stakeholders

Parameters: diverse.

Methode: enquête bezoekers, stakeholders

Uitvoering: Staatsbosbeheer, onderzoeksinstituut (?)

Periode: 2015

Intensiteit: 1 maal in deze periode

D 2.4. Waardering natuureducatie

Parameters: diverse.

Methode: enquête deelnemers natuureducatieprogramma

Uitvoering: Staatsbosbeheer

Periode: 2011-2015

Intensiteit: 1 maal in deze periode

Bijlage 5: Communicatiestrategie

Staatsbosbeheer is zich ervan bewust dat de maatschappelijke en politieke discussie over de Oostvaardersplassen een discussie is met vele dimensies. Vooral de concepten "natuur" en "dierenwelzijn" roepen veel vraagtekens en discussies op. Het is duidelijk dat mensen dit bijzondere gebied onvoldoende kennen. Dit is een belangrijke opgave voor de communicatie. Daarbij staat voorop dat in de communicatie het brede verhaal van de Oostvaardersplassen verteld wordt.

Staatsbosbeheer wil de betrokkenheid bij het grote publiek vergroten en zal daarbij open en transparant communiceren over alle aspecten van het beheer. Hiervoor is een interne PR-commissie ingesteld die regie voert op de communicatie. De PR-commissie onderhoudt via het districtshoofd contacten met de Beheeradviescommissie en rechtstreeks met de stakeholdersgroepen. Staatsbosbeheer zal alle geïnteresseerde stakeholders actief informeren over besluiten en ontwikkelingen in het beheer en over de resultaten van de monitoring. Een actieve inbreng van de belanghebbenden wordt gestimuleerd.

Communicatiespeerpunten:

- De waarde van Oostvaardersplassen als stepping-stone voor vogels (ook als N2000gebied)
- Oostvaardersplassen-natuur is bijzonder, maar "slechts één variant van 'natuur'"
- Onnodig lijden van grote grazers wordt voorkomen door vroeg reactief beheer
- De educatieve waarde van natuurlijke processen
- De recreatieve waarde van het gebied
- De wetenschappelijke waarde van het gebied

Doelstellingen van communicatie Oostvaardersplassen

Voor externe communicatie:

- Bekendheid van de Oostvaardersplassen bij het brede publiek vergroten: Het gaat daarbij om het brede verhaal over het totale ecosysteem door het jaar en door de jaren heen; het gebied is een vogelgebied pur sang en biedt een scala van mogelijkheden voor bezoekers om ervan te genieten (recreatieve waarde van het gebied). De grazers positioneren als onderdeel van het hele systeem.
- Staatsbosbeheer positioneren als verantwoord beheerder met oog voor natuurlijke ontwikkeling én de wensen van politiek en samenleving die op een open en transparante manier communiceert over het beheer van de Oostvaardersplassen.
- Bekendheid met de nieuwe manier van beheer van de grote grazers in de Oostvaardersplassen vergroten.
- Richting politiek, beleid en stakeholders de voortvarende uitvoering van de ICM02-adviezen laten zien.

Voor interne communicatie:

- De verbreding van de boodschap over de Oostvaardersplassen, de nieuwe vorm van beheer van de grote grazers en het vroegere ingrijpen in het natuurlijk systeem en de grotere interactie met stakeholders vergt goede interne communicatie naar medewerkers en vrijwilligers. Een ieder moet hetzelfde eenduidige verhaal vertellen om de positionering van het gebied en onze organisatie om te buigen.

Subdoelen:

- Visuele en fysieke toegankelijkheid vergroten en dit onder de aandacht brengen.
- Educatieve en wetenschappelijke waarde (nationaal en internationaal) onder de aandacht brengen

Strategie

De communicatiedoelstellingen bereiken we door een strategie te kiezen van (pro)actieve communicatie en het betrekken van mensen en partijen bij de Oostvaardersplassen. Het nieuwe Natuur Activiteiten Centrum (NAC) wat gepland staat om haar deuren te openen begin 2013 zal hier ook een belangrijke rol in hebben.

Daarbij is van belang:

- Dat het brede verhaal van de Oostvaardersplassen in de communicatie centraal staat. De seizoenen zijn daarbij de communicatiekapstok.
- Dat de koerswijziging in het management ook moet landen in de communicatie boodschappen die worden uitgegeven.
- Dat Staatsbosbeheer balans brengt in aandacht voor aspecten natuurlijke ontwikkeling, dierenwelzijn en maatschappelijk draagvlak.
- Dat specifieke aandacht voor beheer van grote grazers blijft, gezien de aandacht en vraag vanuit de buitenwereld. Daarbij koppelt Staatsbosbeheer altijd de communicatie aan het brede verhaal.
- Dat Staatsbosbeheer de komende tijd stappen zet om de fysieke toegankelijkheid van het gebied verder te vergroten door verbreding van het aanbod. Excursies/arrangementen en het ontwikkelen van een recreatieconcept en – beleid voor de Oostvaardersplassen. Hiermee laat de organisatie de recreatieve waarde van het gebied zien.
- De virtuele toegankelijkheid wordt vergroot door actieve informatie voorziening via pers, eigen communicatiemiddelen, internet, webcams en social media.
- Dat een zwaar accent wordt gelegd op de visualisatie van de Oostvaardersplassen.
- Dat actief op zoek wordt gegaan naar natuurlijke partners en ambassadeurs die de boodschap onderstrepen en mee helpen uitdragen (Wetlands International, WNF, maar ook bezoekers door bijvoorbeeld een online gastenboek).
- Dat het gesprek met critici actief gevoerd wordt, onder andere via het reguliere stakeholdersplatform.
- Dat uitgegaan wordt van de eigen kracht en niet afgezet wordt tegen andere manieren van natuurbeheer. In dit gebied past deze manier van beheer in andere gebieden een andere, veel intensievere manier van beheer.

Doelgroepen:

1. Intern. Hieronder vallen de vrijwilligers en medewerkers van Staatsbosbeheer

2. Semi-intern: Hieronder vallen de leden van de BAC en de betrokken beleids- en communicatiemedewerkers van het ministerie van EL&I

3. Publiek: wordt uitgesplitst in drie groepen:

- Algemeen publiek ("de Nederlander")
- Natuurliefhebbers (waarbij vogelaars een speciale groep vormen)
- Omwonenden (uit o.a. Almere en Lelystad)

4. Stakeholders:

- Overheden (personen en instanties die niet vallen onder semi-intern): Rijk, provincie Flevoland (bestuurlijk en ambtelijk), gemeenten (met name Lelystad en Almere, zowel bestuurlijk als ambtelijk), waterschap (zowel bestuurlijk als ambtelijk)
- Maatschappelijke organisaties op het gebied van dierenwelzijn, natuur, milieu, jacht, landbouw

5. Onderzoekers. Hieronder vallen alle onderzoekers die belangstelling hebben om wetenschappelijk onderzoek binnen de Oostvaardersplassen te doen.

De pers is een intermediair naar de verschillende doelgroepen toe. Er is een uitgewerkt communicatieplan beschikbaar met kernboodschap, middelenmatrix per doelgroep en een communicatiekalender. Deze worden continu bijgesteld.

Bijlage 6. Wetenschappelijke Coördinatiegroep Oostvaardersplassen

1. Inleiding

Staatsbosbeheer heeft de wens om het onderzoek dat plaatsvindt met betrekking tot de Oostvaardersplassen beter te benutten door het beter te coördineren. Staatsbosbeheer heeft geen eigen onderzoeksbudget, maar wil graag wel onderzoek faciliteren en stimuleren. De Oostvaardersplassen is een uniek gebied vanwege de relatief ongestoorde ontwikkeling gedurende enkele decennia. De maatschappelijke reacties op deze ongestoorde ontwikkelingen lopen uiteen van fundamentele afwijzing tot opperste verwondering. Het is daarmee een gebied waarvan veel geleerd kan worden voor andere (te ontwikkelen) gebieden zowel voor Staatsbosbeheer als voor andere organisaties op het terrein van natuur en landschap. De leervragen liggen daarbij niet alleen op het vlak van beheer (ecologie, hydrologie, etc), maar ook op het gebied van sociaal maatschappelijke vraagstukken (gebruik, beleving, draagvlak, etc). Daarbij is onderscheid te maken tussen strategische en operationele vragen. Onderzoek kan bijdragen aan de wijze waarop Staatsbosbeheer invulling wil geven aan de twee peilers van zijn nieuwe Ondernemingsplan "Kansen benutten": klantgericht beheer en maatschappelijke verankering. In die zin draagt onderzoek bij aan een versteviging van de corporate governance. Om invulling te geven aan deze ambities is besloten een "Wetenschappelijke klankbordgroep" (WKG) voor de Oostvaardersplassen in te stellen. Deze notitie beschrijft de voorgestelde werkwijze van de WKG die in opdracht van de stuurgroep Oostvaardersland opereert.

Er gebeurt terplekke al veel op het gebied van de monitoring. In, om en over de Oostvaardersplassen worden allerlei data verzameld met verschillende doelen. Daarbij wordt onderscheid gemaakt tussen monitoring t.b.v. het beheer, verantwoording aan beleid en subsidieverstrekkers, de eigen visie en maatschappelijke thema's. Hiervoor wordt in 2011 een nieuw monitoringsplan gemaakt. Daarnaast is er grote behoefte aan theoretische uitgangspunten en onderzoek, denk aan ethische en sociologisch onderzoek.

2. Doelen van WKG

1. Reflecteren op keuzes die Staatsbosbeheer maakt t.a.v. visie, doelen en beheer vanuit het perspectief van wetenschappelijk onderzoek. In kaart brengen van onzekerheden en waar de nieuwsgierigheid in de organisatie zit.
2. Adviseren aan de Stuurgroep Oostvaardersland, daar waar het om afstemming van de lopende en gepland onderzoek gaat en adviseren over nut en ruimte voor nieuw onderzoek. Daarbij staat centraal de vraag welke strategische kennis noodzakelijk is?
3. Faciliteren van onderzoek en betrekken van relevante partijen
4. Coördinatie van onderzoek
5. Prioritering/beoordeling onderzoeksprogrammering.
 - a. Dit zal aanvankelijk een relatief kleine taak zijn omdat er vooralsnog geen eigen budget beschikbaar is om onderzoek te kunnen financieren. Vanuit een samenhangend concept zal gekeken worden naar mogelijkheden van financiering uit diverse bronnen, zoals NWO, Brussel, Innovatienetwerk en bedrijfsleven. Daarbij zal ook gekeken worden naar samenwerking met andere terreinbeherende organisaties.
 - b. Mogelijk zou er t.v. studenten-onderzoek wel een long-list gemaakt kunnen worden, die de commissie op jaarbasis beoordeelt qua prioritering en manier van datacollectie.
6. De commissie kan zich wel richten op het bepalen van parameters die je zou moeten onderzoeken/meten om bepaalde vragen te kunnen beantwoorden.
6. Advisering t.v. subsidie-aanvragen en financiering van onderzoek. Steeds meer zijn samenwerkingsverbanden tussen wetenschappers en maatschappelijke organisaties een must om voor Europese financiering in aanmerking te komen.
7. Communicatie en discussie over het onderzoek. De ervaringskennis binnen Staatsbosbeheer kan samen met wetenschappelijke kennis de beleidsrelevantie en het leervermogen van de organisatie versterken.

3. Reikwijdte WKG

De reikwijdte van de WKG is in drie onderdelen te onderscheiden:

- Ruimtelijk: Voorgesteld wordt om de Oostvaardersplassen in de context van haar omgeving als werkgebied te nemen. Dus met een doorkijk naar Oostvaardersland en Markermeer-IJmeer. De WKG is zich hierbij van bewust dat de OVP als icoon van natuurontwikkeling in Nederland soms ook controversieel is en effect heeft op het hele spectrum van natuur in Nederland.
- Inhoudelijk: onderzoek richt zich op een brede scoop van inhoudelijke werkvelden, variërend van het ecologische systeem (wetlandstelsel, natuurlijke processen, hydrologie, vegetatie, vogels, grazers, andere fauna, etc.) tot maatschappijwetenschappen waaronder recreatie, beleving, communicatie, ethiek etc.

- Procesmatig: De WKG draagt bij aan een heldere formulering van de onderzoeksvragen en coördinatie van het onderzoek. De rol van de WKG kan daarbij verschuiven van klankbord in de beginfase waarin vooral een "vlekkenplan" nodig is om strategische kennisvragen in beeld te brengen om daarna toe te groeien naar een begeleiding van het nog te maken onderzoeksprogramma.

4. Opzet

Gelet op eerdere ervaringen mbt een wetenschappelijke begeleiding van de Oostvaardersplassen is het voorstel om te starten met een klein comité van drie personen:

- Voorzitter **Art. 5.1. lid 1** hoofd afdeling Bureau Ontwikkeling en Beheer Staatsbosbeheer regio Oost. Theo is tevens verantwoordelijk voor datacollectie en archivering van alle onderzoek binnen de regio Oost.
- Twee externe deelnemers die hun netwerk hebben in de onderzoeksweld, maar zelf geen belang hebben en allebei een andere kant van het onderzoeksspectrum kunnen vertegenwoordigen (Alfa-, Beta- en Gamma-kant). Hiervoor zijn de heren **Art. 5.1. lid 1** (Emeritus hoogleraar) en **Art. 5.1. lid 1** (Chief Science Officer Nature, Landscape and the Country Side bij het ministerie van EL&I) bereid gevonden.

Dit driemanschap zal zich richten op bovengesteld doelen en na een jaar evalueren in hoeverre de doelen (deels) worden bereikt (voor zover mogelijk in een jaar tijd) en of deze aanpak constructief en effectief is. In september 2012 zal een evaluatie plaatsvinden met daaraan gekoppeld een advies voor een vervolgaanpak.

5. Relatie met de BAC

De Beheer Advies Commissie is ingesteld in januari 2011 en adviseert over het beheer binnen de kaders van ICMO2. In haar brief van 28 april 2011 adviseert de BAC het volgende: "Het is wenselijk om het Oostvaardersplassengebied meer open te stellen voor wetenschappelijk onderzoek. Dit ten eerste om de kennis die dit unieke gebied kan opleveren optimaal te ontwikkelen en, ten tweede om deze kennis indien nodig, voor een verdere ontwikkeling van het management te benutten. Om dit te Initiëren en te coördineren komt er een Wetenschappelijke Coördinatiegroep. Deze groep heeft geen bindend adviserende rol richting het management."

Onderzoeksresultaten die kunnen wijzen op noodzaak van verandering van het management van de Oostvaardersplassen, worden aan Staatsbosbeheer voorgelegd en beoordeeld op eventuele consequenties t.a.v beheer. Als inderdaad een wijziging in beheer nodig wordt geacht, wordt dit voorgelegd aan de BAC.

**Verwijderd: Bijlage 7: Planning
Maatregelenpakket**

Alle maatregelen en onderdelen van dit managementplan zijn in een grove planning gezet, die loopt van april 2011 – april 2012. Deze planning is deels afhankelijk van beschikbare financiering (zowel in urencapaciteit als in middelen). Zie daarvoor bijlage 8.

2011 ... [1]

Met opmaak: Nederlands
(standaard)

Met opmaak: Nederlands
(standaard)

Met opmaak: Nederlands
(standaard)

Met opmaak: Nederlands
(standaard)

Met opmaak: Nederlands
(standaard)

Met opmaak: Nederlands
(standaard)

Met opmaak: Nederlands
(standaard)

Bijlage 8: Capaciteit en kosten

Uitvoeringskosten managementplan Oostvaardersplassen 2014
Voortvloeiend uit ICMO2 advies

	<u>Kosten</u>	<u>Uren (€ 50/u)</u>	<u>totale kosten</u>
<u>Beheer</u>			
Early Reactive Culling	€ 5.000	500 (€25.000)	€ 30.000
<u>Monitoring</u>			
dierconditie/terreingebruik/vegetatiestructuur	€ 12.000	500 (€25.000)	€ 37.000
helikoptertelling	€ 13.000	100 (€5.000)	€ 18.000
Grondtellingen	€ 5.000	100 (€5.000)	€ 10.000
advies extern	€ 45.000	50 (€2.500)	€ 47.500
Rapportages	-	100 (€5.000)	€ 5.000
<u>Beschuttingsplan</u>			
verduurzamen bosgebieden	€ 60.000	50 (€2.500)	€ 62.500
<u>Overleg en rapportage</u>	€ 5.000	100 (€5.000)	€ 10.000
<u>Communicatie</u>			
website, folders, excursies etc	€ 10.000	100 (€5.000)	€ 15.000
<u>TOTAAL</u>	<u>155.000</u>	<u>1.600 (€ 80.000)</u>	<u>€ 235.000</u>

Opmerkingen bij bovenstaande kosten overzicht.

- Bovenstaande begroting betreft de werkzaamheden aanvullend op de vergoeding uit de SNL regeling die Staatsbosbeheer in 2014 uitvoert in het kader van de werkzaamheden uit het managementplan. Voor deze begrotingen is in de jaren 2011, 2012 en 2013 een beschikking ontvangen van het ministerie van Economische zaken.

Met opmaak: Lettertype: Verdana

Tabel met opmaak

Met opmaak: Lettertype: 10 pt

Met opmaak: Lettertype: 10 pt

Met opmaak: Lettertype: 10 pt

Met opmaak: Lettertype: 10 pt

Met opmaak: Lettertype: 10 pt

Met opmaak: Lettertype: 10 pt

Met opmaak: Lettertype: 10 pt

Met opmaak: Lettertype: 10 pt

Met opmaak: Lettertype: 10 pt

Met opmaak: Lettertype: 10 pt

Met opmaak: Lettertype: 10 pt

Met opmaak: Lettertype: 10 pt

Met opmaak: Lettertype: 10 pt

Met opmaak: Lettertype: 10 pt

Met opmaak: Lettertype: 10 pt

Met opmaak: Lettertype: 10 pt

Met opmaak: Lettertype: 10 pt

Met opmaak: Lettertype: 10 pt

Met opmaak: Lettertype: 10 pt

Met opmaak: Lettertype: 10 pt

Met opmaak: Lettertype: 10 pt

Met opmaak: Lettertype: 10 pt

Met opmaak: Lettertype: 10 pt

Verwijderd: <#>Het vigerende beheer is exclusief de in 2011 verstrekte extra bijdrage ELBI voor het uitvoeren van ICMO-2 (naast eenmalige kosten 83.000 euro voor extra toezicht en beheer)¶

<#>Het vigerende beheer is gebas... [2]

Met opmaak ... [3]

Verwijderd: ¶

Bijlage 9 Beschuttingsplan

WORDT VERVANGEN DOOR BEHEERPLAN OOSTVAARDERSBOS-KOTTERBOS DAT IN VOORJAAR 2014 WORDT OPGELEVERD.

Uitvoeringsplan beschutting 2011-2015

Versie 1.2 – 24 augustus 2011

1. Inleiding

Het managementplan Oostvaardersplassengebied 2011-2015 geeft richtlijnen voor het zorgen voor voldoende beschutting voor de drie soorten grazers in de Oostvaardersplassen. Hierbij is onderscheid gemaakt tussen maatregelen op korte termijn, middel- en lange termijn.

Dit beschuttingsplan is een uitwerking van het Managementplan OVP op dit punt.

Konikpaarden bij de schuilrichels, december 2010.

2. Situatieschets

De Oostvaardersplassen is een vlak gebied met een droog en nat deel, wat door de klink van de bodem in hoogte omgekeerd is. Er is slechts weinig onderliggende abiotische heterogeniteit van de bodem en daarmee vegetatiesamenstelling aanwezig door de nog jonge ontstaansgeschiedenis van het gebied. Door de afscherming van het Oostvaardersplassengebied van de omliggende bosgebieden, wordt deze beperking van heterogeniteit nog eens onderstreept. Om toch op korte en lange termijn beschutting in en om het gebied te kunnen bieden is in dit beschuttingsplan nader uitgewerkt hoe dit gestalte kan krijgen.

Uitgangspunten voor dit beschuttingsplan zijn enerzijds de dieren zelf (hoe zij het terrein gebruiken, de sociale kuddestructuren en behoefte aan beschutting), anderzijds het gebied zelf en de spontane natuurlijke processen die daaraan ten grondslag liggen. Uiteindelijk moet dit beschuttingsplan er toe leiden dat er in de Oostvaardersplassen voldoende beschutting op een duurzame, natuurlijke manier in stand blijft.

Overigens is het mogelijk dat op de langere termijn ook in de Oostvaardersplassen spontaan en geleidelijk meer beschutting zal gaan ontstaan. Als doornachtige struiken daar gaan kiemen is het waarschijnlijk dat hiermee meer structuur gaat ontstaan waarin ook bomen als eik duurzaam een plek kunnen hebben. Dit proces vindt geleidelijk plaats en vraagt de nodige tijd. In het kader van het managementplan is er voor gekozen om naast de te verwachten natuurlijke ontwikkeling van structuur, nu actief te kijken of een versnelling mogelijk is.

3. Uitgangspunten

We kiezen ervoor aan te sluiten bij processen die al van nature in dit gebied voorkomen of waarbij we vanuit ervaringen elders in vergelijkbare gebieden kunnen voorspellen dat deze gaan optreden. We willen deze processen actief 'helpen' of versnellen om beschutting te creëren die op lange termijn zichzelf duurzaam in stand kan houden. Maar ook te sturen om die maatregelen waardoor menselijk ingrepen op de lange termijn zo klein mogelijk zal zijn. Daarbij letten we ook op verspreiding van beschutting over het totale gebied.

Naast deze uitgangspunten zijn er nog enkele overwegingen die een rol kunnen spelen, zoals de landschappelijke uitstraling van maatregelen en de consequenties voor openstelling voor publiek. Deze punten worden in een andere context uitgewerkt en maken geen expliciet onderdeel uit van dit beschuttingsplan.

Uit het managementplan: *Staatsbosbeheer gaat er vanuit dat er op termijn uiteindelijk een vorm van verbinding met het Horsterwold gerealiseerd zal worden. Zodra duidelijkheid ontstaat over de Oostvaarderswissel, zal de lange termijn managementstrategie (en daarmee ook voor de beschutting) vastgesteld kunnen worden.*

Maatregelen worden gefaseerd in het gebied uitgevoerd om meerdere redenen. Allereerst kan hiermee de effectiviteit van de maatregelen goed wordt gemonitord alvorens het in een groter gebied wordt toegepast. Op basis daarvan kan een jaar erop de uitvoering wellicht worden bijgesteld zodat het effectiviteit toeneemt. Ten tweede de omvang en beschikbaarheid van menskracht en middelen. Door te faseren kan gespreid over meerdere jaren worden gewerkt en voorzieningen in middelen worden getroffen om maatregelen uit te kunnen voeren.

Het gaat primair om de bestaande gebieden met belangrijke beschutting duurzaam in stand te houden (dat is vooral Driehoek en Oostvaardersbos). Daarnaast is het de bedoeling om een aantal plekken waar de afgelopen 5 jaar beschutting verdwenen is en een aantal nieuwe plekken een impuls te geven.

4. Huidige situatie beschutting in de Oostvaardersplassen

In maart 2011 is in kaart gebracht hoeveel beschutting er in de Oostvaardersplassen aanwezig is, waar deze zich bevindt en waaruit deze beschutting bestaat. In onderstaande kaart en tabel is dat samengevat.

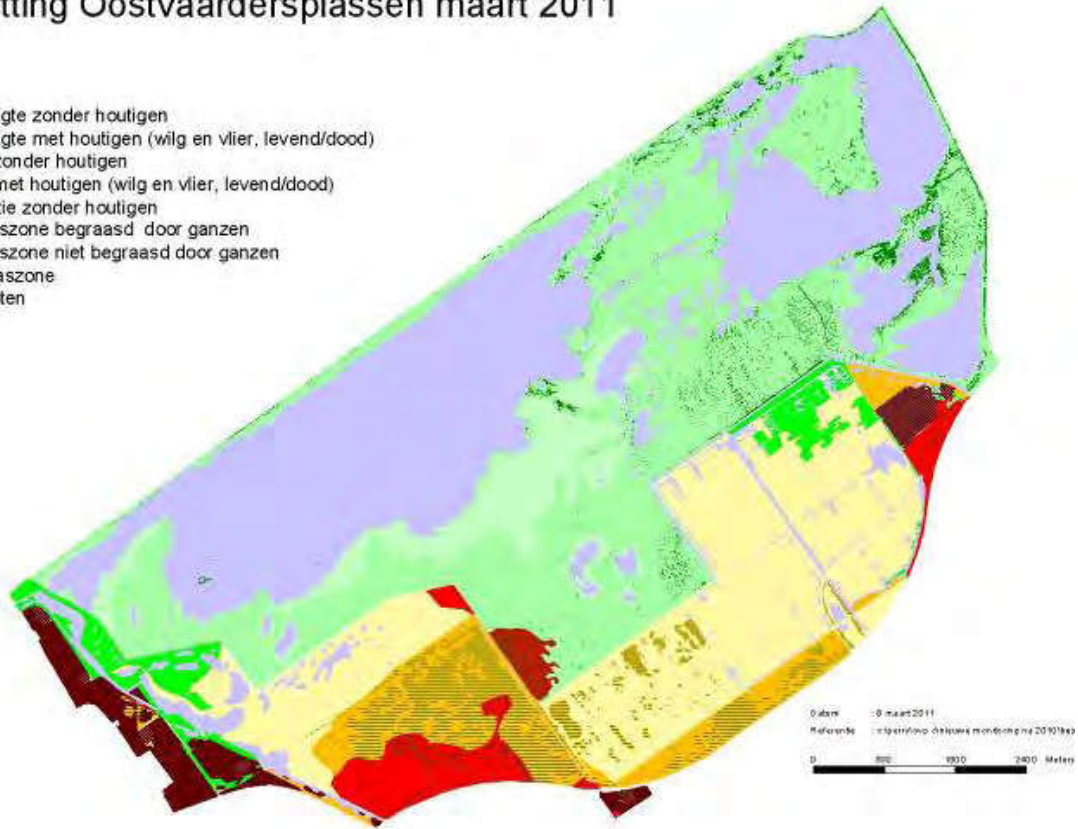
De maatregelen die in de winter van 2010-2011 genomen zijn om de beschutting te verbeteren zijn:

- maken van 1200 meter schuilrichels in T-vorm zodat dieren bij verschillende windrichtingen beschutting kunnen vinden
- inplanten van de schuilrichels in mei 2011
- openstellen van de Driehoek, deel Katterbos en deel Oostvaardersbos voor de dieren
- verduurzamen van de bosgebieden Oostvaardersbos en Katterbos door in exclusies van ongeveer 3 ha meidoorn, sleedoorn, roos aan te planten, zodat het bos op termijn zichzelf duurzaam in stand kan houden

Beschutting Oostvaardersplassen maart 2011

- grasland
- grazige ruigte zonder houtigen
- grazige ruigte met houtigen (wilg en vlier, levend/dood)
- rietruigte zonder houtigen
- rietruigte met houtigen (wilg en vlier, levend/dood)
- rietvegetatie zonder houtigen
- riet moeraszone begraasd door ganzen
- riet moeraszone niet begraasd door ganzen
- wilg moeraszone
- bos: gesloten
- bos: open
- water

Type Beschutting	Oppervlakte (ha)	Omtrek (m)	Diersoort	Kwaliteit Winter	Kwaliteit Zomer
Gesloten Bos	135*	19.977	1,2,3	1	1
Open Bos	42	6.015	1,2,3	1	1
Graslanden	1.062	43.160	1,2,3	5	5
Grazige Ruigte	390	27.736	1,2,3	4	3
Riet nat (2009)	1.616	150.000 (schatting)	1	3	2

Z21-8298-68 bijlage 7 behorende bij document 68.pdf (74)

Riet nat begraasd (2009)	314	41.459	1	3	2
Riet randzone (2009)	147	53.669	1,2,3	3	2
Rietruigte houtigen randzone (2009)	71	39.741	1,2,3	2	1
Rietruigte randzone (2009)	167	15.787	1,2,3	3	2
Water moeraszone	1.693	151.629	nvt	Nvt	nvt
Water randzone	158	110.562	nvt	Nvt	nvt
Schuilrichels (T-vorm)	n.v.t.	1.200	1,2,3	1	1
Totaal	5.795	660.935			

* inclusief Fluitbos en Kotterbos

Soort grazer

1. Edelhert
2. Heckrund
3. Konikpaard

Kwaliteitsklasse

1. Zeer goed
2. Goed
3. Voldoende
4. Matig
5. Slecht

De kolom diersoort geeft aan voor welke soort deze vorm van beschutting bereikbaar is. Kwaliteitsklasse 1 duidt op zeer goede beschutting met een windreductie van meer dan 90% (Stam, 2010). De ordinale schaal geeft vervolgens afnemende kwaliteit aan waarbij de laatste waarde geen enkele vorm van beschutting en wind- en/of temperatuur reductie biedt.

De oppervlakte en omtrek zijn nauwkeurig berekend met een GIS applicatie. Ze geven een beeld in de omvang van de beschikbare beschutting. De variabele omtrek wordt vooral bepaald door de onregelmatigheid van de vlakken. Een onregelmatig vlak heeft een grotere omtrek dan een regelmatig vlak van dezelfde oppervlakte. Deze variabele dient zorgvuldig te worden geïnterpreteerd, waarbij kenmerken als type, kwaliteit (laatste twee kolommen), maar ook omgevingsfactoren goed dienen te worden gewogen.

5. Maatregelen korte termijn (2011-2012)

In 2011 zijn al een aantal maatregelen genomen die zeker effect zullen sorteren in de winter 2011-2012, maar ook voor 2012 is voortzetting van een aantal maatregelen nodig voor een duurzame beschutting op lange termijn.

- Nalopen van de aanplant op de richels en bekijken hoeveel planten het eerste jaar hebben overleefd, waar nodig opnieuw bijplanten. Indien nodig ook bescherming van de aanplant op de richels aanpassen.
- Toevoegen groter stuk Kopperbos (conform ILG project ism Provincie Flevoland).
- Doorgaan met verduurzamen Kopperbos en Oostvaardersbos in fases. Elk jaar wordt een aantal nieuwe exclusures gemaakt en ingeplant met stekelstruiken en bomen. Deze exclusures blijven 5 jaar beschermd, daarna wordt het raster weggehaald.
- Stapelen van dood hout zal gefaseerd in het gebied worden aangepakt. In 2011 zal op perceel DZ 131 (het Start) worden gestart (late najaar), waarna elk jaar een nieuw perceel volgt. Daarbij combineren we het hout stapelen met het eventueel beperkt ertussen aanplanten op bepaalde plekken en delen niet in te planten en goed te volgen op ontwikkeling.
- Inplanten in het noordelijk deel van de Driehoek (is efficiënter en daarmee sneller resultaat dan zuidelijk deel) waarbij gebruik wordt gemaakt van het dode hout om als bescherming voor de jonge aanplant te fungeren. Tussen de vele dode houtige stammen worden sleedoorn, meidoorn en roos geplant. Ook zullen specifieke boomsoorten worden ingebracht. .
- Ten aanzien van de Hollandse Hout heeft de Staatssecretaris van EL&I besloten nu geen mogelijkheden hiertoe te zien. Hij heeft echter laten blijken dat in noodsituaties dit een niet uit te sluiten optie is. Het eventueel gebruiken van deze optie is slechts mogelijk indien deze op termijn tijdig voorbereid is. Het betreft hier onder andere het uitwerken van een noodplan met daarin opgenomen eventuele rasters, oversteek over de Knardijk, communicatie en besluitvorming
- Het Kopperbos, de Driehoek en het Oostvaardersbos zullen in de periode van 15 januari 2012 tot 15 april 2012 aan het beschuttingsgebied worden toegevoegd en toegankelijk zijn voor alle drie de soorten grazers. Het districtshoofd van Staatsbosbeheer kan, indien hier aanleiding toe is, besluiten deze data te vervroegen of te verlaten. Over deze tijdelijke openstelling voor grazers zal nadrukkelijk worden gecommuniceerd met belanghebbenden. De BAC zal tijdig worden geïnformeerd over deze tijdelijke vergroting van het beschuttingsgebied.

6. Maatregelen (middel)lange termijn (2013 en verder).

concreet uit te voeren maatregelen

- Doorgaan met verduurzamen Kopperbos en Oostvaardersbos in fases. Elk jaar wordt een aantal nieuwe exclusures gemaakt en ingeplant met stekelstruiken en bomen. Deze exclusures blijven 5 jaar beschermd, daarna wordt het raster weggehaald, dan wel is de natuurlijke bescherming door gestapeld hout geleidelijk aan het verdwijnen.
- Verduurzamen en gedeeltelijk bijplanten van de Driehoek zuidelijk deel.
- Verbeteren van de toegankelijkheid van de Driehoek door een dam aan te leggen halverwege (zie kaart) nadat de nieuwe aanplant in de Driehoek eerst een paar jaar de tijd gehad heeft gekregen om door te groeien.

Optionele maatregelen.

(over de optionele maatregelen wordt nader besloten op basis van gemonitorde ontwikkelingen van de bestaande en nieuw gerealiseerde beschutting).

- In het kader van het nieuwe watermanagementplan en het beheerplan N2000 kunnen maatregelen voorgesteld worden die leiden tot toename van riet en/of ruigte. Als dit het geval is, dan is het wenselijk er naar te streven deze gebieden zodanig vorm te geven dat deze vegetatie ook kan bijdragen aan extra beschutting in het gebied. Over De besluitvorming over het beheerplan N-2000 is voorzien medio 2012. Een mogelijke maatregel is het uitbreiden van de watertuin, waardoor op termijn meer rietvegetatie ontstaat die vrijwel alleen in de winter zal worden benut door de grazers.
- Een andere mogelijkheid (nog niet genoemd in het managementplan) om het Oostvaardersveld aan te koppelen (in in plaats van via de "strip") is om via een klein stuk van het Hollandse Hout, via de bestaande spooronderdoorgang, oversteek van de Torenavalkweg en de Knardijk het Oostvaardersveld te bereiken. Hiervoor is slechts een kleine corridor in het Hollandse Hout nodig, maar wel enkele aanvullende maatregelen tbv de oversteek van de Torenavalkweg. Qua kosten en effectiviteit is dit waarschijnlijk een betere route, maar de maatschappelijke en politieke haalbaarheid is onzeker. In verband met het in kaart brengen van alle opties, willen we deze mogelijkheid niet op voorhand uitsluiten
- Het creëren van een aantal extra schuilrichels die ook bereikbaar zijn voor mensen en waarbij door middel van een vorm van "tunnels" extra beleving van de Oostvaardersplassen mogelijk kan worden (combinatie beschutting / beleving)

- Natuurgebieden/oostvaardersplassen/Links-en-downloads onder het jaartal 2013
- Om, vanwege de onzekerheid rondom de maatregelen op lange termijn, meer nadruk te leggen op de maatregelen op middellange termijn zullen aan de rand van de Oostvaardersplassen (zie kaart) een aantal exclusures worden aangebracht. Exclusures zijn afschermdes stroken waarbinnen jonge, duurzame en stekelachtige boomsoorten worden aangeplant, die hierdoor de eerste jaren beschermd worden tegen begrazing. Deze exclusures zullen worden aangebracht in het gebied tussen de beheerweg en het spoor. Deze exclusures zullen de volgende functies en eigenschappen hebben:

- Beschutting en dekking, rekening houdend met de overheersende windrichting ZW
- Passend en niet verstorend binnen het bestaande landschap van verdwijnende vlieden zoals dat zichtbaar is vanuit de trein en vanaf de beheerweg
- Combinatie met recreatieve mogelijkheden. 1 of 2 uitkijplekken en stop locaties tijdens de excursie de beschutting in de ru
- Natuurlijke zaadbron om via natuurlijke regeneratie meer vestiging te krijgen van duurzame boomsoorten.
- Mogelijke koppeling met doelstellingen uit N2000 beheerplan (aanleggen poelen en sloten).

De richels die alleen bestaan uit dood hout zijn niet gebruikt door de dieren. Deze zullen niet langer worden aangelegd. Nieuwe richels en exclusures zullen bestaan uit een kleine aarden wal of een door dood hout of raster afgeschermdes strook, waarop of binnen duurzame en deels stekelige zaailingen worden ingepland. Hiermee zijn inmiddels goede ervaringen opgedaan binnen het gebied. Er zullen vijf of zes exclusures in het plangebied worden aangelegd van 1-2 ha.

De eerste exclusures in dit gebied zullen in het najaar van 2013 worden aangelegd. De resultaten uit de monitoring van het terreingebruik zullen worden gebruikt om de exclusures zo effectief mogelijk te plaatsen en in te richten.

Daarnaast zal na worden gegaan of via de Strip tussen het Kotterbos het Oostvaardersveld en in de toekomst mogelijk de Hollandse Hout (rekening houdend met de politieke gevoeligheden) benut kan worden door edelherten. Deze maatregel zal er toe leiden dat er een leefgebied met behoorlijk wat beschutting toegevoegd wordt.

7. Planning

Door elk jaar in de komende 5 jaar te werken aan extra beschutting en verduurzamen van beschutting in de Oostvaardersplassen, zal eind 2015 het areaal beschutting zijn toegenomen en is het huidige beschuttingsareaal duurzaam in stand te houden, waarbij de natuurlijke processen dan leidend kunnen zijn.

In de tijd gezet ziet het er dan als volgt uit:

	2011	2012	2013	2014	2015	opmerkingen
Herplanten richels		x	x			Indien nodig
Verduurzamen Oostvaardersbos	x	x	x	x	X	
Verduurzamen Kotterbos	x					
Verduurzamen Driehoek		x	x	x		
Toevoegen/verduurzamen groter stuk Kotterbos		x	x			Afhankelijk van planning ILG project Provincie
Tijdelijk vergroten beschuttingsgebied (Kotterbos, Driehoek en Oostvaardersbos) in winter	x	x				
Stapelen dood hout	x	x	x			
Dam aanleggen Driehoek					X	
Watermanagementplan			pm			Afhankelijk van uitkomst NZO00 plan (na 2012)
Kijk- en schuittunnels			pm			Afhankelijk van (gemonitorde effectiviteit van bestaande richels en beschikbare middelen (na 2012)
Exlosures langs de randen			x			
Strip Kotterbos naar Oostvaardersveld				pm		Afhankelijk van gemonitorde ontwikkelingen bestaande en nieuwe beschutting en middelen (na 2013)
Via klein deel Hollandse Hout naar Oostvaardersveld				pm		Afhankelijk van gemonitorde ontwikkelingen bestaande en nieuwe beschutting, draagvlak en middelen (na 2013)

8. Beplantingsplan

Voor het Kotterbos, Oostvaardersbos en Driehoek wordt in 5 jaar toegewerkt naar verduurzamen van het bos, zodat het zichzelf duurzaam in stand kan houden op termijn en daarmee blijvend als beschuttingsgebied kan fungeren. Daartoe worden elk jaar een aantal exlosures gemaakt, waarin aanplant van stekelachtigen en boomsoorten worden ingebracht in het bestaande bos. Daarbij wordt rekening gehouden met het creëren van voldoende ruimte zodat licht op de bodem kan vallen en nieuwe soorten zich kunnen ontwikkelen. Hiertoe is een apart beplantingsplan gemaakt, wat in de tijd en op kaartbeeld is uitgewerkt (zie bijlage A).

Hierbij wordt gebruik gemaakt van aanplant van de volgende soorten. Daarnaast is een heel schema uitgewerkt in welke verhouding en op welke plek deze soorten worden aangeplant en met welke grootte. Dit zorgt voor een uitgekiend beplantingsplan en daarnaast voor een interne planning en kostenraming.

Rhamnus cathartica: Wegedoorn
 Alnus glutinosa: Zwarte Els
 Corylus avellana: Hazelaar
 Crataegus monogyna: Meidoorn
 Fagus sylvatica: Beuk
 Fraxinus excelsior: Es
 Prunus spinosa: Sleedoorn
 Quercus robur: Zomereik

Met opmaak: Engels
(Groot-Brittannië)

Z21-8298-68 bijlage 7 behorende bij document 68.pdf (78)

Rosa canina: Hondсроос
Rosa corymbifera: Heggenroos
Rosa rubiginosa: Egelantier
Acer campestre: Veldesdoorn
Rubus fruticosus: Braam
Carpinus betulus: Haagbeuk
Ulmus laevis: Steeleep
Ulmus minor: Gladde iep

Met opmaak: Engels
(Groot-Britannië)

Referenties:

Stam, Linda en Cornelissen, Perry, *Seksuele segregatie bij Edelherten van de Oostvaardersplassen*, Hogeschool van Larenstein, Velp 2010

Met opmaak: Engels
(Groot-Brittannië)

Bijlage A: Verduurzamen Driehoek en Oostvaardersbos

[Kloppen de kaartjes nog???](#)

In onderstaande kaarten wordt indicatief aangegeven welke delen van het Oostvaardersbos en de Driehoek in achtereenvolgende jaren worden aangepakt en bijgeplant met andere soorten.

Het noordelijk deel van de Driehoek wordt het eerst bijgeplant, daarna het zuidelijk deel.

Z21-8298-68 bijlage 7 behorende bij document 68.pdf (81)

Onderstaande kaarten hebben betrekking op het Oostvaardersbos in achtereenvolgende jaren in verschillende delen.

Bijlage 7: Planning Maatregelenpakket

Alle maatregelen en onderdelen van dit managementplan zijn in een grove planning gezet, die loopt van april 2011 – april 2012. Deze planning is deels afhankelijk van beschikbare financiering (zowel in urencapaciteit als in middelen). Zie daarvoor bijlage 8.

2011	april	mei	juni	juli	aug	sept	okt	nov	dec	2012	jan	feb	mrt	april
Helicoptertellingen														
procesaankpak helitelling	x													
voorbereiding + vergunning helitelling		x	x	x	X	x								
uitvoering helicoptertellingen							x						x	
analyse gegevens helitelling							x	x						
grondtellingen							x						x	
maatregelen korte termijn														
evaluatie winter 2010-2011	x													
themawerkgroep watermanagement	x	x	x											
themawerkgroep vogelmonitoring		x	x	x										
werkgroep coördinatie wetenschappelijk onderzoek			x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
monitoringsprotocollen grazers		x	x	x										
monitoringsprotocollen vegetatie	x	x	x											
evaluatie protocol early reactive culling, versie 1.2?	x	x												
presentatie cijfers grote grazers 2010-2011		x												
stroomlijnen MP DVP en N2000	x	x	x											
Rapportage+ archivering data				x	x	x	x							
maatregelen middellange termijn														
uitvoeringsplan beschutting			x											
inplanten schuilrichels	x	x												
inleidend beheer Kotterbos en Oostvaardersbos e.a.	x	x					x	x						x
stapelen dood hout in OVP				x	x									
toevoegen groter deel Kotterbos										x	x	x	x	
strip Kotterbos-Oostvaardersveld							x	x						
themawerkgroep recreatie en beleving					x	x	x	x						
optioneel: exclusures langs rand OVP	pm													
optioneel: aanleg extra watertuin	pm													
optioneel: noodscenario hollandse hout	pm													
optioneel: voorbereiding Oostvaarderswissel	pm													
communicatie (uitgebreide kalender beschikbaar met alle middelen erin)														
stakeholdersplatform	x		x		x		x		x	x	x	x	x	x
aanpassen communicatiemiddelen	x	x	x	x	x								x	x
nieuwe middelen (social media, video log, etc.)	x	x	x	x										
publiekactiviteiten	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
inzet ambassadeurs			x			x	x	x	x	x	x	x	x	x
training personeel en vrijwilligers		x	x					x						
interne communicatiemiddelen	x	x	x					x	x	x				

Het vigerende beheer is exclusief de in 2011 verstrekte extra bijdrage EL&I voor het uitvoeren van ICMO-2 (naast eenmalige kosten 83.000 euro voor extra toezicht en beheer)

Het vigerende beheer is gebaseerd op de EL&I bijdrage voor de activiteiten van Staatsbosbeheer 2011). De gevolgen van de bezuiniging voor 2012 Zijn nog niet concreet uitgewerkt voor de Oostvaardersplassen.

Z21-8298-68 bijlage 7 behorende bij document 68.pdf (83)

Om de personeelskosten te beperken wordt naast de genoemde inzet van Staatsbosbeheermedewerkers veelvuldig gebruik gemaakt van vrijwilligers.

In dit overzicht is geen rekening gehouden met eenmalige grotere investeringen op gebied van beheer (oa rasters), onderzoek en communicatie.

Indien de benodigde additionele middelen niet beschikbaar zijn, stelt Staatsbosbeheer voor de uitvoering van het protocol early reactive culling de hoogste prioriteit te (blijven) geven en zullen met name concessies gedaan moeten worden op het gebied van monitoring.

Pagina 47: [3] Met opmaak

Snoo, Nick de

29-1-2014 11:15:00

Inspiring: Links: 36 pt, Geen opsommingstekens of nummering

BEHEERADVIESCOMMISSIE OOSTVAARDERSPLASSEN**Conceptverslag 14 maart 2014**

Locatie: Regardz De Eenhoorn, Amersfoort

Datum, tijd: 14 maart 2014, 09:30-12:30

Aanwezig: BAC: Leidekker, Oosterveld, De Raad, Spek, Stolp (vz),
Art. 5.1. lid 2 (secretaar),

AGENDA

1. Opening
2. Mededelingen
3. Verslag BAC-vergadering 12 februari 2014
4. Brief Staatsbosbeheer met reactie op review Art. 5.1. et al.
5. Risicobeoordeling
6. Winter 2013/14 tot nu toe, vooruitblik naar zomer 2014 en winter 2014/15
7. Herplanning vergadering april 2014
8. WVTK
9. Rondvraag en Sluiting

Bij 1, Opening

Voor deze vergadering is de delegatie van SBB niet uitgenodigd. Commissielid Ohl heeft zich afgemeld. Commissielid Leidekker komt iets later.

Bij 2, Mededelingen

De voorzitter doet verslag van het minisymposium dat op 13 maart in de OVP gehouden werd door de RUG. Een kort verslag zal worden nagestuurd.

Enkele opmerkingen en opvallende bevindingen:

- Er zijn heel veel monitoringgegevens over de OVP, maar het overzicht lijkt te ontbreken.
- Wat is de rol van de wetenschappelijke klankbordgroep bij deze bijeenkomst? Eigenlijk zou die klankbordgroep dergelijke bijeenkomsten moeten organiseren.

De secretaris praat de commissieleden bij over de herschikking van het natuurdomein binnen het ministerie van EZ.

Bij 3. Verslag 12 februari 2014

Onder 8a ontbreekt een opmerking over de wetenschappelijke klankbordgroep. De secretaris zoekt dit op en vult het verslag aan.

Actiepunten 1, 2 en 3 blijven staan. Actiepunt 4 is afgehandeld. Actiepunt 5 staat geagendeerd voor bespreking in deze vergadering.

Bij 4, Brief SBB n.a.v. review Art. 5.1. lid et al

Bij *recommendations* 4 zou ook dialoog met externe experts kunnen plaatsvinden.

De BAC besluit dat de brief voor elk BAC-overleg met SBB geagendeerd worden om de *follow-up* te bespreken.

De BAC besluit de toezegging van SBB om voor de zomer een voorstel aan de BAC voor te leggen inzake de completering van de plannings- en monitoringsmodule in het CMSi-systeem "teneinde de sturingscyclus van het beheer sluitend te krijgen en de gevraagde kwaliteitsstap te implementeren" (zie alinea 4 van de brief), in de actiepuntenlijst op te nemen.

De BAC-secretaris zal deze besluiten opnemen in een korte brief naar de SBB-directeur.

Bij 5, Risicobeoordeling

Doel van deze risicobeoordeling is te besluiten *wat* de BAC ter afronding van zijn werkzaamheden met *wie* moet bespreken.

M.b.t. het budget wordt de risicobeoordeling als volgt aangescherpt: "Financiën zijn de enige randvoorwaarde waarbij de betrokken partijen (beheerder, ministerie, provincie) wél direct bepalend zijn. Onvoldoende budget heeft een negatieve impact op alle factoren".

Vervolgens bespreekt de BAC de overwegingen per risico, op volgorde van de door commissielid Oosterveld doorgerekende weging. Zie het separate verslag bij deze notulen. Dit verslag wordt geagendeerd voor de BAC-vergadering van mei 2014.

Bij 6, Winter 2013/14 en vooruitblik

De BAC benadrukt dat het protocol vroegreactief beheer jaarrond geldt en zal dat expliciet bij SBB onder de aandacht brengen.

De BAC besluit SBB om een notitie te vragen waarin SBB aangeeft welke aanpak zij voorziet voor de zomer van 2014 en de winter van 2014/15. Deze notitie zal geagendeerd worden voor de BAC-vergadering van mei 2014.

Bij 7, herplanning vergadering april 2014

De BAC besluit de aprilvergadering te laten vervallen, omdat de eerstvolgende gelegenheid waarbij de meeste BAC-leden zouden kunnen dicht bij de al geplande meivergadering ligt. De secretaris zal dit aan SBB doorgeven.

Bij 8, WVTTK

Er is niets ter tafel gekomen.

Actiepunten

Nr.	Wat	Wie	Wanneer
1.	Transparant zijn in de keuzes in het prioriteren van de beheerdoelstellingen.	SBB	Integratie Managementplan en Beheerplan N2000
2.	Goed formeel vastleggen en helder communiceren over het vervroegen van het afschotmoment voor zwakke jonge dieren.	SBB	Integratie Managementplan en Beheerplan N2000
3.	Zorgpunt ontwikkeling beschutting tot in detail uitwerken.	SBB	Datum???
6.	Voorstel aan de BAC inzake de completering van de plannings- en monitoringsmodule in het CMSi-systeem teneinde de sturingscyclus van het beheer sluitend te krijgen en de gevraagde kwaliteitsstap te implementeren.	SBB	Voor de zomer
7.	Korte antwoordbrief aan directeur SBB inzake review Art. 5.1. en besluiten BAC	secretaris	
8.	Bespreken verslag risicobeoordeling in BAC-vergadering	BAC	Mei 2014
9.	SBB om een notitie vragen waarin zij aangeeft welke aanpak zij voorziet voor de zomer van 2014 en de winter van 2014/15. Ter bespreking in de BAC-vergadering van mei 2014.	secretaris	Voor de BAC-vergadering van mei 2014

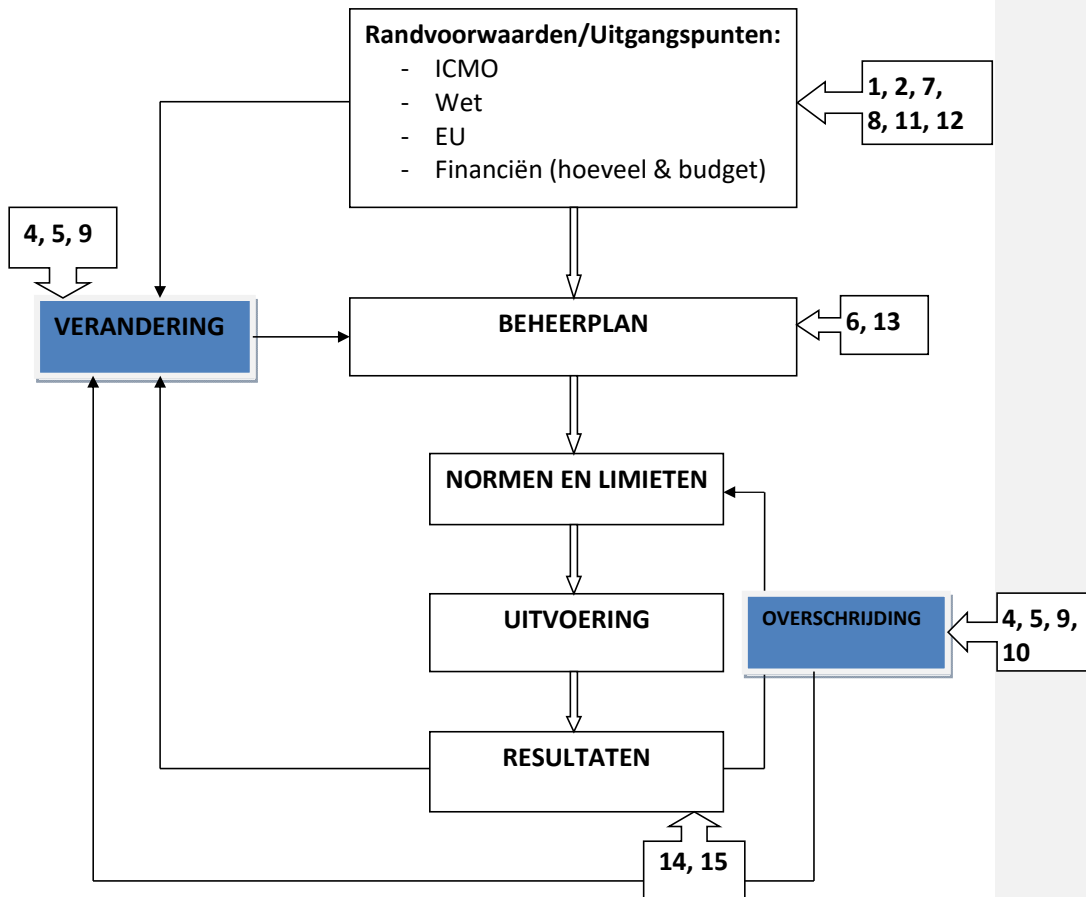
Risico	Score	Kans (H/M/L)	Impact (G/M/K)
1. EZ beschikt niet over expertise en organisatie om het beleid op hoofdlijnen voor de OVP vorm te geven.	154	H3M2L1	G2M1K3
2. EZ slaagt er niet in om het decentralisatieproces zodanig vorm te geven en uit te voeren dat voor EZ, SBB en provincie een op lange termijn werkzame situatie ontstaat.	192	H2 M2 L2	G4 M2
3. SBB als organisatie is onvoldoende in staat om zelfstandig met issues rondom de OVP om te gaan (hieronder aantal specifieke issues in dat licht).	221	H2M3L1	G5M1
4. SBB is niet in staat om met kritische burgers en kritische organisaties om te gaan op zodanige wijze dat problemen in kamer en AO op grond van feiten kunnen worden voorkomen dan wel weerlegd.	168	M6	G3M2K1
5. SBB mist de vaardigheden om van input en analyse op zodanige wijze over te gaan tot planning, uitvoering en controle dat beheer van de OVP op basis van ICMO2 niet kan rekenen op langdurig maatschappelijk draagvlak.	208	H2M3L1	G4 M2
6. SBB is niet in staat realistische doelstellingen te formuleren die beheer volgens ICMO2 met minimaal menselijk ingrijpen mogelijk te maken.	192	H2 M2 L2	G4M2
7. SBB zal na het opheffen van de BAC het beheer veranderen met veel meer nadruk op natuurlijke processen zonder menselijk ingrijpen.	180	H1M2L3	G6
8. De provincie is niet in staat om als eerst politiek verantwoordelijke op te treden, omdat de belangentegenstellingen tussen groeperingen binnen de provincie te groot zijn.	143	H3L2?1	G2 M2K1 ?1
9. EZ, SBB en Provincie zijn niet in staat om een communicatie model op te zetten dat hen in staat stelt om te gaan, binnen het kader van wet- en regelgeving, met afwijkingen en veranderingen in het beheer en de daarmee samenhangende communicatie uitdagingen.	140	M4 L2	G3M2K1
10. Uitzonderlijke omstandigheden (klimaat, besmettelijke dierziekten) zijn bijna altijd aanleiding voor maatschappelijke onrust en als gevolg daarvan afname of verdwijnen van draagvlak.	210	H3M2L1	G3 M3
11. Van toepassing zijnde wet- en regelgeving op diverse niveau's kan dermate strijdig zijn dat dit direct gevolgen heeft voor de geloofwaardigheid van het in de OVP gevoerde beheer.	132	H2 M2 L2	G1M3K2

Met opmerkingen **ATI** Ik zou het tabelletje sorteren op score [en wel misschien de nummers laten staan...]...is volgens mij eenduidiger

Verder vraag ik me af of je niet een vertekend beeld schetst met zo'n score, want de impact is immer alleen aanwezig indien het probleem realiteit wordt?

In ieder geval kun je volgens mij niet stellen dat een bepaalde factor het zwaarst weegt; wat je kunt stellen dat een bepaalde factor een hoog risico vormt – denk ik

12. Eén of meerdere in ICMO2 geformuleerde beleidsmaatregelen kan/kunnen op termijn niet leiden tot gewenst maatschappelijk draagvlak.	108	H1M1L4	G2M2K2
13. Het in ICMO2 geformuleerde is juist, maar het beheerplan is niet van die kwaliteit die nodig is om een of meerdere van die doelstellingen te bereiken	126	M3L3	G3M2K1
14. De drooglegging van het moeras zal tot problemen leiden met als gevolg verlies van acceptatie voor het in de OVP gevoerde beheer voor de grote grazers.	154	M5L1	G3M2K1
15. Het herinunderen van het moeras zal tot problemen leiden met als gevolg verlies van acceptatie voor het in de OVP gevoerde beheer voor de grote grazers.		H	G

Plaatsen risico's in beheermodel

Ik heb in onderstaande onze discussie een aanbevelingen weergegeven. Vraag is nu welke punten we met wie gaan bespreken, en welke punten we uiteindelijk voor onszelf houden. Daarnaast doet zich de vraag voor of we voldoende vertrouwen hebben in het vermogen van overheid en SBB om maatregelen te bedenken, c.q. om inhoud te geven aan de hieronder genoemde maatregelen.

Opmerkingen

Aan **punt 3** kennen we de zwaarste weging toe. Het punt is niet apart besproken, omdat een aantal andere punten meer specifiek op onderwerp ingaan. Onze inschatting vergt wel dat we onze aanbevelingen zo doen dat dit punt voldoende wordt geadresseerd.

Verder gaan we ervan uit dat in geval van overdracht naar provincie, maar ook wanneer dat niet zou gebeuren, financiering gewaarborgd is om adequate uitvoering van en omgang met het beheerplan mogelijk te maken. Als dat niet het geval zou zijn, dan is zorgvuldig beheer ~~toch überhaupt~~ niet mogelijk.

Samenvatting van de discussie

Ad 1. Dit vooral van belang zolang de centrale overheid verantwoording draagt én de ~~2de Tweedekamer-Kamer~~ hierover zeggenschap heeft. Dit betekent dat bij de overdracht er duidelijkheid moet zijn op dit punt, c.q. dat de ~~kamer-Kamer~~ zich moet realiseren of en wanneer haar bemoeienis ophoudt. Hoe ook de ontwikkelingen lopen, een basale kennis over het onderwerp zal nodig zijn, ook binnen het ministerie, zodat issues tijdig op hun betekenis kunnen worden beoordeeld. Hierbij gaan we ervan uit dat de informatie die beschikbaar komt, juist is.

Ad 2. Om problemen te voorkomen is helderheid en duidelijkheid noodzakelijk over rollen en ~~taken-verantwoordelijkheden~~ van de betrokkenen. Zonder ~~dat~~ duidelijke afspraken over omgang met wijziging en vaststellen van het plan, budget voor uitvoering, en aanpak in geval van deviaties is de kans groot dat ofwel onenigheid ontstaat over deze onderwerpen, of dat door gebrekkige communicatie standpunten en perspectieven uit elkaar gaan lopen waardoor in geval van issues verwarring en mogelijk maatschappelijke onrust ontstaat.

Ad 3. Zie eerder.

Ad 4. Over de vaardigheid als zodanig bestaat geen zorg, onder de voorwaarde dat de regie over wat wanneer en door wie wordt gecommuniceerd steeds juist wordt gevoerd.

Ad 5. Dit is een verbeterpunt dat onder de aandacht van SBB is gebracht, en dat in de komende periode door de BAC zal worden opgevolgd.

Ad 6. De BAC heeft de indruk dat de balans tussen inspannings- en resultaatverplichting binnen SBB niet optimaal is. Hoewel de lokale OVP organisatie op dit punt in de laatste periode duidelijke veranderingen heeft laten zien, bestaat het risico dat bij het verdwijnen van de BAC oud gedrag, voortkomend uit een op inspanning gebaseerde cultuur, terugkomt.

Met opmerkingen Art. Is dat de vraag? Wat indien niet? Zeggen we dan: maakt geen zin? Met andere woorden: is het niet eerder de vraag wat we als hoog risicovol inschatten en wat als minder?

heeft opmaak toegepast: Lettertype: Vet

heeft opmaak toegepast: Lettertype: Vet

Met opmerkingen Art. Zie FO1.....'vormt het hoogste risico' zou in mijn beleving beter zijn

heeft opmaak toegepast: Lettertype: Vet, Onderstrepen

Met opmerkingen Art. Maar er is ook niets over te discussiëren...indien SBB het niet KAN, is de boel klaar. Dit is echt een ja-nee scenario dat niet eens specifieke aanbevelingen vraagt, anders dan: ze DIENEN het te kunnen....de aanbevelingen komen op zich pas in de meer uitgesplitste factoren

Met opmerkinge Art. Het is mij niet duidelijk waarom dit als opmerking wordt genoemd? Staat toch helder als randvoorwaarde in het plaatje?

heeft opmaak toegepast: Lettertype: Vet

heeft opmaak toegepast: Lettertype: Vet

Met opmerkingen Art. Waarom hier 2de kamer, niet STAS?

Met opmerkingen Art. Informatie waarover? Onderwerp of ontwikkelingen?

Discipline in de omgang met het plan, met daarin duidelijke grenzen en verantwoordelijkheden, kan dit risico deels beperken. Goede afspraken tussen betrokken partijen, waar nodig aangevuld met input van bijvoorbeeld de wetenschappelijke [adviescommissieklankbordgroep](#), de veterinaire [begeleidingscommissie](#) en andere kan het risico op problemen helpen verkleinen.

Ad 7. Naast hetgeen is opgemerkt in punt 6 kan hier nog worden opgemerkt dat het overmatig nadruk leggen op natuurlijke processen in communicatieve uitingen, ook al wordt het beheer goed uitgevoerd, tot verminderd draagvlak in de samenleving kan leiden. Een evenwichtige communicatie over de relatie tussen beheerplan en uitgangspunten, de rol van natuurlijke processen binnen door de mens bepaalde grenzen, én de betekenis van monitoringsuitslagen voor controle van effectiviteit en bijstelling van uitgangspunten en/of plan is een must voor het behouden van draagvlak. Te eenzijdige nadruk op natuurlijke processen, ook al is het plan perfect en de uitvoering foutloos, vergroot de kans op onrust en daarmee het risico op het verlies van draagvlak. Dit vergt dus voortdurende waakzaamheid omdat verschillen van inzicht met betrekking tot het gevoerde beheer zullen blijven bestaan en dus iedere indruk moet worden vermeden dat een 'laissez-faire' aanpak wordt gevolgd.

Ad 8. Wat op niveau van EZ geldt, geldt evenzeer voor de provincie. Zie 1 en 2.

Ad 9. De zorg is niet dat zo een model niet kan worden opgezet. De zorg is dat als niet strikte afspraken worden gemaakt over verantwoordelijkheden binnen de cyclus (b.v.: wie stelt plan vast, wie mag wat wijzigen, wie zijn betrokken in geval van deviaties) de kans op verwarring tussen partijen toeneemt, en daarmee het risico op verlies van maatschappelijk draagvlak wordt vergroot.

Ad 10. Hiervoor zijn geen specifieke draaiboeken te maken. Wat moet gebeuren is strikt volgen van de afspraken waarnaar in 9 wordt verwezen en ervoor zorgdragen dat naast de formele afspraken er ook voldoende onderling vertrouwen is om informeel zorg en twijfel te delen.

Ad 11. Als zulke tegenstrijdigheden zich al voor doen, en de kans daarop is nu eenmaal altijd aanwezig, dan op niveau van [managementbeheersplan](#) in overleg tussen partijen oplossen. De overleg- en besluitvormingsstructuur is hier dus kritisch. En ondanks alle inspanning zal een en ander niet altijd glad verlopen, omdat op individu gerichte wetgeving niet per se in het belang van de populatie hoeft te zijn, en omdat oneigenlijk/onvoorzien gebruik van wetgeving door stakeholders nu eenmaal nooit helemaal kan worden voorkomen.

Ad 12. De grootste bedreiging in deze is de haalbaarheid van het welzijn/beschuttingsvraagstuk. Omdat de beschikbare bosgebieden in [aanleg-beginsel](#) niet zijn aangelegd met het oog op het gebruik wat er thans van wordt gemaakt zal hier aanpassing in de tijd noodzakelijk zijn. Het is uiteindelijk dus een uitvoeringsprobleem waarvoor een gericht lange termijnplan noodzakelijk is om de kans op verlies van draagvlak te verkleinen.

Ad 13. Het plan als zodanig is geen risico, zolang er maar één integraal plan is, zolang dat plan maar tijds wordt vastgesteld en geëvalueerd, en zolang wijzigingen en deviaties tijdig

Met opmerkingen Art. Hier zou aan toegevoegd kunnen [moeten?] worden dat nieuwe plannen/PR over natuurlijke processen/experimenten, zoals het Wisent verhaal, ook effecten kunnen hebben op OVP; OVP moet dus, als het ware, als 'flagship' van SBB niet alleen worden ingezet voor PR, maar ook worden gezien als bijzonder gevoelig voor beleidsbesluiten van SBB welke dwarsverbanden kunnen hebben, of zo kunnen worden gepercipieerd.

met de juiste partijen worden besproken én zolang het plan de werkelijke basis vormt voor het gevoerde beheer.

Ad 14 en 15. Allereerst moet duidelijk zijn dat doordat het aantal grote grazers in vergelijking met de eerdere drooglegging veel groter is, de betreding door deze dieren (en met name van de edelherten) op het drooggelegde terrein aanmerkelijk zal zijn, met mogelijk aanwas tot gevolg. Die aanwas, als ze al wordt toegestaan, zal op enig moment weer moeten worden teruggedraaid. Gedegen planning en acceptatiegrenzen zijn in deze noodzakelijk. De BAC gaat hier niet in op de risico's voor de N2000 doelstellingen, maar stelt wel vast dat dit een complexe operatie is, die niet een op een kan worden vergeleken met de operatie van de negentiger jaren en die voor zorgvuldig omgaan met zowel korte als lange termijn risico's zorgvuldige planning en uitvoering vereist. Zie ook de opmerkingen in 9, 10, 11 en 13.

Met opmerkingen Art. Of: zal ook weer tot hogere afschotcijfers leiden

Cover tbv Vergadering Beheer Advies Commissie Oostvaardersplassen 16-05-2014

Algemene stand van zaken

Aan: Beheeradvies Commissie Oostvaardersplassen
t.b.v. vergadering 16 mei 2014.

Van: Staatsbosbeheer. Opsteller: **Art. 5.1. lid 2 sub** (Programmamanager Oostvaardersplassen).

Aanleiding: regulier

Eerdere besluitvorming: geen

Status: ter informatie

Politiek/bestuurlijk

1. Op 27 maart heeft er een bijeenkomst plaatsgevonden waar provinciale staten van Flevoland door de provincie, EZ en SBB zijn geïnformeerd over het beheerplan Natura2000 en beheer van de grote grazers. Aanleiding was de wens van GS om PS vóóraf aan besluitvorming over het beheerplan Natura2000 goed en volledig te informeren. PS heeft aangegeven om in navolging van deze bijeenkomst op 7 mei een vervolg te willen waarbij zij ook maatschappelijke en wetenschappelijke partijen wil uitnodigen. Hierdoor is het proces van ter visie legging en vaststelling wel weer verder vertraagd. Ter inzage legging wordt nu niet eerder voorzien dan eind oktober 2014
2. De nieuwe Raad van Toezicht van Staatsbosbeheer heeft begin april op haar eigen verzoek een bezoek gebracht aan de Oostvaarderplassen.
3. De Raad van State brengt op 6 juni een informeel bezoek aan het gebied.
4. Per 1 april 2014 is bij Staatsbosbeheer de heer mr. Kees-Jan Dosker begonnen als divisiedirecteur Grond en Gebouwen. Het district Flevoland valt binnen de nieuwe organisatie indeling van Staatsbosbeheer onder deze divisie. Het districtshoofd blijft bestuurlijk aanspreekpunt.
5. De woordvoerder van de VVD fractie in de TK heeft begin april een gesprek gehad met de directeur van Staatsbosbeheer. De VVD heeft daarnaast de dag voor het verplaatste AO wildbeheer op 14 mei een zgn. bijzondere procedure georganiseerd waarin zij een aantal mensen over de Oostvaardersplassen willen bevragen. De Partij voor de Dieren heeft in maart een vergelijkbare bijeenkomst georganiseerd over de uitkomst van de enquête over grootwild van Natuurmonumenten, waarbij het voor een groot deel ook over de Oostvaardersplassen ging.

Beheer, monitoring, onderzoek

6. Tijdens de grondtelling op 30 april en 1 mei zijn er tussen de 2400 en 2500 edelherten geteld. Dit komt overeen met de verwachte resultaten in vergelijking met de grondtelling in het najaar. Vanuit het vliegtuig zijn in het moeras geen dode edelherten, paarden of Heckrunderen waargenomen. Na 3 jaar de verschillende methoden naast elkaar te gebruiken lijkt er sprake van een methodisch verschil tussen de telling vanaf de grond en de helikopter waarbij de eerste structureel iets hoger zit dan de tweede. De telling van de Heckrunderen en paarden is gepland in mei.
7. Begin april is er begonnen met het inplanten en uitrasteren van een gebied ter grootte van 4 ha. toekomstige beschutting langs de het spoor in de randzone.
8. Op 18 april is het de uitvoering van het werk in het Oostvaardersveld gegund aan firma Baars. De verwachting is dat zij het werk half mei zullen starten. In verband met de termijnen in de subsidie verstrekking zal het werk begin september gereed moeten zijn.
9. Er worden daarnaast een aantal werkzaamheden voorbereid om de recreatieve voorzieningen in de Driehoek te verbeteren.

Cover tbv Vergadering Beheer Advies Commissie Oostvaardersplassen 16-05-2014

10. Op 13 maart jl. heeft er een minisymposium plaatsgevonden over het onderzoek van onder meer de RUG in de Oostvaardersplassen. In de bijlage vindt u een artikel uit Bionieuws over de bijeenkomst.

Communicatie

11. In verband met het mislukken van de broedpoging van de zeearend in de Lauwersmeer en het Roggebotzand en de mogelijke suggesties dat dit bij de laatste te maken kan hebben met het plaatsen van een webcam zien stellen wij het zenderen van het zeearend jong in de Oostvaarderplassen een jaar uit.
12. De site volgdevos.nl is inmiddels 1 miljoen keer bezocht
13. Er zijn diverse publicaties geweest over de Oostvaardersplassen de afgelopen twee maanden. De meest in het oog springende waren een rapportage op het paardenforum horses.nl, een kritisch artikel in paardenblad de Hoefslag en een interview met **Art. 5.1. lid 2** in de Nederlandse jager.

Aanleiding en achtergrond

In het managementplan Oostvaardersplassen 2011-2015 is een van de vier doelstellingen "Optimaliseren welzijn grote grazers (beschutting, keuzemogelijkheden t.a.v. gedrag bieden)". Aan deze opgave is vorm gegeven door onder meer in de winter beschuttingsgebieden ter beschikking te stellen aan de grote grazers. In de winter van 2013-2014 bedroeg dat ca. 280 hectare, waarvan 125 alleen voor edelherten toegankelijk was. Daarnaast is er direct na het verschijnen van het ICMO2 advies 1.500 meter schuilrichel aangelegd die deels is ingeplant.

Monitoring laat zien dat de bosgebieden gebruikt worden door een significant deel van de populatie en dat er met name bij langdurige sneeuwdekking sprake is van intensiever gebruik. Bij het gebruik van de richels is vooralsnog geen correlatie aangetoond tussen lage omgevingscondities en toename van het gebruik.

ICMO2 onderkende reeds dat gebruik van bosgebieden door grote grazers effecten kan hebben op de aanwezige bomen en struiken. De monitoring die in deze gebieden in 2011 is gestart laat ook een toename zien in het aantal geschilde bomen en struiken en een afname zien in het aantal (jonge) bomen en struiken.

In het managementplan OVP 2011-2015 heeft Staatsbosbeheer een beschuttingsplan opgenomen waarin het aantakken van de bosgebieden is voorzien en een aantal maatregelen zijn genomen om bosverjonging te stimuleren.

In de loop van de periode zijn wij echter tot de constatering gekomen dat de lopende monitoring op dit moment geen zicht biedt op autonome ontwikkeling waarbij het bos blijft zoals het nu is. Deze monitoring zal hier op korte termijn ook geen uitsluitel bieden. Vanuit ecologisch perspectief hebben wij vertrouwen dat hier ##, maar vanuit onze rol als beheerder die ook invulling wil geven aan het dierenwelzijn én de maatschappelijke acceptatie van het beheer hebben wij hier reeds aanvullende maatregelen getroffen. Deze en toekomstige maatregelen worden in het beheerplan Oostvaardersbos-Kotterbos op detail niveau uitgewerkt (bijlage 1). Onze doelstelling hierbij is om te zorgen dat de huidige bosgebieden hun functie als beschuttingsgebied zullen behouden.

Het wegvallen van de realisatie van het Oostvaarderswold of de Oostvaarderswissel en het uitstel met betrekking tot toevoeging van de Hollandse Hout als beschuttingsgebied zet bovendien nog meer druk op deze opgave.

De BAC schrijft in haar preview op haar evalueatie "Voor de lange termijn blijven de ontwikkelingen van de bosgebieden die als beschutting voor de grote grazers moeten dienen op basis van huidige inzichten naar opvatting van de commissie te onzeker. De commissie raadt aan om te kijken naar maatregelen die kunnen leiden tot een controleerbaar duurzame relatie tussen dieraantallen enerzijds en aanbod van beschutting anderzijds, omdat niet kan worden uitgesloten dat bij ongewijzigd beleid op langere termijn opnieuw een ongewenste situatie zal ontstaan"

De hierboven genoemde punten sluiten aan op de opvattingen van Staatsbosbeheer en daarom wordt nu actief ingezet om deze verzwaring van de beschuttingsopgave vorm te geven. Hiertoe worden een aantal voorstellen gedaan voor de komende beheerperiode (2014 -) en daarna om de beschutting voor de dieren uit de Oostvaarderplassen in stand te houden en zo mogelijk uit te breiden..

Beheer

Bomen en verjonging

In het beheerplan Oostvaardersbos-Kotterbos wordt in detail uitgewerkt welke maatregelen er zullen worden genomen om met name de verjonging van bomen te stimuleren. Hiervoor zijn reeds 52 kralen ingericht waarbinnen jong plantmateriaal is ingebracht en beschermd wordt tegen begrazing door middel van houten wallen. Dit beheerplan zal verder worden uitgebreid met de gebieden Oostvaardersveld en Hollandse Hout, wanneer het duidelijk is in welke mate hier grote grazers zullen lopen. Vanuit de beheerfilosofie van de Oostvaardersplassen is in deze gebieden meer ruimte om bij te kunnen sturen dan in het kerngebied. Daar willen wij zoveel mogelijk ruimte blijven geven aan natuurlijke verjonging. Daarom zal de focus op het nemen van maatregelen om beschutting te bevorderen ook in grotendeels in de bosgebieden liggen.

We gaan een actief (natuurlijk) bosbeheer voeren in de (multifunctionele) randzones vanuit dierenwelzijns-, ecologische, landschappelijke, recreatieve en maatschappelijke redenen. Het is erop gericht om te zorgen dat er voldoende ruimte is en blijft voor natuurlijke verjonging in het bos.

In het grazige deel zullen de bestaande richels gewoon blijven en zonodig worden versterkt. In de randzone is dit voorjaar daarnaast gestart om tegen de spoorlijn een gebied (4 ha.) uit te rasteren en in te planten.

Grote grazers

In het kerngebied van de Oostvaardersplassen voert Staatsbosbeheer het vroeg reactief beheer uit, gericht op het minimaliseren van het potentiële dierenleed van grote grazers. **Het is niet vanzelfsprekend dat in de randzone waaronder deze beschuttingsgebieden vallen hetzelfde beheer zal worden gevoerd. Welk beheer hier passend is zal in de komende periode op initiatief van Staatsbosbeheer worden verkend met betrokken bestuurders. Dit is een traject dat zorgvuldig zal worden afgelopen, maar waar Staatsbosbeheer nadrukkelijk naar voren wil stappen om het draagvlak voor het beheer in de Oostvaarderplassen te vergroten p.m.**

Aandachtspunten:

1. Koppeling aan de toekomstagenda (onderwerpen: menselijke factor, recreatie, beschutting, zo mogelijk koppeling N-2000, en landschap).
2. Governance; kunnen we dit plan maken met anderen

Denklijn

1. Behoud en herstel uitgevoerde ICMO-2 gebieden (driehoek, oostvaardersbos, kotterbos)
2. Behoud en herstel bestaande beschutting in het gebied
3. Inzet op ICMO-2 gebieden nog niet uitgevoerd (Hollandse Hout)
4. Verkennen overige mogelijkheden.

monitoring

Op basis van de resultaten van afgelopen jaren zal de lopende monitoring naar gebruik van de bosgebieden en effecten op de bestaande bomen en struiken verder worden aangescherpt en uitgebreid met de nieuwe beschuttingsgebieden om nog beter grip te krijgen op de ontwikkelingen in deze gebieden

Kennis en wetenschap

Op 13 maart 2014 is er ter gelegenheid van de promotie van Jasper Ruifrok een minisymposium gehouden in de Oostvaardersplassen. Sprekers tijdens het symposium gingen in op de complexe relatie tussen begrazing, vegetatie en soortenrijkdom. Het onderzoek van

Z21-8298-71 bijlage 1 behorende bij document 71 .pdf (3)

Ruifrok, bosontwikkeling en verjonging in samenhang met begrazing, is een van deze processen. Duidelijk werd dat er op de verschillende deelgebieden veel onderzoek is gedaan en inzichten ontstaan. De afzonderlijke processen die op dat deelgebied van toepassing zijn worden steeds beter begrepen. Van de relaties *tussen* de deelgebieden wordt echter ook steeds meer duidelijk, alhoewel een groot deel nog in een "black box" verscholen lijkt. Duidelijk is dat ecologische processen hierbij vaak anders lopen dan wordt aangenomen.

Staatsbosbeheer zal met betrokken wetenschappers de komende twee jaar onderzoek op die onderlinge relaties te stimuleren en zo beter zicht te krijgen op de sturende en vormende processen. In het kerngebied van de Oostvaardersplassen zijn er immers maar enkele variabelen die beïnvloedbaar zijn door de beheerder. In de bosgebiede er om een zijn dat er meer. Het geheel aan beïnvloedbare variabelen en een verbeterd inzicht in de onderlinge samenhang, maakt betere voorspelling en inzicht in de ruimte binnen de kaders mogelijk.

Deze inzichten zullen worden gedeeld met de maatschappij (actievare plaatsing op website, artikelen produceren (zoals initiatief Art. 5.1. lid 2 voor artikel SCience , maar ook in Nederlandse (vak)bladen, ..)

Borging in toekomstagenda

Het langjarig volgen van de ontwikkeling in de multifunctionele randzones zal een plaats krijgen in de maatschappelijke adviescommissie (MAC)

Z21-8298-71 bijlage 3 behorende bij document 71 .pdf (1)

Geboortecijfers Oostvaardersplassen 2010-2013

Jaar	Heckrund	konikpaard	edelhert	totaal
2010	101	172	700	973
2011	98	314	800	1212
2012	98	260	950	1308
2013	63	250	550	863

Getelde kalveren en veulens in de Oostvaardersplassen per jaar per soort in de periode 1 januari t/m 31 december

Beheeradviescommissie Oostvaardersplassen

Datum: Vrijdag 16 mei 2014

Locatie: De Amershof te Amersfoort (**let op, andere locatie**)
<http://www.amershof.nl/p/1/57/route> (zie ook bijlage 1)

Tijd: 09.30 – 12.30

AGENDA

1. Opening en vaststellen agenda (bijlage 2)
2. Mededelingen
3. Verslag BAC-vergadering 14 maart 2014 (bijlage 3)
4. Rapportages Staatsbosbeheer
 - a. Stand van zaken algemeen (bijlage 4a)
 - b. Maandrapportage april 2014 (bijlage 4b)
 - c. Monitoring Oostvaardersplassen (bijlage 4c)
5. Notitie Beschutting (bijlage 5)
6. Eindevaluatie BAC (bijlage 6a en 6b)
7. WVTTK
8. Rondvraag en Sluiting

Ter informatie

- a. Monumenten: Inspiratiebron voor Natuurbeleid (bijlage 7)
- b. Artikel BioNieuws 29 maart 2014 (bijlage 8)
- c. Interview De Nederlandse Jager 9/2014 (bijlage 9)

BEHEERADVIESCOMMISSIE OOSTVAARDERSPLASSEN

Conceptverslag 14 maart 2014

Locatie: Regardz De Eenhoorn, Amersfoort

Datum, tijd: 14 maart 2014, 09:30-12:30

Aanwezig: BAC: Leidekker, Oosterveld, De Raad, Spek, Stolp (vz),
Art. 5.1. lid 2 (secr),

AGENDA

1. Opening
2. Mededelingen
3. Verslag BAC-vergadering 12 februari 2014
4. Brief Staatsbosbeheer met reactie op review Art. 5.1. et al.
5. Risicobeoordeling
6. Winter 2013/14 tot nu toe, vooruitblik naar zomer 2014 en winter 2014/15
7. Herplanning vergadering april 2014
8. WVTK
9. Rondvraag en Sluiting

Bij 1, Opening

Voor deze vergadering is de delegatie van SBB niet uitgenodigd. Commissielid Ohl heeft zich afgemeld. Commissielid Leidekker komt iets later.

Bij 2, Mededelingen

De voorzitter doet verslag van het minisymposium dat op 13 maart in de OVP gehouden werd door de RUG. Een kort verslag zal worden nagestuurd.

Enkele opmerkingen en opvallende bevindingen:

- Er zijn heel veel monitoringgegevens over de OVP, maar het overzicht lijkt te ontbreken.
- Wat is de rol van de wetenschappelijke kalnbordgroep bij deze bijeenkomst? Eigenlijk zou die klankbordgroep dergelijke bijeenkomsten moeten organiseren.

De secretaris praat de commissieleden bij over de herschikking van het natuurdomein binnen het ministerie van EZ.

Bij 3. Verslag 12 februari 2014

Onder 8a ontbreekt een opmerking over de wetenschappelijke klankbordgroep. De secretaris zoekt dit op en vult het verslag aan.

Actiepunten 1, 2 en 3 blijven staan. Actiepunt 4 is afgehandeld. Actiepunt 5 staat geagendeerd voor bespreking in deze vergadering.

Bij 4, Brief SBB n.a.v. review Art. 5.1. lid et al

Bij *recommendations* 4 zou ook dialoog met externe experts kunnen plaatsvinden.

De BAC besluit dat de brief voor elk BAC-overleg met SBB geagendeerd worden om de *follow-up* te bespreken.

De BAC besluit de toezegging van SBB om voor de zomer een voorstel aan de BAC voor te leggen inzake de completering van de plannings- en monitoringsmodule in het CMSi-systeem "teneinde de sturingscyclus van het beheer sluitend te krijgen en de gevraagde kwaliteitsstap te implementeren" (zie alinea 4 van de brief), in de actiepuntenlijst op te nemen.

De BAC-secretaris zal deze besluiten opnemen in een korte brief naar de SBB-directeur.

Bij 5, Risicobeoordeling

Doel van deze risicobeoordeling is te besluiten *wat* de BAC ter afronding van zijn werkzaamheden met *wie* moet bespreken.

M.b.t. het budget wordt de risicobeoordeling als volgt aangescherpt: "Financiën zijn de enige randvoorwaarde waarbij de betrokken partijen (beheerder, ministerie, provincie) wél direct bepalend zijn. Onvoldoende budget heeft een negatieve impact op alle factoren".

Vervolgens bespreekt de BAC de overwegingen per risico, op volgorde van de door commissielid Oosterveld doorgerekende weging. Zie het separate verslag bij deze notulen. Dit verslag wordt geagendeerd voor de BAC-vergadering van mei 2014.

Bij 6, Winter 2013/14 en vooruitblik

De BAC benadrukt dat het protocol vroegreactief beheer jaarrond geldt en zal dat expliciet bij SBB onder de aandacht brengen.

De BAC besluit SBB om een notitie te vragen waarin SBB aangeeft welke aanpak zij voorziet voor de zomer van 2014 en de winter van 2014/15. Deze notitie zal geagendeerd worden voor de BAC-vergadering van mei 2014.

Bij 7, herplanning vergadering april 2014

De BAC besluit de aprilvergadering te laten vervallen, omdat de eerstvolgende gelegenheid waarbij de meeste BAC-leden zouden kunnen dicht bij de al geplande meivergadering ligt. De secretaris zal dit aan SBB doorgeven.

Bij 8, WVTTK

Er is niets ter tafel gekomen.

Actiepunten

Nr.	Wat	Wie	Wanneer
1.	Transparant zijn in de keuzes in het prioriteren van de beheerdoelstellingen.	SBB	Integratie Managementplan en Beheerplan N2000
2.	Goed formeel vastleggen en helder communiceren over het vervroegen van het afschotmoment voor zwakke jonge dieren.	SBB	Integratie Managementplan en Beheerplan N2000
3.	Zorgpunt ontwikkeling beschutting tot in detail uitwerken.	SBB	Datum???
6.	Voorstel aan de BAC inzake de completering van de plannings- en monitoringsmodule in het CMSi-systeem teneinde de sturingscyclus van het beheer sluitend te krijgen en de gevraagde kwaliteitsstap te implementeren.	SBB	Voor de zomer
7.	Korte antwoordbrief aan directeur SBB inzake review Art. 5.1. en besluiten BAC	secretaris	
8.	Bespreken verslag risicobeoordeling in BAC-vergadering	BAC	Mei 2014
9.	SBB om een notitie vragen waarin zij aangeeft welke aanpak zij voorziet voor de zomer van 2014 en de winter van 2014/15. Ter bespreking in de BAC-vergadering van mei 2014.	secretaris	Voor de BAC-vergadering van mei 2014

Cover tbv Vergadering Beheer Advies Commissie Oostvaardersplassen 16-05-2014

Algemene stand van zaken

Aan: Beheeradvies Commissie Oostvaardersplassen
t.b.v. vergadering 16 mei 2014.

Van: Staatsbosbeheer. Opsteller: **Art. 5.1. lid 2 sub** (Programmamanager
Oostvaardersplassen).

Aanleiding: regulier

Eerdere
besluitvorming: geen

Status: ter informatie

Politiek/bestuurlijk

1. Op 27 maart heeft er een bijeenkomst plaatsgevonden waar provinciale staten van Flevoland door de provincie, EZ en SBB zijn geïnformeerd over het beheerplan Natura2000 en beheer van de grote grazers. Aanleiding was de wens van GS om PS vóór af aan besluitvorming over het beheerplan Natura2000 goed en volledig te informeren. PS heeft aangegeven om in navolging van deze bijeenkomst op 7 mei een vervolg te willen waarbij zij ook maatschappelijke en wetenschappelijke partijen wil uitnodigen. Hierdoor is het proces van ter visie legging en vaststelling wel weer verder vertraagd. Ter inzage legging wordt nu niet eerder voorzien dan eind oktober 2014
2. De nieuwe Raad van Toezicht van Staatsbosbeheer heeft begin april op haar eigen verzoek een bezoek gebracht aan de Oostvaarderplassen.
3. De Raad van State brengt op 6 juni een informeel bezoek aan het gebied.
4. Per 1 april 2014 is bij Staatsbosbeheer de heer mr. Kees-Jan Dosker begonnen als divisiedirecteur Grond en Gebouwen. Het district Flevoland valt binnen de nieuwe organisatie indeling van Staatsbosbeheer onder deze divisie. Het districtshoofd blijft bestuurlijk aanspreekpunt.
5. De woordvoerder van de VVD fractie in de TK heeft begin april een gesprek gehad met de directeur van Staatsbosbeheer. De VVD heeft daarnaast de dag voor het verplaatste AO wildbeheer op 14 mei een zgn. bijzondere procedure georganiseerd waarin zij een aantal mensen over de Oostvaardersplassen willen bevragen. De Partij voor de Dieren heeft in maart een vergelijkbare bijeenkomst georganiseerd over de uitkomst van de enquête over grootwild van Natuurmonumenten, waarbij het voor een groot deel ook over de Oostvaardersplassen ging.

Beheer, monitoring, onderzoek

6. Tijdens de grondtelling op 30 april en 1 mei zijn er tussen de 2400 en 2500 edelherten geteld. Dit komt overeen met de verwachte resultaten in vergelijking met de grondtelling in het najaar. Vanuit het vliegtuig zijn in het moeras geen dode edelherten, paarden of Heckrunderen waargenomen. Na 3 jaar de verschillende methoden naast elkaar te gebruiken lijkt er sprake van een methodisch verschil tussen de telling vanaf de grond en de helikopter waarbij de eerste structureel iets hoger zit dan de tweede. De telling van de Heckrunderen en paarden is gepland in mei.
7. Begin april is er begonnen met het inplanten en uitrasteren van een gebied ter grootte van 4 ha. toekomstige beschutting langs de het spoor in de randzone.
8. Op 18 april is het de uitvoering van het werk in het Oostvaardersveld gegund aan firma Baars. De verwachting is dat zij het werk half mei zullen starten. In verband met de termijnen in de subsidie verstrekking zal het werk begin september gereed moeten zijn.
9. Er worden daarnaast een aantal werkzaamheden voorbereid om de recreatieve voorzieningen in de Driehoek te verbeteren.
10. Op 13 maart jl. heeft er een minisymposium plaatsgevonden over het onderzoek van onder meer de RUG in de Oostvaardersplassen. In de bijlage vindt u een artikel uit Bionieuws over de bijeenkomst.

Communicatie

11. In verband met het mislukken van de broedpoging van de zeearend in de Lauwersmeer en het Roggebotzand en de mogelijke suggesties dat dit bij de laatste te maken kan hebben met het plaatsen van een webcam zien stellen wij het zenderen van het zeearend jong in de Oostvaarderplassen een jaar uit.
12. De site volgdevos.nl is inmiddels 1 miljoen keer bezocht

Z21-8298 - 71 bijlage 4 behorende bij document 71.pdf (6)

Pagina's 1569-1570 zijn identiek aan document Z21-8298 - 71

Cover tbv Vergadering Beheer Advies Commissie Oostvaardersplassen 16-05-2014

13. Er zijn diverse publicaties geweest over de Oostvaardersplassen de afgelopen twee maanden. De meest in het oog springende waren een rapportage op het paardenforum horses.nl, een kritisch artikel in paardenblad de Hoefslag en een interview met **Art. 5.1. lid** in de Nederlandse jager.

6-5-2014

De situatierapportage Oostvaardersplassen is gemaakt door Staatsbosbeheer en verschijnt vanaf 1 december t/m eind april 1 keer per maand. Deze rapportage wordt gepubliceerd op de website van Staatsbosbeheer. In de rapportage wordt per maand gerapporteerd hoeveel dieren van welke soort er geschoten zijn en hoeveel dieren een natuurlijke dood zijn gestorven. Ook worden conditie score van de gestorven dieren, de omgevingsconditie en eventuele bijzonderheden gerapporteerd. Daarnaast worden er foto's die in deze maand in het gebied zijn gemaakt gepubliceerd.

Op de website van Staatsbosbeheer vindt u meer informatie over het beheer in de Oostvaardersplassen en de maatregelen die worden getroffen voor de dieren in het gebied.

Gestorven dieren

Er zijn in de maand april in het kader van het vroeg reactief beheer 14 Edelherten en 4 Konikpaarden geschoten. In april stierven er 2 Konikpaarden een natuurlijke dood.

Gestorven dieren in april 2014.

Soort	Geschoten	Natuurlijke dood	Totaal gestorven
Edelhert	14	0	14
Heckrund	0	0	0
Konikpaard	4	2	6
Totaal	18	2	20

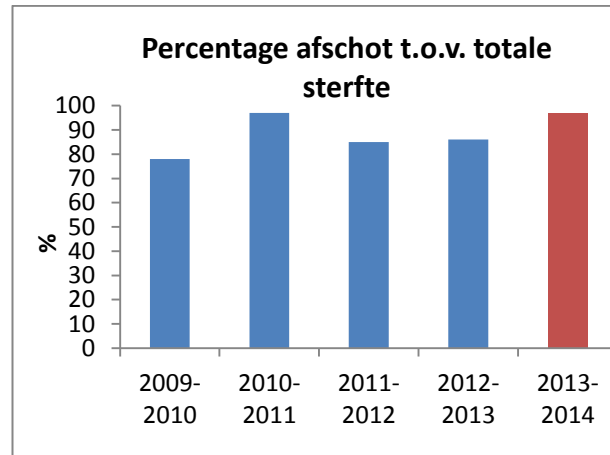
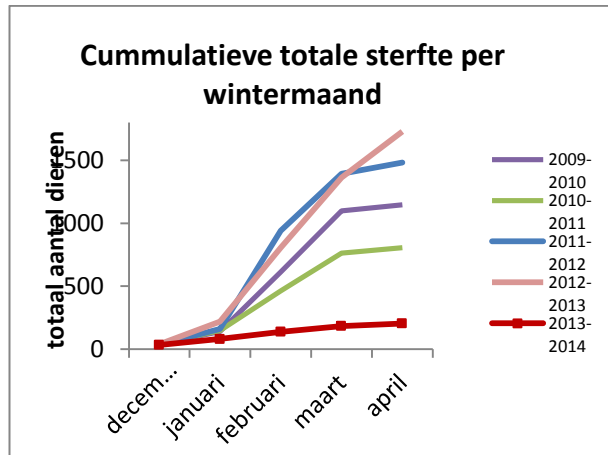
Totaaloverzicht gestorven dieren van 1 december 2013 t/m 30 april 2014.

	Geschoten	Natuurlijke dood	Totaal gestorven
Edelhert	183	2	185
Heckrund	0	2	2
Konikpaard	14	3	17
Totaal	197	7	204

In totaal stierven er deze winter (1 december 2013 tot en met 30 april 2014) 204 dieren. Het percentage afschot bedraagt deze winterperiode 97%.

Totale cumulatieve sterfte t.o.v. afgelopen winters

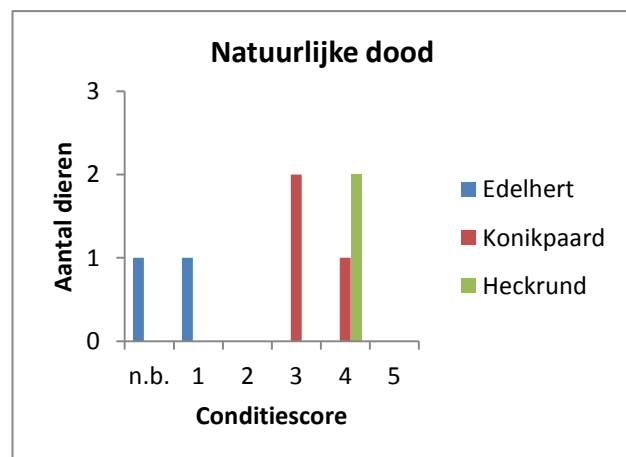
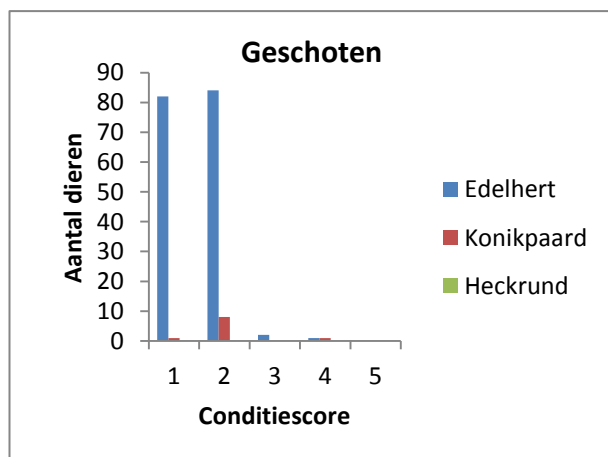
In onderstaande grafieken is links de totale cumulatieve sterfte van de afgelopen jaren per wintermaand weergegeven. In de grafiek rechts is het percentage afschot over december-april en die van de afgelopen vijf winters (december t/m april) weergegeven. Bij de voorgaande jaren wordt hier dus het behaalde percentage aan het eind van de winter gegeven. Hierbij dient nadrukkelijk te worden opgemerkt dat bij vergelijken van jaren (A) de omgevingsconditie en (B) de invoering van het vroeg reactief beheer (vanaf 2010-2011) moet worden beschouwd.

Conditie score gestorven dieren

De conditiescore is een inschatting van de dierconditie van het individuele, gestorven dier. Bij de dieren die worden geschoten is deze conditiescore gebaseerd op zowel fysieke kenmerken als gedragskenmerken. Hier wordt de laagste score van de twee gerapporteerd. Bij dieren die een natuurlijke dood zijn gestorven kan de conditiescore alleen op fysieke kenmerken worden bepaald. Soms kan ook dat niet meer en krijgt het dier de status "score niet bekend" (n.b. in de onderstaande grafieken).

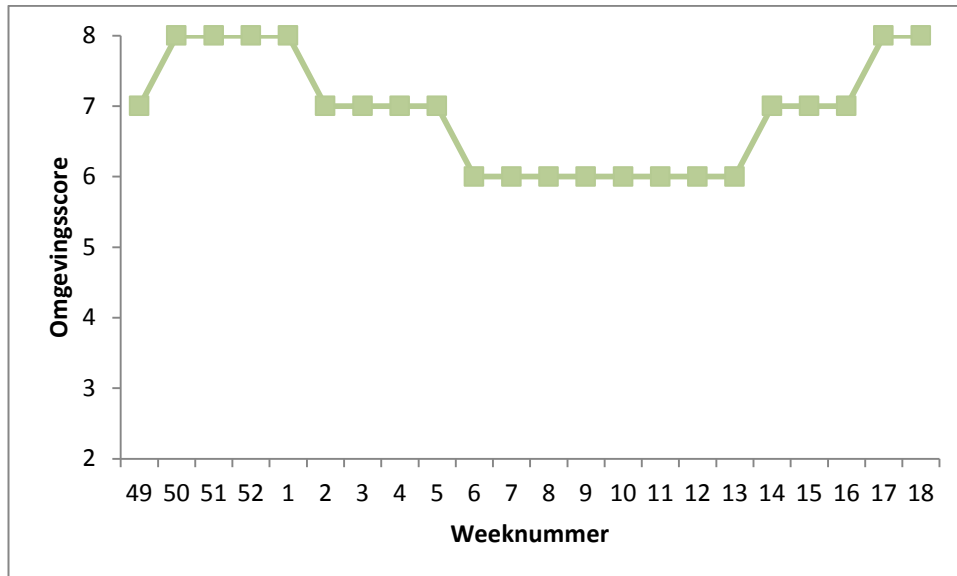
Hoe hoger de conditiescore, hoe beter de dierconditie is. De conditiescore loopt van maximaal 5 tot minimaal 1. In bovenstaande grafieken is de verdeling van de conditiescore weergegeven per soort.

Omgevingscore

De omgevingsconditie is een gewogen score. Deze score wordt wekelijks bepaald op basis van vijf afzonderlijke scores. Deze scores zijn een inschatting van de beschikbaarheid van beschutting, hoeveelheid voedsel, temperatuur, neerslag en wind. Hoe hoger de score, hoe gunstiger de omstandigheden voor de dieren zijn. De score loopt van maximaal 8 tot minimaal 2. In onderstaande grafiek is de omgevingscore per week weergegeven. De omgevingscore speelt een belangrijke rol bij de uitvoering van het vroeg reactief beheer.

Verloop omgevingscore in de maanden december 2013 tot en met april 2014.

Ook april 2014 was zacht, met een gemiddelde temperatuur van 12,1 °C tegen 9,2 °C normaal in De Bilt. Op 16 april kwam het in weerstation Lelystad tot lichte vorst, maar de etmaalgemiddelden bleven voor de overige dagen tussen de 7 en 11,5 °C.

Er was bij weerstation Lelystad wind van 5 Bft.

Met gemiddeld over het land 38 mm week de hoeveelheid neerslag niet veel af van het langjarig gemiddelde van 44 mm.

Bijzonderheden

In april de eerste Heckrundkalveren en Konikveulens geboren.

Er waren veel overwinterende brandganzen in het gebied, met nog steeds meer dan 23.000 brandganzen in week 16.

Panorama vanaf Praambult, 29-4-2014. De halve trein is een artefact van het samenstellen van de panoramafoto uit meerdere losse foto's.

Staatsbosbeheer besteedt de uiterste zorg aan de betrouwbaarheid en actualiteit van de gegevens in deze rapportage. Desondanks kan het voorkomen dat de informatie onvolkomenheden bevat. Aan de gegevens, zoals die in deze rapportage worden weergegeven, kunnen geen rechten worden ontleend. De definitieve cijfers zullen in de jaarrapportage worden opgenomen.

Monitoring Oostvaardersplassen

Rapportage Q2

30 april 2014

Onderstaande rapportage geeft per monitoringsactiviteit hoe het proces (de uitvoering (verzamelen, valideren, opslaan, analyseren en rapporteren)) loopt. De tweede kolom geeft aan of de resultaten van afgelopen kwartaal aanleiding geven tot actie. Er wordt gewerkt met een kleurcodering. Groen betekent; loopt volgens plan geen aanpassing nodig, geel is afwijkend van afspraken/verwachting, aandacht noodzakelijk en actie gewenst, rood is sterke afwijking directe actie vereist. In de laatste kolom zijn opmerkingen geplaatst om de codering of verandering toe te lichten. De pijlen geven de ontwikkeling weer ten opzichte van de vorige rapportage (Q1 2014).

	uitvoering	Resultaten	Opmerkingen
4A GROTE GRAZERS			
4A1 Tellingen			Volgende telling gepland op 30 april en 1 mei 2014
aanwas			zomer
Aanwas roodwild			zomer
sterfteregistratie			Lage sterfte in vergelijking met voorgaande winters
4A2 Terreingebruik	↑		Elke twee weken in winter. Elke week een jaar voor drooglegging moeras
Terreingebruik moeras			
4A3 Dierconditie			

4A4 omgevingsconditie			Definitie voedselaanbod aangepast
4B VOGELS			
4B1 Watervogeltellingen (RWS)			
4B2 Broedpaar lepelaar (N2000)	-		
4B3 broedvogels moeras			
4B3 broedvogels randzone	→		Integratie met andere (broed)vogelkartering in programmering noodzakelijk
4B4 Ganzen randzone		↓	Toename aantallen in randzone. Meenemen als meer expliciete factor in omgevingsconditie
4B5 Ganzen moeras			
Transecttellingen randzone			
4C VEGETATIE			
4C1/2 Integrale vegetatiekartering			Uitgevoerd in 2012
C2 graslandmetingen			
4C3 Effecten grote grazers in bosgebieden		→	Vanwege onzekerheid op lange termijn aanvullende maatregelen in bosgebieden noodzakelijk. Zie ook notitie beschutting ter bespreking 16/5/2014. Volgende monitoring op 16 mei 2014.

4C4 Kwaliteit schuilgebieden (windmetingen)	-		Uitgevoerd in 2011 en 2012. Geen nieuwe metingen
C5 vegetatie structuurmetingen	↑		Significant meer ruigte dan 2012-2013. Resultaten geeft aanleiding tot specifieke monitoring van verspreiding st. Jacobskruid
4D DIVERS			
4D1 Water (kwantitatief)		↓	Door waterschap worden ter voorbereiding op uitvoering N2000 maatregelen ook waterkwaliteitsmetingen genomen. Waterpeil lager dan 2012-2013. Aandacht vereist
4D2.1 Communicatie			Monitoring via Coosto (social media) en overzichten aandacht n de media. Monitoring correleert met externe aandacht voor OVP
4D2.2 Bezoekersaantallen BC Lelystad en Almere		↓	Aantallen stijgen weliswaar, maar leiden nog niet tot noodzakelijke aanpassing in verkeersstromen en logistiek
4D2.3 Draagvlak beheer	↓		Deels onderzoeken door derden. Eigen vervolgonderzoek in 2014. Nog geen resultaat opgeleverd door onderzoekers.
4D2.4 natuureducatie	-		

Cover tbv Vergadering Beheer Advies Commissie Oostvaardersplassen 16-05-2014

Notitie beschutting korte, middellange en lange termijn

Aan: Beheeradvies Commissie Oostvaardersplassen
t.b.v. vergadering 16 mei 2014.

Van: Staatsbosbeheer. Opsteller: **Art. 5.1. lid 2 sub** (Programmamanager
Oostvaardersplassen).

Aanleiding: actiepoint n.a.v. eerdere bespreking in BAC

Eerdere
besluitvorming: -

Status: ter bespreking

Aanleiding en achtergrond

In het managementplan Oostvaardersplassen 2011-2015 is een van de vier doelstellingen "Optimaliseren welzijn grote grazers (beschutting, keuzemogelijkheden t.a.v. gedrag bieden)". Aan deze opgave is vorm gegeven door onder meer in de winter beschuttingsgebieden ter beschikking te stellen aan de grote grazers. In de winter van 2013-2014 bedroeg dat ca. 280 hectare, waarvan 125 ha. alleen voor edelherten toegankelijk was. Daarnaast is er direct na het verschijnen van het ICMO2 advies 1.500 meter schuilrichel aangelegd die deels is ingeplant.

Monitoring laat zien dat de bosgebieden gebruikt worden door een significant deel van de populatie en dat er met name bij langdurige sneeuwdekking sprake is van intensiever gebruik. Bij het gebruik van de richels is vooralsnog geen correlatie aangetoond tussen lage omgevingscondities en toename van het gebruik.

ICMO2 onderkende reeds dat gebruik van bosgebieden door grote grazers effecten kan hebben op de aanwezige bomen en struiken. De monitoring die in deze gebieden in 2011 is gestart laat ook een toename zien in het aantal geschilde bomen en struiken en een afname zien in het aantal (jonge) bomen en struiken. De resultaten van deze monitoring geven op dit moment echter nog geen zekerheid op een autonome ontwikkeling waarbij het bos blijft zoals het nu is. Deze monitoring zal hier op korte termijn ook geen uitsluitsel bieden.

In het managementplan OVP 2011-2015 heeft Staatsbosbeheer een beschuttingsplan opgenomen waarin het aantakken van de bosgebieden is voorzien en een aantal maatregelen zijn genomen om bosverjonging te stimuleren.

Het wegvallen van de realisatie van het Oostvaarderswold e/o de Oostvaarderswissel en het uitstel met betrekking tot toevoeging van de Hollandse Hout als beschuttingsgebied zet meer druk op deze opgave.

De BAC schrijft in de preview op haar eindevaluatie "Voor de lange termijn blijven de ontwikkelingen van de bosgebieden die als beschutting voor de grote grazers moeten dienen op basis van huidige inzichten naar opvatting van de commissie te onzeker. De commissie raadt aan om te kijken naar maatregelen die kunnen leiden tot een controleerbaar duurzame relatie tussen dieraantallen enerzijds en aanbod van beschutting anderzijds, omdat niet kan

Cover tbv Vergadering Beheer Advies Commissie Oostvaardersplassen 16-05-2014
worden uitgesloten dat bij ongewijzigd beleid op langere termijn opnieuw een ongewenste situatie zal ontstaan"

Staatsbosbeheer deelt de onzekerheid die er op dit punt is. Vanuit ecologisch perspectief is er weliswaar sprake van natuurlijke processen, maar vanuit onze rol als beheerder die ook invulling wil geven aan het dierenwelzijn, beleving van het landschap én de maatschappelijke acceptatie van het beheer hebben wij in deze bosgebieden reeds aanvullende maatregelen getroffen. Deze en toekomstige maatregelen worden in het beheerplan Oostvaardersbos-Kotterbos op detail niveau uitgewerkt. Onze doelstelling hierbij is om te zorgen dat de huidige bosgebieden hun functie als beschuttingsgebied zullen behouden.

De hierboven genoemde punten sluiten aan op de opvattingen van Staatsbosbeheer en daarom wordt nu actief ingezet om deze verzwaaring van de beschuttingsopgave vorm te geven. Hiertoe worden een aantal voorstellen gedaan voor de komende beheerperiode (2014 -) en daarna om de beschutting voor de dieren uit de Oostvaarderplassen in stand te houden en zo mogelijk uit te breiden.

Aandachtspunten in proces:

Koppeling aan de toekomstagenda (onderwerpen: menselijke factor, recreatie, beschutting, zo mogelijk koppeling N-2000, en landschap).
 Governance; kunnen we dit plan maken met anderen (publiek/privaat)

Denklijn

Behoud en verduurzaming uitgevoerde ICMO-2 gebieden (driehoek, oostvaardersbos, kotterbos)
 Behoud en verduurzaming beschutting in het gebied (schuilr
 Inzet op ICMO-2 gebieden nog niet uitgevoerd (Hollandse Hout)
 Verkennen overige mogelijkheden.

Korte en middellange termijn

Bomen en verjonging

In het beheerplan Oostvaardersbos-Kotterbos wordt in detail uitgewerkt welke maatregelen er zullen worden genomen om met name de verjonging van bomen te stimuleren. Hiervoor zijn reeds 52 kralen ingericht waarbinnen jong plantmateriaal is ingebracht en beschermd wordt tegen begrazing door middel van houten wallen. Het volgen van de ontwikkeling hiervan is opgenomen in het monitoringsplan. Dit beheerplan zal verder worden uitgebreid met de Driehoek en met de gebieden Oostvaardersveld en Hollandse Hout, wanneer het duidelijk is in welke mate hier grote grazers zullen lopen. We gaan een actief (natuurlijk) bosbeheer voeren in de (multifunctionele) randzones vanuit dierenwelzijns-, ecologische, landschappelijke, recreatieve en maatschappelijke redenen. Het is erop gericht om te zorgen dat er voldoende ruimte is en blijft voor natuurlijke verjonging in het bos.

In het grazige deel zullen de bestaande richels blijven en zonodig worden versterkt. In de randzone is dit voorjaar daarnaast gestart om tegen de spoorlijn een gebied (4 ha.) uit te rasteren en in te planten.

Grote grazers

In het kerngebied van de Oostvaardersplassen voert Staatsbosbeheer het vroeg reactief beheer uit, gericht op het minimaliseren van potentieel dierenleed van grote grazers. In de bosgebieden rondom de Oostvaardersplassen willen wij kijken naar een daar passende vorm van beheer. De combinatie van de verschillende doelstellingen (beschutting, landschappelijke beleving, intensievere recreatie, stedelijk overgangsgebied) maakt dat hier een ander beheer gewenst kan zijn. Hoe dit vorm gaat krijgen en hoe de verschillende doelstellingen hierbij worden gediend zal in de komende maanden op initiatief van Staatsbosbeheer worden verkend met betrokken bestuurders waaronder in ieder geval de provincie, EZ, BAC en Staatsbosbeheer. Dit is een traject dat zorgvuldig zal worden afgelopen, maar waar Staatsbosbeheer nadrukkelijk naar voren wil stappen om het draagvlak voor het beheer in de Oostvaarderplassen te vergroten.

monitoring

Op basis van de resultaten van afgelopen jaren zal de lopende monitoring naar gebruik van de bosgebieden en effecten op de bestaande bomen en struiken verder worden aangescherpt en uitgebreid met de nieuwe beschuttingsgebieden om de relaties te begrijpen en alert te kunnen reageren op de ontwikkelingen in deze gebieden

Lange termijn

De opgaven voor de korte termijn zijn ingevuld. Voor de middellange termijn gebeurt dit door de hierboven voorgestelde maatregelen en door naast de eerder voorziene gebieden meer beschutting aan te bieden én in overleg met de gemeente Lelystad de toevoeging van de Hollandse Hout hoog op de agenda te houden. Voor de lange termijn moet worden onderkend dat met het ontbreken van perspectief op een verbinding met het Horsterwold dit onderdeel uit het ICMO2 advies niet zal worden gerealiseerd. Hierdoor ligt er voor de lange termijn een extra opgave. Verkend zal worden of en waar deze binnen het Oostvaardersplassen gebied ligt. Staatsbosbeheer wil deze opgave vorm geven door:

1. Een inmiddels aan de RUG gegeven onderzoeksvraag om in aansluiting op het reeds uitgevoerde en nog lopende onderzoek aan te geven op welke wijze aan het wegvallen van dit deel van het ICMO2 advies invulling kan worden gegeven. Dit wordt gedaan vanuit de onderliggende opgave tot het optimaliseren van dierenwelzijn.
2. Voor de komende twee jaar een wetenschappelijke agenda op te zetten rond dit onderwerp waarbij de nadruk ligt op de onderliggende relaties tussen de natuurlijke processen in het gebied. Het geheel aan beïnvloedbare variabelen en een verbeterd inzicht in de onderlinge samenhang, maakt betere voorspelling en inzicht in de ruimte binnen de maatschappelijke en politieke kaders mogelijk. Een eerste stap is reeds gezet in de vorm van een initiatief voor een gezamenlijke publicatie van **Art. 5.1. lid 2** en **Art. 5.1. lid 3**.
3. Het toevoegen van de beschuttingsopgave als no regret maatregelen bij de geplande maatregelen in het droge deel van de Oostvaardersplassen in het kader van Natura2000
4. De opgave uit ICMO2 op het gebied van dierenwelzijn niet alleen verbinden via de ecologische processen (1), maar hier ook nadrukkelijk de menselijke factor en de beleving van het landschap aan toe voegen. Het langjarig volgen van de ontwikkeling in de multifunctionele randzones zal net als (2) als onderwerp in de toekomstagenda geborgd worden geborgd. Het aantakken van de randzones wordt – naast de eerder genoemde functie voor de dieren en het functioneren van het gehele systeem – ook ingezet om meer natuurbeleving te bieden. In de toekomstagenda en de uitwerking ervan is het langjarig volgen van de ontwikkelingen in deze zones (ecologisch, vanuit dierenwelzijn, toeristisch-recreatief en maatschappelijk) een belangrijk punt. Daarvoor benodigde kennis en kunde zal een plaats krijgen.

Monumenten; Inspiratiebron voor natuur?

Discussienotitie (deel 1)

Z21-8298 - 71 bijlage 5 behorende bij document 71.pdf (2)

Definitieve rapport reeds openbaar via:

<https://play-time.nl/wp-content/uploads/2015/11/151029-Eindrapport-Cie-Van-Vollenhoven.pdf>

Inhoudsopgave

1. Inleiding en vraagstelling	4
1.1. Aanleiding	4
1.2. Vraagstelling	5
2. Een korte geschiedenis van het natuurbeleid	6
2.1. Ontwikkelingen met grote invloed op de natuur	6
2.2. Particuliere interesse voor natuur	6
2.3. Toenemende overheidsrol	7
2.4. Voortschrijdend inzicht in het natuurbeleid	7
2.5. De rol van de particulier vandaag de dag	8
3. Leren van Monumentenzorg	9
3.1. Efficiënte besteding van de beschikbare middelen	9
3.2. Duidelijke indeling	10
3.3. Grote betrokkenheid van particulieren en gemeenten	12
4. Voor natuur is duidelijkheid nodig	12
4.1. Natuurbescherming verzandt in verwarring	12
4.2. Voorstel: drie categorieën die richting geven aan natuurbeleid	14
4.3. De verantwoordelijkheid van het Rijk	17
4.4. De verantwoordelijkheid van provincies en gemeenten	18
5. Efficiënte besteding van schaarse middelen	20
5.1. Kosten van het behoud van rijksnatuurmonumenten	20
5.2. Mogelijkheden voor efficiënte financiering	20
5.3. Nadere uitwerking in pilots	23
Referenties	24
BIJLAGE I Beschrijving van categorieën voor natuur en landschap	26
BIJLAGE II Overzichtskaarten van rijksnatuurmonumenten	31

1. Inleiding en vraagstelling

1.1. Aanleiding

Rijk en provincies financieren natuurbeleid hoofdzakelijk via een subsidiestelsel. Daarvoor is door de bezuinigingen van de afgelopen jaren steeds minder geld beschikbaar. Op dit moment zijn de verwachte kosten van het natuurbeleid hoger dan de hoeveelheid geld die hiervoor beschikbaar is. Het Planbureau voor de Leefomgeving heeft bijvoorbeeld becijferd dat op dit moment te weinig geld beschikbaar is om aan de internationale afspraken te voldoen [PBL, 2013]. Dat was eerder minder het geval: de beschikbare subsidies waren voldoende om het beleid uit te voeren. Vandaar dat de vraag zich nu aandient hoe efficiënter kan worden omgegaan met de beschikbare (subsidie) middelen.

De Staatssecretaris van Economische Zaken, mevrouw Sharon Dijksma, heeft Prof. mr. Pieter van Vollenhoven (destijds voorzitter van het Nationaal Restauratiefonds) gevraagd om op eigen titel vanuit zijn achtergrond en ervaringen met de monumentenwereld te onderzoeken of het natuurbeleid zou kunnen leren van het monumentenbeleid. Het vertrekpunt van de onderzoeksopdracht is daarom de ervaring en overeenkomsten met het behoud van monumenten. Indertijd, in de jaren tachtig van de vorige eeuw, is er in de monumentenwereld een overeenkomstige vraag over de inzet van middelen aan de orde geweest. Vanwege forse bezuinigingen op de subsidies is om het beschikbare geld efficiënter te besteden uiteindelijk een leningenstelsel ingevoerd, naast het bestaande subsidiestelsel. De middelen voor het verstrekken van die leningen zijn oorspronkelijk afkomstig uit de beschikbare subsidiegelden. Deze middelen zijn ondergebracht bij het Nationaal Restauratiefonds in een revolverend fonds. De leningen die hieruit verstrekt worden kunnen na aflossing weer opnieuw ter beschikking worden gesteld. Het Nationaal Restauratiefonds is opgericht in 1985. Anno 2014 wordt 70% van alle rijksmonumenten onderhouden en gerestaureerd via dit leningenstelsel uit het revolverend fonds¹.

Prof. mr. Pieter van Vollenhoven stelde in zijn gesprek met de Staatssecretaris dat er in het natuurbeleid sprake is van veel spraakverwarring (zie paragraaf 4.1). Een duidelijke, eenduidige en voor iedereen begrijpelijke indeling van natuur- en landschapsgebieden ontbreekt in Nederland. Voor natuur en landschap bestaan uiteenlopende categorieën, die elkaar overlappen, inmiddels vervallen zijn en/of waarvan niet ondubbelzinnig duidelijk is wat hun status concreet betekent. Wat is nu eigenlijk de natuur waarvoor we moeten zorgdragen?

De ervaringen met de monumentenzorg kunnen wellicht een inspiratiebron bieden voor het indelen en financieren van natuur. In de monumentenzorg is jarenlang ervaring opgedaan met een heldere en simpele indeling van monumententypen, die voor duidelijkheid heeft gezorgd: iedereen weet wat een (Rijks-, provinciaal of gemeentelijk) monument is. Daarmee is het monumentenbeleid erin geslaagd om een groot maatschappelijk enthousiasme te creëren, particulier initiatief te stimuleren en een grote betrokkenheid van overheden te

¹ In geld uitgedrukt wordt 70% van het budget uitgekeerd als subsidie en 30% als lening.

verwezenlijken. Ook bij natuur zijn er veel liefhebbers en voelen mensen zich betrokken. Los van die beleving is er bij natuur minder sprake van actieve bemoeienis van particulieren. De genoemde spraakverwarring over wat natuur is kan tot onbegrip leiden over het natuurbeleid en maatschappelijke betrokkenheid hinderen. Grotere duidelijkheid zal ook een gericht natuurbeleid gemakkelijker maken en helpen om de verantwoordelijkheden en taken van de verschillende overheidslagen scherp af te bakenen.

1.2. Vraagstelling

Doel

Het doel is van dit advies is tweeledig: 1) Het scheppen van duidelijkheid in de indeling van de natuur, mede gebaseerd op de ervaringen in de monumentenwereld; 2) Het vinden van mogelijkheden om efficiënter met de beschikbare (subsidie)gelden voor natuur om te gaan. Ook voor het tweede doel kijkt de commissie² naar de ervaringen in de monumentenwereld.

Welke natuur?

De commissie vat natuur op als het samenstel van 'donkergroene' en 'lichtgroene' waarden, inclusief cultuurhistorische waardevolle landschappen. Behoud van deze laatste levert een bijdrage aan de totstandkoming van een robuust natuurnetwerk en ze zijn waardevol op zichzelf als het gaat om het behoud van biodiversiteit en de beleving van natuur en landschap.

Dit advies is gericht aan de Rijksoverheid, in het bijzonder aan de Staatssecretaris van Economische Zaken, mevrouw Sharon Dijksma. De commissie gaat daarom bij de beantwoording van de onderstaande vragen vooral in op natuur en landschap van nationaal belang (de donkergroene natuur). Daarbij gaan we specifiek in op de rol en verantwoordelijkheid van de Rijksoverheid. Natuur van provinciaal en gemeentelijk belang wordt weliswaar benoemd, maar wordt niet uitvoerig uitgewerkt.

Welke gelden?

De kosten voor de uitvoering van het natuurbeleid zijn opgebouwd uit het aankopen van gronden, het inrichten en ontwikkelen van gebieden, en het beheren daarvan. De commissie onderzoekt voor al deze kosten mogelijke aanknopingspunten voor efficiëntere financiering, gericht op het nationale belang.

Onderzoeksvragen

De onderzoeksvragen zijn de volgende:

1. Hoe kan de huidige verwarrende en moeilijk te begrijpen indeling van natuurgebieden verhelderd worden?

² Op verzoek van Staatssecretaris van Economische Zaken, mevrouw Sharon Dijksma, heeft Prof. mr. Pieter van Vollenhoven deze onderzoeksoopdracht op persoonlijke titel ter hand genomen. Hiertoe heeft hij een commissie gevormd met de volgende personen: Prof. Dr. Joop. Schaminée, Prof. Dr. André van der Zande en drs. Bart Swanenvleugel (secretaris). De commissie wordt bijgestaan door drs. Pieter Baars (Nationaal Groenfonds) mr. Pieter Siebinga (Nationaal Restauratiefonds).

- Waarom is een natuurgebied van belang voor het Rijk (en voor provincie of gemeente)? Zonder heldere indeling kan in principe de waarde van elk afzonderlijk gebied ter discussie blijven staan.
2. Hoe kunnen de beschikbare middelen (subsidiegelden) voor natuurbeheer efficiënter worden ingezet?
- De financiering van het natuurbeheer is – zeker voor de ‘donkergroene’ natuurgebieden – sterk afhankelijk van rijksmiddelen. In hoeverre biedt het instellen van een revolverend fonds en het werken met een leningenstelsel kansen voor een efficiëntere benutting van deze middelen?
 - Welke aanvullende financieringsmogelijkheden kunnen ingezet worden (door betrokkenheid bedrijven, particulieren en boeren; Verenigingen van Eigenaren; subsidies; loterijgelden; winstdeling uit omzet; adoptie door derde)?³

2. Een korte geschiedenis van het natuurbeleid

2.1. Ontwikkelingen met grote invloed op de natuur

Tot 1870 is er in Nederland nog veel natuur. Grote delen van Nederland zijn dan nog nauwelijks toegankelijk voor mensen, waardoor planten en dieren er betrekkelijk ongestoord kunnen leven. In de negentiende eeuw treedt een aantal grote maatschappelijke veranderingen op die een grote invloed hebben op de natuur in Nederland: technische innovatie en industrialisatie doen hun intrede; de bevolking groeit snel en de verstedelijking neemt toe; in de landbouw doet het gebruik van kunstmest zijn intrede, met een verandering en intensivering van landgebruik tot gevolg [Coès et al., 2007]. In de crisisjaren leidt de werkverschaffing tot een sterke aantasting van de ‘woeste gronden’ (zie paragraaf 2.3). Het gebruik van kunstmest neemt in de loop van de twintigste eeuw nog sterker toe, met als belangrijke gevolgen de vermessing van natuurgebieden. Na de Tweede Wereldoorlog leidt de grootschalige ruilverkaveling met behulp van de Ruilverkavelingswet 1954 bovendien tot verdroging en forse versnippering van natuurgebieden.

2.2. Particuliere interesse voor natuur

In de tweede helft van de negentiende eeuw is er een kleine, gedreven elite – in eerste instantie vooral actief vanuit de stad (Amsterdam) – die zich gaat interesseren voor natuur en zich gaat inzetten voor natuurbehoud. Omstreeks de eeuwwisseling ontstaat ook bij de Nederlandse bevolking een bredere interesse voor de natuur, mede dankzij het werk van Jac.P. Thijssen en Eli Heijmans. In die periode zien de eerste natuurorganisaties het daglicht, zoals de Nederlandse Vereniging tot Bescherming van Vogels (1898), de Nederlandsche Ornithologische Vereniging (1901) en de Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten in Nederland (1905). Deze laatste slaagt er in 1906 in om het Naardermeer aan te kopen en zo te voorkomen dat de gemeente Amsterdam dit gebied als vuilstort zal gebruiken. In de jaren daarna koopt de vereniging nog enkele gebieden aan zonder financiële steun van de overheid. De oprichting van de Provinciale Landschappen verloopt op een vergelijkbare

³ De beantwoording van deze subvraag volgt op een later moment, nadat de pilotonderzoeken zijn afgerond. Wij staan open voor suggesties uwerzijds. Deze kunt u via de secretaris Bart Swanenvleugel (bart@play-time.nl) aan de orde stellen.

manier: vaak als reactie op de dreigende ondergang van een natuurgebied. Het eerste Provinciale Landschap werd in 1927 opgericht (Stichting het Utrechtsch Landschap) [Coesèl et al., 2007].

2.3. Toenemende overheidsrol

Met die opkomst van de maatschappelijke interesse voor natuur en natuurbehoud neemt ook de beïnvloeding van de Rijksoverheid toe. Met succes: in 1912 neemt het parlement een Vogelwet aan en in 1917 vaardigt het Rijk de Nood-Boschwet uit, die mede de intentie heeft om het natuurschoon te sparen. In dezelfde tijd ontstaat ook bij Staatsbosbeheer steeds meer aandacht voor natuurbescherming. De oorspronkelijke taak van Staatsbosbeheer is beheer en exploitatie van woeste gronden en bossen⁴. Onder directeur E.D. van Dissel wijst Staatsbosbeheer begin twintigste eeuw (rond 1908) enkele domeingronden aan als staatsnatuurreservaten. Vanaf 1928 krijgt Staatsbosbeheer formeel een natuurbeschermingstaak en een eigen adviesgroep voor de keuze en het beheer van natuurreservaten. Vanaf dan neemt de bemoeienis van de Rijksoverheid met natuur en landschap sterk toe. In 1928 kondigt de regering de Natuurschoonwet aan, die belastingvoordelen biedt voor instandhouding van particuliere landgoederen. Doel is om particuliere natuurbescherming te ondersteunen. Vrijwel tegelijkertijd heeft de werkverschaffing in de jaren dertig van de twintigste eeuw, zoals hierboven al aangestipt, zeer nadelige gevolgen voor natuur en landschap. Om mensen maar aan het werk te zetten worden zelfs natuurgebieden ontgonnen die als landbouw- of weidegrond volledig ongeschikt zijn. Het verlies aan natuurgebieden is dusdanig groot dat de Rijksoverheid een lijst met te beschermen gebieden opstelt. Iedereen die plannen heeft om iets te ondernemen in die gebieden krijgt een meldingsplicht.

Het ministerie van Onderwijs, Kunsten en Wetenschap (later Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk werk) richt rond de Tweede Wereldoorlog een afdeling Natuurbescherming op. Later, begin jaren tachtig van de vorige eeuw, wordt deze afdeling ondergebracht bij het ministerie van Landbouw en Visserij (vanaf dan Landbouw, Natuurbeheer en Visserij, vervolgens Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit). De overweging daarbij was dat het spanningsveld tussen landbouw en natuur beter beheerst kon worden door de verantwoordelijkheid voor beiden in één hand te brengen. Deze keuze lijkt goed te hebben uitgepakt, zeker als we kijken naar de gang van zaken bij landschapsbescherming. De verantwoordelijkheid voor landschapszorg werd in dezelfde tijd verdeeld over drie ministeries (OCW, VROM en LNV). Die versnippering leidde uiteindelijk tot een duidelijk minder krachtige bescherming van landschap ten opzichte van natuur.

2.4. Voortschrijdend inzicht in het natuurbeleid

De visie op natuurbescherming is vanaf het moment dat mensen zich in de negentiende eeuw voor natuurbehoud ging interesseren, niet altijd dezelfde gebleven. Door de jaren heen is het denken over natuurbescherming meermaals flink veranderd.

Aanvankelijk richtte natuurbescherming zich op de bescherming van individuele planten en dieren (soorten). Dat werd al vroeg in wetten en verordeningen vastgelegd (bijvoorbeeld voor vogels zoals de stern, vissen zoals bot en spiering). Later zag men in dat het leefmilieu

⁴ De woeste gronden waren eigendom van de Staat en van Marken. Een Marke is een onverdeeld grondgebied dat in gezamenlijk eigendom is van een gemeenschap en waarin de eigenaren elk een vastgesteld aandeel hebben.

van die soorten (habitats) belangrijk was voor het voortbestaan van de soorten zelf en dat die habitats op zichzelf van waarde waren. Terwijl deze door bebouwing, ruilverkaveling, schaalvergroting in de landbouw en infrastructuur steeds verder dreigden te versnipperen.

Jarenlang was men van mening dat voor het behoud van de natuur, de invloed van de mens zoveel mogelijk beperkt moest blijven (non-interventie theorie). De non-interventietheorie bepaalde ook de beheersfilosofie van natuurgebieden. Na de Tweede Wereldoorlog veranderde dit inzicht op voorspraak van Victor Westhoff: men erkende dat de meeste levensgemeenschappen in Nederland deel uitmaken van zogenaamde halfnatuurlijke landschappen. Ingrijpen door de mens is daarbij een belangrijke factor bij het in stand houden van de soortenrijkdom. Vanaf eind jaren zeventig van de twintigste eeuw veranderden deze inzichten opnieuw. De centrale gedachte werd dat de mens alleen de voorwaarden moet scheppen, waarna de natuur zich zelf kan ontwikkelen: natuurontwikkeling [Jansen et al., 2009]. Om de versnippering van natuur tegen te gaan en het leefgebied van dieren en planten duurzaam te beschermen lanceerde de Rijksoverheid in het Natuurbeleidsplan (1990) de Ecologische Hoofdstructuur (EHS) (zie ook Bijlage I). De doelstelling van het Natuurbeleidsplan was om de oppervlakte natuur in Nederland te vergroten en de kwaliteit van natuurgebieden te verbeteren. Dit type gebiedsbescherming staat tegenwoordig nog altijd centraal staat in het beleid [Jansen et al., 2009], al is de oorspronkelijk beoogde EHS nog niet geheel gerealiseerd. Medio 2013 maakten het Rijk en de provincies afspraken over een zogenaamd Natuurpact. Daarin zetten zij samen de hoofdlijnen voor een nieuw natuurbeleid uit. De EHS dopen zij om tot Natuurnetwerk Nederland [Staatssecretaris van EZ, 2013], omdat de naam 'Ecologische Hoofdstructuur' weinig tot de verbeelding spreekt. De doelstellingen van Natuurnetwerk Nederland en EHS zijn gelijk gebleven, de verantwoordelijkheid ervoor is verschoven van Rijk naar provincies.

Een belangrijk doel van het huidige Nederlandse natuurbeleid is het behoud van de waarde die de natuur op zichzelf heeft, los van de economische of maatschappelijke waarde die het heeft voor mensen (de zogenaamde intrinsieke waarde): planten en dieren zijn waardevol uitsluitend en alleen omwille van zichzelf en moeten daarom worden beschermd [Schaminée et al., 2013]. Dit doel is terug te zien in de bescherming van zogenaamde 'donkergroene natuur', zoals de Natura 2000-gebieden in Nederland. De bescherming in deze gebieden is vooral gericht op de bescherming van specifieke dieren en planten (soorten) en hun leefmilieus (habitats), die gewaardeerd worden om hun zeldzaamheid, internationale belangrijkheid of aibaarheid [PBL, 2010]. De genoemde EHS dient om de versnippering van die donkergroene natuur tegen te gaan en robuuster te maken. Dit is nodig om de specifieke doelen voor de bescherming van planten en dieren in die gebieden te kunnen bereiken.

Daarnaast bestaat nu meer aandacht voor 'lichtgroene natuur' of 'gebruiksnatuur', waar functiekoppelingen tussen natuur, economie, landbouw en recreatie mogelijk zijn. De belevingswaarde van natuur krijgt steeds meer aandacht in het beleid.

2.5. De rol van de particulier vandaag de dag

Door de toenemende overheidsbemoediging is de betrokkenheid van mensen bij het natuurbeleid door de jaren heen veranderd. Het natuurbeleid werd in de tweede helft van de twintigste eeuw meer en meer een zaak van specialisten. Mede door de specialistische benadering en de beperkingen die dat veroorzaakt voor andere sectoren dan natuurbescherming, is het maatschappelijk begrip voor en betrokkenheid bij het

natuurbeleid minder geworden. De ‘taal’ van het natuurbeleid sluit niet aan hoe mensen de natuur beleven [Van der Zanden, 2004].

Vandaag de dag zijn veel mensen donateur van en/of vrijwilliger bij de grote stichtingen en verenigingen. De achterban van natuur- en milieuorganisaties is de laatste twee decennia flink gegroeid, maar neemt nu weer af. Het enthousiasme voor de natuur zelf is wel nog altijd onverminderd groot. De macht van een donateur is echter een andere dan die van particulieren die zich direct voor de natuur inzetten. De kenmerken en belangen van particulieren die zich inzetten voor natuurbehoud lopen trouwens sterk uiteen. Voorheen ging het vooral om boeren en gegoede burgerij, nu gaat het om een diversiteit aan typen eigenaren.

In andere Europese landen blijkt het begrip voor beschermde landschappen en natuurgebieden bij de lokale bevolking enerzijds te ontstaan door gewenning aan de duidelijke aanwijzing van gebieden, anderzijds doordat ze (op termijn) de voordelen van de beschermde status (h)erkent. De wettelijke verankering van het beleid voor beschermde landschappen in het Verenigd Koninkrijk, Frankrijk en Duitsland zorgt voor de nodige continuïteit [Jansen et al., 2007]. Het Verenigd Koninkrijk volgt met de *National Trust* een sterk centralistische benadering. In Duitsland en Frankrijk is er juist veel aandacht voor het creëren van draagvlak en betrokkenheid van ‘onderop’. Vooral in de Franse regionale natuurparken (*Parcs Naturel Regionaux*) zijn particulieren sterk betrokken, onder meer in de vorm van Verenigingen van Eigenaren die verantwoordelijkheid voor natuur- en landschapsgebieden dragen en zich actief bezighouden met beheer en exploitatie. Deze verenigingen werken nauw samen met gemeenten in de gebieden. De particuliere verantwoordelijkheid – rentmeesterschap – voor natuur en landschap wordt in Frankrijk sterk bevorderd door overheidsbeleid (onder andere met fiscale maatregelen). Ook in Nederland, bij het agrarisch natuurbeheer, neemt het belang van soortgelijke coöperaties trouwens toe (paragraaf 5.2 gaat hier verder op in).

3. Leren van Monumentenzorg

3.1. Efficiënte besteding van de beschikbare middelen

Monumentenzorg werd en wordt voor een belangrijk deel bekostigd uit subsidiegelden. In het verleden waren de beschikbare middelen afkomstig uit het monumentenzorgbudget en uit het Stadsvernieuwingsfonds⁵ van het toenmalige ministerie van VROM. Dankzij een gecombineerde financiële regeling van de ministeries van WVC en VROM werden forse budgetten beschikbaar gesteld voor de restauratie van monumenten in binnensteden [NRF, 2010]. Het Rijk bouwde in de jaren tachtig van de vorige eeuw het Stadsvernieuwingsfonds af en bezuinigde op de subsidiebudgetten voor restauratie van rijksmonumenten. Zo ontstond een financieel tekort voor de monumentenzorg. Dat bleef niet zonder gevolgen. 40% van het monumentenbestand bleek halverwege de jaren negentig in slechte staat te

⁵ In grote delen van de steden werd in de jaren zestig van de twintigste eeuw zo'n slecht leefmilieu aangetroffen dat dit maatschappelijk onaanvaardbaar werd geacht. Stadsvernieuwing was vooral bedoeld om de grote kwaliteitsachterstand in de verkrotte vooroorlogse wijken aan te pakken [VROM, 2002].

verkeren. In 1994 presenteerde de minister van WVC een Strategisch Plan voor de Monumentenzorg. Voor de uitvoering maakte de minister geld vrij vanuit de onderuitputting van de begroting van het ministerie van WVC (Later OCW).

In 1985 werd het Restauratiefonds opgericht om daarmee de beperkter beschikbare subsidiegelden efficiënter in te zetten. Het oorspronkelijke idee was om te gaan werken met een rentesubsidie voor monumentenbeheer in combinatie met een rijksgarantie. Zoals het woord al aangeeft, gaat het bij een rentesubsidie om subsidiëring van (een deel van) de rente die eigenaren betaalden over leningen die ze afsloten om monumenten in te restaureren en te onderhouden. De rijksgarantie was bedoeld om een lage rente te garanderen op de leningen. Met de oprichting van het Restauratiefonds werd voor een andere route gekozen; scheid een deel van de subsidiegelden af in een fonds en verstrek daarmee leningen. De aflossingen keren terug in dezelfde pot, waardoor een revolverend fonds ontstaat. Belangrijk voor de werking is dat het voor eigenaren van rijksmonumenten aantrekkelijk is om voor hun onderhouds- en restauratiekosten geld uit het revolverend fonds te lenen, omdat die kosten belastingaftrekbaar zijn. Dat belastingvoordeel geldt voor de Inkomstenbelastingplichtige woonhuiseigenaren en voor ondernemers. De investering in het monument (vaak het eigen woonhuis) wordt door de eigenaren vaak bekostigd uit hun verdienvermogen dat niet monument-gerelateerd is (meestal het inkomen uit arbeid of onderneming). Deze aanpak heeft er toe geleid dat nu 70% van alle monumenten worden onderhouden en gerestaureerd met een lening uit het revolverend fonds in combinatie met belastingaftrek.

Het Fonds wordt voor uitbreiding gevoed met subsidiegelden. Naast leningen worden door het Rijk ook nog subsidies uitgekeerd, vooral aan monumenten zoals kerken, kastelen en buitenplaatsen. Het gaat daarbij om ongeveer 30% van alle rijksmonumenten. In geld uitgedrukt betreft dit 70% van het totale monumentenbudget.

Wat bijdroeg aan het succes van het Restauratiefonds, was de medewerking van het ministerie van Financiën. Dit resulteerde onder andere in de oprichting van een Bureau Monumentenpanden bij de Belastingdienst.

Het revolverende fonds is een duurzame oplossing: het geld is niet weg. De opgave is wel om het fonds inflatiebestendig te houden. Vanuit de monumentenzorg geredeneerd is een kracht van het revolverende fonds dat de beschikbare middelen buiten de rijksbegroting zijn geplaatst. De beschikbare middelen zijn daardoor niet direct afhankelijk van de politieke waa van de dag, zodat monumenteneigenaren op langere termijn weten waar ze aan toe zijn. Die zekerheid heeft een positieve invloed op hun betrokkenheid.

3.2. Duidelijke indeling

Het monumentenbeleid hanteert een duidelijke categorisering van monumenten, te weten rijksmonumenten, provinciale monumenten, gemeentelijke monumenten en beschermde stads- en dorpsgezichten. De Monumentenwet 1988 omschrijft rijksmonumenten als *“alle vóór ten minste vijftig jaar vervaardigde zaken, welke van algemeen belang zijn wegens hun schoonheid, hun betekenis of cultuurhistorische waarde.”* Dit laatste is *“de aan een bouwwerk of gebied toegekende waarde, gekenmerkt door het beeld, dat is ontstaan en door het gebruik dat de mens in de loop van de geschiedenis van dat bouwwerk op dat gebied heeft gemaakt”* [Monumentenwet, 1988]. De leeftijdseis van vijftig jaar is met ingang van 2012 vervallen. Monumenten zijn een nalatenschap van het voorgeslacht met een esthetische, historische, economische of godsdienstige grondslag. Als zodanig zijn deze

monumenten van nationaal belang en is de Rijksoverheid de eerstverantwoordelijke als het gaat om het veiligstellen van dit erfgoed. De zorg voor het erfgoed is daarentegen een gezamenlijke verantwoordelijkheid van overheden en particulieren [Monumentenwet, 1988].

Het beschermd stads- of dorpsgezicht is met de Monumentenwet 1961 in het leven geroepen om de bescherming van erfgoed dat te omvangrijk is voor particulieren te ondersteunen vanuit de wet. Oorspronkelijk richtte de monumentenzorg zich sterk op afzonderlijke objecten. Met de beschermde stads- en dorpsgezichten werd meer naar het zogenaamde 'ensemble' gekeken, vanuit het besef dat monumenten niet alleen staan en ook de historische omgeving van belang is. Een overeenkomstige redenering als bij natuur, waar de bescherming van soorten steeds meer in samenhang met hun leefmilieu wordt beschouwd. Het beschermde stads- en dorpsgezicht is vooral een ruimtelijke ordeningsinstrument. Er is geen aanvullende financiering voor beschikbaar. Binnen de beschermde stads- of dorpsgezichten bevinden zich zogenaamde "beeldbepalende panden"; 80% van de beschermde monumenten bevinden zich in de beschermde stads- of dorpsgezichten. Door deze samenhang tussen historische gebouwen en hun omgeving te stimuleren worden mensen in staat gesteld om een historische omgeving te beleven. De Monumentenwet 1961 regelde ook hoe het Rijk gebouwde monumenten kon aanwijzen tot wettelijk beschermd monument. Iedereen kon een monument voordragen, waarvoor dan automatisch een aanwijzingsprocedure doorlopen werd. Sinds 2012 kan alleen nog een suggestie worden gedaan voor aanwijzing. De Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE) beoordeelt dan of de suggestie in aanmerking komt voor het opstarten van een aanwijzingsprocedure. Provincies en gemeenten kunnen op een vergelijkbare manier (provinciale en gemeentelijke) monumenten aanwijzen, op basis van eigen verordeningen. De Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed wijst rijksmonumenten aan namens de minister van OCW en kijkt daarbij naar de aanwezigheid van bovengenoemde monumentale waarden en het belang hiervan.

De RCE heeft een standaard ontwikkeld om de waarden van monumenten helder en eenduidig te kunnen beoordelen. De waardering is gebaseerd op vijf hoofdcriteria die zijn onderverdeeld in subcriteria. De basisnormen voor aanwijzing tot rijksmonument zijn:

- De oorspronkelijke vorm en aanleg dienen in hoofdopzet nog aanwezig te zijn.
- Bij panden dient het casco (de bouwkundige hoofdstructuur) tenminste in redelijke staat te verkeren, het pand dient restaureerbaar te zijn zonder volledige afbraak gevolgd door herbouw.

De specifieke bouwkundige hoofdcriteria zijn de volgende:

- cultuurhistorische waarden;
- architectuur- en kunsthistorische waarden;
- situationele en ensemblewaarden;
- gaafheid en herkenbaarheid;
- zeldzaamheid.

Provincies en gemeenten hebben hun criteria afgeleid van die van de rijksmonumenten, eventueel aangevuld met criteria die recht doen aan lokale omstandigheden. De monumentenzorg werd met de Monumentenwet 1988 gedecentraliseerd. De inventarisatie van "Jonge monumenten van 1850 tot 1940" vond daarna vooral decentraal plaats en de

selectie van rijksmonumenten gebeurde meer en meer op basis van expert judgement. Er ontstond, mede door de jurisprudentie, een grotere interpretatieruimte: ook de situering, ligging en omgeving van een pand kon van invloed zijn op de waardering als monument [Monumentenwet, 1988].

Door de manier van aanwijzingen en het bestaan van ‘maar’ drie categorieën, is er in de monumentenwereld absoluut voor iedereen een grotere duidelijkheid dan in de wereld van de natuur.

3.3. Grote betrokkenheid van particulieren en gemeenten

Net als de inspanningen voor natuurbehoud ontstond de monumentenzorg vanuit particulier initiatief. In de loop van de negentiende eeuw begonnen mensen zich zorgen te maken over het vlotte verdwijnen van historische gebouwen, als gevolg van de industrialisatie en verstedelijking. Victor de Stuers publiceerde in 1873 het artikel ‘Holland op z’n smalst’ waarin hij de kortzichtigheid van de Rijksoverheid aan de kaak stelde, als het ging om het gebouwde erfgoed. Mede naar aanleiding daarvan richtte de Rijksoverheid in 1874 het College van Rijksadviseurs voor de Monumenten van Geschiedenis en Kunst op. Dit college werd in 1879 alweer opgeheven vanwege interne onenigheid. De Rijksoverheid was vanaf die periode wel betrokken bij de monumentenzorg, maar het behoud van monumenten was nog altijd sterk afhankelijk van particulier initiatief. Pas sinds 1961, toen de Monumentenwet 1961 van kracht werd, werd de betrokkenheid van de overheid groter.

Het eigendom (en beheer) van monumenten is voor een groot deel nog altijd particulier. In monumenten wonen immers vaak mensen. Dat maakt de betrokkenheid bij het beheer vanzelfsprekend groot. De manier van financieren van rijksmonumenten (zie paragraaf 3.1) ondersteunt die betrokkenheid.

In de monumentenzorg zijn ook de gemeenten van groot belang voor de grote betrokkenheid van mensen. Wethouders dragen het belang van de monumenten in hun gemeente met enthousiasme uit. Ook de aanwijzing tot beschermd stads- en dorpsgezicht van ensembles in een gemeente maakt de betrokkenheid van gemeentebestuurders groot. Een dergelijke aanwijzing heeft namelijk consequenties voor wat gemeenten kunnen en moeten in zo een gebied en het vormt een extra kostenpost. Deze wordt in de praktijk meestal met liefde gedragen vanwege de trots op de eigen omgeving.

4. Voor natuur is duidelijkheid nodig

In dit hoofdstuk gaan we achtereenvolgens in op de beantwoording van de onderzoeksvragen: 1) *Hoe kan de huidige verwarrende en moeilijk te begrijpen indeling van natuurgebieden verhelderd worden*, en 2) *Welke manieren zijn er om efficiënter om te gaan met de beschikbare middelen (subsidiegelden) voor natuur?* De commissie meent dat een heldere indeling ook kan helpen bij het afbakenen van verantwoordelijkheden en het gericht toepassen van financiële instrumenten.

4.1. Natuurbescherming verzandt in verwarring

De lange traditie van natuurbescherming in ons land (beginnend met de aankoop van het Naardermeer in 1906 door de speciaal daartoe opgerichte Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten in Nederland) mondde uit in een brede waaier aan beschermd

gebieden (zie Bijlage I). Ook in internationaal verband heeft Nederland in het verleden zijn verantwoordelijkheid genomen om de afzonderlijke categorieën natuur te beschermen. De keerzijde is dat een stapeling van verschillende soorten kleine, middelgrote en grote gebieden is ontstaan, met verschillende status en uiteenlopende beheersregimes. Met als gevolg dat we in de wirwar van reservaten van uiteenlopende signatuur als het ware door de bomen het bos niet meer zien. Een sterk veranderende wetgeving en voortdurende wijzigingen in de aansturing van het natuurbeheer hebben onbedoeld verder bijgedragen aan deze onduidelijke situatie. De internationale regelgeving in het kader van Natura 2000 (met daaraan gelieerd beleidsjargon als 'externe werking', 'staat van instandhouding' en 'programmatische aanpak stikstof') heeft daar nog eens een flinke schep bovenop gedaan. De natuurdossiers worden ervaren als pijn-dossiers en het natuurbehoud dreigt steeds meer te verzanden in een technocratische aanpak en een juridisch steekspel. Voortdurend komen zaken tot de Raad van State, waar sociaal-economische activiteiten en plannen botsen met natuurregelgeving⁶. Het gevolg van al deze ontwikkelingen is dat we momenteel te maken hebben met een sterk afbrokkelend draagvlak voor natuurbeleid. Het moet dus anders! Er bestaat dringend behoefte aan een eenvoudig en duidelijk (en daarmee door de bevolking gedragen) stelsel van te beschermen en te beheren gebieden.

De Rijksoverheid heeft besloten het natuurbeleid te decentraliseren en bij de provincies onder te brengen. De internationale verplichtingen liggen echter onverminderd op het niveau van de EU lidstaten, dus van het Rijk. Het Rijk formuleert *"de kaders en ambities van het natuurbeleid (..). Het Rijk legt vervolgens verantwoording af aan de Europese Commissie over het nakomen van de Europese afspraken, en vertolkt de Nederlandse stem in internationale gremia"* [Staatssecretaris van EZ, 2013].

Niemand weet waartoe de ingezette decentralisatie uiteindelijk zal leiden. De commissie constateert dat daarmee in elk geval het behartigen van donkergroene en lichtgroene belangen dooreen gaat lopen bij de uitvoering van het natuurbeleid. Omdat het budget voor het natuurbeleid niet toereikend lijkt te zijn voor alle opgaven, ontstaat het risico dat de nationale belangen onder druk komen te staan, ten gunste van provinciale en gemeentelijke belangen. Het Rijk heeft met de provincies afgesproken dat er periodieke monitoring zal plaatsvinden en richt zich daarbij vooral op de Natura 2000-gebieden. Nederland is betrekkelijk sober geweest met het aanwijzen van Natura 2000-gebieden: niet meer van een bepaald type natuurgebied aanwijzen dan nodig is voor de nationale instandhouding van dat type. De keerzijde daarvan is dat belangrijke natuurgebieden die niet zijn aangewezen, buiten de boot dreigen te vallen. Juist voor gebieden die wel van nationaal belang zijn, maar geen onderdeel zijn van Natura 2000, acht de commissie het risico aanzienlijk dat de nationale belangen extra onder druk komen te staan. Het gaat dan bijvoorbeeld om de 63 Beschermde Natuurmonumenten die geen Natura 2000-gebied zijn⁷. Ook een deel van de 20 Nationale Parken, niet zijnde Natura 2000-gebied, vallen nu buiten de boot. In de desbetreffende provincies is namelijk nog niet duidelijk hoe omgegaan moet worden met deze voormalige rijksverantwoordelijkheid.

⁶ Enkele voorbeelden waarbij dergelijke juridische conflicten zich voordeden zijn de Buitenring Parkstad Limburg [Janssen & Schaminée, 2011] en de mosselvisserij in de Waddenzee.

⁷ Op basis van ecologische verscheidenheid en het gehanteerde classificatiesysteem zijn in Nederland Natura 2000-gebieden geselecteerd. De 63 resterende Beschermde Natuurgebieden hebben weliswaar een min of meer vergelijkbare natuurwaarde als de Natura 2000-gebieden, maar zijn niet geselecteerd omdat hun natuurlijke waarde al door andere gebieden wordt vertegenwoordigd.

Een eenvoudig en duidelijk stelsel van te beschermen gebieden, dat recht doet aan het nationale belang, kan helpen om dit risico te beperken. Zo'n stelsel kan ook dienen ter inspiratie van provincies en gemeenten, voor het benoemen en beschermen van provinciale en gemeentelijke belangen.

4.2. Voorstel: drie categorieën die richting geven aan natuurbeleid

De monumentenzorg laat met een eenvoudige driedeling in categorieën precies zien waar we het over hebben en wie verantwoordelijkheid draagt. Dit kan als voorbeeld dienen voor de natuurbescherming in ons land: op dezelfde manier zouden we kunnen spreken van rijksnatuurmonumenten, Provinciale natuurmonumenten en Gemeentelijke natuurmonumenten, met navenant het Rijk, de provincies en de gemeenten als zorgdragers. Zoals iedereen het vanzelfsprekend vindt dat het Rijk garant moet staan voor een monument als het Paleis op de Dam, zo moet ook het behoud natuurgebieden als het Fochteloërveen (het grootste resterende hoogveengebied in ons land) of de Biesbosch (voorheen het grootste zoetwatergetijdengebied van Europa en nu een uitgestrekte ondoordringbare wildernis) ons allemaal ter harte gaan. Rijk, provincies en gemeenten zouden de mogelijkheid kunnen krijgen om respectievelijk rijksnatuurmonumenten, provinciale natuurmonumenten en gemeentelijke natuurmonumenten aan te wijzen. In aanvulling daarop biedt op gemeentelijk niveau het instrument Beschermd Stads- en Dorpsgericht uit de Monumentenwet aanvullend kansen voor de bescherming van samenhangende natuur- en landschapswaarden.

Kortom, de commissie adviseert om in het beleid te kiezen voor een herkenbare indeling van gebieden. Deze indeling biedt voldoende mogelijkheden om de aan de ene kant mensen aan te spreken en te betrekken bij natuur, en aan de andere kant de doelen van het beleid te verwezenlijken. Met deze indeling:

- Spreekt de benaming van elke categorie voor zichzelf, waardoor het beschermingsregime herkenbaar en consistent wordt. Dit kan bijdragen aan begrip en draagvlak onder burgers en maatschappelijke partners.
- Ontstaan herkenbare en 'aanwijsbare' gebieden, die dichter ligt bij de beleving van mensen liggen dan wanneer de nadruk ligt op een specialistische benadering van soorten en habitats.
- Krijgt integratie van belangen in natuurgebieden aandacht: zowel natuur- als landschappelijke waarden zijn van belang, naast recreatieve, agrarische en andere economische waarden. In donkergroene natuurgebieden zal deze integratie van belangen naar verwachting lastiger zijn dan in lichtgroene gebieden.
- Kan een duidelijke ruimtelijke afbakening van natuurgebieden plaatsvinden, zodat aanwijzing op rijksniveau ook bindend is voor decentrale overheden (bijv. op basis van de Wet ruimtelijke ordening).

De drie categorieën hebben elk hun eigen karakteristieken en beschermingsregime.

Rijksnatuurmonumenten

In dit advies concentreren wij ons op de rijksnatuurmonumenten. Dit zijn die natuur- en landschapsgebieden die van nationaal belang zijn. Voor de aanwijzing van

rijksnatuurmonumenten volgt de commissie de logica van de aanwijzing tot UNESCO-werelderfgoed. Criteria voor aanwijzing zijn daarom de volgende:

1. Het gaat om belangrijke natuurlijke erfgoed waarden van nationaal belang.
2. Het gaat om cultureel belangrijke erfgoed waarden van nationaal belang.
3. Het gaat om een mengvorm van belangrijke natuurlijke en culturele erfgoed waarden van nationaal belang.

Daarnaast vindt de commissie het redelijk dat met de aanwijzing van rijksnatuurmonumenten recht wordt gedaan aan bestuurlijke en juridische consequenties die internationaal zijn aangegaan door de Rijksoverheid. Daarom zien wij twee aanvullende criteria:

4. Er gelden internationale afspraken en verplichtingen, zoals de Europese Vogel- en Habitatrichtlijnen of de Ramsar Conventie voor het zorgvuldig gebruik van *wetlands*.
5. Er is een internationaal grensoverschrijdend belang, zoals het geval is bij de natuurgebieden op de Noordzee.

De commissie acht voornamelijk de volgende gebieden van nationaal belang (dit is een niet limitatieve opsomming die kan worden aangevuld of ingeperkt op basis van bovengenoemde criteria):

- De huidige 165 Natura 2000-gebieden (zie afbeelding 1 in Bijlage II).
- 63 beschermde Natuurmonumenten, die buiten de Natura 2000-gebieden vallen (zie afbeelding 2 in Bijlage II).
- 20 Nationale Parken, die deels samenvallen met de Natura 2000-gebieden (zie afbeelding 3 in Bijlage II).
- 4 landschappen die het provinciale belang overstijgen en aangemeld zijn bij UNESCO (de Limes, de Nieuwe Hollandse Waterlinie, de Stelling van Amsterdam en de Beemster).

De commissie meent dat de bevoegdheid voor het aanwijzen van rijksnatuurmonumenten toegewezen moet worden aan het Rijk. De commissie vindt het daarom belangrijker dat bij die bevoegdheid een integrale benadering wordt gevolgd dan dat gesoebat wordt wélk ministerie de bevoegdheid krijgt. Andere partijen, zoals provincies, gemeenten of maatschappelijke partijen kunnen rijksnatuurmonumenten voordragen bij het Rijk. Het Rijk is ook degene die de kaders stelt waar rijksnatuurmonumenten aan moeten voldoen. De verantwoordelijkheid voor toezicht daarop ligt ook bij de rijksoverheid. De aanwijzing tot rijksnatuurmonument zal moeten doorwerken in ruimtelijke plannen van het Rijk en decentrale overheden (bestemmingsplannen, inpassingsplannen en projectbesluiten uit de Wet ruimtelijke ordening).

Provinciale natuurmonumenten

In de visie van de commissie zijn de provincies verantwoordelijk voor het aanwijzen van provinciale natuurmonumenten. Provinciale natuurmonumenten geven uitdrukking aan het provinciale belang, waarvoor de provincies criteria opstellen. Uiteraard kunnen zij – net als in de monumentenwereld is gebeurd – daarmee aansluiten bij de criteria voor rijksnatuurmonumenten. Door provinciale natuurmonumenten aan te wijzen kunnen provincies invulling geven aan hun met het Rijk overeengekomen verantwoordelijkheid om natuurgebieden te verbinden en een Natuurnetwerk Nederland [Staatssecretaris van EZ, 2013] te realiseren. De commissie kan zich voorstellen dat de provincies de volgende

gebieden aanwijzen als provinciale natuurmonumenten: onderdelen van het Natuurnetwerk Nederland (EHS) die niet van nationaal belang zijn en de voormalige Nationale Landschappen voor zover die gebieden niet tot de rijksnatuurmonumenten worden gerekend (18 van de 20). Voorbeelden van mogelijke provinciale natuurmonumenten zijn de voormalige Nationale Landschappen Noordoost- Twente, Zuid Limburg en Hoeksche Waard.

Gemeentelijke natuurmonumenten

De commissie meent dat gemeenten ook een belangrijke rol kunnen spelen in het natuurbeleid. Zij zijn de aangewezen partij om lokale partners en bedrijven enthousiast te maken voor natuur. Aanwijzen van een gemeentelijk natuurmonument biedt een gemeente de mogelijkheid om op lokaal niveau belangrijke waarden te behouden, die wezenlijk zijn voor de beleving van natuur en landschap door haar inwoners. Mogelijk zijn deze waarden minder van belang voor de instandhouding van 'donkergroene' natuur, maar vertegenwoordigen ze een gemeentelijk natuurbelang in combinatie met erfgoed, recreatie en een lokaal gevoel van trots. Voor de aanwijzing van gemeentelijke natuurmonumenten kunnen gemeenten zelf criteria opstellen. Een voorbeeld van een gemeentelijk natuurmonument ziet de commissie in de gemeente De Bilt, alwaar het gebied De Biltse Duinen aangewezen werd tot een gemeentelijk landschapsmonument. Dit gebeurde op grond van de gemeentelijke monumentenverordening. Dit sluit naadloos aan op wat de commissie verstaat onder een gemeentelijk natuurmonument.

Beschermde stads- en dorpsgezichten

De Natuurbeschermingswet 1998 geeft provincies de mogelijkheid om een Beschermd Landschapsgezicht aan te wijzen. Een beschermd landschap is een *"samenstel van onbebouwde terreinen of van bebouwde en onbebouwde terreinen dat vanwege zijn structuren, patronen of elementen dan wel anderszins vanwege zijn uiterlijke verschijningsvorm, historisch-landschappelijk van algemeen belang is."* Deze mogelijkheid is echter nooit gebruikt en lijkt te gaan verdwijnen in de nieuwe Natuurwet. De redenen dat provincies nooit Beschermd Landschapsgezichten hebben aangewezen zijn divers. In bepaalde gevallen vonden zij dat de Wet ruimtelijke ordening voldoende mogelijkheden bood en zag men geen noodzaak om een beroep te doen op de Natuurbeschermingswet. In andere gevallen was men bang dat met het aanwijzen van een Beschermd Landschapsgezicht een situatie zou ontstaan waarin andere ontwikkelingen bevroren worden.

Ondanks deze redenen om het Beschermd Landschapsgezicht niet te gebruiken, vindt de commissie een instrument met een dergelijke werking bij uitstek geschikt om op gemeentelijke schaal samenhangende landschaps- en natuurwaarden te beschermen. De gemeenten beschikken zelfs al over zo'n instrument: het beschermd stads- en dorpsgezicht. De Monumentenwet 1988 biedt aan de Minister de mogelijkheid om beschermd stads- en dorpsgezichten aan te wijzen. Beschermd stads- en dorpsgezichten hebben een vergelijkbaar doel als Beschermd Landschapsgezichten. Dat is: *"de karakteristieke, met de historische ontwikkeling samenhangende structuur en ruimtelijke kwaliteit van het gebied te onderkennen als zwaarwegend belang bij de toekomstige ontwikkelingen binnen het gebied. De aanwijzing beoogt op die wijze een basis te bieden voor een ruimtelijke ontwikkeling die inspeelt op de aanwezige kwaliteiten, daarvan gebruikmaakt en daarop voortbouwt"* [RCE, 2012]. Dit biedt gemeenten de mogelijkheid om samenhangende (cultuur)historische

waarden voor te dragen voor bescherming. Ook landschappelijke waarden zijn daar in vertegenwoordigd. Met het instrument kan worden aangestuurd op de kwaliteit van ruimtelijke ingrepen, niet door vitale ontwikkelingsprocessen aan banden te leggen, maar door deze juist in goede banen te leiden [NRF, 2009].

De specifieke aanwijzing tot beschermd stads- en dorpsgezicht door het Rijk geeft een gemeente erkenning voor het gebied en helpt om het enthousiasme van mensen en trots op hun omgeving te stimuleren. Ruimtelijke ordeningsinstrumenten als een bestemmingsplan zijn niet zo specifiek van karakter en veroorzaken niet een zelfde enthousiasme. Volgens de commissie biedt juist het beschermd stads- en dorpsgezicht – in aanvulling op de aanwijzing van gemeentelijke natuurmonumenten – mogelijkheden om de cultuurhistorische en landschappelijke waarden op het niveau van gemeenten in samenhang met natuurlijke waarden effectief te beschermen. De commissie adviseert daarom om de criteria voor het aanwijzen van beschermd stads- en dorpsgezichten uit te breiden met natuurwaarden en waar nodig de Monumentenwet 1988 daarop te wijzigen of dit mee te nemen in de aangekondigde Erfgoedwet. Gemeenten kunnen deze gebieden voordragen en uiteraard ook in eigen verordeningen een beschermd status geven.

Het beschermd stads- of dorpsgezicht nieuwe stijl beschermt een groter gebied binnen een gemeente, waarin de samenhang tussen natuur-, landschappelijke en cultuurhistorische waarden een duidelijke plek krijgt. Bovendien geldt dat de beschermd stads- en dorpsgezichten al bestaan en worden gewaardeerd. Door de natuurwaarden als grondslag voor aanwijzing toe te voegen komt er dus geen nieuwe categorie bij. Het bovengenoemde gemeentelijk natuurmonument richt zich dan vooral op het beschermen van een klein(er) gebied, of specifieke dieren of planten in een gemeente.

4.3. De verantwoordelijkheid van het Rijk

De Europese belangen bij natuur zijn per definitie een verantwoordelijkheid van het Rijk. Het ligt namelijk vast dat lidstaten verantwoordelijkheid dragen voor het realiseren van Natura 2000-doelen. Kortom, het Rijk staat garant voor duurzaam behoud van Natura 2000-gebieden. Hoe de uitvoering daarvan wordt vormgegeven is ook aan het Rijk om te bepalen: dat kan aan provincies (zoals nu is afgesproken) of andere partijen worden overgelaten.

Aanwijzing van rijksmonumenten en beschermd stads- en dorpsgezichten geschiedt door de Minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW) (art. 3, lid 1 Monumentenwet 1988). Het beheer van rijksmonumenten wordt overgelaten aan de eigenaren daarvan. Als er aanpassingen aan een monument plaatsvinden of gesloopt wordt, is er een Omgevingsvergunning noodzakelijk (artikel 2.1, lid 1, onder f, Wabo). De Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed brengt over een vergunningaanvraag namens de minister van OCW advies uit aan het bevoegd gezag (meestal burgemeester en wethouders van een gemeente). Toezicht en handhaving is ook een verantwoordelijkheid van het bevoegd gezag. Het zonder of in afwijking van een omgevingsvergunning uitvoeren van vergunningplichtige veranderingen aan een rijksmonument is een economisch delict en is strafbaar volgens de Wet op de economische delicten [Infomil, 2010].

De nationale belangen die geadresseerd worden met de categorie rijksnatuurmonumenten vraagt om een vergelijkbare verantwoordelijkheid van het Rijk als bij rijksmonumenten. Los van hoe de uitvoering wordt georganiseerd, bestaat die verantwoordelijkheid volgens de commissie uit de volgende elementen:

- Aanwijzen van rijksnatuurmonumenten.

- Een zorgplicht voor het behalen van de gestelde doelen in rijksnatuurmonumenten.
- Kaderstelling die de basis vormt voor beheerplannen:
 - Wat moet er behouden worden?
 - Wat moet er nog gerealiseerd worden?
 - Waar moet het beheer zich op richten?
 - Welke sancties zijn er mogelijk?
- Leveren van een hanteerbaar instrumentarium:
 - Wetgeving (bijv. Omgevingswet, nieuwe Natuurwet, Wet ruimtelijke ordening).
 - Consistent beleid.
 - Middelen (bijv. budget, fiscaliteit).
- Regie en toezicht:
 - Op doelbereiking in de rijksnatuurmonumenten. Dat betekent ook dat er zicht is op de manier waarop rijksmiddelen worden besteed.
 - Op afspraken met en uitvoering door decentrale overheden.

Naast de verantwoordelijkheid voor rijksnatuurmonumenten vindt de commissie dat het Rijk bevoegd is om beschermde stads- en dorpsgezichten nieuwe stijl (dat wil zeggen inclusief natuurwaarden) aan te wijzen. Het Rijk is dat ook voor de beschermde stads- en dorpsgezichten die we nu al kennen.

4.4. De verantwoordelijkheid van provincies en gemeenten

Provincies

De provincies zijn verantwoordelijk voor het aanwijzen van provinciale natuurmonumenten. De provinciale opgave rust op twee pijlers: 1) is het realiseren en verbinden van het Natuurnetwerk Nederland, en 2) zorg voor de landschappen. Provincies stellen daar zelf aanwijzingscriteria voor op. De commissie meent dat de provincies ook natuurgebieden moeten kunnen voordragen als rijksnatuurmonument. De aanwijzingsbevoegdheid ligt echter bij het Rijk. Zoals overeengekomen tussen Rijk en provincies ontwikkelen de provincies beheerplannen, zowel voor rijks- als provinciale natuurmonumenten. Voor het overige zijn de provincies verantwoordelijk voor alle vergunningen, ontheffingen en dergelijke voor activiteiten die in of bij een rijks- of provinciaal natuurmonument plaatsvinden.

Gemeenten

De verantwoordelijkheid van gemeenten zoals de commissie die ziet, is nieuw in het natuurbeleid. Net als bij de monumentenzorg kunnen gemeenten belangrijk zijn om (het belang van) de natuur dicht bij mensen te brengen en omgekeerd. In het huidige natuurbeleid heeft de gemeente nauwelijks een rol, behalve de zorg voor groen en parken in de bebouwde kom en de stadsrand. Het natuurbeleid ligt buiten de invloedssfeer van de gemeente, terwijl de commissie signalen heeft ontvangen dat juist in deze tijd een groot enthousiasme bestaat om zorg voor de natuur mee te nemen in gemeentelijk beleid. De commissie meent dan ook dat op gemeentelijk niveau positieve krachten voor natuur gemobiliseerd moeten worden. Aantrekkelijke en goed toegankelijke natuur op gemeentelijke schaal kan ook een drager van economie en welzijn zijn. Denk bijvoorbeeld

aan de rol die natuur kan spelen voor de langdurige zorg en ouderenzorg die met de aanstaande decentralisaties een verantwoordelijkheid van de gemeenten worden. Door gemeenten de bevoegdheid te geven om op basis van lokale belangen gemeentelijke natuurmonumenten aan te wijzen, krijgen zij een extra instrument in handen om die positieve kracht voor natuur te ontwikkelen. Daarnaast krijgen zij de mogelijkheid om beschermde stads- en dorpsgezichten nieuwe stijl aan te melden, waarin ook natuurwaarden meegenomen worden.

5. Efficiënte besteding van schaarse middelen

5.1. Kosten van het behoud van rijksnatuurmonumenten

Bij de gebieden die de commissie aanmerkt als rijksnatuurmonument is er momenteel sprake van zwaar achterstallig onderhoud. Het Rijk heeft bijvoorbeeld de verplichting om een gunstige staat van instandhouding te bereiken (zie Bijlage I). Die verplichting wordt nu slechts voor ongeveer 45% gehaald (het merendeel loopt nog achter) [PBL, 2013]. Om in de toekomst wel aan die verplichting te voldoen zijn investeringen nodig in het volgende:

- herstelbeheer;
- aanleg van nieuwe natuur;
- beheer gericht op instandhouding.

Door dit soort investeringen verbetert de staat van instandhouding. Omdat in veel gebieden nu al een slechte staat van instandhouding bestaat, leiden nieuwe activiteiten die invloed hebben op het gebied al snel tot een ongunstige en ontoelaatbare invloed op die staat van instandhouding. Deze invloed, die activiteiten *buiten* het natuurgebied hebben op de instandhoudingsdoelen *in* het gebied, noemen we de ‘externe werking’ van Natura 2000-gebieden. De problematische ervaringen daarmee zullen afnemen als de staat van instandhouding verbetert. Als de instandhoudingsdoelen wel gehaald worden, neemt de kwetsbaarheid van de gebieden namelijk af en zullen activiteiten en bedrijvigheid buiten de gebieden veel minder snel tot negatieve effecten leiden. Met als gevolg dat natuurbehoud minder als obstakel ervaren zal worden voor andere ontwikkelingen, zoals woningbouw of bedrijfsactiviteiten.

In dit advies neemt de commissie al deze kosten mee bij de zoektocht naar een efficiëntere besteding van middelen. Kosten voor natuurcompensatie blijven buiten beschouwing omdat het daarvoor bestemde geld gewoonlijk uit projectbudgetten afkomstig is en niet uit de begroting voor natuurbeleid.

5.2. Mogelijkheden voor efficiënte financiering

Het beheer van rijksnatuurmonumenten kost meer dan dat er overheidsgeld in de vorm van subsidies beschikbaar is; een vergelijkbare situatie als in de jaren tachtig van de vorige eeuw bij de monumentenzorg. Bij de monumentenzorg is de financiering via het Restauratiefonds aantrekkelijk geworden omdat:

1. eigenaarsinitiatief een stuwende kracht vormt;
2. belastingregels ondersteuning bieden aan investeringen door eigenaars;
3. de beperkte hoogte van te verkrijgen subsidies lenen interessant maakt;
4. bij een lening eigenaars eerder geld beschikbaar krijgen, vooruitlopend op in het vooruitzicht gestelde subsidie.

Natuur is uiteraard niet één op één te vergelijken met monumenten. Het gaat bijvoorbeeld vaak om een andere schaalgrootte en andere eigendomsposities. Toch kan de financiering van monumenten tot inspiratie dienen voor (een deel van) de financiering van

natuurbehoud. Als we kijken naar de primaire verantwoordelijkheid van de Rijksoverheid (de verantwoordelijkheid voor rijksnatuurmonumenten) constateren we vooraf dat hiervoor overheidsmiddelen nodig blijven. Ondanks het succes van andere financieringsinstrumenten in de monumentenzorg, investeert de Rijksoverheid ook daar nog flink met subsidies in het behoud van rijksmonumenten. Bepaalde rijksmonumenten lenen zich namelijk nauwelijks voor financieringsconstructies. Datzelfde zal het geval zijn voor een deel van de rijksnatuurmonumenten.

Hieronder beschrijven we kort onze denkrichting voor nieuwe financieringsinstrumenten voor rijksnatuurmonumenten. De mate waarin deze in de praktijk daadwerkelijk kunnen bijdragen aan een efficiëntere besteding van overheidsmiddelen, zal worden getoetst in enkele pilots die in Deel 2 van deze onderzoeksopdracht aan bod komen (zie paragraaf 5.3). Uit de discussie over het voorliggende Deel 1 kunnen ook aanvullende suggesties voortkomen. Deze zullen ook in de pilots worden meegenomen.

Eigenaarsinitiatief als stuwende kracht

Bij de monumentenzorg is het eigenaarschap één van de stuwende krachten achter de succesvolle verandering van subsidiëren naar financieren. Mensen of organisaties zorgen zelf voor het onderhoud van *hun* monument, eventueel gesteund door de overheid; de verantwoordelijkheid voor het doel om het monument in stand te houden ligt bij de eigenaar. In het natuurbeleid zien we een andere benadering: de overheid stelt zich verantwoordelijk voor de doelen en subsidieert beheerders (die vaak ook eigenaar zijn, maar niet in alle gevallen) om die doelen te bereiken. Het eigenaarschap en de daaraan verbonden motivatie en trots om zich in te zetten voor het 'eigen natuurmonument' is daardoor anders en ogenschijnlijk zwakker dan in de monumentenwereld. Terwijl de manier waarop de natuurbescherming in ons land begon, met de aankoop van het Naardermeer via een obligatierekening waarin particulieren een aandeel konden hebben, juist inspeelde op dat eigenaarschap.

De commissie bepleit een nieuwe benadering van de zorg voor de natuur: namelijk een benadering waarbij de zorgplicht voor natuurmonumenten bij de eigenaar komt te liggen en wordt ondersteund door de overheid. Dat betekent dat de eigenaren van een (deel van) rijksnatuurmonument duidelijk weten wat de opgaven zijn voor hun gebied. En, dat zij bij het realiseren van die opgaven eventueel financiële ondersteuning krijgen van het Rijk. Om deze benadering te ondersteunen zijn naar de mening van de commissie twee elementen onmisbaar:

- Verenigingen van Eigenaren;
- Een ondersteunend fiscaal regime.

In *Verenigingen van Eigenaren* laten samenwerkende eigenaren en rechthebbenden van een natuurterrein hun gemeenschappelijke belangen en hun rechten gezamenlijk behartigen. In Nederland is dit soort verenigingen vooral bekend van private woongebouwen en van (kleinere) wijken of straten. Ook in de monumentenzorg komt de Vereniging van Eigenaren voor. Zoals het voorbeeld van het Naardermeer laat zien, zijn in de geschiedenis van de natuurbescherming de allereerste pogingen om tot financiering van aankoop en beheer te komen ook gebaseerd op gemeenschappelijk eigendom via uitgifte van aandelen. Nog langer geleden werden de gemeenschappelijke (woeste) gronden (meenten en marken) beheerd

vanuit een soort vereniging van ingezetenen (ge(meent)en). De Markewetten uit 1847 en 1886 luiden een geforceerde privatisering en opdeling van die gronden in.

De Vereniging van Eigenaren die de commissie voor zich ziet, zijn verenigingen op de schaal van een rijksnatuurmonument, waarvan boeren, pachters, particuliere burgers, overheden en andere grondeigenaren lid van kunnen worden. Zij brengen hun bezit (grond en gebouwen) en/of hun rechten (pachtrecht, jachtrecht, visrecht enz.) in en geven het beschikkingsrecht juridisch af aan de Vereniging. De Vereniging verzorgt dan de gemeenschappelijke exploitatie en het beheer. Dit heeft als voordeel dat de exploitatie en het beheer van een rijksnatuurmonument plaatsvindt vanuit een eenduidige, samenhangende visie op de te verwezenlijken doelen. Door de uitvoering daarvan gezamenlijk aan te besteden, kan op het punt van beheer mogelijk verdere efficiëntiewinst geboekt worden.

Een Vereniging van Eigenaren heeft een contributie om tot een sluitende exploitatie te komen en gaat namens de leden op zoek naar aanvullende middelen en wendt deze aan. De vereniging heeft een ledenvergadering met beslissingsbevoegdheid, waarin men de spelregels voor besluitvorming kan vastleggen. Daar is wat meer variatie in mogelijk dan bij aandelen. We zien deze ontwikkeling nu in het Agrarisch Natuurbeheer versneld doorzetten via de agrarisch natuurbeheer coöperaties. De commissie meent dat deze benadering niet beperkt hoeft te blijven tot agrarisch natuurbeheer, maar acht het veel logischer om op het niveau van rijksnatuurmonumenten tot een brede Vereniging voor Natuur en Landschapsbeheer te komen. Het Rijk kan de totstandkoming van Verenigingen van Eigenaren ondersteunen door bepaalde subsidies of de hierna genoemde fiscale voordelen alleen toe te kennen aan de Vereniging van Eigenaren.

Een *ondersteunend fiscaal regime* dat zich richt op eigenaarschap voor natuurbehoud maakt het mogelijk om het huidige systeem van subsidiëren van natuur deels om te vormen naar een systeem van financieren van natuur. De Natuurschoonwet 1928 biedt eigenaren en pachters al belastingvoordelen als het gaat om successierechten en overdrachtsbelasting. Voor (agrarische) ondernemers bestaat nu al de mogelijkheid om kosten voor natuurbeheer via de vennootschapsbelasting af te trekken.

De commissie ziet aanvullende mogelijkheden in:

- Aftrekbaarheid van kosten voor investeringen in rijksnatuurmonumenten via de inkomstenbelasting. Het kan daarbij gaan om kosten voor herstelbeheer, de aanleg van nieuwe natuur of beheer gericht op instandhouding. Dit is natuurlijk alleen mogelijk als sprake is van een feitelijk aanwezige belastingdruk, bijvoorbeeld bij particuliere eigenaren met een belastbaar inkomen of wanneer binnen het rijksnatuurmonument activiteiten met een verdienvermogen plaatsvinden (bijvoorbeeld de verhuur van vakantiewoningen, vermarkting van ecosysteemdiensten of betaalde toegang). Ook bij investeringen in concrete projecten, zoals bedrijfsverplaatsingen, is dit mogelijk. In het geval van een Vereniging van Eigenaren kunnen belastingvoordelen naar rato worden doorgerekend naar de leden.
- Btw-afrekbaarheid of verlaagde btw voor investeringen in rijksnatuurmonumenten. Een dergelijke faciliteit zou ook alleen voor Verenigingen van Eigenaren kunnen gelden.

Als voor rijksnatuurmonumenten een ondersteunend fiscaal regime geldt, kan de bekostiging van het behoud op de volgende manieren worden betaald:

- Laagrentende leningen uit een revolverend fonds. Daarbij kan het gaan om leningen voor alle typen investeringen in een rijksnatuurmonument. Voorwaarde hiervoor is dat de Vereniging van Eigenaren of de aanwezige eigenaren in het gebied fiscale aftrekmogelijkheden hebben voor investeringen en/of betaalde rente. Voor het revolverend fonds voor rijksnatuurmonumenten zal een deel van de beschikbare subsidiegelden afgescheiden moeten worden, van waaruit leningen verstrekt kunnen worden. Een belangrijke succesfactor voor het werken met leningen is dat de beschikbare subsidiebedragen dermate beperkt zijn, dat lenen interessant wordt voor eigenaren.
- Instandhoudingssubsidies. Voor dat deel van de rijksnatuurmonumenten waarvoor fiscale mogelijkheden ontbreken om gebieden aan te kopen, in te richten en te beheren, zal de Rijksoverheid gerichte subsidies moeten blijven verstrekken. De commissie zou die subsidies bij voorkeur rechtstreeks verstrekken aan de afzonderlijke Verenigingen van Eigenaren van de rijksnatuurmonumenten. Bij de aanbesteding van het beheer kan dan flinke efficiëntiewinst geboekt worden.

5.3. Nadere uitwerking in pilots

Om bovengenoemde mogelijkheden voor rijksnatuurmonumenten te toetsen in de praktijk, zal de commissie in drie pilots nader onderzoeken of deze kunnen werken en wat de consequenties daarvan zijn. Vragen die daarbij aan de orde komen zijn: welke kosten in de betreffende rijksnatuurmonumenten gemaakt worden, hoe het eigendom en andere rechten geregeld zijn en welke (efficiëntie)winst de genoemde zaken aldaar kunnen opleveren. De commissie heeft in overleg met Staatssecretaris Dijkema de volgende pilots geselecteerd:

- De Biesbosch (provincies Noord-Brabant en Zuid-Holland);
- Maasduinen (provincie Limburg);
- (Deel van de) De Veluwe (provincie Gelderland).

Bij de begeleiding van de pilots zal de commissie uiteraard de samenspraak zoeken met de betreffende eigenaren en het de verantwoordelijke overheden. Bovendien gaat de commissie experts raadplegen op het gebied van financiering, fiscaliteit en rentmeesterij.

Referenties

- [Atelier Rijksbouwmeester, 2008] Atelier Rijksbouwmeester (2008), *Ruimte met karakter, Sturen op de kwaliteit van het cultuurlandschap*
- [Coèsèl et al., 2007] Marga Coèsèl, Joop Schaminée, Lodewijk van Duuren (2007), *De Natuur als Bondgenoot*
- [Compendium voor de Leefomgeving, 2014-2] Website Compendium voor de Leefomgeving (2014), *Ontwikkelingen in Rijksbufferzones 2000 – 2010*, geraadpleegd d.d. 9 januari 2014:
<http://www.compendiumvoordeleefomgeving.nl/indicatoren/nl2010-Ontwikkelingen-in-rijksbufferzones.html?i=40-200>
- [Compendium voor de Leefomgeving, 2014] Website Compendium voor de Leefomgeving (2014), *Milieucondities in water en natuurgebieden, 1990 - 2010*, geraadpleegd d.d. 8 januari 2014:
<http://www.compendiumvoordeleefomgeving.nl/indicatoren/nl1522-Milieudruk-op-natuur.html?i=3-16>
- [Infomil, 2010] Infomil (2010), *Factsheet Wabo en rijksmonumenten*
- [Jansen et al., 2007] J. Jansen, N. Pieterse en L. Van den Broek (2007), *Nationale Landschappen: Beleidsdilemma's in de praktijk*, NAI Uitgevers
- [Janssen & Schaminée, 2009] J.A.M. Janssen, J.H.J. Schaminée (2009), *Europese Natuur in Nederland: Zee en kust, Natura 2000-gebieden*
- [Janssen & Schaminée, 2011] J.A.M. Janssen, J.H.J. Schaminée (2011), *Passende beoordeling Natura 2000-gebieden Brunssummerheide en Geleenbeekdal. Second opinion over de mogelijke effecten van de geplande Buitenring Parkstad Limburg*. Alterra-rapport 2120, Alterra Wageningen UR, Wageningen.
- [Monumentenwet, 1988] Monumentenwet 1988, Memorie van Toelichting
- [NRF, 2009] Prof. Mr. Pieter van Vollenhoven (2009), *Modernisering Monumentenzorg*, Brief aan de minister van OCW, 19 mei 2009
- [NRF, 2010] Nationaal Restauratiefonds (2010), *Investeren in monumenten*
- [PBL, 2010] Planbureau voor de Leefomgeving (2010), *Wegen naar een nieuw natuurbeleid*
- [PBL, 2011] Planbureau voor de Leefomgeving (2011), *Natura 2000 in Nederland: juridische ruimte, natuurdoelen en beheerplanprocessen*
- [PBL, 2013] Planbureau voor de Leefomgeving (2013), *QuickScan Hoofdlijnennotitie 'Ontwikkeling en beheer van natuur in Nederland': Globale toetsing van effectiviteit en doelmatigheid*
- [RCE, 2012] Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed (2012), *Beschermde Stads- en Dorpsgezichten; Gids Wetten en Regelingen*
- [Schaminée et al., 2013] Schaminée, J., J. Janssen, M. van der Heijde (red.) (2013), *Natuur in de uitverkoop?: Beschouwingen over ecologie en economie*
- [SNP, 2014] Samenwerkingsverband Nationale Parken (2014), *Het stelsel van Nationale Parken*, geraadpleegd d.d. 8 januari 2014:

<http://www.nationaalpark.nl/documents/nationale-parken.xml?lang=nl>

[Staatssecretaris van Economische Zaken, 2013] Staatssecretaris van Economische Zaken (2013), *Brief aan de Tweede Kamer betreffende Natuurpact* d.d. 18 september 2013

[Van der Zanden, 2004] Van der Zanden, A. (2004), *Tussen onland en verwonderland, over de passie voor Natuur en Landschap*. Zevende Victor Westhoff lezing, Radboud Universiteit Nijmegen

[Verhoeven, 1975] Commissie Verhoeven (1975), *Nota Nationale Parken*

[VROM, 2002] Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer (2002), *Stadsvernieuwing gemeten: KWR 2000 maakt de balans op*

BIJLAGE I Beschrijving van categorieën voor natuur en landschap

Onderstaande tabel geeft een overzicht van de verschillende soorten beschermde gebieden voor natuur- en landschapsbescherming in Nederland. In deze bijlage worden de verschillende gebieden nader toegelicht.

Tabel 1 Overzicht van categorieën natuur en landschap

Natuur	(Cultuur)landschap
<p>Natuurnetwerk Nederland (voorheen Ecologische Hoofdstructuur):</p> <ul style="list-style-type: none"> • Doel: <ul style="list-style-type: none"> ○ Behoud en herstel biodiversiteit ○ Aaneengesloten netwerk natuurgebieden • Grondslag: beleidsmatig (Natuurpact 2013) <p>Vogel- en Habitatrichtlijngebieden (Natura2000):</p> <ul style="list-style-type: none"> • Doel: <ul style="list-style-type: none"> ○ Soortenbescherming ○ Bescherming habitattypen • Grondslag: Flora- en Faunawet, Natuurbeschermingswet 1998, EU-Richtlijnen <p>Beschermde Natuurmonumenten (vervalt indien aangewezen als Natura2000):</p> <ul style="list-style-type: none"> • Doel: <ul style="list-style-type: none"> ○ Natuurwetenschappelijke betekenis ○ Natuurschoon • Grondslag: Natuurbeschermingswet 1998 <p>Nationale Parken (onderdeel EHS en Natura2000):</p> <ul style="list-style-type: none"> • Doel: <ul style="list-style-type: none"> ○ Bescherming en ontwikkeling van natuur en landschap ○ Natuurgerichte educatie ○ Educatie en voorlichting ○ Onderzoek • Grondslag: beleidsmatig, instelling door minister van LNV (thans EZ) <p>Landgoederen ex Natuurschoonwet</p> <ul style="list-style-type: none"> • Doel: <ul style="list-style-type: none"> ○ Voorkomen versnippering landgoederen ○ Voorkomen aantasting natuurschoon • Grondslag: Natuurschoonwet 1928 	<p>Beschermd landschapsgezicht (nog nooit toegepast)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Doel: <ul style="list-style-type: none"> ○ Bescherming cultuurhistorische kwaliteiten • Grondslag: Natuurbeschermingswet 1928 <p>Cultuurhistorische en natuurlijke kwaliteiten van nationaal belang</p> <ul style="list-style-type: none"> • Doel: <ul style="list-style-type: none"> ○ Instandhouding van uitzonderlijke universele waarden ○ Instandhouding landschappelijke en cultuurhistorische kwaliteiten • Grondslag: Beleidsmatig; Structuurvisie Infrastructuur en Ruimte <p>Rijksbufferzones (vervallen):</p> <ul style="list-style-type: none"> • Doel: <ul style="list-style-type: none"> ○ Bescherming tegen stedelijke druk ○ Recreatie en groen • Grondslag: beleidsmatig; Nota Ruimte <p>Belvederegebieden (vervallen)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Doel: <ul style="list-style-type: none"> ○ Meer prioriteit voor cultuurhistorische waarde • Grondslag: beleidsmatig; Nota Belvedere <p>Nationale Landschappen (vervallen):</p> <ul style="list-style-type: none"> • Doel: <ul style="list-style-type: none"> ○ Behouden, beschermen en versterken landschappelijke kwaliteiten • Grondslag: beleidsmatig; Nota Ruimte

Natura 2000 (of Vogel- en Habitatrichtlijngebieden)

Sommige soorten, ecosystemen en landschappen komen buiten onze landsgrenzen niet of weinig voor. Als ze uit Nederland verdwijnen, dan verdwijnen ze ook voor een belangrijk gedeelte uit Noordwest-Europa. Om soorten en ecosystemen in Europa te beschermen werd in 1979 de Europese Vogelrichtlijn van kracht en in 1992 de Europese Habitatrichtlijn. Samen leggen zij de bescherming van soorten en habitats in de Europese Unie vast. Beide richtlijnen samen beogen een Europees netwerk van beschermde gebieden te creëren, aangeduid als Natura 2000. Het beoogde netwerk omvat gebieden waar habitats van Europees belang en/of soorten van Europees belang worden aangetroffen [Janssen & Schaminée, 2009].

De Nederlandse Natuurbeschermingswet 1967 maakte het onder andere mogelijk om gebieden aan te wijzen als Beschermd- en Staatsnatuurmonumenten en ze zo te beschermen. Ook werd door de Natuurbeschermingswet 1967 een aantal soorten planten en dieren beschermd, die niet werden beschermd door wetten die al eerder tot stand waren gekomen (o.a. Vogelwet, Wet bedreigde uitheemse dier- en plantensoorten). De Natuurbeschermingswet 1967 voldeed echter niet aan de verplichtingen die in de EU-richtlijnen en andere internationale verdragen worden gesteld aan de bescherming van gebieden en soorten. Daarom is in 1998 een nieuwe natuurbeschermingswet tot stand gekomen, die zich alleen richt op gebiedsbescherming: de Natuurbeschermingswet 1998 (Nbw 1998). De verplichtingen voor soortenbescherming zijn overgenomen in de Flora- en Faunawet 1998.

Nederland heeft in 2003 141 gebieden bij de Europese Commissie aangemeld, die beschermd moeten worden onder de Habitatrichtlijn. Samen met de al eerder aangewezen Vogelrichtlijngebieden vormen ze het Nederlandse deel van het Natura 2000-netwerk. Later werden nog enkele gebieden aangewezen en verruimd. De Natura 2000-gebieden zijn door de Rijksoverheid geselecteerd op basis van door de EU opgestelde referentielijsten van habitattypen en soorten. Wanneer een habitatype of soort van de lijst voorkomt in een gebied, dan is de lidstaat verplicht het betreffende gebied aan te melden. Uiteindelijk zijn de Natura 2000-gebieden vastgesteld in seminars bij de EU. Daarna werd de definitieve begrenzing van de gebieden op nationaal niveau vastgesteld en tenslotte zijn ze vastgelegd d.m.v. aanwijzingsbesluiten. De aanwijzingsbesluiten omvatten de instandhoudingsdoelen voor de afzonderlijke gebieden. Daarmee heeft de Rijksoverheid de verantwoordelijkheid op zich genomen om deze belangrijke natuur en landschappen te beschermen. De bescherming in de Natura 2000-gebieden richt zich op de gunstige staat van instandhouding van soorten en habitattypen. Deze gunstige staat van instandhouding is voor habitattypen en soorten gedefinieerd in termen van verspreiding, omvang (oppervlakte of populatiegrootte), kwaliteit van het leefgebied en toekomstperspectief [Janssen & Schaminée, 2009]. Het Rijk rapporteert periodiek aan de Europese Commissie over de staat van instandhouding van de soorten en habitattypen in de Natura 2000-gebieden.

Nederland heeft nu 165 Natura 2000-gebieden. Een probleem dat zich voordoet is dat veel habitattypen en soorten waarvoor het rijk zich (ook internationaal) verantwoordelijk heeft gesteld in een ongunstige staat van instandhouding verkeren [PBL, 2011]. De belangrijkste oorzaken daarvan zijn vermessing, verzuring, verdroging, de slechte waterkwaliteit en het gebrek aan ruimtelijke samenhang voor het behoud van intacte ecosystemen met de bijbehorende inheemse planten en dieren [Compendium voor de Leefomgeving, 2014]. Het rijk is verplicht om een gunstige stand te bereiken (er geldt echter geen termijn).

Beschermd Natuurmonumenten

De Natuurbeschermingswet 1967 kende zowel Staats- en Beschermd Natuurmonumenten. In de Natuurbeschermingswet 1998 is dat onderscheid losgelaten en bestaan er alleen nog Beschermd Natuurmonumenten. Bij Beschermd Natuurmonumenten gaat het vooral om bijzondere ecosystemen (terreintypen) en andere terreingebonden zaken zoals geologische of landschappelijke aspecten. De Beschermd Natuurmonumenten kunnen worden aangewezen door het Rijk (thans door de minister van EZ). Beschermd Natuurmonumenten die overlappen met de (later) aangewezen Natura 2000-gebieden zijn komen te vervallen. Dat gold voor een groot deel van de Beschermd Natuurmonumenten. Toch resteren er nog

63 Beschermde Natuurmonumenten die niet zijn aangewezen als Natura 2000-gebied. Deze hebben wel wettelijke bescherming volgens de Nbw.

Nationale Parken

Nederland heeft 20 Nationale Parken, die sinds de jaren tachtig zijn aangewezen door de toenmalige minister van LNV. "Een nationaal park is een aaneengesloten gebied van tenminste 1.000 ha, bestaande uit natuurterreinen, wateren en/of bossen, met een bijzondere natuurlijke en landschappelijke gesteldheid en een bijzonder planten- en dierenleven. (...) Een nationaal park wordt aangewezen of erkend door de Rijksoverheid en onder toezicht van de overheid als geheel beheerd, volgens richtlijnen die door de Rijksoverheid zijn vastgesteld. Doel van het beheer is de instandhouding en/of ontwikkeling van de aanwezige natuurwetenschappelijke, landschappelijke en cultuurhistorische hoedanigheden, waar- bij binnen deze doelstelling mogelijkheden worden geschapen voor het kennis nemen en genieten van de schoonheid en de waarde van het gebied" [Verhoeven, 1975]. Gezamenlijk beslaan de parken ruim 120.000 hectare [SNP, 2014]. De hoofdfunctie van een nationaal park is natuurbehoud, maar in een nationaal park is recreatief medegebruik mogelijk, zolang dit geen schade berokkent aan natuur en landschap. De Nationale Parken zijn volledig onderdeel van de Ecologische Hoofdstructuur (thans Natuurnetwerk Nederland) en overlappen grotendeels met de aangewezen Natura 2000-gebieden.

Ecologische Hoofdstructuur (thans Natuurnetwerk Nederland)

Het doel van de Ecologische Hoofdstructuur (EHS) was vergroten en ontsnipperen van de natuur in Nederland. De EHS zou dus een verbindingsstuk moeten zijn. De EHS als netwerk is noodzakelijk om aan de verplichtingen voor een gunstige staat van instandhouding in de Natura 2000-gebieden te kunnen voldoen.

Medio 2013 maakten het Rijk en de provincies afspraken over een zogenaamd Natuurpact. Daarin werden de hoofdlijnen voor een nieuw natuurbeleid uitgezet. Daarin wordt niet langer gesproken over de EHS, maar over het Natuurnetwerk Nederland. Met het Natuurpact is de Rijksrol nu beperkt tot het opstellen kaders en ambities. De provincies zijn verantwoordelijk voor het beheer en de ontwikkeling van het Natuurnetwerk Nederland. Uitvoering geven aan de netwerkgedachte is nu dus een provinciale taak. Het Rijk is alleen juridisch verantwoordelijk voor het nakomen van Europese verplichtingen.

Landgoederen

De Natuurschoonwet 1928 (NSW) is bedoeld om landgoederen in de bestaande toestand in stand te houden. Een NSW-landgoed is tenminste 5 ha groot en bestaat voor tenminste 30% uit houtopstanden of natuurterreinen. Aanwijzing als landgoederen kan plaatsvinden na een verzoek van de eigenaar, vruchtgebruiker of erfpachter. De ministers van EZ en Financiën beslissen gezamenlijk op een verzoek. De NSW is een belastingwet die eigenaren, vruchtgebruikers en erfpachters onder voorwaarden belastingvoordelen biedt. NSW-landgoederen liggen verspreid over heel Nederland met een grote concentratie in het gebied tussen Utrecht, Arnhem, Enschede en Zwolle.

Rijksbufferzones (vervallen)

Rijksbufferzones waren door de Rijksoverheid aangewezen gebieden die verstedelijkte gebieden onderling scheidde. Met de aanwijzing van Rijksbufferzones werd de groene ruimte binnen stedelijke netwerken gevrijwaard van grootschalige bebouwing.

Rijksbufferzones hadden tot doel om voldoende groene ontspanningsmogelijkheden te bieden omwille van de leefbaarheid, van het welzijn en de gezondheid van bewoners en van de concurrentiepositie van Nederland.

Het Rijksbufferzonebeleid vindt zijn oorsprong in de jaren vijftig van de vorige eeuw. Destijds stuurde het Rijk op streek- en bestemmingsplannen en kocht gronden aan voor recreatie, natuur en blijvende landbouw. Uit onderzoek is gebleken dat de Rijksbufferzones aantoonbaar minder zijn verstedelijkt dan het gebied daarbuiten. In de Nota Ruimte werden nog 11 Rijksbufferzones aangewezen. Deze zijn met de herziening van het rijksbeleid voor landschapsbescherming onder Rutte-I komen te vervallen. De bescherming van de voormalige Rijksbufferzones is nu gedeeltelijk geregeld met de bescherming van Cultuurhistorische en natuurlijke kwaliteiten van nationaal belang in de Structuurvisie Infrastructuur en Ruimte (zie hieronder).

Nationale Landschappen (vervallen)

Het beleid voor de rijksbufferzones overlapt deels met de Nationale Landschappen. Nationale Landschappen zijn gebieden waarbinnen zich een unieke combinatie van agrarisch gebied, natuur en cultuurhistorie bevinden. Het beleid richtte zich op het behouden, beschermen en versterken van deze landschappelijke kwaliteiten. In de Nota Ruimte (2004) werden 20 Nationale Landschappen aangewezen. Nationale Landschappen verschillen van Nationale Parken omdat ze ook plaats geven aan wonen, landbouw en bedrijvigheid; naast natuurlijke en culturele elementen spelen ook de gebruikswaarde en belevingswaarde een grote rol. Met de genoemde herziening van het rijksbeleid voor landschapsbescherming onder Rutte-I is het rijksbeleid voor Nationale Landschappen komen te vervallen. Net als bij de Rijksbufferzones is de bescherming van de voormalige Rijksbufferzones deels geregeld met de bescherming van Cultuurhistorische en natuurlijke kwaliteiten van nationaal belang in de Structuurvisie Infrastructuur en Ruimte (zie hieronder).

De samenwerkingsverbanden van bij het Nationale Landschappen-beleid betrokken partners (provincies, gemeenten, waterschappen, maatschappelijke partners) zijn in veel gevallen blijven bestaan. Zij noemen zich ook nog “Nationale Landschappen.”

UNESCO Werelderfgoed

Het Werelderfgoedverdrag bestaat sinds 1972 (door Nederland geratificeerd in 1992) en is bedoeld om cultureel en natuurlijk erfgoed dat van unieke en universele waarde is voor de mensheid, beter te kunnen bewaren voor toekomstige generaties. UNESCO combineert in zijn beschermingsregime natuur en cultuur. Zo is de Waddenzee een natuurlijke werelderfgoed site en de grachtengordel in Amsterdam een culturele site. In de Structuurvisie Infrastructuur en Ruimte (SVIR) zijn de sites op de werelderfgoedlijst van UNESCO benoemd tot “cultuurhistorische en natuurlijke kwaliteiten van nationaal belang.”

Cultuurhistorische en natuurlijke kwaliteiten van nationaal belang

In de Structuurvisie Infrastructuur & Ruimte (SVIR) zijn “cultuurhistorische en natuurlijke kwaliteiten van nationaal belang” benoemd. Het beleid van de SVIR richt zich op de instandhouding van uitzonderlijke universele waarden en van landschappelijke en cultuurhistorische kwaliteiten. De manier waarop bescherming van deze kwaliteiten is geregeld ligt vast in uiteenlopende beleidsdocumenten en regelgeving, afhankelijk van het onderwerp. Het Rijk zet daarbij vooraf in op bestuurlijke afspraken met gemeenten.

De cultuurhistorische en natuurlijke kwaliteiten van nationaal belang betreffen negen gebieden en monumenten buiten steden en dorpen die op de Werelderfgoedlijst van UNESCO zijn geplaatst, acht wederopbouwgebieden, 80 landschappen die beschermd zijn door de Monumentenwet en het vrije uitzicht vanaf de Noordzeekust.

Beschermd Landschapsgezicht

De Nbw 1988 biedt provincies de mogelijkheid om een 'beschermd landschapsgezicht' aan te wijzen. Een beschermd landschap is een "samenstel van onbebouwde terreinen of van bebouwde en onbebouwde terreinen dat vanwege zijn structuren, patronen of elementen dan wel anderszins vanwege zijn uiterlijke verschijningsvorm, historisch-landschappelijk van algemeen belang is." Het instrument heeft een vergelijkbare werking als het beschermde stads- en dorpsgezicht uit de Monumentenwet 1988. De bescherming richt zich dus vooral op de cultuurhistorische kwaliteiten van een gebied. Het verschilt daarmee van Nationale Parken omdat daar vooral de bescherming van natuur aan de orde is.

De bevoegdheid om beschermde landschapsgezichten aan te wijzen is nog nooit gebruikt door provincies. Zij zien de meerwaarde van dit instrument niet ten opzichte van de Wet ruimtelijke ordening [Atelier Rijksbouwmeester]. en komt naar verwachting te vervallen in de wetsherziening van 2014.

BIJLAGE II Overzichtskaarten van rijksnatuurmonumenten

Afbeelding 1 Natura 2000-gebieden (165) (bron Ministerie EZ)

Bron: EL&I.

WUR/okt12/1311
www.compendiumvoordeleefomgeving.nl

Afbeelding 2 Beschermde Natuurmonumenten buiten de Natura 2000-gebieden (63)

Bron: LNV.

Afbeelding 3 Nationale Parken (20)

WUR/feb10/1314
www.compendiumvoordeleefomgeving.nl

Art. 5.1. lid 2 sub e Woo

faunabeheerder van de Oostvaardersplassen

‘Wij nemen onze volle verantwoordelijkheid, in de winterperiode maar ook jaarrond’

De Oostvaardersplassen, noem het woord en iedereen heeft een mening. Gemengde gevoelens. Enerzijds en actueel is er het grote succes van de film ‘De Nieuwe Wildernis’ met als gevolg een spectaculaire toename van het aantal bezoekers aan het gebied, maar anderzijds blijven de breed op televisie en YouTube uitgedragen beelden van creperende dieren op het netvlies hangen. Grote verontwaardiging was er in binnen- en buitenland en er waren Kamervragen. Wat in elk geval leek te ontbreken in alle commotie was de nuance, evenzeer de vraag naar het waarom en het hoe. Ik wil het weten. Verslag van een dag in het gebied met Art. 5.1. lid 2 faunabeheerder namens Staatsbosbeheer.

Langs het raster dat het gebied afsluit van de bewoonde wereld van Almere, sjokt, in de warme zon van deze eerste lenteweek, een hoogdrachtige vos. Ze kijkt even om naar de naderende Suzuki 4WD en springt dan relaxed de dekking in. Zojuist passeerden we in het notenbos een konikhengst met zijn harem, straks gaan we het open gebied in. Tussen de kale staketsels van vervallen wilgen, zullen we grote roedels herten zien. ‘Kijk’, wijst hij enthousiast, ‘de eerste grauwe ganzenkui-kens, mooi hè.’ Lacht dan: ‘maar ook lekker voor de vossen.’

We hebben een rustige winter achter de rug, behalve het rumoer van de notoire anti’s is het publicitair stil geweest rond het beheer, maar dat is wel eens anders geweest. Wat ergerde je het meest?

‘Dat de mensen die volop kritiek uiten bij navraag helemaal niet blijken te weten hoe het beheer werkt. Men heeft kritiek vanuit een andere agenda, uit vooringenomenheid of angst dat bijvoorbeeld het beleid van de Oostvaardersplassen zal overslaan naar de Veluwe. Dan kan ik tien, honderd keer uitleggen dat dat niet kan en dat wij dat ook niet nastreven, maar het komt regelmatig voor

dat ze dit niet willen horen. Om maar bij de jagers te beginnen, ook van KNJV-zijde: die vinden vaak dat de jachtbelangen worden geschaad. Neem de webcam waarmee wij het leven van een familie vossen volgen, 2,5 miljoen mensen kijken daar met plezier naar. Dat zou strijdig zijn met het jagersbelang, daar hebben ze last van.

Ook moeilijk om mee om te gaan is dat men regelmatig vanuit de emoties reageert. Iedereen heeft emoties, maar je kunt niet vanuit de emotie beheren. Men roept over wreedheid, “dit moet je niet willen al die ellende”, maar men komt niet met alternatieven. Abject is de beeldvorming vanuit de *Stichting Welzijn grote grazers*. Oude foto’s die steeds weer opduiken, moedwillige manipulatie, beelden uit andere gebieden, zelfs uit andere landen. Dat beeld van die paarden op dat eilandje, drie jaar geleden, ik weet er alles van. Ik heb ze dood geschoten toen er geen perspectief meer was voor deze dieren. Geen leuk werk, maar dat lees je niet. Zij blijven maar zeggen dat die dieren allemaal creperen en een vreselijke dood moeten serven, maar dat is niet zo. Natuurlijk gaat het wel eens mis, maar waar niet?’

Waarom denk je dat al die commotie rond jullie activiteiten in de Oostvaardersplassen ontstaat?

'Velen zien het project Oostvaardersplassen als een bedreiging. Boeren, jagers, die bang zijn dat dit model op hun situatie toegepast gaat worden. Maar dat is onterecht. Kijk, in het buitenland heb je grote robuuste systemen waar alles zijn gang kan gaan, maar in Nederland is de ruimte per definitie beperkt. Daar heb je dus allerlei, vaak strijdige belangen. Landbouw, bosbouw, verkeer. Daar moeten we rekening mee houden. Het min of meer gesloten systeem van de Oostvaardersplassen, waar natuurbelangen prevaleren, kun je niet eenvoudigweg uitrollen naar andere gebieden. Er zullen altijd mensen zijn die liever een

ander systeem zien, maar ik vind dat dit beheer er óók mag en kan zijn in Nederland.

Je praat vooral over beeldvorming, die is in Nederland heel belangrijk. Of het beeld nu wel of niet klopt met de feiten, het is vaak leidend. Je moet er vooral voor zorgen dat niet iedereen geconfronteerd wordt met beelden die men niet wil zien, daar weten ook jagers alles van. Een incidenteel probleemgeval dat door de media wordt uitvergroot, leidt tot grote schade. Helaas is het zo dat allerlei andersdenkenden belang lijken te hebben bij een bewust gemanipuleerde beeldvorming om de publieke opinie te beïnvloeden.'

Foto: Bas Worm

Art. 5.1. lid 2 sub e Woo

Laten we beginnen bij het begin. Jullie zijn zo'n 30 jaar bezig, op de ecologische tijdschaal minder dan een zucht, maar dan toch, wat is er van de oorspronkelijke doelstellingen gerealiseerd, waarvan je zegt: dit maakt alles de moeite waard.

'De oorspronkelijke doelstellingen waren gericht op een beperkt aantal vogelsoorten als roerdomp, kiekendief en lepelaar. Gaandeweg zijn de doelstellingen bijgestuurd vanuit een algeheel ecologische visie. We zijn nu meer bezig met randvoorwaarden scheppen, het kijken naar de potenties van het gebied, de ondergrond. Hoe gedraagt het zich, wat kan er of zou er van nature voor kunnen komen? En vervolgens richt je het daar op in. Je regelt eenmalig de waterhuishouding, brengt de grazers in en dan trek je je terug. Dat betekent: de mens schept de randvoorwaarden en de natuur - flora en fauna - vult in. De natuur bepaalt het ritme, de mens volgt.'

Waarom geen rol voor de mens, die maakt toch ook deel uit van het geheel?

'De mens speelt terdege een belangrijke rol, zeker op het vlak van dierenwelzijn. Zonder de mens was het gebied er niet eens geweest. Maar in de Oostvaardersplassen zijn de natuurlijke processen sturend. Je hebt een gebied met bepaalde eigenschappen en je hebt steeds veranderende omstandigheden: regen, temperatuur, klimaat, overstromingen, vuur, het aantal grazers, noem maar op. Die factoren vormen het landschap. Hier in de Oostvaardersplassen, maar ook bijvoorbeeld op de Veluwe... de flora en fauna reageren autonoom op die processen.'

Maar jullie spelen toch een belangrijke rol wat betreft de grote grazers?

'Jazeker, daarin hebben we een actieve rol, het vroeg-reactieve beheer. We werken niet pro-actief, maar we zorgen dat het eventuele dierenleed tot een minimum beperkt blijft. Als we constateren dat het lijden geen enkel doel dient, dan schieten we dat dier dood. ... we beheren dus wel, maar dan aan de achterkant van het proces. Niet preventief, maar vroeg-reactief.'

Op basis van welke criteria?

'Op basis van de protocollen die afgesproken zijn. We laten ons daarin adviseren door de beheeradviescommissie, waarbij ICMO (een internationale commissie van experts op allerlei gebied, biologen, ethici, diergeneeskundigen) een belangrijke onderlegger voor het beleid levert. Zij heeft ook het systeem van vroeg-reactief beheer aangedragen. Kort en goed, je wordt

geboren en je gaat dood, zo is de natuur. Maar je moet daarbij wel beseffen dat je in een Nederlandse context zit, met aandacht voor aspecten als dierenwelzijn. Vandaar dat vroeg-reactieve beheer. Dit heeft geen grote invloed op de uitgangspunten van ons beheer; de natuur kiest en de mens handelt in het verlengde daarvan.'

Er is dus een verschuiving geweest van reactief beheer, zo laat mogelijk of helemaal niet, naar vroeg-reactief beheer. Als jager vraag ik me dan af, waarom niet nog een maand of wat naar voren: pro-actief beheren, zoals we dat overal doen. Ik neem toch aan dat jullie met al je expertise een redelijke inschatting kunnen maken van hoe de boel er voor de herfst bij staat.

'Dat zou strijdig zijn met de uitgangspunten. Dit gebied is in zoverre uniek dat er geen landbouw is en niet wordt doorsneden door verkeerswegen. Maatschappelijke criteria, zoals die bijvoorbeeld op de Veluwe spelen, gelden hier niet. We hoeven niet op dichtheden te sturen. Hier bepalen de natuurlijke omstandigheden welke dichtheden op welk moment gewenst of mogelijk zijn. Dat is een dynamisch gegeven, dat kan verschillen van jaar tot jaar. Ieder jaar varieert het voedselaanbod door klimaat of concurrentie van andere soorten, zoals ganzen. Als je, zoals op de Veluwe, gedwongen bent om te sturen op dichtheden om problemen en calamiteiten te voorkomen, ben je genoodzaakt te kiezen voor een lager aantal dieren dan de ecologische draagkracht van dat gebied mogelijk zou maken. Dat heeft tot gevolg dat je te maken krijgt met populaties die zich gedragen alsof ze constant in de groeifase zitten, die zich maximaal reproduceren. Hier speelt dat niet, van alle hinds die potentieel drachtig kunnen worden, is hier zo'n 35% werkelijk drachtig. Op de Veluwe is dat zo'n 70 %. Maar begrijp me goed, dat kan daar ook niet anders. Je kunt daar niet anders dan pro-actief beheren. Je moet met lagere dichtheden werken om verkeersongevallen, land- en bosbouwschade in de hand te houden. In de Oostvaardersplassen mogen de populaties rustig een keer pieken of dalen.'

Er is maar één moment dat je kunt zien hoe de natuur selecteert en dat is aan het eind van de winter

Maar waarom is pro-actief strijdig met vroeg-reactief, het resultaat is toch hetzelfde? Jullie moeten als Staatsbosbeheer steeds meer je eigen broek ophouden. Ik denk dat je veel geld laat liggen, er zijn ongetwijfeld jagers die de portemonnee willen trekken om een hert te kunnen schieten. Stel dat je er zo'n 300 per jaar zo zou schieten, tel uit je winst!

'Nee, bij ons is de natuurlijke selectie leidend, niet het belang van de mens. De ontwikkeling en sturing van het proces gaat hier voor geld. Belangrijk is: wanneer ga je ingrijpen, op basis van welke aannames en hoe? Preventief zou je dat moeten doen in augustus en september. Onderlegger in de Oostvaardersplassen is dat de overblijvende dieren het beter zouden moeten krijgen, meer kans om de winter te overleven. Maar in de zomer en de vroege herfst zijn de dieren *allemaal* opgevet en in topconditie. Ze lopen in grote roedels heel dicht bij elkaar, ook zijn er veel vogels. Jacht zorgt dan in zo'n open gebied voor veel verstoring. Problematisch is dat je voor de winter niet kunt zien welk dier in barre omstandigheden het loodje zal leggen. Dat wil dus zeggen dat als je een extreem strenge winter krijgt en er vanuit het noorden grote populaties branden kolganzen komen om op hetzelfde stukje Oostvaardersplassen te grazen, dat je dan niet de sterkste dieren hebt om die winter door te komen.'

Ondanks dat je hier al 30 jaar rondloopt, kun jij dat ook niet inschatten...

'Nee, niemand kan dat. Ja, dieren die er sowieso slecht aan toe zijn, maar dat is een ander verhaal. Als je zou ingrijpen in een situatie waarin de dieren in topconditie verkeren, ga je aselectief te werk. Het houdt ook in dat je gevoelige samenlevingsverbanden aan flarden schiet, vooral bij paarden. Zonder het te beseffen zou je bijvoorbeeld de leidmerrie kunnen schieten. Je zou daarmee veel sociale onrust creëren en daarmee het welzijn van de dieren aantasten. Er is maar één moment dat je kunt zien hoe *de natuur* selecteert en dat is aan het eind van de winter. Natuurlijke selectie is de basis van het duurzaam

Art. 5.1. lid 2 sub e Woo

Art. 5.1. lid 2 sub e Woo

voortbestaan van een populatie dieren. De sterkste en het best aan het barre klimaat en de veranderende omstandigheden in het gebied aangepaste dieren blijven leven en planten zich voort. Dat is kortweg de essentie van het beheer in de Oostvaardersplassen. We schieten dus niet in de groeifase van een populatie, want dan moeten we nog veel meer schieten dan we nu doen. We proberen de sociale structuren intact te houden en proberen een dier aan het eind van zijn leven te schieten.'

Is er nu sprake van de zo gewenste stabiliteit?

'Ja en nee, want een populatie is nooit 100% stabiel. Het aantal dieren is de laatste drie jaar met zo'n 1500 stuks naar beneden gegaan. Dat heeft te maken met een aantal factoren, zoals het overslaan van geboorten. Af en toe zie je een heel heftige bronst, dan leveren de dieren zo'n 25 % van hun gewicht in. Als er dan een strenge winter komt is er grote uitval, vooral van mannelijke dieren en kalveren. Ook voor die laatste categorie geldt: de sterksten redden het. Belangrijk voor de populatieontwikkeling is de categorie die het eigenlijk altijd overleeft, de vrouwelijke dieren in de middenklasse tussen vijf en tien jaar; zij hebben het meeste vet. Kalveren hebben daarentegen aan het eind van de winter weinig vet, die investeren in tijden van overvloed vooral in groei. In de extreme periodes van de laatste jaren is de uitval dus het grootst onder kalveren en herten.'

De vraag die vanuit de samenleving wordt gesteld, is hoe mager je een dier mag laten worden.

'Een dier bouwt een vetreserve op in tijden van overvloed om schaarste het hoofd te kunnen bieden. Vervolgens is de vraag of een dier dat vet mag gebruiken. Wij zeggen: daar is het voor! In de winter gaat hij dat vet gebruiken, dus hij vermagerd. Dat is een normaal proces. Dat kan heel confronterend zijn, zeker als ze de laatste fase ingaan wanneer het beenmergvet wordt verteerd. Maar voordat die fase aanbreekt grijpen we in, dat betekent dat ongeveer 75 tot 80 % van het vet best gebruikt mag worden. Vroeg-reactief beheer is op drie pijlers gebaseerd: de conditie van het dier, dus de mate van vervetting, het gedrag en de omgevingscore. Die laatste wordt gevormd door weer, beschutting en voedsel. Als een dier verzwakt is en de winter is voorbij, dan zullen we niet per definitie ingrijpen, maar als het einde van de winter nog niet in zicht is...

Het klinkt allemaal goed, maar kritiek uit de samenleving gaat toch vooral over het gegeven dat de Oostvaardersplassen omrasterd is. Het zijn gehouden dieren, een soort van extensieve veehouderij en dat jullie daarin je verantwoordelijkheid niet nemen, dat je je schuldig maakt aan dierenmishandeling of -verwaarlozing.

'(Fel) Wij nemen onze volle verantwoordelijkheid, in de winterperiode maar ook jaarrond. We zijn zeven dagen per week in het veld, we monitoren nagenoeg alles. Van de sterfte nemen wij nagenoeg 85 à 90 % middels afschot voor onze rekening, ruim voordat er geen perspectief meer is voor de dieren. Die hebben tien maanden per jaar een geweldig leven hier en twee

Foto: Jan van der Greef

maanden kunnen de omstandigheden slechter zijn, zoals overal in de natuur. Alles wat niet vitaal genoeg is, sterft in de winter. Wij hebben er geen enkel belang bij dieren te laten lijden, dat doen we ook niet. Die zorgplicht vervullen we op deze manier en op advies van deskundigen. Maar we gaan niet met de prik-pil aan de gang of met een baal hooi op onze rug het veld in. Iedereen die ook maar iets van het wild weet, kent de desastreuze effecten van bijvoeren. Je verstoort de hele winterstofwisseling van die dieren en zorgt ervoor dat ook de slechte dieren overleven. Met als gevolg dat je het jaar daarop een nog grotere, maar kwalitatief minder sterke populatie hebt. Uiteindelijk puilen de dieren over de hekken heen, wil je dat dan?’

Het raster...

‘Of het nu een raster is, de kraterwand van de Ngoro Ngoro, een eiland of een door mensen bepaalde draagkracht van een gebied: alles heeft zijn grenzen. Dat betekent ook dat alles gelimiteerd is.’

Dan moet je dus regulerend optreden...

‘Ja, maar alleen als dat aan de orde is. Ook de Oostvaardersplassen houden ergens op. Het kan dus zijn dat als de Oostvaardersplassen wordt verbonden met het Hollandse Hout en er daar schade gaat optreden aan flora en fauna, dat we ter plekke meer traditioneel gaan beheren. Er zijn daar verschillende functies die een plek hebben: natuur, maar ook recreatie, landschap en verkeer.’

Welke rol zie je voor de politiek weggelegd?

‘Politici zijn belangrijk, ze vertegenwoordigen de Nederlandse samenleving, maar de politiek lijkt soms wat inconsistent. Wat wij vooral moeten blijven doen, samen met andere organisaties die zich met natuurbescherming of -beheer bezighouden - ook de KNJV- is de politiek voeden met feiten en cijfers. Anders dreigen de emoties de overhand te krijgen. Probeer in ieder geval te kijken wat je bindt en niet waarin je verschilt.’

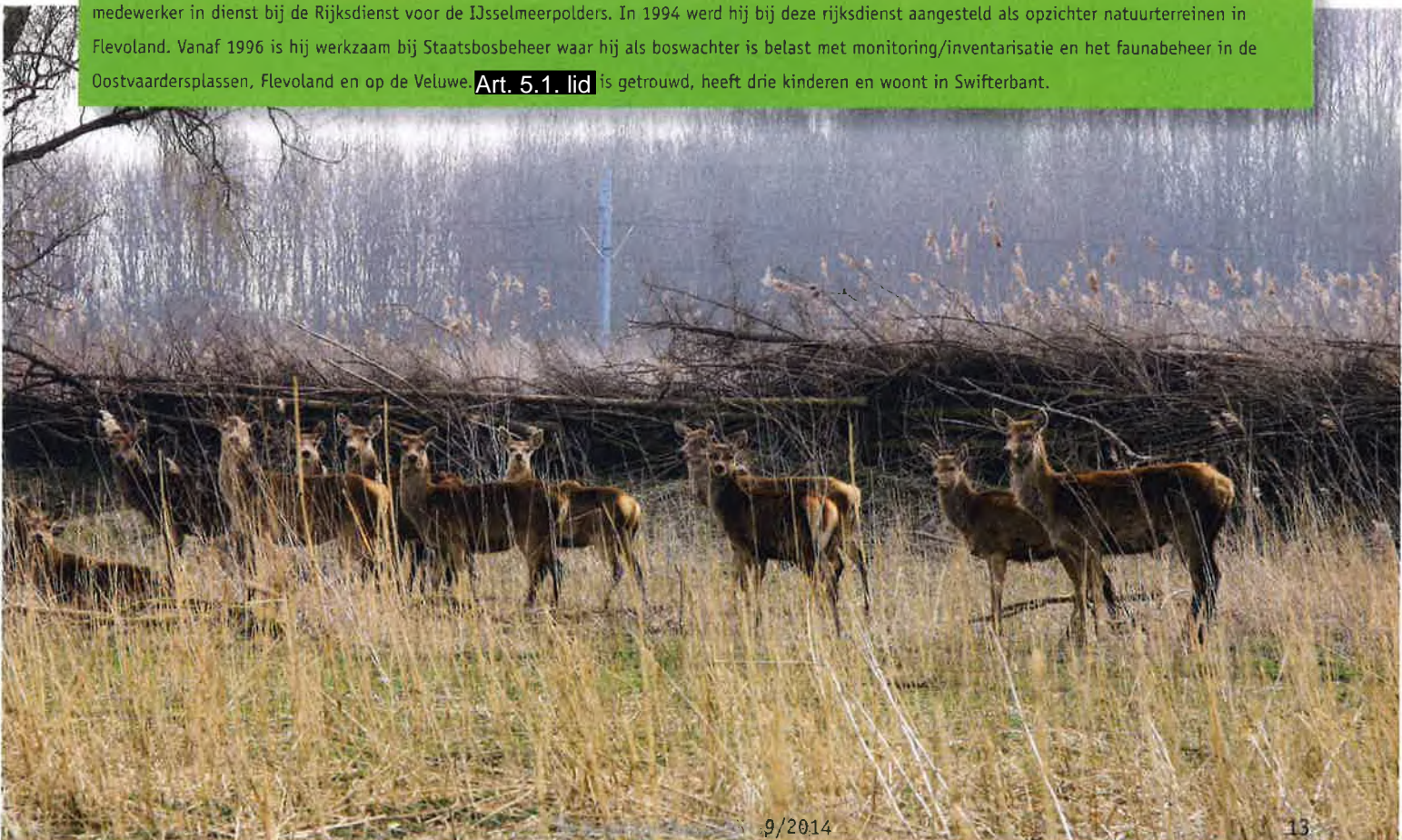
We rijden weer terug, doorkruisen de voor Nederlandse begrippen bijna niet te bevatten uitgestrektheid van de Oostvaardersplassen, een grijs-zwart tapijt van brandganzen vult het beeld bijna van horizon tot horizon. Hij stopt, pakt routineus de kijker van het dashboard, een roedel geweidragers is alert maar niet onrustig. Een paar herten die net afgeworpen hebben, verheffen zich tegen elkaar, bijna liefdevol geeft hij commentaar bij wat hij ziet, wijst: kijk dat is al een oude meneer, goed de winter doorgekomen, (lacht), nou ja winter...

‘Ben je trots op wat je hier doet?’ vraag ik. ‘Ja’, zegt hij zonder een spoor van twijfel. ■

Wilt u reageren op dit artikel?

In de Facebookgroep van de KNJV vindt u een stelling naar aanleiding van dit artikel. U vindt de Facebookgroep via www.knjv.nl > contact

Art. 5.1 lid 1 (1957) werd geboren in Hillegom en had van jongsaf aan belangstelling voor het agrarisch bedrijf. In 1979 trad hij als landbouwkundig medewerker in dienst bij de Rijksdienst voor de IJsselmeerpolders. In 1994 werd hij bij deze rijksdienst aangesteld als opzichter natuurerreinen in Flevoland. Vanaf 1996 is hij werkzaam bij Staatsbosbeheer waar hij als boswachter is belast met monitoring/inventarisatie en het faunabeheer in de Oostvaardersplassen, Flevoland en op de Veluwe. **Art. 5.1. lid 2** is getrouwd, heeft drie kinderen en woont in Swifterbant.

Art. 5.1. lid 2 sub e Woo

Onderwerp: veterinaire klankbordgroep OVP

Locatie: Kitsweg - Lelystad

Begin: vr 23-5-2014 09:00

Einde: vr 23-5-2014 11:00

Terugkeerpatroon: (geen)

Vergaderingsstatus: Geaccepteerd

Organisator: Art. 5.1. lid 2

Verplichte deelnemers: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @gddeventer.com); gmail

Agenda volgt

Cover tbv Vergadering Beheer Advies Commissie Oostvaardersplassen 11-06-2014

Algemene stand van zaken

Aan: Beheeradvies Commissie Oostvaardersplassen
t.b.v. vergadering 11 juni 2014.

Van: Staatsbosbeheer. Opsteller: **Art. 5.1. lid 2 sub** (Programmamanager Oostvaardersplassen).

Aanleiding: regulier

Eerdere besluitvorming: geen

Status: ter informatie

Politiek/bestuurlijk

1. In juli is er een bestuurlijke stuurgroep bijeenkomst rond het beheerplan Natura2000 gepland. Wij hopen dat het beheerplan daarna snel in procedure gebracht kan worden.
2. Tijdens het Voortgezet Algemeen Overleg in de Tweede kamer over wildbeheer is er door het lid Bisschop (SGP) een motie ingediend over de Oostvaardersplassen. De motie is verworpen.
3. Gedeputeerde staten van de provincie Flevoland heeft van PS de opdracht aangenomen om een ondernemingsplan maken om voor de Oostvaardersplassen de status van Nationaal Park te verkrijgen. De provincie volgt daarmee een voorstel van GroenLinks.

Beheer, monitoring, onderzoek

4. Vanwege het inzakken van de kade en het gevaar op een doorbraak op enkele punten is dit voorjaar de waterstand in het moeras met ca. 20 cm verlaagd. In combinatie met de lagere hoeveelheid neerslag zijn de randen van de plassen hierdoor droger. Uit de monitoring blijkt voornamelijk geen toegenomen gebruik van het aantal edelherten in het moeras.
5. De inplant in het grazige deel, de Driehoek en in het Oostvaardersbos is voor dit plantseizoen afgerond
6. Half mei zijn de jonge zeearenden in de Oostvaardersplassen geringd. Bij aankomst bij het nest bleken er niet de verwachte twee, maar drie jonge en gezonde zeearend jongen op het nest te zitten. Berichtgeving hierover heeft veel aandacht gekregen in de pers.
7. Na jaren afwezigheid is de zeldzame Morinel plevier weer in de Oostvaardersplassen waargenomen.

Communicatie

8. Op 30 mei heeft er in Trouw een artikel gestaan over het onderzoek van de RUG **Art.** naar de productiviteit en de biodiversiteit van de graslanden in de Oostvaardersplassen.
<http://www.trouw.nl/tr/nl/4332/Groen/article/detail/3663996/2014/05/30/Het-geheim-van-de-Oostvaardersplassen-zit-in-deze-pol.dhtml>
9. De film de Nieuwe wildernis heeft de Rembrandt award 2014 gewonnen voor de beste Nederlandse film
10. Het educatief pakket De Nieuwe Wildernis in de klas is bekroond met de Comenius Siegel. Dat is een Europese prijs voor educatie die op 19 juni in Berlijn uitgereikt gaat worden.
11. De Franse topregisseur Jacques Perrin, onder meer bekend van de film "Oceans" , gaat zijn nieuwe film over 10.000 jaar geschiedenis in Europa, voor een deel in de Oostvaardersplassen opnemen. De opnames zullen aan het eind van de zomer van start gaan.
12. Vanaf mei 2014 zal de maandrapportage niet alleen in wintermaanden, maar ook in alle overige maanden via internet worden gepubliceerd.

Bijlage reeds openbaar via:

<https://www.staatsbosbeheer.nl/uit-in-de-natuur/locaties/oostvaardersplassen/links-en-downloads> onder jaar rapportage 2013-2014

Vegetatie, grote herbivoren, vogels en recreatie in de Oostvaardersplassen

Verslag van monitoring
periode 1 mei 2013 t/m 30 april 2014

Datum	4 juni 2014
status	Concept

Cover tbv Vergadering Beheer Advies Commissie Oostvaardersplassen 11-06-2014

Oostvaardersplassen, management rapportage 2013-2104

Aan: Beheeradvies Commissie Oostvaardersplassen
t.b.v. vergadering 11 juni 2014.

Van: Staatsbosbeheer. Opsteller: **Art. 5.1. lid 2 sub** (Programmamanager
Oostvaardersplassen).

Aanleiding: regulier

Eerdere
besluitvorming: jaarplan cyclus, besluiten BAC vergadering 16 mei 2014

Status: ter bespreking

Aanleiding en doel managementrapportage

Eind 2010 is het ICMO2 advies verschenen. Staatsbosbeheer heeft dit advies inclusief de aanpassingen door de staatssecretaris (op basis van moties van de Tweede Kamer) overgenomen. Op basis van dit advies heeft Staatsbosbeheer vervolgens het Managementplan Oostvaardersplassengebied 2011-2015 opgesteld. Dit managementplan bevat 4 concrete doelstellingen; (1) Natura 2000 doelen, waar mogelijk door bevordering van natuurlijke processen, (2) minimaliseren potentieel dierenleed, (3) optimaliseren dierenwelzijn en (4) draagvlak vergroten bij het publiek voor (het beheer van) het gebied (o.a. door middel van communicatie). Deze vier doelstellingen zijn vertaald in concrete operationele maatregelen.

In dit verslag rapporteert Staatsbosbeheer op verzoek van de Beheeradviescommissie Oostvaardersplassen de resultaten van het gevoerde beheer gedurende de periode van 1 mei 2013 tot en met 30 april 2014. De uitkomsten worden in het kader van ICMO2 en het daarop gebaseerde managementplan geplaatst.

In de jaarrapportage monitoring Oostvaardersplassen worden alle gegevens en achtergronden gepresenteerd uit de monitoringsactiviteiten. Het eerste concept ("90% versie") van de jaarrapportage 2013-2014 wordt als bijlage meegezonden.

Managementdoel 1. Natura 2000 doelen, waar mogelijk door bevordering van natuurlijke processen

In het beheerplan Natura2000 worden de Natura2000 doelstellingen en hoe deze te behalen inhoudelijk behandeld. De grote grazers zijn van belang voor het behouden van korte vegetaties en dragen positief bij aan de Natura2000 doelstellingen. Er is het afgelopen jaar intensief overleg gevoerd tussen de verschillende partijen en het is nu aan de opdrachtgever, het Ministerie van Economische Zaken, om in overeenstemming met de provincie Flevoland het beheerplan in procedure te brengen.

De ontwikkeling van de broedvogels (Natura-2000 doelsoorten) in het moeras laat een stabiele of licht afnemende trend zien die past bij de fase en ontwikkeling waarin het moeras op dit moment verkeert. De huidige aantallen liggen op dit moment voor de meeste soorten onder de gestelde norm. Bij een langjarige trend hoort in dit systeem een piek in aantallen in de eerste jaren na een herinundatie na een droge fase. De hiervoor benodigde peilverlaging is opgenomen als maatregel in het concept beheerplan N2000. Deze piek is dus noodzakelijk om de langjarige aantal doelstellingen voor het gebied te halen. De piek treedt op in de fase ná een peilverlaging in het moeras. Deze peilverlaging is opgenomen als maatregel in het concept beheerplan N2000. De uitvoering ervan cruciaal is voor de duurzame instandhouding van de aangewezen doelsoorten.

Het verlagen van de waterstand in het moeras, om de rietgeneratie weer te stimuleren, is van directe invloed op het beheer van de grote grazers. Deze maatregel zal invloed gaan hebben op de toegankelijkheid van het moerasgebied voor de grote grazers en vervolgens op de hoeveelheid voedsel en beschutting en hiermee op de invulling en uitvoering van de diverse protocollen. Staatsbosbeheer verwacht dat als er tijdens de waterpeilverlaging geen maatregelen worden genomen, er een toenemend aantal edelherten en in mindere mate paarden en runderen tijdelijk meer gebruik gaan maken van het drooggevallen moeras.

Omdat dit onwenselijk is vanuit het perspectief van het beheer van de grote grazers zal Staatsbosbeheer maatregelen treffen om de betreding van het moeras door de grote grazers te beperken. In termen van het protocol betekent dit dat de omgevingsconditie niet positief mag worden beïnvloed door de peilverlaging. Uitwerking van deze maatregelen is voorzien vóór de winter van 2014-2015.

Uit de monitoring van het terreingebruik van het moeras blijkt dat nu al in het late voorjaar zich de meeste edelherten in het moeras bevinden en dat de edelherten alleen worden waargenomen op de droge delen en de randen in het moeras. De monitoring loopt nog te kort om een trend in omvang van de aanwezige edelherten te laten zien. Paarden en runderen worden niet of nauwelijks waargenomen.

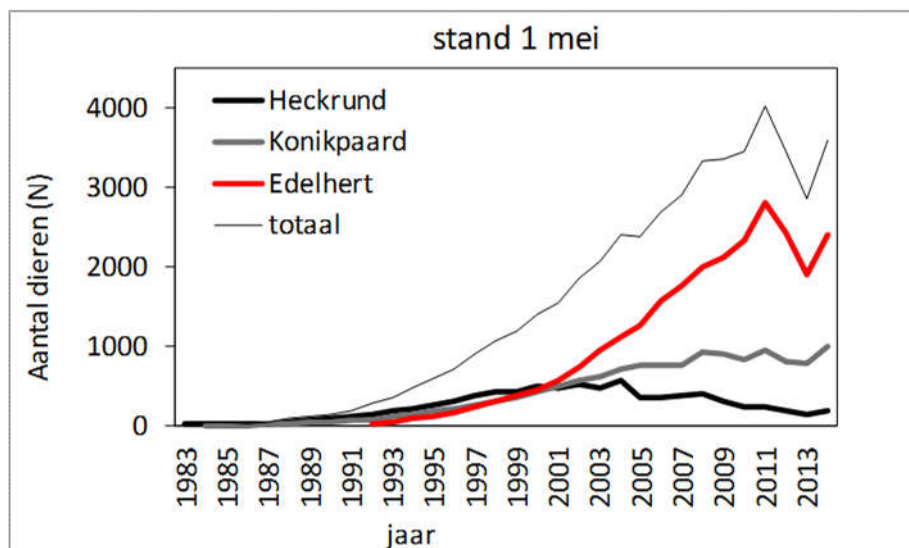
Zodra het beheerplan N2000 procedureel is afgerond vindt integratie met het managementplan plaats.

Managementdoel 2. Minimaliseren potentieel dierenleed

Om de welzijnssituatie van de grote grazers in de Oostvaardersplassen te verbeteren heeft ICMO2 een fundamentele aanpassing van reactief beheer naar vroeg reactief beheer geadviseerd. Staatsbosbeheer heeft deze maatregel direct doorgevoerd. Dit betekent dat dieren, die de komende periode waarschijnlijk niet zullen overleven, vroegtijdig afgeschoten worden waarbij niet alleen de dierconditie (fysiek en gedrag) maar ook de omgevingsconditie wordt meegenomen. Het huidige beheer beoogt daarmee onnodig lijden van de dieren te minimaliseren. Om deze maatregelen uit te voeren zet Staatsbosbeheer in de winterperiode in de Oostvaardersplassen extra personeel in

De populaties grote herbivoren in de Oostvaardersplassen zijn direct na introductie sterk gegroeid. Vanaf 2011 was er sprake van een daling. Door een aantal factoren, oa de milde winter van 2013-2014, is er dit jaar weer een stijging van het aantal dieren. Dit blijkt uit zowel de sterfte en geboorteregistratie als de helikopter- en grondtellingen. Er lijkt er tussen de methode van telling (helikopter en grondtelling) een verschil te zitten waarbij de laatste op iets hogere aantallen uitkomt. Door deze twee methodes voort te zetten verwachten wij een scherper beeld te krijgen op de verschillen tussen de twee methodes.

Populatieontwikkelingen van Heckrundersen, Konikpaarden en Edelherten in de Oostvaardersplassen. Weergegeven is de stand op 1 mei van ieder jaar.

De winter van 2013-2014 was uitzonderlijk zacht, zonnig en aan de droge kant: er was nauwelijks vorst en geen sneeuw in wisselvallige, winderige winter (bron: KNMI). In de winter van 1 december 2013 tot en met 30 april 2014 zijn er in totaal 204 dieren gestorven waarvan 97% door afschot. Het gaat hierbij om 185 edelherten, waarvan 99% door afschot, 17 Konikpaarden waarvan 82% door afschot en 2 Heckrundersen, deze zijn beide een natuurlijke dood geschoten.

Het protocol vroeg reactief beheer wordt jaarrond toegepast. Bij edelherten viel 85% van de totale sterfte in de periode oktober-april. Bij de paarden vond jaarrond een sterfte plaats, met een dal in december en januari. Bij de Heckrundersen trad de sterfte voornamelijk op in de periode mei 2013 (8 dieren). Van het totaal aantal hoefdieren is deze periode 92% gestorven door afschot. Bij edelherten was dit 98%, bij Konikpaard 71% en bij Heckrund 42%. In de

Cover tbv Vergadering Beheer Advies Commissie Oostvaardersplassen 11-06-2014
twee voorgaande jaren was het percentage afschot in de winter en jaarrond vrijwel gelijk. De laatste jaren stijgt het percentage afschot gestaag.

De dierenarts komt in het begin van de winter elke maand en aan het einde van de winter elke week langs om de conditie van alle drie de soorten te beoordelen, waarbij hij de runderen volgens een eigen methode (voedingsconditie) onafhankelijk scoort. Uit de monitoring van Staatsbosbeheer en uit de zijn score komt naar voren dat de conditiescore van de dieren dit jaar duidelijk hoger was dan in voorgaande jaren

Bijzonderheden Heckrunderen

Er zijn deze winter slechts twee Heckrunderen gestorven, beide in december 2013 door een natuurlijke dood. Beide dieren waren in goede conditie. Omdat de Gezondheidsdienst voor dieren in deze periode gesloten was konden de dieren niet worden aangeboden voor onderzoek. In overleg met de dierenarts zijn op basis van de (afwezigheid van) klinische verschijnselen de meest besmettelijke ziektes uitgesloten. Over het hele jaar zijn er 12 Heckrunderen gestorven. De populatie Heckrunderen is na jaren van daling dit jaar weer gestegen. Wij zullen deze soort echter met aandacht nauwkeurig blijven volgen.

Bijzonderheden edelherten

In de periode 1 oktober-30 november zijn 41 edelherten gestorven waarvan 40 door afschot. 93% Hiervan betrof dieren jonger dan 1 jaar. Het ging hier om slecht ontwikkelde jonge dieren en zeer laat geboren dieren die in onze ogen een zodanig kleine kans hadden om de winter te overleven dat ze zijn geschoten om onnodig lijden te voorkomen.

Bijzonderheden konikpaarden

De paarden die in de winter een natuurlijke dood zijn gestorven (3) hadden een hoge conditiescore. De doodsoorzaak van deze dieren is onbekend. Van de dieren die in de andere maanden zijn gestorven waren dat 2 door een slechte conditie, 4 door het vast zitten in poel of sloot, 1 door ouderdom, 1 door problemen bij het werpen en 2 onbekend.

Managementdoel 3. Optimaliseren dierenwelzijn

Een belangrijke aanbeveling van ICMO2 is om te zorgen voor het optimaliseren van dierenwelzijn door onder meerbeschutting in de winter te bieden en te zorgen dat de kwaliteit van de beschutting op orde blijft.

Vanaf 15 januari zijn de drie bosgebieden weer toegevoegd aan het leefgebied van de Oostvaardersplassen. Dit jaar is daar een extra gebied van ca. 75 ha. Kotterbos aan toegevoegd, waarmee het totale areaal aan winterbeschutting ca. 280 hectare bedraagt, waarvan 125 alleen voor edelherten toegankelijk is.

Naast de beschikbaarheid bepaalt de *kwaliteit* van de beschutting in welke mate deze bijdraagt aan het optimaliseren van het dierenwelzijn. Deze kwaliteit wordt bepaald door de mate van (1) windreductie, de (2) ontwikkeling van de vegetatiestructuur en (3) de kwaliteit van de beschutting in de bosgebieden op de lange termijn.

De ruigte en rietvegetatie in het grazige deel verloopt cyclisch door het jaar. Deze ruigte en rietvegetatie nam weliswaar af, maar is de hele winter in het gebied beschikbaar geweest. De monitoring laat ook zien dat het gebied "ruiger" is dan vorige jaren. Met name de toename van het st Jacobskruiskruid en de verruiging van dit deel valt op. De aanwezige dode liggende bomen bieden nog steeds beschutting. Dichter bij de grond is de windreductie groter dan op 1,4 m hoogte. De levende en rechtopstaande dode wilgen en vlieren in het grazige deel spelen geen rol van belang met betrekking tot beschutting. Daarnaast spelen de dijken (Oostvaardersdijk en Knardijk) langs het gebied ook een rol bij de beschutting

Vanwege de milde winter zijn de bosgebieden nauwelijks gebruikt door de grote grazers. Tijdens de monitoring is niet waargenomen dat de schuilrichels door de grote herbivoren werden gebruikt. Uit de eerste voorlopige resultaten van de monitoring in de bosgebieden kan worden opgemaakt dat het levende aantal grote bomen over het geheel enigszins afneemt. Het gaat daarbij vooral om populieren. De vitaliteit van deze plots met populieren is verder afgenomen, waarschijnlijk als gevolg van de effecten die in de twee vorige winters zijn opgetreden. Deze effecten zijn niet zichtbaar in plots met andere soorten. Hier is sprake van min of meer dezelfde situatie als vorig jaar. Overall is er dus sprake van een verdere afname van het aantal bomen maar de mate waarin neemt af. In tegenstelling tot voorgaande jaren zijn er in vrijwel alle plots zaailingen aangetroffen.

De aanplant van jonge bomen in de kralen in de Driekhoek en op de richels langs de beheerweg en het stort zijn goed aangeslagen. Bij deze laatste is op 2 van de ingeplante richels sprake van duidelijke effecten door begrazing en betreding en zijn een aantal jonge bomen verdwenen of getopt. De kralen in het Oostvaardersbos zijn goed aangeslagen. Er zijn de afgelopen verschillende methoden gebruikt om de jonge aanplant aan te brengen. Inmiddels is gebleken dat aanplant met bomen van circa 60 cm die de eerste jaren goed worden beschermd tegen begrazing het meest effectief is. In de randzone is dit voorjaar daarnaast gestart om tegen de spoorlijn een gebied (4 ha.) uit te rasteren en in te planten

Bij autonome ontwikkeling van de beschuttingsgebieden is op dit moment echter geen zekerheid te geven over de gewenste beschikbaarheid en kwaliteit en omvang van de beschutting in het Oostvaardersplasseengebied op de *lange* termijn. Daarnaast is de realisatie van het Oostvaarderwold voorlopig van de baan en is er onzekerheid over de Hollandse Hout. Bij deze laatste is een positieve ontwikkeling dat de gemeente Lelystad recent in haar coalitieakkoord ruimte heeft geboden voor de ontwikkeling van de Hollandse Hout voor de doelstelling dierenwelzijn.

Z21-8298-73 bijlage 2 behorende bij document 73 .pdf (6)

Cover tbv Vergadering Beheer Advies Commissie Oostvaardersplassen 11-06-2014

Staatsbosbeheer heeft op 16 mei jl. dan ook een voorstel gedaan hoe om te gaan met de beschutting op de lange termijn. Staatsbosbeheer gaat een actief (natuurlijk) bosbeheer voeren in de (multifunctionele) bosgebieden vanuit dierenwelzijns-, ecologische, landschappelijke, recreatieve en maatschappelijke redenen. Het is erop gericht om te zorgen dat er voldoende ruimte is en blijft voor natuurlijke verjonging in het bos.

Managementdoel 4 Draagvlak vergroten bij het publiek voor (het beheer van) het gebied (o.a. door middel van communicatie)

Zes keer per jaar nodigt Staatsbosbeheer haar stakeholders uit voor een overleg. Hier wordt informatie en ervaringen rond het beheer en beleid in de Oostvaardersplassen uitgewisseld. Deelnemers aan dit overleg zijn Vereniging het Edelhert (VHE), Koninklijke Nederlandse Maatschap voor Diergeneeskunde, Stichting Welzijn Grote Grazers (SWGG) en de Dierenbescherming en de Natuur- en Vogelwacht Zuid Flevoland. De Vereniging voor veldbiologie (KNNV) is in 2013 agendalid geworden.

In augustus 2013 is het nieuwe bezoekerscentrum in de Oostvaardersplassen opgeleverd en geopend. Hier is veel informatie beschikbaar over het gebied en het beheer. Aan het begin van de winter is een geactualiseerde versie van de flyer over het beheer van de Grote grazers gepubliceerd. Daarnaast is op 21 september 2013 de film "de Nieuwe wildernis" in première gegaan die 680.000 bioscoop bezoekers heeft getrokken. Als gevolg hiervan zijn de bezoekersaantallen in de Oostvaarderplassen met 50% gestegen naar 60.000. In de laatste maanden van 2013 was er zelfs sprake van een verdriedubbeling van de aantallen. Daarnaast is in het najaar van 2013 de film de Dialoog uitgebracht om de discussie over "wildernis" en het beheer hiervan te starten.

Er was dit jaar wederom veel aandacht voor het gebied in de pers en op social media. In totaal waren er ruim 20.000 berichten op social media over de Oostvaardersplassen en 64 artikelen in de geschreven pers (sept-dec 2013). De monitoring van de sociale media laat zien dat de eerste piek in activiteit samen valt met de lancering van de film de Nieuwe Wildernis. De tweede piek, met een negatiever sentiment valt samen met de winterperiode waarin er via social media kritiek werd geuit op de Oostvaardersplassen. De laatste uitschieter eind maart wordt veroorzaakt door de aandacht op de sociale media naar aanleiding van de geboorte van de jonge vosjes op de webcam volgdevos.nl.

Ook deze winter is het meldpunt Grote Grazers weer opengesteld. Mensen kunnen via dit nummer 24 uur per dag meldingen doorgeven als zij een dier in nood zien. Het meldpunt is deze winter met 54 aanzienlijk minder vaak gebeld dan vorige winter. Melders zijn (waar mogelijk) teruggebeld met een terugkoppeling naar aanleiding van hun melding.

Kritiek vond met name plaats via een aantal facebookpagina's. Op 14 februari is er een stille tocht georganiseerd tegen het beheer in de Oostvaardersplassen die door ca. 50 mensen is bezocht.

Op internet worden sinds december 2011 in de winter elke maand de actuele cijfers over sterfte van grote grazers gepubliceerd. Deze pagina op de Staatsbosbeheer website is ca. 6.000 keer bezocht. Deze maandrapportages zullen vanaf dit seizoen elke maand van het jaar worden gepubliceerd. Het weblog van de Oostvaardersplassen boswachters op de website van Staatsbosbeheer (en via www.oostvaardersplassen.nl) is ca 108.000 keer bezocht dit jaar. De website www.volgdevos.nl is eind februari online gegaan en is 1 miljoen keer bezocht.

In 2013 is er een onderzoek uitgevoerd naar de "wildernis beleving" onder de Nederlandse bevolking en is specifiek gevraagd naar het beheer van de Grote Grazers in de Oostvaarderplassen.

Verreweg de meeste respondenten zijn van mening dat er voor wildernis in Nederland ruimte is en geboden dient te worden. Onenigheid bestaat onder de respondenten over de wijze waarop deze wildernis tot stand dient te komen en vervolgens in beheer dient te worden gehouden. Met name over het beheer van grazers in de Oostvaardersplassen heerst onder de

Cover tbv Vergadering Beheer Advies Commissie Oostvaardersplassen 11-06-2014
respondenten minder overeenstemming dan over de andere normatieve stellingen.
Desalniettemin zijn de opvattingen over het wildernisbeleid in de Biesbosch en
Oostvaarderplassen overwegend positief tot zeer positief.

Een vervolgonderzoek uit eind 2013 laat zien dat wanneer het gaat om de discussie over de
Oostvaardersplassen er dit jaar niet veel veranderd lijkt te zijn, al heeft het gebied in het
algemeen wel meer aandacht gekregen. Dit geeft ook aan dat de ondanks de vergrootte
aandacht de groep die discussie voert over de Oostvaardersplassen ongeveer gelijk blijft.

Over het algemeen is de overgrote meerderheid voor een 'wildere' natuur, maar tegelijkertijd
komen er in een gebied zoveel belangen bij elkaar dat controle en beheer bijna altijd
noodzakelijk blijken. Wildernis geeft een beeld van ruimte en ruigte, maar in Nederland is
ruimte beperkt en ruigte wordt gecontroleerd. Nieuwe wildernis is dan ook een compromis. Het
is een vorm van beheer, maar wel waar de natuur zo veel mogelijk haar gang kan gaan

Oostvaardersplassen, management rapportage 2013-2104
Staatsbosbeheer, 4 juni 2014

Status: concept

Aanleiding en doel managementrapportage

Eind 2010 is het ICMO2 advies verschenen. Staatsbosbeheer heeft dit advies inclusief de aanpassingen door de staatssecretaris (op basis van moties van de Tweede Kamer) overgenomen. Op basis van dit advies heeft Staatsbosbeheer vervolgens het Managementplan Oostvaardersplassengebied 2011-2015 opgesteld. Dit managementplan bevat 4 concrete doelstellingen; (1) Natura 2000 doelen, waar mogelijk door bevordering van natuurlijke processen, (2) minimaliseren potentieel dierenleed, (3) optimaliseren dierenwelzijn en (4) draagvlak vergroten bij het publiek voor (het beheer van) het gebied (o.a. door middel van communicatie). Deze vier doelstellingen zijn vertaald in concrete operationele maatregelen.

In dit verslag rapporteert Staatsbosbeheer op verzoek van de Beheeradviescommissie Oostvaardersplassen de resultaten van het gevoerde beheer gedurende de periode van 1 mei 2013 tot en met 30 april 2014. De uitkomsten worden in het kader van ICMO2 en het daarop gebaseerde managementplan geplaatst.

In de jaarrapportage monitoring Oostvaardersplassen worden alle gegevens gepresenteerd uit de monitoringsactiviteiten. Het eerste concept van de jaarrapportage 2013-2014 wordt met deze rapportage meegezonden.

Samenvatting

##

Managementdoel 1. Natura 2000 doelen, waar mogelijk door bevordering van natuurlijke processen

In het beheerplan Natura2000 worden de Natura2000 doelstellingen en hoe deze te behalen inhoudelijk behandeld. De grote grazers zijn van belang voor het behouden van korte vegetaties en dragen positief bij aan de Natura2000 doelstellingen.

De belangrijkste voorgestelde maatregel uit het beheerplan Natura2000, het verlagen van de waterstand in het moeras, is van directe invloed op het beheer van de grote grazers. Deze maatregel zal invloed gaan hebben op de toegankelijkheid van het moerasgebied voor de grote grazers en vervolgens op de hoeveelheid voedsel en beschutting en hiermee op de invulling en uitvoering van de diverse protocollen. Staatsbosbeheer verwacht dat als er tijdens de waterpeilverlaging geen maatregelen worden genomen, er een toenemend aantal edelherten en in mindere mate paarden en runderen tijdelijk meer gebruik gaan maken van het drooggevalen moeras.

Omdat dit onwenselijk is vanuit het perspectief van het beheer van de grote grazers zal Staatsbosbeheer maatregelen treffen om de betreding van het moeras door Konikpaarden en Heckrunderen te voorkomen en de betreding door edelherten te beperken. **Uitgangspunt is hierbij dat door de mogelijke, tijdelijke vergroting van het leefgebied voor de grote grazers niet zal vergroten, zodat de populatie ten tijde van de peilverlaging als gevolg van vergroot leefgebied kan groeien en wanneer het peil van het moeras weer wordt verhoogd wordt geconfronteerd met een weer verkleind leefgebied. In termen van het protocol betekent dit dat de omgevingsconditie niet positief mag ~~wordne- worden~~ beïnvloed door de peilverlaging.**

Uit de monitoring van het terreingebruik van het moeras blijkt dat in het late voorjaar zich de meeste edelherten in het moeras bevinden en dat de edelherten alleen worden waargenomen op de droge delen en de randen in het moeras. De monitoring loopt nog te kort om een trend in omvang van de aanwezige edelherten te laten zien. Paarden en runderen worden niet waargenomen.

De ontwikkeling van de broedvogels in het moeras laat [op dit moment zien](#) ~~##~~ [een stabiele trend zien die past bij de fase en ontwikkeling van het moeras. Bij een langjarige trend hoort in dit systeem echter een piek eens in de twee decennia. Om deze piek te verkrijgen is een peilverlaging noodzakelijk. Deze is zoals hierboven beschreven opgenomen als maatregel in het concept beheerplan N2000.](#)

Managementdoel 2. Minimaliseren potentieel dierenleed

Om de welzijnssituatie van de grote grazers in de Oostvaardersplassen te verbeteren heeft ICMO2 een fundamentele aanpassing van reactief beheer naar vroeg reactief beheer geadviseerd. Staatsbosbeheer heeft deze maatregel direct doorgevoerd. Dit betekent dat dieren, die de komende periode waarschijnlijk niet zullen overleven, vroegtijdig afgeschoten worden waarbij niet alleen de dierconditie (fysiek en gedrag) maar ook de omgevingsconditie wordt meegenomen. Het huidige beheer beoogt daarmee onnodig lijden van de dieren te minimaliseren. Om deze maatregelen uit te voeren zet Staatsbosbeheer in de winterperiode in de Oostvaardersplassen extra personeel in

De populaties grote herbivoren in de Oostvaardersplassen zijn direct na introductie sterk gegroeid de twee jaar na de invoer van het vroeg reactief beheer een aanzienlijke daling. Door de milde winter van 2013-2014 en de lage sterfte is er dit jaar weer een stijging van het aantal dieren op 1 mei

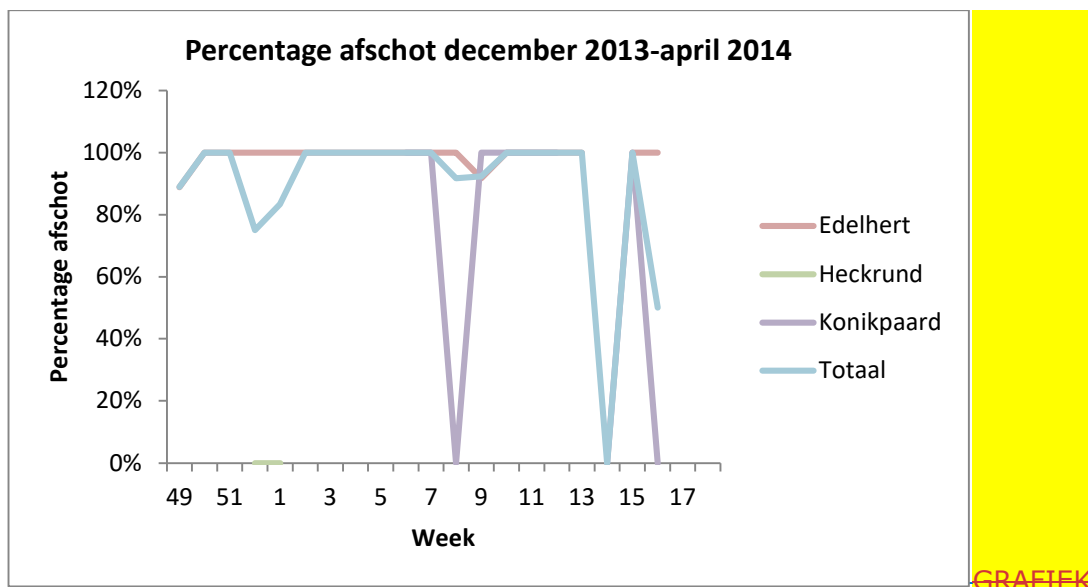
FIGUUR POPULATIEONTWIKKELING

Populatieontwikkelingen van Heckrunderen, Konikpaarden en Edelherten in de Oostvaardersplassen. Weergegeven is de stand op 1 mei van ieder jaar.

De winter van 2013-2014 was uitzonderlijk zacht, zonnig en aan de droge kant: er was nauwelijks vorst en geen sneeuw in wisselvallige, winderige winter (bron: KNMI). In de winter van 1 december 2013 tot en met 30 april 2014 zijn er in totaal 204 dieren gestorven waarvan 97% door afschot.

Het protocol vroeg reactief beheer wordt jaarrond toegepast. Deze winter was er sprake van een hoog percentage (97%) afschot. De dieren die een natuurlijke dood zijn gestorven (7) hadden bovendien een hoge conditiescore. De oorzaken waren dan ook andere dan een slechte conditie. Over het hele jaar gezien lag het percentage iets lager (94,92%). Dit wordt veroorzaakt door een aantal (2 paarden en 1 Heckrund) dieren die zijn gestorven in de winter 2012-2013 en pas later zijn gevonden, enkele dieren (##) die zijn vast komen te zitten in het sloot of poel en enkele dieren waarvan de doodsoorzaak onbekend is gebleven, maar wel een hoge conditiescore hadden. De laatste jaren stijgt het percentage afschot gestaag.

Er zijn op dit moment (1 mei 2014) naar schatting tussen de ##-3500 en 3600 grote grazers in de Oostvaardersplassen. Dat is een stijging ten opzichte van het laatste jaar. De resultaten van de tellingen bevestigen de trend die ook de sterfte en geboortecijfers blijkt. De resultaten zijn echter niet nauwkeurig genoeg om deze op betrouwbare wijze te valideren. Daarnaast lijkt er tussen de methode van telling (helikopter en grondtelling) een verschil te zitten waarbij de laatste op iets hogere aantallen uitkomt.

Verloop van percentage afschot van de totale sterfte van de grote herbivoren tijdens de winter (december-april). [denk of je deze hier wilt gebruiken, door de lage aantallen verspringen de percentages enorm. Ligt ik toe in de rapportage, maar hier staat het nogal op zichzelf kleuren pas ik nog aan nav die van perry]

De externe dierenarts komt in het begin van de winter elke maand en aan het einde van de winter elke week langs om de conditie van alle drie de soorten te beoordelen, waarbij hij de runderen volgens een eigen methode (voedingsconditie) onafhankelijk scoort. De conditiescore van de dieren was dit jaar duidelijk hoger dan in voorgaande jaren

Heckrunderen

Er zijn deze winter twee Heckrunderen gestorven, beide in december 2013 door een natuurlijke dood. Beide dieren waren in goede conditie. Omdat de Gezondheidsdienst voor dieren in deze periode gesloten was konden de dieren niet worden aangeboden voor onderzoek. In overleg met de dierenarts zijn op basis van de (afwezigheid van) klinische verschijnselen de meest besmettelijke ziekte uitgesloten. De populatie Heckrunderen is na jaren van daling dit jaar weer gestegen. Wij zullen deze soort echter met onverminderde aandacht nauwkeurig blijven volgen.

edelherten

Er zijn deze winter ##-186 edelherten gestorven waarvan ##-184 door afschot. Daarnaast zijn er in de periode 1 oktober-30 november 41 edelherten gestorven waarvan 40 door afschot. 93% hiervan betrof dieren jonger dan 1 jaar. Slecht ontwikkelde jonge dieren en zeer laat geboren dieren (met name hertenkalfjes) die bij het ingaan van de winter slecht opgevetontwikkeld zijn, blijken een zodanig kleine kans te hebben om de winter te overleven dat vroegtijdig ingegrepen is.

konikpaarden

Er zijn deze winter 25 konikpaarden gestorven waarvan 22 door afschot.
Daarnaast zijn er in de periode 1 oktober-30 november 28 Konikpaarden
gestorven waarvan 18 door afschot.

##

Managementdoel 3. Optimaliseren dierenwelzijn

Een belangrijke aanbeveling van ICMO2 is om te zorgen voor het optimaliseren van dierenwelzijn door onder meerbeschutting in de winter te bieden en te zorgen dat de kwaliteit van de beschutting op orde blijft.

Terreingebruik bosgebieden en beschuttingsrichels

Vanaf 15 januari zijn er weer drie bosgebieden toegevoegd aan het leefgebied van de Oostvaardersplassen. Dit jaar is daar een extra gebied van ca. 75 ha. Kotterbos aan toegevoegd, waarmee het totale areaal aan winterbeschutting ca. 280 hectare bedraagt, waarvan 125 alleen voor edelherten toegankelijk is.

Vanwege de milde winter zijn de bosgebieden beperkt gebruikt door de grote grazers. De schuilrichels werden ### gebruikt door de grote herbivoren.

Kwaliteit beschutting

Naast de beschikbaarheid bepaalt de *kwaliteit* van de beschutting in welke mate deze bijdraagt aan het optimaliseren van het dierenwelzijn. Deze kwaliteit wordt bepaald door de mate van (1) windreductie, de (2) ontwikkeling van de vegetatiestructuur en (3) de kwaliteit van de beschutting in de bosgebieden op de lange termijn. De ruigte en rietvegetatie in het grazige deel verloopt cyclisch door het jaar. Deze ruigte en rietvegetatie nam weliswaar af, maar is de hele winter in het gebied beschikbaar geweest. De monitoring laat ook zien dat het gebied "ruiger" is dan vorige jaren. De aanwezige dode liggende bomen bieden nog steeds beschutting. Dichter bij de grond is de windreductie groter dan op 1,4 m hoogte. De levende en rechtopstaande dode wilgen en vlieren in het grazige deel spelen geen rol van belang met betrekking tot beschutting.

Overmatige druk op de drie bosgebieden kan resulteren in schade en mogelijk verlies aan biodiversiteit. Afgelopen winter zijn de bosgebieden minder intensief gebruikt. De mate van schillen en browsen is dan ook lager. Wel is de vitaliteit van de plots met populieren verder afgenomen, waarschijnlijk als gevolg van de effecten die in de twee vorige winters zijn opgetreden. Deze effecten zijn niet zichtbaar in plots met andere soorten. Dit jaar valt de grote toename van verjonging op in de meeste plots. Deze verjonging betreft voornamelijk es. In een plot waar meer edelherten(?) zijn geweest is door vertrapping geen verjonging op getreden

Er wordt op dit moment voorzien in het optimaliseren van dierenwelzijn door de openstelling van de drie bosgebieden. Daar is deze winter ruim 75 hectare aan toegevoegd. Er is bij autonome ontwikkeling op dit moment echter geen zekerheid te geven over de beschikbaarheid en kwaliteit van de beschutting in het Oostvaardersplassengebied op de *lange* termijn. Staatsbosbeheer gaat een actief (natuurlijk) bosbeheer voeren in de (multifunctionele) bosgebieden vanuit dierenwelzijns-, ecologische, landschappelijke, recreatieve en maatschappelijke redenen. Het is erop gericht om te zorgen dat er voldoende ruimte is en blijft voor natuurlijke verjonging in het bos. De aanplant van jonge bomen in de kralen in de Driekhoek en op de richels langs de beheerweg zijn goed aangeslagen. Het is van belang dat hier de begrazing de komende tijd gefaseerd wordt geïntroduceerd. De beplanting op de overige richels ##. De kralen in het Oostvaardersbos zijn goed aangeslagen. Er zijn de afgelopen verschillende methoden gebruikt om de jonge aanplant aan te brengen. Op basis van de ervaringen van afgelopen jaren komt hier nu een meest effectieve werkwijze uit. In het grazige deel zullen de bestaande richels blijven en zonodig worden versterkt. In de randzone is dit voorjaar daarnaast gestart om tegen de spoorlijn een gebied (4 ha.) uit te rasteren en in te planten. NOG MEER??

Managementdoel 4

Draagvlak vergroten bij het publiek voor (het beheer van) het gebied (o.a. door middel van communicatie)

Zes keer per jaar nodigt Staatsbosbeheer haar stakeholders uit voor een overleg. Hier wordt informatie en ervaringen rond het beheer en beleid in de Oostvaardersplassen uitgewisseld. Deelnemers aan dit overleg zijn Vereniging het Edelhert (VHE), Koninklijke Nederlandse Maatschap voor Diergeneeskunde, Stichting Welzijn Grote Grazers (SWGG) en de Dierenbescherming en de Natuur- en Vogelwacht Zuid Flevoland. De Vereniging voor veldbiologie is in 2013 agendalid geworden.

In augustus 2013 is het nieuwe bezoekerscentrum in de Oostvaardersplassen opgeleverd en geopend. Daarnaast is op 21 september 2013 de film "de Nieuwe wildernis" in première gegaan die 680.000 bioscoop bezoekers heeft getrokken. Als gevolg hiervan zijn de bezoekersaantallen in de Oostvaarderplassen met 50% gestegen naar 55.000. In de laatste maanden van 2013 was er zelfs sprake van een verdriedubbeling van de aantallen.

Er was in de winter wederom veel aandacht voor het gebied in de pers en op social media. In totaal waren er ruim 20.000 berichten op social media over de Oostvaardersplassen. De monitoring van de sociale media laat zien dat de eerste piek in activiteit samen valt met de lancering van de film de Nieuwe Wildernis. De tweede piek, met een negatiever sentiment valt samen met de winterperiode waarin er via social media kritiek werd geuit op de Oostvaardersplassen. De laatste uitschieter eind maart wordt veroorzaakt door de aandacht op de sociale media naar aanleiding van de geboorte van de jonge vosjes op de webcam volgdevos.nl.

Ook deze winter is het meldpunt Grote Grazers weer opengesteld. Mensen kunnen via dit nummer 24 uur per dag meldingen doorgeven als zij een dier in nood zien. Het meldpunt is deze winter met 54 aanzienlijk minder vaak gebeld dan vorige winter. Melders zijn (waar mogelijk) teruggebeld met een terugkoppeling naar aanleiding van hun melding.

Op internet worden sinds december 2011 in de winter elke maand de actuele cijfers over sterfte van grote grazers gepubliceerd. Deze pagina op de Staatsbosbeheer website is ca. 6.000 keer bezocht. Deze maandrapportages zullen vanaf dit seizoen elke maand van het jaar worden gepubliceerd. Het weblog van de Oostvaardersplassen boswachters op de website van Staatsbosbeheer (en via www.oostvaardersplassen.nl) is ca 108.000 keer bezocht dit jaar. De website www.volgdevos.nl is eind februari online gegaan en is 1 miljoen keer bezocht.

-In 2013 is er een onderzoek uitgevoerd naar de "wildernis beleving" onder de Nederlandse bevolking en is specifiek gevraagd naar het beheer van de Grote Grazers in de Oostvaarderplassen.

Verreweg de meeste respondenten (N=544) zijn van mening dat er voor wildernis in Nederland ruimte is en geboden dient te worden. Onenigheid bestaat onder de respondenten over de wijze waarop deze wildernis tot stand dient te komen en vervolgens in beheer dient te worden gehouden. Met name over het beheer van fauna in wildernis heerst relatief weinig overeenstemming. Dit komt ook naar voren in de normatieve stellingen over de wildernisgebieden. Met name over het beheer van grazers in de Oostvaardersplassen heerst onder de respondenten minder overeenstemming dan over de andere normatieve stellingen. Dit toont wederom de gevoeligheid van dit thema, in vergelijking met

de andere aspecten van het wildernisbeleid. Desalniettemin zijn de opvattingen over het wildernisbeleid in de Biesbosch en Oostvaardersplassen overwegend positief tot zeer positief.

Cover tbv Vergadering Beheer Advies Commissie Oostvaardersplassen 11-07-2014

Algemene stand van zaken

Aan: Beheeradvies Commissie Oostvaardersplassen
t.b.v. vergadering 11 juli 2014.

Van: Staatsbosbeheer. Opsteller: **Art. 5.1. lid 2 sub** (Programmamanager
Oostvaardersplassen).

Aanleiding: regulier

Eerdere
besluitvorming: geen

Status: ter informatie

Politiek/bestuurlijk

Beheer, monitoring, onderzoek

Communicatie

Bijlage reeds openbaar via:

<https://www.staatsbosbeheer.nl/uit-in-de-natuur/locaties/oostvaardersplassen/links-en-downloads> onder jaar rapportage 2013-2014

**Vegetatie, grote herbivoren, vogels en
recreatie in de Oostvaardersplassen**

Verslag van monitoring
periode 1 mei 2013 t/m 30 april 2014

Datum	4 juli 2014
status	Concept

Cover tbv Vergadering Beheer Advies Commissie Oostvaardersplassen 11-07-2014

Afhandeling actiepunten periode 2010-2014

Aan: Beheeradvies Commissie Oostvaardersplassen

Van: Staatsbosbeheer. Opsteller: **Art. 5.1. lid 2 sub** (Programmamanager Oostvaardersplassen).

Aanleiding: regulier

Eerdere besluitvorming: geen

Status: ter informatie

In deze notitie wordt aangegeven hoe de actiepunten uit de BAC vergaderingen zijn afgehandeld in de periode 2010-2014. Ook wordt aangegeven welke punten nog open staan en hoe hier mee wordt omgegaan. Specifiek wordt ingegaan op de follow-up op de vijf aanbevelingen die zijn gedaan in het najaar van 2013.

Actiepunten 2010-2012

In deze periode zijn relatief veel nieuwe acties/adviezen uitgezet. Deze zijn vasteled in een aantal adviesbrieven. Omdat het wederzijdse vermoeden bestond dat niet alle actiepunten volledig waren opgepakt zijn in nauwe samenwerking tussen de secretaris en de programmaleider alle adviezen en acties op een rij gezet en doorgelopen. Alle acties zijn uiteindelijk opgepakt en/of volledig afgerond en dit is samengevat in een notitie op 3 januari 2012.

Actiepunten 2012-2014

Hierna is er doorgegaan met een doorlopende actiepunten lijst die bijgewerkt werd door de secretaris en aan het eind van elk verslag werd toegevoegd. Actiepunten die zijn afgerond verdwenen, nieuwe werden toegevoegd en lopende bleven staan. De actielijst uit de laatste vergadering (14 maart) is dan ook het meest actuele overzicht van de nog openstaande punten.

Actiepunten

Nr.	Wat	Wie	Wanneer
1.	Transparant zijn in de keuzes in het prioriteren van de beheerdoelstellingen.	SBB	Integratie Managementplan en Beheerplan N2000
2.	Goed formeel vastleggen en helder communiceren over het vervroegen van het afschotmoment voor zwakke jonge dieren.	SBB	Integratie Managementplan en Beheerplan N2000
3.	Zorgpunt ontwikkeling beschutting tot in detail uitwerken.	SBB	Datum???
6.	Voorstel aan de BAC inzake de completering van de plannings- en monitoringsmodule in het CMSi-systeem teneinde de sturingscyclus van het beheer sluitend te krijgen en de gevraagde kwaliteitsstap te implementeren.	SBB	Voor de zomer
7.	Korte antwoordbrief aan directeur SBB inzake review Art en besluiten BAC	secretaris	
8.	Bespreken verslag risicobeoordeling in BAC-vergadering	BAC	Mei 2014
9.	SBB om een notitie vragen waarin zij aangeeft welke aanpak zij voorziet voor de zomer van 2014 en de winter van 2014/15. Ter bespreking in de BAC-vergadering van mei 2014.	secretaris	Voor de BAC-vergadering van mei 2014

Stand van zaken van deze punten

1. Blijvend punt van aandacht. Gebeurt na vaststelling N2000 beheerplan
2. Gebeurd in zowel jaar- en maandrapportage als nieuwe versie managementplan.
3. Gebeurd op 16 mei 2014
6. Zie punt 1 follow up review

follow up adviezen review oktober 2013

In oktober 2013 hebben de heer **Art. 5.1.** en mevrouw Ohl de monitoringsprotocollen van Staatsbosbeheer gereviewed. De heer **Art. 5.1.** heeft op basis van deze review vijf adviezen gegeven. Staatsbosbeheer heeft deze adviezen overgenomen en dit middels een brief op 4 februari bevestigd en hierin aangegeven hoe zij deze wil oppakken. Hieronder wordt aangegeven hoe Staatsbosbeheer deze adviezen het afgelopen half jaar heeft opgepakt

Recommendation 1

Where changes are made to monitoring procedures or frequencies, the management plan should be updated to reflect these changes

Het managementplan is volgens de jaarplanning aan het einde van 2013 verder aangescherpt op basis van de resultaten van de evaluatie 2012-2013. De plan-do-check-act cyclus begint hiermee steeds meer gemeengoed te worden en levert steeds meer resultaat op.

De implementatie van CMSi loopt gestaag door. De implementatie van de monitoringsmodule wordt over de zomer van 2014 heengetild. Dat betekent dat de data uit de Oostvaarderplassen in het eerste half jaar van 2015 zullen worden ingelezen in dit nieuwe systeem.

Recommendation 2

We suggest that management reconsiders the extent to which monitoring is out-sourced and in cases where this is still appropriate, that clear direction is given to the contractor as to what data are required. In general, contractors should be tasked with data collection, not interpretation, which should be maintained in-house.

Deze krijgt al nadrukkelijk aandacht bij de voorbereiding van de grote opdrachten rondom de Natura2000 maatregelen, en heeft afgelopen half jaar al vorm gekregen door meer interactie, evaluatie te plannen en feedback te vragen met het bedrijf dat de broedvogelkarteringen in het moeras uitvoert.

Recommendation 3

*We would recommend the consolidation of the management and interpretation of ecological data as the responsibility of a single, full time member of staff. We consider such an ecological manager as complementary to the role of **Art. 5.1. lid 2 sub** as general manager and communications specialist, together forming the management team of the OVP area.*

Het afgelopen half jaar zijn er een aantal mensen toegevoegd aan het OVP team. Dit heeft deels te maken met het verschuiven van de taken van de programmaleider, maar ook vanwege het neerzetten van de toekomstagenda. Voor de ecologisch adviezen en rapportages is nu een team van twee ecologen actief, waarbij de een vooral wordt ingezet op operationele zaken en de ander vooral aandacht houdt voor de lange termijn visie en ontwikkelingen

Recommendation 4:

The management team proposed should ensure close interaction with the ranger team [and on a daily basis during winter] in order to pass on regular updates on decision making criteria for culling in relation to environmental conditions.

Dit advies is geïmplementeerd en operationeel

Recommendation 5

The management team must pay full regard to adaptive management changes required to ensure delivery of long term overall objectives rather than simply focus on day to day management issues.

Zie ook punt 3. Dit heeft geleid tot een intensievere samenwerking met een aantal kennisinstututen, het opstellen van een kennisagenda en een aantal wetenschappelijke artikelen (in voorbereiding) en het verlenen van een opdracht voor een modelstudie voor de populatie ontwikkeling van de grote grazers en een opdracht voor een wetenschappelijke onderbouwing bij de beschuttingsopgave.

Oostvaardersplassen, management rapportage 2013-2104

Versie 2.0

Staatsbosbeheer, 4 juli 2014

Status: concept

Aanleiding en doel managementrapportage

Eind 2010 is het ICMO2 advies verschenen. Staatsbosbeheer heeft dit advies inclusief de aanpassingen door de staatssecretaris (op basis van moties van de Tweede Kamer) overgenomen. Op basis van dit advies heeft Staatsbosbeheer vervolgens het Managementplan Oostvaardersplassengebied 2011-2015 opgesteld. Dit managementplan bevat 4 concrete doelstellingen; (1) Natura 2000 doelen, waar mogelijk door bevordering van natuurlijke processen, (2) minimaliseren potentieel dierenleed, (3) optimaliseren dierenwelzijn en (4) draagvlak vergroten bij het publiek voor (het beheer van) het gebied (o.a. door middel van communicatie). Deze vier doelstellingen zijn vertaald in concrete operationele maatregelen.

In dit verslag rapporteert Staatsbosbeheer op verzoek van de Beheeradviescommissie Oostvaardersplassen de resultaten van het gevoerde beheer gedurende de periode van 1 mei 2013 tot en met 30 april 2014. De uitkomsten worden in het kader van ICMO2 en het daarop gebaseerde managementplan geplaatst.

In de jaarrapportage monitoring Oostvaardersplassen worden alle gegevens en achtergronden gepresenteerd uit de monitoringsactiviteiten. Het eerste concept van de jaarrapportage 2013-2014 wordt met deze rapportage als bijlage meegezonden.

Managementdoel 1. Natura 2000 doelen, waar mogelijk door bevordering van natuurlijke processen

In het beheerplan Natura2000 worden de Natura2000 doelstellingen en hoe deze te behalen inhoudelijk behandeld. De grote grazers zijn van belang voor het behouden van korte vegetaties en dragen positief bij aan de Natura2000 doelstellingen. Er is het afgelopen jaar intensief overleg gevoerd tussen de verschillende partijen en het is nu aan de opdrachtgever, het Ministerie van Economische Zaken, om in overeenstemming met de provincie Flevoland het beheerplan in procedure te brengen.

Zodra het beheerplan N2000 procedureel is afgerond vindt integratie met het managementplan plaats.

Effecten op droge deel

Waarnemingen

1. De ontwikkeling van de broedvogels (Natura-2000 doelsoorten) in het moeras laat een stabiele of licht afnemende trend zien die past bij de fase en ontwikkeling waarin het moeras op dit moment verkeert. De huidige aantallen liggen voor de meeste soorten onder de gestelde norm.
2. Het verlagen van de waterstand in het moeras, om de rietgeneratie weer te stimuleren, is van directe invloed op het beheer van de grote grazers. Deze maatregel zal invloed gaan hebben op de toegankelijkheid van het moerasgebied voor de grote grazers en vervolgens op de hoeveelheid voedsel en beschutting en hiermee op de invulling en uitvoering van de diverse protocollen.
3. Uit de monitoring van het terreingebruik van het moeras blijkt dat nu al in het late voorjaar zich de meeste edelherten in het moeras bevinden en dat de edelherten alleen worden waargenomen op de droge delen en de randen in het moeras. De monitoring loopt nog te kort om een trend in omvang van de aanwezige edelherten te laten zien. Paarden en runderen worden niet of nauwelijks waargenomen.

Interpretatie

1. Bij een langjarige trend hoort in dit systeem een piek in aantallen in de eerste jaren na een herinundatie na een droge fase. Verreweg de meeste doelsoorten leven en verblijven in het moeras. Voor een aantal soorten is het droge deel ook van belang als fourageergebied.
2. Staatsbosbeheer verwacht dat als er tijdens de waterpeilverlaging geen maatregelen worden genomen, er een toenemend aantal edelherten en in mindere mate paarden en runderen tijdelijk meer gebruik gaan maken van het drooggevallen moeras.

Planning

1. De benodigde peilverlaging is opgenomen als maatregel in het concept beheerplan N2000. Deze piek is dus noodzakelijk om de langjarige aantal doelstellingen voor het gebied te halen. De piek treedt op in de fase ná een peilverlaging in het moeras. Deze peilverlaging is opgenomen als maatregel in het concept beheerplan N2000. De uitvoering ervan cruciaal is voor de duurzame instandhouding van de aangewezen doelsoorten. Daarnaast

worden in het droge deel een aantal maatregelen genomen om dit deel beter geschikt te maken als fourageergebied voor de grote en kleine zilverreiger, lepelaar, dodaars, porseleinhoen en blauwe kiekendief. Deze maatregelen betreffen het aanleggen van een aantal extra poelen en eilanden en flexibeler peilbeheer in de Waterlanden.

2/3 Omdat het onwenselijk is vanuit het perspectief van het beheer van de grote grazers zal Staatsbosbeheer maatregelen treffen om de betreding van het moeras door de grote grazers te beperken. Uitgangspunt is hierbij dat door de mogelijke, tijdelijke vergroting van het leefgebied voor de grote grazers niet zal vergroten, zodat de populatie ten tijde van de peilverlaging als gevolg van vergroot leefgebied kan groeien en wanneer het peil van het moeras weer wordt verhoogd wordt geconfronteerd met een weer verkleind leefgebied. In termen van het protocol betekent dit dat de omgevingsconditie niet positief mag worden beïnvloed door de peilverlaging. Uitwerking van deze maatregelen is voorzien vóór de winter van 2014-2015.

Managementdoel 2. Minimaliseren potentieel dierenleed

Om de welzijnssituatie van de grote grazers in de Oostvaardersplassen te verbeteren heeft ICMO2 een fundamentele aanpassing van reactief beheer naar vroeg reactief beheer geadviseerd. Staatsbosbeheer heeft deze maatregel direct doorgevoerd. Dit betekent dat dieren, die de komende periode waarschijnlijk niet zullen overleven, vroegtijdig afgeschoten worden waarbij niet alleen de dierconditie (fysiek en gedrag) maar ook de omgevingsconditie wordt meegenomen. Het huidige beheer beoogt daarmee onnodig lijden van de dieren te minimaliseren. Om deze maatregelen uit te voeren zet Staatsbosbeheer in de winterperiode in de Oostvaardersplassen extra personeel in

Waarneming

1. De winter van 2013-2014 was uitzonderlijk zacht, zonnig en aan de droge kant: er was nauwelijks vorst en geen sneeuw in wisselvallige, winderige winter (bron: KNMI). In de winter van 1 december 2013 tot en met 30 april 2014 zijn er in totaal 204 dieren gestorven waarvan 97% door afschot. Het gaat hierbij om 185 edelherten, waarvan 99 % door afschot, 17 Konikpaarden waarvan 82% door afschot en 2 Heckrunderen, deze zijn beide een natuurlijke dood geschoten.

Het protocol vroeg reactief beheer wordt jaarrond toegepast. Bij edelherten viel 85% van de totale sterfte in de periode oktober-april. Bij de paarden vond jaarrond een sterfte plaats, met een dal in december en januari. Bij de Heckrunderen trad de sterfte voornamelijk op in de periode mei 2013 (8 dieren). Van het totaal aantal hoefdieren is deze periode 92% gestorven door afschot. Bij edelherten was dit 98%, bij Konikpaard 71% en bij Heckrund 48%. In de twee voorgaande jaren was het percentage afschot in de winter en jaarrond vrijwel gelijk. De laatste jaren stijgt het percentage afschot gestaag.

2. De dierenarts komt in het begin van de winter elke maand en aan het einde van de winter elke week langs om de conditie van alle drie de soorten te beoordelen, waarbij hij de runderen volgens een eigen methode (voedingsconditie) onafhankelijk scoort. Uit de monitoring van Staatsbosbeheer en uit de zijn score komt naar voren dat de conditiescore van de dieren dit jaar duidelijk hoger was dan in voorgaande jaren
3. Er is de afgelopen sprake van een toename in het aantal ganzen en ook blijven de ganzen langer in het gebied.

Interpretatie

1. Er zijn deze winter slechts twee Heckrunderen gestorven, beide in december 2013 door een natuurlijke dood. Beide dieren waren in goede conditie. Omdat de Gezondheidsdienst voor dieren in deze periode gesloten was konden de dieren niet worden aangeboden voor onderzoek. In overleg met de dierenarts zijn op basis van de (afwezigheid van) klinische verschijnselen de meest besmettelijke ziektes uitgesloten. Over het hele jaar zijn er 12 Heckrunderen gestorven, waarvan de meeste (8) in mei 2013.

De paarden die in de winter een natuurlijke dood zijn gestorven (3) hadden een hoge conditiescore. De doodsoorzaak van deze dieren is onbekend. Van de dieren die in de andere maanden zijn gestorven waren dat 2 door een slechte conditie, 4 door het vast zitten in poel of sloot, 1 door ouderdom, 1 door problemen bij het werpen en 2 onbekend.

In de periode 1 oktober-30 november zijn 41 edelherten gestorven waarvan 40 door afschot. 93% Hiervan betrof dieren jonger dan 1 jaar. Het ging hier om slecht ontwikkelde jonge dieren en zeer laat geboren dieren die in onze ogen een zodanig kleine kans hadden om de winter te overleven dat ze zijn geschoten om onnodig lijden te voorkomen

2. Door de zachte winter hebben de grote grazers minder aanspraak hoeven doen op hun vetreserves en bovendien was er meer en langer nog voedsel in het gebied aanwezig. Hierdoor is de conditie van de dieren hoger geweest dan in voorgaande jaren.
3. De toenemende hoeveelheid ganzen zijn van invloed op de hoeveelheid beschikbaar voedsel voor de grote grazers en op het terreingebruik van de grote grazers

Planning

1. De populatie Heckrunderen is na jaren van daling dit jaar weer gestegen. Wij zullen deze soort echter met aandacht nauwkeurig blijven volgen.

Het percentage afschot lag dit jaar boven de 90%. Alhoewel alle inzet is gericht op het maximaliseren van dit percentage is het volledig voorkomen van sterfte door natuurlijke dood niet mogelijk

Het afschieten van zwakke, jonge edelherten in de periode voor de winter is in de geest van het protocol en zal ook in komende jaren zo worden uitgevoerd als hier aanleiding voor is.

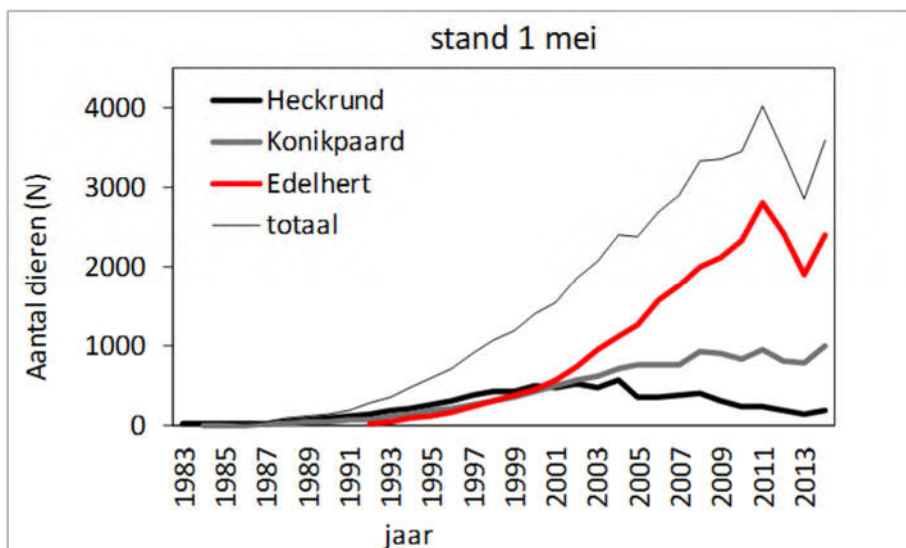
3. De aanwezigheid en de hoeveelheid ganzen zal explicieter worden meegenomen in het bepalen van de omgevingsconditie en hiermee van invloed zin op de uitvoering van het protocol vroeg reactief beheer

Managementdoel 3. Optimaliseren dierenwelzijn

Een belangrijke aanbeveling van ICMO2 is om te zorgen voor het optimaliseren van dierenwelzijn door onder meerbeschutting in de winter te bieden en te zorgen dat de kwaliteit van de beschutting op orde blijft.

Waarneming

1. De populaties grote herbivoren in de Oostvaardersplassen zijn direct na introductie sterk gegroeid. Vanaf 2011 was er sprake van een daling. Door een aantal factoren, oa de milde winter van 2013-2014, is er dit jaar weer een stijging van het aantal dieren. Dit blijkt uit zowel de sterfte en geboorteregistratie als de helikopter- en grondtellingen.

Populatieontwikkelingen van Heckrundersen, Konikpaarden en Edelherten in de Oostvaardersplassen. Weergegeven is de stand op 1 mei van ieder jaar.

2. Vanaf 15 januari zijn de drie bosgebieden weer toegevoegd aan het leefgebied van de Oostvaardersplassen. Dit jaar is daar een extra gebied van ca. 75 ha. Kotterbos aan toegevoegd, waarmee het totale areaal aan winterbeschutting ca. 280 hectare bedraagt, waarvan 125 alleen voor edelherten toegankelijk is.
3. Naast de beschikbaarheid bepaalt de *kwaliteit* van de beschutting in welke mate deze bijdraagt aan het optimaliseren van het dierenwelzijn. Deze kwaliteit wordt bepaald door de mate van (1) windreductie, de (2) ontwikkeling van de vegetatiestructuur en (3) de kwaliteit van de beschutting in de bosgebieden op de lange termijn.

De ruigte en rietvegetatie in het grazige deel verloopt cyclisch door het jaar. Deze ruigte en rietvegetatie nam weliswaar af, maar is de hele winter in het gebied beschikbaar geweest. De monitoring laat ook zien dat het gebied "ruiger" is dan vorige jaren. Met name de toename van het st Jacobskruiskruid en de verruiging van dit deel valt op. De aanwezige dode liggende bomen bieden nog steeds beschutting. Dichter bij de grond is de windreductie groter dan op 1,4 m hoogte. De levende en rechtopstaande dode wilgen en vlieren in het grazige deel spelen geen rol van belang met betrekking tot beschutting. Daarnaast spelen de dijken (Oostvaardersdijk en Knardijk) langs het gebied ook een rol bij de beschutting

4. Vanwege de milde winter zijn de bosgebieden nauwelijks gebruikt door de grote grazers. Tijdens de monitoring is niet waargenomen dat de schuilrichels door de grote herbivoren werden gebruikt. Uit de eerste voorlopige resultaten van de monitoring in de bosgebieden kan worden opgemaakt dat het levende aantal grote bomen in alle plots enigszins afneemt. Het gaat daarbij vooral om populieren. De vitaliteit van deze plots met populieren is afgenomen, waarschijnlijk als gevolg van de effecten die in de twee vorige winters zijn opgetreden. Deze effecten zijn niet zichtbaar in plots met andere soorten. Hier is sprake van min of meer dezelfde situatie als vorig jaar. Overall is er dus sprake van een verdere afname van het aantal bomen

maar de mate waarin neemt af. In tegenstelling tot voorgaande jaren zijn er in vrijwel alle plots zaailingen aangetroffen.

5. De aanplant van jonge bomen in de kralen in de Driekhoek en op de richels langs de beheerweg en het stort zijn goed aangeslagen. Bij deze laatste is op 1 van de ingeplante richels sprake van duidelijke effecten door begrazing en betreding en zijn een aantal jonge bomen verdwenen of getopt. De kralen in het Oostvaardersbos zijn goed aangeslagen. Er zijn de afgelopen verschillende methoden gebruikt om de jonge aanplant aan te brengen. Inmiddels is gebleken dat aanplant met bomen van circa 60 cm die de eerste jaren goed worden beschermd tegen begrazing het meest effectief is. In de randzone is dit voorjaar daarnaast gestart om tegen de spoorlijn een gebied (4 ha.) uit te rasteren en in te planten

Interpretatie

1. Er lijkt er tussen de methode van telling (helikopter en grondtelling) een verschil te zitten waarbij de laatste op iets hogere aantallen uitkomt.
2. Door de zachte winter zijn de bosgebieden niet of nauwelijks gebruikt door de grote grazers
- 3/4 Bij autonome ontwikkeling van de beschuttingsgebieden is op dit moment geen zekerheid te geven over de gewenste beschikbaarheid en kwaliteit en omvang van de beschutting in het Oostvaardersplassengebied op de *lange* termijn. Daarnaast is de realisatie van het Oostvaarderwold voorlopig van de baan en is er onzekerheid over de Hollandse Hout. Bij deze laatste is een positieve ontwikkeling dat de gemeente Lelystad recent in haar coalitieakkoord ruimte heeft geboden voor de ontwikkeling van de Hollandse Hout voor de dierenwelzijn doelstelling.
5. De aanplant van nieuwe jonge bomen slaat aan. De mate van aanplant en het tijdig introduceren van begrazing is echter wel bepalend voor het succes.

Planning

1. Door de twee methodes van tellen voort te zetten verwachten wij een scherper beeld te krijgen op de verschillen tussen de twee methodes.
2. Vorige jaren is er strak aan de datums van 15 januari en 15 april gehouden voor de opening en respectievelijk de afsluiting van de bosgebieden. Komende jaren zal hier meer worden gestuurd op de omgevingsconditie. Dat kan betekenen dat in een winter zoals die in 2014 de bosgebieden niet worden opengesteld voor de grote grazers.
- 3/4 Staatsbosbeheer heeft op dan ook een meerjarige beheerplan uitgewerkt hoe om te gaan met de beschutting op de lange termijn in deze bosgebieden. Dit voorstel is op 16 mei met de BAC besproken. Staatsbosbeheer gaat een actief (natuurlijk) bosbeheer voeren in de (multifunctionele) bosgebieden vanuit dierenwelzijns-, ecologische, landschappelijke, recreatieve en maatschappelijke redenen. Het is erop gericht om te zorgen dat er voldoende ruimte is en blijft voor natuurlijke verjonging in het bos. Omdat de hoeveelheid onbegrasd gebied afneemt zijn er in de monitoring een aantal (onbegraste) controleplots verdwenen. Dit betekent dat de monitoringsopzet zal worden aangepast waarbij continuïteit van de bestaande reeksen uitgangspunt is.

- 5 Staatsbosbeheer werkt uit op welke moment en wijze begrazing het best kan worden ingevoerd bij de aangeplante stukken met als doel de nieuwe beplanting duurzaam bestand te houden tegen een hoge graasdruk.

Managementdoel 4

Draagvlak vergroten bij het publiek voor (het beheer van) het gebied (o.a. door middel van communicatie)

Dit doel is gericht op het zo open en volledig mogelijk informeren van een zo breed mogelijk publiek over het beheer in de Oostvaardersplassen. Alle relevante gegevens worden gepubliceerd op internet en er wordt actief de dialoog gezocht met betrokkenen. Hierbij wordt wel geconstateerd dat een deel van dit publiek zeer kritisch blijft over dit beheer en deze kritiek ook actief communiceert. Het gaat hier om een kleine groep met een achterban van onbekende omvang.

Waarnemingen

1. Zes keer per jaar nodigt Staatsbosbeheer haar stakeholders uit voor een overleg. Hier wordt informatie en ervaringen rond het beheer en beleid in de Oostvaardersplassen uitgewisseld. Deelnemers aan dit overleg zijn Vereniging het Edelhert (VHE), Koninklijke Nederlandse Maatschap voor Diergeneeskunde, Stichting Welzijn Grote Grazers (SWG) en de Dierenbescherming en de Natuur- en Vogelwacht Zuid Flevoland. De Vereniging voor veldbiologie is in 2013 agendalid geworden.
2. In augustus 2013 is het nieuwe bezoekerscentrum in de Oostvaardersplassen opgeleverd en geopend. Hier is veel informatie beschikbaar over het gebied en het beheer. Aan het begin van de winter is een geactualiseerde versie van de flyer over het beheer van de Grote grazers gepubliceerd. Daarnaast is op 21 september 2013 de film "de Nieuwe wildernis" in première gegaan die 680.000 bioscoop bezoekers heeft getrokken. Als gevolg hiervan zijn de bezoekersaantallen in de Oostvaarderplassen met 50% gestegen naar 55.000. In de laatste maanden van 2013 was er zelfs sprake van een verdriedubbeling van de aantallen. Daarnaast is in het najaar van 2013 de film de Dialoog uitgebracht om juist de discussie over "wildernis" en het beheer hiervan te agenderen.
3. Er was dit jaar wederom veel aandacht voor het gebied in de pers en op social media. In totaal waren er ruim 20.000 berichten op social media over de Oostvaardersplassen en 64 artikelen in de geschreven pers (sept-dec 2013).
4. Ook deze winter is het meldpunt Grote Grazers weer opengesteld. Mensen kunnen via dit nummer 24 uur per dag meldingen doorgeven als zij een dier in nood zien. Het meldpunt is deze winter met 54 aanzienlijk minder vaak gebeld dan vorige winter. Melders zijn (waar mogelijk) teruggebeld met een terugkoppeling naar aanleiding van hun melding.
5. Kritiek vond met name plaats via een aantal facebookpagina's. Op 14 februari is er een stille tocht georganiseerd tegen het beheer in de Oostvaardersplassen die door ca. 50 mensen is bezocht.
6. Op internet worden sinds december 2011 in de winter elke maand de actuele cijfers over sterfte van grote grazers gepubliceerd. Deze pagina op de Staatsbosbeheer website is ca. 6.000 keer bezocht. Deze maandrapportages zullen vanaf dit seizoen elke maand van het jaar worden gepubliceerd. Het weblog van de Oostvaardersplassen boswachters op de website van Staatsbosbeheer (en via www.oostvaardersplassen.nl) is ca 108.000 keer bezocht dit jaar. De website www.volgdevos.nl is eind februari online gegaan en is 1 miljoen keer bezocht.

7. In 2013 is er een onderzoek uitgevoerd naar de "wildernis beleving" onder de Nederlandse bevolking en is specifiek gevraagd naar het beheer van de Grote Grazers in de Oostvaarderplassen.

Interpretatie

3. De monitoring van de sociale media laat zien dat de eerste piek in activiteit samen valt met de lancering van de film de Nieuwe Wildernis. De tweede piek, met een negatiever sentiment valt samen met de winterperiode waarin er via social media kritiek werd geuit op de Oostvaardersplassen. De laatste uitschieter eind maart wordt veroorzaakt door de aandacht op de sociale media naar aanleiding van de geboorte van de jonge vosjes op de webcam volgdevos.nl.
7. Verreweg de meeste respondenten zijn van mening dat er voor wildernis in Nederland ruimte is en geboden dient te worden. Onenigheid bestaat onder de respondenten over de wijze waarop deze wildernis tot stand dient te komen en vervolgens in beheer dient te worden gehouden. Met name over het beheer van grazers in de Oostvaardersplassen heerst onder de respondenten minder overeenstemming dan over de andere normatieve stellingen. Desalniettemin zijn de opvattingen over het wildernisbeleid in de Biesbosch en Oostvaarderplassen overwegend positief tot zeer positief.

Een vervolgonderzoek uit eind 2013 laat zien dat wanneer het gaat om de discussie over de Oostvaardersplassen er dit jaar niet veel veranderd lijkt te zijn, al heeft het gebied in het algemeen wel meer aandacht gekregen. Dit geeft ook aan dat de ondanks de vergrootte aandacht de groep die discussie voert over de Oostvaardersplassen ongeveer gelijk blijft.

Over het algemeen is de overgrote meerderheid voor een 'wildere' natuur, maar tegelijkertijd komen er in een gebied zoveel belangen bij elkaar dat controle en beheer bijna altijd noodzakelijk blijken. Wildernis geeft een beeld van ruimte en ruigte, maar in Nederland is ruimte beperkt en ruigte wordt gecontroleerd. Nieuwe wildernis is dan ook een compromis. Het is een vorm van beheer, maar wel waar de natuur zo veel mogelijk haar gang kan gaan

Planning

2. Staatsbosbeheer wil meer mensen laten genieten van de Oostvaardersplassen. In de toekomst wordt de paragraaf toeristisch recreatieve impuls op dit moment uitgewerkt, waarbij grotere aantallen bezoekers in de randgebieden kunnen worden opgevangen. Bezoekers krijgen hierbij wel de beleving die hoort bij een bezoek aan de Oostvaardersplassen
7. Onderzoeken naar beleving geven inzichten in hoe het gebied en het beheer worden beleefd, maar geven tegelijkertijd aan dat de meningen over de verschillende facetten van dit beheer ook verdeeld zijn. Het is daarom erg lastig om een algemene, onderbouwde uitspraak te doen over draagvlak voor het beheer in de Oostvaarderplassen. Wij kiezen er dan ook voor om het beleid voor deze doelstelling zoals hierboven omschreven voor te zetten en maximaal transparant en volledig te communiceren over alle aspecten van het beheer in de Oostvaardersplassen.

Monitoring Oostvaardersplassen
 Rapportage Q3
 17 juli 2014

Onderstaand processchema geeft per monitoringsactiviteit hoe het proces (de uitvoering (verzamelen, valideren, opslaan, analyseren en rapporteren)) loopt. De tweede kolom geeft aan of de resultaten aanleiding geven tot actie. Er wordt gewerkt met een kleurcodering. Groen betekent; loopt volgens plan geen aanpassing nodig, geel is afwijkend van afspraken/verwachting, aandacht noodzakelijk en actie gewenst, rood is sterke afwijking directe actie vereist. De pijlen geven de ontwikkeling aan t.o.v. de vorige rapportage.

	uitvoering	Resultaten	
4A GROTE GRAZERS			
4A1 Tellingen			Resultaten tellingen komen sterk overeen met resultaten sterfte registratie
aanwas			Aantallen op basis van de voorlopige resultaten lijken iets lager/vergelijkbaar met vorig jaar
Aanwas roodwild			Nog geen resultaten. Wordt verwacht in augustus/september
sterfteregistratie			In zomer is % afschot meestal iets lager ivm lage absolute aantallen
4A2 Terreingebruik			
Terreingebruik moeras			

Z21-8298-74 bijlage 4 behorende bij document 74.pdf (2)

4A3 Dierconditie			
4A4 omgevingsconditie			Invloed ganzen wordt expliciet meegenomen in omgevingsconditie
4B VOGELS			
4B1 Watervogeltellingen (RWS)			
4B2 Broedpaar Iepelaar (N2000)	-		
4B3 broedvogels moeras		↓	Zie ook 4D1. Vanwege lagere waterstand, verschuiving in soortenpectrum.
4B3 broedvogels randzone	→		Integratie met andere (broed)vogelkartering in programmering noodzakelijk
4B4 Ganzen randzone		→	Toename aantallen in randzone. Meenemen als expliciete factor in omgevingsconditie
4B5 Ganzen moeras			
Transecttellingen randzone			
4C VEGETATIE			
4C1/2 Integrale vegetatiekartering			Uitgevoerd in 2012
C2 graslandmetingen			

Z21-8298-74 bijlage 4 behorende bij document 74.pdf (3)

4C3 Effecten grote grazers in bosgebieden		→	Vanwege onzekerheid op lange termijn aanvullende maatregelen in bosgebieden noodzakelijk. Zie ook notitie beschutting ter bespreking 16/5/2014.
4C4 Kwaliteit schuilgebieden (windmetingen)	-		Uitgevoerd in 2011 en 2012. Geen nieuwe metingen
C5 vegetatie structuurmetingen		→	Significant meer ruigte dan 2012-2013. Resultaten geeft aanleiding tot specifieke monitoring van verspreiding st. Jacobskruiskruid. Verspreiding st Jacobskruiskruid lijkt minder geconcentreerd
4D DIVERS			
4D1 Water (kwantitatief)		→	Waterpeil lager dan 2012-2013. Aandacht vereist
4D2.1 Communicatie			Monitoring via Coosto (social media) en overzichten aandacht in de media. Monitoring correleert met externe aandacht voor OVP
4D2.2 Bezoekersaantallen BC Lelystad en Almere		→	Aantallen stijgen weliswaar, maar leiden nog niet tot noodzakelijke aanpassing in verkeersstromen en logistiek. Ontwerp en plan gemaakt voor vergroten opvangcapaciteit
4D2.3 Draagvlak beheer	↑		Deels onderzoeken door derden. Eigen vervolgonderzoek in 2014. Resultaat opgeleverd door onderzoekers.

4D2.4 natuureducatie	-		
-------------------------	---	--	--

BIOLOGIE

Ataxie bij edelherten in Nederland

Door: **Art. 5.1. lid 2**¹ en **Art. 5.1. lid 2 sub**²

- 1) Rijksinstituut voor Integraal Zoetwaterbeheer en Afvalwaterbehandeling RIZA en betrokken bij de monitoring van de Oostvaardersplassen
- 2) wildbiologe bij Koninklijke Nederlandse Jagers Vereniging

Inleiding

Ataxie is een wereldwijd voorkomend verschijnsel bij edelherten en is door menigeen al beschreven in diverse literatuur. In Nederland is ataxie tot voor kort niet waargenomen. Uit historische gegevens van de Veluwe is niet bekend dat verschijnselen van ataxie hier in het verleden zijn vastgesteld. Dit wil overigens niet zeggen dat het daar nog niet eerder is voorgekomen. In 2003 werden de eerste gevallen in Nederland gemeld. In de afgelopen drie jaren zijn bij enkele edelherten in de Oostvaardersplassen verschijnselen van 'ataxie' waargenomen.

Wat is ataxie en wat is de oorzaak?

Ataxie is een algemene aanduiding voor het ziektebeeld waarbij dieren niet meer in staat zijn om de bewegingen van hun spieren te controleren. Dieren met ataxie vertonen uiteindelijk verlamingsverschijnselen, met name van de achterpoten. In een eerste stadium vertoont het dier een moeilijke loop en onzekere gang, gevolgd door trekken met de achterpoten en heen en weer zwenken van het achterlichaam. Tot slot kunnen de achterpoten zodanig naar binnen knikken dat het dier valt. Aan het eind van het proces zit of ligt het dier veel, kan uiteindelijk niet meer opstaan met de dood tot gevolg.

Ataxie kan meerdere oorzaken hebben. In de literatuur worden o.a. onderstaande twee oorzaken aangegeven:

- bij edelherten die kopertekorten in de lever vertonen, de zogenaamde enzoötische ataxie;
- bij edelherten met Spongiforme Encephalopathy, ook wel Chronic Wasting Disease genoemd bij herten in de Verenigde Staten van Amerika (VS), Canada en Zuid-Korea

De enzoötische ataxie wordt veroorzaakt door "demyelinisatie" van de zenuwbanen in het ruggenmerg. Myeline is een stof die zenuwbanen omsluit en isoleert. Het helpt de zenuwpulsen krachtig en direct door de zenuwbanen te laten lopen. Demyelinisatie is het afbreken van de "isolatie"-laag om de zenuwbanen. Deze enzoötische ataxie bij Edelherten als gevolg van kopertekorten is een wereldwijd voorkomend probleem en is waargenomen bij vrijlevende edelherten en edelherten in parken en op 'farms'. Koper is een belangrijk bestanddeel van de myeline rondom de zenuwbanen. Hoewel in alle gevallen lage kopergehalten in de lever werden aangetroffen vermoeden verschillende onderzoekers dat er mogelijk ook andere stoffen en processen een rol spelen. Feit blijft wel dat enzoötische ataxie kan worden voorkomen als er koper wordt toegediend. Ataxie in combinatie met lage kopergehalten is zowel bij Edelherten, Wapiti's, Sikaherten, Damherten als Elanden waargenomen. Behalve bij deze hertachtigen is het verschijnsel ook bekend bij geiten en schapen. Vrijwel al het onderzoek naar enzoötische ataxie is uitgevoerd bij Edelherten in parken en op 'farms'. Dit is niet verwonderlijk omdat deze dieren continu geobserveerd worden, waardoor het probleem snel kan worden opgemerkt. Daarnaast is er natuurlijk sprake van economische belangen (productie van bastgewei en vlees), waarvoor een snelle en goede oplossing van het probleem van belang is.

Ataxie bij Edelherten met Chronic Wasting Disease (CWD) kwam voor het eerst voor in de jaren zestig van de vorige eeuw in een hertenfarm in Colorado (VS). De herten werden steeds magerder, kregen coördinatieproblemen, hun gedrag veranderde en uiteindelijk stierven ze. Wegens de sterke vermagering werd de ziekte Chronic Wasting Disease genoemd. Pas in 1978 kwam men erachter dat de ziekte werd veroorzaakt door een afwijking in de hersenen

en dat het om Spongiforme Encephalopathy gaat. Intussen zijn ook in het wild levende dieren getroffen. De ziekte is aangetroffen bij muilderhert, witstaarhert en wapiti. Intussen komt CWD voor in diverse staten van de VS, Canada en Zuid-Korea. Een uitgebreid onderzoek naar CWD bij edelherten in Duitsland leverde geen positief resultaat.

Kopertekorten

De onderzochte Edelherten van de Oostvaardersplassen hadden lage kopergehalten in hun lever, waardoor we ervanuit kunnen gaan dat ook bij de Edelherten van de Oostvaardersplassen de ataxie in verband kan worden gebracht met kopertekorten. De kopertekorten kunnen op twee manieren worden veroorzaakt:

- primair
- secundair

Primaire kopertekorten worden veroorzaakt door te lage kopergehalten in de voedselplanten of door te lage opname van voedselplanten met hoge kopergehalten. Het dier krijgt te weinig koper binnen.

Secundaire kopertekorten zijn een gevolg van chemische processen in de maag. Hierdoor wordt de absorptie van koper gereduceerd. Dit kan bij relatief hoge gehalten van molybdeen, zwavel, ijzer of zink in de voedselplant. In de literatuur wordt veelal gewezen op een koper-molybdeen-zwavel complex dat zich in de maag bij herkauwers vormt en dat het koper zodanig vastlegt dat dit niet meer is op te nemen door het dier. Om een koper-molybdeen-zwavel complex bij Edelherten te voorkomen zou de verhouding koper-molybdeen in het gewas minimaal 2:1 moeten zijn. Soms wordt echter een verhouding van 4:1 aangegeven als veilige ondergrens. Hierbij dient te worden opgemerkt dat deze normen vaak zijn opgesteld voor productiedieren (vlees of gewei). Voor dieren in de vrije natuur liggen deze normen meestal lager. IJzer en zink vormen geen complex, maar zijn van invloed op het absorptie/metabolisme - proces waarbij ze de opname van koper sterk tegengaan.

Een andere factor in de maag waardoor koper slecht kan worden opgenomen is de zuurgraad van de maagsappen. Bij een lage zuurgraad is de opname van koper slecht. De zuurgraad is normaal hoog om de enzymen die de proteïnen moeten afbreken goed hun werk te kunnen laten doen. Als gevolg van parasitaire infecties in de maag kan de zuurgraad echter omlaag gaan, omdat de parasieten de productie van zuur tegengaan. Met name op kort afgegraste graslanden kan dit een probleem zijn, omdat dan de kans op opname van parasieten groter is. In de onderzochte Edelherten van de Oostvaardersplassen zijn echter geen grote hoeveelheden maagparasieten aangetroffen, zodat met deze mogelijkheid nu geen rekening gehouden hoeft te worden.

Edelherten en de Oostvaardersplassen

De Edelherten zijn in 1992 in de Oostvaardersplassen geïntroduceerd. In totaal werden 42 dieren uit verschillende landen (Nederland, Schotland, Tsjechië) uitgezet. Vanaf het begin zijn de dieren nauwlettend gevolgd en pas in 2003 werden de eerste individuen waargenomen met verschijnselen van ataxie (tabel 1). In 2003 was dit net iets minder dan 1% van de populatie, in 2004 iets meer dan 2% en in de eerste helft van 2005 lag dit onder 1%. De verschijnselen werden zowel bij de herten als hinden waargenomen, waren verspreid over alle leeftijden en dieren met deze verschijnselen werden het hele jaar door aangetroffen, met een lichte toename in de periode november-februari.

Tabel 1 Afschot Edelherten in de Oostvaardersplassen met ataxie verschijnselen. Hieronder vielen zowel dieren die alleen moeilijk liepen en waarvan vermoed werd dat ze ataxie hadden als om dieren waarvan de klinische verschijnselen inderdaad duiden op ataxie (zwenken met achterlichaam, zitten en liggen).

	Hert	Hinde	Totaal
2003	4 (1,1%)	2 (0,5%)	6 (0,8%)
2004	10 (2,4%)	10 (2,0%)	20 (2,2%)
2005 (tot juni)	7 (1,4%)	3 (0,5%)	10 (0,7%)

Waarom manifesteren die verschijnselen zich nu pas in de Oostvaardersplassen, ca. 10 jaar na introductie? Als we naar het dieet van de Edelherten in de periode 1992-1995 kijken dan zien we dat in het winterhalfjaar (oktober-mei) het dieet voornamelijk uit grassen bestond (ca. 40 -80%). In het zomerhalfjaar (mei-oktober) schakelden de Edelherten over op voornamelijk wilg en Gewone vlier (30 -70%). Kruiden werden het hele jaar door gegeten en maakten gemiddeld ca. 10% van het dieet uit.

Uit gegevens van het begrazingsonderzoek dat begin jaren negentig in de Oostvaardersplassen is uitgevoerd blijkt dat er in die periode in ruime mate koper in de voedselplanten aanwezig was en dat de koper-molybdeenverhouding gunstig was (zie tabel 2). Op basis van deze gegevens en de dieetsamenstelling van de Edelherten zullen de Edelherten in de periode 1992-2002 waarschijnlijk geen verlaagde kopergehalten als gevolg van primaire of secundaire aard hebben gehad.

Tabel 2 Koper- en Molybdeengehalten en Koper-Molybdeenverhouding van voedselplanten van de Oostvaardersplassen begin jaren negentig.

	Koper (mg/kg droge stof)	Molybdeen (mg/kg droge stof)	Koper:Molybdeen
Grassen	10	2,7	3,8
Kruiden	13	1,5	8,7
Houtigen	4,5	0,3	15

Wat is er de afgelopen jaren veranderd waardoor er nu wel primaire of secundaire kopertekorten zouden kunnen optreden? Daarvoor zijn wat mogelijkheden aan te geven. Het gebied Oostvaardersplassen is een rijk systeem. De bodem bestaat uit lichte tot matig zware klei met in 1994 nog relatief hoge kopergehalten. Doordat afgeschoten dieren uit de Oostvaardersplassen worden afgevoerd, gewoone jaarlijks worden verzameld voor onderzoek en ganzen de graslanden in het gebied bezoeken om te foerageren, verdwijnen er mineralen uit het gebied: de stoffenbalans is negatief. Dit kan tot gevolg hebben dat er minder koper in de voedselplanten aanwezig is. Gezien de rijke bodem lijkt het niet waarschijnlijk dat er nu al een dergelijke uitputting van de bodem is opgetreden.

Een andere verandering is de toegenomen aantallen herbivoren in de Oostvaardersplassen. Hierdoor neemt de hoeveelheid voedsel per individu af en neemt de concurrentie tussen soorten en individuen toe. Dit kan tot gevolg hebben dat enkele individuen niet meer voldoende van hun voorkeursvoedselplanten kunnen opnemen of dat de dieren overgaan op een andere dieetsamenstelling. In beide gevallen kan dit van invloed zijn op zowel de primaire als secundaire opname van koper.

Onderzoek

Op basis van deze bevindingen heeft de Veterinaire Begeleidingscommissie Oostvaardersplassen (VBCO) het Rijksinstituut voor Integraal Waterbeheer en Afvalwaterbehandeling (RIZA) gevraagd een voorstel te doen voor onderzoek naar de oorzaak van dit kopertekort, dat inmiddels bij Staatsbosbeheer is ingedient. Het onderzoek bestaat uit verschillende fasen. In eerste instantie gaat de aandacht uit naar het vaststellen van het al dan niet aanwezig zijn van primaire en/of secundaire kopertekorten en/of veranderingen in de dieetsamenstelling. Tevens wordt voorgesteld de koperstatus van de populatie Edelherten te bepalen van dieren met en zonder verschijnselen van ataxie. In tweede instantie gaat de aandacht uit naar de oorzaak van de primaire en/of secundaire kopertekorten en de dieetveranderingen. Indien geen primaire of secundaire kopertekorten worden vastgesteld dient nagegaan te worden welke mogelijke andere factoren een rol kunnen spelen. In derde instantie gaat de aandacht uit naar wat de verwachtingen voor de toekomst zijn.

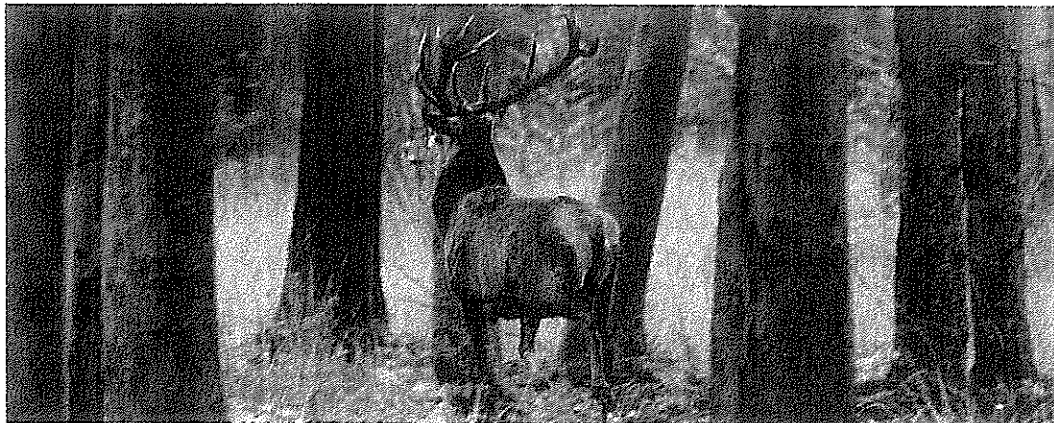
Ataxie ook in andere gebieden in Nederland?

Als de oorzaak bekend is, dan is een vraag voor beheerders natuurlijk of we ataxie eveneens in andere gebieden in Nederland kunnen verwachten, waar Edelherten nu of in de toekomst

voorkomen. Onderzoek naar de mineralenstatus van Edelherten op de Veluwe in de jaren negentig liet zien dat in gebieden waar het bijvoeren was gestopt, de Edelherten in principe voldoende koper via het voedsel binnen kregen. Het ging hier wel om een populatie waar de aantallen gereguleerd werden. De vraag is dan of de koperbehoefte nog steeds gedekt zal worden als de dichtheden van deze populatie meer natuurlijk zouden zijn. Helaas is in dit onderzoek niet gekeken naar de molybdeen- en zwavelgehalten in het dieet, zodat aangegeven zou kunnen worden of er mogelijk sprake zou kunnen zijn van secundair kopertekort. Gevallen van ataxie zijn bij deze populatie echter niet bekend.

Andere gebieden waar we in de toekomst weer Edelherten kunnen verwachten zijn de uiterwaarden. Op verschillende locaties in Nederland wordt gewerkt aan verbindingen voor Edelherten vanuit de Veluwe naar de uiterwaarden langs de grote rivieren. Uit een onderzoek naar de mineralengehalten van voedselplanten voor runderen en paarden in voedselrijke uiterwaarden bleek dat de kopergehalten ruim voldoende waren (grassen 5-10 mg/kg droge stof; kruiden 5-20 mg/kg droge stof; wilgen 5-15 mg/kg droge stof). De molybdeengehalten waren zeer laag (0,1-0,6 mg/kg droge stof) en de koper:molybdeenverhouding was in alle gevallen groter dan 6. In het rivierengebied zullen dus waarschijnlijk minder snel secundaire kopertekorten optreden.

Op voormalige mariene gronden komt over het algemeen een lage koper:molybdeen verhouding voor als gevolg van relatief hoge molybdeengehalten. Toch komen hier van nature grote herbivoren op voor. Hoe gaan zij hier dan mee om? Uit onderzoek naar de mineralenstatus van vrijlevende runderen op de Zoutkamperplaat (Lauwersmeer) en de Slikken van Flakkee (Zeeland) bleek dat de dieren in beide gebieden lage koperconcentraties in het bloed hadden in vergelijking met de normen die zijn opgesteld voor landbouwhuisvee. De runderen op de Zoutkamperplaat vertoonden geen kenmerken van lage kopergehalten, zoals verkleurde vacht of verminderde conditie. Tijdens het onderzoek kreeg de helft van deze runderen koper toegediend en de andere helft niet. De kopertoediening had alleen effect op de koperconcentraties in het bloed. Er waren geen verschillen in conditie, gewicht en reproductie tussen de groepen met en zonder kopertoediening. Hieruit werd geconcludeerd dat de hoge normen voor landbouwhuisvee niet zomaar kunnen worden toegepast bij de beoordeling van de mineralenstatus van vrijlevende dieren. Op de Slikken van Flakkee vertoonden met name de jonge dieren duidelijk kenmerken van lage kopergehalten, zoals slechte vacht en verminderde conditie. Tijdens het onderzoek is koper toegediend waarbij bij deze dieren een duidelijke verbetering optrad. Na het onderzoek is de toediening van koper gestopt. Daarna zijn geen verschijnselen van lage kopergehalten meer aangetroffen. Mogelijk dat door selectie eigenschappen die ongunstig zijn voor het kunnen omgaan met lage kopergehalten of ongunstige koper:molybdeenverhoudingen uit de populatie verdwijnen. Momenteel vindt in de Oostvaardersplassen selectie plaats. De individuen die ataxie hebben, verdwijnen uit de populatie en doen niet verder mee aan de reproductie. Als de vatbaarheid voor ataxie inderdaad gebonden is aan bepaalde eigenschappen, dan kunnen die op deze manier uit de populatie verdwijnen of onderdrukt worden. Het probleem lost zich dan vanzelf op.

Art. 5.1. lid 2 sub e Woo

Onderwerp: overleg veterinaire commissie
Locatie: kitsweg 1 lelystad, sbb

Begin: di 12-12-2017 12:30
Einde: di 12-12-2017 14:30
Tijd weergegeven als: Voorlopig

Terugkeerpatroon: (geen)

Vergaderingsstatus: Nog niet gereageerd

Organisator: Art. 5.1. lid 2 sub

Verplichte deelnemers: Art. 5.1. lid 2 sub@wur.nl; Art. 5.1. lid 2 sub@wur.nl; Art. 5.1. lid 2 @gmail.com'
Art. 5.1. lid 2 @gmail.com); Art. 5.1. @gddiergezondheid.nl; Art. 5.1. lid 2

Staatsbosbeheer regio Oost
T.a.v. BEC ; 101
Postbus 2
3500 AA Amersfoort

Alteveerselaan 30 A
6881 AW VELP NL
telefoon; +31-(0)6-13329709
dierenartsluten@gmail.com

Factuur

Factuurnummer :2017254
Ons BTW nummer :NL061309096B03

Datum: 31-12-2017

Aantal Omschrijving	Bruto prijs	Netto bedrag
5,00 Uurtarief wildlife dierenarts Visite OVP te Lelystad op 12-12-2017 Vergadering Veterinaire Begeleidingscommissie	Art. 5.1. lid 2 sub b Woo	
3,50 Uurtarief wildlife dierenarts Visite hoofkantoor SBB te Amersfoort op 15-12-2017 Gesprek commissie Geel over OVP.		
	Subtotaal	1.487,50
	BTW 21% over EUR 1.487,50	312,38
	Te betalen EUR	1.799,88

Betaling binnen 15 dagen na factuurdatum onder vermelding van het factuurnummer.

IBAN; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
BIC; RABONL2U

BTW nummer; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
K.v.K.; 50909304

Factuur

Betalingskenmerken

Relatienummer : 4781547
 Factuurnummer : 91401916
 Factuurdatum : 17-1-2018
 Vervaldatum : 31-1-2018

Staatsbosbeheer
 Postbus 2
 3800 AA Amersfoort

Specificatie

Omschrijving	Aant.	Tarief	Korting	Bedrag	btw*
Buiten reikwijdte					
Bezoek veterinaire 2017 16,45 à € 171,00	1	Art. 5.1. lid 2	€	Art. 5.1. lid	21%
Reiskosten bijeenkomsten 482x à € 0,43	1	sub b Woo	€	2 sub b	21%
Overige werkzaamheden bijeenkomsten					
<i>Totaal exclusief btw:</i>				€	4.484,21
				btw*	
				21% over	€
				€	4.484,21
				€	941,68
Totaal factuurbedrag inclusief btw - te betalen bedrag:				€	5.425,89

IBAN GD : NL79ABNA0108807045
 BIC GD : ABNANL2A
 Bij betaling vermelden : 4781547 91401916

Wij verzoeken u vriendelijk het factuurbedrag van € 5.425,89 binnen 14 dagen naar bovengenoemde bankrekening over te maken onder vermelding van relatienummer en factuurnummer: 4781547 91401916

Voor vragen over deze factuur kunt u contact met ons opnemen via de telefoon: 0900-1770 of via email: info@gddiergezondheid.nl

Art. 5.1. lid 2 sub e Woo

Onderwerp: bespreking sectieuitslagen en doorkijk naar de toekomst
Locatie: Kitsweg 1, Lelystad

Begin: di 23-10-2018 13:00
Einde: di 23-10-2018 14:30

Terugkeerpatroon: (geen)

Vergaderingsstatus: Geaccepteerd

Organisator:

Art. 5.1. lid 2 sub

Verplichte deelnemers:

Art. 5.1. lid 2 @gmail.com'; Art. 5.1. @gddiergezondheid.nl';

Art. 5.1. lid 2 @wur.nl; Art. 5.1. lid 2 @freenature.nl; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo

Staatsbosbeheer
Postbus 2
3800 AA Amersfoort

FREE

FREE NATURE

Augustuslaan 36
NL-6642 AB Beuningen

Art. 5.1. lid 2 sub e Woo

info@freenature.nl
www.freenature.nl
www.wildernisvlees.nl

IBAN NL30 RABO 0123 6079 73
BIC RABONL2U
KVK 09172686
BTW NL 8184.91.309.B01

Factuur

Factuurnummer: **18105**
Factuurdatum: 23 oktober 2018
Kostenplaats: 715
Betreft: Advies aanpassing beheer grazers OVP

Inkoopordernummer: BEC 565
Contactpersoon: Susan Bonekamp

Hierbij brengen wij in rekening:

Advies aanpassing beheer grazers Oostvaardersplassen

Urenpoel 104 advies uren

21% BTW

Art. 5.1. lid 2 sub b
Woo

TOTAAL TE BETALEN

€12.080,64

Wij verzoeken u dit bedrag, binnen 30 dagen na factuurdatum, onder vermelding van het factuurnummer over te maken op bankrekening NL30RABO 01236.07.973 t.n.v. Stichting Foundation For Restoring European Ecosystems, Beuningen.

Voor vragen kunt u terecht bij Art. 5.1. lid 2 sub e Woo (Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @freenature.nl)

Toelichting onderzoek naar welzijn en stress bij herten (Dr. **Art. 10 lid 2 sub e** en Prof. Dr. **Art. 10 lid 2 sub j**)

Vanuit ons departement – Dier in Wetenschap en Maatschappij (DWM) – bij de faculteit Diergeneeskunde van de Universiteit Utrecht bestaat zoals jullie weten een grote belangstelling naar dierenwelzijn. Wij proberen 'de biologie van welzijn' te begrijpen vanuit verschillende perspectieven met als lange termijn doel de inschatting van de welzijnstoestand van een dier te verbeteren. Daarbij hebben wij echter ook een heel fundamentele interesse in de regulatie van dierenwelzijn, en hoe het zit met individuele verschillen in welzijn.

Het project waar ik jullie voor benaderd heb gaat over een mogelijke neurobiologische indicator voor chronische stress. Stress-gerelateerde indicatoren wordt vaak erg kort door de bocht vertaald naar welzijnsindicatoren. Biologisch is het echter zo dat een stress reactie vooral ook een functie heeft, welke het dier helpt om met uitdagingen om te kunnen gaan. Om dit nader te onderzoeken is het nodig om op hersenniveau bijvoorbeeld naar **receptoren voor corticosteroiden (GR en MR)** te kijken, hormonen die vrijkomen in ons bloed in geval van een mentale of lichamelijke uitdaging (= stress). Het is bekend uit dierexperimenteel werk en ook humane studies, dat in situaties van langdurige stress – de balans van MR en GR receptoren verandert. Dit kan gevolgen hebben voor acute stress reacties – de acute hormoonrespons op een nieuwe uitdaging kan bijvoorbeeld verlaagd zijn, wat er wederom in resulteert dat stress-hormoon bepalingen in bloed, speeksel of haren een vertekend beeld kunnen geven over de toestand van het dier.

Wij hebben in de afgelopen periode methoden opgezet om deze receptoren te meten in hersenweefsel van wild (ree, hert) en willen nu een pilot experiment uitvoeren waarbij deze MR en GR receptoren in hersenweefsel in verschillende populaties, waaronder OVP en de Hoge Veluwe, willen meten. Mogelijk kunnen we ook weefsel uit verschillende gebieden vergelijken. Het **doel van ons onderzoek studie** is om (1) te toetsen of we via deze aanpak meer kunnen leren over indicatoren van chronische stress bij wild en (2) te bepalen welke factoren bijdragen aan chronische stress en daarmee welzijn bij herten. Onze **hypothese** is dat de variatie in MR en GR niveaus tussen de dieren kleiner zal zijn voor herten die om gezondheidsredenen geselecteerd en geschoten zijn [bijvoorbeeld OVP], terwijl er juist veel variatie zal zijn in een populatie herten die relatief random geschoten worden enkel om de stand van de populatie te controleren [bijvoorbeeld Hoge Veluwe]. Daarnaast verwachten wij dat dieren die in een minder goede toestand verkeren over het algemeen lagere MR en GR niveaus laten zien [en als gevolg daarvan een lagere acute hormoonrespons]. Om van receptorbepalingen uiteindelijk naar uitspraken over welzijnstoestanden te komen zullen er uiteraard vele factoren moeten worden bekeken in een veeltal aan populaties, en het valt te bezien of dit soort conclusies daadwerkelijk uit de data zal komen.

Voor ons onderzoek hebben we al enkele koppen van jullie gekregen (4 vrouwen), het zou geweldig zijn als we dit aantal zouden kunnen aanvullen met nog 6-8 volwassen vrouwtjes om een goede statistische vergelijking te kunnen maken. Hiervoor wil ik jullie vragen de koppen van volwassen vrouwen voor ons binnen 0-5 uur na afschot te koelen en de koppen individueel verpakt en gelabeld gekoeld te bewaren tot wij ze komen ophalen (binnen 0-3 dagen na afschot). Een uitgebreid protocol is in de bijlage uitgewerkt.

Gezien de aard van de gegevens zullen wij uiteraard heel zorgvuldig omgaan met eventuele resultaten van deze studie. Alvorens gegevens naar buiten te brengen zullen wij altijd contact opnemen met jullie voor overleg. Daarnaast wil ik benadrukken dat wij geen oordeel willen vellen over enig wildpark of beheermethode.

Ik kijk er naar uit om verder met jullie samen te werken.

Met vriendelijke groet,

Art. 10 lid 2 sub e

Protocol voor hertenbreinen onderzoek naar welzijn, Universiteit Utrecht

Wat hebben we nodig?

- Koppen van volwassen vrouwtjes (6-8)
- Binnen 0-5 uur na afschot **gekoeld**
- Koppen individueel in een zak verpakken
- Wildmerknnummer aanbrengen en de volgende gegevens noteren:
 - Sexe
 - Leeftijd
 - Conditie (heel belangrijk!)
 - Vindplaats
 - Datum van afschot
 - Groep / individueel
- Aan de zak graag een label aanbrengen met de volgende details:
 - Wildmerknnummer
 - Tijdstip koeling

Ik zorg ervoor dat jullie van ons krijgen:

- Koelboxen
- Zakken
- Labels (wildmerknnummer + tijdstip koeling)
- Een schrift waarin jullie de overige gegevens kunnen noteren (als dit niet digitaal is)

Om het weefsel te kunnen verwerken bij de afdeling pathologie van onze faculteit is het belangrijk dat wij het weefsel van maandag – donderdag kunnen verwerken. Het zou daarom voor ons het beste werken als jullie de geschikte dieren voor deze studie (volwassen vrouwen) zouden **schieten op een maandag, vrijdag of eventueel een zaterdag**.

Zodra jullie weefsel hebben dan horen wij dat graag via telefoon / e-mail. Het telefoonnummer van José of Judith is de meest voor de hand liggende, als jullie contact met een van hen opnemen, dan zorgen zij dat het weefsel opgehaald wordt. Wij hebben een ontheffing om het weefsel op te mogen halen.

Art. 10 lid 2 sub e Wob (06-Art. 10 lid 2 / 030-Art. 10 lid 2 / Art. 10 lid 2 sub e @uu.nl)

Art. 10 lid 2 sub e (06-Art. 10 lid 2 / 030-Art. 10 lid 2 / Art. 10 lid 2 sub e @uu.nl)

Art. 10 lid 2 sub e (06-Art. 10 lid 2 / 030-Art. 10 lid 2 / Art. 10 lid 2 sub e @uu.nl)

Alvast heel veel dank voor jullie hulp.

Ik hoor graag jullie reactie en kijk er naar uit met jullie samen te werken.

Hartelijke groet,

Art. 10 lid 2 sub e

Markers voor langdurige stress bij wildlife

Dr. Art. 10 lid 2 sub e

Veterinair Pathologisch Diagnostisch Centrum
Departement Dier in Wetenschap en Maatschappij

Hoe is het gesteld met het welzijn van dieren?

Stap 1: Wat is Welzijn?

De vrijheid om adequaate te reageren op:

- honger, dorst of verkeerde voeding
- thermisch of fysiek ongerief
- verwondingen of ziekte
- angst of chronische stress

En dus om normaal, soort-specifiek gedrag te vertonen dat het dier in staat stelt om zich aan te passen aan de heersende omstandigheden, teneinde een staat te bereiken die het dier als positief ervaart.

Universiteit Utrecht

UU ~ Faculteit Diergeneeskunde

Geen objectieve maat om welzijn te kunnen meten!

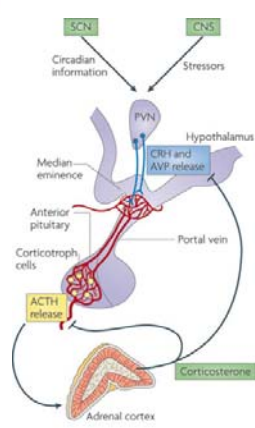
PROBLEEM

Universiteit Utrecht

UU ~ Faculteit Diergeneeskunde

Stress en aanpassing

Stress-as:

Normale reactie op veranderingen / stress:

Bij veranderingen in de omgeving wordt de stress as geactiveerd

Resultaat: Afgifte glucocorticoiden (cortisol) uit de bijnieren

Gezonde reactie :
Omgaan met de situatie en weer verder

Universiteit Utrecht

Stress en aanpassing

Stress-as:

SCN: Circadian information
CNS: Stressors
Hypothalamus: CRH and AVP release
Anterior pituitary: Corticotroph cells, ACTH release
Portal vein
Adrenal cortex: Corticosterone

Stress as wordt ook weer geremd door binding aan glucocorticoid receptoren !!!

Gezonde reactie :
Omgan met de situatie en weer verder

Universiteit Utrecht

Maar wat als stress te veel wordt / te lang duurt?

Langdurige stress zorgt dat de rem op de stress-as hapert

SCN: Circadian information
CNS: Stressors
Hypothalamus: CRH and AVP release
Anterior pituitary: Corticotroph cells, ACTH release
Portal vein
Adrenal cortex: Corticosterone

Gevolg:
Minder vermogen om met situaties om te gaan, welzijn aangedaan!

Universiteit Utrecht

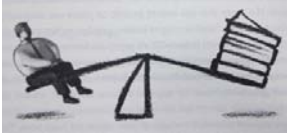
Wat als stress te veel wordt / te lang duurt?

Langdurige stress zorgt dat de rem op de stress-as hapert

Gevolgen:

- Langdurig meer cortisol
- Minder reactie op veranderingen
→ minder adaptatie → verlaagd welzijn!

Maar ... verhoging cortisol maakt geen onderscheid tussen chronische of acute stress

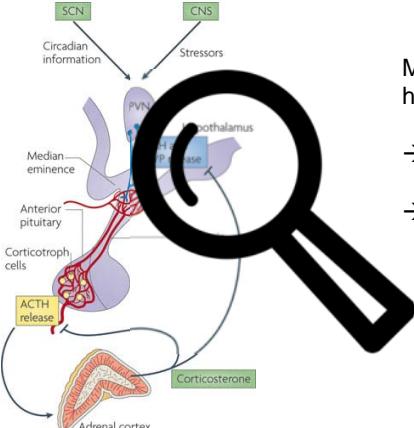

UU ~ Faculteit Diergeneeskunde

Universiteit Utrecht

Glucocorticoid receptoren!

We kennen de oorzaak van de haperende rem en dat kunnen we meten

Minder glucocorticoid receptoren in de hersenen

→ minder reactie op cortisol

→ haperende rem

UU ~ Faculteit Diergeneeskunde

Universiteit Utrecht

Hoe werken deze metingen?

- We meten **mRNA**, waar de receptoren van gemaakt worden
- Door mRNA volgordes met een radioactief label te maken
- Radioactieve volgorde bindt aan de glucocorticoid receptoren
- Geeft belichting op een film en dat kunnen we meten (meer receptoren → meer signaal)

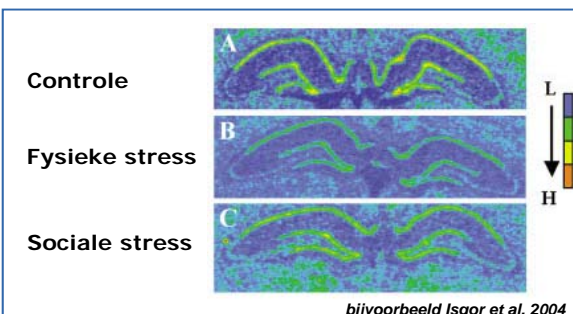

The diagram illustrates the process of mRNA labeling and binding to glucocorticoid receptors. It shows an mRNA strand with a probe attached, which then binds to a receptor protein.

Universiteit Utrecht

Glucocorticoid receptoren!

Na langdurige stress: **Minder glucocorticoid receptoren**

Controlle

Fysieke stress

Sociale stress

bijvoorbeeld Isgor et al, 2004

Verskillende diersoorten, stressoren etc. (ook bij de mens!)

Onderzoek naar chronische stress bij herten

Doelstelling: Effect van verschillen in beheer op welzijn van herten bepalen, welke factoren zijn bepalend?

HYPOTHESES

- I. Dieren die om gezondheidsredenen worden geschoten (reactief beleid) zullen lagere GR mRNA niveaus hebben dan gezonde dieren (proactief beleid, populatiebeheer)
- II. Door GR mRNA niveaus te vergelijken voor herten uit verschillende gebieden, met subtiele verschillen in omgeving en beheer, kunnen we specifieke factoren identificeren die het welzijn van herten negatief (of positief) beïnvloeden.

Universiteit Utrecht

Technische problemen

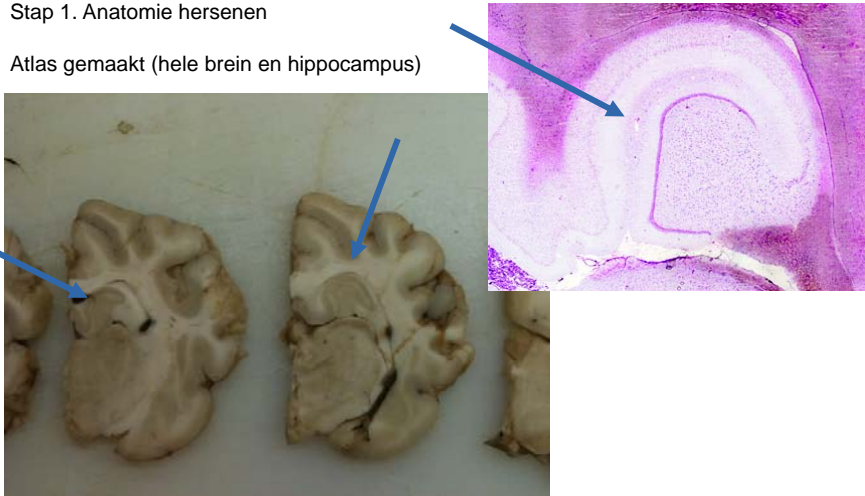
- Geen hersenatlas van herten
- Post-mortem tijd en RNA afbraak?
- Geen genetische informatie over herten
- Geen ervaring met receptor bepaling bij herten

UU ~ Faculteit Diergeneeskunde

Universiteit Utrecht

Aanpak

Stap 1. Anatomie hersenen
Atlas gemaakt (hele brein en hippocampus)

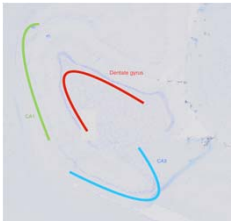

Hippocampus Gelokaliseerd!!

UU ~ Faculteit Diergeneeskunde

Universiteit Utrecht

Aanpak

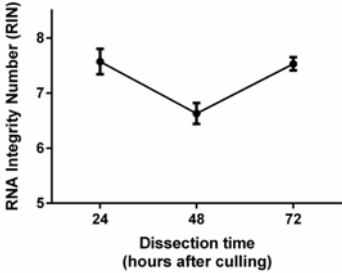
Stap 1. Anatomie hersenen
Atlas gemaakt (hele brein en hippocampus)

Universiteit Utrecht

Aanpak

Stap 2. Stabiliteit mRNA hertenweefsel?

RNA Integrity Number (RIN)

Dissection time (hours after culling)

Geen sprake van mRNA afbraak, zelfs niet bij post-mortem tijd van 72 uur!

 Universiteit Utrecht

Aanpak

Stap 3. mRNA volgordes ontwerpen en maken

- Primers voor amplificatie gekozen op basis van:
 - homologie in GR cDNA voor muis, rat, mens en rund
- GR vermeerderen door amplificatie reactie op basis van hertenweefsel (trial and error)
- Labelen, hybridisatie etc.

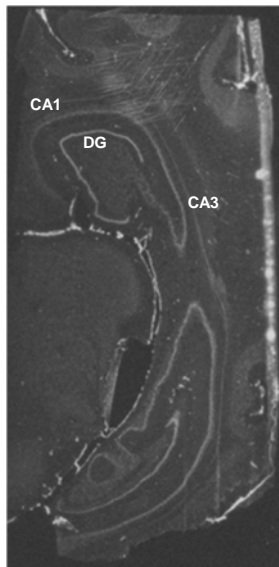

 UU ~ Faculteit Diergeneeskunde

 Universiteit Utrecht

Aanpak

Stap 4. In situ hybridisatie

Resultaat! We kunnen nu GR mRNA bepalen in hertenweefsel (heeft niemand ooit gedaan)

 UU ~ Faculteit Diergeneeskunde

Universiteit Utrecht

Huidige stand: klaar voor de daadwerkelijke analyse

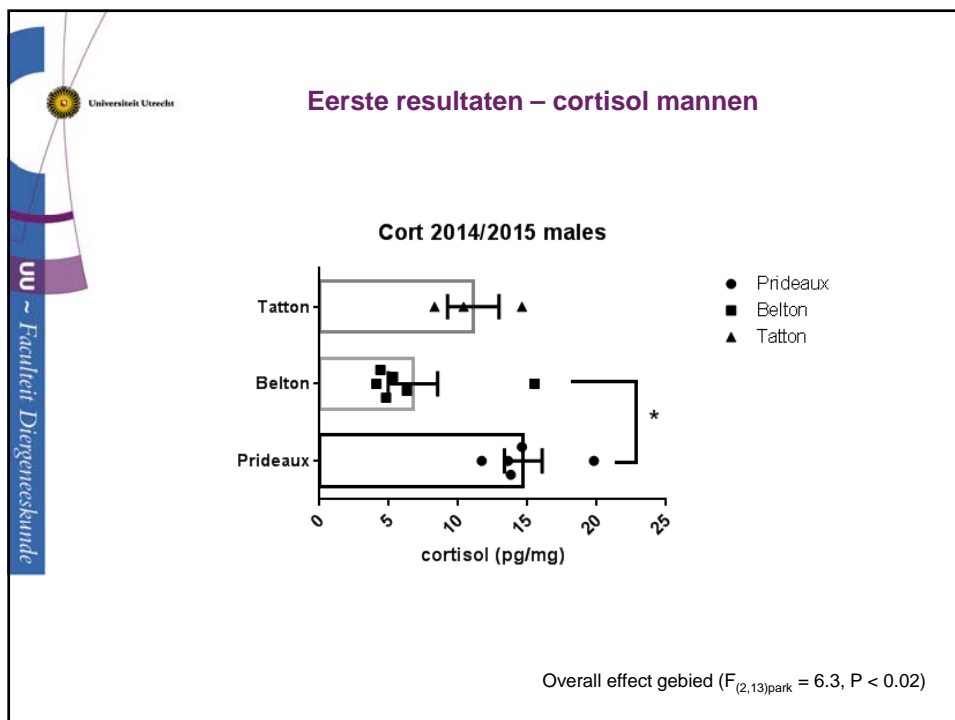
Koppen van herten uit verschillende gebieden

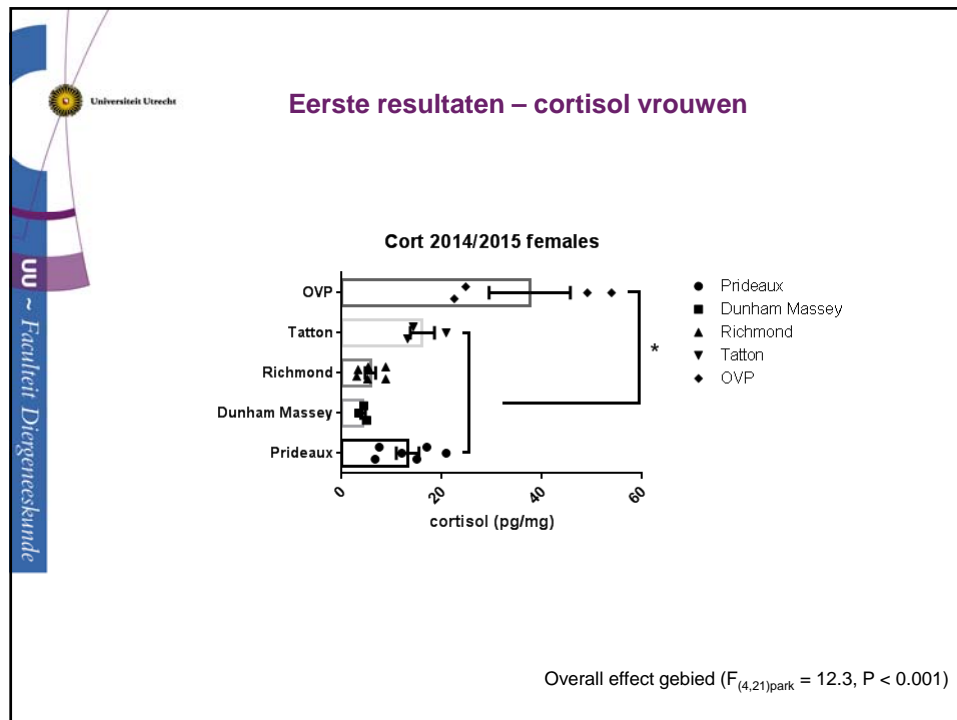
- Oostvaardersplassen
- Hoge Veluwe
- Amsterdamse waterleidingduinen
- Parken in de UK

met verschillen in beleid

Hippocampus → Glucocorticoid receptoren

Vacht → cortisol

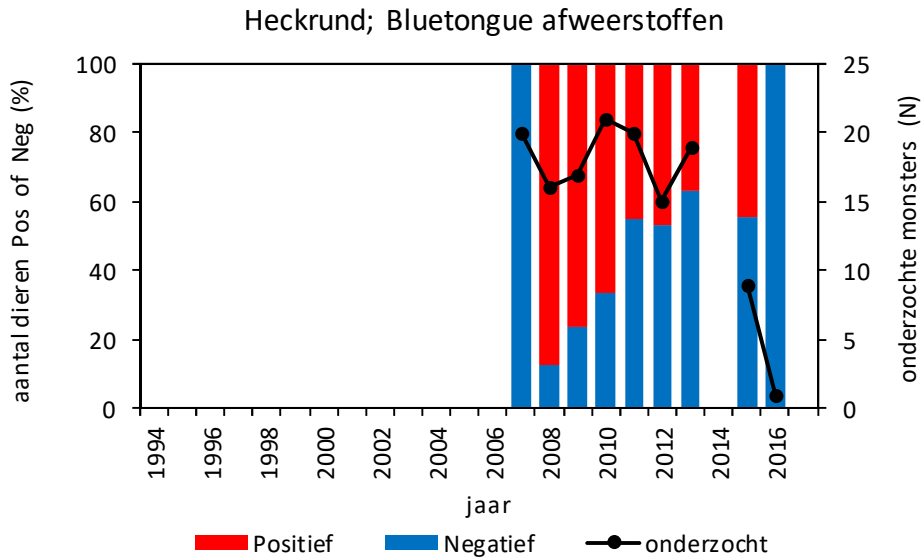

- Universiteit Utrecht
- UU ~ Faculteit Diergeneeskunde
- ### Conclusies en vervolg
- Tools om chronische stress in herten te meten
 - Eerste aanwijzingen dat vacht cortisol toegepast kan worden om chronische stress te meten (maar ... edelherten versus damherten)
 - Volgende stap: cortisol en GR/MR data combineren van dezelfde dieren en parken
 - Integratie van deze gegevens met parkgegevens (dichtheid, graasdichtheid, toegankelijkheid publiek, bijvoeren, temperatuur etc.)

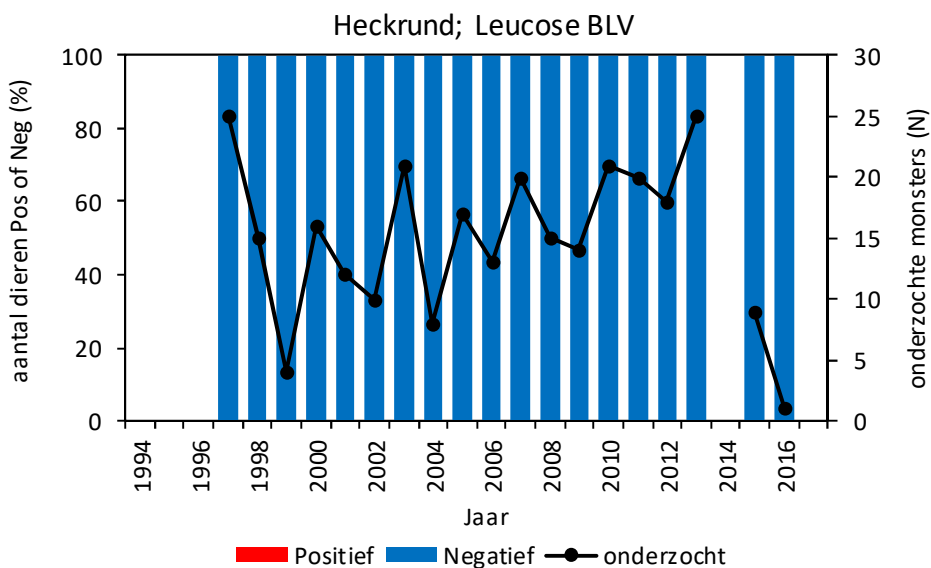
Resultaten monitoring dierziekten Z21-8298 - 80.pdf (1) grote herbivoren Oostvaardesplassen

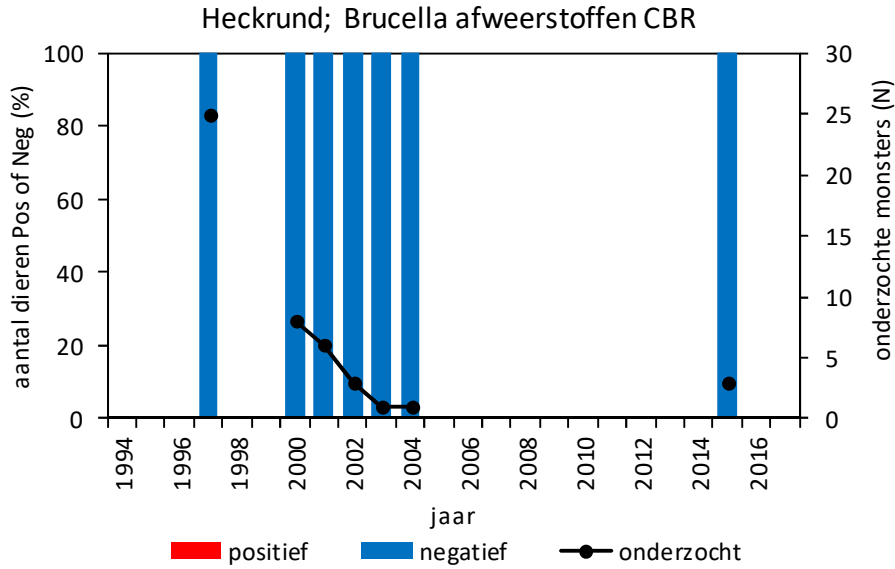
Heckrunderen

Blue-tongue

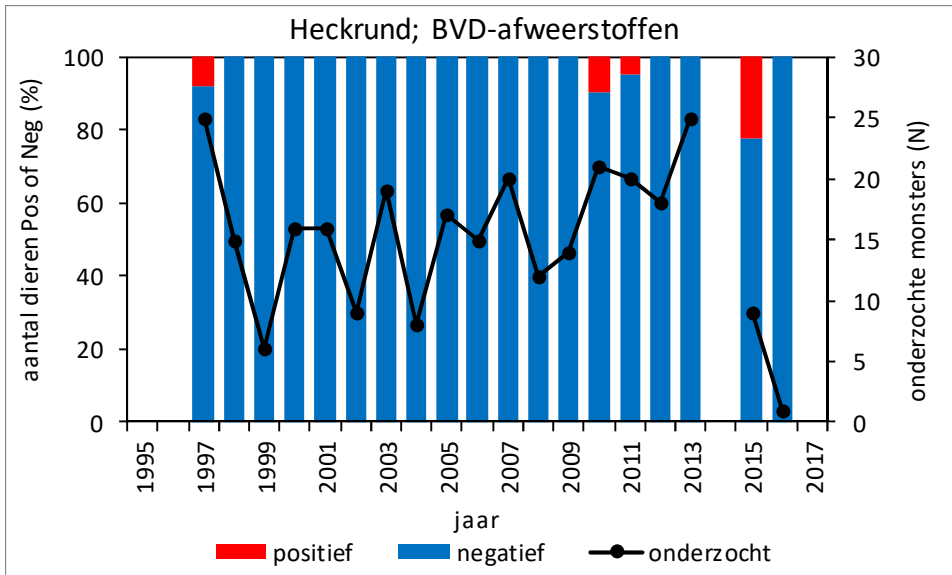

Leucose BLV

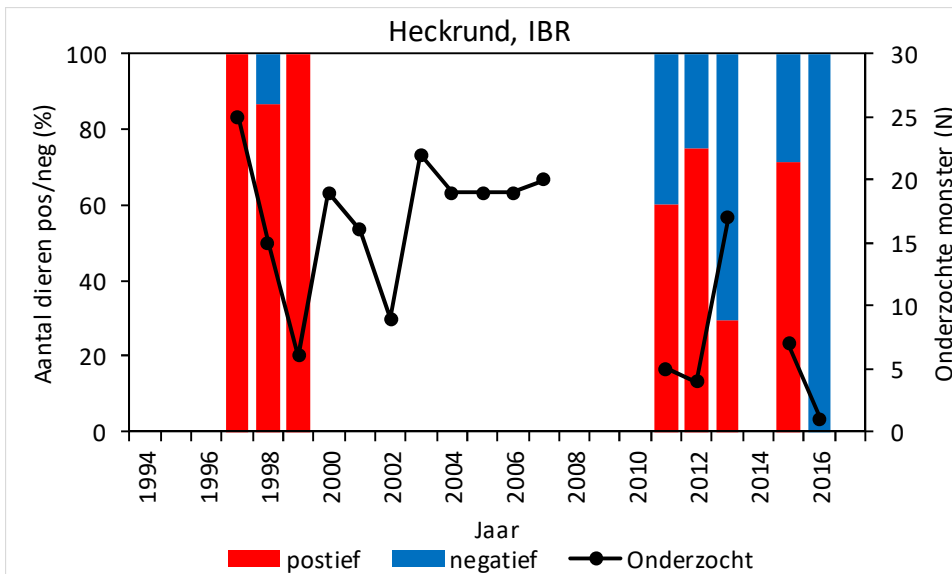

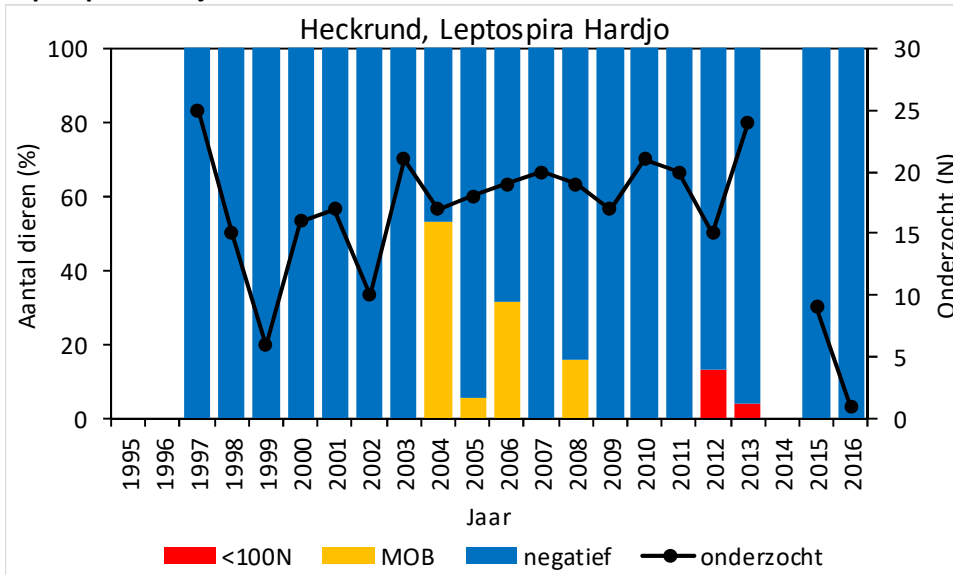

BVD-afweerstoffen

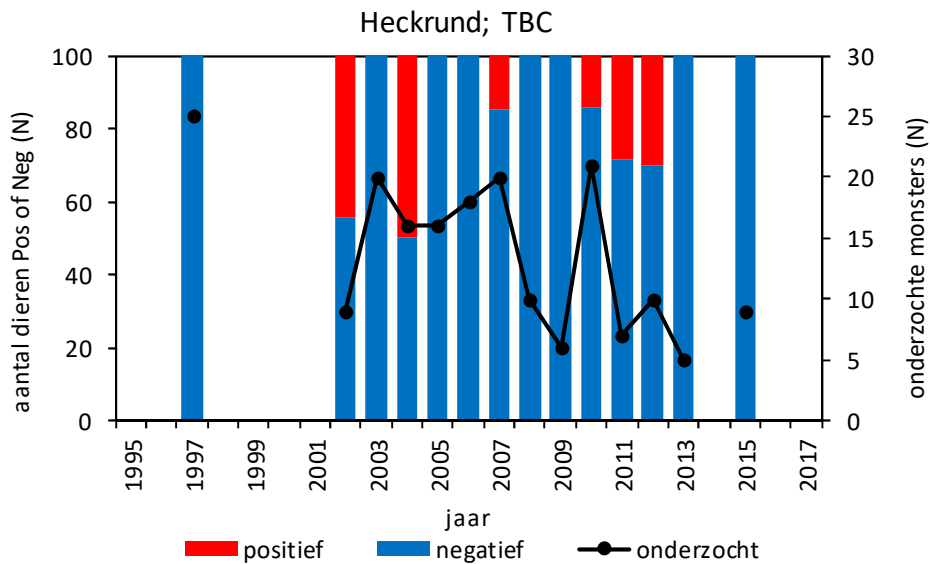

IBR

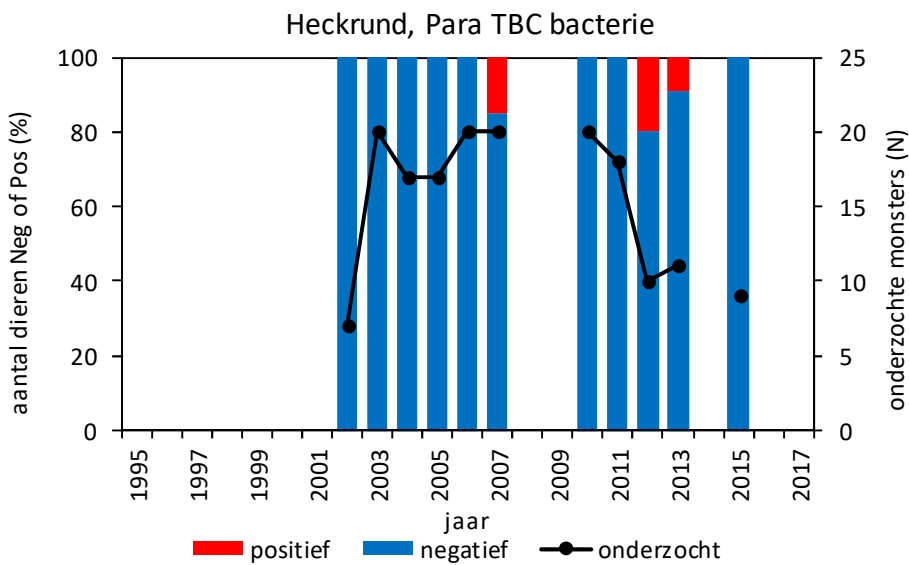

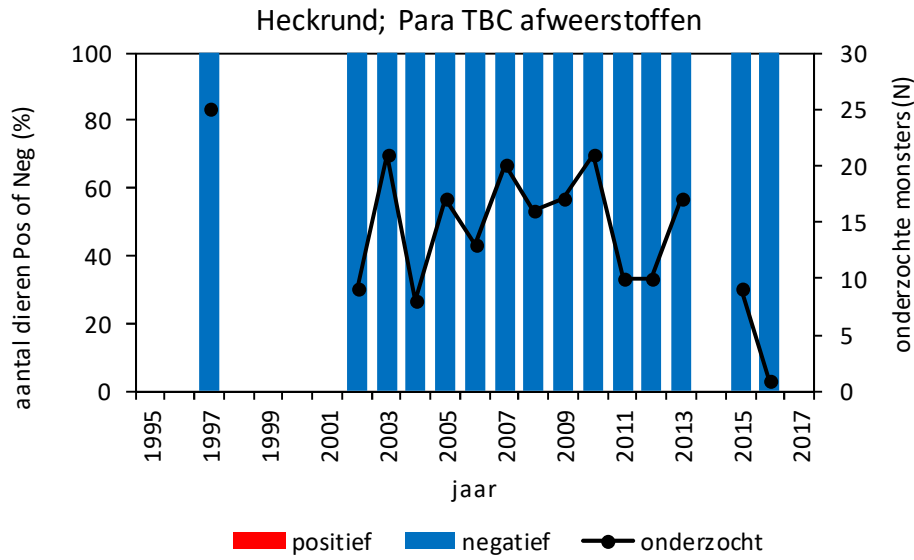

TBC

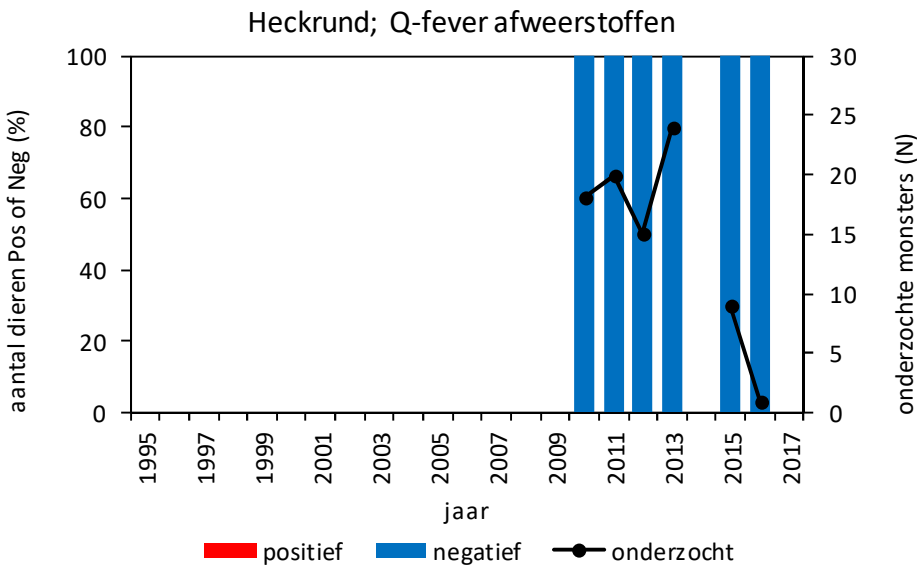

Para TBC bacterie

Q-fever afweerstoffen

Leverbot

